Glasgow
University Library

via veritas vita

N14-a.14

Fo.4.3.

30114011247569

Glasgow University Library

7. NOV. 72

GUL 68.18

SCRIPTORVM
REI RVSTICAE
VETERVM LATINORVM

TOMVS SECVNDVS

L. IVNIVM MODERATVM
COLVMELLAM

TENENS

EX LIBRORVM SCRIPTORVM ATQVE EDITORVM FIDE ET VIRORVM DOCTORVM CONIECTVRIS CORREXIT, ATQVE INTERPRETVM OMNIVM COLLECTIS ET EXCERPTIS COMMENTARIIS SVISQVE ILLVSTRAVIT

IO. GOTTLOB SCHNEIDER, SAXO

LIPSIAE
SVMTIBVS CASP. FRITSCH
MDCCXCIIII

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE

DE

RE RVSTICA

LIBRI XII.

ET

LIBER DE ARBORIBVS.

ARGVMENTA
LIBRORVM COLVMELLAE.

Ex Editione Reginenſi 1782 ducta a Commelino et Geſnero, et comparata cum ſcriptura Codicum Lipſienſis, Sangermannenſis et Moſquenſis, vbi etiam alio ordine leguntur ſcripta. Jpſe Columella omnium librorum ſuorum argumenta ſubiecerat libro XI. ipſo teſtante XI. cap. 3. ſect. 65. vbi videbis notam. ~~Siniſtrum~~ paginae latus implet ſcriptura Rheginenſis, ~~dextrum~~ Codicum varietas. Lipſienſem, libro XI. ſubiectam in Codice, excerpſerat Geſnerus, Sangermannenſem Abr. Gronovius, Moſquenſem Chr. Frid. Matthaei Lect. Moſq. Vol. I. p. 80 ſeqq. In Sangermannenſi primum ſingulis libris appoſita leguntur lemmata, quae cum ſcriptura Lipſienſi interdum conueniunt, ſaepe diuerſa ſunt. Deinde eadem lemmata ad calcem libri XI. ſubiecta leguntur, quae pleraque ibi cum Lipſienſibus conueniunt. Idem factum in Codice Moſquenſi, annotauit Cel. Matthaei. Vbi eadem in Codd. verba adſunt, in ~~dextro~~ latere omiſſa memineris, numeri tamen ſigno relicto; ſi quae Codd. variant in lemmatibus, XI. libro ſubiectis, additum numerum XI. reperies. Denique ea lemmata, quae ſub finem XI. libri tantum leguntur addita reliquis, ſemilunulatis numeris diſtinxi.

L. Iuni Moderati Columellae rei ruſticae liber primus incipit feliciter.

I. Praecepta, quae ſequantur, qui ruſticari velint.

I. Lib.

1 Praecepta quae ſequantur qui ruſticari velint.

II. III. Quae praecipue inſpiciendo (inſpitiendo M. alibi) agro antequam ematur, notanda ſunt.	2 Qualiter diſpoſitus fundus maxime probetur. 3 Quae praecipue inſpiciendo agro, antequam ematur, notanda ſint.
IV. V. VI. VII. De officiis (offitiis M.) patris familiae S. M.	4 De ſalubritate regionum. 5 De aqua. 6 De poſitione villae. 7 De officiis patrisfamilias.
VIII. IX. vbi *ſunt* M. habet addens: *Incipit*, *Saepenumero ciuitatis noſtrae.*	8 De pecore et pecorum magiſtris. 9 Qualis corporaturae mancipia cuique operi contribuenda ſint.
LIB. II. de Sementibus (Sic Lipſ. *Sementibus* Moſq. XI. Videtur fuiſſe olim *Sementiuus*.	II. LIB.
I. *ſi* om. M. XI. *ſtercores* S.	1 Terram nec ſeneſcere nec fatigari ſi ſtercoretur.
II. *terrae* L. M. XI. *Quod ſint* S.	2 Quod ſint genera terreni.
III. Quot deinde ſpecies generibus ſubiungantur (*In quot* d. — *ſubiugantur* M. XI. S. XI. L. XI. niſi quod *in quo* L.)	3 Quae cura adhibenda ſit bubus ab opere disiunctis.
IV. Quod ſolum maxime probetur.	4 Quo anni tempore campi arandi ſint, et quomodo.
V. Quemadmodum ſilueſtris locus excolatur et aruum fiat.	5 Exilis terra quomodo ſtercoretur.
VI. Quemadmodum pinguis et frumentarius ager dinoſcatur (denoſcatur L.) et vliginoſa terra. (et vlig. terra om. L. M. XI.)	6 De generibus ſeminum.
VII. Quae ſequenda quaeque vitanda ſint (ſunt S. om. L.) in proſcindendo ſolo (ſolum L. S.)	7 De generibus leguminum.
(VIII.) Quemadmodum ab opere diſiuncti boues curari debeant.	8 Quod ſeminandi tempus ſit.

(IX.) Quibus temporibus quidque genus proſcindendum et iterandum ſit.	9 Quot ſeminum modios iugerum poſtulet, et medicinae ſeminum.
(X.) Quemadmodum frumentarium agrum ſtercorandum ſit.	10 Quod ſolum cuique legumini conueniat.
(XI.) De ſeminum generibus.	11 De genere pabulorum, et de Medica, viciâ, farragine, auena, foenograeco, ervo, et cicera.
(XII.) De temporibus ſationum, quantum cuique (cunque S.) ſeminis (omittit L.) in iugerum adiciendum. (L. adiiciendum, M. aditiendum.)	12 Quemadmodum et quot operis vnumquodque frumentum ac legumen colatur.
(XII.) Quemadmodum emendetur (emendatur M.) ſalſa et vliginoſa terra.	
XIII. Quemadmodum ad ſementem frumenta ſint eligenda.	13 Pro modo cuiuſque agri quot operae deſignentur.
XIV. Quemadmodum facta (iacta L. S. XI. M. XI.) ſementi frumenta colenda ſint. (ſunt L. S. XI.)	14 Quae legumina aruis noceant, quaeque proſint.
XV. De ſartione (Ita L. M. XI. ſatione M. I.)	15 De generibus ſtercoris.
XV. De runcatione.	
XVI. Quod ſolum cuique legumini conueniat.	16 Quibus temporibus agri ſtercorandi ſint.
XVII. Quemadmodum et quot (quod M.) operis vnumquodque frumentorum et leguminum colatur. (S. XI. M. XI. quot operis iugerum quodque (quotque M.) fr. et leg. colatur. (colantur S. XI.)	17 Quemadmodum ex arvo prata fiant.
XVIII. Pro modo cuiuſque agri quot operae (per ea M.) deſiderentur (Ita S. XI. M. XI. opera deſignentur S. I. M. I. Ceterum M. XI. haec prioribus adiungit.)	18 Quemadmodum facta prata colantur.

XIX. Quae leguimina agris (aruis S.) proſint, quaeque noceant.

XX. vt editum XV.

XXI. vt editum XVI. ſed S. XI. M. XI. agri proſcindendi ſunt.

XXII. Conuenit cum edito XVII. vt XXIII cum XVIII.

XXIV vt XIX editum, niſi quod M. XI. ſuccis vt habet, et M. I. tondi debeat.

XXV vt editum XX.

XXVI. De meſſe facienda.

XXVII. Quemadmodum areae terrae fieri debent. (Sic S. I. ſed S. XI. Quomodo araturae f. debeant. M. I. Quomodo area terrae f. debent. M. XI. araturae — debeant.)

XXVIII. vt editum XXII niſi quod agricolis M. habet.

Incipit liber ſecundus Sementibus. (voluit Sementiuus.)

Quaeris ex me P. Siluine.

19 Quemadmodum ſucciſum foenum tractari et condi debeat.

20 De area conſtituenda.

21 De meſſe facienda, et de tritura.

22 Quae per ferias liceat agricolae, et quae non liceat facere.

Lib. III. (S. XI. addit: Phyteuticus, ſurcularis. L. Φυτικὸς ſurcularis M. XI. Phiteuticos, ſurcularis.)

I. II. Qualia ſemina et qualiter legas. (quomodo legas M. XI.)

III. Quem. ſem. eligas. (M. XI. legas).

IV. De malleolis. V. De vineis conſtituendis.

VI. De generibus vinearum et de operis paſtini varie (aut *vaerae* legi debet ſcriptura S. vinearum et operis M. ſed *et operis* omittit M. XI.)

VII. vt editum V. item

III. Lib.

In recentioribus editionibus liber de arboribus ſeorſum poſt XII ponitur.

1 De vitiario faciendo.

2 Qualia ſemina et quando legas.

3 Quemadmodum ſemina eligas, et de habitu terrae.

4 De generibus vinearum.

5 Quemadmodum vites coli debeant.

6 De reſecanda vinea vetere et propaganda.

7 De propagatione.

VIII.

VIII. vt editum VI. etiam IX vt VII.

X. De inſitionibus fructuoſis vites fecundas facere. (L. S. XI. M. XI. De inſitione. In fructuoſas vites facere foecundas. (fecundas M.)

XI. Vt vua acinorum complura habeant. (M. qui XI. habet. poſt acinorum genera. S. XI. habeant aguganta. Voluit agigarta.)

XII. Vineam quomodo putes.

XIII. De foſſura.

XIV. De pampinatione.

XV. vt editum XIII. item XVI. vt XIV niſi quod M. XI. vitem excecat. Voluit, credo, eſcendat.

XVII. Ne volucres (volucra S.) vitem laedant. (L. S. XI. M. XI. Ne ſorices vuas comedant).

XVIII. vt XVI.

XIX. De oliueto.

XX. vt XVIII. editum.

XXI. XXII vt edita XIX. XX. niſi quod S. I. M. I. coniungit haec duo lemmata.

XXIII. Quando ficus ſerenda ſit.

XXIV. De ceteris pomis.

XXV. De ſeminario faciendo.

XXVI. De inſitione.

XXVII. Oliuam fico inſerere. (M. I. haec duo iungit. L. Oliu. f. inſ. XXVII. De inſitione.)

XXVIII. De cytiſo.

8 De inſitionibus fructuoſis quae vites foecundas faciunt.

9 Vt vua complura genera acinorum habeat.

10 Vindemiam quomodo putes.

11 De pampinatione.

12 De foſſura.

13 Ne rubigo vineam vexet.

14 Ne formica vitem aſcendat.

15 Ne ſorices aut volucra vitem laedat.

16 De arbuſtis.

17 De oliuetis.

18 De pomario conſtituendo.

19 De ſcrobibus faciendis.

20 Quomodo ſemina legas.

21 Quando ficus ſerenda ſit.

22 De nuce ſerenda.

23 De malo Punica ſerenda.

24 De piro.

25 De malis ſerendis.

26 De inſitione arborum.

27 Quod omnium generum ſurculi omnibus arboribus inſeri poſſint.

28 De cytiſo.

XXIX. De ſalice et geneſta. (geniſta L.

XXX. De harundine.

XXXI. De viola.

XXXII. De roſa. (Haec tria lemmata iungit L. et M. XI.

Incipit, Quom de cultu agrorum.

In fine huius libri legitur. Phiteuticus, Surcularis.

Lib. IV. Surcularis prior.

I. II. Quae vites ſuburbanis regionibus ad eſcam conſerendae ſint. (conferendae M. I. ſint om. M. XI. idem M. I. aeſcam.)

III. Quae vites diffuſionis cauſa deponendae.

IV. Nomina et (aut M. XI.) qualitates minus aut magis generoſarum vitium.

V. Diſputationem, qua colligitur, nihil ruſticis expedire quam vineas colere. (quae coll. L. nihil m. ruſt. L. nihil ruſticos magis — vineas et colere M. I.)

VI. Quantum debeat (debet L. S. XI.) agricola ex depoſito (diſpoſito L. S. XI. M. XI.) malleolo redigere. (recidere L. S. XI. M. XI.)

VII. Quantum in ſingula iugera vini facere.

VIII. Quot iugera debeat vnus vinitor colere. (vini torculare M. I.)

IX. (Quali ſolo et quomodo vitiarium faciundum ſit. om. L. S. XI. M. XI.)

X. (Qualis et ex quibus partibus vitis malleolus legendus ſit. om. L. S. XI. M. XI.)

29 De ſalice, geneſta, et arundine.

30 De viola et roſa.

(III.) IV. Lib.

1 Quod genus vitis conueniat cuique ſolo et ſtatui caeli.

2 Quae vites ſuburbanis regionibus ad eſcam conſerendae ſint.

3 Nihil magis ruſticis convenire quam vitem colere.

4 Quae obſeruare debeat qui vineas inſtituit.

5 Quali ſolo et quomodo vitiarium faciundum ſit.

6 Qualis et ex quibus partibus vitis maleolus legendus ſit.

7 Quomodo foecunditatem vitis explores.

8 Quae ſpectanda ſit qualitas in eo ſolo, quod vineis deſtinaueris.

9 Quomodo Aminaeas feraces facias.

10 Ex qua vitis parte ſemina eligenda ſint.

XI.

XI. (Quomodo fecunditatem vitis explores om. L. S. XI. M. XI.)

XII. Quomodo amineas (Aminaeas L. ammineas M. XI.) vites (om. S. I. M. I.) feraces facias.

XIII. Quae ſpectandae ſint qualitates in eo ſolo (loco M. XI.) quod vineis deſtinaueris.

XIV. vt editum XIII. item XV. vt XIV.

XVI. vt editum XV. niſi quod M. I. *poſſeſſionem* habet; idem cum L. et S. *in nouali factis* (fictis L.) *ſcrobibus aut ſulcis.*

XVII. vt editum XVI.

XVIII. vt editum XVII. niſi quod *quibus temporibus conſerenda ſit vitis* M. et S.

XIX. vt editum XVIII. niſi quod *vitem ſerit* M. I. *conſerit* M. XI. L. et S. XI.

XX. Contra Iuli (Iulii L.) Attici poſitionem, qui (quae L. M. XI. S. XI.) contortum malleolum ponit. (Ceterum M. I. hoc lemma ſuperiori adiungit.)

XXI. vt editum XIX. Q. long. d. e. malleolus.

XXII. vt editum XX.

XXIII. edito XXI. addit M. et S. *an conſemineae vineae faciundae.* (*conſemine v. faciendae* M.)

11 Quae ſpectandae qualitates in eo ſolo quod vineae deſtinaueris.

12 Quae Iulius Graecinus tradiderit de terra vineali.

13 Quomodo terra paſtinetur.

14 Quot modis vitis ponatur aut in prouinciis aut in Italia.

15 Meliorem eſſe poſitionem paſtinato ſolo quam novali.

16 Quae menſura paſtinandi ſoli abunde ſit vineis.

17 Quemadmodum et quo tempore vitis ſerenda ſit.

18 Quae obſeruare debeat qui vitem ponit.

19 Quam longus eſſe debeat maleolus.

20 Quot genera vitium ponenda ſint.

21 Vtrum diſtinctis generibus vitium horti conſerendi ſint.

Incipit, Hactenus aruorum cultus.	
Lib. V. Surcularis ſecundus.	(IV.) V. Lib.
I. vt editum I. In II. *vnius viuiradicis materies duos* et rel. S. M.	1 Contra opinionem Attici et Celſi, non eſſe ſatis altos ſcrobes bipedaneos vineaticis ſeminibus.
	2 Non oportere viuiradicis duos palos veſtire, ſed ſingula ſemina ſingulis adminiculis eſſe contribuenda.
III. vt editum III. niſi quod *conſtitutionem vineae* M. XI. et L.	3 Nouam conſitionem vineae, niſi magna et aſſidua cultura adiuuetur, celeriter interire.
IV. Conuenit edito IV.	4 Proſterni vitem in ſcrobem et recuruatam vſque ab imo ſolo rectam calamo applicari oportere.
V. A conſitione omnibus menſibus diligenter fodiendum eſſe.	5 A conſitione omnibus menſibus fodiendum et curandum ne herbae naſcantur, et viuiradices ad vnam materiam redigendas.
VI. Non eſſe committendum, vt in nouella vineae herbae naſcantur.	6 Pampinationem maleolis adhibendam.
VII. Ita pampinandas eſſe viuiradices, vt ad vnam materiam redigantur. (Hoc lemma priori adiungit L. M. XI. S. XI.)	7 Tempeſtiuam eſſe pampinationem qua palmites digito deiiciuntur.
VIII. Eandem pampinationem malleolis adhibendam. (Eamdem — adiuuanda M. I.)	8 Non oportere per aeſtatem pampinos abnodare.
IX. Tempeſtiuam pampinationem eſſe, quae ita tenera eſt, vt digito palmites facile deiciantur. (digitis L.)	9 Per auctumnum ablaqueandam eſſe vineam.
X vt editum VIII. niſi quod *falce p. abnodare*. (nam pinus adnotare M. XI.)	10 Quemadmodum ablaqueata vinea putetur.

XI.

XI. Per autumnum ablaqueandum eſſe, vtique (ſic S. vti quae L. M. XI. viti, quae M. I.) primo quinquennio (quinquennis M.) nouellam vineam, et (om. et M. XI. L. S. XI.) ante brumam coaequandam. (coaequanda M. I.)

11 Quod ſit optimum tempus putandi.

XII. Ablaqueata (ablaqueatae vineae S.) vinea (oblaqueatam vineam M. I.) quemadmodum aeſtiuae radiculae amputentur. (aut putentur L. Aeſtiuare diculeam putentur M. XI.)

12 Quomodo maleolus reſecandus ſit.

XIII. Quemadmodum nouella vinea putetur.

13 Quemadmodum pedanda ſit vinea, et de canterio.

XIV. vt editum XI. item XV. vt XII.

14 Quomodo vitis alliganda ſit.

15 Maleolis iugum imponendum, et quam alte canterius alleuandus ſit.

(XVI. Quemadmodum vitis adliganda ſit.)

16 Quemadmodum nouella vinea frequentanda, et propagines faciendae ſint.

XVII. Quemadmodum palanda (pampinanda L. M. XI. S. XI.) ſit vinea.

17 Quo tempore viuiradix tranſferenda ſit.

XVIII. Quam alte canterius adleuandus ſit. (leuandus L. S. XI. Alter cantherius leuandus M. XI.)

18 Quomodo ex arundinibus iugum faciendum.

XIX. Quemadmodum vitis adliganda ſit.

19 Quomodo in hortulos vineae diuidendae ſint.

XX. Quemadmodum malleolis iugum imponendum ſit.

20 De poſitione iugi, et quatenus a terra leuandum.

XXI. vt editum XVI.

21 Nouella vinea quomodo putanda ſit.

XXII. Editis verbis XVII. addunt Codd. *et cuius aetatis viuiradix.*

22 Quemadmodum veteranae vineae reſtituantur.

XXIII. Quemadmodum ex harundinibus iugum faciendum ſit.

23 Quemadmodum eaedem putentur.

XXIV.

XXIV. Quemadmodum et cet. vt editum XIX.	24 Quae bonus vinitor in conſtituta iam vinea vitare aut ſequi debeat.
XXV. vt editum XXII niſi quod *veteraneae* M.	25 Figura falcis.
XXVI. vt editum XXIII.	26 De cura adminiculandae iugandaeque vineae.
XXVII. vt editum XXIV. niſi quod *Quaeque* M. XI. *aut vitare aut ſequi* S. *conſtituendo vineam adſequi debeat* L. S. XI. *conſtituendae vitare vineam adſequi debeat* M. XI.	27 Quae bonus vinitor in conſtituta iam vinea vitare aut ſequi debeat.
XXVIII. Quemadmodum pampinari debeat.	28 Quomodo pampinari et quot foſſuris excoli vinea debeat.
XXIX. Quod foſſuris excoli. (extolli M. XI. S. XI. Duo haec lemmata iungunt M. I. S. I.)	29 De inſerendis vitibus, et inſitione tuenda.
XXX. De inſerendis tuendiſque inſitis vineis. (inſitis M. XI. omittit.)	30 De ratione pedaminum ac viminum, et de ſalicto.
XXXI. De ſalictis faciendis.	31 De geneſta.
XXXII. De geneſtis. (Ita S. XI. M. XI. geniſtis M. I. *conſerendis* addit M. XI.	32 De arundinetis.
XXXIII. De harundinetis.	33 De caſtaneis et caſtanetis.
XXXIV. De caſtanietis. (S. caſtametis M.) Incipit, Quom de vineis conſerendis.	
Lib. VI. Surcularis tertius. (M. I. Surcularius Lib. III.)	(V.) VI. Lib.
I. vt editum. In II. omittunt poſt *denos* vocabulum *pedes*.	1 Quemadmodum datas agrorum formas metiri debeas. 2 Quotena ſemina iugerum in ternos pedes, ac deinde vſque in denos pedes diſpoſita recipiat.
III. Culturas pr. vin. vt editum III.	3 De cultura prouincialium vinearum.

IV.

IV. Conuenit edito IV.	4 De vlmariis faciendis.
V. De ordinando arbuſto, et (et om. L. M. XI.) quae ſit eius cultura.	5 De arbuſto Gallico.
VI. De ſeminariis ol. fac. vt editum VII.	6 De generibus olearum.
VII. De cultura oliuetorum.	7 De ſeminariis oliuarum faciendis.
VIII. De arb. pom. vt editum VIII.	8 De arboribus pomiferis.
IX. De inſitionibus arborum.	9 De tribus inſitionum generibus.
X. De cytiſo. (cythiſo M. I.) Incipit, Prioribus libris quos ad te.	10 De cytiſo.
LIB. VII. (Κτηνικος add. L. et S. XI.)	(VI.) VII. LIB.
I. De bubus probandis. (om. M. XI.	1 De bubus parandis atque emendis, earumque forma.
II. De bubus domandis.	2 De bubus domandis.
III. De bubus curandis.	3 De boum cura et cibariis.
IV. De cibaria boum.	4 De vitiis boum et medicinis.
V. Peritia boum et medicinae.	5 Vbi gregibus peſtilentia ingruit, quae remedia adhibenda ſint.
VI. Ventris dolor.	6 Quod remedium adhibeatur boui, cruditate laboranti.
VII. Ranae boum ſic curantur.	7 Quo remedio ſedetur dolor ventris et inteſtinorum pecoris.
VIII. De tuſſi.	8 De vitioſis incrementis linguae.
IX. De ſubpuratione.	9 De tuſſi boum. (De tuſſi VIII. S.)
X. De ſcabie.	10 Suppurationis remedia.

(Hucusque a numero vſque III. ſolus S. In Moſquenſi enim haec modo leguntur; III. De cura et cibariis eorum vitiis boum et medicinae. Lipſ. haec modo habet: De equis. Medicinas eorum. De mulis medicinas eorum. Totidem habet Sang. ſub finem libri XI. adſcripta.)

XI.

XI. De tauris.	11 Claudicanti boui quod remedium adhibeatur.
XII. De vaccis. (M. IV. De tauris. V. De vaccis.)	12 Ad ſcabiem remedia, et ad morſum rabioſi canis vel lupi, nec non et ad coriaginem.
XIII. Kpemactepae. S. (M. VI. De caſtratione boum.)	13 Ad exulcerationem pulmonis, et ad tumorem palati.
XIV. De equis.	14 Ad tumorem ceruicis.
XV. *Iππo* manes. (M. VII. De equis. VIII. De medicinis equorum. ſed idem XI. *Medicinas eorum.*)	15 Ad conuulſos armos, et cornua praefracta.
XVI. De medicina.	16 Ad ictus ſerpentis et noxiorum animalium.
XVII. De mulis. (M. IX. De mulis.)	17 Remedia ad hauſtam hirudinem.
XVIII. De medicina mularum. (S. XI. Medicinas mularum et ſic M. I.)	18 De machina facienda qua clauſa iumenta curentur.
Incipit, Scio quoſdam, P. Siluine, prudentis.	

(Hoc loco Geſnerus annotauit, accuſatiuos lemmatum videri ſibi veſtigia manus Columellae ſeruare, quem forte incepiſſe ſic putabat: *Liber primus continet* etc. Quam coniecturam confirmat liber Sangerm. qui ſingulis libris adſcriptum habet: *Liber — continet.*)

19 De tauri forma.
20 De forma vaccae.
21 Quotannis delectus faciendus.
22 De conſeptis et ſtabulis faciendis.
23 Quae aetas idonea ad admiſſuram.
24 Remedia ad lumbricos vitulorum.
25 De caſtrandis vitulis.
26 De equis.
27 De aetate admiſſarii, et quis pullus generetur.
28 De indole et forma equi.
29 De cura et medicina equorum.

LIB.

30 Ad tuſſim.

31 Ad intertriginem et ſcabiem.

32 Ad muſcas et oculorum dolores.

33 Ad faſtidia ciborum et labem peſtiferam remedia.

34 De equarum rabie.

35 De mulis.

36 Ad temperandam ſaevitiam admiſſarii in libidinem furentis.

37 De medicinis eorum.

Lib. VIII. (In fine libri praecedentis legitur in M. et S. *Veterinarius, medicinalis liber II. De minore pecore.* In M. XI. Lipſ. et S. XI. *De pecore minuto* legitur vt primum lemma libri VIII.

I. De minore aſello.

II. III. IV conueniunt cum editis.

V. Medicinas pecoris ouilli. (ſic M. XI. medicinae M. I. S. I. ouilis S.)

VI. De officio (officina M. I.) paſtorum.

VII. De capris.

VIII. Medicinas earum. (Medicinae M. I. S. I.)

IX. De caſeo faciendo. (fac. om. L. M. XI. S. XI.)

X. De ſubus. (ſuibus L. ſubiis M.)

XI. Medicinas earum. (Medicinae M. I. S. I.)

XII. De caſtratione. (caſtrationibus M. XI.)

XIII. De canibus. XIV. Medicinas eorum. (Medicinae M. I. S. I. earum L. M.)

(VII.) VIII. Lib.

1 De aſello.

2 De ouibus emendis tuendiſque.

3 De arietibus eligendis.

4 De ouibus tectis.

5 Medicinae pecoris ouili.

6 De caprino pecore.

7 De medicina caprarum.

8 Caſei faciendi ratio.

9 De ſuibus et eorum medicinis.

10 De medicina ſuum.

11 De caſtratione ſuum.

12 De canibus.

13 De moribus et medicinis canum.

Incipit,

Incipit, de minore pecore dicturus.

In fine huius libri legitur: Veterinarius, Medicinalis, de minore pecore II. Liber.

Lib. IX. De villaticis paſtionibus, auiarius et piſcator. (De villaticis paſtionibus Liber I. add. L. M. XI. S. XI.)

I. De cohortalibus gallinis nutriendis (nutr. om. L.) et gallinariis conſtituendis.

II. De ſeruandis ouis.

III. De gallinis farciendis.

IV. De palumbis et columbis farciendis.

V. De columbariis conſtituendis. (omittit Lipſ.)

VI. De turturibus.

VII. De turdis.

VIII. De pauonibus.

IX. De numidicis et ruſticis gallinis.

X. De anſeribus.

XI. De anatibus et quercedulis. (et querc. om. M. I. S. I.)

XII. De piſcinis faciendis et piſcibus alendis.

(VIII.) IX. Lib.

1 De villaticis paſtionibus.

2 De gallinarum generibus, gallis cohortalibus parandis et nutriendis.

3 De gallinariis conſtituendis.

4 De cibariis gallinarum.

5 De ſeruandis et ſuppo nendis ouis.

6 De ouis.

7 De gallinis farciendis.

8 De palumbis et columbis farciendis, et columbariis conſtituendis.

9 De alendis turturibus.

10 De turdis educandis.

11 De pauonibus educandis.

12 De Numidicarum et ruſticarum gallinarum educatione.

13 De auibus, quas Graeci ἀμφιβίȣς et Latini duplicis vitae appellant. (ἀμφιβιον Br.)

14 De anſeribus educandis, et anſerario conſtituendo.

15 De anatibus, querquedulis et ſimilibus.

16 De piſcinis et piſcibus alendis.

Initium,

Initium, Quae fere conſummabant.	17 De poſitione piſcinae.
Lib. X. (L. M. XI. S. XI. addunt: De villaticis paſtionibus liber ſecundus macellarius et apiarius.)	(IX.) X. Lib.
I. vt editum, niſi quod *faciundis* S.	1 De viuariis faciendis, et includendis pecudibus feris.
(II. De apibus.	2 De apibus.
III. Quot genera ſint apium, et quod ex his optimum genus.)	3 Quot genera ſint apum, et quod ex iis optimum.
IV. Quales pabulationes et qui ſitus paſtionum aptus eſſe debeat.	4 Quales paſtiones et qui ſitus paſtionum apium eſſe debeat.
V. De ſedibus apium eligendis. (ſepibus M. XI.)	5 De ſedibus apum eligendis.
VI. De vaſis aluorum probandis et (om. M. XI. S. XI.) quemadmodum alui conlocandi ſint. (aluei collocandi M. I.)	6 De vaſis alueorum probandis.
VII. De comp. ap. vt editum VIII.	7 Quemadmodum aluei collocandi ſint.
VIII. Quemadmodum ſilu. ex cap. vt edit. VIII. (Sed M. I. S. I. haec duo lemmata iungunt.)	8 De comparandis apibus, et quemadmodum ſilueſtria examina capiantur.
IX. vt editum IX. niſi quod Codd. *prodeuntia obſ.* M. I. alueos.	9 Quemadmodum vernacula examina obſeruentur, et in aluos condantur.
X. Quemadmodum frequentandae ſint alui, quae exigua habent examina. (frequentandi ſunt aluei, qui M. I. S. I. alui quae M. XI. alui omittit L.)	10 Quae ſit forma regis apum.
XI. Remedia morbo laborantium apium. (apium M. I. praecedenti iungit S.)	11 Quomodo apum paucitas emendetur.
XII. Quid quoque tempore faciant apes et per anni tempora quid earum curator facere debeat.	12 De condendo examine, et eius fuga inhibenda.

XIII. De mellē conf. et quemadmodum et (aut M. XI.) quando caſtrari debeant alui. (aluei M. I.)

XIV. De cera faciunda. (faciundo M. I. facienda M. XI.

Inſcribitur hic liber, de villaticis paſtionibus, Macellarius et apiarius.

Incipit, Venio nunc ad tutelam.

13 Remedia apum morbo laborantium.

14 Quid quoque tempore faciant apes, et quid earum curator facere debeat.

15 De melle conficiendo, et quando caſtrari debeant alui.

16 De cera facienda.

Lib. XI. De cura hortorum carmen incipit feliciter, De villaticis paſtionibus Liber ſecundus Macellarius et apiarius.

Incipit, Fenoris tui, Silvine.

In fine huius libri Sang. habet: C. Iuni Mod. Col. rei ruſticae Cepuricus de cultu hortorum vndecimus explicit. Sic etiam Moſq. niſi quod: L. Iuni M. — liber XI. explicit feliciter.

(X.) XI. Lib.

Carmina continet de cultu hortorum.

Lib. XII. (Hic eſt villicus et hortorum add L. S. XI. Hic eſt vtilicus et hortorum M. XI. Lemmata ipſa M. XI. ſolum habet ſequentia abſque his verbis.)

(Incipit, Claudius Auguſtalis. (ſolus M. XI. habet.)

Continet autem quae intra villam agi debeant (debent L.) a muliere officio villicationis praepoſita. (prop. M.)

II. De condituris vinorum.

III. De cuſtodia pomorum et pleraque alia, quae in oeconomicis

(XI.) XII. Lib.

1 Quae intra villam agi debeant ab homine officio villicationis praepoſito.

2 Quid quoque menſe faciendum ſit, temporibus accommodando opera.

3 Proſa de cultu hortorum, et herbis hortenſibus.

nomicis

nomicis (oec. om. L. M.) libris praecipiuntur. Praeter hos duodecim libros ſingularis eſt (eius L. ei M.) liber ad Eprium Marcellum.

IV. De cultura vinearum et arborum. Hic liber aliter quam indicem habet (habeat S.) inſcriptus. (in ſcripturis L. M.)

(Haec ita conſtitui et iungi debent: *Praeter hos XII. libros ſingularis eſt liber ad Eprium Marcellum de cultura vinearum et arborum. Hic liber aliter indicem habet quam in ſcripturis.* Poſtrema verba: *Hic — ſcripturis* recentioris grammatici eſſe ſuſpicor, reliqua veteris et docti, qui librum de Arboribus ad Eprium Marcellum ſcriptum ſignificare voluit, aliter inſcriptum legi in vulgaribus libris. Copioſius dicetur ea de re ad ipſum librum. Geſnerus haec omnia emblemata aliena eſſe cenſebat, nec quid ſibi vellent, comminiſcebatur.)

Lib. XIII. Vilica. (L. Iuni M. Col. rei ruſticae liber tertius decimus vilicae. Liber tertius dec. haec continet. Καϑολικά. Sang. I. De Villica L.)

I. Curae domeſticae et praecepta, quae vilica exequi debeat.

II. Quemad. tr. debeat penora.

III. Idem ipſe quae et qualia vaſa parare debeat penoribus et ſalgamis condiendis.

IV. vt editum V.

V. vt VI. niſi quod *Quemadmodum* Codd.

VI. Quae per quattuor tempora anni herbae et quemadmodum condiantur.

VII. Oxygalia quemadmodum fiat. M.

(XII.) XIII. Lib.

1 Cura rei domeſticae, et praecepta, quae villica exſequi debeat.

2 Quemadmodum tractare debeat penora ſiue cellaria.

3 Diſtributio inſtrumenti et ſuppellectilis.

4 Quae vaſa parare debeat penoribus et ſalgamis condiendis.

5 Quemadmodum ex vino vapido acetum fiat.

6 Quomodo muria dura fiat.

7 Quae per quatuor anni tempora herbae, et quomodo condiantur.

VIII. Pirorum et malorum ceterorumque pomorum compoſitio.	8 Oxygala quomodo fiat.
IX. Aquae marinae et aquae dulcis cocturas compoſitiones, quibus vina condiantur.	9 Conditura lactucae.
X. Curationem vini. de melle (vini de mele M.) et aqua mulſa facienda (S. nouum lemma orditur hinc. De melle et cet.)	10 Caepae, pirorum et malorum ceterorumque pomorum compoſitio.
XI. De caſeo in vſus domeſticos ſeruando.	11 Aquae dulcis compoſitio, qua in condituris vtuntur.
XII. vt editum XIV.	12 De aqua mulſa facienda.
XIII. De ficis aridis.	13 De caſeo ſeruando, et de quibuſdam herbis condiendis.
XIV. De vuis paſſis faciendis.	14 De malis et piris in ſole ſiccandis.
XV. De ac. vt editum XVII.	15 De vuis paſſis faciendis et ſorbis ſeruandis.
XVI. vt editum XVIII.	16 De ficis aridis.
XVII. De compluribus et cet. vt editum XIX. niſi quod S. *vina confirmantur.*	17 De aceto ficulneo faciendo.
XVIII. De paſſo faciendo.	18 Quae praeparanda ſint vindemiae.
XIX. De ſapa coquenda.	19 De pluribus generibus conditurarum, quibus vinum confirmatur.
XX. De defruto faciendo.	20 De ſapa coquenda.
XXI. Item de defruto eo, quod quidam neapolitanam vocant.	21 De defruto, quod quidam Neapolitanum vocant.
XXII. Quemadmodum muſtum infirmi generis ad vetuſtatem poſſit perduci. (S. addit altero in loco: Aquam dulcem ad conditurам vini ſalſam facere. Confer editum 26.)	22 De defruto, quod adiicitur in vinum ad vetuſtatem.
XXIII. Remedium languentis vini.	23 Picis liquidae alterum medicamen quo muſtum condias.
XXIV. Si quod — interierit,	24 De pice, qua vtuntur

rit, vt editum XXXI. omiſſo *remedia*.

XXV. Quemadmodum muſtum remedietur.

XXVI. Vinum ſcylliten (ſcyllite M.) quemadmodum facias.

XXVII. Acetum ſcillitem quemadmodum fiat. (S. Scyllitem omiſſo Acetum M.)

XXVIII. Vinum abſinthitem quemadmodum facias.

XXIX. Vinum abrotonitem et hyſſopitem ceterarumque notarum facere. (Sic Sang. Vinum abrotontem et chyſo. omiſſis reliquis.) Deinceps novum lemma XXX. Ceterarumque n. f. M. Deinceps Sang. altero loco ſubiungit: Vinum ſimile Graeco facere ad aluum molliendam: Confer editum 37.)

XXX. Vinum ex myrtis quemadmodum fiat.

XXXI. Lora quemadmodum fiat. (fiant. S.)

XXXII. Caſeus quemadmodum ex muſto ſeruetur.

XXXIII. Vuae ollares quemadmodum componantur.

XXXIV. vt editum 44. (S. addit. Mala orbiculata, Ceſtiana, melimela ceteraque genera quomodo ſeruentur.)

XXXV. Inulae conditurам: oliuarum albarum et nigrarum condituras. (conditarum oliuarum M.)

XXXVI. Quemadmodum Sanipſa fiat. (Sic M. Sampſa qu. fiat L. S. Editi *Sirapa* ex hoc vitiatum eſt vocabulum.)

Allobroges ad condituram vini picati.

25 De pice Nemeturica ad condituras.

26 De aqua falſa vel muria ad vina condienda.

27 Remedia aceſcentis vini. (aceſentis Br.)

28 De vino dulci faciendo.

29 Quemadmodum muſtum ſemper dulce tamquam recens permaneat.

30 Optima vini curatio, et remedia languentis vini.

31 Si quod animal in muſtum ceciderit et interierit, remedia.

32 Vinum ex marubio.

33 Vinum ſcillitem vt cond. op. (ſcyllitem omiſſis ceteris Br.)

34 De aceto ſcillitico. (ſcyll. Br.)

35 Vinum abſinthiten, hyſopiten, abrotoniten et reliquarum notarum quomodo condire oporteat. (quomodo fiat Br.

36 De muſto tortiuo.

XXXVII. vt editum 49.

XXXVIII. Gleucinum oleum quemadmodum componatur.

XXXIX. vt editum 51.

XL. vt editum 53.

XLI. Sinape quemadmodum facias. (Huic lemmati Lipſ. ſubiungit illud, quod ſupra numero XXXVIII. poſui.)

XLII. Holeris atri et ſiſeris r. q. c. vt editum 55.

XLIII. Moretum quemadmodum facias. (Mirtetum L.)

XLIV. Oxyporum quemadmodum componas.

(Expliciunt capitula totius voluminis Lipſ.

37 Vinum ſimile Graeco facere.

38 Vinum myrtitem quomodo facias.

39 Paſſum quemadmodum fiat.

40 Lora optima quomodo fiat.

41 Muſtum lixiuum quomodo fiat.

42 De caſeo condendo.

43 Vuae ollares quemadmodum componantur et ſeruentur.

44 Mala granata quemadmodum ſeruentur.

45 Mala orbiculata, Seſtiana, melimela, et alia genera quomodo ſeruentur.

46 De oliuarum albarum conditura.

47 Nigrae oliuae conditura.

48 Sirapa quomodo fiat.

49 Oleum quemadmodum fiat.

50 De oleo gleucino.

51 Oleum ad vnguenta quemadmodum facias. (faccias Br.)

52 De ſalſura ſuillae carnis.

53 Rapa et napos quemadmodum condias.

54 Sinapin quemadmodum facias.

55 Oleris atri et ſiſeris radicem quemadmodum condias.

56 Moretum oxyporum vel (vt alii) oxygarum quemadmodum componas. (*allii* Br.)

L. IVNII

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE

DE[a]

RE RVSTICA

LIBER PRIMVS

AD[b]

PVB. SILVINVM PRAEFATIO.

Saepenumero ciuitatis noſtrae principes audio culpan-
tes modo agrorum infoecunditatem[c], modo caeli
per[d] multa iam tempora noxiam frugibus intempe-
riem[e]: quoſdam etiam praedictas querimonias velut
ratione certa mitigantes, quod exiſtiment, vbertate ni-
mia prioris aeui defatigatum et effoetum ſolum nequire
priſtina benignitate praebere mortalibus alimenta. Quas 2
ego cauſas, Publi[f] Siluine, procul a veritate abeſſe cer-
tum habeo. quod neque fas exiſtimare, rerum[g] natu-
ram, quam primus ille mundi genitor perpetua foecun-
ditate donauit, quaſi quodam morbo ſterilitate affe-
ctam: neque prudentis[h] credere, tellurem, quae diui-
nam et aeternam iuuentam ſortita, communis omnium
parens dicta ſit, quia et cuncta peperit ſemper, et dein-
ceps paritura ſit, velut hominem conſenuiſſe. Nec 3
poſt

VARIETAS LECTIONIS.

a. *Rei Ruſticae* I. B. R. Goeſ.

b. *ad Publ. Siluinum praefatio* deeſt I. B. Br. R. Iunt.

c. *in foecunditatem* diuiſ. I. B. R.

d. *permulta* iunct. I. B. R. I. I.

e. *in temperiem* I. B. R. deinceps *efoetum* Br.

f. P. Goeſ. omitt. P.

g. Ita pro *humi naturam* Goeſ. I. B. Br. R. S. Poſt *fas* addidit *eſt* Gronouius ex Codice vt videtur.

h. *eſt* add. I. I- St. Lipſ.

poſt haec reor intemperantia[i] caeli nobis iſta, ſed noſtro potius accidere vitio, qui rem ruſticam peſſimo cuique ſeruorum, velut carnifici, noxae[k] dedimus, quam maiorum noſtrorum optimus quiſque et[l] optime tractauerit[m]. Atque[n] ego ſatis mirari non poſſum, quid ita dicendi cupidi ſeligant oratorem, cuius imitentur eloquentiam; menſurarum et numerorum modum rimantes, placitae diſciplinae conſectentur magiſtrum; vocis et cantus modulatorem, nec minus corporis geſticulatorem, ſcrupuloſiſſime[o] requirant ſaltationis ac
4 muſicae rationis ſtudioſi; iam[p] qui aedificare velint, fabros et architectos aduocent; qui nauigia mari concredere[q], gubernandi peritos, qui bella moliri, armorum et militiae gnaros; et ne ſingula perſequar, ei ſtudio, quod quis agere velit, conſultiſſimum rectorem adhibeat; denique animi ſibi quiſque formatorem praeceptoremque virtutis e coetu ſapientum arceſſat: ſola res ruſtica, quae ſine dubitatione proxima, et quaſi conſanguinea ſapientiae eſt, tam diſcentibus egeat quam
5 magiſtris. Adhuc enim ſcholas rhetorum, et, vt dixi, geometrarum muſicorumque, vel quod magis mirandum eſt, contemptiſſimorum vitiorum officinas, guloſius condiendi cibos, et luxurioſius fercula ſtruendi, capitumque et capillorum concinnatores non ſolum
6 eſſe audiui, ſed et ipſe vidi. agricolationis neque doctores qui ſe profiterentur, neque diſcipulos cognoui. cum etiam ſi praedictarum artium profeſſoribus egeret ciuitas[r], tamen, ſicut apud priſcos, florere poſſet reſpublica. nam[s] ſine ludicris artibus atque etiam ſine cauſidicis olim ſatis felices fuere[t], futuraeque ſunt vrbes: at

i. *violentia coeli* I. B. R. Goeſ. Sang. Br. *vehementia* ex Codice vetere affert Gronouius.
k. *noxiae* I. I. Gr. G. St. *noxe* I. B. R. Goeſ. Sang. *noſce* Lipſ.
l. *et* addidi ex I. B. R. Sang. Br.
m. *tractauerat* Goeſ. Sang.
n. Ita Sang. Vulgo *Atqui.*
o. *ſcrupuloſiſſimae* I. I. G. Br.
p. Ita P. S. Vulgo *Iamque.*
q. *concedere* Edit. Io. Parui.
r. Ita pro *ciuitas egeret* S. *ciuitatis* Br.
s. *nam* om. I. B. Br. R. *Sine* praecedente puncto Br.
t. *fuerunt* Br.

at ſine agri cultoribus nec conſiſtere mortales, nec ali
poſſe manifeſtum eſt [v]. Quo magis prodigii [x] ſimile 7
eſt, quod accidit, vt res corporibus noſtris vitaeque vti-
litati maxime conueniens minime [y] vſque in hoc tem-
pus conſummationem haberet; idque ſperneretur genus
amplificandi relinquendique [z] patrimonii, quod omni
crimine caret. Nam caetera diuerſa et quaſi repugnan-
tia diſſident a iuſtitia. niſi aequius exiſtimamus [a] cepiſſe
praedam ex militia, quae nobis nihil ſine ſanguine et
cladibus alienis [b] affert. An bellum peroſis [c], maris et 8
negotiationis alea [d] ſit optabilior, vt rupto naturae foe-
dere terreſtre animal homo ventorum et maris obiectus
irae ſe fluctibus [e] audeat credere, ſemperque, ritu vo-
lucrum, longinqui littoris peregrinus ignotum pererret
orbem? An foeneratio probabilior ſit, etiam his inuiſa,
quibus ſuccurrere videtur? Sed ne caninum quidem, 9
ſicut dixere veteres, ſtudium praeſtantius locupletiſſi-
mum quemque [f] adlatrandi et contra innocentes ac pro
nocentibus, neglectum a maioribus, a nobis etiam con-
ceſſum intra moenia et in ipſo foro latrocinium? An
honeſtius duxerim [g] mercenarii ſalutatoris [h] mendaciſſi-
mum aucupium circumuolitantis [i] limina potentiorum,
ſomnumque [k] regis ſui rumoribus augurantis [l]? neque
enim roganti, quid agatur [m] intus reſpondere ſerui di-
gnantur. An putem fortunatius a catenato [n] repulſum 10
ianitore ſaepe nocte ſera foribus ingratis adiacere, mi-
ſerrimoque famulatu per dedecus, faſcium decus et im-
perium

v. *eſt quo magis* Iunt.
x. *prodigio* L. Sang.
y. Ita pro *minimam* I. B. Br. R.
z. Ita pro *retinendique* Goeſ. Sang. Poſtea *iuſticia* Br.
a. *exiſtimauimus* L. *coepiſſe* Br.
b. *alienis* om. L.
c. *per obſeſſa* Goeſ. L. Sang.
d. *alia* P. S.
e. *fluctibus tendere* P. *pendeat* L. et margo Pol. *irae, fluctibus tendere* Sang.
f. *quenque* Br.
g. *dixerim* I. B. Br. R.
h. *ſaltatoris* Gr. St.
i. *circumuolanti* L.
k. St. *ſomnumque* Lipſ. Vulgo *ſomniumque* eſt. *Somnum* P. Gr. G. St. verba *regis ſui* deeſſe in vetere Codice, annotauit Abr. Gronou.
l. Ita pro *inaugurantis* I. B. Br. R. I. I. A. H. Lipſ. S. Goeſ.
m. *agitur* G.
n. *cathenato* Br.

perium, profuſo tamen patrimonio, mercari? nam nec
gratuita ſeruitute [o], ſed donis rependitur honor. Quae
ſi et ipſa et eorum ſimilia bonis fugienda ſunt: ſupereſt
(vt dixi) vnum genus liberale et ingenuum rei familia-
11 ris augendae, quod ex agricolatione contingit. Cuius
praecepta ſi vel temere ab indoctis, dum tamen agro-
rum poſſeſſoribus, antiquo more adminiſtrarentur, mi-
nus iacturae paterentur res ruſticae. nam induſtria do-
minorum cum ignorantiae [p] detrimentis multa penſaret:
nec quorum commodum ageretur, tota vita vellent im-
prudentes negotii ſui conſpici; eoque diſcendi cupidio-
12 res agricolationem pernoſcerent. Nunc et ipſi praedia
noſtra colere dedignamur, et nullius momenti ducimus
peritiſſimum quemque [q] villicum facere: vel ſi neſcium,
certe [r] vigoris experrecti [s], quo celerius, quod igno-
rat [t], addiſcat. Sed ſiue fundum locuples mercatus eſt,
e turba pediſequorum [v] lecticariorumque defectiſſimum
annis et viribus in agrum relegat; cum iſtud opus non
ſolum ſcientiam, ſed et viridem aetatem cum robore
corporis ad labores ſufferendos deſideret: ſiue media-
rum facultatum dominus, ex mercenariis [x] aliquem,
iam recuſantem [y] quotidianum [z] illud tributum, [qui
vectigalis eſſe non poſſit [a]] ignarum rei, cui praefutu-
13 rus eſt, magiſtrum fieri iubet. Quae cum animaduer-
tam, ſaepe mecum retractans ac recogitans, quam turpi
conſenſu deſerta exoleuerit [b] diſciplina ruris, vereor ne
flagitioſa et quodammodo pudenda [c], aut inhoneſta vi-
deatur

o. Ita Sangerm. pro *gratuitae ſeruituti*. et ſic eſſe in margine Aſcenſianae, monet Abr. Gronou.
p. *inorantiae* L.
q. *quemque* deeſt H.
r. *quemque* add. I. I. *quem* L.
s. *experti* I. B. Br. R. S.
t. Ita pro *ignoret* Goeſ. Sang.
v. Ita I. B. Br. R. H. A. Gr. G. Vulgo *pediſſequorum*.
x. *mercedariis* Pol. et Sang. Paulo antea *et labores* Sang.
y. *accuſantem* Gr.
z. *cotidianum* P. *quottidianum* I. B. R.
a. *quia vectigali eſſe non poſſet* Sang. *quia poſſet* etiam Goeſ. *poſſet* etiam I. B. R. Br.
b. *exolnerit* Gr.
c. *pudenda, ingenuis aut inhoneſta ſit*. I. B. Br. R. I. I. Lipſ. *flagitioſas — pudendas — non ingenuis ſit* Sang. ſed Gronouius ex Sang. retulit *flagitioſas et q. puden-*

deatur ingenuis. Verum cum pluribus [d] monumentis [e] ſcriptorum admonear [f], apud antiquos noſtros fuiſſe gloriae curam ruſticationis; ex qua Quintius Cincinnatus [g] obſeſſi conſulis et exercitus liberator, ab aratro vocatus ad Dictaturam venerit, ac rurſus faſcibus depoſitis, quos feſtinantius victor reddiderat, quam ſumpſerat Imperator, ad eoſdem iuuencos et quatuor iugerum auitum herediolum [h] redierit: itemque C. Fabricius [i],
et Curius Dentatus [k], alter Pyrrho finibus Italiae pulſo, 14
domitis alter Sabinis, accepta, quae viritim diuidebantur, captiui agri ſeptem iugera non minus induſtrie [l] coluerit, quam fortiter armis quaeſierat: et ne ſingulos intempeſtiue nunc perſequar, cum tot alios Romani generis intuear memorabiles duces hoc ſemper duplici ſtudio floruiſſe, vel defendendi, vel colendi patrios quaeſitoſue fines: intelligo [m] luxuriae et deliciis [n] noſtris
priſtinum morem virilemque vitam diſplicuiſſe. Omnes 15
enim (ſicut M. Varro iam temporibus auorum conqueſtus eſt) patreſſamiliae falce et aratro relictis intra murum correpſimus, et in circis potius ac theatris, quam in ſegetibus et vinetis [o] manus mouemus: attonitique miramur geſtus effoeminatorum, quod a natura ſexum viris [p] denegatum muliebri motu mentiantur, decipiantque [q] oculos ſpectantium.
Mox deinde vt apti venia- 16
mus ad ganeas, quotidianam cruditatem Laconicis excoquimus, et exſucto [r] ſudore ſitim quaerimus, noctesque libidinibus et ebrietatibus, dies ludo vel ſomno conſumimus;

pudendam ingenuis aut inhoneſta ſit. et ſic V. D. in Obſeru. Miſcellan. indidem.

d. *plurimum* I. B. Br. R. *plurimis* A. Iunt. G. Gr. H. St. *complurimis* P. *et cum plurimis* L. *compluribus* Sang.

e. *monim*. A. Iunt. H.

f. *admoneat* Br.

g. *Cicinnatus* addit Lipſ. I. B. R. *Cincinatus* Br.

h. *praediolum* Lipſ.

i. *Fabritius al. Frabicius* Lipſ. deleto *Fabr*.

k. *quorum*.

l. *induſtriae* Commel.

m. *intellego* P.

n. *delitiis* a. Vict.

o. *ac vineis* Goeſ. Sang.

p. *viris* ex Lipſ. addidit Geſn.

q. *decipientes* Lipſ.

r. *exuſto* I. B. R. Goeſ. Br. Sang. *exhauſto* Lipſ.

ſumimus; ac noſmetipſos ducimus fortunatos, quod
17 nec orientem ſolem vidimus [s] nec occidentem. Itaque
iſtam vitam ſocordem [t] perſequitur valetudo. nam ſic
iuuenum corpora fluxa et reſoluta ſunt, vt nihil mors
mutatura videatur. At mehercules [v] vera illa Romuli
proles aſſiduis venatibus nec minus agreſtibus operibus
exercitata, firmiſſimis praeualuit corporibus, ac mili-
tiam belli, cum res poſtulauit, facile ſuſtinuit durata
pacis laboribus, ſemperque ruſticam plebem praepoſuit
vrbanae. Vt enim qui [x] in villis intra conſepta mora-
rentur, quam qui foris terram molirentur, ignauiores
habitos; ſic eos, qui ſub vmbra ciuitatis intra moenia
deſides cunctarentur, quam qui rura colerent [admini-
18 ſtrarentue opera [y] colonorum,] ſegniores viſos. Nun-
dinarum etiam conuentus manifeſtum eſt propterea vſur-
patos, vt nonis tantummodo diebus vrbanae res ageren-
tur, reliquis adminiſtrarentur ruſticae. illis enim tem-
poribus, vt ante iam diximus, proceres ciuitatis in agris
morabantur: et cum conſilium publicum deſideraba-
19 tur, e [z] villis arceſſebantur in ſenatum. ex quo, qui
eos euocabant, Viatores nominati ſunt. iſque mos dum
ſeruatus eſt perſeuerantiſſimo colendorum agrorum ſtu-
dio, veteres illi Sabini Quirites atauique Romani quam-
quam inter ferrum et ignes hoſticiſque [zz] incurſionibus
vaſtatas fruges largius tamen condidere, quam nos,
quibus diuturna permittente pace prolatare licuit rem
20 ruſticam. Itaque in hoc Latio et Saturnia terra, vbi
Dii cultus [a] agrorum progeniem ſuam docuerant, ibi [b]
nunc

s. Ita pro *videmus* Sang. monente Gronouio.

t. *ſecordem proſ. valit.* Lipſ. *proſequitur* malebat Vrſinus. *valitudo* etiam Bruſch.

v. Ita pro *mehercule* I. B. Br. R. *hercules* P. *Ac hercules* Sang. *At hercules* ex Sang. Gronou. deinceps *opibus* I. B. R. *operibus excitata* Br.

x. *quae inutilis intra* L. P. Goeſ. Sang.

y. *adm. op. colon.* om. I. B. Br. R. Pol. Sang. *adminiſtrarentur* G. deinceps pro *nonis* L. Pol. *iis* habent.

z. *a villis* Br.

zz. *hoſticis* I. B. Br. R. Goeſ. Sang. Deinceps vulgatum *vaſtatae* ex I. B. Br. R. L. Sang. correxit Geſner cum Vrſino. Poſtea *fruges parcius* P. Sang.

a. *fructus* P. Sang.

b. *vbi* ex libro poſuit Geſner.

nunc ad haſtam locamus, vt nobis ex tranſmarinis pro-
vinciis aduehatur frumentum, ne fame laboremus: et
vindemias condimus ex inſulis Cycladibus ac regionibus
Baeticis [c], Galliciſque. Nec mirum; cum ſit publice
concepta, et confirmata iam vulgaris exiſtimatio, rem
ruſticam ſordidum opus, et id eſſe negotium, quod
nullius [d] egeat magiſterio praeceptoris [e]. At ego, cum 21
aut magnitudinem totius rei, quaſi quandam vaſtitatem
corporis, aut partium eius velut ſingulorum membro-
rum numerum [f] recenſeo, vereor ne ſupremus ante me
dies occupet [g], quam vniuerſam diſciplinam ruris poſ-
ſim cognoſcere. Nam qui ſe in hac ſcientia perfectum 22
volet profiteri, ſit oportet rerum naturae ſagaciſſimus,
declinationum mundi non ignarus: vt exploratum ha-
beat, quid cuique plagae conueniat, quid repugnet: ſide-
rum ortus et occaſus memoria repetat, ne imbribus
ventiſque imminentibus opera inchoet, laboremque
fruſtretur. Caeli et anni praeſentis [h] mores intueatur. 23
neque enim ſemper eundem velut ex praeſcripto habi-
tum gerunt: nec omnibus annis eodem vultu [i] venit
aeſtas aut hiems: nec pluuium ſemper eſt ver, aut hu-
midus [k] autumnus. quae praenoſcere ſine lumine animi
et ſine exquiſitiſſimis diſciplinis non quemquam [l] poſſe
crediderim. Iam ipſa terrae varietas, et cuiuſque ſoli
habitus, quid nobis neget, quid promittat, paucorum
eſt diſcernere. Contemplatio vero cunctarum in ea 24
diſciplina partium quanto [m] cuique contigit [n], vt et ſe-
getum arationumque perciperet vſum, et varias diſſimil-
limaſque terrarum ſpecies pernoſceret? quarum [o] non-
nullae

c. *beticis* I. I. H. A. G. Sang.

d *nullo* L. Goeſ. *nullis* Sang.

e. *praeceptone* I. B. R. I. I. L. Goeſ. Sang.

f. *ſubtilitatem diſpicio* Bon. Sangerm. et Br. quae *menbrorum.*

g. *occultet* Pol.

h. Ita pro *praeſentes* ſcripſit Geſner ex I. B. R. I. I. II. A. Br. G. Lipſ. Goeſ. Sang.

i. *voto* P. et Lipſ.

k. *vmidum autumnum* P. Sangerm.

l. *quemque* I. B. R.

m. Vulgo *quando* eſt. *quod quanto* P. *quid cuique* Lipſ. *quanto* etiam Sang.

n. Vulgo *contingit.*

o. *quorum nonullae* Sang.

nullae colore non nullae qualitate fallunt: atque in aliis [p]
regionibus nigra terra, quam pullam vocant, vt in
Campania, eſt laudabilis; in aliis pinguis rubrica [q] me-
lius reſpondet; quibuſdam ſicut in Africa Numidiae [r]
putres arenae [s] foecunditate vel robuſtiſſimum ſolum
vincunt; in Aſia Myſiaque denſa et glutinoſa terra ma-
25 xime exuberat; atque in his ipſis haberet [t] cognitum,
quid (ferret aut) recuſaret [v] collis, quid campeſtris po-
ſitio, quid cultus, quid ſilueſter ager, quid humidus et
graminoſus, quid ſiccus et ſpurcus; rationem [x] quoque
diſpiceret [y] in arboribus vineiſque, quarum infinita ſunt
genera, conſerendis ac tuendis; et in pecoribus paran-
dis conſeruandiſque: quoniam et hanc adſciuimus quaſi
agriculturae partem, cum ſeparata ſit ab agricolatione
26 paſtoralis ſcientia [z], nec ea tamen ſimplex. Quippe
aliud exigit equinum [a], atque aliud bubulum armentum,
aliud pecus ouillum; et in eo ipſo diſſimilem rationem
poſtulat Tarentinum, atque hirtum [b]: aliud caprinum;
et id ipſum aliter curatur mutilum et raripilum, aliter
cornutum et ſetoſum [c], quale eſt in Cilicia. Porcula-
toris vero et ſubulci diuerſa profeſſio, diuerſae paſtio-
nes:

p. *in his* Sang.

q. I. B. Br. R. Goeſ. S. *lubrica.*

r. Ita pro *Numidia* Goeſ. Sang. *Numida* ex vetere Codice ſeparatim annotauit Gronouius.

s. *harenae* I. B. R. Br. Deinceps vulgatam diſtinctionem *exuberat. Atque* correxi cum Ponted. et Geſnero. Pendent haec enim a ſuperioribus: *quanto cuique contigit vt.*

t. Ita ſcripſi ex I. B. R. Br. Goeſ. Sang. vulgo *habere*, vbi Brouckh. ſupplebat *debet.* Deinceps *ferret aut* addidi cum viro docto in Obſ. Miſc. ex Virgilio Georg. I. 51. *quid quaeque ferat regio, quid quaeque recuſet.* Non enim ſolum id quaeritur, quid recuſet collis et reliquae regiones, ſed quid ferant. Sed vir doctus, qui vulgatam huius loci lectionem et interpunctionem probabat, *ferat* ſcribi volebat.

v. Ita I. B. R. Br. Sang. Vulgo *recuſet.*

x. Ita Br. L. Goeſ. Sang. Vulgo *ratione.*

y. Ita I. B. Br. R. Sang. Vulgo *diſpicere et.* Deinceps vulgatum *vinetiſque*, *quorum* ex P. et Sang. correxi. Poſtea Lipſ. habet *adſciuimus ad agr. partem.*

z. Ita diſtinxi cum I. I. Vulgo erat *ſcientia. nec ea t. ſ. quippe.* Paulo antea *Quom et hanc* Br.

a. Vulgo additum *aliud* omiſi cum Lipſ. probante Geſnero. Atque ita Bruſchiana, quae deinde *ouilum.*

b. *hyrtum* G. *arictinum atque hircinum* Lipſ.

c. *ſactoſum* I. B. R. Br. deinceps *eamdem* Br.

nes: nec eundem glabrae ſues denſaeque caeli ſtatum,
nec eandem educationem cultumue quaerunt. Et vt a 27
pecoribus recedam, quorum in parte auium cohorta-
lium [d] et apium cura poſita eſt; quis tanti ſtudii fuit, vt
ſuper iſta, quae enumerauimus, tot noſſet ſpecies inſi-
tionum, tot putationum? tot pomorum olerumque [e]
cultus exerceret [f]? tot generibus ficorum, ſicut roſariis
impenderet curam? cum a plerisque etiam maiora ne-
gligantur [g]. quamquam et iſta iam non minima vectiga-
lia multis eſſe coeperunt [h]. Nam prata et ſalicta, ge- 28
niſtaeque [i] et arundines [k] quamuis tenuem nihilominus
aliquam deſiderant induſtriam. Poſt hanc tam multa-
rum tamque multiplicium rerum praedicationem non
me praeterit, ſi, quem deſideramus agricolam, quem-
que deſcribimus [l], exegero a participibus agreſtium ope-
rum, tardatum iri [m] ſtudia diſcentium, qui tam variae,
tamque [n] vaſtae ſcientiae deſperatione conterriti, nolent
experiri, quod ſe conſequi [o] poſſe diffident. Verumta- 29
men quod in oratore iam M. Tullius rectiſſime dixit,
Par eſt eos qui generi humano res vtiliſſimas conquire-
re [p], et perpenſas exploratasque memoriæ tradere con-
cupiuerint [q], cuncta tentare. Nec ſi vel illa praeſtan-
tis ingenii vis, vel inclytarum artium defecerit inſtru-
mentum, confeſtim debemus ad otium et inertiam [r]
deuolui: ſed quod ſapienter ſperauimus [s], perſeueran-
ter

d. cottalium R. Sang.

e. *olerum* R. Vulgo *holerum*.

f. Ita I. B. R. Br. Goeſ. Sang. Vulgo *exercere*. Deinceps Sang. *ſicut roſaris*.

g. *neglegantur* neſcio vnde Geſner poſuit in varietate.

h. *coeperint* Br. Goeſ. Sang.

i. *geneſtaeque* I. B. Br. R. *genitaeque* G. *geneſtraeque* Lipſ.

k. *harundines* P. Lipſ.

l. *deſcribemus* I. B. Br. R. Sang.

m. *tardentur* Br. *vt rei* addere Lipſ. annotat Geſner. *tardat vt rei* ex Sang. Burmann, *tarda vt rei* Erneſti retulit.

n. *tanquam* Br.

o. Ita pro *aſſequi* Lipſ. Sang. Praeterea *conterriti aliqui nollent* ex Sang. Burmann, refert, ſed recentiore manu *aliqui* ſupra ſcriptum. *diffiderent* deinceps Lipſ.

p. *quaerere* I. B. Br. R. Sang.

q. *concupierint* a. Vict.

r. *negligentiam* neſcio vnde affert Geſner.

s. *ſperauerimus* I. B. Br. R. Sang.

ter conſectari. Summum enim culmen affectantes ſatis
30 honeſte vel in ſecundo faſtigio conſpiciemur. Nam La-
tiae muſae non ſolos adytis ſuis Accium [t] et Virgilium
recepere, ſed eorum et proximis et procul a ſecundis
ſacras conceſſere ſedes. Nec [v] Brutum aut Caelium Pol-
lionemue [x] cum Meſſala et Caluo [y] deterruere ab elo-
quentiae ſtudio fulmina illa Ciceronis. Nam neque
[ille [z]] ipſe Cicero territus ceſſerat tonantibus Demoſthe-
ni Platonique: nec parens eloquentiae, deus ille Maeo-
nius, vaſtiſſimis fluminibus facundiae ſuae poſteritatis
31 ſtudia reſtinxerat [a]. Ac ne minoris quidem famae opi-
fices per tot [b] iam ſecula videmus laborem ſuum deſti-
tuiſſe, qui Protogenem Apellemque cum Parrhaſio mi-
rati ſunt. Nec pulchritudine Iouis Olympii Mineruae-
que Phidiacae ſequentis aetatis attonitos piguit experiri
Bryaxim, Lyſippum, Praxitelem, Polycletum [c], quid
efficere, aut quouſque progredi poſſent [d]. Sed in omni
genere ſcientiae et ſummis admiratio veneratioque et in-
32 ferioribus merita laus contigit [e]. Accedit huc, quod
ille [f], quem nos perfectum eſſe volumus agricolam, ſi
quidem artis conſummatae [g] non [h] ſit, nec in vniuerſa
rerum natura ſagacitatem Democriti vel Pythagorae [i]
fuerit conſecutus, et in motibus aſtrorum ventorumque
Metonis [k] prouidentiam vel Eudoxi, et in pecoris cultu
doctrinam Chironis ac Melampodis, et in agrorum ſo-
lique molitione [l] Triptolemi aut Ariſtei prudentiam [m]:
multum

t. *Actinm — receperunt* Br. paulo antea *Nam* pro *An* dedi.

v. *Non* I. B. Br. R. *Celium* Br.

x. *Pollionem* L.

y. *Caluo* I. B. Br. R. Goeſ. Sang. Vulgo *Catulo.*

z. *ille* om. Sang.

a. *reſtrinxerat* I. B. Br. R. *reſtrinſerat* Lipſ. *reſtixerat* R. Deinceps vulgatum *An ne* correxi. et in Edit. Stephan. eſſe *Ac ne* admonuit Gronouius.

b. *tota ſecula* Sang.

c. *Polyclitum* Pol.

d. *poſſint* P. S.

e. Ita pro *contingit* Sang.

f. *illi* Sang.

g. Ita pro *conſumatae* ex G. Gr. St. Geſner.

h. *non* om. I. B. Br. R. L. *conſummatae eſt et in* Sang. *ſit et* Br. Lipſ. *ſagacitatemque* S.

i. Vulgo additum *non* om. Br. Sang. *Putagorae fuerit* Lipſ.

k. *Montonis* Br. *Mentonis* Goeſ. Sang *Meribonis* P.

l *monitione* Br. P. Sang.

m. *prouidentiam* L. P. *Ariſtaei* Sang.

multum tamen profecerit, ſi vſu Tremellios [n] Saſernaſ-
que et Stolones [o] noſtros aequauerit. Poteſt enim nec 33
ſubtiliſſima, nec rurſus, quod aiunt, pingui Minerua
res agreſtis adminiſtrari. Nam illud procul vero [p] eſt,
quod plerique crediderunt, facillimam [q] eſſe nec vllius
acuminis ruſticationem. De cuius vniuerſitate nihil atti-
net plura nunc diſſerere: quandoquidem [r] cunctae partes
eius deſtinatis aliquot voluminibus explicandae ſunt, quas
ordine ſuo tunc demum perſequar, cum praefatus fuero,
quae reor ad vniuerſam diſciplinam maxime pertinere.

I. Qui ſtudium agricolationi dederit, antiquiſſima
ſciat haec ſibi aduocanda, prudentiam rei, facultatem
impendendi, voluntatem agendi. Nam is demum cul-
tiſſimum rus habebit, vt ait Tremellius, qui et colere
ſciet et poterit et volet. neque enim ſcire aut velle cui-
quam [a] ſatis fuerit ſine ſumptibus, quos exigunt opera:
nec rurſus faciendi aut impendendi voluntas (facultas- 2
que [b]) profuerit ſine arte, quia caput eſt in omni negotio,
noſſe quid agendum ſit, maximeque in agricultura, in
qua voluntas facultaſque citra ſcientiam ſaepe magnam
dominis afferunt iacturam, cum imprudenter facta ope-
ra fruſtrantur impenſas. Itaque diligens paterfamilias, 3
cui cordi eſt ex agri cultu [c] certam ſequi rationem rei
familiaris augendae, maxime curabit, vt aetatis ſuae
prudentiſſimos agricolas de quaque re conſulat, et com-
mentarios antiquorum ſedulo ſcrutetur, atque aeſtimet [d],
quid eorum quiſque ſenſerit, quid praeceperit: an vni-
verſa, quae maiores prodiderunt, huius temporis cul-
turae reſpondeant, an aliqua diſſonent? Multos enim 4
iam memorabiles auctores comperi perſuaſum habere,

n. *Tremelios* Br.
o. *Solones* Sang.
p. *verum* L.
q. *facilimam* G. Gr. St. *facil-limam* P. *facillima* S.
r. *quom quidem* Br.

Cap. I. a. *queinquam* L.
b. *facultasque* vulgo deeſt.
c. *cultura* Lipſ. paulo antea *paterfamiliae* Sang. et ſaepe variant vocabulum Editiones.
d. *extimet* Lipſ.

longo aeui ſitu qualitatem caeli ſtatumque mutari; eorumque conſultiſſimum aſtrologiae profeſſorem Hipparchum prodidiſſe, tempus fore, quo cardines mundi loco mouerentur: idque etiam non ſpernendus auctor rei
5 ruſticae Saſerna videtur adcredidiſſe. Nam eo libro, quem de agricultura ſcriptum reliquit, mutatum caeli ſitum [e] ſic colligit, quod quae regiones antea propter hiemis aſſiduam violentiam nullam ſtirpem vitis aut oleae depoſitam cuſtodire potuerint, nunc mitigato [iam [f]] et intepeſcente priſtino frigore largiſſimis oliuitatibus Liberique vindemiis exuberent. Sed haec ſiue falſa ſeu vera ratio eſt, literis aſtrologiae concedatur.
6 Caetera non diſſimulanda erunt agrorum cultori praecepta ruſticationis, quae cum plurima tradiderint Poeni ex Africa ſcriptores, multa tamen ab his falſo prodita coarguunt [g] noſtri coloni. ſicut Tremellius, qui querens [h] id ipſum tamen excuſat, quod Italiae et Africae ſolum caelumque diuerſae naturae, nequeat eoſdem proventus habere. Quaecunque autem propter [i] diſciplinam ruris noſtrorum temporum cum priſcis diſcrepant, non deterrere debent a lectione diſcentem. Nam multo plura reperiuntur apud veteres, quae nobis probanda
7 ſint, quam quae repudianda. Magna porro [k] et Graecorum turba eſt, de ruſticis rebus praecipiens; cuius princeps celeberrimus vates non minimum profeſſioni noſtrae contulit Heſiodus Boeotius [l]. Magis deinde eam [m] iuuere fontibus orti ſapientiae Democritus Abderites, Socraticus Xenophon, Tarentinus Archytas, Peripatetici magiſter ac diſcipulus Ariſtoteles cum Theophraſto.

e. Ita pro *ſtatum* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

f. *iam* om I B. Br. R. igitur incluſi. paulo antea *hunc mitig.* Sang.

g. *arguunt* I. B. Br. R.

h. *quaerens* I. B. Br. R. Gr. St. *Tremelius* Br.

i. Ita Sang. pro *ſunt autem quae propter*. In I. B. R. eſt *diſcrepat.* A. H. *diſcrepet.* In I. B. *quacunque.* Lipſ. om. *temporum.* In Bruſch. eſt *diſciplina — diſcerpat.*

k. *quippe* P. *quippe Poenorum et* Gr. Lipſ.

l. *Boetius* Br. L.

m. *eam* om. I. B. Br. R. Deinceps vulgatum *Architas* ex Br. correxi.

phraſto. Siculi quoque non mediocri cura negotium 8
illud proſecuti ſunt Hieron et Epicharmus [n] diſcipulus,
Philometor, et Attalus [o]. Athenae vero ſcriptorum
frequentiam pepererunt, e [p] queis probatiſſimi aucto-
res Chaereas, Ariſtandros, Amphilochus [q], Euphro-
nius [r]; Chreſtus Euphronis [s], non, vt multi putant,
Amphipolites, qui et ipſe laudabilis habetur agricola,
ſed indigena ſoli Attici. Inſulae quoque curam iſtam 9
celebrauerunt, vt teſtis eſt Rhodius [t] Epigenes, Chius
Agathocles, Euagon, et Anaxipolis Thaſii. Vnius
quoque de ſeptem Biantis illius populares Menander [v]
et Diodorus in primis ſibi vindicauerunt [x] agricolationis
prudentiam. Nec his ceſſere Mileſii Bacchius et Mna-
ſeas, Antigonus Cymaeus, Pergamenus Apollonius,
Dion Colophonius, Hegeſias Maronites. Nam quidem 10
Diophanes Bithynius Vticenſem totum Dionyſium, Poe-
ni Magonis interpretem, per multa diffuſum volumina,
ſex epitomis circumſcripſit. Et alii tamen obſcuriores,
quorum patrias non accepimus, aliquod ſtipendium no-
ſtro ſtudio contulerunt. Hi ſunt Androtion [y], Aeſchri-
on, Ariſtomenes, Athenagoras, Crates, Dadis, Dio-
nyſius, Euphyton [z], Euphorion [a]. Nec minori fide 11
pro virili parte tributum nobis intulerunt Lyſimachus,
et Cleobulus [b], Meneſtratus, Pleutiphanes [c], Perſis et [d]

 Theo-

n. *Epicarmus* I. B. R. G. Gr. St. L. recte Br.

o. *Athalus* I. B. Br. R.

p. *aeque* Eaed. *eque* L. *ea quae* S.

q. *Amphilocus* I. B. Br. R. L. S.

r. Ita pro *Euphron.* I. B. R. Goeſ. S. *Euphironius* Br. *Emphronius Creſus* L.

s. Euphrontis I. B. Br. R. Goeſ. S. *Emphrontis* L. Deinceps *qui et eſſe,* Sang.

t. *Codius* L.

v. *Maenander* Iunt. Ald. G. H.

x. Ita pro *vendic.* ex Pol. Geſner. Deinceps vulgo *Mnaſſeas.* Br. *Manoſſeas.* Eadem *Dyon.*

y. *Anthocion* L. *Aeſchirion* deinceps Br.

z. *Emphyton* I. B. R. *Emphiton* Br. *Emplorion* L. *eypheton* Goeſ. *euheton* P. *eyheton* Sang. περὶ φυτῶν A. Iunt. G. Gr. H. St.

a. *Euphonon* I. B. Br. R. P. S. *Emphonon* Lipſ. Sed Gronou. ex Sang. laudauit *Eubeton Euphorion.*

b. *Eubolus* I. B. Br. R. *Eubulus* Sang. *Embolus* L. *Cleobulus* A. Iunt. G. Gr. H. St.

c. *Euanthiphanes* Goeſ. P. *Euantiphanes* Sang. *Plentifanes* L.

d. et add. P. S deinde *erudiverunt* Br. eadem *Tremellum.*

12 Theophilus. Et vt agricolationem Romana tandem
ciuitate donemus, (nam adhuc iſtis auctoribus Graecae
gentis fuit) iam nunc M. Catonem Cenſorium illum
memoremus, qui eam Latine loqui primus inſtituit.
poſt hunc duos Saſernas, patrem et filium, qui eam di-
ligentius erudierunt; ac deinde Scrofam Tremellium,
qui etiam [e] eloquentem reddidit; et M. Terentium, qui
expoliuit; mox Virgilium [f], qui carminum [g] quoque
13 potentem fecit. Nec poſtremo quaſi paedagogi eius
meminiſſe dedignemur, Iulii Hygini [h]: veruntamen vt
Carthaginenſem [i] Magonem ruſticationis parentem ma-
xime veneremur. nam huius octo et viginti memorabi-
lia illa volumina ex ſenatuſconſulto in Latinum ſermo-
14 nem conuerſa ſunt. Non minorem tamen laudem me-
ruerunt noſtrorum temporum viri, Cornelius Celſus et
Iulius Atticus. quippe Cornelius totum corpus diſcipli-
nae quinque libris complexus [k] eſt. hic de vna ſpecie
culturae pertinentis ad vites ſingularem librum edidit.
Cuius velut diſcipulus duo volumina ſimilium praece-
ptorum de vineis Iulius Graecinus compoſita facetius et [l]
15 eruditius poſteritati tradenda curauit. Hos igitur, Pu-
bli Siluine, prius quam cum agricolatione contrahas,
aduocato in conſilium: nec tamen ſic mente diſpoſitus,
velut ſummam totius rei ſententiis eorum conſecuturus;
quippe eiuſmodi ſcriptorum monumenta [m] magis in-
16 ſtruunt, quam faciunt, artificem. Vſus et experientia
dominantur in artibus: neque eſt vlla diſciplina, in qua
non peccando diſcatur [n]. nam vbi quid perperam admi-
niſtratum

e. Ita pro *eam* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

f. *Vergilium* P. G. Gr. St.

g. Ita pro *carmine* Goeſ. et Sang. teſte Heinſio ad Ouidii Metamorph. IV, 108. et Aduerſ. II. p. 220. ipſoque probante.

h. Ita pro *Higinii* Geſn. ex I. B. Br. R. Goeſ. Sang. *Iuli Higini* Lipſ.

i. Ita pro *Carthaginienſem* I. B. Br. R. G. Sang. *Cartaginienſem* Lipſ.

k. *contexus* Lipſ.

l. *et* om. Gr. St.

m. *monimenta* A. Iunt. H.

n. *diſcitur* Sang. ex quo deinceps vulgatum *ceſſerit* correxi. Bruſch. *ceſſit inproſpere.* Poſtea *conſumare* Edd. primae.

niſtratum ceſſit improſpere, vitatur quod fefellerat: il-
luminatque rectam viam docentis magiſterium. Quare 17
noſtra praecepta non conſummare ſcientiam, ſed adiu-
vare promittunt. nec ſtatim quiſquam compos agricola-
tionis erit his perlectis rationibus, niſi et obire eas vo-
luerit, et per facultates potuerit. Ideoque haec velut
adminicula ſtudioſis promittimus, non profutura per
ſe ſola, ſed cum aliis. Ac ne iſta quidem praeſidia [o], 18
vt diximus, non aſſiduus labor et experientia villici, non
facultates ac voluntas impendendi tantum pollent, quan-
tum vel vna praeſentia domini: quae niſi frequens ope-
ribus interuenerit, vt in exercitu cum abeſt imperator,
cuncta ceſſant officia. maximeque reor hoc ſignifican-
tem Poenum Magonem, ſuorum ſcriptorum primor-
dium talibus auſpicatum ſententiis: Qui agrum parauit [p]
domum vendat, ne malit vrbanum, quam ruſticum la-
rem colere. cui magis cordi fuerit vrbanum domicilium,
ruſtico praedio non erit opus. Quod ego praeceptum, 19
ſi poſſet his temporibus obſeruari, non immutarem.
Nunc quoniam pleroſque noſtrum ciuilis ambitio ſaepe
euocat, ac ſaepius detinet euocatos, ſequitur vt ſubur-
banum praedium commodiſſimum eſſe putem, quo
vel [q] occupato quotidianus excurſus facile poſt negotia
fori contingat [r]. Nam qui longinqua ne dicam tranſ- 20
marina rura mercantur, velut haeredibus patrimonio
ſuo, vel [s] quod grauius eſt, viui cedunt ſeruis ſuis:
quoniam [t] quidem et illi tam longa dominorum diſtan-
tia corrumpuntur, et corrupti [v] poſt flagitia, quae com-
miſerunt, ſub expectatione ſucceſſorum, rapinis magis
quam culturis [x] ſtudent.

o. *praedia* Sph.
p. Ita pro *parabit* Commel. Goeſ. Sang. Paulo antea *ſignificante* Sang. pro *culturae* Bruſch. et Sang. Poſtea *Nunc quom* Br.
q. Ita Lipſ. Pol. Vulgo *vt.*
r. *contingant* Sang.
s. Ita pro *et* ſcripſi cum Gronouio, qui veterem Codicem laudauit. deinceps *ſeruis* om. Iunt.
t. *quonam* Sang.
v. *corruptis* Sang.
x. Ita pro *culturae* Bruſch. et Sang.

II. Cenſeo igitur in [a] propinquo agrum mercari,
quo et frequenter dominus veniat [b], et frequentius ſe
venturum [c], quam ſit venturus, denunciet. ſub hoc
enim metu cum familia villicus erit in officio [d]. Quic-
quid vero dabitur occaſionis, ruri moretur. quae non
ſit mora ſegnis, nec vmbratilis. nam diligentem pa-
tremfamilias decet agri ſui particulas omnes et omni
tempore anni frequentius circumire, quo prudentius na-
turam [e] ſoli ſiue in frondibus et herbis, ſiue iam matu-
ris frugibus contempletur: nec ignoret quidquid in eo
2 recte fieri poterit. Nam illud vetus [f] eſt [et] Catonis,
Agrum peſſime multari [g], cuius dominus quid in eo fa-
ciundum ſit, non docet, ſed audit villicum. Quapro-
pter vel a maioribus traditum poſſidenti vel empturo
fundum praecipua cura ſit ſcire, quod maxime regionis
genus probetur: vt vel careat inutili, vel mercetur lau-
3 dabilem [h]. Quod ſi voto fortuna ſubſcripſerit [i], agrum
habebimus ſalubri caelo, vberi glaeba, parte campeſtri,
parte alia collibus vel ad orientem vel ad meridiem mol-
liter deuexis; terreniſque [k] aliis ac cultis [l], atque aliis
ſylueſtribus et aſperis, nec procul a mari aut [m] nauiga-
bili flumine, quo deportari fructus, et per quod merces
inuehi poſſint. Campus, in prata et arua ſalictaque et
4 arundineta [n] digeſtus, aedificio ſubiaceat. Colles alii
vacui arboribus, vt ſolis ſegetibus ſeruiant; quae tamen
modice ſiccis ac pinguibus campis melius quam praeci-
pitibus locis proueniunt. ideoque etiam celſiores agri
frumentarii planicies [o] habere, et quam molliſſime de-
vexi,

Cap. II. a. *propiuque* Sang.
b. *perueniat* Sang.
c. *venturum ſe* Sang.
d. *offitio* I. B. R. Br.
e. *matura* P. *natura* Sang.
f. *vt veteris Cat.* Lipſ. *ilcut vetus* omiſſo *et* Sang.
g. *mulctari* I. B. R. I. I. *mulcari* Sang.
h. *laudabile* Lipſ.
i. *ſubſcribit* I. B. R. Br. S. *ſubriſerit* Lipſ.
k. *teneriſque* L.
l. Ex Sang. *ac* addidi. *aliis cultis* vulgatum om. I. B. R. L. ſed Br. *aliis atque aliis.*
m. *ante* P. *vel* S.
n. *harundineta* L P. S.
o. *planitias* P. Goeſ. S. *frumentari* S.

vexi, ac ſimillimi [p] debent eſſe campeſtri poſitioni [q].
Alii deinde colles oliuetis vinetiſque et earum futuris pe-
damentis veſtiantur, materiam [r] lapidemque, ſi neceſſi-
tas aedificandi coegerit, nec minus pecudibus paſcua
praebere poſſint. Tum riuos decurrentes in prata et 5
hortos et ſalicta, villaeque [s] aquas ſalientes demittant [t].
nec abſint greges armentorum, caeterorumque quadru-
pedum [v] culta et dumeta paſcentium. Sed haec poſi-
tio, quam deſideramus, difficilis et rara paucis contin-
git. proxima eſt huic, quae plurima ex his habet: tole-
rabilis, quae non pauciſſima.

III. Porcius quidem Cato cenſebat in [a] emendo in-
ſpiciendoque agro praecipue duo eſſe conſideranda, ſa-
lubritatem caeli et vbertatem loci: quorum ſi alterum
deeſſet, ac nihilo minus quis vellet incolere [b], mente
eſſe captum, atque eum ad agnatos et gentiles deducen-
dum. Neminem enim ſanum debere facere ſumptus 2
in cultura ſterilis ſoli: nec rurſus peſtilenti quamuis fe-
raciſſimo pinguique agro [c] dominum ad fructus perue-
nire. Nam vbi ſit cum orco ratio ponenda, ibi non
modo perceptionem fructuum, ſed et vitam colonorum
eſſe dubiam, vel potius mortem quaeſtu certiorem.
Poſt [d] haec duo principalia ſubiungebat illa non minus 3
intuenda [e], viam [f] et aquam et vicinum. Multum con-
ferre agris iter commodum: primum, quod eſt maxi-
mum, ipſam praeſentiam domini, qui libentius com-
meaturus ſit, ſi vexationem viae non reformidet. dein-

p. *ſimilimi* G. *ſimilime* Goeſ. *ſi-millimo* Sang.

q. *poſitione* Sang. Br.

r. *Maceriam* I. B. Br. R. S.

s. Ita pro *vinae aquae* I. B. R. Br. L. Goeſ. *villae quae aquas* S.

t. *emittant* I. B. Br. R.

v. *quadripedium culta* P.

Cap. III. a. *in emendo agro* I. B. R. *in inſpiciendo agro* P. Goeſ. Sang.

b. *incolere* om. L.

c. *agro, cum incertum ſit, an dominum ſinat ad fructus peruenire* Iunt.

d. *poſthac* I. B. R.

e. *intuendam* P.

f. *viam et aquam vicinam* I. B. Br. *viam aqua vicinam* L. *viam, aquam, vicinum* Iunt. Sang.

de ad inuehenda [g] et exportanda vtenſilia; quae res fru-
gibus conditis auget pretium [h], et minuit impenſas re-
rum inuectarum: qui minoris apportentur eo, quo fa-
4 cili niſu perueniatur. Nec [i] nihil eſſe etiam paruo vehi,
ſi conductis iumentis iter facias, quod magis expedit,
quam tueri propria. Seruos quoque qui ſecuturi pa-
tremfamilias [k] ſint, non aegre iter pedibus ingredi. De
bonitate aquae ita omnibus clarum eſt, vt pluribus non
5 ſit differendum. Quis enim dubitet, eam maxime
probatam haberi, ſine qua nemo noſtrum vel proſperae
vel aduerſae valetudinis vitam prorogat? De vicini com-
modo non eſt quidem certum, quem nonnunquam
mors aliaeque nobiſcum (diuerſae) cauſae mutant. Et
ideo quidam reſpuunt Catonis ſententiam: qui tamen
multum videntur errare. nam quemadmodum ſapientis
eſt, fortuitos caſus magno animo ſuſtinere, ita demen-
tis eſt ipſum ſibi malam facere fortunam: quod facit,
qui nequam vicinum ſuis numis parat, cum a primis
cunabulis, ſi modo liberis parentibus eſt oriundus, au-
6 diſſe potuerit [m], *Οὐδ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ' εἰ μὴ γείτων
κακὸς εἴη.* quod non ſolum de boue dicitur, ſed etiam
de omnibus partibus rei noſtrae [n] familiaris: adeo qui-
dem vt multi praetulerint carere penatibus, et propter
iniurias [o] vicinorum ſedes ſuas profugerint. niſi aliter
exiſtimamus diuerſum orbem gentes vniuerſas petiiſſe
relicto patrio ſolo, Achaeos dico et Hiberos, Albanos
quoque, nec minus Siculos, et [p], vt primordia noſtra
contin-

g. Ita Goeſ. et Sang. Ante Geſnerum *vehenda.*

h. *precium* I. B. R. Br H. A.

i. Vulgo interſertum *non* incluſit Geſner de ſententia Vrſini.

k. *familiae* hic et alibi Goeſ. Sang. Deinceps *proroget* vulgatum ex Sang. correxi. Idem *ea* — *probata* dat. *valitud.* Br.

l. *diuerſae* om. Sangerm.

m. *μηδ'* P. Br. et Victor. in emendandis. Verſum omittit L. Deinde *ἀπολείποι* Br. *ἀπολοιτει ἀληγετων* Sang. *γειτον* I. B. R. *μη γειτων* Br.

n. *veſtrae* L. paulo antea *etiam* om. Br. et Sang. teſte Drakenb. ad Liu. T. I. p. 258.

o. *iniuriam* Sang. teſte Gronouio.

p. *vt et prim.* Br.

contingam, Pelaſgos, Aborigines [q], Arcadas, quam
quia malos vicinos ferre non potuerant. Ac ne tantum 7
de publicis calamitatibus loquar, priuatos quoque me-
moria tradidit et in regionibus Graeciae et in hac ipſa
Heſperia deteſtabiles fuiſſe vicinos; niſi ſi [r] Autolycus
ille cuiquam potuit tolerabilis eſſe conterminus; aut
Auentini montis incola Palatinis vllum gaudium finitimis
ſuis Cacus attulit. Malo enim praeteritorum, quam
praeſentium meminiſſe, ne vicinum meum nominem,
qui nec arborem prolixiorem ſtare noſtrae regionis, nec
inuiolatum ſeminarium, nec pedamentum [s] adnexum
vineae, nec etiam pecudes [t] negligentius paſci ſinit.
Iure igitur, quantum mea fert opinio, M. Porcius [v]
talem peſtem vitare cenſuit, et in primis futurum agri-
colam praemonuit, ne ſua ſponte ad eam perueniret.
Nos ad caetera praecepta illud adiicimus, quod ſapiens 8
vnus de ſeptem in perpetuum poſteritati pronunciauit,
adhibendum [x] modum menſuramque rebus; idque, vt
non ſolum aliud acturis, ſed et agrum paraturis dictum
intelligatur, ne maiorem, quam ratio calculorum pa-
tiatur, emere velint [y]. nam huc pertinet praeclara no-
ſtri poetae [z] ſententia. *laudato ingentia rura, exiguum
colito.* Quod vir erudiſſimus, vt mea fert opinio, tra- 9
ditum vetus praeceptum numeris ſignauit. quippe acu-
tiſſimam gentem Poenos dixiſſe conuenit, imbecillio-
rem agrum, quam agricolam eſſe debere: quoniam,
cum ſit colluctandum cum eo, ſi fundus praeualeat,
allidi dominum. nec dubium quin minus reddat laxus
ager non recte cultus, quam anguſtus eximie. Ideo- 10
que

q. *Aboriginis* Sang. teſte Gronou. Deinceps *Archadas* Br.

r. *ſi* addidi ex Lipſ. *Autolicus* Br. poſtea *Palatini* Sang.

s. Ita pro *pedamenti quidquam* I. B. Br. R. Pol. *pedamenta annexam* Lipſ. Sang.

t. *pecudis neglegi* P. *negleg.* etiam Sang.

v. *Portius* I. B. R. G. Gr. St.

x. *prouuntiauit* I. B. R. Iunt. H. Deinceps vulgo addita graeca *μέτρον ἄριστον* omiſi cum I. B. Br. R. P. Lipſ. Sang. Deinde *adhibendi* Lipſ.

y. Vulgo *velit.* Paulo antea Sang. *paraturis is dictum — patitur* monente Gronouio.

z. *coepta* Sang. *ſentencia* Br.

que poſt reges exactos Liciniana [a] illa ſeptena iugera,
quae plebi [b] tribunus viritim diuiſerat, maiores quaeſtus
antiquis retulere, quam nunc nobis praebent ampliſſima
vetereta [c]. Tanta [d] quidem Curius Dentatus, quem
paullo ante retulimus, proſpero ductu parta victoria,
ob eximiam virtutem deferente populo praemii nomine
quinquaginta ſoli iugera, ſupra conſularem triumpha-
lemque fortunam putauit ſatis [e] eſſe: repudiatoque pu-
blico munere populari ac [f] plebeia menſura contentus
11 fuit. Mox etiam cum agrorum vaſtitatem victoriae
noſtrae et interniciones [g] hoſtium feciſſent, crimino-
ſum tamen ſenatori fuit ſupra quingenta [h] iugera poſſe-
diſſe, ſuaque lege C. Licinius damnatus eſt, quod agri
modum, quem in magiſtratu rogatione tribunicia pro-
mulgauerat, immodica poſſidendi libidine tranſcendiſ-
ſet: nec magis quia ſuperbum videbatur tantum loci
detinere, quam quia flagitioſum [i], quos hoſtis profu-
giendo deſolaſſet agros, nouo more ciuem Romanum
12 ſupra vires patrimonii poſſidendo deſerere. Modus er-
go, qui in omnibus rebus, etiam [k] parandis agris ad-
hibebitur [l]. tantum enim obtinendum eſt, quanto eſt
opus, vt emiſſe videamur, quo potiremur, non quo [m]
oneraremur ipſi, atque aliis fruendum eriperemus; mo-
re praepotentium, qui poſſident fines gentium, quos
ne circumire [n] equis quidem valent; ſed proculcandos [o]
pecudibus, et vaſtandos (ac [p] populandos) feris derelin-
quunt,

a. *Licinna* P.

b. Ita pro *plebis* correxit Dra-kenb. ad Liuium T. I. p. 1109. *trib. pleb.* Goeſ. deinceps *rettulere* Br.

c. Ita etiam Sang. *veterata* I. B. Br. R. Lipſ. *veruacta* A. Iunt. G. Gr. H. St.

d. *Tantam* L. P. Sang.

e. *ſatis* ex Goeſ. addidi.

f. Ita pro *hac* I. B. Br. R. A. H. Gr.

g. *internitiones* I. B. Br. R. A. Iunt. H. *internetiones* P. Goeſ. *interuenitiones* Lipſ.

h. Vulgo *quinquaginta.*

i. *flagitioſus* Br *flagitioſius* Sang.

k. *et in* I. B. Br. R.

l. *et habebitur* Sang. deinceps *optinendum* Br.

m. *quo* om. Sang.

n. *circuire quoque valent* I. B. Br. R. Iunt *circumire quoque* Sang. *equis* om. etiam Lipſ.

o. *proc. et pec. vaſt. ac* H.

p. *ac pop.* om. I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

quunt, aut occupatos nexu ciuium [q], et ergaſtulis te-
nent. Modus autem erit ſua [r] cuique [moderata [s]] vo-
luntas facultaſque. Neque enim ſatis eſt, vt iam prius 13
dixi, poſſidere [t] velle, ſi colere non poſſis.

IV. Sequitur deinceps Caeſonianum [a] praeceptum,
quo fertur vſus etiam Cato Marcus [b], agrum eſſe reui-
ſendum ſaepius eum, quem velis [c] mercari. Nam pri-
ma inſpectione neque vitia neque virtutes abditas oſten-
dit, quae mox retractantibus facilius apparent. Inſpe-
ctionis quoque velut formula nobis a maioribus tradita
eſt [d] agri pinguis ac laeti: de cuius qualitate dicemus
ſuo loco, cum de generibus terrae diſſeremus. In vni- 2
verſum tamen quaſi teſtificandum atque ſaepius praedi-
candum habeo, quod primo iam Punico bello dux in-
clutiſſimus M. [e] Attilius Regulus dixiſſe memoratur,
fundum ſicuti ne foecundiſſimi quidem ſoli, cum ſit [f]
inſalubris; ita nec effoeti [g], ſi vel ſaluberrimus ſit, pa-
randum: quod Attilius aetatis ſuae agricolis maiore cum
auctoritate ſuadebat [h] peritus vſu. nam Pupiniae peſti- 3
lentis ſimul et exilis agri [i] cultorem fuiſſe eum loquuntur
hiſtoriae. Quapropter cum ſit ſapientis non vbique
emere, nec aut vbertatis illecebris aut deliciarum [k] con-
cinnitate decipi: ſic vere [l] induſtrii patriſſamilias eſt
quicquid aut [m] emerit aut acceperit, facere fructuoſum
atque [n] vtile: quoniam et grauioris caeli multa remedia
priores

q. *crurum* correxit Ald. *cru-rium* ex Ald. ſec. Iunt. H. laudauit Geſner.

r. *vnicuique* I. B. Br. R. et Sang. teſte Gronouio; *ſuum* ex Sang. poſuit Erneſti.

s. *moderata* om. I. B. Br. R. L. Sang. igitur incluſi.

t. *poſſidere* om. P Sang.

Cap. IV. a. *Cenſolenum* Lipſ.

b. Ita pro *Cato mercaturis* I. B. Br. R. Goeſ. Sang. *mercaturis* om. Lipſ.

c. Ita pro *velint* I. B. Br. R. Lipſ. et Sang.

d. *eſt. Agri* a. Vict. *et laeti* Br. et poſtea *iam primo* Br.

e. *M.* om. P. et Sang.

f. *ſit* om. I. B. R.

g. *effecti vel ſaluberrimus* P. *ef-feti vel ſalub.* Sang.

h. *veniebat* I. B. R. Br. Sang. *cenſebat* Lipſ.

i. *agricultorem* iunctim I. B. R. G.

k. *delitiarum* I. I. H. A. G.

l. *vere* om. I. B. R. *verum* P. S.

m. *aut* om. I. B. R. Br. *aut erit* P.

n. *aut* I. B. R. Br.

priores tradiderunt, quibus mitigetur peſtifera lues; et in exili terra cultoris prudentia ac diligentia maciem ſoli
4 vincere poteſt. Haec autem conſequemur, ſi veriſſimo vati velut oraculo crediderimus dicenti, *Ventos et proprium* [o] *caeli praediſcere morem cura ſit ac patrios cultuſque habituſque locorum, et quid quaeque ferat regio et quid quaeque recuſet:* nec contenti tamen auctoritate vel priorum vel praeſentium colonorum noſtra praetermiſerimus [p] exempla, nouaque [q] tentauerimus [r] experi-
5 menta. Quod etſi per partes nonnunquam damnoſum eſt; in ſumma tamen fit compendioſum, quia nullus ager ſine profectu colitur, ſimul ac tentando [s] poſſeſſor efficit, vt in id formetur, quod maxime praeſtare [t] poſſit. ea res etiam feraciſſimos [v] agros vtiliores reddit. Itaque nuſquam experimentorum varietas omittenda [x] eſt; longeque etiam in pingui ſolo magis audendum, quoniam nec laborem nec ſumptum fruſtratur effectus.
6 Sed cum [y] refert, qualis fundus et quo modo colatur [z]; tum villa qualiter aedificetur, et quam vtiliter diſponatur. Multos enim deerraſſe, memoria prodidit, ſicut praeſtantiſſimos viros L. Lucullum et Q. Scaeuolam, quorum alter maiores alter minus amplas, quam poſtulauit modus agri, villas extruxit, cum vtrumque ſit [a]
7 contra rem familiarem. Diffuſiora enim conſepta non ſolum pluris aedificamus, ſed etiam impenſis maioribus tuemur: at minora cum ſunt, quam poſtulat fundus,

o. Ita pro *varium* I. B. R. Br. L. Goeſ. Sang.

p. *promiſerimus* Sang. et Br.

q. Vulgo interſertum *quae* om. I. B. R. Sang. Br.

r. *temptauerimus* Br. I. I. H. A.

s. Vulgo *attentando*. I. B. R. Br. *tentando*. paulo antea *quia* pro *quod* ex Sang. dedi.

t. Ita pro *praeſtare* Goeſ. Sang. Bruſch.

v. *ferociſſimos* I. B. R. Br.

x. *obmittenda* I. B. R. Br. A. G. Deinceps Br. *audiendum: quom nec* habet. Ex eadem et Ald. *ſumptum* reſtitui.

y. Ita Sang. Lipſ. Goeſ. Ante Geſnerum erat *quoniam*, ipſe dedit *quum*.

z. *colatur, tum — et quam* omitt. G. *tam vlla* Br. poſtea eadem *prodidit deerraſſe* habet; denique *Seuolam*.

a. *ſic enim* P. *eſtruxit vtrunque ſit* Br.

dus, dilabitur fructus. nam et humidae res et ſiccae,
quas terra progenerat, facile vitiantur, ſi aut non ſunt,
aut propter anguſtias incommoda ſunt tecta, quibus in-
ferantur. Pro portione etiam facultatum [b], quam opti- 8
me paterfamilias debet habitare, vt et libentius rus ve-
niat, et degat in eo iucundius; vtique vero, ſi etiam
matrona comitabitur [c], cuius vt ſexus ita animus eſt de-
licatior. quamobrem [d] amoenitate aliqua demerenda [e]
erit, quo patientius moretur cum viro. Eleganter igi-
tur aedificet agricola: nec ſit tamen aedificator; atque
areae pedem [f] tantum complectatur [g], quod ait Cato,
quantum ne villa fundum quaerat, neue fundus [h] vil-
lam: cuius vniuerſum ſitum qualem oporteat eſſe, nunc
explicabimus. Quod inchoatur aedificium, ſicut ſalu- 9
bri regione ita ſaluberrima parte regionis debet conſti-
tui. Nam circumfuſus aer [i] corruptus plurimas affert
corporibus noſtris cauſas offenſarum. Sunt quaedam
loca, quae ſolſtitiis minus concaleſcunt, ſed frigoribus
hiemis intolerabiliter [k] horrent, ſicut Thebas ferunt
Boeotias [l]. Sunt quae tepent hieme, ſed aeſtate ſaeuiſ-
ſime candent, vt affirmant Euboicam Chalcidem [m].
Petatur igitur aer calore et frigore temperatus, qui [n] 10
fere medios obtinet colles, quod neque depreſſus hieme
pruinis torpet, aut torretur [o] aeſtate vaporibus, neque
elatus in ſumma montium perexiguis ventorum motibus
aut pluuiis omni tempore anni [p] ſaeuit. Haec igitur
eſt medii collis optima poſitio, loco tamen ipſo paulu-
lum

b. *facultatium* Goeſ. *Pro portione f. qua* Sang.
c. *comitatur* I. B. Br. R.
d. *quamobrem* om. I. B. R. L. Br. Sang.
e. *delectanda* P. Br.
f. Vulgo *idem* I. B. R. *aedem*, *edem* L. *pedem* Goeſ. Sang. In ant. P. *pedem* corruptum *aedem*.
g. *contemplatus* I. B. R. Br.
h. *fructus* I. B. Br. R. L. Sang.
i. Vulgo interſertum *atque* om. Sang.
k. *intollerabiliter* R. H.
l. *Boetias* I. B. R. Sang. Br.
m. *Calcidem* Lipſ. I. I. St.
n. Vulgo *quem fere medius collis.* I. B. Br. R. *qui fere medios optinet colles.* Goeſ. *qui medios collis.* Sang. *qui fere medios obt. collis.*
o. Ita pro *torret* I. B. R. vulgatam habet Br.
p. *anni* om. Lipſ.

lum [q] intumeſcente; ne cum a vertice torrens imbribus conceptus adfluxerit [r], fundamenta conuellat.

V. Sit autem vel intra villam vel extrinſecus inductus fons perennis; lignatio, pabulumque vicinum. Si deerit fluens vnda, putealis quaeratur in vicino, quae non ſit hauſtus profundi, non amari ſaporis aut ſalſi.
2 Haec quoque ſi deficiet [a], et ſpes arctior aquae manantis coegerit, vaſtae ciſternae hominibus piſcinaeque pecoribus [b] inſtruantur, colligendae aquae tandem pluuiali, quae ſalubritati corporis eſt accommodatiſſima. ſed ea ſic habetur eximia, ſi fictilibus tubis in conectam [c] ciſternam deducatur. huic proxima fluens aqua [d] e montibus oriunda, ſi [e] per ſaxa praeceps deuoluitur, vt eſt in Guarceno Campaniae. tertia [f] putealis [g] collina, vel
3 quae non infima valle reperitur. deterrima paluſtris, quae pigro lapſu repit [h]. peſtilens, qnae in palude ſemper conſiſtit. Hic idem tamen humor, quamuis nocentis naturae, temporibus [tamen [i]] hiemis edomitus imbribus miteſcit; ex quo caeleſtis aqua maxime ſalubris intelligitur, quod etiam venenati liquoris eluit per-
4 niciem. ſed hanc potui probatiſſimam diximus [k]. Caeterum ad aeſtatum [l] temperandos calores et amoenitatem [m] locorum plurimum conferunt ſalientes riui, quos, ſi conditio loci patietur, qualeſcunque dummodo [n] dulces

q. *paulum* P. S. *paululum* Br. Vulgo *paullulum*.

r. Ita pro *effluxerit* P. Goeſ. Sang. *affluxerit* Lipſ.

Cap. V. a. Ita pro *deficient* I. B. Br. R. S. deinceps *artior* Br.

b. *pecori ſtruantur: quae tamen pluuialis aqua ſalubritati corporis eſt accommodatiſſima* I. B. Br. R. L. S.

c. *contractam* L. deinde *deducitur* Br. et Sang.

d. *eſt* add. L.

e. *ſi* om. I. B. Br. R. S. deinde *diuoluitur* Br.

f. *Tertium* H. deinde *puteolis* Br.

g. Vulgo additum *vel* om. I. B. Br. R. L. S.

h. *repet* L. P. S.

i. Vulgo interſertum *tamen* omiſi cum Sang.

k. *dixi* I. B. R. Br.

l. Ita pro *aeſtuum* P. Goeſ. Sang. *aeſtiuos* I. B. R. Br.

m. *amenitatem* I. B. R. Br. *amaenitatem* H. A.

n. *dum tamen* P. Sang.

ces vtique [o] perducendos in villam cenſeo. Sin ſum-
motus longius a collibus erit amnis, et loci ſalubritas
editiorque ſitus ripae permittet ſuperponere villam pro-
fluenti [p], cauendum tamen erit, vt a tergo potius,
quam prae ſe flumen habeat, et vt aedificii frons auerſa
ſit ab infeſtis eius regionis ventis, et amiciſſimis aduer-
ſa; cum plerique amnes aeſtate vaporatis [q] hieme frigi-
dis nebulis caligent [r]. quae niſi vi maiore inſpirantium
ventorum ſubmouentur, pecudibus hominibuſque con-
ferunt peſtem. Optime autem ſalubribus, vt dixi, lo- 5
cis ad orientem vel [ad] meridiem, grauibus ad ſepten-
trionem villa conuertitur. eademque ſemper mare recte
conſpicit, cum pulſatur, ac fluctu reſpergitur; nun-
quam ex ripa, ſed haud [s] paulum ſubmota a littore.
nam praeſtat a mari longo [t] potius interuallo, quam 6
breui refugiſſe; quia media ſunt ſpatia grauioris hali-
tus. Nec paludem quidem vicinam eſſe oportet aedifi-
ciis; nec iunctam militarem viam, quod illa caloribus
noxium virus eructat, et infeſtis aculeis armata gignit
animalia, quae in nos denſiſſimis examinibus inuolant;
tum etiam nantium [v] ſerpentiumque peſtes [x], hiberna
deſtituta [y] vligine, coeno et fermentata colluuie vere
natas [z] emittit, ex quibus ſaepe contrahuntur caeci mor-
bi, quorum cauſas ne medici quidem perſpicere queunt;
ſed et anni toto tempore ſitus atque humor inſtrumen-
tum ruſticum ſupellectilemque et inconditos conditoſque
fructus corrumpit: haec autem praetereuntium viato- 7
rum populationibus, et aſſiduis deuertentium hoſpitiis
infeſtat rem familiarem. propter [a] quae cenſeo eiuſmodi
vitare

o. *itaque* P. Sang. poſtea *ac collibus* Br.

p. *praefluenti* I. B. Br. R. Goeſ.

q. *vaporantes* Lipſ.

r. *caligant* I. B. R. Br. Sang.

s. *haud* inferit Lipſ. *aut* P. S. Deinceps *paullum* vulgatum ex Br. correxi.

t. *longo aut potius* Sang.

v. Ita pro *natricum* P. L. Sang. *natricium* I. B. R Br.

x. *peſtis* I. B. R. Br.

y. Ita pro *deſtitutas* I. B. R. Br.

z Vulgo *venenatas* I. B. R. Br. *venena*.

a. *propterque* I. B. R.

vitare incommoda, villamque nec in via nec [b] peſtilenti
loco, ſed procul et editiore ſitu condere, ſic [c] vt frons
8 eius ad orientem aequinoctialem directa ſit. Nam
eiuſmodi poſitio medium temperatumque libramentum
ventorum hiemalium et aeſtiuorum tenet: quantoque
fuerit aedificii [d] ſolum pronius orienti, tanto et aeſtate
liberius capere perflatus, et hiemis procellis minus in-
feſtari, et matutino regelari ortu poterit, vt concreti
rores liqueſcant: quoniam fere peſtilens habetur, quod
eſt remotum ac ſiniſtrum ſoli et apricis flatibus; quibus
ſi caret, nulla alia vis poteſt nocturnas pruinas, et
quodcunque rubiginis aut ſpurcitiae reſedit, ſiccare at-
que detergere. Haec autem cum hominibus afferant
perniciem, tum et armentis et virentibus eorumque fru-
9 ctibus [e]. Sed quiſquis aedificia [f] volet in decliuibus
areis extruere, ſemper ab inferiore parte auſpicetur:
quia cum ex depreſſiore [g] loco fuerint orſa fundamenta,
non ſolum ſuperficiem ſuam facile ſuſtinebunt, ſed et [h]
pro fultura et ſubſtructione [i] fungentur, aduerſus ea,
quae mox, ſi forte villam prolatare libuerit, ab ſupe-
riore [k] parte applicabuntur: quippe ab imo praeſtructa
valenter reſiſtent contra ea, quae poſtmodum ſuperpo-
10 ſita incumbent [l]. at [m] ſi ſumma pars cliui fundata pro-
priam [n] molem ſuſceperit, quidquid ab inferiore mox
appoſueris, fiſſum erit rimoſumque. Nam [o] cum ve-
teri adſtruitur [p] recens aedificium, quaſi ſurgenti relu-
ctans

b. *nec alio procul editiore ſitu* I. B. R. Br. *nec alia procul editiore ſitu* P. Sang.

c. *ſic* inſer. Goeſ. Sang.

d. *aedificiis* I. B. R.

e. *frugibus* I. B. R. Br. *afferunt — tunc ex — fructibus* Sang.

f. *aedificare* P. Sang.

g. *preſſiore* P. Sang.

h. *et* om. P. Sang. *eſſe praefultura* Lipſ.

i. Polit. lectio dubia inter *ſubſtrictione ſubſtractione* et *ſubſtructione*. I. B. R. Br. *ſubſtratione*.

k. Vulgo ad *ſuperiorem partem*. Sang. *ab ſuperiore parte*. Goeſ. *de ſup. parte*.

l. *incumbant* P. Sang. *poſtmodum* om. Sang.

m. *Ad* P. Sang.

n. *propria* H. A.

o. Vulgo interpoſitum *nouum* om. I. B. R. Br. *tum cum* P. L. Sang.

p. Vulgo interſertum *rimoſoque* om. Lipſ. *rimoſumque* habet P. Sang.

ctans oneri cedit; et quod prius extructum [q] imminebit cedenti, paulatim [r] degrauatum [s] pondere ſuo praeceps attrahetur. Igitur id ſtructurae vitium cum primum ſtatim [t] fundamenta iaciuntur, euitandum [v] eſt.

VI. Modus autem membrorumque [a] numerus apte-
tur vniuerſo conſepto, et diuidatur in tres partes, vr-
banam, ruſticam et fructuariam. Vrbana rurſus in
hiberna [b] et aeſtiua ſic digeratur, vt ſpectent hiemalis
temporis cubicula brumalem orientem: coenationes,
aequinoctialem [c] occidentem, Rurſus aeſtiua cubicu- 2
la [d] ſpectent meridiem aequinoctialem, ſed coenationes
eiuſdem temporis proſpectent [e] hibernum orientem.
Balnearia occidenti [f] aeſtiuo aduertantur, vt ſint poſt
meridiem et vſque in veſperum illuſtria. Ambulatio-
nes meridiano aequinoctiali ſubiectae ſint, vt [g] hieme
plurimum ſolis et aeſtate minimum recipiant. At [h] in 3
ruſtica parte magna et alta culina ponetur [i], vt et [k] con-
tignatio careat incendii periculo, et in ea commode
familiares omni [l] tempore anni morari queant. Opti-
me ſolutis ſeruis cellae [m] meridiem aequinoctialem ſpe-
ctantes fient: vinctis quam ſaluberrimum ſubterraneum
ergaſtulum [n], plurimis idque [o] anguſtis illuſtratum fe-
neſtris, atque a terra ſic editis, ne manu contingi poſ-
ſint. Pecudibus fient [p] ſtabula, quae neque frigore ne- 4

 que

q. *eſt* add. Lipſ.
r. Ita pro *paullatimque* I. B. R. Br. L. S. I. I. H. A.
s. *degrabatum* P.
t. *ſtatum* I. B. R. Br.
v. *euitandus* I. B. Lipſ. Br.

Cap. VI. a. *menbrorumque* Br. hic et alibi. Deinceps *ruſticam fruct.* omiſſo et P. Sang.
b. *hibernacula* I. B. Br. R. S. *hiberna* etiam L.
c. *aequinoctalem* P.
d. *cubilia* I. B. R.
e. *proſpectant* P,
f. *occidentia* I. B. Br. deinceps *inluſtria* Br.
g. *vt et bieme* I. B. R. *vt et biems* P.
h. *Ad* P.
i. *ponatur* I.
k. *et* deeſt I. B. R. *continuatio* L.
l. *omnes* I. B. Br. R. S.
m. *caellae* I. I. A.
n. *ergaſtulum, plurimis ſitque* a. V. *ſicque* Gr.
o. *ſitque id* vulgatum ex Codice Vrſini correxit Geſner.
p. *fient* om. I. B. Br. R. Sang. *fiant* A. Iunt. H.

que calore infeſtentur. Domitis armentis duplicia bubilia [q] ſint, hiberna [r] atque aeſtiua. caeteris autem pecoribus, quae intra villam eſſe conuenit, ex parte tecta loca, ex parte ſub dio [s] parietibus altis circumſepta, vt illic [t] per hiemem, hic per aeſtatem ſine violentia fera-
5 rum conquieſcant. Sed omnia [v] ſtabula ſic ordinentur, ne quis humor influere poſſit: et vt quiſque ibi conceptus [x] fuerit, quam celerrime dilabatur, vt nec fundamenta parietum corrumpantur, nec vngulae pe-
6 cudum. Lata bubilia [y] eſſe oportebit pedes decem vel minime nouem: quae menſura et ad procumbendum pecori et iugario [z] ad circumeundum laxa miniſteria praebeat. Non altius edita eſſe praeſepia conuenit [a], quam vt bos aut iumentum ſine incommodo ſtans veſci poſſit. Villico [b] iuxta ianuam fiat habitatio, vt intran-
7 tium exeuntiumque conſpectum habeat. Procuratori ſupra ianuam ob eaſdem cauſas: et is tamen villicum obſeruet ex vicino: ſitque vtrique proximum horreum, quo conferatur omne [c] ruſticum inſtrumentum; et intra id [d] ipſum clauſus locus, quo ferramenta condan-
8 tur [e]. Bubulcis paſtoribuſque cellae ponantur iuxta ſua pecora, vt ad eorum curam ſit opportunus [f] excurſus. Omnes tamen quam proxime alter ab altero debent [g] habitare, ne villici [h] diuerſas partes circumeuntis ſedulitas diſtendatur, et vt inter ſe diligentiae et negligen-
9 tiae [i] cuiuſque teſtes ſint [k]. Pars autem fructuaria diuiditur

q. *bubula* I. B. Br. R. L. Sang. *bubila* ex Sang. annot. Gronou.
r. *hibernacula* Goeſ.
s. *diuo* P. S.
t. *illis* P. *ne ille* Lipſ.
v. *ampla* P. Sang.
x. *contentus* Lipſ. Paulo antea poſt *quiſque* additum cum commate *qui* cum Br. et Sang. omiſi.
y. *bubulia* P. *cubilia* Lipſ.
z. *adiugario* P.
a. *conueniet* I. B. Br. R. Sang. deinceps pro *ſtans* Goeſ. P. Sang. *ſtatus*.
b. *Vilico* P.
c. *omne* om. I. B. Br. R. *ruſticum omne* Sang.
d. *ad* G. Gr.
e. *recondantur* Goeſ. Sang.
f. *oportunus* I. B. Br. R. H.
g. *debet* P.
h. *vilici* P. deinceps *partis* Br. *circuenti* Sang.
i. *negleg.* P.
k. *de diuiſione membrorum villae, et primum de granariis Cap. VII.* Iunt.

ditur in cellam [l] oleariam, torculariam, cellam vina-
riam, defrutariam [m], foenilia peleariaque et apothecas
et horrea, vt ex iis [n] quae ſunt in plano, cuſtodiam
recipiant humidarum rerum tanquam vini aut olei ve-
nalium; ſiccae autem res [o] congerantur tabulatis, vt
frumenta, foenum, frondes, paleae, caeteraque pa-
bula. Sed granaria, vt dixi, ſcalis adeantur, et mo- 10
dicis feneſtellis [p] aquilonibus inſpirentur. nam ea caeli
poſitio maxime frigida et minime humida eſt; quae
vtraque perennitatem conditis frumentis afferunt. Ea- 11
dem ratio eſt (quae) in plano ſitae vinariae cellae, quae
ſubmota procul eſſe debet a balineis, furno, ſterquili-
nio [q], reliquiſque immunditiis [r] tetrum odorem ſpiran-
tibus: nec minus a ciſternis aquiſue ſalientibus, qui-
bus [s] extrahitur humor, qui vinum corrumpit. Neque 12
me praeterit, ſedem frumentis optimam quibuſdam
videri horreum camara [t] contectum, cuius ſolum ter-
renum prius quam conſternatur [v], perfoſſum et amur-
ca [x] recenti non ſalſa madefactum, velut Signinum
opus pilis [y] condenſatur [z]. Tum deinde cum exaruit, 13
ſimili modo pauimenta teſtacea [a], quae pro aqua rece-
perint amurcam [b] mixta calci et arenae, ſuperſternun-
tur, et magna vi pauiculis inculcantur atque expoliun-
tur, omneſque parietum et ſoli iuncturae teſtaceis pul-

 vinis

l. *caellam* A. Iunt. hic et paulo poſt.

m. *defructuariam* I. Br. *defructariam* B. R.

n. *his* Br.

o. *res* om. I. B. Br. R. *congeruntur* Sang.

p. *feneſtrellis* I. B. R. *feneſtrelis* Br. Sect. ſequ. *quae* addidi de meo; poſtea *ſummota* Br.

q. *ſtercuilino* P. *ſterquiliniis* I. B. R. Br. *balineis — ſtercilino* S. Vulgo *balneis*.

r. *immundiciis* Br. I. I. H. A.

s. Vulgo *ex quibus qui extr. humor vinum cor.* ſed *ex* om. I. B. R. Br. S. *quibus extrahitur humor qui* I. B. R. Br. L. Goeſ. Sang.

t. Ita P. et S. teſte Heinſio ad Petr. c. 30. quam formam probat etiam Burm. ibid. et ad cap. 40. Vulgo *camera*.

v. *conſtruatur* L.

x. *amurga* P. L.

y. Ita I. B. R. Br. L. Goeſ. Sang. Vulgo *paniculis*.

z. *condenſantur* I. I.

a. *teſtacia* P. *teſtatia* I. B. R. Br.

b. *amurgam* P. L. Goeſ. Sang. et ita fere ſemper. *amurcham* I. B. R. Deinceps *mixta* S. dedit pro *miſtam harenae* Br.

vinis ſibulantur. quoniam [c] fere cum in [d] his partibus aedificia rimas egerunt, caua praebent et latebras ſubterraneis animalibus. Sed et lacubus diſtinguuntur [e] granaria, vt ſeparatim [f] quaeque legumina ponantur.
14 Parietes oblinuntur [g] amurca ſubacto luto, cui [h] pro paleis admiſta [i] ſunt arida oleaſtri, vel ſi ea non ſunt, oleae folia. Deinde [k] cum praedictum tectorium inaruit, rurſus amurca [l] reſpergitur, qua ſiccata frumen-
15 tum infertur. Ea res ab [m] noxa curculionum et ſimilium animalium commodiſſime videtur conditas fruges defendere; quae niſi diligenter repoſitae ſint, celeriter ab eis conſumuntur. Sed id genus horrei, quod ſcripſimus, niſi [ſit [n] in] ſicca poſitione villae quamuis granum robuſtiſſimum corrumpit ſitu: qui ſi nullus adſit, poſſunt [o] etiam defoſſa frumenta ſeruari, ſicut tranſmarinis quibuſdam prouinciis, vbi puteorum in modum, quos appellant [p] ſiros, exhauſta humus, editos a ſe fru-
16 ctus recipit. Sed nos in noſtris regionibus, quae redundant vligine, magis illam poſitionem penſilis horrei, et hanc curam pauimentorum et parietum probamus. quoniam [q], vt retuli, ſic emunita ſola et latera horreorum prohibent curculionem [r]. quod genus exitii cum incidit, multi opinantur arceri poſſe, ſi exeſae fru-
17 ges in horreo ventilentur, et quaſi refrigerentur [s]. id autem falſiſſimum eſt: neque enim hoc facto expelluntur animalia, ſed [t] immiſcentur totis aceruis: qui ſi maneant

c. Ita P. Goeſ. Sang. Vulgo *Nam.* Lipſ. *cum fere in his part.*
d. *in* addidi ex P. Goeſ. Sang.
e. *diſtinguntur* I. I. H. A. G. *lacibus* Sang. Br.
f. *ſeperatim* L.
g. *obliniuntur* I. B. R. Br. P. Lipſ.
h. *quo* P. *quoi* ſupraſcripto *cui* Sang.
i. *admixta* I. B. R. Br.
k. *dein* P. Sang.
l. *amurga* P.

m. *obnoxiam gurgulionum* I. B. R. *noxia* Goeſ. Sang. *obnoxia* Br. deinde *celeriter ab his* Br.
n. *ſit in* om. I. B. Br. R. L. Sang.
o. *poſſit* iidem libri, et deinceps *ſeruare*.
p. *apellant* I. B. Br. R.
q. *quom* Br. deinceps *rettuli* a. V. et Pol.
r. *gurgul.* I. B. Br. R.
s. *refrigerantur* G.
t. *et* P.

maneant immoti, ſummis tantum partibus infeſtantur [v],
quoniam infra menſuram palmi non naſcitur curculio [x]:
longeque praeſtat id ſolum, quod iam vitiatum eſt [y],
quam totum periculo ſubiicere [z]. nam cum exiget vſus [a],
facile eſt, eo ſublato, quod vitiatum erit [b], integro
inferiore vti. [ſed [bb]] haec, etſi extrinſecus, non [c] ta-
men intempeſtiue videor hoc loco retuliſſe [d]. Torcu- 18
laria praecipue cellaeque [e] oleariae calidae eſſe debent,
quia commodius omnis liquor vapore ſoluitur, ac frigo-
ribus magis conſtringitur [f]. oleum, quod minus pro-
venit, ſi congelatur, fraceſcet [g]. Sed [h] vt calore na-
turali eſt opus, qui contingit poſitione caeli et declina-
tione, ita non eſt opus ignibus aut flammis: quoniam [i]
fumo et fuligine ſapor olei corrumpitur. propter quod
torcular debet a [k] meridiana parte [l] illuſtrari, ne neceſ-
ſe [m] habeamus ignes lucernamque adhibere, cum pre-
mitur [n] olea. Cortinale vbi defrutum fiat, nec angu- 19
ſtum nec obſcurum ſit, vt ſine incommodo miniſter,
qui ſapam decoquet, verſari poſſit. Fumarium quo-
que, quo [o] materia, ſi non ſit iampridem caeſa, feſti-
nato ſiccetur, in parte ruſticae villae fieri poteſt iun-
ctum ruſticis balneis. nam eas [p] quoque refert eſſe, in
quibus familia, ſed tantum feriis [q], lauetur. neque 20

v. *infeſtentur* I. B. Br. R. deinceps *quom infra* Br.

x. *gurgulio* I. B. Br. R.

y. *eſt* om. Eaed.

z. *ſubiacere* Eaed. et Lipſ.

a. *vſus* om. Eaed. et Sang.

b. *erat* I. B. Br. R. L. Sang.

bb. *ſed* om. I. B. Br. R. *et* Pol.

c. *non tamen* om. P. *rettuliſſe* Br.

d. *de torcularibus Cap. VIII.* Iunt.

e. *celaeque* I. B. R. *caellaeque* A. Iunt.

f. *conficitur* I. B. R. *ſtringitur* Lipſ. *magnis conficitur* Br. et Sang. deinceps *congelantur* Sang. *congellatur* Br.

g. *fraceſſet* I. B. Br. R. *flaceſſit* Lipſ.

h. *Sed* om. I. B. Br. R. deinceps *contigit* Sang.

i. *cum* I. B. Br. R. om. Pol.

k. *a* om. P. Sang. *debet torcular* Br.

l. *parte et inluſtrari* P. Sang. *inluſtrari* etiam Br.

m. Ita pro *neceſſe ne* Sang. *ne* om. L. Pol.

n. Ita pro *premetur* Sang. Ceterum poſt *olea* Iunt. *De cortinalibus et apothecis vini Cap. XI.* In Lipſ. eſt *Corticule.*

o. *quod* Br. Sang. deinceps pro *iunctum* I. B. Br. *vinctum.*

p. *eam* I. Br. *ea* B. R.

q. *fereis* P. *fereus* Sang. teſte Gronouio. *tamen ferciis* ex Sang. Erneſti. *tamen* etiam Br.

enim [r] corporis robori conuenit frequens vſus earum. Apothecae recte ſuperponentur his locis, vnde plerumque fumus [s] exoritur: quoniam [t] vina celerius vetuſteſcunt, quae fumi [v] quodam tenore [x] praecoquem [y] maturitatem trahunt. propter quod et [z] aliud tabulatum eſſe debebit, quo amoueantur [a], ne rurſus nimia ſuffitione [b] medicata ſint. Quod ad villae pertinet [c] ſitum
21 partiumque eius diſpoſitionem, ſatis dictum eſt [d]. Circa villam deinceps haec eſſe oportebit: furnum et piſtrinum quantum futurus numerus colonorum poſtulaverit: piſcinas minimum [e] duas: alteram, quae anſeribus ac pecoribus ſeruiat; alteram, in [f] qua lupinum, vimina et virgas atque alia, quae ſunt vſibus noſtris apta, maceremus. Sterquilinia [g] quoque duo ſint; vnum, quod noua purgamenta recipiat, et in annum conſervet; alterum, ex quo vetera vehantur, ſed vtrumque more piſcinarum deuexum leni [h] cliuo, et extructum pauitumque [i] ſolum habeat, ne humorem tranſmittant.
22 plurimum enim refert, non adſiccato ſucco [k] fimum vires continere, et aſſiduo macerari liquore, vt ſi qua interiecta ſint ſtramentis aut paleis ſpinarum vel graminum ſemina, intereant, nec in agrum exportata ſegetes herbidas reddant. Ideoque periti ruſtici, quidquid ouilibus ſtabuliſque conuerſum progeſſerunt [l], ſuperpoſitis virgeis

r. *enim* om. I. B. Br. R.
s. Vulgo additum *earum* omiſi cum I. B. Br. R. L. S. antea *plerunque* Br.
t. *cum* I. B. Br. R.
v. *fumo* Eaedem et S.
x. *genere* Eaed. Goeſ. L. S.
y. Ita pro *praecocem* I. B. Br. R. L. A. Iunt. H. *praequoquem* Sang.
z. Vulgo additum *et* om. I. B. Br. R.
a. Ita pro *admoueantur* Sang.
b. *ſuffumatione* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.
c. *pertinet* om. I. B. Br. R. L.
d. *Quae circa villam facienda ſunt* Cap. X. Iunt.
e. *minime* I. B. Br. R. L. Deinde *anſeribus quae* Sang. *pecoribusque* Br. et ſic ex Sang. Gronou.
f. *alteram quae lupinum vlmi* L.
g. *ſtercilinia* L. P. *ſtercilina* Sang. Poſtea *vtrunque* Br. et Ald.
h. *leui* L. P. Goeſ. *eſtructum* deinde Br.
i. *pauimentum que ſolo ne* I. B. Br. R. S. *quae* tamen pro *que* Br. *pauitumque ſolo ne* Iunt. *pauimentumque ſola hab.* Goeſ.
k. *ſucco* om. P. S. *ſuco* L.
l. *proiecerunt* L.

virgeis [m] cratibus tegunt, nec areſcere ventis [n] ſinunt, aut ſolis incurſu patiuntur exuri [o]. Area, ſi competit, 23
ita conſtituenda [p] eſt, vt vel a domino vel certe a procuratore deſpici poſſit. Eaque optima eſt [q] ſilice [r] conſtrata, quod et celeriter frumenta deteruntur, non cedente ſolo pulſibus vngularum tribularumque, et eadem euentilata mundiora ſunt, lapilliſque carent et glaebulis, quas per trituram fere [s] terrena remittit area. Huic au- 24
tem nubilarium [t] applicari debet, maximeque in Italia, propter inconſtantiam caeli, quo collata ſemitrita frumenta protegantur, ſi ſubitaneus imber inceſſerit [v]. nam in tranſmarinis quibuſdam regionibus, vbi aeſtas pluuia caret, ſuperuacuum eſt. Pomaria quoque et hortos oportet ſepto circumdari [x], et eſſe in propinquo, atque in [y] ea parte, quo [z] poſſit omnis ſtercorata colluvies cortis [a] balineorumque [b] et oleis [c] expreſſa amurcae [d] ſanies influere [e] nam eiuſmodi quoque [f] laetatur [g] alimentis et olus et arbor.

VII. [a] His omnibus ita vel acceptis vel compoſitis, praecipua cura domini requiritur, cum in caeteris rebus, tum maxime in hominibus. Atque hi vel coloni vel ſerui ſunt [b], ſoluti [c], aut vincti. Comiter agat [d] cum colonis, facilemque ſe praebeat [e]. auarius opus exigat,

m. *virgis tegunt* L. I. B. Br. R. I. I. S.

n. *ventis ſinunt*, *aut* deeſt L. I. B. Br. R. *ventis ſinunt* omittit S.

o. *exuri* deeſt I. B. Br. R. S.

p. *conſtruenda* L.

q. *eſt in Silice* P. Goeſ. S. *eſt in ſilice conſtructa* I. B. R. Br.

r. *ſcilicet* Gr.

s. *ferre* P. S.

t. *nubilar* P. Goeſ. S.

v. *ingeſſerit* P. S.

x. *circundari* Br.

y. *in* om. I. B. Br. R.

z. *qua* Goeſ. Sang.

a. *cohortis* I. B. R. *cohortes* Br. Sang.

b. *balneariorumque* I. B. Br. R. Sang. *balneorumque* A. H.

c. *olleis* I. B. R.

d. *amurce* A. H. *amurgae* Pol.

e. *refluere* I. B. Br. R.

f. *nam quoque eiuſm.* Br.

g. *laetatur* I. Br. *letatur* B. R.

Cap. VII. a. *Cap. XI.* I. I.

b. *ſunt; et aut* I. B. Br. R. *ſoluti et aut ſoluti* S.

c. *ſoluti ſunt, aut* P.

d. *agere* L.

e. praebeat. *Auarius* Br. Vulgo et *auarius* poſt comma. Deinde *quom* et Br. et *plerunque*.

igat, quam penſiones: quoniam et minus id offendit,
et tamen in vniuerſum magis prodeſt. Nam vbi ſedu-
lo colitur ager, plerumque compendium, nunquam
(niſi ſi caeli maior vis aut praedonis inceſſit) detrimen-
tum affert, eoque remiſſionem colonus [f] petere non au-
2 det. Sed nec dominus in vnaquaque re, cum [g] colo-
num obligauerit, tenax eſſe iuris ſui debet, ſicut in die-
bus pecuniarum, vt lignis et caeteris paruis acceſſioni-
bus exigendis, quarum cura maiorem moleſtiam quam
impenſam ruſticis affert. Nec ſane eſt vindicandum no-
bis quidquid licet. Nam Summum ius antiqui ſum-
mam putabant crucem. Nec rurſus in totum remitten-
dum: quoniam [h] vel Optima nomina non appellando [i]
fieri mala foenerator Alphius [k] dixiſſe veriſſime [l] fertur.
3 Sed et [m] ipſe noſtra memoria veterem conſularem vi-
rumque opulentiſſimum [n] L. Voluſium [o] aſſeuerantem
audiui, [patriſſamilias [p]] feliciſſimum fundum eſſe, qui
colonos indigenas haberet, et tanquam in [q] paterna poſ-
ſeſſione natos iam inde a cunabulis longa familiaritate
retineret. Ita certe mea fert opinio, rem malam eſſe
frequentem locationem fundi: peiorem tamen vrbanum
colonum, qui per familiam mauult agrum quam per ſe
4 colere. Saſerna [r] dicebat ab eiuſmodi homine fere pro
mercede litem reddi. propter quod operam dandam eſſe,
vt et ruſticos et eoſdem aſſiduos colonos retineamus, cum
aut nobiſmetipſis non licuerit, aut per domeſticos co-
lere non expedierit: quod tamen non euenit, niſi [s] in
his regionibus, quae grauitate caeli ſolique ſterilitate
5 vaſtantur. Caeterum cum mediocris adeſt et ſalubritas
et

f. *colonis* I. B. Br. deinceps *ne dom.* G.
g. Ita pro *cui* I. B. Br. R. L. S.
h. *quom* Br.
i. *interpellando* L.
k. *Alfius* Goeſ.
l. *ſeueriſſime* I. B. Br. R. Sang.
m. *et* om. Br.
n. *oppulentiſſimum* A. ſec. H.
o. *P. Voluſ.* Br. Sang. *audi* Sang.
p. *patriſſ.* om. I. B. Br. R. L. S. Iunt. *foelic.* I. B. Br. R. G. H. Ald. ſec.
q. *in* om. P. *tamquam* Br.
r. *Seſerna* Br.
s. *ſi* addit Sang.

et terrae bonitas, nunquam non ex agro plus ſua cuique
cura [t] reddidit quam coloni: non nunquam [v] etiam vil-
lici, niſi ſi maxima vel negligentia [x] ſerui vel rapacitas
interuenit [y]. Quae vtraque peccata plerumque vitio
domini vel committi vel foueri nihil dubium eſt: cum
liceat aut cauere, ne talis praeficiatur negotio; aut iam
praepoſitus vt ſubmoueatur curare. In longinquis ta- 6
men fundis, in quos non eſt facilis excurſus patriſſami-
lias, cum omne genus agri tolerabilius [z] ſit ſub liberis
colonis, quam ſub villicis [a] ſeruis habere, tum praeci-
pue frumentarium, quem et [b] minime (ſicut vineas aut
arbuſtum) colonus euertere poteſt, et maxime vexant
ſerui, qui boues elocant [c], eoſdemque et caetera peco-
ra male paſcunt, nec induſtrie terram vertunt, longe-
que plus imputant ſeminis iacti, quam quod ſeuerint:
ſed nec quod terrae mandauerint ſic adiuuant, vt recte
proueniat: idque [d] cum in aream contulerunt, per tri-
turam quotidie [e] minuunt vel fraude vel negligentia [f].
nam et ipſi diripiunt, et ab aliis furibus non cuſtodiunt. 7
ſed nec conditum cum fide rationibus inferunt. Ita
fit [g], vt et actor et familia peccent, et ager ſaepius in-
fametur. quare talis generis praedium, ſi, vt dixi, do-
mini praeſentia cariturum eſt, cenſeo locandum.

VIII. [a] Proxima eſt [b] cura de ſeruis, cui quemque officio praeponere conueniat, quoſque et qualibus operibus deſtinare. Igitur praemoneo ne villicum ex eo genere ſeruorum, qui corpore placuerunt, inſtituamus: ne ex eo quidem ordine, qui vrbanas ac delicatas arteis

t. *plura* L. deinceps *reddit* I. B. Br. R.
v. Ita pro *nunquam non* Lipſ.
x. *neglegentia* P.
y. *interu.* om. L. deinceps pro *committi* Sang. *comentu ei.*
z. *tollerab.* Br. H. L.
a. *vilicis* P. deinceps *cum praec.* Br.
b. *et* additi ex L. P. Sang. *frumentaria* S.
c. *ellocant* Br.
d. *et id quod in area cont.* L.
e. *quottidie* H.
f. *neglegentia* P.
g. *fit* om. I. B. Br. R.
Cap. VIII. a. Cap. XII. Iunt.
b. *eſt de cura* P.

2 arteis [c] exercuerit. Socors et ſomniculoſum genus id
mancipiorum [d], otiis, campo, circo, theatris, aleae,
popinae, lupanaribus conſuetum, nunquam non eaſ-
dem ineptias ſomniat, quas cum in agriculturam tranſ-
tulit, non tantum in ipſo ſeruo, quantum in vniuerſa
re detrimenti dominus capit. Eligendus eſt ruſticis
operibus ab infante duratus, et inſpectus experimentis.
Si tamen is non erit, de iis praeficiatur, qui ſeruitutem
3 laborioſam tolerauerunt [e]. Iamque is [f] tranſcenderit
aetatem primae iuuentae, nec dum ſenectutis attigerit.
illa ne (et) auctoritatem detrahat ad imperium, cum [g]
maiores dedignentur parere adoleſcentulo: haec ne [h]
laborioſiſſimo ſuccumbat [i] operi. Mediae igitur ſit ae-
tatis et firmi roboris, peritus rerum ruſticarum, aut
certe maximae [k] curae, quo celerius addiſcat. Nam
non eſt noſtri negotii [l] alterum imperare et alterum do-
4 cere. Neque enim recte opus exigere valet, qui, quid
aut qualiter faciendum ſit, ab ſubiecto diſcit. Poteſt
etiam illiteratus [m], dummodo [n] tenaciſſimae ſit [o] me-
moriae, rem ſatis commode adminiſtrare. Eiuſmodi
villicum Cornelius Celſus ait, ſaepius numos [p] domino
quam librum afferre, quia neſcius literarum vel ipſe [q]
minus poſſit rationes confingere, vel per alium propter
5 conſcientiam fraudis [r] timeat [s]. Sed qualicunque villico
contubernalis mulier aſſignanda [t] eſt, quae contineat
eum, et in quibuſdam rebus tamen adiuuet. Eidem-
que [v] actori praecipiendum eſt, ne conuictum cum do-
meſtico,

c. *artis* Br.

d. *mancupiorum* P. deinde *ociis* I. B. Br. R. H. poſtea *agricultura* Sang.

e. *tollerau.* H.

f. *qui* I. B. Br. R. *bis*, *qui* P. deinde *aetatis* Sang.

g. *quom* I. B. Br. R. *quō* Pol. *quoniam* S. deinceps. *aduleſcentu-lo* Br.

h. *nec* I. B. Br. R.

i. *ſuccumbebat* B. *ſuccumbebat* Br.

k. *maxime* Iunt.

l. *negocii* I. B. R.

m. *inlitteratus* P. *illitteratus* I. B. R. Br. I. I.

n. *dummodo* deeſt I. B. R. Br.

o. *ſit* om. L. I. B. Br. R. S.

p. *nummos* I. B. Br. R. I. I.

q. *ipſe* omiſſ. I. B. Br. R.

r. *fraudis* abeſt P. S.

s. *timere* omnes praeter P. S. et Geſn.

t. *aſſignata* I. B. R. Br.

v. *Eidem* I. B. Br. R. *Eidemque* S. Vulgo *Idemque*.

meſtico, multoque minus cum extero habeat. Non-
nunquam [x] tamen eum, quem aſſidue ſedulum et for-
tem in operibus adminiſtrandis cognouerit, honoris
cauſa menſae ſuae die feſto dignetur adhibere. Sacri-
ficia niſi ex praecepto domini ne fecerit. Aruſpices ſa- 6
gaſque, quae vtraque genera vana ſuperſtitione rudeis [y]
animos ad impenſas, ac deinceps ad flagitia compel-
lunt, ne admiſerit: neque vrbem neque vllas nundinas
nouerit, niſi emendae vendendaeue pertinentis ad ſe rei
cauſa. Villicus enim, quod ait Cato, ambulator eſſe 7
non debet, nec egredi terminos, niſi vt addiſcat ali-
quam culturam: et hoc [z] ſi ita in vicino eſt, vt cito re-
meare poſſit. Semitas nouoſque limites in agro fieri
ne [a] patiatur: neue [b] hoſpitem niſi amicum familiarem-
que domini neceſſarium receperit [c]. Vt [d] ab his arcen- 8
dus ita exhortandus eſt ad inſtrumenti [e] ferramentorum-
que curam: vt duplicia quam numerus ſeruorum exigit
refecta et repoſita cuſtodiat, ne quid a vicino petendum
ſit: quia plus in operis ſeruorum (auocandis [f],) quam
in pretio rerum eiuſmodi conſumitur. Cultam ve- 9
ſtitamque familiam magis vtiliter quam delicate habeat,
munitamque diligenter a vento, frigore pluuiaque;
quae cuncta prohibentur [g] pellibus manicatis, centoni-
bus confectis, vel ſagis cucullis. Id ſi fiat, nullus dies
tam intolerabilis [h] eſt, quo non ſub diuo moliri [i] aliquid
poſſit. Nec tantum operis agreſtis ſit artifex, ſed et 10
animi, quantum ſeruile patitur ingenium, virtutibus
inſtru-

x. *Ne nunquam* Lipſ.

y. *rudis* Br.

z. *hoc* om. I. B. Br. R. deinceps *remanere* P. Sang. *cito* om. Sang. *vt redimere poſſit* Lipſ.

a. *non* I. B. Br. R.

b. *non* Eaed.

c. *receperit*, *vt* A. Iunt. H.

d. *Vt* om. I. B. Br. R. et deinceps *arcendis*.

e. Ita pro *inſtrumentorum* I. B. Br. R. Sang.

f. *auocandis* ex altero loco addidi. deinceps *precio* I. B. Br. R. Aldin.

g. *prohiberentur* P. deinceps *cuculis*. *Si id fiat* Br.

h. *intoller*. H.

i. *molliri* I. B. R. deinceps *artifex ſed animi* omiſſo *et* Br. poſtea *delinquentis* Br.

inſtructus, vt neque remiſſe neque crudeliter imperet;
ſemperque aliquos ex melioribus foueat, parcat tamen
etiam minus bonis: ita vt potius timeant eius ſeuerita-
tem, quam crudelitatem deteſtentur. Id contingere
poterit, ſi maluerit cuſtodire ſubiectos, ne peccent,
quam negligentia ſua committere, vt puniat delinquen-
11 tes. Nulla eſt autem maior vel nequiſſimi hominis cu-
ſtodia, quam operis exactio, vt iuſta reddantur, vt vil-
licus ſemper ſe repraeſentet. ſic [k] enim et [l] magiſtri ſin-
gulorum officiorum ſedulo munia ſua exequentur [m], et [n]
caeteri poſt defatigationem [o] operis quieti ac ſomno
12 potius, quam deliciis [p] operam dabunt. Iam illa vete-
ra, ſed optimi moris, quae nunc exoleuerunt [q], vti-
nam poſſint [r] obtineri: ne conſeruo miniſtro quoquam
niſi in re domini vtatur; ne cibum niſi in conſpectu fa-
miliae capiat, neue alium, quam qui caeteris praebetur.
ſic enim curabit, vt et panis diligenter conſiat, et reli-
qua ſalubriter apparentur. Ne extra fines niſi a ſe miſ-
ſum progredi ſinat: ſed nec ipſe mittat, niſi magna ne-
13 ceſſitate cogente. Neue negotietur ſibi, pecuniamue [s]
domini aut animalibus aut rebus aliis promercalibus oc-
cupet. Haec enim negotiatio curam villici auocat, nec
vnquam patitur [t] eum cum rationibus domini paria fa-
cere; ſed vbi numeratio exigetur, rem pro numis
oſtendit. In vniuerſum tamen hoc maxime obtinen-
dum [v] ab eo eſt, Nequid ſe putet ſcire quod neſciat, quaerat-
14 que ſemper addiſcere, quod ignorat [x]. Nam cum multum
prodeſt perite [y] quid facere, tum plus obeſt perperam
feciſſe. Vnum enim ac ſolum dominatur in ruſticatio-
ne,

k. *Fit* I. R.
l. *vt* I. B. Br. R. Sang.
m. *exequantur* I. B. Br. R. Sang. *exſequantur* Pol.
n. *Sed* I. B. Br. R. Sang.
o. *fatigationem* I. B. Br. R. A. Iunt. G.
p. *delitiis* Iunt. G.
q. *exoluerunt* R. *exſoleuerant* P.
r. *poſſit optineri* Br. *obtinere* Sang.
s. Ita pro *pecuniamque* Lipſ. *negotientur* Sang.
t. *patietur* Br.
v. *optin.* I. B. Br. R.
x. *ingnorat* I. B. R.
y. *rite* I. B. Br. R. *per rite* P.

ne, quicquid exigit ratio culturáe, ſemel facere: quip-
pe cum [z] emendatur vel imprudentia vel negligentia,
iam res ipſa decoxit, nec in tantum poſtmodum [a] ex-
vberat, vt et ſe [b] amiſſam reſtituat, et quaeſtum tem-
porum praeteritorum reſarciat. In caeteris ſeruis haec 15
fere praecepta ſeruanda ſunt, quae me [c] cuſtodiſſe non
poenitet, vt ruſticos, qui modo non incommode ſe geſ-
ſiſſent, ſaepius quam vrbanos familiariuſque [d] alloque-
rer; et cum hac [e] comitate domini leuari perpetuum
laborem eorum intelligerem, nonnunquam etiam ioca-
rer [f], et plus ipſis iocari permitterem. Iam illud ſaepe
facio, vt quaſi cum peritioribus de aliquibus operibus
nouis deliberem, et per hoc cognoſcam cuiuſque inge-
nium, quale quamque [g] ſit prudens. Tum etiam li-
bentius eos id opus aggredi video, de quo ſecum deli-
beratum, et conſilium [h] ipſorum ſuſceptum putant.
nam [i] illa ſolennia ſunt omnibus circumſpectis [k], vt er- 16
gaſtuli mancipia recognoſcant; vt explorent, an dili-
genter vincta [l] ſint; an ipſae ſedes cuſtodiae ſatis tutae
munitaeque ſint: num [m] villicus aut alligauerit quem-
piam domino neſciente, aut reuinxerit. nam vtrumque
maxime ſeruare debet, vt et quem paterfamilias tali [n]
poena multauerit, villicus niſi eiuſdem permiſſu com-
pedibus non eximat: et quem ipſe ſua ſponte vinxerit,
ante quam ſciat dominus, non reſoluat: tantoque cu- 17
rioſior inquiſitio patriſſamilias debet eſſe pro tali genere
ſeruorum, ne aut in veſtiariis aut in caeteris praebitis
iniurioſe tractentur, quanto et pluribus ſubiecti, vt vil-
licis,

z. *commendatur* P.
a. *poſtmodo* P. Sang.
b. Ita pro *rem* ex L. P. S. Geſner.
c. *ne* Br.
d. *que* om. I. B. Br. R. L. Sang.
e. *hac* ex Sang. addidi, qui tamen cum Br. omittit *cum* I. B. R. L. *a comitate*. P. *hanc comitatu*.
f. *iocarier* I. B. Br. deinceps *permittere* Br.
g. *cumque eſt* P. S. *eſt* etiam I. B. Br. R.
h. Ita pro *conſilio* I. B. Br. R. deinceps *ſuccepto* P.
i. *Iam* Goeſ. *ſolemnia* Br.
k. *circumſeptis* I. B. Br. R. S,
l. *vincti* iidem libri. *ſint* om. Lipſ.
m. *nunquam* P. S.
n. *talem* P. paulo antea *vtrunque* Br.

licis, vt [o] operum magiſtris, vt ergaſtulariis, magis obnoxii perpetiendis iniuriis, et rurſus ſaeuitia atque
18 auaritia laeſi magis timendi [p] ſunt. Itaque diligens dominus, cum et ab [q] ipſis, tum et ab ſolutis, quibus maior eſt fides, quaerat, an ex ſua conſtitutione iuſta percipiant. Atque ipſe panis potioniſque bonitatem [r] guſtu ſuo exploret; veſtem, manicas, pedumque tegmina [s] recognoſcat. Saepe etiam querendi poteſtatem faciat [t] de iis [v], qui aut crudeliter eos aut fraudulenter infeſtent. Nos quidem aliquando [x] iuſte dolentes tam vindicamus, quam animaduertimus in eos, qui ſeditionibus familiam concitant, qui calumniantur magiſtros ſuos: ac [y] rurſus praemio proſequimur [z] eos, qui ſtre-
19 nue atque induſtrie ſe gerunt. Foeminis quoque foecundioribus, quarum in ſobole [a] certus [b] numerus honorari debet, otium nonnunquam et libertatem dedimus, cum plures [c] natos [d] educaſſent. nam cui tres erant filii, vacatio [e]; cui plures [f], libertas quoque contingebat. Haec et [g] iuſtitia [h] et cura patriſſamilias mul-
20 tum confert augendo patrimonio. Sed et [i] illa meminerit, cum e ciuitate remeauerit, deos penates adorare: deinde ſi tempeſtiuum erit, confeſtim, ſi minus, poſtero die fines oculis perluſtrare, et [k] omnes partes agri reuiſere atque aeſtimare, num quid abſentia ſua de diſciplina et cuſtodia remiſerit; num aliqua vitis, num arbor,

o. *vt* ex P. S. addidit Geſn. *vilicis* Sang.

p. *timenda* P.

q. *abſis* P. *ab iis* Sang. deinceps *quaerit* I. B. Br. R. Sang.

r. *probitatem* iidem libri et Goeſ. *explorat* Sang.

s. *teguminia* I. B. L. Goeſ. Sang. deinceps *recognoſcit* P. Sang.

t. *facit* I. B. R.

v. *his* Br.

x. Ita pro *aliquanto* Br. Goeſ.

y. *et* I. B. Br. R.

z. *proſequamur* P. deinceps vulgatum *ab induſtrie* ex Br. Ald. correxi.

a. *ſubule* P.

b. *fuerit* add. Ald. et qui eum ſecuti ſunt. Nobiſcum I. B. R. Br I. I. H. S.

c. Ita pro *complures* I. B. R. Br. Sang.

d. *natos* om. I. B. R.

e. *vocatio* P.

f. *plus* Sang.

g. Ita pro *enim* I. B. R. Br. Sang.

h. *inſticia* I. I. H. A.

i. *et* om. Victor.

k. *et* om. I. B. Br. R. *Omnis* Br. deinde *nunquid* Br. *nun arbor* Br.

arbor, num fruges abſint: tum etiam pecus et fami-
liam recenſeat, fundique inſtrumentum, et ſupellecti-
lem [l]: quae cuncta ſi per plures annos facere inſtituerit,
bene moratam diſciplinam, cum ſenectus aduenerit, ob-
tinebit [m]. nec erit vlla eius aetas annis ita confecta, vt
ſpernatur a ſeruis.

IX. [a] Dicendum etiam eſt, quibus operibus quem-
que habitum corporis aut animi contribuendum pute-
mus. Magiſtros operibus [b] oportet praeponere ſedulos,
ac frugaliſſimos. ea res vtraque plus quam corporis ſta-
tura [b] roburque confert huic negotio: quoniam [c] id mi-
niſterium cuſtodiae [d] diligentis et artis officium eſt.
Bubulco quamuis neceſſaria, non tamen ſatis eſt indo- 2
les [e] mentis, niſi eum [f] vaſtitas vocis et habitus metuen-
dum pecudibus efficit [g]. Sed temperet vires clemen-
tia [h]: quoniam terribilior debet eſſe quam ſaeuior, vt
et obſequantur eius imperiis, et diutius perennent bo-
ves non confecti vexatione ſimul operum verberumque.
Sed quae ſint magiſtrorum munia quaeque bubulcorum,
ſuo loco repetam. Nunc admonuiſſe [i] ſatis eſt, nihil 3
in his, in illis plurimum referre vires et proceritatem.
Nam longiſſimum quemque aratorem [k], ſicut dixi, fa-
ciemus, et propter id, quod paullo ante retuli [l], et
quod in re ruſtica nullo minus opere fatigatur prolixior,
quia [m] in arando ſtiuae pene rectus innititur. mediaſti-
nus

l. *ſupelectilem* I. B. R. deinde Br. *pluris* Iunt. A. ſec. H. *ſuppellectilem.*

m. *optinebit* I. B. Br. R.

Cap. IX. a. Cap. XIII. Iunt. deinde *quenque* Br.

b. *pecoribus* Br. Ald. deinde *ſtatum* eadem. *ſtatus* I. B. R. Goeſ. Sang.

c. *cum* I. B. R. Br.

d. *cuſtodia* I. B. R. Br. *bubulco quo quamuis* P.

e. *indolis* P.

f. *cum* I. B. R. Br.

g. *effecit* I. B. Br. R. S.

h. *cldementia* I. B. R. Br. deinde *quom* Br.

i. *autmonuiſſe* I. B. Br. R. A. Iunt. G.

k. *maiorem* P. S.

l. *rettuli* I. B. Br. R.

m. *quin* P. S. ſed *qui* ex Sang. Gronou.

nus qualiſcunque ſtatus poteſt [n] eſſe, dummodo perpe-
4 tiendo labori ſit idoneus. Vineae non ſic altos quemadmodum latos et lacertoſos viros exigunt. nam is [o] habitus foſſuris et putationibus caeteriſque earum culturis magis aptus. Minus in hoc officio quam in caeteris agricolatio frugalitatem requirit, quia et in turba et ſub monitore vinitor opus facere debet. ac plerumque [p] velocior animus eſt improborum [hominum,] quem [q] deſiderat huius operis conditio [r]. non ſolum enim fortem, ſed et acuminis ſtrenui miniſtrum [s] poſtulat. ideoque
5 vineta plurimum per alligatos excoluntur. Nihil tamen eiuſdem agilitatis homo frugi non melius, quam nequam faciet. Hoc interpoſui, ne quis exiſtimet, in ea me opinione verſari, qua malim per noxios quam per innocentes [t] rura colere. Sed et illud cenſeo, ne confundantur opera familiae, ſic vt omnes omnia exequan-
6 tur [v]. Nam id minime conducit agricolae, ſeu quia nemo ſuum proprium aliquod [x] eſſe opus credit: ſeu quia cum eniſus [y] eſt, non ſuo ſed communi officio proficit, ideoque [z] labori multum ſe ſubtrahit; nec tamen viritim malefactum deprehenditur [a], quod fit a multis. propter quod ſeparandi ſunt aratores a [b] vinitoribus,
7 (et [c] vinitores ab aratoribus [d],) iique a mediaſtinis. Claſſes etiam non maiores quam denum hominum faciundae, quas decurias appellauerunt antiqui et maxime proba-

n. *poſſit* I. B. Br. R. deinceps *labore* S.

o. Ita pro *his* Br. Ald. et Sang. paulo antea Bruſch *quomodo latos*.

p. *plerunque* Br. Ald.

q. *quam* omnes praeter P. et S. et Geſn. *hominum* om. Sang.

r. *condicio* L. P.

s. *miniſterium* L.

t. *innocentis* Br.

v. *exſequantur* P.

x. *eſſe aliquod credit opus* Br.

y. Ita pro *enixus* Sang.

z. *liberque* I. B. Br. R.

a. *deprehendi* I. B. R. recte Br.

b. *a* om. P.

c. et om. I. B. Br. R. *et vinitores* om. P. Sang.

d. *aratoribus et qua mediaſtinis* P. *aratoribus iiſque mediaſtinae* claſſes I. B. Br. niſi quod *eiſque* Br. *aratoribus iiſque mediaſtini; Claſſes* Reg. *aratoribus iiſque a mediaſtinis* Gr. *et ab aratoribus aeque mediaſtini* Sang. apud Heinſium ad Petron. c. 47. noſtra collatio ex Sang. annotauit *et qua*, et in margine adſcriptum antiqua manu *eque*. Ibidem extat *mediaſtini*. Lipſ. *atque a mediaſtinis* habet.

probauerunt, quod [e] is numeri modus in opere commodiſſime cuſtodiretur, nec praeeuntis monitoris diligentiam multitudo confunderet. Itaque ſi latior eſt ager, in regiones diducendae [f] ſunt eae claſſes, diuidundumque ita opus, vt neque ſinguli biniue ſint, quoniam [g] diſperſi non facile cuſtodiuntur: nec tamen ſupra decem, ne rurſus vbi nimia turba ſit, id opus ad ſe pertinere ſinguli non exiſtiment. Haec ordinatio non ſolum concitat aemulationem, ſed et deprehendit [h] ignauos. nam cum certamine opus excitetur, tum in ceſſantes animaduerſio iuſta et ſine querela [i] videtur adhiberi. Sed nimirum dum quae maxime prouidenda 9
ſunt agricolae futuro [k] praecipimus, de ſalubritate, de via, de vicino, de aqua, ſitu villae, fundi modo, colonorum et ſeruorum generibus, officiorum operumque diſtributione, tempeſtiue per haec ad ipſum iam terrae cultum peruenimus, de quo pluribus libro inſequente mox diſſerimus [l].

e. *quod is* om. P. *vt numeri* Sang. ſed a manu poſteriore; prior enim *quod is* omiſit. monente Gronouio.

f. Ita pro *deducendae* ex Lipſ. *diuidundae* ſcripſi c. Geſnero.

g. *quom* Br.

h. *deprendit* P.

i. *querella* P.

k. *futura* I. B. Br. R. Sang.

l. *diſſeremus* Br. et Ald. Ceterum Sangerm. *L. Iuni Moderati Columellae rei ruſticae liber primus explicit: Incipit II. Sementiuus Liber ſecundus haec continet.* teſte etiam Heinſio ad Ouidii Faſt. I. 658.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE
DE
RE RVSTICA
LIBER SECVNDVS

CAPVT I.

Quaeris ex me, Publi Siluine, quod ego ſine cunctatione non recuſo docere, cur priore libro veterem [a] opinionem fere omnium, qui de cultu agrorum locuti ſunt, a principio confeſtim repulerim, falſamque ſententiam repudiauerim cenſentium longo aeui ſitu longique [b] iam temporis exercitatione [c] fatigatam et effoetam [d] humum conſenuiſſe. Nec te ignoro cum et alio-
2 rum illuſtrium ſcriptorum tum praecipue Tremellii [e] auctoritatem [f] revereri, qui cum plurima ruſticarum rerum praecepta ſimul eleganter et ſcite memoriae prodiderit [g], videlicet illectus nimio fauore priſcorum de ſimili materia diſſerentium falſo credidit parentem omnium terram, ſicut muliebrem ſexum aetate anili iam confectam, progenerandis eſſe foetibus inhabilem. Quod ipſe quoque confiterer, ſi in totum nullae fruges
3 prouenirent [h]. Nam et hominis tum demum declaratur

VARIETAS LECTIONIS.

Luci Iuni M. Col. de re ruſtica Liber primus explicit. Incipit II. Sementiuus. Liber ſecundus haec continet. Haec Sang.

Cap. I. a. Ita S. vulgo *veterum.*

b. *longinquae* L. B. R.

c. *ſpatio* cum ſigno lacunae L.

d. *effertam.* P. L.

e. *Tremeli* P.

f. *authoritatem* I. I. H. A. *auctor.* ſemper Goeſ.

g. *perdiderit* Goeſ.

h. *conuenirent* P. S.

tur ſterile ſenium, non cum deſinit mulier trigeminos aut geminos [i] parere, ſed cum omnino nullum conceptum edere valet. Itaque tranſactis iuuentae temporibus, etiam ſi longa vita ſupereſt, partus tamen annis denegatus non reſtituitur. At e contrario ſeu ſponte ſeu quolibet caſu deſtituta [k] humus, cum eſt repetita cultu, magno foenore ceſſationis [l] colono reſpondet.
4 Non ergo eſt exiguarum frugum cauſa terrae vetuſtas, ſi modo cum ſemel inuaſit ſenectus, regreſſum non habet, nec reuireſcere [m], aut repubeſcere [n] poteſt; ſed ne laſſitudo quidem ſoli minuit agricolae fructum. neque enim prudentis eſt adduci tanquam in hominibus nimiae [o] corporis exercitationi [p], aut oneris alicuius ponderi, ſic cultibus et agitationibus agrorum fatigationem ſuccedere.
5 Quid ergo eſt, inquis, quod [q] aſſeuerat Tremellius intacta et ſilueſtria loca, cum primum coeperint cultum exuberare, mox deinde non ita reſpondere labori colonorum? videt ſine dubio quid eueniat, ſed cur id [r] accidat, non peruidet. neque enim idcirco rudis et modo ex ſilueſtri habitu in aruum transducta foecundior haberi terra debet, quod ſit requietior et iunior; ſed quod multorum annorum frondibus et herbis, quas ſuapte natura progenerabat, velut ſaginata largioribus pabulis, facilius edendis educandiſque frugibus ſufficit.
6 At cum perruptae raſtris et aratris radices herbarum, ferroque ſucciſa nemora frondibus ſuis deſierunt alere matrem, quaeque temporibus autumni frutetis [s] et arboribus delapſa folia ſuperiaciebantur, mox conuerſa vomeribus, et inferiori ſolo, quod plerum-

E 3 que

i. *geminas* P. *trigeminas* I. B. Br. R.

k. *derelicta* Br. Goeſ. Sang.

l. *ceſſatorum* I. B. Br. R. L. S. *ſatorum* Goeſ.

m. *reuiuiſcere* L.

n. *pubeſcere* I. B. R. *repub.* Br.

o. Ita pro *nimia* I. B. Br. R. S.

p. Ita pro *exercitatione* iidem libri. *agitationi* ex Sang. Gronou. Deinde vulgato *pondere* ex Sang. *ponderis* ſubſtitui *ponderi*.

q. *quid* H. A. ſec. deinde vulg. *cultu* ex Sang. correxi.

r. *ita* I. B. Br. R. deinde *iccirco* quam formam in poſtremo libro Col. probauit etiam Geſneriana.

s. *frutectis* Sang. Deinde *plerunque* Br. Ald.

que eſt exilius, permiſta[t], atque[v] abſumta ſunt: ſequitur, vt deſtituta priſtinis alimentis macreſcat[x] humus. 7 Non igitur fatigatione, quemadmodum plurimi crediderunt, nec ſenio, ſed noſtra ſcilicet inertia minus benigne nobis arua reſpondent. Licet enim maiorem fructum percipere ſi frequenti et tempeſtiua et modica ſtercoratione terra refoueatur. de cuius cultu dicturos nos priori volumine polliciti iam nunc diſſeremus[y].

II. Callidiſſimi[a] ruſticarum rerum, Siluine[b], genera terreni tria eſſe dixerunt, campeſtre, collinum, montanum. campum non aequiſſima ſitum planicie[c] nec perlibrata, ſed exigue prona; collem clementer et molliter aſſurgentem; montem non ſublimem et aſperum, ſed nemoroſum et herbidum maxime probauerunt. 2 His autem generibus ſingulis ſenae ſpecies contribuuntur, ſoli pinguis vel macri, ſoluti vel ſpiſſi, humidi vel ſicci: quae qualitates inter ſe miſtae[d] vicibus et alternatae plurimas efficiunt agrorum varietates: eas enumerare non eſt artificis agricolae. Neque enim artis officium eſt, per ſpecies, quae ſunt innumerabiles, euagari; ſed[e] ingredi per genera, quae poſſunt[f] cogitatione[g] mentis et ambitu verborum facile copulari. 3 Recurrendum eſt igitur ad qualitatum[h] inter ſe diſſidentium[i] quaſi quaſdam coniunctiones, quas Graeci συζυγίας ἐναντιοτήτων, nos *diſcordantium comparationes*, tolerabiliter dixerimus. Atque etiam ſignificandum eſt, ex omnibus, quae terra progeneret[k], plura campo magis

t. *permixta* I. B. Br. R.

v. *atque* om. Eaedem et *aſſumta* Lipſ. *adſumta*.

x. *magreſcat* P.

y. *diſſeramus* I. B. Br. R.

Cap. II. a. *Calidiſſimi* I. B. Br. R. *cautiſſimi* L.

b. *Siluine* deeſt I. B. Br. R. S.

c. *planitie* I. B. R. deinde *non* om. Ienſ. Br. L. Sang.

d. *mixtae* I. B. Br. R. In Sang. eſt: *quae ad qualitatium*.

e. *et* I. B. R. Br.

f. *poſſunt et* I. B. Br. R. I. I. H. A. G.

g. *cognitione* I. B. R. *recte* Br.

h. *qualitatem* I. B. Br. R. *qualitatium* Goeſ. qui et alias *facultatium*.

i. *differentium* L.

k. *progereret* B. R.

gis quam collo, plura pingui ſolo quam macro laetari.
De ſiccaneis et riguis non comperimus, vtra numero 4
vincant, quoniam [l] vtrinque pene infinita ſunt [m], quae
ſiccis quaeque humidis locis gaudent; ſed ex his nihil
non melius reſoluta humo quam denſa prouenit. Quod
noſter quoque Virgilius [n] cum et alias foecundi arui lau-
des retuliſſet, adiecit, *Et cui putre ſolum: namque hoc
imitamur* [o] *arando.* Neque enim aliud eſt colere,
quam reſoluere et fermentare terram. ideoque maximos 5
quaeſtus ager praebet idem [p] pinguis ac putris, quia
cum plurimum reddat, minimum [q] poſcit: et quod po-
ſtulat, exiguo labore atque impenſa conficitur [r]. Prae-
ſtantiſſimum igitur tale ſolum iure dicatur. Proxi-
mum deinde huic pinguiter denſum, quod impenſam
coloni, laboremque magno foetu remuneratur. Ter- 6
tia eſt ratio loci rigui, quia ſine impenſa fructum red-
dere poteſt. Hanc primam Cato eſſe dicebat, qui
maxime reditum pratorum caeteris anteponebat: ſed
nos de agitatione terrae nunc [s] loquimur, non de ſitu.
Nullum deterius habetur genus, quam quod eſt ſiccum 7
pariter et denſum et macrum; quia cum difficulter tra-
ctetur, tum ne tractatum quidem gratiam refert: nec
relictum [t] pratis vel paſcuis abunde ſufficit. Itaque hic
ager ſiue exercetur ſeu ceſſat, colono eſt poeniteudus,
ac tanquam peſtilens refugiendus. Nam ille mortem
facit, hic teterrimam [v] comitem mortis famem: ſi ta-
men Graecis camoenis habemus fidem clamitantibus,
Λιμῷ [x] οἴκτιστον θανέειν. Sed nunc potius vberioris 8
ſoli meminerimus, cuius demonſtranda eſt duplex tra-

 ctatio,

l. *quoniam vtrinque pene infinita ſunt* P. S. *cum cum vtrumque pene infinita ſunt* L. Vulgo *cum vtique — ſint.*
m. *ſunt* I. B. Br. R.
n. *Vergilium* P. Gr. G.
o. *imitantur* I. B. Br. R. paulo antea *rettuliſſet* Br.
p. Vulgo eſt: *praebet. Idem.*
q. *nimium* Commel.
r. Vulgo *conficitur, praeſt.* Mecum Br. Ald. deinde *videtur* L. pro *dicatur* et *redditum* pro *reditum.*
s. *non* I. Br.
t. *relictis* Br.
v. *deterrimam* H.
x. Vulgo additum δ' et deinceps καὶ πότμον ἐπισπεῖν omiſi cum I. B. Br. R.

ctatio [y], culti et ſilueſtris. De ſilueſtri regione in aruorum [z] formam redigenda [a] prius dicemus, quoniam [b] eſt antiquius facere agrum quam colere. Incultum igitur locum conſideremus [c], ſiccus an humidus; nemoroſus arboribus, an lapidibus confragoſus; iuncone [d] ſit, an [e] gramine veſtitus, ac filictis [f] aliiſue frute-
9 tis impeditus. Si humidus erit, abundantia vliginis ante ſiccetur foſſis. Earum duo genera cognouimus, caecarum et patentium. ſpiſſis atque cretoſis regionibus apertae [g] relinquuntur: at vbi ſolutior humus eſt, aliquae fiunt patentes, quaedam [h] etiam obcaecantur, ita vt in [i] patentes ora [k] hiantia caecarum competant: ſed [l] patentes latius, apertas ſumma parte decliueſque, et ad ſolum coarctatas [m], imbricibus ſupinis ſimiles facere conueniet. nam quarum recta ſunt latera, celeriter aquis
10 vitiantur [n], et ſuperioris ſoli lapſibus replentur. Opertae rurſus obcaecari [o] debebunt, ſulcis in altitudinem tripedaneam depreſſis: qui cum parte dimidia lapides minutos vel nudam glaream receperint, aequentur ſuperiecta [p] terra, quae fuerat effoſſa. vel ſi nec lapis erit nec glarea, ſarmentis connexus velut funis informabitur in eam craſſitudinem, quam ſolum foſſae poſſit anguſte [q] quaſi accommodatam coarctatamque [r] capere.
11 Tum per [s] imum contendetur, vt ſuper calcatis cupreſſinis

y. Ita pro *ratio* I. B. Br. R. Goeſ. S.

z. *agrorum* I. B. R. recte Br.

a. *dirigenda* I. B. Br. R.

b. *quom* Eaedem. cum Lipſ. Poſt *colere* Lipſ. nouum orditur caput cum rubrica *quot ſpecies terrenorum*.

c. *conſideramus* I. B. R. recte Br.

d. *iunco neſcit* Reg.

e. *et* P. S.

f. *filicibus* I. B. Br. R. *felictis* P. S. hinc *felicula* in Catone. Deinde *fructetis* Br.

g. *aperte* H.

h. *aliquae* I. B. Br. R. *occaecantur* Br.

i. *in eas ora hiantium foſſarum competant* I. B. Br. R. L. *in ea* et cet. P. S.

k. *ora hianti* Gym. *ora hi. coecarum* om. Goeſ.

l. Vulgo *ſed et patentes latius, et apertas* eſt. *ſed latius apertas* I. B. Br. R. L. P. S.

m. *coartatas* iidem libri.

n. *viciantur* Iunt. H.

o. *occaecari* Br.

p. *ſupertecta* Sang.

q. Ita pro *anguſtae* Bruſch. et Aldin.

r. *coartatamque* I. B. Br. R.

s. *primum* L. P. Goeſ. Sang. deinde *contrudetur* Lipſ.

ſinis vel pineis, aut, ſi eae non erunt, aliis [t] frondibus
terra contegatur [v]; in principio atque exitu foſſae more
ponticulorum binis ſaxis tantummodo pilarum vice
conſtitutis, et [x] ſingulis ſuperpoſitis, vt eiuſmodi con-
ſtructio ripam ſuſtineat, ne praecludatur humoris il-
lapſus [y] atque exitus. Nemoroſi frutetoſique [z] tractus
duplex cura eſt, vel extirpandis radicitus [a] arboribus et
remouendis; vel, ſi rarae [b] ſint, tantum ſuccidendis
incendendiſque et inarandis. At [c] ſaxoſum facile eſt 12
expedire lectione lapidum, quorum ſi magna eſt abun-
dantia, velut quibuſdam ſubſtructionibus [d] partes agri
ſunt occupandae, vt reliquae emundentur: vel in alti-
tudinem ſulco depreſſo lapides obruendi. quod tamen [e]
ita faciendum erit, ſi ſuadebit operarum vilitas. Iunci 13
et graminis pernicies repaſtinatio [f] eſt; filicis, frequens
extirpatio. quae vel aratro fieri poteſt, quoniam [g] intra
biennium ſaepius conuulſae moritur [h]: celerius etiam,
ſi eodem tempore ſtercores, et lupino vel faba [i] conſe-
ras, vt cum aliquo reditu medearis agri vitio. Nam-
que [k] conſtat, filicem [l] ſationibus et ſtercoratione faci-
lius interimi [m]. Verum et ſi ſubinde naſcentem falce
decidas, quod vel puerile [n] opus eſt, intra praedictum
tempus viuacitas eius abſumitur. Sed iam expedien- 14
di [o] rudis [p] agri rationem ſequitur cultorum noualium

 cura,

t. *niſi* P.

v. *congeratur* coniect. Brouckh.

x. Sang. *vt.*

y. Ita pro *illapſu* — *exitu* I. B. Br. R. G. *elapſus* L. *inlapſus* — *exitus* Sang.

z. *fructetoſi* I. R. *frutectoſi* P. *nemoroſae frutetoſaeque* L. *fruticoſique* coni. Brouckh. deinde *exſtirpandis* Br.

a. *radicibus* P. S. *et* ante *remou.* om. Sang.

b. *rareta* P. S. deinde *ſunt* I. B. Br. R.

c. *Ac* Sang.

d. *ſubſtrictionibus* I. B. R. recte Br.

e. *tum* L.

f. *repaſtinationem: filicis* I. B. Br. R. *repaſtinatione filicis* Lipſ. *repaſtinationes: felicis frequens* P. *felicis* etiam Sang.

g. *cum* I. B. Br. R.

h. Ita pro *moriuntur* P. S.

i. *faua* P.

k. *Nanque* Br.

l. *felicem* P.

m. *interemi* P.

n. *putale* Lipſ.

o. *expedienti* H. Ald. G. Gr.

p. *ruris agricolationem* I. B. Br. R. L.

cura, de qua mox quid cenſeam profitebor, ſi quae
ante [q] diſcenda ſunt, aruorum ſtudioſis praecepero [r].
Plurimos antiquorum, qui de ruſticis rebus ſcripſerunt,
memoria repeto quaſi confeſſa nec dubia ſigna pinguis
ac frumentorum fertilis agri prodidiſſe, dulcedinem
ſoli propriam, herbarum et arborum prouentum, ni-
15 grum colorem [s] vel cinereum. Nihil [t] de caeteris am-
bigo; de colore ſatis admirari non poſſum, cum alios
tum etiam [v] Cornelium Celſum, non ſolum agricola-
tionis ſed vniuerſae naturae prudentem virum, ſic et
ſententia [x] et viſu deerraſſe, vt oculis eius tot paludes,
tot etiam campi ſalinarum non occurrerent, quibus fere
16 contribuuntur praedicti colores. Nullum enim temere
videmus locum, qui modo pigrum contineat humorem,
non eundem vel nigri vel cinerei coloris, niſi forte in
eo fallor ipſe, quod non putem aut in ſolo limoſae pa-
ludis et vliginis amarae [y], aut in maritimis areis ſalina-
rum gigni poſſe laeta [z] frumenta. Sed eſt manifeſtior
hic antiquorum error, quam vt pluribus argumentis
conuincendus ſit. Non ergo color tanquam certus au-
17 ctor, teſtis eſt bonitatis aruorum. et ideo frumentarius
ager, id eſt pinguis, magis aliis qualitatibus aeſtiman-
dus [a] eſt. Nam vt fortiſſimae pecudes diuerſos ac pene
innumerabiles, ſic etiam robuſtiſſimae terrae plurimos
et varios colores ſortitae ſunt. Itaque conſiderandum
erit, vt ſolum, quod excolere [b] deſtinamus, pingue
18 ſit. Per ſe tamen id parum eſt, ſi dulcedine caret;
quod vtrumque [c] ſatis expedita [d] nobis ratione contin-
git

q. *autem* I. Br.

r. Caput IV. cum rubrica: *quod ſolum maxime probetur* Lipſ.

s. *colorem* om. I. Br. L. *colorem nigrum* Sang.

t. *Nihil* addidi ex Goeſ. Sang.

v. *etiam* addidi ex P. Sang. *tam Corn.* Br.

x. *ſcientia* corrig. Brouckh. *ſententie* Sang.

y. *a mare* I. B. R. H. recte Br.

z. *iacta* ante Geſnerum, quocum L. P. Goeſ. Sang.

a. *extimandus* L.

b. Ita pro *excolere* A. Iunt. G. Gr. H. St. et Pol.

c. *vtcunque* coni. Broukh.

d. *expedit a nobis qua ratione* L.

git diſcere. nam perexigua conſpergitur [e] aqua glaeba [f], manuque ſubigitur, ac [g] ſi glutinoſa eſt, quamuis [h] leviſſimo tactu preſſa inhaereſcit, *et picis in morem ad digitos lenteſcit* [i] *habendo*, vt ait Virgilius [k], eademque illiſa humo non diſſipatur: quae [l] res admonet [m] nos, ineſſe tali materiae naturalem ſuccum [n] et pinguitudinem. Sed [o] ſi velis ſcrobibus egeſtam humum recon- 19
dere et recalcare, cum aliquo [p] quaſi fermento abundauerit, certum erit, eſſe eam pinguem; cum defuerit, exilem; cum aequauerit, mediocrem. quanquam iſta quae nunc retuli [q], non tam vera poſſunt [r] videri, quam ſi ſit pullula [s] terra, quae melius prouentu frugum approbatur. Sapore [t] quoque dignoſcemus [v], ſi [x] 20
ex ea parte agri, quae maxime diſplicebit, effoſſae glebae [y], et in fictili vaſe [z] madefactae dulci aqua permiſceantur [a], ac more faeculenti [b] vini diligenter colatae guſtu explorentur. nam qualem traditum ab eis retulerit [c] humor ſaporem, talem eſſe dicemus eius ſoli. ſed [d] citra hoc experimentum multa ſunt, quae et dulcem terram et frumentis habilem ſignificent, vt iuncus, vt [e] calamus, vt gramen, vt trifolium, ebulum [f], rubi, pruni ſilueſtres, et alia complura, quae etiam indagato-

e. *conſpargitur* P.
f. *gleba* I. B. Br. R. I. I. H. A. Gr. G.
g. *at* I. B. R. Br.
h. Ita pro *et quonis* Br. Goeſ. Sang. *leniſſimo* I. B. Br. R. *tractu* Ienſ. Br.
i. *luceſcit* L.
k. *Vergil.* G. Gr. Pol. S.
l. Ita pro *ea* I. B. Br. R. S.
m. *admonent* I. B. Br. R. *nos admonet* S.
n. *ſucum* P. *ſucum et pinguitudinem* L.
o. Vulgo additum *et* om. Br. Sang.
p. *quaſi aliquo* Sang.
q. *rettuli* Br.
r. *poſſint* I. B. Br. R. S.
s. *quam pulila* Sang. omiſſis mediis vocibus. *pulila* etiam Goeſ. Pol. *pulla* Lipſ.
t. *Saporem* I. B. Br. R. S.
v. *ſic dignoſc.* Br. et Ald. *degnoſc.* Pol.
x. *ſi* om. I. B. Br. R. Lipſ. S.
y. *glebae* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. H.
z. *vaſo* P. S.
a. *promiſc.* I. B. Br. R.
b. *foecul.* I. B. R. *faec.* Br. *fecul.* A. Iunt. G. Gr. H.
c. *rettulerit* Br.
d. *Sed et* P. S.
e. *et calamus, gr. et trif.* I. B. Br. R.
f. *bebulum* P.

dagatoribus aquarum nota [g], non [h] niſi dulcibus ter-
21 rae venis educantur [i]. Nec contentos eſſe nos oportet
prima ſpecie ſummi ſoli, ſed [k] diligenter exploranda
eſt inferioris materiae qualitas, terrena necne ſit. Fru-
mentis autem ſat erit, ſi aeque bona ſuberit bipedanea [l]
humus: arboribus altitudo quatuor [m] pedum abunde [n]
eſt. Haec cum ita explorauerimus, agrum ſationibus
faciundis expediemus. Is autem non minimum exube-
rat, ſi curioſe et ſcite ſubigitur. quare antiquiſſimum
eſt [o] formam huius operis conſcribere, quam velut ſe-
ctam [p] legemque in proſcindendis agris ſequantur [q]
22 agricolae. Igitur in opere boues arcte [r] iunctos habere
conuenit, quo ſpecioſius ingrediantur ſublimes et elatis
capitibus, ac [s] minus colla eorum labefactentur, iu-
gumque melius aptum ceruicibus inſidat [t]. hoc enim
genus iuncturae maxime probatum eſt. Nam illud,
quod in quibuſdam prouinciis vſurpatur, vt cornibus
illigetur iugum, fere repudiatum eſt ab omnibus, qui
23 praecepta ruſticis conſcripſerunt; neque immerito. plus
enim queunt pecudes collo et pectore conari, quam
cornibus. atque hoc modo tota mole corporis totoque
pondere nituntur: at illo, retractis et reſupinis capiti-
bus excruciantur, aegreque terrae ſummam partem
leui admodum vomere ſauciant. Et ideo minoribus
aratris moliuntur [v], qui [x] non valent alte [y] perfoſſa [z]
noua-

g. *nota* om. I. B. Br R.

h. *non tamen niſi* I. B. Br. R. Lipſ.

i. *deducantur* I. B. R. recte Br. *educari* coniic. Broukh.

k. *et* L. P.

l. *bipedana* vulg. ex Iunt. P. Goeſ. Sang. correxit Geſner.

m. *quattuor* Br.

n. *habunde* I. B. R. *abunde* Br.

o. Ita I. B. Br. R. Sang. Vulgo erat *antiquiſſimi fere omnes f. h. op. conſcripſere.* Lipſ. omittit etiam *fere.*

p. *ſecta* B. *ſectam* I. B. R. Br. et Sang. *vel ſectam* inde laudat Burm. ad Velleium p. 286. Vulgo *ſcita* legitur. Neſcio vnde Burm. velut vulgarem lectionem referat: *antiquiſſimus fere — quum velut facta — ſequuntur.*

q. *ſectantur* I. B. Br. R.

r. *ante* Eaedem.

s. *vt* Eaed.

t. *incidat* G.

v. *molliuntur* I. B. R. recte Br.

x. *quia* Goeſ. Sang.

y. *arte* Br.

z. Ita pro *perfoſſam — terram* Sang. *perfoſſa* etiam Goeſ.

noualium terga reſcindere: quod cum fit, omnibus vi-
rentibus plurimum confert [a]. nam penitus aruis ſulcatis
maiore incremento ſegetum arborumque foetus gran-
deſcunt. Et in hoc igitur a Celſo diſſentio, qui refor- 24
midans impenſam, quae ſcilicet largior eſt in amplicri-
bus armentis [b], cenſet [c] exiguis vomeribus et dentali-
bus terram ſubigere, quo minoris formae bubus admi-
niſtrari id poſſit; ignorans, plus eſſe reditus in vbertate
frugum, quam impendii [d], ſi maiora mercemur ar-
menta, praeſertim in Italia, vbi arbuſtis atque oleis
conſitus ager altius reſolui ac ſubigi deſiderat, vt et
ſummae radices vitium olearumque vomeribus reſcin-
dantur; quae ſi maneant, frugibus obſint; et inferio-
res penitus ſubacto ſolo facilius capiant humoris alimen-
tum. Poteſt tamen illa Celſi ratio Numidiae et Aegy- 25
pto conuenire, vbi plerumque arboribus viduum ſo-
lum frumentis ſeminatur. Atque eiuſmodi terram pin-
guibus arenis [e] putrem veluti [f] cinerem ſolutam quam-
vis leuiſſimo [g] dente moueri ſatis eſt. Bubulcum autem
per proſciſſum ingredi oportet, alterniſque verſibus
obliquum tenere aratrum, et alternis recto plenoque
ſulcare: ſed ita necubi crudum ſolum et immotum re-
linquat, quod agricolae ſcamnum vocant. Boues cum 26
ad arborem venerint, fortiter retinere ac retardare, ne
in [h] radicem maiore niſu vomis impactus colla commo-
veat, neue aut cornu bos ad ſtipitem vehementius of-
fendat, aut extremo iugo truncum delibet [i] ramumque
deplantet. Voce potius quam verberibus terreat, vlti-
maque [k] ſint opus recuſantibus remedia, plagae. nun-
quam ſtimulo laceſſat iuuencum [l], quod retrectantem,
calci-

a. *confertur* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

b. *argumentis* Ienſ. Br. Lipſ.

c. *et* add. Br.

d. *impendii* Br. Lipſ. Ald. Vulgo *ſtipendii.*

e. *harenis* I. B. Br. R.

f. *velut* Eaedem.

g. *leniſſ.* Eaed.

h. *in* om. I. B. R. habet Br.

i. *deliberet* Ienſ.

k. *vltima quae* I. B. Br. R. S. *vltuma quae* P.

l. *iuuencumque recte tractum calcitroſum*

calcitroſumque eum reddit. nonnunquam tamen admo-
27 neat flagello. Sed nec in media parte verſurae conſi-
ſtat, detque requiem in ſumma, vt ſpe ceſſandi totum
ſpatium bos agilius enitatur. Sulcum autem ducere
longiorem, quam pedum centumuiginti, contrarium
pecori eſt; quoniam [m] plus aequo fatigatur, vbi hunc
28 modum exceſſit. Cum ventum erit ad verſuram, in
priorem partem iugum propellat, et boues inhibeat,
vt colla eorum refrigeſcant, quae celeriter conflagrant,
niſi aſſidue refrigerentur [n] et ex eo tumor ac deinde vl-
cera inuadunt. Nec minus dolabra, quam vomere
bubulcus vtatur; et praefractas ſtirpes ſummaſque radi-
ces, quibus ager arbuſto conſitus implicatur [o], omnes [p]
refodiat ac perſequatur [q].

III. Boues cum ab opere diſiunxerit, ſubſtrictos
confricet, manibuſque comprimat [a] dorſum, et pellem
reuellat, nec patiatur corpori adhaerere, quia et [b] genus
2 morbi maxime eſt armentis noxium. Colla ſubigat,
merumque faucibus, ſi aeſtuauerint, infundat. Satis
autem eſt ſingulis [c] binos [d] ſextarios praebere: ſed ante
ad praeſepia boues religari non expedit, quam ſudare
atque anhelare deſierint. cum deinde tempeſtiue potu-
erint veſci, non multum nec vniuerſum cibum, ſed
partibus et paulatim [e] praebere conuenit. Quem cum
abſumpſerint [f], ad aquam duci oportet, ſibiloque alle-
ctari, quo libentius bibant: tum demum reductos lar-
giori pabulo ſatiari [g]. Hactenus de officio bubulci di-
xiſſe

citroſum eum reddit L. I. R. *iuuencumque recte etc.* B. *iuuencunque reſte tractum calcitroſumque eum reddit* Br. *iuuencum quac reſce tratum* P. *quae reſcae tratum* Sang.

m. *quom* Br.

n. *ſtringantur* I. B. Br. R. L. S. *reſtringantur* Goeſ.

o. *inplicatur* Br.

p. *omnis* Br.

q. Capitis noui nota nulla in Lipſ.

Cap. III. a. *conpr.* Br.

b. Ita pro *id* Br. et Sang.

c. *inguli* P.

d. *vini* I. B. Br. R. L. P. S.

e. Ita pro *paullatim* Br.

f. *aſſumpſerint* I. B. Br. R. Vulgo *abſumſerint.* deinde *ſybiloque* Br.

g. *ſartiari* Br.

xiſſe abunde [h] eſt. Sequitur vt tempora quoque ſubigendi arui praecipiamus.

IV. Pingues campi, qui diutius continent aquam,
proſcindendi [a] ſunt anni tempore iam incaleſcente, cum
omneis [b] herbas ediderint, neque adhuc earum ſemina
maturuerint: ſed tam frequentibus denſiſque ſulcis aran-
di ſunt, vt vix dignoſcatur [c] in vtram partem vomer
actus ſit: quoniam [d] ſic omnes radices herbarum per-
ruptae necantur. Sed et [e] compluribus [f] iterationibus 2
ſic reſoluatur veruactum in puluerem, vt vel nullam vel
exiguam deſideret occationem [g], cum ſeminauerimus [h].
Nam veteres Romani dixerunt male ſubactum agrum,
qui ſatis frugibus occandus ſit. Eum [i] porro an recte 3
aretur, frequenter explorare debet agricola. nec tantum
viſu, qui [k] fallitur nonnunquam ſuperfuſa terra latenti-
bus ſcamnis, verum etiam tactu, qui minus decipitur:
cum ſolidi rigoris admota pertica tranſuerſis ſulcis inſe-
ritur. ea ſi aequaliter ac ſine offenſione [l] penetrauit, ma-
nifeſtum eſt, totum ſolum deinceps eſſe motum: ſin
autem ſubeunti durior aliqua pars obſtitit, crudum ver-
vactum eſſe demonſtrat. Hoc cum ſaepius bubulci fie-
ri vident, non committunt ſcamna facere. Igitur vli-
ginoſi campi proſcindi debent poſt Idus menſis Aprilis.
Quo tempore cum arati fuerint viginti [m] diebus inter- 4
poſitis circa ſolſtitium, quod eſt nonum [n] vel octauum
Calend. Iulias, iteratos eſſe oportebit, ac deinde circa
Septembris Calendas tertiatos: quoniam [o] in id tempus
ab

h. *habunde* I. B. Br. R.

Cap. IV. a. Ita pro *praeſc.* A. Iunt. G. Gr. H. St. L. P. Goeſ.

b. *omnis* Br.

c. *dinoſc.* I. B. Br. R.

d. *quom* Br.

e. *et* om. I. B. Br. R.

f. *cum pluribus* Ienſ. Br.

g. *occaſionem* P. S.

h. *ſeminanimus* P. L. *ſeminabimus* I. B. Br. R. S.

i. *Cum* I. B. Br. R.

k. *quis* I. B. Br. R.

l. *offenſatione* L. S. I. B. Br. R.

m. *viginti* inſ. Goeſ. S.

n. *nono vel octauo Calendarum Iuliarum* Iunt.

o. *Cum id* vulgo. *Cum in id* I. B. Br. R. L. *quo in id* P. *quoniam in id* Goeſ. S.

ab aeſtiuo ſolſtitio conuenit inter peritos rei ruſticae non
eſſe arandum, niſi ſi magnis, vt fit nonnunquam, ac[p]
ſubitaneis imbribus quaſi hibernis pluuiis terra perma-
5 duerit. Quod cum accidit, nihil prohibet, quo minus
menſe Iulio veruacta ſubigantur. Sed quandoque[q] ara-
bitur, obſeruabimus, ne lutoſus ager tractetur, neue
exiguis nimbis ſemimadidus[r], quam terram ruſtici va-
riam carioſamque appellant. Ea eſt cum poſt longas
ſiccitates leuis pluuia ſuperiorem partem glaebarum ma-
defecit[s], inferiorem non attigit[t]. Nam quae limoſa
verſantur arua, toto anno deſinunt poſſe tractari, nec
ſunt habilia[v] ſementi aut occationi aut ſarritioni[x]. At
rurſus, quae varia[y] ſubacta ſunt, continuo triennio ſte-
6 rilitate afficiuntur. Medium igitur temperamentum
maxime ſequamur[z] in arandis agris, vt neque ſucco[a]
careant, nec[b] abundent vligine. Quippe nimius hu-
mor, vt dixi, limoſos lutoſoſque reddit. at qui[c] ſicci-
tatibus aruerunt, expediri probe non poſſunt. nam vel
reſpuitur duritia ſoli[d] dens aratri, vel ſi qua parte pe-
netrauit, non minute diffundit[e] humum, ſed vaſtos
caeſpites[f] conuellit; quibus obiacentibus impeditum ar-
vum minus recte poteſt iterari; quia ponderibus glae-
barum[g] ſicut aliquibus[h] obſtantibus fundamentis vo-
mis a ſulco repellitur[i]: quo euenit, vt in iteratione[k]
quoque ſcamna fiant, et boues iniquitate operis peſſi-
7 me[l] multentur[m]. Accedit huc, quod omnis humus
quam-

p. *ac* deeſt I. B. Br. R. S.
q. *quandocunque* omnes ante Geſnerum, quocum Codd. duo Victorii, Pol. et Sang.
r. *ſeminabimus* I. B. Br. R.
s. *madefacit* Iunt. Ald. ſec. H.
t. *attingit* Iunt. Ald. ſec. H. G. Gr. St.
v. *apta* L.
x. Vulgo *ſationi*.
y. *variae* Iunt.
z. *ſequantur* I. B. Br. R.
a. *ſuco* P.
b. *neque* I. B. Br. R.
c. Ita pro *quae* Goeſ. Sang.
d. *ſolis* P. S.
e. Ita pro *diffundit* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.
f. *ceſpites* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. H.
g. *glebarum* Eaedem Edd.
h. *aliqui* P. *aliquis* Sang.
i. *reppellitur* Br.
k. *itteratione* Br.
l. Ita pro *maxime* Goeſ. Sang.
m. *mulctentur* I. B. R. Iunt. *multentur* Br. *mulcentur* P.

quamuis laetiſſima, tamen inferiorem partem ieiunio-
rem[n] habet, eamque attrahunt excitatae maiores glaebae.
quo euenit, vt infoecundior materia miſta[o] pinguiori
ſegetem minus vberem reddat, tum etiam ratio ruſtici[p]
aggrauatur exiguo profectu operis. iuſta enim fieri ne-
queunt, cum induruit ager. Itaque ſiccitatibus cenſeo 8
quod iam proſciſſum eſt[q] iterare, pluuiamque opperiri[r]
quae madefacta terra, facilem nobis culturam praebeat.
Sed iugerum talis agri quatuor[s] operis expeditur. nam
commode proſcinditur duabus, vna iteratur, tertiatur
dodrante, in liram ſatum[t] redigitur, quadrante ope-
rae[v]. Liras autem ruſtici vocant eaſdem porcas, cum
ſic aratum eſt, vt inter duos latius diſtantes[x] ſulcos me-
dius cumulus ſiccam ſedem frumentis praebeat[y]. Col- 9
les pinguis ſoli peracta ſatione trimeſtri[z] menſe Martio,
ſi vero tepor caeli ſiccitaſque regionis ſuadebit, Februa-
rio ſtatim proſcindendi ſunt. Deinde ab[a] Aprili me-
dio vſque in ſolſtitium iterandi, tertiandique[b] Septem-
bri circa aequinoctium. ac totidem operis, quot[c] vli-
ginoſi campi, excolitur[d] iugerum. Sed tali agro[e] in 10
arando maxime eſt obſeruandum, ſemper vt tranſuer-
ſus mons ſulcetur. Nam hac ratione difficultas[f] accli-
vitatis infringitur, laborque pecudum et hominum com-
modiſſime ſic minuitur. Paulum[g] tamen quotieſcun-
que

n. *viciniorem* Lipſ.
o. *mixta* I. B. Br. R. *infecundior* antea Br.
p. *ruſtica* I. B. Br. R.
q. *non* add. Vrſinus.
r. *operiri* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H. paulo antea *pluuiam* Sang.
s. *quattuor* I. B. Br. R.
t. *ſtatim* omnes praeter Goeſ. S. et Geſner.
v. *operae* I. B. R. Iunt. S. *opere* Br. *opera* coniic. Geſner. Vulgo *opere*.
x. *diſtantis* Br.
y. *praebent* Br.
z. *trimeſtrium* I. B. Br. R. S.
a. *de* ante Geſn. omnes praeter L. Goeſ. P. S. *Aprile* ex Sang. Gronou.
b. Hic ante Geſn. interpungunt omnes.
c. *quod* P.
d. *excollitur* I. B. R.
e. verba *tali agro* vulgo poſt *iugerum* poſita huc transłocaui cum Goeſ.
f. *difficultatis accliuitas* I. B. Br. R. *difficultas adcliuitas* P.
g. Ita pro *paullum* Br.

que [h] iterabitur, modo in elatiora modo in depreſſiora cliui obliquum [i] agi ſulcum oportebit, vt in [k] vtramque partem reſcindamus, nec [l] eodem veſtigio terram mo-
11 liamur. Exilis ager planus, qui aquis abundat, primum aretur, vltima [m] parte menſis Auguſti, ſubinde Septembri ſit iteratus, paratuſque [n] ſementi circa aequinoctium. Expeditior autem labor eiuſmodi ſolo [o] eſt, eo quod pauciores impenduntur [p] operae: nam tres vni iugero ſufficiunt. Item graciles cliui non ſunt aeſtate arandi, ſed circa Septembres [r] Calendas [s]: quoniam [t] ſi ante hoc tempus proſcinditur, effoeta et ſine ſucco [v] humus aeſtiuo ſole peruritur, nullaſque virium reliquias habet. Itaque optime inter Calendas [s] et Idus Septembris aratur, ac ſubinde iteratur, vt primis pluuiis aequinoctialibus conſeri poſſit: neque in lira, ſed ſub ſulco talis ager ſeminandus eſt.

V. Prius tamen quam exilem terram iteremus, ſtercorare [a] conueniet: nam eo quaſi pabulo gliſcit. In campo rarius, in colle ſpiſſius acerui ſtercoris inſtar quinque modiorum diſponentur [b], atque in plano pedes interualli quoquo [c] verſus octo, in cliuo duobus minus relinqui ſat erit. Sed id nobis decreſcente luna fieri placet: nam ea res herbis liberat ſegetes. Iugerum autem deſiderat [d], quod ſpiſſius ſtercoratur, vehes qua-
2 tuor [e] et viginti; quod rarius, duodeuiginti. Diſiectum

h. *quotienſque* I. B. Br. R. *quotieſque* P.

i. *oblicum* P.

k. *in* om. I. B. R. S. habet Br. *vtranque* Br.

l. *in* add. I. B. Br. R.

m. *vltimam partem* Eaed. *vltima parte* Goeſ. S. Vulgo *vlt. in parte.*

n. *paratuſque ac ſementi* P. S.

o. *ſoli eſt, eoque pauc.* I. B. Br. R. Sang.

p. *impediuntur* L.

q. *faciles* Lipſ.

r. *Septenbres* Br. *Septembris* P.

s. *Kalendas* I. B. Br. R. et ſic vbique Br.

t. *quom* Br.

v. *ſuco* P.

Cap. V. Nihil diuiſum L. a. *Stercore* P.

b. *diſponuntur* I. B. R. Br.

c. *quoque* P. R. deinde *ſegetis* Br.

d. *deſyderat* A. Iunt. H.

e. *quattuor* I. B. R. Br.

ctum [f] deinde protinus fimum inarari et obrui [g] conuenit, ne ſolis halitu vires amittat, et vt permiſta [h] humus praedicto alimento pingueſcat. Itaque cum in agro diſponentur aceruí ſtercoris, non debet maior modus eorum diſſipari, quam quem bubulci eodem die poſſint obruere.

VI. Quoniam [a] ſementi terram docuimus praeparare, nunc ſeminum genera perſequemur [b]. Prima et
vtiliſſima ſunt hominibus frumenta, triticum et ſemen
adoreum. Tritici genera complura cognouimus. verum ex his maxime [c] ſerendum eſt, quod robus dicitur: quoniam et pondere et nitore praeſtat. Secunda 2
conditio eſt habenda ſiliginis, cuius ſpecies in pane
praecipua pondere deficitur. Tertium erit trimeſtre,
cuius vſus agricolis gratiſſimus. nam vbi propter aquas
aliamue cauſam matura [d] ſatio eſt omiſſa, praeſidium
ab hoc petitur. Id [e] genus eſt ſiliginis. Reliquae tritici ſpecies, niſi ſi quos multiplex varietas frugum et inanis delectat gloria, ſuperuacuae ſunt. Adorei [f] autem 3
plerumque videmus [g] in vſu genera quatuor. far, quod appellatur Cluſinum candoris [h] nitidi. far, quod vocatur vennuculum [i], rutilum [k], atque alterum candidum, ſed vtrumque maioris ponderis quam Cluſinum. ſemen trimeſtre, quod dicitur halicaſtrum [l], idque pondere et bonitate [m] eſt praecipuum. Sed haec genera tritici 4

f. *disiectom* B. R.
g. *adrui* ſiue *aduri* P. *adrui* S.
h. *permixta* I. B. Br. R.
Cap. VI. a. *Cum* I. B. Br. R. L.
b. *perſequamur* P. S.
c. *maximis* H. *ex iis* Sang. deinceps *quom et* Br. Vulgatum *praeſtet* ex Sang. correxi.
d. *mortua ſatis eſt*, *omne* Lipſ.
e. *porro* inſ. Goeſ. Sang. aliter refert Gronouius. Is enim ex Sang. deinceps poſuit *niſi porro ſi quos*.

f. *Adorii* H. deinceps *plerunque* Br.
g. Ita pro *vidimus* P. Sang. deinde *quattuor* Br.
h. *candidioris et nitidi* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.
i. *vermiculum* I. B. Br. R. *venuculum* A. H. *emiculum* Lipſ.
k. *rutillum* R.
l. *ilicaſtrum* Lipſ. antea *trimenſte* ex Sang. Gronou.
m. *bonitati* I. B. R. recte Br.

et adorei, propterea cuſtodienda ſunt agricolis, quod [n] raro quiſquam ager ita ſitus eſt, vt vno ſemine contenti eſſe poſſimus, interueniente parte aliqua vel vliginoſa [o] vel arida. Triticum autem ſicco loco melius coaleſcit. Adoreum minus infeſtatur humore.

VII. Leguminum genera cum ſint complura, maxime grata et in vſu hominum videntur faba, lenticula, piſum, phaſelus [a], cicer, cannabis [b], milium, panicum, cum [c] ſeſama, lupinum, linum etiam, et ordeum [d], quia ex eo ptiſana [e] eſt. Item pabulorum optima ſunt Medica et foenum Graecum, nec minus
2 vicia [f]. Proxima deinde cicera et eruum et farrago [g], quae eſt ex ordeo [h]. Sed de his prius diſſeremus, quae noſtra cauſa ſeminantur, memores antiquiſſimi praecepti, quo monemur, vt locis frigidis ociſſime [i], tepidis celerius, calidis nouiſſime [k] ſeramus [l]. nunc autem proinde ac ſi temperatae regioni praecepta dabimus.

VIII. Placet noſtro poëtae adoreum atque etiam triticum non [a] ante ſeminare, quam occiderint Vergiliae [b]. quod ipſum numeris ſic ediſſerit [c]: *At* [d] *ſi triticeam in meſſem robuſtaque farra exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis, ante tibi eoae Atlantides abſcon-*
2 *dantur:* Abſconduntur autem altero et trigeſimo [e] die poſt autumnale aequinoctium, quod fere conficitur nono

no

n. *cum* I. B. Br. R. *quō* P. *quoniam* Sang.

o. *veliginoſa* B. R.

Cap. VII. Nulla nota noui capitis in Lipſ. a. *et vſu* Sang.

b. *canabis* Br. *gannabis* P. S. paulo antea *phaſellus* Commel.

c. *panicium* Sang.

d. *hordeum* I. B. Br. R. In S. eſt *hordeum* pro *et ordeum.* Sed *etiam ordeum* ex S. Gronou.

e. *ptiſſana* I. Br. *tiſanana* P.

f. *vitia* I. B. Br. R. G.

g. *farago* I. B. R.

h. *hordeo* I. B. R.

i. Vulgo *nouiſſime.*

k. Vulgo *ociſſime.* Correxi cum Pontedera ex Catone c. 34. *ocyſſime* lunt. H. A. Gr. G.

l. *metamus* I. B. R. Sang. *metamur* lunt. Lipſ. Br.

Cap. VIII. Vno tenore pergit L.

a. *non* deeſt G.

b. *virgiliae* hic et al. L.

c. *edixerit* I. B. R.

d. *Ac* P.

e. *triceſimo* I. B. R. *tricenſimo* S.

nò Calend.[f] Octobris: propter quod intelligi[g] debet
tritici ſatio dierum ſex et quadraginta ab occaſu Vergi-
liarum, qui fit ante diem IX Calend. Nouemb. ad
brumae tempora. ſic enim ſeruant prudentes agricolae,
vt quindecim diebus prius[h], quam conficiatur bruma,
totidemque poſt eam confectam neque arent, neque vi-
tem aut arborem putent. Nos quoque[i] non abnuimus
in agro temperato et minime humido ſementem ſic fieri
debere. Caeterum locis vliginoſis atque exilibus aut 3
frigidis aut etiam opacis plerumque citra Calendas[k]
Octobris ſeminare conuenire, *dum ſicca tellure licet,
dum nubila pendent*, vt prius conualeſcant radices fru-
mentorum, quam hibernis imbribus aut gelicidiis[l]
pruinisue infeſtentur. Sed quamuis tempeſtiue ſemen-
tis confecta erit, cauebitur tamen, vt patentes[m] liras
crebroſque ſulcos aquarios, quos non nulli elices vocant,
faciamus, et omnem humorem in colliquias, atque
inde extra ſegetes deriuemus[n]. Nec ignoro quoſdam 4
veteres auctores praecepiſſe, ne ſeminarentur agri, niſi
cum terra pluuiis permaduiſſet. Quod ego, ſi tempe-
ſtiue competat, magis conducere agricolae non dubito.
Sed ſi, quod euenit nonnunquam, ſeri ſunt imbres,
quamuis ſitienti ſolo recte ſemen committitur: idque[o]
etiam in quibuſdam prouinciis, vbi ſtatus talis caeli eſt,
vſurpatur. Nam quod ſicco ſolo[p] ingeſtum et inocca-
tum eſt, perinde[q] ac ſi repoſitum in horreo non cor-
rumpitur, atque vbi venit imber, multorum dierum ſe-
mentis vno die ſurgit. Tremellius quidem aſſeuerat, 5

f. *Kalendas* I. B. R. Br.

g. *intellegi* P. *ex A. D.* Codex Vrſini.

h. *priuſquam* iunct. I. B. R.

i. Vulgo *ambigimus*. Nobiſcum P. Goeſ. S. *quoque abnuimus* I. Br. *quoque annuimus* B. R. *ob...imus* L.

k. *Kalendas* I. B. R.

l. *gelidis* P. S. *aquis gelidis* L.

m. *patentis* Br. quae ſupra etiam *plerunque* habet.

n. *diriuemus* I. B. Br. R.

o. *itaque* P.

p. Ita pro *loco* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H. Lipſ. et Codex Vrſini.

q. *proinde* Ienſ. Br. P. S.

prius quam impluerit [r], ab auibus aut formicis ſata non infeſtari, dum [s] aeſtiuis ſerenitatibus ager aret. idque etiam ſaepius nos [t] experti verum adhuc eſſe non [v] comperimus. Magis apte [x] tamen in eiuſmodi agris adoreum quam triticum ſeritur: quoniam [y] folliculum, quo continetur, firmum et durabilem aduerſus longioris temporis humorem habet.

IX. Iugerum agri pinguis plerumque [a] modios tritici quatuor, mediocris quinque poſtulat: adorei [b] modios nouem, ſi [c] eſt laetum ſolum; ſi mediocre, decem deſiderat. Nam quamuis de menſura minus auctoribus conuenit, hanc tamen videri commodiſſimam [d] docuit noſter vſus; quem ſi quis ſequi recuſat, vtatur praeceptis eorum, qui bene [e] vberem campum in ſingula iugéra tritici [f] quinque, et adorei octo modiis obſerere praecipiunt, atque hac portione mediocri-
2 bus agris ſemina praebenda cenſent. Nobis ne iſtam quidem, quam praediximus, menſuram ſemper placet ſeruari, quod eam variat aut loci aut temporis aut caeli conditio. loci, cum vel in campis vel collibus frumentum ſeritur, atque his [g] vel pinguibus vel mediocribus vel macris. temporis, cum autumno aut etiam ingruente hieme frumenta iacimus. nam prima ſementis rarius ſerere permittit, nouiſſima ſpiſſius poſtulat. caeli, cum aut pluuium aut ſiccum eſt. nam illud idem quod prima ſemen-

r. *impleuerit* Br. et aliae. *impluuerit* I. B. R. L. Goeſ. *implucrit* Iunt. H. et Sang. teſte etiam Heinſio ad Ouidii Metam. I. 573.

s. Ita pro *ſata edi*, *vbi* Sang. teſte etiam Heinſio *vbi* om. I. B. Br. R. *ſata rictu aeſt*. Lipſ.

t. *non* Victor.

v. *non* addidi ex Lipſ.

x. *alter* Ienſon. Br. *apta* H. *apte* L. *alte* Sang.

y. *quom* I. B. Br. R.

Cap. IX. Noui capitis ſignum nullum in Lipſ. a. *plerunque* Br. eadem *agris — quattuor*.

b. *adorii* P. *adhorei* hic et fere vbique Lipſ.

c. *ſic* P. deinde *deſyderat* A. Iunt. H.

d. *commodiſſimum* I. B. Br. R.

e. *bene* om. Eaed. L. Goeſ. A. Iunt. H.

f. *tritici*, *quibus et* I. B. Br. R. L. Sang.

g. *hic* I. B. Br. R. *iis* Sang.

ſementis, hoc quod [h] vltima deſiderat. Omne autem 3
frumentum maxime campo patente et ad ſolem prono
apricoque et ſoluto laetatur. Collis enim quamuis gra-
num [i] robuſtius [k] aliquanto, minus tamen tritici reddit.
Denſa cretoſaque et vliginoſa humus ſiliginem et far
adoreum non incommode alit. Ordeum [l] niſi ſolutum
et ſiccum locum non patitur. Atque illa vicibus anno- 4
rum requietum agitatumque alternis et quam laetiſſi-
mum volunt aruum. hoc nullam mediocritatem poſtu-
lat: nam vel [m] pinguiſſima vel macerrima humo iaci-
tur [n]. Illa poſt continuos imbres, ſi neceſſitas exigat,
quamuis adhuc limoſo et madente ſolo ſparſeris, iniu-
riam ſuſtinent. hoc ſi lutoſo commiſeris, emoritur.
Siliginis autem vel tritici, ſi mediocriter cretoſus vligi- 5
noſuſue ager eſt, etiam paulo [o] plus, quam, vt prius
iam dixi, quinque modiis ad ſationem opus eſt. At ſi
ſiccus et reſolutus locus, idemque vel pinguis, vel ex-
ilis eſt, quatuor [p]; quoniam [q] e contrario macer tan-
tundem [r] ſeminis poſcit. nam niſi rare conſeritur, va- 6
nam et minutam ſpicam facit. at vbi ex vno ſemine plu-
ribus culmis fruticauit [s], etiam ex rara ſegete denſam
facit. Inter caetera quoque non ignorare debemus,
quinta [t] parte ſeminis amplius occupari [v] agrum conſi-
tum arbuſto, quam vacuum et apertum. Atque adhuc
de ſatione autumnali loquimur: hanc enim potiſſimam [x]
ducimus.

h. Ita pro *quoque* ex I. B. Br. R. Caeſenate Ponted Codice Vrſini, et Sang Geſner.

i. *granum* addit Br. Ald. Gryph. 1535.

k. *roboſtius* Pol.

l. *hordeum* I. B. R. deinde *requietem* — *alterius* Br. *alterius* etiam Gr.

m. *vt* I. B. Br. R. L. Caeſenas Goeſ. Sang. *vt vel* Cod. Vrſini.

n. Ita pro *iacitur*, *perit* I. B. Br. R. L. Caeſenas. S. Iunt. Geſn. deinde *imbris* Br. eadem cum Sang. *ſuſtinet.* poſtea *commiſeris* Br.

o. Ita pro *paullo* Br.

p. *quattuor : quom* Br.

q. Vulgo additum *et* om. I. B. Br. R.

r. *tantumdem* Br.

s. *fructificauit* I. B. R. Br. Lipſ. S. *fructinicauit* P. *fructificauit* Gryph. Goeſ.

t. Ita Sang. Vulgo *quintam partem.* I. B. R. Br. *quantam.*

v. Ita Sang. cum I. B. R. Br. pro *occupare.*

x. *potiſſimum* H. A.

7 ducimus [y]. Sed eſt et [z] altera, cum cogit [a] neceſſitas:
trimeſtrem [b] vocant agricolae. ea locis praegelidis ac
niuoſis [c], vbi aeſtas eſt humida et ſine vaporibus, recte
committitur. caeteris admodum raro [d] reſpondet. quam
tamen ipſam celeriter et vtique ante aequinoctium ver-
num conueniet peragere. ſi vero locorum et caeli con-
ditio patietur, quanto maturius ſeuerimus, [tanto [e]]
8 commodius proueniet. neque enim eſt vllum, ſicut
multi crediderunt, natura trimeſtre ſemen: quippe
idem iactum autumno [f] melius reſpondet. Sunt [g] ni-
hilo [h] minus quaedam aliis potiora, quae ſuſtinent veris
tepores, vt ſiligo et ordeum Galaticum [i], et halica-
ſtrum, granumque fabae Marſicae. nam caetera robu-
ſta frumenta ſemper ante hiemem ſeri debent in regio-
nibus temperatis. Solet autem ſalſam nonnunquam et
amaram vliginem vomere terra, quae quamuis matura
iam ſata manante noxio humore corrumpit, et locis
9 calentibus [k] ſine vlla ſtirpe ſeminum areas reddit. Ea [l]
glabreta ſignis adhibitis notari conuenit, vt ſuo tempore
vitiis eiuſmodi medeamur [m]. Nam vbi vel vligo, vel
aliqua peſtis ſegetem enecat [n], ibi columbinum ſtercus,
vel ſi id non eſt, folia cupreſſi conuenit ſpargi et inara-
ri. Sed antiquiſſimum eſt, omnem inde humorem fa-
cto ſulco deducere: aliter vana erunt praedicta remedia.
Nonnulli pelle hyaenae [o] ſatoriam trimodiam veſtiunt,
atque

y. *dicimus* I. B. R. Br.

z. Ita I. B. R. pro *Sed et eſt.* Sang. omittit *et.* et Br.

a. *egit* I. B. R. Br.

b. *ſemeſtrem* I. B. Br. R. Sang. *ſemenſtrem* P. *triticum ſemeſtre* Lipſ. Sed ſupra c. 6. ſine varietate eſt *trimeſtre,* niſi quod Sang. bis *trimenſtre* habet.

c. *vinoſis* Gr. St.

d. *rara* I. B. R. Br.

e. *tanto* om. I. B. Br. R. L. S.

f. *auctumno* I. B. R. Br.

g. Ita P. et S. Vulgo *Sed ſunt.* Paulo antea *reſpondent* Sang.

h. *nihilominus* iunctim I. B. R.

i. *Galathicum* Br. I. I. H. A. G.

k. Ita P. Goeſ. Sang. vulgo *glabrentibus.*

l. *eam gleba* Goeſ. et Sang. *Eam glaebra* P. Similis varietas eſt infra c. 20. 2.

m. *medicemur* L.

n. P. et S. *negat.* Paulo antea Sang. *aliaquae.* quam lectionem defendit Drakenb. ad Liuium T. II. p. 59. et p. 268.

o. *hyeme* H.

atque ita ex ea, cum paulum immorata ſunt ſemina,
iaciunt, non dubitantes prouentura, quae ſic [p] ſata ſint.
Quaedam etiam ſubterraneae peſtes adultas ſegetes radi- 10
cibus ſubſectis [q] enecant. Id ne fiat, remedio eſt aquae
miſtus [r] ſuccus herbae, quam ruſtici ſedum appellant,
nam hoc medicamine vna nocte ſemina macerata ia-
ciuntur. Quidam cucumeris anguini [s] humorem ex-
preſſum, et eiuſdem tritam [t] radicem diluunt aqua, ſi-
milique ratione madefacta ſemina terrae mandant. Alii
hac eadem aqua vel amurca [v] inſulſa [x], cum coepit in-
feſtari ſeges, perfundunt ſulcos, et ita noxia animalia
ſubmouent [y]. Illud deinceps praecipiendum habeo,
vt demeſſis ſegetibus iam in area futuro ſemini conſula-
mus. Nam quod ait Celſus, vbi mediocris eſt fructus, 11
optimam quamque ſpicam [z] legere oportet, ſeparatim-
que ex ea ſemen reponere; cum rurſus amplior meſſis
prouenerit, quidquid exteretur, capiſterio [a] expurgan-
dum erit, et ſemper quod propter magnitudinem ac
pondus in imo ſubſederit, ad ſemen reſeruandum. nam
id plurimum prodeſt, quia quamuis celerius locis hu-
midis, tamen etiam ſiccis frumenta degenerant [b], niſi
cura talis adhibeatur [c]. Neque enim dubium eſt, ex 12
robuſto ſemine poſſe fieri non robuſtum. quod vero pro-
tinus ex leui [d] natum ſit, nunquam robur accipere ma-
nifeſtum eſt. Ideoque Virgilius [e] cum et alia tum et
hoc de ſeminibus praeclare ſic diſſeruit: *Vidi ego* [f] *lecta*

p. *ſiccata* P.

q. Vulgatum *ſubiectis* correxi ex Bruſchiana et lectione Lipſ. *ſubſectas necant*.

r. *mixtus* I. B. R. Br.

s. Ita ſcripſi pro *anguinei*. Sang. apud Heinſium ad Ouidii Triſt. IV. 7. 12. et Goeſ. *cucumeri ſanguini*. Atque hanc ſcripturam vbique praeferebat Voſſius ad Catullum p. 215.

t. *mitram* P.

v. *amurga* P.

x. *infuſa* I. B. Br. R.

y. *ſummouentur* Eaed.

z. *Spica* Iunt.

a. *caphiſterio* Ienſ. Br. *Scaphiſterio* B. *ſcapiſterio* R.

b. hinc lacuna in Lipſ. ad *degenerare*. Deinceps *adhibetur*. Sang.

d. Ita pro *exile* P. Sang. *ex vili* coni. Brk.

e. *Verg*. G. Gr.

f. *ego* om. P. Goeſ. Sang. et Editio Virgil. Heinſiana.

diu et multo ſpectata labore degenerare tamen, ni vis [g]
humana quotannis maxima quaeque manu legeret; ſic
omnia fatis in peius ruere, ac [h] *retro ſublapſa referri.*
13 Granum autem rutilum ſi, cum [i] diffiſſum [k] eſt, eundem
colorem interiorem habet, integrum eſſe non dubita-
mus. Quod extrinſecus albidum, intus etiam conſpici-
tur candidum, leue ac vanum intelligi debet. Nec nos
tanquam optabilis [l] agricolis fallat ſiligo. nam hoc tritici
vitium eſt, et quamuis candore praeſtet, pondere tamen
vincitur [m]. Verum in humido ſtatu caeli recte proue-
nit; et ideo locis manantibus magis apta eſt. Nec ta-
men ea [n] longe nobis aut magna difficultate acquirenda
eſt. nam omne triticum ſolo vliginoſo poſt tertiam ſa-
14 tionem conuertitur in ſiliginem. Proximus eſt his fru-
mentis vſus ordei, quod ruſtici hexaſtichum [o], quidam
etiam [p] cantherinum appellant: quoniam et [q] omnia
animalia, quae ruri ſunt, melius quam triticum [r], et
hominem ſalubrius quam malum triticum paſcit. Nec
aliud in egenis rebus magis inopiam defendit. Seritur
ſoluta ſiccaque terra, et vel praeualida vel exili, quia
conſtat arua ſegetibus eius maceſcere [s]: propter quod
pinguiſſimo agro, cuius nimis viribus noceri non poſſit,
15 aut macro, cui [t] nihil aliud, committitur. Altero ſul-
co ſeminari debet poſt aequinoctium, media fere ſe-
menti, ſi laeto ſolo: ſi gracili, maturius. Iugerum
quinque modii [v] occupabunt. Idque vbi paulum matu-
ruerit, feſtinantius quam vllum aliud frumentum [x] de-
meten-

g. *mens* I. B. Br. R.
h. *et* Eacd.
i. *ſiccum et diffiſſum ſi eund.* Eacd. *ſiccum diſſiſſum cum eund.* Lipſ.
k. *diffuſum* H. Pol. *diffiſum* Sang.
l. *ſtabilis agricollis* P. Sang.
m. *vitiatur* Lipſ.
n. *ea* om. I. B. Br. R. Sang.
o. *hexaſticum* ante Victor. *exaſchicum* Lipſ.
p. *et* I. B. Br. R. deinceps *quom* Br.
q. Ita pro *et alia* P. S.
r. *triticum paſcit, et* I. B. Br. R.
s. *manaſcere* P. *maneſcere* ex Sang. Gronou. *maceſſere* G. deinceps vulg. *nimiis* ex Sang. correxi.
t. *cui* om. I. B. Br. R.
v. *modios occupabit* I. B. Br. R. L. S.
x. *frumenum* R.

mètendum erit. Nam et fragili culmo, et nulla veſti-
tum palea granum eius celeriter decidit, iiſdemque [y]
de cauſis facilius teritur, quam caetera. Sed cum eius
meſſem ſuſtuleris, optimum eſt noualia pati anno ceſ-
ſare: ſi minus, ſtercore ſaturare, et omne virus, quod
adhuc ineſt terrae, propulſare. Alterum quoque genus 16
ordei eſt, quod alii diſtichum, Galaticum [z] nonnulli
vocant, ponderis et candoris eximii, adeo vt tritico
miſtum egregia cibaria familiae praebeat. Seritur quam
pinguiſſimis ſed frigidis locis circa Martium menſem.
Melius tamen reſpondet, ſi clementia [a] hiemis permit-
tit, cum ſeminatur circa Idus Ianuarias. Iugerum ſex 17
modios poſtulat. Inter frumenta etiam panicum et [b]
milium ponenda ſunt, quamuis iam leguminibus ea
contribuerim. nam multis regionibus cibariis eorum co-
loni ſuſtinentur [c]. Leuem ſolutamque humum deſide-
rant. nec in ſabuloſo ſolo, ſed in arena [d] quoque pro-
ueniunt, modo humido caelo vel riguo ſolo. nam ſic-
cum cretoſumque reformidant. Ante ver [e] ſeri non 18
poſſunt, quoniam teporibus [f] maxime laetantur. vltima
tamen parte Martii [g] menſis commodiſſime terrae com-
mittuntur. Nec impenſa graui rationem [h] cultoris one-
rant; quippe ſextariis fere quatuor iugerum implent.
frequentem tamen exigunt ſarritionem [i] et runcationem,
vt herbis liberentur. Ea cum ſpicas ediderunt, prius
quam ſemina hient aeſtibus [k], manu carpuntur, et ſuſ-
penſa in ſole cum aſſiccata [l] fuerint, reconduntur, at-
que ita repoſita perennant diutius [m] quam caetera. Pa- 19
nis

y. *hiſdemque cauſis* I. B. Br. R. S. *iiſdem cauſis* ex Sang. Gronou. Deinceps: *Sed quom* Br.

z. *galathicum* I. B. Br. R. A. Iunt. H.

a. *claementia* I. B. Br. R.

b. *ac* P. S.

c. *ſuſtineretur* P. *ſuſtentantur* Lipſ.

d. *harena* I. B. Br. R.

e. *verſari* Eacd. et Lipſ. *verſeri* P. deinceps *quom* Br.

f. *temporibus* R. Br. R. Gr.

g. *Aprilis* Lipſ.

h. *rationem* P. S. *ſationem* a. Geſn.

i. *Saritionem* I. Br. *ſartionem* P. S.

k. *aeſtibus* om. P. S.

l. *aſſiccauerint* I. B. Br. R. *aſſiccata fuerint* A. Iunt. G. *iam ſicca fuerint* Lipſ. *adſiccuerunt* P. S.

m. *in euo* Lipſ.

nis ex milio conficitur, qui antequam refrigeſcat, ſine faſtidio poteſt aſſumi [n]. Panicum pinſitum et euolutum furfure, ſed et [o] milium quoque pultem quauis [p] in copia maxime cum lacte [q] non faſtidiendam praebet.

X. Quoniam [a] de frumentis abunde praecepimus,
de leguminibus deinceps diſſeramus [b]. Lupini prima
ratio eſt, quod et minimum operarum abſumit [c], et
viliſſime emitur, et maxime ex iis [d] quae ſeruntur, iu-
vat agrum. Nam vineis [iam [e]] emaciatis, et aruis opti-
mum ſtercus praebet, ac vel effoeto ſolo prouenit, vel
repoſitum in granario patitur aeuum. Boues per hie-
mem coctum maceratumque probe alit. Famem quo-
que, ſi ſterilitas annorum [f] inceſſit hominibus, commo-
2 de [g] propulſat. Spargitur ſtatim ex area. Atque id
ſolum omnium [h] leguminum non deſiderat requiem in [i]
horreo, ſiue Septembri menſe ante aequinoctium, ſeu
protinus a calendis Octobribus [k] crudis noualibus ingeras.
Et qualitercunque obruas, ſuſtinet coloni negligentiam.
Teporem tamen autumni deſiderat, vt celeriter confir-
metur. nam ſi non ante hiemem conualuerit, frigoribus
3 affligitur. Reliquum quod ſemini ſupereſt, in tabula-
tum, quo fumus peruenit, optime reponis [l]. quoniam
ſi humor inuaſit, vermes gignit; qui ſimulatque oſcilla [m]
lupinorum adederunt [n], reliqua pars enaſci non poteſt.
Id, vt dixi, exilem amat terram, et rubricam [o] prae-
cipue.

n. Ita pro *abſumi* L.
o. *et* om. I. B. Br. R. S.
p. Ita pro *quamuis inopia* ſcripſi. *quamuis in copia* I. B Br. R. L. Iunt. *quamuis* etiam Sang.
q. *max cum lacte* om. Sang.
Cap. X. a. *Quom* Br. *frumenis* H.
b. *diſſeremus* Sang.
c. *aſſumit* I. B. Br. Lipſ.
d. *his* Br.
e. *iam* om. S. *emaceratis* Lipſ.
f. Ita pro *annonae* I. B. Br. R. L. S.
g. *commodiſſime* L. et Cod. Arundel. ap. Waſſe ad Salluſt. Catil. 55.
h. *omnium* om. I. B. R. habet Br.
i. *in horreo* om. P S.
k. Ita pro *Octobris* P. S. deinceps *neglegentiam* Sang.
l. *reponas* I. B. Br. R. Goeſ. S.
m. *oſilla* I. B. Br. R.
n. Ita pro *ederunt* Iunt. Goeſ. et Sang. teſte etiam Heinſio ad Ouidii Amor. I. 15, 41. *ediderunt* I. B. Br. R *corroderunt* Lipſ.
o. *lubricam* L.

cipue. nam cretam reformidat, limoſoque non exit 4
agro. Iugerum decem modii [p] occupant. Ab hoc recte phaſelus terrae [q] mandabitur, vel in vetereto [r], vel melius pingui et reſtibili agro. Nec amplius quatuor modiis iugerum obſeretur [s]. Similis quoque ratio eſt piſi, quod tamen facilem et ſolutam [t] terram deſiderat tepidumque locum et caelum frequentis humoris. Eadem menſura iugerum vel modio minus quam phaſelum licet [v] obſerere primo tempore ſementis ab aequinoctio autumnali [x]. Fabae [y] pinguiſſimus locus vel ſtercora- 5
tus deſtinatur [z], et ſi veteretum [a] erit in valle ſitum, quod a ſuperiore parte ſuccum accipit; prius autem [b] iaciemus ſemina, deinde proſcindemus terram, proſciſſamque in liram reuocabimus occabimuſque, quo altius largiore humo contegatur. Nam id plurimum refert, vt radices enatorum ſeminum penitus demerſae ſint. Sin autem proximae meſſis occupandum erit re- 6
ſtibile, deſectis ſtramentis quatuor et viginti vehes ſtercoris in iugerum diſponemus diſſipabimuſque [c]. Et ſimiliter cum ſemen crudo ſolo ingeſſerimus, inarabimus, imporcatumque [d] occabimus: quamuis ſint, qui negent locis frigidis oportere occari fabam, quia extantes glaebae a gelicidiis adhuc eam teneram vindicent, et aliquem teporem frigore [e] laboranti praebeant. Sunt et- 7
iam qui putent in aruis hanc eandem vice ſtercoris fungi. quod ſic ego interpretor, vt exiſtimem, non ſationibus eius pingueſcere humum, ſed minus hanc quam caetera ſemina [f] vim terrae conſumere. Nam certum habeo,

p. *modios occupat* I. B. Br. R. *modiis occupat* L. S.
q. *terra* P.
r. *veterio* P. S. *inueterato* Lipſ.
s. *obſeruetur* P. voluit *obſeretur* vt Sang. Vulgo *obſeritur.*
t. *deſolutam* P.
v. *liceat* I. B. Br. R.
x. *autumni* P.
y. *fale* L. *Fauae* P.
z. *deſideratur* L. *deſtinetur* Sang.
a. *et ſine veruactum* I. B. Br. R. *veruactum* etiam reliquae a. V. *et ſine veteretum* P. Sang. et Victor, in Corr.
b. Ita pro *tamen* I. B. Br. R. L. P. S. *iactemus* I. B. Br. R. L.
c. *diſſipauimuſque* P.
d. *imporcitumque occupabimus* Pol.
e. *frigori* Gr.
f. *ſemina* om. I. B. Br. R.

habeo, frumentis vtiliorem agrum eſſe, qui nihil,
8 quam qui iſtam ſiliquam [g] proximo anno tulerit. Iuge-
rum agri, vt Tremellio, quatuor; vt nobis videtur,
fabae ſex occupant modii [h], ſi ſolum pingue ſit: ſi me-
diocre, paulo amplius. eaque nec macrum nec nebulo-
ſum locum patitur. denſa tamen humo ſaepe commode [i]
reſpondet. Media ſementi [k] pars ſeri, et pars vltima [l]
debet, quae ſeptimontialis [m] ſatio dicitur. tempeſtiua
9 frequentius, nonnunquam tamen ſera melior eſt. Poſt
brumam parum recte ſeritur, peſſime vere: quamuis
ſit etiam trimeſtris faba, quae menſe Februario [n] ſera-
tur, quinta parte amplius quam matura. ſed exiguas pa-
leas, nec multam ſiliquam facit. Veteres itaque ruſti-
cos plerumque dicentes [o] audio, malle ſe maturae [p] fa-
10 balia quam fructum trimeſtris [q]. Sed quocunque tem-
pore anni ſeretur, opera danda erit, vt quantum deſti-
nauerimus in ſationem, tantum [r] quintadecima luna, ſi
tamen ea non tranſcurret eo die ſolis radios, quod Graeci
ἀπόκρουσιν [s] vocant, ſi minus, quartadecima vtique
adhuc lunae [t] creſcente lumine ſpargatur [v], etiam ſi con-
feſtim totum ſemen operiri non poterit. Nihil enim
nocebitur ei nocturnis roribus aliiſue ex cauſis, dum a
11 pecore et auibus vindicetur. Priſcis autem ruſticis nec
minus Virgilio prius amurca [x] vel nitro macerari eam
et ita ſeri placuit, *laetior vt foetus ſiliquis fallacibus
eſſet,*

g. *ſpicam* Eaed. L. et Sang.

h. *modiis*, *ſolum* neſcio vnde laudat Geſner. deinceps vulg. *paullo* ex Br. mutaui.

i. *commodo* Br.

k. *ſementis* P. et Cod. Vrſini et Br.

l. *vltuma* P. vt ſupra.

m. Ita pro *ſeptimuncialis* ex I. B. Br. R. Cod. Vrſini Geſner *ſeptimentialis* Lipſ.

n. *Febroario* P.

o. *dicentis* Br. deinde *audeo* Geſneriana.

p. Ita pro *matura* Sang.

q. Ita pro *trimeſtrem* Iunt. L. P. Sang.

r. *vt* add. P. deinceps *tranſcurrat* Sang.

s. *ἀποκευσιν* I. B. Br. R. *ἀπό-καυσιν* reliquae. Rectum P. S. Geſner.

t. *lunae* add. Goeſ. et Sang.

v. *ſpargitur* I. B. Br. R.

x. *amurga* Sang. deinceps ex eod. vulgatum *maderent* correxi. Poſtea *comperibus* Pol.

eſſet, et quamuis igni exiguo properata maderet. Nos quoque ſic medicatam comperimus, cum ad maturitatem perducta ſit, minus [y] a curculione infeſtari. Sed et illud, quod deinceps dicturi ſumus, experti praecipimus. Silente [z] luna fabam [a] vellito ante lucem. de- 12
inde cum in area exaruerit, confeſtim, prius quam luna incrementum capiat, excuſſam refrigeratamque in granarium conferto. ſic condita a curculionibus erit innoxia. maximeque ex [b] leguminibus ea et [c] ſine iumentis teri et [d] ſine vento purgari expeditiſſime ſic poterit.
Modicus [e] faſciculorum numerus reſolutus in extrema 13
parte areae collocetur [f], quem per longiſſimum eius mediumque ſpatium tres vel quatuor homines promoveant pedibus, et baculis furcilliſue [g] contundant [h]: deinde cum [i] ad alteram partem areae peruenerint, in aceruum culmos regerant. Nam ſemina excuſſa in area 14
iacebunt, ſuperque ea paulatim eodem modo reliqui faſciculi excutientur. Ac duriſſimae [k] quidem acus reiectae ſeparataeque erunt a cudentibus: minutae vero, quae de ſiliquis cum faba [m] reſederint, aliter ſecernentur. Nam cum aceruus [n] paleis graniſque miſtus in vnum fuerit congeſtus [o], paulatim ex eo ventilabris per longius ſpatium iactetur. quo facto [p] palea, quae leuior eſt, citra decidet [q]: faba, quae longius emittitur [r], pura eo perueniet, quo ventilator eam iaculabitur. Len- 15
tim

y. *manus* Reg. 1599. deinceps *gurgulione* Sang. et ſic poſtea.
z. *ſilent* G.
a. *fauam* P.
b. *et* P. S.
c. *et* om. I. B. Br. R. S.
d. *et* om. iidem libri.
e. *modius* P.
f. *conligetur* P. Sang.
g. *furciſue* I. B. Br. R. S.
h. *contundat* P.
i. *cum iam* I. B. Br. R. deinceps *culmo* ex Sang. Gronou.
k. *duriſſime* B. Br. R.
l. Ita pro *reſectae* Br. Sang. *reicitae* Goeſ. deinceps *ſeperataeque* Br.
m. *faua reſederint* P. S. Vulgo *reſederunt.*
n. *acernos* Ienſ. Lipſ. *acerbos* P.
o. Ita pro *coniectus* I. B. Br. R. Lipſ. deinde *paullatim* vulgatum et vbique ex Br. correxi.
p. *pacto* I. B. Br. R. I. I. G. *iactu* L.
q. *decidit* L. I. B. Br. R. G.
r. Ita I. B. Br. R. S. Vulgo *emittetur.*

tim [s] modo a dimidiata luna vſque [t] in duodecimam [v]
ſolo tenui et reſoluto vel pingui [x] et ſicco maxime loco
ſeri conuenit: nam in flore facile luxuria et humore cor-
rumpitur. quae vt celeriter prodeat et ingrandeſcat, an-
tequam ſeratur [y] fimo arido permiſceri debet, et cum
ita quatriduo [z] aut quinque diebus requieuerit, ſpargi.
Sationes eius duas ſeruamus, alteram maturam per me-
diam ſementim [zz], ſeriorem alteram menſe Februario.
16 Iugerum agri paulo plus quam modius [a] occupat. Ea
ne curculionibus abſumatur (nam etiam [b] dum eſt in ſili-
qua [c], exeſtur [d]) curandum erit, vt cum extrita ſit, in
aquam demittatur [e], et ab inani, quae protinus [f] inna-
tat, ſeparetur ſolida; tum in ſole ſiccetur, et radice ſil-
phii trita cum aceto aſpergatur, defriceturque (oleo [g]),
atque ita rurſus in ſole ſiccata et mox refrigerata recon-
datur [h], ſi maior eſt modus, in horreo; ſi minor [i], in
vaſis oleariis, ſalſamentariiſque [k]. quae repleta cum con-
feſtim gypſata ſunt [l], quandoque [m] in vſus prompſeri-
mus, integram lentem reperiemus [n]. poteſt tamen et-
iam citra iſtam medicationem cineri miſta commode
17 ſeruari. Lini ſemen, niſi ſi [o] magnus eſt eius in ea re-
gione, quam colis, prouentus, et pretium proritat [p],
ſerendum non eſt. agris enim praecipue noxium eſt.
itaque

s. Vulgo erat: *Lentem ſementi media creſcenti luna vſque.* Sed I. B. R. Br. *Lentes ſemente media creſcente.* Etiam I. I. H. A. G. *creſcente* habent. At Polit. *Lenti modios emediata luna vſque.* Sangerm. *Lenti modo ſemeata luna vſque.*

t. *vſque* om. I. B. R. Br.

v. *duodecima* I. B. R. Br.

x. *pinguis* P. Sang.

y. *ſeritur* I. B. R. Sang. Br.

z. Ita I. B. Br. R. Sang. Vulgo *quatuor.*

zz. *ſementem* I. B. Br. R. H.

a. *modium* I. B. R.

b. *et* I. B. R. Br.

c. *Siliqua exeſtur* P. Goeſ. S.

d. *Siliqua, eſtercorandum erit* I. Br. *Siliqua, ſtercorandum* B. R. *extercorandum* Lipſ. Vulgo *eſtur.*

e. *dimittatur* I. B. Br. R.

f. *protenus* P.

g. *defricetur aquae. Ita* I. B. R. *aeque* Br. *defrigetur aeque* Sang. *oleo* ex Catone II. 6. addidi.

h. *condatur* I. B. Br. R.

i. *minus* I. B. R. Br.

k. *ſalſamentarius, quaeque* Sang.

l. Ita pro *ſint* ex I. B. Br. R. P. Geſner.

m. Ita P. Sang. ante Geſnerum *quandocunque.*

n. *repperiemus* P.

o. *ſi* addidi ex Sang. lectione ap. Heinſ. ad Ouidii Heroid. IV. 111. Idem *eius* omiſit.

p. *eportet* Lipſ.

itaque pinguiſſimum locum et modice humidum poſcit.
Seritur a Calendis Octobribus in ortum Aquilae, qui
eſt VII Idus Decemb. Iugerum agri octo modiis obſeri-
tur. Nonnullis placet macro ſolo et [q] quam ſpiſſiſſi-
mum ſemen eius committi, quo tenuius [r] linum proue-
niat. Idem etiam ſi laeto ſolo ſeratur [s] menſe Februa-
rio, x modios in iugerum iaci oportere, dicunt. Se- 18
ſama [t], quae rigantur, maturius; quae carent humore,
ab aequinoctio autumnali ſerenda ſunt in Idus Octob.
Putre ſolum, quod Campani pullum vocant, plerum-
que deſiderant. non deterius tamen etiam pinguibus ha-
renis vel congeſticia [v] humo proueniunt: tantumque ſe-
minis, quantum milium panicumque, interdum etiam
duobus ſextariis amplius in iugerum ſpargitur. Sed
hoc idem [x] ſemen Ciliciae Syriaeque regionibus ipſe
vidi menſe Iunio Iulioque conſeri, et [y] per autumnum
cum permaturuerit, tolli. Cicercula [z] quae piſo eſt 19
ſimilis, menſe Ianuario aut Februario ſeri [a] debet
laeto loco, caelo humido. Quibuſdam tamen [b]
Italiae locis ante Calend. Nouemb. ſeritur. Tres
modii iugerum implent. nec vllum legumen mi-
nus agro nocet. ſed raro reſpondet [c]: quoniam
nec ſiccitates nec auſtros in flore ſuſtinet; quae vtraque
incommoda fere eo tempore anni ſunt, quo defloreſcit [d].
Cicer quod arietinum [e] vocatur, itemque alterius gene- 20
ris, quod Punicum, ſeri menſe Martio toto poteſt caelo
humido,

q. *et* addidi ex I. B. R. Br. Sang.

r. Vulgo *tenue* S. P. *tenue vt.*

s. *ſeruatur* P.

t. *Seſema* I. B. R. Sang. *Seſerna* Br. deinceps *maturiuſque carent* I. B. Br. R. Poſtea *pullium* P. Goeſ. *plerunque* Br.

v. Ita pro *congeſtitia* ex P. Geſner. *congeſtina* R.

x. Ita pro *quidem* ſcripſi ex Sang.

y. *et per — tolli* om. Pol. antiquus.

z. *Cicer aut cicercula* I. B. Br. R. Goeſ. Sang. deinde *ipſo* pro *piſo* Gr.

a. *fieri* A.

b. *tamen* abeſt I. B. Br. R. S. deinde *Nouenbris* Br.

c. *reſpondet: Sed quoniam* I. B. Br. R.

d. *defloreſcit cicer, quod* I. B. R. Br.

e. *arietillum* P. Goeſ. S. *arietulum* Lipſ. deinde *vocantur* Br.

humido, loco quam lactiſſimo. Nam etiam id terram
laedit: atque ideo improbatur a callidioribus [f] agrico-
lis. quod tamen ſi ſeri debeat, pridie macerandum erit,
vt celerius enaſcatur. Iugero modii tres abunde ſunt.
21 Cannabis ſolum pingue ſtercoratumque et riguum vel
planum atque humidum et alte ſubactum depoſcit [g]. In
quadratum pedem ſeruntur grana ſex eius ſeminis Ar-
cturo exoriente, quod eſt vltimo menſe Februario circa
ſextum aut quintum Calend. [h] Mart. nec tamen vſque in
aequinoctium vernum, ſi ſit pluuius caeli ſtatus, im-
22 probe ſeretur. Ab his leguminibus ratio eſt habenda
naporum [i] raporumque: nam vtraque ruſticos [k] im-
plent [l]. Magis tamen vtilia rapa ſunt, quia et maiore
incremento proueniunt, et non hominem ſolum, ve-
rum etiam boues paſcunt, praecipue in Gallia, vbi hi-
berna cibaria praedictis pecudibus id olus [m] praebet.
Solum putre et ſolutum res vtraque deſiderat, nec denſa
23 naſcitur humo. Sed rapa campis et locis humidis lae-
tantur; napus deuexam amat et ſiccam tenuique propio-
rem terram [n]. itaque glareoſis ſabuloſiſque aruis melior
exit [o], locique proprietas vtriuſque ſemen commutat.
namque in alio ſolo rapa biennio ſata conuertuntur in
napum, in alio napus raporum accipit ſpeciem [p]. Ri-
guis locis vtrumque recte ab ſolſtitio ſeritur: ſiccis, vlti-
ma parte menſis Auguſti vel prima Septembris. ſub-
actum ſolum pluribus iterationibus aratri vel raſtri lar-
24 goque [q] ſtercore ſatiatum poſtulant. Nam id [r] pluri-
mum refert, non ſolum quod melius ea proueniunt,
ſed

f. *calidioribus* I. B. Br. R.

g. *depoſcit in quadratum pedem. Seruntur* I. B. R. Br.

h. *Kal. Martias* I. B Br. R. H. A. *Calendarum Martii* I. I. deinde *pluuiis* Br.

i. *napi* P. S. qui praeterea *raparumque.*

k. *roſticos* P.

l. *implet*, I. *inplet* P.

m. *bolus* P. deinceps *laetatur* Sang.

n. *terramque glarioſis* P. *terram: glareoſis* I. B. Br. R.

o. *melioreſcit* I. B. Br. R. *melius erit* I.

p. *ſpeciem riguis locis. Vtrunque* I. B. R. Br.

q. *largeque* I. B. Br. R. G.

r. *ſolum* add. I. B. Br. R.

ſed quod etiam poſt fructum eorum ſic [s] tractatum [t]
ſolum ſegetes opimas [v] facit. Iugerum agri non am-
plius quatuor ſextariis raporum ſeminis obſerendum eſt:
quarta parte amplius napi [x] ſpargendum, quia [y] non
in ventrem lateſcit [z], ſed tenuem radicem deorſum agit.
Atque haec hominum cauſſa ſerenda cenſemus, illa dein-
de pecudum. m (XI.) pabulorum genera complura,
ſicut Medicam, et [a] viciam [b], farraginem quoque or-
deaceam [c], et auenam, foenum [d] Graecum, nec minus
eruum [e], et ciceram. Nam [f] caetera neque enumerare
ac minus ſerere dignamur: excepta tamen cytiſo [g], de
qua dicemus in iis libris, quos de generibus ſurculorum
conſcripſimus. Sed ex iis [h], quae placent, eximia eſt (2)25
herba Medica. quod cum [i] ſemel ſeritur [k], decem annis [l]
durat [m]; quod per annum [n] deinde recte quater [o], in-
terdum etiam ſexies demetitur; quod agrum ſtercorat;
quod omne emaciatum armentum ex ea pingueſcit,
quod aegrotanti pecori remedium eſt; quod iugerum
eius toto anno tribus equis abunde ſufficit. Seritur, (3)26
vt deinceps praecipiemus. Locum, in quo Medicam
proximo vere ſaturus es, proſcindito circa Calendas
G 2 Octobris,

s. *ſic* om. Br.
t. *tractum* Br. *etiam* add. P. Sang.
v. *optimas* I. B. Br. R.
x. *napis* omnes ante Geſn. qui ex Goeſ. et Sang. correxit.
y. *qui* I. B. Br. R.
z. Ita pro *lateſcunt* ex P. Sang. Geſn. vt deinceps vulgatum *agunt* indidem correxit. Caput nouum a verbis *Atque haec* exordiuntur I. B. Br. R. Pro *deinde* Pol. *inde* habet.
(XI.) Capitis noui diſtinctionem non habent Codd. eamque nimis h. l. abſurdam eſſe vidit etiam Geſner; quare eam omiſi, appoſita tamen in margine veteris diſtinctionis numeris, ſectiones notantibus.
a. *et* defic. P. et Sang.
b. *vitiam* I. B. Br. R.
c. *ordaciam* P.
d. *foenumgraecum* iunct. H.
e. *eruum cicerculam* L. *cic[illegible]m* Sangerm. Reliquae *cicera* praeter Bruſch.
f. *Nam* om. I. B. Br. R. *et minus* Br. Sang.
g. *cityſo* Br. *cythiſo* A. Iunt. G. Gr. H. St. deinde *his libris* Br.
h. *his* I. B. Br. R.
i. *cum* om Eaed. et Sang.
k. *ſeretur* I. B. Br. R. *ſeruntur* P. S.
l. *annis omnibus* I. B. Br. R. L. Sang.
m. *durat, quod per annum* om. I. B. Br. R. L. S.
n. *annum deinde* Iunt. *annum, deinde* A. H.
o. *quattuor* I. B. Br. R.

Octobris, et eum tota hieme putreſcere ſinito. deinde
Calendis [p] Februariis diligenter iterato, et lapides omnes
eligito [q], glaebaſque offringito [r]. poſtea circa Martium
menſem tertiato et occato. Cum ſic terram ſubegeris,
in morem horti areas latas pedum denum, longas pe-
dum quinquagenum facito, vt per ſemitas aqua mini-
ſtrari poſſit, adituſque vtraque parte runcantibus pateat.
27(4) Deinde vetus ſtercus iniicito. atque ita menſe vltimo
Aprili [s] ſerito tantum, quantum vt ſinguli cyathi ſemi-
nis locum occupent decem pedum longum et quinque
latum. quod vbi feceris, ligneis raſtris, id enim mul-
tum confert, ſtatim iacta ſemina obruantur: nam celer-
rime ſole aduruntur. Poſt ſationem ferro tangi locus
non debet. Atque, vt dixi, ligneis raſtris ſarriendus
et identidem runcandus eſt, ne alterius generis herba [t]
28(5) inualidam Medicam perimat [v]. Tardius meſſem [x] pri-
mam eius facere oportebit, cum iam ſeminum aliquam
partem eiecerit. Poſtea [y] quam voles teneram, cum
proſiluerit [z], deſeces licet, et iumentis praebeas; ſed
inter initia parcius, dum conſueſcant, ne nouitas pabuli
noceat. inflat enim, et multum creat ſanguinem. Cum
ſecueris [a] autem, ſaepius [b] eam rigato. Paucos deinde
poſt dies, vt [c] coeperit fruticare [d], omnes alterius ge-
neris herbas eruncato. Sic culta [e] ſexies [f] in anno de-
29(6) meti poterit, et permanebit annis decem. Viciae [g]
autem duae ſationes ſunt. prima, qua [h] pabuli cauſa
circa

p. *Kal. februarii* I. B. R. *Kalendas februarias* Br.

q. Ita pro *egerito* I. B. Br. R. L. Sang.

r. *effringito* iidem libri cum G. Gr. *glebaſque* Br.

s. Ita pro *Aprilis* Sang. teſte etiam Drakenb. ad Liuii Tom. I. p. 1016.

t. *herbam* P.

v. *peremat* P. vt ſupra *intertmere.*

x. *meſſim* P.

y. *Poſteaquam* praeter Geſner. omnes.

z. *aliquam partem* add. Lipſ.

a. *ſerueris* I. B. R. Br. *quom* etiam Br.

b. *ſepius* B. R. G.

c. *vbi* I. B. Br. R. I. I. H. A. G.

d. *fructicare* G. *fructificare* L. deinde *omnis* Br.

e. *cultus* I. B. R. Br.

f. *ſexiens anno* P. Sang.

g. *Vitiae* I. B. R. Br.

h. *quam* vulgatum emendauit Vrſinus aſſentiente Sang. Cod.

circa aequinoctium autumnale ſerimus ſeptem modios
eius in vnum iugerum. ſecunda, qua ſex modios menſe
Ianuario vel etiam ſerius iacimus[i] ſemini progenerando.
Vtraque ſatio poteſt cruda terra fieri, ſed melius pro-
ſciſſa: idque genus praecipue non amat rores, cum ſe-
ritur. Itaque poſt ſecundam diei horam vel tertiam (7)30
ſpargendum eſt, cum iam omnis humor ſole ventoue
deterſus eſt: neque amplius proiici debet, quam quod
eodem die poſſit operiri. Nam ſi nox inceſſit, quan-
tulocunque humore prius[k], quam obruatur, corrumpi-
tur. Obſeruandum erit, ne ante quintam et vigeſi-
mam[l] lunam terrae mandetur. aliter ſatae[m] fere lima-
cem nocere comperimus. Farraginem in reſtibili[n] (8)31
ſtercoratiſſimo loco et altero ſulco ſerere conuenit. Ea
fit optima, cum cantherini ordei decem modiis iuge-
rum obſeritur circa aequinoctium autumnale, ſed im-
pendentibus pluuiis, vt conſita rigataque imbribus cele-
riter prodeat, et confirmetur ante hiemis violentiam.
Nam frigoribus cum alia pabula defecerunt, ea bubus
caeteriſque pecudibus optime defecta praebetur, et ſi
depaſcere ſaepius voles, vſque in menſem[o] Maium ſuf-
ficit. Quod ſi etiam ſemen voles ex ea percipere, a[p] (9)32
Calend. Martiis pecora depellenda, et ab omni noxa
defendenda eſt, vt ſit idonea frugibus. Similis ratio[q]
auenae eſt[r]. caeditur in foenum vel pabulum, dum ad-
huc viret, quae[s] autumno ſata; partim ſemini cuſto-
ditur. Foenum Graecum, quod ſiliquam vocant ru- 10)33

 ſtici,

i. *iacimus. Semini progenerando vtraque* I. B. R. Br.

k. *priuſquam* iunct. I. B. R. Br.

l. *viceſimam* I. B. R.

m. *Satis* Gr.

n. *reſtibilis* P. deinceps *ſulſo* Sang.

o. *menſe Maio* I. B. R. Br.

p. *an ſ. ante* hic et ſaepe L. Poſtea in Geſner. excidit *et* ante *ab omni. autumno ſata partim. Foenum etc.* P.

q. Ita pro *ſatio* Goeſ. Sang. *Similis ſatio autumni eſt* Pol.

r. *eſt* ex Sang. Pol. addidi.

s. Hunc ordinem verborum habent P. et S. niſi quod *pabulo cum adhuc* P. Vulgo *auenae quae autumno ſata partim c. — viret partim ſem. cuſt.* Br. *qua auctumno* Pol. quae autumno ſata *partim. Foenum.* I. B. Br. R. *viret ſemini, partim cuſtoditur.*

ſtici, duo tempora ſationum habet: quorum alterum [t]
eſt Septembris menſis, cum pabuli cauſa ſeritur, iiſdem
diebus quibus vicia circa aequinoctium: alterum autem
menſis Ianuarii vltimi [v], vel primi Februarii, cum in
meſſem [x] ſeminatur. ſed hac ſatione [y] iugerum ſex mo-
diis, illa ſeptem occupamus: vtraque cruda terra non
incommode fit: daturque opera, vt ſpiſſe aretur, nec
tamen alte. nam ſi plus quatuor digitis adobrutum eſt
ſemen eius, non facile prodit [z]. propter quod nonnulli
prius quam ſerant, minimis aratris proſcindunt, atque
34(11) ita iaciunt ſemina, et ſarculis adobruunt [a]. Eruum au-
tem laetatur loco macro nec humido, quia luxuria ple-
rumque corrumpitur. Poteſt (et [b]) autumno ſeri, nec
minus poſt brumam, Ianuarii parte nouiſſima, vel toto
Februario, dum ante Calendas Martias: quem menſem
vniuerſum negant [c] agricolae huic legumini conuenire,
quod eo tempore ſatum pecori [d] ſit noxium et praeci-
pue bubus, quos pabulo ſuo cerebroſos [e] reddat. Quin-
35(12 que modiis iugerum obſeritur. Cicera [f] bubus erui
loco freſa datur in Hiſpania Baetica: quae cum ſuſpenſa
mola diuiſa eſt, paulum aqua maceratur, dum len-
teſcat [g], atque ita miſta paleis ſubtritis [h] pecori praebe-
tur. ſed erui duodecim librae ſatiſſaciunt [i] vni iugo, ci-
cerae ſexdecim. Eadem hominibus non inutilis neque
iniucunda [k] eſt. ſapore [l] certe nihilo differt a cicercula,
colore tantum diſcernitur: nam eſt obſoletior, et nigro
propior. Seritur primo vel [m] altero ſulco, menſe Mar-
tio

t. *eſt alterum* Br. deinde *iſdem diebus* I. B. R.

v. Ita I. B. Br. R. S. pro *vltimo vel primo.*

x. *ſemen* L. P. S.

y. Ita Goeſ. Sang. pro *ratione.*

z. *prodiit* I. B Br. R.

a. *adſuunt* P. *adıuunt* Sang. quod voluit etiam Pol.

b. *et* abeſt P. et Sang. *autem* I. B. R. Br.

c. *necant* P.

d. *pecore* P.

e. *cerebroſus* I. B. R.

f. *cicercula* Lipſ.

g. *inlenteſcat* P. L. *inlenteſcit* I. B. R. Br.

h. *ſucretis* I. B. Br. R. *ſuccretis* Sang. *ſubtritici* L.

i. *ſufficiunt.* neſcio vnde Geſ. ner laudat. *ſedecim* deinceps Sang.

k. *iniocunda* I. B. R. *neque iniuc.* om. L.

l. *ſapori* P.

m. *vel* omitt. P.

tio ita vt poſtulat ſoli laetitia: quod eadem quatuor modiis, nonnunquam et tribus, interdum etiam duobus ac [n] ſemodio iugerum occupat.

XI. (XII.) Quoniam quando quidque ſerendum ſit
perſecuti ſumus, nunc quemadmodum [a] quotque operis
ſingula eorum quae retulimus [b] colenda ſint, demonſtrabimus.
Peracta ſementi, ſequens cura eſt ſarritionis
[c]; de qua non conuenit inter auctores. Quidam
negant eam [d] quidquam proficere, quod frumenti
radices ſarculo detegantur, aliquae etiam [e] ſuccidantur,
ac, ſi frigora inceſſerint poſt ſarritionem gelu frumenta
enecentur [f]: ſatius autem ea [g] eſſe tempeſtiue runcari
et purgari. Pluribus tamen ſarriri placet: ſed neque 2
eodem modo neque iiſdem [h] temporibus vſque quaque
fieri. Nam in agris ſiccis et apricis, ſimulac primum
ſarritionem pati queant ſegetes, debere eas permota terra
adobrui, vt fruticare [i] poſſint: quod ipſum ante hiemem
[k] fieri oportere, deinde poſt hiemem iterari. In
locis autem frigidis et paluſtribus plerumque tranſacta
hieme ſarriri nec adobrui, ſed plana ſarritione [l] terram
permoueri. Multis tamen nos regionibus aptam eſſe 3
hiemalem ſarritionem comperimus, duntaxat vbi et ſiccitas
caeli et tepores [m] permittunt. Sed nec iſtud vbique
fieri cenſemus: verum incolarum conſuetudine vti.
ſunt enim regionum propria munera. ſicut Aegypti et
Africae, quibus agricola [n] poſt ſementem [o] ante meſ-

n. *et* I. B. Br. R.

Cap. XI. Nihil diſtin. et p. p. cap. VIII. incipit L. a. *quidem admodum* P.

b. *rettulimus* Br.

c. *ſartionis.* Sang. hic et vbique. vt poſtea *ſariri.*

d. *eam* om. P. S.

e. *et* Br.

f. *enegentur* P.

g. *eſſe ea* Br.

h. *iſdem.* R.

i. *fructific.* I. B. L. *frutiſicare* R. Br.

k. *biemen* Ienſ. *byemen* Br. ſed paulo poſt *byemem* Br. poſtea *plerunque* Br.

l. *ſartione* L. P. S. qui fere nunquam aliter. *dumtaxat* deinde Br.

m. *tempora* L. *permittant* Br.

n. *agricolatio* L.

o. *ſementim* P.

ſem [p] ſegetem non attingit; quoniam caeli conditio et terrae bonitas ea [q] eſt, vt vix vlla herba exeat, niſi ex ſemine iacto, ſiue quia rari ſunt imbres, ſeu quia quali-
4 tas humi ſic [r] ſe cultoribus praebet. In iis autem locis, vbi deſideratur ſarritio [s], non ante ſunt attingendae [t] ſegetes, etiam ſi caeli ſtatus permittit, quam cum ſata ſulcos contexerint. Triticumque et adoreum [v], cum quatuor fibras habere coeperint, ordeum cum quinque, faba et caetera legumina cum quatuor digitis a terra extiterint, recte ſarrientur, excepto tamen lupino, cuius ſemini contraria eſt ſarritio [x], quoniam vnam radicem habet, quae ſiue ferro ſucciſa eſt ſeu vulnerata, to-
5 tus frutex emoritur. Quod etiam [y] ſi non fieret, ſuperuacuus [z] tamen eſſet [a] cultus, cum ſola haec res adeo non infeſtetur herbis, vt ipſa herbas perimat [b]. Atque [c] aliae ſegetes vel [d] humidae moueri poſſunt [e], melius tamen ſiccae ſarriuntur, quoniam ſic tractatae [f] non infeſtantur rubigine. hordeum vero niſi ſicciſſimum
6 tangi non debet. Fabam multi ne ſarriendam quidem putant, quod et manibus, cum maturuerit, ducta ſecernatur a caetera runcatione [g], et internatae herbae foeno reſeruentur. cuius opinionis etiam Cornelius Celſus eſt, qui inter caeteras dotes eius [h] leguminis hanc quoque enumerat, quod ſublata faba [i] foenum ex eodem loco ſecari poſſe dicat. Sed mihi videtur peſſimi [k] agricolae, committere, vt ſatis herba proueniat. frugibus enim

p. *meſſe* P.
q. *ea* om. B. R.
r. *ſic* om. I. B. Br. R.
s. *ſartio* P. et Sang. hic quidem vbique.
t. *attingendae: Segetes* P. deinceps *permittat* S.
v. *adorium* P.
x. *ſartio* P. L. S.
y. *eſt* P. *et* S.
z. *ſuperuacuis* P.
a. *erit* I. B. Br. R. L. *erat* P.
b. *peremat* P.

c. Ita ex Sang. laudat Gronovius. Vulgo *At aliae ſegetes, quae vel.* Pol. *Atque alias ſegetes vel.* Ex Sang. *ac aliquae ſegetes vel* laudat Erneſti.
d. *vel quae hum.* Ald. et poſter. a. G.
e. *poſſint* I. B. Br. R.
f. *tractae* Eaed. paulo antea *quia ſic* Sang.
g. *runca* Goeſ. P. Sang.
h. *eius* ex P. Goeſ. Sang. addidi.
i. *fauu* P.
k. *peſſime agricola* P. S.

enim plurimum detrahitur, ſi [l] relinquitur runcatio [m].
Neque [enim [n]] eſt ruſtici prudentis magis pabulis ſtu- 7
dere pecudum, quam cibis hominum; cum praeſertim
liceat illa quoque cultu pratorum conſequi: adeoque fa-
bam [o] ſarriendam cenſeo, vt exiſtimem debere etiam [p]
ter ſarriri [q]. nam ſic cultam comperimus non ſolum
multiplicare fructum, ſed et [r] exiguam portionem in
valuulis habere, freſaeque [eius et [s] expurgatae] modium
pene tam plenum eſſe, quam integrae, cum [t] vix mi-
nuatur menſura detractis putaminibus. Atque in to- 8
tum, ſicut ante iam diximus, hiberna ſarritio [v] pluri-
mum iuuat diebus ſerenis ac ſiccis poſt brumam confe-
ctam menſe Ianuario, ſi gelicidia non ſint. Ea porro
ſic debet fieri, ne radices ſatorum laedantur, et vt
potius adobruantur, cumuliſque exaggerentur [x], vt la-
tius ſe frutex humi [y] diffundat. Id prima ſarritione fe-
ciſſe proderit, ſecunda oberit; quia cum pullulare [z]
deſiit frumentum, putreſcit ſi adobrutum [a] eſt. Nihil 9
itaque amplius in iteratione, quam remolliri [b] terra de-
bet aequaliter: eamque tranſacto aequinoctio verno ſta-
tim peragi oportet intra dies viginti, ante quam ſeges
in articulum eat, quoniam ſerius ſarrita [b] corrumpitur
inſequentibus aeſtiuis ſiccitatibus et caloribus. Subiun-
genda deinde eſt ſarritioni [c] runcatio, curandumque ne
florentem ſegetem tangamus: ſed aut antea [d], aut mox
cum defloruerit. Omne autem frumentum et hordeum, 10
quicquid denique non [e] duplici ſemine eſt, ſpicam a ter-

l. *ſi relinquitur* om. Gr.
m. *runca* P. Goeſ. S.
n. *enim* om. P. S.
o. *fauam ſariendam* P.
p. *etiam* addidi ex Goeſ. Sang. *debere etiam interſariri* Lipſ.
q. *ſariri* P.
r. *et* addidi ex Sang.
s. *et* om. I. B. Br. R. In Sang. omitti *eius et expurgatae* annot. Gronou. praeterea *freſſaeque.* Igitur incluſi.
t. *quoniam* P. S.
v. *ſeditio* R. *ſarcio plurimum iuvet* P.
x. *exagerentur* I. B. Br. R. *exagerantur* P.
y. *culmi* P. Goeſ. S.
z. *paululum deſit* P. S.
a. *adrutum* P. S.
b. *ſarta* L. P. Goeſ. S.
c. *ſarrioni* B. R. *ſartioni* P. Goeſ.
d. *aut -- hordeum* om. L. *ante* S.
e. *non* excidit in Geſneriana.

tio ad quartum nodum emittit, et cum totam edidit, octo diebus defloreſcit, ac deinde grandeſcit diebus quadraginta, quibus poſt florem ad maturitatem deuenit [f]. Rurſus [g] quae duplici ſemine ſunt, vt [h] faba, piſum, lenticula, diebus XL florent, ſimulque grandeſcunt.

XII. (XIII.) Et vt iam percenſeamus, quot [a] operis in aream [b] perducantur ea, quae terrae credidimus: tritici modii quatuor vel quinque bubulcorum operas occupant quatuor, occatoris vnam, ſarritoris [c] duas primum, et vnam cum iterum ſarriuntur [d], runcatoris vnam: meſſoris vnam et dimidiam, in totum ſummam [e] operarum decem et dimidiam. Siliginis modii quinque [f] totidem operas deſiderant. Seminis [g] modii nouem vel decem totidem operas quot [h] tritici modii quin-
2 que poſtulant. Hordei modii quinque bubulci operas tres exigunt, occatoriam vnam, ſarritoriam [i] vnam et dimidiam, meſſoriam vnam, ſummam [k] operarum ſex et dimidiam [l]. Fabae modii quatuor vel ſex in vetereto [m] duas operas bubulcorum detinent, at in reſtibili vnam. Occantur ſeſquiopera [n], ſarriuntur [o] ſeſquiopera, iterum ſarriuntur vna opera, et [p] tertio vna, metuntur vna. Summa fit operarum octo vel ſeptem.

Viciae

f. *venit* P. S.
g. *rurſuſque* B. R.
h. *vt faba, piſum* defic. R.
Cap. XII. Nihil diſt. L. a. *quod* P. *ſatio quot operis ad meſſem perducatur quot op. in ar. perductam ea quae* L.
b. *area* I. B. R. Br.
c. *ſartoris* P.
d. *ſariuntur* P. B. R.
e. Ita pro *ſumma — dimidia* I. B. Br. R. Sang.
f. *modii nouemquinque* P.
g. Ita pro *Seſami* Sang. *Seſamii* I. B. Br. R. *Siſſeminis* P. *Siſeminis* L.
h. *quod* P. et ſic ſaepe Sang.
i. *ſartoriam* P.
k. Ita pro *ſumma* I. B. Br. R. Sang.
l. Ita pro *dimidia* iidem libri.
m. *veruacto* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. H. St. *vetereto* L. P. Sang. et Commel. Deinceps *at in reſt.* ex Br. Ald. Commel. reſtitui pro *ac in reſt.*
n. *ſexquiopera* I. B. Br. R. A. Iunt. H. *ſeſquiopera* P. Geſn.
o. *ſarriuntur ſeſquiopera* om. I. B. R. Sang.
p. *et tertio vna* om. I. B. Br. R. Sang.

Viciae modii ſex vel ſeptem in vetereto [q] bubulcorum 3
duas operas volunt, in reſtibili vnam: item, occantur
vna opera, metuntur vna. Summa fit operarum qua-
tuor vel [r] trium. Erui modii quinque totidem operis
conſeruntur, occantur vna: item ſingulis ſarriuntur,
runcantur, metuntur: quae [s] cuncta ſex operas occu-
pant. Siliquae modii ſex vel ſeptem totidem operis
obruuntur, metuntur vna. Phaſeoli [t] modii quatuor
obruuntur totidem operis, occantur vna [v], metuntur
vna. Cicerae [x] vel cicerculae modii quatuor operas 4
bubulcorum tres poſtulant, occantur opera vna [y], run-
cantur vna, velluntur vna. Summa fit ſex operarum.
Lentis ſeſquimodius [z] totidem operas [a] deſiderat [b], oc-
catur [c] vna, ſarritur [d] duabus, runcatur vna, vellitur
vna. Summa fit operarum octo. Lupini modii de-
cem obruuntur vna, occantur vna, metuntur vna. Mi-
lii ſextarii quatuor, totidemque panici bubulcorum ope-
ras occupant quatuor, occantur operis tribus, ſarriun-
tur [e] tribus: quot operis carpantur, incertum eſt. Ci- 5
ceris modii tres operis totidem ſeminantur, occantur
duabus, ſarriantur vna, runcantur vna, velluntur tri-
bus. Summa fit vndecim [f] operarum. Lini decem 6
modii vel octo quatuor iugis conſeruntur, occantur
operis [g] tribus, runcantur vna, velluntur tribus. Sum-
ma fit vndecim operarum. Seſami ſextarii ſex tribus
iugis

q. *veterato* Ienſ. Br. *verunacto* B. R. A. Iunt. G. Gr. H. St. *vetereto* Lipſ. Geſn. *vertera* ex Sang. Erneſti et ſic ſaepiſſime habere annotat.

r. *vel trium* om. I. B. Br. R. S.

s. Ita pro *metunturque* Sang. *metunturque totidem* I. B. Br. R.

t. *Phaſſeoli* P.

v. *vna* om. I. B. Br. R.

x. *Cicer*, *vel cicercula* I. B. Br. R. *cicer* etiam Lipſ.

y. *opera vna runcantur* in Sang. deſunt. Ex Pol. Geſner varietatem voluit annotare, ſed poſuit tantum ad hoc vocabulum *vna* P.

z. *Sexquim.* I. B. Br. R. A. Iunt. H.

a. *operis* P. S.

b. *deſiderat* om. I. B. Br. R. P. S.

c. *occantur* P.

d. *ſaritur* P.

e. *ſariuntur* P.

f. Ita pro *decem* Goeſ. Sang. cum I. B. Br. R.

g. *operis* om. I. B. Br. R. Sang.

iugis a proſciſſione coluntur [h], occantur [i] operis tribus,
ſarriuntur quatuor, et ſarriuntur iterum duabus, run-
6 cantur vna, velluntur duabus. Summa ſit operarum
quindecim. Cannabis ſeritur, vt ſupra docuimus [k]:
ſed incertum eſt, quantam impenſam curamque deſide-
ret. At Medica obruitur non aratro, ſed, vt dixi,
ligneis raſtellis. Iugerum agri eius occant [l] duo, ſar-
7 rit [m] vnus, it vnus. Hac conſummatione [n] operarum
colligitur poſſe agrum ducentorum iugerum ſubigi duo-
bus iugis boum [o] totidemque bubulcis et ſex mediaſti-
nis: ſi tamen vacet arboribus. at ſi [p] ſit arbuſtum, eun-
dem modum Saſerna tribus hominibus adiectis aſſeue-
rat [q] probe ſatis excoli [r]. quae nos ratio docet, ſuffi-
cere poſſe iugum boum [s] tritici centum viginti quinque
modiis [t], totidemque leguminum, vt ſit in aſſe autum-
nalis ſatio modiorum ducentorum quinquaginta: et
poſt hanc [v] nihilo minus conſerat [x] trimeſtrium modios
8 quinque et ſeptuaginta. Hoc deinde ſic probatur. Se-
mina, quae quarto ſulco ſeruntur in iugeribus viginti
quinque, deſiderant bubulcorum operas [y] cxv [z]. Nam
proſcinditur is agri modus quamuis duriſſimi quinqua-
ginta operis, iteratur quinque et viginti, tertiatur et
conſe-

h. Ita pro *locuntur* ſcripſi cum Ponted. *tolluntur* P. S.

i. Ita pro *occ. operis quatuor, ſarriuntur quatuor, et ſarr. iterum duabus metuntur duabus* ſcripſi cum Ponted. *occantur tribus: runcantur vna: velluntur tribus*. I. B. Br. R. P. S. niſi quod verba *velluntur tribus* ex P. non retulit Geſner. Deinceps *Summa ſit operis quatuor* inſerunt P. S. poſtea *Sarriuntur quatuor et* I. B. Br. R. P. S. niſi quod *ſariuntur* P. S.

k. *diximus* I. B. R.

l. Ita pro *occatur duabus* P. S.

m. Ita pro *ſarritur vna metitur vna* I. B. Br. R. P. S. niſi quod *ſarit* P. S.

n. *conſumatione* I. B. Br. R. A. Iunt. H.

o. *bouum* R.

p. *vbi* I. B. R. *aut vbi* Br. et ſic ex Sang. Gronou. *aut ſi* ex Sang. Erneſti. Deinceps *Spaſerna* Sang. *Sacerna* Gr.

q. *adſueuerat* P.

r. *excolli* R.

s. *bouom triti centum* P.

t. *modis* I. B. R. *modii* Sang. deinceps vulgo *aſſem*.

v. *haec* I. B. Br. R. *poſthac* ex Sang. Gronou. *hac* Pol.

x. *conſerant tr. modii* Sang. teſte Gronouio qui *conſerantur* corrigit. *modii* etiam I. B. Br. R. et *conſerant* Br.

y. *operis* B. R.

z. *CX et quinque* Pol. *CV*. B. Br. R.

conſeritur XL. Legumina [a] occupant operas LX [b], id eſt 9
menſes duos. Pluuiales quoque et feriarum [c] compu-
tantur, quibus [d] non aratur, dies quinque et XL. item
peracta ſementi, quibus requieſcunt, dies XXX. Sic
in aſſe fiunt octo menſes et dies X. Superſunt tamen
de anno tres reliqui menſes et dies V et XX, quos abſu-
mamus aut in ſatione trimeſtrium, aut in vecturis foeni
et pabulorum et ſtercoris [e] aliorumque vtenſilium.

XIII. (XIV.) Sed ex iis [a], quae retuli [b], ſemini-
bus [c], idem Saſerna putat aliis ſtercorari et iuuari agros [d],
aliis [e] rurſus peruri et emaciari. ſtercorari lupino, faba,
vicia [f], eruilia, lente [g], cicercula, piſo. De lupino
nihil dubito, atque etiam de pabulari vicia, ſi tamen
eam viridem deſectam confeſtim aratrum ſubſequatur,
et quod falx reliquerit, priuſquam inareſcat, vomis re-
ſcindat atque obruat: id enim cedit pro ſtercore. nam [h] 2
ſi radices eius deſecto pabulo relictae inaruerint, ſuc-
cum omnem ſolo auferent, vimque terrae abſument [i],
quod etiam in faba caeteriſque leguminibus, quibus
terra gliſcere videtur, veriſimile [k] eſt accidere: vt niſi
protinus ſublata meſſe eorum proſcindatur [l], nihil iis
ſegetibus, quae deinceps in eo loco ſeminari debent,
profuturum ſit. Ac de iis quoque leguminibus, quae 3
velluntur [m], Tremellius [n] obeſſe maxime ait ſolo vi-
rus

a. Vulgo additum *Caetera* om. Pol.

b. *LXI. i, menſes* I. B. Br. R.

c. *feriales* L.

d. *quibus non aratur* om. P. Goeſ. et Sang. teſtante ſeparatim Gronouio. At Erneſti ait eſſe in Sang. *computantur dies quinque quibus.*

e. *trimenſtrium* Sang.

f. Ita pro *ſtercorum* I. B. Br. R. S.

Cap. XIII. a. *bis* Br.

b. *rettuli* Br.

c. *ſementibus* I. B. Br. R. deinde *putet* P.

d. *agris* Ienſ. Br.

e. *alii* H. A. ſec.

f. *vitia* I. B. Br. R. S. deinde vulgatum *eruo* ex iiſdem correxi.

g. *lenti* Br. S. *cicerula* Br.

h. *niſi* I. B. Br. R.

i. *adſument* P.

k. *vel ſimile* P.

l. *proſcinditur.* I. B. Br. R. S. *meſſes* Sang.

m. *veluntur* Br. *belluntur* P.

n. *Tremelius* I. B. Br. R. P.

rus [o] ciceris et lini: alterum quia ſit ſalſae [p], alterum quia [q] (ſit) feruidae naturae: quod etiam Virgilius ſignificat dicendo, *Vrit enim lini campum ſeges, vrit auena, vrunt lethaeo* [r] *perfuſa papauera ſomno.* Neque enim dubium, quin et iis [s] ſeminibus infeſtetur ager, ſicut etiam [t] milio et panico. Sed omni ſolo, quod praedictorum leguminum ſegetibus fatiſcit, vna praeſens medicina eſt, vt ſtercore adiuues, et abſumptas [v] vires
4 hoc velut pabulo refoueas [x]. Nec tantum propter ſemina, quae ſulcis aratri committuntur, verum etiam propter arbores ac [a] virgulta, quae maiorem in modum laetantur eiuſmodi alimento. Quare ſi eſt, vt videtur, agricolis vtiliſſimum, diligentius de eo dicendum exiſtimo, cum priſcis auctoribus [b] quamuis non omiſſa res, leui tamen admodum cura [a] ſit prodita.

XIV. (XV.) Tria igitur ſtercoris genera ſunt praecipue [a], quod ex auibus, quod ex hominibus, quod ex pecudibus conſit. Auium primum habetur, quod ex columbariis egeritur. deinde quod gallinae caeteraeque [b] volucres edunt: exceptis tamen paluſtribus ac [c] nantibus, vt anatis et anſeris: nam id noxium quoque [d] eſt. maxime tamen [e] columbinum
2 probamus, quod modice ſparſum terram fermentare comperimus: Secundum deinde, quod homines faciunt, ſi et aliis villae purgamentis immiſceatur, quoniam [f] feruen-

o. *virtus* P.
p. *denſae* Goeſ. S.
q. *ſit* om. Sang. In Politiani vetere deerant verba: *quia ſit feru.* — *auena.* ſed vacabat ſpatium. Ceterum *auenae* I. B. Br. R. Ald.
r. *laetheo* Eaed. Iunt. G. *letheo* Gr. H.
s. *bis* Sang.
t. *et* I. B. Br. R. S.
v. *adſumptas* P. S. Vulg. *abſumtas* ex Br. correxi.
x. *rebeas* P. S.
y. *et* I. B. Br. R.
z. *anthor* A. H. *autor.* G. Gr.
a. *cum* P.
Cap. XIV. a. Vulgo *praecipua* I. B. Br. R. *ſunt: praecipue.* Ita et L. et S.
b. Ita pro *caeteriqne* Br. Ald.
c. Vulgo *aut nantibus* quod om. Lipſ. deinceps *aut anatis* Br. *anetis* Sang.
d. *quod* I. B. R. recte Br.
e. *autem* Sang.
f. Vulgo additur *per ſe* om. P. S. *quom* Br. *feruentius nat. eſt* Sang.

feruentioris naturae eſt, et idcirco [g] terram perurit.
Aptior eſt tamen ſurculis hominis vrina, quam ſex
menſibus paſſus [h] veteraſcere ſi vitibus aut pomorum
arboribus adhibeas, nullo alio magis fructus exuberat:
nec ſolum ea res maiorem facit [i] prouentum, ſed et-
iam ſaporem et odorem vini [k] pomorumque reddit me-
liorem. Poteſt et vetus [l] amurca, quae ſalem non ha- 3
bet, permiſta huic [m] commode, frugiferas arbores et
praecipue oleas rigare. nam per ſe quoque adhibita
multum iuuat. Sed vſus [n] vtriuſque maxime per hie-
mem eſt, et adhuc vere ante aeſtiuos [o] vapores, dum
etiam vites et arbores oblaqueatae [p] ſunt. Tertium lo- 4
cum obtinet [q] pecudum ſtercus, atque in eo quoque
diſcrimen eſt: nam optimum exiſtimatur, quod aſinus
facit; quoniam id animal lentiſſime mandit [r], ideoque
facilius concoquit, et bene [s] confectum atque idoneum
protinus aruo fimum reddit. Poſt haec [t] quae diximus,
ouillum, et ab hoc caprinum eſt, mox caeterorum [v]
iumentorum armentorumque. Deterrimum ex omni-
bus ſuillum habetur [x]. Quin etiam ſatis profuit [y] cine- 5
ris vſus [z] et fauillae. Frutex vero lupini ſucciſus opti-
mi ſtercoris vim praebet. Nec ignoro, quoddam eſſe
ruris genus, in quo neque pecora, neque aues [a] haberi
poſſunt: attamen inertis eſt ruſtici eo quoque loco defici
ſtercore.

g. *iccirco* I. B. Br. R. A. Iunt. H.

h. Vulgo additum *fueris* om. I. B. Br. R. Sang. *paſſam veteraſcere* I. B. Br. R. *vetereſcere* Pol. Sang. Vulgo poſt *veteraſ.* punctum erat.

i. *faciet* I. B. Br. R. S.

k. *vitis* P. S.

l. *veter amurga* P. *amurga* etiam Sang. deinceps *auet* Sang.

m. *hinc* Gr.

n. *huius* Br.

o. *aeſtiuus temperes* P. Voluit *aeſtiuos tepores.*

p. Ita pro *ablaq.* ſolae Commel. et Geſn.

q. *optinet* I. B. Br. R.

r. *mandit. Id ideoque* Eaed. *mandat* P. paulo antea *quia id.*

s. *paene* Sang.

t. *haec quae — caprinum eſt* om. P. Sang.

v. *caeterorum dum in iumentorum* P. *ceterum dum iumentorum* Sang.

x. *habeatur* Sang.

y. *prodiatur* P. *prodicitur* Sang. Voluit *proficitur.*

z. *vſus* om. I. B. Br. R. Sang.

a. Vulgo *auis.* Mecum Sang.

6 ſtercore. Licet enim quamlibet frondem, licet e ve-
pribus et e viis [b] compitiſque [c] congeſta colligere; licet
ſilicem [d] ſine iniuria vicini etiam cum officio decidere,
et permiſcere cum purgamentis cortis [e]; licet depreſſa
foſſa [f], qualem ſtercori reponendo primo volumine fieri
praecepimus [g], cinerem coenumque cloacarum et cul-
mos caeteraque quae euerruntur, in vnum congerere [h].
ſed eodem medio loco robuſtam materiam [i] defigere
conuenit. namque ea res ſerpentem [k] noxiam latere [l]
7 in ſtercore prohibet. Haec vbi viduus pecudibus ager.
Nam vbi greges quadrupedum verſantur, quaedam quo-
tidie [m], vt culina [n] et caprile [o], quaedam pluuiis [p] die-
bus, vt bubilia [q] et ouilia debent emundari. Ac [r] ſi
tantum frumentarius ager eſt [s]: nihil refert genera ſter-
coris ſeparari [t]: ſin autem ſurculo et ſegetibus atque et-
iam pratis fundus eſt diſpoſitus, generatim quodque [v]
reponendum eſt, ſicut caprarum et auium. Reliqua
deinde in praedictum locum concauum [x] congerenda [y],
et aſſiduo [z] humore ſatianda [a] ſunt, vt herbarum ſemi-
8 na culmis caeteriſque rebus immiſta [b] putreſcant. Aeſti-
vis deinde menſibus non [c] aliter, ac ſi repaſtines, totum
ſterquilinium [d] raſtris permiſceri oportet, quo facilius
putre-

b. *et e viis* addidi ex Goeſ. Sang.
c. *compitibuſque* Ienſ. Br. Lipſ. *ceſpitibuſque* B. R.
d. *felicem* P.
e. *cohortis* I. B. Br. R. S.
f. *foſſa* om. P. S.
g. Ita pro *praecipimus* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H.
h. *coagere* P. *congregare* L.
i. *materiem* I. B. Br. R. Iunt. A. H. S.
k. *ſerpentem noxiam* I. B. Br. R. Sang. *ſerpentium noxiam* Goeſ.
l. *latere* om. P.
m. *cuottidie* P.
n. *at culmina* Anonymus in margine Reg.
o. Vulgo *caſeale*. I. B. Br. R. *caeſale*. Goeſ. *cacrile*. Sang. *cacrilae*. Mecum Lipſ.
p. *pluuiis ſalientibus bubilia* Sang. ſed *ſalentibus* ex Sang. Gronouius. *pluuiis ſalentibus bubilia et obilia debet emundari* P.
q. *bubulia* I. B. Br. R.
r. Ita pro *At* Eaed.
s. *ſit* Eaed.
t. *ſeparari* ex L. poſuit Geſner; voluit *ſeparare*, quod eſt in Sang.
v. Vulgo *quoque*.
x. *concabom* P.
y. *erigenda* I. B. Br. R. Voluerunt *egerenda*. quod Anonymus in margine R. annotauit.
z. *ad ſileo vimere* P.
a. *ſatienda* G. St.
b. *immixta* I. B. Br. R.
c. *non aliter* om. P.
d. *ſtercuilinium* P.

putreſcat, et ſit aruis idoneum. Parum autem diligentes exiſtimo eſſe agricolas, apud quos minores ſingulae pecudes tricenis [e] diebus minus quam ſingulas itemque maiores denas [f] vehes ſtercoris efficiunt, totidemque ſinguli homines, qui non ſolum ea purgamenta, quae ipſi [g] corporibus edunt, ſed et quae colluuies [h] cortis [i] et aedificii quotidie gignit, contrahere [k] et congerere poſſunt. Illud quoque praecipiendum habeo [l], ſtercus 9
omne quod tempeſtiue repoſitum [m] anno requieuerit, ſegetibus eſſe maxime vtile; nam et [n] vires adhuc ſolidas habet, et herbas non creat: quanto autem vetuſtius ſit [o], minus prodeſſe; quoniam minus valeat. itaque pratis quam recentiſſimum debere [p] iniici, quod plus herbarum progeneret: idque menſe Februario luna creſcente fieri oportere. nam ea [q] quoque res aliquantum foeni fructum adiuuat. De caetero vſus ſtercoris qualis in quaque re debeat eſſe, tum dicemus, cum [r] ſingula perſequemur [s].

XV. (XVI.) Interim qui frumentis arua praeparare volet, ſi autumno ſementem facturus eſt, menſe Septembri: ſi vere, qualibet [a] hiemis parte modicos aceruos luna decreſcente diſponat [b], ita vt plani loci iugerum duodeuiginti [c], cliuoſi quatuor et viginti vehes ſtercoris

e. *trigenis* P.

f. *duas* Goeſ. *denare poſitum annum req; verit ſegetibus eſſe vertecori efficiunt* P. *dena repoſitum annum requieuerit ſegetibus eſſe vel ſtercori* Sang. ſed ex Sang. Gronouius poſuit: *eſſe vel ſtercoris ef.*

g. *illi* P. S. *ipſis corp. accidunt* Lipſ.

h. *coluuies* B. Br. R. *calliopes* P. *colliopis* Sang.

i. *cohortis* Br. Sang.

k. *contrait* P.

l. *veo* P S. pro *aueo.*

m. *repoſitum — ſegetibus eſſe* om. P. Sang.

n. *et* om. P. S.

o. *ſed* P. S. voluerunt *eſt.* deinde *quom* Br.

p. *deuehere iniicique debere* L.

q. *et quoque* S. omiſſo *res.*

r. *cum in* P.

s. *proſequemur* I. B. Br. R. Ceterum *ſterceris* et *ſterceri* in Sang. vbique ſcriptum eſſe teſtatur Gronou.

Cap. XV. a. *libet* P.

b. *diſputat* P.

c. Ita pro *duodecim* Br. *duo et viginti* Lipſ.

ris teneant: et, vt paulo [d] prius dixi, non antea diſſi-
2 pet [e] cumulos, quam erit araturus [f]. Si tamen aliqua
cauſa [g] tempeſtiuam ſtercorationem facere prohibuerit,
ſecunda ratio [h] eſt, ante quam ſeras [i] more ſeminantis
ex auiariis puluerem ſtercoris per ſegetem ſpargere. Si
et is non erit, caprinum manu iacere, atque ita terram
ſarculis permiſcere. ea res laetas ſegetes reddit. Nec
ignorare colonos oportet [k], ſicuti refrigeſcere agrum,
qui non ſtercoretur [l], ita peruri, ſi nimium ſtercoretur:
magiſque conducere agricolae, frequenter id potius,
3 quam immodice facere. Nec dubium, quin aquoſus
ager maiorem eius copiam, ſiccus minorem deſideret [m].
alter, quod [n] aſſiduis humoribus rigens hoc adhibito re-
gelatur: alter, quod per ſe tepens ſiccitatibus [o], hoc
4 aſſumpto [p] largiore torretur; propter quod nec deeſſe ei
talem materiam nec ſupereſſe oportet. Si tamen nul-
lum genus ſtercoris ſuppetet, ei [q] multum proderit fe-
ciſſe [r], quod M. Columellam patruum meum doctiſſi-
mum et [s] diligentiſſimum agricolam ſaepenumero vſur-
paſſe memoria repeto, vt ſabuloſis locis cretam ingere-
ret: cretoſis ac nimium denſis ſabulum: atque ita non
ſolum ſegetes laetas excitaret, verum etiam pulcherri-
5 mas vineas efficeret. Nam idem negabat [t] ſtercus viti-
bus ingerendum, quod ſaporem vini corrumperet: me-
lioremque [v] cenſebat eſſe materiam vindemiis exuberan-
dis, congeſticiam [x] vel de vepribus vel denique aliam
quam-

d. Ita pro *paullo* Br.
e. *diſputet* L. *diſputat* Sang.
f. Ita pro *ſaturus* Sang. *arcturus* P. *acturus* ex Sang. Gronovius.
g. *cauſa eum tempeſtiua a* P. S.
h. *ſatio* I. B. Br. R.
i. Vulgo *ſarrias*. P. *ſariat more minatis*. S. *ſariat more minantis*.
k. *oportere* P. *oportere reor* Sang.
l. *ſtergoretur* P.
m. *deſiderat* Br.
n. *qui aruis* P. *quod a ſuis* Goeſ.
o. *ſiccitatibus ad hoc adſumpto largioribus tolleretur* P. S.
p. *abſumpto* I. B. Br. R. Vulgo *aſſumto*.
q. et I. B. Br. R. *ſuppetit, multum* Sang.
r. *feciſſe* om. L.
s. *et diligent*. om. P. deinceps *pabuloſis locis* Sang.
t. *negat* S.
v. *meliorem* I. B. Br. R. deinde *cenſerat* Sang.
x. *congeſtitiam* Br.

quamlibet arceſſitam [y] et aduectam humum. Iam vero
et [z] ego reor, ſi deficiatur omnibus rebus agricola, lu-
pini certe expeditiſſimum [a] praeſidium non deeſſe: quod
cum exili ſolo [b] circa Idus Septembris ſparſerit et inara-
verit [c], idque tempeſtiue vomere vel ligone ſucciderit,
vim optimae [d] ſtercorationis exhibebit [e]. Succidi autem 6
lupinum ſabuloſis locis oportet, cum ſecundum florem;
rubricoſis, cum tertium egerit [f]. Illic dum tenerum
eſt conuertitur, vt celeriter ipſum putreſcat, permiſcea-
turque gracili ſolo: hic iam robuſtius, quod [g] ſolidio-
res glaebas diutius ſuſtineat et ſuſpendat, vt eae ſolibus
aeſtiuis vaporatae reſoluantur.

XVI. (XVII.) Atque haec arator exequi poterit, ſi
non ſolum, quae retuli [a] genera pabulorum prouiderit,
verum etiam copiam foeni, quo melius armenta tueatur,
ſine quibus terram commode moliri difficile eſt: et ideo
neceſſarius ei cultus eſt etiam prati, cui veteres Romani
primas [b] in agricolatione tribuerunt. Nomen quoque 2
indiderunt ab eo, quod protinus eſſet paratum, nec
magnum laborem deſideraret. M. quidem Porcius et
illa commemorauit, quod nec tempeſtatibus affligere-
tur, vt aliae partes ruris, minimique [c] ſumtus egens [d],
per omnes annos praeberet reditum, neque eum ſimpli-
cem cum etiam in pabulo non minus redderet, quam
in [e] foeno. Eius igitur animaduertimus duo genera, 3
quorum alterum eſt ſiccaneum, alterum riguum. Lae-
to pinguique campo non deſideratur influens riuus, me-

y. *accerſitam* I. B. Br. R. *alia* Sang.
z. Ita pro *vt* ex I. B. Br. R. Geſner.
a. *praeſid. exped.* Br.
b. *exilii ſola circa* P. Goeſ. Sang. Vulgo *loco.*
c. *inarauit* P. *arſerit et inaruit* Sang.
d. *optime* Br. A. Iunt. H.
e. *exhibet* L.
f. *florem* add. I. B. Br. R.
g. *quo* Goeſ. S. *ſolidioris glebas* Br.

Cap. XVI. a. *rettuli* Br.
b. *primas* om. P. *primas* et *tribuerunt* om. L.
c. *minimeque* P. S. *ſumptus* ex Br. S. reſtitui.
d. *erens* P. *eroris* S. *omnis* deinde Br.

liuſque [f] habetur foenum, quod ſuapte natura ſuccoſo [g]
gignitur ſolo, quam quod irrigatum [h] aquis elicitur,
quae tamen ſunt neceſſariae [i], ſi macies terrae poſtulat.
nam et in denſa [k] et reſoluta humo quamuis exili pra-
4 tum fieri poteſt, cum facultas irrigandi datur. Ac
nec [l] campus concauae poſitionis eſſe neque collis prae-
ruptae [m] debet: ille, ne [n] collectam diutius contineat
aquam; hic, ne ſtatim praecipitem [o] fundat. Poteſt
tamen mediocriter accliuis, ſi aut pinguis eſt aut riguus
5 ager, pratum fieri. At [p] planities [q] maxime talis pro-
batur, quae exigue prona non patitur diutius imbres
aut influentes riuos immorari, ſed vt [r] quis eam ſuper-
venit humor, lente prorepit [s]. Itaque ſi palus in ali-
qua parte ſubſidens reſtagnat, ſulcis deriuanda eſt.
Quippe [t] aquarum abundantia atque penuria graminibus
aeque eſt exitio.

XVII. (XVIII.) Cultus autem pratorum magis curae quam laboris eſt. Primum, ne ſtirpes aut ſpinas [a] validioriſque incrementi herbas ineſſe patiamur: atque alias ante hiemem, et [b] per autumnum extirpemus, vt rubos, virgulta [c], iuncos: alias [d] per ver euellamus, vt intuba [e] ac ſolſtitiales ſpinas: ac neque ſuem velimus impaſci, quoniam [f] roſtro ſuffodiat [g] et ceſpites [h] excitet;

e. *in* om. I. B. Br. R.
f. *melius* Sang.
g. *ſucco ſuo* I. B. Br. R. L. *natura aquis et eligitur, quae tamen* Sang.
h. *irrigatu* I. B. Br. R.
i. *neceſſarie* B. R.
k. *inde et reſoluta* S.
l. *ne* I. B. Br. R.
m. *praerupti* ante Geſnerum. Rectum in Lipſ. *praerupte debent* P. S.
n. *nec* I. B. R. recte Br.
o. *praecipiter* Lipſ.
p. *Ad* I. B. R. recte Br.
q. *planicies* A. Iunt. G. Gr. H.
r. Ita pro *aut ſi quis* Sang.
s. *proripit* P.
t. *Qui et* P. paulo antea *erituanda eſt* Sang. teſte Gronouio.

Cap. XVII. a. *cineras validioriſue* P.
b. *alias* I. B. Br. R.
c. *virgultas* Sang. apud Burmann ad Ouid. Metam. IV. p. 300 h.
d. *alias vellamus vt* I. B. Br. R. *alias ſigillamus* P. *alias ſi vellamus vt* Lipſ.
e. *intuba ac ſolſtitialis* Br. *intuba ſolſtitialis: ac ne quem ſuem* P. et S. niſi quod *ac neque* S.
f. *cum* I. B. Br. R.
g. *ſuffodiat* P. *ſuo fodiat* Goeſ. S.
h. *caeſp.* Commel. *ceſpitem* Sang.

tet; neque pecora maiora, niſi cum ſicciſſimum ſolum [i]
eſt, quia vdo [k] demergunt vngulas, et atterunt, ſcin-
duntque radices herbarum. Tum deinde macriora [l] et
pendula loca menſe Februario luna creſcente fimo iuuan-
da ſunt. omneſque lapides et ſiqua obiacent falcibus no-
xia [m], colligi debent, ac longius exportari, ſubmitti-
que pro natura locorum, aut temporius [n] aut ſerius.
Sunt etiam quaedam prata ſitu vetuſtatis obducta [o], qui-
bus mederi ſolent agricolae veteri eraſo [p] muſco ſemi-
nibuſque [q] de tabulato ſuperiectis, vel ingeſto ſtercore.
quorum neutrum tantum prodeſt, quantum ſi cinerem
ſaepius ingeras. ea res muſcum enecat. Attamen pi- 3
griora [r] ſunt iſta remedia, cum ſit efficaciſſimum de
integro locum exarare. Sed hoc [s], ſi prata accepimus [t],
facere debemus. ſin autem noua fuerint inſtituenda, vel
antiqua renouanda, (nam multa ſunt, vt dixi, quae
negligentia [v] exoleſcant, et fiant ſterilia) ea expedit in-
terdum etiam [x] frumenti cauſſa exarare, quia talis ager
poſt longam deſidiam laetas ſegetes affert. Igitur eum 4
locum, quem prato [y] deſtinauerimus, aeſtate proſciſ-
ſum ſubactumque ſaepius [z] per autumnum rapis vel na-
po [a] vel etiam faba conſeremus; inſequente deinde anno,
frumento: tertio diligenter arabimus, omneſque validio-
res herbas et rubos et arbores, quae interueniunt radici-
bus [b], extirpabimus, niſi ſi fructus arbuſti id facere nos

 prohi-

i. *ſolum eſt* om. P. *eſt* om. S.

k. Ita pro *quoniam demergunt* P. *quia vdo demerguntur vngulae* Goeſ. Sang.

l. *aſpriora* P. S. *aſperiora* L.

m. Ita pro *obnoxia* Sang. teſte Heinſio. *falcibus non iam* P. *falcibus aſperiora* L. Goeſ. deinde *ſummittique* Br.

n. *temperius* Br. L. et S. teſte etiam Heinſio ad Ouid. Metam. IV. 198.

o. Ita I. B. Br. R. Sang. Vulgo *obducta veteri v. cr. m. quibus m. ſ. agr. ſeminibus deducta quibus* et cet. L.

p. Ita pro *et craſſo* ſcripſi. *vel eraſo* Sang.

q. Ita pro *ſeminibus* Br. L. Sang.

r. *pigridiora iſta* P. S.

s. *haec* I. B. Br. R. S.

t. *cepimus* I. B. *coepimus* Br. et reliq. *coepius* R. *accepimus* ex L. Geſn. *adceſſimus* P. S.

v. *neglegentia* P.

x. *etiam in* P. antea *eaque* S. *ea quae* P.

y. *pratum* I. B. Br. R.

z. *protinus* P. S.

a. Ita pro *napis* I. B. Br. R. S.

b. Ita pro *radicitus* S. qui deinde *ſi* omittit.

prohibuerit. deinde viciam[c] permiſtam ſeminibus foeni
ſeremus. tum[d] glaebas ſarculis reſoluemus, et inducta
crate coaequabimus[e], grumoſque, quos ad verſuram
plerumque tractae faciunt crates, diſſipabimus[f] ita,
[vt[g]] necubi ferramentum foeniſecis[h] poſſit offendere.
5 Sed eam viciam[i] non conuenit ante deſecare, quam
permaturuerit, et aliqua ſemina ſubiacenti ſolo iecerit.
Tum foeniſecas[k] oportet inducere[l] et deſectam herbam
religare et exportare: deinde locum rigare, ſi fuerit fa-
cultas aquae[m]: ſi tamen terra denſior eſt. nam in reſo-
luta humo non expedit inducere maiorem vim riuo-
rum, prius quam conſpiſſatum et herbis colligatum ſit[n]
ſolum: quoniam[o] impetus aquarum proluit terram, nu-
6 datiſque radicibus gramina non patitur coaleſcere. pro-
pter quod ne pecora quidem oportet teneris adhuc et
ſubſidentibus pratis immittere, ſed[p] quoties herba pro-
ſiluerit falcibus deſecare. Nam pecudes, vt ante iam
dixi, molli ſolo infigunt vngulas, atque interruptas non
ſinunt herbarum[q] radices ſerpere et condenſari[r]. Al-
tero tamen anno minora pecora poſt foeniſicia[s] per-
mittemus admitti, ſi modo ſiccitas et conditio loci pa-
7 tietur. Tertio deinde cum pratum ſolidius ac durius
erit, poterit[t] etiam maiores recipere pecudes. Sed
in

c. *vitiam* I. B. Br. R. A. *permixtam* Br.

d. *cum* P. *glebas* Br.

e. *coaequanimus* P. *crumoſque* L.

f. *aſſicamus* P. *deſpiciemus* I. B. Br. R. *addeſpiciemus* L.

g. *vt* deeſt I. B. Br. R.

h. *foeniſapes* P. *foeni ſepes* Sang. *foeniſecis* I. B. Br. R. L. vulgo *foeniſecae*. et deinde *foeniſecam meſſorem*.

i. *vitiam* I. B. Br. R. A. *etiam* pro *eam* Br.

k. *foeniſecum* I. B. Br. R. *foeniſeceas oportet* P. *foeniſicas oportet inducere ac recidere* Sang. Vulgo *foeniſecam meſſorem*.

l. *inducere ac deinde religare: rigari deinde, ſi fuerit* I. B. Br. R. *inducere ac recidere: rigari: deinde ſi fuerit* P. et S.

m. *aquae etſi* S. deinde *eſt* om. P. S.

n. *ſit* om. P. S.

o. *quom* Br. deinde vulgatum *nec pecora* mutaui ex Sang. ap. Drakenb. ad Liuium I. p. 53.

p. *et* P. deinde *quotiens* I. B. Br. R.

q. *herbarum* om. P. S.

r. Ita pro *condenſare* Sang.

s. *foeniſitia* Br. *foeniſicea* P. *foeniſecia* S.

t. *poterit* om. P. S.

in totum curandum eſt, vt ſecundum Fauonii exortum menſe Februario circa Idus immiſtis [v] ſeminibus foeni macriora loca et vtique celſiora ſtercorentur. nam editior cliuus praebet etiam ſubiectis alimentum, cum ſuperueniens imber aut manu riuus [x] perductus ſuccum [y] ſtercoris in inferiorem partem ſecum trahit. atque ideo fere prudentes agricolae etiam in aratis [z] collem magis, quam vallem ſtercorant: quoniam [a], vt dixi, pluuiae ſemper omnem pinguiorem materiam in ima deducunt [b].

XVIII. (XIX.) Foenum autem demetitur optime ante quam inareſcat [a]; nam et largius percipitur, et iucundiorem cibum pecudibus praebet. Eſt autem modus in ſiccando, vt neque peraridum neque rurſus viride colligatur [b]; alterum [c], quod omnem [d] ſuccum ſi amiſit, ſtramenti vicem obtinet, alterum, (quod [e],) ſi nimium retinuerit [f], in tabulato putreſcit; ac ſaepe cum [g] concaluit [h], ignem creat et incendium. Non nunquam etiam [i] cum foenum caedimus [k], imber oppreſſit: quod ſi permaduit, inutile eſt vdum [l] mouere; meliuſque patiemur ſuperiorem partem ſole ſiccari, tunc [m] demum conuertemus, et vtrinque [n] ſiccatum a coartabimus in ſtrigam [o], atque ita manipulos vinciemus. nec omnino cunctabimur, quo minus ſub tectum

v. *immixtis* I. B. Br. R. paulo antea *exorſum* Sang.
x. *riuos* P.
y. *ſucum* P.
z. *aratris* R.
a. *quom* Br.
b. *deducant* I. B. Br. R.

Cap. XVIII. a. *demetetur* Sang. teſte Gronou. deinceps *areſcat* I. B. Br. R. S.
b. *condatur* L.
c. *alterum iterum* P.
d. *omne* I. B. Br. R. deinde *optinet* Br.
e. *quod* om. I. B. Br. R. S. igitur incluſi.
f. *retinuerit* I. B. R.
g. *cum* om. G. Gr.
h. *caluit* P.
i. *et* I. B. Br. R.
k. Ita pro *cecidimus* I. B. Br. R. S.
l. *interdum* I. B. Br. R. *olum* L.
m. *ſicca demum conuert.* Sang.
n. Vulgo *vtrumque*.
o. Ita pro *ſtruem* I. B. Br. R. *ſtriga* L. P. Sang. *ſtriam* A. Iunt. G. Gr. H.

congeratur, vel ſi non competit[p] vt[q] in villam foenum
portetur, at[r] in manipulos[s] colligatum[t] certe quicquid
ad eum modum quo[v] debet ſiccatum erit in metas ex-
ſtrui[x] conueniet, eaſque ipſas in anguſtiſſimos vertices
3 exacui. Sic enim commodiſſime foenum defenditur a
pluuiis, quae etiam ſi non ſint, non alienum tamen eſt
praedictas metas facere; vt ſi quis humor herbis ineſt,
exudet[y], atque excoquatur in aceruis. propter quod
prudentes agricolae quamuis iam[z] illatum[a] tecto non
ante componunt, quam per paucos dies aliquos temere[b]
congeſtum in ſe concoqui et deferueſcere patiantur.
Sed[c] iam foeniſicia ſequitur cura meſſis, quam vt recte
poſſimus[d] percipere, prius inſtrumenta praeparanda
ſunt, quibus fruges coguntur.

XIX. (XX.) Area quoque ſi terrena[a] erit, vt ſit
ad trituram ſatis habilis, primum radatur, deinde con-
fodiatur[b], permiſtiſque[c] paleis cum[d] amurca, quae
ſalem non accepit[e], extergatur[f], nam ea res a popula-
tione murium[g] formicarumque frumenta defendit. tum
aequata pauiculis vel molari lapide condenſetur, et[h]
rurſus ſuperiectis[i] paleis inculcetur, atque ita ſolibus
2 ſiccanda relinquatur. Sunt tamen, qui prati obiacen-
tem fauonio[k] triturae deſtinant, areamque demeſſa fa-
ba

p. *competet* I. B. Br. R. S.
q. Vulgo additum *aut* om. Goeſ.
r. Ita pro *aut* Goeſ.
s. *manipulum* I. B. Br. R. S.
t. Ita pro *colligatur. certe* Goeſ.
v. *quem* I. B. Br. R. S.
x. *extrui* Br.
y. *exſudet* I. B. Br. R. A. *exudet atque* om. Sang.
z. *iam* om. I. B. Br. R.
a. *in altum* L. *componunt* Br.
b. Ita cum Geſn. B. R. Iunt. L. P. Sang. *tenere* Ienſ. Br. *tenuere congeſtum vt* reliquae. *aliquos temere* Sang. vnde *aliquos* addidi.
c. Vulgo additum *et* om. I. B. Br. R. *ſed iam foeniſicia inſequitur* Sang. *foeniſitia* Br. *feniſecas* Lipſ.
d. *poſſumus* I. B. Br. R.
Cap. XIX. a. *terna* P.
b. *conficiatur* P. S.
c. *que* om. I. B. Br. R. S.
d. *et amurga* P. S.
e. *accipit* I. B. Br. R. S.
f. *extringetur* I. B. Br. R. *extergeatur* Iunt. *exirrigetur* L. *et rigetur* Goeſ. P. *ſtrigetur* Sang.
g. *murum* I. B. Br. R. A. Iunt. H.
h. *torrens ſuperiectis* P. S.
i. Ita pro *ſubiectis* I. B. Br. R. Goeſ. Sang. Pol deinceps *ſolidibus ſiccanda* Sang.
k. Vulgo *potius adiacentium fabalium*

ba et iniecta [l] expoliunt: nam dum a pecudibus legumina proculcantur, herbae etiam vngulis atteruntur, atque ita glabreſcit [m] et fit idonea trituris [n] area.

XX. (XXI.) Sed cum matura fuerit ſeges, ante
quam torreatur vaporibus aeſtiui ſideris, qui ſunt vaſtiſ-
ſimi per ortum [a] Caniculae, celeriter demetatur [b]. nam
diſpendioſa eſt cunctatio. primum, quod auibus prae-
dam caeteriſque animalibus praebet: deinde quod gra-
na et ipſae ſpicae culmis arentibus et ariſtis celeriter de-
cidunt. ſi vero [c] procellae ventorum aut turbines [d] inceſ- 2
ſerint, maior pars ad terram defluit: propter quae re-
craſtinari [e] non debet, ſed aequaliter flauentibus iam
ſatis, ante quam ex toto [f] grana indureſcant, cum ru-
bicundum colorem traxerunt, meſſis facienda eſt, vt
potius in area et in aceruo [g], quam in agro grandeſcant
frumenta. conſtat enim, ſi tempeſtiue deciſa ſint, poſt-
ea capere incrementum. Sunt autem metendi genera
complura. multi falcibus veruculatis [h], atque iis vel ro- 3
ſtratis [i] vel denticulatis medium culmum ſecant: multi
mergis [k], alii pectinibus ſpicam ipſam legunt [l], idque [m]
in rara ſegete facillimum [n] in denſa difficillimum [o] eſt.
Quod ſi falcibus ſeges cum parte culmi demeſſa [p] ſit,

balimn partem. I. B. Br. R. L. S. *pratis obiacentem fauonio partem* niſi quod *obiacente* I. B. Br. R. L. *adiacentem* f. *partem* Goeſ.

l. Ita pro *lecta* Sang. qui deinde *excolunt* cum Polit.

m. *claueſcit* P. forte *calueſcit* Lipſ. *clareſcit.*

n. *frumentis* I. B. Br. R. Iunt. L. S.

Cap. XX. a. *exortum* P. Goeſ. Sang. antea ex Sang. *torreatur vt vaporibus* annotauit Gronou.

b. *demetur* S.

c. *vero* om. P. S.

d. *turbinibus* P. S.

e. *craſtinari inceſſerunt* P. *defluit quae reor* Sang. in lectione P. *inceſſerunt* pertinet ad varietatem verbi *inceſſerint.*

f. *eſtate* Lipſ.

g. *horreo quam in aceruo et in agro* I. B. Br. R.

h. *verlitulatis* P. *verutulatis* S. *vericulatis* I. B. Br. R. *verriculatis* rel. Vulgo *vericulatis* legitur.

i. *noſtratibus* L. I. B. Br. R.

k. *mergita: pectinibus* P.

l. *alegunt* P. S.

m. *ideoque* P. S.

n. *facillimum* Gr. G.

o. *difficilimum* Gr. G.

p. *dimiſſa* P.

protinus in aceruum vel in nubilarium [q] congeritur, et
4 ſubinde opportunis ſolibus [r] torrefacta proteritur. Sin
autem ſpicae tantummodo reciſae [s] ſunt, poſſunt in hor-
reum conferri, et deinde per hiemem vel baculis excuti
vel exteri pecudibus. At [t] ſi competit, vt in area te-
ratur frumentum, nihil dubium eſt, quin equis melius
quam bubus ea res conficiatur: et ſi pauca iuga ſunt,
adiicere tribulam [v] et traham [x] poſſis; quae res vtraque
culmos facillime [y] comminuit. Ipſae autem ſpicae me-
5 lius fuſtibus cuduntur [z], vanniſque expurgantur. At [a]
vbi paleis immiſta ſunt frumenta, vento ſeparentur [b].
ad eam rem Fauonius habetur eximius, qui lenis [c]
aequaliſque aeſtiuis menſibus perflat: quem tamen oppe-
riri [d] lenti eſt agricolae: quia ſaepe [e] dum expectatur,
ſaeua nos hiems [f] deprehendit. Itaque in area detrita
frumenta ſic ſunt aggeranda [g], vt omni flatu poſſint
excerni. At ſi compluribus diebus vndique ſilebit au-
ra, vannis [h] expurgentur, ne poſt nimiam ventorum
ſegnitiem vaſta tempeſtas irritum [i] faciat totius anni la-
6 borem. Pura [k] deinde frumenta, ſi in annos recon-
duntur, repurgari [l] debent, nam quanto ſunt expolitio-
ra, minus a curculionibus exeduntur. Sin protinus
vſui deſtinantur, nihil attinet repoliri, ſatiſque eſt in
vmbra refrigerari, et ita granario inferri. Legumi-
num quoque non alia cura eſt, quam reliquorum fru-
mentorum: nam ea quoque vel [m] ſtatim abſumuntur,
vel

q. *nubilar* L. I. B. Br. R. S.
r. *ſolidibus* P. S. *oportunius* Br.
s. *reſciſae* H.
t. *Ad* P. *Ac* I. B. Br. R. Poſt *vt* addit *ſic* Sang.
v. *tribulare* P. S.
x. *trahere* P. S.
y. *faciline* G. Gr.
z. Ita pro *tunduntur* P. Goeſ. S.
a. *Aut* P. S.
b. *ſeperentur* Lipſ. *ſeparantur* S.
c. *leuis* I. B. Br. R. Sang.
d. *operiri* Br.
e. *ſaepe* addidi ex P. S. *expetatur* ex Sang. Gronou.
f. *hiemis* P.
g. Ita pro *aggerenda* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H. *egeranda* L.
h. *manibus* P. S. *manibus, id quod fieri in Hiſpania intelligo* Goeſ.
i. *in ritum iaciat* P.
k. *Quae* Lipſ.
l. *veteri* I. B. Br. R. L. *reperiri* P. S. Voluerunt *repeti*.
m. *vel ſtatim abſumuntur vel* om. I. B. Br. R. P. Sang. niſi quod P. S. *vel conduntur* habent. *nam ea quoque cuduntur* Lipſ.

vel reconduntur. atque hoc ſupremum eſt aratoris emolumentum percipiendorum ſeminum, quae terrae [n] crediderat.

XXI. (XXII.) Sed cum tam otii quam negotii ratio-
nem reddere maiores [a] noſtri cenſuerint; nos quoque
monendos eſſe agricolas exiſtimamus, quae feriis face-
re quaeque non facere debeant. Sunt enim, vt ait poe-
ta, quae *feſtis* [b] *exercere diebus fas, et iura ſinunt. ri-
vos deducere nulla relligio vetuit, ſegeti praetendere ſe-
pem* [c], *inſidias auibus moliri, incendere vepres, balan-
tumque gregem fluuio merſare ſalubri.* Quamquam 2
Pontifices negant [d] ſegetem feriis ſepiri debere. Vetant
quoque lanarum cauſa lauari [e] oues, niſi propter medi-
cinam. Virgilius qui [f] liceat feriis flumine abluere gre-
gem praecepit [g], et idcirco [h] adiecit [i], *fluuio merſare
ſalubri* [k]. ſunt enim vitia, quorum cauſa pecus vtile
ſit [l] lauare. Feriis autem ritus maiorum etiam illa per- 3
mittit, far [m] pinſere, faces incidere, candelas ſebare [n],
vineam conductam colere [o]; piſcinas, lacus, foſſas
veteres tergere et purgare, prata ſicilire [p], ſtercora ae-
quare, foenum in tabulata componere, fructus olueti
conductos cogere, mala, pira, ficos [q] pandere [r], ca-
ſeum facere, arbores ſerendi cauſa collo vel mulo cli-
tellario

n. *per me crediderit* Pol. *ceciderit* Sang.

Cap. XXI. a. *maioris* Geſn. deinde *cenſuerunt* Br. Sang.
b. *feriis* P.
c. *ſaepem* I. B. R. deinde *ballantumque* I. B. Br. R. A. Iunt. G. S. Poſtea *quanquam* Br.
d. Ita pro *negent* Sang. deinde *ſpriri* pro *ſepiri* P.
e. *lauaré* P. S.
f. Ita ex P. pro *quod* Geſner.
g. *praecipit* P. S.
h. *iccirco* Iunt. I. B. Br. R. A.
i. *adiicit* I. B. Br. R. S.
k. *id eſt ſalutari* add. Eaed. et Sang.
l. *eſt* P.
m. *farao inſtare* P. *faro inſtare* Sang. Paulo antea *ritu* Sang.
n. *ſeuare* I. B. Br. R. *ſeruare* Lipſ.
o. *colorem* P. deinceps *piſcinam* Sang.
p. *ſiccare* L. *ſicinre* S. *tabulatum* deinde Sang.
q. *ficus* I. B. Br. R.
r. *ſpandere* P. S. *pendere* I. B. Br. R. deinceps *caſeum vaſo facere* Sang. *naſo* poſuit Erneſti. poſtea *colli* Sang.

tellario afferre: ſed iunćto [s] aduehere non permittitur, nec apportata [t] ſerere, neque terram aperire [v], neque
4 arborem collucare [x]: ſed ne ſementem quidem adminiſtrare, niſi prius catulo feceris: nec foenum ſecare [y] aut vincire aut vehere: ac [z] ne vindemiam quidem cogi per religiones Pontificum feriis licet: nec oues [a] tondere, niſi ſi catulo feceris. Defrutum quoque facere [b], et defrutare vinum licet. Vuas itemque oliuas conditui [c] legere licet. Pellibus oues veſtiri non licet. In horto [d] quicquid olerum cauſa facias, omne licet. Feriis
5 publicis hominem mortuum ſepelire [e] non licet. M. Porcius Cato mulis equis aſinis nullas eſſe ferias dixit [f]. idemque [g] boues permittit coniungere lignorum et frumentorum aduehendorum cauſa. Nos apud Pontifices legimus, feriis [h] tantum denicalibus [i] mulos iungere non licere, caeteris licere. Hoc loco certum habeo quoſdam cum ſolennia feſtorum percenſuerim [k], deſideraturos luſtrationum caeterorumque ſacrificiorum, quae pro frugibus fiunt, morem priſcis vſurpatum.
6 nec ego abnuo docendi curam: ſed differo in eum librum, quem componere in animo eſt, cum agricolationis totam diſciplinam perſcripſero [l]. Finem interim praeſentis diſputationis faciam, dićturus exordio ſequente, quae de vineis [m] arbuſtiſque prodidere veteres aućtores, quaeque ipſe mox comperi.

s. *iumento* L.

t. *apportare nec ſerere* P. S.

v. *aperiri* B. R.

x. *conlocare* S. *collocare* L. et ex Sang. Gronou.

y. *ſiccare* I. B. Br. R. *ſeccare* P. Voluerunt *ſicare*.

z. *at* I. B. Br. R.

a. *nec oues tondere* om. Sang. teſte Heinſio ad Ouidii Metam. p. 436. qui ad Heroid. IV. 111. confirmat lećtionem *niſi ſi catulo* quam deinceps ſubſtitui vulgatae *niſi prius catulo* ex I. B. Br. R.

b. *facere* om. I. B. Br. R. S. Paulo antea *defrutu* S. idem cum Br. *vinum defrutare*.

c. *conditu* I. B. Br. R. L. S.

d. *orto* Commel. Lipſ.

e. *ſepeliri* Pol.

f. *dixit* om. P. *ait* S.

g. *itidemque* P.

h. *fereis* P.

i. *denibalibus* P. *ſcenicalibus* L. *deniualibus* Sang.

k. *percenſuerint* Sang. quod probo.

l. Ita pro *praeſcr.* Lipſ.

m. *bineis* Pol.

L. IVNII

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE

DE

RE RVSTICA

LIBER TERTIVS*

CAPVT I.

Hactenus aruorum cultus, vt ait praeſtantiſſimus poeta. Nihil enim prohibet nos, P. [a] Siluine, de iiſdem rebus dicturos celeberrimi carminis auſpicari principio [b]. Sequitur arborum cura, quae pars rei ruſticae vel maxima eſt. Earum ſpecies diuerſae et multiformes ſunt. quippe varii generis (ſicut auctor idem refert) *nullis hominum cogentibus ipſae ſponte ſua veniunt:* multae [c] etiam noſtra manu ſatae [d] procedunt.
2 Sed quae non ope humana gignuntur, ſilueſtres ac ferae ſui cuiuſque [e] ingenii poma [f] vel ſemina gerunt: at quibus labor adhibetur, magis aptae ſunt frugibus. De eo igitur prius genere dicendum eſt, quod nobis alimenta

VARIETAS LECTIONIS.

* Liber Tertius) Hic in editionibus, quae praeceſſere Iuntinam 1515, ipſiſque Mediceis Codd. et Lipſ. quartus eſt, tertii locum occupante, qui *de arboribus* nunc inſcriptus, poſt XII Columellae noſtri libros collocari ab eo, quo dixi, tempore coepit. Recte quidem et ordine factum. in prooemio illius libri docebitur. Caeterum hic ipſe, quem nunc adgredimur, liber, *ſurcularis prior* Florentiae vocatur: non male. Geſner.

Cap. I. Librum hunc quarto loco numerat Lipſ. et Sang. Codd. quia librum de Arboribus tertio loco habent. a. *Publi* omitt. I.

b. Ita pro *principia* Lipſ.

c. *multa* I. B. Br. R.

d. *ſata* I. B. Br. R.

e. *cuique* P. L. *ſua cuique* S.

f. *poma vel* omitt. al. praeter Pol. Goeſ. Lipſ. I. B. R. S.

ta praebet. idque tripartito [g] diuiditur. Nam ex ſurcu-
lo vel [h] arbor procedit, vt [i] olea [k]: vel frutex, vt pal-
ma [l] campeſtris: vel tertium [m] quiddam, quod nec ar-
borem nec fruticem [n] proprie dixerimus [o], vt eſt vitis.
3 Hanc nos caeteris ſtirpibus iure praeponimus, non tan-
tum fructus dulcedine, ſed etiam facilitate, per quam
omni pene regione et omni declinatione mundi, niſi
tamen glaciali vel praeferuida [p], curae mortalium re-
ſpondet, tamque felix campis, quam collibus prouenit,
et in denſa non minus quam in [q] reſoluta, ſaepe etiam
gracili; atque pingui et macra [r], ſiccaque et vliginoſa.
4 Tum ſola maxime vtcunque [s] patitur intemperiem caeli
vel ſub axe frigido, vel [t] aeſtuoſo [v] procelloſoque. Re-
fert tamen, cuius generis aut quo habitu vitem pro re-
gionis ſtatu colere cenſeas. neque enim omni caelo ſo-
loue cultus idem; neque eſt vnum [x] ſtirpis eius genus;
quodque praecipuum eſt ex omnibus, non facile dictu [y]
eſt, cum ſuum cuique regioni magis aut minus aptum [z]
5 eſſe doceat vſus. Exploratum tamen habebit prudens
agricola genus vitis habile campo, quod nebulas prui-
namque ſine noxa perfert; colli [a], quod ſiccitatem ven-
toſque patitur. pingui et vberi dabit agro gracilem vi-
tem, nec natura nimis foecundam; macro feracem,
terrae denſae vehementem, multaque materia fronden-
tem [b]; reſoluto et laeto ſolo, rari [c] ſarmenti, humido [d]
loco

g. *tripertito* P. S.
h. *vel arbore arbor* I. B. Br. R.
i. *vel* Sphalma Com.
k. *oleae* I. B. R. S.
l. *palmae campeſtres* L. I. B. Br. R. S. *canna camp.* coni. Guiland. de pap. c. 9.
m. *tertius quidam* P. L.
n. *fructicem* R. L.
o. Ita pro *dixerim* P. L. S.
p. *per feruida* L.
q. *in* deeſt I. B. Br. R.
r. *materia* L. I. B. Br. R. *matria* S. Vulgo *terra*.
s. *vtrumque* P. *vtcunque* S. vulgo *vtramque*.
t. *vel* interpon. I. B. Br. R. S.
v. *aeſtuoſo* P. Goeſ. Lipſ. S. *aeſtiuo* al. *vel* etiam praem. L.
x. Ita pro *idem* P.
y. *dictum* I. B. R.
z. *apud ſe doceat vſui* P. *apud ſe docent vſus* L.
a. ſic Cod. Vrſini et Lipſ. *colique* P. *coelique* al. *ſollique* ex Sang. Gronou.
b. *ſpondentem* P. L. Vid. 3, 2. 4. m.
c. *tradi ſarmen frondentem* L.
d. *De* P.

loco ſciet non recte mandari fructus [e] teneri et amplioris
acini, ſed calloſi [f] et anguſti frequentiſque vinacei [g];
ſicco recte contribui diuerſae [quoque [h]] naturae ſemina.
Sed et poſt haec non ignorabit dominus loci, plus [i] 6
poſſe qualitatem caeli frigidam vel calidam, ſiccam vel
roſcidam [k], grandinoſam ventoſamque vel placidam,
ſerenam vel nebuloſam: frigidaeque aut nebuloſae duo- 7
rum generum vites aptabit, ſeu praecoques, quarum
maturitas frugum praecurrit hiemem [l]; ſeu firmi duri-
que acini, quarum inter caligines vuae deflorefcunt, et
mox gelicidiis ac pruinis, vt aliarum [m] caloribus, mi-
teſcunt. ventoſo [n] quoque et tumultuoſo ſtatu caeli fiden-
ter [o] eaſdem tenaces ac duri acini committet. rurſus ca-
lido teneriores vberioreſque concredet. ſicco deſtinabit
eas, quae pluuiis aut continuis roribus putreſcunt; ro-
ſcido [p], quae ſiccitatibus laborant; grandinoſo [q] quae
foliis duris latiſque ſunt, quo melius protegant fructum.
nam placida et ſerena regio nullam non recipit: com-
modiſſime tamen eam, cuius vel vuae vel acini [r] cele-
riter decidunt. At [s] ſi voto eſt eligendus vineis locus 8
et ſtatus caeli, ſicut cenſet veriſſime Celſus, optimum [t]
eſt ſolum nec denſum nimis nec reſolutum, ſoluto ta-
men propius: nec exile nec laetiſſimum, proximum [v]
tamen vberi: nec campeſtre nec praeceps, ſimile tamen
edito [x] campo: nec ſiccum nec vliginoſum, modice
tamen roſcidum [y]: quod fontibus non in ſummo non
in profundo terrae ſcaturiat; ſed vt vicinum radicibus
humo-

e. *fructum* I. B. Br. R.
f. *galli* P. L. *calli* Goeſ.
g. *vinaceis* P.
h. *diuerſa* B. R: *quoque* abeſt I. B. Br. R. S.
i. *eſſe* interſer. I. B. R. Br.
k. Ita pro *roſidam* H. A. *reicidam* L.
l. *hiema* P. omittit S.
m. Ita pro *aliae* I. B. Br. R. S.
n. *ventoſoque et* I. B. Br. R.
o. *fidentes* al. praeter *acina* Sang. I. B. R. Lipſ. Goeſ. Sang. et Geſn.
p. Ita pro *roſido* L. P. H. A.
q. *grandinoſis* Gr.
r. *acini vel* P. *acina* Sang.
s. *Hac* Br.
t. *optumum* P.
v. *proxumum* P.
x. *arduo* L.
y. Ita pro *roſidum* H. A. *foſtitum* L.

9 humorem ſubminiſtret: eumque nec amarum nec ſal-
ſum, ne ſaporem vini corrumpat, et incrementa vi-
rentium veluti quadam ſcabra rubigine coerceat: ſi mo-
do credimus Virgilio [z] dicenti, *Salſa autem tellus, et
quae perhibetur amara, frugibus infelix; ea nec man-
ſueſcit arando, nec Baccho [a] genus aut pomis ſua nomina
10 *ſeruat.* Caelum porro neque glaciale [b] vinea, ſicut
praedixi, nec rurſus aeſtuoſum [c] deſiderat. calido ta-
men potius quam frigido laetatur; imbribus [d] magis
quam ſerenitatibus offenditur; et ſolo ſicco quam nimis
pluuio [e] eſt amicior; perflatu [f] modico lenique gaudet,
procellis obnoxia eſt. atque haec maxime probabilis eſt
caeli et ſoli qualitas.

II. Vitis autem vel ad eſcam vel ad defuſionem [a]
deponitur. Ad eſcam non expedit inſtituere vineta, ni-
ſi cum tam ſuburbanus eſt ager, vt ratio poſtulet incon-
ditum fructum mercantibus velut pomum [b] vendere.
quae cum talis eſt conditio, maxime praecoques et [c]
duracinae, tum denique purpureae et bumaſti [d], dacty-
2 lique et Rhodiae, Libycae quoque et cerauniae [e]. Nec
ſolum quae iucunditate ſaporis, verum etiam quae ſpe-
cie commendari [f] poſſint, conſeri debent: vt ſtephani-
tae [g], vt tripedaneae, vt vnciariae, vt cydonitae. item
quarum vuae temporibus hiemis durabiles vaſis condun-
tur, vt venuculae [h], vt nuper in hos vſus exploratae Nu-
miſianae.

z. *Vergilio* Gr. G.
a. *bacco* I. B. R. *bacchò* A.
b. *niuale* L. I. B. Br. R. S.
c. *aeſtinoſum* L. I. B. Br. R.
d. *roribus* L.
e. *pluuioſo* I. B. Br. R. S.
f. *perflatum adu colonique gaudet* P.

Cap. II. a. Vulgo *effuſionem. effundendum* P. *defuſionem* Goeſ. S. *effundendum effuſione* L.
b. *domum* I. B. R. *pomum* Br. I. I. H. A. G. Vulgo *promum.*
c. *ſed* I. B. Br. R. S. *ſed dura acina* Lipſ. qui et reliqua nomina vuarum in *a* finit.
d. *bimaſti* L. *bumaſtidae; tyliique erodiae* Goeſ.
e. *ceraunicae non ſolum* I. B. Br. R. *cerauniae; nec ſolum* I. I. H. A. *ceraunina nec non ſolum* L.
f. *commodari poſſit* I. *poſſunt* S. *commodari poſſint* Br.
g. *ſtefanitae* I. B. Br. R. *vnciariae* Br.
h. *vennuculae* Goeſ. I. B. Br. R. S. *vermicule* L.

miſianae. At vbi vino conſulimus, vitis eligitur, quae 3
et in fructu valet et in materia: quod alterum ad redi-
tus [i] coloni, alterum ad diuturnitatem ſtirpis plurimum
confert. Sed ea tum [k] praecipua eſt, ſi nec nimis [l] ce- 4
leriter frondet [m], et primo quoque tempore defloreſcit,
nec nimis tarde miteſcit: quin etiam pruinas et caligi-
nem et carbunculum facile propulſat, eademque nec
imbribus putreſcit [n], nec [o] ſiccitatibus aboleſcit [p]. Ta- 5
lis nobis eligatur vel mediocriter foecunda, ſi modo is
locus habetur, in quo guſtus nobilis pretioſuſque fluit.
nam ſi ſordidus aut vilis eſt, feraciſſimam quamque ſe-
rere conducit, vt multiplicatione frugum reditus [q] au-
geatur. Fere autem omni ſtatu locorum campeſtria 6
largius vinum ſed iucundius afferunt collina: quae ta-
men ipſa modico ſtatu caeli magis exuberant Aquiloni
prona; ſed ſunt generoſiora ſub Auſtro. Nec dubium, 7
quin ſit ea nonnullarum vitium natura, vt pro locorum
ſitu bonitate vini modo vincant [r] modo ſuperentur [s].
Solae [t] traduntur Amineae excepto caeli ſtatu nimis fri-
gido vbicunque ſint, etiam ſi degenerent [v], ſibi com-
paratae [x], magis aut minus probi guſtus vina praebere,
et [y] caeteras omneis ſapore praecedere. Eae [z] cum ſint 8
vnius nominis, non vnam ſpeciem gerunt. Duas ger-
manas cognouimus, quarum minor ocius et melius de-
floreſcit, habilis arbori nec non iugo: illic pinguem
terram, hic mediocrem deſiderat, longeque praecedit
maiorem, quia et imbres et ventos fortius patitur [a].

nam

i. *redditus* Gr. G. et ita fere ſemper Lipſ.

k. *tamen* I. B. Br. R.

l. *minus* I. B. Br. R. Goeſ. S.

m. Ita pro *ſpondet* Lipſ. I. B. Br. R.

n. *areſcit* P. S.

o. *nec* om. Goeſ. Gr. G.

p. *obcaleſcit* Lipſ.

q. *redditus* Gr. G. L. antea *multiplicationem* Br.

r. Ita pro *vincat* I. B. R. Br.

s. Ita pro *ſuperetur* I. B. R. Br.

t. *Solae et* P. *Aminneae* S.

v. *et ſibi - - praebeant, caeteras* coni. Broukh.

x. *contemperatae.*

y. *et* om. I. B. Br. R. L. S. *omnis* Br.

z. *Ea* P.

a. *patitur. Nam* I. B. R. *patitur, nam* I. I. H. A. *patitur: nam* Gr. G.

9 nam maior celeriter in flore corrumpitur, et magis in
iugis, quam in arboribus. ideoque non eſt [b] vineis apta,
vix etiam arbuſto, niſi praepingui et vuida [c] terra: nam
nec mediocri valet, multoque minus in exili. prolixa-
rum frequentia materiarum [d] foliorumque et vuarum et [e]
acinorum magnitudine dignoſcitur [f], internodiis [g] quo-
que rarior. Largis fructibus a minore ſuperatur [h], gu-
ſtu non vincitur. et hae quidem vtraeque [i] Amineae [k].
10 Verum et aliae duae geminae [l] ab eo quod duplices vuas
exigunt, cognomen trahunt [m] auſterioris vini, ſed aeque
perennis [n]. Earum [o] minor vulgo [p] notiſſima: quip-
pe Campaniae celeberrimos Veſuuii colles Surrentinoſ-
que veſtit. hilaris inter aeſtiuos Fauonii flatus Auſtris
11 affligitur. caeteris itaque partibus Italiae non tam vineis
quam arbuſto eſt idonea, cum praedictis regionibus
commodiſſime iugum ſuſtineat. Materiam fructumque,
niſi quod duplicem, non abſimilem minori germanae [q]
gerit [r], ſicut maior gemina [s] maiori germanae: quae
tamen (minor) hoc melior eſt, quod [t] foecundior etiam
mediocri ſolo: nam illam niſi praepingui [v] non reſpon-
12 dere iam dictum eſt. Lanatam quoque Amineam [x]
quidam maxime probant, quae hoc vocabulum non id-
eo vſurpat, quod ſola ex omnibus Amineis, verum quod
praeci-

b. *eſt in* I. B. Br. R.

c. *inuida* P. *humida* I. B. Br. R. *viuida* Goeſ.

d. *materiarumque* H.

e. *et acinorum* omiſſ. I. B. Br. R. S.

f. *dinoſcitur* I. B. Br. R. S.

g. *internodius* Gr. G.

h. *ſeparatur* L.

i. *vtraque* I. B. Br. R. *vtranque* Gr. G.

k. *aminneae* P. *aminnea* I. *aminea* B. R. Br.

l. Vulgo *geminae, quae — exigunt, gemellae vocantur. gemmae ab eo, quod duplicis vuae exigunt, gemellae vocantur, auſterioris etc.* P. *gemellae vocantur ab eo, quod duplices vuas exigunt. Cognomen trahunt auſteri vini etc.* I. B. Br. R. *geminae ab eo — duplicis vuae exigunt, cognomen trahunt.* S.

m. *cognomen trahunt, auſteri* Goeſ. *auſteris* S.

n. *perennis earum* I. B. R.

o. *duarum* P. S.

p. *volgo* P.

q. *germina* P. *germana* Goeſ. *abſimile — germana* S.

r. Vulgo *egerit. aegerit* I. I.

s. *gemma* I. B. R. Br.

t. *quo* I. B. Br. R. quod praefert Arnzen. Plin. P. 21.

v. *praepingui terra* L. P. I. I.

x. *amineum* H. A.

praecipue caneſcit lanugine. Sane boni vini, ſed lenioris [y], quam ſuperiores [z], crebram quoque materiam fundit; atque ideo propter pampini denſitatem ſaepe parum recte defloreſcit, eademque maturo fructu celeriter putreſcit. Super hunc numerum, quem retuli- 13
mus, ſingularis habetur Aminea [a] maiori geminae [b] non diſſimilis, prima [c] ſpecie pampini et trunci, ſed vini ſapore aliquanto inferior, quamuis generoſiſſimis [d] ſit proxima [e], praeferenda etiam propriis virtutibus: nam et feracior eſt [f], et flore melius exuitur, ſpiſſaſque [g] et albidas vuas ac tumidioris acini gerit, gracili aruo non deſciſcit, atque ideo inter vberrimas vites numeratur.
Nomentanae [h] vini nobilitate ſubſequuntur Amineas [i], 14
foecunditate vero etiam praeueniunt: quippe cum ſe frequenter impleant, et id, quod ediderunt, optime [k] tueantur. Sed earum quoque feracior eſt minor, cuius et folium parcius ſcinditur, et materia non ita rubet vt maioris [l], a quo colore rubellianae [m] nuncupantur: eaedemque faeciniae [n], quod plus quam caeterae faecis
afferunt. Id tamen incommodum repenſant [o] vuarum 15
multitudine, quas et in iugo ſed [et [p]] in arbore melius exhibent. Ventos et imbres valenter ſufferunt, et celeriter defloreſcunt, et ideo citius [r] miteſcunt, omnis incommodi patientes praeter caloris. nam quia minuti acini et durae cutis vuas habent, aeſtibus contrahuntur.

y. Ita pro *leuioris* I. B. R. Goeſ.
z. *ſuperiores* Goeſ. I. B. R. I. I. S. *ſuperioris* al.
a. *aminnea* P.
b. *germinae* P. *germanae* Goeſ. L. I. B. Br. R. S.
c. Ita pro *primum* S. I. B. Br. R.
d. Vulgo *generoſiſſimus ſit, proximae* eſt. *generoſiſſimis ſit proxima praeferendis* L.
e. *proximo* I. B. Br. R. S. *proxime* I. I. H. A. *praeferendam* Sang.
f. *eſt* omitt. I. B. Br. R.
g. *ſpiſſaſque* poſt Iuntt.
h. *Nomentannae vinieae nobilitate* P.
i. *aminneas* P.
k. *optume* P. *tuent* L. *tuentur* Br.
l. Vulgo *vt Amineis a maioris* L. P. *vt maioris* Goeſ. *minoris maioris* S. ſed ſuppoſitis punctis *minoris* delet.
m. *rubelanae* I. B. Br. R. *rubella* Goeſ. *rubellanae* S.
n. *feciniae* H. Gr. G. *fecineae* L.
o. *repenſat* I. B. Br. R.
p. Vulgo additum *et* om. *eaedem*; poſtea *exibent* Br.
r. *cito* P. S.

Pingui [s] aruo maxime gaudent, quod vbertatem ali-
quam [t] natura [gracilibus [v] et] exilibus vuis [x] praebere
16 valet. Frigidum ac roſcidum [y] ſolum et [z] caelum com-
modiſſime ſuſtinent [a] eugeniae [b], dum ſunt in Albano
colle. nam mutato loco vix nomini ſuo reſpondent. nec
minus Allobrogicae [c], quarum vini iucunditas cum re-
17 gione mutatur. Magnis etiam dotibus tres apianae
commendantur, omnes feraces iugoque et arboribus ſa-
tis idoneae: generoſior tamen vna [d], quae nudis foliis
eſt. nam duae lanatae quamuis frondibus et palmitum
pari facie fluxurae [e] qualitate ſunt diſpariles, cum tar-
18 dius altera recipiat cariem vetuſtatis. Pingui ſolo fera-
ciſſimae, mediocri quoque foecundae, praecoquis [f]
fructus: ideoque frigidis locis aptiſſimae, vini dulcis,
ſed capiti neruiſque [g], [veniſque [h]] non aptae. niſi ma-
ture [i] lectae pluuiis ventiſque et apibus afferunt [k] prae-
dam, quarum vocabulo propter hanc populationem [l]
19 cognominantur. Atque hae [m] pretioſi guſtus celeberri-
mae. Poſſunt tamen etiam ſecundae notae vites pro-
uentu et vbertate commendari, qualis eſt Biturica [n], qua-
lis baſilica [o], quarum minorem cocolubem [p] vocant
Hiſpani, longe omnium primis vtraeque proximae [q].
nam et vetuſtatem vinum earum patitur, et ad bonita-
20 tem aliquam per annos venit. Iam vero ipſae foecun-
ditate

s. *pinguique arbo* P. *pinguique aruo* S.

t. *aliqua* I. B. Br. R.

v. *gracilibus et* om Goeſ. S.

x. *vuiis* Ienſ. *vbiis* P.

y. Ita pro *roſidum* Sang. *ſolidum* I. B. Br. R.

z. *et caelum* om. Goeſ. S.

a. *ſuſtinet: ſicut eugeniae* I. B. Br. R. S. niſi quod *euaginiae* Sang. *ſicut engeniae euagineae* Lipſ.

b. *euagenia, num* P. S. *dum ſunt* Br. Ald. Vulgo *cum ſunt.*

c. *Albobrogicae* P.

d. *vua* I. B. Br. R. *vua nudis foliis* L.

e. *fluxere* I. B. Br. R. *flexere* correxit Ald. habet H. deinde *recipiet* B.. *quoniam — recipiet* Sang.

f. *decoquis* L. deinde *aptiſſime* Br.

g. Ita pro *neruis* I. B. Br. R. L. P. S.

h. *veniſque* om. L. P.

i. *maturae* I. B. R. recte Br.

k. *et affer. apibus* I. B. Br. R.

l. Ita pro *expopul.* B. R. L. Goeſ. S. *in popul.* Ienſ. Br.

m. *eae* I. B. Br. R.

n. *viturica* Goeſ.

o. *baliſca* L. Goeſ. Sang.

p. *cocolum* P. *coccolo vbem* L. *colubem* Goeſ. *coccoloum* Sang. ſed *coreolom* ex Sang. Gronou.

q. *proxime* R. G.

ditate praeſtant omnibus, quas ante retuli [r], tum etiam
patientia: quippe turbines imbreſque [fortiſſime [s]] ſuſ-
tinent, et commode fluunt, nec [t] deficiunt macro ſolo.
Frigora melius quam humores ſuſtinent, humores com-
modius quam ſiccitates, nec caloribus tamen contriſtan-
tur. Viſula [v] deinde ab his et minor argitis terrae me- 21
diocritate laetantur. nam in pingui nimiis viribus luxu-
riant; in macra tenues et vacuae fructu veniunt: ami-
ciores iugo quam arboribus, ſed argitis etiam in ſubli-
mibus fertilis vaſtis materiis et vuis exuberat. Humilli- 22
mis tabulatis aptior viſula breuem materiam, durum [x]
et latum folium exigit, cuius amplitudine fructus ſuos
optime aduerſus grandinem tuetur: qui tamen niſi pri-
mo quoque tempore maturi legantur, ad terram deci-
dunt: humoribus etiam [y] prius, quam defluant, pu-
treſcunt. Sunt et heluolae [z], quas nonnulli varias [a] 23
appellant, neque purpureae neque nigrae, ab heluo [b]
(niſi fallor) colore vocitatae. melior eſt nigrior abun-
dantia vini, ſed haec ſapore pretioſior [c]. color acino-
rum in neutra conſpicitur aequalis [d]. vtraque candidi
muſti alterna vice annorum plus aut [e] minus afferunt [f].
melius arborem, ſed et iugum commode veſtiunt: me-
diocri quoque ſolo [g] foecundae, ſicut pretiae [h] minor
et maior. ſed eae [i] generoſitate vini magis commendan-
tur [k], et frequentibus materiis frondent, et cito matu-
reſcunt. Albuelis [l] vtilior, vt ait Celſus, in colle quam 24

r. *rettuli* Br.

s. *fortiſſime* om. I. B. Br. R. igitur incluſi.

t. *aut defluunt* Lipſ. *deficient* H.

v. *Viſuliae* L. P. S. *Viſulae* reliquae ante Geſn. Poſtea iterum *Viſulla* L. P. Sang. habent.

x. *durum* addidi ex Br. Goeſ. Sang. *durum folium et* Sang. *materia* Polit.

y. *etiam* om. Sang.

z. *Helbolae* I. B. Br. R. *berbulae* Lipſ. Sic *ἔρβυλος οἶνος* ap. Athenaeum I. p. 27. eſt.

a. *barias* P. Goeſ. Sang.

b. *kelbo* I. B. Br. R. *ab berbio albo colore vocitat* Lipſ.

c. *precioſior* I. B. Br. *praecioſior* R. *precio* Lipſ.

d. *aequalis atque vtraque* P. *aequalis. vtraque aeque* Goeſ.

e. *alit* P.

f. *auferunt* P.

g. *ſola* P. *ſolatio* Lipſ.

h. *preciae* I. B. Br. R.

i. *baec* Sang.

k. *commendatur* Sang.

l. *Alnis vel his* L. P. *Aldi velis vtilior his* Goeſ. et Sang. *Alduelis* ex Sang. Gronou.

in campo; in [m] arbore quam in iugo; in ſumma arbo-
re quam in ima [n]: ferax et materiae frequentis et vuae.
nam quae [o] Graeculae vites ſunt, vt Mareoticae, Tha-
ſiae, pſithiae [p], ſophortiae [q], ſicut habent probabilem
guſtum, ita noſtris regionibus et raritate vuarum et aci-
norum exiguitate minus fluunt. Inerticula [r] tamen ni-
gra, quam quidam [s] Graeci amethyſton [t] appellant, pot-
eſt in ſecunda quaſi tribu eſſe, quod et boni vini eſt et
innoxia, vnde [v] etiam nomen traxit, quod iners habe-
tur in tentandis neruis, quamuis [x] guſtu non ſit hebes.
25 Tertium gradum facit earum Celſus, quae foecunditate
ſola commendantur: vt tres Heluenaciae [y], quarum
duae maiores nequaquam [z] minori bonitate et abundan-
tia muſti pares habentur: earum altera, quam Gallia-
rum incolae emarcum [a] vocant, mediocris vini [b]: et
altera, quam longam appellant, eandemque auaram [c],
ſordidi vini [d], nec tam largi quam ex numero vuarum [e]
26 prima ſpecie [f] promittit. Minima [g] et optima [h] e tribus
facillime folio dignoſcitur [i], nam rotundiſſimum
omnium id gerit: atque eſt laudabilis [k], quod ſiccita-
tes maxime perfert, quod frigora ſuſtinet, dum tamen
ſine

m. *vel* I. B. Br. R.

n. *minima* Br.

o. *quae* om I. B. Br. R. S.

p. *pythiae* Ienſ Br. L. Goeſ. *pſythiae* B. R. A. Iunt. H. *pithiae* Sang.

q. *Sophrotia* P. *Sophrotiae* L. *Sophorſiſiae* Sang.

r. *Inerti cultu* L.

s. *quidem* Ald. ſec. H.

t. *amaritiou* I. B. Br. R. *amaritior* L. *amarcion* P. Goeſ. Sang.

v. *vnde* om. I. B. Br. R. *quem no. tr.* L. *quod quo nomen* reliquis omiſſis Sang. deinde *habeatur* P.

x. *in* add. I. B. Br. R. L. deinde *habilis* Eaedem. *ſit guſtus ſit hebes* P. guſtus *non ſit habilis* Goeſ. Sang.

y. *beluenacae* I. B. Br. R. *beluenatiae* H. *beminaceae* Goeſ. *bennacae* P. S.

z. *nequiquam* Ienſ. *nequiſquam* Pol.

a. *marcum* L. S.

b. *eſt* add. I. B. Br. R. *vineis* P. *vini* om. S.

c. *canaram* L. *cauam* P. *eademque cauam* Sang.

d. *vini* addidi ex I. B. Br. R.

e. *earum* P. deinceps vulgo addunt *quas* quod cum Sang. deleui. *quarum* Ient. Br. Iunt. Lipſ.

f. Ita pro *ſpes* I. B. Br. R. Iunt. L. Sang. ſed *prima* in Sang. deeſſe ait Gronou.

g. *minuma* P.

h. *optuma* P.

i. *dinoſcitur* P.

k. *laudabile* I. B. Br. R.

ſine imbribus ſit [l]; quod nonnullis locis etiam vinum
eius in vetuſtatem diffunditur; quod praecipue ſola [m]
macerrimum quoque [n] ſolum fertilitate ſua commendat.
Vt [o] ſpionia dapſilis muſto et [p] amplitudine magis [q] vua- 27
rum, quam numero fertilis, vt oleaginia [r], vt Murgen-
tina, eademque [s] Pompeiana, vt [t] Numiſiana [v], vt [x]
venucula eademque ſcirpula [y], atque ſticula [z], vt nigra
Fregellana [a], vt [b] merica, vt Rhaetica [c], vt omnium
quas cognouimus copioſiſſima arcelaca [d] maior, a mul-
tis argitis [e] falſo exiſtimata [f]. Nam has nuper mihi [g] 28
cognitas, pergulanam dico et irtiolam [h] fereolamque [i],
non facile aſſeuerem, quo gradu [k] habendae ſint: quod
etſi ſatis foecundas ſcio, nondum tamen de bonitate vi-
ni, quod afferunt [l], iudicare potui. vnam etiam prae-
coquem [m] vitem nobis ante hoc tempus incognitam
(in [n]) Gracca [o] conſuetudine dracontion vocitari com-
perimus, quae foecunditate [p] iucunditateue arcelacae

 baſili-

l. *ſit* abeſt I. B. Br. R.

m. *ſolam acerrimam* Lipſ. S. *ſola macerrimum* Goeſ. *Sola acerrimum* al.

n. *quod* I. B. R. Br.

o. *Vt ſcipioni adapſilis muſtos* L. P. *vt ſcipionia* Goeſ. S. Vulgo *At.*

p. *ſed* L. I. B. Br. R. *muſtos ſed* S.

q. (alicui) *alii cui* P. *alioquin* I. B. Br. R. *amplitudinem alicui* S.

r. *bolgonia aut murgentina* I. B. Br. R. *bolconia* S. *boleamut murcentina* P. *aut olcam aut* L.

s. *eadem qua* H.

t. *aut* I. B. R. Br.

v. *numiſerus* P. *et numerus* L.

x. *auenuncula* I. B. Br. R. *auenunculae* P. *auenunſculae* L.

y. *ſcurcitula* P. *ſcircitula* I. Br. *ſcirciticula* B. Br. R. *ſcuricula* L.

z. *rabucula* P. *haſque rabucula* S. *rabicula* L. I. B. R. Br.

a. *flagellana* Ienſ. Br. *flagelana* B. R. *frogellana* L.

b. *vt (et) mettica vel attica, vt omnium etc.* P. *vt mettia* Goeſ. *vt mectica actica rhactica* L. *et retica, vel attica, vt omnium etc.* I. B. R. *et retica vt attica:* vt Br.

c. *retica* al.

d. *arcelaga* P. L.

e. *arg::tis* P. *argillis* Sang.

f. *exiſtumata* P.

g. *mihi cognitas* defic. P. L. *nuper gulanam* S.

h. *hirtiolam* I. B. Br. R. *vtiliolam* L.

i. *ferrcolamque* L. P. H. S.

k. *gladii* P.

l. *adfert* P.

m. Ita pro *praecocem* L. I. B. Br. R. I. I. H. A.

n. *in* abeſt P. I. I. H. A. *a* I. B. R. Br.

o. *Graecam conſuetudinem* P.

p. *foecunditate vel arelatae* I. B. Br. R. *foecunditate iucunditate vel alcaclacae* P. *foecundita iucunditateve arcelatae* I. I. H. A. G. *foecunditate vel alcelacae baſiliſcaeque* S.

baſilicaeque [q] et Bituricae comparari poſſit, generoſitate
29 vini Amineae. Multa praeterea ſunt genera vitium, quarum nec [r] numerum nec appellationes cum certa fide referre poſſumus. *Neque enim*, vt ait poeta, *numero* [s] *comprehendere refert. quem qui ſcire velit, Libyci velit aequoris idem diſcere quam multae zephyro verſentur* [t]
30 *harenae.* Quippe vniuerſae regiones regionumque pene ſingulae partes habent propria vitium genera, quae conſuetudine ſua [v] nominant; quaedam etiam ſtirpes cum locis vocabula mutauerunt; quaedam propter mutationem [x] locorum, ſicut ſupra [y] diximus, etiam [z] qualitate ſua deceſſerunt [a], ita vt dignoſci non poſſint. ideoque [b] in hac ipſa Italia, ne [c] dicam in tam diffuſo terrarum orbe, vicinae etiam [d] nationes nominibus ea-
31 rum diſcrepant, variantque vocabula. Quare prudentis magiſtri eſt eiuſmodi nomenclationis [e] aucupio, quo potiri [f] nequeant [g], ſtudioſos non demorari; ſed illud in totum praecipere, quod et Celſus ait et ante eum M. Cato, nullum genus vitium conſerendum eſſe niſi fama, nullum diutius conſeruandum niſi experimento probatum: atque vbi multa inuitabunt regionis commoda, vt nobilem vitem conſeramus, generoſam requiremus, inquit Iulius Graecinus: vbi nihil erit aut non multum, quod [h] proritet, feracitatem potius ſequemur, quae non eadem portione vincitur [i] pretio, qua

q. *baſiliſcaeque* L. P. *baliſcaeque* Goeſ.

r. *ne* Br. deinde *poſſimus* P.

s. *numerum* I. B. R. *comprehendere* Br.

t. *turbentur* Goeſ. et S. teſte etiam Heinſ. ad Virg. Geo. 2, 106. antea *dicere* Br.

v. *denominant* P. S.

x. Ita pro *mutationes* I. B. Br. R. S.

y. *ſupradiximus* iunct. I. B. R. I. I. A. G.

z. Vulgo additum *a* omitt. I. B. Br. R.

a. Ita pro *diſceſſerunt* I. B. Br. R. L. *deceſſerint* P.

b. *quod* P.

c. *nec* P.

d. *etiam* om. I. B. Br. R. S.

e. *nomen culationis* I. B. Br. R. *nomenlationis* P.

f. *potiori* P. *in quo potore* L.

g. *nequeat* I. B. Br. R. L. A. Iunt. H.

h. *quo* Sang.

i. *vincit precio* I. B. Br. R.

qua [k] vincit abundantia [l]. Sed de hac ſententia, quam- 32
quam et ipſe paulo ante idem [m] cenſuerim, quid tamen
arcanius iudicem, ſuo loco mox dicam. Propoſitum
eſt enim docere, qua ratione [n] vineae pariter feraces et
pretioſae [o] fluxurae [p] poſſint conſtitui.

III. Nunc prius quam de ſatione [a] vitium diſſeram,
non alienum puto, velut quoddam fundamentum iacere
diſputationi futurae, vt ante perpenſum [b] et exploratum
habeamus, an locupletet patremfamilias [c] vinearum cul-
tus. eſt [d] enim pene adhuc ſuperuacuum de his conſe-
rendis praecipere, dum quod [e] prius eſt, nondum con-
cedatur, an omnino ſint habendae [f]? idque adeo plu-
rimi dubitent, vt multi refugiant et reformident talem
poſitionem ruris, atque optabiliorem pratorum poſſeſ-
ſionem paſcuorumque vel ſiluae caeduae iudicent. nam 2
de arbuſto etiam inter auctores non exigua pugna fuit,
abnuente Saſerna genus id ruris, Tremellio [g] maxime
probante. ſed et [h] hanc ſententiam ſuo loco aeſtimabi-
mus. Interim ſtudioſi agricolationis hoc primum do-
cendi ſunt, vberrimum eſſe reditum [i] vinearum. At-
que vt omittam veterem illam felicitatem aruorum, qui-
bus et ante iam M. [k] Cato, et mox Terentius [l] Varro
prodidit, ſingula iugera vinearum ſexcenas vrnas vini
praebuiſſe; id enim maxime aſſeuerat in primo libro
rerum ruſticarum Varro; nec vna regione [m] prouenire

k. Ita pro *quam* Br. et Vrſini coniectura.
l. *habundantia* I. B. R. L. qui ita fere ſemper.
m. Ita pro *id* I. B. Br. R. S.
n. *ei* addit Br.
o. *precioſae* I. B. Br. R. *praecioſae* Iunt. *praetioſae* Ald.
p. *fluxorae* Pol.

Cap. III. a. *ratione* P. *rationem vitium dixeram* L.
b. *propenſum* H.
c. *patremfamiliae.* I. B. R. S.
d. *et* I. B. Br. R. I. I.
e. *prius eſt, quod* I. I.
f. *badibendae* R.
g. *Tremelio* B. R.
h. *et* omitt. I. B. Br. R. *aeſtimauimus* Sang.
i. *redditum* et ita ſaepe L.
k. *C. Marcus* I. B. Br. R. *arborum* Sang.
l. *Varro Terentius* I. B. Br. R.
m. *regionum* I. B. Br. R. Deinceps *Florentino* Sang.

ſolitum, verum et in Fauentino agro et in Gallico, qui
3 nunc Piceno [n] contribuitur: his [o] certe temporibus [p].
Nomentana regio [q] celeberrima fama eſt illuſtris, et
praecipue quam poſſidet Seneca, vir excellentis ingenii
atque doctrinae, cuius in praediis vinearum iugera ſin-
gula culleos [r] octonos reddidiſſe [s] plerumque, compertum
eſt. nam illa videntur prodigialiter in noſtris Cere-
tanis [t] accidiſſe, vt aliqua vitis apud te excederet vuarum
numerum duorum [v] millium et [x] apud me octogenae [a]
ſtirpes inſitae intra biennium ſeptenos culleos [b] perae-
quarent, vt primae vineae centenas amphoras iugera-
tim praeberent, cum prata et paſcua et ſiluae, ſi cente-
nos ſeſtertios [c] in [d] ſingula iugera efficiant, optime do-
4 mino conſulere videantur. nam frumenta maiore [e] qui-
dem parte [f] Italiae quando cum quarto reſponderint,
vix meminiſſe poſſumus. Cur ergo res infamis eſt?
non quidem ſuo ſed hominum inquit vitio Graecinus.
Primum [g], quod in explorandis ſeminibus nemo adhi-
bet diligentiam, et ideo peſſimi generis plerique vineta
conſerunt: deinde ſata non ita nutriunt [h], vt ante con-
valeſcant ac proſiliant, quam retorreſcant: ſed et ſi
5 forte adoleuerint, negligenter colunt. Iam illud a
principio nihil referre cenſent, quem locum conſerant;
immo etiam ſeligunt deterrimam partem agrorum, tan-
quam ſola ſit huic ſtirpi maxime terra idonea, quae ni-
hil aliud ferre poſſit. Se ne ponendi quidem rationem
aut

n. *pycene* I. B. R. I. I. H. A. *Pyceno* Br. Gr. G.

o. Ita pro *haec iis* I. B. Br. R. S. Etiam Edd. I. I. omittunt *haec*.

p. Ita Pol. Sang. Edd. I. I. Vulgo *temporibus*. *Sed Nomentana*. Edd. I. B. Br. R. *temporibus et Nom.* H. A. *temporibus ſed N.* Ceterum Polit. *Nomentanea* Lipſ. *Momentana* I. *nomentaneae*.

q. Vulgo interſertum *nunc* omittunt I. B. R. I. I. Sang.

r. *culeos* I. B Br. R.

s. *reddiſſe* I. B. R. *plerunque* Br.

t. *Celeretanis* Goeſ. S.

v. *milium* I. B. Br. R.

x. *vt* I. B. R. Br.

a. *octingentae* I. B. R. Br. *octingenae* Sang.

b. *culeos* I. B. R. Br.

c. *ſexternos* P. *ſextertios* I. B. Br. R. I. I.

d. *in* deficit I. B. R. Br. S.

e. *maiorem* P. Goeſ.

f. *partem* P. Goeſ.

g. *Primo* Br.

h. Ita Sang. pro *enutriunt*.

aut perſpiciunt, aut perſpectam exequuntur: tum [i] et-
iam dotem, id eſt inſtrumentum, raro vineis praepa-
rant; cum ea res, ſi omiſſa ſit, plurimas operas nec
minus arcam patris familias ſemper exhauriat [k]. Fru- 6
ctum vero plerique quam vberrimum praeſentem con-
ſectantur, nec prouident futuro tempori, ſed quaſi
plane in diem viuant, ſic imperant vitibus, et [l] eas ita
multis palmitibus onerant, vt poſteritati non conſulant.
Haec omnia vel certe plurima ex his cum commiſerint,
quidiuis malunt quam ſuam culpam confiteri; queruntur-
que non reſpondere ſibi vineta, quae vel per auaritiam [m]
vel inſcitiam vel per negligentiam perdiderunt. At ſi, 7
qui [n] cum ſcientia ſociauerint [o] diligentiam, non, vt
ego exiſtimo, quadragenas vel certe tricenas [p] ſed vt
Graecinus minimum computans licet, inquit, ampho-
ras vicenas [q] percipient ex ſingulis iugeribus: omneis
iſtos, qui foenum ſuum et olera amplexantur, incre-
mento patrimonii facile ſuperabunt. Nec in hoc errat [r]:
quippe vt diligens ratiocinator calculo poſito videt [s], id
genus agricolationis maxime rei familiari conducere.
Nam vt ampliſſimas impenſas vineae poſcant, non ta- 8
men [t] excedunt ſeptem iugera vnius operam vinitoris,
quem vulgus quidem parui [v] aeris, vel de lapide no-
xium poſſe comparari putat [x]; ſed ego [y] plurimorum
opinioni diſſentiens pretioſum vinitorem in primis eſſe
cenſeo: iſque licet ſit emptus [ſex, vel potius] ſeſ-
tertiis

i. *cum* I. B. Br. R. S.
k. *exhauriet* I. B. Br. R.
l. Vulgo *et eas multis* Bruſch. *eas ita multis.* Ald. *et eas ita multis.* Igitur *ita* addidi. *vt eas* Heru.
m. *auaritiem* Sang. deinceps *inſcientiam* I. B. Br. R. L. *inſcitia* Sang. Deinde Idem *quae perdiderunt.*
n. *quis* I. B. Br. R. S.
o. *ſocianerit* I. B. Br. R.
p. ante Geſn. *tricenas vel quadragenas certe.* ipſe dedit *quadr. vel tric. certe*, et deinde verba: *computans, licet, inquit, amphoras* aliter interpunxit. Pro *tricenas* I. B. Br. R. L. *decenas.* Goeſ. Sang. *certe ducenas.* Sequens *vt* ante *Graecinus* om. Sang.
q. *vicenas, percipient* A. Iunt. G. H. *percipiant* Sang. deinceps *omnis* Br.
r. *errant* I. B. Br. R.
s. *videt, et* I. B. Br. R. *videre* P.
t. *tantum* I Br.
v. *paruideris* L.
x. *putant* L. I. B. Br. R.
y. *a* inſ. Goeſ. S.

tertiis [z] octo millibus, cum ipſum ſolum ſeptem [a] iu-
gerum totidem millibus [b] numorum [c] partum, vineaſ-
que cum ſua dote id eſt cum pedamentis et viminibus
binis [d] millibus in ſingula iugera poſitas duco: fit tum [e]
in aſſem conſummatum [f] pretium ſeſtertiorum XXIX
9 millium. Huc accedunt ſemiſſes vſurarum ſeſtertia
tria millia, et quadringenti octoginta [g] numi biennii
temporis, quo velut infantia vinearum ceſſat a fructu.
Fit [h] in aſſem ſumma ſortis et vſurarum XXXII millium
quadringentorum LXXX numorum. quod quaſi nomen
ſi vt foenerator cum debitore ita ruſticus cum vineis
ſuis [h] fecerit, eius ſummae vt in perpetuum praedictam
vſuram ſemiſſium dominus conſtituat, percipere debet
in annos ſingulos mille nongentos [k] quinquaginta ſeſter-
tios numos; qua computatione vincit tamen reditus VII
iugerum, ſecundum opinionem Graecini [l], vſuram tri-
ginta [m] duorum millium quadringentorum octoginta [n]
10 numorum. Quippe vt deterrimi generis ſint vineae,
tamen ſi cultae [o], ſingulos vtique culleos vini ſingula
earum iugera peraequabunt: vtque trecentis [p] numis qua-
dragenae vrnae veneant, quod minimum pretium eſt
annonae; conſummant tamen ſeptem [q] cullei ſeſtertia
duo millia et centum numos: ea porro ſumma excedit
11 vſuram ſemiſſium. Atque hic calculus quem poſuimus,
Graecini

z. *ſextertiis* hic et al. L. I. B. Br. R. I. I. H. A. G. *ſexterciis octo milibus* Br.

a. *octo* L. I. B. Br. R. S.

b. *milibus* hic et al. I. B. Br. R. Gr.

c. *nummorum* I. B. Br. R. H. *nam in horum pratum* L.

d. *vnus* Lipſ. Deinceps *poſita* Sang.

e. *tamen* L. I. B. Br. R.

f. *conſumatum* I. B. Br. R. I. I. H. A.

g. *octuaginta* I. B. Br. R. I. I. H. A.

h. *Fuit* P.

i. *ſuis* om. I. B. Br. R. *ſuffecerit* P.

k. *ſeptingentos* alii praeter L. I. B. Br. R. *nungentos* Sang. poſtea *quadraginta* alii praeter L. I. B. Br. R. S. Deinde *vineſt* Sang. p'o *vincit*.

l. *Grecini* H. *Graecii* A. *Grecinii* L. et ita fere ſemper.

m *trium* al. pr. L. I. B. Br. R. I. I. S.

n. *octuaginta* L. I. B. Br.

o. *culte* h. e. *cultae* L. H. *cultae* I. I.

p. *tricentis* I. B. Br. R. *trecenis* Goeſ. S.

q. *ſepteni* P.

Graecini rationem continet. Sed nos extirpanda vineta
cenſemus, quorum ſingula iugera minus quam ternos
culleos praebent. et adhuc tamen ſic computauimus,
quaſi nullae[r] ſint viuiradices, quae de paſtinato exi-
mantur: cum ſola ea res omnem impenſam terreni pre-
tio ſuo liberet; ſi modo non prouincialis ſed Italicus
ager eſt. Neque id cuiquam dubium eſſe debet, cum 12
et noſtram et Iulii Attici rationem diſpunxerit[s]. Nos
[iam] enim vicena millia malleolorum[t] per vineae iu-
gerum inter ordines pangimus. ille minus quatuor mil-
libus deponit: cuius vt vincat ratio, nullus tamen vel
iniquiſſimus locus non maiorem quaeſtum reddet, quam
acceperit impenſam: ſiquidem[v], vt cultoris negligentia 13
ſex millia ſeminum intereant[x], reliqua tamen decem
millia tribus millibus numorum libenter et cum lucro
redemptorum[y] erunt. quae ſumma tertia parte ſuperat
duo millia ſeſtertiorum[z], quanti conſtare iugerum vi-
nearum praediximus. quanquam noſtra cura in tantum
iam proceſſit, vt non inuiti ſeſtertiis ſexcentis[a] numis
ſingula[b] millia viuiradicis a me ruſtici mercentur. Sed 14
vix iſtud alius praeſtiterit. nam nec quiſquam nobis fa-
cile crediderit, tantam[c] in agellis eſſe noſtris abundan-
tiam[d] vini, quantam tu Siluine nouiſti. Mediocre ita-
que vulgatumque[e] pretium viuiradicis poſui, quo cele-
rius nullo diſſentiente[f] perduci poſſent in noſtram ſen-
tentiam, qui propter ignorantiam genus hoc agricola-
tionis reformidant. Siue ergo paſtinationis reditus ſeu 15
futura-

r. *nulle* P. *mille* L. I. B. Br. R. *nullae* iam coniecerat Beroaldus. *cuiquam* omitt. Sang. et deinde *iam* poſt *Nos*.

s. *diſpunxerit* P. *deſpexerit* B R. *diſperſit* H. Vulgo *diſpexerit*.

t. *malleolum* P. *maleolorum* I. B. Br. R. *malleorum* L.

v. Ita pro *Sit quidem* I. B. Br. R. L. Pol. Sang.

x. *ingerunt* I. B. Br. R. L.

y. Ita pro *redemptor emerit* Goeſ. Sang. *erit* ex Sang. retulit Erneſti.

z. *milia ſextertiorum* P. L. S. vulgo *ſeſtertia*.

a. *ſextenis* I. B. Br. R. *ſeſcenis* Goeſ. *ſexenis* L. *ſexcenis* Sang.

b. *ſingulis* I. B. Br. R. Goeſ. L.

c. *tamen* I. B. Br. R.

d. *habundantiam* L. I. B. R.

e. *volgatumque* P.

f. *diſſentiente* P. *deſcentiente* L.

futurarum ſpes vindemiarum cohortari nos debet ad poſitionem vinearum. quas quoniam [g] docuimus rationis eſſe conſerere, nunc inſtitutionis [h] earum praecepta dabimus.

IV. Cui [a] vineta facere cordi eſt, praecipue caueat, ne alienae potius curae quam ſuae credere velit, neue mercetur viuiradicem. Sed genus ſurçuli probatiſſimum domi conſerat, faciatque vitiarium, ex quo pòſſit agrum vineis veſtire. nam quae peregrina ex diuerſa regione ſemina tranſferuntur, minus ſunt familiaria noſtro ſolo, quam vernacula: eoque [b] velut alienigena re-
2 formidant mutatam caeli locique poſitionem. Sed nec certam generoſitatis fidem pollicentur, cum ſit incertum, an is, qui conſeruerit [c] ea, diligenter exploratum probatumque genus ſurculi depoſuerit. Quamobrem biennii ſpatium longum eſſe minime exiſtimandum [d] eſt, intra quod vtique tempeſtiuitas ſeminum reſpondet; cum ſemper, vt dixi, plurimum retulerit exquiſiti ge-
3 neris [e] ſtirpem depoſuiſſe. Poſt haec [f] deinde meminerit accurate locum vineis eligere: de quo cum iudicaverit, maximam diligentiam ſciat adhibendam paſtinationi [g]: quam cum peregerit, non minore cura vitem conſerat: et cum poſuerit [h] ſumma ſedulitate culturae ſeruiat: id enim quaſi caput et columen eſt impenſarum; quoniam in eo conſiſtit, melius an ſequius [i] terrae mandauerit paterfamilias pecuniam, quam [k] in otio tractare.

g. Ita pro *cum* Sangerm.
h. *inſtitutioni* I. B. R. Br.

Cap. IV. a. *cuius* L.
b. *et quae* I. B. Br. R. *eoqueque* L.
c. *conſeuerit* G.
d. *extimandum* R.
e. *generi* B. R. *rettulerit* antea Br.
f. *hoc* Sang.

g. *paginationi* P. L. qui et ſubiicit *paſtinationi*.
h. Ita pro *ſeruerit* Sang. *ſeuerit* Gr. *ſceuerit* Lipſ.
i. *ſequius* P. Goeſ. Sang. teſte Heinſ. Metam. II. 809. aliae a. G. *ſegnius*. Lipſ. *melius an is terrae*.
k. *quam* om. I. B. Br. R. S. *an otio tractar* Lipſ.

tractare. Igitur vnum quodque eorum quae propoſui [l], ſuo iam perſequar [m] ordine.

V. Vitiarium neque ieiuna terra, neque vliginoſa faciendum eſt: ſuccoſa tamen ac [a] mediocri potius, quam pingui [b]. tametſi fere omnes auctores huic rei laetiſſimum locum deſtinauerunt. quod ego minime reor eſſe pro agricola. nam depoſitae ſtirpes [c] valido ſolo, quamuis celeriter comprehendant atque proſiliant, tamen cum ſunt [d] viuiradices [e] factae, ſi [f] in peius transferantur, retorreſcunt, nec adoleſcere queunt. Prudentis autem coloni eſt ex deteriori terra potius in meliorem, quam ex meliore in deteriorem tranſferre. Propter quod mediocritas in electione loci maxime probatur, quoniam in confinio boni malique poſita eſt. Siue enim poſtmodum [g] neceſſitas poſtulauerit [h] tempeſtiua ſemina ieiuno ſolo committere, non magnam ſentient [i] differentiam, cum ex mediocri terra [k] in exilem tranſlata ſunt: ſiue laetior ager conſerendus eſt, longe celerius in vbertate coaleſcunt [l]. Rurſus tenuiſſimo ſolo vitiarium facere minime rationis eſt, quoniam [m] malleolorum pars maior deperit, et quae ſupereſt, tarde fit idonea translationi. Ergo mediocris et modice ſiccus ager vitiario [n] eſt aptiſſimus, iſque [o] bipalio prius ſubigi debet, quae eſt altitudo paſtinationis, cum in duos pedes et ſemiſſem conuertitur humus, ac deinde tripedaneis

2

3

l. *quod propoſui* Sang. Vulgo *praepoſui*. Mecum Br. Ald.
m. Ita pro *proſequar* Sang. A. Iunt. G.
Cap. V. a. *ac* I. B. Br. R. Sang. Vulgo *et*.
b. *pinguenta etſi* L. deinde *ferre* Br.
c. *ſpinae* Sang.
d. Ita pro *ſint* Sang.
e. *et tractae ſint priuſquam* I. B. Br. R. *an priuſquam* L.
f. *ſi impetus tranſſ*. Goeſ. Sang. *priuſquam tranſſ*. reliquae ante Geſnerum.
g. *poſt modum* I. B. Br. R. I. I. A.
h. *poſtularit* I. B. Br. R. *poſtulat* Sang.
i. *ſentiunt* I. B. Br. R. S.
k. *materia* L. I. B. Br. R. S.
l. *conualeſcunt* L.
m. *cum* I. B. Br. R. S. *cum alleolorum* L.
n. *ſeminario* Goeſ. S.
o. *iſque* abeſt I. B. Br. R.

neis relictis ſpatiis, quae [p] per ſemina excolantur, in ſingulis ordinibus [q], qui ducenos quadragenos pedes
4 obtinent [r], octogeni malleoli pangendi ſunt. is numerus cenſummat [s] per totum iugerum ſeminum millia tria et ducenta [t]. Verum hanc curam praeuenit inquiſitio et electio malleolorum. nam vt ſaepe iam retuli [v], quaſi fundamentum eſt [x] praedictae rei, probatiſſimum genus ſtirpis deponere.

VI. Sed electio dupliciter facienda eſt: non enim ſolum foecundam eſſe matrem ſatis eſt, ex qua ſemina petuntur, ſed adhibenda ratio eſt ſubtilior, vt ex his partibus trunci ſumantur, quae et genitales ſunt et ma-
2 xime fertiles. Vitis autem foecunda, cuius progeniem ſtudemus ſubmittere, non tantum debet eo aeſtimari, quod vuas complures [a] exigit. poteſt enim trunci vaſtitate id accidere et [b] frequentia palmitum: nec tamen eam feracem dixerim, cuius ſingulae vuae in ſingulis ſarmentis conſpiciuntur; ſed ſi per vnumquemque pampinum maior numerus vuarum dependet; ſi ex ſingulis gemmis compluribus materiis cum fructu germinat; ſi denique etiam e [c] duro virgam cum aliquibus racemis citat; ſi etiam [d] nepotum fructu grauida eſt: ea ſine du-
3 bitatione ferax deſtinari debet legendo malleolo [e]. Malleolus autem nouellus eſt palmes innatus prioris anni flagello, cognominatuſque ad ſimilitudinem, quod in ea

p. *per quae* a. V.

q. *ord. tricenos* L. *qui* omittit Sang. et Br.

r. Vulgo *ſexcenteni* legitur. *optinent ſexceni maleoli* I. B. R. Br. Lipſ. *optime ſepteni* Sang.

s. *conſumat* aliae praeter Ienſ. Goeſ. Sang.

t. Vulgo *quatuor et viginti*.

v. *rettuli* Br. paulo antea *praebent* Sang.

x. *ineſt* I. B. Br. R.

Cap. VI. a. *compluris* Br.

b. *accidere frequentis* ex Sang. Gronou.

c. *medulla virgo cum aliquis* Goeſ. *dura virga cum aliquis* ſuprascripto *virgo*.

d. *etiamnum totor fructuum* Goeſ. *etiam nunc totum fructuum* Sang.

e. *maleolo maleolus* I. B. Br. R. Sic per totum caput. Deinde pro *innatus* Sang. *matus* (ſic) habet: Poſtea *ad ſimilitudinem quod* dedit S. pro *a ſimilitudine rei, quod.*

ea parte, qua [f] deciditur ex vetere ſarmento, promi-
nens vtrinque mallei ſpeciem praebet. Hunc [g] ex foe-
cundiſſima ſtirpe legendum cenſemus omni tempore,
quo vineae putantur, ac ſuper terram gemmis tribus vel
quatuor extantibus diligenter obruendum loco modice
humido non vliginoſo: dum tamen antiquiſſimum [h]
ſit conſiderare ne vitis, ex qua is ſumitur, ancipitem
floris habeat euentum, ne difficulter acinus [i] ingran-
deſcat, ne aut praecoquem [k] aut ſerae [l] maturitatis fru-
ctum afferat. nam illa volucribus haec etiam tempeſta-
tibus hiemis infeſtatur. Tale porro genus non vna 4
comprobatur vindemia. poteſt enim [m] vel anni prouen-
tu vel aliis de cauſis etiam naturaliter infoecunda vitis [n]
ſemel exuberare [o]. Sed vbi plurium [p] velut emeritis
annorum ſtipendiis fides ſurculo conſtitit, nihil dubitan-
dum eſt de foecunditate. nec tamen vltra quadriennium
talis extenditur inquiſitio: id enim tempus fere viren-
tium generoſitatem declarat, quo ſol in eandem partem
ſigniferi per eoſdem numeros redit, per quos curſus ſui
principium ceperat [q]. quem circuitum meatus dierum
integrorum mille quadrigentorum ſexaginta vnius *ἀπο-
κατάστασιν* vocant ſtudioſi rerum caeleſtium.

VII. Sed certum habeo, P. [a] Siluine [b], iamdudum te tacitum requirere, cuius generis ſit iſta foecunda vitis, quam nos tam accurate deſcribimus, anne [c] de iis aliqua

f. Ita Sang. pro *quae.* deinde Pol. *dicitur.* poſtea *mallei* dedi ex Sang. pro *malleoli.*

g. *Nunc* Br. deinde *ſtatione* pro *ſtirpe* P. Goeſ. Sang. poſtea *ſuper terra* Sang.

h. *antiquiſſimus non ſit* Lipſ.

i. *acinis* I. B. Br. R. Iunt. Goeſ. Sang.

k. *praecoquis* Iunt. L. P. Sang.

l. *ſemimaturatis* L.

m. *enim* om. Br. et Pol. deinde *anno prouentu* Sang.

n. *vites* L. P.

o. *exhuberare* Iunt. Ald.

p. Ita pro *plurimis* Ald. prior, Iunt. Gr. *plurimum* Ald. ſecunda, G. H.

q. Ita pro *coeperat* ſcripſi. *ſignifer coſdem* paulo antea Sang.

Cap. VII. a. *P.* om. P. L. S.

b. *Siluinae* B. R.

c. Ita pro *ac ne* L. Goeſ. Sang.

aliqua ſignificetur, quae vulgo nunc[d] habentur feraciſſi-
mae. plurimi namque Bituricam[e], multi ſpioniam[f],
quidam baſilicam[g], nonnulli arcelacam[h] laudibus efſe-
2 runt. Nos[i] quoque haec genera non fraudamus teſti-
monio noſtro: ſunt enim largiſſimi vini: ſed propoſui-
mus docere vineas eiuſmodi conſerere, quae nec[k] mi-
nus vberes fructus praedictis generibus afferant, et ſint
pretioſi ſaporis, velut[l] Aminei, vel certe non procul
ab eo guſtu. Cui noſtrae ſententiae ſcio pene omnium
agricolarum[m] diuerſam eſſe opinionem, quae de Ami-
neis inueterata[n] longo iam tempore conualuit, tan-
3 quam natali[o] et ingenita ſterilitate laborantibus: quo
magis nobis ex alto repetita compluribus exemplis fir-
manda ratio eſt, quae deſidia nec minus imprudentia
colonorum damnata, et velut[p] ignorantiae tenebris ob-
caecata[q] luce veritatis caruit. Quare non intempeſti-
vum eſt nos ad ea praeuerti, quae videntur hunc publi-
cum errorem corrigere poſſe[r].

VIII. Igitur ſi rerum naturam, P. Siluine, velut acrioribus mentis oculis[a] intueri velimus, reperiemus[b] parem[c] legem foecunditatis eam[d] dixiſſe virentibus, atque hominibus caeteriſque[e] animalibus: nec ſic aliis natio-

d. Ita pro *non* Goeſ. *voli nunc* Sang.
e. *biturificam* Goeſ.
f. *punicam* Br. *ſpongiam* Goeſ. *ſponigam* ex Sang. Gronou.
g. *baſiliſcam* P. *baliſcam* L. Goeſ. S.
h. *arelatam* I. B. Br. R. *arcaelatam* P.
i. *Nos quoque* om. I. B. Br. R.
k. *ne* Eaedem.
l. *cuius* L. *vel* Br.
m. *agricularum* P.
n. *inueterato* I. B. Br. R.
o. *naturali* P. I. I. *nāli* L.
p. *vel* I. B. Br. R.
q. *occaecata* I. B. Br. R. *ac cecata* L. *occaecatam* Sang.
r. *quae ſpectandi ſi qualitas in eo ſolo quod vineis deſtinaueris* inſ. L. quod lemma eſt in quibuſdam velut Br. vbi eſt *ſpectanda ſit*, capitis proximi cuius alioquin diviſionis hic nullum veſtigium. Et ipſum *Igitur* indicat, inſeri non debere. Caeterum quae ſuperſunt huius libri nullam capitis diſtinctionem habent aut veſtigium lemmatis: vt et maior pars libri proximi.
Cap. VIII. a. *occultis* P.
b. *reperiamus* P. abeſt I. B. R. Br.
c. *par eſt* B. R.
d. *eadem* P. R. *eandem* I. B. Br.
e. *celeriter* P.

nationibus regionibuſue proprias tribuiſſe dotes, vt aliis
in totum ſimilia munera denegaret. Quibuſdam genti-
bus numeroſam progenerandi [f] ſobolem dedit, vt Ae-
gyptiis et Afris [g], quibus gemini partus familiares [h],
ac pene [i] ſolennes ſunt: ſed et Italici generis eſſe voluit
eximiae foecunditatis Albanas Curiatiae [k] familiae trige-
minorum matres. Germaniam decorauit altiſſimorum 2
hominum exercitibus; ſed et alias gentes non in totum
fraudauit praecipuae ſtaturae [l] viris. nam et M. [m] Tul-
lius Cicero teſtis eſt Romanum fuiſſe [n] ciuem [o] Nae-
uium Pollionem [p] pede [q] longiorem quam quemquam
longiſſimum: et nuper ipſi [r] videre potuimus in appa-
ratu pompae Circenſium ludorum Iudaeae gentis homi-
nem proceriorem celſiſſimo Germano. Tranſeo ad 3
pecudes. Armentis ſublimibus inſignis Meuania eſt,
Liguria paruis: ſed et Meuaniae [s] bos humilis et Ligu-
riae nonnunquam taurus eminentis ſtaturae conſpicitur.
India perhibetur molibus ferarum mirabilis: pares [t] ta-
men in hac terra vaſtitate beluas [v] progenerari quis ne-
get? cum intra moenia noſtra natos animaduertamus
elephantos [x]. Sed ad genera frugum redeo. Myſiam 4
Libyamque largis aiunt abundare frumentis; nec tamen
Apulos [y] Campanoſque agros opimis [z] defici ſegetibus.
Tmolon [a] et Corycon [b] florere croco; Iudaeam et Ara-
biam pretioſis odoribus illuſtrem haberi: ſed nec no-
ſtram ciuitatem praedictis egere ſtirpibus. quippe com-

f. *generandi* I. B. Br. R. S.
g. *Aphris* I. I.
h. *familiarifer* I. Br.
i. *penes* B. R.
k. *curiaciae* R. *aequitiae* P. L. S.
l. *ſtature* B. R.
m. *M. Tullius* deeſt I. B. Br. R. S.
n. *ſe* I. B. R. Br.
o. *ciuem* omiſſ. P.
p. *Pullionem* P.
q. *pedem* P.
r. *ipſum* P.
s. *Maenaniae vos* P. *Meuania* Ienſ. Br.
t. *parua* P. *pares* I. B. Br. R. *peruſta enim* Sang. Vulgo *pari*.
v. *belluas* I. I. H. H.
x. *elephantes* P. deinceps *Sed* inſ. Goei. Sang.
y. Ita pro *Appulos* I. B. R. Br. G.
z. *optimis* I. B. R. S.
a. *Troclon* P. *trocolon* L.
b. *corycion florere croco* editt. praeter I. B. R. vnde Geſner edidit *flore crocco*.

pluribus [c] locis vrbis iam caſiam frondentem conſpicimus, iam tuream plantam [d], florenteſque hortos myr-
5 rha [e] et croco. His tamen exemplis nimirum admonemur, curae mortalium obſequentiſſimam eſſe Italiam, quae pene totius orbis fruges adhibito ſtudio colonorum [f] ferre didicerit. quo minus dubitemus [g] de eo fructu, qui velut indigena peculiariſque et vernaculus eſt huius ſoli. Neque [h] enim dubium eſt Maſſici [i] Surrentinique et Albani, atque Caecubi agri vites omnium, quas terra ſuſtinet, in [k] nobilitate vini principes eſſe [l].

IX. Foecunditas ab his forſitan deſideretur [a]: ſed et haec adiuuari poteſt cultoris induſtria. nam [b] ſi, vt paullo ante retuli, benigniſſima rerum omnium parens natura quaſque genteis atque terras ita muneribus propriis ditauit, vt tamen caeteras non in vniuerſum ſimilibus dotibus fraudaret: cur eam dubitemus etiam in vitibus praedictam legem ſeruaſſe? vt quamuis earum genus aliquod [c] praecipue foecundum eſſe voluerit, tanquam Bituricum aut baſilicum [d]; non tamen ſic Amineum ſterile reddiderit, vt ex multis millibus eius ne pauciſſimae quidem vites foecundae tanquam in Italicis [e]
2 hominibus Albanae illae ſorores reperiri [f] poſſint. Id [g] autem cum ſit veriſimile [h], tum etiam verum eſſe nos docuit experimentum, cum et in Ardeatino agro, quem multis temporibus ipſi [i] ante poſſedimus, et in Carſeolano

c. Ita pro *cum pluribus* P. S.

d. *planatam* P. *plantam mature ampliatam. florentiſque* I. B. R. Br.

e. *myrra* B. R.

f. *colorum* P.

g. Ita pro *addubitamus* Sang. *addubitemus* Br.

h. *Non* I. B. Br. R.

i. *marſici* I. B. Br. R.

k. *non vtilitate vini* P. S.

l. *eſſe. foecunditas ab his forſan deſideratur. Cap. 9. Quomodo Amineas feraces facias. Sed et cet.* I. B. R. *deſideretur* Br.

Cap IX. a. Ita Sang. teſte etiam Burm. ad Petronii cap. 130. Vulgo *forſan deſideratur*. Lipſ. etiam *deſideretur* habet et Bruſch.

b. *niſi, vt* I. B. Br. R. *nam vt* L. *nam ſicut* P. *niſi aut* Sang. *rettuli* Br. poſtea *gentis* Br.

c. *aliquid* Ienſ. Br.

d. *valiſcum* P. S. *baſiliae* R.

e. *locis* interſer. P.

f. *reperiri non poſſent* I. B. Br. R.

g. *Ita* P.

h. *veriſſimile* I. B. R.

i. *ipſi* omitt. I. B. Br. R. *ante* om. L. S.

lano itemque in [k] Albano generis Aminei vites [l] huiuſ-
modi notae habuerimus, numero quidem perpaucas,
verum ita fertiles, vt in iugo ſingulae ternas vrnas prae-
berent [m], in pergulis autem ſingulae denas amphoras
peraequarent. Nec incredibilis debet in Amineis haec 3
foecunditas videri. nam quemadmodum Terentius [n]
Varro et ante eum M. Cato poſſent [o] affirmare, ſexcen-
tenas [p] vrnas priſcis cultoribus ſingula vinearum iugera
fudiſſe, ſi foecunditas Amineis defuiſſet, quas plerum-
que ſolas antiqui nouerant? niſi ſi [q] putamus ea [r] quae
nuper ac modo plane [s] longinquis regionibus arceſſita [t]
notitiae noſtrae ſunt tradita, Biturici [v] generis aut baſi-
lici [x] vineta eos coluiſſe, cum vetuſtiſſimas quaſque vi-
neas adhuc exiſtimemus Amineas. Si quis ergo tales [y], 4
quales [z] paulo ante poſſediſſe me retuli [a], Amineas plu-
ribus vindemiis exploratas notet, vt ex his malleolos
feraciſſimos eligat, poſſit is [b] pariter generoſas vineas et
vberes efficere. Nihil enim dubium eſt, quin ipſa na-
tura ſobolem matri ſimilem eſſe voluerit. vnde etiam
paſtor ille in Bucolicis ait, *Sic canibus catulos ſimiles,*
ſic matribus hedos noram [c]. vnde ſacrorum certami- 5
num ſtudioſi perniciſſimarum quadrigarum [d] ſemina di-
ligenti obſeruatione cuſtodiunt, et ſpem futurarum vi-
ctoriarum concipiunt propagata ſobole generoſi armen-
ti. Nos quoque pari ratione velut olympionicarum
equarum, ita feraciſſimarum [e] Aminearum ſeminibus

k. *in* omiſſ. I. B. Br. R. S.

l. *vitis notas hab.* Br. *vites notatas* L. S.

m. *praebent* R.

n. *Varro Terentius* I. B. Br. R. S.

o. *poſſet* I. B. Br. R. S.

p. *ſexcenas* P. *ſexenas* L. *ſeptenas* I. B. Br. R. Goeſ. S.

q. *ſi* inſer. P. Goeſ. Sang. teſte etiam Heinſio ad Ouidii Heroid. IV. 111.

r. *eaque nuper* I. B. R.

s. *paleae* L. P. *palaeae* Sang. teſte Heinſio l. c.

t. *adcerſita* hic et al. L. *accerſita* al.

v. *vituri g. aubaliſci* Goeſ.

x. *baliſciuineas* L. *baliſci* Sang.

y. *talis* I. B. R. Br.

z. *qualis* P. abeſt I. B. R. Br.

a. *rettuli* I. B. Br. R.

b. *is* deficit I. B. R. *poſſit* ex Br. dedi pro *poſſet*.

c. *Noram* om. Goeſ. L. I. B. Br. R.

d. *quadrigenarum* P. S.

e. *ferociſſimarum.* L. I. B. Br. R.

electis largae vindemiae ſpem capiamus. Neque eſt quod temporis [f] tarditas quemquam deterreat: nam quidquid morae eſt, in exploratione ſurculi abſumitur.
6 Caeterum cum foecunditas vitis comprobata eſt, celerrime inſitionibus ad maximum numerum perducitur. Eius rei teſtimonium tu praecipue, Publi [g] Siluine, perhibere nobis potes, cum pulchre memineris, a me duo iugera vinearum intra tempus biennii ex vna praecoque vite, quam in Ceretano [h] tuo poſſides, inſitione facta
7 conſummata [i]. Quemnam igitur exiſtimas vitium numerum intra tantundem temporis interſeri poſſe duorum iugerum malleolis, cum ſint ipſa duo iugera vnius vitis progenies? Quare ſi, vt dixi, laborem et curam velimus adhibere, facile praedicta [k] ratione tam feraces Aminei generis vineas conſtituemus, quam Biturici aut baſilici [l]: tantum retulerit [m], vt in tranſferendis ſeminibus ſimilem ſtatum caeli locique et ipſius vitis habitum obſeruemus: quoniam [n] plerumque degenerat ſurculus, ſi aut ſitus [o] agri aut aeris qualitas repugnat [p],
8 aut etiam ſi ex arbore in iugum defertur. Itaque de frigidis in frigida, de calidis in ſimilia, de vineis [q] in vineas tranſferemus. magis tamen ex frigido ſtatu ſtirps Aminea poteſt calidum ſuſtinere, quam ex calido frigidum. quoniam cum omne vitis genus tum maxime praedictum naturaliter laetatur tepore potius quam frigore.
9 Sed et qualitas ſoli plurimum iuuat, vt ex macro aut mediocri tranſducatur in melius. nam quod aſſuetum eſt pingui, nullo modo maciem terrae patitur, niſi ſaepius ſtercores. Atque haec de cura eligendi malleoli genera-

f. *tempus tardum* L.
g. *Publi* deficit P.
h. *cretano* Com. Sphalma. *Cereno* ex Sang. Gronou.
i. *conſummata* I. Gr. G. *conſummataque* P. *conſumata* al.
k. *praedictam rationem* I. B. R. Br.
l. *baliſci* Goeſ. S. *baliſtini* L.
m. *rettulerit* P. *rettulit* I. B. R. Br.
n. *cum* I. B. R. Br.
o. *ſitu ſi agri etc.* P. *ſitu plaga: ac* I. B. R. Br.
p. Ita pro *repugnent* P. S. *repugnet* I.
q. *vinetis* P. Goeſ. S. deinde *quom omne vitis* Br. Ex Sangerm. *cum* addidi.

generatim praecepimus [r]. nunc illud proprie ſpecialiter, vt non ſolum ex foecundiſſima vite, ſed etiam [s] e vitis parte feraciſſima ſemina eligantur.

X. Feraciſſima autem ſemina ſunt, non vt veteres
auctores [a] tradiderunt, extrema pars eius [b], quod caput
vitis appellant, id eſt, vltimum et productiſſimum fla-
gellum: nam in eo quoque falluntur agricolae. Sed
erroris eſt cauſa prima ſpecies [c], et numerus vuarum,
qui plerumque conſpicitur [d] in [e] productiſſimo [f] ſarmen-
to. quae res nos decipere [g] non debet. id enim accidit [h]
non palmitis ingenita fertilitate, ſed loci opportunitate,
quia reliquas trunci partes humor omnis et alimentum,
quod a ſolo miniſtratur, tranſcurrit, dum ad vltimum
perueniat. naturali [i] enim ſpiritu omne alimentum vi- 2
rentis quaſi quaedam anima per medullam [k] trunci vel-
vti per [l] ſiphonem, quem [m] diabeten vocant mechanici,
trahitur in ſummum: quo cum peruenerit [n], ibi conſi-
ſtit, atque [o] conſumitur. Vnde etiam materiae vehe-
mentiſſimae reperiuntur aut in capite vitis aut in crure
vicino radicibus. Sed et hae [p] ſteriles, quae e duro ci- 3
tantur [q], ac duplici ex cauſa robuſtae [r] ſunt: quod a foetu

r. *praecipimus* B. R.

s. *et vitis* I. B. Br. R. S. ſed Sang. etiam *ex* ante *foecund.* omittit.

Cap. X. a. *auctores crediderunt* Br. *autores crediderunt* L. Sang. *autores* G. Gr. H. *anthores* A.

b. *eſt* L. P. Sang.

c. *ſpeties: numerus* Br.

d. *proſpicitur* I. B. Br. R. *conſicitur* Sang.

e. *in* om. I. B. Br. R. S.

f. *produtiſſimo* R. *podentiſſ.* L. *prudentiſſimo* Pol.

g. *nos non dec.* Br. *deſpicere* P. *non* om. Sang.

h. *adcidit non palmites* P. deinde *oportunitate* I. B. R. *opport.* Br.

i. *naturale* Br. deinde *amaena* P. prò *anima.*

k. *medulam* B. R.

l. *per* om. I. B. Br. R. *veluti ſi fons* Sang.

m. *quam cbabeten* I. B. Br. R. *que* P.

n. *peruenit* Sang.

o. *etiam* add. Br.

p. Ita pro *eae* ex I. B. Br. R. Geſner. pro *ſtirpes* ex Sang. *ſteriles* dedi.

q. *quae duro citantur* I. B. Br. R. *quae duro vtuntur ac duplici* Sang. *citantur ac* P. *vtantur* Goeſ. Igitur *ac* addidi.

r. Ita pro *probatae ſunt* ſcripſi ex Sang. ex quo tamen Gronou. *ac robuſtae* laudauit.

vacant, quodque [s] ex proximo terrae integro atque
illibato ſucco aluntur: et illae fertiles ac firmae, quia [t]
e tenero prorepunt, et quidquid, vt ſupra dixi, ad eas
alimenti peruenit, indiuiduum eſt. Mediae ſunt ma-
cerrimae, quia [v] tranſcurrit hinc parte aliqua interce-
4 ptus, illinc [x] ad ſe tractus humor. Non debet igitur
vltimum flagellum quaſi foecundum obſeruari, etiam
ſi [y] plurimum afferat; ſiquidem loci vbertate in fru-
ctum cogitur: ſed id ſarmentum quod media vite ſi-
tum, nec [z] importuna quidem parte deficit, ac nume-
roſo foetu benignitatem ſuam oſtendit. Hic ſurculus
translatus [a] rarius degenerat, quoniam ex deteriore ſta-
tu meliorem ſortitur. ſiue enim paſtinato [b] deponitur,
ſiue trunco inſeritur, largioribus ſatiatur alimentis, quam
5 prius, cum eſſet in egeno. Itaque cuſtodiemus, vt ex [c]
praedictis locis, quos humeros [d] ruſtici vocant, ſemina
legamus, ea tamen, quae attuliſſe fructum antea anim-
aduerterimus [e]. nam ſi foetu vacua ſint, quamuis lau-
dabilem partem vitis nihil cenſemus ad feracitatem con-
ferre malleolo. quare vitioſiſſima eſt eorum agricola-
rum opinio, qui minimum referre credunt, quot [f] vuas
ſarmentum habuerit, dum ex vite fertili legatur et non
ex duro trunco enatum, quod pampinarium vocant.
6 Haec autem opinio, quae orta eſt ex inſcitia [g] ſeminum
eligendorum, primum parum [h] foecundas vineas, de-
inde

s. *quod quae* Br.

t. *quae tenero* I. B. Br. R. *qui et tenero* P. deinde *quicquid* Br. *elementi* Sang.

v. *qua* I. B. Br. R. *quas* Goeſ. *acerrimae quas* Sang.

x. *in linc ad ſe* P. *ad ſe* etiam Goeſ. Sang. Vulgo *a ſe.*

y. *etiam cum* Sang.

z. Ita pro *non* ex L. et P. Geſner. *ne importuna* Goeſ. Sang.

a. *tranſſatus* neſcio vnde Geſner laudat; deinceps *minus degen.* L. P. poſtea *quoniam* ex Sang. pro *cum* dedi. *quo in exteriori ſtatu* Lipſ.

b. *paſtinatio* P.

c. Ita pro *a* Sang.

d. Ita pro *humeroſos* Sang. Poſt *legamus* addidi *ea.* Sang. *legamus ea quae tamen* habet. Ex quo tamen *vt praedictis* — *legamus quae tamen tuliſſe* Gronou.

e. *animaduertimus* Ienſ. Pol. *animaduertemus* Sang. qui cum P. omittit *antea.*

f. *quod* I. B. R.

g. *inſcientia* I. B. Br. R. Goeſ. S.

h. *parant infecundas* Lipſ.

inde etiam nimis ſteriles reddit. Quis enim omnino
iam per tam longam ſeriem annorum agricola [i] malleo-
lum legentibus praecepit ea, quae paulo ante retulimus?
Immo quis non imprudentiſſimum quemque, et eum
qui nihil aliud operis facere valeat, huic negotio dele-
gat? Itaque ex hac conſuetudine veniunt imprudentiſſi-
mi ad rem maxime neceſſariam; deinde etiam infirmiſ-
ſimus et [k] inutiliſſimus quiſque, vt dixi, qui nullum
alium laborem ferre queat, huic officio applicatur [l].
Is porro etiam ſi quam ſcientiam eligendi malleoli ha- 7
bet, eam propter infirmitatem diſſimulat, ac ſuperpo-
nit [m]: et vt numerum, quem villicus imperauit, exple-
re poſſit, nihil curioſe nihil religioſe adminiſtrat: vnum-
que eſt ei propoſitum, peragere [n] laboris [o] ſui penſum:
cum tamen, vt et [p] ſciat [q], et quod ſcit [r] exequatur,
hoc ſolum praeceptum a magiſtris acceperit [s], ne pam-
pinariam virgam deplantet, caetera omnia vt ſeminibus
contribuat [t]. Nos autem primum rationem ſecuti, nunc 8
etiam longi temporis experimentum, non aliud ſemen
eligimus, nec frugiferum eſſe ducimus, niſi quod in
parte genitali fructum attulerit. Nam illud quidem [v],
quod loco ſterili laetum robuſtumque ſine foetu proceſ-
ſit, fallacem foecunditatis imaginem praefert [x], nec vl-
lam generandi vim poſſidet. Id procul dubio verum 9
eſſe ratio nos admonet, ſi modo vt in corporibus noſtris
propria ſunt officia cuiuſque membri, ſic et frugifera-
rum ſtirpium partibus propria munia. Videmus homi-

i. Ita Sang. pro *agricolae — legenti.* deinceps *praeſicit* P. Poſtea *paulo* ex Br. vt fere vbique dedi. *rettulimus* eadem Bruſch.

k. Ita pro *infirmiſſimi: nam et:* ſcripſi. *in firmiſſimam inutiliſſimus* I. B. Br. R.

l. *applicetur* I. B. Br. R.

m. Ita pro *aut ſeponit* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.

n. *peregere* Br.

o. Ita pro *operis* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.

p. *et* om. I. B. Br. R. H.

q. *ſciat, quod exequatur* I. B. Br. R. *et quod ſciat ſequatur et* Goeſ. *ſciat exſequatur et* Sang. ſed *ſciat ſequatur et* Gronou.

r. *ſciat* Pol.

s. Ita, pro *accepit* Goeſ. *accipit* I. B. Br. R. S.

t. *tribuat* Eaedem. deinceps *primo* Sang.

v. *quidem* om. Eaedem.

x. *praebet* I. B. Br. R.

nibus inſpiratam velut aurigam rectricemque membrorum animam, ſenſuſque [y] iniectos ad ea diſcernenda, quae tactu, quaeque naribus auribuſque et oculis indagantur; pedes ad greſſum compoſitos, brachia [z] ad complexum [a]: ac ne per omnes vices miniſteriorum vagetur inſolenter oratio, nihil aures agere valent, quod eſt oculo-
10 rum, nihil oculi, quod [b] aurium; nec generandi quidem data eſt facultas manibus aut plantis: ſed quod hominibus ignotum voluit eſſe genitor vniuerſi, ventre protexit [c]; vt diuina praedita [d] ratione rerum aeternus [e] opifex, quaſi quibuſdam ſecretis corporis in arcano atque operto ſacra illa ſpiritus elementa cum terrenis primordiis miſceret [f], atque hanc [g] animantis machinae
11 ſpeciem effingeret. Hac lege pecudes ac virgulta progenuit, hac vitium genera figurauit, quibus eadem ipſa mater ac parens primum radices velut fundamenta quaedam iecit, vt iis quaſi pedibus inſiſterent: truncum deinde ſuperpoſuit velut quandam ſtaturam corporis et habitus: mox ramis diffudit quaſi brachiis: tum caules et pampinos elicuit velut palmas [h]. eorumque alios [i] fructu donauit, alios [i] fronde ſola veſtiuit ad protegendos tu-
12 tandoſque partus. Ex his igitur, vt ſupra diximus, ſi non ipſa membra [k] genitalia conceptu atque foetu grauida ſed tanquam tegmina et vmbracula eorum, quae fructibus vidua ſunt, legerimus, vmbrae ſcilicet non
13 vindemiae laborauerimus [l]. Quid ergo eſt? cur quamvis non ſit e duro pampinus ſed e tenero natus, ſi tamen orbus eſt, etiam in futurum quaſi ſterilis damnatur

y. *que* omiſſ. I. B. Br. R. *ſenſus in lectos* L.

z. *blachia* hic et p. p. L.

a. *amplexum* I. B. R.

b. *eſt* interpon. I. B. Br. R. verba: *oculorum, nihil oculi quod* omitt. Sang.

c. *proceſſit* L. Antea *vniuerſis* male. Sang.

d. *praedicta* I. B. Br. R. *praedita* L. Vulgo *praeditus*.

e. *aeterna* L. I. B. R. Br.

f. *miniſtret* L.

g. *hoc animantis imagine ſpecie* Goeſ. S. *hoc* etiam L.

h. *palmas eorum. Quae* I. B. Br. R. In Sang. eſt: *cum pampinos elicuit.*

i. *alius* P.

k. *menbra* Br.

l. *laboranimus* P. Noſtram habet S. pro *laborabimus*.

tur [k] a nobis? Modo enim diſputatio noſtra colligebat vnicuique corporis parti proprium eſſe attributum officium, quod ſcilicet ei conuenit; vt malleolo quoque, qui opportuno loco natus eſt, foecunditatis vis adſit, etiam ſi interim[l] ceſſet a partu. Nec ego abnuerim [m] 14
hoc me inſtituiſſe [n] argumentari. ſed et illud maxime profiteor, palmitem quamuis frugifera parte enatum, ſi fructum non attulerit, ne vim quidem foecunditatis habere. Nec hoc illi ſententiae repugnat. nam et homines quoſdam non poſſe generare, quamuis omnium membrorum numero conſtante, manifeſtum eſt; ne ſit incredibile, ſi genitali loco virga nata fructu careat, carituram quoque eſſe [o] foetu. Itaque vt ad 15
conſuetudinem agricolarum reuertar, eiuſmodi ſurculos, qui nihil attulerint, ſpadones appellant: quod non facerent, niſi eos ſuſpicarentur inhabiles frugibus. quae et ipſa appellatio rationem mihi ſubiecit non eligendi malleolos quamuis probabili parte vitis enatos, ſi fructum non tuliſſent. quanquam et hos ipſos [p] ſciam non in totum ſterilitate affectos. nam confiteor pampinarios quoque, cum e duro prorepſerint [q], tempore anni ſequentis acquirere foecunditatem, et ideo in [r] reſecem ſubmitti, vt progenerare poſſit. Verum eiuſmodi par- 16
tum comperimus, non tam ipſius reſecis, quam materni eſſe muneris. Nam quia inhaeret ſtirpe ſuae, quae eſt natura ferax, miſtus adhuc parentis alimentis [s], et foecundi [t] partus ſeminibus ac velut altricis vberibus eductus, paullatim fructum ferre condiſcit. At [v] quae citra

m. Vulgo interſertum *in* om. I. B. Br. R. Goeſ. L.

n. *inſtituiſſe* I. B. Br. R. Goeſ. L. S. Vulgo *inſtitiſſe.*

o. *eſſe* abeſt I. B. Br. R. S. deinceps *tulerunt* Sang.

p. *ipſos* inſ. Goeſ. S. *quamquam* Br.

q. *proreſſerint* P. *proceſſerint* I. B. Br. R. *prorepſ. ſementis acquir.* L. *ſementis adquirere* S.

r. *in* deeſt I. B. Br. R. *in reſicendum mittit* P. *reſicendum mitti* Sang.

s. *elementis* L. I. B. Br. R. S.

t. *foecundis paſtus* L. I. B. Br. R. *foecundis* etiam Sang.

v. *Atque citra etc.* I. B. Br. R.

citra [x] naturae quandam pubertatem immatura atque in-
tempeſtiua planta direpta trunco vel terrae vel etiam
ſtirpi reciſae [y] inſeritur, quaſi puerilis aetas ne ad coi-
tum quidem nedum [z] ad conceptum habilis vim gene-
randi vel in totum perdit, vel certe minuit. Quare
17 magnopere cenſeo in eligendis [a] ſeminibus adhibere cu-
ram, vt e fructuoſa parte vitis palmites legamus eos,
qui futuram foecunditatem iam dato [b] fructu promit-
tunt. Nec tamen contenti ſimus ſingulis vuis, maxi-
meque probemus [c] eos, qui numeroſiſſimis foetibus
conſpiciuntur. An non [d] opilionem laudabimus ex ea
matre ſobolem propagantem, quae geminos enixa ſit;
et caprarium ſubmittentem foetus earum pecudum,
quae trigemino partu commendantur? videlicet quia
ſperat [e] parentum foecunditati prolem [f] reſponſuram.
18 Et nos ſequemur [g] in vitibus hanc ipſam rationem, tan-
to quidem magis, quod compertum habemus [h], natu-
rali quadam malignitate deſciſcere [k] interdum quamuis
diligenter probata ſemina: idque nobis poeta velut ſur-
dis veritatis inculcet [l] dicendo, *Vidi lecta diu, et multo
ſpectata labore degenerare tamen, ni vis humana quot-
annis maxima quaeque manu legeret. ſic omnia fatis in
peius ruere, ac retro ſublapſa referri.* Quod non tan-
tum de [m] ſeminibus leguminum, ſed [in] tota [n] agrico-
19 lationis ratione dictum eſſe intelligendum eſt. Si mo-
do longi temporis obſeruatione comperimus, quod
certe

x. *citra naturae quandam pubertatem* deſunt P.
y. *recaeſae* I. B. Br. R.
z. *ne dum* diuiſ. I. B. R. I. I. H.
a. *eligendi* I. I. Deinde *vt e* pro *vti* dedi ex Sang.
b. Ita pro *toto* Sang. *in dato* Goeſ.
c. *vochemus* L. *praebemus* P.
d. *non* omiſſ. I. B. Br. R. S.
e. Vulgo *quaſi ſemper ſit* I. B. Br. R. *quaſi ſemper eſt*. Mecum L. Goeſ. Sang.
f. Ita pro *proles reſponſura* L. Goeſ. Sang. P. niſi quod *frecunditati prolem reſconla* Sang.
g. Ita pro *ſequamur* I. B. Br. R. Sang.
h. Ita pro *habeamus*. Sang. *habeam* I. B. Br. R.
k. *deſiſcere* I. B. Br. R. *deſiſtere* L.
l. *inculcet* Goeſ. *incolcet diligendo* Sang. Vulgo *indulget*.
m. *de* om. I. B. Br. R.
n. Ita pro *totam — rationem* Sang. *tota agricolatione ſpatione* Goeſ. *in* incluſi.

certe comperimus, eum [o] malleolum, qui quatuor vuas
tulerit, deputatum et in terram depoſitum, a foecundi-
tate materna ſic degenerare, vt interdum ſingulis, non
nunquam etiam binis vuis minus afferat. In quantum 20
autem cenſemus defecturos [p] eos, qui binos aut fere
ſingulos foetus in matre tulerint, cum etiam feraciſſimi
tranſlationem ſaepe reformident [q]? itaque huius ratio-
nis demonſtratorem magis eſſe me quam inuentorem,
libenter profiteor: ne quis exiſtimet, fraudari maiores
noſtros laude merita. nam id ipſum ſenſiſſe [r] eos non
dubium eſt, quamuis nullo alio ſit ſcripto proditum,
exceptis quos [s] retulimus numeros Virgilii, ſic [t] tamen
vt de ſeminibus leguminum praecipiatur. Cur enim 21
aut e duro natam virgam, aut etiam ex foecundo mal-
leolo, quem ipſi probaſſent, deciſam ſagittam repudia-
bant, ſi nihil intereſſe ducebant [v], ex quo loco ſemina
legerentur [x]? Num [y] quia vim foecunditatis certis quaſi
membris ineſſe non dubitabant, idcirco [z] pampinarium
et ſagittam velut inutiles ad deponendum prudentiſſime
damnauerunt? Quod ſi ita eſt, nihil dubium eſt, mul-
to magis ab his improbatum eſſe [a] etiam illum palmitem,
qui frugifero loco natus fructum non attuliſſet. Nam 22
ſi ſagittam, id eſt ſuperiorem partem malleoli, vitupe-
randam cenſebant [b], cum eſſet eadem pars ſurculi frugi-
feri, quanto magis vel ex optima vitis parte natum fla-
gellum [c], ſi eſt ſterile, improbatum ab his ratio ipſa
declarat? Niſi tamen, quod eſt abſurdum, crediderunt
id

o. *cum* I. B. Br. R. Gr.

p. *deſpecturos* I. B. Br. R. *de-ſtitutos* L. *deſcituros* P.

q. *formident* I. B. Br. R. S.

r. Ita pro *cenſuiſſe* I. B. Br. R. L. Goeſ. S.

s. Ita pro *quae ret. metris* Sang. idem *Vergilii*. Polit. etiam *quos* habet.

t. *hic* L. *ſic* Sang. Vulgo *et hic.*

v. *dicebant* al. praet. Goeſ. L. I. B. Br. R. S.

x. *eligerentur* I. B. Br. R.

y. Ita pro vulgato *Nunc* recte I. B. R. Br.

z. *iccirco* I. B. Br. R. I. I. *eam* — *abſciſum* Sang.

a. *eſſet* P.

b. *fieri* interſer. I. B. R. Br.

c. *fragellum* L. hic et alias not. φραγέλλιον.

id [d] tranſlatum et abſciſſum a ſua ſtirpe, deſtitútumque materno alimento, frugiferum [e], quod in ipſa matre nequam fuiſſet. Atque haec [et] forſitan pluribus dicta ſunt, quam exigebat ratio veritatis: minus tamen multis, quam poſtulabat praue detorta et inueterata opinio ruſticorum.

XI. Nunc ad reliquum ordinem propoſitae diſputationis redeo. Sequitur hanc eligendi malleoli curam paſtinationis officium: ſi tamen ante de qualitate ſoli conſtiterit. nam eam [a] quoque plurimum et bonitati et largitati frugum conferre, nihil dubium eſt. ac [b] prius, quam ipſum ſolum perſpiciamus, illud antiquiſſimum cenſemus, rudem potius eligendum agrum, ſi ſit facul-
2 tas, quam vbi fuerit ſeges aut arbuſtum. nam de vinetis, quae longo ſitu exoleuerunt, inter omnes auctores conſtitit, peſſima eſſe ſi reſerere velimus. quod et inferius ſolum pluribus radicibus ſit impeditum ac velut irretitum, et adhuc non amiſerit virus et cariem illam vetuſtatis, quibus hebetata quaſi aliquibus venenis humus
3 torpeat [d]. Quam ob cauſam ſilueſtris ager praecipue eſt eligendus, qui etiam ſi frutetis aut arboribus obſeſſus [e] eſt, facile extricatur, quod ſuapte natura quaecunque gignuntur, non penitus nec in [f] profundum radices agunt, ſed per ſummum [g] terrae diſpergunt atque deducunt, quibus ferro reciſis atque extirpatis, purum [h] quod ſupereſt inferioris ſoli, raſtris licet effodere, et in fermentum congerere atque componere: ſi tamen rudis terra non ſit. proximum eſt vacuum [i] arboribus aruum.

d. *cum* I. B. Br. R.
e. *frugifero: quin ipſam matrem nequam fuiſſe* I. B. R. Br. S.
Cap. XI. a. *eum* Victor. et reliqq. ante Geſnerum.
b. *ne plus quam* L. deinceps poſt *ipſum* addidi ex Sang. *ſolum.*
c. *plurimis* Br. S.
d. *torreat* P.
e. *obpreſſus* L. *oppreſſus* P. *frutectis* Sang.
f. *in* om. Sang. teſte etiam Heinſio ad Ouidii Metam. II. 583.
g. *ſummam* I. B. Br. R. S. *ſumma* Sang.
h. Ita pro *parum* P. et Sang.
i. *nouatuum* L. *vacuum ab arb.* S.

aruum. ſi nec hoc eſt, rariſſimum [k] arbuſtum vel oli-
vetum melius [l] tamen vetus oliuetum quod non fuerit
maritum, vineis deſtinatur. Vltima eſt, vt dixi, con- 4
ditio reſtibilis vineae. nam ſi neceſſitas facere cogit,
prius quicquid eſt reſiduae vitis extirpari debet: deinde
totum ſolum ſicco [m] fimo, aut ſi id non ſit, alterius
generis quam recentiſſimo ſtercorari [n], atque ita con-
verti [o], et diligentiſſime refoſſae omnes radices in ſum-
mum regeri atque comburi: tunc [p] rurſus vel ſtercore
vetuſto, quia non gignit herbas, vel de vepribus egeſta
humo paſtinatum large contegi [q]. At vbi pura noua- 5
lia et ab [r] arboribus ſunt libera, conſiderandum eſt an-
te, quam paſtinemus, ſurcularis necne ſit terra: idque
facillime exploratur per ſtirpes, quae ſua ſponte proue-
niunt. Neque enim eſt vllum [s] tam [t] viduum ſolum
virgultis, vt non aliquos ſurculos progeneret, tanquam
piros ſilueſtres et prunos, vel rubos certe. Nam haec
quamuis genera ſpinarum ſint, ſolent tamen fortia et
laeta et grauida fructu conſurgere. Igitur ſi non retor- 6
rida nec [v] ſcabra, ſed leuia et nitida, et prolixa foecun-
daque viderimus, eam intelligemus eſſe terram ſurcu-
larem. Sed hoc in totum [x]: at illud, quod vineis
praecipue eſt idoneum, proprie conſiderandum, vt
prius retuli, ſi facilis eſt humus et modice reſoluta,
quam diximus [y] pullam vocitari: nec quia ſola ea [z], ſed
quia ſit habilis maxime vinetis. Quis enim vel medio- 7
cris

k. *rar.* om. I. B. Br. R.

l. *melius tamen vetus oliuetum* addidi ex L. Goeſ. S. I. B. Br. R.

m. *totum fimo ſolum fimo* Sang. qui deinceps om. *id.*

n. *ſtercore* I. B. Br. R. L. *ſtercerari* Sang.

o. *conuerri* I. B. R. recte Br. *conuerrit* P. *conuertit* L. deinceps vulgo *refoſſas.*

p. *tum* I. B. Br. R.

q. *contegit* vel *contegat* P.

r. *et ab* addidi ex I. B. Br. R. S. teſte etiam Heinſio ad Ouidii Faſt. III. 582. et Goeſ.

s. *illud* L. *vllum eſt* Br.

t. *diu* vulgo additum om. I. B. Br. R. L. S.

v. Ita pro *et ſcabra* Sang. *retorridet ſcabras et leuia* L. P. Deinde *intelligimus* Br.

x. Vulgo *totum ad illud.* Poſtea *rettuli* Br.

y. *dicimus* I. B. Br. R.

z. *ea* om. P.

cris agricola neſciat, etiam duriſſimum tophum [a] vel carbunculum, ſimulatque [b] ſunt confracti, et in ſummo regeſti [c], tempeſtatibus et gelu [d] nec minus aeſtiuis putreſcere caloribus ac reſolui; eoſque [e] pulcherrime radices vitium per aeſtatem refrigerare, ſuccumque retinere? quae res alendo ſurculo ſunt accommodatiſſimae. Simili quoque de cauſa probari ſolutam glaream calculoſumque agrum et mobilem lapidem: ſi tamen haec [f] pingui glebae permiſta ſunt, nam eadem ieiuna [g] ma-
8 xime culpantur. Eſt autem, vt mea quoque [h] fert opinio vineis amicus etiam ſilex, cui [i] ſuperpoſitum eſt modicum terrenum, quia frigidus et tenax humoris per ortum caniculae non patitur [k] ſitire radices. Hyginus quidem ſecutus Tremellium, praecipue montium ima, quae [l] a verticibus defluentem humum receperint, vel etiam valles, quae fluminum alluuie [m] et inundationibus concreuerint, aptas eſſe vineis aſſeuerat [n], me non
9 diſſentiente. Cretoſa humus vtilis habetur viti: nam per ſe ipſa creta, qua vtuntur figuli, quamque nonnulli argillam vocant, inimiciſſima eſt: nec minus ieiunus ſabulo, et quicquid, vt ait Iulius Atticus, retorridum ſurculum facit, id autem ſolum vel vliginoſum eſt [o], vel ſalſum [p]; amarum etiam, vel [q] ſiticuloſum, et peraridum. nigrum tamen et rutilum ſabulonem, qui ſit [r] viuidae terrae permiſtus, probauerunt antiqui. nam carbun-

a. *tuphum* P. *tufum* S.
b. *ſimulatque ſi ſint* I. B. Br. R. L.
c. *reſiſtere te nec minus* L.
d. Ita pro *geluue* I. B. Br. R. S.
e. *eumque* I. B. Br. R. deinde *olendo* Br.
f. *et* I. B. Br. R.
g. *ieiunia* Eaedem.
h. *quoque* addidi ex Iiſdem et Goeſ. Sang.
i. *cum* Br.
k. *patiatur* I. B. Br. R. Deinde *Higinus* Eaedem aliae ante Geſn. *Higinius* Goeſ. Sang. *Hyginus.* Br. *Tremelium.*
l. *quod* I. B. Br. R. omiſſo *a.* Etiam S. *a* om. deinde *reciperent* Eaedem.
m. *adiuuet inund.* Lipſ.
n. *de vino* L.
o. *ſolum vligin. eſt, vel amarum, et vel ſalſum, vel ſiticuloſum etc.* I. B. R. Br. *et vel ſiticul.* Commel.
p. Ita Goeſ. et Sang. Vulgo *ſalſum, vel amarum etiam.*
q. Sic Goeſ. et L. et alii a. G.
r. Vulgo *humidae* eſt. *ſit viuide* P. *viuidae* etiam Goeſ. et Heinſ. ad Ouid. Faſt. 3. 238. *Quis ſit viuidat* L.

carbunculoſum agrum, niſi [s] ſtercore adiuues [t], ma-
cras vineas efficere dixerunt. Grauis eſt rubrica, vt 10
idem Atticus ait, et ad comprehendendum [v] radicibus
iniqua. Sed alit eadem vitem, cum tenuit, verum
eſt in opere difficilior, quod neque humentem fodere
poſſis, quod ſit glutinoſiſſima, nec nimium ſiccam [x],
quia vltra modum praedura.

XII. Sed ne nunc per infinitas terreni ſpecies euage-
mur, non intempeſtiue commemorabimus [a] Iulii Grae-
cini conſcriptam velut formulam, ad quam poſita eſt
limitatio [b] terrae vinealis. Idem enim Graecinus ſic
ait: Eſſe aliquam terram calidam vel frigidam, humi-
dam vel ſiccam, raram vel denſam, leuem aut grauem,
pinguem aut macram: ſed neque nimium calidum ſo-
lum poſſe tolerare vitem, quia inurat; neque praegeli-
dum, quoniam velut [c] ſtupentes et congelatas radices
nimio frigore moueri non ſinat; quae [d] tum demum ſe
promunt, cum modico tepore euocantur. Humorem
terrae iuſto maiorem [e] putrefacere depoſita ſemina: rur- 2
ſus nimiam ſiccitatem deſtituere plantas [f] naturali ali-
mento, aut [g] in totum necare, aut ſcabras et retorri-
das facere: perdenſam humum caeleſteis [h] aquas non
ſorbere, nec facile perflari, facillime [i] perrumpi, et
praebere rimas, quibus ſol ad radices ſtirpium penetret;

s. *niſi ſi* I. B. R. Br.

t. Ita pro *inues* Goeſ. Sang. *adiuuas* I. B. Br. R. *inues rediuiuus macras* P.

v. *comprendendum* I. B. R. Br.

x. *ſicca* I. B. R. Br.

Cap. XII. a. *commemorauimus* P.

b. *imitatio* I. B. Br. R. Goeſ. *eſtimatio referre terrae etc.* P. L. *eſtimatio* etiam Sang.

c. *quom velut ſtupentis* Br. *vel ſtupentis vel congelatis nimis frigore* Lipſ. *vel* etiam Pol.

d. Ita I. B. Br. R. L. S. pro vulgatis: *neque humidum, quoniam cum ſe promunt vites, modico tepore euocant humorem.* niſi quod *tempore* I. B. Br. R. Sang. *euocat* I. B. R. *euocant* Br. *euocantur* Sang. qui *demum* omittit.

e. Ita pro *maiorem qui putrefacit* I. B. Br. R. L. S. niſi quod *depoſita* om. I. B. R. habet Br.

f. Vulgo additum *dicit* om. I. B. Br. R. L. S.

g. *vt* P.

h. *caeleſtis* Br.

i. *facilime* Br. G. Gr. St. *facile* Commel.

eandemque [k] velut conclauſa et coarctata ſemina com-
3 primere atque ſtrangulare: raram ſupra modum velut
per infundibulum tranſmittere imbres, et ſole ac vento
penitus ſiccari atque exoleſcere [l]: grauem terram vix
vlla cultura vinci; leuem [m] vix vlla ſuſtineri: pinguiſſi-
mam et laetiſſimam luxuria, macram ac tenuem ieiunio
laborare. Opus eſt [n], inquit, inter has tam diuerſas
inaequalitates magno temperamento, quod in corpori-
bus quoque [o] noſtris deſideratur, quorum bona valetu-
do calidi et frigidi, humidi et aridi, denſi et rari certo
4 et quaſi examinato modo continetur. Nec tamen hoc
temperamentum in terra, quae vineis deſtinetur, pari
momento libratum eſſe [p] debere ait, ſed in alteram par-
tem propenſius; vt calidior terra ſit quam frigidior,
ſiccior, quam humidior, rarior quam denſior, et ſi
qua ſunt his ſimilia, ad quae contemplationem ſuam
5 dirigat, qui vineas inſtituet. quae cuncta, ſicut ego
reor, magis proſunt, cum ſuffragatur etiam ſtatus cae-
li: cuius quam [q] regionem ſpectare debeant vineae [r],
vetus eſt diſſenſio, Saſerna [s] maxime probante ſolis or-
tum, mox deinde meridiem, tum occaſum: Tremel-
lio [t] Scrofa praecipuam poſitionem meridianam cen-
ſente: Virgilio de induſtria occaſum ſic [v] repudiante,
Neue tibi ad ſolem vergant vineta cadentem: Democri-
to et Magone laudantibus caeli plagam ſeptentrionalem,
quia exiſtiment ei ſubiectas feraciſſimas fieri [x] vineas,
6 quae tamen bonitate vini ſuperentur. Nobis in vniuer-
ſum praecipere optimum viſum eſt, vt in locis frigidis
meridia-

k. Vulgo *eademque.* deinde *cohortata* Br. *cohortatam* Ienſ. *coartatam* B. R.

l. Ita pro *ex areſcere* I. B. Br. R. *exrareſcere* Sang. deinde *vllam culturam* I. B. Br. R.

m. Ita pro *vincibilem; leuem* Sang. *leuem* om. I. B. Br. R. Lipſ. vnde patet origo erroris.

n. *eſt* om. I. B. R. habet Br.

o. *noſtris quoque* Br. *deſyderatur — valit* Br.

p. *eſſet deberent* P.

q. Ita pro *regionem, quam* Goeſ.

r. vnice I. B. Br. R. *debent* Br. deinde *diſſentio* P.

s. *Sarſena* B. R.

t. *Tremellius* Ienſ. *Tremelius* Br. deinde Br. S. *deinde induſtria.*

v. *ſic* om. Gr.

x. *fieri* om. I. B. Br. R.

meridiano vineta ſubiiciantur; tepidis orienti aduertantur [y]: ſi tamen non infeſtabuntur Auſtris Euriſque [z], velut orae maritimae in Baetica. Sin autem regiones praedictis ventis [a] fuerint obnoxiae, melius Aquiloni vel Fauonio committentur. nam feruentibus prouinciis, vt Aegypto [b] et Numidia [c], vni ſeptentrioni rectius opponentur [d]. Quibus omnibus diligenter exploratis, tum demum paſtinationem ſuſcipiemus.

XIII. Eius autem ratio cum Italici generis futuris
agricolis tum etiam prouincialibus tradenda eſt: quoniam [a] in longinquis [b], et remotis fere [c] regionibus
iſtud genus vertendi et ſubigendi agri minime vſurpatur [d], ſed aut ſcrobibus aut ſulcis plerumque vineae conſeruntur. [Scrobibus vineta [e] ſic ponuntur [f].] Quibus vi- 2
tem [g] mos eſt ſcrobibus deponere, fere per tres longitudinis [h], perque duos pedes [i] in altitudinem cauato ſolo, quantum latitudo ferramenti patitur, malleolos
vtrinque iuxta latera foſſarum conſternunt, et aduerſis
ſcrobium [k] frontibus curuatos erigunt. duabuſque gemmis ſupra terram eminere paſſi [l] repoſita [m] humo caetera coaequant: quae [n] faciunt in eadem linea intermiſſis
totidem pedum ſcamnis, dum peragant ordinem. Tum 3
deinde relicto ſpatio, prout cuique mos eſt vineas colendi vel aratro vel bidente, ſequentem [o] ordinem inſti-

y. *vertantur* Eaed. paulo antea *ſubiacent* Sang.
z. *aeriſque* vel *auriſque* P.
a. *ſunt his* add. P. deinde *commitentur* Br.
b. *egypto* R.
c. *numidiae* I. B. Br. R.
d. *opponetur* Eaedem.
Cap. XIII. a. *cum* I. B. Br. R.
b. *partibus* add. Eaedem.
c. *fere* ex P. Goeſ. S. addidi.
d. *vſurpatus* P. deinceps *plerunque* Br.
e. *vinea* I. B. Br. R. S.
f. *ponitur* iidem libri.
g. *autem* iidem libri. *autem de menſura* Lipſ. ſed *de menſura ſcrobum* ante *Quibus vitem* collocat Sang. velut lemma.
h. Vulgo additum *pedes* om. I. B. Br. R. S. et.
i. poſt *duos* collocant.
k. *ſcrobum* P.
l. *paſſim* I. B. Br. R.
m. *repoſito* Ienſ. deinceps *ſcamnis — perragant* Br.
n. *coaequam faciunt* Sang. poſtea vulgo *colenti vel.*
o. *vel ſequentes* I. B. Br. R. *ſequente* S. Vulgo *perſequentes.*

tuunt [p]. Et ſi foſſore [q] tantum terra verſetur, mini-
mum [r] eſt quinque pedum interordinium, ſeptem ma-
ximum: ſin [s] bubus et aratro, minimum eſt [t] ſeptem
4 pedum, ſatis amplum decem. Nonnulli tamen omnem
vitem per denos pedes in quincuncem diſponunt, vt
more noualium terra tranſuerſis aduerſiſque ſulcis pro-
ſcindatur. Id genus vineti non conducit agricolae, niſi
vbi laetiſſimo ſolo vitis amplo incremento conſurgit [v].
At qui paſtinationis impenſam reformidant, ſed aliqua
tamen parte paſtinationem imitari ſtudent, paribus al-
ternis ſpatiis omiſſis ſenum pedum latitudinis ſulcos di-
rigunt [x], fodiuntque et exaltant in tres pedes, ac per
5 latera foſſarum vitem vel malleolum diſponunt. Aua-
rius quidam [y] dupondio [z] et dodrante altum ſulcum, la-
tum pedum quinque faciunt: deinde ter tanto amplius [a]
ſpatium crudum relinquunt: atque ita ſequentem ſul-
cum infodiunt [b]. quod cum per definitum [c] vinetis lo-
cum fecerunt in lateribus ſulcorum viuiradices vel deci-
ſos quam recentiſſimos palmites nouellos erigunt, con-
ſitis compluribus [d] inter ordinaria ſemina malleolis,
quos, poſtea quam conualuerint, crudo ſolo, quod
emiſſum eſt, tranſuerſis ſcrobibus propagent, atque or-
dinent vineam paribus interuallis. Sed eae [e], quas re-
tulimus, vinearum ſationes, pro natura et benignitate
cuiuſque regionis aut vſurpandae aut repudiandae ſunt
6 nobis. Nunc paſtinandi agri propoſitum eſt rationem
tradere. Ac primum omnium [f] vt ſiue arbuſtum ſiue
ſilue-

p. *inſtituunt* Goeſ. S. Vulgo *inſiſtunt.*

q. *foris* L. I. B. Br. R.

r. *nimium* P.

s. *in* I. B. Br. R. *ſimbolus et aratriorum* L.

t. *eſt* omiſſ. I. B. Br. R. S.

v. *ſurgit* I. B. R. Br.

x. *derigunt* P. S. deinceps *et* om. Br.

y. *quidem* P.

z. *dipondio* I. B. Br. R. *dupundio* P.

a. *amplius* deficit I. B. R.

b. *infundunt* I. B. Br. R. *infindunt* Goeſ. S.

c. *deffinitum* I. B. R. *diffinitum vincis* L. *vineis* etiam Sang. et Br. Ex eodem *fecerunt* dedi pro *fecerint.*

d. *pluribus* I. B. R.

e. *hae* I. B. Br. R. *rettulimus* Br. deinde *ſartiones* Br. et Sang.

f. Ita pro *primum ex omni ſiue arbuſtiuo ſiue ſilueſtri loco, quem* I. B. Br. R. L. S. niſi quod *vt omnem* habent. Deinde *ſubmoueri* Br.

ſilueſtrem locum vineis deſtinauerimus, omnis frutex
atque arbor erui et ſubmoueri debet, ne poſtea foſſo-
rem moretur [g], neue iam paſtinatum ſolum iacentibus
molibus [h] imprimatur, et exportantium ramos atque
truncos ingreſſu proculcetur. Neque enim parum re- 7
fert ſuſpenſiſſimum eſſe paſtinatum, et, ſi fieri poſſit,
veſtigio quoque inuiolatum: vt mota aequaliter humus
nouelli ſeminis radicibus, quamcunque in partem pro-
repſerint [i], molliter cedat, nec incrementa duritia ſua
reuerberet, ſed [k] tenero velut in [l] nutritio ſinu recipiat,
et caeleſtes admittat imbres, eoſque alendis ſeminibus
diſpenſet, ac ſuis omnibus partibus ad educandam pro-
lem nouam conſpiret. Campeſtris locus alte duos pe- 8
des et ſemiſſem infodiendus eſt; accliuis regio treis [m],
praeruptior vero collis vel in quatuor pedes vertendus,
quia cum a [n] ſuperiore parte in inferiorem detrahitur
humus, vix iuſtum paſtinationi praebet regeſtum [o]: niſi
multo editiorem ripam, quam in plano feceris [p]. Rur-
ſus depreſſis vallibus minus alte duobus pedibus deponi
vineam non placet. nam praeſtat non conſerere, quam
in ſumma terra ſuſpendere [q]; niſi ſi [r] ſtatim vligo palu-
ſtris obuia [s], ſicut in agro Rauennate, plus quam ſeſqui-
pedem prohibeat infodere. Primum autem praedicti 9
operis exordium eſt, non vt huius temporis plerique
faciunt agricolae, ſulcum paulatim exaltare, et ita ſe-
cundo vel tertio gradu peruenire ad deſtinatam paſtina-
tionis [t] altitudinem: ſed protinus aequaliter linea poſita
rectis [v] lateribus perpetuam foſſam educere, et poſt ter-

 gum

g. *eos ingreſſu* add. L.
h. *mollibus* G. Gr. deinde *quancunque* Br.
i. *proceſſerint* L. deinde *nec* pro *ne* dedi.
k. *ne* add. L.
l. *in* ex P. addidi.
m. *tris* Br. deinde *quia* pro *quoniam* dedi ex I. B. Br. R.
n. *ab* P.
o. *ac* add. I. B. Br. R. Sang.
p. *facere* I. B. Br. R.
q. *reſpondere* neſcio vnde Geſn. laudat.
r. Vulgo *niſi tamen ſi ſcaturigo* ſed *niſi ſi* I. B. Br. R. S. *ſtatim vligo* L.
s. *ſit* add. I. B. Br. R. *ſit* Sang. *Rauenate* Br.
t. *paſtionis* Gr. G. St.
v. *erectis* P.

gum motam humum componere; atque in tantum deprimere, donec altitudinis menſuram datam ceperit [x].
10 tum per omne ſpatium gradus aequaliter mouenda linea eſt: obtinendumque [y], vt eadem [z] latitudo in imo reddatur, quae coepta eſt in ſummo. Opus eſt autem perito ac [a] vigilante exactore, qui ripam erigi iubeat, ſulcumque vacuari, ac totum ſpatium crudi ſoli cum emota iam terra committi, ſicut praecepi ſuperiore [b] libro, cum arandi rationem traderem, monendo [c], necubi ſcamna omittantur, et quod eſt durum, ſummis glae-
11 bis obtegatur [d]. Sed huic operi exigendo quaſi quandam machinam commenti maiores noſtri regulam fabricauerunt, in cuius latere virgula [e] prominens ad eam altitudinem, qua deprimi ſulcum oportet, contingit ſummam ripae partem. Id genus menſurae ciconiam vocant ruſtici [f]. Sed ea quoque fraudem recipit, quoniam [g] plurimum intereſt, vtrum eam pronam an rectam ponas. nos itaque huic machinae quaſdam partes adiecimus, quae contendentium litem diſputationemque
12 dirimerent. Nam duas regulas eius latitudinis, qua [h] paſtinator ſulcum facturus eſt, in ſpeciem Graecae literae X [i] decuſſauimus [k], atque ita mediae [l] parti, qua regulae committuntur, antiquam illam ciconiam infiximus, vt tanquam ſuppoſitae baſi [m] ad perpendiculum normata inſiſteret: deinde tranſuerſae, quae eſt in latere [n], virgulae fabrilem libellam ſuperpoſuimus [o]. Sic compo-

x. *coeperit* Br. R. A. G. *caeperit* I. B.

y. *optinendumque* I. B. R. Br.

z. *ea altitudo* I. B. Br. R. *eadem altitudo* P.

a. *et* P.

b. *priore* P. S.

c. *monendo* abeſt I. B. Br. R. *nec vbi monendo* Sang. ſed *monendo* deeſſe ait Gronou.

d. *optegantur* P.

e. *virga* I. B. Br. R.

f. figuram Ciconiae hic inſerunt editt. poſt I. B. Br. R. deinde *partis* Br.

g. *cum* I. B. R. Br.

h. *quae* B. deeſt I. Br.

i. X deficit I. B. Br. R. *chi literae* Goeſ. *littere decu ſabimus* L.

k. *decuſabimus* I. B. R. Br.

l. *metia* I. Br. *medie* B. R.

m. *vaſi* L. I. B. R. Br.

n. *altere* L. *altera* I. B. R. Br.

o. *ſuppoſuimus* omnes praeter Goeſ. Hic Ciconiae organi compoſiti figura inſ. poſt I. B. R. Br. *dimiſſum* Br.

compoſitum organum, cum in ſulcum demiſſum eſt,
litem domini, et conductoris ſine iniuria diducit [p].
Nam ſtella, quam diximus [q] Graecae literae faciem ob- 13
tinere, pariter imae foſſae ſolum metitur, atque perli-
brat; quia ſiue pronum ſeu reſupinum eſt, poſitione
machinae deprehenditur. quippe praedictae virgulae
ſuperpoſita libella alterutrum oſtendit, nec [r] patitur ex-
actorem operis decipi. ſic permenſum et perlibratum
opus [s] in ſimilitudinem veruacti ſemper procedit: tan-
tumque ſpatii linea promota occupatur, quantum effoſ-
ſus [t] ſulcus longitudinis ac latitudinis obtinet. atque id
genus praeparandi ſoli probatiſſimum [v] eſt.

XIV. Sequitur opus vineae conſerendae, quae vel
vere vel autumno tempeſtiue deponitur. Vere melius,
ſi aut pluuius aut frigidus ſtatus caeli eſt, aut [a] ager
pinguis, [aut campeſtris,] et vliginoſa planities [b]: rur-
ſus autumno, ſi ſicca ſi calida eſt aeris qualitas: ſi exi-
lis atque aridus campus; ſi macer praeruptuſue collis,
vernaeque poſitionis dies fere quadraginta ſunt ab Idi-
bus Februariis [c] vſque in aequinoctium: rurſus autumna-
lis ab Idibus Octob. in Cal. Decembres. Sationis autem 2
duo genera, malleoli vel viuiradicis, quod vtrumque
ab agricolis vſurpatur, et in prouinciis magis malleoli.
neque enim ſeminariis ſtudent, nec vſum habent facien-
dae [d] viuiradicis. Hanc ſationem cultores Italiae pleri-
que iure improbauerunt, quoniam [e] plurimis dotibus
praeſtat viuiradix. Nam minus interit, cum et calo- 3
rem et frigus, ceteraſque [f] tempeſtates propter firmita-
tem facilius ſuſtineat: deinde adoleſcit maturius. ex [g]

p. *diducit* Goeſ. *deducit* rel. ante Geſn.
q. *chi* inſ. Goeſ. *optinere* Br.
r. *pariter* inſ. I. B. R. Br.
s. *opus* om. I. B. R. Br.
t. *et fuſus* P. L. S. *vt fuſus* I. B. *vt fuſſus* Br. *infuſus* R.
v. *probitatis fimum eſt* L.
Cap. XIV. a. *vt* I. B. Br. R.
b. *planicies* Br. H.
c. *Februarii* Br. deinde *Decenbris* Br. poſtea *vtrunque* Br.
d. *feciendae* H. deinde *plaerique* I. B. Br. R.
e. Ita pro *cum — praeſtet* Sang. *improbarunt* idem Sang. *pluribus* Br.
f. Ita S. pro *et caeteras*.
g. *quod euenit* I. B. Br. R. S.

quo euenit, vt celerius quoque ſit tempeſtiua [h] edendis fructibus: tum etiam nihil dubium eſt, ſaepius tranſlatum *. poteſt tamen malleolus protinus in vicem viuiradicis conſeri ſoluta et facili terra. caeterum denſa [i] et grauis vtique vitem deſiderat [i].

XV. Seritur ergo prius [in] emundata inoccataque et aequata paſtinatione, macro ſolo, quinis pedibus inter ordines omiſſis; mediocri, ſenis. in pingui vero ſeptenum pedum ſpatia danda ſunt, quo largiora vacent [a] interualla, per quae frequentes prolixaeque materiae diffundantur. haec in quincuncem vinearum metatio expeditiſſima ratione conficitur. quippe linea per totidem pedes, quot deſtinaueris [b] interordiniorum ſpatiis, purpura vel quolibet alio conſpicuo colore inſuitur. eaque [c] ſic denotata per repaſtinatum intenditur, et iuxta pur-
2 puram calamus defigitur [d]. atque ita paribus ſpatiis ordines diriguntur. quod deinde cum eſt factum, foſſor inſequitur, ſcrobemque alternis omiſſis [e] in ordinem ſpatiis a calamo ad proximum calamum non minus altum quam duos pedes et ſemiſſem planis locis refodit [f]: accliuibus in dupondium [g] et dodrantem: praecipitibus etiam in tres pedes. in hanc menſuram ſcrobibus depreſſis viuiradices ita deponuntur, vt a media ſcrobe ſingulae [h] in diuerſum ſternantur, et contrariis frontibus
3 foſſarum ad calamos erigantur. Satoris autem officium eſt, primum quam recentiſſimam, et ſi fieri poſſit, eodem momento, quo ſerere velit, de ſeminario tranſferre plantam, diligenter exemptam et integram: deinde

h. *tempeſtine* I. B. Br. R.
i. *denſae gratis* Eaedem. Deinde *deſyderat* A. Iunt. G. Gr. H.

Cap. XV. a. *natent* L.
b. *deſtinauerit* P.
c. *que* omitt. I. B. R. Br.
d. *infigitur* I. B. Br. R. deinceps *deriguntur* Sang.
e. Ita pro *per* Sang. *omiſſis ordinum ſpatiis* I. B. Br. R.
f. *defodit* L.
g. *dipondium* I. B. Br. R. *dipundium* P.
h. *ſingula* I. B. R. Poſt *ſingulae* vulgo interpoſitum *et* omiſi auctore Sang.

inde eam velut veteranam [i] vitem totam exputare, et
ad vnam materiam firmiſſimam redigere, nodoſque et
cicatrices alleuare: ſi quae etiam radices, quod maxime
cauendum eſt, ne fiat in eximendo, laborauerint [k],
eas amputare: ſic deinde curuatam deponere, ne dua-
rum vitium radices implicentur. id enim vitare facile
eſt per imum ſolum iuxta diuerſa latera foſſarum diſpo-
ſitis paucis lapidibus, qui ſinguli [l] non excedant quin-
quelibrale pondus. Hi videntur, vt Mago prodit, et 4
aquas hiemis et vapores aeſtatis propulſare radicibus:
quem ſecutus Virgilius tutari ſemina et muniri [m] ſic
praecipit, *Aut lapidem bibulum aut ſqualentes* [n] *infode
conchas.* Et paulo poſt, *iamque reperti qui ſaxo* [o] *ſu-
per atque ingentis* [p] *pondere teſtae* [q] *vrgerent* [r]*: hoc ef-
fuſos* [s] *munimen ad imbres, hoc vbi hiulca ſiti findit ca-
nis aeſtifer arua.* Idemque Poenus auctor probat vina- 5
cea permiſta ſtercori depoſitis ſeminibus in ſcrobe [t] ad-
mouere [v], quod illa prouocent et eliciant nouas radicu-
las: hoc per hiemem frigentem et [x] humidam ſcrobi-
bus inferre calorem [y] tempeſtiuum, ac per aeſtatem vi-
rentibus alimentum et humorem praebere [z]. Si vero
ſolum, cui [a] vitis committitur, videtur exile [b], longius
arceſſitam pinguem humum ſcrobibus inferre cenſet:
quod an expediat, regionis annona operarumque ratio
nos docebit.

XVI. Exigue humidum [a] paſtinatum ſationi conue-
nit: melius tamen vel arido [b] quam lutoſo ſemen com-

i. *veteraneam* I. B. Br. R.
k. *leuauerint* L. I. B. Br. R.
l. *ſingulis* P.
m. *munire* P. S.
n. *ſquallentis* I. B. Br. *ſqualentis* R. *ſqualentes* G.
o. *ſaxa* B. R. om. P.
p. *ingenti* Goeſ. S.
q. *tectae* B. R. *teſta* Goeſ. P. S.
r. *reurgetur* P.
s. *et fuſos* Goeſ. S.
t. *ſcrobeam* P. L.
v. *ſcrobe an mouere* Sang. Ex quo effeci, quod dedi pro vulgato *ſcrobem vires mouere.* vbi *vires* omitt. I. B. R. Lipſ. Br.
x. *vt humum ſcrob.* I. B. Br. R. S.
y. *calorem: tempeſtate ac per etc.* I. B. R. Br.
z. *praebeat* I. B. Br. R.
a. *ciuitatis* L. I. B. Br. R.
b. *exire* Pol. L.

Cap. XVI. a. *midium* L.
b. *arido vel quam luctuoſo* I. B. R. voluerunt *lutuoſo.* Br. *vel arido quam lutoſo.*

mittitur: idque cum ſupra ſummam ſcrobem compluri-
bus internodiis productum eſt, quod de cacumine ſu-
pereſt, duabus gemmis tantum ſupra terram relictis
amputatur, et ingeſta humo ſcrobis [c] completus coae-
quatur; deinceps paſtinato [d] malleolus ordinariis vitibus
interſerendus eſt [e]: eumque [f] ſat erit medio ſpatio, quod
vacat inter vites [g], per vnam [h] lineam depangere [i]. ſic
2 enim melius [k] et ipſe conualeſcet, et ordinariis ſemini-
bus modice vacuum ſolum ad culturam praebebitur [l].
In eadem deinde linea, in qua viuiradix obtinebit [m] or-
dinem ſuum, praeſidii cauſa, quorum ex numero pro-
pagari [n] poſſit in locum demortuae vitis, quinque [o] mal-
leoli pangendi ſunt per ſpatium pedale [p]: iſque pes ita
medio interordinio ſumitur, vt ab vtraque vite [q] paribus
3 interuallis diſtent. Tali conſitioni Iulius Atticus abun-
de putat eſſe malleolorum [r] ſexdecim [s] millia. Nos
tamen plus quatuor millibus conſerimus, quia [t] negli-
gentia cultorum magna pars deperit, et interitu [v] ſemi-
num caetera, quae virent, rareſcunt.

XVII. De poſitione ſurculi non minima diſputatio fuit inter auctores. quidam totum flagellum, ſicut erat matri detractum, crediderunt ſationi conuenire [a]; idque

c. Vulgo *completur. Coaequato deinceps paſtinato* I. B. Br. R. *ſcrobibus completis coaequato. Deinceps.*

d. *paſtinatio* Ienſ. Br.

e. *eſt* om. I. B. Br. R.

f. *cumque* Victor.

g. *vitis* Br.

h. *imam* ante Geſnerum et Sang. qui ex Codd. correxit.

i. *depingere* I. B. Br. R. Goeſ. *depignere* L.

k. *omeli* L. *conualeſcit* Sang.

l. Ita pro *praebebit iter* ex I. B. Br. R. et Codd. Geſner.

m. *optinet* I. B. Br. *obtinet* R.

n. *propagare* ante Geſnerum quocum facit Sang.

o. Vulgo *vitis. Quinque.* Lipſ. *quippe* pro *quinque* habet.

p. *taleatis quae poſſint a medio internodio ſumi* I. B. Br. R. *ſummi* Br. *paleis (pleiſque* Lipſ.) *quae peſit a medio interordinio ſumitur* L. P. Mecum Goeſ. Sang. Vulgo erat: *pedis: iſque pes a medio.*

q. Ita pro *parte* Goeſ. Sang. *interualis* Br. poſtea *diſtet* Sang.

r. *maleorum* I. B. Br. R. *maleolorum* P. *malleorum* Gr. antea *compoſitioni* Sang.

s. *ſedecim milia* P. S. *ſexdecim. Illa nos etc.* I. B. Br. R.

t. *quin* I. B. R. Br.

v. *interitus* L.

Cap. XVII. a. *conuenirem* P. *ſatione* Br. et Sang.

que per gemmas quinas vel etiam ſenas partiti, complu-
res taleolas terrae mandauerunt [b]. quod ego minime
probo; magiſque aſſentior his auctoribus, qui negaue-
runt eſſe idoneam frugibus ſuperiorem partem mate-
riae, ſolamque eam, quae eſt iuncta cum vetere ſar-
mento probauerunt. caeterum omnem ſagittam repudia-
uerunt. Sagittam ruſtici vocant nouiſſimam partem 2
ſurculi, ſiue quia longius receſſit a matre, et quaſi emi-
cuit [c] atque proſiluit [d]: ſiue [e] quia cacumine attenuata
praedicti teli [f] ſpeciem gerit. Hanc ergo prudentiſſimi 3
agricolae negauerunt conſeri debere: nec tamen ſen-
tentiae ſuae rationem nobis prodiderunt; videlicet quia [g]
ipſis in re ruſtica multum callentibus [h] prompta erat et
ante oculos pene expoſita. omnis enim foecundus pam-
pinus intra quintam aut ſextam gemmam fructu exube-
rat, reliqua parte quamuis longiſſima vel ceſſat, vel
perexiguos [i] oſtendit racemos. quam ob cauſam ſterili-
tas cacuminis iure [k] ab antiquis incuſata eſt. Malleo-
lus autem ſic ab iiſdem pangebatur [l], vt nouello ſar-
mento pars aliqua veteris haereret [m]. ſed hanc poſitio-
nem damnauit [n] vſus. Nam quicquid ex vetere mate- 4
ria relictum erat, depreſſum atque obrutum celeriter hu-
more putreſcebat, proximaſque radices teneras et vix-
dum [o] prorepentes [p] vitio ſuo enecabat [q]: quod cum
acciderat, ſuperior pars ſeminis retorreſcebat. Mox
Iulius Atticus et Cornelius Celſus, aetatis noſtrae cele-
berrimi

b. *oleaſter remandauerunt* inſ. inſulſa praecedentium repetitione L.

c. *emicuit* I. B. R. I. I. it. Goeſ. et L. *micuit* alii.

d. *proſiliuit* I. B. R. Br.

e. *ſeu* I. B. R. Br.

f. *taeli* I. B. R. Br.

g. Ita pro *quae* Goeſ. S.

h. *callendis* P. *callentis* L. *calentibus* I. B. R. Vulgatum *promta* ex Br. mutaui.

i. *per exiguos* diuiſim Br. R. I. I. H. A. G.

k. *viret* L.

l. *pangetur* I. B. R. Br.

m. *hereret* G.

n. *damnabat* I. B. R. Br.

o. *vix dum* diuiſ. I. B. Br. R. I. I. H. A.

p. *prorepentis* P. *properantis* I. B. Br. R. *pro parentis* L. *properentes* Sang. teſte etiam Drakenborch. ad Silium XIII. 332. *prorumpentes* al.

q. *enecarat* I. B. Br. R. S.

berrimi auctores, patrem atque filium Saſernam ſecuti, quicquid reſidui fuit ex vetere palma per ipſam commiſſuram [r], qua [s] naſcitur materia noua, reſecuerunt [t], atque ita cum ſuo capitulo ſarmentum depreſſerunt.

XVIII. Sed Iulius Atticus praetorto capite et recur-
vato, ne paſtinum [a] effugiat, praedictum ſemen de-
merſit [b]. Paſtinum autem vocant agricolae ferramen-
tum bifurcum, quo ſemina panguntur. vnde etiam re-
paſtinari [c] dictae ſunt [d] vineae veteres, quae refodieban-
tur. haec enim propria appellatio reſtibilis vineti erat;
nunc antiquitatis imprudens conſuetudo quicquid emoti
ſoli vineis praeparatur, repaſtinatum [e] vocat. Sed
2 [redeamus [f]] ad propoſitum. Vitioſa eſt, vt mea fert
opinio, Iulii Attici ſatio. quae contortis capitibus mal-
leolum recipit; eiuſque rei vitandae non [g] vna ratio eſt.
primum quod nulla ſtirps ante quam deponatur vexata
et infracta melius prouenit, quam quae integra et in-
violata ſine iniuria depoſita [h] eſt: deinde quicquid re-
curuum et ſurſum verſus ſpectans [i] demerſum [k] eſt, cum
tempeſtiuum eximitur, in modum hami [l] repugnat
obluctanti foſſori, et velut vncus infixus ſolo, ante
quam extrahatur, praerumpitur. nam fragilis eſt ea
parte materia, qua [m] torta et recuruata, cum depone-
retur [n], ceperat [o] vitium. propter quod praefractam [p]
3 maiorem partem radicum [q] amittit. Sed vt incom-
moda

r. *commiſſarum* P. *comiſſuram* R.
s. *quae* I. B. R. Br,
t. *raſerunt* L. Goeſ, I. B. Br. R. S.
Cap. XVIII. a. *paſtinatum* I. B. Br. R. S. Poſt ſequens *paſtinum* ex Sang. *autem* addidi.
b. *emerſit* I. B. Br. R.
c. Ita pro *repaſtinatae* I. B. Br. R. S.
d. Ita pro *fuere* I. B. Br. R. S,
e. *repaſtinatum* L.
f. *redeamus* omitt. Goeſ. I, B, Br, R. I. I. S.
g. *vt narratio* L. Deinde *ſtirpans* Sang. quod *ex ſtirps ante* ortum eſt.
h. *compoſita* I. B. Br. R. S.
i. *ſpectat* I. B. R. Br.
k. *diuerſum* I. B. R. Br.
l. *humi* I. B. Br. R. *vni* L. forte *vnci*. G.
m. *quae* I. B. R. Br.
n. *reponeretur* I. B. R. Br.
o. *coeperat* praeter St. C. Geſn. omnes.
p. Ita pro *perfractam* P. Goeſ. S.
q. *radicium* P.

moda iſta praeteream, certe illud, quod eſt inimiciſſi-
mum, diſſimulare nequeo; nam paulo ante, cum de
ſumma parte ſarmenti diſputarem, quam ſagittam dixe-
ram vocitari, colligebam fere [r] intra quintam vel ſex-
tam gemmam, quae ſint proximae veteri [s] ſarmento,
fructum [t] edi. Hanc ergo foecundam partem conſu- 4
mit, qui contorquet malleolum; quoniam [v] et ea pars,
quae duplicatur, tres gemmas vel quatuor obtinet, et
reliqui duo vel tres fructuarii oculi penitus in terram de-
primuntur [x], merſique non materias ſed radices creant.
ita euenit [y], vt quod in ſagitta non ferenda vitaueri-
mus [z], id ſequamur [a] in eiuſmodi malleolo, quem ne-
ceſſe eſt facere longiorem, ſi volumus detortum depan-
gere. nec dubium, quin gemmae cacumini proximae,
quae ſunt infoecundae, in eo relinquantur, ex quibus
pampini [b] pullulant [c] vel ſteriles vel certe minus feraces,
quos ruſtici vocant racemarios [d]. Quid? quod pluri- 5
mum intereſt, vt malleolus, qui deponitur, ea parte
qua eſt a matre deciſus, coaleſcat, et celeriter cicatri-
cem ducat? Nam ſi id factum non eſt, velut per fiſtu-
lam ita per apertam vitis medullam nimius humor tra-
hitur, idemque truncum cauat: vnde formicis aliiſque
animalibus, quae putrefaciunt crura vitium, latebrae
praebentur. hoc autem euenit retortis ſeminibus. cum
enim per exemptionem imae partes eorum praefractae [e]
ſunt, apertae [f] medullae deponuntur: atque irrepenti-
bus

r. Ita pro *fore* ex I. B. Br. R. L. Goeſ. Geſn.

s. *neri* P.

t. Ita pro *fructus medii* ſcripſi ex coniect. Geſneri.

v. *cum* I. B. Br. R. deinde *quattuor optinet* Br.

x. *deprimantur* I. B. Br. R.

y. *euenit. Sed* I. B. Br. R. Sang. Deinde vulgo *ſalicto conſerendo.* Bruſch. *ſalicta conſerendo.* Sang. *ſalicta conſerenda.*

z. *vitauerimus* ex I. B. Br. R. S. reſtituit pro *vitaueramus* Geſn.

a. *Seuamur* P.

b. *pampinis* I. B. Br. R. *pampinus* P. S.

c. *pululant* I. B. Br. R. *pullant vel ſterilis* P. *pullat vel ſterilis* S. deinceps *feracis* Sang.

d. *racematorios* Goeſ. *racemaiorios* ex Sang. Gronou.

e. Ita pro *perfractae* Goeſ. et Sang. *putrefactae* I. B. R. Br.

f. *aperte medullae* P. *aperte medulla* Goeſ. S. I. B. R. Br.

bus aquis praedictiſque animalibus celeriter ſeneſcunt.
6 Quare pangendi optima eſt ratio recti malleoli, cuius imum caput, cum [g] conſertum eſt bifurco paſtini [h], anguſtis faucibus ferramenti facile continetur ac deprimitur: idque ſarmentum ſic depreſſum [i] citius coaleſcit. Nam et radices e capite, qua reciſum eſt, emittit, eaeque [k] cum accreuerunt [l], cicatricem obducunt, et alioquin plaga ipſa deorſum ſpectans non tantum recipit humorem, quantum illa, quae reflexa et reſupina more infundibuli [m] per medullam tranſmittit quicquid aquarum caeleſtium ſuperfluxit [n].

XIX. Longitudo, quae debeat eſſe malleoli, parum certa eſt, quoniam [a] ſiue crebras gemmas habet, breuior faciendus eſt: ſeu raras, longior. attamen nec maior pede nec dodrante minor [b] eſſe debet: hic ne per ſumma [c] terrae ſitiat aeſtatibus; ille ne depreſſus altius cum adoleuerit, exemptionem difficilem praebeat. ſed haec in [d] plano. nam in cliuoſis, vbi terra decurrit,
2 poteſt palmipedalis deponi. Vallis et vliginoſi campi ſitus patitur [e] etiam trigemmem, qui eſt paullo minor dodrante, longior vtique ſemipede. iſque non ab eo trigemmis dictus eſt, quod omnino trium oculorum eſt, cum fere circa plagam, qua matri abſciſus [f] eſt, plenus ſit gemmarum [g]; ſed quod his exceptis, quibus eſt frequens in ipſo capite, tres deinceps articulos totidemque

g. *cum* om. L. I. B. Br. R. *ſertum* S.

h. *paſtini anguſti* I. B. Br. *anguſtini* R.

i. *demerſum* Br. L. Goeſ. Sang. deinceps pro *aeque mittit* poſui Sang. lectionem.

k. *aequae* P. forte *eaeque*. Ex hac varietate vulgata *aeque* ortum duxit. Vulgo *quae*.

l. Ita pro *excr.* Goeſ. Sang. *creuerunt* I. B. Br. R.

m. *infundibili* P.

n. Ita pro *ſuperfluit* I. B. Br. S.

Cap. XIX. a. *cum* Br.

b. *ineſſe* Lipſ.

c. *ſummam* I. B. Br. R. S. quae ſcriptura iam ſupra adfuit. Deinde *exemptionem* hic et cap. ſuperiore ex Br. reſtitui.

d. *in* om. I. B. Br. R. Sang.

e. Ita pro *ſitu ſerimus*. Goeſ. Sang. *ſentitur* P. *ſitu ſternitur* Lipſ.

f. *abſciſſus* I. B. Br. R. S. A. H. Voluit Geſner dare *abſciſus* ſed aberrarunt operae.

g. *germinum* L. P. S.

demque gemmas habet. Super caetera illud quoque [h] ſiue malleolum ſiue viuiradicem ſerentem praemoneo, ne ſemina exareſcant, immodicum ventum ſolemque vitare, qui vterque non incommode arcetur obiectu veſtis [i] aut cuiuslibet denſi tegminis [k]. Veruntamen prae- 3
ſtat eligere ſationi ſilentis vel certe placidi ſpiritus diem. Nam ſol vmbraculis facile depellitur. Sed illud etiam, quod nondum tradidimus, ante quam diſputationi clauſulam imponamus, dicendum eſt; vniuſne [l] an plurium generum vites habendae ſint, eaeque [m] ſeparatae ac diſtinctae [n] ſpecialiter, an confuſae et miſtae cateruatim. Prius diſſeremus de eo, quod primum propoſuimus [o].

XX. Prudentis igitur agricolae eſt vitem, quam praecipue probauerit, nulla [a] interueniente alterius notae ſtirpe conſerere, numerumque quam maximum eius ſemper augere. Sed et prouidentis eſt diuerſa quoque genera deponere. neque enim vnquam ſic mitis ac temperatus eſt annus, vt nullo incommodo vexet aliquod vitis genus. ſiue enim [b] ſiccus eſt; id quod [c] humore proficit, contriſtatur: ſeu pluuius; quod ſiccitatibus gaudet: ſeu frigidus et pruinoſus; quod non eſt patiens vredinis: ſeu feruens [d]; quod vaporem [e] non ſuſtinet. Ac ne nunc mille tempeſtatum iniurias perſe- 2
quar, ſemper eſt aliquid [f], quod vineas offendat. igitur ſi vnum genus ſeuerimus, cum id acciderit quod ei noxium [g] eſt, tota vindemia priuabimur. neque enim vllum

h. *quodque* P.
i. *beſtiis aui* P. *beſtis* Goeſ.
k. *teguminis* I. B. R. Goeſ. S. *tegminis* Br. *tegiminis* Lipſ.
l. *vniusne* ex Goeſ. Sang. addidi. *ne an* P. *Si plurium* I. B. Br. R. *ne compluuium* Liuſ.
m. *aeque* I. B. Br. R. Sang.
n. Ita pro *diſtincte* Geſnerianae Br. Ald. *ac* pro *et* dedit Sang. deinde *confuſe et mixte* Br.
o. *prope fuimus* Lipſ.

Cap. XX. a. *vlla* I. B. Br. R. deinde *nota* Br.
b. *enim* deficit I. B. Br. R.
c. *quod humore proficit* om. I. B. Br. R. S.
d. *perurens* Goeſ. S.
e. *ſaporem* L. P. B. R. *ſoporem* I. Br.
f. *aliquod* I. B. R. Br.
g. *noxum* I. B. R. deinde *priuabimus* S.

vllum erit ſubſidium, cui [h] diuerſarum notarum ſtir-
3 pes non fuerint. Quod [i] ſi varii [k] generis vineta fecerimus, aliquid ex iis inuiolatum erit, quod fructum perferat. Nec tamen ea cauſa nos debet compellere ad multas vitium varietates: ſed quod iudicauerimus eximium genus, id quantae poſſumus [l] multitudinis efficiamus; deinde quod proximum a primo: tum quod eſt tertiae notae [m] vel quartae quoque [n]: eatenus [o] velut athletarum quodam [p] contenti ſimus tetradio. ſatis eſt enim per quatuor vel ſummum quinque genera vinde-
4 miae fortunam opperiri. De altero, quod mox propoſueram, nihil dubito, quin per ſpecies digerendae vites diſponendaeque [q] ſint in proprios hortos, ſemitis [r] ac decumanis diſtinguendae: non quod [s] aut ipſe potuerim a meis familiaribus hoc [t] obtinere, aut [v] ante me quiſquam eorum, qui quam [x] maxime id probauerit [y], effecerit [z]. eſt enim omnium ruſticorum operum difficillimum, quia et ſummam diligentiam legendis deſiderat ſeminibus, et in his [a] diſcernendis [b] maxima [c] plerumque felicitate et prudentia opus eſt; ſed interdum (quod ait diuinus auctor Plato) rei nos pulchritudo trahit vel ea conſectandi, quae propter infirmitatem commorta-

h. *cui diuerſarum notarum ſtirpes non fuerint* om. L. I. B. Br. R. S.

i. *Cui ad ſi* P. *quod ſi* L. Vulgo *At ſi.*

k. *varia vineta* I. B. R. *varii vineta* Br.

l. *poſſimus* P. *poſſi*[illegible]*s multitudinis* Sang. poſtea *quod deinde* Br.

m. *notae* om. I. B. Br. R. Sang.

n. *quodque* ante Geſn. *quae* P. S.

o. *eatenus athletarum* L. Goeſ. *velut letarum* I. B. Br. R. S. Vulgo *lectarum.*

p. *quoddam* I. B. Br. R. deinde *contempſimus tetradeo* I. B. Br. R. *contemſimus tetradio* L. *quodam tetradeo* P. *tetradeo* etiam Goeſ. *quodam conten ſimus tetardeo* Sang. *tetartaeo* aliae.

q. Ita pro *deponendae* ex I. B. Br. R. L. Goeſ. S. Geſner.

r. *ſeminis* I. B. Br. R.

s. Vulgo *nec quod — potueram. aut* ante *ipſe* ex Sang. addidi.

t. *hoc* ex P. S. addidi. *optinere* Br.

v. Ita pro *vt* P. S.

x. *quam* om. I. B. Br. R. *qui* om. Sang. *qua* P.

y. *probabit* I. B. Br. R. S.

z. *efficerit* Goeſ.

a. Vulgo eſt *et nonnihil diſc.* Mecum Goeſ. Sang. *et in diſc.* I. B. Br. R. *et in nihil diſc.* Pol. *et nihis* ex Sang. Gronou.

b. Vulgo addita *in quo* om. I. B. Br. R. S.

c. *maxime pleraque foelic.* I. B. Br. R. *plerique* Sang. ſed deeſſe ait Gr.

mortalis [d] naturae conſequi nequeamus. Iſtud tamen, 5
ſi aetas ſuppetat [e] et ſcientia facultaſque cum voluntate
congruant [f], non aegerrime perficiemus [g]: quamuis
non [h] minimo [i] aetatis ſpatio perſeuerandum [k] ſit, vt
magnus numerus per aliquot annos diſcernatur [l]. neque
enim omne tempus permittit eius rei iudicium. nam vi-
tes, quae propter ſimilitudinem coloris aut trunci flä-
gellorumue [m] dignoſci nequeunt, maturo fructu foliiſ-
que declarantur. quam tamen diligentiam niſi per ipſum
patrem familias [n] exhiberi poſſe non affirmauerim. nam 6
credidiſſe villico [o] vel etiam vinitori, ſocordis [p] eſt,
cum, quod longe ſit facilius [q], adhuc perpauciſſimis
agricolis contigerit, vt nigri vini ſtirpe careant, quam-
vis color vuae poſſit vel ab imprudentiſſimo deprehendi.

XXI. Illa tamen vna [a] mihi ratio ſuppetit, celerri-
me quod propoſuimus efficiendi, ſi ſint veteranae [b] vi-
neae, vt ſeparatim ſurculis [c] cuiuſque generis [d] ſingulos
hortos inſeramus: ſic [e] paucis annis multa nos millia
malleolorum [f] ex inſitis percepturos, atque ita diſcreta
ſemina per regiones conſituros nihil dubito. Eius por- 2
ro faciendae rei nos vtilitas multis de cauſis compellere
poteſt: et vt a [g] leuioribus incipiam, primum, quod in
omni [h] ratione vitae non ſolum agricolationis ſed cuiuſ-
que

d. *commortales* I. B. Br. R.
e. *ſuppetat, facultaſque ſciacum* R.
f. *congruat* I. B. Br. R. deinceps *aegerime* Br.
g. *perſiciamus* I. B. Br. R.
h. Vulgo additum *omnino* om. Br. Goeſ. Sang.
i. *minime* A. G. Gr. H.
k. *perſeuerandum. Sed vt* I. B. R. L.
l. *digeratur* Goeſ. S.
m. *flagellarumue* G.
n. *patrem familiae* I. B. R.
o. *villicis* I. B. *vilicis* R. *vilici* P. S. deinceps *vinitoris* Sang.
p. Ita pro *ſecordis* I. B. Br. R. S. *ſocordia* ex Sang. Erneſti.
q. *facillius* R. deinceps *contingerit* Br.
Cap. XXI. a. *vnum* Br.
b. *veteraneae* I. B. Br. R.
c. Ita pro *ſeparatorum ſurculorum* Vrſinus. *ſeparatos ſulcorum* I. B. Br. R. *ſeparatim* Lipſ.
d. *per* add. I. B. Br. R. Goeſ. S.
e. *ſi* I. B. Br. R.
f. *maleorum inſitis* Eaedem.
g. *albioris* Lipſ.
h. Vulgo *ad omnem rationem*, P. *omne ratione*.

que diſciplinae prudentem delectant impenſius ea, quae
propriis generibus diſtinguuntur, quam quae paſſim
3 velut abiecta et quodam aceruo confuſa ſunt. Deinde
quod vel alieniſſimus ruſticae vitae, ſi in agrum tem-
peſtiue [conſitum [i]] veniat, ſumma cum voluptate na-
turae benignitatem miretur, cum iſtinc [k] Bituricae fru-
ctibus opimae [l], hinc pares iis heluolae reſpondeant:
illinc arcelacae, rurſus illinc ſpioniae [m] baſilicaeue [n]
conueniant, quibus alma tellus annua vice velut aeterno
quodam puerperio laeta [o] mortalibus diſtenta muſto de-
mittit vbera. Inter quae patre [p] fauente Libero foetis [q]
palmitibus vel generis albi [r] vel flauentis ac rutili [s] vel
purpureo nitore micantis, vndique verſicoloribus po-
4 mis grauidus collucet [t] autumnus. Sed haec quamuis [v]
plurimum delectent, vtilitas tamen vincit voluptatem.
Nam et pater familias [x] libentius ad ſpectaculum rei
ſuae, quanto eſt ea luculentior, deſcendit; et, quod
de ſacro numine poeta dicit, *Et quocunque deus circum
caput egit honeſtum*, verum [y] quocunque domini prae-
ſentis [z] oculi frequenter acceſſere [a], in ea parte maio-
rem in modum fructus exuberat. Sed omitto illud,
quod indeſcriptis [b] etiam vitibus contingere poteſt: illa
5 quae ſunt maxime ſpectanda, perſequar. Diuerſae
notae [c] ſtirpes nec pariter deflorеſcunt, nec ad maturi-
tatem ſimul perueniunt. Quam ob cauſam, qui ſepa-
rata

i. *conſitum* om. I. B. Br. R. S.

k. *ſtingi biturice fr. opimis, hic paribus chio (beluo* Lipſ.) *reſpondent (reſpondit* R.) *illinc arcela curſus, illinc ſpione valiſcene conuertant: quibus* I. B. Br. R. Lipſ.

l. *opimis* etiam Goeſ. *opinis* S. *hic paribus beluo* Sang. Poſtea vulgatum *arcellae* correxi. cum Beroaldo.

m. *ſpione* etiam P. *ſpionae* S.

n. *valiſcene* P. S. *valiſcine* Lipſ.

o. *laetam hortibus diſtamuſto demit vbera.* I. B. Br. R. Lipſ.

p. *patre* addidi ex Goeſ. Sang.

q. *petis* I. B. Br. R. L.

r. *alui* I. B. Br. R.

s. Ita ante Geſn. qui *rutuli* dedit laudata Commel. et Steph.

t. *collatet* I. B. Br. R. *conlocet* L.

v. *quamuis delectant* I. B. Br. R. *quamuis plurimi delectant* P.

x. *paterfamiliae* I. B. R. S.

y. *Dero* P.

z. *praeſenti et oculi* L.

a. *accerſere* P.

b. *in deſcriptis* diuiſ. omnes a. Geſn.

c. *nota eſt ripes* L.

rata [d] generibus vineta non habet, patiatur alterum in-
commodum neceſſe eſt, vt aut [e] ſerum fructum cum
praecoque eleuet, quae res mox acorem facit; aut ſi
maturitatem ſerotini expectet, amittat vindemiam prae-
coquem, quae plerumque populationibus volucrum
pluuiiſque aut ventis laceſſita dilabitur. Si vero inter- 6
iectionibus [f] capere [g] cuiuſque generis fructum aueat,
primum neceſſe eſt, vt negligentiae vindemiatorum
aleam [h] ſubeat: neque enim ſingulis totidem antiſtites [i]
dare poteſt [k], qui obſeruent [l], quique praecipiant, ne
acerbae vuae [cum [m] maturis] demetantur: deinde et-
iam quarum vitium maturitas competit, cum diuerſae
notae ſint [n], melioris guſtus ab deteriore corrumpitur,
confuſuſque in vnum multarum ſapor vetuſtatis impa-
tiens fit. atque ideo neceſſitas cogit agricolam muſti an-
nonam experiri [o]: cum plurimum pretio accedat, ſi
venditio vel [p] in annum vel in [q] aeſtatem certe differri [r]
poſſit. Iam illa generum ſeparatio [s] ſummam commo- 7
ditatem habet, quod vinitor ſuam [t] cuique facilius pu-
tationem reddet, cum ſcit cuius notae ſit hortus, quem
deputat [v]: idque in vineis [x] conſemineis obſeruari diffi-
cile eſt; quia maior pars putationis per id tempus ad-

d. *ſperata* R. *ſeperata* L.

e. *aut fructum praecoquem eleuet* I. B. Br. R. *ſerum* omitt. etiam S. deinde Idem S. *expectes* habet. *fructum tam praecoque elebat* L.

f. *interiectionibus fructum carpere genus vetat, (veris* L. *vectat* L.) *primum negligentiae vindemiatoris aleam* I. B. Br. R. *interiectionibus fructum capere primum conſuerit negligentiae vindemiatoris* Sang. Vulgo erat: *interiectibus capere cuiuſque generis fructum aueat, primum neceſſe eſt, vt vindemiatorum aleam ſubeat. interiectionibus* etiam Goeſ. et L.

g. *carpere* I. I.

h. *alacam* Ienſ. Br.

i. *antiſtiores* P. L. *antiſtores poſſit dare* Sang.

k. *poſſit* I. B. R. Br.

l. *obſeruent praecipiantque* I. B Br. R.

m. *cum maturis* omitt. I. B Br. R. S.

n. *ſi non* P.

o. Ita pro *expedire* I. B. Br. R. Goeſ. L. S.

p. *vel* deeſt I. B. R. Br.

q. *in* deeſt I. B. R.

r. *deferri* al. I. B. Br. R. Goeſ. S. cum Geſn.

s. *ſeperatio* R.

t. *cuique facilius ſuam* I. B. Br. R.

v. Ita pro *deputet* S. I. B. R. Br.

x. *non* adiiciunt praeter I. B. Br. R. Sang. Geſn. *conſ. vineis* Br.

miniſtratur, quo vitis neque folium notabile gerit. At [y]
multum intereſt, pluresne an pauciores materias pro na-
tura cuiuſque ſtirpis vinitor ſummittat, prolixiſne [z] fla-
gellis incitet, an [a] anguſta putatione vitem coërceat.
8 Quin [b] etiam quam [c] caeli partem ſpectet genus quod-
que vineti plurimum refert. neque enim omne [d] calido
ſtatu, nec rurſus frigido laetatur; ſed eſt proprietas in
ſurculis, vt alii meridiano axe [e] conualeſcant, quia ri-
gore [f] vitiantur; alii Septentrionem [g] deſiderent, quia [h]
contriſtantur aeſtu; quidam temperamento laetentur
9 Orientis vel Occidentis. Has differentias ſeruat pro
ſitu et poſitione locorum, qui genera per hortos ſepa-
rat [i]. Illam quoque non exiguam ſequitur vtilitatem,
quod et laborem vindemiae minorem patitur et ſum-
ptum. nam vt quaeque [k] matureſcere incipiunt, tempe-
ſtiue leguntur, et quae nondum maturitatem ceperunt
10 vuae, ſine diſpendio differuntur. nec pariter vietus [l] at-
que tempeſtiuus fructus praecipitat vindemiam, cogit-
que plureis [m] operas quantocunque pretio conducere.
Iam et illud magnae dotis eſt, poſſe guſtum cuiuſque
generis non miſtum ſed vere merum condere, ac ſepa-
ratim [n] reponere, ſiue eſt ille Bituricus ſeu baſilicus,
ſeu ſpionicus [o]. quae genera cum ſic diffuſa [p] ſunt, quia
nihil interuenit diuerſae naturae, quod repugnet perpe-
tuitati,

y. *Ac poſt* I. B. R. recte Br. quae poſtea *pluris* — *paucioris*.

z. *proliſue* R. Vulgatum *proliχiſue* correxi.

a. *an* defic. I. B. Br. R. S.

b. *Quin etiam* omitt. I. B. Br. R. *Quam coeli quam* Sang. *ſpectet* S. Vulgo *ſpectat*.

c. *caeli quam* I. B. Br. R. *caeli quamquam* P.

d. *omni* omnes a. Geſn.

e. *ac ſe* P. *ac ſi* L.

f. *ſunt calidiores: alii* I. B. Br. R. *mos calidiores: alii* P. *niſi calidiores alii* L. *ſincaloriores* Sang.

g. *ſeptentriane* P.

h. *qui* P.

i. *ſeperat* R.

k. Ita pro *et quae* ſcripſi. *nam vt quae vireſcere* Sang. *putreſcere (qui reſcere)* Pol. *putreſcere* etiam Rob. Steph. iuſſu Victorii in Emendandis.

l. Vulgo *vetus*.

m. *pluris* Br. vnde ſect. 9. *ſumptum* reſtitui. deinde *precio* Br.

n. *ſeparatum* Br. *baſiliſcus* Br.

o. *ſpinoſus* I. B. Br. R. L. *baliſcus ſpinioſus* Sang.

p. Ita pro *diuiſa* ex I. B. Br. R. Geſner. Sic etiam Sang.

tuitati [q], nobilitantur. neque enim poſt annos quindecim vel paulo plures [r] deprehendi [s] poteſt ignobilitas in guſtu: quoniam [t] fere omne vinum [v] eam qualitatem ſortitum eſt [x], vt vetuſtate acquirat bonitatem. Quare, 11
vt dicere inſtituimus, vtiliſſima eſt generum diſpoſitio; quam ſi tamen obtinere [y] non poſſis, ſecunda eſt ratio, vt diuerſae notae non alias conſeras [z] vites, quam quae ſaporem conſimilem, fructumque maturitatis eiuſdem praebeant. Potes [a] iam, ſi te cura pomorum tangit [b], vltimis ordinibus in ea vineti fine [c], qua ſubiacet ſeptentrionibus, ne cum increuerint obumbrent, cacumina ficorum pirorumue et malorum depangere, quae vel inſeras [d] interpoſito biennii ſpatio, vel ſi generoſa ſint, adulta transferas. Hactenus [e] de poſitione vinearum. Supereſt pars antiquiſſima, vt praecipiamus etiam cultus earum, de quibus ſequenti volumine pluribus diſſeremus [f].

q. Vulgo *repugnet*, *per potus tamen*. I. B. Br. R. *perpetue tamen*. Lipſ. *perpetuus* Sang. *perpetus*.
r. *paulo pluris* Br. Vulgo *paullo*.
s. *deponendi* L. deinceps *poſſit* I. B. Br. R. Lipſ.
t. *cum* I. B. Br. R.
v. Vulgo interiecta: *poſt id tempus* om. L. I. B. Br. R. S.
x. Ita pro *ſortitur* I. B. Br. R. S.
y. *optinere* Br.
z. *conſeris* P. *vitis* Br.
a. *Poſſes* I. B. Br. R. *poſſet* P. Sang.
b. *tangat* I. B. Br. R. S.
c. *fine vineti* Br. deinde *quae* Br.
d. *velim ſeras* Sang.
e. Ita Sang. pro *Haec*.
f. *dixerimus* Lipſ. pro *diſſerimus*.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE

DE

RE RVSTICA

LIBER QVARTVS

CAPVT I.

Cum de vineis conſerendis librum a me ſcriptum, Publi Siluine, compluribus agricolationis ſtudioſis relegiſſes [a], quoſdam repertos eſſe ais [b], qui caetera quidem noſtra praecepta laudaſſent, vnum tamen atque alterum reprehendiſſent: quippe ſeminibus vineaticis nimium me profundos cenſuiſſe fieri ſcrobes adiecto dodrante [c] ſuper altitudinem bipedaneam [d], quam Celſus et Atticus prodiderant [e]; ſingulaſque viuiradices ſingulis adminiculis parum prudenter contribuiſſe, cum permiſerint iidem [f] illi auctores minore ſumptu geminis materiis vnius ſeminis [g] diductis duo continua per ordinem veſtire pedamenta: quae vtraque reprehenſio [h] auaram [i]
2 magis habet [k] aeſtimationem, quam veram. Etenim (vt

VARIETAS LECTIONIS.

Librum quintum numerat L. et Sang. Codd. cum Edd. primis. Cap. I. a. *praelegiſſes* coni. Broukh.

b. *ais* defic. P. L. S.

c. *adrantei* P. *adrantici* L.

d. *bipedaneum* P.

e. *prodiderunt* I. B. R. Br.

f. *idem* B. R. *idem illa* Ienſ. Br. *iiſdem* Gr.

g. *materiis vnius ſeminis* ex Sang. addidi. *gem. materiis ductis* Goeſ. *gemmis deductis* I. B. Br. R.

h. *reprehenſio* ex Sang. Goeſ. addidi.

i. Ita Sang. pro *ambiguam*. Scilicet is habet *abiaram* cum Pol.

k. Ita pro *habent* P. Goeſ. Sang. Poſt vulgatum *ambiguam* Lipſ. addit: *niſi antiquitus ita dicere ſolitus erat.*

(vt quod prius propoſui, prius refellam) ſi contenti bipedanea ſcrobe futuri ſumus, quid ita cenſemus altius paſtinare tam humili [l] menſura vitem poſituri? Dicet aliquis, vt ſit inferior tenera ſubiacens terra, quae non arceat, nec duricie [m] ſua repellat nouas irrepentes radiculas. Iſtud [n] quidem contingere poteſt etiam, ſi ager 3
bipalio [o] moueatur, et deprimatur ſcrobis [p] in regeſto, quod eſt fermentatum, plus dupondio [q] ſemiſſe. nam ſemper in plano refuſius [r] egeſta humus [s] tumidior [t] eſt, quam gradus ſoli crudi. Nec [v] ſane poſitio ſeminum praealtum ſibi [x] cubile ſubſterni deſiderat: verum ab- 4
vnde eſt ſemipedaneam conſitis reſolutam vitibus terram ſubiicere [y], quae velut hoſpitali atque etiam materno ſinu recipiat incrementa virentium. Exemplum eius rei capiamus in arbuſto, vbi cum ſcrobes defodimus, admodum exiguum [z] pulueris viuiradici ſubiicimus. Verior igitur cauſa eſt depreſſius paſtinandi, quo- 5
niam iugata vineta melius conſurgunt [a] altioribus demiſſa [b] ſcrobibus. nam bipedanei [c] vix etiam prouincialibus agricolis approbari poſſunt [d], apud quos humili ſtatu vitis plerumque iuxta terram coercetur, cum [e] quae iugo deſtinatur [f], altiore fundamento ſtabilienda ſit: et [g], ſi modo [h] ſcandit excelſius, plus alimenti [i]

l. *humilis menſura vite imponitur* L.

m. *duricia* B. R. *duritie* Iunt. A. *duritia* H. Ald. ſecund. *irrepentis* Br.

n. *At iſtud* Codex Vrſini.

o. *bipedalio* P.

p. Ita Sang pro *deprimantur ſemina.* I. B. Br. R. Lipſ. *ſcrobis.*

q. *dipondio* I. B. Br. R. *depondeo* L.

r. *refuſos: ſed* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.

s. *humo* I. B. Br. R.

t. *humidior* Eaedem.

v. *Quam ſane* Sang.

x. Ita Sang. punctis tamen voci *ſibi* ſuppoſitis. Vulgo *ſibi altum.* I. B. Br. R. *poſt altum.*

y. *ſubiacere* I. B. Br. R.

z. Ita pro *exigui* Vrſinus. deinceps *viuiradicis* I. B. R. recte Br. Poſtea *cum iugata* I. B. Br. R.

a. *conſurgant* Eaed.

b. *dimiſſa* Eaed.

c. *bipedaneae* Eaed. S.

d. *poſſint* P. deinde *plerunque* Br. A.

e. *Cumque* omnes ante Geſn.

f. *deſtinetur* I. B. Br. R. Sang.

g. *et* om. I. B. Br. R. Sang.

h. *quando* add. Eaed. et Sang.

i. Ita pro *adiumenti* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. H. *alimentis* Lipſ. Poſtea vulgo *deſiderat.*

6 terraeque deſideret. Et ideo in maritandis arboribus
nemo minorem triedanea [k] ſcrobem vitibus comparat.
Caeterum illa parum proſunt [l] agricolarum ſtudio prae-
cipua [m] commoda humilis poſitionis, quod et celeriter
adoleſcant ſemina, quae non fatigentur multo ſoli preſſa
pondere, fiantque [n] vberiora, quae leuiter [o] ſuſpenſa
ſint [p]. Nam vtraque iſta Iulii Attici ratio conuincitur [q]
exemplo arbuſtiuae poſitionis, quae ſcilicet multo vali-
diorem fertilioremque ſtirpem reddit; quod non face-
7 rent, ſi [r] laborarent altius demerſa [s] ſemina. Quid [t],
quod repaſtinata humus, dum eſt recens ſoluta laxata-
que [v], velut fermento quodam intumeſcit? cum dein-
de [x] non longiſſimam cepit [y] vetuſtatem, condenſata
ſubſidit [z], ac velut innatantes radices vitium ſummo ſo-
lo [a] deſtituit? Hoc autem minus accidit noſtrae ſatio-
ni [b], in [c] qua maiore menſura vitis demittitur. Nam
quod in profundo ſemina frigore laborare dicuntur, nos
8 quoque non [d] diffitemur. Sed non eſt dupondii [e] et
dodrantis altitudo, quae iſtud efficere poſſit; cum prae-
ſertim, quod paulo ante retulimus [f], depreſſior arbu-
ſtiuae vitis ſatio tamen effugiat praedictum incommo-
dum.

II. Alterum illud, quod minori impenſa [a] duos palos vnius ſeminis flagellis [b] cenſent maritari, falſiſſimum

k. *pedaneam* I. B. Br. R. Lipſ. *tripedaneam* Sang. Vulgo *bipedanea.*

l. *prudens* I. B. Br. R. L. Sang.

m. *eſſe* add. iidem libri et Edd. poſtea *fatigantur* vulgo. Mecum Sang.

n. *fiant quae* P.

o. *leniter* Goeſ. Gr. *libenter* Lipſ.

p. Ita pro *ſunt* I. B. Br. R. S. *ſit* L.

q. *comminatur* I. B. Br. R.

r. Vulgo additur *non.*

s. *demerſae* P.

t. *Quicquid repaſtinati* I. B. Br. R.

v. Ita pro *laxaque* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

x. *dein denuo* Goeſ.

y. *coepit* I. B. R. *congelauit* Lipſ.

z. *ſubſidii* I. B. Br. R.

a. *ſole* Eaed. *innatantis radicis* Br.

b. *ſacioni* Iunt.

c. *in* om. I. B. Br. R. L. Sang. *dimittitur* Br.

d. *non* om. I. B. Br. R. L. Sang.

e. *dipondii* I. B. Br. R. *dupundii* P.

f. *tulimus* I. B. Br. R. Vulgo etiam *paullo.*

Cap. II. a. *penſa* L. P.

b. *vnius flagelliſſent* L. *flagelliſcent maritari* P. *materiis* Cod. Vatic. ap. Ponted.

mum [c] eſt. Siue enim caput ipſum demortuum eſt, duo viduantur [d] ſtatumina, et mox [e] viuiradices totidem ſubſtituendae [f] ſunt, quae numero ſuo rationem cultoris onerant: ſiue viuit [g], et vt ſaepe euenit [h], vel nigri eſt generis vel parum fertilis, non in vno ſed in pluribus pedamentis fructus claudicat. quanquam etiam generoſae [i] ſtirpis vitem ſic in duos palos diuiſam rerum ruſticarum prudentiores exiſtimant minus fertilem fore; quia [k] cratem factura [l] ſit. Et idcirco [m] veteres vineas 2
mergis propagare potius, quam totas ſternere, idem ipſe Atticus praecipit: quoniam [n] mergi mox facile radicantur [o], ita vt quaeque [p] vitis ſuis radicibus tanquam propriis fundamentis innitatur. Haec autem, quae toto eſt [q] proſtrata corpore cum inferius ſolum quaſi cancellauit [r] atque irretiuit, cratem facit, et pluribus radicibus inter ſe connexis angitur [s], nec aliter quam ſi [t] multis palmitibus grauata deficit. Quare per omnia 3
praetulerim duobus potius ſeminibus depoſitis, quam vnico periclitari, nec id velut compendium conſectari, quod in vtramque [v] partem longe maius afferre poſſit diſpendium. Sed iam prioris libri diſputatio repetit a nobis promiſſum ſequentis exordium.

III. In omni genere impenſarum, ſicut ait Graecinus, plerique noua opera fortius auſpicantur, quam tuentur perfecta. Quidam [a], inquit, ab inchoato domos extruunt, nec peraedificatis cultum adhibent. Nonnulli

M 5

c. Ita pro *falſum* I. B. Br. R. L. Sang.
d. *induantur* I. B. Br. R. *videantur* Sphalma Gr.
e. *vox* I. B. R. recte Br.
f. *ſubſtituenda* I. B. R. recte Br.
g. Vulgo *viuit* legitur. *lenit* I. B. Br. R. *liniit* L. *tenuit* Goeſ. S.
h. Ita pro *venit* Goeſ. S.
i. *genera* I. B. R. Br.
k. *qui* I. B. R. Br.
l. *fractura* I. B. R. Br.
m. *iccirco* I. B. Br. R. I. I. H. A.
n. Ita pro *quod* Sangerm.
o. *religentur* Br. *redigentur* Sang.
p. *quae* P.
q. *eſt* ex Sang. addidi.
r. *congelauit* I. B. Br. R.
s. *an igitur* P.
t. *ſit* coniicit Vrſinus.
v. *vtranque* Br. Ald.
Cap. III. a. *quidam ab inhoato* I. B. R. *inchoato* Br. *incohato* Ald. Iunt. G. Vulgo eſt: Nam quidam, vt *inquit.* Mecum L. P. Sang.

nulli ſtrenue fabricant nauigia, nec conſummata [b] per-
inde inſtruunt [c] armamentis miniſtriſque. Quoſdam
emacitas in armentis, quoſdam exercet in comparandis [d]
2 mancipiis: de [e] tuendis nulla cura tangit. Multi [f] et-
iam beneficia quae in amicos contulerunt, leuitate de-
ſtruunt. Ac ne iſta, Siluine, miremur, liberos ſuos
nonnulli nuptiis votiſque quaeſitos auare nutriunt, nec
diſciplinis aut caeteris corporis excolunt [g] inſtrumentis.
Quid iis [h] colligitur? ſcilicet plerumque ſimili genere
peccari etiam ab agricolis, qui pulcherrime poſitas vi-
neas, antequam pubeſcant, variis ex cauſis deſtituunt:
3 alii ſumptum annuum refugientes, et hunc primum re-
ditum certiſſimum exiſtimantes, impendere nihil; qua-
ſi plane fuerit neceſſe vineas facere, quas mox auari-
tia deſererent. Nonnulli magna potius quam culta vi-
neta poſſidere pulchrum eſſe ducunt. Cognoui iam
plurimos, qui perſuaſum haberent, agrum bonis ac
4 malis rationibus [k] colendum [l]. At ego, cum omne ge-
nus ruris, niſi diligenti [m] cura, ſciteque [n] exerceatur,
fructuoſum [o] eſſe non poſſe iudicem, tum vel maxime
vineas. Res enim eſt tenera, infirma, iniuriae ma-
xime impatiens, quae plerumque [p] nimia laboret [q] vber-
tate; conſumitur enim, ſi modum non adhibeas [r], foe-
cunditate ſua. Cum tamen aliquatenus ſe confirmauit,
et veluti iuuenile robur accepit, negligentiam ſuſtinet.
5 Nouella vero, dum adoleſcit [s], niſi omnia iuſta perce-
perit,

b. *conſumata* I. B. Br. R. Iunt.
c. *inſtruuntur* P. *vt* addit L.
d. *comperandis* Br.
e. Ita pro *ſed iiſdem tuendis* I. B. Br. R.
f. *multa* Eaed.
g. *vt* add. P. Voluit *excolantur*.
h. *his* I. B. Br. R.
i. *quam me* neſcio vnde Geſner laudat. *auaricia* Br. eadem poſtea *dicunt* pro *ducunt*.
k. *ſationibus* Goeſ.
l. *eſſe* add. I. B. Br. R.
m. *diligentis* P.
n. *aeque* I. B. Br. R.
o. *fructui* Goeſ. I. B. R. Sang. *fructuoſum* Br. Deinde *Reſt eſt enim* Sang.
p. *plerumque* om. I. B. Br. R.
q. Vulgo *nimio labore et vbertate conſumitur peritque*. Mecum Goeſ. et Sang. niſi quod ex Goeſ. laudatur *conſumitur enim peritque* Lipſ. etiam *conſumitur enim* omiſſo *peritque*, quod deeſt etiam in I. B. Br. R.
r. *habeas* Sang.
s. *aduleſcit* I. B. Br. R. Lipſ.

perit, ad vltimam redigitur maciem, et ſic intabeſcit,
vt nullis deinceps impenſis recreari [t] poſſit. Igitur
ſumma cura ponenda ſunt quaſi fundamenta, et vt mem-
bra infantium a primo ſtatim die conſitionis formanda:
quod niſi fecerimus, omnis impenſa in caſſum recidat,
nec praetermiſſa cuiuſque rei tempeſtiuitas reuocari
queat. Experto mihi crede, Siluine, bene poſitam
vineam bonique generis et bono cultore nunquam non
cum magno foenore gratiam reddidiſſe. Idque [v] non 6
ſolum ratione ſed etiam [x] exemplo nobis idem Graeci-
nus declarat eo libro, quem de vineis ſcripſit, cum re-
fert ex patre ſuo ſaepe ſe audire ſolitum, Paridium [y]
quendam Veterenſem vicinum ſuum [z] duas filias et vi-
neis conſitum habuiſſe fundum; cuius partem tertiam
nubenti maiori filiae dediſſe in dotem, ac nihilo minus
aeque magnos fructus ex duabus partibus eiuſdem fundi
percipere ſolitum. minorem deinde filiam nuptum [a]
collocaſſe in dimidia parte reliqui agri, nec ſic ex pri-
ſtino reditu detraxiſſe. Quod [b] quid conuincit [c]? me-
lius ſcilicet poſtea cultam eſſe tertiam illam fundi par-
tem [d], quam antea vniuerſam [e].

IV. Et nos igitur, Publi [a] Siluine, magno animo vineas ponamus, ac maiore ſtudio colamus. quarum conſitionis ſola illa commodiſſima ratio eſt, quam priore tradidimus exordio, vt facta in paſtinato ſcrobe [b], vitis a media fere parte ſulci proſternatur, et ad frontem eius ab imo vſque recta materies exigatur [c], calamo-

t. *recitari* L.
v. *Ideoque* I. B. R. recte Br.
x. *etiam* om. I. B. Br. R.
y. *Papirum* L. *Papirium* Pol. *Pariſium* Goeſ. *Paririum* Sang.
z. *ſibi* P.
a. Vulgo *nuptui* eſt. *nuptu* B. R. *nuptam* P. *nuptum conlocaſſe* Sang.
b. Ita pro *Quo quid coniicit? niſi* L. Goeſ. S.
c. Vulgo additum *niſi* om. etiam I. B. Br. R.
d. *partem* om. Eaed.
e. *vniuerſa ſunt* Eaed. et Sang.
Cap. IV. a. *Siluine* om. I. B. Br. R. L. Sang. *Publi* om. Goeſ.
b. Vulgo additum *tota* om. I. B. Br. R. Goeſ. Sang.
c. Ita pro *erigatur* P. Goeſ. Sang. deinde *ſcrobs* vulgatum ex Sang. correxi.

calamoque applicetur. id enim praecipue obſeruandum
eſt, ne ſimilis ſit alueo ſcrobis, ſed vt expreſſis angu-
2 lis velut ad perpendiculum frontes eius dirigantur. Nam
vitis ſupina, et [d] velut recumbens [e] in alueo depoſita,
poſtea [f] quum ablaqueatur, vulneribus obnoxia eſt.
Nam [g] dum exaltare fortius [h] orbem ablaqueationis foſ-
ſor ſtudet, obliquam vitem plerumque ſauciat [i], et non
nunquam praecidit [k]. Meminerimus ergo vſque ab
imo ſcrobis ſolo rectum adminiculo ſarmentum applica-
re, et ita in ſummum perducere. Tum caetera, vt
priore libro praecepimus. Ac [l] deinde duabus gemmis
ſuper extantibus terram coaequare. Deinde malleolo
inter ordines poſito crebris foſſionibus paſtinatum reſol-
3 vere [m] atque in puluerem redigere. Sic enim optime [n]
et viuiradices et reliqua ſemina, quae depoſuerimus,
conualeſcent, ſimul [o] ac tenera humus nullis herbis [p]
irrepentibus humorem ſtirpibus praebuerit: nec duritia [q]
ſoli nouellas adhuc plantas velut arcto [r] vinculo com-
preſſerit.

V. Numerus autem vertendi ſoli bidentibus, vt verum fatear, definiendus non eſt, cum quanto crebrior ſit, plus prodeſſe foſſionem conueniat. Sed quoniam [a] impenſarum ratio modum poſtulat, ſatis pleriſque viſum eſt, ex Calendis Martiis vſque in Octobres [b] trigeſimo [c] quoque die nouella vineta confodere, omneſque herbas et praecipue gramina extirpare, quae niſi

d. *Et velut recumbens* om. I. B. Br. R. Sang.
e. *recubans* P.
f. Ita pro *quam* Geſneriana.
g. *Quom* P. *quoniam* Sang.
h. *fortius* omitt. P. Goeſ.
i. *Sautiat* B. R.
k. *praecedit* I. B. R. recte Br. deinde *ſolo ſcrobis* Br.
l. *Et duabus* I. B. Br. R. *coequare* Br. *maleolo* eadem.
m. *perſoluere* I. B. Br. R.
n. Ita pro *malleoli* Goeſ. Sang. *optimi* I. B. Br. R. *motum* Lipſ.
o. Ita pro *ſi mollis* P. Sang. *ſi mollis ſimulat* Lipſ.
p. *herens* add. L. P.
q. *duricia* I. B. Br. R.
r. *arto* Eaed. *arto alto* Lipſ. *alto* Sang.
Cap. V. a. *cum* I. B. Br. R. deinde *Martii* Br.
b. *Octobrem* I. B. Br. R.
c. *tricesimo* I. B. R. *trigeſ.* Br.

niſi manu eliguntur [d], et in ſummum [e] reiiciuntur, quantulacunque [f] parte adobruta [g] ſunt, reuiuiſcunt, et vitium ſemina ita perurunt, vt ſcabra atque retorrida [h] efficiant.

VI. Ea porro ſiue malleolos [a] ſeu viuiradices depo-
ſuimus, optimum eſt ab initio ſic formare, vt frequen-
ti pampinatione ſuperuacua detrahamus; nec patiamur
plus in vnam materiam vires et omne alimentum con-
ferre. primo tamen bini pampini ſubmittuntur, vt ſit
alter ſubſidio, ſi alter forte deciderit. Cum deinde 2
paulum induruere [b] virgae, tum deteriores [c] ſingulae
detrahuntur. Ac ne [d] quae relictae ſunt procellis ven-
torum decutiantur, molli et laxo vinculo adſurgentes [e]
ſubſequi conueniet, dum clauiculis ſuis quaſi quibuſdam
manibus adminicula [f] comprehendant. Hoc ſi opera- 3
rum penuria facere prohibet [g] in malleolo, quem et
ipſum pampinare [h] cenſemus: at certe in ordinariis viti-
bus vtique obtinendum [i] eſt, ne pluribus flagellis ema-
cientur, niſi ſi propaginibus futuris proſpiciemus [k]:
ſed vt ſingulis materiis ſeruiant, quarum incrementa eli-
cere [l] debemus [m], applicato longiore adminiculo, per
quod prorepant in tantum, vt ſequentis anni iugum ex-
ſuperent, et in fructum curuari poſſint. Ad quam 4
menſuram cum increuerint [n], cacumina infringenda
ſunt,

d. *leguntur* corrig. Vrſinus.
e. *fundum* Lipſ.
f. *quantum ad cunque* P.
g. *obruta* I. B. Br. R.
h. *torrida* Eaed.

Cap. VI. Nouum caput non facit Br. a. Ita pro *malleolo ſeu viuiradice* ſcripſi. deinde *detrahamur* Polit. Voluit quod dedi pro *detrahantur*. Poſtea *ſummittuntur* Br.
b. *induere* P.
c. *deteriores* om. Goeſ. I. B. Br. R. S.
d. *neque* P.
e. *adſurgentis* I. B. Br. R.
f. *adminicula* I. B. R. Geſner forte *amminicula* dare voluit. A verbis *Hoc ſi* nouum caput orditur Bruſch.
g. *proibet* Br. *prohibebit* P. S.
h *pampinari* coniic. Broukh.
i. *optin.* I. Br.
k *efficiemus* P. S. *proſpiciemus efficiemus* Lipſ.
l. Ita pro *eligere* cum Vrſino Geſner.
m. Ita pro *debebimus* Br. et Pol. Poſtea *exuperent* Br.
n. *excreuerint* P. *increuerint cacumina: infringendi* I. B. Br. R.

ſunt, vt potius craſſitudine conualeſcant, quam ſupervacua longitudine attenuentur. Idem tamen ſarmentum, quod in materiam ſubmittimus, ab imo [o] vſque in tres pedes et ſemiſſem pampinabimus, et omnes eius intra id ſpatium nepotes enatos ſaepius decerpemus [p].
5 Quidquid deinde [q] ſupra germinauerit, intactum relinqui [r] oportebit. Magis enim conuenit proximo autumno falce deputari ſuperiorem partem, quam aeſtiuo tempore pampinari, quoniam [s] ex eo loco, vnde nepotem ademeris, confeſtim alterum fundit: quo enato, nullus relinquitur oculus in ipſa materia, qui ſequenti [t] anno cum fructu germinet.

VII. Omnis autem pampinationis [ea [a]] eſt tempeſtiuitas, dum adeo teneri palmites ſunt, vt leui tactu digiti decutiantur. Nam ſi vehementius induruerint, aut maiore niſu [b] conuellendi ſunt, aut falce deputandi; quod vtrumque vitandum eſt. alterum, quia lacerat matrem, ſi reuellere coneris: alterum, quia ſauciat, quod in viridi et adhuc ſtirpe immatura fieri noxium
2 eſt. Neque enim eatenus plaga conſiſtit [c], qua veſtigium fecit acies: ſed aeſtiuis caloribus falce vulnus penitus impreſſum [d] latius inareſcit ita, vt non minimam partem de ipſo matris corpore enecet [e]. Atque ideo ſi iam caulibus duris falcem adhiberi [f] neceſſe eſt, [ii [g]] paulum ab ipſa matre edendum eſt [h], et velut reſeces relin-

o. *vno* Eaed. Verba *ab imo* — *pampinabimus* omitt. Sang.

p. *diſcerpimus* I. B. Br. R. *deſcerpemus* P. *diſcerpemus* Sang. Deinde *Quicquid* Br.

q. *inde* P.

r. *relicto portauit* P. deinde *conveniet* Br.

s. *cum* I. B. Br. R.

t. *ſequente* Eaedem Sang.

Cap. VII. a. *ea* om. Sang. deinde *induruerunt* I. B. Br. R.

b. *nixu* Eaed.

c. *conſtitit* Eaed. Deinceps *ſixit* Cod. Arundel. teſte Waſſe ad Salluſt. Fragm. p. 292.

d. *impreſſum: et laxius inhaereſcit: ita non* P. *impreſſum: et laminis inhaereſcit* I. B. Br. R.

e. *necet* I. B. Br. R.

f. Ita pro *adhibere* I. B. Br. R. Sang.

g. *id* I. B. Br. R. L. *paullulum* vulgatum ex Br. correxi. Verba *ii paul.* — *reſeces* om. Sang.

h. Ita pro *recidendum eſt* I. B. Br. R. Lipſ. ſcripſi. Vulgo *recidendi*.

relinquendi ſunt, qui caloris excipiant iniuriam, eatenus qua [i] naſcuntur a latere palmites [k]. vltra enim non
ſerpit vaporis violentia. In malleolo ſimilis ratio eſt 3
pampinandi, et in longitudinem eliciendi [l] materiam, ſi eo velimus anniculo [m] vti, quod ego ſaepe feci. ſed ſi propoſitum eſt vtique recidere, vt bimo [n] potius vtamur, cum ad vnum pampinum iam redegeris, et is [o] ipſe exceſſerit pedalem longitudinem, decacuminare conueniet, vt in [p] ceruicem potius confirmetur, et ſit robuſtior. Atque haec poſitorum ſeminum prima cultura eſt.

VIII. Sequens deinde tempus, vt prodidit [a] Celſus, et Atticus, quos iure [b] maxime noſtra aetas probauit, poſt Idus Octobris ampliorem curam depoſcit. Nam prius quam frigora inuadunt, vitis ablaqueanda eſt. quod opus adapertas [d] oſtendit aeſtiuas radiculas, eaſque prudens [e] agricola ferro decidit. Nam ſi paſſus eſt conualeſcere, inferiores deficiunt, atque euenit vt vinea ſumma parte terreni radices agat, quae et frigore infeſtentur et caloribus maiorem in modum aeſtuent, ac vehementer [f] ſitire matrem in ortu caniculae [g] cogant.
Quare quicquid intra [h] ſeſquipedem natum eſt, cum 2
ablaqueaueris, recidendum eſt. Sed huius non eadem ratio

i. *quae* P.
k. *palmitis* poſt I. B. Br. R.
l. *eligendi* I. B. R. Br.
m. *anniculo* L. P. Goeſ. S. *adminiculo* al. ante Geſn.
n. *bino* omn. ante Geſn. *bimo* Goeſ. L. S.
o. *ſi* interpon. P. S. ſed *is* ex Sang. Gronouius. Deinde *recacuminare* Sang.
p. *inter vitem* P. Goeſ. S. *conveniet cervicem, vt inter vitem* Lipſ.

Cap. VIII. a. *prodit* I. B. R.
b. Ita pro *in re ruſtica* habent I. B. R. L. Goeſ. Sang. Br.
c. Ita verba collocant Pol. et Sang. Vulgo ſic: *probauit, ampliorem curam depoſcit. Nam poſt Idus.* in quo ordine Edd. I. B. R. Br. verba *ampliorem curam depoſcit. Nam* omittere notatum eſt a Geſnero. Scilicet et illae voluerunt verba translocari eo ordine, quem poſui.
d. Ita ex Goeſ. Pol. Sang. dedi pro *adopertas.*
e. *frondes* Lipſ. Sang. *frundens* Polit.
f. *ventu ementur* P.
g. *ortum* interſ. P. *caniculae ortu* Br.
h. *in ſeſqnipede* I. B. Br. R. *intra ſeſquipede* P.

ratio eſt [i] amputandi, quae traditur in ſuperiori [k] parte vitis. Nam minime adleuanda [l] plaga eſt, minimeque applicandum ferramentum ipſi matri: quoniam [m] ſi iuxta truncum radicem praecideris, aut ex cicatrice plures enaſcentur [n], aut hiemalis, quae [o] ex pluuiis conſiſtit in lacuſculis ablaqueationis aqua, brumae congelationibus noua vulnera peruret, et ad medullam [p] penetrabit [q], quod ne fiat, recedere [r] ab ipſo codice [s] inſtar vnius [t] digiti ſpatio conueniet, atque ita [v] radiculas praecidere; quae ſic ademptae non amplius pullulant [x],
3 et [y] a caetera noxa truncum defendunt. Hoc opere conſummato [z], ſi eſt hiems in ea regione placida, patens vitis relinquenda eſt: ſin violentior id [a] facere nos [b] prohibet, ante Idus Decembris praedicti lacuſculi coaequandi [c] ſunt. Si vero etiam praegelida frigora regionis eius ſuſpecta erunt, aliquid fimi, vel, quod [d] eſt commodius, columbini ſtercoris [e], aut in hunc vſum praeparatae veteris vrinae ſenos ſeſtarios, ante-
4 quam vitem adobruas [f], radicibus ſuperfundes [g]. Sed ablaqueare omnibus autumnis oportebit primo quinquennio, dum vitis conualeſcat: vbi vero [h] truncus [i] adoleuerit, fere triennio intermittendus [k] eſt [eius operis

i. *quae* add. poſt I. B. Br. R. omiſit cum L. et Sang. etiam Geſner.

k. *ſuperiore* Br. S.

l. *ablaqueanda* I. B. Br. R. Goeſ. S. deinde *adleuandum ferramentum* Sang.

m. *cum* I. B. Br. R.

n. *naſcentur* Eaed. et Lipſ. *pube naſcentur* S.

o. *quae expl. conſ. in lacuſc.* om. I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

p. *medulam* B.

q. *penetrauit* I. B. R. recte Br.

r. *recidere* ante Geſn.

s. *codicem ſtatuimus dig. ſpatio: conu.* I. B. Br. R.

t. *imus* P.

v. *ita* om. Goeſ. Sang.

x. *pululant* I. B. Br. R.

y. *ea caetera* P.

z. *conſumato* I. B. Br. R. A. Iunt. H.

a. *hic* P.

b. *nos* addidi ex Br. Ald.

c. Ita pro *aequandi* I. B. Br. R. Lipſ. Goeſ. Sang.

d. Ita pro *ſi* I. B. Br. R. *quod incommodius* Lipſ.

e. *ſterceris* Sang.

f. *obruas* I. B. Br. R.

g. *ſuperfundas* Eaed.

h. *intermittendum eſſet operis* interponit P. Sang.

i. *vitis* Lipſ.

k. *interm. eſt eius operis* om. P. Sang.

ris] labor. Nam et minus ferro crura vitium [l] laeduntur, nec tam celeriter radiculae inueterato [m] iam [n] codice [o] enaſcuntur.

IX. Ablaqueationem deinde ſequitur talis putatio, vt ex praecepto veterum auctorum [a] vitis ad vnam virgulam [b] reuocetur [c], duabus gemmis iuxta terram relictis. Quae putatio non debet ſecundum articulum fieri, ne reformidet oculus. ſed medio fere internodio ea plaga obliqua [d] falce fit; ne ſi tranſuerſa fuerit cicatrix, caeleſtem ſuperincidentem [e] aquam contineat. Sed 2
nec ad eam partem, qua eſt gemma, verum [f] ad poſteriorem declinatur, vt in [g] terram potius deuexa, quam in germen [h] delacrumet [i]. Namque depluens [k] humor caecat oculum, nec patitur frondeſcere [l].

X. Putandi autem duo ſunt tempora: melius autem, vt ait Mago, vernum, antequam ſurculus progerminet [a], quoniam humoris plenus facilem plagam et leuem et aequalem accipit, nec falci repugnat. Hunc autem ſecuti ſunt Celſus et Atticus. Nobis neque anguſta putatione coercenda ſemina videntur, niſi ſi admodum inualida ſunt; neque vtique verno recidenda. Sed primo quidem anno, quo ſunt poſita, frequenti- 3
bus [b] foſſionibus omnibus menſibus dum frondent [c] ac pampinationibus adiuuanda ſunt, vt robur accipiant, nec

l. *veritius* P.
m. *in veterano* Ienſ. Pol. *in veterato* Br. B. R.
n. *iam* om. I. B. Br. R.
o. *cortice enaſcentur* I. B. Br. R. forte rectius.
Cap. IX. a. *authorum* A. H. *autorum* G. Gr.
b. *virgam* Sang.
c. Vulgo addita *eaque recidatur* om. Goeſ. Sang.
d. *ob falce* R.
e. *ſupercidentem* Sang.
f. *ſed* I. B. Br. R.
g. *interdum* I. B. Br. R. Sang.
h. *germine* I. B. Br. R.
i. *delachrymet* Eaed. A. Iunt. G. H. *lacrimae* Sang.
k. *depluens* pro *defluens* dedit Goeſ. et Sang. teſte etiam Heinſio ad Ouid. Metam. I. 573.
l. *creſcere* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.
Cap. X. a. *progemet* P. *pergemet* Lipſ.
b. *frequentius* P. Sang. *poſſeſſionibus* P.
c. *frondet* I. B. R.

nec [d] plus quam vni [e] materiae ſeruiant. quam vt [f] educauerint, autumno vel vere, ſi magis competit [g], adradenda [h], et nepotibus, quos pampinator [i] in ſuperiore parte omiſerat, liberanda cenſemus, atque ita in iugum imponenda. Ea enim leuis [k] et recta ſine cicatrice vinea eſt, quae ſe primi anni flagello ſupra iugum extulit, quod tamen apud paucos agricolas et raro contingit. Ideoque praedicti auctores primitias [l] vitis reſeca-
3 re cenſuerunt [m]. Sed nec vtique verna [n] omnibus regionibus melior putatio eſt. nam [o] vbi coelum frigidum eſt, ea ſine dubio eligenda eſt. vbi vero aprica loca ſunt, molleſque hiemes, optima et maxime naturalis eſt autumnalis: quo tempore diuina quadam lege, et aeterna fructum cum fronde ſtirpes deponunt.

XI. Hoc facere, ſiue viuiradicem ſiue malleolum conſeueris [a], cenſeo. nam illam veterem opinionem damnauit vſus, non eſſe ferro tangendos [b] anniculos malleolos, quoniam [c] reformident. quod fruſtra Virgilius et [d] Saſerna Stoloneſque et Catones timuerunt [e]: qui non ſolum in eo errabant, quod primi anni capillamenta seminum intacta patiebantur, ſed et [f] poſt biennium cum viuiradix recidenda erat, omnem ſuperficiem amputabant ſolo tenus iuxta ipſum articulum [g], vt e
2 duro pullularet [h]. Nos autem magiſter artium docuit vſus, primi anni malleolorum formare [i] incrementa, nec

d. *ne* Pol.
e. *vnae* Sang.
f. *quam educauerant* Lipſ. *quam aeducauerint* Sang.
g. *competent* L. P. S.
h. Ita pro *abradenda* L. Sang.
i. *pampinatione* I. B. Br. R. Sang. ſed ex Sang. Gronouius *pampinatum in ſuperiorem partem* annotauit.
k. *lenis* I. B. Br. R.
l. *primicias* Eaed.
m. *conſueuerunt* adſcripſit Geſner neſcio vnde; *reſecandas* Abr. Gronou.

n. Ita pro *verno* Goeſ. Sang.
o. Verba *nam — eligenda eſt* omiſ. Geſneriana.

Cap. XI. a. *conſeuerimus* P. L.
b. *frangendos* I. B. Br. R. S.
c. Ita Sang. *cum reformident* I. B. Br. R. Vulgo *quod aciem ref.*
d. *etiam* P.
e. *timuerint* I. *timuerim* P.
f. *et* abeſt I. B. R. Br.
g. *articolum* P.
h. *pulularet* I. B. Br.
i. *forme* P.

nec pati vitem ſuperuacuis frondibus luxuriantem ſilveſcere; nec rurſus in tantum coercere, quantum antiqui praecipiebant [k], vt totam ſuperficiem amputemus. nam id quidem rationi [l] maxime [m] contrarium eſt. Pri- 3
mum quod cum ad [n] terram decideris, ſemina, velut intolerabili affecta vulnere, pleraque intereunt [o], nonnulla etiam, quae pertinaciter vixerunt, minus foecundas materias afferunt: ſiquidem e duro quae pullulant, omnium confeſſione pampinaria ſaepiſſime fructu carent. Media igitur ratio ſequenda eſt, vt neque ſolo 4
tenus malleolum recidamus, nec rurſus in longiorem materiam [p] prouocemus: ſed adnodato [q] ſuperioris anni pollice, ſupra [r] ipſam commiſſuram veteris ſarmenti vnam vel duas gemmas relinquemus, ex quibus germinet.

XII. Putationem ſequitur iam pedandae vineae cura: verum hic annus nondum vehementem palum aut ridicam [a] deſiderat: notatum [b] eſt enim a me plerumque teneram [c] vineam melius adminiculo modico quam vehementi palo [d] adquieſcere. itaque aut veteres, ne novae radicem agant, arundines [e] ſingulis viticulis [f] applicabimus binas [g], aut ſi regionis conditio permittit, de vepribus [h] haſtilia, quibus adnectantur [i] ſingulae tranſuerſae perticae in vnam [k] partem ordinis: quod 2

N 2 genus

k. *praecipienda* P.
l. *rationi* inſ. Goeſ.
m. *maximum* I. B. R. Br.
n. *a terra* I. B. Br. R. S.
o. Vulgo interſertum *et* deeſt I. B. Br. R. S.
p. *matericm* B. R.
q. Ita pro *annotato* Sang.
r. *iuxta* I. B. Br. R. Sang. *ſuper* P.

Cap. XII. a. *ridiciam* Ienſ. *rigidam* Sang.
b. *notandum* I. B. R. L.
c. *terram* P.
d. *palo* om. Sang.

e. *harundines* I. B. Br. R. deinc. poſitum vulgo *binas* om. Br. Pol.
f. Ita pro *vitibus* ex Sang. ſcripſi. *Singulis vitulieiis adplicabumus vineas aut ſi* P. *agant harum ſingulis binas applicauimus ſingulis viticulis* Sang. ſed *applicabimus* annotauit Gronouius.
g. *binas* h. l. collocant Br. Pol.
h. Ita Sang. Vulgo *vetera deponemus*. vbi *vetera* om. I. B. Br. R. *deueprius* vel *de veteribus* P. *de veteribus* Lipſ.
i. *adnectuntur* I. B. Br. R.
k. Ita pro *imam* I. B. Br. R. L. Goeſ.

genus iugi canterium vocant ruſtici: plurimum id refert eſſe, quod paulum infra curuationem vitis prorepens pampinus ſtatim apprehendat [l], et in tranſuerſa potius ſe fundat, quam in edita, ventoſque facilius ſuſtineat ſubnixus [m] canterio. Idque iugum intra quartum pedem conuenit [n] alleuari, dum ſe vinea corroboret [o].

XIII. Impedationem [a] deinde ſequitur alligator [b]. cuius officium eſt, vt rectam vitem producat in iugum. quae ſiue iuxta palum eſt poſita, vt [c] quibuſdam placuit auctoribus, obſeruare debebit, qui adnectit, ne in alliganda materia flexum pali, ſi forte curuus eſt, ſequendum putet; nam ea res vncam vitem facit: ſiue, vt Attico, et nonnullis aliis agricolis viſum eſt, inter vitem et palum ſpatium relinquitur [d], quod nec mihi diſplicet, recta arundo [e] adiungenda ſtirpi eſt, et ita per crebra retinacula in iugum perducenda. Vinculi genus quale ſit, quo religantur ſemina [f], plurimum re-
a fert. Nam dum nouella vinea eſt, quam [g] molliſſimo nectenda eſt: quia ſi viminibus ſalicis aut vlmi ligaueris, increſcens vitis ſe ipſa [h] praecidit. Optima eſt ergo geniſta, vel paludibus deſectus iuncus, aut vlua. non peſſime tamen in vmbra ſiccata faciunt in [i] hunc vſum arundinum [k] quoque folia.

XIV. Sed et malleolorum ſimilis cura agenda eſt, vt ad vnam aut [a] duas gemmas deputati [b] autumno vel vere

l. *adprehendant* P.

m. *ſubnexus* Sang.

n. Ita pro *conueniet* Sang.

o. *comprobaret* P. Sic ſupra *robuſtae* in *probatae* tranſiit. Poſt *corroboret* ante Geſn. addebant *in pedationem.* quod ad ſequens Caput pertinet

Cap. XIII. a. *in pedationem* in fine capitis praec. ponunt omnes.

b. *adlegator* P.

c. *vt quibuſdam placuit auctoribus* abſunt I. B. Br R. S.

d. *relinquendum eſt* P. *relinquitur* I. B. Br. R. S. Vulgo *relinquetur* S.

e. *harundo* I. B. Br. R.

f. *religatur plurima ſeminum* San.

g. *quammolliſſimo* iunct. I. I. A. *quam moliſſimo* I. B. R.

h. *ſeipſa procidit* P. S. vulgo *ſeipſam.*

i. *ad* P.

k. *harundinum* I. B. R. L. quidem ſemper fere.

Cap. XIV. a. *vel* P.

b. *deputatis* poſt I. B. Br. R. ante Geſner.

vere, prius quam germinent, iugentur[c]. Iis, vt dixi, canterius propius a terra, quam vitibus ordinariis ſubmittendus eſt: neque enim editior[d] eſſe debet pedali altitudine, vt ſit quem[e] teneri adhuc pampini[f] capreolis illigent ſuis, ne ventis explantentur. Inſequitur deinde foſſor, qui crebris bidentibus aequaliter et minutim ſoli terga comminuat[g]. Hanc planam foſſuram 2
maxime nos probamus. nam illa[h], quam in Hiſpania hibernam appellant, cum terra vitibus detrahitur, et in media ſpatia[i] interordiniorum confertur, ſuperuacua nobis videtur: quia iam praeceſſit autumnalis ablaqueatio, quae[k] nudauit ſummas, et ad inferiores[l] radiculas[m] hibernos tranſmiſit[n] imbres[o]. Numerus autem foſſionis aut idem eſſe[p] debet qui primi anni, aut vna minus[q]. nam vtique frequenter ſolum exercendum eſt[r], dum id incremento ſuo vites inumbrent, nec patiantur herbam ſubcreſcere. Pampinationis eadem debet eſſe 3
ratio huius anni[s], atque[t] prioris. adhuc enim compeſcenda quaſi pueritia ſeminum eſt, nec plus quam in vnum flagellum[v] eſt ſubmittenda: tanto quidem magis, quod tenera eius aetas non ſuſtinet[x] et foetu et materiis onerari.

XV. Sed cum annicula menſiumque[a] ſex ad vindemiam perducta eſt, ſublato fructu protinus frequen-

c. Ita ex A. Iunt. Geſn. *inngentur* aliae *inncentur* P. Deinceps vulgatum *Is* cum Geſnero correxi.

d. *aeditior* H.

e. Ita pro *quo* P. S. *quae* I. B. Br. R.

f. Vulgo additur *ſe*. I. B. Br. R.. *capulis ſuis prolixius illigent, nec ventis*. P. *capreolis ſuis cauſa proleiſſius inligent, nec.*

g. Ita pro *conuertat* I. B. Br. R.

h. *illam* Br.

i. *ſpacia* B. *internodiorum* I. B. R. recte Br.

k. Vulgo additum *et* om, I. B. Br. R. *nuduabit* P.

l. Vulgo additum *peruenit* (Br. *perueniet*) om. Lipſ.

m. *et* vulgo additum om. L. *et bibernos* om. P. *et bib. tranſm. imbres* om. Sang.

n. *tranſmittet* I. B. Br. R.

o. *biberes* P. voluit *bimbres*.

p. *debet eſſe* Br.

q. *minus. nam* om. I. B. Br. R.

r. *eſt* om. Faed. *nam* addit Pol.

s. *anni* deeſt I. B. R. *pampinationibus* Br. deinde *puericia* Br.

t. *antiquae* P.

v. *fragellum* vt ſaepe L. deinde *aetas eius* Br.

x. *ſubſtinet* R. et ſaepe L.

Cap. XV. a. *et menſium* L. I. B. R. Br.

tanda eſt, et praeſidiarii malleoli propagandi ſunt, qui in hunc vſum fuerant depoſiti; vel [b], ſi [c] ne hi quidem ſunt, ex ordinaria vite in alterum palum mergus eſt attrahendus. nam plurimum intereſt adhuc noua conſitione pedamen omne veſtiri; nec mox vineam tum ſubſe-
2 ri, cum [d] fructus capiendus eſt. Mergi genus eſt, vbi ſupra terram iuxta ſuum [e] adminiculum vitis curuatur, atque ex alto ſcrobe ſubmerſa [f] perducitur ad vacantem palum: tum ex arcu vehementer citat materiam, quae protinus applicata ſuo pedamento ad iugum euocatur.
3 Sequente deinde anno inſecatur ſuperior pars curuaturae vſque ad medullam [g], ne totas vires matris propagatum flagellum in ſe trahat, et vt paulatim condiſcat ſuis radicibus [h] ali. Bima deinde praeciditur proxime palmam, quae ex arcu ſubmiſſa eſt: et id quod a matre abſciſſum receſſit [i], confeſtim alte [k] circumfoditur, et ſcrobiculo facto ad imum ſolum praeciditur, adobruiturque, vt et radices deorſum agat, nec ex propinquo negligenter in ſumma terra reſectum [l] progerminet.
4 Tempus autem non aliud magis idoneum eſt hunc mergum amputandi, quam ab Idib. Octob. in Idus Nouemb. vt hibernis menſibus ſuas [m] radices confirmet. nam ſi vere id fecerimus, quo gemmare palmites incipiunt, matris alimentis ſubito deſtitutus [n] langueſcit.

XVI. Eadem ratio eſt [a] in transferendo malleolo. nam [in [b]] ſecundo autumno, ſi caeli et loci qualitas patitur, commodiſſime poſt Idus Octobris exemptus conſeri-

b. *vel ſi* abſ. P.
c. *ſiue hi* I. B. Br. R. Deinde *paulum* pro *palum* Sang.
d. *tum* I. B. R.
e. *ſuum* inſ. ex Goeſ. L. a. V.
f. *ſummerſus* I. B. R. Br.
g. *medulam* B.
h. *radicibus: a bima* I. B. R. *Ab ima* Br. deinde *ſummiſſa* Br.
i. Ita pro *recenserit* I. B. Br. R. Sang. *receſſor confeſtim altere circumf.* Lipſ.
k. *a latere* I. B. Br. R. *altere* L. P.
l. *reſecta* I. B. Br. R. Sang.
m. *ſibi* add. Goeſ.
n. *deſtituta* I. B. Br. R. Sang.
Cap. XVI a *eſt* defic. H.
b. *in* om. P. Goeſ. S. *nam* omitt. S. annot. Erneſti.

conſeritur [c]: ſin autem aliqua terrae vel aeris repugnat
iniuria, tempeſtiuitas eius in proximum ver differtur.
neque diutius in vineis relinquendus eſt, ne [d] ſoli [e] vi-
res abſumat, et ordinaria ſemina infeſtet: quae quanto
celerius liberata [f] ſunt conſortio viuiradicum [g], tanto
facilius conualeſcunt. at in ſeminario licet trimam atque
etiam quadrimam vitem reſectam vel anguſte putatam
cuſtodire: quoniam non conſulitur vindemiae. Cum 2
menſem trigeſimum [h] exceſſit [i] poſita vinea, id eſt ter-
tio autumno, vehementioribus ſtatuminibus ſtatim [k]
impedanda [l] eſt, idque non vt libet aut fortuito facien-
dum. nam ſiue prope truncum defigitur [m] palus, peda-
li tamen ſpatio [n] recedendum [o] eſt, ne aut premat ra-
dicem aut [p] vulneret, et vt foſſor tamen [q] ab omni par-
te ſemina circumfodiat; iſque palus ſic [r] ponendus eſt, 3
vt frigorum et Aquilonum excipiat violentiam, vitem-
que protegat: ſiue medio interordinio pangetur, vel
defodiendus [s] eſt, vel prius paxillo [t] perforato ſolo, al-
tius adigendus [v], quo facilius et iugum et fructum ſuſ-
tineat. Nam quanto [x] propius truncum [y] ridica ſta-
tuitur, etiam leuiter [z] defixa ſtabilior eſt: quoniam con-
tingens [a] vitem mutua vice ſuſtinetur et ſuſtinet. Statu- 4
minibus deinde firmiora iuga ſunt alliganda [b], eaque

c. *conſequitur* Sang. *conſequetur* I. B. Br. R.
d. *nec ſocii vires abſumant* P. *ſocii - - abſumam* Goeſ.
e. *ſoli* om. I. B. R. Br.
f. *libiata* G.
g. *viuiradicium* P.
h. *triceſimum* I. B. R. *tricenſimus* P. Paulo antea *quia* Sang.
i. Ita pro *exceſſerit* I. B. Br. R. S.
k. *ſtatum* P.
l. *impedienda* I. B. Br. R deinceps *ita* pro *idque* Sang. et Br.
m. *deponitur* L. I. B. Br. R. S.
n. *ſpacio* B. R.
o. *recidendus* I. B. Br. R. S.
p. Ita pro *premat*, *aut radicem* Goeſ.
q. *tamen* inſerui ex I. B. Br. R. L. S.
r. *ſic* abeſt I. B. R. Br.
s. *deponendus* L. I. B. R. Br. S.
t. *baxillo ferrorato* P. *taxillo* Goeſ. S. *faxillo forforato* L.
v. *eſt* adiic. I. B. Br. R. *adfigendum eſt* P. *adfigendus* S.
x. *quando* Goeſ.
y. *truncus cum ridica* omnes editi ante Geſnerum. *ridiga* Sang. *truncus relica* L. nobiſcum P.
z. *leniter* I. B. R. Br.
a. *conſtringens* Goeſ. I. B. Br. R. S.
b. *illiganda* I. B. Br. R. L. *alligamenta* P. *inligamenda* ex Sang. Gronouius.

vel ſaligneis perticis vel compluribus quaſi faſciculis arundinum connectuntur, vt rigorem habeant, nec pandentur [c] onere fructuum. nam binae [d] iam materiae ſingulis ſeminibus ſubmittendae erunt [e]: niſi ſi tamen gracilitas vitis alicuius anguſtiorem putationem deſiderabit, cuius vnus palmes atque idem paucorum oculorum erit relinquendus [f].

XVII. Perticae [a] iugum firmius faciunt, minuſque operoſum. Arundines pluribus operis iugantur [b], quoniam [c] et pluribus locis nectuntur. eaeque [d] inter ſe conuerſis cacuminibus vinciendae [e] ſunt, vt aequalis craſſitudo totius iugi ſit. nam ſi cacumina in vnum competunt, imbecillitas eius partis grauata pondere iam maturum fructum proſternit, et canibus feriſque reddit ob-
2 noxium. At cum iugum in faſcem pluribus arundinibus alterna [f] cacuminum vice ordinatum eſt, fere quinquennii praebet vſum. Neque enim eſt [g] alia ratio putationis aut caeterae culturae, quam quae primi biennii. nam et autumnalis ablaqueatio ſedulo facienda, nec minus vacantibus palis propagines applicandae. hoc enim opus nunquam intermittendum eſt, quin omnibus
3 inſtauretur [h] annis. Neque enim ea quae feruntur a nobis, immortalia eſſe poſſunt. attamen aeternitati eorum ſic conſulimus, vt demortuis ſeminibus alia ſubſtituamus: nec ad occidionem vniuerſum genus perduci patimur

c. *pandantur* ante Geſn.

d. *vincae* iam *maturae* I. B. Br. R. L.

e. *ſunt* I. B. R. *ſummittendae ſunt* Br.

f. *relinquendus perticae: iugum fortius minuſque oneroſum eſt. Arundines* I. B. R. L. *relinquendus perticae — oneroſum eſt.* Deinceps nouum caput orditur Br. *fortius minuſque oneroſum arundines* ex Sang. poſuit Gronouius, et capitis diſtinctionem abeſſe monet.

Cap. XVII. a. *perticum* P. S. deinde *fortius* I. B. Br. R. S. omiſſo *faciunt* et poſtea *oneroſum eſt* habent.

b. *iungantur* I. B. Br. R.

c. *cum* Br.

d. *eae aequae* Br. *eae aeque* I. B. R. *aeque* P. *eque* Sang.

e. *vincendae* Ienſ. Br.

f. *ternae* P.

g. *eſt* om. I. B. Br. R. *eſt alia* om. P.

h. *inſaturetur* Goeſ. Pol.

patimur [i] complurium [k] annorum negligentia. Quin
etiam crebrae foſſiones dandae, quamuis vna poſſit de-
trahi culturae prioris anni. Pampinationes quoque ſae-
pe adhibendae [l]. neque enim ſatis eſt ſemel aut iterum
tota aeſtate viti detrahere frondem ſuperuacuam. Prae- 4
cipue autem decutienda ſunt omnia, quae infra trunci
caput egerminauerint [m]. item ſi oculi ſinguli ſub iugo
binos pampinos emiſerint [n], quamuis largos fructus
oſtendant, detrahendi ſunt [o] ſinguli palmites, quo lae-
tior, quae ſupereſt materia, conſurgat, et reliquum [p]
melius educet fructum. Poſt quadrageſimum et alte-
rum menſem percepta vindemia ſic inſtituenda eſt pu-
tatio, vt ſubmiſſis pluribus flagellis vitis in [q] ſtellam di-
vidatur. Sed putatoris officium eſt pedali fere ſpatio [r] 5
citra [s] iugum vitem compeſcere, vt e capite, quicquid
teneri [t] eſt, per brachia emiſſum [v] prouocetur, et per
iugum inflexum praecipitetur ad eam menſuram, quae
terram non poſſit contingere. Sed modus pro viribus
trunci ſeruandus eſt, ne plures palmites [x] ſubmittantur,
quam quibus vitis ſufficere qneat. fere autem praedicta
aetas laeto ſolo truncoque tres materias, raro quatuor
deſiderat, quae per totidem partes ab alligatore diuidi
debent [y]. nihil enim refert iugum in ſtellam decuſſari [z] 6
atque diduci [a], niſi et [b] palmites adiugentur [c]. quam

 tamen

i. *patiamur* Iunt.

k. *cum plurium* I. B. Br. R.

l. *adiuendae* P. hic annotata erant a Polit. ſequentia: *Fere liber Nicolai ſe habet, vt hic impreſſus, vbi emendatur. In priore autem ſcriptura ſicut antiquus; et nos ergo, quando emendamus, niſi inducatur Scriptura, nihil mutatum volumus.*

m. *egerminauerunt* I. B. R. Br.

n. *emiſerunt* I. B. R. Br.

o. Vulgo interſertum *eis* om. Goeſ. I. B. Br. R. S.

p. *reliquo* Goeſ. I. B. Br. R. Deinceps *percepta* dedi ex Sang. pro *perfecta*.

q. *in* om. P.

r. *ſpacio* B. R.

s. Vulgo *circa*. Br. et Sang. *contra*.

t. Ita pro *tenerum* I. B. Br. R. Sang.

v. *emiſi vmbras hiemis ſimi prouocetur* Lipſ.

x. *palme* P. Poſtea *quattuor* Br. et *partis* Br.

y. *debet* I. B. Br. R.

z. *decuſari* I. B. R. *decuſſari* Br.

a. *deduci* I. B. Br. R.

b. *et* om. Eaed.

c. *adiungantur* Eaed. *adiungentur* Commel.

tamen formam non omnes agricolae probauerunt: nam
multi ſimplici ordine fuere contenti. verum ſtabilior eſt
vinea et oneri ſarmentorum et fructui ferendo, quae ex
vtraque parte iugo deuincta pari libramento velut anco-
ris [d] quibuſdam [e] diſtinetur [f]. tum etiam per plura bra-
chia materias diffundit, et facilius eas explicat vndi-
que [g] ſubnixa, quam [h] quae in ſimplici canterio fre-
7 quentibus palmitibus ſtipatur [i]. poteſt tamen, ſi vel pa-
rum late diſpoſita vinea [k] vel parum fructuoſa caelum-
que non turbidum nec procelloſum [l] habeat, vno iugo
contenta [m] eſſe. nam vbi magna vis et incurſus eſt plu-
uiarum procellarumque, vbi frequentibus aquis vitis la-
befactatur, vbi praecipitibus cliuis velut pendens pluri-
ma [n] praeſidia deſiderat; ibi quaſi quadrato circumfir-
8 manda [o] eſt agmine. calidis vero et ſiccioribus locis in
omnem partem iugum porrigendum eſt, vt prorepen-
tes vndique pampini iungantur, et condenſati [p] came-
rae [q] more, terram ſitientem [r] obumbrent. contra plu-
uiis [s] et frigidis [t] et pruinoſis regionibus ſimplices ordi-
nes inſtituendi: nam et ſic facilius inſolatur humus, et
fructus percoquitur, perflatumque ſalubriorem habet:
foſſores quoque liberius et aptius iactant bidentes [v], me-
liuſque perſpicitur a cuſtodibus fructus, et commodius
legitur a vindemiatore [x].

XVIII. Sed quoquo [a] vineta placuerit ordinare,
centenae ſtirpes per ſingulos hortos ſemitis diſtinguan-
tur:

d. *anchoris* praeter Comm. omnes ante Geſn.

e. *placidioreſque* L.

f. *diſtenditur* I. B. Br. R. L. Sang.

g. *vindemia quae ſubnixa* I. B. Br. R. S. *ſubnexa* P. omittit Lipſ.

h. *quaque* Br.

i. *ſtypatur* A. Iunt. H.

k. *vineta* I. B. Br. R. S.

l. *proceloſum* Br. *procelſum* Pol. S.

m. *contentus* I. B. Br. R.

n. *plura* Eaed. S.

o. *firmanda* ſine *circum* Eaed. et Sang.

p. *condenſentur* I. B. Br. R.

q. *camarae* P. S.

r. *ſcitientem* R.

s. *pluuiis et* addidi ex L. Goeſ. Sang.

t. *et pruin. et frigidis* I. B. Br. R. *pluuiis et fr. et pruin.* P. Sang. *pluuiis frigidis* et cet. Iunt.

v. *bidentis* Br. deinde *foſſoreſque* Sang.

x. *vindemitore* Pol.

Cap. XVIII. a. Ita pro *quando* Sang. *quomodo* Br.

tur: vel, vt quibuſdam [b] placet, in ſemiiugera omnis
modus dirimatur. quae diſtinctio praeter illud commo-
dum, quod plus ſolis et venti vitibus praebet, tum et-
iam oculos et veſtigia domini, res agro ſaluberrimas [c],
facilius admittit, certamque aeſtimationem in exigen-
dis operibus praebet. neque enim falli poſſumus per pa-
ria interualla iugeribus diuiſis. Quinetiam ipſa hortu- 2
lorum deſcriptio quanto eſt minoribus modulis conciſa [d],
fatigationem veluti minuit, exſtimulatque [e] eos qui
opera moliuntur, et [f] ad feſtinandum inuitat. nam fere
vaſtitas inſtantis [g] laboris animos debilitat. Non nihil
etiam prodeſt vires et prouentum cuiuſque partis vinea-
rum noſſe, vt aeſtimemus, quae magis aut [h] minus co-
lenda ſint. Vindemiatoribus quoque hae ſemitae et iu-
gum pedamentaque ſarcientibus [i] opportunam laxitatem
praebent, per quam vel fructus vel ſtatumina por-
tentur.

XIX. De poſitione iugi, quatenus a terra leuan-
dum ſit, hoc dixiſſe abunde [a] eſt: humillimam [b] eſſe
quatuor pedum, celſiſſimam ſeptem. quae tamen in
nouellis ſeminibus vitanda eſt. Neque enim haec prima
conſtitutio vinearum eſſe debet, ſed per annorum lon-
gam ſeriem ad hanc altitudinem [c] vitis perducenda eſt.
Caeterum quanto [d] humidius eſt ſolum et caelum, pla- 2
cidioreſque [e] venti, tanto eſt altius attollendum iugum.
Nam

b. *cuidam* I. B. Br. R.

c. Ita pro *ſaluberrima* ex iiſdem et Goeſ. Geſner. deinceps *certe quae* Sang. idem *praebent.*

d. Ita pro *conſita* Geſn. ex iiſdem Iunt. L. Goeſ. Sang.

e. Ita pro *et ſimul* ſcripſi. *exſtimulantque* P. *et ſtimulant eos* Iunt. *et exſtimulant eos* Lipſ. *exſtimulque* Sang.

f. *et* addidi ex I. B. Br. R. S. Iunt.

g. *inſciſa* P. *inſtiſa* Sang. forte *indiuiſa* voluerunt.

h. *vt* Gr. deinde *ſit* I. B. Br. R. A. Iunt. Poſtea *vindemitoribus* Br. et Sang.

i. *ſartientibus* Ienſ. Br. *ſarientibus* B. R. *ſarrientibus* aliae praeter Geſn. *oportunam* Br.

Cap. XIX. a. *habunde* B. R.

b. *humilimam* B. G. Gr. *quattuor* Br.

c. *latitud.* L.

d. *quam* P.

e. *humidioreſque* vulgatum ex Lipſ. correxit Geſner aſſentiente Sang.

Nam laetitia vitium patitur [f] celſius euocari [g], fructuſque [h] ſubmotus a terra minus putreſcit: et hoc vno modo perflatur ventis, qui nebulam et rorem peſtiferum celeriter adſiccant, multumque ad deflorеſcendum et
3 ad bonitatem vini conferunt. Rurſus exilis terra et accliuis torrenſque aeſtu, vel quae vehementibus procellis obnoxia eſt, humilius iugum poſcit. At ſi cuncta competunt voto, iuſta eſt altitudo vineae pedum quinque: nec tamen dubium, quin vites [i] tanto melioris ſaporis praebeant [k] muſtum, quanto in editiora iuga conſurgunt [l].

XX. Pedatam vineam iugatamque ſequitur alligatoris cura, cui antiquiſſimum eſſe debet, vt ſupra [a] dixi, rectam [b] conſeruare ſtirpem, nec flexum [c] ridicae perſequi, ne [d] prauitas ſtatuminum ad ſimilitudinem ſui vitem configuret. Id non ſolum ad ſpeciem plurimum refert, ſed ad vbertatem [e] et [f] firmitatem, perpetuita-
2 temque. Nam rectus truncus ſimilem ſui medullam gerit, per quam velut quodam itinere ſine flexu atque [g] impedimento facilius terrae matris alimenta meant [h], et ad [i] ſummum perueniunt. at quae curuae ſunt et diſtortae, non aequaliter alliduntur [k] inhibentibus nodis, et [l] ipſo flexu curſum terreni humoris veluti ſalebris [m] retar-

f. *partitur* P. deinceps vulgo additum *ſe* om. I. B. Br. R.

g. Ita pro *euagari* ſcripſi. *euacari* P

h. *fructus* Sang.

i. *vites* om. I. B. Br. R. Sang.

k. *praebeat* I. B. R. *praebeant* Br.

l. *conſurgant* I. B. Br. R. S. Ceterum noui capitis diſtinctionem deinceps non habet Bruſchiana.

Cap. XX. a. *ſupra* deficit I. B. Br. R.

b. *recta* P.

c. *plexum* P. S.

d. *nec* I. B. Br. R. *nec prauitas ſtatuminis inſidi ad* L.

e. *firmitatem et ad vbertatem* I. B. R. Br. *firmitatem et — libertatem* P. Goeſ. *firmitatem et libertatem, perpet.* Sang.

f. *ad* inſerunt I. I. H. A. Gr. G. St.

g. *ſine* I. B. R. Br.

h. *manant* L. I B. Br. R. S.

i. *in ſumma* I. B. Br. R S. *in ſummam* Sang. ann. Erneſti.

k. *adliduntur* P. Goeſ *alligantur* alii. *quae ſunt diſtortae — alliduntur* Sang.

l. *et in ipſo flexu curſum* I. B. Br. R. *curſum* etiam Sang. vulgo *incurſum.*

m. *ſalubris* L. S. *ſalebras* I. B. Br. R.

retardante. Quare cum ad ſummum palum recta vitis 3
extenta eſt, capiſtro conſtringitur, ne foetu grauata
ſubſidat curueturque. tum ex eo loco quod proximum
iugo ligatum [n] eſt, brachia diſponuntur in diuerſas par-
tes [o], palmaeque ſuperpoſitae deorſum verſus [p] curuan-
tur [q] vinculo. itaque [r] id quod iugo dependet, fructu [s]
impletur: rurſuſque [t] curuatura [v] iuxta vinculum mate-
riam exprimit. Quidam eam partem, quam nos prae- 4
cipitamus, ſupra iugum porrigunt, et crebris vimini-
bus innexis continent; quos ego minime probandos pu-
to. Nam dependentibus palmitibus neque [x] pluuiae ne-
que pruinae [y] grandineſue tantum nocent, quantum re-
ligatis, et quaſi tempeſtatibus oppoſitis. iidem tamen
palmites prius quam fructus miteſcant, variantibus ad-
huc et acerbis vuis, religari debent, quo minus roribus
queant putreſcere, aut ventis feriſue [z] vaſtentur. Iuxta 5
decumanum atque ſemitas palmites [a] intrinſecus flecten-
di [b] ſunt, ne praetereuntium incurſu laedantur [c]. Et
hac quidem ratione tempeſtiua vitis perducitur [d] ad iu-
gum. Nam quae vel infirma vel breuis eſt, ad duas
gemmas recidenda eſt, quo vehementiorem fundat ma-
teriam, quae [e] protinus emicet [f] in iugum.

XXI. Quinquennis vineae non alia eſt putatio, quam vt figuretur, quemadmodum inſtitui [a] dicere ſupra, neue

n. *lignum* I. B. R Br.

o. *partis* Br.

p. circulo *curuantur* Goeſ. et Sang. *curuentur*. *A vinculo itaque id* A. Iunt. G. H.

q. *atque vinculo* ex Sang. poſuit Erneſti, ſed Gronouius pro verbis Aldinae lectionis *a vinculo itaque* eſſe in Sang. annotauit: *atque*. Igitur *vinculo itaque* omittuntur. Etiam Lipſ. *vinculo* omittit.

r. *ita id* I. B. R. *atque id* Br. Ald. et Sang. annotante Gronouio.

s. *fructus* I. B. Br. R.

t. *rurſus* Eaedem.

v. *curuaturae iuncta* Goeſ. P.

x. *nec* I. B. Br. R. *neque pluuiae* om. P. *pluuiae neque* om. Sang.

y. *ruinae* P.

z. Ita Sang. pro *feriſque deuaſtentur*.

a. *palmes* P.

b. *plectendi* P. S.

c. *ledantur* B.

d. Ita Br. et Sang. pro *ad iug. perd.*

e. *quo* I. B. Br. R. Goeſ.

f *emittet* I. B. Br. R. deinde *in iugum* om. P.

Cap. XXI. a. Ita I. B. Br. R. pro *ſupra inſtituimus, neue*. P. *ſuperſtitui dicere*. Lipſ. *dicere* etiam L. et Goeſ. *inſtitui dicere* Sang.

neue ſuperuagetur; ſed vt caput trunci pedali fere ſpa-
tio ſit inferius iugo, quaterniſque brachiis, quae dura-
menta quidam vocant, diuidatur in totidem partes[b].
Haec brachia ſat erit interim[c] ſingulis palmitibus in fru-
ctum ſubmitti, donec vineae iuſti ſint roboris. cum[d]
aliquot deinde annis[e], quaſi iuuenilem aetatem cepe-
rint[f], quot palmites relinqui debeant, incertum eſt.
2 Nam loci laetitia[g] plures, exilitas pauciores deſiderat.
ſiquidem luxurioſa vitis niſi fructu compeſcitur, male
defloreſcit, et in materiam frondemque effunditur: in-
firma[h] rurſus, cum onerata eſt, affligitur. Itaque
pingui terra ſingulis brachiis licebit bina iniungere[i] fla-
gella, nec tamen numeroſius[k] onerare, quam vt vna
vitis octo ſeruiat palmitibus; niſi ſi admodum nimia
vbertas plureis poſtulabit. illa[l] enim pergulae magis,
quam[m] vineae figuram obtinet; quae ſupra hunc mo-
3 dum materiis diſtenditur. Nec debemus committere,
vt brachia pleniora trunco ſint: verum aſſidue, cum
modo[n] e lateribus eorum flagella licuerit ſubmittere,
amputanda erunt ſuperiora duramenta, ne iugum exce-
dant: ſed nouellis palmis ſemper[o] vitis renouetur. quae
ſi ſatis excreuerint, iugo ſuperponantur[p]: ſin aliqua
earum vel praefracta[q], vel parum procera fuerit, lo-
cumque idoneum obtinebit, vnde vitis anno ſequenti
renouari[r] debeat, in pollicem tondeatur, quem qui-
dam cuſtodem, alii reſecem, nonnulli praeſidiarium
appellant, id eſt, ſarmentum gemmarum duarum vel
trium,

b. *partis* Br.

c. *interius ſubmitti* L. P. S. Goeſ. *ſummitti* Br.

d. *Cum quod aliquod* P. *deinde* poſtea om. I B. Br. R.

e. *annis et* Eaed.

f. *coeperunt* Eaed. *coeperint* A. Iunt. H.

g. *laeticia* I. R.

h. *in infirma* I. B. Br. R. *in prima* P.

i. Ita pro *iungere* I. B. Br. R. L. Goeſ. S.

k. *numerius* P. deinde *pluris poſtulauit* Br.

l. *iam* Goeſ.

m. *quam v. fig.* om. P. *optinet* Br.

n. *quom* Br. *commodo* L. G. *modo* ex Sang. addidi: *ſummittere* Br.

o. *ſemper* om. I. B. Br. R.

p. *ſuperponatur* Eaed.

q. Ita pro *perfr.* ſcripſi. *fracta* I. B. Br. R. deinde *optinebit* Br.

r. *reuocari* I. B. Br. R. Iunt. S.

trium, ex quo cum proceſſere frugiferae [s] materiae, quicquid eſt ſupra vetuſti [t] brachii amputatur [v], et ita ex nouello palmite vitis pullulaſcit [x]. Atque [y] haec ratio bene inſtitutarum vinearum in perpetuum cuſtodienda erit.

XXII. Si vero aliter formatas acceperimus vineas [a],
et multorum annorum negligentia [b] ſuperuenerint [c] iu-
gum, conſiderandum erit, cuius longitudinis ſint du-
ramina, quae [d] excedunt [e] praedictam menſuram. Nam
ſi duorum pedum aut paulo amplius fuerint [f], poterit
adhuc vniuerſa vinea ſub iugum mitti [g], ſi tamen [h] pa-
lus trunco eſt applicitus. is[i] enim a vite ſubmouetur, et 3
in medio ſpatio [k] duorum ordinum [l] ad lineam pangitur:
tranſuerſa deinde vitis ad [m] ſtatumen perducitur, atque
ita iugo ſubiicitur. At ſi duramenta eius longius exceſ-
ſerint [n], vt in quartum aut [o] etiam in quintum ſtatumen
prorepſerint, maiore ſumptu reſtituetur [p]. mergis nam-
que, qui [q] nobis maxime placent [r], propagata celerri-
me prouenit. Hoc tamen ſi vetus et exeſa [s] eſt ſuper- 4
ficies trunci [t]; at ſi robuſta et integra, minorem ope-
ram,

s. Ita pro *fructiferae* I. B. Br. R. Sang.

t. *vetuſta brachia* I. B. Br. R. *vetuſtatem* L. *vetuſtiti brachii* P.

v. *amputetur* I. B. Br. R.

x. *pulleſcit* B. Br. R. I. I. S.

y. *At hanc* P.

Cap. XXII. a. *vineas* om. I. B. Br. R. Sang. deinceps *et a multorum* Eaed. *etiam multor.* Sang.

b. *negligentibus* P.

c. *ſuperuenerit* I. B. Br. R. Iunt. Goeſ.

d. *quia* G. Gr.

e. *excedant* I. B. Br. R. Sang.

f. *fuerit* I. B. Br. R. deinceps *poterunt* Polit.

g. Hic interpungunt omnes ante Geſn, excepta Br.

h. Ita pro *autem* Geſner ex I. B. Br. R. Lipſ. *iam* ex Sang. Gronou. annotauit.

i. *Sis enim* P. ant. *Si enim* P. nou. Br. *is a vite* aliae ante Geſn.

k. *ſpacio* B. R.

l. Ita pro *duraminum* I. B. Br. R. L. Sang.

m. *aſtatumen ſubiungitur* Lipſ.

n. *exceſſerunt* I. B. Br. R. deinceps *vt* pro *aut* dedi ex I. B. Br. R. Iunt.

o. *aut quintum* I. B. Br. R. *aut etiam in* Iunt. P. Sang. Vulgo eſt *vel*.

p. Ita pro *reſtituentur* dedi. I. B. R. Br. *reſtituitur. Mergis nanque.* Ienſ. *reſtituentur.* Iunt. Lipſ. *Mergis namque.* Sang. *reſtituitur.* Vulgo erat *mergis. his namque*

q. Ita pro *quod* I. B. Br. R. Iunt.

r. Ita pro *placet* Eaedem.

s. *ex oſſa* Lipſ.

t. Vulgo additum *maiorem* om. I. B. Br. R. Iunt. Lipſ.

ram deſiderat. Quippe hiberno tempore ablaqueata
ſimo ſatiatur, anguſteque deputatur, et inter quartum
ac [b] tertium pedem a terra viridiſſima parte corticis acu-
to mucrone ferramenti vulneratur. Frequentibus dein-
de foſſuris terra permiſcetur, vt incitari vitis poſſit, et [c]
ab ea maxime parte, quae vulnerata eſt, pampinum
4 fundere. Plerumque autem germen de cicatrice proce-
dit, quod ſiue longius proſiluerit, in flagellum ſubmit-
titur [d]: ſiue breuius, in pollicem: ſiue admodum exi-
guum, in furunculum: is ex quolibet vel [e] minimo ca-
pillamento fieri poteſt. Nam vbi vnius aut alterius fo-
lii pampinus prorepſit e duro, dummodo ad maturita-
tem perueniat, ſequente vere ſi non adnodatus [f] neque
adraſus [g] eſt, vehementem fundit materiam: quae cum
conualuit et quaſi brachium fecit, licet tunc [h] ſuperua-
gatam partem duramenti recidere, et ita reliquam iugo
5 ſubiicere. Multi ſequentes compendium temporis, ta-
les [i] vineas ſupra quartum pedem detruncant, nihil re-
formidantes eiuſmodi [k] reſectionem: quoniam [l] fere plu-
rimarum ſtirpium natura ſic ſe commodat, vt iuxta ci-
catricem nouellis frondibus repulleſcant [m]. Sed haec
quidem ratio minime nobis placet. ſiquidem vaſtior
plaga niſi habeat ſuperpoſitam valentem materiam,
qua [n] poſſit inoleſcere, ſolis halitu torretur: mox dein-
6 de roribus et imbribus [o] putreſcit. Attamen [p] cum eſt
vtique vinea recidenda, prius ablaqueare, deinde pau-
lum infra terram conuenit amputare, vt ſuperiecta
humus vim ſolis arceat, et e [q] radicibus nouellos pro-
rumpentes caules tranſmittat, qui [r] poſſint vel ſua ma-
ritare

b. *et* Br.

c. *et* om. I. B. Br. R. Sang.

d. *ſummittitur* Br.

e. *et* Br.

f. *adnotatus* I. B. Br. R. L. *obnodatus* G. Vulgo *abnodatus*.

g. Ita pro *abraſus* Lipſ. *adpraſſus* P.

h. *tum* I. B. Br. R.

i. *talis* Br.

k. *huiuſmodi* I. B. Br. R.

l. *cum* Eaed.

m. *repullulescant* A. Iunt. G. Gr. H. St.

n. *quae* I. B. Br. R. S.

o. Ita pro *putr. et imbribus* Br. S.

p. *Hac tamen* I. B. Br. R.

q. *et* om. Eaed. *prorumpentis* Br.

r. *quae* I. B. Br. R.

ritare ſtatnmina, vel ſiqua ſunt vidua in propinquo, propaginibus veſtire [s]. Haec autem ita fieri debebunt, 7
ſi vineae altius poſitae nec in ſummo labantes [t] radices habebunt, et ſi boni generis erunt. namque aliter incaſſum dependitur [v] opera. quoniam [x] degeneres [y] etiam renouatae priſtinum ſeruabunt ingenium; at [z] quae ſumma parte terrae vix adhaerebunt, et [a] deficient ante quam conualeſcant. Altera ergo [b] vinea fructuoſis 8
potius ſurculis inſerenda erit, altera funditus extirpanda et reſerenda, ſi modo ſoli bonitas ſuadebit. Cuius [c] cum vitio conſenuit, nullo modo reſtituendam cenſemus. Loci porro vitia ſunt, quae fere ad internicionem [d] vineta perducunt, macies et ſterilitas terrae [e], ſalſa vel amara vligo, praeceps et praerupta poſitio, nimium opaca et ſoli auerſa vallis [f], arenoſus etiam tofus, vel [g] plus iuſto ieiunus ſabulo, nec minus terreno carens ac nuda [h] glarea, et ſiqua eſt proprietas ſimilis, quae vitem non alit. Caeterum ſi vacat his [i] et horum 9
ſimilibus incommodis, poteſt ea ratione fieri reſtibilis vinea, quam [k] priore libro praecepimus. Illa rurſus mali generis vineta, quae quamuis robuſta ſint [l], propter ſterilitatem fructu carent, vt diximus, emendantur

s. *perueſtire* P.

t. *labantis* I. B. Br. R. *labentes* aliae ante Geſn. *labanteis* Goeſ. deinde *nanque* Br.

v. *dependent* I. B. Br. R. *dependerent operum* L.

x. *cum* I. B. Br. R.

y. *degeneris it viam* P.

z. *atque* ante Geſn.

a. Geſner *eae* ſcripſit.

b. *vero* I. B. Br. R.

c. Ita pro *At ſi cum eius vitio* Eaed. Iunt. L. S. Goeſ. *conſenit* P.

d. *internecionem* I. B. Br. R. Goeſ. *internitionem* A. Iunt. G. H.

e. Vulgo eſt: *ſterilitas, terra ſalſa* et cet. In Edd. I. B. R. Br. *terrae ſalſae vel amarae.*

f. Vulgo eſt: *auerſa, valles arenoſae.* Sed Sangerm. recte omittit *arenoſae.* I. B. Br. R. *harenoſae.* Contra eaedem Edd. omittunt ſequens *arenoſus*, vbi Sang. *harenoſus* habet.

g. Ita P. et S. Vulgo *et,* quod omittunt I. B. R. Br.

h. *da* Pol.

i. Ita pro *iis* ſcripſi ex I. B. R. Br.

k. *qua* I. B. R. Br.

l. *ſunt* P.

tur [m] inſitione facta, de qua ſuo loco diſſeremus, cum ad eam [n] diſputationem peruenerimus.

XXIII. Nunc quoniam [a] parum videmur de putatione vinearum locuti, maxime neceſſariam partem propoſiti operis diligentius perſequemur. Placet ergo, ſi mitis ac temperata permittit in ea regione, quam colimus, caeli clementia, facta vindemia ſecundum Idus Octobris auſpicari putationem: cum tamen aequinoctiales pluuiae praeceſſerint, et ſarmenta iuſtam [b] maturitatem ceperint [c]. nam ſiccitas ſeriorem putationem facit.
2 Sin autem caeli ſtatus frigidus et pruinoſus hiemis violentiam denuntiat [d], in Idus Febr. hanc curam differemus. Atque id licebit facere, ſi erit exiguus poſſeſſionis modus. nam vbi ruris vaſtitas electionem nobis temporis negat, valentiſſimam quamque partem vineti frigoribus [e]; macerrimam vere, vel autumno: quin etiam per brumam [f] meridiano axi oppoſitas vites [g]; aquiloni per ver [h] et autumnum deputari conueniet.
3 Nec dubium, quin ſit horum virgultorum natura [i] talis, vt quanto maturius detonſa ſint, plus materiae, quanto ſerius, plus fructus afferant.

XXIV. Quandoque [a] igitur vinitor hoc opus obibit, tria praecipue cuſtodiat. Primum vt quam maxime fructui conſulat. deinde vt in annum ſequentem quam laetiſſimas iam hinc eligat [b] materias; tum etiam, vt quam longiſſimam perennitatem [c] ſtirpi acquirat. Nam quic-

m. *emendentur* I. B. R. Br. Verba *emendantur* — *diſſeremus* om. P. et Sangerm.
n. *eandem* P. *cum eadem* Sang.
Cap. XXIII. a. *quia* I. B. Br. R. Sang. *quod* Pol.
b. *iuxta maturit* Lipſ.
c. *coeperint* I. B. R. A. G. Gr. H.
d. *denunciat* I. B. R. Iunt. H.
e. *frigoris* P.
f. *pruinam* P.
g. *vitis* Br.
h. *verneret* P. deinceps *deputare* Sang.
i. *naturalis* P.
Cap. XXIV. a. Ita pro *Quandocunque* P. Sang. *Quando* I. B. Br. R.
b. *eligat* om. P. *hinc iam materias eligat* Br.
c. *pernitatem* P. poſtea *diuiſa partis* Br.

quicquid ex his omittitur, magnum affert domino diſ-
pendium. Vitis autem cum ſit per quatuor diuiſa par- 2
teis, totidem caeli regiones aſpicit. Quae declinatio-
nes cum contrarias inter ſe qualitates habeant, variam
quoque poſtulant ordinationem pro conditione ſuae po-
ſitionis [d] in partibus vitium. Igitur ea [e] brachia, quae
ſeptentrionibus obiecta ſunt, pauciſſimas plagas accipe-
re debent, et magis ſi putabuntur [f] ingruentibus [g] [iam]
frigoribus, quibus cicatrices inuruntur. Itaque vna 3
tantummodo materia iugo proxima, et vnus infra eam
cuſtos erit ſubmittendus [h], qui vitem mox in annum re-
nouet. At e contrario per meridiem plures palmites
ſubmittantur, qui laborantem matrem feruoribus aeſti-
vis opacent, nec patiantur ante maturitatem fructum
inareſcere [i]. Orientis atque Occidentis haud ſane [k] ma-
gna eſt in putatione differentia, quoniam ſolem pari
horarum numero ſub vtroque axe vitis accipit. Mo- 4
dus itaque materiarum is erit, quem dictabit [l] humi at-
que ipſius ſtirpis laetitia. Haec in vniuerſum; illa per
parteis cuſtodienda ſunt. Nam vt ab ima [m] vite quaſi
a quibuſdam fundamentis incipiam, ſemper circa crus
dolabella dimouenda [n] terra eſt. et ſi ſoboles, quam ru-
ſtici ſuffraginem vocant, radicibus adhaeret, diligenter
explantanda [o] ferroque alleuanda eſt, vt hibernas aquas
reſpuat. Nam praeſtat ex vulnere ſobolem repulleſcen-
tem vellere, quam nodoſam et ſcabram plagam relin-
quere. Hoc enim modo celeriter cicatricem ducit,
illo cauatur atque putreſcit. Percuratis [p] deinde quaſi 5

d. Vulgo: *conſtitutionis a parte.* I. B. Br. R. Goeſ. *compoſitionis in partibus.* Noſtra lectio eſt Sang.

e. *in* I. B. Br. R. Sang.

f. *putantur* Eaed. Edd.

g. *ingredientibus* Eaed. Goeſ. Sang. Sequens *iam* omiſſum in Br. Sang. incluſi.

h. *ſummittendus* Br.

i. *humo vreſcere* I. B. Br. R. *vreſcere legere orientis* Lipſ. *humu legere* P. *humum legere* Sang.

k. *ſana* P. deinde *cum* pro *quoniam* Br.

l. *ditauit* P. *laeticia* Br. eadem deinde *partis.*

m. *vna* ante Geſn. qui ex P. S. correxit.

n. *demouenda* I. B. Br. R. S..

o. *explanida* P. poſtea verba *ſobol. rep. vellere* omitt. Sang.

p. *percuruatis* P. *curuatis* I. B. Br. R.

pedibus crura ipſa truncique circumſpiciendi [q] ſunt, ne
aut pampinarius palmes internatus aut verucae [r] ſimilis
furunculus [s] relinquatur: niſi ſi iugo [t] ſuperiecta vitis
deſiderabit [v] ab inferiore parte reuocari. Si vero trunci
pars ſecta [x] ſolis afflatu peraruit, aut aquis noxiiſue [y]
animalibus, quae per medullas irrepunt, cauata vitis
eſt, dolabella conueniet expurgare quicquid emortuum
eſt: deinde falce eradi [z] viuo tenus, vt a viridi corte [a]
6 ducat cicatricem. Neque eſt difficile mox alleuatas
plagas terra, quam prius amurca [b] madefeceris, linere.
nam et teredinem formicamque prohibet, ſolem etiam
et pluuiam [c] arcet eiuſmodi litura, propter quae cele-
rius coaleſcit, et fructum viridem conſeruat. Cortex
quoque aridus fiſſuſque per ſumma trunci dependens,
corpore tenus delibrandus [d] eſt. quod et melius vitis
quaſi ſordibus liberata conualeſcit, et minus vino faecis
affert. Iam vero muſcus, qui more [e] compedis crura
vitium deuincta comprimit, ſituque [f] et veterno macerat,
7 ferro deſtringendus et eradendus eſt. Atque [g] haec in
ima parte [h] vitis. Nec minus ea, quae in capite ſer-
vanda ſint, deinceps praecipiantur [i]. Plagae [k], quas
in duro vitis accipit, obliquae rotundaeque fieri debent.
nam citius coaleſcunt [l], et quamdiu cicatricem non ob-
duxerunt [m], commodius aquam fundunt: tranſuerſae
plus humoris et recipiunt [n] et continent. eam culpam
maxime

q. *circumſpicienda* I. B. Br. R.
r. *verruces ſimilis ſurculus fur.* L. *verrucae* I B. Br. R. H. Gr.
s. *runculus* P.
t. *iugum* L. *iugum ſuper ſecta* I. B. Br. R. S.
v. *ab* defic. I. B. Br. R.
x. *ſenecta* P. *enecta* Lipſ.
y. *noxiiſque* Br. Sang.
z. *radi* I. B. Br. R. *adi* Sang.
a. Ita pro *codice* I. B. Br. R.
b. *amurga deficeris* Polit. deinceps vulgatum *linire* ex Sang. correxi *lenire* I. B. R. Br.
c. *pluuias* ab Aldina vſque vulgo.

d. *deliberandus* A. H.
e. *vmore concedit* P. *more comprendis* Lipſ.
f. *ſitu veterno* Sang. Sequens *deſtrinxi* dedi ex Sang. cum Heinſio Adu. III. 397. Vulgo *diſtr.*
g. *Quae* P.
h. *crate* P. Sang.
i. *praecipiuntur* I. B. Br. R. Sang.
k. *Plagas* P.
l. Ita pro *conualeſcunt* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.
m. Ita pro *obduxerint* I. B. Br. R.
n. *percipiunt* I. B. Br. R. *recipiunt* P. Sang. Vulgo eſt *excipiunt*.

maxime vinitor fugito. Sarmenta lata, vetera, male
nata, contorta, deorſum ſpectantia recidito[o]; nouella,
et fructuaria [recta [p]] ſubmittito [q]. Brachia tenera et
viridia ſeruato; arida [r] et vetera falce amputato. Vn-
gues cuſtodum [s] annotinos reſecato. In quatuor ferme 8
pedes ſupra [t] terram vitem elatam totidem brachiis com-
ponito, quorum ſingula ſpectent [v] decuſſati iugi partes.
tum ſingulis [x] vel vnum flagellum, ſi macrior vitis erit;
vel duo, ſi pinguior [y], brachio cuique ſubmittito, ea-
que iugo ſuperpoſita praecipitato. Sed meminiſſe opor- 9
tebit, ne in eadem linea vnoque latere brachii eſſe duas
materias pluresue patiamur. namque id [z] maxime vitem
infeſtat, vbi non omnis pars brachii pari vice laborat,
neque aequa portione ſuccum proli ſuae diſpenſat: ſed
ab vno latere exſugitur [a]. quo fit vt ea vena, cuius
omnis humor abſumitur, velut icta fulgure [b] areſcat.
Vocatur [c] etiam focaneus palmes, qui ſolet in bifurco 10
medius prorepere, et idcirco eum praedicto vocabulo
ruſtici appellant, quod inter duo brachia, qua ſe diui-
dit vitis, enatus velut fauces obſidet, atque vtriuſque [d]
duramenti trahens [e] alimenta praeripit [f]. Hunc ergo
tanquam aemulum diligenter iidem [g] amputant, et ad-
nodant [h], priuſquam corroboretur. Si tamen ita prae-
valuit, vt alterutrum brachium afflixerit [i], id quod im-

o. *decidito* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

p. *recta* omiſſum in I. B. Br. R. Sang. incluſi.

q. *ſummittito brachia. Tenera* I. B. Br. R.

r. *aridia* I. B. R.

s. *cuſtodito anno tenos reſecato* Lipſ.

t. *ſuper* Br.

v. *ſpectant* I. B. Br. R. S. om. P. deinde *decuſati* I. B. Br. R. S. poſtea *partis* Br.

x. *ſingulis* addidi ex Goeſ. qui *ſingulas* habet.

y. *ab pinguior* margo Lipſ. Vulgo *plenior* deinde *ſumm.* Br.

z. *ita* Br. deinceps vulgo *atque aequa.* In Sang. eſt *quae aequa.*

a. *exugitur* Br. deinceps vulgatum *aſſumitur* correxi cum Abr. Gronouio.

b. *pulgere* P. *fulgere* G.

c. *Videtur* I. B. Br. R. deinde *bifurcho* Br. *iccirco* Br.

d. *vtriſque* Gr.

e. *trahens* add. I. B. Br. R. L. Sang.

f. *prorepit* I. B. Br. R.

g. *idem amputent* Eaed.

h. Ita pro *abnodant* Sang. *abundant* P. *adnotant* L. *annectant* I. B. Br. R.

becillius eſt, tollitur, et ipſe focaneus ſubmittitur [k].
11 Reciſo [l] enim brachio, aequaliter vtrique parti vires mater ſubminiſtrat. Igitur caput vitis [m] pede [n] infra iugum conſtituito [o], vnde ſe pandant quatuor (vt dixi) brachia, in quibus quotannis vitis renouetur, amputatis veteribus, et ſubmiſſis nouis palmis [p], quarum delectus ſcite faciendus eſt [q]. Nam vbi magna materiarum facultas eſt, putator cuſtodire debet, ne aut proximas duro, id eſt a [r] trunco et [s] capite vitis relinquat, aut rurſus extremas. nam illae minimum vindemiae conferunt, quoniam [t] exiguum fructum praebent, ſimiles [v] ſcilicet pampinariis: hae vitem exhauriunt [x], quia nimio foetu onerant, et vſque in alterum ac tertium palum, quod vitioſum eſſe diximus, ſe [y] extendunt [z].
12 Quare medio in brachio commodiſſime palmae ſubmittentur, quae nec ſpem vindemiae deſtituant, nec emacient ſtirpem ſuam. Non nulli fructus auidius eliciunt, extrema et media flagella ſubmittendo, nec minus proximum duro ſarmentum in cuſtodem reſecando: quod faciendum, niſi permittentibus ſoli et trunci viribus, minime cenſeo. Nam ita ſe induunt vuis, vt nequeant [a] maturitatem capere [b], ſi benignitas [c] terrae at-
13 que ipſius trunci laetitia non adſit [d]. Subſidiarius idemque cuſtos in pollicem reſecari non debet [e], cum palmae, ex quibus proximi fructus ſperantur, idoneo loco ſitae

i. *affixerit* I. B. Br. R. Sang. deinceps *imbecilius* Br.

k. *ſummitur* I. B. Br. R. i. e. ſummittitur.

l. *reſciſo* Heru. deinceps *ſuminiſtrat* Br.

m. *vitis* om. P.

n. *pede* I. B. Br. R. Pol. *pedum* Sang. *pendens* aliae a. Geſn.

o. *conſtet; retunde* P. *conſtet et retunde* Sang.

p. Ita pro *palmitibus* I. B. Br. R. Sang. *palmis*, *quorum* Lipſ.

q. *eſt* om. I. B. Br. R. Sang.

r. *ab* I. B. Br. R. Iunt. *ante* Lipſ.

s. *et* om. I. B. R. Pol. ant.

t. *quo* Goeſ. Vulgo *cum*. Mecum Sang.

v. *ſimile* I. B. Br. R.

x. *exhariunt* I. B. R.

y. *ſe* om. I. B. Br. R. Lipſ.

z. *oſtendunt* Lipſ.

a. *neque ante* I. B. Br. R.

b. *facere* Eaed. et Sang.

c. *benignitas* I. B. R.

d. *adſit: ſubſidiarius* I. B. Br. R. *adſit*, *ſubſid.* A. G. Gr. H.

e. *debent* P. S.

ſitae ſunt [f]. nam vbi ligaueris eas, et in terram ſpectantes deflexeris [g], infra vinculum materias exprimes [h]. At ſi longius, quam ritus agricolarum permittit [i], a capite vitis emicuerit, et brachiis in aliena iugorum compluuia [k] perrepſerit [l], cuſtodem [m] validum et quam maximum [n] iuxta truncum [o] duorum articulorum vel trium relinquemus, ex quo quaſi pollice proximo anno citata materia formetur in [p] brachium: vt [q] ſic reciſa [r] vitis ac renouata [s] intra [t] iugum contineatur. 14

Sed in ſubmittendo cuſtode [v] haec maxime ſunt obſeruanda. Primum [x] ne reſupina caelum ſed prona potius plaga terram ſpectet: ſic enim et gelicidiis ipſa ſe protegit, et ab ſole obumbratur [y]. deinde ne ſagittae ſed nec [z] vngulae quidem ſimilis fiat reſectio: nam illa celerius et latius emoritur, haec tardius et anguſtius reformidat. Quodque etiam vſurpari vitioſiſſime animaduerto, maxime vitandum eſt. nam dum ſeruiunt decori, quo ſit breuior cuſtos, et ſimilis pollici [a], iuxta articulum ſarmentum recidunt. 15

Id autem plurimum officit, quoniam [b] ſecundum plagam poſita gemma pruinis et frigore tum deinde aeſtu laborat. Optimum eſt igitur [c] medio fere internodio [d] ſubſidiarium tondere palmitem, deuexamque reſectionem facere poſt gemmam, ne, vt [iam [e]] antea [f] diximus ſuperlacrymet [g] et geminan- 16

 tem

f. *ſint* Br.
g. *depreſſeris* L. *ſpectantis* Br.
h. *exprimis* I. B. Br. R.
i. *et* vulgo additum cum Sang. omiſi. *ante cap.* Lipſ.
k. *quam pluuia* Lipſ.
l. *perrepſerint* I. B. R. *perepſerint* Br.
m. *coſtodem* Gr.
n. *quam maxime* I. B. R. S. *qua maxime* Br.
o. *truncus* I. B. Br. R.
p. *in* om. P.
q. *vt* om. I. B. Br. R.
r. *reſciſa* H.
s. *renocata* I. B. Br. R. S.
t. *in* iidem libri.
v. *cuſtodem* Br.
x. *Prominere ſupina* P.
y. *vmbraretur* P.
z. *nec vngulae ſimilis* I. B. R. *ne vngulae* Br. *ſed ne vngulis ſimili* Lipſ. quidem om. etiam Sang. Vulgo *vngulis*.
a. *polli* P.
b. *cum* Br.
c. *ergo* I. B. Br. R.
d. *intermedio* Sang. deinceps *tendere* Sang.
e. *iam* om. I. B. Br. R.
f. *ante* Eaed.
g. *ſuperlacbrymet* I. B. Br. R. Iunt. A. G. *ſuperlachrimet* H.

17 tem caecet oculum. Si [h] reſecis facultas non erit, cir-
cumſpiciendus eſt furunculus, qui, quamuis anguſtiſſi-
me praeciſus [i] in modum verrucae [k], proximo vere ma-
teriam exigat, quam vel in brachium [l] vel in fructua-
rium remittamus. Si neque is reperiatur, ſaucianda [m]
ferro eſt atque exulceranda vitis in ea parte, qua pampi-
num ſtudemus elicere [n]. Iam vero ipſos palmites, quos
vindemiae praeparamus, clauiculis ac nepotibus liberan-
18 dos magnopere cenſeo. Sed in iis [o] recidendis alia
conditio eſt, atque alia in iis, quae procedunt e trunco.
nam quicquid eſt, quod e duro prominet [p], vehemen-
tius applicata [q] falce adnodatur [r] et eraditur, quo cele-
rius obducat cicatricem. rurſus quicquid e tenero pro-
ceſſit, ſicut nepos, parcius [s] detondetur [t]: quoniam
fere coniunctam gerit ab latere gemmam, cui conſulen-
dum eſt, ne falce deſtringatur. preſſius enim ſi [v] adno-
des [x] applicato [y] ferro, aut tota tollitur, aut conuulne-
ratur. propter quod palmes, quem mox in germinatio-
ne citauerit, imbecillis ac minus fructuoſus erit, tum
etiam magis obnoxius ventis; ſcilicet qui [z] infirmus de
19 cicatrice prorepſerit. Ipſius autem materiae, quam
ſubmittemus [a], longitudini modum difficile eſt impone-
re. Plerique tamen in tantum prouocant, vt curuata
et praecipitata per iugum nequeat terram contingere.
Nos ſubtilius diſpicienda [b] illa cenſemus. primum vitis
habitum; nam ſi robuſta eſt, ampliores materias ſuſti-
net:

h. Ita pro *Sed ſi* I. B. Br. R. Sang.

i. *perciſus* P.

k. *verucae* I. B. Br. R. A. Iunt. G. deinceps *qua vel* Br.

l. *focaneum* I. B. Br. R. *forchium vel in fructum* P. *fachium vel in fructum* Sang.

m. *ſaucienda* H.

n. *eligere* I. B. Br. R. Lipſ.

o. *his* I. B. Br. R.

p. *progemmet* I. B. Br. R. *prominet* P. *probiemet* S.

q. *applicita* Goeſ. Sang.

r. *adnotatur* I. B. Br. R. Vulgo *abnodatur atque*. Lipſ. P. Sang. *adnodatur*, Sang. et Br. *et* dedit.

s. *partius* B. R.

t. *detundetur* I. B. Br. R. deinceps *cum* Br.

v. *ne* P. Sang.

x. Ita pro *abnodes* P. *annodes* I. B. Br. R. L. Sang.

y. *adplicito* Lipſ. *applicito* I. B. Br. R. Sang.

z. Ita pro *quia* Br.

a. *ſummittimus* Br.

b. *deſpic.* I. B. Br. R.

net [c]: deinde ſoli quoque pinguitudinem; quae niſi adeſt, quamuis validiſſimam vitem celeriter necabimus procerioribus emaciatam [d] flagellis. Sed longi palmi- 30
tes non menſura verum gemmarum numero aeſtimantur [e]. nam vbi maiora ſunt ſpatia inter articulos, licet eouſque materiam producere, dum pene terram contingat: nihilo minus enim paucis frondeſcet pampinis. at vbi ſpiſſa internodia frequenteſque oculi ſunt, quamvis breue ſarmentum multis palmitibus vireſcit, et [f] numeroſo foetu exuberat. quare modus talis generis neceſſario [g] maxime eſt adhibendus, ne procerioribus fructuariis oneretur [h]. Et vt conſideret vinitor, pro-
ximi [i] anni magna necne fuerit vindemia? Nam poſt 31
largos fructus parcendum eſt vitibus, et ideo anguſte putandum: poſt exiguos, imperandum. Super caetera illud etiam cenſemus, vt duris [k] tenuiſſimiſque [l] et acutiſſimis ferramentis totum iſtud opus exequamur. obtuſa enim et hebes et mollis falx putatorem moratur, eoque minus operis efficit, et plus laboris affert vinitori. nam ſiue curuatur acies, quod accidit molli; ſiue tardius penetrat, quod euenit in retuſo et craſſo ferramento; maiore niſu [m] eſt opus. tum etiam plagae aſperae atque inaequales vites lacerant. neque enim vno ſed ſae-
pius repetito ictu res tranſigitur. quo plerumque [n] fit, 32
vt quod praecidi debeat praefringatur [o], et ſic vitis laniata ſcabrataque putreſcat humoribus, nec plagae conſanentur. Quare magnopere monendus [p] putator eſt, vt prolixet aciem ferramenti, et quantum poſſit nouaculae ſimilem reddat. Nec ignoret in quaque re, qua

O 5 parte

c. *ſuſtineat* I. B. Br. R.
d. *remaciatam* Pol.
e. *exiſtim.* I. B. Br. R. *eſtimantur* P.
f. *ac* P. *at vniuerſo* L.
g. *neceſſarie* I. B. Br. R. S.
h. *oneret* I. B. R. recte Br.
i. *proxime* I. B. R. recte Br.
k. *duris* om. I. B. Br. R.
l. *tenuiſſimis* Eaed.
m. *vi opus eſt* I. B. Br. R.
n. *plerunque* Br.
o. Ita pro *perfr.* Br. Goeſ. *prefrigatur* I. B. R. L.
p. *monenda* Ienſ. Br.

parte falcis vtendum ſit. nam plurimos per hanc inſcitiam vaſtare vineta comperi.

XXV. Eſt autem ſic diſpoſita vinitoriae falcis figu-
ra, vt capulo pars [a] proxima, quae rectam gerit aciem,
culter ob ſimilitudinem nominetur; quae flectitur, ſi-
nus; quae [b] a flexu procurrit, ſcalprum; quae [c] deinde
adunca [d] eſt, roſtrum appellatur; cui ſuperpoſita ſemi-
formis Lunae ſpecies ſecuris dicitur, eiuſque velut apex
pronus imminens mucro vocatur [e]. Harum partium
quaeque ſuis muneribus fungitur, ſi modo vinitor gna-
2 rus eſt iis vtendi [f]. Nam [g] cum in aduerſum preſſa
manu deſecare quid debet, cultro vtitur: cum [h] retra-
here, ſinu: cum alleuare, ſcalpro: cum incauare [i], ro-
ſtro: cum ictu caedere, ſecuri: cum in anguſto aliquid
expurgare, mucrone. Maior autem pars operis in vi-
nea [k] ductim potius quam caeſim facienda eſt. nam ea
plaga quae [l] ſic efficitur, vno [m] veſtigio alleuatur. prius
enim putator applicat ferrum, atque ita quae deſtinauit
3 praecidit. qui caeſim vitem petit, ſi fruſtratus eſt, quod
ſaepe euenit, pluribus ictibus ſtirpem vulnerat. Tu-
tior igitur, et vtilior putatio eſt, quae, vt retuli, du-
ctu falcis non ictu conficitur [n].

XXVI. Hac [a] peracta, ſequitur, vt ante iam diximus, adminiculandae [b] jugandaeque vineae cura, cui ſtabiliendae melior eſt ridica palo, neque ea quaelibet: nam eſt praecipua cuneis fiſſa olea [c], quercus et ſuber,
ac

Cap. XXV. a. *par* I. I.
b. *quia fl.* I. B. Br. R. *ſinuſque a* P.
c. *quod* I. B. R. Br.
d. *aduncum* I. B. R. Bt.
e. *appellatur* I. B. R. Br.
f. *iis vtendi* Goeſ *iis vtendis* interſerit Sangerm.
g. *eum* interſer. P.
h. Vulgo interſertum *autem* omiſi cum Sangerm. *retrahere autem*, *ſinu* I. B. Br. R. *retrahere aut ſinum* P.
i. *incuruare* I. B. R. Br.
k. Ita pro *vineam* Goeſ.
l. *quaeque* I. B. R. Br.
m. *imo* I. B. R. Br. deinde *rettuli* Br.
n. figura falcis vinitoriae abeſt L. I. B. R. Br.

Cap. XXVI. a. Ita pro *His peractis* I. B. Br. R. S.
b. *adminiculandaeque* Br.
c. *oleum getum* L. *olea gotum* Sang.

ac ſi qua ſunt ſimilia robora: tertium obtinet [d] locum
pedamen [e] teres, idque maxime probatur [f] ex iunipero,
tum ex [g] lauru et cupreſſu. recte etiam faciunt ad eam
rem ſilueſtres pinus [h], atque etiam ſambuci [i], probabi-
les [k] vſu ſtatuminis. Haec eorumque ſimilia pedamen-
ta poſt putationem retractanda ſunt, parteſque eorum
putres dedolandae acuendaeque [l]; atque alia conuerten- 2
da, quae proceritatem [m] habent: alia ſubmouenda,
quae [n] vel [o] carioſa vel iuſto breuiora ſunt, eorumque
in vicem idonea reponenda, iacentia ſtatuenda [p], de-
clinata corrigenda. Iugo, ſi non erit opus nouo [q], ſar-
turae recentia vincula inſerantur: ſi reſtituendum [r] vi-
debitur, ante quam vitis palo applicetur, perticis vel
arundinibus connectatur, ac [s] tum demum, ſicut in no-
vella praecipimus [t], vitem iuxta caput, infraque [v] bra-
chia colligemus [x] cum ridica: idque facere non oporte-
bit omnibus annis eodem loco, ne vinculum incidat, et
truncum ſtrangulet. Brachia deinde ſub ſtella quadri- 3
partito locabimus, teneroſque palmites ſuper iugum li-
gabimus nihil repugnantes [y] naturae, ſed vt quiſquis
obſequetur, leuiter [z] curuabitur, ne deflexus [a] franga-
tur, neue iam tumentes gemmae detergeantur. atque
vbi

d. *optinet* Br.

e. *pedamenta res* I. B. Br. R. *pedamente es* P.

f. *proditur* I. B. Br. R. *prodatur* P. S.

g. *tum ex* P. Goeſ. S. Vulgo *et laura*.

h. *pinus* om. P. in Sang. eſt *ab vuis*. deinde *etiam* om. Sang.

i. *ſabuci* P.

k. Vulgo *probabilis vſus tamen in his haec*. ſed I. B. Br. R. *vſus. tantum in his eorumque*, Mecum Goeſ.

l. Vulgo *acuendaeque* deeſt. Sang. *acuendaeque accideudaeque* Goeſ. *dedolandae. Quae atque* P.

m. Ita pro *ſinceritatem* I. B. Br. R. *ceritatem* P.

n. *quum* B. R.

o. *vel* om. I. B. Br. R.

p. *ſtruenda* Eaed.

q. *nouo ſartore* I. B. R. *nouo ſartore* Br. *nouo: ſarture: ex erentia* R. *nouo ſartura* Sang. Vulgo erat *noua ſartura*.

r. *reſtituenda* I. B. Br. R.

s. *At tum* Br.

t. *praecepimus* Br.

v. *infraque — colligemus* om. I. B. Br. R.

x. *vitem iuxta caput* repetit P.

y. *repugnantis naturae eſt: vt* I. B. Br. R.

z. *leniter* I. B. Br. R. *curabitur* Br.

a. Ita pro *deflexu* I. B. Br. R. S.

vbi duae materiae per vnam partem iugi mittentur, me-
dia [b] pertica interueniat, diremptaeque [c] palmae per iu-
gorum compluuia [d] decurrant, et velut merſae cacumi-
4 nibus in terram deſpiciant [e]. Id vt ſcite fiat, memi-
nerit alligator, ne torqueat [f] ſarmentum, ſed tantum
inflexum deuinciat, et [g] vt omnis [h] materia, quae non-
dum [i] poteſt praecipitari, iugo ſuperponatur, vt potius
innixa [k] perticae, quam e vinculo dependeat [l]. Saepe
enim notaui [m] per imprudentiam ruſticos ſubiicere iugo
palmam, et ita colligare, vt ſolo vimine ſuſpendant [n].
quae vinea cum accipit pampini et vuarum pondus, in-
fringitur.

XXVII. Sic deinde ordinata vineta feſtinabimus [a] emundare, ſarmentiſque et calamentis [b] liberare [c]. Quae ſicco tamen ſolo [d] legenda ſunt, ne lutoſa humus inculcata maiorem foſſori laborem praebeat, qui protinus adhuc [e] ſilentibus vineis inducendus [f] eſt. Nam ſi palmis incientibus [g] progemmantibuſque foſſorem immiſeris [h], magnam partem vindemiae decuſſerit [i]. Igitur ante quam germinent [k], per diuortium [l] veris atque hiemis quam altiſſime fodiendae vineae ſunt, quo laetius atque [m] hilarius pullulent [n], eaeque [o] vbi ſe frondibus

b. *in ea pertica media* I. B. Br. R. *in ea pert. interu.* Goeſ. Pol. Sang.

c. Ita pro *directaeque* I. B. Br. R. S. *diremque* P.

d. *calpurina* L.

e. *deſpiceant* Steph.

f. Ita pro *retorqueat* I. B. R. Br. Goeſ. Sang.

g. *ſed* I. B. Br. R. Sang.

h. *omni materie* P. Sang.

i. ante Geſnerum erat *nihil*, ipſe dedit *modo* ex I. B. Br. R. Lipſ. *mundo* P. et Sang.

k. *innexa* I. B. Br. R.

l. Ita pro *pendeat* P. Goeſ.

m *mutaui* P.

n. Ita pro *ſuppendeat* ſcripſi. *Suſpendeat* I. B. R. Goeſ. Sang. Br.

Cap. XXVII. a. *feſtinauimus* P.

b. Vulgo *calametis*. *calmetis* I. B. Br. R. *calamitis* P. *calamentis* L. H.

c. *librare* Sphalma C. St.

d. *loco* I. B. R.

e. *ad id vt* interſer. P. *velut* L. pro *adhuc* ex Sang. *ad id* Gronou.

f. *indicendus* P. *indulgendus* L.

g. Vulgo *incipientibus* legitur *inicientibus* P.

h. *miſeris* P. S. *immiſſeris* R.

i. Ita pro *decuſſeris* L. I. B. Br. R. S.

k. Ita pro *gemment* L. I. B. Br. R. S.

l. *diuertium* P. *deuertium* Sang.

m. *et* I. B. Br. R. S.

n. *pullente* P. *pullent* Sang.

o. *aeque* I. B. R. Br. *Aeque vnis effodibus* P.

dibus [et vuis] veſtierint [p], teneris caulibus nec dum
adultis modus adhibendus [q] eſt. Idemque vinitor, qui 2
ante ferro, nunc manu decutiet [r], vmbraſque compe-
ſcet [s], ac ſuperuacuos pampinos deturbabit [t]. nam id
plurimum refert non inſcite [v] facere, ſiquidem vel ma-
gis pampinatio [x], quam putatio vitibus conſulit. nam
illa quamuis multum iuuat, ſauciat [y] tamen et reſecat [z]:
haec clementius [a] ſine vulnere medetur, et anni ſequen-
tis expeditiorem putationem facit. tum etiam vitem mi- 3
nus cicatricoſam reddit: quoniam id ex quo viride [b]
et tenerum decerptum [c] eſt, celeriter conſaneſcit [d]. Su-
per haec [e] materiae, quae fructum habent, melius con-
valeſcunt, et vuae commodius [f] inſolatae percoquun-
tur [g]. Quare prudentis eſt, ac [h] maxime callentis [i] vi- 4
nitoris aeſtimare [k] ac diſpicere, quibus locis in annum
debeat materias ſubmittere; nec orbos tantum detrahe-
re palmites, verum etiam frugiferos, ſi [l] ſupra mo-
dum ſe [m] numerus eorum profuderit. ſiquidem euenit,
vt quidam oculi trigeminis palmis egerminent, quibus
binos detrahere oportet, quo commodius ſingulos alu-
mnos educent. Eſt enim ſapientis ruſtici reputare, 5
num maiore fructu vitis ſe induerit, quam vt perferre
eum poſſit. Itaque non ſolum frondem ſuperuacuam
debet [n] decerpere, quod ſemper faciendum eſt, verum
interdum partem aliquam foetus decutere, vt vbere [o]
ſuo

p. *eneſtierint* I. B. Br. R. *et vuis* omitt. Sang.
q. *babendus* Goeſ. S. I. B. R. Br.
r. *depentet* L.
s. *compeſcat* I. B. R. Br.
t. *deturbet* I. B. Br. R. *decurtabit* coni. Broukh.
v. *inſite Scite* P.
x. *pampinationi quam putationi conſulit* I. B. Br. R. S.
y. *ſautiat* R.
z. *regat* P.
a. *claementius* I.
b. *viridem* P.
c. *detentum* I. B. Br. R. *decce-ptum* P.
d. *conſeneſcit* L. I. B. R.
e. *hanc* I. B. R. Br.
f. *melius in ſole percoquatur* L.
g. *percoquantur* P.
h. *et* I. B. R. Br.
i. *calentis* R.
k. *eſtimare* P. *exiſtimare ac deſpicere* I. B. R. Br.
l. *ſi* abeſt P. I. B. R. Br.
m. *ſi* I. B. R. Br.
n. *nolet* I. B. Br. *nollet* R. *volet* P. L.
o. *vberi* I. B. R. Br.

ſuo grauatam vitem leuet. Idque [p] faciet variis de cauſis pampinator induſtrius, etiam ſi non erit maior fru-
6 ctus, quam vt matureſcere queat. Si autem continuis ſuperioribus annis dapſili [q] prouentu fatigata vitis fuerit, requieſcere ac refici par [r] erit, et [s] ſic [t] futurae materiae conſulendum. Nam cacumina flagellorum confringere [v] luxuriae comprimendae cauſa [x], vel [y] dura parte trunci ſitos [z] pampinos ſubmouere, niſi ad renouandam vitem vnus atque alter ſeruandus eſt, tum e capite [a] quicquid inter brachia viret explantare, atque eos qui per ipſa duramenta ſteriles [b], nequicquam matrem opacant [c], palmites detergere [d] cuiuslibet vel pueri eſt officium.

XXVIII. Tempus autem pampinationis ante, quam florem vitis oſtendat, maxime eſt eligendum [a]: ſed et poſtea licet eandem repetere. Medium igitur eorum dierum ſpatium, quo acini [b] formantur, vinearum nobis aditum negat. quippe florentem fructum mouere non expedit: pubeſcentem vero, et [c] quaſi adoleſcentem [d] conuenit religare, foliiſque omnibus nudare, tum et crebris foſſionibus implere: nam fit vberior puluera-
2 tionibus. Nec infitior [e] pleroſque ante me ruſticarum rerum magiſtros tribus foſſuris contentos fuiſſe. ex quibus

p. *Inque* P.

q. *dactyli* (*facili* Goeſ.) *probentur: religatam vitem quieſcere* (*requieſcere* P.) *ac etc.* P. I. B. Br. R. Goeſ. *dapſilis prou. fatigatam vitem req. ac ref. patitur* L.

r. *paruerit* P.

s. *et* om. I. B. R. Br.

t. *ſi* I. B. R. Br.

v. *deſinge* I. B. R. Br.

x. *crura* P.

y. Vulgo interſertum *e* omittit I. B. R. Br.

z. Vulgo eſt: *vel e dura parte aut a trunco ſurgentes. pampinos ſubmouere oportebit.* Contra *vel runci ſuos pampinos remouerent: niſi* I. B. R. *trunci ſi poſt pampinos ſummouerent: ſi* P. *vel dum parte trunci ſitos pamp. ſummouerent niſi* L.

a. *tum capite* Sang.

b. *ſimiles* Pol.

c. Vulgo *occupant* legitur. *optant* I. B. Br. R. *opacant* P. Goeſ. L. S.

d. *detegere* I. B. Br. R.

Cap. XXVIII. a. *legendum* B. R.

b. *accini* R.

c. *et* def. I. B. Br. R. S. *et q. ad* om. L.

d. *aduleſcentem* I. B. Br. R. Deinde verba *tum et* — *puluerationibus* omitt. Sang.

e. *inficior* ante Commel. omnes.

bus Graecinus [f], qui ſic refert: poteſt videri ſatis eſſe conſtitutam vineam ter [g] fodere. Celſus quoque, et Atticus conſentiunt, tres eſſe motus in vite ſeu potius in omni ſurculo naturales: vnum [h], quo germinet; alterum, quo floreat [i]; tertium, quo matureſcat. Hos ergo motus cenſent foſſionibus concitari. Non enim natura, quod vult ſatis efficit, niſi eam labore cum ſtudio iuueris. Atque haec colendarum vinearum cura [k] finitur [l] vindemia [m].

XXIX. Redeo [a] nunc ad eam partem diſputationis, qua ſum profeſſus vitium inſerendarum tuendarumque inſitionum praecepta. Tempus inſerendi [b] Iulius Atticus tradidit ex Calend. Nouemb. in Calendas Iunias, quoad poſſe cuſtodiri ſurculum ſine [c] germine affirmat. Eoque debemus intelligere nullam partem anni excipi, ſi ſit ſarmenti [d] ſilentis facultas. Id porro in aliis ſtirpium generibus, quae firmioris [e] et ſuccoſioris libri ſunt, poſſe fieri ſane conceſſerim. In vitibus nimis te- 2
mere tot menſium ruſticis inſitionem [f] permiſſam diſſimulare non eſt fidei meae: non [g] quod [h] ignorem, brumae temporibus aliquando inſitam vitem comprehendere. ſed non quid [i] in vno vel altero experimento caſu fiat, verum quid certa ratione plerumque proueniat, diſcentibus praecipere [k] debemus [l]. Etenim ſi exiguo numero periclitandum ſit, in quo maior cura temeritati medetur, poſſum aliquatenus conniuere [m]. cum vero 3
vaſtitas,

f. *Graecinum quit ſi* P.
g. *perfodere* P. S.
h. *vtrium* P.
i. *confloreat* I. B. Br. R. S.
k. Vulgo interſerta *eſt*, *quae* om. L. I. B. Br. R. I. I. S.
l. *fruitur* L.
m. *vindemiare* P.
Cap. XXIX. a. *Rideo* P.
b. *inſertionis* L.
c. *ſiue gemmam* vulgatum ex Iunt. L. P. S. correxit Geſner.
d. *ſarmentum ſi ſentis* L. nobiſcum I. I. et Sang. *ſarmentis alendis* rel.
e. *firmioribus* P.
f. *inciſionem* L.
g. *nec* I. B. R. Br.
h. *quid* B. R. Br. *qui nigriore* P.
i. *quidem* G.
k. *permiſcere* P. S.
l. *debeamus* I. B. Br. R. S.
m. Ita pro *conuenire* ex A. Iunt. G. Gr. H. St. et Cod. Lipſ. dedi, probante Geſnero. *me contueri* I. B. Br. R. *meri contueri* Polit.

vaſtitas operis etiam diligentiſſimi agricolae curam diſtendit [n], omnem ſcrupulum ſubmouere debemus. Eſt enim contrarium [o], quod Atticus praecipit. nam idem per brumam negat recte putari vineam. quae res quamvis minus laedat [p] vitem, merito tamen fieri prohibetur, quod frigoribus omnis ſurculus rigore torpet: nec propter gelicidia [q] corticem mouet, vt cicatricem con-
4 ſanet. Atque [r] idem Atticus non prohibet eodem ipſo tempore inſerere [s], quod tum et totius obtruncatione vitis et cum eiuſdem reſectionis fiſſura praecipit fieri. Verior itaque ratio eſt inſerendi tepentibus iam diebus poſt hiemem, cum et gemma ſe [t] et cortex [v] naturaliter mouet [x], nec frigus ingruit, quod poſſit aut ſurcu-
5 lum inſitum aut fiſſurae plagam inurere [y]. Permiſerim [z] tamen feſtinantibus autumno vitem inſerere: quia non diſſimilis eſt eius aeris [a] qualitas vernae. Sed quocunque quis tempore deſtinauerit inſerere, non aliam ſciat eſſe curam ſurculis explorandis, quam quae tradita eſt priore libro, cum de malleolis eligendis praecepimus. quos vbi generoſos et foecundos et quam maturiſſimos viti detraxerit, diem quoque tepidum ſilentem-
6 que a ventis eligat. Tum conſideret ſurculum teretem ſolidique corporis, nec fungoſae [b] medullae, crebris etiam gemmis et breuibus internodiis. nam plurimum intereſt non eſſe longum ſarmentum, quod inſeratur; et rurſus plures [c] oculos, quibus egerminet, ineſſe. Itaque ſi ſunt longa internodia, neceſſe eſt [d] ad vnam vel ſummum duas gemmas recidere ſurculum, [ne [e] proceriorem

n. Ita pro *deſtendat* cum I. B. Br. R. Geſner. *diſtendit atque impedit* Lipſ. deinceps *ſumouere* Br.

o. *contrarius* P.

p. *dedit* P.

q. *gelicidiam* L.

r. *Atqui* coni. Brkh.

s. *propter quod cum* I. B. Br. R.

t. Ita pro *gemmas et corticem* Goeſ. Sang.

v. *cortex* etiam I. B. Br. R.

x. Ita pro *mouent* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

y. *inire* Lipſ.

z. *permiſerit* Br.

a. *roris* L.

b. *rugoſae* I. B. Br. R. *frigoſae* L.

c. *pluris ſurculos* Br.

d. *erit* Br. et Sang.

e. *ne pr. quam* om. I. B. Br. R. Sang.

ceriorem faciamus, quam] vt tempeſtates [et [f]] ventos [g],
et imbres immobilis pati poſſit. Inſeritur autem vitis 7
vel reciſa [h] vel integra perforata terebra. ſed illa fre-
quentior et pene omnibus agricolis cognita inſitio; haec
rarior et paucis vſurpata. de ea igitur prius diſſeram [i],
quae magis in conſuetudine eſt. Reciditur vitis plerum- 8
que ſupra [k] terram, nonnunquam tamen et infra, quo
loco magis [l] ſolida eſt atque enodis. cum ſupra [m] ter-
ram inſita eſt, ſurculus [n] adobruitur [o] cacumine tenus:
at cum editior [p] a terra eſt, fiſſura [q] diligenter ſubacto
luto linitur [r], atque ſuperpoſito muſco ligatur [s], quod
et calores et pluuias arceat. Temperatur ita ſurculus,
vt calamo non abſimilis [t] coagmentet fiſſuram, ſub qua
nodus in vite deſideratur, qui quaſi alliget eam fiſſu-
ram, nec rimam patiatur vltra procedere. Is nodus 9
etiam ſi quatuor digitis a reſectione [v] abfuerit, illigari
tamen eum prius, quam vitis findatur, conueniet, ne,
cum ſcalpro factum fuerit iter ſurculo, plus iuſto plaga
hiet. Calamus adradi [x] non amplius tribus digitis de-
bet: [alleuari] atque is ab [y] ea parte, qua raditur, vt
ſit

f. *et* om. I. B. Br. R.

g. *ventos immobiles* P. *tempeſtatis ventos immobilis* Sang.

h. Ita pro *reſciſſa* I. B. Br. R. Goeſ. *reſciſa* Sang.

i. *dixeram* Br.

k. *iuxta* P.

l. *maxime* I. B. Br. R.

m. Ita pro *iuxta* I. B. Br. R. antea *nodis* Sang.

n. *ſurculi* P.

o. *obruitur* I. B. Br. R. *adruitur* Pol.

p. Ita pro *editior eſt a terra* I. B. Br. R. Sang.

q. *ipſum* I. B. R. Sang. Forte *fiſſum* voluerunt.

r. *linito: et.* I. B. Br. R. *et* etiam Sang.

s. *ligato* I. B. Br. R. *ſubpoſito* Sang.

t. *vt* repetunt I. B. Br. R. deinceps *augmentet fixuram* Lipſ. *abſim. eſt purgamentum habens ad fiſſuram* Sang.

v. *reſectionibus fuerit* I. B. Br. R. Sang. Deinceps *Et calamus* Pol. pro *hiet. Calamus.*

x. Vulgatam ſcripturam: *Calamus autem non amplius* ita ex lectione P. et Sang. *Cal. vt rarior*, ſeu quod ex Sang. laudat Gronovius *Cal. aut rarior*, *amplius* correxi, incluſo paulo poſt vulgato *alleuari.*

y. Ita pro *aequaliter ex ea parte* I. B. Br. R. *Atque is ex ea, ab ea* Pol. *atque is ex ea p. q. r. vt ſit ab ea parte leuis* Lipſ. Goeſ. *atque is ex ea qua raditur parte, vt ſit ab ea parte leuis* Sang.

ſit leuis. eaque raſura ita deducitur, vt medullam con-
tingat vno latere, atque altero paulo vltra corticem de-
ſtringatur [z], figureturque in ſpeciem cunei, ſic vt ab
ima [a] parte acutus ſurculus, latere altero ſit tenuior, at-
que [b] altero plenior: perque tenuiorem partem inſer-
tus eo latere arctetur [c] quo eſt plenior, et vtrinque con-
tingat fiſſuram. nam [d] niſi cortex cortici ſic applicetur [e],
10 vt nullo loco transluceat, nequit [f] coaleſcere. Vinculi
genus ad inſitionem non vnum eſt. alii viminibus ob-
ſtringunt; nonnulli circumdant [g] libro fiſſuram; pluri-
mi ligant iunco [h], quod eſt [i] aptiſſimum. nam vimen,
cum inaruit, penetrat et inſecat corticem. propter quod
molliora vincula magis probamus, quae cum circum-
venere truncum, adactis [k] arundineis cuneolis arctan-
tur [l]. Sed antiquiſſimum eſt, et ante haec ablaqueari
vitem, radiceſque ſuminas vel ſoboles amputari; et
poſt haec adobrui truncum, iſque cum comprehendit,
11 aliam rurſus exigit [m] curam. nam ſaepius pampinan-
dus [n] eſt, cum germinat, frequentiuſque detrahendae [o]
ſunt ſoboles, quae a [p] lateribus radicibuſque prorepunt.
tum quod ex [q] inſito profundit [r] ſubligandum, ne ven-
to ſurculus [motus [s]] labefactetur, aut explantetur te-
ner pampinus. qui cum excreuit, nepotibus orbandus [t]
eſt, niſi ſi propter penuriam et caluitium loci ſubmitti-
tur [v] in propagines. Autumnus deinde falcem maturis
palmi-

z. *diſtr.* A. Iunt. G. Gr. H. St.
a. *vna parte ſu. artus* I. B. Br. R. *artus* etiam Sang.
b. *atque — plenior* om. Sang.
c. *artetur* I. B. Br. R.
d. *nec* Eaedem. S. *Nam* (*Nec*) *nec* P. *niſi* om. Sang.
e. *applicatur* I. B. Br. R. Sang. *appellatur* P.
f. *ne quid patiatur coaleſcere* I. B. Br. R. Sang.
g. *circundant* Br.
h. *iugo* I. B. R. recte Br.
i. *eſt* addidi ex Br. Ald.
k. *adactis ſit arundines* P.
l. *artantur* I. B. Br. R.
m. *eligit* L.
n. *pampinandum* I. B. Br. R.
o. *debrachitendae ſuboles* P. *ſunt* om. etiam Sang.
p. *a* om. I. B. Br. R.
q. *in exitio* P.
r. *profudit* I. B. Br. R. S.
s. *motus* om. Eaed. et Sang. teſte etiam Heinſio ad Ouidii Metam. III. 729.
t. *ordinandus* P. S.
v. *ſumitur* vulgatum ex Goeſ. correxit Geſn. *ſummittuntur* Sang

palmitibus admouet. ſed putationis [x] cuſtoditur ea ratio,
vt vbi nulla deſideratur propago, vnus ſurculus euoce-
tur in iugum; alter ita recidatur, vt adaequetur plaga
trunco, ſic tamen, ne quid radatur [y] e duro. Pam- 12
pinandum non aliter eſt, quam in nouella viuiradice;
putandum vero ſic, vt [z] vſque in quartum annum par-
cius imperetur, dum plaga trunci ducat [a] cicatricem.
Atque haec per fiſſuram inſitarum eſt ordinatio. In [b] 13
illa autem, quae fit per terebrationem, primum ex [c]
vicino fructuoſiſſimam oportet [d] conſiderare vitem, ex
qua velut traducem inhaerentem matri palmitem attra-
has, et per foramen tranſmittas [e]. haec enim tutior [f] et
certior eſt inſitio, quoniam [g], etſi proximo vere non
comprehendit, ſequente certe, cum increuit, coniun-
gi [h] cogitur, et mox a matre reciditur, atque ipſa [i] ſu-
perficies inſitae vitis [k] vſque ad receptum ſurculum ob-
truncatur. Huius traducis ſi non eſt facultas, tum [l] de- 14
tractum viti quam recentiſſimum eligitur ſarmentum,
et leuiter circumraſum, vt cortex tantum detrahatur,
aptatur foramini, atque ita luto [m] circumlinitur reſecta
vitis, vt totus [n] truncus alienigenis ſurculis ſeruiat. quod
quidem [o] non fit in traduce, qui [p] a materno ſuſtinetur
vbere, dum inoleſcat. Sed aliud eſt ferramentum, 15

 quo

x. Vulgo additum ſequebatur *inſitis*, quod cum I. B. Br. R. omiſimus.

y. *radatur. Nam e duro pampinandum* I. B. Br. R. Sang. *duro, pamp.* H. *duro: pamp.* G. Gr. *aratur* Pol. Poſt verba *radatur e duro.* exciderunt quae infra ſect. 17. leguntur: *Neque eſt vlla eius* et quae ſequuntur ad finem vſque capitis.

z. *vt* om. I. B. Br. R.

a. *ducit* P. Sang.

b. *Illa fit per* I. B. Br. R. *in* omitt. etiam Sang.

c. Ita pro *de* I. B. Br. R.

d. *oportet* om. Eaed.

e. *tramittas* Pol.

f. *putatior* Pol.

g. *cum* Br.

h. *coniugem* P.

i. *ipſa* P. S. vulgo *ita*.

k. *viter* P.

l. *cum tractum* P. S.

m. *lato* P.

n. *vt alieni generis viti vlceratus ſurculus ſeruiat* I. B. Br. R. In lenſ. omitti *totus* ait Geſner. *vltratus* P. S. *alienigenis ſurculis* ex Sang. dedi pro *alieni generis viti ſeruiat.* ſed Gronouius ex Sang. *vt totus ſurculus* annotauit.

o. *quidam fit* P. S.

p. *quia mat.* I. B. Br. R. Goeſ. probante Pontedera.

quo [q] priores vitem perforabant, aliud quod [r] ipſe vſu
nunc magis [s] aptum comperi. Nam antiqua terebra,
quam ſolam veteres agricolae nouerant, ſcobem [t] facie-
bat, perurebatque [v] eam partem, quam perforauerat.
deuſta [x] porro raro [y] reuireſcebat, vel cúm priore coa-
leſcebat, [in [z] eaque] nec [a] inſitus ſurculus comprehen-
debat. tum etiam ſcobis nunquam ſic eximebatur, vt
non inhaereret foramini. ea [b] porro interuentu ſuo pro-
16 hibebat corpus ſurculi corpori vitis applicari. Nos te-
rebram, quam Gallicam dicimus, ad hanc inſitionem
commenti longe habiliorem vtilioremque comperimus,
nam ſic excauat [c] truncum, ne foramen inurat. quippe
non ſcobem ſed ramenta [d] facit, quibus exemptis [e] pla-
ga leuis relinquitur [f], quae facilius omni parte ſedentem
ſurculum contingat, nulla interueniente lanugine, quam
17 excitabat antiqua terebra. [Igitur ſecundum vernum
aequinoctium perfectam vitium inſitionem habeto [g],
locisque aridis et ſiccis nigram vitem inſerito, humidis
albam.] Neque eſt vlla eius [h] propagandi neceſſitas, ſi
modo tam mediocris eſt craſſitudo trunci, vt incremen-
tum inſiti [i] plagam poſſit contingere [k]; [et] niſi tamen
vacuus locus demortui capitis vitem repoſcit. quod cum
ita eſt, alter ex duobus ſurculis mergitur, alter edu-
ctus

q. *quod prioris* P.
r. *quo* Br. deinde *in ſe vſu* P. *ipſe vſus — comperit* Lipſ.
s. *matris* P
t. *ſcrobem* P. Goeſ. et Lipſ. hic et p. p.
v. *perferebatque* P. Goeſ. *perferebat* Sang.
x. *deuineta* P. S.
y. *raro reu. vel* om I. B. Br. R. *porro cum rore conualeſcebat et in* Sang. *conualeſcebat* etiam I. B. Br. R.
z. *in eaque* om. I. B. Br. R.
a. *et* P.
b. *et proprio interu.* I. B. Br. R. *et* etiam Sang.

c. *vacat* P.
d. *tramenta* P. *ſcrobem ſed tramenta* Sang. *raſamenta* Lipſ.
e. Ita pro *exemtis* Br. Ald. *exemplis* G.
f. *relinqui* P.
g. *habito* P. *habet.* I. B. Br. R. Ceterum verba incluſa ab hoc loco ſunt aliena.
h. *eius* omiſſum in I. B. Br. R. incluſerat Geſner. Sed haec omnia verba *Neque eſt* vſque ad finem capitis pertinent ad ſect. 12. inſerenda poſt: *radatur e duro.*
i *inſita* I. B. Br. R. Goeſ.
k. Ita pro *contegere* Br. Sang. Sequens *et* ante *niſi* incluſi.

ctus ad iugum in fructum ſubmittitur [l]. Neque inutile eſt ex ea vite, quam merſeris, enaſcentes in arcu propaginis pampinos educare, quos poſſis mox, ſi ita competet, vel propagare vel ad fructum relinquere.

XXX. Quoniam [a] conſtituendis colendiſque vineis, quae videbantur vtiliter praecipi poſſe, diſſeruimus [b]; pedaminum iugorumque et viminum proſpiciendorum tradenda ratio eſt. haec enim quaſi quaedam dotes vineis ante praeparantur. quibus ſi deficitur agricola, cauſam faciendi vineta non habet, cum omnia, quae ſunt neceſſaria, extra fundum quaerenda ſint: nec emptionis tantum (ſicut ait Atticus) pretium onerat vitis [c] ratio-
nem, ſed eſt etiam comparatio moleſtiſſima. conuehen- 2
da [d] ſunt enim tempore iniquiſſimo [e] hiberno [f]. Quare [g] ſalices [h] viminales atque arundineta vulgareſque [i] ſiluae, vel conſulto conſitae [e] caſtaneis [k], prius facienda ſunt. Salicum [m] viminalium (vt Atticus putat) ſingula iugera ſufficere poſſunt [n] quinis et vigenis [o] iugeribus ligandae vineae, arundineti ſingula iugera vigenis [o] iugandis: caſtaneti [p] iugerum totidem palan-
dis [q], quot [r] arundineti [s] iugandis. Salicem vel riguus 3

l. *ſummitur* I. B. R. *ſummittur* Br. Sequens *eſt* ex Goeſ. Sang. addidi. Deinceps *enaſcentis* Br.

Cap. XXX a. *Cum* I. B. Br. R. deinde *colendiſque* om. Br.

b. *diſſeruerimus* I. B. Br. R.

c. *vicis* P. *vitici* Goeſ. *ruſtici* Iunt. H. Lipſ.

d. *Conuehendam* P.

e. *nequiſſimo* L.

f. *hiberni* Br. *hyberni* A. Iunt. H. S.

g. *quali et* I. B. Br. R. *quale* P. S.

h. Ita pro *radices* Br. Ald. Commel.

i. *vulgares vel* P.

k. *conſitae. Caſtaneis* I. B. Br. R. L. S. Idem Lipſ. interponit lemma: *de caſtaneis ponendis.*

l. *faciendae* Goeſ. S.

m. Vulgo *Salicum* deeſt; *ſunt: licet viminalibus Att.* I. B. Br. R. Sang. *licet vt vimin.* Lipſ.

n. *poſſe* I. B. Br. R. Sang.

o. *vicenis* I. B. R. *vig.* Br. deinceps *arundinetis* Br. et Sang.

p. *caſtaneae et* I. B. Br. R.

q. *palmulis* Eaed.

r. *quod vel* P.

s. *arundinetis iugandi ſalicem: vel* I. B. Br. R. *arundinetis* etiam Sang.

ager vel vliginoſus [t] optime, nec incommode [v] tamen alit planus et pinguis. atque is [x] debet conuerti bipalio; ita enim praecipiunt veteres, in duos pedes [y] et ſemiſſem paſtinare [z] ſalicto deſtinatum ſolum nec refert cu-
4 ius generis vimen [a] feras, dum ſit lentiſſimum. putant tamen tria eſſe genera praecipue [b] ſalicis, Graecae, Gallicae, Sabinae, quam plurimi vocant Amerinam. Graeca flaui coloris eſt [c]; Gallica obſoleti purpurei, et tenuiſſimi; Amerina ſalix [d] gracilem [e] virgam [f] et rutilam gerit. Atque hae vel [g] cacuminibus vel taleis deponuntur. Perticae cacuminum modicae plenitudinis, quae tamen dipondiarii [h] orbiculi craſſitudinem non excedat [i], optime panguntur eouſque dum ad ſolidum de-
5 mittantur [k]. Taleae ſeſquipedales [l] terreno immerſae paululum obruuntur. Riguus locus ſpatia laxiora deſiderat, eaque ſenum pedum per quincuncem recte faciunt; ſiccaneus ſpiſſiora, ſic vt ſit facilis acceſſus colentibus ea. quinum pedum interordinia eſſe abunde eſt, vt tamen in ipſa linea conſitionis alterna vacuis intermiſ-
6 ſis bipedaneis ſpatiis conſiſtant ſemina. Satio eſt eorum priuſquam germinent, dum ſilent virgae, quas arboribus detrahi [m] ſiccas conuenit. nam [n] roſcidas [o] ſi recide-

t. *vliginis abundans optime* P. S.
v. *id arundineti: nec incommode* I. B. Br. R. *id arundineti* om. P.
x. *is* om. I. B. Br. R.
y. *pedes* om. Eaedem.
z. *paſtinare* addidi ex iiſdem Iunt. L. Sang. et cum ſequentibus iunxi. Vulgo erat *ſemiſſem. (ſalicto — ſolum).*
a. *ſummerſeras* Lipſ.
b. *praecipuae* Iunt. *ſalicis* poſt *Sabinae* ponit Br.
c. *et* I. B. Br. R. Sang. poſtea *ſed tenuiſſimi* Sang.
d. *ſalius* P.
e. *vocant* add. P. *Amerina ſecus gracilem vocant virgam* Sang.
f. *quo* add. P. *vo et rutilam* Sang.
g. *cum* add. I. B. Br. R. *Atque haec* Br. deinceps *planitudinis* Sang.
h. *dipundiarii* P. *depond.* G.
i. Ita pro *excedant* P.
k. *dimittatur* I. B. Br. R.
l. *ſexquip.* Eaed. A. Iunt. G. H. *tale eſt qui pedalem* L. deinceps *paulum* Sang.
m. *detrahis* P. deinde vulgatum *conueniet* ex Sang. correxi.
n. *Nam* om. P.
o. *abroſcidas* I. B. Br. R. Sang. Vulgo *roſidas.*

recideris, parum proſpere [p] proueniunt. ideo [q] pluuii dies in exputanda ſalice vitantur. Fodienda [r] ſunt primo triennio ſalicta crebrius [s], vt nouella vineta. cum deinde [t] conualuerint, tribus foſſuris contenta ſunt; aliter culta celeriter deficiunt. Nam quamuis adhibea- 7
tur cura, plurimae ſalices intereunt. quarum in locum [v] ex propinquo mergi [x] propagari debent, curuatis [y] et defoſſis cacuminibus, quibus reſtituatur quicquid intercidit. anniculus deinde mergus decidatur [z] a ſtirpe, vt ſuis radicibus tanquam vitis ali [a] poſſit [b].

XXXI. Perarida loca, quae genus id virgultorum non recipiunt, geniſtam [a] poſtulant. eius [b] cum ſit ſatis firmum, tum etiam lentiſſimum eſt vinculum. Seritur [c] autem ſemine, quod cum eſt natum, vel defertur bima [d] viuiradix [e], vel relicta cum id [f] tempus exceſſit, omnibus annis more ſegetis iuxta terram demeti poteſt: caetera vincula, qualia ſunt ex rubo, maiorem operam, ſed in egeno tamen neceſſariam exigunt. Perticalis fe- 2
re ſalix eundem agrum, quem viminalis [g], deſiderat; melior tamen riguo prouenit; atque ea taleis conſeritur, et cum germinauit, ad vnam perticam ſubmittitur, crebroque foditur atque exherbatur, nec minus quam vinea pampinatur, vt in longitudinem [ramorum [h]] potius quam in latitudinem euocetur [i]. ſic culta

p. *commode conueniunt* I. B. Br. R. *commode* etiam Sang.
q. *Itaque* I. B. Br. R. *ideoque* Sang.
r. *Facienda* Eaed. Goeſ. S.
s. *id eſt* add. Eaed. et Sang.
t. *inde* I. B. Br. R.
v. Ita pro *loco* Goeſ. S.
x. Ita pro *mergis* I. B. Br. R.
y. *curuata et defoſſa cacumina* Eaed. L. et Sang. Deinde *intercidat* Br. S.
z. *incidatur* I. B. Br. R.
a. *ali* om. Eaed. et Sang.
b. *proſit* Eaed. et Sang.

Cap. XXXI. a. *geneſtam* L.
b. *quae plus cum* I. B. Br. R. *plus* etiam Sang. pro *eius*. Poſtea vulgatum *laetiſſimum* correxi ex Br. et Ald.
c. *ſeruntur* P.
d. *bima* om. I. B. Br. R.
e. *radix* Goeſ. Sang.
f. *huc* P.
g. *vimalis* H.
h. *ramorum* omitt. P. S.
i. *euocatur* P.

3 quarto demum anno caeditur. Nam [k] quae vinculis praeparatur, poteſt annicula praecidi ad ſemiſſem ſupra [l] duos pedes, vt e trunco fruticet, et [m] in brachia velut humilis vinea diſponatur; ſi tamen ſiccior fuerit ager, bima potius reſecabitur.

XXXII. Arundo minus alte [a] paſtinato [b], melius tamen bipalia ſeritur. ea cum ſit viuaciſſima, nec recuſet vllum locum, proſperius reſoluto, quam denſo; humido, quam ſicco, vallibus, quam cliuis [c]; fluminum ripis, et limitibus ac vepretis [d] commodius quam me-
2 diis agris deponitur. Seritur bulbus radicis, [ſeritur [e]] et talea calami, nec minus toto [f] proſternitur corpore. bulbus tripedaneis interuacantibus ſpatiis [g] obrutus anno celerius maturam perticam praebet. talea [h], et tota arundo ſerius praedicto tempore euenit. ſed ſiue reciſa in dupondium [i] et ſemiſſem talea, ſiue totae [k] arundines proſtratae deponantur [l], extent earum cacumina opor-
3 tet [m]: quod [n] ſi obruta ſunt, totae putreſcunt. Sed cultus arundinetis primo triennio non alius eſt, quam caeteris. cum deinde conſenuit, repaſtinandum eſt. ea eſt autem ſenectus, cum vel exaruit ſitu et inertia plurium annorum, vel ita denſatum [o] eſt, vt gracilis et
4 cannae ſimilis arundo prodeat. Sed illud de integro refodi debet; hoc poteſt intercidi et diſrarari [p], quod opus ruſtici ſtipationem [q] vocant: quae tamen refectio arundi-

k. *Nanque vinc.* I. B. R. Br.
l. *ſuper* I. B. Br. R. S.
m. *ſed* I. B. R. Br.

Cap. XXXII. a. *alto* P.
b. Ita pro *paſtinatur* I. B. R. Br.
c. *dumis* P.
d. *vepribus* Goeſ. I. B. Br. R. S.
e. *ſeritur* om. Br. et Sang.
f. *toto* om. P.
g. *ſatis obruitur* P.
h. *Taleae tota* I. B. Br. R.
i. *dipond.* Eaed. *dupund.* P.
k. *tota proſtratae* P. *tota proſtrata* S.
l. *deponentur* I. B. Br. R. *deponeretur* P. S.
m. *oportet* om. I. B. Br. R. L. S.
n. *vel* I. B. Br. R. S.
o. *deſenſatum* P.
p. *durari* I. B. Br. R. *dirarari* Goeſ. P. *diſradari* H. *diſarari* L.
q. *ſtipationem* I. B. Br. R. Sang. Vulgo *caſtrationem* deinde *vocari* P. *Tollerabilius* poſtea Br.

arundineti caeca eſt, quia non apparet in terra, quid
aut tollendum ſit aut relinquendum: tolerabilius tamen
arundo caſtratur ante quam caeditur: quatenus [r] calami
velut indices demonſtrant, quid eruendum ſit. Tem- 5
pus repaſtinandi et conſerendi eſt prius quam oculi [s]
arundinum egerminent. caeditur deinde poſt brumam:
nam vſque in id tempus incrementum capit. ac [t] tum
compeſcitur [v], cum obriguit [x] hiberno frigore. Fo-
diendum quoties et vineta [y]. ſed [et [z]] macies eius ci-
nere vel alio ſtercore iuuanda eſt, propter quod caeſum
plerique incendunt arundinetum.

XXXIII. Caſtanea roboribus proxima eſt, et ideo
ſtabiliendis vineis habilis [a]. tum in repaſtinato nux [b] po-
ſita celeriter emicat, et poſt quinquennium caeſa more
ſalicti [c] recreatur, neque [d] in palum formata fere vſque
in alteram caeſionem perennat. Ea [e] pullam [f] terram
et reſolutam deſiderat; ſabulonem humidum vel refra-
ctum tofum [g] non reſpuit; opaco et ſeptentrionali cli-
vo [h] laetatur; ſpiſſum ſolum [i] et rubricoſum [k] reformi-
dat. Seritur ab Nouembri menſe per totam hiemem 2
ſicca terra et repaſtinata in altitudinem dupondii [l] et ſe-
miſſis. nuces [m] in ordinem ſemipedalibus; ordines au-
tem quinum pedum ſpatiis dirimuntur. in altitudinem
dodrantis caſtanea depreſſis ſulcis committitur. qui vbi

r. *quod aliquatenus velud* Lipſ. *quat. velut indices calami* Br. *eru-diendum* deinde Br.

s. *oculis* P.

t. *At* I. B. Br. R.

v. *conficitur* Eaed.

x. *obrigant* A. G. Gr. H. St.

y. *vinea* I. B. Br. R. *vineam* P. *quotiens* Br.

z. *et* om. I. B. Br. R.

Cap. XXXIII. a. *habilis* omiſſo *tum in* I. B. Br. R. *tum* etiam L. Goeſ. P. Sang. *tum ex* Lipſ. Vulgo *eius enim.*

b. *non* P.

c. *ſalictis* P. *ſalicis* Goeſ. S.

d. Ita pro *atque* P. Sang.

e. *et* I. B. Br. R.

f. *pulſa* P.

g. *tophum* I. B. Br. R.

h. *cibo* P.

i. *ſolum et rubricoſum* deſunt I. B. Br. R. S.

k. *trubicoſum* St.

l. *dipondii* Br.

m. *nucem* I. B. R. Br. deinceps *ordine* Sang.

nucibus ſunt conſiti, priuſquam complanentur, breues
arundines ab latere caſtanearum panguntur, vt per hos
3 ſationis indices tutius [n] fodi et runcari poſſint [o]. ſimul-
atque ſemina ſtilauerint [p], etiam bima tranſferri queunt,
interuelluntur, ac bini pedes arbuſculis [q] vacui relin-
quuntur, ne denſitas plantas emaciet. ſpiſſius [r] autem
ſemen [s] propter varios caſus deponitur. nam interdum
prius quam enaſcatur, aut ſiccitatibus nux inareſcit, aut
aquarum abundantia putreſcit: interdum ſubterraneis
animalibus ſicuti [t] muribus et talpis infeſtatur. propter
quae ſaepe nouella caſtaneta calueſcunt: atque vbi fre-
quentanda ſunt, melius ex vicino, ſi [v] competit, mer-
gi [x] more pertica declinata propagatur, quam exem-
4 pta referitur. haec enim velut immota ſua ſede vehe-
menter germinat. at [y] quae radicibus exempta et depo-
ſita eſt, biennio reformidat. propter quod compertum
eſt commodius nucibus quam viuiradicibus eiuſmodi
ſiluas inſtitui. Spatia [z] huiuſce ſationis, quae ſupra
ſcripta ſunt, capita caſtanearum recipiunt MMDCCCLXXX [a],
cuius ſummae, ſicut ait Atticus, ex facili iugera ſingu-
la [b] praebebunt ſtatuminum [c] duodena millia. Etenim
taleae [d] propius ſtirpem reciſae [e] quadrifidas [f] plerum-
que, ac deinde ſecundae taleae [d] eiuſdem arboris bifi-
das ridicas ſubminiſtrant [g]: quod genus fiſſilis admini-
5 culi manet diutius quam teres palus. Cultus idem [h] eſt
[foſſio-

n. *totius* P. *tutius* L. I. I. S. Vulgo *cautius*.

o. *poſſit* I. B. R. Br.

p. Vulgo *ſtillauerint.* deinde *et iam* Br.

q. *arbuſculus* Br.

r. *Ipſius* I. B. Br. R.

s. *ſemen* om. P. S.

t. *ſicuti muribus* om. P. S.

v. *ſic* I. B. Br. R.

x. *merci* P.

y. *atque vbi radicibus* I. B. Br. R. *Atque radicibus* P *radicibus* etiam Goeſ. Vulgo *radicitus*.

z. *Patria* L. P.

a. LXXX om. I. B. R. habet Br. ∞ ∞ DCCCLXXX Goeſ. N̄. ∞ ∞ QCCLXX Sang.

b. *ſingula* om. Br.

c. *ſtatu in vnum* Lipſ. *milia* Br. vbique.

d. *talae* R.

e. *reſciſae* H.

f. *quadripedas* P.

g. *ſummin.* Br. et paulo antea *plerunque*.

h. *eiuſdem* vulgatum ex L. P. S. correxit Geſner.

[foſſionis [i] poſitioniſque] qui vineae. ſupputari debet bima, quin etiam trima: nam bis [k] ferro repetenda eſt veris [l] principio, vt incitetur eius proceritas. Poteſt etiam quercus ſimili ratione ſeri; verum biennio tardius quam caſtanea deciditur. propter quod ratio poſtulat tempus potius lucrari, niſi ſi [m] dumoſi [n] glareoſique montes, atque ea genera terrae, quae ſupra diximus, glandem magis, quam caſtaneam poſtulabunt. Haec 6
de vineis Italicis vinearumque inſtrumentis, quantum reor, non inutiliter et abunde diſſerui: mox agricolarum prouincialium vineaticos nec minus noſtratis et Gallici arbuſti cultus traditurus.

i. *foſſionis* om. I. B. Br. R. Sang. ſed deinceps *poſitioniſque* om. L. P. *poſitionis* I. B. Br. R. S. ſed foſſionis poſitioniſque deeſſe in Sang. annotauit Gronouius; igitur vtrumque vocabulum incluſi.

k. *ibi* Eaedem.

l. *verni* L. *verni* S.

m. *ſi* om. P.

n. *clinoſi* I. B. Br. R.

L. IVNII

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE
DE
RE RVSTICA
LIBER QVINTVS

CAPVT I.

Superioribus [a] libris, quos ad te de [b] conſtituendis colendiſque vineis Siluine ſcripſeram, nonnulla defuiſſe dixiſti, quae agreſtium operum ſtudioſi deſiderarent; neque ego [c] infitior [d] aliqua me praeteriiſſe, quamvis inquirentem ſedulo [e], quae noſtri ſeculi [f] cultores quaeque veteres literarum monumentis prodiderunt: ſed cum ſim [g] profeſſus ruſticae rei praecepta, niſi fallor [h] aſſeueraueram, quae vaſtitas [i] eius ſcientiae contineret, non [k] cuncta me dicturum, ſed plurima. nam illud in vnius hominis prudentiam cadere non poterat.
2 Neque enim eſt vlla diſciplina aut [l] ars, quae ſingulari [m] conſummata [n] ſit ingenio. quapropter vt in magna ſilua boni venatoris eſt indagantem [o] feras quamplurimas capere; nec cuiquam culpae fuit non omnes cepiſſe [p]: ita nobis

VARIETAS LECTIONIS.

Cap. I. a. *Prioribus* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.
b. *de* om. P.
c. *ego* addidi ex P. Goeſ. Sang.
d. *inficior* Edd. primae, vt Br.
e. *ſedulernum* L.
f. *ſaeculi* Br. A. G.
g. *ſummo feſtus* P.
h. Vulgo additum *non* om. Goeſ. Sang.
i. *vnitas* P.
k. *non* h. l. addidi ex Sang. addit etiam h. l. Bruſch.
l. *non* P.
m. *conſulari* P. *ſingulis ſingulari* L.
n. *conſumata* I. B. Br. R. Ita pro *ſatis* A. Iunt. H.
o. *indaganter* vulgatum ex L. P. (addo Sang.) correxit Geſner.
p. *coepiſſe* I. B. Br. R. A. *omnis* Br.

nobis abunde [q] eſt, tam diffuſae materiae, quam ſuſce-
pimus, maximam partem tradidiſſe. quippe cum [r] ea
velut omiſſa deſiderentur, quae non ſunt propria no-
ſtrae profeſſionis, vt proxime, cum de commetiendis
agris rationem M. Trebellius noſter requireret a me [s],
vicinum adeo [t] atque coniunctum eſſe cenſebat demon-
ſtranti, quemadmodum agrum paſtinemus [v], praeci-
pere etiam paſtinatum quemadmodum metiri debea-
mus. quod ego non agricolae ſed menſoris officium eſſe 3
dicebam; cum praeſertim ne architecti quidem, qui-
bus neceſſe eſt menſurarum noſſe rationem, dignentur
conſummatorum aedificiorum, quae [x] ipſi diſpoſuerint,
modum comprehendere, ſed aliud exiſtiment profeſſio-
ni ſuae conuenire, aliud eorum, qui iam extructa me-
tiuntur, et impoſito calculo perfecti operis rationem
computant. quo magis veniam tribuendam eſſe noſtrae
diſciplinae cenſeo [y], ſi eatenus progreditur, vt dicat,
qua quidque [z] ratione [a] faciendum [b], non quantum id
ſit quod effecerit. Verum quoniam [c] familiariter a no- 4
bis tu quoque, Siluine, praecepta menſurarum deſide-
ras, obſequar voluntati tuae, cum eo, ne dubites id
opus geometrarum magis eſſe quam ruſticorum, deſ-
que veniam, ſi quid in eo fuerit erratum, cuius ſcien-
tiam mihi non vindico. Sed vt [d] ad rem redeam, mo-
dus omnis areae pedali menſura comprehenditur, qui
digitorum eſt [e] xvi. pes multiplicatus in paſſus et actus
et climata et iugera et ſtadia centuriaſque mox etiam in
maiora ſpatia procedit. *Paſſus* pedes habet v. *Actus* 5
minimus (vt ait M. [f] Varro) latitudinis [g] pedes quatuor,
longitu-

q. *nobis abundeque* P. Sang.
r. Vulgo interſertum *in* om. Sang.
s. Vulgatum ordinem *a me requireret* mutaui ex Br. et Sang.
t. *vicinum atque adeo* Br.
v. Ita pro *paſtinaremus* P. Sang.
x. *quem* Br.
y. *cenſeo* om. L. P. Goeſ. Sang.
z. *quid* R.
a. *nationem* R.
b. *eſt* add. I. B. R. ſed omitt. Br.
c. *quom* Br.
d. *vt* om. I. B. Br. R. paulo antea *vendico* Sang. vterque.
e. *eſt* om. Eaed. et Sang.
f. *magiſter* L.
g. *latitudinem* P. *latitudinem pedis* Sang.

longitudinis habet pedes cxx. *Clima* quoquo verſus pedum eſt LX. [i]*Actus quadratus* vndique finitur pedibus cxx. Hoc duplicatum facit *iugerum*, et ab eo, quod erat [h] iunctum, nomen iugeri vſurpauit [i]: Sed hunc actum prouinciae Baeticae [k] ruſtici *acnuam* [l] vocant: iidemque [m] triginta pedum latitudinem et CLXXX [n]
6 longitudinem *porcam* dicunt. At Galli *candetum* appellant in areis vrbanis ſpatium centum pedum, in agreſtibus autem pedum CL. [quod aratores *candetum* [o] nominant] ſemiiugerum quoque *arepennem* [p] vocant. Ergo (vt dixi) duo actus iugerum [q] efficiunt longitudine [r] pedum CCXL, latitudine [s] pedum CXX [t]. quae [v] vtraeque ſummae in [x] ſe multiplicatae quadratorum faciunt pedum viginti octo millia et octingentos. *Stadium* deinde habet paſſus CXXV [y], id eſt pedes DCXXV, quae menſura [z] octies multiplicata [a] efficit mille paſſus, ſic [b] ve-
7 niunt quinque millia pedum. *Centuriam* nunc dicimus (vt idem Varro ait) ducentorum [c] iugerum modum. olim autem ab centum iugeribus vocabatur centuria, ſed mox duplicata nomen retinuit: ſicuti [d] tribus dictae primum a partibus populi tripartito diuiſi, quae tamen nunc multiplicatae priſtinum nomen poſſident.
8 Haec non aliena, nec procul a ratiocinio, quod traditi turi

h. *erit* Sang. vterque.
i. *vſurpabit* P. Sang.
k. *beticae* I. B. Br. R. *bethicae* P.
l. *agmiam* I. B. R. L. *agmina* Br. *agnam* A. Iunt. St. *agnuam* Goeſ. Sang.
m. *itemque* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.
n. CXXV I. B. Br. R. CLXXV Pol. CXXX Lipſ.
o. Ita pro *cadetum* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H.
p. *arcpenne* I. B. R. recte Br.
q. *iugeri* Sang. vterque.
r. *longitudinem* I. B. Br. R. L. Sang. *in longitudinem* Lipſ.
s. *latitudinem* I. B. Br. R. S. *in latitudinem* Lipſ.
t. CCXX Sang.
v. *quae vtraeque* om. Pol.
x. Ita pro *inter* I. B. Br. R. Sang.
y. CXXXV Gr.
z. *menſura* addidi ex Iſidoro, Br. Goeſ. Sang. *menſurae* ex I. B. R. Pol. laudat Geſner. *quae* om. Pol.
a. *multiplicata* om. I. B. Br. R. Sang.
b. *ſunt paſſus is veniunt* P. *paſſus ſunt campum. Centuriam* Sang.
c. *numero* add. I. B. Br. R.
d. *ſicut* Br. deinceps *tripertito* Sang. vterque.

ſuri ſumus, breuiter praefari oportuit. nunc veniamus ad propoſitum. Iugeri partes [e] non omnes poſuimus [f], ſed eas, quae cadunt in aeſtimationem facti operis. nam minores perſequi ſuperuacuum fuit, pro quibus nulla merces [g] dependitur. Igitur (vt diximus) iugerum habet quadratorum pedum viginti octo millia et octingentos: qui pedes efficiunt ſcripula [h] CCLXXXVIII. Vt au- 9
tem [i] a minima parte, id eſt ab dimidio ſcripulo [h] incipiam, pars quingenteſima [k] ſeptuageſima ſexta pedes efficit [l] quinquaginta; id eſt iugeri dimidium ſcripulum [h]. pars ducenteſima [m] octogeſima octaua pedes centum; hoc [n] eſt ſcripulum. pars [o] CXLIIII pedes CC, hoc eſt, ſcripula duo. pars ſeptuageſima et ſecunda pedes CCCC, hoc eſt ſextula, in qua ſunt ſcripula quatuor. pars quadrageſima octaua [p] pedes DC, hoc eſt ſicilicus,
in quo ſunt ſcripula ſex. pars vigeſima quarta [q] pedes 10
mille ducentos, hoc eſt ſemuncia, in qua ſcripula XII. pars duodecima duo [r] millia et quadringentos, hoc eſt vncia, in qua ſunt ſcripula XXIIII. pars ſexta pedes quatuor millia [s] et octingentos, hoc eſt ſextans, in quo ſunt [t] ſcripula XLVIII. pars quarta pedes ſeptem millia [v] et

e. *partis omnis* Br.

f. *poſſumus* I. B. Br. R.

g. *mercede penditur* P. et S. vterque.

h. *ſcrupula* aliae, quod ex Pol. correxit Geſner. In Sang. prior ſumma ita notatur: XXC,II et CCC. altera ſic CCLXXXC,II.

i. *autem* om. I. B. Br. R. Sang.

k. CCLXXXVIII I. B. Br. R. DLXXII Pol.

l. *efficiunt* I. B. Br. R.

m. Sang. numerum ſic notat: CCLXXV et LXXC. punctis ſuppoſitis quinque.

n. *quae* I. B. R. Br.

o. *pars* LXXII *pedes: pars* XLIIII *pedes* CC *hoc eſt ſcrupula duo Pedes* CCC *hoc eſt ſextula etc.* I. B. R. Br. *digitorum XVI. pares multipl.* Lipſ. In Sang. eſt: *Septuageſima et ſecunda pars* CXLIII. *pedes* CC, *hoc eſt, ſcripula duo pedes* CCCC *hoc eſt ſextulam.*

p. XLIIII I. B. Br. R.

q. XXIII Br

r. p. II. CCCC. Br. et Sang.

s. dccc. *hoc eſt ſextans* Br.

t. *ſunt* om. Br.

v. p. VII. CC. Br.

* Fatigata hic eſt noſtra patientia, qui varietatem lectionis enotauimus, vt numerorum, qui iam ſequuntur, manifeſtaria peccata, quae in Mſſ. et quaſdam antiquas editiones irrepſerant, praetermitteremus: nec vllius vſus eſt, ea excutere. Veram et ſanam hic lectionem proponi, ipſa res, ſi quem ad calculos ſedere non pigeat, docebit. Conuenit etiam in pleriſque omnibus Lipſ. Geſner.

et ducentos, hoc eſt quadrans, in quo ſunt [t] ſcripula
11 LXXII. pars tertia pedes nouem millia [x] et ſexcentos,
hoc eſt triens, in quo ſunt ſcripula XCVI. pars tertia et
vna [y] duodecima pedes duodecim millia [z], hoc eſt
quincunx, in quo ſunt ſcripula CXX. pars dimidia pe-
des quatuordecim millia [a] et quadringentos, hoc eſt ſe-
mis, in quo ſunt ſcripula CXLIIII. pars dimidia et vna [b]
duodecima, pedes ſexdecim [c] millia et octingentos, hoc
eſt ſeptunx, in quo ſunt [d] ſcripula CLXVIII [e]. partes
duae tertiae pedes decem [f] nouem millia et ducentos,
hoc eſt bes, in quo ſunt [d] ſcripula CXCII. partes tres
quartae pedes vnum et viginti millia et ſexcentos, hoc
12 eſt dodrans, in quo ſunt [d] ſcripula CCXVI [g]. pars dimi-
dia et tertia ped. viginti quatuor millia, hoc eſt dex-
tans [h], in quo ſunt [d] ſcripula CCXL [i]. partes duae ter-
tiae [k] et vna quarta pedes viginti ſex millia et quadrin-
gentos, hoc eſt deunx, in quo ſunt [d] ſcripula CCLXIIII.
Iugerum pedes viginti octo [l] millia et octingentos, hoc
13 eſt As, in quo ſunt [d] ſcripula CCLXXXVIII. Iugeri
autem modus ſi ſemper quadraret, et [m] in agendis
menſuris in longitudinem haberet pedes CCXL, in lati-
tudinem pedes CXX, expeditiſſimum eſſet eius [n] ratio-
cinium. ſed quoniam diuerſae agrorum formae veniunt
in diſputationem, cuiuſque generis ſpecies ſubiiciemus,
quibus quaſi formulis vtemur.

II. Omnis [a] ager aut quadratus, aut longus, aut cuneatus, aut triquetrus, aut rotundus, aut etiam ſemicir-

x. *p. VIIII. d. c.* Br.
y. *vna* om. Br.
z. *millia* om. Br. *quincuns* Br.
a. *millia* et deinde *ſunt* om. Br.
b. *vna* om. Br.
c. *p. XIII dCCC hoc eſt ſeptuns* Br.
d. *ſunt* om. Br.
e. CLXXXIIX Br.
f. *p. XIII. CC hoc eſt pes* Br.
g. CXIII Br.
h. *deſtans* Br.
i. CCXLII Br.
k. *tertiae ſecundae et quarta p. XXIII. CCCC hoc eſt deuns* Br.
l. *ſeptem* Br. omiſſo *millia.*
m. *et* om. Br. *vt agendis — pedes CCXLVIII latitudinem pedes CXX* Sang.
n. *eius* om. Br. deinde *cum* et *diuerſae formae agrorum.*

Cap. II.] a. Continuat haec cum antec. Capite Br.

miciculi [b], vel arcus, non nunquam etiam plurium
angulorum formam exhibet [c]. Quadrati menſura fa-
cillima eſt. nam cum ſit vndique pedum totidem, mul-
tiplicantur in ſe duo latera, et quae ſumma ex [d] multi-
plicatione effecta eſt, eam dicemus eſſe quadratorum
pedum. Tanquam eſt [e] locus quoquo verſus c pedum:
ducimus centies centenos, fiunt decem millia [f]. Dice- 2
mus igitur eum locum habere decem millia [f] pedum
quadratorum, quae efficiunt iugeri trientem, et ſextu-
lam, pro qua portione operis effecti numerationem fa-
cere oportebit. At ſi longior fuerit, quam latior, vt 3
exempli cauſa iugeri forma pedes habeat longitudinis
CCXL, latitudinis pedes [g] CXX, ita vt paulo ante dixi:
latitudinis pedes cum longitudinis pedibus ſic multipli-
cabis. Centies vicies [h] duceni quadrageni fiunt viginti
octo millia [i] et octingenti. Dicemus iugerum agri tot
pedes quadratos habere. Similiterque [k] fiet de omni-
bus agris, quorum longitudo maior ſit latitudine. Sin 4
autem cuneatus ager fuerit, vt puta longus pedes cen-
tum, latus ex vna parte pedes XX, et ex [l] altera pedes
X: tunc [m] duas latitudines componemus [n], fiet vtraque
ſumma pedes XXX. Huius pars dimidia eſt quindecim [o],
quam cum longitudine multiplicando efficiemus pedes
mille et quingentos. Hos igitur in eo cuneo quadratos
pedes eſſe dicemus, quae pars erit iugeri ſemuncia et
ſcripula

b. *ſemicirculus* I. B. Br. R.
c. *exiget* P. *exibet* R.
d. *et* I. B. R. recte Br.
e. *eſto* P. L.
f. *millia* om. I. B. Br. R. $\overline{X}$ Lipſ.
g. *pedum* I. B. Br. R.
h. *vities* I. B. R. *ducenti* Br.
i. *millia* abeſt I. B. Br. R.
k. *Similiterque omnis longitudinis pedes cum pedibus latitudinis multiplicabimus* M. CCXL. CXX. LXXVIII. DCCC. *Sin autem etc.* L. I. B. Br. R. Goeſ. Sang. niſi quod Sang. habet *omnes*, Lipſ. omittit literam M.
l. *ex* defic. I. B. Br. R.
m. *tunc* defic. I. B. Br. R.
n. *computemus* I. B. Br. R.
o. *decies quinquies decies. Et quinquies longitudinem multiplicando* I. B. Br. R. *decus quinquies decies. Et quinque etc.* P.

5 ſcripula tria. At ſi tribus [p] paribus [q] lateribus triquetrum metiri debueris [r], hanc formam ſequeris. Eſto ager triangulus pedum [s] quoquo verſus tricentorum [t]. Hunc numerum in ſe multiplicato. fiunt pedum nonaginta millia [v]. Huius ſummae partem tertiam ſumito, id eſt triginta millia [x]. item ſumito [y] decumam [z], id eſt nouem millia [1]. vtramque ſummam componito. fiunt pedes triginta nouem millia [1]. Dicemus hanc ſummam pedum [a] quadratorum eſſe in eo triquetro, quae men-
6 ſura efficit iugerum, et trientem, et [b] ſicilicum. Sed ſi triangulus diſparibus fuerit lateribus ager, tanquam in ſubiecta forma, quae habet rectum angulum, aliter ratiocinium ordinabitur. Eſto vnius lateris linea, quae [c] facit angulum rectum, pedum [d] quinquaginta, et alterius pedum centum. Has duas ſummas in ſe multiplicato [e], quinquagies centeni fiunt [f] quinque millia. Horum pars dimidia duo millia quingeni [g], quae pars iu-
7 geri vnciam, et ſcripulum efficit. Si rotundus ager erit, vt circuli ſpeciem habeat, ſic pedes ſumito [h]. Eſto area rotunda, cuius diametros [i] habeat pedes LXX. Hoc in ſe multiplicato, ſeptuagies ſeptuageni fiunt [k] quatuor [l] millia et noningenti. Hanc ſummam vndecies multiplicato, fiunt pedes quinquaginta tria millia nongenti. Huius ſummae quartam decimam ſubduco [m], ſcilicet pedes tria millia octingenti, et quinquaginta. Hos

p. *tribus* om. L. I. B. Br. R.
q. *paribus* omitt. P. Goeſ.
r. *debuerimus* I. B. Br. R.
s. *pedes* I. B. Br. R.
t. *trecentorum* H.
v. XC. I. B. R. *pedes LXXXX* Br.
x. XXX. I. B. Br. R.
y. *partem* interſer. I. B. Br. R.
1. I. H. A. G.
z. *decimam* I. B. Br. R.
a. *pedum* om. I. B. Br. R.
b. *et* om. I. B. R. Br.
c. *quae facit angulum rectum* om. L. I. B. Br. R. probante Pontedera.
d. *pedes* I. B. Br. R.
e. *multipl:co* P.
f. *fiunt* om. I. B. Br. R.
g. II. D. I. B. R. Br.
h. *ſummito* I. *minito* vel *mminito* P. *minito* Goeſ. *munito* L.
i. *dimidia metros* P. *diametros id eſt dimenſio habeat* L. I. B. Br. R.
k. *fiunt* abeſt I. B. Br. R.
l. IIII. DCCCC. Eaedd.
m. *duco pedes* III. DCCCL. I. B. Br. R.

Hos [n] eſſe quadratos in eo circulo dico, quae ſumma
efficit iugeri ſexcunciam [o], ſcripula duo et dimidium.
Si ſemicirculus fuerit ager, cuius baſis habeat pedes 8
CLX [p], curuaturae autem latitudo [q] pedes LXX: opor-
tebit multiplicare latitudinem cum baſi. ſeptuagies [r]
centeni quadrageni fiunt nouem millia [s] et octingenti.
Haec vndecies multiplicata [t] fiunt centum ſeptem mil-
lia [v] et octingenti. Huius ſummae quarta decima eſt
ſeptem millia [x] et ſeptingenti. Hos pedes eſſe dicemus
in ſemicirculo, qui efficiunt iugeri quadrantem ſcripula
quinque. Si [y] autem minus quam ſemicirculus erit, ar- 9
cum ſic metiemur. Eſto arcus, cuius baſis habeat pe-
des XVI, latitudo autem pedes IIII. Latitudinem cum
baſi pono. fit vtrumque pedes XX. Hoc duco quater.
fiunt LXXX. Horum pars dimidia eſt XL. Item ſex-
decim pedum, qui ſunt baſis, pars dimidia VIII. Hi [z]
VIII in ſe multiplicati, fiunt LXIIII. Quartam deci-
mam partem duco [a], ea efficit [b] pedes IIII paulo am-
plius. hoc [c] adiicies [d] ad quadraginta. fit vtraque ſum-
ma pedes XLIIII. Hos in arcu quadratos [e] eſſe dico,
qui faciunt iugeri dimidium ſcripulum, quinta [f] et vi-
geſima [g] parte minus. Si fuerit ſex angulorum, in 10
quadratos pedes ſic redigitur. Eſto hexagonum quo-
quo verſus lineis pedum [h] XXX. Latus vnum in ſe mul-
tiplico. tricies triceni fiunt [i] DCCCC. Huius ſummae
tertiam partem ſtatuo CCC. eiuſdem partem decumam [k]
XC. fiunt CCCXC. Hoc ſexies ducendum eſt, quoniam

n. *Hoc* P.
o. *ſexunciam* L. I. B. Br. R.
p. CXL Br.
q. *latitudinem* P.
r. *ſeptuageni* I. B. Br. R. *ſeptuagena centena* P.
s. VIIII. DCCC. I. B. Br. R.
t. *multiplicata* om. L. I. B. Br. R.
v. CVII. DCCC. I. B. Br. R.
x. VII. DCC. I. B. Br. R.
y. *Sin* P.
z. *His* Iunt.
a. *dico cum eff.* I. B. Br. R.
b. *efficiet* P.
c. *Hos* I. B. Br. R.
d. *adiicio* P.
e. *quadratus* C. *quadrato* I. B. Br. R.
f. *nona* P.
g. *viceſima* I. B. R.
h. *pedes* I. B. Br. R.
i. *fiunt* neglig. I. B. Br. R.
k. *decimam* I. B. Br. R.

ſex latera ſunt, quae conſummata efficiunt duo millia trecenteni [1] et quadraginta. Tot igitur pedes quadratos eſſe dicemus. Itaque erit iugeri vncia dimidio ſcripulo et decima parte ſcripuli minus.

III. His igitur velut primordiis talis ratiocinii perceptis [a] non difficiliter menſuras inibimus agrorum, quorum nunc omneis perſequi ſpecies et longum et arduum eſt. Duas etiam nunc formulas praepoſitis adiiciam, quibus frequenter vtuntur agricolae in diſponendis [b] ſeminibus. Eſto ager longus pedes mille ducentos, latus pedes cxx [c]. in eo vites diſponendae ſunt ita, vt quini pedes inter ordines relinquantur. Quaero quot ſeminibus opus ſit, cum quinum pedum ſpatia inter ſe-
2 mina deſiderantur. Duco quintam partem longitudinis, fiunt ccxl. et quintam partem latitudinis, hoc eſt xxiiii. his vtriſque ſummis [d] ſemper ſingulos aſſes adiicio [e], qui efficiunt extremos ordines, quos vocant angulares. Fit ergo altera ſumma ducentorum quadraginta vnius, altera viginti quinque. Has ſummas ſic multiplicato. quinquies et vicies duceni quadrageni ſin-
3 guli, fiunt [f] ſex millia et viginti quinque. Totidem dices opus eſſe ſeminibus. Similiter inter [g] ſenos pedes ſi voles ponere, duces ſextam partem longitudinis mille [h] ducentorum, fiunt cc. et ſextam latitudinis cxx, id eſt xx. His ſummis ſingulos aſſes adiicies quos dixi angulares eſſe. fiunt cci, et xxi. Has ſummas inter ſe multiplicabis, vicies et ſemel ducentos et vnum, atque ita efficies quatuor millia ducentos et viginti vnum.
4 Totidem ſeminibus opus eſſe dices. Similiter ſi inter [k] ſepte-

1. *trecentos* corr. Drakenb. ad Liu. 45, 16. T. V. p. 840.

Cap. III. a. *praeceptis* I. B. Br. R. deinceps *omnis* Br.

b. *diſpoſitis* P. Goeſ. L.

c. cxxx Br.

d. *ſemiſſem per* I. B. Br. R. *per* etiam L.

e. *adiicito* Goeſ. Br.

f. *ſunt* vi. xxv. I. B. Br. R.

g. *inter* abeſt P.

h. *in ducentos* I. B. Br. R.

i. *multiplicatas* Br.

k. *in* P.

ſeptenos pedes ponere voles, ſeptimam partem longitu-
dinis et latitudinis duces, et adiicies aſſes angulares, eo-
dem [l] modo eodemque ordine conſummabis [m] nume-
rum ſeminum. Denique quotcunque pedum ſpacia fa-
cienda cenſueris, totam partem longitudinis et latitudi- 5
nis duces, et praedictos aſſes adiicies. Haec cum ita
ſint, ſequitur vti [n] iugerum agri, qui [o] habet pedes
CCXL longitudinis, et latitudinis pedes CXX, recipiat
inter pedes ternos (hoc enim ſpatium minimum eſſe
placet vitibus ponendis) per longitudinem ſemina LXXXI,
per latitudinem inter quinos pedes ſemina XXV. qui nu-
meri inter ſe multiplicati fiunt ſeminum duo millia [p] et
viginti quinque. Vel [q] ſi [r] quoquo verſus inter quater- 6
nos pedes vinea erit diſpoſita, longitudinis ordo habe-
bit ſemina LXI, latitudinis XXXI, qui numeri efficiunt
in iugero vites mille octingentas et nonaginta vnam.
Vel [s] ſi in longitudinem per quaternos pedes, in latitu-
dinem per quinos pedes fuerit diſpoſita, ordo longitu-
dinis habebit ſemina LXI, latitudinis XXV [t]. Quod ſi 7
inter quinos pedes conſitio fuerit, per longitudinem or-
dinis habebit ſemina XLIX, et [v] rurſus per latitudinem
ſemina XXV. qui numeri duo inter ſe multiplicati effi-
ciunt [x] mille [y] ducentum et viginti quinque. At ſi per
ſenos pedes eundem vitibus locum placuerit ordinare,
nihil dubium eſt quin longitudini [z] dandae ſint XLI vi-
tes, latitudini autem viginti vna. quae inter [a] ſe multi-
plicatae efficiunt numerum DCCCLXI. Sin autem in- 8
ter ſeptenos pedes vinea fuerit conſtituenda [b], ordo per
longitudinem recipiet [c] capita triginta quinque, per la-

Q 3 titudi-

l. *eodem modo* deſunt P.
m. *conſumabis* I. I. A. G. deinde *fatienda* Br.
n. *vt* I. B. Br. R. abeſt I. I.
o. *quod* Goeſ. I. B. R. *quot* Br.
p. M. M. XXV. I. B. Br. R.
q. *Verſi* P.
r. XXII. inſer. I. B. Br. R.
s. *vt* I. B. R. Br.
t. XXII. I. B. Br. R.
v. *Sed* I. B. Br. R.
x. *et ſiunt* P. *efficunt* R.
y. *c.* M. CCXXII. I. B. Br. R.
z. *in longitudine* I. B. R. Br.
a. *in* I. B. R.
b. *conſtituta* I. B. Br. R.
c. *recipiat* I. B. Br. R.

titudinem XVIII. qui numeri inter ſe multiplicati efficiunt DCXXX. Totidem dicemus ſemina praeparanda. At ſi inter octonos [d] pedes vinea conſeretur [e], ordo per longitudinem recipiet ſemina XXXI [f], per latitudinem autem XVI. qui numeri inter ſe multiplicati efficiunt CCCCXCVI [g]. At [h] ſi inter nouenos pedes, ordo in longitudinem recipiet ſemina viginti ſeptem [i], et in latitudinem quatuordecim. hi [k] numeri inter ſe multipli-
9 cati faciunt CCCLXXVIII. At ſi [l] inter denos pedes, ordo longitudinis recipiet ſemina XXV, latitudinis XIII [m]. hi numeri inter [n] ſe multiplicati faciunt CCCXXV [o]. et ne in infinitum procedat diſputatio noſtra, eadem portione, vt [p] cuique placuerint laxiora ſpatia, ſemina faciemus. Ac [q] de menſuris agrorum numeriſque ſeminum dixiſſe abunde ſit. nunc ad ordinem redeo.

IV. Vinearum prouincialium plura genera eſſe comperi. ſed ex [a] iis, quas ipſe cognoui, maxime probantur velut arbuſculae breui [b] crure [c] ſine adminiculo per ſe ſtantes: deinde quae pedaminibus adnixae ſingulis iugis imponuntur: eas ruſtici canteriatas [d] appellant. Mox quae defixis arundinibus circummunitae [e] per ſtatumina calamorum materiis ligatis in orbiculos gyroſque
2 flectuntur, eas non nulli characatas [f] vocant. Vltima eſt conditio ſtratarum vitium, quae ab enata ſtirpe confeſtim velut proiectae [g] per humum porriguntur. Omnium

d. *octenos* I. B. Br. R.
e. *conſeritur* I. B. R. Br.
f. XXI. P.
g. CCCCLXVI. *Totidem ſemina dicemus praeparanda. At ſi* I. B. Br. R
h. *Vel inter* P.
i. XXIIII. I. B. Br. R. deinceps x om. Br.
k. *Qui* I. B. Br. R.
l. *ſi* abeſt I. B. R.
m. III. B. R.
n. *inter ſe* om. I. B. Br. R. quod ſupplendum cenſuit Vrſ.
o. CCCXXII I. B. Br. R.
p. *vtcunque* I. B. Br. R. *placuerit* Sang. et Br.

Cap. IV. a. *his* I. B. Br. R.
b. *leui* P. Goeſ. S.
c. *curae* Gr.
d. *cantheriatas* I. B. Br. R.
e. *circummuinetae* Br. et Sang.
f. *charcatas* et *giros* Br. *chareatas* P. *carattas* L. *chaeraeatas* Goeſ.
g. *proiecta* — *porrigitur* I. B. Br. R. Sang.

Omnium autem ſationis fere eadem eſt conditio. Nam vel ſcrobe vel ſulco ſemina deponuntur. quoniam paſtinationis expertes ſunt exterarum [h] gentium agricolae: quae tamen ipſa pene ſuperuacua eſt iis [i] locis, quibus ſolum putre [k], et per ſe reſolutum eſt: *namque hoc imitamur arando*, vt ait Virgilius, id eſt [l] etiam paſtinando. Itaque Campania, cum vicinum ex nobis capere 3
poſſit exemplum, non vtitur hac molitione terrae, quia facilitas eius ſoli minorem operam deſiderat. ſicubi autem denſior ager prouincialis [m] ruſtici maiorem poſcit impenſam, quod nos paſtinando efficimus, ille ſulco facto conſequitur, vt laxius ſubacto ſolo deponat ſemina.

V. Sed vt ſingula earum [a] quae propoſui vinearum genera perſequar, praedictum ordinem repetam. Vitis quae ſine adminiculo ſuis viribus [b] conſiſtit, ſolutiore terra [c], ſcrobe; denſiore, ſulco ponenda eſt. [ſed [d] et] ſcrobes et ſulci plurimum proſunt, ſi in locis temperatis, in quibus aeſtas non eſt praeferuida [e], ante annum fiant, quam vineta [f] conſerantur. Soli tamen ante bonitas exploranda eſt [g]. nam ſi ieiuno atque exili agro ſemina deponentur, ſub ipſum tempus ſationis ſcrobis aut ſulcus faciendus eſt. Si ante annum fiant, quam 2
vinea conſeratur, ſcrobis [h] in longitudinem altitudinemque [i] defoſſus tripedaneus abunde eſt; latitudine tamen

 bipeda-

h. Ita pro *externarum* I. B. Br. R. Iunt. Sang.

i. *his* I. B. Br. R.

k. *putrem* P.

l. *idem* I. B. Br. R. Vulgo *quod etiam*. Mecum P. Goeſ. Sang. deinde *cum vic.* pro *quoniam* ex Br. Sang. dedi, et vulgatum *poteſt* correxi.

m. *prouincialem ruſticum* I. B. Br. R. L. *ruſticum* etiam Sang.

Cap. V. a. *eorum* I. B. Br. R. Ceterum Caput hoc a praecedente non ſeparat Br. Poſtea *repertam* pro *repetam* Br.

b. *moribus* L.

c. *terrae* ante Geſn.

d. *Sed et* om. I. B. Br. R. S. *Sed ſcrobes* Pol.

e. *perferenda* I. B. Br. R. Vulgo *perferuida.*

f. *vinea conſeratur* I. B. Br. R. Iunt. Sang.

g. *eſt. Si ante annum fiant. nam* et cet. R. S.

h. *ſcrobibus — defoſſis tripedaneis* I. B. Br. R. Lipſ. *habunde* ex I. B. R. laudat Geſner.

i. *latitudinemque* Br.

bipedanea: vel ſi quaterna [k] pedum ſpatia [l] inter ordines relicturi ſumus, commodius habetur [m] eandem quoquo verſus dare menſuram ſcrobibus, non amplius tamen quam in tres pedes altitudinis depreſſis. Caeterum quatuor angulis ſemina applicabuntur ſubiecta minuta
3 terra, et ita ſcrobes adobruentur [n]. Sed de ſpatiis ordinum eatenus praecipiendum habemus, vt intelligant agricolae, ſiue aratro vineas culturi ſint, laxiora interordinia relinquenda, ſiue bidentibus, anguſtiora: ſed neque ſpatioſiora quam decem pedum; neque contractiora quam quatuor. Multi tamen ordines ita diſponunt, vt per rectam lineam binos [o] pedes, aut [vt [p]] plurimum ternos inter ſemina relinquant: tranſuerſa rurſus laxiora ſpatia faciant [q], per quae vel foſſor vel
4 arator incedat [r]. Sationis autem cura non alia debet eſſe, quam quae tradita eſt a me tertio volumine. Vnum tamen huic conſitioni Mago Carthaginienſis [s] adiicit, vt ſemina ita deponantur, ne protinus totus ſcrobis [t] terra compleatur, ſed dimidia fere pars eius ſequente biennio paulatim adaequetur [v]. ſic enim putat vitem cogi deorſum agere radices. Hoc ego ſiccis locis fieri vtiliter non negauerim; ſed vbi aut vliginoſa regio eſt, aut caeli ſtatus imbrifer, minime faciundum [x] cenſeo. nam conſiſtens in ſemiplenis ſcrobibus nimius [y] humor,
5 antequam conualeſcant, ſemina necat. Quare vtilius exiſtimo, repleri quidem ſcrobes ſtirpe depoſita, ſed [z] cum ſemina comprehenderint, ſtatim poſt aequinoctium autumnale [a] debere diligenter atque alte ablaqueari, et recifis

k. Ita pro *quaternum* I. B. Br. R. S.
l. *ſpacia* B. R.
m. Ita pro *habemus* I. B. Br. R. S.
n. *adobruuntur* I. B. Br. R.
o. *quinos* P.
p. *vt* om. I. B. Br. R. S.
q. *fiant* I. B. Br. R. *fiat* ſeu *faciat* P.
r. *incedit* P.
s. *carthaginenſis* Br. *cartaginenſis* I. B. R.
t. Ita pro *ſcrobs* Lipſ. et ſaepe alibi. quam formam etiam ſupra bis reſtitui.
v. *adaequatur* I. B. Br. R.
x. *faciendum* I. B. Br. R.
y. *ſeminis* — *conualeſcat* Sang.
z. et ante Geſn. quocum P. S.
ſ. *cum ſeminatim* Sang.
a. *auſtumni* P. S.

recisis radiculis, ſi quas in ſummo ſolo citauerint, poſt
paucos dies adobrui [b]. ſic enim vtrumque incommo-
dum vitabitur, vt nec [c] radices in ſuperiorem partem
euocentur; neque immodicis pluuiis parum valida ve-
xentur ſemina. Vbi vero iam corroborata [d] fuerint, ni- 6
hil dubium eſt, quin caeleſtibus aquis plurimum iuuen-
tur. Itaque locis, quibus clementia hiemis permittit,
adapertas vites relinquere et tota hieme ablaqueatas ha-
bere eas conueniet. De qualitate autem ſeminum inter
auctores non conuenit. Alii malleolo protinus conſeri
vineam melius exiſtimant, alii viuiradice: de qua re
quid ſentiam, iam ſuperioribus voluminibus [e] profeſſus
ſum. Et nunc tamen hoc adiicio, eſſe quoſdam agros, 7
in [f] quibus non aeque [g] bene translata ſemina quam im-
mota reſpondeant: ſed iſtud rariſſime accidere. notan-
dum item [h] diligenter explorandum eſſe, *quid quaeque
ferat regio, quid quaeque recuſet.* Depoſitam ergo
ſtirpem, id eſt, malleolum vel viuiradicem, formare
ſic conuenit, vt vitis ſine pedamine conſiſtat. hoc autem
protinus effici non poteſt. Nam niſi adminiculum te- 8
nerae [viti [i]] atque infirmae [k] contribueris, prorepens
pampinus terrae ſe applicabit. itaque poſito ſemini arun-
do adnectitur, quae velut infantiam eius tueatur atque
educet, producatque in tantam ſtaturam, quantam per-
mittit agricola. ea porro non debet eſſe ſublimis: nam
vſque in ſeſquipedem [l] coercenda [m] eſt. Cum deinde 9

b. *obrui* P. S. deinde *vtrunque* Br.

c. Ita pro *neque* I. B. Br. R. S. deinde *in modicis* Br.

d. *corroborauerint* I. B. Br. R. Iunt. Lipſ. *comprobauerunt* Sang. omiſſo poſtea *nihil.*

e. *volum.* om. Goeſ. Sang.

f. *in* om. Br. Goeſ. Sang.

g. *tam* P. *aeque* om. Sang. Deinceps pro *notandum* in Pol. eſt: *Verſibus aliter.*

h. Vulgo *itaque et.* Mecum Sang. Deinceps vulgo: *Et quid — regio et quid.* Sed geminum hoc *et* om. I. B. R. Br. Goeſ. niſi quod Br. altero in loco ſeruat illud. Sang. habet: *eſſe: Verſibus aliter: quid.*

i. *viti* om. I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

k. *infirmum* P. Sang.

l. *ſexquipedem* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. H.

m. Ita pro *coercendum* I. B. Br. R. Iunt. H. *coercendam* Ald.

robur accipit, et iam ſine adiumento conſiſtere valet [n],
aut capitis aut brachiorum incrementis adoleſcit [o]. nam
duae ſpecies huius quoque culturae ſunt. alii capitatas
vineas alii brachiatas magis probant. Quibus cordi eſt
in brachia vitem componere, conuenit [p] a ſumma parte,
qua deciſa nouella vitis eſt, quicquid iuxta cicatricem
citauerit, conſeruari, et in quatuor brachia pedalis men-
ſurae diuidere, ita vt omnem partem caeli ſingula aſpi-
10 ciant. Sed haec brachia non ſtatim primo anno tam [q]
procera ſubmittuntur, ne oneretur exilitas vitis; ſed
compluribus putationibus in praedictam menſuram edu-
cuntur. deinde ex brachiis quaſi [r] quaedam cornua pro-
minentia relinqui oportet, atque ita totam vitem omni
11 parte in orbem diffundi. Putationis autem ratio [s] ea-
dem eſt, quae in iugatis vitibus: vno tamen differt [t],
quod pro materiis longioribus pollices quaternum aut
quinum gemmarum relinquuntur: pro cuſtodibus au-
tem bigemmes reſeces [v] fiunt [x]. In ea deinde vinea [y]
quam capitatam diximus, iuxta ipſam matrem vſque
ad corpus ſarmentum detrahitur, vna aut altera tantum-
12 modo gemma relicta, quae ipſi trunco adhaeret. Hoc [z]
autem riguis aut pinguiſſimis locis fieri tuto poteſt, cum
vires terrae et fructum et materias valent praebere. ma-
xime autem aratris excolunt [a], qui ſic formatas vineas
habent, et [b] eam rationem ſequuntur detrahendi vitibus
brachia, quod ipſa capita ſine vlla extantia neque ara-
tro neque bubus obnoxia ſunt. nam in brachiatis ple-
rumque

n. *valens* Iunt.

o. *aduleſcit* I. B. Br. R.

p. Vulgo additum *vt* ab Vrſino et Geſnero iam damnatum om. Sang. deinceps pro *citauerit* I. B. Br. R. Goeſ. Sang. *curauerit.*

q. *tam* addidi ex I. B. Br. R. A. Iunt. G. H. *tam partem* Lipſ.

r. *quaedam congrua prom.* Lipſ.

s. *Nam* add. Pol.

t. *differet* P. *tantum* pro *tamen* Br.

v. *re ſic efficiunt (reſeces fiunt)* P. *refectae* L. *reſices* Sang.

x. *efficiunt in ea. Deinde* I. B. Br. R.

y. *vineam* I. B. Br. R.

z. *Haec* ante Geſn. quocum P. Goeſ. Sang. *Hoc aut riguis* Sang. deinde *quoniam vires* Sang.

a. *excoli* Sang.

b. *eamquo* Sang. *et* om. I. B. Br. R. deinde *detrahendis* Eaedem.

rumque fit, vt aut crure aut cornibus boum [c] ramuli vitium defringantur: ſaepe etiam [d] ſtiua, dum ſedulus arator vomere perſtringere ordinem, et quam proximam partem vitium excolere ſtudet. Atque haec qui- 13
dem cultura vel brachiatis vel capitatis [vitibus [e],] antequam gemment [f], adhibetur, cum deinde germinauerint, foſſor inſequitur, ac bidentibus eas partes ſubigit, quas bubulcus non potuit [g] pertingere. Mox vbi materias [h] vitis exigit, inſequitur pampinator, et ſuperuacuos deterget [i], fructuoſoſque [k] palmites ſubmittit, qui cum induruerunt, velut in coronam religantur. hoc duabus ex cauſis fit: vna, ne libero excurſu in luxuriam properent [l], omniaque alimenta pampini abſumant [m]; altera, vt religata vitis rurſus aditum bubulco foſſorique in excolenda [n] ſe praebeat. Pampinandi au- 14
tem modus is erit, vt opacis locis humidiſque et frigidis aeſtate vitis nudetur, foliaque palmitibus detrahantur [o], vt maturitatem fructus capere poſſit, et ne ſitu putreſcat: locis autem ſiccis calidiſque et apricis [p] e contrario palmitibus vuae contegantur; et ſi parum pampinoſa vitis eſt, aduectis frondibus et interdum ſtramentis fructus muniatur. M. quidem Columella patruus 15
meus, vir illuſtribus diſciplinis eruditus, ac diligentiſſimus [q] agricola Baeticae [r] prouinciae, ſub ortu caniculae palmeis tegetibus [s] vineas adumbrabat, quoniam plerumque dicti ſideris tempore quaedam partes eius regionis ſic infeſtantur Euro, quem incolae Vulturnum appellant, vt niſi tegminibus [t] vites opacentur [v], velut halitu

c. *bouum* R.
d. Vulgo additum *et* om. I. B. Br. R. Sang.
e. *vitibus* om. P. Goeſ. S.
f. *progerment* P. *progemment* Goeſ. S.
g. *putauit* P. S.
h. *materia* Gr.
i. *detergit* I. B. R. Br.
k. *que* abeſt I. B. R. Br. S.
l. Ita pro *prorepant* I. B. R. Br.
m. *abſummant* R.
n. *excolendam* L. Sang. I. B. R. Br.
o. *detrahuntur* I. B. Br. R.
p. Vulgo interſertum *vt* defic. I. B. Br. R. S.
q. *ſingulariſſimus* L.
r. *beticae* I. B. R. Br.
s. *tegentibus* L. I. B. R. Br.
t. *teguminibus* I. B. Br. R. S. *tegiminibus* L.
v. *opacantur* I. B. R.

halitu [x] flammeo fructus vratur. Atque haec capitatae
brachiataeque vitis cultura eſt. nam illa, quae vni [y] iu-
go ſuperponitur, aut quae materiis [z] ſubmiſſis arundi-
num ſtaturninibus per orbem [a] connectitur, fere ean-
16 dem curam exigit, quam iugata. Non nullos tamen
in [b] vineis characatis animaduerti, et maxime eluenaci
generis, prolixos palmites quaſi propagines ſummo ſo-
lo adobruere, deinde rurſus ad [c] arundines erigere, et
in fructum ſubmittere, quos noſtri agricolae mergos,
Galli candoſoccos [d] vocant, eoſque adobruunt ſimplici
ex cauſa, quod exiſtiment [e], plus alimenti terram prae-
bere fructuariis flagellis. itaque poſt vindemiam velut
inutilia ſarmenta decidunt, et a ſtirpe ſubmouent. Nos
autem praecipimus eaſdem virgas, cum a matre fuerint
praeciſae, ſicubi [f] demortuis vitibus ordines vacent [g],
aut ſi nouellam quis vineam inſtituere velit, pro viui-
radice ponere. quoniam [h] quidem partes ſarmentorum,
quae fuerant obrutae, ſatis multas habent radices, quae
17 depoſitae ſcrobibus confeſtim comprehendant. Super-
eſt reliqua illa cultura proſtratae vineae, quae niſi vio-
lentiſſimo caeli ſtatu ſuſcipi non debet. nam et diffici-
lem laborem colonis exhibet, nec vnquam generoſi ſa-
poris vinum praebet. Atque vbi regionis conditio ſo-
lam eam culturam recipit, bipedaneis ſcrobibus mal-
leolus deponitur. qui cum egerminauit, ad vnam ma-
teriam reuocatur: eaque primo anno compeſcitur [i] in
duas gemmas: ſequente deinde, cum palmites profu-
dit [k], vnus [l] ſubmittitur, caeteri decutiuntur. at ille
qui

x. *alitu* B. R.

y. *quae vno* vulgo eſt. *quae in iugo* ex I. B. R. laudat Geſner. *illa iugo* Br. *vni* Goeſ. S.

z. *materies* I. B. Br. R. *ſummiſſis* Br.

a. *ordinem* I. B. Br. R.

b. *in* om. Eaedem. *maximo eluennaci* Br. *et luenaci* Sang. ſed *eduennaci* excerpſit Gronou.

c. *ad* om. I. B. Br. R. Goeſ. Sang. deinde *ſummittere* Br.

d. *candoſocos* B. R. L. *andooccos* P. S. *andoſ.* Goeſ.

e. *exiſtimant peius alimenta* P. *exiſtimant* Sang. deinde *ſummovent* Br.

f. *ſic vti* ex I. B. R. laudat Geſner.

g. *uacent. At* I. B. Br. R.

h. *cum* Br.

i. *conſpicitur* P.

k. *profundit* I. B. Br. R.

l. *cum* interpon. I. B. Br. R. S.

qui ſubmiſſus eſt, cum fructum edidit, in eam longitudinem deputatur, vti [m] iacens non excedat [n] interordinii ſpatium. nec magna eſt putationis [o] differentia cu- 18
bantis [p], et ſtantis [q] rectae vineae: niſi quod iacenti viti breuiores materiae ſubmitti debent, reſeces [r] quoque anguſtius in modum furunculorum relinqui [s]. ſed [t] poſt putationem, quam vtique autumno in eiuſmodi vinea fieri oportet [v], vitis tota deflectitur [x] in alterum interordinium: atque ita pars ea quae fuerat occupata, vel foditur vel aratur, et cum exculta eſt, eandem vitem recipit, vt altera quoque pars excoli poſſit. De pam- 19
pinatione talis vineae parum inter auctores conuenit. alii negant eſſe nudandam vitem, quo melius contra iniuriam ventorum ferarumque fructum abſcondat: aliis placet parcius [y] pampinari, vt et vitis non in totum ſuperuacuis frondibus oneretur, et tamen fructum veſtire aut protegere poſſit: quae ratio mihi quoque commodior videtur.

VI. Sed iam de vineis ſatis diximus. nunc de arboribus praecipiendum eſt. Quí volet frequens et diſpoſitum arbuſtum paribus ſpatiis fructuoſumque habere, operam dabit, ne emortuis arboribus rareſcat, ac primam quamquè ſenio aut [a] tempeſtate afflictam ſubmoveat, et in vicem [b] nouellam ſobolem ſubſtituat. Id autem facile conſequi poterit, ſi vlmorum ſeminarium paratum habuerit: quod [c] quomodo et qualis generis faciendum ſit, non pigebit deinceps praecipere. Vl- 2
morum duo eſſe genera conuenit, Gallicum et vernaculum:

m. *vbi* I. B. Br. R. *viti* P.
n. *excedit* I. B. R. Br.
o. *diſputationis* I. B. Br. R. *ſputationis* P.
p. *curantis* P. S.
q. *ſtatumen* Goeſ. P. S. *ad ſtatumen* L. I. B. Br. R.
r. *reſices* hic et ſaepe Goeſ. *reſicis* Sang.
s. *relictis* P. S.
t. *Et* I. B. Br. R. S.
v. *vt* abeſt I. B. Br. R. S.
x. *deplectitur* P. S. Vulgo *deflectatur*.
y. *partius pampinare* Br. S.
Cap. VI. a. *ac* Br. Sang. *ſummoneat* Br.
b. *vitem* Br. *in vice* Goeſ. Sang.
c. Vulgo additum *et* om. I. B. Br. R. *habuit quoquo modo* Sang.

culum: illud Atinia, hoc noſtras dicitur. Atiniam
vlmum Tremellius Scrofa non ferre [d] ſameram, quod
eſt ſemen eius arboris, falſo eſt opinatus. nam rariorem
ſine dubio creat, et idcirco pleriſque et ſterilis videtur,
ſeminibus inter frondem, quam prima germinatione
edit, latentibus. itaque nemo iam [e] ſerit ex ſamera, ſed
3 ex ſobolibus. Eſt autem vlmus longe laetior et proce-
rior, quam noſtras, frondemque iucundiorem bubus
praebet: qua cum aſſidue pecus paueris [f], et poſtea
generis alterius frondem dare inſtitueris, faſtidium bu-
4 bus affert [g]. Itaque ſi fieri poterit, totum agrum ge-
nere vno Atiniae vlmi conſeremus: ſi minus, dabimus
operam, vt in ordinibus diſponendis pari numero ver-
naculas et Atinias alternemus. ita ſemper miſta fronde
vtemur, et quaſi hoc condimento illectae pecudes for-
tius iuſta cibariorum conficient. ſed vitem maxime po-
pulus [h] videtur alere, deinde vlmus, poſt etiam fraxi-
5 nus. Populus [i], quia raram, neque idoneam fron-
dem pecori praebet, a pleriſque repudiata eſt. Fraxi-
nus, quia [k] capris et ouibus gratiſſima eſt, nec inutilis
bubus, locis aſperis et [l] montoſis, quibus minus laeta-
tur vlmus, recte ſeritur. Vlmus, quod [m] et vitem
commodiſſime patitur, et iucundiſſimum pabulum bu-
bus affert, variiſque generibus ſoli prouenit [n], a ple-
riſque praefertur [o]. Itaque cui arbuſtum nouum inſti-
tuere cordi eſt [p], ſeminaria vlmorum vel fraxinorum
parentur ea ratione, quam deinceps ſubſcripſimus. nam
populi

d. *ferentem ameram* I. B. Br. R. *ferre ſarma* P. *ferreis amaram* L. qui ſemper *amaram* vel *ameram* ſed praecedente ſibilo. Poſtea *iccirco* Br.

e. *inſerit* I. B. Br. R. S. deinde *amera* I. B. Br. R. *amere ſubolibus* P. S.

f. *alueris* ante Commel. et Lipſ. *palueris* P. 2. *paueris* P. 1. Goeſ. *quo — paueris* Sang.

g. *afferes* Goeſ. Sang.

h. Ita pro *opulus* I. B. Br. R. L. Goeſ. S.

i. Ita pro *opulus* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.

k. Ita pro *quae* Sang.

l. *et* addidi ex I. B. Br. R. S. *vel* add. A. Iunt. H.

m. *quae* I. B. Br. R. *quia* Sang.

n. *vt* add. I. B. Br. R.

o. *refertur* Eaed. et L. *praefertur* Goeſ. S. *reſeritur* al. a. Geſn.

p. *erit* P. S.; *Itaque ſi arbuſtum* Sang.

populi[q] melius cacuminibus in arbuſto protinus depo-
nuntur[r]. Igitur pingui ſolo et modice humido bipalio 6
terram paſtinabimus, ac diligenter occatam et reſolu-
tam[s] verno tempore in areas[t] çomponemus. Same-
ram[v] deinde, quae iam rubicundi coloris erit, et com-
pluribus diebus inſolata[x] iacuerit, vt aliquem tamen
ſuccum et lentorem habeat, iniiciemus areis, et eas to-
tas ſeminibus ſpiſſe contegemus, atque ita cribro pu-
trem terram duos alte digitos incernemus, et modice
rigabimus, ſtramentiſque[y] areas cooperiemus[z], ne
prodeuntia cacumina ſeminum ab auibus praerodantur.
Vbi deinde prorepſerint plantae, ſtramenta colligemus, 7
et manibus herbas carpemus: idque[a] leuiter et curioſe
faciendum eſt, ne adhuc tenerae breueſque radiculae
vlmorum conuellantur. Atque ipſas quidem areas ita
anguſte compoſitas habebimus, vt qui runcaturi ſunt,
medias partes earum facile manu contingant[b]: nam ſi
latiores fuerint, ipſa ſemina,[c] proculcata[d] noxam ca-
pient. Aeſtate deinde prius quam ſol oriatur, aut ad 8
veſperum, ſeminaria[e] conſpergi ſaepius[f], quam riga-
ri debent: et cum ternûm pedum plantae fuerint, in
aliud ſeminarium transferri, ac ne radices altius agant
(quae res poſtmodum in eximendo magnum laborem
affert[g], cum plantas in aliud ſeminarium transferre[h]
volumus) oportebit non maximos ſcrobiculos ſeſquipe-
de

q. Ita pro *opuli* I. B. Br. R. L. Goeſ. S. et ſic per totum caput.

r. *diſponuntur* Sang.

s. *humum* add. P. S.

t. Ita pro *aream* Goeſ. Sang.

v. *Ameram* I. B. Br. R. et vbique.

x. *inſolita lacuerit* I. B. Br. R. *diebus in ſole ita lacuerit* Lipſ. *in ſole* P.

y. *trametriſque* L. *trametiſque* P.

z. *comperiemus* P.

a. *Itaque* I. B. Br. R.

b. *contra* L.

c. Ita pro *ipſis ſeminibus*, *quae* ſcripſi.

d. Vulgo additum *erunt* om. Sang.

e. *ſeminario conſpargi* P.

f. Ita pro *potius* I. B. Br. R. *ſeminus* P. S. *conſpargi* Sang. deinceps *debet* S.

g. *affert. Tunc cum* I. B. Br. R. S.

h. *tranſferemus* Eaed. Iunt. L. Sang.

de [i] inter ſe diſtantes fodere: deinde radices in nodum, ſi breues, vel in orbem coronae ſimilem, ſi longiores erunt, inflecti, et oblitas fimo bubulo ſcrobiculis depo-
9 ni, ac diligenter circumcalcari [k]. Poſſunt etiam collectae cum ſtirpibus plantae eadem ratione diſponi: quod in Atinia vlmo fieri neceſſe eſt, quae [l] non ſeritur e ſamera. Sed haec vlmus autumni tempore melius quam vere diſponitur; paulatimque ramuli eius [m] manu detorquentur, quoniam primo biennio ferri reformidat ictum. tertio demum anno acuta falce abraditur [n], atque vbi translationi iam [o] idonea eſt, ex eo tempore autumni, quo terra imbribus permaduerit, vſque in vernum tempus, antequam radix vlmi in eximendo de-
10 libretur, recte ſeritur [p]. Igitur in reſoluta terra ternûm pedum quoquo verſus faciendi ſcrobes. at in denſa, ſulci eiuſdem altitudinis et latitudinis [q], qui arbores recipiant praeparandi. Sed [r] deinde in ſolo roſcido et nebuloſo conſerendae ſunt vlmi, vt earum rami ad orientem et [in [s]] occidentem dirigantur, quo plus ſolis mediae arbores, quibus vitis applicata [t] et religata
11 innititur, accipiant. Quod ſi etiam frumentis conſulemus, vberi ſolo inter quadraginta pedes, exili, vbi nihil ſeritur, inter viginti, arbores diſponantur. cum deinde adoleſcere incipient [v], falce formandae [x], et tabulata inſtituenda ſunt. hoc enim nomine vſurpant agricolae ramos truncoſque prominentes [y], eoſque vel propius ferro compeſcunt, vel longius promittunt, vt vites

i. *ſexquipedum* I. B. Br. R. *ſeſquipedem* Goeſ. *ſexquipedem* Sang. *diſtantis* Br.

k. Ita pro *circumculcari* Br. Goeſ. S.

l. *quia* Sang. deinde *ex amera* I. B. Br. R.

m. *in* add. Br. deinde *cum primo* Br.

n. *ablanditur* I. B. Br. R. S.

o. *non* Eaedem.

p. *ſeritur in ſe. In reſol.* I. B. Br. R.

q. *et latit.* ex Goeſ. Sang. addidi.

r. *Sic* Sang. deinceps vulgatum *roſido* correxi ex I. B. Br. R. *roſſeo* Goeſ. *roſceo* Sang.

s. *in* om. P. Goeſ. S.

t. *applicita* I. B. R. Deinceps bis vulgatum *intra* mutaui ex Sang.

v. *incipiet* I. B. Br. R. S.

x. *formanda* I. B. Br. R. S.

y. *promittentis* I. B. Br. R. L. S.

tes laxius diffundantur: hoc in ſolo pingui melius, il-
lud in gracili. Tabulata inter ſe ne [z] minus ternis pe- 12
dibus abſint, atque ita formentur, ne [a] ſuperior ramus
in eadem linea ſit, qua inferior. nam demiſſum ex eo
palmitem germinantem inferior atteret, et fructum de-
cutiet. Sed quamcunque arborem ſeueris, eam bien-
nio proximo putare non oportet. poſt deinde ſi vlmus
exiguum incrementum [b] recipit, verno tempore, ante-
quam librum demittat [c], decacuminanda eſt iuxta ra-
mulum, qui videbitur eſſe nitidiſſimus, ita tamen, vti
ſupra eum trunco [d] ſtirpem dodrantalem [e] relinquas,
ad [f] quam ductus et applicatus ramus alligetur, et cor-
rectus [g] cacumen arbori praebeat. Deinde ſtirpem poſt 13
annum praecidi et alleuari oportet. Quod ſi nullum
ramulum arbor [h] idoneum habuerit, ſat erit nouem pe-
des a terra relinqui, et ſuperiorem partem detruncari,
vt nouae virgae, quas emiſerit [i], ab iniuria pecoris tu-
tae ſint. ſed ſi fieri poterit, vno ictu arborem praecidi;
ſi minus, ſerra deſecari, et plagam falce alleuari opor-
tebit, eamque plagam luto paleato contegi, ne ſole
aut pluuiis infeſtetur. Poſt annum aut biennium, cum 14
enati ramuli recte conualuerint, ſuperuacuos deputari [k],
idoneos in ordinem ſubmitti conueniet. Quae vlmus a
poſitione bene prouenerit [l], eius ſummae virgae falce
debent enodari. At ſi robuſti ramuli erunt, ita ferro
amputentur, vt exiguam ſtirpem prominentem trunco
relin-

z. *ne* om. I. B. Br. R. *ſi* Sang.
a. *vt* I. B. Br. R.
b. *crementum verno* I. B. Br. R. *recipit* om. etiam Sang.
c. *demit* I. B. Br. R. L. *demittit* Sang.
d. *truncum* I. B. Br. R. L. S.
e. *dodrantanitem* L. *dodrantem* S.
f. *aquam dubitus* L. *ad quam dubius* I. B. Br. R.
g. Vulgo *correptus*. Margo Aſcenſ *collectus*.
h. *arborideum* I. B. Br. R. L. S.
i. *emiſerant* I. B. Br. R.
k. *et idoneos* Br. *ſummitti* Br.
l. *prouenerint, leuiſſime* I. B. R. Br. niſi quod *leuiſſimae* Br. *eius ſime virge* L. *prouenerit, virgae eius ſimae* Sang. teſte Heinſio ad Ouidii Faſt. III. 754. Coniiciebat Geſner *imae*, Heinſio *ſimae* defendente.

relinquas. Cum deinde arbor conualuerit, quicquid
falce contingi poterit, exputandum eſt, alleuandumque
15 eatenus, ne plaga corpori matris [m] applicetur. Vl-
mum autem nouellam formare ſic conueniet [n]. Loco
pingui octo pedes a terra ſine ramo relinquendi, vel in
aruo gracili ſeptem pedes: ſupra quod ſpatium deinde
per circuitum in tres partes arbor diuidenda eſt, ac tri-
bus lateribus ſinguli ramuli ſubmittendi primo tabulato
16 aſſignentur. Mox de ternis pedibus ſuperpoſitis alii
rami ſubmittendi ſunt, ita ne iiſdem lineis, quibus in
inferiore [o] poſiti ſint. eademque ratione vſque in cacu-
men ordinanda erit arbor. atque in frondatione cauen-
dum, ne aut prolixiores pollices fiant, qui ex amputa-
tis virgis relinquuntur, aut rurſus ita alleuentur, vt [p]
ipſe truncus laedatur [q], aut delibretur: nam parum gau-
det vlmus, quae in corpus nudatur [r]. vitandumque ne
de [s] duabus plagis vna fiat, cum talem [t] cicatricem non
17 facile cortex comprehendat. Arboris autem perpetua
cultura eſt, non ſolum [v] diligenter eandem [x] diſpone-
re, ſed etiam truncum circumfodere, et quicquid fron-
dis enatum fuerit, alternis annis aut ferro amputare aut
aſtringere, ne nimia [y] vmbra viti [z] noceat. Cum de-
inde arbor vetuſtatem fuerit adepta, propter terram [a]
vulnerabitur ita, vt excauetur vſque in medullam, de-
turque [b] exitus humori, quem ex ſuperiore parte con-
ceperit. Vitem quoque, antequam ex toto arbor prae-
valeſcat,

m. *maturius* I. B. Br. R. L. S.

n. *conuenit*. I. B. Br. R. S.

o. Vulgo *ſuperiore*. Mecum Sang. deinde *poſitis*. *In* I. B. Br. R. Goeſ *poſitis eaſdemque* Sang. Vulgo erat *in eademque*.

p. *ne* vulgatum ex P. S. correxit Geſn.

q. *ledatur* G. *laetetur* P.

r. *nudari* P Voluit *gaudet vlmus in corpus nudari* quod probo.

s. *de* om. I. B. Br. R.

t. *talem* om. Eaed. *quoniam — comprehendit* Sang.

v. Vulgo additum *ante* om. Goeſ. Sang. *autem* add. I. B. Br. R.

x. Ita pro *eadem* I. B. Br. R. *ea* Goeſ. *eam* Sang.

y. Ita pro *aemula* Goeſ. Sang. *vlla* Lipſ. Paulo antea *enatum eſt* Sang.

z. *vitis enoceat* I. B. Br. R.

a. Vulgo *propter ramum*. Goeſ. *poſterram*. *per terram* Sang.

b. Ita pro *qua ſit* Goeſ. Sang. *quae exitus* P.

valeſcat, conſerere conuenit. At ſi teneram vlmum 18
maritaueris, onus iam non [c] ſufferet: ſi vetuſtae [d] vi-
tem applicueris, coniugem necabit [e]. ita ſuppares [f] eſſe
aetate et viribus arbores viteſque conuenit. Sed arbo-
ris maritandae cauſa ſcrobis viuiradici fieri debet latus
pedum duorum [g], altus [h] leui terra totidem pedum;
graui, dupondio [i] et dodrante: longus [k] pedum [l] ſex
aut minimum quinque. abſit autem hic ab arbore ne
minus ſeſquipedali [m] ſpatio. Nam ſi radicibus vlmi
iunxeris [n], male vitis comprehendet, et cum tenuerit,
incremento arboris opprimetur. Hunc ſcrobem, ſi 19
res permittit, autumno facito, vt pluuiis et gelicidiis
maceretur. Circa vernum deinde aequinoctium binae
vites, quo celerius vlmum veſtiant, pedem inter ſe di-
ſtantes ſcrobibus deponendae [o]: cauendumque ne aut
ſeptentrionalibus ventis aut rorulentae ſed ſiccae feran-
tur. Hanc obſeruationem non ſolum in vitium poſitio- 20
ne, ſed in vlmorum caeterarumque arborum praecipio:
et vti cum de ſeminario eximuntur, rubrica notetur
vna pars, quae nos admoneat, ne aliter arbores conſti-
tuamus, quam quemadmodum in ſeminario ſteterint.
plurimum enim refert, vt eam partem caeli ſpectent,
cui ab tenero conſueuerunt [p]. Melius autem locis apri-
cis, vbi caeli ſtatus neque praegelidus neque nimium [q]
pluuius eſt, autumni tempore et arbores et vites poſt
aequinoctium deponuntur. Sed eae [r] ita conſerendae 21
R 2 ſunt,

c. Vulgo *nouam ſufferet.* Goeſ. Sang. *opus nam non.* Lipſ. Bruſch. *maritaueris: nam non.*

d. Ita pro *vetuſtam* ſcripſi cum Broukh. *vetuſtatem* P. *vetuſtate* Goeſ.

e. *negabit* Br.

f. Ita pro *ſibi pares* Victor. in Emend. Goeſ. Sang.

g. *pedes duos* Br. *pedes duo* Sang.

h. *aluus* I. B. Br. R.

i. *dipondio* Eaedem. *dupondium* — *tem* S.

k. *longius* Commel.

l. *pedes ſex habet* I. B. Br. R. S. *pedes* etiam Iunt. Sang.

m. *ſexquip.* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H.

n. *vinxeris* I. B. Br. R.

o. *diſponendae* Sang. deinceps idem *ſiccae ferantur.*

p. *conſuerunt* P.

q. *nimium eſt: pluuius aut.* I. B. R.

r. *ea* P. deinceps *ſummum a terra* Sang.

ſunt, vt ſummam terram, quae aratro ſubacta ſit, ſemipedem alte ſubſternamus, radiceſque omnes explicemus, et depoſitas [s] ſtercorata, vt ego exiſtimo, ſi minus, certe [t] ſubacta [v] operiamus, et circumcalcemus ipſum ſeminis codicem. vites in vltimo ſcrobe deponi oportet, materiaſque earum per ſcrobem porrigi, deinde ad arborem erigi; atque ab iniuria pecoris caueis
22 emuniri. Locis autem praeferuidis [x] ſemina ſeptentrionali parte arbori applicanda ſunt: locis frigidis a meridie, temperato ſtatu caeli, aut ab oriente aut ab occidente, ne toto die ſolem vel vmbram patiantur. Proxima deinde putatione melius exiſtimat Celſus ferro abſtineri, ipſoſque coles [y] in modum coronae contortos arbori circumdari, vt flexura [z] materias profundat, quarum validiſſimam [a] ſequente anno caput vitis facia-
23 mus. Me autem longus [b] docuit vſus, multo vtilius eſſe primo quoque tempore falcem vitibus admouere, nec ſuperuacuis ſarmentis pati ſilueſcere. Sed eam quoque, quae primo ſubmittetur, materiam ferro coercendam cenſeo vſque in alteram vel tertiam gemmam, quo robuſtiores palmites agat: qui cum primum tabulatum apprehenderint, proxima putatione diſponentur [c] omnibuſque annis aliquis in ſuperius tabulatum excitabitur, relicta ſemper vna materia, quae applicata trunco ca-
24 cumen arboris ſpectet. Iamque [d] viti conſtitutae certa lex ab agricolis imponitur: plerique ima tabulata materiis frequentant, vberiorem fructum et magis facilem cultum ſequentes. At qui bonitati vini ſtudent, in ſummas

s. *depoſita ſtercorata* I. B. Br. R. *diſpoſita ſtercorata* Sang. Vulgo *ſtercoremus.*

t. Ita pro *terra* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.

v. *ſic ſemipedem alte ſubſternamus* add. Lipſ. quae duabus ſyllabis verbi *vacat* incluſit ſecunda manus.

x. Ita pro *feruidis* Pol. Goeſ. Sang. *perferu.* Lipſ.

y. *colles* I. B. Br. R.

z. *flexuram materiae profundant* I. B. Br. R. *plexura materiae* Goeſ. *plexuram materiae* Sang.

a. *validiſſimum* Geſn. ex Br. correxi.

b. *longius* Iunt.

c. Ita pro *diſponetur omnibus annis alioquin* ſcripſi.

d. *Itaque* Goeſ. *lex* deinceps om. Sang.

ſummas arbores vitem promouent: vt quaeque materia
ſedebit [e], ita in celſiſſimum quemque ramum extendunt,
ſic, vt ſumma vitis ſummam arborem ſequatur, id eſt,
vt duo palmites extremi trunco arboris applicentur, qui
cacumen eius ſpectent, et prout quiſque ramus conua-
luit, vitem accipiat [f]. Plenioribus ramis plures palmi- 25
tes alius ab alio ſeparati imponantur, gracilioribus pau-
ciores; vitiſque nouella tribus toris ad arborem relige-
tur, vno, qui eſt in crure arboris a terra quatuor pedi-
bus diſtans; altero, qui ſumma parte vitem capit; ter-
tio, qui mediam vitem complectitur. Torum imum [g]
imponi non [h] oportet, quoniam [i] vires vitis adimit. in-
terdum tamen [k] neceſſarius habetur, cum aut arbor ſine
ramis truncata eſt, aut vitis praeualens in luxuriam eua-
gatur. Caetera putationis ratio talis eſt, vt veteres pal- 26
mites, quibus proximi anni fructus pependit, omnes
recidantur: noui, circumciſis vndique capreolis et ne-
potibus, qui ex his nati ſunt, amputatis [l], ſubmittan-
tur: et ſi laeta vitis eſt, vltimi potius palmites per ca-
cumina ramorum [m] praecipitentur; ſi gracilis, trunco
proximi [n], ſi [o] mediocris, medii [p]. quoniam vltimus
palmes plurimum fructum affert, proximus minimum [q]
vitem exhaurit atque attenuat. Maxime autem prod- 27
eſt vitibus, omnibus annis reſolui. nam et commodius
enodantur, et refrigerantur, cum alio loco alligatae
ſunt, minuſque laeduntur, ac melius conualeſcunt.
Atque ipſos palmites ita tabulatis ſuperponi conuenit,

e. Ita pro *ſe dabit* Goeſ. et Sang. *ſed euetita in* I. B. Br. R. *materiae ſe deuectae in* aliae.

f. *accipit* I. B. Br. R. *item accipit* Sang.

g. *vnum* I. B. Br. R. *viuum* Sang.

h. Ita pro *tum* Goeſ. in Sang. ſupraſcriptum exſtat. *tamen* I. B. Br. R.

i. Ita pro *cum* Sang. *quom* I. B. Br. R. ſequens *vitis adimit* ex Br. dedi pro *viti adimit* Geſn.

k. Ita pro *enim* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

l. Ita pro *amputati* cum Geſnero Sang. ſequens verbum vulgato *committantur* ſubſtituit Geſner.

m. *morum* I. B. Br. R.

n. Ita pro *proximis* Geſner.

o. *ſi* om. I. B. Br. R. quia latet in vitioſo *proximis*.

p. *incedit: cum* I. B. Br. R. *medit: quõ* P. *mediis* ante Geſn.

q. *nimium*, *vitemque* a. Geſn. quocum facit Sang.

vt a tertia gemma vel quarta religati dependeant, eoſque non conſtringi, ne ſarmentum vimine [r] praecidatur.
28 Quod ſi ita longe tabulatum eſt, vti [s] materia parum commode in id perduci poſſit, palmitem ipſum viti alligatum ſupra tertiam [t] gemmam religabimus. hoc ideo fieri praecipimus, quia quae pars palmitis praecipitata eſt, ea [v] fructu induitur: at [x] quae vinculo adnexa [y] ſurſum tendit, ea materias ſequenti anno praebet.
29 Sed ipſorum palmitum duo genera ſunt: alterum, quod ex duro prouenit, quod quia primo anno plerumque frondem ſine fructu affert, pampinarium vocant. alterum, quod ex anniculo palmite [z] procreatur: quod quia protinus creat [a], fructuarium appellant. cuius vt ſemper habeamus copiam [in [b] vinea,] palmitum partes ad tres gemmas religandae ſunt, vt quicquid intra vinculum eſt materias exigat.
30 Cum deinde annis et robore vitis conualuit, traduces in proximam quamque arborem mittendae, eaſque poſt biennium amputare [ſimul [c]] atque alias teneriores tranſmittere conuenit. nam vetuſtate vitem fatigant. Nonnunquam etiam cum arborem totam vitis comprehendere nequit, ex vſu fuit partem aliquam eius deflexam terrae immergere, et rurſus ad eandem arborem duas vel tres propagines excitare, quo pluribus vitibus circumuenta celerius veſtiatur.
31 Viti nouellae pampinarium immitti [d] non oportet, niſi neceſſario loco natus eſt, vt viduum ramum maritet. veteribus vitibus loco [e] nati palmites pampinarii vtiles ſunt, et plerique ad tertiam gemmam refecti

r. *vineae* Goeſ L. I. B. Br. R. S.

s. *ni* I. B. R. Br.

t. Vulgo *ternam*. I. B. R. Br. *tergem̄a*. et *ſuper*.

v. Ex Sang. *ex fructu* effeci *ea*.

x. *Atque vinculo* I. B. R.

y. *adnexas vſum* L. *ſuſum* Sang.

z. *palmitem* P. *palmitem procreat* I. B. R. Br.

a. *creat* om. Goeſ. P. S.

b. *in ea: palmitem* L. P. *copiam, palmitum* Goeſ. *palmitum* etiam Sang. Vulgo *palmitem*.

c. *nihil* P. om. Goeſ. S.

d. Ita pro *dimitti* I. B. Br. R. Goeſ. L. et S. teſte etiam Heinſ. ad Ouid. Met. 14, 666.

e. *loca nati* Goeſ. *quouis loco ad nati* coni. Broukh.

reſecti optime ſubmittuntur. nam inſequenti [f] anno ma-
terias fundunt [g]. Quiſquis autem pampinus loco natus 32
in exputando vel alligando fractus eſt, modo vt ali-
quam gemmam habuerit, ex toto tolli [h] non oportet:
quoniam [i] proximo anno vel validiorem materiam ex
vna creabit [k]. Praecipites palmites dicuntur, qui de 33
hornotinis [l] virgis enati in duro alligantur. Hi pluri-
mum fructus afferunt, ſed plurimum matri nocent. Ita-
que niſi extremis ramis, aut ſi vitis arboris cacumen
ſuperauerit [m], praecipitari palmitem non oportet. Quod 34
ſi tamen id genus colis propter fructum ſubmittere
quis velit, palmitem intorqueat. Deinde ita [n] alliget
et praecipitet. nam et poſt eum locum quem intorſeris,
laetam materiam citabit, et praecipitata minus virium [o]
in ſe trahet, quamuis fructu exuberet. Praecipitem 35
vero plus anno pati non oportet. Alterum eſt genus
palmitis, quod de nouello naſcitur, et in tenero alliga-
tum dependet: materiam vocamus; ea et fructum et
noua flagella bene procreat: et [p] iam ſi ex vno capite
duae virgae ſubmittantur, tamen vtraque materia dici-
tur [q]; nam pampinarius quam vim habeat, ſupra do-
cui. Focaneus [r] eſt, qui inter duo brachia velut in fur-
ca de medio naſcitur. Eum colem deterrimum eſſe
comperi, quod neque fructum ferat, et vtraque bra-
chia, inter quae natus eſt, attenuet. itaque tollendus eſt.
Plerique vitem validam et luxurioſam falſo crediderunt 36
feraciorem fieri, ſi multis palmitibus ſubmiſſis onere-
tur. nam ex pluribus virgis plures pampinos creat, et
cum ſe multa fronde cooperit, peius defloret, nebulaſ-

f. *ſequenti* Goeſ. *in ſequ.* diviſ. al.

g. *effundunt* Goeſ.

h. Ita pro *extolli* Goeſ. et S.

i. *cum* I. B. Br. R. ex *quom* pro *quoniam*: *q̄m* Iuntt. vid. ſ. 25.

k. *creauit* I. B. R. Br.

l. *annotinis* L. P. S.

m. *ſuperauit* I. B. R. Br.

n. *ita* ex Br. Goeſ. Sang. addidi. Deinde *citauit* Br.

o. *vinum* Br. Sang.

p. *etiamſi* corr. Geſn. deinceps *ſummittuntur* Sang.

q. *deciditur* L. P. S.

r. *foraneus* L. deinde *furcha* I. B. R. *furca* Br.

que et rores diutius continet, omnemque vuam[s] perdit. Validam ergo vitem in ramos diducere[t] cenſeo, et traducibus diſpergere atque diſrarare[v], certoſque[x] vinearios coles praecipitare, et ſi minus[y] luxuriabitur, ſolutas materias relinquere; ea ratio[z] vitem feraciorem fa-
37 ciet[a]. Sed vt denſum arbuſtum commendabile[b] fructu et decore eſt, ſic vbi vetuſtate rareſcit, pariter[c] inutile et inuenuſtum eſt. Quod ne fiat, diligentis patriſfamilias eſt, primam quamque arborem ſenio defectam[d] tollere, et[e] in eius locum nouellam reſtituere, [vitem[f] queat[g],] nec eam[h] viuiradice frequentare[i], ea etſi[k] ſit facultas, ſed[l], quod eſt longe melius, ex proximo propagare. Cuius vtriuſque ratio conſimilis eſt ei[m] quam[n] tradidimus. Atque haec de Italico arbuſto ſatis praecepimus.

VII. Eſt et[a] alterum genus arbuſti Gallici, quod vocatur rumpotinum. Id deſiderat arborem humilem nec frondoſam. Cui rei maxime videtur eſſe[b] idonea opulus[c]. ea eſt arbor corno[d] ſimilis. quin etiam cornus et carpinus et ornus non nunquam, et ſalix a pleriſque in hoc ipſum diſponitur. Sed ſalix niſi in[e] aquoſis

s. *viam* I. B. Br. R.
t. *deduc.* Eaed. Goeſ. S. *traductibus* Br. Sang.
v. *durare* I. B. Br. R. Lipſ. Vulgo *diradiare*
x. Ita pro *caeteroſque* Br. Lipſ. Goeſ.
y. Ita pro *nimis* I. B. Br. R.
z. Ita pro *ratione* L. P. Goeſ. S.
a. Ita pro *facere* ſcripſi. *faxiet* L. P. *faceret* Goeſ. Sang.
b. *commendabili* Br.
c. *parit et* I. B. Br. R. *pariter et* Sang. deinde *cum vtile* P.
d. *deſectam* Iunt.
e. Ita pro *vt* P. S.
f. *vitem* om. L.
g. *querat* L.
h. Ita pro *tam* I. B. Br. R.
i. *frequente* P. *frequenter* Sang.
k. *vtſi* P. S.
l. Ita pro *quam* I. B. Br. R. *et* Sang. ſed Gronouius ex Sang. *viuiradici frequenter ea ſi ſit fac. quod eſt* poſuit.
m. *ei* — *tradidimus* om. I. B. Br. R. *ei* om. P.
n. *quod* P.

Cap. VII. a. *et* om. I. B. Br. R.
b. Vulgo *eſſe* deerat. *poſſe idonea* Sang. ſupraſcriptum habet, ſed in textu *eſſe idonea*.
c. *populus* Goeſ. L. I. B. Br. R. S.
d. *cerro* I. B. Br. R. *cernae* P. *cerne* L. *acerue* Goeſ. *acerme* Sang. Pro *carpinus* S. *carpus*, ſed Gronou. *caprins* poſuit.
e. *in* om. Goeſ. S. *aquoſiſſimis* Goeſ. P. L. S.

ſis locis, vbi aliae arbores difficiliter comprehendunt,
ponenda non eſt, quia vini ſaporem infeſtat. Poteſt [f]
etiam vlmus [g] ſic diſponi [h], vt adhuc [i] tenera decacu-
minetur [k], ne altitudinem quindecim pedum excedat.
Nam fere ita conſtitutum rumpotinetum [l] animaduerti, 2
vt ad octo pedes locis ſiccis et cliuoſis, ad duodecim
locis planis et vliginoſis tabulata diſponantur. Plerum-
que autem ea arbor in tres ramos diuiditur, quibus ſin-
gulis ab vtraque parte complura brachia ſubmittuntur [n],
tum omnes pene virgae, ne vmbrent, eo [o] tempore
quo vitis putatur, abraduntur [p]. Arboribus rumpoti- 3
nis [q], ſi frumentum non inſeritur [r], in vtramque [s] par-
tem viginti pedum ſpatia interueniunt: at ſi ſegetibus
indulgetur, in alteram partem quadraginta pedes, in
alteram viginti relinquuntur. Caetera ſimili ratione
atque in arbuſto Italico adminiſtrantur, vt vites longis
ſcrobibus deponantur, vt eadem diligentia curentur [t],
atque in ramos [v] diducantur, vt [x] noui traduces omni-
bus annis inter ſe ex arboribus proximis connectantur [y],
et veteres decidantur. Si tradux traducem [z] non con- 4
tingit, media virga inter eas deligetur [a]. Cum deinde
fructus pondere vrgebit [b], ſubiectis adminiculis ſuſti-
neatur. Hoc autem genus arbuſti caeteraeque omnes
arbores quanto altius arantur et circumfodiuntur, ma-

f. *Poſt* I. B. Br. R.

g. *vlmo* P.

h. *diſponitur* I. B. R. Br.

i. *huc* L. P.

k. *cacuminetur* L.

l. *rompotinetum* I. I. *ſupra* I. B. Br. R. *ſuper ocinctu* L.

n. *committuntur* Br.

o. *eodem* Sang.

p. *adraduntur* Br.

q. *ronpotinis* Br. *rompotinis* Iunt. *ritum potinis* L. P. Sequens *ſi* om. I. B. Br. R.

r. *interſeritur* corr. Brouk-houſ.

s. *vtraque parte* et p. p. *altera parte* Goeſ. Sang. *vtranque* Br.

t. Ita pro *curetur* ſcripſi.

v. Vulgo *ramis deducatur.*

x. *non* add. I. B. Br. R. L. S.

y. *committantur* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

z. *ducem* I. B. Br. R. L.

a. *dirigetur* L.

b. *vigebit* I. B. R. recte Br.

iore fructu exuberant; quod an expediat patrifamilias [c] facere, reditus [d] docet.

VIII. Omnis tamen arboris cultus ſimplicior quam
vinearum eſt, longeque ex omnibus ſtirpibus minorem
impenſam deſiderat [a] olea, quae prima omnium arbo-
2 rum eſt. Nam quamuis non continuis annis, ſed fere
altero quoque fructum afferat; eximia tamen eius ratio
eſt, quod leui cultu ſuſtinetur, et cum ſe non induit,
vix vllam impenſam poſcit. ſed et ſi quam recipit, ſub-
inde fructus multiplicat: neglecta compluribus annis
non vt vinea deficit, eoque ipſo tempore aliquid etiam
interim patrifamilias [b] praeſtat, et cum adhibita cultu-
3 ra eſt, vno anno emendatur [c]. Quare [d] etiam nos in
hoc genere arboris diligenter praecipere cenſuimus.
Olearum, ſicut vitium, plura genera eſſe arbitror, ſed
in meam notitiam decem omnino [e] peruenerunt: Pau-
ſia [f], Algiana, Liciniana, Sergia, Neuia, Culminia,
4 Orchis [g], Regia [h], Cercitis [i], Murtea. Ex quibus
bacca [k] iucundiſſima eſt Pauſiae [l], ſpecioſiſſima [m] Re-
giae, ſed vtraque [n] potius eſcae, quam oleo eſt ido-
nea [o]. Pauſiae [p] tamen oleum ſaporis egregii dum vi-
ride

c. *patrifamiliae* I. B. R. S. *familias* Br.

d. *dictu* I. B. Br. R. *ditu* L. *vſus* it *ritus* in margine Aſcenſ. *facereditus* Goeſ. *clitus docet* Sang. Vulgo *cultus*.

Cap. VIII. a. Hic nouum caput *de olea* L.

b. *patrifamiliae* I. B. R. et ita ſemper Goeſ.

c. *emendetur* I. B. R. Br.

d. *Quarum* I. B. Br. R.

e. *anno* P. *omninio* Goeſ. et S. Vulgo *modo*.

f. *Poſea* (*poſita* L.) *licia*, *ſergia* etc. P. L. *Poſita licia Sergia Neuira* S

g. *orchos* Br. *orces* P. *ordus* L. *orcis* Sang.

h. *regiona* I. B. Br. R. L. P.

i. Vulgo *Circites* L. *ſtriſiſcul.* P. *ſcriſiculi.* Goeſ. *naſcridis.* Sang. *regiona ſcriſis culi muſtea.*

k. *vaca* P.

l. *Panſia* I. B. Br. R. *Poſita* L. P. *Poſiae* Sang.

m. Vulgo additum *eſt* om. P. Sang.

n. Hoc effeci ex Sang. *regies et vtraque.* Vulgo *regiae quae potius.* In I. B. Br. R. eſt *regia etiam virga quae.* Lipſ. P. *regies et virga quae.*

o. *et vtraque* Goeſ. ſed varietatem ad praecedentia pertinere puto.

p. *Poſitae* L. P. S.

ride eſt, vetuſtate [q] corrumpitur. Orchis [r] quoque et
Radius melius ad eſcam quam in liquorem ſtringitur.
Oleum optimum Licinia dat, plurimum Sergia: omniſ-
que olea [s] maior fere ad eſcam, minor oleo eſt aptior.
Nulla ex his generibus, aut praeferuidum [t], aut geli- 5
dum ſtatum caeli patitur [v]. Itaque aeſtuoſis [x] locis ſe-
ptentrionali colle, frigidis meridiano gaudet. Sed ne-
que depreſſa loca [y] neque ardua, magiſque modicos cli-
vos amat, quales in Italia Sabinorum vel tota prouincia
Baetica [z] videmus. Hanc arborem plerique exiſtimant
vltra [a] milliarium [b] ſexageſimum [c] a mari aut non viue-
re aut non eſſe feracem. ſed in quibuſdam locis recte
valet. Optime vapores ſuſtinet Pauſia [d], frigus Sergia. 6
Aptiſſimum genus terrae eſt oleis, cui glarea ſubeſt, ſi
ſuperpoſita creta ſabulo admiſta eſt. Non minus pro-
babile eſt ſolum, vbi pinguis ſabulo eſt. Sed et den-
ſior terra, ſi vuida [e] et laeta eſt, commode [f] recipit
hanc arborem [g]. Creta ex toto repudianda eſt, magis
etiam ſcaturiginoſa, et in qua ſemper vligo conſiſtit.
Inimicus eſt etiam ager ſabulo macer, et [h] nuda glarea.
Nam etſi non emoritur in eiuſmodi ſolo, nunquam ta- 7
men conualeſcit. Poteſt tamen in agro frumentario
ſeri, vel vbi arbutus [i], aut ilex ſteterant. Nam quer-
cus etiam exciſa [k] radices noxias olivueto relinquit, qua-
rum virus enecat oleam. Haec [l] in vniuerſum de toto
genere

q. *nam rumpitur* I. B. Br. R. *ima rumpitur* L. *in annum rumpitur* Goeſ. *inani rumpitur* Sang.

r. *Orches* I. B. Br. R. *Orcris* Goeſ. S.

s. *et* addunt a. Geſn.

t. Ita pro *perf.* P. Goeſ. Sang.

v. *patiatur* P.

x. Ita pro *aeſtiuoſis* I. B. R. Palladius. Aliter Br.

y. *locaque ard.* Goeſ.

z. *betica* I. B. R.

a. *vſque ſexageſimum* L.

b. *milliarium* om. Goeſ. I. B. Br. R. S.

c. *centeſimum* Goeſ. S.

d. *poſita* P. *poſtea* Sang.

e. *viuida* I. B. Br. R. *et* Mſ. Heinſ. ad Ouid. Faſt. 3, 238. Goeſ. L.

f. *commoda* R.

g. *barore* R.

h. *aut* P. S.

i. *arbuſtus* Goeſ. I. B. R. Br. *arbuſtum* L.

k. *exciſas* I. B. Br. R.

l. Vulgo additum *Sed* om. Eaed. et Sang.

genere huius arboris habui [m] dicere. Nunc per partes [n] culturam eius exſequar.

IX. Seminarium olivueto praeparetur caelo libero, terreno [a] modice valido, ſed [b] ſuccoſo, neque denſo neque ſoluto ſolo, potius tamen reſoluto. id genus fere terrae nigrae eſt. quam cum in tres pedes paſtinaueris, et alta foſſa circumdederis, ne aditus [c] pecori de-
2 tur [d], fermentari ſinito. Tum ramos nouellos proceros et nitidos, quos comprehenſos manus poſſit circumvenire, hoc eſt manubrii craſſitudine [e], feraciſſimis arboribus adimito, et [ex [f] his] quam recentiſſimas [g] taleas recidito, ita vt [h] ne corticem aut vllam aliam partem, quam qua [i] ſerra praeciderit, laedas. Hoc autem facile contingit, ſi prius varam [k] feceris, et eam partem, ſupra quam ramum ſecaturus es [l], foeno aut ſtramentis texeris, vt molliter et [m] ſine noxa corticis ta-
3 leae ſuperpoſitae ſecentur. Taleae [n] deinde [o] ſeſquipedales ſerra [p] praecidantur, atque earum [q] plagae vtraque parte falce leuentur, et rubrica notentur, vt ſic quemadmodum in arbore ſteterat ramus, ita parte [r] ima terram et cacumine caelum ſpectans deponatur. nam ſi inuerſa [s] mergatur [t], difficulter comprehendet [v], et cum

m. additum vulgo *vobis* om. Sang. et Pontedera delebat.

n. *partis — exequar* Br.

Cap. IX. a. *modo* Br. L. Goeſ. Sang.

b. *et* L. Goeſ. Sang. Br. *ſucoſo* Sang.

c. *traditus* L. P. S.

d. *detur. Infracturi ramos* I. B. Br. R. *ater. Erecturi ramos* P. *pecor. ater inferetur ramos* L. Goeſ. *ater inferetur ramus.* Sang.

e. *craſſitudinem* I. B. Br. R. S. Deinde vulgo *feraciſſimos.*

f. *ex his* om. Br. Goeſ. Sang.

g. *recentiſſimo* Br. Goeſ.

h. *vt* om. I. B. R. Sang. habet Br.

i. *qua* om. I. B. Br. R. *quamque* aliae a. Geſn. *quamquam ſerra* P.

k. *varia* I. B. Br. R. *aream* margo Aſcenſ. *vara* L. P.

l. *eſt.* P.

m. *vt* P.

n. *Tali* P. S.

o. *inde* I. B. R. Br.

p. *terra* L. I. B. R. Br.

q. *illae* I. B. Br. R. S. ſed Gronou. tantum *earum* abeſſe teſtatur.

r. *pars recte et cacum.* L. I. B. Br. R. *pari recte et cac.* S.

s. *immerſa* I. B. R. *inmerſa* Br.

t. *intergatur* neſcio vnde laudat Geſner.

v. *comprehendit* I. B. R. S. *comprehendite* Br.

cum validius[x] conualuerit[y], ſterilis in perpetuum erit[z].
Sed oportebit talearum[a] capita et imas partes miſto fimo
cum cinere oblinire, et ita totas[b] eas immergeri[c], vt
putris terra digitis quatuor alte[d] ſuperueniat. Sed bi- 4
nis indicibus[e] ex vtraque parte muniantur[f]: hi ſunt de
qualibet arbore breui ſpatio iuxta eas poſiti, et [in ſum-
ma[g] parte] inter ſe vinculo connexi, ne[h] facile ſinguli
deiiciantur. Hoc facere vtile eſt propter foſſorum
ignorantiam, vt cum bidentibus aut ſarculis[i] ſemina-
rium colere inſtitueris, depoſitae[k] taleae non laedan-
tur. Quidam melius exiſtimant radicum[l] oculis ſilue- 5
ſtrium olearum hortulos excolere, et ſimili ratione diſ-
ponere: ſed vtrumque[m] debet poſt vernum aequino-
ctium ſeri, et quam frequentiſſime ſeminarium primo
anno ſarriri: poſtero et ſequentibus, cum iam radicu-
lae ſeminum conualuerint, raſtris excoli. Sed[n] bien-
nio a putatione abſtineri, tertio anno ſingulis ſemini-
bus binos ramulos relinqui, et frequenter ſarriri ſemi-
narium conuenit[o]. Quarto anno ex duobus ramis in- 6
firmior amputandus eſt. Sic excultae quinquennio[p]
arbuſculae habiles[q] translationi ſunt. Plantae autem
in olitueto diſponuntur optime ſiccis minimeque[r] vligi-
noſis agris per autumnum, laetis et humidis verno tem-
pore[s], paulo ante, quam germinent. Atque ipſis ſcro- 7
bes

x. *validis* P. S.

y. *conualuit* I. B. Br. R. S.

z. *eſt* Eaed.

a. *palorum* Eaed. L. Sang.

b. *totas eos* Eaed. Edd. et S.

c. *immederi* Eaed. *immediri* L. et Sang.

d. *altius perueniat* coniic. Brouck.

e. *inducibus* I. B. Br. R. S.

f. Ita pro *humantur* ſcripſi ex L. S. P. vbi eſt *vniantur*.

g. *in ſumma parte* om. Br. deinceps *et inter ſe* Sang.

h. *vt* I. B. Br. R. *deiciantur* Br.

i. *ſurculis* I. B. R. recte Br.

k. *depoſita et alere non* P. *dep. et ab aere* P. alter.

l. Vulgo *exiſt. oculis excolere et chorda ſimili.* Sed Iunt. *exiſt. ex radicum oculis ſilueſtrium olearum hortulos excolere.* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang. *exiſt. oculis excolere et corde* niſi quod *et* ante *corde* om. I. B. Br. R. *corda* Heru. *exiſt. hortulis excol.* reliquae.

m. *vtrunque* Br.

n. *et* Goeſ.

o. Ita pro *conueniet* I. B. Br. R. S.

p. *quinquenni* Eaed.

q. *ſtabiles* L. P.

r. *et* I. B. Br. R. S. *auctunnum* Br.

s. *tepore* B. R.

bes quaternum pedum praeparantur anno ante: vel [t]
ſi tempus non largitur, prius quam deponantur arbo-
res, ſtramentis atque [v] virgis iniectis incendantur ſcro-
bes, vt eos ignis putres [x] faciat, quos ſol et pruina fa-
cere debuerat [y]. Spatium [z] inter ordines minimum eſſe
debet pingui et frumentario ſolo ſexagenum pedum in
alteram partem, atque in alteram quadragenum: ma-
cro nec [a] idoneo ſegetibus, quinum [b] et vicenum [c] pe-
dum. Sed in Fauonium dirigi ordines conuenit, vt
8 aeſtiuo [d] perflatu refrigerentur. Ipſae autem arbuſcu-
lae hoc modo poſſunt tranſferri: antequam explantes [e]
arbuſculam, rubrica notato partem eius, quae meridiem
ſpectat [f], vt eodem modo, quo in ſeminario erat [g], de-
ponatur. Deinde vt arbuſculae ſpatium pedale in cir-
cuitu relinquatur, atque ita cum ſuo caeſpite [h] planta
eruatur. Qui caeſpes [i] in eximendo ne reſoluatur [k],
modicos [l] ſurculos virgarum inter ſe connexos facere
oportet, eoſque pala [m], qua eximitur, applicare, et
viminibus ita innectere [n], vt conſtricta [o] terra velut in-
9 cluſa teneatur. Tum ſubruta [p] parte ima [q] leuiter pala
commo-

t. *Si vel* Br.

v. *atque virg. iniectis* addidi ex Sang. vbi eſt *deponatur arbore ſuſtam rectis atque virgis inſectis incenadantur.* L. P. *ſiſtam rectis in Cena dantur.*

x. *putreſque* P. *efficiat* deinde Sang.

y. *debuerit* I. B. Br. R. S.

z. *Spatium vitis metiri pingui* I. B. R. *Sp. vitis me deberi pingui* Br. ex Sang. Gronou. *Spatia vt vitis me deberit pingui.*

a. *neque* P. S

b. *quidem* I. B. Br. R. Ald. Iunt. Aſc. *quidem vice et vic.* G. *quidam* Sang. teſte Gronouio.

c. *viceſimum* P. S. Deinceps *derigi* ex Sang. Gronouius.

d. *et verno proflatu* Goeſ. *vt et riuo perflatur frigerentur* L. *perflatu* S. Vulgo *proflatu.*

e. *plantarias arbuſculas effodias ſolo: rubrica etc.* I. B. Br. R. *plantã pars arbuſcula ſole* P. *plantam pars arbuſcula ſolet* S.

f. *ſpectet* I. B. Br. R.

g. *et id* P. S.

h. *ceſpite* I. B. Br. R. I. I. H. A. Gr. G.

i. *ceſpes* I. B. Br. R. I. I. H. A. Gr. G.

k. *ſoluatur* Goeſ. I. B. Br. R. S.

l. *modico* Goeſ.

m. Vulgo *pila quae* erat. *pila quae eximuntur* I. B. Br. R. L. *pila qua eximia* Goeſ. *pila qua eximuntur* Sang. *palae* Aſcenſ.

n. Ita pro *nectere* omnes ante Geſn. praeter Com. et St.

o. *conſtrictae terrae* I. B. Br. R. S.

p. *ſubrupta* I. B. R. recte Br.

q. *vna* I. B. Br. R. Deinde vulgo *pilam.*

commouere, et ſuppoſitis virgis alligare, atque plan-
tam transferre. Quae antequam deponatur, oportebit
ſolum ſcrobis imum [r] fodere bidentibus: deinde terram
aratro ſubactam, ſi tamen pinguior erit ſumma humus,
immittere [s], et ita [t] ordei ſemina ſubſternere, et ſi [v]
conſiſtet in ſcrobibus aqua, ea omnis haurienda eſt,
antequam [x] demittantur arbores. deinde ingerendi mi-
nuti lapides vel [y] glarea miſta [z] pingui ſolo, depoſitiſ-
que ſeminibus latera ſcrobis circumcidenda, et aliquid
ſtercoris interponendum. Quod ſi cum ſua [a] terra 10
planta non conuenit, tum [b] optimum eſt omni fronde
priuare truncum, atque leuatis plagis, fimoque [c] et ci-
nere oblitis [d], in ſcrobem vel ſulcum deponere [e].
Truncus autem aptior translationi eſt, qui brachii craſſi-
tudinem habet. Poterit etiam [f] longe maioris incre-
menti et robuſtioris transferri. quem ita conuenit poni,
vt ſi [g] non periculum a pecore habeat, exiguum [h] ad-
modum ſupra ſcrobem emineat: laetius [i] enim frondet.
ſi tamen incurſus pecoris aliter vitari non poterit [k], cel-
ſior [l] truncus conſtituetur, vt ſit innoxius ab iniuria pe-
corum. Atque etiam rigandae ſunt plantae, cum ſicci- 11
tates inceſſerunt, nec niſi [m] poſt biennium ferro tangen-
dae [n]. ac primo ſurculari [o] debent, ita vt ſimplex ſtilus
altitudi-

r. *copia* I. B. Br. R. Sang. paulo antea *deponantur* Sang.
s. *mittere* iidem libri.
t. *ita ſeminibus ſubſternere* iid. libri.
v. *et ſic confectis ſcrobibus aqua omnis* I. B. Br. R. *ea* om. etiam Sang. *ſic* etiam P. Vulgo *conſtet*.
x. *nuſquam dim.* I. B. Br. R. S.
y. *et* Br. Sang.
z. *mixta* I. B. Br. R.
a. Ita pro *ea* ex I. B. Br. R. L. Goeſ. S. Geſner.
b. *tamen* I. B. Br. R.
c. *acinoque* Eaed. et Lipſ. *coenoque* Sang.
d. *obrutis* I. B. Br. R. L. Goeſ. *obruitis* Sang. deinde *ſcrobe vel ſulco* Br. *in* om. etiam Sang.
e. *deponere truncos. Gratus autem magis eſt, qui* I. B. Br. R. *autem maturis, qui* P. *truncos gratus autem maturis eſt qui bacchi* Lipſ. *Truncos gratus autem maturis eſt qui br.* Sang.
f. Ita pro *enim* ex I. B. Br. R. Goeſ. S. Geſn.
g. *vt ſui periculum* P. S.
h. Ita pro *exiguus* Sang.
i. *laetus* Br. S.
k. *potuerit* P. S.
l. *i. e. depreſſior* Goeſ.
m. *non* I. B. Br. R.
n. *tangeride* P.
o. *ſarculari* B. R. margo Aſc. et Sylb. Index.

altitudinem maximi bouis [p] excedat; deinde [q] arando ne [r] coxam bos, aliamue [s] partem corporis offendat, optimum eſt etiam conſtitutas plantas circummunire [t] caueis. Deinde conſtitutum iam et maturum oliuetum in duas partes diuidere [v], quae alternis annis [x] fructu induantur. neque enim olea continuo biennio vberat [y].
12 Cum [z] ſubiectus ager conſitus non eſt, arbor [a] colliculum agit: cum ſeminibus repletur, fructum affert; ita [b] ſic diuiſum oliuetum omnibus annis aequalem reditum adfert. Sed id minime bis [c] anno arari debet: et bidentibus alte circumfodiri [d]. Nam poſt ſolſtitium cum terra aeſtibus hiat, curandum eſt, ne per rimas
13 ſol ad radices [e] arborum penetret. Poſt aequinoctium autumnale [f] ita ſunt arbores ablaqueandae, vt a ſuperiore parte, ſi olea [g] in cliuo ſit [h], incilia [i] excitentur, quae limoſam [k] aquam ad codicem deducant. Omnis deinde ſoboles, quae ex imo [l] ſtirpe nata eſt, quotannis extirpanda eſt, ac tertio quoque fimo [m] pabulandae ſunt oleae. Atque eadem ratione ſtercorabitur oliuetum, quam [n] in ſecundo libro propoſui, ſi [o] tamen
14 ſegetibus proſpicietur. At [p] ſi ipſis tantummodo arboribus,

p. Vulgo *ſcrobis.*

q. *Dein* P. Goeſ. S. *dein ne arando* coniic. Broukh.

r. *ne* om. I. B. Br. R.

s. *aliamque* Br.

t. *circumuenire. Gaudeas deinde* I. B. Br. R. L. *cautis* Sang.

v. *diuidi* iidem libri.

x. *annis* om. I. B. Br. R.

y. *deberat* I. Br. *deerat* B. R. *debeat* L.

z. *Quom* Br.

a. *arbori* I. B. Br. R.

b. *ita — adfert* om. I. B. Br. R. habet S. margo.

c. *vnius* L. *huius* P.

d. Ita pro *circumfodiri* L. *alter* ex Sang. Gronou.

e. *radicem* Br. S.

f. *auctumnale* Br.

g. *oleam cliuoſo* P. *cliuoſo* etiam I. B. Br. R. L. Goeſ. S.

h. *eſt* I. B. Br. R. Sang.

i. *incilicia* P.

k. *limoſam aquam* om. I. B. Br. R. *limoſam* om. L. Goeſ. *aquam limoſam* Sang. In Sang. *eſſe quae ad codicem deducant aquam* omiſſo *limoſam* ſeparatim teſtatur Gronouius.

l. *vno* ante Geſn. quocum B. R. P. Goeſ. S margo Aſc. *ima* L. Deinceps *quod quotannis* Sang. teſte Gronouio.

m. Vulgo additum *vel* om. Goeſ. Sang.

n. *qua* I. B. Br. R. Iunt. Goeſ.

o. *ſi* addidi de meo.

p. *Ac ſi* ante Geſner. *ſi* om. Ienſ.

ribus, ſatis facient [q] ſingulis ſtercoris caprini ſex librae, (vel [r]) ſtercoris ſicci modii ſinguli, vel amurcae inſulſae congius (ſufficient [s]). Stercus autumno debet iniici, vt permiſtum [t] hieme [v] radices oleae calefaciat. Amurca minus [x] valentibus infundenda eſt. nam [y] per hiemem, ſi vermes atque alia ſuberunt animalia, hoc medicamento necantur. Plerumque etiam locis ſiccis et humidis 15
arbores muſco infeſtantur. quem niſi ferramento raſeris [z] nec fructum nec laetam [a] frondem olea induet [b]. Quin etiam compluribus interpoſitis annis oliuetum putandum eſt: nam veteris prouerbii meminiſſe conuenit, eum qui aret oliuetum, rogare [c] fructum; qui ſtercoret, exorare; qui caedat, cogere. Quod tamen ſatis erit octauo anno feciſſe, ne fructuarii rami ſubinde amputentur. Solent etiam quamuis laetae arbores fructum 16
non afferre [d]. Eas terebrari gallica terebra conuenit, atque ita in foramen viridem taleam [e] oleaſtri arcte immitti [f]. ſic velut inita arbor foecundo ſemine fertilior extat [g]. Sed ſic haec [h] ablaqueatione adiuuanda eſt infuſa [i] amurca [k] inſulſa cum ſuilla vel noſtra [l] vrina vetere, cuius vtriuſque [m] modus ſeruatur [n] nam maximae arbori,

q. *ſeruaueris* a. Geſn. qui *ſervieris* dedit *ſeruari* Goeſ. Sang.

r. *vel* addidi.

s. Vulgo *in ſingulis.* omiſſo *ſufficient* eſt: *ſingulis. Conditum ſtercus* I. B. R. Br. *ſinguli condius* Sang. ſed *condiuis* ex Sang. Gron.

t. *permixtum* I. B. R. Br.

v. Vulgo *hiemi.*

x. *minus* addidi ex Pallad.

y. *eius* add. I. B. R. Br. S. *nam ſi per hiemem* corr. Broukhuſ. Poſt *hiemem* poſui inciſum.

z. Sang. teſte Heinſio Aduerſ. I. p. 203. *reſeris*, vnde *raſeris* corrigit, quod ipſe iam ex Palladio feceram. *ea* poſt *ferramento* addit P. Vulgo *reſecueris.*

a. *laeta fronde* P.

b. Vulgatum *inducet* ante Geſnerum ita correxerat Heinſius Aduerſ. l. c. Malim ego quidem *laeta fronde olea ſe induet.*

c. *rigare* P. S.

d. *affere* Br.

e. *talem oleaſtri partem* P. *oleaſtri parte* Sang. Vulgo omiſſo *arte* eſt *oleaſtri demitti.*

f. *dimitti* I. B. Br. R. Sang.

g. *extet* I. B. Br. R. Iunt. S.

h. Vulgo *Sed et ſine.* Sed I. B. Br. R. omittunt *et.* P. et S. *Sed ſi haec.*

i. *infuſa* addidi.

k. *amurga quae inſulſa* L. P. S.

l. *natura vetere* L. P.

m. *vniuſque* Br.

n. *ſeruaturum* P. S.

arbori, vt [o] tantundem aquae miſceatur, vrna [p] abunde erit. Solent etiam vitio ſoli fructum oleae negare [q].
17 Cui rei ſic medebimur. altis gyris [r] ablaqueabimus [s] eas, deinde calcis pro magnitudine arboris plus minuſve circumdabimus [t]: ſed minima arbor modium [v] poſtulat. Hoc remedio ſi nihil fuerit effectum, ad praeſidium inſitionis confugiendum erit. quemadmodum
18 autem olea inſerenda ſit, poſtmodo [x] dicemus. Non nunquam etiam in olea vnus ramus caeteris aliquanto eſt laetior. quem niſi recideris, tota arbor contriſtabitur. Ac de oliuetis hactenus dixiſſe ſatis eſt. Supereſt ratio [y] pomiferarum arborum, cui rei deinceps praecepta [z] dabimus.

X. Modum [a] pomarii, priuſquam ſemina [b] feras A.
circummunire [c] maceriis [d] oportet vel ſepe vel foſſa 18
praecipiti [e], vt [f] non ſolum pecori, ſed et [g] homini tranſitum negare valeat [h]. quoniam ſi ſaepius cacumina [i] manu praefracta [k] aut a pecoribus praeroſa ſunt, in perpetuum ſemina [l] incrementum capere nequeunt.
2 Generatim autem diſponere arbores vtile eſt, maxime 2
ne etiam imbecilla a valentiore prematur, quia nec viribus

o. Ita pro *ne* Goeſ. S.
p. *vna* Br. Lipſ. *vntia* B. R.
q. *necare* vulgatum ex Goeſ. Sang. correxit Geſn.
r. *giris* I. B. Br. R. *gras allaqueamus* Lipſ
s. *ablaqueamus* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H.
t. *circund*: Br.
v. *modicum* ante Geſn. quocum Goeſ. Sang. *modum* Lipſ.
x. Ita pro *poſtmodum* ex Sang. Gronou.
y. *ratio* om. I. B. Br. R. Sang.
z. *praecepta videamus* Lipſ. *praeceptabimus* Pol.
Cap. X. a. Ita pro *Locum* I. B. Br. R. L. S. *Modium* P.
b. *ſemen* I. B. Br. R.
c. *circumuenire* Eaed. et Sang. teſte etiam Heinſio ad Aeneid. VI. 132.
d. *maceriis vel foſſa* I. B. Br. R. *maceriis vel ſepe* P. S.
e. *praecipio: Vel ſaepe* Br. *praecipio nec ſolum* Sang. *praecepi* Lipſ.
f. *vel ſaepe non ſol.* I. B. Br. R.
g. *et* om. I. B. Br. R.
h. *valeat* om. Eaed. L. et Sang. deinde *cum* Br.
i. *cacumine* Sang. Deinceps vulgo additum *hominis* om. I. B. Br. R. L. Goeſ.
k. *detracta* Eaed. Goeſ. Sang. Caeſenas. Vulgo *tractata*. Mecum Lipſ.
l. *ſeminarium crementum* I. B. Br. R. Deinde *maxime ne etiam imbecila* Br. Vulgo erat *maxime etiam ne*.

bus nec magnitudine par eſt, imparique ſpatio tempo-
A. ris adoleſcit. Terra, quae vitibus apta eſt, etiam [m]
19 arboribus eſt vtilis. Ante annum, quam ſeminare vo-
les, ſcrobem fodito [n]. ita ſole pluuiiſue [o] macerabitur,
et quod [p] poſitum eſt, cito comprehendet [q]. At ſi eo- 3
dem anno et ſcrobem facere [r], et arbores ſerere voles [s],
minimum [t] ante duos menſes ſcrobes fodito, poſtea
ſtramentis [v] incenſis calefacito: quos ſi latiores paten-
tioreſque feceris, laetiores vberioreſque fructus perci-
2 pies. Sed ſcrobis clibano ſimilis ſit [x], imus ſummo 4
patentior [y], vt laxius radices vagentur, ac minus frigo-
ris hieme, minuſque aeſtate vaporis per anguſtum os
penetret, etiam vt [z] cliuoſis locis terra, quae in eum
3 congeſta eſt, a [a] pluuiis non abluatur. Arbores raris 5
interuallis [b] ſerito, vt cum creuerint, ſpatium habeant,
quo ramos extendant. nam ſi ſpiſſe poſueris, nec infra
ſerere quid poteris, nec ipſae fructuoſae erunt, niſi in-
teruulſeris [c]: itaque inter ordines [d] quadragenos pedes
A. minimumque tricenos relinquere conuenit. Semina 6
20 lege craſſa non minus quam manubrium bidentis [e], re-
cta, leuia, procera, ſine vlceribus, integro libro. ea
bene, et celeriter comprehendent [f]. Si ex arboribus [g]
ramos ſumes, de iis quae [h] quotannis bonos et vberes [i]

m. *etiam* om. I. B. Br. R. S.

n. *fodies* ibidem.

o. *pluuiaue* I. B. R. Br. *pluviaſue* P.

p. *qua pedes poſitum* L. P. S.

q. *competit. Ea* P. *comprendet* Sang.

r. *facere* om. I. B. Br. R. Sang.

s. *probibes* L. P. *peribis* Goeſ. *pibis* Sang.

t. *minime* I. B. Br. R. L. *minimum — fodito* om. Goeſ. *ante duos menſes* om. L. *ante duos menſes ſcrobes* om. P. Sang.

v. *ſarmentis* P. S.

x. Ita pro *fiat cuius imum* I. B. Br. R. *ſit vmus ſummum* P. *ſit vnius ſummo* Sang.

y. Ita pro *patentius eſt* I. B. Br. R. S.

z. *vt* om. I. B. Br. R.

a. *a* om. Eaed. Sang. Goeſ.

b. *internalis* Br.

c. *internaſeris* Br. *interraſeris* I. B. R. *internolſeris* L. P.

d. *ordinem* I. B. Br. R.

e. *videtis* L. Goeſ. voluerunt *videntis* dare.

f. *comprehenderit* P. *comprendent* Sang.

g. Vulgo *veteribus ramis.*

h. Vulgo *quoque qui* Br. *de iis quae quotannis.* Sang. *de iiſque quotannis* I. B. R. omitt. etiam *quoque.*

i. Ita pro *vberiores* I. B. Br. R. A. Iunt. L.

fructus afferunt [k], eligito [l] ab [m] humeris qui ſunt con-
tra ſolem [orientem. Si cum radice plantam poſueris
incrementum citius fuerit quam caeteris quas ſeueris.
Arbor inſita fructuoſior eſt quam quae inſita non eſt,
7 id eſt, quam] quae ramis aut plantis ponetur. Sed an- 2
te quam arbuſculas tranſferas, nota [n], quibus ventis
antea fuerant [o] conſtitutae [p], poſtea manus admoueto [q], *
vt de [r] cliuo et ſicco in humidum agrum tranſferas.
Trifurcam maxime ponito. Ea extet [s] minime tribus
pedibus. Si eodem ſcrobe duas aut tres arbuſculas vo-
les conſtituere, curato, ne inter [t] ſeſe [v] contingant:
quoniam [x] mutuo contactu aut computreſcent, aut ver-
8 mibus [y] interibunt [z]. Cum ſemina depones, dextera 3
ſiniſtraque vſque in imum ſcrobem faſciculos ſarmen-
torum brachii craſſitudinis demittito, ita vt ſupra terram
paulum [a] extent, per quos aeſtate paruo labore aquam
radicibus ſubminiſtrare [b] poſſis. Arbores ac ſemina
cum radicibus autumno ſerito, hoc eſt circa Calendas [c]
9 et Idus Octob. Primo [d] vere antequam germinent arbo-
res [e], deponito: ac ne tinea moleſta ſit ſeminibus ficul-
neis,

k. *afferant* Sang.

l. *eligito* om. I. B. Br. R. L. S.

m. Vulgo erat: *cligito: ac illos magis qui ſunt contra ſolem, quam qui vmbris, ramis aut plantis continentur.* Sed in Polit. Lipſ. Sang. eſt *ab illa qui ſunt.* Deinde *quae vmbris* Polit. ꝗ. *que timis* Sang. ſed *vmbris* plane omittunt I. B. Br. R. Pro *continentur* I. B. R. Br. Goeſ. habent *conentur.* Ex Sang. *arbuſcula tranſſerres* Gronou. Verba *orientem — id eſt quam* addidi ex libro de Arbor.

n. *nota bis ventos quibus* I. B. Br. R. *nota inuentis quibus* L.

o. *erunt* I. B. Br. R.

p. *conſtitui poſſit manus adiuncto* I. P.

q. *adhibeto* Goeſ. Sang.

r. *pecliuo* Ienſ. Br. *praeclino* B. R. *de declino* Sang.

s. *extent* I. B. Br. R. S.

t. *puter* L. P.

v. *ſe conſtringant* I. B. Br. R. L. Goeſ.

x. *quoniam — computreſcent* om. I. B. Br. R. L.

y. *verbi aut* L. P.

z. *interibunt. Depone dextra* I. B. Br. R. L. deinceps *faſciculas* ex Sang. Gronou.

a. Ita pro *paullulum* I. B. Br. R. S.

b. *ſumminiſtra.* Eaed. *ſumminiſtrare Arbores* P. *ſumminiſtres* Goeſ. Sang.

c. *Calendas et* om. I. B. Br. R. L. Sang.

d. *Primo* om. I. B. Br. R. *remoueret aquam germinant* P. *germinant etiam* Sang.

e. Vulgo *germinent arbores, deponito.*

neis, in imum ſcrobem lentiſci taleam inuerſo cacumi-
A. ne demittito [f]: Ficum frigoribus ne ſerito. Loca apri-
21 ca, calculoſa, glareoſa, interdum et ſaxeta [g] amat.
Eiuſmodi arbor cito conualeſcit, ſi ſcrobes amplos pa-
tenteſque feceris. Ficorum [h] genera, etſi ſapore atque 10
habitu diſtant, vno modo, ſed [i] pro differentia agri
ſeruntur. Locis frigidis, et [k] autumni temporibus [l]
aquoſis praecoques ponito, vt ante pluuiam fructum
deligas: locis calidis hibernas [m] ſerito. At [n] ſi voles
ficum quamuis non natura feram facere, tum [o] groſſu-
los, prioremue [p] fructum decutito, ita [q] alterum edet,
2 quem in hiemem differet [r]. Non nunquam etiam,
cum [s] frondere coeperunt arbores [t], cacumina fici fer-
ro ſumma prodeſt amputare: ſic firmiores arbores et [v]
feraciores fiunt [x]; ac ſemper conueniet, ſimulatque fo-
lia agere coeperit [y] ficus, rubricam amurca [z] diluere,
et cum ſtercore humano ad radicem infundere. Ea 11
res efficit vberiorem fructum, et farctum [a] fici plenio-
rem ac [b] meliorem. Serendae ſunt autem praecipue
Liuianae, Africanae, Chalcidicae [c], ſulcae, Lydiae,
calliſtruthiae [d], topiae [e], Rhodiae [f], Libycae, hiber-
A. nae [g], omnes etiam biferae et triferae [h] floſculi. Nu- 12
22 cem Graecam ſerito circa Cal. Febr. quia [i] prima gem-

 maſcit:

f. *dimittito* L. I. B. Br. R.
g. Ita pro *ſaxoſa* Goeſ. *ſaxea* Br.
h. *Fico generata* L. P.
i. *id eſt* L. I. B. Br. R.
k. *et* inſ. Goeſ.
l. Vulgo interſertum *et* om. Goeſ. S.
m. *biberna* I. B. R. Br.
n. *Aut* I. B. Br. R.
o. *tunc* I. B. R.
p. *ve* om. L. I. B. Br. R. S.
q. *ita alterum det* L. P. *Ita* etiam Sang. Vulgo *iterum*.
r. *hyeme differt* Br. *differt* etiam I. B. R. Gr.
s. *quom* Br. *cum* om. L.
t. *arbores* addidi ex I. B. Br. R. L. S.
v. *et* om. I. B. R. habet Br.
x. *ſunt* I. B. Br. R. S.
y. Ita pro *coeperint* ſcripſi ex altero loco.
z. *amurga* Sang.
a. *partum* I. B. Br. R. S.
b. *et* Eaed. Edd.
c. *calcidicae* A. Iunt. Gr. H. G. St. *chalchidicae*, *falce* L.
d. *calliſtrutiae* ante Commel. *calliſtrutideas* P. *calliſtrus tracas* Lipſ.
e. *Aſopiae* Sang. *Aſtopiae* ex Sang. Gronou.
f. *Rohdiae* Sang.
g. *Tibernae* Sang.
h. *antiferae* L. Sang.
i. Ita pro *quae* Goeſ. Sang.

maſcit [k]: agrum durum, calidum, ſiccum deſiderat.
Nam in locis diuerſis nucem ſi depoſueris, plerumque
putreſcit. Antequam nucem deponas, in aqua mulſa [l]
nec nimis [m] dulci macerato. ita iucundioris ſaporis fru-
ctum, cum adoleuerit, praebebit, et interim melius at-
13 que celerius frondebit. Ternas nuces in trigonum ſta- 2
tuito, vt nux [n] a nuce minime palmo abſit, et anceps
ad Fauonium ſpectet. Omnis autem nux vnam radi-
cem mittit, et ſimplici ſtilo [o] prorepit. cum ad ſcrobis
ſolum radix peruenit, duritia humi coercita recuruatur,
et ex ſe in [p] modum ramorum alias [q] radices emittit.
14 Nucem Graecam et Auellanam [r] Tarentinam facere hoc 3
modo poteris. In quo ſcrobe deſtinaueris nuces [s] ſere-
re, in eo terram minutam [t] pro modo [v] ſemipedis po-
nito, ibique ſemen ferulae repangito [x]. Cum ferula
fuerit enata, eam findito, et in medulla eius ſine puta-
mine nucem Graecam aut Auellanam [y] abſcondito, et
ita adobruito. Hoc ante Calend. Martias facito, vel
etiam inter Nonas et Idus Mart. Eodem tempore iu-
15 glandem et pineam et caſtaneam ſerere oportet. Malum A.
Punicum [z] ab eodem tempore vſque in Cal. Aprilis re- 23
cte ſeritur. Quod ſi acidum aut minus dulcem fructum
feret, hoc modo emendabitur. Stercore ſuillo et hu-
mano vrinaque vetere radices rigato. ea res et fertilem
arborem reddet, et primis annis fructum vinoſum, [et]
poſt quinquennium dulcem, et apyrenum [a] facit. Nos
exiguum

k. *gemma ſit* I. B. Br. R. Com. deinde *plerunque* Br.

l. *mulſea* P. S.

m. *nec minus* a. Geſn. *ac nimis* Lipſ.

n. *nux genimine palmo* I. B. Br. R. *et nux gemmie* L. *et nux* etiam Sang.

o. *ſtolone* I. B. Br. R. *ſtolo.*

p. Vulgo *ex ſummo duum* I. B. Br. R. *ex ſummo dum.* Goeſ. *ex ſe modum ramorum duas.* Sang. *ex ſe in modum ramorum alias rad.*

q. Vulgo *ambas.*

r. *auelanam* I. B. Br. R.

s. *neceſſerere* L. P.

t. *in vitem* L. *inuitam* P.

v. *propemodum* I. B. Br. R. *promodum* P.

x. *pangito* Sang.

y. *auelanam* I. B. Br. R. *vel auellanam* Sang.

z. *punicum vere vſque* I. B. Br. R. *a vere habere* L. *habere vſque* Sang.

a. *apirenum* Iunt. *aprienum* P. *apriuum* Goeſ. *aprinum* Sang. cuius auctoritate *et* ante *poſt* incluſi.

exiguum admodum laſeris [b] vino diluimus, et ita cacumina arboris ſumma obleuimus [c]. ea res emendauit [d]
2 acorem malorum. Mala Punica ne in arbore hient [e], 16
remedio ſunt lapides tres, ſi [f], cum ſeres arborem, ad radicem ipſam collocaueris [g]. At ſi iam arborem ſatam [h] habueris, ſcillam ſecundum radicem arboris ſerito. Alio modo, cum iam matura mala fuerint, antequam rumpantur, ramulos, quibus dependent, intorqueto. eodem modo ſeruabuntur incorrupta [i] etiam to-
A. to anno. Pyrum [k] autumno ante brumam ſerito, ita 17
24 vt minime dies xxv ad [l] brumam ſuperſint. quae vt ſit ferax, cum adoleuerit, alte eam ablaqueato, et iuxta ipſam radicem truncum findito, et in fiſſuram cuneum tedae pineae adigito [m], et ibi relinquito: deinde adobruta [n] ablaqueatione cinerem ſupra terram iniicito.
Curandum eſt autem, vt quam generoſiſſimis pyris po- 18
maria conſeramus. Ea ſunt Cruſtumina, regia, Signina [o], Tarentina, quae Syria [p] dicuntur, purpurea, ſuperba, ordeacea [q], Aniciana [r], Naeuiana [s], Fauoniana, lateritana, Dolabelliana, Turraniana, volema, mulſa, praecocia, venerea, et [t] quaedam alia, quo-
A. rum enumeratio nunc longa eſt. Praeterea malorum 19
25 genera exquirenda maxime Scandiana [v], Matiana, orbiculata, Sextiana [x], Peluſiana, Amerina, Syrica, me-

S 4 limela,

b. *laſaris* G. St.
c. *oblenimus* I. B. Br. R.
d. *emendabit* ante Geſner. qui ex Lipſ. correxit.
e. Ita pro *rumpantur* Sang. qui *ient.* I. B. Br. R. *arbore ventre medio rumpantur.* L. P. *ventre medio erit lapides: remedio erit* etiam Sang.
f. *ſi* om. I. B. Br. R. *ſi cum res* L. P. *quom* Br.
g. *colueris* L. P.
h. *ſitam* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.
i. *incorrupte* H. A. G.
k. *Pirum* I. B. Br. R. H. *auctunno* Br.
l. *a bruma* Goeſ. et Sang. *ad brumam* om. L.
m. Ita pro *et fiſſuram cuneo* cum Vrſino ſcripſi. *adiicito* Ienſ. Br. L. *adiigito* B. R.
n. Ita pro *abſumpta* Goeſ. S. deinde *ſuper terram* Br.
o. *ſignia* I. B. Br. R.
p. *ſina* L. *Syna* P.
q. *hord:* I. B. Br. R.
r. *anitana* Br. *anitianea* Ienſ. *anitiana* B. R. *Turriana* inſer. L. et poſtea omittit.
s. *Neuiana* Br. *veniana* G. L. *naeniana* Goeſ. *Naeuiana* Sang.
t. *et* om. I. B. Br. R.
v. *gaudiana* L. P. *ſcaidia mammatiana* Goeſ.
x. *ceſtina peduſiana* L. P. S.

limela [y], cydonia: quorum genera tria ſunt, ſtruthia,
chryſomelina [z], muſtea. Quae omnia non ſolum volu-
ptatem, ſed etiam ſalubritatem afferunt. Sorbi quoque
et Armeniaci atque Perſici non minima eſt gratia. Et
mala, ſorbe, pruna, poſt mediam hiemem [a] vſque in
20 Idus Feb. ſerito. Mororum ab Idib. Feb. vſque ad
aequinoctium vernum [b] ſatio [c] eſt. Siliquam Graecam,
quam quidam κερά́τιον [d] vocant, et Perſicum ante bru-
mam per autumnum ſerito. Amygdala, ſi parum fe-
rax erit, forata arbore lapidem adigito [e], et ita [f] librum
21 arboris inoleſcere ſinito. Omnium autem generum ra- 3
mos circa Cal. Martias in hortis ſubacta [g] et ſtercorata
terra ſupra puluinos arearum diſponere conuenit. Dan-
da eſt [h] opera, vt dum teneros ramulos habent, veluti
pampinentur, et ad vnum ſtilum primo anno [i] ſemina
redigantur. et [k] cum autumnus inceſſerit, ante quam
frigus cacumina adurat, omnia folia decerpere expedit,
et ita craſſis arundinibus, quae ab vna [l] parte nodos in-
22 tegros habeant [m], velut [n] pileis induere [o], atque ſic [p]
a frigore et gelicidiis teneras adhuc [q] virgas tueri. Poſt
viginti quatuor deinde menſes ſiue tranſferre et diſpone-
re in ordinem voles, ſiue inſerere, ſatis tuto [r] vtrumque
facere poteris [s].

XI.

y. *melemela* Ienſ. Br. *cidonea* Sang.

z. Ita pro *chryſomeliana* I. B. Br. R.

a. Vulgo *meſſem*. Deinde pro *Mororum* L. P. S. *Malorum* habent.

b. *vernum* om. I. B. Br. R.

c. *ſactio* Ienſ. P.

d. *cerat̓ion* P.

e. *adiicito* a. Geſn. *adiigito* B. R.

f. Vulgatum *in* ex I. B. Br. R. correxi.

g. *truta eſt* L. *ſtructa* Sang. et deinde *ſuper*.

h. *eſt* om. Br.

i. *acino* I. B. Br. R.

k. *et* om. Goeſ.

l. *ima* I. B. Br. R.

m. *habeat* Eaed. et Sang.

n. *quaſi tiliae* L. P. *quaſi tiliae ſic* Sang.

o. *ſic inducere* I. B. Br. R. *ſic* add. etiam L.

p. *ſic* om. I. B. Br. R. S.

q. *adit vt* P.

r. Ita pro *tute* Sang. *tuto vtrius* P. *tuto verius* L.

s. *poteris* om. Lipſ.

A. XI. [a] Omnis ſurculus omni [b] arbori inſeri poteſt, ſi
26 non eſt ei, cui inſeritur [c], cortice [d] diſſimilis. ſi vero
etiam ſimilem fructum et eodem tempore affert, ſine
ſcrupulo egregie inſeritur. Tria genera porro inſitio-
num [e] antiqui [f] tradiderunt. Vnum, quo reſecta et fiſſa
arbor reſectos ſurculos accipit. Alterum, quo reſecta
inter librum et materiam ſemina admittit. quae vtraque
genera verni [g] temporis ſunt. Tertium, quo ipſas gem-
mas cum exiguo cortice in partem ſui delibratam [h] reci-
pit, quam vocant agricolae emplaſtrationem; vel [i], vt
2 quidam, inoculationem. Hoc genus inſitionis aeſtiuo [k]
tempore optime vſurpatur. Quarum inſitionum [l] ra- 2
tionem cum tradiderimus, a nobis repertam quoque
docebimus. Omnes arbores ſimulatque [m] gemmas
agere coeperint, luna creſcente inſerito; oliuam autem
circa aequinoctium vernum vſque in Idus Aprilis. Ex 3
qua arbore inſerere voles, et ſurculos ad inſitionem
ſumturus [n] es, videto vt ſit tenera et ferax nodiſque cre-
bris: et cum primum germina [o] tumebunt, de ramulis
anniculis [p], qui ſolis ortum ſpectabunt, et integri erunt,
eos legito craſſitudine digiti minimi. ſurculi ſint bifur-
5 ci vel trifurci. Arborem, quam inſerere [q] voles, ſerra
diligenter exſecato ea parte, qua maxime nitida et ſine
cicatrice eſt; dabiſque operam, ne librum laedas. Cum 4
deinde truncum [r] recideris, acuto ferramento plagam
leuato. deinde quaſi [s] cuneum tenuem ferreum vel oſ-
ſeum inter corticem et materiem ne [t] minus digitos

S 5 tres,

Cap. XI. a. *Sed* add. I. B. Br. R. L. Sang. Praeterea haec vſque ad *egregie inſeritur* praecedenti Capiti adiungit Br.

b. *omni arbori* om. I. B. Br. R. S.

c. *arbori* add. iidem libri.

d. *corticae* Iunt. *arbori* Goeſ. quod credo pertinere ad varietatem antecedentem.

e. *inciſionum* L. et ita ſaepe.

f. *antiqui* B. Br. R. *antequi* I.

g. *veris* I. B. Br. R.

h. *deliberatam* H. A. G.

i. *velut* iunct. I. B. R.

k. *aeſtiuum temporis* P.

l. *conſitionum* I. B. R. Br.

m. *ſimul* P. L. S.

n. *ſumes* L. I. B. Br. R. S.

o. *germinatum ibunt* L. I. B. Br. R. Goeſ.

p. *anniculis* om. L. I. B. Br. R. S.

q. *debes ſeu* inſ. L.

r. *truncam reddideris* P. Goeſ. S.

s. *quaſi* inſer. Goeſ. I. B. Br. R. S.

t. *demittito* I. B. R. Br.

tres, ſed conſiderate, demittito[v], ne laedas aut rum-
pas corticem. Poſtea ſurculos, quos inſerere voles, 4
falce acuta ex ima[x] parte deradito tantum, quantum
cuneus demiſſus[y] ſpatii dabit, atque ita, ne medullas
5 neue alterius partis corticem laedas. Vbi ſurculos[z] pa-
ratos habueris[a], cuneum vellito[b], ſtatimque ſurculos
in ea foramina[c], quae cuneo adacto inter corticem et
materiam feceris, demittito[d]. Ea autem fine[e], qua
adraſeris, ſurculos ſic inſerito, vt ſemipede vel[f] am-
plius de arbore extent[g]. in[h] vna arbore duos, vel ſi
truncus vaſtior eſt, plures calamos recte inſeres, dum
ne minus[i] quatuor digitorum inter eos ſit ſpatium. pro
arboris magnitudine et corticis bonitate haec facito.
6 Cum omnes ſurculos, quos arbor ea[k] patietur, demi- 5
ſeris, libro vlmi vel iunco aut vimine arborem conſtrin-
gito: poſtea paleato luto bene ſubacto oblinito[l] totam
plagam, et ſpatium, quod eſt inter ſurculos, vſque eo[m]
dum minime quatuor digitis inſita[n] extent. ſupra dein-
de[o] muſcum imponito, et ita ligato, ne pluuia dilaba-
tur. Quoſdam tamen magis delectat in trunco arbo-
ris locum ſeminibus ſerra facere, inſectaſque[p] partes
7 tenui ſcalpello leuare, atque ita ſurculos aptare. Si 6
puſillam arborem inſerere[q] voles, imam abſcindito, ita
vt ſeſquipede[r] e terra extet[s]. cum deinde praecideris,
plagam

v. *dimittito.* I. B. R. Br.
x. Ita pro *vna* I B. R. Br.
y. *dimiſſus* I. B. R. Br.
z. *dimittito* inſ. L. P.
a. *ſtraueris* L.. P. S.
b. *vel lecto* L. P. *velito* G.
c. *forma* P. Goeſ.
d. *dimittito* Br. *demittito* om. L.
e. *ſine qua* I. B. R
f. *vel* I. B. Br. R. *ſemipedem vel* S. Vulgo *nec.*
g. *ima* Goeſ.
h. Haec vſque ad *ſupra deinde muſcum* omitt. Edd. a. Geſn. qui ex Goeſ. et Sang. reſtituit. Eadem in altero loco exſtant.
i. *dum ne minus* ex Sang. addidi.
k. *arbores* Sang.
l. *oblinito: tum* Goeſ Sang.
m. *vſque adeodem* Goeſ. Sang.
n. *iuſta* Goeſ. *inſta* Sang.
o. *deinde eſt*, ſiue *deinde ramuſculum* P. *ſupra inde eſt deinde ramuſcula* Lipſ. *muſcula* Sang. Gronouius ex Sangerm. poſuit *ſemipedem amplius d. a. ex. ſupra deinde ramuſcula imponito.* itaque lacunam in eo eſſe eandem vt in vulgatis libris credere oportet.
p. *infectaſque* I. B. Br. R.
q. *ſerere* I. B. Br. R. deinceps *abſcidito* Br. et Sang.
r. *ſexquipedem* I. B. Br. R. *ſexquipede* A. H. G. Gr.
s. Vulgo additum *et* om. Goeſ.

plagam diligenter leuato: et medium truncum acuto ſcalpello [t] permodice findito, ita vt fiſſura digitorum trium ſit in ea. deinde cuneum, quo diducatur, inſerito, et ſurculos ex vtraque parte deraſos [v] demittito [x], ſic vt librum ſeminis libro arboris aequalem facias. Cum 8
ſurculos diligenter aptaueris, cuneum eximito, et arborem, vt ſupra dixi, alligato: deinde terram circa arborem adaggerato vſque ad [y] ipſum inſitum. ea res a ven-
7 to et calore maxime tuebitur. Nos [z] tertium genus inſitionis inuenimus [a], quod cum ſit ſubtiliſſimum, non omni generi [b] arborum idoneum eſt, ſed fere recipiunt talem inſitionem, quae humidum ſuccoſumque et validum librum habent, ſicut ficus. Nam et lactis [c] pluri- 9
8 mum mittit, et corticem robuſtum habet. optime itaque inſeritur caprifici ramus [d]. Ex arbore, de qua inſerere voles, nouellos et nitidos ramos eligito, in iiſdemque [e] obſeruato gemmam, quae bene apparebit, certamque [f] ſpem germinis habebit: eam duobus digitis quadratis circumſignato, vt gemma [g] media ſit: et ita acuto ſcalpello circumcidito [h] delibratoque diligenter, ne gemmam laedas. poſtea [i] item alterius arboris, quam 10
emplaſtraturus es, nitidiſſimum [k] ramum eligito, et eiuſdem ſpatii corticem circumcidito, et materiam delibrato. deinde in eam partem, quam nudaueris, praeparatum emplaſtrum aptato, ita vt alterae delibratae parti

t. *ſcalpro modice* Goeſ. Sang.

v. *adraſos* L. P. S.

x. *demittito* ex I. B. Br. R. A. Iunt. H. Geſner. *dimittito* aliae cum Sang.

y. *in id ipſum* I. B. Br. R. *vſque id ipſum* ex Sang. Gronouius.

z. Ita pro *Hoc* I. B. Br. R. Goeſ.

a. *inuenimus, quod* add. I. B. Br. R.

b. *genere arbori* P.

c. *latis* P.

d. *ea carifici ratione* Goeſ. *carifici ratione* Sang. Verba *caprifici ramus* incluſit Geſner.

e. *iis deinde ſeruato* I. B. Br. R. *ſerito* L. P. *iis dein quaerito* Goeſ. *iſdem quaerito* ex Sang. Gronovius.

f. *certaminis habebit* P. deinceps *etiam duobus digitis* Sang.

g. *gemmae caſite: vt acuto* P.

h. *circumcide diligenter n. e. laed. delibrato item* Br. Lipſ. *circumciſam eam delibrato diligenter ne laedas* Sang.

i. *Delibrato item alteram arborem* I. B. Br. R. *poſtea* om. Sang.

k. *nitidum* I. B. Br. R.

11 parti [l] conueniat. Vbi ita haec feceris, circa gemmam 9
bene alligato, cauetoque ne laedas ipſum germen. de-
inde commiſſuras et vincula luto oblinito, ſpatio relicto,
vt gemma libera vinculo non vrgeatur. arboris autem
inſitae ſobolem et ramos ſuperiores praecidito, ne quid
ſit, quo [m] poſſit ſuccus euocari, aut ne [n] cui magis
quam inſito ſeruiat. poſt XXI diem ſoluito emplaſtrum.
12 et hoc genere optime etiam olea inſeritur. Quartum [o]
illud genus inſitionis iam docuimus, cum de vitibus [p]
diſputauimus. itaque ſuperuacuum eſt hoc loco repete-
re traditam rationem terebrationis. Sed cum antiqui A.
negauerint [q] poſſe omne genus ſurculorum in omnem 27
arborem inſeri, et [r] illam quaſi finitionem, qua nos
paulo [s] ante vſi ſumus, veluti [t] quandam legem ſanxe-
rint [v], eos tantum ſurculos poſſe coaleſcere, qui ſint
cortice ac libro et fructu conſimiles iis [x] arboribus, qui-
bus inſeruntur; exiſtimauimus [y] errorem huius opinio-
nis diſcutiendum, tradendamque poſteris rationem, qua
poſſit omne genus ſurculi omni generi arboris inſeri.
13 Quod ne longiore exordio legentem fatigemus, vnum
quaſi [z] exemplum ſubiiciemus, quo poſſit omne genus
ſurculi omnibus [a] arboribus inſeri. Scrobem [b] quoquo- 2
verſus pedum [c] quatuor ab arbore oliuae tam longe fo-
dito [d], vt extremi rami oleae poſſint eam contingere.
in ſcrobem deinde fici arbuſculam deponito, diligen-
14 tiamque adhibeto, vt robuſta et nitida fiat. Poſt tri-
ennium [e], cum iam ſatis amplum incrementum cepe-
rit,

l. *parco veniat* P. *parte veniat* L. *par. et* ex Sang. Gronouius.

m. *quod poſſit occari* I. B. Br. R. S. niſi quod Sang. cum Goeſ. *auocari.* Pol. *vocari* ex S. *euocari* Gronou.

n. *nec vini* P. *nec vim agis* G.

o. *Quarum* P.

p. *vitis* P.

q. *deneganerint* I: B. Br. R.

r. *ex illa definitione* Goeſ. Lipſ. B. Br. R. Sang. *difinitione* I. Br. *et extila etc.* P.

s. *ante paulo* I. B. Br. R. S.

t. *vel antecedentem* P.

v. *ſanxerunt* I. B. Br. R.

x. *bis* Br.

y. *exiſtimabimus* Ienſ. Br.

z. *quaſi* om. I. B. Br. R.

a. *dimiſſis* L. P. *diſſimilis* Sang.

b. *Scrobe* P.

c. *pedes* I. B. Br. R. Sang. *quattuor* Br.

d. *fodit* Br.

e. *biennium* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.

rit, ramum oliuae, qui videtur nitidiſſimus, deflecte, et ad crus arboris [f] ficulneae religa: atque ita amputatis caeteris ramulis [g] ea tantum cacumina [h], quae inſerere voles, relinque. tum arborem fici detrunca, plagamque leua, et mediam cuneo finde. cacumina deinde oliuae, ſicuti matri cohaerent, ex [i] vtraque parte adrade [k], et ita fiſſurae fici inſere, cuneumque exime, diligenterque [l] ramulos colliga, ne qua vi reuellantur [m]. ſic interpoſito triennio coaleſcet [n] ficus cum olea, et tum demum quarto anno, cum bene coierint [o], velut propagines, ramulos oliuae a matre reſecabis. hoc modo omne genus in omnem arborem inſeres. At [p] prius quam finem libri faciamus, quoniam [q] fere ſpecies ſurculorum omnium [r] perſecuti ſumus prioribus libris, de cytiſo dicere nunc tempeſtiuum eſt.

A. XII. Cytiſum [a] in agro eſſe quam plurimum maxi-
28 me refert [b], quod gallinis, apibus, ouibus [c], capris, bubus quoque et omni generi pecudum vtiliſſimus [d] eſt: quod ex eo cito pingueſcit, et lactis plurimum praebet [e] ouibus [f] tum [g] etiam quod [h] octo menſibus [i] viridi eo pabulo

f. *arboris* om. Sang.

g. *ramis* Sang.

h. *cacuminis relinque* P. *cacumine relinque* Lipſ. Ex Sang. *cacumineris relinque* annotauit Gronovius.

i. *ex* om. I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

k. Ita pro *abrade* Goeſ.

l. *et diligenter colliga ne qua* I. B. Br. R. *que* omitt. etiam P.

m. *reuellatur* I. B. Br. R.

n. Ita pro *conualeſcet* Goeſ.

o. *coierit* I. B. Br. R. S. *cum enociuerit* Lipſ.

p. *Ac* I. B. Br. R.

q. *cum* Br.

r. *omnes perſequimur: priores libros de cythiſo incipere paruum: ac tempeſtiuum fuit. Nunc arboris praecipientes opportune eius meminerimus* I. B. Br. R. niſi quod *paruum* Br. *cythiſo incipere paruum ac temp. fuit nunc arboris praecipientis opportune eius meminerimus* inſer. Lipſ. *omnes perſequimur — prauum ac tempeſtiuum fuit* Sang.

Cap. XII. a. *Cythiſum* ante Commel. et Sang. In Sang. incipit Caput; *nunc arboris incipientes opportune eius meminerimus.*

b. Ita pro *referet* ante Victor.

c. *ouibus* ex Sang. et Goeſ. addidi.

d. *vtiliſſimum* Goeſ. S.

e. *cum etiam ouis octo* Goeſ. Sang. *etiam cum* add. P.

f. *ouibus* omiſſum in Lipſ. Sang. *ouis* I. B. Br. R. Iunt.

g. *tum etiam* om. P.

h. *quod* om. I. B. Br. R. *ouis* L.

i. *menſis* P.

pabulo vti et poſtea arido poſſis [k]. praeterea [l] in quolibet agro quamuis macerrimo celeriter comprehendit:
2 omnem iniuriam ſine noxa patitur. Mulieres quidem 2
ſi lactis inopia premuntur [m], cytiſum aridum in aqua [n] macerare [o] oportet, et cum tota nocte permaduerit, poſtero die expreſſi ſucci ternas heminas permiſcere [p] modico vino, atque ita potandum dare: ſic et ipſae [q] valebunt, et pueri abundantia lactis confirmabuntur.
Satio autem cytiſi vel autumno circa Idus Octobris, vel 3
3 vere fieri poteſt. Cum terram bene ſubegeris, areolas facito, ibique [r] velut ocimi ſemen cytiſi autumno ſerito. Plantas deinde vere diſponito [s]: ita vt inter ſe quoquouerſus quatuor pedum ſpatio [t] diſtent. Si ſemen non habueris, cacumina [v] cytiſorum vere [x] deponito,
4 et [y] ſtercoratam terram circumaggerato [z]. Si pluuia non inceſſerit [a], rigato quindecim proximis diebus: ſimulatque nouam frondem agere [b] coeperit, ſarrito, et poſt triennium deinde caedito, et pecori praebeto.
equo [c] abunde eſt viridis pondo [d] xv, bubus pondo vi- 4
cena, caeteriſque pecoribus pro portione virium. Poteſt [e] etiam circa ſepem agri [f] ſatis commode ramis [g] cytiſus ſeri, quoniam [h] facile comprehendit, et iniuriam ſuſtinet. Aridum [i] ſi dabis, parcius praebeto, quoniam

k. *poſſit* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

l. *Propterea* I. B. Br. R.

m. *praemuntur* G.

n. Ita pro *aquam* Sang.

o. Ita pro *macerari* Goeſ. Sang.

p. Ita pro *permiſceri* — *dari* Goeſ. Sang. *dare* etiam I. B. Br. R.

q. *ipſe* R. G.

r. *vbique* Sang. deinceps *ocymi* praeter Commel. et Geſn. omnes.

s. *diſpoſito* P.

t. Vulgo *ſpatia.*

v. *ima* inſer. I. B. Br. R.

x. *vere* omiſſ. I. B. Br. R. deinceps *diſponito* Sang.

y. *et* om. I. B. Br. R.

z. *circum aggerato* diu. G. *circa aggerato* I. B. Br. R.

a. *ingeſſerit* I. B. Br. R. *ingreſſerit* Goeſ. S. *ingerſerit* L.

b. *agere* deeſt P. S.

c. *Aeque* Sang.

d. *pedes* P. Deinceps xii I. B. Br. R. Lipſ.

e. *autem* add. L. P. Goeſ. Sang. niſi quod *Potes* ex Sang. etiam Gronou. affert.

f. Ita pro *ante Septembrem* Goeſ. *etiam ſetem agri* Lipſ. *ſeptem agri commode* P. *circa* ex Sang. annotavit Erneſti et Gronou.

g. *ramis cytiſus* om. I. B. Br. R.

h. *cum* Br.

i. *aridam* P. S.

quoniam vires maiores habet, priuſque [k] aqua macerato, et exemptum [l] paleis permiſceto. Cytiſum cum aridum [m] facere voles, circa menſem Septembrem, vbi ſemen eius grandeſcere incipiet, caedito, paucisque horis, dum flacceſcat, in ſole habeto: deinde in vmbra [n] exſiccato, et ita condito [o]. Hactenus de arboribus praecepiſſe abunde eſt, reddituro pecoris curam et remedia [p] ſequenti volumine.

k. *priuſquam* H.
l. *exemptum* I. B. Br. R. A. G. H. Sang.
m. *aridam* P. S.
n. *in* om. Goeſ. S. deinde *exiccato* A. Iunt. H. *ſiccato* Goeſ. S.
o. *incondito* H.
p. *media* Br.

L. IVNII

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE
DE
RE RVSTICA
LIBER SEXTVS

PRAEFATIO.

Scio quoſdam [a], Publi Siluine, prudentes agricolas pecoris abnuiſſe [b] curam, gregariorumque paſtorum velut inimicam ſuae profeſſionis diſciplinam conſtantiſſime repudiaſſe. neque infitior [c] id [d] eos aliqua ratione feciſſe, quaſi [e] ſit agricolae contrarium paſtoris propoſitum: cum ille quam maxime ſubacto et puro ſolo gaudeat, hic nouali graminoſoque; ille fructum e terra ſperet, hic e pecore; ideoque [f] arator abomine-
2 tur, at [g] contra paſtor optet herbarum prouentum. Sed in his [h] tam diſcordantibus votis eſt tamen quaedam ſocietas atque coniunctio: quoniam et pabulum e fundo plerumque domeſticis pecudibus magis quam alienis depaſcere ex [k] vſu eſt, et copioſa ſtercoratione, quae con-
3 tingit e gregibus, terreſtres fructus exuberant [l]. Nec tamen

VARIETAS LECTIONIS.

a. *libros* add. L. Goeſ. deinde *prudentis* Br. *decoris* eadem.

b. Verba *abn. curam* poſt *paſtorum* collocant et *eam* addentes Edd. Mecum I. B. Br. R. Iunt. L. Goeſ. Sang.

c. *inficior* ante Commel. omnes.

d. *aliqua id eo* I. B. Br. R.

e. *qua* P. Goeſ.

f. Ita pro *ita ſit ut quod* I. B. Br. R. Iunt. L. Goeſ. S.

g. Ita pro *abominatur*, *contra* I. B. Br. R. Iunt. Goeſ. S.

h. *iis* I. B. Br. R.

i. *quom* Br.

k. *exueſtet* L. P. ſequens *et* om. I. B. Br. R.

l. Ita pro *exuberare* ex iiſdem L. Goeſ. Geſner.

tamen vlla regio eſt, in qua modo frumenta gignantur, quae non vt hominum [m] ita armentorum adiutorio colatur [n]. vnde etiam iumenta et armenta [o] nomen a re traxere, quod noſtrum laborem, vel onera ſubuectando [p] vel arando iuuarent. Itaque ſicut veteres Romani praeceperunt, ipſe quoque cenſeo tam pecorum quam agrorum cultum pernoſcere. Nam in ruſticatio- 4
ne vel antiquiſſima eſt ratio paſcendi eademque quaeſtuoſiſſima. propter quod nomina quoque [q] pecuniae et peculii tracta videntur a pecore: quoniam [r] id ſolum veteres poſſederunt, et [s] adhuc apud quaſdam gentes vnum hoc vſurpatur diuitiarum genus: ſed ne [t] apud noſtros quidem colonos alia res vberior [v]. vt etiam M. Cato prodidit, qui conſulenti, quam partem rei ruſticae exercendo celeriter locupletari poſſet [y]? reſpondit, ſi bene paſceret [z]: rurſuſque interroganti, quid deinde faciendo ſatis vberes fructus percepturus [v] eſſet? affirmauit, ſi mediocriter paſceret. Caeterum de tam ſa- 5
piente viro piget dicere, quod eum quidam auctores memorant eidem [b] quaerenti, quodnam [c] tertium in agricolatione quaeſtuoſum eſſet? aſſeueraſſe, ſi quis vel male paſceret: cum praeſertim maius diſpendium ſequatur inertem et inſcium [d] paſtorem, quam prudentem diligen-

m. *ouium* I. B. Br. R.

n. Ita pro *adiumento iunetur* Sanger. *adiurator iugulatur* L. *adiurator iuguletur* P. *adiuratorio* Goeſ.

o. *et armenta* ex L. Goeſ. Sang. addidi.

p. *ſubiectando* Sang.

q. Vulgo additum *et* om. I. B. Br. R. S.

r. *quod non ſolum* Eaed. *quõ id non ſolum* P. *copia et non* L.

s. *ſed* I. B. Br. R. *gentis* Br. *diuiciarum* Br.

t. Ita pro *nunc* Eaed. L. Goeſ. Sang. ante *nunc* vulgo erat *et* quod ex Sang. correxi.

v. *ſuperior vt M. Cato* I. B. Br. R. *re ſuperior* L. Goeſ. *nulla eſt* et poſtea *etiam* om. etiam Sang. Igitur *nulla eſt* poſt *vberior* omiſi.

x. *magr.* i. e. magiſter Lipſ. deinde *reddidit* P. *prodidit* Sang. Vulgo *credidit.*

y. *poſſit* Br.

z. *bene ipſas paſceret geres* L. *ipſas geret* P.

a. *praecept.* I. B. Br. R. deinceps *eſt* P.

b. *quidnam* vulg. ex Codd. et Sang. correxit Geſn.

c. *quoidam* P. *cuidam* impr. a. Geſn. *quodnam* L. *quidam* Goeſ. S.

d. *ſaeuum* I. B. R.

diligentemque compendium [e]. De [f] ſecundo tamen re-
ſponſo dubium non eſt, quin mediorem negligentiam
6 domini fructus pecoris exſuperet [g]. Quam ob cauſam [h]
nos hanc quoque partem rei ruſticae, Siluine, quanta
valuimus induſtria, maiorum ſecuti [i] praecepta poſteri-
tati mandauimus. Igitur cum ſint duo genera quadru-
pedum, quorum alterum paramus in conſortium ope-
rum, ſicut bouem, mulam, equum, aſinum; alterum
voluptatis ac reditus et cuſtodiae cauſa, vt ouem, ca-
pellam [k], ſuem, canem: de eo genere primum dice-
7 mus, cuius vſus noſtri laboris eſt particeps. nec du-
bium, quin, vt ait Varro, caeteras pecudes bos hono-
re ſuperare debeat, praeſertim [autem [l]] in Italia, quae
ab hoc nuncupationem traxiſſe creditur, quod olim
Graeci tauros Ἰταλὸς [m] vocarent; et in ea vrbe, cuius [n]
moenibus condendis [o] mas et foemina boues [p] aratro
terminum ſignauerunt [q], velut pecus [r]: quod item [s] At-
ticis Athenis Cereris et Triptolemi [t] fertur miniſter:
quod inter fulgentiſſima ſidera particeps caeli: quod
deinde laborioſiſſimus adhuc hominis ſocius in agricul-
tura: cuius tanta fuit apud antiquos veneratio, vt tam
capital [v] eſſet bouem necuiſſe [x], quam ciuem. Ab
hoc igitur promiſſi operis capiamus exordium.

CAPVT

e. *comprendi* P. L.

f. *Vnde* L. I. B. R. omiſſo *ſecundo* Br.

g. *exuberet* I. B. Br. R.

h. Ita pro *rem* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

i. *ſicuti* Br.

k *capellas. Bouem* (*Ouem* Ienſ. Br.) *tamen de primo genere dicemus* I. B. Br. R. *caprellas, ouem tamen de eo genere primum dicemus* L. *tamen* etiam Sang.

l. *et* I. B. Br. R. L. S. teſte etiam Heinſio ad Ouid. Faſt. VI. 826.

m. *italos* I. B. Br. R. L. Sang.

n. Vulgo additum *in* om. I. B. Br. R. Sang. teſte Heinſio l. c.

o. *ſi* add. I. B. Br. R.

p. *boues* addidi ex Sang.

q. *ſignauerint* I. B. Br. R.

r. *petum* Eaed. *pctam* Sang. teſte etiam Heinſio. *potum* L.

s. *idem* Br. *Atticis* addidi ex I. B. Br. R. Goeſ. *Atticus* L. S. teſte Heinſio. *idem Atticus* refert inde Erneſti et Gronou.

t. *Triptholomi* Br.

v. Ita pro *capitale* Sang. teſte etiam Drakenborch.

x. Ita pro *necaſſe* Goeſ. Sang.

CAPVT I.

Quae in emendis bubus ſequenda quaeque vitanda ſint [a], non ex facili dixerim; cum [b] pecudes pro regionis caelique ſtatu et habitum corporis [c] et ingenium [d] animi et pili colorem gerant [e]. Aliae formae ſunt Aſiaticis, aliae Gallicis, Epiroticis aliae. nec tantum diuerſitas prouinciarum, ſed ipſa quoque Italia [f] partibus ſuis diſcrepat. Campania plerumque boues progenerat albos et exiles, labori [g] tamen et culturae patrii ſoli non inhabiles. Vmbria vaſtos et albos; ea- 2
demque robios [h], nec minus probabiles animis quam corporibus. Hetruria [i] et Latium compactos, ſed ad opera fortes. Appenninus duriſſimos omnemque difficultatem tolerantes, nec ab aſpectu decoros. quae cum tam varia et diuerſa ſint, tamen quaedam quaſi communia et certa praecepta in emendis iuuencis [k] arator ſequi debet; eaque Mago Carthaginienſis [l] ita prodidit, vt nos deinceps [m] memorabimus. Parandi ſunt boues 3
nouelli, quadrati, grandibus [n] membris, cornibus proceris ac nigrantibus et robuſtis, fronte lata et criſpa, hirtis auribus, oculis et labris [o] nigris, naribus reſimis patuliſque, ceruice longa et toroſa, palearibus amplis et pene ad genua promiſſis, pectore magno, armis vaſtis, capaci et tanquam implente vtero, lateribus porrectis, lumbis latis, dorſo recto planoque vel etiam ſubſidente [p], clunibus rotundis, cruribus compactis ac [q] rectis, ſed breuioribus potius quam longis, nec geni-

Cap. I. a. *ſunt* I. B. Br. R.
b. *quoniam* Sang.
c. *corporum* Sang.
d. *ingenii* I. B. Br. R.
e. *gerunt* I. B. Br. R. Sang.
f. *Italiae* Iunt.
g. *laboris* I. B. Br. R. Sang.
h. Vulgo *rubros*. In Goeſ. manus prior *robios*, ſecunda *robias* In Sang. prior *rabios* ſuprascripto *robios*. Ex Sang. *eodemque robios* retulit Erneſti.
i. *Etruria* I. B. Br. R. deinde *tolerantis* Br.
k. *iumentis* Eaed.
l. *carthaginenſis* Eaedem et G.
m. *deinde* Eaed.
n. *grandes* Eaed.
o. *labiis* A. Iunt. G. Gr. H. St.
p. *ſubidentes* I. B. R. *ſubidente* Br.
q. *arrectiſque* I. B. Br. R.

bus improbis, vngulis magnis, caudis longiſſimis et ſetoſis, piloque [r] corporis denſo breuique, coloris robii [s] vel fuſci, tactu corporis molliſſimo.

II. Talis notae vitulos oportet, cum adhuc teneri ſunt, conſueſcere manu tractari, ad praeſepia religari, vt exiguus in domitura labor eorum et minus ſit periculi. Verum nec [a] ante tertium neque poſt quintum annum iuuencos domari placet, quoniam illa aetas adhuc tenera eſt, haec iam praedura [b]. Eos autem, qui [c] de grege feri comprehenduntur, ſic ſubigi conuenit.
2 Primum omnium ſpatioſum ſtabulum praeparetur, vbi domitor facile verſari, et vnde degredi [d] ſine periculo poſſit. Ante ſtabulum nullae anguſtiae ſint, ſed aut campus aut via late patens: vt cum producentur iuuenci, liberum habeant excurſum; ne pauidi aut arboribus aut obiacenti [e] cuilibet rei ſe implicent noxamque
3 capiant. In ſtabulo ſint ampla praeſepia, ſupraque [f] tranſuerſi aſſeres in modum iugorum a terra ſeptem pedibus elati configantur [g], ad quos religari poſſint iuuenci. Diem deinde, quo domituram auſpiceris, liberum [h] a tempeſtatibus et a [i] religionibus matutinum eligito:
4 cannabiniſque funibus cornua iuuencorum ligato. Sed laquei [k], quibus capulantur [l], lanatis pellibus inuoluti ſint, ne tenerae [m] frontes ſub cornua laedantur. Cum deinde buculos [n] comprehenderis, perducito ad [o] ſtabulum,

r. Vulgo erat: *piloſiſque, corpore denſo.* Goeſ. *piloſuſque.* Correxi ex Palladio cum Pontedera.

s. Vulgo *colore rubeo vel fuſco* Goeſ. et Sang. *rubii vel fuſci.*

Cap. II. a. Ita pro *neque* Sang.

b. *praeduros autem quidem* Lipſ.

c. *quidem* P. et deinde *fieri* pro *feri.*

d. *egredi* Br. Vulgo *digredi.* Mecum Goeſ. Sang.

e. *abiacenti* I. B. Br. R.

f. *ſuperque* Br. Goeſ. L. S.

g. Ita pro *confingantur* I. B. Br. R.

h. *bonum* I. B. Br. R. Goeſ. L. S.

i. *a* om. I. B. Br. R. *canabiniſque* Br.

k. Ita pro vulgato *iaculi* I. B. Br. R. Goeſ. L. S.

l. *copulantur* omnes a. G. praet. P. S.

m. Ita pro *tenera fronte* Goeſ.

n. *bucolos* G. Br.

o. *extra ſtabulum producito* poſt I. B. Br. R. *perducito ſtabulum* L.

bulum, et ad ſtipites religato ita, vt exiguum laxamenti habeant, diſtentque inter ſe aliquanto ſpatio, ne in colluctatione alter alteri noceat. Si nimis aſperi erunt, patere vnum diem noctemque deſaeuiant. ſimulatque iras contuderint [p], mane [q] producantur, ita vt et [r] aliquis ante et a tergo complures, qui ſequuntur [s], retinaculis eos contineant, et vnus cum claua ſalignea procedens modicis ictibus ſubinde impetus eorum coërceat [t].
5 Sin autem placidi et quieti boues erunt, vel eodem die, quo alligaueris, ante veſperum [v] licebit producere, et docere per mille paſſus compoſite ac ſine pauore ambulare: cum domum perduxeris [x], arcte [y] ad ſtipites religato, ita ne capite moueri poſſint. tum demum ad alligatos boues neque a poſteriore parte neque a latere, ſed aduerſus, placide et cum quadam vocis adulatione venito, vt accedentem conſueſcant aſpicere. deinde nares perfricato, vt hominem diſcant [z] odorari.
6 Mox etiam conuenit tota tergora et tractare [a] et reſpergere mero, quo familiariores bubulco fiant: ventri [b] quoque et ſub femina manum ſubiicere, ne [c] ad eiuſmodi tactum poſtmodum paueſcant, et vt ricini [d] qui plerumque feminibus inhaerent, eximantur. idque [e] cum fit [f], a latere domitor ſtare debet, ne calce contingi poſſit.
7 Poſt haec diductis [g] malis educito [h] linguam, totumque eorum [i] palatum ſale defricato, libraleſque offas in praeſulſae adipis [k] liquamine tinctas in

T 3 gulam

p. *contulerint* I. B. Br. R.
q. Ita pro *manu* Goeſ. S.
r. *et aliquis ante, et* om. I. B. Br. R. S.
s. Ita pro *ſequantur* I. B. Br. R. S.
t. *coherceat* R.
v. *veſperam* I. B. Br. R.
x. *produxeris* Br. *reduxeris* Goeſ.
y. *arte* I. B. Br. R.
z. *dinoſcant* H.
a. *cractare* I.
b. *vteris* al. et Sang. *neutris* Goeſ. *vteris* L. *vtens* I. B. R. *ventri* Br.
c. *et* P.
d. *redini* L. *riclini* S. *rediniui* I. B. Br. R.
e. Vulgo *itaque*. Mecum Goeſ. *idque cum ſint* Sang.
f. *ſint* I. B. Br. R. Sang.
g. *deductis* I. B. Br. R. S.
h. *reducito* L. I. B. Br. R. *ſeducito* Sang.
i. *eius* I. B. Br. R. *eo ſub* L. P.
k. *adipis in ſingula dimittito* L. Goeſ. I. B. Br. R. S. Vulgo erat: *tinctas, lingula.*

gulam demittito, ac vini ſingulos ſextarios per cornu [l]
faucibus infundito: nam per haec blandimenta triduo
fere manſueſcunt, iugumque quarto die accipiunt, cui
ramus illigatus [m] temonis vice [n] traiicitur [o]: interdum
et pondus aliquod iniungitur, vt maiore niſu [p] laboris
8 exploretur patientia. Poſt eiuſmodi experimenta va-
cuo ploſtro ſubiungendi, et paulatim longius cum one-
ribus producendi ſunt. Sic perdomiti mox ad aratrum
inſtituantur, ſed in ſubacto agro, ne ſtatim difficulta-
tem [q] operis reformident, neue adhuc tenera colla, du-
ra proſciſſione terrae contundant [r]. Quemadmodum
autem bubulcus in arando bouem inſtituat, primo prae-
cepi volumine. Curandum ne in domitura bos calce
aut cornu quemquam contingat. nam niſi haec cauean-
tur [s], nunquam eiuſmodi vitia quamuis ſubacto [t] eximi
9 poterunt. Verum iſta ſic agenda praecipimus, ſi [v]
veteranum pecus non aderit [x]. nam ſi aderit, expeditior
tutiorque [y] ratio domandi eſt, quam nos in noſtris agris
ſequimur. Nam vbi ploſtro [z] aut aratro iuuencum [a]
conſueſcimus [b], ex domitis bubus valentiſſimum eun-
demque placidiſſimum cum indomito iungimus [c]. is [d]
10 et [e] procurrentem retrahit, et cunctantem producit. Si
vero non pigeat iugum fabricare, quo tres iungantur,
hac machinatione conſequemur, vt etiam contumaces
boues

l. *cornum* L. et S. teſte Heinſ. ad Ouid. Met. 2, 874. hic et infra VII. c. 10.

m. Ita pro *illigatur et* I. B. Br. R. Goeſ. *et* om. L.

n. *vici* Ienſ.

o. Ita pro *trabitur* Goeſ. *trabicitur* P. *et pondus aliquod infigitur* Lipſ.

p. *nixu* I. B. Br. R.

q. *difficultate* L.

r. *tundant* Ienſ. Br. *tundantur* B. R. *condant* L. P.

s. *cauentur* I. B. Br. R. S.

t. *ſubacta* a. Geſner.

v. *ſiue ramum* I. B. Br. R. *ſiue ranum* L. *vanum pecus pecus* Sang.

x. *oderit. Ideoque expeditior* I. B. Br. R. *adierit adeoque exp.* L. *aderit adeoque* Sang.

y. *et tutior* I. B. Br. R.

z. *plauſtro* Eaed. A. Iunt. G. Gr. H.

a. *iuuencam* Commel.

b. *conſueſſimus* R.

c. *iniungimus* I. B. Br. R.

d. e. *qui* om. I. B. R. habet Br. ſequens *et* om. omnes quatuor. Ex Sang. *quis* annotauit Erneſti, *is — retrahit — producit* Gronou. Vulgo *qui et proc. — retrahat — producat.* Deinde Sang. *hanc machinationem.*

boues grauiſſima opera non recuſent. nam vbi piger iu-
vencus medius inter duos veteranos iungitur, aratroque
iniuncto [f] terram [g] moliri [h] cogitur, nulla eſt imperium
reſpuendi facultas. ſiue enim efferatus proſilit, duorum
arbitrio inhibetur: ſeu conſiſtit, duobus gradientibus
etiam inuitus obſequitur [i]: ſeu conatur decumbere, a
valentioribus ſubleuatus trahitur: propter quae vndique
neceſſitate contumaciam deponit, et ad patientiam la-
boris paucisſimis verberibus perducitur. Eſt etiam poſt 11
domituram mollioris generis bos, qui decumbit [k] in ſul-
co: eum non ſaeuitia, ſed ratione cenſeo emendandum.
nam qui ſtimulis aut ignibus aliiſque tormentis id vitium
eximi melius iudicant, verae rationis ignari ſunt: quo-
niam peruicax contumacia plerumque ſaeuientem [l] fati-
gat. propter quod vtilius eſt citra [m] corporis vexatio-
nem fame potius et ſiti cubitorem bouem emendare.
nam eum vehementius afficiunt naturalia deſideria,
quam plagae. Itaque ſi bos decubuit, vtiliſſimum eſt 12
pedes eius ſic vinculis [n] obligari, ne aut inſiſtere aut
progredi aut paſci poſſit. quo facto inedia et ſiti com-
pulſus deponit ignauiam; quae tamen [o] rariſſima eſt in
pecore vernaculo: longeque omnis bos indigena melior
eſt quam peregrinus. nam neque aquae nec pabuli nec
caeli mutatione tentatur, neque infeſtatur conditione re-
gionis, ſicut ille, qui ex planis et campeſtribus locis in
montana et aſpera perductus eſt, vel ex montanis in
campeſtria. Itaque etiam, cum [p] cogimur ex longin- 13
quo boues arceſſere, curandum eſt, vt in [q] ſimilia pa-
triis locis traducantur [r]. Item cuſtodiendum eſt [s], ne
in comparatione [t] vel ſtatura vel viribus impar cum va-

f. *iniecto* L. P. Goeſ. Sang.
g. *terra* I. B. Br. R. *terre* L.
h. *molli* I. B. Br. R. L. *molliri* G.
i. *inhibetur* P. *inuitus* ex Goeſ. Sang. addidi.
k. *decunbit* Br.
l. *ſeuientem* B. R.
m. *circa* I. B. Br. R.
n. Vulgo *ſic pedes eius vinculis.* P. *ſinculis* S. *p. eius ſic ſingulis.* deinde *et per hoc paſci* Br. Sang.
o. *et amariſſima* I. B. R. Br.
p. *cui* P.
q. Vulgo *ex ſimilibus* legitur. *in ſimili* Goeſ. I. B. Br. R. S.
r. *traducatur* I. B. Br. R.
s. *eſt* om. P. Goeſ. S.
t. Ita pro *incorporatione* Gym.

lentiore iungatur. nam vtraque res inferiori celeriter af-
14 fert exitium. Mores huius pecudis probabiles [v] habentur, qui ſunt propiores placidis quam concitatis [x], ſed non inertes: qui ſunt verentes plagarum et acclamationum; ſed fiducia virium nec auditu nec viſu pauidi, nec ad ingredienda flumina aut pontes formidoloſi: multi cibi [edaces;] verum in eo conficiendo lenti. nam hi melius concoquunt, ideoque robora corporum citra maciem conſeruant, qui ex commodo, quam qui feſti-
15 nanter mandunt. Sed tam vitium eſt bubulci pinguem quam exilem bouem reddere: habilis [y] enim et modica corporatura pecoris operarii debet eſſe, neruiſque et muſculis robuſta, non adipibus obeſa, vt nec ſui tergoris mole nec labore operis degrauetur. Sed [z] quoniam quae ſequenda ſunt in emendis domandiſque bubus [a] tradidimus, tutelam eorum praecipiemus [b].

III. Boues calore ſub diuo [a] frigoribus intra tectum manere oportet. itaque hibernae [b] ſtabulationi eorum praeparanda ſunt ſtramenta, quae menſe Auguſto intra dies triginta ſublatae meſſis [c] praeciſa in aceruum extrui debent. Horum deſectio cum [d] pecori tum agro eſt vtilis: liberantur arua ſentibus, qui [e] aeſtiuo tempore per Caniculae ortum reciſi plerumque radicitus intereunt, et ſtramenta [f] pecori ſubiecta plurimum ſtercoris efficiunt. haec cum ita curauerimus, tum et omne genus pabuli praeparabimus, dabimuſque operam, ne
2 penuria cibi macreſcat pecus. Boues autem recte paſcendi non vna ratio eſt. nam ſi vbertas regionis viride pabulum

v. *prouiles* Goeſ.
x. *concitati* Sphalma Com.
y. *habilis* Goeſ. L. Pol. Vrſ. I. B. Br. R. I. I. S. *humilis* al. a. G.
z. *Sed* om. I. B. Br. R. Sang. *Cum quae* Br.
a. *bobus* A. Iunt. G. Gr. H. Goeſ.
b. *praecipiemus* Sang. Vulgo *praecipiamus.*

Cap. III. a. *dio* Sang.
b. *hiberna ſtabulatio* I. B. R. Br. *ſtabulatis* Lipſ.
c. *menſis praecreus* Lipſ.
d. *tum* I. B. R. Br.
e. *quae* vitium Commel.
f. Vulgo *ſtramentis pecoris ſubiecti.*

pabulum ſubminiſtrat, nemo dubitat quin id genus cibi caeteris praeponendum ſit: quod tamen niſi [ff] riguis aut roſcidis [g] locis non contingit. itaque in iis ipſis vel maximum commodum eſt, quod ſufficit vna opera duobus iugis, quae eodem die alterna temporum vice vel arant vel paſcuntur [h]. Siccioribus agris ad praeſepia 3
boues alendi ſunt, quibus pro conditione regionum cibi praebentur: eoſque nemo dubitat, quin optimi ſint vicia in faſcem ligata, et cicercula itemque pratenſe foenum. minus commode tuemur armentum [i] paleis, quae vbique et quibuſdam regionibus [k] ſolae praeſidio ſunt. eae [l] probantur maxime ex milio, tum ex ordeo [m], mox etiam ex tritico. Sed iumentis iuſta [n] operum reddentibus ordeum [o] praeter has praebetur. Bubus [p] au- 4
tem pro temporibus anni pabula [q] diſpenſantur. Ianuario menſe [ſingulis [r]] freſi [s] et aqua macerati erui quaternos ſextarios miſtos paleis dare conuenit, vel lupini macerati modios, vel cicerculae maceratae ſemodios, et ſuper haec affatim paleas. Licet etiam [t], ſi ſit leguminum inopia, et eluta [v] et ſiccata [x] vinacia [y], quae de lora [z] eximuntur, cum paleis miſcere. nec dubium 5
[eſt [a],] quin ea longe melius cum ſuis folliculis, ante quam eluantur, praeberi poſſint. nam et cibi et vini vires habent, nitidumque et hilare et corpulentum pecus faciunt. Si grano abſtinemus, frondis aridae corbis

T 5 pabula-

ff. *in* I. B. Br. R.

g. Ita pro *roſidis* cum Commel. Goeſ. Geſner.

h. Ita diſtinxit verba cum Edd. primis et Lipſ. Geſner. Antea poſt *agris* punctum erat.

i. *armenta* Sang.

k. *regionis* B. R. deinceps *ſole* R.

l. *et* I. B. Br. R. *ea* A. Iunt. H. Polit.

m. *hordeo* I. B. R.

n. Ita pro *iuſtam operam* Sang. *iuxta operam* Br. *iuxta operum* Lipſ.

o. *hordeum* I. B. R.

p. Ita pro *bobus* I. B. Br. R. Iunt.

q. *pabulo* Br. Pol.

r. *ſingulis* om. I. B. Br. R Lipſ.

s. *freſi* om. P.

t. *autem ſit* I. B. Br. R. *ſit* om. Sang.

v. *elata* P. G. *clara* Lipſ. *eſt eluta* Sang.

x. *ſicata* H.

y. *vinatia* I. Br. *vinacea* B. R.

z. *de lora* om. I. B. Br. R. *colore* P.

a. *eſt* om. I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

pabulatorius [b] modiorum viginti ſufficit, vel foeni pon-
do triginta, vel ſine modo [c] viridis laurea et iliginea
frondes. et his, ſi regionis copia [d] permittat, glans ad-
iicitur: quae niſi ad ſatietatem detur [e], ſcabiem parit.
poteſt etiam ſi prouentus vilitatem [f] facit, ſemodius fa-
bae freſae praeberi. Menſe Februario plerumque ea-
6 dem ſunt [g] cibaria. Martio et Aprili debet ad foeni
pondus adiici, quia terra proſcinditur: ſat autem [h] erit
pondo quadragena ſingulis dari. ab Idibus tamen men-
ſis Aprilis vſque in Idus Iunias viride pabulum recte ſe-
catur: poteſt etiam [k] in Calend. Iulias frigidioribus lo-
cis idem praeſtari: a quo tempore in Calend. Nouemb.
tota aeſtate et deinde autumno ſatientur fronde; quae
tamen non ante eſt vtilis, quam cum [l] maturuerit vel
imbribus vel aſſiduis roribus: probaturque [m] maxime
vlmea, poſt fraxinea, et ab hac populnea. vltimae ſunt
ilignea et quernea et laurea: ſed [n] poſt aeſtatem neceſ-
7 ſariae [o] deficientibus caeteris. Poſſunt etiam folia ficul-
nea probe dari, ſi ſit eorum [p] copia, aut ſtringere ar-
bores expediat. Ilignea tamen [vel] melior eſt quernea,
ſed eius generis, quod ſpinas non habet. nam id [q] quo-
que, vti iuniperus, reſpuitur a pecore propter aculeos.
8 Nouembri menſe ac Decembri per ſementem quantum
appetit bos, tantum praebendum eſt: plerumque tamen
ſufficiunt ſingulis modii glandis et paleae ad ſatietatem
datae,

b. Ita pro *pabulatoria* ſcripſi. *pabulatoribus* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.

c. Vulgo erat *ſi non modius — laureae et ilgneae frondis. ſed his.* I. B. Br. R. Lipſ. *modo iuris laurea et lignea quae frondes et his, ſi.* Pol. *viris laurea* et cet. Sang. *vel ſine modo — laurea iligneaque frondes et his*

d. *copia* om. I. B. Br. R. deinceps *permittit* Sang.

e. *datur* I. B. Br. R.

f. Ita pro *vtilitatem* Br. Ald.

g. Ita pro *eadem cibaria ſufficiunt* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.

h. *ſat erit autem* Br.

i. *quadragenas in ſingulis* Sang.

k. *enim* I. B. Br. R.

l. *cum* om. Br. *maturuit* Sang.

m. *que* om. I. B. Br. R.

n. *eae* ex Goeſ. Sang. addidi.

o. *neceſſarie* Br. A. Iunt. G. H. Deinde poſt *etiam* additum vulgo *et cum* Sang. omiſi.

p. *ea* I. B. Br. R.

q. *quod iuniperus* Eaed. *id quod iuniperus* L. *id quod iuperius* Pol. *id quod eruis* Goeſ. *id quod erius* Sang. ſed *id eruis* ex Sang. retulit Erneſti.

datae, vel lupini macerati modii, vel erui aqua conſperſi ſextarii VII permiſti paleis, vel cicerculae ſimiliter conſperſae ſextarii XII miſti paleis, vel ſinguli modii vinaceorum, ſi iis, vt ſupra dixi, large [r] paleae adiiciantur; vel ſi nihil horum eſt, per ſe foeni pondo quadraginta.

IV. Sed non proderit cibis [a] ſatiari pecora, niſi omnis adhibeatur diligentia, vt ſalubri ſint corpore, vireſque conſeruent: quae vtraque cuſtodiuntur large dato per triduum medicamento, quod componitur pari pondere triti [b] lupini, cupreſſique, et cum aqua nocte vna ſub diuo habetur [c]; idque quater anno fieri debet vltimis temporibus veris, aeſtatis, autumni, hiemis. ſaepe [d] etiam languor [e] et nauſea diſcutitur, ſi integrum 2
gallinaceum crudum ouum ieiuni [f] faucibus inſeras, ac poſtero die ſpicas vlpici vel allii cum vino conteras, et in naribus infundas: neque haec tantum remedia ſalubritatem faciunt. Multi [g] et [h] largo ſale miſcent pabula; quidam marrubium [i] deterunt [k] cum oleo et vino; quidam porri fibras, alii grana thuris [l], alii ſabinam herbam rutamque [m] cum mero diluunt [n]. eaque medicamenta [o] potanda praebent. Multi caulibus vitis albae 3
et valuulis [p] erui bubus medentur: nonnulli pellem ſerpentis obtritam cum vino miſcent. Eſt [q] etiam remedio

r. *largae* I. B. Br. R.

Cap. IV. a. *cibos* Sang. Voluit *cibo.* Deinceps vulgatum *omni adiuuentur diligentia* ex Sang. et Goeſ. correxi.

b. *triſtis cupreſſique* I. B. Br. R. L. *triſtis* etiam Goeſ. *triſtis cupreſſi quae* Sang.

c. Ita pro *habito* I. B. Br. R. Goeſ. *dio habetur* Sang.

d. *ſemper* I. B. Br. R.

e. *langor* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. St.

f. Ita pro *ieiunis* L. Sang.

g. *multo* L. Goeſ.

h. *et* om. I. B. Br. R.

i. *marubium* R.

k. Ita pro *dederunt* Vegetius et Sang.

l. *turis* I. B. Br. R.

m. *putaque vini cum mero* I. B. Br. R. L. *rutamque vini tam mero* P. *putaque vinitam* Sang.

n. *dilluunt* I. B. R. recte Br.

o. *medicamina* Sang.

p. *balbulis albis* Ienſ. Br. *balbulis* etiam Lipſ. *albis* etiam B. R. Sang.

q. *Sed* I. B. Br. R.

dio cum dulci vino tritum ſerpyllum [r], et conciſa et in
aqua macerata ſcilla [s]. Quae omnes praedictae potio-
nes trium heminarum ſingulis diebus per triduum datae
4 aluum purgant, depulſiſque [t] vitiis recreant vires. ma-
xime tamen habetur ſalutaris amurca, ſi tantundem
aquae miſceas, et ea pecus inſueſcas; quae protinus da-
ri non poteſt, ſed primo cibi aſperguntur; deinde [v]
exigua portione medicatur aqua, mox pari menſura
miſta datur ad ſaturitatem [x].

V. Nullo autem tempore et minime aeſtate vtile [a]
eſt boues in curſum concitari: nam ea res aut [b] cit al-
vum, aut [c] mouet febrem. Cauendum quoque eſt, ne
ad praeſepia ſus [d] aut gallina perrepat, Nam hoc quod
decidit, immiſtum pabulo, bubus affert necem: et [e]
id praecipue, quod egerit ſus [f] aegra, peſtilentiam [g]
facere valet. quae cum in gregem incidit, confeſtim
mutandus eſt caeli ſtatus, et in plures [h] partes diſtributo
pecore longinquae regiones petendae ſunt, atque ita ſe-
gregandi a ſanis morbidi, ne quis interueniat, qui con-
2 tagione caeteros labefaciat [i]. Itaque cum ablegabuntur,
in ea loca perducendi ſunt, quibus nullum impaſcitur
pecus, ne aduentu ſuo etiam illi tabem afferant. Euin-
cendi ſunt autem quamuis peſtiferi morbi, et exquiſitis
remediis propulſandi. Tunc panacis et eryngii [k] radi-
ces

r. *ſerpillum* Br. Gr. St. deinceps *eſt conciſa* Sang. vnde Gronou. corrigit *eſt et conciſa.*

s. *ſcylla* I. B Br. R. — St.

t. *repulſiſque* I. B. Br. R. deinde *amurga* Sang. et ſic vbique.

v. *De* P. S.

x. *ſaturitatem* I. B. Br. R. Vulgo *ſatietatem.*

Cap. V. Diſtinctionem capitis nullam habet Br. et Sang.

a. *vtilius* I. B. Br. R. Sang.

b. *aut alium met aut freque͂* Lipſ. *aut* om. B. R. *acit* Ienſ. Br. *cit* om. P.

c. *meti vt* (relicto quodam ſpatio) *Cauendum* I. B. Br. R.

d. *ſua* Ienſ. Br. Goeſ. Sang. Deinceps Sang. *Nam haec quod deſidit — necem. Sus aegra p. f. valet.* monente Gronouio.

e. *et id praecipue, quod egerit* om. I. B. Br. R. L. Bruſchiana hic caput nouum incipit.

f. *Sue* I. B. Br. R. *ſua* Goeſ.

g. *peſtilentia face* Eaedem.

h. *pluris* Br.

i. *labefactet* Sang. deinde *perducenda erunt* I. B. Br. R. Sang.

k. *ereungii* I. B. Br. R. *et a creungii* L. *rungii* Goeſ. deinde *foenuculi* Sang.

ces foeniculi ſeminibus miſcendae, et cum fricti [l] ac
moliti tritici farina candenti [m] aqua conſpergendae, eo-
que medicamine ſaliuandum aegrotum pecus. Tunc [n] 3
paribus caſiae myrrhaeque et thuris ponderibus, ac tan-
tundem ſanguinis marinae teſtudinis miſcetur potio
cum vini veteris ſextariis tribus, et ita per [o] nares infun-
ditur. Sed ipſum medicamentum ponderis ſeſcunciae [p]
diuiſum, portione aequa [q] per triduum cum vino de-
diſſe ſat erit. Praeſens etiam [r] remedium cognouimus
radiculae, quam paſtores conſiliginem vocant. ea in [s]
Marſis montibus plurima naſcitur, omnique pecori ma-
xime eſt ſalutaris. Laeua [t] manu effoditur ante ſolis
ortum. ſic enim lecta maiorem vim creditur habere.
Vſus eius traditur talis. aeneà fibula [v] pars auriculae la- 4
tiſſima circumſcribitur, ita vt manante ſanguine tan-
quam O [x] literae ductus appareat orbiculus [y]. Hoc et
intrinſecus et ex ſuperiore parte auriculae cum factum
eſt, media pars deſcripti orbiculi eadem fibula [z] tranſu-
itur, et facto foramini praedicta radicula inſeritur;
quam cum recens plaga comprehendit, ita continet, vt
elabi [a] non poſſit: in eam deinde auriculam omnis vis
morbi peſtilenſque virus elicitur, donec pars, quae fi-
bula [z] circumſcripta [b] eſt, demortua excidit [c], et mi-
nimae partis iactura caput conſeruatur [d]. Cornelius 5
Celſus etiam viſci folia cum vino trita per nares infun-
dere

l. Ita pro *defruti* Sang.

m. Vulgo additum *que* om. Goeſ. vbi eſt *aequa*. Sang. *candentique*. ſed *candentia aquae* ex Sang. laudat Gronou. Lipſ. *candentiaque*.

n. *Tum* Br. eadem *tantumdem* cum Sang.

o. *parua res* G.

p. Ita pro *ſexcunciae* Goeſ. *ſex vnciae* Edd. primae.

q. *aqua* H.

r. *remed. etiam* Br.

s. *in* om. I. B. Br. R. Sang. *in arſis* Lipſ.

t. *lena* I. B. Br. R. A. Iunt.

v. Ita pro *ſubula* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang. *circunſcr.* Br.

x. *olitae* I. Br. *liturae* B. R. *olicte reductum* Lipſ. *reductum* etiam I. B. Br. R.

y. *orbiculus* om. I. B. Br. R. Sang.

z. Ita pro *ſubula* I. B. Br. R. L. S.

a. *ea labi* I. B. Br. R. Lipſ.

b. *circunſcr.* Br.

c. Ita pro *excidat* ex I. B. Br. R. Geſner.

d. *conſernetur* Sang.

dere iubet. Haec facienda, ſi gregatim pecora laborant: illa deinceps, ſi ſingula.

VI. Cruditatis ſigna ſunt crebri ructus ac ventris
ſonitus, faſtidia cibi, neruorum intentio, hebetes ocu-
li. Propter quae bos neque ruminat neque lingua ſe
deterget. Remedio erunt aquae calidae duo congii, et
mox triginta braſſicae caules [a] modice cocti et ex aceto
2 dati. ſed vno die abſtinendum eſt alio cibo. Quidam 2
clauſum intra tecta [b] continent, ne paſci poſſit. tum len-
tiſci oleaſtrique [c] cacuminum pondo IIII, et libram [d]
mellis vna trita permiſcent aquae congio, quam nocte [e]
vna ſub [f] dio habent, atque ita faucibus infundunt.
Deinde interpoſita hora macerati erui quatuor libras ob-
3 iiciunt, aliaque potione prohibent. Hoc per triduum
fieri debet [g], dum omnis cauſa languoris diſcutiatur.
Nam ſi neglecta cruditas eſt, et inflatio ventris et inte- 3
ſtinorum maior dolor inſequitur [h], qui nec capere ci-
bos ſinit, gemitus exprimit, locoque ſtare non patitur,
ſaepe decumbere, et agitare caput [i], caudamque cre-
brius agere cogit. Manifeſtum remedium eſt proxi-
mam clunibus partem caudae vinculo vehementer ob-
ſtringere, vinique ſextarium [k] cum olei hemina fauci-
bus infundere atque ita citatum per mille et quingentos
4 paſſus agere. Si dolor permanet, vngulas circumſeca- 4
re, et vncta [l] manu per anum [m] inſerta fimum extrahe-
re, rurſusque agere currentem. Si nec hoc [n] profuit,
tres caprifici aridi conteruntur, et cum dodrante [o] aquae
calidae

Cap. VI. a. *modicae caules* I. B. Br. R.

b. *tectum* Eaed.

c. *oleaſtri qua* P. Paulo antea *poſſint* Sang.

d. *libra* Br.

e. *noctem vnam* I. B. Br. R.

f. *ſubſidio* P.

g. *debet* a. G. aberat. deinde *langoris* I. B. Br. R. A. Iunt.

h. *ſequitur* Br. Sang.

i. *coepit* Goeſ. ſequens *cogit* a. Geſn. aberat.

k. *ſeſtar.* R. poſtea *vngulae* Br.

l. *cuncta* Sang. teſte Heinſio ad Ouid. A. A. I. 662. et Goeſ.

m. *annum* R.

n. Ita pro *haec profuit res, caprifici aridae* Goeſ. Sang.

o. *ante* repet. P.

calidae dantur. Vbi nec haec[p] medicina proceſſit, myrti ſylueſtris foliorum duae librae laeuigantur[q], totidemque ſextarii calidae aquae miſti per vas ligneum faucibus infunduntur. atque ita ſub cauda ſanguis emittitur. qui cum ſatis profluxit, inhibetur papyri ligamine. Tum concitate agitur pecus eouſque, dum anhelet.
5 Sunt et ante detractionem ſanguinis illa remedia; Tri- 5
bus heminis vini tres[r] vnciae pinſiti allii[s] permiſcentur, et poſt eam potionem currere cogitur. Vel ſalis ſextans cum cepis decem[t] conteritur, et admiſto melle decocto collyria immittuntur aluo, atque ita citatus[v] bos agitur[x].

6 VII. Ventris quoque et inteſtinorum dolor ſedatur viſu nantium et maxime anatis[a]: quam ſi conſpexerit[b],
7 cui inteſtinum dolet, celeriter tormento liberatur. Eadem anas maiore profectu mulos[c] et equinum genus conſpectu ſuo ſanat. Sed interdum nulla prodeſt medicina. Sequitur torminum[d] vitium, quorum ſignum eſt cruenta et mucoſa ventris proluuies. Remedio[e] 2
ſunt cupreſſini quindecim coni, totidemque gallae, et[f] vtrorumque ponderis vetuſtiſſimus caſeus. quibus in vnum tunſis admiſcentur auſteri vini quatuor ſextarii, qui pari menſura per quatriduum[g] diſpenſati dantur: nec deſint lentiſci myrtique[h] et oleaſtri cacumina viridis.

p. *haec* a. Geſn. aberat.
q. Ita pro *deligantur* Morgag. correxit.
r. *tribus pinſiti* I. B. Br R.
s. *alii* Eaed. deinde *permiſcetur* Eaed.
t. *dec. caepis* Br. *colliria* I. B. Br. R.
v. *citatius* Goeſ. Sang.
x. *agetur* I. B. Br. R.
Cap. VII. a. *antis* Sang.
b. *conſpexit* I. B. R. *comſpexit* Br. *quaſi conſpexit* Lipſ.
c. *muleum* L.
d. *minus* I. B. Br. R. L. *terminum* Sang.
e. ita pro *remedia* I. B. Br. R. Goeſ. S.
f. *virorum: quae* I. B. Br. R. L. *ponderum* prima dedit Aldina pro *ponderis*, idemque voluit dare Geſner. *ponderis* Goeſ. Sang. *pondere* corrig. Vrſinus.
g. *ceſes* I. B. Br. R. L.
g. *quadriduum* I. B. R. H. recte Br. deinceps *diſpenſari* Br. A. Heru. *diſpenſat* Iunt.
h. *murtiſque* Goeſ.

dis [i]. Aluus [k] corpus ac vires carpit, operique inuti- 8
lem reddit. quae cum accident, prohibendus erit bos
potione per triduum [l], primoque die cibo abſtinendus.
3 ſed mox cacumina oleaſtri et arundinis, item baccae 9
lentiſci et myrti [m] dandae; nec poteſtas aquae niſi
quam parciſſime facienda eſt. Sunt qui tenerorum [n] 10
lauri foliorum et [o] abrotanum erraticum libram, pari
portione deterant cum aquae calidae duobus ſextariis,
atque ita faucibus infundant, eademque pabula, vt ſu-
4 pra diximus, obiiciant. Quidam vinaceorum duas li-
bras torrefaciunt, et ita conterunt [p] cum totidem ſexta-
riis vini auſteri, potandumque [q] medicamentum prae-
bent, omnique [r] alio humore prohibent, nec minus ca-
cumina praedictarum arborum obiiciunt. Quod ſi ne- 11
que ventris reſtiterit [s] citata proluuies, neque inteſtino-
rum ac ventris dolor, ciboſque reſpuet, et praegrauato
capite [t] ſaepius, quam conſueuit, lacrymae [v] ab oculis
et pituita a [x] naribus profluent: vſque ad oſſa frons me-
dia vratur, aureſque ferro ſcindantur [y]. Sed vulnera
facta igne [z] dum ſaneſcunt, defricare bubula vrina con-
venit. ac ferro reſciſſa melius pice et oleo curantur.

VIII. Solent etiam faſtidia ciborum [a] afferre vitioſa 12
incrementa linguae, quas ranas veterinarii vocant. Haec
ferro

i. *virilia* corr. Vrſin.

k. *alııos* I. B. Br. R. *albos* L. S.

l. *biduum* I. B. Br. R. deinde *de cibo* Br.

m. *multi* P. voluit *murti*. Antea *vaci* pro *baccae* Sang.

n. Ita pro *tenerae laurus caulium* ſcripſi. *teneram laurum coloni* I. B. Br. R. L. Sang.

o. Vulgo *cum abrotoni macerati pari portione dent*. I. B. Br. R. L. *et abrotonum cerati cum pari — dederint*. Sang. *aprotonum ceraticum p. p. deterant*. Iunt. *abrotoni* cum A. G. Gr. H. St.

p. Vulgo additum *et* om. I. B. Br. R. Sang. item ſequens *ſextariis*.

q. *que* addidi ex iiſdem libris.

r. *omnia in bumo res ſupra dixi: nec* I. B. Br. R. L. Sang.

s. *creuerit* I. B. Br. R. *creſcet* L.

t. Vulgo additum *ſi* om. I. B. Br, R. Goeſ. Sang. etiam ſequens *quam* cum Lipſ.

v. *lachrimaque oculis et pituita* Br. S. *lachrymaque et oculis pit.* I. B. R. *lacrymaque* Goeſ. Sang.

x. *pit. nari.* I. B. Br. R. Sang.

y. *decidantur* I. B. Br. R. L. Goeſ. S.

z. *interdum* I. B. Br. R. L. quod poſt *ſaneſcunt* repetunt I. B. Br. R.

Cap. VIII. a. Ita pro *cibo* L. deinde *vitia*.

ſerro reciduntur, et ſale cum allio [b] pariter trito vulnera
defricantur, donec laceſſita pituita decedit [c]. Tum
vino proluitur [d] os, et interpoſito vnius horae ſpatio vi-
rides herbae vel frondes dantur, dum facta vlcera cica-
trices ducant. Si neque ranae fuerint, neque aluus ci- 2
tata, et nihilo minus cibos non appetet, proderit al-
lium [e] pinſitum cum oleo per nares infundere, vel ſale,
vel [f] cunela defricare fauces, vel eandem partem allio
tunſo [g] et halecula linire. Sed haec ſi [h] ſolum faſti-
dium eſt [i].

IX. Febricitanti [a] boui conuenit abſtineri cibo vno
die, poſtero deinde exiguum ſanguinem ieiuno ſub cau-
da emitti [b], atque interpoſita hora [c] modicae magnitu-
dinis coctos braſſicae coliculos triginta ex oleo et garo
ſaliuati [d] more demitti [e], eamque eſcam per quinque
2 dies ieiuno dari. praeterea cacumina lentiſci aut oleae,
vel tenerrimam quamque frondem, aut [f] pampinos vi-
tis obiici; tum etiam ſpongia [g] labra detergeri, et aquam
frigidam ter die praeberi potandam. Quae medicina 2
ſub tecto [h] fieri debet, nec ante ſanitatem bos emitti.
3 Signa febricitantis manantes [i] lacrimae, grauatum ca-
put, oculi compreſſi, fluidum [k] ſaliuis os, longior et
cum quodam impedimento tractus ſpiritus, interdum
et cum gemitu.

X. Re-

b. *alio* I. Br.

c. *decedit* dedi pro *decidit*, quod om. I. B. Br. R. L.

d. Ita pro *perluitur* Goeſ. *intertrito vulnera defricatur, donec laceſſita pituita proluat. Tum vino perluitur os et interpoſito* ex Sang. poſuit Erneſti. *proluat* ex Sang. annotat etiam Gronou. et in *profluat* mutat.

e. *alium* Br.

f. *et* L. P. S. *cunela* Br.

g. *tonſo* L *alio* Br. deinceps vulgo *hallecula*. Br. *hallecılla*.

h. Ita pro *his* ex Goeſ. Geſner. *ſic* Sang.

i *tollunt* Iunt.

Cap. IX. praecedenti iungit Br. a. *Febricanti* P.

b. *mitti* I. B. Br. R. S.

c. *hora* om. Eaed. et L.

d. *ſaluiati* a. Geſner. quocum Com. P. et Sang.

e. *dimitti* I. B. Br. R.

f. *ac* Br. S.

g. *ſpongea* I. B. R. S. recte Br.

h. *iectu* Sang.

i. *manentes* Gr. *lachrymae* Br.

k. *fluuidum* I. B. Br. R. L.

X. Recens tuſſis optime ſaliuato [a] farinae ordea-
ceae [b] diſcutitur. Interdum magis proſunt gramina 4
conciſa, et his admiſta [c] freſa faba. Lentis [d] quoque
valuulis [e] exemptae, et minute [f] molitae, miſcentur
aquae calidae ſextarii duo, factaque ſorbitio per cornu
infunditur [g]. Veterem tuſſim ſanant duae librae hyſſo- 5
pi macerati ſextariis aquae tribus. Nam id medica-
mentum teritur, et cum lentis minute [h], vt dixi, mo-
litae [i] ſextariis quatuor more ſaliuati [a] datur, ac poſtea
aqua hyſſopi [k] per cornu infunditur. Porri enim ſuc- 6
cus [l] oleo, vel ipſa fibra cum ordeacea [m] farina contri-
ta remedio [n] eſt. Eiuſdem radices [o] diligenter lotae,
et cum farre triticeo pinſitae ieiunoque [p] datae vetuſtiſſi-
mam tuſſim diſcutiunt. Facit idem pari menſura eruum
ſine valuulis cum torrefacto [q] ordeo molitum, et ſaliua-
ti [a] more in fauces demiſſum [r].

XI. Suppuratio melius ferro reſcinditur, quam me- 7
dicamento [a]. Expreſſa deinde ſanie ſinus [b] ipſe, qui
eam continebat, calida bubula vrina eluitur, atque ita [c]
linamentis [d] pice liquida et oleo imbutis colligatur: vel 8
ſi colligari [e] ea pars non poteſt, lamina candenti [f] ſe-
vum [g] caprinum aut bubulum inſtillatur [h]. Quidam,
cum

Cap. X. a. *ſaluiato* a. G. quocum Commel. Goeſ. S. *caro ſalviati* Sang.
b. *hord.* I. B. R.
c. *admixta* I. B. Br. R.
d. Ita ex P. Geſner. pro *Lentes.*
e. *balbulis* I. B. Br. R. *vuluis* Lipſ.
f. Ita pro *minutae* Geſn.
g. *funditur* Sang. *hyſopi* deinde Br.
h. Ita pro *minutae* ex Heru. Geſn.
i. *molita ſeſtariis* I. B. R. *ſeſtarii* Br.
k. *hyſopi* Br. *yſopi* L et alibi.
l. *ſuccum* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. H.
m. *hordea* I. B. R.
n. *remedium* Sang.
o. *radicis* I. B. Br. R.
p. *vinóque* Eaed. et Lipſ.
q. *torreo* Eaed. L. Goeſ. S.
r. *dimiſſum* I. B. Br. R.

Cap. XI. a. *medicamento expreſſa. Deinde* I. B. Br. R. Vulgo *expreſſus.*
b. Vulgo *ſinus ipſe* Lipſ. *ſaſinus* Sang. *expreſſa — ſaſſinus.*
c. *ita* addidi ex P. Goeſ. Sang.
d. *linim:* I. B. Br. R.
e. *collui* vulgatum ex Goeſ. Sang. corr. Geſn. *conligari* nempe a manu ſecunda Sang.
f. *candente* I. B. Br. R. Sang.
g. *ſaeuum* Br. Heru.
h. *inſtilatur* B. R.

cum vitioſam partem [i] inuſſerunt, vrina vetere eluunt, atque ita aequis ponderibus incocta pice liquida cum [k] vetere axungia linunt.

9 XII. Sanguis demiſſus [a] in pedes claudicationem af-
fert. quod [b] cum accidit, ſtatim vngula inſpicitur. ta-
ctus autem feruorem demonſtrat: nec bos vitiatam par-
tem vehementius premi patitur. Sed ſi ſanguis adhuc
ſupra vngulas in cruribus eſt, fricatione aſſidua diſcuti-
tur; vel cum ea nihil profuit, ſcarificatione demitur.
10 At ſi iam in vngulis eſt, inter duos vngues cultello le-
viter aperies [c]. Poſtea linamenta [d] ſale atque aceto im- 2
buta applicantur, ac ſolea ſpartea ſpes induitur [e], ma-
ximeque datur opera, ne bos [f] in aquam pedem mittat,
11 et vt ſicce [g] ſtabuletur. Hic idem ſanguis niſi emiſſus
fuerit, famicem [h] creabit, qui ſi ſuppurauerit [i], tarde
percurabitur [k]: ac primum [l] ferro circumciſus et expur-
gatus, deinde pannis [m] aceto et ſale et oleo madentibus
inculcatis, mox axungia vetere et ſeuo [n] hircino pari
12 pondere decoctis, ad ſanitatem perducitur. Si ſanguis 3
in inferiore parte vngulae eſt, extrema pars ipſius vn-
guis ad viuum reſecatur, et ita emittitur, ac linamen-
tis [o] pes inuolutus ſpartea munitur. Mediam vngulam
ab inferiore parte non expedit aperire, niſi eo loco iam
13 ſuppuratio facta eſt. Si dolore neruorum claudicat,
oleo et ſale genua popliteſque et crura confrican-

i. *partem minus ſeruntur in habeture rana luunt* L.

k. *com* Br.

Cap. XII. a. *dimiſſ.* vulg. ex Goeſ. Sang. corr. Geſner

b. *Quae* I. B. Br. R. Sang. deinde *frictione* Sang. *ſcaripatione* idem.

c. *aperiri et* Goeſ.

d. *linim.* I. B. Br. R.

e. *inducitur* P S.

f. *bos* addidi ex Goeſ. Sang.

g. *ſic pes* I. B. Br. R. *ſuges* Lipſ.

h. Ita pro *ſaniem* ex Victor. Pol. et Sang. ſcripſi.

i. *ſuper eum crit.* Lipſ.

k. *percurauit.* *Ob.* P.

l. *primum* pro *primo* Sang. dedit.

m. *pannis et aceto* Br. *paneis et* I. B. R. *paneis ex ac* P deinceps *et ſale et oleo* om. I. B. Br. R. *et ſale* om. Lipſ.

n. *ſebo* Goeſ. Sang. *ſeuo yrcino* Lipſ.

o *linim.* I. B. Br. R. *lineam* H. *perinuolutus* Br.

4 da [p] ſunt, donec ſanetur. Si genua intumuerint [q], ca-
lido aceto fouenda ſunt, et lini ſemen [r] aut milium
detritum conſperſumque aqua mulſa imponendum:
ſpongia [s] quoque feruenti aqua imbuta [t] et expreſſa ita-
que [v] melle recte genibus applicatur, ac faſciis [x] cir-
cumdatur. Quod ſi tumori ſubeſt aliquis humor, fer- 14
mentum [y] vel farina ordeacea ex paſſo aut aqua mulſa
decocta imponitur: et cum maturuerit [z] ſuppuratio, re-
ſcinditur ferro, eaque emiſſa, vt ſupra docuimus, lina-
5 mentis [d] curatur. Poſſunt etiam, vt Cornelius Celſus 15
praecipit, lilii radix aut [a] ſcilla cum ſale, vel ſanguina-
lis herba, quam πολύγονον [b] Graeci appellant, vel
marrubium [c] ferro recluſa [d] ſanare. Fere autem omnis
dolor corporis, ſi ſine vulnere eſt, recens melius fo-
mentis diſcutitur; vetus vritur, et ſupra vſtum butyrum
vel caprina [e] inſtillatur [f] adeps.

XIII. Scabies extenuatur trito allio defricta [a]; eo- 16
demque remedio curatur rabioſae [b] canis vel lupi mor-
ſus, qui tamen et ipſe impoſito vulneri vetere ſalſamen-
to aeque bene ſanatur [c]. Et ad ſcabiem praeſentior
alia medicina eſt. cunila [d] bubula, et ſulphur [e] conte-
runtur,

p. *explicanda* I. B. Br. R.
q. *intumuerunt* Eaed.
r. *ſemina* Pol. Deinde *conſparſumque aqua mulſea* ex Sang. annot. Gronou.
s. *imponendum ſpongia feruenti* Br. *ſpongiam feruenti* I. B. R. *phongio* P. *ſpongia* Sang. Vulgo *ſpongiae — imbutae — expreſſae — litae.*
t. Ita I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.
v. Ita pro *atque melle litae* L. Goeſ. Sang. *linita aeque melle* I. B. Br. R. Deinde vulgatum *applicantur — circumdantur* correxi.
x. *faſceis* Br.
y. *frumentum* Lipſ.
z. *maturuit* I. B. Br. R.
a. *vt* P.
b. *polygona* I. B. Br. R. *polugonam* Goeſ. *poligena* Lipſ.
c. *marubium* B. Br. R. Sang.
d. *reclauſa* I. B. Br. R. L.
e. Ita pro *caprinus* I. B. Br. R. S. *caprine* L.
f. *inſtilatur* B. R.

Cap. XIII. a. Ita ex Sang. correxi vulgatum *defricto*. Lipſ. *deflicto*.
b. *rabies* Goeſ.
c. *ſanentur* Polit.
d. *cumculabula* I. Br. L. *cum cumculabula* P. *cunicula bub.* Goeſ. Sang. Correxit cum Beroaldo Geſner.
e. *ſulfur* I. I. H. A. G.

runtur, admiſtaque [f] amurca cum oleo atque [g] aceto
incoquuntur. deinde tepefactis ſciſſum alumen tritum
ſpargitur [h]. id medicamentum candente ſole illitum
17 maxime prodeſt. Vlceribus gallae tritae remedio [i] ſunt. 2
nec minus ſuccus marrubii cum fuligine. Eſt et infeſta
peſtis bubulo pecori, coriaginem ruſtici appellant, cum
pellis ita tergori adhaeret, vt apprehenſa manibus de-
duci a coſtis non poſſit. Ea res non aliter accidit,
quam ſi bos aut ex languore [k] aliquo ad maciem perdu-
ctus eſt; aut ſudans in opere faciendo refrixit, aut ſi
18 ſub onere pluuia madefactus eſt. Quae quoniam perni- 3
cioſa ſunt, cuſtodiendum eſt, vt cum ab opere boues
redierint [l] adhuc aeſtuantes anhelanteſque, vino aſper-
gantur, et offa [m] adipis faucibus eorum inſeratur. Quod
ſi praedictum vitium inhaeſerit, proderit decoquere
laurum, et ea calda fouere terga, multoque oleo et vi-
no confeſtim ſubigere, ac per omnes partes apprehen-
dere et attrahere pellem [n]. idque optime fit ſub dio, ſole
19 feruente. Quidam fraces [o] vino et adipi [p] commiſcent,
eoque medicamento poſt fomenta praedicta vtuntur.

20 XIV. Eſt etiam illa grauis pernicies, cum pulmo-
nes exulcerantur. inde tuſſis et macies, et ad vltimum
phthiſis inuadit. Quae ne mortem afferant, radix con-
ſiliginis [a] ita, vt ſupra docuimus, perforatae auriculae
inſeritur, tum [b] porri ſuccus inſtar heminae pari olei
menſurae miſcetur, et cum vini ſextario potandus datur

V 3 diebus

f. *admixtaque* I. B. R. Br.

g. Ita ex Vegetio correxi vulgatum *oleo*, *aqua*, *aceto*.

h. *ſpergitur* Goeſ.

i. *remedium* L. P. deinceps *marruuii* Sang.

k. *langore* I. B. Br. R. I. L. A. G. Deinceps *reflixit* I. Br. L.

l. *reddiderint* P.

m. *offa* I. B. Br. R. et deinde *inſeratur.*

n. *pelle* Goeſ.

o. *flocces* I. B. Br. *floces* R. *flactes* L. *flaces* Goeſ. Sang. ſed *fraces* ad Comelinianum *fraces* annotat ex Sang. Gronou.

p. Ita Goeſ. vulgo *adipe*.

Cap. XIV. a. *corib' in hiis* L. *conſitus in his* P. *coryli inuſta* reliqui a. G.

b. *et* I. B. Br. R. Sang. deinceps *vini ſeſtari* Sang.

2 diebus compluribus. Interdum et tumor [c] palati cibos 21
reſpuit, crebrumque ſuſpirium [d] facit, et hanc ſpeciem
praebet, vt bos in [e] latus [f] pendere videatur. ferro pa-
latum opus [g] eſt ſauciare, vt ſanguis profluat, et [h] ex-
emptum valuulis [i] eruum maceratum, viridemque fron-
dem, vel aliud molle pabulum, dum ſanetur praebere.
3 Si [k] in opere collum contuderit [l], praeſentiſſimum eſt 22
remedium ſanguis de aure emiſſus: aut ſi id factum
non erit, herba, quae vocatur auia [m], cum ſale trita et
impoſita. Si ceruix mota et deiecta eſt, conſiderabi- 23
mus quam in [n] partem declinet, et ex diuerſa auricula [o]
ſanguinem detrahemus. Ea porro vena, quae in aure
videtur eſſe ampliſſima, ſarmento prius verberatur. dein-
de cum ad ictum intumuit, cultello ſoluitur; et poſtero
die iterum ex eodem loco ſanguis emittitur, ac biduo
ab opere datur vacatio. tertio deinde die [p] leuis [q] iniun-
4 gitur labor, et paulatim ad iuſta perducitur. Quod ſi 24
ceruix in neutram partem deiecta eſt, mediaque [r] intu-
muit, ex vtraque auricula ſanguis emittitur. qui cum
intra triduum [s], cum [t] bos vitium cepit [v], emiſſus [x] non
eſt, intumeſcit collum, neruique tenduntur, et inde
5 nata durities [y] iugum non patitur. Tali vitio comperi- 25
mus aureum [z] eſſe medicamentum ex pice liquida et bu-
bula medulla et hircino ſeuo et vetere oleo aequis pon-
deribus compoſitum atque incoctum. Hac compoſi-
tione

c. Ita pro *tumore* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.
d. *ſuſpiri* P.
e. *in* om. I. B. R. L.
f. *laetus* I. B. Br. R. *lotus* L. Sang.
g. *opus eſt* om. I. B. Br. R. Sang.
h. *et* om. I. B. Br. R.
i. *voluulis* L. vt c. 10. *valuolis* Sang.
k. *Sin opere* I. B. Br. R.
l Ita pro *contuſum erit* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang. *contunderit* tamen Br.
m. *habia* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.
n. *in* def. I. B. Br. R.
o. *viiculi* P.
p. *die* negligitur I. B. Br. R.
q. *lenis* L. I. B. Br. R. S. *al. lenius*. A verbis *Quodſi* nouum caput Br.
r. *media quae* I. Br.
s. Ita pro *biduum* L. Goeſ. I. B. Br. R. S.
t. *quam* L. Br.
v. *cepit* B. I. I. H. *coepit* al.
x. *emiſſum* I. B. Br. R.
y. Ita pro *duricies* H.
z. *autem* L. I. B. Br. R. Goeſ. S. *aptum* Veg.

tione ſic vtendum eſt. Cum diſiungitur ab opere, in
ea [a] piſcina [b], ex qua bibit, tumor ceruicis aqua made-
factus ſubigitur [c], praedictoque medicamento defricatur
26 et illinitur. Si ex toto propter ceruicis tumorem iugum 6
recuſet, paucis diebus requies ab opere danda eſt. tum
ceruix aqua frigida defricanda, et ſpuma argenti illinen-
da [d] eſt. Celſus quidem tumenti ceruici herbam [e],
quae vocatur Auia [f], vt ſupra dixi, contundi et imponi
iubet. Clauorum, qui fere ceruicem infeſtant, minor
moleſtia [g] eſt: nam facile oleo [h] per ardentem lucer-
27 nam inſtillato curantur. Potior tamen ratio eſt cuſto- 7
diendi, ne naſcantur, neue colla caluefcant [i], quae
non aliter glabra fiunt, niſi cum ſudore aut pluuia cer-
vix in opere madefacta eſt. itaque cum id accidit, late-
ritio trito [k] prius, quam diſiungantur [l], colla conſper-
gi [m] oportet: deinde [n] cum id [o] ſiccum erit [p], ſubinde
oleo imbui.

28 XV. Si talum aut vngulam vomer [a] laeſerit, pi-
cem [b] duram et axungiam cum ſulfure et lana ſuccida
inuolutam candente ferro ſupra vulnus inurito. Quod
idem remedium optime facit exempta ſtirpe, ſi forte
ſurculum calcauerit, aut acuta teſta vel lapide vngulam

 per-

a. *ea* abeſt I. B. Br. R. *aepaſciana* Goeſ.
b. *paſcua* I. B. Br. R. *praſſina* L. *paſcina* Sang.
c. *ſubiicitur* I. B. Br. R. *ſubicitur* L. Goeſ. S. Vulgo *ſubſiccatur.*
d. *illiniendа* I. B. Br. R.
e. *herbarum* Br.
f. *babia* B. R.
g. *moleſta* Br.
h. Ita pro *facile operanti* ſcripſi. *operantem lucernam* I. B. Br. R. L. *nam facit eo per lucernam medentem inſtillatio paratior eſt.* Goeſ. *per ardentem lucernam inſtillato. Paratior eſt tamen* Sang. Vulgo erat *lucerna inſtillatur. Potior.*
i. *caluefcant, quae — diſiung. colla* om. I. B. Br. R.
k. Ita pro *veteri lateri later conteritur eoque intrita* L. Goeſ. P. S.
l. *diiungantur* vel *iungantur colle* P.
m. *conſpargi* I. B. Br. R. Sang.
n. *et* add. Goeſ.
o. *ad* I. B. Br. R. Goeſ.
p. *erunt* I. B. Br. R.
Cap. XV. cum praecedente continuat Br. a. *vomere* L. I. B. Br. R. S.
b. *pice dura et axungia c. ſ. lana ſucida inuoluta et* L. *lana ſucida inuoluta et* Sang. *ſulphure lana ſuccida inuoluta* Br.

pertuderit [c]; quae tamen ſi altius vulnerata eſt, latius ferro circumciditur, et ita inuritur, vt ſupra praecepi [d]: deinde ſpartea calceata per triduum ſuffuſo aceto cura-
2 tur. Item ſi vomer [e] crus ſauciarit, marina lactuca, 29
quam Graeci τιθύμαλον [f] vocant, admiſto [g] ſale imponitur [h]. Subtriti pedes eluuntur calefacta bubula vrina: deinde faſce ſarmentorum incenſo, cum iam ignis in fauillam recidit, feruentibus [i] cineribus cogitur inſiſtere, ac pice liquida cum oleo vel axungia cornua eius linuntur. Minus tamen claudicabunt armenta, ſi [k] opere diſiunctis [l] multa frigida lauentur pedes; et deinde ſuffragines, coronae [m], ac diſcrimen ipſum, quo diuiſa eſt bouis vngula, vetere axungia defricentur.

XVI. Saepe etiam [a] vel grauitate longi laboris [b], vel 30
[cum [c]] in proſcindendo, aut [d] duriori ſolo, aut obviae radici obluctatus [e], conuellit armos. Quod cum accidit, e prioribus cruribus ſanguis mittendus eſt: ſi dextrum armum laeſit, in ſiniſtro [f]; ſi laeuum [g], in dextro; ſi vehementius vtrumque vitiauit, item in po-
2 ſterioribus cruribus venae [h] ſoluentur. Praefractis cor- 31
nibus linteola ſale atque aceto et oleo imbuta ſuperponuntur, ligatiſque per triduum eadem infunduntur. Quarto demum [i] axungia pari pondere cum pice liquida, et [k] cortice [l] pineo [m], leuigata [n] imponitur. Et ad

c. *perculerit* L. I. B. Br. R.
d. *praecipi* Iuntt.
e. *vomere* I. B. Br. R. S.
f. Ita I. B. Br. R. pro τιθύμαλλον. *tithymallum* P. L.
g. *admixto* I. B. Br. R.
h. *imponatur ſubtrita. Pedes* I. B.) Br. R.
i. *feruenti* P. S.
k. *ab* inſ. ex Veg. Morg. III. 27.
l. *diſiuncti* I. B. Br. R.
m. *conaeue* P. *concuet* L. *quo venae* Sang. Deinde *defricetur* vulgatum ex Sang. correxi.

Cap. XVI. a. *bos* add. Iunt.
b. Ita pro *longioris* Iunt. *longiore* I. B. Br R.
c. *cum* om. Iunt. incl. Geſn.
d. *aut* om. Iunt.
e. *obluctando* Iunt.
f. *ſiniſtrum* I. B. Br. R.
g. *leuum* Eaed. A. Iunt. *leue* Lipſ.
h. *bene* I. B. Br. R.
i. *die* ex Vegetio add. Morgagni.
k. *et* om. Iunt.
l. *cortici* Iunt.
m. *pineolo* I. B. Br. R. Lipſ.
n. Ita pro *leuigatoque* Sang. *ingata* I. B. Br. R. *laeuigato lita* Iunt.

ad vltimum cum iam cicatricem ducunt, fuligo infrica-
tur. Solent etiam neglecta vlcera ſcatere verminibus [o]:
qui ſi mane perfunduntur aqua frigida, rigore contracti
decidunt. vel ſi hac ratione non poſſunt eximi, marru-
bium [p] aut porrum conteritur, et admiſto [q] ſale impo-
32 nitur. id celerrime necat praedicta animalia. Sed ex- 3
purgatis vlceribus confeſtim adhibenda ſunt linamenta [r]
cum pice et oleo vetereque axungia, et extra vulnera
eodem medicamento circumlinienda [s]; ne infeſtentur
a muſcis, quae vbi vlceribus inſederunt, vermes creant.

33 XVII. Eſt etiam mortiferus [a] ſerpentis ictus, eſt [b]
et minorum [c] animalium noxium virus. nam et vipera
et caecilia [d] ſaepe cum in paſcuo [e] bos improuide ſu-
percubuit, laceſſita onere morſum imprimit. Muſque
araneus, quem [f] Graeci μυγαλῆν [g] appellant, quamuis
exiguis dentibus non exiguam peſtem molitur. Vene-
na viperae depellit ſuper ſcarificationem ferro factam [h]
herba, quam vocant perſonatam [i], trita et cum ſale
34 impoſita. Plus etiam eiuſdem radix contuſa prodeſt, 2
vel ſi montanum trifolium [k] inuenitur, quod confrago-
ſis locis efficaciſſimum naſcitur, odoris grauis, neque
abſimilis bitumini, et idcirco [l] Graeci eam ἀσφάλ-
τιον [m] appellant; noſtri autem propter figuram vocant

o. Ita pro *vermibus* ex Sang. annotauit Gronou.

p. *marubium* Br.

q. *admixto* I. B. Br. R.

r. *linimenta* L. I. B. Br. R.

s. *circunlinenda* Goeſ. I. B. Br. R.

Cap. XVII. a *mortifer iis* vulgo praeter I. B. Br. R. L. Goeſ. S. Veget.

b. *eſt* om. I. B. R.

c. *magnorum* omnes a. G.

d. *cecilia* I. B. Br. R.

e. *paſcuo* Goeſ. S. *paſcuis* Veg. *paſcua* al.

f. *quem* omiſſ. I. B. Br. R. S.

g. *σκυτάλην* a. Commel. *λυγάλην* Goeſ. *grutaan* L. *μυτάλην* Sang.

h. *capta* I. B. Br. R. *captam* S.

i. *perſona* L. I. B. Br. R. S.

k. *Simonianum* I. B. Br. R *fragoſis* eaedem et Sang. *Symonianum* A. Iunt. G. Gr. H. St. *vel ſi montanum trifolium inuenitur, quod confragoſis locis effic. naſcitur* Goeſ. et Sang. niſi quod *fragoſis* Sang. habet. *quo a fragoſis* Pol. Vulgo eſt: *vel Simonianum trif. quod invenitur confr. locis, effic. traditur.* Etiam L. et Pol. *naſcitur.*

l. *iccirco* I. B. Br. R. A. Iunt. H.

m. *ἀσφάλτειον* Goeſ. S.

acutum trifolium: nam [n] longis et hirſutis foliis viret,
3 caulemque robuſtiorem facit, quam pratenſe [o]. Huius 35
herbae ſuccus vino [p] miſtus infunditur faucibus, atque
ipſa folia cum ſale trita malagmatis [q] more, ſcarificatio-
ni intenditur: vel ſi hanc herbam viridem tempus anni
negat, ſemina eius collecta et leuigata cum vino dantur
potanda, radiceſque cum ſuo caule tritae [r], atque hor-
deaceae [s] farinae et ſali commiſtae [t] ex aqua mulſa ſca-
4 rificationi [v] ſuperponuntur. Eſt etiam [x] praeſens reme- 36
dium, ſi conteras fraxini tenera [y] cacumina quinque li-
brarum, cum totidem vini et duobus ſextariis olei, ex-
preſſumque ſuccum faucibus infundas; itemque cacu-
mina eiuſdem arboris cum ſale trita laeſae parti ſuperpo-
nas. Caeciliae [z] morſus tumorem, ſuppurationemque
molitur. idem facit etiam muris aranei. ſed illius ſana-
tur noxa ſubula [a] aenea, ſi locum laeſum compungas,
5 cretaque cimolia ex aceto linas. Mus perniciem, quam 37
intulit, ſuo corpore luit: nam [b] animal ipſum oleo
merſum necatur, et cum imputruit, conteritur, eoque
medicamine [c] morſus muris aranei linitur. Vel ſi id
non adeſt, tumorque [d] oſtendit iniuriam dentium, cu-
minum conteritur, eique [e] adiicitur exiguum picis liqui-
6 dae et axungiae, vt lentorem malagmatis habeat. Id 38
impoſitum perniciem commouet [f]. Vel ſi antequam
tumor diſcutiatur [g], in ſuppurationem conuertitur [h],
opti-

n. *non* Sang.

o. *pratenſem* Sang. annotante Erneſtio; contra *cautumque* pro *caulemque* ex Sang. annotat Gron.

p. *viuo* A. ſec. G. St. Gr.

q. *malagmatis incendunt vel* L. I. B. Br. R *malagmatis incedunt* S.

r. *tritae farinae* L I. B. Br. R.

s. *hordeacea farina* Goeſ. *atque hordeaciae farinae et ſali* S. Vulgo: et farinae et ſale.

t. *commixtae* I. B. Br. R.

v. *ſcarificationis* I. *ſcariphationis* P. *ſcarifactionis* L.

x. *et* I. B. R. Br.

y. *terna* L. I. B. Br. R.

z. *Ceciliae* I. B. Br. R. *celi* L.

a. *fibula* Goeſ. L. I. B. Br. R. *fibula aerua* S. *fibula ahena* Cod. Vatic. apud Rhodium de Acia p. 77.

b. *nam et* Br.

c. *quandoque* inſerit Br. Goeſ. S. *quum* Lipſ.

d. Vulgo *humorque*.

e. *eoque* P. S.

f. *ſubmouet* Veget.

g. *diſcuteretur* I. B. R. L. S. *diſcutetur* Br.

h. *conuertit* Br. *conuerti* Sang.

optimum eſt ignea lamina conuerſionem [i] reſecare, et
quicquid vitioſi eſt, inurere, atque ita liquida pice cum
oleo linire. Solet etiam ipſum animal viuum creta fi-
gulari circumdari; quae cum ſiccata eſt, collo boum
ſuſpenditur [k]. ea res innoxium pecus a morſu muris ara-
39 nei praebet. Oculorum vitia plerumque melle ſanan- 7
tur. nam ſiue intumuerunt, aqua mulſa triticea [l] farina
conſpergitur et imponitur [m]: ſiue album in oculo eſt,
montanus ſal Hiſpanus [n] vel Ammoniacus vel etiam
Cappadocus, minute tritus [o] et immiſſus melli vitium
extenuat. facit idem trita ſepiae teſta, et per fiſtulam
ter die oculo inſpirata. facit et radix, quam Graeci σίλ-
φιον [p] vocant, vulgus autem noſtra conſuetudine laſer-
40 pitium appellant. huius quantocunque ponderi decima [q] 8
pars ſalis ammoniaci adiicitur, eaque pariter trita oculo
ſimiliter infunduntur, vel eadem radix contuſa et cum
oleo lentiſci inuncta vitium expurgat. Epiphoram ſup-
primit polenta conſperſa mulſa [r] aqua, et in [s] ſupercilia
genaſque impoſita, paſtinacae quoque [t] agreſtis ſemina,
et ſuccus armoraceae, cum melle laeuigata [v] oculorum
41 ſedant dolorem. Sed quotieſcunque [x] mel aliuſue ſuc- 9
cus

i. *conuerſ.* om. G. deinde vulgo *reſecare.*

k. *ſuſpendatur* I. B. Br. R. *bovum* Sang.

l. Ita pro *triticeae farinae* ſcripſi. Sang. *farina triticea* habet, ſed ex correctione. idem *conſpargitur.*

m. *conponitur* I. B. Br. R.

n. *Spanus* Goeſ. deinde *amoniacus* I. B. R. *armaniacus* L. *capadocis* I. B. R. *cappadocis* Sang. *minutae* B. R.

o. *tritum et immixtum* I. B. Br. R. poſtea *toſta* Sang.

p. *vocant μαγουδαρην* I. B. Br. R. *φίον ἄλφιον* P. *ἄλφιον* S. *ολφιον* L. *εφιον* Goeſ. Deinde *appellat* Br.

q. Ita pro *decem partes* ſcripſi ex Lipſ. *decimam partem* et ſequens *adiiciuntur* correxi.

r. *conſparſa mulſae* Sang. *mulſae impoſitas* Goeſ.

s. *inſuper olea* L.

t. Ita Goeſ. Sang. et Veg. pro *paſtinacaeque.*

v. *laeuigata* de meo dedi pro *conlinita.* In Goeſ. et L. eſt *conleuata*, vt etiam in I. B. R. B. *circum leuata* Sang. vnde *circumleuigata* coniiciebat Heinſ. *circumlita* Burm. ad Quinct. Declam. XIII. p. 277. *conleuata* ex Sang. poſuit Gronou.

x. *quotienſcunque* I. B. Br. R. *quotienſque* P. L. Sang. *quotieſque* Goeſ.

cus remediis adhibetur, circumliniendus [y] erit oculus pice liquida cum oleo, ne a muſcis infeſtetur. nam et ad dulcedinem [z] mellis aliorumque medicamentorum non hae ſolae ſed et apes aduolant.

XVIII. Magnam etiam perniciem ſaepe [a] affert hi- 42
rudo [b] hauſta cum aqua. ea adhaerens faucibus ſanguinem ducit, et incremento ſuo tranſitum cibis praecludit. ſi tam [c] difficili loco eſt, vt manu trahi non poſſit, fiſtulam vel arundinem inſerito, et ita calidum oleum infundito: nam eo contactum animal confeſtim decidit.
2 Poteſt etiam per fiſtulam deuſti [d] cimicis nidor [e] immitti: 43
qui vbi ſuperponitur [f] igni, fumum emittit, et [g] conceptum nidorem fiſtula vſque ad hirudinem perfert; iſque [h] nidor depellit [i] haerentem. Si tamen vel ſtomachum vel inteſtinum tenet, calido aceto per cornu [k] infuſo necatur. Has medicinas quamuis bubus adhibendas [l] praeceperim [m]; poſſe tamen ex his plurima etiam omni maiori pecori conuenire nihil dubium eſt.

XIX. Sed et machina fabricanda eſt, qua clauſa, 44
iumenta boueſque curentur, vt et [a] tutus acceſſus ad pecudem medenti [b] ſit, nec in ipſa curatione quadrupes reluctando remedia reſpuat [c]. eſt autem [d] talis machinae forma. Roboreis axibus [e] compingitur ſolum, quod

y. *circumlinendus* Sang. ap. Burm. l. c. *circumlin.* Br.
z. *et ad oculorum* inſ. P. Goeſ. S.
Cap. XVIII. a. *ſaepe* abeſt I. B. Br. R.
b. *harundo auſta* L.
c. *iam* H.
d. *deuſticae cimicis odor* P. *deuſticae mitis* L. *deuſticae nucis odor* I. Br. *deuſtice* etc. B. R.
e. *odor* Goeſ. S.
f. *ſuperponuntur* P. *ſuperpoſitus* Goeſ. S.
g. *et* deficit I. B. R. Br.
h. *hiſque* R.
i. *depellet* I. B. Br. R. S.
k. *cornua* I. B. Br. R.
l. Ita pro *adhiberi*, quod om. I. B. Br. R. L. habet Goeſ. Sang.
m. Ita pro *praeceperimus* I. B. Br. R. S.
Cap. XIX. a. Vulgo additum *propior* omiſi.
b. Ita pro *medentibus ſit* ſcripſi. *pecudem tutus ſit* Br. I. B. R. *medenti tuſſit* L. P.
c. *reſpuet* I. B. Br. R.
d. *enim* Eaedem.
e. *aſſibus* Eaed. *aſſeribus* L. e gloſſa, vti cenſet Geſner.

quod habet in longitudinem pedes nouem, et in latitu-
dinem pars prior dupondium [f] ſemiſſem, pars poſterior
quatuor pedes. huic ſolo ſeptenum pedum ſtipites recti 2
ab vtroque latere quaterni applicantur. ii autem in ipſis
quatuor angulis affixi ſunt, omneſque tranſuerſis ſex
temonibus [g] quaſi vacerrae inter ſe ligantur, ita vt a
poſteriore [h] parte, quae latior eſt, velut in caueam qua-
drupes poſſit induci, nec exire alia parte prohibentibus
aduerſis axiculis [i]. Primis autem duobus ſtatuminibus
imponitur firmum iugum, ad quod iumenta capiſtran-
tur, vel boum cornua religantur. vbi [k] poteſt [l] etiam
numella [m] fabricari, vt inſerto capite deſcendentibus per
foramina regulis ceruix catenetur [n]. caeterum corpus la- 3
queatum et diſtentum temonibus [o] obligatur, immo-
tumque [p] medentis arbitrio eſt expoſitum. Haec ipſa ma-
china communis erit omnium maiorum quadrupedum.

XX. Quoniam de bubus ſatis praecepimus, oppor-tune [a] de tauris vacciſque dicemus. Tauros maxime membris ampliſſimis, moribus placidis, media [b] aetate probandos cenſeo. caetera fere omnia eadem in his obſeruabimus, quae in bubus eligendis. neque enim alio diſtat bonus taurus a caſtrato, niſi quod huic torua facies eſt, vegetior aſpectus, breuiora cornua, toroſior ceruix, et ita vaſta, vt ſit maxima portio corporis, venter [c] paulo ſubſtrictior, qui magis rectus [d] et ad ineundas foeminas habilis ſit.

XXI.

f. *dipodium* Br. *dipondium* I. B. R. L. deinde *quattuor* — *quatterni* Br.

g. *them.* I. B. Br. R.

h. *poſteriori* Br. *et in poſteriore* Sang.

i. *aſſiculis* I. B. Br. R.

k. *vbi* — *obligatur* om. Goeſ.

l. Ita pro *poſſunt* P. S.

m. Ita pro *numelli* Sang. *numellae* B. R.

n. Ita pro *teneatur* Sang. *tenetur* Br. Pol. *ceruicax* P.

o. *them.* I. B. R. recte Br.

p. *immotumque* omiſſo *ſicque* I. B. Br. R. L. Prima Ald. mutavit et poſt *immotum* addidit *animal*.

Cap. XX. a. *oportune* H. A. G.

b. *medietate* Goeſ.

c. Vulgo *ventre* — *ſubſtrictiore.* Sangerm. *ſubtruncior.*

d. *reus* L. *treus* Goeſ. *ſtreus* Sang. Vnde *teres* coniicit Geſner. *treus* annotauit ex Sang. Gronou.

XXI. Vaccae quoque probantur altiſſimae formae longaeque, maximis vteris, frontibus latiſſimis, oculis nigris et patentibus [a], cornibus venuſtis et [b] leuibus et [c] nigrantibus, piloſis auribus, compreſſis malis, palearibus et caudis ampliſſimis, vngulis modicis, et modicis [d] cruribus. Caetera quoque fere eadem in foeminis, quae et in maribus, deſiderantur, et praecipue vt ſint nouellae: quoniam, cum exceſſerunt [e] annos decem, foetibus inutiles ſunt. rurſus minores bimis iniri
2 non [f] oportet. Si ante tamen conceperint [g], partum earum remoueri placet, ac per triduum, ne laborent, vbera exprimi, poſtea mulctra prohiberi.

XXII. Sed et curandum eſt omnibus annis [in [a] hoc] aeque atque in reliquis gregibus pecoris, vt delectus habeatur. nam et enixae [b] et vetuſtate [c] quae gignere deſierunt, ſummouendae ſunt, et vtique taurae [d], quae locum foecundarum occupant, ablegandae vel aratro domandae; quoniam laboris et operis non minus quam
2 iuuenci, propter vteri ſterilitatem [e] patientes ſunt. Eiuſmodi armentum maritima et aprica hiberna deſiderat; aeſtate [f] opaciſſima nemorum [g], ac montium alta [h] magis quam plana paſcua. nam melius nemoribus herbidis et frutetis [i] et carectis [k], ... quoniam ſiccis ac lapidoſis

Cap. XXI. a. *patentiſſimis*: I. B. Br. R. L. S. *patentibus cornibus* I. I. H. A. G.

b. *ac* P. S.

c. *ac* P.

d. *modicis* om. I. B. Br. R. Iunt. Goeſ. L. In Sang. deeſſe *modicis et* deinde *et* ante *in moribus* annotat Erneſti; ſed Gronou. *tantum et* ante modicis deeſſe annotauit.

e. Ita pro *exceſſerint* I. B. Br. R. S.

f. *non* defic. I. B. R.

g. *conc eperiut* R. *conaeperint* Iuntt.

Cap. XXII. a. *in hoc* abeſt L. I. B. Br. R. S.

b. *nixae* I. B. Br. *nixe* R. *niſe* L.

c. *vetuſtate* I. B. Br. R. vulgo *vetuſtae*.

d. *tauro* I. B. Br. R.

e. *ſterilites* Goeſ. P. L.

f. *certatim opicis* P. *coſtatim opicis morum* L.

g. *nemorum*, *ac* om. I. B. Br. R.

h. *ac laeta* I. B. Br. R.

i. *fructus* P. *fructibus* L. S.

k. *caretis* I. B. Br. R. H. A. G. *curetis* P. L. S.

ſis [l] locis durantur vngulae. Nec tam fluuios riuoſque deſiderat, quam lacus manu [m] factos; quoniam et [n] fluuialis [o] aqua, quae fere frigidior eſt, partum abigit, et caeleſtis [p] iucundior eſt. Omnis tamen externi [q] frigoris tolerantior equino armento vacca eſt, ideoque facile ſub dio hibernat.

XXIII. Sed laxo ſpatio conſepta facienda ſunt, ne in anguſtiis conceptum [a] altera alterius elidat, et vt inualida fortioris ictus effugiat. Stabula ſunt optima ſaxo aut glarea ſtrata, non incommoda tamen etiam ſabuloſa. illa, quod imbres reſpuant; haec, quod celeriter exſorbeant [b], tranſmittantque. ſed vtraque deuexa ſint, vt humorem effundant; ſpectentque ad meridiem, vt facile ſiccentur, et frigidis ventis non ſint obnoxia. Leuis autem cura paſcui eſt. nam vt laetior herba con- 2
ſurgat, fere vltimo tempore aeſtatis incenditur. ea res et teneriora pabula recreat, et [c] ſentibus [d] vſtis fruticem [e] ſurrecturum in altitudinem compeſcit [f]. Ipſis vero corporibus affert ſalubritatem iuxta conſeptum ſaxis et canalibus ſal ſuperiectus, ad quem ſaturae pabulo libenter recurrunt, cum paſtorali ſigno quaſi receptui
canitur. nam id quoque ſemper crepuſculo fieri debet, 3
vt ad ſonum buccinae pecus, ſi quod in ſiluis ſubſtiterit, ſepta repetere conſueſcat. ſic [g] enim recognoſci grex poterit, numeruſque conſtare [h] ſi velut [i] ex militari diſciplina intra ſtabulariorum [k] caſtra manſerint. Sed non

l. *lapidoſis* Gr. Ex Sang. mutaui vulgatum *carectis, quam lapidoſis*.

m. *manufactos* iunct. I. B. R. I. I. paulo antea vulg. *deſiderant* ex Sang. correxi.

n. *et* inſer. P. S.

o. *pluuialis* L.

p. *caeleſti* L.

q. *extremi* ex L. P. Goeſ. Sang. correxit Geſner.

Cap. XXIII. a. *conſeptum* Gr.

b. *exorbent tranſmittuntque* I. B. Br. R. L. *exorbem* Goeſ. Vulgo *ſorbeant*.

c. *et* om. I. B. Br. R.

d. *dentis* P. *dentibus* S. *duris et* I. B. Br. R. L. S. *duribus et* P.

e. *fruticem* R. *frutione* L.

f. *compeſcuit* I. B. Br. R.

g. *Hic* I. B. Br. R. L. Goeſ.

h. Ita pro *cenſeri* Eaed. et L. S.

i. Ita pro *veluti* Eaed. et Sang.

k. Ita pro *ſtabularii* L. Goeſ.

non eadem in tauros exercentur imperia, qui freti viribus per nemora vagantur, liberoſque egreſſus et [l] reditus habent, nec reuocantur niſi ad coitus [m] foeminarum.

XXIV. Ex his, qui quadrimis [a] minores ſunt, maioreſque quam [b] duodecim annorum, prohibentur ad-
miſſura: illi, quoniam quaſi puerili aetate ſeminandis
armentis parum idonei habentur; hi, quia [c] ſenio
ſunt effoeti. Menſe Iulio foeminae maribus plerum-
que permittendae, vt eo tempore conceptos proximo [d]
2 vere adultis iam pabulis edant. Nam decem men-
ſibus ventrem perferunt, neque ex imperio magi-
ſtri, ſed ſua ſponte marem [e] patiuntur. Atque in id
fere quod dixi tempus, naturalia congruunt deſideria,
quoniam ſatietate [f] verni pabuli pecudes exhilaratae la-
ſciuiunt in venerem [g], quam ſi aut foemina recuſat, aut
non appetit taurus, eadem ratione, qua faſtidientibus
equis mox praecipiemus, elicitur cupiditas odore geni-
3 talium admoto naribus. Sed et pabulum circa tempus
admiſſurae ſubtrahitur [h] foeminis, ne eas ſteriles reddat
nimia corporis obeſitas; et tauris adiicitur, quo fortius
ineant. vnumque marem quindecim vaccis ſufficere ab-
vnde [i] eſt. qui vbi iuuencam ſuperuenit, certis ſignis
comprehendere licet, quem ſexum generauerit: quo-
niam ſi parte [k] dextra deſiliuit [l], marem ſeminaſſe ma-
nifeſtum eſt; ſi laeua [m], foeminam [n]. id tamen [o] verum
eſſe non aliter apparet, quam ſi [p] poſt vnum coitum
forda

l. Ita pro *egr. reditusque* I. B. Br. R. Sang.

m. *coetus* P.

Cap. XXIV. a. *quadrinis* L.

b. *quam* om. I. B. Br. R. *cum* P.

c. *quō* P. S.

d. *proximos* G.

e. *maremque patitur* P.

f. Vulgo *nimietate* L. *ſietate* Goeſ. *ſtietate*, *ſcietatae* ex Sang. Gronou.

g. *in venerem, quam ſi* ex Sang. dedi pro *laſciuiunt. Quodſi.* Pol. etiam *quam* habet.

h. *ſubtrahitur, foeminas* I. B. Br. R. *eas* om. etiam Sang.

i. *habunde* B.

k. *pax* P.

l. *deſiliuit* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H.

m. *leua* I. B. Br. R. A. Iunt.

n. *foemina* I. B. R. recte Br.

o. *tam* P.

p. Ita pro *vbi* I. B. Br. R. *in* P.

forda non admittit taurum: quod et ipſum raro accidit.
Nam quamuis plena foetu non expletur libidine, adeo 4
vltra naturae terminos etiam in pecudibus [q] plurimum
pollent blandae voluptatis illecebrae. Sed non dubium
eſt, vbi pabuli ſit laetitia [r], poſſe omnibus annis partum
educari; at vbi penuria eſt, alternis ſubmitti: quod
maxime in operariis vaccis [s] fieri placet, vt et vituli an-
nui temporis ſpatio lacte ſatientur, nec forda ſimul ope-
ris et vteri grauetur onere. quae cum partum edidit, ni-
ſi cibis fulta eſt, quamuis bona nutrix, labore fatigata
nato ſubtrahit alimentum. Itaque et foetae cytiſus viri- 5
dis et torrefactum ordeum [t], maceratumque eruum
praebetur, et [v] tener vitulus torrido molitoque [x] milio,
et permixto [y] cum lacte ſaliuatur [z]. Melius etiam in
hos vſus Altinae vaccae parantur [a], quas eius regionis
incolae Ceuas [b] appellant. eae [c] ſunt humilis ſtaturae,
lactis abundantes, propter quod remotis earum [d] foeti-
bus, generoſum pecus alienis educatur vberibus: vel
ſi hoc praeſidium non adeſt, faba freſa, et [e] vinum re-
cte tolerat, idque praecipue in magnis gregibus fieri
oportet.

q. *pluribus* add. Sang.

r. *laeticia* lenſ. Br.

s. *vacci-* ex Goeſ. addidi et Sang.

t. *in orreum* Goeſ.

v. Vulgo *vel tenero olere commiſto* I. B. Br. R. L. *et teneriuſ olus torrido.* Goeſ. Sang. *et tenuem vitulus torrido.*

x. *mollitoque* Br. A. Iunt. G. L. omitt. Sang.

y. Vulgo legebatur *per vnam noctem lacte macerato ſalinatur.* vbi Codex Goeſ et Sangerm. habet *permixto lacte* omiſſis intermediis vocabulis. In Edd. I.B.Br.R. eſt *per vnam lacte ſalinatur.* In Polit. libro *per mian lacta macerato ſaliu.* In Lipſ. *per imam lacte ſaliuatur.* Denique vocem *macerato* omittit etiam Goeſ. et Sang. liber. Pontedera ex Caeſenate libro affert: *Et teneruit olus torrido molitoque milio.* In Sangerm. *miſto* eſſe, et deinceps deeſſe *vnam noctem macerato* annotauit Gronou.

z. ſic pro *ſaluiatur* ex L. P. Goeſ. Sang. Geſner.

a. Ita pro *probantur* Goeſ. Sang.

b. *Geuas* Sang.

c. *Hae* I. B. Br. R. deinde *habundantes* Br.

d. *eorum* I. B. Br. R.

e. *et* om. Eaed.

XXV. Solent autem vitulis nocere lumbrici, qui fere naſcuntur cruditatibus. Itaque moderandum [a] eſt, vt bene concoquant: aut ſi iam tali vitio laborant, lupini ſemicrudi conteruntur, et offae ſaliuati [b] more faucibus ingeruntur. Poteſt etiam cum arida fico [c] et eruo conteri herba Santonica [d], et formata in offam, ſicut ſaliuatum [b] demitti [e]. Facit idem axungiae pars vna tribus partibus hyſſopi [f] permiſta. Marrubii quoque ſuccus et porri valet eiuſmodi necare animalia.

XXVI. Caſtrare vitulos Mago cenſet, dum adhuc
teneri ſunt; neque id ferro facere, ſed fiſſa [a] ferula
comprimere teſticulos, et paulatim confringere. idque
optimum genus caſtrationum putat, quod adhibetur
2 aetati tenerae ſine vulnere. nam vbi iam induruit, me-
lius bimis quam anniculus caſtratur. idque facere vere [b]
vel autumno luna decreſcente praecipit, vitulumque
ad machinam deligare [c]: deinde prius quam ferrum ad-
moueas, duabus anguſtis ligneis regulis veluti forcipi-
bus [d] apprehendere [e] teſtium neruos, quos Graeci κρε-
μαστῆρας [f] ab eo appellant, quod ex illis genitales par-
tes dependent [g]. comprehenſos deinde teſtes ferro reſe-
rare, et expreſſos ita recidere [h], vt extrema pars eorum
3 adhaerens [i] praedictis neruis relinquatur. Nam hoc mo-
do nec eruptione ſanguinis periclitatur iuuencus, nec
in totum effoeminatur [k] adempta omni virilitate; for-
mam-

Cap. XXV. a. *moderatum* Br.
b. Ita pro *ſaluiati* ex Codd. Geſner.
c. *ſicco* I. B. R. recte Br.
d. *centoniena* Lipſ.
e. *dimitti* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.
f. *hyſopi permixta* Br.

Cap. XXVI. a. *ipſa* P. L.
b. *vere* inſ. Goeſ. S. al. om. a. G.
c. *religare* L.
d. *forcibus* P. *forſicibus* Goeſ. L. *porſicibus* Mſ. Heinſ. ad Ouid. Met. 6, 555. *forſicibus* ex Sang. Gronou.
e. *apprehendere: et ipſos neruos* L. I. B. Br. R. S.
f. *κρεματῆρας* R.
g. Ita pro *dependent. quibus comprehenſis ſtatim teſtes* I. B. Br. R. L. Sang. Deinceps vulgo eſt *reſecare*.
h. Ita pro *reſcindere* I. B. Br. R. Sang. Ex Sang. *precidere* citat et probat Gronou.
i. *adhaerentes* Br. *adherens* B. R.
k. *eſſeminatur* I. B. R. *effoem.* Br.

ſormamque [l] ſeruat maris cum [m] generandi vim depoſuit; quam tamen ipſam non protinus amittit. nam ſi patiaris eum a recenti curatione [n] foeminam inire, conſtat ex eo poſſe generari. ſed minime id permittendum, ne profluuio ſanguinis intereat. Verum vulnera eius ſarmentitio [o] cinere cum [p] argenti ſpuma [q] linenda ſunt, abſtinenduſque eo die ab humore, et exiguo cibo alendus. Sequenti [r] triduo velut aeger cacuminibus arbo- 4
rum et deſecto viridi pabulo oblectandus, prohibenduſque multa potione. Placet etiam pice liquida et cinere cum [s] exiguo oleo vlcera ipſa poſt triduum linere [t], quo et celerius cicatricem ducant, nec a muſcis infeſtentur. Hactenus de bubus dixiſſe abunde eſt.

XXVII. Quibus cordi eſt educatio generis equini, maxime conuenit prouidere auctorem induſtrium, et pabuli copiam; quae vtraque vel mediocria poſſunt aliis pecoribus adhiberi, ſummam ſedulitatem et largam ſatietatem [a] deſiderat equitium [b]. quod ipſum tripartito diuiditur. Eſt enim generoſa materies, quae circo ſacriſque certaminibus equos [c] praebet. eſt mularis, quae pretio foetus ſui comparatur generoſo. eſt et vulgaris, quae mediocres foeminas mareſque progenerat. Vt quaeque eſt praeſtantior, ita vbere campo paſcitur. Gre- 2
gibus autem ſpatioſa et paluſtria, nec [non [d]] montana paſcua eligenda ſunt, rigua, nec vnquam ſiccanea [e], vacuaque [f] magis quam ſtirpibus impedita, frequen-

 ter

l. Ita pro *formaque ſeruata* I. B. Br. R. L. Sang.

m. *cum* addidi ex Goeſ. Sang.

n. *caſtratione* corr. Morgagni l. 32.

o. *ſarmencitio* P. *ſarmentino* Lipſ.

p. *cum arg. ſp.* om. I. B. Br. R.

q. *ſumma* P.

r. *ſequens* P.

s. *ex* add. Heru.

t. Ita pro *linire* Sang. teſte Burm. ad Quinct. Decl. p. 277.

Cap. XXVII. a. *ſanitatem* L.

b. Ita pro *equinum pecus* Goeſ. Sang. *equitum* P. *equinum* omiſſo *pecus* I. B. Br. R. Lipſ.

c. *equos* om. L.

d. *non* om. L. S. incluſit Geſn.

e. *ſiccana* I. B. Br. R.

f. *vacuane* vulgatum ex Goeſ. corr. Geſn.

ter[g] mollibus[h] potius quam proceris herbis abundantia.
3 Vulgaribus equis paſſim maribus ac foeminis[i] paſci per-
mittitur, nec admiſſurae certa tempora ſeruantur[k]. Ge-
neroſis circa vernum aequinoctium mares iungentur, vt
eodem tempore, quo conceperint[l], iam laetis et her-
bidis campis poſt anni[m] meſſem paruo cum labore foe-
tum educent. nam menſe duodecimo partum edunt.
Maxime itaque curandum eſt praedicto tempore anni,
vt tam foeminis quam admiſſariis deſiderantibus coeun-
di[n] fiat poteſtas, quoniam id praecipue armentum ſi
prohibeas, libidinis extimulatur furiis, vnde etiam ve-
neno inditum eſt nomen ἱππομανὲς, quod equinae cu-
4 pidini ſimilem mortalibus amorem accendit. Nec du-
bium, quin aliquot regionibus tanto[o] flagrent ardore
coeundi foeminae, vt etiam ſi marem non habeant, aſ-
ſidua et nimia cupiditate figurantes[p] ſibi ipſae venerem
cohortalium more auium vento concipiant. Neque[q]
5 enim poeta[r] licentius dicit: *Scilicet ante omnes*[s] *furor
eſt inſignis equarum. Et*[t] *mentem Venus ipſa dedit,
quo tempore Glauci Potniades malis membra abſumſere
quadrigae. Illas ducit amor trans Gargara, tranſque
ſonantem Aſcanium; ſuperant montes et flumina tra-
6 nant, continuoque auidis vbi ſubdita flamma medullis*[v],
vere magis, quia vere calor redit oſſibus[x], *illae ore
omnes verſae in*[y] *Zephyrum ſtant rupibus altis, exce-
ptantque leueis*[z] *auras, et ſaepe ſine vllis coniugiis,
vento*

g. *frequentibus* Sang.
h. *mollis* I. B. Br. R.
i. *finibus* I. B. R. recte Br.
k. *ſeruentur* I. B. Br. R. deinde *aequinotium* Br.
l. *ceperint* P.
m. *anni menſem* I. B. Br. R. *annum menſem* L. Goeſ. Sang.
n. *ineundi* Lipſ. Poſtea vulgatum *accendat* ex Sang. correxi.
o. *tacito* I. B. Br. R.
p. *figurantibus* I. Br. *figurandus ſibi bene rem* Lipſ. *figurando* Sang.
q. Ita pro *Quae* Goeſ. Sang. *Quae n. poeta* Cod. Vrſini qui *Quae noſter poeta* inde efficiebat.
r. *poetica* P. Sang.
s. *omnis* Br.
t. *et mentem — quadrigae* om. I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.
v. *medulis* B. R.
x. *omnibus* I. B. Br. R. Lipſ.
y. *ad* Goeſ. S.
z. *leuis* Br.

vento grauidae (mirabile dictu) ſaxa[a] *per et ſcopulos et
depreſſas caualles diffugiunt, non Eure tuos neque ſo-
lis ad ortus; in Boream Caurumque, aut vnde nigerri-
mus Auſter naſcitur, et pluuio contriſtat frigore cae-
lum.* Cum ſit notiſſimum etiam in [b] Sacro monte Hi- 7
ſpaniae, qui procurrit in occidentem iuxta Oceanum,
frequenter equas ſine coitu ventrem [c] pertuliſſe, foe-
tumque educaſſe, qui tamen inutilis eſt, quod trien-
nio [d], prius quam adoleſcat, morte abſumitur. Qua-
re, vt dixi, dabimus operam, ne circa aequinoctium
vernum equae [e] deſideriis naturalibus angantur [f]. Equos 8
autem pretioſos reliquo tempore anni [g] remouere opor-
tet a feminis, ne aut cum volent, ineant, aut ſi id fa-
cere prohibeantur [h], cupidine ſolicitati [i] noxam contra-
hant. itaque vel in longinqua paſcua marem placet ablé-
gari, vel ad praeſepia contineri: eoque tempore, quo
vocatur [k] a foeminis, roborandus eſt largo cibo, et [l]
appropinquante vere ordeo eruoque ſaginandus, vt ve-
neri ſuperſit, quantoque fortior inierit, firmiora ſemina
praebeat futurae ſtirpi. Quidam etiam praecipiunt eo- 9
dem ritu, quo mulos [m], admiſſarium ſaginare, vt hac
ſagina hilaris pluribus foeminis ſufficiat. verum tamen
nec minus quam quindecim, nec rurſus plures quam
viginti, vnus debet implere, iſque admiſſurae poſt tri-
matum [n] vſque in annos viginti plerumque idoneus eſt.

 Quod

a. *ſaxa* — *caelum* om. I. B. Br. R. L. Sang.

b. *in* om. Br. Sang. *Saco* L. *Tagro* ap. Varron. II. I. 19.

c. *ventum* I. B. Br. R. deinde *pertuleriſſe* Pol.

d. *triennis* Goeſ. *triennii* L. et *abſumitur* om. Lipſ. poſtea *aequinotium* Br.

e. *aeque* B. R.

f. *iungantur* I. Br. *diiungantur* B. R. *aguntur* L. P. Goeſ. *agantur* ex Sang. Gronou.

g. *cum* add. P.

h. *probibentur* I. B. Br. R. Sang.

i. *ſolicitationis* Goeſ. Sang. *ſolicitationi obnoxiam contrahunt* Lipſ.

k. *vacatur* Lipſ. probante Geſnero.

l. *et* om. I. B. Br. R.

m. *mulas* Br. L. Goeſ. Sang. deinceps vulgatum *plurimis* ex Sang. correxi.

n. Vulgo *admiſſurae poteſt trimus adbiberi et vſque ad annos viginti plerumque idoneus eſſe.* Contra *adm. poteſt et vſque in annos* — *eſſe* I. B. Br. R. *poſt trimatum ad annos vig. pler. idoneus eſt* Goeſ. *poſt trimatum vſque* — *idoneus eſt*

10 Quod ſi admiſſarius iners in venerem eſt, odore proritatur [o], deterſis ſpongia foeminae locis, et admota naribus equi [p]. rurſus ſi equa marem non patitur, detrita ſcilla naturalia eius linuntur, quae res accendit libidinem. Nonnunquam ignobilis quoque [q] ac vulgaris elicit cupidinem coeundi. Nam vbi admotus [r] fere tentavit obſequium foeminae, adducitur [s], et iam patientiori generoſior equus imponitur. Inde maior praegnantibus adhibenda cura eſt, largoque paſcuo firmandae.
11 Quod ſi frigore hiemis herbae defecerint, tecto contineantur, ac neque opere neque curſu exerceantur, neque [t] frigori committantur, nec in anguſto clauſo [v], ne aliae aliarum conceptus elidant: nam haec omnia incommoda foetum abigunt. Quod ſi tamen [x] aut partu aut abortu [y] equa laborauit, remedio erit felicula [z]
12 trita, et aqua tepida permiſta [a], dataque per cornu. Sin autem proſpere ceſſit, minime manu contingendus pullus [b] erit. nam laeditur etiam leuiſſimo contactu. Tantum [c] cura adhibebitur, vt et amplo et calido loco cum matre verſetur. ne aut frigus adhuc infirmo noceat, aut mater in anguſtiis eum obterat. Paulatim deinde producendus erit, prouidendumque, ne ſtercore vngulas adurat. Mox cum firmior fuerit, in eadem paſcua, in quibus mater eſt, dimittendus, ne deſiderio partus ſui
13 laboret equa. nam id praecipue genus pecudis amore natorum, niſi fiat poteſtas, noxam trahit. Vulgari foeminae ſolenne eſt omnibus annis parere, generoſam

conuenit

Sang. *hiſque poſterrima vſque in annos* Lipſ.

o. Ita pro *perfricatur* Goeſ. Sang. *ſpongis* Sang.

p. *naribus. Equa rurſus ſi qua* Goeſ.

q. *ac* addidi cum Morgagni.

r. *admote* I. B. R. *admota* Br. *admotu* ex Sang. Gronou.

s. *adducitur* I. B. Br. R. Sang. Vulgo etiam *foemina*.

t. *nec* I. B. Br. R. S.

v. Ita pro *clauſone* Eaed. Goeſ. Sang.

x. Ita pro *tamen ſi* Eaed. et Sang.

y. *aborſu* L.

z. Ita pro *filicula* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

a. *permixta adacta* I. B. Br. R. *addita* Cod. Arondel. ap. Waſse ad Sallust. Catil. c. 60. *permixta ac data* Sang.

b. *polluerit* P.

c. *Tanta* I. B. Br. R. Sang.

conuenit alternis continere, quo firmior pullus lacte materno laboribus certaminum praeparetur.

XXVIII. Marem putant minorem trimo non eſſe idoneum admiſſurae, poſſe vero vſque ad [a] vigeſimum annum progenerare; foeminam bimam recte concipere, vt poſt tertium annum enixa foetum educet: eandemque [b] poſt decimum non eſſe vtilem, quod ex [c] annoſa matre tarda ſit atque iners proles. quae ſiue vt foemina ſiue vt maſculus concipiatur, noſtri arbitrii fore Democritus affirmat, qui praecipit, vt, cum progenerari marem velimus, ſiniſtrum teſticulum admiſſarii lineo funiculo alioue quolibet obligemus; cum foeminam, dextrum. idemque in omnibus pene pecudibus faciendum cenſet [d].

XXIX. Cum vero natus eſt pullus, confeſtim licet indolem aeſtimare [a], ſi hilaris, ſi intrepidus, ſi neque conſpectu nouae rei [b] neque auditu terretur, ſi ante gregem procurrit, ſi laſciuia et alacritate interdum et curſu certans [c] aequales exuperat, ſi foſſam ſine cunctatione [d] tranſilit, pontem flumenque tranſcendit. haec erunt honeſti animi documenta. Corporis vero forma con- a
ſtabit exiguo capite, nigris oculis, naribus apertis, breuibus auriculis et arrectis, ceruice molli lataque nec longa, denſa iuba et per dextram partem profuſa, lato et muſculorum toris numeroſo pectore, grandibus armis et rectis, lateribus inflexis, ſpina [e] duplici, ventre ſubſtricto, teſtibus paribus et exiguis, latis lumbis et

 ſub-

Cap. XXVIII. a. *in viceſimum* Goeſ. I. B. R. S. *in vigeſ.* Br.

b. Ita pro *eam* Goeſ. I. B. Br. R. S.

c. *ſex annos a matre tardarit* L. I. B. Br. R.

d. *cenſeo* L.

Cap. XXIX. a. *exiſtimare* I. B. Br. R.

b. Ita pro *nouaeque rei auditu* Sang.

c. *certaminis* I. B. Br. R. S. *aequalis* Br. Sang.

d. *contactione* Br. *conctatione* R. *contractione* Gymn. Deinceps pro *pontem* legi *pontones* alicubi ait Heinſius ad Virgil. Georg. III. 78.

e. *ſpina duplici* om. I. B. Br. R.

3 ſubſidentibus [f], cauda longa et ſetoſa [g] criſpaque, aequa-
libus [h] atque altis rectiſque cruribus, tereti genu paruo-
que neque introrſus ſpectanti, rotundis clunibus, femi-
nibus [i] toroſis ac numeroſis, duris vngulis et altis et
concauis rotundiſque, quibus coronae mediocres ſuper-
poſitae [k] ſunt. ſic vniuerſim [l] corpus compoſitum, vt
ſit grande, ſublime, erectum, ab aſpectu quoque agile,
et ex longo, quantum figura permittit, rotundum.
Mores autem laudantur, qui ſunt ex placido concita-
4 ti [m], et ex concitato mitiſſimi. nam hi et ad obſequia
reperiuntur habiles, et ad certaminum [n] labores patien-
tiſſimi. Equus bimus [o] ad vſum domeſticum recte do-
matur; certaminibus autem expleto triennio: ſic ta-
men [p] vt poſt quartum demum annum labori commit-
tatur. Annorum notae cum corpore mutantur. nam
dum bimus et ſex menſium eſt, medii dentes ſuperiores
et inferiores cadunt. cum quartum agit annum [q], iis,
qui canini appellantur, deiectis, alios affert. intra ſe-
5 xtum deinde annum, molares ſuperiores [r] cadunt. ſexto
anno, quos primos mutauit, exaequat. ſeptimo omnes
explentur aequaliter, et ex eo cauatos gerit. nec poſtea
quot annorum ſit, manifeſto comprehendi poteſt. deci-
mo tamen anno tempora cauari incipiunt, et ſupercilia
nonnunquam caneſcere, et dentes prominere. Haec,
quae ad animum et mores corpuſque et aetatem perti-
nent, dixiſſe ſatis habeo. Nunc ſequitur curam recte
et minus valentium demonſtrare.

XXX.

f. *ſubridentibus* Eaed. *ſubrigentibus* Lipſ. *ſatis iunbis* Br.

g. *ſecta* I. B. Br. R. Lipſ.

h. *mollibus* B. Br. R. Goeſ. *molibus* Ienſ. *quae mollibus* Sang. *mollibus atque altis cruribuſque rectis* Br.

i. *foem.* Br. A. Iunt. G. H.

k. *ſuperpoſitae — erectum* om. Reg.

l. *vniuerſum* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H.

m. *concitati* omnes Edd. ante G. om. praeter Goeſ. Sang.

n. Ita pro *certamina laborum* I. B. Br. R. quae *patient.* omittunt cum Lipſ. *certamina laboremque promtiſſimi* Goeſ. Sang.

o. *bimus* om. L. P. *bimus equus* Sang.

p. *ſicut tamen* Br.

q. *annum* omitt. I. B. Br. R.

r. *et inferiores* inſ. Goeſ. Sang. vterque.

XXX. Si ſanis [a] eſt macies, celerius [b] torrefacto
tritico, quam ordeo reficitur. ſed et vini potio danda
eſt, ac deinde paulatim eiuſmodi cibi ſubtrahendi im-
miſtis [c] ordeo furfuribus, dum conſueſcat faba et puro
ordeo ali. Nec minus quotidie corpora pecudum
quam hominum defricanda ſunt: ac ſaepe plus prodeſt
preſſa manu ſubegiſſe terga [d], quam ſi largiſſime [e] cibos
praebeas. Paleae vero equis ſtantibus ſubſternendae.
Multum autem refert robur corporis ac pedum [f] ſerua- 2
re [g]. quod vtrumque cuſtodiemus, ſi idoneis tempori-
bus ad praeſepia, ad aquam, ad exercitationem pecus
duxerimus; curaeque fuerit vt ſtabulentur ſicco loco,
ne humore madeſcant vngulae. quod facile euitabimus,
ſi aut ſtabula roboreis axibus [h] conſtrata, aut diligen-
ter ſubinde emundata [i] fuerit humus, et paleae [k] ſuper-
iectae [l]. Plerumque iumenta [m] morbos concipiunt laſ- 3
ſitudine et aeſtu, nonnunquam et frigore, et cum ſuo
tempore vrinam non fecerint; vel ſi ſudant, et a conci-
tatione confeſtim biberint; vel ſi cum diu ſteterint, ſu-
bito ad curſum extimulata ſunt. Laſſitudini quies re-
medio [n] eſt, ita vt in fauces oleum vel adeps vino mi-
ſta [o] infundatur. frigori fomenta adhibentur, et calefa-
cto oleo lumbi rigantur [p], caputque et ſpina tepenti
adipe vel vino [q] liniuntur. Si vrinam non facit, eadem 4
fere remedia ſunt. nam oleum immiſtum [r] vino ſupra [s]
ilia et renes infunditur: et ſi hoc parum profuit, melle

Cap. XXX. a. *ſatis* L. I. B. Br. R.

b. *torrefacto celerius et* I. B. R. *torref. et celer.* Br.

c. *immixtis hordeo et* I. B. R. *immixtus ordeo et* Br.

d. *equi* inſer. P.

e. *longiſſime* Gr. St. *praebeat* Br. Deinceps verba *Paleae ſubſternendae* ex Sang. addidit Gronou.

f. *pecudum* L. I. B. Br. R.

g. *conſeru.* Goeſ. S.

h. *aſſibus* I. B. Br. R. *aſſeribus* L. et ex coniectura *Sylb. in Ind.*

i. *emendata* R. *fuerint: humus* Br.

k. *palea ſuperiecta* I. B. Br. R. *ſuperiactae* Sang. vterque.

l. *concitati* add. Goeſ.

m. *medicina iumentorum* interſ. P.

n. *remedium* I. B. Br. R.

o. *mixta* Eaed. *infunditur* Br.

p. *et calef. ol. lumbi rig.* ex Goeſ. Sang. addidi.

q. *vncto* L. Goeſ. Sang. vterque.

r. *immixtum* I. B. Br. R.

s. Ita pro *ſuper* Eaed. S.

decocto et ſale collyrium [t] tenue inditur foramini, quo
manat [v] vrina, vel [x] muſca viua, vel thuris mica, vel
de [y] bitumine collyrium inſeritur naturalibus. Haec
eadem remedia adhibentur [z], ſi vrina [a] genitalia decuſ-
5 ſerit. Capitis dolorem indicant lacrymae [b], quae pro-
fluunt, aureſque flaccidae. et ceruix cum capite aggra-
vata, et in terra ſummiſſa. Tum reſcinditur vena,
quae ſub oculo eſt, et os calda fouetur, ciboque abſti-
netur primo [c] die. In [d] poſtero autem potio ieiuno te-
pidae aquae praebetur ac viride gramen, tum vetus foe-
num vel molle ſtramentum [e] ſubſternitur, crepuſculo-
que aqua iterum datur, parumque ordei cum viciali-
bus [f], vt per exiguas potiones [g] cibi ad iuſta perduca-
6 tur [h]. Si equo maxillae dolent, calido aceto fouendae,
et axungia vetere confricandae ſunt, eademque medici-
na tumentibus adhibenda eſt. Si armos laeſerit, aut
ſanguinem demiſerit [i], medio fere in vtroque crure ve-
nae ſoluantur, et thuris polline cum eo qui profluit [k],
ſanguine immiſto, armi linantur [l], et ne plus iuſto exi-
naniatur [m], ſtercus ipſius iumenti fluentibus venis ad-
7 motum faſciis [n] obligetur. Poſtero quoque die ex iiſ-
dem locis [o] ſanguis detrahatur, eodemque [p] modo cu-
retur, ordeoque abſtineatur exiguo foeno dato. Poſt
tri-

t. *collurium* P. *ac ſale* Sang.

v. Ita pro *meat* Goeſ. S. *matu-vina* Br.

x. *vel in que cauina vel* Br. *vel in quae cauina vel* I. B. R. *vel in cauilia* Lipſ.

y. *de* om. I. B. Br. R. *e bitum.* Sang. vterque.

z. *adhibebuntur* Eaed. et Sang.

a. *vrina* om. Eaed. Goeſ. Sang. vterque. deinde *deuſſerint* Br. *de-vſſerit* Ald.

b. *lachrimae* Br. *ſubmiſſa* eadem.

c. *prima* I. B. Br. R. paulo antea *calida* Sang.

d. *Inde poſtero potio* I. B. Br. R. *Inde* etiam Goeſ. *ante* pro *autem* P. Goeſ.

e. *ſtramen: tum* Br.

f. Ita pro *vitiae lib. II. S.* I. B. Br. R. S. In L. et Goeſ. vulgatam ſed noſtrae affinem lectionem eſſe ait Geſner. *vitiae lib. iis* Iunt. Ald. ſec. H. St.

g. Ita pro *exigua portione* Sang. *porcione* Br. *potiones* I. B. R.

h. Ita pro *perducantur* Br. Ald.

i. *dimiſ.* I. B. Br. R.

k. *proflubuit* P. deinde *mixto* I. B. Br. R. *immixto* P.

l. *liniantur* I. B. Br. R.

m. *exanimetur* Br. Sang.

n. *faſceis* I. B. Br. R. Lipſ.

o. *locis* addidi ex Goeſ. Sang.

p. *eodem* I, B, Br. R. *et eodem* Sang.

triduum [q] deinde vſque in diem ſextum porri ſuccus in-
ſtar trium cyathorum miſtus cum olei hemina faucibus
per cornu infundatur. Poſt ſextum diem lente ingredi
cogatur, et cum ambulauerit, in piſcinam demitti [r]
eum conueniet, ita vt natet: ſic paulatim firmioribus
cibis adiutus [s] ad iuſta perducetur. At ſi bilis moleſta 8
eſt iumento, venter intumeſcit, nec emittit ventos. Ma-
nus vncta inſeritur aluo [t], et obſeſſi [v] naturales exitus
adaperiuntur, exemptoque ſtercore poſtea [x] cunila bu-
bula et herba pedicularis [y] cum ſale trita et decocta mel-
li miſcentur, atque ita facta collyria [z] ſubiiciuntur, quae
ventrem mouent, bilemque omnem deducunt. Quidam 9
myrrhae [a] tritae quadrantem cum hemina vini faucibus
infundunt, et anum liquida pice oblinunt [b]. Alii ma-
rina aqua lauant aluum, alii recenti muria. Solent
etiam vermes quaſi [c] lumbrici nocere inteſtinis; quo-
rum ſigna ſunt, ſi iumenta cum dolore crebro volutan-
tur, ſi admouent caput vtero, ſi caudam ſaepius ia-
ctant. Praeſens medicina eſt, ita vt ſupra ſcriptum eſt, 10
inſerere manum, et fimum eximere; deinde aluum
marina aqua vel muria dura lauare, poſtea radicem
capparis [d] tritam cum ſeſtario aceti faucibus infundere,
nam hoc modo praedicta intereunt animalia.

XXXI. Omni autem imbecillo pecori alte ſubſter-nendum eſt, quo mollius [a] cubet [b]. Recens tuſſis celeriter ſanatur, pinſita [c] lente et a valuulis ſeparata minuteque

q. Ita pro *poſtridie* I. B. Br. R. Iunt. L. Sang.
r. *dimitti* I. B. Br. R.
s. *adbibitis* Sang.
t. *ano* L.
v. *obſepti* corr. Heinſ. ad Ouidii A. A. I. 662.
x. *poſita* a. G. *poſita ea* P. *poſita ea cum bubula* Lipſ. *poſtea* Goeſ. S.
y. *paedicularis* A. *praedicularis* Gym. *pediuncularis* Lipſ. *pediuncularis* Sang. vterque.
z. *colyria* A. G. H. St.
a. *murrhae* P. *murre* L.
b. *obliniunt* I. B. Br. R. L. deinceps *recente* Sang. vterque.
c. *in qua* L. G. Sang. *inquam* Pol.
d. *caparis* I. B. Br. R.

Cap. XXXI. a. *molius* R.
b. *Et* interſer. I. B. Br. R.
c. *inſita* L.

nuteque [d] molita. Quae cum ita facta ſunt, ſextarius [e]
aquae calidae in eandem menſuram lentis miſcetur, et
faucibus [f] infunditur; ſimiliſque medicina triduo adhi-
betur, ac viridibus herbis cacuminibuſque arborum re-
creatur aegrotum pecus. Vetus autem tuſſis diſcutitur
porri ſucco trium cyathorum cum olei hemina fauci-
bus [g] infuſo, iiſdemque, vt ſupra monuimus [h], cibis
2 praebitis [i]. Impetigines, et quicquid ſcabies occupat,
aceto et alumine defricantur. Nonnunquam, ſi (haec [k])
permanent, paribus ponderibus permiſtis [l] nitro et ſciſſo
alumine, cum aceto linuntur. Papulae [m] feruentiſſimo
ſole vſque eo ſtrigile raduntur, quoad eliciatur ſanguis.
tum ex aequo [n] miſcentur radices agreſtis hederae [o],
ſulfurque [p] et pix liquida cum alumine. [et [q]] eo medi-
camine [r] praedicta vitia curantur.

XXXII. Intertrigo bis in die ſubluitur [a] aqua calida. Mox decocto ac [b] trito ſale cum adipe defricatur, dum ſanguis [c] emanet. Scabies mortifera huic quadrupedi eſt, niſi celeriter ſuccurritur: quae ſi leuis eſt, inter initia candenti [d] ſub ſole vel cedria [e] vel oleo lentiſci linitur, vel vrticae ſemine et oleo detritis, vel vnguine ce-

d. *minutaque* I. Br.

e. *ſeſtarius* Br. quam formam in fine praeced. capitis omiſit Geſner.

f. *pluribus* Gocſ. *compluribus* Sang.

g. *compluribus* I. B. Br. R. L. *conpluribus* Sang.

h. *nouimus* Br.

i. *praebitis impetigines: et quicquid ſcabies aceto* omiſſo *occupat* I. B. Br. R. Sang.

k. *haec* om. iidem libri.

l. *permixtis* Br. *miſtis* Sang.

m. *Pabulo* I. B. Br. R. Lipſ.

n *equo* B. R.

o. Ita pro *herbae* ex Hipp. ſcripſi.

p. *ſulphurque* I. B, Br. R. *ſulpurque* P.

q. *et* om. I. B. Br. R. S.

r. *medicamento* B. R.

Cap. XXXII. a. *ſoluitur* I. B. Br. R. *in* ante *die* om. Sang. et Bruſch.

b. *agrico ſale* I. B. Br. R.

c. Ita pro *ſaniei vis emanat* I. B. Br. R. Goeſ. Sang. *diem ſanetur* L. *ſaneius* Pol.

d. *candentis ſobolis* I. B. Br. R. *candentis ſobole* L. *candentis ſubſoles* P. *candenti ſole* Sang. teſte Heinſio ad Ouid. Triſt. I. 1. 5. *ſed candentis* ex Sang. Gronou.

e. *caedria* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. H. St. *cedre* P. *cedro* Goeſ. et Sang. teſte Heinſio. Erneſtiana collatio *caedro* annotauit ex Sang.

ceti [f], quod in lancibus ſalitus thynnus remittit. praecipue tamen huic noxae ſalutaris eſt adeps marini vituli. 2
Sed ſi iam inueterauerit [g], vehementioribus opus eſt remediis. propter quod bitumen [h], et ſulfur, et veratrum pici liquidae, axungiaeque veteri commiſta [i] pari pondere incoquuntur, atque ea compoſitione curantur, ita vt prius ſcabies ferro eraſa perluatur vrina. Saepe etiam 3
ſcalpello vſque ad viuum reſecare et amputare ſcabiem profuit, atque ita factis vlceribus mederi liquida pice atque oleo, quae expurgant [k] et replent vulnera aeque [l]. quae cum [m] expleta ſunt, vt celerius cicatricem et pilum ducant, maxime proderit fuligo ex aheno vlceri infricata.

XXXIII. Muſcas quoque vulnera infeſtantes [a] ſummouebimus pice et oleo vel vnguine miſtis [b] et infuſis. caetera erui farina recte curantur. Cicatrices oculorum ieiuna ſaliua et ſale defricatae [c] extenuantur: vel cum foſſili [d] ſale trita ſepiae [e] teſta, vel ſemine agreſtis paſtinacae pinſito, et per linteum ſuper oculos expreſſo.
Omniſque dolor oculorum inunctione ſucci plantaginis 2
cum melle acapno [f], vel ſi id non eſt, vtique thymino [g] celeriter leuatur. Nonnunquam etiam per nares profluuium ſanguinis periculum attulit, idque repreſſum [h] eſt infuſo naribus viridis coriandri ſucco.

XXXIV.

f. Vulgo additum *vel* om. I. B. Br. R. Sang. *cati quod in lacibus* Sang.

g. *inueterauit* I. B. Br. R. Sang.

h. *bitumine et ſulphure et veratro* I. B. Br. R. *ſulpure* P.

i. *commixta* I. B. Br. R. *miſta* Sang.

k. *purgant* Goeſ. *et purgant* S. idem deinde *ducat*.

l. *aquae* I. B. Br. R.

m *quae* om. Goeſ.

Cap. XXXIII. a. *infeſtantis* Br.

b. *miſtis et* om. I. B. Br. R. Sang.

c. *defricata* Ienſ. Br. *defrictae* Goeſ. *defricta* Sang. ſed *defrictae* ex vtroque Sang. Gronou.

d. *fuſili* vulgatum ex Goeſ. Sang. correxit Geſner.

e. *ſaepiae* B. R. *ſepi ac* Lipſ.

f. *attico* a. Geſn. *caprio* Goeſ. *acaprio* Sang. *acapris* ſiue *acapno* Polit.

g. *thymo* I. B. Br. R. deinceps vulgatum *leuatur* ex Sang. correxi.

h. *reprehenſum* Br. I. B. Br. R. Lipſ. *reprenſum* Sang.

XXXIV. Interdum et [a] faſtidio ciborum langueſcit
pecus. Eius remedium eſt genus ſeminis quod git [b] ap-
pellatur. cuius duo cyathi triti diluuntur [c] olei cyathis
tribus et vini ſextario, atque ita faucibus infunduntur.
Et [d] nauſea diſcutitur [e] etiam, ſi caput allii tritum cum
vini hemina ſaepius potandum praebeas. Suppuratio [f]
melius ignea lamina, quam frigido ferramento reſera-
2 tur [g], et expreſſa poſtea linamentis curatur. Eſt etiam
illa peſtifera labes, vt intra paucos dies equae ſubita
macie et deinde morte corripiantur: quod cum accidit,
quaternos ſextarios gari ſingulis per nares infundere vti-
le eſt, ſi minoris formae ſunt: nam ſi maioris, etiam
congios. ea res omnem pituitam per nares elicit, et pe-
cudem expurgat.

XXXV. Rara quidem, ſed et haec [a] eſt equarum
nota [b] rabies, vt cum in aqua imaginem ſuam viderint,
amore inani capiantur, et per hunc oblitae pabuli, tabe
cupidinis [c] intereant. Eius veſaniae [d] ſigna ſunt, cum
per paſcua veluti extimulatae concurſant, ſubinde vt [e]
circumſpicientes requirere [f] ac deſiderare aliquid videan-
tur [g]. Mentis error diſcutitur, ſi deducas [h] ad aquam.
2 Tum demum ſpeculatae [i] deformitatem ſuam, priſti-
nae imaginis abolent [k] memoriam. Haec de vniuerſo
equarum genere ſatis dicta ſunt. Illa proprie praeci-
pienda

Cap. XXXIV. a. *et* om. I. B. Br. R.
b. *gis* L. P.
c. Ita pro *adiunguntur* Goeſ. Sang. deinceps *ſeſtario* Br.
d. D. *et* P. vnde *Sed* coniicit Politianus.
e. *etiam* omitt. I. B. Br. R. Sang. *diſcutitur*, *etiamſi* A. Iunt. G. Gr. H.
f. *ſupporatio* I. B. R. recte Br.
g. *reſecatur* I. B. Br. R. deinde *linim*. Br. *lenimentis* Sang. alter.

Cap. XXXV. a. *haec* om. I. B. Br. R. *haec eaquarium* P. *ea quarum nonnunquam rab.* Lipſ. *eſt* om. Sang.
b. *nota* om. I. B. Br. R. *non* Pol.
c. *cupidis* P.
d. *viaſe ſapie* L.
e. *vt* om. I. B. Br. R.
f. *requirunt* Eaed.
g. *videntur* Eaed.
h. *decidas* Sang.
i. *ſpeculata* Sang.
k. *abolet* Sang.

pienda ſunt iis [l], quibus mularum greges curae eſt ſubmittere.

XXXVI. In educando genere mularum antiquiſſimum eſt diligenter exquirere atque explorare [a] parentem futurae prolis foeminam et marem: quorum ſi alter alteri non eſt idoneus, labat etiam quod ex duobus fingitur. Equam conuenit [b] quadrimam vſque in an- 2
nos decem ampliſſimae atque pulcherrimae formae, membris fortibus, patientiſſimam laboris eligere, vt diſcordantem vtero ſuo generis alieni ſtirpem inſitam facile recipiat ac perferat, et ad foetum [c] non ſolum corporis bona, ſed et ingenium [d] conferat. nam cum difficulter iniecta genitalibus locis animentur ſemina, tum etiam concepta diutius [e] in partum adoleſcunt [f], atque [g] (peracto [h] anno) menſe tertiodecimo vix eduntur [i], natiſque inhaeret plus ſocordiae paternae, quam vigoris materni. Veruntamen (vt [k]) equae dictos in 3
vſus minore cura reperiuntur [l], (ita) maior eſt labor eligendi maris [m]: quoniam ſaepe iudicium probantis fruſtratur [n] experimentum. Multi admiſſarii ſpecie tenus mirabiles peſſimam ſobolem forma vel ſexu progenerant. nam ſiue parui corporis foeminas fingunt [o], ſiue etiam ſpecioſi [p] plures mares, quam foeminae reditum patriſ-

l. *bis* Br.

Cap. XXXVI. a. *explicare* L.
b. Vulgo erat: *in annos decem, quouſque*. Sed I. B. R. Br. *quoniam vſque in annos decem ampl. atque pulch. formae eſt*. Sang. *quamam vſque in annos decem ampl.* Itaque omittit *quouſque* vt et Goeſ. Deinde poſt *formae* vulgo inſertum *ſit* omittit vterque.
c. *ſectam* Lipſ.
d. Ita pro *ingenii* I. B. Br. R. *et* om. Sang. Br.
e. *dilatius* Goeſ. Sang.
f. *adoleſcant* I. B. Br. R.
g. Ita I. B. R. Br. *vtque* P. Vulgo *vt quae*.
h. *peracto anno* om. Goeſ. igitur incluſi.
i. *ordinetur* Lipſ.
k. *vt* om. S. igitur incluſi.
l. *ita* om. P. Sang. igitur incluſi.
m. *magis* P.
n. Ita I. B. R. S. Br. Alii *fruſtretur*. Deinceps vulgo eſt: *mirabiliſſimam ſobolem*.
o. Ita pro *fingant* P. Sang.
p. *ſpecioſo* I. B. R. Goeſ. Sang. Br. Deinceps vulgo *foeminas: reditum*.

patriſfamiliae minuunt [q]. At quidam contemti [r] ab aſpectu pretioſiſſimorum ſeminum feraces ſunt. Nonnunquam aliquis [s] generoſitatem ſuam natis exhibet, ſed hebes in voluptate, rariſſime [t] ſolicitatur ad venerem.
4 Huiuſce [v] ſenſum [x] magiſtri laceſſunt admota generis eiuſdem foemina [y], quoniam ſimilia ſimilibus familiariora fecit natura. Itaque [z] obiectae aſinae cum ſuperiectu eblanditi ſunt, velut incenſum [a] et obcaecatum cupidine, ſubtracta quam petierat, faſtiditae imponunt [b] equae.

XXXVII. Eſt et alterum genus admiſſarii furentis in libidinem, quod niſi aſtu inhibeatur [a], affert gregi perniciem. Nam et ſaepe vinculis abruptis grauidas inquietat, et cum admittitur, ceruicibus dorſiſque foeminarum imprimit morſus. quod ne faciat, pauliſper ad molam vinctus [b] amoris ſaeuitiam labore temperat,
2 et ſic veneri modeſtior admittitur. Nec tamen aliter admittendus eſt etiam clementioris [c] libidinis, quoniam multum refert naturaliter ſopitum pecudis ingenium modica exercitatione [d] concuti atque excitari, vegetioremque factum marem foeminae iniungi, vt tacita quadam

q. *minus vt quidam* Lipſ.

r. *contēti* B. R.

s. Vulgo *aliqui* — *exhibent* — *hebetes ſolicitantur*. Sed *hebeſi* P. L. *aliquis* — *exhibet* — *hebes in* — *ſolicitatur* Sang.

t. *rariſſimi* I. B. R. Br.

v. Vulgo: *Huiuſcemodi mari ſenſim magiſtri ſubadmouere debent*. Sed P. *huius*.

x. *Huiuſcemmodi maribus ſubadmota generis* I. B. R. Br. *Huiuſcemodi magiſter ſubamota generis* Lipſ. *ſenſium* P. *Huiuſce ſenſium magiſtri laceſſunt admota generis* Sang.

y. Ita I. B. Br. R. Sang. pro *feminam*.

z. Vulgo *Ita enim efficitur*, *vt eius obiectu*, *cum mas etiam ſuperiectu eblanditus eſt*. Sed I. B. R Br. Lipſ. S. *Itaque obiectu aſinae cum ſuperiectu eblanditi ſunt* Goeſ. *itaque obiectu aſinam cum ſuperiectu*.

a. Vulgo *incenſus et obcaecatus*. Mecum I. B. R. Lipſ Sang. niſi quod *occaecatum* habent. Bruſch. *incenſum*: *et occaecatam*.

b. Ita pro *imponatur* I. B. R. Sang.

Cap. XXXVII. a. *inhibetur* Br. Sang.

b. *iunctus* Goeſ. et Sang. *vinctis ad maioris ſaeuiciam laborare* L.

c. *claementioris* I. B. Br. R. Deinceps *quom* Br.

d. *excitatione* P. S.

dam vi ſemina ipſa principiis agilioribus figurentur [e].
Mula autem non ſolum ex equa et aſino, ſed ex [f] aſina 3
et equo, itemque onagro et equa generatur. Quidam
vero non diſſimulandi auctores, vt Marcus Varro, et
ante eum Dionyſius ac [g] Mago prodiderunt, mularum
foetus regionibus Africae adeo non prodigioſos haberi,
vt tam familiares ſint incolis partus earum, quam ſunt
nobis equarum. Neque tamen vllum eſt in hoc pecore 4
aut animo aut forma praeſtantius, quam quod ſeminavit [h] aſinus. Poſſet [i] huic aliquatenus comparari [k], quod
progenerat onager, niſi et indomitum, et ſeruitio [l] contumax ſilueſtris [m] more, ſtrigoſum [n] patris praeferret
habitum. Itaque eiuſmodi admiſſarius nepotibus [magis] quam filiis vtilior eſt. nam vbi aſina et onagro [o]
natus admittitur equae, per gradus infracta feritate quicquid ex eo prouenit, paternam formam et modeſtiam,
fortitudinem celeritatemque auitam refert. Qui ex equo 5
et aſina concepti generantur, quamuis a patre nomen
traxerint, quod hinni vocantur, matri per omnia magis ſimiles ſunt. Itaque commodiſſimum eſt aſinum
deſtinare mularum generi ſeminando, cuius, vt dixi,
ſpecies experimento eſt pretioſior [p]. Veruntamen ab 6
aſpectu non aliter probari debet, quam vt ſit ampliſſimi
corporis, ceruice valida, robuſtis ac latis coſtis, pectore muſculoſo et vaſto, feminibus [q] lacertoſis, cruribus
com-

e. *figuretur* R.
f. *ex* om. Goeſ. *et* Sang.
g. P. addit Lipſ.
h. Vulgo *ſeminabit.*
i. Vulgo *Quanquam poſſit.* Sed *quanquam* om. I. B. R. ſed eſt in Bruſch. *ſeminabitur inſinus poſſit huic* Lipſ.
k. *comperari* R. *compari* P.
l. *ſeruire* I. B. Br. R. *ſeruili* L. P. S.
m. Vulgo *ſilueſtri.* L. P. *ſilueſtiis.* Mecum Sangerm.
n. *ſtrigoſumt qua patris* L. P. *ſtrigoſum quam* Sang. Deinceps vulgatum *praeferat* correxi ex I. B. Br. R. A. Iunt.
o. *onager* P.
p. Ita pro *ſpecioſior* Lipſ. Deinceps *Verumtamen* Br.
q. *foeminibus* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G.

compactis, coloris nigri vel maculoſi [r]. nam murinus
cum ſit in aſino vulgaris, tum etiam non optime [s] re-
7 ſpondet in mula. Neque nos vniuerſa quadrupedis ſpe-
cies decipiat [t], ſi qualem probamus, conſpicimus. nam
quemadmodum arietum, quae ſunt in linguis et palatis
maculae, plerumque in velleribus agnorum deprehen-
duntur: ita ſi diſcolores pilos aſinus [v] in palpebris aut
auribus gerit, ſobolem quoque frequenter facit diuerſi
coloris, qui et ipſe, etiam ſi diligentiſſime in admiſſario
exploratus eſt, ſaepe tamen domini ſpem [x] decipit. nam
interdum etiam citra praedicta ſigna diſſimiles ſui mulas
fingit. quod accidere non aliter reor, quam vt auitus
color primordiis [y] ſeminum mixtus reddatur nepotibus.
8 Igitur qualem deſcripſi aſellum, cum eſt a partu [z] ſta-
tim genitus, oportet [a] matri ſtatim ſubtrahi, et igno-
ranti equae ſubiici. Ea [b] optime tenebris fallitur. nam
obſcuro loco partu eius amoto [c], praedictus [d] quaſi ex
ea natus alitur. Cui deinde cum decem diebus inſue-
vit equa, ſemper poſtea deſideranti [e] praebet vbera.
Sic nutritus [f] admiſſarius equas diligere condiſcit. In-
terdum etiam, quamuis materno lacte ſit educatus, pot-
eſt [g] a tenero conuerſatus [h] equis familiariter earum con-
9 ſuetudinem appetere. Sed [i] non oportet minorem [k]
trimo [l] nec maiorem decenni admitti. atque idipſum ſi
concedatur [m], vere fieri conueniet, cum et defecto vi-
ridi

r. *macilis* I. B. Br. R. *magilis* Goeſ. Sang.
s. *optume* P.
t. *decipiet* I. B. Br. R. Deinceps *plerunque* Br. A.
v. *aſinos* B. R.
x. Ita pro *dominum* Goeſ. Sang. Deinceps *mullas* Br.
y. Vulgo *primordii ſeminis miſtu.* I. B. Br. R. Goeſ. S. mecum, niſi quod Br. *primordii.*
z. *eſt proti* I. B. Br. R. *protri* L. P.
a. *oporteat* I. B. Br. R.
b. *ac* Eaedem.
c. *admoto* poſt Victor. *amoto* Br.
d. *eſt* add. P. S.
e. Ita pro *deſtinanti* Goeſ. Sang. *deſtinandi* Br.
f. *nutritur* P.
g. *poteſtate vero* L.
h. *conuerſatur* P. L.
i. *ei* addit L. P. Sang.
k. *minori* L. P. S.
l. Vulgo *quam trimum admitti.* L. S. *trimo mare mitti.* P. *trimo inane mitti.* Correxi e Palladio.
m. *concidatur* P.

ridi pabulo, et largo ordeo [n] firmandus, nonnunquam etiam ſaliuandus [o] erit. Nec tamen tenerae foeminae committetur. nam niſi prius ea marem cognouit [p], adſilientem admiſſarium calcibus proturbat, et iniuria depulſum etiam caeteris equis reddit inimicum. Id ne fiat, degener et vulgaris aſellus admouetur, qui ſollicitet obſequia foeminae: neque is [q] tamen inire ſinitur. ſed, ſi iam eſt equa veneris patiens, confeſtim abacto viliore, pretioſo mari [r] iungitur. Locus eſt ad hos 10
vſus extructus (machinam vocant ruſtici) qui [s] duos parietes aduerſo cliuulo [t] inaedificatos habet [v], et [x] anguſto interuallo ſic inter ſe diſtantes [y], ne foemina conluctari, aut admiſſario aſcendenti auertere ſe poſſit. Aditus eſt ex vtraque parte, ſed ab inferiore clatris munitus: ad quae [z] capiſtrata in [a] imo cliuo conſtituitur equa, vt et prona [b] melius ineuntis ſemina recipiat, et facilem ſui tergoris aſcenſum ab editiore [c] parte minori quadrupedi praebeat. quae cum ex aſino conceptum edidit, partum ſequenti anno vacua nutrit. id enim vtilius eſt, quam quod quidam faciunt, vt et foetam nihilominus admiſſo equo impleant. Annicula mula recte a matre 11
repellitur, et amota montibus aut feris locis paſcitur, vt vngulas duret, ſitque poſtmodum [d] longis itineribus habilis. nam clitellis aptior mulus. illa quidem [e] agilior: ſed vterque ſexus et viam recte graditur, et terram commode proſcindit; niſi ſi [f] pretium quadrupedis rationem

 ruſtici

n. *hordeo* Br.

o. *ſaginandus* I. B. R. *ſalinandus* Br. Deinceps *committentur* Br.

p. *concinit* Goeſ. Sang. *concuit* L. Deinceps *ac vulgaris* Sang.

q. *bis* I. B R. *is* Br.

r. *maris iniungitur* P. *ſubiungitur* Goeſ.

s. *qui* om. I. B. Br. R. S.

t. *cliuolo* Eaedem. *cliuo* Goeſ.

v. *habet* om. I. B. Br. R. S.

x. *qui* Eaedem et Sang.

y. *diſtant* Eaedem, Goeſ. Sang.

z *quod* Eaedem, Goeſ. Sang.

a. *in* addidi ex Goeſ. Sang.

b. *pronam* Ienſ. Br.

c. Ita pro *editiori* I. B. Br. R. Sang.

d. Ita pro *poſtea* I. B. Br. R. L. Sang.

e. *quid* P. *viae* coniecit Vrſinus.

f. *ſi* addidi ex I. B. Br. R. et Sang. teſte Heinſio ad Ouid. I. p. 50.

ruſtici onerat [g], aut campus graui gleba [h] robora boum depoſcit [i].

XXXVIII. Medicinas [a] huius [b] pecoris plerumque iam in aliis generibus edocui: propria tamen quaedam vitia non omittam, quorum remedia ſubſcripſi. Febrienti [c] mulae cruda braſſica datur. Suſpirioſae ſanguis detrahitur, et cum ſextario [d] vini atque olei thuris [e] ſemuncia, marrubii ſuccus inſtar heminae [f] miſtus in-
2 funditur. Suffraginoſae ordeacea farina imponitur, mox ſuppuratio [g] ferro recluſa linamentis [h] curatur: vel gari [i] optimi ſextarius cum libra olei per narem ſiniſtram demittitur [k], admiſceturque huic medicamini trium
3 vel quatuor ouorum albus liquor ſeparatis vitellis. Femina [l] ſecari, et interdum inuri ſolent. Sanguis demiſſus [m] in pedes, ita vt in equis emittitur [n]: vel ſi eſt herba, quam veratrum vocant ruſtici, pro pabulo cedit. Eſt et ὑοσκύαμος [o], cuius ſemen detritum et cum vino datum praedicto vitio medetur. Macies et languor [p] ſubmouetur ſaepius data potione, quae recipit ſemunciam ſulphuris [q] ouumque crudum, et [i] myrrhae [k] pondus denarii. Haec trita [l] vino admiſcentur, atque ita
4 faucibus infunduntur. Sed et tuſſi dolorique ventris eadem

g. Ita pro *oneret* Eaedem.
h. *crebra* L. R. *bouum* Sang.
i. Ita pro *depoſcat* I. B Br. R.
Cap. XXXVIII. a. *Medicina* Ienſ. Br. *Medicinam* B. R.
b. *hii* P. Deinceps *plerunque* Br. Ald.
c. *Equienti* I. B. Br. R. L. Goeſ. S.
d. *ſeſtario* I. B. Br. R.
e. *turis* Eaedem. *marubii* Br.
f. *eminae* Eaedem. *mixtus* Br. eadem *hordeacea*.
g. *ſupporatio* B. R.
h. *linimentis* I. B. Br. R.
i. *cari* P. *ſeſtarius* Br.
k. *dimittitur* I. B. Br. R. *quattuor* Br,
l. *foemina* I. Br. R. A. Iunt. H. G.
m. *dimiſſus* I. B. Br. R.
n. *admittitur* Eaedem.
o. Vulgo *et* deeſt. ὑσκύαμος I. B. R. recte Br. *Et et* ὑοσκύαλλος Sang.
p. *langor* A. Iunt. G.
q. Vulgo *triti furfuris*. Sed *triti* om. I. B. Br. R. Goeſ. Sang. *ſulphuris* I. B. Br. R. Lipſ. *ſulpuris* P. *ſulfuris* A. Iunt. H. G.
i. Vulgo *et tritae myrrhae*. Sed *tritae* om. I. B. Br. R. Goeſ. L. S.
k. *murrhae* P. *murrae* Sang.
l. Ita L. P. Goeſ. S. Vulgo *tria*.

eadem iſta aeque medentur. Ad maciem nulla res tanum quantum Medica poteſt. ea herba viridis celerius [m], nec tarde tamen [n] arida foeni vice ſaginat iumenta: verum modice danda, ne nimio ſanguine ſtranguletur pecus. Laſſae et aeſtuanti [o] mulae adeps [p] in fauces demittitur [q], merumque in os ſuffunditur. Caetera exequemur in mulis ſic [r], vt prioribus huius voluminis partibus tradidimus, quae curam boum [s] equarumque continent.

m. *celerius* addidi ex Sang. Vrſinus ſupplebat in vulgatâ *nec non, tarde tamen.*

n. *tantum* I. B. R. Br.

o. *aeſtiuanti* H.

p. *ad os* I. B. Br. R. *ad eos* P.

q. *dimittitur* I. B. Br. R. deinceps *vinumque* Br.

r. Ita diſiunxit Vrſinus vulgatum *ſicut*.

s. *bouum* R.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE

DE

RE RVSTICA

LIBER SEPTIMVS[a]

CAPVT I.

De minore pecore dicturis[b], P. Siluine, principium
tenebit minor[c] Arcadico vilis hic vulgariſque aſel-
lus, cuius plerique ruſticarum rerum auctores[d] in emen-
dis tuendiſque iumentis praecipuam rationem volunt
eſſe; nec iniuria. Nam etiam[e] eo[f] rure, quod pa-
ſcuo caret, contineri poteſt, exiguo[g] et qualicunque
pabulo contentus. quippe vel foliis ſpiniſque vepraticis[h]
alitur, vel obiecto faſce ſarmentorum[i]. Paleis vero,
quae[k] pene omnibus[l] regionibus abundant[m], etiam
2 gliſcit. Tum imprudentis cuſtodis negligentiam[n] for-
tiſſime

VARIETAS LECTIONIS.

a. *Liber Iunii Moderati Columellae, Rei ruſticae liber VII. veterinarius Medicinalis liber II. de minore pecore, liber VIII. haec continet.* (Octauum vocat computato illo de arboribus) L. Eundem titulum praefert Sang. niſi quod rectius *L. Iuni— Liber octauus* et cet.

Cap. I. b. *dicturis* I. B. Br. R. Sang. alii *dicturus* praeter Geſn.

c. *minora* addit P. S.

d. *authores* A. Iunt. H. *autores* Gr. G.

e. *et iam* I. B. Br. R.

f. *eorum rs* P.

g. *exiguuo* R.

h. Vulgo *vel perticis ſalignis.* In Goeſ. P. eſt *vel praticis.* Mecum Sang. *ſalignis* omitt. etiam I. B. Br. R.

i. *ſtramentorum* I. B. Br. R. Sang.

k. Ita pro *quibus* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

l. Ita pro *omnes regioues* iidem libri.

m. *habundant* R.

n. Vulgo *negligentia.* P. *negligentiam quae fortiſſime.* Sed etiam Bruſch. recte *negligentiam* cum Ald.

tiſſime ſuſtinet: plagarum et penuriae tolerantiſſimus:
propter quae tardius deficit, quam vllum aliud armen-
tum. nam laboris et famis maxime patiens, raro mor-
bis afficitur. Huius animalis tam exiguae tutelae plu-
rima et neceſſaria opera ſupra portionem reſpondent,
cum [o] et facilem terram qualis in Baetica totaque Li-
bye [p], (ſit) leuibus aratris proſcindat, et non minima [q]
pondera vehiculo trahat. Saepe etiam, vt celeberri- 3
mus poeta memorat, *tardi coſtas agitator aſelli vilibus
aut onerat pomis, lapidemque reuertens incuſum aut* [r]
atrae maſſam picis vrbe reportat. Iam vero molarum
et conficiendi frumenti pene ſolennis eſt huius pecoris
labor. Quare omne rus tanquam maxime neceſſarium
inſtrumentum [s] deſiderat aſellum, qui, vt dixi, plera-
que vtenſilia et vehere in vrbem, et reportare collo vel
dorſo commode poteſt. Qualis autem ſpecies eius vel
cura probatiſſima ſit, ſuperiore libro, cum de pretioſo
praeciperetur, ſatis dictum eſt.

II. Poſt [a] maiores quadrupedes ouilli pecoris ſecun-
da ratio eſt, quae prima ſit, ſi ad vtilitatis magnitudi-
nem referas. Nam id praecipue nos contra frigoris
violentiam protegit, corporibuſque noſtris liberaliora
praebet velamina [b]. Tum et iam caſei lactiſque [c] abun-
dantia non ſolum agreſtes ſaturat, ſed etiam elegantium
menſas iucundis et numeroſis dapibus exornat. Qui- 2
buſdam vero nationibus frumenti expertibus victum

o. Ita pro *tum* I. B. Br. R. Sang. Geſner.

p. *lybia* I. B. *libya* Br. *Lybiae* H. G. *libreri* P. Deinceps *ſic levibus* I. B. Br. R. *ſit* omitt. P. S. igitur incluſi. ſed ex Sang. *ſi* poſuit Gronou.

q. *minima pondera* Goeſ. Sang. Sed Br. etiam *minima.* Itaque vulgatam *nimio pondere vehicula* correxi.

r. ante Victor. erat *incuſſum,* ille vero *incurſum* dedit.

s. *inſtrumentum* addidi ex I. B. Br. R. Lipſ. Goeſ. S. *aſſellum* Br. Ald. deinde *euehere* Sang.

Cap. II. a. *Poſt quadrupedis ouili* I. B. Br. R. *Poſt huius quadrupedis* Sang.

b. *vellamina* R. *velaminatur. Etiam* P.

c. *latiſque habundantia* R.

commodat, ex quo Nomadum Getarumque [d] plurimi
γαλακτοπόται [e] dicuntur. Igitur id pecus, quamuis
molliſſimum ſit, vt ait prudentiſſime Celſus, valetudi-
nis [f] tutiſſimae eſt, minimeque peſtilentia [g] laborat. Ve-
rum [h] tamen eligendum eſt ad naturam loci: quod ſem-
per obſeruari non ſolum in hoc, ſed etiam in tota ruris
diſciplina Virgilius [i] praecipit, cum ait: *Nec vero ter-*
3 *rae ferre omnes omnia poſſunt.* Pinguis et campeſtris
ſitus proceras oues tolerat; gracilis et collinus [k] quadra-
tas; ſilueſtris et montoſus exiguas: pratis planiſque no-
valibus tectum pecus commodiſſime paſcitur. Idque
non ſolum generibus, ſed etiam coloribus plurimum
refert. Generis eximii [l], Calabras Apulaſque [m] et Mi-
leſias [n] noſtri exiſtimabant, earumque optimas Tarenti-
nas. Nunc Gallicae pretioſiores [o] habentur, earumque
praecipue [p] Altinates. Item [q] quae circa Parmam et
4 Mutinam Macris ſtabulantur campis. Color albus cum
ſit optimus, tum etiam eſt vtiliſſimus, quod ex eo [r]
plurimi fiunt, neque hic ex alio. Sunt etiam ſuapte
natura pretio commendabiles [s] pullus atque fuſcus, quos
praebent [t] in Italia Pollentia, in Baetica Corduba. Nec
minus Aſia rutilos [v], quos vocant erythraeos [x]. Sed
et alias varietates in hoc pecoris [y] genere docuit vſus ex-
primere. nam cum in municipium Gaditanum ex vici-
no

d. *Cetarumque* P.
e. *γαλακτοπῶται galactopotae* I. B. Br. R. L. ΓΑΑΚΟΠΩΤΑΙ Polit.
f. *valitud.* I. B. Br. R.
g. *peſtilentiae* P.
h. *Veruntamen* I. B. Br. R. A. Iunt. H.
i. *Vergilius* P. Gr. G.
k. *colinus* Br. A. Gym.
l. Vulgo *eximii Mileſias* Goeſ. *eximii et Mileſias.* I. B. Br. R. om. *Mileſias.*
m. *Appulaſque* cum Aldina ſeqq. Mecum Sang.
n. Vulgo *Mileſias Calabras Appulaſque noſtri.* I. B. Br. R. *Calabras Apulaſque milites noſtri.* Noſtra lectio plane etiam Sang.
o. *precioſ.* Ienſ. Br. *praecioſ.* B. R.
p. *praecipuae* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G.
q. *Itemque* P. *Itaque* I. B. Br. R.
r. *hoc* P. S.
s. *commendabilis* I. B. Br. R.
t. *praebet* Sang.
v. *rutillos* A.
x. Ita ſcripſi ex Pol. S. pro *ἐρυθρούς*. Lipſ. omiſit verba *quos voc. erythr.* I. B. R. habent *ἐρυθροὺς eritbreos.* Polit. *ἐρυθραιως erythracos* Br. *vocat.*
y. *pecudis* Sang.

no Africae miri coloris ſilueſtres ac feri arietes, ſicut aliae beſtiae, munerariis deportarentur, M. Columella patruus meus acris vir ingenii, atque illuſtris agricola, quoſdam mercatus in agros tranſtulit, et manſuefactos tectis ouibus admiſit. Eae primum hirtos [z], ſed pater- 5
ni coloris agnos ediderunt, qui deinde et ipſi Tarentinis ouibus impoſiti, tenuioris velleris arietes progeneraverunt. Ex his rurſus quicquid conceptum eſt, maternam mollitiem [a], paternum et auitum retulit colorem. Hoc modo Columella dicebat, qualemcunque ſpeciem, quae fuerit in beſtiis, per nepotum gradus mitigata feritate rediiſſe. Sed ad propoſitum reuertar. Ergo 6
duo genera ſunt ouilli [b] pecoris, molle et hirſutum. Sed in vtroque vel emendo plura communia, quaedam tamen ſunt propria generoſi, quae obſeruari conueniat. Communia in emendis gregibus fere illa. Si [i] candor lanae maxime placet, nunquam niſi [c] candidiſſimos mares legeris: quoniam ex albo ſaepe fuſcus editur partus; ex [d] erythraeo [e] vel pullo nunquam generatur [f] albus.

III. Itaque non ſolum ea ratio eſt probandi arietis, ſi vellere candido veſtitur, ſed etiam ſi palatum atque lingua concolor lanae eſt. nam cum hae [a] corporis partes nigrae aut maculoſae ſunt, pulla vel etiam varia naſcitur proles; idque inter caetera eximie talibus numeris ſignificauit [b] idem qui ſupra: *Illum autem, quamuis aries ſit candidus ipſe, nigra ſubeſt vdo tantum cui lin-*

 gua

z. *ortos* I. B. R. Goeſ. Br. Deinceps *progenerarunt* Br.

a. *molliciem* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G. Deinceps *rettulit* Br. eadem *qualencunque*. Deinceps *Sed* ante *ad* vulgo deeſt. Ex Sang. *Et ad* effecit Abr. Gronou.

b. *ouili* I. B. Br. R. Sangerm.

c. *nunquam non* B. R. vnde revocauit Geſner. omiſſum antea *non*. Ex Goeſ. Sang. dedi *niſi*. Br. *candiſſimos*.

d. *ex* om. L. P. S.

e. *erythreo* R.

f. *genetur* Ienſ. Br. *generetur* B. R.

Cap. III. a. *eae* Sang. Deinceps *eximia* H.

b. Ita Br. et Sang. *ſignificauit. idemque qui ſupra* Ald. Gymn. H. quam lectionem cum Vrſino correxit Geſner.

gua palato, reiice[c], *ne maculis infuſcet vellera pullis*
2 *naſcentum*[d]. Vna eademque ratio eſt in erythraeis et
nigris arietibus, quorum ſimiliter, vt iam dixi, neutra
pars eſſe debet diſcolor lanae, multoque minus ipſa
vniuerſitas tergoris maculis variet. ideo niſi lanatas[e]
oues emi non oportet, quo melius vnitas coloris appa-
reat: quae niſi praecipua eſt in arietibus, paternae[f] no-
3 tae plerumque natis inhaerent[g]. Habitus autem maxi-
me probatur, cum eſt altus atque procerus, ventre pro-
miſſo atque lanato, cauda longiſſima, denſique velle-
ris[h], fronte lata, teſtibus amplis, intortis cornibus:
non quia magis hic ſit vtilis, (nam eſt melior mutilus
aries) ſed quia minime nocent intorta potius, quam ſur-
recta[i] et patula cornua. quibuſdam[k] tamen[l] regioni-
bus, vbi caeli ſtatus vuidus ventoſuſque eſt, capros et
arietes optauerimus vel ampliſſimis cornibus, quod[m]
ea porrecta altaque maximam partem capitis a tempe-
4 ſtate defendant. Itaque ſi plerumque eſt atrocior
hiems[n], hoc genus eligemus: ſi clementior, mutilum
probabimus marem: quoniam eſt illud incommodum
in cornuto, quod cum ſentiat ſe velut quodam natura-
li[o] telo capitis armatum, frequenter in pugnam procur-
rit, et fit in foeminas quoque procacior. nam riualem
(quamuis ſolus admiſſurae non ſufficit) violentiſſime per-
ſequitur[p], nec ab alio tempeſtiue[q] patitur iniri[r] gre-
5 gem, niſi cum eſt fatigatus libidine. Mutilus autem,
cum ſe tanquam exarmatum intelligat, nec ad rixam
prom-

c. *reice* L.
d. *naſcentium* P.
e. *lauatas* L.
f. *paternae* om. L. deinceps *ple-runque* Br. A.
g. *inhaeret* Br. Ienſ.
h. *in* addit P.
i. *ſubrecta* L. Goeſ. Sang.
k. *quibus* L. P.
l. *tamen* om. I. B. Br. R.
m. *quae tam profecto (pronecto* B. *prefecto* L.) *altoque* I. B. Br. R. L. Sang.
n. *hyems* Br. A. *hiemis* Goeſ. L. *plerunque* Ald. Deinceps *claementior* Br.
o. *naturae loco* Edd. primae. Ex Goeſ. Sang. correxit Geſner. Deinceps *procatior* Br.
p. *proſeq:* I. B. Br. R.
q. Ita pro *tempeſtiuum* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.
r. *inire* I. B. Br. *inira* R.

promptus [s] eſt, et in venere mitior. Itaque capri vel arietis [t] petulci ſaeuitiam paſtores hac aſtutia repellunt. Menſurae pedalis robuſtam tabulam configunt aculeis, et aduerſam fronti cornibus religant. ea res ferum prohibet a rixa, quoniam ſtimulatum ſuo ictu ipſum ſe ſauciat. Epicharmus autem Syracuſanus, qui pecudum 6
medicinas diligentiſſime conſcripſit, affirmat pugnacem arietem mitigari terebra ſecundum auriculas foratis cornibus, qua curuantur in flexum [v]. Eius quadrupedis aetas ad progenerandum optima eſt trima: nec tamen inhabilis vſque in annos octo. Foemina poſt bimatum maritari debet, iuueniſque habetur quinquennis: fatiſcit poſt annum ſeptimum. Igitur, vt dixi, mercaberis [x] 7
oueis intonſas [y]: variam canamque [z] improbabis, quod ſit incerti coloris. Maiorem trima dente minacem ſterilem repudiabis. eliges bimam vaſti corporis, ceruice [a] prolixi villi, nec aſperi, lanoſi et ampli vteri. nam vitandus eſt glaber et exiguus. Atque haec fere commu- 8
nia ſunt [b] in comparandis ouibus [c]. illa etiam tuendis [d]: humilia facere ſtabula, ſed in longitudinem potius, quam in latitudinem porrecta [e], vt ſimul et [f] hieme calida ſint, nec anguſtiae foetus oblidant [g]. ea poni debent contra medium diem: namque id pecus, quamuis ex omnibus animalibus ſit [h] veſtitiſſimum, frigoris tamen impatientiſſimum eſt, nec minus aeſtiui pauoris. itaque cohors [i] clauſa

s. *promptus, et eſt* I. B. Br. R. Sang.

t. *arietes* P. deinceps *reppellunt* Br. poſtea *ea res ferrum* Br. *ſautiat* Eadem.

v. Ita pro *flexu* L. Goeſ. Sang. et Bruſch. quae etiam *quia* habet.

x. *mercaris* L. P.

y. *intonſis* P. *ouis* Br.

z. Vulgo *et canam comam.* P. S. *conamque.*

a. *torui et prolixi villi* I. B. Br. R. *cerui et* P. *cornu et* L. *cerui et prolixi villi* Sang. Codex Caeſenas et Vaticani.

b. *ſunt. In* I. B. R. Br.

c. *ouibus illa* I. B. R. Br.

d. *tuenda* I. B. R. Br.

e. *prouecta* I. B. Br. R. *profectu* L.

f. *et* ex I. B. Br. R. et Sang. reſtitui. *hyeme* Br. A. *in yieme* L.

g. *obligant* Ienſ. Br. L. Deinceps *nanque* Br. A.

h. *ſit* ex Goeſ. S. addidi.

i. *chors* G. Sang.

clauſa ſublimi macerie [k] praeponi [l] veſtibulo debet, vt
ſit in eam tutus exitus aeſtiuandi [m]. deturque opera, ne
quis humor conſiſtat [n], vt ſemper quam aridiſſimis [o] fili-
cibus vel culmis ſtabula conſtrata ſint, quo purius [p] et
9 mollius [q] iucubent foetae. (Sint quala [r] mundiſſima,)
neque [s] earum valetudo, quae praecipue cuſtodienda
eſt, infeſtetur vligine. Omnia autem pecudi larga
praebenda ſunt alimenta. Nam vel exiguus numerus,
cum pabulo ſatiatur [t], plus domino reddit, quam maxi-
mus grex, ſi ſenſerit [v] penuriam. Sequeris [x] autem
noualia non ſolum herbida, ſed quae plerumque vidua
ſunt ſpinis; vtamur [y] enim ſaepius auctoritate diuini
carminis: *Si tibi lanitium curae* [z] *eſt, primum aſpera*
10 *ſilua* [a] *lappaeque tribulique abſint;* quoniam ea res, vt
ait idem, ſcabras oues reddit, *cum tonſis illotus* [b] *ad-
haeſit* [c] *ſudor, et hirſuti ſecuerunt corpora vepres:* tum [d]
etiam quotidie minuitur lanae fructus [e], quae quanto
prolixior in pecore concreſcit, tanto magis obnoxia [f]
eſt rubis, quibus velut hamis inuncata [g] paſcentium ter-
goribus auellitur. Molle vero pecus etiam velamen [h],
quo protegitur, amittit, atque id non paruo ſumtu re-
11 paratur [i]. Inter auctores fere conſtat [k], primum eſſe
admiſ-

k. *materie* I. B. Br. R. L.
l. *preponi* B. R L.
m. *aeſtuandi* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.
n. Ita pro *ſubſiſtat* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.
o. *ardiſſimis* L.
p. *pluribus* Br. *plenius* L.
q. *molius* B. R.
r. *quola* Goeſ. Sang. *caula* margo Gr. St. *Sint q. mund.* omittit L. igitur incluſi.
s. Ita pro *nequa* I. B. Br. R.
t. *patiatur* Goeſ.
v. *ſentit* I. B. Br. R.
x. *ſequaris* corr. Vrſinus. Deinceps *plerunque* Br. Ald.
y. Ita I. B. Br. R Goeſ. Sang. *Vtamurque ſaepius* poſt Ald. reliquae praeter Geſn. *mutamus enim* L.
z. *cura* I. B. R. S. *curam* Br.
a. *ſylua* A. Iunt. H. Gr. G. deinceps *ouis* Br.
b. *inlutus* I. B. Br. R. L. S. *illutus* Goeſ.
c. *chirſuti* I. B. R. Iunt. Ald. ſecunda H. G. *hyrſutis* L.
d. Ita pro *cum* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G. Gr.
e. Ita pro *lana* Goeſ. S.
f. *obnoxium* I. B. Br. R. L.
g. *inuncatria paſc. ter. euellitur* L. *a.* ante *paſcent.* omiſi cum Goeſ. Sang.
h. *vellamen* R.
i. *requiritur* L. *ſumptu* Br. A.
k. *conſtitit* I. B. Br. R. Sang.

admiſſurae [l] tempus vernum Parilibus [m], ſi ſit ouis ma-
tura; ſin vero foeta, circa Iulium menſem. Prius ta-
men haud dubie probabilius, vt meſſem vindemia [n],
fructum deinde vineaticum foetura pecoris excipiat, et
totius autumni pabulo ſatiatus agnus ante moeſtitiam fri-
gorum atque hiemis ieiunium confirmetur. Nam me-
lior eſt autumnalis verno, ſicut ait veriſſime Celſus,
quia [p] magis ad rem pertinet, vt ante aeſtiuum quam
hibernum ſolſtitium conualeſcat: ſoluſque ex omnibus
bruma commode [q] naſcitur. Ac [r] ſi res exigit, vt plu- 12
rimi mares progenerandi ſint, Ariſtoteles vir callidiſſi-
mus rerum naturae praecipit [s] admiſſurae tempore ob-
ſeruare ſiccis diebus halitus ſeptemtrionales, vt [t] contra
ventum gregem paſcamus, et eum ſpectans admittatur
pecus: at [v] ſi foeminae generandae ſunt, auſtrinos fla-
tus captare, vt eadem ratione matrices ineantur. Nam
illud, quod priore libro docuimus, vt admiſſarii dexter [x]
vel etiam ſiniſter vinculo teſticulus obligetur, in magnis
gregibus operoſum eſt. Poſt foeturam deinde longin- 13
quae regionis [y] opilio [z] fere omnem ſobolem [a] paſtioni
reſeruat: ſuburbanae [villicus [b] enim] teneros agnos,
dum adhuc herbae ſunt expertes, lanio tradit [c], quo-
niam et paruo ſumptu deuehuntur, et iis [d] ſubmotis,
fructus lactis ex matribus non minor [e] percipitur. Sub-
mitti tamen etiam in vicinia vrbis quintum quem-
que

l. *adm. tempus* om. L. P. Sang.

m. *paribus ſit. ſit eius natura ſincera, feta* L. *paribus* etiam P.

n. *vindemiam* I. B. Br. R. S. teſte Heinſ. ad Ouid. met. 3. 729. deinceps *aucłumni* Br. et *aucłumnalis.*

p. *qui* P.

q. *comate* L.

r. *At* Iunt.

s. *praecepit* I. B. Br. R. Sang.

t. *et* Br.

v. *ac* Br. deinceps *gener. erunt* P. Sang.

x. *deſter* Br.

y. Vulgo *paſcua petiturus* additur, quae verba omitt. I. B. Br. R. L. et Sang.

z. *vpilio* P. *villicus* deinceps addunt Br. L. P. Sang. ſine dubio etiam I. B. R.

a. *ſuboiem paſtione reſeruat* P. *reſeruat* etiam S. Vulgo *reſeruet.*

b. *villicus enim* om. I. B. Br. R. L. Sang. igitur incluſi.

c. *tradet* I. B. Br. R.

d. *his* Eaedem et S. *ſummotis* et deinceps *ſummitti* Br. A.

e. *minor* om. Goeſ. Sang.

que [f] oportebit. nam vernaculum pecus peregrino longe
14 eſt vtilius: nec committi debet, vt [g] totus grex effoetus [h] ſenectute dominum deſtituat: cum praeſertim boni paſtoris vel prima cura ſit annis omnibus in demortuarum vitioſarumque ouium locum itidem vel etiam plura capita ſubſtituere: quoniam ſaepe frigorum atque hiemis ſaeuitia paſtorem decipit, et eas [i] oues interimit, quas ille tempore autumni ratus adhuc eſſe [k] tolerabiles,
15 non ſubmouerat. quo magis etiam propter hos caſus, niſi quae [l] validiſſima non comprehendatur hieme [m], nouaque progenie repleatur numerus. quod qui faciet, ſeruare debebit, ne minori quadrimae, neue ei [n], quae exceſſit annos octo, prolem ſubmittat. neutra [o] enim aetas ad educandum eſt idonea: tum etiam quod ex vetere materia naſcitur, plerumque congeneratum parentis ſenium [p] refert. nam vel ſterile vel imbecillum eſt.
16 Partus vero incientis [q] pecoris non ſecus, quam obſtetricum more cuſtodiri debet. neque enim aliter hoc animal quam muliebris ſexus enititur, ſaepiuſque etiam quando eſt omnis rationis ignarum, laborat in partu. quare veterinariae medicinae prudens eſſe debet pecoris magiſter, vt, ſi res exigat, vel integrum conceptum, cum tranſuerſus haeret locis genitalibus, extrahat, vel ferro diuiſum citra matris perniciem partibus [r] educat,
17 quod Graeci vocant ἐμβρυȣλκεῖν [s]. Agnus autem, cum

f. Vulgo *quandoque*. P. L. *quicunque*. Goeſ. *quintum quemque*. Sang. *quantum quemque*. ſed veram ex Sang. poſuit Gronou.

g. *vt* om. P.

h. *effectus* Ienſ. Br. *effetus* B. R. *affectus* L.

i. *hyemis — et ex eo vis interemit* I. B. Br. R. *et ex e. ovis* Goeſ. *et ex eo vix* Lipſ.

k. *eſſem* P. *ſummouerat* Br. A.

l. *niſi quae validiſſimo: et non* I. B. Br. R. Sang. *niſi quo validiſſima non* L. Vulgo erat *niſi validiſſima, quae non.* ipſam noſtram lectionem ex Sang. notauit Gronou.

m. *hyemi* I. B. Br. R.

n. *eique* I. B. R.

o. *ne vltera* L. deinceps *plerunque* Br. A.

p. *ſeniminum* P.

q. Vulgo *incipientis*. Deinceps *mulieribus* I. B. Br. R. Poſtea vulgo *quanto*.

r. Vulgo *partum* I. B. Br. R. L. *partibus ducat.* Goeſ. Sang. *partibus educat.*

s. *ἐμβρυγακος* I. B. Br. R. *ἐμβρύȣ ἄκος* cum Ald. aliae, et

cum eſt editus, erigi debet, atque vberibus admoueri, tum [t] etiam [v] eius diductum os preſſis humectare papillis, vt condiſcat maternum trahere alimentum. ſed prius quam hoc fiat, exiguum lactis emulgendum [x] eſt, quod paſtores coloſtram [y] vocant: ea niſi aliquatenus emittitur, nocet agno: qui [z] biduo quo natus eſt [a], cum matre claudatur [b], vt et [c] ea partum ſuum [d] foueat, et ille matrem agnoſcere condiſcat. Mox deinde quamdiu [e] 18
non laſciuit, obſcuro et calido ſepto cuſtodiatur. poſtea luxuriantem virgea cum comparibus area claudi oportebit, ne velut puerili nimia exultatione maceſcat: cauendumque [f] eſt, vt tenerior ſeparetur a validioribus, quia robuſtus angit imbecillum. ſatiſque [g] eſt mane prius 19
quam grex procedat in paſcua; deinde etiam crepuſculo redeuntibus ſaturis ouibus admiſcere agnos. qui dum firmi eſſe coeperint [h], paſcendi ſunt intra ſtabulum cytiſo [i], vel medica, tum etiam furfuribus, aut, ſi permittat annona, farina ordei vel erui: deinde, vbi conualuerint [k], circa meridiem pratis aut noualibus [l] villae continuis [m] matres admouendae ſunt, et a ſepto [n] emittendi agni, vt condiſcant [o] foris paſci [p]. De genere 20
pabuli

Sang. Veſtigia huius lectionis ſunt etiam in Lipſ. *ἐμβρυυακεῖν* Goeſ. P. vnde Polit. coniecit *ἐμβρυυλκεῖν* probatum etiam a Victor. in Emend.

t. *cum* P.

v. *etiam* om. I. B. Br. R. Goeſ. Sang. *deductum* Br.

x. *emulgendus* P. S. Paulo antea *lactis* ex Sang. addidi.

y. *colaſtram* P. S.

z. *qui ino biduo* Goeſ. *monidno* L. *quimo biduo* Sang. teſte Heinſio, vnde *primo* conieceram. Sed *qui mox* ex Sang. ponit Gronou.

a. *eſt* om. I. B. Br. R. S.

b. Ita pro *clauditur* Eaedem cum Sang.

c. *vt ei partum* I. B. Br. R. *ea* om. etiam P. Sang.

d. *ſuum mox deinde* omiſſis reliquis I. B. Br. R. Sang.

e. *quandiu* Br. Ald. deinceps *ſepte* Br. *maceſſat* Eadem.

f. *cauendum eſt* Br. deinceps *robuſtius* Gymn.

g. *ſtatiſque eſt* P. *Statimque etiam* I. B. Br. R. *ſtatimque eſt* L.

h. *coeperunt* I. B. Br. R. deinde vulgo *qui cum.*

i. *cythiſo* plerique edd. cum Ald. *cytiſo* om. P.

k. *conualuerit* I. B. R. Br.

l. *naualibus* P.

m. *continuis* L. I. B. R. *contiguis* cum Ald. reliquae. Goeſ. et Arond. apud Waſſ. ad Sall. Catil. c. 21. p. 71.

n. *ſemittendi* I. B. Br. R. L. Sang.

o. *condiſcat* H. Ald. ſecunda.

p. *paſci de* I. B. Br. R.

pabuli [q] iam et ante diximus, vt [r] nunc eorum, quae
omiſſa ſunt, meminerimus [s], iucundiſſimas herbas eſſe,
quae aratro proſciſſis aruis naſcantur; deinde quae pra-
tis vligine carentibus; paluſtres ſilueſtreſque minime
idoneas haberi. nec tamen vlla ſunt tam blanda pabula,
aut etiam paſcua, quorum gratia non exoleſcat [t] vſu
continuo, niſi pecudum faſtidio paſtor occurrerit prae-
bito ſale, quod velut [v] ad pabuli condimentum per
aeſtatem canalibus ligneis impoſitum, cum e paſtu red-
ierint [x] oues, lambunt, atque eo ſapore cupidinem bi-
21 bendi paſcendique concipiunt. At contra penuriae
hiemis ſuccurritur obiectis intra tectum per praeſepia
cibis. aluntur autem commodiſſime repoſitis vlmeis vel
ex fraxino [y] frondibus, vel autumnali foeno, quod cor-
dum vocatur. nam id mollius et ob hoc iucundius eſt,
22 quam maturum. Cytiſo [z] quoque et ſatiua vicia [a] pul-
cherrime paſcuntur. neceſſariae [b] tamen, vbi caetera [c]
defecerunt, etiam ex leguminibus paleae. nam per ſe
ordeum [d], vel freſa cum [ſuis [e] valuulis] faba [vel [f]] ci-
cercula ſumptuoſior eſt, quam vt ſuburbanis regionibus
ſalubri [g] pretio [h] poſſit praeberi: ſed ſicubi vilitas [i] per-
23 mittit [k], haud dubie [l] ſunt optima. De temporibus
autem

q. *pabuli. Nam et* Eaedem. *An et* L. Pol. *etiam ante diximus* Goeſ. *iam et ante* Sang. Vulgo *vt et ante*.

r. Ita pro *et* L. P. Sang.

s. *meminimus* I. B. Br. R. Deinceps *paluſtris ſilueſtriſque* Br.

t. *excoleſcat* P. Deinceps *faſtigio* Br.

v. *vel atque ac pabuli* L. Goeſ. Polit.

x. *redierunt* I. B. R. *redieret* Br. deinceps *hyemis* Br. A.

y. *fragine* L. *auctumnali* deinceps Br.

z. *cythiſo* Ald. et pleraeque reliquae. *Cytiſſum* P. *cythiſum* Goeſ. S.

a. *vitia* I. B. Br. R.

b. *neceſſario* Eaedem.

c. *caetereae* Commel. errore.

d. *hordeum* Eaedem hic et alibi.

e. *ſuis valuulis* om. I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang. igitur incluſi.

f. *vel* om. I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

g. Ita pro *exiguo* I. B. Br. R. L. Sang.

h. *precio* I. B. Br. *praecio* R. *potio* L. P. Sang.

i. *cubilitas* L. P. *ſi iubilitas* Goeſ. *vtilitas* G. Vulgo deeſt *ſicubi* et legitur *ſi*.

k. *mittit* I. B. Br. R.

l. *dubium eſt* Eaedem. *eſt* etiam Goeſ. Sang.

autem paſcendi, et ad [m] aquam ducendi per aeſtatem
non aliter ſentio, quam vt prodidit Maro [n]: *Luciferi
primo cum ſidere* [o] *frigida rura carpamus, dum mane
nouum, dum gramina canent, et ros in tenera pecori
gratiſſimus herba. Inde vbi quarta ſitim caeli collegerit
hora, ad puteos, aut* [p] *alta greges ad ſtagna* perduca-
mus, medioque die, vt idem, ad vallem, *ſicubi magna
Iouis antiquo* [q] *robore quercus ingenteis tendit ramos,
aut ſicubi nigrum ilicibus* [r] *crebris ſacra* [s] *nemus accu-
bat vmbra.* Rurſus deinde iam mitigato [t] vapore com- 24
pellamus [v] ad [x] aquam [y]. et iterum ad [z] paſcua [a] produ-
camus. *Solis ad occaſum, cum frigidus aera veſper
temperat, et ſaltus* [b] *reficit iam roſcida* [c] *luna.* Sed ob-
ſeruandum eſt ſidus [d] aeſtatis per emerſum Caniculae,
vt ante meridiem grex in occidentem ſpectans agatur,
et in eam partem progrediatur, poſt meridiem in orien-
tem. ſiquidem plurimum refert, vt ne [e] paſcentium ca-
pita ſint aduerſa [f] ſoli, qui plerumque nocet animalibus
oriente praedicto ſidere. Hieme et vere matutinis tem- 25
poribus intra ſepta contineantur, dum dies aruis gelici-
dia detrahat. nam pruinoſa [iis diebus [g]] herba pecudi
graue-

m. *ad* om. P. *et aq. duc. per aeſtatem* L.

n. *Marro* P.

o *ſydera* praeter Comel. Steph. et Geſn. omnes.

p. *ad* I. B. Br. R. *et ad* L. *aut ad* Sang.

q. *antiqua* I. B. Br. R. deinceps *ingentis* Br.

r. *illicibus* A. Iunt. R. H.

s. *atra* I. B. Br. R. Goeſ. S. *arta* L.

t. *mitigatae* H.

v *compellamur* P. I. Br. *compellamus* Goeſ. B. R. *compellantur* Ald. et reliq

x. *ad* def. P. I. S.

y. Vulgo addita verba *Etiam per aeſtatem id faciendum*, vbi I. B. Br. R. S. *eſt* addunt, a Geſnero incluſa omiſi.

z. *ad* omitt. P.

a. *pabulum producamus* I. B Br. R. *pabula producamus* Goeſ. *in pabula producamus* S *pabulo producamus* L. Polit. *producendum* Ald.

b. *ſaltus* omiſſ. P S.

c. Ita pro *roſida* Goeſ. I. B. Br. R. S.

d. *ſydus* I. B. Br. R.

e. *ne* I. B. Br. R. Goeſ. Geſn. aliae cum Ald. *vt.* Sang. *ne vt.*

f. Hoc pro *obuerſa* reſtitui ex I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang. Deinceps *plerunque* Br. Ald. poſtea *hyeme* Br. Ald.

g. *iis diebus* om. I. B. Br. R. Sang.

grauedinem [h] creat, ventremque proluit. quare etiam frigidis humidiſque temporibus anni ſemel [tantum [i]] ei poteſtas aquae facienda eſt. Tum qui ſequitur gregem circumſpectus ac vigilans (id quod omnibus et omnium quadrupedum cuſtodibus praecipitur) magna clementia
26 moderetur. idemque [k] propior quia ſilent, et in agendis [l] recipiendiſque ouibus adclamatione ac baculo minetur: nec vnquam telum [m] emittat in eas: neque ab his longius recedat: nec aut recubet [n], aut conſidat. nam niſi procedit: ſtare debet, quandoquidem [o] cuſtodis officium ſublimem celſiſſimamque oculorum veluti ſpeculam deſiderat, vt neque tardiores et [p] grauidas, dum cunctantur [q], neque agiles et foetas, dum procurrunt, ſeparari [r] a caeteris ſinat; ne fur, aut beſtia hallucinantem [s] paſtorem decipiat. Sed haec communia fere ſunt in omni pecore ouillo [t]. nunc quae ſunt generoſi propria dicemus.

IV. Graecum pecus, quod plerique Tarentinum vocant, niſi cum domini praeſentia eſt, vix expedit haberi: ſiqnidem et curam et cibum maiorem deſiderat. nam cum ſit vniuerſum genus lanigerum caeteris pecudibus mollius, tum ex omnibus Tarentinum eſt molliſſimum, quod nullam domini aut magiſtrorum ineptiam [a] ſuſtinet, multoque minus auaritiam; nec aeſtus, nec

h. *grandem* L. *glaudinem* P. *glandiginem* Sang.

i. *tantum* om. I. B. Br. R. Sang. Igitur incluſi.

k. Vulgo erat *idemque duci propior quam domino.* Sed in Pol. et Sang. eſt *Idem.* Deinde *duci* omittunt I. B. Br. R. Lipſ. Sang. Poſtea pro verbis *quam domino* habent I. B. Br. R. *quia ſilent.* Polit. *quae ſilent, etiam ag.* Lipſ. *quae ſilent et inducendis recip.* Sang. *propiorque ſilent et iam in agendis.*

l. Ita I, B. R. Pol. Sang. Vulgo *cogendis.*

m. *taelum* I. B. Br. *tellum* R.

n. *recanet* L.

o. Vulgo erat: *quoniam grex quidem.* Sed I. B. Br. R. Sang. omitt. *grex.*

p. *et* om. iidem libri.

q. *cunctatur* lenſ. Br.

r. *ſeperari* R. *ſeparare* P. deinceps *beſtias* Br.

s. *halucinantem* I. B. Br. *halucinentem* R.

t. *ouilo* B. R. *ouili* L.

Cap. IV. a. Ita pro *inertiam* I. B. Br. R. L. Goeſ.

nec frigoris patiens. Raro foris, plerumque domi ali- 2
tur, et eſt auidiſſimum cibi; cui [b] ſi quid [c] detrahitur
fraude villici, clades ſequitur gregem. Singula capita
per hiemem [d] recte paſcuntur ad praeſepia tribus ordei
vel freſae cum ſuis valuulis fabae, aut cicerculae qua-
tuor [e] ſextariis, ita [f] vt et aridam frondem praebeat,
aut ſiccam vel viridem medicam cytiſumue [g], tum etiam
cordi foeni [h] ſeptena pondo, aut leguminum paleas ad- 3
fatim [i]. Minimus in agnis vendundis in hac pecude,
nec vllus lactis reditus [k] haberi poteſt. nam et qui ſub-
moueri [l] debent, pauciſſimos poſt dies quam editi ſunt,
immaturi fere mactantur; orbaeque natis ſuis matres [m]
alienae ſoboli praebent vbera. quippe ſinguli anni binis
nutricibus ſubmittuntur, nec quicquam ſubtrahi ſubmiſ-
ſis [n] expedit, quo ſaturior lactis agnus [o] celeriter confir-
metur, et parta nutrici conſociata minus laboret in edu-
catione foetus ſui. quam ob cauſam diligenti cura ſer-
vandum eſt, vt et [p] ſuis quotidie matribus et alienis non
amantibus agni ſubrumentur. Plures autem in eiuſmo- 4
di gregibus, quam in hirtis [q] maſculos enutrire oportet [r].
nam prius quam foeminas inire poſſint mares caſtrati,
cum bimatum expleuerint [s], enecantur [t], et pelles eo-
rum propter pulchritudinem lanae maiore pretio quam
alia vellera mercantibus traduntur. Liberis autem cam-
pis et omni ſurculo ruboque vacantibus ouem Graecam
paſcere meminerimus, ne, vt ſupra dixi, et lana car-

patur

b. *auariciam*, deinceps *plerunque* Br.

c. *cum detrahitur* I. B. R. *cui detrah.* Br. poſt *ſi* ex Goeſ. et Sang. *quid* inſerui.

d. *hyemem* Br. A.

e. *quattuor* Br.

f. *aut aridam* I. B. Br. R. *ita* om. etiam Goeſ. Sang.

g. *cythiſumue* B. R A. Iunt. H. G. Gr. St. *cytiſſimum* P.

h. *feni* A. H.

i. *affatim* B. R.

k. *redditus* L. et ſaepe alibi.

l. *ſummoneri* Br. A.

m. *matres* om. I. B Br. R. deinceps *ſummittuntur* Ald.

n. *ſummiſſis* Br. A.

o. *agnus* om. I. B. Br. R. Sang.

p. *eſt in* I. B. Br. R.

q. *hircis* Eaedem.

r. *opret* Ienſ.

s. *expleuerunt* I. B. Br. R.

t. *enarantur* L.

5 patur et tegumen [v]. Nec tamen ea minus ſedulam cu-
ram foris, quia non quotidie procedit in paſcua, ſed
maiorem [x] domeſticam poſtulat. nam ſaepius detegen-
da [y] et refrigeranda eſt: ſaepius eius lana diducenda [z],
vinoque et oleo inſuccanda, nonnunquam etiam tota
eſt eluenda, ſi diei permittit apricitas: idque ter anno
fieri ſat eſt. ſtabula vero frequenter euerrenda et pur-
ganda, humorque omnis vrinae deuerrendus [a] eſt, qui
commodiſſime ſiccatur perforatis tabulis, quibus ouilia
6 conſternuntur [b], vt grex ſupercubet. Nec tantum [c]
coeno [d] aut ſtercore, ſed exitioſis quoque ſerpentibus
tecta liberentur: quod vt fiat, *Diſce et odoratam [e] ſta-
bulis incendere cedrum [f], galbaneoque [g] agitare graues
nidore chelydros [h]. Saepe ſub immotis praeſepibus aut
mala tactu vipera delituit, caelumque exterrita fugit:
aut tecto aſſuetus coluber.* Quare, vt idem iubet, *ca-
pe [i] ſaxa manu, cape robora paſtor, tollentemque [k] mi-
nas, et ſibila colla tumentem deiice [l].* vel ne iſtud cum
periculo facere neceſſe ſit, muliebres [m] capillos, aut
ceruina ſaepius vre cornua: quorum odor maxime non
7 patitur ſtabulis praedictam peſtem conſiſtere. Tonſu-
rae certum tempus anni per omnes regiones ſeruari non
poteſt: quoniam [n] nec vbique tarde, nec celeriter aeſtas
ingruit: et eſt modus optimus conſiderare [o] tempeſtates,
quibus ouis neque frigus, ſi lanam detraxeris, neque
aeſtum,

v. *tegumenta* I. B. Br. R.

x. *maioris* P.

y. *detergenda* I. B. Br. R. et aliae. *detegenda* ex Lipſ. dedit Geſner.

z. *deducenda* I. B. Br. R. Goeſ. et Sang. teſte etiam Heinſio ad Ouidii Metam. IV. 311.

a. *diuerrendus* cum Victor. Geſn. *eſt* om. Sang.

b. *conſtruuntur* I. B. Br. R.

c. *tamen* Eaedem.

d. *ceno* Eaedem. *caeno* H. Ald.

e. *odoratum* Pol. *ordeatum* L.

f. *caedrum* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G. Gr.

g. *Chalbaneoque* I. B. Br. R. *Ghalbaneoque* Pol.

h. *celydros* I. B. Br. R. *colidros* L.

i. *cape ſaxa manu* om. Goeſ. Pol. S.

k. *Tolentemque* I. B. R.

l. *Deiice* om. Goeſ. Pol. S.

m. *mulieribus* Br. *muliebris capillus* P.

n. *quom* Br.

o. *conſyderare* A. Iunt. St.

aeſtum, ſi nondum detonderis[p], ſentiat, Verum ea
quandoque[q] detonſa fuerit, vngi debet tali medicami-
ne. ſuccus[r] excocti lupini, veteriſque vini fex[s], et
amurca pari menſura miſcentur, eoque liquamine tonſa
ouis imbuitur, atque vbi[t] per triduum delibuto tergore 8
medicamina[v] perbiberit, quarto die, ſi eſt vicinia ma-
ris, ad littus[x] deducta merſatur: ſi minus[y], caeleſtis
aqua ſub dio ſalibus in hunc vſum durata paulum deco-
quitur, eaque grex perluitur. hoc modo[z] curatum pe-
cus toto[a] anno ſcabrum fieri non poſſe Celſus affirmat:
nec dubium eſt, quin etiam ob eam rem lana[b] mollior
atque prolixior renaſcatur.

V. Et quoniam recenſuimus[a] cultum curamque re-
cte valentium, nunc quemadmodum vitiis aut morbo
laborantibus ſubueniendum ſit, praecipiemus: quan-
quam pars haec exordii pene tota iam exhauſta[b] eſt[c],
cum de medicina maioris pecoris priore libro diſputare-
mus. quia[d] cum ſit fere eadem corporis[e] natura mino-
rum maiorumque quadrupedum, paucae paruaeque
morborum et remediorum differentiae poſſunt inueniri:
quae tamen quantulaecunque ſint[f], non omittentur[g]
a nobis. Si aegrotat vniuerſum pecus, vt et ante prae- 2

p. *det odoris* P.

q. Ita pro *quandocunque* I. B. Br. R. L. deinceps *vngui* Br.

r. *ſucus excoleti* P. *exoleti* L.

s. *faex* I. B. Br. R.

t. *vbique* Eaedem.

v. *media ſudabunt*, *quarto* Eaedem. *media peruiuit* P. *media peribit* L.

x. *litus* I. B. R. Iunt. H. Ald. ſec.

y. *ea et guſtis aqua ſubſidio* L. P. *ſubſidio* etiam Goeſ. *ſi minus, caeleſtis aqua ſubſidio* Sang. vnde vulgo additum poſt *minus* omiſi; paulo poſt *paullum* ex Br. Ald. correxi.

z. *modum* P.

a. *toto* addidi ex I. B. Br. R. A. Iunt. H. Goeſ. S.

b. *quoque* vulgo interſertum omiſi cum Goeſ. Sang.

Cap. V. a. *cenſuimus* I. B. Br. R.

b. *ex cauſa* P.

c. Ita pro *ſit* I. B. Br. R. S.

d. *qua* P.

e. Ita pro *corporum* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

f. *ſunt* I. B. Br. R.

g. *obmittuntur* Eaedem. *obmittentur* A. Iunt. H. G. Polit.

cepimus, et nunc, quia [h] remur eſſe maxime ſalutare [i],
iterum adſeueramus, in hoc caſu [k], quod eſt remedium
praeſentiſſimum [l], pabula mutemus et aquationes, to-
tiuſque [m] regionis alium quaeramus ſtatum caeli, cure-
muſque, ſi ex calore et aeſtu concepta peſtis inuaſit, vt
3 opaca rura: ſi [n] inuaſit frigore, vt eligantur aprica. ſed
modice ac ſine feſtinatione perſequi [o] pecus oportebit,
ne imbecillitas eius longis itineribus aggrauetur: nec [p]
tamen in totum pigre ac ſegniter agere. nam quemad-
modum feſſas morbo pecudes vehementer agitare et
extendere non conuenit, ita conducit mediocriter exer-
cere, et quaſi torpentes excitare, nec pati veterno con-
ſeneſcere atque extingui. cum deinde [q] grex ad locum
4 fuerit perductus, in lacinias colonis [r] diſtribuatur. nam
particulatim facilius quam vniuerſus conualeſcit, ſiue
quia ipſius morbi [s] halitus minor eſt in [t] exiguo numero,
ſeu quia expeditius cura maior adhibetur paucioribus.
Haec ergo et reliqua, ne nunc eadem repetamus, quae
ſuperiore exordio percenſuimus, obſeruare debemus, ſi
5 vniuerſae laborabunt: illa [v], ſi ſingulae. Oues frequen-
tius, quam vllum [x] aliud animal infeſtantur ſcabie;
quae fere naſcitur, ſicut noſter memorat poeta, *Cum
frigidus imber altius ad viuum perſedit, et horrida ca-
no bruma gelu.* vel poſt tonſuram [y], ſi remedium prae-
dicti medicaminis non adhibeas, ſi [z] aeſtiuum ſudorem
mari vel flumine non abluas, ſi tonſum gregem patia-
ris

h. *quaeremus* I. B. Br. R. *queri-
mus* L. *quia remur* S. Vulgo *quod
remur.*

i. *ſalutare. Iterum* I. B. R. *Item*
L.

k. *quia* S. (*quod eſt reme. prae-
ſentiſſimum*) includit H.

l. *praeſentis ſummum* P. L. *prae-
ſens et ſummum* I. B. R. Br.

m. Ita pro *aquationes totius re-
gionis et alium* ex Sang. Gronou.
Etiam I. B. Br. R. omittunt *et.*

n. *ſinuaſit* Goeſ.

o. *proſequi* P. L. S.

p. *Non* I. B. R. Br. deinceps
torpentis Br.

q. *dehinc* I. B. R. Br.

r. *coloniis* Goeſ. S.

s. *alitus* I. B. R. Br.

t. *ex* I. B. R. Br.

v. *illas in* I. B. R. *illas in ſin-
gulis* L.

x. *nullum* Pol.

y. *tonſuras* I. B. R. Br.

z. *ea* inſ. Goeſ. S. *ſi extiuum*
L.

ris [a] ſilueſtribus rubis ac ſpinis ſauciari [b], ſi ſtabulo vta-
ris, in quo mulae aut equi aut aſini [c] ſteterunt; praeci-
pue tamen exiguitas cibi maciem, macies autem ſca-
biem facit. haec vbi coepit irrepere, ſic intelligitur: vi- 6
tioſum locum pecudes aut morſu ſcalpunt, aut cornu
vel vngula tundunt, aut arbori adfricant, parietibuſ-
ve [d] detergent: quod vbi aliquam facientem videris,
comprehendere oportebit, et lanam [e] diducere: nam
ſubeſt aſpera cutis, et velut quaedam porrigo [f]. cui pri-
mo quoque tempore occurrendum eſt, ne totam proge-
niem coinquinet, ſi [i] quidem celeriter cum et alia pe-
cora, tum praecipue oues contagione vexentur. ſunt 7
autem complura medicamina, quae idcirco [k] enumera-
bimus [l], non quia cunctis vti [m] neceſſe ſit, ſed quo-
niam [n] nonnullis regionibus quaedam reperiri nequeunt,
ex pluribus aliquod inuentum remedio ſit. Facit autem
commode primum ea compoſitio, quam paulo ante de-
monſtrauimus, ſi ad fecem [o] et amurcam, ſuccumque
decocti lupini miſceas portione aequa detritum album
elleborum [p]. poteſt etiam ſcabriciem tollere ſuccus viri- 8
dis cicutae: quae verno tempore, cum iam caulem nec
adhuc ſemina facit: deciſa contunditur [q], atque expreſ-
ſus humor eius fictili vaſe reconditur, duabus vrnis li-
quoris admiſto [r] ſalis torridi ſemodio. quod vbi factum
eſt, oblitum vas in ſterquilinio defoditur, ac toto anno
fimi vapore concoctum mox promitur, tepefactumque

 medi-

a. *patiaris: ſi* I. B. R. Br.

b. *ſauciaris: ſtabulo* I. B. R. Br.

c. *aſinae* I. B. R. Br.

d. *parietibus vel* Pol. S.

e. *lana rudi ducere* I. B. Br. R. L. *lana rudi deiicere* Mſ. Heinſ. ad Ouid. met. 4, 314.

f. *at porigo* Anonymus adſcripſerat in marg. Reg. *porrigo* Goeſ. Vulgo *prurigo*.

i. *Sed quidam* I. B. R. *Sed quidem* Br. *ſi quidem* Goeſ. S. Vulgo *et quidem*.

k. *iccirco* I. B. Br. R. A. Iunt. H.

l. *enarrabimus* I. B. Br. R. *ennumerabimus* H.

m. *vt* I. B. R. Br.

n. *quia* I. B. Br. R. *quid* S.

o. *faecem* I. B. R. Br.

p. *eleborum* I. B. Br. R. *helleboreos* Goeſ. S.

q. *contonditur* R.

r. *admixto* I. B. R.

medicamentum illinitur [s] ſcabrae parti, quae tamen
9 prius aſpera teſta defricta [t] vel pumice redulceratur. ei-
dem remedio eſt amurca duabus [v] partibus decocta:
item vetus hominis vrina teſtis candentibus inuſta. qui
dam [x] tamen hanc [y] ipſam ſubiectis ignibus quinta parte
minuunt, admiſcentque pari menſura ſuccum viridis ci-
cutae: deinde figularis [z] triti et picis liquidae [a], et fricti
10 ſalis ſingulos ſextarios infundunt. facit etiam ſulfuris [b]
triti et picis liquidae modus aequalis igne lento coctus [c].
ſed Georgicum carmen affirmat, nullam eſſe praeſtan-
tiorem medicinam, *Quam-ſi quis ferro potuit reſcinde-
re ſummum vlceris os: alitur vitium, viuitque tegendo.*
Itaque reſerandum eſt, et vt [d] caetera vulnera medica-
mentis curandum [e]. Subiicit deinde aeque prudenter,
febricitantibus ouibus de talo vel inter duas vngulas ſan-
guinem emitti [f] oportere: nam plurimum id quidem [g]
profuit incenſos aeſtus auertere, et inter ima ferire pe-
11 *dis ſalientem ſanguine venam.* Nos etiam ſub oculis et
de auribus ſanguinem detrahimus. Claui [h] quoque du-
pliciter infeſtant [i] ouem, ſiue [k] cum ſubluuies atque in-
tertrigo in ipſo diſcrimine vngulae naſcitur: ſeu cum
idem locus tuberculum habet, cuius media fere parte
canino ſimilis extat pilus, eique ſubeſt vermiculus [l].
Sublu-

s. Vulgo *linitur*. Sang. *inlinitur*. Deinceps *tamen* inter *quae* et *prius* addidi ex Goeſ. S.

t. Ita pro *teſta vel pumice defricta* I. B Br. R. Goeſ. Sang. niſi quod *dulceratur* Sang.

v. *duobus* P.

x. *quadam* P.

y. *haec ipſa* I. B. Br. R. *hac ipſa* P.

z. *ſingularis triti* I. B. Br. R. Goeſ. *figularis triti* ex Sang. Erneſti, ſed *ſingularis triti* Gronou.

a. *liquaminis: ſingulos fricti ſalis ſext.* I. B. Br. R. *et picis eius liquaminis, et ſingulos fricti ſalis* Goeſ. *et picis eius liquaminis ſingulos fricti ſalis* ex Sang. Erneſti, ſed *liquaminis fricti ſolis ſext.* I. Gronou.

b. *ſulphuris* I. B. Br. R. H.

c. Ita pro *coactus* I. B. Br. R. L. Goeſ. S.

d. Ita pro *et vlcera med. c.* Geſn. *vt cetera vlcera* Goeſ. *vt cetera vulnera* Sang. *et vlcera vulnera* Pol.

e. *curandum ſubiicit. Deinde* I. B. Br. R.

f. *mitti* Goeſ. Sang. *mitti oportet* I. B. Br. R. idque ex Sang. refert Erneſti.

g. *quod* P.

h. *Clodi* Goeſ. Sang. *Cladi* Pol.

i. *infeſtato* P.

k. *ſeu* P.

l. *mermiculus* P.

Subluuies, et intertrigo pice [per [m] ſe] liquida, vel alu- 12
mine et ſulfure atque aceto miſtis litae [n] curentur, vel
auſtero [o] punico malo, prius quam grana faciat, cum
alumine pinſito, ſuperfuſoque aceto vel aeris rubigine [p]
infriata [q], vel combuſta galla cum auſtero vino leuiga-
ta, et ſuperpoſita [r]. Tuberculum, cui ſubeſt vermicu- 13
lus [s], ferro quam cautiſſime [t] circumſecari oportet, ne,
dum amputatur, etiam, quod infra eſt, animal vulne-
remus [v]: id enim cum ſauciatur, venenatam ſaniem
mittit, qua [x] reſperſum vulnus ita inſanabile facit, vt
totus pes [y] amputandus ſit: ſed [z] cum tuberculum dili-
genter circumcideris, candens ſeuum [a] vulneri per ar-
dentem tedam [b] inſtillato. Ouem pulmonariam ſimili- 14
ter vt ſuem curari conuenit, inſerta per auriculam,
quam veterinarii conſiliginem vocant: de ea iam dixi-
mus, cum maioris pecoris medicinam tradidimus [c]. ſed
is morbus aeſtate plerumque concipitur, ſi defuit aqua,
propter quod vaporibus omni quadrupedi largius biben-
di poteſtas danda [d] eſt. Celſo placet, ſi eſt in pulmo- 15
nibus vitium, acris aceti tantum dare, quantum ouis
ſuſtinere poſſit: vel humanae veteris vrinae tepefactae
trium heminarum [e] inſtar per ſiniſtram narem cornicu-
lo infundere, atque axungiae ſextantem [f] faucibus inſe-
rere. Eſt etiam inſanabilis ſacer ignis, quam puſulam [g] 16
vocant paſtores: ea niſi compeſcitur intra primam pe-

 cudem,

m. *per ſe* om. I. B. Br. R. igi-tur incluſi. Deinceps *ſulphure — mixtis* Br.

n. *rite* ante Geſn. *lite* P. Goeſ. *litae* Sang. Deinceps vulgo *eruen-tur*.

o. *tero* P. *auſtero* Goeſ. Sang. Vulgo *tenero*.

p. Ita pro *aerugine* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.

q. *infricata* Goeſ. S.

r. *mixta* I. B. Br. R. *inlita* Goeſ. Sang. *inita* Lipſ.

s. *mermiculus* P.

t. *acutiſſime* Commel.

v. *vlneremus* Ienſ.

x. *quae repreſſum* I. B. Br. R. *res preſſum* L. Sang.

y. *per* I. B. Br. R.

z. Ita pro *et* Goeſ. Sang.

a. *ſaeuum* I. B. R. G.

b. *taedam* I. B. Br. R. G.

c. *tradimus* I. B. Br. R. *tradere-mus* Sang. Deinceps *plerunque* Br. Ald.

d. *data* I. B. R. recte Br.

e. *eminarum* Eaedem.

f. *ſeſtantem* Eaed.

g. *punſulam* Goeſ. *pubiculam* Sang.

cudem, quae tali malo correpta eſt, vniuerſum gregem
contagione proſternit: ſiquidem [h] nec medicamentorum
nec ferri remedia patitur. nam pene ad omnem tactum
excandeſcit: ſola tamen [i] fomenta non aſpernatur lactis
caprini, quod infuſum tantum [k] valet, vt eblandiatur [l]
igneam ſaeuitiam, differens magis occidionem gregis,
17 quam prohibens. Sed Aegyptiae [m] gentis auctor [n] me-
morabilis Bolus [o] Mendeſius, cuius commenta, quae
appellantur [p] Graece χειρόκμητα [q], ſub nomine De-
mocriti falſo produntur, cenſet propter hanc peſtem [r]
ſaepius ac [rr] diligenter ouium terga perſpicere, vt ſi for-
te ſit in aliqua tale vitium deprehenſum, confeſtim ſcro-
bem defodiamus in limine ſtabuli, et viuam pecudem,
quae fuerit puſuloſa [s], reſupinam obruamus, patia-
murque ſuper [ss] obrutam meare [t] totum gregem, quod
18 eo facto morbus propulſetur. Bilis aeſtiuo tempore
non minima [v] pernicies potione depellitur humanae ve-
teris vrinae, quae ipſa remedio eſt etiam pecori arcua-
to [x]. At ſi moleſta pituita eſt, cunelae [y] bubulae, vel
nepetae [z] ſylueſtris ſurculi [a] lana inuoluti naribus inſe-
runtur, verſanturque donec ſternuat [b] ouis. Fracta pe-
cudum

h. *ſic quidem nec* I. B. Br. R. L. *ſi quidem nec* Goeſ. Sang. *ſic quidem quod* aliae cum Ald. praeter Geſner.

i. Vulgo interſertum *ea* omiſi cum Sang.

k. *tactus valet* L. P. Sang.. *tantum velet* Ald Gymn.

l. Ita vulgatum *et blandiatur* correxit Geſner. *eblanditur* Sang. ſed rectam inde refert Gronou.

m. *Egyptiae* Heru.

n. *auctorem memorabis* neſcio vnde poſuit Geſner.

o. Ante Geſnerum *Dolus.* R. *Medenſius.*

p. *appellent* Br.

q. Vulgo *ὑπομνήματα* Goeſ. *ειροχειμητα* Sang. *χειροχειμητα.*

r. *peſtem* addidi ex Goeſ. Sang.

rr. *ac* om. I. B. Br. R. *adligantur* L.

s. *puſiloſa* I. B. Br. R. *puſilloſa* Goeſ. S. *puſulloſa* L.

ss. *ſub* I. B. Br. R. *ſuperobrutam* iunct. Heru.

t. *meare* I. B. Br. R. L. Goeſ. et Sang. teſte etiam Heinſio. *Meiere* cum Aldina reliquae.

v. *nimia* P.

x. *arquato* Goeſ. S.

y. *cunulae* Heru.

z. *neptae* R.

a. *ſurculi nep. ſilu.* Br. *ſurculi nepete ſylueſtris* Sang. *ſurculi* om. Goeſ.

b. Vulgo *ſternutet.* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G. et Sang. teſte Heinſio mecum *ſternuat.*

cudum non aliter quam hominum crura [c] ſanantur, in-
voluta lanis oleo atque vino inſuccatis [d], et mox circum-
datis ferulis conligata. Eſt etiam grauis pernicies her- 19
bae ſanguinariae, quam ſi paſta eſt ouis, toto ventre
diſtenditur, contrahiturque, et ſpumam [e] quandam te-
nuem tetri odoris expuit [f]. Celeriter ſanguinem mitti
oportet ſub cauda in ea parte [g] quae proxima eſt cluni-
bus, nec minus in labro ſuperiore vena ſoluenda eſt.
Suſpirio [h] laborantibus auriculae ferro reſcindendae,
mutandaeque regiones; quod in omnibus morbis ac pe-
ſtibus fieri debere cenſemus. Agnis quoque ſuccurren- 20
dum eſt vel febricitantibus, vel aegritudine alia affe-
ctis [i]. qui vbi morbo laborant, admitti ad matres non
debent, ne in eas perniciem tranſferant. itaque ſepara-
tim [k] mulgendae ſunt oues, et caeleſtis aqua pari men-
ſura lacti miſcenda eſt, atque ea potio febricitantibus
danda. multi lacte caprino iiſdem medentur, quod per
corniculum infunditur faucibus. Eſt etiam [l] mentigo, 21
quam paſtores oſtiginem [m] vocant, mortifera [n] lactenti-
bus. ea plerumque [o] fit, ſi per [p] imprudentiam [q] paſto-
ris emiſſi agni vel etiam hedi [r] roſcidas [s] herbas depaue-
rint [t], quod minime committi oportet. Sed cum id [v]
factum eſt, velut ignis ſacer os atque labra foedis vlce-
ribus obſidet. Remedio ſunt hyſſopus [x] et ſal aequis 22
ponderibus contrita. nam ea miſtura [y] palatum, atque
lin-

c. *eura* L.
d. *infucatis* R. *inſucatis* Goeſ. L. deinceps *circundatis* Br. A.
e. *ſpumat quaedam tenui* P.
f. *expernit* L. P. Goeſ. S.
g. *ea quae parte* Br.
h. Vulgo *ſuſpirioſe*. R. *Suſpirioſae*. P. *Suſpiriore*.
i. *defectis* P. et Sang. teſte Heinſio ad Ouidii Faſt. III. 674. *infectis* L.
k. *ſi mulg.* I. B. Br. R. L. *ſeparatis mulg.* Goeſ.
l. *autem* P.
m. *oſtigenem* I. B. Br. R. Gr.
n. *montifera* Br.
o. *plerunque* Br. A.
p. *per* om. P.
q. *prudentiam* P.
r. *baedi* I. B. Br. R. Goeſ. Vulgo *boedi*.
s. Ita I. B. R. Goeſ. S. *roſidas* Br. et reliq.
t. *depauerunt* I. B. Br. R.
v. *infectum* Eaedem. *infactum* P.
x. *byſopus* I. B. Br. R. *byſopum* P. *yſopum* L. *byſſopum* Sang. idem *obſident* paulo antea, teſte Gronouio.
y. *mixtura* I. B. Br. R.

lingua [z], totumque os perfricatur [a]. mox vlcera lauantur aceto, et tunc pice liquida cum adipe ſuilla perliuuntur [b]. Quibuſdam placet rubiginis aeneae [c] tertiam partem duabus veteris axungiae portionibus commiſcere, tepefactoque vti medicamine. Non nulli folia cupreſſi [d] trita miſcent aquae, et ita perluunt vlcera atque palatum. Caſtrationis autem ratio iam tradita eſt. neque enim alia in agnis, quam in maiore quadrupede ſeruatur.

VI. Et quoniam de ouiario [a] ſatis dictum eſt, ad caprinum pecus nunc reuertar. Id autem genus dumeta potius, quam campeſtrem ſitum deſiderat: aſperiſque etiam locis ac ſilueſtribus optime paſcitur. Nam nec rubos auerſatur, nec vepribus [b] offenditur, et arbuſculis frutetiſque maxime gaudet. ea ſunt arbutus [c], atque alaternus [d] cytiſuſque [e] agreſtis, nec minus ilignei querneique frutices [f], qui in altitudinem non proſilie-
2 runt [g]. Caper, cui ſub maxillis binae verruculae [h] collo dependent, optimus habetur, ampliſſimi corporis, cruribus craſſis [i], plena et breui ceruice, flaccidis et praegrauantibus [k] auribus, exiguo capite, [nigro] denſoque [l], et nitido atque longiſſimo pilo. nam et ipſe tondetur [m] *vſum in caſtrorum ac miſeris velamina* [n] *nautis.*
3 Eſt autem menſium ſeptem ſatis habilis ad progenerandum

z. *linguam* Eaed. A. Iunt. G.
a. *perforatur* Lipſ.
b. *perlininntur* I. B. Br. R. paulo ante vulgatum *ſuillo* ex Sang. correxi.
c. Ita pro *aeruginis* I. B. Br. R. L. Sang.
d. *cupreſſina miſcent* I. B. Br. *crupreſcina* R. *cumpreſſurita* Pol.

Cap. VI. a. *ouiarico* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. H.
b. *febribus* L. P. deinceps *fruteſtiſque* Sang.
c. *arbuſtus* I. B. Br. R.
d. *alternus* Br. Lipſ.
e. *cythiſuſque* praeter Commel, et Geſn. omnes.
f. *fructices* R.
g. Ita pro *proſiliunt* I. B. R. Goeſ. Sang.
h. *veruculae* B. R.
i. *craſis* L. P.
k. *praegrauantis* L. P.
l. *denſo* I. B. Br. R. paulo antea *nigro* om. Sang. igitur incluſi.
m. *tundetur* I. B. Br. A. G. Gr.
n. *velamine* R.

dum [o]: quoniam immodicus [p] libidinis, dum adhuc
vberibus [q] alitur, matrem ſtupro ſuperuenit, et ideo
ante ſex annos celeriter [r] conſeneſcit, quod immatura
veneris cupidine primis pueritiae temporibus exhauſtus
eſt. itaque quinquennis partum idoneus habetur foemi-
nis implendis. Capella praecipue probatur ſimillima [s] 4
hirco, quem deſcripſimus [t], ſi etiam eſt vberis maximi
et lactis abundantiſſimi. Hanc pecudem mutilam [v] pa-
rabimus quieto caeli ſtatu: nam [x] procelloſo atque im-
brifero cornuta ſemper. Nam et omni regione maritos
gregum mutilos [y] eſſe oportebit: quoniam [z] cornuti fe-
re pernicioſi [a] ſunt propter petulantiam. Sed numerum 5
huius generis maiorem, quam centum capitum [b] ſub
vno clauſo non expedit habere, cum lanigerae mille
pariter commode ſtabulentur. Atque vbi caprae pri-
mum comparantur, melius eſt vnum gregem totum [c],
quam ex pluribus particulatim mercari, vt nec in pa-
ſtione ſeparatim laciniae diducantur [d], et in caprili ma-
iore concordia quietae [e] conſiſtant. Huic pecudi nocet
aeſtus, ſed magis frigus, et praecipue foetae, quia [f]
gelicidio hiemis conceptum vitiat. Nec tamen [g] ea ſo-
la creant [h] abortus [i], ſed etiam glans cum citra ſatieta-
tem data eſt. itaque niſi poteſt affatim praeberi, non
eſt gregi permittenda. Tempus admiſſurae per autu- 6
mnum

o. Ita pro *procreandum* Goeſ. Sang.

p. *in modicus* R.

q. *vberius* I. B. Br. R.

r. Ita pro *celeriter et ante ſex annos conſ.* Pol. et Sang. *celeriter et* priori loco omitt. etiam I. B. Br. R.

s. *ſimilima* G. Gr.

t. *praeſcr.* Lipſ.

v. *mila* P. *mitilam* Goeſ. *milam* Sang.

x. forte omiſſo *nam* deinceps legendum *cornutam*.

y. *mutiles* Br. Pol.

z. *qui* I. B. Br. R. *quia* Sang.

a. *permitioſi* I. B. Br. R.

b. *cubitum ſub vno clauſos* L. P. paulo antea *generis buius* Br. Ald. poſtea *laniger* Br.

c. *tuum* Gymn.

d. Ita pro *deducantur* ex Iunt. dedit Geſn. *ſeperatim* Br. *liciniae* Sang.

e. Ita pro *quiete* I. B. Br. R. A. Iunt.

f. Vulgo *quae — fecit.* Lipſ. *q3pti gelicior.* P. *quia gelicior.* Goeſ. *quia gelicodior bi. conc. vitiat.* Sang. *quia gelicidior biems — vitiat.*

g. *tantum* I. B. R. *tamen* Br.

h. *creat* Eaedem et S

i. *abortat* P. deinceps *auctumnum* Br.

mnum fere ante menſem Decembrem praecipimus, vt[k]
propinquante vere, gemmantibus frutetis[l], [cum pri-
mum ſiluae noua[m] germinant fronde,] partus edatur.
Ipſum vero caprile vel naturali ſaxo, vel manu conſtra-
tum eligi debet, quoniam huic pecori nihil ſubſternitur.
diligenſque paſtor[n] quotidie ſtabulum conuerrit, nec
patitur ſtercus aut humorem conſiſtere lutumue fieri,
7 quae cuncta ſunt capris inimica. Parit autem, ſi eſt
generoſa proles, frequenter duos, nonnunquam trige-
minos. peſſima eſt foetura cum matres binae[o] ternos
haedos[p] efficiunt. Qui vbi editi ſunt, eodem modo,
quo agni educantur, niſi quod magis haedorum laſciuia
compeſcenda, et arctius[q] cohibenda eſt. Tum ſuper
lactis abundantiam ſamera, vel cytiſus, aut edera[r] prae-
benda, vel etiam cacumina lentiſci, aliaeque[s] tenues
frondes obiiciendae ſunt. Sed ex geminis ſingula capi-
ta, quae videntur eſſe robuſtiora, in ſupplementum
8 gregis reſeruantur, caetera mercantibus[t] traduntur. An-
niculae vel bimae capellae (nam vtraque aetas partum
edit) ſubmitti haedum[v] non oportet. neque enim edu-
care niſi trima debet. Sed anniculae confeſtim depel-
lenda ſuboles. bimae tamdiu[x] admittenda[y], dum poſ-
ſit eſſe vendibilis. nec vltra octo annos matres ſeruandae
ſunt, quod aſſiduo[z] partu fatigatae[a], ſteriles exiſtant.
9 Magiſter autem pecoris acer, durus, ſtrenuus, laboris
patientiſſimus, alacer atque audax eſſe debet, et[b] qui
per rupes, per ſolitudines, per vepres facile vadat, et
non, vt alterius generis paſtores, ſequatur, ſed ple-
rumque

k. *iam* add. Goeſ. S.
l. *frutectis* P. antiq. *fructetis* P. nouus.
m. *noua* om. I. B. Br. R.
n. *eſt q. die* Goeſ.
o. *binae* B. Br. R. G. P. *bimae* aliae.
p. *boedos* vulgatum ex I. B. Br. R. correxi. *edos* L. hic et alibi.
q. *artius* I. B. Br. R.
r. *baedera* I. B. R. *hedera* Br.
s. *altaeque tenue* P.
t. *mercatibus* I. B. Br. R.
v. vide not. p.
x. *tandiu* Br. A.
y. *admittenda* om. I. B. Br. R.
z. *aſſidue* P. S.
a. *fatiga eſt exteriles* P.
b. *vt* I. B. Br. R. Deinceps *qui rupes* Br. eadem *plerunque*.

rumque vt antecedat gregem. maxime ſtrenuum pecus eſt capra [c], praecedens ſubinde, quae compeſci debet, ne procurrat [d], ſed placide ac lente pabuletur, vt et largi ſit vberis, et non ſtrigoſiſſimi corporis.

VII. Atque alia [a] genera pecorum, cum peſtilentia
vexantur, prius morbo et languoribus [b] maceſcunt [c],
ſolae capellae quamuis opimae [d] atque hilares ſubito
concidunt, velut aliqua ruina gregatim proſternantur [e].
id accidere [f] maxime ſolet vbertate pabuli. Quamob-
rem cum adhuc [g] paucas peſtis perculit, omnibus ſan-
guis detrahendus: nec tota die paſcendae, ſed mediis [h]
quatuor horis intra ſepta claudendae. Sin alius lan- a
guor [i] infeſtat, poculo [k] medicantur arundinis, et al-
bae ſpinae radicibus, quas cum ferreis pilis diligenter
contuderimus [l], admiſcemus aquam pluuialem [m], ſo-
lamque potandam pecori praebemus. Quod ſi ea res [n]
aegritudinem non depellit, vendenda ſunt pecora; vel,
ſi neque id contingere poteſt, ferro necanda ſalienda-
que [o]. Mox interpoſito ſpatio, conueniet alium [p] gre-
gem reparare. nec tamen antequam peſtilens tempus
anni, ſiue id [q] fuit hiemis, vertatur aeſtate, ſiue autu-
mni,

c. Vulgo eſt: *quare eum eſſe maxime ſtrenuum opus eſt. Capellae, dum dumeta paſcunt, capris cedunt. ſubinde quae cedit.* Sed verba *quare eum eſſe* om. I. B. Br. R. Sang. deinde *pecus eſt* iidem libri, poſtea *dum dumeta paſcunt* iterum omittunt, denique *capellae caprae cedent* I. B. Br. R. *capellae caprae praecedent, ſubinde quem cedet* Sang.

d. *procurret* I. B. R. *procuret* Br.

Cap. VII. a. Ita pro *Alia namque (nanque* Ald.) I. B. Br. R. L. P. Goeſ. Sang.

b. *langoribus* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr.

c. Ita pro *marceſcunt* Eaedem.

d. *optimae* I. B. Br. R. Sang.

e. *proſternatur* P. Goeſ.

f. *actum cedere* L. P.

g. *adhuc cuneas peſtis* I. B. Br. R. *adhuc caudas peſtis* L. P. *adhuc paucas* Sang. Vulgo cum Ald. *ſtatim cum vnam vel alteram peſtis.*

h. *melius* I. B. R. *mediis quattuor* Br.

i. *langor* vt lit. b.

k. Ita pro *pabulo* I. B. Br. R. L. Sang.

l. *contundimus* I. B. Br. R. *contudimus* Sang.

m. *pluuiatilem* L. P. Goeſ.

n. *in* add. Iunt.

o. *ſalendaque* I. B. Br. R. *ſallendaque* A. Iunt. H. G. *ſalendaque. Quae Mox* P. Deinceps *Nox* Br.

p. *olim* L. P.

q. *vel* I. B. Br. R.

3 mni [r], vere mutetur. Cum vero [s] ſingulae domo laborabunt, eadem remedia, quae etiam ouibus, adhibebimus [t]. nam cum diſtendetur aqua [v] cutis, quod vitium Graeci vocant ὕδρωπα [x], ſub armo pellis leuiter inciſa pernicioſum tranſmittat [y] humorem, tum factum vul-
4 nus pice liquida curetur. Cum effoetae [a] loca genitalia tumebunt, aut ſecundae non reſponderint, defruti [b] ſextarius [c]; vel cum id defuerit, boni vini tantundem faucibus infundatur, et naturalia cerato [d] liquido repleantur. Sed ne nunc ſingula perſequar, ſicut in ouillo [e] pecore praedictum eſt, caprino medebimur.

VIII. Caſei quoque faciendi non erit omittenda cura, vtique longinquis regionibus, vbi mulctram [a] deuehere non expedit. Is porro ſi [b] tenui liquore conficitur, quam celerrime [c] vendendus eſt, dum adhuc viridis ſuccum retinet: ſi pingui et opimo [d], longiorem patitur [e] cuſtodiam. ſed lacte fieri debet ſincero [f] et quam recentiſſimo. nam requietum vel aqua [g] miſtum celeriter acorem concipit [h]. id plerumque cogi agni aut haedi [i] coagulo; quamuis poſſit et agreſtis cardui flore con-

r. *hyemis — autunni* Br. *autumnum verum vtetur* L. P.
s. *vere* P.
t. *adhibuimus* I. B. Br. R.
v. *aquae* P.
x. *ὕδερον* I. B. Br. R.
y. Ita pro *tranſmittet* P. S.
a. *et foetae* I. B. Br. R. S. *et facte* P. *effoeta* Gryph.
b. *defrutis eſt anus* Br. *defrutis* etiam ex I. B. R. Geſner notauit. *defrilis eſt annus* L.
c. *ſeſtarius* B. R. *eſt anus* I. Br. *eſt annus* P.
d. *ageratori* L. I. B. Br. R. *geratori* P. *gerratori liquido* Sang.
e. *ouilo* L. I. B. Br. R.
Cap. VIII. a. *multra* I. B. Br. *multa* L. *multram* Br. *mulcram* Sang.
b. *ſic* I. B. Br. R.
c. *celleremimc* A. Iunt.
d. *optimo* I. B. Br. R.
e. *patimur* Eaedem.
f. *ſincaero* I. Br. *ſyncero* A. Iunt. H. G. Gr. St.
g. *vel maximum* I. B. Br. R. Vulgo *aqua* deeſt, quod addidi ex Goeſ. Sang. *et quam mixtum* Sang. teſte Heinſio, *quam* etiam Goeſ.
h. *concipiat* I. B. Br. R. *plerunque* Br. Apud Varronem L. L. IV. neutro genere legi ſinum, annotavit Pontedera, qui locum tamen iſtum ſuſpectum habebat, et h. l. etiam *ſinus* malebat legi. Sinum lactis habet Virgilius Eclog. VII. Ceterum Varro II. 11. *in laetis duos congios addunt coagulum magnitudine oleae vt coeat.* Valgius apud Seruium ad Georg. III. p. 177. *et ſinum vini ceſſamus ponere Baccho.*
i. Ita pro *hoedi* Br. deinceps *agreſtius cardius* P.

conduci, et ſeminibus cneci [k], nec minus ficulneo la-
cte, quod emittit arbor, ſi eius virentem ſaucies [l] cor-
ticem. Verum optimus caſeus [m] eſt, qui exiguum me- 2
dicaminis habet. minimum autem coagulum [n] recipit
ſinum lactis argentei [o] pondus denarii [p]. Nec [q] dubium
quin fici ramulis glaciatus caſeus iucundiſſime ſapiat.
Sed mulctra [r], cum eſt repleta lacte, non ſine tepore 3
aliquo debet eſſe. nec tamen admouenda eſt flammis, vt
quibuſdam placet, ſed haud [s] procul igne conſtituenda,
et confeſtim cum concreuit liquor, in fiſcellas aut in ca-
lathos vel formas tranſferendus eſt. nam maxime refert
primo quoque tempore ſerum percolari, et a concreta
materia ſeparari. Quam ob cauſam ruſtici nec [t] patiun- 4
tur [v] quidem ſua ſponte pigro humore defluere, ſed
cum paulo ſolidior [x] caſeus factus eſt, pondera ſuper-
ponunt, quibus exprimatur ſerum: deinde vt formis
aut calathis [y] exemptus eſt, opaco ac frigido loco, ne
poſſit vitiari, quamuis mundiſſimis tabulis componitur,
aſpergitur tritis ſalibus, vt exudet [z] acidum liquorem:
atque vbi duratus eſt, vehementius premitur, vt con-
ſpiſſetur. et rurſus torrido ſale contingitur, rurſuſque
ponderibus condenſatur. Hoc cum per dies nouem 5
factum eſt, aqua dulci [a] eluitur, et ſub vmbra cratibus
in hoc factis, ita ordinatur, ne alter alterum caſeus
contingat, et vt modice ſiccetur: deinde, quo tenerior
permaneat, clauſo neque ventis obnoxio loco ſtipatur
per complura tabulata. Sic neque [b] fiſtuloſus neque ſal-
ſus

k. *gneti* I. B. Br. R. *Agneci* P. S. *greci* L. *cneci* ex Codice laudat Victor. ad Varron. II 11. 4.

l. *ſauties* I. B. Br. R.

m. *caeſus* P.

n. *coagulo* P. Goeſ. S.

o. *argentes* P. *argenteis* L. Goeſ.

p. *denares* P. *denarius* L.

q. *non* I. B. Br. R.

r. *multra* Aed. *mulctrat* P.

s. *aut* I. B. Br. R.

t. *ne* I. B. Br. R. S.

v. *patiantur* Ienſ. Br. Sang. teſte Gronouio.

x. *ſolidius* I. B. Br. R. Sang.

y *calatis* I. B. Br. R.

z. *exſudet* Ienſ. H.

a. *dulci ebibitur* P. ant. *dulcia bibitur* P. nouus. *dulci abluitur* Goeſ. Sang. *dulci eluhitur* Lipſ.

b. *igneas* Pol.

ſus neque aridus prouenit. quorum vitiorum primum [c] ſolet accidere, ſi parum preſſus; ſecundum, ſi nimio
6 ſale imbutus; tertium [d], ſi ſole exuſtus eſt. Hoc genus caſei poteſt etiam trans maria permitti. Nam is, qui recens intra [e] paucos dies abſumi debet, leuiore [f] cura conficitur. quippe fiſcellis exemptus, in ſalem muriamque [g] demittitur [h], et mox in ſole paulum ſiccatur. Nonnulli antequam pecus numellis inducant [i], virides pineas nuces in [k] mulctram [l] demittunt, et mox ſuper eas emulgent, nec ſeparant [m], niſi cum tranſmiſerint [n] in formas coactam materiam. Ipſos quidam [o] virides conterunt nucleos, et lacti permiſcent, atque ita con-
7 gelant [p]. Sunt qui thymum contritum cribroque colatum cum lacte cogant. Similiter qualiſcunque velis ſaporis efficere poſſis, adiecto quod elegeris condimento. Illa vero notiſſima eſt ratio faciendi [q] caſei, quem dicimus manu [r] preſſum. namque [s] is paulum gelatus [t] in [v] mulctra dum eſt tepefacta [x], reſcinditur et feruente aqua perfuſus vel manu figuratur [y], vel buxeis formis exprimitur. Eſt etiam non ingrati ſaporis muria perduratus [z], atque ita malini [a] lini vel culmi fumo coloratus. Sed iam redeamus ad originem.

IX.

c. *primus* I. B. Br. R.
d. *tertio* P.
e. *inter* I. B. Br. R.
f. *leniore* I. B. R.
g. *murtamque* P.
h. *dimittitur* I. B R.
i. *indurat* L. P. Goeſ. Sang.
k. *in* om. P.
l. *multram dimittunt* I. B. R. *mulctram* Br. *multa di*. Lipſ.
m. *ſeparant* R.
n. *tranſmiſcerint* R. *tranſierunt* P. Sang.
o. *quidem* I. B. Br. R. Sang.
p. *concelant* P. Sang.
q. *faciundi* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. H. St.
r. *uanu preſſu* P. Goeſ.
s. *Nam quis* I. B. Br. R. Lipſ. *nanque* Ald.
t. *caelatus* I. B. R. Goeſ. Sang. *celatus* Lipſ.
v. *immultrandum* Ienſ. Br. *immulctrandum* P. *in multram dum* diuiſ. B. R.
x. Ita pro *tepefactus* I. B. Br. R. *ne res fata* P. *nereſphata* Sang.
y. *figuratus* I. B. Br. R.
z. *praeduratus* Ienſ. Br. Sang. *predur*. B. R.
a. *malinis lignis* I. B. Br. R. *mallinis* Lipſ. Goeſ. Sang. *maligni ligni* Gr. *mallinis lignis* ex Sang. annot. Gronou.

IX. In omni genere quadrupedum ſpecies maris diligenter eligitur; quoniam frequentius [a] patri ſimilior eſt progenies, quam matri. Quare etiam in ſuillo pecore verres [b] probandi [c] ſunt totius quidem [d] corporis amplitudine [e] eximii, ſed qui quadrati potius [f] aut rotundi quam longi ſint [g], ventre promiſſo, clunibus vaſtis, nec proinde [h] cruribus aut vngulis proceris, amplae et glanduloſae ceruicis, roſtris [i] breuibus et reſupinis [k]. maximeque [l] ad rem pertinet, quam ſalaciſſimos eſſe [m]. Ab annicula aetate commode progenerant, 2
dum quadrimatum agant: poſſunt tamen etiam ſemeſtres implere foeminam. Scrofae probantur longiſſimi ſtatus, et [o] vt ſint reliquis membris ſimiles deſcriptis veribus. Si regio frigida et pruinoſa eſt [p], quam duriſſimae denſaeque et nigrae ſetae grex eligendus eſt; ſi temperata atque aprica, glabrum [q] pecus vel etiam piſtrinale [r] album poteſt paſci. Foemina ſus habetur ad 3
partus edendos idonea fere vſque in annos ſeptem, quae quanto foecundior [s] eſt, celerius ſeneſcit. Annicula non improbe concipit, ſed iniri [t] debet menſe Februario. Quatuor [v] quoque menſibus foeta, quinto parere, cum iam herbae ſolidiores ſunt, vt et firma lactis ma-

 turitas

Cap. IX. a. Ita pro *frequenter* Goeſ. Sang.

b. *verres* addidi ex Goeſ. Sang.

c. *reprobandi* I. B. Br. R.

d. *quidam* I. B. R. ſunt *quidem* Br. Ald. mecum.

e *amplitudinem eximit* P. deinceps vulgo *et qui.* Mecum Br. et Sang.

f. Vulgo *potius quam qui longi aut rotundi ſunt.* P. *poſitius.* Verba *quam qui* om. I. B. Br. R. Sang. *rotondi* R.

g. Ita pro *ſunt* P. Sang.

h. Ita pro *perinde* I. B. Br. R. Sang.

i. *roſtribus breuis* P. *roſtri breuis* Sang.

k. *reſupina. Maxime quae* P. S.

l. *quod* vulgo additum om. I. B. Br. R. S.

m. Vulgo additum *oportet* omittunt iidem libri. *ſalaciſſ. effeminant elat.* Lipſ. Scilicet is voluiſſe videtur omittere vt Sang. *mares qui et* ante *ab annicula.* I. B. Br. R. omittunt *qui.* Vulgo *eſſe mares qui et ab.*

o. *eſt* P.

p. *eſt vt ſint rel. membris ſim. deſcribtis verribus, ſi. regio fr. et pr eſt, qſ. duriſſimae adenſaque* repetit Pol

q. *glectrum* P.

r. *priſtinale* I. B. Br. R. Cum Geſnero margo Gr. St. Goeſ. Sang.

s. *foecondior* R.

t. *inire* Br.

v. *quattuor* Br.

turitas porcis contingat, et cum deſierint vberibus ali,
ſtipula paſcantur, caeteriſque leguminum caducis frugi-
4 bus. Hoc autem fit longinquis regionibus, vbi nihil
niſi ſubmittere expedit. nam ſuburbanis lactens porcus
aere mutandus eſt: ſic enim mater non educando, la-
bori ſubtrahitur, celeriuſque iterum conceptum partum
edet. idque bis [x] anno faciet. Mares, vel cum primum
ineunt ſemeſtres, aut cum ſaepius progenerauerunt, tri-
mi [y] aut quadrimi caſtrantur, vt poſſint pingueſcere.
5 Foeminis quoque vuluae ferro exulcerantur, et cicatri-
cibus clauduntur, ne ſint genitales. quod [z] facere, non
intelligo, quae ratio compellat, niſi penuria cibi. nam
vbi eſt vbertas pabuli, ſubmittere prolem ſemper expe-
6 dit. Omnem porro ſitum ruris [a] pecus hoc vſurpat.
nam et montibus et campis commode paſcitur, melius
tamen paluſtribus agris, quam ſitientibus. Nemora
ſunt conuenientiſſima, quae veſtiuntur [b] quercu, ſube-
re [c], fago, cerris, ilicibus, oleaſtris, termitibus [d], co-
tylis, pomiferiſque ſilueſtribus, vt ſunt albae ſpinae,
Graecae ſiliquae, iuniperus, lotus [e], pinus [f], cornus,
arbutus [g], prunus, et paliurus, atque achrades pyri [h].
haec enim diuerſis temporibus miteſcunt, ac pene toto
7 anno gregem ſaturant. At vbi penuria eſt arborum,
terrenum pabulum conſectabimur, et ſicco limoſum
praeferemus, vt paludem rimentur, effodiantque lum-
bricos, atque in luto volutentur, quod eſt huic pecori [i]
gratiſſimum, quin etiam [k] aquis abuti poſſint: namque
[et [l]] id feciſſe maxime per aeſtatem profuit, et dulceis
eruiſſe radiculas aquatilis ſiluae, tanquam ſcirpi [m] iunci-
que

x. *vis* P.
y. *primi quadrimi* P.
z. *facile* primarum Edd. ex P. Goeſ. et Sang. correxit Geſner.
a. *roris* P.
b. *vertantur* P.
c. *ſuberi* Goeſ. et S.
d. Ita pro *tamaricibus* I. B. Br. R. L. Sang. *terimitibus* Goeſ.
e. Ita pro *lotos* P., Sang.
f. *pampinus* I. B. Br. R. L. Sang.
g. *abrutus* P.
h. *piri* I. B. Br. R. H. *arades* Sang.
i. *pecudi* P. Goeſ. S.
k. Vulgo additum *vt* omiſi cum Sang. *et aquis* I. B. Br. R.
l. *et* om. Eaed. et Sang. *per* ante *aeſtatem* om. Br. *dulcis* Br.
m. *ſcyrpi* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G. *ſtirpi* Goeſ.

que et degeneris arundinis, quam vulgus cannam [n] vo-
cat. nam cultus quidem ager opimas [o] reddit ſues, cum 8
eſt graminoſus [p], et pluribus generibus pomorum con-
ſitus, vt per anni diuerſa tempora mala, pruna, py-
rum [q], multiformes nuces ac ficum praebeat. nec ta-
men [r] propter haec parcetur horreis. nam ſaepe de ma-
nu dandum eſt, cum foris deficit pabulum. propter
quod plurima glans vel ciſternis in aquam vel fumo ta-
bulatis recondenda [s] eſt. Fabae quoque et ſimilium le- 9
guminum, cum vilitas permittit, facienda eſt poteſtas [t],
et vtique vere, dum adhuc lactent [v] viridia pabula,
quae [x] ſuibus [y] plerumque nocent. itaque mane priuſ-
quam procedant in paſcua, conditiuis [z] cibis ſuſtinen-
dae ſunt, ne immaturis herbis citetur aluus, eoque vitio
pecus emacietur [a]. Nec [b] vt caeteri greges vniuerſi
claudi debent, ſed per [c] porticus [d] harae faciendae
ſunt, quibus aut a partu [e] aut etiam praegnantes inclu-
dantur. nam praecipue ſues cateruatim atque [f] incondi-
te [g] cum ſint pariter incluſae, ſuper alias aliae cubant,
et foetus elidunt. Quare, vt dixi, iunctae parietibus 10
harae conſtruendae ſunt in altitudinem pedum quatuor [h],
ne ſus tranſilire ſepta queat. nam contegi non debet, vt
a ſuperiore parte cuſtos numerum [i] porcorum recenſeat,
et ſi quem decumbens mater oppreſſerit, cubanti ſub-
trahat. Sit [k] autem vigilans [l], impiger, induſtrius, na-

n. *cannos* L. *canam* Gy. Deinceps *nam quidem cultus* Br. A.

o. *optimas* I. B. Br. R.

p. *grammoſus* P.

q. *pirum* I. B. Br. R. H.

r. *tantum* P.

s. *reconda* P. a. *recondita* P. nouus et L.

t. *poteſtatis* P.

v. *lactant* I. B. Br. R. A. *lanctiunt* P. a. *laciunt* P. nouus. *lanciunt* Goeſ. *lanciunt* L. *lantiunt* S.

x. *quae* omiſit Ald. prima. et reliq. praeter Geſner. *plerunque* Br. A.

y. *ſubus* P. S.

z. *conditis* L.

a. Vulgo *emacietur*, *nec*. Mecum Br. Iunt. Ald. H.

b. *ne* P.

c. *per* om. P. Sang.

d. *porticos faciendae* P. Sang.

e. *parte* P. *aperte* L.

f. *ac* I. B. Br. R.

g. Ita pro *inconditae* S.

h. *quattuor* I. B. Br. R.

i. *numeros* Eaedem.

k. *Si* I. B. R. recte Br.

l. *vigilax* P. Goeſ. Sang. teſte Heinſio ad Ouidii Metam. II. 779.

vus [m]. omnium, quas paſcit, et [n] matricum et iuniorum [o] meminiſſe debet, vt vniuſcuiuſque partum conſideret [p]. Semper obſeruet enitentem, claudatque [q] vt [r]
11 in hara foetum edat. Tum denotet protinus quot [s] et quales ſint nati, et curet maxime [t] ne quis ſub nutrice aliena [v] educetur [x]: nam facillime [y] porci, ſi euaſerint haram, miſcent ſe, et ſcrofa cum decubuit, aeque alie-
12 no ac ſuo praebet vbera. Itaque porculatoris maximum officium eſt, vt vnamquamque cum ſua prole claudat. qui ſi memoria deficitur, quo minus agnoſcat cuiuſque progeniem, pice liquida eandem notam [z] ſcrofae et porcis imponat [a], et [b] ſiue per literas ſiue per alias formas vnumquemque foetum cum matre diſtinguat [c]. nam in maiore numero diuerſis notis opus eſt, ne con-
13 fundatur memoria cuſtodis. Attamen quia id facere gregibus amplis videtur operoſum; commodiſſimum eſt haras ita fabricare, vt limen [d] earum in tantam [e] altitudinem conſurgat, quantam [f] poſſit nutrix euadere, lactens autem [g] ſupergredi non poſſit. ſic nec alienus irrepit, et in cubili ſuam quiſque matrem [h] nidus [i] expectat, qui tamen [k] non debet octo capitum numerum excedere. non quia [l] ignorem foecunditatem ſcrofarum maioris eſſe numeri; ſed quia celerrime fatiſcit, quae plures educat. atque eae [m] quibus partus ſubmittitur,

cocto

m. *nauus omnium, quas paſcit. Et matric.* omnes. Correxit Geſn.

n. *nutricum* I. B. Br. R.

o. *minorum* Eaed. L. Goeſ. et Sang. teſte etiam Heinſio l. c.

p. *conſyderet* A. Iunt. G H.

q. *claudat* I. B. Br R. Sang.

r. *vt* om. P. Sang.

s. Ita pro *quotque* Sang. Deinceps *ſunt nati* I. B. Br. R. Sang.

t. *maxime* om. Eaed. et Sang. *nutrix equis* Pol.

v. *aliene* P.

x. *educatur* I. B. Br. R.

y. *facilime* G. Gr.

z. *note* P.

a. *innotat* I. B. Br. R. *inrotat* ſiue *imponat* Pol.

b. *et* om. Br.

c. *diſtinguit* I. B. Br. R. deinceps *confundantur* Br.

d. *limenarium in* Lipſ. *limine* P. *mincarum* ex Sang. annot. Gronou.

e. *tamen* I. B. R.

f. Ita pro *quantum* Goeſ. Sang.

g. *vt* I. B. Br. R. *vt pergredi* Sang. teſte Gronouio.

h. *matre* Ienſ.

i. *nidos* Pol.

k. *tantum* I. B. Br. R.

l. Ita pro *quin* Goeſ. Sang.

m. *hac* I. B. Br. R.

coćto ſunt ordeo [n] ſuſtinendae, ne ad maciem ſummam
perducantur, et ex ea ad aliquam perniciem. Diligens 14
autem porculator frequenter ſuile [o] conuerrit, et ſaepius
haras. nam quamuis praedictum animal in pabulatione [p]
ſpurce verſetur, mundiſſimum tamen [q] cubile deſide-
rat [r]. Hic fere cultus eſt pecoris ſuilli recte valentis.

X. Sequitur vt dicamus, quae ſit cura vitioſi. Fe-
bricitantium ſigna ſunt, cum obſtipae ſues tranſuerſa
capita ferunt, ac per paſcua ſubito, cum paululum pro-
currerunt [a], conſiſtunt, et vertigine correptae conci-
dunt. Earum notanda ſunt capita, quam in partem 2
proclinentur [b], vt ex diuerſa parte de auricula ſangui-
nem mittamus. item ſub cauda duobus digitis [c] a cluni-
bus intermiſſis venam feriamus, quae eſt in eo loco ſa-
tis ampla, eamque ſarmento prius oportet verberari,
deinde ab [d] ictu virgae tumentem [e] ferro reſcindi, de-
tractoque ſanguine colligari [f] saligneo libro vel etiam vl-
meo. Quod cum fecerimus, vno aut altero die ſub te- 3
cto pecudem continebimus, et aquam modice calidam
quantam volent, farinaeque ordeaceae [g] ſingulos ſexta-
rios [h] praebebimus. Strumoſis ſub lingua ſanguis mit-
tendus eſt, qui cum profluxerit, ſale trito [i] cum farina
triticea confricari [k] totum os conueniet. Quidam prae-
ſentius putant eſſe remedium cum per cornu [l] ſingulis

n. *hordeo* I. Br.
o. *ſuillae conuerrit ſaepius* I. B. Br. R. *conuertit* tamen Br. et Lipſ. *ſuillae conuerrat et* Gym. *conuerrit* etiam Sang. Vulgo *conuerrat.*
p. Ita pro *pabulationem* ſcripſi cum Vrſino.
q. *tantum* I. B. R.
r. *deſyderat* A. Iunt. Gr. H.

Cap. X. a. *procucurrerunt* Sang. teſte Drakenb. ad Liuium T. V. p. 491.
b. *proclinent* Goeſ. deinceps vulgatum *aduerſa parte* correxi ex I. B. Br. R. Goeſ. Sang.
c. *dignis* P.
d. *ad ictum* I. B. Br. R.
e. *tumentum* Gr.
f. *coligari* R.
g. *hordeaceae* I. B. Br. R. *ordeaciae* Sang.
h. *ſeſtarios* I. B. Br. R.
i. *tricto* R.
k. *in* add. I. B. Br. R.
l. *cornum* Sang. teſte Heinſio ad Ouid. Metam. II. 874.

ternos cyathos gari [m] demittunt [n]. deinde fiſſas taleas ferularum lineo funiculo religant: et ita collo ſuſpen-
4 dunt, vt ſtrumae ferulis contingantur. Nauſeantibus quoque [o] ſalutaris habetur eburnea ſcobis ſali [p] fricto, et fabae minute freſae commiſta [q], ieiuniſque [r] prius quam in paſcua prodeant obiecta [s]. Solet etiam vniuerſum pecus aegrotare ita, vt emacietur [t], nec cibos capiat, productumque [v] in paſcua medio campo procumbat, et quodam veterno preſſum ſomnos aeſtiuo ſub ſole captet.
5 quod cum facit, totus grex (tecto [x]) clauditur ſtabulo, atque vno die abſtinetur potione et pabulo: poſtridie radix anguinei [y] cucumeris trita et commiſta [z] cum aqua datur ſitientibus: quam cum pecudes biberunt, nauſea correptae [a] vomitant, atque expurgantur, omnique bile depulſa, cicercula vel faba dura muria conſperſa, deinde, ſicut hominibus, aqua calida [b] potanda
6 permittitur. Sed cum omni quadrupedi per aeſtatem ſitis ſit infeſta, tum ſuillo [c] maxime eſt inimica. quare non vt capellam vel ouem, ſic et hoc animal bis [d] ad aquam duci praecipimus [e]: ſed ſi fieri poteſt, iuxta flumen aut ſtagnum per ortum [f] Caniculae detineri: quia cum ſit aeſtuoſiſſimum [g], non eſt contentum potione aquae, niſi obeſam ingluuiem [h] atque diſtentam [i] pabulis aluum demerſerit ac [k] refrigerauerit: nec vlla re magis gaudet, quam riuis atque coenoſo [l] lacu volutari.
Quod

m. *cavi* P.
n. *dimittunt* I. B. Br. R.
o. *quodque* P.
p. *ſale — minutae* omn. praeter Geſn.
q. *commixta* I. B. Br. R. *commiſto* Iunt.
r. *ieiunique* H.
s. *abiecta* P.
t. *acietur* P.
v. *producturque* I. *productuſque* Br.
x. *tecto* deeſt I. B. R. Br.
y. *ſanguinei* P. Goeſ. et S. antea *conſparſa* S.
z. *commixta* I. B. R. Br.
a. *correpta* I. B. R. Br.
b. *calda* Goeſ.
c. *ſuilo* R.
d. *bis* deeſt I. B. Br. R. *vis adam duci* P.
e. *praecepimus* I. B. R. Br.
f. *totum* P.
g. *eſtuoſiſſimum* B. R.
h. Ita pro *illuuiem* ex Lipſ. ſcripſi.
i. *diſtentum pabulo* I. B. Br. R. *diſtem pabuli valuum* P.
k. *et* I. B. R. Br.
l. *cenoſo* I. B. R. Br.

Quod ſi locorum ſitus repugnat, ne [m] ita fieri poſſit, 7
puteis extracta et [n] large canalibus immiſſa praebenda
ſunt pocula, quibus niſi affatim ſatientur [o], pulmona-
riae fiunt. Iſque [p] morbus optime ſanatur auriculis in-
ſerta [q] conſiligine: de qua radicula diligenter ac ſaepius
iam [r] locuti ſumus. Solet etiam [s] vitioſi ſplenis dolor 8
eas infeſtare, quod accidit, cum ſiccitas [t] magna pro-
venit, et [v], vt Bucolicon [x] loquitur poëma, *Strata ia-
cent paſſim ſua quaeque ſub arbore poma.* Nam pecus
inſatiabile [y] ſues, dum dulcedinem pabuli conſectan-
tur [a] ſupra modum, aeſtate ſplenis incremento laborant.
Cui ſuccurritur [b], ſi fabricentur canales ex [c] tamariciſ [d] e
trunco, repleanturque aqua, et [e] deinde [f] ſitientibus
admoueantur. quippe ligni ſuccus medicabilis epotus in-
teſtinum tumorem compeſcit.

XI. Caſtrationis autem in [a] hoc pecore [b] duo tem-
pora ſeruantur, veris et autumni: et eius adminiſtran-
dae duplex ratio. prima illa, quam iam tradidimus,
cum duobus vulneribus impreſſis per vnamquamque
plagam ſinguli exprimuntur teſticuli. altera eſt ſpecio-
ſior [c], ſed magis periculoſa, quam tamen non omit-
tam. Cum virilem partem vnam [d] ferro reſectam [e] de- a
traxeris, per impreſſum vulnus ſcalpellum inſerito, et

m. *vt* I. B. Br. R. S.
n. *et* abeſt I. B. R.
o. *ſaciantur* I. B. R. Br. S.
p. *Quique* P.
q. *exarta* Goeſ. S.
r. *iam* deficit I. B. R. Br.
s. *iam* om. I. B. Br. R.
t. *ſicitas* R.
v. *et* omitt. I. B. R. Br.
x. *bucolicum* P.
y. Vulgo erat: *inſatiabile eſt. ſues enim, dum.* I. B. R. L. Br. *inexitiabile ſues* P. S. *inexitiabiles bis.* Verba *enim, dum* om. I. B. R. Br.
a. *et* inſ. I. B. Br. R. S.
b. *ſuccuritur* I. B. R.
c. *ex* omiſſ. I. B. Br. R. S.
d *tamaricis* I. B. Br. R. *tramaricis* S. *tramarios* L. *tamaricus* P. Vulgo *tamaricibus et ruſco.*
e. *et* deeſt I. B. Br. R. in S. eſt *repleantur.*
f. *et* inſ. P. *deinde* om. Goeſ. et S.

Cap. XI. a. *in* omittitur P.
b. *opere* I. B. R.
c. *ſpeciſior* R.
d. *vtramque* Goeſ. I. B. R. *vtranque* vt paulo antea *vnamquanque* Br. *vtram vtramq.* L.
e. *reſecatam* L. P. *reſeratam* S.

mediam quaſi cutem, quae interuenit duobus membris genitalibus, reſcindito, atque vncis digitis alterum quoque teſticulum educito: ſic fiet vna cicatrix adhibitis caeteris remediis, quae prius docuimus. Illud autem, quod pertinet ad religionem patriſfamilias [f], non reti-
3 cendum [g] putaui. Sunt quaedam ſcrofae, quae mandunt foetus ſuos: quod cum fit, non habetur prodigium. nam ſues ex omnibus pecudibus [h] impatientiſſimae famis [i] aliquando ſic [k] indigent pabuli, vt [l] non tantum [m] alienam, ſi liceat, ſobolem, ſed etiam ſuam [n] conſumant [o]. De armentis caeteriſque pecudibus et magiſtris [p], per quos quadrupedum greges humana ſolertia [q] domi foriſque curantur atque obſeruantur, niſi fallor, ſatis accurate diſſerui.

XII. Nunc vt exordio priore ſum pollicitus, de mutis cuſtodibus loquar: quamquam canis falſo dicitur mutus cuſtos. nam quis hominum clarius aut tanta vociferatione beſtiam vel furem praedicat, quam iſte latratu? quis famulus amantior [a] domini? quis fidelior comes? quis cuſtos incorruptior? quis excubitor inueniri poteſt vigilantior? quis denique vltor aut vindex conſtantior? Quare vel in primis hoc animal mercari tuerique debet agricola, quod et villam et fructus familiamque et pe-
2 cora cuſtodit. Eius autem parandi tuendique triplex ratio eſt. namque vnum genus aduerſus hominum [b] inſidias eligitur, et id villam quaeque iuncta ſunt villae cuſtodit. at alterum [c] propellendis iniuriis hominum ac ferarum; et id obſeruat domi ſtabulum, foris pecora paſcen-

f. *patriſfamiliae* I. B. R.
g. *reiciendum* L.
h. *pecudibus* deficit P.
i. Verba vulgo interſerta *ſunt, ita vt* deſunt I. B. R. L. S.
k. Ita pro *ſi indigeant* I. B. R. L. S.
l. *vt* inſerunt I. B. R. S.
m. *tantam* P.
n. *ſuum* H.
o. *conſumat* P. S.
p. *magiſtitris* R.
q. *ſollertia* I. B. R. Br.

Cap. XII. a. *amantio* R. Reg. deinceps *pectora* Br. poſtea *nanque* Br. et Ald.
b. *et ferarum* interſer. I. B. Br. R.
c. *laterum* P.

paſcentia. tertium venandi gratia comparatur; idque
non ſolum nihil agricolam iuuat, ſed et auocat deſi-
demque ab opere ſuo reddit. De villatico [d] igitur et 3
paſtorali dicendum eſt: nam venaticus nihil pertinet ad
noſtram profeſſionem. Villae cuſtos eligendus eſt am-
pliſſimi corporis, vaſti latratus canorique, vt [e] prius
auditu maleficum [f], deinde etiam conſpectu terreat, et
tamen nonnunquam ne viſus quidem horribili fremitu
ſuo fuget inſidiantem. Sit autem coloris vnius; iſque
magis eligatur albus in paſtorali, niger in villatico: nam
varius in neutro eſt laudabilis. paſtor album probat [g],
quoniam eſt ferae diſſimilis, magnoque opus interdum
diſcrimine eſt in propulſandis lupis ſub obſcuro mane
vel etiam crepuſculo, ne [h] pro beſtia [i] canem feriat. Vil- 4
laticus, qui hominum maleficiis opponitur, ſiue luce
clara fur aduenerit, terribilior niger conſpicitur: ſiue
noctu, ne conſpicitur [k] quidem propter vmbrae ſimili-
tudinem, quamobrem tectus tenebris canis tutiorem ac-
ceſſum habet [l] ad inſidiantem. Probatur quadratus po-
tius quam longus aut breuis, capite tam magno, vt cor-
poris videatur pars maxima, deiectis [m] et propendenti-
bus auribus, nigris vel glaucis oculis acri lumine radian-
tibus, amplo villoſoque pectore, latis armis, cruribus
craſſis et hirtis, cauda breui, veſtigiorum articulis [n] et
vnguibus ampliſſimis, qui Graece *δρακαί* [o] appellantur.
Hic erit villatici canis [p] ſtatus praecipue laudandus. Mo- 5
res autem neque mitiſſimi [q], neque rurſus truces atque
crudeles; quod illi furem quoque adulantur [r], hi etiam
dome-

d. *venatico* P.
e. *prius vt* I. B. Br. R. S.
f. *maleſicium* I. *malificium* P.
g. *probet* P. Br.
h. Verba vulgo interpoſita *ſi non ſit albo colore conſpicuus* om. Goeſ. I. B. Br. R. S.
i. Ita pro *lupo* I. B. Br. R. *beſtio* Goeſ. *veſtio* Sang.
k. *conſpiciatur* I. B. Br. R. Sang. *noctu* pro *nocte* ex Sang. dedi.
l. Ita pro *habeat* Sang.
m. *deiectus* P.
n. *auriculis* P. *aurec.* Goeſ.
o. *δρακας* I. B. Br. R. *δρακὰς* A. Iunt. H. A. G. *δρακης* P. Goeſ. Sang.
p. *canis* om. I. B. Br. R. Sang.
q. *mittiſſi* R. *nec rurſus* Sang.
r. *adulentur* B. Br. R. *aduletur* Ienſ. *adulant* Codex Pighii.

domeſticos inuadunt. ſatis eſt ſeueros eſſe nec blandos[s],
vt nonnunquam etiam conſeruos[t] iratius intueantur,
ſemper excandeſcant in exteros. Maxime autem de-
bent in cuſtodia vigilantes[v] conſpici, nec erronei[x],
ſed aſſidui, et circumſpecti[y] magis quam temerarii.
nam illi niſi quod certum compererunt, non indicant:
6 hi[z] vano ſtrepitu et falſa ſuſpicione[a] concitantur. Haec
idcirco memoranda credidi, quia[b] non natura tantum,
ſed etiam diſciplina mores facit, vt et cum emendi pote-
ſtas fuerit, eiuſmodi probemus, et cum educabimus
7 domi natos, talibus inſtitutis formemus. Nec[c] mul-
tum refert an villatici corporibus graues et parum[d] ve-
loces ſint: plus enim cominus[e] et in gradu[f], quam[g]
eminus et in ſpatioſo curſu facere debent. nam ſemper
circa ſepta et intra aedificium conſiſtere[h], imo ne lon-
gius quidem recedere debent, ſatiſque pulchre fungun-
tur officio, ſi et[i] aduenientem ſagaciter odorantur[k], et
latratu conterrent[l], nec patiuntur propius accedere, vel
conſtantius appropinquantem violenter inuadunt. pri-
mum eſt enim non adtentari, ſecundum eſt laceſſitum
fortiter et perſeueranter vindicari. Atque haec de[m] do-
8 meſticis cuſtodibus; illa de[m] paſtoralibus[n]. Pecua-
rius canis neque tam[o] ſtrigoſus aut pernix debet eſſe,
quam qui damas ceruoſque et velociſſima ſectatur ani-
malia, nec tam obeſus aut grauis, quam villae[p] horrei-
que

s. *blandos* Ienſ. Br. *blandus* P.
t. *conſernari ratius* ſiue *ſatius* P.
v. Ita pro *vigilaces* I. B. Br. R. L. Goeſ. Sang.
x. *errorei* P.
y. *circumſepti* I. B. R. *circunſpecti* Br. A. deinceps eadem *compereunt*.
z. *Ni* R.
a. *ſuſpitione* I. B. Br. R. deinceps *iecirco* Br. A.
b. *qui* P. deinceps *et* ante *cum* addidi ex Sang.
c. *Non* I. B. Br. R.
d. *pares* P.
e. *comminus* I. B. Br. R. A. Iunt. H.
f. *gradum* I. B. Br. R. omitt. P.
g. *quem* P.
h. *conſiſtant* I. B. R. *conſiſtat* Br. *immo* eadem. *conſiſtunt* P. L. S.
i. *et* omittitur I. B. Br. R.
k. *adoriantur* I. B. Br. R. *odorantur* L. Goeſ. S. Pol. *adoriuntur* al. A.
l. *conterent* I. Br.
m. *de* deeſt I. B. R. Br.
n. *paſtoribus. Pecuaris* P. S.
o. *tamen* P.
p. *illae* P.

que [q] cuſtos: ſed et robuſtus nihilominus [r], et aliquate-
nus promptus ac ſtrenuus, quoniam et ad rixam [s] et ad 9
pugnam, nec minus [t] ad curſum comparatur, cum et
lupi [v] repellere [x] inſidias, et raptorem ferum conſequi
fugientem, praedam [y] excutere atque auferre debeat.
quare ſtatus eius longior productiorque ad hos caſus
magis habilis eſt, quam breuis aut etiam quadratus:
quoniam, vt dixi, nonnunquam neceſſitas exigit celeri-
tate [z] beſtiam conſectandam [a]. caeteri artus ſimiles mem-
bris villatici canis aeque probantur. Cibaria fere eadem 10
ſunt vtrique generi praebenda. nam ſi tam laxa rura
ſunt, vt ſuſtineant pecorum greges, omnes [b] ſine diſcri-
mine canes ordeacea [c] farina cum ſero commode paſcit.
ſin autem ſurculo conſitus ager ſine paſcuo eſt [d], farreo
vel triticeo pane ſatiandi ſunt, admiſto [e] tamen liquore
coctae fabae, ſed tepido: nam [f] feruens rabiem creat [g].
huic quadrupedi neque foeminae neque mari niſi poſt 11
annum permittenda venus eſt [h]: quae ſi [i] teneris conce-
ditur, carpit [k] et corpus et vires [l], animoſque degene-
rat. Primus effoetae partus amouendus eſt, quoniam
tiruncula nec recte [m] nutrit, et educatio [n] totius habitus
aufert incrementum. Mares iuueniliter vſque in annos
decem progenerant: poſt id tempus ineundis [o] foemi-
nis non videntur habiles, quoniam [p] ſeniorum pigra ſob-
oles exiſtit. Foeminae concipiunt vſque in annos no-
vem,

q. *horeique* R.
r. *nihilo minus* diuiſ. I. I. H. A. G. *nihilominus* R.
s. *rixam pugnamque* P. S.
t. *tamen* P. S.
v. *rupi* P.
x. *reppellere* R.
y. *praedamque* Br. I. I. H. A. G. *predamque* I. B. R.
z. *celerrime* I. B. R. Br. *a. celeritatem n. celeritate beſtji conſectam dicere artus* P.
a. *conſectandi* L. I. B. R. Br.
b. *hominis ſine diſcrimines hord.* P.
c. *hordeacea* I. R. Br.
d. *et* abſque, I. B. R. Br.
e. *admixto* I. B. R. Br.
f. *non ad ferventi* P. *nam ferventi* Sang. teſte Gronouio.
g. *membra ſuillatica* adiic. P. *membris villatica huic quadrupedi* Sang teſte Gron.
h. *eſt* abeſt I. B. R. Br.
i. *ſit generis* P.
k. *carpendo corpus* Goeſ.
l. *veteres: animos* P. Goeſ.
m. *tecte* P.
n. *educatione* Goeſ.
o. *in eundis* diuiſ. I. B. R. *ineundus* Br.
p. *quorum* Gr.

12 vem [q], nec ſunt vtiles poſt decimum. Catulos ſex
menſibus primis, dum corroborentur, emitti non oportet,
niſi ad matrem luſus ac laſciuiae cauſa. poſtea [r] catenis [s] per diem continendi, et [t] noctibus [v] ſoluendi [x].
Nec vnquam eos [y], quorum generoſam volumus indolem
conſeruare, patiemur alienae nutricis vberibus educari:
quoniam ſemper et lac et ſpiritus maternus longe
13 magis ingenii atque incrementa corporis auget [z]. quod
ſi effoeta [a] lacte deficitur, caprinum maxime conueniet
praeberi catulis [b], dum fiant menſium quatuor. Nominibus
autem non longiſſimis appellandi ſunt, quo
celerius quiſque vocatus exaudiat: nec tamen [c] breuioribus,
quam quae duabus ſyllabis enuntientur [d], ſicuti
Graecum eſt σκύλαξ, Latinum *ferox*, Graecum λάκων, Latinum *celer:* vel foemina, vt ſunt Graeca σπȣ-
14 δὴ [e], ἀλκὴ, ῥώμη: Latina [f], *lupa, cerua, tigris.* Catulorum
caudas poſt diem quadrageſimum, quam ſint
editi, ſic caſtrare conueniet. neruus eſt, qui per articulos
ſpinae prorepit vſque ad vltimam partem caudae:
is mordicus [g] comprehenſus et aliquatenus eductus abrumpitur:
quo facto neque in longitudinem cauda foedum
capit incrementum, et, vt plurimi paſtores affirmant,
rabies arcetur letifer [h] morbus huic generi.

XIII. Fere autem per aeſtatem ſic muſcis aures canum exulcerantur, ſaepe vt totas amittant: quod ne fiat, amaris nucibus contritis liniendae ſunt. quod ſi vlceribus

q. *nouem: ſunt* omiſſo *nec* I. B. Br. R. Sang.

r. Vulgo additum *et* om. iidem libri et Edd.

s. *cathenis* praet. Sang. Steph. C om. et Geſn. omnes.

t. *et noctibus ſoluendi* deficiunt P.

v. *notibus* R.

x. *ſoluendis* I.

y. *hos* P.

z. *agit* Goeſ. S. et Geſn.

a. *et focta* I. B. R. Br. *deficit* Br.

b. *catulus quod fiat* P. deinceps *quattuor* Br.

c. *in* I. B. R. Br.

d. *enuntiantur* I. Br. et Sang. *chunciantur* B. R. *enuncientur* H.

e. *σασιτουφαλακυσωα* I. B Br. R. cum lectione noſtra conueniunt ductus detorti P. et L.

f. *latine* B. R.

g. *modice compreſſus* Goeſ. S. I. B. Br. R. *mordicus compreſſus* P.

h. *laetifer* R.

ceribus iam praeoccupatae [a] fuerint, coctam picem liquidam ſuillae adipi miſtam [b] vulneribus ſtillari conueniet. hoc eodem medicamine contacti ricini decidunt. nam manu non ſunt vellendi, ne, vt et ante praedixeram, faciant [c] vlcera [d]. Pulicoſae cani remedia ſunt 2 ſiue [e] cyminum [f] tritum pari pondere cum veratro, aquaque miſtum [g] et inlitum [h]. ſeu [i] cucumeris anguinei [k] ſuccus [l]: vel ſi haec non ſunt, vetus amurca per totum corpus infuſa. Si ſcabies infeſtabit [m], gypſi [n] et ſeſami [o] tantundem conterito, et cum pice liquida permiſceto [p], vitioſamque partem linito: quod medicamentum putatur etiam hominibus eſſe conueniens. eadem peſtis ſi fuerit vehementior [q], cedrino liquore aboletur [r]. reliqua vitia ſicut in caeteris animalibus praecepimus [s], curanda ſunt. Hactenus de minore pecore. mox de 3 villaticis paſtionibus, quae continent [t] volucrum piſciumque [v] et ſilueſtrium quadrupedum curam, ſequenti volumine praecipiemus.

Cap. XIII. a. *praeocupatae* I. B. R. recte Br.

b. ex Iunt. *miſtum* additum Geſner. annotat.

c. *faciunt* P. paulo antea *et* ex Sang. poſt *ne*, *vt* addidi.

d. *vltra* P. a. *vulnera* P. nouus.

e. Ita pro *ſume* ex P. Sang. dedit Geſner.

f. *ſyminum* Gy.

g. *impetum* L. *mixtum* Br.

h. Ita pro *inlinitum* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G. Lipſ.

i. *ſe* Gy.

k. *anguineis* R. *ſanguinei* P. Goeſ. S.

l. Aldinum *ſuccum* ex I. B. Br. R. S. correxit Geſner.

m. *infeſtauit* I B. Br. R. Sang.

n. Ita pro *cythiſi* Ald. vel *cytiſi* Victorii I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

o. Vulgo *ſiſami* I. B. Br. R. Ald. Iunt. *ſeſammi*. ſed Ald. correxit *ſeſami*.

p. *permiſcito* L.

q. *cedrino*, *vehementior* P.

r. *adoletur* L. P.

s. *praecipimus* I. B. R. recte Br. deinceps *curanda erunt* Sang.

t. *conuenient: volucrumque* I. B. Br. R.

v. *piſcemque* P. voluitne *piſcumque?*

L. IVNII

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE

DE

RE RVSTICA

LIBER OCTAVVS.

CAPVT I.

Quae [a] fere conſummabant [b], Publi Siluine, ruris exercendi [c] colendique ſcientiam, quaeque pecuariae negotiationis [d] exigebat [e] ratio, ſeptem memorauimus libris. hic nunc ſequentis numeri titulum poſſidebit: nec [f] quia proximam propriamque ruſtici curam deſiderent [g] ea, quae dicturi ſumus, ſed quia non alio loco, quam in agris aut villis [h] debeant [i] adminiſtrari,
2 et tamen agreſtibus magis, quam vrbanis proſint. quippe villaticae paſtiones, ſicut pecuariae [k], non minimam colono ſtipem conferunt, cum et auium ſtercore macerrimis vineis et omni ſurculo atque aruo medeantur; et eiſdem familiarem focum menſamque pretioſis [l] dapibus

Colum. Lib. VIII. Inter finem VII. et initium VIII libri haec ſunt in Pol. *Iuni Moderati Columellae rei ruſticae VIII veterinariis medicinalis de minori pecore liber II. Liber Iuni Moderati Columellae rei ruſticae liber VIII. de villaticis paſtionibus auiarius et piſcator.* Eadem fere Lipſ. habere monet. In Sang. idem lemma niſi quod rectius ibi eſt: *veterinarius medicinalis de m. p. liber II. L. Iuni Mod. — liber nonus* de villat. p. — piſcator. Liber VIIII. haec continet. Sequuntur deinceps capitum lemmata.

Cap. I. a. *Quare* H.
b. *conſumabant* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G
c. *experiendi* P. Goeſ. Sang. omiſſo *colendique* I. B. Br. R. *exercendi experiendique.*
d. *negociationis* I. B. R.
e. *exibat* P.
f. *nec* om. P. Sang.
g. *deſiderant* I. B. Br. R. *deſideret* P. *deſyderet* A. Iunt. H. G. Gr.
h. *vilis* I. B. R.
i. *debeat* Gryph.
k. *pecunariae* P.
l. *preciosis* Br.

pibus opulentent [m]; poſtremo venditorum animalium pretio villae reditum [n] augeant [o]. Quare de hoc quoque genere paſtionis dicendum cenſui. Eſt [p] autem id 3
fere [q] vel in villa, vel circa villam. In villa eſt, quod appellant Graeci ὀρνιθῶνας [r], καὶ περιστερεῶνας. atque etiam cum datur liquoris [s] facultas ἰχθυοτροφεῖα [t], ſedula cura exercentur. ea ſunt omnia, vt Latine potius loquamur, ſicut auium cohortalium ſtabula, nec minus earum, quae conclauibus ſeptae [v] ſaginantur, vel aquatilium animalium receptacula. Rurſus circa villam po- 4
nuntur μελισσῶνες [x] καὶ χηνοτροφεῖα [y], quin [z] etiam λαγοτροφεῖα [a] ſtudioſe adminiſtrantur, quae nos ſimiliter appellamus apum cubilia, apiaria, vel nantium volucrum [b], quae ſtagnis piſciniſque laetantur, auiaria, vel etiam pecudum ſilueſtrium, quae nemoribus clauſis cuſtodiuntur, viuaria.

II. Prius igitur de his praecipiam, quae intra ſepta villae paſcuntur. ac de aliis quidem forſitan ambigitur, an ſint agreſtibus poſſidenda: gallinarum vero plerumque [a] agricolae cura ſolennis eſt. Earum genera ſunt vel cohortalium [b], vel ruſticarum vel Africanarum. Co- 2
hortalis eſt auis, quae vulgo per omnes fere villas conſpicitur: ruſtica, quae non diſſimilis villaticae per aucupem

m. *opulentant* I. B. Br. R. *opulentet* Goeſ. Sang. *locum* pro *focum* Sang.

n. *redditum* L. Gr. *precio* Br.

o. *augent* Br. A. et aliae; (credo I. B. R.) *augeant qua de* P. *augeant Quo.* Goeſ. *augeant* Sang.

p. *Eſt* om. P.

q. *ferre* P.

r. ὀρνιθῶνες, περιστερεῶνες, ἰχθυοτρόφια *atque* I. B. Br. R. ὀρνιθῶνε αἱ P.

s. *littoris* Iunt. Sang.

t. ἰχθυοτρόφια repet. I. B. R. ἰχθυωτρόφια Br. et Polit.

v. *ſaeptae* Gr.

x. μελιστωνες Br. μελισθωνες B. R. μελισσῶνας A. Iunt. H. G.

y. χηνοτρόφια I. B. Br. R. χηνοβοσκια L. P. χηροτροφεῖα H. Gr. χηνοβοσκεῖα etiam Victor. in Emend. χηνοβυσκια Sang.

z. *quod* I. B. Br. R.

a. λαγοτρόφια Eaedem.

b. *volucrum* om. P. *volacrum* L.

Cap. II. a. *plerunque* Br. Ald.

b. *chortalium* Goeſ. Sang. et ſic deinceps.

cupem decipitur, eaque plurima eſt in inſula, quam nautae [c] in Liguſtico mari ſitam [d] producto nomine alitis Gallinariam [e] vocitauerunt: Africana eſt, quam plerique Numidicam dicunt, Meleagridi [f] ſimilis, niſi quod rutilam [g] galeam [h] et criſtam capite gerit, quae
3 vtraque ſunt in Meleagride caerulea. Sed ex his tribus generibus cohortales foeminae proprie [i] appellantur gallinae, mares autem galli, ſemimares capi [k], qui hoc nomine vocantur, cum ſunt caſtrati libidinis abolendae cauſa. Nec tamen [l] id patiuntur amiſſis genitalibus, ſed ferro candente calcaribus inuſtis, quae cum ignea vi conſumpta ſunt, facta vlcera dum conſaneſcant [m], fi-
4 gulari creta linuntur. Huius igitur villatici generis non ſpernendus eſt reditus [n], ſi adhibeatur educandi ſcientia, quam plerique Graecorum et praecipue celebrauere Deliaci [o]. ſed et ii [p], quoniam procera corpora et animos [q] ad praelia pertinaces [r] requirebant, praecipue Tanagricum genus et Rhodium probabant, nec minus Chalcidicum [s] et Medicum, quod [t] ab imperito vulgo
5 litera mutata Melicum appellatur. Nobis [v] noſtrum vernaculum maxime placet: omiſſo tamen illo ſtudio Graecorum, qui ferociſſimum quemque [x] alitem certaminibus et pugnae praeparabant. nos enim cenſemus inſtituere vectigal induſtrii patriſſamilias [y], non rixoſarum [z] auium laniſtae, cuius plerumque [a] totum patrimonium,

c. *nauitae* I. B. Br. R. deinceps *e Lig:* Pol.

d. *ſit ſi tamen ſit pro dulcio nomine* P.

e. *gallinarium* P. *gallinarum* R.

f. *μελεαγριδαι* P.

g. *rutila* Br.

h. *galeam et* om. I. B. Br. R. L. *galeam et crura macerit* P. ant. *galeam criſtam* et cet. P. nouus. *capite* om. etiam Sangerm. Deinceps *quae ſunt vtraque* Br.

i. *propriae* Br. Ald.

k. *qui capi* I. B. Br. R. Deinceps vulgatum *ſint* cum Geſn. correxi.

l. *tantum* Goeſ.

m. *conſaneſcunt* C. St.

n. *redditus* Br.

o. *Delſa rede et hi* Goeſ.

p. *et hi* I. B. Br. R.

q. *animoſa* Sang.

r. *pertinacis* Br. A.

s. *calchidic.* I. B. Br. R.

t. *quodam imp:* P. *littera* Br.

v. *Nouis* P.

x. *quenque* Br. A.

y. *patriſſamiliae* I. B. R. nobiſcum Br.

z. *rixioſarum* Sang.

a. *plerunque* Br. Ald.

monium, pignus aleae, victor gallinaceus pyctes abſtulit. Igitur cui placebit ſequi noſtra praecepta, conſi- 6
deret oportet primum quam multas, et [b] cuiuſmodi parare debeat matrices, deinde qualiter eas tueri [c] et paſcere; mox quibus anni temporibus earum partus excipere; tum demum vt incubent et excludant efficere; poſtremo vt commode pulli educentur operam dare. his enim curis et miniſteriis exercetur ratio [d] cohortalis, quam Graeci vocant ὀρνιθοτροφίαν. Parandi autem 7
modus eſt ducentorum capitum, quae paſtoris vnius curam diſtendant [e]: dum tamen anus ſedula vel puer adhibeatur cuſtos vagantium, ne obſidiis hominum, aut inſidiatorum [f] animalium diripiantur. Mercari porro niſi foecundiſſimas aues non expedit. Eae ſint rubicundae vel fuſcae [g] plumae, nigriſque [h] pennis: ac ſi fieri poterit, omnes huius, et ab hoc proximi coloris eligantur. ſin aliter, vitentur [i] albae; quae fere cum ſint molles [k] ac minus viuaces, tum ne foecundae [l] quidem facile reperiuntur [m]: atque etiam conſpicuae propter [n] inſigne candoris ab accipitribus et aquilis ſaepius abripiuntur. Sint ergo matrices robii [p] coloris robuſti [q] corporis, 8
quadratae, pectoroſae, magnis capitibus, rectis rutiliſque [r] criſtulis, albis auribus, et ſub hac ſpecie quam ampliſſimae, nec paribus [s] vngulis: generoſiſſimaeque [t] creduntur, quae quinos habent digitos, ſed ita ne cru-

b. *Secundum* I. B. Br. R. *Sed* P.
c. *tutari* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.
d. *natio* Br.
e. *diſperdat* I. B. R. *diſpendat* Br. *diſpendant* reliquae. *diſtendant* P. Goeſ. Sang. Geſn.
f. Ita pro *inſidioſorum* I. B. Br. R. Sang.
g. *infuſcae* Goeſ. Sang.
h. *megiſque* Br. *pinnis* Sang.
i. Ita pro *euitentur* I. B. Br R. *viterbitentur* P. Sang. ſed *vitentur* ex Sang. Gronou.
k. *moles* R.
l. *facundae* H.
m. *reperiantur* I. B. Br. R. S.
n. Ita pro *propterque* I. B. Br. R. Geſn. Sang. *propterquod* aliae cum Ald.
o. *inſigne* Iunt.
p. Ita pro *probi* Goeſ. S. *probi coloris* om. I. B. Br. R.
q. *robuſti corporis* om. L. P. Goeſ. Sang. et incluſit Geſner.
r. *ructiliſque* Br. *rutuliſque* R. *criſtis* L. *rutulis* omiſſo *criſtis* Sang.
s. *partibus vnguibus* P. *vnguibus* etiam Goeſ. Sang.
t. *generoſis atque* S. *credduntur* Br.

ribus emineant tranſuerſa calcaria. nam quae hoc virile gerit [v] inſigne, contumax ad concubitum dedignatur [x] admittere marem, raroque foecunda, etiam cum incu-
9 bat, calcis aculeis oua perfringit. Gallinaceos [y] mares niſi ſalaciſſimos habere non expedit. atque in his quoque ſicut in [z] foeminis, idem color [a], idemque numerus vnguium, ſtatus altior quaeritur: ſublimes, ſanguineaeque [b], nec [c] obliquae criſtae: rauidi [d], vel nigrantes oculi: breuia et adunca roſtra: maximae candidiſſimaeque aures: paleae [e] ex rutilo albicantes, quae velut incanae barbae dependent: iubae [f] deinde variae, vel ex auro flauae, per colla [g] ceruiceſque in humeros
10 diffuſae: tum lata et muſculoſa pectora, lacertoſaeque [h] ſimiles brachiis [i] alae [k], tum proceriſſimae caudae, duplici ordine, ſingulis vtrinque prominentibus pinnis [l] inflexae: quinetiam vaſta femina [m] et frequenter horrentibus plumis [n] hirta: robuſta crura, nec longa, ſed
11 infeſtis velut ſudibus nocenter armata. Mares [o] autem, quamuis non ad pugnam neque ad victoriae laudem praeparentur, maxime tamen genoroſi probantur [p], vt ſint elati [q], alacres, vigilaces [r], et ad ſaepius canendum promti [s], nec qui facile terreantur: nam interdum reſiſtere debent, et protegere coniugalem gregem: quin et [t] attollentem minas ſerpentem, vel aliud noxium animal

v. *gerit* om. P.
x. *dedignatam* P.
y. *Galinaceos* R.
z. *in* om. I. B. Br. R. S. *foemineis* Br.
a. *color idemque* om. Br. et ſic videntur etiam facere I. B. R. vnde pro *idemque* Geſner laudat *idem. idem numerus* Sang.
b. *aequae* addit I. B. Br. R.
c. *vel* Eaedem.
d. *rabidi* L. *rubidi* P. Goeſ. Sang.
e. *galeae* P. Goeſ. Sang.
f. *Vel* P.
g. *cola* R.
h. *lacertoſque* I. B. R. *lacertos aeque* Br. Ald. *lacertos aequae* Iunt.
i. *bracchii* Gymn.
k. *Alae tum proceriſſimae. Caudae* I. B. Br. R. A. correxit Geſner. *laude* Br.
l. *pennis* Goeſ.
m. Ita pro *foemina* cum Morgagnio Geſner
n. *plumis. Hirta robuſtaque* I. B. Br. R.
o. Vulgo *Mores*.
p. *probentur* I. B. Br. R.
q. *telati* Goeſ.
r. *vigilantes* I. B. Br. R. L.
s. *prompti* Br. Ald.
t. *et* addidi ex Goeſ.

mal interficere. Talibus autem maribus [v] quinae ſin- 12
gulis foeminae comparantur [x]. nam Rhodii [y] generis
aut Medici [z] propter grauitatem neque patres nimis [a]
ſalaces [b], nec foecundae matres: quae tamen ternae ſin-
gulis maritantur. et cum pauca oua poſuerunt, inertes
ad incubandum, multoque magis ad excludendum [c],
raro foetus ſuos educant. Itaque quibus cordi eſt ea
genera propter corporum ſpeciem poſſidere, cum exce-
perunt oua generoſarum, vulgaribus gallinis ſubiiciunt,
vt [d] ab his [e] excluſi pulli nutriantur [f]. Tanagrici [g] ple- 13
rumque Rhodiis [h] et Medicis amplitudine pares, non
multum moribus a vernaculis diſtant, ſicut et Chalcidici [i].
Omnium tamen horum generum nothi [k] ſunt optimi pulli,
quos conceptos ex peregrinis maribus noſtrates ediderunt.
nam et paternam ſpeciem gerunt, et ſalacitatem foecundi-
tatemque vernaculam retinent. Pumiles [l] aues, niſi quem 14
humilitas earum delectat, nec propter foecunditatem,
nec propter alium reditum nimium probo [m], tam hercule,
quam nec pugnacem [n], nec rixoſae [o] libidinis marem.
nam plerumque [p] caeteros infeſtat, et non patitur inire [q]
foeminas, cum ipſe pluribus ſufficere non queat. Im- 15
pedienda eſt itaque procacitas eius ampullaceo [r] corio;
quod cum in orbiculum formatum eſt, media pars eius
reſcinditur, et [s] per exciſam partem galli pes inſeritur:

 eaque

v. *manibus* P.
x. *comparamur* P.
y. *herodi* P.
z. *Melici* P. nouus.
a. *minus* R.
b. *ſatages* P.
c. *excedendum* Gy. Pol.
d. Ita pro *et* I. B. Br. R. S.
e. *his qui excuſi* P. *excuſi* etiam S.
f. Ita pro *nutriuntur* S. I. B. R. Br.
g. *Tanagraci* B. Voluit *Tanagraci*. Deinceps *plerunque* Br. Ald.
h. *hordiis* P.
i. *Calcidici* P. *Calchidici* I. B. Br. *Chalchidici* R.
k. *noti ſunt. Optimi ſunt pulli* I. B. R. Br.
l. Ita pro *pumiliones* I. B. Br. R. H. Lipſ. *pumileas* Goeſ. S.
m. *probatum hercule* P. *probatam hercule* S. *redditum* paulo antea Br.
n. *pugnacen* P. Deinceps *nec* om. Br.
o. *rixo* Pol.
p. *plerunque* Br. Ald.
q. Ita pro *iniri* Sang.
r. *ampulaceo* Reg.
s. *et per exciſam — inſeritur* om. P. antiquus et Sang.

eaque quaſi compede cohibentur feri mores. Sed, vt propoſui, iam de tutela [t] generis vniuerſi praecipiam.

III. Gallinaria conſtitui debent parte villae, quae hibernum [a] ſpectat orientem: iuncta ſint ea furno vel culinae, vt ad auem perueniat fumus, qui eſt huic generi praecipue ſalutaris. Totius autem officinae, id [a] eſt ornithonis, tres continuae [b] extruuntur cellae [c], quarum, ſicuti dixi, perpetua frons orienti [d] ſit obuerſa.
2 In ea deinde fronte exiguus detur vnus omnino aditus mediae cellae; quae ipſa, e tribus [e] minima, eſſe debet in altitudinem et quoquouerſus pedes ſeptem. in ea ſinguli dextro laeuoque [f] pariete aditus ad vtramque cellam faciendi [g] ſunt, iuncti parieti, qui eſt intrantibus aduerſus. Huic autem focus applicetur tam longe [h], vt nec impediat praedictos aditus, et ab eo fumus perveniat in vtramque cellam: eaeque [i] longitudinis, et [k] altitudinis duodenos pedes habeant, nec plus latitudinis,
3 quam media [l]. ſublimitas diuidatur [m] tabulatis, quae ſupra ſe quaternos, et infra ſeptenos liberos pedes habeant, quoniam ipſa ſingulos occupant. vtraque tabulata gallinis ſeruire [n] debent, et ea paruis ab oriente ſingulis illuminari feneſtellis, quae et ipſae [o] matutinum exitum [p] praebeant auibus [q] ad cohortem, nec minus veſpertinum introitum. ſed curandum erit, vt ſemper nocti-

t. *tutella* R. deinceps vulg. *vniverſi generis* ex Sang. mutaui.

Cap. III. a. *hybern.* Br. Ald. Deinceps *i. gernithonis* Lipſ.

b. *continue* B. Br. R.

c. *caellae* A. Iunt. G. hic et alibi.

d. *orientem* P. S.

e. Vulgo *ipſa tribus* L. et Goeſ. *ipſe tribus.*

f. *leuoque* I. B. Br. R. A. Iunt. H. deinceps *vtranque* Ald.

g. *iaciundi* Iunt. L. P. Voluerunt *faciundi* cum Sang.

h. Vulgo *longus.* Deinceps *vtranque* Br. Ald.

i. *aeque* I. B. Br. R.

k. *et ad* Eaedem.

l. punctum poſuit Geſner.

m. Ita pro *diuidantur* ex I. B. Br. R. ſcripſit Geſn. Illae porro habent *tabulatiſque ſupra.* ſed Br. *ſuper.* Sang. *tabulatis ſuper.* ſed Gronouius inde *diuidatur* et *ſuper* tantum annotauit

n. *feruire* I. B. R.

o. *ipſe* G.

p. *exitum* om. P. S.

q. *animos* P.

noctibus claudantur, quo [r] tutius aues maneant. infra [s]
tabulata maiores feneſtrae [t] aperiantur, et eae [v] clatris 4
muniantur, ne poſſint noxia irrepere animalia: ſic ta-
men, vt illuſtria ſint loca, quo commodius habitent [x].
auiariuſque ſubinde debet ſpeculari aut incubantis aut
parturientis foetus. nam etiam in iis ipſis locis ita craſ-
ſos parietes aedificare conuenit, vt exciſa per ordinem
gallinarum cubilia recipiant: in quibus aut oua edantur,
aut excludantur [y] pulli: hoc enim et ſalubrius et elegantius
est, quam illud, quod quidam faciunt, vt palis in parietes [z]
vehementer actis, vimineos [a] qualos ſuperimponant [b]. Si- 5
ve autem parietibus ita, vt diximus, cauatis, ſiue [c] qua-
lis vimineis praeponenda erunt veſtibula, per quae ma-
trices ad cubilia vel pariendi vel incubandi cauſa perue-
niant. neque enim debent ipſis nidis inuolare [d], ne
dum adſiliunt, pedibus oua confringant. Aſcenſus 6
deinde auibus ad tabulata per vtramque cellam [e] datur
iunctis parieti modicis aſſerculis [f], qui paulum formatis
gradibus aſperantur, ne ſint aduolantibus lubrici. ſed
ab cohorte forinſecus praedictis feneſtellis ſcandulae ſi-
militer iniungantur, quibus irrepant aues ad requiem
nocturnam. Maxime [g] autem curabimus [h] vt et haec
auiaria et caetera, de quibus mox dicturi ſumus, in-
trinſecus et [i] extrinſecus poliantur opere tectorio, ne [k]
ad aues feles habeant aut coluber acceſſum [l], et aeque

r. *quotius* Goeſ.
s. Ita pro *intra* Goeſ. et Sang.
t. *faeneſtrae* R. *feneſtellae* P. Goeſ. Sang. *maiore feneſtra* coniicit Broukh.
v. *e* P.
x. *habitet auiarius: qui* I. B. Br. R. *habitet auiarius*, *quia* Sang. Deinceps *iis* ante *ipſis* om. Sang.
y. *excudantur* P.
z. *parietem* I. B. Br. R.
a. *viminimos* P.
b. *ſuperponant* I. B. Br. R. *ſuperſonant* L.
c. *aut* I. B. Br. R. aliae *ſiue qualem vimineos* P. S. *ſiue* dedit Geſner.
d. *inbolare* P.
e. *caellam* A. Iunt. *vtranque* Br. Ald.
f. *adſorculis* L. deinceps *ſcandullae* Br.
g. *Maxum* P.
h. *curauimus* P.
i. *et extrinſ.* om. I. B. Br. R. Sang.
k. *neque aues* P. *neque ad aues* S.
l. *tum* add. Goeſ. Sang. locum τῆς *et* tenere annotat Gronou.

7 noxiae prohibeantur peſtes. Tabulatis inſiſtere dormientem auem non expedit, ne ſuo laedatur ſtercore; quod cum pedibus vncis adhaeſit, podagram creat. ea pernicies vt euitetur, perticae dolantur in quadrum, ne teres leuitas [m] earum ſuperſilientem [n] volucrem non recipiat. conquadratae deinde foratis duobus aduerſis parietibus induuntur [o], ita vt a [p] tabulato pedalis altitudi-
8 nis, et inter ſe bipedalis latitudinis ſpatio diſtent. Haec erit cohortalis officinae diſpoſitio. caeterum cohors ipſa, per quam vagantur, non tam ſtercore, quam vligine careat. nam plurimum refert aquam non eſſe in ea niſi [q] vno loco, quam bibant, eamque mundiſſimam: nam ſtercoroſa pituitam concitat. puram tamen ſeruare non poſſis, niſi clauſam [r] vaſis in hunc vſum fabricatis. ſunt autem, qui aut aqua replentur aut cibo plumbei canales, quos magis vtiles eſſe ligneos [s], aut fictililes compertum
9 eſt. Hi [t] ſuperpoſitis operculis clauduntur, et a lateribus ſuper mediam partem altitudinis per ſpatia palmaria modicis forantur cauis, ita vt auium capita poſſint admittere. nam niſi operculis muniantur, quantulumcunque [v] aquae vel ciborum ineſt, pedibus euerritur [x]. Sunt qui a ſuperiore parte foramina ipſis operculis imponant; quod fieri non oportet. nam ſuperſiliens auis proluuie ventris cibos et aquam conſpurcat.

IV. Cibaria gallinis praebentur optima, pinſitum ordeum et vicia [a], nec minus cicercula [b], tum etiam milium, aut panicum: ſed haec vbi vilitas annonae permittit. vbi vero ea eſt carior, excreta tritici minu-

ta

m. *brenitas* I. B. Br. R.

n. *ſuperſalientem* Br. *ſuperſilentem* G.

o. *induunt* antiq. P. Ienſ. L. Sang.

p. *a* ex I. B. Br. R. A. addidi.

q. *in vno* Goeſ. Sang.

r. *clauſum fabricans* L.

s. Ita ante Geſnerum Edd. qui *ligneis aut fictilibus* dedit ex Pol. Goeſ. Sang. *ligneis aut fictiles* L.

t. *His* I B. Br. R.

v. *quantuluncunque* Br. Ald.

x. *euertitur* cum Ald. aliae. Nobiſcum P. Goeſ. Sang

Cap. IV. a. *vitia* I. B. Br. R. *vinacia* P. Goeſ. Sang.

b. *acercula* H.

ta [c] commode dantur. nam per ſe id frumentum, etiam
quibus locis viliſſimum [d] eſt, non vtiliter praebetur, quia
obeſt auibus. poteſt etiam lolium decoctum obiici, nec
minus furfures modice a farina excreti: qui ſi nihil ha-
bent farris, non ſunt idonei [e], nec tantum appetuntur [f]
ieiunis [g]. Cytiſi folia ſeminaque maxime probantur, et 2
ſunt huic generi gratiſſima: neque eſt vlla regio, in qua
non poſſit huius arbuſculae copia eſſe vel maxima. Vi-
nacea quamuis tolerabiliter paſcant [h], dari non debent,
niſi quibus anni temporibus auis foetum [i] non edit: nam
et partus raros [k], et oua faciunt exigua. ſed cum plane [l] 3
poſt autumnum ceſſant a foetu, poſſunt [m] hoc cibo ſuſ-
tineri. Attamen quaecunque dabitur eſca per cohor-
tem vagantibus, die incipiente, et iam in veſperum de-
clinante [n], bis diuidenda eſt, vt et mane non protinus
a cubili [o] latius euagentur, et ante crepuſculum propter
cibi ſpem temporius [p] ad officinam redeant, poſſitque
numerus capitum ſaepius recognoſci. nam volatile pecus
facile cuſtodiam paſtoris decipit. Siccus etiam puluis 4
et cinis vbicunque cohortem porticus vel tectum prote-
git, iuxta parietes reponendus eſt, vt ſit quo aues ſe
perfundant. nam his rebus plumam pinnaſque [q] emun-
dant: ſi modo credimus Epheſio Heracleto, qui ait
ſues coeno [r], cohortales aues puluere, vel cinere lauari.
Gallina poſt primam emitti, et ante horam diei vndeci- 5
mam claudi debet: cuius vagae cultus hic, quem dixi-

c. *minute* Edd. praeter Iunt. P. Goeſ. Sang. et Geſn.

d. *villiſſimum* Br. A.

e. *idonei. Nec tamen* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.

f. *aptuntur* Gy. Punctum ab Aldina prima poſitum retraxi poſt *ieiunis*.

g. *ieiuniis* R. *Cythiſi folia: ſem:* Br. *cythiſi* etiam Ald.

h. *paſcat* P. S.

i. *foetum* I. B. Br. R. Sang. Vulgo *foetus*. Br. *auis* omittit. Vulgarem ordinem *quibus temp. anni* ex Sang. mutaui.

k. Ita pro *raro* Sang.

l. *plene* P. *auctunnum* Br.

m. *poteſt* P. S.

n. *declinato* I. B. Br. R. S.

o. *cubilitatius* P.

p. *temperius* Sang.

q. *pinnaſque* ex Edd. reſtitui; *pennis* cum Commel. Geſner. Deinceps *Heraclito* Goeſ. S.

r. *ceno* I. B. Br. R. *vel cinere* om. Sang.

mus, erit: nec tamen alius clauſae, niſi quod ea non emittitur [s], ſed intra ornithonem ter die paſcitur maiore menſura. nam ſingulis capitibus quaterni cyathi diurna cibaria ſunt, cum vagis [t] [terni [v], vel] bini praebeantur [x].
6 Habeat tamen [y] etiam clauſa oportet amplum veſtibulum, quo prodeat, et vbi apricetur [z]: idque ſit retibus munitum, ne aquila vel accipiter [a] inuolet. quas impenſas et [b] curas [c], niſi locis [d], quibus harum rerum vigent pretia [e], non expedit adhiberi. Antiquiſſima eſt autem cum in [f] omnibus pecoribus tum in hoc fides paſtoris; qui niſi eam domino ſeruat, nullus [g] ornithonis quaeſtus vincet [h] impenſas. De tutela ſatis dictum eſt: nunc reliquum ordinem proſequemur [i].

V. Confecta bruma parere [a] fere [b] id genus auium conſueuit. Atque earum quae ſunt foecundiſſimae, locis tepidioribus circa Calendas Ianuarias oua edere incipiunt; frigidis autem regionibus eodem menſe poſt Idus.
2 Sed cibis idoneis foecunditas earum elicienda [c] eſt, quo maturius partum edant. optime praebetur [d] ad ſatietatem ordeum ſemicoctum: nam et maius facit ouorum incrementum, et frequentiores partus, ſed [e] is cibus quaſi condiendus eſt interiectis cytiſi foliis ac ſemine eiuſdem, quae vtraque [f] maxime putantur augere foecunditatem auium. Modus autem [g] cibariorum ſit, vt dixi,

s. *emittetur* I. B. Br. R.
t. *magis* Eaed. *bagis* Sang.
v. *terni vel* om. P. Sang.
x. *praebeatur* P.
y. Ita I. B. Br. R. Sang. pro *Habere etiam clauſam*. Lipſ. *babeat tamen clauſa oportet.*
z. *applicetur* I. B. Br. R.
a. *ancipiter* L.
b. *et* om. P.
c. *curam* P.
d. *locis et* P. Sang.
e. *precia* I. B. Br. R. Ald. ſecund. G.
f. *in* om. I. B. Br. R.
g. *nullis* P. a. *nullius* P. nou. L. S.
h. *iungit* I. B. Br. R. *vincit* Sang.
i. *perſequemur* Sang.

Cap. V. a. *parere* om. P. a.
b. *fere* om. P. nouus.
c. *eligenda* L.
d. *praebeatur* Sang.
e. *Et* I. B. R. Br. *ex his* Goeſ. *cythiſi* Br. Ald.
f. *vtraque* om. I. B. R. Br. Goeſ. Sang.
g. *autem* om. I. B. R. Br. S.

dixi, vagis binorum cyathorum ordei. aliquid tamen
admiſcendum erit cytiſi [h], vel ſi id non fuerit, viciae
aut milii. Curae autem debebit eſſe cuſtodi, cum par- 3
turient [i] aues, vt habeant quam mundiſſimis paleis con-
ſtrata cubilia, eaque [k] ſubinde conuerrat [l], et alia ſtra-
menta quam recentiſſima reponat. nam pulicibus, aliiſ-
que [m] ſimilibus animalibus replentur, quae ſecum affert
auis, cum ad idem cubile reuertitur. Aſſiduus autem
debet eſſe cuſtos, et ſpeculari [n] parientes, quod ſe face-
re gallinae teſtantur crebris ſingultibus interiecta voce
acuta. obſeruare itaque [o] dum edant oua, et confeſtim 4
circumire oportebit cubilia, vt quae nata ſunt recolli-
gantur, notenturque quae quoque die ſint edita, vt
quam recentiſſima ſupponantur glocientibus [p]: ſic enim
appellant ruſtici aues eas quae volunt incubare, caetera
vel reponantur, vel aere [q] mutentur. Aptiſſima porro
ſunt ad excludendum recentiſſima quaeque. poſſunt ta-
men etiam requieta ſupponi, dum ne vetuſtiora ſint [r],
quam dierum decem. Fere autem cum primum par- 5
tum conſummauerunt [s] gallinae, incubare cupiunt ab
Idibus Ianuariis, quod facere non omnibus permitten-
dum eſt; quoniam quidem nouellae magis edendis,
quam excludendis [t] ouis vtiliores ſunt: inhibeturque cu-
piditas incubandi [v] pinnula per nares traiecta. Vetera- 6
nas igitur aues ad hanc [x] rem eligi oportebit, quae [y] iam
ſaepius id fecerint; moreſque earum maxime pernoſci,
quoniam aliae melius excludunt [z], aliae editos pullos
com-

h. *vt* inſ. I. B. R. Br.
i. *parturiens* P.
k. *ea quae* S.
l. *conuertat* I. B. Br. R.
m. *atque aliis* S.
n. *ſpecularientes* Goeſ. *ſpeculari parietes* Gr.
o. *itaque* om. S.
p. *glutientibus* P. *gluttientibus* Sang.
q. *remittentur* I. B. R. Br. Lipſ.
r. *ſunt* I. B. R. Br.
s. Ita pro *conſummauerint* I. B. R. Br.
t. Ita pro *excubandis* I. B. R. Br. *excudendis* Goeſ. S.
v. *incubando pinnulla per naſi et a traiecta* P. ant.
x. *hanc* om. I. B. R. Br.
y. *et* inſ. P. nouus.
z. Vulgo *excubant.* I. B. R. Br. *excludant.* Goeſ. S. *excudant.*

commodius educant [a]. at e contrario quaedam et [b] ſua
et aliena oua comminuunt atque conſumunt, quod fa-
7 cientem protinus ſubmouere conueniet [c]. Pulli autem
duarum aut trium auium excluſi [d], dum adhuc teneri
ſunt, ad vnam, quae ſit [e] melior nutrix, tranſferri de-
bent, ſed primo quoque die, dum mater ſuos et alie-
nos propter ſimilitudinem dignoſcere [f] non poteſt. Ve-
rumtamen ſeruare oportet modum. neque enim debet
maior eſſe quam triginta capitum. negant enim hoc am-
8 pliorem gregem poſſe ab vna nutriri. Numerus ouo-
rum, quae ſubiiciuntur, impar obſeruatur, nec ſemper
idem. nam primo tempore, id eſt menſe Ianuario,
quindecim, nec vnquam plura ſubiici debent: Martio
XIX [g], nec his pauciora: vnum [h] et viginti Aprili: to-
ta deinde aeſtate vſque in Calendas Octobris totidem [i].
poſtea ſuperuacua eſt huius rei cura, quod frigoribus
9 excluſi [k] pulli plerumque intereunt [l]. Plerique [m] tamen
etiam [n] ab aeſtiuo ſolſtitio non putant bonam pullatio-
nem, quod ab eo tempore etiam ſi facilem [o] educatio-
nem habent, iuſtum tamen non capiunt incrementum.
Verum ſuburbanis locis, vbi a matre pulli non exiguis [p]
pretiis [q] veneunt [r], probanda eſt aeſtiua educatio. Sem-
per autem, cum ſupponuntur oua, conſiderari debet [s],
vt luna creſcente a [t] decima vſque ad quintamdecimam
id fiat. nam et ipſa ſuppoſitio per hos fere dies eſt com-
modiſſima; et ſic adminiſtrandum eſt, vt rurſus cum
exclu-

a. *educent* I. B. R. Br. Goeſ. S.
b. *eſt vt* P.
c. *conueniunt* I. B R. Br.
d. *excuſſi* P. *excuſi* Goeſ. S.
e. *eſt* P. Sang.
f. *dinoſcere* I. B. R. Br.
g. *Maio IX* Sang. et Br.
h. XI. I. B. Br. R. *vndecim* L. et S.
i. XIII. I. B. R. Br. *tredecim* L. S.
k. *excuſſi* P.
l. Vulgo *intereant.*
m. *Plerunque* I. B. Br. R. *intereant plerique* om. Sang.
n. *iam* S.
o. *facile* I. B. R. Br.
p. *pulli plerumque* P.
q. *preciis* I. B. R. A. G. C. *praeciis* Br.
r. Vulgo interponuntur verba: *nec plerumque intereunt* quae om. Goeſ. Sang.
s. *debebit* P.
t. *abducamuſque* P. a. *ab decuma vſque* P. nou.

excluduntur pulli, luna creſcat. Diebus quibus ani- 10
mantur oua, et in ſpeciem [v] volucrum conformantur,
ter ſeptenis opus eſt gallinaceo generi [x]. at pauonino et
anſerino, paulo amplius ter nouenis. quae ſi quando
fuerint ſupponenda gallinis, prius eas incubare decem
diebus foetibus alienigenis patiemur. tum demum ſui
generis quatuor oua, nec plura quam quinque fouenda
recipient. ſed et haec quam maxima: nam ex puſillis
aues minutae naſcuntur. Cum deinde quis volet quam 11
plurimos mares excludi [y], longiſſima quaeque et acutiſ-
ſima oua ſubiiciet: et rurſus cum foeminas, quam ro-
tundiſſima. Supponendi autem conſuetudo tradita eſt
ab iis [z], qui religioſius haec adminiſtrant, eiuſmodi.
Primum quam ſecretiſſima cubilia eligunt [p], ne incu-
bantes matrices ab aliis auibus inquietentur: deinde an-
tequam conſternant ea [q], diligenter emundant, paleaſ-
que, quas ſubſtraturi ſunt, ſulfure [r] et bitumine atque
ardente teda [s] perluſtrant, et expiatas cubilibus iniiciunt,
ita factis concauatis [t] nidis, ne [ab [v]] aduolantibus, aut
[etiam [x]] deſilientibus euoluta [y] decidant oua. Plurimi 12
etiam infra cubilium ſtramenta graminis aliquid, et ra-
mulos lauri, nec minus allii [z] capita cum clauis ferreis
ſubiiciunt: quae cuncta remedio [a] creduntur eſſe aduer-
ſus tonitrua, quibus vitiantur oua, pullique ſemiformes
interimuntur ante quam toti [b] partibus ſuis conſummen-
tur. Seruat autem qui ſubiicit, ne ſingula oua [c] in cu- 13
bili [d] manu componat [e], ſed totum ouorum numerum
in alueolum ligneum conferat, deinde vniuerſum leni-
ter in praeparatum nidum tranſfundat. Incubantibus 14
autem

v. *et ſpecie* S.
x. *genere* I. B. R.
y. *excudi* S.
z. *his* I. B. R. Br.
p. *legunt* P. S.
q. *eam* Ienſ. Br.
r. *ſulphure* I. B. Br. R. Gr.
s. *taeda* I. B. R. Br.
t. *concabantis* P. *concabunis* Goeſ.
v. *ab* deeſt I. B. Br. R. S.
x. *etiam* deeſt I. B. R. Br.
y. *obuoluta* P. L. om. Goeſ. I. B. Br. R. S.
z. *alii* I. Br.
a. Ita pro *remedia* Goeſ. S.
b. *totis* L.
c. *oua in* deeſt P.
d. *cubilia* P.
e. *componant* P.

autem gallinis iuxta ponendus[f] eſt cibus, vt ſaturae ſtu-
dioſius nidis immorentur, neue longius euagatae refri-
gerent oua, quae quamuis[g] pedibus ipſae conuertant,
auiarius[h] tamen cum deſilierint matres, circumire de-
bet, ac manu verſare, vt aequaliter[i] calore concepto
facile animentur. quin etiam ſi qua vnguibus laeſa vel
fracta ſunt, vt remoueat. idque[k] cum fecerit, die[l] vn-
deuigeſimo[m] animaduertat, an pulli roſtellis oua per-
tuderint[n], et auſcultetur, ſi pipiant[o]. nam ſaepe pro-
pter craſſitudinem putaminum[p] erumpere non queunt.
15 Itaque haerentes pullos manu eximere oportebit, et ma-
tri fouendos ſubiicere[q], idque non amplius triduo face-
re. nam poſt vnum et vigeſimum diem ſilentia oua ca-
rent animalibus: eaque remouenda ſunt, ne incubans
inani[r] ſpe diutius detineatur[s] effoeta. Pullos autem
non oportet ſingulos, vt quiſque natus ſit, tollere, ſed
vno die in cubili ſinere cum matre, et aqua ciboque abſ-
tinere, dum omnes excludantur. Poſtero[t] die, cum
16 grex fuerit effectus, hoc modo deponitur[v]. Cribro
viciario[x], vel etiam loliario, qui iam fuerit in vſu,
pulli ſuperponantur, deinde pulegii ſurculis fumigen-
tur. ea res videtur[y] prohibere pituitam, quae celerrime
17 teneros interficit. Poſt haec[z] cauea cum matre clau-
dendi ſunt, et farre[a] ordeaceo cum aqua incocto, vel
adoreo farre[a], vino reſperſo[b] modice alendi. nam
maxime

f. *ſupponendus* P.
g. *q. ipſa conferre*, *auiarius* P.
h. *auiariis* R.
i. *equaliter* Gy.
k. *Itque* P.
l. *duo deuiginti diebus vnde viceſſime* P. *duo de viginti diebus enim aduertat* Sang.
m. *inde vigeſimo* L.
n. Ita pro *percuderint* Goeſ. Sang.
o. *pipunt* Goeſ. *pipant* Sang.
p. *putaminarum rumpere* P. a. et S. *inrumpere* P. nouus. Deinceps *haerentis* Br. *baerenteis* Ald.

q. *ſubicere* R.
r. *nonani* P. *inanni ſed diutius* Br.
s. *retineatur* P. S. *detinantur* G. deinceps *excudantur* Sang.
t. *poſtremo* Gr. deinceps vulgo *effoetus*.
v. *deponatur* I. B. Br. R. S.
x. *vitiario* I. B. Br. R. A. G. St. Poſtea *pulei* Sang.
y. *videatur* P.
z. *hoc* P. S.
a. *fare* R.
b. *aſperſo* I. B. Br. R.

maxime cruditas vitanda eſt: et ab hoc iam [c] tertia die
cauea cum matre continendi ſunt, priuſque, quam emit-
tantur ad recentem cibum, ſinguli tentandi, ne quid
heſterni [d] habeant in gutture [e]. nam niſi [f] vacua eſt in-
gluuies, cruditatem ſignificat, abſtinerique debent, dum
concoquant [g]. Longius autem non eſt permittendum 18
teneris euagari, ſed circa caueam continendi ſunt, et
farina ordeacea paſcendi dum corroborentur: cauen-
dumque ne a ſerpentibus adſlentur, quarum [h] odor tam
peſtilens eſt [i], vt interimat vniuerſos. id vitatur ſaepius
incenſo [k] cornu ceruino [l], vel galbano [m], vel muliebri
capillo; quorum omnium fere nidoribus praedicta pe-
ſtis ſubmouetur. Sed et curandum erit, vt tepide ha- 19
beantur. nam nec calorem nec frigus ſuſtinent [n]. opti-
mumque eſt intra [o] officinam clauſos haberi cum matre,
et poſt quadrageſimum diem poteſtatem vagandi fieri.
Sed primis quaſi infantiae [p] diebus pertractandi ſunt,
plumulaeque ſub cauda clunibus [q] detrahendae, ne ſter-
core coinquinatae [r] dureſcant, et naturalia [s] praecludant.
quod quamuis caueatur, ſaepe tamen euenit, vt aluus [t] 20
exitum non habeat. itaque pinna pertunditur, et iter di-
geſtis [v] cibis praebetur. Sed [x] et iam validioribus [y] fa-
ctis, atque ipſis matribus etiam vitanda pituitae perni-
cies [z] erit. quae ne fiat, mundiſſimis vaſis et quam pu-
riſſimam praebebimus aquam: nec minus gallinaria
ſemper

c. *iam* ex Goeſ. Sang. addidi.

d. *externi* I. B. R. *ne* ante *quid* om. Sang. Forte voluit *ſi quid*.

e. *guttere* P.

f. Vulgo *ſi vacua non*. Sed *non* om. Br. (credo etiam I. B. R.) *ſi* om. P. *nam niſi vacua eſt* Sang.

g. *coquant* P. antiq.

h. *quorum* I. B. Br. R.

i. *eſt* om. I. B. Br. R.

k. *incenſu* P.

l. *cerbino* P.

m. *calbano* P.

n. *ſubſtinent* I. B. R. *ſubſtinet* Br.

o. Vulgatum *infra* correxit cum Vrſino Geſn.

p. *infartis* P.

q. *crunibus* P.

r. *conquinatae* P.

s. *maturalia percl*. P.

t. *albus* P.

v. *degeſtis* Gry.

x. *Saepe etiam iam* I. B. Br. R. S. *ſaepe iamiam* Goeſ. *Sed etiam iam* P.

y. *remediis* add. I. B. Br. R.

z. *pernities* R. *pituitae* om. Sang.

ſemper fumigabimus, et [a] emundata [b] ſtercore liberabi-
21 mus. Quod ſi tamen peſtis permanſerit [c], ſunt qui ſpicas [d] allii [e] tepido madefactas [f] oleo [g] faucibus inſerant. quidam hominis vrina tepida rigant ora, et tamdiu comprimunt, dum eas amaritudo cogat per nares emoliri pituitae nauſeam [h]. Vua quoque, quam Graeci *ἀγρίαν* [i] *ςαφυλὴν* [k] vocant, cum cibo miſta prodeſt [l]. vel eadem
22 pertrita, et cum aqua potui [m] data. Atque haec remedia mediocriter laborantibus adhibentur. nam ſi pituita circumuenit [n] oculos, et iam [o] cibos auis reſpuit, ferro reſcinduntur [p] genae, et coacta ſub oculis ſanies omnis exprimitur: atque id paulum triti [q] ſalis vulneribus in-
23 fricatur [r]. Id porro vitium maxime naſcitur cum frigore et penuria cibi laborant aues: item cum per aeſtatem conſiſtens in cohortibus [s] aqua potatur [t]: item cum ficus aut vua immatura nec ad ſatietatem [v] permiſſa eſt, quibus ſcilicet cibis abſtinendae ſunt aues: eoſque [x] vt faſtidiant efficit vua labruſca de vepribus immatura lecta, quae cum farre [y] triticeo minuto [z] cocta obiicitur eſurientibus [a], eiuſque [b] ſapore offenſae aues omnem aſpernantur vuam. Similis ratio eſt etiam caprifici, quae decocta cum cibo praebetur auibus, et ita [c] fici faſtidium

a *et* om. P.
b. *emendata* P.
c. Ita pro *peruaſerit* I. B. Br. R. L. Goeſ. S.
d. *micas* P. Goeſ. Sang.
e. *alli* I. B. R. *alei* Br. *alſi* P. *alii* Sang.
f. *madefaciat* P. *madefaciant* Sang.
g. *et* add. P. S. Deinceps vulgo *inferant*. Poſtea *tandiu* Br. A. *emolliri* Br.
h *nauſa aqua quoq.* Goeſ. Etiam P. *Aqua quoque.*
i. *αγγειαν* Br.
k. *σταφυλην* I. B. Br. R.
l. *prodent* P. *mixta* Br.
m. *quoque* Sang.
n. *circunuenit* Ald. nota adeſt in Br.
o. *iam* om. I. B. Br. R.
p. *reſcinditur* P. *reſciduntur* Sang.
q. *attriti* I. B. Br. R.
r. Ita pro *infriatur* conieci ex Pol. *infricantur.* An fuit *ſales?*
s. *fuit* add. P. Sang.
t. *potatur* omitt. P. S.
v. *ſacietatem* I. B. R.
x. *eo vſque* P.
y. *hordeo* I. B. R. Goeſ. S. *ordeo* Br.
z. *minuta cocto* P.
a. *exurientibus* P.
b. *eo vſque* P.
c. *vere* add. P.

ſtidium creat. Mos [d] quoque, ſicut in caeteris pecu- 24
dibus, eligendi [e] quamque optimam et deteriorem vendendi, ſeruetur [f] etiam in hoc genere, vt [g] per autumni tempus omnibus annis, cum fructus earum ceſſat, numerus quoque minuatur. Submouebimus [h] autem veteres, id eſt, quae trimatum exceſſerunt: item quae aut [i] parum foecundae, aut parum bonae [k] nutrices ſunt, et praecipue quae oua vel ſua vel aliena conſumunt: nec minus, quae velut [l] mares cantare, atque [m] etiam calcare coeperunt: item ſerotini pulli, qui ab [n] ſolſtitio [o] nati capere iuſtum incrementum non potuerunt. In maſculis autem [p] non eadem ratio ſeruabitur; ſed tamdiu [q] cuſtodiemus generoſos, quamdiu foeminas [r] implere potuerint [s]: nam rarior eſt in his auibus mariti bo- 25
nitas. Eodem quoque tempore cum parere deſinent aues, id eſt, ab Idibus Nouembribus pretioſiores cibi ſubtrahendi ſunt, et vinacea praebenda, quae ſatis commode paſcunt, adiectis interdum tritici excrementis [t].

VI. Ouorum quoque longioris temporis cuſtodia non aliena eſt huic curae: quae commode ſeruantur per hiemem, ſi paleis obruas, aeſtate, ſi furfuribus. quidam prius trito ſale ſex horis adoperiunt: deinde eluunt, atque ita paleis aut [a] furfuribus obruunt. nonnulli ſolida, multi etiam freſa faba coaggerant: alii ſalibus integris adope-

d. Ita pro *Mox* ex L. Goeſ. P. S. Geſner.

e. Ita L. P. Goeſ. pro *quaeque optima et deteriora* I. B. R. Br. A. *eligenda — vendenda*. ſed pecudibus pro *pecoribus* ſolus Sang. dedit.

f. *ne* add. P. S.

g. *vt* om. I. B. Br. R. Sang.

h. *ſummouebimus* Br. Ald. *ſummonimus* P.

i. *aui* P.

k. *parum bonae* om. Sang.

l. *vel mane* P. a. *vel vt manes* P. nouus.

m. *atque etiam calc.* om. Goeſ. Sang.

n. *ab* om. P. Sang.

o. *ſolſtionati* Iunt. P.

p. *autem* om. P. Sang.

q. *tandiu — quandiu* Ald.

r. Ita pro *foeminam* Sang.

s. *potuerint* I. B. Br. R.

t. *incrementis* L.

Cap. VI. a. *ac* P. Sang.

2 adoperiunt: alii muria tepefacta [b] durant [c]. Sed omnis [d]
ſal, quemadmodum non patitur putreſcere, ita minuit
oua, nec ſinit plena permanere: quae res ementem de-
terret. Itaque ne [e] in muriam [f] quidem qui demittunt [g],
integritatem ouorum conſeruant.

VII. Pinguem quoque facere gallinam, quamuis
fartoris [a], non ruſtici [b] ſit officium, tamen quia [c] non
aegre contingit, praecipiendum putaui. Locus ad hanc
rem deſideratur maxime calidus, et minimi luminis, in
quo ſingulae caueis anguſtioribus vel ſportis incluſae
pendeant aues, ſed ita coarctatae [d], ne verſari poſſint.
2 Verum habeant ex vtraque parte foramina: vnum, quo [e]
caput exeratur; alterum, quo cauda cluneſque; vt et
cibos capere poſſint, et eos digeſtos ſic edere, ne ſter-
core coinquinentur [f]. Subſternatur autem mundiſſima
palea, vel molle [g] foenum, id eſt, cordum. nam ſi
dure cubant, non facile pingueſcunt. Pluma omnis
e capite et ſub alis atque clunibus detergetur [h]: illic [i],
ne pediculum [k] creet; hic, ne ſtercore loca naturalia
3 exulceret. Cibus autem praebetur ordeacea farina, quae
cum eſt [l] aqua conſperſa et ſubacta, formantur offae,
quibus aues [m] ſaginantur [n]. eae [o] tamen primis diebus
dari parcius debent, dum plus concoquere [p] conſue-
ſcant. nam cruditas vitanda [q] eſt maxime, tantumque
prae-

b. *tepefactam* R.
c. *aduecant* P. *adudant* Goeſ. Sang. *coagregant* L. (ſed haec varietas ad *coaggerant* videtur pertinere.)
d. *omne* P. *omnes ſalis* Sang.
e. *ne* om. P. Sang.
f. *muria* P. S.
g. Ita pro *dimitt.* Goeſ. S.

Cap. VII. a. *farturis* P.
b. *paſtici* P.
c. *quia* om. P. deinceps *maxime calidus* Br.
d. *coartatae* I. B. Br. R.
e. *quod* Br.
f. *coinquinetur* Br.
g. *mole* R. *ſubſternantur mundiſſimae paleae* Sang.
h. *detergentur* I. B. Br. R. *detergitur* L. *detergentur* P.
i. *Illi* P.
k. *peduculum* P.
l. *eſt* om. Sang.
m. *auis* I. B. Br. R. Goeſ. Sang.
n. *ſaginatur* I. B. Br. R. et Sang. teſte Gronouio. *ſaliuatur* L. Goeſ. Sang. Pol. nouus. *ſalibatur* P. antiq.
o. *Haec* I. B. Br. R. *Ita* P. Sang.
p. *concoquere* R.
q. *maxime vitanda eſt* Sang.

praebendum, quantum dirigere poſſint: neque ante recens admouenda eſt, quam tentato gutture apparuerit nihil veteris eſcae remanſiſſe. Cum deinde ſatiata eſt 4
auis, paululum depoſita [r] cauea dimittitur, ſed [s] ita ne vagetur, ſed potius, ſi quid eſt quod eam ſtimulet aut mordeat, roſtro perſequatur. Haec [enim [t]] fere communis eſt cura farcientium. nam illi qui volunt [v] non ſolum opimas, ſed etiam teneras aues efficere, mulſea recente aqua praedicti generis farinam conſpergunt [x], et ita farciunt: nonnulli tribus aquae partibus vnam boni vini miſcent, madefactoque triticeo pane obeſant [y] auem; quae prima [z] luna (quoniam id quoque cuſtodiendum eſt) ſaginari coepta, vigeſima [a] pergliſcit. Sed ſi fa- 5
ſtidiet cibum, totidem diebus minuere oportebit, quot iam farturae proceſſerint: ita tamen, ne tempus omne opimandi quintam et vigeſimam [b] lunam ſuperueniat [c]. Antiquiſſimum eſt autem maximam quamque [d] auem lautioribus epulis deſtinare. ſic enim digna merces ſequitur operam et impenſam.

VIII. Hac eadem ratione palumbos columboſque cellares [a] pinguiſſimos facere contingit: neque eſt tamen in columbis farciendis tantus reditus, quantus in educandis. nam etiam [b] horum [c] poſſeſſio non abhorret a cura boni ruſtici. ſed id genus minore tutela paſcitur longinquis regionibus, vbi liber egreſſus auibus permittitur: quoniam vel ſummis turribus, vel editiſſimis aedificiis

r. *depoſitae caueae demitt.* Goeſ. Sang.

s. *et* Sang.

t. *enim* om. P. Goeſ. Sang. igitur incluſit Geſner.

v. *colunt* P. Deinceps *auis* Br. *aucis* Ald.

x. *conſpargunt* Br.

y. *obeſcant* I. B. Br. R.

z. *primo lunaquoniam* P.

a. *vicesima* I. B. R. *vigeſima* Br. *vicenſima* L.

b. *viceſimam* I. B. R. L.

c. *ſuperueniunt* I. B. Br. R.

d. *quanque* Ald.

Cap. VIII. a. *celares* I. B. R. *caellares* A. Iunt. G.

b. *et* I. B. Br. R. omitt. P. ant. *etiam* P. nouus.

c. *harum* P. ant. S. poſtea *tutella* Br.

ficiis aſſignatas ſedes frequentant [d] patentibus feneſtris,
2 per quas ad requirendos cibos euolitant. Duobus tamen
aut tribus menſibus acceptant conditiua [e] cibaria, caete-
ris ſeipſas paſcunt ſeminibus agreſtibus. Sed hoc ſub-
vrbanis locis facere non poſſunt, quoniam intercipiun-
tur variis aucupum inſidiis. itaque clauſae intra tectum
paſci debent, nec in plano [f] villae loco, nec [g] in frigi-
do: ſed in edito fieri tabulatum oportet, quod aſpiciat
3 hibernum meridiem. eiuſque parietes, ne iam dicta ite-
remus, vt in ornithone praecepimus, continuis cubili-
bus excauentur: vel ſi non ita [h] competit, paxillis ada-
ctis tabulae ſuperponantur, quae vel loculamenta [i], qui-
bus nidificent aues, vel fictilia columbaria recipiant,
praepoſitis veſtibulis, per quae ad cubilia perueniant.
Totus autem locus et ipſae columbarum cellae [k] poliri
debent albo tectorio, quoniam eo colore praecipue de-
4 lectatur hoc genus auium. nec minus extrinſecus leui-
gari parietes, maxime circa feneſtram: et ea ſit ita po-
ſita, vt maiore [l] parte hiberni diei ſolem [m] admittat,
habeatque appoſitam ſatis amplam caueam retibus emu-
nitam, quae excludat accipitres [n], et recipiat egredien-
tes [o] ad apricationem columbas, nec minus in agros
emittat matrices, quae ouis vel pullis incubant [p], ne
quaſi graui perpetuae cuſtodiae ſeruitio contriſtatae ſe-
5 neſcant. nam cum paulum circa aedificia volitauerint,
exhilaratae recreantur, et ad foetus ſuos vegetiores red-
eunt, propter quos ne longius quidem euagari aut fuge-
re conantur. Vaſa, quibus aqua praebetur [q], ſimilia
eſſe debent gallinariis, quae colla bibentium admittant,
et

d. *frequentet* P.

e. Ita pro *conditicia* Goeſ. S. *condititia* Br. A.

f. *plane* P.

g. *ne* P.

h. Ita pro *ita non* Br. Sang. Deinceps *taxillis* P. Goeſ. Sang.

i. *lorum lamenta* P.

k. *caellae* A. Iunt. G.

l. *maiorem partem* P. Sang.

m. *admittant* P.

n. *ancipitres* L. hic et alibi.

o. *egredientis* Br. Deinceps vulgo *emittant*.

p. *incumbent* I. B. Br. R.

q. Ita pro *praebeatur* Sang.

et cupientes [r] lauari propter anguſtias non recipiant.
nam id facere eas nec ouis nec pullis, quibus plerum-
que [s] incubant, expedit. Caeterum cibos iuxta parie- 6
tem conueniet ſpargi, quoniam fere partes eae colum-
barii [t] carent ſtercore. Commodiſſima cibaria putan-
tur [v] vicia, vel eruum, tum etiam lenticula, milium-
que [x] et lolium, nec minus excreta tritici, et ſi qua ſunt
alia legumina, quibus etiam gallinae aluntur. Locus
autem ſubinde conuerri et emundari debet. nam quanto
eſt cultior, tanto laetior [y] auis conſpicitur, eaque tam
faſtidioſa eſt, vt ſaepe ſedes ſuas peroſa, ſi detur [z] auo-
landi poteſtas, relinquat. id [a] quod frequenter in his re-
gionibus, vbi liberos habent [b] egreſſus, accidere ſolet.
Id ne fiat, vetus eſt Democriti praeceptum. genus acci- 7
pitris tinnunculum [c] vocant ruſtici, qui [d] fere in aedifi-
ciis nidos facit. eius pulli ſinguli fictilibus [e] ollis condun-
tur, ſpirantibuſque [f] opercula ſuperponuntur [g], et gypſo
lita [h] vaſa in angulis columbarii [i] ſuſpenduntur [k]. quae
res auibus amorem loci ſic conciliat [l], ne vnquam deſe-
rant. Eligendae [m] vero ſunt ad educationem neque ve-
tulae, nec nimium nouellae; ſed corporis maximi: cu-
randumque, ſi fieri poſſit, vt pulli, quemadmodum
excluſi ſunt, nunquam ſeparentur [n]. nam fere ſi ſic
maritatae ſunt, plures educant foetus. ſin aliter, certe 8

r. *cupientis* Br.
s. *plerunque* Br. Ald.
t. *columbari* I. B. Br. R. paulo antea *quia fere* Sang.
v. *reputantur vitia* I. B. Br. R.
x. *milium lolium* Sang.
y. *laetitior* P.
z. *de turri volandi* L. *auolandi* pro *euolandi* dedi ex Sang.
a. *id* reſtitui ex I. B. Br. R. paulo antea *relinquant* Sang.
b. *babeant* Br.
c. *trinungulum* B. R. *tinnungulum* I. Br. *triſtinngulum* L. *titinculum* P. *titunculum* Goeſ. *titiunculum* Sang.
d. *qui* om. I. B. Br. R. Goeſ. S.
e. *fictibus ſolis* P.
f. *ſtipantibuſque* I. B. Br. R. L. A. *ſpiratibus* P. ant. *ſpirantibus* Goeſ. *ſpirantibuſque* Sang. *ſtipantiaque* Iunt.
g. Ita pro *ſuppon.* ex I. B. Br. R. Iunt. Goeſ. S. Geſner.
h. *lyta* Iunt.
i. *columbariis* I. B. Br. R.
k. *ſuperponuntur* P. *ſupponuntur* Sang.
l. *vt* add. Goeſ.
m. Ita pro *Seligendae* Sang. *Cligendo* P.
n. *ſeperentur* I. B. Br. R.

ne alieni generis coniungantur [o], vt Alexandrinae [p] et
Campanae [q]. minus enim impares [r] ſuas diligunt, et
ideo nec multum ineunt, nec ſaepius foetant. Plumae
color non ſemper, nec omnibus idem probatus eſt: at-
9 que ideo qui ſit omnibus, non facile dictu eſt. Albus,
qui vbique vulgo [s] conſpicitur, a quibuſdam non ni-
mium laudatur [t]; nec tamen vitari debet in iis [v], quae
clauſo [x] continentur. nam in vagis maxime eſt [y] impro-
bandus, quod eum facillime ſpeculatur accipiter. Foe-
cunditas autem, quamuis longe minor [z] ſit quam eſt
gallinarum, maiorem tamen refert [a] quaeſtum. nam et
octies anno pullos educat, ſi eſt bona matrix; et pretiis
eorum domini [b] complent arcam, ſicut eximius auctor
M. Varro nobis affirmat, qui prodidit etiam illis ſeue-
rioribus (ſuis [c]) temporibus paria ſingula millibus [d] ſin-
10 gulis ſeſtertiorum ſolita venire [e]. Nam noſtri pudet ſe-
culi [f], ſi credere volumus, inueniri qui quaternis milli-
bus [g] nummum [h] binas [i] aues mercentur [k]. Quamquam
vel hos magis tolerabiles putem [l], qui oblectamenta de-
liciarum [m] poſſidendi habendique cauſa graui aere et ar-
gento penſent, quam illos qui Ponticum Phaſim [n] et
Scythica ſtagna Maeotidis [o] eluant [p]. Iam nunc Gan-
11 geticas et Aegyptias [q] aues temulenter eructant. Poteſt
tamen

o. Ita pro *coniunguntur* Geſner ex B. Br. R Iunt. P. *coniugantur* Ienſ. *ne* pro *nec* dedit Sang. Paulo ante *ſic* poſt *ſi* om. Sanger.

p. *Alexandrina* P. S. deinceps *nec* P. nouus.

q. *campaneae* I. B. Br. R. P. nou. *campane* P. ant.

r. *pares* I. B. Br. R. L.

s. *vulgus* P.

t. *laudatus eſt* I. B. Br. R. Sang.

v. *bis* I. B. Br. R.

x. *cluſo* Sang.

y. *eſt* om. Sang.

z. *minorum quam* P.

a. *praefert* I. B. Br. R. *perfert* P.

b. *cum* add. P. *dominicam* Goeſ. Sang. praeterea *complet* ex Sang. annotat Gronou. *preciis* Br.

c. *ſuis* om. Sang.

d. *milibus* — *ſextert.* Br.

e. *vaenire* H. *veniri* Sang.

f. *ſaeculi* I. B. Br. R.

g. *milibus* Eaed. et Sang.

h. *numum* Iunt. Ald. H. G. *numorum* P. *numorum* Sang.

i. *duas* I. B. Br. R.

k. *mercantur* Commel.

l. *putent* I. B. Br. R. S.

m. *delitiarum* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G.

n. *phaſym* B.

o. *Maeotis* I. B. Br. R. *Sciatiae* S.

p. *beluantur* Angl. *beluat* Sang.

q. *aegiptias auis* Br.

tamen etiam[r] in hoc auiario, ſicut dictum eſt, ſagina exerceri. nam ſi quae ſteriles aut ſordidi coloris interueniunt, ſimiliter vt gallinae farciuntur. Pulli vero facilius ſub matribus pingueſcunt, ſi iam firmis, prius quam ſubuolent, paucas detrahas[s] pinnas, et obteras crura, vt vno loco quieſcant, praebeaſque copioſum cibum
parentibus[t], quo et ſe et eos abundantius alant. Quidam 12
leuiter obligant crura, quoniam ſi frangantur, dolorem, et ex eo maciem fieri putant[v]. ſed nihil iſta res pinguitudinis[x] efficit. nam dum vincula exerere conantur, non conquieſcunt[y]. et hac quaſi exercitatione corpori nihil adiiciunt. Fracta crura non plus quam bidui, aut ſummum tridui dolorem afferunt, et ſpem tollunt euagandi.

IX. Turturum educatio ſuperuacua eſt: quoniam id[a] genus in ornithone nec parit, nec excludit[b]. Volatura ita vt capitur, farturae deſtinatur: eoque[c] leuiore cura, quam caeterae aues ſaginatur: verum non omnibus temporibus. nam[d] per hiemem, quamuis adhibeatur opera, difficulter gliſcit[e], et tamen, quia maior eſt turdi copia, pretium[f] turturum minuitur.
rurſus aeſtate vel ſua ſponte, dummodo ſit facultas cibi, 2
pingueſcit. nihil enim aliud, quam[g] obiicitur eſca, ſed praecipue milium: nec quia tritico vel aliis frumentis minus craſſeſcant[h]; verum quod ſemine huius[i] maxime delectantur. hieme tamen offae panis vino madefactae, ſicut etiam palumbos, celerius opimant, quam

 caeteri

r. *etiam* om. P. Sang.
s. Ita pro *ſubtrahas* Goeſ. Sang. *pennas* Goeſ.
t. Ita pro *parientibus* Goeſ. Paulo ante *copioſus cibus* P.
v. Vulgo *putent*.
x. *pinguedinis* neſcio vnde laudat Geſner.
y. *quieſcunt* I. B. Br. R. Goeſ.
Cap. IX. a. *ingenuus* P. Sang.
b. Vulgo *a volatura* I. B. Br. R. L. *excludit volatura. Ita.* Praepoſitionem *a* omitt. Sang. etiam; idem cum Goeſ. *excudit*.
c. *eaque* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G. *eo* Goeſ.
d. *nam* addidi ex P. Goeſ. Sang.
e. *creſcit* P. Goeſ. Sang.
f. *praecium* Br. *turturis* Sang.
g. *quam* om. I. B. R. habet Br.
h. *craſſeſcat* — *delectatur* Sang.
i. *cuius* P.

3 caeteri cibi. Receptacula non tanquam columbis loculamenta, vel cellulae[k] cautae[l] efficiuntur, ſed ad lineam mutuli[m] per parietem defixi[n] tegeticulas cannabinas accipiunt, praetentis retibus, quibus prohibeantur volare: quoniam ſi id[o] faciant, corpori detrahunt. In his [autem[p]] aſſidue paſcuntur milio, aut tritico. ſed ea ſemina dari niſi[q] ſicca non oportet. ſatiatque ſemodius cibi in diebus ſingulis vicenos et centenos turtures[r].
4 Aqua ſemper recens et quam mundiſſima vaſculis, qualibus columbis atque gallinis, praebetur. tegeticulaeque emundantur[s], ne ſtercus vrat pedes, quod[t] tamen et[v] [id] ipſum diligenter reponi debet ad cultus agrorum arborumque, ſicut et omnium auium, praeterquam nantium. Huius auis aetas ad ſaginam non tam vetus eſt idonea, quam nouella. Itaque circa meſſem[x], cum iam confirmata eſt pullities, eligitur.

X. Turdis maior opera et impenſa praebetur, qui omni quidem rure, ſed ſalubrius in eo paſcuntur, in quo capti ſunt. nam difficulter in aliam regionem transferuntur, quia caueis clauſi plurimi deſpondent[a]: quod faciunt etiam cum eodem momento temporis a rete in auiaria coniecti ſunt. itaque ne id accidat, veterani debent intermiſceri, qui ab aucupibus in hunc vſum nutriti quaſi allectores[b] ſint captiuorum, moeſtitiamque[c] eorum mitigent interuolando. ſic enim conſueſcent et aquam et cibos appetere feri, ſi manſuetos id facere viderint.

k. *caellulae* A. Iunt. S.
l. *cauata efficiunt* L. P. *fiunt* S.
m. *mutili* A. Iunt. H. G. Pol.
n. *fixi* Br. S.
o. *adfaciant* P.
p. *autem* om. Br. igitur incluſi, quia etiam ab I. B. R. abeſſe puto. Certe omittit Sang. qui praeterea *paſcantur*.
q. *ni* P.
r. *turtures* om. Goeſ.
s. Ita Sang. teſte Gronouio. *emendantur* P. Vulgatum *mundentur* cum Vrſino in *mundantur* mutauit Geſner.
t. *quo* P. Goeſ. S.
v. *et* om. P. Goeſ.
x. *menſem* I. B. Br. R.
Cap. X. a. *dependent* L.
b. *ablectores* I. B. Br. R. *allectatores* Goeſ. S. *adlectatores* L. *aucipibus* Sang.
c. *moeſticiamque* Br. *maeſtit.* Heru.

derint. Locum aeque munitum et apricum, quam 2
columbi deſiderant: ſed in eo tranſuerſae perticae per-
foratis parietibus aduerſis aptantur, quibus inſideant,
cum ſatiati cibo requieſcere volunt, eae perticae non
altius a terra debent ſubleuari, quam hominis ſtatura
patitur [d], vt a ſtante contingi poſſint. Cibi ponuntur 3
fere partibus his ornithonis, quae ſuper ſe [e] perticas non
habent, quo mundiores permaneant. ſemper autem ari-
da ficus diligenter pinſita et permiſta [f] polline praeberi
debet, tam large quidem vt ſuperſit. Hanc quidam 4
mandunt, et ita obiiciunt. ſed iſtud in maiore numero
facere vix expedit, quia nec paruo conducuntur qui
mandant [g], et ab iis [h] ipſis aliquantum propter iucundi-
tatem conſumitur. Multi varietatem ciborum, ne vnum
faſtidiant, praebendam putant. ea eſt, cum obiiciuntur
myrti et lentiſci ſemina; item oleaſtri, et ederaceae [i]
baccae [k], nec minus arbuti [l]. fere enim etiam in agris 5
ab eiuſmodi volucribus haec [m] appetuntur [n], quae in
auiariis quoque deſidentium [o] detergent faſtidia, faciunt-
que auidiorem volaturam, quod maxime expedit. nam
largiore cibo celerius pingueſcit. Semper tamen etiam
canaliculi milio repleti apponuntur, quae eſt firmiſſima
eſca. nam illa quae ſupra diximus, pulmentariorum vi-
ce dantur. Vaſa, quibus recens et munda praebeatur 6
aqua, non diſſimilia ſint gallinariis. Hac impenſa cu-
raque M. Terentius ternis ſaepe denariis ſingulos emti-
tatos [p] eſſe ſignificat auorum temporibus, quibus qui
triumphabant, populo dabant epulum. At nunc aeta-

d. Ita pro *patiatur* I. B. Br. R. Sang. *contigi* Sang.

e. *ſe* om. P. S.

f. *permixta* Br.

g. Ita pro *mandunt* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G. Gr. St.

h. *his* I. B. Br. R.

i. *ordeaceae* Br. *bederaceae* Iunt. *berecinae* Sang.

k. *bacae* A. G. H. *vace* Sang.

l. *arbuſti* Ienſ. Br. Goeſ. Sangerm.

m. *baec* om. P. Sang. *luxuria* Sang.

n. *adepetuntur* P. *appetunt* Gr.

o. *deſidentum* P. nouus. *ſidentes* P. antiq. *quae auiariis inſidentur* Sang.

p. *emptit:* Br. Ald.

tis noſtrae luxuries quotidiana fecit [q] haec pretia: propter quae ne ruſticis quidem contemnendus [r] ſit hic reditus. Atque ea genera, quae intra ſepta villae cibantur, fere perſecuti ſumus. nunc de his dicendum eſt, quibus etiam exitus ad agreſtia pabula dantur.

XI. Pauonum educatio magis vrbani patriſfamiliae,
quam tetrici ruſtici curam poſcit [a]. Sed nec [b] haec ta-
men aliena eſt agricolae, captantis vndique voluptates
acquirere, quibus ſolitudinem [c] ruris eblandiatur. Ha-
rum autem decor auium etiam exteros nedum dominos
oblectat. itaque genus alitum nemoroſis et paruulis in-
ſulis, quales obiacent Italiae, faciliime [d] continetur.
nam quoniam nec ſublimiter poteſt, nec per longa ſpa-
tia [e] volitare, tum etiam quia furis ac noxiorum anima-
lium rapinae metus [f] non eſt, ſine cuſtode [g] tuto [h] va-
2 gatur, maioremque pabuli partem ſibi acquirit. Foemi-
nae quidem ſua ſponte tanquam [i] ſeruitio liberatae, ſtu-
dioſius pullos enutriunt: nec curator aliud [k] facere de-
bet, quam vt [l] diei certo tempore, ſigno dato, iuxta
villam gregem conuocet, et exiguum ordei concurren-
tibus obiiciat, vt nec auis eſuriat [m], et numerus adue-
3 nientium recognoſcatur. Sed huius poſſeſſionis rara
conditio eſt. quare mediterraneis locis [n] maior adhiben-
da cura eſt: eaque [o] ſic adminiſtretur. Herbidus ſilue-
ſtriſque ager planus ſublimi clauditur [p] maceria, cuius
tribus lateribus porticus applicantur, et in quarto duae
cel-

q. *facit* I. B. R. *fecit* Br. *luxuria* Sang. *precia* Br.

r. *continendus* R.

Cap. XI. a. *poſſit* R.

b. Ita pro *ne* Sang. teſte etiam Heinſio Aduerſ. II. p. 267.

c. *ſolitudini ruſeublandiantur* Goeſ. *ſolitudinem ruris eblandiatur* Sang. *ſolitudinis* ex Sang. Gronou. *ſeublindiatur* P. Vulgo *ſolitudines — eblandiantur*.

d. *facilime* G. Gr.

e. *ſpacia* Br. deinceps *et noxiorum* Sang.

f. *meatus* I. B. Br. R.

g. *cuſtodia* Eaed.

h. *toto* Gy. Goeſ.

i. *quam* P.

k. *alliud* R.

l. *vt* om. I. B. Br. R.

m. *exuriat* Ienſ. Br.

n. *locis* om. P.

o. *ea* I. B. Br. R.

p. *cluditur* I. B. Br. R. S.

cellae [q], vt ſit altera cuſtodis habitatio, atque altera ſta-
bulum pauonum. ſub porticibus deinde per ordinem
fiunt arundinea ſepta in modum cauearum, qualia [r] co-
lumbarii [s] tectis ſuperponuntur [t]. ea ſepta diſtinguuntur
velut clatris [v] intercurrentibus calamis, ita vt ab vtroque
latere ſingulos aditus habeant. Stabulum autem carere 4
debet vligine, cuius in ſolo per ordinem figuntur [x] bre-
ves paxilli [y], eorumque partes ſummae lingulas edola-
tas [z] habent, quae tranſuerſis foratis perticis inducantur.
hae porro quadratae perticae [eſſe [a] debent, quae] pa-
xillis ſuperponuntur, vt auem recipiant adſilientem [b].
ſed idcirco [c] ſunt exemptiles [d], vt cum res exigit, a [e]
paxillis [f] deductae liberum aditum [g] conuerrentibus ſta-
bulum praebeant. Hoc genus auium, cum trimatum 5
expleuit, optime progenerat. ſiquidem tenerior aetas,
aut ſterilis, aut parum foecunda eſt. Maſculus pauo
gallinaceam ſalacitatem habet, atque ideo quinque foe-
minas deſiderat [h]. nam ſi vnam, vel alteram foetam ſae-
pius compreſſit; vix dum concepta in aluo vitiat oua,
nec ad partum ſinit perduci: quoniam immatura geni-
talibus locis excidunt. Vltima parte hiemis concitanti- 6
bus libidinem cibis vtriuſque ſexus accendenda venus eſt.
maxime facit ad hanc rem, ſi fauilla leui torreas fabam,
tepidamque des ieiunis quinto quoque die. nec tamen
excedas modum ſex cyathorum [i] in ſingulas aueis [k]. haec
cibaria non omnibus promiſcue [l] ſpargenda ſunt, ſed

in

q. *caellae* A. Iunt. G.
r. *quales* P. S.
s. *columbariae* Ienſ. Br. Pol. S. *columbaria* B. R.
t. Br. *ſupponuntur* habet ita ſcriptum, vt lineolae per priorem literam p infra ductae tranſuerſae veſtigium ſit obſcurum. Deinceps *diſtinguntur* A. Iunt. H.
v. *claris* H.
x. *finguntur* I. B. R. recte Br.
y. *taxilli* P. Goeſ. S,
z. *dolatas* P. S,
a. *eſſe debent, quae* om. I. B. Br. R. Sang. *taxillis* Sang.
b. *aſſalientem* I. B. Br. R.
c. *iccirco* Eaed. A. Iunt,
d. *exemptibiles* P.
e. *a* om. P. S.
f. *taxillis* P. S. *eductae* Sang. teſte Gronouio.
g. *adictum* R.
h. *deſyderat* A. Iunt. G. Gr. H.
i. *quia thorum* P.
k. *auis* Br.
l. *promiſce* Ienſ. Br.

in ſingulis ſeptis, quae arundinibus contexi [m] oportere
propoſueram [n], portione ſeruata quinque foeminarum
et vnius maris, ponenda ſunt cibaria, nec minus aqua,
7 quae ſit idonea potui. quod vbi factum eſt, mares [ſine [o]
rixa] diducuntur in ſua quiſque ſepta cum foeminis, et
aequaliter vniuerſus grex paſcitur. nam etiam in hoc
genere pugnaces inueniuntur maſculi, qui et a cibo et a
coitu prohibent minus validos, niſi ſint hac ratione ſe-
parati. Fere autem locis apricis ineundi cupiditas exer-
cet mares [p], cum Fauonii ſpirare coeperunt, id eſt tem-
8 pus ab Idibus Februariis ante Martium menſem. Signa
ſunt extimulatae libidinis [q], cum ſemetipſum veluti [r]
mirantem caudae gemmantibus pinnis protegit: idque
cum facit, rotare [s] dicitur. Poſt admiſſurae tempus
confeſtim [t] matrices cuſtodiendae ſunt, ne alibi quam
in ſtabulo foetus edant: ſaepiuſque digitis loca foemi-
narum tentanda ſunt. nam in promtu [v] gerunt oua, qui-
bus iam partus appropinquat. itaque includendae ſunt in-
9 cientes [x], ne extra clauſum foetum [y] edant: maximeque
temporibus iis [z], quibus parturiunt, pluribus ſtramentis
exaggerandum [a] eſt auiarium, quo tutius integri foetus
excipiantur. nam fere pauones, cum ad nocturnam re-
quiem venerunt, praedictis perticis inſiſtentes [b] enitun-
tur [c] oua, quae quo propius [d] ac mollius deciderint, il-
libatam ſeruant integritatem. Quotidie ergo diligenter
mane temporibus foeturae ſtabula circumeunda erunt,
et iacentia oua colligenda. quae quanto recentiora gal-
linis ſubiecta ſunt, tanto commodius excluduntur [e]:
idque

m. Ita pro *intexi* P. Sang.
n. *propoſ.* om. P. S. *portione* etiam om. Sang.
o. *ſine rixa* om. P. S. deinceps vulgatum *deduc.* ex Sang. correxi.
p. *marem* P. S.
q. *cupidinis* L. P. S.
r. *e* P. *veluti emirantem* Sang.
s. *rotari* I. B. Br. R. S,
t. *confeſtim* om. P. S.
v. *promptu* Br. Ald.
x. Vulgo *enitentes*. I. B. Br, R, *incipientes*. L. *implentis*.
y. *faetum* R.
z. *his* Br.
a. *exaggerendum* R.
b. *exūtis* L.
c. *enittuntur* I. B. R,
d. *prius* I. B. Br. R. *molius* Br.
e. *excuduntur* I. B. Br. R. S. et fere ſemper ita L.

idque fieri maxime patriſſamilias [f] rationi [g] conducit.
nam foeminae pauones, quae non incubant, ter anno 10
fere partus edunt: at [h] quae fouent oua, totum tem-
pus foecunditatis aut excludendis, aut etiam educandis
pullis conſumunt. Primus eſt partus quinque fere ouo-
rum; ſecundus quatuor [i]; tertius aut trium, aut duo-
rum. Neque eſt quod committatur, vt [k] Rhodiae [l] 11
aues pauoninis incubent, quae ne ſuos [m] quidem foetus
commode nutriunt. ſed veteres maximae [n] quaeque gal-
linae vernaculi generis eligantur: eaeque nouem diebus
a primo lunae incremento, nouenis ouis incubent, ſint-
que ex his quinque pauonina, (et) caetera gallinacei ge-
neris. decimo deinceps die omnia gallinacea ſubtrahan- 12
tur, et [o] totidem recentia eiuſdem generis ſupponantur,
vt trigeſima [p] luna, quae eſt fere noua, cum pauoninis
excludantur. Sed cuſtodis curam non effugiat obſerua-
re deſilientem matricem, ſaepiuſque [q] ad cubile perue-
nire, et pauonina oua, quae propter magnitudinem dif-
ficilius a gallina mouentur, verſare manu: idque quo
diligentius faciat, vna pars ouorum notanda eſt atra-
mento, quod ſignum habebit auiarius, an a gallina
conuerſa ſint. Sed, vt dixi, meminerimus cohortales 13
quam maximas ad hanc rem praeparari. quae ſi medio-
cris habitus ſunt, non debent amplius quam terna pauo-
nina, et ſena generis ſui fouere. cum deinde fecerit
pullos, ad aliam nutricem gallinacei debebunt tranſſer-
ri [r], et ſubinde qui nati fuerint pauonini ad vnam con-
gregari, donec quinque et viginti capitum grex efficia-
tur. Sed cum erunt editi pulli, ſimiliter vt gallinacei 14
primo die non moueantur [s]: poſtero die cum educa-

trice

f. *patriſſamiliae* L. I. B. R.
g. Ita emend. Vrſin. vulgatum *ratione* conſentiente Sang.
h. *atque* I. B. Br. R.
i. *quattuor* I. B. Br. R.
k. *aut* Gy.
l. *odicree* P.
m. *quidem ſuos* I. B. R. Br.
n. *maxime* omn. ante Geſn.
o. *et* abeſt I. B. R. Br.
p. *triceſima* I. B. R. *tricenſima* Sang. deinceps vulgatum *cura* ex Sang. correxi.
q. *ſaepius* I. B. R.
r. *tranſſeri* R.
s. Ita pro *amoueantur* I. B. R. S

trice tranſferantur [t] in caueam: primiſque diebus alan-
tur ordeaceo farre vino reſperſo, nec minus ex quoli-
bet frumento cocta pulticula, et refrigerata. poſt paucos
deinde dies huic [v] cibo adiiciendum [x] erit conciſum por-
rum Tarentinum, et caſeus mollis vehementer expreſ-
15 ſus. nam ſerum nocere pullis manifeſtum eſt. Locu-
ſtae quoque pedibus ademtis [y] vtiles cibandis pullis ha-
bentur, atque iis [z] paſci debent vſque ad ſextum men-
ſem: poſtmodum ſatis eſt ordeum de manu praebere.
Poſſunt autem poſt quintum et trigeſimum [a] diem quam
nati ſunt, etiam in agrum ſatis tuto educi, ſequiturque
grex velut matrem gallinam ſingultientem. ea [b] cauea
clauſa fertur in agrum a paſtore, et [c] emiſſa ligato pede
longa linea [gallina [d]] cuſtoditur, ad quam circumuo-
lant pulli. qui cum ad ſatietatem paſti ſuut, reducuntur
16 in villam perſequentes, vt dixi, nutricis ſingultus. Satis
autem conuenit inter auctores [e], non debere alias galli-
nas, quae pullos ſui generis educant, in eodem loco
paſci. nam cum conſpexerunt pauoninam prolem, ſuos
pullos diligere deſinunt, et immaturos relinquunt, per-
oſae videlicet, quod nec magnitudine, nec ſpecie pa-
voninis [f] pares ſint. Vitia quae gallinaceo [g] generi no-
cere ſolent, eadem has aueis [h] infeſtant: ſed nec reme-
dia traduntur alia, quam quae gallinaceis adhibentur.
nam et pituita et cruditas, et ſi quae aliae ſunt peſtes,
iiſdem [i] remediis, quae propoſuimus [k], prohibentur.
17 Septimum deinde menſem cum exceſſerunt, in ſtabulo
cum

t. *tranſferrantur* I. B. R.
v. *hoc* P.
x. *adiiciundum* I. B. Br. R. I. I. H. A. G.
y. *ademptis* Br. Ald.
z. *his* Br.
a. *triceſimum* I. B. R. *tricenſimum* S. ex quo deinde vulgatum *in agro* correxi.
b. *Ex cauſa cauſaque* P.
c. *et* om. *miſſa* I. B. Br. R. *paſtore et miſſa.* P. Sang.
d. *gallina* om. Sang.
e. *authores* A. *autores* H. G. Gr. deinceps *aliis* Sang.
f. Ita pro *pauoni* P. S.
g. *gallinacei generis* P.
h. *auis* Br.
i. *hiſdem* I. B. Br. R.
k. *praepoſuimus* praeter Com. St. et Geſn. omnes.

cum caeteris ad nocturnam requiem debent includi. ſed[l] erit curandum, ne humi[m] maneant. nam qui ſic cubitant, tollendi ſunt, et ſupra perticas imponendi, ne frigore laborent.

XII. Numidicarum eadem eſt fere, quae pauonum educatio. Caeterum ſilueſtres gallinae, quae ruſticae appellantur, in ſeruitute non foetant: et ideo nihil de his praecipimus, niſi vt cibus[a] ad ſatietatem praebeatur, quo ſint conuiuiorum epulis aptiores.

XIII. Venio nunc ad eas aues, quas Graeci vocant
ἀμφιβίυς[a], quia non tantum terreſtria, ſed aquatilia
quoque deſiderant[b] pabula, nec magis humo quam ſta-
gno conſueuerunt[c]. eiuſque generis anſer praecipue ru-
ſticis gratus eſt, quod nec maximam curam poſcit, et
ſolertiorem cuſtodiam quam canis praebet. nam clango- 2
re prodit inſidiantem, ſicut etiam[d] memoria tradidit
in obſidione Capitolii, cum aduentu[e] Gallorum voci-
feratus eſt, canibus ſilentibus. Is autem non vbique
haberi poteſt, vt exiſtimat veriſſime Celſus, qui ſic ait.
Anſer neque ſine aqua, nec ſine multa herba facile ſuſ-
tinetur, neque vtilis eſt locis conſitis, quia quicquid
tenerum[f] contingere poteſt, carpit. Sicubi vero flu- 3
men aut lacus eſt, herbaeque copia, nec[g] nimis iuxta
ſatae fruges, id quoque genus nutriendum eſt. quod
etiam nos facere cenſemus, non quia magni ſit fru-
ctus, ſed quia minimi oneris: Attamen praeſtat ex ſe
pullos atque plumam, quam non, vt in ouibus lanam
ſemel

l. *et* P.
m. *humi* om. P.

Cap. XII. a. *vt cibus* om. Br.

Cap. XIII. a. *αμφιβιον* I. B. Br. R. *αμφιβιονα* P. *αμφιβίυς* L. S. et Victor. in omiſſis. Vulgo *ἀμφίβια*.
b. *deſyderant* A. Iunt. H. G.
c. *conſuerunt* P. S. *conſerunt* L. Deinceps *ſollertiorem* Br.
d. *et* I. B. Br. R.
e. *aduentum* Eaed. Sang.
f. *quicquid rerum* Sang. *contigere* Sang. teſte Gron.
g. *neque* Sang. *nec nimis* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G. Vulgo erat *nec minus*.

ſemel demetere [h], ſed bis anno, vere et autumno [i] vellere licet. atque ob has quidem cauſas, ſi permittit locorum conditio, vel paucos vtique oportet educare, ſinguliſque maribus ternas foeminas deſtinare. nam propter grauitatem plureis [k] inire non poſſunt. Quinetiam intra [l] cohortem, vt protecti ſint [m], ſecretas [n] ſingulis haras facere oportet [o], in quibus cubitent et foetus vbi [p] edant.

XIV. Qui vero greges nantium poſſidere ſtudent, chenoboſcia [a] conſtituant, quae tum demum vigebunt, ſi fuerint ordinata ratione tali. Cohors ab omni caetero pecore ſecreta clauditur alta nouem pedum maceria, porticibuſque circumdata [b], ita vt in aliqua parte ſit cella cuſtodis. ſub porticibus deinde quadratae harae caementis [c] vel etiam laterculis extruuntur: quas ſingulas ſatis eſt habere quoquouerſus pedes ternos, et aditus ſingulos firmis oſtiolis [d] munitos: quia per foeturam di-
2 ligenter claudi debent [e]. Extra villam deinde non longe ab aedificio ſi eſt ſtagnum vel flumen, alia [f] non quaeratur [g] aqua: ſin aliter, lacus, piſcinaque manu fiant, vt ſint quibus inurinare [h] poſſint aues. nam ſine iſto primordio [i] non magis quam ſine terreno recte viuere queunt. Paluſtris quoque, ſed herbidus ager deſtinetur [k], atque alia pabula conſerantur, vt vicia, trifolium, foenum Graecum, ſed praecipue genus intubi, quod

h. *demettere* H. *demittere* Gy. *dimittere* L.

i. *autunno* Br.

k. *pluris* Br.

l. *intrutectis circa ſecretis* P. *in rutectis circa cohortem ſecretis* Sang.

m. *ſunt* Gy.

n. Vulgo eſt *ſecretis angulis*.

o. oportet om. P. S. Tum vero verba *nam — poſſunt* parentheſeos ſigno ſunt includenda.

p. *vbi* ex Sang. addidi.

Cap. XIV. a. *χηνοβόσκιαν* P. *conſtituunt* Sang.

b. *circundata* Br. Ald.

c. *cementis* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H.

d. *hoſtiolis* I. B. Br. R.

e. *debent et extra villam. Deinde* I. B. Br. R. A. Iunt. H G. Gr. St. Copulam *Et* cum Sang. omiſi.

f. *alta* I. B. Br. R S.

g. *quaeritur* P. Sang. deinceps *fiſcinaque manu fiunt* Sang.

h *innare* L. *inurinari* Sang.

i. Ita pro *praeſidio* I. B. Br. R. L.

k. *deſtinatur* I. B. Br. R. *vitia* Br. hic et vbique.

quod σέριν [l] Graeci appellant. lactucae quoque in hunc
vſum ſemina vel maxime ſerenda ſunt; quoniam et
molliſſimum eſt olus, et libentiſſime ab his auibus appe-
titur. tum etiam pullis vtiliſſima eſt eſca. Haec cum [m] 3
praeparata ſunt, curandum eſt; vt mares foeminaeque
quam ampliſſimi corporis, et albi coloris eligantur. nam
eſt aliud genus varium; quod a fero [n] mitigatum do-
meſticum factum eſt. id neque aeque foecundum eſt,
nec tam pretioſum: propter quod minime nutriendum
eſt. Anſeribus admittendis [o] tempus aptiſſimum eſt a 4
bruma; mox ad pariendum, et ad incubandum a Ca-
len. [p] Februariis vel Martiis vſque ad ſolſtitium, quod
fit vltima parte menſis Iunii. Ineunt autem non, vt
priores aues, de quibus diximus, inſiſtentes humi: nam
fere in flumine aut piſcinis id faciunt: ſingulaeque ter
anno pariunt, ſi prohibeantur foetus ſuos excludere [q],
quod magis expedit, quam quum [r] ipſae ſuos fouent [s].
nam et a gallinis melius enutriuntur [t], et longe maior 5
grex efficitur. pariunt autem ſingulis foetibus oua, pri-
mo quina, ſequenti quaterna, nouiſſimo terna: quem
partum nonnulli permittunt ipſis matribus educare, quia
reliquò tempore anni vacaturae ſunt a foetu. Minime
autem concedendum eſt foeminis extra ſeptum parere,
ſed cum videbuntur ſedem quaerere, comprimendae
ſunt atque tentandae. nam ſi appropinquant [v] partus,
digito tanguntur oua, quae ſunt in [x] prima parte loco-
rum

l. *quod graeci app. σεριν* Br. *cepi* P. nouus. *intibi — coepim* Sang.

m. *quom* I. B. Br. R.

n. *ferro* R.

o. *ad admittendum* P. Sang.

p. *Kalendis februarii vel Martii* I. B. R. *Kalen. februarii: uel marcii* Br. *februariis vel Martiis* L. P. Sang. Aldina prima *Febr. vel* omiſit. Vulgo erat: *Calen. Februarii vel Martii.*

q. *excudere* Br. S.

r. *quam qui cum ipſi ipſos* Br. *cum ipſi* ex I. B. R. annotauit Geſner. *cum* etiam Sang. *ipſe* Pol. *quod* pro *cum* prima poſuit Ald.

s. *foueant* Iunt

t. *enutriunt* Br. *nutritur* P. *enutritur* Sang.

v. *appropinquat* I. B. R. Iunt. Sang. vulgatam *appropinquant* habet Br. Ald.

x. *in* addidi ex I. B. Br. R. A. Iunt. H. G.

rum genitalium. quamobrem perduci ad haram debent,
6 includique vt foetum edant: idque ſingulis ſemel feciſſe
ſatis eſt, quoniam vnaquaeque recurrit eodem, vbi
primo peperit. Sed nouiſſimo foetu cum volumus
ipſas incubare, notandi erunt vniuſcuiuſque partus, vt
ſuis matribus ſubiiciantur: quoniam negatur anſer alie-
na excludere [y] oua, niſi ſubiecta ſua quoque habuerit.
Supponuntur autem gallinis huius generis oua [z], ſicut
pauonina, plurima quinque, pauciſſima tria: ipſis
7 autem [a] anſeribus pauciſſima VII, plurima XV. Sed
cuſtodiri [b] debet [c], vt ouis ſubiiciantur herbae [d] vrtica-
rum, quo quaſi remedio medicantur, ne noceri [e] poſ-
ſit [f] excuſis [g] anſerculis [h], quos [i] enecant vrticae, ſi te-
neros pupugerint [k]. pullis autem formandis excudendiſ-
que [l] triginta diebus opus eſt, cum ſunt frigora: nam
tepidis XXV ſatis eſt. ſaepius tamen anſer trigeſimo die
8 naſcitur [m]. Atque is dum exiguus eſt [n], decem primis
diebus paſcitur in hara clauſus cum matre: poſtea cum
ſerenitas permittit, producitur in prata, et ad piſcinas.
cauendumque [o] eſt, ne aut aculeis vrticae compunga-
tur, aut eſuriens [p] mittatur in paſcuum: ſed ante conci-
ſis intubis vel lactucae foliis ſaturetur. nam ſi eſt [q] ad-
huc parum firmus, et [r] indigens ciborum peruenit in
paſcuum, fruticibus [s] aut ſolidioribus herbis obluctatur
ita pertinaciter, vt collum abrumpat. Milium quoque
aut

y. *excudere* Eaedem cum Lipſ. A. Iunt. G. H.

z. *oua* om. P. S.

a. *deinde* I. B. Br. Sang.

b. *cuſtodiri* H. *cuſtodire* Pol.

c. *debent: vbi ſubiic.* I. B. Br. R.

d. Ita pro *radices* I. B. Br. R. L. Sang.

e. *nocere* Sang.

f. *poſſint* I. B. R.

g. *excuſſis* praeter Commel. St. et Geſn. omnes.

h. *anſeribus* I. B. Br. R.

i. *quo* Gy.

k. *pupugerunt* I. B. Br. R.

l. *excubandiſque* Eaed. *excludendiſque* Gr. Sang.

m. *naſitur* R.

n. *eſt. decem* Br. A. Iunt. H. G. *eſt, decem* Gryph. *eſt decem* B. R. St.

o. *cauendum eſt* Br. deinceps *compunguntur* I. B. Br. R.

p. *exuriens* R.

q. *eſt* ex I. B. Br. R. addidi.

r. *et* om. P.

s. *fructicibus* R.

aut etiam triticum [t] miſtum cum aqua recte praebetur. atque vbi ſe paulum confirmauit, in gregem coaequalium compellitur, et ordeo alitur: quod et [v] matricibus praebere non inutile [x] eſt. Pullos autem non expedit 9
plures in ſingulas haras quam vicenos adiici; nec rurſus omnino cum maioribus [y] includi. quoniam validior enecat infirmum. Cellas, in quibus incubitant [z], ſicciſſimas eſſe oportet, ſubſtrataſque [a] habere paleas: vel ſi eae non ſunt, craſſiſſimum [b] quodque [c] foenum. Caetera eadem, quae in aliis generibus pullorum ſeruanda ſunt, ne coluber, ne [d] vipera, feleſque [e], aut etiam muſtela [f] poſſit aſpirare: quae fere pernicies [g] ad internecionem [h] proſternunt teneros. Sunt qui ordeum ma- 10
ceratum incubantibus apponant, nec patiantur matrices ſaepius nidum relinquere. deinde pullis excluſis primis quinque diebus polentam vel maceratum [i] far, ſicut pavonibus obiiciunt. Nonnulli etiam viride naſturtium confectum [k] minutatim cum aqua praebent, eaque eis eſt eſca iucundiſſima. Mox vbi quatuor menſium facti [l] ſunt, farturae maximus quiſque deſtinatur, quoniam tenera aetas praecipue habetur ad hanc rem aptiſſima: et eſt facilis harum auium ſagina: nam praeter polen- 11
tam et pollinem ter die nihil ſane aliud dari neceſſe eſt, dummodo large bibendi poteſtas fiat, nec [m] vagandi facultas detur: ſintque calido et tenebricoſo [n] loco: quae res ad creandas adipes multum conferunt. hoc modo

duo-

t. *triticus mixtum* Br. Deinceps *graegem* Bon. *hordeo* poſtea Br.
v. *in* add. I. B. Br. R.
x. *vtile* I. B. R.
y. *matribus* I. B. Br. R. *maribus* Sang. deinde *infimum* Sang.
z. *incubant* I. B. R.
a. *ſubſtratuſque* P. *ſubſtratuique* Sang.
b. Ita pro *gratiſſimum* Sang. *craſſimum* P.
c. Ita pro *quoque* A. Iunt. H. G. Gr. St.
d. *et* I. B. R. Br.
e. *feleſque* om. Eaed. *phileſque* L.
f. Ita pro *muſtella* G. Gr.
g. *pernices* Br. A. H.
h. *internicionem* I. B. R. *internetionem* A. Iunt. H. G.
i. *caratum farris* P. ant. *carata farri* Sang.
k. *confectum* I. B. Br. R. deinceps *quattuor* Br.
l. *facti* ex P. Sang. addidi.
m. Pro *ne* ex I. B. Br. R. S. dedit Geſner.
n. Ita pro *tenebroſo* P. Sang.

duobus menſibus pingueſcunt etiam [o] maiores. nam tenerrima pullities ſaepe XL diebus opima redditur [p].

XV. Neſſotrophii [a] cura [b] ſimilis, ſed maior impenſa eſt. nam clauſae paſcuntur anates, querquedulae [c], boſcides [d], phalerides [e], ſimileſque volucres, quae [f] ſtagna et paludes rimantur. Locus planus eligitur, iſque munitur ſublimiter [g] pedum quindecim maceria: deinde clatris ſuperpoſitis, vel [h] grandi macula retibus contegitur, ne aut euolandi ſit poteſtas domeſticis auibus,
2 aut aquilis vel [i] accipitribus inuolandi. Sed ea tota maceries opere tectorio leuigatur extra intraque, ne feles, aut viuerra [k] perrepat. media deinde parte neſſotrophii lacus defoditur [l] in duos pedes altitudinis, ſpatiumque longitudini datur et latitudini quantum loci conditio
3 permittit. Ora lacus ne corrumpantur [m] violentia reſtagnantis [n] vndae, quae ſemper influere [o] debet, opere Signino conſternuntur, eaque non in gradus oportet erigi, ſed paulatim cliuo ſubſidere, vt tamquam e litore [p] deſcendatur in aquam. Solum autem ſtagni per circuitum, quod ſit inſtar modi totius duarum partium, lapidibus

o. *etiam propter nimiam pullitiem ſaepe* I. B. Br. R. L. et tamen *pulities* deinceps ex I. B. R. C. poſuit Geſner ad vulgatam *pullities.*

p. *optime redditur* L. Scilicet *opima redditur* voluit vt Sang. Vulgo *redditur opima. redditur optuma* Br. Vulgo erat: *et ea propter etiam tenerrima.*

Cap. XV. a. *Non minus anatum cura* I. B. Br. R. *Neoſſo trophii* A. Gy. H. *Neoſotrophii* al. *Noſſotrophi* L. P. Sang. ſed *Neoſſotrophi* ex Sang. Gronou.

b. *tura* P. antiq.

c. *quercuedulae* P. *quercedulae* Sang.

d. Ita pro *boſchides* cum Commel. Geſn.

e. *plargides* P. ant. Sang. *philagrides* P. nou. Lipſ.

f. *quae* om. I. B. Br. R.

g. *ſimiliter* L.

h. *vel* om. Br. Sang.

i. *aut* I. B. Br. R. P. Sang.

k. Vulgo ante Geſn. *vipera* P. antiq. *vierra*. Sang. habere videtur *viuerra*: idem *repat.*

l. *deſſoditur* I. B. R. Deinceps *longitudinis* et *latitudinis* Sang. poſtea idem *locis perm. conditio*, teſte Gronouio.

m. *comprimantur* I. B. Br. R.

n. *reſtagnatae* Eaed. *ſunt* interſerit P.

o. *influere* Eaed. et Sang. *interfluere* cum Aldin. reliquae.

p. *littore* Eaed. et Gr. deinde *ac* ante *tectorio* omitt. Sang. teſte Gronou. igitur incluſi.

dibus inculcatis [ac] tectorio muniendum eſt, ne poſſit
herbas euomere, praebeatque nantibus aquae [q] puram
ſuperficiem. media rurſus terrena pars eſſe debet, vt co- 4
locaſiis conſeratur, aliiſque familiaribus aquae [r] viridi-
bus, quae inopacant auium receptacula. ſunt enim qui-
bus cordi eſt vel in ſiluulis [s] tamaricum, aut ſcirporum [t]
frutetis immorari. Nec ob hanc tamen cauſam totus
locus [v] ſiluulis [x] occupetur, ſed vt dixi, per circuitum
vacet, vt ſine impedimento, cum apricitate diei [y] ge-
ſtiunt aues, nandi velocitate concertent. nam quemad- 5
modum deſiderant eſſe quo [z] irrepant, et vbi deliteſcen-
tibus fluuiaticis [a] animalibus inſidientur; ita offendun-
tur [b], ſi non ſunt libera ſpatia, qua [c] permeent. Extra
lacum deinde per vicenos vndique pedes gramine ripae
veſtiantur: ſintque poſt hunc agri modum circa mace-
riam lapide fabricata et expolita tectoriis pedalia in qua-
dratum cubilia, quibus innidificent aues: eaque conte-
gantur interſitis buxeis aut [d] myrteis fruticibus [e], qui
non excedant altitudinem parietum. ſtatim deinde per- 6
petuus canaliculus humi depreſſus conſtruatur, per quem
quotidie miſti [f] cum aqua cibi [g] decurrant: ſic enim
pabulatur id genus auium. Gratiſſima eſt [h] eſca terre-
ſtris leguminis panicum et milium, necnon et ordeum:
ſed vbi copia eſt, etiam glans ac vinacea praebentur [i].
Aquatilis autem cibi ſi ſit facultas, datur cammarus [k],

 et

q. *ad aquam* P.
r. *atque* I. B. R. S.
s. *inſulis* I. B. Br. R. *inſulis tramaricum* S. *ſyluulis* I. I. H. A. Gr. G.
t. *ſyrporum* I. B. Br. R. *ſcyrporum frutectis* P. *ſcirporum fructetis* L. *ſcirporum* etiam S. Vulgo *ſirp.*
v. *lacus* P. S.
x. *ſyluulis* I. I. H. A. Gr. G.
y. *apricitatem die* Sang.
z. Vulgo *vbi.* Br. *qui.* Sang. *qui inrepant.*
a. *fluuiatilibus* Sang. et P.
b. *effodiuntur* I. B. Br. R. deinde *ſint* Sang.
c. om. P. *quae* Sang. *quam* R. deinceps *premeent* Ienſ. Pol. poſtea *tectoris* Br.
d. *vel* P. S.
e. *fructicibus* Br. R.
f. *mixti* a. Ald.
g. *ibi* Br. *tibi* Commel. et S deinceps *decurant* Reg.
h. Vulgo additum *et* om. Sang.
i. Ita pro *praebeantur* Sang.
k. *cammarus* I. B. Br. R. Deinceps vulgo *allecula.*

et riualis alecula, vel ſi qua ſunt[l] incrementi parui flu-
7 uiorum animalia. Tempora concubitus eadem[m] quae caeterae ſilueſtres alites[n] obſeruant Martii, ſequentiſque menſis: per quos feſtucae[o] ſurculique in auiariis paſſim ſpargendi ſunt, vt colligere poſſint aues, quibus nidos conſtruant[p]. Sed antiquiſſimum eſt, cum quis neſſotrophion[q] conſtituere volet, vt praedictarum auium circa paludes, in quibus plerumque[r] foetant, oua colligat[s], et cohortalibus gallinis ſubiiciat[t]. ſic enim excluſi[v] educatique pulli deponunt ingenia ſilueſtria[x], clauſique viuariis haud dubitanter progenerant. nam ſi modo captas aues, quae conſueuere libero victu, cuſtodiae[y] tradere velis, parere cunctantur in ſeruitute. Sed de tutela nantium volucrum ſatis dictum eſt.

XVI. Verum opportune[a], dum meminimus aquatilium animalium, ad curam peruenimus[b] piſcium, quorum reditum quamuis alieniſſimum agricultoribus putem (quid enim tam contrarium eſt[c], quam terrenum fluido?) tamen[d] non omittam: nam et harum ſtudia rerum maiores noſtri celebrauerunt, adeo quidem, vt etiam dulcibus aquis[e] marinos clauderent piſces, atque eadem cura mugilem, ſcarumque[f] nutrirent, qua nunc muraena

l. *in* add. B. R.

m. *eademque caeteri* Br. A. Iunt. H. G. *quae ceterae* Sang. Vulgo etiam *caeteri*.

n. *aliter* Ald. ſecund. H. G. *illices* L.

o. *fetus* Sang. deinceps *viuariis* ex Sang. pro *auiariis* annot. Gronou.

p *conſtruunt* P.

q. Ita pro νησσοτροφεῖον I. B. Br. R. *noſſotropheion* P. *noſſotrophium* Sang. νεοσσοτροφεῖον aliae.

r. *plerunque* Br. Ald.

s. *colligant* I. B. Br. R.

t. *ſubiiciant* I. B. R.

v. *excuſſi* I. B. Br. R. L. *excuſi* Sang.

x. *ſylueſtria* A. Iunt. G. Gr. H.

y. *cuſtodie* B. R.

Cap. XVI. a. *oportune* I. B. Br. R. H.

b. Vulgatum *perueniemus* cum Vrſino correxi ex Sang.

c. Ita Sang. Vulgatum *excogitare queam* omittit etiam Polit.

d. *tamen* om. P. *non omittam tamen* I. B. R. Br.

e. *aquibus a fluuiatilis cludent* ant. P. et Sang. ſed Gronou. ex Sang. *cluderent* poſuit. *fluuiales* pro *marinos* etiam I. B. Br. R. habent.

f. *ſcaurumque* Br. I. I. G. A. *ſqualumque* Codex Vrſini et S.

muraena [g] et lupus educantur [h]. Magni enim aeſtimabat [i] vetus illa Romuli et Numae ruſtica progenies, ſi vrbanae vitae comparetur villatica, nulla parte copiarum defici. quamobrem non ſolum piſcinas, quas ipſi conſtruxerant, frequentabant, ſed etiam quos rerum natura lacus fecerat, conuectis [k] marinis ſeminibus replebant. Inde Velinus, inde etiam Sabatinus [l], item Vulſinenſis [m], et Ciminius [n] lupos aurataſque procreauerunt, ac ſi qua ſunt [o] alia piſcium genera dulcis vndae tolerantia. 2
Mox iſtam curam ſequens aetas aboleuit, et lautitiae [p] locupletum maria ipſa Neptunumque clauſerunt, vt [q] iam tum [r] auorum memoria [s] circumferretur Marcii [t] Philippi velut vrbaniſſimum, quod erat luxurioſiſſimi [v] factum atque dictum. Nam is forte Caſini [x] cum apud hoſpitem coenaret, appoſitumque e vicino flumine lupum deguſtaſſet atque expuiſſet, improbum factum dicto proſecutus, Peream, inquit, niſi piſcem putaui. 3
Hoc igitur periurium multorum ſubtiliorem fecit [y] gulam, doctaque et erudita palata faſtidire docuit fluuialem lupum, niſi quem Tiberis [z] aduerſo 4

g. *murena* I. B. Br. R. I. I. H. A. Gr. G.

h. *educatur* I. B. Br. R. I. I. H. A. G. Sang.

i. *existimabat* I. B. R. Br.

k. *confectis* P. deinceps *replebat* Sang.

l. Vulgo interſertum *et* omiſi cum I. B. Br. R. S.

m. Ita ſcripſi pro *Vulſinenſis* ex Sang. qui habet *Bolſinienſis*. I. B. Br. R. *Volſinenſis*.

n. Ita ſcripſi pro *Ciminus* ex Sang. cuius lectionem retulit etiam Heinſius ad Aeneid. VII. 697.

o. Ita ſcripſi pro *ſint* ex I. B. Br. R. S.

p. *lauticiae* I. B. R. Br.

q. Vulgo *et iam*. Sed *et* omitt. P. et Sang. teſte Heinſio ad Ouidii Faſt. III. 695. et ad Velleium p. 11. ed. Burm.

r. Ita I. B. R. Br. Sang. teſte etiam Heinſio. Vulgo *cum*.

s. *mem. cum circumferetur* I. B. R. Br. *quorum memoriam circumferretur* Sang. ſed *memoria cum circumferretur* laudat inde Heinſius. Vulgo *circumfertur*

t. Ita P. S. *Marci* alii.

v. *luxurioſe* P. *luxurioſi* Sang. etſi *luxurioſe* inde laudat Heinſius ad Ouidium, vulgatam ad Velleium *luxurioſiſſimum*.

x. Ita I. B. Br. R. Sang. pro *Caſſini*.

y. *facit* St. C.

z. *Tyberis* I. B. R. Br. H. A. Gr. G. St. *Tybyeris* Iuntt. *aduerſo flumine* ex Sang. laudat Heinſius ad Velleium; *defetigaſſet* indidem Burmann ad Velleium.

verſo torrente defatigaſſet. Itaque Terentius Varro,
Nullus eſt, inquit, hoc ſeculo [a] nebulo [b], ac rhinthon [c],
qui non iam dicat [d], nihil ſua intereſſe, vtrum eiuſmo-
5 di piſcibus, an ranis frequens [e] habeat viuarium. Ac
tamen iiſdem temporibus, quibus hanc memorabat
Varro [f] luxuriem [g], maxime laudabatur [h] ſeueritas Ca-
tonis, qui nihilo minus et ipſe tutor [i] Luculli grandi
aere ſeſtertium millium [k] quadringentorum piſcinas pu-
pilli ſui [l] venditabat. iam [m] enim celebres erant deliciae [n]
popinales, cum ad [o] mare deferrentur [p] viuaria, quo-
rum ſtudioſiſſimi, velut ante deuictarum gentium Nu-
mantinus et Iſauricus, ita Sergius Orata [q], et Licinius
6 Muraena [r] captorum piſcium laetabantur vocabulis. Sed
quoniam ſic mores obcalluere [s], non vt haec vſitata,
verum vt maxime laudabilia et honeſta iudicarentur:
nos quoque ne videamur tot (iam [t]) ſeculorum [v] ſeri [x]
caſtigatores, hunc etiam quaeſtum villaticum [y] patriſ-
familias [z] demonſtrabimus [a]. Qui ſiue [b] inſulas, ſiue
maritimos agros mercatus [c], propter exilitatem ſoli,
quae plerumque litori [d] vicina eſt, fructus terrae [e] per-
cipe-

a. *ſaeculo* I. B. R. Br. Gy.

b. *nebullus* P. ant. *nebulus* L. et Sang *nebullus ac mintho* ex Sang. annotauit Gronou.

c. *mintho* L. P. S. *rinthon* B R. *rhynthon* A. Iunt. St. *rhynton* Ald. ſec. G. Gr. H.

d. Ita pro *ducat* I. B. Br. R. A. Iunt.

e. *flere quis* P. deinceps vulgatum *Attamen* ex Sang. mutaui. *hanc* ante *memorabat* omittit Sang.

f. *Varri* ſenſ. Br.

g. *luxoriam* P. *luxuriam* ex Sang. Gronou.

h. *lauda* P. *laudatur* Sang.

i. *tutior* G. Gr. *Lucilli* Sang.

k. *milium* I. B. Br. R. G. *ſeſtertiis* Sang.

l. *piſcinas inuenditabat* P.

m. *Tum* I. B. Br. R.

n. *deliciae* Eaed. et Gr. *delitiae* aliae a. G.

o. Ita pro *ab mari* I. B. Br. R. L. et Sang.

p. *deferebantur* I. B. Br. R. *defertur* Pol. antiquus et Sang. *deferantur* Pol. nouus et Lipſ.

q. *Aurata* I. B. Br. R. Lipſ.

r. *Murena* Eaed. A. Iunt. G. H.

s. *occalluere* B. R. *obcaluere* St.

t. *iam* om. P. S.

v. *ſaeculorum* I. B. R. G.

x. *fieri* I. B. Br. R.

y. *villationi* Lipſ.

z. *patriſfamiliae* I. B. Br. R. *patrifamiliae* Sang.

a. *demonſtraremus* P. Sang.

b. *in* add. P.

c. *mercabitur* I. B. Br. R. *mercatur* Sang.

d. *littori* I. B. R. Gr. *plerunque* Br. Ald.

e. *ferre* P.

cipere [f] non poterit [g], ex mari reditum conſtituat. Huius 7
autem rei quaſi primordium eſt, naturam loci contem-
plari, quo piſcinas facere [h] conſtitueris. non enim omni-
bus litoribus [i] omne genus piſcium [k] haberi poteſt. Li-
moſa regio planum educat piſcem, velut ſoleam, rhom-
bum, paſſerem. eadem quoque maxime idonea eſt con-
chyliis [l], muricibus [m], et oſtreis, purpurarumque, tum [n]
concharum [o] pectunculis [p], balanis [q], vel ſphondylis [r].
At arenoſi [s] gurgites planos quidem non peſſime, ſed 8
pelagios melius paſcunt, vt auratas, ac dentices, Puni-
caſque et indigenas, vmbras [t]: verum conchyliis [v] mi-
nus apti. Rurſus optime ſaxoſum mare nominis ſui pi-
ſces nutrit, qui ſcilicet, quod in petris ſtabulentur, ſa-
xatiles dicti ſunt, vt merulae turdique, nec minus me-
lanuri [x]. Atque vt [y] litorum [z] ſic et fretorum differen- 9
tias noſſe oportet, ne nos alienigenae [a] piſces decipiant.
non enim omni mari poteſt omnis eſſe, vt helops [b], qui
Pamphilio [c] profundo nec alio paſcitur: vt Atlantico [d]
faber, qui [e] et in noſtro Gadium [f] municipio generoſiſ-
ſimis piſcibus adnumeratur, eumque [g] priſca conſuetu-
dine Zeum [h] appellamus: vt ſcarus [i], qui totius Aſiae
Grae-

f. Ita pro *praecipere* Geſn. ex I. B. Br. R. et Sang. teſte etiam Heinſio ad Faſt. 4. 940. *percipuerit, vt ex* P. et Sang. teſte Gronouio.

g. *vt ex* I. B. Br. R. Pol. Sang.

h. *facile* margo Gr. St. *conſtituerit* Sang. teſte Gronouio.

i. *littoribus* I. B. R. Gr.

k. *piſcium* omiſſ. P.

l. *conchiliis* B. R.

m. *muricis* Sang. I. B. R. Br.

n. *tum* omiſſ. I. B. R. Br.

o. *choncarum* I. B. R. Br.

p. *petiunculis* I. B. Br. R. *pectiunculi* P. S.

q. *blanis* P. *balani* Sang.

r. *ſphondilis* praeter Com. et Geſn. omnes. *ſphondili* Sang.

s. *harenoſi* I. B. R. Br.

t. Ita pro *vmbraſque* I. B. Br. R. Geſn.; P. Sang.

v. *conchiliis* B. R.

x. *melanuria* I. B. Br. R. *mel anuri* diuiſim Iunt.

y. *hic* add. P. Sang.

z. *littorum* I. B. R. Gr.

a. Ita pro *alienigeni* Ienſ. Br. Sang. *alienigene* B. R.

b. *elops* I. B. Br. R.

c. *pamphilia* Eaed. A. Iunt. G. H.

d. *Athlantico* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H. *aticantico faber* Sang.

e. *qui generoſiſſimis piſcibus adnumeratur: in noſtro gadium municipio* I. B. Br. R. Lipſ, Sang. ſed Gronou. ex Sang. *qui et generoſiſſimus piſc. adn. in n. G. m.* poſuit.

f. *Gaudium* Lipſ.

g. *zaëumque* P. *zaeum* Sang.

h. *racum* P. I. B. Br. R.

i. *Scarus* I. B. Br. R. aliae a. G. *ſcaurus.* Lipſ. *ſcarrus.* Sang. *ſcharus.*

Graeciaeque litoribus [k] Sicilia tenus frequentiſſimus exit, nunquam in Liguſticum, nec per Gallias enauit ad Hi-
10 bericum mare. Itaque ne ſi capti quidem perferantur in noſtra viuaria, diuturni queant poſſideri. Sola ex pretioſis piſcibus muraena [l], quamuis Tarteſii [m], Carpathiique [n] pelagi, quod eſt vltimum, vernacula [o], quouis hoſpes freto peregrinum mare ſuſtinet. Sed iam de ſitu piſcinarum dicendum eſt.

XVII. Stagnum cenſemus eximie optimum, quod [a] ſic poſitum eſt, vt inſequens maris vnda priorem ſubmoueat, nec intra conſeptum ſinat remanere veterem. namque [b] id ſimillimum eſt pelago, quod agitatum ventis aſſidue renouatur, nec concaleſcere poteſt: quoniam gelidum ab imo fluctum reuoluit in partem ſuperiorem. Id autem ſtagnum vel exciditur in petra, cuius [c] rariſſima eſt occaſio, vel in litore [d] conſtruitur opere Signino.
2 Sed vtcunque fabricatum eſt, ſi ſemper influente gurgite riget, habere debet ſpecus iuxta ſolum, eorumque alios ſimplices, et rectos, quo ſecedant [e] ſquamoſi greges, alios in cochleam retortos, nec nimis [f] ſpatioſos [g], in quibus muraenae [h] deliteſcant. quamquam nonnullis commiſceri eas cum alterius notae piſcibus non placet: quia ſi rabie vexantur, quod huic generi velut canino ſolet accidere, ſaeuiſſime [i] perſequuntur ſquamoſos [k],
3 plurimoſque mandendo conſumunt. itineraque, ſi loci natura permittit, omni lateri [l] piſcinae dari conuenit. faci-

k. *littoribus* I. B. Br. R. Gr. *littore* P. Sang.
l. *murena* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H
m. *tarteſiaci* I. B. Br. R. *tharſenſis* Iunt. *tarſenſi* Pol.
n. *parte ſit* P. Sang.
o. *vernaculo* Sang.

Cap. XVII. a. *quodque* P.
b. *nanque* Br. A. *ſimilimum* G. Gr.
c. *cuique* I. B. R. *cuius* Br.
d. *littore* I. B. Br. R. Gr.
e. *ſecedent* I. B. Br. R.
f. *minus* Eaed.
g. *ſpatioſus* P. ſequens *in* om. Br. et Sang.
h. *murenae* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G. Gr. Deinceps *quanquam* Ald. *delitiſcant* Sang. teſte Gronouio.
i. *ſaeuiſſimae* B. R. *ſaepiſſime* Sang.
k. *ſquamoſſos* R.
l. *latere* I. B. Br. R. Sang.

facilius enim vetus ſubmouetur vnda, cum quacunque
parte fluctus vrget [m], per aduerſam patet exitus. Hos
autem meatus fieri cenſemus per imam conſepti partem,
ſi loci ſitus ita competit, vt in ſolo piſcinae poſita libel-
la ſeptem pedibus ſublimius eſſe maris aequor oſtendat:
nam piſcibus ſtagni [n] haec in altitudinem gurgitis men-
ſura abunde eſt. nec dubium, quin quanto magis imo
mari venit vnda, tanto ſit frigidior, quod eſt aptiſſi-
mum nantibus. Sin autem locus, vbi viuarium conſti- 4
tuere cenſemus, pari libra cum aequore maris eſt, in pe-
des nouem defodiatur piſcina, et infra [o] duos a ſumma
parte cuniculis [p] riui perducantur [q]; curandumque eſt [r],
vt quam [s] largiſſime veniant, quoniam modus ille [t]
aquae iacentis infra libram maris non aliter exprimitur,
quam ſi maior recentis freti vis inceſſerit [v]. Multi pu- 5
tant in eiuſmodi [x] ſtagnis longos [y] piſcibus receſſus, et
flexuoſos [z] in lateribus ſpecus eſſe fabricandos, quo ſint
opaciores aeſtuantibus latebrae. Sed ſi recens mare
non ſemper ſtagnum permeat, id facere contrarium eſt.
nam eiuſmodi receptacula nec facile nouas admittunt
aquas, et [a] difficulter [b] veteres emittunt [c]: pluſque no-
cet putris vnda, quam prodeſt opacitas. Debent ta- 6
men [d] ſimiles [e] velut cellae [f] parietibus excauari, vt ſint,
quae protegant refugientes ardorem ſolis, et nihilomi-
nus facile, quam conceperint aquam, remittant. Ve-
rum meminiſſe oportebit, vt riuis, per quos exundat
piſcina,

m. *vigeat* Iunt. deinceps *aduerſa* Sang. ex eodem poſtea *locus ſitus* annotauit Erneſti, *locus* ſine *ſitus* Gronou.

n. *loci ſitus* interp. I. B. Br. R. deinceps *mari veniat* Sang.

o. *intra* I. B. Br. R.

p. Ita pro *cuniculus* A. Iunt. H. *cuniculos* I. Br. *cuniculo* B. R.

q. Ita pro *perducatur* I. B. Br. R. A. Iunt. H.

r. *eſt* om. I. B. Br. R.

s. *quam* om. P. S. deinceps *quo iam modus* Sang.

t. *illae* B. R.

v. *inceſerit* R.

x. *huiuſmodi* ante Ald.

y. *longis* Sang.

z. Ita pro *fluxuoſos* ex I. B. Br. R. Heru. Geſner.

a. Ita pro *nec* P. S. deinceps *niſi* ab Ald. interſertum omiſi cum L. et Sang.

b. *difficiliter* P. S. *difficias* L.

c. *emitunt* R.

d. *tamen* om. P.

e. *ſilens* Ienſ. P.

f. *caellae* A. Iunt. G.

piſcina, praefigantur aenei [g] foraminibus exiguis can-
celli, quibus impediatur fuga piſcium. Si vero laxitas
permittit, e litore [h] ſcopulos, qui praecipue herbis [i]
algae veſtiuntur, non erit alienum per ſtagni ſpatia diſ-
ponere, et quantum comminiſci valet hominis ingenium,
repraeſentare faciem [veri [k]] maris, vt clauſi quam mi-
7 nime cuſtodiam ſentiant. Hac ratione ſtabulis ordina-
tis aquatile pecus inducemus. ſitque nobis antiquiſſi-
mum meminiſſe etiam in fluuiatili negotio [l], quod in
terreno praecipitur, *Et quid quaeque ferat regio* [m]. neque
enim ſi velimus, vt in mari non nunquam conſpeximus,
in viuario multitudinem mullorum [n] paſcere, queamus,
cum ſit molliſſimum [o] genus, et ſeruitutis indignantiſſi-
8 mum [p]. Raro itaque vnus aut alter de multis millibus [q]
clauſtra patitur: at contra frequenter animaduertimus
intra ſepta pelagios [r] greges inertis mugilis et rapacis lu-
pi. Quare, vt propoſueram, qualitatem litoris [s] noſtri
contemplemur; et [t] ſi videmus [v] ſcopuloſum, probe-
mus. Turdi complura [x] genera, merulaſque et auidas
muſtelas [y], tum etiam ſine macula (nam ſunt et varii)
lupos includemus [z]. Item flutas [a], quae maxime pro-
bantur, muraenas [b], et ſi quae ſunt [c] alia [d] ſaxatilis [e]
notae,

g. *abenei* I. B. *abeni* R. Br.
h. *litore* reſtitui. Cum A. H. G. *litore* Geſner.
i. *velpenis ac leue ſciuntur* P. ant. *verbenis ac leue* et cet. P. novus. *verbenis algae* L. *vel venis algae* Sang.
k. *veri* om. P. S.
l. *negocio* I. B. R.
m. *oportet, ſi quis in eo* addit P. et Sang.
n. *mulorum* male B. R. Ald.
o. *nobiliſſimum* I. B. Br. R.
p. *indigniſſimum* I. B. Br. R. et Sang. teſte Heinſio ad Ouidii Triſt. IV. 3. 55. quod tamen approbare non audet.
q. *milibus* I. B. Br. R. S.
r. *pelagios* cum I. B. Br. R. S. pro *pelagicos* dedit Geſn.
s. *littoris* I. B. Br. R. Iunt. Gr. St.
t. *et* ex Sang. addidi.
v. Ita pro *vitemus* I. B. Br. R. Sang.
x. *cum plura* diuiſ. I. B. R. *cum pura* Br.
y. Ita pro *miſtellas* I. B. R. G. Gr. Sang.
z. *includamus* I. B. Br. R. Sang.
a. *plautas* P. Sang.
b. *murenas* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G.
c. *ſint* cum Commel. Geſner.
d. Ita pro *aliae* ex Heruag. dedi.
e. *ſaxatiles* L.

notae, quorum [f] pretia vigent. nam vile ne captare qui-
dem, nedum alere conducit. Poſſunt iſta eadem ge- 9
nera etiam litoris [g] arenoſi ſtagnis contineri. nam quae
limo coenoque [h] luteſcunt, vt ante iam dixi, conchy-
liis [i] magis et iacentibus apta ſunt animalibus. Neque
eſt eadem lacus poſitio, quae recipit cubantes [k]: neque
eadem praebentur cibaria proſtratis piſcibus, quae [l] ere-
ctis. namque ſoleis ac rhombis et ſimilibus [m] animali-
bus humilis in duos pedes piſcina deprimitur in [n] ea par-
te litoris [o], quae profluo [p] receſſu nunquam deſtituitur.
Spiſſi deinde clatri marginibus infiguntur, qui ſuper 10
aquam ſemper emineant, etiam cum maris aeſtus intu-
muerit. Mox praeiaciuntur in gyrum [q] moles, ita vt
complectantur ſinu ſuo, et [r] tamen excedant ſtagni mo-
dum. ſic enim et maris atrocitas obiectu crepidinis fran-
gitur, et in tranquillo conſiſtens piſcis ſedibus ſuis non
exturbatur, neque ipſum viuarium repletur algarum [s]
congerie, quam tempeſtatibus eructat pelagi violentia.
Oportebit autem nonnullis locis moles intercidi more [t] 11
Maeandri, paruis ſed anguſtis itineribus, quae quanta-
libet hiemis ſaeuitia mare ſine fluctu tranſmittant. Eſca [v]
iacentium mollior eſſe debet, quam ſaxatilium. nam
quia dentibus carent, aut lambunt cibos, aut integros
hauriunt, mandere quidem non poſſunt. Itaque prae- 12
beri conuenit tabenteis haleculas [x], et ſalibus exeſam
chal-

f. Vulgo *quarum*.

g. *litoris* ex L. H. A. G. reſti-
tui propter aequalitatem.

h. *cenoque* I. B. R. *coenoque* Br.
deinceps *iam ante* Br.

i. *conchiliis* A. H. G. Gr. St.

k. *cubantis* Br. deinceps vulgo
atque eadem — et proſtratis. Sed *et*
om. I. B. Br. R. Iunt. Sang.

l. Ita pro *et* Iunt. *piſcibus* om.
et *rectis* habet Sang. Deinde *Nan-
que* Br. Ald.

m. Ita pro *ſimillimis* Sang. *ſi-
millibus* P. *ſimilimis* G. Gr.

n. *in* om. P. S.

o. *littoris* Geſnerianae correxi.

p. *profundo* I. B. Br. R. L. *fron-
di recenſu* Pol. antiq. *frondi* etiam
Sang.

q. *girum* I. B. Br. R.

r. Ita pro *nec* I. B. Br. R. S. Geſn.

s. *algarum* om. I. B. Br. R.

t. *in ore meandi* Eaed. *morem
ac neandri* P. Deinceps vulgo
tranſmittat.

v. Vulgo *Hinc eſca* I. B. Br. R.
Hic eſca. Cum Sang. omiſi *Hinc.*
et deinceps *nam quae* habet.

x. *aleculas* I. B. Br. R. *tabentis*
Br. Deinceps vulgo *ſardiniam.*

chalcidem, putremque ſardinam, nec minus ſcarorum [y] branchias [z], vel quicquid inteſtini pelamis aut lacertus gerit: tum [a] ſcombri, carcharique [b] et [c] elacatae [d] ventriculos [e], et ne per ſingula enumerem, ſalſamentorum omnium purgamenta, quae cetariorum [f] officinis euerruntur. Nos autem plura nominauimus genera, non quia cuncta cunctis litoribus [g] exeunt, ſed vt ex his ali-
13 qua, quorum erit facultas, praebeamus. Facit etiam ex pomis viridis [h] adaperta ficus; et mitis [i] digitis infracta vnedo [k]. nec minus eliſum [l] molle ſorbum, quique ſunt cibi ſorbilibus proximi, vt e [m] mulctra recens caſeus, ſi loci conditio vel lactis annona permittit. nulla tamen aeque, quam praedictae ſalſurae pabula com-
14 mode dantur, quoniam odorata [n] ſunt. omnis enim iacens piſcis magis [o] naribus eſcam, quam oculis veſtigat. nam dum [p] ſupinus ſemper cubat, ſublimius [q] aſpectat, et ea quae in plano ſunt dextra laeuaque [r] non facile peruidet [s]. itaque cum ſalſamenta obiecta ſunt, eorum ſequens odorem, peruenit ad cibos. Caeteri autem ſaxatiles aut pelagici ſatis ex his, ſed [t] recentibus melius paſcuntur. Nam et halecula [v] modo capta, et cantarus [x] exi-

y. *ſcaurorum* Br. A. Ienſ. *ſcancorum* L. *aurorum* P.

z. *branchiam* I. B. Br. R. Sang. *blacchiam* L.

a. *tum* om. I. B. Br. R.

b. *charcharique* Eaed. A. G. Gr. St. *charcarique* Iunt.

c. *et* om. I. B. Br. R.

d. *cloato* L.

e. *venterculos* I. B. Br. R. L. Sang.

f. *caetariorum* I. B. Br. R. A. Iunt. Geſn. *caeterorum* H. G. *caeterarum* Sang. *caeteriorum* Ald. ſecunda.

g. *litoribus* ex H. A. G. reſtitui.

h. Ita pro *viridibus* Sang.

i. Ita pro *nuces* P.

k. Vulgo *infractae ſunt dandae.* Polit. *digitus infractus vinedo, nec.* Ex Sang. Gronouius poſuit *et mitis digitis infractus vnae donec minus eliſum.*

l. Ita pro *elixum* Iunt. Lipſ. S.

m. *e* ex Iunt. et Pol. addidit Geſner. *e multis* Sang. et Pol. *multra* I. B. Br. R.

n. *moderata* Br.

o. *magis* om. I. B. R. habet Br.

p. *dum* om. P. S.

q. *ſublimior* P. *ſublimes expectat* L. *ſublimiora ſpectat* Sang.

r. *leuaque* I. B. Br. R. A. Iunt. H.

s. *prouidet* I. B. R. nota perſcribit Br.

t. Vulgo interſertum *ex* omiſi cum I. B. Br. R.

v. *allecula* Eaedem.

x. Ita pro *gammarus* Eaedem.

exiguuſque gobio [y], quiſquis [z] denique eſt incrementi
minuti piſcis, maiorem alit. Siquando tamen hiemis [a] 15
ſaeuitia non patitur eius generis eſcam dari, vel ſordidi
panis offae, vel ſiqua ſunt temporis poma conciſa prae-
bentur. Ficus quidem arida [b] ſemper obiicitur, exi-
mie [c] ſi ſit, vt Baeticae [d] Numidiaeque regionibus [e], lar-
ga. Caeterum illud committi non debet, quod multi
faciunt, vt nihil praebeant, quia ſemetipſos etiam clauſi
diu tolerare [f] poſſint. nam niſi piſcis domini cibariis ſa-
ginatur, cum ad piſcatorium [g] forum perlatus eſt, ma-
cies indicat eum non eſſe libero mari captum, ſed de
cuſtodia elatum, propter quod plurimum pretio [h] de-
trahitur. Atque haec villatica paſtio finem praeſenti 16
diſputationi faciat, ne immodico volumine lector [i] fati-
getur. Redibimus [k] autem ſequenti exordio ad curam
ſilueſtrium [l] pecorum, cultumque apum [m].

y. *gubio* I. Br. *cobio* P.
z. Vulgo *et quiſquis*. Sed *et* om. I. B. Br. R. Pol. et Sang. *quiſque* I. B. Br. R.
a. *hyemis* Br. Ald. *ſeuitia* R.
b. *derida* L.
c. Ita pro *eximia* correxi cum Geſnero.
d. *beticae* I. B. Br. R.
e. Ita pro *regionum* I. B. Br. R. Sang.
f. *tolerari* I. B. Br. R. Vulgo etiam *diu clauſi*. Ordinem mutaui cum Sangerm.
g. *piſcatorum* I. B. Br. R. *piſcatoris* P. Sang.
h. *precio* Br.
i. *delector* P.
k. *Rediemus* I. B. Br. R. Sang.
l. *ſylueſtrium* A. Iunt. H. G. Gr.
m. *apium* I. B. R. S. *apum* Br. *Iuni Moderati Columellae rei ruſticae liber VIIII. de villaticis paſtionibus auiarius et piſcator. Liber Iuni Moderati Columellae rei ruſticae liber decimus de villaticis paſtionibus Macellarius et Apiarius* Pol. Similia ſed vitioſiora verba in Lipſ. reperit Geſner. Sang. plane eundem titulum praefert, niſi quod rectius habet *L. Iuni Moderati Columellae liber X. de — Apiarius. Liber X. haec continet.*

L. IVNII

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE
DE
RE RVSTICA
LIBER NONVS.

PRAEFATIO[a].

Venio nunc ad tutelam pecudum ſilueſtrium et[b]
apium educationem: quas et ipſas, Publi[c] Silui-
ne, villaticas paſtiones iure dixerim, ſiquidem mos[d]
antiquus lepuſculis capreiſque, ac ſubus[e] feris iuxta vil-
lam plerumque[f] ſubiecta dominicis habitationibus pone-
bat viuaria, vt et[g] conſpectu ſuo[h] clauſa venatio poſſi-
dentis[i] oblectaret oculos, et cum exegiſſet vſus epula-
2 rum, velut e cella promeretur[k]. Apibus quoque da-
batur[l] ſedes adhuc noſtra memoria vel in ipſis villae pa-
rietibus exciſis, vel in protectis porticibus ac pomariis.
Quare quoniam[m] tituli, quem[n] praeſcripſimus huic
diſputationi, ratio reddita eſt, ea nunc quae propoſui-
mus[o] ſingula perſequamur[p].

CAPVT

VARIETAS LECTIONIS.

a. Colum. Lib. IX. a. *Exordium* Br.
b. *et* om. P. Sang. *apum* Br.
c. *Publii* R.
d. *mox* Iunt.
e. Ita pro *ſimilibus* L. P. Sang.
f. *plerunque* Br. A.
g. *vt e* Br.
h. *ſui* P. *ſui claſſa* Sang.
i. *poſſidentes* H. *poſſidenti* G.
k. Ita pro *promerentur* Sang.
l. *dabantur* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G.
m. *quando* I. B. Br. R.
n. *quemadmodum* Heru. Deinceps *inſcripſimus* coniic. Vrſin. Ex Sang. *perſcripſimus* annotauit Gronou. vnde vulgatum *ſcripſimus* correxi. *conſtruitur* habet Lipſ.
o. *praepoſuimus* I. B. R.
p. *proſequamur* I. B. Br. R.

CAPVT I.

Ferae pecudes, vt capreoli, damaeque, nec minus
orygum [a] ceruorumque genera et aprorum, modo
lautitiis [b] ac voluptatibus dominorum ſeruiunt, modo
quaeſtui ac reditibus. Sed qui venationem voluptati ſuae
claudunt, contenti ſunt, vtcunque competit proximus
aedificio loci ſitus, munire viuarium, ſemperque [c] de
manu cibos et aquam praebere: qui vero quaeſtum redi-
tumque deſiderant, cum [d] eſt vicinum villae nemus (id
enim refert non procul eſſe ab oculis domini) ſine cun-
ctatione praedictis animalibus deſtinant [e]. Et ſi natura- 2
lis defuit [f] aqua, vel inducitur fluens, vel infoſſi lacus
Signino conſternuntur [g], qui receptam pluuiatilem con-
tineant. Modus ſiluae [h] pro cuiuſque facultatibus oc-
cupatur, ac ſi lapidis et operae vtilitas ſuadeat, haud [i]
dubie caementis [k] et calce formatus circumdatur murus:
ſin aliter; crudo latere ac luto conſtructus. Vbi vero [l] 3
neutrum patrifamiliae [m] conducit, ratio poſtulat vacer-
ris includi: ſic enim appellatur genus clatrorum: idque
fabricatur ex robore querceo [n], vel ſubereo [o]. nam oleae
rara eſt occaſio. quidquid denique ſub iniuria pluuiarum
magis diuturnum eſt, pro conditione regionis ad hunc
vſum eligitur. Et ſiue [p] teres arboris truncus, ſiue [q] vt [r]
craſſi-

Cap. I. a. *origum* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G. *ericum* Lipſ. *dammaeque* Br.

b. *lauticiis* I. B. Br. R. Lipſ. deinceps *ac* pro *et volupt.* dedi ex Sang.

c. *perque* P.

d. *quod* Br.

e. Ita pro *deſtinatur* ex I. B. Br. R. Geſn.

f. *desfuerit* Iunt.

g. *conſtruuntur* I. B. Br. R. deinceps *contineat* Sang. teſte Gronovio.

h. *vt pro* P. Sang.

i. *ita vt dubii* P. *ſuadet, ita vt dubiis* Sang.

k. *cementis* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G. deinceps *circundatur* Br. Ald.

l. *vero* om. I. B. R. habet Br.

m. *patriſſamiliae* Br. R. G.

n. Ita pro *quercu* I. B. Br. R. L. S.

o. Ita pro *ſubere* I. B. Br. R. Lipſ. S.

p. *ſi veteris* vulgatum de conieſt. Vrſini correxit Geſner.

q. *ſiue* om. R.

r. *aut* Gr.

craſſitudo poſtulauit[s], fiſſilis[t] ſtipes compluribus locis
per[v] latus efforatur, et in circuitu viuarii certis interue-
nientibus ſpatiis defixus[x] erigitur: deinde per tranſuer-
ſa laterum caua[y] tranſmittuntur amites[z], qui exitus fe-
4 rarum obſerent. Satis eſt autem vacerras inter pedes
octonos defigere[a], ſeriſque tranſuerſis ita clatrare[b], ne
ſpatiorum laxitas, quae foraminibus interuenit, pecudi
praebeat[c] fugam. Hoc autem modo[d] licet etiam la-
tiſſimas regiones tractuſque montium claudere, ſicuti[e]
Galliarum necnon et in aliis quibuſdam prouinciis loco-
rum vaſtitas patitur. nam et fabricandis ingens eſt va-
cerris[f] materiae copia, et caetera in hanc rem feliciter[g]
ſuppetunt. quippe crebris fontibus abundat ſolum, quod
5 eſt maxime praedictis generibus ſalutare: tum etiam
ſua ſponte pabula feris benigniſſime[h] ſubminiſtrat[i]:
praecipueque ſaltus eliguntur, qui et terrenis foetibus et
arboribus[k] abundant. nam vt graminibus ita frugibus
roburneis[l] opus habent[m]: maximeque laudantur, qui
ſunt feraciſſimi querneae glandis et iligneae, nec minus
cerreae[n], tum[o] et arbuti[p], caeterorumque pomorum
ſilueſtrium, quae diligentius perſecuti ſumus, cum de
cohortalibus ſubus[q] diſputaremus. nam eadem fere ſunt
6 pecudum ſilueſtrium pabula, quae domeſticarum. Con-
tentus tamen non debet eſſe diligens paterfamilias[r] ci-
bis, quos ſuapte natura terra gignit, ſed temporibus
anni,

s. Ita pro *poſtulat*, *erit* I. B. Br. R. Sang.
t. *fiſſilus* H. Ald. ſec. *faſſilis* L.
v. *perlatus* Br. R. A. G. Gr. H.
x. Vitioſe *defixis* Geſn.
y. *canea* Ienſ. Br. *cuca* P.
z. Ita pro *ramices* Sang. Deinceps *eximitus* Br. *octenos* Br.
a. *figere* Sang.
b. *glatrare* P.
c. *praebent* R.
d. *non* I. B. Br. R. *tratuſque* R.
e. *ficut* I. B. Br. R. *Gallicarum* P.
f. *materiae vacerris* P. S.
g. *foeliciter* I. B. Br. R. H.
h. *benigniſſimae* R.
i. *ſubminiſtrant* I. B. Br. R.
k. *arboribus* I. B. Br. R. *arbore* P. Vulgo *arboreis*.
l. *robur: ne iis* I. B. Br. *robur: ne hi* R.
m. *habet* I. B. Br. R. *eſt* P. S.
n. *acerreae* Sang. *acernae* margo Gryph. et Steph.
o. *cum* I. B. Br. R. Sang.
p. *arbuſti* Baed. Lipſ. Sang.
q. additum ab Aldina *pecudibus* correxi ex Sang.
r. *pater familiae* I. B. R.

anni, quibus ſiluae pabulis carent, condita meſſe clauſis ſuccurrere [s], ordeoque alere, vel adoreo farre aut faba, plurimumque etiam vinaceis [t], quicquid denique viliſſime conſtiterit, dare. idque vt [v] intelligant ferae praeberi, vnam vel alteram domi manſuefactam [x] conveniet immittere, quae peruagata totum viuarium cunctantes ad obiecta cibaria pecudes perducat. Nec ſo- 7
lum iſtud per hiemis penuriam fieri expedit, ſed cum etiam foetae partus ediderint, quo melius educent natos. itaque cuſtos viuarii frequenter ſpeculari debebit, ſi iam effoetae ſint, vt manu datis ſuſtineantur [y] frumentis. nec vero patiendus eſt [z] oryx, aut aper, aliuſve quis ferus [a] vltra quadrimatum ſeneſcere. nam vſque in hoc tempus capiunt incrementa, poſtea maceſcunt ſenectute. quare dum viridis aetas pulchritudinem corporis conſeruat, aere mutandi ſunt. Ceruus tamen [b] 8
compluribus annis [c] ſuſtineri poteſt. nam diu iuuenis poſſidetur, quod aeui longioris vitam [d] ſortitus eſt. De minoris [e] autem incrementi [f] animalibus, qualis eſt lepus [g], haec praecipimus [h], vt in iis viuariis, quae maceria [i] munita ſunt, farraginis et olerum ferae [k] intubi [l] lactucaeque ſemina paruulis areolis per diuerſa ſpatia factis iniiciantur. itemque Punicum cicer, vel hoc vernaculum, nec minus ordeum, et cicercula condita ex horreo promantur, et aqua caeleſti macerata obiiciantur. nam ſicca non nimis ab lepuſculis appetuntur. Haec porro animalia vel ſimilia his, etiam ſilente [m] me, 9

s. *ſuccurere* R.

t. Vulgo additum *et* omiſi cum I. B. Br. R. Paulo antea *primumque* Sang.

v. *vt* om. Gy. *idque* om. Sang.

x. *manſuefactum* G.

y. *ſuſtinantur* B. R.

z. *eſt* deeſt I. B. Br. R.

a. *verus* R.

b. Ita pro *autem* Iunt. P. Sang.

c. *anni* R.

d. *vitem* Ald. ſec.

e. *minoribus* P.

f. *incrementis* P.

g. *lupus* Ienſ. Br.

h. *praecipiemus* Br. deinceps *his viuariis* I. B. Br. R.

i. *materia* L. et G.

k. *fere* ante Geſn.

l. *intubae* I. B. Br. R.

m. *ſilenter et* I. B. Br. R. lacuna inter *ſilentem* et antiq. et habet Lipſ.

facile intelligitur, quam non expediat conferre [n] in [id] viuarium, quod vacerris [o] circumdatum eſt: ſiquidem propter exiguitatem corporis facile clatris ſubrepunt, et liberos nacta [p] egreſſus fugam moliuntur.

II. Venio nunc ad aluorum curam, de quibus neque diligentius quidquam praecipi [a] poteſt, quam ab Hygino iam dictum eſt, nec ornatius quam Virgilio, nec elegantius [b] quam Celſo. Hyginus veterum auctorum placita ſecretis diſperſa monimentis [c] induſtrie [d] collegit [e]: Virgilius poeticis floribus illuminauit: Celſus
2 vtriuſque memorati adhibuit modum. Quare [f] ne attentanda quidem nobis fuit haec diſputationis materia, niſi quod conſummatio [g] ſuſceptae profeſſionis hanc quoque ſui partem deſiderabat, ne vniuerſitas inchoati operis noſtri, velut membro aliquo reciſo [h], mutila [i] atque imperfecta [k] conſpiceretur. Atque ea, quae Hyginus fabuloſe tradita de originibus apum non intermiſit, poeticae magis licentiae quam noſtrae fidei conceſ-
3 ſerim. Nec ſane ruſtico dignum eſt ſciſcitari, fuerit ne mulier pulcherrima ſpecie Meliſſa, quam Iupiter [l] in apem conuertit, an (vt Euhemerus [m] poeta dicit) crabronibus et ſole genitas apes, quas nymphae Phryxonides [n] educauerunt [o], mox Dictaeo ſpecu Iouis extitiſſe nutrices, eaſque pabula munere dei ſortitas quibus ipſae paruum educauerant alumnum. Iſta enim, quamuis non

n. *confere* R. deinceps *id* om. Sang.
o. *vacceris circundatum* Br. *circund.* etiam Ald.
p. *nactae* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. H. omitt. R.
Cap. II. a. *quicquam percipi* Br. deinceps *Higinio* omn. ante Geſn. Recte Sang.
b. *eligantius* Iunt.
c. *monumentis* I. B. Br. R.
d. *induſtria* Heruag.
e. *colligit* L. P.
f. *Qua in re attentanda* P.
g. *conſumatio* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H. L.
h. *reſciſo* H.
i. *mutilata* I. B Br. R.
k. *in infectu* Sang. deinceps *apium* Sang.
l. *Iuppiter* B. R. *Melliſſa* omnes praeter Commel. et Geſner.
m. *Homerus* Ienſ. Br. *Heuhemerus* L. *Euhemerus* Pol. vterque.
n. *Phruxon.* Ienſ. Br. A. Iunt. G. H. L. *phrixonides* B. R.
o. Ita pro *educauerint* I. B. Br. R. et vitio operarum Geſner.

non dedeceant poëtam, ſummatim tamen et vno tantummodo verſiculo leuiter attigit Virgilius [p], cum ſic ait: *Dictaeo caeli* [q] *regem pauere ſub antro.* Sed ne 4
illud quidem pertinet ad agricolas, quando et in qua regione primum natae ſint [r]: vtrum in Theſſalia [s] ſub Ariſtaeo, an in inſula Cea, vt ſcribit Euhemerus [t], an Erechthei [v] temporibus in monte Hymetto, vt Euthronius [x]; an Cretae Saturni temporibus, vt Nicander: non magis quam vtrum examina, tanquam caetera videmus animalia, concubitu ſobolem procreent, an haeredem [y] generis ſui floribus eligant, quod affirmat noſter Maro [z]: et vtrum euomant [a] liquorem mellis, an alia parte reddant. Haec enim et his ſimilia magis ſcrutan- 5
tium rerum naturae latebras, quam ruſticorum eſt inquirere. ſtudioſis quoque literarum [b] gratiora ſunt iſta in otio [c] legentibus, quam negotioſis [d] agricolis. quoniam neque in opere neque in re familiari quidquam [e] iuuant.

III. Quare reuertamur ad ea, quae alueorum cultoribus magis [a] apta ſunt. Peripateticae ſectae conditor Ariſtoteles in iis [b] libris, quos de animalibus conſcripſit, apum ſiue examinum genera complura demonſtrat, earumque alias [c] vaſtas ſed glomeroſas, eaſdemque nigras et hirſutas apes [d] habent: alias [e] minores [f] quidem, ſed

p. *Vergilius* poſt Victor.
q. *coeli* omnes praeter Br. St. Commel. Geſn.
r. *ſunt* I. B. Br. R. S.
s. *Theſalia — an inſula* Br.
t. *Homerus* I. B. Br. R.
v. Ita pro *Erichtonii* Sang. *Erichthonii* Br. A. Nobiſcum Pol. et Victor. in Omiſſis. *Ericebonii* L. Deinceps *Hymeto* a. Vict. *Enmetio* L. *Hyemetio* P. a. *hymetio* P. nouus et Sang.
x. *Euporius* Lipſ.
y. *heredem* Heru. *aligant* Br.
z. *Varro* L.

a. *elomant* L.
b. *litterarum* I. B. Br. R. Iunt.
c. *ocio* I. B. Br. R.
d. *negocioſis* I. B. R.
e. *quicquam* Br. Ald.

Cap. III. a. *aptae* P.
b. *his* B. R. deinceps verba *apum ſiue* om. Sang.
c. *alia* Heru. *alia quae* Lipſ. *aliaque* Sang.
d. *apis* Br. *apeis* Ald. *alas* Iunt.
e. *alia* Heru. et Sang.
f. *maiores* L. P.

aeque [g] rotundas et [h] infuſci coloris horridique pili:
2 alias [i] magis exiguas, nec tam rotundas, ſed obeſas tamen et latas, coloris meliuſculi: nonnullas [k] minimas gracileſque, et acuti alui [l], ex aureolo [m] varias atque leues: eiuſque [n] auctoritatem ſequens Virgilius [o], maxime probat paruulas, oblongas, leues [p], nitidas, *Ardentes* [q] *auro, et paribus lita corpora guttis*, moribus etiam placidis. nam quanto grandior apis, atque [r]
3 rotundior, tanto peior. Si vero ſaeuior [s], maxime peſſima eſt [t]. ſed tamen iracundia notae melioris [v] apium [x] facile delinitur aſſiduo interuentu eorum qui curant [aluearia [y].] nam cum ſaepius tractantur, celerius manſueſcunt, durantque ſi diligenter excultae ſunt, in annos decem, nec vllum examen hanc aetatem poteſt excedere, quamuis in demortuarum locum quotannis pullos ſubſtituant. nam fere decimo ad internecio-
4 nem [z] anno gens vniuerſa totius aluei conſumitur. Itaque ne hoc in toto fiat [a] apiario, ſemper propaganda erit ſoboles, obſeruandumque vere cum ſe noua profundent [b] examina, vt excipiantur, et domiciliorum numerus augeatur. nam ſaepe morbis intercipiuntur, quibus quemadmodum mederi oportet, ſuo loco dicetur.

IV. Interim per has notas, quas iam diximus, probatis apibus deſtinari debent pabulationes, eaeque ſint ſecre-

g. *neque* P. Sang.
h. *ſed fuſci* Sang. deinceps *pilli* I. B. R.
i. *alia* Heru. et Sang.
k. *nonnulla* Heru.
l. Vulgo *aluei.*
m. *aurealo* Ienſ. Br. *auriolo* P. S.
n. *eius* Sang
o. *Vergilius* G. Gr.
p. *breues* L.
q. *ardentis* Br. *ardenteis* Ald. ſequens *et* om. I. B. Br. R.
r. vulgo additum *etiam* om. I. B. Br. R.
s. *ſeuerior* Eaedem.
t. *eſt* om. Eaed.
v. *meliores* P.
x. *apium* om. I. B. Br. R. deinceps *facile demitur* Sang. teſte Gronouio.
y. *currant. Nam* P. Etiam Sang. omittit *aluearia.* Igitur inclufi.
z. *internitione* B. R. A. Iunt. G. H. Vulgatum *ab internicione*, quod om. Lipſ. correxi ex Sang.
a. Ita pro *apiario fiat* Sang.
b. *perfundent* I. B. Br. R. H.

ſecretiſſimae, et [a] vt noſter praecipit Maro [b], viduae pecudibus, aprico et minime procelloſo caeli ſtatu: *Quo* [c] *neque ſit ventis aditus; nam pabula venti ferre domum prohibent: neque oues hoedique* [d] *petulci floribus inſultent, aut errans bucula campo decutiat* [e] *rorem, et ſurgentes atterat herbas.* eademque regio foecunda ſit 2
fruticis exigui, et maxime thymi aut origani, tum [f] etiam thymbrae [g], vel noſtratis cunilae, quam ſatureiam [h] ruſtici vocant. Poſt haec frequens ſit incrementi maioris ſurculus, vt roſmarinus, et vtraque cytiſus. eſt enim ſatiua et altera ſuae ſpontis. itemque ſemper virens pinus, et minor ilex: nam prolixior ab omnibus improbatur. ederae [i] quoque non propter bonitatem recipiuntur, ſed quia praebent plurimum mellis. Ar- 3
bores [k] vero ſunt probatiſſimae, rutila [l] atque alba ziziphus [m], nec minus tamarices [n], tum etiam amygdalae, [et [o]] perſici, atque pyri [p], denique pomiferarum pleraeque [q], ne ſingulis immorer. Ac ſilueſtrium commodiſſime faciunt grandifera robora, quin etiam terebinthus, nec diſſimilis huic lentiſcus, et odorata cedrus [r], ac tilia. Solae ex omnibus [s] nocentes taxi repudiantur. Mille praeterea ſemina vel crudo ceſpite [t] 4
virentia, vel ſubacta ſulco, flores amiciſſimos apibus

 creant,

Cap. IV. a. *vt et* omnes praeter St. Commel. et Geſn.
b. *Varro* L. *praecepit* Sang.
c. *Quod* P.
d. *haedique* I. B. Br. R. A. ſec. *edique* L.
e. *decutiet* I. B. Br. R. *ſurgentis* Br. *ſurgenteis* Ald.
f. *aut* I. B. Br. R.
g. *tymbrae* a. V. et L. *cunelae* Br.
h. *ſatyreiam* P. *ſatyram etiam* Sang. deinde *roſmarinum* Sang.
i. *hederae* I. B. Br. R.
k. *Arborum* P. S.
l. *rutilia* I. B. Br. R.
m. *xicippus* L.
n. *amaricus* I. B. Br. R. *amaranthus* A. Iunt. G. Gr. H. St. *amaracus* Pol. S. Vulgo *amarantus*.
o. *et* om. I. B. Br. R. Sang. *amydalae — perſicique ac* Sang.
p. *piri* I. B. Br. R. Ald. ſec.
q. *pleraque* I. B. Br. R. deinceps *Ad ſylueſtrium* Sang. Vulgo *At ſylueſtrium*.
r. *caedrus* a. V. Deinceps vulgo *At tiliae ſolae*. ſed Br. *Ac tiliae ſolae*. Sang. *ac tilia ſola*. Heru. *Attiliae*. Verba *et odorata cedrus* om. Sang.
s. Vulgo interſertum *ſunt* omiſi cum Sang. et diſtinctionem poſt *nocentes* poſitam ſuſtuli.
t. *caeſpite* poſt Victor.

creant, vt ſunt [v] in irriguo [x] ſolo frutices amelli, cau-
les acanthini [y], ſcapus aſphodeli, gladiolus narciſſi [z].
At in hortenſi lira [a] conſita nitent candida lilia, nec his [b]
ſordidiora leucoia, tum puniceae [c] roſae, luteolaeque,
et Sarranae violae, nec minus caeleſtis luminis [d] hyacin-
thus, Corycius item Siculuſque bulbus croci [e] deponi-
5 tur, qui coloret odoretque mella. Iam vero notae vi-
lioris innumerabiles naſcuntur herbae cultis atque pa-
ſcuis regionibus, quae fauorum ceras [f] exuberant: vt
vulgares lapſanae, nec his pretioſior [g] armoracia [h], ra-
piſtrique olus, et intubi ſilueſtris ac nigri papaueris flo-
res; tum agreſtis paſtinaca, et eiuſdem nominis edomi-
6 ta, quam Graeci σταφυλῖνον [i] vocant. Verum ex cun-
ctis, quae propoſui, quaeque omiſi [k] temporis com-
pendia ſequens (nam inexputabilis erat numerus) ſaporis
praecipui mella reddit thymus. eximio [l] deinde proxi-
mum [m] thymbra [n], ſerpyllumque [o] et origanum. tertiae
notae, ſed adhuc generoſae, marinus ros et noſtras cu-
nila [p], quam dixi ſatureiam. mediocris deinde guſtus
tamaricis [q], ac ziziphi [r] flores, reliquaque [s], quae pro-
7 poſuimus, cibaria. Sed ex ſordidis deterrimae notae
mel

v. *ſint* Br.

x. *virginea* P. ant. L. Sang. *vir-ginio* P. nouus. *fructices* deinceps Br.

y. *acantini* R. *ackantini* L.

z. *narciſi* I. B. R. *uartis* L.

a. *lyra* I. B. Br. R.

b. *hic* I. B. R.

c. Vulgo *punicae*. Lipſ. *punicee*.

d. Ita pro *numinis* Sang. Deinceps *iacynthus* I. B. Br. R. *corytius*. *Item* Eaed. *coritius* A. Iunt. H. St. Paulo antea *Serranae* Sang.

e. *crocino* Sang. deinceps idem *inodoretque*. omiſſa voce *mella*.

f. *caeras* I. B. Br. R.

g. *precioſ.* I. Br. *praecioſ.* B. R.

h. *aremorana* Lipſ. Vulgo *armoratia*

i. *σταφυλινην* I. B. Br. R *σταφυλυνον* Iunt. Pol. *σταφυλεῖον* Sang.

k. *obmiſi* I. B. Br. R. A. G. deinceps *temporum* Sang.

l. *thymum* Sang. teſte Gronovio. Deinceps pro *thymo deinde* ex Pol. antiquo et Sangerm. dedi *eximia*. Regienſis *Tymo*.

m. Ita pro *proxima* Pol. antiq. et Sang. *proximi* Pol. nouus.

n. *thybra* P a. et S. *tymbra* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G. St. nouus Pol. et Gryph. faciunt cum Commel.

o. *ſerpillumque* extra Iunt. Com. et Geſn. omnes.

p. *cunela* I. B. Br. R. S.

q. *amaranthini* omnes praeter Reg. Com. et Geſn. qui *amarantini* dedit.

r. *ziziphili* L.

s. *reliqua* Sang.

mel habetur nemorenſe, quod ex ſparto atque arbuto [t] prouenit: villaticum, quod naſcitur in oleribus et [v] ſtercoroſis herbis. Et quoniam [x] ſitum paſtionum atque etiam genera pabulorum expoſui, nunc de ipſis receptaculis [y] et domiciliis examinum loquar.

V. Sedes apibus [a] collocanda eſt contra brumalem
meridiem procul a tumultu, et coetu hominum ac pe-
cudum, nec calido loco, nec frigido: nam vtraque re [b]
infeſtantur. haec autem ſit [c] ima parte vallis, vt et va-
cuae cum prodeunt pabulatum apes, facilius editiori-
bus [d] aduolent, et collectis vtenſilibus cum onere per
procliuia non aegre deuolent. Si villae ſitus ita com-
petit [e], non eſt dubitandum, quin aedificio iunctum
apiarium maceria circumdemus, ſed in ea parte, quae
tetris latrinae ſterquiliniique et a balinei [f] libera eſt odo-
ribus. Verum [g] ſi poſitio repugnabit, nec maxima ta- 2
men incommoda congruent, ſic quoque magis expediet [h]
ſub oculis domini eſſe apiarium. ſin autem cuncta fue-
rint inimica, certe vicina vallis occupetur, quo ſaepius
deſcendere non ſit graue poſſidenti. nam res iſta maxi-
mam fidem deſiderat; quae quoniam rariſſima eſt, in-
teruentu domini tutius cuſtoditur. Neque ea curatorem
fraudulentum tantum, ſed etiam immundae ſegnitiae
peroſa eſt. aeque enim dedignatur, ſi minus pure habi-
ta eſt, ac ſi tractetur fraudulenter. Sed vbicunque fue- 3
rint aluearia [i], non editiſſimo claudantur muro. qui ſi
metu praedonum ſublimior placuerit, tribus elatis ab

t. *arbuſto* I. B. Br. R. S. Ceterum idem Sang. *Sed ex ſordidis deterrimae.* Vulgo erat *ex omnibus.* Idem *ex* ante *ſparto* omittit.

v. *et ſterc. herbis* omitt. Sang.

x. *quom* I. B. Br. *cum* R.

y. *ecept.* Iunt.

Cap. V. a. *apium* Sang.

b. *re* om. I. B. Br. R.

c. *imma parte ſit* Br. Deinceps vulgo *et vt* legitur.

d. *editionibus* Ienſ. Br.

e *conpetit* Br. deinceps *circumdemus* Br. Ald.

f. *balnei* R. Gy.

g. *Vel et ſi poſitio* Sang.

h. Vulgatum *expedit*, *et* ex Sang. correxi, quanquam inde Erneſti *expedit ſub oculis* retulit.

i. *albearia* P. antiq. *albaria* ex Sang. Gronou.

humo [k] pedibus, exiguis in ordinem feneſtellis apibus
ſit peruius: iungaturque tugurium, quod [l] et cuſtodes
habitent, et [quo] condatur inſtrumentum: ſitque ma-
xime repletum praeparatis alueis ad vſum nouorum exa-
minum [m], nec minus herbis ſalutaribus, et ſiqua ſunt
4 alia, quae languentibus adhibentur. *Palmaque veſti-*
bulum aut ingens oleaſter obumbret, vt cum prima no-
vi [n] *ducent examina reges, vere* [o] *ſuo, ludetque fauis*
emiſſa iuuentus: vicina inuitet decedere ripa calori, ob-
5 *viaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.* Tum per-
ennis aqua, ſi eſt facultas, inducatur, vel extracta [p] ca-
nali [q] manu detur, ſine qua [r] neque faui neque mella
nec pulli denique figurari queunt. Siue igitur, vt dixi,
praeterfluens vnda, vel putealis canalibus immiſſa fue-
rit, virgis ac lapidibus aggeretur apium cauſa, *Ponti-*
bus vt crebris poſſint conſiſtere, et alas pandere ad aeſti-
vum ſolem, ſi forte moranteis [s] *ſparſerit, aut praeceps*
6 *Neptuno* [t] *immerſerit Eurus.* Conſeri deinde circa to-
tum apiarium debent arbuſculae incrementi parui, ma-
ximeque propter ſalubritatem. nam ſunt etiam remedio
languentibus cytiſi [v], tum deinde caſiae atque pini et
roſmarinus: quin etiam cunilae [x] et thymi frutices,
item [y] violarum, vel quaecunque [z] vtiliter deponi pati-
tur qualitas terrae. Grauis et tetri odoris non ſolum vi-
rentia ſed et quaelibet res prohibeantur, ſicuti cancri ni-
dor, cum eſt ignibus aduſtus, aut odor paluſtris coeni [a],
nec

k. *ymo* L.
l. ita pro *quo* Sang. inſertum ante *condatur* de meo eſt *quo.*
m. *ageraminum* L.
n. *vere* I. B. Br. R. *vere nouo* S. quanquam *nouo* tantum ex Sang. annorauit Gronou.
o. *Vere ſuo ludetque fauis emiſſa iuuentus* omittuntur I. B. Br. R. S.
p. *extructa* I. B. Br. R. Heru. Vulgo *extructo.*
q. *canali* om. I. B. Br. R. L. Sang.
r. *Sine aqua* I. B. Br. R. L.
s. *morantis* Br.
t. *Neptunno* Ienſ. *Neptumno* vel *Neptunno* Br. In Sang. verba *aut p. N. immerſerit* deſunt. ex eodem paulo antea vulgatum *apum* correxi.
v. *cythiſi* A. Iunt. St.
x. *cunelae* I. B. Br. R. Sang. *cunellae* L. hic et alibi.
y. Ita pro *itemque* Sang.
z. *quae* Sang.
a. *ceni* I. B. Br. R.

nec minus vitentur cauae rupis, aut vallis argutiae [b], quas Graeci ἠχοῦς [c] vocant.

VI. Igitur ordinatis ſedibus, aluearia [a] fabricanda [b] ſunt [c] pro conditione regionis. ſiue illa ferax eſt ſuberis, haud dubitanter vtiliſſimas aluos faciemus ex corticibus, quia nec hieme rigent [d], nec candent aeſtate; ſiue ferulis exuberat [e], iis quoque, cum ſint [f] naturae corticis ſimiles aeque [g] commode vaſa texuntur. ſi neutrum aderit, opere textorio [h] ſalicibus connectentur: vel ſi nec haec ſuppetent, ligno cauatae [i] arboris aut in tabulas deſectae fabricabuntur. Deterrima eſt conditio 2
fictilium, quae et accenduntur aeſtatis vaporibus, et gelantur hyemis frigoribus. Reliqua ſunt aluorum [k] genera duo, vt vel [l] ex fimo [m] fingantur, vel lateribus extruantur: quorum alterum iure [n] damnauit Celſus, quoniam maxime eſt ignibus obnoxium; alterum probauit, quamuis incommodum eius praecipuum non diſſimulauerit, quod, ſi res poſtulet, tranſferri [o] non poſſit. Itaque non aſſentior ei, qui putat nihilo minus eius 3
generis habendas eſſe aluos: neque enim ſolum id repugnat rationibus domini, quod immobiles ſint, cum vendere aut alios agros inſtruere [p] velit; (hoc enim commodum [q] pertinet ad vtilitatem ſolius patriſfamilias [r]) ſed

b. Vulgo *rupes — valles argutae.* Sang. *vallis argutiae.*

c. ſine ſpiritu et accentu B. Br. R. ἤχους A. Iunt. G. Gr. H. St.

Cap. VI. a. *albaria* P. antiq. et S.

b. *ordinanda* I. B. Br. R.

c. *et fabricanda* add. I. B. Br. R.

d. *frigent* P. S. *hyeme* Br. A.

e. *exhuberat:* I. B. R. deinceps *his* I. B. Br. R.

f. *quoniam ſunt* Sang.

g. *quibus* I. B. Br. R. *e quibus* reliquae. *aeque* L. P. antiq. et Sang. *aequibus* P. nouus. Correxit Geſner.

h. *operarios ali cibos* P. antiq. *iictorio connectuntur* P. nouus. *tectorio* I. B. Br. R. *nectorio* Lipſ. vulgatum *connectuntur* ex Sang. correxi.

i. *cauae* P.

k. Ita pro *alueorum* Sang.

l. *vt* om. I. B. Br. R. *vel* om. P.

m. *limo* I. B. R.

n. *mire* I. B. Br. R.

o. *tranſferi* R. Br. deinceps *habendos eſſe* Sang.

p. *inſtituere* n. P.

q. *modium* P.

r. *patriſfamiliae* I. B. R.

ſed, quod ipſarum apium cauſa fieri debet, cum aut morbo aut ſterilitate et penuria locorum vexatas [s] conveniat in aliam regionem mitti [t], nec propter [v] praedictam cauſam [x] moueri poterunt, hoc maxime vitandum
4 eſt. Itaque quamuis doctiſſimi viri auctoritatem [y] reverebar, tamen ambitione ſubmota quid ipſe cenſerem, non omiſi [z]. Nam quod [a] maxime mouet Celſum, ne ſint ſtabula [b] vel igni, vel furibus obnoxia, poteſt vitari opere lateritio [c] circumſtructis aluis, vt impediatur rapina praedonis, et contra flammarum violentiam protegantur [d]: eaſdemque [e], cum fuerint mouendae, reſolutis ſtructurae compagibus, licebit tranſferre.

VII. Sed quoniam pleriſque videtur iſtud operoſum, qualiacunque vaſa placuerint, collocari [a] debebunt. Suggeſtus lapideus extenditur [b] per totum apiarium in tres pedes altitudinis, (totidemque craſſitudinis;) extructus [c], iſque diligenter opere tectorio leuigatur [d], ita ne aſcenſus lacertis, aut anguibus, aliiſue noxiis
2 animalibus praebeatur [e]. ſuperponuntur deinde, ſiue, vt Celſo placet, lateribus facta domicilia, ſiue, vt nobis, alvearia, praeterquam a tergo [f] circumſtructa: ſeu, quod pene omnium in vſu eſt, qui modo diligenter iſta curant, per ordinem vaſa diſpoſita ligantur [g], vel laterculis, vel caemen-

s. *ae a ſperitas* I.. forte *exaſperatas*. Paulo antea *et penuria* S.
t. *miti* R.
v. *propter* omiſſ. P.
x. *tauſam* B.
y. *auctoritatem* I. B. Br. R. *authoritatem* I. I. A.
z. *omiſſi* R.
a. *quid* R. Deinceps *mouit* S.
b. *ſtabla* R.
c. *circumcinctis vel* interſ. I. B. Br. R. *circumcinctis* ſolum L. *latericio* omiſſo *opere* S.
d. *proteguntur* I. B. R. Br.
e. *Eaſdem* I. B. R. Br.
Cap. VII. a. Vulgo *placuerint collocari, debebit*. Sed Edd. I. B. Br. R. et Lipſ. habent: *collocari debebunt. Suggeſtus*.
b. Ita Sang. et Br. pro *extendi*. Idem habet *per tres*, et verba *totidemque craſſitudinis* omittit cum Palladio.
c. Ita I. B. Br. R. Lipſ. Sang. Vulgo *Iſque ſic extructus, diligenter*.
d. Ita I. B. R. Lipſ. Sang. pro *laeuigari*.
e. *praebeantur* Br.
f. *tergo et frontibus* Sang. idem *albaria*.
g. *legantur* vitioſe Geſneriana.

caementis [h], ita vt ſingula binis parietibus anguſtis con-
tineantur, liberaeque frontes vtrinque ſint. nam et qua
procedunt, nonnunquam patefaciendae ſunt, et multo
magis a tergo, quia [i] ſubinde curantur examina. Sin 3
autem nulli parietes aluis [k] interuenient, ſic tamen col-
locandae erunt, vt paulum altera ab altera diſtet, ne,
cum [l] inſpiciuntur, ea, quae in curatione tractatur [m],
haerentem ſibi alteram concutiat, vicinaſque apes con-
terreat [n], quae omnem motum imbecillis vt [o] cereis
ſcilicet operibus ſuis, tanquam ruinam [p] timent. Ordi-
nes quidem vaſorum ſuperinſtructos in altitudinem treis
eſſe abunde eſt, quoniam ſummum ſic quoque parum
commode curator inſpicit. Ora cauearum, quae prae- 4
bent apibus [q] veſtibula, proniora ſint quam terga, vt
ne influant [r] imbres, et ſi forte tamen ingreſſi [s] fuerint,
non immorentur, ſed per aditum effluant [t]. propter
quos conuenit aluearia [v] porticibus [x] ſupermuniri. ſin ali-
ter, luto Punico frondibus inlimatis [y] adumbrari [z], quod
tegmen [a] cum frigora et pluuias, tum et aeſtus [b] arcet.
Nec tamen ita nocet huic generi caloris aeſtus [c], vt
hiems. itaque ſemper aedificium ſit poſt apiarium, quod
Aquilonis excipiat iniuriam, ſtabuliſque praebeat tepo-
rem.

h. *cementis* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H.

i. *qua* malebat Morgagni I. 47. idque ex Sang. annotauit Gronou.

k. Ita ex Heru. pro *alueis* Geſn.

l. *quom* Br.

m. *tractantur* ante Geſn.

n. Vulgo *conterat*.

o. Vulgo *imb. cereis op. ſuis*. I. B. R. *imbecillis: vt caereis quidem ſcilicet op.* L. *imbecillis vt cereis*. Sang. *et cereis ſcilicet*.

p. *operibus* add. I. B. R. Br.

q. *auibus veſt. promota* L.

r. *impluant* corr. Heinſius ad Ouid. Metam. I. 573.

s. *inceſſerit* a. *ingeſſerint* vel *inceſſerit* n. P. *inceſſerint* Sang. teſte etiam Heinſio ad Metamorph. I. 537.

t. *efluant* R.

v. *alueria* R. *aluaria* ex Codice Sang. videtur habere Heinſ. Adverſ. I. p. 2.

x. *porticu* Sang. teſte etiam Heinſio l. c.

y. Ita Lipſ. P. nouus et Sangerm. teſte etiam Oudendorp ad Suetonii Othon. c. 12. et Heinſio l. c. *inlimates* P. antiq. Vulgo *illinitis*.

z. *abumbrari* I. B. R. Br.

a. *tegimen* I. B. R. Lipſ. *tegumen* Sang.

b. *eſtatus* P. a. *et* ex Sang. addidi.

c. *vt hiemis aſtu* P. n. *hyemalibus* P. a. *caloris vt hiemalitus* Sang.

5 rem [d]. nec minus ipſa domicilia, quamuis aedificio pro-
tegantur, obuerſa [e] tamen ad hibernum orientem com-
poni debebunt, vt apricum habeant apes matutinum
egreſſum, et ſint experrectiores [f]. nam frigus ignauiam
creat. propter quod etiam foramina, quibus exitus aut
introitus datur, anguſtiſſima eſſe debent, vt quam mi-
nimum frigoris admittant: eaque ſatis eſt ita forari, ne
poſſint [g] capere plus vnius apis incrementum. ſic nec
venenatus ſtellio, nec obſcaenum ſcarabei vel [h] papilio-
nis genus, lucifugaeque blattae [i], vt ait Maro [m], per
6 laxiora ſpatia ianuae [n] fauos populabuntur [o]. atque vti-
liſſimum [p] eſt pro frequentia [q] domicilii duos vel tres adi-
tus in eodem operculo diſtantes [r] inter ſe fieri contra
fallaciam lacerti, qui velut cuſtos [s] veſtibulo [t] prodeun-
tibus inhians [v] apibus affert exitium, eaeque pauciores
intereunt, cum licet [x] vitare peſtis obſidia [y] per aliud
vadentibus effugium [z].

VIII. Atque haec de [a] pabulationibus, domiciliis [b], et ſedibus eligendis abunde diximus: quibus prouiſis, ſequitur vt examina deſideremus. ea porro vel aere parta, vel gratuita contingunt. Sed quas pretio comparabimus [c], ſcrupuloſius [d] praedictis comprobemus notis, et earum frequentiam prius quam mercemur, apertis aluea-

d. *tepore* I. *tempore* P. a.
e. Ita Geſn. cum I. B. R. Br. I. I. H. A. *obuerſe* Gr. G. *obuerſae* alii.
f. *exporrectiores* Heru.
g. *poſſit* Sang. deinceps *neque venenatus* Sang. poſtea *obſcenum* Bruſch. denique *ſcarabri* Sang.
h. *nec* I. B. Br. R. *neque venenat.* Sang.
i. *blactae* I. B. Br. R.
m. *Varro* Lipſ.
n. *ianua* R.
o. Ita pro *populantur* P. ant. et Sang.
p. *vtilliſſimum* R.
q. *ſequentia* Br.
r. *diſtantis* Br. vt ſupra *tris* pro *treis*.
s. *coſtos* R.
t. Vulgo *veſtibuli.* Lipſ. *veſtibula.*
v. *in hac* P. ant.
x. *liceant* P. *liceat* Sang.
y. *obſidis* P. antiq.
z. *effugiunt* Ald. ſec. H. G. *volantibus effugium* Sang.
Cap. VIII. a. *de* om. P. *populationibus* Br.
b. *domicilibuſque* P. nouus.
c. *comperabimus* R. *parabimus* Sang.
d. Ita pro *ſtudioſius* P. a. et Sang.

aluearibus conſideremus: vel ſi non fuerit inſpiciendi 2
facultas, certe id quod contemplari licet, notabimus: an [e] in veſtibulo ianuae complures conſiſtant, et vehemens ſonus intus murmurantium exaudiatur. atque etiam ſi omnes intra domicilium ſilentes forte conquieſcent [f] labris foramini aditus admotis, et inflato ſpiritu ex reſpondente earum ſubito fremitu poterimus aeſtimare [g] vel multitudinem, vel paucitatem. Praecipue 3
autem cuſtodiendum eſt [h], vt ex vicinia potius, quam ex peregrinis regionibus petantur, quoniam ſolent caeli nouitate laceſſiri. quod ſi non contingit, ac neceſſe habuerimus longinquis itineribus aduehere, curabimus ne ſalebris ſolicitentur [i], optimeque noctibus collo portabuntur [k]. nam diebus requies danda eſt, et infundendi [l] ſunt grati [m] apibus liquores, quibus intra clauſum alantur. Mox cum perlatae domum fuerint, ſi dies ſuper- 4
venerit, nec aperiri nec collocari [n] oportebit aluum, niſi veſperi, vt apes [o] placidae mane poſt totius noctis [p] requiem egrediantur: ſpecularique debemus fere triduo, numquid [q] vniuerſae ſe profundant. quod cum faciunt, fugam meditantur. ea remediis quibus debeat [r] inhiberi, mox praecipiemus. At [s] quae dono vel aucupio con- 5
tingunt, minus ſcrupuloſe probantur: quamquam ne ſic quidem velim [t] niſi optimas poſſidere, cum et impenſam [v] et eandem operam cuſtodis poſtulent bonae, atque improbae: et [x] quod maxime refert, non ſunt

e. *vt* ab Ald. additum mutaui ex Sang.

f. Ita pro *conquieſcant* Sang.

g. *exiſtimare* I. B. Br. R.

h. *eſt* om. Eaed. deinceps alterum *ex* om. Sang.

i. *ſollicit.* I. B. R.

k. *portantur* I. B. Br. R.

l. *niſi videndi* L.

m. *gratia prius* P. antiq.

n. *colocari* Reg. deinceps vulgatum *aluenm* ex Sang. correxi.

o. *auis* P. ant. *placide* Reg.

p. *quien noctis* P. ant. *quiem noctis* Sang.

q. Ita pro *an* Sang. *quid* I. B. Br. R. *debebimus* Sang. Deinceps *quom faciunt* Br.

r. Ita pro *remedia debeant* Sang.

s. *Et* I. B. Br. R. Deinceps *ſcrupuloſae* Br. Reg.

t. *vellim* R. *ne ſic* pro *nec ſic* dedit Sang.

v. *impenſum* Gr.

x. *et* om. I. B. Br. R. *quoque referunt* Sang.

ſunt [y] degeneres intermiſcendae [z], quae infament generoſas. nam minor fructus mellis reſpondet [a], cum
6 ſegniora interueniunt examina. Verumtamen quoniam interdum propter conditionem locorum vel mediocre pecus, nam malum [b] nullo quidem modo, parandum eſt, curam veſtigandis examinibus hac ratione adhibe-
7 bimus [c]. Vbicunque ſaltus ſunt idonei, mellifici, nihil antiquius apes [d], quam, quibus vtantur, vicinos eligunt fontes. eos itaque conuenit plerumque ab [e] hora ſecunda obſidere, ſpecularique quae turba ſit aquantium. nam ſi paucae admodum circumuolant [f] (niſi tamen [g] complura capita riuorum diductas [h] faciunt rariores) intelligenda eſt earum [i] penuria, propter quam
8 locum quoque non eſſe mellificum ſuſpicabimur [k]. At ſi commeant frequentes, ſpem quoque aucupandi [l] examina maiorem faciunt; eaque ſic inueniuntur. Primum quam longe ſint explorandum [m] eſt, praeparandaque [n] in hanc rem liquida rubrica: qua [o] cum [p] feſtucis illitis contigeris [q] apium terga fontem libantium [r], commoratus eodem loco facilius redeuntes agnoſcere poteris; ac ſi non tarde id facient, ſcias eas in vicino [s] conſiſtere: ſin autem ſerius, pro morae [t] tempore aeſti-
9 mabis [v] diſtantiam loci. Sed cum animaduerteris [x] celeriter redeuntes [y], non aegre perſequens iter volantium ad

y. *ſint* I. B. Br. R. Sang.
z. *immiſcendae* I. B. Br. R.
a. *corrn̄det* Lipſ. *veruntamen* Br.
b. *mallum* R.
c. *adhiberimus* P.
d. Ita I. B. Br. R. Sang. Geſn. *quam quibus apes* Iunt. H. *quam apes, quibus* Ald. et reliq.
e. *arbora* P. antiq. vulgatum *obſideri* ex Sang. correxi. *plerunque* Br. Ald.
f. *cur cumulant* Heru.
g. *tamen* om. I. B. Br. R.
h. *deducta eas* Lipſ.
i. *eorum* Ienſ. Br.
k. *ſuſpicabuntur* I. B. R. Br.
l. *arcupandi* hic et al. L.
m. *explorantur* P.
n. Ita pro *praeparandum* I. B. Br. R. male enim puto Geſnerum ex I. B. R. laudare *explorandaque*.
o. *quam* P. ant.
p. *tunc* I. B. Br. R.
q. *contigerit* Eaed.
r. *leuantium* P. poſtea *redeuntis* Br.
s. *vicinio* I. B. Br. R. A. Iunt.
t. *mora temporis* L.
v. *exiſtim.* I. B. Br. R.
x. *aduert.* Eaed. *redeuntis* Br.
y. Vulgo interſertum *ſi* om. I. B. Br. R. L. Sang. Deinceps vulg. *perſequeris* ex Sang. correxi.

ad ſedem perduceris examinis. In iis [z] autem quae longius meare videbuntur, ſolertior [a] adhibebitur cura, quae talis eſt. Arundinis internodium cum ſuis articulis exciditur [b], et terebratur ab latere talea, per quod [c] foramen exiguo melle vel defruto inſtillato [d], ponitur iuxta fontem. deinde cum [e] ad odorem dulcis liquaminis [f] complures apes irrepſerunt [g], tollitur talea, et appoſito [h] foramini pollice non emittitur, niſi vna, quae cum euaſit, fugam ſuam demonſtrat obſeruanti [i]: atque is, dum ſufficit [k], perſequitur euolantem. Cum deinde conſpicere deſiit [l] apem, tum alteram emittit: et ſi eandem petit caeli partem, veſtigiis prioribus inhaeret [m]. ſi minus, aliam [n] atque aliam foramine adaperto patitur egredi; regionemque notat [o], in quam plures reuolent [p], et eas perſequitur [q], donec ad latebram perducatur examinis. Quod ſiue [r] eſt abditum ſpecu, fumo elicitur [s], et cum erupit, aeris ſtrepitu coercetur. nam ſtatim ſono territum [t] vel in frutice vel in editiore ſiluae fronde conſidet, et [v] a veſtigatore praeparato vaſe reconditur. Sin autem ſedem habet arboris cauae, et aut extat ramus, quem obtinent [x], aut ſunt [y] in ipſius arboris trunco, tunc, ſi mediocritas patitur, acutiſſima ſerra, quo celerius

Marginal section numbers: 10 (beside "is, dum ſufficit … Cum dein-"), 11 (beside "ſidet, et a veſtigatore … Sin").

z. *his* I. B. Br. R.
a. *ſollertior* I. B. Br.
b. *interciditur* L.
c. Ita pro *et per id* I. B. Br. R. L. Sang.
d. *inſtilato* R.
e. *quom* I. B. Br. R.
f. Ita pro *liquoris* I. B. Br. R. Sang.
g. *inſperſerunt* P.
h. *impoſito* P. *tallea* Br.
i. *obſeruari* I. B. Br. R. *emittit* paulo antea Br.
k. *ſuffecit* poſt Victor.
l. *poſſit apertum: alteram* P. ant.
m. Vulgo additum *et* om. I. B. Br. R.
n. *quoque* addidit Aldina; quod omiſi.
o. *nocet* Br. Vulg. *notet* ex Sang. correxi.
p. *reuoluent eas* P. ant. *conuolent* L.
q. Ita pro *perſequatur* Sang.
r. Ita pro *ſi* Br. et Sang. et forte I. B. R.
s. *elicietur* I. B. Br. R. L. Sang.
t. *teritum* R.
v. *vt* H.
x. *optinent* Br.
y. *aut ipſius trunci, ſi mediocr.* I. B. Br. R. *aut ipſius trucis in eo ſunt, ſi.* P. *aut ipſius trunci ſi in eo ſunt, med.* L. *aut ipſius truncis in eo ſunt* Sang.

lerius id fiat, praeciditur primum ſuperior pars, quae
ab apibus vacat; deinde inferior, quatenus videtur in-
habitari. tum reciſus [z] vtraque parte mundo veſtimento
contegitur, quoniam hoc [a] quoque plurimum refert, ac
ſi quibus rimis hiat, illitis [b] ad locum perfertur: reli-
ctiſque [c] paruis, vt [d] iam dixi, foraminibus, more cae-
12 terarum aluorum collocatur. Sed indagatorem conue-
nit [e] matutina tempora veſtigandi eligere, vt ſpatium
diei habeat, quo exploret commeatus apium. ſaepe
enim, ſi ſerius coepit eas denotare, etiam cum in pro-
pinquo ſunt, iuſtis operum peractis ſe recipiunt, nec
remeant ad aquam: quo euenit vt veſtigator ignoret,
13 quam longe a [f] fonte diſtet examen. Sunt qui per ini-
tia veris apiaſtrum, atque, vt ille vates ait, *trita meliſ-
ſphylla* [g] *et cerinthae* [h] *ignobile gramen,* aliaſque colli-
gant ſimiles herbas, quibus id genus animalium dele-
ctatur, et ita aluos perfricent, vt odor et [i] ſuccus vaſis [k]
inhaereat: quae deinde mundata [l] exiguo melle [m] reſper-
gant, et per nemora non longe a fontibus diſponant [n],
eaque cum repleta ſunt examinibus, domum referant [o].
14 ſed hoc niſi locis, quibus abundant [p] apes, facere non
expedit. nam ſaepe vel [q] inania vaſa nacti, qui forte
praetereunt, ſecum auferunt: neque [r] eſt tanti vacua
perdere complura, vt vno vel altero potiare pleno. at
in

z. *reſciſus* Heru. *habitari* Sang.
a. *haec* I. B. Br. R.
b. Ita pro *illinitur et ad* I. B. Br. R. Sang. niſi quod Ienſ. omitt. *ad*. Lipſ. *in littus ad locum.*
c. *relictis* Sang.
d. *vtum dixi certaminis more certarum* P. *vt iam dixi certaminibus more certarum aluorum collocantur* Sang. teſte Gronou.
e. *conuenict* I. B. Br. R. L. Ald. deinceps *commeatus apum* vulgatum ex Sang. correxi.
f. *a* om. Gr. St.
g. *meliſſophila* I. B. Br. R. *meliphilla* St. *mellifila* L. *meliſphylla* Sang. Vulgo *meliphylla*.
h. *cherinthae* B. R. *caerinthae* A. Iunt. G. H. St. *cacrinthe* Gryph. *cherinthe* Ienſ. Br. Lipſ.
i. *ac fucus in vaſis* P. *ac ſucus* Sang.
k. Ita pro *vaſi* I. B. Br. R. A. quod corrigi poſſit Ald. in Omittend.
l. *mandata* Heru.
m. *mele* R. *reſpargant* Sang.
n. *diſponunt ea. Quae* I. B. Br. R.
o. *reſſerant* R.
p. *habundant* R.
q. *vel* ex P. Sang. addidi: deinceps *inantia* P. *nancti* P.
r. *tamen* addidit prima Ald. quod cum antiquis et Sang. omiſi.

in maiore copia, etiam [s] ſi multa intercipiuntur, plus eſt quod in repertis apibus acquiritur. Atque haec eſt [t] ratio capiendi ſilueſtria examina.

IX. Deinceps talis altera eſt vernacula retinendi.
ſemper quidem cuſtos ſedule circumire debet aluearia.
neque enim vllum tempus eſt, quo non curam deſide-
rent; ſed eam poſtulant diligentiorem [a], cum vernant
et exundant nouis foetibus [b], qui niſi curatoris obſidio
protinus excepti ſunt, diffugiunt. quippe talis eſt apium
natura, vt pariter quaeque plebs generetur cum regi-
bus; qui vbi euolandi vires adepti ſunt, conſortia dedi-
gnantur vetuſtiorum, multoque magis imperia; quippe
cum rationabili generi [c] mortalium, tum magis egenti-
bus conſilii [d] mutis [e] animalibus, nulla ſit regni ſocie-
tas. Itaque noui duces procedunt cum ſua iuuentute, 2
quae vno aut altero die in ipſo domicilii veſtibulo glo-
merata conſiſtens, egreſſu ſuo propriae [f] deſiderium [g]
ſedis oſtendit; eaque [h] velut patria contenta eſt, ſi a [i]
procuratore [k] protinus aſſignetur. ſin autem defuit cu-
ſtos, velut iniuria repulſa peregrinam regionem petit.
quod ne fiat, boni curatoris eſt vernis temporibus ob- 3
ſeruare aluos in octauam fere diei [l] horam, poſt [m] quam
non temere ſe noua proripiunt agmina; eorumque [n]
egreſſus regreſſuſque diligenter cuſtodiat. nam quae-
dam ſolent, cum ſubito euaſerunt, ſine cunctatione ſe

s. *etiam* om. I. B. Br. R. *ſimulata* deinceps P.

t. *eſt* om. I. B. Br. R.

Cap. IX. a. *dilligentiorem* R.

b. *faetibus* R.

c. *genere* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. H.

d. *conſilium* P. ant.

e. *muta* P. ant.

f. *proprie* Br. R. A. Iunt. G. H.

g. *deſyderium* A. Iunt. G. H. et ſic vbique Ald.

h. *eadem tanquam* P. ant. etiam Sang. *tanquam*.

i. *a* om. I. B. Br. R.

k. *procuratori* Eaed. *ſi procurator* Sang. Forte fuit *ſi procurator iis*. Poſtea *vel iniuria* Sang.

l. *diei: poſtquam horam* I. B. Br. R. S.

m. *poſtquam* quaedam iunctim.

n. Vulgatum *egreſſus regreſſuſque vt diligentius* correxi ex Sang. *eoque regreſſus diligenter* P. antiq. *regreſſuſque* omittit etiam E, (neſcio quis liber, forte P. nouus.)

4 proripere. Poterit exploratam fugam praeſciſcere ve-
ſpertinis temporibus aurem [o] ſingulis alueis admouendo.
ſiquidem fere ante triduum, quam eruptionem facturae
ſint [p], velut militaria ſigna mouentium [q] tumultus ac
murmur exoritur: ex quo, vt veriſſime dicit Virgilius,
corda licet vulgi praeſciſcere. namque morantes [r] mar-
tius ille aeris rauci canor increpat [s], et vox auditur fra-
5 *ctos ſonitus [t] imitata turbarum.* Itaque maxime obſer-
vari [v] debent [x], quae iſtud faciunt, vt ſiue ad pugnam
eruperint, nam inter ſe tanquam ciuilibus bellis, et
cum alteris quaſi cum exteris gentibus praeliantur, ſiue
fugae cauſa ſe proripuerint, praeſto ſit ad vtrumque [y]
6 caſum paratus cuſtos. Pugna quidem vel vnius inter ſe
diſſidentis vel duorum examinum diſcordantium facile
compeſcitur: nam vt idem ait, *pulueris exigui iactu*
compreſſa quieſcit: aut mulſo [z], paſſoue, aut aliquo [a]
liquore ſimili reſperſo, videlicet familiari dulcedine ſae-
vientium iras mitigante. nam eadem mire [b] etiam diſſi-
dentes reges conciliant. ſunt enim ſaepe plures vnius
populi duces; et quaſi procerum ſeditione plebs in par-
tes diducitur [c]: quod frequenter fieri prohibendum eſt,
7 quoniam inteſtino bello totae gentes conſumuntur [d]. Ita-
que ſi conſtat principibus gratia, manet pax incruenta.
ſin autem ſaepius acie [e] dimicanteis notaueris [f], duces
ſeditionum interficere curabis: dimicantium vero prae-
lia praedictis remediis ſedantur. ac deinde cum [g] agmen
glo-

o. *aures ſing. alu. admonende* Lipſ. vnde Geſner. coniic. *aure — admouenda.*

p. *ſunt* I. B. Br. R. S.

q. *mouentia* Sang.

r. *morantis* Br. *moranteis* Ald.

s. *innocat* S. in margine *crepat.*

t. *tonitus* L.

v. *obſeruare* I. B. R. Br.

x. Ita pro *debet* S.

y. *vtrunque* Br. et Ald.

z. *aqua mulſa* I. B. R. Br. *aqua mulſea* S.

a. Vulgo *alio quouis.* Pol. antiq. *aliquoue ſimpliti reſperſo.* Etiam S. *ſimplici.* Sed et *alio quo* I. B. R. Br.

b. *mire* om. I. B. R. Br. deinceps *diſſidentis* Br.

c. *deducitur* I. B. R. Br.

d. *conſumantur* I. B. R. Br.

e. Ita pro *aciem* L. et S. *dimicantis* L. Br.

f. *vocaueris* I. B. R. Br.

g *examen vel* inſ. I. B. R. Br.

glomeratum in proximo frondentis arbuſculae ramo
conſederit; animaduertito, an totum examen in ſpe-
ciem vnius vuae dependeat: idque ſignum erit aut vnum
regem ineſſe, aut certe plures bona fide reconciliatos;
quos [h] ſic patieris [i], dum in ſuum reuolent [k] domici- 8
lium. ſin autem duobus aut etiam compluribus velut
vberibus diductum [l] fuerit examen, ne dubitaueris et
plures [m] proceres et adhuc iratos eſſe. atque in iis [n] par-
tibus, quibus maxime videris apes glomerari, requirere
duces debebis. itaque ſucco praedictarum herbarum, id
eſt, meliſſophylli [o] vel apiaſtri manu illita, ne ad ta-
ctum diffugiant, leuiter inſeres digitos, et diductas [p]
apes ſcrutaberis, donec auctorem pugnae [q], [quem eli-
dere debes,] reperias.

X. Sunt autem hi reges maiores paulo et oblongi
magis quam caeterae apes, rectioribus cruribus, ſed
minus amplis [a] pinnis, pulchri coloris et nitidi, leueſ-
que ac ſine pilo, ſine ſpiculo, niſi quis forte plenio-
rem quaſi capillum, quem in ventre gerunt, aculeum
putet [b], quo et ipſo tamen [c] ad nocendum non vtuntur.
quidam etiam infuſci atque hirſuti reperiuntur, quorum
pro habitu damnabis [d] ingenium. *Namque* [e] *duae re-* 2
gum facies, duo corpora plebis [f]. *Alter erit maculis
auro ſqualentibus* [g] *ardens, et rutilis* [h] *clarus ſquamis*

h. *quos ſic* om. I. B. Br. R. Sang.
i. *paterisque* Sang.
k. *reuoluet* Ienſ. Br.
l. *deduct.* Ienſ. Br. *ductum* P.
m. *pluris* Br.
n. *bis* I. B. Br. R.
o. *meliſſophili* I. B. Br. A. Iunt. G. H. *meliſophili* R. *meliſphilli* L. *melliſſilli* P. *melliſfylli* Sang.
p. *deduct.* I. B. Br. R.
q. *pugnae — debes* om. I. B. Br. R. *auctorem pugnae reperies* P. Sang. *reperies* etiam I. B. Br. R. *authorem* A. H. *autorem* G. Gr.

Cap. X. a. *amplis: pinnis* R. *amplis, pinnis* G. *pennis* Sang. ex quo ab initio vulgatum *ii reges* correxi.
b. *putat* I. B. Br. R.
c. *tantum* Br.
d. *damnabilis* P.
e. *nam duo ſunt* I. B. Br. R. Sang. *nam duae ſunt.* Iunt. *nanque duae* Ald.
f. Ita pro *gentis* I. B. Br. R. Sang. teſte etiam Heinſio ad Virgil. I. p. 458. qui deinceps ex Sang. laudauit: *alter enim maculis.*
g. Ita pro *ſquallent* I. B. Br. R.
h. *rutulis* Heru.

inſignis et ore. Atque hic maxime probatur [i], qui eſt melior: nam deterior, ſordido ſputo ſimilis, tam foedus [k], *quam puluere ab alto cum venit, et ſicco terram ſpuit ore viator.* et, vt idem ait, *deſidia* [l] *latamque trahens inglorius aluum.* Omnes igitur duces [m] notae deterioris *dede* [n] *neci, melior vacua ſine regnet in aula.*
3 Qui tamen [o] et ipſe ſpoliandus eſt alis, vbi ſaepius cum examine ſuo conatur eruptione facta profugere. nam velut quadam compede [p] retinebimus erronem ducem detractis alis, qui fugae deſtitutus praeſidio, finem regni non audet excedere, propter quod ne ditionis quidem ſuae [q] populo permittit longius euagari.

XI. Sed nonnunquam idem necandus [a] eſt, cum vetus alueare numero apium [b] deſtituitur, atque infrequentia eius aliquo examine [c] replenda eſt. itaque cum primo vere in eo vaſe nata eſt pullities [d], nouus rex eliditur [e], vt multitudo ſine diſcordia cum parentibus ſuis conuerſetur. Quod ſi nullam progeniem tulerint faui [f], duas vel tres aluorum plebes in vnum [g] contribuere licebit, ſed prius reſperſas dulci [h] liquore: tum demum includere, et poſito cibo, dum conuerſari conſueſcant, exiguis ſpiramentis relictis triduo fere clauſas habere.
2 Sunt qui ſeniorem potius regem ſubmoueant [i], quod eſt contrarium: quippe turba vetuſtior [k], velut quidam ſenatus, iunioribus parere [l] non cenſent, atque imperia vali-

i. *probatum* P. paulo antea *hinc* pro *hic* dedi ex Sangerm.
k. *foetus* P.
l. *deſidiam* I. B. R. Br.
m. *duces deteriores* Gymn.
n. *Dedae* I. B. R.
o. *tantum* I. B. R. Br.
p. *compete* Heru.
q. *ſuo* P. *populo ſuae* Br.
Cap. XI. a. *euagandus* L. a recentiore manu additum *negandus.* Sang. *idem auis necandus eſt.* vnde *idem* addidi.
b. Ita pro *apum* I. B. R. Sang.
c. *aliaque examina* P.
d. *pullicies* I. B. R. Br.
e. *eligitur* S.
f. *fauidius* P. deinceps vulgatum *alueorum* ex Sang. correxi.
g. *vnam* S.
h. *vici* P.
i. *ſummouent* S.
k. Vulgo interſerta verba *ſi elidatur* om. I. B. R. Br. L. S.
l. Vulgatum *pareat neceſſe eſt, etſi quae ſint imperia* correxi. *pare-*

validiorum [m] contumaciter [n] ſpernentes [o] poenis ac mor-
tibus afficiuntur [p]. Illi [q] quidem incommodo, quod 3
iuniori examini ſolet accidere, cum antiquarnm apium
relictus a nobis rex ſenectute defecit, et [r] tanquam do-
mino mortuo familia nimia licentia diſcordat [s], facile
occurritur [t]. nam ex iis aluis [v], quae [x] plureis habent
principes, dux vnus [y] eligitur: iſque tranſlatus ad eas,
quae ſine imperio ſunt, rector conſtituitur. Poteſt
autem minore moleſtia in iis domiciliis, quae aliqua
peſte vexata ſunt [z], paucitas apium emendari. Nam 4
vbi cognita eſt clades, frequentis [a] alui, ſi [b] quos ha-
bet fauos, oportet conſiderare: tum deinde cerae eius [c]
quae ſemina pullorum continet, partem recidere, in
qua regii [d] generis proles animatur. Eſt autem facilis
conſpectu, quoniam fere in [e] ipſo fine cerarum [f] velut
papilla vberis apparet [g] eminentior, et laxioris fiſtulae,
quam ſunt reliqua foramina, quibus popularis notae
pulli detinentur. Celſus quidem affirmat in extremis 5
fauis tranſuerſas fiſtulas eſſe, quae contineant regios
pullos. Hyginus [h] quoque auctoritatem Graecorum
ſequens negat ex vermiculo [i], vt caeteras [k] apes, fieri

 ducem,

re non ceſſent P. *minoribus parere neceſſe eſt* L. *minoribus parere non cenſeat* Sang. Deinceps I. B. R. *atque imperia.* Lipſ. *aut imperia.* etiam Br. *minoribus.*

m. *validorum* I. B. R. Br.

n. *coitur aciter* P. a. *contumaciam* P. nou.

o. *ſpernendo* P. et S.

p. *afficitur* S.

q. Ita pro *illud tamen incommodum iuniori* I. B. R. S. niſi quod ſolus Sang. cum Br. *quod* addit. Ex Sang. etiam *defecit* pro *deficit* annotauit Gronou.

r. Ita pro *quod* I. B. Br. R. S.

s. Ita pro *diſcordat: cui* I. B. Br. R. S.

t. *diſcurritur* P.

v. Ita pro *alueis* P. *bis alu.* Br.

x. *qui* I. B. R. Br.

y. *vnius* Heruag.

z. Ita pro *vexantur* S. paulo antea *bis domic.* Br. eadem poſtea *apum.*

a. *claudes frequentis* P. Vulgo *clades infrequentis.*

b. Ita S. Br. Vulgo *aluei, quos habeat.* Etiam I. B. R. Br. *habet.*

c. *denique caerei:* I. B. Br. R. *cerei* etiam L. *cerae eius* S. Vulgo *eius* deerat.

d. *regit* P.

e. *in* om. I. B. R. Br.

f. *terrarum* I. B. R. Br.

g. *app. em. et laxioris* om. P. ant. et S. deinceps *ſunt* pro *ſint* ex Sang. dedi.

h. *Higinus* I. B. R. Br. *Higinius* al. ſed rectum in L. eſt.

i. Ita pro *vernaculo* ex Lipſ. Geſner.

k. *caetera* Gymn.

ducem, ſed in circuitu fauorum paulo maiora, quam ſunt [l] plebeii ſeminis, inueniri recta foramina repleta quaſi ſorde rubri coloris, ex qua protinus alatus rex figuretur.

XII. Eſt [a] et illa vernaculi examinis cura, ſi forte praedicto tempore facta eruptione [b] patriam faſtidiens ſedem longiorem fugam denuntiauit [c]. Id autem ſignificat, cum ſic apis euadit veſtibulum, vt [d] nulla intro [e]
2 reuolet, ſed ſe confeſtim leuet ſublimius. Crepitaculis aereis aut teſtarum plerumque [f] vulgo iacentium [ſonitu [g]] terreatur fugiens iuuentus: eaque [h] vel pauida cum repetierit aluum [i] maternam, et in eius aditu glomerata pependerit, vel ſtatim ſe ad proximam frondem [k] contulerit; protinus cuſtos nouum loculamentum in hoc praeparatum perlinat [l] intrinſecus praedictis herbis: deinde guttis mellis reſperſum admoueat: tum manibus, aut
3 etiam trulla [m] congregatas apes recondat: atque, vti [n] debet, adhibita caetera [o] cura, diligenter compoſitum et illitum vas interim patiatur in eodem loco eſſe, dum aduesperaſcat [p]. primo deinde crepuſculo tranſferat, et
4 reponat in ordinem reliquarum [q] aluorum. Oportet autem etiam vacua domicilia collocata in apiariis habere. nam ſunt nonnulla examina, quae cum proceſſerint, ſtatim ſedem ſibi quaerant in proximo, eandemque [r] occupent quam vacantem [s] reperiunt. Haec fere acqui-

l. Ita pro *ſint* Sang. *ſunt* Sang.

Cap. XII. a. *Et eſt* I. B. Br. R.

b. *eruptionem patriae* P. etiam Sang. *patriae*

c. *denunciauit* R. Iunt. Vulgo erat *fuga*.

d. *vt* om. Gy.

e. *introire valet* P.

f. *plerumque* Br. A.

g. *ſonitu* I. B. Br. R. S.

h. *Eaque quae* omnes praeter P. et Sang. et Geſn.

i. *alueum maternum* I. B. Br. R.

k. *frontem* R.

l. Ita pro *perliniat* Sang. teſte etiam Oudendorp ad Suetonii Oth. c. 12.

m. *trulla* I. B. Br. R.

n. *ita debeat* P.

o. *certa* I. B. Br. R. *cetera* P.

p. *aduesperescat* I. B. Br. R.

q. *aliquorum alueorum oportet. Aut etiam* I. B. Br. R. *reliquarum aluorum* Sang. teſte Gronouio. Vulgo *reliquorum alueorum*. Voluit igitur *aluorum*. Br. *ordine*.

r. *eaque* Sang.

s. Ita pro *vacuam repererint* Sang. teſte Gronouio.

acquirendarum, atque [t] etiam retinendarum apium traditur cura.

XIII. Sequitur vt morbo vel peſtilentia laboranti-
bus [a] remedia deſiderentur. Peſtilentiae rara in apibus
pernicies, nec tamen aliud, quam quod in caetero pe-
core praecepimus, quid fieri poſſit reperio, niſi vt lon-
gius alui transferantur. Morborum autem facilius [in
his [b]] et cauſae diſpiciuntur [c], et inueniuntur medicinae.
Maximus [d] autem annuus earum labor eſt initio veris, 2
quo tithymali floret frutex, et quo ſameram [f] vlmi [g]
promunt. nam quaſi [h] nouis pomis, ita his primitiuis
floribus illectae auide veſcuntur poſt hibernam famem [i],
alioquin citra ſatietatem tali nocente cibo: quo [k] cum
ſe affatim repleuerunt [l], profluuio alui, niſi celeriter
ſuccurritur, intereunt. nam et tithymalus [m] maiorum
quoque animalium ventrem ſoluit, et proprie vlmus [n]
apium. eaque cauſa eſt, cur in regionibus Italiae, quae
ſunt [o] eius generis arboribus [p] conſitae, raro frequentes
durent apes. Itaque veris principio ſi medicatos cibos 3
praebeas, iiſdem remediis et prouideri poteſt, ne tali
peſte vexentur, et cum iam laborant, ſanari. nam il-
lud quod Hyginus [q] antiquos [r] ſecutus autores prodidit,
ipſe non expertus aſſeuerare non audet [s]: volentibus
tamen licebit experiri. Siquidem praecipit [t] apium cor- 4

t. Ita pro *ac* Sang. *apum* Br.

Cap. XIII. a. *labrantibus* R.

b. *in his* om. I. B. R. Br. S. paulo antea vulgatam *aluei* ex Sang. correxi.

c. Ita pro *inſpiciuntur* S.

d. *Maximusque vel minimus annuus eorum* I, B, Br. R. L. S.

e. Ita pro *tithymalli* I. B. R. Br. *titimalli* L.

f. *amara* I. B. R. Br. *ſamaras vlmis* S.

g. *ſemina ſua* add. I. B. R. S. Br.

h. Ita S. pro *namque ſicut.*

i. Additum vulgo *nil* om. I. B. R. Br. L. S.

k. *quo* om. I. B. R. L. Br. Sang.

l. Ita S. pro *repleuerint.*

m. Ita pro *tithymallus* I. B. R. Br. *titimalus* L.

n. *vulnus* I. B. R. Br. *apum* Br.

o. *ſint* I. B. R. Br.

p. *arboris* I. B. R.

q. Ita L. et S. *Higinus* I. B. Br. *Higinius* al.

r. Ita pro *maiores* S.

s. Ita pro *audeo* I. B. Br. R. L.

t. *praecepit* I. B. R. Br. deinceps vulgatum *apum* ex Sang. correxi.

pora [v], quae cum eiuſmodi peſtis inceſſit, ſub fauis
aceruatim enectae reperiuntur, ſicco loco per hiemem
repoſita circa aequinoctium [x] vernum, cum clementia
diei ſuaſerit, poſt horam tertiam in ſolem proferre, fi-
culneoque cinere obruere. quo facto, affirmat intra
duas horas cum viuido halitu [y] caloris animatae ſunt,
reſumpto ſpiritu, ſi [z] praeparatum vas [a] obiiciatur, ir-
5 repere. Nos magis ne intereant, quae deinceps dicturi
ſumus, aegris examinibus exhibenda [b] cenſemus. nam
vel grana mali Punici tunſa [c], et vino Amineo conſper-
ſa, vel vuae paſſae cum rore Syriaco [d] pari menſura
pinſitae et auſtero vino inſuccatae dari debent: vel ſi
per ſe iſta fruſtrata [e] ſunt, omnia eadem aequis ponde-
ribus in vnum leuigata, et fictili vaſe cum Amineo vino
inferuefacta, mox etiam refrigerata, ligneis canalibus
6 apponi. Nonnulli rorem [f] marinum aqua mulſa deco-
ctum, cum gelauerit, imbricibus infuſum praebent li-
bandum. quidam bubulam vel hominis vrinam, ſicut
7 Hyginus [g] affirmat, aluis apponunt [h]. Nec non etiam
ille morbus maxime eſt conſpicuus, qui horridas [i] con-
tractaſque carpit, cum frequenter aliae mortuarum cor-
pora domiciliis [ſuis] efferunt, aliae intra tecta, vt [k] in [l]
publico luctu, moeſto ſilentio torpent. id cum accidit,
arundinis infuſi canalibus offeruntur cibi, maxime de-
cocti mellis, et cum galla vel arida roſa detriti. galba-
num etiam, vt eius odore medicentur, incendi conue-
nit,

v. *corpore* I. B. R.
x. *aequinotium* — *claementia* Br.
y. *alitu nidoris* I. B. Br. R. niſi quod *halitu* Br.
z. Ita pro *in* I. B. Br. R. L. Sang. *praeperatum* Br.
a. Vulgo additum *ſi* om. I. B. Br. R. L. Sang.
b. *adhibenda* I. B. Br. R. S.
c. *tonſa* — *Ammineo* Br. *conſparſa* L.
d. *ſutorio* I. B. Br. R. L. S. deinceps ex Sang. *inſiccae* aut *inſucae* annotauit Gronouius.
e. *iſta* om. I. B. Br. R. *fruſtata* Br. A. *fruſtra* Gryph.
f. *roſmarinum* L.
g. *Higinus* I. B. Br. R. S. *Higinius* aliae.
h. *depon.* I. B. Br. R. *alnis* pro *alneis* ex Sang. dedi.
i. *horidas* B. R. *horroditas* L. *horridulas* coniic. Geſn. ſequens *ſuis* om. Sang. igitur incluſi.
k. *vt* om. Heru.
l. *in* om. I. B. Br. R.

nit, paſſoque et defruto vetere feſſas ſuſtinere. Optime 8
tamen facit amelli radix, cuius eſt frutex luteus, pur-
pureus flos: ea cum vetere Amineo vino decocta expri-
mitur, et ita liquatus eius ſuccus datur. Hyginus [m]
quidem in eo libro, quem de apibus ſcripſit, Ariſtoma-
chus, inquit, hoc modo ſuccurrendum laborantibus exi-
ſtimat: primum, vt omnes vitioſi faui tollantur, et ci-
bus [n] ex integro recens ponatur; deinde, vt fumigen-
tur. Prodeſſe etiam putat apibus vetuſtate corruptis 9
examen nouum contribuere [o], quamuis periculum [p] ſit,
ne ſeditione conſumantur [q], verumtamen adiecta multi-
tudine laetaturas [r]. ſed vt concordes maneant, earum
apium, quae ex alio domicilio tranſferuntur, quaſi pe-
regrinae plebis ſubmoueri reges debere [s]. Nec tamen
dubium, quin frequentiſſimorum examinum faui, qui
iam maturos [t] habent pullos, tranſferri, et ſubiici pau-
cioribus debeant, vt tanquam nouae prolis adoptione
domicilia confirmentur. ſed [v] et id cum fiet, animad- 10
vertendum eſt [x], vt eos fauos ſubiiciamus, quorum pul-
li iam ſedes [y] ſuas adaperiunt, et [z] velut opercula fora-
minum obductas ceras erodunt [a] exerentes capita. nam
ſi fauos immaturo foetu tranſtulerimus, emorientur pul-
li, cum foueri deſierint. Saepe etiam vitio quod [b]
Graeci φαγέδαιναν vocant, intereunt. ſiquidem cum 11
ſit haec apium conſuetudo, vt prius tantum cerarum [c]
confingant [d], quantum putent [e] explere ſe poſſe: non
nunquam [f] euenit, vt [g] conſummatis [h] operibus cereis,
dum

m. Ita S. *Higinus* I. B. R. L. Br. *Higinius* al.

n. *obiis* L.

o. *contribuire* P.

p. *periculoſum* P.

q. Ita pro *conſumatur* I. B. R. Geſn. habet S. *conſumentur* al.

r. *laetatura* I. B. R. Br. *lotatura* L.

s. *debent* S.

t. *immaturos* I. B. Br. R.

v. *ſed* om. P.

x. *animaduertentem dum* P. *eſt* add. Sang.

y. *ſaedas* L.

z. *et* om. S.

a. *produnt* S. *caeras* Br.

b. *quod* om. S. φαγεδαιναν *Graeci* S. φαγεδαίνα I. B. R. Br.

c. *caerarum* B. R. Br. *caeterarum* Ienſ. P.

d. *contingant* P.

e. Ita pro *putant* S. omiſſo *ſe*.

f. *nunquam* Gy.

g. *vt* om. S.

h. *conſumatis* I. B. R. Br. I. I. H. A. G.

dum [i] examen conquirendi mellis cauſa longius euaga-
tur [k], ſubitis imbribus, aut turbinibus in ſiluis opprima-
tur, et maiorem partem plebis amittat: quod vbi fa-
ctum eſt, reliqua paucitas fauis complendis non ſuffi-
cit [l]; tuncque [m] vacuae cerarum [n] partes computreſcunt [o],
et vitiis paulatim ſerpentibus, corrupto melle, ipſae
12 quoque apes intereunt [p]. Id ne fiat vel [q] duo populi
coniungi debent, qui poſſint adhuc integras ceras [r] ex-
plere: vel ſi non eſt facultas alterius examinis, ipſos fa-
vos ante quam putreſcant, vacuis partibus acutiſſimo
ferro [t] liberare. nam hoc quoque refert, ne admodum [v]
hebes ferramentum [x] (quia non facile penetret) vehe-
mentius impreſſum [y] fauos ſedibus ſuis commoueat:
quod ſi factum eſt, apes domicilium derelinquunt [z].
13 Eſt et [a] illa cauſa interitus [b], quod interdum continuis
annis plurimi flores proueniunt, et apes magis mellifi-
ciis [c] quam foetibus ſtudent. itaque nonnulli, quibus
minor eſt harum rerum ſcientia, magnis [d] fructibus de-
lectantur, ignorantes exitium apibus imminere, quo-
niam [e] et nimio fatigatae opere plurimae pereunt, nec
vllis iuuentutis [f] ſupplementis [g] frequentatae nouiſſime [h]
14 reliquae intereunt. Itaque ſi tale ver inceſſit, vt et pra-
ta et arua floribus abundent, vtiliſſimum eſt tertio quo-
que die aluorum [i] exitus praecludi, exiguis foramini-
bus

i. Ita S. Vulgo *dum* abeſt.

k. Ita S. *euagantur* P. Vulgo *euagatum*.

l. Ita pro *ſufficiat* I. B. R. Br.

m. *Cumque* I. B. R. Br. *tunc quae* al.

n. *caerarum* I. B. R. Br.

o. Vulgo *computreſcant*.

p. Ita pro *intereant* I. B. R. Br. *intereat* ex Sang. Gronou.

q. *vel* addit S.

r. *caeras* I. B. R. Br. et ſic etiam per totum caput ſequens.

t. *fero* R. *ferreo* Iunt. A.

v. *admotum* I. B. Br. R. A. Iunt. H. G.

x. *feramentum* R.

y. *impraeſſum* I. B. R.

z. Ita pro *derelinquunt* I. B. Br. R.

a. *et* om. Eaed.

b. *interius* R.

c. *melificiis* R. *melleficiis* Gy.

d. *magis* I. B. Br. R. Sang.

e. *quae* I. B. Br. R. L. Sang.

f. *iumentis* Ienſ. Br. *inuentis* B. R.

g. *cum freq.* I. B. Br. R. *confre-quent* L. Vulgo *frequent.*

h. *nouiſſimae* I. B. Br. R. A.

i. Ita I. B. Br. R. A. Iunt. G. H. S. pro *alueorum*, niſi quod I. B.

bus relictis, per quae non [k] poſſint apes [l] exire, vt ab opere mellifico auocatae [m], quoniam non ſperent ſe [n] poſſe ceras omnes liquoribus ſtipare, foetibus expleant. Atque haec fere ſunt examinum vitio laborantium remedia.

XIV. Deinceps illa totius anni cura, vt idem Hyginus [a] commodiſſime prodidit. Ab aequinoctio primo, quod menſe Martio circa VIII [b] Calendas Aprilis in octaua parte Arietis [c] conficitur [d], ad exortum Vergiliarum dies verni temporis habentur duodequinquaginta [e]. per hos primum ait apes curandas eſſe adapertis alueis, vt omnia purgamenta, quae ſunt hiberno tempore congeſta, eximantur, et [f] araneis, qui fauos corrumpunt, detractis fumus immittatur factus incenſo bubulo fimo. hic enim quaſi quadam cognatione generis maxime eſt apibus aptus. Vermiculi quoque, qui 2
tineae vocantur [g], item papiliones enecandi ſunt: quae peſtes plerumque fauis adhaerentes [h] decidunt, ſi fimo medullam bubulam miſceas, et his incenſis nidorem admoueas. Hac cura per id tempus, quod diximus, examina firmabuntur, eaque fortius operibus inſeruient [i].
Verum [k] maxime cuſtodiendum eſt curatori, [qui apes 3
nutrit,] cum aluos tractare debebit, vti [l] pridie caſtus [m] ab rebus venereis, neue temulentus, nec niſi lotus ad eas

Br. R. et Sang. verba *alu. exit. praecl.* tranſponunt poſt *non poſſint.*

k. *non* om. I. B. Br. R. S. ſed etiam *exire* om. Br.

l. vide no. i.

m. *vocare vel vocatae apes* P. *apes* add. I. B. Br. R. *auocatae* pro *euoc.* dedit Sang.

n. Ita Sang. pro *ſe non ſperent.*

Cap. XIV. a. *Higinus* I. B. Br. R. deinceps *aequinotio* Br.

b. *Kalendas* VIII. I. Br. *Cal. VIII* B. R. VIIII coni. Ponted. 2.

c. *arietis* om. I. B. R.

d. *et* add. I. B. Br. R. *ortum* Sang.

e. *duo et quinq.* I. B. Br. R. XLVI coniic. Ponted. 2.

f. Vulgo additum *vt* om. I. B. Br. R. Sang.

g. Vulgo interpoſitum *et* om. I. B. Br. R. S. *plerunque* Br. Ald. Com.

h. *adherentes* I. B. Br. R.

i. *inſeruiens* P.

k. *Maxime vero* I. B. Br. R.

l. *vtique* I. B. Br. R. Sang.

m. Vulgo additum *ſit* om. I. B. Br. R.

eas accedat, abſtineatque [n] omnibus redolentibus eſculentis, vt ſunt ſalſamenta, et eorum omnia liquamina [o]; itemque foetentibus [p] acrimoniis allii vel ceparum cae-
4 terarumque rerum ſimilium. Duodequinquageſimo [q] die ab aequinoctio verno, cum ſit [r] Vergiliarum exortus circa v Idus Maias [s] incipiunt examina viribus et numero augeri. Sed et iiſdem diebus intereunt quae [t] paucas et aegras apes habent. eodemque tempore progenerantur in [v] extremis partibus fauorum amplioris magnitudinis quam [x] ſunt caeterae apes, eoſque nonnulli putant eſſe reges. verum quidam [y] Graecorum auctores *οἴστρους* appellant ab eo, quod exagitent, neque patiantur examina conquieſcere. ita praecipiunt eos
5 enecari [z]. Ab exortu Vergiliarum ad ſolſtitium, quod fit vltimo menſe Iulio circa octauam partem Cancri, fere examinant alui: quo tempore vehementius cuſtodiri debent, ne nouae ſoboles diffugiant. Tumque [a] peracto ſolſtitio vſque ad ortum Caniculae, qui fere dies triginta [b] ſunt, pariter frumenta et faui demetuntur. Sed ii quemadmodum tolli debeant, mox dicetur [c], cum
6 de confectura mellis praecipiemus. Caeterum hoc eodem tempore progenerari poſſe apes iuuenco perempto, Democritus et Mago nec minus Virgilius [d] prodiderunt. Mago quidem ventribus etiam bubulis idem fieri affirmat, quam rationem diligentius proſequi ſuperuacuum puto, conſentiens Celſo, qui prudentiſſime ait, non tanto

n. Vulgo interſerta verba *fere ab* omitt. Sang. *ab* om. I. B. Br. R.

o. Ita pro *eliquam*. L. et Sang.

p. *fetent*. I. B. Br. R.

q. *Vndequinq*. I. B. R. L. Sang. Vnda *quinquag ſ*. Br. XLVI. coniic. Ponted.

r. *ſit* Br. deinceps *VII* coniic. Ponted. 2.

s. *Maii* Iunt.

t. *qui* I. B. Br. R.

v. *et extr*. Sang. ſed *in* om. Sang. annotauit Gronouius.

x. Ita pro *foetus quam ſint caeterarum apum* I. B. Br. R. Sang. niſi quod ex Sang. *ſint* retulit Gronouius.

y. *quidem* I. B. Br. R.

z. *enecari* a. V. qui *necari* dedit.

a. *Cumque* I. B. Br. R. *Tumque* A. Iunt. G. H. Sang. *Tuncque* reliquae.

b. XXIV. coniic. Ponted. 2.

c. Ita pro *deinde* a. V. et Lipſ. Poſtea *apes poſſe* Br.

d. *Vergil*. Gr. Gy. *progenerare* Sang.

tanto interitu pecus iſtud amitti [e], vt ſic requirendum
ſit. Verum hoc tempore, et vſque in autumni aequi- 7
noctium decimo quoque die alui aperiendae [f] et fumi-
gandae ſunt. quod cum ſit moleſtum examinibus, ſa-
luberrimum tamen eſſe conuenit. Suffitas deinde, et
aeſtuantes [g] apes refrigerare oportet, conſperſis vacuis
partibus aluorum, et quam [h] recentiſſimi [i] rigoris aqua
infuſa: deinde ſi quid ablui non poterit, pinnis aquilae
vel etiam cuius libet vaſtae alitis, quae rigorem habent,
emundari. Praeterea vt tineae, ſi apparuerint, euer- 8
rantur [k], papilioneſque [l] enecentur, qui plerumque in-
tra aluos [m] morantes apibus exitio ſunt. nam et ceras
erodunt, et ſtercore ſuo vermes progenerant [n], quos
aluorum tineas appellamus. Itaque quo tempore ma- 9
luae florent, cum eſt earum [o] maxima multitudo, ſi
vas aeneum ſimile miliario veſpere ponatur inter aluos,
et in fundum eius lumen aliquod demittatur [p], vndique
papiliones concurrunt [q]: dumque circa flammulam vo-
litant [r], aduruntur [s], quod nec facile ex anguſto ſur-
ſum euolare [t], nec rurſus longius ab igne poſſunt rece-
dere, cum [v] lateribus aeneis circumueniantur: ideoque
propinquo ardore conſumuntur. A Canicula fere poſt 10
diem quinquageſimum Arcturus oritur, cum irroratis
floribus thymi et cunilae [x] thymbraeque apes mella con-
ficiunt: idque optimae notae emiteſcit [y] autumni aequi-
noctio,

e. omnes a. Geſn. *admitti.*

f. *apperiendae* R.

g. *aeſtuantis* Br. deinceps *conſparſis* I. B. Br. R. L.

h. *quam* om. I. B. Br. R. Sang. *aque* Br.

i. *rectiſſimi* P. *rectiſſima* Sang.

k. *euerantur* R. *euerſantur* Heru. Verba *ſi apparuerint* om. Sang. *verrantur* idem S.

l. Ita S. et a. V. qui *papiliones* dedit. *necentur* Sang.

m. *alios* B. R. *intra* pro *inter* dedit Sang.

n. *procreant* P.

o. *earum* a. V. et L. Vulgo *eadem.* Male deinceps vulgo *intra aluos.* Mecum Br. Ald.

p. *dimitt.* I. B. Br. R. L.

q. *concurrent* Eaed. et L. *flamullam* Br.

r. *volitent* I. B. Br. R. L.

s. *aduvantur* Iidem libri.

t. *euolant* Iidem.

v. *tum* I. B. Br. R. poſtea *ideo* Sang. *conſumantur* ex Sang. annotauit Gronou.

x. *cunelae* I. B. Br. L. *cunellae* R.

y. Ita pro *eniteſcit* I. B. Br. R. L. Ex Sang. *niteſcit* annot. Gronou.

noctio, quod eſt ante Calend. Octobris, cum [z] octavam partem Librae ſol attigit. Sed inter Caniculae et Arcturi exortum cauendum erit, ne apes intercipiantur violentia crabronum, qui ante aluearia plerumque ob-
11 ſidiantur prodeuntibus. Poſt Arcturi exortum circa aequinoctium Librae (ſicut dixi) fauorum ſecunda eſt exemtio [a]. Ab aequinoctio deinde quod conficitur circa VIII Calend. Octobris ad Vergiliarum occaſum diebus XL [b], ex floribus tamaricis et ſilueſtribus frutetis apes collecta mella cibariis hiemis reponunt. quibus nihil eſt omnino detrahendum, ne ſaepius iniuria contri-
12 ſtatae velut deſperatione rerum profugiant. Ab occaſu Vergiliarum ad brumam, quae fere conficitur circa VIII [c] Calend. [d] Ianuarii in octaua parte Capricorni, iam recondito melle vtuntur examina, eoque [e] vſque ad Arcturi exortum ſuſtinentur. Nec me fallit Hipparchi ratio, quae docet ſolſtitia et aequinoctia non octauis ſed primis partibus ſignorum confici. Verum in hac ruris diſciplina ſequor nunc Eudoxi et Metonis antiquorumque faſtus [f] aſtrologorum, qui ſunt aptati publicis ſacrificiis. quia et notior eſt iſta vetus agricolis concepta opinio; nec tamen Hipparchi ſubtilitas pinguioribus, vt
13 aiunt, ruſticorum literis neceſſaria eſt. Ergo Vergiliarum occaſu primo ſtatim conueniet aperire aluos, et depurgare quidquid immundi eſt, diligentiuſque curare; quoniam per tempora hiemis non expedit mouere aut patefacere [g] vaſa. Quam ob cauſam dum adhuc autumni reliquiae ſunt, apriciſſimo [h] die purgatis domici-

z. *quom* I. B. Br. R. deinceps *crabrorum* Br. et *plerunque* hic et ſupra Br. Ald.

a. *exemptio* Br. A. Com. deinceps VI. coniic. Ponted. 2. *cum conficitur* Sang. ſed *quod* deeſſe in Sang. annot. Gronou.

b. XLIV. coniic. Ponted. 2. deinceps *amaracis* Sang.

c. VIIII. coniic. Ponted. 2. *confingitur* pro *conficitur* Sang.

d. *Octobris vel* add. I. B. Br. R.

e. *eoque* — *ſuſtinentur* om. I. B. Br. R. Sang.

f. *fatus* L. et S. *noctior* deinceps Br. *litteris* Br.

g. *tepefacere* I. B. Br. R. Deinde *requieſcunt* S. pro *reliquiae ſunt.*

h. *appriciſſimo* R. deinceps *bis aluis* Br.

miciliis opercula intus vſque ad fauos admouenda ſunt,
omni vacua parte ſedis excluſa, quo facilius anguſtiae
cauearum per hiemem concaleſcant. idque ſemper fa-
ciendum eſt etiam in iis aluis, quae paucitate plebis in-
frequentes ſunt. Quidquid deinde rimarum eſt aut fo- 14
raminum, luto et fimo bubulo miſtis [i] illinemus extrin-
ſecus, nec niſi aditus, quibus commeent, relinquemus.
Et quamuis porticu protecta vaſa nihilo minus congeſtu
culmorum et frondium ſupertegemus, quantumque res
patietur, a frigore et tempeſtatibus [k] muniemus. Qui- 15
dam exemptis interaneis [l] occiſas aues [m] intus includunt,
quae tempore hiberno plumis [n] ſuis deliteſcentibus api-
bus praebent teporem: tum etiam ſi ſunt abſumpta ci-
baria, commode paſcuntur eſurientes, nec niſi oſſa
earum relinquunt. ſin autem faui ſufficient [o], perma-
nent illibatae. nec quamuis amantiſſimas munditiarum [p]
offendunt odore ſuo. Melius tamen eſſe nos [q] exiſti-
mamus, tempore hiberno fame laborantibus ad ipſos
aditus in canaliculis vel contuſam [r] et aqua madefactam
ficum aridam, vel defrutum aut paſſum praebere. qui-
bus liquoribus mundam lanam imbuere oportebit, vt
inſiſtentes apes quaſi per ſiphonem [s] ſuccum euocent.
Vuas enim paſſas cum infregerimus, paulum aqua re- 16
ſperſas probe dabimus. Atque his cibariis [t] non ſolum
hieme, ſed etiam quibus temporibus, vt iam ſupra di-
xi, tithymalus [v], atque etiam vlmi florebunt, ſuſtinen-
dae ſunt. Poſt confectam brumam diebus fere quadra- 17
ginta quidquid eſt repoſiti mellis [x], niſi liberalius a [y] cu-
raore

i. *mixtis illiniemus* I. B. Br. R.
k. *tempeſtate* I. B. Br. R.
l. *interraneis* H. A. Gr. G. St.
m. *vel* I. B. Br. R.
n. *pluuiis* I. B. Br. R.
o. *ſufficerent* I. B. Br. R.
p. *mundiciarum* I. B. Br. R.
q. *non* I. B. Br. R. *eſſe* omittit S.

r. *contuſa mela et* I. B. R. *mella* Br.
s. *ſymphonem* B. R. *ſyphonem* I. Br. A. Iunt. H. Gr. G. St.
t. *cibaris* Iunt.
v. Ita pro *tithymallus* I. B. Br. R. Paulo antea *etiam* omittit S.
x. *melis* R.
y. *a curatore* def. I. B. Br. R. S.

ratore relictum ſit [z], conſumunt, [et [a]] ſaepe etiam vacuatis ceris vſque in ortum fere [b] Arcturi, qui eſt ab Idib. Februariis, ieiunae etiam fauis accubantes torpent more ſerpentum, et quiete [c] ſua ſpiritum conſeruant, quem tamen ne amittant, ſi longior fames inceſſerit, optimum eſt per aditum veſtibuli ſiphonibus [d] dulcia liquamina immittere, et ita penuriam temporum ſuſtinere, dum Arcturi ortus et hirundinis aduentus commo-
18 diores polliceantur [e] futuras tempeſtates. Itaque, poſt hoc tempus, cum diei permittit hilaritas, procedere audent in paſcua. Nam ab aequinoctio [f] verno ſine cunctatione [g] iam paſſim vagantur, et idoneos ad foetum decerpunt flores, atque intra tecta comportant. Haec obſeruanda per anni tempora diligentiſſime Hyginus [h] praecepit. Caeterum illa [i] Celſus adiicit, paucis locis eam felicitatem [k] ſuppetere, vt apibus alia pabula
19 hiberna [l] atque alia praebeantur aeſtiua. Itaque quibus locis poſt veris tempora flores idonei deficiunt, negat oportere immota examina relinqui, ſed vernis [m] paſtionibus abſumptis in ea loca tranſferri, quae ſerotinis floribus thymi et origani thymbraeque benignius apes alere poſſint. quod fieri ait [n] et Achaiae regionibus, vbi tranſferuntur in Atticas paſtiones, et Euboea, et rurſus in [nn] inſulis Cycladibus, cum ex aliis tranſferuntur [o] Scyrum [oo], nec minus in Sicilia, cum ex reliquis eius par-

z. *ſit* def. I. B. Br. R. S.
a. *et* def. I. B. Br. R. S.
b. *fere* inſer. P.
c. *quietae* R
d. *ſyphonibus* I. B. Br. R. A. Iunt. H. Gy. St
e. deinceps *polliciantur* Br.
f. *aequinotio* Br. *ab* om. Sang.
g. *contatione* I. B. Br. R. *vagatur* Heru.
h. *Higinus* I. B. Br. R. L. *Higinius* Ald. et reliq. deinceps vulg. *praecipit* ex Sang. correxi.
i. *illa* om. Sang. teſte Heinſ. ad Ouid. Metam. VII. 464.
k. *foelic.* Br.
l. *hiberno — aeſtiuo* L.
m. *temporibus et* add. I. B. Br. R. *adſumtio* Sang. Similiter ſupra ſect. 15. *adſumta* ex Sang. annotauit Gronou.
n. Ita pro *poſſint* Sang. ſequens *ait* om. I. B. Br. R.
nn. *in* inſerit P. et S. teſte etiam Heinſio l. c.
o. *tranſportantur* P. et S. teſte etiam Heinſ. l. c.
oo. *Syrum* L. et Sang. teſte etiam Heinſ. l. c.

partibus in Hyblam [p] conferuntur. Idemque ait ex flo- 20
ribus ceras [q] fieri, ex matutino rore mella, quae tanto
meliorem [r] qualitatem capiunt, quanto iucundiore ſit
materia cera confecta. Sed ante tranſlationem dili-
genter aluos inſpicere praecipit, vetereſque et tineoſos [s],
et labantes fauos eximere: nec niſi paucos et optimos
reſeruare, vt [t] ſimul [v] etiam ex meliore flore quamplu-
rimi fiant: eaque vaſa, quae quis tranſferre velit, non
niſi noctibus et ſine concuſſione portare.

XV. Mox vere [a] tranſacto ſequitur, vt dixi, mel-
lis [b] vindemia propter quam totius anni labor exercetur.
Eius maturitas intelligitur cum animaduertimus [c] fucos
ab apibus expelli ac fugari. quod eſt genus amplioris
incrementi, ſimillimum [d] api, ſed, vt ait Virgilius,
ignauum pecus, et immune [e], ſine induſtria [f] fauis aſſi-
dens. Nam neque alimenta congerit, et ab aliis inue- 2
cta conſumit. Verumtamen ad procreationem ſobolis
conferre aliquid hi [g] fuci videntur inſidentes ſeminibus,
quibus apes figurantur. Itaque ad fouendam [h] (et [i]
educandam) nouam prolem familiarius admittuntur.
Excluſis deinde pullis [k], extra tecta proturbantur, et vt
idem ait, *a praeſepibus arcentur* [l]. Hos quidam prae- 3
cipiunt in totum exterminari oportere. quod ego Ma-

p. *Hyblaeam* P. *yblaeam* L. *Hyblean* S.
q. *Celſus fieri eam ex* P.
r. *melioremque* P.
s. *timioſus et labentis* P. *labantis* Br. *lauentis* Sang.
t. *vt* P. S. et al. a. G.
v. *ei* interſer. P.

Cap. XV. a. *ver* R.
b. *melius* R.
c. *animaduertemus* R.
d. *ſimilimum* Gr. G. St. Lipſ. Deinceps vulgatum *apis*, *et* ex Sang. correxi et *fucos* poſt *ignauum* vulgo additum et a Geſnero incluſum expuli.
e. *immune* addidi ex I. B. Br. R. *in mune* Br. *etiam rure ſine* L. P. Sang.
f. *doctrina* I. B. Br. R. Deinceps *Veruntamen* Ald.
g. *infugi* P.
h. *fouendum* P.
i. *et educandum* om. P. Sang. igitur incluſi.
k. *pulis* R.
l. *praeſepius arcentur* L. P. *praeſebibus arcentur* S. ante Geſn. erat *arcent*. In Sang. omitti *a* annotauit Gronou.

goni conſentiens faciendum non cenſeo, verum ſaeui-
tiae [m] modum adhibendum. nam nec ad occidionem
gens interimenda eſt, ne apes inertia laborent, quae,
cum fuci aliquam partem cibariorum abſumunt, ſar-
ciendo damna fiunt agiliores: nec rurſus multitudinem
praedonum coaleſcere patiendum eſt, ne vniuerſas
4 opes [n] alienas diripiant. Ergo cum rixam fucorum
et apium ſaepius committi videris, adapertas [o] aluos
inſpicies [p], vt ſiue ſemipleni faui [q] ſint, differantur [r]:
ſiue iam liquore completi, et ſuperpoſitis ceris tam-
quam operculis obliti, demetantur. Dies vero caſtran-
di fere matutinus [s] occupandus eſt. neque enim conue-
nit aeſtu medio exaſperatas apes [t] laceſſiri. Duobus
autem [v] ferramentis ad hunc vſum opus eſt, ſeſquipeda-
li, vel paulo ampliore menſura factis, quorum alterum
ſit [x] culter oblongus [y] ex vtraque parte acie lata, vno
capite aduncum [z] habens [a] ſcalprum; alterum prima
5 fronte planum et acutiſſimum: quo melius hoc faui ſuc-
cidantur [b], illo eradantur, et quidquid ſordium [c] deci-
derit, attrahatur [d]. Sed vbi a poſteriore parte, qua [e]
nullum eſt [f] veſtibulum, patefactum fuerit [g] alueare [h],
fumum admouebimus factum galbano vel arido fimo.
ea porro vaſe [i] fictili prunis [k] immiſta conduntur: id-
que [l] vas anſatum ſimile anguſtae ollae figuratur, ita [m]
vt [n] altera pars ſit acutior, per quam modico foramine
fumus

m. *ſeuerum* P. antiq. *ſenire* P. nou.

n. *apes* P.

o. *ad apertas* diuiſ. R. Iunt.

p. *inſpities* R.

q. *fanis ſiu differantur* P.

r. *digerantur* Heru.

s. *matutinis* Br.

t. *apes* om. P. *laceſſi* ex Sang. cf. c. 8. ſ. 3.

v. *autem* addidi ex P. Sang.

x. *ſi* Br.

y. *alterum* add. P.

z. *ad vncum* diuiſ. Iunt.

a. *habens* om. I. B. Br. R. S.

b. *ſubſecentur* Sang.

c. Ita pro *ſordidum* Iunt. Lipſ.

d. *detrabatur* I. B. Br. R.

e. *qua* addidi ex I. B. Br. R. L. Sang.

f. *eſt* addidi ex I. B. Br. R. Sang.

g. Ita pro *habuerit* I. B. Br. R. L. S.

h. *aluualbare* P. ant. *aluare* Sang.

i. *vaſi* Heru.

k. *primis* P. *immixta* Br.

l. *Id quas* P.

m. *itaque* I. B. Br. R.

n. *vt* om. P. S.

ſumus emanet: altera latior [o], et ore patulo [p], per
quam poſſit afflari. Talis olla, cum eſt alueari [q] ob- 6
iecta, ſpiritu admoto fumus ad apes promouetur. quae
confeſtim nidoris impatientes in priorem partem domi-
cilii, et interdum [r] extra veſtibulum ſe conferunt [s]. at-
que vbi poteſtas [t] eſt liberius inſpiciendi, fere, ſi duo
ſunt examina, duo genera quoque fauorum inueniun-
tur. nam etiam in concordia [t] ſuum quaeque plebs mo- 7
rem figurandi ceras fingendique ſeruant [x]. Sed omnes
faui ſemper cauearum tectis et paululum ab [y] lateribus
adhaerentes [z] dependent, ita ne ſolum contingant [a]:
quoniam [b] id praebet examinibus iter. Caeterum figu- 8
ra cerarum talis eſt, qualis et habitus domicilii. nam
et quadrata et rotunda ſpatia nec minus longa ſuam ſpe-
ciem velut formae quaedam fauis praebent. ideoque
non [c] ſemper eiuſdem figurae reperiuntur faui. Sed hi
qualeſcunque ſint, non omnes eximantur. nam priore
meſſe, dum adhuc rura paſtionibus abundant, quinta
pars fauorum; poſteriore, cum iam metuitur hiems,
tertia [d] relinquenda eſt. Atque hic tamen modus non 9
eſt in omnibus regionibus certus: quoniam pro multi-
tudine florum [e] et vbertate pabuli apibus conſulendum
eſt. Ac [f] ſi cerae dependentes in longitudinem decur-
runt, eo ferramento, quod eſt ſimile cultro, inſecandi
ſunt faui, deinde ſubiectis duobus brachiis excipiendi,
atque ita promendi: ſin autem tranſuerſi tectis cauea-
rum inhaerent [g], tunc ſcalprato ferramento eſt opus,

o. *latior eſt, vt ore* I. B. Br. R.

p. *paulo patentiore ac latiore* I. B. Br. R. *paulo latiore* L. P. Sang.

q. *albario* P. ant. S.

r. *intradum* P.

s. *conferuntur* Br.

t. *cordia ſunt.* P. *incordia ſunt* ex Sang. Gronouius annotat; voluiſſe videtur: *cum concordia ſunt* (vel *etiamſi concordia ſunt.* Deinceps vulgatum

x. *obſeruat* ex Sang. correxi, vnde tamen *ſeruat* retulit Erneſti. Mecum Gronouius.

y. *ab* add. I. B. Br. R. S.

z. *adherentes* B. Br. R.

a. *contingat* I. B. R. recte Br.

b. *quom hic* Pol.

c. *ſemper non* I. B. Br. R.

d. *terra* I. B. R. recte Br.

e. *foliorum* I. B. R. recte Br.

f. Ita pro *At* Br.

g. *inherent* B. R.

10 vt aduerſa fronte impreſſi deſecentur. Eximi autem
debent veteres vel vitioſi, et relinqui maxime integri ac
melle pleni, et ſiqui tantum [h] pullos continent, vt exa-
mini progenerando reſeruentur. Omnis deinde copia
fauorum conferenda eſt in eum locum, in quo mel con-
ficere voles, linendaque ſunt diligenter foramina parie-
tum et feneſtrarum, nequid ſit apibus peruium, quae
velut amiſſas opes ſuas pertinaciter veſtigant, et perſe-
cutae conſumunt. itaque ex iiſdem [i] rebus fumus etiam
in aditu [k] loci faciendus eſt [l], qui propulſet [m] intrare
11 tentantes. Caſtratae deinde alui ſi quae tranſuerſos fa-
vos in aditu habebunt, conuertendae erunt, vt alterna
vice poſteriores partes veſtibula [n] fiant. ſic enim proxi-
me cum [o] caſtrabuntur, veteres [p] potius faui quam no-
vi eximentur, ceraeque nouabuntur [q], quae tanto dete-
riores ſunt, quanto vetuſtiores. Quod ſi forte aluearia
circumſtructa et immobilia fuerint, curae erit nobis,
vt ſemper [r] modo a poſteriore modo a priore parte ca-
ſtrentur: idque fieri ante diei quintam horam debebit,
12 deinde repeti vel poſt nonam, vel poſtero mane. Sed
quotcunque faui ſunt demeſſi [s], eodem die, dum te-
pent, conficere mel [t] conuenit. Saligneus qualus, vel
tenui vimine rarius contextus ſaccus, inuerſae metae
ſimilis, qualis eſt quo vinum liquatur, obſcuro loco
ſuſpenditur: in eum deinde carptim [v] congeruntur faui.
ſed adhibenda cura eſt, vt ſeparentur [x] eae partes [y] ce-
rarum, quae vel pullos habent, vel rubras ſordes. nam
ſunt mali ſaporis, et ſucco [z] ſuo mella corrumpunt.
Deinde

h. *tamen* I. B. Br. R. L. Sang. *tantum* P. Vulgo *tandem*

i. *hiſdem* I. B. Br. R. A. Iunt. S.

k. *abdito* I. B. Br. R.

l. *eſt* om. Eaed.

m. *propulſent* Ienſ. Br. *tentantis* Br.

n. *veſtibulo* Sang.

o. *cum* om. S.

p. *veteres* — *nouabuntur* om. P. et S.

q. *renouabuntur* L.

r. *ſemper* ex I. B. Br. R. Sang. reſtitui.

s. *demiſſi* I. B. Br. R. G. H.

t. Ita pro *mella conficere* P. et Sang. *melle* H.

v. *carpti* Iunt. *carpum* L.

x. *ſeperentur* I. B. Br. R.

y. *ceres* P.

z. *ſuo ſucu* P.

Deinde vbi liquatum mel [a] in ſubiectum alueum deflu- 13
xit, tranſfertur in vaſa fictilia, quae paucis diebus aperta ſint [b], dum muſteus fructus deferueſcat, iſque ſaepius ligula [c] purgandus eſt. Mox deinde fragmina fauorum, quae in ſacco remanſerunt, retractata exprimuntur: atque id ſecundae notae mel defluit, et ab diligentioribus ſeorſum reponitur, ne quod eſt primi [d] ſaporis hoc adhibito fiat deterius.

XVI. Cerae fructus quamuis aeris exigui non tamen omittendus eſt, cum ſit eius vſus ad multum neceſſarius. Expreſſae fauorum reliquiae, poſteaquam diligenter aqua dulci perlutae [a] ſunt, in vas aeneum coniiciuntur [b]: adiecta deinde aqua liquantur ignibus. quod vbi factum eſt, cera per ſtramenta vel iuncos defuſa colatur [c], atque iterum ſimiliter de [d] integro coquitur, et in quas quis [e] voluit formas aqua prius adiecta defunditur: eamque concretam facile eſt eximere, quoniam qui ſubeſt humor non patitur formis inhaerere.
Sed iam conſummata [f] diſputatione de villaticis pecudi- 3
bus atque paſtionibus, quae reliqua nobis ruſticarum rerum pars ſubeſt [g], de cultu hortorum, Publi Siluine, deinceps ita, vt et [h] tibi et Gallioni noſtro complacuêrat, in carmen conferemus [i].

a. *liquatum: vel* I. B. Br. R. deinceps *tranſferetur* Sang.
b. *ſunt* I. B. Br. R.
c. *lingua* I. B. R. *lingula* Br.
d. Ita pro *optimi primi* L. I. B. Br. R. S.

Cap. XVI. a. *perlutae ſunt, in vas aeneum coniiciuntur: adiecta:* deeſt hoc in antiquo Codice Pol. *ahenum* Br.

b. *coniicitur* A. Iunt.
c. *collatur* R.
d. *deintegro* A. Iunt. H.
e. ita pro *quiſque* ex Sang. Gronou.
f. *conſumata* L. et ante Vict. recte tamen Br.
g. Ita pro *ſupereſt* I. B. Br. R.
h. *et vt* Br.
i. *ita finis.* neſcio vnde annotauit Geſner.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE
LIBER DECIMVS.
DE
CVLTV HORTORVM *.

PRAEFATIO.

Foenoris tui, Siluine, quod ſtipulanti ſpoponderam tibi, reliquam penſiunculam percipe. nam ſuperioribus nouem [a] libris hac [b] minus parte debitum, quod nunc [c] perſoluo, reddideram. Supereſt ergo cultus hortorum ſegnis ac [d] neglectus quondam veteribus agricolis, nunc vel celeberrimus. ſiquidem cum parcior [e] apud priſcos eſſet frugalitas, largior tamen pauperibus fuit vſus epularum lactis copia ferinaque ac domeſticarum pecudum carne; velut aqua frumentoque ſummis
2 atque humillimis [f] victum tolerantibus. Mox cum [g] ſequens et praecipue noſtra aetas dapibus libidinoſa pretia conſtituerit, coenaeque non naturalibus deſideriis, ſed

VARIETAS LECTIONIS.

*) In fine huius libri Sang. ſubſcriptum habet: *C. Iuni Mod. Col. rei ruſticae Cepuricus de cultu hortorum vndecimus explicit:* Sic etiam Moſquenſis Codex, niſi quod *L. Iuni M. Col. — liber XI. explicit feliciter* habet. Neſcio vnde *Ortorum* laudat Geſner.

a. *decem* I. B. Br. R. ſed *nouem* Lipſ. et Moſq. licet illum de Arbor. tertium numeret et hunc ipſum hortulum XImum. Ceterum *fenoris* Moſq.

b. *ac* I. B. R. Moſq. recte Br.

c. *natura* Ienſ. Br. *mature* B. R.

d. Ita pro *inſigniter negl.* I. B. Br. R. L. Sang. Moſq. niſi quod *et* Moſq. Vulgatam damnauerat ante Pontederam etiam Heinſius Aduerſ. I. p 106.

e. *partior* B. R. Moſq.

f. *humilimis* R. G Gr. St. deinceps *tollerantibus* Moſq.

g. *conſequens* Ienſ. Br. Lipſ. Moſq. deinceps *praecipua* Moſq. et *cenaeque.*

ſed cenſibus aeſtimentur, plebeia paupertas ſubmota a[h]
pretioſioribus cibis ad vulgares compellitur. Quare 3
cultus hortorum, quoniam [et [i]] fructus magis in vſu
eſt, diligentius nobis, quam tradiderunt [k] maiores,
praecipiendus eſt: iſque, ſicut inſtitueram, proſa ora-
tione prioribus[l] ſubnecteretur exordiis, niſi propoſitum
[meum [m]] expugnaſſet frequens poſtulatio tua, quae
peruicit [n], vt poeticis numeris explerem Georgici car-
minis omiſſas partes [o], quas tamen et [p] ipſe Virgilius[q]
ſignificauerat, poſteris [r] ſe memorandas relinquere. ne-
que enim aliter iſtud nobis fuerat audendum [s], quam
ex voluntate vatis maxime venerandi: cuius quaſi [t] nu- 4
mine inſtigante pigre ſine dubio propter difficultatem
operis, veruntamen non ſine ſpe proſperi ſucceſſus ag-
greſſi [v] ſumus tenuem admodum et pene viduatam cor-
pore materiam, quae tam exilis eſt, vt in conſumma-
tione [x] quidem totius operis annumerari veluti particula
poſſit laboris noſtri, per ſe vero et quaſi ſuis finibus
terminata nullo modo conſpici [y]. nam [z] etſi [a] multa
ſunt eius quaſi membra, de quibus aliquid poſſumus ef-
fari [b], tamen eadem tam exigua [c] ſunt, vt [d], quod
aiunt Graeci, ex incomprehenſibili paruitate arenae fu-

h. Ita pro *libidinoſis* Sang. teſte Gronouio. Deinceps *ſummota preciof.* Br. *a* omitt. etiam I. B. R. *ſummota* etiam Aldina. *ſummota pretioſ.* Moſq.

i. et om. Sang.

k. *tradidere* P. Sang. *tradedere* Moſq.

l. pro verbis *proſa* — *prioribus* Sang. habet tantum *proſus oratione atque prioribus* Moſq.

m. *meum* om. I. B. Br. R. *populatio* Br.

n. *praecepit* P. Sang.

o. *partis* Br. Moſq.

p. *vt* I. B. Br. R.

q. *Vergil.* G, Gr. Pol. S.

r. *poſteris* omiſſo *poſt ſe memorandum reliquit* I. B. Br. R. ſed *poſt* ante *ſe* om. P. S. M. *memorandas* P. S. *poſt commemoranda* L. *poſt ſe memoranda* Ald. et reliq. *poſt* omiſi.

s. *audiendum* Gr.

t. *tamen* L. *caſtigante* S.

v. *agreſſi* Br. *adgreſſi* Moſ.

x. Ita Br. *conſumatione* reliq. a. V. et L. deinceps vulg. *velut* ex Sang. correxi. Moſq. *adnumerari vel vt in particula.*

y. Ita pro *ſpecioſe confici* L. P. antiq. et Sang.

z. *nam* om. P. antiq.

a. *ſi* om. I. B. Br. R. *ſimul ſunt* P. antiq.

b. *affari* Ienſ. Br.

c. *exciua* P. antiq.

d. *vt* ponunt poſt *Graeci* I. B. Br. R. Sang. Moſq.

nis [e] effici non poſſit. Quare quidquid [f] eſt iſtud, quod elucubrauimus, adeo [g] propriam ſibi laudem non vindicat [h], vt boni conſulat, ſi non ſit dedecori [i] prius editis a me ſcriptorum monimentis [k]. Sed iam praefari deſinamus.

Hortorum quoque te cultus, Siluine, docebo,
Atque ea, quae quondam ſpatiis excluſus iniquis,
Cum caneret laetas ſegetes et munera Bacchi,
Et te magna Pales, necnon caeleſtia mella,
Virgilius nobis poſt ſe memoranda reliquit.
Principio ſedem numeroſo praebeat horto
Pinguis ager, putres glebas reſolutaque terga
Qui gerit, et foſſus gracileis imitatur arenas.
Atque habilis natura ſoli, quae gramine laeto
Parturit, et rutilas ebuli creat vuida baccas.
Nam neque ſicca placet, nec quae ſtagnata palude
Perpetitur querulae ſemper conuicia ranae.
Tum quae ſponte ſua frondoſas educat vlmos,
Palmitibuſque feris laetatur, et aſpera ſiluis
Achrados, aut pruni lapidoſis obruta pomis
Gaudet, et iniuſſi conſternitur vbere mali:

Sed

e. *finis* I. B. Br. R.

f. *quicquid* Br. A. Moſq. qui antea *inconprehenſibili* et *harenae* praefert.

g. *ideo* I. B. Br. R. Moſq. omitt. Ald. et aliae.

h. *vendicat* A. et aliae.

i. *decori* I. B. Br. R. deinceps *aeditis* Moſq.

k. *monumentis* I. B. Br. R. Lipſ. Moſq.

(Liber X.) Verſu 3. *Quom* I. B. Br. R.

V. 4. *celeſtia* I. B. R. Iunt. *coeleſtia* Br. Ald. G. Gr. H. et Moſq.

V. 5. *Vergilius* G. Gr. Pol. Sang.

V. 7. *terra* P. et Moſq. *glebae* — *tetra* Sang.

V. 8. *terit* Moſq. *foſus* R. *gracilis* Br. Moſq. *mittatur* Pol. *harenas* Moſq.

V. 9. *Sitque habilis* coniicit Gronouius.

V. 10. *ebulus creat humida* Lipſ. *bacchas* B. R. *bacas* A. Gy. L. Moſq. Sang. *Ebulus* in margine a prima manu Moſq. in textu vulgata.

V. 11. *ſed nec* ex Sang. Gronovius annotauit.

V. 12. *quaerulae* Gy. *conuicia* cum I. B. Br. R. Geſn. *conuitia* aliae et Moſq.

V. 15. *Achrodos* G. *Aclaradis* P. et Moſq. in margine *arcaelis*. *Achradis* L. S.

V. 16. *iniuſſa* P. S. *in iuſſu* Moſq.

Sed negat helleboros, et noxia carpaſa ſucco,
Nec patitur taxos, nec ſtrenua toxica ſudat,
Quamuis ſemihominis veſano gramine foeta
Mandragorae pariat flores, moeſtamque cicutam,
Nec manibus mitis ferulas, nec cruribus aequa
Terga rubi, ſpiniſque ferat paliuron acutis.
Vicini quoque ſint amnes, quos incola durus
Attrahat auxilio ſemper ſitientibus hortis:
Aut fons illacrimet putei non ſede profunda,
Ne grauis hauſturis tendentibus ilia vellat.
Talis humus vel parietibus, vel ſepibus hirtis
Claudatur, ne ſit pecori, neu peruia furi.
Neu tibi Daedaliae quaerantur munera dextrae,
Nec Polycletea nec Phradmonis, aut Ageladae
Arte laboretur: ſed truncum forte dolatum
Arboris antiquae numen venerare Ithyphalli
Terribilis membri, medio qui ſemper in horto
Inguinibus puero, praedoni falce minetur.
Ergo age nunc cultus et tempora quaeque ſerendis
Seminibus, quae cura ſatis, quo ſidere primum
Naſcantur flores, Paeſtique roſaria gemment,

Quo

V. 17. *necat* P. Moſq. *eleboros* Ienſ. Br. *heleboros* R. deinceps vulgo *galbana.* Pol. antiq. *carbaſia.* Sang. *carbaſa ſuco.* Moſq. *ſuco.*

V. 19. *quamuis* Moſq. *foeto* Moſq. ſupraſcripta *u* i. e. *foetu.*

V. 20. *maeſtamque* Moſq.

V. 21. *clunibus* Lipſ. *aequa* P. S. H. *aeque* al. et S.

V. 22. *rubis* Moſq.

V. 24. *adtrahat* Moſq.

V. 25. *illachrymet* I. B. Br. R. I. I. H. A. G. *illacrymet* Gr. St.

V. 26. *hauſuris* L. P. Sang. Moſq.

V. 28. *ne ſit.* Ita pro *neu* Sang. *vt* Moſ. *ne* deinceps *pluri* Lipſ.

V. 29. *Daedaliae* Sang. Vulgo *Daedaleae.* Br. Steph. *Dedaleae* habent. *Dedaliae* Moſq.

V. 30. *polyclytea* P. *policlytea* Sang. *Polyclitea* Moſq. *paloclitea* neſcio vnde Geſner affert. Deinceps *vel Phr.* I. B. Br. R. *fragmonis* R. *Phragmonis* a. V. et Moſq. *Phiramonis* Lipſ. *Ageledae* Pol.

V. 32. *ithiphalli* R. *priapi* Pol. antiq. et Sang. *triphalli* Pol. nouus. *trifalli* Lipſ. *thyphalli* Bruſch. *priapi* Moſq.

V. 33. *membro* malebat Gronouius. recte puto.

V. 34. *predoni* Moſq.

V. 36. *ſaeminibus* R.

V. 37. *peſtique* Ald. *peſtiſque* Moſq. *feſtaque* Sang. ſed ad vulgatum *Paeſtique* Gronouius praeterea adſcripſit, Codicem *Paeſtana* habere. Deinceps *gement* R.

Quo Bacchi genus, aut aliena ſtirpe grauata
Mitis adoptatis curuetur frugibus arbos,
Pierides tenui deducite carmine Muſae.
Oceani ſitiens cum iam canis hauſerit vndas,
Et paribus Titan orbem librauerit horis,
Cum ſatur autumnus quaſſans ſua tempora pomis,
Sordidus et muſto ſpumantes exprimet vuas;
Tum mihi ferrato verſetur robore palae
Dulcis humis, ſi iam pluuiis defeſſa madebit,
At ſi cruda manet caelo durata ſereno,
Tum iuſſi veniant decliui tramite riui,
Terra bibat fontes, et hiantia compleat ora.
Quod ſi nec caeli nec campi competit humor,
Ingeniumque loci vel Iupiter abnegat imbrem,
Expectetur hiems, dum Bacchi Gnoſius ardor
Aequore caeruleo celetur vertice mundi,
Solis et aduerſos metuant Atlantides ortus.
Atque vbi iam tuto necdum confiſus Olympo
Sed trepidus profugit chelas et ſpicula Phoebus
Dira Nepae, tergoque Croti feſtinat equino,
Neſcia plebs generis matri ne parcite falſae.
Iſta Prometheae genitrix fuit altera cretae:

Altera

V. 38. *alieno* L. et Sang. ap. Heinſ. ad Virg. Ae. 12, 781.

V. 43. *Quom* I. B. Br. R.

V. 44. *ſordibus* A. et L. *ſpumantis* Br. et Moſq. *ſpumanteis* Ald.

V. 45. pro *mihi* Lipſ. *male*. Deinceps *verſentur* Moſq.

V. 46. Vulgo *defoſſa*. Pol. *defeſſa madeuit* Sang. etiam *defeſſa*. Vulgata in Moſq.

V. 47. In margine Moſq. *madet*. Idem *coelo*.

V. 48. *declino* Ienſ.

V. 49. *frontis* Br. *fonteis* Ald. *hianti* I. B. Br. R. Lipſ. et deinceps *ore*. Moſq. etiam *hianti*.

V. 50. *coeli* Moſq.

V. 51. *iupiter* Moſq. Vulgo *Iuppiter*. *abneget* Moſq. ſuprafcr. vulgata.

V. 52. *naxius* I. B. R. *noxius* Br. Lipſ. Sang. *Gnoſius* et in margine *noxius* Moſq.

V. 53. *ceruleo* R. Moſq. *caeruleo* Iunt. A. G. *celeretur* I. B. Br. R. *caeletur* Iunt. Ald. G. *curuetur* Lipſ. *caeruletur* ex Sang. Gronou. *celeriter* Moſq. et in margine *ceruletur*.

V. 54. *aduerſo* B. R. *athalantides* I. B. Br. R. *athlantides* Lipſ. Moſq.

V. 55. *toto* Moſq. vera in margine adſcripta.

V. 56. *tepidus* Ienſ. *chaelas* Lipſ. Moſq.

V. 57. *dira negat* I. B. Br. R. Sang. Moſq. *neget* Lipſ. *nepe* Polit. nouus et Gr. deinceps *eroti* Moſq. et *aequino*.

V. 59. *Promethei* P. antiq. et Sang. *prometeae* Br. A. Iunt. G. *genitris* A. H. Pro *cretae* ex Sang.

Altera nos enixa parens, quo tempore ſaeuus
Tellurem ponto merſit Neptunus, et imum
Concutiens barathrum lethaeas terruit vndas.
Tumque ſemel Stygium regem videre trementem
Tartara, cum pelagi ſtreperent ſub pondere manes.
Nos foecunda manus viduo mortalibus orbe
Progenerat, nos abruptae tum montibus altis
Deucalioneae cautes peperere. ſed ecce
Durior aeternuſque vocat labor: eia age ſegnes
Pellite nunc ſomnos, et curui vomere dentis
Iam virides lacerate comas, iam ſcindite amictus.
Tu grauibus raſtris cunctantia perfode terga,
Tu penitus latis eradere viſcera marris
Ne dubita, et ſummo frondenti ceſpite miſta
Ponere, quae canis iaceant vrenda pruinis,
Verberibus gelidis iraeque obnoxia Cauri,
Alliget vt ſaeuus Boreas, Euruſque reſoluat.
Poſt vbi Riphaeae torpentia frigore brumae
Candidus aprica Zephyrus regelauerit aura,
Sidereoque polo cedet Lyra merſa profundo,
Veris et aduentum nidis cantarit hirundo,

Rudere

voxe annotauit Gronouius. *cractae* Moſq.

V. 60. *nox* ex Sang. annot. Erneſti. *altera nixa parens* Moſq. *ſacnos* Moſq.

V. 61. *merſit* Sang. omittit *Neptunnus* vel *Neptumnus* Bruſch.

V. 62. *laethaeas* Ienſ. *laetheas* B. R. Lipſ. Moſq. *letheas* Heru.

V. 63. *Tuncque* I. B. Br. R. *Quumque* Buchn. *tum quae ſemel ſtig.* Moſq *ſimul* I. B. Br. R.

V. 64. *pellagi* Br.

V. 65. *fecunda — orbi* Moſq.

V. 66. *abruptis* Moſq

V. 67. *Deucaleoneae* Gy.

V. 68. *ſegnis* Br.

V. 70. *viridis* Moſq. Br.

V. 72. *marris* Ienſ. Br. et Steph. in margine, *latis* A. Iunt. G. Pol. S. *maria* Gry. in margine *clathris* alii. deinceps *matris* I. B. Br. R. Sang. Moſq.

V. 73. *et ſummo frequenti* I. B. Br. R. Sang. Moſq. *frementia* tamen Sang. *et ſummi frequentia — miſta* Ald. et aliae. Cum Heruag. Geſner omiſſo *et* dedit *ſummoque*. Ex Lipſ. *frondenti* dedi. *mixta* I. B. Br. R. Moſq.

V. 74. *iacent* Moſq.

V. 75. *hauri* P. *tauri* L. *chauri* Moſq.

V. 76. Vulgo *et ſaeuus*. Mecum Sang. *ſcaeuus* Ienſ. Br.

V. 77. *rhyphede* B. R. *ryphene* I. Heru. *ryphaeae* Br. A. Iunt. G. Gr. Sr. *rithae* ex Sang. Gronou. Deinceps vulg. *frigora* correxi ex I. B. R. *ripheae — frigore* Moſq.

V. 78. *zephirus* B. R. Moſq. *auras* Sang.

V. 79. *caedet* I. B. R. *ſedet* G.

V. 80. *cantauit* Br. Sang. et Moſq. *irundo* Br.

Rudere tum pingui, ſolido vel ſtercore aſelli,
Armentiue fimo ſaturet ieiunia terrae,
Ipſe ferens olitor diductos pondere qualos:
Pabula nec pigeat feſſo praebere nouali,
Immundis quaecunque vomit latrina cloacis.
Denſaque iam pluuiis, durataque ſumma pruinis
Aequora dulcis humi repetat mucrone bidentis.
Mox bene cum glebis viuacem ceſpitis herbam
Contundat marrae vel fracti dente ligonis,
Putria maturi ſoluantur vt vbera campi.
Tunc tritura ſolum ſplendentia ſarcula ſumat,
Anguſtoſque foros aduerſo limite ducens,
Rurſus in obliquum diſtinguat tramite paruo.
Verum vbi iam puro diſcrimine pectita tellus,
Depoſito ſqualore nitens ſua ſemina poſcit,
Pangite tunc varios terreſtria ſidera flores,
Candida leucoia, et flauentia lumina calthae,
Narciſſique comas, et hiantis ſaeua leonis
Ora feri, calathiſque virentia lilia canis,
Nec non vel niueos, vel caeruleos hyacinthos.
Tum quae pallet humi, quae frondens purpurat auro,

Ponatur

V. 82. Ita pro *ſatures* I. B. Br. R. A. Sang. Moſq. Iunt. G. H.

V. 83. *deductos* I. B. Br. R. L. Moſq. *diruptos* P. antiq. Sang. *quata* P. ant. *quales* Sang.

V. 84. *pudeat* P. Sang. et margo Moſq. *feſſum* B. R. *foſſo* B. Sang. *fiſſo* P. et Moſq. ſed vulgata in margine Moſq. *praebete* B. R.

V. 85. *immundus* Br.

V. 88. *vinacum* Sang.

V. 89. *matre* neſcio vnde laudat Geſn.

V. 90. *et* Anonym. in margine Reg.

V. 91. *tritura ſolum* I. B. Br. R. Vulgo *quoque trita ſolo*: *trito ſolo* Moſq. deinceps *ſumant* L. P. Moſq.

V. 94. *petita* Lipſ.

V. 95. Ita pro *ſquallore* B. R. Sang. deinde *poſcet* Sang. Moſq.

V. 96. *pingit et in* I. B. Br. R. A. et Moſq. *pingit et vnc.* Sang. teſte Heinſio ad Ouidii Artem II. 115. *pingite tunc* Pol. Heinſii emend. recepit Geſner

V. 97. *caltae* Br. A. Iunt. G. H. Moſq.

V. 98. *Narciſcique* Ienſ. Br.

V. 99. *fere* R. *ferae* Anonym. in Reg.

V. 100. *vineos* Br. *ceruleos* A. Iunt. Reg.

V. 101. *Tunc* I. B. Br. R. Iunt. *Tu* A. G. Gr. Deinceps pro *frondes* ex I. B. Br. R. A. Iunt. G. *frondens* dedit Geſn. Poſtea *purpura tauro* P. *purpura tabo* L. Moſq. *abo* Sang.

Ponatur viola, et nimium roſa plena pudoris.
Nunc medica panacem lacryma, ſuccoque ſalubri
Glaucea, et profugos vinctura papauera ſomnos
Spargite: quaeque viros acuunt, armantque puellis,
Iam Megaris veniant genitalia ſemina bulbi;
Et quae Sicca legit Getulis obruta glebis:
Et quae frugifero ſeritur vicina Priapo,
Excitet vt Veneri tardos eruca maritos.
Iam breue chaerophylum, et torpenti grata palato
Intyba, iam teneris frondens lactucula fibris,
Alliaque infractis ſpicis, et olentia late
Vlpica, quaeque fabis habilis fabrilia miſcet.
Iam Siſer, Aſſyrioque venit quae ſemine radix,
Sectaque praebetur madido ſociata lupino,
Vt Peluſiaci proritet pocula Zythi.
Tempore non alio vili quoque ſalgama merce
Capparis, et triſtes inulae, ferulaeque minaces,
Plantantur: necnon ſerpentia gramina mentae,
Et bene odorati flores ſparguntur anethi,
Rutaque Palladiae baccae iutura ſaporem,

Seque

V. 102. *violam* Ienſ.

V. 103. *panaces* I. B. R. *penacem* Br. *lachryma* I. B. Br. R. A. Iunt. A. G. *lacrima ſucoque* Moſq.

V. 104. *profuſos* P. *profuſos iunctura* Moſq. *victura* I. B. R. recte Br.

V. 105. *puellis* pro *puellas* dedit Sang. Gronouii et Moſq.

V. 107. *ſicca* Br. *ſcila* I. B. R. Iunt. *ſcia* Heru. *ſcilla* margo Gr. St. Ex Msto *ſcylla gerit* ex altero *ſignitur* annotat I. Br. Gronou. *venit* Iunt. *gaetulis* I. Br.

V. 110. *chaerepolum* Ienſ. Br. L. Moſq. *cherepolum* B. R. Sang. teſte Gron. *chaerephylum* A. Iunt. H. *cherephylum* Gy. *cheropolum* ex Sang. Erneſti.

V. 111. *Cichorea* I. Br. *cicorea* B. R. *Intiba* P. Pius in Codd. antiquis ait eſſe *intiba iam tenebris.* Alios *cichora* ſcribere monet. *tenebris* eſt in I. B. R. rectum in Br. *frondes et lactula* P. antiq. vt *lactuca* ex Sang. Erneſti, *et lactula* Gronou.

V. 112. *Aviaque* I. B. R. recte Br.

V. 114. *qua* Sang. *aſſyrio quae venit*, *qua ſemina* Moſq.

V. 115. *ſaciata* Ienſ. *ſatiata* B. R. *prebetur* — *ſaciata* Br.

V. 116. *Et* Pius. *vel* Lipſ. *poritet* Br.

V. 118. *triſtis* Moſq.

V. 120. *aneti* I. B. Br. R. A. Iunt. H. Gr. G. St.

V. 121. *bacchae* I. B. R. *bacae* A. Iunt. G. H. *bauitura* L. *iutura* dedi pro *victura* ex Sang. quem laudavit Heinſ. ad Silium VII. 354. et Velleium II. 120. 4. et Gronouius. *bacae* et *vitura* Moſq.

Seque laceſſenti fletum factura ſinapis,
Atque oleris pulli radix, lacrymoſaque cepa
Ponitur, et lactis guſtum quae condiat herba,
Deletura quidem fronti data ſigna fugarum,
Vimque ſuam idcirco profitetur nomine Graio.
Tum quoque conſeritur, toto quae plurima terrae
Orbe virens pariter plebi regique ſuperbo
Frigoribus caules, et veri cymata mittit:
Quae pariunt veteres ceſpoſo littore Cumae,
Quae Marrucini, quae Signia monte Lepino,
Pinguis item Capua, et Caudinis faucibus horti.
Fontibus et Stabiae celebres, et Veſuia rura,
Doctaque Parthenope Sebetide roſcida lympha,
Quae dulcis Pompeia palus vicina Salinis
Herculeis, vitreoque Siler qui defluit amni,
Quae duri praebent cymoſa ſtirpe Sabelli,
Et Turis lacus, et pomoſi Tyburis arua,
Brutia quae tellus, et mater Aricia porri.
Haec vbi credidimus reſolutae ſemina terrae,
Aſſiduo grauidam cultu curaque fouemus,
Vt redeant nobis cumulato foenore meſſes.

Et

V. 122. *Se quae* B. R. *ſynapis* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H.

V. 123. *olleris* B. R. *holeris* Moſq. *lachrimoſaque caepa* Br. *lacrim:* Moſq.

V. 124. *guſtus* I. B. Br. R. L. S. Moſq.

V. 125. Ita pro *deiectura* Geſn. P. Sang. *fucarum* Edd. pleraeque a. G. et Lipſ. *furcarum* Gr. *fugarum* Pol. *deiectura — fucarum* Moſq.

V. 126. *iccirco* Br. Ald.

V. 129. *veris* I. B. Br. R.

V. 130. *cepoſo* I. Br. Pol. et Moſq. *tepoſo* Lipſ. *Theſproto* corr. Scaliger ad Culicem verſ. 14. quod placuit etiam Andr. Riuino. *Ceſpoſo* contra analogiam eſſe monuit Geſner. qui *caepoſo* probabat, ſi de ceparum prouentu in illa ora conſtaret aliunde. *cetoſo* coniecit I. Fr. Gronouius.

V. 131. *ſigna* B. R. *Lepuno* Sang. et Moſq.

V. 132. *cādinis* Gy. *ortis* L. *hortis* S. et Moſq.

V. 133. *ſcabie* Ienſ. Br. *ſcabiae* B. R. *ſtabie* A. Iunt. G. H. *veſpia* a. P. *veſuuia* I. B. Br. R. *veſeua* L. *Veſbia* Sang.

V. 134. *Partenope* I. B. R. *ſebethride* I. Br. Sang. Moſq. *ſebetride* B. R. *ſebethide* A. Iunt. G. H. *roſida* I. B. Br. R. Iunt.

V. 135. *ducis* Gr. *Rompheia* P. ant. et Sang.

V. 138. Ita Ienſ. Br. Sang. pro *Turni*. Pol. *turnis*.

V. 139. *Brutiaque et* I. B. Br. R. deinceps *Aritia* Eaed. A. Iunt. H. G. Gr. St. *tericia* Sang. *bruttiaque tellus — aritia* Moſq.

V. 141. *adſiduo* Moſq.

V. 142. *fenore* Moſq.

Et primum moneo largos inducere fontes,
Ne ſitis exurat concepto ſemine partum.
At cum foeta ſuos nexus adaperta reſoluit,
Florida cum ſoboles materno pullulat aruo,
Primitiis plantae modicos tum praebeat imbres
Sedulus irrorans olitor, ferroque bicorni
Pectat, et angentem ſulcis exterminet herbam.
At ſi dumoſis poſiti ſunt collibus horti,
Nec ſummo nemoris labuntur vertice riui,
Aggere praepoſito cumulatis area glebis
Emineat, ſicco vt conſueſcat puluere planta,
Nec mutata loco ſitiens exhorreat aeſtus.
Mox vbi nubigenae Phryxi, nec portitor Helles,
Signorum et pecorum princeps caput efferret vndis,
Alma ſinum tellus iam pandet, adultaque poſcens
Semina depoſitis cupiet denubere plantis:
Inuigilate viri. tacito nam tempora greſſu
Diffugiunt, nulloque ſono conuertitur annus.
Flagitat ecce ſuos genitrix mitiſſima foetus,
Et quos enixa eſt partus iam quaerit alendos,
Priuignaſque rogat proles. date nunc ſua matri
Pignora, tempus adeſt: viridi redimite parentem
Progenie, tu cinge comam, tu digere crines.

Nunc

V. 143. *fontis* Br. Moſq.

V. 145. *quom* Br. deinceps vulgatum *adoperta* correxi ex Sang.

V. 146. Ita pro *aluo* I. B. Br. R. Gr. Steph. in margine, Lipſ. et Moſq.

V. 148. *inrorans holitor* Moſq.

V. 149. *petat* Lipſ.

V. 150. *ac* I. B. Br. R.

V. 151. *cortice* Sang. An *vortice* voluit?

V. 152. *glarea* Moſq. ſed *gl.* punctis ſuppoſitis.

V. 153. *Simineat* Lipſ. deinceps *conſueſcet* Gr.

V. 154. *Ne* I. B. Br. R. *ſitiens* pro *ſiccos* ex Br. L. S. Moſq. dedi probante Burm. ad Virgil. Georg. II. 298. et Ponted. Praeterea *aeſtu* ex Sang. Gronou.

V. 155. *nubiginae* Iunt. *quo portitor* Sang.

V. 157. *paſcens* B. R.

V. 158. Ita pro *ſe nubere* I. B. Br. R. Iunt. L. Sang. et Moſq. *cupient* A. Iunt. G. Gr. H. *capiet* Lipſ.

V. 165. *diſſere* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. Lipſ. Sang. *diſſerere* Ald. ſec. *comas* ex Sang. Gronou. *Progeniem — diſſere* Moſq.

Nunc apio viridi criſpetur florida tellus,
Nunc capitis porri longo reſoluta capillo
Laetetur, mollemque ſinum ſtaphylinus inumbret.
Nunc et odoratae peregrino munere plantae
Sicaniis croceae deſcendant montibus Hyblae,
Nataque iam veniant hilari ſampſuca Canopo,
Et lacrymas imitata tuas, Cinyreia virgo,
Sed melior ſtactis ponatur Achaica myrrha:
Et male damnati moeſto qui ſanguine ſurgunt
Aeacii flores, immortaleſque amaranti,
Et quos mille parit diues natura colores,
Diſponat plantis olitor, quos ſemine ſeuit.
Nunc veniat quamuis oculis inimica coramble,
Iamque ſalutari properet lactuca ſapore,
Triſtia quae releuat longi faſtidia morbi.
Altera crebra viret, fuſco nitet altera crine,
Vtraque Caecilii de nomine dicta Metelli.
Tertia, quae ſpiſſo ſed puro vertice pallet,
Haec ſua Cappadocae ſeruat cognomina gentis.
Et mea, quam generant Tarteſi littore Gades,
Candida vibrato diſcrimine, candida thyrſo eſt.
Cypros item Paphio quam pingui nutrit in aruo,
Punicea depexa coma, ſed lactea crure eſt.

Quot

V. 166. *apios* Moſq.

V. 168. Ita pro *ſtaphilinus* cum Commel. Geſner

V. 171. *Natique* Ienſ. Br. *hilaro* Ienſ. Br. *hilaro ſenſura* L. *thilaro ſamſuca* Sang. *hilaro ſanſuca* Moſq.

V. 172. *lachrymas immitata — cinyreia* Br. *cingreia* Ienſ. Pol. *cyrenia* B. R. *cinereia* A. Iunt. G. Gr. H. *cynereia* reliq. a. G. *Cinireia* Sang. *lacrimas — cynireiaque* Moſq.

V. 173. *tactis* Sang. Moſq. deinceps *Achaia* Br. *Achaia murra* Moſq.

V. 175. *Eacii* I. B. Br. R. *Aracii* L. *Aiacis* al. teſte Schoettg. *amaranthi* fere om. I. B. Br. | R. Ald. Iunt. H. Gr. G. St.

V. 177. *ōlitor* (ſic) Moſq.

V. 178. *coramne* P. S. Moſq. *coranne* Lipſ.

V. 179. *Sapore* ex Edd. reſtitui pro *ſopore* quod cum Victorio dedit Geſner. *properat* Moſq.

V. 182. *Cecilii* I. B. Br. R. *cecilii denominae* Moſq.

V. 184. *capadocae* B. R. *cognomine* Moſq.

V. 185. *quas gen.* Moſq. *Tartheſi* A. Iunt. G. Gr. H. St. hic et poſtea. *terteſi* Br. *Tartiſi* L.

V. 186. *turſo* I. B. Br. R. *tyrſo* Ald. ſec. H. G. *diſcrimina* Moſq.

V. 188. *comas* Sang. *curae* I. B. Br. R. *crura* P. Moſq. *cura* ex Sang. Erneſti, ſed *comas et lactea crura eſt* ex Sang. ſeparatim annotauit Gron.

Quot facies, totidem ſunt tempora quamque ſerendi.
Caeciliam primo deponit Aquarius anno,
Cappadocamque premit ferali menſe Lupercus.
Tuque tuis Mauors Marteſida pange Calendis,
Tuque ſuis Paphien iterum iam pange Calendis.
Dum cupit, et cupidae quaerit ſe iungere matri,
Et mater facili molliſſima ſubiacet aruo,
Ingenera; nunc ſunt genitalia tempora mundi:
Nunc amor ad coitus properat, nunc ſpiritus orbis
Bacchatur Veneri, ſtimuliſque cupidinis actus
Ipſe ſuas adamat partes, et foetibus implet.
Nunc pater aequoreus, nunc et regnator aquarum,
Ille ſuam Tethyn hic pellicit Amphitriten
Et iam caeruleo partus enixa marito
Vtraque nunc reſerat pontumque natantibus implet.
Maximus ipſe Deum poſito iam fulmine fallax
Acriſioneos veteres imitatur amores,
Inque ſinus matris violento defluit imbre.
Nec genitrix nati nunc aſpernatur amorem,
Sed patitur nexus flammata cupidine tellus.
Hinc maria, hinc montes, hinc totus denique mundus
Ver agit: hinc hominum pecudum volucrumque cupido,
Atque amor igneſcit menti, ſaeuitque medullis,

V. 189. *quanque* Ald.
V. 190. *Cecil.* I. B. Br. R. Moſq.
V. 191. *Capad.* I. B. R. recte Br. *Cappodaca* Sang. *Cappadocumque* Moſq.
V. 192. *Kal.* I. Br. Moſq. et verſu ſeq.
V. 193. *Paphiem* R. *Paphiaen* Moſq.
V. 194. *capit* L.
V. 195. *moliſſima* Ald. ſec. *facilis* Sang. *molliſſimo* Moſq.
V. 198. *baccatur* I. B. R. *bachatur* Br. deinceps ex Sang. *aptus* Gronouius poſuit.
V. 199. *ſuos — partus* Sang. *ipſas ſuas* Moſq.
V. 201. *thetin* I. B. R. recte Br. *thetim* Moſq. deinceps *polluit* L. S. Moſq. *Amphieriten* I. B. Br. R. *amphitritem* Gr. Moſq.
V. 202. Ita pro *caeruleos* ex Sang. Gronou.
V. 203. *referat* B. R. *portumque* Sang. et Moſq.
V. 205. *Acriſionaeos* H. *Acriſineos* Sang. *Acriſionios* Moſq.
V. 206. Ita pro *depluit* I. B. Br. R. Lipſ.
V. 207. *genetrix* Moſq.
V. 208. *Et patitur* Sang.

Dum ſatiata Venus foecundos compleat artus,
Et generet varias ſoboles, ſemperque frequentet
Prole noua mundum, vacuo ne torpeat aeuo.
Sed quid ego infreno volitare per aethera curſu
Paſſus equos audax ſublimi tramite raptor?
Iſta canat, maiore deo quem Delphica laurus
Impulit, et rerum cauſas, et ſacra mouentem
Orgia naturae, ſecretaque foedera caeli,
Extimulat vatem per Dindyma caſtra Cybebes,
Perque Cithaeronem, Nyſaeaque per iuga Bacchi,
Per ſua Parnaſſi, per amica ſilentia Muſis
Pierii nemoris, Bacchea voce frementem
Delie te Paean, et te euie euie Paean.
Me mea Calliope cura leuiore vagantem
Iam reuocat, paruoque iubet decurrere gyro,
Et ſecum gracili connectere carmina filo,
Quae canat inter opus muſa modulante putator
Pendulus arbuſtis, olitor viridantibus hortis.
Quare age, quod ſequitur, paruo diſcrimine ſulci
Spargantur caecis naſturcia dira colubris,

Indo-

V. 212. *fecundos* Moſq.
V. 214. *euo* Moſq.
V. 215. *infraeno* Gryph.
V. 216. Ita pro *raptos* Sang. et Moſq.
V. 217. *Iſte* ſupraſc. *iſta* Sang. *maiore* ex I. B. Br. R. A. Iunt. G. H. Geſner. Ceterum interpunctionem *maiore deo, quem* vulgarem cum Gronouio I. Fr. mutaui. *canit* Moſq.
V. 218. *ad rerum cauſa eſt* Sang.
V. 219. *Orgya* I. B. Br. R. *faedera* B. *federa* Moſq.
V. 220. Vulgatum *Extimulet* ex Sang. correxi. *Didyma* I. B. Br. R. et Heinſ. ad Ouidii A. A. l. 593. *caſta* pro *caſtra* dedi ex Sang. et ſic Vrſinus cum Heinſio *Cybeles* ex Sang. Erneſti. et ita Moſq. Vulgatum *Cybelles* cum Gronouio correxi.
V. 221. *Citheronem* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. H. *citeronem* R. Moſq. *nyſeia* I. B. Br. R. *nyſeaque* cum Ald. reliquae praeter Gr. Commel. Geſn. *Nyſeraque* L. *nyſaeiaque* Moſq. *Myſaeia* et *Niſeïa* ex Cod. laudat Gronouius.
V. 222. *Parnaſi* I. B. Br. R. et Heinſ. l. c. *Parnaſii* ex Sang. Gronou. et ſic Moſq. deinceps *omiſſa* cum Moſq. omnes praeter Commel. et Geſn. *amica* etiam Victor. in Omiſſis et Sang. *pernica* P. antiq.
V. 223. *Baccheih* Sang.
V. 224. *Deliae* I. B. R. Moſq. deinceps *hyie ehyie paen* P. ant. *chye echyre, paen* Lipſ.
V. 225. *curauerit ore* P. ant. et Sang.
V. 228. *muſas* I. B. R. recte Br. *modolante* R.
V. 229. *holitor* Moſq.
V. 231. *ceris* Moſq. *naſturtia* Moſq.

Indomito male ſana cibo quas educat aluus,
Et ſatureia thymi referens thymbraeque ſaporem,
Et tenero cucumis, fragilique cucurbita collo.
Hiſpida ponatur cinara, quae dulcis Iaccho
Potanti veniat, nec Phoebo grata canenti.
Haec modo purpureo ſurgit glomerata corymbo,
Myrteolo modo crine viret, deflexaque collo
Nunc adaperta manet, nunc pinea vertice pungit,
Nunc ſimilis calatho, ſpiniſque minantibus horret,
Pallida nonnunquam tortos imitatur acanthos.
Mox vbi ſanguineis ſe floribus induit arbos
Punica, quae rutilo miteſcit tegmine grani,
Tempus aris ſatio, famoſaque tunc coriandra
Naſcuntur gracilique melanthia grata cumino,
Et bacca aſparagi ſpinoſa proſilit herba,
Et moloche, prono ſequitur quae vertice ſolem:
Quaeque tuas audax imitatur Nyſie viteis,
Nec metuit ſenteis: nam vepribus improba ſurgens
Achradas, indomitaſque bryonias alligat alnos.
Nomine tum Graio, ceu littera proxima primae
Pangitur in cera docti mucrone magiſtri:

 Sic

V. 232. *ſeducat* Sang. *aluos* cum Moſq. omnes praeter C. H. Victor. in calce Gryph. 1541. Geſn. et Sang.

V. 233. *tymbraeque* Br. Ald.

V. 235. *iacho* I. B. Br. R.

V. 237. *corimbo* I. B. Br. R.

V. 238. Ita pro *myrtiolo* Sang. *murteolo* L. *morteolo* Moſq.

V. 239. Ita pro *adoperta* L. Sang. poſtea *pingit* I. B. Br. R.

V. 240. *imitantibus* P. Sang.

V. 241. *achantos* praeter Commel. et Geſn. omnes, etiam Moſq.

V. 242. *imbuit arbor* P. ant.

V. 244. Ita pro *baris* Lipſ.

V. 245. *Naſcantur* P. deinceps *gracili* omnes praet. Commel. St. Geſn. Pol. et Sang. poſtea *melantia* omnes praet. Commel. et Geſn. denique *camino* P. Sang. Moſq. quod interpretatus eſt etiam Pomponius. *gracili melantia* Moſq.

V. 246. *baca* P. ant. A. Iunt. *bacas* P. nouus. *aſpargi* P. *bachas aſpargi* Moſq.

V. 247. Vulgo *malache*. P. a. *molobech*. P. nou. *noloche*. Lipſ. Iunt. *molache*. Sang. Moſq. *malobae*. In fine *molem* P. Sang.

V. 248. *Niſie* Gry. *vitis* Br. *viteis* Ald.

V. 249. *ſentis* Br. et Moſq.

V. 250. Vulgo *achrados*. *archados* Moſq. *bionias* I. B. Br. A. G. Gr. H. St. *biomas* R. *bronias* Iunt. *byſonias* P. *byonias* Moſq. *Bryonias* Sang. et Victor. in Emendandis.

V. 251. *cum* I. B. Br. R. Moſq. *Greio* Sang.

V. 252. *pangutur* Ald. ſec. *panguntur* H. *caera* Br. *docto* L. P. Sang. et Moſq.

Sic et humo pingui ferratae cuſpidis ictu
Deprimitur folio viridis, pede candida beta.
Quin et odoratis meſſis iam floribus inſtat,
Iam ver purpureum, iam verſicoloribus anni
Foetibus alma parens cingi ſua tempora gaudet.
Iam Phrygiae loti gemmantia lumina promunt,
Et conniuentes oculos violaria ſoluunt,
Oſcitat et leo, et ingenuo confuſa rubore
Virgineas adaperta genas roſa praebet honores
Caelitibus, templiſque Sabaeum miſcet odorem.
Nunc vos Pegaſidum comites Acheloidas oro,
Maenalidumque choros Dryadum, nymphaſque Napaeas,
Quae colitis nemus Amphryſi, quae Theſſala Tempe,
Quae iuga Cyllenes, et opaci rura Lycaei,
Antraque Caſtaliis ſemper rorantia guttis,
Et quae Sicanii flores legiſtis Haleſi,
Cum Cereris proles veſtris intenta choreis
Aequoris Ennaei vernantia lilia carpſit,
Raptaque, Lethaei coniux mox facta tyranni,

Side-

V. 254. *ſolio* B. R.
V. 255. *inſtant* Moſq.
V. 256. *annis* Moſq.
V. 257. *piunigi* P. antiq. *annus* — *pingi* Sang.
V. 258 *lotae* I. B. Br. R. L. Sang. et Moſq. *geminantia* L. P. *promant* I. B. Br. R.
V. 259. *conniventis* Br. Moſq. *conniuenteis* Ald. *conruentis* L. *vivaria* P. Sang. *inuaria* Moſq.
V. 261. Vulgo *adoperta*. Mecum Moſq. et Sang. *praeſtat* I. B. Br. R. Sang.
V. 262. *celitibus* I. B. R. H. recte Br. *coelitibus* A. Iunt. Gr. G. *ſabeum* I. B. R. recte Br. *honorem* Moſq.
V. 263. *comitis* Moſq. Br.
V. 264. *Menaliumque* I. Br. *Menalidumque* B. R. *Maenalidumque* Iunt. et Buchn. *Maenaliumque* Ald. et aliae. *Menalioſque* L. P. Moſq. *Maenalioſque* Sang. *Driadum* I. B. R. recte Br. *napeas* I. B. Br. R. A. Iunt. H. Gr. St. Moſq.
V. 265. *Amphryſique et* I. Br. *amphriſique et* B. R. *amphryſſi* Lipſ. Moſq. *Amphriſii* Sang. *theſala* R. *teſalla* L.
V. 266. *lycei* B. R. *litei* L. *licaei* Moſq.
V. 267. *caſtaleis* Ienſ. Br. *caſis* P.
V. 268. *ſiccanii* G. H. *ſiccani* Moſq
V. 269. *noſtris intacta* L. *flores* — *intecta* Sang *intecta* etiam Sang.
V. 270. *Aetnaei* I. B. Br. R. Gr. H. *Aethnei* A. Iunt. G. *Hemiei* P. antiq. *Hennaei* Sang. *Ennei* Victor. in Emend. *Aetnaei* St. *etnei* Lipſ. *hetnei* Moſq.
V. 271. *laethei* I. B. R. *laethaei* Br. *lethei* H. Moſq. *lites* L. *coniunx* I. B. Br. R. Iunt. *tiranni* R.

Sideribus triſtes vmbras, et tartara coelo
Praepoſuit, Ditemque Ioui, lethumque ſaluti,
Et nunc inferno potitur Proſerpina regno:
Vos quoque iam poſito luctu moeſtoque timore
Huc facili greſſu teneras aduertite plantas,
Telluriſque comas ſacris aptate caniſtris.
Hic nullae inſidiae nymphis, non vlla rapina,
Caſta Fides nobis colitur ſanctique Penates.
Omnia plena iocis, ſecuro plena cachinno,
Plena mero, laetiſque vigent conuiuia pratis.
Nunc ver egelidum, nunc eſt molliſſimus annus,
Dum Phoebus tener, ac tenera decumbere in herba
Suadet, et arguto fugientes gramine fontes
Nec rigidos potare iuuat, nec ſole tepentes.
Iamque Dionaeis redimitur floribus hortus,
Iam roſa miteſcit Sarrano clarior oſtro.
Nec tam nubifugo Borea Latonia Phoebe
Purpureo radiat vultu, nec Sirius ardor
Sic micat, aut rutilus Pyrois, aut ore coruſco
Heſperus, Eoo remeat cum Lucifer ortu;
Nec tam ſidereo fulget Thaumantias arcu:

 Quam

V. 272. *vmbraſſet tartara* I. B. Br. R. correxit Beroaldus. *imbres* Moſq.

V. 273. *laetumque* I. B. R. Br. et Moſq. qui et *prepoſuit. letumque* A. Iunt. H. G. Gr. *luctumque* Lipſ.

V. 275. *maeſtoque* Moſq.

V. 276. *auertite* Sang. *tenera auertite* Moſq.

V. 277. *artate* P. nou. et Lipſ. *aptate* etiam Sang. teſte etiam Heinſio ad Ouidii Faſt. IV. 451. *optate* I. B. Br. R. A. G. H. *comes* Moſq. ſuprascr. *comas.*

V. 278. *Hinc* Sang.

V. 279. *collitur* Br. *poenates* Moſq.

V. 280. *chachinno* I. Br. L. *chachino* Moſq.

V. 281. Ita Sang. pro *virent.*

V. 282. *eſt gelidum* I. B. Br. R. L. Moſq. *gellidum* Br.

V. 283. *tenerans tenera* P. Sang. *at tenera* Ienſ. *decumbit* I. B. Br. R. L. Sang. Moſq.

V. 284. *herba: Gaudet* I. B. Br. R. et margo Gr. St. *fugientis* Br. Sang. Moſq. qui et *fontis* habet.

V. 285. *tepentis* Br. Moſq. *tepenteis* Ald.

V. 286. *dioneis* omn. praet. Commel. Geſn. deinceps pro *hortus* P. ant. et Sang. *herbis.*

V. 287. *niteſcit* I. B. Br. R.

V. 288. *iam* P. ant. Sang. *nubifico* Ienſ. Br. L. Pol. nouus Moſq.

V. 289. *ſyrius* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H.

V. 290. *vt rutilus* Moſq. *Pyrous* om. ante Geſn. quocum Sang. et correxerant iam Vrſinus et Buchner ex Ciceron. N. D. II. 20.

V. 292. *figet* P. antiq. *fulgeat*

Quam nitidis hilares collucent foetibus horti.
Quare age vel iubare exorto iam nocte ſuprema,
Vel cum Phoebus equos in gurgite merſat Hibero,
Sicubi odoratas praetexit amaracus vmbras,
Carpite, narciſſique comas, ſteriliſque balauſti.
Et tu, ne Corydonis opes deſpernat Alexis,
Formoſo Nais puero formoſior ipſa
Fer calathis violam et nigro permiſta liguſtro,
Balſama cum caſia nectens croceoſque corymbos,
Sparge mero Bacchi: nam Bacchus condit odores.
Et vos agreſtes, duro qui pollice molles
Demetitis flores, cano iam vimine textum
Sirpiculum ferrugineis cumulate hyacinthis.
Iam roſa diſtendat contorti ſtamina iunci,
Preſſaque flammeola rumpatur fiſcina caltha
Mercibus vt vernis diues Vortumnus abundet,
Et titubante gradu multo madefactus Iaccho
Aere ſinus gerulus plenos grauis vrbe reportet.
Sed cum maturis flauebit meſſis ariſtis,
Atque diem gemino Titan extenderit aſtro,
Hauſerit et flammis Lernaei brachia Cancri,

Allia

Moſq. *taumantias* I. B. R. recte Br. *thaumacias* L. *arqun* I. Br.

V. 295. *quom* I. B. Br. R. *dum* P. Sang.

V. 297. *narciſique* Br. *balauſi* omnes praeter Commel. et Victor. in Emend. *ſterileſque balauſti* Sang.

V. 298. *tunc* I. B. Br. R. Moſq.

V. 299. *Nays* I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. H.

V. 300. *permixta* Moſq.

V. 301. *corimbos* I. B. R. recte Br.

V. 303. *mollis* Br. Moſq.

V. 305. *ſurpiculum* I. B. Br. R. Moſq. *Syrpiculum* Ald. Iunt. G. Gr. correxit Beroaldus laudato Propertio IV. 2. 40. deinceps *hiacynthis* Ienſ. *hiacyntis* B. *hiacintys* R.

V. 306. *tinctores* L. pro *contorti*. Sang. *contorto* cum Moſq.

V. 307. *flameola* I. B. Br. R. *calta* Eaed. A. Iunt. G. H. *çulta* Lipſ. *calta* Moſq.

V. 308. *vt* pro *et* dedi ex I. B. Br. R. Sang. *Portunnus* Ienſ. Br. Ald. Iunt. G. Gr. H. St. Sang. *portanus* Lipſ. Primus correxit Pius, qui in Codice ſcriptum reperit *Vortumnus*. *mercibus vt vernis diue portunus* Moſq.

V. 310. *plenus* Sang. *are* Moſq. idem *genus plenus*.

V. 311. *quom* I. B. Br. R. *in* addit B. R. *maturis* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H. Sang. Pol. *maturae* aliae. *flamebit* P. deinceps *miſſis* Ald. ſec. H.

V. 312. *expenderit* P. Sang.

V. 313. *terris* I. B. Br. R. *laernei* Br. Moſq. A. Iunt. G. H. *lernei* B. R.

Allia cum cepis, cereale papauer anetho
Iungite, dumque virent nexos deferte maniplos,
Et celebres fortis fortunae dicite laudes,
Mercibus exactis, hilareſque recurrite in hortos.
Tum quoque proſciſſo riguoque inſperſa nouali
Ocima comprimite, et grauibus denſate cylindris,
Exurat ſata ne reſoluti pulueris aeſtus,
Paruulus aut pulex irrepens dente laceſſat,
Neu formica rapax populari ſemina poſſit.
Nec ſolum teneras audent erodere frondes
Implicitus conchae limax, hirſutaque campe:
Sed cum iam valido turgeſcit lurida caule
Braſſica, cumque tument pallentia robora betae.
Mercibus atque olitor gaudet ſecurus adultis,
Et iam maturis quaerit ſupponere falcem,
Saepe ferus duros iaculatur Iupiter imbres,
Grandine dilapidans hominumque boumque labores:
Saepe etiam grauidis irrorat peſtifer vndis,
Ex quibus infeſtae Baccho glauciſque ſalictis
Naſcuntur volucres, ſerpitque eruca per hortos;
Quos ſuper ingrediens exurit ſemina morſu,
Quae capitis viduata coma, ſpoliataque nudo
Vertice, trunca iacent triſti conſumpta veneno.
Haec ne ruricolae paterentur monſtra, ſalutis

V. 314. *alia* Br. R. *alia tunc* Sang. *caepis* I. B. Br. R. deinceps *anetho* pro *aneto* cum Commel. Geſn.

V. 315. *adferte* Moſq.

V. 317. *hilariſque* Br. Moſq.

V. 318. *inſparſa* Sang. Moſq.

V. 319. *ozima* Ienſ. Br. A. Iunt. G. Gr. H. St. *ocyma* B. R. *chylindris* B. R. Lipſ.

V. 320. *eſtus* B. R. *aeſtu* Moſq.

V. 321. *laceſſet* B. R. *inrepens* Moſq.

V. 323. *frondens* Moſq. ſed ſuppoſito literae *n* puncto.

V. 324 *campae* Moſq.

V. 325. *quom* Br. *quoniam* I. B. R. *tureſcit* Moſq. *pingueſcit* P. Sang. *cauſae* I. B. R. recte Br.

V. 326. *robore* Sang.

V. 327. *holitor* Moſq.

V. 329. *diros* corr. Buchner. deinceps *ignes* P. Moſq. Vulgo *Iuppiter.* Mecum Moſq.

V. 330. *hominum* I. B. Br. R. Moſq. *boumque* Heru.

V. 331. *inrorat* Moſq.

V. 332. *Et* I. B. Br. R. *E quibus* Sang. et Moſq.

V. 333. *erugo* L.

V. 335. *comis* P. *comas* Sang.

V. 336. *foemina* I. B. Br. R. *viſu* Eaed.

V. 337. *ruriculae* R.

Ipſa nouas artes varia experientia rerum
Et labor oſtendit miſeris, vſuſque magiſter
Tradidit agricolis, ventos ſedare furentes;
Et tempeſtatem Thuſcis auertere ſacris.
Hinc mala Rubigo virideis ne torreat herbas,
Sanguine lactentis catuli placatur et extis.
Hinc caput Arcadici nudum cute fertur aſelli
Tyrrhenus fixiſſe Tages in limite ruris.
Vtque Iouis magni prohiberet fulmina Tarchon,
Saepe ſuas ſedes praecinxit vitibus albis.
Hinc Amythaonius, docuit quem plurima Chiron,
Nocturnas crucibus volucres ſuſpendit, et altis
Culminibus vetuit feralia carmina flere.
Sed ne dira nouas ſegetes animalia carpant,
Profuit interdum medicantem ſemina pingui
Palladia ſine fruge ſalis conſpergere amurca,
Innataue laris nigra ſatiare fauilla.
Profuit et plantis latices infundere amaros
Marrubii, multoque ſedi contingere ſucco.
At ſi nulla valet medicina repellere peſtem,
Dardaniae veniant artes, nudataque plantas

Foemina,

V. 338. *artis* Moſq.
V. 340. *furentis* Moſq. Br.
V. 341. *tuſcis* I. B. Br. R. Moſq. *aduertere* Gryph.
V. 342. *viridis* Br. Moſq.
V. 343. *lactantis* I. B. R. recte Br.
V. 344. *Archadici* L.
V. 345. *Tirrhenus* I. B. R. recte Br. *Tirchenus* L. in fine *rurſus* Sang. monente etiam Heinſio Aduerſ. I, p. 9.
V. 346. *fulgura* I. B. Br. R. L. Sang. Moſq. *tarcon* B. R. *Tarcho* Sang.
V. 347. *Saepe* Edd. ante Geſn. qui *Sepe* dedit. deinceps *percinxit* Edd. a. Geſn. quocum Sang. *praetinxit* Moſq.
V. 348. *amytaonius* B. R. *amythonius* L. *amyuthanus* P. et Moſq. *Aminthanus* Sang. deinceps *quem* ex I. B. R. L. S. dedit Geſner. *quae* Br. et reliquae.
V. 349. *ſuſpondit* Moſq.
V. 350. *metuit* Gy. et Commel. vitio.
V. 351. *ni* Gryph. *diras* Moſq. *carpent* Ald. ſec. G. Gr. H.
V. 352. *ſanguine* Moſq.
V. 353. *conſpargere* Sang. Moſq.
V. 354. *innatam vel aris* Pol. *innatamue* Sang. *aeris* I. B. Br. R. *innata uel aris nigra* Moſq.
V. 356. *Marruuii* Sang. *feri* I. B. R. *ſeri* Br. L. Sang. Moſq. *contigere* R. *ſuco* Moſq.
V. 358. *Dardanicae* Sang. *veniun* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H. Moſq.

Foemina, quae iuſtis tum demum operata iuuentae
Legibus, obſcaeno manat pudibunda cruore,
Sed reſoluta ſinus, reſoluto moeſta capillo,
Ter circum areolas et ſepem ducitur horti.
Quae cum, luſtrauit gradiens, mirabile viſu!
Non aliter quam decuſſa pluit arbore nimbus
Vel teretis mali, vel tectae cortice glandis,
Voluitur ad terram diſtorto corpore campe.
Sic quondam magicis ſopitum cantibus anguem
Vellere Phryxeo delapſum vidit Iolcos.
Sed iam prototomos tempus decidere caules,
Et Tarteſiacos, Paphioſque reuellere thyrſos,
Atque apio faſces et ſecto cingere porro.
Iamque eruca ſalax foecundo prouenit horto.
Lubrica iam lapathos, iam tamni ſponte vireſcunt,
Et ſcilla, hirſuto ſepes nunc horrida ruſco
Prodit, et aſparagi corruda ſimillima filo,
Humidaque andrachne ſitientes protegit antes,
Et grauis atriplici conſurgit longa faſelus,
Tum modo dependens trichilis, modo more chelydri

Sole

V. 359. *iuuenta* B. R. *inuentae* G. Gr. *iuuencae* Sang. Moſq. qui et *femina* habet.

V. 360. *obſceno* I. B. R. *obſcoeno* Br. *obſceno mandat* Moſq.

V. 362. *hortis* Moſq.

V. 363. Ita pro *Quae* P. Sang. Deinceps *quom* I. B. R. *cum* Br.

V. 364. *pluit ab arbore* Moſq.

V. 366. *in terram* P. S. Moſq. *campae* Moſq.

V. 368. *Phrixeo* R. *iolchos* omn. praet. Commel. Geſn.

V. 369. *protocomos* I. B. Br. R. Moſq. *prothocomos* Lipſ.

V. 370. *tarthesiacos* A. Iunt. G. H. *Tarthesiachos* St. *Partesiacos* Sangerm. *turſos* I. B. Br. R. *thirſos* A. G. H. Moſq.

V. 372. *fecundo* Moſq.

V. 373. *laphatos* Sang. ex eodem *thamni* poſui. *thami* I. B. Br. R. *thanni* A. Iunt. G. Gr. H. St. Moſq. *tanni* L.

V. 374. Vulgo *ſcylla* B. R. *ſcyla tyrſuto* Lipſ. *ſcila tirſuto*. Sang. *ſtilla hirſuta*. Vulgo *hirſuta*. I. Br. Lipſ. *ſepe* R. *ſaepe* B. *ſaepae* Moſq. et *ſtila tirſuto ſaepe nunc*.

V. 375. *corruba* B. R. *curruda* Sang.

V. 376. *andrachnie — antas* Sang. *andrachiae ſitientis antas* Moſq. *ſitientis* Br. *ſitienteis* Ald. *anctus* Lipſ,

V. 377. *attriplici* R. deinceps *faſelus* A. Iunt. G. Gr. H. reliquae *faſellus*. L. et Moſq. *phaſelus*. S. *phaſelos*.

V. 378. *Tu* Ienſ. Br. *ricini* I. B. Br. R. *richili* Lipſ. *triplicis* Pol. *trichili* Ald. aliae. *more* om. Ald. ſec. *cylindri* I. Br. *chylindri* B. R.

Sole ſub aeſtiuo gelidas per graminis vmbras
Intortus cucumis praegnanſque cucurbita ſerpit.
Vna neque eſt illis facies. nam ſi tibi cordi
Longior eſt, gracili capitis quae vertice pendet,
E tenui collo ſemen lege: ſiue globoſi
Corporis, atque vtero nimium quae vaſta tumeſcit,
Ventre leges medio, ſobolem dabit illa capacem
Naryciae picis, aut Actaei mellis Hymetti,
Aut habilem lymphis hamulam, Bacchoue lagoenam.
Tum pueros eadem fluuiis innare docebit.
Liuidus at cucumis grauida qui naſcitur aluo,
Hirtus, et vt coluber nodoſo gramine tectus
Ventre cubat flexo, ſemper collectus in orbem,
Noxius exacuit morbos aeſtatis iniquae.
Foetidus hic ſucco, pingui quoque ſemine fartus.
At qui ſub trichila manantem repit ad vndam,
Labentemque ſequens nimio tenuatur amore,
Candidus, effoetae tremebundior vbere porcae,
Mollior infuſo calathis modo lacte gelato,
Dulcis erit, riguoque madeſcit luteus aruo,
Et feret auxilium quondam mortalibus aegris.
Cum canis Erigones flagrans Hyperionis aeſtu
Arboreos aperit foetus, cumulataque moris
Candida ſanguineo manat fiſcella cruore,

Tunc

chelidri Ald. Iunt. G. Gr. St. *cilyndri* margo Steph. *dependes richili* Moſq

V. 380. *praegnaſque* Sang. *intortos praegnaſque* Moſq. vt in Varrone ſaepe liber Politiani.

V. 383. *Et* I. B. Br. R. et errore oper. Geſn. Mecum Ald. et reliquae. Ex Sang. deinceps *legas iube* Gronou.

V. 386. *hymethi* Br. Ald. *naritiae* Moſq. qui et *hactei — hymeti* habet.

V. 387. *lagaenam* Br. *bacco vel lagenam* B. R. *hamolam* ſupraſcr. vulgata Moſq. Idem *bacchoque lagoenam.*

V. 389. *ac cucum.* a. Vict. *aut* Sang. cum Br.

V. 390. *colyber* Moſq.

V. 391. *Venere* Ald. ſec. Heru.

V. 392. *morbus* Moſq.

V. 393. *foetibus* Br. *fetidus hic ſuco* Moſq. *ſuccoque et pingui ſemine* P. Sang.

V. 394. *tricleam* P. antiq. et Sang. *manante* Sang.

V. 395. *nimium* P. S.

V. 396. *et foetae* Sang. *effetae* Moſq.

V. 399. *fert* A. ſec. G. Gr. H.

V. 400. *Quom* Br. *origones* B. R.

V. 401. *fetus* Moſq.

Tunc praecox biſera deſcendit ab arbore ficus,
Armeniiſque, et cereolis, pruniſque Damaſci
Stipantur calathi, et pomis, quae barbara Perſis
Miſerat, vt fama eſt, patriis armata venenis.
At nunc expoſiti paruo diſcrimine lethi
Ambroſios praebent ſuccos, oblita nocendi.
Quin etiam eiuſdem gentis de nomine dicta
Exiguo properant miteſcere Perſica malo.
Tempeſtiua madent, quae maxima Gallia donat;
Frigoribus pigro veniunt Aſiatica foetu.
At grauis Arcturi ſub ſidere parturit arbos
Liuia, Chalcidicis, et Caunis aemula Chiis,
Purpureaeque Chelidoniae, pingueſque Mariſcae,
Et Calliſtruthis roſeo quae ſemine ridet,
Albaque, quae ſeruat flauae cognomina cerae,
Sciſſa Libyſſa ſimul, picto quoque Lydia tergo.
Quin et Tardipedi ſacris iam rite ſolutis
Nube noua ſeritur, caeli pendentibus vndis,
Gongylis, illuſtri mittit quam Nurſia campo,
Quaeque Amiterninis defertur bunias aruis,
Sed iam maturis nos flagitat anxius vuis
Euius, excultoſque iubet claudamus vt hortos.
Claudimus, imperioque tuo paremus agreſtes,
Ac metimus laeti tua munera dulcis Iacche,
Inter laſciuos Satyros Panaſque biformes
Brachia iactantes, vetula marcentia vino.

Et

V. 403. *biſere* Sang.
V. 407. *Ac* I. B. R. *laeti* Moſq. I. B. Br. R. A. Iunt. G. Gr. *leti* Heru.
V. 408. *ſucos* Moſq.
V. 410. *Praecoqua* Sang.
V. 411. Ita pro *manent* I. B. Br. R. Moſq. Aſcen. S. *mandent* Lipſ.
V. 414. *Linia* I. B. Br. R. *calcidicis* Br. *Caunis emula* Moſq.
V. 416. *calliſtrutis* Br. *caliſtrutis* Ienſ. *caliſtrutiis* B. R *challiſtrutis* Ald. Iunt. G. Gr. H. St. Lipſ. *calliſtruithis* Sang. *calliſchrutis* Moſq.
V. 417. *caerae* Br.
V. 418. Vulgo *Libyſca*.
V. 421. *Congilis* Br. Ald. *congilis inluſtri* Moſq. *congelis* L.
V: 422. *amyrtenimis* I. Br. *amiturninis* B. R. *burnias* L.
V. 423. *amixius* Lipſ. *anuxius* Moſq.
V. 424. *Euchius* I. B. Br. R. A. Iunt. H. *Eubius* G. Gr. *Euchios* L. Moſq. *Eubios* Sang. et ſic Codd. Lucretii V. 745. *Eubius* exhibent ſcriptum mouente Gronouio.
V. 426. *laeti iam* Sang. *iacchae* Moſq.

Et te Maenalium, te Bacchum, teque Lyaeum,
Lenaeumque patrem canimus ſub tecta vocantes,
Ferueat vt lacus, et multo completa Falerno
Exundent pingui ſpumantia dolia muſto.

Hactenus hortorum cultus, Siluine, docebam
Siderei vatis referens praecepta Maronis,
Qui primus veteres auſus recludere fontes
Aſcraeum cecinit Romana per oppida carmen.

V. 429. *menal.* Br. Moſq. *lyeum* Moſq. *laetum atque lieuum* Lipſ.

V. 430. *leneumque* Moſq

V. 431. *ac muſto* Br. *muſto* etiam Lipſ. Sang. Moſq.

V. 432. Ita pro *exudent* ex I. B. A. Iunt. G. H. Lipſ. Sang. dedit Geſner. *exundet* R.

V. 433 Ita pro *agrorum* I. B. Br. R. Lipſ. ſupraſcriptum habet Sang. *aruorum* cum Ald. reliquae.

V. 435. *fontis* Br. Moſq.

V. 436. *Atreum* Ienſ. *Aſtreum* Br. Lipſ. *Aſcreum* Ald. prior. et Moſq. *oppidam* (ſic) Moſq.

L. IVNII

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE
LIBER VNDECIMVS
DE
RE RVSTICA.

CAPVT I.

Claudius Auguſtalis tam ingenuae naturae, quam eruditionis adoleſcens complurium ſtudioſorum [a] et praecipue agricolarum [b] ſermonibus inſtigatus extudit [c] mihi, cultus hortorum proſa vt oratione componerem. Nec me tamen fallebat hic euentus rei, cum [d] praedictam materiam carminis legibus implicarem. Sed tibi, 2
Publi Siluine, pertinaciter expetenti verſificationis noſtrae guſtum, negare non ſuſtinebam, facturus mox, ſi collibuiſſet [e], quod nunc aggredior, vt olitoris curam ſubtexerem [f] villici officiis: quae [g] quamuis primo rei ruſticae libro videbar aliquatenus executus; quoniam [h] tamen ea ſimili deſiderio noſter [idem [i]] Auguſtalis ſaepius flagitabat, numerum, quem iam quaſi conſummaueram [k], voluminum exceſſi, et hoc vndecimum praeceptum ruſticationis memoriae tradidi. Vil- 3
licum

VARIETAS LECTIONIS.

Columellae Lib. XI. Cap. I.

a. Ita pro *ſtudiorum* correxit Geſner. et ſic ex Sang. Gronou.

b. Ita pro *agricolationum* P. Sang.

c. Ita pro *excudit* Sang.

d. *quom* Br.

e. *conlibiſſet* P.

f. *ſubtexam* I. B. Br. R. L. *ſubtexeram villicis* P. *villicis* etiam L.

g. *Qui* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H.

h. *quom* Br. deinceps vulgatum *eam* ex Sang. correxi, qui poſtea *ſimilis* habet.

i. *idem* om. P. Sang.

k. *conſumau.* Br. A.

licum fundo familiaeque praeponi conuenit aetatis nec
primae nec vltimae. nam ſeruitia ſic tirunculum [l] con-
temnunt, vt ſenem iuuenes [m]: quoniam alter [n] nondum
nouit opera ruris, alter [o] exequi iam non poteſt; atque
hunc adoleſcentia [p] negligentem, ſenectus illum facit [q]
pigrum. Media igitur aetas huic officio eſt aptiſſima:
proteritque ab anno trigeſimo vſque in ſexageſimum [r],
ſi non interueniant fortuita corporis vitia, ſatis validi
4 fungi muneribus agricolae. Quiſquis autem deſtinabi-
tur huic negotio [s], ſit oportebit idem ſcientiſſimus ro-
buſtiſſimuſque, vt et doceat [t] ſubiectos, et ipſe commo-
de faciat quae praecipit. ſiquidem NIHIL recte ſine
exemplo docetur [v], aut diſcitur, praeſtatque villicum
magiſtrum eſſe operariorum, non diſcipulum, cum
etiam de patrefamilias priſci moris exemplum Cato di-
xerit, MALE agitur cum domino, quem villicus do-
5 cet. Itaque in Oeconomico Xenophontis [x], quem M.
Cicero latino ſermoni tradidit, (vir [y]) egregius ille Iſcho-
machus [z] Athenienſis rogatus a Socrate vtrumne, ſi res
familiaris deſideraſſet, mercari villicum tanquam fa-
brum, an a ſe inſtituere [a] conſueuerit: Ego vero, in-
quit, ipſe inſtituo. Etenim qui me abſente in meum
locum ſubſtituitur, et vicarius meae diligentiae ſucce-
dit, is ea, quae ego, ſcire debet. Sed [b] haec nimium
priſca, et eius quidem temporis ſunt [c], quo idem Iſcho-
6 machus [z] negabat quemquam [d] ruſticari neſcire. Nos
autem

l. *tyrunc.* Br.

m. *iuuenes* ex Lipſ. addidi. *iuvenum* P.

n. Ita pro *ille* I. B. Br. R. L. Sang.

o. Ita pro *hic* Sang.

p. *aduleſc.* Br.

q. *facitillum* Br.

r. *ſexageſimo* Br. XL I. B. R. Lipſ. *annis quinque et triginta* — *ſexageſimum et quintum* Sang. monente etiam Gronouio ad Phaedri II. 2. 3.

s. *negocio* Br.

t. *et doceat* Sang. Vulgo *edoceat.*

v. *doceatur* A. G. H. St. paulo antea vulgatum *patreſamilias* ex Sang. mutaui.

x. *Zenoph.* I. B. Br. R.

y. *vt* Br. omitt. *vir* Sang.

z. *Symachus* I. B. Br. R. *Iſchomacus* A. Iunt. Gr. H. St. *Scomachus* L. P. *Schomachus* Sang.

a. *conſtituere* L.

b. *et* add. I. B. Br. R.

c. Ita I. B. Br. R. Sang. Geſn. *fuit* cum Ald. aliae.

d. *quenquam* Ald.

autem memores ignorantiae [e] noſtrae vigentis ſenſus
adoleſcentulos [f], corporiſque robuſti peritiſſimis agrico-
lis commendemus. quorum monitionibus vel vnus ex
multis [g], (nam eſt difficile erudire,) non ſolum ruſtica-
tionis, ſed imperandi conſequatur ſcientiam [h]. Quidam
enim quamuis operum probatiſſimi artifices, imperitan-
di parum prudentes aut ſaeuius aut etiam lenius agendo
rem dominorum corrumpunt. Quare, ſicut dixi, do- 7
cendus, et a pueritia ruſticis operibus edurandus [i], mul-
tiſque prius experimentis inſpiciendus erit futurus villi-
cus, nec ſolum an perdidicerit diſciplinam ruris, ſed [k]
an etiam domino fidem ac beneuolentiam exhibeat, ſine
quibus nihil prodeſt villici ſumma ſcientia. Potiſſi-
mum [l] autem eſt in eo magiſterio ſcire et aeſtimare [m],
quale officium et qualis [n] labor ſit cuique iniungendus.
nam nec valentiſſimus poſſit [o] exequi quod imperatur,
ſi neſciat quid agat; nec peritiſſimus, ſi ſit inualidus.
Qualitas itaque [p] cuiuſque rei conſideranda eſt. quippe 8
aliqua ſunt opera tantummodo virium, tanquam pro-
mouendi onera portandique: aliqua [q], ſociata viribus
et arti, vt fodiendi arandique, vt [r] ſegetes et prata de-
ſecandi: nonnullis minus virium, plus artis adhibetur,
ſicut putationibus inſitionibuſque vineti: plurimum
etiam ſcientia pollet in aliquibus, vt in paſtione pecoris
atque eiuſdem medicina. Quorum omnium officio- 9
rum villicus, quod [s] iam prius dixi, aeſtimator [t] bonus
eſſe

e. Poſt haec verba incipit deeſſe in antiquo vſque ad *itaque cuiuſque rei.* Politianus. Eaedem omittit Sangerm.

f. *aduleſc.* Br.

g. *multis. Nam non eſt* I. B. Br. R.

h. *ſe inſcientiam* L.

i. *educandus* Br. A. *edurandus* I. B. R. Iunt. Geſn.

k. *ſed* om. I. B. Br. R. *beniuol.* Br.

l. *potentiſſimum* Br. et Lipſ.

m. *exiſtimare* I. B. Br. R.

n. *et quis* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H.

o. *poſſet* vulgatum ex L. correxit Geſn.

p. Sic pro *ita* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H. Sang.

q. *alia ſociatam* P.

r. et addidi ex Sang.

s. Ita pro *quem* Sang.

t. *exiſtim.* I. B. Br. R.

eſſe non poteſt, niſi fuerit etiam peritus, vt [v] in vnoquoque corrigere queat perperam factum. NEQVE enim ſatis eſt reprehendiſſe [x] peccantem, ſi non doceat recti viam. Libenter igitur eadem loquor [y]: tam docendus eſt futurus villicus, quam futurus figulus aut faber. Et haud facile dixerim, num illa tanto expeditiora ſint diſcentibus artificia, quanto minus ampla ſunt.
10 ruſticationis autem magna et diffuſa materia eſt, parteſque ſi velimus eius percenſere, vix numero comprehendamus. Quare ſatis admirari nequeo, quod primo ſcriptorum meorum exordio iure conqueſtus ſum: caeterarum artium minus vitae neceſſariarum repertos antiſtites; agriculturae neque diſcipulos neque praeceptores inuentos: niſi magnitudo rei fecerit [z] reuerentiam vel diſcendi vel profitendi pene immenſam ſcientiam; cum tamen non ideo turpi deſperatione oportuerit eam ne-
11 gligi. Nam nec oratoria diſciplina deſeritur, quia perfectus orator nuſquam repertus eſt; nec philoſophia, quia nullus conſummatae ſapientiae: ſed e contrario plurimi ſemetipſos exhortantur vel aliquas partes earum addiſcere [a], quamuis vniuerſas percipere non poſſint. Etenim quae probabilis ratio eſt obmuteſcendi, quia nequeas orator eſſe perfectus; aut in ſocordiam com-
12 pelli, quia deſponderis ſapientiam? MAGNAE rei quantulumcunque [b] poſſederis, fuiſſe participem, non minima gloria eſt. Quis ergo, inquis, docebit futurum villicum, ſi nullus profeſſor eſt? Et ego intelligo difficillimum eſſe ab vno velut auctore cuncta ruſticationis conſequi praecepta. verumtamen [c] vt vniuerſae diſciplinae vix aliquem conſultum, ſic plurimos partium eius inuenias magiſtros, per quos efficere queas perfectum villicum. nam et orator reperiatur aliquis bonus, et

v. *vt* om. R.
x. *reprehendi* Sang.
y. *loquamur* Sang ſed a prima manu eſſe *loquatur* monet Gronou.
z. *fecerit* I. B. Br. R. *pepererit* cum Ald. reliquae. *peperit* P. *ceperit* Sang.
a. *adiſcere* Br.
b. *quantuluncunque* Br. Ald.
c. *veruntamen* Ald.

et optimus foſſor, aut foeni [d] ſector, nec minus arbo-
rator et vinitor, tum etiam veterinarius et probus [e] pa-
ſtor, qui ſinguli rationem ſcientiae ſuae [f] deſideranti non
ſubtrahant. Igitur complurium agreſtium formatus ar- 13
tibus, qui ſuſceperit officium villicationis, in primis
conuictum [g] domeſtici [h], multoque etiam [i] magis exte-
ri [k] vitet. Somni et vini ſit abſtinentiſſimus, quae vtra-
que ſunt inimiciſſima diligentiae. nam et ebrioſa cura
officii pariter cum memoria ſubtrahitur; et ſomniculo-
ſum [l] plurima effugiunt [m]. quid enim poſſit [n] aut ipſe
agere, aut cuiquam dormiens imperare? Tum [o] etiam 14
ſit a venereis amoribus auerſus: quibus ſi ſe dediderit [p],
non aliud quidquam [q] poſſit cogitare, quam illud quod
diligit. Nam vitiis eiuſmodi pellectus animus nec prae-
mium iucundius quam fructum libidinis, nec ſuppli-
cium [r] grauius quam fruſtrationem [s] cupiditatis exiſti-
mat. Igitur [t] primus omnium vigilet, familiamque
ſemper ad opera [v] cunctantem pro temporibus anni fe-
ſtinanter producat, et ſtrenue ipſe praecedat. Pluri-
mum enim refert colonos a [x] primo mane opus aggredi,
nec [y] lentos per otium pigre procedere. ſiquidem Iſcho- 15
machus [z] idem ille, MALO, inquit, vnius agilem [a] in-
duſtriam, quam decem hominum negligentem et tar-
dam operam. Quippe plurimum affert mali, ſi ope- 16

d. *poeni* P. antiq. paulo antea ex Sang. vulgatum *reperitur* correxi.

e. *bonus* P. nou.

f. Male *ſui* Geſn.

g. *coniunctum* Br.

h. Ita pro *domeſticum* Sang.

i. *vt* L. P. *etiam* om. Sang.

k. Ita pro *externum* Sang. *externi vitet ſomni* Lipſ. *externitet* P. ant. *externi. Somni* P. nouus.

l. Ita pro *ſomniculoſo* I. B. Br. R. *ſomniculoſos* L.

m. *officiunt* P. Sang.

n. Ita pro *poteſt* I. B. Br. R. Sang.

o. *cum* Ienſ. Br. *quin* B. R. *dum* P. ant. *tum* P. nou.

p. *dederit* I. B. Br. R.

q. *quicquam* Br. Ald.

r. *ſuppliciumque* Br.

s. *fruſtationem* Br. Ald.

t. *Tum igitur* I. B. Br. R.

v. *operam* Eaed. *conctantem* Br.

x. *e* H. *in* Gy.

y. *nec* om. P.

z. *Schomachus* Ienſ. Br. *Symachus* B. R. *Iſchomacus* A. Iunt. Gr. H. St. *Iſcomacus* Ald. ſecunda, G *Scomachus* Lipſ.

a. *atque* vulgo male inſertum omiſi cum I. B. Br. R.

rario tricandi[b] poteſtas fiat. nam vt in itinere conficien-
do ſaepe dimidio maturius peruenit is, qui nauiter et
ſine vllis conceſſationibus[c] permeabit, quam is, qui
cum ſit vna profectus, vmbras arborum fonticulorum-
que amoenitatem vel aurae refrigerationem captauit: ſic
in agreſti negotio dici vix poteſt, quid nauus operarius
17 ignauo et ceſſatore praeſtet. Hoc igitur cuſtodire opor-
tet villicum, ne ſtatim a prima luce familia cunctanter[d]
et languide procedat, ſed velut in aliquod proelium cum
vigore et alacritate animi praecedentem eum tanquam
ducem ſtrenue ſequatur, variiſque exhortationibus in
opere ipſo exhilaret[e] laborantes: et interdum, tanquam
deficienti ſuccurſurus, ferramentum auferat parumper[f],
et ipſe fungatur eius officio, moneatque ſic fieri debere,
18 vt ab ipſo fortiter ſit effectum. Atque vbi crepuſculum
inceſſerit, neminem poſt ſe relinquat, ſed omnes ſub-
ſequatur more optimi paſtoris, qui e grege nullam pe-
cudem patitur in agro relinqui. Tum vero, cum te-
ctum ſubierit, idem faciat, quod ille diligens opilio[g]:
nec in domicilio [ſuo[h]] ſtatim deliteſcat, ſed agat cuiuſ-
que maximam curam; ſiue quis, quod accidit plerum-
que[i], ſauciatus in opere noxam ceperit, adhibeat fo-
menta: ſiue aliter[k] languidior eſt, in valetudinarium
confeſtim deducat, et conuenientem ei caeteram cura-
19 tionem adhiberi iubeat. Eorum vero, qui recte vale-
bunt, non minor habenda erit[l] ratio, vt cibus et potio
ſine fraude a cellariis praebeatur. conſueſcatque ruſticos
circa larem domini focumque[m] familiarem ſemper epu-
lari; atque ipſe in conſpectu eorum ſimiliter epuletur,
ſitque

b. *metricandi* I. Br. *meretricandi* aliae. Mecum P. antiq. S.

c. *concuſſat* L.

d. *contanter* Br. deinceps *praecedentem* pro *proced.* ex Sang. dedi.

e. *exilaret* Br.

f. *parunper* Br.

g. *oppimo* P.

h. *ſuo* om. I. B. Br. R.

i. *plerunque* Br. A. *ſautiatus* Br. deinceps *noxiam* Sang.

k. *alterum languidiorem aut valet* I. Br. *alterum languidiorem in valet.* B. R ſic etiam Sang. niſi quod *ſiue aliter languidiorem vt valet.* Vulgo erat *alter.*

l. *eſt* I. B. Br. R.

m. *focum* Eaed.

ſitque frugalitatis exemplum: nec niſi ſacris diebus ac-
cubans coenet, feſtoſque ſic agat, vt fortiſſimum quem-
que [n] et frugaliſſimum largitionibus proſequatur, non-
numquam etiam menſae ſuae adhibeat, et velit aliis
quoque honoribus dignari. Tum etiam per ferias in- 20
ſtrumentum ruſticum, ſine quo nullum opus effici pot-
eſt, recognoſcat, et ſaepius inſpiciat ferramenta: eaque
ſemper duplicia comparet, ac ſubinde refecta cuſtodiat,
ne ſi quod in opere [o] vitiatum fuerit, a vicino peten-
dum ſit; quia plus in operis ſeruorum auocandis, quam
in pretio rerum huiuſmodi [p] dependitur [q]. Cultam ve- 21
ſtitamque familiam vtiliter magis habeat, quam delica-
te, id eſt munitam diligenter a frigoribus et imbribus;
quae vtraque prohibentur optime pellibus manicatis, et
ſagatis [r] cucullis: idque ſi fiat, omnis pene hiemalis [s]
dies in opere tolerari poſſit. Quare tam veſtem ſerui-
tiorum, quam, vt dixi, ferramenta bis debebit ſingu-
lis [t] menſibus recenſere. nam frequens recognitio nec
impunitatis ſpem nec peccandi locum praebet. Itaque 22
mancipia [vincta quae ſunt] ergaſtuli per nomina quoti-
die [v] citare debebit atque explorare, vt ſint diligenter
compedibus innexa [x]: tum etiam cuſtodiae ſedes an tu-
ta et recte munita ſit: nec, ſi quem dominus aut ipſe
vinxerit, ſine iuſſu patriſſamiliae [y] reſoluat. Sacrificia
niſi ex praecepto domini facere neſciat: aruſpicem [z],
ſagamque ſua ſponte non nouerit [a], quae vtraque gene-
ra vana [b] ſuperſtitione rudos animos infeſtant. Non 23
vrbem, non vllas nundinas niſi vendendae aut emendae
rei neceſſariae cauſa frequentauerit. neque enim colo-
niae ſuae terminos egredi debet, nec abſentia ſua fami-
liae ceſſandi aut delinquendi ſpatium dare. Semitas

 no-

n. *quenque* Br. Ald.
o. *opera* Gr. St.
p. *precio* — *eiuſmodi* Br.
q. *deperditur* L.
r. *ſagaceis* Sang.
s. *hyemalibus diebus* Sang. forte voluit etiam *tolerare* dare.
t. *omnibus* P. Sang.
v. *quottidie* Br.
x. *nexa* Sang.
y. *patriſſamilias* Br. *ſoluat* Sang.
z. *aaruſp.* R.
a. *mouerit* Lipſ.
b. *varia* L.

nouoſque limites in agro fieri prohibeat. Hoſpitem niſi ex amicitia domini quam rariſſime recipiat. ad miniſteria ſua conſeruos non[l] adhibeat. nec vlli terminos
24 egredi, niſi magna coegerit neceſſitas, permittat. Pecuniam domini neque in pecore nec in aliis [c] rebus promercalibus occupet. haec enim res auocat villici curam, et eum negotiatorem potius facit quam agricolam: nec vnquam [d] ſinit [eum [e]] cum rationibus domini paria facere; ſed vbi [aeris [f]] numeratio exigitur, res pro nummis oſtenditur. Itaque tam iſtud vitandum habebit, quam hercule fugiendum venandi vel [g] aucupandi ſtu-
25 dium; quibus rebus plurimae operae auocantur. Illa iam [h], quae etiam in maioribus imperiis difficulter cuſtodiuntur, conſiderare debebit, ne aut crudelius aut remiſſius [i] agat cum ſubiectis: ſemperque [k] foueat bonos et ſedulos, parcat etiam minus probis [l], et ita temperet, vt magis eius vereantur ſeueritatem, quam vt ſaeuitiam deteſtentur. poteritque id cuſtodire, ſi MALVERIT cauere ne peccet operarius, quam cum [m] peccauerit, ſero punire. NVLLA eſt autem vel nequiſſimi hominis amplior cuſtodia, quam quotidiana operis
26 exactio. nam illud verum eſt M. Catonis oraculum, NIHIL agendo homines male agere diſcunt. Itaque curabit villicus, vt iuſta reddantur. iſtaque [n] non aegre
27 conſequetur, ſi ſemper ſe repraeſentauerit. Sic enim et magiſtri ſingulorum officiorum diligenter exequentur ſua munia, et familia poſt operis exercitationem fatigata cibo quietique potius ac ſomno quam maleficiis operam dabit. In vniuerſa porro villicatione, ſicut in caetera vita, PRETIOSISSIMVM eſt intelligere quemque,

c. *aliis in* Br.
d. *nunquam* Br.
e. *eum* om. I. B. Br. R. L. S.
f. *aeris* om. I. B. Br. R. Lipſ. *non eſt numeratio, res* ex Sang. retulit Erneſti, ſed *non eſt aeris numeratio res* Gronou.
g. Ita pro *aut* Sang.
h. Ita pro *Iam illa* Sang.
i. *ſubmiſſius* Heru.
k. *ſemper* Br.
l. *bonis* P.
m. *quom* Br.
n. *Itaque* I. B. Br. R.

que [o], neſcire ſe quod [p] neſciat, ſemperque cupere,
quod ignoret, addiſcere. nam etſi multum prodeſt 28
ſcientia, plus tamen obeſt imprudentia vel negligentia,
maxime in ruſticatione; cuius eſt [l] diſciplinae caput ſe-
mel [m] feciſſe quicquid exegerit ratio culturae. nam
quamuis interdum emendata [n] ſit perperam facti [o] im-
prudentia vel negligentia; res tamen ipſa iam domino
decoxit, nec mox in tantum exuberat, vt et iacturam
capitis amiſſi reſtituat, et quaeſtum reſarciat. Praela- 29
bentis vero temporis fuga quam ſit inreparabilis, quis
dubitet? Eius igitur memor praecipue ſemper caueat,
ne improuidus ab opere vincatur. Res eſt agreſtis [p] in-
ſidioſiſſima cunctanti [q], quod ipſum expreſſius vetuſtiſ-
mus auctor Heſiodus hoc verſu ſignificauit *Αἰεὶ δ'* [r] *ἀμ-
βολιεργὸς ἀνὴρ ἄταισι παλαίει.* Quare vulgare illud
de arborum poſitione ruſticis vſurpatum, *Serere ne du-
bites*, id villicus ad agri totum cultum referri iudicet,
credatque, praetermiſſas non duodecim horas ſed an-
num periiſſe, niſi ſua quaque die quod [s] inſtat effecerit.
Nam cum propriis pene momentis fieri [t] quidque [v] de- 30
beat: ſi vnum opus tardius quam oporteat [x] peractum
ſit, caeterae quoque, quae ſequuntur culturae, poſt
iuſta tempora ſerius adhibentur, omniſque turbatus ope-
ris ordo ſpem totius anni fruſtratur. Quare neceſſaria
eſt menſtrui cuiuſque officii monitio ea [y], quae pendet
ex ratione ſiderum et caeli. nam vt ait Virgilius, *tam* 31
ſunt Arcturi ſidera nobis haedorumque dies ſeruandi et [z]

o. *quenque* Ald.
p. *quid* I. B. Br. R.
l. *eſt* addidi ex Br. Lipſ.
m. Hic vulgo additum *eſt* omiſſi cum I. B. Br. R. Lipſ.
n. Ita pro *emendatum — factum* Sang.
o. *vel* add. I. B. Br. R.
p. *agreſti* vel *agreſtibus* corr. Buchner.
q. *cunctari* idem corrig.
r. *δεμβ. αγυνϱ αυτησι* I. B. Br. R. ΑΝ ΒΟΛΙΕΡΓΟ CANEPA-TAICI Sang.
s. *quid* I. B. R.
t. *fieri* om. P.
v. *quicquam* Br. *quidquam* aliae. *quidque* vel *quicque* P. et Iunt. *quidque* Sang.
x. *oportet* Sang.
y. *monitio: eaque* Br.
z. *et* om. Gryph. paulo antea vulgo *ſydera*.

lucidus anguis, quam quibus in patriam ventoſa per aequora vectis pontus et oſtriferi fauces tentantur Abydi [a]. Contra quam obſeruationem multis argumentationibus diſſeruiſſe me non infitior [b] in iis libris, quos aduerſus aſtrologos compoſueram. Sed illis diſputationibus exigebatur id, quod improbiſſime Chaldaei pollicentur, vt certis quaſi terminis, ita diebus ſtatis
32 aëris mutationes reſpondeant: in hac autem ruris diſciplina non deſideratur [c] eiuſmodi ſcrupuloſitas; ſed, quod dicitur, pingui Minerua quantum [d] vis vtile continget [e] villico tempeſtatis futurae praeſagium, ſi perſuaſum habuerit, modo ante, modo poſt, interdum etiam ſtato die orientis vel occidentis competere vim ſideris. Nam ſatis prouidus erit, cui licebit ante multos dies cauere ſuſpecta tempora.

II. Itaque [a] praecipiemus, quid quoque menſe faciendum ſit, ſic temporibus accommodantes opera ruris, vt permiſerit ſtatus caeli: cuius varietatem mutationemque ſi ex hoc commentario fuerit praemonitus villicus, aut nunquam decipietur, aut certe non frequenter. Et ne diſcedamus [b] ab optimo vate, [qui ait,
2 ille] *Vere nouo terram proſcindere incipiat.* Noui autem veris principium [c] non ſic obſeruare ruſticus debet, quemadmodum aſtrologus, vt expectet certum illum diem, qui veris initium facere dicitur: ſed aliquid etiam ſumat de parte hiemis. quoniam conſumta [d] bruma, iam intepeſcit annus, permittitque [e] clementior
3 dies opera moliri. Poſſit [f] igitur ab Idibus Ianuariis (vt principem menſem Romani anni obſeruet) auſpicari cultu-

a. *Abidi* Br.
b. *inficior* Br. A.
c. *conſideratur* I. B. Br. R.
d. *quamuis inutile* P. ant. *quamvis vtile* Sang.
e. *contingit* Sang.
Cap. II. a. *Itemque* P. S.
b. *deſiſcamus* I. B. R. *deſciſerimus* L. *deſinamus* ant. P. *deſiſtamus* Sang. *diſcamus* Br.
c. *non ſic principium* Br.
d. *conſumpta* Br.
e. *permittetque* I. B. Br. R.
f. *Poſſunt* A. Iunt. G. Gr. H. St.

culturarum officia; quorum alia ex priſtinis reſidua
conſummabit, atque alia futuri temporis inchoabit [g].
Satis autem erit per dimidios menſes exequi quodque
negotium, quia neque praefeſtinatum opus nimium im-
mature videri poſſit ante quindecim dies factum, nec
rurſus poſt totidem nimium tarde. Idibus Ianuariis 4
ventoſa tempeſtas et incertus ſtatus. XVIII Cal. Feb.
tempeſtas incerta. XVII Cal. Feb. [h] ſol in Aquarium
tranſit; Leo mane incipit occidere; Africus, interdum
Auſter cum pluuia. XVI Cal. Feb. Cancer deſinit oc-
cidere; hiemat. XV Cal. Feb. Aquarius incipit oriri;
ventus Africus tempeſtatem ſignificat. XI Cal. Feb.
Fidicula veſpere occidit. dies pluuius. IX [i] Calen. Febr. 5
ex occaſu priſtini ſideris ſignificat tempeſtatem; inter-
dum etiam tempeſtas. VI Calend. Feb. [k] Leonis quae eſt
in pectore clara ſtella occidit, nonnunquam ſignificatur.
hiems bipertitur [l]. V Calend. Febr. Auſter, aut Africus,
hiemat, pluuius dies. III [m] Calend. Febr. Delphinus in-
cipit occidere. item [n] Fidicula occidit [o]. Pridie Calen.
Februar. [p] eorum, quae ſupra [q] ſunt, ſiderum occaſus [r],
tempeſtatem facit: interdum tantummodo ſignificat.
Hoc igitur ſemeſtrium [s], et deinceps ſequentia tempe- 6

g. *incohabit* B. *conſumabit* paulo antea Br.

h. SS Sic ſemper compendiantur nomina menſium. ſed cum primo nominantur, ſcribuntur extenſe. Ita Politianus. Ita deinde pro *XV Cal. Febr.* habet ſimiliter: *XII Cal. SS.* Sang. deinceps iterum *XI Cal. S.*

i. VIII I. B. Br. R. XI Heru. *VIII K. Sept.* Sang.

k. *Cal. Sep.* idem *V Cal. Sep.* Sang.

l. Ita pro *bipartita* ſcripſi. *biperitur* P. a. *biberititur* P. nouus. *dipertitur* Lipſ.

m. IV corr. Ponted.

n. *III Fidicula occidit* corr. Geſner, vt in Plinio pro *prid non* Ponted. corr. *prid calend.*

o. *Significat* addit I. B. Br. R. Sang.

p. *Septembr.* Eaedem. Scilicet de hac ſcriptura Edd. principum valet, quod de Codice ſuo Politianus, et de Sangerm. admonuit V. D. notam SS fere ſemper pro menſibus omnibus promiſcue poni. Eam librarii mutarunt in *Sep. Sept.* et *Septembr.*

q. *qui ſupra ſunt* Sang. *ſunt* om. I. B. Br. R. pro *ſupra* Br. *S.* habet.

r. *occaſum* I. B. Br. R.

s. *ſemimenſtruum* L. et Sang. teſte etiam Oudendorp ad Suetonii Caeſ. c. 80.

ſtatibus annotatis percenſuimus, quo cautior villicus (vt
iam dixi) vel abſtinere poſſit operibus, vel feſtinationem
adhibere. Itaque ab Idibus Ianuariis, quod habetur
tempus inter [t] brumam et aduentum Fauonii, ſi maior
eſt vineae vel arbuſti modus, quicquid ex autumno pu-
tationis ſuperfuit [v], repetendum eſt, ſed ita ne matuti-
nis temporibus vitis ſaucietur[y]: quoniam pruinis et geli-
cidiis nocturnis adhuc rigentes materiae ferrum [x] refor-
7 midant. itaque dum hae regelatae [a] ſiccantur [b], vſque
in horam ſecundam vel tertiam poterunt vepres attenua-
ri, ne incremento ſuo agrum occupent, ſegetes emun-
dari, acerui virgarum fieri; ligna denique confici, vt
tum [c] demum tepenti iam die putatio adminiſtretur.
Apricis etiam et macris aut aridis locis prata iam pur-
ganda, et a pecore ſunt defendenda, vt foeni ſit copia.
8 Siccos quoque et pingues agros tempeſtiuum eſt pro-
ſcindere. Nam [d] vliginoſi, et mediocris habitus ſub
aeſtate veruagendi [e] ſunt; macerrimi vero et aridi poſt [f]
aeſtatem primo autumno [g] arandi, et ſubinde conſeren-
di. Sed iugerum agri pinguis hoc tempore anni com-
mode duabus operis proſcinditur, quia hibernis pluuiis
9 adhuc madens terra facilem cultum ſui praebet. Eodem-
que menſe ante Cal. Feb. ſarriendae ſegetes autumnales,
ſiue illae ſeminis adorei ſunt, quod quidam far verna-
culum [h] vocant, ſeu tritici: earumque [i] tempeſtiua ſar-
ritio [k] eſt, cum enata frumenta quatuor [l] fibrarum eſſe
coeperunt. ordeum [m] quoque maturum, quibus ſuper-
10 eſt opera, nunc demum ſarrire debebunt. Sed et faba
eandem

t. *in* Gr.
v. *ſuperſit* I. B. Br. R.
x. *ferum* Br.
a. Vulgo *regelare ſinuntur*. I. B. Br. R. *religatae ſiccantur*.
b *ſequuntur* Pol. *regelatae ſecuntur* Sang.
c. *cum* I. B. Br. R.
d. Vulgo additum *et* omiſi cum Sang.
e. *non agendi* I. B. Br. R. *vereue agendi* Edd. reliq. ante Geſnerum. *veru agendi* P. a. *veroag.* P. novus et Lipſ. *veruagiendi* Sang. ex quo vulgatum *aeſtate* correxi.
f. *poſt — arandi* om. P. Sang.
g. *autem non* Lipſ.
h. *Venuculum* coni. *Buchn.*
i. Ita pro *eorumque* Sang.
k. *ſartio* L. Sang.
l. *quattuor* Br.
m. *hordeum* Br.

eandem culturam exigit, ſi iam coliculus eius in qua-
tuor [n] digitos altitudinis creuerit. nam prius ſarriuiſſe
nimium teneram non expedit. Eruum melius quidem
priore menſe, nec tamen improbe hoc ipſo vel proxi-
mo ſeremus. nam Martio nullo modo terrae commit-
tendum eſſe ruſtici praecipiunt. Vineae [o], quae ſunt 11
palatae et ligatae, recte iam fodiuntur. Surculi, qui
primum florem afferunt, ſtatim circa Idus inſerendi
ſunt [p], vt ceraſorum [q], tuberum, amygdalarum [r], per-
ſicorumque [s]. Ridicis vel etiam palis conficiendis [t],
idoneum tempus eſt. nec minus in aedificia ſuccidere
arborem conuenit. ſed vtraque melius fiunt luna decre-
ſcente ab vigeſima vſque in trigeſimam: quoniam omnis
materia ſic [v] caeſa iudicatur carie non infeſtari. Palos 12
vna opera caedere et exputatos acuere centum numero
poteſt [x]: ridicas autem querneas, ſiue oleagineas [a] fin-
dere [b], et dedolatas vtraque parte exacuere numero ſexa-
ginta. Item ad lucubrationem veſpertinam palos decem
vel ridicas quinque conficere, totidemque per anteluca-
nam lucubrationem. Materies ſi roborea eſt, ab vno 13
fabro dolari ad vnguem per [c] quadrata debet pedum
XX: haec [d] erit vehis vna. Pinus autem V et XX pe-
dum aeque ab vno expeditur, quae et ipſa vehis dicitur:
nec minus vlmus et fraxinus pedum XXX; cupreſſus
autem pedum [e] XL: tum etiam ſexagenum pedum abies
atque populus, ſingulis operis ad vnguem quadrantur,
atque omnes hae menſurae ſimiliter vehes appellantur.
His etiam diebus maturi agni, et reliqui foetus pecu- 14
dum,

n. *quattuor* Br.
o. *Vineaeque iam palatae* I. B. Br. R. *Vineaeque* etiam Pol.
p. *ſunt inſerendi* Br.
q. *ceraſiorum* I. B. R. S. recte Br.
r. *amygdalorum* P. Sang.
s. *perſicorum quae* Br.
t. *confitiendis* — *aedifitia* Br.
v. *ſicca eſſe* P.
x. Ita pro *potes* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H.
a. *oleaginas* I. B. Br. R.
b. *ſcindere* Lipſ.
c. *debet per quadratas pedes* I. B. Br. R. Lipſ. S. niſi quod Sang. *quadratos* habet. *perquadrata* coniunct. Iunt. Ald. Gy.
d. *hoc* I. B. Br. R. Sang.
e. *pedum* om. I. B. Br. R. *pedum LX* Lipſ.

dum, nec minus maiora[f] quadrupedſa charactere[g] ſignari debent. Cal. Feb. Fidis incipit occidere, ventus Eurinus, et interdum Auſter cum grandine eſt. III Nonas Feb. Fidis tota, et Leo medius occidit. Corus[h], aut Septentrio[i], nonnunquam Fauonius. Nonis Febr. mediae partes Aquarii oriuntur, ventoſa tempeſtas.
15 VII Idus Febr. Calliſto[k] ſidus occidit; Fauonii ſpirare incipiunt. VI Idus Febr. ventoſa tempeſtas. III Id. Feb. Eurus. per hoſce dies locis maritimis et calidis ac ſiccis prata vel arua purgantur, et in foenum ſubmittun-
16 tur. Reliquae partes vinearum propter brumam vel frigora omiſſae, nunc palandae et alligandae ſunt, ne[l] poſtea tumentes gemmae laedantur, et oculi atterantur[m]. item vinearum foſſio iiſdem[n] locis peragenda[o], arbuſtorumque ſiue putatio ſiue alligatio finienda eſt, quorum iuſta certa[p] eſſe non poſſunt. Inter Nonas deinde et Idus pomorum ſeminaria facienda ſunt, et maturae
17 plantae de ſeminariis in ſcrobes tranſferendae[q]. paſtinatio quoque, quae menſe Decembri vel Ianuario coepta eſt, iam nunc includenda[r], et vitibus conſerenda eſt. paſtinatur autem terreni iugerum ita, vt[s] ſolum in altitudinem trium pedum defodiatur operis LXXX: vel in altitudinem dipondii[t] ſemiſſis, operis L: vel ad bipalium[v], cui[x] eſt altitudo duorum pedum, operis XL.
18 Haec tamen in agro ſicco ſurculis conſerendis minima paſti-

f. *minora* P.

g. *caractere* Br.

h. *Chorus autem* I. B. Br. R. Lipſ.

i. *VII trio* Ienſ. Br.

k. *Caliſto* Br. *Caluſto* Lipſ. Paulo antea pro *Febr.* in Sang. eſt *Septemb.* Idem deinceps pro *Febr.* haber *SS.*

l. *nec* Ienſ. Br.

m. *alterentur* Lipſ.

n. *eiſdem* I. B. Br. R. *hiſdem* A. Iunr. G.

o. *figenda* vel *finienda* P. nouus. *fida, quorum* Sang.

p. *cetera* Lipſ.

q. *tranſferantur* I. B. Br. R. *ſunt* add. P. Paulo poſt *coepta etiam* Sang

r. *concludenda et vitibus inſerenda* Lipſ. *coepta, etiamnunc* ex Sang. Gronou.

s. *id autem in* P. autem etiam Sang.

t. *dipundii* Br.

v. Ita pro *bipedalium* I. B. Br. R. A. Iunr. H.

x. *qui* I. B. R. q; *eſt* Br. *quae* Sang.

paſtinationis menſura eſt. nam oleribus deponendis poſ-
ſit vel [y] ſeſquipedalis altitudo ſatiſfacere, quae plerum-
que in ſingula iugera triginta operis conficitur. Hoc
eodem tempore ſtercoris pars in prata digerenda [z], pars
oleis et caeteris arboribus [a] inſpergenda. quinetiam [b] vi-
tiaria [c] diligenter facienda, malleoluſque [d] [quam recen-
tiſſimus] curioſiſſime pangendus [e]. Populos et ſalices 19
et fraxinos, prius quam frondeant, plantaſque vlmo-
rum nunc ponere vtile eſt, aut [f] ante ſatas nunc expu-
tare, et circumfodere, ac ſummas earum aeſtiuas radi-
culas [g] amputare. Sarmenta quoque [h] vineis nondum
foſſis atque arbuſtis [i] et ſegetibus ramos et rubos [k], quic-
quid denique iacens [l] fodientem vel alio genere terram
molientem poteſt impedire, nunc egerere [m] et ad ſepem
applicare [n] oportet: roſaria noua conſerere, vel antiqua
curare: arundineta nunc ponere, vel etiam priſtina co-
lere: ſalicta facere, vel deputata runcare, ac fodere:
geniſtam ſemine vel plantis in paſtinato vel etiam ſulco
deponere. Trimeſtrium quoque ſatio non eſt aliena 20
huic tempori, quamuis tepidis regionibus melius admi-
niſtretur per menſem Ianuarium. Idibus Februariis Sa-
gittarius veſpere [o] occidit; vehementer hiemat. XVI Ca-
lend. Martii veſpere Crater oritur; venti mutatio. XV
Cal. Martii ſol in Piſces tranſitum facit, nonnunquam
ventoſa tempeſtas. XIII et XII Cal. Martii Fauonius, vel 21
Auſter

y. *vel* om. P. Sang. Deinceps *plerunque* Br. Ald.

z. *egerenda* I. B. Br. R. Sang. ex quo *degerenda* Gronou.

a. *oleribus* P. *borelibus* Lipſ. Voluit *holeribus*. Br. *inſpargenda*.

b. *quom etiam* I. B. Br. R.

c. *vinearia* L. P. Sang.

d. *maleoluſque — recentiſſimus* Sang. I. B. Br. R. Vulgo *maleolis — recentiſſimis*. P. S. omitt. *recentiſſimus*.

e. Ita pro *pangenda* I. B. Br. R. Sang.

f. *ante autem* I. B. Br. R. Lipſ.

g. *radices* I. B. Br. R.

h. *quoque* om. Eaed. et Sang. ſed ex Sang. *ſarmenta e vineis* annotauit Gronou.

i. Ita pro *arbuſtorum ramos e ſegetibus aut rubos et* I. B. Br. R. Sang. Lipſ. niſi quod I. B. Br. R. Lipſ. *ramos aut* habent.

k. Vulgo additum *et* om. I. B. Br. R. S.

l. *facile vel* P. Sang.

m. *egeri* I. B. Br. R. *ageri* Lipſ. *egereri* Iunt.

n. *applicari* I. B. Br. R. Iunt. Lipſ.

o. *veſper* P. a. *veſperi* P. nouus.

Auſter cum grandine et nimbis [p]. x Cal. Martii Leo de-
ſinit occidere; venti Septentrionales, qui vocantur Or-
nithiae [q], per dies triginta eſſe ſolent, tum et hirundo [r]
aduenit. IX Cal. Martii Arcturus prima nocte oritur,
frigidus dies Aquilone, vel Coro, interdum pluuia.
VIII Cal. Martii Sagitta crepuſculo incipit oriri, variae
tempeſtates: Halcyonei [s] dies vocantur, in Atlantico
22 quidem mari ſumma tranquillitas nota [t] eſt. VII Cal.
Martii ventoſa tempeſtas, hirundo [v] conſpicitur. Per
hos dies frigidis locis earum rerum, quas ſupra ſcripſi-
mus, tempeſtiua eſt adminiſtratio. locis autem calidio-
ribus, quamuis ſera, tamen neceſſaria. Caeterum
malleoli [x] et viuiradicis poſitio huius eſſe temporis vide-
23 tur optima. Nec tamen deterior etiam inter Cal. et
Idus ſequentis menſis, vtique ſi non ſit feruentiſſima re-
gio: ſi vero etiam [y] magis frigida, vel melior [eſt.] In-
ſitio quoque arborum atque vitium tepidis locis hoc
tempore commode adminiſtrabitur. Cal. Martii [z] Afri-
24 cus; interdum Auſter cum grandine. VI Nonas Mar-
tii Vindemiator apparet, quem Graeci τρυγητῆρα di-
cunt; Septentrionales [a] venti. IIII Nonas Martii Fauo-
nius [b], interdum Auſter; hiemat. Nonis Martii Equus
mane oritur; flatus Aquilonis. III Idus Martii Piſcis
aquilonius deſinit oriri, Septentrionales venti. Pridie
Idus Martii Argo [c] nauis exoritur, Fauonius, aut Au-
25 ſter, interdum Aquilo. His diebus commode inſtruun-
tur horti, de quibus ſuo loco dicam ſecretius, ne inter
hanc quaſi turbam operum negligentius olitoris [d] officia
deſcri-

p. *niuibus* I. B. Br. R. Lipſ.

q. *ὀρνίθιαι* P. OPNEIΘIAI Sang.

r. *irundo* I. B. Br. R. *yrundo* Lipſ.

s. *Alcyonei* Br. *Alexonarii* Lipſ.

t. Ita pro *notata* P. S. *vocata* Lipſ. Deinceps pro *ventoſa* Sang. *ventorum*.

v. *irundo* I. B. Br. R.

x. *maleoli* Br. deinceps *viraeradicis* Sang.

y. *magis etiam* Br. ſequens *eſt* om. Sang. igitur incluſi.

z. *Martiis* Heru.

a. *Septembr.* Br.

b. *Fauonius* — *Nonis Martii* om. I. B. Br. R.

c. *Argonaius* Lipſ.

d. *helitoris* Lipſ. Deinceps vul-

deſcripſiſſe videar, aut nunc ordinem reliquarum culturarum coeptum interrupiſſe. Igitur a Cal. Martiis 26
eximia eſt vitium putatio vſque in [e] decimum Calend. Apriles, ſi tamen ſe [f] gemmae nondum mouent. ſurculi quoque ſilentes ad inſitionem nunc praecipue vtiliter [g] leguntur, et ipſa inſitio vitium atque arborum [h] nunc eſt optima. Frigidis quoque locis et humidis vitium ſatio nunc praecipua eſt, ſed et ficulnea cacumina iam tumentia vtiliſſime deponuntur [i]. Sarritura [k] quoque frumentorum iteratur egregie. modios tres vna opera recte ſarrit [l]. Prata purgare, et a pecore de- 27
fendere iam tempeſtiuum eſt: locis quidem calidis et ſiccis etiam [a] menſe Ianuario, vt ſupra diximus, id fieri debet: nam [m] frigidis vel a Quinquatribus prata recte ſubmittuntur [n]. Scrobes omnis generis, quos 28
eris autumno [o] conſiturus, hoc tempore praeparare [p] oportebit: eorum quaternarii, hoc eſt quoquouerſus pedum IIII [q], ſi eſt commodum terrenum, XIIII [r] ab vno fiunt; ternarii autem XVIII. Caeterum ad deponendas vites, vel [s] non magni incrementi arbores, ſulcus qui ſit pedum centum et viginti, latitudine bipedanea, in altitudinem deprimi debet dipondio [t] ſemiſſe [v], eumque ſimiliter vna opera efficit. Roſarium ſerotinum perfoſ- 29
ſum et cultum habere iam tempus eſt. Oleis laborantibus circum radices amurcam [x], quae ſalem non habeat, nunc conueniet infundere: maximis [y] ſex [z] congii, medio-

gata *a Cal. Martii* — *Cal. Aprilium* ex Sang. correxi.

e. *ad* Br.

f. *gemmae ſe* Br. deinceps vulgatum *moueant* ex Sang. correxi.

g. Ita pro *vtiliterque* Sang.

h. *longe* vulgo additum om. P. Sang.

i. Vulgo *ponuntur*. Mecum Sang. *vtiliſſima deponitur* P. antiq.

k. *Sartura* Sang.

l. *facit* I. B. Br. R.

m. *Nec* P. antea *a* ante *menſe Ianuario* om. Sang. igitur incluſi.

n. *ſubmetuntur* P.

o. *autunno* Br.

p. *fieri* P. S.

q. *quaternari eſt* P.

r. *XIII* B. Br. R. *XII* Ienſ.

s. *nec* I. B. Br. R.

t. *dipondii* I. B. R.

v. *dimiſſis* a. P. *dupondii ſemiſſis* Sang. *dipundii* Br.

x. *amurca* Sang. *habeant* idem. deinceps *conueniat* I. B. R.

y. *Maximus* Br.

z. *ſex* om. P.

diocribus arboribus vrnae ſatiſfaciunt, caeteris aeſtimanda [a] erit portio. ſed tamen quae nihil vitii habuerint, aliquanto laetiores fient, ſi amurca rigentur inſul-
30 ſa. Nonnulli hoc optimum tempus eſſe ſeminariis inſtituendis dixerunt. tum etiam baccas lauri et myrti caeterorumque viridium ſemina [b] in areolas [c] differere praeceperunt [d]. orthociſſos [e], et ederas ab Idibus Februariis, vel etiam Cal. Martiis poni oportere iidem cenſuerunt. Idibus Mart. Nepa incipit occidere; ſignificat tempeſta-
31 tem. XVII Calen. April. Nepa occidit [f]; hiemat. XVI Cal. April. Sol in Arietem tranſitum facit; Fauonius, vel Corus. XII [g] Calen. April. Equus occidit mane; Septentrionales venti. X Cal. April. Aries incipit exoriri; pluuius dies; interdum ningit [h]. IX [i] et VIII Calendarum [k] Aprilium, Aequinoctium vernum tempeſtatem
32 ſignificat. Ab Idibus eadem, quae ſupra, vtique peragenda ſunt: optime autem vliginoſa et pinguia loca nunc demum proſcinduntur [l]: et [m] quae menſe Ianuario veruacta fecimus [n], nunc vltima parte Martii ſunt iteranda: et ſiquae pergulae vitium generoſarum, vel ſiquae in agris aut vepribus ſingulares arbores maritae a putatoribus relictae ſunt, ante Calend. April. vtique deputari debent; poſt [o] quem diem ſera [p] et infructuoſa
33 fit huiuſmodi rerum cura. Milii quoque et panici haec prima ſatio eſt, quae peragi debet circa Idus April. vtriuſque ſeminis ſextarii quini ſingula iugera occupant. Quinetiam pecus lanatum, caeteraque quadrupedia tempus idoneum eſt caſtrandi. locis autem tepidis ab Idibus Februa-

a. *exiſtim.* Br.
b. *ſeminum* I. B. Br. R.
c. *areolis* I. B. Br. R. *areola* P.
d. *praecipiunt. Nam ortho.* I. B. Br. R.
e. *orthociſſos* om. P. Sang. *ortociſſos* Lipſ. *hederas* Br. S.
f. *occidit Nepa* Br.
g. XIII. coniicit Ponted.
h. *miugit* B. R. *niguit* Lipſ.
i. *IX et* om. I. B. Br. R.
k. *Calendas Apriles* Eaedem.
l. *proſcinditur* Br. Pol.
m. *atque menſe* I. B. Br. R.
n. *facimus* Eaed. et Lipſ.
o. *quam* P.
p. *cetera* P. Deinceps *cura* pro *cultura* ex Sang. dedi. Poſtea *panicii* idem Sang.

Februariis [q] vſque in Idus Apriles; in locis frigidis ab
Idibus Martiis vſque in Idus Maias omnia recte pecora
caſtrantur. Cal. Aprilibus Nepa occidit mane, tempe- 34
ſtatem ſignificat. Nonis April. Fauonius aut Auſter
cum grandine, nonnunquam hoc idem pridie. Octauo
Idus Aprilis Vergiliae veſpere celantur, interdum hie-
mat. Septimo Idus Aprilis, et ſexto, et quinto Au-
ſtri et Africi [s] tempeſtatem ſignificant. Quarto Idus
Aprilis, ſole oriente, Libra occidere incipit, interdum
tempeſtatem ſignificat. Pridie Id. Aprilis Suculae celan- 35
tur, hiemat. His diebus locis frigidis prima vinearum
foſſio vtique ante Idus peragenda eſt: quaeque menſe
Martio poſt confectum aequinoctium fieri debuerunt,
nunc denique quam primum exequenda ſunt. Fici vi-
teſque adhuc recte inſeruntur: ſeminaria, quae ſunt ante
facta, runcari, et adhuc commode fodiri poſſunt. Oues
Tarentinae radice lanaria lauari debent, vt tonſurae
praeparentur. Idibus Aprilibus, vt ſupra, Libra occi-
dit, hiemat. Decimooctauo Calen. Maias ventoſa 36
tempeſtas, et imbres, nec hoc conſtanter [t]. xv Cal.
Maias ſol in Taurum tranſitum facit, pluuiam ſignifi-
cat [v]. xiiii Cal. Maias Suculae [x] ſe veſperi celant, plu-
uiam ſignificat. xi Cal. Maias ver bipartitur, pluuia, et
nonnunquam [y] grando. Decimo Cal. Maias Vergiliae
cum ſole oriuntur, Africus, vel Auſter, dies humidus.
Nono Cal. Maias prima nocte Fidicula apparet, tem-
peſtatem ſignificat. Quarto Calen. Maias Auſter fere
cum pluuia. Tertio [z] Cal. Maias mane Capra exori- 37
tur,

q. Ita pro *Februarii* et deinceps *Aprilis* ex Sang. ſcripſi. *ad Idus Aprilis* I. B. Br. R. Ex codem Sang. poſtea vulgata *Idibus Martii — et Cal. Aprilis* correxi.

r. *et* om. B. R.

s. *africi: temp. ſignificat* Br.

t. *conſtante* error Victor. paulo antea vulgatum *Idibus Aprilis* ex Sang. correxi.

v. Sequentia: *XIIII Cal Maias* vſque ad *Vergiliae cum ſole* om. I. B. Br. R. vbi eſt *XI Cal. Maias vergiliae* et cet.

x. *Suculae veſperae cedant ſignificat*]P. *Suculae veſpere celant* Sang.

y. *non vnquam* P.

z. *Kalen. maiis mane* I. B. Br. R.

tur, Auſtrinus dies, interdum [a] pluuiae [b]. Pridie Cal. Maias Canis ſe veſpere celat: tempeſtatem ſignificat. Per hos dies eadem quae ſupra perſequemur, poſſuntque, ſi iam librum remittunt, inſeri oleae, vel emplaſtrari, caeteraeque pomiferae arbores eodem emplaſtra-
38 tionis genere inſeri. ſed et prima pampinatio recte inchoatur [c], dum prorepentes oculi digito decuti poſſint. ſiqua praeterea in vineis aut foſſor diſturbauit, aut negligentia omiſit, diligens vinitor reſtituere debet, et fracta iuga conſiderate reſarcire, aut diſiectos palos reponere, ita ne teneros pampinos explantet. Eodem
39 tempore ſecundi [d] foetus pecudes ſignari oportet. Cal. Maiis, hoc biduo ſol vnam dicitur tenere particulam. VI [e] Nonas Maias Sucula cum ſole exoritur, Septentrionales venti. V Nonas Maias Centaurus totus apparet, tempeſtatem ſignificat. III Nonas Maias idem ſidus pluviam ſignificat. Pridie Nonas Maias Nepa medius occidit, tempeſtatem ſignificat. Nonis Maiis Vergiliae exoriuntur mane, Fauonius. VII Idus Maias aeſtatis initium, Fauonius, aut Corus, interdum etiam [f] pluuia.
40 VI Idus Vergiliae totae apparent, Fauonius, aut Corus, interdum et [g] pluuiae. Tertio Idus Maias Fidis mane oritur, ſignificat tempeſtatem. Per hos dies runcandae ſegetes ſunt, foeniſicia [h] inſtituenda. Bonus operarius prati iugerum deſecat, nec minus mille ducentos manipulos vnus alligat [i], qui ſint ſinguli quaternarum librarum. Arbores quoque tempus eſt ablaqueatas circumfodere, et operire: vna opera nouellas circumfodiet arbores octuaginta, mediocres LXV, magnas quinqua-
41 ginta. Hoc menſe ſeminaria omnia crebro [k] fodere opor-

a. *pruina* add. I. B. Br. R.

b. *pluuii* P.

c. *incohatur* Br. deinceps vulgatam *conſiderare* et *reſarcire* ex Sang. correxi.

d. *foetus foecundi* I. B. Br. R.

e. *VI Non. Maias.* om. Eaedem.

f. *et pluuiae* I. B. Br. R.

g. *et* deeſt I. B. Br. R.

h. *foeniſecae inſtituendi ſunt* I. B. Br. R. Vulgo *foeniſiciae inſtituendae.*

i. Ita Sang. pro *obligat.* deinceps *ſunt* I. B. Br. R.

k. *crebre* et deinceps *ſed et a Cal.* Sang. poſtea *Martii* Bruſch.

oportebit. ſed a Calendis Martiis [k] vſque in Idus [l] Septembres, omnibus menſibus non ſolum ſeminariis, ſed etiam nouellis vineis danda foſſio eſt. Iiſdem diebus, vbi praegelidum et pluuium [m] caelum eſt, oleae putantur, et emuſcantur [n]. Caeterum tepidis regionibus duobus temporibus anni facere iſtud oportebit. Primo ab Idibus Octobribus vſque in [o] Idus Decembres [p], iterum ab Idibus Februariis vſque in Idus [q] Martias, ſi tamen [r] arbor librum non remittit. Hoc eodem menſe 42
in [s] paſtinato ſeminario nouiſſima poſitio [t] eſt olearis [v] taleae [x], eamque oportet, cum panxeris, fimo et cinere miſtis oblinere [y], et ſuperponere muſcum, ne ſole findatur [z], ſed [a] hoc [b] opus melius fiet vltima parte menſis Martii, vel prima menſis April. et ceteris temporibus, quibus praecipimus [c] ſeminaria plantis vel ramis conſerere. Idibus Maiis Fidis mane exoritur. Auſter, 43
aut Euronotus [d], interdum dies [e] humidus. XVII Calen. Iunias idem quod ſupra. XVI et XV Cal. Iunias Euronotus [f] vel Auſter cum pluuia. XIIII Cal. Iun. ſol in Geminos introitum facit. XII [g] Calen. Iun. Suculae exoriuntur, Septentrionales [h] venti, nonnunquam Auſter cum pluuia. XI et X [i] Calen. Iunias Arcturus mane occidit, tempeſtatem ſignificat. VIII et VII et VI Cal. Iun. Capra mane exoritur; Septentrionales venti. Ab Idib. 44
vſque in Calend. Iunias [k] veteranam vineam priuſquam florere incipiat, iterum [l] fodere oportet, eandemque et

 cae-

l. *Idibus Septembris* Br.
m. *pluuiaceum* coniectura Polit.
n. *muſcantur* I. B. Br. R. Lipſ.
o. *ad* I. B. Br. R.
p. *decembris* Br.
q. *Idibus Martii* Br.
r. *tamen* om. I. B. Br. R.
s. *impaſtinato* Bon. Br.
t. *politio* Br.
v. *oleariis* I. B. Br. R.
x. *tale* P.
y. Ita pro *oblinire* Ienſ. Br.
z. *findantur* I. B. Br. R.
a. *et* inſer. I. B. R. omittit Br.
b. Vulgo additum *idem* om. P. Sang.
c. *praecipimus* I. B. Br. R.
d. *eurinus* P. Sang.
e. *dies* om. P.
f. *eurinus* L. P. Sang.
g. XIII coniic. Ponted.
h. *Septembr.* Br.
i. XII I. B. Br. R. probante Ponted.
k. *Kalendis Iuniis* I. B. Br. R.
l. *interim* I. B. Br. R. deinceps vulgatum *vineas itidem* ex Sang. correxi.

caeteras omnes vineas identidem pampinare. quod ſi
ſaepius feceris, puerilis vna opera iugerum vineti pam-
pinabit. Quibuſdam regionibus oues nunc tondentur;
et pecoris nati aut [m] amiſſi ratio accipitur. item [n] qui
lupinum ſtercorandi agri cauſa ſerit, nunc demum ara-
45 tro [o] ſubuertit. Cal. Iun. et IIII Non. Aquila exoritur;
tempeſtas ventoſa, et interdum pluuia. VII Idus Iun.
Arcturus occidit; Fauonius, aut Corus. IIII Id. Iun.
Delphinus veſpere exoritur; Fauonius; interdum rorat.
46 His diebus, ſi [p] opere victi [q] ſumus, eadem, quae ex-
tremo menſe Maio, facienda ſunt: item omnes arbores
fructiferae [r] circumfoſſae aggerari debent, vt ante ſol-
ſtitium id opus peractum ſit. Quinetiam pro condi-
tione regionis et caeli terra vel proſcinditur vel iteratur:
eaque, ſi eſt difficilis, proſcinditur operis tribus, ite-
ratur duabus, tertiatur vna, lirantur autem iugera duo
opera vna. At ſi facilis eſt terra, proſcinditur iugerum
duabus operis, iteratur vna, lirantur [s] vna [t] iugera qua-
tuor. cum in ſubacta iam terra latiores porcae ſulcantur.
47 quae ratio colligit, vt per Autumnum [v] facile poſſint
vno iugo tritici obſeri modii centum quinquaginta, cae-
terorumque leguminum modii centum. Iiſdem his die-
bus area triturae praeparanda eſt: vt [x] quaeque res de-
ſecta erit, in eam conferatur. Vinearum quoque cul-
tus [y], quibus maior eſt modus, iteratus eſſe debet [z] an-
48 te ſolſtitium. Pabulum, ſi facultas eſt, vel nunc vel
etiam ſuperioribus XV diebus, qui fuerunt ante [a] Calen.
Iunii, pecori praeberi oportet. A Cal. autem Iuniis,
ſi iam deficit viridis herba, vſque in vltimum Autu-
mnum

mnum

m. *vt mulſi* P. *et mulſi* Sang. *aut mulſi* ex Sang. Gronou.
n. *Iterum* P.
o. *arat quo* Pol.
p. Vulgo additum *non* om. I. B. Br. R. Lipſ.
q. *vincti* Lipſ.
r. *frugiferae* Sang.
s. *linantur* L. P. Sang. paulo antea *Ac ſi facilis* Sang.
t. *in* add. P. *quattuor* Br.
v. *auctumnum* Br.
x. *vt* om. P. paulo antea poſt *iiſdem* ex Sang. addidi *his*.
y. *cultus* om. I. B. Br. R.
z. Vulgo *debet. Ante ſolſtitium pabulum.*
a. *a* I. B. Br. R. Lipſ.

mnum [b] frondem caeſam praebebimus. Idibus Iuniis ca-
lor incipit. XIII [c] Calen. Iul. ſol introitum in [d] Cancro 49
facit; tempeſtatem ſignificat. XI Calen. Iulii Anguifer,
qui [e] a Graecis dicitur ὀφιοῦχος [f], mane occidit, tem-
peſtatem ſignificat. Octauo et VII et VI Cal. Iulii Sol-
ſtitium, Fauonius, et calor. Tertio Cal. Iul. ventoſa
tempeſtas. His diebus eadem, quae ſupra. Sed et vi- 50
ciam in pabulum ſecare oportet, priuſquam ſiliquae eius
durentur; ordeum metere; fabam ſerotinam ducere;
fabam maturam conterere, et paleam [g] eius diligenter
recondere, ordeum terere [h], paleaſque omneis recon-
dere; aluos [i] caſtrare, quas ſubinde nono quoque aut
decimo die ad Cal. Maias conſiderare et curare opor-
tet [k]. nunc autem ſi ſunt pleni atque operculati faui, de-
metendi [l] ſunt: ſin autem maiore parte vacant, aut ſine
operculis adaperti ſunt, nondum eſſe maturos ſignifica-
tur: itaque melliatio eſt differenda. Quidam in prouin-
ciis tranſmarinis vel hoc vel [m] ſequente menſe ſeſama [n]
ſerunt. Calen. Iuliis Fauonius, vel Auſter, et calor. 51
Quarto Non. Iul. Corona occidit mane. Pridie Nonas
Iul. Cancer medius occidit; calor. Octauo Idus Iul.
Capricornus medius occidit. Septimo Idus Iul. Ce-
pheus [o] veſpere exoritur [p], tempeſtatem ſignificat. Sexto
Id. Iul. Prodromi flare incipiunt. His diebus eadem 52
quae ſupra. Sed et proſciſſum veruactum optime nunc
iteratur, et ſilueſtris ager decreſcente Luna vtiliſſime ex-
tirpatur. Idibus Iuliis Procyon [q] exoritur mane [r], tem-
peſtatem ſignificat. Tertiodecimo Cal. Auguſtas Sol
in Leonem tranſitum facit; Fauonius. [Nono Calendas

 Augu-

b. *auctumni* I. B. Br. R.
c. VIII. I. B Br. R.
d. *in* om. Eaedem.
e. *qui Graece* Pol. *Anguifer graece* Sang.
f. *Φιοναος* P.
g. *paleas* I. B. Br. R.
h. *et* addit Br. *omnis* Br.
i. *alueos* P. Sang.
k. *oportebat* Iunt.
l. *demendi* I. B. Br. R. Lipſ. deinceps *adopertis* Sang.
m. *vel* om. I. B. Br. R.
n. *ſeſartia* Eaedem.
o. *citheus* Lipſ. *Cetheus* Sang.
p. *oritur* I. B. Br. R.
q. *Prochion* Lipſ.
r. *mane* om. Sang.

Auguſtas Leonis in pectore clara ſtella exoritur [s]. interdum tempeſtatem ſignificat.] Octauo Calen. Auguſtas Aquarius incipit occidere (clare [t];) Fauonius, vel Auſter.
53 Septimo Cal. Auguſtas Canicula apparet; caligo aeſtuoſa. Sexto Cal. Auguſtas Aquila exoritur [s]. Quarto Calendas Auguſtas Leonis in pectore clara [v] ſtella exoritur; interdum tempeſtatem ſignificat [x]. Tertio Calen. Auguſtas Aquila occidit; ſignificat tempeſtatem.
54 His diebus locis temperatis et maritimis meſſis conficitur, et intra dies triginta quam [y] deſecta eſt, ſtramenta praeciſa in aceruum [z] congeruntur. Iugerum ſtramentorum opera vna deſecat, quibus remotis priuſquam ſol acrior exurat terram, omnes arbores, quae fuerant in ſegete, circumfodere et adobruere oportet. item quibus
55 magna ſementis praeparatur, nunc debent iterare. Nam de [a] fodiendis colendiſue [b] nouellis vineis, ſaepius (iam [c]) dixi nullum eſſe menſem omittendum, donec autumnale aequinoctium conficiatur. Meminiſſe autem oportebit, vt per hos et Auguſti menſis dies antelucanis et [d] veſpertinis temporibus frondem pecudibus caedamus. Item quaſcunque vineas culturi ſumus, ne per aeſtum, ſed mane vſque in tertiam, et a decima vſque in crepu-
56 ſculum fodiamus. Quibuſdam regionibus, ſicut in Cilicia et Pamphylia, hoc menſe ſeſama [e] ſeruntur: Italiae autem regionibus humidis poſſunt vltimo menſe Iunio ſeri. Quinetiam tempus eſt ficulneis [f] arboribus caprificum ſuſpendere; quod quidam exiſtimant idcirco [g] fieri debere, ne fructus decidat, et vt celerius ad maturitatem perueniat. Calen. Auguſtis [h] Eteſiae. Pridie Non.

s. *oritur* I. B. Br. R.
t. *clare* om. Sang.
v. Ita pro *clarae ſtellae exoriuntur* Sang.
x. *ſi nifcant* Br.
y. Ita pro *qua* Br.
z. *agerum* P.
a. *defodiendis* coniunct. Heru.
b. *nam de coleudis* P. Sang.
c. *iam* om. Sang.
d. *et veſpert.* om. P.
e. *ſeſania* I. B. Br. R. *ſiſama* Lipſ.
f. *arborificulneas* P. antiq.
g. *iccirco* Br.
h. *auguſtis et teſiae* P. *et heſit* Lipſ. Vulgo *Auguſti.*

Non. Auguſti Leo medius exoritur, tempeſtatem ſigni-
ficat. VII Id. Auguſti Aquarius occidit medius, nebulo- 57
ſus aeſtus. Pridie Idus Aug. Fidis occidit mane, et
Autumnus [i] incipit. His diebus eadem quae ſupra.
Nonnullis tamen locis faui demetuntur: qui ſi [k] non
ſunt melle repleti, nec operculati, differenda eſt [l] in
menſem Octob. mellatio. Idib. Auguſtis Delphini oc-
caſus tempeſtatem ſignificat. XIX Calen. Septemb. eiuſ-
dem ſideris matutinus occaſus tempeſtatem ſignificat.
XIII [m] Cal. Septemb. ſol in Virginem tranſitum facit. 58
hoc et ſequenti die tempeſtatem ſignificat, interdum et
tonat. Hoc eodem die Fidis occidit. Decimo Cal.
Septemb. ex eodem ſidere tempeſtas plerumque [n] oritur,
et pluuia. VI [o] Cal. Septemb. Vindemiator exoritur ma-
ne, et Arcturus incipit occidere; interdum pluuia.
III Cal. Septemb. humeri Virginis exoriuntur: Eteſiae
deſinunt flare, et interdum hiemat. Pridie Cal. Se- 59
ptemb. Andromeda veſperi exoritur; interdum hiemat.
His quidem diebus arbores ficorum inoculantur; quod
genus inſitionis emplaſtratio vocatur. Idque licet vel
commodius facere ſuperiore menſe poſt Idus Iul. quo
tempore etiam aliarum arborum nonnulli emplaſtratio-
nem faciunt. Quibuſdam locis, vt in Baetica mariti- 60
mis regionibus, et in Africa vindemia conficitur. Sed
frigidioribus [p] regionibus pulueratione faciunt, quam
vocant ruſtici occationem, cum [q] omnis gleba in vineis
refringitur, et reſoluitur in puluerem. Hoc eodem
tempore prius quam vineae puluerentur, ſi perexilis eſt
terra [r], vel rara ipſa vitis, lupini modii tres vel qua-
tuor [s] in ſingula iugera ſparguntur [t], et ita [v] inoccan-

i. *autumnus* Br. antecedens *et* om. Sang.
k. *ſi* om. I. B. Br. R.
l. *et* inſer. P.
m. *Decimo* B. R.
n. *plerunque* Br. Ald.
o. VI coniic. Ponted. et ſic Sang. pro vulgato VII.
p. *frigidis* P.
q. *quom* Br. deinceps *ſoluitur* Sang.
r. *terra* addidi ex Polit. et Sang.
s. *quattuor* Br.
t. *ſpargantur* I. B. Br. R.
v. Ita Sang. Vulgo *ita* deerat. *ita occantur* I. B. Br. R.

tur; qui, cum fruticauerint [x], prima tum foſſione con-
61 verſi ſatis bonum ſtercus vineis praebent. Multi etiam,
ſi pluuius eſt ſtatus caeli, ſicut ſuburbana regione Ita-
liae pampinis vitem ſpoliant, vt percoqui fructus poſſint,
nec putreſcere imbribus. At e contrario locis calidio-
ribus, vt modo nominatis [y] prouinciis, circa vinde-
miam adumbrantur, vel ſtramentis vel aliis tegumentis
62 vuae, ne ventis aut caloribus exareſcant. Hoc idem
tempus eſt aridis vuis ficiſque conficiendis, de quibus
quemadmodum paſſae fiant, ſuo loco dicemus, cum
villicae perſequemur officia. Filix [z] quoque aut carex,
vbicunque naſcitur, Auguſto menſe recte extirpatur,
melius tamen circa Idus Iulias ante Caniculae exortum.
63 Calend. Septembribus calor. Quarto [a] Nonas Septemb.
Piſcis auſtrinus deſinit occidere, calor [b]. Non. Se-
ptemb. Arcturus exoritur, Fauonius, vel Corus. VII [c]
Idus Septemb. Piſcis aquilonius deſinit occidere, et Ca-
pra exoritur, tempeſtatem ſignificat. Tertio Idus Se-
ptembris Fauonius aut Africus, Virgo media exoritur.
64 His diebus locis maritimis et calidis vindemia et cae-
tera, quae ſupra ſcripta ſunt, commode adminiſtrantur.
Iteratio quoque arationis peracta eſſe debet, ſi ſerius
terra proſciſſa eſt. ſin autem celerius, etiam tertiatum [d]
ſolum eſſe conuenit. Hoc etiam tempore qui conſue-
verunt vina condire, aquam marinam praeparant, et
aduectam decoquunt: de qua conficienda, cum villicae
officia exequar, praecipiam. Id. Sept. ex priſtino ſide-
65 re nonnunquam tempeſtatem ſignificat. XV Cal. Oct.
Arcturus exoritur; Fauonius, aut [e] Africus, interdum
Eurus, quem quidam Vulturnum appellant. XIIII Cal.
Oct.

x. *frutificauerint* I. B. Br. R.

y. *velis* add. P. Ex Sang. nil tale annotauit Gronou. ſed is poſt ſequens demum *ſtramentit vel* monet addi in Sang. *is vel* vnde ſuſpicor legendum: *ſtramentitiis vel aliis*.

z. *filex* Heru. *felix* Lipſ.

a. *calor enim ante Septemb.* I. B. R. recte Br.

b. *calor enim ante Septembrem* Br.

c. VI coniic. Ponted.

d. *ſiue ſatum* add. I. B. Br. R.

e. *et* Eaedem.

Oct. ſpica Virginis exoritur; Fauonius, aut Corus. XIII
Cal. Octob. ſol in Libram tranſitum facit, Crater ma-
tutino tempore apparet. XI Cal. Oct. Piſces occidunt
mane, item Aries occidere incipit; Fauonius aut Corus,
interdum Auſter cum imbribus. X Cal. Octob. Argo na- 66
vis occidit; tempeſtatem ſignificat, interdum etiam [f]
pluuiam. Nono Cal. Octob. Centaurus incipit mane
oriri; tempeſtatem ſignificat, interdum [g] et pluuiam.
Octauo Cal. Octob. et ſeptimo et ſexto Aequinoctium
autumnale pluuiam [h] ſignificat. Quinto Cal. Oct. Hae-
di exoriuntur; Fauonius, nonnunquam Auſter cum
pluuia. Quarto Cal. Octob. Virgo deſinit oriri; tem-
peſtatem ſignificat. His diebus vindemiae [i] pluribus [k] 67
regionibus [l] fiunt, quarum maturitatem alii aliter inter-
pretati ſunt. quidam cum [m] vidiſſent partem aliquam
vuarum vireſcere, crediderunt tempeſtiuam eſſe [n] vin-
demiam: quidam cum coloratas [o] et perlucidas vuas
animaduertiſſent: nonnulli etiam cum pampinos ac fo-
lia decidere conſideraſſent. quae omnia fallacia ſunt:
quoniam immaturis vuis eadem omnia [p] poſſunt acci-
dere, propter intemperiem ſolis aut anni. Itaque non- 68
nulli guſtu explorare maturitatem tentauerunt, vt ſiue
dulcis eſſet ſapor vuae, ſiue acidus, proinde aeſtima-
rent [q]. Sed et haec ipſa res habet aliquam fallaciam.
nam quaedam genera vuarum nunquam [r] dulcedinem
capiunt propter auſteritatem nimiam. Itaque optimum [s] 69
eſt (quod nos facimus) ipſam naturalem contemplari
maturitatem. naturalis autem maturitas eſt, ſi cum ex-
preſſeris vinacea, quae acinis celantur, iam infuſcata,

f. *et* P. *etiam* om. Sang.

g. *interd. et pluuiam* om. Sang.

h. *plerunque* I. B. Br. R. *aequinoctium plerunque ſignificat* Sang.

i. *vindemiam* P. nouus.

k. *plurimi* P. ant. *plurimis* P. nouus et Sang.

l. *regionibus* om. P. antiquus.

m. *quom* Br.

n. *interdum* add. I. B. Br. R.

o. *concoloratas* I. B. R. *conloratas* Br.

p. *omnia eadem* Br.

q. *exiſtimarent* Br.

r. *nonnunquam* I. B. Br. R.

s. Ita pro *opportunum* Sang. L. Pol. deinceps *fecimus* Sang.

et nonnulla propemodum [t] nigra fuerint. nam colorem nulla res vinaceis poteſt afferre, niſi naturae maturitas, praeſertim cum in [v] media parte acinorum ſint [x], et a ſole aeſtuante [y], et a ventis protegantur [z], humorque ipſe non patitur ea percoqui [a], aut infuſcari, niſi ſuapte
70 natura. Hoc igitur cum [b] exploratum habuerit villicus, ſciet [c] vindemiam ſibi eſſe faciendam. Sed antequam fructum cogere incipiat, cuncta praeparanda erunt ſuperiore (ſi fieri poſſit [d]) menſe: ſi minus, certe vt ante quindecim dies dolia partim picata, partim defricata et diligenter lota marina, vel aqua ſalſa, et re-
71 cte ſiccata; tum et opercula colaque et caetera, ſine quibus probe confici muſtum non poteſt; torcularia vero, et fora diligenter emundata lotaque, et ſi res ita exegerit, picata; praeparataque habeat ligna, quibus defrutum et ſapam decoquat. tum etiam ſalem atque odoramenta, quibus condire vina conſueuerint, multo ante repoſita eſſe oportet. Nec tamen haec cura totum auocet eum a caetera ruris cultura. nam et napinae itemque rapinae ſiccaneis locis per hos dies fiunt. farrago [e] ordeacea quoque, pecori futura per hiemem praeſidio; itemque ſiliqua [f], quod ruſtici foenum graecum vocant, nec minus in pabulum vicia nunc demum conſeritur.
72 Tum etiam lupini haec erit praecipua ſatio, quem quidam vel ab area protinus in agrum deferri putant oportere. Milium et panicum hoc tempore demetitur, quo faſeolus [g] ad eſcam ſeritur. nam ad percipiendum [h] ſemen

t. *praetermodum* L. Pol.

v. Vulgo *ita.* I B. Br. R. Iunt. H. Sang. (teſte etiam Heinſio ad Ouidii Faſt. IV. 940.) *ita in* habent.

x. Vulgo additum *vt* om. Sang.

y. Ita pro *aeſtiuante* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H. *extuante* Lipſ. omittit P. et Sang. monente etiam Heinſio.

z. Ita pro *protegatur* I. B. Br. R. A. Iunt. G. H. Sang. teſte Heinſio.

a. *praecipi* I. B. Br. R. *precipi* Sang. teſte etiam Heinſio.

b. *quom* Br.

c. Ita pro *ſciat* Sang.

d. Vulgo *poſſet.* Mecum Sang.

e. Ita pro *farraginaria quoque* ſcripſi cum Ponted.

f. Ita pro *ſiliquam* S.

g. *paſſolus* vel *faſſolus* P. antiq.

h. Ita pro *praecip.* Geſner ex I. B. Br. R. Iunt. H. Sang. teſte etiam Heinſio ad Faſt. IV. 940. Ex Sang. vulg. *Nouembris* correxi.

men vltima parte Octobris circa Calendas Nouembres
melius obruitur. Quare cum haec cuncta in agris exe-
qui debeat, poſſit eorum curam, quae intra villam fa-
cienda ſunt, villicae delegare: ita tamen, vt ipſe con-
ſideret an recte facta ſint. Cal. Octobribus[i], et ſexto
Non. interdum tempeſtatem ſignificat. Quarto Non. 73
Octobris Auriga occidit mane, Virgo deſinit occidere;
ſignificat nonnunquam tempeſtatem. Tertio Non.
Octobris Corona incipit exoriri, ſignificat tempeſtatem.
Pridie Non. Octobris Haedi oriuntur veſpere; Aries
medius occidit; Aquilo. Octauo Id. Octobris Coronae
clara ſtella exoritur. Sexto Id. Octobris Vergiliae exo- 74
riuntur veſpere; Fauonius, et interdum Africus cum
pluuia. Tertio et pridie Idus Octobris Corona tota
mane exoritur, Auſter hibernus, et nonnunquam plu-
via. Per hos dies frigidis regionibus vindemia, et cae-
teta, quae ſupra ſcripta ſunt, fieri ſolent, Iiſdemque[k]
regionibus frumenta matura ſeruntur, et praecipue far
adoreum. Locis etiam opacis triticum nunc recte ſeri-
tur. Et quoniam ſementis mentionem fecimus, non
intempeſtiue quantum cuiuſque ſeminis iugerum agri re-
cipiat referemus. Iugerum agri recipit tritici modios, 75
quatuor[l] vel quinque, farris adorei modios nouem[m] vel
decem, ordei modios quinque vel ſex, milii vel pani-
ci[n] ſextarios quatuor[o] vel quinque, lupini modios octo
vel decem, faſeoli modios quatuor, piſi modios tres
vel quatuor, fabae modios ſex, lentis modium vnum[p]
vel paulo amplius, lini ſeminis modios nouem vel de-
cem, cicerculae modios tres vel quatuor, ciceris mo-
dios duos[q] vel tres, ſeſami ſextarios[r] quatuor vel quin-
que; viciae pabularis modios ſeptem vel octo, viciae
ſemi-

i. *Octobris* Br.
k. *hiſdem* I. B. R. *iiſdemque* Br.
l. *quattuor* Br.
m. *nouem — ordei modios* om. P. antiq. et Sang.
n. *vel panici* om. Sang.
o. *quattuor* Br. et ſic vbique.
p. *vnum vel* om. P. *modium paulo modios octo vel decem* Sang.
q. *tres* vel *quattuor* I. B. Br. R. Lipſ. *ciceris — tres* om. Sang.
r. SS. Lipſ.

ſeminalis modios quinque vel ſex, erui modios quatuor
vel quinque, farraginis ordeaceae modios ſeptem vel
octo, ſiliquae modios ſex, medicae ſingulos cyathos
ſerere oportet in areolis longis pedum denum [s], latis pe-
dum quinum [t]. Cannabis [v] grana ſex in pede quadrato
76 ponuntur. Idibus Octobribus et ſequenti biduo inter-
dum tempeſtas [x], nonnunquam rorat [y]. Quartoetde-
cimo [z] Calendas Nouembres ſol in Scorpionem tranſi-
77 tum facit. Tertiodecimo et duodecimo Calendas No-
vembris ſolis exortu [a] Vergiliae incipiunt occidere; tem-
peſtatem ſignificat. Vndecimo Calendas Nouembris
Tauri cauda occidit; Auſter, interdum pluuia. Octauo
Calendas Nouembris Centaurus exoriri mane deſinit;
78 tempeſtatem ſignificat. Septimo [b] Calendas Nouem-
bris Nepae frons exoritur; tempeſtatem ſignificat. Quin-
to Calendas Nouembris Vergiliae occidunt; hiemat cum
frigore et gelicidiis. Quarto Calendas Nouembris Ar-
cturus [c] veſpere occidit; ventoſus dies. Tertio Calen-
das et pridie Nouembris Caſſiope incipit occidere; tem-
79 peſtatem ſignificat. Per hos dies quaecunque ſemina
differri debent, arbuſculaeque omnis generis recte po-
nuntur. vlmi quoque vitibus recte maritantur, ipſaeque
vites in arbuſtis et vineis commode propagantur. Se-
minaria runcare et fodere tempus eſt, tum etiam arbo-
res ablaqueare, nec minus vineas, eaſdemque putare,
itemque [d] in arbuſtis vitem deputare. ſeminaria, quae
ſuo tempore pampinata non ſunt, arbuſculaeque fico-
rum in ſeminariis putari, et ad ſingulos ſtilos redigi de-
bent: quae tamen melius dum tenerae ſunt, per germi-
nationem pampinantur. Sed cum [e] omnia in agricul-
tura

s. *decem* I. B. Br. R. *denum* — *quinum* om. P. antiq. et Sang.
t. *quinque* I. B. Br. R.
v. *Canabis* Br. Comm.
x. *temperatas* P. *temperat* Sang.
y. *rorat tantammodo ingulae exoriuntur veſpere* Sangerm.
z. XIIII ante Victor. Lipſ, et Sang. probante Ponted. Vulgo *Decimo tertio*. Deinceps vulgatum *Nouembris* ex Sang. correxi.
a. *exortus* I. B. Br. R.
b. *Octauo* Eaedem.
c. *in* add. Eaedem.
d. *Itemquae* Br.
e. *quom* Br.

tura ſtrenue facienda ſint[f], tum maxime ſementis. Ve- 80
tus eſt agricolarum prouerbium, MATVRAM ſationem ſaepe decipere ſolere, ſeram nunquam, quin mala ſit. Itaque in totum praecipimus: vt quiſque natura locus frigidus erit, is[g] primus[h] conſeratur: vt quiſque calidus, nouiſſimus[i]. Vicia et faba ſtercorare agrum di-
cuntur. Lupinum niſi in flore[k] verteris, nihil agrum 81
ſtercoraueris. ſed nec vlla res magis vacuis operariis[l] aut ſeritur, aut conditur. nam et primis temporibus ante aliam[m] ſementim poteſt id obrui, et nouiſſimis poſt
coactos fructus tolli. Sementi facta inoccare oportet, 82
quod ſparſeris. Duo iugera tres operae commode occabunt, arboreſque quae intererunt[n], ablaqueabunt[o]; quamuis antiqui ſingulis[p] operis ſingula iugera ſarriri et occari velint: quod an recte fieri poſſit, affirmare non auſim. Eodem tempore foſſas riuoſque purgare, et
elices ſulcoſque aquarios facere conuenit. Iiſdem tem- 83
poribus ſi ſit, fraxineam[q]; ſi minus, orneam; ſi nec haec ſit, ilignearn frondem bubus recte praebebimus. Glandis quoque non inutile eſt ſingulis iugis modios ſingulos dare: nec tamen amplius, ne laborent, nec minus diebus xxx praebueris. nam[r] ſi paucioribus diebus detur[s], vt ait Hyginus, per ver ſcabioſi boues fiunt. Glans autem paleis immiſcenda eſt, atque ita bubus apponenda. Tum etiam ſiluam ſi quis barbaricam, id eſt conſemineam[t] velit facere, recte conſeret[v] glandibus et

f. *ſint* I. B. Br. R.
g. *ne* Lipſ.
h. *primum* I. B. Br. R. *primis* Pol.
i. *nouiſſime* I. B. Br. R.
k. Ita pro *florem* ſcripſi.
l. *operis* Lipſ.
m. *vllam ſementem poſſet id obruere, et nouiſſime poſt coctos fructus tollere* I. B. Br. R. L. et Sang. niſi quod *poſſit obruere — coactus* Lipſ. *poſſit id* Sang.
n. Ita pro *interierunt* ex I. B. Br. Iunt. Sang. Geſner. *intererunt* A. H. G. Gr. Reg. Lipſ.
o. *adlaqueabuntur* Lipſ.
p. *ſimilis* P.
q. *fraxinea etſi ſit minus ornea* Lipſ.
r. *nam ſi — per ver* om. P.
s. *datur* I. B. Br. R. omittit Sang. et deinceps pro *per ver* habet *praebueris*.
t. *conſentaneam* Lipſ.
v. *conſerere* I. B. Br. R.

et caeteris ſeminibus. Tum et olea deſtringenda [x] eſt,
ex qua velis viride oleum efficere; quod fit optimum
ex varia oliua, cum incipit nigreſcere. nam acerbum
84 niſi ex alba olea fieri non debet. Calen. Nouembribus [a]
et poſtridie caput Tauri occidit; pluuiam ſignificat.
III [b] Non. Nouembris Fidicula mane exoritur; hiemat,
et pluit. VIII Idus Nouembris idem ſidus totum exori-
tur, Auſter vel Fauonius; hiemat. VII Idus Nouem-
bris [c] tempeſtatem ſignificat et hiemat. Sexto [d] Idus
Nouembris Vergiliae mane occidunt, ſignificat tempe-
ſtatem; hiemat. Quinto Idus Nouembris ſtella [e] clara
Scorpionis exoritur. tempeſtatem ſignificat. vel Vultur-
nus. interdum rorat. IV Idus Nouembris hiemis initium,
85 Auſter, aut Eurus, interdum rorat. His diebus vſque
in Idus, quae ſuperiore menſe facere non potueris, ad-
huc tolerabiliter efficies. Sed et proprie hoc obſerua-
bis, vt pridie, quam plenilunium ſit; ſi minus, certe
ipſo plenilunio omnem, quam ſaturus es, fabam vno
die ſpargas [f]: ſed poſtea licebit ab auibus et pecore de-
fenſam obruas: eamque, ſi ita competierit lunae curſus,
ante Idus Nouembris occatam habeas quam pinguiſſimo
86 et nouo loco: ſi minus, quam ſtercoratiſſimo. Satis
erit in ſingula iugera vehes ſtercoris comparare [g] nume-
ro decem et octo. vehis [h] autem ſtercoris vna habet mo-
dios octoginta. ex quo colligitur, oportere in denos
quoquouerſus pedes modios quinos [i] ſtercoris ſpargere.
Quae

x. Ita pro *diſtr*. Eaedem.

a. *Noucnbris* Br.

b. IIII I. B. Br. R.

c. Vulgo addita *ſtella clara Scorpionis exoritur* om. L. P. Sang. item verba poſt *hiemat* addita *vel Vulturnus interdum rorat*. Ex Sang. et ante *hiemat* addidi.

d. *Sexto — mane occidunt* abeſſe dicuntur Sang. quod tamen non annotauit Gronouius.

e. *ſtella — rorat IV Id. Nou.* ex Sang. addidi. Vulgo erat *Quinto Idus Nouembris hiemis initium* vbi Pontedera *IV Idus* corrigi volebat. *Vulturnius* ex Sang. annotauit Erneſti. Ceterum in ordine hoc verborum facit cum Sang. Lipſ. et Pol. denique Victorius in Omiſſis edit. Gryph.

f. *peragas* I. B. Br. R. S.

g. *comportare* ante Vict. Sang. et Lipſ.

h. Ita pro *vebes* Sang. ex quo *vna* addidi.

i. *quinque* Sang.

Quae ratio docet vniuerſo iugero ſatiſfacere modios
MCCCCXL [k]. Tum etiam conuenit oleas ablaqueare, et 87
ſi ſunt parum fructuoſae, vel cacumininibus retorridae
frondis, magnis arboribus quaternos modios ſtercoris
caprini circumſpergere [l], in caeteris autem pro magni-
tudine portionem ſeruare: eodem tempore vineis abla-
queatis columbinum ſtercus ad ſingulas vites, quod ſit
inſtar vnius ſextarii, vel vrinae hominis congios, vel
alterius generis quaternos ſextarios ſtercoris infundere.
Iugerum vinearum in ſenos pedes poſitarum duae ope-
rae ablaqueant [m]. Idibus [n] Nouembris dies incertus, 88
ſaepius tamen placidus. (Septimo decimo [o] Cal. De-
cembris Aquilo, interdum Auſter cum pluuia.) Sexto-
decimo Calendas Decembris [p] Fidis exoritur mane;
Auſter, interdum Aquilo magnus. Quintodecimo Ca-
lendas Decembris Aquilo, interdum Auſter cum plu-
via. Quartodecimo Calendas Decembris ſol in Sagitta-
rium tranſitum facit; Suculae mane oriuntur, tempe-
ſtatem ſignificat. Duodecimo Calendas Decembris
Tauri cornua veſperi occidunt; Aquilo frigidus, et
pluuia. Vndecimo Calendas Decembris Sucula mane 89
occidit, hiemat. Decimo Calen. Decembris Lepus oc-
cidit mane, tempeſtatem ſignificat. Septimo Calend.
Decembris Canicula occidit ſolis ortu, hiemat. Pridie
Calendas Decembres totae Suculae occidunt; Fauonius
aut Auſter, interdum pluuia. His diebus, quae prae- 90
terita erunt ſuperioribus, opera conſequi oportebit [q]. Et,
ſi non plurimum ſerimus, optimum eſt intra Calendas
Decembris ſementem confeciſſe. Sed etiam (de [r]) lon-
gis noctibus ad diuturnum [s] tempus aliquid adiicien-
dum eſt. nam multa ſunt, quae in lucubratione recte
aguntur. Siue enim vineas poſſidemus, pali et ridicae
poſſunt

k. M.CCC.XL. I. B. Br. R.
l. *circumſpargere* Br. et Sang.
m. *oblaqueant* Sang.
n. *Idus Nouembres* Sang.
o. Haec periodus eſt in ſolo Lipſ. et Sang.
p. *Decembris* Br. *fides* Sang.
q. Ita pro *oportet* Sang.
r. *de* vulgo deeſt.
s. *diuturnum* Lipſ.

poſſunt dolari exacuique: ſiue regio ferulae vel corticis ferax eſt, apibus aluearia fieri debent: ſiue palmae ſpartiue [t] foecunda eſt, fiſcinae ſportaeque [v]: ſeu virgulto-
91 rum [x], corbes ex vimine. Ac ne caetera nunc perſequar, nulla regio non aliquid affert, quod ad lucubrationem confici poſſit. nam inertis eſt agricolae expectare diei breuitatem, praecipue in iis [y] regionibus, in [z] quibus brumales dies horarum nouem ſunt, noctesque
92 horarum quindecim. Poſſit etiam ſalix deciſa pridie ad lucubrationem expurgari, et ad vitium ligamina praeparari. quae ſi natura minus lenta eſt, ante dies quindecim praecidenda [a], et purgata in ſtercore obruenda eſt, vt lenteſcat. ſin autem iampridem [b] caeſa exaruit, in piſcina maceranda eſt. tum etiam per lucubrationem ferramenta acuere, et ad ea facere, vel facta manubria aptare, quorum optima ſunt ilignea, dein-
93 de carpinea, poſt haec fraxinea. Calendis Decembribus dies incertus, ſaepius tamen placidus. Octauo Idus Decembris Sagittarius medius occidit; tempeſtatem ſignificat. Septimo Idus Decembris Aquila mane oritur; Africus, interdum Auſter, irrorat. Tertio Idus Decembris Corus, vel Septentrio, interdum Auſter cum pluuia. His diebus quae praeterita erunt ſuperiore menſe opera peragi debebunt, vtique in locis temperatis aut calidis: nam locis [c] frigidis recte fieri iam non poſſunt. Idibus Decembris Scorpio totus mane exori-
94 tur; hiemat. Sextodecimo [d] Calendas Ianuarii ſol in Capricornum tranſitum facit, brumale ſolſtitium, vt Hipparcho [e] placet: itaque tempeſtatem ſaepe ſignificat. xv Calend. Ianuarias [f] [ventorum commutationem ſignificat.

t. *ſpartiuae* R. A. Iunt. G. Gr. H.
v. *ſpartaeque* I. B. Br. R.
x. *virgulature* Lipſ.
y. *his* Br.
z. *in quibus* om. P.
a. *eſt* add. Br.
b. *pride* P.
c. *in* infer. I. B. Br. R. *locis* ex Sang. addidi.
d. Ita etiam Br. *decimo ſexto* I. B. R.
e. *Hypparco* I. B. R. recte Br. *Hyparco* Lipſ.
f. *ventorum* — *Ianuarias* om. I. B. Br. R.

ſicat. x[g] Calendas Ianuarias] Capra occidit mane, tem-
peſtatem ſignificat. Nono Calendas Ianuarias[h] bruma-
le ſolſtitium (ſicut Chaldaei obſeruant) ſignificat. Sexto[i]
Calend. Ianuarias[h] Delphinus incipit oriri mane; tem-
peſtatem ſignificat. Quarto Calendas Ianuarias[h] Aqui-
la veſpere occidit; hiemat. Tertio Calendas Ianua-
rias[h] Canicula veſpere[k] occidit; tempeſtatem ſignificat.
Pridie Calendas Ianuarias[h], tempeſtas ventoſa. His 95
diebus qui religioſius rem ruſticam colunt[l], niſi ſi vi-
nearum cauſa paſtines[m], negant debere terram ferro
commoueri. Itaque quidquid citra id genus effici pot-
eſt, id ab his comprehenditur, vt olea legatur, et
[oleum[n]] conficiatur, vt vitis paletur, et capite tenus
alligetur, vt[o] iuga vineis imponantur, et capiſtrentur. 96
Caeterum palmare, id eſt materias alligare, hoc tem-
pore non expedit, quia plurimae propter rigorem qui
fit ex frigore, franguntur. Poſſunt etiam his diebus
cerafi[p] et tuberes[q] et Armeniacae atque amygdalae cae-
teraeque arbores quae primae florent, inſeri commode.
Nonnulli[r] etiam[s] legumina ſerunt. Calendis Ianuariis 97
dies incertus. Tertio Nonas Ianuarii Cancer occidit;
tempeſtas varia. Pridie Nonas Ianuarii media hiems;
Auſter multus, interdum pluuia. Non. Ianuariis Fidis
exoritur mane; tempeſtas varia. Sexto Idus Ianuarias
Auſter, interdum Fauonius. Quinto Idus Ian. Auſter,
interdum imber. Pridie Idus Ian. incertus ſtatus caeli. 98
Per hos quoque dies abſtinent terrenis operibus religio-
ſiores agricolae, ita tamen vt ipſis Calen. Ianuariis auſpi-
candi cauſa omne genus operis inſtaurent, caeterum
differant terrenam molitionem vſque in proximas Idus.
Sed

g. XV Pol.
h. *Ianuarii* I. B. Br. R. Iunt.
i. VIII Sang.
k. *occidit veſpere* Br.
l. *volunt* I. B. Br. R.
m. *nam* interp. Eaedem. *cauſam* Sang
n. *oleum* om. I. B. Br. R. Lipſ. S.
o. *et* I. B. Br. R.
p. *cerafa* Eaed. *cerafia* Sang.
q. *tubures* Eaed.
r. *Tamen* P
s. *et* I. B. Br. R. Deinceps *Fides* Sang.

Sed nec ignorare debebit villicus, quid vni iugo boum quoquo menſe per ſingulos dies praeſtari ſatis ſit[t]. Qua-
99 re huius quoque curae[v] rationem ſubiiciemus. Menſe Ianuario paleas cum erui macerati ſextariis[x] ſex, vel paleas cum cicerculae freſae ſemodio, vel frondis corbem pabulatorium modiorum viginti, vel paleas quantum velint, et foeni pondo viginti, vel affatim viridem frondem ex illice vel lauro[y], vel quod his[z] omnibus praeſtat, farraginem ordeaceam dabit ſiccam[a]. Februario menſe[b] idem, Martio idem, vel, ſi opus facturi
100 ſunt, foeni pondo quinquaginta. Aprili frondem querneam, et populneam[c]. ex Cal. ad Idus vel paleas vel[d] foeni pondo quadraginta. Maio pabulum affatim: Iunio ex Calen. frondem affatim: Iulio idem, Auguſto
101 idem, vel[e] paleas ex eruo pondo quinquaginta. Septembri frondem affatim, Octobri frondem, et ficulnea folia. Nouemb.[g] ad Idus frondem vel folia ficulnea, quae ſint corbis vnius. Ex Idibus glandis modium vnum paleis immiſtum, et lupini macerati modium vnum paleis immiſtum, vel maturam farraginem. Decemb.[h] frondem aridam, vel paleas cum erui ſemodio macerato, vel lupini, quod ex ſemodio macerato exierit[i] vel glandis modium vnum[k], vt ſupra ſcriptum eſt, vel farraginem.

III. Et quoniam percenſuimus opera, quae ſuis quibuſque temporibus anni villicum exequi oporteret[a], memores polliciti noſtri ſubiungemus cultus hortorum, quorum aeque curam[b] ſuſcipere debebit, vt et quotidiani

t. *eſt* I. B. Br. R. Ante *Sed nec* Sang. habet lemma. *Cibariarum* (f. Cibariarium) *per ſingulos menſes*.
v. *curationem* Lipſ.
x. *ſeſtarios* Br.
y. *ſiliquis et lauru* P. Sang.
z. *his* om. I. B. Br. R.
a. *ſiccam* om. P. Sang.
b. *menſe* om. I. B. Br. R. Sang.
c. *populeam* Br.
d. *et* P.
e. *vel* om. Br.
f. Ita pro *aruo* Sang.
g. *Nouenbri* Br.
n. *Decenbri* Br.
i. *exegerit* I. B. Br. R.
k. *aliter modios duos* add. I. B. Br. R.

Cap. III. a. *oportet* Lipſ.
b. *culturam* L. P.

diani victus ſui leuet ſumptum, et aduenienti domino
praebeat, quod ait poëta, inemptas ruris[c] dapes. De- 2
mocritus[d] in eo libro, quem Georgicon[e] appellauit,
parum prudenter cenſet eos facere, qui hortis[f] extruant
munimenta, quod neque latere fabricata maceries[g] per-
ennare[h] poſſit, pluuiis ac tempeſtatibus plerumque in-
feſtata, neque lapides[i] ſupra rei dignitatem poſcat im-
penſa. ſi vero amplum modum ſepire quis velit, patri-
monio eſſe opus. Ipſe igitur oſtendam rationem, qua
non magna opera hortum ab incurſu hominum pecu-
dumque munimus. Vetuſtiſſimi auctores viuam ſepem 3
ſtructili[k] praetulerunt, quia non ſolum minorem im-
penſam deſideraret, verumetiam diuturnior immenſis
temporibus[l] permaneret: itaque vepris efficiendi conſi-
tis ſpinis rationem talem reddiderunt. Locus, quem 4
ſepire deſtinaueris, ab aequinoctio autumnali ſimulat-
que terra maduerit imbribus, circumuallandus eſt duo-
bus ſulcis tripedaneo ſpatio inter ſe diſtantibus. modum
altitudinis (et latitudinis) eorum abunde eſt eſſe bipeda-
neum: ſed eos vacuos perhiemare patiemur[m] praepara-
tis ſeminibus, quibus obſerantur. ea ſint vaſtiſſimarum
ſpinarum, maximeque rubi, et paliuri, et eius quam[n]
Graeci vocant κυνόσβατον[o], nos ſentem canis appella-
mus. Horum autem ruborum ſemina quam maturiſſi- 5
ma[p] legi[q] oportet, et erui moliti farinae immiſcere:
quae cum eſt aqua conſperſa[r], illinitur vel nauticis ve-
teribus funibus, vel quibuſlibet aliis reſtibus. ſiccati
deinde funiculi reponuntur in tabulato: mox vbi bruma
confecta eſt, intermiſſis quadraginta diebus, circa hi-

c. *rure dapes* P. S.
d. *Democritus — pec. munimus* om. P. Sang.
e. *Georgica* I. B. Br. R. *Georgicam* Lipſ.
f. *hortorum* I. B. Br. R.
g *materies* ante Geſn.
h. *perannare* St. C. *plerunque* Br.
i. *lapidis — impenſam* Lipſ.
k *ſtructuli* Iunt.
l. *operibus* P. L. deinceps vulgatum *vepres* ex Sang. correxi.
m. *patientur* B. R.
n. *quem* I. B. Br. R.
o. *κυνόσβατος* I. B. R. Br.
p. *amariſſima* L.
q. *religi* I. B. Br. R. *legi* pro *eligi* dedit S.
r. *conſparſa* Br.

rundinis aduentum, cum iam Fauonius exoritur, poſt
Idus Februarias ſi qua in ſulcis per hiemem conſtitit
aqua, exhauritur, reſolutaque humus, quae erat autu-
mno regeſta, vſque ad mediam ſulcorum altitudinem
6 reponitur. Praedicti deinde funes de tabulato prompti
explicantur, et in longitudinem per vtrumque [s] ſulcum
porrecti obruuntur, ſed ita, vt non nimium ſupergeſta
terra ſemina ſpinarum, quae inhaerent toris funiculo-
rum, enaſci poſſint. ea fere circa trigeſimum diem
prorepunt: atque vbi coeperunt aliquod incrementum
habere, ſic inſueſci debent, vt in id ſpatium, quod ſul-
7 cis interiacet, inclinentur. Oportebit autem virgeam [t]
ſepem interponere, quam ſuperſcendant [v] ſentes vtriuſ-
que ſulci, et ſit quo interdum quaſi adminiculo priuſ-
quam corroborentur, acquieſcant. Hunc veprem ma-
nifeſtum eſt interimi [x] non poſſe, niſi radicitus effodere
velis. caeterum etiam [y] poſt ignis iniuriam melius rena-
ſci, nulli dubium eſt [z]. Et haec quidem claudendi
8 horti ratio maxime [a] eſt antiquis probata. Locum
autem [b] eligi conueniet, ſi permittit agri ſitus, iuxta
villam, praecipue pinguem, quique adueniente riuo,
vel ſi non ſit fluens aqua, fonte puteali poſſit irrigari [c].
Sed vt certam perennitatis puteus habeat fidem, tum de-
mum effodiendus eſt, cum ſol vltimas partes Virginis
obtinebit [d], id eſt menſe Septemb. ante aequinoctium
autumnale: ſiquidem tunc [e] maxime explorantur vires
fontium, cum ex longa ſiccitate aeſtatis terra caret hu-
9 more pluuiali. Prouidendum eſt autem, ne hortus
areae ſubiaceat, neue [f] per trituram venti poſſint paleas
aut puluerem in eum perferre: nam [g] vtraque ſunt ole-
ribus

s. *vtrunque* Br.
t. *virgineam* Gryph.
v. *ſuper ſe pandant* L. Sang.
x. *interim* Ienſ. Br.
y. *etiam* om. P.
z. *dubium nulli eſt* Br.
a. *eſt maxime* Br.
b. Vulgo additum *prius* om. P. Sang.
c. *rigari* I. B. Br. R. S.
d. *optinebit* Br.
e. *tunc* om. I. B. Br. R.
f. Ita pro *ne* Eaed. et Sang.
g. *nanque* Br.

ribus inimica. Mox ordinandi[h] paſtinandique ſoli duo
ſunt tempora: quoniam duae quoque olerum ſationes:
nam et autumno et vere plurima ſeruntur; melius ta-
men vere riguis locis, quoniam et naſcentis anni cle-
mentia excipit prodeuntia[i] ſemina; et ſitis aeſtatis re-
ſtinguitur fontibus. At vbi loci natura neque manu il- 10
latam, neque ſuae[k] ſpontis aquam miniſtrari[l] patitur,
nullum quidem aliud auxilium eſt, quam hiemales plu-
viae. Poteſt tamen etiam in ſicciſſimis locis opus cu-
ſtodiri, ſi depreſſius paſtinetur ſolum: eiuſque abunde
eſt gradum effodere tribus pedibus, vt in quatuor con-
ſurgat regeſtum. At vbi copia eſt rigandi, ſatis erit 11
non alto bipalio[m], id eſt, minus quam duos pedes fer-
ramento nouale conuerti. Sed curabimus, vt ager,
quem vere conſeri oportet, autumno circa Calend. No-
vembres paſtinetur: quem deinde velimus autumno in-
ſtituere, menſe Maio conuertemus[n], vt aut hiemis fri-
goribus, aut aeſtiuis[o] ſolibus et gleba ſoluatur, et radi-
ces herbarum necentur: nec multo ante ſtercorare de-
bebimus; et[p] cum ſationis appropinquabit[q] tempus,
ante quintum diem exherbandus erit locus, ſtercoran-
duſque, et ita diligenter foſſione iterandus[r], vt fimo
terra commiſceatur. Optimum vero ſtercus eſt ad hunc 12
vſum aſini, quia minimum herbarum creat: proximum
vel armenti vel ouium, ſi ſit anno maceratum: nam
quod homines faciunt, quamuis habeatur excellentiſſi-
mum, non tamen neceſſe eſt adhibere, niſi aut nudae
glareae, aut ſine vllo robore ſolutiſſimae arenae[s], cum
maior ſcilicet vis alimenti deſideratur. Igitur ſolum, 13
quod vere conſerere deſtinauerimus, poſt autumnum

 patie-

h. Ita pro *inordinandi* omnes ante Steph et Lipſ.

i. *naſcentia* I. B. R. mecum Bruſch.

k. *ſua ſponte* Lipſ.

l. *miniſtrare* B. R.

m. *bipalio non alto* Br. *bipedalio* P.

n. *conuertamus* I. B. Br. R. Sang. paulo antea *inſtruere* Sang.

o. *aeſtibus ſolis* Lipſ.

p. *ſed* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.

q. *appropinquauit* I. B. Br. R. *exerbandus* Br.

r. *agerandus* Lipſ.

s. *harenae* Br.

patiemur effoſſum iacere brumae frigoribus et pruinis
inurendum: quippe e contrario ſicut calor aeſtatis, ita
vis frigoris excoquit terram, fermentatamque ſoluit.
quare peracta bruma tum demum ſtercus iniicietur[t], et
circa Idus Ianuarias humus refoſſa in areas[v] diuiditur;
quae tamen ſic informandae ſunt, vt facile runcantium
manus ad dimidiam partem latitudinis earum perue-
niant, ne qui proſequuntur herbas, ſemina proculcare
cogantur: ſed potius per ſemitas ingrediantur, et alter-
14 na vice dimidias areas eruncent. Haec, quae[x] ante ſa-
tionem facienda ſunt, dixiſſe abunde eſt. Nunc[y] quid
quoque tempore vel colendum vel ſerendum ſit, prae-
cipiamus[z]: et primum de his generibus loquendum eſt,
quae poſſunt duobus ſeri temporibus, id eſt autumno et
vere. Sunt autem ſemina braſſicae et lactucae, cina-
rae, erucae, naſturcii, coriandri, chaerephylli[a], ane-
thi, paſtinacae, ſiſeris[b], papaueris: haec enim vel[c]
circa Calend. Septembres[d], vel melius ante Calendas
15 Martias Februario ſeruntur. Locis vero ſiccis, aut[e]
tepidis, qualia ſunt[f] Calabriae[g] et Appuliae maritima,
poſſunt circa Idus Ianuarias terrae committi. Rurſus
quae tantum[h] autumno conſeri debent (ſi tamen vel ma-
ritimum, vel apricum agrum incolimus) haec fere ſunt,
allium, cepae capitula, vlpicum, ſinapi[k]. Sed iam
potius quo quidque tempore terrae mandari plerumque
16 conueniat, per menſes digeramus. Ergo[m] poſt Calen-
das

t. *initietur* R.
v. *areis* I. B. Br. R.
x. *Haec ante ſationem quae* Br. Ald.
y. *In vno quid quone* I. B. R. *In vno quid quoque* Br.
z. *praecipiemus* I. B. Br. R.
a. *chaereofolii* I. B. R. *chaerofolii* Br. *chaerfolii* Sang. ſed *caeraefolii* ex Sang. Gronou. *chaerephyli* A Iunt. G. H. *cereofolii* Lipſ.
b. *ciceris* I. B. Br. R. *Sigeris* Lipſ.
c. *vel* om. I. B. Br. R.
d. *Septembris* Br. *Martii* Br.
e. *et* I. B. Br. R.
f. *ſunt* om. Eaed.
g. *Calabryae* I. B. Br. Pol. *calabrayae* Reg. *Apuliae* Br.
h. *tamen* I. B. Br. R.
i. *caepe: capitula* Eaed.
k. Ita pro *ſinapis* Sang.
l. Vulgo *Sed etiam nunc.* I. B. Br. R. *Etiam nunc* P Sang. *Iam potius.* Br. deinde *plerunque* cum Ald.
m. *Ergo* om. Lipſ.

das Ianuarias confeſtim recte ponetur lepidium. Menſe
autem Februario vel planta vel ſemine ruta, atque aſpa-
ragus, et iterum [n] cepae ſemen et porri: nec minus ſi
vernum et aeſtiuum fructum voles habere, ſyriacae ra-
dicis et rapae napique ſemina obrues. nam allii, et [o] vl-
pici vltima [p] eſt huius temporis poſitio. At circa Ca- 17
lendas Martias locis apricis licet porrum (ſi iam ingran-
duit) tranſferre. Item panacem vltima parte Martii
menſis. Deinde circa Calendas Apriles [r] aeque porrum
atque inulam, et ſerotinam plantam rutae. Item vt
maturius naſcatur, cucumis, cucurbita, capparis [s] ſe-
renda eſt. nam ſemen betae, cum [t] Punicum malum
florebit, tum demum optime ſeritur. Porri autem ca- 18
put circa Idus Maias tolerabiliter adhuc [v] tranſfertur.
Poſt [x] hoc [y], nihil ingruente aeſtate obrui debet, niſi
ſemen apii, ſi tamen rigaturus es. ſic enim optime [z] per
aeſtatem [a] prouenit. Caeterum Auguſto circa Vulcana-
lia tertia ſatio eſt: eaque optima radicis et rapae, item-
que [b] napi et ſiſeris, nec minus oleris atri. atque haec
ſunt ſationum tempora. Nunc de iis, quae aliquam 19
curam deſiderant [c], ſingulis loquar, quaeque praeterie-
ro intelligi oportebit nullam poſtulare operam niſi run-
catoris: de qua ſemel hoc dicendum eſt, omni tempore
conſulendum eſſe, vt herbae exterminentur. Vlpicum 20
quod quidam allium [d] Punicum vocant, Graeci autem
ἀφρεσκόροδον appellant, longe maioris eſt incrementi
quam allium: idque circa Calend. Octobris, antequam
deponatur, ex vno capite in plura diuidetur [e]. habet
enim velut allium plures cohaerentes [f] ſpicas, eaeque

n. *interdum caepe* I. B. Br. R. *interdum iterum* Lipſ.
o. *et* om. P.
p. *vltima* om. I. B. Br. R.
r. *Aprilis* Br. deinceps *enaſcatur* Sang.
s. *caparis* Br.
t. *quom* Br. *mallum* Br.
v. *ad hoc* P.
x. *Poſt* om. P.
y. *hos* I. B. Br. R.
z. *optime* om. Eaed.
a. *aeſtum* P. Sang.
b. *item* I. B. Br. R.
c. *de* add. Eaedem.
d. *alium* Br. bis. deinceps ἀφροσκορδον Sang.
e. *diuiditur* I. B. Br. R.
f. *cohaerentis* Br. et paulo antea *alium* Br. *ſticas* Sang.

cum ſint diuiſae, liratim ſeri debent, vt in puluinis po-
21 ſitae minus infeſtentur hiemis aquis. Eſt autem lira
ſimilis ei porcae, quam in ſationibus campeſtribus ru-
ſtici faciunt, vt vliginem vitent: ſed haec in hortis mi-
nor eſt facienda, et per ſummam partem eius, id eſt in
dorſo inter palmaria ſpatia ſpicae [g] vlpici vel allii, nam
id quoque ſimiliter conſeritur, diſponendae [h] ſunt. ſul-
ci lirarum inter ſe diſtent ſemipedali ſpatio. deinde
cum ternas fibras emiſerunt ſpicae, ſarriantur. nam
quo ſaepius id factum eſt, maius ſemina capiunt incre-
mentum. deinde ante quam caulem faciant, omnem vi-
ridem ſuperficiem intorquere, et in terram proſternere
22 conueniet, quo vaſtiora capita fiant. Regionibus autem
pruinoſis [i] neutrum horum per autumnum ſeri debet:
nam brumali tempore corrumpuntur: quod fere menſe
Ianuario miteſcit: et idcirco [k] frigidis locis tempus opti-
mum eſt allium [l] vel vlpicum ponendi circa Idus praedi-
cti menſis. ſed quandoque [m] vel conſeremus, vel iam
matura in tabulatum reponemus, ſeruabimus in iis [n] lo-
cis, quibus aut obruentur, aut eruentur, vt luna infra
terram ſit. nam ſic ſata, et [o] rurſus ſic recondita, exi-
ſtimantur neque acerrimi ſaporis [p] exiſtere, neque man-
23 dentium halitus inodorare. Multi tamen haec ante Ca-
lend. Ianuarias mediis [q] diebus ſerunt menſe Decembri,
ſi caeli tepor et ſitus terrae permittit. Braſſica, cum
VI foliorum erit, transferri debet, ita vt radix eius li-
quido fimo prius illita [r], et [s] inuoluta tribus algae taenio-
lis pangatur. haec enim res efficit, vt in coctura cele-
rius mandeſcat et viridem colorem ſine nitro [t] conſeruet.
Eſt

g. *ſpici* Br.
h. *diſponendi* I. B. Br. R.
i. *pluuioſis* Lipſ.
k. *iccirco* Br. A.
l. *alium* Br.
m. *quando conſeremus* I. B. Br. R. *quando vel* P. ſed *quandoque vel* Sang. Vulgo *quandocunque vel*.
n. *bis* Br. deinde *vt* om. Sang.

o. *et ſic rurſus* Br. poſtea *rurſus fere condita* Sang.
p. *ſap. exiſt.* & *neque — inodorare* om. P. vterque. in Sang. eſt ſimplex *odorari*.
q. *diebus ſerunt mediis* Br.
r. *inlinita* Lipſ.
s. *etiam* P.
t. *nigro* Lipſ.

Eſt autem frigidis et pluuiis regionibus poſitio eius opti- 24
ma poſt Idus Aprilis; cuius depreſſae plantae cum te-
nuerint, quantum olitoris ratio patitur, ſaepius ſarrita[v]
et ſtercorata melius conualeſcit, pleniorique incremen-
ti et coliculum facit et cymam. Nonnulli hanc ean-
dem locis apricioribus a Calen. Martiis[x] deponunt: ſed
maior pars eius in cymam proſilit, nec poſtea hiber-
num caulem amplum facit, cum eſt ſemel deſecta. Poſ-
ſis autem vel maximos caules bis tranſferre. idque ſi fa-
cias, plus ſeminis, et maioris incrementi praebere di-
cuntur. Lactuca totidem foliorum quot braſſica tranſ- 25
ferri[y] debet. locis quidem apricis, et maritimis optime
autumno ponitur[z], mediterraneis et frigidis contra:
hieme non aeque commode diſpergitur[a]. ſed[b] huius
quoque radix fimo liniri debet, maioremque copiam
deſiderat aquae, ſicque[c] fit tenerioris folii. Sunt[d] 26
autem complura lactucae genera, quae ſuo quidque[e]
tempore ſeri oportet: earum[f] quae fuſci, et veluti[g]
purpurei, aut etiam viridis coloris, et criſpi folii, vti
Caeciliana, menſe Ianuario recte diſſeritur[h]. At Cap-
padocia, quae pallido et pexo denſoque folio viret,
menſe Februario: quae deinde candida eſt[i], et criſpiſ-
ſimi folii, vt in prouincia Baetica et[k] finibus Gaditani
municipii, menſe Mart. recte pangitur. Eſt et[l] Cyprii 27
generis ex albo rubicunda, leui et tenerrimo folio, quae
vſque[m] in Idus April. commode diſponitur. Fere ta-
men aprico caeli ſtatu, quibus locis aquarum copia eſt,
pene toto anno lactuca ſeri poteſt: quae quo tardius
caulem faciat, cum aliquod incrementum habuerit, exi-

v. *ſarta* Sang.
x. *Martii* Br.
y. *tranſferi* Br.
z. *ponuntur* Sang. *auctunno* Br.
a. *diſpangitur* Sang.
b. *et* add. Ald. cum reliq. ante Geſn. et Lipſ.
c. *ſi quae tener.* I. B. Br. R.
d. *Suntque compl.* Eaed. et Sang.
e. Ita Sang. pro *quoque.*
f. *earumque* R. *et eorum* Sang.
g. *vt* Sang.
h. *differtur* Lipſ. Sang.
i. *eſt* om. I. B. Br. R.
k. *eſt* vulgatum correxit Geſner.
l. *et* om. Br.
m. *vſque* om. I. B. Br. R. Lipſ. P. Sang. A. *quae in Idibus* ex Editis laudat Geſner. *Idus Octobres* Sang. *Octobris* L. Pol.

guam teſtam media parte accipiat, eo quaſi onere coercita in latitudinem ſe diffundit. eadem eſt ratio etiam intybi[n], niſi quod hiemem magis ſuſtinet: ideoque vel
28 frigidis regionibus primo[o] autumno ſeri poteſt. Cinarae[p] ſobolem melius per autumni[q] aequinoctium diſponemus[r]; ſemen commodius circa Calendas Martias ſeremus; eiuſque plantam circa Calend. Nouemb. deprimemus[s], et multo cinere ſtercorabimus. id enim ge-
29 nus ſtercoris huic oleri videtur aptiſſimum. Sinapi[t] atque coriandrum, nec minus eruca[v] et ocimum, ita vti ſata ſunt, ſua ſede immota permanent: neque eſt eorum cultus alius, quam vt ſtercorata runcentur. poſſunt autem non ſolum autumno[x], ſed et vere conſeri. Plantae quoque ſinapis prima hieme tranſlatae plus cymae vere afferunt. Panax vtroque tempore leui[y] et ſubacta terra rariſſime differitur[z], quo maius incremen-
30 tum capiat: melior[a] tamen eius verna ſatio eſt. Porrum[b] ſi ſectiuum facere velis, denſius ſatum praeceperunt priores relinqui: et ita cum increuerit, ſecari[c]. Sed nos docuit vſus longe melius fieri, ſi differas, et eodem more, quo capitatum modicis ſpatiis, id eſt, inter quaternos[d] digitos depangas, et cum conualuerit,
31 deſeces. In eo autem quod magni capitis efficere voles, ſeruandum[e] eſt[f], vt ante quam tranſlatum deponas, omnes[g] radiculas amputes[h], et fibrarum ſummas partes intondeas. tum teſtulae, vel conchae, quaſi ſedes

n. *intubi* Br.

o. *proximo* vulgatum ex P. et Sang. corr. Geſner *auctunno* Br.

p. *Cinerae* Br.

q. *antumnum* I. B. R. *autunnum* Br.

r. *diſponimus* I. B. Br. R.

s. *reprimemus* Eaedem. et *ante* pro *circa* Sang.

t. *Sinape* editum corr. Geſner.

v. *erucam* editum corr. Geſn. *ozimum* Br.

x. *auctunno* Br.

y. *leni* I. B. Br. R.

z. *differuntur* P.

a. Ita pro *melius* Sang.

b. *Porro* P. Lipſ.

c. *ſecare* Sang.

d. *quatuor* Sang.

e. *ſerendum* add. P. Sang.

f. Ita pro *ſit* ex P. Sang. Geſner.

g. *omnis* Br.

h. *deamputes* Lipſ.

des[i] ſingulis ſubiectae ſeminibus[k] adobruuntur, vt fiant
capita latioris incrementi. Cultus autem porri capitati 32
aſſidua ſarritio et ſtercoratio eſt. nec alius[l] tamen ſecti-
vi, niſi quod toties[m] rigari, et ſtercorari, ſarririque
debet, quoties[n] demetitur. ſemen eius locis calidis men-
ſe Ianuario, frigidis Februario ſeritur: cuius incremen-
tum quo maius fiat, raris linteolis complura grana illi-
gantur, atque ita obruuntur. Enatum autem in iis[o] lo-
cis, quibus aqua ſubminiſtrari non poteſt, differri[p] de-
bet circa aequinoctium autumni: at quibus poſſis hu-
morem praebere, menſe Maio recte tranſfertur[q].
Apium quoque poſſis plantis ſerere, nec minus ſemine. 33
[ſed[r]] praecipue aqua laetatur, et ideo ſecundum fon-
tem commodiſſime ponitur. quod ſi quis id velit lati
folii facere, quantum ſeminis poſſint tres digiti com-
prehendere, raro linteolo illiget, et ita in areolas diſ-
poſitum releget[s]. vel ſi criſpae frondis id fieri malue-
rit[t], ſemen eius inditum pilae, et ſaligneo pilo[v] pinſi-
tum, expolitumque[x], ſimiliter [in[x]] linteolis ligatum
obruet[y]. Poteſt etiam citra[z] hanc operam fieri criſpum 34
qualitercunque ſatum, ſi, cum eſt natum, incremen-
tum eius ſuperuoluto cylindro coërceas[a]. Satio eius
eſt optima poſt Idus Maias vſque in ſolſtitium: nam te-
porem deſiderat. Fere etiam his diebus ocima[b] ſerun-
tur: quorum cum ſemen obrutum eſt, diligenter incul-
catur pauicula vel cylindro. nam ſi terram ſuſpenſam
relinquas, plerumque[c] corrumpitur. Paſtinaca et ſiſer 35
atque

i. Vulgo additum *in* om. Sang.

k. *ſemitibus* I. B. Br. R. deinceps *adobruunt* Br. *adobruuntur* Ald. Geſner dedit *abobruuntur.*

l. *aliud* I. B. Br. R. Sang.

m. *totiens* I. B. Br. R. Lipſ.

n. *quotiens* iidem libri.

o. *bis* I. B. Br. R. Iunt. *autem deferri debet in bis* Br.

p. Ita ex P. pro *deferri* Geſn.

q. *tranſferuntur* P. Sang.

r. *ſed* om. I. B. Br. R.

s. *religet* I. B. Br. R. *liget* P. Sang.

t. *malueris* I. B. Br. R.

v. Ita pro *palo* Lipſ.

x. Ita pro *expoliatumque* Sang. qui deinceps *in* omittit cum Pol.

y. *obruat* I. B. Br. R. Sang.

z. *circa* I. B. Br. R. aliaeque. *citra* cum Iunt. et Pol. Geſner.

a. Ita pro *coerceat* ex I. B. Br. R. Sang. Geſner.

b. *ozima* Br.

c. *plerunque* Br.

atque inula conualeſcunt alte paſtinato et ſtercorato loco: ſed quam rariſſime ponenda ſunt, vt maiora capiant incrementa. Inulam [d] vero interuallo trium pedum ſeri conuenit, quoniam vaſtos facit frutices, et radicibus, vt oculus harundinis, ſerpit. nec eſt alius cultus horum omnium, niſi vt ſarritionibus herbae tollantur. Commodiſſime autem deponentur prima parte
36 Septembris, vel vltima Auguſti [e] parte. Atrum olus [f], quod Graecorum [g] quidam vocant ἱπποσέλινον [h], nonnulli σμύρνιον [i], paſtinato loco ſemine debet conſeri, maxime iuxta maceriam [k]: quoniam et vmbra gaudet, et qualicunque conualeſcit loco: idque cum ſemel ſeueris, ſi non totum radicitus tollas, ſed alternos frutices in ſemen ſubmittas, aeuo manet, paruamque ſarritionis exigit culturam. ſeritur a Vulcanalibus vſque in Ca-
37 lendas Septembris, ſed etiam menſe Ianuario. Menta dulcem deſiderat vliginem; quam ob cauſam iuxta fontem menſe Martio recte ponitur. Cuius ſi forte ſemina defecerunt, licet de noualibus ſilueſtre mentaſtrum colligere, atque ita [l] inuerſis cacuminibus diſponere: quae res feritatem detrahit, atque [m] edomitam reddit:
38 Rutam autumno ſemine ſatam menſe Martio differre [n] oportet in apricum, et cinerem aggerare, runcareque donec conualeſcat, ne herbis enecetur. ſed velata manu debebit runcari: quam niſi contexeris, pernicioſa naſcuntur vlcera. Si tamen per ignorantiam nuda manu runcaueris, et prurigo atque tumor [o] inceſſerit, oleo ſubinde perungito [p]. eiuſdem frutex pluribus annis permanet [q] innoxius, niſi ſi mulier, quae in menſtruis eſt, conti-

d. *Inullam* Br.
e. *parte auguſti* Br.
f. *orum* P.
g. *quidam* Gr. Br.
h. *hippoſelignon* Br. πετροσέλεινον inſ. L. P. Sang.
i. σμιναααιον I. B. Br. R. Ζμυρναῖον P. σμυρναῖον Lipſ. Sang.
k. *maceriem* Reg.
l. *ita* om. P.
m. *et* Br. Sang.
n. *deferre* I. B. Br. R. deinceps vulgatum *runcarique* correxi ex Sang.
o. *intumor ceſſerit* P.
p. *perunguito* Br.
q. *manet* I. B. Br. R. Sang.

contigerit eum, et ob hoc exaruerit[r]. Thymum, et 39
tranſmarina cunila[s], et ſerpyllum, ſicut priore libro iam retuli[t], magis aluearia curantibus, quam olitoribus ſtudioſe conſeruntur. Sed nos ea condimentorum cauſa (nam ſunt quibuſdam eſculentis aptiſſima) non alienum putamus etiam[v] in hortis habere. Locum neque pinguem neque ſtercoratum, ſed apricum deſiderant, vt quae macerrimo ſolo per ſe maritimis plerumque[x]
regionibus naſcantur[y]. Hae[z] res et ſemine et plantis 40
circa aequinoctium vernum ſeruntur. melius tamen eſt thymi nouellas plantas diſponere; quae cum ſubacto ſolo depreſſae fuerint, ne tarde comprehendant, aridi thymi fruticem contundi oportet, atque ita pinſito[a] pridie quam volueris vti, aquam[b] medicare; quae cum ſuccum eius perceperit[c], depoſitis fruticibus infunditur,
donec eos recte confirmet. Ceterum cunila[d] viuacior 41
eſt, quam vt impenſius[e] curanda ſit. Lepidium cum ante Cal. Martias[f] habueris diſpoſitum, velut porrum ſectiuum demetere poteris: rarius tamen. nam poſt Cal. Nouemb. ſecandum non erit, quoniam frigoribus violatum emoritur: biennio tamen ſufficiet, ſi diligenter ſarritum[g] et ſtercoratum fuerit. multis etiam locis viua-
citatem ſuam vſque in annos decem prorogat. Beta 42
florente[h] Punico malo ſemine obruitur, et ſimul atque quinque foliorum eſt, vt braſſica, differtur aeſtate, ſi riguus eſt hortus[i]: ac ſi ſiccaneus, autumno, cum iam pluuiae inceſſerint, diſponi debebit[k]. Chaerephyllum,

r. *inaruerit* I. B. Br. R.
s. *cunela* Br. *ſerpillum* Br.
t. *rettuli* Br.
v. *etiam* om. I. B. Br. R.
x. *plerunque* Br. Ald.
y. Ita pro *naſcuntur* Sang.
z. *Ea res — ſeruatur* Sang.
a. *atque in illo* P. Sang. *in ſicco* Lipſ. In Aſcenſ. eſſe *inpinſito*, monet Gronou.
b. *aqua* vulg. ex Lipſ. correxit Geſner.
c. *perceperis* I. B. Br. R. *fructibus* deinceps Sang.
d. *cunela* Br. S.
e. *impenſe* I. B. Br. R.
f. *Martii* Br.
g. *ſartum* I. B. R. Lipſ. *ſarritum* Br.
h. *florenti* Br.
i. *locus* P. Sang.
k. *debebunt* I. B. Br. R. Sang.

lum[l], itemque olus atriplicis, quod Graeci vocant ἀτράφαξυν[m], circa Cal. Octob. obrui oportet non frigidiſſimo loco. nam ſi regio ſaeuas[n] hiemes habet, poſt Idus Februarias ſemina differenda ſunt, ſuaque de[o] ſede partienda. Papauer et anethum eandem habent conditionem ſationis, quam chaerephyllum et ἀτράφαξυς[p].
43 Satiui aſparagi, et[q] quam corrudam ruſtici vocant, ſemina fere biennio praeparantur. ea cum pingui et ſtercoroſo ſolo poſt Idus Februarias ſic obrueris, vt quantum tres digiti ſeminis comprehendere queunt, ſingulis foſſulis deponas, fere poſt quadrageſimum diem inter ſe implicantur, et quaſi vnitatem faciunt; quas radiculas ſic illigatas atque connexas olitores ſpongias[r] appellant. eaſque[s] poſt quatuor et viginti menſes in locum apricum et bene madidum[t], ſtercoratumque[v] tranſferri
44 conuenit. Sulci autem inter ſe pedali menſura diſtantes fiunt non amplius dodrantalis altitudinis, in quam ita ſpongiolae[x] deprimuntur, vt facile ſuperpoſita terra germinent. ſed in locis ſiccis partibus ſulcorum imis diſponenda ſunt ſemina, vt tanquam in alueolis maneant. at vliginoſis e contrario in ſummo porcae dorſo collo-
45 canda, ne humore nimio laedantur. Primo deinde anno, cum ita conſita ſunt, aſparagum quem emiſerint[y], infringi oportet. nam ſi ab imo vellere volueris[z], adhuc teneris inualidiſque radiculis, tota ſpongiola[a] ſeque-

l. *Chaerephylum* Eaed. A. Iunt. G. H: per totum caput. *cerefolium* Lipſ. *chaereſilium* Sang.

m. *ανδραφαξυν* I. B. Br. R. *ανδραφαξιν* P. S. *ατραφαξιν* A. Iunt. G. Gr. H. St.

n. *ſaeua* B. R.

o. *de* om. I. B. Br. R. *ſede pacienda* Lipſ.

p. *andraphaſin* I. B. Br. R. *ανδραφασιν* P. *ανδραφαξις* Sang. *ἀτράφαξις* A. Iunt. G. Gr. H.

q. *et* om. A. Iunt. Gy. H. *corundam* Sang.

r. *ſphongias* Iunt. *fonges* P. *phongeas* Sang. *ſpongeas* ex Sang. Gronou.

s. *Eos* P. *quattuor* Br.

t. *ualidum* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.

v. *ſtercoroſumque* Eaedem et Sang.

x. *ſphongiolae* Iuntt. *fongiae* Sang.

y. *emiſerunt* I. B. Br. R. *memiſint tunc infr.* P.

z. *vix adhuc teneris validis radiculis* Br. et Sang. *validis* ex I. B. R. laudauit etiam Geſner.

a. *ſphongiola* A. Iunt. H.

quetur. Reliquis annis non erit decerpendus, ſed radicitus vellendus. nam niſi ita fiat[b], ſtirpes praefractae angunt oculos ſpongiarum[c], et quaſi excaecant[d], nec patiuntur aſparagum emittere. Caeterum ſtilus, qui noviſſime autumnali[e] tempore naſcitur, non omnis [eſt] tollendus, ſed aliqua pars eius in ſemen ſubmittenda[f] eſt. Deinde cum ſpinam fecerit, electis[g] ſeminibus 46
ipſis, ſcopiones[h] ita vti ſunt, in ſuo loco perurendi ſunt, et deinde ſulci omnes conſarriendi[i], herbaeque eximendae; mox vel ſtercus, vel cinis iniiciendus, vt tota hieme ſuccus eius cum[k] pluuiis manans ad radicem perueniat. Vere[l] deinde prius quam coeperit germinare, capreolis, quod genus bicornis ferramenti eſt, terra commoueatur, vt et facilius ſtilus emicet, et relaxata humo plenioris craſſitudinis fiat[m]. Raphani radix bis 47
anno recte ſeritur, Februario menſe, cum vernum fructum expectamus, et Auguſto menſe circa Vulcanalia, cum maturum. ſed haec ratio ſine dubio melior habetur. Cura eſt eius, vt terra ſtercorata et ſubacta obruatur: poſt vbi ceperit[n] aliquod incrementum, ſubinde aggeretur. nam ſi ſuper terram emerſerit, dura et fungoſa fiet. Cucumis et cucurbita, cum copia eſt 48
aquae, minorem curam deſiderant: nam plurimum iuvantur humore. ſin autem loco ſicco ſeri[o] debuerint, quo rigationem miniſtrare[p] non expediat, menſe Februario ſeſquipedali altitudine foſſa[q] facienda eſt. poſt Idus deinde Martias quaſi tertia pars altitudinis ſulci ſtramentis inditis tegenda, mox ſtercorata terra vſque in

b. *fiet* Br.
c. *ſphongiarum* A. Iunt. G. H.
d. *excecant* Br. om. P.
e. *auctunnali* Br. ſequens *eſt* om. Sang.
f. *ammittendum* Pol. ſequens *eſt* om. Sang.
g. *ciectis* I. B. Br. R. *electis* Sang. Vulgo *collectis*.
h: *ſcorpiones* ante Geſn.
i. *conſariendi* Br.
k. *cum* ex Sang. addidi.
l. *Vero* P.
m. Vulgo additum *radix* omiſi, et paulo antea vulg. *relaxa* ex Sang. correxi.
n. *coeperit — ageretur* Br.
o. *fieri* I. B. Br. R.
p. Ita pro *miniſtrari* Sang.
q. *foſſae faciendae* I. B. Br. R. Lipſ. Mecum Sang. Vulgo *ſulci faciendi ſunt*.

in dimidium ſulcum aggeranda [r], poſitiſque ſeminibus tam diu eſt aqua praebenda, donec enaſcantur: atque vbi conualeſcere coeperint [s], adiecta humo incrementa eorum proſequenda ſunt, donec ſulcus coaequetur. Sic [t] exculta ſemina ſine rigatione tota aeſtate ſatis valebunt, fructumque iucundioris ſaporis quam rigua praebebunt.
49 Aquoſis autem locis primo quoque tempore, non tamen ante Calend. Mart. ſemen ponendum eſt, vt differri [v] poſſit aequinoctio confecto. idque de media parte cucurbitae ſemen inuerſo cacumine ponito, vt fiat incrementi vaſtioris. nam ſunt ad vſum vaſorum ſatis idoneae, ſicut Alexandrinae cucurbitae, cum exaruerint [x].
50 At ſi eſculentae merci praeparabis, recto cacumine de collo cucurbitae ſumptum ſemen [y] ſerendum [z] erit, quo [a] prolixior et tenuior fructus eius naſcatur [b], qui ſcilicet maius caeteris [c] inuenit pretium. Sed cuſtodiendum eſt, vt quam minime ad eum locum [d], in quo vel cucumeres aut cucurbitae conſitae ſunt, mulier admittatur. nam fere contactu eius langueſcunt incrementa virentium. ſi vero etiam in menſtruis fuerit, viſu quoque ſuo
51 nouellos foetus necabit. Cucumis tener et iucundiſſimus fit, ſi ante quam ſeras, ſemen eius lacte maceres. nonnulli etiam quo dulcior exiſtat, aqua mulſa idem faciunt. Sed qui praematurum fructum cucumeris habere volet, confecta bruma ſtercoratam terram inditam cophinis [e] obſerat [f], modicumque praebeat humorem. deinde cum enata ſemina fuerint, tepidis diebus et inſolatis iuxta aedificium ſub diuo ponat, ita vt ab omni afflatu protegantur. ceterum frigoribus ac tempeſtatibus ſub

r. Ita pro *aggerenda* I. B. Br. R. Iunt. Lipſ.

s. *coeperunt* I. B. Br. R.

t. Ita Br. Commel. Ald. pro *Si* Geſnerianae.

v. Ita pro *deferri* ſcripſi. *differre* Pol.

x. *exaruerunt* Sang.

y. *ſemen* om. I. B. Br. R.

z. *ſerendum eſt* om. P.

a. Ita pro *quod* Iunt.

b. Ita pro *enaſcatur* I. B. Br. R. S.

c. *eris* Lipſ. *acris* Sang.

d. *locum* om. P. deinceps vulgatum *cucumis* ex Sang. correxi.

e. *cophynis* Br. bis.

f. *afferat* Lipſ.

ſub tectum referat: idque tamdiu faciat, dum aequino-
ctium vernum confiat [g]. poſtea totos cophinos demittat
in terram. ſic enim praecoquem fructum habebit. Poſ- 52
ſunt etiam, ſi ſit operae pretium [h], vaſis maioribus ro-
tulae ſubiici, quo minore labore producantur, et rur-
ſus intra tecta recipiantur. ſed nihilo minus ſpecularibus
integi debebunt, vt etiam frigoribus ſerenis diebus tuto
producantur ad ſolem, Hac ratione fere toto anno Ti- 53
berio Caeſari cucumis praebebatur. Nos autem leuio-
re opera iſtud fieri apud Aegyptiae gentis Bolum [i] Men-
deſium legimus, qui praecipit aprico et ſtercoroſo loco
alternis ordinibus ferulas, alternis rubos in hortis conſi-
tas habere: deinda eas confecto aequinoctio paululum
infra terram ſecare, et ligneo ſtilo laxatis vel rubi vel
ferulae medullis ſtercus immittere, atque ita ſemina cu-
cumeris inſerere, quae ſcilicet incremento ſuo coeant
rubis et ferulis. nam ita [k] non ſua, ſed quaſi materna [l]
radice aluntur: ſicque [m] inſitam ſtirpem frigoribus quo-
que cucumeris praebere fructum. Satio ſecunda eius
ſeminis [n] fere Quinquatribus obſeruatur. Capparis plu- 54
rimis prouinciis ſua ſponte noualibus naſcitur. Sed qui-
bus locis eius inopia eſt, ſi ſerenda fuerit, ſiccum lo-
cum deſiderabit. iſque debebit ante circumdari [o] foſſu-
la, quae repleatur lapidibus et calce, vel Punico luto,
vt ſit quaſi quaedam lorica, ne poſſint eam perrumpe-
re [p] praedicti ſeminis frutices, qui fere per totum agrum
vagantur, niſi munimento aliquo prohibiti ſint [q]. quod 55
tamen non tantum incommodum eſt (ſubinde enim poſ-
ſunt

g. *conficiatur* vulgatum ex Sang. correxi. Deinceps *dimittat* Br.

h. *opere precium* I. B. Br. R.

i. *populum* Ienſ. Br. Lipſ. *uolum* Pol. *Medenſium* Lipſ. *Volumendeſium* Sang.

k. *ita* om. Br. Ex Sang. laudatur *itaque* niſi id pertinet ad antecedens *atque ita*.

l. *macerata* I. B. Br. R. Sang. quod vocabulum poſt *materna* addit Lipſ.

m. *ſic* I. B. Br. R. Sang.

n. *ſemini* Eaedem Edd.

o. *circulari* Eaedem.

p. *praerumpere* I. B. Br. R.

q. *ſunt* Eaed.

ſunt extirpari) quantum, quod noxium virus habent, ſuccoque ſuo ſterile ſolum reddunt. Cultu aut nullo aut leuiſſimo [r] contenta eſt. quippe quae res etiam in
56 deſertis agris citra ruſtici operam conualeſcit. Seritur vtroque aequinoctio. Cepina magis frequenter ſubactam poſtulat terram, quam altius conuerſam. itaque ex Calendis Nouembribus proſcindi ſolum debet, vt hiemis frigoribus et gelicidiis putreſcat, intermiſſiſque quadraginta diebus tum demum iterari, et interpoſitis vno ac viginti diebus tertiari; ac [s] protinus ſtercorari: mox bidentibus aequaliter perfoſſum in areas diſponi [t],
57 deletis [v] radicibus omnibus. Deinde ad Calendas Februarias ſereno die conueniat ſemina ſpargi: quibus aliquod [x] ſatureiae ſemen intermiſcendum erit, vt eam quoque habeamus. nam et viridis eſui eſt iucunda, nec arida inutilis ad pulmentaria condienda. Sed cepina vel ſaepius, certe non minus debet quam quater ſarriri. cuius ſi ſemen excipere voles, capita maxima generis Aſcalonii, quod eſt optimum, menſe Februario diſponito, quaternorum, vel etiam quinum digitorum ſpatiis diſtantia: et cum coeperint virere, ne [y] minus ter
58 conſarrito: deinde [z] cum fecerint caulem, humilioribus quaſi canteriolis interpoſitis rigorem [a] ſtilorum conſeruato. nam niſi arundines tranſuerſas in modum iugatae vineae crebras [b] diſpoſueris, thalli ceparum ventis proſternentur [c], totumque ſemen excutietur: quod ſcilicet non ante legendum eſt, quam cum matureſcere coeperit, coloremque nigrum habere. Sed nec patiendum eſt, vt perareſcat, aut totum [d] decidat, verum integri
59 thalli vellendi ſunt [e], et ſole ſiccandi. Napus et rapa duas ſationes habent, et eandem culturam, quam raphanus.

r. *nouiſſimo* Eaedem. deinceps *conualeſcat* Sang.
s. *et* Eaedem et S.
t. *et* add. Eaedem.
v. *lectus* P. Voluit *electis* quod probo.
x. *aliquid* I. B. Br. R.
y. *nec* Eaed. *coeperit* Sang.
z. *Die in die* P.
a. *rigoribus* P.
b. *crebre* P. S.
c. *proſternuntur* I. B. Br. R.
d. *tutum* Br. *thali* Br.
e. *ſunt* om. I. B. Br. R.

phanus. melior eſt tamen ſatio menſis Auguſti. Iuge-
rum agri quatuor [f] ſextarios ſeminis eorum poſcit, ſed
ita vt radicis [g] Syriacae [h] ſuper hanc menſuram paulo
plus, quam heminam ſeminis recipiat. Qui aeſtate iſta 60
ſeret, caueat, ne propter ſiccitates pulex [i] adhuc tenera
folia prorepentia conſumat. idque [k] vt vitetur, puluis [l]
[etiam [m]], qui ſupra cameram [n] inuenitur, vel etiam fu-
ligo, quae ſupra focos tectis inhaeret, colligi debet:
deinde pridie quam ſatio fiat, commiſceri cum ſemini-
bus, et aqua conſpergi [o], vt tota nocte ſuccum trahant.
nam ſic macerata poſtero die recte ſeruntur [p]. Veteres 61
quidam [q] auctores, vt Democritus, praecipiunt, ſemi-
na omnia ſucco herbae, quae ſedum appellatur, medi-
care, eodemque remedio aduerſus beſtiolas vti: quod
verum eſſe nos experientia docuit. Sed frequentius ta-
men, quoniam huius [r] herbae minus larga eſt facultas,
fuligine et praedicto puluere [s] vtimur, ſatiſque commo-
de tuemur his incolumitatem plantarum. Rapae ſemi- 62
na Hyginus [t] putat poſt trituram iacentibus adhuc in area
paleis inſpergi debere, quoniam fiunt laetiora [v] capita,
cum [x] ſubiacens ſoli duritia non patitur [y] in altum de-
ſcendere. nos [z] iſtud ſaepe fruſtra tentauimus: itaque
rapum [a], et raphanum, et napum melius exiſtimamus
ſubacta terra obrui. ſeruantque adhuc antiquorum con-
ſuetudinem religioſiores agricolae, qui cum ea ſerunt,
precantur [b], vt et ſibi et vicinis naſcantur. Locis frigi- 63
dis, vbi timor eſt, ne autumnalis [c] ſatio hiemis gelici-

f. *quattuor* Br.
g. *radices* I. B. Br. R.
h. *vrice* P. *vricae* Sang. Voluerunt *Suricae.*
i. Ita pro *culex* Sang. *pulix* Pol.
k. Ita pro *id quoque* Sang. Pol.
l. *pluis* P.
m. *enim* I.B.Br.R. omitt. P.Sang.
n. *caram* P.
o. *conſpargi* Br.
p. *obſerentur* Sang.
q. *quidem* I. B. Br. R.
r. *eius* Eaedem. *larga non eſt* Sang. qui paulo antea *non experientia.*
s. *pluere* Pol.
t. *Higinus* Br.
v. Ita pro *vaſtiora* I.B.Br.R.Sang.
x. *cum* om. Sang. paulo ante *ſeruarique* Sang.
y. *patiatur* Sang.
z. *Nam* I. B. Br. R.
a. *rapum et* om. Eaedem. *ſicut raphanum* Sang.
b. *praecantur* Br.
c. *auctumnali ſpatio* — *perurantur* I. B Br. R.

diis peruratur, arundinibus humiles canterii fiunt, iiſ-
que [d] virgae tranſuerſae imponuntur, et virgis ſtramen-
ta ſupra iaciuntur, et ſic a pruinis ſemina defenduntur.
vbi vero apricis regionibus poſt pluuias noxia inceſſe-
runt animalia, quae a [e] nobis appellantur erucae [f], Grae-
ce autem κάμπαι [g] nominantur, vel manu colligi de-
bent, vel matutinis temporibus frutices olerum concuti.
ſic enim dum adhuc torpent nocturno frigore, ſi deci-
derint [h], non amplius in ſuperiorem partem prorepunt.
64 Id tamen ſuperuacuum eſt facere, ſi ante ſationem ſe-
mina, vti iam praedixi, ſucco herbae ſedi macerata
ſunt. nihil enim ſic medicatis [i] nocent erucae. Sed De-
mocritus in eo libro, qui Graece inſcribitur περὶ [k] ἀν-
τιπαθῶν, affirmat, has ipſas beſtiolas enecari, ſi mu-
lier, quae in menſtruis eſt, ſolutis crinibus et nudo pe-
de vnamquamque aream ter circumeat: poſt hoc enim
65 decidere omnes vermiculos, et ita emori. Hactenus
praecipiendum exiſtimaui de cultu hortorum et officiis
villici; quem quamuis inſtructum [l], atque eruditum
omni opere [m] ruſtico eſſe oportere prima parte huius
exordii cenſuerim; quoniam tamen plerumque euenit,
vt eorum quae didicerimus, memoria nos deficiat, ea-
que ſaepius ex commentariis renouanda ſint [n], omnium
librorum meorum argumenta ſubieci, vt cum [o] res exe-
giſſet, facile reperiri poſſit, quid in quoque quaeren-
dum, et qualiter quidque faciendum ſit.

d. *virgae et virgis ſtramenta* reliquis omiſſis I. B. Br. R. *virgaeque et virgis* Sang.
e. *a* om. I. B. Br. R.
f. *vrucae* Lipſ. bis.
g. *campae* I. B. Br. R.
h. *deciderunt* I. B. R.
i. *maceratis* I. B. R.
k. *περειαντιπαθῶν* coniunct. I. B. R. *αντιπαΦιν* Sang.
l. *inſtructum, atque* deficit P. S.
m. *tempore alias opere* Bruſch.
n. *ſunt* I. B. Br. R.
o. *quom* Br.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE
DE
RE RVSTICA
LIBER DVODECIMVS ET VLT.
VILLICA.

PRAEFATIO.

Xenophon Athenienſis eo libro, P. Siluine, qui Oeconomicus inſcribitur, prodidit maritale coniugium ſic comparatum eſſe natura, vt non ſolum iucundiſſima, verum etiam vtiliſſima vitae ſocietas iniretur: nam primum [a], quod etiam Cicero ait [b]: ne genus humanum temporis longinquitate occideret, propter hoc marem cum foemina eſſe coniunctum: deinde vt ex hac eadem ſocietate mortalibus adiutoria ſenectutis, nec minus propugnacula, praepararentur [c]. Tum etiam, cum vi- 2
ctus et cultus humanus non vti feris in propatulo ac ſilveſtribus locis, ſed domi ſub tecto accurandus erat, neceſſarium fuit alterutrum foris et ſub dio eſſe, qui labore et induſtria compararet [d], quae tectis reconderentur. Siquidem vel ruſticari, vel nauigare, vel etiam genere alio

VARIETAS LECTIONIS.

a. *iam pridem, quod ait* I. B. Br. R. Vulgo *quod iam pridem.*

b. *et ne* poſt Aldum vulgo *Sed et* om. I. B. Br. R. Sang.

c. *praeparentur* Eaed. et Sang.

d. Vulgo *intus, qui tectis reconderet atque cuſtodiret.* Sed I. B. Br. R. Sang. omittunt *intus*, et ex I. B. R. *reconderentur ſiquidem* laudauit Geſner. Lipſ. etiam *atque cuſtodiret* omittit. Sed Bruſch. plane habet lectionem quam reſtitui ex Sang.

alio negotiari neceſſe erat, vt aliquas facultates acquire-
3 remus. cum vero paratae res ſub tectum eſſent conge-
ſtae, alium eſſe oportuit, qui et illatas cuſtodiret, et
ea [e] conficeret opera, quae domi deberent adminiſtrari.
nam et fruges caeteraque [f] alimenta terreſtria indigebant
tecto [g], et ouium caeterarumque pecudum foetus, at-
que fructus clauſo cuſtodiendi [h] erant, nec minus reli-
qua vtenſilia, quibus aut [i] alitur hominum genus, aut
4 etiam excolitur. Quare cum [et [k]] operam et diligen-
tiam ea quae propoſuimus, deſiderarent [l], nec exigua
cura foris acquirerentur, quae domi [m] cuſtodiri oporte-
ret: iure, vt dixi [n], natura comparata eſt mulieris ad
domeſticam diligentiam, viri autem ad exercitationem
forenſem et extraneam. itaque viro calores et frigora
perpetienda, tum etiam itinera et labores [o] pacis ac bel-
li, id eſt ruſticationis et militarium ſtipendiorum deus
5 tribuit [p]: mulieri deinceps, quod omnibus his rebus eam
fecerat inhabilem, domeſtica negotia curanda tradidit.
Et quoniam hunc ſexum cuſtodiae et diligentiae aſſigna-
verat: idcirco [q] timidiorem reddidit, quam virilem.
6 nam metus plurimum confert [r] ad diligentiam cuſto-
diendi. Quod autem [s] neceſſe erat foris et in aperto
victum quaerentibus nonnunquam iniuriam propulſare:
idcirco [t] virum quam mulierem fecit audaciorem. Quia
vero partis opibus aeque fuit opus memoria et diligen-
tia, non minorem foeminae quam viro earum rerum
tribuit poſſeſſionem. Tum etiam quod ſimplex natura
non omneis [v] res commodas amplecti valebat, idcirco
alterum

e. Ita pro *caetera* P. Sang.
f. Ita pro *et caetera* Sang.
g. *tecti* Sang.
h. Ita pro *cuſtodienda* Sang.
i. *aut* om. P. Sang.
k. *et* om. Br. igitur incluſi. *dilig. deſiderarent ea quae prop.* Br.
l. *conſiderarent* P.
m. *dum* I. B. Br. R.
n. Vulgo addita *a (natura) opere (mulieris)* omiſi cum Sang. a quo abeſſe dicitur praepoſitio ſola.
o. *laborem* I. B. Br. R.
p. *de vſu tribuit* P. *deus tribuit* Sang. monente Gronou. Vulgo *diſtribuit.*
q. *iccirco* Br. A.
r. *conferat diligentiam* P.
s. *tum* add. Br.
t. *iccirco* Br. A.
v. *omnis* Br. *iccirco* ead. cum Ald.

alterum alterius indigere voluit: quoniam [x] quod alteri deeſt, praeſto plerumque [y] eſt alteri. Haec in oecono- 7
mico Xenophon, (et) deinde Cicero, qui eum Latinae conſuetudini tradidit, non [z] inutiliter diſſeruerunt. Nam et apud Graecos, et mox apud Romanos vſque in patrum noſtrorum memoriam fere domeſticus labor matronalis fuit, tanquam ad requiem forenſium exercitationum omni cura depoſita patribuſfamilias intra domeſticos penates ſe recipientibus. Erat enim ſumma reuerentia cum concordia et diligentia miſta, flagrabatque mulier pulcherrima [diligentiae [a]] aemulatione, ſtudens negotia viri cura ſua [b] maiora atque meliora reddere. Nihil conſpiciebatur in domo diuiduum, nihil 8
quod aut maritus, aut foemina proprium eſſe iuris ſui diceret: ſed in commune conſpirabatur [c] ab vtroque, vt cum [d] forenſibus negotiis, matronalis [e] induſtria rationem parem faceret. Itaque nec [f] villici quidem aut villicae magna erat opera, cum ipſi domini quotidie negotia ſua reuiſerent atque adminiſtrarent. Nunc vero 9
cum pleraeque ſic luxu et inertia diffluant [g], vt ne lanificii quidem curam ſuſcipere dignentur, ſed domi confectae [h] veſtes faſtidio ſint [i], peruerſaque cupidine maxime placeant [k], quae grandi pecunia et totis pene cenſibus redimuntur: nihil mirum eſt, eaſdem ruris et inſtrumentorum agreſtium cura grauari [l], ſordidiſſimumque negotium ducere paucorum dierum [m] in villa moram. Quam ob cauſam cum in totum non ſolum 10
exo-

x. *quod qui alteri id eſt* P.
y. *plerunque* Br. Ald. Poſtea incluſum a me et omitt. Sang.
z. *quod* P. S.
a. *diligentiae* om. P. Sang.
b. *ſua* om. I. B. Br. R., et Lipſ.
c. *conſpiciebatur ab vtraque* Pol.
d. *cum in for.* Br.
e. Vulgo *ſedulitas induſtriae.* Sed mecum Bruſch. L. Pol. et Sang.
f. *ne* Br. Sang.
g. *defluunt* I. B. Br. R. *diffluunt* L. et Sang. *defluant* aliae.
h. Ante *confectas* vulgatum inſertum *ſedentes* omiſi cum I. B. Br. R. P. Sang.
i. Ita pro *habeant* et *confectas* I. B. Br. R. L. P. Sang.
k. Ita pro *pretioſiores alias a viris pelliciant* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.
l. *grauiſſimumque negotium* P.
m. Vulgo *paucorum dierum ſpatium morari.* Sed *paucos dies in villa morari* I. B. Br. R. et *tempus* om. etiam L. P. Sang. *moram* ex Sang. dedi.

exoleuerit, ſed etiam occiderit vetus ille matrumfamiliarum [n] mos Sabinarum atque Romanarum, neceſſaria irrepſit villicae cura, quae tueretur officia matronae: quoniam [o] et villici [p] quoque ſucceſſerunt in locum dominorum, qui quondam priſca conſuetudine non ſolum coluerant, ſed habitauerant rura. Verum, ne videar intempeſtiue [q] cenſorium opus obiurgandis moribus noſtrorum temporum ſuſcepiſſe, iam nunc officia villicae perſequar [r].

I. Ea porro (vt inſtitutum ordinem teneamus, quem priore volumine inchoauimus) iuuenis eſſe debet, id eſt non nimium puella, propter easdem cauſas, quas de aetate villici retulimus [a]: integrae quoque valitudinis, nec foedi habitus, nec rurſus pulcherrima [b]. nam illibatum robur et vigiliis et aliis ſufficiet laboribus: foeditas faſtidioſum, nimia ſpecies deſidioſum faciet eius con-
2 tubernalem. Itaque curandum eſt, vt nec vagum villicum et [c] auerſum a contubernio ſuo habeamus, nec rurſus intra tecta deſidem, et complexibus adiacentem foeminae [d]. Sed [e] nec haec tantum, quae diximus, in
3 villica cuſtodienda ſunt. Nam in primis conſiderandum erit, an a vino, ab eſcis, a ſuperſtitionibus, a ſomno, a viris remotiſſima ſit, et vt cura eam ſubeat, quid meminiſſe, quid in poſterum proſpicere debeat, vt fere eum morem ſeruet, quem villico praecepimus [f]: quoniam pleraque ſimilia eſſe debent in viro atque foemina,

n. *matrum familias* Br.
o. *quom iam* Br.
p. *villicae* Ienſ. *villaticae* Br.
q. *tempeſtine cenſorum* I. B. Br. R.
r. Ita pro *proſequar* Sang.

Cap. I. a. *rettulimus* Br. *valitud.* Ead.
b. Ita pro *pulcherrimi* Sang.
c. *et* I. B. Br. R. Geſn. *nec aliae.* Scilicet *aduerſum* eſt in Br. forte etiam in I. B. R. poſt *auerſum* addidi praepoſitionem ex Sang.
d. Ita pro *foeminam* Geſneriana.
e. *ſed et* R. *nec* deinceps om. Polit.
f. *praecipimus* I. B. Br. R.
g. Vulgo deinceps poſitum *etiam* omiſi cum I. B. Br. R. Sang. *premium* Br.

mina, et tam[g] malum vitare, quam praemium recte
factorum ſperare. tum elaborare, vt quam minimam
operam villicus intra tectum impendat, cui et primo
mane cum familia prodeundum[h] eſt, et crepuſculo per-
actis operibus fatigato redeundum. Nec tamen inſti- 4
tuendo villicam domeſticarum rerum villico remittimus
curam, ſed tantummodo[i] laborem eius adiutrice data
leuamus. Caeterum munia, quae domi capeſſuntur[k],
non in totum muliebri officio relinquenda ſunt, ſed ita
deleganda ei, vt identidem oculis villici cuſtodiantur.
ſic enim diligentior erit villica[l], ſi meminerit ibi eſſe,
cui ratio frequenter reddenda ſit[m]. Ea porro perſua- 5
ſiſſimum habere debebit, aut in totum, aut certe plu-
rimum domi ſe morari oportere: tum[n] quibus aliquid
in agro faciendum erit ſeruis, eos foras emittere; qui-
bus autem in villa quid agendum videbitur, eos intra
parietes continere, atque animaduertere, ne diurna[o]
ceſſando fruſtrentur opera: quae domum autem infe-
runtur, diligenter inſpicere, ne delibata ſint, et ita ex-
plorata atque inuiolata recipere: tum ſeparare[p], quae
conſumenda ſunt, et quae ſuperfieri poſſunt, cuſtodire,
ne ſumptus annuus menſtruus fiat. Tum ſiquis ex fa- 6
milia coeperit aduerſa valitudine affici[q], videndum erit
vt is quam commodiſſime miniſtretur. nam ex huiuſ-
modi[r] cura naſcitur beneuolentia[s], nec minus obſe-
quium. Quinetiam fidelius quam prius ſeruire ſtudent,
qui conualuerint, cum eſt aegris adhibita diligentia.

h. *prouidendum* L.

i. *tamen* I. B. Br. R. omitt. P. Sang.

k. Ita pro *capeſſenda* P. Sang. *capeſcenda* Br. A.

l. Ita pro *erit diligentior* Sang. qui deinceps verba *villica, ſi meminerit ibi* cum P. omittit.

m. *eſt* I. B. Br. R.

n. *tunc* omn. ante Geſn.

o. Ita pro *diuturna ceſſatione* L. Sang. *diurna* ex I. B. R. laudat Geſner, noſtram lectionem plane habet Bruſchiana.

p. *tum quae ſeparare conſum.* I. B. Br. R.

q. *valitud. affici* Br, *effici* I. B. R.

r. *huius* I. B. Br. R. *eius* P.

s. *beniuol.* Br.

II. Poſt haec meminiſſe debebit, quae inferantur,
vt idoneis et ſalubribus locis recondita [a] ſine noxa per-
maneant. nihil enim magis curandum eſt, quam prae-
parare, vbi quidque reponatur, vt [b] cum opus ſit, pro-
matur. Ea loca qualia eſſe debeant, et in [c] primo vo-
lumine, cum villam conſtitueremus, et in [d] vndecimo,
cum de [e] officio villici diſputaremus, iam dicta ſunt.
2 Sed ne nunc quidem demonſtrare breuiter pigebit. Nam
quod excelſiſſimum [f] eſt conclaue [g], pretioſiſſima vaſa
et veſtem deſiderat: quod denique horreum ſiccum at-
que aridum, frumentis habetur idoneum: quod frigi-
dum, commodiſſime vinum cuſtodit: quod bene illu-
ſtre, fragilem ſupellectilem atque ea poſtulat opera,
3 quae multi [h] luminis indigent. Praeparatis igitur rece-
ptaculis, oportebit ſuo quidque loco generatim, atque
etiam ſpecialiter nonnulla diſponere: quo facilius, cum
quid expoſtulabit vſus, reperiri [i] poſſit. nam vetus eſt
prouerbium, paupertatem certiſſimam eſſe, cum ali-
cuius indigeas, vti eo non poſſe, quia ignoretur, vbi
proiectum iaceat quod deſideratur. Itaque in [k] re fa-
miliari LABORIOSIOR eſt negligentia, quam dili-
4 gentia. Quis enim dubitet nihil eſſe pulchrius in omni
ratione vitae diſpoſitione atque ordine? quod etiam lu-
dicris ſpectaculis licet ſaepe cognoſcere. nam vbi cho-
rus canentium non ad certos modos neque numeris
praeeuntis magiſtri conſenſit, diſſonum quiddam [l] ac
tumultuoſum audientibus canere videtur: at vbi certis
numeris ac pedibus velut facta conſpiratione conſenſit
atque concinuit, ex eiuſmodi [m] vocum concordia non
ſolum ipſis canentibus amicum quiddam et dulce reſo-
nat, verum etiam ſpectantes audienteſque laetiſſima vo-
luptate

Cap. II. a. *recondita* om. Sang.
b. *et vnde* Lipſ.
c. *in* om. P. S.
d. *in* om. Sang.
e. *de vilico* P. Sang.
f. *excellentiſſimum* Lipſ.
g. *conclauo* Ienſ. Br.
h. *villici* I. B. Br. R.
i. Ita pro *recipere* Lipſ.
k. *rei familiari* Sang.
l. *quidam et* Br.
m. *eiuſdem* Br.

luptate permulcentur. Iam vero in exercitu neque mi- 5
les neque imperator ſine ordine ac diſpoſitione quidquam [n] valet [o] explicare, cum armatus inermem, eques peditem, plauſtrum equitem [p], ſi ſint permiſti, confundant. Haec eadem [q] ratio praeparationis atque ordinis etiam in nauigiis plurimum valet. nam vbi tempeſtas inceſſit, et eſt rite diſpoſita nauis, ſuo quidque ordine locatum armamentum ſine trepidatione miniſter
promit, cum eſt a gubernatore poſtulatum. Quod ſi 6
tantum haec poſſunt vel in theatris vel in exercitibus vel etiam in nauigiis: nihil dubium eſt, quin cura villicae ordinem diſpoſitionemque rerum, quas reponit, deſideret. nam et vnumquodque facilius conſideratur, cum eſt aſſignatum ſuo loco, et ſiquid [r] forte abeſt, ipſe vacuus locus admonet, vt quod deeſt requiratur. Siquid vero curari aut concinnari oportet, facilius intelligitur [s], cum ordine ſuo recenſetur. de quibus omnibus M. Cicero auctoritatem Xenophontis ſecutus [t] in Oeconomico ſic inducit Iſchomachum [v] ſciſcitanti Socrati narrantem [x].

III. Praeparatis idoneis locis inſtrumentum et ſupellectilem diſtribuere coepimus: ac primum ea ſecreuimus, quibus ad res diuinas vti ſolemus, poſtea mundum muliebrem, qui ad dies feſtos comparatur, deinde ad (bella [a]) virilem, item [b] dierum ſolennium ornatum, nec minus calciamenta vtrique ſexui conuenientia: tum iam ſeorſum arma ac tela ſeponebantur [c], et in altera parte inſtrumenta [d], quibus ad [e] lanificia vtuntur.

n. *quicquam* Br.
o. Ita pro *valeat* Sang.
p. Ita pro *equites* Sang.
q. *eadem* om. Pol. *enim* Sang.
r. *ſi quod* Br.
s. *intelligitur* om. Sang. monente Gronouio.
t. *ſequens* I. B. Br. R. om. Polit.
v. *Symachum* I. B. Br. R. *Schomachum* P. *Scomachum* Lipſ.
x. Vulgo eſt; *haec narrantem*. Sed *haec* omitt. I. B. Br. R. Lipſ. Sang. Ceterum caput hoc a ſequenti non ſeparant P. et Lipſ. libri. Recte.

Cap. III. a. *bella* vulgo deeſt.
b. *ritum* L.
c. *ſeparabuntur* I. B. R. Br. *ſeparabantur* Sang. *praeparabantur* L.
d. *inſtrum.* om. I. B. Br. R. L.
e. *ad* om. Eaed. et L.

2 tur. Poſt quibus [f] ad cibum comparandum [g] vaſis vti
aſſolent conſtituebantur [h]: inde quae ad lauationem,
quae ad exornationem, quae ad menſam quotidianam,
atque epulationem pertinent [i], exponebantur. Poſtea
ex iis quibus quotidie vtimur, quod menſtruum eſſet
ſepoſuimus [k], annuum quoque in duas partes diuiſimus:
3 nam ſic minus fallit, qui exitus futurus ſit. Haec poſt-
quam omnia ſecreuimus, tum [l] ſuo quaeque loco diſpo-
ſuimus: deinde quibus quotidie ſeruuli vtuntur, quae
ad lanificia, quae ad cibaria coquenda et conficienda
pertinent, haec ipſis [m], qui his vti ſolent, tradidimus,
et vbi exponerent [n], demonſtrauimus, et vt ſalua eſſent,
4 praecepimus. Quibus autem ad dies feſtos et ad hoſpi-
tum aduentum vtimur et ad quaedam rara negotia,
haec promo [o] tradidimus, et loca omnium [p] demonſtra-
vimus, et omnia [q] annumerauimus, atque annumerata
ipſi exſcripſimus, eumque admonuimus, vt quodcun-
que opus eſſet, ſciret vnde daret, et meminiſſet atque
annotaret, quid et quando et cui dediſſet, et cum rece-
5 piſſet, vt quidque ſuo loco reponeret. Igitur haec no-
bis [r] antiqui per Iſchomachi [s] perſonam praecepta indu-
ſtriae ac diligentiae tradiderunt, quae nunc nos villicae
demonſtramus. Nec tamen vna eius cura eſſe debebit,
vt clauſa cuſtodiat, quae tectis illata receperit, ſed ſub-
inde recognoſcat atque conſideret, ne aut ſupellex ve-
ſtiſue

f. Vulgo *quae.*

g. Ita pro *conficiendum* I. B. Br. R. L. Sang. Deinceps vulgo *vaſa, vt aſſolent* quae ex Graeco correxi. In Sang. eſt *et aſſolent.*

h. *conſtruebantur* I. B. Br. R. L. Sang.

i. Ita pro *pertinerent* I. B. Br. R. Sang.

k. Vulgo interpoſitum *quod* omiſi cum I. B. Br. R. L. Sang. deinceps *annum* I. B. Br. R. L.

l. *cum* I. B. Br. R.

m. Vulgo *ipſa ei.* ſed *ei* om. I. B. Br. R. *ipſis* Sang. *ipſa quis* L. Sequentia *qui vti ſolet* ſimiliter ex Sang. correxi. *ſolent* etiam I. B. Br. R.

n. Ita pro *ea ponerent* P. Sang.

o. Ita pro *primo* Geſn.

p. Ita pro *ſingulis* I. B. Br. R. Sang.

q. Ita pro *cuique ſua* Sang. niſi quod *adnum.* P. *ei omnia ann:* I. B. R. *ei omnia annumeramus* Bruſch. *ei omnia annumerauimus.*

r. Ita pro *nobis ab antiquis* Sang. et Geſn. *noui antiqui* Pol.

s. *Symachi* I. B. Br. R. *Schomachi* P. S. *Scomachi* L. *traddiderunt* deinceps Br.

ſtiſue condita ſitu dilabatur, aut fruges, aliaue vtenſilia negligentia deſidiaque [t] ſua corrumpantur. Pluuiis 6
vero diebus, vel cum frigoribus aut pruinis mulier ſub dio ruſticum opus obire non poterit [v], vt ad lanificium reducatur, praeparatae [x] ſint et pectitae lanae, quo facilius iuſta [y] lanificio perſequi atque exigere poſſit: nihil enim nocebit, ſi ſibi atque actoribus et aliis in honore ſeruulis [z] veſtis domi confecta fuerit, quo minus patriſfamilias rationes onerentur. Illud [a] vero etiam in 7
perpetuum cuſtodiendum habebit, vt eos, qui foris ruſticari debebunt, cum iam e villa familia proceſſerit, requirat, ac ſiquis, vt euenit, curam contubernalis eius intra tectum tergiuerſans fefellerit, cauſam deſidiae ſciſcitetur, exploretque vtrum aduerſa valetudine [b] inhibitus reſtiterit, an pigritia delituerit. et ſi compererit, vel ſimulantem languorem [c] ſine cunctatione in valetudinarium [d] deducat: praeſtat enim opere fatigatum ſub cuſtodia requieſcere vnum aut alterum diem, quam preſſum [e] nimio labore veram noxam concipere. Denique 8
vno loco quam minime oportebit eam conſiſtere, neque enim ſedentaria eius opera eſt, ſed modo ad telam debebit accedere, ac ſiquid melius ſciat, docere: ſi minus, addiſcere [f] ab eo qui plus intelligat, modo eos qui cibum familiae conficiunt, inuiſere: tum etiam culinam [g] et bubilia [h], nec minus praeſepia mundanda curare: valetudinaria [i] quoque vel ſi vacent ab imbecillis, identidem aperire, et immunditiis liberare, vt cum res exe-

t. Ita pro *deſidiaue* Sang.

v. *potuerit, vel vt* I. B. Br. R. *potuerit* etiam Sang.

x. *praeparataeque* Eaedem. *praeparatae quae* Sang.

y. *iuxta lanificium* Eaed.

z. Ita pro *ſeruilis* L. Sang.

a. *Iſtud non etiam* I. B. Br. R. antea *patriſfamiliae* Sang. Pol. cum Commel. facere monet Geſn quaſi ſola Commeliniana correxerit antiquam.

b. *valitudine* I. B. Br. R.

c. *langorem* Br. Ald.

d. *valitud:* I. B. Br. R.

e. *animum* ex I. B. R. L. annotauit Geſner, quod ipſum vocabulum addit Bruſch.

f. *adiſcere* Br.

g. *clolinam* L. voluit *colinam*.

h. *bouilia — emundanda* Sang. *culina — bouilia* inde annotauit Gronou.

i. *valitud.* I. B. Br. R. deinceps *imbecillis* Br.

exegerit, bene ordinata [et[k] ornata] et ſalubria languentibus praebeantur: promis[l] quoque et cellariis aliquid appendentibus[m] aut metientibus interuenire: nec minus intereſſe paſtoribus in ſtabulis fructum cogentibus, aut[n] foetus ouium, aliarumue pecudum ſubrumantibus: tonſuris vero earum[o] vtique intereſſe, et lanas [etiam] diligenter percipere, et[p] vellera ad numerum pecoris recenſere: tum inſiſtere atrienſibus, vt ſupellectilem exponant, et ferramenta[q] deterſa nitidentur, atque rubigine liberentur, caeteraque quae[r] refectionem deſiderant,
10 rant, fabris concinnanda[s] tradantur. Poſtremo his rebus omnibus conſtitutis, nihil hanc arbitror diſtributionem profuturam, niſi, vt iam dixi, villicus ſaepius, et aliquando[t] tamen dominus aut matrona conſiderauerit, animaduerteritque, vt ordinatio inſtituta conſeruetur. Quod etiam in bene moratis ciuitatibus ſemper eſt obſeruatum; quarum primoribus atque optimatibus non ſatis viſum eſt bonas leges habere, niſi cuſtodes earum diligentiſſimos ciues creaſſent[v], quos Graeci νομοφύ-
11 λακας[x] appellant. horum erat officium, eos qui legibus parerent, laudibus proſequi, nec minus honoribus: eos autem qui non parerent, poena multare. Quod nunc ſcilicet faciunt magiſtratus, aſſidua iuriſdictione vim legum cuſtodientes. Sed haec in vniuerſum adminiſtranda tradidiſſe abunde ſit.

IV. Nunc de caeteris rebus, quae omiſſae erant prioribus libris, quoniam villicae reſeruabantur officiis, prae-

k. Verba incluſa om. L. P. Sang.

l. *Penis* I. B. Br. R. L. Forte *penariis* vel *penuariis* voluerunt.

m. Ita pro *attendentibus aut metuentibus* Sang. et Geſn. niſi quod verba *aut metuentibus* omittit cum Polit.

n. *aut vt* I. B. Br. R.

o. Ita pro *tonſuris vellerum quoque* I. B. Br. R. Sang. *verum earum vtique* L. Poſt *lanas* incluſum *etiam* om. Sang.

p. *etiam* I. B. Br. R.

q. *tramenta* L. *aeramenta* Sang.

r. Ita pro *ſi* Sang. *quae ſi* I. B. Br. R.

s. *concinenda* I. Br. *concinanda* B. R.

t. *aliquanto* R.

v. *creaſſ.* om. P.

x. *nomophylacus* I. Br. *nomophylacos* B. R.

praecipiemus, et vt aliquis ordo cuſtodiatur, incipie-
mus a verno tempore, quoniam fere [a] maturis [b] atque
trimeſtribus conſummatis ſationibus, vacua tempora
iam contingunt ad ea exequenda, quae deinceps doce-
bimus. Paruarum rerum curam non defuiſſe [c] Poenis 2
Graeciſque auctoribus atque etiam Romanis, memoria
tradidit. nam et Mago [d] Carthaginienſis [e], et Hamilcar [f],
quos ſecuti videntur Graecae gentis non obſcuri ſcripto-
res Mnaſeas [g] atque Paxamus [h], tum demum noſtri ge-
neris, poſtquam a bellis otium [i] fuit, quaſi quoddam
tributum victui humano conferre dedignati [k] non ſunt,
vt M. Ambiuius, et Maenas [l] Licinius, tum etiam C.
Matius; quibus ſtudium fuit piſtoris et coci, nec [m] mi-
nus cellarii diligentiam [n] ſuis praeceptis inſtituere. His 3
autem omnibus placuit, eum, qui rerum harum offi-
cium ſuſceperit, caſtum eſſe continentemque oportere,
quoniam totum in eo ſit, ne contrectentur pocula vel
cibi, niſi aut ab impubi [o], aut certe abſtinentiſſimo re-
bus venereis. quibus ſi fuerit operatus vel vir, vel foe-
mina, debere eos flumine aut perenni aqua, priuſquam
penora contingant, ablui. propter quod his neceſſarium
eſſe pueri vel virginis miniſterium, per quos proman-
tur, quae vſus poſtulauerit. Poſt hoc praeceptum lo- 4
cum et vaſa idonea ſalgamis praeparari iubent: locum
eſſe debere auerſum a ſole, quam frigidiſſimum et ſic-
ciſſimum, ne ſitu penora mucorem contrahant. Vaſa
autem fictilia vel vitrea plura potius quam ampla, et
eorum

Cap. IV. a. Ita pro *vere* I. B. Br. R. Sang. Iunt.

b. Vulgo additum *herbis* om. I. B. Br. Iunt. Sang. *conſumatis* Br. Ald.

c. *dediſſe* poſt Gryph. *defuiſſe* etiam Pol. et Lipſ.

d. *Magonis* P.

e. *Chartaginienſis* H. A. G. *carthaginenſis* I. B. R. Br.

f. *Halcar* P.

g. *Magnaſtas* I. B. R. Br.

h. *Phaxanus* I. B. Br. R. *Phaxanius* L. *Phaxames* S. deinde *tum deinde* Sang.

i. *vacuum* L. S.

k. *non dedignati ſunt* Br.

l. *Mecenas Lioninus* L. *Baſcenas* P. *Mecenas* etiam Sang.

m. *non* Br. *coqui* Sang.

n. *diligentius* A. G. H. Pol. *diligentiam inſtruere* Sang.

o. Ita pro *impube* Sang.

eorum alia recte picata, nonnulla tamen pura, prout
5 conditio conditurae exegerit. Haec vaſa dedita opera fieri oportet patenti[p] ore, et vſque ad imum aequalia, nec in modum doliorum formata, vt exemptis ad vſum ſalgamis quidquid ſupereſt aequali[q] pondere vſque ad fundum deprimatur, cum[r] ea res innoxia penora conſeruet[s], vbi non innatent, ſed ſemper ſint iure ſubmerſa. quod in vtero dolii vix fieri poſſe[t] propter inaequalitatem figurae. maxime autem ad hoc neceſſarium eſſe aceti et durae muriae vſum, quae vtraque ſic confieri[v].

V. Quemadmodum ex vino vapido acetum fiat[a]. In ſextarios duodequinquaginta[b] fermenti libram, fici aridae pondo quadrantem, ſalis ſextarium[c] ſubterito, et ſubtrita cum quartario mellis aceto diluito, atque ita in praedictam menſuram adiicito. Quidam ordei toſti ſextarios[d] quatuor, et nuces ardentes iuglandes quadraginta, et mentae viridis pondo ſelibram in eandem
2 menſuram adiiciunt. quidam ferri maſſas exurunt, ita[e] vt ignis ſpeciem habeant, eaſque in eandem menſuram demittunt[f]. tum etiam exemptis nucleis ipſas nuces pineas vacuas[g] numero quinque vel ſex incendunt, et ardentes[h] eodem demittunt. alii nucibus ſapineis[i] ardentibus idem faciunt.

VI. Mu-

p. *patente* I. B. Br. R.

q. Ita pro *aequaliter* I. B. Br. R. Iunt. L. Sang. praeterea *exemptum ſalgamum* ex Sang. annotat Gronou.

r. *quoniam* Sang.

s. *conſtruet* Sang.

t. Ita pro *poſſet* Pol.

v. Ita pro *conficiuntur* Sang. teſte etiam Heinſio ad Aeneid. IV. 116.

Cap. V. a. *Quemadmodum — fiat.* hoc lemma Edd. I. B. Br. R. reſtitui et verba vulgo ab initio poſita: *In vini vapidi, vt acre fiat* cum iiſdem omiſi. Sang. lemma habet: *Vinum vapidum fieri acrius. In ſeſtarios.* Vulgo erat *fiat, ſextarios.* Sed *In ſeſtarios* etiam I. B. Br. R.

b. *quadraginta octo* P. Sang. deinceps *fici aridi* Sang. teſte Gronou.

c. *ſeſtarium. Haec ſubterito* I. B. Br. R. Sang.

d. *ſeſtarios* Br.

e. *item* Br.

f. *dimitt.* Br.

g. *quas* interponit P.

h. *ardentis* Br. *dimitt.* deinceps Br.

i. *ſex pineis* L.

VI. Muriam duram ſic facito: dolium quam paten-
tiſſimi oris locato in ea parte villae, quae plurimum ſo-
lis accipit. id dolium aqua caeleſti repleto; ea eſt enim
huic rei aptiſſima; vel ſi non fuerit pluuialis [a], certe
fontana dulciſſimi ſaporis. Tum [b] indito ſportam iun-
ceam, vel ſparteam, quae replenda eſt [c] ſale candido,
quo candidior muria fiat. Cum ſalem per aliquot dies
videbis liqueſcere, ex [d] eo intelliges nondum muriam
eſſe maturam. itaque ſubinde alium ſalem tamdiu inge- 2
res, donec in ſporta permaneat integer, nec minuatur.
quod cum animaduerteris [e], ſcias habere muriam matu-
ritatem ſuam. et ſi facere [f] aliam [g] volueris, hanc in va-
ſa bene picata diffundes, et opertam [h] in ſole habebis.
omnem enim mucorem vis ſolis aufert, et odorem bo-
num praebet. Eſt et [i] aliud muriae maturae experi-
mentum. nam vbi dulcem caſeum demiſeris in eam, ſi
peſſum ibit, ſcies eſſe adhuc crudam: ſi innatabit, ma-
turam.

VII. His praeparatis [a] circa vernum aequinoctium herbas in vſum colligi et reponi oportebit, cymam [b], caulem [c], capparim [d], apii [e] coliculos, rutam, oleris atri [f] cum ſuo cole florem [g] antequam de folliculo exeat: item ferulae cum coliculo [h] ſilentem [i] quam tenerrimum [k] florem:

Cap. VI. a. *pluuiatilis* L.

b. Ita pro *In eam tum* I. B. Br. R. Sang. vterque.

c. Ita pro *ſit* ex I. B. Br. R. Sang. Geſner.

d. *et ex eo intelligis* Br. *intelligis* ex I. B. R. laudauit etiam Geſner. Eaedem cum Br. A. *nundum.* in Sang. eſſe *Eum ſalem — et ex eo — muriam eſſe maturam* annotauit Gronou.

e. *animaduertaris* Br. *videris* Sang. deinceps *ſcies* vulg. ex I. B. Br. R. correxi.

f. *facere* ex P. et Sang. addidi.

g. Vulgo addita: *in id vas ſacere* om. I. B. Br. R. P. Sang.

h. *operta* Sang.

i. *et* ex Sang. addidi.

Cap. VII. a. *praeceptis* L.

b. *cirream* I. B. Br. R.

c. *caule* Ienſ. *caulo* P.

d. *capari* Ienſ. *caparim* Br. *cappari* P.

e. *appii* Pol.

f. Ita pro *oluſatrum* I. B. Br. R.

g. *florem* ex P. Sang. addidi. *flore* Lipſ. *cole* cum Steph. reliquae dederunt pro *caule.*

h. Ita pro *ferularum coliculos* omnes ante Geſnerum. Iunt. *ferulas.*

i. Vulgo *ſilentes.*

k. *quam tenerr.* om. P. Sang. *teterrimum* I. B. Br. R.

rem: paſtinacae agreſtis vel ſatiuae cum[l] coliculis[m] ſi-
lentem florem: vitis albae et aſparagi et ruſci[n] et ta-
mni[o] et digitelli et puleii[p] et nepetae et lapſanae et bat-
tis et eius coliculum, qui miluinus[q] pes appellatur; quin-
2 etiam tenerum coliculum foeniculi. Haec[r] omnia vna
conditura commode ſeruantur, id eſt aceti duas partes,
et tertiam durae muriae ſi miſcueris. Sed vitis alba,
ruſcus, et tamnum[s] et aſparagus, lapſana et paſtinaca
et nepeta et battis generatim in alueos componuntur,
et ſale conſperſa biduo ſub vmbra, dum confudent[t],
reponuntur: deinde ſi tantum remiſerint[v] humoris, vt
3 ſuo ſibi iure ablui poſſint: ſi minus, ſuperfuſa dura
muria lauantur, et pondere impoſito exprimuntur: tum
ſuo quidque vaſe conditur, et ius, vt ſupra dixi, quod
eſt miſtum duabus partibus aceti et vna muriae, infun-
ditur, foeniculique aridi, quod eſt per vindemiam pro-
ximo anno lectum, ſpiſſamentum imponitur, ita vt
herbas deprimat, et[x] ius vſque in ſummum labrum
4 fideliae perueniat. Oluſatrum et ferulam et foenicu-
lum cum[y] legeris, ſub tecto exponito[z], dum flacce-
ſcat: deinde folia et corticem omnem coliculorum[a] de-
trahito. Caules ſi fuerint pollice craſſiores, arundine
ſecato, et in duas partes diuidito. ipſos quoque flores,
ne ſint immodici, diduci et partiri oportebit, atque ita
in vaſa condi. deinde ius, quod ſupra ſcriptum eſt, in-
fundi, et paucas radiculas laſeris, quod Graeci σίλφιον[b]
vocant,

l. *vel* L.

m. *coliculis ſilentem: florem* I. B. Br. R. L. *coliculis ſilentem florem vitis albae* vulgo. *coliculo* Sang.

n. *ruſtici* P.

o. *thamni* L. Ienſ. Br. Vulgo *thanni*.

p. Male cum Steph. *pulleii* Geſn.

q. *milluinus* Reg.

r. *Nam* I. B. Br. R.

s. Vulgo *thamnum*. A. Iunt. G. Gr. H. St. *thannum*. Ald. ſec. *thanum*. Deinceps *nepeti* Br. *etruſcum* Sang. omiſſa *lapſana*.

t. *confident* I. B. Br. R.

v. *remiſerunt* Eaed.

x *et ius* om. P. *ius* om. Sang.

y. *quom* Br.

z. *reponito* I. B. Br. R. Sang.

a. Ita *folliculorum* emendauit Vrſin.

b. *ſilphion* I. B. Br. R. ΣΙΛΦΙΟΝ Pol.

vocant, adiici, tum [c] ſpiſſamento foeniculi [d] aridi con-
tegi [e], vt ius ſuperueniat. Cymam [f], caulem [g], cap- 5
parim, pedem milui, puleium, digitellum, complu-
ribus diebus ſub tecto ſiccari, dum flacceſcat, et tum
eodem modo condiri conuenit, quo ferulam, rutam [e],
ſatureiam, cunilam [f]. Sunt qui rutam muria tantum
dura ſine aceto condiant, deinde, cum vſus exigit,
aqua vel etiam vino abluant, et ſuperfuſo oleo vtantur.
Haec conditura poſſit commode ſatureia viridis, et
aeque viridis cunila [g] ſeruari.

VIII. Oxygalam ſic facito. ollam nouam ſumito,
eamque iuxta fundum terebrato: deinde cauum, quem
feceris, ſurculo obturato, et lacte ouillo [a] quam recen-
tiſſimo vas [b] repleto, eoque adiicito viridium condi-
mentorum faſciculos, origani, mentae, cepae [c], co-
riandri. has herbas ita in lacte demittito, vt ligamina
earum extent. Poſt diem quintum ſurculum [d], quo 2
cauum obturaueras, eximito, et ſerum emittito. cum
deinde lac coeperit manare, eodem ſurculo cauum ob-
turato, intermiſſoque [e] triduo, ita vt ſupra dictum eſt,
ſerum emittito, et faſciculos condimentorum exemptos
abiicito [f]: deinde exiguum aridi thymi, et cunilae [g]
aridae ſuper lac deſtringito, conciſique ſectiui porri
quantum videbitur adiicito, et permiſceto: mox inter-
miſſo biduo rurſus ſerum emittito, cauumque obturato,
et ſalis triti quantum ſatis erit adiicito, et miſceto, dein-

c. Ita Sang. pro *adiectas*, ita habet.

d. *foenuli* P. *feniculi adiungito* vt L.

e. *conteri* P. et Sang. alter.

f. *Cimam* Br.

g. *caulo* Sang.

h. Tria verba *Rutam ſatureiam cunelam* pro rubrica poſuit Pol. *cunelam* I. B. Br. R. et deinceps *cunela* eaedem cum Sang. *poſſit* pro *poſſet* dedit Sang.

Cap. VIII. a. *ouilo* Br.

b. *vas* om. P.

c. *caepe* Br. *cepe* A.

d. *quo ſurculum* I. B. R. recte Br.

e. *interim ipſoque* L. hic et paulo poſt.

f. *adiicito* ante Ald. Iunt. G. Gr.

g. *cunelae* I. B. Br. R. et Sang. vbique, ex quo vulgatum deinceps *diſtringito* correxi.

de[h] operculo impoſito et[i] oblinito non ante[k] aperueris
3 ollam, quam vſus exegerit. Sunt qui ſatiui vel etiam ſil-
veſtris lepidii[l] herbam cum collegerunt in vmbra ſiccent,
deinde folia eius abiecto caule die et nocte muria mace-
rata expreſſaque lacti miſceant ſine condimentis, et ſalis
quantum ſatis arbitrantur adiiciant: tum caetera, quae
ſupra praecepimus faciant. nonnulli recentia folia lepi-
dii cum[m] dulci lacte in olla miſcent, et poſt diem ter-
tium, quemadmodum praecepimus, ſerum emittunt:
deinde compertam ſatureiam viridem, tum etiam arida
ſemina coriandri atque anethi[n] et thymi et apii in vnum
bene trita adiiciunt, ſalemque bene[o] coctum cribratum
permiſcent. Caetera eadem quae ſupra faciunt.

IX. Conditura lactucae. Caules lactucae ab imo
depurgatos eatenus, qua tenera folia videbuntur, in al-
veo ſalire oportet, diemque vnum et noctem ſinere,
dum muriam remittant: deinde[a] muria eluere[b], et ex-
preſſos in cratibus pandere, dum aſſiccefcant: tum ſub-
ſternere anethum[c] aridum et foeniculum rutaeque ali-
quid et porri concidere, atque ita miſcere: tum ſicca-
tos coliculos ita componere, vt faſeoli[d] virides integri
interponantur, quos ipſos[e] ante dura muria die et no-
2 cte macerari[f] oportebit, ſimiliterque aſſiccatos cum fa-
ſciculis lactucarum condi, et ſuperfundi ius quod ſit
aceti duarum partium atque vnius muriae: deinde ari-
do ſpiſſamento foeniculi ſic comprimi, vt ius ſuperna-
tet. quod vt fiat, is qui huic officio praeerit, ſaepe ſuf-
fundere ius debebit, nec pati[g] ſitire ſalgama, ſed ex-
trinſecus

h. *operculo deinde* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.

i. *et* om. Sang. teſte etiam Oudendorp ad Suetonii Oth. 12.

k. *antea* Sang.

l. *lepidi* R.

m. *com* Br.

n. *aneti* Br.

o. *conditum* addit L.

Cap. IX. a. *in* add. I. B. Br. R. Sang.

b. *luere* I. B. Br. R.

c. *anetum* Br.

d. *paſſioli* P. *faſciculi* L.

e. *ipſe* B. R.

f. *macerari* Sang. Vulgo *macerare*.

g. *patis nec itinere* P. *neque patis nec itinere* Sang.

trinſecus munda ſpongia vaſa pertergere, et aqua fontana quam recentiſſima refrigerare. ſimili ratione intu- 5
bum et cacumina rubi [h], qua lactucam [i] condire oportet, nec minus thymi et ſatureiae et origani tum etiam armoraciorum cymam [k]. Haec autem, quae ſupra ſcripta ſunt, verno tempore componuntur.

X. Nunc quae per aeſtatem circa meſſem vel etiam exactis iam meſſibus colligi et reponi debeant, praecipiemus. Pompeianam [a], vel Aſcaloniam cepam, vel etiam Marſicam ſimplicem, quam vocant vnionem [b] ruſtici, eligito: ea eſt autem, quae non fruticauit [c], nec habuit ſoboles adhaerentes [d]. hanc prius in ſole ſic- 2
cato, deinde ſub vmbra refrigeratam ſubſtrato thymo vel cunila [e] componito in fidelia, et infuſo iure, quod ſit aceti trium partium et vnius muriae, faſciculum cunilae [f] ſuperponito, ita vt cepa [g] deprimatur: quae cum ius combiberit, ſimili miſtura vas ſuppleatur. Eodem tempore corna, et pruna onychina [h], et pruna ſilueſtria, nec minus genera pirorum et malorum condiuntur [i].
Corna, quibus pro oliuis vtamur [k]: item pruna ſilue- 3
ſtria, et pruna onychina adhuc ſolida nec maturiſſima legenda ſunt, nec tamen nimium cruda. deinde vno die vmbra ſiccanda: tum aequis partibus acetum et ſapa [l] vel defrutum miſceatur et infundatur. oportebit autem aliquid ſalis adiicere, ne vermiculus aliudue animal innaſci poſſit. verum commodius ſeruantur, ſi duae partes ſapae cum aceti vna parte miſceantur [m]. Pira 4

Nn 3 Dola-

h. *ruris intubi* L.
i. *lactuca* I. B. Br. R.
k. *cimam* Br.

Cap. X. a. *Pompeiam* I. B. Br. R. *Pompeiariam* P.
b. *immerſi* P. *vniuerſi* Sang.
c. *frutificauit* I. B. R. Br.
d. *adhaerentis* Br. *adhaerenteis* Ald.
e. *cunela* I. B. Br. R. *curtela* ant. P. Deinceps pro *trium* R. *tritum*.
f. *cunelae* Br.
g. *caepa* B. R. deinceps *conbiberit* Br.
h. *onythiam* R.
i. *conduntur* I. B. Br R.
k. *vtantur* Eaed. deinceps *maturrima* Sang.
l. *ſapam* Eaed.
m. *miſceatur* P.

Dolabelliana [n], Cruſtumina, regia, veneria, volema, Naeuiana [o], lateritiana [p], Decimiana [q], laurea [r], myrapia [s], [pruna] purpurea, cum inmatura, non tamen percruda [t] legeris, diligenter inſpicito, vt ſint integra ſine vitio aut verniculo: tum in fictili picata fidelia componito, et aut paſſo aut defruto completo, ita vt omne pomum ſubmerſum ſit, operculum deinde im-
5 poſitum [v] gypſato. Illud in totum praecipiendum exiſtimaui, nullum eſſe genus pomi, quod non poſſit melle ſeruari. itaque cum ſit haec res interdum aegrotantibus ſalutaris, cenſeo vel pauca poma in melle cuſtodiri, ſed ſeparata generatim. nam ſi commiſceas [x], alterum
6 ab altero genere corrumpitur. Et quoniam [y] opportune mellis fecimus mentionem, hoc eodem tempore alui caſtrandae, ac mel conficiendum, cera facienda eſt: de quibus nono libro iam diximus: nec nunc aliam curam exigimus a villica [z], quam vt adminiſtrantibus interſit, fructumque cuſtodiat.

XI. Caeterum [a] cum eodem tempore mella nec minus aqua mulſa in vetuſtatem reponi debeat, meminiſſe oportebit, vt cum ſecundarium mel de fauis fuerit exemptum [b], cerae ſtatim minute [c] reſoluantur, et aqua fontana vel caeleſti macerentur, expreſſa deinde aqua coletur, et in vas plumbeum defuſa decoquatur, omniſque ſpurcitia cum ſpumis eximatur: quae decocta, cum tam

n. *dolobelliana* Br. *dolobell.* B. R. *dolauelliana* P. Sang.

o. *neniana* I. B. Br. *veniana* R. *naeniana* H. *nauiana* L.

p. *laterisiana* I. B. Br. R. L. *latertiana* Iunt.

q. Ita pro *decumana* I. B. Br. R. Lipſ.

r. *laureia* Br. *laure* P.

s. *mirappia* ante Commel. omnes. *myra prima purpurea*. Pol. *myra pia purp.* Lipſ.

t. *cruda* Sang.

v. Ita pro *operculo impoſito* Sang. *impoſitum* etiam P. *poſito* I. B. Br. R.

x. *commiſeris* L.

y. *cum* Br.

z. Ita pro *villico* Sang. et coniecerat Ponted. ſed *vilica* excerpſit Gronou. deinceps *frumque* P. pro *fructumque*.

Cap. XI. a. *caeterarum* R. deinceps *molle* pro *mella* Sang.

b. Ita pro *exceptum* I. B. Br. R. L. S.

c. *minutae* I. B. R. *minute* Br.

tam [d] craſſa fuerit quam defrutum, refrigeretur, et bene picatis lagoenis [e] condatur. Hac [f] quidam [g] mella [h] pro aqua mulſa vtuntur, nonnulli etiam pro [i] defruto in condituras oliuarum; quibus quidem magis idoneam cenſeo, quod [k] cibarium ſaporem habet, nec poteſt languentibus pro aqua mulſa remedio eſſe: quoniam [l] ſi bibatur, inflationem ſtomachi [m] et praecordiorum [n] facit. Itaque ſepoſita [o] ea et ad condituras deſtinata, per ſe facienda erit optimo melle aqua mulſa. a

XII. Haec autem non vno modo componitur. nam quidam multos [a] ante annos caeleſtem aquam vaſis includunt [b], et ſub dio in ſole habent: deinde cum ſaepius eam in alia vaſa tranſfuderunt et eliquauerunt; nam quoties [c] aqua poſt longum tempus diffunditur, aliquod craſſamentum in imo ſimile feci [d] reperitur, veteris aquae ſextarium cum libra mellis miſcent. Nonnulli a tamen qui [e] auſteriorem volunt efficere guſtum, ſextarium aquae cum dodrante pondo mellis diluunt, et ea portione repletam lagoenam [f] gypſatamque patiuntur per Caniculae ortum in ſole quadraginta diebus eſſe;

 tum

d. *iam* Br.
e. *lagenis* I. B. Br. R. *lagaenis* A. Iunt. H. *lagonis* Sang.
f. *Haec* P. et Sang. *Hoc* I. B. R. Br.
g. *quidem* Ienſ. Br. et Lipſ. a prima manu ſed emendatum.
h. *melle* L. I. B. R. Br.
i. *pro* omitt. I. B. Br. R.
k. *quia* Sang.
l. *cum* Br.
m. *ſtomaci* Br.
n. *praecordium* Br.
o. *ſepoſita eſſe et* I. B. Br. R. A. et reliquae. *Sepoſitae* Sang. cum noui capitis titulo. Cum Vrſino *ea* correxit Geſner. Idem cum Pol. Verba *Itaque* ad ſequens Caput retraxit. In Edd. ante Ald. verba haec continuantur vſque ad *non vno modo componitur*. Aldina ex verbis *Per ſe* nouum exorſa eſt caput; quam reliquae ſecutae ſunt. *ſepoſita et* P. Sang.

Cap. XII. a. *ante multos annos* Br.
b. *includuntur* Br.
c. *quotiens* I. B. Br. R. *quotiens quae* Sang. Sed ex eodem Gronou. annotauit *quae poſt*, ex altero *aqua poſt*, vnde vulgatum *etiam per* vt paulo antea vulg. *tranſfuderint* — *eliquauerint* ex eodem correxi.
d. *faeci* I. B. Br. R. *foeci* Ald. ſec. *feci* prima. deinceps *ſeſtarium* Br.
e. Ita pro *cum* Sang. *cum euſteriorem* Br.
f. *lagenam* I. B. Br. R. *lagaenam* A. Iunt. H.

tum demum in tabulatum, quod fumum accipit, repo-
3 nunt. Nonnulli, quibus non fuit curae caeleſtem inue-
terare aquam, recentem ſumunt, eamque vſque in
quartam partem decoquunt: deinde cum refrixerit, ſiue
dulciorem mulſam facere volunt; duobus aquae ſexta-
riis ſextarium mellis permiſcent[g]: ſiue[h] auſteriorem;
ſextario aquae dodrantem mellis adiiciunt[i], et his por-
tionibus factam in lagoenam[f] diffundunt: eamque, ſic-
vt[k] ſupra dixi, quadraginta diebus inſolatam poſtea in
tabulatum, quod ſuffumigatur, reponunt[l].

XIII. Caſeo vſibus domeſticis praeparando hoc ma-
xime idoneum tempus eſt, quod[a] et caſeus ſeri mini-
mum remittit: et vltimo tempore, cum iam exiguum
lactis eſt, non tam expedit operas morari ad[b] forum
fructibus deferendis: et ſane ſaepe deportati[c] per aeſtum
acore vitiantur. itaque praeſtat eos hoc ipſo tempore in
vſum conficere. id autem vt quam optime fiat opilionis
officium eſt, cui ſeptimo libro praecepta dedimus, quae
2 ſequi debeat. Sunt etiam quaedam herbae, quas ap-
propinquante vindemia condire poſſis, vt portulaca, et
olus cordum, quod quidam [ſatiuam[d]] battim vocant.
hae herbae diligenter purgantur, et ſub vmbra expan-
duntur: deinde quarto die ſal in fundis fideliarum ſub-
ſternitur, et ſeparatim vnaquaeque earum componitur,
acetoque infuſo iterum ſal ſuperponitur: nam his her-
bis muria non conuenit.

XIV. Hoc eodem tempore, vel[a] etiam primo
menſe Auguſto, mala et pira dulciſſimi ſaporis medio-
criter

g. *promiſcent* I. B. Br. R. cete-
rum *ſeſtarium* vbique Br.
h. *ſi vero auſter.* Br. Ald. Gryph.
1535.
i. *addiciunt* B. R.
k. Ita pro *vt* I. B. Br. R. Sang.
l. ſequentia *caſeo* — *idoneum*
capiti huic adiungunt I. B. Br. R.

Cap. XIII. a. Ita pro *quo* Sang.
b. *ac eorum* I. B. Br. R.
c. *deportari* B. Br. R. *i diffuſa*
L. deinceps *propter aeſt.* Br. Sang.
d. Ita Sang. Vulgatum *ſatiuum*
deeſt I. B. Br. R. Deinde *bolos* S.
pro *olus*.
Cap. XIV. a. *aut* Sang.

criter matura eliguntur, et in duas vel tres partes arundine vel oſſeo cultello diuiſa in ſole ponuntur, donec areſcant. Eorum ſi eſt multitudo, non minimam partem cibariorum per hiemem ruſticis[b] vindicant. nam pro pulmentario cedit, ſicuti ficus, quae cum arida ſepoſita eſt, hiemis temporibus ruſticorum cibaria adiuuat.

XV. Ea porro neque nimium vieta[a] neque immatura legi debet, et in eo loco expandi, qui toto die ſolem accipiat[b]. pali autem quatuor[c] pedibus inter ſe diſtantes figuntur, et perticis iugantur. factae deinde in hunc vſum cannae iugis ſuperponuntur, ita vt duobus pedibus abſint a terra, ne humorem, quem fere noctibus remittit humus, trahere poſſint: tunc ficus iniicitur, et crates paſtorales culmo vel carice vel filice[d] textae[e] ex vtroque latere ſuper terram planae[f] diſponuntur, vt cum ſol in occaſu[g] fuerit, erigantur, et inter ſe acclines teſtudineato tecto more tuguriorum vieſcentem[h] ficum a rore et interdum a pluuia defendant. nam
vtraque res praedictum fructum corrumpit[i]. Cum 2
deinde aruerit, in orcas bene[k] picatas meridiano tempore[l] calentem ficum condere et calcare diligenter oportebit, ſubiecto tamen arido foeniculo, et iterum vaſis repletis ſuperpoſito[m]: quae vaſa confeſtim operculare, et oblinire conuenit[n], et in horreum ſicciſſimum reponi, quo melius ficus[o] perennet[p]. Quidam lectis ficis
pediculos adimunt, et in ſole eas[q] expandunt: cum[r] 3

b. Ita pro *ruſtici*. Sang.

Cap. XV. a. *vireta neque nimium matura* I. B. Br. R.

b. *accipit* I. B. R. Br.

c. *quattuor* Br.

d, *felice* Iunt. *aut carice* Sang.

e. *teſtae* I. Br. *texae* B. R.

f, *plane* I. B. Br. R. om. L.

g. Ita pro *occaſum* Sang.

h. Vulgo *inareſc*. I. B. Br. R. *vireſcentem*. Sang. *viſcentem*.

i. *corrumpunt* I. B. Br. R. Deinceps Br. *Deinde cum*.

k. *bene* om. I. B. Br. R. *orchas* Ald.

l. Vulgo *tempore*.

m. *ſuperpoſitoque: vaſa* I. B. Br. R.

n. *conueniat* Eaed,

o. *ficus* om. Eaed.

p. *perenne* P.

q. *eas* add. P. Sang. *aliter eas* add, L.

r. *quom* Br. Poſtea *torrefactam ſeſamam* Sang.

deinde paulum ſiccatae ſunt, antequam indureſcant, in labra fictilia vel lapidea congerunt eas: tum pedibus lotis in modum farinae proculcant, et admiſcent torrefacta ſeſama cum aniſo Aegyptio et ſemine foeniculi et
4 cymini. haec cum bene proculcauerint, et totam maſſam comminutae fici permiſcuerint, modicas offas foliis ficulneis inuoluunt[s], ac religatas iunco vel qualibet herba offas reponunt in crates, et patiuntur ſiccari: deinde cum perarueriint[t], picatis vaſis eas condunt. Nonnulli hanc ipſam farinam[v] fici orcis ſine pice includunt, et oblita vaſa clibano vel furno torrefaciunt, quo celerius omnis humor excoquatur[x]: ſiccatam in tabulatum reponunt, et cum exegerit[y] vſus, teſtam comminuunt: nam duratam maſſam fici aliter eximere non
5 poſſunt. alii pinguiſſimam quamque viridem ficorum eligunt, et arundine vel digitis diuiſam dilatant, atque ita in ſole vieſcere[z] patiuntur, quas deinde bene ſiccatas meridianis teporibus[a], cum calore ſolis emollitae ſunt, colligunt, et, vt eſt mos Afris atque Hiſpanis, inter ſe compoſitas comprimunt in figuram ſtellarum floſculorumque, vel in formam panis redigentes[b]: tum rurſus in ſole aſſiccant, et ita in[c] vaſis recondunt.

XVI. Similem curam vuae deſiderant, quas dulciſſimi ſaporis albas, maximis acinis, nec ſpiſſis, luna decreſcente, ſereno et ſicco caelo poſt horam quintam legi oportet, et in tabulis[a] pauliſper porrigi, ne[b] inter ſe pondere ſuo preſſae collidantur: deinde aheno vel in olla noua fictili ampla praeparatam lixiuiam cineris ſarmentitii

s. *innoluant* I. B. Br. R.
t. *perarueruut* I. B. Br. R. *quom* Br.
v. Ita pro *formam* I. B. Br. R. S.
x. *ſic* interſer. I. B. Br. R. A. Iunt. H.
y. *exigerit* Sang. Paulo poſt *quanque* Ald.
z. Ita pro *areſcere* Sang. *ſale* Br.
a. *temporibus* Br.
b. *reddig.* Br.
c. *in* om. Br. Sang. *in vaſis* deeſſe in Sang. annotat Gronou.

Cap. XVI. a. Ita pro *tabulas* I. B. Br. R.
b. *nec* Eaed. deinde pro *ſarmenti* dedi *ſarmentitii.*

mentitii calefieri conuenit; quae cum feruebit, exiguum
olei quam optimi [c] adiici, et ita permiſceri: deinde
vuas pro magnitudine binas, vel ternas inter ſe colliga-
tas in ahenum [d] feruens demitti, et exiguum pati, dum
decolorentur; nec rurſus committere vt excoquantur:
nam quadam moderatione temperamentoque opus eſt.
Cum deinde exemeris, in crate [e] diſponito rarius quam 2
vt altera alteram contingat. poſt tres deinde horas
vnamquamque vuam conuertito, nec in eodem veſtigio
reponito, ne in humore, qui defluxerit, corrumpatur:
noctibus autem contegi debent quemadmodum fici, vt
a rore vel pluuia tutae ſint. cum deinde modice arue-
rint [f], in vaſa noua ſine pice operculata et gypſata ſicco
loco reponito. Quidam vuam paſſam foliis ficulneis 3
inuoluunt et aſſiccant: alii foliis vitigineis, nonnulli
plataninis ſemiuietas [g] vuas contegunt, et ita in ampho-
ras recondunt. Sunt qui culmos fabae exurant, et ex
eo, quod cremauerint [h], cineream lixiuiam faciant,
deinde in lixiuiae ſextarios decem ſalis tres cyathos et
olei cyathum adiiciant, tum adhibito igne calefaciant,
et caetera eodem modo adminiſtrent. quod ſi videbitur
in aheno parum ineſſe olei, ſubinde quantum ſatis erit
adiiciatur, quo ſit pinguior et nitidior vua paſſa. Eodem 4
tempore ſorba manu lecta curioſe in vrceolos picatos
adiicito, et opercula picata imponito, et gypſo linito,
tum ſcrobibus bipedaneis ſicco loco intra tectum factis,
vrceolos [i] ita collocato, vt oblita ora eorum deorſum
ſpectent: deinde terram congerito, et modice deſuper [k]
calcato. Melius eſt autem pluribus ſcrobibus pauciora
vaſa diſtantia inter ſe diſponere. nam in exemptione
eorum dum vnum tollis, ſi reliqua commoueris, cele-
riter

c. *optimum* Eaed.

d. *heneum* L. hic et alibi. Deinceps *dimitti* Br.

e. *canteriis* P. *crateriis ponito* Sang. Poſtea *vnanquanque* Ald.

f. *aruerunt* I. B. Br. R.

g. *ſemiuictas* Eaed. *plataminis* Br.

h. *cremauerunt* Br. deinceps *faciunt* I. B. Br. R. Vulgo *cinere.* Sang. *cineream.*

i. *vrceolis* Br.

k. *ſuper* Sang.

5 riter ſorba vitiantur. Quidam hoc idem pomum in paſſo[l], quidam etiam in defruto commode ſeruant, adiecto ſpiſſamento aridi[m] foeniculi, quo deprimantur ita ſorba, vt ſemper[n] ius ſupernatet, ac nihilominus picata opercula diligenter gypſo linunt[o], ne poſſit ſpiritus introire.

XVII. Sunt quaedam regiones, in quibus vini ideoque etiam aceti penuria eſt. itaque hoc eodem tempore[a] ficus viridis quam maturiſſima legenda eſt[b], vtique[c] ſi iam pluuiae inceſſerunt, et propter imbres in terram decidit: quae cum ſublecta eſt, in dolium vel in amphoras conditur, et ibi ſinitur fermentari: deinde cum exacuit, et remiſit liquorem, quicquid eſt aceti diligenter colatur, et in vaſa picata bene olida diffunditur. Hoc primae[d] notae acerrimi aceti vſum praebet, nec vnquam ſitum aut mucorem contrahit, ſi non humido
2 loco poſitum eſt. Sunt qui multitudini ſtudentes aquam ficis permiſceant, et ſubinde maturiſſimas ficus recentes[e] adiiciant, et patiantur in eo iure tabeſcere, donec ſatis acris aceti ſapor fiat: poſtea in iunceis fiſcellis vel ſparteis ſaccis percolant, liquatumque acetum inferuefaciunt[f], dum ſpumam et omnem ſpurcitiam eximant: tum[g] torridi ſalis aliquid adiiciunt[h], quae res prohibet vermiculos aliaue innaſci animalia.

XVIII. Quamuis priore libro, qui inſcribitur[a] Villicus, iam diximus quae ad vindemiam praeparanda ſunt,

l. *in paſſo* ex Sang. *quidam* ex cod. *et* I. B. Br. R. addidi.
m. *ſpiſſi* I. B. Br. R. Sang.
n. *ſpius* B. *ſupius* R. *deprimatur* Sang
o. *liniunt* I. B. Br. R.

Cap. XVII. totum om. Lipſ.
a. *eſt ficus* Br. *fructus* P.
b. *eſt* om. Br.
c. Vulgo interſertum *etiam* (*et* I. B. Br. R.) om. Sang.
d. *primitie* P.
e. *recentis* Br.
f. *inferuefaciant* A. Iunt. Gr. G. H. St.
g. *torridi tum ſalis* Br.
h. *adiiciant* A. Iunt. G. Gr. H. St.

Cap. XVIII. a. *ſcribitur* I. B. Br. R. L.

ſunt, non tamen alienum eſt [b] etiam villicae de iiſdem
rebus praecipere, vt intelligat ſuae curae eſſe debere,
quaecunque ſub tecto adminiſtrantur circa vindemiam [c].
Si ager amplus, aut vineta aut arbuſta grandia ſunt, 2
perenne fabricandae decemmodiae [d] et trimodiae, et [e]
fiſcellae texendae et picandae: nec minus falculae [f], et
vngues ferrei quamplurimi parandi et exacuendi ſunt,
ne vindemiator [g] manu deſtringat vuas, et non minima
fructus portio diſperſis acinis in terram dilabatur. Fu- 3
niculi quoque fiſcellis aptandi ſunt, et lora trimodiis:
tum lacus vinarii et torcularii et fora omniaque vaſa, ſi
vicinum eſt mare, aqua marina, ſi minus, dulci eluen-
da ſunt, et commundanda, et diligenter aſſiccanda [h],
ne humorem [i] habeant. Cella quoque vinaria omni
ſtercore liberanda, et bonis odoribus ſuffienda, ne quem
redoleat foetorem [k] acoremue. Tum ſacrificia Libero 4
Liberaeque et vaſis preſſoriis [l] quam ſanctiſſime caſtiſſi-
meque facienda: nec per vindemiam ab torculari aut
vinaria cella recedendum eſt, vt [m] omnia, qui [n] mu-
ſtum conficiunt, pure mundeque faciant; nec furi lo-
cus detur partem fructuum intercipiendi. Dolia quo- 5
que et ſeriae caeteraque vaſa ante quadrageſimum vin-
demiae diem picanda [p] ſunt, atque aliter ea quae de-
merſa ſunt humi, aliter quae ſtant ſupra terram. nam
ea quae demerſa ſunt, ferreis lampadibus ardentibus
calefiunt, et cum pix imum [q] in fundum deſtillauit, ſub-
lata lampade, rutabulo ligneo et ferrea curuata radula
ducitur,

b. *exſtet iam* iidem libri.
c. *vndecimam* Br.
d. *decemmodiae* I. B Br. R Iunt. *decomodie*. Vulgo erat *decimodiae*, cum tamen infra c. 50. ſ. 8. *decemmodiae* legantur Lipſ. *perennie* Sang.
e. *et* om. I. B. Br. R. Sang.
f. *faculae* Baed. L Sang.
g. *vindemitor* I. B. Br. R. deinceps *diſtringat* correxi ex Sang.
h. *adſignanda* P.
i. *vmorem* P. deinde *habeat* Sang.
k. *fetorem* I. B. Br. *fectorem* R.
l. *preſſori* I. B. Br. R.
m. *et* inf. P. S.
n. *qui* P. S. *quae* reliqui: deinde vulgo *ne furi*
o. Ita pro *praeſentem fructum* Lipſ. I. B Br. R.
p. *picandae* R.
q. Ita pro *picem in* Lipſ. *pixim* P. *deſtinauit* Br.

ducitur[r], quod deſtillauit[s], aut quod in lateribus hae-
ſit: deinde[t] penicillo detergitur, et feruentiſſima pice
6 infuſa nouo alio rutabulo et[v] ſcopula picatur. At quae
ſupra terram conſiſtunt[x], complures dies antequam cu-
rentur in ſolem producuntur. deinde cum ſatis inſolata
ſunt, in labra conuertuntur, et ſubiectis paruis tribus
lapidibus ſuſpenduntur, atque ita ignis ſubiicitur, et
tamdiu incenditur, donec ad fundum calor tam vehe-
mens perueniat, vt appoſita manus patiens eius non ſit:
tum dolio in terram demiſſo[y], et in latus depoſito[z],
pix feruentiſſima infunditur, volutaturque[a], vt omnes
7 dolii partes linantur. Sed haec die quieto a ventis fieri
debent, ¦ ne admoto igne cum[b] afflauerit ventus vaſa
rumpantur. Sunt[c] autem ſatis[d] ſeſquiculleαribus doliis
picis durae pondo vicenaquina[e]. nec dubium, quin ſi
quinta pars picis brutiae in vniuerſam cocturam adiicia-
tur, vtiliſſimum ſit omni vindemiae.

XIX. Cura quoque adhibenda eſt, vt expreſſum
muſtum perenne ſit, aut certe vſque ad venditionem
durabile. quod quemadmodum fieri debeat, et quibus
condituris adiuuari, deinceps ſubiiciemus. Quidam
partem quartam eius muſti, quod in vaſa plumbea con-
iecerunt, nonnulli[a] tertiam decoquunt. nec dubium,
quin ad dimidium[b] ſi quis excoxerit, meliorem ſapam[c]
facturus ſit, eoque vſibus vtiliorem, adeo quidem, vt
etiam vice defruti ſapa, muſtum, quod eſt ex veteribus
2 vineis, condire poſſit. Quaecunque vini nota ſine
condimento valet perennare, optimam eſſe eam cenſe-
mus,

r. *dicitur* I. B. R. recte Br.
s. *diſtillauit* I. B. Br. R.
t. *Dein* P.
v. *e ſcopula* I. B. R. recte Br.
x. *et* add. I. B. Br. R. *hae* Sang. *compluris* Br.
y. *dimiſſo* Br.
z. *depoſita pix* I. B. Br. R.
a. *voluaturque* Br.
b. *quom* Br.
c. *Sunt autem ſeſq.* omiſſo *ſatis* Br.
d. *Satis autem ſeſq.* Pol. Sang.
e. *ſatis* add. Br. *bruciae* Br. *Bruttiae* Ald.

Cap. XIX. a. *nonnullam* Br.
b. *dimidiam* ante Commel. omnes.
c. *ſaporem* I. B. Br. R.

mus, nec omnino quidquam permiſcendum, quo naturalis ſapor eius infuſcetur. Id enim praeſtantiſſimum eſt, quod ſuapte natura placere poterit [d]. Caeterum cum aut regionis vitio, aut nouellarum vinearum muſtum laborabit, eligenda erit pars vineae, ſi eſt facultas, Amineae, ſi minus, quam belliſſimi vini, quaeque erit et [e] vetuſtiſſima et minime vliginoſa. Tum obſer- 3
vabimus decreſcentem lunam, cum eſt ſub terra, et ſereno ſiccoque die vuas quam maturiſſimas legemus [f], quibus proculcatis muſtum quod defluxerit, ante quam prelo pes eximatur, ſatis de lacu in vaſa defrutaria deferemus [g], lenique primum igne et tenuibus admodum lignis, quae cremia [h] ruſtici appellant, fornacem incendemus, vt ex commodo muſtum ferueat. Iſque [i] qui 4
praeerit huic decoquendo, cola iuncea vel ſpartea ſed [k] crudo, id eſt non malleato ſparto praeparata habeat: itemque faſciculos foeniculi fuſtibus illigatos, quos poſſit vſque ad [l] fundum vaſorum demittere, vt quidquid fecis [m] ſubſederit, exagitet, et in ſummum reducat: tum colis omnem ſpurcitiam, quae [n] redundarit, expurget. nec abſiſtat id facere, donec videbitur eliquatum omni fece muſtum carere. tum ſiue [o] mala cydonia [p], quae percocta [q] ſublaturus ſit, ſeu quoſcunque voluerit conuenientes [r] odores adiiciat, et nihilo minus ſubinde foeniculo peragitet, nequid ſubſederit [s], quod poſſit plumbeum perforare. Cum deinde iam acriorem po- 5
tuerit ignem vas ſuſtinere, id eſt, cum aliqua iam parte muſtum excoctum in ſe feruebit, tum codices et vaſtiora

d. *potuerit* I. B. Br. R.

e. *vt* I. B. Br. R.

f. *legimus* I. B. Br. R.

g. *conferemus* S. *deferamus* I. B. Br. R. Deinde *leni* S. pro *leni* vulgato dedit.

h. *gremia* I. B. Br. R. H. A. Gr. G.

i. *Iiſque* B. R.

k. Ita pro *ex* Sang.

l. Ita pro *vtique* Sangerm. 2. ac *f. v. dimittere* Br.

m. *faecis ſe ſuperſ.* I. B. Br. R. *ſuperſederit* etiam Sang.

n. *quam* I. B. Br. R.

o. *ſiue* om. Ead.

p. *cydonea* I. B. R. Sang. *cydonia* Br.

q. *praecocta* Br. *p̄coctae* I. B. R.

r. *conuenientis* Br.

s. *ſubſiderit* Br.

ſtiora ligna ſubiiciantur, ſed ita ne fundum contingant. quod niſi vitatum fuerit, ſaepe[t] vas ipſum, [quod[v] aliquando contingit,] pertundetur; vel ſi id[x] factum non erit, vtique[y] aduretur muſtum, et amaritudine conce-
6 pta condituris fiet inutile. Oportebit autem antequam muſtum in vaſa defrutaria coniiciatur, oleo bono plumbea[z] intrinſecus imbui, et[a] bene fricari, atque ita muſtum adiici. ea res non patitur defrutum aduri.

XX. Quinetiam[a] diligenter factum defrutum, ſicut vinum, ſolet aceſcere[b]: quod cum ita ſit, meminerimus anniculo defruto, cuius iam bonitas explorata eſt, vinum condire. nam vitioſo medicamine[c] fructus, qui perceptus eſt, vitiatur[d]. Ipſa autem vaſa, quibus ſapa aut defrutum coquitur, plumbea potius quam aenea
2 eſſe debent. nam in coctura aeruginem remittunt aenea, et medicaminis ſaporem vitiant. odores autem vino fere apti ſunt, qui cum defruto coquuntur, iris, foenum Graecum, ſchoenum: harum rerum ſingulae librae in defrutarium, quod ceperit muſti amphoras nonaginta, cum iam deferbuerit, et expurgatum erit, tum adiici debent. deinde ſi natura tenue muſtum erit, cum ad tertiam partem fuerit decoctum, ignis ſubtrahendus eſt, et[e] fornax protinus aqua refrigeranda. quod etiam[f] ſi fecerimus, nihilo minus defrutum infra tertiam partem
3 vaſis conſidit[g]. Sed id quamuis[h] aliquid detrimenti habeat, prodeſt tamen: nam quanto plus decoquitur (ſi modo non eſt aduſtum) melius et ſpiſſius fit. Ex hoc

t. Ita pro *vel* I. B. Br. R. Sang.

v. verba incluſa om. iidem libri.

x. *et* om. iidem libri.

y. *vtque* Br.

z. Vulgo additum *ipſa* om. I. B. Br. R. Sang. vterque.

a. *et* om. I. B. Br. R. Iunt.

Cap. XX. a. *Quum etiam* P. *indiligenter* S.

b. *acetoſare* L.

c. *medicamentum* P. Lipſ. *medicamento tunc* S. *tum* interpon. I. B. R. Br.

d. *vitiat* Lipſ. I. B. Br. R. S.

e. *et* deeſt I. B. R. Br.

f. *etiam* inſer. P. Lipſ. S.

g. Ita pro *conſedit* S. Ex eodem *vaſi* annotauit Gronou. *conſidet* Iunt. quod probat Morg. 1, 68.

h. *quanuis* Br.

hoc autem defruto, quod ſic[i] erit coctum, ſatis eſt ſin-
gulos ſextarios ſingulis amphoris immiſcere[k]. cum am-
phoras muſti[l] nonaginta in defrutario decoxeris, ita vt
iam exiguum ſuperſit de[m] coctura [quod[n] ſignificat de-
coctum ad tertias :] tum demum medicamina adiicito,
quae ſint[o] aut liquida, aut reſinoſa, id eſt, picis liqui-
dae Nemeturicae, cum eam diligenter ante aqua mari-
na decocta perlueris, decem ſextarios: item[p] reſinae
terebinthinae ſeſquilibram. Haec cum[q] adiicies, plum- 4
beum peragitabis, ne adurantur. cum deinde ad tertias
ſubſederit coctura, ſubtrahe ignem[r], et plumbeum ſub-
inde agitabis, vt defrutum et medicamenta coeant: dein-
de cum videbitur mediocriter calere defrutum, reliqua
aromata contuſa et cribrata[s] paulatim inſperges[t], et iu-
bebis rutabulo ligneo agitari quod decoxeris, eouſque
dum defrigeſcat[v]. Quod ſi non ita, vt praecepimus,
permiſcueris, ſubſident aromata, et adurentur. Ad 5
praedictum autem modum muſti adiici debent ii odores,
nardi folium, iris illyrica, nardum gallicum, coſtum[x],
palma, cyperum, ſchoenum, quorum ſingulorum ſe-
librae ſatiſfacient: item myrrhae[y] quincunx, calami
pondo libram, caſiae ſelibram, amomi pondo quadrans,
croci quincunx, cripae pampinaceae[z] libram. Haec, 6
vt dixi, arida contuſa et cribrata debent adiici, et his
com-

i. *ſi* I. B. Br. R.

k. *immiſceri* I. B. Br. R. Deinceps nouo titulo interpoſito hoc: *De Defruto, quod quidam Neapolitanum vocant* nouum caput XXI exordiuntur I. B. Br. R. *Cum amphoras.* Aldina eamque ſecutae reliquae interpoſuerunt *nam*, quod auctoritate Sang. et Lipſ. confiſus ommiſi.

l. *vini* L.

m. *de tota* P. L.

n. *quae* I. B. Br. R. L.

o. *ſunt* I. B. Br. R.

p. *ita* B. R.

q. *cum* om. P.

r. *inde* P. L.

s. *criſtrata* B. R.

t. *inſpares* L. voluit *inſparges.*

v. *cum defrigeſcat* Sang. vulgo *defrigeſcit.* Ex eodem deinceps vulgatum *praecipimus* correxi.

x. *crocum* I. B. Br. R. Ald. *cortum* P. et libri Victorii. *coſtum* Sang.

y. *murrham pondo cana* P. *murram pondo quicunx* Sang.

z. *criſpae* Sang. *pampinacae* I. B. Br. R. *facta cum eſt, contuſa in puluere* Br. *puluere* etiam Ald.

commiſceri raſis, quod eſt genus crudae picis: eaque quanto eſt vetuſtior, tanto melior habetur. nam longo tempore durior facta, cum eſt contuſa[a], in pulucrem redigitur, et his medicaminibus admiſcetur. ſatis eſt[b] autem praedictis ponderibus ſex libras eius miſceri. Ex hac compoſitione, quantum in ſextarios muſti quadragenos octonos adiiciendum ſit, incertum eſt; quoniam pro natura vini aeſtimari[b] oportet, quod[c] ſatis ſit: cavendumque eſt, ne conditus ſapor intelligatur. nam ea
7 res emptorem fugat. Ego tamen, ſi humida fuerit vindemia, trientem; ſi ſicca, quadrantem medicaminis in binas amphoras miſcere ſolitus ſum, [ita, vt quatuor vrnarum eſſet muſti modus: vrna autem quatuor et viginti ſextariorum.] Nonnullos agricolas ſingulis[d] amphoris quadrantem medicaminis indidiſſe ſcio, ſed hoc coactos feciſſe propter nimiam infirmitatem vini eiuſmodi, quod vix triginta diebus integrum permane-
8 bat. Hoc tamen muſtum, ſi ſit lignorum copia, ſatius eſt inferuefacere, et omnem ſpumam cum fecibus[e] expurgare: quo facto decima pars decedet[f], ſed reliqua perennis erit[g]. At ſi lignorum penuria eſt, marmoris vel gypſi quod flos appellatur vncias ſingulas, item ad tertias decocti defruti ſextarios binos ſingulis amphoris miſcere oportebit. Ea res etiamſi non in totum perennem, at[h] certe vſque in alteram vindemiam plerumque[h] vini ſaporem ſeruat.

XXI. Muſtum quam dulciſſimi ſaporis decoquatur[a] ad tertias, et decoctum, ſicut ſupra dixi, defrutum vocatur. quod cum defrixit, tranſfertur in vaſa, et reponitur, vt poſt annum ſit in vſu. Poteſt tamen etiam

a. *eſt* om. Br.
b. *exiſtimare* I. B. Br. R.
c. *quid* I. B. Br. R. Lipſ.
d. *in ſingulis* Sang.
e. *faucibus* I. B. Br. R.
f. Vulgo *decidet.*
g. *eſt* P.

h. Ita pro *perennat* ex Sang. ſcripſi cuius lectionem annotauit Gronou. Deinceps *plerunque* Br. Ald.

Cap. XXI. a. *decoquetur* I. B. Br. R. Sang.

etiam poſt dies nouem, quam refrixerit, adiici in vi-
num: ſed[b] melius eſt, ſi anno requieuerit. Eius vnus
ſextarius in duas vrnas muſti adiicitur[c], ſi muſtum ex
vineis collinis eſt: ſed ſi ex campeſtribus, tres heminae
adiiciuntur. Patimur autem, cum de lacu muſtum 2
ſublatum eſt, biduo deferueſcere, et purgari. tertio
die defrutum adiicimus. deinde interpoſito biduo, cum
id muſtum pariter cum defruto deferbuerit, purgatur,
et ita eo adiicitur[d] in binas vrnas ligula cumulata, vel
menſura ſemunciae[e] bene plenae[f] ſalis cocti et triti.
Sal autem quam candidiſſimus coniicitur in vrceo fictili
ſine pice, qui vrceus, cum recepit[g] ſalem, diligenter
totus oblinitur luto paleato, et ita igni admouetur, ac
tamdiu[h] torretur, quamdiu ſtrepitum edit. cum ſilere
coepit, finem habet cocturae. Praeterea foenum Grae- 3
cum maceratur in vino vetere per triduum: deinde exi-
mitur, et in furno ſiccatur vel in ſole: idque cum eſt
aridum factum, molitur, et ex eo molito poſt ſalitu-
ram muſti cochlear cumulatum, vel ſimile genus poculi
eius, quae[i] eſt quarta pars cyathi, adiicitur in binas vr-
nas. deinde cum iam perfecte muſtum deferbuit et con-
ſtitit, tantundem gypſi floris miſcemus, quantum ſalis
adieceramus: atque ita poſtero die purgamus dolium,
et nutritum vinum operimus atque oblinimus. Hac 4
conditura Columella patruus meus, illuſtris agricola,
vti ſolitus eſt in iis fundis[k], in quibus paluſtres vineas
habebat. ſed idem, cum collina vina condiebat, aquam
ſalſam decoctam ad tertias pro ſale adiiciebat. ea por-
ro facit ſine dubio maiorem menſuram et odoris melio-
ris: ſed periculum habet, ne vitietur vinum, ſi male
cocta ſit aqua. Sumitur autem haec, vt iam dixeram,

b. *et* I. B. R. Sang. omittit Br.

c. *additur* I. B. Br. R. Ceterum Lipſ. hoc totum caput omiſit. Ex Sang. vulgatum *Eius defruti* correxi.

d. Ita pro *condiicitur* I. B. Br. R.

e. *ſeminnciae* Eaed.

f. *plane* I. Br. R. *planae* B.

g. Vulgo *recipit* corr. Geſn.

h. Vulgo interpoſitum *iam* om. P. Sang. *tandiu* Br. Ald.

i. *qui* Br. Ald.

k. *fundis iis* Br.

quam longiſſime a littore. nam liquidior et purior eſt,
5 quantum[l] altiori mari hauſta eſt. Eam ſi quis (vt Columella faciebat) reponat, et[m] poſt triennium in alia vaſa eliquatam[n] tranſfundat: deinde poſt alterum triennium decoquat vſque ad partem tertiam: longe[o] meliorem habebit conditurain vini, nec vllum periculum erit, ne vina vitientur. Satis eſt autem ſextarios ſingulos adiicere ſalſae aquae[p] in binas muſti vrnas: quamvis multi etiam binos immiſceant, nonnulli etiam ternos ſextarios: idque [ego[q]] facere non recuſem, ſi genus vini tantum valeat, vt aquae ſalſae non intelligatur
6 ſapor. Itaque diligens pater familias cum parauerit fundum, ſtatim prima vindemia tres aut quatuor notas conditurae totidem amphoris muſti experietur, vt exploratum habeat, quantum plurimum ſalſae vinum, quod fecerit, ſine offenſa guſtus pati poſſit.

XXII. Picis liquidae alterum medicamen, quo muſtum condias. Picis liquidae Nemeturicae metretam adde in labrum, aut in alueum, et in eodem infundito cineris lixiuiae congios duos, deinde permiſceto ſpatha lignea. cum requieuerit, eliquato lixiuiam: deinde iterum tantundem lixiuiae addito, eodem pacto permiſceto, et eliquato. tertio quoque idem facito. Cinis autem
2 odorem picis aufert, et eluit ſpurcitiam. Poſt eodem addito picis Brutiae, ſi minus, alterius notae[a] quam[b] puriſſimae quinque libras. Haec minute concidito, et admiſceto pici Nemeturicae. tum aquae marinae quam vetuſtiſſimae, ſi[c] erit, ſi minus, ad tertiam partem recentis

l. *quam quae a litore maris* I. B. Br. R. niſi quod *littore* B. R. *altiore* P. Sang. Ald.

m. Ita pro *reponet, poſt* Sang.

n. *eliquata* Sang.

o. *longiorem* I. B. Br. R.

p. Ita pro *ſalſae eoſque* Sang. *eaſque* Br.

q. *ego* om. I. B. Br. R: poſtea *paterfamiliae* Sang.

Cap. XXII. a. *notae* ex Sang. addidi. *bratte* add. Polit. *lexiuae* vbique Sangerm.

b. *puriſſimae et quam optimae X pondo et reſinae quam puriſſimae quinque* Sang. manu antiqua in margine adſcripta habet.

c. *ſic* P.

centis aquae marinae decoctae congios duos iniicito. Apertum labrum ſinito in ſole per Caniculae ortum, et[d] ſpatha lignea permiſceto quam ſaepiſſime, vſque eo, dum ea quae[e] addideris, in pice colliqueſcant, et vnitas fiat. Noctibus autem labrum operire conueniet, ne irroretur. Deinde cum aqua marina, quam addideris, 3
ſole conſumpta videbitur, ſub tectum vas totum ferre[f] curabis. Huius autem[g] medicaminis quidam pondo quadrantem in ſextarios XLVIII miſcere ſoliti ſunt, et hac conditura contenti eſſe. alii cyathos tres eius medicamenti adiiciunt in totidem ſextarios, quot ſupra diximus.

XXIII. Pix corticata[a] appellatur, qua vtuntur ad condituras Allobroges. Ea ſic conficitur, vt dura ſit, et quanto facta[b] eſt vetuſtior, eo melior in vſu eſt. nam omni lentore miſſo facilius in puluerem reſoluitur, atque cribratur. Hanc ergo conteri et cribrari oportet: deinde cum bis muſtum deferbuerit, quod plerumque[c] eſt intra quartum diem, quam de lacu ſublatum eſt[d], diligenter manibus expurgatur, et tunc demum praedictae picis ſextans et ſemuncia[e] in ſextarios quinque et quinquaginta adiicitur, et rutabulo[f] ligneo permiſcetur[g], nec poſtea tangitur, dum conferueſcat[h]: quod tamen 2
non amplius diebus quatuordecim a conditura patiendum eſt. nam oportebit poſt hunc numerum dierum confeſtim[i] vinum emundare, et ſi quid fecis aut labris vaſorum aut lateribus[k] inhaeſit, eradi, ac ſuffricari, et protinus operculis impoſitis oblini. At ſi ex eadem pice

 ce

d. *et* om. I. B. Br. R. *ſpatha* Pol.
e. *quae ea* I. B. Br. R.
f. *fere* Br.
g. *autem* om. P. Sang.
Cap. XXIII. a. *cortica* I. B. R. recte Br.
b. *eſt facta* Br.
c. *plerunque* Br. Ald.
d. *eſt* ex Br. Ald. addidi. deinceps *expurg. manibus* Br.
e. *ſemiuncia* I. B. Br. R. *tum demum* Sang.
f. *rotabulo* Sang.
g. *promiſcetur* I. B. Br. R.
h. *inferneſcat* Eaed.
i. *comfeſtim* Br.
k. *latebris* L.

ce totam vindemiam condire volueris, ita ne guſtus picati vini poſſit intelligi, ſat erit eiuſdem picis[l] ſex ſcripula in ſextarios quinque et quadraginta[m] tum demum miſcere, cum muſtum deferbuerit, et feces expurgatae
3 fuerint[n]. Oportebit autem ſalis decocti contritique ſemvnciam[o] in eundem modum muſti adiicere. Nec ſolum huic notae vini ſal adhibendus eſt, verum, ſi fieri poſſit, in omnibus regionibus omne genus vindemiae hoc ipſo pondere ſaliendum eſt: nam ea res mucorem vino ineſſe non patitur.

XXIV. Pix Nemeturica in Liguria conficitur. ea deinde vt fiat condituris idonea, aqua marina quam longiſſime a littore de pelago[a] ſumenda eſt, atque[a] in dimidiam partem decoquenda: quae cum in tantum refrixerit, quantum ne contacta corpus vrat, partem aliquam eius, quae ſatis videbitur, praedictae pici immiſcebimus[c], et diligenter lignea ſpatha vel etiam manu
2 peragitabimus, vt ſi quid ineſt vitii eluatur. deinde patiemur picem conſidere, et cum ſiderit[d], aquam eliquabimus: poſtea bis, aut ter ex reliqua parte aquae decoctae tamdiu lauabimus[e] et ſubigemus eam, donec rutila fiat: tum eliquatam in ſole quatuordecim diebus patiemur eſſe, vt quiſquis ex aqua humor remanſit, aſſiccetur. noctibus autem vas tegendum erit, ne irroretur. Cum hoc modo picem praeparauerimus, et vina, cum iam bis deferbuerint, condire voluerimus, in muſti ſextarios octo et quadraginta, cyathos duos picis
3 praedictae ſic adiiciemus. Ex ea menſura, quam condituri ſumus, ſextarios duos muſti ſumere oportebit, deinde ex his ſextariis in picis ſextantem paulatim muſtum

l. *pici* I. B. Br. R. *eiuſdem* Sang. vulgo *eidem*.

m. punctum ponunt hic Br. Ald.

n. *fuerint*, *oportebit*, *atque* alii praet. I. B. Br. R. Geſn. Sang.

o. *ſemiunciam* I. B. Br. R.

Cap. XXIV. a. *pellago* Br.

b. *quae* I. B. Br. R.

c. Ita pro *immiſcemus* Sang.

d. *ſederit* I. B. Br. R. Sang. *quom* Br. *dein* Sang.

e. *laudabimus et ſubigebimus* Pol.

ſtum infundere, et manu tanquam mulſum ſubigere, quo facilius coëat. Sed vbi toti duo ſextarii cum pice coierint, et quaſi vnitatem fecerint, tum eoſdem in id[f] vas, vnde ſumpſeramus, perfundere, et vt permiſceatur medicamen, rutabulo ligneo peragitare conueniet.

XXV. Quoniam quidam, immo etiam[a] fere omnes Graeci, aqua ſalſa vel marina[b] muſtum condiunt, eam quoque partem curae non omittendam putaui. In mediterraneo, quo non eſt facilis aquae marinae inuectio, ſic erit ad condituras conficienda muria. Huic rei[c] 2
maxime eſt idonea caeleſtis aqua; ſi minus, ex fonte liquidiſſimo profluens. harum ergo alterutram curabis quam plurimam[d] et quam optimis vaſis conditam ante quinquennium in ſole ponere: deinde cum computruerit[e], tamdiu pati, donec ad priſtinum modum perueniat. quod cum factum fuerit, alia vaſa habeto, et in ea ſenſim aquam eliquato, donec ad fecem peruenias. ſemper enim in requieta aqua craſſamen aliquod in imo reperitur. Sic curata cum fuerit, in modum defruti 3
ad tertias decoquenda eſt. Adiiciuntur autem in aquae dulcis ſextarios quinquaginta, ſalis candidi[f] ſextarius, et mellis optimi vnus ſextarius. haec pariter decoqui, et omnem ſpurcitiam expurgari oportet. deinde cum refrixerit, tum quantumcunque humoris eſt, tantum in amphoram[g] muſti portionem adiici. Quod ſi ager 4
maritimus eſt, ſilentibus ventis de alto quam quietiſſimo mari ſumenda eſt aqua, et in tertiam partem decoquenda, adiectis, ſi videbitur, aliquibus aromatis ex iis[h] quae ſupra retuli, vt ſit odoratior vini curatio. Muſtum autem antequam de lacu tollas, vaſa rore marino

f. *duas, vnde* I. B. Br. R.

Cap. XXV. a. Ita pro *etiam* I. B. Br. R. Sang.

b. Ita pro *muria* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.

c. vulgo additum *vel* om. I. B. R. Sang. habet Br.

d. *plurimum* I. B. Br. R.

e. *putruerit* B. R.

f. *candidi* addidi ex Sang. qui *ſextarii ſex* deinceps habet.

g. *amphora* B. R.

h. *his* Br.

vel lauro vel myrto ſuffumigato[i], et large repleto, vt in efferueſcendo vinum ſe bene purget. poſtea vaſa nucibus pineis ſuffricato. Quod vinum volueris dulcius eſſe, poſtero die; quod auſterius, quinto die quam ſuſtuleris, condire oportebit, et ita ſupplere, et oblinire vaſa. Nonnulli etiam ſuffumigatis ſeriis prius condituram addunt, et ita muſtum infundunt.

XXVI. In quo agro vinum aceſcere ſolet, curandum eſt, vt cum[a] vuam legeris et calcaueris, prius quam vinacea torculis exprimantur, muſtum in cortinam[b] defundas[c], et aquae dulcis puteanae ex eodem agro partem decimam adiicias, et coquas, donec ea aqua, quam adieceris, decocta ſit. Poſtea cum[d] refrixerit, in vaſa defundas[c], et operias, et oblinas[e]: ita
2 diutius durabit, et detrimenti nihil fiet. Melius eſt, ſi veterem ſeruatam compluribus annis aquam addideris; longeque melius ſi aquae nihil addideris, et decimam muſti decoxeris, frigidumque in vaſa[f] tranſtuleris, et ſi in ſextarios VII[g] muſti heminam gypſi miſcueris, poſteaquam decoctum refrixerit[h]. Reliquum muſtum, quod e[i] vinaceis fuerit expreſſum, primo quoque tempore abſumito, aut aere commutato.

XXVII. Vinum dulce ſic facere oportet. Vuas legito, in ſole per triduum expangito, quarto die meridiano tempore calidas vuas proculcato, muſtum lixivium[a], hoc eſt, antequam prelo preſſum ſit, quod in lacum muſti fluxerit tollito: cum[b] deferbuerit, in ſextarios quinquaginta irim bene pinſitam nec plus vnciae pondere

i. *ſuffimigato* R.

Cap. XXVI. a. *quom* Br.

b. Hoc pro vulgato *corbem* effeci ex *cornam* Sang.

c. *diffund.* I. B. Br. R.

d. *quom* Br.

e. *oblinias* I. B. Br. R.

f. Ita pro *vas* Sang. deinceps *tranſfuderis* Lipſ.

g. *vel* I. B. Br. R. numerum L. ex Sang. annot. Gronou.

h. *refrixeris* Eaed.

i. Ita pro *in* Iunt.

Cap. XXVII. a. Ita pro *lixivum* I. B. Br. R. Antea *caldas* Sang.

b. *quom* Br.

pondere addito, vinum a fecibus eliquatum diſſundito.
hoc vinum erit ſuaue, firmum, corpori[c] ſalubre.

XXVIII. Alia[a] medicaminum genera vini conditu-
ris et firmitati aptiſſima ſic facito. Irim quam candi-
diſſimam pinſito, foenum Graecum vetere vino mace-
rato: deinde in ſole exponito aut in furno, vt ſiceſcat:
tum commolito[b] minutiſſime. item odoramenta tri-
ta, id eſt, irim cribratam, quae ſit inſtar pondo quin-
cuncem et trientem, foeni Graeci pondo quincun-
cem et trientem, ſchoeni pondo quincuncem in vnum
permiſceto: tum in ſerias ſingulas[d] quae ſint amphora-
rum[e] ſeptenum, addito medicaminis pondo vnciam et[f]
ſcripula octo: gypſi, cum ex locis paluſtribus muſtum 2
erit, in ſerias ſingulas ternas heminas; cum de nouellis
vineis erit, ſextarium; cum[g] de veteribus et locis ſiccis,
heminas ſingulas adiicito. Tertio die quam calcaueris,
conditurам infundito, ſed antequam condias, muſti
aliquantum in feriam de ſeria tranſferto, ne in con-
diendo cum medicamento efferueſcat, et fluat. Sic[h] 3
autem curatum gypſum et medicamentum in labello
permiſceto, quantum ſeriis ſingulis fuerit neceſſarium,
idque[i] medicamentum muſto diluito, et ipſa ad ſerias
addito et permiſceto: cum deferbuerit[k], ſtatim repleto
et oblinito. Omne vinum cum condieris, nolito ſta-
tim diſſundere, ſed ſinito in doliis liqueſcere[l]: poſtea
cum de doliis aut de ſeriis diffundere voles, per ver[m]
florente roſa, defecatum[n] quam limpidiſſimum[o] in va-

c. *corporali ſalubres* P.

Cap. XXVIII. a. *alia — ſic facito* omittunt, et caput hoc cum antecedente continuant I. B. Br. R. Sang.

b. *conmolito* Br.

c. *quinque* I. B. Br. R. L. V Sangerm.

d. *ſingulis* B. R.

e. *amphorum* I. B. Br. R.

f. *et* om. I. B. Br. R.

g. *quom* Br.

h. *Sit autem curatio* I. B. Br. R. *ſic — curato* Sang.

i. *et id ipſum* Iunt.

k. *deferuerit* I. B. Br. R.

l. Ita pro *quieſcere* I. B. Br. R. L. Sang.

m. Ita pro *vere* Sang.

n. *effecatum* Sang.

o. *liquidiſſimum* I. B. Br. R. S.

4 ſa bene picate et pura transferto. ſi in vetuſtatem ſervare voles [p], in cado duarum vrnarum quam optimi vini ſextarium, aut fecis generoſae recentis ſextarios tres addito: aut ſi vaſa recentia, ex quibus vinum exemptum ſit, habebis [q], in ea confundito. Si horum quid feceris, multo melius et firmius erit vinum. etiam ſi bonos odores addideris, omnem malum odorem et ſaporem prohibueris: nam nulla res alienum odorem celerius ad ſe ducit, quam vinum.

XXIX. Muſtum vt ſemper dulce tanquam recens permaneat, ſic facito. Antequam prelo vinacea ſubiiciantur, de lacu quam recentiſſimum addito muſtum in amphoram nouam, eamque oblinito, et impicato diligenter, ne quidquam aquae introire poſſit: tunc in piſcinam frigidae et dulcis aquae totam amphoram mergito, ita nequa pars extet: deinde poſt dies XL eximito, ſic vſque in annum dulce permanebit.

XXX. Ab eo tempore quo primum dolia operculaveris, vſque ad Aequinoctium vernum ſemel in diebus XXXVI vinum curare ſatis eſt, poſt Aequinoctium vernum bis, aut ſi vinum florere incipiet, ſaepius curare oportebit: ne flos eius peſſum eat, et ſaporem vitiet. Quanto maior aeſtus erit, eo ſaepius conuenit vinum nutriri refrigerarique, et ventilari: nam quamdiu bene
2 frigidum erit, tamdiu recte manebit. Labra vel fauces doliorum ſemper ſuffricari nucibus pineis oportebit, quoties [a] vinum curabitur. Siqua vina erunt duriora aut minus bona, quod agri vitio aut tempeſtate ſit factum, ſumito fecem vini boni, et panes facito, et in ſole arefacito, et coquito in igne: poſtea terito, et pondo quadrantem amphoris ſingulis infricato [b], et oblinito, bonum [c] fiet.

XXXI.

p. *volet* I. B. Br. R. Pol.
q. *herbis* Br.
Cap. XXX. a. *quotiens* Br.
b. *infriato* coni. Vrſinus. *quadrante* Sang.
c. *vinum* add. I. B. Br. R.

XXXI. Si quod animal in muſtum ceciderit, et interierit, vti [a] ſerpens aut mus ſorexue [b], ne mali odoris vinum faciat, ita vt repertum corpus fuerit, id igne adoleatur [c], cinisque eius in vas, quo deciderat [d], frigidus infundatur, atque rutabulo ligneo permiſceatur: ea res erit remedio.

XXXII. Vinum marrubii [a] multi vtile putant ad omnia inteſtina vitia, et maxime ad tuſſim. Cum vindemiam facies, marrubii caules teneros maxime de locis incultis et macris legito, eoſque in ſole ſiccato: deinde faſciculos facito, et [b] tomice [c] palmea aut iuncea ligato, et in ſeriam mittito, ita vt vinculum extet: in muſti dulcis ſext. cc [d], marrubii libras VIII adiicito, vt ſimul cum muſto deferueſcat: poſtea eximito marrubium, et purgatum vinum [e] diligenter oblinito.

XXXIII. Vinum ſcilliten [a] ad concoquendum, et ad corpus reficiendum, item [b] ad veterem tuſſim et ad ſtomachum hoc modo condire oportet. Primum ante dies quadraginta quam vinum voles vindemiare, ſcillam [c] legito, eamque ſecato quam tenuiſſime, ſicut raphani radicem, taleolaſque ſectas ſuſpende in vmbra, vt adſiccentur: deinde cum aridae erunt, in muſti Aminei [d] ſextarios XLVIII, ſcillae aridae adde pondo libram, eamque ineſſe patere diebus XXX, poſtea eximito, et defecatum vinum in amphoras bonas [e] adiicito. Alii a
ſcribunt in muſti ſextarios XLVIII [f], ſcillae aridae pondo

Cap. XXXI. a. *vti* om. I. B. Br. R. Sang.
b. *in muſtum ceciderit* repetit P.
c. *adolatur* Br. *aduratur* Ald.
d. *ceciderat* I. B. Br. R.

Cap. XXXII. a. *marubii* Br. *marruuii* Pol. per totum caput.
b. *et* om. Br.
c. *coniite* I. B. Br. R.
d. III. Pol. *tres* L.
e. *vimina* L.

Cap. XXXIII. a. *ſcylliten coquendum* I. B. Br. R. A. *ſilicem* L. *concoquendum* A. Iunt. H.
b. Ita pro *itemque* I. B. Br. R.
c. *ſcyllam* Br. A. et ſic deinceps. Poſtea *quam voles vinum* Sang.
d. *amminei* Br.
e. Ita pro *binas* I. B. Br. R.
f. XLVIIII I. B. Br. R.

dò libram et quadrantem adiici oportere: quod et ipſum non improbo [g].

XXXIV. Scillae pondus, quod ſupra dixi [a], in aceti duas vrnas adiiciunt, et per XL dies ineſſe patiuntur [b], qui [c] ſcilliticum acetum facere volunt. Ad embammata [d]. In tres amphoras muſti mittis [e] aceti acris [f] congium aut duplum, ſi non eſt acre, et in ollam, quae fert amphoras tres, decoquis ad palmum, id eſt, ad quartas: aut ſi non eſt [g] dulce muſtum, ad tertias [h]: deſpumetur. ſed muſtum deſub maſſa et limpidum ſit.

XXXV. Vinum abſinthiten [a], et hyſſopiten [b], et abrotoniten, et thymiten [c], et marathriten [d], et glechoniten [e] ſic condire oportet. Pontici abſinthii [f] pondo libram cum muſti ſextar. [g] IIII decoque vſque ad quartas [h]: reliquum quod erit, id [i] frigidum adde in muſti Aminei vrnam. idem ex reliquis [rebus [k]] quae ſupraſcripta [l] ſunt, facito. Poſſunt etiam puleii aridi tres librae cum congio muſti ad tertias [m] decoqui, et cum [n] refrixerit liquor, exempto puleio in vrnam muſti adiici:

g. *probo* I. B. Br. R. L. Sang. Lipſ. cum Geſnero facit; Sang. exorditur nouum caput a verbis: *Qui ſcilliticum* cum I. B. Br. R. *Alii hoc ipſum* Ald. et reliquae.

Cap. XXXIV. a. *dixi* om. I. B. Br. R. Sang.

b. *patiemur* P.

c. *autem* add. Iunt. *ſcyllit.* Br. Ald.

d. Ita pro *decem bambatae* ſcripſi.

e. ante Geſn. *mitis.*

f. *acri* Lipſ.

g. *eſt* addidi ex P. Sang.

h. *ternas deſpumatur* I. B. Br. R. *deſpumatur* etiam Sang. Vulgo *diſpumetur.* Ceterum diſtinctionis notam poſt *tertias* ignorant I. B. Br. R. Ald. Iunt. G. Gr. H. St.

Cap. XXXV. a. *abſynthiten* I. B. Br. A. Iunt. H. G. Gr. St. *abſcynthiten* R. *abſenthitem* Sang.

b. *hyſopit.* Br.

c. *thimiten* Br.

d. *marathiten* I. B. Br. R. *maratriten* A. Iunt. H. G. Gr. St.

e. *glycorizen* I. B. Br. R. *glyciriten* A. Iunt. H. G. Gr. St. *gleconiten* Lipſ.

f. *abſynthii* Br. Ald.

g. *ſeſtariis* Br.

h. *quartam* I. B. Br. R. Lipſ. S.

i. *id* om. I. B. Br. R.

k. *rebus* om. Eaedem, incluſit Geſner.

l. *ſupra ſcriptae* Iunt.

m. *ternas* I. B. Br. R.

n. *quom* Br.

adiici: idque mox tuſſientibus per hiemem [o] recte datur [p]: vocaturque vini nota glechonites [q].

XXXVI. Muſtum tortiuum eſt, quod poſt primam preſſuram vinaceorum circumciſo pede exprimitur. id muſtum coniicies in amphoram nouam, et implebis ad ſummum. tum adiicies ramulos roriſmarini aridi lino colligatos, et [a] patieris vna deferueſcere per dies ſeptem: deinde eximes ramulorum faſciculum, et purgatum diligenter vinum gypſabis. Sat erit autem roriſmarini ſeſquilibram in duas vrnas muſti adiicere. Hoc vino poſt duos menſes poſſis pro remedio vti.

XXXVII. Vinum ſimile Graeco facere. Vuas praecoquas [a] quam maturiſſimas legito, eaſque per triduum in ſole ſiccato. quarto die calcato, et muſtum quod nihil habeat ex tortiuo, coniicito in ſeriam, diligenterque curato, vt cum [b] deferbuerit, feces [c] expurgentur: deinde quinto die cum [d] purgaueris muſtum, ſalis cocti et cribrati duos ſextarios, vel, quod eſt minimum, adiicito vnum ſextarium in ſextarios muſti XLIX [e]. Quidam etiam defruti ſextarium miſcent: nonnulli etiam duos [f] adiiciunt, ſi exiſtimant vini [g] notam parum eſſe firmam.

XXXVIII. Vinum myrtiten ad tormina, et ad alui proluuiem, et ad imbecillum ſtomachum ſic facito [a]. Duo ſunt [b] genera myrti, quorum alterum eſt nigrum, alte-

o. *hyemem* Br.
p. *detur* Herv.
q. *glycorizes* Br. *glicorizes* I. B. R. *gleconixes* Lipſ.
Cap. XXXVI. a. *ſed* I. B. Br. R.
Cap. XXXVII. Ex lemmate verba *Vinum — graeco facere* appoſui etiam ſuadente Geſnero. Sang. addit *ad aluum molliendam*.
a. *praecoces* I. B. Br. *praecoques* R. P. Sang.
b. *quom* Br.
c. *faece* Br.
d. *quom* Br. *ſeſtarios* Br., habet vbique.
e. XLVIII Sang.
f. *duas* I. B. Br. R.
g. *vino* Sang.

Cap. XXXVIII. a. *facias* I. B. Br. R.
b. *genera ſunt* Sang.

alterum album. Nigri generis baccae, cum ſunt ma-
turae leguntur, et ſemina earum eximuntur, atque ipſae
ſine ſeminibus in ſole ſiccantur, et in fictili fidelia ſicco
2 loco [c] reponuntur. deinde per vindemiam ex vetere
arbuſto, vel ſi id non eſt, ex vetuſtiſſimis vineis Ami-
neae bene maturae vuae ſole calido leguntur, et ex his
muſtum adiicitur in ſeriam, et ſtatim primo die ante-
quam id ferueat, baccae myrti, quae fuerant repoſitae,
diligenter conteruntur, et totidem earum librae contu-
ſarum appenduntur [d], quot amphorae condiri debent:
tum exiguum muſti ſumitur ex ea ſeria, quam medica-
turi ſumus, et tanquam farina conſpergitur, quidquid
contuſum et appenſum eſt. poſt haec [e] complures ex ea
maſſulae fiunt, et ita per latera ſeriae in muſtum demit-
3 tuntur [f], ne altera offa ſuper alteram perueniat [g]. Cum
deinde bis muſtum deferbuerit, et bis curatum eſt [h],
rurſus eodem modo, et tantundem ponderis baccae,
ſicut ſupra dixi, contunditur: nec iam vt prius maſſu-
lae fiunt, ſed in labello muſtum de eadem ſeria ſumi-
tur, praedicto ponderi permiſcetur, ſic vt ſit inſtar iuris
craſſi: quod cum eſt permiſtum [i], in eandem ſeriam
4 confunditur, et rutabulo ligneo peragitatur. deinde
poſt nonum diem quam id factum eſt, vinum purga-
tur, et ſcopulis [k] aridae myrti ſeria ſuffricatur [l], oper-
culumque ſuperimponitur [m], ne quid eo decidat. Hoc
facto poſt ſeptimum diem rurſus vinum purgatur, et in
amphoras bene picatas et bene olidas diffunditur: ſed
curandum eſt, vt cum [n] diffundis, liquidum et ſine fe-
5 ce [o] diffundas. Vinum [p] aliud myrtiten, ſic tempera-
to:

c. *loco* om. Br. Ceterum Aldina vbique *bacae* habet.

d. *appetuntur* I. B. Br. R. poſtea *conſpargitur* Sang.

e. *hoc* Eaed.

f. *dimitt.* Br.

g. *proueniat* B. Br. R. *proueniant* Ienſ. *preueniant* P.

h. *et* addit I. B. Br. R.

i. *permixtum* Br.

k. *ſcrupulis* I. B. Br. R. Lipſ. *ſcropolis* Pol.

l. Ita pro *ſuffriatur* Lipſ. et Sang.

m. *ſuperponitur* P. Sang.

n. *quom* Br.

o. *faece* Br.

p. *Vinum* — *temperato* om. I. B. Br. R. Sang. *Aliter. Mel* etc. Polit. et Sang.

to: Mel Atticum ter inferuere [q] facito, et toties [r] de-
ſpumato: vel ſi [s] Atticum non habueris, quam optimum
mel eligito, et quater vel quinquies deſpumato [t]. nam [v]
quanto eſt deterius, tanto plus habet ſpurcitiae: cum
deinde mel refrixerit, baccas albi generis myrti quam
maturiſſimas legito, et perfriato [x], ita ne interiora ſe-
mina conteras. mox fiſcello [y] lineo incluſas exprimito, 6
ſuccumque earum qui ſit ſextariorum ſex, cum mellis
decocti [z] ſextario [a] immiſceto [b], et in lagunculam diffu-
ſum [c] oblinito. ſed hoc menſe Decembri fieri debebit,
quo fere tempore [d] matura ſunt myrti ſemina: cuſto-
diendumque erit, vt ante quam baccae legantur, ſi fieri
poteſt, ſeptem diebus, ſin autem, ne minus triduum
ſerenum fuerit, aut certe non pluerit; et ne rorulen-
tae legantur cauendum. Multi nigram vel albam myr- 7
ti baccam, cum iam maturuit, deſtringunt [e], et duabus
horis eam cum paululum in vmbra [f] expoſitam ſiccaue-
runt, perterunt ita, vt quantum fieri poteſt, interiora
ſemina integra permaneant. tum per lineum fiſcum,
quod pertriuerant, exprimunt, et per colum iunceum
liquatum ſuccum laguncul is bene picatis condunt, ne-
que melle neque alia re vlla immiſta [g]. Hic liquor non
tam eſt durabilis, ſed quamdiu ſine noxa manet [h], vti-
lior eſt ad valetudinem [i] quam alterius myrtitis [k] notae
compoſitio [l]. Sunt qui hunc ipſum expreſſum ſuccum, 8
ſi ſit eius copioſior facultas, in tertiam partem deco-
quant, et refrigeratum picatis lagunculis condant [m]. ſic
con-

q. *inferbuere* I. B. Br. R.
r. *totiens diſpumato* Br. *totiens deſpumato* I. B. R. Sang. Vulgo *diſpumato.*
s. *ſi* om. Br.
t. Ita pro *diſpumato* B. R. Sang.
v. *quoniam* Sang.
x. *perfricato* P.
y. *fiſcella lignea* L. *lineo* pro ligneo dedit Sang.
z. *decocto* I. B. Br. R.
a. *ſeſtarium* P.
b. *miſcetur* I. B. Br. R. *immiſcetur* P.
c. *diffuſſum* Br.
d. *tempore* om. Br.
e. Ita pro *diſtringunt* S.
f. *vmbram* Br.
g. *immixta* Br.
h. *manet. Vtilior* Br.
i. *valitud.* I. B. Br. R.
k. Ita pro *myrteae* Sang. *myrtei* I. B. Br. R. A.
l. *compoſitiones* Sang.
m. *condunt* I. B. Br. R. Lipſ.

confectum diutius permanet: ſed et quod non decoxeris, poterit [n] innoxium durare biennio, ſi modo munde et diligenter id feceris.

XXXIX. Paſſum optimum ſic fieri Mago praecipit,
vt et ipſe feci. Vuam praecoquam [a] bene maturam le-
gere, acina mucida aut vitioſa reiicere: furcas, vel pa-
los, qui cannas ſuſtineant, inter quaternos pedes figere,
et perticis iugare: tum inſuper cannas ponere, et in ſole
pandere vuas, et noctibus tegere, ne irrorentur: cum
deinde exaruerint, acina decerpere, et in dolium aut in
ſeriam coniicere, eodem muſtum quam optimum, ſic
vt grana ſubmerſa ſint, adiicere: vbi combiberint [b]
vuae, ſeque impleuerint, ſexto die in fiſcellam confer-
2 re, et prelo [c] premere, paſſumque tollere: poſtea vina-
ceos calcare adiecto recentiſſimo muſto, quod ex aliis
vuis factum fuerit, quas per triduum inſolaueris: tum
permiſcere, et ſubactam briſam prelo ſubiicere, paſſum-
que ſecundarium ſtatim vaſis oblitis [d] includere, ne fiat
auſterius: deinde poſt viginti vel triginta dies, cum de-
ferbuerit, in alia vaſa deliquare [e], et confeſtim oper-
3 cula gypſare, et pelliculare. — Paſſum [f] ſi ex vua
Apiana facere volueris, vuam Apianam [g] integram le-
gito, acina corrupta purgato et ſecernito, poſtea in per-
ticis ſuſpendito. perticae vti ſemper in ſole ſint facito.
vbi ſatis corrugata erunt acina, demito et ſine ſcopio-
nibus [h] in dolium coniicito, pedibuſque bene calcato.
vbi vnum tabulatum feceris, vinum vetus ſpergito [i],
poſtea alterum ſupercalcato [k], item vinum conſpergito.
eodem

n. *poſſit* Sang. Paulo antea ex eodem *et* ante *quod* addidi.

Cap. XXXIX. a. Edd. ante Steph. omnes *praecoquem* cum Sang. Deinceps *mucida* pro vulgato *arida* dedi cum Heinſio, qui in Sang. reperit *micida*.

b. *conbiberint* Br. *combiberit vuas — impleuerit* Sang.

c. *praelo* Br. bis.

d. Ita pro *oblinitis* Sang.

e. *deliquere* Br.

f. *Paſſum — volueris* om. I. B. Br. R. Sang.

g. *Appianam* B. Br. Sang.

h. *ſcipionibus* ante Geſn.

i. *conſpergito vetus* Br. Vulgatum *conſpergito* ex Sang. mutaui.

k. Vulgo additum *et* om. I. B. Br. R. S.

eodem modo tertium calcato, et infuſo vino ita ſupernatare [l] ſinito dies quinque: poſtea pedibus proculcato, et in fiſcina noua vuas premito. Quidam aquam caele- 4
ſtem veterem ad hunc vſum praeparant et ad tertias decoquunt [m]. deinde cum ſic [n] vuas, vt ſupra ſcriptum eſt, paſſas fecerunt, decoctam aquam pro vino adiiciunt, et caetera ſimiliter adminiſtrant. hoc vbi lignorum copia eſt, viliſſime [o] conſtat, et eſt in vſu vel dulcius, quam ſuperiores [p] notae paſſi.

XL. Lora [a] optima ſic fit. quantum vini vno die feceris, eius partem decimam, quot metretas efficiat, conſiderato, et totidem metretas aquae dulcis in vinacea [b], ſed quibus vnius diei vinum expreſſum erit, addito: eodem et [c] ſpumas defruti, ſiue ſapae, et fecem ex lacu confundito, et permiſceto, eamque intritam macerari vna nocte ſinito, poſtero die pedibus proculcato, et ſic permiſtam prelo ſubiicito: quod deinde fluxerit, aut doliis aut amphoris condito, et cum [d] deferbuerit, obturato. Commodius autem ſeruatur in amphoris. Hanc ipſam loram M. [e] Columella ex aqua 2
vetere faciebat, et nonnunquam plus biennio innoxiam ſeruabat.

XLI. Mulſum [a] optimum ſic facito. Muſtum lixivium [a] de lacu ſtatim tollito: hoc autem erit, quod deſtillauerit [b] antequam nimium [c] calcetur vua. Sed de arbu-

l. Vulgo erat *ſuperponito, vt ſupernatet, et ſinito.* Sed I. B. Br. R. *ſuperponito et ſinito.* Polit. *ſupernat ſinitio.* Lipſ. *ſupernatare ſinito.* Sang. omittit verba *ſuperponito vt.*

m. *coquunt* I. B. Br. R.

n. *vuas, ſicut* Eaedem et Sang.

o. *vtiliſſime* Eaedem, Commel. H.

p. *ſuperioris* Sang.

Cap. XL. a. *Lora optima quomodo fiat* Lemma Br. A. *L. opt. ſic fit* lemma Lipſ. *Lora optima ſic fieri oportet* Sang.

b. *vinaceo* I. Br. Sang.

c. *et* om. I. B. Br. R. Sang.

d. *quom* Br.

e. *Macrius* Pol. et Sang.

Cap. XLI a. *Muſtum lixiuum quomodo fiat* lemma Br. et Ald.

a. *lixiuum* ante Steph. omnes, et Lipſ.

b. Ita pro *diſtill.* Sang.

c. *minimum* Pol. Sang.

arbuſtiuo genere, quod ſicco die legeris, id facito. Coniicies in vrnam muſti mellis optimi pondo x, et diligenter permiſtum[d] recondes[e] in lagoena[f], eamque protinus gypſabis, iubebiſque[g] in tabulato reponi[h] ſi plus volueris facere, pro portione qua ſupra mel adiicies. poſt trigeſimum[i] et alterum diem lagoenam[k] aperire oportebit, et in aliud vas muſtum eliquatum oblinire, atque in fumum[l] reponere.

Cap. XLII. Compoſitio medicamenti ad tormina, quod vocatur *διὰ ὀπώρας*. In cacabo[a] fictili nouo, vel in ſtagneo coquitur muſti arbuſtiui Aminei vrna, et mala cydonea[b] grandia expurgata viginti, et integra mala dulcia granata, quae Punica vocantur, et ſorba non permitia diuiſa exemptis[c] ſeminibus, quae ſint in-
2 ſtar ſextariorum trium. Haec ita coquuntur, vt[d] omnia poma deliqueſcant cum muſto, et ſit puer, qui ſpatha lignea vel arundine permiſceat poma, ne poſſint aduri. deinde cum fuerint decocta, vt non multum iuris ſuperſit, refrigerantur et percolantur: eaque, quae in colo[e] ſubſederunt[f], diligenter contrita leuigantur, et iterum in ſuo ſibi iure lento igni, ne adurantur, carbonibus decoquuntur, donec craſſamen in modum fecis exiſtat. prius

d. *permixtum* Br.
e. *recondas* Br.
f. *lagona* I. Br. Sang. *lagèna* B. R. Lipſ. *lagaena* A. Iunt. H.
g. *videbiſque* Br.
h. *tabulatum poni* I. B. Br. R. Lipſ. *tabulatum* etiam Sang.
i. *viceſimum* I. B. R. *vicenſimum* Sang. *trigeſimum* Br.
k. *lagonam* Br.
l. Ita pro *furnum* Lipſ. paulo antea *oblinare* Sang.

(Cap. XLII.) Nouum caput ordiuntur hinc etiam Iuntt. cum rubrica: *De conditura Cydoneorum.* Contra Codices Pol. eum titulum ponunt, quem edidi. Ita et Lipſ. niſi quod ex Pol. *διλάτωρας* ex Lipſ. *Διλοſſιcρας* retulit Geſner. Vulgo caput hoc cum praecedente continuabatur his verbis: *Conditura ex cydoniis fit hoc modo.* quae omittunt I. B. Br. R. Sang. ſed *cydoneis* habent A. Iunt. H. G. Gr. St.

a. *caccabo* P. *caccabo fictili* Sang. vulgo *figuli.*
b. *cydona* Br.
c. Ita pro *exemtis* Br. Ald.
d. *vt* om. I. B. R. habet Br.
e. *colo* I. B. Br. R. *collo* aliae ante Geſn.
f. *ſuperſederint* I. B. Br. R. *ſubſiderunt* vulgatum ex Pol. Sang. mutaui.

prius tamen quam de igne medicamentum tollatur, tres 3
heminae roris Syriaci contriti et cribrati ſuper omnia adiiciuntur, et ſpatha permiſcentur, vt coeant cum caeteris. Tum refrigeratum medicamentum adiicitur in vas [g] fictile nouum picatum, idque gypſatum alte [h] ſuſpenditur ne pallorem trahat.

XLIII. Caſeum [a] ſic condiemus. Caſei aridi ouilli [b] proximi anni fruſta ampla facito, et in [c] picato vaſe componito: tum optimi generis muſto adimpleto, ita, vt ſuperueniat, et ſit ius [d] aliquanto copioſius quam caſeus [e]. nam caſeus combibit, et fit vitioſus, niſi muſtum ſemper ſupernatet. vas autem cum impleueris, ſtatim gypſabis: deinde poſt dies viginti licet aperias [f], et vtaris qua [g] voles adhibita conditura. eſt [autem] etiam [h] per ſe non iniucundus.

XLIV. Vuas, vt ſint virides vſque ad annum, ſic cuſtodiemus [a]: vuas bumaſtos [b] vel duracinas vel purpureas cum deſecueris a vite, continuo pediculos earum impicato dura pice: deinde labellum fictile nouum impleto paleis quam ſicciſſimis cribratis, vt ſine puluere ſint, et ita vuas ſuperponito: tum labello altero adoperito, et circumlinito luto [c] paleato, atque ita [d] in tabulato ſicciſſimo compoſita labra paleis ſiccis obruito.
Omnis autem vua ſine noxa ſeruari poteſt, ſi luna de- 2

g. *alias* P. *alias fictili* Lipſ.
h. *alter* Lipſ.

Cap. XLIII. a. Hoc lemma ſiue initium ex Polit. addidit Geſner. In Lipſ. nihil eſt diſtinctionis aut lemmatis, ſed cohaeret cum antecedente capite vt in Pol. *De caſeo condendo* lemma Br. Ald.
b. *ouili* Br.
c. *in* om. I. B. Br. R.
d. *ſiccius* Pol.
e. *caſeus. nam* om. I. B. Br. R. *quoniam caſeus* Sang.

f. Ita pro *licebit aperiri, et vti* I. B. Br. R. Sang. *aperias et vtar' quae valet* Lipſ
g. *quom* I. B. Br. R.
h. *autem* om. Lipſ. *etiam* om. I. B. Br. R.

Cap. XLIV. a. Initium hoc inſerui ex Lipſ et Polit. *Vuae ollares quemadmodum componantur et ſeruentur* lemma Br. Ald.
b. *bumaſcas* Lipſ.
c. *luto* om. Lipſ.
d. *ita* om. I. B. Br. R.

creſcente et ſereno caelo poſt horam quartam, cum iam inſolata eſt, nec roris quicquam habet [e], viti detrahatur. Sed ignis in proximo decumano fiat, vt pix ferveat, in qua pediculi vuarum ſtatim demittantur [f]. Aliter. In dolium bene picatum defruti amphoram coniicito, deinde tranſuerſos [g] fuſtes arctato [h], ita vt defrutum non contingant: tum ſuperponito fictiles nouas patinas [i], et in [k] his ſic vuam diſponito [l], vt altera alteram non contingat: tum opercula patinis [i] imponito et linito. deinde alterum tabulatum, et tertium, et [m] quamdiu magnitudo patitur [n] dolii, ſimiliter ſuperinſtruito [o], et eadem ratione vuas componito. deinde picatum operculum dolii defruto large linito, et ita com-
3 poſitum [p] cinere [q] obturato. Nonnulli adiecto defruto contenti ſunt tranſuerſas perticas arctare [r], et ex his vuas ita ſuſpendere, ne defrutum contingant: deinde operculum impoſitum oblinire. Quidam vuas cum [s] ita, vt ſupra dixi, legerunt, doliola noua ſine pice in ſole ſiccant. deinde cum ea in vmbra refrigerauerunt, furfures ordeaceos adiiciunt, et vuas ita ſuperponunt, vt altera alteram non comprimat [t]: tum generis eiuſdem furfures infundunt, et alterum tabulatum vuarum eodem modo collocant: idque faciunt vſque dum [v] dolium alternis furfuribus et vuis compleant. mox opercula impoſita linunt, et vuas ſicciſſimo frigidiſſimoque tabulato
4 reponunt. Quidam eadem ratione arida populnea vel abiegna [x] ſcobe virides [y] vuas cuſtodiunt. Nonnulli ſicco flore

e. *habeat* I. B. R. *bēat* Br.

f. *dimitt.* Br. Deinceps *Aliter* addidi ex Lipſ. et Pol.

g. *tranſuerſus* I. B. Br. R. Lipſ.

h. *ſpiſſe aratro* Br. *ſpiſſe arato* I. B. R. Lipſ. *ſpiſſe* etiam addunt A. Iunt. G. Gr. H.

i. *patenas* I. B. Br. R. L. Sang.

k. *in* om. Br. S.

l. *et linito* add. I. B. Br. R.

m. *vt* Eaedem.

n. *patitur* om. Eaed.

o. Ita pro *inſtruito* Sang. addens *ſuper* vulgo omiſſum.

p. Ita Sang. pro *et impoſitum.*

q. *in cinerem* I. B. Br. R. *in cinere* Lipſ. *opturato* Br. *obthurato* Ald.

r. *aptare* I. B. Br. R. Lipſ.

s. *quom* Br.

t. *compriunant* I. B. Br. R.

v. *dum* om. Eaed.

x. *abiegnia* I. Br. Lipſ.

y. *et virides* Sang.

flore gypſi obruunt vuas, quas non nimium [z] maturas [a]
vitibus detraxerunt. Alii [b] cum legerunt vuam, ſiqua
ſunt in ea vitioſa grana forficibus [c] amputant, atque ita
in horreo ſuſpendunt. in quo triticum ſuppoſitum [d] eſt.
Sed haec ratio rugoſa facit acina, et pene tam dulcia,
quam eſt vua paſſa. Marcus Columella patruus meus 5
ex ea creta qua [e] fiunt amphorae, lata vaſa in modum
patinarum [f] fieri iubebat: eaque intrinſecus et exterius,
craſſe picari: quae cum praeparauerat, tum demum
purpureas et bumaſtos [g] et Numiſianas et duracinas vuas
legi praecipiebat, pediculoſque earum ſine mora in fer-
ventem picem demitti [h], et in praedictis patinis [i] ſepa-
ratim ſui cuiuſque generis ita componi, ne vuae inter
ſe contingerent: poſt hoc opercula ſuperponi, et ob- 6
lini [k] craſſo gypſo: tum [l] demum pice dura, quae igni
liquata eſſet, ſic picari [m], nequis humor tranſire poſ-
ſet [n]: tota deinde vaſa in aqua fontana vel ciſternina
ponderibus impoſitis mergi, nec vllam partem earum
pati extare. ſic optime ſeruatur vua. Sed cum [o] eſt
exempta, niſi eo die conſumitur, aceſcit [p]. Nihil eſt 7
tamen certius, quam vaſa fictilia facere, quae ſingulas
vuas laxe [q] recipiant. ea debent quatuor [r] anſas habere,
quibus illigata [s] viti dependeant: itemque opercula eo-
rum ſic formari, vt media diuiſa ſint, vt cum [t] ſuſpen-
ſa vaſa ſingulas vuas receperint, ex vtroque latere ap-
poſiti [v] operculi duae partes coëant, et contegant vuas.
et haec vaſa et opercula extrinſecus et intra diligenter

 picata

z. *nimio* I. B. Br. R.
a. *maturus* B. R.
b. *tamen* add. I, B. Br. R.
c. *forphicibus* I. Br.
d. *ſuperpoſ.* I. B. Br. R. *poſitum* Lipſ. Pol. Sang.
e. *quae* B. R.
f. *patenarum* I. B. Br. R. Lipſ.
g. *brumaſcas* Lipſ.
h. *dimitti* Br.
i. *patenis* Br.
k. *et* addit Br.
l. *Tum pice demum* Br.
m. *picato* Ienſ. Br. Lipſ. Sang. *picata* B. Br.
n. *poſſit* I. B. Br. R. Lipſ. S.
o. *quom* Br. deinceps *excmta* vulgatum ex Br. Ald. correxi.
p. *aceſit* Br.
q. *laxare accipiant* I. B. R. *laxare incipiant* Bruſch. et Lipſ.
r. *quattuor* Br.
s. *inligata* Lipſ.
t. *quom* Br.
v. *appoſitae* I. B. Br. R. *adpoſite* Lipſ. Sang.

picata eſſe debebunt: deinde cum contexerunt [x] vuas,
luto paleato multo adoperiri: ſed vuae dependentes a
matre ſic in pultarios condi debebunt, ne qua [y] parte
8 vaſa contingant. Tempus autem quo includi debent,
id fere eſt, quo adhuc ſiccitatibus et ſereno caelo craſſa
variaque ſint [z] acina. Illud in totum maxime praeci-
pimus, ne in eodem loco mala et vuae componantur,
neue in vicino, vnde odor malorum poſſit ad eas
peruenire. nam huiuſmodi [a] halitus [b] celeriter acina
corrumpunt [c]. eae [d] tamen cuſtodiendorum pomorum
rationes, quas retulimus [e], non omnes omnibus regio-
nibus aptae ſunt, ſed pro conditione locorum et natura
vuarum aliae aliis conueniunt.

Cap. XLV. De ollaribus vuis [a]. Antiqui plerum-
que [b] ſircitulas [c] et venuculas et maiores amineas, et
gallicas, quaeque maioris [d] et duri et rari acini erant [e],
vaſis condebant: nunc autem circa vrbem maxime ad
hunc vſum numiſianae probantur. hae [f] ſereno caelo,
cum [g] iam ſol rorem ſuſtulit, quarta [h] vel quinta hora,
ſi modo luna decreſcit [i], et ſub terris eſt, modice [k]
maturae rectiſſime [l] leguntur: ſtatim pediculi earum pi-
cantur [m]: deinde in cratibus ita ponuntur, ne altera
2 alteram collidat. tum demum ſub tectum referuntur,
et

x. *contexerint* I. B. Br. R.

y. Ita Sang. pro *quae partes*.

z. *ſunt* ante Victor. *groſſa variaque ſunt* Lipſ. S. *groſſa* etiam Sang.

a. *huiuſcemodi* Br. Ald.

b. *halitus* I. B. Br. R. Lipſ. Sang. Vulgo *halitu*.

c. Ita pro *corrumpuntur* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.

d. Ita pro *et* Sang.

e. *rettulimus* Br.

Cap. XLV. a. Noui capitis initium cum lemmate poſui ex Lipſ. et Polit.

b. *plerunque* Br.

c. *ferrunculas* I. B. Br. R. *ſcirriculas* Lipſ. P. Sang.

d. Ita pro *maiores* ſcripſiſſe Io. Paruum monuit Ponted.

e. *in* additum ab aliis om. I. B. Br. Ald. Lipſ.

f. Vulgo *Haec*.

g. *quom* Br. Deinceps *ſoli* Geſneriana, cum in Br. et Ald. recte ſit *ſol*.

h. *quattuor vel quinque horas* I. B. Br. R. Lipſ.

i. Ita pro *decreſcat* Lipſ. Sang. Geſner.

k. *modicae* I. B. R. recte Br.

l. Ita pro *lectiſſimae* Sang. *lactiſſimae* Lipſ.

m. *ſtatim* — *picantur* ex Sang. addidi.

et mucida [n] vel vitioſa grana forficibus [o] amputantur: et cum paululum [p] ſub vmbra refrixerint [q], ternae aut etiam quaternae pro [r] capacitate vaſorum in ollas demittuntur [s] et opercula diligenter pice obturantur, ne humorem tranſmittant. tum vinaceorum pes [t] bene prelo expreſſus proruitur [v], et modice ſeparatis ſcopionibus [x], reſoluta [y] intrita folliculorum in dolio ſubſternitur [z], et deorſum verſus ſpectantes ollae componuntur, ita diſtantes, vt intercalcari [a] poſſint vinacea: quae cum 3
diligenter conſpiſſata primum tabulatum fecerunt, aliae ollae eodem modo componuntur explentque [b] ſecundum tabulatum. deinde ſimiliter doliis [c] exſtruuntur ollae et ſpiſſe incalcantur. mox vſque ad ſummum labrum vinacea [d] condenſantur, et ſtatim operculo ſuperpoſito cinere in modum gypſi temperato dolium linitur. Monendus autem [e] erit, qui vaſa empturus eſt, ne bibulas aut male coctas ollas emat. nam vtraque res tranſmiſſo humore [f] vitiat [g] vuam. quinetiam oportebit, cum [h] ad vſum promuntur ollae, tota ſingula tabulata detrahi. nam conſpiſſata vinacea, ſi ſemel mota ſunt, celeriter aceſcunt, et vuas [i] corrumpunt.

Cap. XLVI. Sequuntur vindemiam rerum autumnalium compoſitiones, quae et ipſae curam villicae diſten-

n. *acida* Lipſ. P. Sang. Vulgo *arida*.
o. *forphicibus* Ienſ. Br. *forpicibus* Lipſ. Sang.
p. *paulum* Iunt.
q. *refrixerunt* I. B. Br. R.
r. *p̄ capitate* ſed in margine *p̄ capacitate* Lipſ.
s. *dimittuntur* Br. *dimittitur* Lipſ.
t. *bene pes praelo* Br.
v. *proluitur* Lipſ.
x. Vulgo *ſcipionibus* ante Geſn. *ſipionibus* Lipſ.
y. Ita pro *reſolutaque* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.
z. *ſternitur* I. B. Br. R.
a. Ita pro *interculcari* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.
b. ita pro *expleturque* I. B. Br. R. *explenturque* Lipſ. Sang.
c. Vulgo *dolium completur tabulatis ollarum ſpiſſeque vinaceis inculcantur.* Mecum Sang. *doliis extrahuntur ollae et ſpiſſe incalcantur* I. B. Br. R. Lipſ.
d. Ita pro *vinaceae* I. B. Br. R.
e. Ita pro *tamen* Lipſ. Sang.
f. *humorem* P. ant.
g. *vitat* P. ant.
h. *quom* Br.
i. *vna* Lipſ.

dunt. Nec ignoro plurima in hunc[a] librum non eſſe collata, quae C. Matius[b] diligentiſſime perſecutus eſt. illi enim propoſitum fuit vrbanas menſas et lauta conuiuia inſtruere. libros tres edidit, quos inſcripſit nominibus coci, et[c] cetarii, et ſalgamarii[d]. Nobis tamen abunde ſunt ea, quae ex facili ruſticae ſimplicitati non magna impenſa poſſunt contingere, vti[e] ſunt in primis
2 omnium generum mala. Quidam, vt[f] a granatis incipiam, pediculos punicorum, ſicuti ſunt in arbore[g], intorquent, ne pluuiis mala rumpantur, et hiantia diſpereant, eaque ad maiores ramos religant, vt immota permaneant: deinde ſparteis retibus[h] arborem cludunt[i], ne aut coruis aut cornicibus aliiſue auibus pomum laceretur. Nonnulli vaſcula fictilia dependentibus malis aptant, et illita luto paleato arboribus haerere patiuntur: alii foeno vel culmo ſingula inuoluunt, et inſuper luto paleato craſſe linunt, atque ita maioribus ramis
3 illigant, ne, vt dixi, vento commoueantur. Sed haec omnia, vt dixi, ſereno caelo adminiſtrari ſine rore debent: quae tamen aut facienda non ſunt, quia laeduntur arbuſculae: aut certe non continuis annis vſurpanda, praeſertim cum liceat etiam detracta arboribus eadem innoxia cuſtodire. Nam et ſub tecto foſſulae tripedaneae ſicciſſimo loco fiunt: eoque cum aliquantum terrae minutae repoſitum eſt, infiguntur ſambuci ramuli: deinde ſereno caelo granata leguntur[k] cum ſuis pediculis, et[l] ſambuco inſeruntur: [quoniam ſambucus tam

Cap. XLVI a. *librum hunc* Br. eadem *auctumnalium*.

b. *Martius* I. B. Br. R. et Sang. *Macius* Lipſ.

c. *et cetarii* om. I. B. Br. R. Lipſ. Sang. *caetarii* Iunt.

d. *Salgamari* I. B. Br. R. Sang. *Salmagari* Lipſ.

e. *vti — mala* om. I. B. Br. R. Lipſ. Sang.

f. *vt — incipiam* omitt. iidem libri.

g. Ita cum Geſn. Sang. pro *arborem torquent*.

h. *reſtibus* ante Vrſin. et Geſn. omnes.

i. *eludunt* I. B. Br. R.

k. *legantur* I. B. Br. R. Lipſ.

l. *et ſambuco* om. I. B. Br. R. Sang. *ſabucus* ſcribit Lipſ.

tam apertam et laxam[m] medullam habet, vt facile ma-
lorum pediculos recipiat]. ſed cauere oportebit, ne 4
minus quatuor digitis a terra abſint, et ne inter[n] ſe
poma contingant. tum factae ſcrobi operculum impo-
nitur, et paleato luto circumlinitur, eaque humo[o], quae
fuerat egeſta, ſuperaggeratur[p]. Hoc idem etiam[q] in
dolio fieri poteſt, ſiue quis volet reſolutam terram vſ-
que ad dimidium vas adiicere[r], ſeu, quod quidam ma-
lunt, fluuialem[s] arenam, caeteraque eadem ratione
peragere. Poenus[t] quidem Mago praecipit[v] aquam 5
marinam vehementer calefieri, et in ea[x] mala granata
lino ſpartoue[y] illigata paulum demitti, dum decoloren-
tur[z], et exempta per triduum in ſole ſiccari: poſtea
loco frigido ſuſpendi, et cum res exegerit[a], vna nocte,
et poſtero die vſque in eam horam, qua fuerit vtendum,
aqua frigida dulci macerari. Sed et idem auctor eſt
creta figulari bene ſubacta recentia mala craſſe illinire,
et cum argilla exaruit, frigido loco ſuſpendere. mox
cum exegerit vſus, in aquam[b] demittere, et cretam re-
ſoluere. Haec ratio[c] tamquam recentiſſimum pomum
cuſtodit. Idem iubet Mago in vrceo nouo fictili ſub- 6
ſternere ſcobem populneam vel iligneam, et ita diſpo-
nere, vt ſcobis[d] inter ſe calcari poſſit: deinde facto
primo tabulato rurſus ſcobem ſubſternere, et ſimiliter
mala diſponere, donec vrceus[e] impleatur: qui cum

m. *lapſam* I. B. Br. R. deinceps *quattuor* Bruſch

n. *nouiter* Lipſ. ſed correctum, ſubiuncto *ne inter*.

o. *humus* ſupraſcripto *humo* Sang.

p. Ita pro *ſuperaggeretur* Sang.

q. *etiam* addidi ex Lipſ. P. Sang.

r. *eiicitur* I. B. Br. R. *eicitur* Lipſ. *adicitur* Sang. Vulgo *elicere*.

s. *fluuiatilem* Lipſ. S. Pol. *harenam* Br.

t. *Paenus* Ienſ. P.

v. *praecepit* I. B. Br. R. Lipſ.

x. *eo* iidem libri.

y. *vel ſparto ligata* Lipſ. P. Sang. deinceps *dimitti* Br. *paululum* Sang.

z. *decolerentur* Br. deinceps ex eadem et Ald. *exempta* reſtitui.

a. *exigerit* Lipſ.

b. *aqua dimittere* I. B. Br. R. *in aqua remittere* Lipſ.

c. *aqua* Lipſ. *tanquam* Br. Ald.

d. *ſcobem* I. B. Br. R. *ſcober* Lipſ. *ſeobis* Sang. Vulgo *ſcobs*. Paulo antea *populneum* Lipſ. *populneum veliligneo* Sang.

e. *vrcibus* P. *itaque ſic facere donec vrcilus* Sang. *vrcillus* ex Sang. citat Gronov.

fuerit repletus, operculum imponere, et craſſo luto di-
7 ligenter oblinire. Omne autem pomum quod in vetu-
ſtatem[f] reponitur, cum pediculis[g] ſuis legendum eſt:
ſed, ſi[h] ſine arboris noxa fieri poſſit[i], etiam cum ra-
mulis. nam ea res plurimum ad perennitatem[k] confert.
Multi cum ramulis ſuis arbori detrahunt, et creta figu-
lari cum diligenter mala obruerunt, in ſole ſiccant:
deinde ſi qua rimam creta fecit, luto linunt[l], et aſſic-
cata frigido loco ſuſpendunt.

XLVII. Multi eadem ratione, qua granata, in
ſcrobibus vel doliis ſeruant cydonea. nonnulli foliis fi-
culneis illigant, deinde cretam figularem cum amurca
ſubigunt[a], et ea linunt[b] mala, quae cum ſiccata ſunt,
in tabulato frigido loco et ſicco reponunt. Nonnulli
haec eadem in patinas nouas ſicco gypſo ita[c] obruunt,
2 vt altera altera non contingant. Nihil tamen certius
aut melius experti ſumus, quam vt cydonea maturiſſi-
ma, integra, ſine macula, et ſereno coelo, decreſcen-
te luna, legantur, et in lagoena[d] noua, quae ſit paten-
tiſſimi oris, deterſa lanuguine quae malis ineſt, compo-
nantur leuiter et laxe, ne collidi poſſint: deinde cum
ad fauces vſque fuerint compoſita, vimineis ſurculis ſic
tranſuerſis arctentur[e], vt modice[f] mala comprimant,
nec patiantur ea, cum acceperint[g] liquorem, ſubleuari.
tum quam optimo et liquidiſſimo melle vas vſque ad
3 ſummum ita repleatur, vt pomum ſubmerſum ſit. Haec
ratio

f. *vetuſtate* I. B. R. Br.

g. *petiolis* I. B. R. Br. Lipſ. *pe-ciolis* Sang.

h. *ſi* deeſt P. Lipſ.

i. *etiam poſſit* I. B. R. Br.

k. *perhennitatem* Lipſ. qui poſt *confert* nouum caput incipit cum Pol.

l. Ita pro *liniunt* Sang. teſte etiam Burm. ad Quinct. decl. 13. 5. p. 277. paulo antea vulgatum *facit* ex Sang. correxi.

Cap. XLVII. a. *ſubiiciunt* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.

b. Ita pro *liniunt* A. Iunt. G. Gr. H. St. et Sang. teſte etiam Burm. ad Quinct. Decl. 13. p. 277.

c. Geſnerianum *ipſa* ex Br. Ald. correxi.

d. *lagona* I. B. Br. R. Sang. *la-gaena* A. Iunt. H. *lagena* Lipſ.

e. *artentur* Br. *tranſuerſi* Sang.

f. *immodice* I. B. Br. R.

g. *acceperunt* Eaed. et Lipſ.

ratio non ſolum ipſa mala cuſtodit, ſed etiam liquorem mulſei[h] ſaporis praebet, qui ſine noxa poſſit inter cibum dari febricitantibus, iſque vocatur melomeli[k]. Sed cauendum eſt, ne, quae in melle cuſtodire volueris, immatura mala condantur: quoniam cruda[l] ſi lecta ſunt, ita indureſcunt[m], vt vſui non ſint. Illud vero 4
quod multi faciunt, vt ea diuidant oſſeo cultro, et ſemina eximant, quod putent[n] ex eis pomum vitiari, ſuperuacuum eſt[o]. ſed ratio quam nunc docui, adeo quidem certa eſt, vt etiam ſi vermiculus ineſt, non amplius tamen corrumpantur mala, cum praedictum liquorem acceperint: nam ea mellis eſt natura, vt coërceat vitia, nec ſerpere ea patiatur, qua ex cauſa etiam exanimum corpus hominis per annos plurimos innoxium conſeruat[p]. Itaque poſſunt etiam[q] alia genera 5
malorum ſicut[r] orbiculata, Seſtiana[s], melimela[t], Matiana[v], hoc liquore cuſtodiri. Sed quia[x] videntur in melle dulciora fieri ſic condita, nec proprium ſaporem conſeruare, arculae faginae vel etiam tiliagineae[y], quales ſunt in quibus veſtimenta forenſia conduntur, huic rei paulo ampliores praeparari debent, eaeque in[z] tabulato frigidiſſimo, et ſicciſſimo[a], quo neque fumus neque teter perueniat odor, collocantur: deinde carta[b] ſubſtrata

h. *mulſi* I. B. Br. R. Lipſ. S.

i. Ita pro *interdum* Sang. *inter annum* I. B. Br. R. *inter ciuium* P. et Lipſ.

k. Ita pro *melimeli* ex I. B. Br. R. Lipſ. Sang. Geſner.

l. *groſſa ſi laeta* I. B. Br. R. *croſſa* Sang. *groſſa* etiam Lipſ.

m. *indureſcant* vulgatum ex Lipſ. correxit Geſner. *vſui vt non ſint* Br.

n. *poteſt* Lipſ.

o. *eſſe nunc docui. Adeo quidem vt etiam* I. B. Br. R. *eſſe non docui adeoque vt* Lipſ. *eſſe enim docui* et cet. P. *eſſe nunc docui* Sang.

p. Nouum caput incipit, cum lemmate *de malis coeſianis (Lipſ. Caſianis) orbiculcis, melimelis matianis.* Pol. et Lipſ.

q. *etiam* inſ. I. B. Br. R. S.

r. *ſicut* ex Br. reſtitui pro *ſicuti.*

s. *Caſiana* Lipſ. *Caeſtiana* Sang.

t. *melimala* Ienſ. Br.

v. *mariana* B. R. *macianas* Lipſ.

x. *quae* I. B. Br. R. Lipſ.

y. *taliagineae* Ienſ. Br. *faginae* Sang. Vulgo *fagineae.*

z. *in* om. I. B. Br. R. *eque tab.* Lipſ.

a. Vulgo additum *loco* omiſi cum I. B. Br. R. Sang.

b. Ex Sang. *cartha* addidi hoc vocabulum. Paulo antea *collocari* malebat Vrſinus.

ſubſtrata praedicta poma ſic componi vt floſculi [c] ſurſum, pediculi deorſum ſpectent, quemadmodum etiam in arbore nata ſunt, et ne inter ſe alterum ab altero con-
6 tingantur [d]. Item [e] obſeruandum eſt, vt vnumquodque genus ſeparatim propriis arculis reponatur. nam cum vna clauſa ſunt diuerſa genera, inter ſe diſcordant, et celerius vitiantur. propter quod etiam conſeminalium vinearum non tam eſt firmum vinum, quam ſi per ſe ſincerum [f] Amineum, vel Apianum, aut etiam ſecinum [g] condideris. verum ſicut ſupra dixi [h], cum [i] diligenter mala fuerint compoſita, operculis [k] arcularum contegantur, et luto paleato linantur opercula, ne introire ſpiritus poſſit. atque ea ipſa nonnulli ſicut [l] in aliis generibus [m] ſupra iam diximus, populnea, quidam etiam abiegna ſcobe interpoſita, mala cuſtodiunt. Haec tamen poma non matura, ſed acerbiſſima legi debent.

XLVIII. Inulae [a] conditura ſic fiet. cum eius radicem [b] menſe Octobri, quo [c] maxime matura eſt, e terra erueris, aſpero linteolo vel etiam cilicio [d] detergito quidquid arenae inhaerebit: deinde acutiſſimo cultello ſummatim eradito, et quae plenior radicula fuerit, pro modo craſſitudinis in duas vel plures partes [e] digiti longitudine diffindito [f]: deinde ex aceto modice in cacabo [g] aeneo coquito, ita ne taleolae ſemicrudae ſint [h]. poſt

c. *flocculis vſum* I. B. R. *floſculis vſum* Br. Lipſ. Voluerunt *floſculi ſuſum* dare.

d. Ita pro *contingatur* I. B. Br. R. Lipſ. *contegatur* Sang.

e. Ita Sang pro *Ita*.

f. *ſincaerum* — *Appianum* — *faecinum* Br.

g. *ſetinum* Lipſ.

h. Ita Sang. pro *ſicut praedixi*.

i. *quom* Br.

k. *arculis* inſer. I. B. R. Br.

l. *ſic* Eaedem.

m. Ita pro *generibus*, *vt* Sangerm.

Cap. XLVIII. a. *Inulae* — *fiet.* om. cum diſtinctione capitis I. B. Br. R. *Inulae curatio* Lipſ. Sang.

b. *radice* I. B. Br. R. *radices eius* Sang.

c. *quod* I. B. Br. R.

d. *cilicia* Eaedem. *detergeto* Sang. *harenae* Br.

e. *partes* om. I. B. Br. R. Lipſ.

f. *diffundito* I. B. Br. R.

g. *caccabulo* Lipſ. Pol. *cacabulo* Sang.

h. *myrti deſint* I. B. Br. R. pro *myrti* ſpatio relicto *deſint* Lipſ.

poſt haec[i] in vmbra triduo ſiccentur, et ita in fideliam
picatam recondantur, adiecto paſſo vel defruto, quod
ſupernatet, ſpiſſamentoque cunilae[k] impoſito conte-
ctum vas pelliculetur[l]. Alia[m] inulae conditura. Cum 2
radices[n] eius eraſeris[o], taleolas vt ſupra facito, et in
vmbra triduo vel etiam quatriduo ſiccato: deinde ſicca-
tas in vaſis ſine pice, interiecta cunila[p] coniicito. ius
infundito, quod eam compoſitionem habeat, vt[q] ſex
partibus aceti vna pars ſapae miſceatur cum hemina ſalis
cocti. eo[r] iure macerentur taleolae, donec quam mini-
mum amaritudinis reſipiant[s]. poſtea exemptae[t] ite- 3
rum ſiccentur per dies quinque in vmbra: tum[v] craſſa-
mentum vini feculenti, nec minus, ſi ſit, mulſi, et
vtriuſque eorum quartam partem boni defruti confun-
dito in ollam: quae cum inferbuerit[x], taleolas inulae
adiicito, et ſtatim ab igne remoueto, ac[y] rudicula li-
gnea peragitato, donec perfecte[z] refrigeſcant. Poſtea
tranſfundito in fideliam picatam, operculo tegito, tum-
que pelliculato. Tertia[a] eiuſdem inulae conditura. 4
Cum radiculas diligenter eraſeris, minute conciſas in
muria dura macerato, donec amaritudinem dimittant.
deinde effuſa muria, ſorba quam optima et matutiſſima
ſemine detracto contere, et cum inula miſce. tum ſiue
paſſum ſeu quam optimum defrutum adiicito, et vas[b]
obturato. Quidam cum condiuerunt inulam, muria- 5
que

Vulgatum *inuri poſſint* ex Sang. correxi.

i. *hoc* I. B. Br. R. Sang.

k. *cunellae* Br. *cunelae* Sang.

l. *pelliculatur* P

m. *Alia — conditura* om. I. B. Br. R. *Aliter crudam inulam condire* P. Tota haec conditura deeſt in Lipſ.

n. *radice* Br.

o. Ita pro *raſeris* I. B. Br. R. Sang.

p. *cunela* Br.

q. Ita Sang. pro *coniicito, cunila impoſita, ſex.* vbi tamen Br. *cunela* habet. *cunela impoſita contectum vas pelliculetur: habeat: vt ſex* I. B. Br. R.

r. Ita pro *cocti, vt hoc* P. Sang. *et iure* I. B. Br. R.

s. *recipiant* I. B. Br. R.

t. *exempta* I. B. Br. R. Vulgo *exemtae.*

v. *Tunc* P. *craſſamen* Sang.

x. *referbuerit* I. B. Br. R.

y. *et* Br.

z. *perfectae* I. B. Br. R. Ald.

a. *Tertia — conditura* om. I. B. Br. R. *aliter inulam condire* Pol. deinceps *demittant* Sang.

b. *vnae* Br.

que macerauerunt, exſiccant, et malis cydoneis tritis, quae in defruto vel melle decoxerant, miſcent: atque ita ſuperfundunt paſſum vel defrutum, et vas operculatum pelliculant.

XLIX. Oliuarum albarum [a] conditurae. Acerbam pauſeam menſe Septembri [b], vel Octobri, dum adhuc vindemia eſt, contunde, et aqua calida paululum [c] maceratam exprime, foeniculique [d] ſeminibus et lentiſci cum cocto ſale modice permiſtam reconde in fideliam, et muſtum quam recentiſſimum infunde. Tum faſciculum viridis foeniculi ſuperpoſitum merge, vt oliuae
2 premantur, et ius ſupereminea t. Sic curata oliua tertio die poſſis vti. — Albam [e] pauſeam, vel orchitem [f], vel radiolum, vel regiam dum contundes, primam [g] quamque, ne decoloretur, in frigidam muriam demerge, cuius cum tantum paratae habueris, quantum ſatis fuerit implendae amphorae, foeniculi aridi faſciculum ſubſterne in imo: deinde viridis foeniculi ſemina et lentiſci deſtricta et purgata in [h] vrceolo habeto: tum exemptam [i] de muria oliuam exprimito, et permiſtam praedictis ſeminibus in vas adiicito: deinde cum ad fauces peruenerit eius, foeniculi aridi faſciculos ſuperponito, et ita recentis [k] muſti duas partes, et vnam durae mu-
3 riae permiſtas adiicito. Haec conditura compoſitis oliuis toto anno commode vteris [l]. Quidam oliuam non contundunt, ſed acuta arundine inſecant: idque operoſius

Cap. XLIX. a. *Oliuarum conditura* ex Lipſ. et Pol. dedit Geſn. *De oliuarum albarum conditura* I. B. Br. R. *Sampſa quemadmodum fiat* Ald. et aliae.

b. *Septembris — Octobris* I. B. Br. R.

c. *paulum* Eaedem.

d. *foeniculi* Eaedem. *permixtam* Br.

e. *Albulam* I. B. Br. R.

f. Ita Br. pro *orchitam*. *orchite* omnes ante Steph. habere ait Geſner. *borbade* P. *borhadem* Sang.

g. Ita pro *primum* I. B. Br. R. Sang. deinceps *quom* Br. *decoleretur* Sang.

h. *murtiola* I. B. Br. R. *in vrciola* P. Sang. *in orceolis* Lipſ.

i. *exempta muria* I. B. Br. R. *exempta de muria* P. Vulgo *exemtam*. Deinceps *permixtam*, poſtea *permixtas* Br.

k. *recentes* I. B. Br. R.

l. *Aliter* addit P.

ſius quidem, ſed melius eſt, quia haec candidior eſt oli-
va, quam ea quae ex contuſione liuorem contrahit.
Alii ſiue contuderint [m], ſiue inſecuerint [n] oliuas, mo-
dico ſale cocto et praedictis ſeminibus immiſcent: de-
inde ſapam vel paſſum vel, ſi eſt facultas, mellam [o] in-
fundunt. Mella [p] autem quomodo fiat, paulo ante
hoc ipſo libro praecepimus. Caetera omnia ſimiliter
adminiſtrantur [q]. Oliua alba ex muria. Poſias oliuas 4
vel regias ſine macula quam candidiſſimas manu deſtri-
ctas [r] eligito: deinde ſubſtrato foeniculo [s] arido in am-
phoram coniicito: intermiſtis ſeminibus lentiſci nec mi-
nus foeniculi: et cum [t] ad fauces vas repleueris, adiici-
to muriam duram: tum ſpiſſamento facto de arundi-
num foliis oliuam premito, vt infra ius merſa ſit: et
iterum infundito muriam duram, dum ad ſummum
amphorae labrum perueniat. At [x] haec oliua per ſe 5
parum iucunda eſt; ſed ad eas condituras, quae lautio-
ribus menſis adhibentur, idonea maxime eſt: nam cum [y]
res exigit [z], de amphora promitur, et contuſa recipit
quamcunque [a] volueris condituram. plerique tamen ſe-
ctiuum [b] porrum et rutam cum apio tenero, et mentam
minute concidunt, et contuſis oliuis miſcent: deinde
exiguum aceti piperati, et pluſculum [c] mellis aut mulſi
adiiciunt, oleoque [d] viridi irrorant [e], atque ita faſcicu-
lo apii viridis contegitur. Quidam [f] ſic [g] lectae oliuae 6
in

m. *contunderunt* I. B. Br. R. *contunderint* A. Iunt. H. Sang.

n. *illiſerunt* I. B. Br. R. *inliſerint* S. ſed *inliſerunt* poſuit Gronou.

o. *mella* I. B. Br. R. Sang.

p. *Melle* I. B. R. Br.

q. Ita pro *adminiſtrant* I. B. R. Br. *Olina alba et muria* inſer. P. Lipſ.

r. *tringinto et* S. *tritas* Br. Vulgo *diſtrictas.*

s. *foeniculi in* I. B. Br. R. *in arido* Sang.

t. *quom* Br. et paulo antea *intermixtis.*

v. *vnas* B. Br. Lipſ.

x. *Ad* I. B. Br. R.

y. *quom* Br.

z. *exegit* I. B. Br. R.

a. *quancunque* Br. *quamcunque* A. Vulgo *quamcumque.* Deinceps *plerunque* Br. *plerumque* ex I. B. R. laudat Geſner.

b. *ſectiuum* I. B. Br. R.

c. *floſculum* Eaed. et Lipſ.

d. *oleumque viride* iidem libri.

e. *irrorantur* L. Pol.

f. *Aliter excludi* P. *Aliter ex dulci* Lipſ.

g. *ſi* I. B. Br. R.

in modios ſingulos ternas [h] heminas ſalis permiſcent, et
adiectis ſeminibus lentiſci, foeniculoque ſubſtrato am-
phoram vſque ad fauces replent oliuis: deinde aceto
non acerrimo infundunt, et cum [i] iam pene ampho-
ram impleuerunt, foeniculi ſpiſſamento deprimunt bac-
cam, et rurſus acetum vſque ad ſummum labrum adii-
ciunt. poſtea quadrageſimo die omne ius [k] defundunt [l],
et ſapae [m] vel defruti tres partes cum aceti vna permi-
7 ſcent, et amphoram replent [n]. Eſt et illa probata com-
poſitio, vt cum [o] muria dura pauſea alba vbi comma-
turuerit [p], omne ius defundatur, et immiſtis duabus
partibus defruti cum aceti vna, repleatur amphora.
Eadem conditura poſſit [q] etiam regia componi vel or-
8 chita [r]. Quidam vnam partem muriae et duas aceti
miſcent, eoque iure oliuas poſeas colymbadas faciunt:
quibus ſi per ſe quis vti velit, ſatis iucundas experietur,
quamuis et hac [s] cum exeunt de muria, conditurам
qualemcunque recipere poſſint [t]. De oliuis fuſcis. Oli-
vae poſeae, cum iam decolorantur, antequam mite-
ſcant [v], cum petiolo leguntur, et in [x] oleo quam opti-
mo ſeruantur. Haec maxime nota etiam poſt annum
repraeſentat [y] viridem ſaporem oliuarum. Nonnulli
etiam cum de oleo exemerunt [z], trito ſale aſperſas pro
9 nouis apponunt [a]. Eſt et illud conditurae genus, quod
in ciuitatibus Graecis plerumque [b] vſurpatur, idque vo-
cant

h. *ſuos* Eaedem.
i. *quom* Br.
k. *genus* Lipſ.
l. *infundent* I. B. Br. R.
m. *ſapae* om. Eaed. *ſaepe* P.
n. *De oliuis ex dulci condiendis* inſ. Lipſ. Pol.
o. *quom* Br.
p. Ita pro *alba maturuerit* Sang. *vbi cum maturuerit* I. B. Br. R.
q. Ita pro *poſſet* Br. et Sang.
r. *aliter albe cholimbades ex dulci condiendis* inſ. P. *aliter albae colymbades ſine dulci* Lipſ.
s. *haec ſit de muria* I. B. Br. R. Lipſ. *quamuis haec ſic de muria* Sang. ſed Gronou. inde laudat *et haec ſit de muria*
t. *poſſit* I. B. Br. R. Sang. Vulgo *poſſunt*. Deinceps inſerit Lipſ. et P. *De oliuis fuſcis.*
v. *miteſcant: petiolae* I. B. Br. R. Sang. *miteſcunt pet.* Lipſ.
x. *in* addidi ex I. B. Br. R.
y. *repraeſentant* Br.
z. *eximerunt: a ſtricto* I. B. Br. R. *a ſtrito* Lipſ.
a. *De Epytyris faciendis* inſerit P. rubricam. *De Epituris fac.* Sang. *De Epityro* Cap. XLIX Iunt.
b. *plerunque* Br. A.

cant epityrum. Oliua pauſea vel [d] orchita cum primum ex albo decoloratur, ſitque luteola, ſereno caelo manu deſtringitur [e], et in cannis [f] vno die ſub vmbra expanditur: et ſiqui [g] adhaerent pediculi foliaque aut ſurculi, leguntur. poſtero die cribratur, et nouo fiſco incluſa preio ſupponitur, vehementerque premitur, vt exſudet [h] quantulumcunque habet amurcae. Patimur 10
autem nonnunquam tota nocte et poſtero die pondere preſſam baccam velut exaniari [i], tum reſolutis corticulis eximimus eam, et in ſingulos modios oliuae triti ſalis cocti ſingulos ſextarios infundimus: itemque lentiſci ſemen rutaeque et foeniculi folia ſub vmbra ſiccata, quanta [k] ſatis videntur conciſa minute admiſcemus, patimurque horis tribus, dum aliquatenus bacca ſalem combibat. tum ſuperfundimus boni ſaporis oleum, ita vt obruat oliuam, et foeniculi aridi faſciculum deprimimus, ita [l] vt ius ſupernatet [m]. Huic autem conditurae 11
vaſa noua fictilia ſine pice praeparantur: quae ne poſſint oleum ſorbere, tamquam [n] oliuariae metretae imbuuntur liquida gummi [o] et aſſiccantur.

L. Sequitur [a] autem frigus hiemis, per quod oliuitas, ſicut vindemia, curam villicae repetit. Prius itaque (quoniam [b] inchoauimus) de condituris oliuarum praecipiemus, ac ſtatim conficiendi olei rationem ſubiiciemus. Pauſeae baccae vel orchitae, nonnullis regionibus

c. *vel* om. I. B. Br. R.
d. *chorchia* P.
e. Ita pro *diſtringitur* Sang.
f. Ita pro *vannis* I. B. Br. R. Sang.
g. *ſi quid* P. *adherent* Br.
h. *exudet* Br.
i. *axaniari* Br. *examaritum* Poſ. nouus.
k. Ita pro *quae vti* Sang. *quae ita* I. B. Br. R.
l. *ita* om. I. B. Br. R. Sang.
m. *ſuperna. Et huic* P.
n. *tanquam* Br. Ald.
o. *liquida tum et aſſiccautur* I. B. Br. R. Sang. Vulgo erat: *liquamine: tum demum et aſſ.*

Cap. L. a. Hinc nouum caput orditur Lipſ. Sang. a verbis *Prius itaque* Edd. et Sang. Lemma: *nigrarum oliuarum compoſitio* interſerunt Codices.
b. *quia iam* I. B. Br. R. Sang. *quod iam* Lipſ. *incohauimus* Br.

nibus etiam Naeuiae [c], conuiuiorum epulis praeparan-
tur. Has [d] igitur cum iam [e] nigruerint, nec adhuc ta-
men permaturae [f] fuerint, ſereno caelo deſtringere [g]
manu conuenit, lectaſque cribrare, et ſecernere, quae-
cumque maculoſae ſeu [h] vitioſae minoriſue incrementi
2 videbuntur: deinde in [i] ſingulos modios oliuae ſalis in-
tegri ternas heminas adiicere, et in vimineos qualos
confundere [k] ſuperpoſito copioſo ſale, ita vti oliuam [l]
contegat, ſicque [m] triginta [n] dies pati conſudaſcere [o],
atque omnem amurcam exſtillare [p]: poſtea in alueum
diffundere, mundaque ſpongia ſalem, ne perueniat [q],
detergere: tum in vas [r] adiicere, et [s] ſapa vel defruto
amphoram replere ſuperpoſito ſpiſſamento aridi foeni-
3 culi, quod oliuam deprimat. Plerique tamen tres par-
tes defruti aut mellis et vnam miſcent aceti, aliqui duas
partes, et vnam aceti, et eo, quo condiunt [t], iure [v].
Quidam, cum [x] oliuam nigram legerunt, eandem [y]
portione, qua ſupra, ſaliunt, et ſic collocant in qualis,
vt immiſtis ſeminibus lentiſci alterna tabulata oliuarum
et [z] ſalis [a] vſque in ſummum componant [b]: deinde poſt
quadraginta dies, cum oliua quidquid habuit [c] amur-
cae [d] exſudauit, in alueum defundunt, et [e] cribratam
ſeparant ab ſeminibus lentiſci, ſpongiaque detergent,
nequid adhaereat ſalis: tum in amphoram confundunt
adiecto

c. *Neuiae* Br.
d. *Hae* I. B. Br. R.
e. *iam* om. Eaed.
f. *praematurae* Eaed.
g. Ita pro *diſtringere* S.
h. *ſeu* om. I. B. Br. R. Lipſ.
i. *in* om. I. B. Br. R.
k. *infundere et* Eaed. Sang.
l. Ita pro *olimas* Eaed. Lipſ. S.
m. *ſicque* om. I. B. Br. R. Sang.
n. *quadraginta* Sang.
o. *conſudeſcere* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.
p. *extillare* Br. Ald.
q. *ſalemue* Ienſ. Br. *perueniat* pro *permaneat* dedi ex I. B. Br. R. Lipſ.
r. *tum vrnas* I. B. Br. R.
s. *de* I. B. Br. R. omittit P.
t. *condunt* I. B. Br. R.
v. *aliter* inſ. P.
x. *quom* Br.
y. Ita pro *eadem* I. B. Br. R.
z. *ſimiliter ſupra* add. I. B. Br. R. *ſimiliter deinde* Lipſ. P. Sang.
a. *Tum iterum oliuarum et ſimiliter ſupra ſalis* inſ. Lipſ. P. Sang.
b. *componunt* I. B. Br. R. Lipſ.
c. *babuit* om. I. B. Br. R. Lipſ.
d. *amurca* Lipſ. Pol.
e. *et iam* Br. et Sang.

adiecto defruto vel ſapa vel etiam melle, ſi eſt copia [f],
caeteraque ſimiliter faciunt. — [g] In ſingulos modios 4
oliuae ſingulos ſextarios maturi ſeminis aniſi [h], lentiſci-
que [i], et ternos cyathos [k] ſeminis foeniculi; ſi id non
eſt, ipſum foeniculum conciſum, quantum ſatis vide-
bitur, adiici oportet: deinde in ſingulis modiis oliua-
rum ſalis cocti, ſed [l] non moliti ternas heminas admi-
ſceri, et ita in amphoris condi, eaſque faſciculis foeni-
culi obturari, et quotidie [m] per terram volutari: dein-
de tertio quoque aut quarto die quidquid amurcae in-
eſt, emitti [n]. Poſt XL dies in alueum diffundi, et a 5
ſale [o] tantummodo ſeparari, ſic ne [p] ſpongia detergean-
tur [q] oliuae, ſed ita vt erunt exemptae [r], maſſulis [s] ſa-
lis miſtis in amphoram condantur, et ſpiſſamentis [t] im-
poſitis ad vſus in cellam reponantur. — [v] Maturam
oliuam in ſtratura [x] factam [y] colymbadem de muria tol-
lito, ſpongia tergito [z]: deinde [a] canna viridi ſcindito
duobus vel tribus locis, et triduo in aceto habeto: quar-
to [b] die ſpongia [c] extergito [d], in vrceum aut cacabum
nouum mittito ſubſtrato apio et modica ruta [e]. Con-
chis deinde pleno vaſe oliuis immitte defrutum vſque
ad os. Lauri turiones in hoc vſu mittito, vt [f] oliuas
deprimant. poſt dies viginti vtere.

f. *copioſa* P. Lipſ. *mella — copioſe* Sang.

g. *Oliua nigra ſine dulci* inſer. rubr. P. Lipſ.

h. *aniſi* deeſt I. B. Br. R. Lipſ.

i. *lentiſque* I. B. Br. R. Sang.

k. *quiatos* P.

l. Ita pro *et* I. B. Br. R. Sang.

m. *quottidie* Br.

n. Ita pro *mitti* Sang.

o. *ſole* I. B. Br. R.

p. *non* Eaed. et Sang. *ſpongea* Sang.

q. *detergantur* I. B. Br. R. S.

r. Ita pro *excutae* Br. Ald.

s. *maximi* P. *maxime ſalis micis* Sang.

t. *ſpiſſetis* Pol.

v. Rubr. *Olilienſem ſic condire* Lipſ. *Oliuam Cilienſem ſic condito* Pol.

x. Vulgo *ſtatura*. P. *ſtatiua*. Lipſ. *ſtritua* Sang. *ſtatiuam*.

y. *fractam* I. B. R. recte Br.

z. *tergeto* I. B. R. *tergito* Br. hic pluſcula om. Lipſ.

a. *Dein* P.

b. *quarta* I. B. Br. R.

c. *ſpongea* I. B. R. recte Br.

d. *extergeto: in vas in vrceum* I. B. Br. R. *extergeto, in vas, id eſt, in vrceum* P. Sang. *vrcium* P. Ex Sang. *extergeto in vas, in vrceum aut caccabum* annotauit Gron.

e. *ruta conchis. Deinde* I. B. Br. R. vulgo *Conciſis*.

f. *et* P. Sang. Ex Sang. *in hoc vas mittito vt* annotat Gronou.

LI. Oliua[a] nigra maturiſſima ſereno caelo legitur,
eaque ſub vmbra vno die in cannis porrigitur, et quae-
cumque eſt vitioſa bacca, ſeparatur. Item ſiqui adhae-
ſerant pediculi, adimuntur, foliaque et[b] ſurculi, qui-
2 cumque ſunt intermiſti, eliguntur[c]. Poſtero die dili-
genter cribratur, vt ſiquid ineſt ſtercoris ſeparetur:
deinde intrita oliua nouo fiſco includitur, et prelo ſub-
iicitur, vt tota nocte exprimatur. Poſtero die iniicitur
quam mundiſſimis molis ſuſpenſis, ne nucleus franga-
tur. et cum eſt in ſampſam[d] redacta, tunc ſal coctus
tritusque[e] manu permiſcetur cum caeteris aridis condi-
mentis. haec autem[f] ſunt, careum[g], cyminum, ſe-
men foeniculi, aniſum Aegyptium. Sat erit autem
totidem heminas ſalis adiicere, quot ſunt modii oliua-
rum, et oleum ſuperfundere, ne exareſcat: idque fieri
3 debebit, quotieſcumque[h] videbitur aſſiccari. Nec du-
bium eſt, quin optimi ſaporis ſit, quae ex oliua poſia[i]
facta eſt. Caeterum ſupra duos menſes ſapor eius non
permanet integer. Videntur autem alia genera huic
rei magis eſſe idonea, ſicut Liciniae et culmineae. Ve-
rumtamen[k] habetur praecipua in hos vſus olea Calabri-
ca[l], quam quidam propter ſimilitudinem oleaſtellum
vocant.

LII. Media eſt oliuitas[a] plerumque initium menſis Decembris. nam et ante hoc tempus acerbum oleum conficitur, quod vocatur aeſtiuum, et circa[b] hunc menſem viride premitur, deinde poſtea maturum. Sed acer-

Cap. LI. a. *Sanſa quemadmodum fiant* Lipſ. Pol. *Sirapa quomodo fiat* Edd. *Sanſa quem. fiant* Sang.
b. *et* om. I. B. Br. R. Sang.
c. Ita pro *eximuntur* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.
d. *ſanſam* I. B. Br. R. Lipſ.
e. *trictuſque* Reg.
f. *autem* om. Sang.
g. Ita pro *carpum* Lipſ. P. Sang. *carenum* Ald. et reliquae. Poſtea *aneſum* Sang.
h. *quotienſque* I. B. Br. R.
i. *poſea* I. B. Br. R.
k. *veruntamen* Br. Ald.
l. *calibraca* I. B. Br. R.

Cap. LII. a. *olinetis* Lipſ. *plerunque* Br. Ald.
b. *citra* I. B. R. *circa* Br. deinde *patriſſamiliae* Sang.

acerbum oleum facere patriſfamilias rationibus non
conducit: quoniam exiguum fluit, niſi bacca tempeſta-
tibus in terram decidit, et neceſſe eſt eam ſublegere,
ne a domeſticis pecudibus feriſue conſumatur. Viridis 2
autem notae conficere vel maxime expedit, quoniam [c]
et ſatis fluit, et pretio pene duplicat domini reditum [d].
Sed ſi vaſta ſunt olivueta, neceſſe eſt vt [e] aliqua pars eo-
rum maturo [fructui [f]] reſeruetur. Locus autem in
quo confici oleum debet [g], etiam deſcriptus eſt priore
volumine, pauca tamen ad rem pertinentia commemo-
randa ſunt, quae prius omiſeram. Tabulatum, quo 3
inferatur [h] olea, neceſſarium eſt, quamuis praeceptum
habeamus, vt [i] vniuſcuiuſque diei fructus molis et pre-
lo ſtatim ſubiiciatur. Verumtamen [k] quia [l] interdum [m]
immodica [n] multitudo baccae torculariorum [o] vincit la-
borem, ſi [p] labor eſt] eſſe [q] oportet penſile horreum,
quo importentur [r] fructus: idque tabulatum ſimile eſſe
debet granario, et habere lacuſculos tam multos, quam
poſtulabit modus oliuae, vt ſeparetur et ſeorſum repo-
natur vniuſcuiuſque diei coactura [s]. Horum lacuſcu- 4
lorum ſolum lapide vel tegulis oportet conſterni, et ita
decliue fieri, vt celeriter omnis humor per canales aut
fiſtulas defluat. nam eſt inimiciſſima oleo amurca, quae
ſi remanſit in bacca, ſaporem olei corrumpit. Itaque
cum lacus, quemadmodum diximus, extruxeris, aſſer-
culos inter ſe diſtantes ſemipedalibus ſpatiis ſupra ſo-
lum ponito, et cannas diligenter ſpiſſe textas iniicito,
ita vt ne baccam tranſmittere queant, et oliuae pondus

c. Ita pro *cum* Sang. *quom* Br.
d. *redditum* Br.
e. *vt* om. I. B. Br. R. Sang.
f. *fructu* I. B. Br. R.
g. Ita pro *debeat* Sang.
h. Ita pro *feratur* Sang. *ferat* I. B. R. *ferratur* Br.
i. *vt* om. I. B. Br. R.
k. *Veruntamen* Br. Ald.
l. *qui* P.
m. *interdum* om. I. B. Br. R.
n. *immodica* om. Lipſ. P. Sang.
o. *trocvlariorum* P. *trodetariorum* Lipſ.
p. *ſit laborem* P. *ſic labor eſt op.* Lipſ.
q. *eſſe* om. I B. Br. R.
r. Ita pro *imponantur* Sang. *imperientur* Pol.
s. *coctura* I. B. Br. R. Lipſ.

5 poſſint ſuſtinere. Iuxta omnes [t] autem lacuſculos, ea parte qua defluet amurca, ſub ipſis fiſtulis in modum foſſularum concauum pauimentum, vel canalem [v] lapideum eſſe oportebit, in quo conſiſtat [x], et vnde exhauriri poſſit quidquid defluxerit. Praeterea lacus vel dolia praeparata ſub tecto habere [y] oportebit, quae ſeorſum recipiant ſui cuiuſque generis amurcam, ſiue quae ſincera defluxerit [z], ſiue etiam quae ſalem receperit.
6 nam vtraque vſibus plurimis idonea eſt. Oleo autem conficiendo molae vtiliores ſunt, quam trapetum [a]; trapetum, quam canalis et [b] ſolea. Molae quam facillimam patiuntur adminiſtrationem; quoniam [c] pro magnitudine baccarum vel ſubmitti vel etiam eleuari poſſunt, ne nucleus, qui ſaporem olei vitiat, confringatur. Rurſus trapetum plus operis faciliuſque quam ſo-
7 lea et canalis efficit. Eſt et organum erectae tribulae ſimile, quod tudicula [d] vocatur: idque non incommode opus efficit, niſi quod frequenter vitiatur, et ſi baccae pluſculum [e] ingeſſeris, impeditur. Pro conditione tamen, et regionum conſuetudine praedictae machinae exercentur. ſed et [f] optima molarum opus eſt [g], tum etiam trapeti. Haec ante quam de oleo conficiendo
8 diſſererem [h], praefari neceſſe habui. Nunc ad ipſam rem veniendum eſt, quamquam [i] multa omiſſa ſunt, quae ſicut ante vindemiam, ſic et ante oliuitatem praeparanda ſunt, tamquam lignorum copia, quae multo ante apportanda eſt, ne cum [k] res deſiderauerit, operae auocentur; tum ſcalae, corbulae, decemmodiae, trimo-

t. *omnis* Br.
v. Ita pro *canum lapidem* I. B. Br. R. S *canale lapidem* Lipſ.
x. *conſiſtant* Sang.
y. *haberi* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.
z. *fluxerit* I. B. Br. R.
a. *tarpetum* Br. bis.
b. *eſt* P. *eſt olea mole qui* Lipſ.
c. *Tum* I. B. Br. R. Sang. *quia tum* ex Sang. annotat Gronou.
d. *Rudicula* Br. *radicula* ex I. B. R. laudat Geſner.
e. *fiſculum* I. B. Br. R. *fluſculum* P. *pluſculum ingraſſeris* Lipſ.
f. Ita pro *eſt* I. B. Br. R.
g. *opus eſt* addidi ex Lipſ.
h. *dixerim* Lipſ.
i. *quanqum* Br. Ald. deinde vulgatum *ſic ante* ex Sang. auxi.
k. *quom* Br.

trimodiae ſatoriae, quibus deſtricta [l] bacca ſuſcipitur,
fiſci, funes cannabini [m], ſpartei, conchae ferreae, qui-
bus depletur oleum, opercula, quibus vaſa olearia con-
teguntur, ſpongiae maiores et minores, vrcei, quibus
oleum progeritur [n], cannae [o], tegetes, quibus oliua
excipitur, et ſiqua ſunt alia, quae nunc memoriam
meam refugiunt [p]. Haec omnia [q] multo plura eſſe de- 9
bent: quoniam in vſu depereunt, et pauciora fiunt;
quorum ſiquid ſuo tempore defuerit, opus intermitti-
tur [r]. Sed iam quod pollicitus ſum exequar. [s] Cum
primum baccae variare coeperint, et iam quaedam ni-
grae fuerint, plures tamen albae, ſereno caelo manibus
deſtringi [t] oliuam oportebit, et ſubſtratis tegetibus aut
cannis cribrari et purgari. tum diligenter emundatam 10
protinus in torcular deferri, et integram in fiſcis [v] nouis
includi, preliſque [x] ſubiici, vt quantum poſſit pauliſper
exprimatur. poſtea reſolutis corticulis [y] et emollitis [z] debe-
bunt, adiectis binis ſextariis integri ſalis in ſingulos mo-
dios, (et) aut regulis [a], ſi conſuetudo erit regionis, aut
certe nouis fiſcis [b] ſampſae [c] exprimi. quod deinde pri-
mum defluxerit in rotundum labrum (nam id melius [d]
eſt, quam plumbeum quadratum, vel ſtructile gemel-
lar) protinus capulator depleat, et in fictilia labra huic
vſui praeparata defundat. Sint autem in cella olearia 11
tres labrorum ordines, vt vnus primae notae, id eſt

l. Ita pro *diſtricta* Sang.

m. *canales ſpartei* I. B. Br. R. *cannali ſparteis* P. ant. *cannabi ſparteis* P. nouus. *canna vel ſparteis conce ferree* Lipſ. Vulgo additum *et* ante *ſpartei* deleui auctore etiam Sang.

n. *progreditur* I. B. Br. R.

o. *cannae* Br. Vulgo *canneae.*

p. *fugiunt* Sang.

q. Vulgo additum *et* om. I. B. Br. R. Sang.

r. *intermittetur* Sang.

s. *De oleo viridi conficiendo* rubrica Lipſ. Pol. *Quom primum* Br.

t. Ita pro *diſtringi* Sang. ex quo deinde vulgatum *mundatam* correxi.

v. Ita pro *fiſcinis* Br. Lipſ. Sang. *emundatam* paulo antea Sang.

x. *pleriſque* I. B. Br. R. *praeliſque* A. Iunt. G. Gr. H. St.

y. *torculis* Lipſ. S.

z. *emoli* I. B Br. R. Sang. *et moli* Lipſ. Vulgo *corticulis emolliri.*

a. *tegulis* I. B. Br. R. *regulus* P.

b. Ita pro *fiſcinis* Br. Lipſ. Sang.

c. *ſanſae* I. B. Br. R. Lipſ.

d. *melius*, *ſed* P. *ſit* Lipſ.

primae preſſurae oleum recipiat, alter ſecundae, tertius tertiae. nam plurimum refert non miſcere iterationem, multoque minus tertiationem cum prima preſſura: quoniam [e] longe melioris ſaporis eſt, quod minore vi preli [f], quaſi lixiuum [g] defluxerit. cum deinde paululum in labris primis conſtiterit oleum, eliquare id copulator in ſecunda labra debebit, et deinde in ſequentia vſque ad vltima [h]. nam quanto ſaepius tranſlatione ipſa ventilatur, et quaſi exercetur, tanto fit liquidius, et amurca
12 liberatur. Sat erit autem in ſingulis ordinibus tricena componi labra [i], niſi ſi vaſta fuerint olíueta, et maiorem numerum deſiderauerint. Quod ſi frigoribus oleum cum amurca congelabitur, pluſculo ſale cocto vtique vtendum erit. ea res reſoluit oleum, et ſeparat ab omni vitio. neque [k] verendum eſt, ne ſalſum fiat. nam quantumcunque adieceris ſalis, nihilominus ſaporem non recipit oleum. Solet autem ne ſic quidem reſolui, cum maiora frigora inceſſerunt: itaque nitrum torretur, et contritum inſpergitur, et commiſcetur, ea
13 res eliquat amurcam. Quidam quamuis diligentes olearii baccam integram prelo [l] non ſubiiciunt, quod exiſtimant aliquid olei deperire [m]. nam cum preli pondus accepit, non ſola exprimitur amurca, ſed et aliquid ſecum [n] pinguitudinis attrahit. Illud autem in totum praecipiendum habeo, vt neque fumus neque fuligo [o], quamdiu viride oleum conficitur, in [p] torcular admittatur, aut in cellam oleariam [q]. nam eſt vtraque res inimica huic rei; peritiſſimique olearii vix patiuntur ad vnam lucernam opus fieri. quapropter ad eum ſtatum caeli

e. *quoniam* deeſt I. B. Br. R.
f. *praeli* ante Commel. omnes.
g. *lixiuum* I. B. Br. R. *lexiuum* Sang. *lixiuium* al.
h. *vltimam* Lipſ. I. B. R. Br.
i. *libra* I. B R. Br.
k. *nec querendum* Lipſ.
l. *praelo* ante Commel. omnes. Et ſic per totum caput.
m. *deponere* Lipſ.
n. *ſed cum pinguidinis* P. *ſed cum* etiam Lipſ.
o. *vligo* Lipſ.
p. *in troclar* ant. *in ſtroclar* nouus P.
q. *oliuariam* I. B. R. Br. poſtea vulgatum *quoniam minime — deſideratur* ex Sang. correxi.

caeli et torcular et cella olearia conſtituenda eſt, qui
maxime a frigidis ventis auerſus eſt; vt quam minime
vapor ignis deſideretur. Dolia autem et ſeriae, in qui- 14
bus oleum reponitur [r], non tantum eo tempore curanda
ſunt, cum fructus neceſſitas cogit, ſed vbi fuerint a
mercatore vacuata [s], confeſtim villica debet adhibere
curam, vt ſi quae feces aut amurcae in fundis vaſorum
ſubſederint [t], ſtatim emundentur [v], et non calidiſſima
lixiuia [x], ne vaſa ceram remittant [y], ſemel atque iterum
eluantur [a]: deinde aqua tepida leuiter manibus defri-
centur, et ſaepius eluantur, atque ita ſpongia omnis hu-
mor aſſiccetur [b]. Sunt qui cretam figularem [c] in mo- 15
dum liquidae fecis aqua reſoluant, et cum vaſa lauerint,
hoc quaſi iure intrinſecus oblinant, et patiantur areſce-
re: poſtea [d] cum res exigit [e], pura eluunt [f] aqua. Non-
nulli prius amurca, deinde aqua vaſa perluunt [g], et aſ-
ſiccant. tum conſiderant, numquid [h] ceram nouam do-
lia deſiderent. nam fere ſexta quaque oliuitate cerari
oportere antiqui dixerunt. quod fieri poſſe non intelli- 16
go. nam quemadmodum noua vaſa ſi calefiant, liqui-
dam ceram facile recipiunt [i], ſic vetera non credide-
rim [l] propter olei ſuccum ceraturam pati. quam tamen
et ipſam ceraturam noſtrorum temporum agricolae re-
pudiauerunt, exiſtimaueruntque [m] ſatius eſſe noua do-
lia [n] liquida gummi perluere, ſiccataque ſuffumigare al-
ba cera, ne pallorem aut malum odorem [o] capiant.
eamque ſuffitionem ſemper faciendam iudicant quotieſ-

r. *imponitur* Lipſ.
s. *euacuata* I. B. R. Br.
t. *ſemel* add. I. B. Br. R.
v. *emundetur* Br.
x. *lixiua* — *caeram* Br.
y. Vulgo additum *ſed* om. I. B. Br. R. Sang. Lipſ.
z. *eleuentur* Bruſch. *eluentur* I. B. R. A. Iunt. Lipſ.
a. *eleuantur* Lipſ.
b. *aſſicetur* Br.
c. *ficularem* I. B. R. recte Br.
d. *Pōt* I. B. R. *Poteſt* Br. Lipſ.
e. *exigat* I. B. Br. R. *exigat tali pura* Br. Lipſ.
f. *eluunt* om. Br.
g. *perlinunt* I. B. R. *perliniunt* Br. *aſſicant* Br.
h. *nunquid* Br. Ald.
i. *recipiant* I. B. Br. R. Lipſ.
l. *credideram* I. B. Br. R.
m. *exiſtimaruntque* Eaed.
n. deſunt Lipſ. vſque ad verba *noua dolia*.
o. *aut malum odorem* addidi ex Sang. *palorem* Br.

cunque [p] vel noua vel vetera vaſa curantur, et [q] oleo
17 nouo praeparantur. Multi cum ſemel noua dolia vel
ſerias craſſa gummi [r] liuerunt, vna in perpetuum gum-
mitione contenti ſunt. et ſane quae [s] ſemel oleum teſta
combibit, alteram gummitionem non recipit. reſpuit
enim olei pinguitudo talem materiam, qualis eſt gum-
mis [t]. — Poſt menſem Decembrem [v] circa Calendas
Ianuarias eadem ratione, qua ſuperius, deſtringenda [x]
erit olea, et ſtatim exprimenda. nam ſi repoſita in ta-
bulatum fuerit, celeriter concaleſcet [y]: quoniam hie-
malibus pluuiis amurcae plus concipit, quae eſt contra-
18 ria huic rei. Cauendum eſt vtique [z], ne fiat oleum ci-
barium. quod vno modo vitari poterit, ſi protinus illa-
ta de agro bacca commolita et expreſſa erit [a], quae ſic
adminiſtrata fuerit, vt ſupra diximus. Plerique agri-
colarum crediderunt, ſi ſub tecto bacca deponatur,
oleum in tabulato grandeſcere [b]: quod tam falſum eſt,
quam in area frumenta creſcere: idque mendacium ve-
19 tus ille Porcius Cato ſic refellit. Ait enim in tabulato
corrugari oliuam, minoremque fieri. propter quod cum
facti vnius menſuram ruſticus ſub tecto repoſuerit, et
poſt multos dies eam molere voluerit, oblitus [c] prioris
menſurae quam intulerat, ex alio aceruo ſimiliter ſepo-
ſito quantumcunque [d] menſurae defuit ſupplet, eoque
facto videtur plus olei [e] requieta [f], quam recens [g] bacca
reddere,

p. *quotienſque* Br.

q. *curantur. Olea noua* I. B. Br. R.

r. *cummi lientur* P. *craſſe gummilientur* Lipſ.

s. *quae olei ∾ ſemel* Br.

t. Ita pro *gummi* I. B. Br. R. *cummis* P. *gummis* Lipſ. Deinceps *oleum maturum quemadmodum boni ſit ſaporis* rubricam inſerit Lipſ. Pol S.

v. *Decembris* I. B. Br. R. *Kalendas* Br.

x. Ita pro *diſtring.* Sang.

y. *concaleſcit* I. B. Br. R.

z. Ita pro *itaque*, *ne ex ea fiat* Br. Lipſ. Sang. niſi quod *itaque* habet Br. et Sang.

a. *cera* Lipſ. Pol.

b. Ita pro *creſcere* Sang.

c. *obliti* I. B. Br. R.

d. Ita pro *quantum cuique* I. B. Br. R. *quantumque* Lipſ. Pol. *ſupplet* om. Lipſ.

e. *eſſe* I. B. Br. R.

f. Vulgo *quieta.* Sang. *ſequietae.* Ienſ. Br. *quietae.* B. R. *quiete.*

g. *recentis baccae* I. B. Br. R. Sang.

reddere, cum longe plures modios acceperit. Atta- 20
men vt [h] maxime id verum eſſet [i], nihilominus ex pre-
tio viridis olei plus quam multitudine [k] mali nummo-
rum contrahitur. Sed [l] et Cato dixit [m]: Et ſic quidem
quicquam [n] ponderis aut menſurae oleo accedit, ſi por-
tiones [o] velis in factum adiectae baccae computare.
[non [p] prouentum, ſed detrimentum ſenties.] Quapro-
pter dubitare non debemus lectam oliuam primo quo-
que tempore commolere, preloque ſubiicere [q]. Nec 21
ignoro etiam cibarium oleum eſſe faciendum. nam vbi
vel [r] exeſa vermiculis oliua decidit, vel tempeſtatibus
et pluuiis in lutum defluxit, ad praeſidium aquae cali-
dae decurritur, ahenumque [s] calefieri debet, vt immun-
dae baccae eluantur. ſed id non feruentiſſima fieri
oportet, verum modice calida, quo commodior gu-
ſtus olei fiat: nam ſi excoctus eſt, etiam vermiculorum
caeterarumque immunditiarum ſaporem trahit. Sed [t]
cum fuerit oliua elota, reliqua, ſicut ſupra praecepi-
mus, fieri debebunt. Fiſcis autem non iiſdem pro- 22
bum [v] et cibarium oleum premi oportebit. nam veteres
ad caducam oliuam, noui [x] autem ordinario aptari
oleo, ſemperque cum expreſſerint facta, ſtatim feruen-
tiſſima debent aqua bis aut ter elui: deinde ſi ſit pro-
fluens, impoſitis lapidibus, vt pondere preſſi detinean-
tur, immergi: vel ſi nec flumen eſt, in lacu, aut in [y]
piſcina quam puriſſimae aquae macerari, et poſtea vir-
gis

h. Ita Lipſ. Sang. pro *ſi id maxime*. I. B. Br. R. *ſi maxime id.*

i. *eſſe* I. B. Br. R. Lipſ. S.

k. *multitudinem alii mille nummorum contrahitur* I. B. Br. R. *mille* deeſt P. *alii nummorum* Sang. *pluſquam multitudinem nummorum contemb'r.* L. *multitudine mali contr.* al.

l. *Sed* I. B. Br. R. *quod* al.

m. *dicit* I, B. R. Br.

n. Ita pro *quidquid* P. Lipſ. S.

o. Ita pro *portionem* I. B. R. Br.

p. *non prouentum - - ſenties* deſunt I. B. Br. R. S. Lipſ. S.

q. rubr. *De cibario oleo conficiendo* Lipſ.

r. *vel* ex Sang. addidi.

s. *henumque* Lipſ.

t. *quom* Br.

v. Ita pro *improbum* ex I. B. Br. R. Lipſ. Sang. dedit Geſn.

x. *nou autem* Br.

y. *in* addidi ex Sang.

gis verberari, vt ſordes fecesque decidant, et iterum elui [z], ſiccarique.

LIII. [a] Quamuis non erat huius [b] temporis olei gleucini compoſitio, tamen huic parti voluminis reſervata eſt: ne parum opportune vini [c] conditionibus interponeretur. Hac autem ratione confici debet. Vas olearium [d] quam maximum, et aut nouum aut certe bene ſolidum praeparari oportet: deinde per vindemiam muſti quam optimi generis et quam recentiſſimi ſextarios ſexaginta cum olei pondo octoginta in id confundi [e]: tum aromata non cribrata, ſed ne minute quidem contuſa, verum leuiter confracta in reticulum iunceum [f] aut lineum [g] adiici, et ita [cum [h] ſaxi ponduſculo] in
2 olei atque muſti [i] partem demitti. ſint autem iis portionibus penſata [k], quas infra ſubiicimus, calami, ſchoeni [l], cardamomi [m], xylobalſami [n], corticis de palma, foeni Graeci vetere vino [o] macerati et poſtea ſiccati atque etiam torrefacti, iunci radicis, tum etiam iridis Graecae, nec minus aniſi [p] Aegyptii pari pondere, id eſt, vniuſcuiuſque libram et quadrantem, vt ſupra diximus, reticulo incluſa demittito [q], et metretam linito. poſt ſeptimum diem aut nonum apertae [r] metretae ſiquid fecis aut ſpurcitiae faucibus inhaerebit, manu eximito, et detergito [s]: deinde oleum eliquato, nouiſque

vaſis

z. *diu* Lipſ.

Cap. LIII. a. *Olei gleuani compoſitio* rubrica Lipſ.

b. *huius olei goentini compoſ.* L. *glaucini* Sang.

c. *villici* I. B. R. *vicini* Bruſch.

d. *olea* I. B. Br. R. *oleare* Sang.

e. *confundunt arom.* I. B. Br. R. *confunditur arom.* Lipſ.

f. *vinceum* L.

g. *linteum* I. B. Br. R. Sang.

h. *cum ſaxi ponduſculo* om. I. B. Br. R. Lipſ. Sang

i. *prelo miſci* Lipſ. deinceps *Sin* Br. *bis port.* Br.

k. *penſare atque in ſubiicimus* I. B. R. *penſare atque infra ſubiicimus* Br. *penſate atque infra ſubicimus* Lipſ.

l. *coheni* P.

m. *cardamo mixto balſami* I. B. Br. R. L. Sang. *cardomomi* St.

n. *xilobalſami* A. Iunt. G. Gr. H. St.

o. *pruno* I. B. Br. R. *primo* Lipſ. P. Sang.

p. *aneſi egyptii* I. B. Br. R. Lipſ. S.

q. *dimitt.* Br.

r. Ita pro *per ſe* Sang.

s. *detergeto* I. B. Br. R.

vaſis recondito. mox reticulum eximito, et aromata in 3
pila quam mundiſſime contundito, tritaque in eandem
metretam reponito, et tantundem olei quantum prius
infundito, et obturato, in ſole ponito. Poſt ſeptimum
diem oleum [t] depleto, et quod reliquum eſt muſti pi-
cato cado [v] recondito. nam id ſi non exacuerit [x] medi-
camentum, dabitur potandum imbecillis bubus et cae-
tero [y] pecori. Oleum [z] autem ſecundarium non inſua-
vis odoris quotidianam vnctionem praebere poterit do-
lore neruorum laborantibus.

LIV. Oleum [a] ad vnguenta ſic facito. Ante quam
oliua nigreſcat, cum primum decolorari coeperit, nec
tamen adhuc varia fuerit, maxime Liciniam, ſi erit:
ſi minus, regiam; ſi nec haec fuerit, tunc Culminiam [b]
baccam manu ſtringito, et ſtatim purgatam prelo inte-
gram ſubiicito, et amurcam exprimito: deinde ſuſpenſa 2
mola oliuam frangito, eamque vel in regulas, vel in
nouo fiſco adiicito, ſubiectamque prelo ſic premito, ne
vaſa intorqueas, ſed tantum ipſius preli pondere quan-
tulumcunque [c] exprimi patiaris. deinde cum [d] ſic fluxe-
rit, protinus capulator amurca ſeparet [e], et diligenter
ſeorſum in noua labra transferat [f], quouſque [g] eliquet.
reliquum olei, quod poſtea fuerit expreſſum, poterit
ad eſcam vel cum alia nota miſtum, vel per ſe ap-
probari.

LV.

t. *oleo repleto* I. B. Br. R. Lipſ. *repleto* etiam Sang.

v. *candore condito* I. B. Br. R.

x. Ita pro *exhauſeris* — *potatum* Lipſ. *exhauſerit* I. B. Br. R.

y. *caeterorum* Lipſ. Pol.

z. Ita cum Lipſ. et Pol. Geſner. Aliae hinc nouum caput ordiuntur cum lemmate: *Oleum ad vnguenta quemadmodum facias.*

Cap. LIV. a. *Oleum* — *facito* ex L. Pol. addidit Geſner.

b. *culminam* I. B. Br. R. antea *regiam* vulgatam ex Sang. correxi.

c. *quatalucunque* Br. Ald.

d. *quomodo* I. B. Br. R. *curo* P.

e. *ſeparare* vulgatum ex Lipſ. correxit Geſn.

f. *tranſferrat* Br. *tranſferre debet* ſunt.

g. Vulgatam: *eiuſque eliquet, reliquum olei. Quod* cum Vrſino correxi. Verba *eiuſque* — *olei* om. ſunt, et deinceps; *cum poſtea* habet.

LV. Hactenus de oleo dixiſſe abunde eſt [a], nunc ad minora redeamus [b]. De ſucidia et ſalſura facienda. Omne pecus et praecipue ſuem pridie quam occidatur, potione prohiberi oportet, quo ſit caro ſiccior. nam ſi biberit, plus humoris ſalſura habebit. ergo ſitientem cum occideris, bene exoſſato: nam ea res minus vitioſam [c], et magis durabilem ſalſuram facit.
2 deinde cum [d] exoſſaueris, cocto ſale nec nimium minuto, ſed ſuſpenſa mola infracto diligenter ſalito [e], et maxime in eas partes quibus oſſa relicta ſunt, largum ſalem infarcito [f], compoſitiſque ſupra tabulatum tergoribus aut fruſtis vaſta pondera imponito, vt exſanietur. tertio [g] die pondera remoueto, et manibus diligenter ſalſuram fricato. eamque cum voles reponere [h], minuto et trito ſale aſpergito, atque ita reponito: nec deſieris
3 eius quotidie ſalſuram fricare, donec matura ſit. Quod ſi ſerenitas fuerit iis [i] diebus, quibus perfricatur caro, patieris eam ſale conſperſam eſſe nouem diebus: at [k] ſi nubilum, aut pluuiae, vndecima vel duodecima die ad lacum ſalſuram deferri oportebit, et ſalem prius excuti, deinde aqua dulci diligenter elui [l], necubi ſal inhaereat, et paululum [m] aſſiccatam in carnario ſuſpendi, quo modicus fumus perueniat, qui, ſiquid humoris adhuc continetur, ſiccare eum poſſit. Haec ſalſura luna decreſcente maxime per brumam, ſed etiam menſe Februa-
4 rio ante Idus commode fiet [n]. Eſt et alia [o] ſalſura, quae etiam locis calidis omni tempore anni poteſt vſurpari:

Cap. LV. a. Ita pro *abunde diximus* Lipſ. P. et Sang. niſi quod *habunde* Lipſ. *abunde dixiſſe ſatis eſt* I. B. Br. R. *aſt* Br.

b. Rubr. Lipſ. *De ſuccidia et ſalſura facienda.*

c. *incinoſam* Br. *incinnoſam* Ienſ. *incynoſam* Lipſ. Sang.

d. *quom* Br. *molla* eadem deinceps.

e. *inſallito* neſcio vnde Geſner.

f. *inſarcito* I. B. Br. R. *exanietur* Br. deinceps.

g. *tertia* I. B. Br. R.

h. *exponere* Lipſ.

i. *his* Br.

k. *aut* I. B. Br. R.

l. Ita pro *perlui* Sang.

m. *paulum aſſiccatum* I. B. Br. R. Sang.

n. *fiat* I. B. Br. R. Deinceps *Aliter* inſerit Lipſ. Polit.

o. *illa* I. B. Br. R. Lipſ.

pari: [quae [p] talis eſt] Cum ab [q] aqua pridie ſues prohibitae [r] ſunt, poſtero die mactantur, et vel aqua candente, vel ex tenuibus lignis flammula facta glabrantur [s], (nam vtroque modo pili detrahuntur) caro in libraria fruſta conciditur: deinde in ſeria [t] ſubſternitur ſal coctus [v], ſed modice (vt ſupra diximus) infractus [x]: deinde offulae carnis ſpiſſe componuntur, et alternis ſal ingeritur. ſed cum [y] ad fauces ſeriae peruentum eſt, ſale reliqua pars repletur, et impoſitis ponderibus in vas [z] comprimitur: eaque caro ſemper conſeruatur [zz], et tanquam ſalſamentum in muria ſua permanet.

LVI. Rapa et napos quomodo condias. Rapa [a] quam rotundiſſima ſumito, eaque, ſi ſunt lutoſa [b], detergito, et ſummam cutem nouacula decerpito: deinde (ſicut conſueuerunt ſalgamarii [c]) decuſſatim [d] ferramento lunato incidito. ſed caueto, ne vſque ad imum [e] praecidas rapa. Tum [f] ſalem inter inciſuras raporum non nimium minutum aſpergito, et rapa in alueo aut ſeria componito, et ſale pluſculo aſperſa triduo ſinito, dum exudent. poſt tertiam diem mediam fibram rapi guſtato, ſi receperit ſalem. deinde cum videbitur ſatis recepiſſe, exemptis omnibus, ſingula ſuo ſibi iure eluito: vel ſi non multum liquoris fuerit, muriam duram adiicito, et ita eluito: et poſtea in quadratam ciſtam vimineam, quae neque ſpiſſe, ſolide tamen et craſſis vimi-

p. *quae talis eſt* om. I. B. Br. R. Sang.
q. *ab* om. I. B. Br. R. *quom aqua* Br.
r. Ita pro *prohibiti* I. B. Br. R. Lipſ. Sang.
s. *glabrata* I. B. Br. R. Lipſ. S.
t. Ita pro *ſeriam* Br. Sang.
v. Ita pro *coctum* Lipſ.
x. Ita pro *infractum* I. B. Br. R. Lipſ.
y. *quom* Br.
z. *vas conteritur* I. B. Br. R. Lipſ. *vnas* Polit. *iouas comteritur* Sang.
zz. *conſumatur: tanquam* I. B. Br. R.

Cap. LVI. a. Ita pro *Raporum* Sang.
b. *lutnoſa detergeto* I. B. Br. R. niſi quod Br. *detergito* habet.
c. *Salmagarii* Lipſ.
d. *decuſatim* Br.
e. *imum perprenda rapa tum ſale* Lipſ. *rapa* etiam pro vulgato *rapum* Sang.
f. *Tum* om. I. B. Br. R. poſtea *exemptis* ex Br. Ald. reſtitui.

viminibus contexta ſit, rapa componito: deinde ſic
aptatam tabulam ſuperponito, vt vſque ad fundum, ſi
3 res exigat, intra ciſtam deprimi poſſit [g]. Cum autem [h]
eam tabulam ſic aptaueris: grauia pondera ſuperponito,
et ſinito nocte tota, et vno die ſiccari. tum in dolio [i]
picato fictili, vel in vitreo componito, et ſic infundito
ſinapi [k] et [l] aceto, vt [m] a iure contegantur. Napi [n] quo-
que, ſed integri, ſi minuti ſunt, maiores autem inſecti,
eodem iure, quo rapa condiri poſſunt [o]: ſed curandum
eſt, vt haec vtraque antequam caulem agant et cymam [p]
4 faciant, dum ſunt tenera, componantur [q]. — Napos
minutos integros, aut rurſus amplos in tres aut quatuor
partes diuiſos in vas coniicito, et aceto infundito, ſalis
quoque cocti vnum ſextarium in congium aceti adiicito.
poſt trigeſimum diem vti poteris.

LVII. Semen ſinapis diligenter purgato, et cribra-to: deinde aqua frigida eluito, et cum fuerit bene lotum, duabus horis in aqua ſinito. poſtea tollito, et manibus expreſſum in mortarium nouum aut [a] bene emundatum coniicito [b], et piſtillis conterito. cum [c] contritum fuerit, totam intritam ad medium mortarium contrahito, et comprimito manu plana. deinde cum compreſſeris, ſcarificato [d], et impoſitis paucis carbonibus viuis aquam nitratam ſuffundito, vt omnem amaritudinem eius et pallorem exſaniet [e]. deinde ſtatim mortarium erigito, vt omnis humor eliquetur. poſt hoc album

g. Ita pro *poſſint* I. B. Br. R.

h. *Cum enim tabulatum* I. B. Br. R. In Sang. eſt: *apta tabula* pro *aptatam tabulam*. deinde verba *vt vſque — pondera ſuperponito* omittuntur

i. *doleo* Br.

k. *ſinapi* om. I. B. Br. R. *ſenapi* L. P.

l. *et aceto* om. I. B. Br. R. Lipſ.

m. *vtra* L. P.

n. *neque quoque ſed integriſſimi minute ſunt* Lipſ.

o. *poſſint* I. B. Br. R.

p. Ita pro *caulem aut cymam faciant* Sang. *caulem agant cymam ne fac.* Lipſ.

q. *aliter* inſ. L. P. deinde *quattuor* Br.

Cap. LVII. a. *et* Br.

b. *adiicito* I. B. Br. R. *mundatum adiicies* Lipſ.

c. *quom* Br.

d. *ſcarifato* Lipſ.

e. *exaniet* Br. *exinanit* Lipſ.

f. *piſtilo* Br.

bum acre acetum adiicito, et piſtillo [f] permiſceto, colatoque. Hoc ius ad rapa condienda optime facit. Cae- 2
terum ſi velis ad vſum conuiuiorum praeparare, cum exſaniaueris [g] ſinapi, nucleos pineos quam recentiſſimos, et amygdalam [h] adiicito, diligenterque conterito infuſo aceto. Caetera, vt ſupra dixi, facito. Hoc ſinapi ad embammata [i] non ſolum idoneo, ſed etiam ſpecioſo vteris: nam eſt candoris eximii, ſi ſit curioſe factum.

LVIII. Priuſquam oluſatrum coliculum agat, radicem eius eruito [a] menſe Ianuario vel etiam Februario, et diligenter defricato, nequid terreni habeat, et [b] in aceto et ſale componito: deinde poſt diem trigeſimum eximito, et corticem eius delibratum abiicito. caeterum medullam [c] eius conciſam in fideliam vitream, vel novam fictilem coniicito, et adiicito ius, quod [d] ſicut [e] infra ſcriptum eſt fieri debebit: Subito mentam, et 2
vuam paſſam, et exiguam cepam aridam, eamque cum torrido farre et exiguo melle ſubterito: quae cum fuerit bene trita, ſapae vel defruti duas partes et aceti vnam permiſceto: atque ita in eandem fideliam confundito, eamque operculo contectam pelliculato [f]. cum [g] deinde vti voles, cum ſuo iure conciſas radiculas promito, et oleum adiicito. Hoc ipſo tempore ſiſeris radicem pot- 3
eris eadem ratione, qua ſupra condire: ſed cum exegerit vſus, eximes de fidelia, et oxymeli [h] cum exiguo oleo ſuperfunde.

LIX.

g. *exanineris* ante Commel. *exinaniaueris* Lipſ. *exaniaueris* Sang. *ſinape* Sang.

h. *amylum* I. B. Br. R. A. Iunt. H. Vulgo *amygdalum*.

i. *embamma* Sang. deinde *ſpetioſo* Br.

Cap. LVIII. a. *ſerito* I. B. Br. R. Lipſ. *exerito* vulgo. Mecum Sang.

b. *et* om. I. B. Br. R. S. Scilicet in Codd. fuiſſe videtur *diffrietam* vt in Sang. pro *defricato*.

c. *medulam* Br.

d. *infra ſcriptum, quod ſic fieri* I. B. Br. R.

e. *ſic* P.

f. *pellicato* I. B. Br. R. Lipſ.

g. *quom* Br.

h. Vulgo *oxymelli*.

LIX. [a] Addito in mortarium ſatureiam, mentam,
rutam [b], coriandrum, apium, porrum ſectiuum, aut ſi
id non erit, viridem cepam, folia lactucae, folia eru-
cae, thymum viride, [vel [c]] nepetam [d], tum etiam vi-
ride puleium, et caſeum recentem et ſalſum: ea omnia
pariter conterito, acetique piperati exiguum permiſceto.
Hanc miſturam [e] cum in catillo compoſueris, oleum
2 ſuperfundito. Aliter [f]. Cum viridia, quae ſupra dicta
ſunt, contriueris, nuces iuglandes [g], purgatas, quan-
tum ſatis videbitur, interito [h], acetique piperati exi-
guum permiſceto, et oleum infundito. Aliter [i]. Seſa-
mum leuiter [k] torrefactum cum iis viridibus, quae ſupra
dicta ſunt, conterito. Item aceti piperati exiguum per-
3 miſceto, tum ſupra oleum ſuperfundito [l]. Aliter. Ca-
ſeum gallicum vel cuiuſcunque notae volueris, minuta-
tim concidito et conterito, nucleoſque pineos, ſi eorum
copia fuerit; ſi minus, nuces auellanas torrefactas ad-
empta cute, vel amygdalas [m] aeque ſupra condimenta
pariter miſceto, acetique piperati exiguum adiicito, et [n]
4 permiſceto, compoſitumque oleo ſuperfundito [o]. Si
condimenta viridia non erunt, puleium aridum vel thy-
mum vel origanum aut aridam ſatureiam cum caſeo
conterito, acetumque piperatum et oleum adiicito. Poſ-
ſunt tamen haec arida, ſi reliquorum non ſit poteſtas,
etiam ſingula caſeo miſceri. Oxypori compoſitio [p]. Pi-
peris albi, ſi ſit; ſi minus, nigri vnciae tres, apii ſemi-
nis

Cap. LIX. a. *Moretum oxyporum, velut alii oxygarum quemadmodum componas* Lemma Br. Ald. *Mirtetum quemadmodum facias. Oxyporum quemadmodum componas* Lemma Lipſ. *Quemadmodum moretum facias* Sang.

b. *rutram* Reg.

c. *vel* om. I. B. Br. R. *viridem* Br.

d. *neptam* I. B. R. recte Br.

e. *mixturam* I. B. Br. R.

f. *Aliter* ex L. P. inſerui.

g. *grandes* I. B. Br. R. Sang. *glandes* Lipſ.

h. Ita pro *inſerito* Sang.

i. *Aliter* ex L. P. inſerui.

k. *leniter* I. B. Br. R. deinceps *his* Br. poſtea vulgatum *cui ſupra oleum* ex Sang. correxi.

l. *ſuperinfundito* I. B. Br. R. Deinceps *Aliter* ex P. inſerui. Poſtea *adempta* ex Br. Ald. reſtitui.

m. *amygdolas* I. B. Br. R. Lipſ.

n. *et permiſceto* om. I. B. Br. R.

o. *Aliter* inſ. L. P.

p. *Oxyp. comp.* inſerui ex L. P. vbi tamen eſt *Oxyporii*.

nis vnciae duae, laſeris [q] radicis, quod σίλφιον Graeci vocant, ſeſcunciam [r], caſei ſextantem: haec contuſa et cribrata melli permiſceto, et in olla noua ſeruato: deinde cum exegerit vſus, quantulumcunque [s] ex eo videbitur, aceto et garo diluito. Aliter [t]. Liguſtici vnciam, paſſae vuae detractis vinaceis ſextantem, mentae aridae ſextantem [v], piperis albi vel nigri quadrantem: haec, ſi maiorem impenſam vitabis, poſſunt melli admiſceri, et ita ſeruari. At ſi pretioſius oxyporum [x] facere voles, haec eadem cum ſuperiore compoſitione miſcebis, et ita in vſum repones: quod ſi etiam Syriacum laſar [y] habueris pro ſilphio, melius [z] adiicies pondo ſemunciam.

Clauſulam peracti operis mei P. Siluine non alienum [a] puto indicem lecturis, ſi modo fuerint qui dignentur iſta cognoſcere, nihil dubitaſſe me pene infinita eſſe, quae potuerint huic inſeri materiae: verum ea quae maxime videbantur neceſſaria, memoriae tradenda cenſuiſſe. nec tamen canis natura [b] dedit cunctarum rerum prudentiam. nam etiam quicunque ſunt habiti mortalium ſapientiſſimi, multa ſciſſe [c] dicuntur, non omnia.

q. *laridis* Sang.
r. *ſeſunciam* I. B. Br. R.
s. *quantuluncunque* Br.
t. *Aliter* ex L. P. inſerui.
v. *mentae — ſextantem* ex Sang. addidi.
x. *Oxyporium* Lipſ.
y. Ita pro *etiam cum laſer non habueris* Sang. *etiam cum laſer habueris* I. B. Br. R. Lipſ.
z. Ita pro *mellis* I. B. Br. R. Lipſ.
a. *alienam puto Indicem* Lipſ.
b. *naturam cunctarum* I. B. Br. R. Lipſ. *dedit* om. etiam Sang.
c. *ſciſſiſſe* Pol.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE
LIBER
DE
ARBORIBVS.

CAPVT I.

Quoniam [a] de cultu agrorum abunde primo volumine praecepiſſe videmur [b], non intempeſtiua erit arborum virgultorumque cura, quae vel maxima pars habetur rei ruſticae. Placet igitur, ſicuti Virgilio, nobis quoque duo eſſe genera ſurculorum: quorum alterum ſua ſponte gignitur, alterum cura mortalium procedit. Illud, quod non ope humana prouenit, materiae eſt [c] magis aptum: hoc cui labor adhibetur,
2 idoneum fructibus. Vnum [d] hoc itaque praecipuum eſt, atque id ipſum genus tripartito diuiditur: nam ex ſurculo vel arbor procedit, vt olea, ficus, pirus [e]; vel frutex, vt violae [f], roſae, arundines; vel tertium quiddam, quod neque arborem neque fruticem proprie dixerimus,
3 ſicuti eſt vitis. Arborum et fruticum [g] docebimus cultum, ſi [h] prius de vitibus praeceperimus [i]. Qui vineam vel arbuſtum conſtituere volet, ſeminaria prius facere debe-

VARIETAS LECTIONIS.

[Columellae Liber de Arboribus Cap. I.] a. *Quom* I. B. Br. R. *Quō* P. *um* prima litera pro more omiſſa Lipſ.

b *videamur* I. B. R. Br. Deinceps *Vergilio* Sang.

c. *eſt* abeſt P. Lipſ. S.

d. *Vnde* I. B. Br. R. *Vnde hoc ita praecipiendum eſt* Lipſ. *vnde — praecipiendum* Sang. ſed Gronouius *vnum* in Sang. deeſſe monet tantum et *praecipiendum* ibi legi.

e. *pirus* ex Sang. addidi.

f. *violae* ex Lipſ. Sang. addidi. *oliuae* add. P.

g. *fructicum* Br.

h. *ſed* Lipſ.

i. rubrica Lipſ. *de cultu vite capitulum primum.*

debebit: ſic enim ſciet cuius generis vitem poſiturus ſit.
nam[k] quae pretio parata diſponitur, certam generoſita-
tis fidem non habet: quoniam dubium eſt, an is qui
vendidit, legendis ſeminibus adhibuerit diligentiam:
tum etiam quod ex longinquo petitur, parum familiari-
ter noſtro ſolo venit, propter quod difficilius conuale-
ſcit alienum exterae regionis. Optimum eſt itaque eo- 4
dem agro, quo vitem diſpoſiturus es, vel certe vicino
facere ſeminarium: idque multum refert loci natura.
nam ſi colles vineis vel arbuſtis occupaturus es[l], pro-
uidendum eſt, vt ſicciſſimo loco fiat ſeminarium, et
iam quaſi ab incunabulis vitis exiguo aſſueſcat humo-
ri[m]: aliter cum tranſtuleris de humido in aridum lo-
cum, viduata priſtino alimento deficiet. At ſi campe- 5
ſtres et vliginoſos agros poſſidebis, proderit[n] quoque
ſeminarium ſimili loco facere, et vitem largo con-
ſueſcere humori[o]. namque exilis[p] cum[q] in aquoſum
agrum tranſfertur, vtique[r] putreſcit. Ipſum autem
agrum, quem ſeminario deſtinaueris[s] planum et ſucco-
ſum, ſat erit bipalio[t] vertere: quod vocant[v] ruſtici ſes-
tertium. ea repaſtinatio[x] altitudinis habet plus[y] ſeſqui-
pede, minus tamen quam duos pedes. eiuſmodi[z] bi-
palio iugerum agri vertitur operis quinquaginta. Col- 6
lem autem et cliuoſum[a] modum iugeri[b], ſed[c] ne mi-
nus duobus pedibus alte, repaſtinabis[d] operis ſexaginta:

k. *namque* I. B. R. *nanque* Br.
l. *eſt* P.
m. *humore* I. B. Br. R. *aſſueſcit humore* Sang.
n. *prodiderit* P.
o. *humore* I. B. Br. R. Sang. *nanque* Br.
p. *ex his* I. B. Br. R. Lipſ.
q. *cō* P.
r. Ita pro *vtcunque* Ponted. *vtrunque* I. B. Br. R. *vtrimque* Lipſ. Sang.
s. *deſignaueris* I. B. Br. R. *deſignaberis* P.
t. *bipalo verte* P.
v. *vertunt* I. B. Br. R.
x. *res paſtinatio* P.
y. *plu ſeſquipedem* P. *plures quē minus* Lipſ.
z. *eiuſmodi bipalio* deeſt Lipſ. I. B. Br. R.
a. *cliuos modium* Lipſ. I. B. R. Br. *cliuos modum* P. *cliuoſum* Sang. Vulgo *cliuum*.
b. *continentem* additum vulgo om. I. B. Br. R. L. S.
c. *ſed* pro *ſi* poſui ex iiſdem.
d. *repaſtinaueris* iidem libri niſi quod *repaſtinaberis* L. P.

vel ſi eodem loco, quo vineam ordinaturus es, facere voles ſeminarium, tribus pedibus alte repaſtinabis iugerum operis octoginta: ita tamen ſi neque lapis, neque tophus [e] aut alia materia difficilior interuenerit [f]: quae res quot [g], operas abſumat [h], parum certum eſt. Nos autem de terreno loquimur.

II. Peracta repaſtinatione, menſe Februario vel prima parte Martii ſemina legito. ſunt autem optima, quae de vitibus notatis leguntur. nam cui cordi eſt bona ſeminaria facere, circa vindemiam vites, quae et magnum et incorruptum fructum ad maturitatem perduxerint, rubrica [a] cum aceto, ne pluuiis abluatur, permiſta denotat, nec [b] hoc [c] vno tantummodo anno facit, ſed continuis tribus vel pluribus vindemiis eaſdem vites inſpicit, an perſeuerent eſſe foecundae [d]. ſic enim manifeſtum eſt generoſitate [e] vitium non anni vbertate fructum prouenire. Si compluribus vindemiis eundem tenorem ſeruarint, ex eiuſmodi vitibus lecta ſemina multum bonumque vinum praebebunt. namque [f] qualiſcunque generis vuae, quae integrae et [g] incorruptae ad maturitatem perueniunt [h], longe [i] melioris ſaporis vinum faciunt, quam quae praecipientur [k] aeſtu, aut alia de cauſa.

III. Semina autem eligito grandi acino, tenui folliculo, paucis minutiſque vinaceis, dulci ſapore. Optima

e. *topus* P.
f. *interuenit* I. B. Br. R. Lipſ. S.
g. *quod* P.
h. *aſſumat* Lipſ.

Cap. II. a. *rubricatum acoeto ne pluuis abluit* L. P. *rubricatum — abluit* etiam Sang. *abluat* Ienſ.
b. *ne* male Geſn.
c. *hoc* om. I. B. Br. R. S. *vno* om. Sang. vult Erneſti.
d. *foecunda eſtum in* P. *eſt enim manif.* Lipſ. Voluerunt *tum enim manif.* cum Sang.
e. *generoſitatis* L. P.
f. *Nam* I. B. Br. R. Lipſ.
g. *integrae et* addidi ex Sang. *et* add. etiam I. B. Br. R.
h. Ita pro *proueniunt* Sang.
i. *longe* om. I. B. Br. R.
k. Ita pro *praeripiuntur* L. P. et Sang. teſte etiam Heinſio ad Ouid. Faſtos IV. 940. *praeripientur* I. B. Br. R.

ma habentur a lumbis; ſecunda ab humeris; tertia a
ſumma vite lecta[a], quae celerrime comprehendunt[b],
et ſunt feraciora, ſed ea[c] quoque celeriter ſeneſcunt.
Pampinaria ſarmenta deponi non placet, quia[d] ſterilia
ſunt. Locis pinguibus et planis et humidis praecoques
vites ſerito, raris[e] acinis, breuibus nodis, imbecillas[f]:
nam tali[g] generi vitium eiuſmodi ager aptus eſt. Locis 2
aridis et macris et ſiccis vitem ſere natura[h] feracem et
validam, crebriſque acinis. Quod ſi pingui agro vali-
das vites depoſueris, pampinis magis eluxuriabuntur,
et qualemcunque fructum tulerint, ad maturitatem non
perducent: rurſus imbecillae[i] exili agro celeriter defi-
cient, exiguumque fructum dabunt. Vnumquodque
genus vitium ſeparatim[k] ſerito: ita ſuo quodque tem-
pore putabis[l], et vindemiabis[m]. Semina nouella[n] 3
cum vetere[o] ſarmento depoſita cito comprehendunt,
et valenter creſcunt; ſed celeriter ſeneſcunt: at[p] quae
ſine[q] vetere ſarmento panguntur[r], tardius conualeſcunt;
ſed tardius deficiunt[s]. Semina quam recentiſſima ter-
rae mandare conuenit. ſi tamen mora interuenerit, quo
minus ſtatim ſerantur, quam diligentiſſime obrui tota
oportet eo loco, vnde neque pluuias neque ventos ſen-
tire poſſint. Plantaria facito ab exoriente et[t] a decima

Cap. III. a. *ſummae vite vita lectae: aquae* P. *ſ. v. v. lecteaque* Lipſ. *a ſumma vite vita lectae aeque* Sang. Vulgo *ſumma in vite.*

b. *comprendunt* Ienſ. *compraehendunt* Reg.

c. Vulgo *et quam celerrime.* I. B. Br. R. *quam celeriter.* Sang. *ſed ea quam celeriter. ſed et ea q. celerrime* annot. Gronov.

d. *quae* I. B. R. Br. *qui* P.

e. *paribus* I. B. Br. R. *paruis* Lipſ. *paris* P.

f. *inbecillas* Br.

g. *talis generis* Lipſ. I. B. R. Br.

h. *maturam acrem* I. B. Br. R. *matura vere metu alidam* P. *maturantem et validam* Lipſ. *maturam et validam* S.

i. *imbecilles* I. B. R. Br.

k. *ſeperatum* I. B. R. Br.

l. *putanis ed.* P. *putanis ſed vindemia veris* Lipſ.

m. *vindemianeris* I. B. Br. R. S.

n. *cum nouello vetere* I. B. Br. R.

o. *vetereque* coniicit Anonym. in R.

p. *Atque vetere* I. B. R. recte Br.

q. *ſine* om. *omnes* ante Geſn.

r. *paguntur* Ie. *piguntur* P. *pinginntur* Lipſ.

s. *deſpiciunt* Lipſ.

t. *et* deeſt I. B. Br. R. S.

4 luna, et a vigeſima ad triceſimam [v]. Haec [x] melior
eſt vitibus ſatio. Sed cum feris [y], frigidos ventos vi-
tato [z]. Malleolum ſic deponito. Virgam malleola-
rem non amplius quam ſex gemmarum eſſe conuenit,
ita tamen [ſunt [a]] ſi breuia internodia habent [b]. eius
imam partem, quam in terram demiſſurus [c] es, acutiſ-
ſima [d] falce iuxta nodum [e], ſic ne gemmam laedas [f],
rotunda plaga amputato [g], et ſtatim fimo bubulo linito:
tum in terram bene paſtinatam et ſtercoratam rectum
ſarmentum defigito, ita vt [h] ne minus quatuor [i] gem-
5 mae abſcondantur [k]. Pedale quoquouerſus ſpatium ſat
erit inter ſemina relinqui: cum comprehenderint, iden-
tidem pampinentur, ne [l] plura ſarmenta quam debent,
enutriant [m]. item quam ſaepiſſime fodiantur: ferro ne
tangantur. Vigeſimo [n] et quarto menſe reſecentur [o]:
poſt trigeſimum [p] et ſextum menſem tranſferantur [q]. —
In agro requieto vineam ponito [r]. nam vbi vinea fue-
rit [s], quod citius decimo anno ſeueris, aegrius compre-
6 hendet, nec vnquam roborabitur [t]. Agrum antequam
vineis obſeras, explorato qualis ſaporis ſit: talem enim
etiam guſtum [v] vini praebebit. Sapor autem (ſicuti
primo docuimus volumine) comprehendetur, ſi terram
aqua diluas, et cum colaueris [x], tum demum aquam
degu-

v. *ad tric.* ex S. addidi. *vicenſima ad ericenſimam* P. *vicenſima ad triceſimam* Sang. *viceſima* etiam I. B. Br. R.

x. *vel* add. Eaedem et Sang. *velut* Lipſ.

y. *ſeras* I. B. Br. R. Lipſ. S.

z. Nouum Caput incipit cum lemmate Lipſ. *Malcolum* Br. et *maleolarem* Br.

a. *ſunt* om. Iunt. H.

b. *habeat* Eaedem.

c. *dimiſſ.* Br.

d. *acutiſſimam* P.

e. *natum* L.

f. *ridas* P *radas* Lipſ.

g. *amputat* P. *amputa* Lipſ.

h. *vt* ex S. addidi.

i. *quattuor* Br.

k. *abſcundantur* Bon.

l. *nec* I. B. Br. R.

m. *nutriant* Sang. omitt. Lipſ.

n. *viceſimo* I. B. R. *vigeſ.* Br. *vicenſimo* P. S.

o. *reſecetur* Ienſ. *reſecantur* P.

p. *triceſimum* I. B. R. *trigeſ.* Br. *triceſſimum* P.

q. Nouum caput cum lemmate incipit Lipſ.

r. *poſito* P.

s. *fuit* I. B. Br. R. Lipſ. *quo citius* deinde Sang.

t. *roboratur* Br.

v. *muſtus* Br. *guſtum* ex Lipſ. pro *guſtus* dedit Geſner.

x. *conderis* I. B. R. Br. *conderit* P. S. *conſederit* Lipſ.

deguſtes. Aptiſſima vitibus terra eſt arenoſa, ſub qua
conſiſtit [y] dulcis humor: probus conſimilis ager, cui
ſubeſt tophus: aeque vtilis congeſta et mota terra. ſabu-
lum quoque, cui ſubeſt dulcis argilla, vitibus [z] conuenit.
Omnis autem qui per aeſtatem finditur ager, vitibus ar-
boribuſque inutilis. Terra inferior [a] alit vitem et arbo-
rem; ſuperior cuſtodit. Saxa ſumma parte terrae [b], 7
et [c] vites et arbores laedunt, ima parte refrigerant. et
mediocri raritudine optima eſt vitibus terra: ſed ea
quae [d] tranſmittit imbres, aut rurſus in ſummo diu reti-
net, vitanda eſt. Vtiliſſima [e] eſt autem [f] ſuperior mo-
dice rara, circa radices denſa. Montibus cliuiſque dif-
ficulter vineae conualeſcunt, ſed firmum probumque
ſaporem vini praebent. Humidis et planis locis robuſtiſ-
ſimae, ſed infirmi ſaporis vinum, nec perenne faciunt.
Et quoniam de ſeminibus atque habitu [g] ſoli praecepi-
mus, nunc de genere vinearum diſputabimus [h].

IV. Vites maxime gaudent arboribus, quia natura-
liter in ſublime procedunt, tum [a] et materias ampliores
creant [b], et fructum aequaliter percoquunt. Hoc genus
vitium arbuſtiuum vocamus, de quo pluribus ſuo loco
dicemus. Vinearum autem fere genera in vſu tria ſunt,
iugata, humi proiecta, et deinde tertia, quae [c] eſt a
terra ſubrecta, more arborum in ſe conſiſtens [d]. Id
genus comparatum iugatae [e] quadam parte deficitur,
quadam ſuperat. iugata plus aëris recipit, et altius fru- a

y. *conſtitit* I. B. R.

z. *vitio* P. *vitiario* L. *viti* I. B. R. Br.

a. *inferiora licuit emet arb.* Lipſ. quae eſt ſi aliter diuidas ipſiſſima lectio noſtra: niſi quod *c* et *t* ſolenniter confunduntur.

b. *refrigerant* inſ. I. B. Br. R. S. *frigerant* P.

c. *mediocri* inſ. P. S.

d. *quam* P.

e. *vitanda* inſ. P.

f. *eſt* inſ. P.

g. *habitu* om. L. Paulo antea *et quom* Br.

h. *diſputanimus* P.

Cap. IV. a. *tunc* P. S.

b. *careant* P.

c. *tertia eſt Aponi vſurpata, more* I. B. Br. R. Lipſ. *Aponi ſurpata* P. Sang.

d. *conſiſtentium genus* I. B. Br. R. *conſiſtent m. ge.* Lipſ. *conſiſtet ingens* Sang.

e. *comparatum. Iugatum* I. B. Br. R. L. Sang.

ctum fert, et aequalius concoquit, ſed difficilior eſt eius
cultus: adhaec [f] ita conſtituta eſt, vt etiam [g] arari poſ-
ſit; eoque vbertatem maiorem conſequitur, quod ſae-
pius et minore impenſa excolitur. At quae protinus in
terram proiecta [h] eſt, multum ſed non bonae notae vi-
num facit. Vinea optime repaſtinato agro ponitur [i],
nonnunquam tamen vel melius quibuſdam locis ſulcis
committitur: interdum etiam ſcrobibus deponitur. ſed
vt dixi, repaſtinatur [k] iugerum in altitudinem pedum
3 trium operis [l] octoginta; ſulcum autem terrenum pe-
dum [m] duorum altum [n], et longum ſeptuaginta vna
opera [o] effodit; ſcrobes ternarios, id eſt quoquouerſus [p]
pedum trium, vna opera facit XVIII. vel ſicui cordi eſt
laxius vites ponere, ſcrobes quaternarios, id eſt quo-
quouerſus pedum quaternum, vna opera XII facit; vel
bipedaneos quoquouerſus vna opera XX effodit. Curan-
dum autem eſt, vt locis aridis et cliuoſis altius vites [q]
deponantur, quam ſi humidis et planis. Item ſi ſcro-
bibus aut ſulcis vineam poſituri erimus, optimum erit
4 ante annum ſcrobes vel ſulcos facere. Vinea, quae
anguſtiſſime conſeritur, quoquouerſus quinque pedum
ſpatio interpoſito ponitur; laxius [r] vero inter pedes VII
vel VIII [s]; ſed [t] quae [v] rariſſime (vt etiam facile arari
poſſit) inter denos pedes conſtituitur. Haec poſitio vi-
nearum modum ſine dubio agri maiorem occupat, ſed
valentiſſima et fructuoſiſſima eſt. Cum ſemina depo-
nes, imum [x] ſcrobem vel ſulcum bidentibus [y] fodito,
mol-

f. Ita pro *At* P.

g. *et* I. B. Br. R.

h. *proreсta* L. P. *porrecta* Sang.

i. Ita pro *reponitur* L. P. S.

k. Ita pro *repaſtinabitur* I: B. Br. R. L. Sang.

l. *opertos* P.

m. *pedum* om. I. B. Br. R. L. *altum duorum longum* S.

n. *altum et* om. iidem libri, ſed in Sang. *et* deeſſe tantum monet Gronov.

o. *operae* P.

p. *quoquenerſus* P.

q. *vitis deponatur* I. B. Br. R. Sang.

r. *laxius vero* om. Eaed. L. et Sang.

s. *pedes* add. Sang. et Br.

t. *ſed* om. I. B. Br. R. Sang. itaque etiam I. B. R. *pedes* addere videntur.

v. *quam* I. B. Br. R. cum Geſnero Pol.

x. *vnum* hic et p. p. et ſaepe L.

y. *videntibus* P. *vuidentibus* L.

mollemque reddito. Vitem, quam ponis, fac vt ad Orientem ſpectet adminiculo religata. In imo ſcrobe lapides circa pondo quinque [z] ita [a] ponito, ne vitem premant [b], ſed tamen [c] iuxta radices ſint. Praeterea poſt 5
haec vinaceae [d] heminam vuae albae in nigra, vuae nigrae in alba ponito, atque ita ſcrobem vel ſulcum cum [e] ſtercorata terra ad medium completo. Trienniq deinde proximo paulatim ſcrobem vel ſulcum vſque in ſummum completo, ſic vites conſueſcent radices deorſum agere. Spatium autem radicibus, qua repant, lapides praebent, et hieme aquam repellunt, aeſtate humorem praebent, vinaceae [que [f]] et radices agere cogunt. Quoniam [g] praecepimus quemadmodum vites ponendae ſint, nunc culturam earum docebimus.

V. Vineam nouellam omneis [a] gemmas agere ſinito: ſimul atque pampinus inſtar quatuor digitorum erit, tum demum pampinato, et duas materias relinquito [b]: alteram quam vitis conſtituendae cauſa ſubmittas, alteram ſubſidio habeas, ſi forte illa ordinaria interierit: hanc ruſtici cuſtodem vocant. proximo deinde anno, cum putabis vitem, meliorem vnam virgam relinquito, alteras tollito [c], tertio anno vitem, in quam [d] formam voles, dum tenera eſt componito. Si iuga- 2
tam [e] eris facturus [f], vnam [g] materiam ſubmittito, ita vt duas gemmas, quae ſunt proximae a terra, falce acuta radas, ne [h] poſſint germinare [i]: deinde tres ſequentes relinquas, reliquam partem virgae amputes. Sin

z. *quina* P. S. *quinalta ponito* L.
a. *ita* deeſt I. B. Br. R. Pol. cum Comm. fac.
b. *premat* P. S.
c. *tamen* deeſt I. B. Br. R. *ſed* omitt. Sang.
d. *vinaciae* I. B. Br. R.
e. *in* inf. I. B. Br. R. S. *cū inſterc.* L.
f. *vinaceis radices* I. B. Br. R. S. *vinaceae; quae* I. I. H A. Gr. G. St.
g. *Quom* Br.
Cap. V. a. *omnis* Br.
b. *reliquito* P.
c. *alteras tollito* ex Sang. addidi.
d. *qua formem* P.
e. *iugata eris* P. antiq.
f. Ita pro *erimus facturi* Sang.
g. *imam* I. B. Br. R. *vna materia* P. *vna ſummittito* Sang.
h. *quo* L. P. S.
i. *et* add. I. B. Br. R. L. S.

Sin autem vitem in ſe conſiſtere voles, ſicuti arbori brachia ſubmitti patieris [k], et dabis operam, vt in orbem [l] quam rotundiſſime [m] formetur [n]. Nam praeterquam quod ſpeciem habet ſic compoſita [o], tum etiam minus laborat, cum vndique velut aequilibrio ſtabilita in ſe requieſcit. Sat erit autem cum primo brachia ſubmittentur [p], ſingulas gemmas ſingulis ſarmentis relinqui, ne
3 protinus onere grauetur. Poſt hanc putationem lectis [q] ſarmentis, bidentibus [r] alte et aequaliter vineam fodito: vel, ſi ita late diſpoſita erit, arato. Ab Idibus Octobris ablaqueare [s] incipito, ante brumam ablaqueatam [t] habeto. Per brumam vitem ne colito, niſi ſi voles eas radices, quae in ablaqueatione [v] apparebunt, perſequi. tum demum optime amputabis [x], ſed ita ne codicem [y] laedas, ſed potius inſtar digiti vnius a matre relinquas, et ita radicem reſeces. nam quae propius [z] abraditur, praeterquam quod vulnus viti praebet, eoque [a] nocet, tum etiam de ipſa cicatrice plures radices prorepunt.
4 Itaque optimum eſt exiguam partem relinqui, atque ita ſummas partes, quas aeſtiuas [b] ruſtici [c] appellant, reſecare: quae ſic reſectae inoleſcunt [d], nec vltra vitibus obſunt. Poſſunt etiam ſoboles [e] per [f] brumam caedi, eo magis quod frigoribus extirpatae minus recreantur. Peracta ablaqueatione [g] ante [h] brumam tertio quoque anno macerati ſtercoris, ne [i] minus ſextarios [k] binos [l] ad

k. *patiaris* I. B. Br. R.
l. *horreum* I. B. Br. R. L.
m. Ita pro *rectiſſime* Sang.
n. *firmetur* I B. Br. R.
o. *compoſitam* I. B. R. Br.
p. *ſubmittuntur* I. B. Br. R. S.
q. *lecti* P.
r. *virentibus aequaliter* I. B. Br. R. *videntibus alte aequaliter* P.
s. *oblaqueare* L. Lipſ. S.
t. *oblaqueatam* P. L. S.
v. *oblaqueatione* P. Lipſ. S.
x. *apparebit* Lipſ.
y. *corticem* P.
z. *protinus* I. B. R. Br.
a. *eo quod* P. S. *eique* Lipſ. in marg. *eo quod.*
b. *aſtmus* Lipſ.
c. *fuſti* ant. P.
d. *inaleſcunt* P. S. *conualeſcunt* Lipſ.
e. *ſuboles* P.
f. *per brumam* deeſt I. B. R. Br.
g. *oblaqueatione* P. Lipſ.
h. *per* I. B. Br. R. plane om. Lipſ.
i. *non* I. B. R. Br.
k. *ſextarios* Lipſ. I. B. R. Br. *ſextariis* al.
l. *vinos* P. *binos* Lipſ. I. B. Br. R. *binis* al.

ad radices vitium poſuiſſe [m] conueniet [n], praeterquam
columbinum; quod ſi quo [o] amplius quam heminam
poſueris, viti nocebit. Poſt brumam deinde ablaquea-
tionem circumfodito. Ante aequinoctium vernum, 5
quod eſt octauo [p] Cal. April. ablaqueationem [q] adaequa-
to. Poſt Idus Aprilis terram ad vitem aggerato. aeſta-
te deinde quam potes ſaepiſſime occato. Iugerum vi-
neae quinque operis ablaqueatur [r], quinque foditur, tri-
bus occatur. Iugerum valentis et [s] iam conſtitutae vi-
neae quatuor operis putatur, ſex alligatur. Arbuſto ni- 6
hil eiuſmodi poteſt apte [t] finiri, quoniam [v] inaequalitas
arborum non patitur operis iuſta comprehendi. Qui-
buſdam placet vitem proximo anno tranſlatam non pu-
tare, ſequenti deinde anno purgare, et vnam virgam,
quam ſubmittamus, ad [x] tertiam gemmam reſecare:
tertio deinde ſi vitis recte conualuerit, vna plus gemma
ſubmittere: quarto duas gemmas proximae putationi
adiicere [y], atque ita quinto demum anno vitem iugare.
Hunc [z] eundem ordinem culturae nos quoque experti
comprobauimus.

VI. Veterem vineam, ſi in ſummo radices habebit, reſecare nolito: alioquin [a] etiam nouella [b] vinea, quae ex reſectione [c] enata fuerit [d], vim inutilem habebit, ſumma [e] parte terrae natantibus radicibus. quamobrem [f] neque fructum vberem percipies, et nihilominus [g] celeriter conſeneſcet. Eiuſmodi itaque vinea [h], ſi non per-

aridos

m. *fudiſſe* Lipſ.
n. *conuenit* I. B. R. Br.
o. Ita pro *quo ſiquid* Lipſ. I. B. Br. R. S.
p. *XVIII* Lipſ.
q. *oblaqueationem* P. Lipſ.
r. *oblatur* P. *oblaqueatur* Lipſ.
s. *etiam* iunct. I. B. R. Br.
t. *ate* lenſ. *poteſtate* Br.
v. *quam* P.
x. *ac* I. B. Br. R.
y. *adiecere* P. *proxime* Br.
z. *Nunc* B. R.

Cap. VI. a. *Ali qui* P.
b. *nouellam vineam* P. Lipſ.
c. *reſecatione renata* Lipſ. I. B. R. Br.
d. *fuerint* P.
e. *prima* Lipſ. I. B. Br. R. S.
f. *quamobrem* omitt. Lipſ. I. B. Br. R. S.
g. *nihilominus* Br.
h. *vineas inoperari habent runcos* P. *vineam inoperari habent truncos* Lipſ. *vinea ſi non aridos in ope-*

aridos habet truncos, et flecti poteſt, factis ſulcis opti-
2 me ſternitur, atque ita renouellatur. Sin autem vſque[i]
eo exaruit, vt curuari non poſſit[k], primo anno ſum-
matim[l], ita ne radices eruas aut laedas, ablaqueato[m],
et ſtercus ad radices addito, atque ita putato, vt[n] pau-
cas et certas materias relinquas[o], et fodias diligenter,
et ſaepius pampines, ne omnino[p] ſuperuacua ſarmenta
3 nutriat. Sic exculta longas et firmas materias creabit[q],
quas ſequenti anno ſcrobibus inter ordines factis propa-
gabis[r]: ac deinde[s] per triennium poſt, dum conuale-
ſcet, ſaepius fodies, matremque ipſam onerabis[t], nihil
in poſterum[v] proſpiciens[x] ei quam ſublaturus es[y]. In
poſtremum annum matrem radicitus tolles, atque ita
4 nouellam vineam ordinabis. Sin autem vetus vinea[z]
dumtaxat[a] generis boni radices alte[b] poſitas habebit, ita
vt ablaqueatae[c] non conſpiciantur, eam vineam circa
Calen. Martias antequam reſeces ablaqueato[d], et proti-
nus cum alte ablaqueaueris, ſic[e] reſecato. quatuor di-
gitos ab radicibus truncum[f] relinquito, et ſi fieri pot-
erit, iuxta aliquem nodum ſerrula deſecato, et plagam
acutiſſimo ferro deleuato[g]. deinde minutam terram
mediocriter ſtercoratam ita ſuperponito, vt adobruto
5 trunco ne minus tres digiti terrae ſuper plaga ſint. hoc
iccirco,

ra I. B. Br. R. Vulgo *aridos in corpore.* Mecum Sang.

i. Ita pro *eo vſque* I. B. Br. R. S.

k. *poſſint* P.

l. *ſummati* P.

m. *oblaqueato* L. P. *oblaqueato eam* Sang.

n. *aut* I. B. Br. R. L.

o. *decerptas* Lipſ.

p. *omnia* I. B. Br. R.

q. *creauit* P. Paulo antea vulg. ordinem *firmas et longas* ex Br. et Sang. mutaui.

r. *propaginibus* I. B. Br. R. L. S.

s. *deinde triennio cum conualeſcat* iidem libri.

t. Ita pro *enecabis* Sang. *enecaris* P.

v. *proſperum* L.

x. *proſpicies: et quam* I. B. Br. R. L. *proſpicies* etiam S.

y. *eſt: poſterum* I. B. Br. R. L. *es, poſterum* S.

z. *vineam taxat* P.

a. Ita cum Commel. Br. *duntaxat* reliquae.

b. *altero* P. *alte roſitas* L. Vulgo *in alto ſitas.* Mecum Sang.

c. *oblaq.* L. P.

d. *oblaq.* L. P.

e. *ſic* addidi ex I. B. Br. R. Sang. qui etiam *oblaqueaueris* habet. *quattuor* Br.

f. *trunci* I. B. Br. R. S.

g. *delebato* P. *relguato* L.

iccirco, ne ſole inareſcat, et vt melius materias [h] citet [i] percepto humore, quem terra praebet. At quae mali generis et infructuoſa vinea eſt, ſummaſque partes et mucidas [k] et exeſas [l] habet [m], ſi radices eius ſatis alte poſitae ſunt, optime inſeretur ita vt ablaqueata [n] et nudata pars ima ſecundum terram ſic amputetur, ne [o] cum aggerata [p] fuerit, ſupra terram extet.

VII. Propagationum genera tria ſunt in vſu maxime: vnum quo virga edita a matre ſulco committitur: alterum, quo ipſa mater proſternitur, atque in plureis [a] palos per ſuas virgas diuiditur: tertium, quo vitis finditur [b] in duas vel tres partes, ſi diuerſis ordinibus diducenda [c] eſt. hoc genus tardiſſime conualeſcit, quia vitis diuiſa [e] medullam amittit. Et quoniam [e] genera propoſuimus, vnumquodque qualiter faciendum ſit, demonſtrabimus [f]. Virgam cum a matre in terram de- 2
primere voles, ſcrobem quoquouerſus quatuor pedum facito ita [g], vt propago non laedatur alterius radicibus. deinde quatuor gemmas, quae in [h] imum [i] ſcrobem perueniant [k], relinquito, vt ex iis [l] radices citentur. reliquam partem, quae continens matri eſt, adradito [m], ne ſuperuacua ſarmenta procreet. Diuerſae autem, 3
quae ſupra terram extare debet [n], ne paſſus fueris plus quam duas, aut vt maxime tres gemmas habere. reliquas,

h. *materiam* I. B. Br. R. *materia ſit* P. *materiam agat* L.
i. Ita pro *det ex* Sang. *det et* I. B. Br. R. L.
k. *iuncidas* P. S.
l. *exceſas* B. R.
m. *habent* P.
n. *oblaq.* Lipſ.
o. *vt* I. B. Br. R.
p. *egerata* Lipſ.
Cap. VII. a. *pluris* Br.
b. Ita pro *ſcinditur* L. P. S.
c. *deduc* I. B. Br. R. S. *duccenda* L.
d. *diuiſam* I. B. Br. R.
e. *cum* Br.
f. Ita pro *demonſtremus* I. B. Br. R. P. S. niſi quod P. S. *demonſtrauimus.*
g. *ita propala ne laedatur* I. B. Br. R. *ita propala non* L. P. *propala* etiam Sang.
h. *in* om. I. B. Br. R.
i. Ita pro *vnum* ex iiſdem Edd. Geſner.
k. *perueniunt* eaedem Edd. et S.
l. *bis* Br.
m. Ita pro *abradito* Br. Sang. *adradica* L.
n. Ita pro *debent* P.

quas, quae in terram abſconduntur, exceptis quatuor imis, fac adradas [o], ne in ſummo [p] radices vitis [q] citet. hoc modo propagata celeriter conualeſcet [r]: et tertio
4 anno a matre ſeparabitur. Sin autem ipſam vitem ſternere voles, iuxta radicem ita, ne ipſam laedas, curioſe fodito, et vitem ita ſupplantato, ne radicem [s] abrumpas. cum eam ſtraueris [t], et videris quouſque poſſit pertingere, ſulcum facies [v] vnum, in quem vitem integram demittas [x]: deinde ex eo ſulco quaſi ramos foſſarum facies, per quos, vti quaeque virga poſtulauerit [y],
5 propagetur [z], atque ita terra adoperies. Sin autem vitis exiguam materiam habebit, et in diuerſos ordines diducenda [a] erit, neque aliter potuerit palos, ad quos perducitur, pertingere, quam vt diffluat [b]: curabis vt quam acutiſſima falce ab ea parte, qua bifurca [c] eſt, findas eam [d], et eodem [e] ferro acuto plagam emendes, ſicvbi inaequaliter findi videbitur. ſic diducta [f] poterit in
6 plures ordines diuidi. Non inutilis eſt [g] etiam illa propagatio, quam nos reperimus [h], ſi quando in ordinem vitis deeſt, neque eſt tam procera virga quae cum in imum ſcrobem demiſſa [i] fuerit, retorqueri et erigi ſupra terram poſſit: breuitatem ne reformidaueris [k], ſed qualemcunque virgam, cuius cacumen in imum ſcrobem peruenit, deprimito et obruito: deinde gemmas, quae ſecundum ipſam matrem ſunt, ſubmittito, vt materias a ſuperiore parte citent. Tum demum poſt triennium a ma-

o. Ita pro *abradas* Br. L. S.
p. *ſumma* I. B. Br. R.
q. *vitiſcat* Eaedem. *radix vitis ſit* Lipſ. *vitiſcit: et* Pol. *et hoc* Br.
r. *conualeſcit* I. B. Br. R.
s. *radice* P.
t. *ſtatueris quouſque* L. *ſtatueris* etiam S. *ſtaueris: quouſque et* Pol.
v. *facias* Br.
x. *dimittas* Br. Sang.
y. *poſtulauit* I. B. Br. R. L. *vt* pro *vti* Sang.
z. *propaletur* Eaed. et L. Sang. deinceps *exigua materie* Sang.

a. *deducenda* Br. Sang.
b. *diffluetur* I. B. Br. R. L. *diffluuietur* P.
c. *bifurcata* I. B. Br. R. *bituxfurca* P. *qua bifurcata eſt* Lipſ.
d. *eam* addidi ex I. B. Br. R. Sang.
e. *idem* I. B. Br. R. *item* L.
f. *deducta* Br.
g. *etiam eſt* Br.
h. *repperimus* Br.
i. *dimiſſa* S.
k. *reformideris* S. *qualencunque* Br.

a matre amputato, et ad ſuum palum eam partem, quam a matre [l] praecideris, reducito, et caput vitis facito. Propaginis ſcrobem ne [m] minus triennio paulatim completo: ſummas radices praecidito: crebro [n] fodito.

VIII. Cum vitem [a] inſerere voles, optimi generis ſarmenta fructuaria tum, cum gemmas agere incipient, vento Auſtro a matre praecidito. Sarmentum, quod inſeris, de ſumma vite ſit rotundum, bonis crebriſque nodis. tres deinde nodos integerrimos relinquito: infra tertiam gemmam ex vtraque parte duorum digitorum ſpatium in modum cunei tenuiſſimo [b] ſcalpello [c] acuto [d], ita ne medullam laedas [e]. Vitem deinde, quam a insiturus es, reſecato, et plagam leuato, atque ita findito, et paratos ſurculos in fiſſuram demittito, eatenus qua adraſi ſunt, ita vt cortex ſurculi corticem vitis aequaliter contingat. Quidquid inſerueris vimine [f] vel vlmi libro diligenter ligato, atque [g] luto ſubacto paleato oblinito [h] plagam, et [i] alligato, ne aqua ventuſue penetrare poſſit: deinde ſupra lutum muſcum imponito, et ita religato [k]: ea res praebet humorem, nec inareſcere [l] ſinit. Infra inſitionem et alligaturam falce 3
acuta leuiter [m] vitem vulnerato ex vtraque parte, vt ex his potius plagis humor [n] defluat, quam ex inſitione ipſa abundet; nocet enim nimius humor, nec patitur ſur-

l. *et praecideris* P. Sang.
m. *minuit* I. Br. *minuito* B. *minime* L. P. Sang.
n. *Crebre* I. B. Br. R. Sang.
Cap. VIII. a. *autem* I. B. Br. R. *viteam* P.
b. Ita pro *tenuiſſime* I. B. Br. R. S.
c. *ſcarpello* L.
d. Ita pro *acuto* I. B. Br. R.
e. *adradito* ab Ald. vulgo additum omiſi cum I. B. Br. R. L. S.
f. *vimide vluidini legenter libro* I. B. Br. R. S. *viti, diligenter libro* aliae. *vimine vlmi diligenter libro* P. *inſeueris humide vlmi* L.
g. *atque* om. I. B. Br. R. S.
h. Vulgo additum *operitoque* om. I. B. Br. R. L. S.
i. Vulgo additum *ita* om. I. B. Br. R. S.
k. *deligato* I. B. Br. R. L.
l. *marceſcere* I. B. Br. R. *mareſcere* P.
m. *leuiter* I. B. Br. R.
n. *humore defluet* P.

ſurculos inſertos comprehendere. Quibuſdam antiquorum terebrari vitem placet, atque ita leuiter adraſos ſurculos demitti [o]: ſed nos meliore ratione hoc idem profecimus. nam antiqua terebra ſcobem [p] facit, et [q] propter hoc vrit eam partem quam perforat: peruſta [r] autem perraro [s] vnquam comprehendit inſertos ſurculos.
4 Nos rurſus terebram [t], quam gallicam [v] dicimus, huic inſitioni aptauimus: ea excauat [x], nec vrit, quod [y] non ſcobem [z], ſed ramenta facit. Itaque cauatum foramen cum purgauimus, vndique adraſos ſurculos inſerimus, atque ita circumlinimus. Talis inſitio facillime [a] conualeſcit. Igitur ſecundum aequinoctium [b] perfectam vitium inſitionem [c] habeto: humida [d] loca de vua alba: ſicca de nigra inſerito. Infructuoſas vites foecundas ſic [e] facito [f]: Vites quae exiguum dant fructum, aceto [g] acri cum cinere irrigato [h], ipſumque codicem [i]
5 eodem [k] cinere linito. At [l] ſi fructum quae [m] oſtendunt, ad maturitatem non perducunt, ſed priuſquam miteſcant, vuae inareſcunt, hoc modo emendabuntur [n]. Cum inſtar ad erui [o] amplitudinem acini habuerint [p], radice tenus vitem praecidito, plagam acri aceto pariter ac lotio [q] veteri permiſta terra linito, eodemque [r] radi-
ces

o. *dimitti* Br.
p. *ſcrobem* L. P.
q. *et* ex S. addidi.
r. *praeuſta* I. B. Br. R. S.
s. *pars raro* I. B. Br. R. L. S.
t. *terebras* P.
v. *gallinacam* L. P. S. Volucrunt *Gallicanam*.
x. *exſiccat* I. B. Br. R. *exſiccabat* L. P.
y. *quin* Br. *quia* Sang. *ſic* ex I. B. R. laudat Geſner.
z. *ſcrobem* L. P.
a. *faciliter* L.
b. *aequinotium* Br.
c. *inſitione* L. P.
d. *humido loco de vua vua alba* L.
e. *ſic* om. I. B. Br. R. S.
f. *facere vites: quae* iidem libri.
g. *acetum agri* I. B. Br. R. L.
h. *arigato* Eaed. *irrigato* L. Vulgo *rigato*.
i. *codicem* om. I. B. R. habet Br.
k. *eodem* om. I. B. Br. R.
l. *Ad ſic* P. *ac ſic fructum* L.
m. Vulgo *quae fructum, quem oſtend.* vbi *quae* om. I. B. Br. R. P. S. et *quem* in *quae* mutant P. et Sang.
n. *emundabuntur* L. P.
o. Ita pro *ſcipiones* Sang. *inſitiones* I. B. Br. R. *inſitione* L. P.
p. *habuerunt* P. S.
q. *locio — permixta* Br.
r. *eodem* I. B. Br. R.

ces rigato, ſaepe fodito. Haec [s] materias citant [t], eaeque fructum perferunt.

IX. Eſt etiam genus inſitionis, quod vuas tales
creat, in quibus varii generis ac ſaporis [a] coloriſque repe-
riuntur acini. Hoc autem ratione tali efficitur: Qua-
tuor vel quinque ſiue etiam plures voles virgas diuerſi
generis ſumito, eaſque diligenter et aequaliter compoſi-
tas colligato, deinde in tubulem fictilem vel cornu ar-
cte [b] inſerito, ita vt aliquantum extent ab vtraque parte,
eaſque partes, quae extabunt, reſoluito, in ſcrobem
deinde imponito, et terra ſtercorata obruito, ac [c] riga-
to, donec gemmas agant. Cum inter ſe virgae cohae- 2
ſerint, poſt biennium aut triennium facta iam vnitate,
diſſolues tubulum, et circa medium fere crus, vbi ma-
xime videbuntur coiſſe, vitem ſerra praecidito, et pla-
gam leuato, terramque minutam aggerato, ita vt tri-
bus digitis alte plagam operiat: ex eo codice cum ege-
rit coles, duos optimos ſubmittito, reliquos deiicito:
ſic vuae naſcentur, quales propoſuimus. Vt [d] autem 3
vuae ſine vinaceis naſcantur, malleolum [e] ſcindito [f] ita,
ne gemmae laedantur, medullamque omnem eradito,
tum demum in ſe compoſitum colligato, ſic ne gem-
mas allidas [g], atque ita terra ſtercorata deponito, et ri-
gato. cum coles [h] agere coeperit, ſaepe et alte refodito.
Adulta vitis tales vuas ſine vinaceis creabit.

X. Vindemia facta ſtatim putare incipito ferramentis quam optimis et acutiſſimis: ita plagae leues fient,

s. *Haec* om. I. B. Br. R. S.

t. *cita vnaequae fructum* I. B. Br. R. *cita vite eque fructum preferunt* L. Vulgatum *vnaeque ſuccum* ex Sang. correxi.

Cap. IX. a. *ac ſaporis coloriſque* inſer. Sang. Vulgo eſt *generis coloriſque.*

b. *arte* Br.

c. Ita pro *et* Sang.

d. *Vt autem — naſcantur* om. I. B. Br. R. L. Sang. Rubricam addit Lipſ. *Ratio efficiendi vuas ſine avillis.* In Sang. pro his verbis eſt: XII AGIGAPIA. Voluit Agigarta ſeu Ἀγίγαρτα graece.

e. *Maleolum* Br.

f. *ſindito* L. P. S.

g. *alliges* I. B. Br. R. L. P. S.

h. *colos* L. hic et alibi.

neque in vite àqua conſiſtere poterit: quae ſimul atque
immorata [a] eſt, corrumpit vitem, vermeſque et alia
creat animalia, quae materiam exedunt. plagas autem
2 rotundas facito: nam celerius cicatricem ducunt. Sar-
menta lata, vetera, male nata, contorta, omnia haec
praecidito: nouella et fructuaria [b], et interdum ſobo-
lem [c] idoneam, ſi iam ſuperficies parum valebit, ſub-
mittito, brachiaque conſeruato. quam celerrime poteris
putationem perficito. arida et vetera, falce quae ampu-
tari non poſſunt, acuta dolabra abradito. in agro ma-
cro et ſicco vineam imbecillam a bruma amputato:
quam partem non deputaueris, circa Calend. Febr. re-
petito: ab Idibus Decemb. ad Idus Ianuarias ferro tangi
3 vitem et arborem non conuenit. Cum vitem [d] putabis,
inter duas gemmas ſecato: nam ſi iuxta ipſam gem-
mam ſecueris, laborabit [e], nec materiam citabit [f]. Ci-
catrix autem ſemper deorſum [g] ſpectet, ita neque aqua
neque ſole laborabit [h], humoremque recte capiet. In
agro craſſo validaque vinea plures gemmas et palmas
relinquito, in exili pauciores. Sicubi in vite brachium
deſiderabis [i], falce acuta ſemel aut bis eo loco [k] alte in-
ſtar digiti mucrone ferito. brachium quamuis longum
4 caue totum tollas, niſi ſi totum aruerit [l]. Vineam no-
vellam ante brumam ablaqueatam [m] habeto, vt omnes
imbres limumque concipiat. Vites arboreſque quo ci-
tius ablaqueaueris [n], erunt valentiores. Sed quaecun-
que in [o] cliuis erunt poſitae, ita ablaqueandae ſunt, vt
a ſuperiore parte ſecundum codicem lacuſculi fiant, ab
infe-

Cap. X. a. *immobilis* I. B. Br. R. *immortale* P.
b. *fructi varia* P.
c. *ſubolem* P.
d. *autem* I. B. R. Br.
e. *laborauit* P.
f. *citauit* P. *materiem* Sang.
g. *horſum* I. B. R. *orſum* Br.
h. *laborauit* P.
i. *deſiderauit* P. L. *deſiderabit* I. B. R. Br.
k. *lo* P.
l. *De foſſura* nouum caput P. S. rubr. *Oblaqueatio vineae* L.
m. *oblaqueatam* L.
n. *ablaqueaberis* P. *ablaquearis* I. B. R. Br. *oblaqu.* L. etc.
o. *melius* I. B. Br. R. Pol. nobiſcum facit.

inferiore autem puluinuli [p] altiores [q] excitentur, quo
plus aquae limique contineant. Vinea vetus neque ab- 5
laqueanda [r] eſt, ne radices, quas in ſummo habet, ina-
reſcant, neque aranda, ne radices abrumpantur. biden-
tibus [s] ſaepe et alte fodito aequaliter, et ſtercore vel pa-
lea conſpergito [t] ſolum ante brumam, vel cum circum
ipſam vitem ſummatim ablaqueaueris, ſtercorato.

XI. Vineam [a] quam bene [b] putare, tam diligenter [c]
pampinare vtile eſt: nam et materiae quae fructum ha-
bent, melius conualeſcunt, et putatio ſequentis anni ex-
peditior [d], tum etiam vitis [e] minus cicatricoſa [f] fit: quo-
niam [g] quod viride et tenerum decerpitur, protinus
conualeſcit. ſuper haec quoque [h] melius vuae [i] mature- 2
ſcunt. ante dies decem quam vinea florere incipit, pam-
pinatam habeto. quidquid ſuperuacui enatum fuerit,
tollito. quod in cacumine aut in brachiis natum erit, de-
cerpito, duntaxat quae vuam non habebunt. Cacumi-
na virgarum, ne luxurientur, demutilato [k]. Vuas,
quae meridiem aut occidentem ſpectabunt, ne peruran-
tur [l], ſuo [m] ſibi pampino tegito.

XII. Simulatque vua variari coeperit, fodito ter-
tiam foſſuram [a]: et cum iam matureſcet, ante meri-
diem, priuſquam calere incipiet; [b] cum deſierit, poſt

Ss 3 meri-

p. *pulli* L. I. B. Br. R. S.
q. *alidiores* P. S. *vadiores* L.
r. *oblaqueanda* L.
s. *Videntibus* P.
t. *conſpargito* P. *conſpergito. Solum* I. B. Br. R.

Cap. XI. a. *Vinea* S.
b. *bene* deeſt I. B. Br. R. *quam putare velis. eam vere pamp.* L.
c. *vene* P. *bene* S. *vere* I. B. Br. R.
d. *expeditur* Sang. Voluit *expeditior*. Vulgo *expeditius*.
e. *vitis* om. I. B. Br. R.
f. *cicatricoſe* Br.
g. *quom* Br.
h. *quo* L. P. S.
i. *vuae* om. I. B. Br. R. Sang.
k. Ita etiam Br. *demutiliato* Ienſ. *dimutilato* P. *diuentilato* Lipſ.
l. *praeurantur* I. B. Br. R. S. teſte etiam Heinſio ad Ouidii Metam. IX. 74.
m. *ſua* P. S. quod exemplis aliis poteſt confirmari. Vide cap. 15.

Cap. XII. a. *fuſſuram* P.
b. Vulgo additum *et* om. I. B. Br. R. S.

meridiem fodito, pulueremque excitato: ea res et a ſole et a nebula maxime vuam defendit. Luculentam terram neque arare neque fodere oportet, quia valde
a durefcit et finditur. Bidentibus [c] terram vertere vtilius eſt, quam aratro. bidens [d] aequaliter totam terram [e] vertit: aratrum praeterquam quod ſcamna [f] facit, tum etiam boues, qui arant, aliquantum [g] virgarum et interdum totas vites frangunt. Finis autem fodiendi vineam nullus eſt: nam quanto ſaepius foderis, tanto vberiorem fructum reperies.

XIII. Palearum aceruos inter ordines verno tempore poſitos habeto in vinea [a]. cum [b] frigus contra temporis conſuetudinem intellexeris, omneis [c] aceruos incendito, ita fumus nebulam et rubiginem remouebit.

XIV. Lupinum terito, et cum fracibus [a] miſceto, eoque imam vineam [b] circumlinito: vel bitumen cum oleo coquito [c], eo quoque imas vites tangito, formicae [d] non excedent.

XV. Vites, quae ſecundum aedificia ſunt, a ſoricibus aut muribus infeſtantur. id ne fiat plenam lunam obſeruabimus, cum erit in ſigno Leonis vel Scorpionis vel Sagittarii vel Tauri, et noctu ad lunam putabimus. Genus eſt animalis, volucra appellatur [a]; id fere praerodit teneros [b] adhuc pampinos, et vuas: quod ne fiat, falces, quibus vineam putaueris, peracta putatione, ſanguine vrſino linito: vel ſi pellem fibri habueris, in ipſa putatione, quoties [c] falcem acueris, ea pelle aciem deter-

c. *Videntibus* P.
d. *Videns* P.
e. *terram* om. I. B. Br. R.
f. *ſcana* P.
g. *aliquantulum* vulg. correxi ex I. B. Br. R. S.
Cap. XIII. a. *vineam* L. P. S.
b. *quom* Br.
c. *omnis* Br.
Cap. XIV. a. *fragibus* P. L. S.
b. *lineam circumlinito* I. B. Br. R. *vineam circ.* P. L. S. *linea vitem circ.* al.
c. *cocuito* P.
d. *formicam* P. S.
Cap. XV. a. *appellantur* P. S. *appellatum* Lipſ.
b. *teneras* P. Lipſ. S.
c. *quotiens* Br.

detergito [d], atque ita putare incipito. Quoniam [e] de vineis abunde diximus, de arbuſtis praecipiamus.

XVI. Vitem maxime populus [a] alit, deinde vlmus,
deinde fraxinus. Opulus [b], quoniam [c] frondem non [d]
idoneam habet, a pleriſque improbatur. Vlmus autem
quam Atiniam [e] vocant ruſtici, generoſiſſima eſt et lae-
tiſſima, multamque frondem habet: eaque maxime ſe-
renda eſt locis pinguibus vel etiam mediocribus: ſed ſi
aſpera et ſiticuloſa loca arboribus obſerenda erunt, ne-
que opulus [f] neque vlmus tam idoneae ſunt quam orni [g]:
eae [h] ſilueſtres [i] fraxini ſunt, paulo latioribus tamen fo-
liis quam caeterae fraxini, nec deteriorem frondem,
quam vlmi praeſtant. Caprae quidem et oues vel [k] li- 2
bentius etiam hanc frondem appetunt. Igitur qui ar-
buſtum conſtituere volent, ante annum quam deponant
arbores, ſcrobes faciant [l] quatuor pedum [m] quoquouer-
ſus. deinde circa Calen. Mart. in eandem ſcrobem vl-
mum et populum [n], vel fraxinum deponant, vt ſi vl-
mus defecerit, opulus [o] vel fraxinus locum obtineant [p].
ſi autem vtraque vixerint, altera [q] eximatur, et alio lo-
co deponatur [r]. Arbuſtum inter quadragenos pedes
diſpoſitum eſſe conuenit: ſic enim et ipſae arbores, et
appoſitae vites melius conualeſcent, fructumque melio-
rem dabunt. ſegetes etiam, quae in eo erunt, minus
vmbra laborabunt. Arborem, quam depoſueris [s], ſae- 3
pius

d. *detergeto* I. B. R. *detergito* Br.
e. *Cum* Br.
Cap. XVI. a. Ita pro *opulus* I. B. Br. R. L. S.
b. *Populus* I. B. Br. R. Lipſ. S.
c. *quoniam* om. I. B. Br. R. *cum* Lipſ.
d. *non* om. P. S.
e. Ita ante Steph. omnes. *atineam* aliae.
f. *populus* I. B. Br. R. S.
g. *ornae* P. *ornzae aut* Lipſ.
h. *et* I. B. Br. R. *n͂t* P.
i. *ſilueſtre* P.
k. *vel* ex I. B. Br. R. L. S. addidi. Deinceps *volet* — *deponat* — *faciat* — *deponat* Sang.
l. *faciat* P.
m. *quaeque annum. Deinde* I. B. Br. R. L. *quoquo annum. deinde* Sang.
n. Ita pro *opulum* L. P. S. Bruſch. poſtea *deponat* Sang.
o. Ita pro *opulus* Br. L. P. S.
p. *optineat* I. B. Br. R. *optineant* P.
q. *eximia* add. I. B. Br. R. L.
r. *diſponatur* L. P. S.
s. *diſpoſueris* Br.

pius circumfodito, quo celerius adoleſcat[t]: et citra[v]
triennium[x] ferro ne tetigeris. Completis ſex et trigin-
ta menſibus, ad recipiendam vitem formabis[y], ſuper-
vacuos ramos amputabis, alterna brachia in modum
ſcalarum relinquens[z], alterniſque annis putabis[a]. Se-
xto anno, ſi iam firma videbitur, maritabis hoc modo.
Ab ipſo arboris crure pedale ſpatium intermittito, dein-
de[b] ſulcum in[c] quatuor pedes longum, in tres altum,
in[d] dupondium[e] et ſemiſſem latum cum feceris, pa-
tiere minime duobus menſibus eum tempeſtatibus ver-
4 berari. tum demum circa Cal. Martias vitem de ſemi-
nario ne minorem quidem decem pedum ſternito, et
adminiculato[g], arborique iungito[h]: eam proximo an-
no ne putaueris: tertio vero[i] ad vnam[k] virgam redigi-
to, paucaſque gemmas relinquito, ne antequam inua-
luerit, in altitudinem repat: deinde vbi[l] amplum in-
crementum habuerit[m], per omnia arboris tabulata diſ-
ponito eius[n] materias, ita tamen ne vitem oneres, ſed
certa et robuſtiſſima flagella ſubmittas. Arbuſtiuam[o]
vitem quam putare, tam alligare[p] diligenter oportet.
nam in eo[q] fructus maxime vis[r] conſiſtit[s], diutiuſque
perennat[t], quae firmis toris[v] et idoneis locis religata
eſt. itaque omnibus annis conuenit[x] ſubſequi putatio-
nem,

t. *adoleſcant* I. B. Br. R.
v. *citra* om. I. B. Br. R. L. S.
x. *terienunm* L.
y. *formatos* I. B. Br. R. *formarios* P. *formaris* S. deinceps additum vulgo *et* om. I. B. Br. R. S.
z. *relinques* S.
a. *putabis* ex Sang. addidi.
b. *Dein* P.
c. *inter* Br.
d. *inter* I. B. R. quae varietas pertinere videtur ad literam praecedentem.
e. *dipondium ſemiſſem.* I. B. Br. R. S. *dupundium* P.
f. *deminus decem* I. B. Br. R. *ne minus decem* L. *deminus* etiam Sang.
g. *amminiculato* Br.
h. *iniungito* I. B. Br. R. *arboris iungeo* L.
i. *vere* S.
k. *imam* I. B. Br. R.
l. *quom* I. B. Br. R. *cum deinde* S. *vbi* om. P.
m. *baberet* P.
n. *eius* om. I. B. Br. R. S.
o. *Arbuſtina* P.
p. *alliſgera* P. *putaret*, *amalkis gera* Lipſ.
q. *ea* vulgatum ex L. P. S. correxit Geſner.
r. *ius* P.
s. *conſtitit* Br.
t. *perannat* P. *peremnat* L.
v. *ſtoris* L. P.
x. *renonenit* L.

nem, ita vt tori renouentur, et vitis per idoneos ramos
diſponatur.

XVII. Olea maxime collibus, ſiccis et argilloſis
gaudet: at humidis campis et pinguibus laetas [a] frondes
ſine fructu affert. melius autem truncis quam plantis
oliuetum conſtituitur. Magoni [b] placet ſiccis locis oli-
vam autumno [c] poſt aequinoctium ſeri [d] ante brumam.
Noſtrae aetatis agricolae fere vernum tempus circa Ca-
lend. Maias [e] ſeruant. Oportet autem ſcrobem oleae 2
quoquouerſus pedes quaternos patere, in imum ſcrobem
lapidem glareamque abiicere, deinde ſuper terram qua-
tuor digitorum iniicere, tum arbuſculam deponere ita
rectam [f], vt quod a [g] ſcrobe extiterit, in medio ſit. arbu-
ſculam autem a tempeſtatibus tueri diligenter oportet [h]
adminiculando, et terrae, quae in [i] ſcrobe reponitur,
ſtercora [k] immiſcere [l]. Oleam decet inter ſexagenos 3
pedes diſponi, vt ſpatium in latitudinem creſcendi ha-
beat: nam quae in proceritatem extenduntur, euani-
dae [m] fiunt, parumque fructus ferunt. Optima eſt
olea [n] Liciniana, pauſia [o] ſecunda oleo, eſcae orchis [p].
ſunt et regiae, et radii non ſine ſpecie [q], neque oleo
nec eſui tam gratae, quam quas ſupra diximus. Si
oleam poſueris eo loco, vnde quercus effoſſa eſt, emo-

Cap. XVII. a. *laetam frondem* S. *latam frondem* P. *laetam ſpem* Lipſ.

b. Vulgo additum *autem* omitt. I. B. Br. R. L. S.

c. *aut non* I. B. Br. R. *at* P. *non ante aeq. ſeri ante brumam* L. Vulgo *aut mox*. Mecum Sang.

d. Vulgo additum *aut* om. P. S. Lipſ.

e. *Maii* I. B. Br. R.

f. *ſectam* Eaed. et Lipſ.

g. *a* om. Eaed. Sang. Deinde vulgatum *medium* ex S. correxi.

h. *oportet* om. I. B. Br. R. L. S.

i. *in* om. I. B. Br. R.

k. *ſtercori* P. *terram quae ſcrobem rep. ſtercori* S. *terram quae i. ſc. r. ſtercori* L.

l. Ita pro *immiſcendo* I. B. Br. R. L. S.

m. *eua neſiunt* L.

n. *oleo* P.

o. *Poſita* L. P. S.

p. *orcbas* Ienſ. Br. *orcita* L. P. S.

q. Vulgo *radii*, *quae neque ſpecie neque oleo ſunt tam gratae*. Sed *radii non ſine ſpecie* I. B. Br. R. L. S. *oleo; neque ſunt* I. B. Br. R. *neque ſubitam* L. P. *neque olco neque ſui tam* Sang.

rietur[r], ideo quod vermes quidam[s] ſunt, qui in radice quercus naſcuntur[t] et educantur, iique maxime ſemina oleae conſumunt. Si in olea vnus ramus aliquanto caeteris laetior eſt, niſi eum recideris, arbor tota fiet retor-
4 rida. Omnes[v] arbuſculas prius quam tranſferantur[x], rubrica notare conuenit, vt cum[y] ſerentur, eaſdem caeli partes aſpiciant, quas etiam in ſeminario conſpexerant: alioquin frigore vel calore laborabunt ab iis partibus quas[z] praeter conſuetudinem ſub alio[c] tractu expoſitas habuerint.

XVIII. Priuſquam pomarium conſtituas, quam magnum habere voles circummunito maceria[a], aut foſſa, ita vt non ſolum pecori, ſed ne[b] homini quidem[c] tranſitus ſit, niſi per oſtium[d], dum adoleſcant[e] ſemina. nam[f] ſi ſaepius[g] cacumina manu praefracta[h], aut a pecore praeroſa fuerint, [quam[i] adoleſcant,] in perpetuum corrumpuntur. Generatim autem arbores diſpo- 2
nere vtilius[k], maxime ne imbecillae[l] a[m] valentioribus premantur, quae[n] nec viribus nec magnitudine ſunt pares, neque pariter creſcunt. terra quae vitibus apta eſt, eadem quoque vtilis eſt arboribus.

XIX. Ante annum quam pomaria[a] diſponere voles, ſcrobes fodito. ita ſole pluuiaque macerabuntur, et quod poſueris

r. Ita pro *morietur* I. B. Br. R. Sang.

s. *quidam vermes qui ſunt educati in radice quercus naſcuntur* I. B. Br. R. *qui ſunt educantur in* P. *qui ſunt ac ducuntur* L. *quidam vermes qui ſunt educantur in radice q. naſc. iique* Sang.

t. *naſcunt eique* L. P.

v. *omnis* Br. *omnis arbuſculus* P.

x. *tranſſerat* L. P. S.

y. *quom* Br.

z. *quae* Br. dein *alio oppoſ.* I. B. Br. R. *alio apoſitas* L. *quae contra c. ſub alio exp.* Sang.

Cap. XVIII. a. *macerie* Br. S.

b. *nec* P.

c. *quidem* om. I. B. Br. R. L. P.

d. *odium* P. L. *hoſtium* I. B. R. Br.

e. *aduleſcant* I. B. Br. R.

f. *nam* om. L. I. B. Br. R.

g. Vulgo *ſi prius, ſaepius ſi* I. B. Br. R. *ſi ſaepius* P. L. S.

h. Ita pro *perfracta* P. S.

i. *quam adoleſcant* om. L. I. B. Br. R. S.

k. *vtilis* I. B. R. Br.

l. *imbecilla valentiora* P. L. *imbecilla a valentiore prematur* S.

m. *a* om. I. B. Br. R.

n. *qua* P.

Cap. XIX. a. *poma* I. B. Br. R. S.

3 poſueris cito comprehendet. Sed ſi quo anno ſcrobes
feceris, etiam ſemina ponere voles, minimum [b] ante
duos menſes fodito ſcrobes, poſtea ſtramentis eos com-
pleto [c], et incendito. Quo latiores patentioreſque [d]
ſcrobes feceris, eo [e] laetiores erunt vberioreſque [f] fru-
4 ctus. Scrobis clibano ſimilis eſſe [g] debet, imus quam 2
ſummus [h] patentior, vt laxius [k] radices euagentur [l],
ac minus frigoris hieme [m], minuſque aeſtate vaporis
per anguſtum os terrae [n] admittant: tum etiam cliuoſis
locis terra, quae [o] in eum congeſta eſt, pluuiis non ab-
5 luitur [p]. Arbores raris [q] interuallis ſerito [r], vt cum 3
creuerint, ſpatium habeant, quo ramos extendant. nam
ſi ſpiſſe poſueris, neque infra [s] quicquam [t] ſerere pote-
ris [v], nec ſic [x] ipſae fructuoſae erunt, niſi eas [y] interra-
ſeris. Itaque placet inter ordines [z] quadragenos pedes,
minimumque tricenos, relinqui.

6 XX. Semina lege [a], ne minus craſſa, quam manu-
brium eſt bidentis, recta, leuia [b], procera, ſine vlceri-
bus, integro libro. ea bene et celeriter comprehendunt.
Semina ſi ex arboribus ſumes, de iis potiſſimum ſumito,
quae omnibus annis bonos et vberes ferunt fructus. Ob-
ſeruabis autem ab humeris, qui ſunt contra ſolem orien-
tem,

b. *minime* Sang. Bruſch.
c. *impleto* I. B. Br. R. Sang.
d. *patientioreſque* P. L. S. *potentioreſq.* I. I. H. G.
e. *hoc erunt* I. B. Br. R. S.
f. *ſuperioreſque* L. P. Deinde *Scrobs* vulgatum ex Sang. correxi.
g. *eſt: imus* I. B. Br. R. S. *ſimilis et imus* L.
h. *ſumus* B. R.
i. *patientior* P.
k. *latius* L.
l. *vagentur* I. B. Br. R. S.
m. *hieme* om. P. S.
n. *os teneant. Tum* I. B. Br. R. *tentarit. Tum* L. P.
o. *cum cong.* L.
p. *abluatur* P. S.
q. *pares* I. B. Br. R. L. S. *paribus* aliae.
r. *ſepito* I. B. Br. R. S.
s. *terra* I. B. Br. R.
t. *quid* P. S.
v. *potueris* I. B. Br. R.
x. *ſi* I. B. R. recte Br.
y. *eas* om. I. B. Br. R. S. *intervaſeris* Br. Ex Sang. Gronouius annotauit *intūulſeris*.
z. *ordinem* I. B. Br. R. S. In fine capitis additum *verſuris* vulgo P. mutat in *volſeris* L. in *volſetis*. Sang. *volſeris* ſcriptum ſimul ſuppoſitis punctis delet.

Cap. XX. a. *legere minus* L.
b. *lenia* I. B. R.

tem, vt eoſdem [c] decerpas. Sed ſi [d] cum radice plan-
tam [e] poſueris, incrementum citius fuerit [f], quam cae-
2 teris, quas ſeueris. Arbos inſita fructuoſior eſt, quam 7
quae inſita non eſt, id eſt, quam quae [g] ramis aut plan-
tis ponitur. Priuſquam arbuſculas tranſferas, rubrica
vel alia [h] qualibet re ſignato, vt iiſdem ventis, quibus [i]
ante ſteterunt [k], conſtituas eas: curamque adhibeto, vt
ab ſuperiore et ſicciore et exiliore in planiorem, humi-
diorem [l], pinguiorem agrum tranſferas. Semina tri-
ſurca maxime ponito: ea extent ſupra terram tribus pe-
dibus. In eodem ſcrobe ſi [m] duas aut tres arbuſculas
ponere voles, curato ne inter ſe contingant. nam ita [n]
3 vermibus interimuntur [o]. Cum ſemina depones, dex- 8
tra ac [p] ſiniſtra ſingulis [q] vſque in imum ſcrobem faſci-
culos ſarmentorum brachii humani craſſitudine deponi-
to, ita vt ſupra terram paululum extent, per quos aeſta-
te paruo labore aquam radicibus ſubminiſtres. Arbores
aut radicata [r] ſemina autumno ſerito circa Id. Octobres.
Taleas [s] et ramos vere, ante quam germinare arbores 9
incipiant [t], deponito. Sed ne [v] tinea moleſta ſit ſemi-
nibus ficulneis, in imum ſcrobem taleam lentiſci, ita vt
cacumen eius deorſum ſpectet, obruito.

XXI. Ficum frigoribus ne ſerito: loca aprica, cal-
culoſa, glareoſa [a], interdum et ſaxoſa [b] amat, eiuſmo-
di

c. *eadem* coni. Vrſin.

d. *decertaſſet* P. L. *Scd ſi* Sang. dedit. Vulgo *ſed* omittitur.

e. *planta* P. S.

f. Vulgo erat: *eiiſt futurum, quod et caeteris quas ſeueris arboribus. fu-rit, quae caeteris ſenties. Arbus* P. *fuerit quod caeteris ſenties. Arbos* L. B. Br. R. *fuerit quae c. ſ. a.* L. *fruit-que caeteris, quas ſenties. Arbos* S.

g. Vulgo interſertum *cum* deeſt L. I. B. R. Br.

h. *aliqua vel a qualibet* P.

i. *quibus* deeſt P.

k. *unde ſteterunt* L. *ſterunt, con-ſtitue* P.

l. *vmidiorem* P.

m. *ſi* omitt. P. L.

n. *vt* I. B. R. Br.

o. *interimunt* P. *interibunt* Sang.

p. *ac* deeſt I. B. Br. R. S.

q. *ſi nis quouſque* P. *ſi vis quouſ-que* I. B. Br. R. *ſinis quae* S. Idem *faſciculus.*

r. *ſemina radicibus* L. I. B. Br. R. S.

s. *Tala* P.

t. *incipiunt* I. B. R. Br. S.

v. *nec q̄ in ea* L.

Cap. XXI. a. *galeroſum* P.

b. *ſaxeta* P. L. S.

di agro [c] cito conualeſcit, ſi ſcrobes amplos et idoneos
10 feceris. Ficorum genera etiam ſi ſapore et habitu dif-
ferunt, tamen vno modo, ſed [d] diſpari differentia agri [e],
ſeruntur. locis frigidis et autumni temporibus aquoſis
praecoques ſerito, vt ante pluuiam fructum deligas [f]:
locis calidis hibernas ſerito. At [g] ſi voles ficum, quam-
vis non natura, ſeram facere, cum groſſuli minuti erunt,
fructum decutito: ita alterum edet fructum, et [h] in
hiemem [i] ſeram [k] differet maturitatem. Nonnunquam 2
etiam cum frondere coeperint arbores, cacumina fici
acutiſſimo ferramento ſumma amputare prodeſt. ſic
firmiores arbores et feraciores fiunt. Semper proderit
ſimul ac folia agere coeperit ficus [l], rubricam [m] amur-
11 ca [n] diluere, et cum ſtercore humano ad radicem in-
fundere: ea res efficit vberiorem fructum, et farctum [o]
fici ſpecioſius et plenius.

XXII. Nucem Graecam ſerito Arcturi ſigno, vel
12 circa Calend. Febr. quae prima [a] gemmaſcit. Agrum
calidum durum et [b] ſiccum deſiderat. nam in locis di-
verſis natura [c] eiuſmodi ſi poſueris nucem, protinus pu-
treſcet. Ante quam nucem deponas, in aqua mulſa,
nec [d] nimis dulci macerato, ita iucundioris ſaporis fru-
ctum, cum adoleuerit, praebebit, et interim melius
13 atque celerius naſcetur. Ternas nuces in trigonum ſta- 2
tuito, parſque acutior inferior ſit, quia inde radices
mittit,

c. *agra* P. *agricito* L.
d. *ſed dis - - - ro differentia agri pari loco ſeruetur* L. *diſpro* Sang.
e. *pari loco* inſ. I. B. Br. R. S.
f. *diligas* R. Poſt *bibernas* vulgo additur *ſerotinas*.
g. *Ad* P. Deinde *ita* pro *iterum alterum* dedit Sang.
h. *et* om. I. B. Br. R. S.
i. *hieme* I. B. R.
k. *ſerum differat* P.
l. *ficus* om. I. B. Br. R.
m. *rubrica* I. B. Br. R. S.
n. *amulga* P. *amurga* Sang.
o. *ructum* neſcio quis liber a Geſnero non nominatus. *Fartum* Sang.

Cap. XXII. a. *quae primacem neſcit* I. B. Br. R. *qui primacem inaſcit* P. *qui primacem inaſcit* L. *quae pruinam neſcit* rel. recte Sang. *prima gemmaſcit*.
b. *et* om I. B. R. Br.
c. *eiuſmodi natura* I. B. Br. R. S. *natura, eiuſmodi* Iunt.
d. *ne* P.

mittit, nuxque [e] a nuce minime palmo [f] abſit; et anceps ad Fauonium ſpectet. Omnis nux vnam radicem mittit, et ſimplici ſtilo prorepit. cum ad ſcrobis ſolum radix peruenit, duritia humi coërcita [g] recuruatur, et extenſa in modum ramorum alias radices emittit. Nu- 14
cem Graecam et Auellanam [h] Tarentinam hoc modo
3 facere poteris. In quo ſcrobe deſtinaueris nucem ſerere, terram minutam in modum ſemipedis ponito, ibique ſemen ferulae repangito [k]. cum ferula fuerit enata, eam findito, et in medullam eius ſine putamine nucem Graecam vel Auellanam [l] abſcondito, et ita adobruito. hoc ante Cal. Mart. facito, vel etiam inter Nonas et Idus Martias. Hoc eodem tempore iuglandem et pineam et caſtaneam ſerere oportet.

XXIII. Malum Punicum vere vſque in Cal. Apriles 15
recte ſeritur. Quod ſi acidum aut minus dulcem fructum feret, hoc modo emendabitur. Stercore ſuillo et humano et lotio humano veteri radices rigato. ea res et fertilem arborem reddet, et primitiuos [a] annos fructum vinoſum, poſtea [b] vero etiam dulcem et apyrenum [c] facit. Nos exiguum admodum laſer [d] cyrenaicum vino diluimus, et ita cacumina arboris ſumma ob-
2 leuimus, ea res emendauit [e] acorem malorum. Mala 16
Punica ne rumpantur in arbore, remedio [f] ſunt lapides tres, ſi, cum ſeres arborem, ad radicem ipſam collocaueris. at ſi iam arborem ſatam habueris, ſcillam [g] ſecundum radices [h] arboris ſerito. Alio modo, cum [i] iam

e. *nuncque* I. B. Br. R.
f. *palmae abſint* I. B. R. *minimae* etiam Br. *palmae abſit* P. L.
g. *cortice* Lipſ.
h. *abellanam tarentinas* P. S.
i. *nuces* I. B. R. Br. S.
k. *facito* Lipſ. I. B. Br. R. *iacito* S.
l. *abellanam* P.

C. XXIII. a. *primitiuus annus* L.
b. *poſt* I. B. Br. R.
c. *apyrinum* P. S. L. B. R.
d. *lac* I. B. Br. R. *lacyrenaicum* P. L.
e. *emendabit* I. B. Br. R. *ſemen dabit* Lipſ.
f. *remedium placuit* I B. Br. R. *remedio placuit lapides* P. S. deinceps *ſi quom* Br.
g. *ſcyllam* Br.
h. *radicem* P. S.
i. *et cum* P. *et iam* I. B. R. *cum iam* Br.

iam matura mala fuerint, ante quam rumpantur, petiolos, quibus pendent, intorqueto. eo modo ſeruabuntur etiam [k] anno toto.

17 XXIV. Piros autumno ante brumam ſerito, ita vt minime dies quinque et viginti ad brumam ſuperſint. quae vt ſint feraces, cum iam adoleuerint, alte ablaqueato, et iuxta ipſam radicem truncum findito, et [a] in fiſſuram [b] cuneum pineum tedae adigito [c], et ibi relinquito: deinde obruta ablaqueatione [d] cinerem ſupra terram ſpargito.

19 XXV. Mala aeſtiua, cydonea [a], ſorba, pruna, poſt
mediam hiemem vſque in Idus Febr. ſerito. Morum [b]
ab Idibus Febr. vſque in aequinoctium vernum [c] recte
20 ſeres. Siliquam Graecam, quam quidam κεράτιον [d]
vocant, item [e] Perſicum ante brumam per autumnum
ſerito. Amygdala ſi parum feracia erunt, perforata [f]
arbore lapidem adigito: ita librum arboris inoleſcere
21 ſinito. Omnium autem generum ramos [g] circa Calend. 2
Martias in hortis, vbi et ſubacta et ſtercorata terra eſt,
per puluinos arearum diſponere conuenit: deinde cum
creuerint [h], danda eſt opera, vt dum teneros ramulos
habent, veluti pampinentur, et ad vnum ſtilum [i] primo
anno ſemina redigantur: et cum autumnus inceſſerit,
ante quam frigus cacumina adurat, omnia folia decerpere expediet, et ita craſſis arundinibus, quae ab vna [k]
parte

k. *et* Br. et forte huc pertinet varietas poſtrema a Geſnero relata.

Cap. XXIV. a. *et* om. P. S. Initio capitis *Pyrus* Sang.

b. *fixura* I. B. R. recte Br. *Iuſſuram* L.

c. Ita pro *adiicito* ex *adiigito* B. R. correxi.

d. *oblaq.* P.

Cap. XXV. a. *cytonea* P. *cythonea* S.

b. *Mabrum* L. P. ex *Maurum* corruptum cenſet Geſner.

c. *vernale* I. B. Br. R. S.

d. *ceratium* P. *cerntiu* L.

e. Ita pro *deinde* S. *dein* P.

f. Ita pro *perforatam arborem* S.

g. *ramus* Br.

h. *tenuerint* L. P. S.

i. *ſtimulum* L.

k. *ima* I. B. Br. R.

parte nodos integros habent, quaſi pileolos [l] induere, atque ita a frigore et gelicidiis teneras adhuc virgas tueri. Poſt [m] quartum et vigeſimum deinde menſem ſiue 2
tranſferre [n] et diſponere in ordinem voles, ſeu inſerere, ſatis tuto vtrumque facies.

XXVI. Omnis ſurculus omni [a] arbori inſeri poteſt, ſi non eſt ei [b] cui inſeritur, diſſimilis cortice: ſi vero fructum etiam eodem tempore fert, ſine vllo ſcrupulo optime inſeritur. Tria autem genera inſitionum antiqui tradiderunt: vnum, cum [c] reſecta et fiſſa arbor [d] recipit inſertos ſurculos: alterum, quo [e] reſecta inter librum et materiam [f] admittit ſemina: quae vtraque genera verni temporis ſunt: tertium [g], cum ipſas gemmas cum exiguo cortice in partem ſui delibratam recipit, quam vocant agricolae emplaſtrationem. hoc genus
2 aeſtatis eſt. Quarum [h] inſitionum rationem cum tradi- 2
derimus, a nobis quoque repertam aliam [i] docebimus. Omnes arbores ſimulatque gemmas agere coeperint, luna creſcente inſerito, oliuam autem circa aequinoctium
vernum vſque in Idus Apriles. Ex qua arbore inſerere 3
voles, et ſurculos ad inſitionem ſumpturus [k] es, videto vt ſit tenera et ferax, nodiſque crebris: et cum primum germina tumebunt, de ramulis anniculis [l] qui ſolis ortum ſpectabunt, et integri erunt, eos legito: craſſitu-
3 dine minimi digiti: ſurculi ſint biſulci. Arborem, quam inſerere voles, ſerra diligenter exſecato ea parte, quae maxime nitida et ſine cicatrice eſt, dabiſque operam,
ne librum laedas. Cum deinde truncum [m] recideris, 4
acuto

l. *pillcolos* L. P.
m. *poteſt* L.
n. *tranſfere* Br.

Cap. XXVI. a. *omni arbori* om. I. B. Br. R. L. S.
b. *arbori* add. I. B. Br. R. S.
c. Ita pro *quod* Sang. deinceps *fixa* I. B. Br. R.
d. Vulgo *arbore.*
e. Ita Sang. pro *quod*
f. *materiem* I. B. R. Br. Iunt. G.
g. *tertium enim quom* I. B. Br. R. Vulgo erat: *tertium, quod.* L. P. S. *cum.*
h. *Quorum* Br.
i. *aliam* om. I. B. Br. R. L. Sang.
k. Ita pro *ſumturus* Br. Ald.
l. *anniarculis* P. *annicretulis* L.
m. *truncam reddideris* P. S.

acuto ferramento plagam leuato: deinde quaſi [n] cuneum
ferreum vel oſſeum inter corticem et materiem, ne mi-
nus digitos tres, ſed leniter [o] demittito, ne laedas aut
rumpas corticem. Poſtea ſurculos, quos inſerere vo- 4
les, falce acuta ab ima [p] parte eradito tam alte quam
cuneum demiſiſti, ſed ita ne medullam neue alterius
5 partis corticem laedas: vbi ſurculos paratos habueris,
cuneum vellito, ſtatimque ſurculos demittito [q] in ea fo-
ramina, quae cuneo adacto inter corticem et materiem
facta ſunt. Ea autem fine, qua adraſeris, ſurculos de-
mittito ita, vt ſex digitis de arbore extent. in vna [r]
autem arbore duos aut tres ramulos figito, dum ne mi-
nus quaternum digitorum inter eos ſit ſpatium. Pro
arboris magnitudine et corticis bonitate haec facito.
6 Cum omnes ſurculos, quos arbor patietur, demiſeris [s], 5
libro vlmi vel vimine arborem aſtringito [t]: poſtea pa-
leato luto bene ſubacto oblinito totam plagam, et ſpa-
tium, quod eſt inter ſurculos, vſque eo, vt duobus di-
gitis inſita extent: ſupra lutum muſcum imponito, et
7 ita alligato, ne pluuia dilabatur. Si puſillam arborem 6
inſerere voles, iuxta terram abſcindito, ita vt ſeſquipe-
dem a terra extet. cum deinde abſcideris [v], plagam di-
ligenter leuato, et medium truncum acuto ſcalpro mo-
dice findito, ita vt fiſſura [x] trium digitorum ſit. in eam
deinde cuneum, quoad [y] patietur, inſerito, et ſurculos
ex vtraque parte adraſos demittito, ita vt librum ſemi-
8 nis libro arboris aequalem facias. Cum ſurculos dili-
genter aptaueris, cuneum vellito [z]: deinde [a] arborem,
vt ſupra dixi, alligato, et oblinito: dein [b] terram [c]
circa

n. *quaſi* addidi ex Br. Sang. *dein* P.

o. *lente* I. B. Br. R. L. *lente dimittito* Br. Sang.

p. Ita pro *vna* I. B. Br. R. deinceps *dimiſiſti* Br.

q. *dimitt.* Br. bis.

r. *ima* I. B. Br. R.

s. *dimiſ.* Br.

t. *adſtr.* Br.

v. *abſcinderis* B. R.

x. *fixura* I. B. Br. R.

y. *quod is* Lipſ. *quod is patitur* S.

z. *alligato deinde terram circa arborem.*

a. *terra circa* inſ. P.

b. *Deinde* I. B. Br. R.

c. *terra* P.

circa arborem aggerato vſque ad ipſum inſitum. ea res
7 a vento et calore maxime tuebitur. Tertium genus in-
ſitionis, cum ſit ſubtiliſſimum, non omni generi arbo-
rum idoneum eſt: et [d] fere eae recipiunt talem inſitio-
nem, quae humidum ſuccoſumque et validum librum
habent, ſicuti ficus. nam et lactis plurimum remittit, 9
8 et corticem robuſtum [e] habet. optime itaque ea inſeri-
tur tali ratione. Ex qua arbore inſerere voles, in ea
quaerito [f] nouellos et nitidos ramos. in his deinde ob-
ſeruato gemmam, quae bene apparebit, certamque ſpem
germinis [g] habebit: eam duobus digitis quadratis cir-
cumſignato, vt medio [h] gemma ſit, et ita acuto ſcal-
pello [i] circumcidito [k], delibratoque diligenter, ne gem-
mam laedas. deinde [l] in [m] qua arbore inſerere voles, in 10
ea nitidiſſimum ramum eligito, et eiuſdem ſpatii [n] cor-
ticem circumcidito, et materiam delibrato, et [o] in eam
partem, quam nudaueras [p], gemmam hanc [q], quam ex
altera arbore ſumſeras [r], aptato ita, vt [s] emplaſtrum
9 circumciſae parti conueniat. Vbi haec feceris, circa 11
gemmam bene vincito, ita ne laedas: deinde commiſ-
ſuras et vincula luto oblinito, ſpatio relicto, qua gem-
ma libere germinet [t]. Materia, quam inſeueris [v], ſi
ſobolem vel ſupra ramum [x] habebit, omnia praecidito,
ne quid ſit quo [y] poſſit ſuccus auocari, aut cui magis
quam inſito ſeruiat. Poſt vnum et vigeſimum diem
ſoluito emplaſtrum. Hoc genere optime etiam olea
inſeritur. Quartum illud genus inſitionis iam [z] docui- 12
mus,

d. *ſed* ex 5, 8. 11. Morg. I. 76.
e. *robuſtam* I. B. Br. R.
f. Ita pro *quaeſito* L. S.
g. *germinandi* L.
h. *gemma media* L. I. B. R. Br.
i. *ſcarpello* L.
k. *circumcide diligenter, ne gemmas* L. I. B. Br. R. S. *circumciſae* S. ſed *circumciſe* Gronov.
l. *Delibrato item quam arborem inſerere* L. I. B. R. S. *deliberato* Br.
m. *ex* omnes.
n. *ſpatiis* Iuntt.
o. *Deinde* I. B. Br. R. S.
p. *nudaueris* I. B. Br. R. S.
q. *hanc* om. I. B. Br. R. S.
r. Ita pro *ſumſeras* Br. A.
s. *ante* add. I. B. Br. R. L. S.
t. *generum* L.
v. *inſerueris* I. B. Br. R. *Materiem* Sang.
x. Ita pro *ſuperiores ramos* I. B. Br. R. L. S.
y. *quod poſſit auocari* I. B. Br. R. L. *auocari* etiam S. Vulgo *euocari*.
z. *ita* I. B. Br. R. *ita iam* P.

mus, cum de vitibus diſputauimus: itaque ſuperuacuum eſt hoc [a] loco repetere iam traditam rationem terebrationis.

XXVII. Sed cum antiqui negauerint poſſe omne genus ſurculorum in omnem arborem inſeri, et illam quaſi finitionem [a], qua nos paulo ante vſi ſumus, velvti quandam legem ſanxerint, eos tantum ſurculos poſſe [b] coaleſcere, qui ſint cortice ac libro et fructu conſimiles iis [c] arboribus, quibus inſeruntur, exiſtimauimus errorem huius opinionis diſcutiendum [d], tradendamque poſteris rationem [e], qua poſſit omne genus ſur-
13 culi, omni generi arboris inſeri. Quod ne longiori ex- 2
ordio legentes fatigemus, vnum [f] quaſi exemplum ſubiiciemus, qua ſimilitudine quod quiſque [g] genus volet omni arbori poterit inſerere [h]. Scrobem quoquouerſus pedum quatuor ab arbore oliuae tam longe fodito, vt extremi rami oleae poſſint eam contingere. in ſcrobem deinde fici arbuſculam deponito, diligentiamque adhi-
14 beto, vt robuſta et nitida fiat. Poſt triennium aut quin- 3
quennium, cum iam ſatis amplum incrementum ceperit [i], ramum oliuae qui videbitur nitidiſſimus, deflecte, et ad crus arboris ficulneae religa: atque ita amputatis [k] caeteris ramulis ea tantum cacumina, quae inſerere voles, relinquito: tum [l] arborem fici detruncato, plagam-
15 que leuato, et mediam [m] cuneo findito [n]. Cacumina 4
deinde oliuae, ſicuti matri inhaerent, vtraque parte adradito [o], et ita fiſſurae fici aptato, cuneumque eximito, et diligenter colligato, ne qua vi reuellantur [p]. Sic in-

 ter-

a. *hic repetere* I. B. Br. R. *hoc eo rep.* L.

Cap. XXVII. a. *inſitionem* I. B. Br. R. *infinitionem* S.

b. *poſſe* om. I. B. Br. R. habet P.

c. *iis arb. — exiſtimauimus* om. I. B. Br. R. habet Pol.

d. *deſtruendum* L.

e. *putaui* add. I. B. Br. R.

f. *quaſi vnum* Br.

g. Ita pro *quiſque quod* I. B. Br. R.

h. *Inſerere oliuam fico* add. P.

i. *coeperit* Br.

k. *computatis* L.

l. *Totam* I. B. Br. R.

m. *medium* I. B. Br. R. S.

n. *fundito* P.

o. *abradito* Br.

p. *reuellatur* I. B. R. Br. S.

terpoſito triennio coaleſcet[q] ficus oliuae: et tum demum quarto anno, cum bene coierint[r], velut propagines, ramulos[s] oliuae a matre reſecabis. Hoc modo omne genus in omnem arborem inſeritur.

XXVIII. Cytiſum[a], [quem[b] Graeci aut ζέας[c], XII
aut καρνίκην[d], aut τρυφερὴν, vocant,] quamplurimum
habere expedit, quod gallinis, apibus, ouibus, capris
bubus[f] quoque, et omni generi pecudum vtiliſſimus[g]
eſt, quod[h] ex eo cito pingueſcit, et lactis plurimum
praebet ouibus: tum etiam quod octo menſibus viridi
eo pabulo vti, et poſtea arido poſſis. Praeterea in quo-
libet agro, quamuis macerrimo[i] celeriter comprehen-
2 dit, omnemque iniuriam ſine noxa patitur. Mulieres 2
quidem, ſi lactis inopia premuntur, cytiſum aridum[k]
in aqua macerari oportet: cum tota nocte permaduerit,
poſtero die expreſſi ſucci ternas heminas permiſceri mo-
dico vino, atque ita potandum dari[l]: ſic et ipſae vale-
bunt, et pueri abundantia lactis confirmabuntur. Satio 3
autem cytiſi vel autumno circa Idus Octob. vel vere
3 fieri poteſt. Cum terram bene ſubegeris, in modum
horti[m] areas facito, ibique velut ocimum[n] ſemen cytiſi
autumno ſerito: plantas deinde vere diſponito, vt[o] in-
ter ſe quoquouerſus quatuor pedum ſpatio diſtent. Si 4
ſemen[p] non habueris, cacumina cytiſorum vere diſpo-
nito, ſtercoratam terram circa aggerato. ſi pluuia non
inceſ-

q. Ita pro *coaleſcit* I. B. Br. R.

r. *poterit* I. B. Br. R. S. *propaginis* Br.

s. *ramoſa* inſ. I. B. Br. R. *ramos* L.

Cap. XXVIII. a. *Cythiſum in agro quam plurimum* Iuntt. reliqua deſunt. incluſa omittit etiam S.

b. *quod* P.

c. *zeas* I. B. Br. R. *theas* L.

d. *carnicin* L. I. B. Br. R. χοῤῥίκην Gryph.

e. *triſarin* L. I. B. Br. R.

f. *bubus* ex S. addidi.

g. *vtiliſſimum* P. S.

h. *quod* om. I. B. R. habet Br. ſed puto Geſnerum voluiſſe referre varietatem ad ſequens *quod* ante *octo* vbi Br. et S. omittit.

i. *magerrimum* P. *ager ſimum* L. *acerrimum* Sang.

k. *aridam* P. S.

l. *dare* I. B. Br. R.

m. *erui* I. B. Br. R. *herum* L. et Sang.

n. *ocymum* Br.

o. *haut* P.

p. *ſatiem* P. *cithion* L.

inceſſerit[q], rigato xv proximis diebus. ſimul ac nouam frondem agere coeperit, ſarrito. poſt triennium deinde caedito, et pecori praebeto. Equo abunde eſt viridis 4
pondo xv, boui pondo xx. caeteriſque pecudibus pro portione virium. Poteſt autem etiam circa ſepem agri[r] ramis ſeri. Aridum ſi dabis, exiguius[s] dato, quoniam maiores vires habet, priuſque aqua macerato, et exemptum[t] paleis permiſceto. Cytiſum[v] aridum cum facere voles, circa menſem Septembrem[x] cum ſemen eius grandeſcere incipiet[y], caedito. paucis deinde horis, dum flacceſcat[z], in ſole habeto, deinde in vmbra adſiccato, et ita condito.

XXIX. Salicem et geniſtam[a] creſcente luna vere circa Calendas Martias ſerito. Salix humida loca deſiderat, geniſta etiam ſicca: vtraque tamen circa vineam opportune[b] ſeruntur, quoniam[c] palmitibus idonea praebent vincula. Arundo optime ſeritur, quos alii bulbos, alii oculos vocant. ſimulatque terram bipalio repaſtinaueris, radicem[d] arundinis acuta falce praeſectam impendenti pluuia diſponito. Sunt qui 2
arundines integras ſternant, quoniam ex omnibus nodis ſtrata[e] arundines emittat[f]. ſed fere hoc genus euanidam[g] exilemque et humilem arundinem affert. melior itaque ſatio eſt ea, quam prius demonſtrauimus. Placet autem omnibus annis ſimulac[h] arundinem cecideris[i], locum alte et aequaliter fodere[k], atque ita rigare.

q. *ingeſſerit* I. B. Br. R. S.
r. Vulgo *Septembrem.* L. P. S. *circa ſaepem. Aridum.*
s. *exiguum* ante Geſn. *exiguis* L. P. *exiguius* S.
t. Vulgo *exemtum.* I. B. R. Br. *exemptum.* P. *exemplum.*
v. Ita pro *Cytiſum quod aridum facere* I. B. Br. R.
x. Ita pro *Septembris* Sang.
y. *incipit* I. B. Br. R.
z. *flaceſcat* Br.

Cap. XXIX. a. *geneſtam* P.
b. *opportuna* P. abeſt I. B. Br. R.
c. *cum* I. B. R. *com* Br.
d. *radicitem* P. *bipalo* Sang.
e. Ita pro *ſatae* S. *ſata* L. I. B. Br. R.
f. Ita pro *emittunt* P. S. L. *emittit* I. B. Br. R.
g. *enanidum* P. S. *euadum* L.
h. *ſimul* P. L. S.
i. *caecideris* Ienſ. Br. I. I. H. A. G.
k. *confodere* P. S.

XXX. Violam qui facturus [a] eſt, terram ſtercoratam et repaſtinatam ne minus [b] alte pedem in puluinos redigat. Atque ita plantas hornotinas [c] ſcrobiculis pedalibus factis ante Calendas Martias diſpoſitas habeat [d]. Semen autem violae ſicut olerum in areis duobus temporibus ſeritur, vere vel autumno. colitur autem eo [e] modo, quo et caetera olera, vt runcetur, vt ſarriatur,
a vt interdum etiam rigetur. Roſam fructibus [f] ac ſurculis diſponi per ſulcos [g] pedales conuenit per idem tempus, quo et viola. ſed omnibus annis fodiri ante Calend. Martias et interputari oportet. hoc modo culta multis annis perennat.

Cap. XXX. a. *ſaturus* coni. Morg. I. 79.

b. Ita pro *minimum* S. *nimius* P.

c. *annotinas* P. S. *ornotinas ſcrobibus* I. B. Br. R.

d. *habeas* I. B. Br. R.

e. *modo eo* Br.

f. Ita pro *fruticibus* I. B. Br. R. Sang.

g. *ſulculos* P. vnde ortum *ſurculos* Iunt. Gr. Sang. in fine addit: *Liber tertius explicit feliciter L. Iuni M. Columellae rei ruſticae liber tertius Phyteuticus ſurculis* (f. *ſeu ſurcularis*) *ex p. L. Iuni Mod. Col. rei ruſticae Lib. quartus ſurcularis Prior. Quartus liber haec continet.*

In ipſo fine collationis ſuae iſta adſcripſerat Politianus: *Contuli hos Columellae libros ego A. Politianus cum duobus exemplaribus; altero quidem vetuſtiſſimo, Longobardicis exarato litteris, ex priuata Medicae gentis bibliotheca, cuius nota eſt. a. altero Nicolai Nicoli manu deſcripto ex vetuſto item codice ex publica einſdem familiae libraria. Seruaui autem vetus inſtitutum meum, vt etiam quae falſa putarem, non reſpuerem. Adiutoribus Nicolao Baldello et Roberto Minucio ac Lactantio Politiano familiaribus meis III Id. Februarias, ipſo bacchanalium die* 1493. (vltimae notae ſuperſcripta 4.) *Florentiae anno horribili tranſituris in Italiam Gallis.* Haec verba ex Addendis Geſnerianae prioris repetere ſuoque loco inſerere omiſerat Erneſti; quare ſero poſt ſcriptam Praefationem huius Voluminis eadem cognoui, cum aliud agens forte in locum inciderem.

ÇORRI-

CORRIGENDA
IN TEXTV COLVMELLAE.

P. 3. in Argumentis lin. 8. 9. lege: *Dextrum paginae latus implet ſcr. Rhegineniſis, ſiniſtrum Codicum varietas.*
— l. 19. lege: *adſunt, in ſiniſtro*
P. 39. in varietate lectionis columnae 1. lin. 4. dele verba: pro *culturae* Bruſch. et Sang.
P. 46. l. 13. pro *praeſtare* corrige *praeſtari*
P. 48. in variet. col. 2. lin. 8. lege: *omiſſum in Sang. incluſi.*
P. 59. in variet. col. 2. lin. 1. lege: *et* addidi
P. 60. l. 11. diſtingue: *illa, ne*
— l. 12. — — *haec, ne*
— l. 21. — — *ait ſaepius*
P. 64. in variet. col. 1. l. 15. lege: vulgatum *ac induſtrie*
P. 71. l. 1. corrige: *colle,*
— l. 15. diſtingue: *coloni laboremque*
P. 72. l. 13. diſtingue: *latius apertas*
P. 73. l. 17. lege: *conuulſa*
— in variet. col. 2. l. 9. notae h. adde: Vulgo etiam *conuulſae* legitur.
P. 78. l. 10. diſtingue: *refrigerentur, et ex*
P. 80. in var. col. 2. lin. 3. corrige: pro *diffindit*
P. 81. l. 7. diſtingue: *opperiri, quae*
P. 82. l. 5. — — *aretur vltima*
— l. 9. lege: *graciles*[q] *cliui*
P. 84. l. 7. — *et*[a] *in vſu*
— l. 8. — phaſelus, *cicer,*
— l. 9. — *panicum, ſeſama,*
P. 85. in var. col. 1. lin. 2. lege: *intellegi* P. poſtea *qui fit ex A. D.* Codex Vrſini.
P. 87. in var. col. 2. l. 9. lege: *frutificauit* Gryph. Goeſ.
P. 99. lin. 7. corrige: *pecudum* (XI.) *pabulorum*
— in var. col. 1. lin. 18. lege: appoſitis tamen
P. 101. in var. col. 1. lin. 11. verba dele: *autumno ſata partim. Foenum etc.* P.
P. 103. l. 11. diſtingue: *ſarritionem, gelu*
P. 105. l. 19. lege: *remolliri terra*

P. 105. in variet. col. 2. lin. 8. adde: Deinceps vulgo eſt *remoliri.*
P. 107. l. 21. corrige: *ſarriuntur vna,*
P. 108. l. 8. corrige: *vnus, metit vnus.*
— in var. col. 1. l. 1. ſcribe: h. Geſneriana *locuntur* errore operarum. *tolluntur* P. Sang.
P. 109. l. 7. lege: *trimeſtrium*[e], *aut*
— l. 8. — *ſtercoris*[f] *aliorumque*
P. 110. l. 11. — *ac*[y] *virgulta*
— l. 14. — *auctoribus*[z] *quamuis*
— in var. col. 2. lin. 12. lege: additum *per ſe*
P. 112. l. 3. corrige: *filicem*[d] *ſine*
P. 115. l. 7. lege: *florem, rubricoſis*
— l. 22. — *ſumptus*
— l. 24. — *ſimplicem, cum etiam*
P. 119. l. 11. — *demetitur*[a] *optime*
— l. 12. — *inareſcat; nam*
P. 120. in var. col. 1. lin. 12. lege: *conponunt* Br.
P. 125. in var. col. 1. lin. 9. lege: factum in
P. 127. in var. col. 2. lin. 1. verba: *acina* Sang. dele.
P. 128. l. 20. corrige: *cerauniae, nec*
— in var. col. 2. lin. 6. lege: e. Ita recte verba et ſententiam continuant A. Iunt. H. *cerauniae non ſolum* I. B. Br. R. *ceraunina nec non ſolum* L.
P. 130. l. 10. lege: *trahunt*[m], *auſterioris*
— l. 11. — *notiſſima, quippe*
— l. 13. — *veſtit, hilaris*
P. 131. l. 1. — *lanugine. ſane*
— l. 7. — *diſſimilis prima*[c] *ſpecie*
P. 136. l. 5. — *comprendere refert.*
P. 138. l. 2. — *temporibus*[p] *Nomentana*
— l. 9. — *millium, et*[x] *apud*
— l. vlt. — *Sed ne ponendi*
P. 139. l. 14. — *tricenas*[p], *ſed vt,*
P. 140. l. 12. — *ſuis*[t] *fecerit,*
P. 142. in var. col. 2. l. 6. lege: Heinſ. ad Ouid. Metam.
P. 144. l. 4. corrige: *conſummat*
— in var. col. 2. lin. 6. lege: *virgo* Sang.
P. 146. in var. col. 2. l. 12. adde: Haec Geſner, qui forte *incidi* ſcripſerat pro *inſeri.*
P. 148. l. 9. lege: *Albani atque Caecubi*
P. 155. l. 24. — *comperimus non tam ipſius reſecis quam*
— l. 25. corrige: *ſtirpi ſuae, quae.*
P. 156. l. 25. — — *eſt: ſi modo*

P. 157.

P. 157. in var. col. 2. l. 6. verba: *eam — abſciſum* Sang. dele: nam pertinent ad pag. ſequentem.
P. 158. in var. col. 1. l. 1. adde: *eam — abſciſum* Sang.
P. 159. l. 2. corrige: *oliuetum. melius*[1] *tamen*
P. 160. l. 9. lege: *permiſta ſunt. nam*
— l. 11. — *opinio, vineis*
— l. 14. — *Tremellium praecipue*
— in var. col. 1. lin. 14. lege: Eaedem. aliae
P. 161. l. 4. lege: *tenuit: verum*
— l. 5. — *difficilior: quod*
P. 163. l. 19. corrige: *erigunt: duabuſque*
— in variet. col. 2. l. 6. poſt *et* additum punctum delendum.
P. 164. l. 18. lege: *fecerunt, in lateribus*
P. 167. l. 1. — *organum cum*
— l. 2. — *domini et conductoris*
— l. 18. — *campus, ſi macer praeruptuſue collis; vernaeque*
— l. 28. — *frigus caeteraſque*
P. 169. l. 4. — *eſt ne fiat*
P. 171. l. 6. — *probauerunt, caeterum*
P. 172. l. 14. — *ſatio, quae*
P. 173. l. vlt. — *deponuntur atque*
P. 184. l. 2. corrige: *tripedanea*[k] *ſcrobem*
P. 185. l. 14. lege: *corpore, cum inferius*
— in var. lect. col. 1. lin. 7. dele verba: Vulgo *viuit* legitur.
P. 186. l. 19. lege: *cura ſciteque*
P. 189. l. 8. corrige: *plus quam in vnam*
P. 190. l. vlt. corrige: *matre recedendum*
P. 194. l. 13. —— *lege et aeterna*
— l. 22. —— *biennium, cum*
P. 196. in variet. col. 2. lin. 2. lege: *relinquetur.*
P. 209. l. 1. corrige: *ſtatumina*
P. 210. l. 16. diſtingue: *frigoribus, macerrimam vere vel autumno, quin*
— l. 17. —— *vites, aquiloni*
P. 212. l. 7. corrige: *viridi cortice*[a] *ducat*
P. 215. l. vlt. diſtingue: *diximus, ſuperlacrymet*
P. 217. l. vlt. — — *quaqua re qua parte*
P. 219. in var. col. 1. lin. 7. corrige: *et lauru*
P. 222. l. 10. diſtingue: *eos, qui*
— l. 11. — — *ſteriles ne quicquam matrem*
P. 223. l. 2. — — *quoque et*

P. 223. l. 7. diſtingue: *natura quod vult*
P. 226. l. 17. — — *truncum. iſque*
P. 228. l. 11. — — *comperimus: nam*
P. 230. l. 4. — — *ſolum. nec refert*
P. 232. l. 7. corrige: *bipalio*
P. 236. l. 7. diſtingue: *vineis, Siluine, ſcr:*
— l. 13. — — *fallor, aſſeueraueram*
— in variet. col. 2. lin. 7. Verba: Ita pro *ſatis:* delenda ſunt.
P. 237. l. 4. diſtingue: *profeſſionis. vt pr.*
— in var. col. 1. lin. 1. corrige: q. Ita pro *ſatis abvndeque* ſcripſi ex P. S.
P. 246. l. 14. corrige: *Ac de menſuris*
— l. 23. — — *flectuntur: eas*
P. 251. l. 6. diſtingue: *adhibetur. cum*
P. 253. in var. col. 2. lin. 2. corrige: v. Vulgo additum *vt* abeſt I. B. Br. R. S.
P. 256. l. 17. diſtingue: *recipiant, praeparandi.*
P. 273. lin. vlt. — *ſeruatur*[n]*. nam maximae*
P. 278. in var. col. 1. l. 9. corrige: *ſtolo* P.
P. 280. l. 5. corrige: *ſorba,*
P. 283. l. 3. —— *cuneum, quo*
P. 285. l. vlt. diſtingue: *ouibus, tum*
P. 289. l. 17. corrige: *percepturus*[a] *eſſet?*
P. 290. l. 2. — — *mediocrem*
P. 294. l. 10. diſtingue: *colla dura*
P. 298. l. 17. corrige: *ſed eae*[n] *poſt aeſtatem*
P. 304. l. 7. — — *foliorum libram et*[o] *abrotonum erraticum pari*
P. 305. l. 8. — — *cunila defricare*
P. 306. in var. col. 2. l. 9. corrige: b. Vulgo *deinde ſinus ipſe.* Lipſ. etc.
P. 308. l. 4. corrige: *expreſſa litaque*
P. 309. l. 14. — *offae adipis faucibus eorum inſerantur.*
P. 318. in var. col. 1. l. 8. corrige: *maribus* annotat; ſed Gronov. tantum *et* ante etc.
P. 319. l. vlt. corrige: *ſtabulorum*[k] *caſtra*
— in var. col. 1. lin. 10. corrige: q. Vulgatum *extremi* ex L. P. Goeſ. S. correxit Geſner.
P. 320. l. antepenult. corrige: *deſiluit*[l]*, marem*
— in variet. col. 1. lin. 9. corrige: Vulgo *nimietate.* Lipſ. *ſietate.* Goeſ. *ſtietate.* ex Sang. *ſcietate* Gronov.
P. 321. l. 2. diſtingue: *libidine. adeo*
— l. 4. — — *illecebrae!*

P. 322.

P. 322. l. 15. corrige: *bimus quam anniculus*
P. 325. l. 2. — — *conualles*
P. 326. l. 7. — — *abducitur* [s], *et iam*
— in var. col. 1. lin. 4. corrige: Sang. deinceps *ſpongis* Sang.
P. 330. l. 7. corrige: *et in terram ſummiſſa.*
— l. 13. — — *portiones* [g] *cibi*
P. 333. in var. col. 2. lin. 12. adde: Oblitus in ipſa oratione lectionem Codicis reſtituere nunc coniectura aſſequi non poſſum libro Gronouiano Leidam remiſſo.
P. 334. in var. col. 1. l. 6. corrige: d. *Det* Pol. vnde *Sed* coniiciebat Politianus.
P. 338. l. 5. diſtingue: *arietum quae*
P. 339. l. 10. — — *extructus, (machinam*
P. 343. l. 6. — — *terram, qualis*
— l. 23. — — *Tum etiam*
P. 344. l. 13. — — *eximii Calabras*
P. 345. l. 16. — — *Si candor*
— in var. col. 1. lin. 10. lege: Geſner omiſſum
P. 347. l. vlt. corrige: *vaporis. itaque*
P. 349. l. 7. — — *Celſus;*
P. 350. l. 5. — — *locum totidem*
— l. 19. — — *ſaepiuſque etiam, quando*
P. 351. l. 14. — — *paſcua, deinde*
P. 354. l. vlt. — — *auaritiam* [b]*; nec aeſtus,*
P. 355. l. 2. — — *cui ſi quid* [c] *detrahitur*
— l. 13. — — *agni binis*
— l. 20. — — *gregibus quam in hirtis*
P. 358. l. antepenult. — *gelu*, vel poſt
P. 359. l. 22. — — *facit, deciſa*
P. 360. in var. col. 2. lin. 1. lege: *fricti ſalis*
P. 367. l. 6. corrige: *maceſcunt* [c]*: ſolae*
P. 368. l. 8. — — *ſextarius* [c]*, vel cum*
— in var. col. 2. lin. 9—20. pertinent ad pag. 369. litera *o.* Ceterum linea 15. corrige: *in lactis*
P. 369. l. 24. corrige: *factis ita*
P. 370. l. 6. — — *exemptus in ſalem*
P. 373. l. 16. — — *harae faciendae*
— l. 19. — — *cum ſunt pariter*
— l. 22. — — *contegi non debent,*
Duo poſteriores loci leguntur quidem ſimiliter ſcripti in Edd. nihilominus tamen vitioſi.
P. 377. l. 12. corrige: *ex* [c] *tamaricis* [d] *trunco,*
— in var. col. 1. l. 6. lege: *r. etiam* deficit I. B. Br. R.

P. 384.

P. 384. in var. col. 1. lin. 9. lege: habere monet Geſner.
P. 385. l. 6. corrige: *facultas, ἰχθυοτροφεῖα ſedula*
— l. 7. — — *ea ſunt, omnia vt Latine*
P. 388. l. 22. — — *prompti* [s], *nec*
— in variet. col. 2. lin. 16. lege: *s.* Ita pro *promti* Br. Ald.
P. 389. in var. col. 1. lin. 12. lege: *g. Tanagraci* Br.
P. 390. l. 6. corrige: *id eſt ornithonis,*
P. 393. in var. col. 2. l. 10. lege: *pennaſque* cum Commel.
P. 394. l. 21. corrige: *partus. ſed* [e] *is cibus*
P. 395. l. 15. — — *incubare: caetera*
P. 400. l. 12. — — *atque ita paulum*
P. 403. l. 1. — — *digerere poſſint:*
P. 406. l. 5. — — *qui ſit optimus, non facile*
P. 408. l. 2. — — *cellulae cauatae* [l] *efficiuntur,*
P. 409. l. 4. — — *volunt. eae*
— in var. col. 2. lin. 4. verba: *luxuria* Sang. dele.
P. 415. l. penult. corrige: *oneris. Attamen*
— l. vlt. — — *lanam, ſemel*
P. 417. l. 23. — — *parere: ſed cum*
P. 423. l. 8. — — *Volſinienſis* [m] *et*
P. 428. in var. col. 1. lin. 3. lege: *littore* Geſner.
— in var. col. 2. lin. 10. — Ita pro *muſtellas*
P. 432. l. 8. corrige: *iure dixerim; ſiquidem*
P. 433. l. 16. — — *occupatur; ac*
P. 438. l. 14. — — *decem: nec vllum*
P. 440. l. 16. — — *thymus* [l]. *eximio deinde*
P. 442. l. 20. 21. — *ſalubritatem (nam ſunt — languentibus) cytiſi,*
P. 443. l. 1. — — *rupis aut vallis*
— l. 8. — — *ſimiles, aeque* [g] *commode*
P. 445. l. 10. — — *ſuis tanquam*
P. 447. l. 6. — — *conquieſcent* [f], *labris*
— l. 8. — — *multitudinem vel*
P. 450. in var. col. 2. lin. 7. — corrigi iuſſit.
P. 451. — l. penult. corrige: omittit etiam Lipſ. cuius nota in Geſneriana altera fuit vitiata.
P. 452. l. 8. — — *tubarum.*
P. 453. l. 2. — — *conſederit animaduertito*
— in var. col. 2. lin. 14. corrige: *ſquallentibus*
P. 454. l. 1. — — *Atque hinc*
P. 455. l. 12. — — *cerae eius, quae*
P. 456. in var. col. 1. lin. 1. dele verba: *ſunt* Sang.
— l. 10. lege: *g. ſonitu* omitt. I. B. Br. R. S.

P. 456.

P. 456. in var. col. 2. lin. 9. lege: *reliquarum* Sang. teſte Erneſtio, *reliquarum aluorum* ex Sang. Gronov. Vulgo *reliquorum alueorum.* Antea *ordine* Br.
P. 460. l. 7. corrige: *fiat, vel*[q] *duo*
— l. 14. — — *delinquunt*[z].
— l. 21. — — *confrequentatae*
P. 462. l. 6. — — *Maias*[s], *incipiunt*
— l. 13. — — *itaque praecipiunt*
P. 464. l. 7. — — *exemptio*[a].
— in variet. col. 1. lin. 4. a. Ita pro *exemtio* Br. A. Commel.
P. 466. l. 22. — — *poſſint*[n]. *quod fieri ait et*
P. 467. l. 11. — — *vindemia, propter*
P. 468. in var. col. 1. lin. 9. — poſtea *laceſſi* habet Sang.
P. 471. l. 10. — — *multa neceſſarius.*
P. 472. l. 11. — — *libidinoſa*[h] *pretia*
P. 473. l. 1. — — *ſubmota a pretioſioribus*
— in var. col. 1. lin. 10. lege: habet *proſus* tantum.
P. 474. l. 13. — — *arenas,*
P. 476. verſu 46. — *dulcis humus,*
P. 479. verſu 106. — *bulbi,*
— in variet. col. 1. lin. 12. — I. Fr. Gronov.
P. 480. verſu 132. — *horti,*
P. 483. verſu 201. — *Amphitriten,*
P. 484. verſu 220. — *caſta Cybebes,*
P. 485. verſu 238. — *collo,*
P. 487. in variet. col. 1. lin. 11. lege: *aptate* Sang.
P. 488. verſu 300. — *liguſtro*
— verſu 307. — *caltha,*
P. 489. verſu 326. — *betae,*
P. 490. verſu 340. — *furentes,*
P. 491. verſu 361. — *Quem cum*
— verſu 373. — *thamni*
P. 493. verſu 422. — *buuias aruis.*
— verſu 428. — *vetulo*
P. 496. l. 7. corrige: *poteritque*
— l. 15. — — *patrefamiliae*
— l. 16. — — *dixerit: male*
P. 497. l. 20. — — *aliqua ſociata*
— in var. col. 1. lin. 3. — Eadem omittit Sang.
P. 499. l. 8. — — *ebrioſo cura*
P. 501. l. 27. — — *rudes animos*
P. 506. l. 18. — — *ſub aeſtatem veruagendi*[e] *ſunt;*
P. 510. l. 3. — — *ſolent. tum et hirundo*

P. 512. l. penult. corrige: *lanatum caeteraque*
P. 513. l. 1. — — *Apriles, in locis*
— l. 22. — — *celant; pluuiam*
P. 515. l. 1. — — *Martiis vſque*
— l. 21. — — *exoriuntur; Septentrionales* [h] *venti,*
P. 516. l. 19. — — *quatuor, cum in*
P. 520. l. 4. — — *Italiae, pampinis*
— l. 7. — — *adumbrantur vel*
P. 522. l. 21. — — *praeſidio, itemque*
P. 523. l. 17. — — *caetera, quae ſupra*
P. 526. l. 8. — — *exoritur; auſter*
P. 527. l. 30. — — *ad diurnum* [s] *tempus*
P. 530. l. 8. — — *ilice vel lauro* [y], *vel*
— in var. col. 2. lin. 5. lege: *h. Decenbri* Br.
P. 534. l. antepenult. — *Sed* [l] *iam*
P. 536. l. vlt. — — *madeſcat et viridem*
P. 545. l. 8. — — *ad ſolem. Hac ratione*
P. 548. l. 19. — — *inſtructum atque*
P. 549. l. 11. — — *ait, ne genus*
— l. 15. — — *propugnacula, praeparentur* [o].
— in var. col. 1. lin. 3. — vulgo. Sed *et*
P. 551. in var. col. 2. lin. 1. — vulgo inſertum
— — — — lin. 9. — Vulgo *paucorum dierum tempus morari.*
P. 557. in var. col. 2. l. vlt. — *imbecilis* Br.
P. 558. — col. 1. lin. 7. — cum Pol. Sangerm.
P. 559. l. 18. — — *vel cibi niſi aut*
— l. 19. — — *vel vir vel foemina,*

Reliquarum paginarum, quas videre et percenſere tranſmiſſas per nundinarum inſtantium breuitatem non licuit, errores et mendae ad finem Palladii fideliter indicabuntur.

SCRIPTORVM
REI RVSTICAE
VETERVM LATINORVM
TOMVS II.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE

DE

RE RVSTICA

LIBROS XII

ET

LIBRVM DE ARBORIBVS

TENENS.

PRAEFATIO.

Parte operis ruſtici antiquiſſima eaque difficillima abſoluta, accedimus iam ad eloquentiſſimum omnium rei ruſticae ſcriptorum, qui quidem hodie exſtant, Columellam; de cuius aetate et vita nihil fere aliunde cognouimus praeter ea, quae ipſe in variis librorum ſuorum locis memoriae prodenda cenſuit. Tempora quidem, quibus vixit, clariſſime ſignauit III. 3. 3. Senecae viuentis et laude florentis vineas commemorans, et Cornelium Celſum ſuorum temporum virum nominans I. 1. 14. Plures etiam in opere nominauit, quorum memoria in hiſtoriis Romanis ſeruata exſtat, veluti M. Trebellium V. 1. 2. vbi videbis notam appoſitam. Librum de Arboribus, qui reliquos omnes tempore anteceſſit, ad Eprium Marcellum ſcriptum fuiſſe, cum caeteri Siluino inſcripti ſint, docui ex lemmatibus antiquis Codicum Lipſienſis et Sangermanenſis ad initium iſtius libri. Librum ſuum aduerſus Aſtrologos ipſe memorat XI. 1. 31. Ceretanum in Sardinia praedium III. 3. 3. M. Columellam, patruum, pluribus in locis nominat et patriam ſuam municipium Gaditanum Hiſpaniae edit. VIII. 2. 4. X. 185. et alibi. Patriam cum eo eandem habuit Moderatus, cuius libros XI. de placitis Pythagoreorum memorauit Porphyrius in Vita Pythagorae p. 32. Suidas Syrianus ad Ariſtotel. Metaphyſ. p. 91. 6. Proclus ad Platonis Timaeum p. 144. e Porphyrio Simplicius ad Ariſtotelis Phyſica p. 50. b. et Stephanus Byzantinus in Γάδαρα. vnde breue fragmentum Ἐκ τῶν Μοδεράτου πυθαγορικῶν (ſcilicet σχολῶν) ex Codd. publicauit doctiſſimus *Heeren* in Eclogis Stobaei T. I. p. 18. Qui quidem Moderatus noſtri an alienam familiam neceſſitudine aliqua magis quam Moderatus a Seneca in Praefatione libri V. Controuerſiarum nominatus attigerit, equidem non habeo dicere. Quod vero ex Libri II. c. 10.

 ſect.

ſect. 18. collegit Geſnerus, Columellam Syriam Ciliciamque obiiſſe non ſine imperio aut poteſtate, vana prorſus nititur coniectura, vt ad locum iſtum monui.

Sedecim Columellae libros memorauit Caſſiodorus Diuin. lectionum c. 28. quanquam hodie tredecim tantum habemus. Numerum Caſſiodori, niſi forte ex errore ſcripturae ortum, ita defendebat atque interpretabatur Geſnerus, vt a Columella ante duodecim de re ruſtica libros editos eandem diſciplinam tribus aut quatuor libris comprehenſam fuiſſe cenſeret. Quibus ad Eprium Marcellum ſcriptis ipſe deinde duodecim alios libros ſubſtituit, quibus praecepta rei ruſticae copioſius explicaret; quo factum eſt, vt priores libri, non nolente, vt puto, ipſo eorum patre, vileſcerent et negligerentur. Vnicum, de arboribus inſcriptum, fortuna ſeruatum, ad noſtram aetatem tranſmiſit; de quo eius fato eſt omnino quod laetemur. Quamvis enim ipſe Columella eadem praecepta in vniuerſum accuratius in reliquis libris tradiderit, tamen inſunt iſti de Arboribus libro quaedam, ex Magonis vel Dionyſii vel Diophanis commentariis ducta, quae repetere Moderatus ipſe quidem noluit, Plinius tamen cum Palladio loca multa inde excerpſerunt, quorum fontem hodie vix agnoſceremus, niſi aditus nobis ad librum Columellae de Arboribus pateret. Verum longe maior eſt libri iſtius vtilitas ad quintum Columellae librum, quem omnium peſſime librarii habuerunt, et in quo ipſe egregius Sangermannenſis Codex ſpem noſtram deſtituit, multis in locis lacunoſis redintegrandum. Codices quidem illi, ex quibus Columella primum editus fuit, librum de Arboribus, poſt librum ſecundum inſertum, tertio loco reliquoſque libros deinceps numerabant, ita, vt, qui hodie duodecimus eſt, ordine decimus tertius eſſet. Eundem librorum ordinem numerumque fuiſſe in libris ſcriptis, quibus olim Seruius Grammaticus vſus eſt, monui in Praefatione ad Librum de Arboribus. Primus Iucundus, Aldinae Editionis auctor, errorem librariorum deprehenſum correxit, librumque de Arbo-

Arboribus ex reliquorum ſerie reiecit ad finem, quem deinceps reliqui Editores recte ſecuti ſunt.

Ceterum praeter Iſidorum, Seruium et Caſſiodorum vix alius Grammaticorum veterum Columellae libros laudauit vel excerpſit, adeo, vt poſt Palladium, qui diſciplinam eius per menſes digeſſit contractam, in bibliothecarum latebris abſconditi et neglecti delituiſſe videantur, quippe quos Vincentius Bellouacenſis ſeculo decimo eumque ſecutus non longo temporis interuallo Petrus de Creſcentiis, diligentiſſimus veterum rei ruſticae ſcriptorum lector, plane ignorauerint.

Editionum principum, ex Codicibus ductarum, notitiam iudiciumque habes in Praefatione ad Catonem et Varronem; Aldinae auctor, Iucundus, quicquid mutauit, plerumqne deterius fecit etiam in Columella; Iuntina in paucis aliquot locis Codicis alicuius auctoritatem ſecuta eſſe videtur.

In emendando Columella P. Victorius duobus exemplaribus ſcriptis vſus eſt, altero ex Diui Marci Bibliotheca quem Nicolaus Nicolus ſua manu deſcriptum e vetuſto exemplari moriens curae ſodalitatis Marcianae legauerat et commiſerat; alterum literis Longobardicis exaratum ex Bibliotheca Auguſtinorum Diui Galli primum condita a Laurentio Medices habuit. De vſu eorum ipſe ita tradit: *Quaecunque autem in hoc ſcriptore menda correxi, auxilio horum duorum exemplarium correxi, quae forte, ſi accuratius pertractarentur, poſſent etiam aliis maculis delendis auxilio eſſe: non tamen illa adeo fidelia inueni, vt ſine aliis confirmationibus auctoritatem eorum ſequi tutum eſſe iudicarim.* Habes ipſum Victorium confitentem negligentius quam par erat ab eo Codicem vtrumque fuiſſe tractatum et cum Columella comparatum; quod ipſa etiam inſpectio annotationum ſatis declarat, vbi viri doctiſſimi breuitatem, ne dicam ieiunitatem, ſaepenumero miratus ſum. Editiones primas Columellae nullibi conſuluiſſe videtur; quae eius negligentia eum habuit euentum, vt inſecuti Editores plerique Aldinas deprauationes auctoritate vel

ſilentio Victorii confirmatas exiſtimarent adeoque repeterent. Multo quidem accuratius eoſdem Codices tractauerat antea Ang. Politianus et cum Ienſoniana principe Editione comparauerat, teſtante ipſa egregii viri manu et libro, in Bibliotheca Medicea ſeruato, vnde opera Henr. Brenkmanni excerptam varietatem omnem et ad Chr. Schoettgenium tranſmiſſam publicauit Geſnerus. Hic quidem merito mirabatur, quid eſſet, cur Politiani, cuius manu notato Terentio et Pandectis vſus erat Victorius in Catone, Varrone et Columella eiuſdem opera cum Codicibus comparatis tamen nullibi meminerit; ſed indignum Victorii pudore exiſtimabat credere, tacitum eum alienos labores in vſum ſuum conuertiſſe. Apud me tamen non ita ſaluus eſt Victorii pudor, quam apud Geſnerum, quamque ipſe vellem eſſet apud omnes humanitatis ſtudioſos. Quid quaeris? Dabo tibi ipſum Victorium teſtem contra defenſorem Geſnerum. Ita enim ſcriptum legimus in Victorii Explicat. Caſtigat. ſuarum in Ciceronem, Lugduni 1560. p. 160. *Item Columellae Codex in Bibliotheca Diui Marci non negligenter ſcriptus a Nicolao Nicolo, quem olim Politianus viderat et laudat.*

Priorem Codicem, quem comparauerat Victorius ex Bibliotheca D. Marci, ibi non amplius exſtare, ſed euanuiſſe, auctor eſt Pontedera, cuius haec ſunt verba in Epiſtola III. p. 25. *Optimus omnium Codicum, quem ex Bibliotheca D. Marci Florentina laudat Victorius — et quando liber iſte iam euanuit, dedi operam, vt nonnulla, quae Politianus ante Victorium de eodem tranſſcripſerat, item ex alio, qui ad S. Reparatae aſſeruatur, mihi Florentia per Hier. Lagomarſinum tranſmitterentur. Cumque Caeſenae in Bibliotheca Fratrum Minorum Conuentualium cuſtodiri Codicem, qui de Victoriano illo exſcriptus, ferebatur accepiſſem, per amicos curaui, vt eorum, quae dubia atque obſcura habebam, exemplum remitteretur. Acceſſerunt quoque nonnulla ex Bibliothecis Vaticana deprompta et Medicea. Multa etiam per me Venetiis cum*

anti-

antiquo D. Marci exemplari contuli. Idem alibi in iiſdem Antiqq. p. 464. in Columellae libri II. capite 2. varietates XC. ex Codicibus a Politiano excerptas in Editione Lipſienſi Geſneri omiſſas querebatur; cui Geſnerus in Epiſtola ad Reitzium, Luciano eiuſdem addita, reſpondit, ita, vt omnem omiſſionis culpam a ſe amoliretur. In quo viro candidiſſimo fidem cur non habeamus, cauſam equidem nullam video. Videtur enim in Politiani Excerptis Geſnero idem accidiſſe, quod poſtea I. A. Erneſtio in varietate Codicis Sangermannenſis, ab Oudendorpio tranſmiſſa, de qua paulo poſtea dicetur. Diu etiam, antequam ex Italia in manus Geſneri peruenirent Excerpta iſta Politiani, inter manus cupedinariorum Belgii litterati delituiſſe, colligo ex annotatione Duckeri ad Florum II. c. 3. ſect. 1. p. 244. Quicquid ea de re ſit, varietatem omnem, quam ex Politiani Excerptis Pontedera in Columellae quibuſdam locis accuratius retulit quam Geſnerus, diligenter excerptam ſuo quamque loco appoſui. Ceterum Codices, a Politiano, Victorio et Pontedera comparati, omnes ex vno eodemque fonte fluxiſſe videntur, quem deinceps indicabo.

Poſt Petrum Victorium Fuluius Vrſinus, acerrimi iudicii et acuminis vir, ad Scriptores R. R. latinos emendandos acceſſit, libris ſcriptis aliquot vſus, quorum tamen et numerum nataleſque et auctoritatem plane ignoramus. Vaticana ex Bibliotheca deprompſiſſe copias ſuas Vrſinum, probabile mihi quidem ſit ex eo, quod Romae degebat, et cum Petro Ciaccono, Hiſpano, Pontificis iuſſu Biblia Graeca tum expoliebat. Huic eidem Ciaccono multas deberi correctiones, aliaſque in Catone et Columella Io. Bapt. Sighicello, quae hodie ſolum Vrſini nomen praeſcriptum gerunt, ipſe acutiſſimus vir profitetur in Praefatione, vnde verba excerpta poſuit Geſner p. XXI.

Hier. Commelini vel potius Fr. Sylburgii nulla ſunt in Columellam merita alia, niſi quod hic Editionis Bruſchianae varietatem inſpexit atque interdum annotauit.

Poſtremus ad hanc ruſticam operam oxpoliendam acceſſit I. M. Geſner, ſatis bonis librorum ſcriptorum copiis inſtructus. De Politani Excerptis iam ſatis paulo antea fuit dictum. Praeterea Codicem Columellae Lipſienſem, iam antea a Chr. Schoettgenio inſpectum, iterum et multo quidem attentius tractauit, varietatemque omnem inde retulit Geſnerus. Probitate lectionum is liber antecellit Codices, a Politiano et Victorio conſultos, et plerumque conſentit cum varietate Goeſiana, quam ex libro aliquo, cuius auctoritatem ignoramus, ductam Editioni Colonienſi adſcripſerat Guil. Goeſius, ad Editionem autem Pariſinam anni 1533. tranſtulerat Ianus Broukhuſius. Cuius librum, ex Bibliotheca Kaeſii, Lipſienſis Senatoris, commodatum, habuerunt Schoettgen et Geſner; atque indidem ductae ſunt coniecturae aliquot Brouckhuſii, quas ſuis quaſque in locis, quanquam leues pleraſque aut falſas, commemoratas lector reperiet. Varietas autem Goeſiana non vltra libri VIII. capitis XI. ſectionem quartam pertingit; quod item in Bibliotheca Surenhuſiana p. 63. de Editione Rob. Stephani collata cum veteri Codice Wilh. Goeſii vſque ad libri VIII. cap. 8. cum notis MSS. viri docti annotatum eſſe Geſnerum, monuit I. A. Fabricius. In pleriſque omnibus locis ſcripturam Goeſianam cum lectionibus, ex antiquiſſima Sangermannenſi membrana commemoratis a Nicolao Heinſio, conſpirare cum animaduertiſſet Geſnerus, in eam non immerito ſuſpicionem incidit, eiuſdem Codicis lectiones perueniſſe in manus Guil. Goeſii; quanquam ſunt loca, in quibus ſcriptura Goeſiana, ab Heinſiana ſeu Sangermannenſi diuerſa, abit. Praeterea dubium reddebat Geſnerum illud inprimis, quod varietas Goeſiana intra octauum Columellae librum ſubſtitit, Sangermannenſis autem totum Columellam complectitur. Fruſtra Geſnerus cum Schoettgenio aditum ad Heinſianas copias tentauerat; itaque eo remedio, ad quod aliena eum inuidia compulerat, vſus eſt, vt diſſeminatas a Nic. Heinſio per varios libros lectiones Codicis Sangermannenſes ſedulo colligeret, col-

lectaſ-

lectaſque reliquae librorum varietati inſereret. In qua tamen opera eum vel memoria, vel diligentia eius hominis, cui Heinſianos libros excerpendos commiſerat, valde fefellit. Omiſſas enim ab eo reperi bene multas lectiones, aut nimis obſcure relatas. Geſneri ſuſpicionem de Goeſianae varietatis auctoritate confirmauit deinde P. Burmannus, cuius Epiſtola ad Geſnerum ſcripta exſtat in Theſauro Epiſtolico Geſneriano Vol. II. p. 253. vbi affirmat vir doctus, varietatem lectionis, a Goeſio vel Broukhuſio deſcriptam, non ea cura, qua par fuerat, ex Codice N. Heinſii fuiſſe tranſlatam, Heinſium vero Codicis Sangermanenſis lectiones margini Editionis Gryphianae adſcripſiſſe cum emendationibus et coniecturis ſuis; quarum bonam partem ex Aduerſariis eius, a P. Burmanno Secundo demum editis, excerptam, et ab Erneſtio plane omiſſam, retuli ad ſingulos Columellae locos.

Atque his, quanquam ſatis praeclaris ſubſidiis, vſus Geſnerus pauca tamen Columellae loca correxit, nimia religione et reuerentia nominis Victoriani ductus. Palladium etiam et Plinium non ea cum diligentia vbique comparauerat, quam res poſtulare quaſi videri debebat. Itaque in permultis locis a veritate aberrauit vir doctus, nec orationis vitia animaduertit, ad quorum veſtigia indaganda perducere eum facile poterat Palladii comparatio. Qua quidem in parte plus vidit Iul. Pontedera, qui praeterea praeclara rei botanicae et ruſticae ſcientia imbutus, multa plane atque egregie interpretatus eſt, quae Geſneri ingenium, a ſcriptorum ruſticorum oratione et diſciplina plane alienum, ne intelligere quidem potuit. Librorum etiam ſcriptorum copias aduocauit Pontedera, quorum notitiam paulo antea ex Epiſtolis egregii viri poſui. Librorum Mediceorum excerptas lectiones a Gaſt. Georgio, Roma Vaticanorum Codicum et Bruſchianae Editionis lectiones neſcio quo annotante acceperat, vt ipſe refert in Epiſtola ad Iac. Facciolatum, inſerta Geſnerianae Editioni p. XLIII — XLV. vbi praeterea Editionum, quibus vſus eſt Pon-

tedera, notitia exſtat. Denique temporum et Calendarii romani veteris rationes et varietates omnes cum vinitoria diſciplina egregie explanauit additis Tabulis in aere expreſſis, quarum aliquas Geſnerus iam poſuerat, alias nunc primum ex Antiquitatibus viri doctiſſimi addidi, eas quidem, quae mihi ad Columellae librorum intelligentiam perneceſſariae videbantur. Indidem excerpſi annotationes et correctiones aliquot Pontederae, quas in altera Geſneriana Editione omiſerat Erneſti aut plane peruerſe retulerat, cum ipſam viri docti diſputationem non intelligeret. Scilicet, quae Pontedera rogatus primum cum Geſnero communicauerat, ſero tandem perlata, ideoque ad finem Editionis reiecta, ipſe vir doctus, cum nimis ei lentum negotium Lipſienſe eſſe videretur, in Epiſtolarum formam redacta collegit et publicauit Patauii anno 1740. additis non paucis annotationibus, quas repetita Scriptorum ruſticorum lectio ei ſuppeditauerat. Grauis inde ſimultas inter Geſnerum et Pontederam exorta eſt. Cauſam ſuam ipſe Geſnerus defendit in Epiſtola, ad Reitzium ſcripta; eiuſdem partes tueri conatus eſt in Actis nouis Erudit. Lipſ. anni 1743. Chr. Saxius, quod ex indicio ipſius viri doctiſſimi in Onomaſt. litterario cognoui. De tota controuerſia ita iudicauit Ang. Fabronius in vita Iul. Pontederae, inſerta Vol. XII. Vitarum Italorum, doctrina excellentium: *Geſnerum minime functum eſſe amice officio, cum elaborata a Pontedera magna ex parte ſuppreſſerit; ſed durius hoc accepiſſe Pontederam, quam belli homines ſolent.*

Praeterea multas Io. Bapt. Morgagni annotationes eaſque egregias et copioſas communicatas habuit Geſnerus; quas in altera Editionis ſuae parte integras publicauit. Pleraeque omnes in Columella cum Palladio et Vegetio comparando atque emendando verſantur; vbi mirabar, virum praeſtantiſſimum de conſulendis Hippiatricis graecis non cogitaſſe. Ipſas annotationes, breuiter excerptas, inſerui Commentariis meis. Qui vero copias atque elegantiam doctrinae Morgagni accuratius perſpicere atque ad-

mirari

mirari volent, iis vt Epiſtolas, in Geſneriana Editione propoſitas, ipſi adeant, auctor ſum. Facciolati annotationes perpaucae ſimul in manus Geſneri perueniſſe videntur; raro enim eas laudatas reperi; neque vlla alia in re niſi in latinitate Scriptorum R. R. explicanda occupatus fuiſſe mihi videtur Italus elegantiſſimus, cuius Epiſtolas, ad Geſnerum ſcriptas, cum Indice Annotationum ſuarum, Morgagni et Pontederae ex Italia tranſmiſſarum, habes in Theſauro Epiſtolico Geſneriano Vol. II. p. 233 ſeqq.

Hactenus de Geſneriana Editione, ab ipſo viro doctiſſimo procurata anno 1735. Pauca ſuperſunt dicenda de altera Editione, quam poſt mortem eius anno 1773. curauit Io. Aug. Erneſti; in qua de Columella quidem praeclare meritus eſt Praeceptor olim meus, publicata varietate lectionis, e Codice antiquiſſimo et celeberrimo Pariſienſi in monaſterio S. Germani ducta illique a Fr. Oudendorpio oblata. Sed huius Codicis lectiones, a Geſneriana diuerſas, non varietati inter textum operis Columellae et notas virorum doctorum poſitas immiſcuit, quod fore videbat ipſe opportunius iis, qui Columellae libros legerent; ſed peruerſo plane conſilio ad calcem operis Columellae reiecit. Cauſam ipſe edidit hanc, quam ipſis viri egregii verbis ponam: *Aptius id putabam iis, qui totam illam varietatem et in verbis et in ſcriptura ad vſum criticum in ſcriptoribus latinis tractandis cognoſcere vellent; quod animaduerti factum a viris quibuſdam doctiſſimis. Nam vidi in notis criticis ad veteres latinitatis auctores, vt a Drakenborchio in Liuianis aliiſque, lectionum harum mentionem fieri, ita, vt iis ad decernendum vterentur. Ceterum ex his Codicis lectionibus non parum emendationis accedere Columellae poſſe exiſtimo, idque etiam ſpecimine, quanquam breui, demonſtrauit vir doctus in Obſeruationibus Doruillianis T. VII. p. 274.* Auctorem huius Speciminis, qui Geſnerum ſatis inclementer tractauit, P. Burmannum, nominauit in Onomaſtico litterario Chr. Saxius. Sed nec has Burmanni annotationes omnes Erneſtius in alteram Editionem

nem retulit, et de varietate Sangermannenſi diu me dubium habuit illud, quod ab Oudendorpio, Burmanno, I. Fr. et Abr. Gronouio, N. Heinſio aliiſque annotatas repereram Sangermannenſis Codicis lectiones eas, quas in Collectione Erneſtiana fruſtra quaerebam. Neque adhuc ipſe cauſam huius diuerſitatis indagare vel interpretari potui. Interim ſedulo varietatem omnem ex farragine Erneſtiana ad locos quamque ſuos tranſtuli; vbi ſi quid forte diuerſitatis omiſſum a me fuerit, id errore meo, non conſilio, factum lectores iudicabunt, quibus aditus patet ad alteram Geſnerianam Editionem, vnde omiſſa facile poterunt expleri. De conditione Codicis, tantopere a viris doctis laudati, nihil hucuſque traditum exſtabat, niſi quod Codicem Monaſterii Corbeienſis, qui Pariſiis in Bibliotheca S. Germani de pratis deinde aſſeruatus ſit, dixit Menagius ad Diogenem Laertium p. 54. edit. Wetſt. neque magis mihi conſtabat, num Nicolaus Heinſius ipſe Codicem inſpexerit, an ab alio excerptam varietatem lectionis acceperit. Qui lectiones Sangermannenſes Erneſtio tranſmiſit in publicos vſus edendas, vtinam auctoritatem exempli, vnde ductae fuerunt, addidiſſet. Nunc vero dubitare licet interdum, cui maiorem adhibeas fidem, vbi eiuſdem Codicis ſcriptura diuerſa a diverſis tradita legitur. Sed bene accidit, vt a doctiſſimo Heerenio de Gronoviano apparatu critico ad Scriptores R. R. latinos, in Bibliotheca publica Lugduno-Bataua latente, commonefierem. Statim igitur aditum ad copias Gronovianas tentaui per eruditiſſimum virum et de literis graecis latiniſque in primis bene meritum, Dav. Ruhnkenium; nec is precibus meis pro ſingulari humanitate ſua, quam nuperrime etiam Polybius Schweighaeuſeri expertus eſt, defuit, ſed omnem Gronouianum apparatum liberaliter vſibus meis conceſſit. Quo quidem beneficio, quantopere non tam me ipſum, quam omnes Columellae reliquorumque R. R. Scriptorum lectores ſibi vir egregius obſtrinxerit, oratione mea ſatis declarare non poſſum; cui interim publice hoc loco gratias agendas cenſui, dum exoptata mihi

ſe

ſe obtulerit occaſio gratae beneficii memoriae re et facto teſtandae. In illo igitur Gronouiano apparatu inerat varietas Codicis Sangermannenſis, et quidem gemini, adſcripta inferiori margini Editionis Commelianae; praeterea in charta, paginis Editionis interpoſita, ſeparatim annotatae legebantur eiuſdem, vt ſuſpicor, Codicis lectiones multae, praeſcripto MS. titulo. In fronte libri ipſe Abr. Gronovius hanc breuem Codicis vtriuſque Sangermannenſis notitiam appoſuerat: *Varietas lectionis, quae partim in inferiore margine, partim e regione contextus adiectae ſunt, excerpſi ex Editione Badii Aſcenſii 1529. ad quam Patruus ὁ πάνυ comparauerat Codicem Bibliothecae Abbatiae S. Germani Pariſinae menſe Auguſto 1679. Codex erat forma quadrata, literis rotundis conſcriptus, et vetuſtatem octingentorum annorum praeferebat. Alter vero Codex, quo Excerpta ex Columella continebantur, in eadem Bibliotheca adſeruatus, vetere ſcriptura quoque erat exaratus.* Alterum hunc Codicem incipere a libri quinti verbis *Quoniam familiariter* ipſe Abr. Gronouius in margine inferiore Editionis Commel. ibi annotauerat; eiuſque lectiones numero 2. ſignauit plerumque cum altero conſentientes. Quouſque pertingerent Excerpta Codicis, nuſpiam annotatum a Gronouio reperi. Ceterum in varietate Gronouiana permultae lectiones deſiderantur, quas ab Oudendorpio acceptas poſuit Erneſti. Cuius diuerſitatis cauſa vnde ſit repetenda, equidem excogitare non potui; facile autem illi iudicabunt, ad quos peruenit exemplum Editionis Aſcenſianae, manu Iacobi Gronouii notatum; vnde fortaſſe Abr. Gronouius illas tantum excerpſerat lectiones, quas approbandas et in noua, quam parabat, Editione, recipiendas cenſebat. Contra etiam Gronouius lectiones aliquot annotauerat, quas in Collectione Oudendorpiana fruſtra quaeras. Verba nunc primum orationi Columellae VI. cap. 10. ſ. 1. inſerta: *Paleae — ſubſternendae* ſolus Gronouius ex Codice Sangermannenſi annotauerat. In vniuerſum Codicem Sangermannenſem, omnium antiquiſſimum, et ex quo reliqui ſcripti libri

libri maiore minoreue cum fide tranſlati fuerint, quilibet lector facile nunc agnoſcet; tanta eſt libri praeſtantia, tanta lectionum probitas et veritas! Itaque omnem Columellae orationem ad hanc veluti regulam corrigere, et ab inſulſis Iucundi interpolationibus purgare non dubitaui; qua quidem in opera non ſolum elegantiae verborum concinnitatisque, cuius vtriuſque Columella egregie ſtudioſus fuit, ſed numeri etiam oratorii rationem habendam cenſui. Multa enim verba, alienum in locum tranſpoſita a librariis, ex auctoritate libri Sangermannenſis ſuo repoſita reperiet lector, vbi admonere eum de mutatione interdum neglexi. De meo dedi coniecturas aliquot ex lectione vitioſa, ſed proxima vero libri Sangermannenſis ductas, verum in ordinem verborum nihil mihi ipſi ſine libri auctoritate licere putaui.

Praeterea Codicem membranaceum Bibliothecae Pauli a Demidow indicauit Chr. Frid. Matthaei V. C. in Lectionum Moſquenſ. Vol. I. p. 80. atque inde lectiones variantes retulit, ad librum Columellae decimum pertinentes, cum Indicibus capitum ſingulorum librorum; vnde didici, librum diligenter admodum ex Codice Sangermannenſi fuiſſe deſcriptum, quocum in lectionibus pleriſque omnibus conſpirat. Singularis fuit fortuna decimi Columellae libri, qui, quo pluribus vitiis fuit a librariis conſpurcatus, eo maiorem excitauit interpretum copiam et diligentiam. Plurimas huic carmini I. Fr. Gronouii ſuaſque coniecturas adſcripſerat Abr. Gronouius; ſed iam olim I. Pomponius Sabinus, vel, vt Commentariis in Columellam editis inſcriptum legitur, Fortunatus amplo commentario verſus Columellae magis onerauerat, quam illuſtrauerat, quem nullo cum lectoris fructu, magno vero cum taedio repetiit Geſneriana Editio. Poſt eum Io. Baptiſta Pius maiore cum diligentiae laude interpretatus eſt carmen hortenſe, adhibito etiam librorum ſcriptorum auxilio; ex cuius annotationibus, ſi quid vtile ad rem meam videbam, excerpſi auctorique ſuo fideliter adſcripſi. Lancillotti Expoſitiones MSS. in Hortum Columellae Florentiae in Bibliothecae

Medi-

Mediceae Pluteo LII. aſſeruari, fide I. A. Fabricii retulit Geſner. In Halleri Bibliotheca Botanica Vol. II. p. 606. reperi C. Lancilloti Paſii Ferrarienſis notas in Columellae Hortos ad Laurentium Mediceum quaſi editas Regii 1493. neſcio quo auctore memoratas. Eodem igitur anno duorum doctorum virorum annotationes in Hortum Columellae poeticum prodierunt. Nam Pomponii Sabini commentarius, qui in Editione Bononienſi 1494. cum verſibus Columellae legitur, iam antea ſeparatim editus exſtabat hoc cum elogio: *I. Moderati Columellae hortali commentarium incipit feliciter.* In fine legitur: *Commentarium I. M. Columellae finit.* Libellus plagulas tres cum dimidia implet, nec auctoris nomen vllibi adſcriptum habet, teſtante Geſnero in Praefat. p. XII.

Denique admonebo lectorem de libro Arabico, vnde non parum auxilii ad ruſticos ſcriptores vel graecos vel latinos interpretandos ſperaueram. Primam eius notitiam debeo Catalogo Biblioth. Hiſpanic. Caſiriano T. I. p. 324 ſeqq. vbi opus arabicum de re ruſtica manuſcriptum recenſetur, et nomina auctorum, ibi laudatorum, ponuntur, pleraque ex Varroniano et Columellae Catalogo tranſlata et mirum in modum vitiata. Specimen libri ibi laudatum tandem beneficio Heynii mei nactus legi, cuius hic erat titulus: *Apendice* (ad Hamelii librum de Agricultura in hiſpanum ſermonem tranſlatum Madriti 1751. 4.) *que contiene dos capitulos del Fratado de Agricultura eſcrito en lengua arabiga por Abu Zacharia Jehia Ebn Mohamad, Ebn Ahmad (vulgarmente) Ebn Alauan, Sevillano, traducidos por el Doctor Don Miguel Caſiri Preſbytero — y por Don Pedro Rodriguez Campomanes.*

Capita, ex Opere arabico excerpta, tractant arandi ſeminandique tempus cum ſeminum menſura, ſed tanta cum nominum verborumque et auctoritatum diuerſitate, atque obſcuritate, vt latinorum quidem ſcriptorum auctoritatem multo minus quam graecorum agnoſcere mihi licuerit. Neque ego vllum inde ſubſidium Geoponicis vel latinis ruſti-

ruſticis expectandum eſſe exiſtimo; quamuis fieri poteſt, vt alium ad hiſtoriam rei ruſticae, inprimis Hiſpanicae, illuſtrandam liber Arabicus, bene duntaxat conuerſus, vſum praeſtare poſſit. Speciminis tamen loco ponam excerpta ex libro perraro verba de ſeminum generibus aliquot, quae fortaſſe lectores doctiores agnoſcent.

P. 265. *Segun Abil-Faſàl el Andaluz, ſe cria en tierra de Babilonia Cebada, que llaman Kolba, que es una Cebada ſin caſcara parecida al Trigo, y tiene en el grano algunas diviſiones, ò vetas: las eſpigas ſon como las de nueſtro trigo, excepto que la Cebada de calidad es mas fria. Algunos llaman à eſta Cebada Kolba, por parecerſe al Trigo, Cebada Romana.*

La ſemilla que llama Ben-al-Hagiag en ſuo Libro Huſciaki, es una ſimiente que ſe ſiembra en las tierras de Babilonia, y llaman los Griegos Chondros, y ſe parece al grano del Kolba, ſoloque es mas abultado. Siembra ſe en todo el mes de Noviembre, y ſe ſiega en Abril, por ſer el mas tempanizo de todos los granos: ſe muele, cuece, y hace de èl pan. Quiere tierra encarnada, ò colcrada y cercana al agua, fuerte, y fierme — Eſtepan es de poco alimento, eſtriñe y obſtruye.

P. 266. *Es el Tharmaki un genero de grano, que ſi ſiembra en el tiempo que el Trigo; pero la mejor eſſacion de ſu ſementera es amediado Diciembre y en principio de Febrero, y es parecido al grano de Huſciaki, de que acabamus de hablar: requiere tierra recia y pedragoſa: reſiſte mucho à la ſecura, y naquiere rocìo, ni humedad; de ſuerte que ſobre viniendòle mucha agua, ſuele pudrirſe ò debilitarſe, y eſtando ſeco, crecer y corroborarſe. Eſte, ſembrado come la levada, ſe riega tres veces — La ſiega es al principio de Julio, y ſe hace de èl pan para comer; y echandole ſal al tiempo de amaſarle, ſe corrompe luego, y ſale de ſu harina mucho ſalvada. Es de dificil digeſtion; pero digerido, ablanda el vientre.*

COM-

COMMENTARIVS
AD
LIBRVM I. COLVMELLAE.

Praef. Sect. 2. *Siluine*] Eandem cum Columella patriam habuiſſe, inde arguo, quod cum eodem in Cerretano Hiſpaniae agro vineta habuit, vt refert noſter III. 9. 3.

effoetum] Plinius VI. Epiſt. 21. *neque enim quaſi laſſa et effoeta natura nihil iam laudabile parit.* Ita enim ex editione romana anni 1490. legendum eſſe, vidit I. M. Heuſinger. Vulgo eſt: *vt nihil iam — pariat.*

rerum naturam] Vulgo *humi naturam.* Sed de terra ſtatim addit. Igitur praetuli lectionem alteram, ſuadente etiam Pontedera, et iam olim Heinſio ad Virgilium T. III. p. 157.

donavit] Vrſinus malebat *dotavit*, et deinceps *ſterilitatis* legi.

iuuentutem] Sequitur opinionem eorum, qui mundum aeternum eſſe putabant; contra cum Epicuro ortum et interiturum mundum cenſens Lucretius, ſenio quoque obnoxium facit II. 1149. Recte hoc monuit Buchner.

peperit] Recte Heinſius malebat *pepererit*, memorante V. D. in Obſerv. Miſcell. Belgic. VII. p. 274. vbi Praefationem Columellae ex libro Sangermannenſi emendare conatus eſt. Eum fuiſſe P. Burmannum, indicauit Chr. Saxe in Onomaſtico. Is niſi facillimam operis partem ſibi corrigendam ſumſiſſet, profecto non tam facilem carpendae editionis Geſnerianae occaſionem nactus eſſet, vbi in rem praeſentem venire oportebat.

3. *intemperantia*] Alteram lectionem *violentia* praeferebat Pontedera, *iniuriam* interpretatus. Ceterum Abr. Gronouius malebat: *Nec propterea* vel *Nec propter haec.*

et optime] Copulam addi volebat V. D. in Obſerv. Miſcell. l. c. cum Pontedera, qui deinceps etiam *tractauerat* praeferebat.

Atque ego] Ita volebat etiam Buchnerus legi. Vulgo *Atqui.* Deinceps malebat Geſner: *quid ſit, quod dicendi cupidi.*

placitae diſciplinae conſectentur magiſtrum] Haec otioſa eſſe et e margine in textum irrepſiſſe, nec cum reliquis nexa haerere, cenſebat Pontedera, qui quid ſpectauerit, ignoro.

5. *fercula*] Liber Sangerm. *fericula.* Ita codices quidam apud Suetonium Calig. c. 15. Ceterum Vrſinus malebat *guloſis — luxurioſis.* Structorem in familia vrbana ſervum explicuit Schoettgen ad Iuuencum III. 53.

6. *egeret ciuitas*] Ita Sang. Vulgo *ciuitas egeret.* Inepte emendabat Almeloueen *ſi ſine — egeret.*

reſpublica] V. D. in Obſ. Miſcell. annotat, in vetere Codice neſcio an Sangerm. eſſe: *reſp. prima ſine ludicris et artibus. Atque etiam.* vnde Heinſium maluiſſe *res priua* legi. Pontedera malebat ex veſtigiis librorum quorundam legi: *reſpublica ſine ludicris artibus atque etiam ſine cauſſidicis, vt olim ſatis felices* etc. Erneſti ex Sangerm. annotauit vulgatum *reſpublica;* quod cur fecerit, ignoro; deinde ait, ibi legi *ac ſine agr. ne conſiſtere.*

conſiſtere] Significationem hanc aliunde ignoro. An huc pertinet Ciceronis locus pro Quint. 30. *miſerum atque infelicem tandem poſſe conſiſtere;* et pro Flacco c. 32. *qui non potuerit priuatus in ciuitate conſiſtere?*

7. *minime*] Ita ex editionibus optimis legendum eſſe pro *minimam,* monuit Pontedera. Conſummatio nec maxima nec minima recte dici poteſt.

crimine caret] Heinſius malebat *careat.* Vulgatum *retinendique* emendauimus ſuadente etiam V. D. in Obſerv. Miſcell. Ita enim libri meliores habent. Contra Geſner in nota poſthuma inſtat, nihil prodeſſe amplificare, niſi retineas; nec relinqui poſſe, quod non retinueris; deinde Iuriſperitorum eſſe, docere, non ruſticorum, quomodo relinquendum ſit; quae quidem ſpeciem veri habent, ſed vera non ſunt.

alienis] Hoc vocabulum cum Lipſ. libro omitti rectius, cenſebat Pontedera, quia nulla praeda contingat ſine noſtra aut aliena clade. Equidem retinendum puto et neceſſarium; clades enim ſine adiecto perſonae nomine dici non poteſt.

8. *peroſis*] Ex veſtigiis libri Sang. et Goeſ. malebat V. D. in Obſ. Miſc. legi: *an bellum, per obſeſſa maria et negotiationis alia:* et haec de naualibus bellis intelligi. Male. Haec enim omnia bello opponuntur.

audeat

audeat credere] Ex lectione Sangerm. V. D. idem in Obſ. Miſc. efficiebat: *obiectus irae fluctibus audeat contendere.* Ingenioſe ſatis.

9. *caninum*] Buchner malebat: *caninum facundiae ſtudium.* Cauſſidicos et rabulas ridet Columella. Ciceroni adeo caninam eloquentiam tribuit Lactantius VI. 8. 26. monente Schoettgen. Caninam facundiam dixit Salluſtius apud Nonium in voce *Rabula.*

locupletiſſimum] Heinſii coniecturam, *inculpatiſſimum* legentis, recte reiecit V. D. in Obſ. Miſc. delatores et aduocatos illos infames, a Petronio c. 15. praedones dictos, intelligi monens.

mendaciſſimum] Vrſini coniecturam *mendiciſſimum* defendebat V. D. in Obſ. Miſc. mentione ſportularum, quas ſalutatores a rege ſuo accipiebant. Sed *mercenarius* eam ob rem dicitur ſalutator.

regis] adulatores et ſerui ita dominos, patronos et clientes ſuos vocabant. Res exemplis non eget!

ſomnumque] Hanc lectionem recte ipſe Geſnerus probabat, quoniam vnice ſequentibus conuenit. Vulgatum *ſomniumque inaugurantis* oportet interpretari de adulatoris ſomnium domini veluti diuinationem aliquam conſcientis et confirmantis rumoribus interpretatione.

10. *catenato*] Ianitorem ligatum catena ex Ouidii Amor. I. 6. 1. poſuit Schoettgen.

gratuita] Hanc Sang. lectionem vulgata *gratuitae ſeruituti* recte praeferebat Burmann ad Phaedri L. III. Praef. verſ. 12. et in Obſerv. Miſcell. p. 277. qui ex Ouidio *dote rependere* et ex Valerio Flacco VI. 4 et 549. *luctu rependere*, et *viſu* laudauit. Addit Gronouius locum Taciti Annal. XIV. 2. et adire iubet Heinſium ad Ouidii Amores I. 1. 40.

11. *cum ignorantiae*] Malim *dominorum ignorantiae detrimenta multa compenſaret.*

conſpici, eoque] Male Sang. *conſpicioque* habet ſcriptum.

12. *et ipſi*] Sang. *et ipſa.* male iterum!

relegat] Apud Petronium cap. 69. ſeruus conqueritur: *ideo me in villicationem relegauit.* Conferre Caſaub. ad Suetonii Aug. cap. 24. et Fabri Semeſtria II. 5. iubet Schoettgen.

viridem] i. e. vegetam. Virgilii Aeneid. VI. 304. et Plinii Epiſt. VII. 24. 1. comparauit idem Schoettgen.

illud tributum] mercedis diurnae, qua locabatur a domino. Sequentia verba *qui — poſſit* recte damnauit et incluſit Geſner, veluti gloſſam.

13. *quatuor iugerum*] Vrſinus annotauit Feſti locum hunc: *Quintia prata dicta ſunt a Quinto Cincinatio, qui ſibi damnato filio, venditis omnibus, quatuor iugerum agrum trans Tiberim parauerat; quem agrum colentem ſenatus dictatorem per viatorem ſalutauit Cincinnatum, qui edere bene geſta acto triumpho ad priuata negotia confeſtim rediit, depoſita dictatura, pecuariamque rem et agrariam exercens Romanis ipſis aemulationi fuit.* Prata Quintia trans Tiberim fuiſſe contra eum locum, vbi poſtea naualia fuerint, ibique quatuor iugerum agrum coluiſſe Quintium, teſtatur Liuius III. 13 et 26.

herediolum] Feſtus *heredium, praedium paruulum.* Vide ad Varron. I. 10. 3. Septem iugera agri poſſedit, ex quibus tria pro amico aerario adſignata multae nomine amiſit; reliquorum deinde reditu ferocis filii poenam ſoluit Quintius, teſte Valerio Maximo IV. 4. 7. Ceterum ex Bruſch. *ſumpſerat* reſtitui pro *ſumſerat;* deinceps Br. *quattuor.*

14. *intuear*] Pro videam neſcio an alibi reperiatur in huius aeui ſcriptoribus.

15. *Varro*] Locus eſt in libri 2. Praefatione, vnde deinceps plura repetiit Columella.

16. *Mox deinde*] Ex libro neſcio quo *mox vero* annotauit Geſner; quod malim, etſi ſcio, latinam eſſe vulgatam, ſed alia ſententia, quam quae huic loco apta videatur. Ceterum *caneas* pro *ganeas* ex Sang. annotauit Gronov. Idem alibi *gelare* mutat in *celare.*

Laconicis] Soli olim Lacedaemonii ψυχρολουτρεῖν dicti fuerunt; quorum mores deinde immutati fuiſſe debent, vt Laconica dicerentur ſudatoria balnea ſicca, in orbem conſtructa, de quibus ex Beroaldo ad h. l. tradit Geſner, rectius vero Cornarius ad Galenum de Compoſ. Medic. ſec. loca p. 514. Locus claſſicus eſt Vitruuii V. 10. Inepta eſt h. l. librorum lectio, *lactucis* Pol. *lacticis* Goeſ. et Sang. Seneca Epiſt. 86. *piſcinas — in quas multa ſudatione corpora exinanita demittimus — ſalubrem temperaturam, non hanc, quae nuper inuenta eſt, ſimilis incendio, adeo quidem, vt conuictum in aliquo ſcelere ſeruum viuum lauari oporteat. Nihil mihi videtur iam intereſſe ardeat balneum an caleat.* Idem Ep. 51. *quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis, quid cum ſudatoriis, in quae ſiccus vapor corpora exhauſturus includitur?* Epiſt. 108. *decoquere corpus atque exinanire ſudoribus.*

exſucto] Heinſius malebat *exuſti ſudore.* V. D. in Obſ. Miſc. contra legebat: *exſucti* vel *exſucci ſudore.* Ceterum ex loco Senecae antea laudato poſſis *exuſto* defendere. Ad ſitim per-

pertinet locus eiuſdem Epiſt. 122. *frequens hoc adoleſcentibus vitium eſt, qui vires excolunt, vt in ipſo pene balnei limine inter nudos bibant imo potent, et ſudorem, quem mouerunt potionibus crebris ac ferventibus, ſubinde deſtringant.*

17. *qui in villis*] Librorum P. L. Goeſ. et Sang. lectio aperte vitioſa eſſe videtur, ſi compares Varronis locum II. Praef. 1. vnde haec ducta ſunt. Ceterum recte Geſner admonuit, deſiderari in vulgata verba aliquot, quibus Varronis auctoritatem praefatus erat Columella, atque vnde pendent modi infiniti.

adminiſtrarentue op. col.] Haec verba non immerito omittunt libri optimi; ſunt enim plane ſuperuacanea poſt illa: *qui rura colerent;* quare incluſi. Sed nunc demum video Salmaſium de Modo Vſur. p. 412. corrigere *colerent opera colonorum*, colonos interpretatus ἐργάτας et a γεωργοῖς diſtinguens. Quae tamen ratio mihi non placet.

18. *vt nonis*] Pol. et Lipſ. liber *vt iis.* recte puto; in nundinis enim ſunt noni dies.

Viatores] Cicero in Catone c. 15. *In agris erant tum ſenatores et iidem ſenes — a villa in ſenatum arceſſebantur et Curius et ceteri ſenes: ex quo qui eos arceſſebant, viatores nominati ſunt.* Vide Clauem Ciceron h. v.

19. *rem ruſticam*] Vrbanae ita opponi, vt ab hortis violariis viridariis diſtinguatur, cenſet Chriſtius in Villatico p. 90. male!

20. *Baeticis*] Lectio a Mureto ad Taciti Ann. III. 54. poſita: *Qua dicis.* ſine dubio ex errore calami orta eſt. Vitium gallicarum varia genera memorat infra Columella; vnicam, cocolubem, Hiſpanicam III. 2. 19. Gallicae vero regiones dicuntur Galliae Ciſalpinae, quod item de lanis Gallicis valet. In reliqua enim Gallia vites fuiſſe ſuo tempore negat Diodorus, et a Iuliano ex Italia illuc tranſlatas eſſe teſtatur Ammianus, ab Abr. Gronouio laudatus, qui h. l. corrigi malebat *Gallaicis.* Sed de Gallia Ciſalpina, vti dixi, intelligenda haec ſunt.

nullius] Ex librorum varietate arguere licet, geminam olim fuiſſe huius loci lectionem, eam primam, quae nunc vulgatur, alteram hanc: *nullo egeat — praeceptore.* Equidem vulgatam amplector, vt numeroſiorem.

21. *numerum recenſeo*] Lectionem *ſubtilitatem diſpicio* praeferebat V. D. in Obſ. Miſcell. immerito. Neque enim hic de ſubtilitate diſciplinae eiuſque partium, ſed de numero partium, et vaſtitate totius diſciplinae agitur. At verbum *diſpicio* placet, et deinceps vulgato *cognoſcere* ſubſtituere

 malim

malim *recenſere.* Nam vniuerſa ruris diſciplina facilius cognoſci et mente percipi quam recenſeri poteſt.

22. *declinationum*] Quae vulgo climata dicuntur; inclinationem coeli latine dixit Vitruuius I. 1. Mundum pro coelo dici, multis exemplis allatis docuit Schoettgen.

23. *coeli — mores*] Virgilius Georg. I. *caeli praediſcere morem.*

eodem vultu] Male P. et Lipſ. *voto.*

humidus autumnus] Ex lectione Pol. et Sang. *umidum autumnum* malebat Heinſius: *humidum tempus autumnum.* Recte autem monuit V. D. in Obſ. Miſc. ita praeſtare ſimul legere: *nec pluuium ſemper eſt vernum.* omiſſo vocabulo *tempus*, vti apud Columellam VII. 7. eſt *ſiue autumnum verno mutetur.*

24. *quanto cuique*] Ita recte emendari voluit Geſner, et Heinſius, teſte V. D. in Obſerv. Miſc. Vulgatam *quando cuique* ita explicabat Vrſinus, vt notam interrogandi addi vellet; quod deinde factum eſt. Poetis frequens ſatis fuit vſus hic vocabuli *quantus*, quibus nunc accedit proſaici ſcriptoris antiqui auctoritas. In Palladio ſaepe reperias *aliquanti* pro *aliquot* poſitum. Deinde vulgatum *contingit* cum Vrſino et Geſnero correxi. Sequuntur enim deinceps tempora imperfecta.

Numidiae] Ita pro vulgato *Numidia* ex libro Goeſiano ſcripſi. V. D. in Obſ. Miſc. malebat *Numidiam* deleri, aut *Numidiamque* legi.

putres arenae] Virgilius ſolum exile ſeu macrum, et ſiccum arenam dicere ſolet. Georg. I. 104. *qui ſemine cominus arua inſequitur, cumuloſque ruit male pinguis arenae.* Idem verſu 70. exilem et ſiccam terram autumno arare iubet: *ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.* Idem II. 139. *totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.* IV. 293. de Nilo: *et viridem Aegyptum nigra foecundat arena.* Quibus in locis omnibus ineptiſſime ſimpliciter arenam pro terra dici, cenſuit nuperus Georgicorum interpres vernaculus, qui quoniam in Parnaſſo ſomniauerat aliquamdiu, ſtatim rem ruſticam omnem percepiſſe ſibi viſus eſt. Pingues arenas habet noſter II. 10. 18.

25. *ſilueſter*] Ex V. Codice V. D. in Obſ. Miſc. affert *ſilueſtris,* quod mutaſſe putabat, qui nolebant agro iungi flexionem femininam. Eum vero ſcrupulum ſublatum fuiſſe a Burmanno ad Petronii c. 128 et 131. Addit *volucris ſomnus* ex Silio Italico X. 352. et ex noſtro III. 12. *ſilueſtris ager,* ex VII. 2. 3. *campeſtris ſitus.* In Lipſ. etiam libro h. l. eſt *ſilueſtris.*

ſilueſtris. De acer et alacer, acris et alacris exſtat Seruii obſeruatio ad Aeneid. VI. 685.

ſpurcus] Pontedera malebat *purus.* Sed V. D. in Obſ. Miſc. interpretatur *ſpurcus*, qui malis herbis, lolio, auena et ſimilibus ſit deformatus, vel etiam vliginoſus. Recte omnino vidit Pontedera, graminoſo opponi ſpurcum; ſed non neceſſe eſt mutare id in purum. Quin ſpurcum recte Geſner interpretatur ſqualidum; et Columella videtur mihi expreſſiſſe graecum *αὐχμηρός.* In Curis ſec. Pontedera p. 469. cauillatur Geſneri interpretationem.

Vineiſque quarum] Vulgatum *vinetiſque quorum* correxi ex libris ſcriptis. Vinetum enim vineas eaeque plurium generum complectitur, vt ad Varronem docui. Forma *vinetiſque quarum* miror placuiſſe Burmanno ad Lucanum p. 21.

26. *ſetoſum*] Dixi de eo ad Varronem. Capras Angoricas intelligi, ſuſpicatus eſt etiam germanicus interpres, Curtius. Martialis XIV. 140. de vdonibus Ciliciis: *Non hos lana dedit, ſed olentis barba mariti, Cinyphio poterit planta latere ſinu.* Fuit igitur genus calceamentorum, cuius etiam Vlpianus meminit.

glabrae ſues] Dicam de iis ad VII. c. 9. ſect. 3. vbi etiam genus Carniolenſe nigro et criſpo pilo annotaui, quale Guineenſe genus pinxit et deſcripſit Marcgraf. Tale fuiſſe genus illud puto, a quo Mediolanum, Italiae oppidum, vocatum tradit Claudianus X. 183. *ad moenia Gallis condita, lanigeri ſuis oſtentantia pellem peruenit.* Iſidorus XV. 1. *Vocatur Mediolanum, quod ibi ſus in medio lanea perhibetur inventa.* Sic etiam Sidonius Apollinaris VII. 17. *et quae lanigero de ſue nomen habet.* Inſubres Mediolanum condidiſſe, tradit Plinius III. ſ. 21. Inſubres autem paſtu porcorum excellebant. Plinius XI. ſ. 111. *caudae nudae hirtis, vt apris.* Quod vnde habuerit neſcio; nam Ariſtoteles de A. P. II. 14. vnde reliqua ſunt ducta, nihil tale habet.

27. *quorum in parte*] i. e. quorum curae partem facit auium cohortalium apiumque cura. Scilicet ad villaticam paſtionem pertinet etiam apium et auium cohortalium paſtio et cura.

holerumque] Recte monet Pontedera, inter arborum putationes inſitioneſque male *olera* memorari; igitur malebat *olearum.* Deinceps *exerceret* reſtitui, aſſentientibus Pontedera et Facciolati.

ficorum ſicut roſariis] Geſnerus malebat legi *florum* et verba *ſicut roſariis* tolli, quia putabat, poſt poma ficos inepte

epte memorari ſeparatim, multoque minus apte roſaria ficis adiici cenſebat. Sed Columella ſolam ficorum varietatem ingentem ſpectabat, eandemque cum roſarum varietate aeque magna comparabat. Recte hoc monuit etiam V. D. in Obſ. Miſc. p. 284. Equidem malim *roſarum.*

28. *deſcribimus*] Ita primarum Edd. lectionem *deſcribemus* correxit Iucundus, improbante Burmanno in Obſerv. Miſc. et Pontedera. Vterque nondum a Columella deſcriptum cenſebat agricolam eum, quem velit Columella. Verum ſatis eſt ſignificatum antea, qualem velit; hinc pergit: *poſt hanc tam multarum — praedicationem.*

tardatum iri]. Sang. lectionem hanc refert Burmannus l. c. *tardat, vt rei ſtudia, — conterriti aliqui nollent — conſequi.* ſed recentiore manu *aliqui* ſupraſcriptum monet, quod Heinſius mutabat in *alioqui.* In Lipſ. *tardatum iri vt rei* eſſe ait Geſner; idem deinceps *ſe conſequi p. diffiderent.* Ex Sang. Erneſti hanc poſuit lectionem: *tarda vt rei — quid — nollent — conſequi.* addit verbo *conterriti* ſupraſcriptum adeſſe *aliq.* vbi dubitari poteſt, lectio *quid* ad verba *quod ſe aſſequi*, vt vulgo legitur, an potius ad verba *qui tam vario* pertineat. Euphoniae cauſa motus ſum, vt *conſequi* vulgato *aſſequi* ſubſtituerem. Supraſcriptum *aliq.* videtur mihi ad varietatem lectionis, olim in Codice annotatam, reſpexiſſe, hanc fere: *ſcientiae contemplatione conterriti.* Certe in vulgata *conterriti* eſt plane otioſum, imo ineptum. Alia eſt ratio loci Ciceroniani, quem Col. expreſſit: *tardem ſtudia diſcentium, qui deſperatione debilitati, experiri id nolent, quod ſe aſſequi p. diffidant.* vbi Erneſtius recte deleuit *id*, quanquam legitur in Codice Wittebergenſi membranaceo, (non chartaceo, vt falſo praedicat Erneſti) et longe meliore membrana Gudiana; ſed male correxit *nolint* ex libro Witteb. rectum *nolent* habet Gudianus.

29. *Tullius*] Locus in Orat. c. 1. exſtat, ab Erneſtio ibi non comparatus cum hoc noſtro: *Sed par eſt omnes omnia experiri, qui res magnas et magnopere expetendas concupiuerunt.* vbi Codex Witteb. cuius lectiones margini libri ſui adſcripſerat Zeunius, habet *omnia omnibus*, ſed in margine *omnia omnes.* Gudiana membrana *concupierunt* habet. Deinceps *columen* ex Sang. annotauit Gronouius.

Nec ſi illa] In Cicerone eſt locus auctior: *Quodſi quem aut natura ſua, aut illa praeſtantis ingenii vis forte deficiet, aut minus inſtructus erit magnarum artium diſciplinis.* vbi tamen verba *aut natura ſua* nemo deſiderauerit, ſi abeſſent. Ceterum ibi Cod. Witteb. *deſtituet* habet.

30. *Nam*

30. *Nam Latiae — adytis ſuis*] Sang. omittit *ſuis*. Vulgatum *An* varie tentarunt viri docti; in *Nam* mutabat Buchnerus, in *Ac* Facciolatus; pro *Annon* dictum interpretatus defendebat Geſner; quocum facere videtur Pontedera, qui ſequens *Non Brutum* (ita enim Edd. primae habent) mutabat in *Num Brutum*. Equidem rationem Buchnerianam vnice amplector; eamque in loco vulgatae repoſui. Sic enim, quem imitatur Columella, Cicero: *Prima enim ſequentem, honeſtum eſt in ſecundis tertiiſque conſiſtere. Nam in poetis non Homero ſoli locus eſt, aut Archilocho — ſed horum vel ſecundis vel etiam infra ſecundos.* Burmannus vulgatam corrigebat negatione ſic tranſlocata: *ſed non et eorum.* Ceterum in Cicerone Cod. Gudianus habet ſcriptum *An im poetis — horum ſecundus vel etiam infra ſecundos.* De Accio vide, ſi lubet, annotationes ad Ciceronis Brutum ex editione Wetzelii mei, vbi oratorum, a Columella nominatorum, aetatem et eloquentiam diligenter notatam reperies.

Caluo] Veterem lectionem hanc deprauauit Aldina mutatam in *Catulo*, qui Cicerone non fuit iunior, ſed ſenior, pater et filius. Licinius eſt Caluus, de quo vide ad Ciceronis Brutum c. 81.

reſtinxerat] Etiam in Ciceronis loco membrana Gudiana egregia *reſtrinxit* habet.

31. *Ac ne minoris*] Vulgatum *An ne* Geſner quaſi pro *Annon* dictum defendebat; equidem cum Buchnero et Facciolato dedi, quod in Editione Steph. eſſe admonuit Gronouius. Sic enim Cicero: *Nec ſolum ab optimis ſtudiis excellentes viri deterriti non ſunt; ſed ne opifices quidem ſe artibus ſuis remouerunt, qui aut Ialyſi non potuerunt aut Coae Veneris pulcritudinem imitari.*

Protogenem] Bruſch. *Prothogenem — Paraſio — Bryaſim — Praxitelen* habet, et vbique *conſumata* et *conſumationem*. Phidiacum Iouem cum Polycleti Iunone comparat Lucianus in Somnio.

Mineruaeque Phidiacae] Cicero: *Nec ſimulacro Iouis Olympii aut Doryphori ſtatua deterriti reliqui minus experti ſunt, quid efficere aut quo progredi poſſent.* vbi Columella videri poſſit Doryphorum interpretatus eſſe Mineruae in Parthenone Athenienſi collocatam ſtatuam, quam ἔνοπλον et δορυθαρσέα vocant Epigrammata Graeca, ab Harduino etiam poſita ad Plinii 34. ſ. 19. Hanc ipſam intellexiſſe videtur Columella; plures enim fecerat Phidias, minoris aeſtimatas. Sed Cicero in Bruto c. 86. Polycleti Doryphoron, quem Plinius l. c. viriliter puerum fuiſſe narrat, Lyſippo magiſtrum in arte

 fuiſſe

fuiſſe refert. Itaque Cicero Doryphorum Polycleti magis, quam Phidiae haſtatam Mineruam cogitaſſe videtur. Quanquam idem Cicero paulo poſt c. 2. *Itaque et Phidiae ſimulacris, quibus nihil in illo genere perfectius videmus, et his picturis, quas nominaui (Ialyſi et Coae Veneris) cogitare tamen poſſumus pulcriora. Nec vero ille artifex, cum faceret Iouis ſignum aut Mineruae, contemplabatur aliquem* etc. vbi manifeſte picturas Apellis antea nominatas reſpicit; itaque etiam Doryphorum iuxta Olympium Iouem Phidiae nominatum interpretari oportet Mineruam Phidiae Doryphorum ſeu haſtatam; quod fecit etiam Columella. Multis etiam aliis in locis Phidiae Mineruam Cicero, vt exemplum artis perfectae propoſuit.

contigit] Ita liber Sang. et ſic Cicero: *quorum tanta multitudo fuit, tanta in ſuo cuiuſque genere laus, vt cum ſumma miraremur, inferiores tamen probaremus.*

32. *Pythagorae fuerit*] Vulgo interpoſitum *non* recte omittunt liber Lipſ. et Sangerm. Deleri etiam iuſſit Vrſinus, Quanquam ex Edd. primis poſſis etiam legere *artis conſummatae non ſit, et in vniuerſa — Pythagorae non fuerit conſecutus.* Ita videlicet ſeruabitur *non*, quod tamen Bruſch. etiam omittit. Sed altera ratio Columellae orationem et molliorem et reliquis membris ſimilem facit. Alioquin in reliqua parte cum I. Fr. Gronouio erit legendum *non Metonis prouidentiam.*

Cap. I. ſect. 2. *impendendi voluntas*] *Facultaſque* inſerui, poſtulante ſententia, monente Vrſino, approbante Geſnero.

4. *iam memorabiles*] Sang. *tam memorabiles.* deinceps *ſtatum.*

cardines caeli] Aequinoctiorum praeceſſionem ab Hipparcho inuentam male interpretatus eſt Columella, vt noſtro fere ſeculo fecerunt vaticiniis inepti hominis, ex Capellae altitudine meridiana mutata ductis, decepti. Vide Pfaffium de Ortibus et Occaſ. Siderum p. 55. Ceterum male Bruſch. *mouentur.*

5. *caeli ſitum*] Iucundus male *ſtatum* dedit, qui plane diuerſus a ſitu, qui graecum *κλίμα* reddit.

6. *Poeni ex Africa*] Verba *ex Africa* deleri voluit, vt ſuperuacua Vrſinus.

Quaecunque] Ita h. l. corrigendum eſſe, admonuit me Sang. lectio, vbi tamen *ſunt* in vulgari lectione *quaecunque ſunt autem, quae propter* retineri dicitur in Collatione Erneſtiana.

ſtiana. Vrſinus malebat: *Quaec. ſunt autem, quae propter diſciplina — diſcrepet.* Formulam *diſcrepare cum aliquo* Ciceronis exemplis comprobat Index Erneſtianus.

7. *fontibus orti*] Dura mihi et inſolens haec dictio accidit.

Archytas] Inter geoponicos ſcriptores numeratum alibi non memini. Archytae alicuius ὀψαρτυτικὰ nominat Athenaeus XII. p. 516. Varro Pythagoreum vocat. Plinius in Indice Auctorum libri XVII. eundem nominauit.

8. *Epicharmus*] Neſcio an recte Hieronis diſcipulus dicatur regis eius, quocum et Pindaro vixiſſe traditur. Cuperus malebat et *Epicharmi diſcipulus Philometor.* Sed Philometor rex vel Pergamenus vel Aegyptius per temporum rationem non poteſt dici Epicharmi diſcipulus. Itaque Vrſinus malebat legere: *Epicharmus; Aegyptii Philometor et Attalus* in nota ad Varronem; in altera vero nota ad h. l. *Epicharmus Siculus* vel *Siculi* praeferebat; quae coniectura multo deterior eſt. Siculos enim praefatus eſt Columella. De Philometore Attalo dixi ad Varronem. Scilicet vulgata lectio h. l. omnino vitioſa eſt; Attalus enim idem intelligitur, qui cognomen Philometor habuit; Siculus non fuit, vt Hiero, ſed rex item. Ita recte cenſuit etiam Harduinus in Indice Auct. Plinianorum.

Chaereas] Plinius 20. ſect. 99. *Ita enim Chaereas Athenienſis ſcripſit, et Glaucias, qui circa carduos diligentiſſimus videtur.* vbi Glaucias eſt medicus. Chaeream de vino laudat Athenaeus I. p. 32.

Amphilochus] Vide de eo infra ad V. 12. 5. Scripſit de medica et cytiſo.

Euphronius] Ita ex libris optimis ſcripſi pro *Euphron*, quod nomen abundare cenſebat Pontedera, quia cum Varrone Plinius quinque Athenienſes modo numeret. Recte! at enim Varro duo Euphronios habet: *Euphronii duo, vnus Athenienſis, alter Amphipolites.* etſi Plinius in Indice libri XVIII. vnum *Euphronium Athenaeum* nominat. Vnde apparet, Columellam ſimiliter voluiſſe memorare duos Euphronios, ſed verba in turpiſſimo mendo iacent; nec reperio, quomodo ſint reſtituenda et corrigenda. Illud vero facile erat videre, quod Pontedera monuit, vulgatam deinceps *Chreſtus Euphronis* ex Varrone corrigendam: *Chaereſteus, Euphronius.* Vrſinus etiam *Euphronis* mutabat in *Euphronius;* libri tamen optimi habent *Euphrontis.* De apium cultu Euphronium laudat Columella IX. 2. 4. vbi ſimilis ſcripturae varietas eſt. De apparatu vini *Euthronium* laudat Plinius XIV.

XIV. 19. vbi Index auctorum ante Harduinum habebat *Euphronem Athenaeum.*

9. *Menander*] Prienaeus. Alterum, Heracleoten a Varrone nominatum, omiſit Columella. Eundem nominat Plutarchus de Nobilitate, graece editus in Wolfii Anecdotis T. II. p. 258. ſed eo in loco lacunoſus, vnde verſionem ponam Arnoldi Ferroni, Lugd. 1556. proditam: *Menander Heracleotes agricolas ipſos vnos eſſe reliquias ex ſtirpe Saturni praedicat: Epigenes Rhodius multis rationibus comprobat, antiquiorem multo fuiſſe rem ruſticam, quam vrbanam: Diophanes nobilitatis initium ex agricultura trahit, in qua qui excellere videbantur, paſtores eſſe maluerunt, quaſi et ipſi imperium exercerent in animalia.*

Mnaſeas] Geſnerus ediderat *Mnaſſeas.* Liber Sang. *Mnaſias.* Varro contra inter eos nominat, quorum ignorabatur patria.

Hegeſias] Plinius XIV. ſ. 24. De apparando et condendo vino ait Graecos priuatim praecepta condidiſſe, artemque feciſſe; *ſicut*, inquit, *Euphronius et Ariſtomachus et Commiades et Hiceſius.* Sed de Hegeſia Maronite Vitruvius VIII. 4. ait magna vigilantia et infinito ſtudio locorum proprietates et aquarum virtutes ſcriptis declaraſſe. Ecce liber Sang. habet *Hicetias Mariotes*, vnde *Hicetias Mareotes* addendus videtur. Vide ad Varron. I. 1. ſect. 8.

10. *Aeſchrion*] Sang. *Aeſchion* et deinceps *Dandis.* De reliquis nominibus vide ad Varronem notas.

12. *romana*] Sang. liber *romanam ciuitatem* habet.

Saſernas] Ex gente Hoſtilia; de quorum aetate non conſtat. Ante Magonis libros, ex punico ſermone in latinum tranſlatos, deleta Carthagine, ſcripſiſſe vtrumque ſuſpicor ex locis laudatis in his noſtris Scriptoribus. Agrum Saſernae Gallicum memorat Varro I. c. 18. ſ. 6. Ceterum Sang. *filium et patrem.*

Scrofam] Hic Magonis libris, ex punico ſermone tranſlatis, vſus erat, teſte noſtro ab initio capitis huius. Varronis locus de ſcriptoribus latinis intercidit; igitur dubitari poteſt, an ſit Cn. Tremellius is, quem Varro II. 1. ſ. 2. et alibi diſputantem de agri cultura introduxit, et vt peritum agricolam laudauit. Ante Varronem ſcripſiſſe arguit ordo a Columella inſtitutus temporum.

13. *Hygini*] Auguſti liberti. Vide Indicem Harduini, et infra ad IX. 2. et c. 13.

octo et viginti] Male ex h. l. XVIII. poſuit Iſidorus VI. 1.

14. *Cel-*

14. *Celſus*] Celſum a Graecino tranſſcriptum fuiſſe, ait Plinius 14. ſect. 4. no. 5. quem locum ad vnum de vite heluenaca locum Graecini referre malebat Morgagni Epiſt. I. de Celſo p. IX. ed. Patauinae Celſi. Celſi libros de re ruſtica quinque ſequebantur olim in Codicibus ſcriptis octo de re medica; vnde in libris ſcriptis quartus de medicina numeratur *Artium Aurelii Cornelii Celſi liber VIIII.* teſte eodem Morgagni Epiſtola II. p. 577.

contrahas] Cicero Tuſc. V. 36. cum populo nihil contrahere ait, qui nullos honores ab eo petunt.

18. *parauit*] Plinius 18. ſect. 7. *Agro emto domum vendendam inclementer atque non ex vtilitate publici ſtatus Mago cenſuit — vt tamen appareat aſſiduitatem deſideratam ab eo.*

19. *quo vt*] Vrſinus malebat *quo et;* Geſner *quo vel* aut *vtut occupato.* Dedi quod offerebat Sangerm.

20. *quoniam quidem et*] Recte Vrſinus emendabat: *quandoquidem illi.*

Cap. II. 2. *Nam illud vetus*] In Sangerm. *illud* et deinceps *et* deeſſe ſeparatim teſtatus eſt Gronouius; vtrumque vocabulum abeſſe et ipſe malim.

empturo] Ita Br. et Ald. Vulgo *emturo.*

3. *terreniſque aliis ac cultis*] Recte ſic Sangerm. teſte Heinſio Aduerſ. IV. p. 628. Vulgo *ac* omiſſum erat. Recte idem comparat *terrenam Syenem* Gratii, et Plinii V. Ep. 6. *pingues terrenique colles; neque enim facile vſquam ſaxum, etiamſi quaeratur, occurrit, planiſſimis campis fertilitate non cedunt;* denique Oribaſii locum: ὁρῶν δ' αὐτῶν τὰ μὲν γήϊνα τὰ δὲ πετρώδη. Alia exempla dabit Index noſter. Lipſ. liber habet *teneriſque.* Ita Plinius I. Epiſt. 16. *adiacet geſtationi vinea tenera et vmbroſa, nudiſque etiam pedibus mollis et cedens.* vbi malim ſimiliter *terrena* legi. Ex Sangerm. laudavit Gronouius: *terreniſque alis atque ſylv. alis exaſperis.*

4. *vinetiſque*] Sang. *vineiſque.* Deinceps ante *materiam* excidiſſe quaedam verba velut *alii ſint qui,* recte monuit Geſner. Pro *veſtiantur* propter ſequentia malim *veſtiti.*

5. *villaeque aquas*] Vulgatam *viuae aquae* recte damnavit Pontedera; noſtram lectionem res ipſa flagitat. Colles aquam praebent primum eam, quae deriuatur in prata, hortos et ſalicta; deinde ipſi villae, quae canalibus deducta et expreſſa fiſtulis ſalire cogitur.

Cap.

Cap. III. *Cato*] Debebat Varronem nominare, in cuius libro I. c. 2. ſ. 8. exſtant verba haec; ſed ibi pro *deeſſet* eſt *decollat.* Recte hoc admonuit Schoettgen. In Catone c. I. ſect. 2. eſt: *vti bonum caelum habeat, ne calamitoſum ſiet. ſolum bonum ſua virtute valeat.*

incolere] In Varronis loco eſt ſimplex *colere*, et deinde *culturam*, ſed et ibi Edd. primae *cultura* habent. Deinceps vulgatum *ſumtus* ex Br. et Ald. correxi.

2. *ad fructus peruenire*] Varro I. 4. 3. *contra quod in peſtilenti calamitas quamuis in feraci agro colonum ad fructus peruenire non patitur.* Hinc apparet, vnde profecta ſit lectio Edd. I. I. quam vide in varietate. Ceterum in Varrone Edd. primae *Horco* habent, quod ex *Orcho* ortum eſſe docui ibi in annotatione. Sic *Orcinios* ſua aetate dictos fuiſſe, qui antea *Orchinii* erant, narrat Cicero in Orat. c. 48. vbi editur *Orciuios.* Sed in Cluentiana cap. 34. eſt *C. Orchinius.* Idem de Petit. Conſ. cap. 5. vocatur *C. Orcinius.* vbi Cod. Palat. *Corchiuius* habet.

3. *intuenda*] Plinius 18. ſect. 7. tanquam e Catone: *agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquam, viam, et vicinum.* vbi Vincentius habet: *aquarum vim et vicinum* cum Edd. pleriſque, vbi eſt: *aquam vim* vel *aquarum vim.*

ad inuehenda] Breuiter haec eadem tradit Varro I. 16. 6. In Catone nihil horum exſtat, quae a ſectione inde 3. refert ex eo Columella; nec hic reſpexit Varronem, cuius tamen libri hac in parte ſunt valde vitioſi.

4. *nec non nihil*] Mediam negationem monente Vrſino incluſit Geſner. Catonis ſententiam huc pertinentem poſuit Cicero pro Flacco c. 29. *Catonis eſt dictum, pedibus compenſari pecuniam.*

5. *diuerſae*] Recte omittit Sangerm. liber. Broukhuſius malebat legi *nobis, ad diuerſae cauſae.* Credo etiam voluiſſe ſcribere *nobis et diuerſae cauſae.*

ὐδ' ἂν] Ex Heraclidis Politiarum libro ſeu fragmento, nondum edito tunc, Victorius poſuit narrationem de Cumaeis, Aeolidem incolentibus, qui communi conſilio contra fures latroneſque arma caperent et expilatis ſuccurrerent. Hinc fieri ait Heraclides, vt pauca amittant. Hunc igitur Cumanum morem reſpexiſſe Heſiodum, cum iſta caneret; Cumis enim fuiſſe oriundum.

6. *Hiberos*] Gentem Ponti accolam cum Perſis, Phoenicibus, Celtis ac Poenis in Hiſpaniam veniſſe, Varro tradit apud Plinium III. ſ. 3. Hinc Iberia et Celtiberia dicta, monente Geſnero. Hinc vrbs Ponti Ἴβηρα, aliis *Ibora* dicta,

de

de qua Valeſius ad Sozomen. VI. 30. De Achaeis et Albanis Ponti conferre iuſſit Geſner Voſſium ad Scylacem p. 30. et Plinium III. ſect. 4. no. 4. et VI. ſect. 5.

7. *Palatinis*] Propert. IV. 9. 17. *incola Cacus erat*, (montis Palatini) ſed ibi Schrader *accola* malebat legi.

8. *pronunciauit*] Poſt hoc verbum inſerta vulgo legebantur haec: *μέτρον ἄριστον*, quae cum Victorius in libris ſuis non reperta deleri iuſſiſſet, incluſerat Geſner. Equidem plane omiſi, libris etiam reliquis conſentientibus. Sunt enim a librario ſciolo addita, qui, quae latinis verbis expreſſit Columella, graece reddere voluit lectori.

idque, vt non] Ex lectione Sangerm. *paraturis is dictum.* mallem tranſpoſito *idque* et decurtato legi: *menſuramque rebus: vt non ſolum aliud acturis, ſed et agros paraturis id dictum intelligatur.*

emere velint] Recte ita vulgatum *velit* correxit Pontedera. Virgilii locus eſt Georg. II. 397.

10. *vetereta*] Hic et alibi Geſnerus *veruacta* reſtitui malebat. Sed Pontedera docet, veteretum eſſe agrum, per tempus aliquod arari omiſſum, eique opponi nouale, qui aratus et cultus eſt ager. Veruactum autem eſt vere aratus ager. Addit locum, vbi Columella ait, fabam optime ſeri in vetereto; idem tamen libro XI. praecipit: *ante Idus Nouembres occatam habeas quam pinguiſſimo et nouo loco.* Scilicet veteretum, poſtquam aratum eſt, dici nouum locum ſeu nouale. Varroni ita dici terram rudem, vbi ait, multum intereſſe, vtrum in rudi terra, an in ea feras, quae quotannis obſita ſit, quae vocatur reſtibilis, an in veruacto, quae interdum requieuit.

quinquaginta ſoli] Apud Aurelium Victorem c. 33. legitur *quaterna dena.* Septena ex agro captiuo accepiſſe Curium, Noſter ſupra I. Praef. 14. Plinius VIII. c. 3. et Valerius Maximus IV. 3. 5. affirmant. Hac menſura fuit contentus, etſi populus quinquagenta ei iugera obtuliſſet. Haec eſt huius loci ſententia, vitio lectionis et interpunctionis obſcurata antea; quam reſtitui ex Cod. Goeſ. inſerta voce *ſatis.* Deinde comma poſt *nomine* ſuſtuli. Non opus igitur habet *tanta* emendatione, nec cum Geſnero ad victoriam, ſed ad iugera ſeptena referendum eſt. Plinius l. c. *Manii quidem Curii — nota concio eſt, pernicioſum intelligi ciuem, cui ſeptem iugera non eſſent ſatis. Haec autem menſura plebi poſt exactos reges aſſignata eſt.* Curii iugera fuiſſe in Sabinis, docet locus Ciceronis apud Nonium p. 522. edit. ſec. Mercerii.

popu-

populari ac plebeia] Valerius M. l. c. *decretis enim a ſenatu ſeptenis iugeribus agri populo, ſibi autem quinquaginta, popularis aſſignationis modum non exceſſit.* Eadem ex Iulio Hygino narrat Gellius I. 14. Forte ab Hygino ſumſit etiam Columella. Ceterum alterum vocabulum abundare videtur, hinc Aldina in Corrigendis emendauit *hac plebeia menſura.* Ex altera tamen Aldina *ac plebeia* laudauit Geſner.

ſuaque lege C. Licinius] Eſt C. Licinius Stolo, qui cum L. Sextio tribunus plebis et deinceps pluribus annis continuis fuit, teſte Liuio VI. 35. et ſeqq. idem deinde a M. Popilio Laenate ſua lege damnatus decem millibus aeris, quod mille iugerum agri cum filio poſſideret, mancipandoque filium fraudem legi feciſſet, eodem teſte VII. 16. Plinio 18. 3. et Valerio VIII. 3. 6. Reliqua vide ad Varronem I. 2. 9.

12. *circumire*] Facile aſſentior Pontederae, vitioſam eſſe vulgatam nunc lectionem; ſed nec illa, quam vir doctus probabat, *circumire quoque*, mihi admodum placet. Formula enim *ne* — *quoque* ita poſitam reperire non memini. Alii forte praeferent *quoquo* cum libro Sangerm. Deinceps verba ſuperuacua *ac populandos* monente etiam Pontedera incluſi. Prouerbiali locutione dicebant olim *fundos habet, quantum miluus non volat.* Petronius ita c. 37. Perſius IV. 25. *arat Curibus, quantam non miluus oberret.* Iuuenalis IX. *tot miluos intra tua paſcua laſſas.*

nexu ciuium] i. e. ciuibus ob aes alienum nexis, qui ad operas manuarias adigi poterant. Ita recte Barth. Aduerſ. 46. 13. et Gronov. Obſerv. I. 8. p. 76. Male igitur Vrſinus *nexu crurum.* Varro I. 17. 2. obaeratos vocat.

Cap. IV. *Caeſonianum*] Suſpicor, Piſonem aliquem intelligi; Piſones enim antequam *frugi* cognominari coeperunt, Caeſoniorum habebant cognomen.

Cato Marcus] Inepte vulgo *Cato, mercaturis.* Ita verbum *mercari* repetitur nulla cum ſignificatione. Deinceps dedi *velis* ex Edd. optimis; malim tamen *velimus.* Catonis ſententia exſtat cap. 7. Lectionem *Cato Marcus* probauit etiam Drakenborch. ad Liuium T. I. p. 532. Bruſchiana *eum ſaepius, quem.*

2. *M. Attilius*] Sang. cum Polit. *Atilius*, omiſſo *Marco.* Plinius 18. ſect. 6. *Atilius Regulus ille Punico bello bis conſul aiebat neque foecundiſſimis locis in ſalubrem agrum parandum, neque effetis ſaluberrimum.* vbi Vincentius ſimiliter habet *effectis*, vt h. l. liber Politiani.

cum

cum ſit] Non omnis ager foecundus ſimul, quia foecundus, eſt etiam inſalubris. Igitur malim *ſi ſit.* Quod deeſſe dicitur in I. B. R. *ſit* verbum, in Bruſchiana adeſt. Eadem *Atilius* bis habet, et *inclytiſſimus*, hoc quidem cum Aldina. Sic ſupra Praef. ſect. 32. Lipſ. liber habet *Puthagorae*, et in Varrone libri ſcripti *Subaris.* Poſtea Br. *concinitate* habet ſcriptum.

Pupiniae] Vide Varronem I. 9. 5. Cicero Agrar. II. 35. vbi Campaniae agris opimis opponit Vaticanum et Pupinium. In Pupinia Atilium Regulum agrum ſeptem iugerum poſſediſſe teſtatur Valerius Maximus IV. 4. 6. qui ſect. 4. Pupiniae ſolum ſterile atque aeſtuoſiſſimum vocat. Ceterum *cenſebat peritus vſu* veram Lipſ. libri lectionem eſſe puto, ex qua ortum habuit primarum Edd. et Sangerm. *veniebat.*

4. *proprium coeli*] Recte hoc cum optimis libris praetulit vulgato *varium* Pontedera, etſi in Virgilio I. 51. plerique *varium* ediderunt. Varium enim et inconſtans quod eſt, nec diſci poteſt, nec praedici, igitur diſcendo nullum habet vtilitatem. In Virgilio etiam Sang. lectionem probare videtur Heinſius p. 186. Ceterum *conſequimur* paulo antea ex Sang. annotauit Gronouius; et in loco Virgilii *cultus* idem liber habet. Vitioſe Editio Geſneri *cultoſque.*

nouaque] Vulgo addebatur *quae*, quod ſenſum turbat, etſi vel ſic locum non ſatis emendatum puto.

5. *praeſtari*] Quid effici ex agricultura, quis maximus inde reditus cogi poſſit. Recte hoc vulgato *praeſtare* praetulit Pontedera.

6. *cum refert*] Ita Sang. Geſnerus edidit *quum.* Praeterea poſtulat vſus Columellae, (vt infra cap. 5. ſect. 8.) vt legamus *referat.*

memoria] Ita etiam ſupra cap. 3. 7. memoriae tradit. Ita memoria publica apud Ciceronem Orat. II. 12. Leg. III. 20. veterem memoriam idem habet Orat. I. 2. aequalem Bruto c. 69.

Scaeuolam] Plinius 18. f. 6. *modus hic probatur, vt neque fundus villam quaerat, neque villa fundum. Non vt fecerunt iuxta diuerſis eadem aetate exemplis L. Lucullus et Q. Scaeuola, cum villa Scaeuolae fundo careret, villa Luculli agro. Quo in genere cenſoria caſtigatio erat minus arare, quam verrere.*

8. *iucundius. Vtique*] Vulgatam olim: *in eo. Iucundius vtique viro* corrigi iuſſerat Vrſinus, et ex libro Polit. et Sang. emendauerat iam Erneſti in altera editione; eandem ſcripturam in Anonymi Grammatici codice vetuſto ſe re-

periſſe teſtatur Pontedera. In Bruſch. eſt *iocundius vtique viro.*

quam ob rem] Omittunt libri optimi, qui totum hunc locum ita legi volunt: *delicatior, amoenitate aliqua demerenda erit.* Equidem ex Pol. libro *deleƈtanda* malim legere; ita enim et Bruſchiana. Quanquam video nunc Gronouium Obſerv. IV. p. 131. exiſtimaſſe verbum *demereri* ſumtum a Columella ex loco Virgilii Aeneid. IV. 349. *ſi te Carthaginis arces Phoeniſſam Libycaeque adſpeƈtus detinet vrbis.* vbi Codices alii *demeret* ſcriptum habent, a Gronouio probatum.

areae pedem] Pedem vulgatae *idem* praeferebat etiam Pontedera, interpretatus ex architeƈtura, vbi *pedem ponere* eſt fundamenta inſtituere. Attulit etiam locum inprimis accommodatum Senecae de Tranquill. c. 10. *exiguae ſaepe areae in multos vſos deſcribentis arte patuere, et quamuis anguſtum pedem diſpoſitio fecit habitabilem.* Vbi vides ſimiliter pedem areae dici pro ſoli ſpatio, occupato aede aut aedificio aliquo. Bruſchiana *arae aedem* habet. Varro de L. L. IV. p. 25. *a quo dicitur in aedificiis area pes magnus, et qui fundamentum inſtituit pedem ponit.*

9. *aer corruptus*] Vulgo interſertum *atque* reƈte omittit Sang. nam omnis aer terrae hominibuſque eſt circumfuſus, atmoſphaeram hodie dicimus.

Chalcis] Hinc frumentum bimeſtre Euboeae circa Caryſtum memorat Theophr. H. P. VIII. 4. atque inde Plinius 18. ſ. 12. Maius miraculum refert Scholiaſtes Euripidis ad Antig. verſ. 1126. in Parnaſſo monte et in Euboea eſſe vitem, *ἣ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν περὶ μὲν τὴν ἕω βότρυας φέρει, περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν ὄμφακας, ἐτρυγᾶτο δὲ πεπανθεῖσα περὶ τὴν ἑσπέραν.* Idem refert Schol. Eurip. ad Phoeniſſas verſ. 238. vbi recitat verſus Sophoclis de vite Euboica, poſitos inter Fragmenta Brunckiana p. 619. Sine dubio miraculum poetae auxerunt, quod interpretari licebit ex iis, quae de vite inſana narrat Theophraſtus C. P. I. cap. 11 et 22. atque inde Plinius XVI. c. 27. *Vites quidem et triferae ſunt, quas ob id inſanas vocant, quoniam in iis alia matureſcunt, alia turgeſcunt, alia florent.* De vite Lybica inſana eadem narrat Ariſtotel. Mirabil. c. 172.

10. *qui fere medios*] Ita reƈte libri. Vulgatum *quem fere medius collis* ineptum eſt. Nam aer obtinet collem, non collis aerem. Deinceps *torretur* vulgato *torret* praetuli cum Vrſino et Pontedera.

motibus] Addendum putauerim *torpet* aut ſimile verbum. Contra Geſnerus vulgatam interpretabatur: *qui perexigui*

exigui ſunt in plano ventorum motus, iidem in ſummis montibus ſaeuiunt. Quam equidem interpretationem nullo modo approbare poſſum; etſi ipſe Geſnerus fatetur, ſumma montium altorum dici vulgo ventis immobilia; verum hic intelligi putat montes vulgares, nec cum Olympo aut Athone comparandos.

Cap. V. 2. *deficiet*] Ita vulgatum *deficient* corrigi iuſſit etiam Pontedera.

ſalubritati] Vt leuiſſimas aquas pluuiales iam olim Hippocrates commendauerat. In vocabulo *tandem* vitium latere arguit etiam lectionis varietas.

fluens aqua] Vrſinus legi malebat *fluens, quae e montibus oriunda per ſaxa.* Recte! Atque ita voluiſſe ſcribi ſuſpicor libros, qui omittunt *ſi* ante *per ſaxa.*

vt eſt — Campaniae] Haec liber Sang. omittit. *In Gaurano* malebat cum viro docto Geſnerus. Gauranos montes Plinius III. ſect. 9. Guarcenum nemo nominauit. Gauranos ſaltus habet Florus II. 6. 28. Gaurum montem nondum venditum fuiſſe Ciceronis aetate, cognoſces ex Agrar. II. 14. Nunc video, Abr. Gronouium emendationem Cluverii ex libro IV. Italiae antiquae p. 1142. commemorare *Guarano* legentis; credo *Gaurano* voluiſſe. Gaurus mons medio itinere inter Puteolos et Lucrinum laoum paulum a mari remotus hodie *Monte Barbaro* vocatur, auctore Cluverio. Locus Plinii XIV. ſ. 8. *quidam ita diſtinguunt, ſummis collibus Gauranum gigni, mediis Fauſtianum, imis Falernum* huc non pertinet. nam ibi ex Cod. Chifflet. et duobus Hiſpanicis *Caucinum* recte corrigit Pintianus. Galenus apud Athenaeum I. p. 27. εὐγενὴς δὲ καὶ ὁ Καυκῖνος καὶ τῷ Φαλέρνῳ παρεμφερής. ibidemque Gauranum ſeorſum nominat.

4. *Aeſtatum*] Hoc vulgato *aeſtuum* praeferebat etiam Pontedera.

quam prae ſe] Plinius 18. ſect. 6. *conuenit nec iuxta paludes ponendam eſſe villam, neque aduerſo amne, quanquam Homerus omnino e flumine ſemper antelucanas auras inſalubres veriſſime tradidit. Spectare in aeſtuoſis locis ſeptentrionem debet, meridiem in frigidis, in temperatis exortum aequinoctialem.* Varro I. 12. 2. cauet, ne aduerſus flumen villa ponatur.

5. *ad orientem*] Cum Sangerm. *ad* poſt *vel* ſpurium cenſeo. Palladius I. 8. 3. *poſitio ipſius agri, qui eligendus eſt, ea ſit; in frigidis prouinciis orienti aut meridiano lateri*

ager debet eſſe oppoſitus, — in calidis vero prouinciis pars potius ſeptentrionis optanda eſt etc.

ac fluctu] Liber Sang. *a fluctu*. Ceterum hunc locum ita legi volebat Vrſinus: *nonnunquam ex ripa paulum ſubmota — nullo potius interuallo*. Sed recte ſenſum explicauit Geſnerus, qui ſimul pro *ſed* legi volebat *aut*, ſed praeſtabat inſerere *haud* cum libris ſcriptis.

6. *militarem viam*] Alii tamen hac occaſione inuitati tabernas diuerſorias villae cauponeſque ſeruos adiungebant, vt ad Varronem demonſtraui. Ceterum *vinctam* pro *iunctam* Bruſch.

vere natas] Vrſinus vulgatum *deſtitutas — venenatas* ita corrigi iuſſit. Egregie! Sed praeterea verbum *natricum* mutandum erat in *nantium*, quod fecimus. Vulgatum *deſtitutas* ferri non poterat, quia peſtes natricum ſeu nantium ſerpentiumque non deſtituuntur in vligine hiberna; ſed ſemina earum depoſita in vligine hiberna, et poſtea deſtituta ſeu ſibi relicta vligine excluſa in coeno et ſole fermentata colluuie naſcuntur. Ita infra II. 1. 3. *ſeu ſponte ſeu caſu deſtituta humus, cum eſt repetita cultu, magno foenore reſpondet*. vbi Goeſ. liber habet *derelicta*. Poſſis tamen etiam *peſtes deſtitutas* defendere, ſed tunc addendum eſt *in*. Denique inepte adiungitur *venenatas;* ſatis enim in peſte intelligitur venenum. Veris mentionem deſiderat non ſolum hiberna vligo, ſed et ſequentia verba *ſed et anni toto tempore*. Natricum peſtes non poſſunt ſeparatim memorari: ſequuntur enim ſerpentes, quorum vocabulo natrices comprehenduntur. Contra animalia nantia et ſerpentia in paludibus plura gignuntur, quae ad ſerpentum genus non pertinent, ſed comprehenduntur numero inſectorum reptiliumque.

7. *deuertentium*] Ita recte Sangerm. pro *diuertentium* habet.

nec peſtilenti] Pontedera ex veſtigiis variae lectionis librorum legi malebat: *nec in via, ſed alio procul editiore ſitu condere, ſic vt*. quod equidem probauerim. Palladius I. 8. *ipſius praetorii ſitus ſit loco aliquatenus erectiore et ſicciore, quam caetera, et propter iniuriam fundamentorum et vt laeto fruatur adſpectu — ſed totus fabricae tractus vnius lateris longitudine, in quo frons erit, meridianam partem reſpiciat, in primo angulo excipiens ortum ſolis hiberni, et paululum ab occidente auertatur hiemali*.

8. *aedificii ſolum*] Inepte Vrſinus legi volebat *aedificium ſoli*, recte improbante Heinſio ad Ouidii Faſtos I. 109. Deinceps *regeleri — liqueſcant: quom fere* Bruſch. habet.

9. *ex-*

9. *exſtruere*] Bruſchiana *eſtruere* et ſect. 10. *eſtructum;* eadem *incumbent* — *propriam mollem* — *aſtruitur* habet.

a ſuperiori parte] Ratio et auctoritas librorum ita ſcribere iuſſit pro *ad ſuperiorem partem*. Ita facere iuſſit etiam Pontedera.

pro fultura] Malim cum Lipſ. *praefultura* — *fungentur*, i. e. vicem praefulturae praeſtabunt. In vulgata deeſt vocabulum aliquod: *pro fultura* — *fungentur* quanam re? Vulgatum tamen *fultura* tuetur locus Plinii X. 48. de theatro rimis diſcedente et hiante: *nam fulturae ac ſubſtructiones, quibus ſubinde ſuſcipitur, non tam firmae mihi quam ſumptuoſae videntur.*

10. *Nam cum veteri*] Ita recte annuentibus etiam libris ſcriptis locum antea vitioſum et inepte verbis abundantem emendauit Pontedera. Legebatur enim: *nam nouum cum veteri adſtruitur, rimoſoque recens aedificium.* Recens et nouum aedificium idem eſt; deinde rimoſo nemo ſanus adſtruet. Sed rimoſum fit ſtatim quod ſuperiori adſtruitur ab inferiore parte. Nam ita fundamenta ſuperioris conuelluntur in exſtruendo; ſuperius autem aedificium vrget inferius, atque ita fit inferius rimoſum, et ſimul ſuperius pondere ſuo depreſſum, conuulſis ſcilicet antea fundamentis, in communem trahitur ruinam. Atque ita habes rationem, cur deinceps vulgatam *ſurgenti oneri* — *paulatimque* cum Vrſino mutauerim. *Surgenti* damnauit etiam Geſnerus; nam nouum aedificium cedit veteri et ſuperiori, quod adeo non ſurgit tunc primum, ſed *vrget* inferius. Deinde idem Vrſinus malebat *trahitur;* Geſner etiam *cedet.*

Cap. VI. *vrbanam*] Vitruuio *pſeudourbanam* VI. 6. Palladio aliiſque *Praetorium* dici, monet Geſner.

2. *meridiano aequinoctiali*] Appellationem rationi certe aduerſam pronunciat Geſner, cum auctore Plinio *meridies ſemper ſit idem;* et Apuleius de Mundo p. 62. ex Fauorino: *Quatuor mundi plagas imparem numerum habere ventorum, eo quod ortus et occaſus mutantur tertia vice cum ſolis acceſſu, meridies et arctos iiſdem ſemper regionibus notatae.* Idem tamen Geſnerus monet, Columellam VIII. 8. 2. et IX. 5. 1. ſimiliter *hibernum* et *brumalem meridiem* commemorare. Itaque ad analogiam quandam confugit, qua vſum Columellam cenſet meridiem aequinoctialem dixiſſe ipſum cardinem, nuſquam ad orientem, neque ad occidentem declinantem; vt oriens aequinoctialis ſit ipſe decumanus limes, nihil vel ad ſeptentrionem, vel ad meridiem inflexus. De ipſa appellatione

miror Geſnerum dubitaſſe; ecce enim Cleomedes de Meteoris libro II. p. 75. πάλιν τε κατὰ τὴν ἰσημερινὴν μεσημβρίαν πάντα περιφωτίζεται τὰ ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ ἄμφοδα — ὅθεν ἀνατέλλων μὲν ἐν ἰσημερίᾳ ὁ ἥλιος καὶ ἄσκια ποιῶν τὰ πρὸς αὐτὸν ὁρῶντα τῷ πλάτει τῆς οἰκουμένης ἔχει τὴν διάμετρον συμπαρεκτεταμένην, μεσουρανήσας δὲ καὶ πάντα περιφωτίσας τὰ ἄμφοδα, τῷ μήκει. Sicut igitur Cleomedes aequinoctialem meridiem nominauit, vt diametrum ſolis longitudini terrae aequalem eſſe demonſtrauit, ita Columella eundem meridiem appellavit, iuſtam dimidiati coeli ſeu zodiaci menſuram curſuſque ſolaris ſignificaturus. Ceterum vt ambulationes hieme plurimum ſolis, aeſtate vero minimam reciperent, artificio hoc effectum fuiſſe putabat Geſner, vt porticus tectum haberet ita inclinatum, vt radii ſolis directi humum atque ſolum porticus ferirent, quamdiu ſol non vltra 20 gradus ſupra finitorem ſeu horizontem elatus fuerit; cum primum autem ille ſuperauiſſet illud ſpatium, a tecto intercepti arcerentur radii, et in vmbra verſari, qui vellent ſub tecto poſſent. Denique villam ad formam, a Columella definitam, non quadrata aliquo conſepto continuaque aedificatione concluſam fuiſſe cenſebat, ſed vel circulari forma opus fuiſſe vel octangula, aut certe in plures quaſi aediculas et lacinias diſperſam fuiſſe, quae porticibus et ambulationibus coniunctae eſſent. Eandem etiam obſeruationem de Plinii iunioris villis valere. Addo στοῶν πρὸς μεσημβρίαν τετραμμένον mentionem factam a Cleomede II. p. 75.

balnearia] Didymus II. 3. Geoponic. balnearia opponi iubet occaſui hiberno aut meridiei. Is igitur conſulere videtur, vt hieme poſt meridiem ſint illuſtria.

vt hieme] Comparauit iam olim Nicol. Loenſis Miſcell. Epiphyllid. IV. 24. locum Xenophontis Memorabil. III. 8. quem ponam: ἡδὺ μὲν θέρους ψυχεινὴν ἔχειν, ἡδὺ δὲ χειμῶνος ἀλεεινήν. οὐκοῦν ἐν ταῖς πρὸς μεσημβρίαν βλεπούσαις οἰκίαις τοῦ μὲν χειμῶνος ὁ ἥλιος εἰς τὰς παστάδας ὑπολάμπει, τοῦ δὲ θέρους ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν στεγῶν πορευόμενος σκιὰν παρέχει. οὐκοῦν οἰκοδομεῖν δεῖ ὑψηλότερα μὲν τὰ πρὸς μεσημβρίαν, ἵνα ὁ χειμερινὸς ἥλιος μὴ ἀποκλείηται, χθαμαλώτερα δὲ τὰ πρὸς ἄρκτον, ἵνα οἱ ψυχροὶ μὴ ἐμπίπτωσιν ἄνεμοι. Sunt igitur παστάδες ſeu, vt alii libri habent, παραστάδες, quae hieme ſolem admittunt, aeſtate excludunt, eaedem quae Columellae ambulationes dicuntur meridiano aequinoctiali ſubiectae, vt hieme plurimum ſolis et aeſtate minimum recipiant. Xenophon igitur domum meridiei opponere ea de cauſa iubet; quam rationem reſpicit Didymus Geoponic. II. 3. τινὲς δὲ καὶ

πρὸς

πρὸς μεσημβρίαν συμβουλεύουσι τὰς οἰκήσεις ποιεῖσθαι, ὥστε δὴ τὸν ἥλιον ἐπὶ πλεῖστον ἐχούσας. vbi manifeſto multa deſunt, quibus rationes eius ſitus explicabantur. Fortaſſe tamen recte habet locus, quia aeſtiua et hibernacula nulla diſtinxit Didymus. Igitur, vt auſtrum humidum inconſtantem et inſalubrem vitaret, orienti villae frontem opponere iubet. Ex locis Columellae et Palladii colligit Dickſon I. p. 37. villam fuiſſe hanc quadrato conſepto concluſam, vacuo intermedio ſpatio relicto; huius ſepti quadrati angulis fuiſſe additas aediculas, quae facillime ita dirigi potuerint in dictas coeli regiones. Atque ita explicandas etiam ait eſſe deſcriptiones, a Plinio iuniore poſitas.

ambulationes] Vide ad Varronem III. 5. 9. Xyſtos intelligit.

3. *incendii periculo*] Carebant enim aedificia et graeca et romana canali cementitio, qui fumum educeret, docente Cel. Bekmanno Hiſtor. Inuent. Vol. II. p. 405. Hinc apud Horatium Serm. I. 5. 72. *ſedulus hoſpes paene arſit, macros dum turdos verſat in igne; nam vaga per veterem dilapſo flamma culinam Vulcano ſummam properabat lambere tectum.* Foramen tecti emittebat fumum, operculo claudendum, quod Graeci *κάπνην*, operculum *τηλίαν* vocabant; foramen eiuſmodi furnorum, vbi hordeum torrebant, *κανθὸν* dictum annotauit Heſychius.

ſubterraneum] Hinc in *puteum* ſeruos condere eſt apud Plautum Aulul. II. 5. 21. quem recte interpretatur Turnebus VI. 24.

4. *duplicia*] Vide paulo poſt annotationem noſtram et poſitum ibi locum Vitruuii, qui de equilibus ſingulatim ita: *Equilia quam maxime in villa, vbi loca calidiſſima fuerint, conſtituantur, dum ne ad focum ſpectent; cum enim iumenta proxime ignem ſtabulantur, horrida fiunt.* Contra idem boves ſtabulari contra culinam vult. Vide ad Palladium I. 21.

ſub dio] Vide infra ad VII. 3. 8. vbi de ſtabulis ouium docet.

5. *quiſque ibi*] Vulgatam *quiſque qui ibi* Geſnerus tentabat legendo: *vtque is qui.* Nos Bruſch. et librum Sang. ſequimur reiecta Aldi correctione.

6. *lata bubilia*] Diuerſa a ſtabulis, quod arguit ſect. 4. docet locus Varronis I. 13. *in villa faciunda ſtabula, ita, vt bubilia ſint ibi, quae hieme poſſint eſſe caldiora.* Manifeſtius etiam Palladius I. 21. *Octo pedes ad ſpatium ſtandi ſingulis boum paribus abundant, et in porrectione XV.* Quae ille duxit ex Vitruuio VI. 9. *bubilium autem debent eſſe latitudi-*

 nes

nes nec minores pedum denum, nec maiores quindecim; longitudo, vti ſingula iuga ne minus occupent, pedes ſeptenos. Singula igitur boum iuga ſtabant in ſtabulorum bubilibus, vt recte etiam monuit Dickſon II. p. 437. Quod cum non animaduertiſſet Pontedera, nec meminiſſet ſoli bubulo pecori duplicia bubilia parari, corrigere auſus eſt: *domitis armentis duplicia bubulo ſint hibernacula atque aeſtiua.* Sed ſoli iuuenci feri ad aratrum domabantur, non equi; igitur armenta domita ſolos boues comprehendunt. Deinde vir doctus malebat legi: *lata cubilia,* vt eſt in Lipſ. libro; nam tam parua bubilia neminem facere cenſebat. Verum male coniunxit ſtabula bubilia, cum ſint ſtabulorum bubilia, i. e. ſtationes, vbi paria boum ſtant in ſtabulis. Denique idem Palladii (potius Vitruuii, qui forte ex Varronis libro de Architectura duxerat) pedes XV. ad boum binorum bubilia, Columellae menſuram ad ſingulorum cubilia referebat. Mihi quidem pari boum bubilia paraſſe Columella videtur, quoniam deinceps iugarii, non ſimpliciter bubulci meminit. Latitudinem eandem Vitruuius poſuit, cuius locum peruertit Palladius latitudine mutata in porrectionem, et longitudine ſeptem pedum mutata in latitudinem octonorum pedum nimis anguſtam. Ceterum Bruſch. etiam hic *lata bubula* habet. In caprilibus et nouilibus Vitruuius pecudibus ſingulis areae pedes quatuor cum dimidio vel ſex aſſignauit, vnde ratio Palladii de bubilibus falſi arguitur. Idem ibidem: *Item non ſunt inutilia praeſepia, quae collocantur extra culinam in aperto contra orientem; cum enim in hyeme anni ſereno coelo in ea traducuntur, matutino boues ad ſolem pabulum capientes, fiunt nitidiores.*

minime] Vrſinus malebat *minimum.*

aut iumentum] ſc. aliud. Sic VI. 19. 1. *iumenta boueſque curentur.* Ita ex Bodaeo ad Theophr. H. P. III. 16. annotauit Schoettgen. Sed iumenta et armenta diſtinxit etiam VI. Praef. 3. Scilicet iumenta ſunt equi, armenta boues, quod boues ſoli aratro iungebantur, non item equi, qui curribus iungebantur.

7. *Procuratori*] In familia vrbana rationes impenſarum ducebat, in atrio fere habitans. Vide ad Petronii cap. 30. Ruſticum nominat etiam Plinius III. 19. *ſub eodem procuratore ac paene iiſdem actoribus habere.*

vt dixi ſcalis] Locum non reperit Pontedera; Geſnero tabulati mentio praecedens ſufficiebat. De re ipſa Varro I. 55. *triticum condi oportet in granaria ſublimia, quae perflentur vento ab exortu ac ſeptentrionum regione, ad quae nulla aura*

aura humida ex propinquis locis adſpiret. Plinius XVIII. f. 73. *horrea operoſe tripedali craſſitudine pariete lateritio exaedificari iubent aliqui; praeterea ſuperne impleri, nec afflatus admittere, aut feneſtras habere vllas, alii ab exortu tantum aeſtiuo aut ſeptentrione.*

11. *Eadem ratio eſt quae*] Ne nimis abſurde a granario ad villam vinariam tranſſiliret Columella, inſerui voculam, quam excidiſſe putabam. Quae enim de cella vinaria hic, eadem alibi de granario traduntur. Varro: *ad quae aura nulla humida ex propinquis locis aſpiret.* Ita etiam Geoponica II. 27. μὴ ἐχέτω δὲ νοτίδα ἢ δυσωδίαν τινὰ ἢ ἀναθυμίασιν αἠδῆ, μάλιστα δὲ ἱπποστασίων καὶ τῶν τοιέτων, καὶ πάσης θέρμης πόῤῥω ἔστω. De poſitione ita Vitruuius VI. 9. *Granaria ſublimata et ad ſeptentrionem aut aquilonem ſpectantia diſponantur. Ita enim frumenta non poterunt cito concaleſcere, ſed afflatu refrigerata diu ſeruantur. Namque caeterae regiones procreant curculionem et reliquas beſtiolas, quae fouimentis ſolent nocere.* Qui vulgatam lectionem defendere et ſupplemento noſtro carere malit, poſſit vti ſimili loco Palladii I. 19. vbi a cellae vinariae deſcriptione tranſit ad horrea his verbis: *Sicut horreorum quamuis* etc. vbi equidem ex Vincentio et Creſcentio poſui *Situs.*

balineis] Ita recte liber Sang. pro balneis. Palladius I. 18. cellam vinariam ſeptentrioni debemus habere *oppoſitam frigidam vel obſcurae proximam, longe a balneis, ſtabulis, furno, ſterquiliniis, ciſternis, aquis et caeteris odoris horrendi.* Is igitur hoc in loco etiam *ſtabulis* inſertum legiſſe videtur, et approbat lectionem Edd. optimarum, vbi exſtat *ſterquiliniis.* Sed idem I. 19. *Situs horreorum quamvis ipſam ſeptentrionis deſideret partem, et ſuperior et longe ab omni humore* (odore Pol. et Creſc.) *et laetamine et ſtabulis ponendus eſt, frigidus ventoſus et ſiccus.*

12. *quibus qui*] In Sang. eſſe *quibus qui — humor qui vinum* ſeparatim teſtatus eſt Gronouius.

13. *teſtacea*] Geoponica: καὶ τὴν ὀστρακονονίαν τὴν ἐπὶ τε ἐδάφες χριομένην τῷ ἔρῳ βρέχεσι. Aliter ſolum praeparat Palladius I. 19. et quidem viliori pretio.

iuncturae puluinis] Puluinos hos toros ſeu partes cylindrorum, in longitudinem quadrifariam ſectorum, quae incluſae in parietibus et ſolo rimas prohibeant, interpretatur Geſner. Equidem iuncturas intelligo trabium et partes ligneas horrei, quae ſuperfuſo teſtaceo opere conteguntur, ne fatiſcentes rimas agant et cubilia praebeant vermibus.

lacubus] Palladius: *tunc diuiſas cellas, ſi magnus ſperabitur ſeminum modus, grano cuique tribuemus et ſi terrae pauperies minora promittit, vel craticiis podiis erunt diſcernenda granaria.* Sed non ſola legumina, ſed et frumenta diſtinguenda ſunt; quare excidiſſe puto *frumenta et.*

14. *Parietes*] Palladius: *cui aridi oleaſtri vel oliuae folia pro paleis adiiciuntur.* vbi recte Vincentius ſolus habet *arida.* Cato cap. 92. omnem granarii curam his abſoluit: *frumento ne noceat curculio neu mures tangant, lutum de amurca facito, palearum paulum addito, ſinito macereſcant bene et ſubigito bene, eo granarium oblinito craſſo luto, poſtea conſpergito amurca omne quod lutaueris. Vbi aruit, eo frumentum refrigeratum condito, curculio non nocebit.* Pro paleis pilos luto admiſcent Geoponica l. c.

15. *ea res*] Palladius: *haec res gurgulionibus et ceteris noxiis animalibus inimica eſt.* Varro parietes et ſolum opere tectorio marmorato loricat: ſi minus, ex argilla mixto acere e frumento et amurca; atque id facere ait grana ſolidiora ac firmiora nec pati murem vermemue eſſe. Plinius ſine calce conſtrui iubet horrea, quia ea ſit frumento inimiciſſima. Theophraſtus etiam H. P. VIII. 10. ἀποθήκας κονιατὰς memorat et quale diſcrimen habeant ad frumentum ſeruandum; ſed locus eſt mendoſus. Manifeſtius tamen ſententia eius cognoſcitur ex libro de Cauſis Pl. IV. 17. vbi ait, calcem calorem conceptum nimis diu ſeruare.

ſcripſimus] Broukh. malebat *deſcripſimus.* Deinceps verba *ſit in* libri optimi omittunt, recte puto.

ſitu] Plane, vt Itali hodieque mucorem huiuſmodi ſirorum vocant *Sito di buca*, teſte Tozzetti p. 153.

poſſunt] Cum libri optimi conſtanter *poſſit ſeruare*, malim *poſſis ſeruare* legi.

ſiros] De quibus ad Varron. I. 57. 2. Bruſchiana *ſyros* habet.

16. *noſtris*] Et tamen hodieque in multis Tuſciae locis ita ſeruant in ſiris, quos *buche* vocant, etſi ſolum fere ſicciuis eligunt, *tufo* vocant. Vel ſic ſitum inde trahere teſtatur Tozzetti Ragionamenti ſull' Agricoltura Toſcana. Lucca 1759. p. 152.

ventilentur] Palladius: *Negat Columella, ventilanda eſſe frumenta, quia magis miſcentur animalia totis aceruis: quae ſi non moueantur, in ſummitate intra menſuram palmi ſubſiſtent, et hoc velut corrupto cono caetera illaeſa durabant. aſſerit idem noxia animalia vltra praedictam menſuram non poſſe generari.* Varro: *quo enim ſpiritus non peruenit, ibi non*

non oritur curculio. Plinius XVIII. ſect. 73. *multi ventilari quoque vetant: curculionem enim non deſcendere infra quatuor digitos nec amplius periclitari.* Ceterum grana comeſa ventilari vetat Columella; nec meminit eius rationis horreorum, quae ſemper ventilantur, quamque hodie vnice probamus, rationibus et experimentis G. Fr. Dinglingeri, cuius liber Hanouerae 1768. prodiit de ratione horreorum ſtruendorum optima, adducti. Verum hanc ipſam Geoponica etiam memorant his verbis: *ἐχέτω δὲ πυκνὰς σωλῆνας δι' ὧν ἥτε θερμὴ ἀτμὶς ἐκπνέοι καὶ αὖρα ψύχουσα εἰσπνέοι*, i. e. habeat frequentes canales, (verſio feneſtellas peſſime habet) quibus vapor exſpiretur atque aura refrigerans introducatur.

18. *oleariae*] Palladius I. 20. *Olearis cella meridianis ſit obiecta partibus et contra frigus munita, vt illi per ſpecularia debeat lumen admitti. Ita et operas, quae hieme futurae ſunt, nullus algor impediet: et oleum cum premetur, adiutum teporibus, frigore non valebit adſtringi.* Ex quo loco ſatis vulgata lectio *magis conſtringitur* defenditur. Pro *vapore* Broukh. malebat *calore.* Vitruuius VI. 9. *torcular item proximum ſit culinae; ita enim ad olearios fructus erit commoda miniſtratio; habeatque coniunctam cellam vinariam, habentem ad ſeptentrionem lumina feneſtrarum; cum enim alia parte habuerit, qua ſol calefacere poſſit, vinum, quod erit in ea cella, confuſum ab calore efficietur imbecillum. Olearia autem ita eſt collocanda, vt habeat a meridie calidiſque regionibus lumen; non enim debet oleum congelari, ſed tepore caloris extenuari.*

quod minus prouenit] Vrſinus malebat: *Oleum (quod minus ſaepe euenit) ſi congelatur fraceſcit.*

declinatione] Climate recte interpretatur Schoettgen. Male Broukhuſ. inſerebat *frigoris.*

fumo et fuligine] Accuratius haec noſter XII. 50. 13. Ex quo loco apparet, ad Columellae vſque aetatem ignis flammam adhibitam a quibuſdam fuiſſe ad cellam et torcular calefaciendum. Deinde vero penſilium balnearum exemplum docuit ignis vaporem purum tranſferre ad torcular calefaciendum. Palladius I. 20. *At ſi quis maiori diligentiae ſtudet, ſubiectis hinc inde cuniculis pauimenta ſuſpendat et ignem ſuggerat, fornace ſuccenſa. Ita purus calor olei cellam ſine fumi nidore vaporabit, quo ſaepius infectum colore corrumpitur et odore.* Has pauimentorum ſuſpenſuras docet cum Vitruuio V. 10. Palladius I. 40. ad quem locum accuratius diſputabitur de forma balnearum penſilium.

19. *Cortinale*] vbi defrutum in cortina decoquitur, cella dicitur.

quo

quo materia] Ligna intelligit coctilia ſeu ἄκαπνα, qualia apparare docet etiam Cato 130. Caminis enim carebant coenacula; igitur lignis eiuſmodi opus erat. Cf. Beckmann Hiſtor. Inuentorum Vol. II. p. 415. Fumarii hunc vſum plane omiſit Geſneri Theſ. L. L.

ruſticis balneis] Auctor Compendii Architecturae cap. XVI. *in villa ruſtica balneum culinae coniungatur, vt facilius a ruſticis miniſterium exhiberi poſſit.*

20. *fumi quodam tenore*] Lectionem librorum optimorum *fumo quodam genere* praeferebat Pontedera, interpretatus *quodammodo.* Ita Columella V. 11. 11. *et hoc genere optime etiam inſeritur olea.* Vulgatum *tenore* Facciolatus et Broukhuſ. mutabant in *tepore;* Geſner defendebat allato Plinii loco XIV. ſect. 4. *Viſula vitis impatiens variantis caeli, ſed contra tenorem vnum algoris aeſtuſue conſtant.*

quo amoueantur] Lectionem libri Sangerm. Geſnerus coniectura aſſecutus eſt. Vulgo *admoueantur.* Veteranum intelligit, de quo Seneca Epiſt. 114. *adſpice veterana noſtra et plena multorum ſeculorum vindemiis horrea.* Idem vocabulum poſuit Scholiaſtes Horatii ad Librum III. Odar. 21. Ceterum Nigidius apud Nonium p. 437. *Dicemus, quae vetuſtate deteriora fiunt, vetuſtiſcere, inueteraſcere, quae meliora.* Quam differentiam Columella non ſecutus eſt. Sed apothecae vinariae, vbi vina fumo et tepore vetuſteſcunt, ſitum vſumque nemo accuratius deſcripſit, quam Galenus de Antidot. I. 3. cuius locum totum apponam. Depingit ibi villarum in Aſia formam; quam particulam commodiori loco apponam ad Palladium I. 21. ſ. 2. hic graece repetam praecipua: κατὰ τοὺς ἀγροὺς ἅπαντας παρ' ἡμῖν (in Aſia) οἶκοι γίνονται μεγάλοι, τὴν μὲν ἑστίαν (culinam) ἐφ' ἧς καίουσι τὸ πῦρ ἐν μέσοις ἑαυτῶν ἔχοντες, οὐ πολὺ δὲ αὐτῆς ἀπέχουσιν αἱ τῶν ὑποζυγίων στάσεις, ἤτοι κατ' ἀμφότερα τὰ μέρη δεξιόν τε καὶ ἀριστερὸν, ἢ πάντως γε κατὰ θάτερον· εἰσὶ δὲ κρίβανοι συνεζευγμένοι ταῖς ἑστίαις κατὰ τὸ πρόσω μέρος ἑαυτῶν, ὃ πρὸς τὴν θύραν βλέπει τοῦ παντὸς οἴκου. τοιοῦτοι μὲν οὖν ἅπαντες οἱ κατὰ τοὺς ἀγροὺς οἶκοι κατασκευάζονται, κἂν εὐτελεῖς ὦσιν. οἱ δ' ἐπιμελέστερον αὐτῶν κατασκευαζόμενοι κατὰ τὸν ἔνδον τοῖχον ἔχουσι τὴν κατ' ἄντικρυ τῇ θύρᾳ τεταγμένην ἐξέδραν. ἑκατέρωθεν δ' αὐτῆς κοιτῶνα, καθ' ὃν ἄνωθέν ἐστιν ὑπερῷα οἰκήματα, καθάπερ καὶ κατὰ πολλὰ τῶν πανδοχείων ἐν κύκλῳ κατὰ τρεῖς τοίχους τοῦ οἴκου τοῦ μεγάλου, πολλάκις δὲ καὶ κατὰ τέτταρας. ἐκ τούτων οὖν τῶν οἰκημάτων τὸ μάλιστα σκεπόμενον ἑκατέρωθέν ἐστι τὸ κατὰ τῆς ἐξέδρας ἐπικείμενον, ἐν ᾧ τὸν οἶνον ὁ πατήρ μου κατετίθετο μετὰ τὸ κατὰ τοὺς πίθους ζέσαι. τὸν δὲ μονιμώτερον

ρον ἐπὶ τῶν κεραμίων ἀποτίθεται πρότερον, ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας ἐστὶ παρ' ἡμῖν δι' ἔτους θερμαίνειν διόλου. ἀμείνων δὲ τῶν οἴκων ὁ πρὸς μεσημβρίαν μὲν ἐστραμμένος, ἀπεστραμμένος δὲ τῆς ἄρκτου. ἔστι δέ τις παρ' ἡμῖν γενομένη θαμνώδης βοτάνη πάνυ θερμὴ καὶ δριμεῖα καὶ ἀρωματίζον ἔχουσά τι· καλοῦσι δ' αὐτὴν οἱ ἐπιχώριοι κολυμβάδα ἔνιοι δὲ στοιβὴν, ἐπιτηδειοτάτην οὖσαν εἰς φυλακὴν οἴνου. συντίθεται οὖν ἐν ταύτῃ τῇ βοτάνῃ τὰ κεράμια τῶν οἴκων τῶν ὑπερῴων τοῦ μέρους, τὸν ἕνα τοῖχον διετρήτα τρήμασιν ἀξιολόγοις, ἐστραμμένοις εἰς τὸν μέγαν οἶκον, ἐν ᾧ τόν τε κρίβανον ἔφην εἶναι καὶ τὴν ἑστίαν, προυηθέμενος διὰ τῶν τρημάτων εἰσιέναι θερμασίαν εἰς τὸν οἶκον, ᾧ τὰ κεράμια κατετίθετο. ἔκ τε οὖν τῆς κατὰ τὸν μέγαν οἶκον θερμασίας ἡ ἀποθήκη θερμαινομένη κἀκ τῆς στοιβῆς θαλπομένη, διεφύλαττε πάντα τὸν οἶνον, ὡς μηδέποτε ὀξυνθῆναι, πρὸς δὲ τὸ μᾶλλον ἐπιτυγχάνειν καὶ μηδέποτε ἁμαρτεῖν τοῦ σκοποῦ, τοῖς κεραμίοις ἐνέχει τὸν οἶνον οὐ καινοῖς, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐκεκένωτό τις τῶν πεπαλαιομένων· παραπλήσιον δὲ οἷς εἴρηκα καὶ κατὰ τὴν Ἰταλίαν εἶδον ἐν τοῖς περὶ Νεάπολιν καὶ τὸν γειτνιῶντα λόφον αὐτῇ τῇ χώρῃ γενόμενον, ὃν ὀνομάζουσι τριφύλλινον. ἐπυθόμην δὲ καὶ κατ' ἄλλα πολλὰ χωρία τῆς Ἰταλίας οὕτω θερμαίνεσθαι τὸν οἶνον. Ἀλλ' ὅ γε τοιοῦτος ὥσπερ μόνιμος οὕτω καὶ κεφαλαλγὴς γίνεται, διὰ τὴν ἐκ τοῦ καπνοῦ προσερχομένην αὐτῷ ποιότητα. Vbi ſtoebae genus et ſpeciem equidem ignoro, nec explicuit, qui locum Galeni repetiit, herbariae rei quanquam bene gnarus, *Targioni Tozzetti* in Vol. I. p. 147. *degl' Atti della Real Società Economica di Firenze* 1791. Paulo antea docuerat Galenus, quae vina quibuſque de cauſis inueterarentur. Quem ipſum locum nunc addam: καὶ γάρ τοι καὶ ἀσθενέστατοί γε καὶ ὡς ἂν εἴποι τις ὑδατωδέστατοι τῶν οἴνων ἢ (οἱ?) σφόδρα αὐστηροὶ καὶ μάλιστα πάντων οἴνων ὀξυνόμενοι, φθάσαντες ἐν τοῖς πρώτοις ἔτεσιν (addo τὸ) ὀξυνθῆναι, διαμένουσι τοῦ λοιποῦ. χρόνος δὲ τῆς τοιαύτης κρίσεως ἄλλος ἄλλῳ οἴνων ἐστὶν, οὐ πολλῶν μὲν ἐτῶν τοῖς ὑδατώδεσιν· οὕτω δ' ὀνομάζουσι τοὺς λευκοὺς τῇ χρόᾳ καὶ λεπτοὺς τῇ συστάσει καὶ μὴ πολλοῦ δεομένους ὕδατος ἐν τῷ κεράννυσθαι· πάντως δ' αὐτοῖς ὑπάρχει τοιούτοις οὖσιν, ὥσπερ οὐδ' ὅλως πλήττουσι τὴν κεφαλὴν, οὕτω μηδὲ θερμαίνειν σαφῶς τὸ σῶμα, μηδὲ πέψει τῇ κατὰ γαστέρα καὶ φλέβας ἐναργῶς συντελεῖν τι, μηδὲ εὐτροφίᾳ συναίρεσθαι· τάχιστα πάντων οἴνων οὗτοι παλαιοῦνται. καλοῦσι δὲ οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ παλαιοῦσθαι τὸ μεταβάλλειν ἑτοίμως εἰς τὴν τοιαύτην ποιότητα τῶν παλαιουμένων. δριμύτης δ' ἐστὶν αὕτη μετὰ τοῦ θερμαίνειν σαφῶς, ὕστερον δὲ καὶ πικρότης, εἰς ἣν μετέστη. ἐνιότε δὲ καὶ τοὺς ὑδατώδεις οἴνους ἀφικνουμένους ἐστὶν ἰδεῖν, ὅταν γε μὴ φθάσωσιν ἐν τοῖς πρώτοις ἢ τρισὶν ἢ τέτρασιν ἔτεσιν ὀξυνθῆναι.

θῆναι. τοῖς δ᾽ ἰσχυροῖς τε ἅμα καὶ αὐστηροῖς καὶ λευκοῖς μετὰ πάχους οἴνοις καὶ μετὰ δεκαετίαν ἐνίοτε συνέπεσε μὴ καλῶς ἀποκειμένοις ὀξυνθῆναι· συνέβαινε δ᾽ αὐτοῖς καὶ παλαιοῦσθαι χρόνῳ παμπόλλῳ. τοιοῦτοι κατὰ τὴν Ἰταλίαν εἰσὶν ὅτε Τιβουρτῖνος καὶ Σίγνιος καὶ Μάρσος καὶ Σουῤῥεντῖνος. ὁ μέντοι Τιβουρτῖνος καὶ Μάρσος αὐστηροί τε καὶ ῥᾳδίως ὀξυνόμενοι κατὰ τὴν ἀπρονόητον ἀπόθεσιν. Ὁ δὲ Σίγνιος ἰσχυρότερός τε τούτων ὑπάρχει καὶ ἧττον ὀξύνεται, καὶ παλαιωθεὶς κάλλιστος γίνεται. περὶ δὲ τοῦ Σουῤῥεντίνου τί δεῖ καὶ λέγειν; ἅπαντες γὰρ τοῦτ᾽ ἤδη γινώσκουσιν, ὡς σχεδὸν πρὸ κ´ ἐτῶν ἔτι ἐστιν ἄπεπτος. ἀκμάζει δὲ τοσούτων ἐτῶν γιγνόμενος, ἐπὶ πολύ τε παραμένει πότιμος, οὐκ εὐκόλως ἐκπικρούμενος, συνάμιλλος κατ᾽ ἀρετὴν ὑπάρχων τῷ Φαλερίνῳ. Ἐναντία δὲ τούτοις τοῖς οἴνοις οἱ ὑδατώδεις πάσχουσιν, ὅτι Σαβῖνος καὶ ὁ Ἀλβανὸς καὶ ὁ Γαυριανὸς ἐν τῷ Ποτιόλων λόφῳ γενόμενος, ὅτε ἐν Νεαπόλει κατὰ τοὺς ὑποκειμένους αὐτῇ λόφους, ἀμιναῖος μὲν ὀνομαζόμενος, ἀλλὰ λεπτὸς μὲν ὑπάρχων, οὐχ ὥσπερ οἱ κατὰ τὴν Σικελίαν τε καὶ Βιθυνίαν ἀμιναῖοι. — οὗτοι πάντες ῥᾳδίως μεταβάλλονται πρὸς τὰς ἐναντίας ποιότητας, ἤτοι τὴν ὀξεῖαν ἢ τὴν πικράν· ἐν μὲν ἀρχῇ τὴν ὀξεῖαν. ἐὰν δὲ διαμένωσι, τὴν πικράν· πολὺ δὲ εἰς ἑκατέραν τὴν ἀλλοίωσιν αὐτοῖς συμβάλλεται τὸ χωρίον ἐκ ᾧ κεῖνται· κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ἄριστόν ἐστι τὸ ψυχρὸν, ὕστερον δὲ τὸ θερμόν· ἢ πάλιν ἱκανῶς θερμὸν ἐξ ἀρχῆς· ὡς τό γε χλιαρὸν ὀξύνει ῥᾳδίως αὐτούς. ἐὰν δὲ ἐν τῷ ψυχρῷ κείμενοι διαμένωσιν ἔτεσι β´ καὶ γ´, τοὐντεῦθεν ἱκανῶς θερμαίνεσθαι δέονται. τοῦ χλιαροῦ δὲ χωρίου καὶ τοῦ μέσου κατὰ τὴν κρᾶσιν οὐδέποτε δέονται. Τινές γέ μην οὕτως ἀσθενεῖς εἰσι καὶ ὑδατώδεις ὡς μηδ᾽ ἐξ ἀρχῆς φέρειν τὸ ψυχρόν· ἐφ᾽ ὧν ὁ πατήρ μου πείρας ἕνεκεν εἰς θερμότερον οἶκον ἐμβαλὼν στοιβὴν πολλὴν καὶ θερμὴν, ἐνέκρυψεν αὐτῇ πληρώσας κεράμια, καὶ τυχὼν τῆς ἐλπίδος, οὐδέποτε ἔσχεν οἶνον ὀξυνόμενον, ἀλλὰ πάντας τάχιστα παλαιουμένους. Tum, vt doceat, quomodo vino inueterando, cella calida parari poſſit, addit verba, ſupra a me poſita. Geoponica VI. 2. docent, dolia in regione ſicca eſſe collocanda ita, vt, ſi vinum ſit tenue et minus alibile, duae vaſorum partes, in terra defoſſae, lateant; contra vino forti et pingue repleta dolia ad dimidium vſque exſtare volunt. Plinius XIV. 21. *Mitiores plagae doliis condunt infodiuntque terrae tota aut ad portionem ſitus.* deinde paucis interiectis: *imbecilla vina demiſſis in terram doliis ſeruanda valida expoſitis.* Plutarchus Sympoſ. VII. 3. κατορύττουσι τοὺς πίθους καὶ σκεπάζουσιν, ὅπως ὅτι σμικρότατος ἀὴρ αὐτῶν ἐπιψαύῃ. Geoponica praeterea loco citato dolio cuique ſiccam arenam ſubiiciunt, eique arenae iunci odorati modicam copiam inſternunt. Qui quidem iuncus vicem

mihi

mihi videtur gerere ſtoebae eius, quam Galeni pater cum aliis Aſiae patribus familiae doliis ſubſternebat. Mitiores plagae, teſte Plinio l. c. caelum praebebant: alibi vero impoſitis tectis arcebant. Campaniae nobiliſſima expoſita ſub dio in cadis verberari ſole, luna, imbre ventis aptiſſimum videbatur, vt ait Plinius. Hinc Geoponica VII. 2. vinum fortius ſub dio collocare auerſum meridie et occaſu, parietibus appoſitis iubent, tenue vero in cella tecta reponunt, feneſtris altioribus ad ſeptentrionem et orientem conuerſis. Cellarum ſubterranearum noſtrarum veſtigium nullum reperitur in ſcriptoribus graecis latiniſque; niſi quod dolia vini tenuioris terrae infodiſſe videntur. Sed haec cellarum vinariarum diſpoſitio vinorumque, in iis collocatorum, aſſeruatio, pro caeli ſitu vinorumque natura diuerſa, meretur accuratam Chemicorum inquiſitionem, ſine qua iudicare cellarum tectarum et ſubdiualium differentiam vſumque non licet.

21. *piſcinas*] Hinc Palladius I. 31. *piſcinae duae vel ſolo impreſſae vel caeſo lapide circa villam eſſe debebunt, quas facile eſt aut fonte aut imbre ſuppleri*, (Vinc. *impleri*) *vt una ex his vſui ſit pecoribus, vel auibus aquaticis: alia madefaciat virgas et coria et lupinos, et ſi qua ruſticitas conſueuit infundere.* vbi Vincentius legit *virgas tectoria.* Sed *vimina* ex h. l. legendum videtur. Nam coria nemo ſanus aqua madefaciat, quo facto vſui fiunt minus idonea et rigida. Lacus nominat Varro I. 13. 3. et cohorte gemina diuidit; priorem ſemipiſcinam aqua ſaliente efficit. Deinde ex locis Petronii c. 57 et 134. vbi *lorum in aqua* habere dicitur languidus ad Venerem et flaccidus, intellexi ruſticos coria et lora aquis emollita et cruda adhibuiſſe; quo facto tamen deinde fiunt rigidiora, ad ſingulos vſus remollienda.

quae ſunt] Itaque omnia inſtrumenta ruſtica. Sed haec nimis abſurde dicuntur. Lege ex Varronis loco *quae fiunt* ſc. macerata ita.

pauitumque] Librorum optimorum lectionem ita reſingebat Pontedera: *pauimentumque ſola habeant.* et pauimentum de materia pauimenti interpretabatur. Superſterni et ſuperfundi pauimentum a Columella et Palladio dici noui; ſed nihil haec loca ad hunc noſtrum faciunt emendandum!

22. *ſuperpoſitis*] Librorum optimorum lectionem praeferebat Pontedera vulgatae, etiam propter Varronis locum I. 13. *Sterquilinium melius illud, cuius latera et ſummum virgis ac fronde vindicatur a ſole; non enim ſuccum, quem quaerit terra, ſolem antea exugere oportet.* Ego vero vulgatam amplector, vt ad Varronem dixi. Verum quid eſſe cauſae dicam,

dicam, quod poſt ouilia ſtabula nominet auctor? Stabula enim nomine generico continent ouilia et bubilia, vt ex initio huius capitis patet, et docui ad Varronem I. 13. 1. An fuit *ſuilibus?* An *cortibus?* Ceterum Heinſius Aduerſ. III. p. 394. h. l. ita laudat: *ſuperpoſitis igitur virgeis* omiſſo deinceps *patiuntur*, et corrigit *iugiter*. Virgeas crates dixit etiam Seneca Epiſtola 90.

23. *area*] Palladius I. 36. *area longe a villa eſſe non debet, et propter exportandi facilitatem et vt fraus minor timeatur, domini vel procuratoris vicinitate ſuſpecta. Sit autem vel ſtrata ſilice vel ſaxo montis exciſa, vel ſub ipſo triturae tempore.*

24. *nubilarium*] Palladius l. c. *Sit circa hanc locus alter planus et purus, in quem frumenta tranſfuſa refrigerentur et horreis inferantur. quae res in eorum durabilitate proficiet. Fiat deinde proximum tectum, maxime in humidis regionibus, ſub quo propter imbres ſubitos frumenta, ſi neceſſitas coegerit, raptim vel munda vel ſemitrita ponantur.* Nubilarii vſum eundem cum Columella tradit Varro I. 13. 5. et noſter II. 21. 3. Praeter nubilarium alterum, veluti refrigeratorium, memorat Palladius etiam I. c. 19. *nihil tamen diu cuſtodiendis frumentis commodius erit, quam ſi ex areis in alterum locum vicinum tranſfuſa refrigerentur aliquantis diebus atque ita horreis inferantur.*

protegantur] Malim *progerantur*, vt ſect. 22. *quidquid — conuerſum progeſſerunt.*

Pomaria] Palladius I. 34. *horti et pomaria domui proxima eſſe debent. Hortus ſit ſterquilinio ſubiectus maxime, cuius eum ſuccus ſponte foecundet.*

oleis expreſſa] Pontedera malebat *ollis;* praecipere enim agricolas amurcam tam diligenter ollis ſeruare quam oleum; et affert locum Columellae: *amurcae recrementum, quod in ollis ſubſedit.* Sed iam ſua aetate Varro queſtus eſt, amurcam plerumque effundi, nec diligentius collectam ſeruari; deinde ſeruabatur in doliis, non in ollis, vbi decoquebatur, quanquam Pontedera Varroni *ollas amurcarias* reſtituere conatus eſt in locum doliorum.

Cap. VII. *vel ſerui ſunt*] Malim deinceps *ſerui aut ſoluti aut cincti.*

Comiter] In libro Sang. eſſe *cuiter*, monet Drakenb. ad Liuium T. I. p. 896. qui legi malebat h. l. *communiter*, contra Abr. Gronouius compendium interpretatur *ciuiliter*. recte!

opus exigat] Colonum in Catone et Varrone pro agricola dici vidimus. Nunc eſt cui locatur ager poliendus, ſeu politor Catonis. Praeter penſionem colono certae leges imponebantur, veluti ne colonus capram in fundo paſcat, Varro III. 3. ſect. 7. Idem I. 2. 17. leges colonicas tollis, in quibus ſcribimus, colonus in agro ſurculario ne capra natum paſcat. Igitur Varronis etiam aetate colonus dictus fuit, qui manceps fundi alibi vocatur. Coloniam talem fundum vocat Columella XI. 1. 23. vbi villicus coloniae ſuae terminos egredi vetatur. Pauli Iuriſconſulti loca poſuit Geſneri Theſ. L. L. Rationes a colono exigi ſolitas fuiſſe, docet locus Ciceronis pro Caecina cap. 32. Vide ad Catonis c. 137.

maior vis] Plinius 18. ſ. 69. duo genera coeleſtis iniuriae memorans, ait: *vnum quod tempeſtates vocamus, in quibus grandines, procellae caeteraque ſimilia intelliguntur: quae cum acciderint, vis maior appellatur.* Locum indicavit Geſner.

2. *ſummum ius*] Platonis ἄκρατον δικαιοσύνην et Ariſtotelis ἀκριβοδίκαιον recte comparauit Crenius.

Alphius] Meminit Horatius Epod. II. 67. Ceterum in lectione Edd. primarum et Sang. *ſeueriſſime* latere *ſed veriſſime*, ſuſpicatus erat Abr. Gronouius. Recte; alterum tamen vocabulum hoc praeceſſiſſe videtur, ita fere *ſeuere quidem, ſed veriſſime.*

3. *L. Voluſius*] Cognomine Saturninum intelligi, de quo Tacitus Annal. III. 30. et quem inter grandaeuos memorat Plinius VII. c. 48. cenſebat Crenius. Q. Voluſium Saturninum Conſulem ſuffectum habent Faſti A. V. 809. monente Schoettgen.

5. *nunquam non*] Hic et paulo poſt Vrſinus legi volebat *nonnunquam.* Sed altero loco ex libro Lipſ. dedimus, quod huic loco non conuenit.

7. *inferunt*] inducere in rationibus dixit Cicero ad Diuerſ. III. 10. inferre Suetonius Caeſar. c. 47.

Cap. VIII. *Proxima*] Lemma: *De pecore et pecorum magiſtris* ineptum et ſpurium eſſe, recte monuit Pontedera, qui praeterea caput ipſum cum praecedente continuari ſententia et argumento vidit.

placuerunt] Interpretatur Palladius I. 6. 18. *praeſulem agri non ex dilectis et tenere educatis ſeruulis ponas; quia fiducia praeteriti amoris impunitatem culpae praeſentis exſpectat.* vbi rectius libri habent: *dilectis temere ſeruulis.* Palladius

dius dixit *ponere* villicum, quod Columella *inſtituere*, Cicero *imponere* Orat. pro Plancio c. 25.

3. *iamque is*] Libri optimi habent *is qui tranſcenderit.* vnde malim: *iſque qui iam tranſſcenderit.* Certe vulgatam vitioſam eſſe cenſeo. Heſiodus verſu 410. bubulcum annos quadraginta natum poſtulat, eademque aetate ſatorem, ratione addita: κουρότερος γὰρ ἀνὴρ μεθ᾽ ὁμήλικας ἐπτοίηται.

ad imperium] Pontedera malebat *ab imperio* ſeu *de imperio.* Contra Geſner intelligi putabat *ad imperium* neceſſariam *auctoritatem.* Inepte tamen addebat formulam comparandam hanc: canes ad venandum, quod recte monuit et carpſit Pontedera in Curis ſec. Ceterum *et* cum Vrſino ſpurium cenſeo, igitur incluſi.

4. *fraudis*] Deleri vt gloſſema voluit Geſnerus. Equidem teneo, quoniam conſcientia ſine addito culpae vocabulo non dicitur latine. *Conficere* malebat Vrſinus. Recte puto!

5. *contubernalis*] Ita iterum vocat XII. 3. 7. Coniunctas conſeruas Varro I. 17. 8. Sed contubernium et contubernalis vocabula in hac ſocietate ſeruorum propria ſunt. Vide Interpretes Petronii c. 53 et 57.

Eidemque actori] Ita recte libri optimi pro *Idemque.* Vitium viderat Buchner et Pontedera. Actor idem eſt cum villico. Ita ſupra I. 7. 7. actor et familia. Infra XII. 3. 6. de villica: *nihil enim nocebit, ſi ſibi atque actoribus et aliis in honore ſeruulis veſtis domi confecta fuerit.* Procuratorem actoribus ſociat Plinius Epiſt. III. 19. vbi vide Cortium. Actor domus eſt ſeruus primarius, domeſticus Sidonio Ep. V. 20. vbi vide Sauaronem. Denique, quod rem conficit, quae actori hic praecepit, eadem Columella libro XII. villico praecipit. Actuarius apud Petronium c. 53. rationes domino edit redituum et pecoris, vnde Heinſius putabat eſſe eundem actorem Columellae, qui rationibus praeeſſet in villa. Verum infra VI. 27. 1. actor induſtrius dicitur praeficiendus curae equitii; igitur actorem et villicum puto eundem eſſe; rationes libris inferet idem ſimul vel procurator villae. Mecum ſentit Pontedera in Curis ſec. p. 469.

ne fecerit] Infra *facere neſciat. aruſpicem ſagamque ſua ſponte non nouerit, quae vtraque genera vana ſuperſtitione rudes animos infeſtant.*

6. *nouerit*] Infra eſt: *non vrbem — frequentauerit.*

7. *limites*] Vias tranſuerſas in agro eſſe, alibi terminos, recte annotauit Feſtus. Locus Catonis, quem laudat Columella, eſt V. ſect. 2.

neceſſa-

neceſſarium] Infra: *hoſpitem niſi ex amicitia domini, quam rariſſime recipiat.* Hoc loco puto eſſe legendum *aut neceſſarium.*

8. *inſtrumenti*] Ita recte Edd. optimae pro *inſtrumentorum.* Ita etiam noſter infra XI. 1. 21. vbi eadem verbotenus repetuntur. Eſt enim inſtrumentum, quibus res ruſtica inſtruitur ad opera, et praeter inſtrumenta proprie nobis dicta, alia multa includit.

exigit] Ex altero loco, vbi eſt: *eaque ſemper duplicia comparet ac ſubinde refecta cuſtodiat.* inſerendum puto h. l. *comparet.*

auocandis] Hoc verbum ex altero loco inſerendum eſſe, monuit etiam Morgagni.

9. *munitamque*] In altero loco rectius eſt: *id eſt, munitam diligenter a frigoribus et imbribus, quae vtraque prohibentur optime pellibus manicatis et ſagatis cucullis.* vbi Sangerm. licet habet *ſagaceis cucullis.* Ferrarius de R. Veſt. II. 1. 22. malebat *ſagis cucullatis*, alii, referente Morgagni, *ſagis aut cucullis.* Pelles manicatas interpretatur Ferrarius tunicas ſcorteas manuleatas. Sed vide ad Catonem c. II. 3.

10. *contingere*] Infra peius eſt: *poteritque id cuſtodire, ſi maluerit cauere, ne peccet operarius.*

11. *iuſta reddantur*] Vrſinus malebat: *vt iuxta reddatur,* (ſcilicet exactio) *villicus ſe repraeſentet.* refutatus a I. Fr. Gronouio Obſerv. IV. 6. p. 80.

et magiſtri] Sunt quos ſect. 17. operum magiſtros vocat, recte monente Geſnero; eoſdem iterum dicit initio cap. IX. Ceterum in libris antiquis fuit: *ita enim fit, vt non ſolum magiſtri — exequantur, ſed et caeteri;* quod apparet ex varietate lectionis.

deliciis] Infra rectius *maleficiis* eſt.

13. *occupet*] Infra eſt: *pecuniam domini neque in pecore nec in aliis rebus promercalibus occupet, — ſed vbi aeris numeratio exigitur, res — oſtenditur.* De verbi occupare hac notione vide Clauem Ciceronianam.

14. *cum multum prodeſt*] Infra: *nam etſi multum prodeſt ſcientia, plus tamen obeſt imprudentia vel negligentia, maxime in ruſticatione, cuius eſt diſciplinae caput ſemel feciſſe — res tamen ipſa iam domino decoxit — vt et iacturam capitis amiſſi reſtituat et quaeſtum reſarciat.* In hoc loco malim *cum — proſit.* Ita enim poſtulat vſus Columellae.

decoxit] *domino* addi volebat ex altero loco Pontedera.

poſtmodum] Libri Pol. et Sang. *poſtmodo*, probante Drakenb. ad Liuium T. III. p. 1037. Sed infra VI. 37. 11.

pro

pro *poſtea* libri Lipſ. et Sang. cum Edd. I. B. R. habent *poſtmodum.*

15. *cum hac comitate*] Hanc lectionem ex librorum varietate effeci; cum viderem, alloquio eiuſmodi leuari ſervorum laborem, iocari etiam auſus ſum cum iiſdem.

et conſilium] Plinius I. Epiſt. 22. *vtque ſuaſerit ratio, vitae mortiſque conſilium ſuſcipere vel ponere.*

16. *circumſpectis*] Edd. primae cum Sang. *circumſeptis.* Quam lectionem ſecutus videtur Vrſinus, cum corrigeret ſequentia *recognoſcantur — explorentur — domi me neſciente.* Sed Vrſinus praecipue cauere voluiſſe videtur ita, ne domino haec iniungantur, ſed villico. Ita enim infra XI. 1. 22. *itaque mancipia vincta quae ſunt ergaſtuli per nomina citare debebit atque explorare, vt ſint compedibus diligenter innexa tum etiam cuſtodiae ſedes an tuta et recte munita ſit: nec ſi quem dominus aut ipſe vinxerit, ſine iuſſu patriſfamiliae reſolvat.* Sed domino nunc praecipere noſtrum docuit verba *nam villicus aut allig. quempiam.* vbi libri duo habent optimi: *nunquam villicus.* Scilicet voluerunt dare: *num quem villicus aut alligauerit domino neſciente aut reuinxerit.* Eamque lectionem probo! Ceterum ſi lectionem *circumſeptis* ſequaris, tum Vrſinum corrigentem *recognoſcantur — explorentur* ſimul oportet ſequaris; vulgari autem lectione probata, non opus erit correctione. Ceterum memineris, ergaſtulum eſſe ſubterraneum. Vide ad cap. VI. ſect. 3.

ſeruare] Vrſinus *ſeruari* ſcribi iuſſit; ſed refertur ad villicum vulgata.

12. *veſtiariis*] Seneca Benef. III. 21. *eſt aliquid, quod dominus praeſtare ſeruo debeat, vt cibaria, vt veſtiarium.* Idem de Tranquill. c. 8. et Scaeuola in Codice legum, recte monente Beroaldo. Dicitur vt congiarium, et ſalarium. De praebitis addo Suetonii locum in Tiberio c. 50. *peculio praebitiſque annuis fraudauit*, quem debeo Geſneri Theſ. L. L.

operum magiſtris] Singulorum officiorum magiſtros ſect. 11. recte comparauit Geſner.

18. *aliquando*] Vulgatum *aliquanto* recte iam Vrſinus correxit, poſt id vocabulum intercidens. Vulgarem interpunctionem *iuſte dolentes, tam vindicamus* ineptiſſimam correxi, quanquam mollior erat oratio, ſic ordinata: *tam iuſte dolentes vindicamus.*

20. *deos penates*] Cato cap. 2. *paterſamilias vbi ad villam venit, vbi larem familiarem ſalutauit*, et caetera, quae tranſtulit Columella.

facere

facere inſtituerit] Vrſinus malebat *inſtiterit*, refutatus a Geſnero.

certus numerus] Aldinam ſecutae Edd. inepte interſerunt *fuerit*. Vitium viderat etiam Vrſinus et Morgagni, correxit Geſner. Addo egregia Ariſtotelis praecepta de ſeruis ruſticis tractandis. Oecon. I. 5. *διόπερ δεῖ ποιεῖσθαι σκέψιν καὶ διανέμειν τε καὶ ἀνιέναι κατ' ἀξίαν ἕκαστα καὶ τροφὴν καὶ ἐσθῆτα καὶ ἀργίαν καὶ κολάσεις — δίκαιον γὰρ καὶ συμφέρον τὴν ἐλευθερίαν κεῖσθαι ἆθλον — δεῖ δὲ καὶ ἐξομηρεύειν ταῖς τεκνοποιίαις — τὰς θυσίας καὶ τὰς ἀπολαύσεις μᾶλλον τῶν δούλων ἕνεκα ποιεῖσθαι ἢ τῶν ἐλευθέρων.*

Cap. IX. *magiſtros*] Vide ad cap. 8. ſect. 11.

ſtatura] Antiquum *ſtatus* praeferebat Pontedera; quod et mox ſect. 3. legitur, et alibi, vt Index docet. Ceterum ſequentia verba mihi vitii quid alere videntur; copia certe vocabulorum abundant.

2. *Bubulco*] Ex libro Polit. malebat Pontedera *Bubulcoque quamuis*. Geoponica II. 2. *τοὺς βουκόλους ἰσχυροὺς καὶ μακροὺς καὶ τῇ φωνῇ τραχυτέρους ἐπιστήσομεν, ὅπως μὴ μικροὺς ὄντας καλύπτωσιν οἱ βόες προϊόντες, δύνωνται δὲ ἐφορᾶν τὰ ἔμπροσθεν. καὶ ἵνα τῇ τραχύτητι τῆς φωνῆς καταπτοῶσι τοὺς βόας.*

3. *longiſſimum — aratorem*] Geoponica II. 2. *τὸν δὲ ἀροῦντα χρὴ μακρότερον ἔχειν τὸ σῶμα. ὁ γὰρ τοιοῦτος ἰσχυρῶς ἐπικείμενος τῇ ἐχέτλῃ τὴν ὅλην ὕννιν βαρύνει, ὡς μὴ ἐπιπολῆς εἶναι τὴν αὔλακα, καὶ καταφερόμεναι ἀπὸ ὕψους πληγαὶ μᾶλλον καθάπτονται τῶν βοῶν.* Plinius 18. 19. *Arator niſi incuruus praeuaricatur*. Ceterum Geoponica male bubulcum ab aratore diſtingunt.

mediaſtini] De notione vide Geſneri Theſ. L. L. Vrſinus memorat pauimentum vermiculatum Romanum, vbi mediaſtinus ſeruus dextra caniſtrum, ſiniſtra ſcopam tenens deſcriptus exſtat cum nomine *Cornelius Seruus Mediaſtinus*. In opere ruſtico eſſe mediaſtinum, qui occandi, ſarriendi, runcandi, metendi et ſimili opere fungitur, comparato noſtri loco II. 13. 7. egregie monuit Beroaldus.

4. *nam is habitus*] Ita Sang. pro *his habitus*. Vitium ſenſerat etiam Geſnerus. Geoponica l. c. *τοὺς δὲ τὰς ἀμπέλους ἐργαζομένους οὐχ οὕτως ὑψηλοὺς εἶναι χρή, τετραγωνικοὺς δέ· ὁ γὰρ τοιοῦτος πρὸς τὴν ἐργασίαν τῆς ἀμπέλου οὐ μακρόθεν καταφερόμενος ἀλλὰ πρόσγειος ὢν ἀπονητὶ ἐργάζεται.*

quem deſiderat] Ita legi volebat etiam Vrſinus pro *quam*. D'Arnaud de Iure ſeruor. p. 47. malebat *qualem*.

6. *ideoque labori*] Ex lectione *liberque labori* Pontedera efficiebat: *libenterque labori.* Verum ita ſequens *multum* abundare forte videbitur.

nec tamen viritim] Geſner malebat *nec tam viritim.* Equidem vulgatam probo.

et vinitores] Verba incluſa melius abeſſe, recte monuit Pontedera, et omittunt partem eorum libri optimi.

7. *Decurias*] In ſeruis etiam vrbanis habes apud Petronium cap. 47. vbi vide Interpretes. Idem conſilium dant etiam Geoponica II. 45. Hinc apud Vitruuium cum alibi tum VII. 3. *decuria hominum inducta ligneis vectibus pinſant materiam Graeci.*

COLVMELLAE LIB. II.

Cap. I. *opinionem*] Plinius 17. ſect. 3. *ne vera exſiſtat opinio eorum, qui iam Italiae terram exiſtimauere laſſam.*

3. *ceſſationes*] Pontedera praeferebat lectionem optimorum librorum *ceſſatorum*, atque intelligebat *temporum;* laudauit etiam ex Ouidii Metam. X. 669. *ceſſata tempora.*

4. *adduci*] Scilicet in eam opinionem. Neſcio an aliquid exciderit.

nimiae] Ita ſcripſi ſuadentibus Edd. vetuſtis et Sang. qui pro *pondere* habet *ponderis.*

5. *cultum exuberare*] Sangerm. *cultum* praefert. Ita noſter IX. 4. 5. quae fauorum ceras exuberant. Vulgatum igitur omiſi cultum.

Cap. II. *non ſublimem*] Palladius I. 5. *vel campus apertior et humorem pluuium cliuo fallente ſubducens: vel collis molliter per latera inclinata deductus; vel vallis cum quadam moderatione, et aeris laxitate ſubmiſſa; vel mons alterius culminis* (Creſcentius *cacuminis*) *deferſus obiectu, et a moleſtioribus ventis aliquo liber auxilio, vel ſublimis, aſper, ſed nemoroſus et herbidus.* Ita vulgo legitur; atque inde etiam hoc in loco Dickſon I. p. 137. negationem tolli volebat. Sed mons aſper ſimul herbidus eſſe non poteſt. Igitur vulgata recte habet; et in Palladio Codex Erford. habet: *ventis quolibet auxilio, nec vel ſublimis vel aſper.*

4. *Virgilius*] Georgic. II. 204.

5. *praebet idem*] Peſſime erat diſtinctus hic locus in edit. Geſner. Legebatur enim *praebet. Idem pinguis — conficitur, praeſtantiſſimum* etc. Qua diſtinctione ſententia loci plane tollebatur.

7. *mortem facit*] Locutionem, in Ouidii Ibide verſ. 148. recurrentem, operoſe adſtruxit Burmann.

8. *duplex tractatio*] Hoc vulgato *ratio* praeferebat etiam Pontedera. Non modus et ratio agrorum duplex, ſed modus agri tractandi geminus traditur.

ſiccus an humidus] Palladius Maio 3. *Si agros incultos volueris aperire, conſiderabis, ſiccus an humidus ſit ager, ſilvis aut gramine, frutetis veſtitus aut filice. Si humidus erit, foſſarum ductibus ex omni parte ſiccabitur. Sed apertae foſſae notae ſunt; coecae vero hoc genere fiunt.*

9. *duo genera*] Ita iam olim Theophraſtus Cauſ. Plant. III. 7. *ἐὰν δὲ ἔφυδρα καὶ ναματώδη τάφρους ὀρύσσοντα τὰς μὲν πλαγίους ἵνα τὸ ὕδωρ δέχωνται, τὰς δὲ ὀρθίας καὶ λίθων πληροῦντα καὶ γῆς, ὥστε μὴ ἅπτεσθαι τῆς σκαπάνης, εἶτα ἄμμον ἐμβάλλοντα καὶ χοῦν — αἵ τε γὰρ πλάγιοι τάφροι δεχόμεναι τὸ ὕδωρ ξηροτέραν ποιοῦσιν, αἵ τ᾽ ὄρθιαι κάτω λίθους ἔχουσαι δέχονται τὴν συῤῥοήν.* Quam locum expreſſit Virgilius I. Georg. 113. *quique paludis collectum humorem bibula deducit arena.* Quem verſum recte de foſſa coeca interpretatus eſt amiciſſimus Fr. Aug. Cartheuſer, male contra Interpretes ceteri, etiam nuperus, omnium ſapientiſſimus, vt ſibi quidem videtur.

cretoſis regionibus] Plinius 18. ſect. 8. *Humidiorem agrum foſſis concidi atque ſiccari vtiliſſimum eſt, foſſas autem cretoſis locis apertas relinqui; in ſolutiore terra ſepibus firmari ne procidant: aut ſupinis lateribus procumbere: quaſdam occaecari et in alias dirigi maiores patentioreſque; ſi ſit occaſio, ſilice vel glarea ſterni. Ora autem earum binis vtrinque lapidibus ſtatuminari et alio ſuperintegi.* Ex quo loco patet, recte Pontederam vulgatam lectionem: *ſed et patentes et latius apertas*, ita ex Codd. emendare ita: *ſed et patentes latius apertas.* Deinde male Plinius ad apertas foſſas traduxit, quae Columella de coecis tradit, vbi ſcilicet ſilices et glarea deficiunt. Sarmentorum enim funem in ſolum foſſae contrudendum, cui deinde inculcatis foliis et frondibus terra ingeritur, Plinius ſatis inepte *ſepes* a ſimilitudine aliqua dixit. In Columellae loco bene Codex Lipſ. praefert *per imum contrudetur;* funis enim ſarmentorum in ſolum foſſae anguſtum vi tradendus erat, vt vbique firmaret terram et latera; denique probo etiam lectionem Broukh. *contrudetur, et ſuper — congeretur.* Poterit tamen vulgatum ex metaphora funis, quem dixit Columella, defendi; atque ita videri poteſt lectio Cod. Lipſ. alterius interpretatio. Equidem non ſolum alterum *et* ante *apertas* cum Vrſino et Pon-

tedera, ſed et prius poſt *ſed*, annuente ſententia, et Codd. auctoritate, omiſi. Palladius noſtram interpretationem plane confirmat; ſed is *capita* habet pro *ora*. Vide locum mox afferendum. Sed ante omnia audiendus Cato cap. 42. Cato altitudinem quatuor pedum, latitudinem ſupremi ſulci trium pedum, infimi pedis cum palmo edit; igitur decliues facit ſulcos hos coecos. Contra latitudinem Columella non expreſſit, ſed ſimpliciter decliues fieri foſſas apertas iuſſit. In coecis enim nullum eſt periculum, ne latera ſubſideant et foſſam repleant. Palladius tamen in Columella legiſſe etiam videtur *coecas decliues foſſas*. Et facile reſtitues Columellae eum ſenſum legendo ex libris: *Sed latius apertas ſumma parte*. ita, vt verba haec ad genus vtrumque foſſarum pertineant. Sulci etiam notio foſſam ſupra latiorem poſtulare videtur; atque ita etiam voluit h. l. ex Catone intelligi Dickſon I. p. 369.

ſulcis — depreſſis] Palladius Maio 3. *ſulci per agrum tranſuerſi altitudine pedum trium: poſtea vſque ad medietatem lapidibus minutis replentur, aut glarea et ſuper terra, quam egeſſeramus, aequatur. Sed foſſarum capita vnam patentem foſſam petant, ad quam decliues decurrant; ita et humor deducetur, et agri ſpatia non peribunt. Si defuerint lapides, ſarmentis vel ſtramine ſubiecto cooperiantur, vel quibuſcunque virgultis.*

10. *foſſae — anguſtae*] An Igitur apertae foſſae ſunt maiores? Ita videtur interpretari Plinius, qui coecas dirigi iubet in maiores patentioreſque. Cato apertas foſſas latiores facit, ſed pede dimidio minus altas, eaſque ſcrobes appellat. Sed repertum in Br. et Ald. *anguſte* ſine cunctatione recepi.

12. *cupreſſinis*] Vide infra ad cap. IX. 9.

more ponticulorum] Verba haec alieno loco poſita puto et ſic ordinanda: *exitu foſſae binis ſaxis tantummodo pilarum vice conſtitutis et ſingulis more ponticulorum ſuperpoſitis.*

illapſus — atque exitus] Vulgatum *illapſu — exitu* damnauerat etiam Pontedera.

radicitus] Ex Sang. *exſtirpandis radicibus, arboribus remouendis* annotauit Gronouius.

vel ſi rarae ſunt] Palladius Maio 3. ex h. l. *ſi nemoroſus eſt ager, exſtirpator aut raro relictis arboribus excolatur.* Sed is a ſenſu h. l. certiſſime aberrauit, qui paulo difficilior eſt in lectione vulgata. Quomodo enim arbores, quamuis rarae, *inarari* poſſunt? Sed vides, in prima orationis parte *nemoroſi fruteloſique tractus* ab arboribus diſtingui

gui *frutecta*; arbores iam expediuit Columella; ſequuntur ergo frutecta, quae adeo latent in lectione Codd. Polit. et Sang. *rareta*. Puto igitur, ſcripſiſſe Columellam: *vel ſi carecta ſint*. Haec enim facile excinduntur ſuccilis caricibus, inciſis et radicibus inarandis. Carecta nominat Palladius Aug. 3. ex Columella XI. 2. 62. Vitioſam lectionem iam olim reperiſſe videtur in h. l. Palladius. Idem Iulio cap. 1. *ſilueſtres agri vtiliſſime exſtirpabuntur arboribus atque virgultis cum luna decreſcit, deſectis radicibus atque combuſtis.* Quae ex Columella XI. 2. 52. ducta, ſed pleniora ſunt. Aliam rationem ſilueſtris agri excolendi tradit Palladius I. 6. 13.

12. *at ſaxoſum*] Palladius l. c. *ſi lapidoſus (ager) per macerias ſaxorum a turba collectas et purgari poterit, et inde muniri.* vbi ex libris optimis et h. l. legendum eſt: *ſaxorum turba collecta.* Locum Siculi Flacci de condit. agrorum p. 11. *Sed in planis locis ſi ſaxuoſus ſit ager, repurgatur, et ex congeſtione maceriae fiunt. Ita ex ipſius loci qualitate aliquid colligi poteſt:* poſuit Schoettgen.

13. *repaſtinatio*] Palladius l. c. *iuncus et gramen et filices frequenti aratione vincuntur; ſed filicem, ſi ſaepe fabam conſeras vel lupinos, et ſi ſubinde naſcentem mucrone falcis incidas, intra exiguum tempus abſumes.* Obiter annotabo diuerſam graecorum agricolarum rationem, memoratam a Theophraſto C. P. V. 22. hi enim reliquiis deſectarum radicum oleum, picemue aut ſeuum illinebant. Idem H. P. VIII. 8. ſtercoratione et ab ouium incubantium ſtercore et vrina perire filicem monet.

interimi] Polit. liber *interemi* propius ad verbi originem. Feſtus: *Emere quod nunc eſt mercari, antiqui pro ſumere accipiebant.* Idem: *abemito ſignificat demito vel auferto, emere enim antiqui dicebant pro accipere.* Idem: *ſurremit, ſumpſit: inque manum ſurremit haſtam. Idem etiam* (Lucilius) *ſurrempſit vſurpauit pro puerum ſuſtulerit.* Hinc frequentantur *eximere, interimere.*

biennium] Plinius 18. ſect. 8. filix biennio moritur, ſi frondem agere non patiaris; id efficaciſſime contingit, germinantis ramis baculo decuſſis (Vincent. germinantibus habet) ſuccus enim, ex ipſa defluens, radices necat. vbi vereor, vt vox *baculo* ſana ſit; falce in eadem opera vti iubet Columella; et tenax omnino lentaque eſt filix; forte igitur *falcula* legendum eſt.

moritur] Hoc cum Pontedera vulgato *moriantur* ſubſtitui ex libris.

vel cinereum] Plinius VIII. ſect. 7. velut e Catone affert: item terra nigra et cinerei coloris.

15. *Nihil de ceteris*] Solus Sangerm. et Goeſ. ſeruavit vocabulum *nihil*, quod exciderat. Ita legi, et deinceps *tum etiam* voluit etiam Pontedera.

18. *excolere*] Recte hanc lectionem praeferebat Geſner, vulgata enim doctrinae Columellae et ſententiae aduerſatur.

ac ſi — quamuis] Ex lectione librorum *at ſi* Pontedera effingebat *ea ſi*; deinde legebat *quamuis leuiſſimo dente — diſſipatur*, *res admonet* deletis verbis *ea res* aut, vt alii libri habent, *quae res*.

inhaereſcit] Virgilii locus eſt Georg. I. 250. Repetiit Palladius I. 5. 3. Plinius XVII. ſect. 3. nec ſemper pinguis adhaerens digitis, quod in argillis arguitur.

19. *Sed et*] Idem habet experimentum Diophanes Geopon. II. 11. Palladius I. 5. 3. Plinius l. c. *Scrobes quidem regeſta in eos nulla complet, vt denſa atque rara ad hunc modum deprehendi poſſit.* Sed totum hoc caput de experimentis terrae egregie illuſtrant, quae docuit Tozzetti ſull' agricolt. Toſcana p. 74 ſeqq.

fermento] i. e. intumuerit et ſcrobem ſuperauerit. Infra IV. 1. 7. repaſtinata humus, dum eſt recens ſoluta laxataque velut fermento quodam intumeſcit, cum deinde — condenſata ſubſidit. Similiter fermentum dixit Plinius 17. ſect. 35. no. 4.

20. *Sapore*] Repetiit Palladius I. 5. Anatol. Geopon. II. 10. Columella de Arborib. III. 6. Ceterum lectionem vulgatam equidem teneo. Pontedera cum Vrſino alteram *ſaporem* probauit; vſus tamen non eſt argumento ſatis ſpecioſo, quod offert liber de Arboribus l. c. vbi eſt: *Sapor autem comprehendetur, ſi terram aqua diluas.*

trifolium] Similia quaſi ex Catone refert Plinius 18. ſect. 7. no. 2. *Ebulum vel prunus ſylueſtris, vel rubus, bulbus minutus, trifolium, herba pratenſis, quercus, ſilueſtris pirus, malusque frumentarii ſoli notae.* vbi verba: *herba pratenſis:* ex interpretatione trifolii nata eſſe cenſuit Pontedera ad h. l. Praeter ſigna et nomina herbarum allata multa habent alia Geopon. II. 4. 5. 6. 10. quibus immorari nunc non lubet.

indagatoribus aquarum] Qui puteis fodiendis aquam quaerunt; cui vſui ſeruiunt capita tria priora Geoponicorum, quae laudaui antea.

21. *bipedanea*] Anatolius Geoponic. II. 10. frumentis poſtulat ποδιαῖον βάθος, vineae tripedaneam, arboribus quatuor

tuor pedes altam. Palladius I. 6. 11. *terrae altitudinem cum foecunditate, ſi ad frumenta, duobus pedibus explora, quatuor vero, ſi ad arbuſta vel vites.*

antiquiſſimum eſt] Reſtitui lectionem veram approbante Pontedera, quam et ſequens *ſequantur* poſtulabat; alias enim debebat eſſe *ſequerentur.* Nec antiquiſſimi auctores haec omnino attigerunt, nedum eleganter atque accurate tractarunt. Sangerm. lectionem probauit etiam Drakenb. ad Liuium T. I. p. 135. et Burmann. ad Velleium p. 286.

ſectam] Optimi libri *ſectam* praeferunt vulgato *ſcita.* Cicero de N. D. II. 22. natura habet viam et quaſi ſectam, quam ſequatur.

22. *arcte*] Plinius XVIII. ſect. 49. *araturos boues quam arctiſſime iungi oportet, vt capitibus ſublatis arent; ſic minime colla contundunt.* Ibi tamen Pontedera *aptiſſime* et in Columella *apte* legi volebat Pontedera. Sed *apte* reſpuit ſequens *aptum ceruicibus,* nec boues ſibi inuicem arcte iunctos, ſed iugo arcte iunctos dicit, ne colla labefactentur. Explicat Dickſon II. p. 451. *fixing the yoke bet ween the neck and ſhoulders,* i. e. vt iugum inter ceruicem et armos ſedeat.

cornibus] Palladius hinc II. 3. *boues melius collo quam capite iunguntur.* Plinius VIII. ſect. 70. *plurimum lactis Alpinis — capite non ceruice iunctis.* Cornibus ipſis olim iunctos boues teſtatur epitheton κεραλκέες apud Callimachum Hymno in Dian. verſu 179. Phaedri locum: *Bos dum tendit validius confregit cornu* attulit Geſner, Callimachi Schoettgen, Homeri locum Iliad. XIII. 704. annotauit Dickſon. Statius Thebaid. I. de iuuencis aratro iunctis: *illi indignantes, queis nondum vomere multo ardua nodoſos ceruix deſcendit ad armos.* vbi Lutatius: *Secundum Italiae ſitum loquitur, vbi boues trahunt collo. Nam dum niſu trahendi anteriora petunt, ceruix in armos reflectitur.* Propertius II. 34. 48. *ſed non ante graui taurus ſuccumbit aratro, cornua quam validis haeſerit in laqueis.* vbi laqueos alii interpretantur ζυγόδεσμα. Vide vero an potius laquei ſint, quibus capulari iuuencos domandos dixit noſter VI. 2. 4. De iugo et iungendi ratione accurate dicetur ad VI. 2. 7. vbi vide notas.

23. *qui non valent*] Elegantem Sang. lectionem *perfoſſa naualium terga* recepi. Ita noſter IV. 14. 1. terga ſoli, et X. 7 et 71. terga reſoluta agri habet. Pontedera volebat etiam legere *quia non valent*, vt libri quidam habent.

confert] Ex libris optimis Pontedera praeferebat *confertur*, quod pariter facerem, ſi ſcriptum exſtaret: a bubulcis

cis profunde ſolum proſcindentibus plurimum — confertur: qua forma haec poſuit et explicauit Pontedera.

24. *impendii*] Ita recte Bruſch. Ald. et Cod. Lipſ. probante etiam Pontedera. Vulgatum *ſtipendii*, qui inuexit, cogitauit bouem operantem, quaſi ſtipendia merentem. Sed de emtione hic ſermo eſt!

25. *obliquum*] Aratrum vulgare Italicum, quo terra proſcindebatur, iterabatur et tertiabatur, aures ſeu tabulas additas non habebat, quibus terra proſciſſa in dextram ſublata conuerti poſſet, vt ſulcus aperiretur; tabulas addebant tum demum, cum ſementem inararent, quo altiore ſulco aquam pluuialem a ſegete deducerent, quae in porcis altis, a terra aratri tabulis reiecta atque accumulata factis latebat tecta. Igitur cum aratro vulgari ſimplice, ſulcos exarare atque aperire volebant, vomerem in alterum latus inclinabant obliquum; deinceps eundem verſum recto vomere exarabant revertentes, ita, vt ſulci pars decliuis vomere recto ſinderetur et terrae obliquo vomere reiectae antea adderetur, atque ita ſulcus purus et profundus exigebatur. Bubulcus ipſe per proſciſſum ſemper ingredi debebat, ſed boum alter alternis per proſciſſum et per terram planam incedebat. Ceterum tam denſis ſulcis arari iubent ſcriptores noſtri, vt vix dignoſcatur in vtram partem vomer actus ſit; ita enim omnes radices herbarum perrumpi. Ne vero cruda terra, quam ſcamna vocabant ruſtici, relinqueretur, ſedulo cauebant, eiuſque reique experimentum capiebant pertica tranſuerſa, per ſulcos inſerta, quae ſi aequaliter ac ſine offenſione penetrabat, recte aratum fuiſſe iudicabant. Hanc primam operam arandi ſequebatur iteratio ſulcis tranſuerſis. Columella III. 13. *vt more naualium terra tranſuerſis aduerſiſque ſulcis proſcindatur.* Plinius XVIII. c. 19. *omne aruum rectis ſulcis mox et obliquis ſubigi debet.* et cap. 20. *aratione per tranſverſum iterata, occatio ſequitur.* Virgilius I. Georg. 97. *et qui proſciſſo quae ſuſcitat aequore terga rurſus in obliquum verſo perrumpit aratro.* Ab hoc igitur ſulco *tranſuerſo et obliquo* plane diuerſus eſt, quem obliquo aratro facere iubet Columella, vt recte admonuit Dickſon I. p. 437.

ſcamnum] Ita noſter II. 4. 3. III. 13. 2 et 10. de Arborib. XI. 2. Vtitur et Plinius XVII. ſect. 35. no. 4. Ex noſtro loco Palladius II. 3. ſeruandum eſt, ne inter ſulcos non mota terra relinquatur. Gallicis aratoribus *Veaux et barres* auctore Harduino. Experimentum perticae habet Columella cap. 4. ſect. 3. atque inde Palladius II. 3. Scamna Frontinus et Aggenus Arbicus agri latitudinem vocant. Ita enim Aggenus:

nus: *Quicquid in longitudinem eſt delimatum per ſtrigas appellatur, quicquid per altitudinem ſeu latitudinem, per ſcamna.* Hinc idem agrum *ſtrigatum*, et *ſcamnatum* dixit. Itali ſcamna haec *lembi* dicunt, teſte Tozzetti.

26. *delibet*] Praeferebat Pontedera *deibret*, quod delibari truncus nec recte nec proprie dicatur. Arbor enim radicibus firmata non facile de ſede moueatur aut luxetur. Contra arbori maxime cauendum eſſe id, quod frequentius contingit, ne cortex laedatur. Loci Columellae XII. 1. 6. *ne delibata ſint*, et Varronis II. 2. 16. alia eſt ratio, monente etiam viro docto, cui aſſentior.

laceſſat] Neſcio cur Vrſinus poſt *ſtimulo* diſtingui; et deinceps legi velit: *iuuencum quod — calcitroſumque etiam reddit nonnunquam: tamen.* Ceterum antiquarum Editionum lectionem *iuuencumque reſte tractum calcitroſumque* inepte Iucundus correxit, cum potius deberet: *qui reſtitantem.* Hinc Gallicum *rétif* eſt. Latine retractantem bouem dici, nec credo, nec docere aliquis adhuc conatus eſt. Contra reſtitare eſt in vitio armentorum, praecipue cum arant et ſulcum rectum ducere debent. Dum reſtitat bos, calce ſimul bubulcum petit, et ad ſtimulum recalcitrat. Ceterum Sang. libri *quae res caetratum* annotauerat etiam in margine infimo libri Commelin. Abr. Gronouius, *cetratum* ſcribens, cui ſtatim ſubiecta erat *caetraſtum* vel *caetreſtum G.* recentiore atramento ſubiectum. Quod quo pertineret, ignorabam.

27. *media*] Plinius 18. ſect. 49. *In arando verſum peragi nec ſtrigare in actu ſpiritus.* Verſura eſt locus, vbi conuertuntur boues, ad hanc vſque extenditur verſus arando ductus; boues igitur non vult conſiſtere in ipſo verſu, ſed ad finem perducere verſum, ſeu ad verſuram vſque. Vulgatam igitur recte Buchner et Salmaſius de Modo Vſur. p. 294. corrigunt *parte verſus.* nec licet vti Geſneri ratione, qui locum inter vtramque verſuram mediam interpretatur vulgatam. Vna enim verſura ſulcus perducitur, non gemino.

ſulcum] Palladius II. 3. hinc habet. Plinius 18. ſect. 3. Iugum vocabatur, quod vno iugo boum in die exarari poſſet. Actus in quo boues agerentur cum aratro impetu vno iuſto. Hic erat pedum CXX duplicatuſque in longitudinem iugerum faciebat. Cf. infra V. 1.

28. *verſuram*] Palladius Ianuario 3. vbi *ad verſuram venerint, arator retineat et iugum propellat, vt eorum colla refrigerentur.* Quare non erat, quod Pontedera lectionem *reſtringantur* praeferret. interpretatus *relaxentur, reſoluantur.* De iugo vide ad VI. 2. 7.

dolabra]

dolabra] Plinius XVIII. ſect. 49. Securiculam inſitivam (in ſtiua emendant) pendere, qua intercidantur radices. Palladius II. 3. glebae omnes dolabris diſſipandae ſunt.

Cap. III. 1. *quia et*] Ex neglecto hoc praecepto naſci tandem ait coriaginem morbum. Vulgatum *id* genus falſum eſt. Vide omnino infra ad VI. 13. notas.

Cap. IV. *continet aquam*] Palladius Septembr. cap. 1. *ager pinguis, et qui diu tenere conſueuit humorem, tertia vice arabitur, quamuis humido anno poſſit et antea tertiari.* Virgilius I. 63. *terrae pingue ſolum primis extemplo a menſibus anni fortes inuertant tauri, glebaſque iacentes puluerulenta coquat maturis ſolibus aeſtas.*

in vtram partem] Plinius 18. ſect. 49. *Id demum aruum recte ſubactum erit, vti non intelligetur, vtro vomer ierit.* Noſter infra ſect. 10. *nec eodem veſtigio terram moliamur.*

necantur] Plinius l. c. *priuſquam aras, proſcindito; hoc vtilitatem habet, quod inuerſo ceſpite herbarum radices necantur.*

2. *Iterationibus*] Iterare eſt, quod alibi offringere dicunt, Itali *coſteggiare.* Plinii locum 18. ſ. 49. no. 3. *Spiſſius ſolum, ſicut plerumque in Italia, quinto ſulco ſeri melius eſt, in Tuſcis vero nono* comparauit Geſner, alterumque iunioris Ep. V. 6. 10. vbi de campis Tuſciae, Apenino ſubiacentibus: *Campi, quos non niſi ingentes boues et fortiſſima aratra perfringunt: tantis glebis tenaciſſimum ſolum, cum* (primum) *proſecatur, adſurgit, vt nono demum ſulco perdometur.* vbi recte Editio romana anni 1490. omittit incluſum *primum.*

3. *pertica*] Palladius Ianuario 3. *aequaliter motam terram eſſe cognoſcis, ſi tranſuerſam per ſulcos perticam mittas; quae res ſaepius facta, bubulcos ab hac negligentia ſubmouebit.* quem locum multo aliter laudauit Vincentius VII. 84. *ſed aequaliter terram motam eſſe cognoſcis, ſi ſulcos multos aequaliter partitam perſpexeris, vt non intelligatur, vtro vomer ierit.* alibi laudat *pertitam videris, ita, vt non intelligatur vtrum vomer ierit.* Tertio aliquo in loco vulgatam nunc laudat. Ex qua varietate apparet, plura olim in Palladio adfuiſſe excerpta ex Columellae h. l.

dixerunt] Plinius XVIII. ſect. 49. Male aratur aruum, quod ſatis frugibus occandum eſt.

4. *viginti*] Numerum ex libro optimo addidi, ſuadente Pontedera, qui deinceps veram lectionem *quod eſt VI. cal. Iul.* demonſtrauit. Simile interuallum viginti dierum circa

circa brumam religioſum habebatur. Vide ad cap. 8. ſect. 2. Ceterum Vrſinus malebat: *quod eſt a. d. IX vel VIII. Cal. Iulias.*

quoniam in id] Vulgatam *Cum id tempus* vitioſam eſſe viderat etiam Vrſinus, nos ſuadente Pontedera ex libro Goeſiano et Sangerm. correximus.

5. *ſemi madidus*] Palladius Ianuario 3. *Obſeruandum eſt ne lutoſus ager aretur, aut (quod ſaepe fit) poſt longas ſiccitates leui imbre perfuſus. nam terra quae lutoſa tractatur in primordio, fertur toto anno non poſſe tractari, quae autem ſupra leuiter infuſa eſt, et ſubter ſicca, ſi tunc aretur, aſſeritur, per triennium ſterilis fieri. Et ideo mediocriter infuſus ager, vt nec lutoſus nec aridus ſit, proſcindi debet.* Plinius 18. ſ. 49. *lutoſam terram ne tangito.*

carioſam] Ita recte videtur interpretari carioſam terram Catonis cap. 61. quam male explicauit Plinius, monente etiam Dickſon. Sed nunc video Columellam expreſſiſſe locum Catonis c. V. ſect. 6. *terram carioſam caueto, ne ares, neue ploſtrum neue pecus impellas. Si ita non caueris, quo impuleris, triennii fructum amittes.* vbi vide notam. Theophraſtus H. P. VIII. 6. δοκεῖ γὰρ ὡς ἐπίπαν ἀνεπιτήδειος ὁ σπορὸς ἐν τοῖς ἡμιβρεχέσιν. ἀπόλλυται γὰρ καὶ ἐκγαλακτοῦται τὰ σπέρματα, καὶ ἅμα συμβαίνει πόαν ἀναφύεσθαι πολλήν. vbi verbum ἐκγαλακτοῦσθαι Bodaeus mucore obduci vertit. Inepte. Eſt cum ſemina germinarunt et ſata lactentia abortiunt prae ſiccitate. Plinius XVII. ſ. 2. de niuium vſu liquefactarum: *tellus quoque illo modo fermenteſcit et ſucci plena ac lacteſcentibus ſatis non effeta.* Haec quidem Theophraſti ratio probabilis eſſe videtur; Columella nullam plane attulit.

occationi aut ſarritioni] Ita pro vulgato *ſationi* ſcribendum eſſe vidit Vrſinus et Pontedera. Vulgatam ita defendebat Geſner, vt ſementis ad frumenta, ſatio ad plantas pertinere diceretur; quaſi hoc in libro de plantarum alio genere, quam de frumentis et leguminibus ageretur. Vitium ortum eſt ex ſcriptura *ſartioni*, quam vbique tenent Codices optimi, teſte etiam Heinſio, quamque ipſe veram puto eſſe.

6. *atqui*] Vulgato *at quae* praeferri voluit etiam Pontedera. Sed *at* in Sangerm. deeſſe annotauit Gronouius, rectius igitur omittes.

Dens aratri] Supra cap. 2. 24. *exiguis vomeribus et dentalibus terram ſubigere.* Quae verba quo melius intelligantur, breuiter haec annotanda ſunt. Ligneas partes has enarrat Virgilius I. Georg. 169 ſeq. aratri, quale ad ſemen-

tem

tam adhibetur, rotis incumbens, quale Plinius plauſtrara-trum vocat. Scilicet burin, ex vlmo incuruata factam; quam *curuum* ab aliis appellari monet Varro de L. L. Fracta bura boues interdum nimis contendentes vomeres in aruo relinquere, idem tradit R. R. I. 19. Eſt haec ea pars aratri, quam Britanni *the ſheath* aut *fore heath*, Galli *ſoc de charrue*, noſtri *Krumholz* vocant, in alio genere *Krümmel.* Huic ſuperne protenſus iungitur temo; noſtris *Deichſel*, *Pflugbaum*, *Grendel*, Britannis *beam of the plough.* Burae adduntur, quae Virgilius dicit *dentilia duplici dorſo*, ex ligno ſcilicet facta. Nam poeta ligneas modo partes ibi enumerat. Britanni hanc partem *the head of the plough*, noſtri *Schaarbaum*, *Pflug-haupt*, *Hakenſchuh* appellant. Duplex dorſum gemina ligna, anterius concurrentia, in mucronem eum, cui vomer induitur aut aptatur, ſignificat, noſtris *Sohlhölzer.* Horum lignorum anterius concurrentium gemino dorſo acclinatus et reſupinus aptatur vomer ferreus, vnde ſulco attritus ſplendeſcere dicitur Virgilio Georg. I. 46. Mucro vomeris dens dicitur; atque ita Varro de L. L. IV. *dens*, inquit, *quod eo mordetur terra.* Dentalia erant exigua et magna, longa et breuia, eorumque formam vomis ſequebatur. Hinc Columella *exiguis vomeribus et dentalibus.* Plinius XVIII. c. 18. alterum genus vulgare aratri, roſtratri vectis ait eſſe; itaque mucrone vomeris longo; tertium in ſolo facili adhiberi, *nec toto porrectum dentali, ſed exigua cuſpide in roſtro.* Quarto generi latior erat cuſpis, et acutior in mucronem faſtigata, eodemque gladio ſcindens ſolum et acie laterum radices herbarum ſecans. Hoc ait non pridem in Rhaetia inuentum aratrum Plinius. Ex quo apparet, vulgarem Italicum vomerem latera non habuiſſe acuta. Rhaetico generi Gallos ait addidiſſe duas rotas, et cuſpidem habuiſſe effigiem palae. Cultri non meminerunt Scriptores noſtri; in peregrino, vt videtur, aratro memorat Plinius. De auribus dixi ad Varron. I. 29. Atque has aratri partes principes recte explicuit et Dickſon et nuperus Georgicorum Virgilii interpres vernaculus, niſi quod Dickſon male a dentalibus duplex dorſum ſeparat, quaſi diuerſam aliquam partem. Denti vomerem praefigi, et vnciniam curuationem buridis leges in Feſto ſub voce *Vruat.*

diffundit] Vulgato *diffindit* praetuli cum Pontedera. Nec enim hoc ſatiſfacit conſilio auctoris, qui humum non ſolum diffindi aratro, ſed diffiſſam humum et comminutam late in vtramque partem ſpargi et veluti diffundi, non conſiſtere in glebas duras vult. Ita Xenoph. Oecon. XVI. 11.

de

de terra vere proſciſſa: *μάλιστα χεῖσθαι τὴν γῆν τηνικαῦτα κινȣμένην.*

peſſime multentur] Ita recte libri duo optimi. Vulgo *maxime.* Laudat Pontedera exemplum ſimile ex libro I.

ratio ruſtici] Ex Edd. vetuſtiſſimis *ruſtica* praeferebat Pontedera; ſed infra cap. IX. 18. eſt: *nec impenſa gravi rationem cultoris onerant.* atque iterum IV. 2. 1.

8. *proſciſſum eſt iterare*] Vrſinus emendabat *non iterare;* coniecturam eam equidem ſententia poſtulare videtur; ſed tum ſequi debebat *ſed pluuiam operiri.* Potuit tamen variare orationem Columella.

Iugerum] Infra XI. 2. 46. ſi eſt difficilis terra, proſcinditur operis tribus, iteratur duabus, tertiatur vna, lirantur autem iugera duo opera vna. At, ſi facilis eſt terra, proſcinditur iugerum duabus operis, iteratur vna, lirantur vna iugera quatuor. Contra Plinius XVIII. ſect. 49. Iuſtum eſt proſcindi ſulco dodrantali (i. e. nouem pollices alto) iugerum vno die, iterari ſeſquiiugerum, ſi ſit facilitas ſoli, ſi minus, proſcindi ſemiſſem (i. e. partem dimidiam) iterari aſſem, quando et animalium labori natura leges ſtatuit.

ſatum redigitur] Quod Salmaſius ad Solinum p. 511. coniectura aſſecutus erat, ex libro Goeſ. dedit iam Geſnerus pro vulgato *ſtatim redigitur.* De lira et porca vide mox ad ſect. 11.

9. *trimeſtri*] Libri optimi pro *trimeſtrium.* Palladius Februario 2. *Locis tepidis, aut ſi clemens tempus et ſiccum fuerit, colles pingues vel hoc menſe proſcinde.* Deinde cap. 3. *hoc menſe ſerendum eſt omne trimeſtrium genus.* vbi tamen liber Erford. et Vincentius habent *trimeſtre.* Sic loquitur noſter infra cap. 13. 8 et 9. Sed trimeſtrem ſementem noſter habet cap. 9. ſect. 7. et Cato c. 35.

10. *tranſuerſus*] Plinius XVIII. ſect. 49. *in collibus tranſuerſo tantum monte aratur, ſed modo in ſuperiora, modo in inferiora roſtrante vomere.* Palladius Ianuar. 3. *Si collis eſt, tranſuerſus per latera ſulcetur. quae forma tunc ſeruanda eſt, cum ſemen accipiet.* vbi Vincentius habet et *tunc — acceperit.* Creſcentius habet *accepit.* Poſtrema verba vnde duxerit Palladius, nondum reperi. Sed et ſic locus Palladii confirmat lectionem libri Goeſiani, probatam etiam a Pontedera, quam itaque recepimus pro vulgata *iugerum talis agri. Sed in arando maxime* etc. Idem conſilium prato conferendo in colle ſicco dedit Bradly Survey p. 249. qui rationem ſulcorum a recta deflexorum deorſum repetit ab aqua decurrente, quam ſulci ita inclinati melius retinent et diſpertiun-

 tur.

tur. Atque ita Creſc. II. 17. *praecipitur etiam ab agricolis per tranſuerſum ſulcari, vt in ſulcis ſtet retenta pinguedo, quae decurrit praeceps ſi ex directo ſulcus deſcendit.* Ita ſcilicet Albertus tradit, addens: *propter quod etiam fiunt retinacula per macerias ex tranſuerſo ante agrum poſitas ne humus defluat poſtquam fuerit exarata. Quidam ſubtiliori ingenio humum hanc ſerunt non exaratam, ſed duram. Sed poſtquam ſeminata eſt humus, euertunt eam ſuper ſemina aut aratro aut ligone aut alio foſſorio et non arant eam niſi ſemel nec comminuunt in ea glebas magnas.*

11. *Exilis*] Palladius Aug. 1. *hoc menſe vltimo circa Calendas Septembres ager planus, humidus, exilis incipiat exarari.* Idem Septembri 1. *nunc ager humidus, planus, exilis, quem Auguſto primo arari* (Vincentius *primitus exarari*) *diximus, iteratur et ſeritur.*

ſolo eſt, eo quod] Pontedera praeferebat lectionem *eoque.* Rationem ſic edit: Nempe quia exilis et ſoluta terra facile colitur, propterea pauciores operae impenduntur: non quia pauciores adhibentur, propterea expeditius colitur. Equidem tamen non video, cur ratio haec non poſſit etiam ſine ſtultitiae crimine conuerti, ita, vt nunc traditur in lectione vulgata. Libri alii praeterea *ſoli* habent, Sang. vtramque exhibet.

graciles] Palladius Septembr. 1. *graciles cliui nunc primum arandi ſunt, et ſerendi ſtatim circa aequinoctium.* Virgilius Georg. I. 6. 7. *At ſi non fuerit tellus fecunda, ſub ipſum Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco, — hic ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.* Plinius XVIII. cap. 26. *in gracili inſecuti aeſtus exſiccant: tum namque ſuccum venturis ſeminibus auferunt. Talia autumno melius arari certum eſt.* Idem praeceptum habet Theophraſtus de C. Pl. III. 25.

ſub ſulco] Vide ad Varron. I. 29. 2. Addo nunc gloſſam Heſychii, quam Interpretes non agnouerunt: *κασφυράσσεται· κατασπείρει.*

Cap. V. *in campo rarius*] Palladius Septembr. 1. *agri nunc ſtercorandi ſunt, ſed in colle ſpiſſius, in campo rarius laetamina diſponentur, cum luna minuitur. — ſed iidem cumuli tot diſſipandi ſunt, quot eadem die poterunt exarari, ne ſtercora exſiccata nihil proſint.* vbi Codices quidam *exſucata,* Vincentius *exucca* habet. Praeterea ibi legendum eſt *inarari.* De colle, ſuperius ſpiſſius ſtercorando, bene docet Albertus p. 494.

vehes

vehes quatuor] Infra XI. 2. menſe Nouembri tradit vehem modios continere LXXX. Carpenta vocat Palladius. Ceterum ad calculum reuocauit h. l. Dickſon I. p. 288. atque ita reperit aceruos octonorum pedum interuallo quoquouerſus ſeparatos in iugerum efficere vehes 28. ſenorum vero interuallo, 50 vehes. Sed recte monuit vir doctus ipſe, menſuram pedum octonorum non eſſe a centro aceruorum exordiendam; deinde aceruorum menſura non tam accurate definitur a Columella, vt calculo tam ſubtili poſſit ſubiici. Ait enim *inſtar modiorum quinque.* Nec admetiebantur acervos; ſed vehium numerum ſingulis aruis deſtinabant; bubulcus oculorum arbitrio aceruis contribuebat, quod ſatis eſſet.

2. *bubulci*] qui bobus iunctis arant. Hinc Italis *bifolco* dicitur bubulcus.

robus] Genus frumenti hoc ſolus Columella nominavit, plures deſcribunt, vt ipſe Columella infra c. 9. vbi vide notam. Nomen habet vel a robore inter arbores dicto, quem *robum* dixit Cato cap. 17. 1. et antiquitas; vnde *robuſta* vel *robuſtea* materia, vel a graeco ὄροβος, erui genere rubeo. A colore hoc bouem ruſtici *robeum*, graece ξανθὸν vocauerunt, vt ad Varronem et infra ad Columellam VI. 1. 2. dictum eſt. Potuit a comparatione arboris dici triticum hoc, quia robuſtiſſimum omnium et duriſſum granum habet, hinc Italis hodie *grano duro* dicitur, regionibus ſiccis coeloque calido proprium, vt ſiligo humidis frigidiſque tractibus communis eſt. Graeci itaque ſolum robum notum habuere, ſiliginem ignorarunt; illud genus ſimiliter a rutilo ignis colore πυρὸν dixerunt. In Sicilia hodieque *Ruſſia, frumentu forti*, ſpecies alia *tumminia*, alia *Gurria*, in Apulia et Campania *brondella*, in Tuſcia grano duro vocatur, docente egregio Tozzetti p. 126 ſeqq. Pontedera eſſe cenſet robum, quem populares ſui *amaiorcato* dicant. Epiſt. p. 492.

Cap. VI. *ſemen adoreum*] Plinius XVIII. ſect. 19. *frumenta vulgatiſſima far, quod adoreum veteres appellauere, ſiligo et triticum. — Qui zea vtuntur non habent far. Eſt et haec Italiae in Campania maxime ſemenque appellatur. Hoc habet nomen res praeclara — amylum quoque ex ea fit, priore craſſius,* ſc. quod fit ex tritico et ſiligine. Iſidorus Origin. XVII. 3. *Adoreum, tritici genus, quod idem vulgo ſemen dicitur.* Male quidem Iſidorus adoreum tritici genus facit, ſed recte omne adoreum dici ſemen annotat, vt ex h. l. conſtat. Sic deinceps trimeſtre ſemen ſeu halicaſtrum eſt genus ado-

rei ſeu farris atque infra cap. 13. 1. poſt triticum ſeminis, id eſt, adorei rationem habet in ſatione. Cap. 9. ſect. 8. poſt hordeum memorat halicaſtrum, vbi Pontedera far addi volebat. Alicam vbi ex zea fieri tradit Plinius XVIII. ſ. 29. no. 2. addit *zea, quam ſemen appellauimus.* Dioſcorides vero II. cap. 118. ex zea dicocco fieri alicam (graece χόνδρον) ait. Hinc iam olim Iſidorus XVII. 3. *alicaſtrum ſimile eſt alicae, pondere et bonitate praecipuum.* Scilicet ab alica, quae fit ex ſemine ſeu adoreo trimeſtri dictum voluit ſemen ipſum alicaſtrum. Sic a ſiliquis, piperis vicem ſuſtinentibus, ſiliquaſtrum ſeu peperitis herba olim fuit appellata. Denique ipſe Plinius XVIII. ſect. 10. linter frumenta alicam referens ipſum halicaſtrum intelligere videtur. *Aliqui*, inquit, *verna milium panicum, lentem, cicer, alicam appellant.* Iterum inter frumenta commemorat XXII. ſect. 6. vbi rem romanam, non pridem excogitatam in Graecia atque adeo Pompeii Magni aetate adhuc ignotam. Far praeterea dicitur factitium aliquid ex farre toſto, vt infra docebo ad Columellam VIII. 5. 23. Frumenti genus, quod adoreum far et ſemen veteres dixerunt, eſt quod Germania ſuperior *Dinkel, Spelt, Veſen,* Heluetia gallica *Epautre* vel *Bled locular, Froment locar* appellat. De Halicaſtro mecum ſentire video nunc demum Dickſon II. p. 140. qui locum etiam Creſcentii libro III. annotauit, vbi eſt de farre: *far eſt ſimile ſpeltae, ſed eſt groſſior in herba et grano; ſeritur tempore tritici et ſpeltae et corbis vna iugerum complet.* De ſpelta vero idem ſic: *ſpelta nota eſt. eius quidem diuerſitates ſunt; quia quaedam eſt grauior, et haec melior; quaedam vero leuior, et haec deterior. Et his temporibus ſeritur quibus frumentum, et eodem modo; ſed duae corbes in iugerum ſeruntur, cum ex frumento corbis vna ſufficiat.* Quam igitur Creſcentius ſpeltam dixit, ea plane ſementis menſura conuenit cum farre romano; non item quod far dixit. Sed idem Creſcentius XII. 9. in repetendis Palladii verbis X. 2. pro adoreo ſpeltam nominauit. Alicaſtrum dici ab alica, inde facta, mecum ſentit Bradley p. 82. Speltae Creſcentius l. c. ſeparatae a paleis pluries virgis ſemen percuti ait, vt ab ariſtis mundetur.

2. *ſiliginis*] Plinius XVIII. ſect. 20. *ſiliginem proprie dixerim tritici delicias. Candor eſt et ſine virtute et ſine pondere, conueniens humidis tractibus — in ceteris ibi partibus biennio in triticum tranſit. Remedium, vt grauiſſima quaeque grana eius ſerantur.* Robum eſſe triticum ariſtis munitum Parkinſoni, ſiliginem eiuſdem triticum ſpica mutica, ſetaneum denique triticum eius ſemeſtre, cenſuit Bradley Survey

vey p. 77. 78. De trimeſtris ſiliginis natura infra iterum noſter cap. 9. vbi vide notas. Siliginem genus eſſe tritici, regionibus humidis coeloque frigido proprium, grano molliori, quam robum, farinoſo et candido, itemque trimeſtre triticum, Italis *grano trimeſtre* vel *Marzuolo* dictum, cum ſiliginem *grano* noſtrale vocent, in duas ſpecies diuiſam, *gentile* et *groſſo*, egregie docuit Tozzetti Ragion. ſull' agricoltura Toſc. p. 123 ſeqq. Siliginem et panem ſiligineum Graeci ignorabant, robo et σεμιδάλει inde facta contenti.

id genus eſt ſiliginis] Haec verba quibus rationibus inductus Geſner gloſſae numero habuerit adeoque incluſerit, equidem excogitare non poſſum, et egregie defendit contra Geſnerum Tozzetti p. 125.

aliamue cauſam] Iſidorus Orig. 17. 3. *trimenſe triticum ideo nuncupatum, quia ſatum poſt tres menſes colligitur. Nam vbi propter aquam aliamue cauſam matura ſatio omiſſa eſt, praeſidium ab hoc petitur.*

3. *Cluſinum*] Plinius XVIII. ſect. 12. triticum Cluſinum ait modio libras 26. ponderare, gallicum eſſe leuiſſimum; idem ſect. 20. ſiliginem Cluſinam ratione menſurae reliquas antecellere ait. Ex lectione Codd. *candidioris et nitidi* Pontedera effingebat: *candidioris grani et nitidi.*

venuculum] Vt h. l. in libris eſt *vermiculum*, ita infra III. 2. 2. vuas *venuculas* Cod. Lipſ. mutat in *vermiculas*. Eſt praeterea alius locus Columellae XI. 2. 9. *ſeminis adorei, quod quidam far vernaculum vocant.* vbi idem genus cum venuculo intelligi videtur. Libri ſcripti in altero loco nihil variant. Vuam *venuculam* iterum nominat Columella III. 2. 27. vbi libri optimi fere omnes *auenunculae* habent. Atque ita Macrobio Saturn. III. 20. eſt *venuncula.* In Horatio Serm. II. 4. 71. eſt *venucula.* In Plinio XIV. cap. 2. libri aliqui habent *venicula.* Tertio loco a Columella XII. 43. 9. ſine varietate librorum nominatur *venucula.*

rutilum] Hinc Virgilius Georg. I. 73. flaua farra ſeri iubet in agro, antea faba aut lupinis conſito. Idem verſu 219. robuſta farra appellat. Varietatem farris etiam hodie nouimus rutilis, alteram candidis ſpicis nudis et ſine ariſtis.

ſemen trimeſtre — halicaſtrum] Spelta, quam nouimus in Germania, aeſtiua, diſtinguitur ariſtis, hordeo ſimilibus et ſpicis laxioribus. Iſidorus 17. 3. *alicaſtrum ſimile eſt alicae, pondere et bonitate praecipuum.* Hinc malim etiam h. l. *alicaſtrum.* Vide infra ad cap. 9. 8. Plinius III. c. 5. *ibi Laborini campi ſternuntur, et in delicias alicae politur meſſis.* vbi Harduinus ex libro Chiffl. dedit *populatur*, interpretatus

rapi-

rapitur. Codd. Regii *populitur*, in Toletano eſt *populitu menſis*, vnde Pintianus malebat: *populi totius menſes.* Huc facit locus Feſti: *Alicariae meretrices appellabantur in Campania ſolitae ante piſtrina Alicariorum verſari quaeſtus gratia.* Halicarios memorat etiam Lucillius apud Chariſium p. 75. vnde conſtat, de aſpiratione vocis *alicae* iam olim dubitaſſe grammaticos.

Cap. VII. *Milium et panicum*] Culmum habent geniculatum et concauum, ſemen auibus expoſitum; membranis enim indefenſum continetur, et reliqua, quae Plinius habet XVIII. ſect. 10. no. 3. vbi milium indicum infra decem proximos annos in Italiam inuectum eſſe ait. Ad legumina Columella retulit, quae Theophr. H. P. VII. 1. ad tertium aliquod genus medium inter frumenta et legumina *κέγχρον, μέλινον* (alibi *ἔλυμον* vocat) et *σησάμον*, quae omnia aeſtiuorum ſeminum nomine comprehendit.

linum] Columella cannabin et linum humani vſus cauſa ſerit, vt ſemen in cibum veniat; etſi infra c. X. ſ. 17. tenue linum docet facere. Nec vllibi lini vel cannabis cultum eum memorat, quem tamen aliunde tradidit Plinius in lino, vt infra dicetur ad cap. X. ſ. 17.

2. *nouiſſime*] Cum de ſatione autumnali adhuc ſermo ſit, vt ipſe Colum. c. IX. 6. monet, recte Pontedera monuit et multis argumentis docuit, rectius legi: *frigidis ociſſimo, — calidis nouiſſime.* Compara c. 8 et 9. cum Plinio 18. 24. Miror, virum doctum omiſiſſe locum Catonis c. 34. *vti quiſque locus frigidiſſimus aquoſiſſimusque erit, ibi primum ſerito, in calidiſſimis locis ſementin poſtremum fieri oportet.* Hoc ipſum praeceptum reſpiciebat Columella; igitur veram lectionem reſtituere Columellae non dubitaui.

proinde] Vrſinus malebat *perinde.*

Cap. VIII. 2. *altero et triceſimo*] Pontedera corrigit: *quadrageſimo quarto.* Scilicet in Antiqq. p. 361. docet, noſtrum IX. 14. ſ. 11. aequinoctium apponere VIII. Cal. Oct. et ab eo ad Vergiliarum occaſum numerare dies XL. Quodſi colligantur dies a primo Vergiliarum occaſu XIII. et XII. Cal. Nov. fiunt dies XXIV vel XXV, a ſecundo IV Cal. Nov. fiunt XXII. a tertio V Id. Nov. fiunt XLVI.

nono Cal.] Pontedera mauult *ſexto*, quod fuit initium aequinoctii ex ratione Iulia, V Cal. ex ratione Auguſti.

ſex et quadr.] Pontedera praefert: *quatuor et quadr.*

IX Cal.

IX Cal. Nouem.] Pontedera mauult: *IV Idus:* ſed ſententiam mutauit in Curis ſec. Vide notam ſequentem.

quindecim] Palladius I. 6. 15. *omne opus ruſticum, cum fieri praecipitur, neque cito eſt, ſi ante quindecim dies, neque tarde, ſi poſt quindecim fiat.* Quem locum non recordabatur Pontedera, cum h. l. Columellae tentaret in Epiſtolis p. 490. cuius notam omiſerat excerptam ponere Erneſti. Scilicet is interuallum dierum religioſe habitarum circa brumam ſimile cenſebat et par interuallo circa ſolſtitium habito, de quo ſupra c. 4. ſect. 4. numerumque adeo refingendum in *viginti.* Affert argumentum ex libri XI. loco vbi eſt: *per hos quoque dies abſtinent terrenis operibus religioſiores agricolae, ita tamen, vt ipſis calendis Ianuariis auſpicandi cauſa omne genus operis inſtaurent, caeterum differant terrenam molitionem vſque in proximas Idus.* A bruma igitur dies religioſe habiti in a. d. Idus Ianuarias XX. colliguntur; hinc apparet, numerum XV. dierum vitioſum eſſe. Qui vero in numerum hunc vitioſum inciderant ſcriptores librarii, iidem *a. d. IX cal. Nov.* dederunt, cum eſſe deberet *a. d. XIII cal. Nouemb.*

abnuimus] Hoc vulgato ambigimus praeferendum vidit etiam Pontedera. Non ambigimus de certis, at non abnuimus, cum dubitamus. Ita recte admonet Pontedera.

3. *pendent*] Virgilius I. 214.

vt prius] Plinius XVIII. ſect. 54. *Sationem locis humidis celerius fieri ratio eſt, ne ſemen imbre putreſcat; ſiccis ſerius, vt pluuiae ſequantur; ne diu iacens atque non concipiens euaneſcat.*

colliquias] Plinius 18. ſect. 49. *In vſu eſt et collicias interponere, ſi ita locus poſcat, ampliore ſulco, quae in foſſas aquam educant.* Vt *elices,* ſic dicuntur, auctore *Feſto,* in viis, lapide ſtratis, *inlices,* canales, in quos aqua confluit. Et *colliciae* dicuntur hinc, recte admonente Salmaſio p. 512.

4. *nam quod ſicco ſolo*] Plinius XVIII. ſect. 56. *ſunt qui et ante Vergiliarum occaſum ſeri iubeant, duntaxat in arida terra calidiſque prouinciis; cuſtodiri enim ſemen, corrumpente humore, et a proximo imbre vno die erumpere.* vbi legendum eſſe ex h. l. *non corrumpente,* admonuit etiam Harduinus. Pintianus malebat: *incorruptum vt horreo.* Geoponica III. 13. Septembri menſe multos monent ſerere incipere; ſi autem poſt decimum quartum diem pluat, ſata bene prouenire, tamen non laedi, etiamſi non pluat. Rectius tamen ante Calendas Octobris nihil omnino ſeri.

5. *firmum et durabilem*] Plinius 18. ſ. 19. *ex omni genere duriſſimum far et contra hiemes firmiſſimum, patitur frigidiſſimos locos et minus ſubactos, vel aeſtuoſos ſitienteſque.* vbi Vincentius *hiemem — ac ſitientes* habet. Idem Plinius ſect. 10. no. 7. *in area exteruntur triticum et ſiligo et hordeum; ſic et ſeruntur pura, qualiter moluntur, quia toſta non ſunt. E diuerſo far, milium, panicum purgari niſi toſta non poſſunt, itaque haec cum ſuis folliculis ſeruntur cruda, et far in vaginulis ſuis ſeruant ad ſatus atque non torrent.* Tamen Idem ſect. 20. no. 4. ex Theophraſti H. P. II. 5. tradit, tiphen et zeam, ſi piſtae ſerantur, tertio anno in triticum mutari. Contra, qui farris naturam et cultum egregie expoſuit Hoffmann in Frankiſchen Sammlungen Vol. III. p. 483. far ſine folliculis ſeu piſtum ſatum prouenire omnino negat.

Cap. IX. 1. *iugerum agri pinguis*] Palladius Sept. 3. *in mediocris agri iugeri 5 tritici modios et adorei totidem, conſeremus. nam quatuor ager pinguis accipiet.* vbi Cod. Polit. verba *et totidem adorei* rectius omittit quam Erford. qui *hordei* habet. Plinius XVIII. ſect. 55. *ſerere in iugera temperato ſolo iuſtum eſt farris aut ſeminis, quod frumenti genus ita appellamus, modios denos.* Palladius tamen ſibi conſtat. Nouembr. c. 1. *triticum ſeremus et far ſatiore legitima Iugerum vtriuſque ſeminis modiis quinque tenebitur.* Hanc diverſitatem menſurae inde explicare conatus eſt *Dickſon* Vol. II. p. 145. quod inuenta fuerit poſt Columellam ratio far ſine palea ſeminandi. Antea enim cum palea adeoque impurum ſerebatur, ideoque plures modii in iugerum computantur, quam tritici. Creſcentii equidem auctoritatem non adeo magnifacio hac in re, vt Palladium ab errore vindicare poſſit; habet tamen eandem menſuram Creſcentius etiam. Cum palea ſeritur hodieque. Sed alia etiam ratione licet excuſare Palladium, vt ſtatim docebo. Ceterum ſeminis menſurae tantum adiici in adoreo propter folliculum, quocum ſeritur, vidit etiam Bradley p. 129. et monuit Geſner.

ſi mediocre, decem] Schwartz ad hanc Columellae ſententiam adhaeſit, quia agrum mediocrem maiore ſeminis copia citius exſugi putabat, quam pinguem. Puto Columellam in hac autumnali ſatione ſpectaſſe hoc, ne herbae praeuenientes ſegetem rariorem citius angant. Aliter videtur *Bradley* Survey p. 128. qui frumenti caulem ſimplicem exire ait in agro exili, ſpica parua, contra in laeto fruticare pluribus caulibus et ſpica grandiori; ideo numerum ſpicarum ſpectari in illo, magnitudinem in hoc ſolo. Quae quidem

dem opinio mihi placeret, niſi in ſiligine noſter infra ſect. 6. affirmaret, in ſolo ſicco et reſoluto vel pingui vel exili tantundem ſeminis requiri: *Quoniam*, inquit, *e contrario macer tantundem ſeminis poſcit. Nam niſi rare conſeritur, vanam et minutam ſpicam facit; at vbi ex vno ſemine pluribus culmis fruticauit, etiam ex rara ſegete denſam facit.* In adoreo cauſa peculiaris eſſe debebat, cur in mediocri ſolo non tantundem ſeminis, ſed plus quam in laeto poſceret Columella. Idem tamen etiam in faba cap. 10. ſ. 8. in mediocri ſolo paulo amplius ſeminis ſpargit, quam in pingui. Faba autem caule ſtat erecto et ſimplice. Sed ecce Varro I. 44. vbi modios frumentorum in ſatione definit; *ſi enim locus craſſus, plus, ſi macer minus.* Igitur Columella ſuas ſibi rationes ſeorſum habuit ſerundi, aut loci eius de ſationis modo omnes ſunt librariorum culpa vitioſi; quod tamen vix aſſerere auſim. Varro ſecutus eſt Graecos. Theophraſtus H. P. VIII. 6. πλεῖον γὰρ ἡ πίειρα καὶ ἀγαθὴ δύναται φέρειν τῆς ὑφάμμου τε καὶ λεπτῆς. Ita etiam Xenophon Oecon. cap. XVII. ſect. 8. ſeqq. Vide etiam ad ſect. 5.

tritici quinque, et adorei] In libris optimis eſt: *tritici, quibus et adorei.* quam lectionem Palladius forte reperit ita poſitam: *tritici quinque, quibus et adorei modiis obſerere praecipiunt.*

2. *nam prima ſementis*] Plinius XVIII. ſect. 54. *feſtinata ſatione denſum ſpargi ſemen, quia tarde concipiat; ſerotina rarum, quia denſitate nimia necetur.* Sed Plinius ſerotinam dicere videtur vernam et feſtinatam autumnalem.

illud idem] illud coelum ſcilicet pluuium rariorem ſementim, hoc ſiccum, denſiorem deſiderat. Recte h. l. ita ex libris optimis docente Pontedera conſtituit Geſner. Antea erat: *hoc quoque vltima.* In vltima ſementi pars ſeminis deperit ob ingruentem brumam; in ſiccitate ſata ſemina depopulantur animalia, nec tam facile germinant.

3. *robuſtius*] Infra ſect. 12. robuſtum ſemen opponit exili. Rationem roboris explicat *Bradley Sarvey* p. 131. Scilicet radices latius explicatae nutrimentum facilius attrahunt, et culmi per gradus collis ſurgentes vento interflante ſpicam magis firmant et grana. Minus granorum collis ſuperficiem reddere quam plani agri, non mirabitur, qui meminerit obſeruationis, poſitae a Iulio Frontino de Agror. Qualit. p. 145. *cultellamus agrum eminentiorem et ad planitiem redigimus. Aequalitatem hanc nobis ratione ipſa ſeminum natura monſtrauit. Omnis enim illa ſoli inaequalitas colligi poterit, niſi quod de terra quicquid naſcitur, in aerem*

rectum exit, et illam terrae obliquitatem creſcendo atterit, nec maius ſpatium occupat, quam ſi ex plano naſcatur. Monuit de hac re *Bradley* l. c. et Geſner ad h. l. Demonſtrationem mathematicam dedit Gallus *de Goyon de la Plombiere* de Ligno ad fabricas parando, cuius diſputationem conuerſam habet Promtuarium Hamburgenſe Tom. XX. p. 445.

minus tamen] Palladius I. 6. 12. *frumentum collis quidem grano robuſtius, ſed menſurae minus refundet.* vbi Creſcentius habet *reſpondet.* Plinius 18. ſ. 46. *colles robuſtius, ſed minus reddunt triticum; far et ſiligo et cretoſum vliginoſumque ſolum ſortiuntur.* Manilius II. verſ. 20. Heſiodum docuiſſe ait: *quod colles Bacchus amaret, quod foecunda Ceres campos, quod Pallas vtrumque.* Ceterum de alimento etiam Celſus II. 18. *frumentum quoque valentius eſt collinum quam campeſtre.* Ceterum vox *granum* in vtraque Geſneriana fuit omiſſa.

denſa] Pallad. I. 6. 16. *ſpiſſa et cr. et humida t. bene far et triticum nutrit, — ſi in lutoſo ſpargatur, moritur.*

omne] Palladius I. 6. 15. *frumenta omnia maxime laetantur campo patenti et ſoluto et ad ſolem recliui. Spiſſa et cretoſa et humida terra bene far et triticum nutrit. Ordeum agro ſoluto delectatur et ſicco. nam ſi in lutoſo ſpargatur moritur.*

4. *humo iacitur*] Hanc lectionem vulgatae *iaciatur, perit.* recte praetulit Geſner, ob rationes, in Columella poſitas infra cap. 10. 14. Ita etiam libri optimi habent ſcriptum. Vulgatae antea lectionis vitium Vrſinus emendabat legendo: *nam niſi vel* etc. Schwartzius autem mutato *nullam* in *nudam.* Pontedera *perit* in *prouenit* mutato. Quibus emendationibus opus non eſſe, ſi ſequamur librorum optimorum lectionem, recte vidit Geſner. Vide etiam notam ad Varron. I. 9. 4.

5. *ſiliginis*] Plinius XVIII. ſect. 55. *In denſo aut cretoſo aut vliginoſo ſolo tritici aut ſiliginis modios ſex, in ſoluta terra nuda et ſicca et laeta, quatuor. Macies enim ſoli, niſi rarum culmum habeat, ſpicam minutam facit et inanem. Pinguia arua ex vno ſemine fruticem numeroſum fundunt, denſamque ſegetem e raro ſemine emittunt. Ergo inter quatuor et ſex modios pro natura ſoli alii quinque non minus ſeri pluresue praecipiunt: item in conſito, aut cliuoſo, vt in macro.* vbi vides, *nudam* dici, quae noſtro eſt *exilis.* Sed ordo verborum debet eſſe hic: *in ſoluta terra ſicca, et nuda et laeta.* Peſſime Brotier exemplo librorum aliquot omiſit vocabulum *nuda.* In Plinii loco Pintianus corrigit *modios quinque* ex

Colu-

Columella; verba *et nuda* omittit Codex Pintiani; ex eodem lectionem vulgarem *macies enim ſoli maior — ex vna ſeminis radice fruticem* correxit Pintianus et Harduinus. Codex Chifflet. habet *macrum enim ſolum niſi rarum.* Pro macra eſſe h. l. nudam, vidit etiam Dickſon II. p. 26. Cauſam agri vliginoſi et cretoſi ita explicat Dickſon p. 33. *be cauſe the ſeed being ploughedin, was covered deep, and the land being raiſed in clods prevented the whole ſeed thus covered from coming up.* Ceterum idem rationem eius moris, noſtro et Britannico contrarii, quo ſcilicet minore menſura ſeminis ager exilis occupatur, quam denſus vliginoſuſque, in eo reperiſſe ſibi viſus eſt, quod ſeges in agris noſtris ab herba facile necatur frequente, contra romanus agricola agrum diligentiſſime herbis purgabat, ita, vt ſegeti nihil eſſet timendum ab herbis. Vide Dickſon II. p. 35. De menſura ſeminis vide etiam ſupra ad ſect. 1. Quaeſtionem: ager quo macrior, eo ne minore ſeminis menſura ſit conſerendus? agitauit *Le Blanc* in Youngii Annalibus Agriculturae Vol. I. atque experimentis inſtitutis confirmare eam ſententiam conatus eſt, quae minus ſeminis in agrum macrum ſpargere ſuadet; plus contra ſeminis quam pinguiori diſtribuit, qui verſioni germanicae notulas adſperſit, *Riem*, quo citius ſeges pluribus culmis fruticans herbas enecet.

6. *quinta parte*] Ita recte liber Sang. Vulgatam *quintam partem* recte tamen Geſner interpretatus eſt, ſi quinque modii occupant iugerum agri vacui, ſex ſatiſfacient conſito. Eadem ſcilicet ratio agri denſi et vliginoſi et arbuſto conſiti eſſe videtur. Sed vitium h. l. haeſiſſe vidit Dickſon II. p. 31. qui laudat locum Plinii XVIII. ſect. 55. *item in conſito aut cliuoſo, vt in macro (ſeri debet).* Igitur hinc apparere ait, minorem ſeminis menſuram ſpargi in agrum, arbuſto occupatum, quod et ratio docet. Columella tamen plus ſeminis in arbuſto ſpargere videtur Geſnero, propter vmbram et radices arborum, vt, quod ſoli bonitati decedit, ſeminis copia penſetur. Equidem dubius haereo.

7. *trimeſtrem*] Palladius I. 6. 16. *trimeſtris ſatio locis frigidis et niuoſis conuenit, vbi qualitas aeſtatis humecta eſt, caeteris raro reſpondet euentu. Semen trimeſtre locis tepidis melius reſpondebit, ſi ſeratur autumno.* Cuius loci lectionem h. l. vulgatam ſatis defendit. Libri enim quidam *ſemeſtrem* habent. Accedit Plinius XVIII. ſect. 12. no. 3. *pluri-mis tunicis Thracium triticum veſtitur, ob nimia frigora illi plagae exquiſitum. Eadem cauſa et trimeſtre inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio fere a ſatu menſe et in reliquo*

liquo orbe metitur. Totis hoc Alpibus notum, et hiemalibus prouinciis nullum hoc frumento laetius. Vnicalamum praeterea, nec vſquam capax: ſeriturque non niſi tenui terra. Eſt et bimeſtre circa Thraciae Aenum, quod quadrageſimo die, quum ſatum eſt, matureſcit; mirumque, nulli frumento plus eſſe ponderis, et furfuribus carere. Vtitur eo et Sicilia et Achaia, montuoſis vtraque partibus. Euboea quoque circa Caryſtum. In tantum fallitur Columella, qui ne trimeſtris quidem proprium genus exiſtimauerit eſſe, cum ſit antiquiſſimum. Graeci ſetanion vocant. Ipſe Plinius, dum Columellam taxat, grauiter labitur, recte docente poſt alios Tozzetti ſopra l'agricolt. Toſc. p. 126. De trimeſtri ſatione vide ad Caton. c. 35.

autumno] Palladius et noſter XI. 2. 20. hoc de tepidis locis praecipit.

8. *Galaticum*] Puto eſſe *κριθὰς λεπτίτιδας*, quas vere ferunt Geoponica III. 3.

halicaſtrum] *Far* addi volebat Pontedera; id enim intelligi patet ex cap. 6. 3. Et Geoponica III. 3. hoc tempore ferunt *ζειὰς*, genera zeae, ex qua alicam parant eadem III. cap. 7.

robuſta] Hinc patet ordeum galaticum et far alicaſtrum, vt ſiliginem, grano eſſe minus denſo et molliore.

ſolet autem ſalſam] Palladius Septembri 3. haec repetiit, vbi eſt: *cupreſſi ſolia inſpargere et ita, vt eadem miſceantur, inarare — ſi aquarius ſulcus noxium deducat humorem.* Idem *vliginem ſalſam* dixit humorem falſum. Geoponica II. 18. cupreſſi folia contuſa ſeminibus admiſcent, vt a vermibus inuiolata ſeruentur. Atque ita Plinius etiam docet 18. ſ. 45. Hinc interpretandus eſt locus Columellae: ad vliginem exſugendam non faciunt folia cupreſſi, ſed ſtercus columbinum, cineres aut calx vſta. Nunc tamen recordor, folia cupreſſina etiam ſupra II. 2. 11. adhiberi ad vliginem deriuandum.

calentibus — glabreta] Vulgatum *glabrentibus* ex libris optimis correxi. Inepte enim ita *ταυτολογεῖ* Columella; contra *calentibus* continet cauſam vitii. Nec deinde eſt elegantia Columellae dignum idem vocabulum bis continuo ponere. Infra c. 20. *glabreſcit area.* Vineam caluefcere dixit Cato, caſtaneta Columella.

9. *hyaenae*] Palladius Sept. 3. *ſi modium, quo feretur, hyaenae pelle veſtieris, et ibi aliquamdiu quod ſerendum eſt, eſſe patiaris, ſata bene prouenire feruntur.* Ita enim locum

iſtum

iſtum legendum eſſe, ex libris melioribus olim docebo. Ineptias eaſdem repetit Africanus Geoponic. II. 18.

10. *ſubiectis*] Ita ſententia poſtulante ſcripſi, eoque ducit varia libri Lipſ. lectio. Ita etiam Palladius Sept. 3. *quaedam animalia ſubterranea ſectis radicibus necant plerumque frumenta — vna nocte madefaciat.*

anguini] agreſtem vocat Palladius l. c. paulo operoſius cucumerem hunc adhibet Africanus Geop. II. 18. Plinius 20. c. 2. *multi hunc apud nos eſſe, qui anguinus vocatur, ab aliis erraticus, arbitrantur.*

alii hac eadem] Palladius l. c. *aliqui vbi haec ſegetes ſuas perferre ſenſerint, inter initia vitiorum infulſa amurca, vel praedicta aqua ſulcos et aratra perfundunt.* vbi ſimiliter Vincentius *infuſa* habet ſcriptum. Praeterea ibi legendum eſt ex h. l. *arata.* Plinius 18. ſect. 49. *Vulgo, ſi dulcedo noceat, et vermes radicibus inhaereant, remedium eſt amurca pura ac ſine ſale ſpargere.* Africanus Geop. II. 18. ὕδατι καὶ ἀμόργῃ ἐπιψεκάσας. Is igitur *infuſa* legiſſe videtur in Columella. Virgilii enim locum I. 193. *et nigra perfundere amurca* ita item reddidit νίτρῳ καὶ ὕδατι ἐπιψεκάζειν.

11. *optimam quamque*] Plinius XVIII. ſect. 54. de ſemine eligendo: *Quae ſpica per interualla ſemina habebit, abiicietur.*

capiſterio] A vanno et ventilabro diuerſum inſtrumentum, quo ſemina ſeu grana purgantur. Ventilabrum, et ipſum a vanno diuerſum, mihi eſſe videtur graecum πτύον et θρίναξ. Vide infra ad cap. 21. 4. Eſt vox graeca a κάπω, καπύω ſpiro, vnde καπυρὸς ducitur. Locum ex Goffridi Vindocinenſis Serm. XI. poſuit Schoettgen, vbi capiſterium dici videtur figulini operis, certe fragile, quippe quod ea menſa cum cecidiſſet, fractum in duas partes dilapſum erat. Idem in Antiq. Trituræ p. 64. addidit locum ex vita Scholaſticae apud Bollandum Februar. T. II. p. 404. Locum ex vita S. Mauri c. 13. poſuit Cangius, vbi eſt: *eodem modo ac ſi capiſterium ventilare videretur, tremere infeliciter coepit.* Vbi tremor indicare videtur genus cribri.

in imo] Plinius XVIII. ſ. 54. de omni ſemine: *quod in ima area ſubſedit ad ſemen reſeruandum eſt. id enim optimum, quia grauiſſimum.*

13. *diffiſſum*] Plinius XVIII. ſect. 54. *Optimum granum, quod rubet et dentibus fractum eundem habet colorem; deterius, cui plus intus albi eſt.* Hae ſcilicet notae conueniunt in genus illud tritici, quod ſupra c. 6. robum dixit a colere, de quo etiam Geoponica II. 16. quae triticum in ſatio-

tionem eligunt: *εὐγενῆ, ἁδρὸν, στερεὸν, λεῖον, χρώματι χρυσίζοντα καὶ νοστιμώτατον*, i. e. generoſum, robuſtum, ſolidum, laeue et colore ad aureum inclinante. Galenus etiam de Alim. Facult. I. 2. et de victu attenuante cap. 6. praefert tritici genus denſum, compactum, vt dentibus vix diuidi queat graue intus etiam fuluum; contra damnat laxum molle, extus atque intus album, leue, in cibo ſcilicet attenuante. Illud genus eadem menſura granorum plus farinae molitum reddit; ſiligo contra minus farinae, ſed eam candidiorem, leuem et delicatiorem in cibo reddit grano pallidiore atque intus flauo. Siliginem ſolam Germania cum reliquo ſeptentrione nouit. Vide omnino Tozzetti p. 140 ſeqq.

vitium eſt] i. e. vitio tranſit in ſiliginem triticum. Plinius XVIII. ſect. 20. *ſiliginem proprie dixerim tritici delicias, candor eſt et ſine virtute et ſine pondere, conueniens humidis tractibus, quales Italiae ſunt et Galliae comatae. Sed et trans Alpes in Allobrogum tantum Meminorumque agro pertinet, in ceteris ibi partibus biennio in triticum tranſit. Remedium, vt grauiſſima quaeque grana eius ſerantur.* quem Plinii locum aut a librariis aut ipſius Plinii mala interpretatione Columellae noſtri corruptum et vitioſum eſſe, recte admonuit ad h. l. Geſner. De ſiligine porro Plinius: *ſiligo nunquam matureſcit pariter, nec vlla ſegetum minus dilationem patitur propter teneritatem, iis, quae maturuere, protinus granum dimittentibus. Sed minus, quam cetera frumenta, in ſtipula periclitatur, quoniam ſemper rectam habet ſpicam, nec rorem continet, qui rubiginem faciat. — Item ſiligo ſine ariſta eſt, excepta, quae Laconica appellatur.* Palladius I. 6. 6. *omne triticum in ſolo vliginoſo poſt tertiam ſationem in genus ſiliginis commutatur.* Italia hodieque experitur veram Columellae ſententiam, egregie docente Tozzetti p. 127 ſeqq. Ecce Albertus Vegetab. p. 422. *ſeminata ſiligo nobilitatur et in ſecundo vel tertio anno mutatur in triticum, et e contra contingit, quod triticum in quibuſdam terris ſeminatum degenerat et fit in ſecundo anno vel tertio ſiligo. — modus autem eſt paulatinus. quia paulatim ſiligo nobilitatur; in primo anno fit granum groſſius et rubicundius, et ex illo ſeminato tertio anno fit triticum; et e contra.* Idem p. 279. *triticum in terra maioris latitudinis quam 40 graduum ſeminatum raro conualeſcit, et ſi exurgat, inter duas vel tres ſeminationes degenerat in granum ignobile, quod a quibuſdam vocatur ſiligo, quod tamen optime in ſeptimo climate conualeſcere videmus.*

14. *hexaſtichum*] Heſychius: *ἑξάστριξ· κριθὴ ἡ ἑξάστιχος. Κνίδιοι.* Ex qua gloſſa apparet, Cnidios hexaſtichum coluiſſe

coluiſſe hordeum. Cantherinum dicitur, quod equi canthe-rii eo ſaginari ſolebant. *Lapathum cantherinum* habet Plinius XX. ſect. 85. Idem XVIII. ſect. 18. de hordeo: *ſpicae quaedam binos ordines habent, qaaedam plures vſque ad ſenos.* Ita Theophraſtus H. P. VIII. 4. qui plurimas ait eſſe ſenorum ordinum ſeu hexaſtichas. Iſidorus 17. 3. *Primum hexaticum vocatur, eo quod ſpica eius ſex ordines habeat, quod quidam canterinum appellant, quoniam animalia melius quam triticum paſcit, et homines ſalubrius quam malum triticum.* Broukhuſ. h. l. malebat legi: *quoniam id alit animalia.* Dedi lectionem Sangerm.

et hominem] Plinius XVIII. ſect. 14. *antiquiſſimum in cibis hordeum ſicut Athenienſium ritu — polentam quoque Graeci non aliunde praeferunt — panem ex hordeo antiquis vſitatum vita damnauit, quadrupedumque fere cibus eſt.*

nimis] Ita recte liber Sang. pro *nimiis.* Palladius Oct. 1. *hoc etiam menſe ſeremus ordeum, quod dicitur cantherinum. Seritur macra et ſicca terra, vel multum pingui. nam quia hoc ſemine maceſcunt arua, pingui vincitur agro: alteri non habet, quod amplius nocere poſſit, cum propter macritatem ſemen aliud ferre non valeat. laeto agro nunc eſt ſerendum.* Ita enim legendum eſt.

committitur. Altero] Interpungi iuſſit Vrſinus: *committitur, altero.* et ſic reliqua continuari. Sed obſtat interſertum deinceps. *ſi laeto ſolo: ſi gracili maturius.* Ceterum Palladius aliam lectionem ſecutus eſſe videtur, hanc fere: *pinguiſſimo agro, a quo vincitur,* aut: *cuius nimiis viribus vincitur, aut macro, cui amplius noceri non poſſit, cum nihil aliud ferre valeat, committitur.* Sed locum Palladii nunc demum video a Iucundo eſſe temeratum atque ita ſcribendum: *hoc quippe vincitur, alteri non habet amplius, quod noceat, quia ſemen aliud ferre non poteſt.*

15. *Iugerum quinque*] Palladius Sept. 4. *nunc gracili ſolo ordeum ſeritur cantherinum, modiis V per iugerum. Poſt hoc genus agros ceſſare patieris, niſi forte laetamen adſpergas.* vbi Vincentius habet: *modiis V iugerum impletur.* Ex quo loco malim h. l. *quinque modiis occupabit.* Hordei modios ſex in iugerum temperato ſolo ſeri iubet Plinius XVIII. ſect. 54.

idque vbi paulum] Palladius Iunio 2. *nunc prima hordei meſſis incipitur, quae conſummanda eſt, antequam grana arefactis ſpicis lapſa decurrant, quia nullis, ſicut triticum, folliculis veſtiuntur. Sed hordei culmos iacere in agris aliquantulum ſinimus, quia fertur hoc more grandeſcere.* vbi alii

libri

libri habent ſcriptum: *grana refractis ſpicis lapſa curuentur. Falea* eſt igitur h. l. qui Palladio folliculus, Varro I. 50. 3. quod cum ſpica ſtramentum haeret, interpretatur paleam. In adoreo folliculum dixit ipſe Columella cap. 8. Plinius XVIII. ſect. 10. *tunicae frumento plures. Hordeum maxime nudum et arinca, ſed praecipue auena.* Idem ſect. 18. *rapitur omne ſtatim a prima maturitate feſtinantius, quam cetera; fragili enim ſtipula et tenuiſſima palea granum continetur. Meliorem etiam polentam fieri tradunt, ſi non excocta maturitate tollatur.* De polenta (graece *alſiton*) conſentit Galenus de Alim. Facult. I. cap. 11. Hordeum glabrum Baeticae et Africae, ex quo ptiſana fiebat, idem cum olyra et cryza putabat Turanius apud Plinium XVIII. ſ. 15. Hoc etiam huius loci argumento demonſtrare voluit *Pontedera*, hordeum hexaſtichon eſſe noſtrum *ſecale*, *ſeigle*, *Roggen*, quod veteribus ignotum fuiſſe, ante eum omnes affirmarant. Hoc enim fragili culmo conſtare, ipſiuſque grana ab inferiore tantum parte glumis excipi; celerius matureſcere et meti, ne grana decidant, et nullo negotio grana exteri in area; eo denique arua macra reddi. Haec omnia de hordeo hexaſticho veteres ſcriptores praedicare. Contra hordeum noſtrum arcte grana amplectentibus glumis conſtare, quibuscum etiam recondi et ſeri ſoleat, adeoque maiorem eius modum ad ſationem requiri quam tritici; quae quidem omnia veteres de adoreo ſuo tradiderint. Itaque hordeum noſtrum vir doctiſſimus cum farre romano comparat; hoc quidem manifeſto errore; hordeum vero hexaſtichon Columellae ſecale noſtrum eſſe ſtatuit. Monet tamen ipſe, ſecale noſtrum non habere ſenos ſpicae ordines, quoniam intermedii ordines non explicentur. De farre romano, male cum hordeo noſtro comparato, monuit iam Geſnerus ad h. l. De hordeo conſentit etiam Dickſon, vulgaris noſtri hordei ſpecies, glabras forte et nudas, veteribus itidem fuiſſe hoc nomine appellatas. Secale Plinii farraginis genus fuiſſe ſtatuit etiam Tozzetti Itiner. T. II. p. 93. verſ. germ. qui ſecalis frumenti albi notitiam ex ſeptentrione in Italiam poſt Romanorum imperium allatam fuiſſe affirmat. Hordeum Libycum palea tegminibuſque ſuis exui iubet Ouidius in Remediis Amoris verſu 53. Ceterum olyram et zeam iam olim Moſchopulus *περὶ σχεδῶν* de ſecali interpretatus fuit, *ἡ κοινῶς σίκαλις.* Cf. Cangii Gloſſar. Lat. ſub vocabulo *Sigalum.*

16. *Galaticum*] Palladius Ianuar. 4. *ſi clemens hiems fuerit, ordeum galaticum, quod graue et candidum eſt, circa Idus Ianuarias ſeramus locis temperatis. octo modiis iugerum com-*

complebitur. vbi in libris nulla eſt lectionis varietas. De numero igitur modiorum dubitatio ſupereſt. Idem Febr. 8. *etiam nunc ordeum galaticum, quod graue et candidum eſt, ſeretur locis frigidis circa Martias calendas.* Plinius XVIII. ſect. 15. ptiſanam fieri tradit in Aegypto ex hordeo, cui ſunt bini anguli; quod ipſum eſt diſtichon, Contra tempeſtates hordeo candido maximam infirmitatem eſſe, ex Theophraſto H. P. VIII. 4. tradit Plinius XVIII. ſect. 18. Hordei is ſex modios in iugerum ſeri iubet generatim XVIII, ſ. 54. Quinque modios cantherini hordei in iugerum computauit ſupra cum Columella Palladius. Iſidorus 17. 3. *Alterum diſtichon — hoc plerique calaticum vocant. Tertium trimenſe, quia dum cogit neceſſitas verno ſeminatur et celeriter colligitur.* Quae de hordeo trimeſtri addit, vnde habeat, ignoro.

17. *nec in ſabuloſo*] Vrſinus *ſabuloſis ſolum*, Pontedera *ſabulone ſolum* legi malebat. *Solum* certe tenendum erit. Pontedera etiam *ſerantur* inſerebat poſt *riguo ſolo.* Palladius Martio 3. *Calidis et ſiccis regionibus panicum ſeremus et milium. Leuem et ſolutam terram deſiderant; nec in ſabulone ſolum, ſed in arena quoque proueniunt, dummodo coelo humido et ſolo ſerantur irriguo; quia ſiccum et argilloſum agrum reformidant. Herbis liberentur aſſidue: quinque ſextario ſpatium iugeri complebitur.* vbi legendum eſt *ſabuloſo;* deinde quinque ſextarios habet, vbi noſter quatuor. Florentinus Geoponic. II. 38. *ἡ κέγχρος χαίρει γῇ ἰλυώδει καὶ νοτερᾷ καὶ ἀμμώδει ἐὰν ἄρδηται πυκνότερον — τὸ γὰρ πλέθρον πλέον χειροπλήθους οὐκ ἂν δέξηται. — οὕτω γὰρ τὸ πλέθρον ἐνέγκοι μοδίους τεσσαράκοντα.* De milio indico Plinius XVIII. ſ. 10. no. 3. aſſerit ex vno grano ternos ſextarios gigni. Idem ſect. 25. Panicum et milium aquis minime gaudent, cum exeunt in folia. Vetant ea inter vites arboresue frugiferas ſeri, terram emacrari hoc ſatu exiſtimantes. Sed in Theophraſti H. P. VIII. 7. eſt: panicum et milium minus aquorum indigere; ſi enim aqua abundauerit, folia deiicere. Milium eſſe fortius, panicum infirmius, ſed dulcius. Milium ex omnibus frumentis coquendo maxime creſcere annotat Plinius XVIII. ſect. 10. no. 3. Hinc praecipuus eius ad fermenta vſus cum muſto triti, vt idem ſect. 26 tradit et Geoponica II. 31. Milium et panicum occatur et ſarritur, non iteratur, non runcatur, auctore Plinio XVIII. ſect. 50. in quo Columellam aduerſarium habet. Denique Plinius *panis,* inquit, *multifarie et e milio fit, e panico rarus.* et iterum ſect. 24. Milio Campania praecipue gaudet *pultemque candidam ex eo facit . . fit et panis praedulcis.* De pane teſtatur etiam

 Gale-

Galenus de Alim. facult. I. c. 15. Purgamenta ſeu furfures panici miliique veteres apludam dixere eodem auctore ſ. 23. et Gellio cum Feſto. Columella *furſurem* h. l. appellat. De ſatione Plinius XVIII. ſect. 66. *extremo hoc tempore milii et panici ſatio eſt; iuſtum eſt hoc ſeri maturato hordeo.* Panico Gallias, inprimis Aquitaniam, ſed et Italiam circumpadanam, addita faba, vti, teſtatur Plinius ſect. 25. vbi Harduinus locum Paulini Epiſt. 3. attulit, vbi *faba intrita panicio* memoratur. Vides igitur, tempore Paulini *panicium* dictum fuiſſe panicum; eaque forma exſtat in libro Sangerm. ſupra cap. 7. 1. Ex panico panem factum circa Euphratem, memorat Xenoph. Expedit. I. 5. 10. et riuulis rigari panici ſegetem in Graecia, obiter annotat ibidem II. 4. 13. Graece panicum dicitur μελίνη et ἔλυμος. Iſidorus 17. 3. *panicium dictum, quia multis in regionibus ex eo panis vice homines ſuſtententur.* Panicum album a Romanis cultum fuiſſe cenſebat *Bradley* p. 100.

Martii] Plinius 18. ſ. 66. 2. de tempore inter aequinoctium vernum et Vergiliarum exortum, id eſt, inter diem VIII Calendas Apriles et VI Idus Maias ita: *extremo autem hoc tempore panici miliique ſatio eſt. Iuſtum eſt hoc ſeri maturato hordeo.* Columella XI. 2. 33. *milii quoque et panici haec prima ſatio eſt, quae peragi debet circa Idus Apriles. vtriuſque ſeminis ſextarii quini ſingula iugera occupant.* Itaque recte h. l. Lipſ. Aprilem nominat pro Martio.

rationem cultoris] Ita pro *ſationem* ſcribi iuſſerat Vrſinus, qui monet, in Codice vetere eſſe *ſartionem*.

18. *fere quatuor*] Quinque ponit Columella XI. 2. 33. et Palladius loco ſupra laudato; Plinius 18. ſect. 15. milii, panici, ſextarios quatuor in iugero conſerit. vbi tamen Codex Pintiani *ſextarios ſex* ponit. Corbis octauam partem ponit Creſcentius, qui copioſe docet, quomodo panicum vel integrum vel mola tritum cum oleo, vel pinguediue, vel lacte caprino, vel ex aqua coquatur in cibum hominis.

19. *quauis in copia*] Hanc lectionem cum Pontedera praeferimus vulgatae *quauis inopia*, plane ineptae. Feſtus in *Forma* habet: *Item forma appellatur puls miliacia ex melle.*

Cap. X. 1. *prima ratio*] Poſſis etiam legere *ſatio;* ſaltem vulgatam ita interpretaberis. Plinius XVIII. ſect. 36. *primum omnium ſeritur, nouiſſimum tollitur, vtrumque Septembri fere menſe, quia ſi non antecesſit hiemem, frigoribus obnoxium eſt.* Ita etiam Florentinus Geopon. II. 39. Graece appellatur θέρμος.

boves]

boues] Plinius XVIII. ſ. 36. *maceratum calida aqua homini quoque in cibo eſt. nam bouem vnum modii ſinguli ſatiant, validumque praeſtant. Annuo bouis cibario modios lupini 60 requirit Cato cap. 60. Igitur Plinii ſententia de ratione ſeminis interpretanda erit.* Macerato lupino boues equoſque hodieque Itali paſcunt.

ſterilitas annorum] Hoc vulgato praetuli annonae, quod annona omnino de prouentu dicitur, non de agro. Etiam in Columellae loco III. 15. 5. regionis annona eſt prouentus copioſus aut rarior fructuum, aut potius pretium fructibus ſtatutum ex maiore minoreue prouentu. Hinc annonae raritas et vilitas recte dicitur apud Plinium, non item ſterilitas. De vſu lupini Plinius XVIII. ſ. 36. *vſus lupini homini et quadrupedum generi, vngulas habenti, communis — pingueſcere hoc ſatu arua vineaſque diximus.* Scilicet libro XVII. ſect. 6 et 7. Ceterum homines Aſiaticos in cibo ſumſiſſe lupinos, multis ante diebus aqua maceratos, vbi deponunt amaritiem, et coctos teſtatur Galenus et Diphilus, medici; farinam hordeaceae et frumento admiſtam in panificium adhiberi, Florentinus Geoponic. II. 39.

ſtercus praebet] Palladius Sept. 9. *hoc menſe vt loca foecundentur exilia, lupinus circa Idus ſeritur, et vbi creuerit vertitur vomere, vt putrefiat exciſus.* Idem Maio 4. *ſi quis lupinum ſtercorandi agri cauſa ſeminabit, aratro illum nunc debet euertere.* Lupinum hodieque Itali pro ſtercorando agro euertunt, quod vocant *Souerſcio.* Lupinus perennis Linnaei. Sui temporis vſum in ferendo lupino egregie enarrauit Creſcentius II. cap. 12. quem locum conferet diligens lector et curioſus.

2. *ex area*] Plinius: *protinus ſeritur ex aruo, ac ne ſpargi quidem poſtulat, decidens ſponte — plerumque tamen leui ſulco integunt.* vbi *ex area* legendum eſſe, cum locus noſter, tum Theophraſti docet in H. P. VIII. 1. *ἀπὸ τῆς ἅλω γὰρ φασὶ δεῖν καταβάλλειν εὐθύς*; addit: alias male prouenire, ibid. cap. 11. Cauſam edit de C. P. III. 8. Iterum Columella XI. 2. 72. *quidam vel ab area protinus in agrum deferri putant oportere.* Huc pertinet alter locus Theophr. H. P. I. 12. *ὅτι ἂν ἐν ὕλῃ βαθείᾳ σπαρῇ, διαίρει τὴν ῥίζαν πρὸς τὴν γῆν καὶ βλαστάνει διὰ τὴν ἰσχύν.* quae cum Gaza male interpretatur Scaliger.

Octobribus] Ita hic et infra ſect. 17. Sangerm. liber, monente etiam Drakenb. ad Liuium T. I. p. 1016.

conualuerit] Praeferrem lectionem Sangerm. *conualuit.* De meſſe leguminum et lupini Theophraſtus C. P. IV. 14.

 τὰ

τὰ δὲ ὄσπρια θερίζουσιν καὶ πρὸς τὸ δύνασθαι συλλέγειν. ξηρανθέντα γὰρ καταῤῥεῖ. τὸν δὲ θέρμον ἤδη λήγοντος τοῦ θέρους. τοῦ ἀέρος ἀνυγραινομένου κατὰ τὸ ἑωθινόν· ἂν γὰρ πρότερον θίγῃ τις, ἐκπίπτει καὶ οὐκ ἔστι λαβεῖν. Ita demum apparet ratio, cur lupinus in horreo ſit ab humore defendendus, et fumo potius exſiccandus.

3. *ſemini ſupereſt*] Hoc auctore Sang. praetuli vulgato ſeminis; nec enim de ſemine agit, nec id in tabulatum reponitur, ſed lupini ſeges, quae in fruges abiit, et ſemini ſeruatur futuri anni. Plinius 18. ſect. 36. *condi in fumo maxime conuenit, quoniam in humido vermiculi vmbilicum eius in ſterilitatem caſtrant. Si depaſtum ſit in fronde, inarari protinus ſolum opus eſt.* Palladius Iunio 3. *hoc menſe lupinus colligitur et ſi placuerit ſtatim ex area ſeretur, ſed longe ab humore eſt ponendus in horreis, ſic enim diutiſſime cuſtoditur, maxime ſi granaria eius afflauerit fumus aſſiduus.*

adederunt] Hoc cum Pontedera vulgato *ederunt* praetuli. Minus enim eſt *adeſſe* quam *eſſe* vel *edere*. Oſcilla ſunt qui alibi vmbilici dicuntur, quibus ſemina adhaerent ſiliquis, atque vnde prodit germen.

exilem] Cf. notas ad Catonem cap. 34.

4. *decem*] eundem numerum ponit Plinius XVIII. ſ. 55.

Phaſelus] Geniſtam vel ſpartium ſemen in folliculis phaſeolorum modo gerere ait Plinius 24. ſect. 40. Idem 27. ſect. 70. Iſopyrum ait etiam phaſiolon vocari, quod folium in pampinos torquetur. Ex Dioſcoride IV. 121. qui ſimile ait phaſiolo τῷ κατ᾽ ἄκρον τὸ πέταλον ἕλικα φέρειν, quod extremum folium in clauiculam abeat. Infra Columella XI. 2. 72. faſeolum ad eſcam ſerere docet; ſed ex eo loco faſelum retulit Palladius Sept. 12. et Octobr. 1. 3. Longa faſelus et phaſelus eſt in carmine libri X. 377. Faſeolis venoſa folia tribuit Plinius XVIII. ſect. 10. vbi Codd. phaſiolis. Paruas faſiolorum ſiliquas habet XII. ſect. 14. cum ipſis granis mandi ait XVIII. ſect. 33. vbi de ſatione eſt: Serere eos qua velis terra, licet ab Idibus Octobris in Calendas Nouembres. De terra aduerſatur Columellae hic locus, quem tranſtulit Palladius Octobr. I. 3. Faſeolorum quatuor modiis iugerum conſeri ait Plinius XVIII. ſect. 55. Ex quibus locis omnibus nulla diuerſitas demonſtrari poteſt phaſelorum, phaſeolorum, faſelorum, et faſiolorum. Recte hoc vidit etiam *Dickſon* Vol. II. p. 188. qui Britannorum *french, bean* interpretatur faſeolum. Vide ad X. 377.

Piſi] Plinius XVIII. ſect. 31. ex leguminibus autem Nouembri ſeruntur lens et in Graecia piſum — Piſum in apricis

apricis ſeri debet, frigorum impatientiſſimum; ideo in Italia et in auſteriore coelo non niſi verno tempore terra facili ac ſoluta, quae poſtrema verba confirmant emendationem Harduini ex Codd. ductam: ex leguminibus autumno et vere ſeruntur. Piſo folia multiplicia et longiora tribuit XVIII. ſect. 10. ibidem caules in terram ſpargi ait, niſi habeant adminiculum. Siliquas piſi cylindratas ait eſſe ſ. 33. ex Theophraſti H. P. VIII. 5. qui κυλινδρώδεις habet, et addit de eruo et piſo: τὰ σπέρματα γὰρ ἑκατέρωθεν τοιαῦτα τοῖς σχήμασιν; ex quo ſuſpiceris, ad vtramque ſiliquae valuarum ſuturam alternatim poſita eſſe. In lutoſa ferra ſerere iubet piſum Leontius Geoponic. II. 13. Piſum faſelo minus fuiſſe, ingenioſe ex eo colligit *Bradley* p. 152. quod faſeli modiis quatuor, piſi tribus iugerum conſeritur.

5. *Fabae*] Palladius Nouembri 1. *In huius principio fabam ſpargimus, quae pinguiſſimum et ſtercoratum deſiderat locum vel vallem, quam ſuccus veniens a ſummitate foecundet. Primo ſeritur, deinde proſcinditur, et tunc ſulcatur.* Plinius 18. ſ. 49. *fabam et viciam non proſciſſo ſerere ſine damno.*

veteretum] Ager eſt requietus, opponitur reſtibili. Male Geſner *veruactum* praeferebat. Faba enim in agro proſciſſo non ſerebatur. Vide ad Varron. I. 44. 2. Creſcentius III. 8. *terram deſiderat pinguem et cretoſam et in ea ſubtilem facit corticem et facile coquitur et in mediocriter ſoluta ſatis conuenienter naſcitur. In ſabulo vero et macra non prouenit bene, et quae ibi naſcitur, groſſum habet corticem et dura eſt ad coquendum, niſi talis ager laetamine impinguetur.* In terra lutoſa ſeri fabam iubent Geoponica II. 13. item piſum, in ſicca, priuſquam enaſcantur, corrumpi, aut degenerare. Theophraſtus H. P. VIII. 7. καλλίστη νειὸς ἀπὸ κυάμων καίπερ πυκνοσπορουμένων καὶ πολὺν καρπὸν φερόντων. Idem cap. 9. ſtercorari ait videri ſibi agrum a fabis διὰ μανότητα καὶ εὐπεψίαν. vbi Scaliger cum Gaza legit εὐσηψίαν, propter raritatem et facilitatem putreſcendi.

in liram] i. e. *imporcabimus*, vt ipſe deinde ait; Palladius *ſulcare*, i. e. *porcis* operiemus. Vide etiam Salmaſ. ad Solin. p. 512. Dickſon interpretatur *ridge, forme into ridges, in ſuch a manner aſto allow the crop to be hoed.* Vide ad Varron. I. 29.

altius largiore] Palladius: *occanda eſt large, vt tegi plurimum poſſit.* Videtur itaque is legiſſe: *occabimuſque large, quo altius humo contegatur.* Ceterum Bruſchiana *quod altius;* deinde vt vbique *quattuor — glebae* habet.

 6. *reſti-*

6. *reſtibile*] ſc. Aruum, quod a vetereto adeo differt, ſed demonſtrat, veteretum eſſe agrum requietum et rudem. Ipſe Columella XI. 2. 85. de eadem re pro vetereto dixit nouum locum, qui ſcilicet primum aperitur. Paulo poſt dicit *crudum ſolum.*

deſectis ſtramentis] Quae plerumque altiſſima relinquebantur in meſſe, aliter quam apud nos fit, vbi ſtipulae breves ſuperſunt a meſſe. Varro apud Nonium in *Colere: At in ſegetibus poſt meſſem colligebant ſtramenta, quîs domicilia colerent.* Infra noſter XI. 2. 86. vehes ſtercoris decem et octo iugero addit. vbi vide notam.

occari fabam] Palladius: *Aliqui locis frigidis dicunt in fabae ſatione glebas non eſſe frangendas, vt per eas gelicidiorum tempore poſſint germina obumbrata defendi.* Creſcentius III. 8. *Seminatur faba in ſtipulis et terra non arata, licet et in arata ſeri congrue poſſit. Spargitur autem ſemen in locis calidis aut temperatis menſe Ianuario aut Februario, cum terra poſt forte gelicidium talis eſt, vt poſſit arari poſt ſparſum ſemen et melius quidem in humida terra quam ſicca ſeritur. — Nec eſt neceſſarium, vt naſcatur, vt glebae in eius ſeminatione rumpantur. His enim non obſtantibus, licet plurimum infra terram ſubmerſa fuerit, erumpit pullulans ad ſuperficiem terrae. Corbis vna et minus iugerum* (antiqua mea editio *bubulcam) complet, nam late ſpargenda eſt, vt dilatari in ſtipitibus poſſit. luna autem plena melius ſeritur faba.* Columellae opinioni oggerit Mitterpacher Elem. rei ruſticae T. I. p. 322. opinionem, a Io. Beckmanno primum poſitam, leguminoſas plantas mucilaginem quandam humo inferre euerſas, qua magis quam ſtercore ipſo ager recreetur. Viſcoſam lupini materiam, qua leuis terra colligetur, cauſatur *Bradley* p. 143.

iſtam ſiliquam] Palladius: *Satione eius generis, ſicut opinio habet, non foecundatur terra, ſed minus laeditur. nam Columella dicit agrum frumentis vtiliorem probari, qui anno ſuperiori vacuus fuerit* (hoc eſt veteretum) *quam qui calamos fabaceae meſſis eduxit.* In libris optimis Columellae eſt *ſpicam* pro *ſiliquam.* An voluerunt *ſtipulam?* Sed vulgatam praefero. Creſcentius l. c. *Hoc genere leguminis terra non laeditur et maxime ſi radices dimittet in ea, ſed tamen in eo non foecundatur, niſi per accidens ager fuerit multum humidus. Nam Columella* et reliqua, quae vide ad Palladium.

fabae ſex] Palladius: *Pingue iugerum ſex modii occupant. mediocre amplius. Spiſſo bene prouenit. macrum ſolum nebuloſumque non patitur.* vbi libri ſcripti cum Vincentio ſimi-

ſimiliter *locum* habent. Fabam romanam eſſe eam, quam Parkinſon fabam ſylueſtrem Graecorum cum Lobelio et Lugdunenſis vocauit, Dodonaeus bonam ſeu faſelum ſilueſtrem, ſtatuit Bradley Survey p. 87 ſeqq. eumque ſecutus *Dickſon* II. p. 181 — 188. comparauit cum Britannorum *ſmall - bean.* Haec igitur a Linnaeo vicia narbonenſis appellatur; quae non ſtat caule erecto, ſed ſarmentis reptat. Haec igitur non eſt faba veterum ſcriptorum, vt recte monuit Becmann Biblioth. Oeconomic. XVI. p. 214. qui fabam noſtram minorem Linn. intelligi putabat, etſi paulo maiorem, quam vt auriculam intrare poſſit, quod Aetius aliique medici de faba narrant, vt ipſe Becmann admonet. Fabam cum cicere genere hilum exſtantem, ſeu vmbilicum monet Theophraſtus H. P. VIII. 5. De faba ſua, cui veterum loca accommodavit, ſic Creſcentius III. 8. *faba quaedam groſſa, quaedam parua eſt, quaedam alba et quaedam nigra eſt. — et alba quaedam* (forte *quidem*) *quae facile coquitur, eſt melior, et parua ſaporoſior eſt, ſed minus fertilis quam groſſa; groſſa vero pulchrior eſt, ſed minus fertilis.* Is igitur eiuſdem fabae colorem album et nigrum facit. Idem olim Theophraſtus C. P. IV. 14. vbi plantarum imbecillarum fabam ex albo in nigrum colorem ait tranſire. Maxime leguminum omnium erecto nec fruticoſo, ſed ſimplice caule creſcere fabam tradit VIII. 2 et 3. Tiliae fructum rotundum magnitudine fabae, taxi vero baccam paulo maiorem faba ait Theophr. H. P. III. 10. Virides etiam fabas olim comedebant, maturas vero et ſiccas cum carne ſuilla decoctas, teſte Galeno Aliment. Facult. I.

7. *qui putent*] Graeci iam olim ita docuerunt de fabis et de raphanis vel braſſica. Praeter alios Heſychius: Γάστρια τὰ σπαρθέντα πρὸς τὸ λιστρευθῆναι. ἢ δὲ κύαμοι ἢ ῥάφανοι, οἷς ἀντὶ κόπρȣ χρῶνται, ὅταν αὐξηθέντα λιστρευθῇ. Sed ibi Λίστρια legendum eſſe ſuſpicor.

8. *ſementi*] Frumenta Plinius ita diſtingui ait, vt aliqua hiberna, circa Vergiliarum occaſum ante hiemem ſata dicantur veluti triticum, far, hordeum, alia aeſtiua, ante Virgiliarum exortum aeſtate ſata, velut milium panicum; quaedam verna. Aliqui ita frumenta diſtinguebant, vt verna dicerent milium, panicum, lentem, cicer, alicam, ſementiua autem triticum, hordeum, fabam, napum, rapa. Sementiua ſunt quae Columella matura dicit, et Theophraſtus H. P. VIII. 1. ex quo Plinius tranſtulit πρωΐσπορα.

Septimontialis] Palladius Decembri 1. *et faba circa ſeptimontium ſeri poteſt. nam poſt exactam brumam male ſeminan-*

nantur. vbi alii libri *circa VII. Iduum* habent. De feſto Septimontio, ante Saturnalia celebrari ſolito, vide Feſtum et Torrentium ad Suetonii Domit. c. 5. In Faſtis Verrii Flacci p. 74. die XI. Decembris notantur Agonalia, quae eadem eſſe cum Septimontio docet Feſtus; et Kalendarium Vindobonenſe eodem die Septimontia appoſuit, monente Foggini.

9. *vere*] Plinius XVIII. ſect. 30. *Seritur ante Virgiliarum occaſum leguminum prima, vt antecedat hiemem; Virgilius eam per ver ſeri iubet Circumpadanae Italiae ritu.* Palladius Nouembr. 1. *In principio Nouembris fabam ſpargimus.* Locus Virgilii eſt Georg. I. 215. De eadem faba verna Plinius XVIII. ſect. 52. *alius ordo, vt, vbi adoreum fuerit, ceſſet quatuor menſibus hibernis, et vernam fabam recipiat, ita, vt ante hiemalem ne ceſſet.* Vernam fabam, quae ſuſtinet veris tepores, Marſicam appellat Columella II. 9. 8. Februario haec ſerebatur, vt linum, Februario ſatum, vere dicitur ſeri. Vide ad ſect. 17. Male igitur Pontedera verba huius loci ſic volebat diſtingui: *trimeſtris faba. Quae* (ſeritur nimirum) *menſe Februario, ſeratur quinta parte amplius quam matura.* Male enim alias trimeſtrem dici, quae Februario ſata extremo Iunio aut primo Iulio colligatur, teſte Columella XI. 2. At enim ibi Columella de meſſe fabae ſerotinae et maturae agit, aqua diuerſa eſt verna. Nihil igitur mutandum eſt.

parum recte] Secuto imbre frequentiore fabam difficulter exire terra, monet Theophr. H. P. VII. 1. contra florentem madefieri amare ait, eamque cauſam eſſe, cur mature ſeratur VIII. c. 6. quod ad pabularem ſolam referebat Bradley p. 159. Semini enim ſi conſulimus, optandum potius, ne pluuiae ſeminalem florum puluerem eluant, quanquam in leguminibus tectiorem, vuam in frumentis.

maturae fabalia — trimeſtris] *Maturae* vulgato *natura* ſola Sang. auctoritate confiſus praetuli; alteri emendationi *ſemeſtris* pro ſemeſtrem plures auctores fuerunt. Pontedera etiam Codicis Vaticani *trimeſtris* laudauit; et aperte confirmat noſtram lectionem Plinii locus: *ſed maior pars malunt fabalia maturae ſationis, quam trimeſtrem fructum; eius namque ſiliquae cauleſque gratiſſimo ſunt pabulo pecori.*

10. *tantum*] Polit. liber *tantum vt* habet. Quo ſupplemento carere nos poſſe cenſeo. Nec ſimilis plane eſt locus infra cap. 11. 4.

ἀπόκρουσιν] Palladius ita haec reddidit: *Curandum eſt praecipue, vt luna XV. ſeratur, ſi adhuc ictum ſolis repercuſſa non ſenſit. Aliqui dicunt quartam decimam potius eligendam.* Cete-

Ceterum lunae rationem cum in variis operibus ruſticis, tum in primis in ſatione frugum et leguminum habitam fuiſſe olim a ruſticis romanis, non ſine fructu aliquo docere conatus eſt *Dickſon* Vol. II. p. 201 — 205. Potuiſſe ait ruſticos reſpicere ad ſecuritatem foliorum ſeminalium a variis inſectis luna ſilente aut plenilunio non prodeuntibus defendendorum; potuiſſe incrementi rationem et prouentus referre ad effectum lunae in aeſtu maris et tempeſtatum ventorumque mutatione conſpicuum inprimis. De limacibus, noctibus obſcuris non prodeuntibus nec germina laedentibus, eandem ſuſpicionem poſuit *Bradley* Survey p. 187. — Noſter infra XI. 2. 85. *vt pridie quam plenilunium ſit, ſi minus certe ipſo plenilunio, omnem quam ſaturus es, fabam vno die ſpargas; ſed poſtea licebit ab auibus et pecore defenſam obruas, eamque, ſi ita competierit lunae curſus antę Idus Nouembres occatam habeas quam pinguiſſimo et nouo loco; ſi minus, quam ſtercoratiſſimo.* Facciolatus vulgatum antea ἀπόκαυσιν ita explicabat, vt Columella plenilunium canere diceretur. Contra Geſner ἀπόκρȣσιν reſtituit, monens, eam eſſe initium decreſcendi in luna, idque fieri, cum radios ſolis e diametro oppoſiti tranſcurrit, vt iam non praecedat ſolem, ſed ſequatur. De luna decreſcente ἀπόκρȣσιν σελήνης dixit etiam Alexander Aphrod. annotante H. Stephano. Igitur probo ſententiam Geſneri. Et videtur Columella cauere, ne luna ea die ſit plena, et initium ſimul decreſcendi capiat. Palladius nimis laxe locum eſt interpretatus, niſi ipſum ἀπόκαυσιν *ictum ſolis* interpretari voluit.

11. *maderent*] Cod. Sang. *maderet*, i. e. *percoquatur.* Rationem differentiae in coctura a ſoli qualitate reperit Creſcentius loco ſupra allato. Remedia habet ad hanc rem Palladius Nouembri 1. et Geoponic. II. 35. in quibus eſt etiam *aqua nitrata.* De fabis item Plinius 18. ſ. 45. de leguminibus generatim Geoponica II. 41. Graeci legumina cocturae difficiliora ἀτέραμνα et κερασβόλα dixerunt. Vide Ruhnken. ad Timaei Gloſſar. p. 155. ed. ſecundae. Cauſam quaeſiuit Theophraſtus C. P. IV. 14. et alium ſecutus auctorem Plutarchus Symp. Q. VII. 2. Sed neuter rationem, a Creſcentio editam, et a craſſa cortice in terra macra ſabuloſa cito repetitam, tetigit. Sarritionem ait Columella infra 12. ſect. 7. efficere, vt fabae exiguam portionem in valuulis, id eſt, putaminibus ſeu cortice habeant; idemque olim iam monuit Theophraſtus C. P. IV. 14.

12. *Silente*] Hinc Palladius Iunio 3. *nunc et faba luna minuente velletur, ante lucem ſane, et antequam luna procedat,*

dat, excuſſa et refrigerata ponatur. ita gurguliones non patietur infeſtos. vbi ex Creſcentio legendum eſt *reponatur in horreo.* Ante lucem colligere iubet, quod legumina omnia ſic legere rorulenta ſuaſit iam olim Theophraſtus C. P. IV. 14. vt ad ſect. 2. monui, ne ſcilicet ſemina excidant ſiccis et ruptis ſiliquis.

in area exaruerit] De meſſe et excuſſione fabarum locus eſt egregius Theophraſti C. P. IV. 14. vbi fabas monet in area poſt meſſem in paleis ſuis eſſe pati agricolas, nec ſtatim excudi, purgari ac ventilari, ne durae et coctu difficiles reddantur.

13. *longiſſimum eius*] Aream potiſſimum rotundam ex Varrone I. 51. 1. annotauit Geſner, qui inde longiſſimum eius ſpatium idem medium eſſe vult, ſeu diametrum. Sed area rotunda Varronis non opus eſt; ea enim media tumida ſimul erat.

14. *cudentibus*] Plinius XVIII. ſ. 67. faba metitur concutiturque. vbi Pintianus recte *cuditur* emendat, et affert Comicum illud: *in me cudetur haec faba.* Saltem legendum erit *excutitur.*

ventilabris] Vide infra ad cap. 21. 4.

15. *lentim*] Palladius Febr. 4. *lenticulam ſeres ſolo tenui et reſoluto, vel etiam pingui, ſed ſicco maxime, quia luxuria et humore corrumpitur. vſque ad duodecimam lunam bene ſeminatur.* Plinius XVIII. ſect. 61. *lentem vero a vigeſimo quinto ad trigeſimum ſerendam.* Idem ſect. 31. *Lens amat ſolum tenue magis quam pingue, coelum atque ſiccum.* Varietas, in optimis duobus libris reperta, interpolationem arguit. Ex ea varietate legendum puto: *Lentem modo a dimidiata luna vſque in duodecimam.* Librarius aliquis lunam dimidiatam interpretatus erat creſcentem, et quidem recte, eaque gloſſa ipſum textum occupauit. Praeterea vulgatae lectionis *ſementi media* vitium vel eo arguitur, quod Columella ipſe deinde geminum ſationis tempus definit, alterum media ſementi, alterum vere; ſeu menſe Februario. Interim locum correxi, ita, vt Codices viam monſtrabant cum Palladio, quanquam ex Plinio ſuſpicor olim h. l. fuiſſe *duodecimam, et a viceſima quinta ad triceſimam, tunc enim luna iterum erit dimidiata, ſed decreſcens.* Ceterum in Sang. eſſe *Lenti modo ſemediata* annotauit Gronouius. Aliter Erneſti retulit eius ſcripturam.

ingrandeſcat] Palladius ſimplex habet *grandeſcat.* Plinii locum deinceps ponam. Theophraſtus de Cauſis Pl. V. 7. ἐν βολίτῳ φυτεύειν iubet, et in H. P. II. 5. φακὸς ὥστε ἁδρὸς γίνε-

γίνεσθαι, φυτεύκσιν ἐν βολίτω. vt recte vulgatum ἔμβολον emendauit Niclas ad locum Florentini Geoponic. II. 37. qui eadem tradit.

16. *Iugerum*] Plinius XVIII. ſ. 55. *lentis tribus modiis iugerum conſeri, ſed hanc cum fimo arido ſeri* tradit; quae diuerſitas menſurae nimia eſt. Modium vnum ponit etiam Palladius Febr. 4. Quartarium corbis Creſcentius.

defriceturque (oleo)] Ex Catone c. 116. vocem *oleo* addidi. Vide notam ad iſtum locum. Paulo antea Bruſch. *dimittatur;* eadem vbique *mixtus* et *permixtus* ſcriptum habet; ex eadem deinde vulgatum *promſerimus* correxi. Poſtea eadem *ſpiſſiſſimum*, et vbique fere *ſeſtarius* habet.

olcariis] Haec ad finem ſectionis excerpſit Palladius Iunio 3.

17. *Lini ſemen*] Pallad. Octob. 3. *hoc menſe lini ſemen ſeremus, ſi placet, quod pro malitia ſui ſerendum non eſt. nam terras vber exhaurit. Sed ſi velis loco pinguiſſimo et modice humido ſeretur in iugero 8 modiis. Aliqui macro ſolo ſpiſſum ſerunt; ita aſſequuntur, vt linum ſubtile naſcatur.* Agrum exſugere annotauit olim Theophraſtus de C. Pl. III. 6. Cf. Quintilios in Geoponicis II. 40. vbi eſt: σπείρεται δὲ ἀπὸ ἰσημερίας μετοπωρινοῖς ἕως Ἀρκτέρε (Δελφῖνος) ἐπιτολῆς, ἥτις ἐστι πρὸ μιᾶς νόνων Ἰανκαρίων.

idem etiam] Malebat Geſnerus *iidem* legere. Sed vulgatum legiſſe videtur Palladius Febr. 22. *hoc menſe aliqui lini ſemen laeto ſolo in iugerum X. modios ſpargunt et lina conſequuntur exilia.* Plinius XIX. ſect. 2. *ſeritur ſabuloſis maxime vnoque ſulco, nec magis feſtinat aliud. Vere ſatum aeſtate vellitur.* Vernum linum eſt, quod Februario ſeritur. Lini ſationem obiter modo tradunt latini et graeci ſcriptores rei ruſticae, quia exiguus lini et linteaminum vſus fuit in Graecia et Italia. Paulo tamen accuratius lini praeparationem tradidit Plinius. Italicam ſui temporis ſationem et praeparationem accurate docuit Creſcentius III. 15. vbi etiam Alexandrinam ſationem annotauit. Sed memineris Columellam cap. 7. linum et cannabin in vſum humanum ſerere.

18. *Seſama*] Palladius Septembri cap. 7. h. l. tranſtulit, et menſuram ſeminis ita definit: *iugero quatuor vel ſex ſextarios ſeuiſſe conueniet.* Tempus ſationis retulit idem in Octobr. 1. ſect. 3. Geoponica III. 2. 4. III. 3. 12. menſe Februario et Martio ſeſama ſerere docent. In Palladio etiam *congeſtiua* habet liber Erford.

pullum] Infra III. 11. 7. ſi facilis eſt humus et modice reſoluta, quam pullam diximus vocitari. vbi Florent. in Geo-

Geoponicis V. 1. μελάγγειος, μὴ ἔσα πυκνή. Cato cap. 151. terram tenerrimam pullam vocat. Ex quo loco tranſtulit Plinius XVII. cap. 5. Idem ibid. ſect. 3. pulla, qualem habet Campania. Vide ad Varron. I. 20. 4.

Sed hoc idem] Columella XI. 2. 56. Quibuſdam regionibus ſicut in Cilicia et Pamphylia hoc menſe (Iulio) ſeſama ſeruntur; Italiae autem regionibus humidis poſſunt vltimo menſe Iunio ſeri. Plinius XVIII. ſect. 10. inter aeſtiva, quae aeſtate ante Virgiliarum exortum ſerantur. Italiae duntaxat ritu refert milium, panicum, ſeſama, alioqui in Graecia et Aſia omnia Virgiliarum occaſu ſeri.

19. *Cicercula*] Etſi optimi Codices habent *Cicer et cicercula*, pro *Cicera et cicercula*, tamen Palladius II. 5. cicerculam ſolam ex h. l. retulit. Ait: *ſed hoc genus ſeminis raro reſpondet, quia decipitur auſtro vel ſiccitate dum floret, quod tunc prope neceſſe eſt euenire.* Differentiam Cicerae vide cap. XI. ſect. 12. Plinius XVIII. ſect. 32. *eſt et cicercula minuti ciceris inaequalis, anguloſi, veluti piſum.* Idem ibid. ſect. 15. *ſerere in iugerum cicerculae modios tres iubet.* Idem XXIII. ſect. 72. *Cicercula*, inquit, *etiamnum magis in aluo proficit.* Amaritudinem cicerculae habet. Idem XVIII. ſect. 73. Cicercula ſtercorari agrum Saſerna tradit apud noſtrum infra cap. XIV. 1. Cum eruilia ponit Varro I. 32. 2. Ciceram eſſe Theophraſti ἄρακον, cicerculam vero λάθυρον, plurimi cenſent Botanici ſcriptores; et Galenus de Alim. Fac. I. 27. aracum ait lathyro ſimilem facie vſu et viribus, niſi quod durior et concoctu difficilior ſit aracus, a multis haberi pro eadem planta. Creſcentius III. 5. *cicerculam* non deſcribit; ſed de cicero cap. 4. ita tradit: *quoddam eſt rubeum, quoddam paruum album, quoddam ſanguineum. et ex his quoddam groſſum, quoddam paruum, quoddam nigrum.* (vbi antiqua mea: *quoddam eſt rubeum, quoddam nigrum.) Ex quibus ſanguineum tantum rugoſum corticem habet et eſt melius ceteris. reliqua omnia corticem habent politum. Optime naſcitur in aëre temperato et humido et terra pinguiſſimam et ſolutam deſiderat et cretam non formidat. et terram quidem valde macilentam reddit. Seminatur menſe Februarii in locis calidis, temperatis Martii — cui proderit, vt cito naſcatur, ſi molle ſeratur. — Media corbe ſeminis vacca contenta eſt.* — et cap. 5. de cicercula: *et media corbis complet vaccam.* ſed antiqua mea vtroque in loco habet *bubulcam* pro *vacca.* Vacca eſſe videtur eadem cum *vaccaria*, de qua vide Cangium. *Molle ſeri* dixit Creſcentius ex Italico *à molle*, i. e. madefactum.

faſtum. Cicer Itali *cece* hodieque vocant, cicerculam *cirserchia*.

20. *Punicum*] Columella IX. 1. 8. Punicum cicer et vernaculum memorat. Male igitur Dalecampius ad Plinium puniceum legebat, vt a colore erui, vt Graecis ὀροβιαῖος, appellaretur; male etiam Bodaeus ad Theophr. p. 938. pumilum legebat, et album interpretabatur, ab arietino ſeu purpureo diuerſum. Palladius Martio c. 4. Columellae locum tranſtulit, et ex Graecis, quae leguntur Geoponic. II. 36.

arietinum] De ſcriptura Sangerm. *arietillum* teſtatur etiam Burmann ad Petronii c. 35. et N. Heinſius in Sylloge Epiſtol. Burmann. T. V. p. 381.

macerandum] Ciceris ſemina aqua antea madefacta cum ipſis ſiliquis ſerere iubet Theophr. H. P. II. 5. quo grandius cicer fiat. Idem de lente praecipit Florentinus Geoponic. III. 37. in cicere addit aquam nitratam III. 36. alias tepidam, ſeminibus nudis adfuſam, ſufficere, ponit ibidem, et ex eo Palladius Martio c. 4. Vernam et autumnalem ſationem ciceris et erui habet Theophraſtus H. P. VII. 1. et de Cauſ. Pl. V. 7. atque inde Florentinus, ex quo Palladius.

laedit] Plinius XVIII. ſect. 32. *Ciceris natura eſt gigni cum ſalſilagine; ideo ſolum vrit, nec niſi madefactum pridie ſeri debet.* Haec ille ex Theophraſto H. P. VIII. 6. Addit Plinius: *Differentiae plures magnitudine, figura, colore, ſapore. Eſt enim arietino capiti ſimile, vnde appellatur; album nigrumque. Eſt et columbinum, quod alii Venerium vocant, candidum, rotundum, laeue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Eſt et cicercula minuti ciceris, inaequalis, anguloſi, veluti piſum. Dulciſſimum autem id, quod eruo ſimillimum; firmiusque quod nigrum et rufum, quam quod album.* Species igitur ponit ſeptem nempe arietinum, nigrum, album, candidum ſeu columbinum aut Venerium, rufum, cicerculam, et eruinum. Columella quatuor ſpecies poſuit: arietinum, quod libro IX. 1. 8. vernaculum dicere et a Plinio diſtinguere videtur. Ciceram ex Hiſpania Baetica, vbi freſa bubus dabatur, teſte noſtro infra cap. 10. ſect. 12. importatam Italiae puto, cicercula obſoletiorem et nigro propiorem. Eam Columella pabulo ſerere docet. nominibus tamen ipſis in cibo non iniucundam. Cicerculam hominum cibo ſerere docet ſupra ſect. 19. eam piſo ſimilem eſſe ait; Plinius ſemen minutum, anguloſum, et inaequale veluti piſum eſſe ait. Hanc minus ſalſam amaramque, adeoque agro minus noxiam eſſe, agnoſcitur ex Columella. Accuratius

tius ſpecies ſingulas cum Plinianis comparare non licet. Apros, qui cicer appoſitum attingere renuerent, ſanos non eſſe iudicabant olim ſacerdotes in victimis, teſte Plutarcho de Defectu Oracul. p. 720. ed. Reiſke. Theophr. H. P. VIII. 5 et 6. duo genera habet, arietinum, *κριὸν* Graecis, nigrum et oblongum, alterum eruinum (*ὀροβιαῖον*) rotundum fuluum (*πυῤῥὸν*) et tertium in medio poſitum (*ἀνὰ μέσον*) album, infirmius vtroque, ſed dulcius, vt in omni leguminum genere colorem album maiorem dulcedinem arguere. Colorem floris in eruino ex albo variare flauido et purpuraſcente, monet *Bradley* Survey p. 96. De ſatione ita Theophraſtus l. c. *συμφέρειν δέ φασιν ἐν τοῖς ἐφύδροις τόποις ὀψὲ σπείρειν αὐτόν.* Hilum exſtantem gerere cicer, ait VIII. 5. Vide etiam Creſcentii locum ſupra allatum. Diocles apud Athenaeum II. p. 55. album cicer praeſtare ait nigro, buxeum et Mileſium arietino (*κριῶν*). Plinii errorem ex Theophraſto iam olim arguit Dalecamp, qui in Columella *puniceum* legi malebat *ὀροβιαῖον*, ſeu, vt Galenus vocat, *ὀροβίαν*, cicer eruinum interpretatus, poſt Dalecampium Cornarius ad Galenum de Compoſ. Medic. ſec. loca p. 413. Galenus Libro I. de Aliment. facult. cicer nigrum in Bithynia frequens ait eſſe paruum, idque arietinum (*κριὸς*) vocari; addit: veſci ciceribus virentibus, vt fabis homines. Bodaeus ad Theophr. p. 938. malebat *pumilum* legere, arietino minus interpretatus.

21. *Cannabis*] Palladius, qui h. l. tranſtulit, Februario c. 5. appellat cannabum; iterum Martio cap. 5. Plinius 19. ſect. 56. cannabin a Fauonio ſeri ait, et quo denſiorem, eo tenuiorem eſſe. Fratres Quinctilii in Geoponic. II. 40. ab exortu Arcturi vſque ad aequinoctium vernum ſeri docent in locis cauis et humidis. Creſcentius libro III. p. 112. in locis pinguiſſimis ſatum in funium vſum, longum valde et ramoſum prouenire ait, ſi rarius ſeminetur; contra in pannorum vſum et linteaminum ſpiſſius ſerendum in locis mediocriter pinguibus et ſolutis, ita enim prouenire ſine ramulis quaſi magnum linum, et quod ſemine omnino careat.

ſextum aut quintum] Geoponica: *Ἀρκτούρου ἐπιτολῆς, ἥτις ἐστι πρὸ τεσσάρων καλανδῶν Μαρτίων ἕως ἐαρινῆς ἰσημερίας, ἥτις ἐστὶ πρὸ θ' καλανδῶν Ἀπριλλίων.*

22. *Napi raporumque*] Ita ex Codice Pol. et Sang. ſcripſi pro *naporum;* ita iterum ſect. 24. napus ſingulari numero diſtinguitur a rapis, etiam a Palladio, Columellae aſſecla. Alia ratio eſſe videtur in libri XI. cap. 3. ſect. 59 et ſeqq. vbi napi raporumque ſatio paulo aliter refertur, et quidem

dem copioſius. Sed ex illo libro nihil in hac ſatione excerpſit Palladius.

boues paſcunt] Plinius XVIII. ſect. 34. de rapis: *ante omnia cunctis animalibus naſcuntur, nec in nouiſſimis ſatiant ruris alitum quoque genera, magiſque ſi decoquantur aqua. Quadrupedes et fronde eorum gaudent. et homini non minor rapaciorum ſuis horis gratia quam cymarum; flauidorum quoque et in horreis enecatorum vel maior quam virentium. — A vino atque meſſe tertius hic Tranſpadanis fructus.* Rapacia ſunt teneri raporum cauliculi decocti et in cibo ſumti. Caules rapicios appellat Cato cap. 35. Menſe Auguſto rapa praecocia ſeminari et Septembri tranſplantari, vnde fiant coliculi in cibum, quos γογγυχοσπάραγον, aſparagum rapaceum, appellant, eſt in Geopon. XII. 1. 8.

23. *Sed rapa*] Palladius Iulio 2. *hoc menſe loco irriguo napos ſeremus et rapa ſolo putri et ſoluto nec ſpiſſo. locis humidis laetantur et campis, ſed napus in ſicco et prope tenui atque deuexo et ſabuloſo melior naſcitur.* vbi vox *rapa* excidit ante *locis humidis.*

rapa biennio] Palladius: *rapa in alio ſolo per biennium ſata mutantur in napos, alio vero napus tranſit in rapum.* vbi Vincent. habet *rapae — ſapae — rapam.* Pro *rapum* Codex Lugd. et Erford. habet *rapa* plurali numero. Geoponica XII. 21. rapum monent poſt annos tres braſſicam producere (κράμβην) et vice verſa.

iterationibus] Palladius: *ſubactum ſolum, ſtercoratum verſatumque conquirunt.* Plinius XVIII. ſect. 34. *terram*, inquit, *non moroſe eligit rapam, paene vbi nihil aliud ſeri poteſt. Nebulis et pruinis et frigore vltro aluntur.* Idem ſect. 36. de napis: *eadem fere natura; gaudent aeque frigidis.* Idem ſect. 74. *Vulgus agreſte et rapa poſt ciconiae diſceſſum male ſeri putat. nos omnino poſt Vulcanalia* (inter Vulcanalia et Neptuni ſacra ſerenda dixerat ſect. 35. *et praecocia cum panico. (ante Vergiliarum exortum.)* Praecocia ſunt, quae in vſum cibi feruntur; quorumque coliculis vice aſparagi veſcebantur, vt ſupra ex Geoponicis docui.

24. *opimas*] Creſcentius ex Palladio contrarium retulit ſic: *et in illis locis optime prouenit, in quibus ſegetes eo anno fuerunt.* Sed is temporis ſui et noſtri, non romanum morem, reſpexit. Vide ibi notam.

quatuor ſextariis raporum] Palladius: *iugero raporum quatuor ſextarii, napi autem quinque ſufficiunt.* vbi vides, Palladium ſequi lectionem eam, quam ex Codice Goeſ. et Sangerm. reſtituit Geſner pro vulgato *napis.* In libro XI. 3. 59.

Colu-

Columella nullo diſcrimine napi et raporum ponit: *Iugerum agri quatuor ſextarios ſeminis eorum poſcit.* ſed raphani ſemini paulo plus quam heminam adiicit, ex Hygino, vt puto. Ceterum rapum Graece dicitur γογγύλη, quo ipſo nomine natura eius rotunda et capitalis ſignificatur. Graeco nomine gongylin Nurſinam vt praecipuam laudauit Columella X. 421. quam Martialis XIII. 20. pilam Nurſinam dixit. Napam graeco nomine buniadem appellauit Columella ibidem, et Amiterninam laudauit, in vtroque ſentiens cum Plinio 18. ſect. 34 et 35. vbi de napis: *Seruntur et ante Calendas Martias, in iugero ſextarii quatuor; diligentiores quinto ſulco napum ſeri iubent, rapa quarto, vtrumque ſtercorato. — Seruntur et vere in calidis atque humidis.* De rapis ex Theophraſto H. P. VII. 4. addit frigore dulciora fieri et grandiora; tepore in folia exire. Conſentit Martialis XIII. 16. brumali gaudentia frigore rapa dicens. Inter vtilitates rapi vinum e napis factum ex Dioſcoride V. 56. memorat Plinius 23. ſect. 26. ſua aetate ignotum. Ex Theophraſto H. P. VII. 4. plura raporum naporumque genera enarrat Plinius 19. ſect. 25. Lombardia hodieque napos *Nauoni* rapa vocat *raue*, reliqui Itali *Rape.*

quarta parte] An hinc Plinii error l. c. *diligentiores quinto ſulco napum ſeri iubent, rapa quarto* de ſulco praecipientis, quae Columella de menſura ſeminis?

25. *decem annis*] Infra ſect. 5. permanebit annis decem. Optimi tamen Codices h. l. annis omnibus. Sed *decem* ex h. l. etiam Iſidorus 17. 4. Peius eſt quod habet Plinius 18. ſect. 43. *ex vno ſatu amplius quam tricenis annis durat. Similis eſt trifolio. caulo foliiſque geniculata; quicquid in caule aſſurgit, folia contrahuntur.* Quae poſtrema clarius expreſſit Dioſcorides II. 177. caule, inquit, creſcente, contrahuntur folia et fiunt anguſtiora. Repetiit verba Columellae Palladius April. 1. Altitudinem radicum poſtea e Plinio annotabimus. Medicaginem ſatiuam Linnaei, vulgo Luzerne dictam, intelligi, iam diu annotarunt viri docti, quorum opinionem confirmat praecipue locus Plutarchi in libro: Non poſſe ſecundum Epicurum ſuauiter viui p. 475. ed. Reiſke, vbi de ſemine eſt: ὥσπερ τὸ τῆς μηδικῆς σπέρμα πολυκαμπὲς καὶ σκαληνὸν ἐμφύεται τῇ γῇ καὶ διαμένει πολὺν χρόνον ὑπὸ τραχύτητος. quae interpres reddit: ſicut medicae herbae ſemen multis flexibus et per obliquum terrae innaſcens ob aſperitatem multo tempore perdurat. Sed rectius dixiſſet, ipſum ſemen valde flexuoſum, inaequale et aſperum. Semini tribuit, quod radicibus debetur. Ceterum in Plinio recte

Vin-

Vincentius S. N. XI. 84. legit *in caule aſſurgit, in folia contrahitur.* Seruius ad Georg. I. 215. *tum te quoque, medica, putres accipiunt ſulci. Huius*, inquit, *plena Venetia eſt, et vt dicit Dionyſius, trium foliorum eſt ſemperque virens. — Vno anno frequenter ſeritur et ſexies aut amplius ſecatur, — quidam enim medicam poſt decennium ſeri dicunt. Haec autem herba vulgo Sylla dicitur.* Quae poſtrema clauſula niſi fuerit ab interpolatore recentiore Italo adiecta, videtur interpretari medicam de hedyſaro coronario Linnaei, quod Itali *Sulla* vocant. Ceterum in Sang. *interdum* ante *etiam* deeſſe annotauit Gronouius.

tribus equis] Qui ſcilicet vecturis et equiti ſeruiebant, non aratro. Rationibus operoſis ex comparatione medicaginis noſtrae (Luzerne) curioſe cultae docuit Dickſon Vol. II. p. 221 — 234. vſum medicae non eſſe vltra verum laudatum a Columella.

26. *Locum*] Plinius l. c. *ſolum, in quo ſeratur, elapidatum purgatumque ſubigitur autumno; mox aratum, et occatum integitur crate iterum ac tertium, quinis diebus interpoſitis et fimo addito. Poſcit autem ſiccum ſuccoſumque vel riguum. Ita praeparato ſeritur menſe Maio, alias pruinis obnoxia. — Si ſit humidum ſolum herboſumue, vincitur et deſciſcit in pratum. Ideo protinus altitudine vnciali herbis omnibus liberanda eſt, manu potius quam ſarculo.* Ex Columella Palladius Februar. 6. Plinii locum vitioſum eſſe ſenſit iam olim Pintianus, qui verba ita ordinabat: *Alias pruinis obnoxia, cauendumque ne aduratur, terraque protinus integi debet altitudine vnciali, internaſcenteſque herbas excludi. Opus eſt denſitate ſeminis omnia occupari; id praeſtant in iugera modia vicena. Si ſit humidum — pratum. Ideo protinus herbis omnibus liberanda eſt.*

Martium] Plinius: *ſolum in quo ſeratur, elapidatum purgatumque ſubigitur autumno, mox aratum occatumque integitur crate iterum ac tertium, quinis diebus interpoſitis et fimo addito. Ita praeparato ſeritur Maio menſe alias pruinis obnoxia.* vbi Dalecamp. ex noſtro emendabat: *Martio tertiatum et occatum integitur* etc. Recte quidem vir doctus; ſi conſtaret, Plinium in hac diſciplina ſequi Columellam voluiſſe. Locum Geoponic. III. 1. 8. et III. 2. vbi menſe Februario iterare iubent agrum medica obſerendum, annotauit Schoettgen.

27. *vetus ſtercus*] Ab ouium incubantium ſtercore et vrina medicam perire, ex aliena fide refert Theophr. H. P. VIII. 8.

quantum] Inutile eſt hoc vocabulum. Seminis rationem aliter edit Plinius l. c. *Opus eſt denſitate ſeminis omnia occupari; internaſcenteſque herbas excludi. Id praeſtant in iugera modia vicena.* Varro I. 42. ſeſquimodium deputat iugero. De vitio lectionis in Plinio admonuit etiam Dickſon Vol. II. p. 246.

ligneis raſtris ſarriendus] Plinius: *Verno ſeri debet liberarique ceteris herbis, ad trimatum, marris ad ſolum radi. Ita reliquae herbae intereunt ſine ipſius damno propter altitudinem radicum. Si euicerint herbae, remedium vnicum eſt aratio, ſaepius vertendo, donec omnes aliae radices intereant.* Vbi recte Harduinus ab initio legendum cenſet *ſarriri.* Poſtrema an ſana ſint neſcio. Marra glebas contundit Columella X. 72 et 89. Sed arationem illam poſtremam, ſibi etiam mirabilem viſam, explicare conatus eſt Dickſon Vol. II. p. 246. qui praeterea monet, diſciplinam Plinii in medica multum diuerſam eſſe a ratione Columellae. Eſſe praeterea in Plinii loco talem ſententiarum nexum, vt vix ſanum inde ſenſum extundere liceat. Igitur vir doctus totum locum ita ordinari voluit: *Poſcit autem ſiccum ſuccoſumque, vel riguum. Si ſit humidum ſolum herboſumue, vincitur et deſciſcit in pratum. Ita praeparato ſeritur menſe Maio, alias pruinis obnoxia. Opus eſt denſitate ſeminis omnia occupari internaſcenteſque herbas excludi. Id praeſtant in iugera modia vicena. Cauendum ne aduratur, terraque protinus altitudine vnciali integi debet. Ideo protinus herbis omnibus liberanda eſt, manu potius quam ſarculo.* Videtur Plinius accuratiorem medicae cultum ex Amphilocho tradidiſſe. Ita in cytiſo videmus Columellam ex Ariſtomacho culturam tradidiſſe eius fruticis, vnde et Plinius doctrinam ſuam tranſtulit. Forte in re noua ſua experimenta ſequi non potuit Columella. Dickſon ſuſpicatur, rationem colendae medicae fuiſſe emendatam poſt Columellae tempora, et Plinium nouam eam doctrinam expoſuiſſe. De emendatione loci Pliniani iam antea dixi. Pauca nunc addo: Pintianus iam olim voluit verbum *ſeri* mutari in *ſarriri;* deinde idem ex Codice legit: *aratro vertere donec.* Recte! Deinde Vincentius habet: *in aruis a ſolo radi.* De ligneis raſtris praeceptum, et ne ferro tangatur medica poſt ſationem, ad ſuperſtitionem refert *Bradley* Survey p. 181.

aduruntur] Plinius l. c. *mouendum ne aduratur, terraque protinus tegi debet.* In vicia contra ſect. 7. *ſi nox interceſſit, quantulocunque humore prius quam obruatur, corrumpitur.* Scilicet vtrumque. et nocturnum rorem, legumi-

num

num germina ſuccoſa celerius explicantem, quam in frumento duriore fieri poteſt, et inſecutum ſolis calorem tenera germina et nuda adurentem coniungendum eſſe in hoc praecepto, bene docuit Bradley p. 177 ſeqq.

28. *ſeminum eiecerit*] Plinius l. c. *feratur incipiens florere et quoties refloruit. Id ſexies euenit per annum; cum minimum, quater. Id ſemen matureſcere prohibenda eſt, quia pabulum vtilius eſt vſque ad trimatum.* Palladius ex h. l. *vt aliquantum ſeminis excutiat.* Praeceptum ipſum egregie explicat Bradley l. c. p. 182 ſeqq. Scilicet perfecta atque abſoluta fructificatione plantarum ſuccus in radicem regreſſus pullulare inde compellit plantam et fruticare; contra imperfecta fructificatione caulis inciſus ſuccuſque retro compulſus incrementum omne plantae inhibet.

quam voles tenerum] Palladius Aprili 1. *quam volucris cito, peragantur meſſes reliquae.* Hinc vulgatum *poſteaquam* ſeparandum vidit Morgagni.

inflat enim] Plinius: *Dari non ad ſatietatem debet, ne deplere ſanguinem neceſſe ſit. Et viridis vtilior eſt. Areſcit ſurculoſe ac poſtremo in puluerem inutilem extenuatur.* Ariſtoteles H. A. III. 21. μηδικὴ πόα σβέννυσι τὸ γάλα, μάλιστα τοῖς μηρυκάζουσι. Sed Columella iumenta inprimis medica paſcere iubet, armenta reficere, et pecori medicari. Monet Bradley p. 185. ab initio purgari valde pecus medica comeſa, deinde aſſuetum illi pingueſcere. Equos ipſe vidi purgari medica, ruminantes vero beſtias magis inflari audio.

29. *Viciae duae*] Plinius XVIII. ſect. 37. *et vicia pingueſcunt arua, nec ipſa agricolis operoſa; vno ſulco ſata non ſarritur, nec ſtercoratur, nec aliud quam deoccatur. Sationis eius tria tempora. Circa occaſum Arcturi, vt Decembri menſe paſcat; tunc optime ſeritur in ſemen; aeque namque fert depaſta. Secunda ſatio menſe Ianuario eſt; nouiſſima Martio; tum ad frondem vtiliſſima. Siccitatem ex omnibus, quae ſeruntur, maxime amat; non aſpernatur etiam vmbroſa.* Vides igitur, verbis tantum, non re, differre diſciplinam Plinii; quod enim noſter ait: *vel etiam ſerius,* pertinet ad tertiam aliquam ſationem. Columellam tranſcripſit Palladius II. 6. Modum ſeminis maiorem, ſi pabulo ſeruire debet, bene explicuit Bradley p. 185. et ad omnem ſationem pertinere monuit. Seruius Virgilii I. 75. *tenues viciae foetus* interpretatus: *nam vix,* inquit, *ad triplicem peruenit fructum, cum alia legumina prouentum habeant feliciſſimum.*

limacem] Plinius XVIII. ſect. 61. *fabam alii plena luna ſerendam, lentem vero a vigeſimo quinto ad trigeſimum.*

 Viciam

Viciam quoque iiſdem lunae diebus: ita demum ſine limacibus fore. De faba aliter Columella II. 10. 11. et Geoponica II. 18. 13. vbi praeterea eſt aliud remedium contra viciae noxam. Appellantur nempe τὰ βίκια. In Aſia vero βίκιον appellatum fuit, qui ab Atticis κύαμος et σάρακος dicebatur, teſte Galeno de Aliment. Facult. I. 36. Viciam vulgarem ſatiuam, Britannorum *Tare* intelligit Bradley p. 115. Creditur eſſe Theophraſti ἀφάκη. Ceterum Bruſch. *ne ante non quintam.*

farraginem] Nomen a farre ductum. Plinius XVIII. ſect. 41. *farrago ex recrementis farris praedenſa ſeritur, admixta aliquando et vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia haec pabularia.* Ex tritico farraginem habet Plinius XVIII. ſect. 10. et in tritici genere pars aliqua pabuli eſt quadrupedum cauſa ſati, vt farrago, et in leguminibus, vt vicia. In farracia ſegete factum primum teſtatur Varro I. 31. 5. quod deinde eius aetate in ordeo vicia et leguminibus miſtis fiebat.

decem modiis] Dimidio minor hordei modus ſeritur, cum ſemini ſeruimus. Cantherinum ſcilicet pabulo inprimis ſeritur, idque rarius fruticat quam diſtichon, pluribus ſpicae ſeriebus grauidum. Ita *Bradley* p. 188. monet ad h. l.

auenae] Solam auenam pabulo ſatam ponit Columella. In ocymo admixtam Mamilius Sura apud Plinium XVIII. ſect. 42. *melius*, inquit, *et auena graeca, cui non cadit ſemen, admixta.* Haec auena graeca videtur eſſe eadem, quam Columella pabulo ſerit, et diuerſa ab ea, quam Plinius ſimpliciter auenam appellat. Lectionem *ratio* vulgatae *ſatio* praeferebat etiam Pontedera. Eſt haec auena Graecorum αἰγίλωψ. de qua Theophr. H. P. VIII. 11. XII. 7. Linum et auenam agrum vrere monet Virgilius Georg. I. 77. vbi Seruius: *Coelius libro tertio ſeri auenam oſtendit.*

33. *Siliquam*] Plinius XVIII. ſect. 39. Silicia hoc eſt foenum graecum ſcarificatione ſeritur, non altiore quatuor digitorum ſulco; quantoque peius tractatur, tanto prouenit melius. Ita iterum Plinius XXIV. ſect. 120. Verba Columellae repetiit Palladius II. 7.

hac ſatione] Ita pro *ratione* legi volebat etiam ex libris Pontedera.

minimis aratris] Herbarum radices ex agro tollere iubent Geoponica III. 1. βραχέσι et μικροῖς ἀρότροις, II. 23. 9. vbi §. 14. eſt ὕνει τε χρῆσθαι βαρυτέρᾳ. Haec ſcilicet poſtrema conditio pertinet ad ſolum firmum et pingue, in quo vtuntur ἄροτρα βαθέα, quae ibidem III. 118. nominantur.

ad-

adobruunt] Palladius ex h. l. *cooperiunt.*

34. *Poteſt (et)*] Incluſam *et* deleri, aut *etiam* legi volebat Pontedera. Interim incluſi vocem ſatis inutilem.

Eruum] Sationis cautelam eandem repetit infra XI. 2. 10. et ipſum eruum freſum et aqua maceratum bobus per hiemem praebet VI. 3. 4. Graecorum ὄροβος. Cortice exteriore detracto intus rubere, vitello oui ſimile tradit Actuarius de Vrinis. Galenus I. de Alim. facult. docet, eruum eſſe colore ξανθὸν ἢ ὠχρὸν; varietatem albam dulciorem, ſed minus medicamentoſam eſſe. Itali hodie *Moco* et *Ervo* appellant.

quinque modiis] Plinius XVIII. ſect. 38. *nec erui operoſa cura; hoc amplius quam vicia, runcatur. et ipſum medicaminis vim obtinens. — Sufficiunt ſingulis boum iugis modii quini ſati. Martio menſe ſatum noxium eſſe bubus aiunt, item autumno grauedinoſum, innoxium autem fieri, primo vere ſatum.* Noxae tempora diſtinxit ille auctore Theophraſto in H. P. II. 5. Palladius ex Columellae h. l. III. 7. habet *boues inſanos.* Ariſtoteles H. A. III. 21. ὄροβοι ποιȣ̃σι γάλα πολὺ — οἱ δὲ ὄροβοι καὶ ταῖς κυȣ́σαις ȣ̓ συμφέρȣσι, τίκτȣσι γὰρ χαλεπώτερον. Eruo nimio deuorato ſanguinem per vrinam reddentes ſues Lugduni expertus eſt C. Geſner. Vide eum in Boue p. 64. In Plinio annotabis, ſingula boum iuga dici, quod noſtro iugerum eſt. Sed is de ratione ſeminis ibid. ſect. 55. *in iugerum erui modios ſex ſerere iubet.* Noxam ervi ſemini non plantae ipſi inhaerentem intelligi, docet alter Columellae locus ſupra poſitus. Et Plinius 22. ſ. 13. *Cibis idem hominum alienum, vomitiones mouet, aluum turbat, capiti et ſtomacho oneroſum. Genua quoque degrauat. Sed madefactum pluribus diebus miteſcit; bobus iumentiſque vtiliſſimum.* Dioſcorides II. 131. βȣ̃ς δὲ λιπαίνει ἑφθὸς παρατιθέμενος. Varia comminiſcitur *Bradley* Survey p. 189. vt rationem exputet, cur menſe Martio ſatum noxam bobus contrahat ſiue pabulum ſiue ſemen ipſum. Verba Theophraſti ſunt: ἐάν τις τȣ̀ς ὀρόβȣς εἰαρινȣ̀ς σπείρῃ, τρισάλυποι γίνονται καὶ ȣ̓χ ὥσπερ οἱ μετοπωρινοὶ βαρεῖς. Contrariam ſententiam quae ratio romanis agricolis perſuaſerit, equidem non comminiſcor; cauſam igitur ipſius rei vano conatu quaerimus.

35. *colore*] Palladius IV. 6. *diſtat a cicercula ſolo colore, quo ſordet et nigrior eſt; ſeritur primo ſulco vel ſecundo ſolo laeto. Iugerum quatuor vel tribus vel etiam duobus modiis implebimus.* Colorem Sinopidis cicerculum habet Plinius 35. ſect. 13. quem Harduinus interpretatur *gris brun.*

 Vide

Vide ad cap. 10. 19. Ceterum in Bruſch. eſt *difert* — *nam et obſoletior.* Quod ad *difert* attinet, neſcio an ſpernenda ſit forma illa; vulgaris enim conuenire videtur cum antiqua illa apud Quinctilianum, quae *cauſſa*, *caſſus*, *diuiſſiones* et ſimilia frequentabat.

denteſcat] Quod ex L. et P. poſuit Geſner *inlenteſcat*, id ipſum habet Aldina, ſed in Corrigendis mutauit in vulgatum nunc *lenteſcat*, neſcio qua auctoritate.

ſubtritis] Alteram lectionem *ſuccretis* interpretabor purgatis cribro.

Cap. XI. *quidam negant*] Palladius Ianuar. 9. *hoc menſe ſerenis et ſiccis diebus, dum gelicidium non eſt, ſunt ſarculanda frumenta. quod opus plerique negant fieri debere, quia radices eorum detegantur, aut incidantur, et necentur frigore ſubſecuto. Mihi autem videtur herboſis tantum locis eſſe faciendum.*

2. *plana ſarritione*] Hoc idem deinde dicit: *remolliri terra debet aequaliter.* hoc idem Plinius in faba XVIII. c. 26. dicit *leui ſarculo purgare verius quam fodere.* Sarritionem ſeu ſarculationem male cum cratione (*harrowing*) hodierna permutaſſe Tullium Britanum, operoſe docet Dickſon II. p. 53 ſeqq. Sarculos ſimplices et bicornes memorat ad hunc vſum Palladius I. 43. 3. Quod in hodierna arandi ratione locum non habet, fieri commode in latis ſulcorum profundorum interuallis, ſegete in porcam altam congeſta, potuiſſe, recte monet idem Dickſon p. 61. Graeci ſarire dicunt σκαλεύειν. Xenophon Oeconom. XVII. 12. dicit, ſaritionem inſtitui, vt ſeges hibernis aquis et luto obruta liberari aut nudata obrui et tegi, aut herbis purgari poſſit. Ita etiam Leontius in Geoponicis II. 24. Sarire eſt a graeco σαρξν verrere, purgare; et *ſartio*, *ſartura*, vt in libris optimis ſcribitur, mihi praeferenda videntur; certe aequaliter vbique ſcribendum erat. *Sartura* eſt apud Plinium XVIII. ſect. 67. no. 2. et apud Columellam IV. 26. 2. Planam ſarritionem fieri puto ſarculo vnicorni, altam foſſioni ſimilem bicorni, quod ſuo tempore ignoraſſe monet *Bradley* p. 234. qui bicorne ſarculum inprimis probat.

3. *vti*] Recte Broukhuſ. emendabat *niti.*

ſicut Aegypti] Plinius XVIII. ſect. 50. *At in Bactris, Africa, Cyrene omnia haec ſuperuacua fecit indulgentia caeli: a ſemente non niſi meſſibus in aream redeunt, quia ſiccitas coercet herbas, fruges nocturno rore tactas nutriens.* Ita ex h. l. ſcripſit ibi Harduinus cum vulgo eſſet: *nonniſi nonis*

men-

menſibus. Praeterea ex lectione Codd. *area* recte emendat *arua.* Ita Plinius ſect. 47. de Aegypto: *reliqua pars nonniſi cum falce arua viſit, paulo ante Calendas Apriles.*

4. *ſulcos contexerint*] Geoponica II. 24. ὅταν ἤδη τὸν βῶλον κρύπτειν ἄρχηται. Virgilius Georg. I. 113. ſegetem depaſci iubet *cum primum ſulcos aequant ſata.* quem locum Dickſon I. p. 517. interpretabatur de agro ſub ſulco ſeminato; nam liram mox a ſegete enata contegi atque aequari. Quam interpretationem non adiuuat hic Columellae locus, vbi ſarritio ſegeti datur. Sarritio autem fere vbique agro in lira conſito adhibetur, vbi per ſulcum incedentes facile ſarculum tractabant et ſegetem purgabant.

quatuor fibras] Plinius XVIII. ſect. 65. 2. *far, lex certa meo, cum quatuor fibrarum eſſe coeperit, ſarriendum; faba vero non antequam trium foliorum. tum quoque leui ſarculo purgare verius quam fodere. florentem vtique XV. diebus primis non attingere.* Palladius Maio 9. *triticum et far ſarritur quatuor foliorum, ordeum quinque; faba et legumina cum ſupra terram quatuor digitis fuerint. Lupinus vero, qui vnam radicem habet, ſi ſarculetur, extinguitur; quod nec deſiderat, quia herbas praeter auxilium cultoris affligit.*

vnam radicem] Ratio haec vera eſſe non poteſt. Theophraſtus enim H. P. VIII. 2. omnia legumina radicem habere vnicam et lignoſam, fibris exilibus circum ſparſis et in caules ramoſos fruticare, contra frumenta radices multas atque exiles emittere; vnde Plinius XVIII. ſect. 10. no. 2. *legumina omnia ſingulas habent radices eaſque ſarculoſas.* Capparin et lupinum cultum omnem abnuere tradit Theophr. H. P. I. 6. III. 3. Geoponica II. 39. Ceterum in vinea ſtercoris vice ſatum et deinde euertendum aratro ſarrire iubent Geoponica III. 5. 7.

5. *eſſet cultus*] Ita iam olim voluit Vrſinus ſcribi pro vulgato tum *erit.* Lupinum ſeri in perniciem herbarum iubent Geoponica III. 5 et 10.

ſegetes vel] Ita libri optimi. Vulgo *ſegetes quae vel.* olim etiam *vel quae.* Palladius Maio 9. *ſi ſiccas ſegetes ſarculaueris aliquid contra rubiginem praeſtitiſti.* Rubigo eſt ἐρυσίβη Theophraſti. Sterilem rubiginem ſegetis dixit Horatius Carm. III. 23. 7. Remedium ex lauri ramis, in aruo defixi, poſuit Plinius 18. cap. 17. Aduerſus hunc morbum ſegetum inuocabant Robiginem deam Robigalibus ſacris, quae ſeptimo Kalendas Maias Romani celebrabant. De natura rubiginis, et antiquitates reliquas poſui ad Varronem I. 1. 6.

I. 1. 6. De natura locus claſſicus eſt Theophraſti H. P. VIII. 10. et C. P. III. 27.

hordeum vero] Plinius XVIII. ſect. 65. no. 2. *hordeum niſi ſiccum ne ſarrito.* Palladius Maio 9. *maxime hordeum ſiccum ſarrietur.*

6. *ducta ſecernatur*] Vrſinus volebat legi *deducta ſecernatur, ac caetera runcatione.* Videtur viro docto nouus accidiſſe vſus vocabuli *runcatione* pro herbis, quae runcatione tolluntur. In libris optimis bis ſcriptum exſtat *runca.* probante Pontedera.

eius leguminis] Ex libris optimis inſerui *eius* ſententia et Pontedera ſuadentibus.

peſſimi agricolae] Pontedera lectionem librorum optimorum *peſſime agricolas* praeferebat. Deinde malebat *in ſatis* aut *ſatis praeueniat.* Equidem priorem rationem praefero; ita enim in libro Politiani ſcriptum exſtare, annotat Pontedera, etſi eius lectionis non meminit Geſneri editio.

7. *debere etiam*] Palladius Maio 9. *Faba autem ſi bis ſarculetur, proficiet et multum fructum et maximum afferet; vt ad menſuram modii complendi freſa propemodum ſicut integra reſpondeat.* Ex quo loco apparet, quid ſibi velit lectio Lipſ. libri *etiam interſariri.* Scripſerat ſcilicet Columella *etiam iterum ſariri.* Ex hac lectione ſupereſt vulgatum et vitioſum *ter ſariri.* Plinius XVIII. ſect. 50. *triticum, hordeum, ſemen, fabam bis ſarrire melius — faba runcari non geſtit: quoniam euincit herbas lupinum, runcatur tantum. ter quidem ſartum modium freſae e modio ſolidae reddere.* vbi *ſartam* ex Codice probat Heinſius Aduerſ. III. p. 525. qui eandem ſcripturam paſſim in libro Sangerm. Columellae reperiri monet.

8. *ne radices ſatorum*] Plinius XVIII. ſect. 50. *Sarculatio induratum hiberno rigore triſtitiam ſoli laxat temporibus vernis, nouoſque ſoles admittit. Qui ſarriet, caueat, ne frumenti radices ſuffodiat.*

frutex humi] Lectionem librorum optimorum *frutex culmi* damnat ſententia loci. Nam prima atque altera ſaritio peragitur antequam in articulum eat ſeges et culmum faciat. Igitur dum pullulat ſeges, ſaritur. Fruticare igitur et pullulare idem eſt. Alia ratio eſt ſupra cap. 9. 6. *ex vno ſemine pluribus culmis fruticauit.* Mecum ſentit Dickſon II. p. 69. Vitem de nouo palmite pullulaſcere dixit IV. 21. Pullos pro ſtolonibus dixit Cato cap. 51. pullulos Plinius XVII. ſect. 12.

9. *remolliri*] Ita vulgatum *remoliri* corrigendum eſſe, quilibet videt; Geſnerus tamen id in Indicem, vt paſſiue dictum retulerat.

viginti] Plinius 18. ſect. 67. no. 2. *Sarritur vero diebus viginti. Ab aequinoctio ſartura nocere et vineae et ſegeti aeſtimatur.*

runcatio] Non ſatis accurate tractaſſe videtur runcationem Columella. Plinius XVIII. ſect. 50. *runcatio cum ſeges in articulo eſt, euulſis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat, ſegetemque diſcernit a ceſpite.* Ita definitur tempus runcationis in frumentis. *In articulum ire ſeges* dicitur etiam Plinio 18. ſect. 45. Geoponica II. 24. ὅταν δὲ ἀποσταχύῃ βοτανιζέσθω. Graeci etiam ποασμὸν dicunt runcationem.

10. *Omne autem frumentum*] Palladius Maio 1. *frumenta et ordeum, et quae ſunt ſeminis ſingularis, octo diebus florebunt, et deinde per dies XL. grandeſcent flore depoſito vſque ad maturitatis euentum. quae vero duplicis ſeminis ſunt, ſicut faba, piſum caeteraque legumina XL. diebus florent ſimulque grandeſcunt.* Ex quo loco patet, quod ipſa etiam ratio botanica docet, in Columella legendum eſſe *non duplici* cum negatio excidiſſet. Igitur ſine dubitatione eam reſtitui, repertam in Bruſch. et Aldina, quam ideo inſpexi.

ad quartum nodum] Theophraſtus H. P. VIII. 2. de frumentis, vere caulem emittentibus: συμβαίνει δ' εὐθὺς ἐν τῷ τρίτῳ γόνατι, τοῖς δ' ἐν τῷ τετάρτῳ καὶ τὸν στάχυν ἔχειν, ἀλλ' ȣ̓ φανερὸν ἐν τῷ ὄγκῳ· γίνεται δὲ ἐν τῷ ὅλῳ καλάμῳ πλείω τȣ́των (γόνατα) ὥστε σχεδὸν ἅμα τῷ καλαμȣ̃σθαι συνίστασθαι ἢ μικρὸν ὕστερον — ἀπολυθεὶς εὐθὺς ἀνθεῖ (ὁ στάχυς) μεθ' ἡμέρας τέτταρας ἢ πέντε, καὶ πυρὸς καὶ κριθή, καὶ ἀνθεῖ σχεδὸν τὰς ἴσας. οἱ δὲ τὰς πλείστας λέγοντες ἀνθεῖν ἐν ταῖς ἑπτὰ φασὶν ἀπανθεῖν. ἀλλὰ τῶν χεδροπῶν χρόνιος ἡ ἄνθησις, χρονιωτάτη δὲ τῶν μὲν ἄλλων ὀρόβȣ καὶ ἐρεβίνθȣ, τȣ́των δὲ ἁπάντων τȣ̃ κυάμȣ — τετταράκοντα γὰρ ἡμερῶν ἀνθεῖν λέγȣσιν — ἡ γὰρ ἄνθησις τῶν μὲν σταχυηρῶν ἀθρόα, τῶν δ' ἐλλοβοδῶν καὶ χεδροπῶν πάντων κατὰ μέρος. Deinde cap. 3. μετὰ δὲ τὴν ἀπάνθησιν ἁδρύνονται πυρὸς καὶ κριθὴ τεσσαρακονταῖα μάλιστα — τεσσαρακονταῖον δέ φασι καὶ τὸν κύαμον, ὥστε ἐν ἴσαις ἀνθεῖ καὶ τελειȣ̃ται, τὰ δ' ἄλλα ἐν ἐλάττοσι. Plinius XVIII. ſect. 10. no. 4. *frumenta quaedam in tertio genu ſpicam incipiunt concipere, quaedam in quarto, ſed etiamnum occultam. Genicula autem ſunt tritico quaterna, farri ſena, hordeo octona; ſed non ante ſupra dictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicae; qui vt ſpem ſui fecit, qua-*

tuor aut quinque tardiſſime diebus florere incipiunt; totidemque aut paulo pluribus defloreſcunt. Hordea vero cum tardiſſime ſeptem — frumenta cum defloruere, craſſeſcunt; maturanturque cum plurimum diebus quadraginta: item faba: pauciſſimis cicer. Patet igitur, Columellam paulum deſciviſſe a graeca Theophraſti diſciplina. Vide ad Varron. I. 32. Pontedera Antiqq. p. 142. numerum XL. dierum hic ſuſpectum habebat, neſcio qua de cauſa.

duplici ſemine ſunt] Theophraſtus H. P. VIII. 2. frumenta omnia ita germinare ait, vt ex inferiore parte craſſa radicem, ex ſuperiore germen (βλαστὸν) emittant; contra legumina ex vna eademque parte et radicem et germen emittere, ea ſcilicet, qua ſiliquae adhaerent, quam oſcillum Columella, alii vmbilicum dixerunt. Craſſam frumentorum partem ſimiliter eam intelligi, quae ſpicae adhaeſerat. Germine protruſo atque explicato diſiungi ſemina omnia; eſſe enim omnia bifida ſeu duplicia, manifeſtiore tamen diſcrimine in leguminibus: τὰ δὲ χεδροπὰ φανερῶς πάντα δίθυρα καὶ σύνθετα, i. e. legumina manifeſto bifora et compoſita; paulo antea διμερῆ duplicia dixerat. Huius loci alteram modo partem excerpſit Plinius XVIII. ſect. 10. no. 2. *Ex hordeo*, inquit, *alterum caput grani in radicem exit; alterum in herbam, quae et prior floret. Radicem craſſior pars grani fundit, tenuior florem. Caeteris ſeminibus eadem pars et radicem et florem.* Ad Theophraſti locum recte monuit Scaliger, leguminum ſemina duplicia dici a Columella, quia manifeſto germine protruſo in duas diſcedunt partes. Rem ipſam recte etiam interpretatus eſt Geſnerus; ſed locum Theophraſti aut Plinii non attulit, nec accuratius doctrinam hanc explicauit. Frumenta hodie botanici monocotyla, legumina dicotyla, cotylas ſeu cotyledones Ludwigius lobos ſeminales, alii aliter appellarunt. Vide quae multo accuratius quam Linnaeus in Philoſophia botanica p. 89 et 102. ed. Gleditſch. tradiderunt Ludwigius Inſtit. regni Vegetab. p. 215. Adanſon et nuper Hedwigius noſter cum Wildenouio.

Cap. XII. *ſummam — dimidiam*] Ita ex libris ſcribi voluit etiam Pontedera pro vulgato *ſumma — dimidia.* Eandem rationem in hordeo deinceps ſequimur, vbi vulgata habebat *ſumma — dimidia.* Pendent enim haec ab *exigunt*, illa ab *occupant.*

Seminis] Veſtigia verae lectionis, quae pure exſtat in Sang. habent etiam reliqui libri. Vulgo *Seſami*, quod poſtea commemorabitur. Monuit de vitio etiam Pontedera. Semen

men eſt adoreum, quod maiore menſura ſeritur, quia folliculis ſuis incluſum iacitur in aruum.

quot operis carpantur, incertum eſt] Lectoris alicuius, qui mentionem operarum, quot carpantur omiſſam animadverterit, obſeruatione haec verba eſſe nata, ſuſpicabatur Geſner, qui excogitare non potuit cauſam, cur ſit incertius hoc in panico et milio, quam in reliquis. Verum in his duobus leguminibus maturitas tempore nimium variatur, et grana matura nimis cito defluunt; deinde etiam modus carpendi varius erat; pectine enim plerique vtebantur in legendo milio et panico.

5. *vndecim*] Hunc rectiorem numerum ex libris reſtitui, monente etiam Pontedera. Vulgo *decem*.

quatuor iugis] idem eſſe atque operis ſeu bubulcis recte monuit Geſner.

6. *runcantur vna, velluntur*] Locum hunc ex emendatione Pontederae poſui, qui libros optimos auctores ſecutus eſt; niſi quod runcationem ſarritioni ſubiunxit, ſcilicet ne ſarculo ſemen ad maturitatem accedens diſcutiatur. Occationem multo minorem operam deſiderare, quam arationem, exempla multa alia apud Columellam demonſtrant.

incertum eſt, quantam impenſam] Diſcrimen facere videtur, prouti ſemine cannabis, aut turba ipſa vti velis ad funes aliamque ſupellectilem inde conficiendam. De cannabis cultura nimis pauca Scriptores latini rei ruſticae docuerunt.

7. *in aſſe*] Vulgatum *in aſſem* correxi cum Vrſini. Ita ſect. 9. eſt *ſic in aſſe fiunt*.

8. *operas CXV.*] In hoc altero deinde numero XL. vitium eſſe, monuit Pontedera; computari enim in iugeri proſciſſionem operas binas, et recte quidem; deinde in iterationem dimidiam partem, hoc eſt operam vnam; in tertiationem et ſationem contra conferri operas paene duas; atque in eo vitium haerere numero, cum conſtet, vna opera iugerum tertiari et ſeminari; atque omnino iugero ſufficere operas quaternas, quae cum numero XXV. multiplicatae efficiant ſummam C. non autem CXV. itaque etiam altero in loco XXV. eſſe ſcribendum. Vulgatam contra explicare conatus eſt Salmaſius ad Solinum p. 511. rationibus mihi plane obſcuris.

9. *Legumina*] Ante hoc vocabulum vulgo inſertum legebatur *caetera;* ſed recte Pontedera monuit, leguminibus nec re nec nomine conuenire cum frumento, itaque recte omitti a libro Polit. *caetera*. Verum reſtat difficultas in numero-

merorum ſumma, poſtquam frumentorum ſummae dies ſubtraxit Pontedera XV. qui attribuendi diebus hic commemoratis. Octo enim menſes et dies decem efficiunt dies 250. Ex his 100 tribuimus frumentis; ſuperſunt leguminibus, diebus ferialibus, pluuialibus, et brumalibus contribuendi 150. Vulgata autem lectio hic numerat modo 135. Exciderunt igitur dies XV. quos ſupra frumento detraximus, hic addendos. Recte igitur monet Pontedera, brumale interuallum requirere dies XL. quibus bubulci circa brumam otiari ſolebant. Superſunt nunc dies V. quos Pontedera attribuit numero dierum ferialium et pluuialium, vt efficiatur ſumma dierum 250.

Cap. XIII. 1. *eruilia*] Hoc vulgato eruo praetuli ob auctoritatem veterum Edd. et Codicis Sang. cuius lectionem commemorauit etiam Burmann ad Petronii c. 57. In Varrone I. 32. 2. Victorius eruilam ediderat. Eruiliae folia longiora, vt et piſo eſſe, ait Plinius XVIII. ſect. 10. Eruiliam ocyno pabulo miſcet Mamilius Sura ibid. ſect. 42. Denique Plinius XIX. ſect. 17. rubiam ſeri ait ſimilitudine eruiliae. Ex Theophraſti H. P. VIII. 3. ὤχρον vertit Plinius eruiliam. Feſtus *eruum* graece ὄροβον, eruiliam ὀρόβινον interpretatur. Male, vt puto; ſed nihil decerno. Huc pertinet prouerbium ruſticum apud Petronium l. c. *quid nunc ſtupes tanquam hircus in eruilia?* Vt a cicere cicercula, ita ab eruo dicitur eruilia.

De lupino] Palladius I. 6. 14. *lupinus et vicia pabularis, ſi virides ſuccidantur et ſtatim ſupra ſectas eorum radices aretur, ſtercoris ſimilitudine agros foecundant: quae ſi exaruerint antequam proſcindas, in his terrae ſuccus auferetur.*

2. *proſcindatur*] Vrſinus h. l. ita volebat legi: *proſcindantur, nihil ex iis ſegetibus.* Sed puto, virum doctum a recto et vero ſenſu loci aberraſſe.

3. *ſalſae*] Male libri duo praeſtantiſſimi *denſae.* Plinius XVII. ſect. 7. *cicer quia vellitur et quia ſalſum eſt — ſegetem exurit.* Ita nempe Cato cap. 37. Ratio, *quia vellitur*, haec eſt. Cicer omnium leguminum maxime altas agit radices, teſte Theophraſto H. P. VIII. 2. Hinc etiam ſtercoris vice legumina breuium radicum modo ſeri iubent Geoponica II. 23. 11.

Virgilius] Georgic. I. 77.

Cap. XIV. *Ac nantibus*] Vulgatum *aut* ex Varrone corrigi voluit Pontedera, qui deinceps legebat: *nam inde noxium*

noxium quod eſt. Palladius I. 33. *ſed columbinum feruidiſſimum, caeterarumque auium ſatis vtile eſt excepto paluſtrium.* Plinius XVII. ſect. 6. *proximum Columella columbariis, mox gallinariis facit, natantium alitum damnato.*

fermentare] i. e. ex denſa rariorem et reſolutiorem facere et vim addere gignendi. Ita recte interpretatur Niclas ad Geopon. II. 21. vbi de hoc genere eſt: *ἡ τῶν περιστερῶν πολὺ τὸ θερμὸν ἔχουσα — ὠφέλιμος γὰρ γίνεται τῇ ἀδυνατούσῃ χώρᾳ, τρέφουσά τε αὐτὴν καὶ δυνατωτέραν ποιοῦσα εἰς τὴν τῶν καρπῶν ἔκφυσιν καὶ τροφὴν καὶ τὴν ἄγρωστιν δὲ αὐτάρκως λυμαίνεται.*

2. *naturae eſt ferv.*] In Sang. eſt: *feruentius naturae eſt.* Plinius l. c. *Ceteri auctores conſenſu humanas dapes ad hoc inprimis aduocant.*

veteraſcere] Plinius l. c. *alii praeferunt hominum potus, in coriariorum officinis pilo madefacto; alii per ſe, aqua iterum, largiuſque etiam, quam cum bibitur admixta. Quippe plus iam ibi mali domandum eſt, cum ad virus illud vini homo acceſſerit.* Vrinam et per ſe et cum coriariorum recrementis laudant Geoponica II. 22. praecipue ad vineam ſtercorandam. Idem fecit iam olim Theophraſtus de Cauſis Pl. III. 12 et 23. eoque laetamine ait arbores quaſdam ſilveſtres in vrbanum habitum tranſiiſſe. Quod vero veteraſcere et deferuere antea vult Columella, vim cauſticam vrinae mitigare voluit, quod fit vſu officinarum coriariorum et fullonum, quae magnum etiam diſcrimen ſpectant vrinae, ex potu vini aut cereuiſiae concoctae. Ceterum ex Sang. etiam *paſſus vetereſcere* omiſſo *fueris* laudat et in *paſſus ſis vieſcere* mutat Heinſius Aduerſ. III. p. 460.

3. *ablaqueatae*] Reſtitui formam hanc, cui ex ſola Commel. Geſner ſubſtituit alteram *oblaqueatae;* quod tamen in Catone cap. 29. non fecerat. Ceterum ipſe etiam formam alteram veram cenſeo eſſe. Vide ad locum Catonis notam.

4. *aſinus*] Palladius I. 33. haec omnia tranſtulit. *Stercus aſinorum primum eſt, maxime hortis;* armenta et fauillam omittit. Plinius l. c. *Proxime (a lotio) ſpurcitias ſuum laudant, Columella ſolus damnat.* Geoponica II. 21. diſtinguunt vſum ita: *μετὰ δὲ ταύτας ἡ βοεία. καλλίων δὲ τούτων οὖσα ἡ ὑεία κόπρος ἀνεπιτήδειός ἐστι τοῖς σπορίμοις, διὰ τὴν πολλὴν αὐτῆς θερμότητα· καίει γὰρ εὐθέως τὰ σπόριμα.* Ad arbores laudat etiam Theophraſtus H. P. II. 8. De aſinino Plinius ibidem ſic: *Quidam etiam bubulo iumentorum praeferunt ouillumque caprino, omnibus vero aſininum, quoniam lentiſſime*

tiſſime mandunt. E contrario vſus aduerſus vtrumque pronunciat.

iumentorum armentorumque] Graece vno verbo λοφούρων dixit Theophraſtus C. P. III. 7. quorum ſtercus leue, nec calefacere nec exſiccare tantum ait, quantum reliquorum animalium ſtercus acre et vehemens.

5. *cineris*] Fimum ſiccum duobus in locis hoc genus appellauit Columella III. 11. 4. V. 9. 14. Cineris vſum apud Tranſpadanos memorat Plinius 17. c. 9. Ceterum ex lectione Pol. et Sang. legendum fuerit: *ſatis proficitur cineris vſu.*

frutex lupini] Plinius XVII. ſect. 6. *inter omnes conſtat, nihil vtilius eſſe lupini ſegete, priuſquam ſiliquetur, aratro vel bidentibus verſa, manipuliſue deiectae circa radices arborum ac vitium obrutis.*

e viis] Haec ex Goeſ. et Sang. addidi, quae in *et triviis* mutari Burmann ad Petron. c. 134. deleri veluti gloſſam vocabuli *compitis* volebat Schoettgen. Equidem ſimpliciter lectionem optimam cum Nic. Heinſio ad Petronii l. c. approbo.

6. *ſerpentem noxiam latere*] Quia liber Polit. omittit verbum *latere*, Pontedera ex vocabulo *noxia* effingit *naſci*. Varro ſic I. 38. *in eo ſi in medio robuſta aliqua materia ſit depacta; negant ſerpentem naſci.* vnde Plinius XVII. ſect. 8. *palo e robore depacto — ita fore, ne innaſcuntur his ſerpentes.* Vides, Plinium interpretari *robuſtam* e robore. Ita etiam Cato cap. 18. 4 et 8. dixit *robuſtos ſtipites.* Equidem vulgatum *ſerpentum noxam* ex libris optimis correxi.

7. *caprile*] Vulgatum *caſeale* aperte vitioſum ex libro Lipſ. corrigi iuſſit Pontedera; caprile enim quotidie verri vult Columella libro VII. c. 6. Sed praeterea etiam *culinam* h. l. abeſſe vellem. Voluit enim aperte Columella de pecudum ſtercore loqui. Itaque malim *ſuile* et *caprile.* De ſuili Columella VII. 9. 14. *diligens porculator frequenter ſuile converrat et haras ſaepius — mundiſſimum tamen cubile deſiderat.* Vulgatum *caſeale* Scaliger cum Turnebo interpretabatur locum, vbi caſei conficiuntur et reponuntur; alii *caeſale* latrinam explicabant. Culinam nemo defendet ex loco Aggeni Vrbici Comment. in Frontinum de Agrorum Qualitatibus, vbi eſt: *Sunt in ſuburbanis loca publica, inopum deſtinata funeribus, quae loca culinas appellant.* Vide Geſneri Theſ. L. L. qui culinam etiam de latrina dici voluit. Sed neutra ſignificatio h. l. conuenit. Feſtus culinam dici ait locum, in quo epulae in funere comburuntur. Catalecta:

Neque

Neque in culinam et vncta compitalia dapeſque ducis ſordidas. vbi *Ditis* corrigit Pontedera ad Varronem in Antiqq. In lapide vetuſto ſacris aedibus adnexa culina eſt: *Herculi Saxano Sacrum Scr. Sulpicius Trophimus aedem, zothecam, Culinam pecunia ſua a ſolo reſtituit.* In alio: *Iunoni ſacrum M. Magius — aedem, Signa X, Porticum Maceriis II. Culinam et locum in quo ea ſint V. S. L. M.* Haec attulit Pontedera ad Varron. I. 13. 2.

quodque] Ita recte Vrſinus emendauit vulgatum *quoque;* idem volebat deinceps *ouium* legi.

aſſiduo humore] Palladius I. 33. *humor abundans hoc praeſtabit ſtercori, vt ſi qua inſunt ſpinarum ſemina, putrefiant.* Videtur igitur h. l. *ſpinarum ſemina* legiſſe; aut traduxit ex libri I. cap. 6.

8. *raſtris permiſceri*] Geoponica II. 22. τοῖς ἄμαις ἕως τοσούτου κινοῦσι, ἕως οὗ πᾶσα συμμιγεῖσα καὶ ἑνωθεῖσα ἡ κόπρος χυλώδης γένηται.

itemque maiores] Plinius XVIII. ſect. 53. *vt hanc quoque curam determinemus, iuſtum eſt, ſingulas vehes fimi denario ire, in ſingulas pecudes minores: in maiores denas: niſi contingat hoc, male ſubſtrauiſſe pecori colonum appareat.* quem locum peſſime interpretatus Harduinus non vidit in *denario ire* latere menſis ſeu tricenorum dierum vocabulum et numerum. De vehibus vide XI. 2. 86.

9. *anno requieuerit*] Palladius I. 33. *ſtercus quod anno requieuerit, ſegetibus* (alii libri *ſatis*) *vtile eſt, nec herbas creat: ſi vetuſtius ſit, minus proderit. pratis vero recentia ſtercora proficient* (alii libri *proderunt*) *ad vber herbarum.*

vetuſtius] Exſtat apud Ariſtotelem H. A. V. 19. obſervatio de muſcarum ortu haec: αἱ δὲ μυῖαι ἐκ τῶν σκωλήκων τῶν ἐν τῇ κόπρῳ τῇ χωριζομένῃ κατὰ μέρος. διὸ καὶ οἱ περὶ ταύτην τὴν ἐργασίαν ὄντες μάχονται χωρίζειν τὴν ἄλλην τὴν μεμιγμένην, καὶ λέγουσι τότε κατεργάσασθαι τὴν κόπρον.

nam ea quoque] Palladius Septembri 1. *cum luna minuitur; quae res ſi ſeruetur, herbis officiet.* Scilicet, vt noſter cap. 16. monet, ad ſegetem ſtercus decreſcente luna egerendum eſt, contra in prata creſcente, quo plus herbis proficiatur recenti ſtercore ingeſto.

De caetero vſus] Malim cum Vrſino *de caetero vſu ſtercoris.*

Cap. XV. *qualibet*] Palladius Sept. 1. *eiiciuntur quidem laetamina et qualibet hiemis parte, ſed ſi tempore ſuo eiici aliqua ratione non poterunt, antequam ſeras, more ſeminis per*

per agros puluerem ſtercoris ſpargere, vel caprinum manu proiice, et terram ſarculis miſce.

duodeuiginti] Ex Lipſ. libri lectione *duo* et *viginti* et cap. 5. Pontedera correxit vulgatum duodecim. Accedit Bruſch. et Plinius XVIII. ſect. 53. *autumno aliquid ſaturus Septembri menſe fimum inaret poſt imbrem. Vtique ſi verno erit ſaturus, per hiemem fimum diſponat. Iuſtum eſt, vehes octodecim iugero tribui; diſpergere autem priuſquam areſcat aut iacto ſemine.* Poſtrema verba vitioſa cenſeo in Plinio. Vide etiam infra ad XI. 2. 86.

araturus] Hanc librorum lectionem praeferebat etiam Pontedera ex cap. 5. vbi eſt: *iugerum deſiderat, quod ſpiſſius ſtercoratur vehes quatuor et viginti; quod rarius, duodeviginti. Diſiectum deinde protinus fimum inarari et obrui convenit.* Palladius Sept. 1. *vni iugero aſſerit Columella 24 ſtercoris carpenta ſufficere, in plano vero 18, ſed iidem cumuli tot diſſipandi ſunt, quot ea die poterunt exarari.*

2. *ſecunda ratio*] Plinius 18. ſect. 53. *ſi haec omiſſa ſit ſtercoratio, ſequens eſt, priuſquam ſarriat, auiarii puluere.* poſt quae verba addo, quae paulo antea vitioſa cenſui *iacto velut ſemine* aut *ceu ſemine.* Alias enim locus *Plinii*, qui manifeſto ex Columella eſt traductus, ſenſu caret omni. In Plinio ante Harduinum legebatur: *prius quam ſerat, ante puluerem.* Codices tamen aliqui *ſeriat* et *ſariat* habent ſcriptum. Sed ratio et auctoritas Palladii, ſupra laudati, legere in Columella et Plinio iubet *ſeras* et *ſerat.* Nam ſi agro iam ſeminato, qui ſarritur, ſtercus iniiciatur, nec agro nec frugibus profuerit. Itaque vulgatum *ſarrias* correxi. Poterit tamen vulgata lectio etiam defendi ex eo quod ſequitur: *atque ita terram ſarculis permiſcere.* id enim eſt, *ſarrire.* Sed diligentia Columellae poſtulabat, vt ante quam de ſarritione loqueretur, de ſtercore et ſemine ipſo iniiciendo loqueretur, et tempora vniuſcuiuſque iniiciendi doceret. Igitur antecedere *ſationis*, ſequi debebat *ſarritionis* mentio. *Auiarii* mentionem nec Palladius fecit, ſed ſimplicitur puluerem ſtercoris ſpargi iubet. Alii cum ipſo ſemine columbinum ſtercus in aruum ſpargebant, annotantibus Quintiliis Geopon. II. 21.

refrigeſcere] Plinius 18. ſect. 53. *Ager ſi non ſtercoratur, alget; ſi nimium ſtercoratus eſt, aduritur: ſatiuſque eſt id ſaepe, quam ſupra modum facere. Quo calidius ſolum eſt, eo minus addi ſtercoris, ratio eſt.*

immodice] Palladius Sept. 1. *nec prodeſt nimium ſtercorare vno tempore, ſed frequenter et modice. Ager aquoſus plus*

plus ſtercoris, ſiccus vero minus requirit. Sed ſi laetaminis copia non abundat, hoc pro ſtercore optime cedit, vt ſabuloſis locis cretam vel argillam ſpargas, cretoſis ac nimium ſpiſſis ſabulonem. Hoc etiam ſegetibus proficit, et vineas pulcherrimas reddit; nam laetamen in vineis ſaporem vini vitiare conſueuit.

4. *ſabuloſis locis cretam*] Plinius 17. cap. 5. extremo: *Terram terra emendari, vt aliqui praecipiunt, ſuper tenuem pingui iniecta, aut gracili bibulaque ſuper humidum ac praepinguem, dementia operae eſt. Quid poteſt ſperare, qui talem colit?* Ita ſuo ipſe indicio rerum ruſticarum et naturalis ſcientiae infantiam prodidit, qui tamen de margae generibus et vtilitate alibi tradidit. Olim Theophraſtus de C. P. III. 25. eandem doctrinam propoſuit cum Columella. Calcis vſum ad foecundandos agros Heduorum et Pictonum ipſe Plinius memorat XVII. c. 8. Ad oleas cinerem e calcariis fornacibus adhibet Columella. Ad agros foecundandos calcis et margae vſum ignorat cum Catone, Varrone et Palladio; nec in Geoponicis legi, quod huc referre poſſem. Varro tamen meminiſſe videtur margae I. 7. 8. ipſe cretam foſſiciam vocat.

5. *negabat*] Hinc Palladius Aug. 2. *hoc tempore, ſi terra exilis in vinea eſt, et vinea ipſa miſerior, tres vel quatuor lupini modios in iugero ſparges, atque ita occabis. Quod vbi fruticauerit, euertitur et optimum ſtercus praebet in vineis, quia laetamen propter vini vitium non conuenit inferre vinetis.* Idem Septembri 9. *hoc menſe, vt loca foecundentur exilia, lupinus circa Idus ſeritur, et vbi creuerit, vertitur vomere, vt putrefiat exciſus.*

6. *tertium*] Ter enim florere lupinum, annotauit etiam Plinius XVIII. ſect. 36. *Ad rubricam*, inquit, *alendam poſt tertium florem verti debet, in ſabulo poſt ſecundum.* Creſcentius II. 13. ſuo tempore lupinus eodem conſilio ſeri, a Mediolanenſibus raphanos, ab aliis galegam ait; in Britannia fagopyrum, trifolium et alia legumina ita ſeri et aratro conuerti ſtercorandi agri cauſa, monet Dickſon I. p. 303. Graecos ita fabae ſegetem aratro vertiſſe, diſcimus ex Theophraſto H. P. VIII. 9. qui Theſſalos et Macedonas nominat. Ceterum *lubricoſis* in Sang. eſſe teſtatur Gronouius.

7. *praeruptae*] Ex ingenio Vrſinus ſuo dare voluit, quod confirmarunt libri ſcripti pro vulgato *praerupti*, quod tamen Geſnerus non audebat damnare.

Cap. XVI. *armenta*] Iſidorus XV. 13. *Pratum eſt cuius ſoeni copia armenta tuentur, cui veteres romani nomen indiderunt ab eo quod protinus ſit paratum: nec magnum laborem culturae deſideret.* vnde h. l. malim legi *magnum laborem culturae deſideret.*

2. *Nomen quoque*] Varro I. 7. 10. Plinius XVIII. ſect. 6. *et prata antiqui parata dixere.* Idem ſect. 67. *pratorum facillima agricolis cura ac minimi impendii.* ex quo loco vulgata ſect. 2. lectio *minimique* defenditur.

ſumtus egens] Ex lectione libri Polit. et Sang. ſuſpicor, olim h. l. fuiſſe lectum *minimi ſumtus et laboris.* Ipſe Columella deinceps cap. 18. cultus pratorum maioris curae quam laboris eſt.

cum etiam in pabulo] Plinius 18. ſ. 67. no. 5. *ter vero pleriſque in locis: et poſtea in ipſo pabulo non minus emolumenti eſt quam a foeno. Armentorum id cura iumentorumque progeneratio ſuum cuique conſilium dabit, optimo maxime quadrigarum quaeſtu.*

3. *Laeto pinguique*] Plinius XVIII. ſect. 67. *relinqui debent prata in laeto ſolo vel humido vel riguo, eaque aqua pluuia rigari via publica.* Palladius Septembri c. 10. *Si eligendi facultas eſt, locum pinguem, roſcidum, planum, leuiter inclinatum, vel huiuſmodi vallem deputabimus, vbi humor nec ſtatim praecipitari cogitur, nec diu debet inhaerere. Poteſt quidem et ſoluto et gracili ſolo prati forma, ſi rigetur, imponi.*

et in denſa] Palladius *ſolutum et gracile ſolum* modo ex h. l. memorauit, et vitium arguit lectio libri Sangerm. *nam et inde et reſoluta.* In terra denſa tamen pratum fieri, etiam teſtatur noſter c. 18. 5. *ſi tamen terra denſior eſt.*

5. *ſed vt quis eam*] Vulgatae *aut ſi quis eam* vitium Geſnerus emendare conabatur legendo *at ſi quis.* Nos librum Sangerm. ſequimur.

Cap. XVII. *magis curae*] Plinius 18. ſ. 67. no. 4. *pratorum facillima agricolis cura, ac minimi impendii.*

ſtirpes] Palladius Septembri 10. *exſtirpandus eſt itaque locus hoc tempore et liberandus impedimentis omnibus, vel herbis latioribus et ſolidis atque virgultis. Deinde cum frequenter exercitatus fuerit, ac multa aratione reſolutus, ſubmotis lapidibus et glebis vbique confractis, ſtercoretur luna creſcenti recenti laetamine. Ab vngulis iumentorum ſumma intentione ſeruetur intactus, praecipue quoties humeſcit, ne inaequale ſolum reddant multis locis impreſſa veſtigia.* vbi recte

Edd.

Edd. I. B. R. habent *herbis altioribus.* Creſcentius VII. 2. ex illo loco habet: *non ſolum ſpinetis et virgultis, ſed etiam herbis latioribus et ſolidis.* Ceterum pro *ſpinas* h. l. cum Polit. etiam Sang. *cineras* habere, teſtatur Gronouius; idem deinceps *alias ſugillamus.* Vbi ſi quid vulgata rectius lateat, id me ignorare nec coniectura aſſequi potuiſſe, fateor.

intuba] Cum per auctumnum et hiemem ſpinas et virgulta extirpare iuſſerit, inepte nunc ſolſtitiales ſpinas repetit, quae nec vllae fuerunt a ſcriptoribus commemoratae. Liber Sangerm. et Polit. recte *ſpinas* omittunt, et habent ſcriptum *intuba ſolſtitialis.* Vnde malim *intuba, ſolſtitiales herbas.* Eiuſmodi *herbam ſolſtitialem* memorat Plinius XXVI. 14. et Plautus in Pſeudolo I. 1. 36. Latini ſcilicet ita dixerunt, quam Graeci heliotropium; et Vegetius III. 42. 2. heliotropium intubum agreſte vocat. Alii forte mallent legere; *intuba ſolſtitialia.* Interim *ſpinas* incluſi.

impaſci] Feſtus: *impeſcere, in laetam ſegetem paſcendi gratia immittere.*

quia vdo] Hanc optimorum librorum lectionem confirmat Palladius, et ipſe Columella ſect. 6. *nam pecudes, vt ante dixi, molli ſolo infigunt vngulas, atque interruptas non ſinunt herbarum radices ſerpere et condenſari.*

2. *pendula*] Palladius Februario 1. *locis temperatis prata incipient cuſtodiri, quae prius, ſi macra ſunt, ſparſo laetamine ſaturentur, quod eiiciendum eſt luna creſcente. Quanto recentius fuerit, tanto plus nutriendis herbis valebit, quod a ſuperiori parte fundatur, vt ſuccus eius per totum poſſit elabi.* quae ex parte etiam ducta ſunt ex noſtri ſectione 7.

falcibus noxia] Vulgatam *obnoxia* corrigi ita volebat etiam Geſner, ex lectione libri Sang. commemorata etiam ab Heinſio ad Ouidii Metamorph. IV. 198. Pontedera probabat *aſperiora*, ſed non nouerat lectionem Sang. Erneſti et *noxia et aſperiora* orta putabat ex gloſſa.

temporius] Codd. *temperius*, ſic Sang. hic et infra VIII. 4. 3. teſte Heinſio ad Ouid. II. p. 255. qui ex h. l. laudat: *omnes lapides — colligi ac longius* etc. omiſſo *debent.*

obducta] Palladius Septembri 10. *Sed ſi prata vetera muſcus obduxerit, abradendus eſt et ſcalptis eiſdem locis foeni ſpargenda ſunt ſemina, et quod ad necandum muſcum prodeſt, cinis ſaepius ingerendus.* vbi recte, niſi fallor, ſolus Vincentius habet *abradendus ſcalpris et eiſdem locis.* Vides igitur, egregie ita firmari lectionem, quam vulgatae olim ex libris optimis ſubſtitui. Non ſum tamen auſus *ſcalpris eraſo* ponere,

ponere, etſi lectio librorum *vel craſſo* aut *vel eraſo* ducere videtur ad vocabuli alicuius omiſſi veſtigia.

3. *accepimus*] Ita primus ex emendatione Brouckhuſii et libro Lipſ. correxit Schoettgen.

multa ſunt] Palladius l. c. *quod ſi ſterilis factus eſt locus carie, incuria, vetuſtate, exaretur, ac de nouo rurſus aequetur. nam prata ſterilia plerumque arare conueniet.*

4. *napo*] Ita pro *napis* ex libris optimis correxi h. l. Solet enim Columella vbique *napum* ſingulari et *napa* plurali commemorare. Palladius l. c. rapa ſola nominat ex h. l. Plinius XVIII. ſect. 67. *vtiliſſimum ſimul et herbae arare, deinde cratire, ſerere florem ex fenilibus, atque ex praeſepibus feno dilapſum ſpargere, prius quam cratiantur. Nec primo anno rigari, nec paſci ante ſecunda feniſecia, ne herbae vellantur, obtrituque hebetentur. Seneſcunt prata, reſtituique debent faba in his ſata vel rapis vel milio. Mox inſequente anno frumento, rurſuſque in prata tertio relinqui. Praeterea quoties ſecta ſint, ſiciliri, hoc eſt, quae feniſeces praeterierunt, ſecari. Eſt enim inprimis inutile enaſci herbas ſementaturas.* quae omnia ex h. l. praepoſtero tamen ordine relata ſunt.

radicitus] Lectionem Sang. *radicibus*, probatam diſtinctione verborum, adiuuabat Heinſius ad Virgil. II. p. 655. cuius ſententiam ipſe ſecutus vulgatam correxi. Falſo Erneſti ex Heinſio lectionem poſuit Sangerm. *interueniunt radices.* Iterum enim Heinſius h. l. tractauit ad Ouidium T. I. p. 50. ed. Burm.

viciam] Hanc etiam Palladius l. c. ſpargi iubet; frumenta ſecundi anni omiſit. Compara Creſcentii VII. 2.

crate] Vegetius I. 56. 4. *Crates quae occa vocatur a vulgo.* Ita enim lege ibi pro *iacca.* Sed Vegetius ita dicit cratem, cui foenum immittitur in pabulum equorum, nobis *Rauſe.* Cratis genus, ſtilis ferreis dentatae, habet Plinius 18. ſect. 50. eoque iubet pectinari ſegetem in herba. Crates dentatus ſupertrahi agro conſito iubet ſect. 48. Hinc apud eum *cratire* dicitur. Dentatas crates Phanias in epigrammate dicit κτένας ἑλκυστῆρας, i. e. pectines tractiles. Graece eſt διὰ βοῶν σκάλλειν in Geopon. II. 24.

diſſipabimus] Ex varia librorum ſcriptorum lectione Pontedera efficiebat *diſiiciemus.*

foeniſecas] Vulgatum *foeniſecam meſſorem* ex libris duobus optimis correxi, vt paulo antea vulgatum *foeniſecae.* Plinius vbique *feniſecem* dixit. Atque ita h. l. legi voluit etiam Vrſinus. Male libro XI. 2. 40. legebatur olim *foeniſeciae inſtituendae.* Pontedera etiam noſtram lectionem praeferebat.

5. *col-*

5. *colligatum ſit ſolum*] Palladius: *rigari vero antequam durum ſolum fecerit (fuerit* lego) *non debebit, ne eius cratem, minus ſolidam, vis interflui corrumpat humoris.* vbi recte Codex Erford. *interrumpat.* Plinius 18. ſ. 67. no. 2. *rigare prata aequinoctii (verni) diebus primis; cum herba creuerit in feſtucam, arcere aquas.*

7. *ſecundum Fauonii*] Cato cap. 50. *Prata primo vere ſtercorata luna ſilenti, quae irrigua non erunt, vbi fauonius flare coeperit.* Vide etiam Catonem cap. 29. vbi etiam Plinii errorem annotaui.

Cap. XVIII. *demetitur*] Plinius 18. ſ. 67. 5. *Fuit hoc quoque foeniſecium maioris impendii apud priores. Creticis tantum tranſmarinisque cotibus notis, nec niſi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato foeniſex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limae vice imperantes ferro. Sed aquariae protinus virent. Falcium ipſarum duo genera. Italicum breuius, vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compendii: quippe medias caedunt herbas breuioresque praetereunt. Italus foeniſex dextra vna manu ſecat.* vbi Pintianus malebat *dextra ima manu.*

inareſcat] Palladius Maio I. 2. *Hoc menſe in locis ſiccis calidis ſiue maritimis foena recidantur, prius tamen, quam exareſcant.* Bene rationes explicat Creſcent. VII. 3.

alterum (quod) omnem] Incluſi *quod*, quoniam in Pol. libro deeſſe videtur, et alterum deinceps *quod* omittunt optimi libri. Vno vero omiſſo alterum locum amplius non habet. Paulo antea Pontedera lectionem libri Lipſ. *condatur* mecum praeferebat. Plinius 18. ſ. 67. no. 4. *ſecandum antequam inareſcat — quidam pridie rigant; vbi non ſunt rigua, noctibus roſcidis ſecari melius. Quaedam partes Italiae poſt meſſem ſecant.* ita enim recte ex Codice ſuo Pintianus emendauit, vbi vulgo nunc eſt: *vbi ſunt rigua. Noctibus.* Noctu prata meti vult etiam Virgilius I. 289. Ceterum vide ad Catonem c. 53.

2. *ſiccari. tunc demum*] Palladius Maio I. 2. *quod ſi pluuiis infuſo fuerint foena, conuerti ante non debent, quam pars eorum ſumma ſiccata ſit.*

vtrinque ſiccatum] Ita recte Vrſinus correxit vulgatum *vtrumque*, quod ineptum plane eſt. Idem primus vulgatum *ſtruem* mutari iuſſit in *ſtrigas.* Nec intercedit locus Plinii XVIII. ſect. 67. vbi eſt: *ſectum verti ad ſolem, nec niſi ſiccum conſtrui oportet; niſi fuerit hoc obſeruatum diligenter, exhalare*

lare matutino nebulam quandam, metaſque mox ſole accendi et conflagrare certum eſt. Nam ille ordinem rerum agendarum ſingularum neglexit; nec recte ſole accendi ait metas; is enim ad eam conflagrationem non requiritur, vt multis hodie experimentis conſtat.

in manipulos] Hodie id non fit, ſed foenum in tabulata contruditur furcillis ingeſtum. Contra ſegetes deſectas in manipulos vincimus hodie, quod et Graeci faciebant olim, non item Romani, vt recte obſeruauit Dickſon II. p. 370 ſeqq. Paulo antea *ſtrigam* edidimus cum Geſnero, quanquam is deinde in Theſauro L. L. maluit h. l. *ſtriam* legi. Sed ibidem affert plura exempla ex ſcriptoribus agrariis, vbi *ſtrigae* dicuntur ſeries. Alii libri h. l. ſtriam habent. Ita variatur in *ſtrigare* et *ſtriare.*

vt in villam] Cum foenum omne ſiccatum aut ſub tecto in tabulato villae condi ſoleat, aut in metas, extra villam exſtructas, ſeruari, correxi duce Goeſiano libro vulgarem lectionem: *vt aut in — aut in manipulos colligari, certe.* quae ſenſum plane nullum habet. Pontedera ait duobus vſitatis ſeruandi foeni modis tertium nunc ſubiungi in lectione vulgata, ſed inepte, itaque etiam Goeſianum librum ſequitur. Neſcio tamen, an conſilio ſcripſerit *exſiccatum erit.*

metas] Aceruos vocat Varro I. 56. qui in tabulato conditum pecori iucundius eſſe monet. Vide etiam ad Caton. c. 55. Eaſdem Graeci *κώνȣς* dixere, auctore Galeno: *κῶνος ἐν ταῖς ἅλωσιν ἔτι καὶ νῦν ἵσταται καὶ μάλιστα ἐν ταῖς ἐπόμβροις χώραις, ξύλον ὀρθὸν, ἐφ᾽ ᾧ συντίθενται οἱ καρποὶ κωνοειδῶς.* Nubilarii igitur locum in frumentis tenuit graecus *κῶνος.*

3. *defenditur*] Ex Sang. *defendetur* poſuit Gronouius. Sequens *iam illatum* Victorianae errore in *illatam* mutatum reliquae deinceps propagarunt; donec Geſnerus vitium animaduerſum corrigeret.

Sed iam foeniſicia] Ita volebat etiam Vrſinus ſcribi, cuius emendationem optimi libri comprobant. Vulgo *ſed et iam.*

Cap. XIX. *terrena*] Ex h. l. Palladius Iunio 1. *hoc menſe area paranda eſt ad trituram, cuius primo terra radatur, deinde effoſa leuiter miſtis paleis et amurca aequatur infulſa; quae res a muribus et formicis frumenta defendit. tunc premenda eſt rotundo lapide vel columnae quocunque fragmento cuius volututio poſſit eius ſpatia ſolidare. Dehinc ſole ſiccetur. Aliqui mundatis areis aquam ſpargunt et minuta ibi*

pecora

pecora diu ſpatiari ac proculcare compellunt, et cum terra vngulis ſtricta fuerit, ſpectant ſolidam ſiccitatem. Quid h. l. in Columella *terrena* ſibi velit, neſcio; niſi enim ex terra area fieri non poteſt. Vitium igitur latere puto; aut opponitur terrenum cretae.

extergatur] Cato c. 91. *locum confodito, poſtea amurca conſpergito bene ſinitoque combibat, poſtea comminuito glebas bene, deinde coaequato et pauiculis verberato. poſtea denuo amurca conſpergito, ſinitoque areſcat.* Eadem paulo aliter repetit cap. 129. Igitur inde nihil praeſidii ad h. l. corrigendum, niſi quod inde Vrſinus h. l. *aſpergatur* legi volebat. *Irrigetur* praeferebat Schoettgen, *acceperit, irrigetur* Geſner; (quo melius ſcilicet erroris fons pateret in ſcriptura.) Pontedera primum volebat *exteratur*, i. e. comminuatur, ex Catone; deinde praetulit: *exſtringatur*, i. e. diſtringendo reſoluatur exteraturque. Poſſis huc aduocare locum Plinii XVII. ſ. 47. *ſtipula hordeacea areae ſtringantur*, quod interpretatur Harduinus *denſe* ſpargi et ſpiſſe. Sed locus iſte dubius adhuc eſt mihi. Hoc equidem video, *irrigetur* non conuenire amurcae, paleis mixtae; multo minus approbauerim *extergeatur*. Palladii locus, ab interpretibus nondum comparatus, *exaequetur* offert; ſed ea poteſt eſſe interpretatio lectionis *ſtringatur*, cuius exemplum exſtat in loco Palladii, vbi eſt *terra vngulis ſtricta.*

molari lapide] Videtur Palladius *columellari lapide* legiſſe. Plinius XVII. ſect. 14. cupreſſum ſerere docet area aequata cylindris aut *volgiolis*, vbi Codices habent *volgiualis.* Idem aream ad meſſem hordeaceam XVIII. ſect. 71. creta, amurca temperata, praeparat, aut aequatam fimo bubulo dilutiore illinit.

2. *ſunt tamen*] Vulgatam lectionem *qui potius adiacentium fabalium partem* vitioſam eſſe arguit vel vocabulum *fabalium*, quod de agro non dicitur, fabis conſito, ſed de culmis fabarum. Igitur recepi optimam librorum ſcriptorum lectionem, niſi quod *pratis* mutaui in *prati*. Intelligitur ager, faba in pabulum conſitus. Fauonium in ventilando frumento praeſerebat noſter. Vide deinceps ſect. 5. cap. 21. Forte olim fuit *prati ſubiacentem.*

et iniecta] Vulgatum et *lecta* ex libris optimis correxi, ſententia poſtulante. In Palladio manifeſtum eſt vitium et legendum ex h. l. *aliqui mundatis areis fabam ſpargunt et minuta ibi pecora diu ſpatiari ac proculcare compellunt.* Quanquam librarius in Palladio ſibi ſatis conſtans fuit. Ita enim etiam Libro I. 36. 1. *area vel ſub ipſo triturae tempore*

H 4 *vngulis*

vngulis pecorum et aquae admiſtione ſolidata. Ceterum Sangerm. libri lectionem ita excerpſit ſeparatim Gronouius: *permiſtis paleis amurga quae ſalem non accepit, et rigetur.*

Cap. XX. *indureſcant*] Plinius XVIII. ſect. 72. *Lex aptiſſima, antequam granum indureſcat, et cum iam traxerit colorem. Oraculum vero, biduo celerius meſſem facere potius, quam biduo ſerius. Siliginis et tritici etiam ratio in area horreoque.* In hordeo aliam eſſe rationem, docet Palladius Iunio 2. *hordei culmos iacere in agris aliquantulum ſinamus, quia fertur hoc modo grandeſcere. — tritici meſſem paratam eſſe cognoſces, ſi aequaliter ſpicarum populus maturato rubore flaueſcit.* Sed vide notam ſequentem.

incrementum] Didymus in Geoponicis II. 27. frumenta in area ita componi iubet, vt culmus meridiem ſpica aquilonem ſpectet, ita enim pleniora fieri grana et facilius exteri. Grandeſcere frumenta iam demeſſa a vento, inprimis aquilone, docet Theophraſtus de Cauſis Pl. IV. 15. Eſt praeterea locus Theophraſti H. P. VIII. 10. vbi ait componi hordeum et triticum in aceruum atque ita videri grandeſcere in aceruo, nondum ſicca demeſſa: *καὶ δοκοῦσιν ἁδρύνεσθαι ἐν θωμῷ μᾶλλον ἢ λιποσαρκεῖν.* Scilicet grana ſegetis defectae et in aceruum compoſitae nondum exſiccata in aceruo concaleſcunt, et calore iſto interno concepto tumeſcere et grandeſcere videntur. Alii vim illam aquiloni tribuere malebant. Hinc patet, lectionem vulgatam in *aceruo* non eſſe mutandam in *horreo;* atque in ipſo Plinio rationem incrementi, in horreo aut in agris facti, hinc eſſe explicandam. Male Palladius ad hordeum ſolum tranſtulit, quae Columella de tritico, Theophraſtus de tritico et hordeo ſimul tradunt.

3. *veruculatis*] Geſnerus *vericulatis* edidit, et recte de falce veru inſixa ſeu haſtili interpretatus eſt. Graeci *δορυδρέπανα* dicunt. A veru quod et ligneum et ferreum eſſe poteſt, fit *veruculum*, quo vſus eſt Plinius; alii *verutum* dixerunt. Ex lectione libri Polit. et Sang. *verutulatis* effeci, quod magis probo *veruculatis*.

roſtratis] Geſneri Index interpretabatur, quae continuam habent aciem. Male! Ipſe enim noſter IV. 25. in falce vinitoria roſtrum partem aduncam interpretatur. Sunt igitur aduncae, *denticulatae* rectae. Ita nunc video interpretari *denticulatas* etiam Dickſon II. p. 357. ſed is tamen denticulos aciei addi volebat. In *verutulatis* plane aberrauit vir doctus, quod a retis verriculi ſimilitudine dictas putabat *vericulatas.* Ceterum quid ſtramentis, in aruo relictis, fiat, vide

vide apud noſtrum VI. 3. 1. De merga et pectine dixi ad Varronis l. c. 51. ſect. 2.

nubilarium] Codices optimi nubilar, vt ſupra I. 7. 24. Sed in Varrone I. 13. 5. nulla eſt librorum ſcripturae varietas.

proteritur] Varro I. 13. 5. de nubilario areae applicato: *quo et in trituram proruere facilius poſſis.* vnde h. l. legi malim *prolata teritur.* Saltem ita oportet interpretari verbum *proteritur.* Ceterum animaduerſione dignum eſt, fruges etiam in Italia ſole torrefactas fuiſſe, antea quam horreis conderentur; eique vſui ſeruiſſe videtur inprimis nubilarium; cum quo licebit aliquo modo comparare Sueciae et Curlandiae morem, vbi ſimiliter iuxta aream, in qua equis exteritur frumentum, domus eſt, quam *Hitzrige* vocant, vbi grana ignis calore torrentur, antequam in aream aſſitam proruantur. Ratio etiam purgandorum frumentorum multis argumentis conuenire videtur cum graeca et latina. Vide Beſecke in Promptuario Lipſienſi Diſſert. ad Oecon. et Hiſt. natural. ſpectantium anni 1786. p. 30 ſeqq.

4. *equis*] Plinius XVIII. ſect. 72. *meſſis ipſa alibi tribulis in area, alibi equorum greſſibus exteritur, alibi perticis flagellatur.* Equos autem bobus praefert, quod ſolidam illi vngulam, hi fiſſam habent. Graeci adhibebant boues, equos et aſinos, quos inſequebantur ſerui, ἐπαλῶσται dicti, qui ſpicas nondum ſatis extritas vngulis iumentorum ſubiicerent, teſte Xenoph. Oeconom. XVIII. 5.

tribulam] Genere neutro Varro et Virgilius, foemineo noſter etiam I. 6. 23. et XII. 50. 7. Trahea videtur eſſe quod ploſtellum punicum dixit et deſcripſit Varro I. 52. quod rotis (orbes appellat Varro) conuertendis habuiſſe adiunctos cylindros *(rollers)* ſuſpicatur Dickſon II. p. 391. Sed haud ſcio, an ita commode aſſes dentatos interpretari liceat. Vide locum Varronis. Graecis ignota fuit tribula. Qui nominant eam ſub imperio romano notitiam eius acceperunt. Ita in epigrammate Philippus τριβόλȣς ὀξεῖς ἀχυρότριβας nominat, Analector. Brunckii T. II. p. 215. Longus Paſtor. 3. p. 93. ed. Villoiſ. περιήλαυνε τȣ̀ς βȣ̃ς καὶ τοῖς τριβόλοις κατειργάσατο τὸν στάχυν. Bellonius Obſerv. I. 64. Epirotas refert frumenta exterere bobus inactis, qui aſſeres, chalcedonio lapide munitos, poſt ſe traherent. Cylindrum canaliculatum vel columnam adhibent, et equorum ope circumagunt Pedemontani, *Rubatto* hoc genus triturae vocantes; alii Italiae populi *trebbia.* Vide Riſiorimento della Sardegna auctore Gemelli T. I. p. 178. Sed tribulam Meiſter interpretatur

 plau-

plauſtellum punicum Varronis. Vide Diſp. de Trapeto Catonis. Tribulam Hiſpani *Trillo* vocant, traham ſeu ploſtellum negligentes, cuius picturam dedit Townſend Itiner. T. I. p. 360. Tab. 3.

fuſtibus cuduntur] Ita pro vulgo *tunduntur* ſcripſi ex libris optimis. Supra cap. X. 13. vbi fabam terere ſine iumentis per aream et ſine vento purgare docet: *et baculis furcilliſue contundunt — ac duriſſimae quidem acus — ſeparatae erunt a cudentibus.* Baculi et fuſtes iidem eſſe videntur hoc in loco; forte etiam *perticae* Plinii, quibus frumenta flagellantur. Quae ſint furcillae noſtri ſupra X. 13. dubito.

vannis] Supra X. 13. docuerat fabas ſine vento purgare tritas; hoc vbi docuerat et in his verbis deſierat: *ac duriſſimae quidem acus reiectae ſeparataeque erunt a cudentibus,* pergit rationem purgandi cum vento docere: *minutae vero quae de ſiliquis cum faba reſederint, aliter ſecernentur. Nam cum aceruus paleis graniſque mixtus in vnum fuerit congeſtus, paulatim ex eo ventilabris per longius ſpatium iactetur, quo facto palea — citra decidet — faba, quae longius emittitur, eo perueniet, quo ventilator eam iaculabitur.* Quod igitur h. l. paulo poſt ſequitur *vento ſeparentur*, idem eſt ac ſi dixiſſet *ventilabris.* Eandem vanni et ventilabri diſtinctionem paulo poſt iterum repetit. Meminiſſe autem oportet ventilabris ſeu vento purgari frumenta et legumina h. l. in area. Capiſterio purgare tritici grana docet noſter II. 9. 11. vbi vide. De capiſterio nihil annotauit Dickſon; ſed ventilabra interpretatus *Shovels,* (quod eſt ipſum noſtrum *Schaufeln, Wurfſchaufeln)* comparauit cum graeco πτύον, quod Homerus iam memorauit Iliad. XIII. 588. Scholia graeca Homeri πτύον interpretantur ligneum inſtrumentum, manus formam habens quaſi digitatum, atque ita permutant πτύον θρίνακα; hic enim erat digitatus, et raſtro latino reſpondet. In Ariſtoph. Pace verſ. 567. in cultura ficuum, vitium et olearum mentio fit θρίνακος, vbi male vulgo vertebant ventilabra, recte admonente Brunckio. Pollux Onom. I. ſect. 225. ἀποκαθῆραι τὰ ἄχυρα τῷ προκάνῳ, vbi recte Codex πλοκάμῳ et Hemſterhuſius vannum ſeu cribrum areale ex Seruio interpretatur; et ſect. 245. pro πρόκανον iterum Codex πλόκαμον. Sed X. ſect. 129. πλόκανον et κόσκινον iuxta nominantur. Sed de θρίνακος vſu dixi accuratius ad Nicandri Theriac. verſ. 114.

5. *Fauonius*] Plinius XVIII. ſect. 73. *Columella et Fauonium ventum conferre frumento praecipit; quod miror equidem,*

dem, ſicciſſimum alioqui. Cum noſtro facit Tarentinus Geopon. II. 25. Huc pertinet epigramma Analect. T. I. p. 153. vbi Eudemus Zephyro ſacellum in agro dedicat: τῷ πάντων ἀνέμων πιοτάτῳ Ζεφύρῳ. εὐξαμένῳ γάρ οἱ ἦλθε βοηθόος, ὄφρα τάχιστα λικμήσῃ πεπόνων καρπὸν ἀπ᾽ ἀσταχύων. vbi corrige πρηιτάτῳ ζεφύρῳ. Plato in Timaeo p. 535. τὰ δὲ κινέμενα ἄλλα ἄλλοσε ἀεὶ φέρεσθαι διακρινόμενα, ὥσπερ τὰ ὑπὸ τῶν πλοκάνων τε καὶ ὀργάνων τῶν περὶ τὴν τȣ̃ σίτȣ κάθαρσιν σειόμενα καὶ ἀνικμώμενα. vnde patet, πλόκανον eſſe vannum.

vannis] Neſcio quid ſit, quod libri optimi *manibus* habent h. l. Goeſ. etiam addit: *id quod fieri in Hiſpanis intelligo.* Manifeſto inepta eſt lectio *manibus;* nec quo referatur additum ſupplementum Goeſ. comminiſcor. Praeterea merito miratur Auctor libri paulo antea nominati, *Riſiorimento della* Sardegna l. c. p. 185. Columellam h. l. ſolum vannum memorare, nec ventilabrum adhibere, cum noſtri agricolae vndique ſilente vento maiore cum temporis compendio ventilabro vtantur, quam vanno. Hinc ſequitur, ventilabrum quo flante vento veteres agricolae vtebantur tantum, aliam habuiſſe formam, quam noſtrum, nec eo potuiſſe ruſticos vti ſilente vento. Oppianus in Halieuticis ventilabrum appellat poetice ἐρετμȣ̀ς χερσαίȣς, i. e. remos terreſtres, eiuſque vſum flante vento ponit; ex qua ſimilitudine poſſis arguere formam plane eandem cum ventilabro noſtro. Sed Graeci nominant in ventilando frumento θρίνακα, idque inſtrumentum tribus dentibus aſperum, veluti raſtrum vel furcam tridentem pingunt. Hinc ſuſpicor, ventilabrum latinum eſſe graecum θρίνακα, cuius vſus erat valde commodus ad diſpergendas et ſeparandas frumentorum paleas, ſed ineptus ad iactanda et purganda ſemina ſeu grana ipſa. Inter vitilia opera Varro I. 23. 5. refert *vallos*, atque iterum vallis ſubiactari ait grana I. 52. 2. Itaque vannus eſt Graecorum πλόκανον. Virgilius Georg. I. 166. ſimiliter ad virgeam ſupellectilem refert crates et vannum. Eſt igitur quem hodieque Galli *Van* dicunt, noſtri *Schwinge.* Seruius ad Virgilium *vas vimineum latum* interpretatur, ſeu *cribrum areale, in quo propter capacitatem ruſtici cogere primitias frugum ſolent et frumenta purgare.* Neſcio an bene! Apuleius Metamorph. IX. *tunc vxor — adulterum alueo ligneo, quo frumenta purgari conſueuerunt temere propter iacenti ſuppoſitum abſcondit.* vbi Codices alii *frumenta confuſa* alii *confrixa*, Heinſius Adverſ. III. p. 525. *contuſa* corrigebat. Forte capiſterium intelligit, de quo ſupra ad II. 9. 11. Capiſterio certe grana extrita purgat Columella, vanno et ventilabro a paleis ſeparat.

rat. An Capiſterium ex ligno vas idem licet credere, quod ex vimine textum vannus dicitur? Nunc demum opinionem meam de ventilabris plane confirmatam video narratione de more frumendi purgandi in Hiſpania hodieque frequentato apud Britannum Townſend Itiner. T. III. p. 314. *to get out the ſtraw by means of rakes, then he toſſed the grain with a four pronged fork in order to expoſe it to the wind.* Ventilabrum id Hiſpani vocant *aventador*, quod recte Onomaſticon Hiſpanicon-Gallicum nouiſſimum interpretatur: eſpece de fourche, dont les laboureurs ſe ſervent pour ſeparer les pailles d'avec le grain ſur l'aire après être hachée. Arearum enim vſus ibidem perdurat hodieque.

aggeranda] Hoc vulgato *aggerenda* ſubſtitui; ſignificat in aceruum congerere. Vtitur eo noſter XI. 2. 46. et 3. 38.

vannis] Optimi libri *manibus*, quod poſſet excuſari; nam vanni manibus reguntur; ſed additamentum Codicis Goeſiani nimis ineptum eſt, quam vt probari poſſit.

6. *repurgari*] Ex lectione Polit. libri Pontedera efficiebat *repoliri*. Ingenioſe ſana!

nam ea quoque] Lectionem optimorum librorum, qui verba *vel ſtatim abſumuntur* omittunt, vtpote inepta et ad diſciplinam Columellae non pertinentia, probandam eſſe nullus dubito, ſed in reliquis dubito; quia ſolus liber Lipſienſis habet *cuduntur*.

Cap. XXI. *maiores*] Cicero pro Plancio c. 27. *Etenim M. Catonis illud, quod in principio ſcripſit Originum ſuarum ſemper magnificum et praeclarum putaui, clarorum virorum atque magnorum non minus otii quam negotii rationem exſtare oportere.*

ſegeti praetendere] Ex Sang. *ſegete* annotauit Gronovius. Cum hoc loco confer Macrobii Sat. I. 16. et III. 3.

ſepiri] Equidem ſequor lectionem Polit. libri, qui *ſariri* habet; niſi putes, Columellam Virgilio opponere legem pontificiam. Locus eſt Georg. I. 268. Nuperus interpres germanicus ſepem nouam a Columella, veterem reſarciendam a Virgilio intelligi putabat. Quam equidem rationem amplector; nam et alteri Virgilii praecepto Columella opponit Pontificum libros.

niſi propter medicinam] At ſi propter hanc, ſane non lauant lanarum cauſa. Igitur vitioſam vulgatam diſtinctione hac

hac iuuare voluit Vrſinus: *niſi, propter medicinam Virgilius, quod licet feriis flumine abluere gregem, praecepit.* Equidem Vrſini rationem non ſatis intelligo; nec magis video, quomodo Geſnerus recepta Polit. libri lectione *qui* pro *quod* locum apertiorem factum fuiſſe putauerit. Forte ita legendum eſt: *niſi propter medicinam Virgilius qui liceat* etc. i. e. niſi Virgilius praecipere voluit, quomodo oues lauare liceat tamen propter medicinam, ideoque adiecit *ſalubri fluuio merſare.* In Sang. eſſe *lauare oues niſi ſi propter medicinam* teſtatur Drakenb. ad Liuium T. II. p. 376. et Gronouius.

3. *faces incidere*] Ita etiam dixit Plinius 18. ſect. 63. Virgilius Georg. I. 291. *ferroque faces inſpicat acuto.* Plinius XVI. c. 18. *nunc facibus carpinus et corylus familiariſſimae.* Ruſticorum faces etiam ex ſparto factos habet idem XIX. ſect. 7.

foſſas tergere] Virgilius *riuos deducere* dixit, quod Macrobius *detergere* interpretatur.

ſtercora aequare] i. e. diſſipare, aequaliter in agrum diſtribuere. Male igitur Vrſinus *aquare* legi volebat, recte monente Schoettgen.

clitellario] In Codice Lipſ. gloſſa habet *barda,* ex quo gallicum *bardeau* ortum eſt. Falſo Geſnerus vocabulum hoc de onere aut clitella interpretatus eſt ad h. l. et in Indice.

iuncto] ſc. mulo vel equo. Plinius Epiſt. II. 17. *iter iunctis paulo grauius et longius, equo breue et molle.* vbi ſimiliter libri quidam habent *iumentis*, vt h. l. Lipſienſ. habet *iumento.*

4. *nec oues tondere*] Deeſſe haec in libro Sang. teſtatur Heinſius ad Ouidii Metam. et Heroid. 4. 111. vbi ſimul probat lectionem eiuſdem cum Edd. optimis concinentem *niſi ſi catulo.* Verum quia paulo antea eſt *niſi prius*, vbi nihil varietatis annotatur, reliqui vulgatam.

oues veſtiri] tectas intellige, ſeu graecas.

5. *Cato*] Cap. 2. et 138.

denicalibus] Cicero Leg. II. 2. Feſtus h. v.

6. *in eum librum*] Apud Catonem luſtrationis mos docetur cap. 141. Columellae nullus huiuſmodi liber ad nos peruenit.

COM-

COMMENTARIVS
AD
LIBRVM III. COLVMELLAE.

Cap. I. *principio*] Ita legi iuſſerat etiam Vrſinus, vt eſt in Lipſ. Male vulgatum *principia* defendebat Geſner ex libri XI. 2. 3. *auſpicari culturarum officia.* Locus Virgilii eſt II. 1. alter vero ibidem verſu 10.

2. *ſui cuiuſque*] Lectione Sang. commemorata Drakenb. ad Liuium T. I. p. 629. emendat h. l. *ſui quaeque.* recte!

palmae campeſtres] Suſpectae Guilaudino de Papyro c. 3. qui ex libro de Arboribus I. vbi olea et ſicus ex arborum, roſa et arundo ex fruticum numero nominantur, malebat *canna campeſtres.* Sed liber Sang. ibi cum aliis arboribus addit pirum, fruticibus violas. Cannam tamen reponere non licet, hanc enim ab arundine diſtinxit Columella, etſi Palladius pro arundine nominauit ſaepe. Pontedera *roſas campeſtres* praeferebat. Geſnerus ex Plinio 13. 14. monet palmam humilem fruticem non excedere, campeſtrem tamen dici nullibi. Igitur lectio dubia manet.

dixerimus] Ita legitur etiam conſtanter in libro de Arbor. Vulgo *dixerim.* Ceterum vitem apud priſcos fuiſſe inter arbores numeratas propter magnitudinem quarundam, monet Plinius 14. 1.

5. *habile campo*] Palladius III. 9. *Plano igitur loco ſtatues vitem, cuius genus nebulas ſuſtinet et pruinas collibus, quod ſiccitatem durat et ventos. pingui agro graciles atque infoecundas. macro feraces et ſolidas.* vbi Vincentius *quod ſiccitatem tolerat* alibi *ad ſiccit. durat.* Creſc. *per ſicc. durat et ventos non timeat.*

colli, quod] Ita legi deberi, primus vidit Vrſinus, deinde Pontedera, quem ſecutus eſt Geſner.

macro feracem] Palladius et *ſolidam* additum legiſſe videtur.

vehementem] Palladius: *denſo validas atque frondoſas.*

rari ſarmenti] non denſi nec ſolidi. Tales fere albae vites ſunt, vt deinceps dicetur. Geoponica II. 2. *χρὴ τὰς μὲν φύσει ὑγροτέρας ἐν τοῖς αὐχμώδεσι καὶ ψυχροῖς καὶ ξηροτέροις τόποις φυτεύειν, τὰς δὲ ξηροτέρας ἐν τοῖς ὑγροῖς. ὅτω γὰρ ἂν τὸ τοῖς φυτοῖς λεῖπον ἐκ τῆς κατὰ τὴν γῆν φύσεως πληροῖτο. Καθόλȣ ȣ̃ν εἰς τὴν λιπαροτέραν γῆν μὴ τὰ εὔτροφα τῶν ἀμπέλων γένη ἀλλὰ τὰ ἐναντίως ἔχοντα τιθέναι προσήκει· —*

τεθέντα

τεθέντα γὰρ τὰ εὔτραφῆ ἐν τῇ λιπαρᾷ γῇ, ἐ φθάνει πεπᾶναι τὰς καρπὰς, ἀλλὰ καὶ εἰς πλῆθος φύλλων ἐξανθᾶσι. τὰ δὲ ἀσθενῆ ἐν τοῖς ξηροτέροις τόποις ἀσθενεστέρας καὶ τὰς καρπὰς οἴσει. quae poſtrema ſimillima ſunt iis, quae noſter habet de Arbor. III. 2.

teneri] Infra IV. 29. ſ. 17. *lociſque aridis et ſiccis nigram vitem inſerito, humidis albam.* quae tamen verba vitioſa et veritati contraria eſſe cenſebat Pontedera. Albas enim vuas, vtpote teneriores, in humido ſolo facile putreſcere. Certum eſt, loco illo aliena eſſe verba, quae forte hic locum ſuum obtinuerunt, et quidem longe rectius. In eadem enim diſputatione Geoponica V. 2. *ἐν τῇ μελαγγείῳ καὶ ἰκμάδα ἐχέσῃ καὶ καθύγρῳ γῇ τὰ λευκὰ τῶν γενῶν φυτευτέον· πλείονος γὰρ ταῦτα τῆς ἀπὸ τῆς γῆς δεῖται τροφῆς στερεὰ ὄντα καὶ πυκνὰ καὶ δύστροφα. — τῇ μέντοι ξηρᾷ γῇ καὶ λεπτογείῳ καὶ ψαμμώδει αἱ τοιαῦται ἄμπελοι ἐχ ἁρμόζεσι, ἀλλ' ὅσαι πυκνὰς ἔχεσι τὰς ῥᾶγας καὶ λεπτὴν τὴν ἐντεριώνην. ὡς ἐπιπολὺ δὲ ἡ μέλαινα σταφυλὴ τοιαύτη ἐστὶ — ἐναντίως ἔχεσα ταῖς λευκαῖς τετέστι τὴν φύσιν δυστροφωτέραις.* vbi monendum, ex vi oppoſitionis albas vites eſſe debere multa medulla, laxa vua; at vero quomodo eaedem dici poſſint *στερεὰ ὄντα καὶ πυκνὰ καὶ δύστροφα*, non ſatis equidem intelligo. Certe Theophraſtus C. P. III. 16. albas vites nigris maximam partem rarioris eſſe ſarmenti ait, id eſt, habere plus medullae quam ligni, plures item maioreſque meatus. Has igitur ſolo mandat vdo et pratenſi, vtpote queis plus alimenti opus ſit. Deinde ponens *ἐν τῇ στερεᾷ καὶ αὐχμώδει τὰ στερεὰ* addit: *ὡς δ' ἐπὶ τὸ πᾶν τὰ μέλανα στερεώτερα*; has item denſiores ſolidioreſque medullam habere tenuem, plus autem materiae. Quid igitur, ſi in Geoponicis legamus *πλείονος — δεῖται τροφῆς ἢ τὰ στερεὰ ὄντα καὶ πυκνὰ καὶ δύστροφα.* Ita nimirum nigra vitis recte dicetur *στερεὰ πυκνὰ καὶ δύστροφα*; et recte deinceps Codex Gudianus habet: *ἐναντίως ἔχεσα ταῖς λευκαῖς, τετέστι τὴν φύσιν δυστροφότερος.* Quod ex Gudiano laudauit Niclas *δυστροφοτέραις*, ex diuerſo plane Codice ductum eſt ab eo, quem ipſe contali. Miror, diſcrepantiam et locum Columellae fugiſſe diligentiam Niclaſii! Apparet igitur, Pontederae cenſuram vanam eſſe et contrariam praeceptis Theophraſti. Accedit quod eadem Geoponica ſect. 6. addunt: *εἰς δὲ τὴν μελάγγειον τὰ εὐθαλῆ καὶ δυνάμενα πᾶσαν ἐπισπάσασθαι τὴν ἀπὸ τῆς γῆς τροφήν.* Vides hic *εὐθαλῆ* dici, quae antea in vulgari lectione *δύστροφα* audiunt!

6. do-

6. *dominus loci*] Vrſini emendatio *loco plus poſſe* valde mihi placet.

7. *nebuloſae*] Palladius: *frigido et nebuloſo, quae hiemem celeri maturitate praeueniunt aut quae duris acinis inter caligines ſecurius florent.* Vnde Pontedera addi volebat in Columella verbum *ſecurius.* Recte! Plinius 17. ſ. 2. *Quidam coelum terrae parere cogunt, vt quae in ſiccis ſerantur, orientem ac ſeptentrionem ſpectent; quae in humidis meridiem. Nec non ex ipſis vitibus cauſas mutuantur, in frigidis praecoces ſerendo, vt maturitas antecedat algorem.*

fidenter] Palladius: *ventoſo ſtabiles et tenaces. calido, grani tenerioris et humidi; ſicco eas, quae pluuias ferre non poſſint.* vbi Vincentius habet bis ſcriptum: *ventoſo tenaces.* ſed rectius liber Erford. *ventoſo ſtatui tenaces.* Deinde Creſcentius habet: *calido loco teneriores, ſicco eas* etc. Vincentius: *calido tenerioris grani et humido feraces. ſicco eas.* Ceterum in Columella Vrſinus malebat *tenacis.*

vberioreſque] Vrſinus malebat: *calido vberiorique teneriores concredet.* Sed recte Palladius videtur vberiores interpretari *grani humidi.* Recte etiam defendit vulgatam Geſner, denſis et confertis acinis interpretatus.

placida] Palladius: *placida ſane regio et ſerena tuto genus omne ſuſcipiet.*

8. *nec denſum*] Palladius I. 13. *Solum vineis ponendis nec ſpiſſum ſit nimis, nec reſolutum, propius tamen reſoluto, nec exile nec laetiſſimum, tamen laeto proximum, nec campeſtre nec praeceps, ſed potius edito campo: nec ſiccum nec vliginoſum, modice tamen roſcidum; nec ſalſum nec amarum, quod vitium ſapore corrupte vina contriſtat.* vbi vulgo ſimiliter *roſidum* legebatur, vt in Columella, ſed rectum *roſcidum* habent Vincent. et Creſcent. Ceterum ſolum, quale vult Columella, tale *μελάγγειον* eſſe affirmant Geoponica V. 1.

ſimile edito campo] Geopon. V. 2. *οἶνος δὲ κάλλιστός ἐστιν ὁ ἐν ξηροῖς καὶ κεκλιμένοις τόποις καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἢ μεσημβρίαν βλέπουσι φυτευθεισῶν ἀμπέλων — χαμαιζήλοις μὲν ἀμπέλοις ἐκείνη ἐστὶν ἐπιτηδειοτέρα ἡ ἐν τοῖς πλαγίοις καὶ ἠρέμα ἀνακεκλιμένοις τόποις καὶ ὑψηλοτέροις καὶ ξηροτέροις. αὕτη γὰρ τὸ θέρος εὐμαρέστερον ἕξει διαπνεομένη καλῶς. καὶ ἡ ἐν τοῖς γηλόφοις δὲ τόποις ἀνηπλωμένη καὶ ἐν ταῖς ὑπωρείαις ἁρμόζει ταῖς χαμαιζήλοις καὶ χαμαιπετέσιν ἀμπέλοις.* et reliqua, quae rationes explicant eius ſententiae.

9. *Virgilio*] II. 238.

10. *Coelum*] Palladius I. 13. *Coelum mediocris qualitatis conuenit eſſe, tepidum tamen magis quam frigidum; ſiccum potius*

potius quam nimis imbridum. Sed ante omnia vitis procellas ventoſque formidat.

Cap. II. *defuſionem*] Hanc vulgatae lectionem libri Goeſ. praetuli. Schoettgen malebat *diffuſionem*. Vinum non deponitur in effuſionem, vt vulgo legitur, ſed ad defuſionem ſeu diffuſionem, vt in doliis vetuſtatem aſſumat.

Pomum] Ineptum *promum* primus hinc expulit Pontedera, nec tamen eiicere auſus fuit Geſner. Quicquid ex ſtirpe vt malum eſtur, pomum dici, veluti nuces, glandes, vuas, caulem tenellum, corticem et radicem, exemplis docuit Pontedera Antiquit. p. 611.

vendere] Palladius III. 9. *Vitium genera numerare non attinet, ſed notum eſt, maiores vuas pulchrae ſpeciei, grani calloſi et ſiccioris ad menſam, feraciſſimas vero et cutis tenerioris et ſapore nobiles et maxime quae citius defloreſcunt, vindemiis eſſe ſeruandas.* Iſidorus XVII. 5. *Suburbanae vuae quaedam dicuntur, quia fructus eorum ad eſcam velut pomum in vrbibus venditur. Commendat enim eas et ſpecies et ſaporis iucunditas, ex quibus ſunt praecoquae, duracinae, purpureae, dactyli, Rhodiae, Lybicae, Cerauniae, Stephanitae, Tripedianae, vnciariae, Cidonitae.* quem locum Vincentius 14. c. 81. integriorem ſic exhibet: *Stephanitae. Durabiles autem per totam hiemem foeniculae et numeſianae.* quorum poſtremorum verborum lacinia exſtat in Iſidoro his verbis conſuta: *duracinae autem per totam hiemem. Veniculae et Numeſianae.* vbi in margine annotatur varia lectio *Venunculae.* Vides, *bumaſtos* omitti et pro *venuculis* Vincentium ponere faeniculas. Horatius Serm. II. 4. 71. *venucula conuenit ollis, rectius albanam fumo duraueris vuam.*

bumaſti] Plinius 14. ſ. 3. *tument mammarum modo bumaſti, praelongis dactyli porriguntur acinis.* Virgilius II. 102. *et tumidis bumaſte racemis.* Idem ſect. 4. no. 8. *ſunt etiamnum inſignes vua, non vino, ambroſiaca, duracina, ſine vllis vaſis in vite ſeruabilis. tanta eſt contra frigora aeſtus tempeſtateſque firmitas — non item dactylides digitali gracilitate — et magis purpureae cognomine bimammiae, quando non racemos, ſed vuas alias gerunt. Item tripedanea, cui nomen a menſura eſt.* ſect. 9. *In pergulis ſeruntur cibariae appellatae, e duracinis albae nigraeque, et bumaſti totidem coloribus, ac nondum dicta Aegia et Rhodia et vncialis, velut a pondere acini. Item picina, et coronario naturae luſu ſtephanitis acinos foliis intercurſantibus, et quae forenſes vocantur, celeres prouentu.* Dactylos comparat cum ea, quae in

in Hungaria dicitur vna *grüne Lägler*, Mitterpacher Elem. rei ruſticae II. p. 26. Ceterum nomina vitium Italicarum ſedulo annotauit Creſcentius; germanicarum iſtius aeui pauciſſimas nominauit Albertus Veget. p. 458. veluti nobilem et Sclauam, de qua ita p. 459. *quae habet tenuem pellem et latum et tenuem pampinum; eſt de vite foemineo, quae apud vulgum vitis Sclaua vocatur.*

4. *frondet*]. Ita pro *ſpondet* legendum eſſe, monuit Pontedera. Quae nimis celeriter frondet, gelicidiis ſerotinis obnoxia eſt. Vrſinus malebat *reſpondet*; quod ipſum in mentem venit etiam Heinſio Aduerſ. III. p. 396. Sed ante florem vua non fert fructum! Lectionem Sang. *frondet* non annotauit Heinſius.

carbunculum] Peſſime in Indice omiſerat Geſner. Plinius 12. ſ. 14. coeli intemperie carbunculari dixit ſiliquas, piper ferentes, ex Dioſcoride II. 189. Plinius 14. ſ. 4. no. 5. *heluenaca vitis carbunculari negatur.* vbi Columella III. 2. 26. *ſiccitates maxime perfert, et frigora ſuſtinet.* Idem Plinius 17. ſ. 37. no. 4. *pruina enim verno tepore inuitatis et erumpere audentibus ſatis mollibus inſidens, adurit lacteſcentes germinum oculos, quod in flore carbunculum vocant.* Idem 18. ſ. 68. no. 2. *Sub canicula res ſumma vitium agitur — vnde carbunculare dicuntur, vt quodam vredinis carbone exuſtae — carbunculus regionum late patentium malum eſt. — Plerique dixere rorem inuſtum ſole acri frugibus rubiginis cauſam eſſe et carbunculi vitibus; quod ex parte falſum arbitror omnemque vredinem frigore tantum conſtare.* Contra carbunculum et rubiginem remedium docet 17. ſ. 42. ſcarificationem corticis, et quae Noſter Arbor. 13. habet contra rubiginem.

aboleſcit] Lipſ. *obcaleſcit.* Vulgatae patrocinium quaerebat Geſnerus ex imitatione Virgiliani loci, vbi eſt: *aboleſcit gratia facti.* Sed quae ex libro Polit. et Sang. varietas relata eſt ad verbum *putreſcit*, ea pertinet ad *aboleſcit.* Igitur hanc ſcripturam *areſcit* praefero. Similiter Arbor. V. 4. *radices inoleſcunt* legitur pro *inareſcunt.* vbi libri ſcripti *inaleſcunt.* Si vero *obcalleſcit* probes, interpretaberis ex Plinio 17. cap. 24. decoqui in callum, antequam matureſcant. Vitium vuarum habet Theophraſtus C. P. V. 13. ſimile rubigini: *γίνεται ὅταν ὑπέσης ὑγρότητος μετὰ τὰς ψεκάδας ἐπικαύσῃ σφοδρότερον ὁ ἥλιος. ὅπερ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν οἰνάρων.* Quod quo nomine latino appelletur, ignoro. Sed nunc demum video Heinſium ex Sang. laudare *hareſcit* pro *putreſcit*, idque mutat in *muceſſit* vel *ſcabreſcit.* Priorem con-

conjecturam praeferrem, ſi qua opus eſſet in verbo *putreſcit.* Plinius 17. ſ. 24. locum Theophraſti ſic reddidit: *Naſcitur hoc malum tepore humido et lento. Fit aliud ex eodem, ſi ſol acrior inſecutus inuſſit ipſum vitium ideoque mutauit.* vbi Heinſius l. c. corrigit *adeoque mucauit.* Idem vinum putidum priuſquam coactum eſt in Plauti Trinummo II. 4. 125. male mutat in *mucidum.*

6. *quae tamen*] In Bruſchiana eſt *quaeque tamen ipſa.*

7. *Amineae*] Plinius 14. ſ. 4. *principatus datur Amineis propter firmitatem ſenioque proficientem vini eius vtique vitam. Quinque earum genera: ex iis germana, minor acino, melius defloreſcit, imbres tempeſtateſque tolerat: non item maior, ſed in arbore, quam in iugo minus obnoxia. Gemellarum, quibus hoc nomen vuae ſemper geminae dederunt, aſperrimus ſapor, ſed vires praecipuae. Ex iis minor auſtro laeditur, ceteris ventis alitur, vt in Veſuuio monte Surrentiniſque collibus. In reliquis Italiae partibus non niſi arbori accommodata. Quintum genus lanatae, — adeo lanugo eam veſtit: prima ex Amineis matureſcit ocyſſiſſimeque putreſcit.* Graeci vocant Ἀμιναίας, ex Peucetia, poſtea Salento allatas, teſte Macrobio Saturn. II. 16. Ammineas in Plinio edidit Harduinus. Virgilius II. 97. *Ammineas vites, firmiſſima vina.* Sed pronuntiando etiam duplicari potuit littera *m*, vt prima ſyllaba longa fieret. In Plinio Schoettgen malebat pro *acino* legi *ocius.* Quin Codices optimi Plinii habent germana minor *ocius et melius defloreſcit.* quod reſtituendum Plinio erat etiam Columella ſuadente. Ceterum in Plinio Vincentius legit: *ocyſſimo matureſcit et putreſcit.* haud ſcio, an rectius. Iſidorus 17. 5. *Genera autem vuarum, quae vino deſeruiunt, plurima. Ex quibus aminea dicta, quaſi ſine minio, id eſt, ſine rubore. Album enim vinum reddit, quae cum ſint vnius nominis, non vnam ſpeciem reddit. Amineae enim duae geminae ab eo dictae, quod duplices vuas mittunt.* vbi Vincentius habet *gemmae — emittunt.* Vetuſtiſſimas Italiae vites Amineas eſſe, annotat Columella cap. 9. ſect. 3. In Plinii loco Pintianus ex duobus Codd. emendabat: *proficientem vim eius, vtique vitam.* Philargyrius ad Georg. II. 97. *Ariſtoteles in Politicis ſcribit Amineos Theſſalios fuiſſe, qui ſuae regionis vites in Italiam tranſtulerint, atque illis inde nomen impoſitum.* Vide ad Caton. c. VI. 4. Librum Sangerm. variare in ſcriptura vocabuli et *Amineum* plerumque, alibi tamen *ammineum* et *aminneum* habere, monuit Heinſius ad Virgilium I. p. 293. Amineum Italiae circa Neapolin natum vinum tenue et diſſimile Siculo et Aſiatico pronunciat Gale-

nus Antid. I. 3. cuius locum poſui ad Colum. I. 6. ſect. 20. vbi etiam de gemino, Falerno, Sabino et Albano vino traditur.

ſibi comparatae] Cum libri optimi deinceps *et* ante ceteras omittunt, recte videtur Broukh. legere: *et ſibi comparatae magis — praebeant, ceteras.* Vrſinus malebat *at ceteras.* Neſcio an hinc Plinius excerpſerit vini ſenio proficientem vitam. Senſum expreſſit Palladius III. 9. *Loca naturam pleriſque vitibus mutant. Solae Amincae vbicunque ſint, vinum pulcherrimum reddunt. calidum ſtatum potius quam frigidum ſuſtinebunt. De pingui ad macrum tranſire non poſſunt, niſi ſtercus adiuuerit. harum duo genera ſunt, maior et minor; ſed minor melius defloreſcit et citius, internodiis minoribus et grano breuiore. Si arbori applicetur, pinguem terram, ſi colatur in ordine, mediocrem deſiderat; imbres contemnit et ventos. nam maior ſaepe vitiatur in flore.* vbi verba *de pingui adiuuerit* non ſunt in Columella. Acinum minori minorem vides etiam a Palladio tribui, granum enim appellat; ſed is praeterea etiam *ocius et melius defloreſcit* in Columella legit; quare nihil in Plinii loco ſupra allato tentandum eſſe apparet. Geoponica IV. 1. 3. arbuſtiuae Amineae in Bithynia meminerunt. Eadem V. 17. ſic de aminea: *ἡ μέντοι Ἀμίνως ὡς ἐπιτοπολὺ πανταχȣ̃ ἐπιτηδειότερον Φέρει, ἐξαιρέτως δὲ ἐν τοῖς πλαγίοις χωρίοις καὶ αὐχμηροῖς, ἢ καὶ καθύγροις καὶ μάλιστα εἰ ἐπὶ τῶν δένδρων τρέφοιτο.*

9. *vuida*] Pontedera *viuida* praeferebat, quod Columella alibi monet vitem amplioris acini non recte mandari loco vuido. Recte!

et acinorum] Haec verba cum optimis libris omitti voluit Pontedera. Sed acino minorem Plinius, grano breviore geminam minorem eſſe ait Palladius; igitur recte Columella nunc diſcrimen hoc ſignificat memorata acinorum magnitudine in maiore.

rarior] Interpunxi poſt hoc verbum monente Pontedera. Palladius minori tribuit internodia minora, an lectionem diuerſam ſecutus? De nodis et internodiis vitis vide infra ad IV. 29. 8.

geminae] Vulgatam *duae geminae, quae ab — gemellae vocantur auſterioris* ita emendabat Vrſinus, vt legeret *duae amineae germanae, quae ab eo.* Dedi ſcripturam eam, quam maxime probo, et quam Iſidori locus ſupra allatus plane confirmat. Vitem Bithynicam habent Geopon. V. 17. praecocem: *μόνη ἀπὸ ἑκάστȣ ὀφθαλμȣ̃ τρία ἐκβάλλει, τῶν ἄλλων μόλις δύο καθ᾽ ἕκαστον ὀφθαλμὸν χορηγȣσῶν.* Ternas igi-

igitur haec ex gemma vuas exigit. Amineas vuas auſteras eſſe, pluribus locis profitetur Galenus, et circa Neapolin et Tuſcorum in terra coli ait; alibi etiam Siculi Aminei vini meminit. Loca poſuit Cornarius ad Galenum de Compoſ. Medic. ſec. loca p. 448. Vua aminea, quae in vepribus naſcitur ruberrima apud Scribonium Comp. 249. eſt potius *taminea*, quam Plinius diſtinguit colore rubro.

11. *Suſtinet. Materiam*] Egregie vidit Pontedera, haec ita eſſe diſtinguenda. Vulgo erat: *ſuſtineat materiam fructumque; niſi quod.* quae vitioſa eſſe, etiam grammatica ratio docere poterat. Hinc apparet germanam nullam duplicem fructum ferre, ſed ſolas gemellas.

gerit] In vulgata ante nos *egerit* forte latet *exigit.* Interim probabiliorem lectionem poſui cum Vrſino et Pontedera.

maiori germanae] Ita legendum eſſe, etiam inuitis libris, pro *minori*, vidit etiam Geſner. Minorem geminam cum germana minore comparauit; nunc maiorem geminam cum maiore germana contendit. Et de maiore germana ſupra dixit *praepingui et viuida terra* reſpondere. Deinde malim *qua tamen hoc melior eſt* aut *qua tamen haec melior eſt.* Interim *minor*, ne ſenſum turbaret, incluſi. In Bruſch. eſt *melius eſt.*

12. *lanatam*] Iſidorus: *Aminea lagana, quia plus omnibus laneſcit lanugine.* vbi Vinc. *lagena* habet. Lanam foliorum intelligi, recte monet Geſner, eique opponi ſect. 17. nuda folia. Ceterum folia vitium piloſa et lanata plus aeris humoriſque fugunt, hinc facilius ſolum tempuſque ſiccum perferunt vites lanoſae, contra ſolum vliginoſum, tempeſtatem ſiccam vmbramque vix patiuntur et facile vuae putreſcunt. Ita videmus myoſotin ſcorpioidem Linn. foliorum pilis facile pati arua ſicca, glabris vero eſſe in vliginoſis pratis. Seruiunt ſcilicet plantarum tranſpirationi atque inſpirationi foliorum pili lanaeque.

lenioris] Ita legendum eſſe, monuit Pontedera. Reliquis enim Amineis auſterus et aſperrimus ſapor eſt. Deinde vulgatum *ſuperioris* correxerat iam olim Vrſinus.

ſaepe parum] Bruſch. *parum ſaepe — eadenque.* poſtea *rettulimus.*

13. *maiori geminae non diſſimilis*] Pontedera praeferebat lectionem alteram *germanae* eamque ait a ſequentibus firmari. At Columella maiorem gemellam cum maiore germana comparauerat, igitur vtrique ſimilis dici poteſt.

generoſiſſimis] Sequimur librum Lipſ. Vulgatae *generoſiſſimus ſit, proximae praeferenda.* vitium ita emendabat Vrſinus, vt legeret: *proxime praeferenda.*

ſpiſſaſque et] Ita ex vetere Codice legendum eſſe, monuit Vrſinus.

14. *Nomentanae*] Ab agro et oppido Nomento dictae. vbi hodie eſſe dicitur *Lamentana.* De vino ita Galenus apud Athenaeum I. p. 27. ὁ Νομεντᾶνος ἀκμάζει ταχὺ καὶ ἀπὸ ἐτῶν πέντε πότιμός ἐστι. ἔστι δὲ ὔτε λίαν ἡδὺς ὐδὲ λεπτός.

ſcinditur] Plinius 14. ſect. 4. *Proxima dignitas Nomentanis rubente materia, quapropter quidam rubellas appellauere vineas. Hae minus fertiles, vinaccis et faece nimia, contra pruinas fortiſſimae, ſiccitate magis quam imbre, aeſtu quam algore vexantur. Quamobrem in frigidis humidiſque principatum obtinent. Fertilior, quae minor acino, et folio minus ſciſſa.* Vbi vides, Plinium minus fertiles dicere, quas contra Columella foecundiores. Sed vetus lectio habet: *minus fertiles vino, acinis et faece nimiae.* quam temere mutauit Harduinus. Vinum Nomentanum nominat Martialis XIII. 119. Idem I. Epigr. 106. *In Nomentano quod naſcitur agro, accepit quoties tempora longa merum, exuit annoſa mores nomenque ſenecta, et quicquid voluit, teſta vocatur anus.*

vt maioris] Hanc librorum optimorum lectionem vulgatae, vt *Amineis* recte praeferebat etiam Pontedera. Amineae non rubent, ſed ſolae Nomentanae, hinc rubellae dictae.

rubellianae] Iſidorus: *rubiliana dicta, quia eius materia rubet.* Plinius *rubellas* dixit, atque ita liber Goeſii habet ſcriptum.

faeciniae] Iſidorus: *Fecinia minuti acini et durae cutis vuas habet, nobilitate amineam ſequitur, foecunditate praecedit. Quam proinde fecíniam vocant, quod plus quam ceterae feces afferat.* vbi Vincent. *faecineae* habent. Ceterum huc pertinet locus Geoponic. V. 17. καὶ ἡ λευκὴ δὲ ἡ μείζυς τὺς βότρυας ἔχυσα ἐν τοῖς αὐτοῖς αὐχμηροῖς χώρτοις κατὰ τῶν δένδρων Φερομένη κάλλιστον τὸν οἶνον ποιεῖ καὶ πολύν. λέγεται δὲ ἐν Βιθυνίᾳ λευκοθρακία. ἔχει δὲ ἐπιμήκεις τὺς βότρυας καὶ ἰσοπαχεῖς τὰς ῥᾶγας τροχοειδεῖς καὶ λιπαρὰς, τῷ δὲ καιρῷ τῆς πεπάνσεως ὑπερύθρυς καὶ αὐτὰ δὲ τὰ κλήματα ἐρυθρὰ ἔχει. Eadem forte eſt, quam Geoponica V. 2. Merſiten vocant, quae in Bithynia vinum, dendrogalenum dictum, alibi Tiarenum, et Tianum vinum praebeat, vbicunque optimam omnium. Vuam ferre dulciſſimam, ita, vt apes eam deprae-

den-

dentur, et vberrimam, ipſo etiam trunco racemos ferente, acinis rotundis, pellucidis, tenacibus duris et ligneis. Gaudere arbuſto, foliorumque detractione crebra; vinum vero eius ſaepius deraecari debere.

16. *Albano*] Plinius 14. ſect. 4. *Eugeniam Tauromitani colles cum generoſitatis cognomine miſere Albano tantum agro; quoniam tranſlata ſtatim mutatur. namque et aliquibus tantus locorum amor, vt omnem in his gloriam ſuam relinquant, nec vſquam tranſeant totae. Quod et in Rhaetica Allobrogicaque, quam ſupra (ſect. 3.) picatam appellauimus, euenit, domi nobilibus nec agnoſcendis alibi. Foecundae tamen, bonitatis vice copiam praeſtant, eugenia feruentibus locis, Rhaetica temperatis, Allobrogica frigidis, gelu matureſcens et colore nigra.* Ita enim locus iſte diſtinguendus erat, ne cum hoc noſtro pugnaret. Vulgo eſt *praeſtant: eugenia* etc. quaſi *eugenia feruentibus* locis gaudeat, quibus tantummodo foecunditate bonitatem redimit. Idem Plinius ſect. 8. no. 3. *ad tertiam palmam venere varie Albanae vrbi vicina, praedulcia ac rara in auſtero.* vbi Pintianus malebat *in arbuſto.* Ceterum ex Bruſch. et Aldina reuocaui *dum ſunt,* pro *cum ſunt.*

17. *Apianae*] Plinius 14. ſect. 4. *Apianis apes dedere cognomen, praecipue earum auidae. Ex eis duo genera lanugine et ipſa pubeſcunt. Diſtant, quod altera celerius matureſcit, quanquam et altera properante. Situs frigidos non reſpuunt, et tamen nullae celerius imbre putreſcunt. Vina primo dulcia, auſteritatem annis accipiunt. Etruria nulla magis vite gaudet.* Sequitur in Plinio: *et hactenus potiſſima nobilitas peculiaribus atque vernaculis Italiae. Ceterae aduenere Chio Thaſoue. Graecula non inferior Amineis bonitate, praetenera acino, et vua tam parua, vt niſi pinguiſſimo ſolo colere non profit.* vbi Vincentius habet *vt conualere et coli non poſſit niſi in pinguiſſimo ſolo.* Recte idem verba media *Ceterae aduenere Chio Thaſoue* omittit. Apianam Graecorum ſticham eſſe, monet Plinius 14. ſ. 11. Apiciam videtur appellare Cato. Comparant cum ea, quae hodie ab odore muſcato appellatur.

recipiat] Male Vrſinus *recipiant.* Ita enim oportebat dici *tertia* non altera. Cariem de vino dici, ex Plinio annotauit Geſner; libro enim 15. ſ. 3. eſt: *inuitat ad ſeruandum vinum blanda inueterati caries.* Ceterum haud ſcio, an recte Plinius ex h. l. retulerit *altera celerius matureſcit.* deinde idem: *et tamen nullae celerius imbre putreſcunt.* ſed liber antiquus

 tiquus

tiquus, a Dalecampio laudatus, rectius: *nulla celerius matureſcit; imbre putreſcit.*

18. *veniſque*] Hoc vocabulum cum libris optimis rectius omitti cenſuit Pontedera; falſum enim ait eſſe vinum muſcatum venas inflare et laedere, magis quam vinum quodvis intemperantius ingeſtum. Igitur incluſi. Deinceps Vrſinus corrigit *non apti.* recte! Idem poſt *maturae lectae* interpunctionem maiorem poni voluit; ſed apianae videntur ideo dictae eſſe, quod apibus, niſi mature leguntur, vt pluuiis et ventis, praedam afferunt. Ceterum *offerunt* malebat Geſnerus legere. Iſidorus: *Apianae vinum dulce faciunt, quas niſi cito legas, pluuiis et ventis et maxime apibus infeſtantur, quarum depraedatione apianae cognominatae ſunt.* vbi Vincent. *colligantur.* Ceterum interpunctionem, a Geſnero ordinatam, rationibus etiam phyſicis confirmauit Morgagni. Vina enim acidis elementis aggredi neruos, quoque maturius lecta eo acidiora eſſe.

Biturica] Plinius: *reliquae ignobiles; aliquando tamen coeli aut ſoli opera non fallunt vetuſtatem, ſicuti Fecenia et cum ea florens Biturica, acino rarior, nunquam floris obnoxii, quoniam antecedunt, ventiſque et imbribus reſiſtunt, meliores tamen algentibus locis quam calidis, humidis quam ſitientibus.* vbi vides, Plinium fere eadem ex communi auctore retuliſſe cum Columella, et eodem ordine, vt fere in locis omnibus hucuſque laudatis de vitium generibus. Igitur veroſimile eſt, Feceniam illius eſſe eandem quam Columellae libri editi baſilicam appellant, et nomen eſſe vitioſum. Iſidorus poſt Amineam pergit: *Balanitae a magnitudine nomen ſumſerunt — Biturica a regione nomen ſortita eſt, turbines et pluuias et calores fortiſſime ſuſtinens, nec in macra terra deficiens. Huius meriti et baſiliſca eſt.* Ita et Vincentius habet. *Baſiliſca* libri etiam ſcripti dare voluiſſe videntur. Pontedera malebat *Vibiſca.* Vibiſcos enim cum Bitungibus Aquitaniam habitaſſe olim. Non meminerat ergo Plinii, qui ſic: *Baſilicam Dyrrachini celebrant, Hiſpaniae cocolobin vocant. Rarior vua, aeſtus auſtroſque tolerat, capiti inimica, copia larga. Hiſpaniae duo genera eius faciunt, vnum oblongo acino, alterum rotundo nouiſſimas vindemiant. Quo dulcior cocolobis, hoc melior. Sed et auſtera tranſit in dulcem vetuſtate: et quae dulcis fuit, in auſteritatem: tunc Albanum vinum aemulantur. Tradunt veſicae vitiis vtiliſſimum ex his potum.* Etiam Chifflet. liber Plinii *Baliſcham* habet. Forte vocata fuit a *Baleſio* in ora Calabriae, apud Plinium 3. ſ. 16. quod Mela II. 4. Valetium dicit.

19. *coco-*

19. *cocolubem*] Plinius *cocolobin*, Codex Chifflet. *cocabolin*, Toletanus *Colobin* vocant.

20. *quam humores*] Oppoſitos frigoribus *calores* legiſſe h. l. videtur Plinius, qui ſic: *meliores tamen algentibus locis quam calidis.*

21. *Viſula*] Edd. primae *Viſulae*, in numero plurali conſentiunt Codd. Lipſ. Pol. Sangerm. qui paulo poſt *viſulla* habent ſcriptum. Pontedera lectionem vulgarem ita corrigebat ex Plinio: *Viſulae deinde et ex his minor Argitis.* Scilicet Plinius XIV. c. 2. ita: *Viſula* (Edd. antiquae *Vix vlla*) *magis quam denſo vuarum partu, impatiens variantis coeli, ſed contra tenorem vnum algoris aeſtuſue conſtans. Quae minor eſt ex eo genere, melior. In eligendo ſolo moroſa, pingui putreſcit, gracili omnino non prouenit; mediam temperiem delicate quaerit; ob hoc Sabinis collibus familiaris. Vua eius indecora viſu, ſapore iucunda, niſi matura protinus rapitur, etiam non putreſcens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atque duritia.* Vnde ſi cum Pontedera h. l. legas *et ex his*, omnino vetus lectio *Viſulae* ſeruanda erit, nec diffiteor, rationem hanc mihi placere prae vulgata lectione, vbi *deinde* idem ſignificat, quod ſequens *ab his*, adeoque abundat. Sed de Viſulis vitibus dubitari poteſt, num vna an plures fuerint. Vnam ipſe deinceps Columella cum Plinio nominat. Argitis etiam dubium eſt, Viſularum an ſuo genere contineatur. Minorem laudat etiam Virgilius II. 99. *Argitiſque minor, cui non certauerit vlla aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.* Ex graeco ἀργὸς generis albi argitin interpretatus eſt Iſidorus. Infra ſect. 27. Sangerm. nominat *argillin.* Ceterum in loco Plinii vocabulum aliquod excidiſſe manifeſtum eſt. Harduinus igitur corrigebat: *materia magis quam denſo vuarum partu.* Dalecampius malebat *magis condenſo.* Brotier: *viſula multo, magis quam denſo, vuarum.* Ex Columella quidem earum correctionum nulla poterit confirmari; aliunde enim Plinius ſua duxit, videlicet ex Graecino.

in ſublimibus] Plinius l. c. poſt verba ſupra appoſita: *albuelis ſummis arboribus fertilior eſt, viſula imis*: idem antea: *Sabinis collibus familiarem*: quae verba proxima ſequuntur argitidis mentionem. Conſentit igitur Plinius cum noſtro, qui tabulatis humillimis viſulam aptat, Plinius imis arboribus. Iugum igitur Columellae videtur ad colles Sabinos et vitem Argitin eſſe referendum, cum adiectae arboris iugatam vitem potius intelligere nos iubere videantur. Ceterum ante Geſnerum interpungebatur: *exuberat, humillimis*

mis tab. aptior. Viſula breuem. quod vitium emendare iuſſit Vrſinus.

22. *durum et latum folium*] Ex Bruſch. Goeſ. Sang. acceſſit *durum* male in Edd. reliquis omiſſum, firmante Plinio. Iſidorus: *Argitis graecula vitis generis albi, fertilis, vaſtam materiam et breue et latum folium mittens, cuius fructum niſi primo tempore colligas, aut ad terram decidit, aut humore putreſcit.* Cuius loci vitium ante Pontederam ad h. l. vidit et correxit Gallicus Iſidori interpres Iacobus du Breul. Legendum enim: *Viſula materiem breuem.* Vincentius inde excerpſit: *vaſtam materiem et breue latumque folium.*

legantur] Etiam in Plinio ante Harduinum erat: *niſi — rapiatur.* Sed Cod. Chiffl. *rapitur.*

23. *Heluolae*] Iſidorus: *Elbolae quas quidam varias appellant, neque purpureae neque nigrae, ab elbo colore ita dictae, ſubalbi tamen muſti. Elbum enim eſt inter nigrum candidumque colorem. nam elbum nec album nec nigrum eſt.* Plinius: *inſignes iam colore inter purpureas nigraſque medio heluolae, ſaepius variant, et ob id varianae a quibuſdam appellatae. Praefertur in his nigrior: vtraque alternis annis fertilis, ſed melior vino, cum parcior.* Suſpicor eſſe graeciam *κάπνεον*, quorum vua media inter album nigrumque colorem, teſte Ariſtotele de Gener. IV. 4. quaſi fumidam dicas. De qua Theophraſtus eadem tradit H. P. II. 4. C. P. V. 3. Plinius 14. ſ. 4. no. 7. Capniam vitem in Thurinis collibus non ante demeti ait, quam gelauerit. Capniam gemmam Plinius veluti fumo infectam interpretatur 37. ſ. 37. eandem ſect. 56. plurimis ſpiris fumidam dixit. Optimum vinum Capnium in Beneuentauo agro naſci, tradit Athenaeus I. p. 31. Heluolam eſſe, mecum ſentit Bodaeus ad Theophraſtum. Ceterum de vino Heluolo Galenus apud Athenaeum I. p. 27. ὁ Ἔρβυλος ἐν ἀρχῇ μέν ἐστι μέλας, μετ' οὐ πολλὰ δὲ ἔτη λευκὸς γίνεται. ἔστι δὲ λίαν κοῦφος καὶ τρυφερός.

ſed haec] Recte monuit Pontedera, non habere *haec* quo referatur, et eſſe dubium ad nigram an albiorem pertineat. De nigriore conſtat ex Plinio, eam praeferri; rationem abundantiae addit Columella; alteram neuter nominavit, vt dubitari poſſit, quo colore fuerit, quae ſapore praeſtabat.

Preciae] Plinius: *Et Preciae duo genera magnitudine acini diſcernuntur, quibus materies plurima vuaque ollis vtiliſſima, folium apio ſimile.* Nominat etiam Virgilius II. 95. vbi

vbi Seruius: *Hae cito matureſcunt, vnde et preciae dictae ſunt, quaſi praecoques, quod ante alias coquantur.* In Plinio XIV. ſ. 8. vinum Pucinum cum Graecorum *Praeciano* compara-tur; ſed ibi Edd. antiquae cum Hermolao *pyctanon* habent. Recte Pintianus monuit, ex Codice Chiffl. *Praitianum* et Sal-mant. *Praictanum* efficiendum eſſe *Paraetypianum*, quod ex Hadriaco ſinu allatum memorat Dioſcorides libro V.

24. *Albuelis*] Plinius: *Albuelis ſummis arboribus fer-tilior eſt, Viſula imis. Quam ob rem circa eaſdem ſatae di-verſitate naturae locupletant.*

Mareoticas] A Marea, ſeu Mareotide lacu Aegypti, inde forte in Graeciam tranſlatas. Vide Interpretes Vir-gilii Georg. II. 91. De pſithia vide ad Nicandri Alexiph. verſ. 181.

Sophortiae] Monſtrum nominis nemo expellere cona-tus eſt. An latet in loco Plinii 14. ſ. 10. *Rhodium Coo ſimile eſt, Phorineum ſalſius Coo?* vbi Codices *Phormeum*, Hardui-nus legi vult *Corynaeum*.

fluunt] Virgilius Georg. II. *Argitiſque minor cui non certauerit vlla aut tantum fluere aut totidem per durare an-nos.* De oliuis noſter cap. 50. ſimiliter poſuit *exiguum, ſatis fluit.* Hinc *fluxura* Columellae dicitur de vini expreſſi copia. Monuit haec primus Pontedera. Graecam eſſe ſeu ex graecis tranſlatam locationem, docebo ad XII. cap. 50. ſ. 1.

Inerticula] Iſidorus: *Inerticula nigra eſt, quam Graeci amaracion vocant, boni vini et lenis, a quo etiam nomen tra-xit, quod iners in tentandis neruis habeatur, quamuis guſtu non ſit hebes.* vbi Chacon annotauit, vocem *amaracion* ab hel-venaceis iſtuc eſſe tranſlatam. Plinius: *Inerticulam e nigris appellauere, iuſtius ſobriam dicturi, inueterato praecipue com-mendabilem vino, ſed viribus innoxiam, ſi quidem temulen-tiam ſola non facit.* Qui locus nomen amethyſton ſatis de-fendit et explicat.

25. *Tertium gradum*] Iſidorus: *tertius locus vitium, quae ſola foecunditate commendantur, abundantia copioſa, multumque vini fluens.* Plinius: *fertilitas commendat ceteras, principemque heluenacam. Duo eius genera: maior, quam quidam longam, minor, quam emarcum appellant, non tam foecundam, ſed gratiorem hauſtu. Diſcernitur folio circina-to, verum vtraque gracilis. Furcas ſubdere his neceſſarium: alioqui vbertatem ſuam non tolerant. maritimo afflatu gau-dent, roſcido odore. Nulla vitium minus Italiam amat, rara, parua, putreſcens in ea: vino quoque, quod genuit, aeſtatem non exſuperans. nec alia macro ſolo familiarior. Graecinus,* qui

qui alioquin Cornelium Celſum tranſſcripſit, arbitratur, non naturam eius repugnare Italiae, ſed culturam auide palmites euocantium. Ob id fertilitatem ſuam abſumi, ſi non praepinguis ſoli vbertas laſſeſcentem ſuſtineat. Carbunculari negatur: magna dote, ſi verum eſt, aliqua in vite coelo non eſſe ius. Vbi vides, Plinium duo modo genera commemorare, et ad emarcum transferre folium rotundum. Codex Thuani ſimiliter ibi habet *marcum,* alii *quam arcam.* Denique *roſcida odere* in Plinio legere malebat cum Dalecampio Harduinus; atque ita edidit Brotier, qui ex libris praetulit ſcripturam *heluenaicam.* De nomine heluenaciarum primum videamus. Noſter infra V. 5. 16. eluenacum genus, vt Gallicum commemorat, vbi nulla librorum varietas eſt. Igitur nomen ipſum Gallicum eſt. Diuerſae ſunt *heluolae* a colore vario appellatae, quas ſupra ſect. 23. et infra cap. 21. ſ. 3. nominat noſter. Vinum helueolum minuſculum Catonis VI. 4. et Varronis I. 25. Plinius et libri ſcripti variant, *heluium, heluinum, heluolum, helutum* vocantes. Idem Cato cap. 24. helueolum vinum fieri ait addita dimidia parte vini apicii et defruti trigeſima. vbi Polit. liber *heluiolum* nominat. Ex eo igitur loco credo apparere, helueolum Catonis ſeu heluiolum eſſe genus vitis a natione aliqua dictum; idem, ni fallor, de quo Plinius 14. ſ. 3. *Iam inuenta per ſe in vino picem reſipiens, Viennenſem agrum nobilitans, Arueno, Sequanoque et Heluico generibus non pridem illuſtrata.* vbi, ſi verum eſt, non pridem celebratam fuiſſe vitem Heluicam, Catonis vinum Heluiolum diuerſum eſſe debet: quod equidem non credo. Heluicum et heluenacum idem eſſe, monuit ad Plinii locum Harduinus, et dictum ab Heluiis, quos ab Aruernis Ceuenna monte ſeparari ait Caeſar B. G. VII. 7. Albam Helvorum habet Plinius III. ſect. 5. Heluiorum ſeu Helbiorum ager nunc dicitur *le Vivarais.* Quam Sueui vocant *Elben,* alii *Elbling, Elbiſche,* folium rotundum habet quidem, ſed diuerſa eſſe videtur. De ea vide Sprengeri Cultur. vinearum practicam p. 59.

emarcum] Cod. Lipſ. et Sang. *marcum,* vt libri quidam Plinii. Suſpicari poſſis, hinc deriuandum eſſe Gallicum vocabulum *marc,* quo vinaceorum pes expreſſus ſignificatur, cuius ſignificationis exempla ex ſcriptoribus latinis ſerioris aeui poſuit Cangius in *Marchus.* Niſi potius a vetere Gallorum vocabulo deſcendit, quo equum ſignificabant, teſte Pauſania in Phocicis, qui ἵππων ὄνομα μάρκαν eſſe ait. Sic Marcellus Empiricus c. 16. p. 121. *herba quae gallice calliomarcus, latinę equi vngula vocatur.* Cf. Cangii Gloſſar. lat. in

in vocabulo *Marecha.* De Marcomannis, id eſt, *ἱππικοῖς ἀνδράσι* vide Hagenbuch. ad Aeliani H. A. XIV. 23. in edit. Abr. Gronouii. Fuerit igitur *vua marcus* vel *marca* quaſi *ἵππιος* graece dicas.

auaram] Vitium arguit varietas *cauam* et *canaram.* In Varrone II. 4. 10. de Gallicis ſuccidiis legitur in vetuſtiſſimis libris ſcriptis *canatae* et *cauarae*, in Edd. *taniacae.* An fuit olim h. l. *canariam?* vt dicta fuerit vitis vilis propter ſordidum vinum a canibus. Veram lectionem forte alii exquirent. Forte latet veſtigium vocis *canaba*, de cella vinaria vſurpata ab Auguſtino aliiſque, vnde Italicum *canaua* hodieque frequentatur; Galli *cave* dicunt. Vide Cangii Gloſſarium.

vuarum prima ſpecie] Hanc Sang. lectionem probauit etiam Drakenb. ad Liuium T. I. p. 573.

27. *Vt ſpionia*] Iſidorus: *Vitisionia vuas magnas magis quam multas habet. nomen autem inde hoc ſumens, quod multum vini fluat.* Pontedera *vt* pro *at* reſtitui iuſſit, et lectionem librorum *ſcipionia* interpretatur a longitudine vuarum aut a Scipionum gente dictam. Plinius: *Aeſtum fert ſpionia, quam quidam ſpineam vocant, autumniſque et imbribus pingueſcit. Quin imo nebulis alitur vua, ob id Rauennati agro peculiaris.* Scilicet *vt ſpionia* pendet ab initio ſect. 25. *quae foecunditate ſola commendantur, vt tres Heluenaciae.* Iterum nominat infra c. 7. ſ. 1. III. 21. ſ. 3 et 10. Naturam eius arguit ſolum vliginoſum Rauennae. Hinc Martialis III. 56. *Sit ciſterna mihi quam vinea malo Rauennae, cum poſſim multo vendere pluris aquam.* Alia conditio agri Caecubi, de quo vide ad III. 8. ſ. 5. propter eius aquas calidas vbique prorumpentes.

oleaginia] Plinius: *oleagineam nuper inuenerint a ſimilitudine oliuae. Nouiſſima haec vuarum ad hoc tempus reperta eſt.* Ita ſaltem *oleaginea* h. l. ſcriptum oportebat. Sed libri ſcripti omnes cum Edd. optimis pro ea nominant *horconiam*, quae videtur eſſe ea, de qua Plinius inter vites, fertilitate commendabiles: *ſicut horconia in Campania tantum vilitatis cibariae, ſed vbertate praecipua.* Itaque hanc equidem lectionem praetulerim.

Murgentina] Plinius: *In Veſuuio et Surrentinis collibus Murgentina e Sicilia potiſſima, quam Pompeianam aliqui vocant, Latio demum feracem, ſicut horconia in Campania, tantum vilitatis cibariae, ſed vbertate praecipua.* Idem paulo poſt: *Municipii vuam Pompeii nomine appellant, quamuis*

Cluſi-

Cluſinis copioſiorem. vbi Pintianus emendat: *Pompeii municipii ſuo nomine appellant.*

Numiſiana] Plinius: *Tarracina numiſianam nullas vires proprias habentem, ſed totam perinde ac ſolum valeat. Surrentinis tamen efficaciſſima teſtis, Veſuuio tenus.*

Venucula] Plinius: *Veniculam inter optime deſloreſcentes et ollis aptiſſimam Compani malunt ſirculam vocare, alii ſtaculam.* vbi ex Regio libro *ſcirculam* edidit Brotier. Idem Plinius inter inſignes vua, non vino, vites nominat *ſcirpulam paſſo acino.*. In Macrobio Saturn. III. 20. legitur *venuncula.* Deinde *ſcircitula* ex libris ſcriptis et libro XII. 43. malebat Pontedera; paulo poſt tamen praeſert *ſcriptulam*, quaſi venis lineiſque diſtinctam, denique *ſticulam* a *ſtica* interpretatur dictam, lineis venulis ſtriiſque diſtinctam atque ordinatam in acinis, a *στίχος* ſeries. Sed libri optimi pro *ſticula* habent *rabucula.* Plinius inter pergulanas damnat *rabuſculam* vbi libri ſcripti *rabuculam* habent, Harduinus malebat *rauuſculam* a colore rauo. *Rabiolas* vuas habet Cangii Gloſſarium.

merica] Plinius: *Tolerat et annos moerica contra omne ſidus firmiſſima nigro acino, vinis in vetuſtate rubeſcentibus.* vbi alii Codices habent *metica.* Brotier antiquum *merica* reſtituit. Libri Columellae *metticam, mettiam, ymecticam* nominant, et praeterea *atticam* interſerunt, quaſi de *Hymettica attica* Columella loquatur.

Rhaetica] Plinius inter inſignes vua, non vino, vites: *Rhaetica in maritimis alpibus appellata, diſſimilis laudatae illi* (ſc. Rhaeticae) *namque haec breuis, conferta acino, degener vino, ſed cute omnium tenuiſſima, nucleo, quem Chium vocant, vno ac minimo, acinum praegrandem vnum alterumue habens.* Geminam ita facit Rhaeticam Plinius. Putant eſſe quae hodie dicitur *Valteliner*, in Hungaria *rothe Zierfahnler* teſte Mitterpacher Elem. rei ruſticae T. II. p. 22. Virgilius: *et quo te carmine dicam, Rhaetia? nec cellis ideo contende Falernis.* Vino Rhaetico Auguſtum delectatum fuiſſe, monet Sueton. c. 77. Plinius XIV. ſ. 3. inter fabrili fumo ſeruatus vuas refert: *Ante Tiberium Rhaeticis prior menſa erat et vuis Veronenſium agro.* vbi libri ſcripti *et vllis* vnde Harduinus corrigebat *et Tullis* vel *viſulis.* Poſtea Plinius Rhaeticam domi nobilem alibi non agnoſci tradit, foecunditate tamen bonitatem vini compenſare locis temperatis ſatam; ſect. 8. *In Veronenſi item Rhaetica Falernis tantum poſthabita a Virgilio.* Scilicet Rhaetorum oppidum erat Verona. Sed ecce Seruius ad Virgilii Georg. II. 95. *Rhaeticam vuam Cato*

prae-

praecipue laudat in libris, quos ſcripſit ad filium; contra Catullus eam vituperat, et dicit, nulli rei aptam eſſe, miraturque cur eam laudauerit Cato. Hodie in libro Catonis Rhaeticae veſtigium non extat.

arcelacae] Infra cap. 7. 1. vbi libri alii *Arcelatam* alii *Arelatam*. cap. 21. ſ. 3. legitur *arcellae.*

28. *Pergulanam*] Vereor, vt vocabulum ſit ſanum. Nam pergulana eſt, quaecunque in pergulae formam colitur.

irtiolam] Plinius: *Irtiola Vmbriae Meuanatique et Piceno agro peculiaris eſt.* vbi libri ſcripti *Irciola* habent.

iucunditatiue] Spurium cenſeo vocabulum hoc, approbantibus libris optimis. A ſola enim foecunditate commendantur haec tria genera in ſequentibus Capp. a Columella; nec de iucunditate nunc quaeritur.

30. *qualitate*] Iſidorus: *multa autem genera vitium ſunt, quae tamen mutatione loci et qualitatem et nomen amittunt.*

31. *quo potiri*] Vrſinus malebat *qua potiri nequeat.*

niſi fama] Palladius I. 6. 2. *genera omnium ſurculorum vel frugum praeclare, ſed terris ſuis experta committe. in nouo enim genere ſeminum ante experimentum non eſt ſpes tota ponenda.* et ſect. 14. *eligamus praecipua in ea regione, quam colimus, vel exploremus aduecta.*

Cap. III. 2. *Varro*] Vide ad Varronem I. 2. 7. notas.

his certe temporibus] Locum hunc ex optimis libris reſtitui priſtinae veritati, varie vitioſum antea, vt varietas demonſtrat.

3. *octonos*] Aliter Plinius 14. ſ. 5. de vineis his Senecae, a Rhemnio Palaemone emtis: *quando et poſtea ſaepenumero ſeptenos culeos ſingula iugera, hoc eſt, amphoras centenas quadragenas muſti dedere. Ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus ſcripſit.*

Ceretanis] Iterum infra c. 9. 6. nominat. Beroaldus recte monuit, non reſpici Ceretes Etruriae, ſed citerioris Hiſpaniae. Plinius III. ſ. 4. *per Pyrenaeum Cerretanos.* et paulo poſt *Cerretanos* refert, *qui Iuliani cognominantur et qui Auguſtani.* Comparat deinde Beroaldus locum Martialis XIII. 124. Ceretana Nepos ponat, Setina putabis. et epigr. 54. de perna: *Ceretana mihi fiet vel maſſa licebit de Menapis.*

octo-

octogenae] Lectionem *octogintae* probat Dickſon I. p. 181. ita, vt iugerum vinea conſitum dicatur ſeptem culleos extuliſſe vini. Totum is locum ita vertit: *and that with one eight hundred ſtocks planted only two years before, ſhould produce ſeven cullei; or even that the beſt vine yards ſhould produce an hundred amphora by the iugerum.* Scilicet putabat vir doctus, ſtirpes vineae pedum ſenorum interuallo plantatas 800. occupare iugerum; idque h. l. intelligi putabat. At enim ſi de iugero loqui voluiſſet, breuius dicere poterat; potius prodigium ita narrat, vt non ſolum ſingulae vites, ſed octogenae ſimul duobus continuis annis, et denique tota iugera vinearum primarum, in Sardinia ſitarum, fructum tam vberem proferrent.

4. *quando cum quarto*] Ex Varrone I. 44. Vrſinus addi volebat *decimo.* Verum Varro iſtum modum quibuſdam modo locis Italiae aſſignat. Deinde ſi *decimo quarto* legas, Columella longe maius pretium agro, ſegetibus conſito, ſtatuet, quam pratis, paſcuis, ſiluis et ipſis adeo vineis. Nam ex iugero agri mediocris, quod Columella vineae ſerendae deſtinat, reditum fuiſſe annuum ſeſtertiorum 40. ex rationibus ipſis Columellae deducere conatur Dickſon II. p. 97 et 106. Atque ex hoc etiam argumento probare vult neglectum et detrimentum enorme agriculturae romanae, quod Varronis tempora conſecutum eſſe debuit, cum aucto frumentorum pretio.

5. *Dotem*] Cum dote hac comparat *Sprenger* Cult. Vinear. p. 146. partem ſummam et imam vinearum Sueuicarum *Vorlehn* dictam, quaſi feudi partem liberam dixeris, quoniam terra inde egeſta reliquae vineae quotannis additur, et gramina inde in pabulum bubuli pecoris vertitur, vnde ſtercus confiat.

6. *vberrimum*] Sangerm. ita: *vberrime praeſentem vivat, ſic imperat vitibus.* omiſſis reliquis.

non vt ego] Vrſinus malebat: *vt non, vt ego exiſtimo tricenas — vicenas percipiant.* Scilicet locus ante Geſnerum ita legebatur: *At ſi qui cum — exiſtimo tricenas vel quadragenas certe.* Sed vel ita etiamnum in verbis *licet, inquit* vitium ſupereſſe puto.

7. *nec in hoc errat*] Graecinus. Sed agricolam potius reſpicere videtur Columella. Quare vitium aliquod latere ſuſpicor. Malim *nec in hoc errant; quippe diligens ratiocinator — videt.*

8. *ſeptem iugera*] Geoponica II. 46. πλέον ὀκτὼ πλέθρων ἀμπέλȣ ἐργάζεσθαι ȣ̓ δυνατὸν etc.

de

de lapide noxium] Lapis veluti cataſta, locus, vbi ſerui venibant, etiam apud Graecos, teſte Polluce III. 25. Cf. Turnebi Aduerſ. X. 3. Brodaei Miſcell. VI. 5. Pignorium de Seruis p. 49. quos laudauit Schoettgen. De lapide Capitolino h. l. interpretatus erat Georg. Alexandrinus Merula, quem refutauit Beroaldus, comparans locum Plautinum Bacchid. IV. 7. 17. et Ciceronis de Petit. Conſul. c. 15. *emti de lapide.* Feminae in machina proſtare dicuntur. Idem Cicero ibid. c. 2. *amicam de machinis emit.* Varro apud Nonium in *Sarcinatrices* nominat *ſarcinatrices in machinis*, vbi cantare ſoleant. Male ibi pergulas interpretatur Ian. Guilelm. Veriſim. II. c. 12.

(ſex vel potius) ſeſtertiis] Verba a Geſnero incluſa primus damnauit Vrſinus velut ex varietate ſcripturae *ſeſtertiis* et *ſextertiis* orta. Ceterum debebat eſſe *ſeſtertiûm octo millibus.*

totidem millibus] Scilicet ſeptem, quot ſunt iugera, vt monuit Geſner.

9. *ſemiſſes vſurarum*] Vſurae menſtruae ſemiſſium efficiunt in centum ſeſtertios vſuras annuas ſeſtertiorum ſex, in mille ſeſtertios, ſexaginta, in 29,000, vſuras annuas 1740, quae duplicatae vſuras biennii efficiunt ſummam a Columella poſitam 3480. Semiſſes vſurarum ſuo etiam tempore commemorauit Cicero. Sed nunc demum animaduerto Salmaſium de Modo Vſurar. p. 281. inſtare latine *ſemiſſes vſuras* dici, non ſemiſſes vſurarum; itaque bis in h. l. vulgatam corrigit *ſemiſſium vſurarum ſeſtertia:* et deinceps: *praedictum vſurarum ſemiſſium foenus conſtituat.* Poſteriorem hanc emendationem inter paucas Salmaſianas mihi egregie probari, fateor.

octoginta] Libri optimi *octuaginta* ex Graeco ὀγδοήκοντα. quam formam in libro XII. Columellae reliquit Geſner; paulo poſt tamen Bruſchiana ſola *octoginta* praefert.

fecerit, eius ſummae] In Geſneri editione eſt: *fecerit eius ſummae, vt in. quaſi nomen eius ſummae* iungenda ſint. Vitium diſtinctionis correxeram, antequam Salmaſii admonitionem nouiſſem.

nongentos]. Vitium numerorum, ante Geſnerum a Victorio poſitorum, viderat etiam Ant. Auguſtinus Emend. II. 10. Numerum rotundum poſuit Columella pro recto, qui erat 1948$\frac{4}{7}$. recte monente Geſnero. Veram lectionem reſtitui iuſſit etiam Salmaſius de Modo Vſur. l. c.

10. *minimum pretium annonae*] De vario pro diuerſis temporibus vini pretio haec breuiter annotabo, quae ad Catonem

tonem etiam poterunt referri. Plinius 18. ſ. 4. *M. Varro auctor eſt, cum L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, aſſibus ſingulis farris modios fuiſſe, item vini congios, ficique ſiccae pondo LXX. olei pondo X. carnis XII.* Haec pertinent ad A. V. 502. et bellum Punicum primum, notante ipſo Plinio 8. ſ. 6. Idem 14. ſ. 16. *P. Licinius Craſſus et L. Iulius Caeſar Cenſores A. V. C. 565. edixerunt, ne quis vinum graecum Ammineumque octonis aeris ſingula quadrantalia venderet.* Pertinet huc etiam locus Polybii de Gallia Ciſalpina II. 15. vbi ſua aetate ſaepe tritici medimnum Siculum obolis quatuor, hordei duobus veniſſe ait, vini autem pretium metretae fuiſſe aequale hordei medimno.

12. *ille minus quatuor*] ille ſcilicet ſexdecim millia malleolorum ponebat inter ordines. Vide infra III. 16. 3.

13. *redemtorum erunt*] Redemtor ab hac re alienus eſt. Libri optimi *redemtorum erunt* vel *erit.* Malim *emtorem reperient.* Ita graece εὑρίσκειν dicitur de publicis, quae venduntur. Interim lectionem Goeſ. et Sang. recepi; nam vulgata vel propter ingratam in tam elegante ſcriptore repetitionem eiuſdem verbi diſplicere debebat.

quanti conſtare iugerum] ſcilicet cum dote ſua. Vide ſectionem 8. Ceterum *ſeſtertiorum* poſui pro vulgato *ſeſtertia* ex libris Pol. Sang. Lipſ. quorum lectionem probauit ipſe Geſner.

Cap. IV. 3. *conſeruerit*] Vrſinus malebat *conſeuerit* et deinde *ſeuerit*, vbi ex Sang. dedi *poſuerit.*

biennii ſpatium] Plinius 17. ſ. 35. no. 9. *intereſt autem biennium, fructus quo tardius in ſato prouenit, quam in tranſlato.*

quam in otio tractare] Vrſinus malebat: *tractaret.* Geſner: *melius an is terrae mandauerit — an qui in otio tractarit.* Mihi nec haec correctio ſatiſfacit.

Cap. V. *ſi in peius transferantur*] Ita recte ex Goeſ. correxit Geſner vulgatum: *priuſquam transferantur.* quam lectionem etiam in Codd. Vaticanis reperit Pontedera. Contra veram in duobus vetuſtiſſimis Codd. Florentinis reperit Georgius ab eodem Pontedera conſultus. Sententiam expreſſit Palladius I. 6. et II. 9.

3. *vitiario eſt aptiſſimus*] Plinius 17. ſ. 35. no. 4. *ſolum apricum et quam ampliſſimum in ſeminario ſiue in vinea bidente paſtinari debet ternos pedes bipalio alto.* vbi vocabulum *ampliſſimum* vitioſum eſt.

quae

quae eſt altitudo] Infra XI. 2. 17. *vel ad bipalium cui eſt altitudo duorum pedum.* vbi Sangerm. habet *quae eſt altitudo.* Sed vide ad librum de Arboribus cap. 1. ſect. 5. Ceterum h. l. vitioſum eſſe, dubitari non poteſt. Geſner auctore Brouckhuſio verba *quae eſt — humus* veluti ex gloſſa orta incluſerat; ſed bipalium ſine addita menſura paſtinationis nuſpiam dixit vel Columella vel alius ſcriptor.

per totum iugerum] Palladius III. 9. 9. *nonnulli in iis vitibus, quas toto ſolo paſtinato diſponunt, ternos pedes inter ſingulas vites quoquouerſus dimittunt. Sed hoc genere diuiſionis in iugerali tabula* (i. e. horto, vitiario) *pangentur tria millia ſexcenta ſarmenta. Quod ſi duos ſemis pedes inter vites relinqui placet, in eadem tabula ponentur vites quatuor millia ſeptingentae quinquaginta tres.* Qui locus, vt huic noſtro medelam ſuggerit, ita ipſe ex noſtro emaculari debet, quod miror Geſnerum non vidiſſe, qui fruſtra calculos ſuos poſuit. Iugerum ordinarium longum pedes 240. latum 120. occupabunt per longitudinem ſarmenta 80. per latitudinem 40. quae efficient in vniuerſum ſarmenta 3200. Igitur antiqua Palladii lectio: *tria millia vicena vna ſarmenta* verae propior eſt, et temere a Geſnero mutata. Eadem igitur etiam Columellae reſtituenda fuit, vbi erat *qui ducenos quadragenos pedes obtinent, ſexcenteni malleoli pangendi ſunt.* Ad veram lectionem ducit lectio Sang. libri, qui omittit *qui* cum Lipſienſi poſt ordinibus, et deinde pro falſo numero *obtinent ſexcenteni* habet *optime ſepteni*, in quo verus numerus *octogeni* latet. Igitur eam lectionem Columellae reſtituere non dubitaui. Geſnerum reliquoſque Interpretes miror, qui tam enorme vitium non animaduerterunt. Altera ratio, ad quam numerus quatuor millium pertinet, h. l. plane excidit, ex Palladio reſtituenda; ſed ſumma in ea efficit malleorum 4578. In Palladio contra vetus lectio ponit 5476. recepta a Geſnero lectio 4753. — Sangerm. lectionem qui memorauit, *ſexceni* probabat Drakenb. ad Liuium T. V. p. 840.

Cap. VI. 2. *e duro*] Palladius III. 9. 6. *neque putemus brachia eſſe fertilia, quae vuas ſingulas aut binas producunt, ſed quae multa vbertate curuantur; nam poteſt ferax vitis feraciores in ſe habere materias. Erit et hoc ſignum fertilitatis, ſi de duro aliquo loco fructum citabit, ſi foetu impleuerit ramulos, ex ima parte ſurgentes. Sed hoc ſignis poſitis per vindemiam eſt notandum.* Vides, *nepotes* eſſe Palladio *ramulos, ex ima parte ſurgentes.* Vitem interdum ex

runco (στελεχῶν) fructum ferre, memorauit Theophraſtus H. P. II. 4.

3. *ad ſimilitudinem quod*] Ita Sang. Vulgo *a ſimilitudine rei, quod.* Deinde *qua deciditur* dedi pro *quae.* Ita enim Iſidorus XVII. 7. *malleolus eſt nouellus palmes innatus prioris anni flagello, cognominatus ob ſimilitudinem rei: quod in ea parte, qua deciditur ex veteri ſarmento prominens vtrumque mallei ſpeciem praebeat.* vbi Vincentius habet: *ſic dictus eo quod in parte qua deſciditur — vtrinque mallei ſpeciem praebet.* Plinii locum dabo ad cap. 17.

mallei ſpeciem] Ex graeco σφῦρα malleus. Pollux Onom. VII. ſect. 145. σφῦρα — ὁμοίως δὲ τῆς ἀμπέλε τὸ ἀπὸ γῆς ἕως τῆς ἐκφύσεως τῶν κλημάτων. Sed male ille explicavit, aut locus vitioſus eſt. Gallis eiuſmodi ſurculus *Marcot, Marquot, Marcotte* et *Malhol* dicitur, vnde latino-barbaris *Malholhus, Meleollus, Malheolus, Malholius* et *Malleolus* pro agro vitibus recens conſito. Vide Gloſſarium *Charpentier* in his vocibus.

ſtirpe legendum] Libri optimi *ſtatione.* Pro *vineae putantur* aliter legiſſe videtur Palladius, qui ſic haec reddidit: *Sed hoc ſignis poſitis per vindemias eſt notandum.* Sed potuit aliunde tranſtuliſſe. Illud vero memorabile eſt, quod illo in loco Palladii ſtatim ſubiicit haec Creſcentius: *Aſſerit autem Columella, vno anno explorari fertilitatem non poſſe, ſed quatuor, quo numero cognoſcitur vera generoſitas ſurculorum.* Quae leguntur in Palladio Octobri 3. vbi tamen eſt *foecunditatem,* ſed *fertilitatem* ibi praefert etiam Vincentius. Palladius etiam ibi praecipit: *vindemiae tempore notanda eſt foecunditas vitium et notis quibuſcunque ſignanda, vt ex his ad ponendum ſarmenta poſſimis eligere.* Sed lectionem vulgatam huius loci ſatis ipſe tuetur Columella Arbor. c. 2. *menſe Februario vel prima parte Martii ſemina legito — quae de vitibus notatis leguntur. nam cui cordi eſt, bona ſeminaria facere, circa vindemiam vites — rubrica cum aceto, ne pluviis abluatur, permiſta denotat; nec hoc vno tantummodo anno facit, ſed continuis tribus vel pluribus vindemiis eaſdem vites inſpicit — ſic enim manifeſtum eſt, vitium generoſitate, non anni vbertate fructum prouenire.*

4. *ceperat*] Plinius 18. ſ. 57. *indicandum et illud, tempeſtates ipſas ardores ſuos habere quadrimis annis, et eaſdem non magna differentia reuerti ratione ſolis. Octonis vero augeri eaſdem, centeſima reuoluente ſe luna.* vbi rectius Pintianus legit *cardines ſuos.* Idem Plinius II. ſ. 48. *omnium quidem, ſi libeat obſeruare minimos ambitus, redire eaſdem vices qua-*

quadriennio exacto, Eudoxus putat, non ventorum modo, verum et reliquarum tempeſtatum magna ex parte. Et eſt principium luſtri eius, ſemper intercalari anno, Caniculae ortu. Vide ibi Harduinum, qui noſtrum locum recte comparauit. Annos Iulianos intelligi, monet Geſner; quorum vnus diebus 365. horis 6. definitur, et poſt quatuor annos adiicitur dies vnus, itaque efficiuntur dies 1461. Habes ita antiquorum agricolarum diſciplinam, qua tempeſtatum circulos definiebant et praeſagiebant. Noſtri Meteorologi nunc maxime id agunt, vt exquirant, quas ſolis lunae periodos tempeſtates maxime ſequantur. Annuas tempeſtates alia ratione ordinauit Democritus, qui teſte Plinio 18. ſ. 62. talem futuram hiemem arbitrabatur, qualis fuerit brumae dies, et circa eam terni; item ſolſtitio, aeſtatem. Quam quidem obſeruationem cum Maraldi ratione concinere admonuit Brotier.

Cap. VII. *anne*] Damnatam a Geſnero lectionem ex duobus libris poſui cum Schoettgen. et Pontedera.

vulgo nunc] Vulgatam *vulgo non* vitioſam eſſe, viderat etiam Vrſinus et Pontedera.

3. *velut ignorantiae*] Edd. I. B. R. *vel ignorantiae.* vnde lego: *vel ignorantiae tenebris velut obcoecatae.* quae lectio eſt Columellae ingenio multo aptior, et concinnior.

praeuerti] De occupatione rhetorica vel dialectica dici, monet Geſner. Quin comparabat locum Plinii 16. ſect. 1. *Proximum erat narrare glandiferas quoque — ni praeuerti cogeret admiratio vſu comperta, quaenam qualiſque eſſet vita ſine arbore vlla.* Pluribus eiuſdem locis idem verbum ex Codice Voſſiano reſtituit I. Fr. Gronov. p. 801.

Cap. VIII. *Aegyptiis*] Iiſdem exemplis fere vtitur Plinius VII. cap. 3. in Aegyptiis Nili potum foetiferum cauſatus.

Albanas — matres] Mox III. 9. 1. *ſorores* appellat *Albanas.* Geſner ex Dionyſio Halic. monet, matres Curiatiorum Horatiorumque fuiſſe ſorores, Albani hominis filias; idemque ſuſpicatur *et Horatiae* excidiſſe. In libris optimis eſt *Aequitiae familiae.*

2. *Pollionem*] Vide Plinium VII. cap. 16.

3. *Meuania*] Philargyrius ad Georg. II. 146. *Clitumnus eſt amnis, Vmbriam a Tuſcia diuidens. Significat autem boues Meuanienſes, qui ſunt albi.* Vide ad Varron. II. 5. 10. Silius VI. 647. *vbi latis proiecta in campis nebulas exhalat inertes*

 et

et ſedet ingentem paſcens Meuania taurum, dona Ioui. Idem VIII. 458. *et laetis Meuania pratis.*

4. *florere coto*] Ita ſcribi voluit etiam Vrſinus et Rhodius ad Scribonium p. 253. In Mediceo tamen libro Geſner ait eſſe etiam *flore croceo.* De croco in Coryco, Ciliciae monte, et Tmolo, Lydiae, teſtatur praeter alios Plinius 21. c. 6. et Virgilius Georg. I. 56. Infra IX. 4. 4. bulbum Siculum cum Corycio nominat Columella.

caſiam] Quod ex Plinio 16. c. 32. caſiam in ſeptentrionali tantum Italiae plaga naſci monet Schoettgen, in eo errauit. Ea enim caſia eſt Graecorum cneorum, et Daphnae Linnaeanae genus, vt quidam opinantur, minus odorum. Caſia nunc dicitur a Columella arboris odoratae genus. Lectionem *compluribus* pro vulgata *cum pluribus* ex Sang. etiam laudauit Drakenb. ad Liuium T. I. p. 953.

iam tuream plantam] Varietas Edd. I. B. R. *plantam mature ampliatam.* ex vitio ſcripturae et diſtinctionis orta eſt, vt bene monuit Geſner. Ceterum de turea planta opportune ſuccurrit locus Plinii 12. ſ. 30. *Legati ex Arabia omnia incertiora fecerunt, quod iure miremur, virgis etiam thuris ad nos commeantibus, quibus credi poteſt matrem quoque terete et enodi fruticare trunco.* Tuream virgam in vſum haſtilium apportatam de Sabaeis commendat Gratius Cyneg. 132.

5. *Maſſici*] Plinius XIV. ſ. 8. de gradu tertio vinorum: *Certant aeque Maſſica ex monte Gauro Puteolos Baiaſque pro ſpectantia — Iuncta his praeponi ſolebant Calena, et quae in vineis arbuſtiſque naſcuntur, Fundana.* quae verba Harduinus interpretatur: *e monte Maſſico in Gauranum tranſlatis vitibus vina expreſſa.* Plinius enim ipſe III. ſ. 9. de Campania: *Ab hoc ſinu incipiunt vitiferi colles. — Hinc Setini et Caecubi protenduntur agri; his iunguntur Falerni, Caleni; dein ſurgunt Maſſici, Gaurani Surrentinique montes.* Sed ſi in priore loco cum libris aliis Gaurano legas, Harduini interpretatione non erit opus. Apud Athenaeum I. p. 26. Galenus: ὁ Μαρσικὸς πάνυ αὐστηρὸς, εὐστόμαχος δέ. Ita etiam h. l. Edd. primae *Marſici* habent.

Caecubi] Plinius III. ſect. 9. *a Circeiis palus Pomptina eſt, dein flumen Vfens, ſupra quod Terracina oppidum — et vbi fuere Amyclae — dein locus Speluncae, lacus Fundanus Caieta portus.* Poſtea in Campania demum: *Hinc Setini et Caecubi protenduntur agri.* Strabo V. p. 233. oppidum Caecubium inter Caietanum ſinum oppidumque Fundanum memorat. Plinius II. ſect. 96. Caecubi agri inſulas fluctuantes ſem-

ſemper annotauit; vnde regio paludoſa ſatis intelligitur. Idem XVII. ſ. 3. *Pucina vina in ſaxo coquuntur, Caecubae vites in Pomptinis paludibus madent.* Idem XVI. ſ. 67. *licet populi vitibus placeant et Caecuba educent.* Sed ecce idem ſubito XXIII. ſ. 20. *Caecuba iam non gignuntur.* Quod interpretabimur ex loco XIV. libri ſect. 8. *Antea Caecubo erat generoſitas celeberrima in paluſtribus populetis, ſinu Amyclano, quod iam intercidit et incuria coloni locique anguſtia, magis tamen foſſa Neronis, quam a Baiano lacu Oſtiam vſque nauigabilem inchoauerat.* Martialis eiuſdem meminit XIII. Ep. 115. *Caecuba Fundanis generoſa coquuntur Amyclis, vitis et in media nata palude viret.* Galenus apud Athenaeum I. p. 27. εὐγενὴς δὲ καὶ ὁ καίκουβος, πληκτικὸς, εὔτονος, παλαιοῦται δὲ μετὰ ἱκανὰ ἔτη. Ὁ Φουνδᾶνος, εὔτονος πολύτροφος, κεφαλῆς καὶ στομάχου ἅπτεται, διὸ οὐ πολὺς ἐν συμποσίοις πίνεται. Contra idem Galenus aliis in locis ſcriptorum ſuorum Caecubum vinum affirmat non eſſe genus aliquod certum a loco natali vocatum, ſed omne vinum vetus et fuluum a diutina cubatione Caecubum dici. Cf. Cornarium ad Galen. de Compoſ. medic. p. 467.

Cap. IX. *ditauit*] Vrſinus malebat *dotauit.* vt ſupra cap. 1. 1. et cap. 8. 1.

in vniuerſum] Sang. omittit praepoſitionem.

2. *Carſeolana*] Plinius 17. ſ. 35. no. 27. *in Carſeolano* habet, vbi Brotier ex editione principe et Codd. Regiis ſcripſit *Carſulano.* Carſulanos fuiſſe ait in Vmbria ſextaque Italiae regione, vbi Carſulae, quarum maneant rudera prope *Santo Gemini.*

notae huiuſmodi] Vereor ne Iucundus et hic corruperit Columellae orationem. Bruſch. habet *Aminei vitis notas*, quae proxime abſunt a lectione L. et Sang. *vites notatas* quam vnice probo.

denas amphoras] i. e. vicenas vrnas. quem numerum nimium eſſe, nec ex pergulae commoditate explicari poſſe putabat Geſner. Itaque malebat *ſenas* vel *binas* legi.

3. *Varro*] R. R. I. 2. 7. qui Catonem ipſe laudauit.

ſexcentenas] Libri optimi *ſexcenas* vel *ſeptenas.* quam formam h. l. probauit et multis exemplis confirmauit Drakenb. ad Liuium T. V. p. 840. Eadem adfuit varietas ſupra III. 5. 3. Ita dicuntur *duceni, treceni, quadringeni* pro *ducenteni* etc.

ac modo plane] Ex lectione Sang. *palaeue* Heinſius efficiebat: *talea e longinquis.* Inepte! Mihi legendum videtur:

detur: *nuper modo ac plane.* In Bruſch. eſt *hac mō plane — accerſita.*

4. *poſſit is*] Ita recte Bruſch. ex qua paulo antea vulgatum *paullo* mutaui.

Bucolicis] I. 23. Pontedera cum libris omitti vult *noram;* deinde legit: *vt etiam paſtor.* Certe importune bis repetitur *vnde.*

5. *quadrigarum ſemina*] De genealogiis equorum nobilium, inprimis circenſium, laudat Geſner Graeuii Praefat. ad Theſaur. Antiqq. Roman. T. IX. et Martialem III. 63. Arabicorum equorum titulos et genealogias hodie quis ignorat ſimiles?

equarum] Exempla equarum Olympianicarum ex Herodoto VI. 103. Plinio 10. ſ. 83. Aeliano H. A. XI. 36. XII. 40. Pauſania aliiſque ſcriptoribus poſuit Geſner, laudato etiam Scheffero de Re Vehicul. I. 12. et Weſſelingio ad Diodorum IV. 15. Ceterum ſimili comparatione vtitur infra III. 20. 3.

deterreat] Bruſch. *detereat.* et ſect. 7. *tantumdem.*

6. *Baccaque vite*] Vitem hanc Gallorum *Morillon noir* interpretatur Sprenger Cult. Vinear. p. 193.

7. *ſitus agri*] Vt haec prioribus reſpondeant, malim cum Pontedera ex veſtigiis varietatis lectionum ita legere: *ſi aut ſitus plagae, aut agri qualitas.*

8. *de vineis in vineas*] Inepte in his verbis tricatur Geſnerus, quaſi ignoraſſet, vineam ab arbuſto eſſe diuerſam. Libri Polit. et Goeſ. *vinetis* hic et ſaepe alibi habent pro *vineis.* Sed nulla eſt vineti differentia, nec vineas plures comprehendit, quod voluit Carol. Stephanus, monente Geſnero.

9. *ex macro*] Praepoſitionem omittit Sangerm. Palladius III. 9. 4. *Amineae calidum ſtatum potius quam frigidum ſuſtinebunt. de pingui ad macrum tranſire non poſſunt, niſi ſtercus adiuuerit. — Sed vitem vel arborem melius erit de exili ad pinguem tranſferre: nam ſi a pingui terra ad ſolum exile tranſierint, vtiles eſſe non poterunt.*

ſpecialiter] Praeclare emendabat Vrſinus *ſpectabitur.* Geſner ſpecialiter et gloſſam vocabuli *proprie* incluſerat. Infra cap. 11. ſect. 6. *Sed hoc in totum; at illud, quod vineis praecipue eſt idoneum, proprie conſiderandum.* ex quo Vrſini emendatio confirmatur.

Cap. X. *caput vitis*] Cato vitis caput vocat radicem, vel radici proximam partem trunci.

vlti-

vltimum] Vrſinus malebat *vltimam.*

2. *Anima per medullam*] Aliter philoſophatur Plinius 17. ſ. 35. *vitium ſurculis et quarundam arborum, quibus fungoſior intus natura eſt, geniculati ſcaporum nodi interſepiunt medullam. — Medulla ſiue illa vitalis anima eſt, ante ſe tendit longitudinem impellens, quamdiu nodi peruia patet fiſtula. Cum vero concreti ademere tranſitum, repercuſſa erumpit, ab ima ſui parte, iuxta priorem nodum, alternis laterum ſemper inguinibus, vt dictum eſt in arundine et ferula; quorum dextrum ab imo intelligitur articulo, laeuum in proximo atque ita per vices. Hoc vocatur in vite gemma, cum ibi ceſpitem fecit. Ante vero quam faciat, in concauo oculus, et in cacumine ipſo germen. Sed palmites, nepotes vuae, folia, pampini gignuntur; mirumque firmiora eſſe in dextra parte genita.*

3. *Sed et hae ſteriles*] Vulgo legebatur: *Sed et eae ſtirpes, quae e duro citantur, duplici ex cauſa probatae ſunt.* vbi Geſner ſcripſit *Sed et hae.* qua mutatione tamen ſenſus non adiuuatur. Manifeſtum eſt, Columellam nunc de materia, e duro enata, loqui velle, eamque ſimiliter, vt ſumma flagella, ſterilem eſſe, demonſtrare. Quare vitium primum eſt in verbis *probatae ſunt. E duro* infra ſect. 5. eſt *e duro trunco enatum.* Vitio medebatur Pontedera inſerenda negatione *probatae non ſunt.* contra vulgatam Geſner ineptiſſime defendebat, cum rem ipſam non intelligeret. In Curis ſecundis Pontedera legi volebat: *ſed et hae ſtirpes, quae e duro, vitantur duplici ex cauſa.* Genuinam lectionem ex Sang. libro repraeſentaui, quam antequam adſtruam, pauca ſunt antea monenda. Genitalia vitis loca media eſſe, docere conatus eſt Columella comparatione humani generis reliquorumque animalium, infima et ſumma eſſe ſterilia, nec inſeruire foecunditati. Ipſam comparationem nunc non moror; ea enim eſt admodum inepta et falſa philoſophia nititur. Sed ex ea vera huius loci lectio pendet. Demonſtrare enim nunc vult, partes infimas vitis, radicibus proximas et materiam, inde e duro enatam, ſimiliter vt ſummas eſſe ſteriles. Igitur lectionem Sang. quae ita habet: *ſed et hae ſteriles, quae duro vtuntur ac duplici ex cauſa robuſtae ſunt.* ita poſui, vt ex vulgata verba *quae e duro citantur* retinerem. Lectionem hanc non ſolum ſententia ipſa totius loci, ſed et alius locus infra ſect. 8. firmat, vbi eſt: *non aliud ſemen frugiferum eſſe ducimus; niſi quod in parte genitali* (i. e. media) *fructum attulerit. Nam illud quidem quod loco ſterili* (i. e. infimo) *laetum robuſtumque ſine foetu proceſſit, fallacem foecundi-*

cunditatis imaginem praefert, nec vllam generandi vim poſſidet. Quinctilii etiam in Geoponicis V. 8. malleolos e media vite praeferunt. Noſter Arbor. III. 1. *optima ſemina habentur a lumbis, ſecunda ab humeris; tertia in ſumma vite lecta vita — pampinaria ſarmenta deponi non placet, quia ſterilia ſunt.* Neſcio, an vocabula, ruſticis vſurpata de vite, vt humeros, pollices, digitos, vngues, caput et crines appellarent, induxerit Columellam, vt ex comparatione humani generis ſterilitatis argumenta deducere conaretur. Lumbi certe vitium egregie huic philoſophiae admodum ruſticae conueniunt.

illae fertiles] ſumma flagella. Ceterum Vrſinus corrigebat: *quae e tenero, quod quicquid.* quam opinionem rationibus grammatici impugnauit Geſner, cum phyſicas ignoraret. Etiam Pontedera malebat *quae e tenero prorepunt, eo quod quicquid.* vt haec verba reſponderent ſuperioribus *Sed et hae ſteriles, quae e duro citantur, d. ex c. robuſtae ſunt.* Equidem viro docto aſſentior, cuius annotationem omiſerat Erneſti.

illinc ad ſe tractus] Hanc poſui lectionem librorum probatam ab ipſo Geſnero. hinc, ab infimis ſarmentis interceptus, illinc a ſummis flagellis attractus humor. Recte enim attrahere ſumma flagella dicuntur humorem, quia vitis naturaliter in ſublime nititur, et naturali quadam ratione ſummae arborum virgae ſoli et ventis expoſitae ſuccum ad ſe trahunt.

4. *vltimum flagellum*] Plinius 17. ſ. 24. *Vitibus ficiſque media ſicciora et e ſumma parte conceptus, ideo illinc ſurculi petuntur (inſitioni).* Palladius III. 9. 7. *ſumma flagella repudiemus ac ſurculos, qui licet bono loco nati ſint, tamen feracitate caruerunt.* vbi Creſcent. elegantius: *feracitatis beneficio.*

media vite] Palladius l. c. ſect. 5. *eligenda ſunt ſarmenta, quae pangamus, de vite media, neque de ſumma, neque de infima, quinque vel ſex gemmarum ſpatio a veteri procedentia, quia non facile degenerant, quae de talibus locis transferuntur.* Ceterum Vrſinus h. l. ita emendabat, vt legeret: *ſiquidem loci vbertate in fructum cogitur — nec opportuna quidem parte deficit.* Partem priorem emendationis probo vnice; ita enim ſupra ſect. 1. *id enim accidit non ingenita palmitis fertilitate, ſed loci opportunitate* etc. In altera parte aberrauit vir ſagaciſſimus. Probarem, ſi eſſet *deficeretur.* Ita enim Columella dixit altera parte defici, altera ſuperare, et ſimilia; ſed deficere macro ſolo et ſimilia dixit pro minus prouenire propter macrum ſolum.

5. *hu-*

5. *humeros — ea tamen quae*] Ita recte Sang. Vulgo a *praedictis — humeroſos — legamus, tamen quae.* Humeros appellat de Arboribus III. 1. et XX. 1. Lumbos III. Arbor. 1. inguina vitis Plinius, brachia, pollices ipſe Columella. Plinius 17. ſect. 24. *certum eſt ab humeris arborum orientem aeſtiuum ſpectantibus ſurculos petendos.* Geoponica IV. 12. *τινὲς δὲ καὶ τὰς ὤμους αὐτοὺς ἐγκεντρίζουσι.* de vite ſermo eſt.

6. *inſcitia ſeminum*] In Edd. I. B. R. et libro Goeſ. eſt *inſcientia.* Ita enim liber Sang. teſte Drakenb. ad Liuium T. III. p. 596.

infirmiſſimus et] Vulgatum *infirmiſſimi. nam et inutiliſſimus* ineptiſſimum eſſe, ſtatim apparebat. Igitur veſtigia Edd. I. B. R. ſecutus veriorem lectionem reſtitui.

7. *ſuperponit*] Ita optimi libri pro *ſeponit.* Eſt vt graecum *ὑπερτίθεσθαι* pro ſuperſedere. Aliud exemplum eius notionis ignoro.

vt et ſciat] Ita cum Vrſino ex antiquis Edd. reſcripſit Geſner, qui praeterea Goeſiani *et quod ſciat ſequatur* probabat. *Acceperit* ex Goeſ. dedi, eamque lectionem coniectando aſſecutus fuerat Vrſinus.

ne pampinariam virgam] Plinius 17. ſ. 35. no. 3. *Serere e pampinariis ſterile eſt, nec niſi foecundo oportet. Quae raros habet nodos infoecunda iudicatur; at denſitas gemmarum fertilitatis indicium eſt. Quidam ſeri vetant niſi eos, qui floruerunt ſurculos.*

8. *primum rationem*] Sangerm. *primo.* deinde Idem habet: *ſine foetu ceſſit.*

9. *quaeque naribus*] Ex Sang. addidi *quaeque.* Linguam et guſtum omiſit, quod guſtus tactu quoque cenſetur, monente Morgagni ad h. l. Deinceps Sang. *nc generandi quidem* habet.

10. *praedita ratione*] Hanc librorum optimorum lectionem recte vulgatae *praeditus* praeferebat cum Schoettgenio Geſner, recipere tamen non auſus. Inepte in vulgata *aeternus rerum opifex* dicitur *ratione diuina* praeditus; contra recte, quanquam ſatis audacter, ſpiritus illa elementa, quae terrenis primordiis miſcentur in coitu, diuina ratione praedita dixit Columella.

quaſi quibuſdam] Locum elegantiſſimum deformem reddidit librariorum ſupina opera. Comparat generationis opus atque inſtrumenta in arcano corporis loco peractum et poſita, cum ſacris Bacchi et Cereris opertis ſeu myſteriis, vbi myſtica vannus, ciſta, phallique ſimilitudinem huius genera-

nerationis praebent cum ſilentio et obſcuritate noctis. Igitur ſuſpicor, verbis tranſpoſitis legendum eſſe: *quaſi quibuſdam ſecretis ſacris, in arcano et operto corporis loco illa ſpiritus elementa cum terrenis primordiis miſceret.* In Bruſchiana eſt *com terrenis.*

12. *pecudes ac virgulta*] In Sang. libro eſſe *hac virgulta,* teſtatur Drakenb. ad Liuium T. III. p. 838. temere tamen probat eam lectionem. Deinceps Bruſch. *inſiſteret*, et ſect. 13. *oportuno.*

15. *ſpadones*] Iſidorus XVII. 5. *ſpadones ſunt ſurculi fruge carentes, ex ipſa appellatione, quod ſint inhabiles fructu et ſterilitate affecti.*

16. *ipſius reſecis*] Sangerm. liber etiam hic *reſicis* habet, teſte Gronouio, et paulo antea cum Polit. *in reſicem ſummitti.* quae ſcriptura multis etiam aliis in locis occurrit. Haud ſcio an ea vbique praeferenda ſit vulgatae.

materni muneris] Palladius III. 9. 8. *Pampinarius, qui de duro naſcitur, etiamſi attulerit fructus, pro frugifero non eſt ponendus; in ſuo enim loco foecundatur a matre, tranſlatus vero tenet ſterilitatis vitium, quod naſcendi conditione ſuſcepit.*

ferre condiſcit] Bruſch. *fere condiſcit.*

17. *ſingulis vuis*] Palladius III. 9. 6. *ſumantur autem de vite foecunda neque putemus brachia eſſe fertilia, quae vuas ſingulas aut binas producunt, ſed quae multa vbertate curvantur, nam poteſt ferax vitis feraciores in ſe habere materias.* vbi verba *aut binas* omittit Codex Lugd.

videlicet quia ſpirat] Optimorum librorum lectionem dedi. Ita infra cap. 17. 3. *videlicet quia ipſis* etc. Mecum ſentit Pontedera. In Bruſch. eſt *quia ſemper eſt.*

18. *inculcet*] Quod Vrſinus et Morgagni coniiciendo aſſecuti fuerant, dedit Goeſianus liber verbum pro vulgato *indulget.* Locus Virgilii eſt Georg. I. 192.

in totam] Vitioſa haec eſſe, manifeſtum eſt vnicuique. Goeſ. liber habet: *tota agricolatione ſpatioue.* vbi ſpatium amplitudinem artis ſignificare putabat Pontedera: *ſationem* malebat Broukhuſ. ſed vel ita vitii maxima pars remanet. Igitur ſuſpicor legendum: *ſed in totum de omni ſatione.*

20. *tranſlationem — reformident*] Lego: *tranſlatione.* Noſter IV. 9. *putatio non debet ſecundum articulum fieri, ne reformidet oculus.* IV. 11. *non eſſe ferro tangendos anniculos malleolos, quoniam reformident.* ita enim optimi libri pro *quod aciem reformident.* IV. 24. 15. *illa reſectio celerius ac latius emoritur, haec tardius et anguſtius reformidat.* IV.

33. 4.

35. 4. *quae radicibus exemta et depoſita eſt, biennio refor- midat.*

id ipſum] Bruſch. omittit *id.*

ſic tamen] Ita recte Sangerm. Ante ***rettulimus*** etiam Bruſch. quae paulo poſt *praecipiantur.*

22. *frugiferum — nequam*] Deeſt verbum aliquod *fieri*, ſeu *fore.* Itaque ſuſpicor verbum *fieri*, quod Edd. I. B. R. poſt verba *vituperandam cenſebant*, alieno plane loco inſe- runt, potius ad hunc locum pertinere. Ceterum reſpexit Columella ad illam ſermonis romani conſuetudinem, quae hominem frugi opponebat homini nequam. Recte igitur Geſner obnitebatur Pontederae emendanti: *in ipſa matre nunquam fuiſſet.* Catonis *nequam hoſtum* non pertinere ad hunc locum, recte monuit Pontedera in Curis ſec. p. 468. Quid ſi vocabulum *frugiferum* coaluit ex *frugi fieri?* Quod poſtquam in *frugiferum* fuerat mutatum, librarius Codici in margine varietatem *fieri* alieno loco appoſuit, quam Edd. primae poſt *cenſebant* inſeruerunt.

haec et forſitan] Inutilem copulam incluſi. Deinceps *ſint* eſt in Bruſchiana.

Cap. XI. *qualitate ſoli*] Quaeſtionem hanc tractauit Theophraſtus C. P. II. 5. III. 7 et 16. paucis Geoponica V. 1. Neſcio vnde ducta gloſſa Heſychii καταρώγεα, γῆν τινα πρὸς φυτείαν ἀμπέλων εὔθετον.

3. *ſilueſtris ager*] Palladius II. 13. *Ad paſtinandum ru- des agros potius eligamus vel maxime ſilueſtres. vltima condi- tio eſt eius loci, in qua fuerunt vetuſta vineta.*

4. *ſi neceſſitas*] Palladius II. 13. *Quod ſi neceſſitas coë- gerit, prius multis arationibus exerceatur, vt abolitis radi- cibus prioris vineae et omni earum carie et ſqualore depulſo nouella vitis tutius poſſit induci.* vbi rectius Creſc. cum Polit. libro habet *eius carie.* Deinde *ſqualorem* dixit Palladius, quod Columella ſupra ſect. 2. *virus.*

maritum] Plinius 17. ſ. 32. no. 22. *non ſpernunt pleri- que fraxinum ficumque etiam oleam, ſi non ſit vmbroſa ramis, in maritandis vitibus.* Ficus maritas memorat etiam Theo- phraſtus C. P. III. 15.

ſicco fimo] cinere, et ſimili. Ita et infra V. 9. 14. vbi vide notam. Nihil igitur deeſt, quod ſuſpicabatur Morgagni. In libro tamen Sang. eſt: *totum fimo ſolum fimo.* priore *fimo* ſubtus punctis appoſitis deleto.

refoſſae] Vulgatum *refoſſas* notauerat etiam Geſner. Ceterum h. l. reſpexit Palladius II. 10. *radices omnes et pur- gamen-*

gamenta maxime rubi et filicis, in ſummum regeri faciat. Quae cura in omni poſitionis genere et vbique ſeruanda eſt.

vetuſto] Sangerm. *veto* Heinſius Aduerſ. III. p. 459. mutabat in *vieto.*

5. *pura noualia*] Palladius II. 10. *vbi autem mundae ſunt nouales ſcrobibus paſtinemus aut ſulcis, ſed ſulcis melius erit, quia humorem in tota ſpatia paſtinata tranſmittunt.*

6. *retorrida nec ſcabra*] Ita recte Sang. pro *et ſcabra.* Palladius I. 5. *Vineis quoque vtilem per haec ſigna cognoſces: ſi coloris et corporis rari aliquatenus, atque reſoluti eſt; ſi virgulta quae protulit laeuia nitida, procera, foecunda ſint, vt piros ſilueſtres, prunos rubos, caeteraque huiuſmodi, neque intorta, neque ſterilia neque macra exilitate languentia.* Idem ibidem ſect. 2. *quae protulerit, nec ſcabra ſint nec retorrida, nec ſucci naturalis egentia.* vbi Creſcent. cum Edd. I. B. R. habet *retorta.* Sed noſter infra cap. 12. 2. *ſcabras et retorridas facere;* vnde vulgata huius loci lectio et *ſcabras* poſſit defendi. Plinius 17. 5. frigidam terram oſtendere ait *retorride* nata. Frondem retorridam habes infra XI. 2. 87. et prata retorrida Varro I. 9. 5. Retorreſcere de vinea habes ſupra III. 3. 4. III. 5. 1. et III. 17. 4. Sed ad Palladii locum reuertamur; vbi Vincentius recte habet: *coloris nigri et corporis rari aliquatenus.* Ita enim *pullam terram* Columellae expreſſit Palladius. Deinde Vinc. pro rubis nominat *tuberes.* male. Peregrina enim iſta arbor erat. Ceterum bis a Palladio eadem verba repetita fuiſſe non puto, ſed errore hoc librarii accidit, qui ex *retorridis* ſeu *retortis* fecit *intorta,* et ex *ſcabris, ſterilia.* Denique eadem aliter repetiit Palladius II. 13. *nam locus, qui miſera virgulta produxerit, vel vliginoſus vel ſalſus vel amarus vel ſiticuloſus et aridus reprobatur.* Geoponica V. 1. *ἐπιτηδεία ἀμπέλοις γῆ ἡ μελάγγειος μὴ ἔσα πυκνὴ καὶ ἐν τῷ βάθει συμμέτρως ὕδωρ γλυκὺ ἔχεσα — πᾶσα μελάγγεως ἡ μὴ λίαν πυκνὴ μηδὲ καλλώδης ἰκμάδα δὲ ἔχεσα ἐπιτηδειοτέρα πρὸ ἀμπέλες.*

totum: at illud] Ita Pontedera correxit vulgatum *totum ad illud,* ex veteribus Codicibus, vt ait. Diſtinctionem mutare voluerat Geſner, ſed operae aberrarunt. Plinius 17. ſ. 3. *nec pulla, qualem habet Campania, vbique optima vitibus, aut quae tenues exhalat nebulas.* Ita notat Virgilium II. 217.

7. *tophum*] Palladius II. 13. *tofus et alia duriora, vbi gelu relaxantur et ſolibus, pulcherrimas vineas ferunt, refrigeratis aeſtate radicibus et humore detento.* Virgilius II. 214. *et tophus ſcaber.* vbi damnat; contra Plinius 17. ſ. 3. *nam tofus*

tofus ſcaber natura friabilis expetitur quoque ab auctoribus. Arenoſum tofum noſter habet infra IV. 22. et inde Palladius I. 5. 1. Puteos ſtrui iubet Palladius Aug. 9. *lapide tofacio vel ſilice.* vbi Vincentius bis *tofico* habet, Codex Lugd. et Erf. *toficio.* Plinius 36. ſ. 48. *tofus aedificiis inutilis eſt mortalitate mollitiae — exercetur halitu maris, fricatur vento et verberatur imbre. Sed cura tuentur picando parietes, quoniam et tectorii calce roditur.* Iſidorus 19. 10. *tophus aedificiis inutilis eſt, fundamentis aptus mortalitate et mollitia. Ex aeſtu enim et halitu maris fricatur et verberatur imbribus.* In Iſidoro alii legunt *mordacitate*, in Plinio vetus editio *mortali mollitia.* quam lectionem praefero. Deinceps *ex eſtur enim halitu* maris ex veſtigiis lectionis Iſidori emendari iuſſit A. Couarrubias. recte! Poſtea *quoniam et tectori calce proditur* Pintiani Codex habet, vnde Pintianus corrigebat: *tectorii calx eroditur.* Vincentius 8. 12. in Iſidoro legit *mobilitate et mollitia. Ex aeſtu enim. Carbunculum et tofi farinam* caſtanea quaere dicitur Plinio 17. ſect. 34. Idem 31. ſ. 28. in tofo aquam frigidiorem ſeruari, leueſque inde et dulces fieri et quaſi colatas purgari a ſordibus ait; idem 17. ſ. 4. margam tofaceam habet. In iuuencarum ventriculo nigricantem tofum nullo pondere reperiri ait Idem 11. ſ. 29. quem 28. ſ. 7. pumicem dicit. Vide ad Varron. I. 9. et ad Pallad. I. 10. tophum rubrum et nigrum Campaniae, album in Vmbria, Piceno et Vinetia, qui ſerra vt lignum ſecatur, nominat Vitruuius 2. 7. et ex eo Plinius 36. ſ. 48. Denique in Plinii loco de tofo Vincent. 8. 2. legit *inutilis aedificiis moroſitate quadam.* Pilas ex topho exſtructas in aquaeductuum ſubſtructione habet Frontinus de Aquaed. Albertus de vinea: *locum pinguem oliuoſum deſiderat vitis et ſi rarus ſit et poroſus nigro lapide facile putreſcente immixtus, optime prouenit; propter quod nigros lapides molles, qui tegulae vocantur, terunt et miſcent terrae. Valet etiam rubeus, ſed non ſicut niger ad ſuſcitatem declinans.* Videtur *tofum* dicere; et forte ruber tofus dictus fuit carbunculus. Germanicus Colum. interpres *Ortſtein* vertit. Munting de herba Britannica operoſe docere conatus eſt, terram tofaceam intelligi eam, quam Belgae nunc *Veenen* vocant, eiuſque ceſpites comburunt. Quam opinionem omnium minime probare poſſum.

ſolutam glaream] Palladius II. 13. *Sed et ſoluta glarea et calculoſus ager, et mobiles lapides, ſi tamen haec omnia glebis ſe pinguibus miſcuere, et ſilex, cui terra ſuperpoſita eſt, quia frigidus eſt et humoris tenax, radices aeſtate ſitire*

non

non patitur. vbi Polit. liber cum Creſc. habet: *circum terram ſuppoſitus, quia.* Plinius 14. ſ. 8. et 17. ſ. 3. Pucina vina in ſaxeo colle maritimo afflatu coqui ait in paucas amphoras. Vide ad Palladium I. 6. 17.

defluentem] Palladius II. 13. *Item loca ad quae de cacuminibus terra decurrit, vel valles, quos fluminum ſaturabit aggeſtio: ſed hoc in locis iis, quae gelu et nebulis infeſta eſſe non poſſunt.* Exemplum Aegyptiacarum vinearum, de quibus Athenaeus I. p. 33. addunt Geoponica V. 1.

8. *alluuie*] Male *eluuie* praeferebat h. l. I. Fr. Gronov. ad Liuium T. I. p. 31. ed. Drakenb.

9. *Creta*] Palladius II. 13. *argilloſa terra commoda eſt, argilla autem ſola grauiter inimica — locus, qui miſera virgulta produxerit, vel vliginoſus vel ſalſus vel amarus vel ſiticuloſus et aridus reprobatur! niger ſabulo et rubeus vtilis eſt, ſed cui fortis terra permiſta eſt.* Vnde apparet, Palladium in Columella legiſſe *viuidae terrae*, quod praeferunt etiam libri optimi, non *humidae.* Plinius 17. ſ. 3. *Cretam in Albenſium Pompeianorum agro et argillam cunctis ad vineas generibus anteponunt, quanquam praepingues, quod excipitur in eo genere.* Scilicet ſunt et vites, quae pinguem terram melius tolerant aut poſtulant; de quibus vide ad Palladium I. 6. 9. vnde petes et alia, ad iudicandam vitium naturam pertinentia. Plinius 17. ſ. 3. *Inuicem ſabulum album in Ticinenſi multiſque in locis nigrum itemque rubrum etiam pingui terrae permixtum infoecundum eſt.* Vides, Plinium *pinguem* terram, vt Palladium *fortem* dicere, quam Columella *viuidam.*

carbunculoſum] Plinius 17. ſect. 3. *et carbunculus terra quae ita vocatur emendari vite macra putatur.* Vitruuio II. 6. *eſt arenae genus quod in Etruria, aduſta nimium vehementia vaporis materia, procreatur.* Varro I. 9. 2. *carbunculus, id eſt, quae ſole perferue ita fit, vt radices ſatorum perurat.* Palladius II. 13. *carbunculoſus niſi ſtercoretur, macras vineas reddit.*

10. *rubrica*] Palladius II. 13. *in rubrica difficilius comprehendunt, quamuis poſtea nutriantur; ſed hoc genus terrae inimicum eſt operibus, quia paruo vel humore vel ſole nimis madeſcit aut dureſcit.* Plinius 17. ſect. 3. *nec rubrica multis probata.* Ceterum Sang. deinceps *vmentem.*

Cap. XII. *poſita eſt, limitatio*] Libri ſcripti *imitatio;* ſed Pol. Lipſ. et Sang. *aeſtimatio.* Praeterea ſic eſt in Polit. et Lipſ. *eſtimatio referre terrae.* vbi *referre* ortum putabat Geſner ex *terrae.* Mihi contra videtur vera ibi latere lectio, haec

haec ſcilicet: *ad quam aeſtimatio referetur terrae vinealis.* Antiquum *imitatio* Pontedera interpretabatur: ex Graecini formula exemplum capiendum eſt et ſimilitudo.

ſtupentes] Graecum ναρκᾷν expreſſit.

2. *perdenſam*] Hinc pullam ſeu μελάγγειον terram laudant Geoponica V. 1. ἡ γὰρ τοιαύτη δεχομένη τὸν ὄμβρον ὅτε πάνυ κάτω πέμπουσα ἀπόλλυσι, ὅτε ὑπὲρ αὐτῆς ἐπιπόλαιον τὰ ὕδατα κατέχει. ἄνωθεν γὰρ κατεχόμενον τὸ ὕδωρ σήπει τὰ φυτά.

perrumpi] Geoponica V. 2. ἀργιλλώδης δὲ γῆ, εἰ μὴ πάνυ εἴη λεπτὴ, μηδὲ εἰς ῥαγάδας χαυνουμένη δέχεται τὰς λευκοφόρους ἀμπέλους.

eandemque] Ita cum Vrſino emendaui vulgatum *eademque*, quod Geſner dictum eſſe defendebat pro ſimul, eadem qualitate, opera, ratione.

3. *exoleſcere*] Ita recte Edd. primae. Vulgatum *exareſcere* poſt *ſiccari* ineptum erat. In libro de Arbor. V. 4. *inoleſcunt radices* eſt pro *inareſcunt.* vbi libri ſcripti tamen habent *inaleſcunt.* Exoleſcere ſaepius noſter dixit eo ſenſu. Vide Indicem.

continetur] Sang. *contineatur.*

4. *quam denſior*] Palladius II. 13. *Maxime vtile ſolum eſt, quod inter omnes nimietates temperamentum tenebit, et raro propius quam denſo fuerit.*

5. *Virgilio*] II. 298. Contra Plinius 17. ſ. 2. *Aquilone maxime gaudent, denſiores ab afflatu eius laetioreſque et materiae firmiores. Qua in re plerique falluntur, cum in vineis pedamenta non ſint a vento eo opponenda et id tantum a ſeptentrione ſeruandum.* Prior pars de omnibus arboribus ducta eſt ex Theophraſto C. P. II. 4. de vitibus aliunde. Ceterum Aquilonem a ſeptentrione diſtinxit Plinius etiam II. ſect. 46. Inter exortum ſolſtitialem et ſeptentrionem eſt Aquilo.

bonitate vini] Palladius I. 6. *Aquilo vites ſibi obiectas foecundat, auſter nobilitat. Ita in arbitrio noſtro eſt, vtrum plus habeamus an melius.* Democriti rationem ita tradit Plinius II. ſ. 2. *Ceteri fere rationem naturae ſecuti in Aquilonem obuerſas vites et arbores poni ſuaſere; odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat.* Democriti nomen praefert Geopon. V. c. 4. ſed omiſſum in Codice Gudiano chartaceo, quo ſum vſus; nec omnino ſententia ibi Democriti integra traditur.

6. *meridiano*] Palladius II. 13. *Plagam coeli ſpectare debet locis frigidis meridianam, calidis ſeptentrionalem, tepidis*

dis orientem, ſi tamen auſtros vel euros regio non habeat inimicos; quod ſi hoc eſt vitium, melius in Aquilonem vel Fauonium vineta dirigimus. Plinius 17. ſ. 2. *Connexa et ſitus vinearum arbuſtorumque ratio eſt, quas in oras debeant ſpectare. Virgilius ad occaſus ſeri damnauit; aliqui ſic maluere quam in exortu. A pluribus meridiem probari aduerto; nec arbitror, perpetuum quicquam in hoc praecipi poſſe. Ad ſoli naturam, ad loci ingenium, ad coeli cuiuſque mores dirigenda ſolertia eſt. In Africa meridiem vineas ſpectare, viti inutile, colono inſalubre eſt, quoniam ipſa meridianae ſubiacet plagae: quapropter qui ibi in occaſum aut ſeptentriones conſeret, optime miſcebit ſolum caelo. Cum Virgilius occaſus improbet nec de ſeptentrione relinqui dubitatio videtur. Atqui in Ciſalpina Italia magna ex parte vineis ita poſitis, compertum eſt eſſe fertiliores.*

Fauonio] Geoponica V. 4. *μᾶλλον μέντοι τὰ ἀνατολικὰ, εἰ μὴ ἐνοχλοῖτο ὑπὸ τȣ̃ εὔρȣ· ἐνίοτε δὲ τὰ δυτικὰ ἔσται αἱρετώτερα μᾶλλον, ὅταν μακρὰν ὄντα τῆς θαλάσσης ἐπιπνέοντα ἔχῃ τὸν ζέφυρον.* Ceterum auctore Plinio II. ſect. 46. Eurus ab oriente brumali eſt, aliis Vulturnus, a meridie auſter, ab occaſu aequinoctiali Fauonius.

Cap. XIII. *eius autem ratio*] Graeci paſtinationem *πανσκαφείαν* vocant, quoniam terra in totum foditur, eamque in vite plantanda praeferunt Geoponica V. 9. 11. Palladius ſenſum huius loci plane peruertit libro II. 10. *paſtinum fieri nunc tempus eſt: quod fit tribus generibus, aut terra in totum foſſa aut ſulcis aut ſcrobibus.* Solum primum genus Columella et Latini paſtinum, Graeci *πανσκαφείαν* dicunt. Idem tamen Palladius rectius cum Columella diſtinxit III. 9. *Sed haec in paſtinis vel ſulcis ratio erit. in ſcrobibus vero per angulos quatuor ſarmenta deponis.* Quatuor ſarmenta pertinent ad rationem prouincialem infra V. cap. 5. expoſitam.

Scrobibus — ponuntur] Haec ex lemmate orta et ſpuria eſſe nemo non videt; igitur incluſi.

2. *perque duos pedes*] Pontedera addi volebat: *et dodrantem* ex III. 15. 2. et IV. 1. 1. ſed Columella nunc alienum, non ſuum morem narrat. Palladius etiam aliter hunc locum legiſſe videri poſſit, niſi is in reliquis plane aberraſſet. Ita vero ille II. 10. *quod ſi ſcrobes fieri placeat, faciemus tribus pedibus altas, duobus ſemis latas, tribus longas; ſiue foſſoribus colantur vineta ſeu bubus, eadem ſpatia, quae inter ſulcos ſunt dicta, ſeruemus. Vltra tres vero pedes altius fodien-*

fodiendae ſcrobes non ſunt, ne laborent frigore ſarmenta, quae pangimus.

ferramenti] i. e. palae. Plinius 17. ſ. 35. no. 7. *Seritur optime in paſtinato, proxime in ſulco, nouiſſime in ſcrobe. Sulco latitudo palae ſatis eſt; ſcrobibus ternorum pedum in quamque partem. Altitudo in quocunque genere tripedalis, ideo nec vitis minor tranſferri debet, ex ſtatura etiamnum duabus gemmis. Emolliri terram minus in ſcrobe imo ſulcis fimoque miſceri neceſſarium.* quorum pars exſtat in libro de Arboribus cap. 4. *cum ſemina depones, imam ſcrobem vel ſulcum bidentibus fodito mollemque reddito.*

aduerſis — frontibus] i. e. contrariis. Vide infra cap. 15. 2. *iuxta latera foſſarum* verſus mediam foſſarum partem recte interpretatur Geſner.

caetera coaequant] Lego *ſcrobem coaequant.* Vide infra ad cap. 16. 1. Lectio Sang. *coaequam faciunt.* vitium aliud latens arguit. Broukhouſius pro *quae* legi malebat *aeque.*

3. *totidem*] i. e. trium. Deinceps ſcripſi *colendi* pro *colenti* et diſtinctionem peſſimam mutaui, vbi erat: *ſpatio prout — vineas colenti, vel aratro vel bidente.* Mos colendi aratro, vel bidente vineam largiora vel anguſtiora interordinia poſtulat. Nunc video, mecum facere Vrſinum; inepte Geſner defendit *colenti* et ad *cuique* refert.

ſequentem — inſtituunt] Ex *ſequente* et *ſequentes* librorum optimorum effeci *ſequentem;* alterum dedit Goeſ. et Sang. Vulgo *perſequentes — inſiſtunt.* Similiter ſupra III. 10. 14. *inſiſtere* occupauerat locum alterius *inſtituere.* Sic paulo poſt eſt: *atque ita ſequentem ſulcum infodiunt.*

4. *tranſuerſis*] Plinius 17. ſ. 35. no. 8. *In colles ſulcos agere tranſuerſos melius quam paſtinare, vt defluuia palis eorum contineantur.* Idem ſupra Columella II. 4. 10. in colle, ſementi praeparando, praecipit.

5. *Auarius quidam*] Palladius II. 10. *fiunt ergo ſulci tanta longitudine, quantam deſtinaueris tabulae, latitudine pedum duorum et ſemis vel trium, ita, vt iuncti duo foſſores deſignatum linea ſpatium bidentibus perſequantur, altitudine trium vel duorum et ſemis pedum. Deinde ſi per homines vinea colenda eſt, tantum* (lego *tantundem*) *crudi ſoli relinquimus et ſic alter ſulcus imprimitur. ſi vero arandae ſunt vineae, quinque vel ſex pedum ſpatia, quae non ſunt fodienda, in medio relinquimus.* vbi vereor, ne numeri altitudinis et latitudinis pedum ſint vitioſi. De ſulco Feſtus: *Sulci appellantur — vel foſſura rectis lateribus, vbi arbores ſerantur.*

 quod

quod emiſſum eſt] *Omiſſum* legendum eſſe, recte monuit Geſner.

6. *Ac primum*] Locum ex emendatione Heinſii dedi annuentibus libris ſcriptis; niſi quod ille malebat *primo*, et deinceps ſubmoueri *inde debet*. Arbuſtum fundum dixit Cato c. VII. Plinius 17. c. 23. *arbuſtam vitem*, iterumque X. c. 29. *arbuſtum agrum*. In Catone tamen lectionem diuerſam Edd. primarum ſecutus ſum. Eandem formam in pluribus horum Scriptorum locis intercidiſſe putat culpa librariorum.

ingreſſu] Palladius II. 13. *Sed locus qui paſtinandus eſt, prius impedimentis et omnibus eliſis liberetur arboribus, ne poſt calcatu aſſiduo terra effoſſa ſolidetur.* Idem in fine: *illud experimentis comprehendi (compertum* eſt Creſc.) *vites melius prouenire, ſi vel ſtatim foſſae terrae, vel non longe ante pangantur, cum tumor paſtini nondum repetita ſoliditate ſubſedit. Haec quoque in faciendis ſulcis et ſcrobibus approbaui, maxime vbi mediocris eſt terra.* Idem II. 10. *terra tota debet effodi, vbi ager immundus eſt, vt ſilueſtribus truncis et radicibus filicis vel herbarum noxiarum ſpatia liberentur.*

7. *in nutritio*] Ex Polit. inſerui praepoſitionem, quo mollior oratio flueret. Nutritium dixit pro nutricatu, vt Seneca ad Heluidiam c. 17. vbi h. l. laudauit Lipſius Manilius III. 133. *omniaque infantum mixta nutritia turba.* Verbum *reuerberare* ita poſuit Seneca de Clement. II. 5. *Omnem fortunae iram reuerberabit et ante ſe franget.* Hinc in libro III. de Ira c. 1. vulgatam: *vtrumne verberanda et agenda retro ſit, an cedere ei debeamus* correxit: *vtrum reuerberanda:* I. M. Heuſinger Emend. p. 232.

8. *campeſtris*] Palladius II. 13. *ſi campus eſt duobus ſemis pedibus paſtinetur; ſi cliuus, tribus; collis praeruptus quatuor, ne citius terra decurrat, vallis vero duobus pedibus.* Noſter Arbor. 1. *ipſum agrum, quem ſeminario deſtinaueris, planum et ſuccoſum, ſat erit bipalio vertere, quod vocant ruſtici ſeſtertium: ea repaſtinatio altitudinis habet plus ſeſquipede, minus tamen quam duos pedes. eiuſmodi bipalio iugerum agri vertitur operis quinquaginta. Collem autem et oliuoſum modum iugeri, ſed ne minus duobus pedibus alte, repaſtinabis operis ſexaginta,* et reliqua, quae valde abludunt ab h. l. Multa etiam vitia inſunt iſti loco, vt infra docebo. Plinius 17. ſ. 35. no. 4. *Solum apricum et quam ampliſſimum* (forte aptiſſimum) *in ſeminario ſiue in vinea bidente paſtinari debet ternos pedes alto bipalio. marra reiici quaternum pedum fermento, ita, vt in pedes binos foſſa procedat.* quae quidem perquam obſcura, forte etiam vitioſa ſunt. Poſtrema

ma verba rectius Brotier de latitudine foſſae, quam Harduinus de altitudine interpretatur. De fermenti menſura vide ad IV. 1. 3.

ripam] Plinius 17. ſ. 35. no. 7. *Clinoſa altiores poſcunt ſcrobes, praeterea puluinatis a deuexitute labris.*

vligo] Hanc Lipſ. libri lectionem vulgatae *ſcaturigo* praeferebat etiam Geſner propter locum Palladii II. 13. vbi eſt: *Sed ager vliginoſus, qui humores altius foſſus eructat, ſicut Rauennatis ſoli, non amplius quam in pedem ſemis effodiatur.* Ita etiam Xenophon Oecon. c. 19. ὅτε βραχύτερον τριημιποδίε — ἔν γε τῇ ὑγρᾷ ὀρύττων βαθὸν βόθρον, ὕδωρ ἂν εὑρίσκοις, καὶ ὐκ ἂν δύναιο ἔτι ἐν ὕδατι φυτεύειν. quem locum vertit Plinius 17. ſ. 16. *eadem menſura graeci autores conſentiunt, non altiores quino ſemipede eſſe debere nec latiores duobus pedibus, nuſquam vero ſeſquipede minus altas, quoniam in humido ſolo ad vicina aquae perueniat.* Cum Xenophonte facit Theophraſtus H. P. II. 7. De ſolo Rauennate vliginoſo et ideo nebuloſo vide Plinium 14. ſect. 4.

9. *paulatim exaltare*] Geſner hoc ita fieri interpretatur, vt ripis decliuibus primum alueus fiat; atque hanc interpretationem adiuuat oppoſitum *rectis lateribus.* Hi ſunt igitur gradus quibus peruenitur ad altitudinem iuſtam.

perpetuam foſſam] Sulcum perpetuum dixit Cato 33. ſ. 2. Lex viaria apud Conradi Parerg. p. 373. *eam ſemitam perpetuo lapidibus perpetuis. integris continentem conſtratam recte habeto.*

poſt tergum] Hinc recte arguit Geſner, fieri foſſionem ligonibus, cum terra retro attrahitur effoſſa. Hoc idem docet locus Plinii ſupra allatus, vbi bidente paſtinari dicitur ſolum ternas pedes alto bipalio, marra vero reiici (poſt tergum) terra. Vnde apparet, bipalium, cuius in paſtinatione vbique fit mentio, non eſſe inſtrumentum foſſorium, ſed menſuram foſſionis. Deinde, cum terra poſt tergum componi dicatur, ex eo eſt manifeſtum, ſulcum ſeu foſſam terra emota ſtatim compleri; vnde facilis eſt fraus foſſorum, et exactore diligenti opus eſt. Ceterum *ratam* corrigebat Heinſius Aduerſ. I. p. 64.

10. *ſpatium gradus*] Gradus eſt altitudo terrae effoſſae. Vide infra ad IV. 1. 3. Poſtea *linea mouenda eſt* interpretor ſpatium terrae linea deſignatum et occupatum aequaliter fodiendum eſt. Nam linea quomodo moueri aliter dici poteſt, vt eadem latitudo in imo foſſae reddatur, quae coepta eſt in ſummo? Nam initium factum eſt ſulci ad eam ſtatim altitudinem, quam debet habere. Quae ſi interpretatio

 falſa

falſa fuerit, tum vocabulum *gradus* h. l. vitioſum et ſuper-vacuum eſſe debet.

erigi] Geſner intelligit duas foſſas ſeu ſulcos iuxta fa-ctos et ripis contingentes ſe; quae ripae ſi in eo loco, vbi ſe contingunt vtrinque decliues fuerint, poſſunt fraude foſ-ſorum ſolum crudum ſeu ſcamna includere. Itaque ripae erigi debent, et ſulcus vacuari, ne vel ripae duarum foſſa-rum ſe contingentes aut ſulcus medius ſcamna includant et deinde terra emota ſuperingeſta abſcondant.

ſcamna omittantur] Palladius II. 10. *in qua eſt adhi-benda diligentia ne crudum ſolum fraude occulta foſſor inclu-dat, quam rem ſubinde cuſtos virga, in qua praedictus alti-tudinis modus deſignatus eſt, per ſpatia, quae fodiuntur, ex-ploret.* ita enim recte ibi Vincentius. Plinius 17. ſect. 35. no. 4. *foſſum purgari et extendi, ne crudum relinquatur, ve-rum et exigi menſura. Male paſtinatum deprehendunt, ſca-mna inaequalia. Metienda eſt et ea pars, quae interiacet pul-vinis.* quem locum ex hoc noſtro interpretari debes. Ripas dixit noſter *puluinos.* Sed locus Columellae plus difficulta-tis habet, quam ex eo loco, quem ipſe laudat II. 4. 3. ex-plicari poſſe Geſnero vix credo. Ibi enim noſter agrum, ſul-cis denſis crebriſque proſciſſum, ita explorari iubet, an ae-qualiter et ſine ſcamnis, inter ſulcos relictis, ſit motus, vt pertica per ſulcos tranſuerſa inſeratur, quae ſi ſine offenſio-ne penetrauit per ſulcos, nulla ſcamnorum ſuſpicio eſſe pot-eſt. Perticae hic vſus experimentumque in paſtinatione lo-cum non habet. Igitur ex eo loco pertinet huc ſola admo-nitio, necubi ſcamna omittantur et terra emota obtegantur. Quid eſt igitur *totum ſpatium crudi ſoli cum emota iam terra committi?* Crudum ſolum nullum aliud eſſe poteſt, quam quod nondum perfoſſum eſt. Hoc vero quomodo cum terra iam emota et poſt tergum in eadem foſſa compoſita poteſt committi? Comparari debere intelligo; itaque Plinius in loco ſupra poſito de paſtinatione *foſſum purgari et extendi ne crudum relinquatur.* Extendi iubet emotam terram, vt Columella motam humum poſt tergum *componi.* Rationem comparandi crudi ſoli cum emoto reperire mihi videor in eo, quod Plinius ex foſſa ternum pedum marra reiici ait fer-mentum quaternum pedum. Scilicet terra effoſſa et reiecta quaſi quodam fermento intumeſcit; ex altitudine igitur huius fermenti terrae emotae, ſed poſt tergum foſſae iterum in-geſtae iuſta et aequali experimentum capit exactor, num terra vbique ſit aequaliter foſſa. Crudi ſcilicet ſoli iuxta po-ſiti et nondum emoti altitudo fermenti altitudinem compa-ratio-

ratione definit. Sed antequam hoc fiat experimentum, ſtatim ab initio exactor debet prouidere, vt foſſarum ripae fiant erectae et latitudo data in ima foſſa etiam reddatur. Quam latitudinem cum altitudine explorat, vbi primum foſſa ſeu ſulcus apertus fuit a foſſore. Hodie longe melius et ſecurius paſtinando foſſas ita inſtituunt, vt prima foſſa vacuata terra emota ad latus reiiciatur, et alterius foſſae iuxta vacuatae terra prima compleatur; et ſic deinceps, ita, vt vltima foſſa primae terra tranſportata complenda ſit.

ſect. 11. *in cuius latere*] i. e. e qua tranſuerſa prominet virgula. Virgula dicitur, quidquid tranſuerſum apponitur, velut in loco Macrobii Saturn. II. 4. vbi in rationibus pecuniariis virgula ducitur, infra ſumma pecuniae. Eodem ſenſu veſtes virgatae dicuntur lineis in tranſuerſum ductis. Geſnerus figuram literae T conuenire cum figura ciconiae cenſuit, atque eiuſmodi formulam appoſuit, deceptus ab Aldina formula, quam item vt falcem vinitoriam inuerterunt operae. Regulae enim virgula tanquam baſi inſiſtere debebat; aliter enim virgula ſummam ripae partem contingere non poterat. Ex hoc vero errore ortus eſt maior, in fabricam alteram Columellae tranſlatus, de quo ſtatim videbimus. Veram ciconiae figuram appoſitam reperies in Tabula, fini libri huius adiecta.

ciconiam] Iſidori locum XX. 15. vbi tollenonem, graece κηλώνειον, ab Hiſpanis ſuis ciconiam (*ciguenna* hodie vocant) vocari ait, et Vegetii de Re milit. IV. 21. vbi tollenonis figura deſcribitur, Geſnerus annotauerat, eiuſque nominis ſimilitudine deceptus formam falſam foſſoriae huius ciconiae confirmare conatus erat. Scilicet puteorum ciconia ſeu tolleno in foſſoria plane inuerſa conſpicitur.

ſect. 12. *decuſſauimus*] Graece χιάζειν et χιασμὸν dicunt a figura literae X, quae ſimul numeri decimi romani formam exprimit, vnde decuſſare dicitur in ſtellam diducere, vt alibi Columella.

ſuppoſitae baſi — normata] Regula igitur antiquae ciconiae baſin dat, cui virgula inſiſtit. et cum mediae regularum duarum decuſſatarum parti infixa ſit, normata, ſeu ad perpendiculum inſiſtit baſi ſuae, nec ſitum pronum, vt antea, patitur.

tranſuerſae — in latere, virgulae] Peſſime Geſnerus *tranſuerſae* refert ad regulam, et virgulam perpendicularem interpretatur, quaſi non tranſuerſa dicatur eadem virgula, quae eſt in latere regulae, ſeu baſeos ciconiae antiquae. Hinc natus error Geſneri alter, qui figurae Aldinae, quacum

cum et noſtra conuenit, regulam tranſuerſam in media regularum decuſſatarum commiſſura, nullius plane vſus addendam cenſuit.

ſuperpoſuimus] Ex ſolo Goeſiano libro ita Geſnerus vulgatum *ſuppoſuimus* correxit, cui Sangerm. videtur accedere, ex quo nihil eſt annotatum varietatis. Et ſtatim deinceps *ſuperpoſita* libella eſt in libris omnibus. Geſnerus tamen aliam etiam habuit cauſam, cur hanc lectionem praeferret. Scilicet machinam ipſam eam, cuius figuram appoſui in tabula, inuerſam cruribuſque in mucronem deſinentibus terrae infigit vſque ad regulam tranſuerſam, quam mediae regularum decuſſatarum parti addidit. Atque eo vſque dependet libella, quam antiquae ciconiae baſi (in Geſneriana figura in ſuperiorem partem tranſlatae) ſeu regulae ſuperpoſuit, vt per virgulam eius tranſuerſam, ſecundum perpendiculum per mediam regularum decuſſatarum commiſſuram protenſam cum cruribus ad mediam vſque partem atque ipſam commiſſuram propenderet. Contra in noſtra figura machina eum obtinet ſitum, quo collocanda videtur in ſulco; ſcilicet baſis ciconiae, dum demittitur, ſimul latera foſſae metitur, et cum in ſolo collocata eſt, ſitum eius perlibrat iudice libella a media regularum commiſſura ad baſin vſque propendentis. Quid vero Geſnerum mouerit, vt tria machinae ſuae crura exacueret, et terrae infigeret ſulci completi, excogitare non potui. Neque eſt in verbis Columellae vllum, vnde tale quid arguere liceat. Praeterea vſus machinae ita multo plus temporis et laboris exigit, quam opus eſt, vt crura tria ad fundum vſque infigantur foſſae; deinde crura ipſa acuta facile poſſunt vltra ſolum foſſae deſcendere in ea parte, vbi terrenum mollius fuerit ſolo foſſae ſuppoſitum. Aldina figura recte crurium duorum imam partem planam pinxit; minus tamen recte libellam in ciconiae regula collocatam fere vſque in aequalem crurium extremae parti longitudinem propendere paſſa eſt, cum virgulta ciconiae ipſa non vltra commiſſuram regularum decuſſatarum progrediatur. Quicunque comparare figuram noſtram cum Aldina et Geſneriana voluerit, nobiſcum, puto, faciet; quod eo equidem magis ſpero futurum eſſe, quod cum architecturae peritiſſimo collega Huthio machinam omnem diligenter pariter, vt alienas eius picturas examinaui, nouamque formam eius aſſentiente viro doctiſſimo delineaui.

Cap.

Cap. XIV. *aut campeſtris*] Palladius III. 9. 9. *Hoc menſe ac deinceps toto vere vinea ponenda eſt regionibus frigidis pruinoſis, pinguibus campis et humidis prouinciis.* vbi recte Vincent. bis habet *pluuioſis* pro *pruinoſis.* Praeterea ex Palladio etiam apparet, verba *aut campeſtris* eſſe ſupervacua. Satis enim in planitie vliginoſa intelligitur campeſtris ager. Igitur incluſi.

autumno] Palladius Octobri 4. *hoc menſe poſtremo, vbi calidi ac ſicci aeris qualitas eſt, vbi exilis et aridus campus, vbi collis praeruptus aut macer eſt, vites vtiliſſime ponuntur.* Rationes huius conſilii egregie explicant Geoponica V. 6. quibus egregie cum Columella conuenit.

in Cal. Decembres] Pontedera malebat legi: *in a. d. VII. Kalend. Decembres:* ea enim die brumalia acta et ſurculis deponendis finem factum fuiſſe. Ita dies confici XL. idque ſua etiam aetate in Italia agricolas ſequi. Palladius Octobri 4. menſe extremo Octobri, et Nouembri 2. toto menſe Novembri locis calidis et ſiccis poni vites tradit. Igitur vulgatam non moueo. Numeros tamen autumnalis poſitionis dierum excidiſſe conceſſerim viro doctiſſimo; hos fuiſſe XLVIII. colligebat.

3. *ſaepius tranſlatum*] Lacunae ſignum, ſtellulam, appoſuit his Geſner. Vrſinus ita haec legi volebat: *ſaepius tranſlatam. poſſe tamen malleolum protinus.* Pontedera monet, in vetuſtis quibuſdam Codicibus deeſſe *ſaepius.* In Curis Secundis idem *ſaepius* in *ſemen* mutabat, atque ita locum perſanari poſſe ſibi perſuadebat. Ex verbis Didymi Geopon. V. 14. vbi de differentia viuiradicis et malleoli diſputat, his: ἀλλὰ καὶ καλλίονα ἡ μεταφύτευσις τὸν καρπὸν ποιεῖ. Columellae locum redintegrandum cenſebat Niclas p. 350. Rationem non indicauit. Forte igitur ſic reſtitues: *tranſlatum ſemen meliorem edere fructum.* Reliquam viuiradicis differentiam ita tradit Didymus, vt affirmet, viuiradicem celerius adoleſcere, vt radicibus iam confirmatam, et altero anno, interdum etiam citius fructum afferre, cum malleolus vix tertio aut quarto anno fructum edat. De malleoli vſu vide etiam infra cap. 17.

vitem deſiderat] i. e. viuiradicem, quia malleolus difficulter in denſa et graui terra radices vitabit. Plinius 17. ſ. 35. no. 8. *ſolo ſpiſſo nonniſi repaſtinato nec niſi viuiradicem ſeri; tenero, ſoluto vel malleolum, ſulco vel ſcrobe. — Aquoſo coelo vel ſicco ſolo malleolos ſerere autumno, niſi tractus ratio mutauit. Siccus enim et calidus autumno poſcit ſeri, humidus frigiduſque etiam veris exitu. In arido ſolo viuiradix*

 quo-

quoque fruſtra ſeritur; male et in ſiccis malleolus, niſi poſt imbrem. At in riguis vel frondens vitis et vſque ad ſolſtitium recte, vt in Hiſpania.

Cap. XV. *(in) emundata*] Praepoſitionem omittit Sangerm. recte! Ceterum aliter Plinius 17. f. 35. no. 9. *interesſe medio temperamento inter binas vites oportet pedes quinos, minimum autem laeto ſolo pedes quaternos, tenui plurimum octonos. Vmbri et Marſi ad vicenos intermittunt arationis gratia in his, quae vocant porculeta. Pluuio et caliginoſo tractu rariores poni, ſicco denſiores congruit.*

quo largiora] Palladius III. 9. 9. *vbi pinguis natura terrarum maiora iuter vites ſpatia relinquemus; vbi exilis anguſta.* vbi vide notam.

Haec in quincuncem] *Hac — ratione* malebat Vrſinus. Ἀμπέλων συστάδας in Ariſtotel. Polit. VII. c. 11. vites in quincuncem poſitas interpretatur recte Victorius; male Heſychius in *ξυστάδες· αἱ πυκναὶ ἄμπελοι, ἄμεινον δὲ τὰς εἰκῇ μὴ κατὰ στοῖχον πεφυτευμένας ἀκέειν.* Sed ecce idem: *ὑστάς· ἡ δασεῖα ἄμπελος.* et paulo poſt: *ὑστάς· πλαστὰς ἀμπέλων.* vbi recte Pergerus *παστὰς* corrigit. Eſt igitur pergulana vitis. Interpretes Heſychii duo poſteriora vocabula non agnouerunt ex *ξυστὰς* orta eſſe.

purpura] Palladius III. 9. 10. *Lineam ſeruatis iis ſpatiis quae placuerit cuſtodire, candidis ſignis, vel quibuſcunque notabimus: tunc tenſa per tabulam linea, in eis locis ſurculos vel calamos figemus, vbi vnaquaeque vitis ventura eſt. ita ſpatium totius tabulae ſurculis complebitur ad numerum vitium futurarum; atque is qui panſturus eſt proiecta circa ſurculos ſarmenta ſine vllo errore deponet.*

inſuitur] Recte contra Schoettgenium emendantem *inficitur* vulgatam defendit Geſner et lineam hanc comparat cum venatoria formidine, quae pannis varii coloris et pennis inſuitur, vt beſtias terreat. Eandem lineam vinitores noſtri vocant *die Setzſchnur.* Vide Sprengeri librum p. 111.

2. *frontibus*] Infra IV. 4. 1. *vitis a media fere parte ſulci proſternatur, et ad frontem eius ab imo vſque rata materies erigatur (exigatur* libri optimi) *calamoque applicetur. id enim praecipue obſeruandum eſt, ne ſimilis ſit alueo ſcrobis, ſed vt expreſſis angulis velut ad perpendiculum frontes eius dirigantur.*

curuatam] Palladius III. 10. *poſt biennium radicatas vites vel arbuſculas tranſferas; quas cum depones in ſcrobe, ad*

ad ſingulas materias rediges, putatis omnibus quae ſcabra ſunt, curtatis etiam radicibus, ſi quas potueris inuenire vexatas. In ſcrobe autem ad arbuſtum faciendum duas radicatas vites deponis, hoc ſeruans, ne ſe in radice contingant, ſed lapides quinum prope librarum medios inter vtramque conſtitues, et ipſas vites ad ſcrobis latera diſcreta coniunges. vbi Creſcent. etiam habet *curtatis — obſeruans ne ſua radice contingant.* Sed Vincentius bis habet *curatis*, Lugd. liber *curvatis*. Deinde in Palladio poſtremum *coniunges* eſt pro calamo adiunges, vt ex Columella apparet. Putabam ab initio, *curuatam* in Columella mutandum eſſe in *curtatam;* ſed Palladii *curtatis radicibus* reſpondet Columellae *amputare radices.* Igitur *curuatam* verum eſt, et obliquas iubet deponi viuiradices, quod arguit etiam id, quod addit, a media ſcrobe ſingulas in diuerſum ſternendas et contrariis frontibus foſſarum erigendas eſſe. Sed ecce locum noſtri IV. 4. 1. *conſitionis ſola illa commodiſſima ratio eſt, quam priore tradidimus exordio, vt facta in paſtinato ſcrobe vitis a media fere parte ſulci proſternatur et ad frontem eius ab imo vſque recta materies erigatur calamoque applicetur. — nam vitis ſupina et veluti recumbens in aluco depoſita, poſtea cum ablaqueatur, vulneribus obnoxia eſt.* Contra iterum Palladius III. 9. 12. vbi hunc locum noſtrum excerpſit: *Haec in paſtinis vel ſulcis ratio erit. in ſcrobibus vero per angulos IV. ſarmenta deponis — cum vero plantam vel malleolum diſponimus — ſarmenta ponemus obliqua et ſic facilius comprehendent.* Scilicet Palladius temere, vt ſolet, Columellae doctrinae Graecam admiſcuit. Ita enim Geoponica V. 9. *δυνατὸν δὲ καὶ ὄρθιον φυτεύειν τὸ κλῆμα. βέλτιον δὲ τὸ πλάγιον. ῥιζοῦται γὰρ θᾶττον.* Scilicet obliqui ſarmenti plures oculi terra reconditi citius radices agunt, vti monet Xenophon Oecon. 19. vbi ſarmentum ſupinum ſeu obliquum deponi iubet. Sed meminiſſe oportet, Graecos et Xenophontem ipſum a romanis agricolis non diſſentire. Nam obliqua deponi iubent ſarmenta ſeu malleolos; contra viuiradices rectas deponi iubet Theophraſtus H. P. II. 7. *καὶ τὸ μὲν ἔχοντα ῥίζας ὀρθὰ ἐμβάλλειν, τὰ δὲ μὴ ἔχοντα ὑποβάλλειν τοῦ φυτευτηρίου οἷον σπιθαμὴν ἢ μικρῷ πλεῖον. ἔνιοι δὲ κελεύουσι καὶ τῶν ὑποῤῥίζων ὑποβάλλειν* (i. e. ſternere). Contra tamen Columella Arbor. III. 4. et infra cap. 18. 6. rectum malleolum ſeu ſarmentum poni iubet; ratione ibidem addita, ne caput infimum cum plaga tranſuerſum facile humorem admittat et computreſcat. Viuiradicem vero h. l. et infra IV. 4. 1. ita deponi iubet, vt infima pars cum radicibus ſternatur; itaque curuatas dixit; ſed

ſed reliquam partem ad ſcrobis latera recta erigi iubet, ne obliquae et veluti recumbentes vulnerationi foſſionis ſint obnoxiae. Atque omnino generatim de arboribus, in ſcrobe plantandis, Plinius 17. ſect. 16. *radices inflexas poni melius.* Noſter ſupra cap. 13. 2. *malleolos vtrinque iuxta latera foſſarum conſternunt, et aduerſis ſcrobium frontibus curuatos erigunt.* Theophraſtus C. P. III. 6. monet, viuiradices eſſe rectas ponendas, alias enim curuatas priores radices amittere; contra malleolos curuatos citius radices agere. Rationem cur duas viuiradices in vno ſcrobe deponi velit, Columella infra explicat IV. 2. Geoponica V. 13. ſimiliter in vineis duo ſarmenta per ſcrobes deponunt; in vitiario tamen id fieri non probant. Sarmentorum adultorum alterum tollunt, robuſtius nutriunt et alligant.

3. *tranſferre*] Bruſch. *tranſfere*, vnde deinceps *exemptam* ſubſtitui vulgato *exemtam.*

lapidibus] Noſter Arbor. 4. *in imo ſcrobe lapides circa pondo quinque ita ponito, ne vitem premant, ſed tamen iuxta radices ſint — ſpatium autem radicibus, quo repant, lapides praebent, et hieme aquam repellunt, aeſtate humorem praebent.* Accuratius Magonis ſententiam expreſſerunt Geoponica V. 9. *περιθετέον τῷ φυτῷ λίθους τρεῖς ἢ τέσσαρας χειροπλήθεις, εἶτα ἐπιχωστέον, τῷ παρακειμένῳ χώματι μετὰ κόπρου συμπατοῦντας — εἶτα ἑτέρους ἐπιθετέον λίθους τῷ συμπατηθέντι τοῖς μεγέθεσιν ἴσους.* Plinius 17. ſ. 16. de omni genere ſcrobum arboribus plantandis ſic tradit: *Teſtas aliqui lapides rotundos ſubiici malunt, qui et contineant humorem et tranſmittant, non item planos et a terreno arcere radicem exiſtimantes. Glarea ſubſtrata inter vtramque ſententiam fuerit.* Glaream aut minutos lapides in ſcrobe oleae plantandae addit noſter Arbor. 17. eſt V. 9. 9. Quae vero ex Magone repetit Columella, eadem iam olim Theophraſtus tradidit de Cauſis Pl. III. 5 et 7. vbi lapides rotundos addi in ſcrobem ait et ſupponi, vt refrigerent radices, humorem excipiant et humum radicibus reptantibus peruiam faciant; quoſdam etiam putare, ita hiemi calorem addi radicibus, addit planos lapides (*πλατὺς καὶ συμφυής*) magis nocere radicibus; rationem addit Plinius, a terreno enim arcere radices. Denique Ariſtoteles de Iuuent. c. 6. *διὸ καὶ γένη τινὰ λίθων ταῖς ῥίζαις ὑποβάλλουσι καὶ ὕδωρ ἐν ἀγγείοις, ὅπως αἱ ῥίζαι ψύχωνται τῶν φυτῶν*; ita caueri arborum ſiderationem et vredinem ſeu *σφακελισμόν.* In Italia eodem conſilio cornua arietum aquae plena infodi ab agricolis, monet Victorius Var. Lect. 36. 5. In Plinio recte iam olim Dalecamp vidit legen-

legendum eſſe *qui haud contineant humorem et tranſmittant.* Nam plani lapides aquas continent, ideoque improbantur. Et Columella dixit lapides hos rotundos aquas hiemis propulſare radicibus, et tranſmittere. Ceterum paulo antea Bruſch. *idem enim vitare* habet.

4. *Virgilius*] II. 333 ſeqq.

5. *vinacea*] Palladius III. 9. 12. *ſed, vt aſſerit Columella, vinaceam ſtercori miſtam ſimul ſparges, et ſi exile ſolum fuerit, pinguem terram ſcrobi inferes vel aliunde portatam.* vbi Creſc. addit: *ſi vero nimis cretoſa, eidem miſceas ſabulum.* Noſter Arbor. 4. *praeterea vinaceae heminam vuae albae in nigra, vuae nigrae in alba ponito atque ita ſcrobem vel ſulcum cum ſtercorata terra ad medium completo — vinaceae radices agere cogunt.* Geoponica V. 9. accuratius etiam Magonis ſententiam ita referunt: *συμβάλλειν χρὴ δράκα γιγάρτων* (pugillum) *πεφρυγμένων εἰς ἕκαστον βόθρον, εἰς μὲν τὰ μέλχνα γένη γίγαρτα λευκῶν σταφυλῶν, εἰς δὲ τὰ λευκὰ μελαινῶν — τὸ δὲ γίγαρτον ῥιζοβολεῖν ποιεῖ θᾶττον.* Eadem vinacea, nondum expreſſa plantae addita, vuas praecoces facere monent IV. 5.

frigentem et humidam ſcrobibus] Si friget non eſt humida. Vitium manifeſtum arguunt etiam Edd. I. B. R. vbi, vt in Sang. libro, eſt: *vt humum ſcrobibus.* vnde Pontedera efficiebat: *frigentemque humum* vel *frigente humo.* Idem deinceps lectionem *tempeſtate* probatam interpretabatur de tempore tranquillo et temperato, quale eſt vernum. Equidem ex lectione *frigentem vt humum* efficio *frigente velut humo.* Geoponica V. 9. *ἡ μὲν οὖν κόπρος συμβαλλομένη θάλπει καὶ στερεοῖ τὸ φυτὸν — οἱ δὲ λίθοι κωλύουσιν ἐμπεσεῖν τὴν εὐρυχωρίαν, ἐν δὲ τῷ θέρει καταψύχουσι τὰς ῥίζας.*

quod illa] Vrſinus malebat: *illa, quod.*

docebit] Hic excidiſſe quaedam videntur, vt Magonis doctrina de ſcrobe, triennio demum complenda, quam improbaſſe videtur Columella, et hinc repetens Palladius III. 10. 3. Eadem tamen cum Magone tradit noſter Arbor. IV. 5. et VII. 6. vbi vide. Plinius 17. ſ. 35. no. 4. *Sed in gracili ſolo fruſtra* (tenerrima ingeritur terra) *niſi ſubſtrata pinguiore.*

Cap. XVI. *quam lutoſo*] Palladius III. 9. 13. *cum vero plantam vel malleolum diſponimus, modice humido ſolo, ſed potius arido quam lutoſo duabus gemmis ſupra terram relictis. ſarmenta ponemus obliqua et ſic facilius comprehendent.*

ſcro-

ſcrobibus completis coaequato. Deinceps] Hanc lectionem ex varietate Edd. veterum effeci, egregiam et veram; peſſimam lectionem poſuit Geſner. Noſter ſupra XIII. 2. *duabuſque gemmis ſupra terram eminere paſſi repoſita humo caetera coaequant.* Infra IV. 4. *ac deinde duabus gemmis ſupra exſtantibus terram coaequare; deinde malleolo inter ordines poſito, crebris foſſionibus paſtinatum reſoluere.*

vnam lineam] Ita recte ex libris ſcriptis Geſner pro *imam*, peſſime tamen interpretatus, quaſi eadem linea ſit intelligenda, in qua viuiradix eſt, et in qua malleoli praeſidiarii plantantur deinde.

2. *praebebitur*] Ita vulgatum *praebebit iter* ex optimis libris correxit Geſner. Similem rationem docet Creſcentius IV. 9. de arbuſtis: *quae quidem plantantur, vt hae, quae in ordine diſponuntur. Et hae quidem aut vndique panguntur aequaliter, aut vnum ordinem tantum ſeruant, ab alio proximo vt placet remota*, (remotum?) *ſed in his vna ſola planta in qualibet poteſt poni, in duabus videlicet aciebus; in tertia vero bonum erit vbique duas poni, quibus proximae plantae praedictae poſſint annis ſequentibus reparari. Quod ſi in quolibet loco duae ponantur, cum conualuerint, debilior auferatur, vt vna ſola remaneat.*

viuiradix obtinebit] Antiquam huius loci diſtinctionem reſtitui, quam temerario conſilio mutauerat Geſner, ita, vt legeret: *viuiradix, obtinebit — mortuae vitis. Quinque malleoli.* Quo facto omnis loci ſententia obſcurata fuit; quod longa diſputatione demonſtrare non eſt opus. Pontederam mecum ſentientem habeo. Primum malleoli vacuo ſpatio inter duas lineas vitium panguntur; deinde in eadem linea, in qua vites conſiſtunt, quinque malleoli praeſidiari collocantur per pedale ſpatium ita, vt in menſurando ſpatio, primum media pars interordinii, ſeu ſpatii vacui inter duas vites in eadem linea poſitas, deſignetur, et ab hac media interordinii parte vtrinque verſus vtramque vitem pedale ſpatium diſtinguatur bis, ita fient vtrinque quina ſpatia pedalia, per quae malleoli praeſidiarii deponendi ſunt, vt poſſint propagari in locum demortuae vitis. Ita intelligo locum, qui obſcuritatis aliquid inde traxit, quod Columella annotare omiſit interordinia quot pedum eſſe voluerit. In macra enim quinos, in mediocri ſenos, in pingui ſeptenos pedes inter ordines relinqui ſupra poſuit cap. 15. 1. Quinorum tamen pedum interordinium h. l. intelligi, perſuadent mihi quinque malleoli praeſidiarii, per ſpatium pedale inter vtramque vitem in eadem linea poſiti. Ceterum lectionem

obti-

obtinet cum Geſnero probabat etiam Pontedera. Deinde Geſner malebat neſcio qua de cauſa legi *primuſque pes;* vocabulum *medio* etiam gloſſam eſſe putabat *interordinii.* Sed interordinium vt eſt inter duas aut plures vites medium, ſic et ipſum medium dici poteſt, vbi in duas aequales partes diuiditur, atque inde per aequalia interualla in quinque pedes diſtribuitur, vt h. l. fieri iubet Columella. Denique in calculo, quem ſubduxit Geſner, illud ſibi ſumſit ſenûm pedum interordinium, quod tamen vnde deduci poſſit, non video; deinde verba *iſque pes a medio interordinio ſumitur* interpretatur, pedem eum demi ſeu ſubtrahi interuallis ſingulis interordiniorum, quae ſenum pedum poſuerat eſſe, itaque interualla interordiniorum relinqui quinum pedum. At vero ſi ſpatium pedale, per quod malleoli praeſidiarii pangendi ſunt, demitur ab interordinio primorum malleolorum, tum nullo modo dici poſſunt malleoli praeſidiarii plantari in eadem linea, in qua viuiradix ſeu vitis obtinet locum.

Tali] Plinius 17. ſ. 35. no. 9. *ſubtilitas parcimoniae compendia inuenit, cum vinea in paſtinato ſeritur, obiter ſeminarium faciendi, vt et viuiradix loco ſuo, et malleolus, qui tranſſeratur, inter vites et ordines ſeratur. Quae ratio in iugero circiter ſedecim millia viuiradicum donat.*

3. *plus quatuor millibus*] Ita vt viginti millia efficiantur malleolorum. Ita ſupra III. 3. 12. *Nos enim vicena millia malleolorum per vineae iugerum inter ordines pangimus; ille (Atticus) minus quatuor millibus deponit.* Haec recte monuit Geſner contra Vrſinum, emendantem: *plus quatuor et viginti millibus.*

interitu] Geſner malebat *interſitu*, interpretatus, ſi manu quaedam interſerantur, impedimento eſſe, quominus inualeſcant herbae aliae. Quam rationem equidem non intelligo, nec video, qui tam ſubito de ſatione inter ordines Columella dicere poſſit, et in vinea quidem. Nam arbuſtum inter ordines conſeri, noui. Interitum ſeminum in eadem diſputatione dixit ſupra III. 3. 12. et interitu ſeminum neceſſe eſt veteres vites rareſcere, quia propagari non poteſt ex ſeminibus in locum mortuae vitis. Monuit eadem contra Geſnerum Pontedera, in Curis ſecundis.

partiti] Florentinus Geoponic. IV. 12. 8. *τὸ γὰρ μετὰ τȣ̀ς πρώτȣς ἑπτὰ ὀφθαλμȣ̀ς ἄγονον καὶ ἀχρεῖον.* Didymus V. 14. 3. itidem ſeptem oculos primos concedit ſarmento, cum Quinctilius V. 8. 10. qui plane cum Columella ſentiunt. Ibi eſt: *ἀπὸ δὲ ἑνὸς κλήματος ἐκεῖνο κρεῖσσόν ἐστι τὸ μέρος εἰς φυτείαν,*

τείαν, τὸ ἐζευγμένον τῷ ἑνὶ μέχρις ἑπτὰ ὀφθαλμῶν. Quae deinde ſtatim ita repetuntur: καλὸν ἦν τὸ κλῆμα καὶ εἰς φυτείαν ἐπιτήδειον τὸ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς, τουτέστι τοῦ περυσινοῦ μέχρις ἑπτὰ ὀφθαλμῶν. τὸ δ' ἄλλο ἄχρηστον. οὐ καλῶς οὖν ποιοῦσί τινες μακρότερα κλήματα εἰς δύο καὶ τρία μέρη τέμνοντες καὶ φυτεύοντες. Noſter Arbor. III. 4. *virgam malleolarem non amplius quam ſex gemmarum eſſe conuenit.* Palladius III. 9. 5. ſarmenta probat *quinque vel ſex gemmarum ſpatio a veteri procedentia.*

Cap. XVII. 2. *Sagittam*] Iſidorus Orig. 17. 5. habet *a matre et quaſi proſiluit, ſeu quia acuminis tenuitate teli ſpeciem praefert.* Plinius 17. ſ. 35. no. 3. *Vitium numeroſior ſatus. Primum omnium nihil ſeritur, ex his niſi inutile, et deputatum in ſarmento. Opputatur autem quidquid proxime tulit fructum.* (Pintianus e Codice ſuo legit: *in ſarmenta. Amputatur.*) *Solebat capitulatus vtrinque e duro ſurculus ſeri, eoque argumento malleolus vocatur etiam nunc. Poſtea auelli cum ſuo calce coeptus eſt vt in fico: neque eſt aliud viuacius. Tertium genus adiectum etiamnum expeditius ſine calce, propter quod ſagittae vocantur, cum intorti panguntur: iidem cum reciſi nec intorti, trigemmes. Plures autem ex eodem ſurculo hoc modo fiunt.* Vides, Plinium diuerſum abire a Columella in eo, quod ſagittam a modo pangendi malleoli dictum fuiſſe putat. Ceterum iam olim de ſagitta ita Theophraſtus H. P. II. 1. ὅλως γὰρ ὀλίγα τὰ ἀπὸ τῶν ἄνω μᾶλλον βλαστάνοντα καὶ γεννώμενα καθάπερ ἄμπελος ἀπὸ τῶν κλημάτων. αὕτη γὰρ οὐδ' ἀπὸ τῆς πρώρης ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κλήματος φύεται. vbi proram Bodaeus interpretatur cacumina vitis et ſumma flagella, Niclas vero ad Geoponica p. 336. ſagittam. Plinius triplicem ſurculi ſpeciem nobis narrat. Primam et antiquiſſimam eodem modo enarrat, vt noſter ſupra cap. 6. *palmes*, inquit, *eſt, innatus prioris anni flagello, qui in ea parte, qua deciditur ex vetere ſarmento, prominens vtrinque mallei ſpeciem praebet.* Capitulum vtrinque adhaerere ex vetere ſarmento monet Plinius. Huius figuram exhibet Pontedera in Tab. II. fig. 1. Alteram ſpeciem viuiradicem nominauit Columella. Plinius ſurculum cum ſua calce non decidi, ſed auelli ait, vt in fico, idque genus eſſe viuaciſſimum. De quo clarius Plinius 17. ſ. 13. *auulſique ſtolones arboribus vixere. Quo in genere et cum perna ſua auelluntur partemque aliquam e matris quoque corpore auferunt ſecum fimbriato corpore. Hoc modo plantantur punicae coryli, mali, ſorbi, meſpili, fraxini, fici inprimiſque vites.* vbi legendum eſſe *fibrato*,

fibrato, i. e. radicato alii iam monuerunt. Theophraſtus H. P. II. 7. plantas fibratas ſeu viuiradices etiam in vite praefert, (φυτευτήρια ἔνριζα) quod ſi vero nolis, plantam ex ſuperiore vitis parte magis quam ex inferiore ſumi iubet; adiicit propagari vitem in ſe ipſa (per quaſilum ſcilicet) non poſſe, vt oleam, ficum, pirum et malum; denique vitem etiam palo (ἀπὸ πασσάλȣ) ſeri, vt oleam ſurculo craſſiore praeacuto, malleo palum adigente in terram. Atque hic poſtremus locus poſſit adhiberi ad lectionem librorum optimorum defendendam, vbi eſt de altero genere malleoli: *qua naſcitur materia noua, raſerunt.* Nec tamen eam lectionem admittunt praecedentia: *per ipſam commiſſuram, qua naſcitur materia noua.* Commiſſura enim eſt nodus ille, vnde noua materia prorumpit, et capitulum recte Geſner h. l. et caput imum cap. 18. ſect. 6. interpretatur tumorem medium inter vetus et nouum ſarmentum, vnde nouum egerminauit. Hoc capitulum anguſtis faucibus paſtini bifurci comprehendi et deprimi iubet Columella capite ſequenti. Huc etiam facit locus Plinii 17. ſ. 35. no. 2. *Hos ergo in ſurculis nodos, cum ſeruntur, medios ſecare oportet, ita ne profluat medulla.* Atque ita habes ſimul, quo defendatur vulgaris huius loci lectio, et ratio reddatur eligendi malleoli eiuſmodi per ipſam commiſſuram reſecti cum capitulo, quem Columella veteri malleolo, mallei ſpeciem gerenti, ſcilicet vtrinque adhaerente capite longiori ex veteri ſarmento et dura materia, praeferebat. Malleolum capitatum alterius generis ſiſtit Tabulae II. fig. 2. Palo malleolum ſeu vitem nunquam Romani ſeuerunt, vt Graeci, et improbant eam rationem Geoponica V. 9. 10. ita enim ſarmenti demittendi oculos facile excoecari, et ſarmentum ipſum torqueri. Denique quod vitem in ſe ipſo per quaſillos propagari negat poſſe, id redarguit vſus romanus a Palladio III. 10. 6. et ſeqq. nominatus, vbi eam rationem in vite arbuſtiua docet.

3. *videlicet quia*] Ita recte Goeſ. et Sang. Vulgo *quae.* Ita ſupra cap. 10. 17. *videlicet quia ſperat.*

damnauit vſus] Vide ſupra ad cap. 14. 3. Noſter Arbor. III. 3. *ſemina nouella cum vetere ſarmento depoſita cito comprehendunt et valenter creſcunt, ſed celeriter ſeneſcunt; quae ſine vetere ſarmento panguntur, tardius conualeſcunt, ſed tardius deficiunt.* Geoponica IV. 12. 9. βεβαιότερον δὲ συμφύσεται τὰ νέα κλήματα ἔχοντα περυσινȣ̃ κλήματος μέρος. Sed ibi de inferendo ſurculo ſermo eſt. Palladius III. 9. 7. *Ad pangendum nouellus palmes debet eligi, duri in ſe nihil habens, et veteris ſarmenti, quia hoc putreſcente ſaepe corrumpitur.*

pitur. vbi Creſcent. addit *et putreſcit.* Malleolum, qualem damnauit Columella, vinitores multi Sueui probant, quorum rationes explicuit Sprenger p. 219.

Cap. XVIII. *paſtinum*] Iſidorus XX. 15. *Paſtinum vocant agricolae ferramentum bifurcum, quo ſemina purgantur. Vnde etiam repaſtinari dictae ſunt vineae veteres quae refodiuntur.* vbi alii legunt *ſparguntur*, quidam *punguntur.* Sed *panguntur* vera eſt lectio. Ceterum locus Iſidori comprobat lectionem ex libris a me reſtitutam. Vulgo erat: *repaſtinatae dictae fuere vineae.* Nunc demum video Vincentium in Spec. doctr. 12. c. 104. in Iſidoro legere: *panguntur — repaſtinatae dicuntur.* Palladius I. 43. *Acus, per quas in paſtinis ſarmenta merguntur.* Itali hodie ſarmenta depangunt paſtini genere, non bifurco, ſed lunato infra, quod *Crucciolo* vocant, et pinxit Britannus Miller in Diction. Olitorio. Sed Tozzetti p. 66. paſtinum antiquum a Tuſcis vocari ait *Graccia.*

2. *vexata*] Palladius III. 9. 8. *Caput ſarmenti cum deponitur; torquendum* (Creſc. *retorquendum*) *non eſt, nec aliquo modo vexandum, ne demerſa penitus foecundiore parte, quod ſterili proximum eſt, ſupra terram relinquatur. deinde quoniam ipſa tortura vexatio eſt: et pars ea, de qua radix futura praeſumitur,* (*radix ſperatur* Creſc.) *iniuriae nulli ſubiicienda eſt, cum qua contendere cogatur antequam teneat.* vbi Creſc. IV. 9. habet: *ſubiicienda eſt, duae gemmae fertiles remaneant ſupra terram, nec dimerſa ponitur foecundiore parte ſupra eam quam eſt, ſterili proximum relinquatur.* Igitur totum iſtum locum hoc ordine legendum cenſeo: *vexandum; quoniam ipſa tortura vexatio eſt; et pars quae — ſubiicienda eſt, cum qua — teneat. Deinde duae gemmae fertiles remaneant ſupra terram, nec demerſa penitus — relinquatur.*

3. *ſagittam*] Plinius 17. ſ. 35. no. 3. *Sagittae vocantur cum intorti panguntur.* (*malleoli.*) — *Sagittas ſerere minus vtile, quoniam in transferendo facile rumpitur quod intortum fuit.*

4. *ſagitta — vitauerimus*] Vulgo legitur *ſalicto conſerendo.* De ſalice vero praecipit Columella demum libro IV. In ſalice ea culturae diligentia non requiritur, nec ibi quidquam a Columella annotatum eſt ea de re. Quare Pontera malebat: *ſarmento conſerendo vitaueramus.* Cui emendationi obnititur Geſner, ita, vt putet, recepta veterum editionum et Codicum lectione *vitauerimus*, quae eſt etiam in

Sang.

Sang. pro vulgata *vitaueramus*, omnem vulgatae lectionis difficultatem tolli. Confitetur quidem, de ſalice nihil antea monitum fuiſſe, nec in eo ipſo loco, vbi de ſalice agitur poſtea, tale quid caueri, vt in malleolo deponendo; exiſtimabat tamen, ſalicem pro viliore quacunque ſtirpe poni. Quae eſt inepta diſputandi ratio. Debet aliquid praeceſſiſſe ad quod h. l. reſpicit Columella. Praeceſſit autem *ſagitta*, in qua cautio haec locum habuit. Igitur recte Pontedera in Curis ſecundis legi voluit *ſagitta non ſerenda*. ad quam lectionem manifeſto ducit liber Sang. vbi eſt *ſalicta conſerenda*. Praeterea teſtatur, in Edd. primis, id eſt, I. B. R. quae fere vbique cum Sangerm. conſentiunt, eſſe *ſalicta*, quod miror a Geſnero non fuiſſe annotatum. Itaque non dubitaui eam emendationem in ipſa oratione ponere.

racemarios] Geſner ex vetere Gloſſario affert, *ἐπιφυλλὶς, pampinus racemarius*. Quem nempe vindemiatores ſolent relinquere. Cf. Scholiaſten Ariſtoph. ad Ranas verſu 92. Epigramma Analector. T. II. p. 200. pauper Veneri dedicat: *πορφυρέην ταύτην ἐπιφυλλίδα*. vbi Suidas interpretatur *μικρὸν βοτρύδιον*. Hinc Latini racemari dicunt vuas legere poſt vindemiam. Recte Suidas cum Heſychio. Dioſcorides IV. 144. ſmilacem ferre ait *καρπὸν βοτρυώδη ὡς ἐπιφυλλίδα*.

5. *apertae medullae*] Hinc Plinius 17. ſect. 35. no. 2. *Hos ergo in ſurculis nodos, cum ſeruntur, medios ſecare oportet, ita ne profluat medulla*. Ceterum in Columella malim *aperta medulla*.

6. *cum conſertum*] Quod eſt in Sang. *cum ſertum* voluerunt etiam dare Edd. primae, vbi *conſertum* omiſſo *cum* legitur.

Cap. XIX. 2. *trigemmem*] Plinius 17. ſect. 35. *tertium genus adiectum etiamnum expeditius ſine calce, propter quod ſagittae vocantur, cum intorti panguntur; iidem cum reciſi nec intorti trigemmes. — Sagittas ſerere minus vtile, quoniam in transferendo facile rumpitur, quod intortum fuit. Seruntur pedali, non breuiores longitudine quinque ſexue nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac menſura eſſe non poterunt.* De menſura Palladius III. 9. 9. *ſit autem menſura ſarmenti cubitus vnus.* vbi Creſc. IV. 8. monet: *mihi autem videtur* longius eſſe debere, maxime in locis decliuis, montuoſis et aridis, cum in foueis oblique panguntur. Iterum Palladius III. 10. 2. de arbuſto ita habet: *ſi vallis aut humectus eſt campus*

pus trium gemmarum (ſarmentum depones) *exceptis minutis, quas habebit inferius.*

ne ſemina exareſcant] Noſter Arbor. III. 3. *ſemina quam recentiſſima terrae mandare conuenit, ſi tamen mora interuenerit, quo minus ſtatim ſerantur, diligentiſſime obrui tota oportet eo loco, vnde neque pluuias neque ventos ſentire poſſint.* Contra fit in ſurculis inferendis, cuius rei rationem habes in Geoponicis X. 75. Vide ibidem III. 5. 3. IV. 12. 10. Quinctilii Geoponic. V. 8. 3. *τὰ κλήματα ἐχέτω καὶ τȣ̃ περυσινȣ̃ κλήματος μέρος καὶ παραχρῆμα ἀφαιρεθέντα φυτευέσθω. προσφύεται γὰρ τάχιον τῇ γῇ τὸ προσφάτως τμηθὲν, ὡς ἀδιάπνευστον*, et reliqua, quae docent, quomodo mora aut longinqua tranſportatione interueniente ſint ſeruanda ſemina. Plinius 17. ſ. 35. no. 3. *Inſeri eodem die quo deputentur, vtiliſſimum. Si multo poſtea neceſſe ſit ſerere cuſtoditos vti praecepimus, caueri vtique, ne extra terram poſiti ſole inareſcant, ventoue aut frigore hebetentur. Qui diutius in ſicco fuerint, prius quam ſerantur, in aqua pluribus diebus reuireſcant.*

3. *ſilentis — placidi*] Palladius III. 9. 8. *ponendae ſunt vites placidis diebus ac tepidis, curandumque ne ſarmenta ſole vrantur aut vento, ſed vel ſtatim ponantur, vel obruta reſeruentur.* qui locus non plane congruit huic noſtro et alteri de Arbor. c. 3.

Cap. XX. *Sed et prouidentis*] Idem conſilium dant Geoponica V. 16. Ceterum ex Sang. *et* addidi.

vredinis] A frigore igitur et pruina deriuat vredinem. Plinius 21. ſ. 21. *rore nimio ſcabiem fieri, pruina vredinem.* Sed is de ouibus loquitur. Columella VII. 3. 25. grauedinem appellat. vbi vide notam. De frigoris et caloris effectu in vites et reliquas arbores varia ſunt nomina morborum. Plinius 17. ſ. 35. no. 4. *Proprium ſiderationis eſt ſub ortu canis ſiccitatum vapor, cum inſitae et nouellae arbores moriuntur, praecipue ficus et vitis.* Quae totidem verbis habet Theophraſtus C. P. V. 10. Morbum vocat *ἀστροβολίαν*, et vites ſideratas *ἀστροβλήτȣς*. Aſtrum enim, vt Latini ſidus, Graeci caniculam vocabant. Cum Theophraſto ſentit praeceptor Ariſtoteles de Iuuent. et Senectute c. 6. qui contrarium frigoris effectum morboſum appellat *σφακελισμόν*. Geoponica V. 36. vites ſideratas foliis ſubrubentibus agnoſci monent. Sphaceliſmo denigrari radices inprimis monet Theophraſtus H. P. IV. 16. cum rami olei denigrantur, *κρ́άδος* dicitur. De vredine gemmarum, frigore peruſtarum, vide infra ad IV. 9.

3. *proxi-*

3. *proximum*] Vrſinus malebat legi: *proximum. primo. tum quod* etc. recte, puto!

eatenus] Vulgatam: *eatenus velut lectarum quodam contenti ſimus tetradio* miris modis variant Edd. et libri ſcripti. Vrſinus malebat legi: *eatenus vt lectarum.* vel ita: *vel quartae*, *quatenus velut lectarum.* Priorem coniecturam comprobari ſcriptura Goeſiani libri *eatenus athletarum* putabat Schoettgen. *Tetradio* vulgato antea *tetartaeo* ſubſtituit Geſner ex libris ſcriptis. Mihi contra additum *velut* indicare videtur comparationem aliquam, quae tamen in vulgari laetione non apparet. Igitur probo Goeſiani lectionem. Haec quatuor genera vitium lectarum comparat cum athletarum quaternione, quibuſcum pugnet vinitor contra tempeſtates varias. Audacior paulo oratio eſt Columellae; ſed et in capite ſequenti ſaepius vltra proſaicam orationem aſſurgit. Palladius III. 9. *Praeterea non eſt vno genere vitium omne paſtinum conſerendum, ne annus iniquus generi ſpem vindemiae totius exſtinguat; (omnem excludat* Creſc.) *et ideo quatuor aut quinque eximii generis ſarmenta pangemus.* vbi Pontedera ex h. l. corrigit: *eximiorum generum.* recte! Forte aliam emendationem ſuggeret locus geminus ſupra III. 9. 5. *nos quoque pari ratione velut olympionicarum equarum ita feraciſſimarum Amincarum ſeminibus electis largae vindemiae ſpem capiamus.*

opperiri] Malim *experiri;* quod verbum poſtulat comparatio athletarum. Alia metaphora vtuntur Geoponica: τὸ γὰρ ἐπὶ μιᾶς ὁρμεῖν σφαλερόν. quem locum peſſime verti video. Verte: *neque enim nauis vna ancora ſatis tuto firmari poteſt.* Sed opperiri defendi poteſt. Ita III. 9. 5. *feraciſſimarum ſeminibus electis largae vindemiae ſpem capiamus.*

4. *ſemitis*] Palladius l. c. *ſed maxime expediet genera tabulatim diſponi et decumanis diuidi niſi deterreat operis difficultas.* Plinius 17. ſ. 35. no. 7. *Vineas limitari decumano XVIII. pedum latitudinis ad contrarios vehiculorum tranſitus; aliiſque tranſuerſis limitibus denum pedum diſtingui per media iugera. Aut ſi maior modus ſit, totidem pedum cardine, quot decumano limitari. Semper vero quintannis ſemitari, hoc eſt, vt quinto quoque palo ſingulae iugo paginae includantur.* vbi veram lectionem *ſemitari* reſtituit Brotier ex libris ſcriptis, peſſime ab Harduino mutatam in *ſeminari.* Spatium quintano limite incluſum dicitur pagina, gallice *la Perchée*, vti annotauit Brotier. Semitas dixit Columella,

 quos

quos Plinius *quintanos.* Tabulas Palladius, quos Columella hortos.

decumanis] Decumanos iterum noſter dicit IV. 20, 5. XII. 43. 2. Plinius 17. 22. Feſtus: *Decumanus appellatur limes, qui fit ab ortu ſolis ad occaſum; alter ex aduerſo currens appellatur cardo.* Seruius ad Georg. I. 126. male docet diſcrimen, de quo vide Scriptores Agrimenſ. p. 14. et Salmaſium ad Solin. p. 475.

non quod ipſe potuerim] Ita ſententia poſtulante ſcripſi pro *nec quod ipſe potueram.* Vrſinus malebat: *neque id ipſe potui tamen — probarunt.* Geſnerus *potuerim* ſcribi, reliqua ſeruata ita explicatione adiuuari vult: *nec* ideo non dubito, diſtinguendas eſſe vites, *quod* (i. e. quaſi) *ipſe potuerim a meis familiaribus obtinere, vt* diſtinguerent ſemina, *aut quod quiſquam — probauerint, effecerit.*

et in his diſcernendis maxima] Ita locum ex veſtigiis varietatis optimorum librorum redintegraui. Vulgo erat: *et nonnihil diſcernendis; in quo maxima.* nulla plane ſententia.

conſectandi] Neſcio an bene habeat. Malim *vt ea conſectemur.*

commortalis] Vix feram hoc vocabulum. Sed locum Platonis nondum reperi.

6. *ſtirpe careant*] *Stirpem calleant* Pontedera emendat. Vulgatam defendebat Geſner, quaſi hoc maxime agricolae curandum ſit, vt ſtirpe vini nigri quaſi peſſima careat. Nigram vitem in Italia repudiat et ad prouincias relegat Palladius I. 6. 9. Itaque Columella hanc ſedulo eligi et remoueri iubet, etſi concedit ſimul, difficillime agnoſci omnes; ideoque paucos agricolas carere nigra vite.

Cap. XXI. *ſeparatim*] Palladius III. 9. 11. *Quod ſi eſt vetus vinea, ſingulorum generum ſurculis tabulatim poterimus inſerere; et facile hoc genus colendi, quod eſt pulchrum atque vtile, conſequemur.* qui locus plane confirmat emendationem Vrſini, quam recepi. Erunt tamen, quibus magis placeat lectio librorum *ſingulos per hortos inſeramus.* Sed tum quoque corrigendum eſt *ſeparatim ſurculos.* Infra ſect. 9. *qui genera per hortos ſeparat.* Plinius 17. ſ. 35. no. 16. *Genera ſeparari ac ſingulis conſeri tractibus vtiliſſimum. Mixtura enim generum etiam in vino, non modo in muſto diſcors: aut ſi miſceantur, non alia quam pariter matureſcentia iungi neceſſarium.* In Palladio Lugd. Codex cum Bruſch. habet: *Quod ſi eſt,* (vt te deterreat operis difficultas) *veteres vineas* etc.

in

in omni ratione] Ita dedi ex veſtigiis Polit. lectionis pro *ad omnem rationem* quod ferri non poteſt.

3. *tempeſtiue conſitum*] Recte libri optimi omittunt *conſitum*. Tempeſtiuitas enim ſationis hic nihil facit ad voluptatem ſpectantis, ſed ſi tempeſtiue veniat ſpectatum varios fructus. Interim incluſi. Broukhouſius leui mutatione corrigebat: *tam feſtiue conſitum*. Ita tolerari poteſt *conſitum*.

conueniant] Malim ex Edd. primis *conuertant* in ſe oculos ſpectatoris. Antea *reſpondent* ex Sangerm. annotauit Gronouius.

puerperio laeta] Non dubito veram eſſe Vrſini correctionem, legentis *foeta*, et deinde *foetis palmitibus* ſubſtituentis *laetis palmitibus*.

collucet] Noſter X. 293. *collucent foetibus horti*. Sed nimis hic Columella poetico ingenio indulſit!

4. *Poeta*] Georg. II. 392. poſt verba poetae *verum* non habet quo referatur. Equidem delendum eſſe cenſeo; aut verba quaedam exciderunt. Si longior parentheſis interceſſiſſet, compararem cum graeco δή, quod orationem antecedentibus adnectere ſolet. Morgagni poſt *verum* ſemicolon poni, aut ita legi volebat: *honeſtum: verum quocunque — acceſſere: in ea parte:* ita poſt *verum* intelligamus *eſt*, poſt *in ea* vero *enim*. Forte fuit: *honeſtum, verum etiam in agricolatione — quocunque* etc.

indeſcriptis] Opponit diſcretis feminibus. Vulgo male ſeparatim *in deſcriptis*, de quo vitio admonuit Vrſinus, Pontedera et Geſner. Malim tamen cum Pontedera *indiſcretis*, quae ab *indeſcriptis* diuerſae et huic loco aptae ſunt.

5. *eleuet*] Geſnerus malebat *leuet*. Poſſis etiam ex Palladio *legas* corrigere.

acorem facit] Palladius l. c. *Ita et maturitatis et floris tempora, quae in vite diuerſa ſunt, ſuis temporibus opportunius obtinere poterimus. Nec paruo conſtabit, ſi legatur maturitas cum acerbitate; diſpendioſum enim vnius tempeſtiuam vindemiam ſequi permiſta cruditate vitioſam, et alterius ſeras maturitates expectare damnificum.* Ita enim locus ille legi debet.

6. *interiectionibus*] In hac forma conſentiunt libri optimi; igitur vulgatae *interiectibus* ſubſtitui, at *negligentiae* inſerui indidem.

antiſtites] Ita artium antiſtites dixit XI. 1. 10.

experiri] Vulgo peſſime *expedire* legebatur. Eſt primo quoque tempore et pretio vendere.

cum ſcit] Vrſinus malebat *ſciet.* Eodem auctore ex optimis Edd. repoſui *deputat* pro *deputet.* Deinde vulgo interpoſitum *non* ante *conſemineis* recte earundem Edd. auctoritate confiſus omiſit Geſner.

7. *neque folium*] Pontedera haec de autumnali putatione dici monet, et addendum: *neque fructum.* Geſner tamen vulgatum ſimplex *neque* interpretatur *ne quidem.*

8. *neque enim omne*] Ita pro *omni* corrigi iuſſit Vrſinus, Pontederaque, atque ita fecit Geſner.

rigore vitiantur] Etſi libri optimi omnes habent: *quia ſunt calidiores;* relinquendam tamen cenſui vulgatam propter concinnitatem orationis. His enim reſpondent verba: *quia contriſtantur aeſtu.* Ita enim ſcribendum erat, non vt vulgo legitur, *contriſtentur.* Rigor dicitur pro frigore, vt IX. 14. 7. *rigoris quam recentiſſimi aqua.* Scilicet eſt graecum ῥῖγος. Pontederae tamen aliter viſum eſt de vulgato; quam cum librorum lectione ita copulari poſſe putat, vt legamus: *quia, niſi calidiore, vitiantur.* ſi ſcilicet verbum *vitiantur* ſit antiquum, nec ab Aldo profectum.

9. *vtilitatem*] Palladius: *huic commodo adiicitur, quod pro generum diuerſitate per gradus accedente vindemia minor operarum numerus eam poterit expedire, et generatim condere, ac melius parui ſapores ſine laetamine alterius generis vnaquaque vina ſeruare.* vbi Creſcent. *puro ſapore ſine admixtione* alterius generis. Ex Palladio videtur h. l. legi debere *generatim* pro *ſeparatim.* Contra rationem Columellae monuit Sprenger in Vinearum cultura p. 177. vites durioris folii ante molliorem poſitas excipere ventos et grandinem, et facile vicinam defendere a frigore.

nam vt quaeque] Hoc effeci ex lectione Sangerm. *nam vt quae vireſcere.* Vulgo *nam et quae matureſcere.* Sed nunc video Heinſium Aduerſ. III. p. 459. laudare ex Sang. *quireſgere.* In Polit. eſt ſimiliter *quireſcere.* Vnde Heinſius efficiebat *quaeque vieſcere.* non improbabiliter. Similis varietas eſt XII. 15. ſect. 1. vbi vide notam.

victus] Hoc debeo ingenio Heinſii pro *vetus.* Ita XII. 15. *ficus neque vieta nimium neque immatura legi debet.*

10. *ſpionicus*] Beroaldus ex antiquo *ſpinoſus* effecerat *ſpionius.*

diffuſa] Recte hanc Edd. primarum lectionem reſtituit Geſner. Reliquae *diuiſa:* nullo ſenſu.

perpetuitati] Vrſinus vulgatum *per potus tamen nobilitantur* corrigebat: *per vetuſtatem* aut *perpetuitate nobil.* Vini perpetuitatem habes infra IV. 20. 1. Poſteriorem Vrſini

ſini rationem probabat Geſner. Mihi contra videtur. Perpetuitate vinum vix dici poteſt nobilitari, ſed vetuſtate, ſi perpetuum ſit. Vt vero ſit perpetuum, et vetuſtate nobilitari poſſit, efficere Columella h. l. voluit ſeparando vnoquoque vitis genere, et diffundendo muſti ſapore, ne quid ſit, quod perpetuitati repugnet. Igitur aliam excogitaui lectionem, quam in oratione poſitam vides.

11. *obtinere non poſſis*] Palladius l. c. *Hoc ſi difficile videbitur, non alias ſimul conſeras, quam quae et ſapore et flore et maturitate conueniunt.* vnde ſuſpicor floris mentionem h. l. excidiſſe.

potes iam] Malim *Potes etiam.*

obumbrent] ne ſolem arceant, ſi contra meridiem ponantur. Igitur Cato etiam populos vlmoſque in ea villae parte ſeri iubet, quae ſeptentrione ſit obuerſa, ne obumbrent. Plinius 17. ſ. 18. *ficorum leuis vmbra, quamuis ſparſa; ideoque inter vineas ſeri non vetantur.* Quas arbores vineis ſeu arbuſtis interſerere liceat, diſputat Theophraſtus C. Pl. III. 15.

COMMENTARIVS
AD
LIBRVM IV. COLVMELLAE.

Cap. I. 1. *geminis materiis vnius ſeminis*] Emendationem debes Sangerm. Vulgo *gemmis diductis.* Geſner dedit *geminis;* addere ſaltim debebat ex Goeſiano *materiis.* Cap. 2. initio: *quod minore impenſa duos palos vnius ſeminis flagellis cenſent maritari.*

vtraque reprehenſio auaram] Vocem *reprehenſio* addidi ex Goeſ. et Sang. *auaram* effeci ex lectione Polit. et Sang. *abiaram.* Vulgo *ambiguam* inepte legitur.

3. *in plano*] Supra III. 13. de accliui agro: *vix iuſtum paſtinationi praebet regeſtum, niſi multo editiorem ripam quam in plano feceris.* Idem XI. 3. 5. *reſolutaque humus, quae erat autumno regeſta.* Ita et *regerere radices in ſummum* III. 11. 4. Haec loca ob oculos poſui lectori, quo rectius de vitioſa huius loci lectione iudicaret. Vulgatam diſtinctionem: *poteſt, etiamſi ager bipalio moueatur.* mutauit Geſner, ita, vt ante *etiam* diſtinctionem poneret, atque ita locum obſcurum dilucidari putauit. Reliqua ſic interpretatur: Illud contingere poteſt etiam in ſcrobe duorum pedum et ſemiſ-

ſis, ſi ager bipalio moueatur; ſic enim fermentatum ſolum, et ipſa paſtinatione ac regeſtione intumeſcens altius eſt dupondio, id eſt, duobus pedibus et ſemiſſe, relinquitque adeo tamen radiculis locum quo irrepant. Sed mihi vir doctus a ſententia loci aberraſſe videtur, errore lectionis vulgatae ſeductus. Paſtinari terram et in paſtinata ſcrobes fieri iuſſit Columella in pedes duos et ſemiſſem, in plano quidem agro. Quam ſcrobum altitudinem quidam nimis profundam cenſentes bipedanea contenti erant. Ex quibus quaerit Columella, quare tam alte paſtinare cenſeant tam humili ſcrobe contenti. Illi vero reſpondent teneram plantis terram eſſe ſubiiciendam, quae radiculas repentes recipiat. Quibus regerit Columella, ita non opus eſt paſtinato dupondii et ſemiſſis, ſi contenti eſſe velint ſcrobe bipedanea; nam in paſtinato etiam ſolo infra altitudinem dupondii et ſemiſſis ſcrobem bipedaneam deprimi poſſe ita, vt tantum tenerae humi plantae ſubiiciatur, quantum ſit ſatis, quoniam regeſta humus quaſi fermento aliquo intumeſcat. Puto itaque, poſt *bipalio* deeſſe *tam alto non* moueatur; niſi ſtatuas, bipalium ſignificare paſtinationis altitudinem ad duos pedes et ſemiſſem, quod equidem comparatis locis ſcriptorum omnibus nego. Vide ad Libr. de Arboribus cap. 1. ſect. 5. Sententia igitur eſt haec: etiam ſi ager ad altitudinem duorum et ſemis pedum non paſtinetur; potes tamen ſcrobem deprimere plus etiam dupondio et ſemiſſe in regeſto, ita, vt tenera adhuc humus ſuppoſita ſit ſemipedis altitudine deponendae plantae. Nam humus regeſta fermento intumeſcit plus quam gradus ſoli crudi. Gradum interpretatur Geſner, quantum effodi vno gradu poteſt. Videamus loca noſtri. Igitur XI. 3. 10. *ſi depreſſius paſtinetur ſolum: eiuſque abunde eſt gradum effodere tribus pedibus, vt in quatuor conſurgat regeſtum.* Vides, fermentum pedis vnius accedere tribus paſtinationibus. Ita etiam Plinius 17. ſ. 35. no. 4. alto ternos pedes bipalio paſtinationibus tribuit quaternûm pedum regeſtum. Sed gradum in loco Columellae peſſime Geſner interpretatur altitudinem ſeu profunditatem, in quantam vno niſu foſſor palum imprimit. Quod clarius apparet ex loco III 13. 10. *non ſulcum paulatim exaltare et ita ſecundo vel tertio gradu peruenire ad deſtinatam paſtinationis altitudinem; ſed protinus aequaliter linea poſita rectis lateribus perpetuam foſſam educere — tum per omne ſpatium gradus aequaliter mouenda linea eſt.* vbi manifeſto *gradus* ſignificat omnem altitudinem ſulci effoſſi. Nunc redeamus ad locum noſtrum, vbi humum regeſtam ſemper ait Columella tumidio-

diorem eſſe quam gradum ſoli crudi. quae ſi cum Geſnero interpreteris: humum regeſtam eſſe tumidiorem quam quantum foſſor vno gradu effodere poſſit crudi ſoli, Columella non ſolum ineptam fermenti menſuram, ſed et falſam poſuerit. Igitur gradus crudi ſoli eſt altitudo crudi ſoli in ripis ſulcorum conſpicua, vnde humus eſt regeſta. Hanc igitur ſemper humus regeſta ſuperat. Menſuram Columella accuratius definire omiſit, quam tamen altero loco XI. 3. 10. poſuit. Verba: *refuſius egeſta* vitioſa eſſe ſuſpicor; et libri optimi habent *refuſos ſed egeſta.* Inepte enim refuſius egeri dicitur humus. Forte fuit *effoſſa et regeſta humus.* Nam regeri debet humus in ſulcum, vt appareat, tumidiorem eſſe quam crudum ſolum. Iudicent peritiores! Poſſis etiam *refoſſa* legere.

praealtum ſibi] Sang. libri lectionem hanc vulgatae *ſibi altum* praeferebat etiam Drakenb. ad Liuium T. II. p. 462.

4. *capiamus*] Sang. *capimus.*

5. *bipedanei*] Edd. principes *bipedaneae* et ſic paulo poſt *tripedanea* legitur ſine varietate. Similiter XII. 44. 4. *factae ſcrobi* ſine varietate eſt. Seruius ad Georg. II. 50. Lucanum ait contra artem foemineo genere dixiſſe ſcrobem. Idem tamen ad verſum 288. Gracchi auctoritatem addit, cui inepte Ciceronis Oeconomica opponit.

cum quae — deſideret] Vulgatum *cumque* Vrſinus, *deſiderat* emendauit Geſner. Malim tamen ex libris optimis legere: *quando, ſi modo ſcandit — deſiderat.* In libris *quando* fuit tranſpoſitum.

6. *minorem tripedanea*] Ita recte Sang. Vulgo *bipedanea.* Vrſinus verum iam olim viderat.

Caeterum illa parum proſunt] Libri optimi habent: *parum prudens agricolarum ſtudio praecipua eſſe commoda.* Sed ne ſic quidem locum perſanatum puto. Manifeſtum eſt nouum Attici argumentum proponi et refelli. Forte fuit *prudenter* ſc. praecipit. Atticus, inſerto deinceps *eſſe.*

fatigentur] Ita recte Sang. pro *fatigantur.* Et deinceps *ſuſpenſa ſint* pro *ſunt* poſui ex libris optimis.

ſi laborarent] Vulgo interſertum *non* deleri iuſſerunt Vrſinus, Broukhuſ. et Pontedera. Ex Sang. *facere* pro *facerent* annotauit Gronouius.

7. *innatantes*] Quinctilianus X. 7. 28. *innatans illa verborum facilitas in altum reducetur, ſicut ruſtici proximas vitis radices amputant, quae illam in ſummum ſolum ducant, vt inferiores penitus deſcendendo firmentur.* Idem VII. 1. 415. *quibus cura in proximo eſt, haec velut innatantia videbunt.*

vbi

vbi recte Burmann et Geſner graecum ἐπιπολάζειν compararunt.

8. *dupondii et dodrantis*] Puto fuiſſe *et ſemiſſis*. Nam eam altitudinem ſcrobium in plano eſſe vult Columella. Vide ſupra III. 15. 2. Contra in accliuibus in dupondium et dodrantem ibidem ſcrobem deprimi iubet. De accliui vero h. l. ſermo non eſt. Ceterum Geoponica V. 12. quatuor pedum altitudinem in ſcrobibus probant ideo, quod ſol vſque ad eam altitudinem modo penetret, niſi terra ſit rimoſa.

Cap. II. *falſiſſimum*] Ita libri optimi, et deinceps *eſt* omittunt L. B. Br. R. Lipſ.

viduantur] Primus ita emendauit Beroaldus vulgatam olim lectionem *induantur*.

viuiradices totidem] Quoniam experimento admonitus errorem corriget agricola, nec vna porro viuiradice ad duos palos diducta periclitabitur. Haec recte monuit Geſner.

euenit] Ita recte Goeſ. pro *venit* quod emendari iuſſerat etiam Pontedera. Paulo antea pro *viuit* Sang. *tenuit* cum Goeſ. vnice id probante Pontedera. Alii libri *lenit* ſeu *liniit*. in qua varietate quid lateat, nondum coniiciendo potui aſſequi; nec omnino intelligo, quid in vite nigra culpetur; etſi video, Palladium V. 6. 9. nigras vites repudiare et in prouincias relegare; et ſupra noſter III. 20. 6. paucis agricolis contigiſſe ait, vt nigri vini ſtirpe careant, etſi ſedulo eam per vindemias annuas ſelegerint. Igitur eandem obſeruationem etiam h. l. accommodandam eſſe puto.

2. *cancellauit*] Expreſſit Theophraſti καρκινοῦσθαι de radicum fibris multis et expanſis, quod Plinius XVIII. c. 7. multis radicari fibris ſeu ramis interpretatus eſt, recte monente Scaligero ad Theophraſtum p. 455.

cratem facit] Palladius I. 6. 17. *cratem facere*, id eſt, ſtratum; iterum *prati cratem* Sept. X. 4. *fauorum crates* Iunio VII. 1. baccarum alternae Nouembr. XXII. 4. Graece Theophraſtus hoc fibrarum implexarum radicis ſtratum ταῤῥὸν et ταῤῥοῦσθαι dixit. Quo non animaduerſo Geſner ineptiſſime cratem h. l. interpretatus eſt. Ceterum rationem intelliges, recordatus duo vitis rura multo plus alimenti ex aere attrahere atque inſpirare, quam ſimplex, eoque radices mirum in modum augeri, ita, vt tandem fibris minutis implicatis cratem faciant ſeque ipſae angant.

angitur] Palladius III. 16. *nam, vt ait Columella, cum totae ſtratae ſunt, plurimis radicibus totius corporis fatigantur.*

3. *duo-*

3. *duobus potius ſeminibus*] Plinius 17. ſ. 35. no. 4. *nec minus quam duos ſurculos integi oportet, et proximam attingi terram, eodem paxillo deprimi et ſpiſſari.* Poſtrema verba non intelligo. Brotier interpretatur, ſurculos non in media foſſa et vacuo ſpacio ſeri, ſed terram attingere. Malim huc trahere Columellae *iuxta latera erigi ſcrobis.*

vtramque partem] *Vtraque parte* Sangerm.

Cap. III. *inchoato*] Edd. Iunt. G. *incohato.* Ita ſcilicet antiqui ſcribebant, non *inchoato.* Vide Geſneri Theſ. L. L. Similis varietas in *cohors* et *chors*, de qua ad Varronem I. 13. Infra libro XII. c. 50. Bruſchiana ſimiliter habet *incohauimus.* Eadem XI. 2. 3. *incohabit* et ſect. 38. *incohatur.* vbi nullam varietatem ex Edd. primis annotauit Geſner. In Palladio I. 6. 15. Bruſch. ſimiliter *incohetur* habet. De *cohercere* vide ad Varron. I. 17.

2. *iis colligitur*] Edd. primae *his.* Malim *hinc.*

6. *Paridium*] Libri variant inter *Papirium*, *Paririum* et *Pariſium*. Poſſis *Pacidium* ſcribere; ſed vtrumque nomen hic poſitum aliunde ignoro.

eo libro — ſcripſit] Haec verba omittit Sang. liber.

nuptum] Hanc Sang. lectionem pro *nuptui* probauit et illuſtrauit Drakenb. ad Liuium T. I. p. 201. In Iuſtino 43. c. 3. pro *nuptum* tradere. Vincentii Spec. hiſtor. III. c. 111. habet *nuptui.*

Cap. IV. *ſcrobe, vites*] Intermedium *tota* in vulgatis libris damnatum a Pontedera et libris optimis omiſi. Totam enim vitem ſterni vetat noſter cap. 2. 2. et libro III. 15. 2. vbi haec eadem ad verbum exſtant, vocabulum *tota* recte omiſſum eſt.

recta — exigatur] Ita ex libris optimis pro *erigatur* ſcribere iuſſit Pontedera, interpretatus recta extrahatur, in ſummum perducatur; etſi ſupra III. 15. et infra IV. 16. ſ. 21. *erigere* ſine varietate legitur.

angulis] Palladius II. 10. *Latera ſcrobibus aequaliter incifa ſint, ne obliqua vitis ſaucietur alte nitentibus ferramentis cum foſſor incumbet.* Vulgatum h. l. *ſcrobs* emendaui ex Sangerm. Alueatos vitibus ſulcos facit Cato c. 43. 1. Contra Plinius 17. ſ. 35. no. 7. *ſcrobes qui longiores ſunt, vt vites binas accipiant ex diuerſo, aluei vocabantur.* Sed is diuerſa notione dixit alueum. Vinitores Sueui ſcrobes alueatos probant. Vide Sprengerum p. 252. Ceterum Sang. etiam hic *derigantur* habet.

2. *ex-*

2. *exaltare fortius*] Cum libris duobus *fortius* omitti aut *altius* legi maluit Pontedera. Neutrum probo, ob locum Palladii paulo antea poſitum. Orbem ablaqueationis recte Geſner defendit contra Vrſinum emendantem: *ſcrobem*. comparato loco noſtri V. 9. 17. vbi eſt *altis gyris ablaqueari oleas*. Ita ſcilicet expreſſit graecum γυρὸς, γυρῶσαι φυτὰ, quod de ablaqueatione arborum et lacuſculis in circulum effoſſis dici recte monuit Geſner.

3. *optime et viuiradices*] Ita ex libris ſcribi voluit etiam Pontedera. Vulgo *malleoli et viuiradices.*

ſimul ac tenera] Ita libri optimi. Vulgo *ſi mollis ac tenera.* Plinius 17. ſ. 35. no. 4. *ſurculi ſeruntur et in ſcrobe et in ſulco longiore, ſuper quos tenerrima ingeritur terra.* Pontedera tamen malebat legi: *ſi mollis ſimul ac tenera.*

Cap. V. *Calendis Martiis*] Palladius Martio 7. *hoc menſe nouella vinea incipiat puluerari, quod nunc ac deinceps per omnes Calendas vſque ad Octobres faciendum eſt, non ſolum propter herbas, ſed ne tenera adhuc ſemina ſolidata terra conſtringat. Graminum radices, quae plurimum vitibus nocent, exſtirpandae ſunt.* Vbi vides, *puluerari* dixiſſe Palladium ſimpliciter pro *fodi minute*, vt puluis excitetur. Cato cap. 43. ſemel in menſe ſulcos ſarrire iubet.

eliguntur] Heinſius ad Virgilium I. p. 342. laudatum neſcio ex qua editione *eligentur* mutabat in *exigentur.*

Cap. VI. *ſuperuacua*] Palladius Maio 2. *nunc conſideremus nouellae vitis ſarmenta, quae protulit, et ei pauca et ſolida relinquamus et adminiculis firmemus, donec brachia prolata dureſcant. non autem amplius reſectae et pullulanti viticulae quam duae vel tres materiae relinquantur, et alligentur propter iniuriam venti. Ideo autem tres materias dixi debere dimitti, ne diſſipantibus ventis nulla remaneat, ſi in primordio reliqueris pauciores.* Vitis perfectae et adultae κλάσιν καὶ βλαστολογίαν, i. e. pampinationem Graecis vſitatam copioſe enarrat Theophraſtus C. P. III. 19. 20. 21. Pampinationem ita definit Varro I. 31. *vites pampinari, ſed a ſciente. nam id, quam putare maius, neque in arbuſto, ſed in vinea fieri. Pampinare eſt ex ſarmento coles, qui nati ſunt, de iis, qui plurimum valent, primum ac ſecundum, nonnunquam etiam tertium relinquere, reliquos decerpere, ne relictis colibus ſarmentum nequeat miniſtrare ſuccum.* Ab arbuſto pampinationem videtur Varro excludere, ex antiquo ſcilicet romanorum agricolarum more. In ipſa vinea nouella quidem

dem pampinatio peragit, quae deinde putatio in perfecta et vetere. Noſtri pampinationem tribus vocabulis explicant; vnde patet, latiſſime ſenſum huius vocabuli patere. Vocant ſcilicet *Verbrechen* (alii *Geitzen, Zwicken*) deinde *ausbrechen*, i. e. nepotes praecipue defringere, quos Sueui vocant *Aberzaehne, Eberzaehne, Afterzaehne;* quidam etiam in hac opera ſimul folia detrahunt viti, tertiam operam appellant *verhauen, überhauen, abgipfeln*, i. e. decacuminare. Haec ſingula pampinationis opera accuratiſſime explicuit Sprenger in Cult. Vinear. p. 296 — 307.

3. *ſequentis anni iugum*] Recte Geſner emendabat *ſequenti anno*, aut intelligi debere monebat, ordinaria cultura ſequenti demum anno ad iugum adiungi vitem.

4. *craſſitudine conualeſcant*] Geoponica V. 3. de vitiario: *τὰς δὲ καλȣμένας προοφθαλμίδας καὶ τὸ περισσὸν τȣ̃ αὐξηθέντος ἀφαιρείσθω, ἵνα εἰς πάχος τὴν αὔξησιν λάβῃ· τῇ δὲ χειρὶ τὴν ἀφαίρεσιν χρὴ ποιεῖσθαι μὴ σιδήρῳ. ναρκᾷν γὰρ τὴν νεαρὰν ἄμπελον ποιεῖ ἡ τȣ̃ σιδήρȣ θίξις.* vbi Varronis locum I. 31. 2. poſuit Niclas: *In vitiario primitus cum exit vitis tota reſecari ſolet, vt firmiore ſarmento e terra exeat, atque in pariendis colibus vires habeat maiores.*

5. *nepotem*] Vide notam ad cap. 24. ſ. 18.

Cap. VII. *tempeſtiuitas*] Palladius Maio 2. *Hoc menſe pampinari conuenit. ſed tunc eſt opportuna pampinatio, cum teneri rami digitis ſtringentibus crepabunt ſine difficultate carpentis. haec res vuas efficit pinguiores et maturitati conſulit ſolis admiſſu.* De pampinationis tempore iterum infra cap. 27 et 28. Ceterum incluſum *ea* deeſſe in Sangerm. teſtatur Gronouius.

ſi reuellere coneris] Haec veluti ſuperuacua et ſpuria deleri voluit Vrſinus, incluſit Geſner.

2. *inareſcit*] Vrſinum. *increſcit* legentem, recte Geſner refellit. Reſeces ſunt, qui alibi pollices. Ceterum a verbis *ſed aeſtiuis* nouum exorditur caput Bruſchiana.

paulum a matre recidendi] Hanc vulgarem lectionem nec ſuſpectam quiſque adhuc habuit, nec qui interpretaretur, repertus a me eſt. Scio quid ſit recidere a matre; ſed quid ſit paulum recidere a matre, ignoro. Certe latine non dicitur ita, quod locus et ſententia poſtulat, prope a corpore matris palmitem nouum eſſe recidendum inſtar reſicis. Igitur ad Edd. primas regreſſus verae lectionis veſtigia haec reperi: *adhiberi neceſſe eſt, id paulum ab ipſa matre recidendum eſt.* Scilicet parua cum mutatione, omiſſo tamen pronomine

nomine inutili *id*, legendum eſſe putaui *neceſſe eſt*, *paulum a matre recedendum eſt*. Reliqua emendatione non habent opus, potius interpretatione ſunt adiuuanda. Videlicet palmites reciſi parua a corpore matris diſtantia inſtar reſecum habebunt, itaque veluti reſeces relinquuntur. Similem corruptelam in eodem verbo indicabo ex cap. VI. ſ. 2. *nam ſiue prope truncum defigitur palus pedali tamen ſpatio recedendum eſt.* vbi Edd. primae cum Sang. *recidendus eſt* exhibent perquam inepte. Non dubitaui igitur antiquam lectionem reſtituere, incluſo tamen pronomine. Infra cap. 8. ſect. 2. *recedere ab ipſo codice inſtar vnius digiti ſpatio conueniet* dedit Geſner, vbi libri omnes *recidere* exhibebant inepte ſcriptum. Cap. XI. ſ. 3. *cum a terra recideris* male eſt in Edd. primis et Sang. cum eſſe deberet *ad terram*, quod ipſe Columella antea dixerat *ſolo tenus*.

palmites] Recte hanc antiquam lectionem reuocauit Geſner. Vulgo *palmitis*.

3. *anniculo*] Ita ex libris pro *adminiculo* et deinceps *bimo* pro *bino* ſcripſit Geſner. In vulgata *adminiculo* Pontedera volebat addi *ſi in eo velimus adminiculo vti*. Geoponica V. 3. de vitiario: τινὲς δὲ τῷ δευτέρῳ ἔτει ἢ τῷ τρίτῳ μεταφυτεύουσιν. ἔσται γὰρ γενναιότερα τὰ φυτὰ τριετῆ μεταφυτευθέντα. Trimam eximit vitem Cato c. 47.

Cap. VIII. *quos iure maxime*] Hanc librorum optimorum lectionem vulgatae: *quos in re ruſtica maxime* praefert mecum Pontedera.

Poſt idus] Palladius Octobri 5. *poſt Idus Octobris ablaqueanda eſt omnis nouella vinea, ſeu in paſtino, ſeu in ſcrobibus aut ſulcis, vt amputentur radices ſuperuacuae, quas produxit aeſtate; quae ſi conualuerint, inferiores radices faciunt interire, et ita remanebit vitis in ſummitate ſuſpenſa; quae res eam frigori obnoxiam faciet et calori. Sed hae radiculae non ad ſiccum debent recidi, ne aut plures inde naſcantur, aut noua plaga corpori vitis impreſſa, vi ſecuturi algoris vratur. recidemus autem relicto digiti ſpatio: etſi placida ibi hiems eſt, apertas relinquemus radices: ſi violenta ante Decembres Idus operiemus: ſi praefrigida, aliquantum columbini ſtercoris ſub ipſa hieme circa viticularum veſtigia largiemur, quod contra frigus nimium Columella dicit toto faciendum eſſe quinquennio.* vbi magnam lectionis varietatem ex Creſcentio et Vincentio appoſui, quam comparabis, etſi nihil inde ad criſin noſtri loci pertinere videtur.

aeſti-

aeſtiuas] Noſtri vocant *Tagwurzeln, Thauwurzeln.* In locis tamen humidis, vbi radices altius penetrare nequeunt, radiculas has relinquendas eſſe et potius in latitudinem explicandas recte monent Geoponica V. 21. Cf. ad Caton. c. 61. et noſtrum XI. 2. 19.

2. *adleuanda plaga*] non propius codicem adradendam eſſe dixit Arbor. c. 5. ſ. 3. In reliquis ſcilicet arboribus vſque ad truncum putationem adhibemus et plagam laevigamus; contra fieri iubet in radicibus praecidendis Columella. Itaque malim tranſpoſitis verbis legere: *minime applicandum ferramentum ipſi matri, minimeque adleuanda plaga eſt.* Sangerm. liber verba *ablaqueanda* (pro *adleuanda*) et *applicandum* permutauit loco.

ſi iuxta truncum] Hinc patet, in Palladio legi debere: *ſed hae radiculae non ad truncum debent recidi.* vbi pro *ſiccum* vulgato Vincentius *ſitum* alibi *ſurcum* habet. Creſcentius *ſtipitem.*

recedere] Ita cum Vrſino ſcripſit Geſner. Palladius: *recidemus autem relicto digiti ſpatio.* Ita infra IV. 16. 2. *pedali ſpatio recedendum eſt.* Colum. Arbor. V. *ne codicem laedas, ſed potius inſtar digiti vnius a matre relinquas et ita radicem reſeces.*

3. *coaequandi*] Ita ex libris ſcripſi pro *aequandi.* Palladius *operiemus* dixit. Noſter Arb. 5. *ante aequinoctium vernum, quod eſt octauo Cal. April. ablaqueationem adaequato.* Coaequare ſcrobem dixit Palladius III. 10. 3. quod Columella Arbor. VII. 6. complere, vbi Magonis de ſcrobe complenda traditur ſententia.

radicibus ſuperfundes] *ſub ipſa hieme circa viticularum veſtigia largiemur.* Palladius. Noſter Arbor. c. 5. *Peracta ablaqueatione ante brumam tertio quoque anno macerati ſtercoris, ne minus ſextarios binos ad radices vitium poſuiſſe conveniet, praeterquam columbinum, quo ſi quid amplius quam heminam poſueris, viti nocebit.* vnde apparet *ſenos ſeſtarios* h. l. eſſe redigendos ad *binos.* Sed ecce noſtrum XI. 2. 87. *vineis ablaqueatis columbinum ſtercus ad ſingulas vites, quod ſit inſtar vnius ſextarii, vel vrinae hominis congios, vel alterius generis quaternos ſextarios ſtercoris infundere.* Ceterum miraberis mecum a Geſnero h. l. *ſeſtarios* alibi in *ſextarios* mutatos. Ita ſupra cap. 1. ſ. 2. *duricie* dedit cum Victorio, is reliquis locis *duritie.*

4. *eius operis labor*] Incluſi *eius operis* quia hanc Sang. lectionem a Gronouio relatam reperi: *Operis dum vitis convaleſcat, vbi vero truncus adoleuerit fere triennio labor inter-*

mittendus eſſet. Aliter tamen Erneſtiana Collatio. Scilicet ſpurium vocabulum primum in margine poſitum deinde in alienum locum illatum eſt.

Cap. IX. *tranſuerſa cicatrix*] Palladius III. 12. 6. *plaga non iuxta gemmam, ſed aliquanto ſuperius fiat et auertatur a gemma propter lacrimam defluentem.* Plinius 17. ſ. 35. no. 19. *plagam omnem obliquam fieri, vt facile decidant imbres, et ad terram verti quam leuiſſima cicatrice acie ſalcis exacta, plagaque conlaeuata. Recidi autem ſemper inter duas gemmas, ne ſit vulnus oculis in reciſa parte.* vbi rectius vetus Codex *ne ſit vulneratus oculus.* Idem ſect. 37. no. 7. *Vitibus praeter vermiculationem et ſiderationem morbus peculiaris articulatio, tribus de cauſis: vna vi tempeſtatum germinibus ablatis, altera, vt notauit Theophraſtus, in ſupinum exciſis, tertia culturae imperitia laeſis. Omnes enim earum iniuriae in articulis ſentiuntur.* Quae Theophraſtus IV. 16. ὅταν ὑπὸ πνευμάτων βλαστοκοπηθῇ ἢ ὅταν τῇ ἐργασίᾳ συμπάθῃ ἢ τρίτον ὑπτίᾳ τμηθῇ. Deinde Plinius de ſimili malo: *aegrotant et cum alſere laeſis vredine attonſarum oculis. et calore hoc euenit intempeſtiuo, quoniam omnia modo conſtant certoque temperamento.* Quae ſic Theophraſtus l. c. ἔνια δὲ καὶ ῥιγώσαντα νοσεῖ καθάπερ ἡ ἄμπελος· ἀμβλῦνται γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς πρωτοτόμου (vitis mature putatae) καὶ πάλιν ὑποθερμανθέντα. ζητεῖ γὰρ καὶ τούτων τὴν συμμετρίαν ὥσπερ τῆς τροφῆς. Eſt ergo haec vredo, cum in vite vere primo putata oculi inſequente gelu poſtea vero ſolis ardore coecantur. Articulatio vero ſit, cum ſupina putatione, quam Columella tranſuerſam dicit, humor conſiſtens articulum putreſcere facit. σιμοτομεῖν Geoponic. V. 17. 6. non eſt oblique putare, ſed anguſte, ſi locus vitio caret. Nomen morbi τραγᾷν, quod habet Theophraſtus, Plinius articulationem interpretatus eſt, ab initio mihi videbatur vitioſum, quod Ariſtoteles τραγᾷν hircire ait vites, cum foliis et palmitibus luxuriant. Nunc vero aliter ſentio, poſtquam legi in Polluce VII. 152. et X. 101. in vite dici ἐπιτράγους θυμάλωπας. Hoc poſterius vocabulum carbones ſemiuſtos ſignificat. Videtur igitur τράγος dici morbus ſeu τραγᾷν vites cum frigore aduſtis gemmis fructiferis foliis et palmitibus ſterilibus luxuriant. Etymologicum magnum ἐπιφυλλίδας interpretatur ἐπιτράγους τὰ πρὸς τοὺς βότρυς. Videntur igitur folia dici, quae locum gemmarum fructiferarum aduſtarum frigore occupant. ἐπιφυλλίδας. Furunculum Latini, teſte Celſo V. 28. 8. dicunt tuberculum acutum cum inflammatione; huic ſimilis gemma, vnde

vnde germen ſine fructu prorumpit, dicitur in vite; nam gemma fructifera amplior et minus acuta eſt. Forte igitur tales gemmas et inde prorumpentia germina Graeci *θυμάλωπας*, *ἐπιτράγους* et *ἐπιφυλλίδας* dixere.

depluens] Ita recte libri optimi pro *defluens*. Palladius I. 6. 9. *omnis inciſura ſarmenti auertatur a gemma ne eam ſtilla, quae fluere conſueuit, extinguat.*

caecat] Eadem metaphora ſatis argute vſus eſt Palladius I. 6. 11. Graecum *ἐκτυφλοῦν* Geoponic. V. 22. comparauit Geſner. Sed antiquiores Graeci agricolae *ἀμβλύσκειν* de vitis oculo caecato proprie dicebant, teſte Heſychio h. v.

Cap. X. *niſi ſi*] Sangerm. liber ſi omittit. Deinceps idem omittere dicitur *ſunt;* neſcio poſt *in valida* an poſt *quo* (*ſunt*) *poſita.*

3. *verna*] Ita ſcribi voluit etiam Morgagni, addicentibus libris. Palladius III. 12. 7. *pars vinearum quae ſeptentrionem ſpectat, verno putetur, alia pars aduerſa clementioribus plagis, recidatur autumno.* Ceterum in Geſneriana verba *nam vbi — eligenda eſt* exciderant, reſtituta a me ex Bruſch. et Aldina.

Cap. XI. *quoniam reformident*] Ita libri optimi pro *quod aciem reformident.* Vſum loquendi docebit Index. Geoponica V. 3. vbi malleoli in vitiario cura traditur, eandem opinionem ita tradunt: *ναρκᾶν γὰρ τὴν νεαρὰν ἄμπελον ποιεῖ ἡ τοῦ σιδήρου θίξις.* Quinctilianus II. 4. 11. *Quod etiam ruſticis notum eſt, qui frondibus teneris non putant adhibendam eſſe falcem quia reformidare ferrum videntur et cicatricem nondum pati poſſe.*

timuerunt] Virgilii locus Georg. II. 362. Catonis cap. 33. 2. quibus adde Varronem I. 31. *Ideo in vitiario primitus cum exit vitis, tota reſecari ſolet, vt firmiore ſarmento e terra exeat et in pariendis colibus vires habeat maiores.* Veterem rationem ſequitur Plinius VI. cap. 22. *viuiradix poſita in vinea poſt annum reſecatur vſque ad terram, vt vnus tantum emineat oculus, adminiculo iuxta affixo et fimo addito. Simili modo et ſecundo anno reciditur vireſque concipit et intra ſe paſcit ſuffecturas oneri; alias feſtinatione pariendi gracilis atque eiuncida, ni cohibeatur caſtigatione tali, in foetum exeat tota.*

2. *formare*] Male Vrſinus corrigebat *firmare*, recte monente Geſnero. Palladius Febr. 15. *nouellam vitem Columella*

mella dicit a primo anno ad vnam materiam eſſe formandam, nec recidendam totam, ſicut Italiae conſuetudo eſt, anno ſecundo expleto, quia vel intereant vites in totum reciſae, vel infoecunda ſarmenta producant, quae amputato capite velut pampinaria de duro coguntur exire: quare iuxta ipſam commiſſuram veteris ſarmenti vnam vel duas gemmas relinquendas: quod eſt merito in viticula fortiore ſeruandum, et ſane excipiendam calamis nouellam, vel exiguis palis, vt tertio anno robuſtiores poſſit accipere.

ſilueſcere] Cato apud Ciceronem de Senectute cap. 15. *ferro amputans coercet ars agricolarum ne ſilueſcat ſarmentis et in omnes partes nimia fundatur.* Vide ad Caton. cap. 33. 2.

rationi contrarium] Addidi ex Goeſiano vocabulum, quod pluribus in locis Columella omiſit.

3. *ad terram*] i. e. ſolo tenus, vt antea dixit. Male igitur *a terra* Edd. primae cum Sang. Nec omnino dici poſſunt malleoli recidi vel decidi a terra, ſed a duro, a radicibus reciduntur. Vide ad cap. 7. ſect. 2.

4. *adnodato pollice*] Ex Sang. libro hanc lectionem annotauerat Gronouius. Vulgo *annotato*, quod non miror vulgares Interpretes omiſiſſe, cum verba magis quam culturam vitis in legendo et explicando Columella ſequerentur. Quid ſit adnodare pollicem vel reſecem in putanda vite, ſatis iam ex ſuperioribus conſtabit lectori.

ſupra] Ita recte Iucundus vulgatam *iuxta* correxit; et in Polit. libro eſt ſuper. In antiquis vinitoribus reprehendebat antea Columella hoc ipſum, quod malleoli ſuperficiem ſolo tenus iuxta ipſum articulum recidebant; ipſe igitur *ſupra* articulum reſecat, duabus aut vna gemma relicta. Ceterum *relinquamus* legi deinceps debere, recte admonuit Vrſinus.

Cap. XII. *de vepribus haſtilia*] Ita egregie Sang. pro *vetera deponemus haſtilia.* Plinius 17. ſ. 35. no. 27. *gracilitate ſingulorum* (vitium) *firmata circumligatis haſtilibus.* Virgilius Georg. II. 358. de vinea: *tum laeues calamos et raſae haſtilia virgae fraxineaſque aptare ſudes furcaſque valentes, viribus eniti quarum et contemnere ventos adſueſcant, ſummaſque ſequi tabulata per vlmos.*

2. *paulum infra*] Sang. *palum infra.*

in vnam partem] Reſtitui lectionem antiquam. Vulgata *imam* contraria eſt ſententiae Columellae; is enim ſtatim ſubiicit: *idque iugum intra quartum pedem conuenit alleuari.*

vari. Ita enim altitudo iugi definita eſt, quae non conuenit cum ima parte ordinis. Sed *vnam* partem ordinis dixit, quod iugum ſimplex dicere volebat, ſeu canterium. Noſter V. cap. 4. ſect. 1. *quae pedaminibus adnixae ſingulis iugis imponuntur, eas ruſtici canteriatas appellant.* Varro I. 8. iugationem directam vocat, cui compluuiatam opponit, ſeu iugatam in longitudinem et latitudinem. Canterius igitur in vnam partem ordinis dirigitur, in quatuor compluuiatum iugum.

intra quartum pedum] At cap. 14. ſequitur de malleolis: *Iis, vt dixi, canterius propius a terra quam vitibus ordinariis ſubmittendus eſt: neque enim editior eſſe debet pedali altitudine.* Numerus igitur pedum mihi ſuſpectus eſt de vitio in hoc noſtro loco.

corroboret] De varietate lectionis vide infra ad V. 5. 6. Ceterum prima capitis ſequentis verba recte cum Vrſino diſtinxit Geſner.

Cap. XIII. *qui adnectit*] Haec verba cum Vrſino ſpuria cenſuit et incluſit Geſner.

2. *deſectus iuncus*] Pontedera malebat *delectus*, quoniam non quoduis iunci in paludibus creſcentis genus vtile ſit vinculo. De vario vinculorum genere vide et infra ad cap. 31. ſ. 1. Plinius 17. ſ. 35. no. 26. *Quin imo etiam quibus ſalices ſuperſunt, molliore hoc vinculo facere malunt, herbaque, Siculi quam vocant ampelodeſmon: Graecia vero vniverſa iunco, cypero vlua.* Siculam herbam ſub nomine arundinis ampelodeſmi deſcripſit et pinxit in tab. XII. Faſciculi II. Plantarum rariorum Neapolitani regni anno 1788. editi Dom. Cyrilli. Ex ea hodie in Sicilia cribra, retia funeſque nectunt, vitibuſque eandem alligandis adhibent.

Cap. XIV. *Iis, vt dixi*] Ita legendum eſſe pro *Is* monuit Geſner.

vt ſit quem] Vulgo *quo.* Deinceps I. B. Br. R. *capulis ſuis prolixius illigent, nec ventis.* Sangerm. ſolum *nec ventis* habet. Sed Polit. *capreolis ſuis cauſa proleiſſius inligent, nec ventis.* vbi in varietate mira ſcriptura latet vocis *capulis* varietas *capreolis.* Varronis Etymologia I. 31. ſ. 4. a capiundo ducta capreoli manifeſte ducit ad *capulum*, quem ſequior aetas mutauit in *capreolum.* Fuit igitur h. l. olim ſcriptum *capulis ſuis* (in aliis *capreolis ſuis*) *illigent.* Inepte Iucundus edidit *quo — pampini ſe capreolis illigent ſuis.* Ex

Sang. laudat Gronouius ſcripturam hanc: *quem t. a. p. capreolis ſuis illigent, nec.*

Cap. XV. 1. *nec mox vineam tum*] Recte Vrſinus emendabat: *mox vinetum ſubſeri.*

2. *mergi genus*] Palladius Febr. 16. *mergum dicimus, quoties velut arcus ſupra terram relinquitur, alia parte vitis infoſſa.* Geoponica IV. 3. vocant ἐμβροχάδα mergum. Sed eadem V. 18. ἀπώρυγα vocant, et tertio anno tranſferunt mergum.

exarcucitat] Infra cap. 20. 3. *curuatura iuxta vinculum materiam exprimit.* et cap. 24. 13. infra *vinculum deflexarum materias exprimes.*

3. *inſecatur*] Ita et Plinius loco deinde laudando. Hunc morem Bithyniae etiam agricolis fuiſſe teſtatur Didymus Geoponic. IV. 3. alii praeſecabant totum mergum altero anno.

Bima] Palladius III. 18. *mergi vero poſt biennium reciduntur in ea parte, quae ſupra eſt, et in loco iuſtas vites relinquunt. Sed vt agricolae aſſerunt poſt biennium ſi recidas, plerumque infirmas habent radices et repente ſimul pereunt.* vbi poſt *biennium* inſere ex h. l. *vere.* Idem Nouembri 2. *ante Idus nunc mergus, hoc eſt, propaginis curuatura poſt triennium, quam preſſa fuerat, recidetur a vite.* vbi legendum eſt *biennium.* Plinius 17. ſ. 35. no. 23. de propagatione in arbuſto: *Poſt annum propago inciditur ad medullam, vt paulatim radicibus ſuis aſſueſcat; caulis a capite ad duas gemmas reciditur; tertio totus mergus abſcinditur reponiturque altius in terram, ne ex reciſo frondeat. Tolli viuiradix a vindemia protinus debet.* Denique hunc noſtrum locum expreſſit Palladius Octobri 6. *hoc tempore idcirco locis, quibus dixi, propagatio melior eſt, quia firmandis radicibus vitis incumbit, cum proferendi palmitis eam cura non permouet.*

ad imum ſolum] ſcilicet ſcrobiculi; opponitur ſummae terrae.

Cap. XVI. 2. *pedali*] Plinius 17. ſ. 35. no. 19. *Pedamentum quidam inter duas vites* (medio interordinio noſter) *vtilius putant ſtatui: et facilius ablaqueantur ita — in quadripartita quam proximum oneri adminiculum eſſe debet, ne tamen impedimentum ſentiat ablaqueatio, cubito abeſſe non amplius.*

3. *Aqui-*

3. *Aquilonum*] Varro I. 26. *in omni vinea diligenter obſeruant, vt ridica vitis ad ſeptentrionem verſus figatur.* Contra Plinius 17. ſ. 2. cuius locum ſupra poſui ad III. 12. 5. Palladius Martio 7. *Palus maioribus vitibus ſolidus, minoribus ponatur exilis. Propter vmbrae moleſtiam ſtatuatur ab Aquilone et plaga frigida, ſpatio quatuor digitorum vel ſemipedis remotus a vite, vt poſſit ab omni parte circumfodi.* vbi Vincentius bis habet *violentiam* pro moleſtiam. Igitur etiam ex Palladio, vt ex loco Plinii ſupra poſito ſuſpiceris quaedam in hoc Columellae loco eſſe vitioſa; niſi vterque ſua aliunde duxerit, quod tamen in vitium cultura non feciſſe videtur Palladius. Geoponica V. 22. ἔστω δὲ μὴ λεπτοτέρα καλάμȣ τȣ͂ γενναιοτάτȣ, ὅπως μηδὲ βαρύνοι μήτε σκιάζοι τὸ φυτόν. et palum probant decorticatum, propter inſectorum inſidentium rimas corticis noxam.

propius truncum] Ita vulgatam *truncus cum radica* monente Vrſino et confirmante libro Polit. emendauit Geſner. Eidem Vrſino paruit Geſner *pandantur* mutans in *pandentur.*

4. *cuius vnus palmes*] Infra Arbor. c. 5. *tertio anno vitem inquam formam voles, componito. Si iugatam eris facturus, vnam materiam ſubmittito, ita, vt duas gemmas, quae ſunt proximae a terra, falce acuta radas — deinde tres ſequentes relinquas.* vbi Pontedera ex Edd. primis legi malebat *ima* et hoc noſtro in loco ſimiliter *imus.* Sed de noſtro loco falſus eſſe videtur vir doctus; et de altero teſtatur locus Geoponic. V. 22. nihil eſſe mutandum; ibi enim eadem traduntur.

Cap. XVII. *arundines — iugantur*] Recte monuit Geſner, non iugari arundines, ſed vites. Igitur legi malebat *arundine* vel *arundinibus.*

2. *neque enim*] Geſner monet legendum potius eſſe *neque vero.*

canibus feriſque] An legendum *ventis feriſque* ex cap. 20. 4. aut *vulpibus feriſque* ſc. aliis ex Varrone I. 8? Vitium animaduertit etiam Geſner. Sed ecce Creſcentius IV. 17. In quibuſdam etiam locis nimias hominum et canum patiuntur inſidias, quas diligenter die noctuque maturitatis tempore cuſtodiri oportet etc. vbi plantari iubet ſpecies vitium ſapore vuarum ingratas veluti *gnii areſtam* et *gmaronum*, quas idem cap. 4. Gmareſtam et *gimnaremum* vocat addens: et haec *non comeditur vua ab auibus vel canibus nec libenter ab hominibus* etc. Ipſe etiam in vinea, quam ab ae-

 ſtate

ſtate ſoleo habitare, canem vinitoris depraedantem ſaepe vidi vuas.

quinquennii] Plinius 17. ſ. 35. no. 10. *ſaluberrima in iugo arundo connexa faſciculis, durat quinis annis.*

3. *patimur*] Praefero librorum quorundam lectionem *patiamur*, etſi vulgata poteſt defendi.

4. *ſtellam*] De ſtellata ſeu quadrata forma vide infra ad cap. 26. ſ. 3.

5. *citra iugum*] Ita recte Vrſinus, pro *circa* ſcribi voluit. Vide infra cap. 24. ſ. 11. Item cap. 21. *vt caput trunci pedali fere ſpatio ſit inferius iugo, quaterniſque brachiis, diuidatur in totidem partes.*

per brachia emiſſum] Vulgatum *tenerum* ex libris optimis correxi. Deinde interpunctionem poſt *emiſſum* vulgo poſitam ſuſtuli et poſt *teneri eſt* poſui. Sententia eſt haec: vt quicquid e capite enatum eſt teneri, in modum brachiorum emittatur, prouocetur et diuidatur in totidem partes. In Lipſ. eſt: *emiſi vmbras hiemiſſimi prouocetur.* Forte *vmbrae* natae ſunt ex *humeris*, vt altero etiam loco infra V. 10. 7. Sexenni etiam viti putationem volunt Geoponica V. 22. ita adhiberi, vt viti pro viribus tres aut quatuor humeri (ὦμοι) relinquantur et ſingulis palmitibus adiungantur pali, quos ὠμοχάρακας appellant.

palmites ſubmittantur] In Pol. eſt *palmae.* Quare ſi mecum ex Lipſ. legeris *per humeros et brachia emiſſum prouocetur — ne plures palmae* etc. Columella in metaphora permanebit. A Palma enim palmites ducti ſunt.

praedicta aetas laeto ſolo] Palladius Febr. 15. *nam quadrima nouella, vbi laetum ſolum eſt, tres materias merito nutrire cogetur.* Mihi vulgatum h. l. *truncoque* vitioſum eſſe videtur, aut ſuperuacuum.

6. *diſtinetur*] Libri optimi *diſtenditur.* Ita VI. 19. 3. *corpus temonibus diſtentum obligatur.* Sed praefero librorum ſcriptorum optimorum lectionem; etſi infra cap. 21. 2. in ſimili fere re: *quae ſupra hunc modum materiis diſtenditur.*

7. *vno iugo*] Plinius 17. ſ. 35. no. 19. *Pedamentum quidam inter duas vites vtilius putant ſtatui: et facilius ablaqueantur ita meliuſque eſt vni iugae vineae, ſi tamen et ipſi iugo ſint vires, nec flatu infeſta regio. In quadripartita quam proximum oneri adminiculum eſſe debet; ne tamen impedimentum ſentiat ablaqueatio, cubito abeſſe non amplius: ablaqueari autem prius, quam putari iubent.*

8. *pam-*

8. *pampini iungantur*] Vrſinus legi voluit *iniugentur.* Infra cap. 21. 2. *eſt ſingulis brachiis licebit bina iniungere flagella.* vbi antea erat *iungere.* Malim itaque etiam h. l. *iniungantur.* Paulo antea etiam pro *adiungentur* Edd. I. B. R. *adiungantur* habent.

pluuiis] Ex libris optimis addidi vocabulum, ſuadente etiam Pontedera, vt ſiccis pluuiae regiones opponantur.

Cap. XVIII. *ſaluberrimas*] Antiquam lectionem monente etiam Pontedera reſtituit Geſner. Reſpexit Columella ſententiam Lybici hominis ap. Ariſtot. Oeconom. I. 6. *ποία κόπρος ἀρίστη; τὰ τȣ̃ δεσπότȣ ἴχνη.*

2. *ſarcientibus*] Vrſino admonente vulgatum *ſarrientibus* correxit Geſner.

Cap. XIX. *quatenus — leuandum ſit*] Haec ex gloſſa orta eſſe ſuſpicabatur Vrſinus.

annorum longum] Palladius I. 6. 10. *Vitis, quae ad iugum colitur, per aetates ad hoc perducenda eſt, vt locis moleſtioribus quatuor pedibus a terra, placidioribus vero ſeptem ſummitas eius inſurgat.*

2. *placidioreſque*] Ita ex Lipſ. emendarunt Schoettgen et Geſner, approbante Palladio. Vulgo *humidioreſque.*

euocari] Vitium vulgatae ſenſerat etiam Schoettgen; recte igitur *euagari* mutari voluit in id verbum, quod poſui, monſtrante Pol. veram lectionem. Palladius III. 12. *in locis laetis et clementioribus altius vitem licebit expandere.* Sed male is vſus eſt verbo *expandere.* Ceterum etiam hic Palladii locus lectionem *placidioreſque* firmat.

3. *accliuis*] Palladius: *in exilibus aut aeſtuoſis aut decliuibus aut procelloſis humilior eſt habenda.*

Cap. XX. 2. *alliduntur*] Ita ex libris optimis dedit Geſner pro *alligantur*, et comparauit locum Plinii 26. ſ. 22. *vbi alluit vnda.* Ante Gelenium enim legebatur ibi *allidit vnda.* In definitione litoris Aquiliana apud Ciceronem Topic. c. 7. et Quinctil. V. 14. 34. *litus eſt qua fluctus eludit* meliores Codices habere monet *allidit* vel *elidit.* In Cicerone de N. D. II. 39. malebat etiam Geſner: *mare terram appetens litoribus allidit* vel *elidit*, quam quod editur *cludit.* Denique annotat in editione Iſidori 1472 et 1489. Libro IV. 8. legi: *dictum litus quia fluctu eliditur, vel quod aqua alluitur Cicero in Topicis: litus eſt aqua, quam fluctus eludit.*

ſalebris] Beroaldus malebat *ſalebra*, Vrſinus *ſalebrae retardant.*

3. *quod proximum iugo*] Vitium in ſtructura verborum vidit etiam Geſner, et emendabat legendo *quo.* Sed ne ſic quidem locus ſanus erit. Quid enim ligatum eſſe dicitur? Vitis. Igitur debebat eſſe *ligata.* Vbi deinceps ligata fuit vitis? in ſummo palo. Quaeritur nunc, ex quo loco vitis brachia ſint in iugum appoſitum diducenda, poſtquam ipſum corpus ſummo palo fuit alligatum. Quod quaerimus, latet in vitioſis verbis. Edd. primae habent *proximum iugo lignum,* quod Iucundus inepte in *ligatum* mutauit. In ſummo enim palo vitis ligatur; brachia ab eo loco diducenda ſunt, qua proximum iugum attingunt, igitur inferiore vitis parte. Caput vitis citra iugum pedali ſpatio compeſcere iubet ſupra cap. 17. ſect. 5. et cap. 21. *vt caput trunci pedali fere ſpatio ſit inferius iugo, quaterniſque brachiis diuidatur in totidem partes.* Ita etiam noſter cap. 24. ſ. 11. Quare h. l. malim: *ex eo loco, qui proximus iugo eſt, ligata brachia diſponuntur in diuerſas partes.*

curuantur] Vitium loci arguit mira lectionis varietas. Hoc in aperto eſt, Aldinam lectionem praeferendam eſſe, hac fere ratione ordinatam: *curuantur; atque id, quod a vinculo dependet iugo.* Palmites enim antequam deorſum curuentur, alligandae ſunt in iugo. Deinceps malim: *rurſus curuatura infra vinculum materiem exprimit.* Noſter infra cap. 24. ſ. 13. *vbi palmas ligaueris et in terram ſpectantes deflexeris, infra vinculum materies exprimes.* Plinius 17. ſ. 35. no. 13. *Palmes duas treſue gemmas ſub iugo habere debet, ex quibus materia naſcatur: tunc per iugum mergi alligarique — vinculo nox adſtrictius a tertia gemma alligari; quoniam et ſic coercetur impetus materiae, denſioreſque citra pampini exſultant; cacumen religari vetant. Natura haec eſt: deiecta pars aut praeligata fructum dat, plurimumque ipſa curuatura. Quod citra eſt, materiem mittit, offenſante, credo, ſpiritu, et illa, quam diximus medulla. Quae ita emicuerit materia, fructum dabit anno ſequente.* Ita recte Brotier dedit ex Codd. et editione principe, vbi Harduinus dederat *crebro ſpiritu.*

Cap. XXI. *haec brachia — ſubmitti*] Debebat eſſe *His brachiis — ſingulos palmites ſubmitti.* Nam brachia ipſa diriguntur, eiſque deinde palmites *ſubmittuntur, dimittuntur, immittuntur, iniunguntur.*

2. *iniungere*] Palladius III. 12. *locis pinguibus ſingulis brachiis vitium bina flagella dimitte — plus quam octo palmites*

tes habere non debet. ad quem locum, in reliquis verbis mire vitioſum, vide notam.

admodum nimia] Forte excidit vocabulum aliquod inter *admodum* et *nimia.*

3. *pergulae*] Proprie dicebatur pars aedium proiecta in viam, vbi magiſtrorum ſcholae publicae erant. Vide praeter Geſneri Theſ. L. L. Valeſii Emendat. p. 56. Hinc vitis pergulana dicitur.

praefracta] Vulgatum *perfracta* correxi. Saepius in his libris hae duae voces permutatae reperiuntur.

pollicem] Breuiorem materiam ita reſectam in ſpem futuri anni furunculum appellabant. Vocabulo eodem de vlmo putanda arbuſtiua vſus eſt noſter V. 6. ſect. 16. *in frondatione cauendum ne aut prolixiores pollices fiant, qui ex amputatis virgis relinquuntur, aut rurſus ita alleuentur, vt truncus ipſe laedatur.* Simile aliquid faciunt vinitores Sueui et Rhenani, qui vitis ſarmenta in arcus curuare ſolent. Sarmenta enim alia in arcum ſubmittuntur longiora; praeterea palmites alii ſubmittuntur et reſecantur in variam longitudinem; quibus vti poſſint ſequentibus annis in arcum, aut plane reſecare. Eiuſmodi palmites praeſidiarios longiores, qui plus quam 4 gemmas habent, vocant *Kunkel*, i. e. colum, alii *Flaſchenträger*, i. e. lageniforum; cui quatuor aut tres gemmas relinquunt, appellant *Hinterzapfen*, vel *Zapfen*, i. e. conum, quaſi epiſtomium; breuiſſimum vnius aut duarum gemmarum vocant, *Stift*, *Steft*, i. e. ligulam vel cauillam *(cheville)*. Omnes vero eiuſmodi reſeces palmites communi nomine complectuntur *Schnitte*, i. e. ſectiones, ſeu *Zapfen*. Vide Sprengeri Cult. Vinear. p. 332.

vetuſti brachii] Vrſinus malebat: *vetuſta brachia.* Sed recte vulgatam defendit Geſner.

pullulaſcit] Qui infra ſect. 5. Cap. XXII. reliquit *repulleſcant* Victorius, neſcio qui h. l. damnare potuerit antiquum *pulleſcit.* Iterum cap. XXIV. ſ. 4. eſt *ſobolem repulleſcentem.*

Cap. XXII. *ſi tamen palus*] Ita vulgatam *ſub iugum mitti. Si autem* (vel *tamen) palus trunco eſt applicitus, is a vite ſubmouetur* correxit et diſtinxit Geſner. In Sangerm. eſt: *ſi iam palus.*

3. *exeſa*] Palladius Febr. 16. *ſed vetus et exeſa vinea, cuius duramenta longe proceſſerunt, vt Columella dicit, mergis melius reparabitur, quam ſi infoſſione totius corporis obruatur quod agricolis certum eſt diſplicere.* Ceterum Theophra-

phraſtus H. P. IV. 15. memorat rationem vineae veteris reſtituendae, quam h. l. ponam, etſi ſatis eam non intelligo ὅταν ἤδη δοκῇ καταφέρεσθαι (cum incipit degenerare) κλήματά τε ἐπιβάλλειν, (ſarmenta immitti debere) καὶ καρποῦσθαι ἐνιαυτόν. et fructum vnius anni percipiendum,) μετὰ δὲ ταῦτα κατασκάψαντα ἐπὶ θάτερα τῆς ἀμπέλου περικαθᾶραι πάσας τὰς ῥίζας. (Deinde alteram vitis partem (alterum crus) defodere, radicibus omnibus purgatis.) εἶτ᾽ ἐμπλῆσαι φρυγάνων καὶ ἐπαμήσασθαι τὴν γῆν. (deinde virgultis ingeſtis (ſcrobi puto) terram adaggerare.) τούτῳ μὲν οὖν τῷ ἔτει κακῶς φέρειν σφόδρα, τῷ δ᾽ ὕστερον βέλτιον. τῷ δὲ τρίτῳ καὶ τετάρτῳ καθίστασθαι καὶ φέρειν πολλοὺς καὶ καλούς. ὥστε μηδὲν διαφέρειν ἢ ὅτι ἤκμαζεν. (Illo quidem anno male admodum ferre aiunt; altero melius; tertio et quarto conualeſcere, ferreque multas et bonas vuas, vt non alio modo ſe habeat, quam cum vigebat.) Deinde cum iterum langueſcere incipit, partem alteram ſuffodiendam et ſimiliter curandam eſſe, atque ita ſemper durare affirmant. Id autem decimo quoque anno fieri debere; ita non opus eſſe vitem recidere, ſed eoſdem caudices per multas hominum aetates durare. Videtur omnino Theophraſtus vitis arbuſtiuae ſternendae atque ita renouandae rationem docere, quam Galli hodieque frequentant, et in Germania reuocauit Gaupp. Vide Sprengerum p. 203 et 419.

vitis poſſit] Palladius Nov. 3. *vinea vetus quae in iugo eſt, ſi robuſta et integro trunco ſit, ablaqueata fimo ſatietur, et anguſtius putata inter quartum et tertium pedem a terra viridiſſima parte corticis acuto ferramenti mucrone feriatur, ac foſſa frequentius incitetur. Nam, ſicut aſſerit Columella, ex eo loco germen plerumque producit, et veniente vere fundit materiam, qua vitis reparetur antiqua.* vbi Creſcent. recte habet *intra quartum* quod et h. l. reſtituere malim.

4. *abnodatus*] Varietas eadem eſt infra cap. 24. ſ. 18. *adnodari*, *annodari* et *abnodari* libri offerunt.

5. *ſupra quartum*] Palladius Martio 7. 3. *vineas veteres nunc aliqui a terra altius truncant, ſtudentes reparationi. ſed vitioſum eſt; nam plerumque vaſtior plaga ſole putreſcit et roribus. Quare hoc genere reparetur. Prius ablaqueabitur altius, donec eius nodus appareat; deinde infra terram ſupra nodum recidatur, vt operta de frigore et ſole nihil timeat. Hoc faciendum, ſi optimi generis vitis ſit, et alte poſita; alioquin generoſis melius erit inſerenda ſarmentis.* vbi poſtrema ſunt repetita ex libro de Arbor. VI. ſect. 4.

7. *la-*

7. *labantes*] Ita dedit Geſner; ego malim *natantes*. Arbor. cap. 6. *veterem vineam ſi in ſummo radices habebit, reſecare nolito; alioquin etiam nouella vinea, quae ex reſectione renata fuerit, vim inutilem habebit, prima parte terrae natantibus radicibus. quamobrem neque fructum vberem percipies, et nihilominus celeriter conſeneſcet.*

atquae] Ita cum Pontedera ſcripſit Geſner pro *atque*. Quod deinceps idem ediderat *eae deficient*, minus neceſſaria mihi videbatur emendatio. Itaque veterem lectionem reſtitui. Videntur tamen quaedam excidiſſe, quod ſuſpicor ex loco de Arboribus ſupra poſito.

8. *ſterilitas terrae*] Ita emendandum eſſe h. l. vidit Vrſinus. Vulgo erat: *ſterilitas, terra ſalſa vel amara, vligo.* Recte comparauit vir doctus locum II. 9. *ſolet autem ſalſam nonnunquam et amaram vliginem vomere terra.* Similiter III. 1. ſalſum et amarum terrae humorem radicibus noxium memorat.

vallis, arenoſus] Ita h. l. correxi adiuuantibus libris optimis ex Palladii loco I. 5. *in terris quaerenda foecunditas: ne alba et nuda ſit gleba, ne macer ſabulo ſine admiſtione terreni, ne creta ſola, ne arenae ſqualentes, ne ieiuna glarea, ne auroſi pulueris lapidoſa macies, ne ſalſa vel amara, ne vliginoſa terra, ne tofus arenoſus atque ieiunus, ne vallis nimis opaca et ſolida, ſed gleba putris* etc. vbi Creſcentius habet *ſqualida* pro *ſolida*, probante Pontedera Columella XII. 50. 13. a ventis auerſum; a ſole XII. 44. ab amoribus XI. 1. 14. contubernio XII. 1. 2. dixit, et Geſneri Index h. l. laudat *ſole auerſus*, quod reſtitui malim. admiſſario adſcendenti ſe auertere eſt VI. 37. 10.

9. *Illa rurſus mali*] Eadem de Arboribus c. 6. ſ. 5.

Cap. XXIII. *mitis*] Verba *mitis ac temperata*, vt ſuperflua deleri volebat Vrſinus. Plinius 17. ſ. 35. no. 19. *Protinus hanc a vindemia, vbi coeli tepor indulget, adoriuntur. Sed hoc fieri nunquam debet ratione naturae ante Aquilae exortum — immo vero Fauonio, quoniam anceps culpa ſit praeproperae feſtinationis. Si ſaucias recenti medicina mordeat quaedam hiemis ruminatio, certum eſt gemmas earum frigore hebetari plagasque findi, et coeli vitio exuri oculos lacryma deſtillante. Nam gelu fragiles fieri, quis neſcit. Operarum iſta computatio eſt in latifundiis, non legitima naturae feſtinatio. Quo maturius putantur aptis diebus, ea plus materiae fundunt; quo ſerius. eo fructum vberiorem. Quare macras prius conueniat putare, validas nouiſſime.* vbi male editio

tio romana et aliae *in latifundiis vero:* quod temere probauit Pintianus. Palladius I. 6. *Vitem ſi maturius putes, plura ſarmenta, ſi ſerius, fructus plurimos conſequeris.* Eadem de putatione autumnali et verna promittunt Geoponica III. 14.

2. *Idus Februar.*] Palladius III. 12. *hoc menſe locis frigidis aliquatenus et temperatis vitium iuſta putatio eſt. Sed vbi multae ſunt vineae, diuidantur; et pars earum quae ſeptentrionem reſpiciet, verno putetur; alia pars aduerſa clementioribus plagis recidatur autumno.*

Cap. XXIV. *Quandoque*] Ita hic et ſupra II. 10. 16. pro *quandocunque* habet cum alia Sangerm. liber, vt teſtatur Drakenb. ad Liuium T. I. p. 131. In collatione edita ab Erneſtio varietas haec h. l. omiſſa fuit.

tria] Palladius I. 6. 3. *in vitibus putandis tria conſideranda ſunt, fructuum ſpes, ſucceſſura materies, locus qui ſeruet ac reuocet.*

2. *in partibus vitium*] Lectionem quam ex Sang. dedi, probauit etiam Pontedera.

inareſcere] Ex mira librorum inprimis Sang. varietate Heinſius Aduerſ. III. p. 395. efficiebat *fructum immuceſcere,* vel ex vulgata corrigit *marceſſere* vel *inaceſſere.* Verum non cogitabat vir ſagaciſſimus, caloribus vuas nec aceſcere nec muceſcere, ſed frigore vel potius humore, vel humida ſoli conditione. Igitur aliud quid latere videtur in illa varietate felicioribus ingeniis.

5. *Crura ipſa*] Palladius III. 12. *Circa crus quidquid naſcitur amputandum eſt, ſi non deſideret vinea reuocari.* vbi Creſc. *vitis renouari.* Vincentius etiam *renouari.* Noſter infra ſect. 14. *vt ſic reciſa vitis ac renouata intra iugum contineatur.* vbi libri alii *reuocata.* Noſtro in loco praefero *renouari.*

trunci pars] Palladius: *quod ſi truncus vitis ſole aut pluuiis aut noxiis animalibus eſt cauatus, purgamus quidquid eſt mortuum, plagaſque eas amurca linimus et terra: quod proderit aduerſum praedicta.* vbi Vincentius habet *amurca, alumine et terra replemus.* Pro *ſecta* in Pol. eſt *ſenecta,* in Lipſ. *euecta;* vnde Pontedera malebat legi *ſenecta* vel *ſolis.* Geſner *enecta.*

viridi cortice] Ineptiſſime Iucundus *codice* poſuit. Codex eſt ima trunci pars terrae plerumque immerſa. At Columella nunc poſt pedes de cruribus vitis loquitur. Deinde in ipſo trunco pars aliqua eſſe debet, vnde cicatricem abduci

duci vult Columella, quae eſt cortex viridis ſub vetere ſecto et exeſo latens. Supra etiam cap. 22. ſ. 3. viridiſſima corticis parte trunci germen elicit per factum vulnus.

6. *Neque eſt difficile*] Haec verba mihi ſpuria videbantur et ex alieno loco huc immigraſſe. Quae enim difficultas eſſe poteſt in iis, quae deinceps memorat Columella? et ſi eſſet aliqua difficultas, tamen omitti omnino non poſſunt in hoc opere. Igitur continuabis ſuperiora: *ducat cicatricem: mox alleuatas plagas — linere.*

coaleſcit] quid? litura? at hoc ineptum! Igitur plaga, vulnus excidit. Vitium arguit etiam ſequens *fructum viridem* quem in *truncum* mutari voluit Geſner. At non truncus totus, ſed cortex trunci viridis ſeruari debet. Vides igitur, totum hunc locum mire vitioſum eſſe.

Cortex] Palladius: *cortex etiam reciſus et pendens a vite tollatur: quae res minorem faecem reddit in vino.*

muſcus] Palladius: *muſcus radatur vbicunque repertus.*

7. *ima parte*] Sang. *crate* Heinſius interpretabatur de parte, vbi vitis diuaricari incipit. Sed fortaſſe voluit *imo crure.*

in duro] Palladius: *Sed plagae, quas in duro vitis accipiet, obliquae et rotundae eſſe debebunt.*

coaleſcunt] Ita pro *conualeſcunt* ex libris ſcribi voluit etiam Pontedera.

contorta] Palladius III. 12. *auferenda ſunt lata, intorta debilia malis locis nata ſarmenta.* vbi libri variant inter *lenta* et *laeta.* Idem paulo poſt: *Deciſis, ſicut ſupra dixi, male natis omnibus et veteribus, nouellos et fructuarios ſerua.* Vides, etiam Palladium *recta* omiſiſſe; igitur auctoribus libris optimis incluſi. Sed *lata,* nec rotunda, πλατύτερον κλῆμα tolli iubent etiam Geopon. V. 8. 2. Quae ſint lata ſarmenta docui ex Pontedera in Tabulae tertiae interpretatione.

arida et vetera] Palladius: *Vngues etiam cuſtodum ſiccos et annotinos recide et omnia quae vetera vel ſcabra reperies.* Legit ergo *ſiccos et annotinos,* deinde *ſcabra* pro *arida.* Ceterum diuerſa notione σκορόδων ὄνυχας dixit Aetius, quos Galenus nucleos. De roſarum vnguibus vide ad Palladii VI. 13.

quatuor pedum] Palladius: *illae quae altius coluntur, vt in iugo vel pergula, vbi quatuor pedibus ſupra terram leuatae ſteterint, quaterna brachia habeant.*

7. *ſpectent decuſſati*] Vitioſa haec eſſe cenſeo et ſic corrigenda: *decuſſata iugo quatuor coeli partes.* Infra V. c. 5. ſect.

ſect. 9. debrachiata vite: *in quatuor brachia diuidere, ita, vt omnem partem coeli ſingula aſpiciant.* ſupra cap. 21. *quaterniſque brachiis diuidatur in totidem partes.*

ſingulis vel] Vulgo deeſt *ſingulis.* Goeſ. *ſingulas.* Palladius: *Si macra vitis erit, in ſingulis brachiis ſingula flagella dimittimus: ſi pinguis, bina.* qui locus comprobat lectionem Lipſ. *pinguior* pro vulgato *plenior.* Pinguitudinem focanei habet idem Palladius III. 12. 2.

9. *meminiſſe*] Palladius: *ſed prouidendum, ne in vna parte ſint ſarmenta, quae ſeruas; quod cum ſit, vitis, tanquam ſi fulgure tangatur, areſcit.*

humor aſſumitur] Recte Abr. Gronouius corrigit *abſumitur.* Deinceps *pulgere* pro *fulgure* liber Polit. Fulgeratorem Ionem annotauit Geſneri Theſ. L. L. A φλὸξ eſt *fulx, fulgis, fulger, fulgor, fulgur* et antiqua ſcriptura *pulger, pulgor, pulgur.* Sic ex graeco πλέκω antiqui *plectere* deinde *flectere* dicebant. *Plexum* et *plectere* in Columella ſeruauit liber Polit. et Sangerm.

10. *Focaneus*] Palladius III. 12. *Focaneus etiam, qui inter duo brachia mediis naſcitur, debet abradi: qui ſi pinguitudine ſua brachium quodcunque proximum debilitauerit, illi deciſo ipſe ſuccedat.* Vides igitur pro *adnodare* Palladium dixiſſe *adradere.*

11. *pede infra*] Ita recte Geſner ſcripſit ex libris pro *pendens.* Ita ſupra IV. 17. 5. *putatoris eſt pedali fere ſpatio citra iugum vitem compeſcere* et cap. 21. Pro *conſtituito* ex varietate libri Pol. et Sang. efficio *conſtituitur.*

proximas duro] Palladius: *relinquenda ſunt ſarmenta neque circa durum, neque in ſummo; quia haec velut pampinaria minus afferunt, illa vitem nimietate fructus onerant, et longius ducunt. Quare in medio loco ſeruanda ſunt, quae tuemur.*

12. *medio in brachio*] Sang. *mediae in brachio*, annotante Gronouio.

13. *idemque cuſtos*] Quoniam in P. et Sang. libris deinceps eſt *debent*, Gronouius ſuſpicabatur h. l. legendum eſſe *itemque cuſtos.* Sed vide ſupra cap. 21. ſ. 3.

14. *compluuia*] Vide infra ad cap. 26. ſ. 3.

15. *et gelicidiis*] Malim *a gelicidiis*, et ſic laudat h. l. Index Geſnerianus.

ſed nec vngulis] Ita Edd. I. B. R. etſi *vngulae* in iis legitur. In Lipſ. eſt: *ne vngulis ſimili.* Sang. liber omittit quidem. Modum medium inter plagam nimis oblongam et nimis anguſtam improbare videtur, etſi vngulae ſimilitudinem

nem non ſatis intelligo. An plagam planam et obliquam voluit ſignificare? Plagam reſupinam et pronam ipſe deinceps Columella ſect. 16. interpretatur deuexam poſt gemmam reſectionem. Plaga oblonga et obliqua latius emoritur, quam rotunda et fere plana. Sic ſupra c. 7. ſ. 2. *vulnus latius inareſcit.* Plagam obliquam, (id eſt, deuexam, pronam,) et rotundam citius coaleſcere affirmat hoc ipſo capite ſect. 7. Rotundae igitur credo opponi oblongam, ſagittae ſimilem.

poſt gemmam] Palladius III. 12. *plaga non iuxta gemmam, ſed aliquanto ſuperius fiat, et auertatur a gemma, propter lacrymam defluentem.*

17. *Si reſecis*] Ex Sang. *reſicis* annotauit Gronouius; quam formam ſaepius indidem attuli.

anguſtiſſime praeciſus] Supra ſect. 5. *crura ipſa truncique circumſpiciendi ſunt, ne aut pampinarius palmes internatus, aut verrucae ſimilis furunculus relinquatur: niſi ſi iugo ſuperiecta vitis deſiderabit ab inferiore parte reuocari.* Et cap. 22. 4. *plerumque germen de cicatrice procedit, quod ſiue longius proſiluerit, in flagellum ſubmittitur, ſiue breuius, in pollicem, ſiue admodum exiguum, in furunculum: is ex quolibet vel minimo capillamento fieri poteſt. Nam vbi vnius aut alterius folii pampinus prorepſit e duro, dummodo ad maturitatem perueniat, ſequente vere ſi non adnodatus neque adraſus eſt, vehementem fundit materiam: quae cum conualuit, et quaſi brachium fecit, licet tunc ſuperuagatam partem duramenti recidere, et ita reliquam iugo ſubiicere.* Denique infra V. 5. 18. *iacenti viti breuiores materiae debent ſubmitti, reſeces quoque anguſtius in modum furunculorum relinqui.* Accedat nunc Plinius 17. ſ. 35. no. 13. *Relinquitur ſub iugo et qui vocatur cuſtos. Hic eſt nouellus palmes, non longior tribus gemmis, proximo anno materiam daturus, ſi vitis luxurioſa ſe conſumſerit. Et alius iuxta eum, verrucae magnitudine, qui furunculus appellatur, ſi forte cuſtos fallat.* Haec vero loca comparaui, vt de emendatione Pontederae iudicarem, qui *praeſectus* mutari voluit in *percitus;* quoniam in Polit. libro eſt *perciſus.* Sed *perfrigidus, praefrigidus* et ſimilia vocabula in libris ſcriptis ſaepe permutantur. Igitur haec talis varietas vitium non arguit. Deinde Pontedera furunculum interpretatur gemmam, eamque praecidi negat. Sed fallitur vir eruditiſſimus. Eſt germen breuiſſimum vnius vel duorum foliorum, quod ſubmitti vel recidi poteſt, et a breuitate verrucae reciſum habet nomen furunculi, vt pol-

lex a longitudine pollicis. Miror talia viro botanices inprimis gnaro excidiſſe!

fructuarium remittamus] Libri Pol. et Sang. recte *fructum* praeferunt. Sed et ſequens *remittamus* videtur eſſe vitioſum. Nuſquam enim hoc verbo Columella vſus reperitur, ſed immittere et ſummittere dicere ſolet. Quid ſi in *fructuarium* ſyllaba extrema pertinet ad *ſubmittamus?*

nepotibus] Inter folium et ſarmentum natos nepotes Sueui vocant *Eberzähne*, *Afterzähne*.

magnopere] In Sang. eſſe *magno opere* hic et III. 10. monet Drakenb. ad Liuium T. I. p. 611.

18. *duro prominet*] Antecedens et ſequens *procedere* ſatis docet *progerminat* eſſe legendum.

a latere gemmam] Scilicet plurimae arbores et frutices gemmas, id eſt, rudimenta fructuum et foliorum ſequentis anni inter folium et ſurculum, aut iuxta aſſidentem habent; paucae in ſummitate annotinorum foliorum, veluti populi. Audi etiam Albertum de Vegetab. p. 458. *eſt vitis proprium quod botrum ſemper ex oppoſito pampini emittit, et aliquando loco botri facit ancham, eo quod ancha eſt velut botrus incompletus, ad quem cum natura deficit complendo, conuertit ipſum ad vſum manuum tenentium vitem onuſtam. — Sola vitis profert ex oppoſito aut botri aut anchae pampinum ſuum — ancha plus habet de ſapore vini quam alia pars praeter vuam.*

21. *imperandum*] Palladius I. 6. 4. *poſt bonam vindemiam ſtrictius, poſt exiguam latius puta.* vbi Vincentius cum duobus libris ſcriptis *largius* habet. Graeci dicunt μακροτομεῖν et βραχυτομεῖν.

curuatur acies] Graecis ferrum dicitur διπλοῦσθαι, duplicari, et hinc διπλόη vitium ferri mollis, annotante Timaeo in Gloſſis Platonicis, cuius locum explicui in Analectis ad hiſtor. rei metallicae Veterum.

22. *praefringatur*] Ex Sang. *praefingatur* annotauit Gronouius.

Cap. XXV. *vinitoriae figura*] Eadem eſt quae falcis illius, qua vinitores Sueuici palos circumcidunt et exacuunt, *Pfahlhappe* vocant, monente Sprenger in Cultura Vitium p. 122. Ceterum figuram falcis in multis editionibus propoſitam verbis Columellae non conuenire, recte monuit Morgagni. Securim enim forma trianguli apponunt. Aldina ſecurim roſtro non ſuperponit, ſed ſupponit. Iuntinam igitur figuram ſolam veram eſſe cenſet Morgagni. Verum Al-

dina figura, cuius Iucundus architectus fuit, bene habet, niſi quod operarum errore inuerſa fuit, quod lectori, quamvis leuiter attendenti animum, ſtatim ſit manifeſtum. Ab ea Iuntina, quam repetiit Geſnerus, eo differt, quod ſecuris nimis prope aſſidet mucroni, nec aciem a capulo ad roſtrum rectam gerit, neutra deinde mucronem pronum, ſed rectum poſuit; Geſneriana denique ſecuris formam non ſemilunatam habet, ſed ſemilunam cauam. Igitur figuram aliam appoſui Tabulae I. Fig. VI.

eiuſque velut apex] Refertur eius ad falcem, non ad poſtremam ſecurim, a quo remotus apex primam cultri partem occupat.

Cap. XXVI. *olea*] Lipſ. *oleumgctum.* Sang. *oleagotum.* Vinearum cauſa feruntur et caeduntur robur, eſculus, caſtanea, fraxinus, cupreſſus, laurus, olea, populus; ex quibus arboribus quae lateat in corrupta lectione, exputent alii.

tertium locum] *Alterum locum* recte corrigit Pontedera. Palus enim non eſt diuerſus a pedamine terete. Ridica eſt palus vnguloſus ex ligno fiſſo.

ſuber] Veteres dixerunt *ſuberies* pro *ſuber*, teſte Feſto, et ex eo Iſidoro 17. 1. Vincent. Sp. nat. 12. 105. Ex graeco ὕφεαρ factum latinum nomen ſuſpicor. Contra ex eo dictum cenſet Iſidorus, quod fructus ſit ſuum cibus, quaſi *ſubedies.*

lauru] Geoponica XI. 3. καὶ εἰς φραγμοὺς ἀμπέλων ἐπιτήδειόν ἐστιν. Alias ipſa arbor vitem laedit, auctore Theophraſto H. P. IV. 20. et Plinio 17. 24. De cupreſſo ſatis ad Catonem et Varronem dixi. Laurum cum inaruit trunco, reciſam etiam laetius fructicare ait Plinius 16. ſect. 56. et ſect. 90.

probabiles vſu ſtatuminis. Haec] Hanc Goeſiani lectionem merito probabat Geſner, recipere tamen non auſus. Pro *ſambuci* Polit. liber *ſabuci*, vt in Plinius 17. ſ. 35. no. 10. vbi cum iunipero nominatur ſabucus, laburnum et cypreſſus. An fuit olim h. l. laburnum pro lauro? In Plinio tamen Codex Chifflet. habet *alburno.* Nunc video Heinſium ad Virgilium I. p. 121. ex Sang. libro laudare: *ſilueſtres abvius atque etiam ſabuci probabiles vſu ſtatum iis.* vnde ipſe efficiebat eandem lectionem, quam poſui, niſi quod deinceps malebat: *haec horumque — dedolandae acuendaeque.* In Collatione Erneſtiana ponitur ex Sang. *ab vuis atque ſambuci.*

acuendaeque] Ex libris optimis inſerui cum Heinſio. Plinius l. c. *pali e iunipero — laburno, ſabuco. Reliquorum*

gene-

generum ſudes omnibus annis reciduntur. vbi Dalecamp. emend. *et reliquorum generum ſudes, quae omnibus.* De pino Columellae dubito, quam etiam Polit. liber omiſit; in lectione *ab vuis* vel *ab vius* forte latet *arbutus* vel *laburnum.* Ex Sang. *abuius* annotauit etiam Gronouius.

2. *proceritatem*] Hanc ex libris optimis ſubſtitui *ſinceritati.* Nam ſi conuerti debent, opus eſt proceritate iuſta; etſi ſinceritatem defendi poſſe video ex ſequenti: *quae vel carioſa ſunt.*

nouo, ſarturae] Ita liber Polit. et *nouo* pro *noua* legendum eſſe vidit Broukhuſius. Sartura eſt vetus iugum, quod ſartura renouatur. Vulgata *noua ſartura* ineptiſſima erat.

3. *ſub ſtella*] Supra IV. 17. 4. vitem in ſtellam diuidere, decuſſare et diducere dixit, eandemque formam ſect. 7. ibidem cum quadrato agmine comparat; cum camera comparat eam formam, vbi pampini prorepentes vndique iunguntur, et iugum in omnem partem porrectum terram obvmbrat. Locus eſt elegans Manilii V. 238. *et te, Bacche, tuas nubentem iunget ad vlmos, diſponetue iugis, Amitatus fronde choreas, robore vel proprio fidentem in brachia ducet, teque tibi credet: Semeleue a matre reſectum adiunget palis, ſegetemque interſeret vuis, quaeque alia innumeri cultus eſt forma per orbem pro regione colet.* Ita correxit Bentley; ſed ex vulgata *ſemper quin*, vel vt libri ſcripti habent *qui matre* lege *ſemperque a matre reſectum* vel *ſtirpemque a matre reſectam.*

diremtaeque] ſc. interueniente pertica. Quare vulgatum *directaeque* ex libris correxi.

compluuia] eadem ſupra dixit c. 24. ſ. 14. compluuiatam iugationem Varro I. 8. 2. vbi vide notam.

4. *quae nondum*] Plinius 17. ſ. 35. no. 13. *Palmes duas treſue gemmas ſub iugo habere debet, ex quibus materia naſcatur. tunc per iugum mergi alligarique, vt ſuſtineatur iugo non pendeat. Vinculo mox a tertia gemma adſtrictus alligari: quoniam et ſic coercetur impetus materiae denſioreſque citra pampini exſultant: cacumen religari vetant.* Ceterum monente Pontedera Geſner vulgatam antea lectionem *quae nihil* permutauerat cum antiqua Edd. primarum *quae modo.* Sed ſententia eam lectionem reſpuit, igitur poſui, quod offerunt etſi vitiatum Polit. liber et Sang. vbi exſtat *mundo.*

innixa] Si firmitatem ſpectauit, haec erit probanda lectio; ſed quoniam cum *dependeat* iungitur, malim ex Edd. primis *innexa.*

ſuſpen-

ſuſpendant] Ex lectione optimorum librorum *ſuſpendeat* effeci *ſuſpendant*, ſubſtituique vulgato *ſuppendeat*.

quae vinea] Vocabulum *vinea* ſpurium cenſeo; quae reſpicit ad *palmam*.

Cap. XXVII. *Calamentis*] Geſner vulgatum *calametis* interpretatur fragmina calamorum et arundinum. Inepte, cum ſarmentis iungantur. Intelliguntur partes ſiccae vitis; igitur calamenta dicuntur ab antiquo *cala*, quod lignum aridum, focaneum ſignificabat. Lucilius: *ſcinde puer calam, vt caleas*. Graecum eſt *κᾶλον*, lignum a *κάειν* ardendo dictum. Palladius Febr. 15. *ſtatim poſt putationem ſarmenta deciſa a vineis et rubi et impedimentum foſſoris omne tollatur*. Vnde alii forte veriorem eruent lectionem. Cato 50. *vbi vineam deputaueris aceruum lignorum virgarumque facito.*

lutoſa] Plinius 17. c. 22. Vide ad librum de Arboribus c. 12.

incientibus] Ita mecum Pontedera emendat vulgatum *incipientibus*. Plinius 17. cap. 22. *Plerique aeſtate tota poſt ſingulos rores, confodi iubent vineam: alii vetant gemmantem: decuti enim oculos tactuque intrantium deteri: et ob id arcendum procul omne quidem pecus, ſed maxime lanatum, quoniam facillime auferat gemmas. Inimicos et pubeſcente vua raſtros.* vbi Vincentius habet *germinantem — tactu*.

2. *magis pampinatio*] De Arboribus cap. 11. *vineam quam bene putare, tam diligenter pampinare vtile eſt. nam et materiae, quae fructum habent, melius conualeſcunt, et putatio ſequentis anni expeditior, tum etiam vitis minus cicatricoſa fit: quoniam quod viride et tenerum decerpitur, protinus conualeſcit. ſuper haec quoque melius vuae matureſcunt.* quae ſunt minus integra.

4. *binos*] Ex vetere Codice Vrſinus emendat *binas*.

5. *frondem ſuperuacuam*] Infra: *quidquid ſuperuacui enatum fuerit, tollito.* Meminiſſe oportet etiam hic frondem Columellae eſſe virgam, germen frondoſum; ne quis putet pampinationem eſſe, cum frons decerpitur vitis. Pampinatio *coles, pampinos, palmas, palmites, ſarmenta* detrahit ſuperuacua. Graeci *κλαδεύειν* et *βλαστολογεῖν* dixerunt. Attici *κλᾷν*, *κλᾶσαι*, quoniam germina defringebantur. Sed de pampinatione dixi ſupra ad cap. 6.

aliquam foetus] Geoponica III. 11. 4. vitibus nouellis feracibuſque partem etiam fructus auferre iubent, ne palmites graciliores et vuae inutiles fiant.

6. *requieſcere*] Malim addito verbo ex Edd. primis legere: *religatam quieſcere ac refici par erit.* Sic enim eadem vitis depoſito fructu ſolet religari, vt requieſcat.

confringere] Ex Edd. primis malim *defringere;* nam confringitur, quod in vite relinquitur, defringitur, quod demitur ſimul.

cacumina] Infra: *cacumina virgarum, ne luxurientur, demutilato.* Reliqua deinceps ex libris cum Pontedera correxi. Vulgo male *e dura parte aut a trunco ſurgentes.* Nam dura pars eſt truncus, aut brachia; primum docet de trunco; deinde de brachiis.

inter brachia] Infra: *quod in cacumine aut in brachiis natum erit, decerpito, duntaxat quae vuam non habebunt.* Plinius 17. c. 22. *in pampinatione non hos detrahere pampinos, qui cum vua ſint; id enim vuas ſupplantat, praeterquam in nouella vinea. Inutiles iudicantur in latere nati, non ab oculo: quippe etiam vua, quae naſcatur e duro, rigeſcente, vt niſi ferro detrahi non poſſit.*

Cap. XXVIII. *quam florem*] Infra Arbor. c. 11. *ante dies decem quam vinea florere incipit, pampinatam habeto.* Plinius 17. cap. 22. *pampinatio verna in confeſſo eſt, ab Idibus Maiis intra dies X. vtique antequam florere incipiat, et eam debere infra iugum fieri. De ſequenti variant ſententiae. Cum defloruerit, aliqui pampinandam putant, alii ſub ipſa maturitate.* Palladius Maio 2. *tunc eſt opportuna pampinatio, cum teneri rami digitis ſtringentibus crepabunt ſine difficultate carpentis.* De altera pampinatione Palladius Aug. 3. Pampinationem docent Geoponica III. 11. 4. V. 28 et 29.

pubeſcentem] Diuerſa igitur a flore pubertas vitis. Pubeſcentes vineas dixit etiam ſupra IV. 3. 2. Scilicet florem vitis Theophraſtus H. P. I. 21. χνοώδη, i. e. lanuginoſum eſſe monuit. Sed eam pubem non voluit intelligi Columella, ſed metaphorice vuas adoleſcentes dixit. Ita Plinius 17. c. 23. *inimicos et pubeſcente vua raſtros*, et cap. 9. *ſunt qui puluere quoque ali vuas putent, pubeſcenteſque puluerent.* vbi Theophraſtus II. 8. habet: τρέφειν δὲ δοκεῖ καὶ ὁ κονιορτὸς καὶ θάλλειν ποιεῖν οἷον τὸν βότρυν. vbi ipſe deinde Philoſophus variantem ſe vuam (περκάζοντα) dixit et a nigreſcente diſtinxit. Bene monuit de hoc vſu loquendi Bodaeus p. 134. Sed debebat addere, Latinos hac in locutione imitatos eſſe graecos ſcriptores, qui ficum, variantem ſe, ὀργῶσαν, oleam βρύουσαν, vuam ἡβῶσαν dixere, auctore Polluce I. 237. Ficum σῦκον ὀργῶν habet Theophraſtus. In Theophraſto H. P. III. 6. iterum

iterum Plinius *βότρυν περκάζοντα* vertit vuam pubeſcentem XIII. c. 22.

tum et — puluerationibus] Haec verba omittit Sang. Vide mihi locum Arbor. 12. de tertia foſſura: *poſt meridiem fodito, pulu remque excitato. ea res et a ſole et a nebula maxime vuam defendit.* et in fine capitis: *quanto ſaepius foderis, tanto vberiorem fructum reperies.* Ita et Plinius 17. c. 22. *foſſione puluerem excitatum contra ſoles nebulaſque prodeſſe.* Noſter XI. 2. 60. *frigidioribus regionibus puluerationem faciunt, quam vocant ruſtici occationem, cum omnis gleba in vineis refringitur, et reſoluitur in puluerem.* Plinius 17. ſ. 5. *ſunt qui puluere quoque vuas ali iudicent pubeſcenteſque puluerent, et vitium arborumque radicibus aſpergant. Quod certum eſt Narbonenſi prouinciae et vindemias certius ſic eo coqui, quia plus puluis ibi quam ſol confert.* vbi Vincentius habet *citius ſicco coqui.* Plures etiam libri *citius* habent; lectio a Pintiano prolata ſic habet *quod certum eſt Narbonenſis prouinciae et vindemias certius ſic coqui, pluſque puluis ibi quam ſol confert.* vbi ſi *citius* legeris pro *certius*, habebis ſinceram Plinii lectionem. Palladius Martio 7. *omnibus menſibus vult puluerari nouellam vineam, non ſolum propter herbas, ſed ne tenera adhuc ſemina ſolidata terra conſtringat.* Idem Iulio 1. *nunc et nouellae vites mane et veſpere iam calore depoſito effodi debent, et auerſo gramine puluerari.* vbi Creſc. habet: *effodi et omni herba et gramine diligenter exſtirpato radicitus.* Vides igitur, Palladium puluerationem dixiſſe ſimpliciter pro occatione. Theophraſtus H. P. II. 8. *τρέφειν δὲ δοκεῖ καὶ ὁ κονιορτὸς ἔνια καὶ θάλλειν ποιεῖν οἷον τὸν βότρυν. διὸ καὶ ὑποκονιῶσι πολλάκις — τὴν δὲ ἄμπελον ἔ φασι δεῖν ἢ ὑποκονιῶν ἢ ὅλως ἅπτεσθαι περκάζοντος τῶ βότρυος* (i. e. variante vua) *ἀλλ' εἴπερ, ὅταν ἀπομελανθῇ. οἱ δὲ τὸ ὅλον μηδὲ τότε, πλὴν ὅσον ὑποτίλαι τὴν βοτάνην.* Ex quibus omnibus locis apparet, de foſſura et pulueratione non ſatis conſtitiſſe inter auctores, quo tempore ſit adhibenda quemque vſum habeat ad ipſas vuas augendas. Hoc noſtro in loco manifeſtum eſt, puluerationem dici ſimpliciter pro occatione. Sed ex Theophraſto C. P. III. 21. diſco, tertiam foſſionem vitium dici puluerationem *ὑποκόνισιν*, adoleſcente fructu, reliquas duas *σκαπάνην, σκαπητόν.* Atque eundem loquendi vſum videntur etiam ſcriptores latini ſecuti fuiſſe.

2. *tribus foſſuris*] Accuratius haec Plinius 17. c. 22. ex Graecino: *Satiſque eſſe vineam ter anno confodi; ab aequinoctio verno: ad vergiliarum exortum et canis ortum, nigreſcente acino. Quidam ita determinant: veterem ſemel a*

 vin-

vindemia ante brumam, cum alii ablaqueare et ſtercorare ſatis putent. Iterum ab Idibus Aprilis, antequam concipiat, hoc eſt, in VI. Idus Maias. Deinde prius quam florere incipiat, et cum defloruerit et variante ſe vua. vbi Vincentius habet *canis ortu et nigreſcente acino.* Palladius V. 2. *Aprili ante Idus vineas fodi iubet locis frigidiſſimis.*

ſurculo] Omnem arborem ex ſurculo ſurgentem intelligi monet Pontedera. Ex loco Plinii paulo antea poſito ſuſpicor, Atticum et Celſum doctrinam Theophraſti accuratius expreſſiſſe, cuius locus dignus eſt quem huc apponam C. P. III. 21. Germina defringenda eſſe ait (*βλαστολογεῖν*) ſtatim cum vitis fructum oſtendere coeperit; deinde fodere vitem ſtatim, dum fructus et germina noua creſcere nituntur. Poſtea iterum germina defringere, antequam vitis floreat, oportere; interim enim cirrhos ſeu clauiculos creſcere, dum acina fuerint formata. Cum vitis defloruit, tum cirrhos non amplius creſcere, acina vero formari et adoleſcere. Mediam foſſionem iuſto tempore cum pampinatione inprimis eſſe reddendam viti, et maturam; vitem enim tunc incitari ad incrementum fructuum hornotinorum, et germinum eorum, quibus futuri anni fructus parturit. Foſſione igitur altera incitatam, bene concipere fructum. Gemmas agere futuri fructus vſque ad caniculae ortum; poſtea ſole exſiccante incrementum gemmarum et conceptus conſiſtere et abſolui. Abhinc enim fructum perfici; niſi ſi qua vitis in locis opacis et humidis poſita ſolem diutius ferat et germinationem longius continuet. Puluerationem (ſeu tertiam foſſionem) admouendam eſſe, cum vua variari coeperit, et antequam maturentur; alias motum vitium, ad maturandas vuas incitatarum, foſſione intempeſtiua auocari. Ideo nec herbas quidem euellendas eſſe per id tempus. Vides igitur, in tribus foſſuris plane cum Theophraſto ſentire Atticum, deinde etiam in tribus vitis motibus, quos Graecus *ὁρμὰς*, *ὁρμᾶν* dixit. Idem H. P. III. 6. *τρεῖς ὁρμὰς εἶναι· καὶ τρεῖς ἀφιέναι βλαστοὺς* ait in *δρυῒ*, *ἐλάτῃ* et *πεύκῃ*; poſtea c. 7. *αἱ δὲ βλαστήσεις ἐπὶ κυνὶ καὶ ἀρκτούρῳ γινόμεναι μετὰ τὴν ἐαρινὴν σχεδὸν κοιναὶ πάντων, εὔδηλοι δὲ μᾶλλον ἐν τοῖς ἡμέροις καὶ τούτων μάλιστα συκῇ καὶ ἀμπέλῳ καὶ ῥοιᾷ.*

Cap. XXIX. *Atticus*] Vnde Plinius XVII. ſ. 25. *Vitibus inſerendis tempus dedere ab aequinoctio autumnali ad germinationis initia.*

ſarmenti ſilentis] i. e. gemma nondum incitata. Ita ſilentem florem libro XI. multis in locis dixit. Graece ſunt *κλή-*

κλήματα μεμυκότα. Scilicet ſurculorum gemmae debent eſſe clauſae et ſilentes, arboris contra inſerendae ad partum incitatae. Praeterea recraſtinari ſarmenta iubent Geoponica X. 75. addita ratione. Vulgatam *ſarmentis alendis* recte correxit Geſner.

2. *maior cura*] Pontedera ad minorem numerum referri putans curam etiam minorem emendari volebat: *minor cura.* Sed in minore numero maior cura adhiberi atque ita variis negligentiae vitiis mederi poteſt.

2. *contrarium*] Forte fuit: *eſt etiam ſibi contrarium.*

4. *Atque idem*] Recte Broukh. emendauit *Atqui.* Deinceps recte Geſner monuit legi debere, *quod tamen totius.* Poſſis etiam: *quod cum totius.*

5. *ſilentem a ventis*] In libro de Arbor. c. 8. *optimi generis ſarmenta fructuaria, tum cum gemmas agere incipient, vento Auſtro a matre praecidito. Sarmentum, quod inſeris, de ſumma vite ſit, rotundum, bonis crebriſque nodis. tres deinde nodos integerrimos relinquito, infra tertiam gemmam ex vtraque parte,* et reliqua quae deinceps ponemus. Inſerere auſtro flante iubet Theophraſtus de Cauſis III. 5. et Geoponica X. 75. Contra Cato 41. auſtrum cauet. vbi vide.

6. *teretem*] Palladius Martio 1. *ſurculi inſerendi ſint ſolidi, rotundi, gemmis ſpiſſis et pluribus oculati.* Ceterum fungoſam viti medullam ſeu potius naturam interius eſſe ait Plinius 17. ſect. 35. Theophraſtus H. P. I. c. 9. viti fico ferulae medullam carnoſam (σαρκώδη) dixit. Hoc loco fungoſa dicitur in vitio; ſed Edd. primae *rugoſae* habent, quam ſcripturam veriorem putabant, ſed poſtea vidi Geoponicorum V. 8. *κλῆμα πλατύτερον καὶ ναρθηκῶδες*, quod improbetur, recte comparari ibi cum h. l. fungoſa medulla a Niclaſio.

recidere ſurculum] Plinius 17. ſ. 25. *vt gemmaſcere incipiens legatur calamus, nec plus quam binis ab inſito emineret oculis.*

ne proceriorem] Liber Sang. cum Edd. primis multo breuius ſic: *vt tempeſtatis ventos immobilis pati poſſit.* Quam tamen ſcripturam recipere dubitaui ob locum Palladii Martio 1. vbi de eadem re: *tegumento quoque ſurculum aliquo a ventis et a ſole defendi ne hi quatiant, hic adurat.* Quanquam fateor, longitudinem ſurculi parum referre ad periculum, quod illis timendum ab imbribus. Igitur praefero alteram lectionem.

8. *et infra*] Palladius Martio 1. *aliqui infra terram ſemipedis ſpatio effoſſae viti ſurculos inſerunt et beneficio con-*

geſtionis accumulant, vt hoc quoque nouis ſarmentis praeter nutricis alimenta ſubueniat. Nonnulli circa terras melius aſſerunt inſerendum, quia in altiori difficilius comprehendunt. Seneca Epiſt. 112. *Itaque ſolemus ſupra terram praecidere, vt, ſi non reſponderit, tentari poſſit ſecunda fortuna, et iterum repetita infra terram inſeratur.*

enodis] Geoponica IV. 12. ſect. 4. in alto inſerere iubent, vbi capitis vitis laeuitas vetat infra terram id facere διὰ τὸ ἐν βάθει εἶναι λειότητα. Scilicet vbique nodus deſideratur, qui fiſſuram, longius procedentem, impediat atque alliget, vt ait ipſe Columella. Palladius Martio VII. 3. vbi vineas reparare docet: *prius ablaqueabitur altius donec eius nodus appareat; deinde infra terram ſupra modum recidatur, vt operta de frigore et ſole nil timeat.* vbi peſſime nodum radices interpretatus eſt Geſner in Indice. Nodi ſunt, qui alibi internodia in frumento genicula et nodi a noſtro II. 12. 10. dicuntur, quorum naturam ita explicat Plinius 17. ſect. 35. *Vitium ſurculis et quarundam arborum, quibus fungoſior intus natura eſt, geniculati ſcaporum nodi interſepiunt medullam. Ferulae ipſae breues et ad ſumma breuiores, articulis vtique duobus internodia includunt. Medulla, ſiue illa vitalis anima eſt, ante ſe tendit longitudinem impellens, quamdiu nodi peruia patet fiſtula. Cum vero concreti ademere tranſitum, repercuſſa erumpit ab ima ſui parte iuxta priorem nodum, alternis laterum ſemper inguinibus, vt dictum eſt in arundine et ferula; quorum dextrum ab imo intelligitur articulo, laeuum in proximo, atque ita per vices. Hoc vocatur in vite gemma, cum ita ceſpitem fecit. Ante vero, quam faciat, in concauo oculus, et in cacumine ipſo germen. Sic palmites, nepotes, vuae, folia pampini gignuntur; mirumque firmiora eſſe in dextra parte genita.* Addit obſeruationem, quam miror a Columella neglectam: *Hos ergo in ſurculis nodos cum ſeruntur, medios ſecare oportet, ita ne profluat medulla.* vbi Vincentius *quando ſeruntur ſiue inſeruntur* habet ſcriptum. De inſitione loqui Plinium arguit vocabulum *ſurculi* additum; et Geoponica IV. 12. ſ. 9. de inſitione vitis: βεβαιότερον δὲ συμφυήσεται τὰ νέα κλήματα ἔχοντα περυσινοῦ κλήματος μέρος. vbi pars veteris ſarmenti adhaerens ad nodum referenda eſt. In malleolo pangendo Columella III. 17. 3. hunc morem ab antiquis adhibitum memorat et damnat. Ceterum in Plinii loco *Fiſtulae ipſae breues* recte corrigebat Dalecampius.

adobruitur] Edd. primae *obruitur*. Polit. *adruitur*. In Varrone I. 35. eſt *terra adruenda*. In Columella II. 11. 10.

10. pro *adobruunt* Pol. et Sangerm. Codd. *adruunt* ſcriptum habent.

vt calamo non abſimilis — coagmentet fiſſuram] Multum diuque in hoc loco extricando laboraui, neſcio an fruſtra. Interpretes enim tacuerunt. Surculus calamo non abſimilis temperatur; cui calamo? Non eidem, qui poſtea inſeritur viti; eſſet enim inepta tautologia et ſine ſenſu. Surculus fortaſſe dicitur nunc, qui cunei vicem gerit et fiſſuram aperit in reliquarum arborum inſitione. Cf. Columella V. cap. 11. ſect. 7. Sed vitium materia longe diuerſa et mollior non deſiderat cuneum iſtum, ſed potius vinculum ſupra nodum; qui fiſſuram, ſcalpro factam, alliget. Inepta igitur vel ob hanc cauſam lectio Lipſ. libri, qui *augmentet fiſſuram* habet. Verum antequam de ſignificatione verbi *coagmentare* videamus, explicandum eſt, quis calamus ſit is, quem Columella nominat, ex cuius ſimilitudine pendet vſus ſurculi ad eam temperati. Succurrit locus Geopon. IV. 12. in hac ipſa inſitione vitium ita tradens: *τὸ δὲ ἐντιϑέμενον κλῆμα μέχρι μήκȣς δύο ἢ ἥμισυ δακτύλων ἐκ τȣ͂ ἑνὸς μέρȣς ξέειν χρὴ, ὥσπερ ὁρῶμεν τȣ̀ς γλυφομένȣς καλάμȣς ἐν οἷς γράφομεν. ὥστε ἀπὸ ἑνὸς μέρȣς τὴν ἐντεριώνην φαίνεσϑαι ἀσινῆ, κατὰ δὲ τὸ ἕτερον τὸν φλοιόν.* Calamus igitur ſcriptorius intelligitur, aut potius vocabulum excidiſſe videtur aliquod, quo ſignificarat Columella calami iſtius ſimilitudinem. Statim enim calamus ſequitur pro ſurculo vitis dictus. At quomodo ſurculus ad calami ſcriptorii inſtar vno ex latere deraſus fiſſuram dici poteſt *coagmentare*, id eſt, coniungere fiſſae vitis partem vtramque? Infra ſect. 19. eſt ſurculum inſitum *contingere debere vtrinque fiſſuram*, cortice nempe ſurculi coniuncto cum cortice vitis. et ſect. 17. eſt: *ſi modo tam mediocris eſt craſſitudo trunci, vt incrementum inſiti* (ſurculi) *plagam poſſit contingere.* In primis Edd. legitur *abſimilis vt coagmentet.* In Sang. libro monſtroſa exſtat lectio: *abſimilis eſt purgamentum habens ad fiſſuram.* in qua non dubito veram latere abſconditam et vitiatam; ſed eam equidem peruidere non poſſum.

9. *non amplius tribus digitis debet alleuari*] Inſitionem eandem liber de Arbor. c. 8. in quibuſdam aliter, certe quaedam accuratius docet: *tres deinde nodos integerrimos relinquito: infra tertiam gemmam ex vtraque parte duorum digitorum ſpatium in modum cunei tenuiſſimo ſcalpello acuito, ita, ne medullam laedas — ſurculos in fiſſuram demittito eatenus qua adraſi ſunt, ita, vt cortex ſurculi corticem vitis aequaliter contingat.* Palladius Martio 1. *tres tamen oculi in inſitione*

ne

ne ſufficient. Radendum eſt ergo ſarmentum ad menſuram digitorum duorum, vt ab vna parte ſit cortex. Aliqui non patiuntur nudare medullam, ſed leuiter radunt, vt inciſura ſenſim poſſit in acumen exire et vt corticata pars cortici nouae matris aptetur. Palladius igitur aliunde ſua quam ex Columella duxit, nam corticem *ab vna parte* relinquit; liber de Arboribus vtrumque latus vſque ad medullam adradit; hic vero Columella in altero latere paulo vltra corticem deſtringit ſurculum. Geoponica cum Palladio faciunt. Cato cap. 41. ſ. 2. ſurculos praeacutos artit, et medullam cum medulla componit. Nunc videamus, quomodo Columellae conueniat cum ſe ipſo. Primum *alleuari* iubet calamum non amplius tribus digitis, vt ſit parte ea qua raditur leuis; deinde raſuram nominat eamque ex vtroque latere deducit inaequaliter. Inepte igitur *alleuatur* ſurculus antea quam raditur. Sed vitium latens arguit Pol. et Sang. lectio: *Calamus vt rarior amplius*, vel vt ex Sang. laudauit Grououius: *Calamus aut rarior.* Vnde efficio: *Calamus adradi non ampl. tr. debet.* omiſſo deinceps *alleuari*, quod acceſſit, poſtquam *adradi non* fuerat monſtroſe vitiatum. Sequitur vulgo: *aequaliter ex ea parte, qua raditur, vt ſit leuis.* quam lectionem ipſe adeo Geſnerus ineptiarum condemnauit cum Pontedera, quem ſecutus ſcripturam Edd. primarum reſtitui. Sequentia difficultatem aliam habent: Raſura male diſtringi dicitur vltra corticem paulo. Quid ſi fuit: *paulum vltra corticem?*

tranſluceat, nequit plaga] Ex vitioſa Edd. primarum Pol. et Sang. lectione: *ne quid patiatur coaleſcere* effeci veram hanc ſcripturam. Deſideratur enim in vulgata vocabulum, quod quia ex vitio Edd. primarum elicere non potuit Iucundus, omittere plane *patiatur* maluit. Ceterum Plinius 17. ſ. 24. nimis breuiter: *ne fiſſura in nodo fiat; repudiat quippe aduenam inhoſpitalis duritia; vt in parte nitidiſſima; ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne tranſlucens. — Spei fauet medulla calami commiſſurae, ſi in matre ligni corticiſque iungatur. id enim ſatius, quam foris cortici aequari.* Geoponica l. c. καταθετέον δὲ τὸ κλῆμα μέχρι παντὸς τȣ̃ ἐξεσμένȣ, ὥστε μὴ διαχαύνειν τὸ μεταξὺ τȣ̃ πρέμνȣ καὶ τȣ̃ κλήματος. Ceterùm ad loci pertinet intellectum monere, obſcure eſſe traditam ſurculi apparandi diſciplinam a Columella. Diſtinguenda ſunt quatuor in ſurculo latera; quorum duo vtrinque ad medullam vſque adraduntur raſura obliqua, ita, vt tertium latus craſſius relinquatur, extrorſum cortice trunci cortici aequandum; quartum paulum vltra corticem ſiccum abraditur, craſſiori contrarium; idque tum fit inprimis

cum

cum duo ſurculi trunco inſeruntur, vt fit in Geopon. IV. 12. ſect. 1. Surculus ita inſeritur, vt craſſius latus extrorſum trunco arcte immiſſum collocetur, infraque appoſitum apicem veluti roſtrum calami ſcriptorii fiſſurae infimae inſinuet; latus tenuius introrſum vertitur, alteriuſque ſurculi, ſi duo ſimul inſeruntur trunco, lateri tenuiori oppoſitum gerit. Ideo autem paulo vltra corticem abraditur, ne cortex ſiccus plagae moram inferat, quominus bene coaleſcat. Reliqua duo ſurculi latera oblique et aequaliter vſque ad medullam adraduntur, vt in reliquarum arborum ſurculis, qui trunco fiſſo inſeruntur. Quibus haec interpretatio non ſatis fecerit lectoribus, illos moneo, vt a vinitore aut hortulano ſibi figuram ſurculi, inſitioni parati, petant commonſtratam.

10. *Vinculi*] De Arbor. c. 8. *quicquid inſerueris vimine vel vlmi libro diligenter ligato, atque luto ſubacto paleato oblinito plagam et alligato ne aqua ventuſue penetrare poſſit: deinde ſupra lutum muſcum imponito et ita religato: ea res praebet humorem nec mareſcere ſinit.*

adactis] Plinius 17. ſ. 24. *Incolume cuneo adactum vtiliſſime adſtringitur.* vbi vulgo erat *incolumi cuneo*, praeterea Vincent. *adſtringit.* Inepte interpretatur haec Harduinus. Lego ex h. l. *Vinculum cuneo adacto vtiliſſime adſtringitur.* Forte etiam *arundineo* addendum.

Sed antiquiſſimum] Pro his aliam poſuit cautelam libro de Arboribus c. 8. *Infra inſitionem et alligaturam falce acuta leuiter vitem vulnerato ex vtraque parte, vt ex his potius plagis humor defluat, quam ex inſitione ipſa abundet. nocet enim nimius humor, nec patitur ſurculos inſertos comprehendere.* Eandem habet Plinius 17. ſ. 25. *vlmeo vimine alligatus binaque circumcideretur acie a duabus partibus, vt inde potius diſtillaret mucor, qui maxime vites infeſtat.*

11. *caluitium*] Eadem ſimilitudine Sueui vinearum loca vitibus orba dicunt *Platten* teſte Sprengero p. 401.

ſubmittitur in propagines. Autumnus] Haec ita editiones quaedam et legebant et diſtinguebant: *ſumitur in propagines autumnus. deinde.* quae vitioſa eſſe nemo non videt. Igitur Pontedera emendabat haec ita: *ſumitur in propagines alumnus, deinde.* Verum ita ſequentia *falcem* — *admouet* — *cuſtoditur* vitioſa ſuperſunt, quae quomodo eſſent corrigenda non dixit Pontedera. Igitur recte ex libro Goeſiano Geſnerus *ſubmittitur* recepit, et antiquarum Editionum diſtinctionem reſtituit. In libro Sang. eſt *ſubmittuntur*, quae lectio et ipſa bona eſt, et refertur ad nepotes. Hanc probatam cum reliquis ita connecti volebat Heinſius ad Ouidii Heroid. IV.

IV. 111. *Pampinus cum excreuit — ſubmittuntur in propagines autumnas.* Deinde ſequentia, ne vitioſa ſupereſſent, ita emendabat: *deinde — admoue — cuſtodiatur.* Contra Geſneri rationem Pontedera in Curis ſecundis monuit, autumno maturos palmites non poſſe putari, quando inſita in hiemem differunt maturitatem et ver exſpectare iubent. Quod vero addit ex cap. 23. Columellae argumentum, vbi circa Idus Octobres putari iubet ſarmenta, cum iuſtam maturitatem ceperint, vereor, vt id contra Geſneri emendationem valeat. Contra eandem egregie comprobare mihi videtur. In ratione Pontederae tempus putandi plane omittitur, quod fieri non debebat ab accurato inſitionis magiſtro. Igitur Pontedera ſubiratus Geſnero aberraſſe per iniquitatem videtur a vero.

e duro.] Excidiſſe quaedam ſuſpicor ex verbis *vbi nulla deſideratur propago.* et paulo antea: *niſi ſi propter penuriam et caluitium loci ſubmittitur in propagines.* Hanc enim alteram conditionem, vbi deſideratur propago, non attigit, vti debebat. At infra ſect. 17. rediit ad hanc inſitionem alieno loco poſt terebrationem, vbi verba, in quibus interpretandis interpretes hucuſque fruſtra laborarunt, huc retrahenda ſunt: *Neque eſt vlla eius propagandi neceſſitas, ſi modo tam mediocris eſt craſſitudo trunci, vt incrementum inſiti plagam poſſit contegere; niſi tamen* et quae ſequuntur vſque ad finem capitis. vbi vide notam.

13. *ſuperficies*] i. e. truncus, ſupra ſurculum exſtans. Sic ſupra cap. 11. 1 et 2. De Arborib. 10. 2. et Plinius 17. ſ. 24. *aufertur terra aequaliter ſuperficies, laeuigatur falce truncus.*

14. *alienigenis ſurculis*] Vulgatam *vt totus truncus alieni generis viti ſeruiat* inepte eſſe a Iucundo fictam, docet ipſa varietas lectionis, quam tamen non recte annotauerat ex Edd. primis Geſnerus, ita, vt putares ibi exſtare: *vt vlceratus ſurculus truncus alieni generis viti ſeruiat*, cum in B. Br. R. ſit ſcriptum: *vt alieni generis viti vlceratus ſurculus ſeruiat.* Hinc mihi quidem ſit probabile, in Sang. non eſſe *alienigenis ſurculis*, quam lectionem inde retulit Erneſti, ſed *vt totus ſurculus.* quam ſcripturam annotauit ita Gronovius, vt pro *truncus* in Sang. eſſe *ſurculus* tantum admoneret. Quicquid ſit, lectionem eam poſui, quae ferri et intelligi poteſt, dum verior ex antiquarum Edd. lectione eruatur. Deinceps ex Sangerm. *cum inoleſcat* annotauit Gronovius.

16. *com-*

16. *commenti*] Palladius III. 17. *Quartum genus Columella ſic retulit. Gallica terebra vſque ad medullam arborem perforandam, plaga interius leuiter inclinata. ibi educta omni ſcobe vitem vel ramum ad modum foraminis impreſſi delibratum, ſuccidum tamen et humentem ſtricte imprimi, vna aut duabus gemmis foris relictis. tunc argilla et muſco locum diligenter operiri. ita et vites in vlmo inſeri poſſe commiſſas.* Noſter de Arborib. c. 8. *Quibuſdam antiquorum terebrari vitem placet, atque ita leuiter adraſos ſurculos demitti; ſed nos meliore ratione hoc idem fecimus. nam antiqua terebra ſcobem facit, et propter hoc vrit eam partem, quam perforat. peruſtantem perraro* (libri optimi *praeuſta autem pars raro) vnquam comprehendit ſurculos. Nos rurſus terebram, quam Gallicam dicimus, huic inſitioni aptauimus: ea excauat* (libri *exſiccat) nec vrit, quia non ſcobem, ſed ramenta facit. Itaque cauatum foramen cum purgauimus, vndique adraſos ſurculos inſerimus atque ita circumlinimus. Talis inſitio facillime conualeſcit.* Vides, in his duobus locis Columellae nullam fieri mentionem plagae ſeu foraminis interius leuiter inclinati, nec vlmum vite inſitam memorari. Quare mancos cenſere debemus vulgatos libros, eo quidem magis, quod Cato etiam, vbi hoc genus deſcribit, cap. 41. oblique terebrari vitem iubet, vt medulla ſurculi medullam vitis contingere poſſit. Plinius 17. ſect. 25. *noſtra aetas correxit, vt Gallica vteretur terebra, quae excauat, nec vrit, quoniam aduſtio omnis hebetat.* Gallicam terebram in eadem re nominant Geoponica IV. 13. Creſcentius, qui eandem rationem VIII. c. 6. docuit, Palladium ſequi non videtur magis quam Columellam. Is igitur vitem ita ait inſeri ceraſo, vel alii cuiuis arbori iuxta poſitae. Sed idem IV. 11. Inſeritur autem in arbore vlmi et forſan in quibuſdam aliis, ſecundum Columellam, vt truncus arboris gallica vſque ad medullam perforetur terebra, vbique affigatur ſurculus vitis etc.

17. *Igitur ſecundum*] Haec vſque ad *neque eſt vlla neceſſitas* ex libro de Arboribus cap. 8. huc in locum alienum tranſlata eſſe, vt lacunam explerent, vel hic eadem de cauſa conficta, vt ibi, cenſet Pontedera. Barbara enim eſſe et falſa, quae de diſcrimine vuarum tradantur; neque quemquam hoc diſcrimen ſeruare pro diſcrimine terrarum. nam in vliginoſis locis melius nigras vuas ſeri, quam albas; quippe albam propter teneritudinem facile putreſcere, in ſiccis locis vtraſque. Ergo his verbis omiſſis locum ita concinnat ex libro de Arbor. *itaque cauatum foramen cum purgauimus, vndique adraſos ſurculos inſerimus, atque ita circumlinimus. Talis*

Talis inſitio facillime coaleſcit, neque eſt vlla eius propagandi neceſſitas. Facile lector quilibet agnoſcet, verba haec ab huius loci ſententia plane aliena eſſe; igitur incluſi. Vnde tranſlata ſint huc et in librum de Arboribus, atque an vera ſint, alia eſt diſputatio. Geſnerus haec putabat eſſe contraria iis, quae ſupra III. 1. 4. docentur; verum ibi nihil eſt de inſitione, aut de differentia albarum nigrarumque vuarum, quanquam ad illum locum olim pertinuiſſe ſuſpicor. Vide ad VIII. 1. ſect. 5.

nulla eius] Geſner *eius* cum Edd. primis omitti volebat; ſententiam interpretatus: vbi inſitione res tranſigi poſſit, propagatione, quippe laborioriore, non opus eſſe. Sed Pontedera in Curis ſec. retinet *eius*, interpretatus: quoniam inſita propagantur, quae imbecillitatem oſtendunt, aut quae tarde et difficulter coaleſcunt.

inſiti] Ex Goeſiano *inſita* Broukhuſ. efficiebat *inſitam* probante Schoettgen. Sed de totius loci huius ſententia quaeritur. Quam ſic coniectura aſſecutus ex loci vitiis explicauit Geſner: Moderatus docere voluit, quando opus ſit duos ſurculos viti reciſae imponere. Non opus eſt, vbi truncum non nimis craſſum incremento vnius ſurculi inſiti contegi poſſe et breui coaleſcere, ſpes eſt; opus contra eſt duobus in vno trunco ſeminibus, vbi is vaſtior eſt, quam vt coire breui tempore totus cum impoſito vno ſarmento queat, aut vbi, demortuo in vicinia capite, opus eſt illud propagine ſuppleri: Igitur rediiſſe Columella dicendus eſt ad priorem inſerendi rationem, cum terebrationem tradidiſſet. Sed veram tandem difficillimi loci explicationem mihi reperiſſe videor, comparata ſectione 12. vbi poſt verba *ne quid radatur e duro.* inſerenda ſunt omnia, quae hic leguntur ad finem capitis. Ibi enim deſideratur ratio altera, vbi ſurculus alter, ex inſito ſcilicet ſubnatus, propagandus eſt in loci caluitium, quam hic traditam videmus alieno loco. Igitur ſeruato pronomine *eius* recte omnia illuc tranſpoſita procedent verba: *Neque eſt vlla eius propagandi neceſſitas.*

incrementum inſiti — contingere] Ita recte cum Br. Sang. cum vulgatum *contegere* plane ſit ineptum, quaſi incrementum inſiti ſit: vitis inſita creſcens. Contra inſiti ſurculi magnitudo talis eſſe debet, vt vtrinque inſitus contingat fiſſuram, vt eſt ſupra ſect. 9. Quod ex antiqua lectione *inſita* coniiciebat Broukh. *inſitam*, plane eſt a loci ſententia alienum, quanquam Schoettgenio non improbatum. Ceterum hic addere lubet ex Plinio genus inſitionis omiſſum a Columella. Ille igitur XVII. ſ. 16. vbi de emplaſtratione:

Qui-

Quidam huic generi miſcuere fiſſuram in vitibus, exempta corticis teſſella, ſurculo a latere plano adigendo. Idem paulo poſt: *Vitis non recipit emplaſtra, nec quibus tenuis ac caducus rimoſusque cortex.* Quem modum Harduinus interpretatur ſic: *vites inſeruere gemina ratione; primum fiſſo cortice in teſſellae modum, quae emplaſtratio eſt; et praeterea terebrato trunci latere, inſertoque ſurculo.* Quae ſunt oppido inepta! Nec rectius Dalecampius: *Vites inſerunt et ramo ſimul fiſſo et emplaſtro.* Emplaſtrum enim vitis non recipit. Igitur praeter fiſſuram vitis trunci inſitionemque quidam ſimul gemmam vel palmitem nouellum cum corticis teſſella et ligni exciderunt, vitique alienigenae per ſinum aequalem impoſuerunt. Teſſellam ligni corticiſque palmiti adhaerentem ſurculum planum vocare videtur Plinius.

Cap. XXX. *vitis rationem*] Libri quidam *ruſtici*, Goeſ. *vitici.* Malim *vinitoris* aut *vineaticam rationem.*

dotes] Eleganter. Vitis enim maritatur vlmis iuncta; alligatur vimine, palatur pertica, iugatur arundine.

hiberno] Hanc vocem ſpuriam cenſuit eſſe Vrſinus: forte quia hibernum tempus otioſiſſimum eſſe putabat. At iniquiſſimum hibernum tempus conuehendae huic materiae videtur, quoniam tunc ea maxime opus eſt praeparata; per hiemem enim vitis colitur, pedatur, iugaturque.

2. *Quare radices viminales*] Ineptiſſime radices viminales dicuntur, vbi debebant nominari *ſalices viminales.* Libri ſcripti obſcura verae lectionis veſtigia habent; manifeſtiora paulo deinceps, vbi legitur in iis: *ſunt licet viminalium.* vbi legendum eſt: *Salicum viminalium.* Vimen enim pro ipſa ſalice dicitur infra; viminalia pro ſalicibus dicta non memini legere. Quod deinde in Bruſch. et Aldina reperi *ſalices viminales* ſine haeſitatione reſtitui.

ſufficere poſſunt] Ex lectione librorum ſcriptorum ſuſpicor legendum eſſe: *Salicum viminalium Atticus putat ſingula iugera ſufficere poſſe.*

3. *ſalicto deſtinatum ſolum*] Haec verba auctoritate Broukhuſii et Pontederae confiſus incluſerat veluti ſpuria Geſnerus; equidem cum Edd. I. B. R. et libris ſcriptis inſerui *paſtinare*, et reliqua cum antecedentibus copulari. Ita nihil abundat, aut gloſſae ſuſpicionem mouebit.

4. *tria*] Plinius XVI. ſ. 68. *ſalicis plura genera. Namque et in proceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas, pariuntque balteo corticis vincula: et aliae virgas ſequacis ad vincturas lentitiae. Aliae praetenues viminibus texen-*

texendis ſpectabili ſubtilitate; rurſus aliae firmiores corbibus, ac plurimae agricolarum ſupellectili: candidiores ablato cortice lenique tractatu, vilioribus vaſis, quam vt e corio fiant: atque etiam ſupinarum in delicias cathedrarum aptiſſimae. Caedua ſalici fertilitas, denſior tonſura, ex breui pugno verius quam ramo: non, vt remur, in nouiſſimis curanda arbore. Nullius quippe tutior eſt reditus, minoriſue impendii, aut tempeſtatum ſecurior. vbi in libris ſcriptis aliquot eſt *melioribus vaſis.* Vincentius habet *mollioribus* et deinceps in *deliciis.* Pergit Plinius: *Finditur graeca rubens: candidior Amerina, ſed paulo fragilior, ideo ſolido ligat nexu. In Aſia tria genera obſeruant; nigram vtiliorem viminibus; candidam agricolarum vſibus; tertiam, quae breuiſſima eſt, helicem vocant. Apud nos quoque multi totidem generibus nomina imponunt; vimineam vocant, eandemque purpuream. Alteram nitelinam a colore, quae ſit tenuior; tertiam gallicam, quae ſit tenuiſſima.* vbi recte Vincentius legit *viminalem;* idem habet *vitellinam* pro *nitelinam*, a colore vitelli oui. Theophraſtus H. P. III. 13. nigram cortice nigro et purpureo virgas ad opera vitilia vtiliores habere ait, albam cortice albo denſiores virgas praebere; Arcades ſalicem appellare helicem. — Pro *praecipue* malim *praecipua.* Graecam ſalicem Matthiolus anguſtifoliam purpuream ſeu nigram Botanicorum, contra *Bradley* p. 296. eam interpretatur, quae Britannis audit *Dutch Willow;* gallicam eandem viminalem eſſe ait, quae Theophraſto corticem nigrum habere dicitur; tertiam Sabinam vel Amerinam eſſe Botanicorum Salicem aquaticam humilem, *the common Oſier*, quad apud Lugdunenſes Galliae hodieque *Amerine* audiat. Seruius ad Georg. I. 265. *genus ſalicis diſpari colore a caetera ſalice. nam eſt rubra et ad connectendum aptior, quia praeter morum lenta eſt; quae nunc quoque amerina a ruſticis dicitur.* Amerinae corbulae Cato XI.

Plenitudinis] Sangerm. *planitudinis.* Plinius XVII. ſ. 32. *Principatum in iis, (quae propter alias ſeruntur, ac vineas maxime, caeduo ligno,) obtinent ſalices, quarum ſatio fit loco madido, tamen refoſſo duos pedes et ſemipedem, talea ſeſquipedali, vel pertica, quae vtilior, quo plenior. Interuallo eſſe debent pedes ſeni. Trimae pedibus binis a terra putatione coercentur, vt ſe in latitudinem fundant, ac ſine ſcalis tondeantur. Salix enim foecundior eſt, quo terrae propior. Has quoque omnibus annis confodi iubent menſe Aprili. Haec eſt viminalium cultura. Perticalis et virga et talea ſeritur, foſſura eadem. Perticas ex ea caedi iuſtum eſt quarto fere anno.*

anno. Et eae autem ſeneſcentium propagine reſarciunt locum, pertica immerſa ac poſt annum reciſa. Salicis viminalis iugera ſingula ſufficiunt XXV. vineae iugeribus. Quae quidem Plinius ex ipſo Attico paulo integriora traduxiſſe videtur, in aliis librarii errorem ſuſpicari licet. Ceterum alii ex libris ſcriptis Plinii legunt: *configi iubent menſe Aprili.* Vincentius habet *confodi vel configi.* Pro verbo *reſarciunt* Vincentius habet *praeſarciunt*, quod ex libris ſcriptis et editione principe reſtituit Brotier, neſcio quam bene. De arundineto verbum ſarcire infra ex Palladio afferam, vbi vulgo male ſarrire legitur. Geoponica X. 3. ἀπὸ δὲ κλάδων καὶ πασσάλου μόνον φυτεύεται (ἀδύνατον δὲ ἐκ παρασπάδων διὰ τὸ μηδὲ παραβάλλειν ἐκ τῶν ῥιζῶν μοσχεύματα) ταῦτα· ἄμπελος, ἰτέα, πύξος, κύτισος. Eadem XI. 13. φυτεύεται Φευρουαρίῳ μηνὶ ἐκ κορύνης καὶ πασσαλίσκων. Denique III. 6. ante Idus Februarii καλαμῶνας καὶ ἰτεῶνας circumfodi eadem iubent.

excedat] Ita ex veſtigiis libri Polit. emendaui vulgatum *excedant.* refertur enim ad plenitudinem.

ad ſolidum] Geſnerus interpretabatur eo vſque imprimenda cacumina, dum ſolum aequent, nullaque adeo eorum ſit ſuperficies. Equidem *ad ſolidum* ita dici vix credo; igitur malo interpretari, dum ad ſolum durum perueniat pertica. Solidum ita opponitur reſoluto et molli ſolo.

7. *mergi*] Quam reſtitui lectionem confirmat etiam Plinii locus, qui tamen male ad perticalem haec tranſtulit.

Cap. XXXI. *Perarida*] Columella Arbor. 29. *Salicem et geniſtam creſcente luna vere circa Calendas Martias ſerito. Salix humida loca deſiderat geniſta etiam ſicca, vtraque tamen circa vineam opportune ſeruntur, quoniam palmitibus idonea praebent vincula.* vbi recte Pontedera emendabat *geniſta autem ſicca.*

geniſtam] Plinius iterum XXIV. ſect. 40. *Geniſta quoque vinculi vſum praeſtat.* Dubitat is an haec ſit, quam Graeci auctores ſpartum appellauerint; ſed de Aſia teſtatur Galenus Simpl. Medic. Facult. VIII. ſparto vites alligari. Geniſtae plantas obrui iubet Februario Palladius 33. Ad ſpartii genus Linnaeanum pertinet haec geniſta. Altinates geniſtas vt haſtilibus aptas nominat Grotius Cyneg. 130. ſed illae plane diuerſae eſſe videntur.

defertur bima viuiradix] Id eſt, tranſfertur. Geſnerus tamen malebat *differtur.* Viuiradicem in ſparto vix intelligo, proprie quidem dictam, vtique ſi bima poſtulatur. Arborum viuiradices noui, ſed neque in iis aetas certa ad

 plan-

plantandum definiri ſolet. Spartium vero ad frutices humiles ſeu potius virgulta pertinet. Quare cum libris ſcriptis duobus malim *radix* legere; niſi forte radices cum ipſo frutice exemtae et diuiſae dicuntur viuiradices. Hodie Galliae quaedam partes ſpartium iunceum Linnaei in locis peraridis ad vſum veſtimentorum ferunt, plantamque trimam demetunt. Spartium Hiſpanicum Botanicorum intelligi monuit etiam *Bradley* p. 295.

rubo] Plinius XVI. ſect. 69. *ſiquidem et geniſtae et populi et vlmi et ſanguinei frutices, et betulae et arundo fiſſa et arundinum folia, vt in Liguria, et vitis ipſa, et reciſis aculeis rubi alligant et intorta corylus.* Vide ſupra cap. 13.

2. *exherbatur*] De ipſa pertica mihi durum videtur verbum. Ager exherbatur Colum. XI. 3. 11. Videant doctiores num quod aliud verbum lateat in vulgato corruptum. Ceterum Sang. *crebreque* habet, teſte Gronouio.

longitudinem ramorum] Vocabulum *ramorum* cum libris ſcriptis duobus omitti vult Pontedera; ramum enim eſſe arboris latitudinem. Cui equidem aſſentior; hinc incluſi. Sed in Bruſch. tranſpoſitum legitur vocabulum id poſt *latitudinem*, quem eundem forte ordinem habuerunt libri ſcripti antea memorati.

Cap. XXXII. *Arundo*] Plinius XVII. ſect. 33. *arundo etiamnum dilutiore, quam haec, ſolo gaudet. Seritur bulbo radicis, quem alii oculum vocant, dodrantali ſcrobe, interuallo duum pedum et ſemipedis, reficiturque ex ſeſe vetere arundineto exſtirpato, quod vtilius repertum, quam caſtrare ſicut antea. Namque inter ſe radices ſerpunt mutuoque concurſu nentur. Tempus conſerendi antequam oculi arundinum intumeſcant, ante Calendas Martias. Creſcit ad brumam vſque, deſinitque, cum dureſcere incipit. Hoc ſignum tempeſtiuam habet caeſuram. Et hanc autem quoties et vineam fodiendam putant. Seritur et tranſuerſa, non alte terra condita; erumpuntque e ſingulis oculis totidem plantae. Seritur et deplantata pedali ſulco binis obrutis gemmis, vt tertius nodus terram attingat: prono cacumine, ne rores concipiat. Caeditur decreſcente luna. Vineis anno ſiccata vtilior, quam viridis.* Cannam ab arundine diſtinguit Columella, eandem fecit Palladius; diſponit enim circa vites Februar. 11. et de cannetis ponendis ad vſum vineae tradit ibid. cap. 23. Cato VI. 3. *arundinetum hoc modo ſerito: bipalio vortito, ibi oculos arundinis pedes ternos alium ab alio ſerito. Ibi corrudam ſerito, vnde aſparagi fiant. Nam conuenit arundinetum cum corruda,*

da, eo quod foditur et inceditur et vmbram per tempus habet. Salicem graecam circum arundinetum ſerito, vti ſiet, qui vineam alliges. Inepte vulgo haec in cap. 47. initio poſita leguntur: *arundinem ſic ſerito: ternos pedes oculos diſponito.* quae plane ſunt eiicienda, vt alii iam monuerunt. Catonis locum repetiit Varro I. 24. et Plinius XVI. ſ. 67. Geoponica III. 53. docent arundines (καλάμυς) gaudere locis apricis, ali ventis, plantari optime bulbis, tranſuerſam etiam ſtratam facile germinare; ſterni altitudine digitorum trium aut quatuor, ita, vt vnus alterue oculus exſtet. Quae contra recta plantetur, duo genicula habeat, oportere, et ad 12 digitorum profunditatem plantetur. Tempus plantationis eſſe vere, quoniam a glacie facile laedantur et frigore; ideo locis frigidis circa autumnum eſſe plantandam. Eodem anno caedi poſt brumam; eo enim vſque creſcere. Denique addunt fumo exſiccatas arundines commendari a quibuſdam ad vineam, quoniam inſectum viti noxium ἶπα non generent, vtpote ex putreſcentibus arundinibus enaſci creditum. Eadem Geoponica III. 2. calamos plantari iubent Februario antequam germinent; cap. 3. Martio etiam menſe plantari iubent, vtique ante aequinoctium. In loco Plinii Vincentius habet *dulciore — ſolo — duorum pedum et ſemis — diſcurſu coecantur.* Poſtrema haec lectio optima et vera eſt. In libris ſcriptis reperit Harduinus *decurſu necantur*, ex quo emendabat: *decuſſu necantur.* Quod vero vineis ſiccatam anno vtiliorem ait eſſe quam viridem Plinius, ex Geoponicorum loco allato interpretandum de inſectorum noxa cavenda, niſi forte *fumo* pro *anno* legendum fuerit. Palladius Febr. 23. *Tempore hoc canneta ponenda ſunt factis breuiſſimis ſcrobibus, et oculis cannarum per ſingulas ſcrobes obrutis, qui ſemipedis ſpatio inter ſe diſtare debebunt. Si calidae et ſiccae prouinciae ſtudemus, valles humidas vel irriguas opus eſt deputare cannetis; ſi frigida regio eſt, locis mediis inſtituantur, ſed ſucco villarum ſubditis. Inter haec aſparagorum etiam ſemina ſpargere poſſumus, vt miſta naſcantur, quia et aſparagi coluntur et incenduntur eo more quo cannae. Sed ſi ſunt antiqua canneta, hoc tempore ſarrientur, reciſis quae in radice purganda ſunt, id eſt, putribus, male porrectis et ſi qua gignendi oculos non habebunt.* Vides, pro *corruda* Palladium dixiſſe ſemina aſparagi et repetiiſſe aſparagorum hanc mixtionem cum arundine ex Catone, vnde et Varro et Plinius; omiſit tamen neſcio qua de cauſa Columella. Praeterea ex Palladio, Varrone et Plinio cognoſcitur, verba in Catonis loco haec: *et vmbram per tempus habet:* ſpuria aut aliun-

aliunde temere illuc tranſlata eſſe; quod viderunt etiam alii. Poſtea interuallum ſemipedis inter bulbos nimis anguſtum eſt, forte vitio ſcripturae. Deinde pro *ſarrientur* Creſcentius habet *ſarcientur*, quod fortaſſe melius quam illud vocabulum. Ceterum Palladius alium auctorem ſecutus eſt quam Columellam, Catoni propior; Columella Atticum videtur exſcripſiſſe, vnde Plinius quaedam accuratius paulo poſuit. De arundineto incenſo, quo laetius renaſcatur, iterum Plinius ex Catone c. 161. libro XIX. ſect. 42. et XVII. ſect. 47. Inulam vt arundinem oculis ex radice exciſis ſeri ait XIX. ſect. 29. Palladius Febr. 24. *Seritur inula oculis, ſicut calami.* Arundinem non niſi impendente pluuia ſeri iubent quidam apud Plinium XVIII. ſect. 78. Colum. Arbor. c. 29. *arundo optime ſeritur quas alii bulbos, alii oculos vocant. ſimulatque terram bipalio repaſtinaueris radicem arundinis acuta falce praeſectam impendenti pluuia diſponito.* — Ceterum e *paſtinato* repoſui probante Pontedera pro *paſtinatur.*

Seritur bulbus] Alterum *ſeritur* omittit Sang. liber. Colum. Arbor. 29. *Sunt qui arundines integras ſternant, quoniam ex omnibus nodis ſtrata arundo emittit. Sed fere hoc genus euanidam exilemque et humilem arundinem affert. melior itaque ſatio ea eſt, quam prius demonſtrauimus. Placet autem omnibus annis, ſimulac arundinem cecideris locum alte et aequaliter confodere atque ita rigare.* Theophraſtus H. P. II. 2. *Φύεται δέ τις καὶ κάλαμος ἐὰν τις διατέμνῃ τὰς ἠλακάτας πλαγίας ἢ καὶ κατακρύψῃ κόπρῳ καὶ γῇ.* vbi quas ille ἠλακάτας Columella calamos appellat. Rationem vineae arundine iugandae docet Varro I. 8. 4. vbi vide. Arundo Maracias intelligitur. Vide ad V. 4.

3. *denſatum eſt*] radicibus et calamis. Theophraſtus H. P. II. 12. arundinem characiam naſci ait ἐν ταῖς κώμυσι; ita vero appellari, vbi denſata et radicibus implexa arundo fuerit terrae bonitate et pinguedine.

4. *diſrarari — caſtrationem*] Edd. I. B. R. *durari.* Ita infra V. 6. 36. pro *diradiare* eaedem habent *durare.* Pro *caſtrationem* eaedem cum Sangerm. libro habent *ſtipationem*, ex quo efficere liceret ſtirpationem, ſi aeuo Columellae familiaris fuiſſet hic vſus verbi pro exſtirpatione. Ex ſequiore aeuo exempla habet Cangius.

quatenus calami] i. e. quia, vt ſaepe apud Tacitum et Plinium. Quod cum ignoraret librarius Codicis Lipſ. ſcriptor, corrupit lectionem vulgatam. Ceterum intelligi Botanicorum arundinem donacem, Britannorum ſuorum *Spaniſh Reed* monet *Bradley* Survey p. 294. Graecam harundinem

Cinem hanc dixit Vitruuius, eique paluſtrem tenuem, minus rigidam et longam oppoſuit. quam Columella degenerem et cannam vocauit. Cf. ad Pallad. I. 13. In Vegetio ſcriptum legitur ſaepe *quatinus;* atque ita pro quoniam ſcribi voluerunt cum Feſto grammatici veteres. Cf. Drakenborch ad Liuium II. 55. 9. Similis varietas eſt in *protinus* et *protenus.* Dixerunt etiam *protinam* et *protinis.*

5. *compeſcitur — obriguit*] Vulgatum *obrigant* emendari iuſſit Vrſinus et Morgagni, quibus obſecutus eſt Geſnerus. Pro *compeſcitur* in edit. I. B. R. eſt *conficitur.* Forte voluit *conciditur.* Ita tamen Columella compeſcere vmbras IV. 27. ramos ferro compeſcere V. 6. 11. dixit.

incendunt] Theophraſtus H. P. IV. 12. *ἅπας δὲ κάλαμος εὔζωος, καὶ τεμνόμενος καὶ ἐπικαιόμενος καλλίων βλαστάνει.*

Cap. XXXIII. *Caſtanea*] Plinius XVII. ſ. 34. *caſtanea pedamentis omnibus praefertur facilitate tractatus, perdurandi peruicacia, regerminatione caedua vel ſalice laetior. Quaerit ſolum facile, nec tamen arenoſum: maximeque ſabulum humidum aut carbunculum vel tofi etiam farinam, quamlibet opaco ſeptentrionalique et praefrigido ſitu vel etiam decliui. Recuſat eadem glaream, rubricam, cretam omnemque terrae foecunditatem. Seri nuce diximus; ſed niſi e maximis, non prouenit, nec niſi quinis aceruatim poſitis. Perfringi debet ſolum ſupra ex Nouembri menſe in Februarium, quo ſolutae ſponte cadunt ex arbore atque ſubnaſcuntur. Interualla ſint pedalia, vndique ſulco dodrantali. Ex hoc ſeminario tranſferuntur in aliud, bipedali interuallo, plus biennio. Sunt et propagines, nulli quidem faciliores. Nudata enim radice tota in ſulco proſternitur; tum ex cacumine ſupra terram relicto renaſcitur, et alia a radice. Sed tranſlata neſcit hoſpitari, pauetque nouitatem. Biennio fere poſtea proſilit. Ideo nubibus potius quam viuiradicibus plantaria caedua implentur. Cultura non alia quam ſupra dictis, fodiendis ſupputandiſque per biennium ſequens: de cetero ipſa ſe colit vmbra ſtolones ſuperuacuos enecante. Caeditur intra ſeptimum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri vnius vicenis vinearum iugeribus, quando etiam ea bifida ſtirpe fiunt, durantque vltra alteram ſiluae ſuae caeſuram.* vbi Harduinus vulgatum *nec non arenoſum*, quod et Vincentius habet, ex libris ſcriptis emendavit. Idem *glaream* ex Palladio poſuit pro vulgato *gallicam.* Altero tamen loco, XIII. cap. 6. Vincentius habet: *nec tamen arenoſum.* Deinde in Plinio lego: *bifida ex ſtirpe fiunt.*

 et

et antea ex Columella diſtingue: *pauetque nouitatem bien-nio fere; poſtea proſilit.* Reliqua verba deinceps interpretabor.

poſt quinquennium] Plinius: *caeditur intra ſeptimum annum.* Scilicet bima tranſplantatur; deinde poſt quinquennium caeditur. Niſi Plinius aberrauit exſcribens Atticum.

atque in palum] Scripturam Pol. et Sang. *neque in palum* probat Pontedera, nullo alio argumento comprobans niſi loco Columellae, vbi eſt: *genus fiſſilis adminiculi manet diutius quam teres palus.* Sed ecce Plinius: *Sufficiunt pedamenta iugeri — quando etiam ea bifida* (lego *ex bifida*) *ſtirpe fiunt, durantque vltra alteram ſiluae ſuae caeſuram.* Igitur Pontederae aſſenſus vulgatum *atque in palum* correxi.

tum in] Vulgatum *eius enim in* ab Aldo proditum ſuadente etiam Pontedera correxi, vt rationes rectius ederet Columella plures, ob quas Caſtaneam probaret. Cauſa enim prioris laudis non continetur iis quas ſubiunxit Columella; itaque vulgatum *eius enim* eſt etiam ineptum.

pullam terram] Palladius Nouembri c. 7. *amant ſolum molle et ſolutum, non tamen arenoſum. in ſabulone proueniunt, ſed humecto. nigra terra illis apta eſt, et carbunculus, et tophus diligenter infractus. in ſpiſſo agro et rubrica vix prouenit: in argilla et glarea non poteſt naſci. diligit caeli ſtatum frigidum, ſed et tepidum non recuſat, ſi humor aſſenſerit. delectatur cliuis et opacis regionibus ac maxime in ſeptentrionem verſis.* Geoponica longe aliter II. 8. δρύες καὶ καστανέαι ἐν τοῖς συνεχῶς κατομβριζομένοις τόποις κατατιθέσθωσαν. Eadem III. 3. Martio caſtaneam ſerunt talea maxime in locis humectis et frigidis; etiam Decembri caſtaneta (καστανεῶνας) plantari, docent cap. 15.

2. *in ordinem ſemipedalibus*] Plinius: *Interualla ſint pedalia.* Palladius: *paſtinari ergo locus debebit, qui huic deſtinatur arbuſto, altitudine pedis vnius et ſemis vel duorum. vel totus aut ſulcis in ordinem deſtinatis, aut certe aratris reſolui hinc inde findentibus: qui fimo ſatiatus ac redactus in puluerem caſtanearum ſemen accipiat non amplius pedis dodrante demerſum. Vnicuique ſemini propter notam ſurculus debet affigi. ipſa ſemina ſingulis locis ſimul terna vel quina ponantur, et inter ſe quatuor pedum ſpatio ſeparentur.* vbi Creſcentius habet *deputatur — terra aratris — quatuor vel trium pedum ſpatio ſeparata.* Vides, ſpatia variare Palladium, qui ſua aliunde tranſtulit quam ex Columella. Ex Attico tranſtulit Plinius, et quaedam forte errore ſuo variauit. Sed Colu-

Columella nunc caſtaneam in vſum vinearum, Palladius ob fructum nucum ſerit!

3. *ſemina ſtilauerint*] Recte ita Geſnerus emendari voluit vulgatum *ſtillauerint*, ſurculum tenuem interpretatus. Ita Columella XI. 11. 79. *arbuſculas ficorum in ſeminariis putari et in ſingulos ſtilos* (i. e. caules) *redigi* iubet. Iterum V. 10. 27. *ſemina amygdalarum ad vnum ſtilum rediguntur.* Ita etiam de Arboribus c. II. 5. 2. Semina ergo h. l. germina, plantae ſunt. Supra autem *ſpiſſius ſemen* de nuce eſt. De radice ſimplice ſtilum dixit Columella V. 10. 13. qualem nucum genus omne gerit. An igitur de radice intelligendum? Dodrantalem ſtilum in cupreſſi tranſlatione dixit Plinius 17. ſ. 14.

etiam bima] Haec ita Plinius: *Ex hoc ſeminario transferuntur in alium bipedali interuallo plus biennio.* Palladius: *Quibus tranſferre placuerit, bimas plantas tranſferre debebunt. Locus tamen deductoria liquoris accipiat, ne humor inſidens limo germen exſtinguat.*

caluescunt] Cato cap. 33. *vinea a vite calua.*

4. *radicibus*] Ita recte libri. Vulgo *radicitus.* Pontedera putabat, nihil referre, vtram lectionem praeferas, probabat tamen eſſe *radicibus* vt antiquiorem. Palladius: *Cui placet, poteſt caſtaneae in propaginem ducere ima virgulta, quae in radice naſcuntur. Idem paulo antea: Caſtanea ſeritur et plantis, quae ſponte naſcuntur et ſemine; ſed quae plantis ſeritur ita aegra eſt, vt biennio de eius vita ſaepe dubitemus. Serenda eſt igitur ipſis caſtaneis, hoc eſt, ſeminibus ſuis menſe Nouembri et Decembri, item Februario. Pertica* h. l. igitur eodem modo dicitur, vt ſupra cap. 30. 4. *perticae cacuminum.* Plinius: *Sunt et propagines, nulli quidem faciliores; nudata enim radice tota in ſulco proſternitur; tum ex cacumine ſupra terram relicto renaſcitur et alia ab radice.* quae quidem verba aut ineptiſſime ſunt ex Attico tranſlata, aut errore librarii vitiata. Nihil enim ſani ineſt illis: *nudata radice tota in ſulco proſternitur.* Contra Damogeron Geoponic. X. 63. ἀσφαλέστερος δὲ ὁ διὰ τῶν φυτῶν· μετὰ γὰρ δύο ἔτη καρποφορήσει. addunt gaudere terra arenoſa et locis frigidis; nuce et viuiradice, (ἐνριζων, παραστάδων αὐτορίζων,) praeterea clauis (σκυταλῶν) et ramis, velut oleam, ab aequinoctio ſeri; nucem poni parte acuminata ſurſum ſpectante.

cuius ſummae] Notam numeri, quam libri Goeſ. et Sangerm. habent, etiam Victorii Codd. exhibuiſſe, monui ad Varronem I. 10. 2. et miror, eam a Victorio et Geſnero vulgari fuiſſe poſthabitam.

P 5 5. *quer-*

5. *quercus — deciditur*] Theophraſtus H. P. II. 2. vbi de cupreſſo caedua, de quercu, δρυΐ, addit: οἱ δὲ καὶ ἀπ' αὐτῦ τῦ στελέχυς κοπέντας βλαστάνειν.

Poſitioniſque] Recte omittunt libri ſcripti; igitur incluſi. Geſnerus malebat *putationiſque* legi, inepte; de putatione enim ſtatim deinceps ſubiicit. Poſitionis ratio longe alia in vite quam in caſtanea. Palladius: *nouum caſtanetum circumfodi debet aſſidue menſe Martio et Septembri. Incrementum maius acquirit, ſi putationibus adiuuetur.* Ita enim locus ille ex Creſcentio diſtinguendus eſt. Plinius: *cultura non alia, quam ſupra dictis fodiendis ſupputandiſque per biennium ſequens.*

quercus] Inter caeduas arbores quercum nominari non memini. Sed de aeſculo Plinius l. c. *Eſculus ſimiliter prouenit, caeſura, triennio ſenior, minus moroſa naſci. In quacunque terra ſeritur, naſcitur e balano, ſed non niſi eſculi, ſcrobe dodrantali, interuallis duorum pedum; ſeritur leuiter quater anno. Hoc pedamentum minime putreſcit, caeſumque maxime fruticat.* vbi legendum puto *foditur leuiter, quater anno.* nam vulgatam ineptiſſime interpretatur Harduinus. Ad glandiferas arbores pertinet eſculus, Ioui dicata, hinc quercum dixit Columella. Palladius Novembr. c. 15. *aeſculus aedificiis et ridicis apta materies.*

dumoſi glareoſique] Ex Palladii loco ſupra allato ſuſpicor, olim h. l. fuiſſe *cretoſi* aut *argilloſi glareoſique.* Nam *dumoſi* vix locum habet, etſi aliquatenus naturam terrae indicant dumi; ſatius tamen erat ipſam terrae naturam proprio vocabulo deſignare. Quod in Edd. I. B. R. eſt *cliuoſi* vix ſanum eſt.

COMMENTARIVS
AD
LIBRVM V. COLVMELLAE.

Hic incipere Sangermannenſem Codicem alterum variorum Scriptorum et inter eos Columellae Excerpta continentem et vetere ſcriptura exaratum, monuit Abr. Gronovius. Exordium capit is a verbis ſect. 4. *Quoniam familiariter.*

2. *indagantem*] Vrſini emendationem firmarunt libri ſcripti. Vulgo *indaganter.*

M. Trebellius] Vitellii Syriae praeſidis A. V. 789. memorat M. Trebellium Tacitus Ann. VI. 41. neſcio an eundem.

4. *cum*

4. *cum eo*] Expreſſum ex graeco ἐφ' ᾧ, ἐφ' ᾧτε. Vtitur formula etiam Cicero ad Attic. VI. 1. VII. 13. Liuius VIII. 14. et frequentiſſime Celſus, monente etiam Geſneri Theſ. L. L.

5. *vt ait M. Varro*] Hodie in Varrone nihil tale legitur; vnde arguere lacunam iſtius loci licet. Iſidorus Orig. XV. 15. *actus eſt minimus latitudine pedum quatuor, latitudine pedum quatuor, longitudine centum ſexaginta.* Sed Boethius de Geometria p. 1520. ed. Baſil. *Actus minimus quatuor tantum pedibus in latitudine, et CXX. pedibus in longitudine protenditur.* Et ſic etiam Frontinus Goeſii p. 30.

Clima] Iſidorus: *climata quoque vndique verſum habent ſexaginta pedes.*

Actus quadratus] Iſidorus: *finitur pedibus centum viginti. Hunc Betici arapennem dicunt ab arando ſcilicet. Actus duplicatus iugerum facit, et ab eo, quod eſt iunctum, iugeri nomen accepit. Iugerum autem conſtat longitudine pedum ducentorum XL. latitudine centum viginti. Actum prouinciae Beticae ruſtici agrum vocant. Porcam iidem Betici triginta pedum latitudine et octoginta latitudine definiunt.* Monuit etiam Schoettgen, Anonymum de Limitibus p. 291. ex eodem Iſidoro numerum porcae pedum in longitudine ponere LXXX. quem ipſe probat cum Geſnero. Librarios de numero dubitaſſe arguit varietas lectionis. Gerbertus in Geometria edita a Pezio Anecdot. Vol. III. P. II. p. 12. *porca actus quadratus qui et agripennus ſeu aripennus.* et p. 14. *Porca pedes conſtratos habet 2400.* Itaque etiam hic locus confirmat lectionem a me receptam. De reliqua loci Iſidori varietate tacent Interpretes. Arapennemis Baeticis attribuit; vbi Interpretes ex legibus Gothicis *aripennem* poſuerunt, et ex Gloſſario: *Arpendia,* πλέθρα. *Aruipendium,* σχοῖνος γεωμετρικός. Gerbertus in Geometria p. 14. *Actus quadratus qui et agripennus ſeu aripennes dicitur — habet pedes conſtratos 14400. Iugerum ſeu iuger ſeu iugum, quod iunctis duobus aripennis conſit — habet pedes conſtratos 18800.* vbi ſcribi debet 28800.

acnuam] In Iſidori editione Pariſienſi 1601. editum lego *agrum*, in margine annotatur *agnum*. Sed in notis Ioannes Grialus Codices Gothicos ait habere *agnam* in Iſidoro, Interpretem autem Chacon in vtroque Varronis et Columellae loco in Cod. vet. ſcriptum legiſſe *acnam*. Dixi de vocabulo ad Varronem. Addo nunc locum ex Codice Marciano de menſuris apud N. Schow in Heſychio reſtituto p. 648. ἔχει δὲ ἡ ἄρȣρα τῷ μέτρῳ τȣ͂ καλάμȣ τῷ ἔχοντι πήχεις στ'

στ' καὶ δίμοιρον, ὃ καλεῖται παρὰ γεωμέτραις ἄκαιναι κ' ἐπὶ κε' πλέθρα — τὸ δὲ πλέθρον κ' ἐπὶ κ' ἀκαίνας ἔχει τῷ μέτρῳ τȣ̃ καλάμȣ ὅπερ παρὰ Παλαιστίνοις καὶ Ἄραψιν σαταῖον καλεῖται.

candetum] Iſidorus addit poſt *centum pedum* haec: *quaſi centetum.* vbi alii libri *centenum* habent. Pergit: *in agreſtibus — quod aratores candecum vocant.* Sed in notis Pariſienſis monetur, omnes Iſidori Codd. in poſteriore loco habere *candetum*, et verba notae ſic praeſcripta leguntur: *quadratum iuſtum candetum vocant.* ſed in margine textus ex aliis libris laudatur *quadratos iuſtum candetum.* quam lectionem memorauit Godofredus; et Anonymus Goeſianus de Limitibus p. 291. ex Iſidoro habet: *quadratorum iuſtum candetum vocant.* vnde Schoettgen h. l. etiam legi malebat: *quod aratores iuſtum candetum.* Contra monet Geſner, aliam vocem ruſticorum requiri, ſi *candetum* fuerit Gallorum elegantiorum vſu tritum. Verum omnino verba *quod — nominant* ſpuria cenſuit Pontedera, cuius de ſententia incluſit Geſner. Ceterum de *arepenni*, vnde Gallicum *arpent*, vide Cangii Gloſſarium. A candeto repetiit Camdenus Britannicum *Cantroed*, ſeu *Cantredum*, quod centum villas complectitur; de quo vide Cangium ſub voce *Cantredus.* Ceterum Sang. vterque *Gandetum.*

viginti octo] Si actus quadratus vndique finitur pedibus 120, qui in ſe multiplicati faciunt pedes quadratos 14400. actus duo iuncti efficere debent 28800.

ſtadium] Iſidorus: *porro ſtadialis ager habet — cuius menſura octies computata miliare facit, quod conſtat quinque millibus pedum.* Vides, Iſidorum additum a nobis vocabulum *menſura* confirmare.

7. *ſed mox*] Iſidorus ita: *ſed poſtea duplicata eſt, nomenque priſtinum retinuit. In numeri enim centuriae multiplicatae ſunt, nomen mutare non potuerunt.* vnde ſuſpicor, vocem *numero*, quam Edd. primae ſupra poſt *ducentorum* inferunt, ad h. l. pertinere, atque olim lectum fuiſſe *duplicata numero nomen tamen retinuit.*

a centum iugeribus] Quidni potius a totidem *herediis*, quae Varronis ratio eſt I. 10. 3. Geſner, cuius et ſeqq. ſunt annotationes.

8. *iugerum habet*] Commentarii inſtar ad hunc locum eſſe poterit, quam ſubiiciemus tabellam; e qua porro de lectionis Commelinianae, quam hic ſeruamus, integritate iudicare licet. Eodem modo totum hunc locum edidit ὁ πάνυ Gronouius P. V. 3. 11. p. 199 ſq. Tanto minus opus fuit,

fuit, corruptos culpa librariorum numeros, et monſtra varietatum cum lectoris nauſea apponere. Porro *ſcripulum* retinuimus, non quo non melius putemus *ſcriptulum*, (Gr. γράμμα vid. Ind.) quod nec in Chreſtomathia Pliniana diſſimulauimus: ſed quia videtur, quod eodem loco diximus, non ſola librariorum culpa hanc vocem ab origine ſua et etymo detorſiſſe. Sed ecce tibi tabellam

Scrip.	Pedes.	Pars iugeri, id eſt, aſſis.
$\frac{1}{2}$	50	576
1	100	288 (ſcripulum)
2	200	144
4	400	72 ſextula
6	600	48 ſicilicus
12	1200	24 ſemiuncia
24	2400	12 vncia
48	4800	6 ſextans
72	7200	4 quadrans
96	9600	3 triens
120	12000	$3\frac{1}{12}$ ($\frac{5}{12}$) quincunx
144	14400	2 ſemis
168	16800	$2\frac{1}{12}$ ($\frac{7}{12}$) ſeptunx
192	19200	$\frac{2}{3}$ — bes
216	21600	$\frac{3}{4}$ — dodrans
240	24000	$\frac{1}{2}$ et $\frac{1}{3}$ ($\frac{10}{12}$) dextans
264	26400	$\frac{2}{3}$ et $\frac{1}{4}$ ($\frac{11}{12}$) deunx
288	28800	— — — as

10. *pars duodecima duo millia*] Scribatur: Pars duodecima *pedes* vel *p.* nam Ienſonius p. 11. CCCC. Ponted. 2.

11. *pars tertia et vna duodecima*] Scribi iubet *vna* Cl. Pontedera, hic et paulo poſt ſemel atque iterum ideo credo, vt intelligatur, *vna* aduerbium eſſe, non caſum rectum, ad *pars* relatum: quod nobis quoque, fateamur enim, ita videbatur. *G.*

Cap. II. 2. Obſeruandum, ſchemata quae plane omittit Lipſ. in primis editionibus et Mediceo codice numeris modo Romanis vtcunque diſpoſitis, neque his ſatis emendatis conſtare, e. g. primum ſchema tale eſt in editis

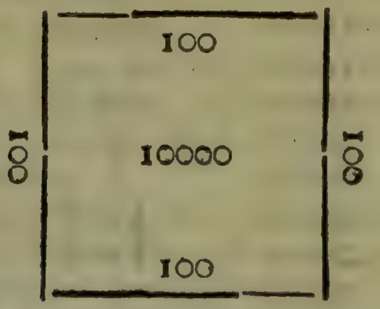
C C
C X C in Mediceo [X]
C

Vnde illud certe diſcimus, millenarii notam ſaepe omiſſam, et minori tantum numero expreſſam, vbi res ipſa ſatis indicaret

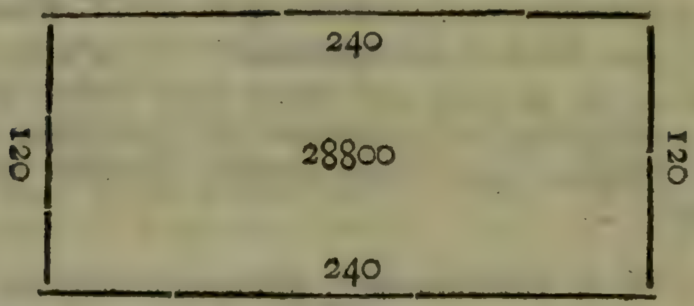
caret ſcilicet, de millibus ſermonem eſſe. Etiam hoc ſemel obſeruaſſe iuuerit, quod hic notauit Politianus, in codicibus antiquis pro numerali D ſaepe occurrere A. vid. ad Colum. IV. 33. 4. Denique integriores et ſaniores numeros eſſe in Mediceo apparet, in monſtroſis licet figuris: vt veram lectionem hic proponi, vel ſic illius teſtimonio appareat. *G.*

iugeri trientem et ſextulam] Haec iam componere cum laterculo noſtro, et ipſa contentione bene ſe habere vtrinque numeros, licet intelligere. Haec talia porro oſtendunt, quam ſaepe vſus fuerit patribus familias diuiſionis aſſis, et quam appoſite Horatius A. P. 325 ſq. *Romani pueri longis rationibus aſſem Diſcunt in partes centum diducere. dicat Filius Albini, ſi de quincunce remota eſt Vncia, quid ſuperat? poteras dixiſſe, triens. eu! Rem poteris ſeruare tuam. redit vncia, quid fit? Semis etc.* Ceterum figuris, quae auctoris antea verbis interponebantur, commodiorem ſpero hic locum adſignauimus. Sit ergo

Quadrati agri forma

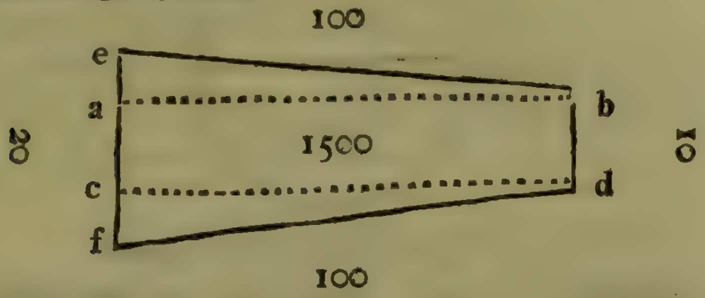
3. *Iugeri forma*

4. *longus pedes C.*] Habet hanc ſpeciem vel problema, ſi lubet, etiam Goeſianus menſor p. 313. Sed vel obſcure, vel parum accurate loquuntur. Longitudo non intelligenda eſt *e b* vel *f d*, haec enim non eſt perpendicularis cum *e f* et *b d:* ſed intelligenda *a b* vel *c d:* quo facto vera erit computatio, facile probanda, ſi reſoluas aream in duo triangula et vnum oblongum etc. Sed apparet etiam ex aliis, parum accu-

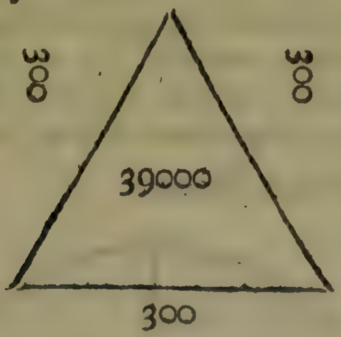
accurate, ſi rigorem demonſtrationis ſpectes, in artificio ſuo verſatos menſores: cuius rei plura occurrent ſpecimina. *G.*

Cuneati agri forma

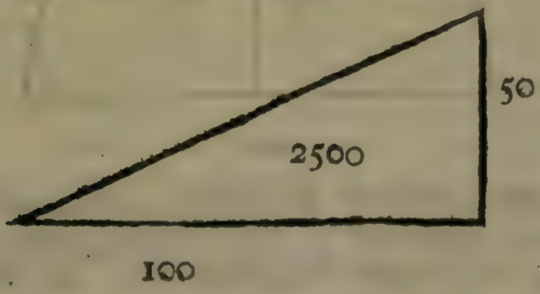

5. *tribus lateribus paribus*] Quanto hic facilius erat et certius communem geometrarum rationem ſequi, et ex altitudine dimidia in baſin totam ducta, aut contra, inuenire aream? quam deinde etiam, ſimilem certe, ſequitur in triangulo rectangulo: cum ea ratio, quam hic proponit auctor, quamque trigonometria vulgaris comprobat non vera, ſed prope veram tantum ſit, quod me docuit Clariſſimus Hambergerus, cuius verba in calce libri dabo. Rationem aliam habes etiam apud Goeſianum menſorem p. 312. ſed falſam et ipſam. *Geſner.* Goeſianis ex Codice manuſcripto multa adiunxit Muratorius in eo Antiquit. Italicorum Volumine, quod in Varronis vita laudaui de Varronis Ephemeride nauali.

Triquetri agri forma

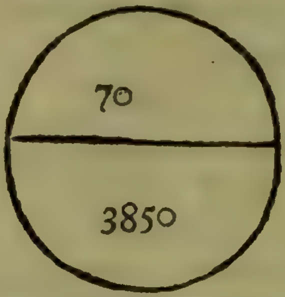

6. *Orthogonii triangularis agri forma*

7. *rotun-*

7. *rotundi agri forma*

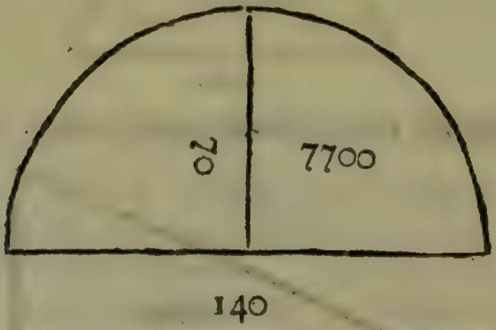

* LXXX et $\overline{\text{IIII}}$DCCC. Goeſ. pro 4400.

ſi rotundus ager erit] Haec rectiora, quae habet etiam Goeſ. p. 314. Ratio enim haec: vt ſe habet duplum diametri 14. (ex Archimedea ratione) ad dimidiam peripherian 11. ita quadratum diametri ſe habet ad aream circuli. Demonſtrationem facilem dedit laudatiſſimus Hambergerus, infra etiam ſubiiciendam. Quodſi aſſumas numeros paullo propius accedentes ad proportionem rectarum et curuarum in circulo, ſ. areae quadratae et circularis, eiuſdem illic lateris, hic diametri v. g. 1000, 785 vel 200, 157. et more conſueto argumenteris, propius etiam accedes ad verum in problemate propoſito. Videbis enim diametro 70. reſpondere aream 3864½. *G.*

8. *ſi ſemicirculus fuerit ager*] Conſentit hic etiam Goeſ. p. 314. et conſequens eſt ſuperiori, cum dimidiorum eadem ſit, quae integrorum, ratio. Itaque argumentari licet, vt ſe habet duplum diametri 14. ad dimidiam peripherian 11. ita factum diametri in radium, (h. e. dimidium quadratum diametri) ad dimidiam aream circuli. Si ſumas numeros paulo maiores, de quibus modo dictum, habebis 7693. *G.*

Semicircularis agri forma

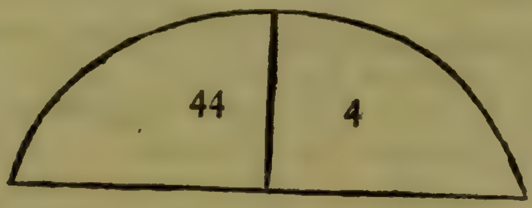

9. *Si autem minus*] De huius problematis ſolutione, quam habet quoque Goeſ. p. 315. Hambergerus meus negat, eam vſquam dare veram magnitudinem, niſi vbi chorda ſe habet

habet ad ſagittam vt 16 ad 4. hinc neque demonſtrari poſſe. Certius proinde fuerit in triangula reſoluere aream, dum ad minutias ſubſeciuas veniatur. *G.*

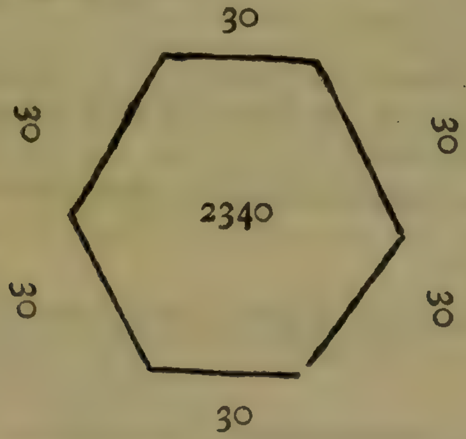
quinta et viceſima parte minus] Παχυλῶς indicat rationem. Dimidium enim ſcripulum iugeri ſunt pedes 50. cuius $\frac{1}{25}$ ſunt 2. ſed tota haec ratio, vti diximus, claudicat. *G.*

Minoris ſemicirculo agri forma

10. *ſi fuerit ſex angulorum*] Reſoluit in VI. triangula aequilatera, et toties repetit rationem ſ. 5. propoſitam, vbi etiam, quid de illa cenſendum ſit, dictum eſt. Etiam hic eadem tradit menſor Goeſianus. p. 315. *G.*

Hexagoni agri forma

Cap. III. 2. *ſemina inter quinos pedes*] Quae ſequuntur ſchemata in editis a Iuntarum inde diligentia, (ſuperiores enim et MSS. illo lenocinio carent) ea nulli rei proſunt: tamen non omittenda cenſui, ne quis imperitus etiam aliquid hic omiſſum eſſe cauſſari queat. Studui tamen, vt aliquantum accuratiora eſſent. *G.* Noſtri vero lectores non inuiti iis carebunt. Addam hoc loco quae Geſner ad menſurarum rationem a Columella propoſitam examinandam et iudicandam poſuit poſt librum hunc quintum, ab Hambergero pleraque omnia accepta. Sunt autem verba ipſius Geſneri haec:

 Quae-

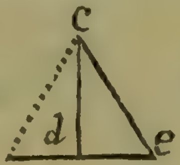
Quaeſieram, pro amicitiae noſtrae iure, ex Celeberrimo Hambergero, I. An ſolutio a Columella V. 2. 5. propoſita demonſtrari poſſit? II. An ea transferri poſſit ad triangula alia aequilatera? Ad haec ille iſta, quae inuidere lectoribus nolui, quamuis ipſe quaeſtiones meae confeſſionem habeant, in erudito illo puluere minus me, quam vellem verſatum: et ipſe non ſcripſerit eo conſilio, vt cum omnibus communicarentur.

Huius quaeſtionis nulla datur ſolutio, quia aſſertum, (quod nempe $\frac{1}{3}$ atque $\frac{1}{10}$ □i lateris Δli aequilateri, vel, quod eodem redit, $\frac{10}{30} + \frac{3}{30} = \frac{13}{30}$ eiuſdem □i ſint areae trianguli aequales) non niſi vero eſt proximum.

Hoc vt demonſtrem, praeſuppono, quod, ſi quantum ſub ſigno radicali multiplicandum ſit cum alio quanto abſque ſigno radicali, hoc prius ad □i dignitatem euehi debeat, et dein, multiplicatione quantorum facta, productum ſub ſigno ſcribendum ſit radicali: v. g. ſit $\sqrt{9} = 3$ multiplicanda per 4, aut ita ſcribendum $4\sqrt{9}$ aut 4 ad dignitatem □i euehendum, et 9 multiplicatum per 16, $= 144$ ſub ſigno radicali ponendum et erit $\sqrt{144} = 12 = 3 \cdot 4$.

Sit iam Latus Δli aequilateri $= a$, erit □ eiuſdem aa, et huius pars tertia atque decima $= \frac{1}{3} aa + \frac{1}{10} aa =$ (ex hypoth.) areae trianguli.

Quaeramus hanc aream Δli methodo demonſtratiua hinc aſſumamus eiuſdem dati trianguli dimidium

cde, erit $ce = a$, □$ce = aa$, $de = \frac{1}{2} a$, □$de = \frac{1}{4} aa$ ergo per theor. Pythag. □$cd = aa - \frac{1}{4} aa$ hinc $cd = \sqrt{aa - \frac{1}{4} aa}$, quod ſi igitur haec linea cd tanquam perpendiculum per dimidiam baſin $de = \frac{1}{2} a$ multiplicatur, prodit area Δi $\frac{1}{2} a \sqrt{aa - \frac{1}{4} aa} = \sqrt{\frac{1}{4} a^4 - \frac{1}{16} a^4}$ (ſi nempe, vi praeſuppoſiti, $\frac{1}{2} a$ euehitur ad □i dignitatem et dein $\frac{1}{4} aa$ multiplicatur cum quanto ſub ſigno radicali $aa - \frac{1}{4} aa$, et productum ſub ſigno radicali ponitur.) Cum vero, ſi diuerſae denominationes ad eandem reducuntur, modo dictum factum $\frac{1}{4} a^4 - \frac{1}{16} a^4 = \frac{4}{16} a^4 - \frac{1}{16} a^4 = \frac{3}{16} a^4$ erit etiam $\sqrt{\frac{1}{4} a^4 - \frac{1}{16} a^4} = \sqrt{\frac{3}{16} a^4}$.

Quod

Quod ſi ergo reſolutio Columellae in rigore geometrico daret aream Δli, foret $\frac{1}{3}aa + \frac{1}{10}aa = \sqrt{\frac{3}{16}a^4}$ hinc horum quantorum quoque □a forent aequalia, i. e.

$$\begin{array}{l} \frac{1}{3}aa + \frac{1}{10}aa \\ \frac{1}{3}aa + \frac{1}{10}aa \\ \hline + \frac{1}{30}a^4 + \frac{1}{100}a^4 \\ \frac{1}{9}a^4 + \frac{1}{30}a^4 \\ \hline \frac{1}{9}a^4 + \frac{1}{15}a^4 + \frac{1}{100}a^4 \end{array}$$

$\frac{1}{9}a^4 + \frac{1}{15}a^4 + \frac{1}{100}a^4$ foret $= \frac{3}{16}a^4$

reducantur hae fractiones ad eandem determinationem, dabunt hoc □ $= \frac{1500}{13500}a^4 + \frac{900}{13500}a^4 + \frac{135}{13500}a^4$ colligantur hae fractiones in vnam ſummam et erit □ $= \frac{2535}{13500}a^4 =$ □o $\sqrt{\frac{3}{16}a^4} = \frac{3}{16}a^4$ ergo, cum fractiones ſint rationes, ſi fractiones ſunt aequales, erunt etiam rationes aequales; rationes =les dant proportionem, in qualibet proportione geometrica factum extremorum eſt =le facto mediorum: Hinc ſi 2535 : 13500 = 3 : 16 foret factum ex 2535 in 16 = 40560 = 40500, i. e. facto ex 13500 in 3. Cum igitur iſtud, quod ex hypotheſi fluit, ſit falſum, erit etiam ipſa hypotheſis falſa.

De ſecunda ergo quaeſtione patet, demonſtrationem prioris problematis, quia non datur, ad alia triangula non aequilatera tranſferri non poſſe. Tametſi vero demonſtratio vniuerſalis dari non poſſit, ipſum tamen problema facillime vniuerſale euadit. nam cum Δ praeſupponatur aequilaterum et vnum latus ſit datum, omnia latera data erunt, et ſic ſpeciale Columellae problema ad omnia Δla applicatum tale erit.

Datis tribus lateribus Δli cuiuſcunque inuenire aream

Reſolutio haec eſt:

1) A dimidio ſummae trium laterum ſubtrahantur latera ſingula.

2) Idem dimidium multiplicetur per vnam differentiam inventam.

3) Hoc factum multiplicetur per alteram differentiam inventam.

4) Hoc factum multiplicetur per tertiam differentiam inventam.

5) Ex hoc facto extrahatur radix.

Haec erit area deſiderata.

Sit v. g. cuius latera 3. 4. 5. erit ſumma = 12, dimidium ſummae = 6, differentia inter hoc dimidium et quodlibet latus

	6	6	6
	3	4	5
=	3	2	1

multiplicetur 6 per 1, factum = 6 per 2, hoc factum = 12 per 3 ex hoc facto = 36 extrahatur radix = 6 quae eſt area deſiderata.

Huius ſolutionis demonſtrationem Algebraico-geometricam ſi ſcire cupis, dabo.

* * *

Nolebam fatigare virum eruditiſſimum, cum iſta non parentur Geometris: Sed interrogaui, quod magis ad rem meam tum pertinebat, I. An demonſtrari poſſent, quae habet Columella V. 2. 7? II. Itemque ea, quae habet idem V. 2. 8? et III. quae docet V. 2. 9? Reſponſum tuli eiuſmodi.

Reſponſio ad quaeſtionem primam:

a) Area circuli oritur, ſi peripheria in quartam partem diametri, vel integra diameter in peripheriae quartam partem ducitur.

b) Quadratum diametri oritur, ſi diameter per diametrum multiplicatur.

c) Sunt ergo □ diametri, atque area circuli facta ex diametro atque ex peripheriae quarta parte in diametrum, i. e. ſunt facta ex duobus numeris multiplicatis per eundem tertium: Talia vero facta ſunt vti numeri dati.

d) Ergo etiam □ diametri erit ad aream circuli, vti diameter ad peripheriae quartam partem, ſiue, cum dupla ſint vti ſimpla, vt duplum diametri ad duplum quartae partis peripheriae, i. e. ſemiperipheriam.

Ad quaeſtionem ſecundam:

Dimidia ſunt vti integra. ergo etiam factum ex ſemidiametro in diametrum, i. e. dimidium diametri quadratum erit ad dimidiam circuli aream, vt totum □ ad totam aream, i. e. vt duplum diametri ad dimidium peripheriae.

Non

Non ſolo Autorem, qui tales reſolutiones dedit. Video quidem B. Sturmium in Matheſis compendiariae Tabul. Geometr. 2da dixiſſe eſſe □ diametri ad aream circuli ſecundum Archimedem vt 14 ad 11. ſed dubito an ipſe viderit, 14 eſſe duplum diametri et 11 dimidium peripheriae: hinc an ſciuerit □um diametri eſſe ad circuli aream vti duplum diametri ad dimidium peripheriae.

Tertium problema Columellae agit, (niſi me omnia fallunt) de inuenienda ſegmenti circuli magnitudine: ſed Columellae reſolutio nullibi dat veram magnitudinem, niſi in iſto ſpeciali caſu, vbi chorda habet 16 ſagitta vero 4 partes, hinc nec demonſtrari poteſt.

Hucuſque Geſner.

Cap. IV. *Prouincialium*] Haec genera enarrauit accuratius Varro I. 8. vbi Plinii notitias adſcripſi. Sed quaedam accuratius Varro, alia Columella tradidit.

circum munitae] Male Sang. *circum vinctae*. Deligatum enim ſtatim addit auctor. Palladius III. 11. *Aliud genus eſt, in quo cannis pluribus circa diſpoſitis ipſa vitis per cannas ſarmentis ligatis in orbiculos flectitur.* Cap. ſequenti noſter ſect. 15. eandem vitem ita notat: *quae materiis ſubmiſſis arundinum ſtaminibus per orbem connectitur.* Quomodo arundines in terra figantur, docet Varro I. 8.

characatas] Geoponicis V. 27. palum vel ridicam generatim χάρακα (τὴν) vocant, et pedare χαρακοῦν. Sed arundinum ſtatumen peculiariter Graeci χάρακα dixiſſe videntur; ita enim arundinem craſſiorem firmioremque characiam dici refert Plinius 16. ſect. 66. et ante eum Theophraſtus H. P. IV. 12.

2. *ſtratarum*] Quales eſſe in Hiſpania teſtatur Varro I. 8.

exterarum] Ita recte libri optimi pro *externarum*. Ita infra IX. 9. 5. *exteras gentes* dixit.

id eſt etiam] Ita ex tribus libris optimis reſcribi voluit etiam Pontedera. Vulgo *quod etiam* vitioſe. Broukhuſius malebat *aut etiam*. Virgilii locus eſt II. 184.

3. *cum — poſſit*] Vulgo *quoniam — poteſt*. Emendabat Geſner *quanquam*. In Sang. eſt *cum* quod fere vbique cum *quoniam* permutatum reperimus in his libris; ergo dedi *poſſit* etiam pro *poteſt*.

minorem operam deſiderat] Non deſiderat quidem, ſed admittit. Vide igitur, num lectio vulgaris ſit ſana.

Cap. V. *ſolutiore terra*] Ita pro *terrae* legendum eſſe viderat Pontedera et Geſner.

praeferuida] Ita ſcripſi pro *perferuida;* quae duo vocabula fere ſemper in his libris fuere permutata. Deinde bis *ſcrobis* dedi pro *ſcrobs.* Altero quidem in loco libros optimos conſentientes habeo.

4. *Mago*] Palladius III. 10. 3. *Mago aſſerit, ſcrobem non primo anno eſſe complendam, ſed ſubinde coaequandam: quae res vitem faciet altius fundare radices. ſed hoc aridis prouinciis forte conueniet: humidis autem ſata putreſient recepto humore, niſi ſtatim terra cumuletur.* Geoponica V. 26. monent in partibus Orientis et Lybia ſcrobes per hiemem apertos relinqui; in regionibus autem humidis eſſe coaequandos monent.

deorſum agere radices] Noſter Arbor. IV. 5. *triennio deinde paulatim ſcrobem vel ſulcum vſque in ſummum completo; ſed vites conſueſcent radices deorſum agere.* Ita etiam cap. 7. ſect. 6. Poterat noſter Theophraſtum nominare, cuius hoc eſt conſilium C. P. II. 5. ὅπως ῥιζωθῇ τὰ κάτω πρότερον. εἰ δὲ μὴ, Φέρονται πρὸς τὸ ἄνω. τρέΦει γὰρ καὶ αὔξει πανθ᾽ ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἀὴρ etc. Scilicet terra tenera ſuperpoſita radiculas ſurſum euocabit, eaſque frigori et calori obnoxias faciet; contra in aperto ſcrobe radices ſuccum infimi ſcrobes exquirent, adeoque minus deinde timebunt a ſole et frigore.

5. *depoſita, ſed cum*] Ita ex Polit. dedit Geſner; Sangerm. *ſed cum ſeminatim.* Reliqui habent *et cum.* Sed ſententia et locus Palladii poſtulat, vt legamus *depoſita ſtatim, et cum ſemina comprehenderint, poſt aequinoctium.* Reſpondet hoc *ſtatim* praecedenti *protinus.*

6. *corroborata fuerint*] In libris optimis eſt: *corroborauerint.* In Sang. *comprobauerunt* omiſſo deinceps *nihil.* Ita ſupra IV. 12. 12. *dum ſe vinea corroboret.* vbi Polit. ſimiliter habet liber: *comprobaret.*

7. *notandum item*] Exhibui librorum, inprimis Sang. ſcripturam. Vulgo peſſime *notandum itaque et diligenter — eſſe, et — regio, et quid.* Locus Virgilii eſt I. 53.

8. *niſi adminiculum*] Plinius 17. ſ. 35. no. 15. *ſi per ſe vitis ordinabitur ſine pedamento, qualecunque initio adminiculum deſiderabit, dum ſtare condiſcat et recta ſurgere. Cetera a primordio eadem. Diuidi autem putatione pollices aequali examine vndique, ne praegrauet fructus parte aliqua; obiter idem deprimens prohibebit in excelſum emicare. Huic vineae trium pedum altitudo excelſior nutat: ceteris a quinto, dum ne excedat hominis longitudinem iuſtam.* vbi Dalecamp emendabat:

dabat: *altera parte: quos vinitor indidem vel itidem.* Noſter Arbor. cap. 5. *Si autem vitem in ſe conſiſtere voles, ſicuti arbori brachia ſubmitti patieris, et dabis operam, vt in orbem quam rotundiſſime formetur. Nam — minus etiam laborat, cum vndique velut aequilibrio ſtabilita in ſe requieſcit. Sat erit autem cum primo brachia ſubmittuntur, ſingulas gemmas ſingulis ſarmentis relinqui. ne protinus onere grauetur. Poſt hanc putationem lectis ſarmentis, bidentibus alte et aequaliter vineam ſodito.* Palladius III. 11. *optimum genus prouincialium vinearum eſt, vbi vitis velut arbuſcula ſtat breui crure fundata. Haec primo calamo iuuatur, donec ſolidetur; ſed altior ſeſquipede eſſe non debet; vbi robuſta fuerit, ſola conſiſtet.* Vides, in altitudine diuerſum abire Plinium. Sed eandem menſuram in hoc genere, ni fallor, habet Creſcentius IV. 13. Pergamenſes, inquit, faciunt ſtipitem magis depreſſum, videlicet trium pedum et ramos ibi natos etiam plures eleuant in altum formantes arbuſtulam vitiferam ad modum campanae inuerſae, in cuius medio ſuper ſtipite moratur, qui putat vitem et arborem, et ipſam vitem circum circa expandit, faciens palmites omnes foras ſtare vndique decliues.

9. *ſingula aſpiciant*] Quod fieri voluiſſe auctorem, adeoque fieri poſſe nego; igitur *ſingula* vel ſpurium eſt vocabulum, vel alieno loco poſitum. Deinceps Bruſch. *ſummittuntur.*

10. *exilitas vitis*] Palladius III. 14. vites quas prouinciali more velut arbuſculas ſtare dixi, *ſi inſtituere velis, ramos a quatuor partibus his relinques, et in eis brachiis ſarmenta pro vitis ſtabilitate ſeruabis.* Ita enim recte Codex Erford. pro *poſſibilitate* habet, vt ex loco noſtri de Arbor. 5. apparet, quem ſupra poſui.

14. *pampinandi*] Infra XI. 2. 61. *Auguſto menſe multi etiam, ſi pluuius eſt ſtatus coeli, ſicut ſuburbana regione Italiae, pampinis vitem ſpoliant, vt percoqui fructus poſſint, nec putreſcere imbribus. At e contrario locis validioribus, vt modo nominatis prouincias (Baetica et Africa) circa vindemiam adumbrantur vel ſtramentis vel aliis tegumentis vuae, ne ventis aut caloribus exareſcant.* Geoponica V. 29. humido coeli ſtatu diebus triginta ante vindemiam folia a lateribus detrahi iubent, accedente vero pluuia autumnali etiam ſumma folia auferri. In regionibus ſiccis et ardentibus aliquos munire et tegere vuas φρυγάνοις καὶ ἀκάνθαις. Vides, iterum h. l. frondes eſſe virgulta frondoſa ſeu foliis obſita. Geoponico-

nicorum locum conuertit Palladius Septembr. 18. quem de pampinatione vide etiam Aug. 3.

16. *tegetibus*] Ita pro *tegentibus* emendauit Beroaldus. Palladius I. 6. 4. *Locis calidis ſiccis apricis pampinandum non eſt, cum magis vitis optet operiri. Et vbi vineas vulturnus exurit aut flatus aliquis regioni inimicus, vitem tegamus ſtraminibus vel aliunde quaeſitis.* Paulo antea *illuſtribus diſciplinis* mihi diſplicet; nec puto illuſtres bene dici diſciplinas aliquas. Poſtea Bruſch. *cum plerunque* habet. Pro *adumbrabat* malim *obumbrabat.*

Vulturnum] Vide ſupra ad III. 12. 6. et XI. 2. 65. Circium Gallaeciae, Sucronenſem Hiſpaniae aſſignat Suetonius Tranquillus apud Iſidorum de natura rerum cap. 37. Apuli proprie a Volturno flumine flantem ventum Volturnum vocabant, teſte Liuio et Floro II. 6. qui eurum ab oriente ſemper quaſi ad conſtitutum flantem vocat; hinc nomen a colonis in Baeticam tranſlatum fuiſſe ſuſpicabatur Ducker ad Florum.

vni iugo] Ita recte libri pro *vno.* Probat hanc noſtram lectionem Pontedera. Intelligitur canteriata vitis, quae pedaminibus adnixae ſingulis iugis imponitur, vt eſt ſupra cap. 4.

per orbem connectitur] Palladius III. 14. *Vites autem quae cannis in orbem coguntur* (Polit. *ſtringuntur*) *ſic putentur, quemadmodum eae, quae nituntur ridicis aut palis.*

16. *Candoſoccos*] Geſner monuit, Auctorem libri Mémoires pour l'hiſtoire naturelle de Languedoc, *(Aſtruc)* p. 463. docere, *Cand* ſ. *Cowand* eſſe propaginem, *ſocco* ſ. *ſoucro* caput vitis. Idem in Indice laudauerit Car. Stephani Praedium ruſticum p. 312. Scilicet ſupra V. 1. 6. *candetum* Gallorum habuimus; id eſt, ſpatium agri pedum centum aut centum et quinquaginta. Vide Cangii Gloſſarium in *Cantredus* et *Candetum.* Vetus vocabulum Gallicum in variis nominibus Britannicis originem ſuam demonſtrat. Ex *ſocco* ortum gallicum *ſouche.*

quoniam quidem] Geſner malebat *quandoquidem.*

17. *ſolam eam*] Palladius III. 14. *illae vero quae ſine adminiculo iacent, quod pro ſola indigentia faciendum eſt, vel neceſſitate prouinciae, primo anno duas gemmas, deinde plures habebunt. Sed huius generis vinea ſtrictius eſt putanda.* Idem III. 11. *vltimae poſitionis vitis eſt, quae per terram proiecta diſcumbit. Hae omnes et ſcrobibus ponuntur et ſulcis.*

vnus ſubmittitur] Plinius 17. ſ. 35. no. 15. *Iis quoque quae ſparguntur in terra, breues ad nitendum cannas circumdant,*

dant, ſcrobibus per ambitum factis, ne vagi palmites inter ſe pugnent occurſantes, maiorque pars terrarum ita ſupinam in tellure vindemiam metit. — Ibi ergo iuxta terram comprimi debet vitis, eodem modo et tempore nutrita radice, quo in iugata vinea, vt ſemper pollices tantum relinquantur, fertili ſolo cum tribus gemmis, graciliore quinis, praeſtatque multos eſſe quam longos. Quae de natura ſoli diximus, tanto potentiora ſentiuntur, quanto propior fuerit vua terrae. vbi praeclare vidit Pintianus, legi debere *binis* pro *quinis*. Ita enim noſter Arbor. 10. generatim: *in agro craſſo validaque vinea plures gemmas et palmas relinquito, in exili pauciores.* Deinde pro *cannis* recte Brotier librorum omnium lectionem *caueas* reſtituit.

18. *reſeces quoque*] Sang. libri lectionem hanc annotauit Gronouius: *reciſis quoque anguſtiis in modum furunculorum relictis.* Etiam Polit. liber *relictis*, ſed Goeſ. *reſices* habet rectius, ex quo *reſicis* ſcripto et in *reciſis* mutato, deinde mox *anguſtius* et *relinqui* vitiari coeperunt a librariis.

Cap. VI. *ſatis*] De eodem argumento ita Plinius 17. ſ. 35. no. 22. *Sequitur arbuſti ratio mirum in modum damnata a Saſerna patre filioque, celebrata Scrofae, vetuſtiſſimis poſt Catonem peritiſſimiſque, ac ne a Scrofa quidem niſi Italiae conceſſa: cum tam longo iudicetur aeuo, nobilia vina non niſi in arbuſtis gigni. — Hac ratione et arbores eliguntur. Prima omnium vlmus, excepta propter nimiam frondem atinia.* vbi ineptiſſime Harduinus eumque ſecutus Brotier vitioſam librorum quorundam lectionem *religantur* poſuit. Atiniam fruſtra excipit Plinius, quam deinde proprio veluti nomine maritam vlmum dixit, vt ad ſectionem 9. docebitur. Vincentius habet: *prima omnium vlmus propter nimiam frondem excipit.* Pergit Plinius: *deinde populus nigra, eadem de cauſa minus denſa folio. Non ſpernunt plerique et fraxinum, ficumque, etiam oleam, ſi non ſit vmbroſa ramis.* De locis, arboribus et arbuſtiuae viti aptis, ita Geopon. V. 2. *τὰς δὲ δενδρίτιδας ἀμπέλους ἐν τῇ πεδιάδι καὶ κοίλῃ καὶ ὁμαλῇ ἐπιτηδειότερον φυτεύειν — ἐν δὲ τῇ πεδιάδι καὶ ὁμαλῇ, καὶ ἰκμάδα ἐχούσῃ τὰς δενδρίτιδας δεῖ φυτεύειν, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς θερμοτέροις τόποις, ὅπου μὴ πάνυ ὄντες οἱ ἄνεμοι σφοδροὶ ἐπὶ τῶν δένδρων αἰωρουμένας αὐτὰς ἠρέμα διαπνέοντες τρέφουσιν. ἐν γὰρ τοῖς ψυχεινοῖς τόποις σφοδροὶ ὄντες τὰς δενδρίτιδας βλάπτουσι.*

Atinia] In libro de Arboribus cap. 16. *vlmus autem quam Atiniam vocant ruſtici, generoſiſſima eſt et laetiſſima, multamque frondem habet. eaque maxime ſerenda eſt locis pin-*

 gui-

guibus, vel etiam mediocribus. Plinius 16. ſect. 29. de vlmo: *Graeci duo eius genera nouere: montuoſam quae ſit amplior: campeſtrem, quae fruticoſa. Italia Atinias vocat excelſiſſimas, et ex iis ſiccanas praefert, quae non ſint riguae. Alterum genus Gallicas; tertium noſtrates, denſiore folio et ab eodem pediculo numeroſiore. Quartum ſilueſtre. Atiniae non ferunt ſamaram. ita vocatur vlmi ſemen; omneſque radicum plantis proueniunt: reliquae ſemine.* Alios auctores ſequi videtur Plinius quam Columella, et ſamaram appellat, quam noſter ſameram; vter rectius, ignoratur. Vlmum vtramque nominat Cato cap. 17. in antiqua et vera lectione. Arbuſtum ſeu vitis arbuſtiua graece dicitur ἀναδενδρὰς, Gallis *Hautains;* ſimiles etiam ſunt, quas Sueui *Kammertſen* vocant, magis etiam, quas Rheni accolae et Moeni colunt, de quibus vide Sprengerum p. 355.

arboribus] i. e. vitibus arbuſtiuis. Sic et Cato c. 32.

in vicem] Forte ex altero loco *eius* addi debebat.

Atinia] Plinium male a Gallica diſtinxiſſe Gallicam, et a noſtrate ſilueſtrem, monuit etiam *Bradley* p. 346. addens, Atiniam eſſe Theophraſti montoſam, vernaculam vero Theophraſti campeſtrem vlmum. Hanc poſtremam Britanni *Witch Hazle* vocant. Geoponica IV. 1. inter arbuſta nominant vlmum, populum vtramque, fraxinum et acer, et generatim monent, omnes eas arbores viti arbuſtiuae conuenire, quaecunque radicem ſimplicem aut contractas habeant, nec denſa foliorum coma vitem obumbrent. Cato arbuſtum habere in agro ſuburbano eique vitem amineam maiorem minoremque cum Apicia copulare iubet cap. VII.

vlmorum ſeminarium] Palladius III. 10. 4. *Sed arbuſta, qui faciet, plantas arborum de his generibus ponat, ſi agro ſuppetit abundantia, populo vlmo: fraxino in montanis et aſperis, in quibus vlmus minus laeta eſt. Has etiam Columella dicit ſeminario debere nutriri. Mihi videtur, quod nulla prouincia eſt, quae non ex his, quamcunque ſponte producat, plantas etiam maiores de locis quibuſcunque tranſlatas, vel eorum generum truncos radicatos hoc tempore circa ſcrobem vitis oportere conſtitui.*

et ſterilis] Vrſinus malebat legi *etiam ſterilis.* et deinceps *nemo eam ſerit.*

3. affert] Pontedera praeferebat lectionem *afferes.*

4. *alere*] De Arboribus cap. 16. *vitem maxime opulus alit, deinde vlmus, deinde fraxinus. — Sed ſi aſpera et ſiticuloſa loca arboribus obſerenda erunt, neque opulus neque vlmus tam idoneae ſunt quam orni; eae ſilueſtres fraxini ſunt, paulo*

paulo latioribus tamen foliis quam ceterae fraxini, nec deteriorem frondem quam vlmi praeſtant. Caprae quidem et oues libentius etiam hanc frondem appetunt. Videtur itaque intelligi fraxini ſpecies, a Linnaeo omiſſa, rotundifolia dicta C. Bauhino, Hallero et Millero. Cf. Seſtini Epiſt. Siculas T. I. p. 219. verſionis germanicae.

5. *populus*] In libro de arboribus cap. 16. eadem eſt varietas lectionis inter populum et opulum fluctuans. *Opulus*, inquit, *quoniam frondem non idoneam habet, a plerifque improbatur.* Plinius loco ſupra laudato: *Prima omnium vlmus, excepta propter nimiam frondem atinia; deinde populus nigra eadem de cauſa folio.* quae non ſolum doctrinae Columellae aduerſantur, ſed et verbis hiuica ſunt et vitioſa. Quid enim? ſi vlmus Atinia propter nimiam frondem excipitur, quomodo populus nigra, minus denſa folio, eadem tamen de cauſa eligitur an excipitur? At vero frondem legebant pecorique obiiciebant; eamque vlmus atinia eximiam, populus contra et raram et minus idoneam pecori praebebat. Igitur propter nimiam aut raram frondem non repudiantur arbores; ea enim legitur in pabulum pecoris, nec adeo viti poteſt nocere. Igitur locus Plinii corruptus eſt. Quare eum ita emendo. *Prima omnium vlmus atinia propter eximiam frondem excipit; deinde populus eadem de cauſa; nigra minus denſa folio.* Populum albam vineae cauſa ſeri tradit Plinius XVII. ſect. 32. caecuba educare, vitibus amicam XVI. ſect. 67. candidae populo folium numeroſius eſſe idem aſſerit ſect. 35. Atque ex his conſtare puto, recte nos vulgo poſitam h. l. *opulum* mutaſſe in *populum.* De opulo enim ſequenti demum capite tradet Columella, vbi ſimul arboris notam indicat. Cum populi raram frondem improbat Columella, nigram vult intelligi; et fortaſſe fuit olim ſcriptum *Populus nigra, quia raram neque idoneam frondem.* Populus enim vbi ſimpliciter nominatur, alba intelligi debet.

et vitem] Haec noſter ex Varrone I. 15. vbi vide notam.

populi — cacuminibus] Plinius XVII. ſect. 32. *Vineae cauſa populus alba ſeritur bipedaneo paſtinata, talea ſeſquipedali, biduo ſiccata, palmipede interuallo, terra ſuperiniecta duorum cubitorum craſſitudine.* Ex ſemine tamen, vt vlmos etiam prouenire cum Columella fatetur ipſe Plinius ſect. 15. *Populis eadem ratio ſemine, qua vlmos ſerendi: tranſſerendi quoque e ſeminariis eadem et ſiluis.* vbi Harduinus inepte ſuſpicatur, legendum eſſe *opulis.* Veterum rationem ſeruant

hodie

hodieque Tuſci, teſte Tozzetti in Itiner. T. II. p. 15. verſ. germ. iidem vſum frondium ad pabulum pecorum frequentant. Vide Caton. c. 5. et Columella VI. 3. 6.

6. *rubicundi coloris*] Plinius XVII. ſect. 15. *vlmorum, priuſquam foliis veſtiantur, ſamara colligenda eſt circa Martias Calendas, cum flaueſcere incipit. Deinde biduo in vmbra ſiccata ſerenda, denſa in refracto, terra ſuper minutatim cribrata, craſſitudine quae in cupreſſis. Pluuiae ſi non adiuuent, rigandum. Deferendae ex arearum venis poſt annum in vlmaria, interuallo pedali in quamque partem.* Vides, Plinium biduo in vmbra ſiccare ſamaram, quam Columella in ſole ſiccari iubet compluribus diebus; deinde interuallum plantarum pedale facit, Columella ſeſquipedale. Vulgo praeterea in Plinio legitur *differendae*, quod mutauit Harduinus. Pintianus in Codice reperit *denſa in are facta; terra ſuper minuta incribrata.* non male, ſi legas *area facta.* Sed praeterea ibi legendum eſt: *ex arearum puluinis.* Creſcentius II. 27. de vlmo: *maturitatis fructuum tempore colligantur et ſole ſiccentur ſemina, et in ſeminario menſe Ianuario vel Februario ſata, vt planta nutriantur, vt ſequenti vel tertio anno ipſarum* (plantarum) *copia facile habeatur.*

7. *ipſa ſemina*] Ita h. l. correxi, ſuadente libro Sang. vbi in vulgata: *ipſis ſeminibus, quae proculcata erunt, noxam capient* omittitur verbum *erunt.* Pontedera malebat *ex ipſis ſeminibus quae proculcata erunt.* Sed debebat eſſe *proculcata fuerint.* Vulgatum inepte defendebat Geſner. In libro de Arboribus XI. 3. *ne qui proſequuntur herbas, ſemina proculcare cogantur.* Praeterea in Sang. deeſſe ab initio commatis *nam* annotauit Gronouius.

8. *ſaepius quam*] Pontedera ex lectione *ſeminus quam* efficiebat *cominus*, i. e. e propinquo, ne altius aqua delapſa noceat. Sed ita ſequens *quam* non habet, quo referatur. Igitur *ſaepius* recepi pro *potius.* Quanquam addit Pontedera, Tertullianum oſtendere, cominus apud veteres comparandi vim habuiſſe.

oblitas fimo] Clauas etiam et taleas arborum inprimis vtiliter depangi oblitas ſeu tectas fimo bubulo expertus teſtatur *Bradley* Survey p. 289.

9. *autumni tempore*] Plinius XVII. ſect. 15. *maritas vlmos autumno ſerere vtilius, quia carent ſemine: nam eae e plantis ſeruntur. In arbuſtum quinquennes ſub Vrbe transferunt, aut, vt quibuſdam placet, quae vicenum pedum eſſe coeperunt. Sulco qui nouenarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, et eo amplius, circa poſitas, pedes terni vndi-*

que

que ex ſolido adaggerantur. Arulas id vocant in Campania. Interualla ex loci natura ſumuntur. Rariores ſerendas in campeſtribus conuenit. Vlmum Atiniam nullum fructum, ne ſemen quidem ferre refert XVI. ſect. 45. A radice brachiatam vlmum eſſe ait ſect. 53.

biennio] Hoc praeceptum in omni genere arborum inprimis probat *Bradley* Survey p. 348.

10. *ternum pedum*] De Arborib. 16. *igitur qui arbuſtum conſtituere volent, ante annum quam deponant arbores ſcrobes faciant quatuor pedum quoquouerſus. deinde circa Calendas Martias in eandem ſcrobem vlmum* etc. vbi ex varietate librorum *quoquo annum* legendum ſuſpicor *ternum pedum quoquouerſus.* Sulcum hunc nouenarium vocat Plinius.

roſcido] Palladius III. 13. *In ſolo roſido* (recte Vincent. *roſcido) et nebuloſo rami arcoris vitiferae in orientem et occidentem putatione dirigantur, vt latera vacua ſolis radiis membra totius vitis oſtendant.* qui locus egregie Columellam illuſtrat, vbi tamen de putatione non eſt ſermo, niſi ea vox excidit. Hinc explico verba Plinii de eadem re: *meridianum ſolem ſpectare palmae debent, rami a proiectu digitorum modo ſubrigi, tonſili in his tenuium quoque virgultorum barba, ne obumbrent.* In populo ſimiliter palmam dixit XIV. ſect. 2. *In vite aliter palmo dicitur.* Geoponica IV. 1. ἀνατετάσθωσαν δὲ οἱ κλάδοι κατὰ τὸ δυνατὸν εἰς ἀνατολὴν καὶ δύσιν. ſine vlla regionis nebuloſae mentione. Ibi vulgo male ἀνατολὰς legitur, et male locum interpretatur Niclas.

frumentis] Geoponica IV. 1. alternis annis arbuſtum obſeri poſſe tradunt; Plinius 17. ſ. 35. no. 22. arbuſti rationem hac peculiari dote praeſtare ait, quod in eodem ſolo ſeri fruges et vitibus ipſis proſit.

11. *inter quadraginta*] Ita recte Sang. liber. De Arboribus c. 16. *Arbuſtum inter quadragenos pedes diſpoſitum eſſe conuenit: ſic enim et ipſae arbores et appoſitae vites melius conualeſcent, fructumque meliorem dabunt. Segetes etiam, quae in ea erunt, minus vmbra laborabunt.* Plinius XVII. ſect. 35. no. 22. *interuallum iuſtum arborum, ſi aretur ſolum quadrageni pedes in terga frontemque, in latera viceni. Si non aretur, hoc in omnes partes.* vbi corrige ex Columella: *frontemque et latera. Viceni, ſi non aretur; hoc in omnes partes.*

vbi nihil ſeritur] nec vmbra arborum ſegeti ſubiectae nocere poteſt. Igitur peſſime haec verba veluti ſpuria incluſerat et damnauerat Geſner. Palladius III. 10. 5. *ſed ſi ager frumentarius fuerit, vbi arbuſta diſponis, quadragenos pedes*

inter

inter arbores relinque, vt ſeri poſſit; in exili autem vicenos. Geoponica IV. 1. in deſignandis ordinum interuallis vix ſana eſſe poſſunt: ἐχέτωσαν δὲ οἱ στίχοι διαστήματα ὡς πήχεις ιε' (15) — καὶ δένδρα δὲ μεταξὺ καρποφοροῦντα ὀλιγόῤῥιζα δέχεσθαι δύναται. Huic vero interuallo quindecim pedum nullo modo licebit arbores alias fructiferas interponere. Igitur numerus a librariis corruptus videtur eſſe, quamuis credere velis, tabulata arbuſtorum graeca non tam lata fuiſſe quam romana.

truncoſque] Non intelligo, quos *truncos* dicat Columella.

ne ſuperior] Palladius III. 13. *ita formandi ſunt rami arborum vitiferarum, ne alter ſub alterius linea dirigatur.* Ceterum huius arbuſti Italici rationem imagine expreſſam habes a Pontedera in Tabula XXXVII. Antiq. p. 523. quam inde repetitam poſui, interpretationemque eius ad finem harum annotationum ſepoſui.

12. *biennio*] De Arboribus cap. 16. *Arborem quam depoſueris, ſaepius circumfodito, quo celerius adoleſcat: et citra triennium ferro ne tetigeris.* Plinius XVII. ſect. 35. no. 22. *Ante triceſimum ſextum menſem attingi falce vetantur.* At ſupra noſter ſ. 11. *cum adoleſcere incipient falce formandae.* Falce autem formari non poſſunt in tabulata niſi putentur et ferro tangantur. Sed nec ſequens membrum: *ſi vlmus exiguum incrementum recipit:* ſatis intelligo. *Recipit* in Edd. primis omiſſum eſt ab Aldo additum. Columella *cepit* ſolet dicere. Verum illa de falce et tabulatis per πρόληψιν dicta licet interpretari; et verbis *ſi vlmus — cepit* (ita enim legendum cenſeo) opponuntur iſta ſect. 14. *Quae vlmus a poſitione bene prouenerit.*

librum demittat] Librum remittere dixit XI. 2. 37 et 41. et paulo antea radicem *delibrari.*

ſtirpem dodrantalem] Pontedera *ſtipitem* legi malebat hic, et ſect. 13 et 14. Sed ita etiam Plinius 19. ſect. 23. *fruticem rubi quam vaſtiſſimum recidere duum digitorum relicta ſtirpe.* Poſtea Bruſch. *vt ſupra eum* habet.

correctus] Vulgatum *correptus* ita emendauit Geſnerus, Corrigere h. l. eſt ramum tranſuerſum erigere.

13. *arboridoneum*] Lectionem Edd. primarum *arborideum* Beroaldus interpretatur *ramum qui alitur, vt arboreſcat* adſcripto cap. 4. huius libri. Igitur fruſtra locum quaeſiverat Geſner. Editiones ſcilicet primae caput hoc quartum fecerunt numero atque ordine. *idoneus ramus* eſt h. l. iuxta quem

quem cacumen praeciditur, quique ipſe ſurſum porrigitur ſtirpi trunci alligatus.

14. *Poſt annum aut biennium*] De Arboribus 16. *Completis ſex et triginta menſibus ad recipiendam vitem formabis et ſuperuacuos ramos amputabis, alterna brachia in modum ſcalarum relinquens, alternisque annis putabis.* Ita enim recte ibi Sangerm. cum vulgo deeſſet verbum *putabis.* Ex quo loco ſimul apparet, poſt annum aut biennium h. l. intelligi debere de *quarto* et *quinto* anno. Nam poſt biennium demum ferro tangitur. Poſt tertium igitur formatur in tabulatum. Plinius XVII. ſ. 35. no. 22. *alterna ſeruantur brachia, alternis putantur annis, ſexto anno maritantur.*

15. *formare*] Plinius XVII. ſ. 35. no. 22. *vlmus detruncata a medio in ramorum ſcamna digeritur, nulla fere XX. pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus ſiccisque agris, a XII. in campeſtribus et humidis. Meridianum ſolum ſpectare palmae debent; rami a proiectu digitorum modo ſubrigi tonſili in his tenuium quoque virgultorum barba, ne obumbrent.* vbi rectius in editione principe et Codice Regio 2. legitur *detruncata media.*

loco pingui] Palladius III. 13. *ſed loco pingui vlmus a terra octo pedibus, gracili vero ſeptem ſine ramo relinquenda eſt.*

vel in aruo] Legendum puto *ſed in aruo.* Geoponica IV. 1. ἐν μὲν ὖν τῇ εὐγείῳ συγχωρεῖν δεῖ ὑψῦσθαι, καθὼς προείρηται, τὰ τοιαῦτα δένδρα. ἐν δὲ τῇ λεπτογείῳ ἀπὸ ποδῶν ὀκτὼ ἐκκύπτειν, ἵνα μὴ πᾶσα ἡ δύναμις τῆς γῆς εἰς τὰ δένδρα ἀναλίσκηται.

16. *iiſdem lineis*] Palladius III. 13. *ita formandi ſunt rami arborum vitiferarum, ne alter ſub alterius linea dirigatur.*

pollices] Vide ad IV. cap. 21. ſ. 3.

17. *eandem diſponere*] Ita ſcribi voluit pro vulgato *eadem* Pontedera. Malim tamen ex libris ſcriptis *eam.* Paulo antea vulgatum *ante* poſt *non ſolum* ſuadente Pontedera deleuimus, et deinceps *nimia* pro *aemula* poſuimus. Circumfodere et mediocriter ſtercorare arborem iubent Geoponica IV. 1.

frondis — adſtringere] Poſſis ſuſpicari, legendum *ſtringere*, quia frons ſtringitur. Sed h. l. frons de virgis frondoſis dicitur, et ſectione antecedente dicuntur in frondatione amputari virgae. Igitur frons ſeu virga frondoſa ne vmbra foliorum noceat, ferro aut plane amputatur, aut ſuccidi-

ditur.

ditur. Ita enim *aſtringere* interpretandum cenſeo. Male Geſnerus h. l. explicauerat in Indice. Frondes ſimiliter noſter de virgis frondoſis dixit IX. 14. 14. Tenuium virgultorum barbam tonſilem dixit Plinius loco ſupra laudato.

Propter terram] Geoponica IV. 1. *ὅπως ἐκεῖνο τὸ μέρος τȣ̃ δένδρȣ ἐπιμελῶς κλαδεύηται, καὶ πᾶν ἀφαιρῆται τὸ κατὰ τῆς ῥίζης, ἵνα μηδὲν ἐπισκέπῃ τὴν ῥίζαν.* radicem intellige vitis. Lectionem Goeſ. libri *poſterram* e duobus vocabulis *poſt arram* coaluiſſe, ſed et haec corrupta eſſe cenſet Pontedera. Rem, inquit, puto me tenere. Ruſtici ſolent arbores perforare, qua finis eſt eroſioni, vt excauetur vſque ad medullam, *deturque exitus humori.* Ita enim mecum ex libris ſcriptis legit in Columella. Sed de eroſione vlmi non videtur loqui; alias dixiſſet: *cum vetuſtatem ſenſerit.* nec tum ipſa arbor hac cura ſeruari debet, vt puto, quam vitibus adiunctis conſuli, vt humor deducatur ab arbore vetuſta ramoſa et frondoſa ex pluuiis conceptus. Verum ita non opus erat arborem vſque ad medullam excauari, quod arguit vitium arboris deduci ita debere. Igitur accedo opinioni Pontederae, etſi inſolens mihi accidit phraſis *vetuſtatem adipiſci* pro *ſenio vitiari.* Forte liber Goeſ. voluit *iuxta terram.* Denique lucem video. Vlmis humorem ſaliuoſum tribuit Plinius XVI. ſ. 72. Idem XVII. ſ. 43. *et vlmis detrahitur ſuccus inutilis ſupra terram foratis vſque ad medullam in ſenecta, aut cum alimento nimio abundare ſentiuntur.* ex hoc igitur loco *propter terram* ſcripſi pro vulgato *propter ramum.* De eo humore Plinius XXIV. ſect. 33. *humor quoque e medulla, vti diximus, caſtratae arboris effluens, capillum reddit capiti illitus, defluenteſque continet.*

18. *onus iam non ſufferet*] Vulgatam *nouam ſufferet ſi vetuſtam.* ineptiſſime defendebat Geſnerus. Rectius Pontedera emendabat *eam non ſufferet* aut *noxam ſufferet.* Cum Broukhuſio legi volebat Schoettgen *onus tum non ſufferet. ſi vetuſtate.* Nicol. Heinſius ad Ouidii Metamorph. XIV. 666. ex libro Sangerm. affert hanc varietatem: *onus iam non ſufferet, ſi vetuſtate.* vnde ipſe legebat: *onus nupta non ſufferet. Si vetuſtae.* Paulo aliter varietatem iſtius Codices annotavit Erneſti. Ibi enim legitur: *onus nam non — vetuſte.* Poſui lectionem eam, quae mihi maxime probabilis eſſe videbatur. Emendationem repetiit Heinſius ad Velleium p. 116. ed. Burm. Plinius XVII. ſ. 35. no. 22. *maritare niſi validas inimicum, enecante veloci vitium incremento.* Septimius Serenus, poeta, in Wernſdorſii Poet. Lat. minor. T. II. p. 279. *quando Flagella iugas, ita iuga vitis et vlmus vti ſimul eant,*

eant, nam niſi ſint paribus fruticibus, vmbra necat teneras amineas.

viuiradici] Plinius XVII. ſect. 35. no. 23. *in arbuſto e praedictis ſola viuiradicum ratio, item propaginum, et haec gemina.* Geoponica IV. 1. Vites longas et robuſtas inprimis viuiradices iubent in arbuſto ſerere. Alios monent ex ſeminario viuiradices tranſferre, alios vitem bene robuſtam expurgatam cum radicibus et ſua terra diſponere in arbuſto. Cato cap. 47. *vbi trima erit vitis, eximito. Si pecus paſcetur, vbi vitem ſerere voles, ter prius reſecato, quam ad arborem ponas. vbi V. nodos veteres habebit, tum ad arborem ponito.*

latus pedum] De Arboribus c. 16. *Sexto anno, ſi iam firma videbitur, maritabis hoc modo. Ab ipſo arboris crure pedale ſpatium intermittito; deinde ſulcum in quatuor pedes longum, in tres altum, in dupondium et ſemiſſem latum cum feceris, paticre minime duobus menſibus eum tempeſtatibus verberari.* Plinius XVII. ſ. 35. no. 22. *Serere* (vitem) *tripedaneo ſcrobe neceſſarium diſtantes inter ſe arboremque ſingulis pedibus.* ſed idem no. 23. *vitis in arbuſto quatuor pedes in longo conſtat; omni ſulco tres lato, alto duos cum ſemipede.*

ſeſquipedali] Palladius: *in ſcrobe vero vitis ab arbore ſua ſeſquipedis ſpatio diſtare debebit, nam vitis multum ſubiecta arbori incremento arboris opprimetur.* vbi eleganter Creſcentius: *nam arbori nimis proxima vitis aut ipſius opprimet incrementum aut opprimetur ab ea.* Geoponica IV. 1. ſect. 7. ἀποτίθεταί ἡ ἄμπελος. ἀπὸ διαστήματος τȢ δένδρȢ, πηχῶν τριῶν φύτευσον. — πρόσαγε τῷ δένδρῳ, ἐκ διαστήματος ποδὸς τῆς τȢ δένδρȢ ῥίζης.

19. *vernum — aequinoctium*] De Arboribus cap. 16. *Tum demum circa Calendas Martias vitem de ſeminario ne minorem quidem decem pedum ſternito et adminiculato arborique iungito. eam proximo anno ne putaueris. tertio vero ad vnam virgam redigito, paucaſque gemmas relinquito, ne antequam incaluerit, in altitudinem repat.*

binae] Contra Plinius XVII. ſ. 35. no. 22. *Singulis denas ſaepe adnutriunt vites, damnato agricola minus ternis.* cuius loci vitium apertum non vidit tamen Harduinus.

rorulentae] Plinius XVII. ſ. 35. no. 24. *neque roſcidam ſeri, neque a ſeptentrionis flatu. Vites aquilonem ſpectare debent, ipſae palmites autem earum meridiem.*

hanc obſeruationem] Habet eam Theophraſtus II. 7. Virgilius II. 265. et tamen Plinius 17. ſ. 16. contemſit, quia Cato omiſerat.

conſueuerunt] Etiam in Sang. eſſe *conſuerunt*, monet et probat Drakenb. ad Liuium T. I. p. 1048

20. *autumni tempore* Plinius XVII. ſ. 35. no. 23. *tolli viuiradix a vindemi*[illegible] *protinus debet.*

21. *Sed eae*] Malim *illae* ſcilicet vlmi, arbores.

ſtercorata — certe ſubacta] Ita legendum eſſe, recte iam vidit Geſnerus. Eandem cautionem vide infra in olea plantanda V. 9. 9. et Arbor. 17. 2. vbi vide notas.

vltimo ſcrobe] i. e. vltima et remotiſſima ab arbore ſcrobis parte, vt Geſner. Verum ita non poterit commode vitis pars exſtans ad arborem erigi. Igitur alter ſcrobis finis erit intelligendus. Scrobis enim iam ſeſquipede ab arbore diſtabat, et deinceps per pedum ſex vel quinque longitudinem excurrebat. Deponere quod eſt h. l. de Arbor. c. 16. eſt ſternere, vt III. 15. et IV. 2.

caueis emuniri] Palladius: *Caueis etiam munienda eſt aduerſum pecoris appetentis iniurias et arbori ſuae protinus alliganda.* In Geoponicis IV. 1. ſ. 7. haec de viuiradice in ſcrobe depoſita ſequuntur: *εἶτα ἐπειδὰν καλῶς κατάσχῃ, ὡς ἱκανὴν γενέσθαι προσενωθῆναι τῷ δένδρῳ, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς παχύτητος δείκνυται, καταστορέσας ἅπασαν καὶ ἐγχώσας πρόσαγε τῷ δένδρῳ, ἐκ διαστήματος ποδὸς τῆς τοῦ δένδρου ῥίζης, ἐάσας τὸ κλῆμα λοιπὸν ἐλεύθερον καὶ ὅσους δυνατὸν ὀφθαλμοὺς περιλειφθῆναι, οὓς πάντας τῷ ὄνυχι ἀφελὼν τύφλου, ἵνα ὁ ἐν τῷ ἄκρῳ βλαστὸς εἷς ἢ δεύτερος περιλειφθεὶς εὐθαλέστερος αὐξήσῃ, αὐξήσαντα δὲ τοῦτον λοιπὸν ἠρέμα τῷ δένδρῳ προσάγειν καὶ πρὸς ἀνάπαυσιν προσήκει.* quae videtur expreſſiſſe noſter Arbor. c. 16. ſect. 3.

22. *proxima putatione*] i. e. proximo anno, vt eſt de Arbor. c. 16.

coronae] Plinius XVII. ſect. 35. §. 25. *non eſt feſtinandum ad putationem nouellae, ſed primo in circulos materies colligenda, nec niſi validae putatio admouenda: ſeriore fere anno ad fructum arbuſta vite quam iugata. Sunt, qui omnino putari vetent, priuſquam arborum longitudinem aequauerit. Prima falce ſex pedes a terra recidatur, flagello infra relicto et naſci coacto incuruatione materiae.* vbi Vincentius *colliganda* habet. De formatione vitis arbuſtiuae haec habet Theophraſtus C. P. III. 18. *τὴν δ᾽ ἄμπελον ἄγειν δεῖ κύκλῳ περ τὸν πυθμένα. πανταχόθεν γὰρ ὁμαλοῦς οὔσης καλλίων καὶ εὐκαρπότερα. τοῦτο δὲ οὐ χαλεπὸν, ἐάν τις καταλίπῃ μὴ τὰ κάλλισθ᾽ ὡρμηκότα τῶν κλημάτων, ἀλλὰ τὰ ἄριστα πεφυκότα πρὸς τὴν ἀγωγήν· ἀρκεῖ γὰρ εἷς ὀφθαλμὸς ἀπολειφθεὶς εἰς τὸ δένδρον. ἐὰν δέ τις ἀπορῇ, καὶ τοῦτο διὰ τὸ τὴν ἄμπελον οὐχ ὡρμηκέναι*

κένῃ κατὰ τὸ αὐτὸ, τῶν λειφθέντων κλημάτων τὰς ἐντὸς ὀφθαλμὰς ἀφελεῖν ὅπως εἰς τὰς ἔξω ῥέᾳσα ἡ τροφὴ σχίσῃ τὴν ἄμπελον. Diuerſo modo arbuſtum inſtituunt Geoponica IV. 1.

quarum validiſſimam] De Arboribus c. 16. *deinde vbi amplum incrementum habuerit, per omnia arboris tabulata diſponito materias, ita tamen, ne vitem oneres, ſed certa et robuſtiſſima flagella ſubmittas.*

23. *tertiam gemmam*] Palladius III. 13. *Vitis quae in arbore collocatur, Prima eius materia ad ſecundam vel tertiam gemmam praecidatur; deinde omnibus annis aliquid per ramos creſcere ſubinde patiemur, vnam materiam ſemper ad cacumen arboris dirigentes.* Ex quo loco correxi vulgatam huius loci ſcripturam: *diſponetur omnibus annis. alioquin in ſuperius* etc. in qua Vrſinus *annis* mutari volebat in *ramis.* Conſentit Plinius XVII. ſect. 35. §. 25. *Tres ei gemmae non amplius deputato ſuperſint. Ex his emiſſi palmites proximo anno imis ingerantur ſcamnis, ac per ſingulos annos ad ſuperiora ſcandant, relicto ſemper duramento in ſingulis tabulatis et emiſſario vno, qui ſubeat vſque quo placuerit.* Male ergo Geſner interpretatur verba *cum primum* quaſi dicta pro *quam primum apprehenderint.*

24. *vberiorem*] Palladius: *ſed qui fructum volunt maximum materias plures per ramos ſubmittant; qui vinum melius, ſarmenta in cacumen extendunt.* ex quo loco vulgatam huius loci lectionem *amputati committantur* emendauit Geſner. *Dimitti* dixit Columella infra ſect. 31. vbi libri meliores *immitti* habent. Vides, palmitem idem ſignificare, quod ſarmentum, et ramulos, idem quod nepotes. Plinius 17. ſect. 35. no. 22. *cum tam longo iudicetur aeuo nobilia vina non niſi in arbuſtis gigni, et in his quoque laudatiora ſummis, ſicut vberiora imis; adeo excelſitate proficitur.*

materia ſedebit] Ita Goeſ. et Sang. Vulgatum *materiae ſe deuectae in* Geſnerus cum Broukhuſio mutauit in *materia ſe dabit* peſſime interpretatus. Noſtrum probauit etiam Pontedera, interpretatuſque eſt de palmitibus, qui inferiore loco nati ſunt. Geoponica IV. 1. arbuſta Bithynica altitudinem pedum ſexaginta attingere narrant, eoque melius vinum, inprimis amineum, ferre.

25. *plenioribus ramis*] Palladius: *fortioribus ramis arborum plures materiae, debilioribus imponendae ſunt pauciores.*

imponi non oportet] Vulgatam: *tum oportet, cum vires — interdum enim* vitioſam eſſe ſuſpicatus eſt Vrſinus;

ſanare

ſanare conatus eſt Pontedera, quo praeeunte Geſnerus optimam emendandi loci viam ingreſſus aſſenſum meum impetrauit. Torus imus tunc additur, recte etiam Geſnero monente, cum arbor ramis truncata vitem amplecti et retinere ſtantem non poteſt; aut cum vitis luxuries conſtricto trunco compeſcenda eſt.

26. *putationis*] Palladius: *Putandi autem ratio talis eſt, vt et vetera ſarmenta, quibus primi anni fructus pependit, omnia recidantur, et noua circumciſis capreolis et ramulis inutilibus dimittantur.* Cuius loci auctoritate motus Pontedera tolli iubet verba *qui ex his nati ſunt, amputatis.* Plinius XVII. ſect. 35. no. 25. *De cetero putatione omni flagella, quae proxime tulerunt, recidantur: noua circumciſis vndique capreolis ſpargantur in tabulatis. Vernacula putatio deiectis per ramos vitium crinibus circumueſtit arborem, crineſque ipſos vuis: gallica in traduces porrigitur: aemiliae viae in ridicas atiniarum ambitu, frondem earum fugiens.* Ita enim recte h. l. poſuit Brotier, cum ineptiſſime Harduinus edidiſſet *radices atiniarum.* Geoponica aliter IV. 1. *ἐν τῇ κλαδείᾳ μακροτομεῖν ὡς καταλιμπάνεσθαι τὰ κλήματα ἐκ ἐλάττω πηχῶν δύο.* Praecipitum palmitum mentionem nullam faciunt, ſed ita pergunt: *ὡς τὰ καρποφορȣ̃ντα μέρη μετεωρίζεσθαι καὶ ὑπὸ τῶν ἀνέμων δονεῖσθαι.* Scilicet verſio latina hic *partes fructum ferentes ſublimes* commemorat, quas debebat palmites pendentes ſeu praecipites interpretari.

proximi — medii] Ita recte Geſner et Pontedera emendarunt vulgatum *proximis — mediis.*

minimum vitem] Ita vulgatum *nimium vitemque* emendauit Geſner, et in Sang. eſt *minimum.* Ita non opus eſt cum Pontedera legere: *fructum affert vitemque exhaurit atque extenuat; proximus minimum.*

27. *reſolui*] De Arbor. 16. *itaque omnibus annis conuenit ſubſequi putationem, ita, vt tori renouentur, et vitis per idoneos ramos diſponatur.* Plinius XVII. ſ. 35. no. 26. *liberatam quoque vinculo per aliquot dies vagari et inconditam ſpargi — ob id protinus a vindemia putari, et laſſas etiamnum fructu edito, improbatur. Putatae rurſus alligentur alio loco: namque orbitam vinculi ſentiunt vexatione non dubia.*

refrigerantur] Palladius: *ſed prouidendum eſt, omnibus annis vitem reſolui ac religari, quia refrigeratur.* Geoponica IV. 1. monent, Bithynos alia ratione conſulere viti: *μεταξὺ τῆς ἀμπέλȣ καὶ τȣ̃ δένδρȣ σφῆνα ἐμβάλλȣσιν, ȣ̃τω δὲ διαστήσαντες ἐκ τȣ̃ δένδρȣ τὴν ἄμπελον, χώρημα αὐτὴν ἔχειν ποιȣ̃σι*

ποιοῦσι πρὸς ἀνάπαυσιν. vbi vocabulum *χώρημα* videtur eſſe vitioſum vel barbarae graecitatis.

vimine praecidatur] Palladius III. 13. *palmites ad arborem non duro vimine ligentur, ne eos vinculum recidat aut atterat.* Idem IV. 7. *nouellam vitem mollibus vinculis alligemus, quia eam teneram vincula duriora praecidunt.* vnde priorem locum emendabis. Plinius XVII. ſ. 35. no. 26. *eſt quorundam imperitia ſub ramo vitem vinculo ſuſpendendi, ſuffocante iniuria, contineri debet vimine, non arctari.*

28. *ſupra tertiam*] Vulgo eſt *ternam.* In Edd. primis *tergemma,* quaſi voluerint *tergemina.* Inepta eſt Broukhuſii coniectura *mite alleuatum* corrigentis.

ea fructu] Ita ex veſtigiis lectionis Sangerm. *ex fructu* correxi. Vulgo *ea* deeſt. Palladius III. 13. *Hoc autem noveris, quia palmes, quod extra ligaturam pendens habuerit, fructu inducet; quod infra ligaturam materiae ſequentis anni deputabit.* quem locum ibi corrigam. Recte vero vulgatum h. l. *ſequente anno* Geſner corrigi iuſſit ita, vt feci.

29. *duo genera*] Plinius XVII. ſ. 35. no. 13. *ſic duo genera palmitum. Quod e duro exit, materiamque in proximum annum promittit, pampinarium vocatur; at vbi ſupra cicatricem eſt, fructuarium. Alterum ex anniculo palmite, ſemperque fructuarium.*

protinus creat] Omiſſum in libro Goeſii, Pol. Sang. *creat* Pontedera omitti aut addito fructum adiuuari volebat. Recte! Equidem tamen aliam huius loci emendandi rationem reperiſſe mihi videor, eamque commodiorem, quam iidem Codices ſubminiſtrant. Omittunt ſcilicet *creat;* at paulo antea *palmitem* Polit. atque Edd. primae *palmitem procreat.* quam eandem lectionem fuiſſe ſuſpicor in libro Politiani. Quae quid aliud arguit, niſi olim fuiſſe: *quod ex anniculo* (ſcilicet *prouenit,*) *quod quia protinus procreat, fructuarium appellant.* Saepe autem Columella verbo *procreare* abſque foetu vel fructu addito, abſolute vtitur in ſequentibus libris de re pecuaria.

in vinea] Omiſſum in libris optimis atque inepte abvndans gloſſema incluſi ſuadente Pontedera; deinde vulgatum *palmitis* cum eodem correxi.

31. *pampinarium immitti*] Hunc optimorum librorum lectionem probabat etiam Geſner. Vide ad Varronem I. 31.

33. *hornotinis*] Libri ſcripti *annotinis.* Eadem eſt varietas in libro de Arbor. 30. 1. Ceterum recte monet Geſner *in duro* eſſe intelligendum in duro vitis alligantur; nec

ea verba eſſe cum *enati* iungenda. Sic ſect. 35. *quod de nouello naſcitur et in tenero alligatum dependet.*

36. *diſrarare*] Vulgatum *diradiare* nihil aliud niſi prius diducere in ramos ſignificat, et eſt ab Aldo, cum Edd. primae habeant *durare*, quod Pontedera probabat, interpretatus: in brachia, quae hinc duramenta vocantur, diſtribuere, et diductam ſic vitem confirmare. Verum nec hoc verbum ſatiſfacit conſilio Columellae, quod clarius apparet ex oppoſitione, vbi queritur, multos palmites ſubmitti, vnde poſtea plures pampini naſcantur multaque fronde florem vuamque obumbrent et perdant. Igitur minores numero palmites ſubmittere nunc ſuadet, plures intercidere, *certoſque vinearios coles praecipitare.* (Ita enim recte Lipſ. Goeſ. et Bruſchiana pro *caeteroſque*, probante etiam Pontedera.) Itaque nullum verbum aptius h. l. eſt quam *diſrarare.* Heinſius etiam Aduerſ. III. p. 399. ex Sangerm. libro *dirrare* laudatum mutabat in *diuaricare* aut *dirarare.* Verbum *diuaricare* reſtituit idem noſtro cap. VII. 3. Sylburgius in Indice Commelinae monuit, Veterem Editionem h. l. habere *diſrarare.* Quae ſit ea Editio, neſcio aeque atque Geſnerus. Contra in loco noſtri IV. 32. 4. *hoc poteſt intercidi et diſrarari.* Edd. primae *durari*, P. Goeſ. *dirarari*, Lipſ. *diſarari* habent; vnde apparet, quam facile verbum *diſrarari* potuerit cum *durari* confundi a librariis, et quam aptum h. l. ſit *diſrarare.* In reliqua huius loci emendatione conſentientem habeo Pontederam. Similiter Plinius 17. c. 23. dixit draconem vitis in populi palmam perduci inde in ſubrectos ramorum digitos flagella diſpergi. Traduces arbuſti Gallici diuerſi ſunt.

37. *denſum*] Palladius III. 13. *Agendum vt vitis ſpiſſa non ſit in arbore et deficientibus primis arboribus ſubſtituendae ſunt aliae.*

vitem queat] Supra ſect. 1. ſenio aut tempeſtate afflictam ſubmoueat et in vicem nouellam *ſoleolem ſubſtituat.* vbi Pontedera *ſobolem* interpretatur arborem; itaque etiam h. l. *vitem* mutabat in *ſtirpem* vel *item*, de arbore ſeu vlmo ſimiliter interpretatus. Contra Geſner corrigebat: *reſtituere* (ſcilicet *arborem*) *vitemque. nec eam (vitem) viuiradice frequentare, ſed ex proximo.* Ad nouam enim vlmum nouam etiam vitem applicandam eſſe, doceri a noſtro ſect. 18. Sed in hac correctione male vitis, quae periit, frequentari. Vinea tamen vetus recte dicitur. De vitioſo *queat* tollendo conſentiunt Pontedera et Geſner, quod ille ex gloſſa marginali ortum putabat. In Curis ſecundis Pontedera *vitem* cum Lipſ. Codice omittit et in reliqua emendatione cum Geſ-

nero

nero ſentit. Omnino de arbore ipſa loqui Columellam, manifeſtum eſt, cui veteri ſubſtituitur nouella, quae frequentatur deinde vite ex proximo propagata. Igitur verba *vitem queat* includi. Draconem propagari docet Plinius 17. ſ. 35. no. 24. quem locum in interpretatione Iconum cum Pontedera corrigemus.

Cap. VII. *Rumpotinum*] Arbuſtum hoc gallicum a *rumpis* dictum, hoc vero ex graeco ῥομφεὺς lorum ait Pontedera. Quia, inquit, huiuſmodi arbuſta per traduces, hinc inde demiſſas, connectuntur; vnde Plinius ex graeca origine etiam *funeta* dicit appellari. Rumpos nominat Varro I. 8. *vbi ex arboribus in arbores traductis vitibus vinea fit: quos traduces quidam rumpos appellant.* Idem ibidem de vineis iugatis ita: *iugorum genera fere quatuor, pertica, arundo, reſtes, vites. — reſtes vt in Brundiſino. — Primum genus maxime quaerit ſalicta, ſecundum arundineta, tertium iunceta, aut eius generis rem aliquam. Quartum arbuſta, vbi traduces poſſint fieri vitium, vt Mediolanenſes faciunt in arboribus, quas vocant opulos.* Plinius XVII. ſect. 35. §. 6. *iugum fit pertica aut arundine aut crine funiculoue, vt in Hiſpania Brunduſiiue.* Ibid. §. 10. *cum breuiores palmites ſarmento iunguntur inter ſe funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur.* Ex his locis conficitur, funeta dici potuiſſe aeque bene vites, iunco ſeu reſte, vt Brunduſii, et ſarmento iugatas, vt Mediolani et in Gallia. Pro *opulo* Edd. I. B. R. in Varrone etiam male *populum* nominant. Opulus ipſa an nomen a Gallis habuerit cum ipſis rumpis dubitari poteſt, ſi ſcilicet a graeco deriuare volueris cum Pontedera. Sed audiamus Plinium XIV. ſect. 3. *Rumbotinus vocatur et alio nomine populus arbor Italiae Padum tranſgreſſis, cuius tabulata in orbem patula replent, puroque perducto dracone in palmam eius, inde in ſubrectos ramorum digitos flagella diſpergunt. Eaedem modici hominis altitudine adminiculatae ſudibus horrent vineamque faciunt.* vbi conſtanter Codices populum tenent; contra ex libro Regio 2. Brotier poſuit *Rumpotinus*, et Columella opulum cum Harduino interpretatur *acer campeſtre* minus C. Bauhini. Plinius iterum XXIV. ſect. 112. *Rumbotinum arborem demonſtrauimus inter arbuſta. Iuxta hanc viduam vite naſcitur herba, quam Galli rhodoram vocant.* vbi Brotier ex eodem libro poſuit *Rumpotinum*. Ceterum etiam poſtremus hic locus docet, gallicum eſſe vocabulum *rumporum* et *rumbotini*. Difficultatem auget locus Vegetii III, 25. *radices populi quae graece appellatur rhamnos, nam eſt fuſcior*

 et

et nabellula. vbi liber Sambuci *fuſcior et nouellula*, omiſſo verbo *graece* quod deeſt etiam in Gothano, qui habet *rampnus* quod manifeſto vitiatum eſt ex *rumpotinus.* Vides igitur, populum nigram dici rumpotinum. Forte latet Gallicum *Rompeis*, id eſt, ager noualis; de quo vocabulo vide Cangium ſub voce *rumpere.* Ceterum Gallici arbuſti imaginem in editione Lipſienſi poſuit Pontedera, quam hic repetitam conſule.

corno ſimilis] De lectione dubitatur. Opulum plerique interpretantur acer campeſtre minus Bauhini; cui nec lectio *corno* nec altera *cerro* conuenit. Nam cerrus eſt inter glandiferas arbores. Relinquitur igitur, vt ex veſtigiis lectionum *aceri* legamus. Rem fere conficit locus Plinii 16. ſect. 51. vbi inter ligna criſpae materiae laudatur *acer, palma, populus.* et ſect. 76. no. 3. nominata carpino et populo addit; *Haec et criſpa aceris modo, ſi vlla materies eſſet idonea ramis ſaepe deputatis: caſtratio illa eſt, adimitque vires.* Vnde intelligis, arborem eſſe criſpae materiae, cuius rami ſaepe deputabantur. Quae quidem in populum non cadunt; quare Harduinus *opulum* in Plinio legi voluit. Recte! Ita vero apparet, aceri ſimilem eſſe opulum. Contra Pontedera verba *ea eſt arbor corno ſimilis* delenda cenſebat, opulum interpretatus Bauhini acer minus et campeſtre. Vulgo in Italia audire *Oppio* ait; ſed miror eundem cap. VI. probare potuiſſe opulum, vbi equidem populum repoſuiſſe mihi rectius videor. Rumpotineta in Italia *Tirella* hodie vocari, monet Pontedera Epiſt. p. 529.

carpinus] Carpinum atram nominat Cato 32. vtiliſſimam fabricis ait Palladius Nov. XV. 3. carpinea manubria habet Columella XI. 2. 92. Carpinum eſſe σφένδαμνον ſeu acer zygium Graecorum cum Vitruuio II. 9. ponit Plinius XVI. ſ. 26. facibus familiariſſimam carpinum et corylum facit Plinius XVI. ſ. 30. Idem XVII. ſect. 35. no. 22. *Transpadana Italia praeter ſupradictas (arbores) corno, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu arbuſtat agros; Venetia ſalice, propter vliginem ſoli.* vbi *opulo* pro *populo* eſt legendum.

niſi in aquoſis] Creſcentius vbi locum Palladii III. cap. 13. ſect. 4. tranſcripſit: *vlmo opulo, ſalice, populo, fraxino, ceraſo, nuce, pruno et ſimilibus, ſed ſalice et populo in locis humidis vti poſſumus.* quae non ſunt in Palladio.

vlmus] Scilicet Atinia ſeu Gallica. Vide locum Plinii poſitum ſupra ad ſect. 26.

2. *rum-*

2. *rumpotinetum*] Plinius XVII. ſect. 35. §. 26. *traduces gallica cultura bini vtrinque lateribus, ſi pars quadrageno diſtet ſpatio, quaterni, ſi viceno, inter ſe obuii miſcentur alliganturque vna conciliati virgultorum comitatu obiter rigorati qua deficiant; aut ſi breuitas non patiatur ipſorum, adalligato protenduntur in viduam arborem iunco. Traducem bimum praecidere ſolebant. Oneratis enim vetuſtate melius donare tempus, vt tranſilem faciant, ſi largiatur craſſitudo, alias vtile toros draconis futuri paſci.*

ſiccis et cliuoſis] Palladius III. 13. ſ. 3. *in loco cliuoſo humilius rami arborum ſeruandi ſunt, in plano et vliginoſo altius.*

ne vmbrent] Neſcio num verbum ſanum an in *obumbret* ſit mutandum. Plinius XVII. ſect. 35. no. 22. *rami a proiectu digitorum modo ſubrigi, tonſili in his tenuium quoque virgultorum barba, ne obumbrent.* Noſter cap. 6. ſect. 17. *quicquid frondis enatum fuerit alternis annis amputare — ne nimia vmbra viti noceat.*

3. *curentur — ramos diducantur*] Vulgatam *curetur — ramis deducatur* ita corrigendum eſſe, monit Morgagni. Vrſinus *in ramos diducatur* malebat. Heinſius Aduerſ. III. p. 399. ea h. l. poſuit *vitis — deponatur — diligentia diuaricetur — in ramos diducatur.* Quam egregiam coniecturam firmat ſectio 36.

vt noui] Edd. I. B. R. cum Lipſ. *vt non noui.* Ex Sang. *vt non vita traduces* laudat et *vt nouitii trad.* corrigit Heinſius. Recte, puto.

connectantur] Librorum etiam Sangerm. *committantur*, vt elegantius probabat Heinſius.

4. *reditus docet*] Ex lectione vetuſtarum Edd. Geſnerus efficiebat: *dicta docent* pro vulgato *cultus.* Nos ſequimur aperta veſtigia verae lectionis in libris ſcriptis exſtantis cum Pontedera.

Cap. VIII. 2. *fere altero*] Vide ad Varronem I. 55. 3.

non induit] ſc. fructu. Cap. ſeq. ſect. 11. *quae alternis annis fructu induantur.* Monuit Schoettgen.

3. *genera*] Ex h. l. Palladius III. 18. 4. *Olearum genus numeroſum eſt, et plurium vocabulorum, ſicut Pauſia, Orchis, Radius, Sergia, Licinia, Cominia et ceterae, quas nominare non attinet. Pauſia tamen oleum quod reddit, dum viride eſt, optimum eſt, ſed cito vetuſtate corrumpitur. Optimum Licinia dat, plurimum Sergia. Sed de his haec generaliter praecepiſſe ſufficiet, maiores baccas cibo, minores oleo profuturas.*

vbi Vincentius habet *Orcas — Comenia.* Ex lectione *cito vetuſtate corrumpitur* forte explicare licet varietatem in libris ſcriptis Columellae, vbi eſt *in annum* vel *inani rumpitur Culminiam* ſine varietate habet Columella XII. 49 et 52, niſi quod in poſteriore loco Edd. I. B. R. *culminam* habent. *Pauſiam* libri variant h. l. et alibi; eandem enim *poſiam* vocant, vetuſta literarum permutatione ex pronunciatione orta. Quam noſter baccam iucundiſſimam, eandem Virgilius II. 86. amaram dixit. In Virgilio *amata* praeferebat Burmann, vt cum Columella conciliaret poetam. Orchis dicitur a rotunditate teſticulorum; ὄρχις enim teſtis dicitur. Hinc male *orchites* in Plinio et alibi ſcriptum legitur nomen. Virgilius aliique *orchades* dixerunt. Sed audiamus Plinius 15. ſ. 4. *Differuntur vero etiam in Martium menſem calloſae, contra humorem pugnaces, ob idque minimae Licinia, Cominia, Contia, Sergia, quam Sabini regiam vocant, non ante Favonii afflatum nigreſcentes, ſiue eſt a. d. VI. Idus Februarii, tunc arbitrantur eas matureſcere: et quoniam probatiſſimum ex iis fiat oleum, accedere etiam ratio paruitati videtur.* vbi Vincentius omiſſa *Contia* habet *Commenia.* Codex Chiffletianus *Cuminia.* Orchadem (quae ſcriptura ratior eſt,) et μυρτίνην nominat Nicander Alexiph. 87. vbi Scholia murteae baccam breuem eſſe aiunt.

Orchis] Eſſe eam quae hodie in peninſula Salentina Hiſpanica vocatur, cenſet Preſta Memoria ſu i Saggi di Olio p. 43. qui eam pinxit in tabulae fig. 4. Regiam putat eſſe, quae Monopoli vocatur *Permezana.* ibid. et in ſecundo libro p. LXVII. vbi p. LXXIV. ſuſpicatur Algianam eſſe, quae hodie dicitur *Vſciana*, leuiſſima nominis ſimilitudine motus. Lectionem Sang. *Orcis* memorauit Heinſius ad Virgilium I, p. 289.

Cercitis] Vulgatum *circites* ita recte corrigi iuſſit Pontedera et Morgagni cum Sylburgio, monens, latine *radium* dici. Graece κερκὶς eſt radius textrinarum, a cuius figura oblonga atque vtrinque acuta genus oleae dicitur. In Florentino Codice vetuſto eſſe *ſercitis*, monet Pontedera. Plinius 15. ſ. 1. *principatum obtinuit in oleo Italia — maxime agro Venafrano eiuſque parte quae Licinianum fundit oleum; vnde et Liciniae gloria praecipua oliuae. Vnguenta hanc palmam dedere, accommodato ipſis odore, dedit et palatum — de cetero baccas Liciniae nulla auis appetit.*

4. *corrumpitur*] Lectionem Goeſ. *in annum rumpitur.* Pontedera probatam interpretatur deprauatur. Malim equidem *intra annum corrumpitur.*

Regiae]

Regiae] Regia eſt Graecorum phaulia, vt docebo infra ad XII. 53. Sabini tamen etiam Sergiam vocabant regiam, teſte Plinio 15. ſ. 4. Phaulia ſeu regia maxima carne, nucleo parui et pauci olei eſt. Ceterum lectionem eam, quam ex lectione Goeſ. et Sang. effeci, confirmat locus de Arboribus c. 17. quem ex optimis libris ita legendum eſſe demonſtrabo: *Optima eſt oleo Liciniana, pauſia ſecunda oleo, eſcae orchis ſunt et regiae radii. non ſine ſpecie neque oleo neque eſui tam gratae ſunt.* Plinius 15. ſ. 4. *prima ab autumno colligitur vitio operae non naturae, pauſia, cui plurimum carnis; mox orchites cui olei; poſt radius. Has enim ocyſſime occupatas, quia ſunt tenerrimae, amurca cogit decidere.* vbi Codex Toletanus *poſt regias* habet. Paulo poſt Plinius: *Purpureae ſunt et in iis, vt vuis, in nigrum colorem tranſeuntibus, pauſiae,* vbi Codex Toletanus recte *poſiis* habet. Vincentius habet: *Primum ergo ab initio autumni colligitur opere non natura poſia, mox orchites, quae abundant oleo poſt radios. Nam quia ſunt tenerrimae, has cito quidem occupat aeſtas et amurca cogit decidere.* In altero vero loco: *tranſeuntes poſiae.* Simili fere ratione locum noſtrum emendauit Pontedera.

olea maior] Vulgo his ante poſitam copulam *et* deleri iuſſit Vrſinus, quod fecit Geſner approbante Palladio.

5. *ſexageſimum*] In Goeſ. et Sangerm. *centeſimum eſt.* Theophr. H. P. 6. 2. de olea: *οὐδ᾽ ἐκείνη δοκεῖ τριακοσίων σταδίων ἀπὸ θαλάσσης ἐπάνω φύεσθαι.* Plinius 15. ſect. 1. *Oleam Theophraſtus negauit niſi intra XL. millia paſſuum a mari naſci.* Idem 21. ſ. 31. *tunc oleam non putabant gigni niſi intra trecenta ſtadia a mari.* Quod ſi cum Plinio 2. c. 23. paſſus centum viginti quinque ſtadio tribuas, trecenta ſtadia efficient 48,012 paſſus. Itaque Bodaeus ad Theophraſt. p. 316. eumque ſecutus Harduinus in Columella malebant legi *vltra miliarium quadrageſimum.* Quoniam libri optimi omittunt *miliarium* et poſtea *centeſimum* habent, ſuſpicor olim fuiſſe ſcriptum h. l. *vltra ſtadium tricenteſimum.*

6. *cui glarea*] Plinius 17. ſ. 3. *glareoſum oleis ſolum aptiſſimum in Venafrano, pinguiſſimum in Baetica.* Palladius III. 18. *terram cui miſta ſit glarea, aut cretam ſabulonis coniunctione (admixtione* Creſcent.) *reſolutam, aut pinguem ſabulonem,* (Creſc. *pingue ſabulum) aut terram naturae denſioris et humidae* (viuidae Creſc. cum duobus Codd. Vincent. alibi *tumidae* alibi *viuidae). Creta figuli omnino repudianda eſt et vliginoſa et in qua ſemper humor aſſiſtit* (Creſc. *exiſtit) et ſabulo macer, et nuda glarea. quamuis enim comprehendat,*

non

non conualeſcit. (Vincent. *non tamen.*) *Locis aeſtuoſis Septentrionali colle, frigidis meridiano gaudet, mediis, cliuis delectatur; neque imum locum neque arduum patitur, magis modicos cliuos diligit, ſicut eſt regio Sabina vel Baetica.* vbi verba *mediis, cliuis delectatur* hodie non leguntur in Columella. Theophraſtus C. P. II. 5. ἡ σπιλὰς καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ λευκάργιλλος ἐλαιοφόρος. ἰκμάδα τε γὰρ ἔχει καὶ πνεῦμα πολύ. δεῖται δὲ καὶ ἀμφοῖν. Geopon. IX. 4. ἡ ὑγροτέρα γῆ εὐθαλεστέρας καὶ λιπαρωτέρας φέρει τὰς ἐλαίας. δι' ἣν αἰτίαν ταύτην προκριτέον τὴν γῆν. Columella Arbor. 17. 1. olea humidis campis et pinguibus laetas frondes ſine fructu affert. Scilicet humidi campi ſunt oppoſiti vuidis, vt nimia humiditate abundantes.

creta] Palladius *figuli* addit, et pro *ſcaturiginoſa* habet *vliginoſa — aſſiſſit.* Ita vbi cum Vitruuio 8. 1. Palladius Aug. 8. cretam ſimpliciter nominat, ibi Plinius 31. ſ. 28. cretam figularem ponit. Argillam vocari cretam figularem, monet Colum. III. 11. 9. et Palladius I. 34. 4. Argillam pinguem pro creta figulari pingui dixit Plinius 17. ſ. 3. De argilla conſentit Bernard p. 213. Λευκάργιλλος quae ſit, patet ex Theophraſti loco paulo antea poſito; cui addo Geopon. V. 26. vbi λευκαργίλλῳ γῇ addere iubent bubulum ſtercus; ita enim eam natura imbecillem pinguedine et dulcedine ſtercoris iuuari. Eadem IX. 4. ſecundo loco λευκάργιλλον, tertio σκληράργιλλον ad oleas commendant. Denique II. 27. parietes luto illitos deinceps inducunt intus et extus τῇ λεγομένῃ λευκαργίλλῳ γῇ. Ceterum Sang. *et in quam ſcatur.*

7. *conualeſcit*] In glareoſa *(graveleuſe)* terra nunquam iuſtam magnitudinem aſſequi oleam monet, qui terrarum genera accurate perſequitur, Bernard p. 212.

etiam exciſa] De exciſa dicam ad librum de Arbor. c. 17. de ſtante vide Varronem I. 16. 6. Palladius III. 18. *poteſt ſeri et vbi arbutus ſteterat aut ilex. nam cerrus et aeſculus exciſa radices noxias relinquit, quarum virus oleam necat.* vbi Vincentius habet *cedrus exciſa* omiſſa aeſculo; alibi habet, *ceraſus eruta et exciſa.* Polit. liber habet *cedrus etiam exciſa.* Sed quercum defendit locus Plinii, quem poſui ad librum de Arbor. c. 17. Ceterum vanam eſſe hanc veterum opinionem, docet Bernard p. 263. Larua ſcarabaei naſicornis Linn. non ſolum oleae et quercus, ſed plurium etiam arborum radices ad truncum exedit, non tam inſigni noxa; praeterea boſtrychus ramos debiles aut ſiccos perforat; byrrhus taranio alburno ramulorum victitat; larua ſcolyti

lyti ſcarabaeoidis ramorum vulneribus elicit ſuccum, colore, odore et guſtu mannae deſtillantem. Hoc eſſe elaeomeli, ex Syria olim allatum in medicinae vſum, teſte Plinio XV. c. 7. et XXIII. c. 4. ex Dioſcoride I. 37. recte monet Bernard p. 273. Oleomellam vocat ex Dioſcoride Iſidorus Origin. XVII. 7. Idem Dioſcorides I. 137. duplicem oleaſtri lacrymam, gummi ſimilem, in medico vſu memorat, quam ex oleis Calabriae et Prouinciae collectam memorat Bernard p. 274. eandem paulo accuratius deſcripſit *Preſta* in priore de Olea libro.

Cap. IX. *foſſa*] Geoponica IX. 6. τειχίον ἢ Φραγμὸν, maceriam aut ſepem circumdant. Pro *aditus* libri habent *traditus*, forte *tranſitus* voluerunt dare. De terra nigra ſeu pulla vide ad Catonem c. 45.

fermentari ſinito] Libri ſcripti monſtra lectionum habent, ex quibus Pontedera effingebat: *pecori detur, inferatur. Ramos* etc. Sed vulgatam ſatis defendit locus Palladii III. 18. *in fermento terrae foſſae defigantur.* de olea.

2. *hoc eſt manubrii craſſ.*] Haec verba veluti gloſſam temere incluſerat Geſner. Palladius Mart. X. 1. *ramus cubitalis incijus manubrii craſſitudine et capite vtroque acuta falce laeuigatus* etc. Trimas taleas ſeri iubet Cato c. 45.

feraciſſimis] Ita ſcribi iuſſit Pontedera approbante Vrſino. Vulgatam *feraciſſimos* defendit Geſner, ſed inepte. Ita enim ſcribi debuerat: *et feraciſſimos.* Nec licet eo tempore, quo demuntur rami, ſingulorum feracitatem agnoſcere in gemmis. Geoponica IX. 7. taleas ſumi iubent ἀπὸ δένδρων νέων καὶ κατ᾽ ἐνιαυτὸν καρποφόρων, τὸ πάχος ἔχοντα στελέχες ἢ παχύτερα, λεῖά τε καὶ ὀρθά. vbi miror Nicolaſium in verſione poſuiſſe manubrii craſſitudinem, nec tamen admonuiſſe, eſſe legendum στειλεῦ; ita enim manubrium graece dicitur. Taleas manum implere vult Plinius XVII. ſect. 28.

recentiſſimas] Geoponica IX. 11. δεῖ τὰ φυτὰ παραυτίκα ἀφελόντας φυτεύειν ἐν νοτίαις ἡμέραις.

quam qua ſerra] Ita recte ſcripſit Geſner, approbante Sangerm.

varam feceris] In verbi *vara* ſenſu aberrauit Pontedera. Bene Geſner interpretatur perticam furcillatam, cui imponitur ramus deſecandus, ſtramine aut foeno antea munitae. Simili ſed geminata furcilla vtuntur operarii, qui ligna diſſecant ſerra. Varis retia ſuſpendit Lucanus IV. 439. arietes Vitruuius X. 19. docente Geſnero in Theſ. L. L. Seneca Epiſt.

Epiſt. 86. *alter ponendi olivueti modus hic fuit. Ramos fortes nec corticis duri, quale eſſe nouellarum arborum ſolent, eodem genere depoſuit. Hi paulo tardius ſurgunt, ſed cum tanquam a planta proceſſerint, nihil habent in ſe aut horridum aut triſte.*

3. *ſeſquipedales*] Palladius III. 18. 6. *Si prouincia indiget oliuetis et non eſt vnde planta ſumatur, ſeminarium faciundum eſt, id eſt, tabula effoſa, ſicut ſuperius dixi, vt ibi, ſicut Columella dicit, rami inciſi ſerra in modum ſeſquipedalem deponantur, inde poſt quinquennium poterit valida planta tranſferri, et locis frigidis Februario plantari.* Vulgatum h. l. *ſeſquipedales* correxi. Cato c. 45. pedales, Varro I. 40. 5. circiter pedales taleas facit.

in arbore ſteterat] Ita etiam Cato c. 45. *ſi ita ſeueris, vt prius ſteterit talea, melius viuet.* et cap. 46.

parte ima] Ex mira Codd. varietate efficio: *ita pariter rectus et cacumine* etc. Nam ima parte non ſpectat ramus terram, ſed tangit et perforat. Imo ex Sang. malim *ita porrecta et* etc.

inuerſa] In malo punica Palladius Mart. X. *curandum ne virgulta inuerſa deponas.* Sed ibi legendum eſſe, vt ex Theophraſto C. P. II. 11. docuit Niclas ad Geoponica X. 3. p. 698. inuerſam etiam fici, citri et myrti taleam poni iubent Geoponica X. 45. 11. X. 8. 2. XI. 7. 5. In menta Columella XI. 8. 37. et Plinius 19. ſ. 47. Salix vel inuerſo ſurculo ſeritur apud Plinium 17. ſ. 13. Oleae taleam inuertere vetant etiam Geoponica IX. 5. 8. et XI. 11. 11. Rationem hanc edunt Geoponica IX. 11. in olea: βασανίȣμεν γὰρ τὸ φυτὸν κατὰ κορυφὴν φυτεύοντες.

validius conualuerit] Ineptam tautologiam Columellae nemo facile imputabit. Puto fuiſſe *et quamuis etiam conualuerit.* aut potius: *etſi etiam comprehenderit, ſterilis* etc. In Sangerm. eſt *ſterilis — eſſe*, teſte Gronouio. vnde grauius vlcus latere ſuſpicor.

talearum capita] Probo lectionem *palorum capita — totos eos.* Capita oleaginea dixit Cato c. 43. Geoponica IX. 5. χριέσθω δὲ τὰ κατώτερα τȣ̃ ὄρπηκος βολβίτῳ τέφρᾳ μεμιγμένῳ.

immergeri] Lego *immergi.* Paulo antea fuit: *ſi inverſa mergatur.* De punicae claua Palladius Mart. X. *ramus cubitalis — ſcrobi velut obliquus immergitur, prius tamen porcino ſtercore et in capite et in parte quae ima eſt, oblinatur.* Pontedera ex lectione librorum effingebat: *inhumari*; atque ita Plinium dixiſſe *taleas inhumare.* Locus Plinii eſt

17.

17. ſ. 30. no. 3. *non inhumare taleas aut ſiccare* (i. e. *ſecare* monente Ponted.) *prius quam ſerantur, vtilius repertum.* vbi Chiflet. Codex habet *infumare.* In Pintiano Codice et Regio 2. eſt *infumare*, quod reſtituit Plinio ſuo Brotier. Sed vereor, vt vel iſta vera ſit lectio. Totas plantas aliquando immergi monent Geoponica IX. 11. addunt, quae totae mergantur, non opus habere cautione ea, quam obſeruare oporteat in iis, quae terra eminent, vt iiſdem coeli cardinibus opponantur, quibus ſteterant in matre. Eadem c. 5. ſect. 7. *ἐνθήσομεν αὐτὰ τῇ γῇ ὡς ὑπερέχειν τέσσαρας δακτύλȣς καὶ ἐνταῦθα τὸν βόθρον φιαλώσαντας πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ὄμβρων. παρατήξομεν δὲ κάλαμον πρὸς τὸ τȣ̀ς σκάλλοντας ἐπιγινώσκειν τὴν ὄψιν τȣ̃ φυτȣ̃.* Vnde vitium huius loci arguere licet, vbi totae taleae humo immerguntur, obſeruata tamen poſitione ea, qua fuerant antea in arbore. Sed haec poſitio quo pertineat, antea docui, et in loco Geoponic. poſt *ὑπερέχειν* intelligere oportet *τὴν γῆν*. At Cato cap. 45. *Supra terram ne plus quatuor digitos tranſuerſos emineant.* vbi vide notam.

4. *muniantur*] Hoc ex varietate *vniantur* recte effecit Geſner pro vulgato *humantur,* quod eieci. Deinceps malebat Geſner *hi ſunto.* Recte! aut lege *ſint.* Surculos cuiuſlibet arboris iuxta apponi iubet.

5. *quidam melius*] Palladius III. 18. *Scio pleroſque, quod facilius atque vtilius eſt, radices olearum, quae in ſiluis plerumque ſunt, aut in locis deſertis, in cubitalem menſuram reciſas, aut in ſeminario ſi placuerit, aut in oliueto ſolere diſponere, et admiſtione ſtercoris adiuuare. Quare proueniet, vt ex vnius arboris radicibus numeroſa planta naſcatur.* Vnde apparet, multa vitia huic loco haeſiſſe, quae praeteriit ingenium Pontederae; Geſneri vero diligentia ſanare non potuit. Quod enim vulgatum: *et chorda diſponere* interpretatur: *funiculi extenti ope dirigere lineam oculorum ſeu ſeminum* admodum ineptum eſt, nec ex verbis extundi poteſt. Nec habuit quid *oculis* faceret. Sed Palladius docet, radices ſilueſtrium olearum diſponi in ſeminario, vel olìueti, vt ex radicum oculis numeroſa planta naſcatur. Igitur recte Iuntina *ex radicum oculis ſilueſtrium olearum hortulos excolere.* Contra vitioſe et minus integre Editiones aliquae: *exiſtimant oculis excolere;* etſi ita etiam liber Lipſ. Goeſ. et Sang. habent ſcriptum. Reliquae Edd. ſic: *exiſtimant hortulis excolere.* Hoc vnum mihi diſplicet in ea lectione, quam vnice probo, quod hortulos nominat auctor, vbi ſeminarium, aream. vel, vt Palladius, tabulas debebat. Sed potuit hortum

tum pro ſeminario dicere oliuarum; vt vineam in hortos diſtinguit IV. 18. ex lectione *hortulos excolere* orta eſt altera, quam habent Codices Goeſ. et Sang. praeterea Edd. I. B. R. vbi ſcilicet *hortulos* omittitur; in illis enim ſcriptum eſt: *oculis excolere et chorda ſimili ratione diſponere.* Equidem lectionem eam reſtitui, quam Iuntina obtulit, confirmatam deinde auctoritate Palladii. Vitii originem monſtrat lectio Edd. I. B. R. Br. vbi eſt *oculis excolere chorda* omiſſo *et*, quod vulgo interponitur. Scilicet hortum antiqui etiam villam dicebant, teſte Feſto; vnde ſuſpicor, a graeco *χόρτος* non ſolum *chortem* ſeu *cortem* vel *cohortem* ductam fuiſſe, ſed ipſum adeo *hortum*, quem alii *chortum* ſcribebant, quanquam Varronem alioſque aliter ſentire ſcio de origine vocabuli hortus. Oleas aliqui in radicibus inſerunt, et vbi comprehenderint, cum aliqua parte radicis auellunt et tranſferunt more plantarum, referente Palladio Aprili 2. ex Geoponicis IX. 16. vbi eſt: *εἰς αὐτὰς τὰς ῥίζας τὰς προκυπτȣ́σας ἐπικεντρίζȣσι.* quam tamen rationem inſerendi hodie difficillimam etiam in reliquis arboribus eſſe, artifices profitentur; niſi quod in vitibus eam frequentant Sueui. Sed ad radicum oculos redeo. Intelligit Columella Syrorum vocabulo dicta gorphia, *ξύλα κοπέντα ἀπὸ τῶν κατωτάτω ῥιζῶν*, taleas, ex infimis radicibus deſectas, quas in ſeminario a quibuſdam plantari monent Geoponica IX. 5. vbi miror, nihil de hac ratione annotaſſe Niclaſium. Eam in Gallia renouauit Marchio *des Pennes*, vbi gorphia dicuntur *ſouquets* vel *des yeux*, quia radicum pars eligitur ea, quae gemmam habet. Vide Bernardi Diſp. de Olea p. 178. et ad Catonis cap. 45. Sed nunc demum video Pontederam Antiqq. p. 468. corrigere h. l. *oculis extollere*, id eſt, *oculis ſubiicere non totas depreſſas, vt ſine indicibus colantur.* Quam viri docti rationem probarem, niſi veriorem ſuggeſſiſſet Palladii imitatio. Pontederae locum omiſerat Erneſti. Artificium ipſum Victorius in libro Italico de cultura olearum experimentis ſuis confirmatum expoſuit; ſed ante editum eius librum eandem rationem ſeminarii olearii iam diu celebratam fuiſſe in Calabriae vlterioris regione *Territorio di Seminara* monet illuſtr. Grimaldi *Memoria ſull' antico Frantojo* p. 12. qui eandem enarrauit in libro *Inſtruzzioni ſulla nuova manifattura dell' olio*, editionis ſecundae. Itali oculos hos *uovoli* vocant.

raſtris excoli] Creſcentius IV. 19. Coluntur autem, vt in ſingulis menſibus nouellae paſtinentur, cum vero adoleuerint, ter in aeſtate vel bis ad minus fodi eas oportet, et omnibus herbis circum naſcentibus liberari.

ſiccis

ſiccis minimique] Ita etiam praecipit Cato c. 61. Vide ad Librum de Arbor. c. 17.

7. *quaternum pedum*] Colum. Arb. 17. *oportet ſcrobem oleae quoquouerſus pedes quaternos patere.*

anno ante] Idem conſilium addita ratione habent Geoponica IX. 6. et ipſe olim Theophraſt. C. P. III. 5. vt terra ſole et frigore percocta et fermentata laxior et mollior efficiatur. Curam hanc ad terram denſam refert Bernard p. 203.

atque virgis iniectis] Hoc effeci ex lectione Sangerm. *virgis inſectis.* Ita Columella Arbor. 19. 2. *poſtea ſcrobes ſtramentis completo et incendito.* et infra c. 10. 3. *poſtea ſtramentis incenſis calefacito.* Geoponica IX. 6. πρὸ δύο μηνῶν ἢ ἑνὸς τὸ ἐλάχιστον φρύγανα καὶ κάλαμον καὶ ὅσα εὔφλεκτα ἐγκατακαύσομεν τοῖς βόθροις ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. At Gronouius ex Sang. poſuit: *ſtramentis rectis atque virgis inſectis inc. ſcrobes.* Sequentia etiam verba interpolaſſe Aldum Codd. ſcriptura docet.

frumentario ſolo] Palladius: *Si frumentarius ager eſt, quem conſerimus olieto, quadragenis inter ſe pedibus diſtent, ſi macer, vicenis quinis. Melius faciemus, ſi ordines in Fauonium dirigamus.* vnde apparet, recte h. l. emendaſſe Vrſinum veterem lectionem *quidem et vicenum.* Deinde Palladius verba: *ſexagenum pedum* legiſſe hic non videtur, ſed quadragenum ſolum. Itaque verba *in alteram partem atque in alteram* interpretari oportet quoquouerſus. At vero ſupra in arbuſto V. 7. 3. ſi frumentum non inſeritur, in vtramque partem viginti pedum ſpatia interueniunt, at ſi ſegetibus indulgetur, in alteram partem quadraginta pedes, in alteram viginti relinquuntur. Idem Palladius l. c. ſect. 2. de plantis radicatis in paſtino poſitis: *Sint a ſe diſcretae pedibus quindecim vel viginti.* vbi Creſcentius habet *viginti quinque pedibus,* et in priori recte habet ſcriptum: *frumentarius ager eſt et pinguis.* Aliter Cato cap. 6. Noſter Arbor. 17. *oleam decet inter ſexagenos pedes diſponi, vt ſpatium in latitudinem creſcendi habeat. nam quae in proceritatem extenduntur, euanidae fiunt, parumque fructus ferunt.* Plinius 17. ſ. 19. *Non alia maior in Baetica arbor; in Africa vero, fides penes auctores erit, milliarias vocari multas narrant a pondere olei quod ferant annuo prouentu. Ideo LXXV. pedes Mago interuallo dedit vndique: aut in macro ſolo aut duro ac ventoſo, cum minimum XLV. Baetica quidem vberrimas meſſes inter oleas metit. Illam inſcientiam pudendam eſſe conueniet adultas interlucare iuſto plus, et in ſenectutem praecipitare, aut*

totas excidere — multo iam, vt praeſtet laxitate delinquere. Praeclarum praeceptum, cuius vſum hodieque multi ignorant, qui temere interlucantes oleas in altum niti et eiuncidas fieri cogunt, atque ita ramis inferioribus ſterileſcere. Vide Bernard p. 206 ſeqq. Geoponica IX. 6. oliueti ſegetibus ſimul ſeruientis interſtitia pedum quinquaginta aſſignant ſcrobibus.

8. *perflata*] Ita recte Lipſ. et Sang. atque hoc voluit legi Vrſinus pro vulgato *proflatu.* De fauonio conſentit Cato cap. 6. Sed nunc malo quod ex Sang. annotauit Gronouius *perflata.*

explantes] Monſtroſam optimorum Codicum lectionem ita ex Edd. I. B. R. interpretor, vt legendum eſſe cenſeam: *antequam plantandas arbuſculas effodias ſolo, rubrica* etc. Explantare longe diuerſa notione vſurpare ſolet Columella IV. 29. 11. IV. 14. 1. XI. 2. 38. IV. 24. 4. IV. 27. 6. Diuerſum etiam *deplantare* Varronis I. 40. 4. et I. 43. Plinii 17. ſect. 33. Noſter Arbor. 17. de eadem re ſic: *omnes arbuſculas, antequam transferantur rubrica notare conuenit.* Ipſam regulam cum Gallo Du Hamel contemnit Bernard p. 197. Ceterum ex Sang. non *ſolet*, vt Erneſti, ſed *ſoleo* annotauit Gronouius.

pala qua eximitur] Vulgatam *pilae quae eximitur* Geſner interpretatur ceſpitem ſpatio pedali in circuitu arboris relictum. Sed praeclare is vidit, praeſtare cum libris optimis legere *qua eximitur* et *pila* mutare in *pala.* Quod feci. Eodem deinceps auctore legendum erat *palam commouere.* Sed poſui *pala commouere* ſc. arbuſculam, quo facilius virgae ſubiici et innecti poſſint. Ferratum palae robur, qua terra verſetur, habet Colum. X. 45. Hac circum arbuſculam terra inciditur, eademque virgae connexae in foramina detruduntur, vt viminibus innecti poſſint ceſpiti effodiendo. Cum terra ſua radices eximere iubet Cato c. 61. modum autem docet cap. 28. vbi vide.

9. *imum fodere*] Abundat *imum* inepte, eiuſque loco libri optimi *copia* habent. Corrigo *ſcrobis confodere.* Cato 129. terram minute confodere dixit.

ordei ſemina] Palladius III. 18. *in fermento terrae foſſae defigantur; locum palo ante deprimente, ordei grana ſubteriaciantur.* vbi *fermentum* eſt ex noſtri ſect. 1. Grana ordei ſubiiciuntur, vt in Italia hodieque mulierculas in deponendis caryophyllis, lychnidis et leucoii ſurculis milium aut panicum ſpargere refert Pontedera. Ceterum optimi libri ordei grana omittunt, et ſic verba continuant: *et ita* (ſc. terram)

terram) *ſeminibus ſubſternere.* Hordeum ſuſpicor non integrum, ſed toſtum intelligi, auctore Theophraſto C. P. V. 6. *τȣ̃ δὲ σελίνȣ περιορύξαντες κάτω μέχρι τῶν ῥιζῶν καχρύδιον περιβάλλοντες καὶ ἄνωθεν τὴν γῆν. αἴτιον δὲ ὅτι τὴν τροφὴν ἅπασαν αὗται λαμβάνȣσι καὶ ȣ̓ διαδιδόασιν εἰς τȣ̀ς βλαστȣ̀ς, μεριζομένης δὲ πλείων ἡ αὔξησις.* vbi vulgo eſt *καχρύλιον περιλαμβάνοντες — ȣ̓ διδόασιν.* Ariſtoteles Problem. XX. 8. *διὰ τί σελίνȣ ἐάν τις περιορύξας μέχρι κάτω πρὸς τὰς ῥίζας παραβάλλῃ τῶν καγχρυδίων εἶτα ἄνωθεν τὴν γῆν καὶ ȣ̔́τως ἄρδῃ παμμεγέθεις γίνονται αἱ ῥίζαι; ἢ διότι τὸ καγχρύδιον θερμὸν ὂν καὶ σομφὸν κατέχει μὲν σύνοικον τὴν τροφὴν καὶ ȣ̓ προΐεται ἄνω. πέττει δὲ θερμὸν ὂν ὥστε πολλὴν τὴν αὔξησιν γίνεσθαι.* Vnde apparet, in Theophraſto *αὗται* reſpicere non ad radices, ſed ad *κάγχρυδας*, igitur legendum eſſe *καγχρύδων*, vt in Ariſtotele *καγχρυδίων*; grana enim hordei toſti nutrimentum omne contractum vndique retinent, nec ſurſum dimittunt; vnde maior radicis apii incrementum. Reliqua loci Theophraſtei vitia correxit et vulgatum in Ariſtotele *παραβάλλῃ* in *περιβάλλῃ* mutauit H. Stephanus in Theſ. G. L. IV. p. 1183. vbi egregie admonuit, in Geoponicis XII. 23. *μέγιστον ἔσται τὸ σέλινον, εἰ περιορύξας αὐτȣ̃ τὰς ῥίζας ἄχυρα περιβάλλῃς καὶ ἀρδεύσῃς:* male legi *ἄχυρα* pro *κάχρυς* vel *καγχρύδια.* Admonitionem viri docti ignorauit et vitium non animaduertit nuperus interpres Niclas. Plantis vitium luxuriantibus (*ὑβριστικοῖς*) interſerere in ſeminario iubet hordeum et fabam C. P. III. 20. *φυτοῖς δ' ȣ̓̃σι τοῖς τοιȣ́τοις καὶ ἐπισπείρειν ἐπὶ τὰ ἀνθηρὰ δεῖ κριθὰς καὶ κυάμȣς. ἐπειδὴ ταῦτα ξηραντικώτατα πάντων.* vbi *ἄνδηρα* lege.

glarea] Palladius: *Cum deponentur in ſcrobes ſiccas conſtituantur quaternis pedibus foſſas; glarea etiam, vbi lapides defuerint, miſceatur et ſtercus.* Columella Arbor. 17. *oportet in imum ſcrobem lapidem glareamque abiicere, deinde ſuper terram quatuor digitorum iniicere — et terrae quae in ſcrobem reponitur, ſtercora immiſcere.* Stercus terrae admiſcent etiam Geoponica IX. 15. De lapidum et glareae vſu vide ſupra ad III. 15. 3. Stercore abſtinere iubet, inprimis calido, Bernard p. 214. niſi rigentur ſimul plantae; itaque fuliginem praefert, quae humorem allicit retinetque. Ceterum vides, Columellam operis ordinem diverſum ponere altero in loco, forte rectiorem.

circumcidenda] Quid ſit latera ſcrobis circumcidere, Interpretes non docuerunt, nec equidem intelligo. In altero loco arbuſculam in medio ſcrobe collocandam rectam eſſe monet, deinde adminiculo addito firmandam. Quae

vtra-

vtraque operis pars an in vulgata lectione lateat vitiata a librariis, iudicabunt alii; equidem dubito. Contra ſuſpicor *circumcalcanda eſſe latera ſcrobis* vel potius *codicis*, quod in planta vlmi fieri iubet noſter V. 6. ſect. 8 et 21.

10. *planta non conuenit*] Si non licet cum ſua terra plantam tranſferre. Haec ſententia loci eſſe debet, vt praeclare vidit Pontedera; nihil vidit Geſner. Verba ſana omnia praeſtare equidem nolim.

omni fronde] Palladius ſect. 1. *ſi ponuntur in paſtino, radicatae plantae deciſis capitibus et brachiis et in truncum redactae vſque ad menſuram cubiti vnius et palmi in fermento terrae foſſae defigantur; locum palo antea deprimente, ordei grana ſubteriaciantur et amputetur iis quicquid putridi inuentum fuerit aut arentis: et tunc capita amputata luto velentur et muſco, vlmeis vinculis vel tenacibus quibuſcunque conſtricta. Sed maximum beneficium eſt, vt proficiant incremento, ſi rubrica partes notentur, quibus obuerſae ſteterant, et contra eas ſimili ratione ponantur.* Frons a Columella ſaepe ponitur pro virgulto frondoſo. De eadem re noſter XI. 2. 42. menſe Maio: *hoc eodem menſe in paſtinato ſeminario nouiſſima poſitio eſt olearis taleae, eamque oportet, cum panxeris fimo et cinere miſtis oblinere et ſuperponere muſcum, ne ſole findatur.* vnde patet h. l. muſci mentionem excidiſſe. Deinceps pro *fimoque* libri optimi *coenoque* habent; quod defendi poteſt ex Palladii *luto;* ſed altero in loco Columellae eſt ſimiliter *fimo* ſine varietate. Muſcum circumdari radicibus olearum iubet Plinius 17. ſect. 30. no. 3. neſcio an eodem conſilio. Cato cap. 28. *arbores craſſiores digitis 5. quae erunt, eas praeciſas ſerito oblinitoque fimo ſummas et foliis alligato.*

Truncus] Vitium vulgatae arguit varietas lectionis, vnde Pontedera efficiebat: *truncus autem magis aptus is eſt.* Equidem puto, fuiſſe olim: *Satis autem maturus eſt, qui brachii* etc. In vocabulo enim *maturis* conſentiunt Codices tres iique optimi. Ita Cato c. 45. de plantis oleariis: *taleae vbi trimae ſunt, tum denique maturae ſunt, vbi liber ſeſe vertet.*

exiguum] Palladius: *ſi clauſus locus eſt, modice ſupra terram quae ponuntur emineant; ſi pecora formidantur, altiores trunci eſſe debebunt. In ſiccis vero prouinciis cum pluviae deſunt, et rigare conueniet.* Altiorem truncum minus laete frondere, confirmat Bernard p. 197.

11. *rigandae*] Eandem rigandi conditionem ponunt Geoponica IX. 10. Arbor adulta rigua aut irrigata peius oleum et minus reddit, auctore Theophraſto C. P. VI. 11. 4. et Plinio XV. ſ. 2. Creſcent. V. 19. non vult autem haec

arbor

arbor rigari fontibus vel riuis, eo quod talis aqua grauis eſt et cito fluit a radice deorſum, ſed potius pluuiis gaudet, quae aqua vaporoſa eſt, et ſtatim fumat ad radices ipſius. In terra ſabuloſa, glareoſa et granitoſa rigandas primo anno plantas eſſe monet Bernard p. 211.

ſurculari] Palladius Nouembri 4. *eſt vtilis olearum putatio, ſi loci patitur diſciplina, vt deciſis cacuminibus rami fluentes per latera prona fundantur.* (Creſc. ibi habet: *vt per latera quantum poterit diffundantur.*) *Quod ſi regio inſolens et incuſtodita contigerit, agendum prius toto arboris corpore ab inferiore parte purgato, vt altitudine animalium ſupergreſſa, modus tranſſcendatur iniuriae et arbor iam ſpatio ſuo tuta curetur.* Humiliorem oleam fieri iubent etiam Geoponica IX. 9. quo ſit feracior.

altitudinem bouis] Laudo ingenium Geſneri, quod coniectando aſſecutum eſt veram huius lectionem. Vulgo enim *ſcrobis* legitur. *Surculare* recte interpretatur ſurculos auferre ſuperfluos, vt ſimplex ſtilus ſeu ſtipes ad eam altitudinem ſubmittatur, quae bouis tactum et noxam, a carpendo timendam, ſuperet. Deinde demum rami ſubmittuntur. Surculare dicitur, vt pampinare a pampinis, ruſcare a ruſco, recte monente Geſnero. Non dubitaui hanc egregiam emendationem ponere in ipſa oratione, poſtquam a Palladio comprobatam reperi, qui communem cum Columella auctorem exſcripſit. Ecce denique Seneca Epiſt. 86. de oliueto vetuſto tranſferendo: *Magnarum arborum truncos circumciſis ramis et ad vnum redactis pedem, cum ſcapo ſuo tranſtulit Aegialus, amputatis radicibus, relicto tantum capite ipſo, ex quo illae pependerint. Hoc fimo finitum in ſcrobem demiſit, deinde terram non aggeſſit tantum, ſed calcauit et preſſit. — Parum autem arboris, antequam obruat, radit. ex omni enim materia quae nudata eſt, vt ait, exeunt radices nouae. Non plures autem ſuper terram eminere debet truncus, quam tres aut quatuor pedes; ſtatim enim ab imo veſtietur, nec magna pars quemadmodum in oliuetis veteribus arida et retorrida erit.*

offendat, optimum] Vulgo punctum erat poſitum poſt *offendat.* Sed cauea munitur planta, ne bos offendens aliquam corporis partem praefringat aut ſtringat plantam. Ceterum Heinſius ad Virgilium III. p. 26. ex Sangerm. malebat *circumuenire*, cuius vſus exempla alia dabit Index; idem corrigebat *conſitas plantas*, ne ſcriptor tam elegans idem vocabulum repetiiſſe videatur.

 12. *coli*

12. *coliculum agit*] Varro I. 41. *oleae ſemen cum ſit nucleus, quod ex eo tardius enaſcebatur colis, quam e taleis, ideo potius in ſeminariis taleas, quas dixi, ſerimus.* Hoc loco intelligi puto germina ramorum ſeu ſurculos, anno eo quo naſcuntur, nullum fructum edentes.

bis anno arari] Palladius III. 18. 2. *Omnis ſubinde circa eas herba vellatur, et quoties ſe imber infuderit, breuiſſimis ac frequentiſſimis foſſionibus ſolicitentur: et ſubinde ducta a trunco terra atque permiſta in aliquanto altiores cumulos congeratur.* Creſcentius V. *cum vero adoleuerint, ter in aeſtate vel bis ad minus fodi eas oportet, et omnibus herbis circum naſcentibus liberari.* Forte h. l. legendum eſt *arari debet, aut bidentibus — circumfodi.* Craſſas et ramoſas oleae radices tribuit Plinius 16. ſ. 56. ex Theophraſti H. P. I. 9. Sed vide notam ad Catonem c. 61.

poſt ſolſtitium] Ante et verſus hibernum ſolſtitium laborant multis in locis morbo eo, quem Theophraſtus H. P. IV. 17. *καυθμὸν* vocat; cum folia multa, aut arbor tota advritur. Vredinem vocauit Plinius 17. ſ. 37. no. 8. vbi ventum Atabulum in Apulia cauſam morbi eſſe ait circa brumam. Itali hodie morbum vocant *Bruſca*, teſte Preſta in altero libro p. 97. Plinius cum Theophraſto de hoc morbo: *ſignum eſt reuiuiſcendi, ſi folia amiſere — nonnunquam folia inareſcunt, eademque reuiuiſcunt:* quod monitum, male a Plinio ad plures arbores relatum, de olea confirmat experientia teſte Bernard p. 217.

13. *Incilia*] Nominat etiam Cato 155. 1. *in monte foſſas inciles plures habere oportet — incilia aperire, aquam diducere in vias.* Simile eſt, eiuſdem certe vſus, mortarium, quod fieri iubet Palladius IV. 8. 1. phialam vocant Geoponica IX. 10. *τάτε κύκλῳ τῆς περιχώσεως φιαλῶν, πρὸς τὴν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων ὑποδοχήν. προσφέρειν δὲ ταύτην τὴν θεραπείαν χρὴ τοῖς ὑπὸ κύνα καύμασιν.* accuratius haec incilia deſcribit noſter Arbor. c. 10. ſ. 4. vbi vide.

deducant. Omnis] Palladius XI. 8. *Hoc tempore ablaqueandae ſunt arbores oleae prouinciis ſiccioribus ac tepidis,* (Creſc. *aridis aut tepidis locis,*) *ita, vt eis a ſuperiore parte humor poſſit induci. Omnem ſobolem conuelli Columella praecipit: mihi autem videtur paucas dimitti ſemper ac ſolidas, ex quibus vel* (omitt. Creſcent.) *in vetuſtate matris loco delecta* (Creſc. *noua*) *ſuccedat: vel melius nutrita et aggeſtae terrae beneficio, et iam ſuas habens radices ad oliuetum faciendum ſine cura ſeminarii tranſferatur arbuſcula.* Plinius 17. ſect. 30. no. 3. *circumfodi autem omnibus annis a ſolſtitio duum cubitorum*

torum ſcrobe pedali altitudine. Stolones omnes detrahi iubent Geoponica etiam IX. 9.

imo ſtirpe] Ita ex libris optimis dedit Geſner pro *vno.* Ita etiam in libro Sangerm. eſſe teſtatur Drakenb. ad Liuium T. II. p. 668. qui ex Virgilii Aeneid. XII. 208. *imo de ſtirpe reciſum* laudat, quem locum Columellam reſpexiſſe putabat. Vide et Burmannum ad Quinctil. Inſtit. I. 6. p. 72. Etiam Cato 40. 2. ſtirpem praeciſum dixit, ſed tunc ſtipitem, truncum ſignificat, vt apud Noſtrum V. 6. 12. 13 et 14. Femininus ſexus ſimpliciter plantam et fruticem ſignificare mihi videtur.

fimo pabulandae] Vulgo interſertum *vel* recte delet Goeſ. liber et Sang. In vulgata deeſſe *amurca* putabat Pontedera. Plinius 17. ſ. 30. no. 3. *ſtercorari tertio anno.* Geoponica IX. 15. παρὰ δύο ἢ τρία ἔτη. ſed ſtercus vetant ipſis radicibus ingerere, ſed paulo longius a trunco, ne radices adurantur, vt in vite monent V. 26. 5.

tamen ſegetibus] Vitium manifeſtum eſt. Geſner malebat: *Atque ſi eadem — tantum ſegetibus.* Equidem ante *tamen* inſerendum puto *ſi*, ita, vt reliquis ſeruatis legam: *ſi tamen ſegetibus* (interſatis oleae) *proſpiciemus.*

14. *At ſi — ſeruiens*] Ex emendatione Vrſini edidit Geſner *ſeruieris.* Vulgo erat *Ac ſi — ſeruaueris.* In libris Goeſiano et Sang. eſt *ſeruari.* vnde Pontedera h. l. ita conſtituebat: *arboribus*, (ſc. proſpicietur) *ſatis ſeruari ſingulis — ſex libras — modios — congium.* Atque ita habere ait Palladium. At vero Palladius ex h. l. laudat *ſufficient.* Vnde plana et certa eſt emendatio: *arboribus*, *ſatiſfacient ſingulis.* Ita enim loquitur noſter in eadem tractatione XI. 2. 29. Deeſſe vero verbum *ſufficient* vel *ſatiſfacient* ſequentia ſatis manifeſto demonſtrant; in vulgata autem *ſatae* arbores ſatis inepte dicuntur. Igitur eodem iure, quo Geſnerus poſuerat *ſeruieris* pro *ſeruaueris*, et mihi licere putabam lectionem probam, et, niſi fallor, veram, obſcurae et vitioſae ſubſtituere, atque interpunctionem mendoſam corrigere.

ſtercoris ſicci] Palladius XI. 8. *nunc ſi ſuppetit, intermiſſo triennio ſtercoranda ſunt olieta locis maxime frigidis.* (*et exilibus* addit Creſcent.) *Caprini ſtercoris ſex librae vni arbori vel cineris modii ſinguli ſufficient.* vnde h. l. *vel* inſerendum eſſe monuit Pontedera, qui praeterea *cineris* reſtitui volebat pro *ſtercoris ſicci.* Sed ita noſter III. 11. 4. *deinde totum ſolum ſicco fimo, aut ſi id non eſt alterius generis quam recentiſſimo ſtercorari.* Ecce nunc tibi Columellam XI. 2. 87. *tum etiam* (Nouembri) *conuenit oleas ablaqueare, et ſi ſunt*

parum fructuoſae, vel cacuminibus retorridae frondis, magnis arboribus quaternos modios ſtercoris caprini circumſpergere, in caeteris autem pro magnitudine portionem ſeruare. Quae vitio carere non puto. Geoponica III. 15. Decembri iubent oleis inualidis addere κόπρȣ αἰγείας τὸ ἀρκȣ̃ν aut amurcae cotylas viginti.

inſulſae congius ſufficient] Quae hic poſt *ſinguli* vulgo ſequuntur: *vel amurcae in ſingulis congius* etc. omiſit Palladius, ex quo verbum *ſufficient* addidi. Quod cum non advertiſſet vitium Geſner, peſſime edidit: *vel amurcae in ſingulis congius (Stercus) autumno debet iniici.* incluſa voce *ſtercus*, quaſi ea e margine locum in alienum irrepſerit. Cetera correxi ex loco multo accuratiore infra XI. 2. 29. *oleis laborantibus circum radices amurcam quae ſalem non habeat nunc (vere nempe) conueniet infundere; maximis ſex congii mediocribus arboribus vrnae ſatiſfacient; caeteris aeſtimanda erit portio.* quae repetiit Palladius Martio 8. Vnde malim h. l. *congii ſex ſufficient.* Scilicet ex ſcriptura *congi VI.* ortum eſt *congius.* Sed de toto h. l. iam diſputaui ad Catonem c. 36 et 93. vnde ſua Columella duxit.

Amurca valentibus] Plura huic loco vitia inhaerere puto. Primum legendum puto *minus valentibus*, quia ſtatim vermium mentio fit; etiamſi Columella XI. 2. 29. oleas aliquanto laetiores fieri dicat amurca inſulſa affuſa, quamuis nihil vitii habeant. Igitur inprimis vitioſis et laborantibus, vt ibidem ait, amurca eſt infundenda; et quidem vere, cum ablaqueatur. Ita enim diſerte Columella l. c. et ex eo Palladius Martio 8. etſi Palladius ex noſtro hoc loco, ſectione ſcilicet 16. amurcam infundendam docet etiam Octobri c. 8. Deſiderare videtur veris mentionem additus ſtercori iniiciendo autumnus. Verum poſſit etiam vulgata ferri, propter verba: *nam per hiemem necantur.* Et ſtercori iniiciendo autumnum definiit autumnum, quoniam primum nominauerat; voluit tamen eundem autumnum etiam in amurca infundenda intelligi; et quidem inſulſa. Nam ſupra pro verbis: *amurcae in ſingulis congius* legendum eſſe docui: *amurcae inſulſae congius.* De vermibus, oleae noxiis, vidimus ad capitis praecedentis ſectionem 7.

15. *muſco*] Palladius XI. 8. *muſcus tamen ſemper radatur arboribus, et putantur, ſicut Columella dicit, octo annorum aetate tranſacta. Videtur mihi vnoquoque anno ſicca et infructuoſa cum aliqua debilitate naſcentia debere recidi.* Omni anno vere putat oleas Cato cap. 44. muſcum oleae rubrum deradi iubet cap. 6. ſect. 2, Palladio aſſentiri ſe profitetur

tetur Creſcentius. Omni anno poſt fructum collectum Theophraſtus C. P. III. 10. et Geoponica IX. 13. putari volunt oleas. Accuratius Geoponica IX. 9. tradunt de putatione.

raſeris] Noſter XI. 2. 41. menſe Maio: *vbi praegelidum et pluuium coelum eſt, oleae putantur et emuſcantur, caeterum tepidis regionibus duobus temporibus anni facere iſtud oportebit.* Plinius 17. ſ. 45. oleis alternam tonſuram adhibet, omnes vero arbores niſi vere non radi, id eſt, emuſcari. Idem ſect. 30. no. 3. *Vetus oliuetum ab aequinoctio verno intra Vergiliarum exortum interradi alternis annis melius inuentum.* vbi Harduinus et Brotier interpretantur *interradi*, intercidere, conſili loco altero libri XV. ſect. 2. vbi eſt *verumtamen et tondentur cum et vites, atque etiam interradi gaudent oleae.* vbi manifeſtum diſcrimen non animadvertit Harduinus, ſed attulit locum Columellae Arbor. cap. XIX. 3. vbi *interuellere* reponendum eſſe docuit Pontedera. Cf. ad Caton. c. 50. ſ. 2. Caeterum ex Sangerm. *eareſeris* annotauit Gronouius; prius *ea* ex Polit. libro poſuit etiam Geſnerus; itaque malim legere *eraſeris.*

fructuarii] Fertiliſſimas oleas non in lateribus, ſed in ſummo fructum ferre monent Geopon. IX. 2. Hinc noſter ſupra initio *ramos nouellos* plantari iuſſit; Geopon. IX. 5. *ἀπὸ τῶν ὀρπήκων καὶ νέων κλάδων* ſumi iubent plantas.

taleam oleaſtri] Palladius: *quod ſi fructus arbor laeta non afferet* (Creſc. *fert) terebretur gallica terebra vſque ad medullam foramine impreſſo, cui oleaſtri informis talea vehementer, arctetur, et ablaqueatae arbori amurca inſulſa vel vetus vrina fundatur. Hoc enim velut coitu ſteriles arbores vberantur, quas tamen durante malitia oportebit inſerere.* Vnde apparet, vitium h. l. haeſiſſe. In libro Polit. eſt *talem oleaſtri partem.* In Sang. *taleam oleaſtri parte dimitti* Edd. I. B. R. ſimiliter habent *dimitti.* Quod ſi Palladii paraphraſin compares, vbi eſt *vehementer arctetur*, vel vt Creſc. habet: *vehementer immittitur*, facilis eſt emendatio: *taleam oleaſtri arcte immittis.* quam non dubitaui ſubſtituere vulgatae *oleaſtri demitti.* In Palladio vocabulum *informis* mutandum eſſe videtur in *viridis.* etſi nunc video h. l. Columellae ex Sang. libro Gronouium annotaſſe informem viridem taleam. Idem remedium ex Geoponicis IX. 10. paulo aliter memorauit Palladius Martio 8. *Oleam ſterilem terebra gallica perforabis, tunc duos frugiferae arboris ab auſtrali parte ramos eiuſdem magnitudinis tollis et ſtricte in foramen vtrumque coniicies, et abſciſſo eo quod ſuperabit, luto paleato curabis occulere. Sed ſi ſine fruge luxuriant, oleaſtri palum, vel lapidem vel pini*

 vel

vel quercinos palos radicibus eius infige. in Creſcentio editio antiqua mea habet *arcetur* omiſſo *vehementer.* Vide ad Caton. c. 44. Ceterum putationem accuratius tradunt Geopon. IX. 9. διακαθαίρειν δεῖ τὰ ξηρὰ τὰ ἐκ τοῦ μέσου ἵνα ἔχῃ ἀναπνοάς, καὶ τοὺς ἀλλήλοις ἐπικειμένους κλῶνας ἀφαιρεῖν καὶ ἀραιότητας προνοεῖν, καὶ τοὺς καμπύλους περικόπτειν; accuratiſſime omnium Theophr. C. P. 3. 2. qui aridos ramos ſteriles et luxuriantes recidi vult, deinde denſos nimium et implicatos inuicem ſeu ex medio natos, ſolemque et ventum arcentes. Vide etiam Caton. c. 44.

16. *fertilior exſtat*] Lege duce Palladio *exuberat.*

Sed ſic haec] Vulgatae *Sed et ſine ablaqueatione* vitium arguit primum lectionis varietas, indicat ablaqueationis mentio antea non facta, conuincit denique Palladii locus, ex hoc noſtra ductus: *et ablaqueatae arbori amurca inſulſa vel vetus vrina fundatur.* vnde patet hoc remedium ad eandem arborem aegram pertinere, quae fuerit antea talea immiſſa foramini curata. In Pol. et Sang. libro eſt *Sed ſi haec* vnde *Sed ſic haec* effeci; ex Palladio *infuſa* addidi, quod verbum ob ſimilitudinem vocabuli *inſulſa* exciderat. Miror de vitio tacuiſſe Interpretes.

vt tantundem] Ita recte liber Goeſ. pro vulgato *ni tantundem.* Pontedera malebat *ſi tantundem.* Ita noſter VI. 4. loquitur. Vide ad Caton. cap. 36 et 93.

17. *negare*] Ita legendum eſſe, viderat etiam Vrſinus. Vulgo erat *necare.*

calcis] Plinius 17. ſ. 6. *nuper repertum oleas gaudere maxime cinere e calcariis fornacibus.*

18. *contriſtabitur*] Noſter Arbor. 17. *Si in olea vnus ramus aliquanto caeteris laetior eſt, niſi eum recideris, arbor tota fiet retorrida.* Palladius I. 6. 5. *ramus laetus viridis et ſterilis in media olea abſcindendus eſt, velut totius arboris inimicus.* qui h. l. *media* additum legiſſe videtur. Geopon. IX. 9. ſiccos mediae arboris ramos expurgari volunt, curuoſque et μάλιστα τοὺς ὑπερμήκεις καὶ ὅσοι λίαν εἰς ὕψος αὔξονται φύσει ἀφορωτέρους ὄντας. Cum Geoponicis plane facit Theophr. C. P. II. 3. qui damnat etiam ὅσα τὴν ἔκφυσιν ἐκ τῶν μέσων ἔχει. Addere hic lubet quae Albertus Vegetab. p. 449. de olea obſeruauit: *Ex ſtipite multos per circulum ramos emittit frequenter et ex ramis virgas plurimas ordinate habens nodos quoſdam in loco emiſſionis radiorum, et in loco virgarum quaſi ſemper emittit duo folia, quae purgamenta ſunt aquei humoris — propter quod dicit Rabbi Moyſes eam pullulare ad modum candelabri — dum floret ſpargit odorem ſuum longe,*

longe, et hic flos vt frequenter habet duo folia et eſt albus reſperſus quadam citrinitate — radices cum infigit in terram, iuxta quamlibet furcationem radicum habet duo additamenta alba ad ſimilitudinem foliorum, niſi quod ſunt magis ſpiſſa et magis pinguia, et illa adduntur radici et deficiunt in ſubſtantiam eius, et ideo verſus imum. videntur folia et verſus ſurſum videntur radices. Reliqua tranſcripſit Creſcentius.

Cap. X. *maceriis*] In libro de Arbor. cap. 18. *circummunito maceria aut foſſa, ita, vt non ſolum — ſed ne homini quidem tranſitus ſit.* Ex librorum varietate ſuſpicor h. l. olim fuiſſe: *circumuenire maceriis vel ſepe vel foſſa praecipio, nec ſolum — tranſitum negare.*

ſi ſaepius] Vrſinus malebat *prius* ex altero loco, ſed et ibi libri optimi praeferunt *ſaepius.*

hominis manu praefracta] Ita h. l. Lipſ. et in altero loco libri optimi pro vulgato *perfracta.* Illud maluit etiam Vrſinus et Pontedera, qui teſtatur in Codice Caeſenate eſſe quod praeferunt libri optimi *detracta.* Palladius III. 19. *ſed ſeruabis, ne cacumina aut manu fracta aut eroſa non creſcant.*

2. *vtile eſt*] Infra *vtilius,* ſed Edd. I. B. R. *vtilis,* quae ex noſtra lectione corrupta eſt. Ibidem rectius omittitur *etiam.* Ibidem *imbecillae a valentioribus premantur.* ſed noſtram lectionem libri ſcripti et ibi reſtituunt. Deinde ibi pro *quia* eſt *quae,* ſed Polit. liber ibi *qua* habet. Palladius: *vnumquemque ordinem ſuo generi deputabis, ne infirmae a valentioribus opprimantur.*

etiam arboribus] Infra: *eadem quoque.* Palladius l. c. *nam pomis eadem conuenit terra quae vitibus.*

ſeminare voles] Infra: *pomaria diſponere voles.* vbi libri optimi *poma.*

pluuiiſue] Infra *pluuiaque.* quam formam et h. l. praefero, vt legatur *pluuiiſque.* Broukhuſius malebat *pruiniſue* ex libro V. 9. 7. non male. Sed obſtat etiam Plinii auctoritas infra ponenda.

3. *ſerere voles*] Infra *ponere voles.* Ex lectione librorum *prohibes, peribis, proibis* Broukhuſ. efficiebat *properabis.* Pontedera *peribis* antique dictum putabat pro properabis, et in Plinio 21. de croco *pereundo* pro obeundo.

laetiores] Infra *eo laetiores erant vberioreſque fructus.* Vnde et h. l. malim: *eo laeteriores erunt.* Ita enim Palladius: *ſcrobes autem maiores facies, vt materiae proſiṣ et fructui.* vbi alii libri *pro ſit — fructibus.*

4. *ſcro-*

4. *ſcrobis — ſit imus ſummo patentior*] Infra *Scrobs clibano ſimilis eſſe debet, imus quam ſummus patentior.* vbi Sang. cum libris optimis *Scrobis — ſimilis eſt, imus.* Eandem fere lectionem etiam h. l. ex libris optimis dedi. Plinius 17. ſect. 16. *praefodere ſcrobes ante, ſi fieri poſſit, tanto prius, donec pingui ceſpite obducantur. Mago ante annum iubet, vt ſolem pluuiaſque combibant, aut ſi id conditio largita non ſit, ignes in medio fieri ante menſes duos, nec niſi poſt imbres in his ſeri. Altitudinem eorum in argilloſo aut duro ſolo trium cubitorum eſſe in quamcunque partem; in pronis palmo amplius, et vbique caminata foſſura ore compreſſiore ſint. nigra vero terra duo cubita et palmum quadratis angulis.* vbi ex Codice Pintiani legendum *in mediis.* Magoni praeiuit Theophraſtus H. P. II. 7.

os penetret] Infra: *os terrae admittant.* Sed libri meliores *teneant* vel *tentarit* ibi praeferunt duobus iſtis vocabulis *terrae admittant.* Sine dubio voluerunt et ibi *penetret* dare. Ita ſentit etiam Pontedera.

etiam vt — a pluuiis non abluatur] Infra *tum etiam — pluuiis non abluitur.* Sed et ibi Polit. liber habet *abluatur.*

5. *nec infra*] Altero in loco: *neque infra quicquam — nec ſic ipſae — niſi eas interraſeris.* vbi libri ſcripti ſimiliter habent *neque infra quid — niſi interuolſeris.* Sed h. l. Edd. I. B. R. habent *interraſeris.* Recte docuit Pontedera, diuerſum eſſe interradere, id eſt, muſcum lichenemque deſtringere, et ſi quid in materia vel ſiccum vel carioſum reperitur, ſcalpro eximere. Et tamen apud Catonem c. 52. reperio: *et in vinea ficos ſubradito alte, ne eas vitis ſcandat.* vbi tamen Edd. ante Victorium habent *ſuccidito.* Quod Columella XI. 2. 41. dixit oleae putantur et emuſcantur, idem Plinius 18. ſ. 67. no. 2. *oleas interradere.*

tricenos] Tot probauit Palladius l. c.

6. *non minus*] Infra: *lege ne minus craſſa — eſt bidentis.* Vnde malim etiam h. l. *ne minus.* Ita enim ſolet noſter loqui.

comprehendent] Infra: *comprehendunt. Semina ſi ex arboribus ſumes, de iis potiſſimum ſumito, quae omnibus — vberes ferunt fructus.* Vnde etiam h. l. malim *potiſſimum* pro *quaque*, quod interim incluſi ex auctoritate librorum optimorum. Deinde *ex arboribus ramos ſumes* legendum eſſe, recte monuit Pontedera, fruſtra et inepte vulgatam defendente Geſnero. Poſtea *vberes* pro *vberiores* reſtitui ex libris optimis. Verae lectionis *ex arboribus ramos ſumes* veſtigium ſeruauit Sang. qui habet *de iis quae quotannis.*

eligito

eligito ab humeris] Vulgatam huius loci lectionem multis vitiis obſitum ex librorum varietate comparato altero loco correxi. Ita vero infra: *obſeruabis autem ab humeris, qui ſunt contra ſolem orientem, vt eoſdem decerpas.* vbi recte Vrſinus *eadem* emendat; praeceſſit enim *ſemina.* Sed idem inepte *humeris* mutat in *ramis.* Plinius 17. cap. 14. *certumque eſt ab humeris arborum orientem aeſtiuum ſpectantibus ſurculos petendos.* Ita patet origo corruptelae in vulgata huius loci lectione hac: *ac illos magis, qui ſunt contra ſolem, quam qui vmbris ramis aut plantis continentur.* Ab humeris ſemina legere iubet etiam in vitibus III. 10. 5. et Arbor. 3. 1. Noſter infra V. 11. 3. ſemina inſitioni legi vult *de ramulis anniculis, qui ſolis ortum ſpectabunt.* Ex humeris his effecit librarius vulgatum *vmbris,* quod tamen omittunt Edd. I. B. R. Deinde pro *quam qui* Polit. habet *quam quae.* Poſtea tres libri optimi habent: *ab illa qui ſunt contra ſolem.* Etiam ante haec poſitum verbum *eligito* omittunt Edd. I. B. R. cum libro Lipſ. et Sangerm. Apparet igitur, legendum eſſe h. l. ita, vt eum poſui. Vulgatum *vmbris* Vrſinus mutabat in *vmbroſis ramis aut plantis.* Ineptiſſime defendit Geſner. Poſt haec lacunae ſignum ponendum fuiſſet. Deerant enim, quae ex libro de Arboribus inſerui, ſed incluſa. Deeſſe quaedam ſenſerat etiam Pontedera, ſed locum non perſanauit. Attamen nunc video, annotationem eius egregiam in Antiqq. poſitam ab Erneſtio noſtro temere et peſſimo exemplo omiſſam eſſe; cuius argumentum hic excerptum dabo. Primum igitur verba: *incrementum eius futurum quod et ceteris, quas ſeueris, arboribus* falſitatis crimine damnata, ex librorum veſtigiis ſic corrigit: *incrementum maius fore, quam caeteris, ſenties.* Deinde verba *arbor inſita fructuoſior eſt, quam quae inſita non eſt, id eſt, quam quae ramis aut plantis ponitur,* tradere ait praeceptum falſum et confeſſis experimentis contrarium. Oleam enim, vitem, ficum et poma ramis aut plantis, aut malleolis, aut propaginibus, aut virgis, aut ſurculis, aut ſtolonibus ſata, cum ſint foecundi ſeminis partus, maternam indolem retinere et generoſitatem, nec vllibi a Columella tradi eorum infoecunditatem inſitione emendandam eſſe. Itaque verba huius noſtri loci: *quam qui vmbris ramis aut plantis continentur* comparata cum loco libri de Arbor. ita ducta librorum corrigit: *qui ramis — ponentur.* deinde ea cum reliquis connexa ita in ordinem ſuum redigit: *Obſeruabis autem ab humeris, qui ſunt contra ſolem orientem, vt eadem* (ſemina) *decerpas potius, quam quae ramis aut plantis ponuntur,* i. e.

con-

continentur. Hanc ait veram et experimentis congruam fuiſſe ſententiam Columellae, eandemque voluiſſe addit excerpere Palladium, ſed a librariis locum eſſe vitiatum. Haec igitur verba III. 19. *Sed vt Columella dicit, feraciores ſunt, quae ſeminibus, hoc eſt, nucibus ſuis, quam quae plantis ponuntur aut ramis.* ita corrigenda eſſe cenſet, vt cum libro Polit. omittantur verba: *hoc eſt nucibus ſuis.* deinde *ſeminibus* mutat in *inſeruntur.* Vel ita tamen ex vitioſo Columellae loco vitioſam ſententiam fuiſſe a Palladio tranſlatam affirmat. Quod mihi contra videtur. Certe Columellae ſententiam de inſitione ad feracitatem conferente poſuit etiam Plinius 17. ſect. 26. *inſerere firmiſſimum et foecundius quam ſerere.* Itaque Columellae errorem ſuum relinquendum eſſe cenſui, nec verba tam violenter ſeparanda. Membrum vero illud *incrementum citius fuerit — ſeueris.* rectius mihi conſtituiſſe videor quam Pontedera. Palladius ſententiam hanc repetiit breuiter III. 19. plantas ſtatues radicatas, quod eſt melius. Error tamen Columellae in hac re nullus eſt, ſed de arboribus loquitur ſemine ſatis, quas et tardiores prouentu et degenerantes inſito reſtituendas cenſet Plinius 17. ſect. 10. ex Theophraſto H. P. II. 3.

quam quae ramis aut plantis ponetur] Hae ſunt reliquiae verborum, quae in libris omnibus exciderunt. Vulgo erat h. l. *quam qui vmbris, ramis aut plantis continentur.* Sed *vmbris* ex *humeris* corruptum recte h. l. omittunt Edd. I. B. R. Pro *qui* recte Polit. *quae.* et pro *continentur* I. B. R. cum Goeſ. *conentur.* quod ex *ponentur* vitiatum fuiſſe vidit etiam Pontedera. In libro de Arboribus vulgo legebatur: *quam quae cum ramis aut plantis ponitur.* Sed recte ibi *cum* omittunt I. B. R.

7. *nota quibus ventis*] Ex Edd. I. B. R. Pontedera legi maluit: *notabis ventos quibus antea ſteterant, vt iiſdem conſtitui poſſint.* vel: *nota vt ventis quibus antea ſteterant, conſtitui poſſint.* In libro de Arbor. eſt: *rubrica vel alia qualibet re ſignato, vt iiſdem ventis, quibus antea ſteterunt, conſtituas eas. curamque adhibeto, vt ab ſuperiore et ſicciore et exiliore, in planiorem, humidiorem pinguiorem agrum tranſferas.* Palladius: *plantas ſimiliter notabimus, vt ipſis quibus ſteterant cardinibus apponamus. De cliuo ſicco et exili in planum pinguem et humidum tranſſeremus.* Vides, Palladium alterius loci ſcripturam expreſſiſſe. Quae verior huius loci noſtri ſit emendatio, difficile eſt dicere. Ceterum eandem de cardinibus plantarum notandis obſeruationem habes apud Theophr. H. P. II. 7. et ſupra V. 9. 8. et V. 6. 20.

manus

manus admoueto] Goeſ. et Sang. *adhibeto.* in quo veſtigium latet verae lectiones *curam adhibeto*, quae exſtat in altero loco, vt monuit etiam Pontedera; qui *poſtea* ex *poſſint* ortum putabat. Vrſini medela *poſt ita manus admoueto* vitium ipſum ne tangit quidem.

trifurcam] quaſi plantam praeceſſerit. Altero loco eſt *trifurca* ſc. ſemina. Sed et deinceps in noſtro loco I. B. R. habent *exſtent* quaſi ſemina praeceſſerint. Ecce ex Sangerm. Gronouius annotat: *Trifurcamina maxime — extent.* Fuit igitur olim ſcriptum etiam h. l. *trifurca ſemina.*

quoniam — computreſcent] Haec verba omittunt I. B. R. Lipſ. et in libro de Arb. deſunt. vbi eſt: *nam ita vermibus interimuntur.* vbi Pol. et Sang. ſimiliter *interibunt* habent, et pro *ita* I. B. R. *vt* habent, in quo *aut* latere videtur, veſtigiumque lacunae. Palladius: *ſi truncos ponere volueris, ſupra terram prope tribus pedibus erigantur. vbi duas in vna ſcrobe plantas deponis, cauendum eſt, ne ſe contingant; nam vermibus interibunt.* Ita vides, Palladium verba haec cum Edd. primis damnare etiam. Plinius 17. ſect. 14. *interuallo ſeſquipedum ſeri: nam ſi inter ſe contingant, praeter alia vitia etiam verminoſa fiunt.*

8. *faſciculos ſarmentorum*] Theophraſtus Cauſ. Pl. III. 5. *οἱ δὲ κληματίδας ὑποτιθέασιν, οἱ δὲ κέραμον παρακατορύττουσιν, οἱ δὲ ξύλον κἂν ἡμιπαχὲς, εἶτ᾽ ἐξαίρουσι ὅπως ἔχῃ τροφὴν ἀεὶ τὰ φυτὰ, διϊκμαζομένης τῆς γῆς καὶ συῤῥεόντων τῶν ὑδάτων.* Idem conſilium in oleis dant Geoponica IX. 11. ſimilia IV. 2. X. 85. 1. In libro de Arbor. eſt: *dextra ac ſiniſtra ſingulis vſque.* ſed Edd. I. B. R. S. omiſſo *ac* habent *ſinis quae vſque* vel *ſinis quo vſque.* Voluerunt *ſiniſtraque vſque.* recte etiam monente Pontedera.

ſumminiſtrare] Liber Goeſ. et Sang. *ſumminiſtres*, vt legitur in libro de Arbor.

ac ſemina cum] Infra: *aut radicata ſemina.* Sed Edd. I. B. R. L. Sang. *ſemina radicibus* habent.

Calendas et] Haec verba omittunt Edd. I. B. R. Lipſ. Sang. et liber de Arbor.

9. *arbores deponito*] Infra: *taleas et ramos vere antequam germinare arbores incipiant, deponito.* Vides, etiam h. l. quaedam excidiſſe, quod monuit etiam Pontedera, qui *primo* ortum putabat ex verbis *taleas et ramos.* Quid ſi *taleas et* latere ſuſpicer in verbis paulo antea loco alieno inſertis: *Calendas eſt?* In medicina Broukhuſii legentis *alteras* ſc. plantas ſine radicibus acquieſcebat Geſner. Interim diſtinctionem vulgarem correxi. In Polit. lectione

ramos

ramos vere, anteq. latere cenſebat Pontedera in Curis ſec. Recte!

tinea] Vermes Palladius dixit loco poſtea laudando. Eſt phalaenae genus ſemina ficorum ſiccarum exedens cum tinea ea, quae et oliuarum nucleos exedit, picta et deſcripta a Bernardo Mémoire ſur le figuier p. 196—200. Propter hanc tineam ficos Graeci et Romani in furno ſiccabant; nec aliud remedium huius noxae excogitauit Bernard. Palladius praeterea vermes e fico vncinis aereis tollere iubet, intelligens eos de quibus Plinius 17. c. 14. *quae adnaſci ſolent cochleae, peculiaria vitia ficorum.* Eſt cocci genus pictum et deſcriptum a Bernardo p. 167. maxime noxium ficis, quarum ramis adnaſcitur et foliis, cum genere aliquo Chermes, de quo idem p. 192. vocans *la pſylle.* In ipſo ligno ficorum habitant laruae boſtrychi, ſcolyti, lepturae et cerambycis, quae genera deſcripſit Bernard. Formicae ſequuntur inprimis coccum.

demittito] Infra: *obruito.* Palladius IV. 10. 39. *ne vermes patiatur, ramum terebinthi vel lentiſci taleam cum plantis fici cacumine ponemus inuerſo.* Plinius 17. ſect. 44. *vexant et tineae ſemina ficorum, contra quas remedium in eodem ſcrobe defodere taleam lentiſci inuerſa parte quae fuerit a cacumine.*

ſaxeta] Quod h. l. vnus Goeſianus liber, id in altero loco Pol. Lipſ. et Sang. offerunt pro *ſaxoſa.* Idem vocabulum ex Ciceronis Agraria II. c. 25. habent Lexica. Palladius IV. 10. *prouenit et petroſis atque aſperis.*

eiuſmodi arbor] Infra: *agro — amplos et idoneos.* quem locum ex noſtro corrigebat Pontedera. Ceterum de ſcrobe conuenit cum noſtro etiam Theophraſtus C. P. III. 5. oleae et fico, radices in ſummo fluctantes habenti, non tam altos ſcrobes fieri debere, vt reliquis. Palladius tamen *ſcrobes altas* fico dat et interualla maiora, niſi ibi *amplas* ſit ſcribendum. Sed potius in frigida regione ſcrobem altum praeferre, ne radices frigore perurantur, in ſummo natantes.

10. *ſed pro differentia*] Infra: *tamen vno modo, ſed diſpari differentia agri, ſeruntur.* vbi optimi libri habent *ſed diſpro differentia agri pari loco ſeruetur.* vnde mecum Pontedera efficit: *ſed pro differentia agri diſpari loco ſeruntur.* quam lectionem etiam h. l. reſtitui volebat vir egregius. Palladius: *omnibus aequa cultura eſt, illa diſtantia eſt, quod in caricis melius alba ſeruatur: in locis nimie frigidis praecoques ficus ſeramus, quae cito veniant, vt ante imbres genus* hoc

hoc poſſit occurrere, calidis vero et aeſtuoſis eas quae ſero maturant.

frigidis et autumni — aquoſis] Ita Goeſ. recte ſcriptum habet, vt eſt infra de Arbor. Vulgatam contra Pontederam nobiſcum ſentientem inepte defendit Geſner. Praecoques et aquoſis locis gaudere ait Theophraſtus. Laconicas et λευκομφαλίας, praecoces vocant προδρόμους. Praeceptum ipſum repetiit Bernard Mémoire ſur le figuier p. 120.

groſſulos] Infra: *cum groſſuli minuti erunt; fructum decutito, iterum alterum edet fructum et in hiemem ſeram differet maturitatem.* vbi Sang. ſimiliter habet: *ita alterum.* Palladius: *ſi maturam ficum vis ſerotinam facere, incipientes groſſos decute, cum illis fabae fuerit magnitudo.* Male ergo h. l. emendabat Vrſinus legendo: *cum groſſulis priorem fructum.* Ceterum in Sang. eſſe *decutit, ita* annotauit Gronovius. Patet igitur quomodo ex *decutito* vitiato factum ſit *decutit ita*, in aliis vero libris propter ſimilitudinem verbi *decutito* ſequens *ita* exciderit.

agere coeperit ficus] Ita recte altero loco ſcribitur; contra hic vitioſe erat: *coeperint, ficus, rubricam.* Altero in loco I. B. R. plane omittunt vocem *ficus.* non male. Palladius: *Cum folia incipiunt producere fici, vt fructum multum et pinguem ferant in principio germinis cacumina ſumma decutimus, vel illud tantum cacumen, quod ex arboris medietate prodit.*

amurca] In altero etiam loco Polit. liber *amulga* Sang. *amurga* habent ſcriptum, propius ad originem graecam. Ἀμόργη enim dicitur ab ἀμέργειν oliuam premere, exprimere. Ceterum Palladius contra vermes ficorum arborum ſic tradit eadem: *alii amurcam, alii veterem vrinam ablaqueatis radicibus miſcent.*

11. *farctum*] Infra: *et farctum fici ſpecioſius et plenius.* vbi Sangerm. *fartum*, alii *fructum.* In Plinio 28. ſect. 29. *inteſtina et fartum eorum* ex Codd. poſuit Harduinus, et voluit idem ex ſuis poni I. Fr. Gronouius pro vulgato *fimum.* Chiffl. *falſum* alii ap. Gronov. *partem.* Plinius 17. ſect. 44. *vberrimas autem ficus rubrica amurca diluta et cum fimo infuſa radicibus frondere incipientium facit. quoniam frumenta plurima habeant. Caprificorum laudantur maxime nigrae et in petroſis: caprificatio ipſa poſt imbrem.* Ita enim egregie vidit iam olim Pintianus verba *quoniam habeant* eſſe collocanda, quae vulgo poſt verba *in petroſis* de caprifico dicta leguntur. Vitium non attigit Harduinus, nec Brotier; vterque frumenta interpretatus grana. De quibus Plinius 15. ſ. 21.

ſ. 21. *maturis frumenta intus.* Grana ea ſemina fici floreſque continere nouimus; ſed ea non pertinent ad commendationem fructus ipſius, niſi tumorem ficorum ſimpliciter laudari velis a Plinio et Columella. Pintianus in priore etiam Plinii loco reponi volebat ex Columella *farcta.* Hoc vnum opponi poſſit huic emendationi, quod fructus caprifici ſumebantur ad caprificationem. Quo igitur pleniores erant frumentis ſeu granis, eo plures culices in iis nati hoſpitabantur, qui poſtea euolantes ſici fructus perforabant maturabantque, partim etiam ſemina maſcula et foeminea florum deportata ſecum intra fructus miſcebant, adeoque foecunditatem arborum adiuuabant. Theophraſtus κεγχραμίδας appellat, quae Plinius frumenta.

Liuianae] Inter ficorum genera romana Liuiana, Chia, Chalcidica et Africana ex Herodoti Lycii de ficis libro memorat Athenaeus III. p. 75. *Rhodias et Tiburtinas nigras et praecoces* eſſe ait Plinius 15. ſ. 19. Forte in lectione Sang. *Tibernae* pro *hibernae* latent *Tiberinae* ſeu *Tiburtinae. Liuias et Pompeias* ab auctoribus nomen habere tradit; hibernas quibuſdam prouinciis, velut in Moeſia, artis non naturae eſſe monet Plinius; quo magis amplector lectionem Sang. Quanquam et Cato cap. 8. hibernas cum aliis generibus ponit, et ex eo Plinius. Hae videntur eſſe quae aliis ſerotinae, graece κοδώνεια ſeu χειμερινὰ, Latinis *duricoriae*, quae Neapolitanis audire ait *Porta cotinorarole.* De topiis nemo alius ſcriptorum veterum meminit, igitur Pontedera malebat *Chiae* legi. Pro *ſulcis* ex Lipſ. lectione *falcae* vel *falce* Schoettg. efficiebat *Faliſcae.* Sed harum nullus meminit ſcriptor. Pontedera *mariſcae* ſubſtituebat. Lectionem *Salcae* vnde laudet ex h. l. Bodaeus ad Theophr. p. 383. ignoro. Oleam ſiculam fructu nigro ſubſphaerico, per medium ſulcato, memorat Seſtini T. I. p. 230. Siculi vocant *Nuciddara.* Videant peritiores, an eam Columella intelligi voluerit. Omnino accuratius de generibus ficorum dicam ad X. verſ. 414 ſeqq.

biferae] Fici aliae groſſos ſolum ferunt (ὀλύνθους) ficos vero (σῦκα) maturas nunquam; veluti quae groſſos albas ferunt edules; aliae et groſſos nigras, et ficos ferunt, tam edules, quam inutiles. Groſſos ſemper infra folium (graece θρῖον) ferunt, ficos ante vel ſupra folium, vt biferae fici. Praecoces ficos ferunt leucomphalios et Laconica ficus. Haec Theophraſtus C. P. V. 1. In hoc loco vocem *floſculi* vitii ſuſpectam habuit etiam Geſner. Florem enim fici veteres ſcriptores ignorarunt; eius vicem ἔρινον, i. e. groſſum gerere

gerere ait Theophraſtus. Sub noſtro coelo paucae fici fructus cacuminum hornotinorum maturant; igitur groſſorum maturitatem praecipue exſpectamus et curamus; vti monet Miller in Dictionario olitorio. Theophraſtus cum amentis et iulis nucum comparat τὰ πρόπτωτα ἐρίνεα H. P. III. 6. vbi Scaliger monet, Italos eiuſmodi groſſos vocare *florones* et *botas*. Vnde poſſit cuidam probari Geſneri opinio in Indice ponentis: *An ficus primum erumpentis cyma:* quanquam verbis plane alienis a re. In Galloprouincia ficus praecoces *Flous*, i. e. flores audire teſtatur Garidel p. 175.

12. *Nucem graecam*] Hanc appellat Cato cap. 8. 2. Quae vero h. l. Columella de nuce graeca tradit, eadem de amygdalo, ſed accuratius ex Magone et Martiali Palladius II. 15. Columella infra IX. 4. 3. inter arbores nominat *amygdalas;* et in hoc ipſo capite §. 20. *amygdala* arbor nominatur. Sic etiam XI. 96. Sed de Arboribus c. 25. amygdala ſi parum feracia erunt; cum contra libro V. 10. 20. legatur rectius amygdala ſi parum ferax erit. Loco vltimo XII. 54. 2. vbi legitur *nucleos pineos et amygdalum* Codd. et Edd. plurimae *amylum* habent. Hinc igitur conficitur de arbore dixiſſe Columellam *amygdalam*, de fructu *nucem graecam*. Palladius *amygdalum* arborem et nucem ſeu fructum appellat illam foemineo, hunc maſculo ſexu. An Catoni amygdala fuerit nota, dubitatum ſua aetate refert Plinius, quod nuces graecae etiam in iuglandium genere ſint et dicantur. Sed Macrobius affirmat, intelligi amygdalas, eaſdemque eſſe etiam Thaſias nuces. Recte vero Herodianus apud Athenaeum II. p. 52. dictas eſſe ait ἀμυγδαλὰς παρὰ τὸ ἐν τῇ καλυφῇ τῇ μετὰ τὸ ἔξω χλωρὸν ἀμυχὰς ἔχειν πολλάς. Ita enim etiam Linnaeus generis caracterem ait eſſe *drupam nuce poris perforata*. Vide ad Nicandri Alexiph. verſ. 108.

ſerito] Infra de Arboribus eſt: *ſerito Arcturi ſigno vel circa Calend. Februar.* Palladius II. 15. amygdalus ſeritur Ianuario et Februario, item locis calidis Octobri et Nouembri. Itaque Pontedera ex altero loco huc etiam retrahit verba: *Arcturi ſigno etc.* et Arcturi ortum, qui eſt XV. Calendas Octobres, interpretatur ex Columella XI. 2. Ita etiam interpretatur libro X. 413. verba: *At grauis Arcturi ſubſidere parturit arbos.* Alter enim Arcturi exortus ad 9 Calend. Martias prima nocte, vt ait noſter, ficus maturos fructus non edunt.

quia prima] Ita recte libri duo praeſtantiſſimi pro *quae prima*, quae lectio et altero in loco ſine varietate reperitur. Palladius II. 15. de amygdalo: *amant agrum durum ſiccum calcu-*

calculoſum, coelum calidiſſimum, quia mature florere conſueverunt.

diuerſis] Alibi: *diuerſis natura eiuſmodi ſi poſueris nucem. protinus putreſcet.*

frondebit] Alibi *naſcetur.* Palladius II. 15. *amygdala ipſa — pridie mulſa aqua, ita, vt ne nimis maceremus ne germen extinguat ex multo melle mordacitas.*

13. *et anceps*] Alibi haec integriora habet inſertis: *parsque acutior inferior ſit, quia inde radices mittit.* vbi tamen Pontedera haec monet Epiſt. 67. Hoc verum eſſe non poteſt; nam ex acutiore ſtilus naſcitur, ex obtuſa radix. Itaque legendum: *parſque obtuſior inferior ſit.* ſed id vitium antiquiſſimum eſt. nam eo deceptus Palladius ſcribit nucum cacumina eſſe deprimenda. Haec ille. Palladius amygdali ſationem et culturam ex Magone et Martiali multo copioſius et accuratius tradidit quam Columella. Is primum II. 15. 2. de amygdalo tradit, *obruemus amygdala, ita, vt cacumina figamus in terra ſpatio inter ſe binorum pedum ſeparata.* Etiam perſicorum oſſa (quae ſunt de genere amygdalae) poni iubet cacumine, deorſum verſo, Palladius Nov. VII. 1. Damogeron in Geoponicis X. 63. nux, inquit, amygdala ſeruntur cacumine depreſſo, contra vero caſtanea. σπείρεται δὲ τὰ κάστανα οὐχ' ὁμοίως τῇ ἀμυγδαλῇ καὶ τῇ καρύᾳ, ἀλλὰ τὸ μείουρον (partem acutam) ἄνω ἔχοντα. Sed ante omnes audiendus eſt Mago apud Plinium; ex illo enim et Columella et Palladius diſciplinae maximam partem ruſticae duxerunt. Ita vero Plinius XVII. ſect. 11. *Interea quae ſemine ſeruntur, Mago in nucibus operoſus eſt. Amygdalas in argilla molli meridiem ſpectante ſeri iubet; gaudere et dura calidaque terra; in pingui aut humida mori ac ſterileſcere. Serendas quam maxime falcatas, et e nouella, fimoque diluto maceratas per triduum aut pridie quam ſerantur, aqua mulſa. Mucrone defigi, aciem lateris in Aquilonem ſpectare: ternas ſimul ſerendas triangula ratione, palmo inter ſe diſtantes: denis diebus adaquari, donec grandeſcant. Iuglandes nuces porrectae ſeruntur commiſſuris iacentibus.* Ad rem ipſam quod attinet, male Pontedera Palladium et Columellam erroris accuſat. Ita enim iam olim Theophraſtus H. P. VIII. 2. vbi frumenta et legumina ex ea parte, qua ſpicae et valvulis adhaerent, radicem emittere docet, contra fieri monet in arborum quarundam ſeminibus veluti amygdalae, καρύῳ, βαλάνῳ καὶ τοῖς τοιούτοις. vbi καρύα eſt aperte nux iuglans; βάλανος vero caſtanea nux eſſe non poteſt, vt in margine coniicit, qui διὸς βαλάνῳ legi volebat. De ea enim contra-

rium

rium exſtat Damogerontis teſtimonium Geoponic. X. 63. Denique in Florentini loco ſupra allato *τὸ ξιφῶδες* ſeu acies, acumen lateris erigi ſimpliciter iubetur. Pro aquilone Africae Magonis Columella Fauonium poſuit ad Italiae coelum, puto reſpiciens. Sicciſſimus enim is Italiae ventus eſt, teſte Plinio. Reliqua dabo ad Palladium II. 15. 7.

ex ſe in modum] Ita recte liber Sangerm. Vulgo *et ex ſummo duum ramorum ambas.* Alibi exſtat: *et extenſa in modum ramorum alias radices.* Ceterum hunc locum lacunoſum eſſe, vt et alterum in libro de Arbor. tandem intellexi comparato loco Palladii II. 15. 15. vbi de iuglande: *Lapis ſubter vel teſta ponenda eſt, vt radicem non ſimplicet, ſed repercuſſa reſpergat.* vbi Vincent. rectius *diſpergat.* Hac eadem obſeruatione de radice ſimplice omnis generum nucum nititur obſeruatio Plinii 17. ſ. 10. *quaedam non aliter proueniunt niſi ſemine, vt caſtaneae, iuglandes, caeduis duntaxat exceptis.* Et radices in iuglande non debere reſecari, vt in aliis arboribus, cum transferuntur, monet Palladius l. c. Scilicet iuglandes caſtaneaeque, vt quercus, vbi in vſum liquorum quadratorum ſeruntur, vix transferri poſſunt vtiliter. Radix enim ſimplex, qua terram alte perforant, facile laeditur, quo facto quercus et caſtanea non excelſa naſcitur, ſed humilis in latitudinem diffunditur. Contra vbi fructus ſpectatur, hodie radicem ſimplicem caſtaneae reſecant; ita enim fit, vt radices ramoſae per terrae ſuperficiem diffundantur, arboreſque ipſae magis in latitudinem diffundantur humiliores et fructum reddant copioſiorem et ſuauiorem, quoniam ſuccum terrae crudum ex profunditate non attrahunt. Contra veteres in ipſa nucum ſatione cauebant, ne radix altum petere ſtilo ſimplice poſſet. Vide de hac re diſputantem Millerum in Diction. olitorio in Caſtanea. Ipſe hortulanum noui, qui iuglandes, ſaepius tranſplantatas, truncato ſtilo et ſubiectis lateribus, vt ceterae radices diſpergerentur, feraciſſimas tenerarum nucum permultas habet.

14. *Tarentinam*] Alibi libri optimi ſcriptum habent *tarentinus*, quod praefero cum Pontedera. Simile in nuce iuglande artificium refert Palladius II. 15. 18. *ſi tarentinam facere volueris, ſolam nucis carnem lana propter formicas obvolutam in ſeminario debebis obruere.* Lanae vicem tenet in graeca nuce fiſſa ferula, in cuius media parte abſconditur nux ſine putamine. Florentinus Geoponic. X. 57. *ἔνιοι δὲ φασὶν εὐαυξότερον γίνεσθαι τὸ φυτὸν, νάρθηκος εἰς τὸν βόθρον προεμβληθέντος.* vbi recte quidem Niclas vidit, legendum eſſe *εὐαξότερον*, i. e. fragilius; ſed tamen vel ſic male

ex-

excerpſit huius loci ſententiam Florentinus. De auellana vide ad Catonem c. 8.

pro modo] Alibi *in modum.* Libri ſcripti h. l. *propemodum.* recte! niſi fuit olim *propemodo* quam formam ex libris ſcriptis Plinio reſtituit Io. Fr. Gronov. p. 828. Sed h. l. ex Sang. *in modum* annotauit Gronouius.

repangito] Recte Sang. *pangito.* Alibi libri praeferunt *facito et iacito.*

eodem tempore iuglandem] Plinius 17. ſect. 30. no. 6. ex communi Italiae ratione ſic: *nucibus, iuglandi et pineae et auellanae et graecae et caſtaneae a Calendis Martiis ad Idus eaſdem.* Sed noſter ſupra ſ. 12. *nucem graecam ſerito circa Cal. Februarias quia prima gemmaſcit.* Infra eſt: *hoc eodem tempore.*

15. *ab eodem tempore*] Infra: *vere vſque — Apriles.* recte! atque etiam h. l. libri optimi habent *vere vſque.*

primis annis] Infra: *et primitiuos annos — poſtea vero etiam dulcem* etc. vbi Lipſ. *primitiuus annus* habet. Vrſinus etiam ibi *primis quinque annis* emendabat. Plinius 17. ſect. 47. proximo anno dulcia, primo vinoſa ſpondet. Sed Columella ex communi auctore quaedam minus integra exſcripſit quam Plinius et Palladius, alia variauit. Sibi etiam remedium laſeris vino diluti vindicare quaſi ſuum inuentum videtur, quod deberi Magoni ſuſpicor. In cultura enim arborum Columella plura aliena quam ſua fide tradidiſſe videtur.

laſeris] Infra: *laſer cyrenaicum — obleuimus — emendauit.* vbi Lipſ. cum Edd. I. B. R. *emendabit.* Hoc vero in loco *emendauit* ex Lipſ. ſcripſit Geſner. Palladius IV. 10. 3. *ſi acida naſcantur, modicum laſeris cum vino tritum per ſumma arboris cacumina oportet infundi.* Idem remedium habent Geoponica IV. 7. Ceterum de malo punico accuratius traditur ad Palladium IV. 10.

16. *hient*] Ita Sang. pro *rumpantur,* quod et infra exſtat. Nic. Heinſius ad Ouidii A. A. II. 115. Sang. laudat lectionem ita: *arborient, remedio erit.* Atque huc ducit etiam varietas Edd. I. B. R. et Cod. Polit. et Lipſ. vt monuit recte Geſner. Infra eſt in Edd. primis *remedium placuit.* In Polit. et Sang. *remedio placuit lapides.* Palladius IV. 10. *Si crepant poma, lapidem in media arboris radice ſupponis, vel ſquillam circa arborem ſeris; et ſi, dum pendent poma tenacibus, ſicut in arbore habentur, intorſeris, in totum annum ſine corruptione ſeruabis.* Eadem Plinius 17. c. 11. Geoponica X. 20.

ramu-

ramulos, quibus] Rectius infra: *petiolos.* Plinius *pediculos*, Palladius *tenaces* dixit.

eodem] Infra: *eo modo ſeruabuntur etiam anno toto.*

17. *dies XXV.*] Plinius 17. ſ. 30. no. 6. *piro autumnum ſerendae diſtribuit communis Italiae ratio, ita, vt brumam quindenis nec minus diebus antecedant.* Sed vtroque in loco Pontedera malebat reponi XX. ceſſare enim viginti diebus ante brumam colonos. Sed ecce Varro I. 35. *vineas arbuſtumque putare, dum in XV. diebus ante et poſt brumam, vt pleraque ne facias.* Vide notam ad II. c. 8.

cuneum] Infra: *et in fiſſuram cuneum pineum tedae adiicito — obruta ablaqueatione — terram ſpargito.* vbi liber Pol. et Sangerm. omittunt *et*, et Edd. B. R. recte *adiigito*; poſtea Polit. *oblaqueatione.* Et recte iam Vrſinus ibi legi volebat: *pineae tedae adigito.* Deinde Pontedera vtroque in loco vulgatam damnans malebat *abſoluta ablaqueatione* legi. Sed recte Geſner monuit, ablaqueationem dici pro *lacubus*, terra egeſta vacuatis. Igitur recte h. l. pro *abſumta* libri optimi habent *adobruta. Teda pinea* eſt quam Theophraſtus πεύκην ἔνδαδον dixit, quaſi *pinum ad faces;* de teda arbore vide Plinium 16. ſect. 19. pineam tedam dixit etiam Ouidius Epiſt. XII. 34. Ex hac teda fiunt faces, tedae dictae. Varietatem *adiicietur* pro *adigetur* in Celſo VII. 27. annotauit etiam Facciolati.

18. *Tarentina*] In medicamento dyſentericis confecto Andromachus apud Galenum Comp. Medic. ſec. loca IX. 5. nominantur ἄπιοι Τερεντιανοὶ, pina Terentiana, vbi Cornarius Tarentina aut Turraniana intelligi putabat.

Naeuiana] Celſus II. 24. inter auſtera et acida, quae ſtomacho vtilia ſint, ponit *pirum fragile, quale cruſtuminum vel naeuianum eſt: item pira, quae ponuntur, tarentina atque Signina, malum orbiculatum aut Scandianum vel amerinum.* Itaque *Signina* vel ab oppido Signia vel a ſimilitudine vini Signini nomen habent. Silius VIII. 380. *quas ſpumans immiti Signia muſto.* Vini Signini auſteritatem memorant etiam Strabo et Plinius. Martialis XIII. 116. *liquidum Signina morantia ventrem.*

19. *orbiculata*] In loco Galeni ſupra nominato ponuntur μῆλα ἑρμίβλακα quae Cornarius recte emendat ὀρβικλάτα, i. e. orbiculata. Ibidem ſunt etiam μῆλα Κεστιανὰ, i. e. mala *Ceſtiana.* Pluribus etiam locis nominauit Κεστιανὰ Galenus, quae collecta poſuit Cornarius p. 321. qui putat eſſe, quae vulgo Arantia appellentur.

Melimela] De his vide ad Varronem I. 59.

chryſomelina] Ita recte Edd. primae. Vulgo *chryſomeliana.* Plinius 17. ſ. 15. chryſomela vocat. Vide de his cydoniorum generibus ad Palladium III. 25. ſ. 24.

et mala, ſorba] Plinius 17. ſ. 30. no. 6. ex communi Italiae ratione: *Moro ab Idibus Februariis in aequinoctium.* — *Malis aeſtiuis et cotoneis, item ſorbis, prunis poſt mediam hiemem in Idus Februarias.* Noſter infra cap. 25. *mala aeſtiua, cydonea, ſorba pruna poſt mediam hiemem vſque in Idus Februarias ſerito. Morum ab Idibus Febr. vſque in aequinoctium vernum recte ſeres.* Peſſime igitur h. l. legebatur *poſt mediam meſſem.* Deinde etiam male Sang. verba *et mala* omittit; et poſtea cum Pol. et Lipſ. pro *mororum* habet *malorum.* Palladius IV. 10. 37. *nunc et pirus vel malus inſeri ac ſeri poteſt, et cydonia et prunus inſeritur et ſorba ponuntur et morus nono Calendas Apriles.* Mecum ſentit Morgagni.

22. *Siliquam*] Plinius l. c. *Siliquae graecae et perſicis ante brumam per autumnum.*

forata arbore] Infra: *per foratam arborem lapidem adigito: ita librum arboris inoleſcere ſinito.* Sed rectius ibi Sangerm. *perforata arbore.* Etiam h. l. Edd. I. B. R. recte habent *ita* pro *in librum* vulgato. *Adigito* pro *adiicito* monente Vrſino poſuit etiam Geſner.

21. *ſupra puluinos*] Infra: *in hortis, vbi et ſubacta et ſtercorata terra eſt per puluinos.* Hoc idem voluit h. l. Sang. liber, qui habet: *ſtructa — ſuper.* Lipſ. habet *truta eſt.*

Danda eſt opera] Ante haec infra leguntur haec: *deinde cum creuerint, danda eſt.* vbi Pontedera ex libris Pol. et Lipſ. malebat *tenuerint.*

folia decerpere] Inuentum recentiorum, qui folia paulatim detrahi iubent arbori, quam a frigore defendere velis, reperiſſe ſibi hic viſus eſt nuperus interpres germanicus libri Columellae de Arboribus; quod quam ſit alienum a conſilio ſcriptoris, ſtatim patebit lectori.

parte] Etiam infra pro *vna parte* Edd. I. B. R. habent *ima parte.* Ibidem eſt *habeant*, ſed Edd. I. B. R. *habeat.* Voluerunt *habent.* Ibidem legitur *pileolis* et *tuto.* Hoc poſterius pro *tute* ex Sang. h. l. reſtitui. Alterius lectionis veſtigia latent in lectione librorum *tileae ſic* vel *tiliae ſic.* Palladius de fico IV. 10. 23. *ſi loca frigida ſunt, plantarum cacumina diuiſis cannae internodiis defendantur a frigore.* vbi Vincentius habet bis *diuerſis.*

Cap. XI. *ſi non eſt*] In altero loco Codices habent: *ſurculus inſeri poteſt, ſi non eſt ei arbori cui inſeritur.* quam ſcripturam probabat Pontedera.

ſimilem fructum] Alibi *ſi vero fructum etiam eodem tempore fert.* ſine vlla varietate. Plinius 17. ſect. 24. *Faciliime coaleſcunt, quibus eadem corticis natura, quaeque pariter florentia eiuſdem horae germinationem ſuccorumque ſocietatem habent.* De affinitate arborum, ſibi inuicem iungendarum, variis inſitionis atque inoculationis generibus diſputatio veterum et recentium phyſiologorum nondum tamen experimentis plane eſt ad liquidum perducta. Rationem inſerendi atque inoculandi maxima cum ingenii laude tractarunt Galli duo, Du Hamel, et nuper *Cabanis*, Eſſai ſur les Principes de la Greffe. Paris 1781. et noſtratium princeps, *Münchhauſen*, autor egregii libri *Der Hausvater.*

ſcrupulo] Infra: *vllo ſcrupulo optime. — Tria autem genera — vnum quod* (Saug. *cum*) *reſecta et fiſſa arbore recipit inſertos ſurculos, alterum quod — tertium quod* (vbi libri optimi *tertium enim cum*) — *emplaſtrationem, haec genus aeſtatis eſt.* Palladius III. 17. genera haec ita enumerat: *ſub cortice, aut in trunco, aut emplaſtro.*

inoculationem] Male quidem illi cum ipſis Graecis. Inoculatio enim eſt diuerſa ab emplaſtratione. Vſus tamen loquendi voluit, vt abolita inoculationis veteris conſuetudine, emplaſtratio eodem diceretur nomine. Ita etiam Palladius Nouembri VII. 7. *Perſicus inoculari poteſt, quod emplaſtrari dicitur praeciſo deſuper trunco, et emplaſtratis pluribus gemmis.* De inoculatione vide diſputationem, in fine huius libri adiectam. Breuiter Plinius 17. ſect. 26. *Vitis non recipit emplaſtra, nec quibus tenuis ac caducus rimoſuſque cortex: neque inoculationem ſiccae, aut humoris exigui. Fertiliſſima omnium inoculatio, poſtea emplaſtratio, ſed vtraque infirmiſſima, et quae cortice nituntur tantum, vel leui aura ociſſime deplantantur.* De inoculatione nunc videamus; de qua locus eſt Plinii 17. ſect. 23. *inoculatio hinc nata, ſutoriae ſimili fiſtula aperiendi in arbore oculum cortice exciſo, ſemenque includendi eadem fiſtula ſublatum ex alia. In ficis autem et malis haec fuit inoculatio antiqua. Virgiliana quaerit ſinum in nodo gemmae expulſi corticis, gemmamque ex alia arbore includit.* Diuerſa haec eſt ratio ab emplaſtratione, quam et ipſam aliqui propter ſimilitudinem gemmae tranſferendae inoculationem dixerunt, monente ipſo Columella. Sed in emplaſtratione cortex inſerendae arboris ſeu rami eximitur exciſus, eiuſque in locum applicatur velut emplaſtrum cor-

tex aequalis figurae et magnitudinis cum gemma. Contra inoculatio ex cortice arboris ſeu rami inſerendi gemmam excindit, eiuſque in locum aliam generoſam gemmam includit. Quae vtraque ratio diuerſa eſt a modo, nobis hodie vſitato, vbi cortex arbuſculae inſerendae ſcinditur et aperitur, vt ſubiiciendam cum corticis particula gemmam recipiat, ſed non eximitur. Huic noſtrae rationi ſimillimam Creſcentius II. 22. vulgariter ait vocari *ad buccellum.* Locum Plinii peſſime interpretatur Harduinus. Ait enim, acuto ſcalpro corticem excidi ſimul cum oculo vel gemma, non eximi tamen; in eam deinde plagam ſemen ſeu gemmam alterius arboris includi. Plinius autem non excidi ait corticem arboris inſerendae, ſed gemmam aperiri cortice exciſo, id eſt, ex cortice exſcindi gemmam, atque ita aperiri, eiuſque deinde in locum aliam gemmam includi. Quod ſi vero arbore inſerenda excinderetur aut diſcinderetur circa gemmam cortex, nec tamen alius cortex cum gemma, aliunde tranſlata, includeretur in plagam, tum non apparet ratio, quae vulnerare corticem circa gemmam cogat.

Diuerſam ab hac inoculatione Virgilianam facit non Plinius, ſed Harduinus. Videamus locum poetae Georg. II. 74. *nam qua ſe medio tradunt de cortice gemmae et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo fit nodo ſinus; huc aliena ex arbore germen includunt, vdoque docent inoleſcere libro.* Plinius expulſi corticis gemmam rectius dixiſſet ex poeta expulſam cortice gemmam. Nodus eſt ille ipſe locus, vnde gemma protuſa exſtat; in eo fieri iubet poeta ſinum, id eſt, cauum. Itaque excauari nodum gemmamque eximi vult; deinde aliam illuc includi. Ineptiſſime nuperus interpres germanicus, qui mirum quantum ſibi placet, ſcientiaeque rerum ruſticarum ſuae ipſe applaudit, in poetica, ſi diis placet, verſione, fieri iubet inciſionem anguſtam in ipſo nodo, ſeu gemma; contra in nota ſubiecta corticem incidi circa gemmam ait. Quae quam ſit inepta interpretatio pro homine tam ſtupendae eruditionis, non poſſum ſatis verbis docere. Sinus enim non eſt inciſio, nec a poeta dici potuit, vero quidem, nec ſomniante illo; ſed ſinus ſemper dicitur fieri, cum locus aliquis inciſus ſimul excauatur.

Mirum mihi videtur reliquos ſcriptores rei ruſticae huius inoculationis nullam plane facere mentionem, etſi quibuſdam Italiae regionibus non inuſitatam fuiſſe poetae et Plinii teſtimonio cognoſcimus. Eandem tamen rationem inoculationis in Italia ad recentiora vſque tempora frequentatam fuiſſe a ruſticis, cognoſcimus ex loco Creſcentii de

Agri-

Agricult. IV. cap. 11. quem totum huc tranſferam: *Alium inſuper*, inquit, *modum, quo nuda gemma loco alterius cum melle vel alia quacunque re ponitur, a quibuſdam vulgariter praedicatum, non pono, quia eam nullatenus approbare videtur naturalis ratio propter nimiam teneritudinem gemmae. Verumtamen quidam Frater Minor mihi aſſeruit, quod menſe Aprili, cum folia vitis incipiunt apparere, accepit ſummitatem gemmae remanentibus foliis paruis, cum quadam concavitate, ac in eodem loco poſuit aliam gemmam ſimilem recentiſſime aliunde receptam cum molli fimo bubulo, et ſine quolibet alio auxilio conualuit; ideoque probari poteſt, licet videatur contra naturalem rationem poſitam a fratre Alberto Germano.*

Hic locus egregii commentarii vicem praeſtabit iis, qui poetam et Plinium ex natura rerum interpretari volent. Patet hinc ſimul, ineptiſſime Harduinum fiſtulam ſutoriam interpretari ſcalprum. Potius intelligere debemus ferramentum mucrone intus cauato ſeu fiſtulato, quo nodus ſeu gemma ex cortice tolli cauumque ſeu ſinus in cortice fieri poſſit.

Obiter monebo, eodem in loco Creſcentium deſcripſiſſe rationem inferendi, ſimillimam ei, quam multi hodie Franconicam ſeu Bambergenſem, vulgo *das Zungenpfropfen*, vocant; cui plane ſimilis eſt quam Britannicam noſtri appellant.

aeſtiuo] Plinius 17. ſect. 25. *Aptiſſima inſitis ſiccitas. huius enim remedium appoſitis fictilibus vaſis modicus humor per cinerem diſtillans. Inoculatio rores amat leues.* Theophr. de Cauſis I. 6. aquam ait inoculationi inimicam eſſe, eamque putrefacere.

2. *repertam*] Infra adiectum *aliam* omittunt libri optimi. Deinceps *ſimul gemmas* habent libri Pol. Lipſ. et Sangerm. teſte Drakenb. ad Liuium T. II. p. 254. qui probat eam lectionem.

3. *nodiſque*] Palladius: *ſurculi ſint nouelli fertiles nodoſi de nouo nati, ab orientali arboris parte deciſi craſſitudine digiti minoris, biſurci vel triſurci, gemmis pluribus vberati.* Plinius 17. ſ. 24. *Certum eſt ab humeris arborum orientem aeſtiuum ſpectantibus ſurculos petendos, et e feracibus, et e germine nouello, niſi vetuſtae arbori inſerantur: ibi enim robuſtiores eſſe debent. — bimi vtique, nec tenuiores digito minimo.* Geoponica X. 75. ἐξ εὐγενῶν καὶ ἀκμαίων καὶ πολυκάρπων δένδρων δρεπάνοις ὀξέσιν ἀφαιρεῖν, ἐκ τῶν βορείων μερῶν, ἁπαλὰ καὶ λεῖα καὶ πυκνόφθαλμα, τρικόρυφα ἢ δικόρυφα.

ger-

germina tumebunt] Hoc in vitio eſſe cenſet Pontedera, ideoque cum libris legendum *germinatum ibunt.* Palladius: *hoc vtrumque genus vernum eſt et fit creſcente luna, vbi incipit gemma arborum turgeſcere.* Geoponica X. 75. ita diſtinguunt, vt ſurculi inſerendi habeant gemmas ſilentes, ipſae vero arbores inſerendae gemmas iam incitent ad partum. Iterum III. 5. 3. et IV. 12. 10. igitur ſurculos decerptos ſeruari iubent. Sed haec ad vitem pertinere videntur, de quibus ſaltim eſt locus poſtremus. Igitur h. l. malim *gemmae tumebunt*, legere; i. e. incipient tumere.

bifurci] Infra: *ſurculi ſint biſulci — quae maxime.* Palladius: *arborem vel ramum in loco qui nitidus — non laeſo cortice. poſt ſerraturam — acutis incidamus.* vbi Pol. liber *nitidamus vel incidimus.* Columella VI. de Arbor. ſ. 4. *plagam acutiſſimo ferro deleuato*, i. e. laeuigato. Geoponica X. 75. poſt ſuperiora: *πρὸς τῇ βάσει μονόκωλα, ἐχέτω δὲ πάχος δακτύλȣ μικρȣ̃. ἔστω δὲ διετῆ. τὰ γὰρ ἐναυσιαῖα εἰς τὸ ἀναδραμεῖν μὲν ἕτοιμα ἄκαρπα δέ.* Bimos ſurculos legi volunt in arboribus reliquis, non in vite, credo. Ramos ſiniſtros duplicem afferre inſitos fructum affirmat Didymus Geopon. X. 77. *τὰ ἀριστερὰ τῶν κλάδων.*

4. *truncum recideris*] Etiam infra Polit. liber habet *truncum reddideris.* Pontedera vtrobique malebat *truncam recideris.* In quo falſus eſt, niſi ſimul maluit *reddideris.*

deinde quaſi] Infra etiam Sang. inſerit *quaſi* ante *cuneum.* Ibidem *tenuem* omiſſum eſt. Palladius: *inde quaſi cuneum tenuem ferreum vel oſſeum, maxime leoninum inter corticem et lignum tribus prope digitis conſideranter deponimus.* vbi *tenuem* omittunt Pol. Erf. liber. Plinius 17. ſ. 24. *ſi craſſior truncus inſeratur, inter corticem et lignum inſeri melius, cuneo optime oſſeo, ne cortice rumpatur laxato.* Theophraſtus de Cauſis II. 6. *τὸ ἔνθεμα σφηνοειδὲς ποιήσαντες ἐν σφύρᾳ ἐλαύνȣσι*, i. e. cunei forma ſurculum malleo adigunt, vt profundiſſime deſcendat.

conſiderate] Infra *leniter.* vbi libri optimi *lente.* Palladius *conſiderantur — ne corticis faſcia diſſipetur.*

ex ima parte] Infra *ab vna parte eradito.* vbi libri optimi *ab ima parte.* Palladius: *et in eum modum ſubducto cuneo ſtatim ſurculum mergimus vna parte deciſum ſalua medulla et cortice partis alterius, qui ſupra arborem ſex vel octo digitis emineat.* In his locis omnibus *imma* pro *vna* legendum eſſe monuit Pontedera.

atque ita] Infra: *tam alte quam cuneum demiſiſti, ſed ita ne medullam.* Plinius 17. ſ. 24. *Calami exacutio medullam*

tam ne nudet; tenui tamen fiſtula detegat, vt faſtigatio laeui deſcendat cuneo, tribus non ampliore digitis. Quod facillime contingit tinctum aqua radentibus.

5. *inſerito*] Infra: *ſurculos demittito, ita, vt ſex digitis de arbore exſtent. in vna autem arbore duos aut tres ramulos figito, dum ne minus quaternum digitorum.* Palladius: *duos vel tres vel plures ſurculos pro trunci qualitate conſtituimus, quaternis digitis, vel amplius inter eos ſpatium relinquemus, tunc iunco aut vlmo aut vimine ſtringemus et ſuper lutum muſco tectum ponemus ac ligabimus, vt quatuor digitis ſupra lutum poſſit ſurculus eminere. Pleroſque delectat ſtrictum primo ſectae arboris truncum vinculis arctioribus in medio findere, et ibi ſurculos ex vtraque parte raſos in modum cunei, (deciſos* Pol.) *vt integra ſit medulla, demergere, praemiſſo ante cuneolo, quo ſubducto depoſitus ſurculus redeunte in plagam materia (artius interſerit* Vincent.) *poſſit aſtringi.* Hanc poſteriorem rationem tangit Plinius 17. ſ. 24. *quidam veſtigio fiſſurae falce in truncis facto ſalice praeligant marginem ipſum, poſtea cuneos figunt, continente vinculo libertatem dehiſcendi.*

truncus vaſtior] Plinius 17. ſ. 24. *inſeruntur autem et vniuerſi ſurculi, cum id agitur, vt minor altitudo in latitudinem ſe fundat.* et paulo antea: *ſubtilior poſtea ratio vel ſenos adiicit mortalitati eorum et numero ſuccurrere perſuaſa, per media leuiter trunco fiſſo, cuneoque tenui fiſſuram cuſtodiente, donec cuſpidatim deciſus deſcendat in rimam calamus.*

ne amplius] Ita legendum eſſe ex vſu Columellae, monuit etiam Drakenb. ad Liuium T. V. p. 203.

vſque eo] Infra: *vſque eo, vt duobus digitis inſita exſtent. ſupra lutum muſcum — alligato.* Libri h. l. habent ſcriptum *vſque adeo dum.* Quod probo. Cato 56. *vſque adeo dum ficus eſſe coeperint.* Infra tamen XII. 22. 2. *vſque eo dum* legitur ſine varietate.

6. *dilabatur*] Vitium ſuſpicatur Morgagni *illabatur* corrigens. Noſter IV. 29. ſ. 8. de vitis inſitione: *fiſſura diligenter ſubacto luto linitur, atque ſuperpoſito muſco ligatur, quod et calores et pluuias arceat.* Cato c. 41. ſ. 4. *inſuper lingua bubula obtegito, ſi pluat, ne aquam librum permanet.* Varro I. 41. plagam argilla oblini et libro adſtringi ait, ne extrinſecus imbres aut nimius calor noceant. Ipſe tamen Morgagni annotauit lectionem vulgarem defendi poſſe ex noſtro de Arbor. 8. ſ. 2. vbi eſt in eadem re: *diligenter ligato atque luto ſubacto paleato oblinito plagam et alligato, ne aqua ventuſue penetrare poſſit: deinde ſupra lutum muſcum impo-*

imponito et ita religato: ea res praebet humorem, nec inareſcere ſinit. Scilicet humore alere voluit ſurculum inſitum.

Quoſdam] Haec vſque ad *Si puſillam* non leguntur in libro de Arboribus, et ſunt aperte vitioſa, vt recte iam monuiſſe video Pontederam. Quomodo ſint redintegranda, apparet ex loco Palladii et Plinii ſupra laudato.

7. *imam*] Infra: *iuxta terram abſcindito — ſeſquipedem a terra — cum deinde abſcideris — ſcalpro modice.* Palladius: *Si arborem minorem deſiderabis* (volueris Vinc.) *inſerere, in qua ſine dubio meliora incrementa proueniunt, circa terram ſecato* (Vinc. *ſerrato) et quod melius eſt, ſurculum inter lignum corticemque depone, tunc ſtringe. (et tunc adſtringe* Vinc.) *Quidam raſum ex vtraque parte ſurculum conuenientem ſoliditati arboris inſerendae ſic in medio* (trunco) *deponunt, vt cortex ſurculi vndique cortici arboris reddatur aequalis. Sed in nouella arbore terra mota vſque ad ipſum inſitum colligatur: quae eam res a vento et calore defendet. Mihi aſſeruit diligens agricola omne inſitum ſine dubio comprehendere, ſi depoſitis ſurculis viſcum non temperatum in ipſa plaga pariter mergamus, quaſi glutino quodam ſuccos materiae vtriuſque miſturum.* Vides, aliunde ſua Palladium quam ex Columella hauſiſſe. Poſtremum commentum eſt ineptum.

ſit in ea] Infra: *ſit. in eam deinde cuneum quoad patietur.* vbi Lipſ. et Sang. *quod is patietur.* Alteram lectionem merito praeferebat Morgagni.

deraſos] Infra: *adraſos — eximite. deinde arborem, vt ſupra dixi, alligato et oblinito — aggerato.* Vnde addendum h. l. eſſe *et oblinito* monuit Pontedera.

8. *Nos tertium*] Infra: *tertium genus inſitionis cum ſit — generi idoneum eſt. et fere eae recipiunt.* quam lectionem etiam Morgagni ſubſtitui volebat vulgatae huius loci: *Hoc tertium genus inſitionis, cum ſit.* Equidem ſequi malui librorum optimorum ſcripturam, quam firmat Plinii locus poſtea afferendus, vbi eſt: *hoc genus non pridem repertum volunt, qui nouis moribus fauent.* Sed monet, recte iam veteres Graecos et Catonem (cap. 42.) hoc genus adhibuiſſe. Ceterum hic modus emplaſtrandi hodie exoleuit; cortex enim inciſus hodie relinquitur, eique ſubditur gemma, quem modum Creſcentius II. 22. vulgariter *ad buccellum* ait dici, ex Italico ſcilicet *à buccia.*

9. *plurimum mittit*] Infra: *remittit — ea inſeritur tali ratione.* Quam lectionem etiam deinceps h. l. reſtitui voluerunt

runt viri docti, quibus fauent libri duo, vbi eſt *ea carifici ratione.* Palladius Iunio 5. *Hoc menſe vel Iulio celebratur inſitio in pomis, quae emplaſtratio dicitur, ſolis arboribus conuenit, quibus pinguis ſuccus in cortice eſt, vt ficis et oleis ac ſimilibus, vt Martialis dicit et Perſico.*

eligito] Infra: *in ea quaerito — in his deinde obſeruato gemmam.* Palladius: *ex nouellis ramis et nitidis ac feracibus gemmam, quae bene apparebit ſine dubio proceſſura, duobus digitis quadratis circumſignabis, vt ipſa ſtatuatur in medio et ita ſubtiliter corticem leuabis acutiſſimo ſcalpro ne gemma laedatur; item ex ea arbore, cui velimus inſerere, ſimiliter cum gemma tollctur emplaſtrum, nitido tamen et vberi loco.* Vnde malim h. l. legere *nouellos et nitidos et feraces.* Plinius 17. ſ. 24. *praeterea, vt praegnantes ſunt ſurculi, hoc eſt, germinatione turgentes, qui parere illo ſperauerint anno.*

10. *circumcidito*] Infra libri optimi habent: *circumcide diligenter — laedas, delibrato item quam arborem inſerere voles. in ea nitidiſſimum.* Plinius 17. ſect. 26. *emplaſtri ratio et ipſa ex inoculatione nata videri poteſt. Craſſo autem maxime cortici conuenit, ſicut eſt ficis. Ergo amputatis omnibus ramis ne ſuccum auocent, nitidiſſima in parte, quaque praecipua cernatur hilaritas, exemta ſcutula, ita ne deſcendat vltra ferrum, cortici, imprimitur ex alia cortex par cum ſui germinis mamma: ſic compage denſata, vt cicatrici locus non ſit, et ſtatim fiat vnitas, nec humorem nec afflatum recipiens: nihilominus tamen et luto munire et vinculo melius. Hoc genus non pridem repertum volunt, qui nouis moribus fauent. Sed id etiam apud veteres Graecos inuenitur et apud Catonem, qui oleam ficumque ſic inſeri iuſſit.* A ſcutulae ſimilitudine Galli hoc genus dicunt *Enter en écuſſon.* Non ſolam gemmam cum ſcutula, ſed partem trunci cum adhaerente gemma meliore cum euentu inſeri monet Didymus Geoponic. X. 77.

nudaueris] Infra: *nudaueris, gemmam hanc quam ex altera arbore ſumſeras, aptato ita, vt emplaſtrum circumciſae parti conueniat.* Palladius: *Tunc ibi conuenienter aſtringitur et preſſum circa gemmam vinculis cogitur ſine germinis laeſione cohaerere, vt ea quae appoſitae redditur, locum gemmae prioris includat. tunc luto ſuperlinis et liberam gemmam relinques.* vbi Creſc. *conuenienter impreſſum circa gemmam vinculis — appoſite — loco — includit.* Vincentius habet: *vinculo — ſic appoſita.* Recte etiam Lugd. liber appoſita habet.

11. *vt*

11. *vt gemma*] Infra: *qua gemma libere germinet. Materia, quam inſeueris, ſi ſobolem vel ſuperiores ramos habebit, omnia praecidito.* vbi libri optimi *ſupra ramum.* Palladius: *ramos ſuperiores eius arboris ſecabis ac ſtirpes et ab vno et viginti diebus exactis reſoluto vimine vinculorum reperies externi ſeminis gemmam mire in arboris alienae membra tranſiiſſe.* Lectionem *ſupra ramos* praeferebat etiam Pontedera.

euocari] Infra libri optimi ſimiliter habent: *quod poſſit auocari. aut cui magis.* Geoponica X. 77. *τὸ ὑπεράνω τῆς ἁρμογῆς ἀπόκοπτε, ἵνα μὴ εἰς τοῦτο ἡ τροφὴ χωρήσῃ, ἀλλ᾽ εἰς τὸ ἁρμοσθέν.*

hoc genere] Infra: *hoc genere etiam*, i. e. hoc modo. Ita ſaepe Plinius, ſaepius Palladius. Exemplum Caelii Aureliani Praef. Acut. no. 15. appoſuerat Schoettgen.

12. *Docuimus*] IV. 29. 13. vbi vide notas.

finitionem] Infra: *finitionem.* ſed libri *inſitionem* Sang. *infinitionem.* Pontedera praeferebat librorum lectionem: *et ex illa definitione.* Ex Sangerm. deinceps Gronouius annotauit lectionem *vel antiquam legem ſanxerit.* ex qua corrupta Polit. lectio *vel antecedentem.*

13. *ſubiiciemus*] Infra: *ſubiiciemus qua ſimilitudine quiſque quod genus volet, omni arbori poterit inſerere.* vbi libri recte *quod quiſque.* Plinius 17. ſect. 30. no. 7. ex h. l. *Iuxta oleam ſeri ficum iubet non ampliore interuallo, quam vt contingi large poſſit ramo oleae quam maxime ſequaci atque obedituro: eumque omni interim tempore edomari meditatione curuandi. Poſtea fico adepta vires, quod euenire trimae, aut vtique quinquenni ſolet, detruncata ſuperficie, ipſumque deputatum, et, vt dictum eſt, adraſo cacumine defigi in crure fici cuſtoditum vinculis, ne curuatura fugiat. Ita quodam propaginum inſitorumque temperamento, triennio communi inter duas matres coaleſcere. Quarto anno abſciſſum totum adoptantis eſſe, nondum vulgata ratione aut mihi certe ſatis comperta.* Ceterum merito mireris, commentum hoc quaſi ſuum Columellam lectori venditare, adeoque credulum habuiſſe Plinium, qui in alio modo exponendo ſimilem Columellae gloriationem conuicerat auctoritate Catonis. Hunc enim ipſum modum, ex propagatione et inſitione permixtum, vt nuper excogitatum, breuiter deſcripſit Varro I. cap. 40. ſ. 6. Sed plurima Columella ex Varrone tranſtulit, ipſis ſaepe verbis auctoris ſeruatis, nec plagii crimen timebat in auctore, quem nemo tunc legebat, vt puto. Idem factum eſſe ſuſpicari licet in tot aliis ſcriptoribus, quorum verba tranſcripſit, vt

vt ex Plinio et Palladio agnoſcimus, quorum vterque eoſdem ſcriptores excerpſit, ita tamen, vt quaedam omitterent, quae Columella tranſtulit, alia adderent, quae hic omiſit.

triennium] Infra addit *aut quinquennium* — *qui videbitur*. Prior pars lectionis vera eſt, vt Plinius teſtatur, in quo Pintianus legendum eſſe ex h. l. recte vidit: *meditatione curuandi in crure fici conſtrictum vinculis, ne curuatura fugiat. Poſtea fico* etc. Harduinus loci vitium non vidit, et egregiam emendationem tacuit; quod fecit etiam Brotier, qui ex Huetii emendatione dedit: *communiter duas matres coaleſcere*; quam ineptiſſimam eſſe lectores ſtatim intelligent. Vincentius Sp. nat. XII. 35. habet in Plinio: *ipſaque depurata et abraſo — continue inter duas matres.*

15. *cohaerent*] Infra: *inhaerent, vtraque parte adradito — fici aptato — triennio coaleſcit ficus oliuae.* Vnde h. l. etiam cum Goeſ. correxi vulgatum *abrade*.

ramulos colliga] Recte infra omittitur vocabulum *ramulos*. Ceterum clauſulam libri hanc ex Sang. libro ſimilem Lipſienſi poſuit Gronouius: *incipere prauum ac tempeſtiuum fuit, nunc arbores praecipientes opportune eius meminerimus.* Quae clauſula fuiſſe videtur gemina huius libri et alterius de Arboribus.

Cap. XII. *refert*] Reuocaui ex Edd. vetuſtis, quod male Victorius mutauit in *referet*. In libro de Arboribus cap. 28. eſt *expedit*.

gallinis] Noſter VIII. 4. 2. gallinis cytiſi folia grata ait eſſe.

ouibus] Ex libro Goeſ. et Sang. inſerui, quod *apibus* ſubſtitui voluerat olim Vrſinus vocabulum. Alibi etiam oues iuxta apes nominat Columella. Contra, qui h. l. adſunt boves, infra libro de Arbor. vulgo deerant, ex libro Sang. addendi demum.

vtiliſſimus] Hic et alibi libri optimi habent *vtiliſſimum*. Quod ſtatim ſequitur *quod* altero in loco omittunt Edd. I. B. R. Et tamen Sangerm. ſtatim *ex ea* habet monente Gronouio.

praebet ouibus] Dubium me facit varietas lectionis, in libris ſcriptis hic reperta, quae in altero loco non reperitur. Si libros reliquos ſequaris, legendum: *praebet: cum etiam ouis octo menſibus — arido poſſit.* In vulgata non video, cur ouibus ſolis lac praebere plurimum dicatur, nec vaccis, capriſque, quoue conſilio lac ouillum praecipue h. l. commemoretur. Ariſtoteles H. A. III. 21. κύτισος καὶ ὄροβος

βος ποιοῦσι πολὺ γάλα, πλὴν κύτισος μὲν ὁ ἀνθῶν οὐ συμφέρει, πίμπρησι γάρ. Pontedera praeferebat lectionem: *praebet ouis.*

macerrimo] In altero loco Cod. Lipſ. et Sang. *acerrimum* habent.

2. *in aqua*] Ita h. l. Sangerm. liber et Colum. altero in loco. Ibi ſine varietate legitur *macerari* — *permiſceri*, ſed *dari* mutant Edd. I. B. R. in *dare* et *aridum* in *aridam* liber Politiani. Iterum ſect. 5. liber idem Polit. habet *aridam*, et bis quidem, vt et *exemtam*. Poſtremam hanc lectionem etiam in altero loco praeferunt Edd. I. B. R.

areolas facito] Alibi: *in modum horti areas facito.*

ocini] Alibi: *ocimum.* Plinius: *ſeritur cum hordeo, aut vere, ſemine, vt porrum;* is igitur geminam ſationem ſeminis facit.

ſpatio diſtent] Ita ex altero loco correxi vulgatum *ſpatia;* monente etiam Geſnero. Varro I. 43. *inde differtur et in ſeſquipedem ponitur.* vbi vide notam.

deponito] Altero in loco *diſponito.* Deinceps additam copulam *et* omittit etiam alter locus, vbi eſt etiam *circa aggerato.* Pontedera ſtatim poſt *deponito* adiungenda cenſet, quae infra leguntur ſeparata hic et in altero loco, hoc ordine: *diſponito. Poteſt autem etiam circa Septembrem ramis ſeri cytiſus* — *ſuſtinet. Stercoratam.* Plinius: *plantae cubitales feruntur ſcrobe pedali.* reliqua omiſit.

4. *inceſſerit*] Etiam altero in loco libri optimi habent *ingeſſerit.*

pondo XV.] Nulla numeri varietas eſt in libris alibi, ſed h. l. optimi praeferunt pondo XII. Plinius: *ſatiant equos denae librae et portione minora animalia.* vbi rectius Brotier edidit *et ad portionem.*

Poteſt etiam] Altero in loco ſimiliter eſt: *poteſt autem etiam circa Septembrem ramis ſeri.* vbi libri Polit. Lipſ. et Sang. habent: *circa ſaepem.* reliquis omiſſis. Hoc in loco Pontedera praeferebat lectionem libri Goeſiani: *poteſt etiam circa ſepem agri commode ſeri;* quod et facile comprendit, et ſpinarum, virgultorum herbarumque *iniuriam ſuſtinet.* Ita etiam liber Lipſ. et Polit. *Circa Septembrem* dicitur eſſe in Sangerm. Infra autem omnes tres Codices optimi *circa ſaepem* habent. Quare h. l. etiam non dubitaui vulgatum *ante Septembrem* corrigere.

Aridum] Alibi *exiguius dato.*

5. *Cytiſum cum*] Altero in loco: vulgo eſt *Cytiſum quod aridum*, ſed libri optimi *cytiſum cum* habent. De Cytiſo

tiſo nunc pauca addam. Satiuam et agreſtem memorat Columella IX. 4. 2. agreſtem iterum VII. 6. 1. Ex quibus locis manifeſtum eſt vitium huius loci, vbi genere maſculino dicitur cytiſus, contra noſtri morem. Hoc vero in loco aperte ſequitur Ariſtomachum de quo ſic Plinius XIII. ſ. 47. *Frutex eſt et cytiſus, ab Ariſtomacho Athenienſi miris laudibus praedicatus pabulo ouium, aridus etiam ſuum: ſpondetque iugero eius annua H-S vel mediocri ſolo reditus. Vtilitas quae eruo, ſed ocior ſatietas, per quam modico pingueſcente quadrupede, ita, vt iumenta hordeum ſpernant. Non ex alio pabulo maior lactis copia aut melior, ſuper omnia pecudum medicina a morbis omni vſu praeſtante. Quin et nutricibus in defectu lactis aridum atque in aqua decoctum potui cum vino dari iubet: firmiores celſioreſque infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut ſi aruerit, madefactum. Apes quoque nunquam defore cytiſi pabulo contingente, promittunt Democritus et Ariſtomachus. Nec aliud minoris impendii eſt. Seritur cum hordeo; aut vere, ſemine, vt porrum: vel caule, autumno ante brumam. Si ſemine, madidum: et ſi deſint imbres, ſatum ſpargitur. Plantae cubitales ſeruntur ſcrobe pedali. Seritur per aequinoctia tenero frutice: perficitur triennio: demetitur verno aequinoctio, cum florere deſinit, vel pueri vel anus viliſſima opera. Canas aſpectu; breuiterque, ſi quis exprimere ſimilitudinem velit, anguſtioris trifolii frutex. Datur animalibus poſt biduum ſemper: hieme vero quod inaruit, madidum. Satiant equos denae librae et portione minora animalia: obiterque inter ordines allium et caepe ſeri fertile eſt. Inuentus hic frutex in Cythno inſula; inde tranſlatus eſt in omnes Cycladas, mox in vrbes graecas, magno caſei prouentu: propter quod maxime miror rarum eſſe in Italia. Non aeſtuum, non frigorum, non grandinum aut niuis iniuriam expaueſcit. Adiicit Hyginus, ne hoſtium quidem, propter nullam gratiam ligni.* Ex quo loco apparet, Columellam alia quaedam auctiora, alia Plinium excerpſiſſe ex Ariſtomacho. Forte Hyginus librum eius latinum fecerat. Ceterum Plinius tres eius diuerſas ſationes docere videtur; primam ſemine; alteram his verbis tradit: *vel caule autumno ante brumam;* tertiam his: *ſeritur per aequinoctia tenero frutice.* In Columella ſimiliter tres ſationes mihi reperire videor, primam quidem ex ſemine autumnalem; alteram cacuminibus vere depoſitis; tertiam *ramis ante Septembrem ſeu circa Septembrem* ſatis. Verum hic equidem non video, qua re rami a cacuminibus differant in plantatione; multo minus perſpicio, cur Plinius altero loco caulem altero tenerum fruticem plantari voluerit.

rit. Diuerſae vero ſunt in vtraque cytiſi plantae, in ſeminario natae. Quod paulo antea ſuſpicabar Ariſtomachum a Plinio laudari ex Hygini interpretatione, eam opinionem confirmat Columella IX. 13. 8. vbi ex Hygino ſententiam Ariſtomachi de apibus laudat. De cytiſo et medica volumen Amphilochi laudat Plinius XVIII. ſect. 43. Cytiſum totum oſſeum, atque alibi nigricantem colore dixit Plinius XVI. 76. ramuloſa folia tribuit ſect. 38. vbi Dioſcorides IV. 113. rachin maiorem exſtare ait in folio. Medullam cytiſi nigerrimam eſſe refert Theophraſtus H. P. V. 4. Medicaginem arboream L. intelligi, cum Tournefortio multi opinati ſunt, et cum iis nuper *Amoreux* in Mémoires d'Agriculture année 1787. Culturam cytiſi non fuiſſe adeo frequentatam a romanis agricolis, cum ex Plinii teſtimonio cognoſcimus, tum vero idem arguit breuitas Varronis II. c. 11. et quod Columella ſua omnia ex Ariſtomachi libro traduxiſſe videtur. Equidem ſatiuum cytiſum intelligi puto cytiſum Graecum Linnaei in inſulis graecis ſponte creſcentem; color nigricans ligni totius oſſei et folia ramuloſa ſeu venoſa arguere videntur cytiſum Laburnum Linnaei; qui tamen a laburno Plinii diuerſus eſſe videtur. Hunc enim Plinius 16. ſ. 31. alpinam arborem nec vulgo notam eſſe ait, odiſſe aquas, candidam materia ac dura, cuius florem cubitalem longitudine apes non attingant. Ex ea palos vinearum fieri tradit 17. ſ. 35. no. 10. Forte cytiſus laburnum Plinii eſt, quam Linnaeus alpinam nominauit ſpeciem; Linnaei vero laburnum poteſt eſſe agreſtis cytiſus Columellae. Alpinus Linnaei longiorem florem quam laburnus habet.

De cytiſo et medica confuſum volumen vnum ſcripſerat Amphilochus, teſte Plinio 18. ſ. 43. Scholiaſtes Nicandri ad Theriac. verſu 617. Antilochum in libro de cytiſo laudat, vbi editi libri male nominant Archilochum. Sed etiam Codex Goett. vitioſus eſt leuiter; et Amphilochus ſubſtituendus eſt. Cytiſi croceum per prata virentia florem nominat Auianus Tab. XXVI. 5. Galenus de Antid. I. cap. 5. p. 427. ed. Baſil. *καὶ τοῖς γράψασι περὶ τῆς κυτίσου ταῦτ᾽ ὁμολογεῖται πᾶσιν, ὡς πλεῖστον μέλιτος ἐκ τῶν ἀνθέων αὐτῆς αἱ μέλιτται δρέπονται, θαμνῶδες δ᾽ ἐστὶ φυτὸν ἡ κύτισος εἰς ὕψος ἀνῆκον οἷον αἱ μυῤῥίναι.*

Hucuſque Hambergerus. Plura de rationibus Columellae docet doctiſſimus Kaeſtner in Praefatione ad verſionem germanicam libri Nic. Morville de geometrica et oeconomica agrorum partitione, Goettingae 1793. proditam.

COM-

COMMENTARIVS
AD
LIBRVM VI. COLVMELLAE.

Praefat. 1. *pecoris abnuiſſe*] Ita liber Sang. h. l. ordinat cum primis Edd. Abr. Gronouius praeterea malebat *gregariariumque paſtionum — diſciplinam* comparans Varronis locum III. 2. *induce me in viam diſciplinae villaticae paſtionis.* Deinde idem Gronov. annotat in Sangerm. abeſſe *conſtantiſſime.*

3. *adiutorio colatur*] Ita recte Sang. cum aliis. Senectutis adiutoria habet noſter XII. Praef. 1. adiutorio calami Palladius Martio I. 3.

iumenta et armenta] Ex libris inſerui verba quae iam olim ex h. l. laudauerat Seruius ad Aeneid. III. 540. quanquam is librum ſeptimum dixit. Varro L. L. IV. p. 25. *armenta, quod boues ideo maxime parabantur, vt inde eligerent ad arandum. — iuuencus, iuuare qui iam ad agrum colendum poſſet.* quae verbis diuerſis laudat Seruius l. c. Infra cap. 3. ſect. 3. iumenta a bobus diſtinguit Columella; et Vlpianus in L. 38. §. 4. D. de Aedil. Ed. negat boues iumentorum appellatione contineri. Lex viatoria antiqua apud Conradi Parerg. p. 375. *ploſtra bubus iumentiſue iuncta* habet.

5. *piget dicere*] At non Ciceronem Officior. II. c. 25. *a quo cum quaereretur quid maxime in re familiari expediret? reſpondit, bene paſcere; quid ſecundum? ſatis bene paſcere; quid tertium? male paſcere; quid quartum? arare. Et cum ille, qui quaeſierat, dixiſſet, quid fenerari? tum Cato, quid hominem occidere?* Plinius contra tertium et quartum modum omiſit 18. c. 5. quem locum ſupra poſui. In Ciceronis loco pro *male paſcere* plurimi Codd. habent *bene veſtire;* Vincentius Spec. hiſtor. VI. c. 107. habet *bene facere; quid ſecundum? bene paſcere, quid tertium? bene veſtiri.*

inſcium] Edd. primae *ſaeuum;* in quo latet *ſcaeuum.* quod equidem vt elegantius et rarius vocabulum praeferam.

6. *Igitur*] Sang. liber *igiturque.*

voluptatis] Inter animalia deinceps nominata nullum eſt, quod voluptatis cauſa alitur. Igitur in tanta librorum ſcriptorum et veterum editionum varietate vlcus latere ſuſpicor et vocabulum alicuius animalis, voluptatis cauſa alti.

7. *prae-*

7. *praeſertim autem*] Edd. primae cum Codd. *et* habent pro *autem;* neutrum tamen mihi placet; omittit etiam Varro; igitur incluſi.

velut pecus] Vrſinus ex loco Varronis, vbi eſt: *et quod vruo vrbis, cum condita eſt, tauro et vaccae iunctis, qui eſſent muri et portae, definitum* legi volebat: *cuius moenibus condendis* — *aratro murum ſignauerunt et portas. quod item.* Similiter Pontedera emendabat: *velut murum et portam.* Vitium et ipſe agnoſco in varietate Edd. primarum et Codd. vbi eſt *velut petum* vel *petam* vel *potum;* Heinſius ex *petam* efficiebat *metam.* Vrſinus auctoritatem Codicis manuſcripti correctioni ſuae praefatus eſt, cuius tamen varietatem omiſit. Equidem multo grauius vulnus hic Columellae factum eſſe a librariis demonſtrabo. Ex duobus Varronis locis ſententias hunc vnum in locum contulit Columella. In priore Varronis II, c. 1. ſect. 10. poſt verba, ſupra iam poſita, ſequitur: *et quod populus romanus cum luſtratur, ſuouitaurilibus circumaguntur verres aries taurus. et quod nomina multa habemus ab vtroque pecore, a maiore et a minore.* In altero c. 5, ſect. 3. eſt poſt Italiam ab Italis bobus nominatam: *Hic ſocius hominum in ruſtico opere, et Cereris miniſter. Ab hoc antiqui manus ita abſtineri voluerunt, vt capite ſanxerint, ſi quis occidiſſet. qua in re teſtis Attica, teſtis Peloponneſos. Nam ab hoc pecore Athenis Buzyges nobilitatis, Argis Onogyrus.* Vides igitur, auctoritatem bubulo generi quaeſiuiſſe cum Varrone Columellam inde, quod multa et hominum et ſacerdotum nomina inde ducta fuerint, veluti Athenis Cereris miniſtri Buzygis. Igitur plura vocabula h. l. exciderunt.

Athenis] Ex Edd. primis et Codd. *Atticis Athenis* malebat Heinſius ad Ouidii Faſt. IV. 826. Varro L. L. VII. p. 91. *Cum trinae fuerint Athenae, ab vna dicti Athenaei, ab altera Athenienſes, a tertia Athenaeopolitae.*

capital — *necuiſſe*] In Sang. libro eſſe *capital necuiſſe* teſtatur Drakenb. ad Liuium T. III. p. 903. alterum habet etiam h. l. Goeſ. Igitur vulgatam *capitale* — *necaſſe* correxi.

Cap. I. *Campania albos*] Calabria hodie pleroſque boves alit albos amplos cornibus longis, teſte Swinburne Itiner. Neapolit. T. I. p. 384. verſ. germ.

2. *robios*] Praefero hos *rubris.* Sunt ξανθοί. Tuſci ſunt, qui Varroni *helui.* Rubios probauit etiam Pontedera. Feſtus: *robum rubro colore, et quae ruſo ſignificari, vt bovem*

vem quoque ruſtici appellant, manifeſtum eſt. vnde et materia quae plurimas venas eius coloris habet, dicta eſt robur. Gallinas robei coloris in Columella VIII. 2. 8. Palladius interpretatus eſt *flaui coloris.* Hinc Robigo dicta, de qua ad Varronem I. 1. 6. et *robus* in tritici generibus ap. Columellam II. 6. 1. *Vitulo robio et verre* ſacrificium mandat fieri. Inſcriptio Gruteriana p. LXI. no. 3. Bubulci Gallo-Franciae bovem *Frementin* cognominant a frumento. Vide Monetam ad Bonauenturae des Perieres Fabulas T. II. p. 274.

3. *quadrati*] Haec tranſtulit Palladius Martio XI. 2. *qui quadratis et grandibus membris et ſolidi corporis, muſculis ac toris vbique ſurgentibus.* vbi verba *actoris* Codd. omittunt et *turgentibus* habet Vincentius. De quadrato corpore dicetur ad Palladium.

cornibus] Palladius: *cornibus robuſtis ac ſine curuaturae prauitate lunatis,* vbi Creſc. *limatis* habet. Ceterum cornua non nimis acuta et laeuia maxime probant noſtri bubulci. Anno aetatis quinto ſquammis deciduis cornua purgata laeuia fieri putant ruſtici quidam et cornua aſpera poſt annum quintum improbant. Alii aetatem ex ſtriis cornuum et dentibus agnoſci poſſe putant, quos grauiter refellit Gallus. Munier Recueil d'Obſervations etc. Paris 1779. Vol. I. p. 341.

hirtis auris] Palladius: *magnis auribus.*

naribus reſimis] Tranſtulit etiam Palladius.

ceruice longa] Palladius: *ceruice toroſa atque compacta palearibus largis et circa genua fluentibus.*

palearibus] Graece Dionyſius Vticenſis in Γεωργικοῖς dixerat Λωγάνιον. Scholiaſtes Luciani ad Lexiph. p. 38. Ambraciotas et Epirotas monet τὸ ἀπὸ τȣ̃ τραχήλȣ τῶν βοῶν ἀγόμενον χάλασμα καὶ λῆγον εἰς τὸ μεταξὺ τῶν βραχίονων vocare Λωγάνιον, ὥς φησι Διονύσιος ὁ Ἰζυκαῖος. Heſychius Λωγάλιον habet.

vtero] Breuiter Palladius: *ventre non paruo.* Vrſinus malebat legere h. l. *inciente vtero,* i. e. grauido. Vterum pro ventre dixit etiam Celſus I. Praefat. et IV. 1. monuit etiam Iſidorus Orig. XI. 1.

craribus] Pallad. *cruribus ſolidis neruoſis et breuibus.*

piloque] Palladius: *longis ac ſetoſis, pilo totius corporis denſo ac breui, rubei maxime coloris aut fuſci.* ex quo iam Pontedera vidit emendandum eſſe Columellam. De cauda Plinius VIII. f. 70. *Huic tantum animali omnium, quibus procerior cauda, non ſtatim nato conſummatae vt ceteris menſurae: creſcit vni, donec ad veſtigia ima perueniat. Quamob-*

rem victimarum probatio in vitulo, vt articulum ſuffraginis (i. e. poplitis) *contingat, breuiore non litant.* Hinc Virgilio Georg. III. 59. *et gradiens ima verrit veſtigia cauda.* Tenes originem prouerbii ruſtici, quo vtitur Petronius c. 44. *haec colonia retrouerſus creſcit, tanquam coda vituli.*

rubei] Vaccas etiam ξανθιζούσας optimas cenſet Florentinus Geopon. XVII. 2. vbi etiam eſt βύρσα εὐαφὴς, μὴ ἀπεξυλωμένη. vbi Niclas recte Pontederam refellit h. l. *tractu* legentem. Varro II. 5. 7. corium attactu non aſperum ac durum.

Cap. II. *conſueſcere*] Palladius Martio XII. *qui quidem prius cum teneri ſunt, frequenti manus attrectatione manſueſcant.*

verum nec] Ita Sang. pro *verum neque.* Palladius: *quia poſt quinquennium bene domari non poſſunt aetatis repugnante duritia.* Ceterum menſe Iunio alii domaſſe videntur boues. Ita enim apud Petronium c. 53. actuarius villae rationes edit domino: *VII. Kal. Sextiles boues domiti quingenti.*

3. *ſint ampla praeſepia ſupraque*] Haec omiſit Palladius, vbi eſt deinde *pedibus alti.* Hos aſſeres deinde *ſtipites* dicit. Varro I. 20. *nouellos iuuencos, ſi eorum colla in furcas deſtitutas incluſerit ac dederit cibum, paucis diebus erunt manſueti et ad domandum proni.* Has furcas eſſe aſſeres tranſuerſos, in modum iugi confixos, recte monuit Dickſon II. p. 437.

liberum] Palladius: *tunc eligis abſolutam tempeſtatibus et impedimentis omnibus diem.* Hinc conſtat, vanam eſſe Ponteerae opinionem, lectionem diuerſam librorum plurium praeferentis, vbi eſt: *bonum tempeſtatibus et religionibus.* Religiones intelligi feriarum, recte ex Catone cap. 138. admonuit Geſner. Vide eundem c. 132. et noſtrum II. 22.

4. *laquei*] Ita Palladius et optimi codices; hinc vulgatum *iaculi* eieci, probante etiam Pontedera. Deinde verbum *capulantur* recte a capio deriuauit Geſner, et locum Melae II. 5. attulit. vbi *ictus capulantium eſt.* Indidem etiam capulus enſis. Sed inprimis huc pertinet locus Iſidori XX. 16. ab Interpretibus neglectus, vbi eſt: *Capulum, funis a capiendo, quod eo indomita iumenta comprehenduntur.* Propertii locum poſui ad II. 2. 22. Qui *capuli* melius conueniunt loco Caeſaris B. G. III. 14. quam quas vulgatis olim *ſcapulis* ſubſtituerunt Interpretes cum Rottomanno *copulae.*

tenerae frontes] Ita ex Codd. ſcripſi pro *tenera fronte.* Ita voluit legi etiam Vrſinus et Pontedera.

deſae-

deſaeuiant] Palladius: *ſi nimia fuerit aſperitas, vno die ac nocte inter vincula mitigentur atque ieiunia.*

5. *tum demum*] Palladius: *tunc appellationibus blandis et illecebris oblatorum ciborum non a latere, neque a tergo, ſed a fronte accedens bubulcus admulceat* (*commulceat* Vinc.) *nareſque* (Creſc. *nares*) *et terga pertractet, mero ſubinde conſpergens.* vnde h. l. malim *tergora pertractare.*

6. *ventri*] librorum ſcriptorum *vteris* damnare nolim; nam in boue, vacca et tauro *vterum capacem* nominauit Columella, vbi Palladius ventrem. Sequens *et vt* Geſner interpretatur: etiam ne paueſcant, licet ricini eximantur.

ricini] In primis Edd. eſt *rediuiui*, in Lipſ. *rediui*, Sang. *riclini.* quae ſcriptura facilius errore ſcribentis potuit ex *rediui* quam ex *ricini* naſci. In altero loco infra VII. 13. 1. vbi *ricini* nominantur canum Geſnerus ait, cum libri veteres quidam ibi ſcriptum *rediui*, inde ortam barbaram vocem Gazae aliiſque impoſuiſſe, laudato Voſſio de Vitiis Serm. I. p. 12. Verum nullam equidem in loco illo lectionis varietatem annotatam reperi aut ipſe annotaui. In digitis quidem *rediuias* non *reduuias* dixiſſe veteres, teſtatur Feſtus, et ſic Codices ſcripti habent in Cicerone pro Roſc. Amerino c. 44. eamque ſcripturam Plinio 28. c. 4. reſtituit Brotier ex Codice Regio 2. vbi erat ſcriptum *rediuiua.* Sed inſecti nomen in locis Catonis, Varronis et Plinii Codices ſcripti non variant.

ne calce] Palladius: *ne calce contingat* (percutiat Creſcent.) *aut cornu; quod vitium ſi in primordiis effectui ſibi ceſſiſſe ſenſerit obtinebit.* vbi Creſc. *primordiis affectauerit, obtinebit.* Contra Vincentius *effectum* habet.

7. *diductis malis*] Palladius: *tunc mitigatis os et palatum ſalibus frica et in gulam demitte praeſulſi adipis librales offas et vini ſextarios ſingulos cornu infundente per fauces; quae res intra triduum totius ſaeuitiae iram reſoluet.* Ex quo loco recte iam Geſnerus vulgatum *lingula demittito* corrigere iuſſit, quod feci adſtipulantibus libris ſcriptis. Praeterea ex Palladio et Codice Polit. et Lipſ. malim *totumque os ſub palatum.* Etiam verba *liquamine tinctas* ab Iucundo addita ſpuria cenſeo.

praeſulſae] Palladii libri ſcripti optimi etiam habent *praeſulſae adipis.* Infra etiam cap. 12. 5. *caprina adeps* pro vulgato *caprinus* ex libris optimis correxi. Schoettgen ad Palladium attulerat locum Priſciani V. p. 138. qui docet, Varronem et Marſum genere foemineo dixiſſe adipem. Ceterum paulo diuerſa ratione iuuencos domat, ſed non feros, Virgilius Georg. III. 165 ſeqq.

iugumque] Palladius: *quae res intra triduum totius ſaeuitiae iram reſoluet. Aliqui eos inter ſe iungunt, ac docent onera tentare leuiora.* Vnde aliter ſcriptum h. l. legiſſe videri poſſit Palladius.

ramus] Ita vulgatum *illigatur et temonis vice trahitur* correxi ex Codd. optimis. Vno iugo boues domandos duos iungi puto, eoque maiore, quam vulgare ſimplex iugum, cui medio inſeritur ſeu traiicitur veluti temo ramus trahendus. Noſtram lectionem probauit etiam Pontedera. De temone Varro L. L. 6. p. 77. temo dictus a tenendo. is enim continet iugum. Ita etiam axi rotarum temo infixus haerebat. Hinc Ouidius Metam. II. 316. reuulſus temone axis. Hodieque in Sardinia ploſtra ruſticorum temonem axi inſertum habent, vt alibi monui. Iugum aptum ceruicibus inſidet aut cornibus illigatur, auctore Colum. II. 2. 22. Palladius Iunio 2. bos capite in vehiculum (meſſorium) verſo iugo aptatur et vinculis. Cum ad verſuram eſt peruentum in arando, iugum in priorem partem propellere iubet Colum. II. 2. 28. vt colla refrigeſcant. Medium iugum temonis foramini aut anulo ibi poſito inſigebatur, inſerto paxillo. Iugum ligneum curuatura gemina boues duos iungebat temoni, ceruicibus impoſitum et alligatum. Collum induebatur collari, quod in equis Homerus λέπαδνον dixit, coniunctum cum cingulo; quod poſt axillas corpus ambiebat, hinc μασχαλιστὴρ dicitur. Summae commiſſurae collaris et cinguli inerat anulus, per quem lora traducebantur, quibus regebantur iuncti boues vel equi. Iugum temoni alligabatur loro, quod Homerus ζυγόδεσμον, Heſiodus μέσαβον (quaſi μεσόβοιον) dixit; collare iugo (quod ἄμπρον etiam vocatum teſtatur Etymologicum M. h. v.) alligabatur loris iugalibus ſeu ſubiugiis. Ζυγοδέσμα longitudinem Homerus poſuit cubitos nouem. Atque haec, poſt Schefferum de Re Vehiculari Veterum, diſputauit comparatis monumentis vetuſtis varii generis *Th. Pownall* in Berengeri Hiſtory of the Horſemanſhip T. I. p. 271 ſeqq. additis partium ſingularum figuris, partim ex monumentis antiquis deſcriptis. Quae diſputatio etſi proprie ad currus equeſtres veterum ſpectat, multa tamen inde accommodari etiam poſſunt ad rationem boum iugandorum rationem. Hinc aratrum dicitur iniungi iuuenco ſect. 10. huius capitis. Ceterum ſubiugiorum lororum vſum non ſatis accurate docuit Britannus; quem agnoſcimus ex Vitruuio X. 8. vnde apparet ſimul, boues iugo binos iunitos ſemper fuiſſe eodem: *Eadem ratione iumenta, cum iuga eorum ſubiugiorum loris per medium temperantur,* *aequa-*

aequaliter trahunt onera: cum autem impares ſunt eorum virtutes et vnum plus valendo premit alterum loro traiecto fit vna pars iugi longior, quae imbecilliori auxiliatur iumento — ſic phalangae et iuga, in quibus partibus habent minora a centro ad capita interualla, premunt duriter colla; quae autem longiora habent ab eodem centro ſpatia, leuant oneribus extrahentes et ferentes. Monuit me amicus in regione Wezlarienſi, boues, ſimiliter vno iugo coniunctos, quod cornibus illigetur, et temoni infigatur, verius trudere quam trahere aratrum et currum. Itaque funibus loriſque non opus habent, quibus nec veteres alligabant boues iugo alteri ſeu poſtico.

8. *contundant*] Palladius: *vt nouus labor tenera adhuc colla non quaſſet.* Pro *dura* h. l. legendum puto *durae* vt *ſubacto agro* opponatur. Paulo antea Cod. Lipſ. *difficultate reformident* habet. Atque ita noſter IV. 9. 1. IV. 33. 4.

ſubacto] Ita vulgatum *ſubacta* corrigi iuſſit *Morgagni*, et antea I. Fr. Gronov. *ſubactis* malebat Broukhuſius.

10. *iugum fabricare*] Simili iugo vtuntur incolae Camarguae in Prouincia Gallica, cui veteranum alterumque dextra, mediumque ferum ex grege iuuencum iungunt, collari ſingulari iugo duobus in locis alligato. Sed vbi iunctus eſt iuuencus iugo, veteranus dexter diſiungitur, ſiniſterque veteranus *(le domptaire)* currendo et retinendo, ſubigit iuuencum. Cf. ampla huius domiturae deſcriptio in *Mémoires d'Agriculture de la Societé* de Paris 1787. I. p. 182 ſeqq.

11. *afficiunt*] Palladius l. c. *non afficiatur igne vel verbere.*

12. *ſic vinculis*] Hunc ordinem verborum monſtrant Codices optimi Pol. et Sang. Vulgo *ſic pedes eius vinculis.* Palladius: *pedes eius ita ligentur vinculis, vt non poſſit progredi aut ſtare vel paſci.*

tentatur] Cicero Attic. XI. 23. *quodam valetudinis genere tentari.* Tuſcul. IV. 14. *animi valentes morbo tentari non poſſunt.* Attic. X. 17. *valetudinem tuam confirmatam eſſe et a vetere morbo et a nouis tentationibus.* Victorius in Explicat. Caſtig. p. 485. alia dedit exempla, et graecum πειράζεσθαι ſimiliter dici annotauit.

13. *in ſimilia*] Hoc ex veſtigiis lectionis Codd. optimorum collectum ſubſtitui vulgatis *ex ſimilibus.* Palladius Martio XI. 3. *melius autem boues de vicinis locis comparabimus, qui nulla ſoli aut aeris varietate tententur, aut ſi hoc deeſt, de locis ſimilibus ad ſimilia tranſferantur.* Varronis locum

locum I. 20. vitioſum eſſe et ad noſtri normam corrigendum alibi docemus.

comparatione] Palladius l. c. *illud ante vniuerſo curandum eſt, vt viribus ad trahendum comparentur aequales, ne valentioris robur alteri procuret exitium.* ex quo apparet, verum vidiſſe Vrſinum, qui vulgatum *in corporatione* correxit, vt nos ex Palladio fecimus. Sed praeterea verba *vtraque res* vitioſa cenſeo. An fuit olim ſcriptum *nam valentioris robur?* Varro I. 20. *vt viribus ſint pares, ne in opere firmior imbelliorem conficiat.* In noſtra aratione bos, qui per ſulcum incedit, robuſtior eligitur; verum in antiqua ratione alternis vterque bos per ſulcum et in plano incedebat, monente Dickſon II. p. 448.

14. *mores*] Palladius: *in moribus haec conſideranda. Sint* (Vincent. conſideranda vt ſint) *arguti, manſueti, timentes hoc tamen clamoris et verberis.*

concitatis] Commelini lectionem *concitati* probabat Geſner vt exquiſitiorem.

multi cibi edaces] Palladius *cibi appetentes* ſimpliciter. Sufficiebat igitur h. l. *multi cibi* aut alterum *edaces*. Nunc demum video, Gruterum voluiſſe h. l. tolli vocabulum *edaces*, referente Gebhard Crepund. III. c. 18. at Sang. *multi cibi et edaces* teſte Burm. ad Ouid. II. p. 955. Paulo antea pontis deinde *luti* pro *lenti*, denique *matiem* Bruſchiana habet.

ex commodo] Iterum noſter XII. 19. 3. ſic vtitur. Omiſit hanc formam Geſneri Theſ. L. L. deinde *mandant* ex Sang. annotauit Gronov.

Cap. III. *aceruum*] Infra XI. 2. 54. *et intra dies triginta quam deſecta eſt meſſis, ſtramenta praeciſa in aceruum congeruntur.*

liberantur arua] Malim *liberantur enim arua.*

ſtramenta pecori] Ita recte correxit Vrſinus vulgatam *ſtramentis pecoris ſubiecti.* quam Geſner ineptiſſime defendebat ad ſentes referens, quaſi ſentes pecori ſubſterni poſſint, et ſtercoris copiam augere. Addit Geſner: *de ſtramentis quidem non opus erat denuo praecipere.* Ego vero affirmo; nam antea de ſtramentis, pecori ſubſternendis hiemi, dixerat, quo calidius fieret ſtabulum et cubile; nunc de vſu ad ſtercoris copiam augendam pergit.

3. *iuſta operum*] Hanc libri Lipſ. lectionem vulgatae *iuſtam operam* praetulit ipſe Geſner, alieno tamen loco reliquerat, velut abiectam. Index multa exempla habet, quae hanc

hanc ſcripturam comprobent. Eandem ex Sang. poſuit et probauit Heinſius Aduerſ. III. p. 462.

4. *Ianuario*] In loco plane gemino XI. 2. 99. Ianuario iugo boum praeberi iubet paleas cum erui macerati ſextariis ſex vel paleas cum cicerculae freſae ſemodio, vel frondis corbem pabulatorium modiorum viginti, vel paleas quantum velint, et foeni pondo viginti, vel affatim viridem frondem ex ilice vel lauro, vel quod his omnibus praeſtet, farraginem ordeaceam ſiccam. Vbi vides, ſolam cicerculam freſam dari; erui ſextarios ſex praeberi, non quatuor vt h. l. foeni pondo 30. non 20. vt h. l. Denique recte h. l. verba *ſingulis freſi* omittunt libri optimi; ſed tamen et deinceps ſingulis praebetur bobus, quod altero in loco ſingulis iugis datur.

5. *vinacia*] Gallis *le marc des raiſins,* noſtris *Treſtern* Graecis *στέμφυλα* et *γίγαρτα*, vt *lora* eſt graecis Geoponicis VI. 13. *θάμνα.* Vinacea bobus praebet Cato 25. agnis Varro II. 2. 19. pecori generatim Geoponica l. c. Vinacia pabulo admiſcuit vſumque eorum in vaccarum educatione commendauit agricola doctus in Mémoires d'Agriculture. Paris 1787.

pabulatorius] Ex altero loco correxi vulgatum *pabulatoria.* Idem voluerunt libri, in quibus eſt *pabulatoribus.* In Vegetio II. 33. eſt vulgo *corbem conſtrictam,* ſed ibi ex libris melioribus *crumenam* legendum docebimus. Noui Seruium ad Georg. I. 165. *Sane haec corbis dicendum eſt foeminino genere*, deinde laudat *corbem meſſoriam* ex Ciceronis Sextiana cap. 39. Sed de genere maſculino teſtatur etiam Priſcianus V. p. 652.

vel ſine modo] Vitium vulgatae: *vel ſi non, modius viridis laureae et iligneae frondis; ſed his.* praeclare demonſtrauit Pontedera, ſed lectionem eam non eſt aſſecutus coniectura, quam praebuit liber Sang. *Sine modo* eſt, quod infra VII. 6. 5. IX. 13. 2. XI. 2. 99 et 100. *affatim* dixit. In poſtremo loco de ipſo Ianuario menſe eſt: *vel affatim viridem frondem ex ilice vel lauro.* vbi Codices duo optimi habent *ſiliquis et lauru.* ſed inepte! Folia lauri proprie vocari *lauream* annotauit Plinius.

niſi ad ſatietatem] Infra XI. 2. 83. *glandis quoque non inutile eſt ſingulis iugis ſingulos modios dare; nec tamen amplius, ne laborent, nec minus diebus XXX. praebueris. nam ſi paucioribus diebus detur (vt ait Hyginus) per ver ſcabioſi boues fiunt.* Plinius XVIII. ſect. 63. *bubus glandem adſpergi tunc conuenit in iuga ſingula modios. Largior valetudinem in-*

infeſtat, et quocunque tempore detur, ſi minus diebus XXX. continuis data ſit, narrant verna ſcabie poenitere. Cato cap. 54. ſemodios ſingulis bobus in dies praebet. Idem de capris praeceptum videbimus infra VII. 6. 5.

vilitatem] Ita ſenſu poſtulante ſcripſi, et vilitatem ex h. l. laudauerat in Indice Geſner, cum *vtilitatem* in textu reliquiſſet tamen. Creſcentius III. 8. fabae confractae, bobus in cibum quotidie abundanter exhibitae, cito eos inpinguant. et hoc modo boues magni et ſenes a peritis vaccariis impinguantur in diebus 15 et renouatur caro eorum.

6. *quadragena ſingulis*] Deinceps ſect. 8. per ſementem praebere iubet *per ſe foeni pondo quadraginta.* In libro XI. 2. vbi docet, quid vni iugo quoque menſe per ſingulos dies praebendum ſit, *Martio foeni pondo quinquaginta ſi opus facturi ſint*, praeberi iubet iugo; Decembri autem foeni mentionem non facit. Hinc recte admonuit Dickſon II. p. 472. h. l. ad *ſingulis* eſſe intelligendum *iugis;* vt ſect. 3. et poſtea ſect. 8.

et ab hac] Mallem abeſſet *et* quod ſupra poſt *Martio* male omittit Sang. liber. De pabulo boum Ariſtoteles H. A. VIII. 7. boues, inquit, et fruge et herbis veſcuntur. Pingueſcunt iis, quia flatum cient, vt eruo, faba freſa, atque ipſa fabarum coma, (χλόη) — adhuc hordeo vel integro vel pinſito pingueſcunt, et dulcibus vt ficu, vua paſſa, et vino et frondibus vlmi.

7. *(vel) melior*] Incluſum *vel* damnauit Vrſinus, damnat ſententia et latinitas.

nam id] Ex varietate lectionis optimorum Codicum ingenium Pontederae extricauit veram, vt puto, lectionem: *nam id, quod aſperius, a pecore reſpuitur.* De iuniperi foliis in pabulo pecorum vide Tozzetti Itiner. T. I. p. 241.

8. *quantum appetit*] Accuratius haec definit noſter II. 3.

ſingulis modii] Vrſinus malebat *ſinguli*, vt deinceps eſt *ſinguli modii vinaccorum.* In loco Columellae XI. 2. iugo boum Decembri menſe praebetur modius vnus glandis vel lupini, quod ex ſemodio macerato exierit.

Cap. IV. 1. *triti lupini*] Vitium arguit Vegetius III. 2. 6. *folii capparis* (vulgo caprinis) *folii mirti ſylueſtris, folii cypreſſi ana vncias 3 diligentiſſime deteres, infundes in congium aquae et vna nocte ſub diuo manere patieris et inde ieiuno boui tepefactum per triduum ſingulos ſextarios dabis.* In

Codd.

Codd. h. l. eſt *triſtis* pro *triti.* ſed et hoc vocabulum otioſum eſt et plura exciderunt.

2. *languor*] Vegetius III. 2. 8. *faſtidium ac nauſea — oua cruda cum melle.* Sequentia verba de allio ſeiungit Vegetius ita: *Spicae quoque allii tritae cum vino quoque per nares infuſae purgant capita iumentorum.*

rutamque] Ex Vegetio apparet, *apium* deſiderari, quod an in vitioſis Codd. lectionibus lateat, alii viderint. *Vinacea* vix huc trahere licet. Tandem vero vidi Columellam ſua ex Catone tranſtuliſſe, vbi cap. 70. apium non commemoratur, ſed poſt rutam adſunt vitis albae caules, fabuli albi, *carbones viui* et vinum. Hinc demum didici, in lectione Codicum optimorum *rutaque* (aut *putaque*, *rutamque*) *vinitam* aut *vinicum* latere veram lectionem hanc: *rutamque et viuos carbones cum mero.*

3. *valuulis erui*] Lectionem Codd. *valuulis albis* non intelligebam, quid vitii argueret. Vegetius enim haec cum pelle ſerpentis non habet. Sed ex Catone cap. 70. poſt caules vitis albae *fabulos albos* commemoratos huc pertinere tandem intellexi. Ibidem cap. 73. pellis anguina cum vino datur.

trium heminarum] Vegetius III. 2. 10. *ternaſque heminas per triduum digerunt.* ex quibus vitium h. l. agnoſces.

4. *protinus dari*] Vegetius III. 2. 11. *ſed quia licet ſitiat, potum faſtidit ignotum primo* etc.

ſatietatem] Vegetius: *et vſque ad ſaturitatem ſitientibus datur.* Ita etiam h. l. Editiones vetuſtae habent ſcriptum. Paulo antea Codices duo egregii habent *de exigua portione.* Vegetius: *deinde aquae exigua portio medicatur.* Duxit haec Columella ex Catone c. 103. qui ex noſtro emendandus erit.

Cap. V. *nullo*] Exſcripſit Vegetius III. 2. 12 ſeqq. ſed ita, vt appareat, praeter Columellam eum aliunde rationes et cauſas morborum, deſcriptiones plantarum et medicamentorum pondera addidiſſe.

febrem] Rationem addit Vegetius verbis ſatis elegantibus.

ſus aegra] Vegetius: *Si autem porcinum ſtercus bos deuorauerit, ſtatim peſtilentiam contagionis ſolius mallei ſuſtinet morbi.* Ceterum deinceps Sang. *in grege* habet.

2. *euincendi*] Vegetius III. 2. 24. *euincendi tamen ſunt — expellendi quamuis acerbiſſimi morbi.*

illi tabem] Ita Sang. pro *illis tabem.*

fricti]

friċti] Ita Sangerm. Vegetius: *ita, vt prius frumentum frangas et molas.*

candente] Vegetius: *calida feruente conſperges et cum melle vel ſapa nouenas offas inde dabis ſingulis bobus.* Geſnerus vulgatum *que* voci *candenti* additum recte deleri iuſſit. Ceterum ineptum morem hodieque vſitatum medicamenta per nares infundendi multi auctores iique doctiores improbarunt.

3. *caſiae*] *puluerem myrrhae, caſſiae fiſtulae pro aequa parte admiſces* (ſanguini teſtudinis) *ex eo vnam ſemis vnciam cum ſextario vini veteris in die per nares bouis infundis, quod medicamentum per triduum facies.* deinde eryngium accurate pingit Vegetius. In Columella vitium latere vidit etiam Morgagni, ſed dubitauit de vera lectione. Geſner ſuſpicabatur legendum *ad tantundem.* Sed hoc leue eſt commentum! Mihi *ac* et deinceps *potio* delenda eſſe videntur, aut *potio* retrahenda ad *infunditur.*

ſeſcunciae] Hoc vulgato *ſex vnciae* ſubſtitui volebat Vrſinus, et comparato Vegetio Morgagni.

4. *fibula*] Vegetius: *ad acum vel acutum cuprinum — quaſi in circulo ſignatur — medium orbiculum perforas ad acum.*

Conſiliginem] Similiter in ſuis morbo pulmonario adhibet Columella VI. 14. 1. VII. 5. 14. VII. 10. 7. Vegetius I. 12. 2. III. 2. 27. Plinius ſic de ea XXV. ſect. 48. no. 37. noſtra aetas meminit herbam, in Marſis repertam; naſcitur in Aequicolis circa vicum Nerueſiae; vocatur conſiligo. Prodeſt, vt demonſtrabimus ſuo loco deploratis in phthiſi. Idem 36. ſect. 21. peculiariter autem pulmonibus et quos ab his phthiſis tentat radix herbae conſiliginis, quam nuper inuentam diximus. Suum quidem et pecoris omnis remedium praeſens eſt pulmonum vitio vel traiecta tantum in auricula. Bibi debet ex aqua, haberique in ore aſſidue ſub lingua. Superficies eius herbae an ſit in aliquo vſu, adhuc incertum eſt, Conr. Geſner in Boue p. 47. Gallis, ait, pedem leonis vel pomeleam, *(pommelée)* id eſt, pulmonariam, Sabaudis Marſicam herbam, Graecis recentioribus veterinariis *διάπυρον* dici. Idem in Lupo p. 738. Sabaudis *Marſieure* et *alobre* quaſi elleborum dici tradit. Ipſe hellebori quam aconiti generi tribuere malebat. Vulgo in Gallia *pommelée* appellari tradit etiam Harduinus ad Plinium, et laudat *Ruellium* Libro II. p. 448. et pictam ait a Lobelio Obſerv. p. 37. Conſiliginem dici ait, quod in Campis inter triticum et ſiliginem naſcatur. Ceterum idem hodieque remedium in morbis pecoris

coris vſitatum eſſe et validum annotauit *Freind* Hiſtoire de la medicine p. 19. In hydropis curatione apud Vegetium I. 12. 2. pro conſiligine Sambuci margo helleborum nigrum nominat; et Plinius 25. ſ. 22. de helleboro nigro: *pecorum et iumentorum pituitas ſanat ſurculo per aurem traiecto ac poſtero die eadem hora exemto.*

per nares] Vegetius III. 2. 29. *defunduntur in nares, atque ita ſingulis bobus, ſiue vniuerſis gregibus, cum morbum incurrerint, ſubuenitur.*

Cap. VI. Exſcripſit Vegetius III. 3. 1 ſeqq. Graece ſunt in Geoponicis XVII. 17. monente Conr. Geſnero. Sangerm. facit cap. V. cum lemmate. *Vitia boum et medicinae.*

propter quae] Recte monet Morgagni, quae ſequuntur hic non effici a praecedentibus, ſed comitari ea; nolim tamen hic et in Vegetio *praeter quae* cum eo ſcribere. Quis enim ab agricola iſtam exigat diligentiam?

2. *tecta*] Praefero lectionem *tectum*, quia etiam Vegetius *bouile* habet. Paulo antea Edd. primae *modicae caules.* Lege *modici*, vt infra cap. 9. 1.

cacuminum] Vegetius addit *deterunt*, et cum libra mellis atque aquae congio miſcent. Geoponica: ἀγρίας ἐλαίας φύλλα ἢ δένδρων ἄλλων κλῶνας ἁπαλοὺς κόψαντες καὶ ὕδωρ ἐπιχέαντες διηθοῦσι καὶ οὕτω κοτύλας ἓξ ἐπιχέουσιν ἐπὶ ἡμέρας δύο. vnde apparet, vtrobique vitium haeſiſſe.

libram mellis]. Ita cum Morgagno recte ſcripſit Geſner pro vulgato *libra.*

potione prohibent] Vegetius *cibo vel potione.* Quae deinceps ſequuntur: *hoc per triduum — diſcutiatur* omiſit Vegetius.

3. *debet*] Hoc verbum addidit Geſner ex emendatione Morgagni; nec aduerſari videntur Codices, etſi nihil varietatis annotatum reperio.

cruditas eſt] Rectius Vegetius *fuerit.* Deinceps inflatio ventris eſt, quae in Geoponicis XVII. 18. βούπρησις eſt, recte monente Conr. Geſnero in Boue p. 48. cuius moniti non meminerat nuperus Editor Niclas. In equis eſt κενόπρησις.

agitare caput] Vegetius *volutari* habet.

cogit] Vulgo omiſſum ex Morgagni emendatione addiderat Geſner, cui Sangerm. adſtipulari videtur, ex quo nihil varietatis ad vulgatam nunc lectionem annotatum reperi. Geoponica XVII. 19. de στρόφῳ ita: ἐφ' ἑνὸς οὐχ ἕστηκε τόπου, οὐδὲ τροφῆς ἅπτεται ἀλλὰ στένει.

partem caudae] Vegetius eodem ordine repetiit, niſi quod poſt *olei* addit *tepidum.* In Geoponicis eſt contra inflationem ventris: *τινὲς ἔλαιον εἰς τὰς ῥῖνας ἐγχέȣσιν τοῖς βȣσίν.* Plinius 23. ſ. 40. *bubus oleum infuſum per nares donec ructent, inflationem ſedat.*

4. *permanet*] Vegetius *permanſerit.* Geoponica contra ſtrophum: *τὴν σάρκα τὴν περὶ τὰς ὄνυχας διακεντητέον ὥστε ἀφαιμάξαι.*

profuit, tres] Ita ſcripſi ex libris optimis. Vegetius: *proficit, tres partes lauri diu conteruntur, cum duplici aquae calidae.* In Geopon. eſt contra ventris inflationem: *ἐρινεȣ̃ ὀλύνθȣς ὕδατι διέντες εἰς τὰς ῥίνας ἐγχέȣσι.*

nec haec] Ex Morgagni emendatione additum a Geſnero confirmat Sangerm. pronomen *haec.*

nec haec] Omiſſum vulgo *haec* reſtituit Morgagni ex his Vegetii: *ſi iſta non valent.*

laeuigantur] Ita vulgatum *deligantur* correxit Morgagni. Vegetius *tunduntur in pila.*

ſub cauda] Vegetius addit: *quatuor digitis ab ano.* et *vini ſextarium tepidum.*

5. *concitate*] Malim *concitatus*, vt bis *vitatum agere* dixit. In Geopon. contra ſtrophum eſt: *τινὲς δὲ περὶ τὴν ȣ̓ρὰν νύξαντες ὥστε αἷμα ἐκρυῆναι ῥάκει περιδεσμȣ̃σι.*

tres vnciae penſiti] Vegetius: *quatuor vnciae contriti allii.*

cepis decem] Vegetius: *cum decem vnciis ceparum.* Dubitabat Morgagni in Columella *ceparum dexante* reſcriberet, an Vegetium ex Columella corrigeret. Tandem vero poſtremam rationem praeferebat. In Geoponicis eſt contra ſtrophum: *ἄλλοι κρόμμυα καὶ ἅλας ἑνώσαντες καὶ σφηνώσαντες εἰς τὴν ἕδραν ἐσωτάτω προωθȣ̃σι καὶ τρέχειν ἀναγκάζȣσι.* vbi male legitur *προσωθȣ̃σι.* Salis pugnum et cepae capita decem omiſſo melle habet Gargil. Martialis ſect. 8.

collyria] Vegetius addit: *longiora non parum valida immittunt in anum, vt ventrem reſoluant.*

Cap. VII. *nantium et maxime*] Vegetius hinc III. 3. 6. *ſi anſeres natantes et maxime anates adſpexerit.* Sed ecce Plinius 30. c. 7. *quod traditur in torminibus mirum eſt; anate appoſita ventri tranſire morbum anatemque emori.* quae repetierunt Marcellus Empiricus et Plinius Valerianus Ranam ventri apponit Marcellus p. 196.

Sequitur torminum] Vegetius continuo habet: *convenit, ſequiturque torminum.*

2. *coni*]

2. *coni*] Vegetius *baccas* nominat, vt Scribonius Medic. 53 et 233. et Plinius XVI. cap. 33. Ceterum medicinam hanc omnem reperies etiam Marcelli Empirici c. 27.

Aluus] Vegetius: *ſi venter coeperit fluere, et videris egerere corpus — quae cum acciderint prima die a cibo et potu abſtinendum eſt, ita, vt nec ſecunda die bibere permittatur — nec poſt triduum etiam poteſtas bibendi niſi perparum concedenda eſt.* Ex quibus tamen verbis vix agnoſces, num vulgatam an alteram lectionem *biduum* ſecutus fuerit. In Vegetio Morgagni legebat: *ſi venter coeperit fluere viridis et quale manducant, egerere.* Atque ita etiam in noſtro volebat diſtingui, vt legatur *cacumina. Viridis aluus.* Neque enim in ſuperiore capite ſect. 2. *viridis* adiecit ad cacumina. Praeterea aluus ſimpliciter pro cruda aut cita vix dici poteſt.

3. *arundinis*] Vegetius: *cannae ſilueſtris.*

tenerae] Vegetius: *ex foliis lauri teneris libram I. abrotanum hortenſe pari portione deterunt cum aquae calidae* etc. Ex quo loco ſuffragante inprimis Codice Sang. vulgatam lectionem: *tenerae laurus caulium librum, cum abrotoni macerati pari portione dent.* Veſtigia meliorum lectionum latent etiam in reliquis libris. Erraticum abrotanum eſt ſilveſtre, contra Vegetius hortenſe neſcio qua ratione motus commendat. Ex Sangerm. Gronov. laudat lectionem *qui teneram laurum libram coloni et aprotanum ceraticum pari portione deterant.* Aliter eius lectionem retulit Erneſti.

vt ſupra] Malim *quae ſupra.*

4. *conterunt cum*] Vegetius: *aliqui vero 2 libras ex vinaceis ad focum torrent et conterunt et cum ſextario vini auſteri ad bibendum dant et commemorata ſaepius cacumina obiiciunt.* In quibus verior Columellae lectio ſeruari forte videbitur. In noſtro *ſextariis* omittunt Codd. meliores; in iiſdem exſtant verba *omnia in humoris ſupra dicti*, vnde Vegetius habet *commemorata ſaepius.* Falſa igitur et ſpuria cenſeo verba *omnique alio humore prohibent.* quae Vegetius non expreſſit.

Quod ſi] Vegetius: *quod ſi neque proluuies ventris erit, neque inteſtinorum dolor, recuſat tamen cibos.* ex quibus apparet, verbum *reſtiterit* eſſe vitioſum, vt et *ciboſque.* Prius vitium emendauit Morgagni legendo *erit citata;* ſed aliud verbum in varia Codicum lectione latere videtur; alterum emendabis legendo *et cibos tamen.*

quam conſueuit] Quia bos lacrimare non ſoleat, corrigit Pontedera: *ſaepius lacrimaque ab oculis et pituita naribus profluent.*

ſcindantur] Vegetius *diſcindantur.* cui ſimilius quod habent Edd. et Codices *decidantur.* Deinceps *pice liquida* ex Vegetio malebat Morgagni Epiſt. III. 34.

Cap. VIII. *ciborum*] Hoc vulgato *cibo* ſubſtitui ex Lipſ. Vegetius *periculoſum faſtidium* habet. et *ranulas* appellat. Puto intelligi puſtulas linguae de quibus Geop. XVII. 29.

pituita] Vegetius III. 3. 12. *Hominis humor exeat provocatus.* Hinc audacter vulgatum *decidit* correxi. Quod Sangerm. altero loco habet *proluat*, non probo. Idem *intertrito* habet pro *pariter trito* contra Vegetii auctoritatem. Sed Vegetius haec interſerit: *Melius creditur, ſi ad acutam cannam exſeces ranulam; poſt vino os lauatur.* Quae fortaſſe ex margine addita a ſtudioſo lectore irrepſerunt. Ceterum in auibus pituitam dictam eodem plane modo interpretatur et curat Palladius, vt infra ad VIII. 5. ſ. 21. doceo.

vel ſale] haec vſque ad finem capitis omiſit Vegetius; ſed in Codice Gothano addita ſunt haec: *et ſalis et herlo ancii; nullum ſimiliter naribus digeres.*

haec ſi] Ita volente Morgagni ſcripſit ex Goeſiano libro Geſner. Eandem ſententiam expreſſit Iuntinae editionis lectio *tollunt*, vt monuit Morgagni.

Cap. IX. *coliculos*] Vegetius III. 4. *triginta paruos coliculos decoques et ex oleo.* vbi Codex Sambuci *ex* oleo et liquamine *coquas.*

ter die] Geoponica XVII. 20. ποτιστέον δ' αὐτὸν ὕδωρ ψυχρότατον μὴ ἐν ὑπαίθρῳ μάλιστα δὲ ὑποσκίῳ σπόγγῳ τε βεβρεγμένῳ ὕδατι τὰ ὦτα καὶ τὰς ῥῖνας ἀποψηκτέον.

emitti] Vegetius: *dimittatur in paſtum.* Deinceps Sangerm. *caro* ſuppoſito literae *a* puncto; idem poſtea *ac pampinus.*

2. *compreſſi*] Vegetio *ſemiclauſi — ſpiritus, frequenter et gemitus.* Geoponica: περὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς κοιλαίνεται.

Cap. X. *ſaliuato*] Vegetius III. 4. *ſextarius farinae hordeaceae cum vno ouo crudo et hemina paſſi per os datur ieiuno.* vnde Morgagni malle videtur legi h. l. *ſextario farinae hordeaceae.* Male. Victorius annotauit, ſaliuatum dici, quod Hippiatris graecis προπότισμα; atque ita vertit Ruellius. Sed recte Conr. Geſner in Equo p. 499. docuit, eſſe potius genus offae, faucibus inferendae, quod Graeci μαγδαλίαν vocant. Dici putabat inde, quod vna cum ſaliua deglutiatur. Victorii ſententiam poſuit I. M. Geſner ita tamen, vt

vt moneret, ſolidiores etiam offas, faucibus inſerendas, ita dici. Annotationem Conr. Geſneri ignorabat, quem ſolum ſequar. Infra VIII. 7. 3. de offis, quibus gallinae farciuntur, ſeu turundis: *formantur offae, quibus aues ſaginantur.* vbi Libri Victorii, L. P. Goeſ. et Sang. *ſaliuatur auis* habent.

faba] Vegetius: *farina fabae frixae et pollinis (polline) lentis ſine cortice ſextariis duobus aquae agitataque. diligenter per os diffunditur.* Ex quo h. l. *ſextariis duobus* legendum, aut ita diſtinguendum eſſe: *molitae. Miſcentur.* vidit Morgagni et ante eum Vrſinus.

molitae ſextariis] Vegetius: *duae librae hyſſopi maceratae ex aquae ſextariis tribus, quod infuſum teritur, et cum duabus partibus farinae lentis miſcetur et per os datur, ſuper quod aqua hyſſopi, in qua infuſum decoctumque etiam eſt, propinatur ad cornu.*

2. *ſuccus oleo*] Vegetius: *ſuccus cum oleo et ipſa fibra.* Vnde Morgagni etiam h. l. legit *ſuccus cum oleo.*

ſine valuulis] fabam molitam cum ſuis valuulis ad podagram caldam adhibet Scribonius Comp. 168. Hinc Columella in hac medicina cauet, ne valuulae vna molantur. Monuit Morgagni.

torrefacto] Vegetius: *cum ptiſana hordei molitum et cum aqua tepida vel mulſa in fauces ſaliuati more.* Igitur in hoc vocabulo et lectione Codicum *torreo* latet vera lectio. Ptiſana fit ex hordeo tunſo et decorticato. Quod Heinſius ad Ouidii Faſtos II. 24. ex veteri ſcriptura coniecit *torrido* comparauit ipſe cum *farre torrido* XII. 56. 2.

Cap. XI. *expreſſa*] Ita duce inprimis libro Sang. ſcripſi pro vulgatis *Expreſſus deinde ſinus ipſe.* In lectione Lipſ. libri *ſaſinus* et Sang. *ſaſinus* latent contractae duae voces *ſanie ſinus.* Confirmat emendationem Vegetii locus: *poſt cum expreſſum pus aut ſanies fuerit, ſinus ipſe* etc. Vegetius addit, *apoſtema* graece dici ſuppurationem. In Geopon. XVII. 22. cura paullum variatur.

colligari] Ita duce Goeſ. libro recte ſcripſit Geſner, quod et malebat Morgagni *linamenta* interpretatus linteola; alibi vero ita dicuntur penicilli, qui verbo *colligantur* non conueniunt. In Vegetio eſt *curatur.* et ipſe Columella mox cap. 12. *vt ſupra docuimus linamentis curatur.* Vegetius: *linamentis ac ſtuppis ſiue lenteolis* habet, vbi gloſſae acceſſerunt.

candente] Ita ſcripſi ex Edd. optimis, conſentiente Vegetio et rei natura. Confirmant Geopon. XVII. 23. στῆρος

 ἀγγεία

ἀγγείȣ ἢ βοείȣ παρατριβομένȣ θερμῷ σιδήρῳ ἐπιστάζειν τῷ πεπονθότι μέρει.

Cap. XII. *demiſſus*] Vegetius III. 4. 9. *ad pedes venerit. — inuenies eum vltra ſolitum calere.* Eadem locutione vtitur noſter infra cap. 30. 6 etc. 38. 3. Plinius 23. ſ. 17. de vite nigra: *eadem in iumento hominequе flemina, aut ſanguinem, qui ſe ad talos deiecerit circumligata ſanat.* De vocabulo *flemina* accurate dixi ad Vegetium II. 48. 1. Locus eſt egregius Theophraſti de Sudoribus p. 437. ed. Heinſii: vbi de vario vlcerum genere: ὅτι δὲ κινήσεις καὶ οἱ πόνοι ποιȣ̃σιν ἐνίοις τὰ τοιαῦτα, φανερὸν καὶ ἐκ τῶν ἐνοδίων καλȣμένων. ἃ γίνεται πολλοῖς ὅταν εἰς ὁδὸν ἐμπέσωσιν· μάλιστα μὲν ἐπὶ τȣ̀ς μηρȣ́ς· ὅτε δὲ καὶ ἐπὶ πλεῖον, ἔστι δὲ οἷς καὶ αἱ κνῆμαι παραπίμπρανται etc.

aſſidua] Veget. *ad triduum* habet et verba *vel cum — demitur* omittit. *Scariſare* vbique ſcribi voluit Salmaſ. ad Solinum p. 417. libris tamen ſcriptis raro annuentibus. Graecum eſt σκαριφᾶσθαι ξύειν Heſychio.

2. *aperies*] Veget. addit *et mundabis de intus.*

ne bos] Ex libris addidi *bos*, quod latet etiam in his Vegetii: *maxime quae datur operantibus in aquam non mittat pedem*, vt acute vidit Morgagni.

famicem] Ita ex Codice ſcripſi pro *ſaniem.* Vegetii editiones vulgatae ſaniem, ſed Sambuci Codex *ramicem*, Gothanus *famicem* habet. Morgagni praeferebat *ramices.* Pulmo dicitur *ramices* apud Plautum Mercator. I. 1. *rupi ramices; iam dudum ſputo ſanguinem.* Deinde ad vlcera ὕπȣλα tranſlatum eſt vocabulum, vt *pulmunculus* apud Vegetium II. 56 et 61. Locum denique Vegetii IV. 19. vbi *famex* legitur, emendabat Morgagni et *ramicem* legebat. Sed liber Corbeianus etiam *famices* habet. Contra Pontedera Epiſt. 60. praeferebat *famicem* et ex graeco φῦμα, vt calix a κύλιξ, factum interpretabatur abſceſſum. Equidem Pontederam ſequor. Ramicem enim de enterocela vſurpat Plinius XXIV. ſect. 18. comparato Dioſcoride I. cap. 102. Sereno Sammonico cap. 37. Idem Plinius 26. ſect. 49. comparato Dioſcoride IV. 70. et multis aliis locis. Hinc *ramicoſos* dixit. *Vomicas* pro *famices* dixit Vegetius III. 53. et libro I. 38. 3. *vomicoſi* vbi tamen Sambuci Codex *vamycoſi.* et in altero loco III. 53. Gothanus liber *fomicas* ſcriptum habet, adeo, vt vomica ipſa ex graeco φῦμα facta eſſe videatur, tranſitu facto per ſamicem. In Feſto *famelicoſam terram, terram paluſtrem vocabant* recte alii *famicoſam* corrigunt, quae alibi ſcatu-

ſcaturiginoſa dicitur. Plautinos ramices ex Hippocratico *ἐπὴν ἄορτρα σπασθῇ τȣ̃ πλεύμονες* recte interpretatus eſt Obſopaeus ad Coacas Progn. p. 734.

expurgatus] Vegetius addit *ad viuum.* Idem *madefactis impletur.* Ceterum in Sang. eſſe *primum,* annotauit etiam Gronov. ſed is praeterea coniunctionem *ac* variari ibi monet, varietatem ipſam omiſit.

pari pondere decoctis] Vegetius: *pari pondere ferro candenti ſtillantibus curatur et ad ſanitatem perducitur.* Igitur h. l. legendum vt ſupra cap. 11. ſect. 8. *lamina candente inſtillatis.* Vitium vidit etiam Geſnerus, qui tamen admonet, vulgato ſimile eſſe medicamentum cap. 14. 5.

3. *inferiore*] Ex Vegetio *interiore* recte emendat Morgagni.

linamentis] Vegetius: *ac ſtuppa vel linteolis cum ſale et aceto infuſis pes inuolutus ſpartea munitur.*

loco iam] Vegetius: *loco in quo ſuppuratio.*

4. *applicatur — circumdatur*] Cum ex optimis libris ſcripſiſſem *ſpongia imbuta et expreſſa*, debebam etiam deinceps vulgatam lectionem *applicantur* et *circumdantur* emendare, etſi librorum auctoritate nulla annotata. Etiam Vegetius: *ſpongia infuſa — expreſſa conſperſaque poſtmodum melle — circumdatur alligatur.*

Quod ſi] Vegetius: *quod ſi humor eſt cum tumore — decocta imponitur.* Hanc curam ita tradunt Geopon. XVII. 23. *ἐὰν δὲ δι' ἐπιφορὰν ὕλης χωλεύῃ, θερμαντέον τὸ μέρος μετὰ ἐλαίȣ καὶ γλυκέος ἑψηθέντων, εἶτα ὠμὴν λύσιν θερμὴν ἐπιθετέον· ὅταν δὲ ἁπαλὸν γένηται διαιρετέον. ἐκπλυθέντι δὲ τῷ διαιρεθέντι μέρει φύλλα κρίνων ἢ σκίλλαν μεθ' ἁλῶν ἢ πολύγονον ἢ πράσιον κοπὲν ἐπιθετέον.*

eaque emiſſa] Vegetius: *emiſſaque ſanie vt ſupra docuimus percuratur.* Vnde malim h. l. *ſanieque emiſſa.*

5. *ſanguinalis*] De ea vide infra ad VII. 5. 19. Videtur mihi h. l. intelligi ſymphytum petraeum, de quo ad Vegetii IV. 8. 4.

caprina] Cum in Codd. optimis ſit *caprinis*, vulgatum *caprinus* correxi. Vide ſupra ad cap. 2. 7. Vegetius exungiam nominauit.

Cap. XIII. *defricta*] Sic cum Vegetio Sangerm.

alia medicina] Vegetius: *medicina iſta.* Deinceps ex Vegetio *inſpergitur* emendat Geſner.

amurca] Vegetius *myrrha. — oleo atque aceto decoquitur.* Amurcam ad ſcabiem alii, myrrham Dioſcorides I.

 67.

67. et Scribonius Compoſ. 254. Quare dubius haeret etiam Morgagni. quanquam amurcam vt viliorem melius bobus conuenire putat. Recte! Deinde *oleo atque aceto* ſcripſi pro vulgatis *oleo aqua aceto*. Nam in amurca ſatis aquae iam adeſt. Mecum facit Vegetius.

gallae] *gallarum tritarum puluis inſpergitur.* Vegetius.

2. *coriaginem*] Hinc excerpſit Vegetius III. 4. 17 ſeqq. Ἐχεδερμίαν graece dici ait Vegetius III. 54. Aliter in equo echedermiam deſcribunt Hippiatr. p. 88. Sed eadem p. 186. ſic. ἐὰν ζώȣ τινὸς τὸ δέρμα καταξηρανθῇ καὶ τῆς τροφῆς μὴ αἴσθηται προκοπὴν, ὅπερ εἴωθε συμβαίνειν ἀπὸ καμάτȣ πολλȣ̃. Ceterum deinceps Sang. liber *apprenſa* habet.

ea res] Veget. *quae.*

ſub onere] Vegetius *laſſus* (vel vt olim erat *lapſus*) *ſub onere. Madefactus* eſt non aſperſus, ſed qui permaduit. Vide ad X. 411. Deinceps Bruſch. *Quae cum.* poſtea *omnis partis.*

3. *aſpergantur*] Supra II. 3. colla ſubigere et aeſtuantis meri duos ſextarios faucibus infundere iubet.

offae inſerantur] Vegetius *offula panis vino infuſa.* De adipe non erat quod dubitaret Morgagni. Noſter enim infra 38. mulae laſſae et aeſtuanti adipem in fauces demittit merumque in os ſuffundit. Ecce Hippiatrica p. 178. ἐὰν ἀπὸ ὁδȣ̃ ἢ δρόμȣ καυσωθῇ ἵππος στέατος χοιρείȣ παλαιȣ̃ μάζας ποιήσας καὶ οἴνῳ βρέξας εὐώδει παλαιῷ τρεῖς δίδȣ διὰ στόματος. Vnde h. l. malim *vino adſperſae tres offae adipis — inſerantur.* Vide etiam infra cap. 30. ſ. 3.

et ea calida] *et cum calida et oleo et vino ſpinam dorſumque animalis confricare contra pilum* Veget. Hippiatrica p. 186. ἐλαίῳ πηγανίνῳ corpus perungunt.

attrahere] Veget. *et velut a coſtis ſeparare.*

fraces] Veget. *feces vini et axungiae — eoque medicamento tepido poſt.*

Cap. XIV. *conſiliginis*] Ex coniectura Vrſinus, ex veſtigiis lectionis librorum hanc herbam Columellae reſtituit Geſner. Recte. Vegetius enim ex h. l. eandem nominat III. 4. 20. Locus Columellae, quam nunc reſpicit ipſe, eſt ſupra cap. 5. 3.

2. *tumor*] Vegetius: *tumor palati ciborum faſtidium facit.* Hippiatrica p. 36. inter ſigna κριθιάσεως ponunt ἡ ζέα ἤτοι γραμμὴ μετέωρος, et ſanguinem demere iubent, ex palato numerantes τὴν ζέαν τὴν τρίτην ἢ τὴν τετάρτην. quod Ruellius recte vertit: *crenae palati verſuſque ſublimes attolluntur — eo puluinorum torulo, qui ſibi tertiam quartamue ſedem vindica-*

dicauit. Ariſtoteles etiam inter ſigna κριθιάσεως H. A. VIII. 24. refert palatum molle et ſpiritum ſeu anhelitum calidum. (Hippiatrica πνεῖ θερμόν.) vbi Alberti verſio reddit morbum *forcin*, et germanice vocari ait *Schuf* ſiue *Schule.* Sed Vincentius ibi habet *formi.* Sed Albertus *farcimen* cum crithiaſi videtur permutaſſe. Ceterum verba eadem Hippiatricorum leguntur p. 266. περὶ ἀσιτίας.

et hanc ſpeciem — videatur] Haec verba, a Vegetio omiſſa, pertinere putabat Morgagni ad ſect. 3. inſerenda poſt *deiecta eſt.* Ex lectione Codd. *laetus* mirum interpretationem efficit Pontedera, bouem modo inceſtum, modo laetum apparere.

opus eſt] Veget. *prodeſt.*

valuulis] Vegetius: *ſine corio.* Idem alibi *lentem ſine cortice* dixit.

3. *contuderit*] Hoc etiam ex h. l. retulit Vegetius, non *contuſum erit.* Idem *praeſtantiſſimum.*

auia] Senecionem (erigerontem Graece) putabat intelligi Facciolatus, quod flores eius a Graecis πάπποι, a Latinis vero, auctore Apuleio de Herbis c. 75. *aui* appellentur. Pontedera primum Vegetii vitioſum *amaticum* comparabat cum Apuleii c. 23. *amalocia*, quam eandem eſſe ſuſpicabatur cum Pſeudo-Macri amariſca, quam Chamaemelum foetidum Bauhini interpretatur. Addit, inepte Bodaeum ad Theophraſtum *auiam* interpretari filicem, eiuſque argumenta operoſe et docte refellit. Denique arripuit Plinii XXII. ſect. 16. *lamium*, quod ille cum ſalis mica mederi ait contuſis, incuſſis etc. eandem Celſus tumenti ceruici imponi iubet. Putabat igitur, eandem herbam etiam *Lamiam* dictam, atque inde errore librarii *auiam* factam fuiſſe. Sed haec omnis diſputatio leuiſſimis ſuſpicionum argumentis nititur; equidem quae ſit herba *auia*, ignoro. Plinius iumentorum ceruicibus farinam filicis imponit 27. ſ. 55. cum Dioſcoride IV. 178. radicem bryoniae ſeu vitis nigrae iumentorum ceruicibus vnice mederi ait 23. ſ. 17. cum Dioſcor. IV. 185. damoſonium ſeu alceam ad eandem rem alibi commendat eodem auctore. In Plauti Milite III. 2. 42. *hama* in libris vitiata fuit in *avia;* et in Catonis cap. 135. ſ. 3. *hamae* corruptae leguntur in libris in *camae* et *caniae.* Ex hac varietate forte doctiores veram lectionem indagabunt. Lamium ipſum a graeco λαιμὸς deriuat Pontedera, quod flos eius in duo labella late diducitur.

auricula] Vegetius *diuerſa parte.*

cultella ſoluitur] Vegetius *ferro aperiatur.*

iuſta] *ad operis conſuetudinem reuocatur.* Vegetius.

4. *triduum*] Vegetius facit cum libris optimis. Ergo vulgatum *biduum* ſuſtuli. Vegetius *intra triduum quod bos.* Malim ibi *quo.*

5. *aureum*] Vegetius *aptum.*

leui] Vegetius addit: *et axungia veteri.*

ſubigatur] In Vegetio eſt: *tumore ceruix* (pro *tumor ceruicis*) *lauatur confricaturque diligenter praedicto medicamento deterſaque diluitur.* Vulgatum *ſubſiccatur* ineptum h. l. correxi ex veſtigiis librorum optimorum. Num *illinitur* quoque ſit vitioſum, haud affirmauerim. *Subigit* emendabat Pontedera.

moleſtia] Vegetio *cura.*

7. *ardentem*] Ex Vegetii verbis: *facile ſanantur per ardentem lucernam oleo inſtillato* et veſtigiis lectionum optimorum librorum vulgatum *facile operanti lucerna inſtillatur* correxi et ſuppleui, approbante Pontedera, qui tamen malebat *inſtillato reparatio eſt* ſc. moleſtiae. Sed ita debebat eſſe *facilis.* Deceperat eum lectio Cod. Goeſiani minus ſana quam libri Sangerm. Nunc video Gronov. ex Sang. laudare *op ardentem lucernam inſtillatur.* Addit deinde ex altero Codice Sangerm. *nam facil eo perardentem lucernam inſtillato paratior tamen eſt.*

accidit] Vegetius: *quod ſi acciderit, puluere lateritio trito priuſquam deiungatur bouis colla conſpargi oportet, et eum exſiccati fuerint, exinde oleo iterum infundi.* vbi tamen Codex Flor. omittit *iterum.* Ex Vegetio et veſtigiis librorum optimorum Columellae ineptam vulgatam lectionem *veteri lateri later conteritur, eoque intrito prius* reciſam correxi. *Tritum figulare* in ſimili medicina infra eſt. VII. 5. 9. Nunc video, Heinſium ad Ouidium T. III. p. 294. lectionem Sang. *veteri lateritio trito priuſquam* recte iam olim praetuliſſe. *Veteri* cur addatur, ignoro. Ceterum aliam medicinam facit Gargilius ſect. 7.

Cap. XV. *optime facit*] Vegetius: *optimum facit ſi clauum calcauerit aut acuta teſta* etc. quae ſunt deteriora. Pontedera h. l. malebat legi *excemto ſtipite;* ſed vulgata ſana eſt. Surculum dixit antiqua notione. Surculus enim eſt ab antiquo ſurus, ſtipes, ſudis in vallo. Vide Feſtum in h. v. Nonius: *Syrus — Has nos ſcopas, ruſtici eo nomine ſyros vocant.* Varro: *venti — ſecum ferentes tegulas, ramos ſyros.* Syros puto dictos pro ſurculis; ſed originem graecam finxit Nonius.

2. *fa-*

2. *fauillam recidit*] Heinſ. ad Ouidii Heroid. XVII. 190. malebat *reſidit.* Ex Sang. *faſces* annotat Gronov.

cornua] Recte Morgagni Catonis cap. 72. ſumma infima pice liquida vncta ne bos pedes ſubterat, comparauit. Plinius XI. ſect. 45. *boum attritis vngulis cornua vngendo arvina medentur agricolae.* Ariſtoteles H. A. VIII. 7. καὶ τοὺς πόδας δὲ ἧττον ἀλγοῦσιν ἐάν τις τὰ κεράτια ἀλείφῃ κηρῷ ἢ πίττῃ ἢ ἐλαίῳ. Cf. Niclas ad Geoponica VII. 9. In loco Ariſtotelis Nicephorus in Scholiis ad Syneſium p. 363. habet ſcriptum: ἐάν τις τὰ κέρατα ἀλείφῃ πηλῷ ἢ πίττῃ ἢ ἐλαίῳ.

cineribus] Similem ſubtritorum pedum curam habet Vegetius II. 55. 7. vbi vide notam.

Cap. XVI. *grauitate*] Frequenter etiam vel ab aſperitate itineris vel in proſcindendo duritia ſoli aut obuiis radicibus obuolutatus. Vegetius III. 4. 30. Hinc cum Morgagni vulgatum *longioris* ex Iunt. correxi. Vrſinus malebat *longi oneris.* inepte!

in ſiniſtro] Veget. *e ſiniſtro.* Deinceps Vrſinus legebat *tum in poſterioribus*, vbi Vegetius: *etiam in anterioribus.*

2. *laeuigata*] Vegetius: *cum cortice pini pari pondere imponitur.* ex quo vitium aliud latere hic ſuſpicor. Corticem interim pineum tritum ad cicatricem inducendam adhiberi a Dioſcoride I. 74. II. 62. et Vegetio monuit Morgagni.

infricatur] Vrſinus *infriatur* emendabat; bene. Sic noſter infra c. 31. fuligo vlceri infriata. et XII. 30.

ſcatere] Vegetius *creare vermes.* Geoponica XVII. 27. ὕδατι ψυχρῷ καταῤῥαίνοντες τὰ ἕλκη ἀναιροῦσι τὰς εὐλάς. Formam *verminibus* ſatis defendit deductum inde verbum verminare et verminatio.

imponitur] Deinceps pergit Vegetius: *vel calcis viuae puluis inſpergitur aut cucurbitae viridis ſuccus cum aceto mittitur; ideoque vniuerſis vlceribus picem liquidam, oleum vetus et axungiam oportet adhiberi.*

Cap. XVII. *mortiferus*] Ita vulgatum *mortiferiis* ex optimis libris recte emendauit Morgagni. Idem deinceps *minorum* ex Vegetio repoſuit pro *magnorum*, quod facere iuſſerat antea H. Iunius Epiſtol. 207. p. 377. et Schoettgen ad h. l. Vegetius ita habet: *Serpentis quoque ictus mortiferus eſt bobus, ſed et minorum.*

Caecilia] De chalcidis lacertae equis noxio morſu tradit Ariſtoteles, eamque intelligi h. l. cenſeo. Itali hodie-

que

que *Cecella* appellant ab Imperato et Fab. Columna pictam. Chalcidem tridactylam appellare malui; Sardi hodie *Cicigna* vocant, et ſimiliter cum foeno deuoratam bobus equiſque timent. Plura vide in Hiſtoria Amphibiorum.

exiguis dentibus] Vegetius: *parui quidem corporis non paruam ſolet inferre perniciem.* Nomen μυγαλῆν reſtituit Victorius, Vrſinus et Iunius. Aetius XIII. 14. muſtelae ſimilem colore, muri vero magnitudine facit, noſtro longo (ὑπέμηκες στόμα) cauda tenui (λεπτὴν Cornarius male exigua) dentibus exilibus, (λεπτὰς) gemina ſerie poſitis in vtraque maxilla, adeo, vt in vulnere quatuor dentium ordines appareant. Morſu inprimis appetere aſſultim teſticulos hominum et animalium. De morſu ita Hippocrates hippiatrus p. 221. Accidit ſaepe, vt equus in ſtabulo mordeatur a mure araneo, dum decumbentis ilia clam ſubrepit et motu equi turbatus locum ſubiectum demordet.

perſonatam] Plinius 25. ſ. 58. quidam echion perſonatam vocant, cuius folio nullum eſt latius, grandes lappas ferentem; huius radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoſcyamum contuſum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aſpidas. vbi recte Harduinus ex Codd. vulgatum *arction* correxit, et *echion* ſcriptum habet Vincent. 9. c. 68. qui poſtrema ita legit: *potui dant: cum foliis contuſa datur ex vino p.* etc. omiſſo hyoſcyamo. Hoc loco intelligitur arction Dioſc. 4. 187. Plinii 25. ſ. 66. quod Romani perſonaceam et perſonatam dixere, monente etiam Dioſcoride et Apuleio de Herbis c. 36. Huius radicem ex vino contra ſerpentium venenum laudant; contra ſcorpiones et phalangia arctium commendat Nicander Theriac. verſu 840. vbi vide notam.

ſuper ſcarificio] Veget. *ſupra tumorem, qui inflatur ex ictu, ſcarificatio ferro facta, ita, vt herba — imponatur trita.*

2. *contuſa*] Vegetius: *contuſa ponatur. vel ſiler montanum reperiatur et trifolium Symonianum quod fragoſis locis efficaciſſimum naſcitur.* vnde Morgagni h. l. corrigebat *vel ſiler montanum. Trifolium, quod.* Scilicet vir doctus dubitabat de nomine trifolii Simoniani, et Vegetium in concordiam cum Columella redigere volebat. H. Iunius in Epiſt. apud Crenium Animadv. P. X. p. 40. lectionem Codicis Vegetii memorat hanc: *cuius efficacior creditur radix, ſi contuſa ponatur, vel ſiler montanum reperiatur. Trifolium confragoſis locis* etc. Itaque etiam h. l. *Simonianum*, vt ſcripturae vitium ortum ex *ſiler montanum* tollere ſuadet. Simonianum a Simmo medico inepte deriuat cum Bodaeo Har-

dui-

duinus ad Plinium 21. 9. Sed non a Simo, ſed a Simone vocatur Simonianum trifolium. Simonem autem medicum nunc nullum nouimus. In Vegetio Codex Gothanus, a me comparatus, habet: *ſilonianum cum fragocis.* Accedit nunc auctoritas Codicis Goeſ. et Sang. quae et ſiler montanum et Simonianum trifolium migrare hinc iubet, cuique etiam paruit Pontedera. Is ex vitiato Vegetii ſilere montano ortum cenſet in Columella Simonianum trifolium. Ceterum ex Sangerm. Abr. Gronov. poſuit lectionem *Symontianum trif. inuenitur q. fragoſis l. eff. naſcitur* ſimul admonens, auum ſuum ex MS. (neſcio an eodem) citare *vel ſi montanum tr. inv.*

ἀσφάλτιον] Aetius etiam XIII. 21. poſt ſcarificationem plagam ex trifolii bituminoſi decocto calido fouere iubet per multum temporis ſpatium; nam ſi pauco id facias tempore, peius affici percuſſos. vbi Codex meus graece habet τριφύλλου τῆς ἀσφαλτίδιδος. Intelligitur pſoralea bituminoſa Linn. Vide Comment. ad Nicandri Theriac. verſ. 520.

3. *intenditur*] Vegetius *imponantur in plagam.* Hinc Morgagni legebat h. l. *intenduntur.* aſſentiente Pontedera, qui deleri volebat *more* et *ſcarificationi.* confiſus auctoritati optimorum librorum. Ex Sang. *malagmatis vi ſcarificationi cedunt* annotauit Gronov.

atque hordaceae] Vulgo *tritae et farina et ſale.* Vegetius: *addita hordeacea farina et ſale.* Hinc ſecutus Codicem Sangerm. correxi h. l. Eandem farinam in cherſydri et ceraſtae ictu Celſus V. 27. 8. in viperae Paulus V. 12. et Vegetius III. 79. adhibent, monente Morgagni.

4. *quinque librarum*] Vegetius: *cacumina tenera conteras cum ſextariis vini, quatuor vel olei.* vbi liber Goth. poſt *conteras* inſerit *vel totidem* manifeſto lacunae argumento. Morgagni h. l. maluiſſe videtur legi: *cacumina pond. quinque librarum.* Fraxini (μελίας) foliorum ſuccum infundere et vulneri etiam imponere iubet Aetius XIII. 21.

5. *morſus muris*] Vegetius: *et plagam dentium ex eodem confrices.* Eadem remedia habet Pelagonius Hippiatr. p. 221.

tumorque] Ita ſuadente ſententia, Vegetio atque adeo ipſo Columella ſect. 6. cum Morgagnio correxi vulgatum *humorque.* Ita volebat etiam ſcribi Vrſinus. Remedium exſtat in Hippiatricis p. 121. vbi ἐπιθέμενος ἀπαλλάξεις legendum.

6. *conuerſionem*] Vegetius: *collectionem aperire. — oleo illinere.* hinc praeclare vulgatum *reſecare* correxit Vrſinus.

nus. In Hippiatricis eſt: *πρὸς δὲ τὸ τὴν Φλεγμονὴν διαλύεσθαι, εἴ γε πυοτροφήσει — εἰ τὴν ἐπιδερματίδα περιέλοις σμιλίῳ καὶ πᾶν τὸ πεπονθὸς ἐπικαύσεις.* Tertium etiam remedium, ſatis ineptum, ibidem verbotenus exſtat graece.

plerumque] Vegetius *plurima.* hinc Morgagni malebat h. l. *pleraque.* recte!

triticea farina] Hoc ex Cod. Sang. ſubſtitui vulgatae: *triticeae farinae;* ita enim Vegetius.

album] Eſt *λεύκωμα.* Salis foſſitii genera nominat ſimul plura. Baeticum et Tragaſaeum iumentorum et boum oculis olim maxime laudabant, auctore Plinio 31. ſ. 41.

σίλφιον] Edd. primae ante Aldinam *μαγυδάρην* habent; quam caulem grammatici interpretantur. Iohannes Garlandius in Synonymis, editis a Loeſchero Hiſtor. Poetar. medii aeui p. 321. verſ. 231. *beta maguderim caulem dic eſſe ſecundum, hinc adiectiuum nomen betaſius exſtat.* vbi de *betaceo* non dubito, magis de eo, quod maguderim vocauit. Abr. Gronov. h. l. corrigebat *facit et laſeris radix, quod Graeci ſilphion.* ex noſtri XII. c. 7. ſ. 4. et cap. 59. ſ. 4. Plautus in Rudente III. 2. 15. *ſi ſperas tibi hoc anno multum futurum ſirpe et laſerpitium.* deinde verſu 19. *ſeu tibi confidis ſore multam magudarim.* Ex graeco *σίλφι, σίρφι, σέρπι,* (Heſychius etiam *σέλπον, σίλφιον* habet) latinum *ſirpe* et *ſerpe* factum docuit cum Salmaſio Voſſius. *Laſerpitium* igitur eſt proprie ſuccus ſerpis, lac ſerpitium. Magudarin ſemen ſirpis dici, monuit olim Theophr. H. P. VI. 3. alii tamen id vocabulum aliter ſunt interpretati. Locum Plauti poſuit etiam Priſcianus VII. p. 757. vbi Codicem *Madugarim* habere ſcriptum monuit Abr. Gronov.

8. *decima pars*] Vegetius: *cum decima parte ſalis ammoniaci et cum fiſtula oculo inſufflas, quae radix tunſa et cum oleo lentiſci mixta vitium expurgat.* Hinc malebat Morgagni h. l. legere: *decima pars — adiicitur.* cui cum faueat et Codex Lipſ. et ſententia ipſa tota partes ſalis reſpuere videatur, mutaui vulgatum *decem partes — adiiciuntur.* Aetius Tetrab. II. Serm. 3. c. 38. ad albugines ſal ammoniacum vt fortiſſimum pharmacum adhibet, monente Morgagni.

contuſa] Sangerm. *tunſa* habet.

Epiphoram] Vegetius: *Si genae humorem profundunt, lacrimiſque viſus confunditur, quam epiphoram vocant, polenta ex hordeo mulſa aqua conſperſa — cum melle trita oculorum ſedat dolorem.*

9. *armoraceae*] De ea vide ad Palladii Octobr. XI. 4. et infra ad Colum. IX. 4. 5.

laeui-

laeuigata] Vulgatum *conlinita* ex Vegetio correxi. Ex ſcriptura tamen Sang. malim *laeuigata et circumlita.* In Hippiatricis p. 47. contra epiphoram ponitur, *ἀγριοσταφυλίνυ σπέρμα κεκομμένυ καὶ ἀρνογλώσσυ χυλὸν μέλιτι ἀττικῷ μίξας χρῶ.* Arnoglosſum eſt plantago.

muſcis] Vegetius addit: *apibuſue vel veſpis — quas dulcedo mellis inuitat.*

Cap. XVIII. *hirudo*] Deinde ſanguiſuga dici coepit, monente Plinio; ſed eandem noxam variae inſectorum larvae cum aquis ingeſtae inferunt, vt Itali teſtantur ſcriptores et Schrankii Itinerarium Bauaricum.

faucibus] Intelligit oeſophagi aditum. Sed interdum gutturi adhaerens et ſanguine hauſto intumeſcens animam praecludit. Vide omnino notas ad Nicandri Alexiph. verſ. 495 ſeqq.

contactum] Ita pro *contactu* Sang. monente Gronouio ὑ ψαύσαντος ἀποπίπτυσιν Hippiatrica p. 223.

2. *cimicis*] Vegetius III. 4. 43. *cimini* habet; ſed de cimicis fumo ſeu nidore idem ad hirudines, gutturi haerentes, tradunt Dioſcorides II. 33. Plinius 29. c. 4. Galenus S. M. F. libro XI. et Auctor Parabil. III. c. 103. cum Auicenna, monente Morgagni; de cimino nemo. Gargil. Martialis f. 11. cimicem conterit. Ceterum ex Sang. et Edd. primis lego: *ſuperpoſitus igni fumum emiſit, conceptum — perferet — depellet.*

adhibendas praeceperim] Ita ex optimis libris ſcripſi pro vulgatis: *adhiberi praeceperimus.*

Cap. XIX. *propior*] Vegetius: *vt et tutus acceſſus.* Hinc apparet, veram lectionem in Edd. principibus et in ipſo vitio Polit. et Lipſ. *medenti tuſſit* latere. Hinc vulgatam *propior* ante acceſſus expuli et veram deinceps lectionem reſtitui.

reſpuat] Vegetius: *nec luctando quadrupes aut membra conuexet ac ſic remedia deſpuet.* Vnde apparet, deeſſe quaedam in Columella.

roboreis] Veget. *roboreas aſſes conſtringis ſolium — in altitudinem pars poſterior duos ſemipedem, pars vero quae ad priora animalium pertinet, quatuor pedes.*

3. *numella*] Vulgatum *numelli* cum Turnebo Aduerſ. 23. c. 21. et Georgio Alexandrino vitioſum eſſe cenſuit et *numellae* legi iuſſit Morgagni. Igitur optimorum librorum lectio-

lectionem *numella* reſtitui, cui accommodandum fuit etiam vulgatum *poſſunt*.

communis] Vegetius: *Machina omnium maiorum animalium medela ſolet eſſe communis.* Ita liber Goth. vbi vulgo eſt: *quae machina ad omnium — medelam ſolet* etc.

Cap. XX. *media*] Tranſtulit Palladius Martio XI. 4. *aetatis mediae et magis quae iuuentute minor eſt, quam quae declinet in ſenium.*

bonus taurus] Vrſinus *bos taurus* legi volebat, ſatis ingenioſe!

vegetior adſpectus] Omiſit Palladius, ex Sang. *vegetioris aſpectus* poſuit Gronov. et antea *ſeligendis.*

venter] Ita ex Sangerm. correxi vulgatum *ventre ſubſtrictiore.*

rectus] Opponitur tumenti et curuo, ideoque inhabili ad coitum tauri. Geſner ex varietate librorum *teres* efficiebat, Pontedera *ſtrenuus* ad taurum referens. Male!

Cap. XXI. *vteris*] Palladius ſect. 5. *forma altiſſima corporis longe, vteri capacis et magni.* vbi Codex Pol. cum Creſcentio habet *longi* pro *magni.*

frontibus] Palladius: *alta fronte.* ſed recte Creſcent. *alta* habet.

patentibus] Palladius: *oculis nigris et grandibus.*

cornibus] Palladius: *pulchris cornibus et praecipue nigris.* omiſſo verbo *leuibus.*

piloſis] *aure ſetoſa* Palladius.

compreſſis malis] Omiſit Palladius, habet Varro II. 5. 7. Geoponica XVII. 2. γνάθυς συνεσταλμένας.

modicis — modicis] Palladius: *vngulis breuibus et cruribus nigris ac paruis.* vbi tamen Edd. I. B. R. omittunt voces *nigris et.* recte! nigra tamen crura in vaccis probat Florentinus Geoponic. XVII. 2.

nouellae] Palladius: *aetatis maxime trimae, quia vſque ad decennium foetura ex his procedit vtilior nec ante aetatem trimam tauros his admitti oportet.* vbi tamen Creſc. recte habet altero loco *bimam.* Ita et Varro II. 5. et Geoponica XVII. 10.

Cap. XXII. *enixae*] Pontedera, vitium ineſſe vulgatae ſuſpicatus, addebat *ſaepe* aut *male enixae.* Interpretabatur enim *enixas* quae pepererunt, quas ſimpliciter eam ob cauſam reiicere abſurdum ſit. Geſnerus *enixas* interpretabatur

effoe-

effoetas. Sed neuter vſum loquendi Columellae animaduertit. Is *eniti* dicere ſolet de opere aliquo, ſumma virium contentione ad finem perducto. Vide I. 9. 6. II. 2. 27. Sunt igitur *enixae et quae vetuſtate parere deſierunt* vaccae, quae ſaepius pepererunt et partibus vires omnes et foecunditatem frequentibus abſumſerunt. Hinc lectionem optimorum librorum *vetuſtate* praetuli vulgatae *vetuſtae*. Atque ita ſimul *infirmae*, ſenes et ſteriles remouentur, quos ſegregari iubet etiam Varro in Geoponicis XVII. 10. Ita apibus, vetuſtate corruptis, nouum examen contribuit noſter IX. 13. 9. Sed nunc demum video Heinſium Aduerſ. III. p. 459. ex Sang. laudare *nam et viſae et vetuſtate quod:* vnde ipſe corrigebat: *Nam et vietae prae vetuſtate quod gignere* vel certe *vetulae* malebat.

taurae] Sunt quae ſexum vtrumque iunctum habent, quanquam non perfecte. Anglis in bouillo genere tales vaccae *Free Martin* dicuntur. Tales plerumque exiſtunt, cum gemini pulli diuerſi ſexus eduntur; nam mas perfectus ſit, femina ex vtroque ſexu participat, ſed ſterilis. Cf. *Hunter* in Philoſophic. Tranſactions Vol. 69. p. 279. Similiter in capris ſteriles et monſtroſae propter ſexum communem dicuntur τράγαιναι auctore Ariſtotele de Generat. IV. 4. Habitum externum feminarum tales hermaphroditi omnium quadrupedum habere ſolent; ſed taurae cornibus et mole corporis bobus caſtratis ſimillimae ſunt. In vitulo tali ſexuales partes internas plane maſculas, externas foemineas reperit Scarpa in Memorie di Matem. et Fiſica. Verona 1784. T. II. P. II. p. 847.

2. *aeſtate*] Palladius ſect. 7. *aeſtate opaca paremus et frigida, montana maxime, quia melius frutetis et his herba internaſcente ſaturantur. quamuis circa fluuios recte propter amoena loca paſcantur: foetura tamen aquis tepidioribus adiuuatur, vnde magis vtilius habentur, vbi pluuialis aqua tepentes format lacunas.* Lectionem Sang. *et montium, laeta magis* memorat et corrigit *montium, elata magis.* Heinſius Aduerſ. III. p. 495. Rectius idem comparat locum Plinii II. Epiſt. 16. de villa Laurentina maritima: *Multi greges ouium, multa ibi equorum boumque armenta, quae montibus hieme depulſa herbis et tepore verno niteſcunt.* Et Senecae Epiſt. 52. *Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aſpero vngula eſt; in molli paluſtrique paſcuo ſaginata cito ſubteruntur.*

carectis] Ex Palladio Pontedera volebat legi: *carectis ſaturantur iuuencae*, aut *iuuenculae*. Verum cum in libro

Sang. ſit *careĉtis. quoniam ſiccis ac lapidoſis locis* etc. apparet, excidiſſe quaedam. Suſpicor, priora verba ita eſſe corrigenda: *nam melius in nemoribus herbidis et frutetis et caretis paſcuntur;* (aut *ſaginantur*) deinde addendum: *quoniam ſiccis ac lapidoſis* etc. Durari vngulas montibus et lapidoſis locis ait etiam Varro II. 8. Columella VII. 37. Triller in Obſerv. Crit. II. 27. corrigebat: *nam minus nemoribus*, vel *nam melius lapid. locis quam nemoribus* etc. Prior correctio placuit Abr. Gronouio.

manu factos] Ex Palladii loco vitium latere ſuſpicor; is ait: *vbi pluuialis aqua tepentes format lacunas.*

Omnis tamen] *tolerat tamen frigus hoc armenti genus et poteſt facile hibernare ſub dio.* Palladius.

Cap. XXIII. *conceptum*] Palladius ſect. 8. *quibus tamen ſepta fieri propter iniuriam grauidarum conuenit laxiora.* Conceptum iterum dixit ita VII. 6. 5.

glarea] Palladius: *ſtrata ſaxo aut glareis aut arenis.* Deinceps vulgatum *ſorbeant* ex optimis libris vna ſyllaba auxi. Ex Sang. *reſpuat* annotauit Gronov.

2. *cura paſcui*] Palladius Auguſto cap. 4. *nunc vrenda ſunt paſcua*, (*arida* Polit. codex) *vt et altorum fruticum feſtinatio reprimatur ad ſtirpes et incenſis aridis noua laetius herba ſuccedat.* Ex quo vitium vulgatae lectionis h. l. manifeſtius agnoſci poteſt, quam ex varietate lectionis optimorum librorum, qui recte *et* ante ſentibus omittunt, et deinde *dentibus duris et* exhibent. Hoc video, requirere ſenſum haec fere verba: *recreat aridis exuſtis*, vel *vſtis*, *et fruticem* etc. Albertus de pratis: *Contingit aliquando, vt nimia ſpiſſitudo graminis ſuperficiem agri operientis innoluat ſuperficiem ipſius et per modum panni ſpiſſi iacens deſuper, quae impedit natiuitatem graminis de ſubtus et conuertitur pratum in putredinem et corrumpit foena; et tunc alia cura non eſt niſi poſt gelu in fine Februarii quando ſicca ſunt prata, incendatur pratum. tunc enim conſumto panno operiente optima in Aprili proueniunt gramina.* Simili vitio pratorum muſcoſorum cineribus inſperſis medetur noſter. Silius VII. 364. *quam multa videt feruoribus atris cum Calabros vrunt ad pinguia pabula ſaltus, vertice Gargani reſidens incendia paſtor.* Lucani locum IX. 152. *Sic vbi depaſtis ſubmittere gramina campis et renouare parans hibernas Apulus herbas, igne fouet terras* etc. iam alibi poſui.

paſtorali ſigni] Expreſſit Aeneidis VII. 513. locum, monente Heinſio.

Cap.

Cap. XXIV. *quadrimis*] Ariſtoteles H. A. VIII. 7. *αὐξάνονται δὲ ὅταν πλείω ἔτη ἀνόχευτοι ὦσι. διὸ οἱ ἐν τῇ Ἠπείρῳ τὰς καλουμένας πύῤῥιχας βοῦς ἐννέα ἔτη διατηροῦσιν ἀνοχεύτους καὶ καλοῦσιν ἀποταύρους ἵνα αὔξωνται.* vnde Plinius VIII. ſect. 70. id conſecutus eſt Pyrrhus, non ante quadrimatum ad partus vocando. Sed *nouem annos* in Ariſtotele tuetur verſio Scoti, repetita ab Alberto et Vincentio, et libri ſcripti omnes.

permittendae] Palladius, qui haec excerpſit Iulio 4. habet *ſubmittendae.*

decem] Ariſtoteles H. A. VI. 21. *κύει δὲ ἐννέα μῆνας, δεκάτῳ δὲ τίκτει. ἔνιοι δὲ διϊσχυρίζονται δέκα μῆνας κύειν ἡμερολεγδόν.* vnde Plinius VIII. ſect. 70. *Pariunt menſe decimo. — Sunt auctores ipſo complente decimum die parere.*

2. *ſatietate*] Hoc vulgato *nimietate* praeferre ſuadebant libri optimi et Palladii verba: *poſt vernam pinguedinem geſtientis veneris amare laſciuiam.* Sequentia ex Sang. libro correxi. Vulgatae vitium arguebat *recuſat* et *appetit* ſine caſu poſitum.

in id — tempus] Menſem thargelionem et ſcirophorionem definit Ariſtoteles l. c.

3. *ſubtrahitur*] Idem ſuadet Varro II. 5. 12. Geoponica XVII. 1. in equabus Virgilius III. 129.

certis ſignis] Ex Varrone II. 5. 13. eadem habet ſigna Plinius VIII. ſect. 20. et Geoponica XVII. 6. Orta eſt opinio ex alia, aeque falſa, dextrum teſticulum et ouarium foeminarum a natura foetibus maſculis, ſiniſtra foemineis deſtinata fuiſſe. Ceterum *comprendere* ex Sangerm. annotauit Gronov.

4. *forda*] Feſtus: *Fordicidiis boues fordae, id eſt grauidae, immolabantur dictae a foetu.* Idem in voce *Horda praegnans.* Vide ad Varronem II. 5. 7. Eſt ex graeco *φορὰς.*

raro accidit] Conceptionem vno initu peragi; quae ſi forte aberrauerit, vigeſimum poſt diem marem iterum admitti a femina poſuit Ariſtoteles H. A. VI. 21. inde Plinius VIII. ſect. 70.

5. *et tener*] Palladius ex h. l. Aprili cap. 7. *ipſis autem vitulis toſtum* (Polit. Codex tritum) *molitumque milium cum lacte miſceatur ſaliuati more praebendum.* Hoc loco et varietate lectionis optimorum librorum adiutus Pontedera recte h. l. emendauit.

Altinae] Ex loco Plinii VIII. ſect. 70. *Plurimum lactis Alpinis, quibus minimum corporis, plurimum laboris, capite*

 non

non ceruice iunctis. Harduinus h. l. ſcribi et intelligi volebat *Alpinas;* ab Altino enim Italiae oppido dici *Altinates*, vt ipſe Columella VII. 2. *Altinates* oues habet. Sed ante Harduinum eadem coniectura h. l. emendauit Bochart Hieroz. I. 2. 29. Similes, hoc eſt paruas et exiles, ſed multi lactis vaccas montis Lactarii memorat Caſſiodorus Variar. XI. 10.

Ceuas] An noſtrum vocabulum *Kuh* in illo lateat, quod putabat Schoettgen ad h l. non auſim affirmare. Ex loco Plinii XI. ſect. 97. *numeroſior Apennino caſeus. Cebanum hic e Liguria mittit, ouium maxime lactis Ceuanas* ſeu *Cebanas* dici ſuſpicor ab vrbe Ceba, vbi hodie Marchionatus *Ceua* in Pedemontano principatu.

vinum — tolerat] Infra X. praef. 1. velut aqua frumentoque ſummis atque humillimis victum tolerantibus. Caeſar B. C. III. 49. equos eorum vix tolerari, reliqua iumenta interiſſe. Ibid. c. 58. his rationibus equitatum tolerare. De B. G. I. 28. nihil erat, quo tamen tolerarent. Iterum VII. 77. eorum corporibus vitam tolerauerunt. Quae quidem exempla huic noſtro aliquantum diſſimilia ſunt, adeo, vt fere dubitem de lectionis veritate. Ceterum etiam Ariſtoteles H. A. VIII. 6. generatim boues ſaginari ait ficubus, vuis paſſis et vino.

Cap. XXV. *naſcuntur*] Naſcuntur ignoto adhuc ſemine, ſed cruditates tandem copioſi generant.

Santonica] Santonicum in hac medicina adhibet Vegetius I. 44 et 45. Idem nominat III. 55. 7. puluerem Santonicum IV. 10. 2. abſinthium Santonicum eſt a Galliae ciuitate appellatum, auctore Plinio 27. ſect. 28. Santonicum appellant Dioſcorides III. 28. Galenus S. M. F. VI. 1. Marcellus Empiricus c. 18. Santonica herba, quae abſinthium dicitur; ita etiam Scribonius Compoſ. 141. et Martialis IX. 95. Deſcripſit Lobelius Obſerv. p. 436.

Cap. XXVI. *confringere*] Palladius Maio 7. et paulatim confracti reſoluantur. Sed ibi Codices meliores ſimpliciter confringantur habent. Ceterum idem Palladius ibidem ſect. 4. recentius aliquod caſtrandi genus ſimul deſcripſit, vbi vide notas. Hoc genus Magonis Hippiatrica p. 239. ſub vocabulo καρύδωσις docent. Primum genus, quod h. l. deſcribitur, dicitur ab Ariſtotele τρίψις, a Paulo Aegineta θλάσις.

vere] Recte hoc inferunt Codices optimi. Palladius *verno.* De coniectura ex loco ſimili infra VII. 11. inferendum *vero* viderat *Vrſinus,* et Conr. Geſner in Vitulo p. 125.

2. *de-*

2. *deligare*] Palladius: *alii ligato ad machinam vitulo duabus anguſtis regulis ſtagneis ſicut forcipibus ipſos neruos apprehendunt, qui graece κρεμαστῆρες dicuntur. his compre-henſis tentos teſticulos ferro reſecant et ita recidunt, vt aliquid de his capitibus neruorum ſuorum dimittatur haerere, quae res et ſanguinis nimietatem prohibet, et non omnino iuuencos ſubducto robore virilitatis effoeminat.* vbi vides, vocem *tenſos* non adeſſe in Columella, niſi in ipſo Palladio ſpuria eſt. Deinde Palladius vulgatam huius loci lectionem confirmant, quam in libris optimis variari vides. Denique *ligneae regulae* Palladio ſunt *ſtagneae* ſeu vt Vincentius habet *ſtanneae.* In loco Palladii ſect. 4. de altero caſtrationis genere regulae ſunt, quas Apſyrtus πόρπακας ſeu fibulas dixit, quibuſque nerui ſeu ductus teſticulorum extenſi rectique cum ipſis teſticulis ſeruantur, dum reciduntur teſtes. Quas ibi Palladius *ligneas* dixit, eaſdem Apſyrtus lineas aut cannabinas. In hoc vero loco dubius haereo. Sed vide notam ſequentem. De caſtratione vitulorum ita tradit Ariſtoteles H. A. IX. 50. οἱ μὲν οὖν μόσχοι ἐκτέμνονται ἐνιαύσιοι· εἰ δὲ μὴ, αἰσχίους καὶ ἐλάττους γίνονται· αἱ δὲ δαμάλεις ἐκτέμνονται τὸν τρόπον τοῦτον. κατακλίνοντες καὶ ἀποτέμνοντες τῆς ὀσχέας κάτωθεν τοὺς ὄρχεις ἀποθλίβουσιν. εἶτα ἀναστέλλουσι τὰς ῥίζας ἄνω, ὡς μάλιστα, καὶ τὴν τομὴν θριξὶ βύουσιν, ὅπως ὁ ἰχὼρ ῥέῃ ἔξω. καὶ ἐὰν φλεγμαίνῃ, κατακαύσαντες τὴν ὀσχέαν, ἐπιπάττουσιν. οἱ δ' ἐνόρχαι τῶν βοῶν, ἐὰν ἐκτμηθῶσι, τὸν φανερὸν συγγεννῶσιν. vbi Gazae verſio habet: Vitulis tempus caſtrandi anniculis eſt, alioqui minores deformioreſque euadunt. Modus caſtrandi hic eſt. Tractos deorſum teſtes atque obtentos preſſoſque in imum ſcroti cultello adacto extrudunt etc. Legiſſe ille videtur ἀποτείνοντες pro ἀποτέμνοντες; deinde verba αἱ δὲ δαμάλεις non expreſſit, quae, vti vulgo leguntur, docere videntur, alio modo vitulos anniculos, alio δαμάλεις ſeu bimos caſtrari. Verum in Mediceo Codice eſt οἱ δὲ δαμάλεις; deinde Conr. Geſner in Vitulo p. 127. legendum docuit ἐλάττους γίνονται οἱ δαμάλεις. ἐκτέμνονται δὲ τὸν τρ. τ. Hanc eius emendationem confirmat Gazae verſio. Itaque philoſophus docet, vitulos anniculos caſtrandos eſſe; alias enim minores et deformiores fieri. Modum caſtrandi hunc demonſtrat. Vitulo deiecto (pro κατακλίνοντες male Gaza καθέλκοντες legiſſe et ad teſticulos retuliſſe videtur, iudice etiam Conr. Geſnero) ſcrotum diſcindunt et teſticulos deorſum extrudunt; deinde radices ſurſum, quoad fieri maxime poteſt, reprimunt, et plagam infarciunt capillis, vt ſanies effluere poſſit; et ſi inflammatio acceſſerit, ignem adhibent ſcroto et inſper-

inſpergunt. Verſio Scoti apud Vincentium XXII. cap. 25. habet: cremabunt teſticulum ponentque cinerem ſuper iſtud. Verſio Thomae habet: *adurentes locum ſuper implaſtrant.* In graeco deeſſe videtur verbum, quo ſignificetur, quid ſit vulneri adſpergendum: Verum Geſner l. c. poſt ea verba, vbi teſticuli extruduntur deorſum, addi vult verba καὶ ἐκτέμνουσι *et exſcindunt;* deinde verbum κατακαύσαντες refert ad praecedens θριξὶ, vt ſententia ſit haec: *quod ſi locus inflammetur*, ſeu *ſaniem contraxerit vſtorum capillorum aut lanarum cinerem inſpergunt.* Quod vero cremaſteres ſurſum reprimi iubet Ariſtoteles, idem repetit de Generatione I. 5. ἀφαιρουμένων τῶν ὄρχεων ἀνασπῶνται ἐντὸς οἱ πόροι, ὥστε οὐ δύνανται γεννᾶν τὰ ἐκτεμνόμενα. ἐπεὶ εἰ μὴ ἀνεσπῶντο, ἐδύναντο ἄν. καὶ ἤδη ταῦρος τὶς μετὰ τὴν ἐκτομὴν εὐθέως ὀχεύσας ἐπλήρωσε διὰ τὸ μήπω τοὺς πόρους ἀνεσπᾶσθαι. Cauſam igitur rei, quam accidiſſe et nos hodie fatemur, cum bos a caſtratione ſtatim vaccam initu foecundauit ſuo, repetebat Ariſtoteles a minus ſedulo ſurſum reiectis et reconditis cremaſterum radicibus. Noſtri vero hodie phyſiologi a ſemine, antea in veſiculis ſeminalibus collecto, repetunt cauſam. Rem accidiſſe addit Ariſtoteles priore etiam in loco; vbi verba graeca ſit conſtituebat Geſner: ἐὰν ἐκτμηθῶσι προσφάτως ἔτι γεννῶσι. Scaliger ad Varronem p. 299. legebat: φανερὸν ὅτι γεννῶσι. Sed in verſione Thomae verbotenus ex graeco expreſſa eſt: *quantum ad patens conhabitant.* Igitur habuit in ſuo libro ſcriptum: ὅσον εἰς τὸ φανερὸν συγγίνονται. Gaza vertit: *Si bos a recenti caſtratione ineat, procreare poteſt.* legiſſe igitur videtur: ἐὰν προσφάτως ἐκτμηθέντες ὀχεύωσι, γεννῶσι. Sed ſatis de hoc loco. Tertius exſtat in H. A. III. 1. vnde ſimul diſcimus, anniculos vitulos conquaſſatione teſticulorum (τρίψιν, contritionem appellat, quam Paulus Aegineta VI. 68. θλάσιν conquaſſationem) vetuſtiores exciſione caſtrari; addit iam accidiſſe, vt taurus ſtatim a caſtratione vaccam impleret. Ex Ariſtotele ſumſit Varro II. 5. 14. de vaccis: *de quibus admirandum ſcriptum inueni, exemtis teſticulis ſi ſtatim admiſeris taurum concipere.* Idem deinde ſect. 17. addit: *Caſtrare non oportet ante bimatum, quod difficulter, ſi aliter feceris, ſe recipiunt; qui autem poſtea caſtrantur, duri et inutiles fiunt.* Difficile quidem eſt locum priorem Ariſtotelis conſtituere; hoc tamen ex tribus inuicem comparatis colligitur, anniculos vitulos aetate eius teſticulorum conquaſſatione, bimos, quos δαμάλεις vocat, exciſione fuiſſe caſtratos. Vitulos caſtrare bimos iubet etiam Didymus in Geoponicis XVII. 8. qui plane cum Columella

mella conſentit, ſed methodum exſcindendi omiſit. Itaque breuiter ſic cenſeo, Ariſtotelem ex conſenſu reliquorum ſcriptorum omnium emendandum atque interpretandum eſſe ita, vt in priore loco dicat, teneros vitulos bene caſtrari confractis teſticulis; deinde ad bimatum vſque non recte exſcindi teſticulos; ita enim fieri boues deformiores et minores. Equos teneros a Sarmatis caſtrari thlaſi, eoſque deinde dentes nullos mutare referunt Hippiatrica p. 67.

Dependent] Intelligi clarum eſt non muſculos, cremaſteres hodie dictos. ſed ipſos ductus ſeminales, ad teſticulos deſcendentes. *Extremam partem teſticulorum* recte epididymides interpretatur Brugnone de Cura equitii p. 252. Hodieque partem eius caſtratis equis relinqui teſtatur idem vir doctus, ne ſcilicet ductus ſeminales elabantur. Ceterum idem vir doctus comparauit hanc caſtrandi methodum cum ea, qua hodie in equis vtuntur, et docet regulas duas vicem praeſtare regularum illarum in medio excauatarum canali, quibus reſerato demum ſcroto ductus deferentes comprehenduntur et conſtringuntur tam firme, vt deinde ſanguinis eruptione non periclitetur equus. Poſt viginti quatuor horas demum fines ductuum compreſſi et ſicci abſcinduntur. Regulis hic ad teſtem vnumquemque duabus opus eſt, quas appellamus *Kluppen*. Columella contra duabus regulis, ipſum ſcrotum antea non apertum cum teſticulis conſtringit. Igitur diuerſa fuit forma regularum harum.

3. *curatione*] Palladius: *nec admittendum, quod plerique faciunt, vt ſtatim caſtratos coire compellant.* Hinc *caſtratione* h. l. recte iam olim emendauit Morgagni. Palladius autem peſſime h. l. excerpſit; nec enim Columella dixerat fieri hoc a pleriſque, nec *compelli* tauros ad id opus; niſi verbum *compellant* eſt vitioſum. Codex Polit. ſubſtituit et *faciant*.

4. *cacuminibus*] Palladius: *ſequenti triduo praebeantur ei tenerae arborum ſummitates et frutecta mollia et herbae viridis coma dulciore ſagina roris aut fluminis.* vbi Codex Barthii *dulciore ſaginatoris aut fluminis.* Vincentius XVIII. c. 97. *virides comae dulciores ſaginatoriae aut fluuiales.* Contra Codex Polit. cum Creſcentio omittit verba *dulciore — fluminis.* Pontedera, quia verba Columellae *prohibenduſque multa potione* non expreſſa ſunt in vulgata Palladii lectione, verba iſta vitioſa ex edit. Aldina ita conſtituit: *dulciora ſagina roris aut fluminis.* vt herbae dicantur praebendae rore madentes aut aqua fluuiali adſperſae. Equidem ex Vincentio malim *virides comae dulciores ſagina roris aut fluminis.*

reſerare] Vrſinus et poſt eum Morgagni Epiſt. III. 42. malebant *reſerare* pro vulgato *reſecare* in Columella eiuſque excerptore Palladio legere. Probauit hanc rationem Geſnerus, additque ex noſtro VI. 34. 1. reſeratur ſuppuratio, et VI. 12. 1. recluſa ferro. Sequentia etiam verba: *expreſſos reſcindere* arguunt, nondum anteceſſiſſe exciſionem. Quare vulgatam corrigere non dubitaui, etſi in Palladio vulgo etiam *reſecare* legitur, quod ibi corrigere ſimiliter debemus. Rationem emendationis iam antea edidi.

5. *formamque ſeruat maris cum*] Hanc lectionem approbante Pontedera praetuli vulgatae *formaque ſerrata maris gen.*

deſectо] Barthii Adv. 37. 3. *delecto* corrigentis conatum improbauit et locum ſimilem cap. 37. ſect. 9. comparavit Geſner, ad copiam et minorem laborem pecudis referens. Scilicet aegro tauro in ſtabulo obiicitur deſectum pabulum.

Cap. XXVII. *auctorem*] Marem admiſſarium inepte Schoettgen interpretatur, quod demonſtrant vocabula *induſtrius* et *ſedulitas*. Recte Geſner *actorem* corrigit; de quo ſeruorum genere ſupra ad I. 8. 5. dixi.

equitium] Vulgato *equinum pecus* non dubitaui lectionem optimorum librorum ſubſtituere, cuius exempla ex Iuriſconſultorum romanorum libris affert Geſneri Theſ. L. L. Probauit hanc lectionem etiam Pontedera. *Auitium* ſimiliter dixit Apuleius.

mularis] Eiuſmodi equos Strabo V. de Venetis ſcribens vocat ἡμιονίτιδας ἵππους.

2. *gregibus autem*] Palladius: *ſed his armentis paſcua legamus pinguiſſima hieme aprica, frigida et opaca prouideamus aeſtate, nec adeo mollibus locis nata, vt vngularum firmitas de aſperitate nil ſentiat.* ex quo loco, ſi ſcilicet ex hoc noſtro ductus eſt, vt reliqua, praeter equi admiſſarii colores, grauius vlcus h. l. ſuſpicari licet. Ex lectione Cod. Lipſ. qui *nec montana* habet Geſnerus vitium vulgatae aliquod ſuſpicatus vulgo interſertum *non* incluſit, quoniam Varro II. 7. equinum pecus paſcendum in pratis potiſſimum herba ait. Rectius comparaſſet locum Philoſophi H. A. VIII. 24. χαίρουσι δὲ οἱ ἵπποι τοῖς λειμῶσι καὶ ἕλεσι. καὶ γὰρ τῶν ὑδάτων τὰ θολερὰ πίνουσι. Si graminis copiam ſpectes, praeferenda ſunt paſcua et prata humida, ſed montana certe editiora et ſiccanea equorum et pulcritudini et valitudini melius conſulere contra Columellam Brugnone de Cura equitii p. 9.

p. 9. verſ. germ. qui recte etiam contra Ariſtotelem demonſtrat, equum aquam puram in potu amare, poſt potum tamen aquam vngulis proculcare et turbare. Forte Palladii praeceptum pertinet ad pullos. idem enim in mulis teneris poſuit noſter infra cap. 37. ſ. 11.

proceris herbis] Recte enim iam olim Hippocrates de Articulis p. 785. armenta ſeu boues paſcuorum herbas proceras ſectari, quas labris craſſis linguaque in faſciculum collectas et contortas faucibus ingerunt. Equos contra recte monet dentibus prioribus, quibus boues et reliqua ruminantia animalia carent, herbas humiliores ſectas depaſci.

vulgaribus equis] Palladius: *caeterae paſſim toto anno inter paſcua dimiſſis ſecum maribus impleantur.* vbi Cod. Pol. omittit *paſſim* et Edd. optimae *admiſſis* habent. Rationes, cur generoſi equi non ſit paſſim in paſcuis cum equabus dimittendi, ſed ſeparandi et ſtabulis continendi bene explicuit Brugnone p. 111.

3. *mares iungentur*] Ex Sang. *iniungentur* poſuit Gronov. et comparauit locum cap. 37. ſect. 2. *marem feminae iniungi.* vbi nulla eſt ſcripturae varietas. Cf. infra c. 27. ſ. 3.

meſſem] Vulgatam *poſt anni meſſem* falſam eſſe, viderat etiam Vrſinus, qui eam ita corrigebat: *poſt annum enixae.* vt infra cap. 28. vt poſt tertium annum enixa fetum educet. Geſner ex loco Plinii VIII. ſect. 66. vbi eſt: *partum vndenis menſibus ferunt, duodecimo gignunt:* legi volebat *poſt vndenum menſem.* Pontedera legi volebat: *annum menſum.* Broukhuſius *annum emenſum*, quam poſteriorem rationem magis probauerim, quam alteram Pontederae.

duodecimo] Palladius: *equarum natura eſt partum ſpatio duodecimi menſis abſoluere.* accuratiſſime tempora partus definiit Brugnone de cura equitii p. 150 ſeqq. ex cuius obſeruationibus patet, tertio decimo fere die poſt menſem vndecimum parere equas.

8. *equos autem pretioſos*] Palladius: *illud in admiſſariis ſeruandum eſt, vt mediis aliquibus ſpatiis ſeparentur, propter noxam furoris alterni: ſed his armentis paſcua legamus* etc.

ad praeſepia] Palladius: *Hoc menſe* (Martio) *ſaginati et bene paſti ante admiſſarii generoſis equabus admittendi ſunt, et repletis feminis iterum ad ſtabula reuocandi.*

9. *mulos*] Veteres libri *mulae*, ſed quoniam nec muli nec mulae nec ineant nec ineantur, *tauros* legi volebat *Pontedera.* De tauris idem Varro II. 5. Columella infra cap. 24. et alii.

 verum

verumtamen] Accuratius Palladius: *neque tamen aequalem numerum omnibus debemus adhibere, ſed aeſtimatis viribus vnius cuiuſque admiſſarii ſubmittenda ſunt pauca vel numeroſa coniugia, quae res efficiet admiſſarios non parua aetate durare. Iuueni tamen equo et viribus formaque conſtanti non amplius quam duodecim vel quindecim debemus admittere, caeteris pro qualitate virium ſuarum.* Plinius 8. ſ. 66. *nec tamen quindecim initus eiuſdem anni valet tolerare.*

vſque admiſſurae] Lectionem libri Goeſiani vulgatae praeferebat etiam Pontedera, in qua nihil immutaui, niſi quod ex Sangerm. poſui *vſque in annos* cum ille *vſque* omitteret. Ita enim infra c. 28. eſt de eadem re *vſque in annum viceſimum.* In vniuerſum valet de equitio obſeruatio, maturitatem corpus niſi poſt mutatos dentes non adipiſci. Praeterea ſunt genera quaedam ſeu potius rationes equorum, quae ſerius matureſcunt, ſed ſenectute viridi et robuſta compenſant imbecillitatem iuuentutis. Hoc de equis Cappadocibus Oppianus Cyneg. I. 200. de Mauris Nemeſianus verſ. 280. de Lemouicenſibus Galliae tradit Brugnone p. 100.

10. *proritatur*] Hanc lectionem Sang. probauit etiam Drakenb. ad Liuium T. I. p. 363. Vulgatum *perfricatur* iam olim Vrſinus mutabat in *vellicatur* et vocem *equi* poſt *nares* delebat, in quo conſentientem habet Codicem Goeſ. qui ſententiam deinceps ſic continuat: *Equa rurſus ſi qua marem.* Satis eleganter! Reliqua pars correctionis Vrſini, qua legi volebat: *deterſi loci* inutilis eſt. Goeſiani libri lectionem praeferebat Pontedera cum Geſnero.

ſcilla] Palladius: *trita ſquilla naturalia eius infecta libidinem concitabunt.* Vrtica perfricare naturales partes iubet Plinius 22. ſ. 15. cum Hippiatr. p. 56.

vulgaris] Copulam *ac* cum Vrſino addi voluit Morgagni.

obſequium feminae] Ita vulgatam: *obſequium, femina* corrigendam eſſe viderat Vrſinus, recte comparans locum cap. 36. *degener ac vulgaris aſellus admouetur, qui ſolicitet obſequia feminae.* Eiuſmodi admiſſarium noſtri vocant *Probierhengſt, Spürhengſt.*

11. *neque opere*] Palladius: *Deinde grauidae non vrgeantur, nec tamen vel frigus tolerent, nec inter ſe loci comprimantur anguſtiis.*

anguſto clauſo] Vulgatam *clauſoue* ex libris optimis correxi monente Pontedera. Columella enim clauſum ſimpliciter dicere amat locum clauſum. Vide VII. 6. 5.

feli-

felicula] Ita libri optimi pro *filicula*. De vocabulo et radice ipſa, quae intelligatur, vide ad Caton. c. 158.

12. *manu contingendus*] Palladius: *quia eos tactus laedit aſſiduus*. vbi forte vitium haeſit. Vulgo h. l. edebatur *laeuiſſimo*.

tantum cura] Palladius: *quantum ratio patitur, defendatur a frigore*. Ex lectione Codd. vitium ſuſpicari licet; nec tamen *tanta*, quod illi offerunt, probauerim.

13. *amore natorum*] Plinius 8. ſ. 66. *praeter ceteras fetum diligit*.

alternis] Palladius: *generoſas equas et quae maſculos nutriunt, alternis annis ſubmittere debebimus, vt pullis puri et copioſi lactis robur infundant; caeterae paſſim replendae*. Conſilium hoc ipſum Varronis II. 7. et Ariſtotelis H. A. VI. 22. rationibus idoneis comprobauit Brugnone p. 146. Ceterum mulum lactare vult menſes ſex, equum vero longiore tempore Ariſtoteles H. A. VI. 22. Duos annos ponit Varro II. 7. vnum Plinius XI. ſect. 95.

Cap. XXVIII. *trimo*] Palladius ſect. 7. *aetas incipientis admiſſarii quinti anni initio eſſe debebit; femina recte bima concipiet, quia poſt decennium iners ex ea ſoboles et tarda naſcetur*. Vnde apparet, eum h. l. legiſſe *quadrimo*, ſed vulgatam tuentur Varro II. 7. et Geoponica XVI. 1. vbi vide notas. Deinceps *qui praecepit* ex Sang. annotauit Gronov.

Democritus] Eadem exſtant ſub Africani nomine in Geopon. XVII. 6. Hippiatr. I. 15. quae paucis hodie probantur iiſque omnium ineptiſſimis hominibus.

Cap. XXIX. *nouae rei neque*] Ita praeclare Sangerm. liber. Vulgo *nouaeque rei auditu*.

corporis vero forma] In Sang. haec verba praecedunt: *Aliud ex eodem*.

2. *nigris oculis*] Palladius *magnis*.

auriculis et erectis] Varro: *auribus applicatis*. Palladius: *breues et argutae*. Geoponic. προσεσταλμένα ex Varrone.

ceruice molli] Palladius Iſidori habet *erecta ceruix*. Virgilio et Horatio: *ardua ceruix*. In Varrone legendum cum Pontedera: *ceruice molli, non anguſta*.

denſa iuba] Varro: *iuba crebra, ſubcriſpa, inclinata in dexteriorem partem ceruicis*. Ita etiam Geoponica. Palladius ſimpliciter *coma denſa*.

armis

armis et rectis] Varro *ſcapulas et humeros latos* habet. Geoponica: *ὠμοπλάτας μεγάλας, βραχίονας ὀρθὰς.* Xenophon: *ἡ δ' αὖ ὑψηλὴ ἀκρωμία τῷ τε ἀναβάτῃ ἀσφαλεστέραν τὴν ἕδραν καὶ τοῖς ὤμοις καὶ τῷ σώματι ἰσχυροτέραν τὴν πρόσφυσιν παρέχεται.* In equa propter peluis lumborumque eminentium formam armi fere pares ſunt altitudine lumbis, vt recte annotat Brugnone p. 68.

lateribus inflexis] Palladius: *latus longiſſimum* ſeu, vt Iſidorus habet, *longum ſubſtrictius.* Xenophon: *πλευρὰ βαθυτέρα καὶ πρὸς τὴν γαστέρα ὀγκωδεστέρα*, i. e. latera profundiora et ad ventrem ampliora. Ex Xenophonte tamen Pollux habere videtur *πλευρὰς βαθείας, προμήκεις πρὸς τὴν γαστέρα, καὶ ὀγκωδεστέρας*, i. e. profunda, longa, et ad ventrem ampliora.

ventre ſubſtricto] Varro: *ventre modico.* Geoponica: *κοιλίαν εὔογκον.* Pelagonius ibidem: *γαστέρα συμπεπιεσμένην καὶ ταῖς λαγόσι συνεσταλμένην.*

teſtibus paribus] Ita etiam Palladius ſect. 8. vbi breviter ſic: *nunc domandi ſunt pulli, vbi tempus bimae aetatis exceſſerint. Conſideranda ſunt magna, longa, muſculoſa et arguta corpora, teſticuli pares et exigui et caetera quae in patribus dicta ſunt.*

latis lumbis] Varro: *lumbis deorſum verſum preſſis, ſcapulis latis.* vbi Vrſinus legi volebat *lumbis d. v. preſſis ac latis.* Xenophon laudat *ὀσφῦν πλατεῖαν καὶ βραχεῖαν*, i. e. lumbos latos et breues. In equa lumbi magis exſtant et latiores ſunt quam in equo, quae fabrica debetur diuerſae pelvis ſtructurae, quae neceſſaria eſt ad foetum capiendum tuendumque, vti docet Brugnone p. 68.

3. *aequalibus*] Varro: *cruribus rectis et aequalibus introuerſis potius figurata, genibus rotundis nec magnis.* Hanc librorum optimorum lectionem ita emendabat Pontedera: *non introuerſis, potius figura alta,* vt Varroni conueniret cum Columella in altitudine crurum. Sed Aldus ita edidit verba Varronis, vt eorum ordo magis conueniret cum Columella; ita enim vulgo legitur: *cruribus rectis et aequalibus, genibus rotundis, nec magnis, nec introrſum ſpectantibus.* Lectionem librorum optimorum *mollibus* praeferebat Pontedera, et *crura mollia* Virgilii Georg. III. 76. comparabat. Etiam Heinſius Aduerſ. IV. p. 626. lectionem Sangerm. probabat, et recte Graecum *ὑγρὰ σκέλη* comparabat.

clunibus] Palladius: *maximi et rotundi clunes.*

feminibus] Geoponica: *μηροὺς μεμυωμένους.* *numeroſis* intellige vt ſect. 2. in pectore: *muſculorum toris numeroſo.*

Hortum

Hortum numeroſum noſter X. 6. gymnaſium numeroſius laxiuſque Plinius Epiſt. X. 48. vbi vide Gronouii notam.

vngulis] Varro ſimpliciter *vngulas duras* memorat, reliqua omittit. Palladius: *pes ſiccus et ſolidus et cornu concauo altius calciatus — vngulorum ſolida et fixa rotunditas.* Geoponica: ὁπλὴν εὐπερίγραφον, καὶ πάντοθεν ὁμαλῶς συμπεπηγυῖαν, βάτραχον μικρὸν, ὄνυχα στερεόν. vbi βάτραχος, rana, eſt pars mollis in ima vngulae parte ſeu ſolea, Xenophonti χελιδὼν, ſeu hirundo.

coronae] Supra in boue cap. 15. 2. *ſuffragines coronae ac diſcrimen ipſum quo diuiſa eſt bouis vngula.* Articulas circa coronas equi habet Vegetius I. 13. 1. coronas vel ungues Idem I. 56. 30. nominat. Idem II. 54. 2. ſanguinem ei deſub cirrho vel de coronis detrahes. Quid velit Columella, diſces ex Xenophonte de Re equeſtri I. 4. vbi, poſtquam formam ipſius vngulae expoſuerat in bono et generoſo equo, ita pergit: δεῖ τοίνυν καὶ τὰ ἀνωτέρω μὲν τῶν ὁπλῶν, κατωτέρω δὲ τῶν κυνηπόδων ὀστᾶ μήτε ἄγαν ὀρθὰ εἶναι, ὥσπερ αἰγὸς, οὐδὲ μὴν ἄγαν ταπεινὰ τὰ ὀστᾶ δεῖ εἶναι. De eadem re Hippiatrica p. 262. ὅσοι δὲ ἐν τοῖς μεσοκυνίοις τὰ ὀστᾶ ὀρθὰ ἔχουσιν, ἄγαν κακοπερίπατοί εἰσι — λέγονται δὲ ἐλαφόποδες καὶ οἱ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἔχοντες βραχέα τὰ ὀστᾶ καὶ ταπεινά. Coronae igitur dicuntur et continent partem inter vngulas et cirrhum pedis mediam; pars ea, cui cirrhus appenditur, κύνες et κυνήποδες dicitur; pars abhinc media inter cirrhum et vngulas, μεσοκύνιον, Latinis *coronae.* Qui oſſa huius partis nimis longa et recta habent equi, capris ſimiles, equitem fatigant; qui nimis breuia, ceruis ſimiles, atterunt facile partem ſupra coronas in via lapidoſa et gleboſa.

4. *mores autem*] Palladius: *mores, vt vel ex ſumma quiete facile concitentur, vel ex incitata feſtinatione non difficile teneantur.* Cum h. l. antea vox *concitati* deſideraretur, Vrſinus emendabat vulgatam: *ex placido et concitato mixti.* Quam emendationem inutilem fecit lectio Cod. Goeſiani et Sangerm. quam confirmat locus Palladii. Accedit Pelagonius Hippiatric. p. 57. τρόποι δὲ ἵππων ἐπαίνετοί εἰσιν ὅταν ἀπὸ πρᾳοτέρων διεγηγερμένοι εὑρεθῶσιν, καὶ πάλιν ὅταν ἀπὸ κεκινημένων πρᾳεῖς γίγνωνται. οὗτοι γὰρ εἰς τὴν τοιαύτην ὑπηρεσίαν χρήσιμοι τυγχάνουσι καὶ εἰς καμάτους ἱκανοί. Hic etiam locus verbotenus ex Columella tranſlatus, (graecitas etiam paene barbara verſionem arguit) docet, librorum optimorum lectionem *certaminum laborem* veram eſſe, quam paulum immutaui ex cap. 27. 13. vbi eſt: *quo firmior pullus — laboribus certaminum praeparetur.* Etiam vox *patientiſſimi* ſatis defen-

defenditur a graeco ἱκανοὶ Pelagonii; atque immerito eam Pontedera eiiciebat cum Edd. alias optimis. Vulgo edebatur: *certamina laboremque.*

Cum corpore] Vegetius IV. 5. 2. *cum aetate notae corporis.*

Dum bimus] In hoc loco grauiter peccauit aut ipſe Columella aut potius librarii. Vitium tamen antiquiſſimum arguunt, qui haec tranſcripſerunt Palladius et Vegetius. Varro enim II. 7. recte et approbante Ariſtotele, Plinio aliiſque ita tradit: *equus triginta menſium primum dentes medios dicitur amittere duo ſuperiores, totidem inferiores. Incipientes quartum agere annum itidem eiiciunt, et totidem proximos eorum, quos amiſerunt. et incipiunt naſci quos vocant columellares. Quinto anno incipiente item eodem modo amittere binos. quos cauos habent tum renaſcentes eis, ſexto anno implere, ſeptimo omnes habere ſolent renatos et completos.* In re tam certa et conſtante vix potuit Columella tam enormiter a rerum natura et veritate aberrare; relinquitur igitur, vt librariorum errorem accuſemus. Atque in Palladio quidem, qui h. l. exſcripſit, meliorem lectionem habet Vincentius; ita enim excerpſit: *quadrimo eorum proximi mutantur.* Deinceps Codex Polit. rectius item habet *intra quintum annum molares ſuperiores cadunt.* Ex veſtigiis igitur lectionis, in Palladio ſeruatae a Vincentio, ita emendandus eſt Columella: *cum quartum agit annum, iis, qui proximi ſunt, deiectis, alios affert; et naſcuntur, qui canini appellantur.* Fortaſſe tamen propius conſequimur veram Columellae ſcripturam, ſi fideliter ab eo Varronis auctoritatem, vt in reliquis expreſſam, ponemus, et ex *columellaribus* ortos *molares*, qui equo nunquam cadunt, errore librarii cenſeamus. Igitur ita fuerit legendum: *et naſcuntur, qui columellares appellantur.* Deinceps ex fide Codicis Politiani in Palladio, auctoritate Varronis et fide naturae rerum ita legendum eſt: *intra quintum deinde annum vltimi ſuperiores cadunt.* Molares enim fuerunt a librario effecti ex *columellaribus*, quos deinde alius interpretatus eſt caninos. Atque ita vtrumque vocabulum *molares* et *canini* verbis Columellae diuerſo tamen loco fuit adſutum. Deinceps inſerenda et redintegranda ſunt verba, alieno plane loco poſita: *ex eo cauatos gerit.* quae Vegetius eodem ordine ſic reddidit: *et ex eo cauatos* (liber alius *cauos) habere incipit dentes.* Palladius plane omiſit. Itaque poſt ſuperiora ſtatim retracta haec verba ſubiungo: *cadunt. et ex eo cauatos gerit, qui renaſcuntur. Sexto anno* et reliqua. Ita enim Varro: *quos cauos habent*

habent tum renaſcentes eis, ſexto anno implere. vbi peſſime olim legebatur *quos caninos habent.* Caui ſunt hi dentes renati omnes non ſolum in radice, ſed in ſuperiore etiam facie et ſenſim replentur, ita, vt poſt ſeptimum aetatis annum omnes repleti et plana ſuperficie ſuperiore reperiantur. Poſtremi tamen vtrinque diutiſſime omnium cauitatem monſtrant aetatemque ita ſignificant; nam poſtremi omnium renaſcuntur, et primum quidem ſuperiores, deinceps inferiores, nec eodem vt reliqui interuallo, ſed paulo maiore. Canini inter medios et poſtremos medio naſcuntur tempore. De inciſoribus vbique loquor; nam molares ſignum aetatis non habent; nec eos vnquam cadere hodieque omnes conſentiunt rei equeſtris ſcriptores. Attamen Apſyrtus in Hippiatricis p. 227. tradit, equos, dum primos dentes eiiciunt, ſimul primores vtrinque maxillares quaternos mutare: *εὕρομεν δὲ ὅτι οἱ πρωτοβολοῦντες ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ βάλλουσι τοὺς γομφίους τοὺς ἐμπροσθίους ἄνωθεν ἕνα καὶ κάτωθεν ἕνα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τοὺς πρώτους, καὶ τὰς προσφυὰς τὰς πρὸς αὐτοὺς ἀλλάσσουσιν.* vbi quae dicantur *προσφυαὶ* intelligitur ex numero. quem ponit dentium omnium quadraginta, exceptis quas iterum dicit *προσφυάς.* Addit deinde, aſinum et mulum dentes habere triginta ſex, praeterea item quas dicit *προσφυάς.* Scilicet recte is cum molaribus numerauit dentes minutos, caninis fere ſimiles, radicibus primorum molarium appoſitos, quos in magno craniorum equinorum numero, quae coram habebam, dum haec commentabar, duo tantum crania gerebant. Vnum vero cranium dentes inciſores medios vtrinque quaternos mutatos, ſed nondum repletos, ſed cauos adhuc monſtrat; quibus aſſident poſtremi vtrinque inciſores, mox caſuri; inter quos et medios inciſores vtrinque in alueolis adhuc latent, qui renati poſtremos reparare debebant. Canini adſunt minuti et acuti. Sed deſunt, quas Apſyrtus *προσφυὰς* dixit; quae fortaſſe vt canini plerumque maribus ſunt peculiares et proprii. Has equidem in ſuperiore tantum maxilla vidi hucuſque, neque aliter eos in equo annotauit Daubenton; Apſyrtus vero in vtraque adeſſe eas ſtatuit et cum primis molaribus mutari. Neutrum obſeruatum a quoquam hucuſque memini; credo tamen Apſyrto affirmanti. In aſino Daubenton aequalem dentium numerum cum equo annotauit. Reliqua de natura dentium equinorum dedi ad Varronem. Poſtquam haec ſcripſeram, vidi diligentiſſimum Brugnone de Cura equitii p. 296 et 298. docere, pullo trimo binos vtrinque primorum molarium dentium, quos tunc habere ſolet numero quater-

nos

nos vtrinque, excidere, eorumque in vicem ſubire ternos vtrinque. Idem ſimul annotauit, molarium equi mutationem iam olim obſeruatam fuiſſe ab Italo Ruini Anatomia del cavallo I. cap. 41. et Franc. Liberati, La Perfezione del cavallo I. c. 24. quibus adde La Foſſe Tom. I. tab. V. fig. 39—43. Idem denique Brugnone egregie explicauit primordia pullinorum dentium p. 294 ſeqq. Quod Apſyrtus ait, pullum caſtratum, poſtquam dentes mutauerit inciſores, caninos retinere pullinos et breuiores προσφυὰς germinare, falſi conuicit idem Brugnone p. 253.

ſuperiores] Vegetius: *ſuperiores cadunt, quos lactantes vocant.* Ita etiam ex h. l. Palladius ſect. 9. vbi tamen Codex Politiani vocem *ſuperiores* omittit. Pergit Palladius: *quadrimo canini mutantur.* vbi Vincentius habet: *quadrimo eorum proximi mutantur.*

molares ſuperiores] Vegetius: *molares cadunt.* Palladius tamen ex h. l. infra ſextum annum molares ſuperiores cadunt. vbi Codex Polit. *intra quintum annum* habet.

5. *manifeſto*] Vegetius: *ſciri ad fidem poteſt, niſi ſignis aliis, quae vſus edocuit. Decimo namque anno.* Palladius: latent abhinc aetatis notae. Verba: *et ex eo cauatos gerit* omiſit Palladius. et deinde: *ſed prouectioribus* tempora cavari incipiunt. Ex Vegetio paulo antea malim *omnes explet.*

caneſcere] Pergit Vegetius: *duodecimo anno nigredo in medietate dentium apparet.*

dentes prominere] Ita et Palladius. Varro II. 7. 3. *his* (ſeptennibus) *maiores qui ſunt, intelligi negant poſſe, praeterquam cum dentes ſunt facti brocchi et ſupercilia cana et ſub ea lacunae, ex obſeruatu dicunt eum equum habere annos ſedecim.* Ita etiam Apſyrtus Hippiatric. p. 227. ὅταν τὲς ὀδόντας ἔχων φανῇ προπεπτωκότας, ἔχῃ δὲ καὶ τὰς ὀφρῦς πολιὰς καὶ τὰ ὑποκάτω τῶν ὀφρύων κοιλότερα καὶ τὲς ὀφθαλμὲς — ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ ἑκκαιδεκάτῳ ἔτει ὁ ἵππος. Plinius XI. ſ. 64. Abſumta hac obſeruatione ſenectus in equis et ceteris veterinis intelligitur dentium brocchitate, ſuperciliorum canitie et circa ea lacunis, cum fere ſedecim annorum exiſtimantur. Cum Varrone, vti vides, faciunt Plinius et Apſyrtus; itaque Varronis locum non licebit cum Vrſino emendare ex Columella; ſed Columellam potius debebimus ad iſtam normam exigere. Columellam qui exſcripſere, Palladius et Vegetius, hic quidem dentes prominentes plane omiſit, et duodecimo anno dentes cauari annotauit: decimo tamen anno canitiem ſuperciliorum et tempora cauata attribuit. Palladius ſimpliciter aetate prouectioribus notas iſtas tribuit. Igi-

Igitur pro Columellae lectione vulgari ſolus ſtabat Vegetius, infirmus ſane cognitor atque auctor. Dentes prominent in ſeneſcentibus equis, dum gingiuarum carnes retrahuntur.

Cap. XXX. *macies*] Eumeli locus in Hippiatr. p. 184. ſimillimus huic eſt de eodem morbo: σίτῳ καὶ κριθαῖς πεφρυγμέναις ἀναληφθήσονται. πολλάκις δὲ καὶ οἶνος ἐν τῷ παρ' αὐτῶν πινομένῳ ὕδατι μιγνύμενος, μέχρις ἂν τὴν κατὰ φύσιν ἀναλάβωσι ῥῶσιν, ὠφελήσει. τὰ δὲ τῶν τοιούτων σώματα πολλῆς τῆς τρίψεως δέονται, πρὸς τὸ διὰ αὐτῆς πλείονα τὴν ὄρεξιν τῆς τροφῆς λαμβάνειν. χρὴ δὲ καὶ ἐν τόπῳ ξηρῷ αὐτὰ ἵστασθαι, τοῦτο γὰρ καὶ τῷ σώματι καὶ τοῖς ὄνυξιν αὐτῶν συμβάλλεται. Apſyrtus in Geoponicis XVI. 3. ἐὰν ἰσχαίνηται ὁ ἵππος σίτου φρυγέντος ἢ κριθῶν ἐπτισμένων διπλάσιον παραβλητέον αὐτοῖς καὶ τρὶς τῆς ἡμέρας ποτιστέον. εἰ δὲ ἐπιμένοι — πίτυρον τῷ σίτῳ μικτέον καὶ ἠρεμαίαις γυμνασίαις χρηστέον. Hordei fricti et moliti offis demiſſis in aluum maiores vires toroſque corpori fieri iumentorum tradit Plinius XVIII. f. 18.

2. *axibus*] Palladius I. 21. *plancae roboreae ſupponantur ſtationibus equorum cum ſtramine, vt iacentibus molle ſit, ſtantibus durum.* Vegetius 2. 58. *ſi iumenta mundiſſime et ſine ſtercore vel humore ſtabulentur, et roboreis pontilibus ſtabula conſternantur.* Vide ad Vegetii I. 56. 2. Poſtea ex Bruſchiana malim *emundata fuerint, humo et palea ſuperiecta.* Inepte enim *humus ſtabulorum* dicitur emundari, cum ea ſint conſtrata aſſibus. Paulo poſt legendum cenſeo: *vel ſi cum ſudant a concitatione confeſtim biberint.*

3. *et calefacto*] Haec ex libro Goeſ. et Sang. inſerta volebat etiam Pontedera Columellae reſtitui.

4. *ſi vrinam*] Vegetius III. 15. 23. *puluerem turis ouumque crudum cum vino dulci permixta per os conuenit dare; oleo cum vino permixto et calefacto ſupra renes et ilia inungens conſouebis — collyria longa et tenuia foramini immittitur, quo emanat vrina. Muſca quoque viua loco ipſi immittitur vel mica turis apponitur et de bitumine collyrium inſeritur, vt prouocet vrinam.* Vnde vulgatae lectionis h. l. vitia adſtipulantibus etiam libris optimis correxi. Tentaueram etiam verbum *infunditur* mutare, ſed deinde incidi in locum Hippiatricorum p. 184. vbi contra genitalia procidentia idem remedium ita proponitur: ἔλαιον μετὰ οἴνου μίξας ἐπὶ τὰς ψύας ἐπίχεε. εἰ δὲ μὴ ὠφελήσει, ἐκ μέλιτος ἑψηθέντος καὶ ἁλὸς ποιήσας κολλύριον λεπτότατον ἔμβαλλε τῇ ὀπῇ ὅθεν τὰ οὖρα διαφοροῦνται. ἢ μυῖαν ζῶσαν ἢ ψύχα λιβανωτοῦ, ἢ ἀσφάλτου κολλύριον, ἢ σκορόδου μέρος τῷ αὐτῷ τρόπῳ ἔμβαλλε.

decuſſerit] Haec ſenſu carent. Optimi libri omittunt *vrina;* quae varietas vitium arguit. quod ex loco Hippiatricorum antea allato feliciter emendari poſſe cenſeo legendo *ſi genitalia prociderint.* Eadem remedia et in hoc vitio valent; nam irritatione partium ſtimulant atque excitant naturam, vt procidentia retrahat genitalia. In Br. eſt *deuſſerint,* Ald. *deuſſerit.* quas lectiones omiſerat Geſner.

In poſtero autem] Edd. I. B. R. Goeſ. *inde poſtero* habent. Atque ita etiam Sangerm. teſte Drakenb. ad Liuium T. III. p. 79. Deinceps *autem* Edd. I. B. R. *ante* ſubſtituit liber Polit. et Goeſ. quare malim *inde poſtero ante potio — praebetur.* atque ita plane eſſe in Sang. teſtatur Gronouius.

5. *flaccidae*] Verbotenus Hippiatrica p. 248. ὦτα διεστραμμένα ἤτοι ὑποκεκλασμένα — τὴν ὑπὸ τὸν ὀφθαλμὸν φλέβα.

primo die] Malim ex libris optimis *prima die. Inde poſtero.*

tum — ſubſternitur — datur] Haec omnia omittunt Hippiatrica.

6. *cum vicialibus*] Peſſime Iucundus, eumque ſecutus cum Vrſino Geſnerus ſcripſerat: *viciae lib. II. S.* docente loco Hippiatr. τῇ δὲ τρίτῃ κριθὰς μετὰ βικκείου χόρτου ἐσθίειν ποίει, κατ' ὀλίγον δὲ ποριζέσθω, ὥστε τὴν κατὰ φύσιν ὑγείαν λαμβάνειν. vbi male editur ποτιζέσθω. Sed ne ſic quidem apparet, qui interpres τὴν κ. φ. ὑγείαν verterit *iuſta*, niſi forte ὑγείαν vitioſe ſcribitur. *Vicialia* dicuntur, vt apud Varronem I. 23. 3. et alibi *fabalia*, culmi viciarum ſiccati. Deinceps *perducatur* reſtitui ex Bruſch. et Aldina priore; refertur enim ad *equum* et *ieiuno.* Male Geſner *perducantur* dedit.

aut ſanguinem] Vrſinus malebat *ita, vt ſanguinem demi neceſſe ſit, tumidiores in vtroque.* Contra Geſner ſanguinem in pedes demiſſum in morbo cap. 12. 1. et 38. 3. opponit; itaque intelligere oporteret ſanguinem in armos demiſſum. At enim Hippiatrica p. 89. vbi hic locus exſtat verbotenus, haec verba omittunt, nec Vegetius habet; itaque mihi quidem coniectura Vrſini probabilis videtur.

exinaniatur] Vegetius: *quod ſi plus profluat quam neceſſe ſit.* Hipp. ἵνα μὴ ἔξαιμον γένηται τὸ ζῶον. vbi eſt ἐν μέσῳ τῶν ἀντικνημίων pro verbis *in medio crure.* Ceterum lectio Bruſch. et Sangerm. *exanimetur* mihi quidem exquiſitior videtur.

7. *poſtero*] Vegetius: *poſtero quoque die quaſi epaphaereſis fit et ex iiſdem locis.* Pro *curetur* in Hipp. eſt τῷ αὐτῷ τρόπῳ περιόδευε.

poſt

poſt triduum] Vegetius: *foeno ſuſtentabitur exiguo per triduum. deinde porri.* Hinc confirmatur lectio, quam recepi, et damnatur vulgata *dato. Poſtridie.* μετὰ τρίτην ἡμέραν — ὅσον τρεῖς κυάθȣς — ἐλαίȣ λίτρας ἡμισείας. Hippiatrica.

piſcinam] Vegetius addit *vel flumen aut mare vti natet, cum ſpartea et pannis vincto pede. poſtea firmioribus cibis ad ſaginam priſtinam reuocandus.* Hippiatrica: καὶ ὅταν ἀναπατήσῃ. Videntur Hippiatrica haec aeque atque Columella ex Magone tranſtuliſſe, vnde etiam plura in hac ipſa cura tranſtulit Vegetius.

8. *poſtea cunila*] Ita pro vulgato *poſita cunila* legendum vidit Vrſinus et Morgagni. Ceterum verbotenus haec repetiit Eumelus in Hippiatricis p. 202. ἐπαχθὴς χολὴ διὰ τῆς κατὰ γαστέρα Φλεγμονῆς διαγινώσκεται. δεῖ τοίνυν ἐμβάλλοντα τὴν χεῖρα τὴν κόπρον ἀφέλκειν ἔξω, καὶ μετὰ ταῦτα ὀρίγανον ἀγρίαν καὶ ἀγριοσταφίδα καὶ ἁλὸς λεπτὸν μετὰ μέλιτος ἑψημένȣ μίξαι, καὶ ποιήσαντα κολλύρια ἐμβαλεῖν, τȣ̃το καὶ κοιλίαν καθαίρει καὶ τὴν χολὴν ὑπάγει· τινὲς δὲ σμύρνης λελειωμένης γο' γ μετὰ οἴνȣ εἰς τὸν λαιμὸν ἐμβάλλȣσι, καὶ τὸν δακτύλιον πίσσῃ ὑγρᾷ ἀλείφȣσιν. ἕτεροι δὲ θαλαττίῳ ὕδατι τὴν γάστερα κλύζȣσιν. ἄλλοι δὲ νεαρᾷ ἅλμῃ τὸ αὐτὸ πράττȣσι. Eſt ergo cunila bubula origanum ſilueſtre, et pedicularis herba agrioſtaphis.

9. *vermes*] Ex lectione Codd. Pontedera efficiebat: *vermes tineolae et lumbrici.*

Cap. XXXI. *recens*] Hierocles Geoponic. XVI. 11. ὀρχομένῳ βήττειν ἄλευρα κρίθινα, ὀρόβων ἢ κυάμων μιχθέντων διδόναι χρὴ πιεῖν.

lentis miſcetur] Vrſinus *lenti* corrigebat.

pinſita lente] In Hippiatricis p. 73. ſub Eumeli nomine exſtat haec formula, vbi eſt: Φακῆς ἀληλεσμένης καὶ ἀπολελεπισμένης ἄλευρον etc. Eadem formula repetitur p. 88. vbi eſt: Φακὴν ἐκλεπισθεῖσαν καὶ εἰς λεπτὰ ἀλεσθεῖσαν — ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις ἔγχει.

cacuminibuſque] Graece eſt: ἢ χλόῃ ἢ δένδρων ἁπαλοῖς ἀκρέμοσι.

Vetus autem tuſſis] Apſyrtus Geopon. XVI. 11. πράσιον τρίβε μετ' ἐλαίȣ καὶ ἁλὸς οἴνῳ τε διηθηθέντα ἔγχεε.

faucibus infuſo] Formula exſtat Hippiatr. p. 88. vbi adhibetur remedium ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις. vnde forte lectionem librorum *compluribus* explices de diebus.

2. *aceto et alumine*] Ex Sang. vtroque *ex alumine* annotauit Gronov.

hede-

hederae] Vulgatum *agreſtis herbae* Vrſinus mutauit in *agroſtis*. Pontedera *capparis vſtae* tentabat; veram mihi lectionem ſuppeditauit formula eadem graeca exſtans in Hippiatr. p. 191. vbi eſt *κισσȣ ῥίζαν ἀγρίȣ*.

Cap. XXXII. *ſanguis emanet*] Hanc lectionem cum Ponted. praetuli vulgatae *ſaniei vis emanat*. Ita cap. 31. papulae vſque eo ſtrigile raduntur, quoad eliciatur ſanguis.

candenti ſub ſole] Ex lectione Sang. *candenti ſole* Geſner efficiebat *ſero*. Male. Vide tibi Hippiatr. p. 191. *ἡ ψώρα πολλάκις, εἰ μὴ βοηθείας τύχοι, θάνατον ἀπεργάζεται, χρὴ τοίνυν πρότερον ἐν ȣ̓́ρῳ ἀνθρώπȣ ζεστῷ τὴν ψώραν ἀπολȣ́ειν, ἔπειτα δὲ ὕδατι, καὶ μετὰ ταῦτα ἡλίȣ θερμοτάτȣ τυγχάνοντος ἐλαίῳ σχοινίνῳ ἢ κεδρίνῳ, ἢ κνιδῶν σπέρμα καὶ ἅλμην μίξας ἀπότριβε. εἰ δὲ ἐπικρατέστερον τὸ πάθος εὑρίσκοιτο, ἄσφαλτον μετὰ θείȣ καὶ πίσσης ὑγρᾶς καὶ ἀξȣγγίȣ παλαιȣ͂ ἐν ἴσῳ σταθμῷ μίξας καθέψησον. πρότερον δὲ σιδήρῳ τὴν ψώραν ἀποξύσας ἢ σμιλίῳ μέχρι τῆς ζώσης σαρκὸς ȣ̓́τω τοῖς προγεγραμμένοις χρῶ*. Vnde apparet h. l. ex lectione Codd. *cedro* efficiendum eſſe *cedrino*. Vnguen ceti eſt muria.

ceti quod] Vulgo interſertum *vel* debetur iis, qui *cetum*, vnde cetariae officinae, et cetarii dicuntur, praecipue eſſe thynnum, ſcombros et congeneres piſces neſciebant. Thynni adipe recenti vlcera oris curabat Attalus, auctore Plinio 32. ſ. 27.

2. *vituli*] Plinius 32. ſect. 27. lichenas et lepras tollit adeps vituli marini.

veratrum] Hippiatrica omittunt; an igitur fuit olim *ſulphur viuum?*

3. *infricata*] Ex cap. 15. Vrſinus corrigebat *infriata*.

Cap. XXXIII. *ieiuna*] Vegetius II. 32. 10. Cicatricibus oculorum medetur ieiuna ſaliua ſi cum ſale mandatur in ore et expuatur in oculum. Sal quoque tritum cum oſſe ſepiae et ſinapis agreſtis ſemine. vbi tamen Sambuci Codex *ſem. napii* habent ſcriptum. Pontedera ſinapin praeferebat paſtinacae; hodieque ait veterinarios vti contra hoc vitium pipere, croco et ramentis, de cortice viburni abraſis. Sed ſtaphylini ſemen fere ſimiles habet vires. Ecce tibi Hippiatrica p. 47. ad oculorum ȣ̓λάς· ἅλας ἔτι νῆστις ὢν διαμασησάμενος τὸν ὀφθαλμὸν πρόσπτυσον, καὶ ἀπολεπτυνεῖς. ἢ σηπίας ὄστρακον ξύσας χρῶ, ἀγριοσταφυλίνȣ σπέρμα κεκομμένον, καὶ ἀρνογλώσσȣ χυλὸν μέλιτι ἀττικῷ μίξας χρῶ. Igitur Vegetius eſt corrigendus.

2. *aca-*

2. *acapno*] Ita recte Victor. vulgatum *Attico* emendari iuſſit. Strabo 9. p. 400. ἀκάπνιστον vocat, quod fumus non adhibebatur in eximendo melle hoc attico. Alio ſenſu dicuntur ligna acapna apud Catonem c. 130. Oleum cum portione mellis acapni oculorum claritati conferre ait Plinius 23. ſ. 40. Idem 25. ſ. 91. inſtillatur plantaginis ſuccus lippitudini. Compara Dioſc. 2. 153.

idque repreſſum] Optimorum librorum *reprenſum* mutauit Aldus. Exquiſite reprehendere profluuium dicit pro ſiſtere, retrahere ex curſu.

coriandri] Idem potus veneni vires exercet in corpore. Vide ad Nicandri Alexiph. verſ. 157 ſeqq. Eundem in eadem medicina adhibet Vegetius 2. 37.

Cap. XXXIV. *diluuntur*] Vulgatum *adiunguntur* ex libris corrigi iuſſit Pontedera et Morgagni. Confirmat locus Apſyrti in Geoponicis XVI. 3. ἐὰν δὲ μὴ ἀδδηφαγῇ — μελανθίου κυάθους δύο τρίψαντες καὶ μίξαντες ἐλαίου κυάθους τρεῖς μετὰ οἴνου κοτύλης μιᾶς ἐγχέουσι. *Gith* ſerit Palladius Septembri 13. Creſcentius III. 11. Git eſt ſemen nigrum et quaſi triangulum, cuius herba naſcitur in frumentis et ſpeltis et ſiligine et vulgariter dicitur gittironos et facit flores rubeos ad modum campanellarum. Eſt igitur Italorum *Gitterone*, *Gittajone*, Gallorum *nielle*. Sed nigella Linnaei flores campaniformes non habet.

nauſea] Apſyrtus Geopon. l. c. ναυτιῶντας θεραπεύσεις σκόροδα κοτύλῃ οἴνου σὺν ἐλαίῳ μίξας καὶ δούς. In Hippiatricis p. 300. eſt σκορόδου κεφαλὴν μίαν λειώσας μετὰ οἴνου ἡμίνης μιᾶς διὰ κέρατος δίδου.

Cap. XXXV. *nota rabies*] Videtur eſſe morbus, de quo Ariſtoteles H. A. VIII. c. 24. τὸ νυμφιᾶν καλούμενον, ἐν ᾧ συμβαίνει κατέχεσθαι ὅταν αὐλῇ τις, καὶ κατωπιᾶν καὶ ὅταν ἀναβῇ τις, τρυχάζει, ἕως ἂν μέλλῃ κατά τινας θεῖν. κατηφεῖ δ᾽ ἀεί, κἂν λυττήσῃ. Gaza haec ita vertit: quod autem lymphari dicitur, tale eſt, vt equus ad tibiae ſonum quieſcat et demittat frontem: cum vero conſcenderis, citetur contentius donec retineas. Demiſſus etiam ſemper triſtiſque eſt, ſi rabie tenetur. Legit igitur, vt eſt in Codice Mediceo μέλλῃ τις κατασχεῖν. Verſio Thomae mutato ordine verborum habet: *detineri, et cum fiſtulet aliquis recalcitrare, donec vtique poſſit aliquis retinere.* Notae conueniunt hae cum iis, quas Columella poſuit, et nomen ipſum cauſam, a Columella poſitam, arguit.

Cap. XXXVI. *parentem*] Nic. Heinſius Aduerſ. II. p. 276. corrigebat *parentes*, deinde lectionem Sang. affert *ſi alteri*, vnde efficit *ſi alter alteri.* quod ipſum dare non dubitaui, cum vulgo deeſſet *alteri.* Nec fere dubitauerim de altera eius coniectura. Abr. Gronouius malebat *Quorum alter ſi.*

2. *equam*] Palladius Martio c. 14. *equam magni corporis, ſolidis oſſibus, et forma egregia debet eligere, in qua non velocitatem, ſed robur exquirat. Aetas quadrima vſque in decennem huic admiſſurae iuſta conueniet.* Ex quo loco et veſtigiis verae lectionis, in Codicibus latentis, vulgatae vitia correxi, quae ſic ſine ſenſu habebat: *equam conuenit in annos decem, quouſque ampliſſimae — formae ſit. Solida oſſa* vnde duxerit Palladius, neſcio. Noſtram emendationem firmat Plinii locus VIII. ſect. 69. *ex aſina*, inquit, *et equa mula gignitur menſe tertio decimo animal, viribus in labores eximium. Ad tales partus equas neque quadrimis minores, neque decennibus maiores legunt: arcerique vtrumque genus ab altero narrant, niſi in infantia eius generis, quod ineat, lacte hauſto. Quapropter ſurreptos pullos in tenebris equarum vberi, aſinarumque equuleos admouent.* Varronis locum II. 5. poſuit Heinſius Aduerſ. II. p. 267. quem demum hanc ipſam correctionem ex Sang. lectione eruiſſe vidi.

inſitam] Heinſius *inſititiam* malebat; non ego.

ad ſoetum] Lipſ. habet *ſectam*. Voluit forte *foeturam.*

diutius] Sang. *dilatius* probabat Heinſius.

atque peracto] Vulgatum *vt quae* ex libris melioribus correxi; ſuadente etiam Pontedera, qui recte incluſa verba omittunt. Ariſtoteles H. A. VI. 23. obſeruat, ex alieni generis coitu feminas ſaepius abortum facere, quam ex ſuo, et addit: ἀποβαίνει δὲ καὶ ὁ τῆς κυήσεως χρόνος, ὅταν μιχθῇ ἵππος καὶ ὄνος κατὰ τὸ ἄῤῥεν· λέγω δὲ ἐφ᾽ ὅσον χρόνον τοῦτο γίνεται ἐξ ὁμογενῶν γενόμενον. τὸ δὲ μέγεθος τοῦ σώματος καὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ ἰσχὺς μᾶλλον τῷ θήλει ἀφομοιοῦται τοῦ γειναμένου. Secundum eundem VI. 23. aſinus parit menſe duodecimo; ſecundum Varronem hinnus, ex equo et aſina genitus, in ventre eſt menſes duodecim vt equus. Mago apud Varronem II. 1. 27. mulam et equam duodecimo menſe parere ait.

3. *(vt) equae*] Incluſi, quae Codices duo optimi damnant vocabula. In Bruſch. tranſpoſitum legitur *vt* poſt *dictos.* Eadem paulo poſt *quom* habet pro *quoniam.*

mirabiles] Egregiam Vrſini emendationem vulgatae *mirabiliſſimam ſobolem* ſententia flagitante ſubſtitui. Eandem probauit etiam Pontedera. Multo minus placet Heinſii *mirabi-*

rabiles diſſimillimam Aduerſ. II. p.' 266. Geſneri *mirabiles imam* ineptum plane eſt commentum.

fingunt] Ita recte Codex pro *fingant*. Peſſime haec et ſequentia in editione Geſneri diſtinguebantur ſic: *fingant;* — *foeminas: reditum* — *minuunt*. Male Heinſius l. c. *ſpatioſi* corrigit; ſed is ſententia aberraſſe videtur totius loci, etſi recte *fingunt* praeferebat. Bruſch. *fingent* et deinceps *contempti*. Etiam Ald. *contempti*.

nonnunquam aliquis] Ita optimus liber. Vulgo *aliqui* — *exhibent* — *hebetes voluptate* — *ſolicitatur*. Plinius tamen *hebetem ſenſu* dixit, vnde vulgatam defendere licebit aliis. Mecum nunc ſentire video Heinſium l. c. qui praeterea ex Sang. habet *natis ſuis*.

4. *Huiuſce*] Locum ex libris optimis emendaui. Paulo aliter ex iiſdem libris h. l. conſtituebat Pontedera legendo: *huiuſcemodi mari ſenſim magiſtri ſubadmota generis eiuſdem femina — quoniam — natura. itaque obiecta, cum ſuperiectu eblanditi ſunt, velut incenſum et occaecatum cupiditate ſubtracta, quam petierat*, etc. Sed ille lectionem libri Sang. ignorabat. Mecum ſentire nunc video Heinſium, qui ſuſpicatur, in altera Columellae editione fuiſſe: *Huiuſcemodi maris ſenſui ſubadmouere* etc.

femina] Locum mire vitiatum ex veſtigiis librorum correxi, nec in lectione Codd. mutaui quid, niſi, vt *obiectae* efficerem ex *obiectu*. Forte tamen ex *obiectu* natum eſt *ſuperiectu*. Verae lectionis veſtigia monſtrat etiam Palladii locus, ita ex libro Pol. et Creſc. ſcribendus: *Si aſinus viſam equam faſtidit admiſſus, oſtenſam prius aſinam, donec coeundi voluptas ſolicitetur, poſtea ſubducimus, et tunc equam libido incitata non ſpernet*. Mecum ſentire video nunc Heinſium l. c. qui ſimiliter *ſuperiectu* aut *obiectu* otioſum pronuntiabat, adeoque *ſuperobiectu* corrigendum eſſe ſuſpicabatur. De verbo *eblandire* vide Heinſium p. 267. Ex Sang. Gronouius annotauit *obiectu foeminae cum ſuperiectu* — *obcaecatum*.

Cap. XXXVII. *vinctus*] Palladius: *ſi morſu furens laeſerit obiectas, aliquatenus labore miteſcat*. Plinius VIII. ſect. 69. *mares fatigatos melius implere*. Ceterum lectionem Goeſiani *iunctus* etiam in Sang. eſſe teſtatur Drakenb. ad Liuium T. II. p. 30. et probat. Deinceps pro *admittitur* Sang. *adiubetur* teſte Gronouio.

Africae] Locus Varronis eſt II. 1. 27. Plinius VIII. ſect. 69. eſt in annalibus noſtris, peperiſſe ſaepius mulas: verum prodigii loco habitum. Idem teſtatur Herodotus III.

153. Iulius Obſequens cap. 125. Equuleum, e boue natum, inter prodigia refert Liuius. Varro l. c. ex Magone tradit, mulam, vt equam. cum conceperit, duodecimo menſe parere. Ecce vero Ariſtoteles H. A. VI. 24. *ὁ δ' ὀρεὺς ἀναβαίνει μὲν καὶ ὀχεύει κατὰ τὸν πρῶτον βόλον. ἑπταετὴς δ' ὢν* (Codex Mediceus *ἐπιτριετὴς δ' ὢν*) *καὶ πληροῖ καὶ ἤδη ἐγένετο γίννος, ὅταν ἀναβῇ ἐφ' ἵππον θήλειαν. ὕστερον δ' οὐκέτι ἀναβαίνει. καὶ ὁ θῆλυς ὀρεὺς ἤδη ἐπληρώθη, οὐ μέντοι γε ὥστε ἐξενεγκεῖν διὰ τέλους.* Vnde apparet, ſeriore demum aetate in Africa experimentis mularum foecunditatem fuiſſe compertam; mulorum autem Graecis bene innotüiſſe. Ex Ariſtotele Plinius VIII. ſect. 69. in plurium Graecorum eſt monumentis, cum equa muli coitu natum, quem vocauerunt ginnum, id eſt, paruum mulum. De aſinis Africae locus eſt Democriti apud Aelianum XII. 16. *καὶ μάλιστά γε τοὺς τῶν Λιβύων ὄνους μεγίστους ἐπιβαίνειν ταῖς ἵπποις οὐ κομώσαις ἀλλὰ κεκαρμέναις. ἔχουσαν γὰρ τὴν ἑαυτῆς ἀγλαΐαν τὴν διὰ τῆς κόμης οὐκ ἂν ὑπομεῖναι τὸν τοιόνδε γαμέτην οἱ σοφοὶ τοὺς τούτων γάμους φασί.* Equorum libidinem iuba tonſa exſtingui, tradidit etiam Ariſtoteles H. A. VI. 18. ex eo Aelianus XI. 18. et Plinius VIII. cap. 42. Et equas aſinis ſubiiciendas tonderi, tradit Xenophon de Re Equeſtri c. 5. et Pollux Onomaſt. I. 11. Ginnum cum Atlante nominat Martialis VI. 77. mulas pomilias idem habet XIV. 197. Ceterum vulgatum *quam ſint nobis* ex Sangerm. correxi.

4. *ſeminabit*] Palladius: *ſed generoſius nullum eſt huiuſmodi animal, quam quod aſino creante naſcetur.* Lipſ. *ſeminabitur inſinus.* Sang. teſte Gronouio *ſeminabit in aſinus.* An fuit *ſeminauerit aſinus?*

Poſſit] Vulgatum *quanquam poſſit* correxi; libri enim optimi omittunt *quanquam.*

ſtrigoſum] Ex lectione Codicum Pontedera volebat: *ſtrigoſumque patris praeſerret habitum.* Equidem *praeferrem* recepi, ideoque paulo antea *poſſet* pro *poſſit* reſcripſi. Si Pontederam ſequaris, tum videtur etiam legendum *ſilueſtres mores ſtrigoſumque patris habitum.* Ceterum vocem onagri *mugilare* verbo reddere conatus eſt auctor Philomelae apud Schottum Obſ. Hum. p. 100. cuius ſcripturam confirmat Vincentius Spec. natur. XXII. c. 6. Contra aſini rudere dicuntur.

celeritatemque] Palladius: *in ſobole ſecutura agilitatem fortitudinemque reſtituant.* Plinius VIII. ſ. 69. *generantur ex equa et onagris manſuefactis mulae veloces in curſu, duri-*

duritia eximia pedum, verum ſtrigoſo corpore, indomito animo. Sed generator onagro et aſina genitus omnes antecellit.

5. *pretioſior*] Ineptias vulgatae lectionis arguit eiuſdem vocabuli repetitio; quare lectionem Cod. Lipſ. recepi, dum melior aliunde afferatur.

6. *ampliſſimi corporis*] Palladius: *corpore amplo, ſolido, muſculoſo, ſtrictis et fortibus membris.* Nimis breuiter adeoque obſcure et inepte! Ceterum de forma aſini admiſſarii accuratius diſputaui in Excurſu ad h. l. quem vide.

maculoſi] Palladius: *nigri vel murini maxime coloris aut rubei.* ex quo cognoſcimus, vitium adhaeſiſſe vocabulo *maculoſi*, quod arguit etiam varietas lectionis *macilis* et *magilis.* Hinnum etiam *rubicundiorem* et aſino ſimiliorem eſſe ait Varro. Pontedera duce Palladio legi volebat: *magis rubei.* Nihil probabilius excogitare adhuc potui. Murinum aſini vulgaris colorem expreſſit Simonides in Analectis Brunckii T. I. p. 126. σποδιῆς καὶ πάλιν τριβέος ὄνε.

7. *auribus geret*] Palladius *auribus geret* vbi Codex Erfurt. *naribus generet.* Plinius VIII. ſect. 68. Ad mularum maxime partus aurium referre in his et palpebrarum pilos aiunt. Quamuis enim vnicolor reliquo corpore, totidem tamen colores, quot ibi fuere, reddit.

auitus color] Hunc locum ex libris optimis correxi. Reſpicit auctor legem Ariſtotelicam, quam in plantis etiam ſequitur Theophraſtus de C. Plant. I. 9. vbi ait, annuas plantas tertio demum anno mutari ad ſoli naturam et pro eius ratione τότε γὰρ ἀλλοιοῦνται πρὸς τὴν ἐντελείωσιν ὥσπερ καὶ τὰ ζῶα. καὶ γὰρ ταῦτα τριγονήσαντα συνεξομοιοῦνται.

8. *a partu ſtatim*] Vitioſa haec eſſe, quilibet ſentiet, et vitium arguit lectionis varietas. Admonuit etiam Pontedera, ſed medelam non attulit. Inepte *ſtatim* repetitur, et *a partu genitus* abſurda eſt lectio. Mallem tranſpoſitis verbis: *oportet matri ſtatim a partu ſubtrahi.* Reliqua ſic concinnanda eſſe puto: *Igitur cum eſt a patre tali, qualem deſcripſi aſellum, genitus, oportet matri partum ſtatim ſubtrahi.* Neque enim talis naſcitur ſtatim pullus, qualem deſcripſerat Columella, ſed aetate demum prouectus ſigna omnia optimi aſini oſtendit. Pontedera varietatem ex *protinus* ortam eſſe ſuſpicabatur et *ſtatim* delet.

ignoranti equae] Varro II. 8. *pullum aſininum a partu recentem ſubiiciunt equae — hic ita eductus a trimo poteſt admitti; neque enim aſpernatur propter conſuetudinem equinam. — Qui non habent eum aſinum, quem ſuppoſuerunt equae* etc.

Z 5 Eiuſ-

Eiuſmodi admiſſarium *ἱπποθήλαν* vocat Ariſtoteles H. A. VI. 23.

deſideranti] Hoc reſtitui pro vulgato *deſtinanti*, volebat etiam Pontedera. Idem paulo antea legi volebat *praelectus* pro *praedictus*; neſcio quam ob cauſam. In Sang. eſſe *nam cum obſcuro partu eius admoto, praedictus eſt, quaſi ex ea natus alitur*. teſte Gronouio, et ſic fere Polit. vnde lacunam huius loci ſuſpicari licet.

9. *ſed non oportet*] Palladius: *minor trimo, maior decenni non debet admitti.* Ex quo apparet, quo pertineat varietas lectionis ex libris optimis annotata, qui habent ſcriptum *trimo mare* aut *inane mitti.* Vulgo peſſime legebatur: *minorem quam trimum admitti.* Ex Sang. Gronouius annotauit *Sed ei non — minori quam trimo admitti.* Aliter Erneſtiana collatio.

ſaliuandus] Praeferebat Pontedera veterem lectionem *ſaginandus* quoniam et Varro admiſſarium ſaginandum praecipit. Et de equo admiſſario noſter cap. 27. 8. *roborandus eſt largo cibo, et appropinquante vere ordeo eruoque ſaginandus, vt veneri ſuperſit. quidam etiam praecipiunt eodem ritu quo mulos,* (tauros) *admiſſarium ſaginare.* Saliuatio fere ſemper in medicina adhibetur. Equidem dubius haereo, et video in Bruſch. eſſe *ſalinandus.*

cognouit] Ex varia Codd. lectione Pontedera efficiebat: *conciuit*, i. e. in venerem illexit. Paulo poſt vocabulum *iniuria* Vrſinus ſuſpicabatur mutandum in *initura depulſum.* Sed ſana omnia hic ſunt, vt recte etiam monet Geſner. *Tenerae* tamen malim mutare in *temere* cum Pontedera, cuius annotationem omiſit Erneſti.

mari iungitur] Pol. liber *iniungitur* habet, quod verbum ſupra de admiſſario poſuit ſect. 2. de foemina recte dici non puto. Supra cap. 27. ſ. 3. *generoſis maris iniungentur* Sangerm. habet; Goeſianum *ſubiungitur* tamen magis de femina probarem; in Sang. *ſubigitur* eſt teſte Gronouio.

10. *qui duos*] Ex Edd. primis et Codd. legendus eſt hic locus: *machinam vocant ruſtici duos parietes — inaedificatos, qui anguſto — diſtant.* Deinceps *clauis munitus* Sangerm.

ſequenti anno vacua] Ita praecipit Ariſtoteles H. A. VI. 23. *ἂν δὲ συνεχῶς μίσγηται καὶ μὴ διαλείπῃ χρόνον διὰ ἔτους ὀχευόμενα ταχέως τὸ θῆλυ ἄγονον γίνεται. διὸ συνεχῶς οὐ μίσγουσιν οἵ γε περὶ τὰ τοιαῦτα πραγματευόμενοι, ἀλλὰ διαλείπουσι τινὰ χρόνον.*

11. *an.*

11. *annicula*] Palladius: *annicula mula debet a matre depelli.* Igitur etiam h. l. *depelli* praefero. Ita enim Varro II. 2. 17. depulſi a matribus agni. II. 4. 16. depulſi a mamma porci. Columella VII. 6. 8. depellenda ſoboles.

feris locis] Palladius: *et per montes aſperos paſci vt itineris laborem in tenera aetate ſolidata contemnat.* vbi Creſcentius IX. 58. habet: *paſci vt eorum vngulae dureſcant, et ne itineris laborem in aetate tenera ſolidati contemnant.* vnde Pontedera inſerebat verba: *vt vngulas duret.* Verum Palladius verba ipſa Columellae raro repetit tam multa, ſed oratione conciſiore vtitur, quam ei reddes et integram ſimul, ſi mecum legas: *aetate ſolidata vngula contemnat.* Ceterum pro *feris locis,* qui nihil ad rem, malim *aſperis.* De re Varro II. 8. *iidem ſi exacti ſunt aeſtiuo tempore in montes, duriſſimis vngulis ſiunt.*

Cap. XXXVIII. *plerumque*] i. e. pleraque. Salluſtius Iug. 21. *vbi plerumque noctis proceſſit.* quocum comparauit locum Liuii 45. cap. 9. *per Europae plerumque atque Aſiam omnem* Geſneri Theſ. L. L. Aptior eſſet locus Plauti Trinum. I. 1. 7. *plerumque omnes iam ſunt intermortui.* ſed ibi Lambinus ex Codd. poſuit *plerique*, quem ſecuti ſunt alii. Ita infra VII. 3. 9. *noualia quae plerumque ſunt vacua ſpinis.*

propria tamen] Talis eſt veſicae incontinentia ex comeſta rododaphne in Hippiatricis p. 113. memorata.

Febrienti] Lectionem optimorum librorum *equienti* recipere Pontederae auctoritas ſuadebat. Equas equire domitas diebus 60. annotauit Plinius VIII. ſect. 83. Hinc *equimentum* pretium pro equo admiſſario ſolutum. *Febrienti*, qui primus dedit Iucundus, neſcio an librorum auctoritate fretus fecerit. Sang. tacet; equidem dubius haereo.

2. *ſuffraginoſae*] Mulis et aſinis peculiarem morbum aiunt eſſe Apſyrtus et Hierocles in Hippiatricis p. 164. quem *marmaron* appellant, atque ita deſcribunt: *συμβαίνει ἐν τοῖς ποσὶ μάλιστα τοῖς ἐμπροσθίοις κατὰ τὴν ἔκφυσιν τῆς ὁπλῆς ἣν καλῦσι στεφάνην.* Quem locum reſpexit Matthaeus Syluaticus in Pandectis Medicis, vbi ait: *Marmoro. Herodius in libro equorum, vocant, inquit, hanc paſſionem empirici, ſicut quum in pedibus equorum iuxta vngulam, vbi dicitur corona, deſcendunt humores corrupti, et equus hieme laborat eundo per lutum, et aeſtate per puluerem.* In equo etiam marmor appellauit Vegetius II. 48. Ceterum Hippiatrica p. 258. *ῥεύματα εἰς τὰς πόδας ἐμπίπτοντα* graece aiunt dici *σείρας.*

σειριᾶν,

σειριᾶν, aliis χιράματα, Romanis vero ſuffraginem (σεΦραγενα).

3. *Femina*] Vix me continui, quin *Flemina* reponerem, quam ſanguinem in genua demiſſum cum tumore eſſe e Plinio et aliis docebo ad Vegetium II. 48. 1.

Eſt et] Ex lectione Sangerm. hanc edidi. Vulgo *et* deerat.

ſulphuris] Vulgares huius loci lectiones ex librorum ſcriptorum auctoritate correxi aſſentiente Pontedera. Qui primus *furfuris* induxit Victorius, errore operarum feciſſe videtur.

4. *adeps*] Vide ſupra ad cap. 13. 3. ſcripturam vocabuli variant libri inter *ados*, *adcos*, Sang. teſte Gronouio habet *ades*. Olim *adipes* et *adepes* dictum, deinde in *adeps* contractum. Forte latet ſcriptura aliqua exquiſitior.

EXCVRSVS
AD
COLVMELLAE LIB. VI. CAP. XXXVII. SECT. 6.

De forma aſini admiſſarii et tempore admiſſurae.

Locus antiquiſſimi auctoris eſt Ariſtotelis H. A. V. 14. vbi, aſinus, inquit, tam mas quam femina menſe triceſimo coit; ſed vt plurimum non generant quidquam, in bimatu demum aut trimatu et ſemiſſe foecundi. Aiunt tamen anniculam iam concepiſſe ita, vt, quem pepererat, educari poſſet foetus. Accuratius idem VI. cap. 23. Aſinus, inquit, tam mas quam femina menſe triceſimo coit, eodemque tempore dentes eiicit priores; ſecundos autem ſexto menſe atque etiam tertios, quartoſque eodem. Gnomonas ſeu indices hos quartos appellant. Iam annicula aſina geſtauit, ita, vt prolem perficeret atque educaret. Reiicit ſemen a coitu niſi interpelletur; quam ob rem ſtatim poſt coitum verberant propelluntque. Parit menſe duodecimo, vt plurimum vnicum, interdum tamen etiam gemellos edit foetus. Aſinus, poſt equum adſcendens equam, genituram equi corrumpit; ſed equus aſini minime, ſi equa iam ab aſino concepit. Lac grauida habet menſe decimo. Poſt partum die ſeptimo mari iungitur, eoque die iuncta maxime recipit ſemen; ſed poſtea tamen etiam recipit. Niſi prius, quam indicium aetatis amittat, peperit, poſtea non concipit, et per totam vitam ſterilis eſt. Parere vel in conſpectu hominis vel in luce non ſolet,

ſolet, ſed in tenebras ducitur cum parturit. Per totam vitam parit, ſi peperit, antequam indicem amiſerit. Vita aſinis amplior annis triginta, et femina viuacior mare eſt. Cum vel equus cum aſina, vel aſinus cum equa coiit, multo citius abortus conſequitur, quam ſi congeneres coeunt, vel equus cum equa aut aſinus cum aſina. Euenit etiam tempus gerendi vteri, cum equus cum aſino coierit, ad normam maris; id eſt, vt quanto ſpatio temporis mas perficitur, ex congeneribus progeneratus, tanto etiam foetus, quem ipſe procreat, abſoluatur. At magnitudine corporis ſpecie et viribus magis feminae quam mari ſimile euadit. Si frequenter coeant, neque vllo interpoſito tempore ceſſent, quae ita iunguntur, breui femina ſterileſcit. Qua de cauſa non continue coniungunt, qui hanc curam habent, ſed tempus aliquod interponunt. Non admittit aſinum equa, aut aſina equum, niſi aſinus equam ſuxerit. Quare ſubmittunt equabus aſinos, quos hippothelas quaſi equimulgos dicunt. Hi deinde in paſcuis vi ſuperatas, vt equi conſcendunt et coeunt. Subiungam his, quae Plinius tranſtulit VIII. ſect. 68. *Partus a triceſimo menſe ociſſimus, ſed a trimatu legitimus: totidem quot equae et eiſdem menſibus et ſimili modo. Sed incontinens vterus vrinam genitalem reddit, ni cogatur in curſum verberibus a coitu. Rara geminos parit: paritura lucem fugit et tenebras quaerit, ne conſpiciatur ab homine. Gignit tota vita, quae eſt ei ad trigeſimum annum. — Conceptum ex equo ſecutus aſini coitus abortu perimit: non item ex aſino equi. Feminas a partu optime ſeptimo die impleri obſeruatum eſt: mares fatigatos melius implere. Quae non prius quam dentes, quos pullinos appellant, iaciat, conceperit, ſterilis intelligitur, et quae non primo initu generare coeperit.* Idem XI. ſect. 96. *aſinae praegnantes continuo lacteſcunt; pullis earum, vbi pingue pabulum, biduo a partu maternum lac guſtaſſe letale eſt. genus mali vocatur coloſtratio.* Idem ibidem ſ. 95. *Aſinis a fetu dolent mammae; ideo ſexto menſe arcent partus, cum equae anno prope toto praebeant.* et ſect. 64. *Aſinorum genus triceſimo menſe ſimiliter amittit, deinde ſenis menſibus. quod ſi non prius peperere, quam decidant poſtremi, ſterilitas certa.* Quae priuſquam comparemus cum Ariſtotelicis, addere lubet, quae Ariſtoteles repetiit de Generatione II. 8. Primum igitur repetit, ſeminas non continue concipere poſſe et geſtare ſemper, ſed equus interpoſito tempore admitti debere. Deinde aſinam non facile ſemen recipere, ſed cum vrina eiicere; (ἐξερεῖ) quapropter verberibus in curſum propelli. Propter naturae frigiditatem aſinos non admitti aſinae,

nae, vt in equis fieri ſoleat, aequinoctio, ſed aeſtiuo ſolſtitio, vt pulli tempore calido naſcantur; eodem enim tempore parere, quo coierit, atque vterum gerere per annum aſinum et equum. Denique repetit, aſinam, niſi poſt primum dentium iactum generare coeperit, per reliquam vitam ſterilem eſſe. Obſeruationem de conceptu equae ſecuto aſini coitu corrupto falſi arguit Brugnone p. 208.

Redeo nunc ad alterum Ariſtotelis locum, eiuſque ſingulas partes comparatis notitiis omnibus et interpretationibus Plinii illuſtrare conabor. Primo loco dentes pullinos primos, ſecundos, tertios et quartos enumerat; poſtremos indices appellari aetatis et vere eſſe ait. Vbi cur quaternum numerum adhibuerit, equidem neſcio. In equo, qui quadraginta dentes, ſenos nempe inciſores cum caninis binis vtrinque habet, cum aſinus auctore Apſyrto Hippiatric. p. 227. triginta ſex habeat, ternum modo dentium iactum (βόλον) numerat Ariſtoteles cum aliis, ibique poſtremi vtrinque inciſores renati aetatem vſque ad annum octauum indicant.

Deinde ſterilitatis indicium inde repetit, ſi poſt primum dentium iactum non generauerit; altero vero loco habet: *niſi peperit antequam indicium aetatis amiſerit* πρὶν τὸ γνῶμα λείπειν. quae Plinius vertit: *antequam decidant poſtremi pullini.* De re ipſa teſtimonium nullum certum compertum habeo. Nunc inprimis illud quaerebam, cur poſtremi pullini quarti dicantur, iidemque aetatis indices, cum in equo non pullini poſtremi, ſed iis ſubnati et permanſuri inciſores poſtremi aetatis indicia habeant? Nihil hucuſque reperi, quod curioſo lectori ſatiſfacere poſſet.

Poſtea vrinam genitalem inepte Plinius effecit ex verbo ἐξουρεῖν quaſi vrinam ſeu cum vrina reddere, quo vſus erat Philoſophus. Ipſas interdum equas cum vrina emittere ſemen, recenter immiſſum, teſtatur Brugnone p. 121. Morem verberibus aſinam poſt coitum exagitandi a difficultate concipiendi deriuauit Ariſtoteles; ſed eundem in equabus etiam poſt coitum tenent inepti et rerum naturae ignari homines, quos grauiter redarguit Hartmannus noſter de Cura equorum progenerandorum p. 183. et Brugnone p. 129.

Grauidam aſinam continuo lacteſcere, ſua auctoritate poſuit Plinius; in philoſophi enim loco eſt, decimo menſe lac grauidae adeſſe. Septimo a partu menſe facillime ſemen retinere poſt coitum aſinam traditur; quod intelligendum eſt fieri, ſi pullus ex ea natus equae nutriendus ſubmittatur. In aſina igitur nullum pariendi interuallum olim obſeruabant, vt in equa. Scilicet equas non omnibus annis concipere et

geſtare

geſtare poſſe, aſſerit altero loco Ariſtoteles; itaque intercalari recte annos a geſtatione vacuos a peritis ait. Deinde altero in loco de animalibus diuerſi generis, velut aſino et equo, coniunctis affirmat, feminam celeriter ſterilem fieri, ſi annis continuis iungatur diuerſo mari, nec vllo interpoſito tempore ceſſet ab eiuſmodi coitu. Equam igitur, quae ex aſini coitu pepererat, anno ſequenti equo admiſſo implebant prudentiores, ne, ſi aſinus continuo admitteretur, equa ſterilis redderetur. Ita Columella VI. 27. 10. *equam cum ex aſino conceptum edidit partum, ſequenti anno vacua nutrit; id enim vtilius eſt, quam quod quidam faciunt, vt et foetum nihilominus equo admiſſo impleant.* Multi etiam opinati ſunt, equam, quae ſemel ex aſino conceperit, deinde equorum procreationi inutilem fieri, quos refutauit *Hartmannus* in altera libri ſupra laudati editione Tubingae 1786. prodita. Alternis qui admittunt, inquit Varro II. 7. 11. diuturniores equas, et meliores pullos fieri dicunt; itaque vt reſtibiles ſegetes ſint exuctiores, ſic quotannis quae praegnantes fiant.

Verba poſtrema loci Ariſtotelici vbi aſini ab equa nutriti vi conſcendere equas comprehenſas dicuntur, Codex Mediceus et verſio Thomae ita variant, vt pro verbis *ἐν τῇ νομῇ βίᾳ*, i. e. in *paſcua vi* ponant *ἐν τῇ νεομηνίᾳ*, i. e. in nouilunio. Cuius varietatis auctoritatem tueri nullo teſtimonio poſſum.

Tempus admiſſurae retulit Plinius his verbis VIII. ſ. 68. *Ipſum animal frigoris maxime impatiens; ideo non generatur in Ponto: nec aequinoctio verno, vt cetera pecua, ſed ſolſtitio.* Hinc etiam Varro II. 6. *admittuntur ante ſolſtitium, vt eodem tempore alterius anni pariant; duodecimo enim menſe conceptum ſemen reddunt.*

Quod denique de mammis aſinae a partu dolentibus aſſerit Plinius, traductum id eſt ex loco Ariſtotelis H. A. VI. 22. de equo, vbi eſt: *θηλάζειν δὲ φασὶ τὸν μὲν ἡμίονον ἑξάμηνον, εἶτα ὀυκέτι προσίεσθαι, διὰ τὸ σπᾶσθαι καὶ πονεῖν, τὸν δὲ ἵππον πλείω χρόνον.* Sed male de aſina affirmat, quod philoſophus de equa, mulum enixa. De aſina contra Varro II. 6. *ſecundum partum pullos anno non remouent a matre.* Quin adeo de mula, ex equa et aſino nata, Columella II. 6. 11. *annicula*, inquit, *mula recte a matre repellitur.* Itaque experientia poſteriorum ſeculorum refutauit, quod aliunde traditum acceperat Ariſtoteles. Attamen cum Ariſtotele facit Hartmannus noſter de mulorum generatione p. 278.

Cete-

Ceterum admiſſarios aſinos labore ad libidinem incendi, conſentiunt rei ruſticae ſcriptores. Et Xenophon in Anabaſi V. 8. vbi prouerbio vtitur ὄνων ὑβριστότερος addit: οἷς φασὶν ὑπὸ τῆς ὕβρεως κόπον οὐκ ἐγγίνεσθαι, i. e. laſciuiam tantam eſſe aſinis, vt laſſitudinem non ſentiant. Hodieque ſi aſinus equam faſtidiat, fuſtigatione inſtigari ad coitum affirmat Hartmannus.

Supereſt locus de tempore geſtationis equae, quae ex aſino concepit. Columella enim VI. 26. diutius foetum eiuſmodi in vtero eſſe ait his verbis: *vt diſcordantem vtero ſuo generis alieni ſtirpem inſitam facile recipiat ac perferat, et ad foetum non ſolum corporis bona, ſed et ingenii conferat. Nam cum difficulter iniecta genitalibus locis animentur ſemina, tum etiam concepta diutius in partum adoleſcunt, vt quae peracto anno menſe tertio decimo vix eduntur, natiſque inhaeret plus ſocordiae paternae, quam vigoris materni.* Deinde cap. 27. ſect. 5. *qui ex equo et aſina concepti generantur, quamuis a patre nomen traxerint, quod hinni vocantur, matri per omnia magis ſimiles ſunt.* De tempore geſtationis cum Columella ſentit Plinius VIII. ſect. 68. qui de hinnis ita: *gignitur etiam mula ex equo et aſina, ſed effrenis et tarditatis indomitae. Lenta omnia eis vt vetulis.* Contra de hinno Varro II. 8. *hinnus*, inquit, *minor quam mulus corpore — auribus vt equinis, iubam et caudam ſimilem aſini. Item in ventre eſt vt equus menſes duodecim.* Mulum igitur, ex equa generatum, in vtero eſſe plus quam menſes duodecim et tertio decimo vix edi, Columella, hinnum contra, ex equo conceptum, duodecimo menſe edi, Varro affirmat. Quae fuerit Ariſtotelis ſententia nunc videamus. Is generatim primum poſuit, equum et aſinum menſe duodecimo parere; deinde vero vbi de miſto in coitu genere loquitur, diuerſitatem aliquam in geſtationis tempore annotauit; illud enim ait reſpondere ei temporis ſpatio, quo ſoleat mas ex congeneribus animalibus conceptus eſſe in vtero materno. Atque de ſexu maſculo generatim Philoſophus poſuit VI. cap. 22. ἀποτελεῖται δὲ τὰ θήλεια τῶν ἀῤῥένων ἔμπροσθεν ἐν τῇ γαστρὶ, τὰ δ' ἄῤῥενα τῶν θηλειῶν ὕστερον, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ὅσα πλείω τίκτει. Ita enim locus hic legendus eſt ex Codice Mediceo et verſione Thomae, cum vulgata lectio a ſenſu Ariſtotelis ſit aliena, quam reddidit Gaza his verbis: *Celerius feminae quam mares perficiuntur: quanquam in vtero mares quam feminae citius, quemadmodum etiam homines. Quod idem vel in caeteris animalibus, quae pariant plura, fieri*

fieri ſolet. Rectiorem lectionem interpretatus eſt Plinius VII. ſect. 3. *feminas gigni celerius quam mares, ſicuti celerius ſeneſcere: ſaepius in vtero moueri mares — conſtat.* quem locum multi tentarunt, quoniam contrarius erat vulgatae lectioni Ariſtotelis. Verum ipſe Ariſtoteles de Generat. IV. 6. contrarius ſibi eſſe videtur, eumque locum ex parte interpretatus eſt Plinius. Mares ait magis in vtero moueri quam feminas, ideoque facilius laedi. Praeterea vtrumque ſexum diuerſo modo perfici in genere humano: καὶ τελειοῦται τὰ θήλεα τοῖς ἄῤῥεσιν οὐχ ὁμοίως ἐν ταῖς γυναιξίν. ἐν μὲν γὰρ τῇ μητρὶ ἐν πλείονι χρόνῳ διακρίνεται τὸ θῆλυ τοῦ ἄῤῥενος, ἐξελθόντων δὲ πάντα πρότερον ἐπιτελεῖται οἷον ἥβη καὶ ἀκμὴ καὶ γῆρας τοῖς θήλεσιν ἢ τοῖς ἄῤῥεσιν. Vbi verſio Thomae diuerſam lectionem exhibet his verbis: *in aliis autem animalibus ſimiliter, nihil enim tardat femella plus maſculo ſicut in mulieribus.* Legit ergo ſcriptum: ἐν ταῖς γυναιξίν. ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ζώοις ὁμοίως. οὐδὲν γὰρ ὑστερίζει τὸ θῆλυ πλέον τοῦ ἄῤῥενος ὥσπερ ἐν ταῖς γυναιξίν. ἐν μὲν γὰρ etc. Propter ſimilitudinem poſtremorum verborum membrum hoc excidit et omiſſum fuit a librariis. Approbat ipſe Ariſtoteles hoc additamentum in ſequentibus, vbi differentiam geſtationis in femina et animalibus ſpectari ait etiam in eo, quod diuerſi ſexus foetus gemini nati rarius in humano genere ſeruentur quam in animalibus reliquis. De lectione igitur et ſententia poſtremi huius loci dubitatio nulla eſſe poteſt. Haec vero plane contraria eſt lectioni alterius loci in H. A. et vulgatae et nouae. Vulgata enim ſine controuerſia habet equi pullum femineum quinto anno, igitur celerius adoleſcere et perfici, quam maſculum, qui ſexto demum perficiatur. Deinde ſubdit: perfici feminas ante mares; in vtero vero mares ante feminas, quemadmodum etiam in humano genere; idemque accidere in reliquis animalibus, quae plures foetus ſimul edant. At vero noua lectio, quam Plinius etiam expreſſit, perfici tradit feminas in vtero citius quam mares, ſerius mares quam feminas, ſicut etiam in humano genere. Vt igitur huius loci ſententia aequetur loco libri poſterioris aetate, et differentia temporis geſtandi appareat, quam tam aperte ſtatuit loco poſteriore philoſophus, negatio eſt inferenda loco priore atque ita legendum: οὐ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων *non vt in humano genere.* Itaque ſtatuit Ariſtoteles, maſculum animalium ſexum diutius in vtero eſſe quam femineum, contra atque in homine; eoque temporis interuallo, quo diutius eſſe ſoleat in vtero maſculus animalium foetus, equae etiam foetum, ex aſino conceptum, diutius

tius in vtero morari. Hinc apparet, amice cum Columella conſpirare Ariſtotelem, qui equam, ex aſino grauidam, diutius geſtare et menſe demum tertio decimo parere ait. Philoſophus moram ipſam non ſatis accurate definit; cum vtroque ſentit etiam Hartmann ſaepius laudatus p. 278. Geſtandi tempus diuerſum et longius an in aliis quoque animalium adulteriis, arte factis, obſeruatum fuerit a quoquam ignoro. De ſeriore muliebris perfectione foetus exſtat ſententia Aſclepiadis apud Plutarchum de Placitis V. 21. et apud Galenum. In ouillo genere foetum maſculum diebus octo plus in vtero morari, experientia doctus affirmat Bechſtein Hiſtor. natur. Germaniae T. I. p. 652.

De forma aſini admiſſarii antequam tradam veterum ſententias, pauca de forma aſinorum naturali praemittenda ſunt, de qua tamen pauciſſima annotata reperi apud ſcriptores veteres. Labia aſini craſſa memorat lepidiſſimus Sympoſii Xenophontei locus cap. 5. ſect. 7. vbi formam oris ſui laudat Socrates: *διὰ δὲ τὸ παχέα ἔχειν τὰ χείλη, ἐκ οἴει καὶ μαλακώτερόν σε ἔχειν τὸ φίλημα.* Cui reſpondet formoſus puer Critobulus: *ἔοικα ἐγὼ κατὰ τὸν σὸν λόγον καὶ τῶν ὄνων αἴσχιον τὸ στόμα ἔχειν*, i. e. Ita videor os magis deforme habere quam aſinus, ſi ſcilicet tu labia craſſa in facie tua laudare ad oſculandum potes.

Comparationem cum equis pauci attigerunt. Ita Plinius XI. ſ. 111. aſinis caudam tribuit longiorem quam equis. Aures praegrandes multi memorarunt. Paulo copioſior locus eſt Dionis in Oratione 35. p. 63. ed. Reiſkii: *ἐδὲ γὰρ τὲς ὄνες ἵππες γενέσθαι δυνατὸν, ἐδ᾽ ἂν ἔτι πλέον τὰς ῥῖνας ἀνατμηθῶσιν ἐδ᾽ ἂν τὰς γνάθες τρήσαντες αὐτῶν ψέλλιον ἐμβάλωσιν*, i. e. aſini nunquam fient equi, etſi magis etiam nares eorum reſcindantur, et maxillis perforatis frena immittantur. Videtur igitur Dio aſino et nares et fauces minus reſciſſas minuſque patentiores quam equo tribuiſſe; quam quidem obſeruationem in comparatione, a doctiſſimo Daubenton inſtituta, non reperio.

Ad colorem aſini pertinet quod *λέπαργος* dicitur a Nicandro in Theriacis verſu 349. quod vocabulum recte interpretantur grammatici de albo ventris atque iliorum colore, qui omnibus cuiuſcunque demum coloris aſinis proprius eſſe ſolet. Praeterea vulgares aſini coloris murini in brachiis et cruribus gerere ſolent inſcriptas lineas ſemicirculares nigras, quas Graeci appellabant *μύκλας*, atque inde Antimachus eiuſmodi vulgarem aſellum dixit *ἐννεάμυκλον*, qui quaſi nouem eiuſmodi lineas in pedibus habeat, aut omnino multas.

tas. Grammatici recte interpretantur *μύκλας τὰς ἐν τοῖς σκέλεσι τῶν ὄνων περιγραφάς*, i. e. lineas, quae ambiunt aſini crura. Heſychius eo vocabuli ſignificari ait nigras lineas, quae in cruribus, pedibus et dorſo aſinorum conſpiciantur. Sed de dorſi lineis nigris dubito, crux enim nigra omnibus aſinorum coloribus communis eſt, lineae vero pedum nigrae murino tantum colori ſunt propriae. Locum Antimachi, quem alii Callimacho adſcribunt, poſuit etiam Schellenberg in Reliquiis Antimachi p. 110. Murinum aſinum, quem graece *λευκόψαρον* et vulgari ſermone maronem appellat, et in eo lineas crurum diuerſi coloris improbat Apſyrtus Hippiatric. p. 54. vbi admiſſarii aſini formam eximiam deſcribit. Poſt memorata enim crura addit: *μηδὲ ταινίας ἔχοντα ἑτεροχρώμους*, i. e. ne crura habeant villos diuerſi coloris.

Sed audiamus nunc Apſyrtum, eo in loco egregie formam optimam aſini admiſſarii pingentem. Quae quidem deſcriptio eo magis grata eſſe debet naturae curioſis, quod veteres genus aſinorum ſilueſtrium notum magis habebant, et frequenter domeſticis aſinis admittebant, quo formoſiores et robuſtiores iis naſcerentur et aſini et muli. Atque omnino veteres multo maiorum generi aſinorum et mulorum procreando adhibebant curam, quam hodie fieri ſolet, ita, vt iam vir doctiſſimus, Daubenton, ſit conqueſtus, tam parum conſtare de notis optimi aſinorum generis in tam neglecta vulgo eius generis cura, vt comparare aſinum cum equo, atque vtriuſque generis diuerſitatem tuto exquirere non liceat.

Itaque ſic Apſyrtus aſini, equam inituri, formam deſcribit: *Sit oportet habitu magnus, ambitu corporis multo* (Ruellius vertit quadratis membris) *magno capite, nec equino, facie item, atque in ea malas et labia magna habeat,* (R. facie, genis item et labris ingentibus) *oculos nec exiguos nec cauos, nares magnas, aures nec paruas nec flaccidas* (*κλαμβὰ*), *ceruicem latam* (*πλατὺν*) *nec breuem, pectus item latum, carnoſum, muſculoſum, forte, quo melius equarum infeſtos calcitratus ſuſtineat; ſcapulas grandes, et partes illis ſubiectas. Supra genua partes quae ſunt, habeat craſſas, carnoſas, robuſtas, et quam maxima diſtantia ſeparentur, ſiquidem opus eſt, quum ſuperuenit equam, vt facile comprehendat et amplectatur. Dorſum ſit grande, atque in ea ſpina lata* (*πλατεῖα*) *non gibbera, nec depreſſa; dorſi linea anguſta nec inflexa, ſed recta. Non ſit humeris ſubſidentibus,* (*κάτωμος*) *ſed altioribus et aequalibus* (*συνωμίαν ὑψηλοτέραν καὶ ἴσην*) *et pictum in ea parte* (*συνωμία*) *coccygem habeat latum, plenum,*

longum,

longum, (διάμηκον) *non anguſtum nec arctum* (πυγώδη) (Ruellius habet: ſubſidentibus, ſed eminulis. excelſa armorum compagine et aequabili, ita, vt prominentiam, litura diſtinctam, habeat. lumbis plenis, aliquantulum ſe protendentibus, nec in arctum ſtrangulatis.) *Venter non ſit nimis tumidus, ilia parua, coſtae ſeu latera lata* (πλατείας πλευρὰς, Ruellius latera porrecta late coſtato pectore). *Coxendicibus* (ἰσχία) *magnis, aequalibus, non ſubſtrictis clunibus* (μὴ παράγλουτον) *nec in acutum porrectis.* (μηδ᾽ ὀξύπυγον.) *Cauda melior breuior;* (μείουρος) *femina ſint* (μηροὶ) *non magna, ſed magis carnoſa, nec extrorſum auerſa, ceterum diuaricata. Ita enim firmius equae inſidebit coiens; fortior etiam eiuſmodi eſt, quam qui femina coniuncta habet.* (τῶν συμμήρων.) (Male Ruellius: Etenim ii, quibus femora paene committuntur et in arctum conſtricta ſunt, longe maiori alacritate feminas inſiliunt.) *Teſticuli ſint magni, pares; genua magna, rotunda; ſub iiſdem crura et tibia non magna, oſſea, excarnia, magis neruoſa, nec vara,* (βλαισὰ) *nec diuerſi coloris taeniis cincta. Meſocynia non nimis alta, nec humilia, nec ſit aſinus κυνοβάτης.* (Ruellius: calcibus neque — qui nec nixi talis ingrediuntur.) *Pedes habeat non ſcauros* (R. non introrſus contortos) *nec humiles, vnguem ſeu cornu craſſum,* (R. durum, ergo τραχὺν legit, non παχὺν,) *ſubtus cauam vngulam paruamque hirundinem.* (ranam.) *Voce ſit non retuſa,* (μὴ μογγὸς) *ſed clara. Ita enim facilius equa aſinum admittet. Colore praeferuntur ſplendidi* (λαμπροὶ) *et quorum color in purpuram vergit, facie alba, nec fuſca.* (φαιοί.) (Ruellius habet: Specioſiores ſunt aſini, quorum color in purpuram ſpectat, idque ſi nigram nec vllatenus in fuſcum vergentem maculam fronte gerant.) *Omnium pulcherrimi ſunt nigri, ventre concolore, non cano. Cui os interius cum ligua nigricat, ſimilem ſibi prolem procreat. Fuſcos ſeu murinos,* (λευκοψάρους) *quos marones vocant, non admittere debemus; reddunt enim in ſobole colores inhoneſtos.*

Quibuſcum ſi deſcriptionem Columellae comparemus, facilius ſingula pulcritudinis argumenta agnoſcemus. Ait igitur: *vt ſit ampliſſimi corporis, ceruice valida, robuſtis ac latis coſtis, pectore muſculoſo et vaſto, feminibus lacertoſis, cruribus compacti, coloris nigri vel magis rubei. nam murinus cum ſit in aſino vulgaris, tum etiam non optime reſpondet in mula.* Varro II. 8. 3. ſimpliciter aſinum admiſſarium quam ampliſſimum formoſiſſimumque eligi iubet. Palladius Columellam, in breuitatem nimiam contractum, obſcurauit. Geoponica de forma plane tacent. Igitur nunc ſingula Apſyrti argu-

argumenta examinabimus. Primum igitur caput maius nec equinum requirit. Eſſe autem aſino caput pro ratione corporis maius quam equo, annotauit etiam Daubenton. Labia magna et craſſa iam antea vidimus. Malas, *γνάθες* Ruellius genas interpretatur. Maxillas latiores et craſſiores in cranio adeo reperit Daubenton; de his igitur *γνάθες* explicandas puto.

Oculos aſini magis diſtantes et in cauo ſitos, aureſque magis flaccidas quam in equo obſeruauit Daubenton; porro ceruicem craſſiorem, pectus anguſtius et *συνωμίαν* minus altam. Hanc poſtremam, ſcapularum commiſſuram, Galli *le garrot* dicunt.

Verba Apſyrti de coccyge: *καὶ τὸν ἐν αὐτῇ* (anteceſſit *συνωμία*) *κατάγραφον κόκκυγα πλατὺν μεστὸν διάμηκον, μὴ στενὸν δὲ καὶ πνιγώδη.* aliter legit Ruellius; partem enim priorem ad ſcapularum commiſſuram trahit, vertens: *excelſa armorum compagine et aequabili, ita, vt prominentiam litura diſtinctam habeat.* Reliqua inde a verbo *κόκκυγα* ad lumbos retulit, ſeu commiſſuram renum, quam Galli *Croupe* dicunt, noſtri *Kreutz.* Hanc commiſſuram in aſino planam et decliuem annotauit Daubenton; iſchia ſeu coxendices altiores quam ſcapularum commiſſuram, et crura poſteriora nimis ſibi propinqua nec ſatis diſtantia; quod vitium in equis Galli dicunt *crochu jarté.* Apſyrtus graece *συμμήρες* dixit, qui femora non ſatis diſiuncta habent, quod vitium in equo *mal gigoté* dicunt. Quae in pedibus Apſyrtus *μεσοκύνια* dicit Apſyrtus, in equis Columella coronas appellavit; ſenſum ipſius praecepti, quod equis etiam conuenit, ita explicat Xenophon de Re Equeſtri I. 4. *δεῖ τὰ ἀνωτέρω τῶν ὁπλῶν κατωτέρω δὲ τῶν κυνηπόδων ὀστᾶ μήτε ἄγαν ὀρθὰ εἶναι ὥσπερ αἰγὸς, ἀντιτυπώτερα γὰρ ὄντα κόπτει τε τὸν ἀναβάτην καὶ παραπίμπραται μᾶλλον τὰ τοιαῦτα σκέλη, οὐδὲ μὴν ἄγαν ταπεινὰ τὰ ὀστᾶ δεῖ εἶναι. Ψιλοῖντο γὰρ ἂν καὶ ἑλκοῖντο οἱ κυνήποδες, εἴτ' ἐν βώλοις εἴτ' ἐν λίθοις ἐλαύνοιτο ὁ ἵππος.* Qui nimis breuia et humilia oſſa, *μεσοκύνια* dicta, habent equi, *ἐλαφήποδες* dicuntur in Hippiatricis p. 262. Sunt autem *κυνήποδες* os metatarſi, Gallis *os de canon; μεσοκύνια*, articuli ſeu oſſa inter metatarſum et vngulam media, Gallis *le paturon*, nobis *Feſſel.* Qui nimis longas coronas (*paturon, Feſſel*) habent, Gallis dicuntur *longs jointés*, qui nimis breves, *courts jointés*, qui nimis rectas, *droits ſur leurs jambes* appellantur equi. Faciem albam ſeu frontem in quibuſdam reperit etiam Daubenton, in omnibus vero oris partem extremam albam.

 Satis

Satis iam feciſſe mihi videor lectorum curioſitati de forma et colore aſini admiſſarii. Superſunt quaedam alia, quae Anatolius in Hippiatricis p. 56. annotauit, tranſlata etiam in Geoponica XVI. 21. vbi ſub Apſyrti nomine leguntur.

Meminit hic ſcriptor, quiſquis demum eſt, onagri his verbis: *ἔνιοι δὲ καὶ τοὺς ἀγρίους ἡμεροῦσι καὶ ἐστὶν αὐτῶν ἡ παιδοποιΐα καλλίστη, ἅτε δὴ μὴ κατακεκλεισμένων ἀλλὰ ἀφέτων. ἐξημεροῦται δὲ σφόδρα τὸ ζῶον, ὑπηρετεῖ δὲ κατὰ πάντα ὁμοίως τοῖς ἡμέροις καὶ οὐδέποτε καθάπερ τὰ ἄλλα ζῶα ἅπαξ ἡμερωθεὶς ἀγριοῦται.* Ex quibus verbis intelligere mihi videor, onagros eiuſmodi manſuefactos cum equis in paſcuis permiſtos equas, vi domitas, aſcendiſſe neque per aurigas equabus admiſſos, vt in aſinis vulgaribus manſuetis factum fuiſſe videtur. Onagrorum admiſſariorum iam meminit Varro II. 6. 3.

Deinde ſcriptor is mulum lactare vult per duos annos, idemque fieri ait in equis. Aſinos admiſſurae idoneos eſſe ab anno tertio vſque in decimum. Denique aliquos ait, cuiuſcunque coloris naſci velint foetum, eius coloris veſtimentis contegere vel aſinum vel equum admiſſarium.

Onagrum Aſiae incolam demum accurate deſcripſit et pinxit, vna cum hemiono equo, eo ſcilicet, quem Ariſtoteles et Theophraſtus hemionum ſeu mulum Syriae foecundum dixerunt et breuiter notarunt, doctiſſimus Pallas *Neue nordiſche Beyträge* Vol. II. p. 22. tab. 2. qui ſimul omnes equi, aſini et hemioni iſtius diuerſitates et ſimilitudines accuratiſſime perſecutus eſt. Cui diſputationi ſi quis haec noſtra ex antiquitate repetita adiunxerit, nihil fere ad accuratam aſini notitiam deſiderabit.

Aſinum ſilueſtrem Meſopotamiae memorat Xenophon Anabaſ. I. 5. *καὶ οἱ μὲν ὄνοι ἐπεί τις διώκοι, προδραμόντες ἀνειστήκεσαν, πολὺ γὰρ τοῦ ἵππου θᾶττον ἔτρεχον, καὶ πάλιν ἐπεὶ πλησιάζοι ὁ ἵππος, ταὐτὰ ἐποίουν. ὥστε οὐκ ἦν λαβεῖν, εἰ μὴ διαστάντες οἱ ἱππεῖς θηρῷεν διαδεχόμενοι τοῖς ἵπποις. τὰ δὲ κρέα τῶν ἁλισκομένων ἦν παραπλήσια τοῖς ἐλαφείοις, ἁπαλώτερα δέ.* Fabuloſa narrat de venatione Ammianus 23. c. 4. In cibo carnes pullorum onagri laudat Plinius VIII. ſect. 60 et 68. ipſius onagri carnes Celſus II. 18. Mauritanicos aſinos paruos equis item paruis in curſu capi etſi celerrimos tradit Aelianus XIV. 10. et breuius Arrianus de Venatione c. 24. Denique Pollux Onom. I. 84. aſinos ſilueſtres ait gregatim paſci, eoſque capi ab equitibus inſecutis, poſtquam defatigati ſpiritum amiſerint, puluiſque, multitudine excitatus, illos obcaecauerit; alios enim telis confici, quoſdam viuos deprehendi, laqueis circumuentos. Interdum etiam ipſa perſecu-

ſecutione ſtupefactos et velut amentes equitem reuertentem ſponte ſequi.

De ſimilitudine corporis a parentibus tracta pullorum equinorum et mulorum poſuit has obſeruationes Brugnone de Equitii cura p. 137. A matre ſcilicet accipere pullum vniuerſam corporis magnitudinem, deinde formam dorſi, colli, laterum, ventris, ancharum et lumborum; contra a patre accedere pullo formam capitis, et crurum, deinde animam, robur, agilitatemque corporis. In mulis eandem obſeruationem tradidit p. 200.

Aſini formam eiuſque cum equina comparatae diuerſitatem per ſingulas corporis partes accurate perſecutus eſt idem Brugnone p. 187. cuius librum demum legi poſteaquam ſuperiora ſcripſeram.

COMMENTARIVS
AD
LIBRVM VII. COLVMELLAE.

Cap. I. *minor Arcadico*] Vulgatum *minor Arcadiae* recte ita emendauit Vrſinus. Pontedera ex varietate Codicis Polit. efficiebat: *non minor Arcadiae* aut, quod magis probauerim, *maius inter minora* ſc. pecora. Deinceps legi volebat *principium praebebit.* Vulgatum *dicturus* Geſnerus iam ſuaſu Vrſini et Pontederae emendauerat. Aſinum Arcadicum in Graecia, et Reatinum in Italia praeſtitiſſe, teſtatur Varro II. 1. 14. II. 6. 1. et II. 8. 3.

vepatricis] Vulgatam plane abſurdam ex optimo libro Sang. emendaui, cui reliqui, minus integri, accedunt.

ſarmentorum] Folia ſarmentorum forte depaſcetur, ſed ſicca, ſarmenta ipſa non attinget. Malim igitur cum Edd. optimis *Stramentorum*, i. e. culmorum tritici etc. legere.

quae pene] Hanc lectionem Codd. vulgatae praetuli cum Pontedera.

2. *negligentiam*] Palladius Martio XIV. 4. *minor vero aſellus maxime agro neceſſarius, qui et laborem non recuſat, et negligentiam tolerat.* Ita enim recte Codex Polit. pro vulgato *laborem tolerat et negligentiam propemodum non recuſat.* Pontedera ex lectione Codd. Polit. hanc exſculpebat emendationem: *imprudentiam cuſtodis negligentiamque.* Vulgarem Palladii lectionem exhibet Iſidorus XII. 1.

cum et facilem] Vulgatum *tum et facilem* recte emendari iuſſit Morgagni. Arando aptum aſinum affirmat etiam Varro I. 20. II. 6. Plinius VIII. ſ. 68. XVII. ſ. 3.

minima pondera vehiculo] Ita volebat etiam Pontedera ſcribi pro vulgatis: *non nimio pondere vehicula.* Vehicula vt trahat aſinus, hoc non vſibus agricolae conuenit, contra pondera vehiculo impoſita vectat aſello. Iam olim Scheffer de re vehicul. I. 8. h. l. legi volebat: *non minima pondere*, monente Schoettgen.

3. *poeta*] Georg. I. 273. in cuius loco miror a Geſnero *incurſum* Victorii toleratum fuiſſe; *incuſum* Seruius interpretatur molam manualem, cudendo aſperatam.

molarum] Adeo, vt molaris etiam lapis alter hinc fuerit *aſinus* dictus.

inſtrumentum] Hoc addidi verbum ex libris optimis approbante Pontedera.

Cap. II. 2. *Virgilius*] Georg. II. 89.

3. *proceras oues*] Bruſch. *ouis*, vt paulo antea *agreſtis*, et poſtea *varietatis* habet.

plurimum refert] Recte Vrſinus legendum eſſe *differt* admonuit. De re ipſa Plinius VIII. ſect. 73. ſic tradit: *Lana autem laudatiſſima Apula, et quae in Italia graeci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Mileſiae oues obtinent. Apulae breues villo, nec niſi paenulis celebres. Circa Tarentum Canuſiumque ſummam nobilitatem habent. In Aſia vero eodem genere Laodiceae. Alba Circumpadanis nulla praefertur.* Neſcio an Columella ordinem eundem pretii ſtatuerit in nominandis ouibus. De Altinatibus Martialis XIV. 155. *Velleribus primas Apulia. Parma ſecundis nobilis. Altinum tertia laudat ouis.* In loco Varronis II. 2. 18. de ouibus pellitis: *vt ſunt Tarentinae et Atticae.* vbi Edd. primae *Antiaticae* A. I. F. G. *Attinates* habent. Varro de L. L. 8. p. 108. *Sic enim lana Gallicana et Apula videtur imperito ſimilis propter ſpeciem, cum peritus Apulam emat pluris, quod in vſu firmior ſit.* Mileſias oues Iucundus primus huic loco intulit; quod miror interpretes non admonuiſſe. Editiones primae: *Generis eximii Calabras Apulaſque milites noſtri exiſtimabant.* ex qua ſcriptura multo facilius Iucundus *Mileſias*, quam veram lectionem eruere potuit. Sed inter Italicas oues, qui potuit Columella Mileſias nominare? Hiſpanicas enim et Aſiaticas deinceps ſeorſum poſuit. Deinde aliquid deeſſe arguunt verba *noſtri exiſtimabant — nunc Gallicae pretioſ. habentur.* Iudicium igitur ſuorum temporum anterio-

riorum exiſtimationi opponit. *Milites noſtri* ſunt ergo *maiores noſtri*, aut potius *maiores noſtri* legere debemus; nam maiores non ſolum milites erant, ſed et ruſticam rem iuxta aeſtimabant domi. Antiquam igitur lectionem minus vitioſam habeo, vnde meliorem viri docti eruent; quanquam Mileſias tuetur Sang. in cuius lectione, antiquo ordini et ſcripturae proxima, quam reſtitui, illud etiam incommodum eſt, quod Mileſiarum optimae Tarentinae dicuntur.

Gallicae] Galliam ciſalpinam intellige, etiam apud Horatium III. Od. 16. pinguia gallicis creſcunt vellera paſcuis. vt recte monet *Gemelli* Rifiorimento della Sardegna T. II. p. 176. contra Gallum, de ſua Gallia hunc locum interpretantem.

Stabulantur] Vrſinus malebat *pabulantur*. Campos Macros nominat etiam Varro II. Praef. 6. vbi vide notam. Mutinenſis lanae colorem diſcimus ex loco Varronis, quem poſuit Geſneri Theſ. L. L. vbi *toga Mutinenſis* eſt. Nonius Merceri p. 548. *impluuiatus color quaſi ſumato ſtillicidio implutus, qui eſt Mutinenſis, quem nunc dicimus.* Canuſinam lanam fuſcam multo ſimillimam habet Martialis XIV. 127. et epigr. 129. Canuſinam rufam in vſu veſtimentorum puerilium et militarium nominat, cum reliqua Roma fuſcis veſtiretur. Pretioſam Canuſinam lanam fuiſſe habitam, licet arguere ex Suetonii Nerone cap. 30. vbi inter luxuriae eius argumenta poſuit *muliones canuſinatos*, i. e. canuſinis indutos.

4. *Color*] Plinius VIII. ſect. 73. *Colorum plura genera: quippe cum deſint etiam nomina eis. Quas natiuas appellant, aliquot modis Hiſpania: nigri velleris praecipuas habet Pollentia iuxta Alpes; iam Aſia rutili, quas Erythraeas vocant, item Baetica. Canuſium fului: Tarentinum et ſuae pulliginis.* Ex quo loco apparet, natiuum colorem in lana dictum fuiſſe non candidum; et Nonius Marcellus, *pullus*, inquit, *color eſt, quem nunc Hiſpanum vel natiuum dicimus.* Martiali IX. 62. etiam credere poſſumus, affirmanti, Cordubam alere flavas oues. Quare ſuſpicor, in Columella haeſiſſe mendum, nec eum natiui coloris fuſci aut pulli exemplum laudaſſe e Baetica, ſed rutili ex Aſia et Baetica. Quare legendum forte erit: *Sunt etiam ſuapte natura pretio commendabiles; pullus atque fuſcus, quos praebet in Italia Pollentia.* (Forte ante haec excidit: *Hiſpania et in.*) *In Baetica Corduba, nec minus Aſia rutilos, quos vocant erythraeos.* De Pollentia conſentit etiam Martialis XIV. 157. vbi *pullo lugentes vellere lanas* appellat. Silius Italicus fuſci feracem villi Pollentiam

dixit.

dixit. De Baetica lana rutila iterum et ſaepius Martialis teſtatur V. 38. XII. 100. XIV. 133.

erythraeos] Quod Geſnerus reliquerat vitioſum ἐρυϑρὰς, eieci libris optimis annuentibus et ſubſtitui, quod etymologia ſuadebat. Varro enim apud Solinum cap. 33. affirmat, in litore maris rubri fontem eſſe, quem ſi oues biberint, mutent vellerum qualitatem, et antea candidae amittant, quod fuerint vſque ad hauſtum, ac furuo poſtmodum nigreſcant colore. Quem locum annotauit etiam Schoettgen; etſi illae oues furuo colore eſſe dicuntur, quod ab erythraeis hiſce alienum eſt. Conſtantinus de Thematibus oues eiuſmodi vocare videtur χρυσίζοντα, ἔχοντα τὰς μαλλὰς οἱονεὶ πιννινότριχας. Cf. Salmaſ. ad Tertull. p. 218.

miri coloris] Cum deinceps paternum colorem memoret in agnis, diſtinxiſſe debet vocabulo aliquo Columella colorem, quem hodie fruſtra quaerimus. An fuit *myrtei?* qui inter flauum et nigrum eſt, dictus a colore baccarum myrti maturarum. Ita aries hic Africanus conueniret etiam colore cum Muſimone ſeu Argali, quem Pallas Spicilegio XI. p. 7. h. l. reſpici putabat, nullo addito argumento. Obiter hic addo ouem Armeniacam, a Tiberio adductam Romam, quam carmine celebrauit Crinagoras Analect. T. II. p. 146, vbi pilos eius ait eſſe hirtos et duros veluti caprarum ſilveſtrium, non ouillos, vocem accedere propius ad iuuencae mugitum et ternos anno quouis partus edere. Quam ad genus aſiaticum ouium ſteatopygarum pertinere docent notae, a Pallas poſitae l. c. p. 64.

munerariis] qui munera, ſpectacula, ludos populo dabant. Primus munerarium ita dixit Auguſtus, monente Quinctiliano VIII. 3. 34. De ouibus rutilis in agro Troiano Aſiae teſtatur locus Aeliani VIII. 21. Colorem Aſiaticarum ouium ſteatopygarum plerumque eſſe album, vel atrum vel brunneum et rutilum, teſtatur Pallas l. c. p. 75. Oues hirtas quadricornes ex Cretae regione Gortynia, colore rutilo vel purpureo, memorat Oppianus Cyneg. II. 377 ſeqq. vbi primum ὄϊς ξανθοὶ dicuntur, deinde eorum lana hirta πορφυρόεσσα dicitur. Subus Oppiani verſu 382. dictus item rutilus ſeu ξανθωπὸς, pertinet potius ad genus bouillum, propter latam frontem, a poeta memoratam. Oues ferae, a Varrone memoratae III. 12. quas ſepto concluſas habebat Q. Fulvius Lippinus, quo colore atque vnde adductae fuerint, ignoramus; adeoque origo ouium rutilarum et flauarum in Italia obſcura eſt.

6. *vel*

6. *vel emendo*] Alterum membrum *vel educando* excidiſſe, recte ſuſpicatus eſt Geſner ex loco ſimili infra cap. 3. 7 et 8.

nunquam niſi] In editionibus plurimis erat *nunquam candidiſſimos.* Negationem inſeri iuſſerant Vrſinus et Pontedera; equidem ex libro Goeſiano et Sangerm. *niſi* inſerui, Geſnerus ex optimis editionibus addiderat *non.*

Cap. III. *palatum*] De palato nihil eſt in Virgilii loco III. 387. Antiquiſſimus locus eſt Ariſtotelis H. A. III. 11. *ὅσα δὲ ποικίλα τῶν ζώων κατὰ τὰς τρίχας, ἐν τούτοις καὶ ἐν τῷ δέρματι προυπάρχει ἡ ποικιλία καὶ ἐν τῷ τῆς γλώττης δέρματι.* Et VI. 19. *λευκὰ δὲ τὰ ἔκγονα καὶ μέλανα, ἐὰν ὑπὸ τῇ τοῦ κριοῦ γλώττῃ λευκαὶ φλέβες ὦσιν ἢ μέλαιναι, λευκὰ μὲν, ἐὰν λευκαὶ, μέλανα δὲ, ἐὰν μέλαιναι.* Plinius VIII. ſect. 72. *cuius coloris ſub lingua habuere venas, eius et lanicium eſt in foetu.* Ad ouium praegnantium linguas reſpici iubent Geoponica VIII. 6. Palladius Iulio IV. *Hoc menſe arietes candidiſſimi eligendi et admittendi ſunt, mollibus lanis, in quibus non ſolum corporis candor conſiderandus eſt, ſed etiam lingua; quae ſi maculis fuſcabitur, varietatem reddit in ſobole. De alba plerumque naſcitur (foetus addit* Vincent.) *coloris alterius; de fuſcis nunquam (ſicut* Columella dicit) *poteſt albus creari.* In ſacrificio etiam bidentem explorabant, an linguam nigram haberet. Seruius ad Aeneid. VI. 39. *ne habeant bidentes caudam aculeatam, ne linguam nigram, ne aurem fiſſam.* Credo, fiſſam aurem referri ad oues, quibus, ſuſpirio laborantibus, findebant aurem. Caudam aculeatam non intelligo. In Virgilii loco forte Columella olim pro *vdo* ſcriptum legit *pullo.* Recentiorum ſcriptorum oeconomicorum aſſenſum annotauit Becmann ad Antigonum p. 163. in canibus et ouibus comprobauit Blumenbach de Oculis Leucaethiopum p. 14. Qui mares Epaphi boues examinabant puroſque atque integros probabant, inprimis ſigna linguae ſupinae et caudae pilos, *εἰ κατὰ φύσιν ἔχει πεφυκυίας*, ſpectabant, auctore Herodoto II. 38. qui III. 28. ſigna iſta ſic enarrat: *ἐὼν μέλας — ἔχει — ἐν δὲ τῇ οὐρῇ τὰς τρίχας διπλᾶς, ὑπὸ δὲ τῇ γλώσσῃ κάνθαρον.* Ita enim, non *ἐπὶ τῇ γλώσσῃ*, ſcribi debuiſſe, recte ſuſpicatus eſt cum Iablonſkio noſtrate Weſſelingius, quem publica haec et communis omnium fere beſtiarum linguae nota latebat. Plinius VIII. cap. 46. *nodus ſub lingua, quem cantharum appellant.* Quod igitur paſtores fugiunt in foetura ouium aliarumque pecudum ſub lingua ſignum, id ſacerdotes Aegyptii in Apide expetebant et probabant.

habant. Cantharum maculam nigram appellarunt a ſcarabaei ſacri colore. Praeterea vides curioſitatem eorum in probandis geminis caudae bouillae pilis vel ſetis!

2. *niſi lanatas*] Infra ſectione 7. intonſas dixit. Geſnerus tamen malebat cum libro Lipſienſi *lauatas* legere. Verum is non recordabatur, lauatam ſeu potius lotam ouem apud antiquos paſtores romanos fuiſſe eam, quae iam detonſa erat. Noſtro contra fit more, vt lauentur, antequam tondeantur. Vide infra notam ad cap. IV. 8. et ad Varronem II. 11. ſect. 7.

3. *altus*] Palladius Iul. 4. *ventre promiſſo et lanis candidis tecto — velleris denſi.* vbi Creſcentius et Vincent. *depreſſi* habent.

intortis] Varro: *tortis cornibus pronis ad roſtrum.* vbi tamen ante Victorium legebatur rectius *intortis*.

ſurrecta] A quibus boues *licini* dicti ſunt, vt contra *patuli*, graece πεταλεῖς, qui diuerſa cornua gerebant, vt docui ad Varronem II. 5. ſ. 7. Seruius ad Georg. III. 386. *quod autem hic colorem per tranſitum tangit, in aliis plenius legitur: maritum pecoris et cornu et vngulis et palato album eſſe debere; alioquin licet aries ſit candidus lanis, conſtat, ex eo pullos, id eſt, nigros creari.* Quae vnde ducta ſint, ſcire magnopere vellem. In bouillo quidem genere cornua nigra probat cum Varrone Columella; de arietinorum cornuum et vngium colore nihil alibi traditum legere memini; et neſcio in laude an potius in vitio ducenda ſit vngula alba. Scaeuola apud Feſtum *petilam* equi vngulam interpretatur albam. Vgutio apud Cangium *petulus equus, qui habet tantum pedes albos.* In equis tamen omnes improbant vngulam albam.

quibuſdam tamen] Ex lectione P. et Lipſ. malebat Geſner *quibus tamen regionibus caeli ſtatus* etc.

quod ea porrecta] Heinſius ad Virgilium Aeneid. X. 587. efficiebat: *quod ea proiecta lataque maximam* etc. Lata quidem cornua caput defendunt melius quam alta. Idem ex Sang. laudauit: *quae tum profecto.* De vſu cornuum altorum in regione vuida et ventoſa, ſeu, vt in capris infra cap. 6. ait, procelloſa, dubitauit etiam L. Bar. de Hohberg in Georgicis Curioſis Vol. II. p. 350. vbi ſuſpicatur, Columellam potius eo reſpexiſſe, quod oues capraeque cornutae hirtiore et denſiore pilo veſtiuntur, eoque melius frigus a corpore defendunt, vel quod cornibus audaciores lupos abigere poſſunt.

4. *na-*

4. *naturali telo*] Hanc lectionem vulgatae *naturae loco* ſubſtituerat iam olim Heinſius ad Silium VII. 566. Vitium tentauerat etiam Vrſinus, ſed fruſtra.

quoniam ſtimulatum] Ita recte Sang. Vulgo *cum.*

6. *Epicharmus*] Plinius VIII. ſ. 72. *ferocia arietis cohibetur, cornu iuxta aurem terebrato.* Geoponica XVIII. 5.

aetas ad progenerandum] Palladius Iul. 4. *aetatis trimae, qui tamen vſque in octo annis poteſt vtiliter inire. Foemina debet bima ſubmitti, quae vſque in quinquennium foeturae neceſſaria eſt, anno ſeptimo deficit.*

7. *variam canamque*] Vulgatam *et canam comam* correxi ex libro Polit. et Sang. Coma de lana nimis erat poeticum; deinde non de lana, ſed de oue ſermo eſt.

maiorem trima] Sang. *trimae dentem.* Vitium latere apertum eſſe puto. Bidens agnus bimus dicitur; ita bidens verris dicitur apud Nonium in hac voce; bouem bidentem habet Feſtus. Coruncanus omnino hoſtias ruminales (i. e. ruminantes) puras negauit donec bidentes fierent, auctore Plinio VIII, ſect. 77. Bidentes vero dicuntur, quae anno aetatis ſecundo duos dentes inciſores renatos reliquis ſeu lactentibus maiores habent bima animalia ruminantia. Sterilitatis argumentum ex dentibus ſumtum hic locus Columellae poſtulat, quod nondum reperi annotatum. De equo et aſino Ariſtoteles de Generat. I. c. 8. *ἂν μὴ μετὰ τὸν βόλον τὸν πρῶτον ἄρξηται γεννᾷν, ὀυκέτι γεννᾷ τὸ παράπαν.* Sed haec obſeruatio huc pertinere non videtur. An forte *ἐξόδων* ouis, id eſt dente prominentiore vtrinque quaſi minans dicitur? Vnde quidam ouibus caninos dentes tribuerunt, quibus tamen carent.

Ceruice] Vulgatum *ceruice prolixa, prolixi velleris* emendaui ducibus libris ſcriptis. Palladius ex h. l. retulit *vaſti corporis et prolixi velleris ac molliſſimi, lanoſi et magni vteri.* Varro II. 2. et ex eo Florentinus Geoponic. XVIII. ouem probat *villis altis et denſis toto corpore, maxime circa ceruicem et collum.* Pontedera malebat *cauda prolixa* legere; ſed eam in ariete ſolum probant; deinde idem lectionem Codicis Caeſenatis et Vaticani, qui cum Sangerm. habent *cerui et prolixi* interpretabatur *cernui et prolixi.* Sed cernuum villum dici poſſe recte, non puto. Apicae ſunt ventre glabro. Et Gallicas oues Britannicis ventre colloque glabriore differre nouimus.

8. *aeſtiuandi*] Supra I. 6. 4. *ceteris autem pecoribus ex parte tecta loca ex parte ſub dio parietibus altis circumſepta, vt illic per hiemem, hic per aeſtatem ſine violentia ferarum*

con-

conquieſcant. Quid ſit h. l. *veſtibulum* neſcio. Poterat quis intelligere locum apertum ſub dio, quo pecus per aeſtatem immittatur; ſed Columella exigit oues in cohortem. Ergo cohors non eſt ſtabulum ipſum, ſed area clauſa macerie ſub diuo. Itaque lego: *praeponi ſtabulo — aeſtuanti.* Poteſt tamen et vulgatum *aeſtiuandi* defendi, *veſtibulum* nulla ratione. Talia fere ouium ſtabula, verſus aream apertam, quam includunt, aperta ab exteriori parte clauſa, quibus concluſa eſt cella opilionis, deſcripſit et pinxit et more Normanniae Gallicae Carlier Traité des bêtes à laine. Paris 1770. T. I. p. 352. Sed ecce Palladius I. 22. *Cors ad meridiem pateat et obiecta ſit ſoli, quo facilius hieme aliquem teporem concipiat, propter ea quae injunt animalia, quibus etiam ad aeſtatis temperandum colorem porticus ſurcis, aſſeribus et fronde formari debent, quae vel ſcandulis vel ſi copia ſuppetit, tegulis, vel ſi facilius et ſine impenſa placuerit, tegentur caricibus aut geniſtis.* Eiuſmodi porticus dicere videtur Columella veſtibulum, quo ſecedant oues et reliquae pecudes, vt calorem ſolis euitent. Veſtibula in gallinariis VIII. 3. 5. in columbariis VIII. 8. 3. in aluseariis IX. 12. 1. dixit Columella: et veſtibulum retibus munitum dixit VIII. 4. 6. quo gallinae prodeant apricenturque. Poteris igitur ſimile h. l. veſtibulum intelligere; etſi mihi coniectura mea adhuc magis placet, vt *ſtabula* legamus.

quala] In libris ſcriptis *quola.* Si neutro genere dicerentur *caula*, breuiſſima emendandi ratio erat: *caula mundiſſima.* Geſnerus malebat: *ſintque illa mundiſſima.* Mihi vero tutiſſima ratio videtur omittendi haec verba cum libro Lipſ. quia inepte repetunt, quae antecefferant. Ita vero molliter fluet oratio: *incubent foetae, neque earum valetudo* etc. Interim verba ſuſpecta mihi incluſi; et lectionem Edd. I. B. R. Br. vulgatae *ne qua* ſubſtitui.

9. *omnia autem*] Ita ex Sang. annotauit Gronov. Vulgo *Omni autem pecudi.*

diuini carminis] Georgic. III. 384 et 442. Palladius Iulio 4. *Sed prouidendum eſt in hoc genere, vt pabuli vbertate ſaturentur et longe paſcantur a ſentibus, qui et lanam minuunt et corpus incidunt.*

10. *minuitur lana*] Lectionem librorum optimorum *lanae fructus* non valde approbo; deinceps vero mihi verbum *concreſcit* diſplicet, quod in villum prolixum non convenit, ſed in denſum et criſpum.

non paruo ſumtu] Plinius VIII. ſect. 72. de tecto genere: *Operimenta ei ex Arabicis praecipua.* quem locum ex hoc

hoc noſtro interpretabatur Harduinus. Sed vix credibile videbitur cuiquam, pelles operimentorum ex Arabicis ouibus ſumtas fuiſſe. Vſum eundem praebebant vulgarium ouium pelles. Igitur locum Plinii corruptum cenſeo. *Molle pecus* h. l. eſt ouis pellita ſeu tecta. Graeci haec tegumenta *ὤας*, *οἴας* et *ἐώας* vocabant teſte Heſychio.

11. *Parilibus*] Palladius Aprili 7. *nunc etiam prima eſt admiſſura, quae excellit, arietum, vt agnos iam maturos hibernum tempus inueniat.* Idem Iulio c. 4. *admittendi ſunt menſe Iulio, vt nati foetus ante hiemem conualeſcant.* Plinius VIII. ſect. 72. *Coitus omnibus ad Arcturi occaſum, id eſt, a tertio Idus Maias ad aquilae occaſum in X. Calend. Aug. Gerunt partum diebus centum quinquaginta; poſtea concepti, inualidi. Cordos vocabant antiqui poſt id tempus natos. Multi hibernos agnos praeferunt vernis, quoniam magis interſit ante ſolſtitium, quam ante brumam firmos eſſe, ſolumque hoc animal vtiliter bruma naſci.*

hibernum ſolſtitium] Recte iam Victorius admonuit, primum Columellam tribus in locis hibernum ſolſtitium dixiſſe, quod reliqui ſcriptores veteres *brumam* vocare ſoleant. Videtur voluiſſe imitari Graecos, qui *τροπὰς χειμερινὰς* et *ἐαρινὰς* dicunt, aequinoctia vero duo *ἰσημερίας*; quas latini ſcriptores antiqui ſimiliter *aequidialia* dixerunt, teſte Feſto h. v.

foeta] i. e. partum enixa. Ita iterum cap. 3. ſect. 26. Male Geſnerus legi volebat *ſera;* nam *matura* h. l. eſt ouis primipara.

12. *plurimi mares*] Palladius Iulio 4. *Ariſtoteles aſſerit, ſi plures maſculos creari velis, admiſſurae tempore ſiccos dies et halitum Septentrionis eligendum, et contra eum ventum greges eſſe paſcendos; ſi foeminas generari velis, Auſtri captandos flatus, et in eum paſcua dirigenda ac ſic ineundas matres.* vbi mira varietate Codex Palat. Erford. Creſcentius et Vincentius habent: *tempore ſic cuſtodies halitum.* Plinius VIII. ſect. 72. *Aquilonis flatu mares concipi dicunt, auſtri feminas.* Idem 18. ſ. 76. *qui feminas concipi voles, in hunc ventum (ſeptentrionem) ſpectantes iniri cogito.* vbi recte vidit Pintianus, legendum eſſe *mares.*

13. *regionis opilio*] Librorum ſcriptorum et Edd. veterum optimarum lectionem praeferebat Pontedera; ſed interpretatione abſtinuit. Longinquae regionis opilioni opponitur vicinia vrbis. Igitur ineptum Iucundi ſupplementum *paſcua petiturus* annuentibus libris ſcriptis eieci. Sed ſuperſunt verba importuna: *paſtioni reſeruat ſuburbanae.*

Qui

Qui longinquae regionis opilio, id eſt, qui gregem in longinqua et ab vrbe remota regione paſcere cogitur, ſobolem ſuburbanae paſtioni reſeruare dici poteſt? Vitium id ſenſit Iucundus, ſed medelam et violentam et ineptam attulit. Tollenda erat potius diſtinctio, vulgo poſt *ſuburbanae* poſita, et retrahenda, ita, vt feci. Ex lectione Edd. principum et Codd. *opilio villicus* malim legere: *reſeruat: ſuburbanae villae teneros agnos.* Denique verba: *quoniam et paruo* ſ. *deuehuntur* manifeſto correctionem meam approbant. Compara infra cap. IX. ſ. 4.

quintum quemque] Ita pro vulgato *quandoque* reſcribi voluit etiam Pontedera. Vitium vulgatae arguit etiam vſus aduerbii *quandoque*, a Columella alienus.

vitioſarumque] Palladius Iulio 4. *Mortuarum vel vitioſarum numerus nouella ſobole reparetur. Autumno debiles quaeque pretio mutentur, ne eas imbecillas hibernum frigus abſumat.*

15. *niſi quae validiſſima*] Hanc lectionem recte vulgatae *niſi validiſſima, quae non* praeferendam cenſuit Geſnerus. Vulgatam Morgagni emendabat legendo *nonniſi validiſſima.* Sed tum *comprehendi hieme* non licet commode interpretari. Noſtram lectionem recte Geſner explicat: *ſeruetur per hiemem.*

16. *incientis*] Recte Vrſinus ad Varronem II. 2. 8. h. l. emendauit *incientes*, i. e. parturientes. Ita etiam infra VIII. 11. 8. *incientes* librarii mutarunt in *incipientes.*

quando eſt omnis] Ita recte vulgatum *quanto* correxit Schoettgen; inepte defendit Geſner.

partibus educat] Ita per *partum educat* volebat etiam ſcribi Pontedera, et iam olim ex Sang. libro Heinſius ad Velleium II. cap. 126. p. 595. quod miror ignoraſſe Geſnerum.

ἐμβρυουλκεῖν] Sylburg in Indice poſuit *ἔμβρυον ἄγειν* ex varietate lectionis ductum. Eraſiſtrati medici *ἐμβρυορέκτην* ad hunc vſum memorat Tertullianus de Anima c. 25.

17. *humectare*] Videtur grammatica *humectari* exigere.

exiguum lactis] Palladius Nouembri 13. *Agnus ſtatim natus vberibus maternis admouendus eſt; manu prius tamen exiguum lactis, in quo ſpiſſior eſt natura, mulgendum eſt, quod paſtores coloſtram vocant; namque hoc agnis, niſi auferatur, nocebit.* vbi liber Erford. *coloſtrum* habet; et pro *quod* Editiones I. B. R. *quae* habent. Praeterea in Columella quaedam excidiſſe videntur verba de natura lactis

iſtius

iſtius emulgendi, quae ſeruauit Palladius. Coloſtrati pueri dicuntur, quibus coloſtra nocuit. Sed niſi vitium in ipſo corpore matris inhaeſerit, coloſtra nec humano nec pecoris foetui nocet, contra ſalutaris eſt ad purgandum meconium. Hinc Hiſpani paſtores coloſtram hodie non emulgent, quos imitantur nunc Saxones mei. Cf. Becmanni Biblioth. Oecon. III. p. 81. Germani quidam coloſtram appellant *Bieſt.*

biduo] Palladius Iulio 13. *Ac primo per biduum natus cum matre claudatur; tunc ſeptis obſcuris ſeruetur, et calidis: ita ſecluſo paruulorum grege matrices mittantur in paſcua.* Poſtrema verba in Columella forte exciderunt. Palladii locus confirmat emendationem ex lectione Sangerm. ductam ab Heinſio Aduerſ. III. p. 393. in quam incidit etiam Geſner: *qui primo biduo.*

claudatur] Hanc primarum Editionum lectionem confirmat Palladius.

ſuum foueat — condiſcat] Supplementum Iucundi neſcio vnde ductum non agnoſcit liber antiquiſſimus Sangerm. nec Palladius.

18. *virgea area*] Varro II. 3. *Circiter decem dies cum praeterierunt, palos offigunt, et ad eos alligant libro aut qua alia re leui diſtantes, ne toto die curſantes inter ſe teneri delibent aliquid membrorum.* Varronis conſilium ineptum eſt; ſed Columellae verba vitioſa merito viſa ſunt etiam Heinſio Aduerſ. III. p. 393. qui corrigit *virgea — crate in area* vel *virgeae — cratis area.* Mihi vero placet *virgea — crate.* Nam area claudi agni recte dici non videntur; nec intelligo quae ſit area virgea.

19. *ſatiſque*] Palladius l. c. *ſufficiet autem priuſquam procedant matrices mane, et cum ſaturae reuertantur ad veſperam, agnis vbera haurienda permittere; qui donec firmentur, intra ſtabulum furfuribus vel medica herba, vel ſi eſt copia, farina ordei paſcantur ingeſta, donec conceptum pauliſper robur aetatis, paſcuum matribus poſſint habere commune.* qui locus vulgarem loci huius lectionem comprobat, et correctionem meam *qui dum* pro *qui cum* comprobat. Deinceps *permittit* Bruſch. et Aldina; recte, puto. Sic iterum eſt ſect. 22.

continuis] Aldinum *contiguis* dare etiam voluit Geſner, ſed operae aberrarunt. Equidem antiquam teneo. Ita enim Cicero pro Caecina c. 5. *qui fundo eius antiquo continens eſſet.*

20. *iam et ante*] Ita ex libris correxi vulgatum *vt et ante diximus, et nunc.* De re Palladius Iulio 13. *Paſcua*

ouillo generi vtilia ſunt, quae vel in noualibus vel in pratis ſiccioribus excitantur; paluſtria vero noxia ſunt, ſilueſtria damnoſa lanatis. Nunc loco iterum conſiderato malim *vt et ante diximus, et nunc — meminimus.* Ita enim cap. ſeq. ſect. 2. *vt et ante praecepimus et nunc, quia remur eſſe maxime ſalutare, iterum adſeueramus.*

paluſtres ſilueſtreſque] Sangerm. teſte Gronouio *paluſtris ſilueſtriſque.* forte prati intelligi voluit herbas paluſtris ſilueſtriſque.

praebito ſale] Palladius l. c. *Salis tamen crebra conſperſio vel paſcuis miſta vel canalibus frequenter oblata, debet pecoris leuare faſtidium.*

velut ad] Ex lectione librorum *vel atque ac* Pontedera efficiebat: *vel aeque ac.* Deinceps forte olim fuit *iligneis*, vt in loco Virgilii a Columella laudato.

penuriae hiemis] Palladius l. c. *nam per hiemem, ſi penuria eſt foeni, vel palea vel vicia vel facilior victus vlmi ſeruatis frondibus praebeatur aut fraxini.* quem locum ita ex ſententia Pontederae emendauit Geſnerus, cum antea legeretur: *penuria eſt, foenum vel paleae.* Sed quoniam Creſcentius habet *foeni vel paleae*, Palladium hinc vitioſum eſſe arguebat Pontedera. Verum hic expreſſit Columellae *penuriam hiemis*, quae de pabulo viridi intelligenda eſt.

22. *ſuis valuulis*] Iucundi ſupplementum incluſi annuentibus libris optimis, vt et ſequens *vel.* Faba nunquam aliter niſi cum valuulis ſeu putaminibus ſuis frangebatur, freſa vero expurgabatur, teſte noſtro II. 12. 7. Hinc erui valuulas ſeorſum nominat VI. 4. 3. Lentem valuulis exemtam deinde minute molitam habet VI. 10. 1. De valuulis vide etiam ad Catonis c. 70. Sed vulgatam ab Aldo lectionem ſatis defendit locus infra cap. IV. ſ. 3. vnde patet, intelligi fabam freſam, cui non ſunt freſae demtae valuulae.

ſalubri pretio] Ita pro vulgato *exiguo* ſcribi voluerunt etiam Heinſ. ad Gratii Cyneg. 121. verſum et ad Virgilii Georg. III. 176.

vilitas] Ex librorum lectione malebat Pontedera *eius vilitas.* Sed debebat ita eſſe *eorum vilitas*, ſi ad hordeum ſimul refertur vilitas. Heinſius ad Virgilium I. p. 394. ita ex Sangerm. h. l. corrigit: *nam cicercula ſumptuoſior — ſalubri pretio — ſed ſicubi vilitas permittit, haud dubie eſt optima.* De poſtrema correctione dubius haereo; ſed *ſicubi*, cuius veſtigia particulae adſunt etiam in Polit. et Lipſ. haud cunctanter reſtitui. Erneſtius locum Heinſii non integrum excerpſerat.

23. *du-*

23. *ducendi*] Lipſ. liber addit *per aeſtatem.* quae legiſſe etiam h. l. videtur Palladius; et ſequentia verba ſectionis 25. *Hieme et vere* ſupplementum hoc exigunt. Adde quod alieno deinceps loco librarius inculcauit verba: *etiam per aeſtatem id faciendum.* Quare addidi ex Lipſ. verba, quibus reliqui libri carent. Altero vero in loco ineptum ſupplementum deleri voluit etiam Pontedera.

Maro] Georg. III. 324. Palladius Iulio 13. *Aeſtiuis menſibus paſcantur ſub lucis initio, cum graminis teneri ſuauitatem roris miſtura commendat. Quarta hora caleſcente potus puri fluminis aut putei praebeatur aut fontis. medios ſolis calores vallis aut arbor vmbroſa declinet; deinde vbi flexo iam die ardor infringitur, et ſolum primo imbre veſpertini roris humeſcit, gregem reuocemus ad paſcua.* Ceterum rorem pecori ouillo noxium quidam noſtratium voluerunt eſſe, quos grauiter refellit Gallus in Rozier Obſervations de Phyſique Vol. XIV. p. 60.

24. *etiam per aeſtatem*] Verba haec, incluſa a Geſnero, delenda cenſuit Pontedera; recte; et omiſit Palladius. Vere enim et autumni humidis et frigidis temporibus ſemel oues aquandae ſunt.

aduerſa ſoli] Palladius Nouembri 13. *Sed canicularibus et aeſtiuis diebus ita paſcendae ſunt oues, vt capita gregis ſemper auertantur a ſolis obiectu.* Vulgatam h. l. lectionem *ne paſcentium — obuerſa* mutaui ex libris optimis. Plinius VIII. ſect. 73. *infirmiſſimum pecori caput, quam ob rem auerſum a ſole paſci cogendum.* Idem 18. ſ. 76. *Cum meridiem adeſſe ſenties, paſtor, aeſtate contrahente ſe vmbra, pecudem a ſole in opaca cogito. Cum aeſtate paſces, in occidentem ſpecta ante meridiem, poſt meridiem in orientem: aliter noxium ſicut hieme et vere ſi in rorulentum duceres. Ne contra ſeptentrionem paueris ſupradictum. Clodunt ita lippiuntve ab afflatu et aluo cita pereunt.* vbi recte Pintianus ex Codice ſuo emendabat *vmbra ſolis pecudes in opaca — ſpectent.* Deinde idem auctore Columella tranſpoſitis verbis legit: *rorulentum duceres; lippiunt enim et aluo cita pereunt. Nec contra ſeptentrionem paueris ſupradictum. clodiunt ita ab afflatu.*

25. *hieme*] Palladius: *hieme autem vel vere niſi reſolutis gelicidiis ad paſcua prodire non debent; nam pruinoſa herba huic generi morbos creabit. ac tunc* (Creſc. *creat et tantum*) *ſemel adaquare ſufficiet.* Ex quo loco etiam intelligitur, verba *iis diebus* eſſe inutilia. Igitur incluſi. Deinde verba: *quare etiam frigidis humidiſque temporibus anni* de ver-

nis et autumnalibus eſſe intelligenda, vbi herba pruinoſa eſſe ſolet, Palladii comparatio docet.

dies] Pro ſole et calore dici admonuit Schoettgen.

grauedinem] Plinius XXI. ſect. 21. *rore nimio ſcabiem fieri, pruina vredinem.* Columella III. 20. 1. frigore et pruina vredinem ait gigni. Vredinem et vulnuſcula in elephantiaſi Vegetius I. 16. 1. Infra Columella VII. 5. 21. *Eſt etiam mentigo, quam paſtores oſſiginem vocant, mortifera lactentibus. ea plerumque fit, ſi agni vel hoedi roſcidas herbas depauerint — velut ignis ſacer, os atque labra foedis vlceribus obſidet.* Hoc in loco libri fluctuant inter *grandinem*, *glandinem* et *glandiginem*. Plinius plura ex eodem ſcriptore cum Columella tranſtulit lippire oues et clodere memorans. Ibi clodere Harduinus interpretatur nictatione laborare. Latet aliquid vitii, quod arguit etiam varietas lectionis.

ſemel tantum ei] Vrſinus malebat: *ſemel tamen die.*

circumſpectus] Br. et Ald. *circunſpectus.* quam formam hic et alibi ſimiles plane omiſit Geſner.

26. *Idemque propior*] Recepi lectionem librorum optimorum, probatam etiam a Pontedera, ſed is *ſilent* interpretabatur ceſſare, quieſcere, cum decumbunt et a paſcuis ceſſant. Verum equidem ſignificari puto pecus fere mutum, quod vel atrociſſimam iniuriam rara voce arguit aut opilioni denunciat.

quandoquidem] Recte incluſit vocem *grex* Geſnerus; equidem deleui, et ex ſententia Geſneri vulgatam vitioſam: *quoniam grex quidem* correxi. Alio remedio vtebatur Vrſinus, qui legi volebat: *quoniam grex, quod eſt cuſtodis officium.*

foetas] i. e. partu leuatas. Male Vrſinus legi volebat *effoetas.*

Cap. IV. *Plerique*] Liber Sang. *plerumque.* Graecum pecus veterum lanas delicatiſſimas dediſſe credere licet ſcriptoribus affirmantibus. Cauſam ex tegumento repetere debemus. Poſt alia experimenta lanicii ad ſubtilitatem et bonitatem excolendi hanc etiam veterum rationem repetere voluit *Daubenton*, quod quo ſucceſſu factum fuerit nondum comperi.

ineptiam] Hoc vulgato *inertiam* praeferebat etiam Pontedera. Poterat magiſtrorum pecoris inertia dici, ſed non dominorum ſimul. Ineptia vero et domino et magiſtris conuenit.

2. *raro*

2. *raro foris*] Plinius VIII. ſect. 72. *Ouium ſumma genera duo, tectum et colonicum; illud mollius, hoc in paſcuo delicatius, quippe cum tectum rubis veſcatur.* quem locum Geſnerus etiam ſuſpectum vitii habuit ad h. l. Palladius Iulio 13. *graecas oues ſicut Aſianas vel Tarentinas moris eſt potius ſtabulo nutrire quam campo.*

cui ſiquid] Ex Goeſ. inſerui *quid.* Malim tamen cum Pontedera: *cum quid detrahitur.*

valuulis] Vide ad cap. III. ſect. 22.

ita vt et aridam] Malim ex libris et Edd. optimis *ſextariis; aut aridam frondem.* Deinceps lego *praebent.* Vulgatam *praebeat* non habet, ad quem referatur, ſingularem caſum.

3. *parta*] i. e. enixa, foeta. Ita infra cap. IX. ſ. 9. *harae faciendae ſunt, quibus aut a partu aut etiam praegnantes includantur.* vbi L. et Pol. habent *a parte,* vnde corrigo *aut partae.* Sic Varroni II. 5. 7. *expartae* dicuntur.

non amantibus] Vrſinus malebat *non alentibus* vel *lactantibus.* Vulgatam defendit Geſner.

4. *mares caſtrati*] Pontedera diſtingui volebat haec: *mares caſtrati cum bimatum* etc. Senſum non explicuit vir doctus. Equidem geminam rationem edi video, cur maior marium numerus ſit educandus. Primum arietes teneri ſtatim caſtrantur, et poſt bimatum lanio traduntur et pellis pretioſa venditur. Igitur ante bimatum caſtrantur, poſt bimatum lanio traduntur. Propter reditum carnis et lanae arietes plures educantur, quam admiſſurae ſunt neceſſarii.

5. *detegenda*] Quod ex Lipſ. et Sang. reſtitutum fuit a Geſnero, coniectura aſſecutus fuerat Vrſinus. Vulgo *detergenda.*

diducenda] Heinſius ex Sang. malebat *deducenda.* Si eſſet *pectine* additum, vt in Ouidii locis vel ſimile vocabulum, probarem.

vino et oleo] Palladius: *Sed tribus per annum totum diebus, aprico die lotas oues vngere oleo oportebit et vino.*

diuerrendus eſt] Ita etiam liber Sang. qui tamen omittit *eſt.* Malim tamen cum Vrſino *deriuandus.*

perforatis tabulis] Palladius Iul. 13. *et pertuſis tabulis ſolum, in quo claudentur, inſternere,* (Erford. liber *inſtruere*) *vt ſic tuta cubilia propter iniuriam pretioſi velleris humor reddat elabens.*

6. *Diſce*] Georgic. III. 414. Repetiit locum Columellae Palladius Iulio 13.

 7. *Ton-*

7. *Tonſurae*] Palladius Maio 8. *Locis temperatis nunc ouium celebranda tonſura eſt. Sed tonſas oues hoc vnguine medicemur. Succum decocti lupini, feces vini veteris — miſcebis, et in vnum corpus omnia redacta curabis adlinire — litori mergantur extremo ſi in mediis terris paſcimus, aqua coeleſti cum ſale paululum decocta ſub dio debebit pecorum tonſa et vncta membra diluere. Hoc enim modo curatum pecus toto anno nec ſcabrum fieri dicitur, et prolixas lanas creare fertur ac molles.* quem locum referens Creſcentius IX. 70. ſic habet: *menſe Maio celebranda eſt tonſura — quandocunque id fiat — ſed tonſas oues hoc modo iuuabis.* vbi antiqua mea Editio habet: *Maio nam celebranda — quandocunque* omiſſis verbis *id fiat.* Ceterum de cura tonſurae vide ad Caton. c. 96. et Varronem II. 11. 7.

imbuitur] Sangerm. *imbibitur.* Deinceps Edd. principes *media ſudabant.* Etiam L. et Pol. *media.* Quid ſi fuit olim *perbiberit ſudando?* Noſter enim cap. ſeq. ſect. 5. *ſi aeſtiuum ſudorem mari vel flumine non abluas.* et Cato c. 96. de eadem re: *vnguito totas, ſinito biduum aut triduum conſudent.*

ſi minus eſt] Ex lectione Sang. ſuſpicor olim ſcriptum fuiſſe *ſin, caeleſtis aqua* etc.

8. *durata*] Cato habet cap. 96. *facito aquam ſalſam.* Ita piſces ſale durati, caſeus ſale durus dicitur pro ſalſus monente Salmaſio ad Solinum p. 245.

Celſus] Cur Celſum nominat, vbi Catonem poterat, qui eadem prior tradidit cap. 96. addens: *Si haec ſic feceris, neque ſcabrae fient, et lanae plus et meliorem habebunt, et ricini non erunt moleſti.* Virgilius eodem conſilio lauat oues dulci aqua Georg. III. 445. *dulcibus idcirco fluuiis pecus omne magiſtri perfundunt, vdiſque aries in gurgite villis merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni.* vbi Seruius *arieti partem aliquam lanae paſtores ſolent relinquere. nam ſemper oues tonſae lauantur.* Vide ſupra ad cap. III. ſect. 2. notam.

Cap. V. *exordii*] i. e. libri. Male igitur Vrſinus corrigi volebat *exordio.*

2. *quia remur*] Hoc voluerunt cum Sang. liber etiam Lipſ. et Polit. Vulgo *quod remur.*

quod eſt — praeſ.] Haec verba vt ſuperuacua cum Edit. H. incluſerat Geſner.

ſi inuaſit] Malim *ſin inuaſit;* et deinceps *proſequi* cum libris optimis. Sed repetitum *inuaſit* minus decet elegantiam Columellae.

3. *agi-*

3. *agitare et extendere*] Expreſſit graecum *ἐκτείνειν δρόμῳ.* Xenophon Cyrop. V. 4. 5. *ἐκτείνων τὸν ἵππον σὺν τῷ βασιλεῖ ἐδίωκεν.*

5. *poeta*] Georg. III. 441.

6. *porrigo*] Hanc libri optimi lectionem vulgatae *prurigo* praetulit etiam Vrſinus et Heinſius. Vide Rhodium ad Scribonium Comp. 243. p. 319. Graece dicitur *πιτυρίασις* a furfurum ſeu ſquammarum ſpecie. Iuuenalis locum II. 78. *grex totus in agris vnius ſcabie cadit, et porrigine porci* adnotauerat Schoettgen. In Plinio 31. ſect. 46. *porriginem alumine permixto tollit nitrum* diu ante Harduinum ex libro Voſſiano correxerat I. Fr. Gronouius, vbi vulgo erat *pruriginem*, etſi vulgarem lectionem defendere videtur locus Marcelli Empirici p. 40. qui in eadem medicina *prurigines capitis* dixit.

ſi quidem] Hanc libri Goeſ. ſcripturam vulgatae *et quidem celeriter, cum et alia* recte praetulit Pontedera. Pertinent enim haec non ad medendi celeritatem, ſed contagionis. Igitur diſtinctionem etiam mutaui.

7. *ex pluribus*] Geſner cum Vrſino malebat: *vt ex pluribus.* recte, puto.

8. *illinitur ſcabrae*] Ita recte Sang. pro *linitur.*

9. *duabus partibus*] igitur ad tertiam. Celſus V. cap. 16. de ſcabie: *ſi nihil aliud eſt, amurca ad tertiam decocta partem.*

figularis triti] Ita ſcribi volebat etiam Geſner pro *figularibus* tritis. Sic *triti lateritii* VI. 14. 7. In ſequentibus vitium latere arguit librorum ſcriptura *picis eſus* (vel *eius) liquaminis in ſingulos fricti ſalis.*

ſulphuris] Celſus l. c. *vel ſulphur pici liquidae miſtum, ſicut de pecoribus propoſui, hominibus quoque ſcabie laborantibus opitulantur.* Vide infra ad cap. XIII. ſ. 2.

10. *Georgicum*] III. 453. Os vlceris reſerare et purgare iubet poeta. *Coctus* ex libris dedi pro *coactus.* Sang. libri lectionem memorauit Drakenb. ad Liuium T. V. p. 789. Calpurnius Ecloga V. 78. de eadem cura loquens: *Prouidus, hoc moneo, viuentia ſulphura tecum et ſcillae caput, atque intacta bitumina porta vlceribus laturus opem: nec brutia deſit dura tibi, et liquido ſimul vnguine terga memento, ſi ſint raſa, linas.*

vt cetera] Haec verba ex Goeſ. libro addidit Schoettgen et Geſner.

11. *Subluuies*] Plinius 30. ſect. 23. *dentis caballini contuſi farina priuatim ſubluuium ſanat.* Marcellus Empiricus

c. 34. *dentes caballini tunſi hulcera pernionum, ſi ſunt tumidi, vtiliter curant.* Idem cap. 18. *ad digitorum et articulorum ſubluuiem vel ſuppurationem ſedandam atramentum ſcriptorium ex aceto tempera et de pinnula inline.* In Hippiatricis p. 170. eſt locus: *γίνεταί τι διφθέριον ὑπὸ τὴν βύρσαν λευκὸν ὡς μυδῶν τὸν τόπον, ἔνθα ὑπόκειται ὁ ἑρπυστής. περίτεμνε οὖν κύκλῳ.* Sed an ſimilis ſit morbus, dubito. Tuberculum hoc, cui vermis ſubeſſe dicitur, in pecore dici herinaceum, tradit Conr. Geſner in Oue p. 886. Neſcio an idem an cognatum vitium ſit, quod Galli *fourchet* appellant, cum in initio vngularum diſcriminis poſitus ſinus tortuoſus inflammatur, et collecta ibi materies ſebacea in pus abit. Morbum docte explicuit *Chabert* Mémoires d'Agriculture 1785. Trimeſtre d'Automne p. 145 ſeqq.

curentur] Audacter ita vulgatum *eruentur* correxi, ſententia poſtulante.

aeris rubigine] Vulgo erat *aeris aerugine*, quod nimis eſt ineptum pro elegantia Columellae. Ita etiam infra ſ. 22. *rubiginis aeneae* ſubſtituimus ex libris vulgato *aeruginis.*

13. *circumſecari*] Aldina *circunſecari* habet forma in eiuſmodi compoſitis verbis ſolenni.

ardentem tedam] Vrſinus malebat *candentem teſtam.* Sed alibi per lucernam ardentem inſtillat.

14. *conſiliginem*] Hodie opiliones in morbo quodam helleborum nigrum per auriculas tranſigunt. de Conſiligine vide ſupra ad VI. 5. 3.

16. *ſacer ignis*] Intelligi variolas (la vérole) ouium, monet Bourgelat Annot. ad Barbereti ſcriptum de morbis epidemicis veterin. Wittenbergae 1770. p. 60. Alio ſenſu Calpurnius Eclog. V. 74. *circumſpice ne ſit acuta forfice laeſa cutis, tacitum ne puſtula virus texerit occulto ſub vulnere: quae niſi ferro rumpitur, ah miſerum fragili rubigine corpus corrodet ſanies et putrida contrahet oſſa.* Ruſulam duci ex graeco *πύσαλος, φύσαλος, φυσάω* recte monuit Pontedera. In Sang. eſſe ſcriptum *punculam*, ita, vt literae *ſt* ſupraſcriptae ſint, quaſi *puſtulam* ſit legendum, et deinceps *puſilloſa* ſupra *i* appoſita *t* monet Gronov.

ſola tamen fomenta] Vulgo interſertum *ea (fomenta)* incluſerat Geſner, et liber Sang. omittit. Deinceps vitium in verbis *tantum valet vt eblandiatur* latens arguit librorum lectio: *tactus volet eblanditur.* Olim legebatur: *et blandiatur.* quod ex emendatione Vrſini mutauit Geſner. Ex lectione Sangerm. idem coniecerat Heinſius Aduerſ. II. p. 267.

12. *Bo-*

17. *Bolus*] Ita vulgatum *Dolus* emendauit Reineſius Var. Lect. I. 25. p. 122. M. Cagnatus Obſ. Var. II. 7. Gale ad Iamblich. de Myſter. p. 183. Infra XI. 3. 53. pro *Bolus* eſt in libris *Uolus*.

Χειρόκμητα] Ita ex Sang. ſcripſi. Sub Democriti nomine chirocmeta haec laudauit Plinius 24. ſ. 102. et Vitruvius IX. 3. Scholia Nicandri ad Theriaca de Perſea laudant Ῥῶλον τὸν Δημοκρίτειον ἐν τῷ περὶ συμπαθῶν καὶ ἀντιπαθῶν, cui ſimilem titulum libri Democrito adſcribit noſter XI. 3. 64. In Scholiis Βῶλος legi debere, recte monuit Alb. Fabricius. Boli Democritei meminit Stephanus Byz. in voc. Ἀψίνθιος, et Theophylactus Simocatta Quaeſt. Natur. c. 19. Varroni *Bolum* pro *Eubolo* temere reddere voluit Reineſius, qui ſibi ab omni errore non cauit in diſputatione de Bolo vtroque, cuius nomen corruptum in multis ſcriptorum locis latere, velut apud Tzetzen ad Theogoniam Heſiodi, vbi Πῶλος vocatur, monuit Meurſius ad Apollonium Dyſcolum cap. 1. Locum addo Suidae, qui Mendeſio Bolo, Pythagoraeo, librum περὶ συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν aſcribit; et deinde Bolum Democriteum memorat. In Suida corrige lectionem: περὶ θαυμασίων διμερῆ. ἔχει δὲ περὶ συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν λίθων κατὰ στοιχεῖον. recte enim ibi Φυσικὰ δυναμερὰ ſcriptum legit et prodidit Eudocia in Violeto p. 94. Zoſimi Alexandrini χειρόκμητα memorat Suidas et Eudocia p. 205. Locum Vitruuii ponam: *admiror etiam Democriti de rerum natura volumina et eius commentarium, quod inſcribitur* χειροτόνητον, *in quo etium vtebatur anulo, ſignans cera ex milto, quae eſſet expertus.* Sic in verſione italica March. Galiani legitur locus, vnde quis ſuſpicari poſſit, titulum fuiſſe libri χειροτόνητον, quod ſigno appoſito experimenta comprobarentur. In altera tamen ſcriptura conſentiunt Codices Columellae optimi et Plinii.

meare] Hanc lectionem comprobat etiam vocabulum *obrutam*. Altera *meiere* eſt inepta, quoniam ſuper obrutam meiere non licet, vt vrina ad obrutam perueniat. Sententiam loci peruertit interpretatione vulgaris *meiere* Ol. Borrichius in Hermete p. 165. quaſi ipſa ouis obruta ita curari dicatur a Columella, vt recte monuit Geſner.

18. *moleſta*] Horatius I. Epiſt. I. *niſi cum pituita moleſta eſt*, quo reſpexiſſe Columellam putat Geſner. Paulo antea in Codd. eſt *arquato*. Ex Varrone Nonius p. 77. locum laudat, vbi *arci* ſunt fornices, ſeu arcus. Idem p. 35. alium ex Varrone de morbo arquato habet, et ab arqui coeleſtis ſimilitudine vocatum cenſet. Idem repetit p. 424. et

arcum

arcum fornicem arquum coeleſtem ſeu erin dici monet. In Cicerone de N. D. III. 20. arqui ex Codd. dedit Dauiſius, atque ita olim ſcriptum legerunt Priſcianus et Chariſius.

ſternuat] Ita libri optimi pro *ſternutet.* Etiam in Plinio libri meliores *ſternumenta* habent, non *ſternutamenta,* monente Harduino T. II. p. 216. Plinio 28. cap. 2. ex egregio Voſſiano libro: *cur ſternuentes ſalutamus* reſtituit I. Fr. Gronouius, qui p. 771. monuit. eundem librum cum aliis Codd. in Plinio vbique *ſternumenta* dare, non ſternutamenta. Idem monuit Heinſ. ad Ouidium T. I. p. 285. Ceterum Sangerm. male inuolutis habet ſcriptum. Remedium ipſum vi ſternumentorum agit. Plinius enim auctor eſt 28. ſect. 15. ſternumenta grauedinem emendare. Scholia Ariſtoph. ad Plut. 313. *μινθώσομεν ὥσπερ τράγε τὴν ῥῖνα* annotant, paſtores caprarum, perfrictione laborantium, nares ſtercore ipſarum perfricare, donec ſternuant, atque ita morbum pellere. Sternumento ex clematide ſicca moto equorum pituitam ruſtici Prouinciae Gallicae curant, teſte Garidel p. 120.

lanis oleo] Celſus VII. 26. *inducendus hapſus lanae mollis tepido oleo repletus* etc.

19. *ſanguinariae*] Geoponica 18. 17. *ἐὰν δὲ ἐκ βλαβέστερας νομῆς διοιδήσῃ τὴν κοιλίαν, αἵματος ἀφαιρέσει θεραπεύσεις αὐτὰ ἀμυχθεισῶν τῶν ἐπάνω τε χείλες φλεβῶν καὶ τῶν ὑπὸ τὴν ἐρὰν παρὰ τὴν ἕδραν.* Vides, nihil ibi de ſanguinaria peculiariter tradi, ſed de omni herba noxia. Sanguinalem herbam noſter ſupra VI. 12. 5. nominauit, Graecis *πολύγονον.* Ita etiam Plinius 27. ſ. 91. qui ſanguinariam vocat cum Marcello Emp. c. 9. Celſo II. 33. Apuleio c. 18. ſed de noxa, ouibus inde contracta, tacent. Dubitat etiam de herba Conr. Geſner in Oue p. 883. Linnaeus in Itiner. Suecico p. 237. verſ. germ. ad ranunculos refert ſanguinariam. Gleditſch Vermiſchte phyſikal. botan. Abhandl. T. III. p. 169. ſanguinariam hanc de anemone nemoroſa Linn. explicat, idemque facit enneaphyllum Plinii; contra ſanguinalem Columellae et Celſi de polygono auiculari Linn. interpretatur. Forte ſanguinariam noſtram intelligit Plinius 8. ſ. 44. no. 2. *naſcitur et herba quaedam alba panico ſimilis occupans arua pecori quoque mortifera.* Sed haec omnia dubitationem magnam habent commenta. Ceterum pro *expuit* libri optimi habent *expernit,* in quo forte latet *exſternuit.* In Sang. eſſe *quae ſi paſta eſt* teſtatur Gronov.

Suſpirioſe] Recte vidit Geſner, legendum eſſe *ſuſpirio.* Geoponica 18. 17. *ἐὰν δὲ δύσπνοιαν ἔχῃ, τὰ ὦτα σιδήρῳ τμητέον καὶ μετακητέον αὐτὰ εἰς ἄλλες τόπες.*

21. *men-*

21. *mentigo*] Pruinoſa herba adultis ouibus grauedinem creat ventremque proluit, teſte noſtro ſupra cap. 3. 25. vbi vide notam. Plinius 21. ſ. 21. rore nimia ſcabiem fieri, pruina vredinem ait; et noſter III. 20. 1. frigore et pruina vredinem ait gigni. Plinius 26. ſ. 1. quaſi de nouo et antea Italiae incognito morbo in facie hominum: *grauiſſimum ex his lichenas appellauere graeco nomine, latine, quoniam a mento fere oriebatur, ioculari primum laſciuia mox et vſurpato vocabulo mentagram, occupantem in multis totos vtique vultus oculis tantum immunibus, deſcendentem vero et in colla pectuſque ac manus, foedo cutis furfure.* Martialis XI. Epigr. 99. *triſte mentum ſordidique lichenes.* Mentagram Plinii recte iam olim comparauit Beroaldus ad h. l. *oſtiginem* eſſe puto pro *vſtigine*, eandemque dici vredinem; de qua ſupra dixi. *Vredinem* et grandinem in herbarum noxis iungit Cicero N. D. III. 35. Ceterum intelligitur genus illud aphtae, quod pullorum equinorum etiam os et linguam occupat, cum primum herbam depaſcuntur, docente Brugnone. In equis ἄφθας vocant Hippiatrica p. 174. *Alcola* interpres Italicus; ſed eadem p. 235. συγχρίασις ἥν τινες ἄφθαν καλῦσι. vbi Ruellius *ſigriaſes* habet. Corrige igitur σειρίασις. Plinius 13. ſ. 43. de thapſia: *faciem inuadunt ignes ſacri.*

22. *Hyſſopus*] Vrſinus malebat *oeſypus*, i. e. ſordes, lanis ex ſudore pecoris adhaerentes, quas contra vlcera oculorum et oris commendat Dioſcorides II. 84. Plinius 26. ſ. 87. 29. ſ. 10.

adipe ſuillo] Mos Columellae ſuadet *ſuilla* ſcribere.

Cap. VI. *ouiario*] Quod habent Edd. *ouiarico* neſcio an praeferendum. Pecuarias ouiarias habet Varro II. Praef. 6. ſed recte dicitur res pecuaria et ouiaria, an item pecus ouiarium, dubito. Duplex caprinum genus Varro memorat II. 3. *videndum vt ſint firmae, magnae, corpus lene vt habeant, crebro pilo, niſi ſi glabrae ſunt. Duo enim genera earum.* In quo loco vertendo Geoponica XVIII. 9. omittunt duo genera et mammulas ſub mento pendentes. *Corpus leue* Creſcentius ex Varrone, et Geoponica χρῶτα λεῖον ἐχῦσας, δασύτριχας. Genus duplex memorat accuratius noſter I. Praef. 26. *aliud caprinum, et id ipſum aliter curatur mutilum et raripilum, aliter cornutum et ſetoſum, quale eſt in Cilicia.* Varro II. 11. 11. *capra pilos miniſtrat ad vſum nauticum et ad bellica tormenta et fabrilia vaſa. — Tondentur quod magnis villis ſunt in magna parte Phrygiae*, vnde Cilicia et caetera *eius generis ferri ſolent. Sed quod primum*

ea

ea tonſura in Cilicia ſit inſtituta, nomen id Cilicas adieciſſe dicunt. Geoponica XVIII. 9. ἡ δὲ θρὶξ ἀναγκαία πρός τε σχοίνους καὶ σάκκους καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια καὶ εἰς ναυτικὰς ὑπηρεσίας, οὔτε κοπτόμενα ῥαδίως οὔτε σηπόμενα φυσικῶς, ἐὰν μὴ λίαν κατολιγωρηθῇ. Virgilius Georg. III. 313. *nec minus interea barbas incanaque menta Cinyphii tondent hirci ſetaſque comantes vſum in caſtrorum* etc. Plinius VIII. ſect. 76. *In Ciliciaque Syrtes villo tonſili veſtiuntur.* vbi Parmenſis liber habet *circa Syrias.* Ariſtoteles H. A. VIII. in Syria capras ait habere aures menſura palmari et dodrantali, quibuſdam adeo demiſſas inuicem ſe tangere. In Cilicia tonderi capras, vt alibi oues. Ibi Codices optimi *Lyciam* nominant pro Cilicia; Lyciam etiam Calliſthenes apud Aelianum XVI. 30.

proſilierunt] Vulgatum *proſiliunt* damnauit Pontedera, frutices interpretatus h. l. qui in caeduis ſiluis nati ſeu ab armentis teneri depaſti ſunt.

2. *Caper*] Palladius Nouembri 13. 7. *Sed caper eligendus, cui ſub maxillis duae videntur pendere verruculae, magni corporis, craſſis cruribus, breui plenaque ceruice, auribus flexis et grauibus, paruo capite, nitido, ſpiſſo et longo capillo.* vbi Creſcentius *flexis et grandibus*, liber Erford. *grauibus et cornibus grandibus* habet. Sed antiqua mea Creſcentii Editio habet *grauibus.* Ceterum caper proprie dicitur hircus caſtratus auctore Varrone apud Gellium IX. 9.

verruculae] Varro II. 3. *ſub roſtra duas vt mammulas penſiles habeant; quod eae foecundiores ſunt.* Feſtus: *noneolae vocantur papillae, quae ex faucibus caprarum dependent.* vbi Scaliger ſuſpicabatur *naeuolae* legendum eſſe. De capris Libycis auctore Ariſtotele refert Aelianus H. A. XVI. 33. ex pectore pendentes habere mammas, (μαζούς) quae videntur ad has verrucas referendae eſſe. Latino-barbaris vocantur *barbaca, praeſtirium.* Vide Cangii Gloſſar. Plinius VIII. ſect. 76. *feminarum generoſitatis inſigne laciniae corporibus a ceruice binae dependentes.* De capro ita Varro II. 3. *hircus molliori et potiſſimum pilo albo, ac ceruice et collo breue, gurgulione longiore.* vbi interpres Graecus Geopon. 18. cap. 9. plura olim legit: habet enim: τῶν δὲ τράγων τοὺς μεγάλους καὶ ἐμπλεύρους. ἰσχία τε μείζονα ἔχοντας, δασύτριχας, μακρότριχας, λευκότριχας, αὐχένα καὶ τράχηλον βραχὺν καὶ παχὺν ἔχοντας, βρόγχον δὲ μακρότερον. vbi vides, denſum, longum et album pilum plane vt a Columella probari. Recte enim vocem *nigro* omittit Sang. liber cum Palladio; eamque iam olim damnauit Cannegieter ad Auiani Fabulas p. 93.

flacci-

flaccidis] Palladius *flexis et grauibus.* In equis ſignum morbi praebent aures flaccidae noſtro VI. 30. 5. ſed in canibus aures flaccae probantur a Varrone II. 9. 4. In lynce καμπύλον οὖας, i. e. aurem flexam memorat Oppianus Cyneg. III. 92. Plinius VIII. ſect. 76. *Mares quam maxime ſimos, longis auribus infractiſque, armis quam villoſiſſimis* probat. Vnde lectio *flaccidis* ſatis defenditur: *Caput exiguum* forte olim fuerat *ſimum* et quidem rectius, etſi paruum caput hinc retulit Palladius.

3. *progenerandum*] Ita pro *procreandum* ex libris ſcripſi, quia Columella hoc verbo vtitur fere ſemper, vbi caſus non additur nominis alicuius.

menſium ſeptem Palladius: *Ad ineundas feminas et ante anniculum congruus; non autem durat vltra ſexennium.* vbi recte liber Polit. et Creſcent. *ante annum;* ſed male idem Creſcent. *decennium* habet. Plinius VIII. ſect. 76. *Caprae pinguitudine ſterileſcunt. Ante trimas minus vtiliter generant, et in ſenecta vltra quadriennium. Incipiunt ſeptimo menſe, adhuc lactentes.* vbi primum legendum eſt: *capri — ſterileſcunt.* Ita enim tradit Ariſtoteles H. A. V. 14. et addit, emaciatos prius mares admitti. Deinde ex antiqua lectione: *trimae minus vtiliter generant et in ſenecta, nec vltra quadriennium.* corrigo: *trimi vtiliter generant; minus in ſenecta, nec vltra quadriennium.* De mare enim haec omnia vera ſunt; de femina poſtea ex Noſtro itidem tradit Plinius. Nunc demum video, Pintianum iam olim monuiſſe, in libro Toletano eſſe: *ante trimos;* itaque recte monuit, Plinium de hircis loqui, non de capris. In Creſcentio antiqua mea Editio habet longe rectius *ante ſexennium alias vltra decennium.*

4. *Capella*] Palladius: *Capella ſimilis corporis, ſed magnis vberibus eſt eligenda.* Ceterum ſi comparamus loca, paulo antea allata, apparet, genus duplex caprarum in Italia Varronis etiam aetate cultum fuiſſe. Alterum flaccidis et grauibus auribus, longis pilis, cornutum; alterum mutilum, raripilum, quale eſt genus vulgare noſtrum. Illud dici ſolet a patria Mambricum ſeu Syriacum et Angoricum. Capros in Italia ſolos tondere ſoliti videntur fuiſſe, vt ex Columella et Virgilio licet arguere. Genus peregrinum non ſolum ex Aſia, ſed Africanum etiam habuiſſe videntur; vnde Cinyphius hircus Virgilio dicitur. Angoricarum caprarum cultum tentarunt noſtrarum regionum agricolae prudentiores, ſed pauco cum fructu. Nouiſſima Galliarum tentamina et cultum enarrauit Gallus in Mémoires d'Agriculture.

Paris

Paris année 1787. *Trimeſtre de Printemps* p. 1 ſeqq. Auſtriaca conamina retulit *Ioh. von Hornek* Bemerkungen über die Oeſterreichiſche Staatsökonomie. Berolini 1784. p. 85.

mutilam] Libri optimi variant ſcripturam inter *mitilam* et deinceps inter *mutiles*. Graece eſt αἶγα τὰν μιτύλαν apud Theocritum VIII. 86. Sed graeci etiam vocabuli ſcriptura variatur; hinc *Mitylena* et *Mytilena* ſcriptum nomen vrbis legitur. Diuerſa forma dixerunt etiam *muticus*.

mutilos eſſe] Plinius: *mutilum in vtroque ſexu vtilius — non omnibus cornua; ſed quibus ſunt, in his et indicia annorum per incrementa nodorum. Mutilis lactis maior vbertas.* Ceterum recte Vrſinus admonuit, h. l. ita eſſe legendum: *coeli ſtatu: procelloſo atque imbrifero cornutam. Nam ſemper et omni — oportebit.* Ita enim ſupra etiam de ariete dixit cap. 3. ſect. 4. Grammatica etiam ratio poſtulat hanc emendationem, vt mirer libros ſcriptos tacere.

5. *ſub vno clauſo*] Palladius: *non tamen ita multae caprae, vt oues vna ſtatione claudantur, quam luto et ſtercore carere conuenit.* Varro II. 3. *numerus in gregibus minor eſt caprino, quam in ouillo, quod caprae laſciuae et quae diſpergant ſe. — in Salentinis et in Caſinati ad centenas paſcunt.*

gregem totum] Varro II. 3. *Melior fit grex, ſi non eſt ex collectis comparatus, ſed ex conſuetis vna.*

magis frigus] alſioſum pecus nominat Varro; Ariſtoteles H. A. VIII. 10. ouium laticaudas et breuiore villo minus eſſe ait alſioſas quam longicaudas et longo villo praeditas; alſioſas etiam eſſe capras, et minus ſanitate conſtare quam oues, robuſtiores tamen. Idem IX. 3. aſſerit, capros eſſe magis alſioſas quam oues.

quia gelicidio — vitiat] Ita ſcribi ex libro Sang. voluit olim Heinſius ad Ouidii Nucem verſu 23. Pontedera praeferebat *gelidior hiems*. Idem deinceps probabat Edd. lectionem *creat*, et lectionem *hiemis* pro *hiems* defendit exemplo cap. III. vbi *atrocior hiemis* eſt in Codd. et cap. IV. vbi malebat: *ſiue id fuit hiemis, vertatur aeſtate, ſiue autumnum, vere mutetur.*

glans] In boue ſupra VI. 3. 5. *glans niſi ad ſatietatem detur ſcabiem parit.* De ſuibus et ouibus Ariſtoteles H. A. VIII. 31. affirmat, glandes auide quidem deuorari a ſue, facere tamen carnem humidam, et nimia copia ingeſtas abortum; idem manifeſtius accidere ab eſu glandium in ouillo genere. Partum difficilem reddere glandium eſum, teſtatur etiam *Abilgaard* Unterricht von Pferden. 1771. Tom. I. Idem etiam capris mortalem ait eſſe eſum plantaginis pſyllii Linn.

Linn. et atractylidis foliorum et fructus. Quod de euonymo affirmat Theophraſtus H. P. III. 18. et Plinius 13. ſ. 38.

6. *vt propinquante*] Palladius Nouembri 13. *nunc hirci admittendi ſunt, vt foetum primi veris foucre poſſit exortus.* Ceterum verba incluſa a Geſnero damnauit Pontedera, velut a gloſſatore addita. Deinde *praecipuum* malebat Vrſinus legi. Plinius VIII. ſect. 76. *Concipiunt Nouembri menſe, vt Martio pariant, turgeſcentibus virgultis, aliquando anniculae, ſemper bimae; in trimatu inutiles. Pariunt octonis annis. Abortus frigori obnoxius.* vbi recte Pintianus legendum vidit *in trimatu vtiles.* Inepte vulgatam defendit Harduinus, quem ſequitur Brotier.

7. *matres binae*] Ita pro *bimae* legi iam voluit Vrſinus et Morgagni.

ſuper lactis] Palladius: *Hoedis ſupra lactis abundantiam edera et arbuti et lentiſci cacumina ſunt ſaepe praebenda.* Vnde patet, *arbutum* h. l. excidiſſe, niſi latet in lectione Polit. *altaeque tenue.* Inepte Iſidorus XVII. 9. hederam dictam ait, *quod hoedis ſupra lactis abundantiam in eſca a veteribus praebeatur.* Caprarum lac edera et lentiſco paſtarum in vſu medico etiam commendat Plinius 28. ſect. 33. ex Scribonio Compoſ. 132. et libro 24. ſ. 28. Catalogum herbarum et fruticum, quas depaſcuntur caprae, ex Eupolidis Comoedia, Capris inſcripta, dedit Macrobius Saturn. VII. 5. et Plutarchus Sympoſ. Q. IV. 1. In Epigrammate Mucii Analect. Brunckii T. II. p. 265. eſt: αἱ χίμαροι τί ποτ᾽ ἆρα τὰ μὲν θύμα καὶ τιθύμαλλα λείπετε, καὶ χλοερὴν αἰγινόμον βοτάνην. vbi thymus et tithymalus inter cibos, capris dilectos, ponuntur. Caprarum ſcamoniam et tithymalum depaſcentium lac alui profluuium ciere, monet Galenus Alim. Facult. 3. 14.

8. *anniculae*] Palladius: *trimae educare optime poſſunt; quod teneriores matres generant, tranſigendum eſt. ſed vltra octo annos ſeruandae non ſunt matrices, quia genus hoc longiore ſterileſcit aetate.* Octo annos vitae caprarum definit Ariſtoteles H. A. VI. 19. Idem V. 14. Oues, inquit, et caprae anniculae coeunt, atque vterum ferunt, ſed caprae magis. Mares quoque in iis ipſis generibus eodem illo tempore ineunt, ſed proles maribus progenita differt in his et aliis generibus: τὰ δὲ ἔκγονα τῶν ἀῤῥένων διαφέρει ἐπὶ τούτων καὶ τῶν ἄλλων. οἱ γὰρ ἄῤῥενες βελτίους γίνονται ἢ τῷ ὕστερον ἔτει ὅταν γηράσκωσιν. quem locum ſic vertit Albertus: filius, quem primo generat, antequam coitu et aetate exſiccetur, eſt melior et fit fortior et groſſioris corporis omnibus poſtea generatis. Haec Albertus priuatim de capris. Thomae verſio

verſio expreſſit graeca verba omiſſo tamen ἢ ante τῷ ὕστερον, cum qua facit Codex Mediceus. Gazae verſio habet: *ſed proles differt; quatenus praeſtantior ea eſt, quam ſeneſcentes mares et feminae procrearint.* Videamus num aliunde loci ſenſum conſtituere liceat. Plinius VIII. ſect. 72. *arieti naturale agnos faſtidire, ſenectam ouium conſectari, et ipſe ſenecta melior, mutilus quoque vtilior.* vbi Vincentius cum Edd. quibuſdam Plinii habet: *et ipſe ſenecta melior et vtilior* reliquis omiſſis. Ex locis Columellae et Varronis patet, feminas ante bimatum non edere foetum probabilem in vtroque genere; caprum citius ſeneſcere quam arietem. Ariſtoteles ipſe nimis iuuenum et marium et foeminarum foetum improbat, vt imbecillem. Igitur videtur in loco hoc vexato generatim docere, *bimum* meliorem eſſe marem in ouillo et caprino genere, quam anniculum et ſenem. Quarè legendum puto *βελτίονες τῷ ὕστερον ἔτει ἢ ὅταν γηράσκωσιν.* Plinii verſionem non curo. Is enim loca plurima Philoſophi peruertit.

9. *alacer*] Geoponica II. 2. 6. *τὰς αἰπόλους ἐλαφροὺς εἶναι δεῖ καὶ ποδώκεις, ἵνα τῇ ὀξύτητι τῶν αἰγῶν παρακολουθῶσι.*

maxime ſtrenuum pecus eſt] In lectione huius loci conſtituenda multo minus mihi ſumſi licentiae quam Iucundus, qui locum contra librorum auctoritatem interpolauit et corrupit. Primum igitur dedit: *quare eum eſſe maxime ſtrenuum opus eſt.* At Columella de magiſtro iam antea praeceperat: *durus, ſtrenuus.* Quid opus erat id repetere? Igitur antiquam lectionem reſtitui.

pecus eſt capra, praecedens ſubinde, quae compeſci] Plus in hoc loco mihi ſumſi ſanando, quam priore. In libris optimis eſt: *pecus eſt capellae caprae cedent (praecedent* Sang.) *ſubinde quae cedit.* Sang. *quem cedit.* vnde Iucundus fecerat: *Capellae, dum dumeta paſcunt capris cedent.* vbi *dumeta paſcunt* latinum non eſt, et arguit Iucundi interpolationem. Pontedera malebat: *Capellae capris praecedent:* vulgatam etiam ita poſſe explicari cenſens, vt ante capros procurrere capellae dicantur. Quam interpretationem improbat Virgilii *dux gregis ipſe caper,* et narratio Aeliani VII. 26. vbi hirci ſemper capras antecedere aſſeruntur. Equidem ſuſpicabar primum in vulgata nominari capellas veluti iuuenculas, quas inprimis peti a ſalace capro opinabar, vt contra in ouillo genere arieti naturale faſtidire agnas, ſenectamque ouium conſectari, teſte Ariſtotele H. A. V. 14. Plinio VIII. ſ. 72. Geoponic. XVIII. 33. Sed nunc acquieſco vnice ea lectione, quam veſtigia lectionis antiquae ſecutus reſtitui,

faci-

faciliore lectoris cum venia, quam Iucundus, qui de ſuo multa addidit.

procurrat] Manilius V. 139. *vt noua per montes quaerunt arbuſta capellae ſemper et vlterius paſcentes tendere gaudent.*

Cap. VII. *opimae*] Pontedera malebat reuocari lectionem Edd. primarum et Sangerm. libri *optimae.* Sed macies plerumque ſignum habetur pecoris minus recte valentis. Ideoque reuocaui lectionem primarum Edit. *maceſcunt*, etſi *marceſcunt* vulgatum idem fere ſignificare videtur.

nec tota die] In Sang. *nec toto die* eſſe teſtatur Gronouius.

2. *poculo*] Ita ex libris optimis ſcribi pro *pabulo* voluit Pontedera probante Geſnero. Noſter VII. 10. 7. *large canalibus immiſſa praebenda ſunt pocula*, i. e. potiones. De ouibus aegris Geoponica 18. 13. *καὶ καλάμου σκληροτάτου ῥίζαι ἁπαλώταται εἰς τὸ ποτὸν διαβρεχόμεναι ὠφελοῦσιν.*

autumni, vere] Libri Polit. Lipſ. *autumnum* habent; eandem lectionem ex Sangerm. praetulit Heinſius ad Ouidii Metamorph. III. 729. atque inde efficit *autumnum verno mutetur.* Vtriuſque formae exempla alia dabit Index.

3. *ſingulae domo*] Recte Pontedera emendat *modo.* Geſner antea tentauerat *domi*, mutata diſtinctione, vel *denuo.*

4. *effoetae*] i. e. enixae, monente Geſnero. Ita infra VII. 12. 11. *primus effoetae partus.* VIII. 7. 15. *gallina effoeta* ſimiliter dicitur, et IX. 1. 7. Hoc vero in loco libri optimi habent *et foetae.* Ipſum remedium *ageratori liquido* vitioſum eſſe vidit iam olim Beroaldus, et arguit ſcripturae varietas. Beroaldus coniiciebat legendum eſſe *laſerato* vel *cerato.* Poſteriorem emendationem receperunt Editiones reliquae. In libris ſcriptis eſt: *ageratori*, *geratori*, *gerratori.* Ceratum quidem liquidum Celſus habet IV. 3. cui opponitur ſpiſſum. Sed ſuſpicor, in varietate vocabulum aliud latere. Ageratum lapidem Galeni de Comp. Medic. ſ. loca p. 456. Cornarius ignorat mecum, nec is huc pertinere videtur.

defruti] Sapam, cum bulbis potam, ſecundas partumque euocare refert Plinius 23. ſ. 30.

Cap. VIII. *Caſei*] Caſeum vſibus domeſticis quando praeparare oporteat, docet infra XII. 13. Caſeus ouillus quo ouium pabulo conficiatur et quo pretio vendatur in

inſula

inſula Ceo ex Aeſchylidis opere ruſtico docet Aelianus XVI. 32. Ceus is dicebatur etiam Cythnius; hic enim inprimis e cytiſi pabulo aeſtimabatur teſte Plinio XIII. ſect. 47. Varro breuiter de hoc opere tradit II. 11. *Caſeum facere incipiunt a vergiliis vernis exortis ad aeſtiuas vergilias. Mulgent vere ad caſeum faciundum mane, aliis temporibus meridianis horis, tametſi propter loca et pabulum diſparile non vſque quaque idem fit.* Ceterum rationem omnem Britannicam quidem caſei, quanquam bubuli tantum, conficiendi rationibus phyſicis ſatis commode explicuit *Twanley* Buſineſs of Cheeſe-making. Warwick 1784. cuius verſionem vernaculam habemus, qua equidem vſus excerpſi breuiter inde, quicquid ad rationes Columellae interpretandas facere intelligebam. Artificium omne redit eo, vt lac temperatum iuſto calore coaguletur modico coagulo. Nimis enim vel calidum vel frigidum male cogitur, minuſque caſei efficit, quam debet. Coaguli nimia multitudo et acrem facit caſeum, et male coagulat lac, partem etiam iam coagulatam reſoluere ſolet. Sales additi coagulo adiuuant congelationem lactis. Caſeus, formis ſeu fiſcellis inditus, non nimis refrigerari, ſed iuſto vapore temperari debet; aeſtus enim pariter ei nocet. Denique lac recentiſſimum quodque ſtatim cogi et bene coactum purgari a ſero debet, quae quidem cautelae omnes efficiunt ſaporem dulcem. nec acidum fieri patiuntur caſeum.

ſincero] Palladius Maio 9. *hoc menſe caſeum coagulabimus ſincero lacte coagulis vel agni vel hoedi vel pellicula, quae ſolet pullorum ventribus adhaerere, vel agreſtis cardui floribus vel lacte ficulneo.* Mirum in hoc loco Columellae, vnde ſua duxit Palladius, ventriculi pelliculam non memorari, quam tamen Geoponica etiam habent XVIII. 19. quae ἐχῖνον echinum appellant communi ventriculi alicuius ruminantium nomine. Sed is echinus inprimis reperitur in ventriculis gallinacei generis. In Kyranidibus latinis p. 129. etiam echinus ventriculi ciconiae dicitur, et apud Plinium 29. ſect. 33. ventriculus iuxta pecoris coagulum nominatur. Ficulneum lac Graeci ſimpliciter ὀπὸν, i. e. ſuccum dixerunt.

opimo] Pontedera praeferebat lectionem *optimo*, quia pinguis idem, qui opimus. Male tamen idem *patimur* praeferebat. Ad hanc lactis cuſtodiam pertinere puto verba Geoponicorum 18. cap. 19. haec: Lac durat ad triduum, ſi pridie quam tranſferas, in vas infuſum ac feruefactum rurſus in aliud tranſfuderis et ferula aut arundine agitaueris, donec frigeſcat. Ceterum caſeus, ex lacte opimo et pingui factus, is eſt, qui materiem butyraceam omnem lactis in ſe habet con-

congregatam; eique opponitur, qui fit ex *tenui liquore*, i. e. cui ante ablata fuit ſupernatans pinguedo. Butyrum enim ex lacte caprino fieri ſolitum fuiſſe, ex Dioſcoride tradit Plinius. — Ceterum caſeum, recens coagulatum, a forma metam lactis appellat Martialis III. 58. nec miſit fiſcina metas. Idem I. 44. Caſeum ex lacte ouillo et caprino mixto coactum in oppido Gallico Roquefort eiuſque cogendi rationem deſcripſit et iudicauit *Chaptal* in Vol. IV. *Des Annales de Chimie.*

acorem] Ex eiuſmodi lacte coactum acidum puto dici caſeum Plinio 28. ſ. 34. Ceterum librorum lectionem *quam maximum celeriter acorem* praeferebat Pontedera; vbi dubium eſt, quae mixtura intelligatur. Equidem Heinſii correctionem, ex Sang. ductam, ſequi non dubitaui. Ita enim recte lac aqua mixtum ſincero opponitur. Quanquam ille plura hoc loco tentabat: *nam ſemiuietum vel aqua inmixtum* etc. Sed *requietum* bene habet. Vide ad VIII. c. 5. *aquorem* ex Sang. annotauit Gronov.

agreſtis cardui] Geoponica XVIII. 19. καὶ τῆς κινάρας αἱ ἐν τοῖς σπονδύλοις ἐκφυόμεναι τρίχες αἱ πρὸς βρῶσιν ἀνεπιτήδειαι. Galenus ſua aetate κυνάραν appellari eiuſque caput σπονδύλους tradit Tom. VI. p. 363. ed. Charterii. Pili illi cinarae ſunt ſemina papposa, quae pericarpio edendo auferuntur, vt docui ad Columellam X. 235. vbi de cinara vide. Scolymi cinarae flore hodieque lac coagulant agricolae Etruſci ſeu Toſcani. In Hiſpania cynarae carduncuIi flores adhiberi, teſtatur Townſend Itiner. T. I. p. 297. qui *the down of the cynara* adhibere nimis obſcure ait. In Alexandri Aphrodiſ. Problem. II. docetur, lac non coagulo animalis, ſed ſucco ficulneo aut gutture gallinae aut cnico cogendum eſſe; ſic enim caſeum concoqui digerique expeditius poſſe. Graeca ad manum non habeo; ſed guttur gallinae videtur male a Gaza nominari pro cuticula ventriculi gallinacei. De coaguli effectu in lac, num acori an aliis viribus debeatur, vide diſputantem *Storr* in Itinere Alpino Helvetico T. II. p. 84. De portione caſei in lacte bubulo et caprino locus eſt Ariſtotelis H. A. III. 20. cuius vt et Halleri ſententiae contrariam ex Sardico opificio tuetur Cetti T. I. p. 116. verſ. germ. Cardui flores agreſtis, quos adhibent hodie Tuſci *Preſame* vel *Preſura* vocant, alibi plantam ipſam *Sgalera*. Vide de modo parandi iſto modo caſei Tozzetti ſull' agricolt. Toſcana p. 163 ſeqq.

cneci] Dioſcorides IV. 190. ſemen cneci, ait, aqua reſolutum lac coagulare. Hinc κνῆκος dicebatur olim πιτύνη

vel

vel *πυτίνη*, teſte Heſychio, quia coaguli, *πυτίας*, vicem ſuſtinebat in lacte cogendo. Quae in Geoponicis XVIII. 19. ſect. 5. leguntur verba, quaſi ad caſeum tenerum ſeruandum: *κνήκε σπέρματος ὕδατι χλιαρῷ ἀναληφθέντος ἢ καὶ μετὰ μέλιτος χλιαρε̃ ἐμβληθέντος*, loco ſuo mota ſunt, vt vel iſta ſtructura verborum turbata arguit, et ad lac cogendum pertinent. Cnecus eſt cartamus tinctorius Linnaei. *Saſſlor.*

2. *medicaminis*] i. e. coaguli. Alio ſenſu Plinius XI. ſect. 97. de caſeo: *Galliarum ſapor medicamenti vim obtinet — Ineſſe pabulis ſalem, etiam vbi non detur, ita maxime intelligitur, omni in ſalem caſeo ſeneſcente, quales redire in muſteum ſaporem aceto et thymo maceratos certum eſt.* Gallicum caſeum in condimento laudat noſter XII. 57. 3. Medicaminis ſeu coaguli iuſtam portionem addere multum intereſt. Recte enim Aetius Alexiph. c. 75. *πυτία γὰρ τὸ πρόσφατον γάλα πήγνυσιν ἐμβληθεῖσα, τὸ δ᾽ ἤδη θρομβωθὲν διαλύειν πέφυκε.* Itaque coagulo vtuntur medici graeci ad lac recens in ventre coagulatum diſſoluendum, vt docui ad Nicandri Alexiph. verſu 373.

fici ramulis] Plinius XXIII. ſect. 64. *ſurculo caprifici lac coagulatur in caſeum.* Ipſum ſuccum lana excipiebant olim, pauxillo lacte abluebant lanam, idque lac additum cogulabat reliquum in caſeum, teſte Ariſtotele H. A. III. 20. vbi Alberti verſio addit florem cardui alicuius in agris creſcentis in altum flore rubeo, qui lac coagulet. Ceterum Philoſophus ibidem monet, ex amphora lactis caprini caſeos oboli pondere vndeuiginti, ex bubulo triginta conſici. Caſeus, lacte ficulneo coactus, *ὀπίας* graece dicebatur, eumque *δριμὸν*, i. e. acrem, ſeu acidum appellat Athenaeus XIV. libro. Pro coagulo alios addidiſſe acetum, et aliis aliquot rebus aſpergere ait Varro. Dioſcorides II. 72. aceti mulſi ſingulos cyathos in ſingulas cotylas lactis addit vt coeat. Teneros fici ramulos aut folia adhibent Geoponica XVIII. 19. Varro II. 11. in duos congios coagulum addit magnitudine oleae.

3. *admouenda eſt flammis*] Plinius XI. ſ. 96. *lac omne igne ſpiſſatur, frigore ſereſcit.* Vbi Parmenſis liber habet *ſpiſſatum humore ferueſcit.* In libris ſcriptis eſt *ſpiſſaturum ore ferueſcit.* Idem 28. ſect. 35. *Fit butyrum et ex caprino lacte, ſed hieme, calefacto lacte, aeſtate tantum expreſſo crebro iactatu.* Idem 28. ſect. 33. de lacte ſchiſto: *fictili nouo feruet caprinum maxime lac, ramiſque ficulneis recentibus miſcetur, additis totidem cyathis mulſi aceti, quot ſunt heminae lactis. Cum feruet, ne circumfundatur praeſtat cyathus*

argen-

argenteas cum frigida aqua demiſſus, ita ne quid infundat; abiatum deinde igni refrigeratione diuiditur et diſcedit ſerum a lacte. In Geoponicis XVIII. 12. eſt, lac ad ignem tepefactum et fici ramulo agitatum coagulari.

percolari] Palladius: *cui ſerum debet omne deduci, vt et ponderibus vrgeatur. Vbi ſolidari coeperit loco opaco ponatur aut frigido, et preſſus ſubinde pro acquirenda ſoliditate ponderibus, trito ac torrefacto ſale debet aſpergi, et iam durior vehementius premi.*

4. *pigro humore*] i. e. lento, tardo fluxu, recte monente Geſnero. Vrſinus corrigebat *humori.* Forte voluit *pigrum humorem.*

formis] Formas fagineas Florentini *Caſcine*, alibi Caſſini nominant, referente Tozzetti p. 178.

tritis] Palladius: *trito ac torrefacto* rectius; et noſter deinceps *et rurſus torrido ſale.* An igitur pro *tritis* fuit olim *torridis?* Varro II. 11. 6. aſpergi ait ſolere ſalem, et meliorem eſſe foſſilem quam marinum. Sales torrefactos lac cogere tradunt Geoponica XVIII. 19. eadem paulo poſt addunt, caſeum tenerum permanere longius tempus aſperſo ſale modico. Ceterum ſalem addit Columella, quo citius ſiccetur caſeus, ſiccatumque deinde aqua dulci eluit, ne acorem ex ſale trahat.

5. *aqua dulci eluitur*] Haec omiſit Palladius, qui breviter poſt ſupra poſita pergit: *poſt aliquot dies ſolidatae iam formulae per crates ita ſtatuantur, ne inuicem ſe vnaquaeque contingat. Sit autem loco clauſo et a ventis remoto, vt teneritudinem ſeruet et pinguedinem.* Geoponica XVIII. 19. τυρὸς διαμένει πλυθεὶς ὕδατι ποτίμῳ καὶ ξηρανθεὶς ἐν ἡλίῳ, ἐν κεραμίοις τε συντεθεὶς μετὰ θύμβρας ἢ θύμȣ. κεχωρισμένων κατὰ τὸ δυνατὸν τῶν τυρῶν. ἔπειτα ὄξȣς γλυκέος ἢ ὀξυμέλιτος ἐπιχυθέντος, ἕως τὸ ὑγρὸν διὰ παντὸς χωρῆσαν ὑπερέχῃ. Sed haec ad aliam rationem ſpectant. Nempe caſeos ſeneſcentes, aceto et thymo maceratos, redire in muſteum ſaporem annotauit Plinius 11. ſ. 97.

Fiſtuloſus] Palladius: *Vitia caſei ſunt, ſi aut ſiccus ſit aut fiſtuloſus, quod eueniet, ſi aut parum prematur, aut ſales nimios accipiat, aut calore ſolis vratur.* vbi quaedam excidiſſe veluti *aut ſalſus* recte admonuit noſtro loco comparato Pontedera. Fiſtulas in caſeo oculos vocant Florentini; genus caſei, quod in loco ventis obnoxio expoſitum fermentare coepit et dirumpitur, *cappato* vocant teſte Tozzetti p. 180.

 6. *per-*

6. *permitti*] Malebat promitti Heinſius Aduerſ. II. p. 375.

inducant] Recte Broukhuſ. coniecit legendum eſſe *induant*. Deſignat tempus, quo accedunt ad pecus mulgendum, quod induitur numellis, quo quietius conſiſtat.

pineas nuces] Palladius: *in recenti caſeo conficiendo aliqui nucleos virides pineos terunt, atque ita miſto lacte gelant.*

7. *thymum*] Palladius: *aliqui thymum tritum et frequenter colatum congelant.*

condimento] Palladius: *qualemcunque etiam ſaporem velis efficere poteris, adiecto quod eligeris condimento ſeu piperis ſeu cuiuſcunque pigmenti.*

tepefacta] Mulctra cum lacte calefit, quo facilius lac coeat; igitur vulgatum *tepefactus* correxi.

feruente aqua] Quia ſcilicet lac paulum gelatum nec ſatis duratum erat; feruente aqua perfunditur nunc. Sed hanc rationem plane improbat, caſeumque ita tenacem et corii duri fieri monet *Twamley* p. 115.

figuratur] Plinius XVI. ſect. 72. *Cortici ficorum lacteus humor; huic ad caſeos figurandos coaguli vis.*

malini] Recte emendare puto Geſnerum *maligno fumo*, i. e. parco.

fumo] Plinius XI. ſect. 93. *et caprarum gregibus ſua laus eſt, Agrigenti maxime, eam augente gratiam fumo, qualis in ipſa vrbe conficitur, cunctis praeferendus.* De caſeo iſto, Velabrenſi ſcilicet, ita Martialis XIII. 32. *non quemcunque focum, nec fumum caſeus omnem, Sed Velabrenſem qui bibit, iſte ſapit.* Geoponica XVIII. 19. τινὲς τυρὸν εἰς θαλάσσιον ὕδωρ βαλόντες διαφυλάττουσιν. λευκὸς δὲ διαμένει εἰς ἅλμην ἐμβληθείς. στεῤῥότερος δὲ καὶ δριμύτερος ὑπὲρ καπνοῦ τιθέμενος. Geſnerus locum attulit ex Pandectis libri VIII. §. 2. Si ſeruitus vindic. vbi caſeariae tabernae fumus memoratur.

originem] vnde orta erat, ad pecora.

Cap. IX. *quadrati*] Palladius Februar. 26. *nunc verres maxime feminas inire debebunt. Legendi ſunt vaſti et ampli corporis, ſed rotundi potius quam longi, ventre et clunibus magnis, roſtro breui, ceruice glandulis ſpiſſa, libidinoſi, anniculi, qui vſque ad quadrimos inire feminas poſſint.* vbi Vincentius habet *ceruicis glandulis ſpiſſis.* et Creſcentius *ad quadriennium.* In vulgata h. l. lectione *totius quidam — eximii,*

mii, et qui — potius quam qui longi aut rotundi ſunt recte iam olim Vrſinus *quidam* mutandum cenſuit in *quidem;* deinde recte Geſnerus comparato Palladio, lectionem eam ingenio aſſecutus eſt, quam reſtituimus. Veſtigia emendatioris lectionis latent etiam in libris ſcriptis. Video nunc Abr. Gronouium ex Sang. praeferre *ventre ſunt promiſſo.* quam lectionem, mutato tamen *ſunt* in *ſint*, ipſe etiam probo. Varro II. 4. *ea eſt olim amplitudine membrorum praeterquam pedibus, et capite, vnius coloris potius quam varii.* Vulgo ibi eſt *pedibus, capite, vnicoloris potius quam varias.* ſed recte Creſcentius IX. 77. habet *vnius coloris — varii.* Pergit Varro de verribus: *ſint ceruicibus amplis.* Geoponica 19. 6. locum Varronis repetierunt, ſed addunt: τὰ περὶ τὸν αὐχένα καὶ τὰς ἐπωμίδας μεγάλα.

glanduloſae] Geoponica l. c. haec ita reddunt graece ὅταν ἔχωσι τὸν λεγόμενον κόλλαπα πολύν. et addunt, vulgari ſermone dici eam partem *calloſum.* Cangii Gloſſarium graecum τραγανὸν interpretatur calloſum. In Hippiatricis p. 89. vbi emphyſemate curatur equus, aperiri iubet medicus cutem a iuba vſque μεταξὺ τοῦ δέρματος καὶ τοῦ τραγανοῦ. Graece κόλλοψ dici ſolet corium durum in ceruicibus et tergis boum, ouium aliorumque pecorum, vnde glutinum excoqui ſolebat. Glandia ſuum in coenis lege cenſoria vetita habet Plinius XVI. ſ. 79. et XXXVI. ſ. 2. Plautus Captiv. IV. 4. 4. *arripuit gladium, praetruncauit tribus pecoribus glandia.* vbi alii *tergoribus* legunt. Idem Curcul. II. 3. 44. *pernam, abdomen, ſumen, ſuis glandium.* Idem Menaechm. I. 3. 27. *glandionidam ſuillam, laridum pernonidem.* Glandia in carne dixit Plinius 16. ſect. 73. Idem de marga 17. ſect. 4. *eſt autem quidam terrae adeps ac velut glandia in corporibus, ibi denſante ſe pinguitudinis nucleo.* Veteres grammatici varie interpretati ſunt glandia. Dicta fuerunt a glandium ſimilitudine et denſitate glandia; deinde glandulae vſu frequentatae magis fuerunt. Glandia in coenis veterum Romanorum appoſita de ceruice ſuum fuiſſe exciſa docet hic Columellae locus. Glandulas porcellinas in cibis habet Apicius IV. 3. A cocis ſuum linguas exſcindi cum epiglottide, gutturis ſumma parte, et glandulis, linguae, gutturi et faucibus adhaerentibus, atque ita apparari ad cibum, teſtatur Galenus Aliment. Fac. III. atque haec eſſe glandia ſuſpicor.

ſemeſtres] Varro: *Verres octo menſium incipit ſalire; permanet, vt id recte facere poſſit, ad trimatum.* Plinius VIII. ſ. 77. *mares non vltra trimatum generant.* paulo poſt: *apris maribus non niſi anniculis generatio.*

 2. *Scro-*

2. *Scroſae*] Palladius: *ſcroſas vero longi lateris debemus eligere, et quibus ad ſuſtinendum foeturae onus magnus ſe venter effundat, cetera verribus ſimiles. Sed in regionibus frigidis denſi et nigri pili, in tepidis qualeſcumque prouenerint. Femina ad creandum vſque in annos ſeptem partus onera geſtare ſufficiet; ad concipiendum annicula debet incipere: quarto exemto menſe pariunt, vbi quintus incipiet.* Ex quo loco apparet, quo pertineant verba *et vt ſint;* quae ſtructuram reliquorum turbant. Scilicet latet in iis vera lectio: *et vteri capacis, reliquis membris ſimiles* etc.

glabrum — piſtrinale] Piſtrinale recte reſtituit Beroaldus comparato Plauto in Captiuis IV. 2. 27. vbi piſtores ſcrophi paſci audiunt. Glabras denſaſque ſues ſupra etiam diſtinxit Columella I. Praef. 26. In Calabria ſuillum pecus tam glabrum quam eſt elephantus vidit Swinburne Itinerar. Neapolit. T. I. p. 384. In Carniolia nigreſcentes pilo criſpo Hacquet Itiner. per Alpes Carniol. 1785. T. I. p. 36. auribus praeterea pendulis, latis, maxillis latiſſimis. Guineenſem porcum glabrum deſcripſit et pinxit Marcgraf. — *Colluuiaris porcus dicitur, qui cibo permixto et colluuiaris nutritur.* Feſtus. Ceterum Sang. *Foemina ſuus habetur*, teſte Gronouio.

3. *quatuor quoque*] Geſnerus malebat legi *quatuor quippe menſibus foeta*, ſc. debet. Mihi ne ſic quidem vitium omne ſublatum eſſe videtur.

herbae ſolidiores] Varro: *Optimum ad admiſſuram tempus a Fauonio ad aequinoctium vernum; ita enim contingit, vt aeſtate pariat: quatuor enim menſes eſt praegnans, et tunc parit, cum pabulo abundat terra. neque minores admittendae quam anniculae. melius XX. menſes expectare, vt bimae pariant. Cum coeperunt id facere dicuntur vſque ad ſeptimum annum recte.* Palladius: *Incipiunt, ſicut dixi, menſe Februario, vt ſolidioribus herbis nati et ſtipula ſuccedente paſcantur.* Iterum Varro poſt ſuperiora: *Porci qui nati ſunt hieme, fiunt exiles propter frigora.* Plinius VIII. ſect. 77. *aetas octauo menſe, quibuſdam in locis etiam quarto, vſque ad octauum annum.* Ceterum de tempore foeturae contrarium docet Ariſtoteles H. A. V. 14. τὰ ἔκγονα βέλτιστα ὅσα τοῦ χειμῶνος ἀρχομένου γίνεται. χείριστα δὲ τὰ θερινὰ, καὶ γὰρ μικρὰ καὶ λεπτὰ καὶ ὑγρά. vbi auctor libri de rerum natura apud Vincentium XVIII. c. 80. ſatis prudenter addit: In calidis regionibus melior eſt foetus porcae in hieme, quam in aeſtate; in frigidis autem contrarium, et hoc propter intemperiem regionum.

cadu-

caducis frugibus] Paleas intelligi leguminum, patet. Sed Palladius haec verba omiſit, et fruges hac ſignificatione aliunde ignoro, etſi *fruges minutas* ex Ciceronis Verrina III. 18. recte interpretatur Seruius ad Aeneid. I. 181.

bis anno] Varro: *natura diuiſus earum annus bifariam, quod bis parit in anno; quaternis menſibus fert vterum, binis nutricat.*

mares] Varro: *Caſtrantur verres commodiſſime anniculi, vtique ne minores quam ſemeſtres.*

5. *feminis*] Plinius: *caſtrantur feminae quoque, ſicuti cameli, poſt bidui inediam, ſuſpenſae pernis prioribus, vulua reciſa. celerius ita pingueſcunt.* Ariſtoteles H. A. IX. 50. ἐκτέμνεται δὲ καὶ ἡ καπριὰ τῶν θηλειῶν ὑῶν ὥστε μηκέτι δεῖσθαι ὀχείας, ἀλλὰ πιαίνεσθαι ταχέως. ἐκτέμνεται δὲ νηστεύσασα δύο ἡμέρας. εἶτα κρεμάσαντες τῶν ὀπισθίων σκελῶν τέμνουσι τὸ ἦτρον, ᾗ τοῖς ἄῤῥεσιν οἱ ὄρχεις μάλιστα φύονται. ἐνταῦθα γὰρ ἐπὶ ταῖς ἡμέραις ἐπιπέφυκεν ἡ καπριά. In camelo femina dicuntur exſcindi partes ad venerem ſtimulantes apud Aelianum IV. 55. Scriptor anonymus apud Suidam in voce καπρέαι, inquit, carnes ſunt eminentes inſra pterygomata, quas exſcindunt ne amplius coire poſſint. Pterygomata in pudendo muliebri explicat Fallopius Obſerv. anatom. p. 193. Partem vuluae, quae eiici poſſit in pruritu, quod de ſue tradit Ariſtoteles, patet, intelligi a Columella; de Ariſtotele mihi aliter videtur. Is enim ventrem imum reſcindi iubet, et eam partem, vbi teſtes marium ſiti ſunt, rimari. Itaque ouaria aut tubas fallopianas reſecari iubet, quod hodieque fieri in feminis ſubus, vaccis, equabus ouibuſque caſtrandis monet Bartholinus Epiſtol. medicin. III. p. 259. Recte etiam iam olim Gabriel Alfonſo de Herrere in libro Hiſpanico de Agricultura 1520. Italice verſo Venetiis 1568. forma quarta libro V. cap. 40. Ariſtotelis καρπιὰν interpretatus eſt *veluti cumulum minutorum ouorum.* Itaque non primus Nicolaus Stenonis, vti vulgo putant, teſticulos feminarum, vti olim audiebant, ouaria dixit. Denique Galenus de Semine I. cap. 15. in Aſia refert caſtrari ſcrophas, quo citius pingueſcant et carne ſuauiore delectent. Ipſam caſtrationem difficiliorem eſſe ait, quam in verribus; deinde accurate ouariorum ſedem definit, denique monet, vtrumque ouarium exſcindi debere. Horum partem diſputauit etiam egregius vir Brugnone de Cura equitii p. 254. qui recte de obſcuritate huius loci conqueritur. Forte Columella nuſquam ſcrophas caſtrari viderat, et de re ſibi ignota obſcure loquebatur.

aere mutandus] Palladius: *vbi facultas eſt tranſigendi, venditis qui ſubinde nati ſunt, celerior matribus foetura reparatur.*

6. *omnem ſitum*] Palladius: *genus hoc omnibus locis haberi poteſt: melius tamen agris paluſtribus quam ſiccis, praecipue vbi arborum fructuoſarum ſilua ſuppetit, quae ſubinde maturis fructibus alterna per annum mutatione ſuccurrat.*

ſubere] Plinius 26. ſ. 8. *glandem, quae intelligitur ferunt robur, quercus, eſculus, cerrus, ilex, ſuber.* deinde ſect. eadem: *glans fagea ſuem hilarem facit, carnem coquibilem ac leuem, et vtilem ſtomacho; iligna ſuem anguſtam, nitidam, ſtrigoſam, ponderoſam, querna diffuſam. Proximam huic tradit cerream Nigidius, nec ex alia ſolidiorem carnem, ſed duram. Iligna tentari ſues, niſi paulatim detur. fungoſam carnem fieri eſculo, robore, ſubere.* Cerream glandem noſter nominat IX. 1. 5. In lege Longobardica apud Cangium ſub voce *Faia* legitur: *cerrum, quod eſt modo laiſcum.* An quercus cerris Linnaei, quae calyces echinatos gerit?

tamaricibus] Tamaricum fructus nec ad poma nec ad glandes referri poſſe, vtpote exiguos et lanugine obtectos, nec ſuillo pecori cedere poſſe in cibum, recte monuit Pontedera, qui praeferebat Edd. primarum et optimorum Codicum lectionem *termitibus*, niſi quod Goeſianus habet *terimitibus*, ita tamen, vt legeret *oleaſtri termitibus.* Termitem enim proprie dici taleam oleagineam. Horatius Epiſt. 16. *germinat et nunquam fallentis termes oliuae.* Sed Feſtus *termes*, inquit, *ramus direptus ex arbore, nec foliis repletus nec nimis* (alias *minus*) *glaber.* Attamen non pars aliqua arboris h. l. memorari debet, ſed arbor, pomum ferens ſilveſtris, velut oleaſter. Igitur reſtitui lectionem *termitibus*, qua terebinthum ſignificari puto, quae Graecis eſt τέρμινθος. Noua haec eſt notio et hucuſque non annotata. De olea termitem dici proprie volunt etiam antiqui Interpretes Horatii; ſed ſpadicem palmae termitem cum fructu vocauit Gellius II. 26. Siluanum inculto termite gaudentem habet Gratius Cyneg. verſu 20. Idem verſu 131. arbores ſilueſtres haſtilibus aptas enumerans cornum, myrtum, taxum, pinum nominat, deinde: *et magis incomtus operae lutoſer agreſtis termes.* vbi ſcriptura miris modis variatur in libris. Idem verſu 138. *nunquam ſponte ſua procerus ad aera termes exit.* Verſu 446. *ipſe manu ramum pallente ſacerdos termiteum quatiens.* vbi oleae ramum ſignificat. Ammianus 24. 3. *et quaqua inceſſerit quiſquam termites et ſpadica cernit aſſidua,*

dua, quorum ex fructu mellis et vini conficitur abundantia. vbi de palma dici termitem, et eundem eſſe cum ſpadice, docent ſequentia. Preſta in libro ſecundo: Memoria intorno ai Seſſanta due Saggi p. 88. monet obiter, oleam quamcunque ſponte natam, quae fructum paulo maiorem afferat, hodie in Salentina peninſula vocari *Termetone.* Et olea ſtelli (Cellina) ſpecies altera *Termetara* ibidem vocatur, (p. 98.) quia baccam legitima Cellina minorem gerit.

corylis] Cato 18. 9. orbem ex corvlo fieri iubet aut vlmo. vbi Pontedera carpinum vel cornum ſubſtitui voluit. Carpinum et corylum facibus familiariſſimam dixit Plinius 16. ſ. 30. haſtis vtilem ſect. 83. Corylum intortam vitibus alligandis aliiſque vinculis ſeruire monet ſect. 69. corylum odiiſe vitem 17. ſ. 37. ſecutus Virgilium Georg. II. 299. *neue inter vites corylum ſere.* Coryli cinerem ad ſalem faciendum laudat Plinius 31. ſ. 40. Quae loca omnia videntur eſſe de corylo ſilueſtri intelligenda; contra auellanam, longam intelligi et domeſticam, docebo ad Palladium III. 25. 31. Vide et ad Catonem c. 8. 2.

ſpinae albae] Radicem florem et cauliculos memorat Plinius 21. ſ. 31. flore coronarios vti annotat, et cauliculos condi in cibum. De eadem iterum 24. ſ. 66. ex Dioſcoride III. 14. vnde in Plinio lege: *candidior et fruticoſior in ſaepibus viret — aduncis. Foliis maioribus alterum genus eſt ſilveſtre nigrius et quodammodo rubens.* cum Pontedera Antiqq. p. 612.

Graecae ſiliquae] Ita appellat etiam V. 10. 20. et alibi, vt a vario ſiliquarum genere diſtingueret Ceratoniam ſiliquam Linnaei.

lotus] Ceraſi inſtar fructum proferens, auctore Plinio 13. ſ. 32. de cuius prouentu Sicilienſi Seſtini Epiſt. Sicul. T. II. p. 196. verſ. germ. Putatur eſſe celtis auſtralis Linnaei. Seruius ad Georg. II. 84. loton arborem ait vulgo fabam Syriacam dici. Virgilius ipſe l. c. plures loti ſpecies eſſe ait. Plinius l. c. quaſi de loto Aegyptiaca: *nec aliunde magis quam purgamentis eius ſues craſſeſcunt.* Ceterum in Sangerm. *iunipirus* et *paliaris* eſſe monet Gronouius. Prior ſcriptura ducere videtur ad veram iuniperi etymologiam.

pinus] Codices optimi *pampinus* habent, quod vocabulum praeferebat Pontedera, qui vtinam docuiſſet, quae ſilueſtris arbor eo ſignificetur. Criſpam vel cripam pampinaceam XII. 30. 5. aeque ignotam habet Columella. Pinum quidem inter arbores pomiferas memorari abſurdum eſt; praeterea fructus pineus vix idoneum ſubus cibum praebet.

Vix

Vix me continui, quo minus reſcriberem *ſpinus.* Ita Virgilius Georg. IV. 145. *ſpinos iam pruna ferentes.* vbi Seruius ait prunorum arborem genere maſculo dici ſpinum. Spinos ſteriles dicit Palladius Inſit. 63. et ſpino inſerit pirum Febr. 25. 6. Seruium falſum eſſe, docet hic Columellae locus. A voce praecedente abſorpta fuit prima litera vocabuli *ſpinus.* Spinum igitur Columella a ſpina alba diſtinxit. Sed prunum etiam ſilueſtrem ſeparat a ſpino, ſi lectio vera eſt ea, quam reponi volebam. Spinae albae flores coronario in vſu et cauliculos inter gulae oblectamenta ex Plinio nouimus, fructuum formam coloremque ignoramus. Inter poma ſilueſtria noſter infra VIII. 17. 13. vnedonem enumerat, quem arbuti fructum interpretatur Plinius 15. ſ. 28. Sed epimelidis fructus in Calabria praecipue frequentes a romanis ruſticis vnedones vocatos fuiſſe, ex Galeno docuit Cornarius ad Galen. de Compoſ. Medic. p. 340. Columella etiam arbuti baccas dixit VIII. 10. 4. igitur ab vnedone diſtinxit. Vnedonis nomen male interpretatus eſt Plinius inde eſſe ductum, quod vnum tantum comedatur. Potius ab vnionum ſimilitudine dictae ſunt baccae epimelidis vnedones; quin etiam ipſae vniones a pomorum quorundam ſimilitudine baccae fuerunt dictae. Ita ſpina appendix apud Plinium 24. ſ. 70. vocata, quod baccae puniceo colore in ea appendices vocabantur. Appendices interpretor baccas, auribus feminarum appendi ſolitas, ſeu vniones. Haec ſpinarum nomina et fructus appoſui, quoniam ſuſpicor, in hac varietate confuſam latere Columellae ſpinam albam et ſpinum. — Nunc demum incido in locum Galeni de Facult. Alim. II. vbi agreſtes fructus enumerans primum fagum, quercum, ilicem, cornum arbutumque inter arbores, deinde inter frutices rubum, ſentem caninum, acherdum, achradem et ſilveſtrem prunum nominat; in ſine denique capitis fructus nominat hoc ordine: corna, brabyla, epimelides ſeu vnedonem, memaecyla. zizypha, dioſpyra, halicacaba, rubi canini, terebinthi acherdique fructus, quorum maximam partem ait eſcis ſuum, in montibus degentium, dicatam eſſe. Vbi terebinthum nominatum intelligo Columellae termitem; in reliquis nominibus partim ignotis, vt dioſpyris, pampinum Columellae etiam conditum latere ſuſpicor.

prunus] ſilueſtris, de quo vide infra ad XII. 10. 2. notam.

aquis abuti] Gronouius, neſcio I. Fr. an Abr. nepos, corrigebat *ablui*, comparato cap. 10.

7. *can-*

7. *cannam vocat*] Ex libro Sangerm. *vocant* profert et probat Drakenb. ad Liuium T. V. p. 416. Palladius cannam vocare ſolet arundinem quamcunque.

nam cultus quidem] Ita vulgatam: *nam quidem cultus* correxit Geſner.

graminoſus] Palladius multo breuius poſt ſuperiora pergit: *maxime locis graminoſis et cannarum vel iunci radice nutriuntur.*

8. *foris deficit*] Palladius: *Sed deficientibus alimentis per hiemem nonnunquam praebenda ſunt pabula glandis, caſtaneae vel frugum vilia excrementa ceterarum: verno magis, cum lactent nouella virentia, quae porcis ſolent nocere.* vbi fere eadem in libris eſt varietas quae in Columella. Vincentius enim altero in loco habet: *lactant. nouella enim virentiaque ſolent porcis nocere.* altero ſic: *lactanti nouella virentia plerumque porcis ſ. nocere.* Scilicet ante Geſnerum h. l. legebatur *lactant. Viridia pabula ſuibus plerumque nocent.* ad cuius lectionis normam Palladium emendari volebat Pontedera. Sed recte contra Geſnerus docuit, ipſum Columellam noſtram lectionem approbare his verbis *quinto parere, cum iam herbae ſolidiores ſunt.* Ita enim ſimul reiicit lactentes et immaturas, quae ſuibus nocent, ventremque citant. Itaque quae primum viridia et lactentia pabula, deinde dixit immaturas herbas. Deinde recte etiam monet Geſnerus, ſcrofas nondum lactare, cum pabula ſunt nouella, herbaeque immaturae, ſed tum demum parere et lactare, cum herbae ſunt factae ſolidiores et maturae. Denique admonebo, in Palladio eſſe *frugum vilia excrementa ceterarum*, cum in Columella legantur fabae et ſimilia legumina. Ergo in altervtro loco vitium eſt. Varro pecus hoc ali ait maxime glande, deinde faba et ordeo et caetero frumento. Igitur in vtroque loco ſuſpicor vitium haeſiſſe. Geoponica ſaginant glande, furfuribus triticeis, tritico καὶ σκυβάλοις τοῖς ἀπὸ τῆς ἅλω. vnde forte Palladius duxit *excrementa ſrugum; lactentes* herbas in ſimili praecepto dixit Nemeſianus Cyneg. 291 verſu. Auctor Carminis de menſibus romanis in Analectis Brunckii T. II. p. 519. menſe Decembri: γλαγόωντι γὰρ ἤδη σπέρματι ῥιγεδανὴ πηγυλὶς ἀντιάσει. In curis ſecund. Pontedera *lancinant* ex lectione Polit. efficiebat, *auide ingurgitant* interpretatus. Ceterum ex Sang. *dandum, cum foris* omiſſo *eſt* annotauit Gronov.

ciſternis] Pontedera vitium in voce *aquam* haerere ſuſpicabatur, quod in aqua nullum ſeminis genus ſeruari poſſit, niſi quod in aqua gignitur. Itaque legebat: *glans vel*

ciſter-

ciſternis ſine aqua vel fumoſis tabulatis recondenda eſt. Huiuſmodi autem fumoſa tabulata indicari ſupra I. 6. Sed gravius vitium latere demonſtrat locus Palladii, qui *caſtaneam* ex h. l. excerpſit; et caſtaneas vulgares ſuum pabulo gigni monet Plinius XV. ſect. 25. Vulgatam tamen licebit defendere ex Catonis c. 54. vbi poſt ſementim glandem legi et in aquam coniici vult. Equidem malim *glans et caſtanea vel in ciſternis aqua vel fumo in tabulatis condenda eſt.* Glandium in ſiris ſeruatarum meminit Galenus II. de Aliment. facult. *εὐφορίας δὲ γενομένης τῶν τε βαλάνων καὶ τῶν μεσπίλων, ἐν σιροῖς αὐτὰ οἱ ἄγροικοι θησαυρίσαντες ἀντὶ τῶν σιτηρῶν ἐδεσμάτων ἔσχον ἔν τε τῷ χειμῶνι παντὶ καὶ τοῖς πρώτοις τȢ ἦρος.*

9. *claudi debent*] Palladius: *neque gregatim claudendae ſunt porcae more aliarum pecudum, ſed haras ſub porticibus faciemus, quibus mater vnaquaeque claudatur, et alumnum gregem tutior ipſa defendat a frigore; quae harae a ſuperiore parte detectae ſint, vt libere numerum paſtor exploret et oppreſſis a matre foetibus ſaepe ſubueniat ſubtrahendo.* Varro: *haram facere oportet circiter trium pedum altam et latam amplius paulo, ea altitudine abs terra, ne dum exire velit praegnans abortet. Altitudinis modus ſit, vt ſubulcus facile deſpicere poſſit, ne qui porcellus a matre opprimatur.* Columella quatuor pedum altitudinem dedit harae, ne ſus tranſſilire ſepta queat. Scilicet haec eſt tota altitudo ab infima harae parte ad ſummam: qua cauetur, ne ſus aliena deſuper inſiliat in haram detectam.

per porticus] Libri variant; Palladius *ſub porticibus* habet. Columella paulo poſt ait: *quare, vt dixi, iunctae parietibus harae conſtruendae ſunt.* In Palladio nihil variavit Creſcentius, ſed Vincentius ita habet ſcriptum: *haras interſtitio ſub partibus faciemus, quibus mater cum porculis claudatur, vt alumnum gregem tutior ipſa defendat a frigore.* Ex quibus lectionibus ſuſpicor veram fere hanc exiſtere: *haras interſtinctas parietibus faciemus.* Hae ſcilicet ſunt *harae iunctae parietibus* Columellae; minime vero adpoſitae aedium parietibus. Itaque harae *per porticus factae* idem ſignificare debent; nam ſanus nemo *per porticus* aut *ſub porticibus* haras faciet, vt foetore ambulantes ibi infeſtentur. Sed porticus praeterea dicitur quodcunque munimentum, quod deſuper a vento et tempeſtate defendit ſubiectam aliquam materiam. Ita in alueario dixit porticum Columella IX. Praef. 2. IX. 7. 4. IX. 4. 14. et Palladius Nouembr. 8. 2. Itaque haras Columella detectas quidem fieri voluit, ſed tamen porticibus deſuper tectas, id eſt, prominentibus aedium parti-

partibus adiunctas et tectas, ne mater cum porculis a pluviis et frigore infeſtentur. Ideoque Palladius addidit: *vt tutior ipſa defendat a frigore.* Deinde etiam *iunctas parietibus haras* eodem modo interpretari debemus. Hucuſque bene mihi interpretari videor locum Columellae. Sed deſideratur adhuc mentio interſtitiorum, quibus harae in ſuili diſtinguantur, vt ſingulae matres cum foetu ſuo includi poſſint. Ceterum ſimiliter VIII. c. 14. cohors clauditur maceria et porticibus circumdatur, ſub porticibus deinde quadratae harae ſingulis anſeribus matricibus exſtruuntur. Deinceps *aut partae* corrigi debere monui ſupra ad cap. IV. ſect. 3.

10. *matricum*] Pontedera praeſerebat lectionem alteram: *nutricum et minorum.*

enitentem] parturientem. Male Geſnerus emendabat *incientem.* Saepius enim *enixam* dixit Columella, quae peperit.

12. *cum ſua prole*] Palladius: *curabit autem vt foetius proprios cum vnaquaque procludat: plus vero quam octo, ſicut Columella ait, nutrire non debet. Mihi vero vtilius probatur experto porcam, cui pabula ſuppetunt, vt plurimum ſex nutrire debere, quia licet plures poſſit educare, tamen frequentiore numero ſucta deficiet.* Varro: *ſcroſa in ſua quaeque hara ſuos alat oportet porcos, quo alieni ſpernantur.*

13. *fabricare*] Varro: *Haram facere oportet circiter trium pedum altam, et latam amplius paulo, ea altitudine abs terra, ne dum exire velit praegnans abortet. Altitudinis modus ſit, vt ſubulcus facile deſpicere poſſit, ne qui porcellus a matre opprimatur; et vt facile purgari poſſit cubile, in haris oſtium eſſe oportet, et limen inferius altum palmipedale, ne porci ex hara, cum mater prodit, tranſilire poſſint.*

nec alienus] Bruſch. *alienis*, deinceps *pluris* — *partus ſummittitur* habet. Etiam Aldina *ſummittitur*, eadem *vnunquenque* et *vnanquanque* habet.

octo] Varro: *nutricare octonos porcos paruulos primo poſſunt; incremento facto, a peritis dimidia pars remoueri ſolet, quod mater neque ſufficere poteſt lac, neque congenerati aleſcendo roborari.*

hordeo] Varro: *Cum peperit, largiore cibatu ſuſtentare, quo facilius lac ſuppeditare poſſit, in quibus hordei circiter binas libras aqua madefactas dare ſolent, et hoc quoque conduplicant mane et veſperi, ſi alia, quae obiiciant, non habuerint.* Ariſtoteles H. A. VI. 18. verri admittendo dari iubet hordeum, ſcroſae vero enixae hordeum decoctum.

14. *ſuile*] Nominauit et ſupra II. 15. 7. Heſychius σῦηλαι· τόποι βορβορώδεις. Aldina *ſuille* habet.

pecoris ſuilli] Br. et Ald. *ſuilli pecoris*.

Cap. X. *obſtipae*] Plinius VIII. ſect. 77. *Index ſuis invalidae cruor in radice ſetae dorſo euulſae, caput obliquum in inceſſu.* Ariſtoteles H. A. VIII. 21. ſecundum ſuum morbum deſcribens et tertium: λέγεται δὲ κραυρᾶν ἄμφω. ὧν τὸ μὲν ἕτερόν ἐστι κεφαλῆς πόνος καὶ βάρος, ᾧ αἱ πλεῖσται ἁλίσκονται. τὸ δ' ἕτερον, ἡ κοιλία ῥεῖ. καὶ τοῦτο μὲν δοκεῖ εἶναι ἀνίατον. θατέρῳ δὲ βοηθοῦσιν οἶνον προσφέροντες πρὸς τοὺς μυκτῆρας καὶ κλύζοντες τοὺς μυκτῆρας οἴνῳ. διαφυγεῖν δὲ καὶ τοῦτο χαλεπόν. ἀναιρεῖ γὰρ ἐν ἡμέραις τρισὶν ἢ τέτταρσι. Proluuiem ventris foriam dixit et cum febri nominauit Varro II. 4. febrem eſſe puto, quae graece proprie κραῦρος dicatur. De foria ad Varronem videbimus.

2. *proclinentur — diuerſa*] Poſtremum pro vulgato *adverſa* probauit etiam Pontedera, idem ex Goeſiano libro malebat *proclinent*. Ex libro etiam Sang. *diuerſa parte* laudavit Drakenb. ad Liuium T. III. p. 537.

ſub cauda] Geoponica XIX. 7. ἐὰν πυρετάινωσιν, αἷμα ἐκ τῆς οὐρᾶς ἀφαιρετέον.

3. *Strumoſis*] Plinius VIII. ſect. 77. *Verum efferantur, et alias obnoxium genus morbis anginae maxime et ſtrumae.* Ariſtoteles H. A. VIII. 21. primum ſuum morbum deſcribens: καλεῖται βράγχος, ἐν ᾧ μάλιστα τὰ περὶ σιαγόνας καὶ τὰ βρογχία φλεγμαίνει. γίνεται δὲ καὶ ὅπου ἂν τύχῃ τοῦ σώματος. πολλάκις γὰρ τοῦ ποδὸς λαμβάνεται, ὁτὲ δὲ ἐν τῷ ὠτὶ, γίνεται δ' εὐθὺς σαπρὸν καὶ τὸ ἐχόμενον, ἕως ἂν ἔλθῃ πρὸς τὸν πνεύμονα. τότε δὲ ἀποθνήσκει. ταχὺ δὲ αὐξάνεται. καὶ οὐδὲν ἐσθίει, ὅταν ἄρξηται τὸ πάθος κἂν ὁσονοῦν. ἰῶνται δὲ οἱ ὑοβόσκοι ὅταν αἴσθωνται μικρὸν ὄν, ἄλλον μὲν οὐδένα τρόπον, ἀποτέμνουσι δὲ ὅλον. — βραγχῶσι δὲ μάλιστα ὅταν τὸ θέρος ἐνέγκῃ εὖ καὶ πιότατοι ὦσι. βοηθεῖ δὲ τά τε συκάμινα διδόμενα καὶ τὸ λουτρὸν, ἐὰν ᾖ πολὺ καὶ θερμὸν καὶ ἐάν τις σχάσῃ ὑπὸ τὴν γλῶτταν. vbi Codex Mediceus habet ἐνέγκῃ σῦκα. contra alii Codices cum Gaza ὄρος ἐνέγκῃ εὖ. Ex ratione medendi recte ſuſpicatur C. Geſner de Quadrup. p. 995. βράχον eſſe Columellae ſtrumam. Scrophulae, et graece χοιράδες dictae fuerunt a ſuillo pecore, eiuſque glandulis in ceruice, quae intumeſcentes anginam faciunt. Vegetius II. 23. *plerumque ſtrumae vel parotides aut ſcrophulae iumentorum guttur infeſtant et faucium tumorem producunt.* Plinius tamen ſuum ſtrumas anginaſque ſimul nominauit. In loco Ariſtotelis plura

plura mutat Albertus; ſed eius verſionem non vacat nunc excutere. Geoponica: *ἐὰν παρισθμίοις ἐνοχλῶνται, ἐκ τῶν ὤμων τὸ αἷμα ληπτέον.* Strumam eam, quam *βράγχον* Ariſtoteles vocat, ex ipſa vocis vi agnoſcere licet, in glandulis thyroideae cartilaginis reſidentem et laryngem occludentem. Atque hac ipſa nota ſtrumam a ſcrophulis diſtinguit *Kortum, de vitio ſcrophuloſo*, vt ſcrophulae pertineant ad glandularum conglobatarum et vaſorum lymphaticorum cum iis nexorum ipſiuſque lymphae vitium. Sed vide ad Vegetii II. 23.

4. *ſali fricto*] Ita in libro vetere legi annotauit Vrſinus. Deinde vulgatum olim *minutae* emendauerat Geſnerus.

5. *tecto — ſtabulo*] Recte puto omitti tecto in Edd. optimis. Nam ſtabula ſuum deſuper tecta non erant, vt ſupra vidimus. Igitur prius vocabulum incluſi. Rem ipſam repetunt Geoponica 19. c. 7. *ἐὰν δὲ ἀδήλῳ νόσῳ συνέχωνται ἐγκλειστέον δι᾽ ὅλης ἡμέρας καὶ νυκτὸς, ὅπω δὲ τροφὴν ἢ ποτὸν αὐτοῖς παραβλητέον, ἀλλὰ ῥίζας σικύων ἀγρίων κοπείσας ἐμβλητέον ὕδατι δι᾽ ὅλης ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ τοῦτο τῇ ὑστεραίᾳ ποτὸν δοτέον. πιόντες γὰρ λαμβρότερον μετ᾽ ὀλίγον συνεξεμέσουσι τὸ αἴτιον τῆς νόσου.*

muria conſperſa] Vrſinus addi volebat *datur.*

6. *ingluuiem*] Vulgatum *illuuiem* neſcio quomodo tolerare potuerint Interpretes. Noſter infra VIII. 5. 17. guttur et ingluuiem de auibus, Virgilius de ſerpentibus poſuit. Georg. III. 431. Sed alibi etiam ingluuies cum illuuie confuſa fuit in libris. Iſidorus Different. I. 112. *ingluuies ventris — ab inglutiendo dictum.* Seruius ad locum Virgilii: *Varro ad Ciceronem in libro 23. ingluuies, inquit, ſunt tori circa gulam, qui propter pinguedinem fiunt, atque interiectas habent rugas*

lacu] Varro II. 4. 8. lutuoſos limites et luſtra vocat; vbi vide notam.

7. *repugnat*] Pontedera praeferebat lectionem optimarum Edd. et Sang. *repugnat vt ita ſ. p.* Poni enim vt, quemadmodum in formula *vereor vt fieri poſſit.*

inſerta] Ex lectione Goeſ. et Sang. *exarta* ingenioſe Pontedera effingebat *exacta*, appoſito Senecae exemplo, qui dixit: *eat per artus enſis exactus meos.* Plinius 26. ſect. 21. *ſuum quidem et pecoris omnis remedium praeſens eſt pulmonum vitio, vel traiecta tantum in auricula.* Siliginem vocat XXVIII. ſect. 2. vbi ſuperſtitioſus ritus additur in vſu.

8. *poma*] Ariſtoteles ſues *βραγχᾷν* ait cum *τὸ θέρος ἐνέγκῃ σῦκα καὶ πιότατοι ὦσι.* vnde ſuſpiceris, branchi vocabulum lienis etiam vitium comprehendiſſe.

inſatiabile ſues] Libri Sangerm. ſcripturam iam olim probauit Heinſius ad Virgilium II. p. 695. qui ex Aeneid. V. 781. *inexſaturabile* comparauit et Sang. *inexſatiabile* praetulit. Vulgatam *inſatiabile eſt. ſues enim dum* interpolarunt, qui Columellae elegantiam non nouerant. Pontedera contra malebat cum libris quibuſdam *inexitiabile eſt*, quaſi *inexitiabilis* ſit, qui exitum non habet aut finem. Virgilii locus, a Columella laudatus, exſtat Eclog. VII. 54.

tamaricis] Hermolai Barbari Corollarii I. cap. 124. emendationem *tamaricis e trunco* recte approbauit Pontedera, eamque etiam neceſſariam facit librorum optimorum lectio *tamaricis.* Plinius XXIV. ſect. 41. de myrice agens: *Arbitrantur quidam hanc eſſe tamaricen; ſed ad lienem praecipua eſt, ſi ſuccus eius expreſſus in vino bibatur. Adeoque mirabilem eius antipathiam contra ſolum hoc viſcerum faciunt, vt affirment, ſi ex ea alueis factis bibant ſues, ſine liene inveniri; et ideo homini quoque ſplenico cibum potumque dant in vaſis ex ea factis.* Eadem tradit Dioſcorides I. 116. Caelius Aurel. III. 4. Marcellus Empiricus cap. 23. Serenus Samonicus cap. 24. Capras etiam, quae tamariſci frondibus veſcantur, et e tamariſci vaſis bibant, tradunt Conſtantinus et Serapion apud Vincentium Spec. natur. 18. c. 27. Ruſcus ad herbas pertinet, cuius teneros cauliculos olim in cibum admittebant. Igitur non dubitaui Hermolai emendationem ſubſtituere vulgatae *tamaricibus et ruſco.* Geoponica 19. 7. *ἐπειδὴ ἀδδηφάγον ὂν τὸ ζῶον μάλιστα τὸν σπλῆνα νοσεῖ, ἄνθρακας μυρικίνους εἰς ὕδωρ ἀποσβέσας παράσχου πιεῖν, καὶ ἀνθρώπους δὲ οἶνος ἀντὶ ὕδατος εἰς μυρικίνους ἄνθρακας ἐμβληθεὶς καὶ ποθεὶς θεραπεύει. τοῦτο δὲ μάλιστα Δημόκριτος μαρτυρεῖ.* Ex Sang. *ſtromariciis* laudat Gronouius.

Cap. XI. *tradidimus*] Supra VI. 26. Ceterum cur ſpecioſior altera ratio dicatur, nondum ſatis intelligo. Videtur potius breuior et minus operoſa dici poſſe.

2. *mediam quaſi cutem*] Intelligi membranam inter vtrumque teſticulum in modum ſiue ſepti communis, ſiue, vt alii volunt anatomici, ſacculi peculiaris, traiectam annotavit Morgagni Epiſtol. I. 32. Ceterum methodum hanc ſequi plerumque ſcroti abſceſſus, aliaque incommoda expertus affirmat Brugnone p. 253.

3. *non*

3. *non habetur prodigium*] Plinius 8. ſ. 77. *comeſſe fetus his non prodigium eſt.* Ariſtot. H. A. V. 13. Aelianus X. 16. Experientia hodierna id confirmat in ſubus, felibus et pluribus animalibus, cum ſunt facta domeſtica.

impatientiſſimae] Reuocaui optimarum Edd. et librorum ſcriptorum lectionem approbante Pontedera.

Cap. XII. *exordio priore*] i. e. libro. Vide VI. 1. 6.

2. *triplex ratio*] Duplicem modo tradit Varro II. 9. venaticum enim et paſtoritium canem memorat.

deſidemque ab opere] Credo fuiſſe olim *avocat ab opere ſuo, deſidemque reddit.*

5. *vt prius*] Antiquam lectionem *prius vt* veriorem puto eſſe, propter ſequens *deinde.* Poſtea parua cum mutatione malim: *et nonnunquam ne viſus quidem horribili fremitu ſuo fuget tamen inſidiantem.* Ita *tamen* locum ſuum obtinebit.

malis eligatur] Ex Sangerm. *eligitur* annotauit Gronouius.

ne pro lupo] Interſerta vulgo verba *ne ſi non ſit albo colore conſpicuus pro lupo* etc. damnauit mecum Pontedera. Varro II. 9. de paſtorali: *colore potiſſimum albo, quod in tenebris ſpecie leonina.* Sed is locus in lacuna iacet vitioſus.

4. *tenebris canis*] Vocem poſtremam deleri voluit Vrſinus; hinc incluſerat Geſnerus.

nigris vel glaucis] Varro oculos nigrantes aut rauos probat.

articulis] Varro probat pedes magnos, altos, qui ingredienti diſplodantur, digitis diſcretis, vnguibus duris ac curuis, ſolo nec vt corneo, nec nimium duro, ſed vt fermentato ac molli. Ita plane Geoponica XIX. cap. 2. Vocem δρακαὶ Vrſinus mutabat in δράκες. Heſychius: δρακός· τῆς παλάμης τῆς χειρός. Inepte h. l. Columellae interpretatur Vlitius ad Gratii Cynegetic. verſu 276. vbi Gratius improbat ad venatum canem *qui lata pandit veſtigia planta.* Equidem h. l. vitium ineſſe affirmare auſim. Nec enim articuli, nec vngues graece dicuntur δράκες, aut δρακαὶ, nec adeo dici poſſunt. A δρὰξ, δρακὸς ſit δράσσειν, prehendere manu, vnde δράγμα manipulus, etiam δραγμὴ, δραχμὴ, quantum digitis comprehendi poteſt. De palma manus dici δράκα, recte admonuit Heſychius. Igitur ſolum pedum intelligi puto, de quo Varro etiam monuit, ne nimis durum nec contra molle ſit. Calli in ſolo canum exſtant plures, quos in villaticis et paſtoralibus canibus exſcindi iubebat lex anti-

 qua

qua Anglorum, ne lepores inſectarentur. Actio haec dicebatur *Horing*, latine expediare, calli *pellotae*. Cf. Cangii Gloſſarium in his vocabulis.

5. *neque rurſus*] In Sang. eſſe *nec rurſus,* teſtatur et defendit Drakenb. ad Liuium T. II. p. 867.

adulantur] Pighius ad Valerii Maximi IV. 3. externorum 4. exemplo, vbi eſt: *Si Dionyſium adulare velles,* quam ſcripturam ibi tuetur etiam Vincentius, antiquiſſimi Codicis vicem atque vſum mihi praebens in Valerio; ibi igitur Pighius, a Geſnero etiam laudatus, ſic: Columella VII. 12. *quod illi quoque furem adulant: vt in V. C. patroni optimi Marcelli Ceruini Pontif. Max.* Vaticanum igitur aliquem Codicem videtur intelligere.

7. *in gradu*] Eſt ex gladiatoria diſciplina ductum vocabulum; dicitur etiam *ſtatus* pugnantis.

odorantur] Ita voluerat etiam ſcribi Vrſinus, qui deinceps *areaeque cuſtos* malebat, ſine cauſa idonea.

9. *celeritate*] Ex lectione libri Politiani Pontedera effingebat: *exigit celeritate celeritatem beſtiae conſectandi.* At ego malim *celeritatem beſtiae conſectandae.*

10. *ordeacea farina*] Varro: *nec non ita panem ordeaceum dandum, vt non potius eum in lacte des infritum, quod eo conſueti cibo vti, a pecore non cito deſciſcunt. — In foetura dandum potius ordeaceos panes quam triticeos; magis enim eo aluntur et lactis praebent maiorem facultatem.* Feſtus *Canicae furfures de farre a cibo canum vocatae.* Male Nonius Merceri p. 88. cacinas furfures interpretatur. *Canicaceum panem apud te quaſi ſeruus eſt* ex Pacuuio affert Scaliger. Sed Feſtus cum Nonio male interpretatur *canicas.* Sunt enim quas Graeci κυνάδας et μαγδαλιὰς dicunt, auctore Polluce VI. ſ. 93. vbi vide Interpretes. Furfures proprie farreos intelligi, doceo ad VIII. 4. ſect. 1.

rabiem creat] Polit. liber addit: *membra ſuillatica.* vnde vitium vel lacunam ineſſe hic ſuſpicor. Ex lectione Sang. forte quis coniiciat legendum: *creat ſemperis villaticae huic pecudi. Neque foeminae* etc.

11. *carpit*] Pontedera ex Goeſ. libro malebat *carpendo corpus ac vires, animos degenerat.* Verbum degenerare actiua notione poſitum illuſtrauit Heinſius ad Ouidii Epiſt. ex Ponto III. 1. 45.

partus amouendus] Vitioſe vtraque Geſneriana *admouendus* habet. Cynoſophium: τὸν δὲ ὀχεύοντα δεῖ εἶναι τριετῆ καὶ μὴ ἔλαττον, ἡ δὲ θηλεία διετής, καὶ μὴ ἔλαττον. Atque etiam Arrianus de Venatione cap. 26 et 27. vbi addit: ἀγαθὴ

ἀγαθὴ δὲ τῇ θηλείᾳ ἡλικία ἡ ἀπὸ διετȣ̃ς ἐς ἕβδομον ἔτος. Septimum annum forte numerauit a biennio illo, quo poteſt admitti. Nemeſianns verſu 134. *ſed quamuis acidus, primos contemnere partus malueris.*

12. *quoniam ſemper et lac et ſpiritus maternus*] Haec non ſana eſſe, ſed verba quaedam tranſpoſita, iam olim ſuſpicatus eſt Morgagni. Quid enim eſt *ſpiritus maternus*, qui ingenii incrementa auget. Taceo ingenii incrementa, quae vix bene dicuntur; ipſa etiam formula *longe magis* ſuſpicionem vitii auget; ſequi enim debebat oppoſitum membrum praecedente *quam*. Puto igitur, fuiſſe olim: *quoniam ſemper lac maternum longe magis ingenii ſpiritus alit, quam incrementa corporis auget.* Manum tamen iniicit Xenophontis locus Cynegetici cap. 7. *ὑπὸ τῇ μητρὶ ἐᾶν καὶ μὴ ὑποβάλλειν ὑφ᾽ ἑτέρας κύνα. ἡ γὰρ θεραπεῖαι αἱ ἀλλότριαι ȣ̓κ εἰσιν αὔξιμοι. τὸ δὲ τῶν μητέρων καὶ τὸ γάλα ἀγαθὸν καὶ τὸ πνεῦμα καὶ αἱ περιβολαὶ φίλαι.* Vnde poſſit aliquis ſuſpicari, h. l. legendum eſſe *et ſpiritus complexuſque maternus.* Et ſic graecum Cynoſophium: *ἃ δὲ βȣ́λει ἔχειν, ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῶν ἀνατρεφέσθωσαν καὶ μὴ ὑφ᾽ ἑτέρας. τὸ γὰρ τῆς μητρὸς γάλα πάνυ ὠφέλιμόν ἐστι.* Xenophontis locum repetiit Arrianus c. 39. et ipſum praeceptum, exceptione aliqua addita.

13. *Nominibus*] Idem eſt praeceptum Xenoph. Cynegetici cap. 7. *τὰ δ᾽ ὀνόματα αὐταῖς τίθεσθαι βραχέα ἵνα εὐανάκλητα ᾖ.* Idem conſilium repetiit Oppianus Cyneget. I. 443.

σπȣδὴ] In exemplis haec tria nomina poſuit etiam Xenophon l. c. In lectione Edd. I. B. R. latent alia, veluti Φύλαξ, Σῶα aut ſimilia.

14. *mordicus*] Plinius VIII. ſect. 63. *Columella auctor eſt, ſi quadrageſimo die quam ſit natus, caſtretur morſu cauda ſummuſque eius articulus auferatur, ſequenti neruo exemto nec caudam creſcere, nec canes rabidos fieri.* Ita vulgata huius loci lectio comprobatur Plinii teſtimonio; at *ſummum articulum auferri* non vult Columella, ſed neruum abrumpi eductum. In Plinio Codicem habere *ſequi*, monet Abr. Gronouius, qui ex Plinio in Columella tentabat: *et articulo tenus eductus.* Ceterum muſculum tam longum in cauda canina non alium noui niſi coccygaeum dictum, qui, a proceſſu oſſis iſchii ortus, totam coccygis ſeu caudae longitudinem amplectitur, deſcriptus a Douglaſs in Deſcript. comparata canis et hominis p. 147. Itaque non ſerpit per articulos ſpinae dorſalis; nec caudae incrementum impeditur muſculo hoc ſolo abrupto, niſi ſimul vltimus articulus cauda abrumpatur,

patur, vti ſuadet Plinius. Quare Columellae locum vitioſum cenſeo.

Cap. XIII. *muſcis*] Plinius XI. ſect. 40. *eſt et volucre canibus peculiare ſuum malum, aures maxime lancinans, quae defendi morſu non queunt.* Canum ricinos idem ſeparatim nominat XXII. ſect. 21. Ariſtoteles H. A. V. 32. *ἐν δὲ τοῖς κυσὶν οἱ καλέμενοι γίνονται κυνοραῖσται.* vbi Thomae verſio muſcae caninae habet; Gaza ricini genus interpretatus eſt. Heſychius *ἀσκότονοι· κόρτος, κρότονος.* interpretatur. Graece ricinus generatim dicitur *κρότων*, ad quod genus pertinere videtur *κυνοραῖστης* ſeu ricinus caninus. Κυνόμοια a cane dicta alas gerit, eam myopi ſimilem facit Aelianus IV. 51. Ad tabanos Linnaei potius quam ad Hippoboſcas pertinere videtur; ricinus contra ad acari Linn. genus referendus eſt.

2. *amaris*] Varro II. 9. *quidam nucibus graecis in aqua tritis perungunt aures et inter digitos: quod muſcae et ricini et pulices ſoleant, ſi hoc vnguine non ſis vſus, ea exulcerare.* vbi Geoponica XIX. 20. amygdalas amaras nominant.

ſuillae adipi miſtam] Ex Iunt. addidi cum Vrſino *miſtam* quod vulgo deerat.

vt ante praedixeram] Geſnerus reſpici putat VII. 5. 13. At ibi de ricino non loquitur. Contra VI. 2. 6. de iuuencis tauris eſt: *et ſub femina manum ſubiicere, ne ad eiuſmodi tactum poſtmodum paueſcant, et vt ricini, qui plerumque feminibus inhaerent, eximantur.* Ibi igitur manu ricinos eximere ſuaſit.

ſiue cyminum] Lectionem, a Geſnero e libris reſtitutam, habent etiam liber Venetus et Caeſenas, a Pontedera inſpecti, niſi quod in iis eſt *cuminum.* Geoponica XIX. 3. *τὰς ψύλλας διαφθερεῖς θαλαττίῳ ὕδατι καὶ ἅλμῃ, ἔπειτα ἀλείψας κυπρίνῳ μετὰ ἐλλεβόρε καὶ ὕδατος καὶ κυμίνε καὶ ὄμφακος σταφυλῆς, ἢ σικύε ῥίζῃ μεθ᾽ ὕδατος. κάλλιον δὲ ἀμόργῃ χρίειν τὸ σῶμα. τὲς γὰρ ψωριῶντας ἰάσεται.*

gypſi et ſeſami] Vulgatum *cytiſi* damnauit Pontedera, quod is lactis copiam augeat; gypſum autem reprimere, ſeſamum detergendi vim habere. Itaque *gypſi* praeferebat; cuius auctoritati equidem quod opponam, non habeo. Idem *ſiſami* corrigendum eſſe monuit ex libris. Supra cap. V. ſ. 10. triti ſulphuris aequam partem cum pice liquida miſcet et lento igne coctum illinit contra ſcabiem ouium; quod medicamentum homini etiam conuenire affirmat Celſus V. 16.

16. Gypſum cum ſeſamo in hac medicina nominata nondum reperi.

cedrino liquore] i. e. oleo cedrino, quo canum etiam ſcabiem ſanari ſpondet Dioſcorides I. 105. piſſelaeum et oleum piſſinum contra canum iumentorumque ſcabiem laudat Plinius 23. ſ. 50. et 24. ſ. 24.

COMMENTARIVS
AD
LIBRVM VIII. COLVMELLAE.

Cap. I. 2. *ſurculo*] Sequens *aruo* et praecedentes *vineae* poſtulare mihi videbantur *et agro ſarculari*.

eiſdem — menſamque pretioſis] De numero monuit Geſnerus, referri non ad *colono*, ſed ad agreſtes. Mihi tamen locus hiulcus videtur eſſe. Nihil adiuuant libri ſcripti, nam lectio Sangerm. *locum* pro *focum* nihili eſt. Deinceps Vrſinus malebat legi *menſaſque pretioſas*. Scilicet inſolens illi merito viſum eſt, coloni ſeu agreſtium pretioſas dapes memorari, cum pretium hoc non ad vſum commodumque agricolae pertineat. Igitur vocem *pretioſis* ſuſpectam habeo.

3. *Quare de hoc*] Pontedera ex libro Polit. et Goeſ. legi volebat: *Quo de hoc genere*. quo, i. e. quare.

ſicut auium] Videtur eſſe pro quaſi.

Cap. II. *ruſticarum*] Haec ſunt perdices vulgares griſeae, vt docui in Comment. ad Friderici II. Reliqua p. 7 et 8.

Gallinariam] De eadem meminit Varro III. 9. 17.

2. *Meleagridi ſimilis*] Varro III. 9. 16. *Gallinae Africanae ſunt grandes, variae, gibberae, quas meleagrides appellant Graeci. Hae nouiſſimae in triclinium ganearium introierunt e culina propter faſtidium hominum. Veneunt propter pecuniam magno.* quae verba Scaliger olim ita diſtingui volebat: *gibberae. Quas Meleagrides appellant Graeci, hae nouiſſimae* etc. Scilicet is ſibi perſuaſerat, Varroni vtrumque genus gallinae Africanae innotuiſſe, quorum alterum Africanum ſimpliciter, ſeu graece meleagris, alterum, multo ſerius cognitum Romae, Numidicum dici conſueuerat. Cum Scaligero facit Salmaſius ad Solinum p. 611. et male vtrumque genus a Varrone confuſum fuiſſe putat, interpunctionem tamen Scaligeri improbat. Vulgatam lectionem Var-

 ronis

ronis ſatis defendit hic Plinii locus X. ſect. 38. *Simili modo pugnant Meleagrides in Boeotia. Africae hoc eſt gallinarum genus gibberum, variis ſparſum plumis; quae nouiſſimae ſunt peregrinarum auium in menſas receptae propter ingnatum virus.* Meleagrides eſſe, quos nos hodie Gallopauones ſeu gallos Calecuticos appellamus, auctorem Bellonium ſecuti male crediderunt Aldrouandus, Scaliger, Salmaſius aliique, quorum opinionem recte reiecit Harduinus ad Plinium, comparata inprimis Clyti Mileſii deſcriptione apud Athenaeum XIV. p. 655. Quae fuerit ſententia Iuſti Fontanini in Explicatione Achatis Iſiaci anularis, diſce ex Actis Eruditor. anni 1730. p. 182. Nec extricauit aliquid Geſnerus in notis ad Varronem et ad hunc locum. Breuiter rem omnem explicabo. Meleagris eſſe videtur, quam nos hodie *Perlhuhn.* Galli *poules de Guinée* appellant; de quo dubitare nos non patitur locus Clyti Mileſii, qui accuratiſſime auem pinxit. Gibberae dicuntur meleagrides propter capitis gibber; in capite enim veluti cornu exſtat ab ipſis cranii oſſibus productum et cute dura veſtitum. Vide Comment. ad Friderici II. p. 15. 17 et 163. vbi hiſtoriam auis attigi. Numidica eiuſdem generis fuit, nobis tamen hodie minus cognita. Sed antequam de genere eius diſputemus, verba ſunt explicanda ſingula. Criſta in Numidica gallina, vt in vulgari gallo dicitur non plumacea illa, vt in auibus aliis, ſed carnea et rubra capitis excreſcentia ſurrecta et inciſa. Cum hac criſta comparauit Columella gibber capitis, in meleagride et Numidica gallina conſpicuum. Ab hac criſta loco et nomine diuerſa eſt *palea* ſub mento dependens, ſimilis materiae et concolor fere criſtae. Eandem primus Varro III. 9. 5. in vulgari gallo paleam dixit; vnde in tauro palearia dicuntur in collo dependentia. Sed librarii hoc in loco, vt paulo poſt ſect. 9. *paleae* ſubſtituerant *galeam*, quod vitium iam animaduerterat Vrſinus. Galeam poſſis quidem interpretari capitis gibber; ſed tum criſta iuxta nominari non debebat, quae in nulla eiuſmodi aue ſimul adeſt cum gibbere. Genus aliquod rarum meleagridis criſtatum plumis habet Pallas Spicileg. Zoolog. IV. ſed illud tubere verticis caret. Quare non poſſum aſſentiri eidem viro docto, qui Columellae numidicam comparauit cum mitrata ſua numida, quae vulgari meleagridi cetera ſimilis verticem ambitumque roſtri ſature rubrum habet. Scilicet vir doctus *galeam* in Columella ipſum auis verticem interpretari voluit. Equidem *paleam* vnice veram eſſe lectionem affirmo. Videndum igitur, an genus meleagridis exſtet gibbere capitis rubro et coc-

coeruleo, aut criſta eiuſdem coloris. Equidem nec gibber *nec* criſtam plumaceam rubram aut coeruleam in vllo genere adhuc reperi annotatam. Quod ſi vero in meleagride criſtam interpreteris gibber, tum item in numidica gibber aſſumendum erit; contra ſi in illa criſtam plumaceam adeſſe putaueris, tum neceſſario etiam numidica plumaceam criſtam geret. Comparatur enim haec cum illa ita, vt criſta in vtraque eadem intelligi debeat. Colligo igitur ex hucvſque diſputatis, meleagridis genus vniuerſum nos quidem cognitum habere, verum ſpeciem eam, quae criſtam paleamque caeruleam, alteramque, quae eaſdem partes ſimul rubras gerat, nos adhuc ignorare. Friſchius noſter in hiſtoria vulgaris meleagridis, quam Galli etiam *Peintade* appellant, meminit ſpeciei multo minoris, extra Italiam rarae viſu, palea caerulea, loca paluſtria amantis, malae in cibo, et pullos negligentis, quam Veterum Meleagridem eſſe putat, cum vulgaris meleagris noſtra ex eius opinione Veterum Africana gallina ſit, quae pullos ipſa ſuos diligenter educet. Miror Friſchii non meminiſſe Pallaſium. Ceterum Plinius X. ſect. 67. ſeparatim de Numidicis ita: *Numidicae in parte Africae Numidia, omneſque iam in Italia.* — Demum aduertit animum meum lectio Polit. *rutilam galeam et crura gerit.* Etiam Sang. *capite* omittit. Quid igitur ſi legamus *rutilam paleam et crura gerit?*

3. *nec tamen*] Varro III. 9. *gallos caſtrant, vt ſint capi, candenti ferro inurentes lumbos aut calcaria ad infima crura, vſque dum rumpantur. at quod exſtat vlcus, oblinunt figlina creta.* vbi vide notam. Lectionem Goeſ. *nec tantum*, Vrſini coniecturam adiuuantem, quominus reciperem, obſtabant, quae poſui ad Varronem l. c.

genitalibus] ſc. partibus, ſeu teſticulis, quos gallinaceorum lacte ſaginatorum ampliſſimos et concoctu facillimos praedicat Alexander Aphrodiſ. Problem. libro II.

4. *Deliaci*] Plinius X. ſect. 71. *gallinas ſaginare Deliaci coepere.* Eoſdem in hac diſciplina nominat Varro III. 9. Cicero Academ. II. 18. *Deli fuiſſe complures ſaluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quaeſtus cauſa ſolerent; hi, cum ouum inſpexerant, quae id gallina peperiſſet, dicere ſolebant.* Deliaci igitur gallinarii et ſaginabant gallinas, et pugnatores gallos educabant. De poſteriore cura obiter meminit Ariſtoteles de Generat. I. 21. διὸ ἔνιοι τȣτον τὸν τρόπον τῶν περὶ τὰς ὄρνιθας τὰς γενναίας σπȣδαζόντων ποιȣ͂σι μεταβάλλοντες τὰ πρῶτα ὀχεῖα καὶ τὰ ὕστερα.

Tanagricum] De eo Pauſanias aliique, vt etiam de Rhodiis et Chalcidicis Plinius X. ſect. 24. In Ariſtophanis Auibus verſu 276. Μῆδος dicitur gallus. Melicos cum vulgo appellat Plinius l. c. Pugnas gallorum, quas Britanni hodieque frequentant, Graeci olim ad inſaniam vſque amabant. Ad quas qui inſtituebant gallos, metaphorice Columella *laniſtas* appellat.

7. *ducentorum*] Varro III. 9. eundem numerum ponit.

diſtendant] Quod ex libris reſtituit Geſner pro vulgato *diſpendant*, ingenio aſſecutus fuerat Vrſinus.

rubicundae] Varro III. 9. *foecundas, plerumque rubicunda pluma, nigris pinnis, imparibus digitis, magnis capitibus, criſta erecta ampla.* quae Geoponica XIV. 7. ita reddunt: ὡς ἐπίπαν γὰρ αἱ ξανθίζουσαι καὶ περιττοδάκτυλοι τὰς ὄψεις μεγάλας ἔχουσαι καὶ αἱ μελανόπτεροι καὶ τοῖς ὄγκοις μεγάλαι, τούς τε ἄῤῥενας ῥαδίως οἴσουσι καὶ πρὸς ὠοτοκίας κρείττους εἰσὶ καὶ τὰ ὠὰ μεγάλα τίκτουσιν, ἐξ ὧν καὶ τὰ νεογνὰ γίνεται γενναῖα. vnde apparet, in Varrone recte Polit. Codicem *amplas* habere ſcriptum. quod merito probauit Pontedera. Palladius I. 27. *Sint praecipue nigrae aut flaui coloris; albae vitentur.* qui locus negligenter fuit excerptus. Flauus enim color in reliquo corpore, niger in alarum pennis probatur. Plumae ſunt breuiores reliqui corporis, pinnae caudae et alarum longiores. Plinius X. ſect. 77. *gallinarum generoſitas ſpectatur criſta erecta, interdum gemina, pennis nigris, ore rubicundo digitis imparibus, aliquando et ſuper quatuor digitos tranſuerſo vno.* vbi *os rubicundum* non eſt de ore proprie dicto, ſed de tota corporis ſpecie noue dictum. Recte auctor de natura rerum apud Vincentium Spec. natur. XVI. 82. *Gallina domeſticis partibus ſui corporis, id eſt, a medio dorſi ſuperius verſus imum, et a pectore ſubtus verſus imum ſimiliter duplicem habet pennam, ex vna canna naſcentem.* De pluma hac duplice vide Comment. ad Friderici II. p. 39 et 49. Plinii locum varie tentarunt viri docti.

fuſcae] Goeſ. et Sang. *infuſcae.* Ita apes noſter IX. 3. et cap. 10. infuſcas dixit, quas Ariſtoteles μελαίνας.

vitentur] Ita recte Edd. optimae et libri ſcripti cum Palladio. Vulgo *euitentur.* Albus color etiam in reliquis auibus et quadrupedibus mollitiei et debilitatis diſciplina domeſtica demum quaeſitae index eſt.

propter inſigne] Vulgatum propter *quod inſigni* damnauit iam olim Vrſinus. Lectionem Sangerm. praetuli receptae a Geſnero *propterque.*

8. *ro-*

8. *robuſti corporis*] Recte libri ſcripti omittunt haec verba, quae ſuperuacua reddunt notae reliquae. Pro *probi coloris* malebat Pontedera cum libris ſcriptis legere *robii coloris*, et in Palladio pro *flaui coloris* reponebat *rubei*. Priorem lectionem recepi.

paribus vngulis] impares gallinarum digitos Varro, Plinius et Geoponica probant; in gallis Varro vngues longos. Nec intelligo, qui vngues ſeu vngulae impares dici poſſint, niſi numero; adeoque ad ipſorum digitorum numerum imparem res redit. Sed quoniam deinceps ſeparatim quini digiti memorantur, vix poſſunt h. l. impares vngulae ad digitos referri. Vngulae impares alio ſenſu poſſunt eſſe, ſi ſint longiores breuioreſque; ſed tales natura omnium digitorum vngues ſunt. Igitur quid ſibi velit Columella neſcio. Ceterum gallinae ſpeciem pentadactylam nouimus hodieque; capum adeo vidi, cuius in altero pede digitus poſticus duplex aderat, cum calcarium veſtigiis non dubiis. In porphyrione domeſtico quinos etiam digitos memorat Ariſtoteles apud Athenaeum IX. p. 388. Picarum glandariarum genus, cui quini ſint digiti, habet Plinius X. ſect. 59. Forte quia digitus poſticus geminus non ab ipſa radice geminus adeſt, ſed alter ex altero radicatus, ideo vngues modo impares, non digitos dixit Columella. Atque ita deinde in gallo ait: *idemque numerus vnguium.*

perfringit] Geoponica: *τὰς δὲ κέντρα ἐχέσας ὄρνεις ἐοικότα τοῖς τῶν ἀλεκτρυόνων κωλυτέον ἐπωάζειν. τρυπῶσι γὰρ τὰ ὠά.*

9. *obliquae*] i. e. rectae, quales etiam in feminis probant. Geoponica *Φοινικόλοφοι* habet. Plinius XI. ſect. 44. *ſpectatiſſimum inſigne gallinaceis, corporeum, ſerratum; nec carnem id eſſe nec cartilaginem nec callum iure dixerimus, verum peculiare.*

rauidi] Varro: *oculis rauis aut nigris.* Geoponica XIV. 16. *εὐχάροποί τε τᾶς ὄψεσι καὶ μελανόφθαλμοι.*

breuia] Varro: *roſtro breui, pleno, acuto.* vbi Edd. I. I. G. omittunt *pleno.* Creſcentius *plene acuto* habet. Voluit forte *pene acuto.* Acumen intelligere oportet in adunco roſtro, quale eſt falconum, quo melius noxia animalia propulſare poſſis a feminis. Geoponica *ῥύγχος βραχύ.*

paleae] Varro: *palea rubra ſubalbicanti.* Geoponica *γένειον ῥοδίζον.*

aures] Gallorum aures, criſtas, barbas et radios memorat in medicina Plinius 30. ſect. 29. intelliguntur ſcilicet plumae aurium meatum cingentes. Ex Sangerm. Grono-

vius

vſus varietatem ad vocabulum *candidiſſimaeque* ita annotauit, vt in locum eius *quae* ſubire debeat. Itaque fuiſſe ſuſpicor *maximaeque aures*.

iubae variae] Varro: *collo vario aut aureolo*. Geoponica: τραχήλους εὐπαγεῖς καὶ ποικίλοι τοῖς χρώμασι. Ceterum vt iubae equorum et leonum in collo ſunt pili longiores, ita h. l. plumae longiores in collo gallorum iubae appellantur. Similes dependent ex collo ardearum.

10. *caudae*] Varro: *caudis magnis, frequentibus pinnis*. Geoponica: τὰς οὐρὰς μεγάλας καὶ δασείας.

femina] Varro: *feminibus piloſis*. Vulgatum *foemina* corrigi iuſſit Sylburg. et Morgagni.

crura] Varro: *cruribus breuibus*. Geoponica: σκέλη φολιδωτὰ, παχύτερα μᾶλλον ἢ μακρότερα. τὰ δ' ἐν αὐτοῖς κέντρα στερεὰ καὶ τὰς ἀκμὰς ὀξείας ἔχοντες.

Mares autem] Geſner vulgatae *Mores* adſcripſerat *mares al. Broukh*. Sed *mares* poſtulat ſententia et ſequens: *talibus maribus*.

11. *elati*] Varro: *item qui elati ſunt ac vociferant ſaepe, in certamine pertinaces, et qui animalia, quae nocent gallinis, non modo non pertimeſcant, ſed etiam pro gallinis propugnent*. Geoponica: ὀργίλοι καὶ πολύφωνοι — καὶ τὰ λυμαντικὰ δὲ τῶν ζώων οὐ φεύγοντες, τὰ δὲ τοιαῦτα ζῶα προσφερόμενα ἀπὸ τῶν θηλειῶν εἴργοντες. Ceterum *attollentem minas* noſter expreſſit ex Virgilii Georg. III. 421. *tollentemque minas*, recte admonente Geſnero.

attollentem minas] Ex Georgico carmine III. 421. ſumſiſſe monuit Geſner. Ex Sang. annotauit Gronouius: *quin et att. m. ſ. vel alium ſerpentem vel aliam nox.*

12. *quinae*] Geoponica: τοῦ πλήθους τῶν ὀρνίθων τὸ ἕκτον μέρος ἔστωσαν ἀλεκτρύωνες.

Rhodii Martialis III. epigr. 58. de villa Baiana Fauſtini: *Rhodias ſuperbi foeminas premunt galli.*

quae tamen ternae] Mihi videtur *tantum ternae* rectius ſcribi.

14. *pumiles*] Vulgatum *pumiliones* dederunt, quibus altera forma incognita erat. Statius Silv. I. 6. 64. *mirantur pumilos ferociores*. Apuleius Metam. V. p. 163. *maritum quouis puero pumiliorem*. Suetonius Aug. c. 83. *pumilios* nominat, vbi tamen libri plures *pumilos* nominant. Forte huc pertinet Amiternina vitis, *pumula* dicta apud Plinium XIV. c. 3. Eſt ab humilis factum vocabulum.

nam et — gerunt] Omittit haec Sang. liber.

Pumi-

Pumiliones] Plinius X. ſect. 77. *eſt et pumilionum genus non ſterile in his, quod non in alio genere alitum, ſed quibus certa foecunditas rara et incubatio ouis noxia.* Intelligit Adrianas, *quibus laus maxima in ouis edendis*, vt ait X. ſ. 74. Eaſdem Athenis expetitas fuiſſe, tradit Chryſippus ap. Athenaeum VII. p. 285. omnium minimas corpore ait Stephanus Byzant. in *Ἀδρία.* Ariſtoteles H. A. VI. 1. Adrianas ait eſſe paruas, quotidie parere, ſed feroces ſaepe occidere pullos, caeterum varias colore. Idem Generat. Anim. III. 1. Adrianas paruiſſimas, ſed foecundiſſimas eſſe ait. et cap. 2. multipararum auium oua multa fieri ait vana, quia multis excludendis non ſufficit corpus paruum. Igitur in Plinio vitium, a Pintiano recte animaduerſum, ita corrigo: *certa foecunditas, rara incubatio et ouis noxia.*

15. *Ampullaceo corio*] Vt pira ampullacea Plinii a forma dicuntur.

Cap. III. *Fumus*] Varro III. 9. *caueae ſpectent orientem verſus.* Geoponica XIV. 7. *ἐν θερμοτέροις οἴκοις καὶ στεγνοτέροις, ἐν οἷς καπνὸς παραφύεται.*

cellae] Varro III. 9. *Si ducentas alere velis, locus ſeptus attribuendus, in quo duae caueae coniunctae magnae conſtituendae, quae ſpectent ad exorientem verſus, vtraeque in longitudinem circiter decem pedes, latitudine dimidio minores, altitudine paulo humiliores.* Vides, Varronem vtrique cellae longitudinem decem pedum, altitudinem paulo minorem, latitudinem dimidiam, i. e. 5 pedum dare; Columella contra longitudinem 12 pedum, eandem altitudinem, et dimidium in latitudinem tribuit. De tribus cellis ne mireris Columellam loqui, cum Varro duas modo memoret; ſed verba eius in ſequentibus mire turbata tertiam et mediam gallinarii cellam, e qua fumus in laterales gallinarum cellas peruenit, ita memorant: *Inter duas oſtium ſit, qua gallinarius curator earum ire poſſit.* Poſt pauca iterum: *Praeterea ſit cella grandis in qua curator habitet.* Hanc gallinarii cellam Columella etiam maiorem in latitudinem et longitudinem, ſed minorem altitudine facit. Ceterum Geoponica XIV. 7. quinquaginta aues vna cauea concludunt, nulla tamen addita caueae menſura. Sed nunc demum video vitium vulgaris interpunctionis: *minima eſſe debet in altitudinem, et quoquouerſus* etc. Comma enim poni debebat poſt *minima*, ita, vt vbique ſeptem pedes cellae curatoris aſſignentur. Ceterum Polit. liber habet *orientem ſit obuerſa;* atque ita etiam librum Sangerm. habere teſtatur Heinſius ad Florum II. 6.

qui

qui neſcio vnde veluti vulgatam huius lectionem laudat *ſoli obuerſa.*

2. *ipſa e tribus*] Ita recte Vrſinus et Broukhuſ. emendarunt vulgatum *ipſa tribus.*

longe] Ita recte Vrſinus correxit vulgatum *longus.*

3. *ſublimitas*] Spatium omne ſuper terra eleuatumque ab humo. Hanc notionem omiſit Geſneri Theſ. L. L. qui vulgarem huius loci interpunctionem, ab ipſo mutatam, retulit.

quo tutius] Ex lectione Goeſ. *quotius,* Broukhuſ. efficiebat *quoties aues meant,* Pontedera *quietius.*

4. *clatris*] Varro: *vtriſque feneſtrae latitudine tripedali, vno pede altiores e viminibus factae raris, ita, vt lumen praebeant multum, neque per eas quidquam ire intro poſſit, quae nocere ſolent gallinis.*

habitent: auiariuſque] Pontedera malebat cum libris aliquot legi: *habitet auiarius, qui.* Sed auiarius in cella ſeparata habitat; igitur illuſtria haec loca in commodum ſolarum columbarum ſunt. Poſtea tamen ſenſi et ipſe vitium latere in vulgata, quod arguit varietas. Scilicet gallinae in cellis noctu commorantur et quamdiu incubant ouis, reliquo tempore euolant et ſub dio morantur. Ad commoditatem igitur gallinarum lux non immittitur, ſed quo commodius curator oua et partum ſpeculari in loco illuſtri poſſit. Vitium igitur eſt in *habitet.* Scilicet fuit olim *adbitet* antiquo more pro *aditet.* Sic *rebitare* dictum pro *reditare.* Lege igitur *aditet auiarius, qui ſubinde.*

vimineos qualos] Vtramque rationem habet Varro, ſed mire vitioſus: *Contra ſingulas perticas* (quibus aues inſideant noctu) *in pariete exſculpta* (alii libri *excluſa) ſint cubilia earum. ante ſit, vt dixi, veſtibulum ſeptum, in quo diurno tempore eſſe poſſint et in puluere volutari. Praeterea ſit cella grandis, in qua curator habitet, ita, vt in parietibus circum omnia plena ſint cubilia gallinarum aut exſculpta aut affixa firmiter. Motus enim cum incubant, nocet.*

6. *ſcandulae*] Sunt aſſerculi, gradibus aſperati, vt recte monuit Geſner. Atque hinc apparet, quae vulgo *ſcandulae* tectorum dicuntur, rectius ſcribi *ſcindulas,* quam ipſam formam et Codd. plurimi prae ſe ferunt. Scandulae a ſcandendo, ſcindulae a ſcindendo ſunt vocatae. Scalae gallinariae gradum habet Celſus VIII. 15.

feles habeant] Geſnerus malebat *habeat;* feles enim ſingulari dicitur numero. Deinceps malim legi: *et reliquae noxiae prohibeantur peſtes.*

7. *per-*

7. *perticae dolantur*] Varro: *In caueis crebrae perticae traiectae ſint, vt omnes ſuſtinere poſſint gallinas. contra ſingulas perticas in pariete exſculpta ſint cubilia earum.* Geoponica XIV. 7. ἐν δὲ τοῖς τοίχοις καὶ νεοσσιὰς εἰς τὸ ἐν αὐταῖς τίκτειν κατασκευάσομεν, συντιθέντες σανίδας. quae integra vix eſſe puto. νεοσσιαὶ ἐν τοῖς τοίχοις ſunt cubilia, in pariete excisa; ſequi debent quaſi viminei, ſuper tabulis poſiti, aut veſtibula tabulis confixa. Poſtea ſequitur de perticis: δεῖ δὲ πηγνῦναι ἐν τοῖς τοίχοις κάμακας, ἐφ᾽ ὧν αὐλίζονται αἱ ὄρνεις.

induuntur] Vrſinus malebat legi *inducuntur.* Vir doctus in Aldina mea correxit *induntur.* Perticas has Graeci πέταυρα. Franco-Galli *Jucs* a iugo appellant, docente Moneta ad Fabulas Bonav. des Perieres T. I. p. 161. — Deinceps *bipedali — ſpatio* ex Sang. annotauit Gronov.

8. *ſunt autem qui*] Geſnerus malebat *ſunto.* Vas eiuſmodi in columbario deſcribit ita Creſcentius IX. 90. Debet cuſtos tegulam figuli pro aqua habere, quae aſſidem (voluit apſidem) habeat ſupra ſe aliquantulum eleuatam, habentem multos et ſpiſſos pedes (foramina voluit) inciſos atque adhaerentes, inter quos poſſunt caput ponere et aquam haurire nec in vas intrare, vt aqua munda permaneat. Sed hanc formam ipſam improbat Columella, ſi ſcilicet Creſcentius foramina ipſis operculis impoſita voluit intelligi; quod tamen apſidis mentio vix cogitare patitur. Ceterum antiquam lectionem temere mutauit Geſner *ligneis aut fictilibus* ex Codd. prodens, cum aquam canalibus plumbeis perductam ad vſum humanum ſanitati nocere ſcriptores veteres tradiderint, idque experientia ſatis teſtetur. Columella autem aquam mundiſſimam gallinis ſubminiſtrari voluit; igitur canales plumbeos vulgari in vſu improbauit. Vulgarem vſum reſpicit verbum *ſunt*, temere a Geſnero tentatum. In loco Creſcentii nil variat antiqua mea, niſi quod *aqua tenere — ne in vas* habet ſcriptum.

Cap. IV. *praebentur optima*] Malim *optime*, vt cap. 5. ſect. 2.

excreta] Iterum cap. 8. ſ. 6. excreta tritici nominat; ſed cap. 5. ſ. 25. ſunt excrementa tritici. Frugum dixit Palladius Februario 26. 3. vuae Nouembri 20. 4. Ceterum ſenſum aperiunt Geoponica XIV. 7. παραβλητέον αὐταῖς τροφὴν πτισάνην ἑφθὴν ἢ κέγχρον, ἢ πίτυρα σίτου ἢ ζιζάνια τὰ καλούμενα αἴρας, ἅπερ ἐστι κάλλιστα εἰς τροφήν. Sunt igitur furfures tritici minuti et excreti. Nam proprie *furfures* farris eſſe docet ſequens locus: *furfures modice a farina excreti: qui*

qui ſi nihil habent farris. Hanc proprietatem vocabulo omiſit annotare Geſneri Theſ. L. L.

2. *ieiunis. Cytiſi*] Geoponica: καὶ κυτίσου φύλλα ὑγρά. ταῦτα γὰρ καὶ γονιμωτάτας ποιεῖ. Vide mox cap. 5. ſect. 2. et ſupra V. 12. vnde ſatis arguitur vulgaris interpunctio falſa eſſe, quaſi ieiunis tantum cytiſi folia ſint praebenda.

vinacea] Geoponica: ὅταν δὲ ᾠοτοκῶσι, παρατηρεῖν μάλιστα χρὴ, ὅπως μὴ γίγαρτα φάγωσι· τὸ γὰρ γόνιμον αὐτῶν ἐπέχει. Repetiit Palladius I. 27. Fabarum paleas eundem in gallinis effectum habere, aſſerit Theophraſt. de Cauſ. Plant. V. 21. et ex eo Apollonius Hiſtor. paradox. cap. 46. Hinc Clemens Strom. III. p. 521. et Geoponica II. 35. φασὶ δὲ καὶ τὰς κατοικιδίους ὄρνεις συνεχῶς αὐτοὺς ἐσθιούσας ἀτόκους γίνεσθαι. Creſcentius III. 8. *abſcindunt oua gallinarum cum nutriuntur ex eis.*

partus raros] Ita recte Sang. Vulgatum *raro* emendabat Vrſinus legendo: *pariunt raro.* Cum Broukhuſio faciebat Schoettgen.

3. *bis diuidenda eſt*] Haec verba mihi non ſolum otioſa, ſed etiam vitioſa videntur eſſe. Forte fuit *ſic diuidenda eſt.*

temporius] Sang. *temperius.* Eadem varietas adfuit ſupra II. 18. 3. temperius ſine varietate eſt in Palladio Februario 21. 2. et Martio 4.

4. *ſiccus etiam puluis*] Palladius I. 27. *Hoc de his praecepiſſe ſufficiat, vt fimo puluere vtantur et cinere.* ſed recte ibi Vincentius cum Edd. optimis habet *fumo* pro *fimo.* Ceterum exſtat apud Vincentium Sp. nat. XVI. cap. 83. locus philoſophi neſcio cuius, ſed ex graeco verſus, vt puto: *dum gallinae pulueris fomento et crebra reſperſione fungentes vice balnei ſine coitu delectantur, oua apala ponunt, ſic dicta quaſi ſine pelle, ſed prolis gratiam non conſequuntur.*

porticus vel tectum] Ex Sangerm. *porticus vel tectus* et deinceps *parietem* annotauit Gronouius.

terni vel] Recte haec verba omittunt Polit. et Sang. nec ipſe Columella cap. ſequenti ſect. 2. aliter haec laudauit, niſi vt binorum cyathorum meminerit. Igitur incluſi veluti ſuſpecta verba. Palladius I. 27. *duobus cyathis ordei bene paſcitur vna gallina quae ſit vaga.*

6. *veſtibulum*] Ex Varrone, cuius locus hic eſt: *Prodigendi* (pulli) *in ſolem et in ſterquilinium vt ſe volutari poſſint, quod ita alibiliores fiunt. neque pullos tantum, ſed omne* ὀρνιθοβοσκεῖον *cum aeſtate, tum vtique cum tempeſtas ſit mollis, atque apricum; intento ſupra rete, quod prohibeat eas extra*

extra ſepta euolare, et in eas inuolare extrinſecus accipitrem aut quid aliud. Vbi ſterquilinii mentio eſt ineptiſſima; neque enim in eo gallinae volutantur, ſed in puluere. Igitur veſtibulum ibi ſubſtituo; deinde lego: *tempeſtas eſt mollis, in apricum.* Sed plura excidiſſe et turbata eſſe arguit magna lectionum varietas. Sententia conſtat ex hoc Columellae loco. In Aldina mea vir doctus correxit *clauſum veſtibulum.*

Cap. V. 2. *ordeum ſemicoctum*] Palladius I. 27. *ordeo ſemicocto et parere ſaepe coguntur, et reddunt oua maiora.*

3. *conſtrata cubilia*] Varro: *In cubilibus cum parturient, acus ſubſternendum. cum pepererunt, tollere ſubſtramen, et recens aliud ſubiicere, quod pulices et caetera naſci ſolent, quae gallinam conquieſcere non patiuntur.* Aliam cauſam comminiſcuntur Geoponica: *ὑποστρωννῦντες ἄχυρα ὅπως τὸ καταφερόμενον ὠὸν μὴ κατὰ ξηρȣ̃ φέρηται καὶ ῥήγνυται.*

aſſiduus] In Sang. deeſſe vocem *cuſtos*, monet Gronov. qui deinceps coniicit: *obſeruare* itaque *num edant oua.* De *itaque* in Sang. omiſſo tacet.

ſingultibus] Ita iterum bis cap. 11. dixit, et ex noſtro Palladius. Plinius coruis ſingultum tribuit 18. ſ. 87. Idem X. ſ. 76. *Super omnia eſt anatum ouis ſubditis atque excluſis admiratio primo non plane agnoſcentis fetum, mox incertos incubitus ſollicite conuocantis, poſtremo lamenta circa piſcinae ſtagna, mergentibus ſe pullis natura duce.* vbi ex Codice Pintiani et Chifflet. lege *incerti ſingultus.*

glocientibus] Feſtus: *glocire et glocidare gallinarum proprium eſt cum ouis incubiturae ſunt.* Vocabulum ex ſono gallinarum expreſſum imitatione vt graecum *κλώζειν*, quod gallinis etiam Plutarchus de ſanitate tuenda tribuit, et vernaculum noſtrum *glucken.*

4. *recentiſſima quaeque*] Plinius X. ſ. 75. *Oua incubari intra decem dies edita vtiliſſimum. vetera aut recentiora infoecunda.* Quae ſi ille ex h. l. retulit, male fecit. Diuerſitatis tamen cauſam quaeſiuit et a cauitate partis obtuſae oui repetiit Fabricius ab Aqua pendente p. 32. de Ouo incubato Opp. anatomic.

requieta] *ſemiuieta* corrigebat Heinſius Aduerſ. III. p. 458. qui inepte vbique ſemiuietum ſuum infercire conatus eſt, vbi *requietus* legitur in libris.

appellant ruſtici] Bruſch. *ruſtici appellant auis eas.* et infra: *veteranas igitur auis.* Ordinem verborum eundem ſeruat Aldina.

nouellae] Varro: *et ea quae ſubiiciat, potius vetulis quam pullaſtris, et quae roſtra aut vngues non habeant acutos, quae debent potius in concipiendo occupatae eſſe quam incubando. Appoſitiſſimae ad partum ſunt anniculae aut bimae.* Geoponica XIV. 7. *δεῖ ὑποτιθέναι ταῖς προβεβηκυίαις ὃ ταῖς ἀκμαζέσαις τίκτειν δυναμέναις. ἀκμαιότεραι γὰρ πρὸς ὠοτοκίαν εἰσὶν αἱ ἐνιαύσιαι, μάλιστα δὲ αἱ διετεῖς, αἱ δὲ τέτων πρεσβύτεραι ἧττον.* Ceterum Heinſius ad Virgil. II. p. 58. ex Sang. libro poſuit *excudendis ouis vtiles ſunt.*

5. *pinnula per nares*] Guilelmus Brito Philippeid. VII. 312. *gallinae ſimilis, quam pluma nare forata expellit Beroe nido recubare volentem.* Hodie in Tuſcia recens editorum pullorum vropygium filo circumuentum adſtringunt, atque arefactum recidunt; quo facto gallina cauda priuata incubandi deſiderium obliuiſci et deponere creditur. *Giornale* d'Italia X. p. 272.

6. *excludunt*] Vulgatum *excubant* corrigi iuſſerat Vrſinus, defendit tamen Geſnerus comparata vitioſa lectione ſectionis 5. et cap. 14. 7. Mecum facit Morgagni et Sylburg.

7. *melior nutrix*] Varro: *Excuſos pullos ſubducendum ex ſingulis nidis et ſubiiciendum ei quae habeat paucos, ab eaque, ſi reliqua ſint oua pauciora, tollenda, et ſubiicienda aliis, quae nondum excuderunt, et minus habent 30 pullos. hoc enim gregem maiorem non faciendum.* Ita etiam verbotenus Geoponica XIV. 7. ſect. 25. Quae deinde a noſtro ſect. 15. traduntur, non ſunt his contraria, ſed de bona nutrice intelligenda, cui pulli ſui relinquuntur.

tranſferri] Bruſch. hic et alibi *tranſferi;* eadem vbique cum Aldina *plerunque* habet; eadem paulo poſt et fere vbique *quattuor;* denique *rotondiſſima*, et cum Ald. *veruntamen.* Deinceps *ſeruari oportet* ex Sangerm. annotauit Gronov.

8. *numerus ouorum*] Varro: *quae velis incubet, negant plus 25 oportere oua incubare, quamuis propter foecunditatem pepererit plura. Optimum eſſe partum ab aequinoctio verno ad autumnale. Itaque quae ante aut poſt nata ſunt, et etiam prima eo tempore, non ſupponenda.* Geoponica: *ὑποτίθεται τῇ μὲν ἀγαθῇ ὄρνιθι μὴ πλέον τῶν κγ' ὠῶν* (i. e. 23.). *τῇ δὲ μὴ τοιαύτῃ ἐλάττονα, πρὸς τὴν ἑκάστης φύσιν, πανταχᾶ μέντοι δεῖ ἄνισον εἶναι τὸν ἀριθμὸν καὶ αὐξανομένης τῆς σελήνης ὑποτιθέναι. τετέστι μετὰ τὴν γένναν ἕως ιδ'* (i. e. 14.) *τῆς σελήνης. τὰ δὲ πρὸ νέας σελήνης ὑποτιθέμενα διαφθείρεται. δεῖ δὲ ὑποτιθέναι τὰ ὠὰ μάλιστα τὰ ἀπὸ Ζεφύρε πνοῆς τικτόμενα*

μέχρι

μέχρι μετοπωρινῆς ἰσημερίας, τȣτέστιν ἀπὸ ζ′ Φευρȣαρίȣ ἕως κβ′ Σεπτεμβρίȣ. — τὰ δὲ πρὸ τȣ́τȣ τȣ̃ καιρȣ̃ ἢ μετὰ ταῦτα τικτόμενα καὶ τὰ πρωτότοκα πάντα ȣ̓χ ὑποθετέον. ἄγονα γὰρ καὶ ἀτέλεστα γίνεται· ὥρα δὲ ἀρίστη πρὸς τὸ ὑποτιθέναι τὰ ᾠὰ ἡ τȣ̃ ἔαρος ἰσημερία τȣτέστιν ἀπὸ κδ′ τȣ̃ Μαρτίȣ μηνός. Plinius X. ſect. 74 et 75. *Plus vicena quina incubanda ſubiici vetant. Parere a bruma incipiunt. Optima foetura ante vernum aequinoctium; poſt ſolſtitium nata non implent magnitudinem iuſtam, tantoque minus, quanto ſerius prouenere. — Subiici impari numero debent. — Incubationi datur initium poſt nouam lunam, quia prius inchoata non proueniant. Celerius excluduntur calidis diebus. Ideo aeſtate vndeuiceſimo educunt foetum, hieme 25.*

9. *pretiis veneunt*] Vulgo ſequebantur haec: *nec plerumque intereunt.* quae recte libri ſcripti Goeſ. et Sangerm. omittunt, approbante etiam Pontedera. Repetiit librarius ea temere ex ſuperioribus.

10. *diebus quibus*] Varro: *Si oua gallinis pauonina ſubiicias, cum iam decem dies pauonina fouere coepit, tum denique gallinacea ſubiicere, vt vna excudant. Gallinaccis enim pullis bis deni dies opus ſunt, pauoninis ter noueni.* Palladius I. 28. *Sed electae, ſi hoc placuerit, nutrices gallinae ſint quae a primo incremento lunae nouem diebus habeant nouem oua ſuppoſita, quinque pauonina et caetera ſui generis: decima die oua omnia gallinacea ſubtrahantur et alia item gallinacea totidem recentia ſupponantur, vt triceſima luna, id eſt, expletis triginta diebus poſſint cum pauoninis ouis aperiri.* Sed haec Palladius ex noſtri cap. 11. ſect. 11. traduxit, vbi paulo aliter ſupponit gallinis oua pauonina.

ter nouenis] Bruſch. omiſit *ter.*

minutae naſcuntur] In libro Sang. ridicule pro *puſillis* eſt *pulſis* et pro *minutae* eſt *minillimae naſcentur.* Voluitne dare *humillimae* vel *ſimillimae naſcentur?* Sed Gronouius ex eodem libro *puſillis illis — naſcenter* annotauit.

11. *rotundiſſima*] Horatius Serm. II. 4. 12. *Longa quibus facies ouis erit, illa memento vt ſucci melioris et vt magis alma rotundis ponere; namque marem cohibent calloſa vitellum.* Plinius X. ſect. 74. *Quae oblonga ſint oua gratioris ſaporis putat Horatius Flaccus. Feminam edunt, quae rotundiora gignuntur, reliqua marem.* Contraria his docet vulgata Ariſtotelis lectio H. A. VI. 2. ſed veriorem inde retulit Antigonus Caryſtius de Mirabilib. cap. 103. et de lectionis vitio admonuit etiam Albertus M. in verſione. Vide ad Varronem III. 9. 12. vbi ex Creſcentio eadem Varroni reſtitui.

expiatas] i. e. luſtratas, qua notione eſſe etiam videtur in loco Perſii II. 31. poſito in Theſ. L. L.

concauatis] Geſner addi malebat *et*, aut tolli veluti gloſſam vocabulum *concauatis.*

12. *clauis ferreis*] Plinius X. ſect. 75. *remedium contra tonitrua clauus ferreus ſub ſtramine ouorum poſitus aut terra ex aratro.* Geoponica XIV. 7. 11. *ἐντιθέντες τοῖς ἀχύροις σιδηροῦν ἧλον. δοκεῖ γὰρ ἀλέξημα τοῦτο εἶναι πρὸς πᾶσαν κακίαν.* et cap. 11. *ἔνιοι καθαίρουσι τοὺς οἰκίσκους καὶ τὰς νεοσσιὰς καὶ τὰς ὄρνεις αὐτὰς θείῳ καὶ ἀσφάλτῳ καὶ πεύκαις. ἀλλὰ καὶ σιδήρου ἔλασμά τι ἐντιθέασιν ἢ κεφαλὰς ἥλων καὶ δάφνης κλωνία ταῖς νεοττιαῖς. δοκεῖ γὰρ ἀλεξιφάρμακον εἶναι πρὸς τὰς διοσημείας.* Eadem VII. 11. ferrum operculis doliorum vini imponunt, vt noxam fulguris et tonitruum arceant, item ramos lauri. Narrationem de clauo ferreo, ouis ſuppoſito, repetiit Autor libri Fragmens ſur l'electricité humaine par M. Retz. Amſterd. 1786. vt inde argumentum deduceret opinionis ſuae, in tonitru vim electricam non ex nubibus deſcendere, ſed ex terra adſcendere. Addit exemplum picae, quae, nido in arbore ſumma poſito, metalli particulam imponat, vt defendat oua a tonitru. Superſtitio veterum inde originem habuit, quod viderant aes et ferrum ictum fulminis auertere. Hinc claues ferreae ſuſpenſae plures adeo grandinem auertere dicuntur in Geoponicis I. 14. Hodieque in Anglia plures clauum ferreum doliis cereuiſiae indunt, vt potum ab acedine ex tonitru concepta defendant; alii fulmen et tonitrua occa in aruis relicta dentibuſque ferreis, coelo obuerſis, auertunt. In his omnibus ritibus obſcura veſtigia doctrinae de electricitate reperit V. D. in Gentleman's Magazine anni 1785. Iulio p. 523. Hinc explicat locum Cteſiae de ferreo quodam gladio, quem a rege Perſarum Cteſias accepiſſe gloriatur, *ὅτι πηγνύμενος ἐν τῇ γῇ νέφους καὶ χαλάζης καὶ πρηστήρων ἐστὶν ἀποτρόπαιος.*

14. *iuxta ponendus*] Varro: *eas includere oportet, vt diem et noctem incubent, praeterquam a mane et veſpere, dum cibus et potio his datur. Curator oportet circumeat, diebus interpoſitis aliquot, ac vertat oua, vti aequabiliter concalefiant.* quae verſa exſtant in Geoponicis XIV. 7. ſ. 18 et 19.

vndeuigeſimo] Plinius X. ſect. 74. *viceſimo die, ſi moveatur ouum, iam viuentis intra putamen vox auditur.* Ita ſcilicet Ariſtoteles, et Varro: *incubare oportet incipere ſecundum nouam lunam quod fere quae ante, pleraque non ſuccedunt. Diebus fere 20 excudunt.* Ceterum ex varietate librorum optimorum coniicio olim h. l. ſcriptum fuiſſe *id-*

que

que cum fecerit duo de viginti diebus, vndeuiceſimo animaduertat.

putaminum] Ex varietate P. et Sang. malim: *putamina rumpere.* Deinceps *haerentis* Bruſch.

pipiant] Libri duo optimi *pipunt* vel *pipant.* Pipatum pullorum nominat Varro de L. L. VI, 5. ex eodem Nonius *pipat gallina* laudat duobus in locis. Verbum *pipiare* ex duobus Tertulliani locis laudauit Geſneri Theſ. L. L. in Catullo eſt *pipilare.*

16. *grex effectus*] Ita pro *effoetus* legendum eſſe vidit Vrſinus. Noſter VIII. 11. *donec quinque et viginti capitum grex efficiatur.* et cap. 14. et longe maior grex efficitur. Similiter in Virgilii Georgicis II. 417. voces *effoetus* et *effectus* fuere permutatae, notante Vrſino. Vulgatam Sylburgius interpretabatur, effotus, fotu excluſus.

qui iam fuerit] Geſnerus admonuit, legi debere quod *iam fuerit.* De re Geoponica XIV. 9. τὰ νεόττια τὸ μὲν πρῶτον εὐθέως εἰς κόφινον ἐμβληθέντα ὑπὲρ ὀλίγυ καπνῦ αἰωρεῖται; τροφὴν δὲ ἐπὶ δύο ἡμέρας ὐ λαμβάνει.

loliario] Ariſtophanes apud Pollucem 10. ſ. 114. ὥσπερ κόσκινον αἰρόπινον τέτρηται.

17. *farre ordeaceo*] Varro: *obiiciendum pullis diebus XV. primis mane ſubiecto puluere, ne roſtris noceat terra dura; polentam mixtam cum naſturtii ſemine, et aqua aliquanto ante facta intrita, ne tum denique in eorum corpore turgeſcat; aqua prohibendum.*

19. *quadrageſimum*] Geoponica XIV. 9. ὑποθυμιᾶται δὲ καὶ ὁ οἶκος ἑνὶ τῶν ἀποδιωκόντων τὰ ἑρπετά. μέχρι τεσσαράκοντα ἡμερῶν πάντως ἐν σκέπῃ εἴη καὶ σφόδρα ἐν εὐδίῳ οἰκίσκῳ θρεπτέον. πολεμιώτατον γὰρ τὸ ψύχος αὐτοῖς. Varro; *Circa caueas eorum (pullorum) incendendum cornu ceruinum, ne quae ſerpens accedat, quarum beſtiarum ex odore ſolent interire.*

clunibus] Varro: *quando de clunibus coeperint habere pinnas, e capite et e collo eorum crebro eligendi pedes. ſaepe enim propter eos conſeneſcunt.* vbi vitium vidit Vrſinus, qui legi volebat; *quando coeperint habere pinnas, eae de clunibus euellendae.* Sed plura ibi deſunt; nec pinnae de clunibus detrahuntur a Columella, ſed plumulae, quibus pulli teneri veſtiuntur. Sed in ipſo Columella non puto recte legi *detrahendae.* Ita enim vis facta dolorem pullis inferat. Contra *detergendae* ſunt; quod fieri iubet etiam in gallinis ſaginandis cap. 8. 2. *pluma omnis e capite et ſub alis atque clunibus detergetur; illic ne pediculum creet, hic, ne ſtercore loca*

 natu-

naturalia exulceret. Quod ſi in gallinis fieri neceſſe eſt, nec plumae detrahuntur, multo magis in teneris pullis fieri debet. Ceterum ex loco poſtremo Columellae redintegrandum locum Varronis puto.

coinquinatae] In libro Polit. eſt: *conquinatae.* et ſic ſcribi et dici voluit Victorinus Orthogr. p. 2467. Nulla vero varietas eſt ſupra VII. 5. 6. et infra VIII. 7. 2. *arbores coinquire* habet Inſcriptio Fratrum Ambarualium, et Feſtus *conquirere, coercere* vbi Scaliger emendabat *coinquire* vel *coinquere.* Idem Feſtus: *coinquire, deputare.* vbi Scaliger malebat *conquinire, decubare.* Sed de iſto verbo ſatis dictum fuit ad Catonis cap. 139. Aliud eſt verbum *conquiniſcere*, quod inclinari et ceuere interpretatur Nonius. Vtitur eo Plautus Ciſtellaria IV. 1. 5. Pſeudol. III. 2. 75. Hinc translatum eſt verbum ad turpitudinem amoris puerilis ſignificandam, quod docuit Acidalius in Lectionibus Plautinis. Sic Graeci κυπτάζειν et κύβδα de eodem flagitio adhibuerunt, docente Toupio Emendatt. in Suidam P. II. p. 230. ed. Lipſ. Deinde etiam *conquiniſcunt* ventris onus depoſituri; atque inde *conquinare* dictum fuit ſtercore foedare. Feſtus *Cunire eſt ſtercus facere, vnde et inquinare.* Quod ille a *cunis* deriuat, Geſner in Theſ. a *coeno* in *cuno* mutato. Scilicet videtur olim *quinire* et *cunire* dictum fuiſſe, vnde factum *inquiniſcere, conquiniſcere, incuniſcere, concuniſcere, inquinare, conquinare.* In vno Arnobii loco V. p. 188. ſeruatum *conquinauiſtis* temere tentarunt Interpretes. Alibi editiones *conquinare* habent. Geſnero praeiuit Dacerius ad Feſtum, qui recte comparauit gloſſam hanc Feſti: *ancunulentae foeminae menſtruo tempore appellantur, vnde trahitur inquinamentum.* vbi Dacerio praeiuit Scaliger. Hinc igitur patet, veram eſſe ſcripturam *coenum* ſeu *coinum*, non *cenum*, quod antiquo more *quoinum* ſcribebatur, vt *quoi* pro *cui*, deinde *coinum, cunum, cunae,* vt *poenire, punire.* Hinc *coenulentus, cunulentus, ancunulentus.* Accedit locus Varronis III. 16. 34. vbi pro *inquinatum* Codex Polit. habet *incunatum.* Poſtquam haec commentatus eram, vidi Pontederam Antiq. Epiſt. I. p. 8. mecum ſentire de verbo *incunatus*, ab eademque origine deriuare *cunum* ſeu *cunnum.*

20. *aquam*] Cauſam pituitae ab immunda aqua repetit; contra a pediculis neſcio quis in Notitiis Hannoueranis Erudit. 1754. p. 757. cuius ſententiam repetitam reperi a Gallo in *Sammlung von allerhand Kunſtſtükken* Lipſiae 1784. T. II. p. 220. Vide etiam Becmanni Oecon. Elem. p. 487. edit. 1790.

fumi-

fumigabimus] Plinius X. ſect. 78. *inimiciſſima autem omnium generi pituita maximeque inter meſſis et vindemiae tempus. Medicina in ſame et cubitus in fumo, vtique ſi ex lauro aut herba ſabina fiat: penna per tranſuerſas nares inſerta, et per omnes dies mota. cibus allium cum farre, aut cum ſemine vitis albae coctus, et quaedam alia.* Pinna naribus inſerta ſaepius mori gallinas, monuit auctor libri *Storia naturale degli Accelli.* Firenze 1769. T. II.

21. *ſpicas allii*] Palladius I. 27. *Pituita his naſci ſolet, quae alba pellicula linguam veſtit extremam haec leuiter vnguibus vellitur, et locus cinere tangitur, et allio trito plaga mundata* (recte Codex *lingua mundata*) *conſpergitur. Item allii mica trita cum oleo faucibus inſeritur: ſtaphis agria etiam prodeſt, ſi cibis aſſidue miſceatur.* Ibi ſolus Creſcentius *allii ſpicam* habet, et ſolus Polit. Codex *infertur.* Vulgatum *inferantur* corrigi etiam voluit Geſner, non comparato tamen Palladii loco. Geoponica XIV. 17. θεραπεύσεις δὲ τὴν κόρυζαν σκόροδα διατεμὼν εἰς λεπτὰ καὶ βαλὼν εἰς ἔλαιον θερμὸν εἶτα διαψύξας καὶ ἀποκλύζων τὸ στόμα. καὶ εἰ φάγοιεν δὲ, μᾶλλον θεραπευθήσονται. *Micas* Pontedera probauit, ſpicas enim grandiores eſſe ait.

nauſeam] In Codice ſuo eſſe *nauſea,* monuit Goeſius ad Siculum Flaccum p. 137. vbi amarum male dici ait, quod ſalſum debeat. Monuit hoc Schoettgen. Alios allium cum vrina humana decoquere eoque roſtrum defricare caute ne oculos tangant, monent Geoponica XIV. 17. vrina lauari nares iubent eadem cap. 12.

vua quoque] Geoponica: καὶ στάφις ἀγρία κατὰ μόνας ἢ σὺν ὀρόβῳ μιχθεῖσα ὠφελεῖ. Liguſtri acinos ſanare gallinaceorum pituitas, refert Plinius 24. ſ. 45. Intelligi vuam taminiam, docebo ad X. verſ. 373. Graeci ἀγρίαν σταφίδα ita vocant, non σταφυλήν.

22. *circumuenit oculos*] Columellam expreſſerunt Geoponica XIV. 17. ἐὰν δὲ σφοδρότερον κορυζῶσι, σιδήρῳ τὰ ὑπὸ τὴν γένυν ἀμύσσεται καὶ τὰ περὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκπιέζεται, ἀνατρίβεται δὲ τὰ τραύματα ἁλσὶ λεπτοῖς. vbi vereor, vt recte intellexerit interpres et bene conuerterit *genam* Columellae; graece enim γένυς eſt maxilla. Ceterum genas intelligi puto locum cauum inter oculos et roſtrum in latere poſitum, de quo vide ad Friderici II. p. 36. Pituitam Columella h. l. non interpretatus eſt; ſed Palladius neſcio quo auctore naturam eius enarrauit. In equis Columella VI. 8. ranas interpretatur vitioſa linguae incrementa, addens: *Haec ferro reciduntur et ſale cum allio pariter trito vulnera defrican-*

tur donec laceſſita pituita decedit. quam eandem medicinam Palladius auium pituitae adhibet, niſi quod cineres pro ſale ponit. Scilicet pituita tam late dicitur latine, quam graece *κόρυζα.* Eſt enim pituita ſaepe etiam, quae graece λήμη dicitur, humor ex abundanti oculorum humore concretus. Ita ex Hippocrate Prorhet. II. *ἐνθυμεῖσθαι τὴν λήμην, ἣν τῷ δακρύῳ τε μίσγηται καὶ λευκή τε καὶ μαλθακὴ γίνηται.* ita reddidit VI. c. 6. *Si pituita alba et mollis eſſe incipit, lacrymaeque miſcetur.*

labruſca] Plinius XIV. ſect. 18. *etſi priuſquam tota marceſcat vua incocta datur cibo gallinaceo generi faſtidium gignit vuas appetendi.* Ita ille de labruſca. vbi male Harduinus ex libris quibuſdam mutauit vulgatum *matureſcat vua,* vt ex h. l. apparet. In Columella lego *labruſcae.* Eſt quae ſeruato eodem nomine hodieque a Linnaeanis botanicis appellatur vitis labruſca.

cum farre triticeo] In libris optimis eſt *hordeo triticeo.* ex Sang. *hordeo tritico* annotauit Gronouius. vnde Pontedera efficiebat *hordeo triticoue, minute cocta* aut cum *hordeo trito minute cocta.* Nullum enim eſſe far triticeum. Iam olim Vrſinus vulgata offenſus malebat *furfure triticeo.* Geſnerus eam defendebat exinde, quod *far hordeaceum* dixit noſter infra cap. 11. 14. vbi eſt de pullis gallinaceis: *primis diebus alantur ordeaceo farre vino reſperſo, nec minus ex quolibet frumento cocta pullicula et refrigerata.* Ex hoc loco retulit Palladius I. 28. 5. far hordei; eodem vtitur in phaſianorum pullis cap. 29. 2. In ſagina cochlearum Varro III. 14. 5. ollam incruſtat farre et ſapa; vnde intelligitur, eſſe toſtum granum et molitum. Denique Cato cap. 134. villicam vult farinam bonam et far ſubtile facere. Hoc inprimus loco nititur Cagnatus Obſerv. II. 23. vt doceat, far factitium quoddam a farina diuerſum fuiſſe. Eius annotationem retulit etiam Geſner ad Catonem l. c. et in Indicem; plura non addidit. Sed eſt locus Plinii XVIII. ſect. 11. *far in Aegypto ex olyra conficitur — populum romanum farre tantum e frumento trecentis annis vſum Verrius tradit.* vbi Harduinus annotauit, modum conficiendi farris doceri ab Archigene apud Aetium Sermone IX. cap. 45. Quid ſit, hinc fere arguas. Far, milium et panicum niſi toſta purgari non poſſe ait Plinius 18. ſect. 10. Idem ſect. 2. tradit, Numam regem primum inſtituiſſe far torrere, quoniam toſtum cibo ſalubrius eſſet. Farre igitur toſto et pinſito veteres Romani pultis vice in cibo vſi eſſe videntur. Poſtea far videtur factum et dictum fuiſſe ex quocunque frumento toſto. De pulte habeo aucto-

auctorem Plinium ſect. 19. vbi de farre: *primus antiquis Latio cibus. — pulte autem non pane vixiſſe longo tempore romanos manifeſtum — et hodie ſacra priſca et natalium pulte fritilla conficiuntur.* Ceterum deinceps *ſpernantur* ex Sang. annotauit Gronouius.

24. *atque etiam calcare*] Haec verba omittit Goeſ. et Sang. Dubito an alius bonus ſcriptor *calcare* dixerit hac notione. An fuit olim h. l. de calcaribus feminarum ſermo, de quibus ſupra cap. II. ſect. 8?

25. *excrementis*] Vide ad Palladii Febr. XXVI. ſ. 3. et ſupra ad cap. 1. vbi dicuntur *excreta.*

Cap. VI. *Ouorum quoque*] Geoponica XIV. 11. *τὰ δὲ ὠὰ φυλάξεις χειμῶνος μὲν ἀχύροις, θέρȣς δὲ ἐν πιτύροις. ἄλλοι δὲ ἀποπλύναντες ὕδατι τὰ ὠὰ ἁλσὶ λεπτοῖς καταπλάττȣσι καὶ ὅτω διατηρȣ̃σι. τινὲς δὲ εἰς ἅλμην χλιαρὰν ἐμβάψαντες τρεῖς ἢ τέσσαρας ὥρας εἶτα ἀνελόμενοι ἀποτίθενται εἰς πίτυρα ἢ ἄχυρα τῶν μέντοι εἰς τὴν ἅλμην ἢ εἰς τὰς ἅλας ἐντιθεμένων μέρος τι ἀποῤῥεῖ.* Quorum pars ducta eſt e Varronis his: *qui haec volunt diutius ſeruare, perfricant ſale minuto aut muria tres aut quatuor horas, eaque abluta condunt in furfures aut acus.* Plinius X. ſect. 80. *ſeruari ea in lomento, aut hieme in paleis, aeſtate in furfuribus, vtiliſſimum. Sale exinaniri creduntur.* vbi lomentum eſt ex faba freſa. Ceterum locus Geoponicorum ordine mutato ita eſt legendus: *ἄλλοι δὲ τὰ ὠὰ ἁλσὶ λεπτοῖς καταπάττȣσι, καὶ ἀποπλύναντες ὅτω διατηρȣ̃σι;* vt comparatio Varronis et Columellae docet.

tepefacta durant] Ex veſtigiis lectionis Goeſiani libri Pontedera corrigebat: *valde humectant.* Durare muria h. l. ineptum eſt; nam deinceps demum de more oua in muriam demittendi loquitur. Equidem malim *abluunt.*

Cap. VII. *ruſtici*] Ex Pol. libri *paſtici* malim *paſtoris* legere. Cum per legem Fanniam gallinam altilem in coena adhibere non licebat, in fraudem legis inuentum fuit *gallinaceos quoque paſcendi lacte addito mulſo. ita gratiores approbantur* teſte Plinio X. ſ. 71. vbi vulgo eſt: *lacte madidis cibis; multo ita grat.* Mecum facit Pintianus. In Codd. eſt *addiris*, Salmant. omittit *cibis.* Pergit Plinius: *Feminae ad ſaginam non omnes eliguntur, nec niſi in ceruice pingui cute. Poſtea culinarum artes vt clunes ſpectentur, vt diuidantur in tergora, vt a pede vno dilatatae repoſitoria occupent. Dedere et Parthi cocis ſuos mores.* Quae poſtrema verba ineptiſſime interpretatur Harduinus: eſt quaedam in arte

 coquo-

coquorum, vt in Parthorum moribus luxuries. Quin pullum Parthicum Apicii VI. 9. intelligit Plinius; vbi eſt: *pullum aperies a naui et in quadrato ornas.* Scilicet nauis dicitur totum pectus, quod diſcinditur, vt auis reſupinata et in dorſum diuiſum clunes pectuſque conuiuis oſtendat et totum repoſitorium occupet dilatata. Ceterum in Plinio malim: *vt a pede dilatatae vnae* (gallinae) *repoſitoria occupent.*

maxime calidus] Varro: *eas includunt in locum tepidum et anguſtum et tenebricoſum, quod motus earum et lux pinguitudini inimica, ad hanc rem electis maximis gallinis.*

2. *pluma omnis*] Varro: *ego euulſis ex alis pinnis et e cauda farciunt.* quae ſunt mutilata.

ſtercore — exulceret] Malim *ſtercora — exulcerent.*

3. *offae*] Varro: *farciunt turundis ordeaceis partim admixtis ex farina loliacea, aut ſemine lini ex aqua dulci.* Victorius in Omiſſis ex libris ſuis correxit *auis ſaliuatur*, atque ita ſcriptum habent h. l. libri optimi reliqui. Vide ſupra ad VI. 9. vtraque lectio h. l. poteſt defendi, ſed de offis, gulae inſerendis, proprie ſaliuatum dici, ſupra docui.

dum plus]. Pontedera malebat *dum prius.*

tentato gutture] Varro: *bis die cibum dant, obſeruantes ex quibuſdam ſignis, vt prior ſit concoctus, quam ſecundum dent. Dato cibo, quum perpurgarunt caput, ne quos habeant pedes, rurſus eas concludunt. Hoc faciunt vſque ad dies 25. tunc denique pingues fiunt.* De numero nihil Columella, niſi in verbis *quibus aues ſaginantur*, vbi libri ſcripti habent *auis ſaginatur*, lateat ſcriptura: *quibus auis bis ſaginatur.* Anſeribus vero ter praeberi potum et cibum, annotant ſcriptores noſtri omnes.

4. *mulſea*] Geoponica: *οἱ δὲ καὶ ἀλφίτων μιγνύȣσιν, ἔνιοι τȣτοις καὶ οἶνον προσχέȣσιν. τινὲς ἄρτον σίτινον εἰς οἶνον καλὸν διαβρέχοντες διδόασιν. οἱ πλεῖστοι δὲ κέγχρῳ τρέφȣσι.* Varro: *quidam et triticeo pane intrito in aquam mixto vino bono et odorato farciunt, ita, vt diebus 20. pingues reddant ac teneras.* Ceterum malim *mulſa* legere.

totidem diebus] Varro: *ſi in farciendo nimio cibo faſtidiunt, remittendum in datione proportione, ac decem primis proceſſit, in poſterioribus vt diminuant eadem ratione, vt vigeſimus dies et primus ſit par.*

Cap. VIII. 2. *conditiua*] Ita recte Goeſ. pro *condititia.* illo enim ſaepius noſter vtitur; et probauit Pontedera. Geoponica XIV. 1. *μόνȣς γὰρ δύο μῆνας τȣ̃ χειμῶνος παρὰ τῶν κεκτη-*

κεκτημένων τρέφεται, τὸν δὲ λοιπὸν χρόνον τȣ̃ ἐνιαυτȣ̃ ἔξωθεν ἀπὸ τῆς νομῆς ἑαυτῷ πορίζεται τὴν τροφήν.

in frigido] Quinctilii Geoponic. XIV. 6. κατασκευάζειν χρὴ οἶκον ἐν καιροῖς εὐδιεινοῖς καὶ πρὸς τὴν τῶν θηρίων ἔφοδον ὠχυρωμένων. Locus ſcilicet editior ab inſidiis ſerpentum aliarumque beſtiarum tutior eſt. Ariſtoteles H. A. V. 13. τίκτȣσι δὲ αἱ περιστεραὶ πᾶσαν ὥραν καὶ ἐκτρέφȣσιν, ἐὰν τόπον ἔχωσιν ἀλεεινὸν καὶ τὰ ἐπιτήδεια. εἰ δὲ μή, τȣ̃ θέρȣς μόνον. τὰ δ' ἔκγονα βέλτιστα τȣ̃ ἔαρος καὶ τȣ̃ φθινοπώρȣ, τὰ δὲ τȣ̃ θέρȣς καὶ ἐν ταῖς θερμημερίαις χείριστα.

hibernum meridiem] De eo vide ad I. 6. 2.

3. *tabulae*] Varro: *Singulis paribus columbaria fiunt rotunda in ordine crebra. ordines quam plurimi eſſe poſſunt a terra vſque ad camaram. Columbaria ſingula eſſe oportet, vt os habeant, quo introire et exire poſſint; intus ternorum palmorum ex omnibus partibus. Sub ordines ſingulos tabulae fictae vt ſint bipalmes, quo vtantur veſtibulo ac prodeant.* Geoponica XIV. 6. κατασκευάζειν χρὴ ἐν τοῖς τοίχοις νεοσσιὰς πυκνὰς ἀπὸ ἐδάφȣς μέχρι τῆς ὀροφῆς, ἅστινας καλȣ̃σι σηκȣ̀ς, ἡμεῖς δὲ κυθρίνȣς ὀνομάζομεν, ἐν οἷς χρὴ διάγειν καὶ τίκτειν τὰς συνεζευγμένας περιστεράς. παραθετέον δὲ ἑκάστῳ σηκῷ σανίδας, ὅπως δι' αὐτῶν αἱ πάροδοι γίνωνται. Scilicet fictilia columbaria ſunt quos Quinctilii fratres appellant κυθρίνȣς vocabulo a voce κύθρα pro χύτρα olla deducto dialecto Ionica.

4. *circa feneſtram*] Varro: *intrinſecus quam laeuiſſimo marmorato toti parietes ac camerae oblinantur et extrinſecus circa feneſtras ne mus aut lacerta qua adrepere ad columbaria poſſit.* Scilicet Varro plures feneſtras in ornithonis ſui teſtudine ſeu camerato tecto fecit his verbis: *feneſtris punicanis aut latioribus, reticulatis vtrinque, vt locus omnis ſit illuſtris neue quae ſerpens aliudue quid animal maleficum introire queat.* vbi verba poſtrema non ad feneſtrarum reticulatarum naturam pertinent, ſed potius ad parietes laeuigatos. Igitur alieno loco poſita ſunt.

et ea ſit] In Sangerm. deeſſe copulam, admonet Gronouius.

caueam retibus] Varro: *Item quae foetae ſunt, vt certum locum diſcluſum ab aliis rete habeant, quo transferantur et quo foras euocare poſſint matres. Quod faciunt duabus de cauſis. vna ſi faſtidiunt, aut incluſae conſeneſcunt, quo libero aere cum exierint in agros, redintegrentur. Altera de cauſa propter pullitiem: ipſae enim propter pullos, quos habent, vtique redeunt, niſi a coruo occiſae.* Igitur cauea, retibus munita,

matres

matres recipit apricantes ibi, aut euolaturas in agros. Rete apricantes ab auibus rapacibus defendit; quod ſi euolare lubuerit illis, infra rete exitus patere debebat in agros. Ceterum neſcio cur Geſnerus verba huius loci *in agros* ſuſpecta habuerit. Quod enim additur: *circa aedificia volitauerint*, agros non excludit, aedificiis adſitos. Praeterea Varro etiam agros memorat in hac re. Rectius idem cum Pontedera vulgatum *emittant* mutandum cenſuit in *emittat*. Itaque feci. Poſtea *praebetur* ex Sang. dedi pro praebeatur, quanquam me dubium nunc facit locus cap. X. ſed ibi eſt *non diſſimilia ſint gallinariis.*

5. *vaſa quibus aqua*] Alia ratione vtitur Varro: *Aquam puram eſſe oportet, quae influat, vnde et bibere et vbi lauari poſſint; permundae enim ſunt hae volucres.* Quinctilii fratres ſimiliter in Geoponicis XIV. 6. Χωστέον δὲ τῷ οἴκῳ λετῆρα μείζονα, ἵνα καὶ πίνειν καὶ λϐεσθαι δύνωνται, καὶ μὴ προφάσει τϐ ὕδατος συνεχῶς ἄνθρωπος παρενοχλῇ ταῖς περιστεραῖς, ὅπερ σφόδρα βλάπτει. Equidem Varronis et Quinctiliorum rationem praefero, vtpote naturae columbarum magis idoneam. Columbae enim non ſolum puluerari amant, vt gallinae, ſed etiam lauari, vt annotauit etiam Ariſtoteles H. A. IX. 49. Et feras columbas non minus foecundas quam domeſticas, quis lauari prohibet incubantes?

6. *iuxta parietem*] Varro: *Cibus apponitur circum parietes in canalibus, quas extrinſecus per fiſtulas ſupplent.* Multo operioſius ſcilicet Varro inſtituit paſtionem columbarii ſui, ne ſcilicet aues creber introitus curatoris turbet.

vicia] Varro nominat milium, triticum, ordeum, piſum, faſeolos, eruum. Geoponica XIV. 1. lathyrum, eruum, foenum graecum, piſum, lenticulam (φακῆν) triticum et lolium. (ζιζάνια.) Palladius: *foetus frequentant ſi ordeum torrefactum vel fabam vel eruum ſaepe conſumant. Triginta autem columbis volantibus diurni tres ſextarii tritici ſufficient, aut creturae, ita, vt eruum foetus gratia menſibus praebeamus hibernis.* vbi creturae ſunt tritici excreta. Menſuram cibariorum a reliquis omitti miror.

7. *tinnunculum*] Plinius X. ſect. 52. *Ob id cum iis habenda eſt auis quae tinnunculus vocatur. Defendit enim illas, terretque accipitres naturali potentia in tantum, vt viſum vocemque eius fugiant. Hac de cauſa praecipuus columbis amor eorum. Feruntque, ſi in quatuor angulis defodiantur in ollis nouis oblitis, non mutare ſedem columbas.* vbi Vincentius *tinnugulus* habet ſcriptum. Vulgo in Columella legebatur *tinunculum*; quod mutaui. Auis enim a tinniendo, et voce acuta appel-

appellata fuit. Ceterum vna cum feris columbis habitantem et nidificantem in iiſdem cauernis petrarum tinnunculum veteri nomine Linnaeo etiam dictum vidit et teſtatur *Cetti* Deſcript. Auium Sardicarum p. 135. verſ. german.

ſpirantibuſque] Aldina ſuum *ſtipantibuſque* in Corrigendis mutauit in *ſtipatiſque*. Ceterum Heinſius ad Aeneid. X. 291. p. 212. ex Sangerm. poſuit: *omnibuſque opercula ſuperponuntur*. vnde malebat: *ſpiraculiſque* vel *ſpiramentiſque op. ſup.*

neque vetulae] Geoponica XIV. 6. *χρὴ τὸν βουλόμενον περιστερεῶνα συνιστᾷν μὴ ἀπὸ νέων ἄρχεσθαι περιστερῶν ἀλλ᾽ ἐκ τοκάδων.*

nunquam ſeparentur] Varro: *pulli naſcuntur bini, qui ſimulac creuerunt et habent robur, cum matribus pariunt.* Geoponica XIV. 1. *καὶ αἱ ἐπιγοναὶ αὐτῶν τελειωθεῖσαι εὐθέως μετὰ τῶν τεκόντων αὐτὰς ἄρχονται τίκτειν.*

8. *Campanae*] Plinius X. ſect. 53. *Quin et patriam nobilitauere, in Campania grandiſſimae prouenire exiſtimatae.* Alexandrinae ſunt, quas ſupra ex Ariſtotele poſui, Aegyptiae, foecunditate inſignes, ſed minores corporis ſtatura, vt ex h. l. apparet.

impares] Vrſini coniecturam, *compares* legentis, recte reiecit Geſnerus. Facete enim alieni generis pares dixit impares, id eſt, coniuges, ſtatura et moribus diſſimiles. In Bruſch. eſt *pares ſuos.* eamque ipſam lectionem ex Sangerm. annotauit Gronov.

9. *nam in vagis*] Varro agreſte genus ſeu ſaxatile, quod habetur in turribus, ſine albo, vario colore eſſe ait, alterum contra clementius, quod cibo domeſtico contentum intra limina ianua ſoleat paſci, maxime eſſe colore albo. Ex his duabus ſtirpibus fieri genus tertium miſcellum.

octies] Varro: *nihil columbis foecundius; itaque diebus quadragenis concipit et parit et incubat et educat; et hoc fere totum annum faciunt: tantummodo interuallum faciunt a bruma ad aequinoctium vernum.* quae graece repetita leguntur in Geoponicis XIV. 1, Ariſtoteles H. A. VI. 4. *τίκτουσι δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ δεκάκις καὶ ἑνδεκάκις, αἱ δ᾽ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ δωδεκάκις. ὀχεύει δὲ καὶ ὀχεύεται ἡ περιστερὰ ἐντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ. καὶ γὰρ ἐξ μηνῶν ὀχεύεται — ἔγκυα δὲ γίνεται δέκα καὶ τέτταρας ἡμέρας, καὶ ἐπωάζει ἄλλας τοσαύτας, ἐν ἑτέραις δὲ δέκα καὶ τέτταρσι πτεροῦνται. — τίκτει δὲ καὶ ἡ περιστερὰ ἀπονεοττεύκασα πάλιν ἐν τριάκοντα ἡμέραις.* vbi Codex Mediceus cum verſione Thomae recte habent: *ἐνιαυτοῦ δεκάκις, ἤδη δέ τινες καὶ ἑνδεκάκις.* adeo, vt in Graecia parere decies per annum

num affirmet Ariſtoteles. Dies partui, incubationi et educationi pullorum tribuit 42. Abſoluta priore prole intra triginta dies iterum parere ait columbam, ita pullificationi primae ad ſecundam fere dies 70. attribuere, atque ita rationem foecunditatis computato dierum anni numero inire liceat. Autor libri de natura rerum apud Vincentium XVI. 57. *ipſi demum pulli trimeſtres foetificant*, neſcio quo auctore.

Varro] III. 7. ſect. 10. cuius locum reſpexit etiam Plinius X. ſ. 53. vnde quaedam huc pertinent: *et harum amore inſaniunt multi: ſuper tecta exaedificant turres iis, nobilitatemque ſingularum et origines narrant.*

10. *Phaſin*] Similem querelam Petronii cap. 119. de Phaſide, auibus ſuis orbato, annotauit Schoettgen. Reſpexit vterque phaſianas aues, quarum Varro nondum meminit. Poſt eius igitur aeuum illatae fuerunt et frequentatae in coenis romanis. Maeoticae aues quae intelligantur, non ſuccurrit animo nunc. Similiter Gangeticas et Aegyptiacas aues quas velit Columella nos intelligere, ignoro. Phaſiani, vt recenter illati Italiae, curam omiſit Columella, addidit demum Palladius. Ex Media arceſſi phaſianos, tradit Ptolemaeus rex apud Athenaeum XIV. p. 654.

eluant] Ex libro Sang. *Scythiae ſtagna Maeotis heluat.* laudat et corrigit Heinſius *Scythicae ſtagna Maeotidis heluant* vel *Scythiae ſtagna Maeotia.* Reipublicae ſanguinem heluari dixit Cicero pro Domo cap. 47. Vulgatum *eluant* multo ſignificantius mihi videtur cum Geſnero, qui comparat Plautum Rudente II. 7. 20. ante poenitet in mari, *quod elaui, ni hic in terra iterum eluam.* Eadem notione monet verbum *proluere* poſitum a Gellio et Tacito Manilius V. 375. *Numidarum paſcimur oris, Phaſidos et lucis: arceſſitur inde macellum.*

11. *facilius ſub*] Varro hanc et alteram rationem his refert: *Qui volent ſaginare pullos columbinos, ſecludunt eos, cum iam pluma ſunt tecti. deinde manducato farciunt pane; hieme hoc bis, aeſtate ter, mane, meridie, veſperi. hieme demunt cibum medium. Qui iam pinnas incipiunt habere, relinquunt in nido, illiſis cruribus, et matribus vberius et cibo vti poſſint, obiiciunt. eo enim totum diem et ſe et pullos paſcunt; qui ita educantur, celerius pinguiores fiunt, quam alii et candidiores.* vbi Creſcentius habet: *pane calido mollificato et maſticato vel molli.* deinde pergit: *fractis cruribus matribus nutriendos, vel extrahunt de pennis vnius alae. nam qui ita educantur, celerius impinguantur, quam caeteri, vt ait Varro.*

Vides

Vides igitur, Creſcentium verba *quam alii* legiſſe in Varrone, quae Vrſinus deleri volebat, ſed omittere reliqua et *candidioris*, quae ſenſu carent. In Edd. reiiciuntur ad ſequentia; in Polit. libro eſt: *candidae fiunt.* Quidquid ſit, ea ſunt ab illo loco aliena. Sed praeterea Creſcentius e Varrone refert verba: *vel extrahunt de pennis vnius alae.* quae etſi ipſa Varronis eſſe verba ſpondere non auſim, ſenſum tamen referunt. quem ex Varrone tranſtulit etiam Columella, quem Creſcentius non legerat. Forte in Varrone *candidiores* mutandi in *grandiores* ſunt.

parentibus] Ita recte Goeſ. Vulgatum *parientibus* inepte defendit Geſnerus. Mecum facit Pontedera, monens, columbam marem et feminam ſimul pullos nutricare. In Varrone *matribus* eſſe de hac ipſa re, monet et improbat Pontedera.

Cap. IX. *nec parit*] Contrarium ex Varrone liquere ait Geſner, deceptus vulgari lectione loci III. 8. *Ad ſaginandam*, inquit, *appoſitiſſimum tempus circiter meſſem. Etenim matres eorum tunc optimae ſunt, cum pulli plurimi gignuntur, qui ad farturam meliores. Itaque eorum fructus id temporis maxime conſiſtit.* vbi Creſcentius habet ſcriptum *et cum matres eorum plurimos gignunt pullos, in quibus maxime fructus conſiſtit.* Pontedera emendabat: *tunc pulli plurimi* etc. Sed vtramuis lectionem praeferas, ex neutra tamen conficitur, in columbario parere turtures, ſed matres cum ipſis pullis capiuntur et farturae deſtinantur, agreſtes ſcilicet.

Volatura] Inepte vulgo *A volatura.* Recte libri ſcripti cum Edd. antiquis. Volatura eſt ipſa auium per ſiluas volantium et captarum multitudo. Galli ſimiliter *volée* dicunt. Iterum noſter cap. 10. 5. *volaturam auidiorem faciunt.* Plinius XI. ſect. 32. *cicadarum duo genera. Minores quae primae proueniunt, et nouiſſimae pereunt; ſunt autem mutae. Sequens eſt volatura, quae canunt.* Ita enim ex editione Parmenſi et Codd. et Ariſtotelis H. A. V. 30. legendum erat pro edito: *ſequens eſt volatu rara.* quod ſenſu caret. Vincentius refert inde: *Sunt autem multae quae canant.* Inepte!

per hiemem — maior turdi copia] In Italia, vbi circa aequinoctium auctumnale aduenit, circa vernale abit, auctore Varrone III. 5. ſect. 7. Hinc Palladius XIII. 6. turdos laqueis capere iubet vſque in Martium menſem.

3. *mutuli*] Varro: *pro columbariis in pariete mutulos aut palos in ordinem, ſupra quos tegeticulae cannabinae ſint impo-*

impoſitae. Infimum ordinem oportet abeſſe a terra non minus tres pedes, inter reliquos dodrantes, a ſummo ad camaram ad ſemipedem, aeque latum ac mutulus a pariete exſtare poteſt, in quibus dies noctesque paſcuntur. In quibus aperte quaedam verba ſunt vitioſa. Nec retis meminit Varro, niſi ſequamur emendationem Pontederae ibi traditam in nota.

niſi ſicca] Varro: *Cibatui quod ſit obiiciunt triticum ſiccum in centenos vicenos turtures fere ſemodium.* Et tamen Palladius I. 25. *Sed columbarii cellae duo ſubiecta cubicula fiant. Vnum breue et prope obſcurum, quo turtures claudi poſſint; quos nutrire facillimum eſt. nam nihil expetunt niſi vt aeſtate, qua ſola maxime pingueſcunt, triticum vel milium, mulſa maceratum, ſemper accipiant. Semodius vnus diurnus centum viginti turturibus ſufficit. Aqua ſane eis frequenter mundior debet offerri.* Errorem puto eſſe Palladii, hibernum cibum non ſatis diſtinguentis ab aeſtiuo. Geoponica XIV. 24. milio et panico (ἐλύμῳ) et potu largiore ſaginant.

4. *et id ipſum*] Geſner *id* veluti ſuperfluum incluſit. Sed in lectione Codd. alia latere videtur lectio.

confirmata pullities] Ex hoc loco conſtituenda et emendanda ſunt verba Varronis ſupra poſita. Ariſtoteles H. A. VIII. 3. turturem aeſtate conſpici modo ait, hieme latere et condi. ἀφανίζεται. φωλεῖ γάρ; poſtea cap. 16. turturem latere in confeſſo eſſe ait; neminem enim vſpiam vidiſſe turturem per hiemem. Praepinguem condi, eamque pinguedinem ſeruare in latebris etſi amiſſis plumis, dum lateat. Idem cap. 12. hieme abire ait turtures gregatim atque ita redire, niſi quae in locis apricis et calidis ſubſtiterint. Denique IX. cap. 7. ait turtures aeſtate locis frigidis, hieme calidis degere; addit VI. cap. 4. palumbes et turtures a quibuſdam dici trimeſtres coire et parere. Ineptiſſime igitur Plinius X. ſect. 36. *Perennes, vt columbae, ſemeſtres vt hirundines, trimeſtres vt turdi et turtures.*

Cap. X. *deſpondent*] ſc. animum, quam vocem excidiſſe ſuſpicatur Pontedera.

veterani] Palladius I. 26. *claudantur illaeſi et recenter capti, miſtis aliquibus ante nutritis, quorum ſocietate ad capiendos cibos pauidam nouae captiuitatis moeſtitudinem conſolentur.* Quod ille praeterea antea habet: *rami etiam virides ſaepe mutentur.* exſtat etiam in Geoponicis XIV. 24. κίχλαι ἐν θερμῷ οἴκῳ νέμονται· κάμακας δὲ τοῖς τοίχοις τοῦ οἰκίσκου ἐνθετέον καὶ περὶ τὰς γωνίας κλωνία δάφνης ἢ τινος ἄλλου θετέον. His ſcilicet ramis appoſitis eorumque aſpectu auium moeſtarum

rum captiuitatem conſolari volebant. De turdorum ſaginatione Plinius X. ſect. 30. Cornelius, inquit, Nepos, qui diui Auguſti principatu obiit, cum ſcriberet, turdos paulo antea coeptos ſaginari, addidit ciconias magis placere quam grues.

2. *quam columbi*] Sangerm. *columbae*. Palladius I. 26. *ſit autem locus mundus et lucidus et vndique laeuigatus. tranſverſae in hoc perticae figuntur, quibus poſſint poſt incluſum volatum ſedere.* vbi Pontedera ex Columella legi volebat *incluſum cibatum*. Sed praeterea male pro *munitum* legitur in Palladio *mundum* et pro *apricum*, i. e. calidum *lucidum*.

3. *permiſta polline*] Varro III. 5. *cibatui offas poſitas eae maxime glomerantur ex ficis et farre mixto; diebus viginti antequam quis tollere vult turdos, largius dat cibum, et farre ſubtiliore incipit alere.* Palladius: *Caricae tunſae miſtis pollinibus largiſſime praebeantur.* In Varrone poſt verba *farre mixto* addit Creſcentius: *caeteris tribuantur grana, quibus vti conſueuerunt, et ea praecipue auide ſumunt.* quae aut quibus ſimilia in Varrone excidiſſe recte cenſuit Pontedera. Grana ſcilicet intelligi voluit baccas a Columella nominatas. Similiter Geoponica XIV. 24. ἐν δὲ τῷ καθαρῷ τȣ̃ ἐδάφȣς ἡ τροφὴ τίθεται, τȣτέστι σῦκα ξηρὰ διαβραχέντα ὕδατι καὶ πιεσθέντα, (κοπέντα δὲ καὶ προσμιχθέντα ἀλεύρῳ ἢ ὠμῇ λύσει,) καὶ μύρτα καὶ ἡ σχοῖνος καὶ κισσȣ̃ κάρπος καὶ δάφνης καὶ ἐλαίας καὶ ὅσα τοιαῦτα. ποτέρας δὲ ποιήσει κέγχρος καὶ ἔλυμος καὶ ὕδωρ καθαρώτατον. vbi verba διαβραχέντα ὕδατι καὶ πιεσθέντα aperte vitioſa atque aliena ſunt. Ceterum *far* in Varrone pollinem aut ὠμὴν λύσιν ſignificat. Poſterius malim, quia far ſubtilius ſubiungit. Palladius etiam reliqua ex Columella ſubiunxit his verbis: *myrti etiam, ſi facultas eſt, lentiſci, oleaſtri, hederae, arbuti ſemina interdum ad excludenda faſtidia, et maxime aqua munda praebeatur.* Turdos etiam fagi glandem appetere annotauit Plinius XVI. ſect. 7.

4. *conducuntur qui mandant*] Veteres Interpretes loci Ariſtophanei Equit. 755. κέχηνεν ὥσπερ ἐμποδίζων ἰσχάδας cum Heſychio in ἐμποδίζων et Suida in ἰσχὰς inter varia commenta, quae afferunt ad locum obſcurum explicandum, haec etiam ponunt: τȣ̃το δέ φασιν εἰρῆσθαι ἐπὶ τῶν μισθῷ ταῖς μελίσσαις ἰσχάδας μασσωμένων. Quod in apibus factum non recordor, de turdis teſtatur Columella.

6. *Terentius*] Varro III. 2. 15. et III. 5. 7.

Cap. XI. *eblandiatur*] Vulgatum *ſolitudines ruris eblandiantur* Pontedera ex Goeſ. corrigebat: *ſolitudini rus eblandiatur* aut *ſubblandiatur.* Vrſinus iam olim tentauerat: *voluptates ac requiem, quibus ſolicitudines.* Mihi placet libri Sangerm. lectio; nec reliqua Columellae verba diſplicent. Mecum ſentire nunc video Heinſium l. c. Deinceps *paruis inſulis* ex Sang. annotauit Gronouius.

itaque genus] Geſnerus malebat legi *idque genus.* Geoponica XIV. 18. *οἱ ταῶνες μάλιστα ἐν νησιδίοις χειροποιήτοις τρέφονται. πάντως δὲ τὸ χωρίον ἐχέτω πόαν πολλὴν καὶ παράδεισον.* In Planaſia inſula M. Piſonis gregem pauonum memorat Varro III. 6. qui multo breuius pauonum curam tractauit. Ex graecis igitur auctoribus plura Columella tranſtuliſſe videtur. In Varrone mihi mirum accidit, quod iubet ſtercus tolli a paſtore ad agriculturam *et ad ſubſtramen pullorum.* Plinius etiam aliud habet, quod miror XXIX. ſ. 38. *pauones fimum ſuum reſorbere tradi, inuidentes hominum vtilitatibus.*

quia furis] Palladius I. 28. *pauones nutrire facillimum eſt, niſi fures aut animalia noxia inimica formides, qui plerumque per agros vagantes ſponte ſe paſcunt, pulloſque educant et altiſſimas veſpere arbores petunt. Vna his cura debetur, vt incubantes per agrum feminas, quae hoc paſſim faciunt, a vulpe cuſtodias. ideo in inſulis breuibus meliore ſorte nutriuntur.*

3. *columbaria*] Sententiam huius loci obſcuram mihi eſſe non diffiteor; malim tamen cum libris *quales* — *columbariae* ſcribere. Vide ad Varronem III. 7. ſ. 11.

4. *lingulas*] Linguam, lingulam et ligulam de tenuiore ligni parte, quae in foramen alterius conuenit, dici, noſtris *Zapfen*, ex Vitruuio VIII. 7. X. 8. admonuit Geſner. Pro *inducantur* ex Sang. *induantur* laudat Drakenb. ad Liuium T. IV. p. 431.

5. *trimatum*] Geoponica: *τριετεῖς δὲ αἱ θήλειαι γενόμεναι τίκτουσιν. αἱ δὲ νεώτεραι ἢ οὐκ ἐκβάλλουσιν ἢ οὐκ ἐκτρέφουσι τὰ νεόττια.* Varro: *ad admiſſuram hae minores bimae non idoneae, nec iam maiores natu.* vbi maiores natu generatim dici videtur de vetulis, non de maioribus quam bimis.

quinque foeminas] Palladius *vni maſculo foeminae quinque ſufficiunt.* Plinius X. ſect. 79. *pauo a trimatu parit, primo anno vnum aut alterum ouum, ſequenti quaterna quinaue, ceteris duodena, non amplius, intermittens binos dies ternoſve parit, et ter anno, ſi gallinis ſubiiciantur incubanda. Mares ea frangunt deſiderio incubantium. Quapropter noctu et in latebris pariunt, aut in excelſo cubantes: et niſi molli ſtrato*

to excepta, franguntur. Mares ſinguli quinis ſufficiunt coniugibus. Cum ſingulae aut binae fuere, corrumpitur ſalacitate ſoecunditas. Partus excluditur diebus ter nouenis, aut tardius triceſimo. vbi Harduinus malebat legere ex Columella: *in exceļſo cubant: quare niſi* etc. Verum Plinius in iſto loco ſententias Ariſtotelis cum alienis permixtas temere poſuit. Ariſtoteles H. A. VI. 9. trimum maxime parere ait, et ſimul pennarum pulcritudinem variam accipere, oua excludere triginta aut paulo pluribus diebus, ſemel anno parere, oua plurima duodecim intermiſſis binis vel trinis diebus. Primiparas oua parere plerumque octo. Vere coire Gallinam oua modo duo ſuppoſita excludere poſſe. Locum Ariſtotelis exſcripſit vitioſe Aelianus V. 32.

torreas fabam] Palladius: *Ab Idibus Februariis calere incipiunt, faba leuiter torrefacta in libidinem prouocantur, ſi eis quinto quoque die tepida praebeatur. ſex cyathi vni ſufficiunt.* Geoponica: *τροφὴν δὲ δοτέον τοῖς ταῶσι διὰ μὲν τοῦ χειμῶνος κυάμους ἐπ' ἀνθρακιᾷ φρυγέντας καὶ πρὸ τῆς ἄλλης τροφῆς, ἑκάστῳ κυάθους ἕξ. ὕδωρ δὲ καθαρὸν παραβλητέον· οὕτω γὰρ γονιμώτεραι ἔσονται.*

7. *ſine rixa*] Omittunt haec verba liber Pol. et Sang. igitur, vt ſuperflua aut tranſpoſita incluſi. Geoponica: *διακριτέον δὲ τοὺς γενναίους ἀπὸ τῶν ἀσθενῶν. σφόδρα γὰρ οἱ κρείττους καταπονοῦσι τοὺς ἥττους.* *Diducuntur* ex Sang. pro *deducuntur* probauit etiam Drakenb. ad Liuium T. III. p. 485.

8. *exſtimulatae libidinis*] Palladius: *Cupidinem coeundi maſculus confitetur, quoties circa ſe amictum caudae gemmantis incuruat et ſingularum capita oculata pennarum locis ſuis exerit cum ſtridore procurrens.* In vulgata huius loci lectione *mirantem* vitium latere ſuſpicor; nec mirationis meminit Palladius, qui tamen plura de ſuo addidit, vera quidem.

incientes] Hanc lectionem ex primarum Edd. *incipientes* effeci cum Vrſino. Vide ad VII. 3. 16.

9. *exaggerandum*] Geoponica: *ταῖς δὲ ὠοτοκούσαις ἐν παντὶ τῷ οἴκῳ χόρτον ἢ ἄχυρον ὑποστρωτέον, ὅπως τὰ ὠὰ πεσόντα μὴ διαφθαρῇ. ἑστηκυῖαι γὰρ τίκτουσι. δίς τε τοῦ ἔτους ὠοτοκοῦσιν, οὐ πλείω τὰ πάντα τῶν δυοκαίδεκα ὠῶν.*

10. *ter anno*] Palladius: *Si oua pauonum gallinis ſupponantur, excuſatae matres ab incubatione tribus vicibus per annum foetus edunt.* et reliqua hinc traducta.

Rhodiae] Polit. liber *Odicree.* Sang. teſte Gronouio *Odiacae.* Scilicet *Rodiacae* fuit olim ſcriptum. Deinceps ex eodem Sang. *religantur* annotauit Gronov.

Ff 2 11. *eli-*

11. *eligantur*] Palladius: *Sed electae, ſi hoc placuerit, nutrices gallinae ſint, quae a primo incremento lunae nouem diebus habeant nouem oua ſuppoſita, quinque pauonina, caetera ſui generis. decima die omnia gallinacea ſubtrahantur, et alia item gallinacea totidem recentia ſupponantur quot ablata ſunt, vt trigeſima luna, hoc eſt expletis triginta diebus, poſſint cum pauoninis ouis aperiri.* Ceterum vulgatam *veteres maxime* recte emendauit Geſnerus ex ſectione 13. malebat tamen *veteres et maximae quaeque.* Recte! Geoponica: χρὴ δὲ ὑποτιθέναι τὰ ὠὰ σελήνης ἐνναταίας ἔσης τὰ πάντα ἐννέα, πέντε μὲν τὰ ἴδια, τέσσαρα δὲ ὄρνιθος κατοικιδίκ. τῇ δὲ δεκάτῃ ἡμέρᾳ τὰ μὲν τῶν ὀρνίθων ἀφαιρεῖν χρὴ, ἄλλα τε προστιθέναι, ὅπως τῇ τριακοστῇ μετὰ τῶν ταῶνος ὠῶν καὶ τὰ τῶν ὀρνίθων συνδράμῃ.

et caetera] Copulam incluſi, vt ſuperuacaneam.

12. *verſare manu*] Palladius: *Oua autem pauonum, quae gallinae ſubiecta ſunt, ſaepe manu conuertantur, quia hoc ipſa facere vix valebit. vnam partem oui notabis, vt te ſubinde conuertiſſe cognoſcas.* Deinceps *conuerſa ſit* ex Sang. annotauit Gronouius.

13. *quam maximas*] Palladius: *maiores tamen gallinas oportet eligere; nam minoribus pauciora ſuppones.* Deinceps malim *praeparare;* quod ipſum nunc ex Sang. annotatum a Gronouio reperio.

fecerit pullos] i. e. excuderit. An recte habet locus?

quinque et viginti] Palladius: *natos autem pullos, ſi ad vnam tranſferre a pluribus velis, dicit Columella, vni nutrici viginti quinque ſufficere. mihi vero vt bene educi poſſint, videntur quindecim ſatis eſſe.*

14. *moueantur*] Geoponica: τοῖς γεννηθεῖσι μέχρι μὲν δύο ἡμερῶν τροφὴν ἐ χρὴ διδόναι, τῇ δὲ τρίτῃ κριθῆς ἀλεύρε φυραθέντος οἴνῳ καὶ πιτύρε πτισθέντος καὶ ἑψηθέντος καὶ πράσε τὰ ἁπαλώτατα φύλλα σὺν χλωρῷ τυρῷ κοπέντα προσφέρομεν. κριθαὶ δὲ προσκομιζέσθωσαν μετὰ ἓξ μῆνας.

ordeaceo farre] Palladius: *primis diebus far ordei conſperſum vino pullis dabitur vel vndecunque cocta pulticula et refrigerata; poſtea adiicietur porrum conciſum vel caſeus recens, ſed expreſſus; nam ſerum pullis nocet.* Geoponica: κριθῆς ἀλεύρε καὶ πιτύρε πτισθέντος καὶ ἑψηθέντος. igitur far ordeaceum eſt ἄλευρον κριθῆς. e frumento quocunque cocta pulticula πίτυρον πτισθὲν καὶ ἑψηθέν.

Tarentinum] i. e. ſectile. Martialis XIII. epigr. 18. cuius lemma *Porri ſectiui: fila Tarentini grauiter redolentia porri edisti quoties, oſcula clauſa dato.*

15. *Lo-*

15. *Locuſta*] Palladius: *locuſtae etiam pedibus ablatis praebentur. Ita paſcendi ſunt vſque ad ſextum menſem; deinde ordeum poteris praebere ſolemniter. trigeſimo quinto tamen die poſtquam nati ſunt, etiam in agrum tuto eiici poſſunt comitante nutrice paſcendi, cuius ſingultu reuocantur ad villam.*

in agno ſatis tuto educi] Palladius: *in agrum tuto eiici poſſunt.* vbi Vincentius bis *deiici* ſcriptum habet. Saltim inde *in agrum* h. l. reſtituendum puto.

longa linea gallina] Sang. liber recte omittit *gallina.* Vrſinus ei ſubſtituebat *cannabina.* Recte, puto!

16. *prohibentur*] Palladius: *pituitas vero et cruditates iis remediis ſubmouebis, quibus gallina curatur. maximum illis periculum eſt, cum incipit criſta produci. nam patiuntur languores infantum ſimilitudine, cum illis tumentes gingiuas denticuli aperire nituntur.* Hodie vero conſtat, maius eſſe pauoni periculum cum caudam creat aut renouat.

Cap. XII. *in ſeruitute non foetant*] Varro III. 11. in fine de perdicibus: *quae neque propter foecunditatem neque propter ſuauitatem ſaginantur, ſed ſic paſcendo fiunt pingues.* At perdix auctore Plinio XI. ſect. 85. non pingueſcit. De ruſticis iterum Varro cap. 9. ſect. 7. *ſunt*, inquit, *in vrbe rarae, nec fere manſuetae ſine cauea videntur Romae — neque fere in villis oua ac pullos faciunt, ſed in ſiluis.* Perdicem rubram ſeu graecam pingueſcere et manſueſcere affirmat Buſbequius Epiſtol. III. p. 188. Alia teſtimonia poſuit Buffoni hiſtoria perdicum.

Cap. XIII. *ἀμφιβίως*] Ita recte libri ſcripti. Vulgo *ἀμφίβια.* Varro III. 10. *illud genus, quod vos philograeci vocatis amphibium, quod non eſt vna villa ac terra contentum, ſed requirit piſcinas, in quibus vbi anſeres aluntur, nomine* Χηνοβοσκεῖον *appellatis.*

2. *neque ſine aqua*] Palladius I. 30. *anſer nec ſine herba nec ſine aqua facile ſuſtinetur. locis conſitis inimicus eſt, quia ſata et morſu laedit et ſtercore: pullos praeſtat et plumas, quas et autumno vellamus et vere.* vbi liber Polit. cum Creſc. habet *et ſtercore polluit. Praeſtat plumas* etc. Vnde apparet, Palladium verba Columellae integriora et pleniora olim legiſſe. In Sang. eſt *quicquid rerum.*

3. *nec nimis*] Victorianum *minus* eieci, quod ipſe Columella locis conſitis nocere dixerat paulo antea anſerem.

 Ad

Ad alienum locum retulerat varietatem lectionis Geſneriana editio.

bis anno] Plinius X. ſ. 27. *candidorum alterum vectigal in pluma. velluntur quibuſdam locis bis anno. rurſus plumigeri veſtiuntur: mollior, quae corpori proxima, et e Germania laudatiſſima.* Oues Columellam ſemel anno totondiſſe docet hic locus. A vellendo cycni vellera dixit Gratius Cyneg. verſu 77. Lanam anſerinam ab Vlpiano in L. *ſi cui lana* ff. de Legatis et fideicommiſſ. §. 3. dici puto plumam corpori proximam et molliorem. Graece *μυὸς* dicitur tenerum agnorum vellus et pluma mollis anſerum teſte Heſychio.

ternas] Palladius: *vni maſculo tres foeminae ſufficiunt.* Grauitatem Columella inepte cauſatur etiam gallinaceis generoſis et maioribus.

quin etiam] Varro: *Singulis vbi pariant, faciundum haras quadratas circum binos pedes et ſemipedem, eas ſubſternendum palea.* ex quo loco recte Vrſinus vulgatam huius loci lectionem *ſecretis angulis* emendandam eſſe vidit. Praeterea verba *vt protecti ſint*, vitium alunt, quod arguit etiam lectionis varietas infra annotata. Varro aut haras quadratas ſupra terram aut ſpeluncas ſubtus conſtruit. Vide num huic conſilio *rutecta* an *frutecta* conueniant circa cohortem. *Ruteta* videntur eſſe *rudecta.* Sex nunc ex verbis *vt protecti ſunt* vitiata mihi videntur illa *in rutectis.*

Cap. XIV. *alta*] Vrſinus malebat *alte*, vt cap. 15. eſt: *iſque munitur ſublimiter pedum quindecim maceria.* Sed ibi rectius *ſimiliter* legitur. Ceterum male diſtinguebantur haec vulgo ita: *alta nouem pedum, maceria.*

pedes ternos] Varro binos pedes et ſemipedem ponit. *Per foeturam*, id eſt, dum foetus edunt et incubant.

2. *Extra villam*] Vulgo antepoſitum *et* recte omittit Sangerm. Palladius: *Si deſit fluuius, lacuna formetur.*

inurinare] Praefero lectionem libri Lipſ. *innare.* Anſeres enim multo minus quam anates inurinantur aquis, ſed fere amant herbas et ſemina aquatica colligere ex aquis.

praeſidio] Lectio librorum *primordio* mihi non diſplicet. Ita ſupra III. 10. 10. primordia terrena, i. e. elementa dixit. Praeterea Sang. teſte Gronouio *viuere nequeunt.*

Paluſtris] Varro: *anſeres paſcunt in humidis locis, vbi pabulum ſerunt, quod aliquem fructum ferat, ſeruntque his herbam, quae vocatur ſeris, quod ea aqua tacta etiam cum eſt arida, fit viridis.* Palladius: *ſi herba non ſuppetit, trifolium, foenum graecum, agreſtia intuba, lactucas ſeremus alimento.*

mento. Geoponica: χηνοβόσκιον ἐν χωρίῳ εὐβότῳ καὶ ἐνύδρῳ ποιητέον. — καὶ θριδακίνης δὲ φύλλα δίδε, κωλυτέον ἐσθίειν ἄγρωστιν. αἰτία γὰρ αὐτοῖς ἀπεψίας γίνεται. Ceterum poſt *deſtinetur* aliquod latere mihi videtur in vulgata lectione.

3. *ampliſſimi*] Varro: *vt eſſent ampli et albi: quod plerumque pullos ſimiles ſui faciunt. Eſt enim alterum genus varium, quod ferum vocatur, nec cum iis libenter congregatur, nec aeque fit manſuetum.* Palladius I. 30. *albi foecundiores, varii vel fuſci minus, quia de agreſti genere ad domeſticum tranſierunt.* In Columella malim *e fero mitigato.* Geoponica XIV. 22. μεγίστους καὶ λευκοτάτους. Scilicet anſeres domeſtici omnes e feris facti ſunt domeſtici, ſed diuturna demum captiuitate color ferarum fuſcus in album tranſiit per varium intermedium, quem habent ex feris haud ita pridem nati. De correctione *e fero* conſentit Geſner.

4. *admittendis*] Varro: *Anſeribus admittendis tempus eſt aptiſſimum a bruma; ad pariendum et incubandum a Calendis Martii vſque ad ſolſtitium.* vbi ſimiliter libri optimi habent ſcriptum *anſeribus ad admittendum.* Ibidem verba *a Cal. Martii* omittunt Edd. I. B. R. Palladius: *Incubant a Calendis Martii vſque ad aeſtiuum ſolſtitium.* Ceterum in Sang. ordo hic eſt: *Anſeribus tempus apt. eſt ad admittendum a Cal.*

ineunt] Varro: *Saliunt fere in aqua, inungentur in flumen aut piſcinam.* vbi ex veſtigiis librorum optimorum legendum eſt: *tum merguntur in flumine aut piſcina.*

ter anno] Varro: *ſingulae non plus quater in anno pariunt.* vbi recte Vrſinus *quam ter* legendum eſſe vidit.

5. *maior grex*] Palladius: *plus parient, ſi gallinis oua ſupponas; extremum partum matribus iam vacaturis educare permittimus. Pariturae ad haram perducantur. cum ſemel hoc feceris, conſuetudinem ſponte retinebunt.* Plinius X. ſect. 79. *ſi quis ſurripiat, pariunt donec rumpantur. aliena non excludunt.*

6. *notandi erunt*] Varro: *notandum eorum oua aliquo ſigno, quod aliena non excudunt.* Ita etiam Geoponica, ſed refellit haec omnia vſus atque experientia.

Supponuntur] Varro: *Ad incubandum ſupponunt plerumque IX. aut XI. qui hoc minus, VII. qui hoc plus, XV. Incubat tempeſtatibus dies XXX. tepidioribus XXV.* eadem graece habent Geoponica, niſi quod ibi dies ponuntur *viginti nouem* et *triginta.* Palladius: *gallinis ſicut pauonina etiam anſeris oua ſupponas.* Plinius: *incubanda ſubiici vtiliſſimum nouem aut vndecim. Incubant feminae tantum tricenis diebus:*

bus: ſi vero tepidiores ſunt, viginti quinque. vbi Pintianus legendum eſſe monuit *vicenis quinis.*

7. *vrticarum*] Geoponica: προνοητέον μὴ ὑπὸ κνιδῶν ἤ τινος ἀκάνθης νύσσοιτο. Palladius: *ſed anſerina oua, ne noceantur, ſuppoſitis ſubiiciatur vrtica.* vbi Vincentius habet *ſed anſerinis ouis ne noceant.* Plinius X. ſect. 79. *pullis eorum vrtica contactu mortifera, nec minus auiditas, nunc ſatietate nimia, nunc ſuam et vi — contra vrticam remedium eſt ſtramento ab incubitu ſubdita radix earum.* Is igitur locus Iucundi emendationem videtur firmare, *radices* pro *herbae* legentis.

ſatis eſt] Vrſinus malebat *ſatis ſunt.*

8. *decem primis diebus*] Varro: *Cum excudit, quinque diebus primis patiuntur eſſe cum matre; deinde quotidie ſerenum cum eſt, producunt in prata, item piſcinas aut paludes.* Sed Geoponica cum Palladio decem dies ponunt. Pergunt Geoponica: εὐδίας δὲ οὔσης ἐπὶ τὴν νομὴν προάγωμεν, καὶ ἐπὶ τὸ ὕδωρ τροφῆς ἤδη κεκορεσμένα προακτέον. προνοητέον δὲ μὴ ὑπὸ κνιδῶν ἤ τινος ἀκάνθης νύσσοιτο. Palladius: *parui primis decem diebus intus paſcendi ſunt, poſtea ſereno eos educemus.* vbi Vincentius habet ſcriptum: *parui ſemine papaueris primis decem diebus.* ſic etiam Creſcentius niſi quod *parui* omittit. Pergit Palladius: *vbi vrtica non fuerit, cuius aculeos formidant.* Papaueris mentio nulla hodie exſtat in Columella, nec in Varrone.

abrumpat] Varro: *Folia eius* (ſeridis) *decerpentes dant, ne, ſi eo inegerint, vbi naſcitur, aut obterendo perdant, aut ipſi cruditate pereant. voraces enim ſunt natura. Quo temperandum iis, qui propter cupiditatem ſaepe in paſcendo, ſi radicem prenderunt, quam educere velint e terra, abrumpunt collum. Perimbecillum enim id, vt caput molle.* Ex Varrone Plinius X. ſect. 79. *quando apprehenſa radice morſu ſaepe conantes auellere ante colla ſua abrumpunt.* Sed Columella in Varrone videtur legiſſe *frutice*, non *radice;* neque enim *radicibus* reponere in Columella ſinunt additae *ſolidiores* herbae. Varronianum *radicem* equidem probauerim; nam Varro et Columella de agro dicunt, vbi feris ſata fuit in cibaria anſerum, non de omni agro, aut herba radiceue quacunque.

9. *vicenos*] Varro: *iiſque faciunt haras ſupra terram aut ſubtus, in queis non includant plus vicenos pullos, eaſque cellas prouident, ne habeant in ſolo humorem, et vt molle habeant ſubſtramen e palea aliaue qua re, neue qua eo accedere poſſint muſtelae aliaeue beſtiae quae noceant.* In Columella

Vrſi-

Vrſinus legi volebat *adigi*, vel *adici*, vt eſſe ait in vetere Codice. Prius illud equidem probauerim, nam in Varrone pro *includant* libri optimi cum Creſcentio habent *inducant*.

gratiſſimum quoque] Veram puto Vrſini emendationem, legentis *aridiſſimum quodque*. Lectio Sangerm. *craſſiſſimum* nihili eſt. Deinceps pro *vipera* Vrſinus malebat legi *viuerra*, approbante Geſnero. Me vero coluber iunctus impedit, quominus viro docto aſſentiar.

10. *ſunt qui ordeum*] Varro: *Cum incubant, ordeum iis intritum in aqua apponendum; pullis primum biduo polenta aut ordeum apponitur, tribus proximus naſturtium viride confectum minutatim ex aqua in vas aliquod.* Geoponica: ἅμα δὲ τῷ προελθεῖν τὰ νεόττια ἀπὸ τῶν ᾠῶν, ἄλφιτα καὶ σῖτος διαβραχεὶς διδόσθω εἰς τροφὴν καὶ κάρδαμον χλωρόν.

11. *quatuor menſium*] Varro: *ad ſaginandum eligunt pullos circiter ſexquimenſe qui ſunt natu.* vbi legendum eſt: *pullos quatuor ſexue menſes qui ſunt nati.* Palladius: *quatuor menſium bene ſaginantur. nam melius in aetate tenera pingueſcunt.*

polentam et pollinem] Varro: *eos includunt in ſaginario ibique polentam et pollinem aqua madefacta dant cibum, ita, vt per dies ſaturent. ſecundum cibum large vt bibant faciunt poteſtatem. Sic curati circiter duobus menſibus fiunt pingues.* vbi legendum *ter in die* alii iam monuerunt. Palladius: *Polenta dabitur in die ter, large vagandi licentia prohibetur. loco obſcuro claudentur et calido. Sic maiores etiam ſecundo menſe pingueſcunt. nam paruuli ſaepe die trigeſimo. Saginantur melius, ſi ad ſatietatem milium praebeamus infuſum.* quo in loco inter verbum *large* et alterum *vagandi* excidiſſe quaedam apparet ex Columella. Geoponica: οἱ δὲ χῆνες λιπαίνονται ἐν οἴκοις θερμοῖς ἀλφίτων δύο μερῶν καὶ πιτύρων τεσσάρων θερμῷ φυραθέντων. — ἐσθίουσι δὲ τρίτον τῆς ἡμέρας καὶ περὶ μέσην νύκτα. πίνουσι δὲ δαψιλῶς. Grues et cycnos ſaginabant Romani conſutis oculis etiam, vt tenebricoſum locum imitarentur. Vide ad Varronem III. 2. 14.

pingueſcunt, etiam maiores] In vulgata vitium apertum eſt; arguit etiam ſcabioſa oratio et inepta. Ex Palladii loco paulo antea allato apparet, lectum olim h. l. fuiſſe, vt eum poſui. Triginta diebus pingueſcere ponunt etiam Geoponica, et poſtea ficis ingeſtis augere docent iecur. Ex antiqua lectione Edd. primarum facilius quam ex vulgata exiſtit correctio mea.

Cap. XV. *boſcides*] Varro III. 11. poſt anatum curam pergit: *Sunt item non diſſimilia alia genera, vt querquedulae, phalerides.* vbi male editur vulgo *phalarides.* Iam olim hoc noſtro in loco H. Stephanus maluit *boſcades* legi, quas nominauit inter anatum genera Ariſtoteles H. A. VIII. 3. vbi βοσκὰς anate minor dicitur. Sed ibi Codex Mediceus cum verſione Thomae βασκὰς habet. Phalerides nominat Ariſtophanes Acharn. verſu 857. Φαλαρίδας, ſed in Auibus verſu 566. Φαληρίδας. Eaſdem nominat Plinius X. ſect. 67. Inter palmipedes cum anate et boſcade nominat Φαλαρίδα Ariſtoteles H. A. VIII. 3. vbi tamen Thomae verſio habet Φαληρίς. Sale conditas Φαληρίδας commemorat Athenaeus IX. c. 11. Ex deſcriptione ibidem p. 395. poſita, et loco Kyranidum recte Conr. Geſnerus in libro de Auibus docuit, intelligi gallinae aquaticae genus; Fulicam Linnaeus dixit. Eiuſdem generis porphyrionem Graeci ornatus cauſa colebant. Diſputaui de vtroque genere copioſius in Promptuario Lipſienſi hiſtor. natur. anni 1786. p. 471 ſeqq. Querquedulae ad anatum genus pertinent; ſpeciem definire vix licet. Hoc omne genus aquatile et amphibium ſatis graphice deſcripſit. Nemeſianus verſ. 315 ſeqq. *Dant* (pinnas) *quae fluminibus craſſiſque paludibus errant, pellitoſque pedes ſtagnanti gurgite tingunt. Hinc mage puniceas natiuo munere ſumes: namque illic ſine fine greges florentibus alis inuenies auium, ſuauique rubeſcere luto, et ſparſos paſſim tergo vernare colores.* Ariſtophanes in Auibus 1148. iocoſe anates, zona diuerſicolore per alas ducta cinctas, comparat cum fabris, truam, de cinctura pendentem, ſed in dorſo, gerentibus: αἱ νῆτται γε περιεζωσμέναι, ἐπλινθοφόρουν, ἄνω δὲ τὸν ὑπαγωγέα ἐπέτοντ᾽ ἔχουσαι κατόπιν, ὥσπερ παιδία. vbi Scholia zonam albam alarum memorant.

ſubliminter] Recte, puto, Lipſ. Codex *ſimiliter.* Varro III. 11. *Septum altum eſſe oportet, vbi verſentur, ad pedes XV. — omnes parietes tectorio laeuigantur, ne feles aliaue quae beſtia introire ad nocendum poſſit, idque ſeptum totum rete grandulis maculis integitur, ne eo inuolare aquila poſſit, neue ex ea euolare anas.*

2. *viuerra*] Ita emendauit ex veſtigiis lectionis *vierra* Victorius, quod viperam in altum eniti poſſe non credebat, quod tamen fieri poſſe operoſe contra docuit Seuerini in Epiſtol. medicin. Centur. I. p. 179. Thomae Bartholini. Viperam tamen quod timeat tantum anas, non eſt, quantum viuerram, quae vt congeneres muſtelae occiſarum auium ſan-

ſanguinem exhauriunt, multaſque vna nocte interficiunt. Igitur probo Victorii emendationem cum Geſnero.

3. *influere*] Varro: *quae in eo ſepto erunt piſcinae, in eas aquam large influere oportet, vt ſemper recens ſit.* et paulo antea: *vbi ſit naturalis aut locus aut ſtagnum, aut manu facta piſcina, quo gradatim deſcendere poſſint.* Ora lacus veſtibula dixit. Ita enim eſt ibi: *ante eas veſtibulum earum exaequatum tectorio opere teſtaceo.*

inſtar modi] Soli ſeu fundi piſcinae duae fere partes in circuitu lapidibus inculcatis et tectorio muniuntur, ne intercreſcens herba natatum liberum anatum impediat; in media fundi parte inſula effingitur, conſita herbis variis.

4. *media terrena pars*] Geoponica XIV. 23. *ἐν μέσῃ τῇ δεξαμενῇ σπαρτέον ἄγρωστιν.*

inopacant] Malim *inopacent* legi.

tamaricum] *Μυρίκην παρὰ λίμναις καὶ τοῖς στασίμοις ὕδασι* naſci tradit Dioſcorides I. 116. de qua re vide Bodaeum ad Theophr. p. 408.

ſirporum] Variat ſcriptura. Libri enim multi *ſcirporum.* Ita etiam in compoſitis *ſirpiculum*, *ſirpea*, *ſirpare.* Graece dicitur *Φλέως* et *στοιβή.* Galenus in Gloſſario *Φλέω. Φρυγανῶδές τι ἐστὶ τȣ̃το καὶ πανυρῶδες Φυτὸν, ὅπερ καὶ πλεκόμενον περιτίθεται τοῖς ἐλαιηροῖς κεραμίοις.* Reſpexit locum Hippocratis Libro I. de natura muliebri: *ἀπ᾽ ἀμΦορέως ἐλαιηρȣ̃ τὸ περίθεμα τὴν στοίβην ὑποκαίων.* Vaſcula igitur olearia ſirpabantur olim, vt lagenae vitreae apud nos. Hinc explicabis locum Varronis apud Nonium in Cupa: *Cupas vinarias ſirpare noli.* Scilicet in vaſis maioribus id non fiebat, quod in minoribus, ne facile frangerentur vtendo, vel potius cupae ex tabulis fiunt. De vrnis ſparteis vide ad Caton. XI. 2.

5. *quo irrepant*] Vulgo *vbi.* Sang. *qui.* vnde effeci *quo*, quod et ſententia et Columellae elegantia poſtulat, ne *vbi* ſtatim repetatur.

pedalia — cubilia] Verbum *innidificant* pro *nidificant* ex Sang. dedi, quod ſolus Gronouius annotauit. Varro: *circa totum parietem intrinſecus crepido lata, in qua ſecundum parietem ſint tecta cubilia. Ante ea veſtibulum exaequatum tectorio opere teſtaceo. In eo perpetua canalis, in quam et cibus ponitur iis, et immittitur aqua; ſic enim cibum capiunt.* Geoponica XIV. 23. *τροΦὴν δὲ εἰς ὀχετὸν ὕδατος ἐμβλητέον σῖτον ἢ κέγχρον ἢ κριθὰς ἢ γίγαρτα πεΦυραμένα. διὰ δὲ χρόνȣ τινὸς, καὶ καρίδας, καὶ ὅσα λιμναῖα ἢ ποτάμια τȣ́τοις παραπλήσια εἰώθασι λαμβάνειν.*

6. *eſca*

6. *eſca terreſtris*] Varro: *Pabulum iis datur triticum, ordeum, vinacci, vuae. nonnunquam etiam ex aqua cammari et quaedam eiuſmodi aquatilia.* vbi vocem *vuae* delendam eſſe vidit etiam Pontedera. Glandem miror a Columella praeberi anatibus, inprimis non adeo domeſticis, quam noſtrae ſunt. Ille enim ſuas e feris educauit. Alias enim auis eſt omniuora fere.

aquatilis autem cibi] Hanc lectionem, quam Vrſinus coniectura fuit aſſecutus, ex Sang. annotauit Gronouius. Vulgo erat *aquatilibus a. cibis, ſi ſit facultas.*

riualis alecula] Approbo Vrſini emendationem *vilis alecula* legentis. Nam alex marinus eſt.

7. *eadem quae ceterae*] Vulgatam *eademque* iam olim monente Vrſino emendauit Geſnerus; *ceterae* vulgato *ceteri* ex libro Sangerm. ſubſtitui.

circa paludes] Geoponica: *οἱ δὲ βȣλόμενοι μᾶλλον ἔχειν αὐτὰ ἥμερα, ζητήσαντες ὠὰ περὶ τὰς λίμνας καὶ ταῖς ὄρνισιν ὑποθέντες ἀναθρεψάμενοί τε ἡμέρȣς ἕξȣσι.*

Cap. XVI. *mugilem ſcarumque*] Vrſinus ex Varronis loco III. 3. quem Columella reſpexit, et vetere Codice *ſqualumque* legi volebat, quoniam Claudii demum aetate ſcaros litore Italico illatos et diſſeminatos fuiſſe refert Plinius IX. ſect. 29. cum quo facit noſter infra capite hoc ipſo ſect. 9. vbi veluti peregrinum ſcarum memorat. Itaque poſt Columellam demum ſcarus Italico litori illatus fuit. Vide Hiſtor. litterar. Piſcium a me editam p. 86. Certum igitur eſt, male h. l. ſcarum nominari. *Squalum* ex Varrone reſtituere dubitaui, quoniam et ibi Edd. quaedam habent *ſcaros;* in Columella libri alii *ſcaurum* nominant, plane ignotum piſcem. Verum etiam ſquali naturam prorſus ignoramus, vt docui in Hiſtor. litter. piſc. p. 10. Varronis locum hunc cum expendo, videtur mihi cum mugile ad fluuiatiles piſces pertinere. Poſt memoratos enim mugiles et ſpualos, piſcina dulci incluſos, et lupum, e fluuio deſumtum, addit: *noſtra aetas luxuria — piſcinas protulit ad mare et in eas pelagios greges piſcium reuocauit.* Itaque pelagiis piſcibus mugiles et ſqualos opponere videtur, niſi velis pelagios intelligi, ex alto mari ſumtos, contra mugiles et ſqualos ex mari in ſtagna et fluuios ſubeuntes et aquam dulcem piſcinae tolerantes. Verum ab initio agricolae piſces ſine dubio ſolos fluuiatiles piſcinis dulcibus incluſos coluerunt, et demum luxuria latius propagata de marinis partim dulcibus piſcinis partim marinis includendis cogitarunt. Huic opinione fauet librorum

rum lectio: *vt etiam dulcibus aquis fluuiatiles clauderent piſces.* Primum ad luxuriam ſequentem gradum facit eum, vt ſemina marina in lacus dulces conueherentur; deinde demum maria ipſa cum piſcibus marinis incluſa fuerunt. Verum etſi haec omnia ſatis probabiliter mihi dici poſſe videntur, in Columella tamen memorantur inprimis verba *adeo quidem vt etiam*, quibus marinos piſces incluſos iam tum fuiſſe dulcibus aquis ſignificare velle videtur. Praeterea mugilem fluuiatilem aut lacuſtrem nemo veterum memorauit; ſed mugilem tradunt oſtia fluminum et ſtagna ſubire; ideo piſcinarum dulcium aquas facile tolerabat.

2. *Velinus*] De quo vide ad Varronem III. 2. 3. Plinius 36. ſ. 49. *et alibi ſilices in Tarquinienſi Anicianis lapicidinis circa lacum Volſinienſem.* vbi Vitruuius II. 7. *Vulſinienſem* nominat. Volſinienſes ſimiliter vocat Plinius III. ſ. 8. et Volſinios vrbem Etruriae.

Sabatinus] Geſner de varia ſcriptura nominis laudavit Bynkerſh. Obſerv. VI. 20. qui cum Cluuerio ſtatuerit vocari hodie *Lago di Bracciano.* Sabatinam tribum Feſtus ait a lacu Sabbate dictam. Vada Sabata in ora Genuenſi dicta ſtagna Sabatia vocat Silius VIII. 491. Lacum Sabatinum nominauit etiam Frontinus de Aquaed. p. 133. vbi ſitum accurate definiit Polenus. Ceterum Heinſius ad Virgilium ex Sang. laudauit *Volſinienſis — auratoſque.*

Ciminius] Ita recte Sangerm. Vulgo *Ciminus.* Plinius II. ſect. 98. *ad aras Mucias in Veiente et apud Tuſculanum et in ſilua Ciminia loca ſunt, in quibus in terram depacta non detrahuntur.* vbi recte Vincentius Sp. natur. VI. 25. *extrahuntur.* Virgilius Aeneid. VII. 697. *et Cimini cum monte lacus.* Ciminiam ſiluam commemorat etiam Liuius libro nono. Dicitur eſſe hodie prope Viterbum *Lago di Ronciglione.*

3. *vt iam tum*] Vulgo *et iam cum — circumfertur.* Pontedera ex veſtigiis veterum Edd. emendari volebat: *etiam tum auorum memoria cum circumferretur.* Equidem propius a vero me abeſſe cenſeo. Heinſius ad Velleium p. 11. ed. Burm. ex Sangerm. legit *iam tum auorum memoria cum circumferretur.* Porro *locupletium* ex Sang. annotauit Gronov.

luxurioſiſſimi] Vulgatam *luxurioſſimum* poſtpoſui ei lectioni, quam offerunt duo libri optimi. Dictum luxurioſum non aeque bene ac factum dici mihi videtur. Deinceps Nic. Heinſius loco ſupra laudato malebat: *factum aeque ac dictum — factum dicto proſecutus pari.* Ceterum ex Sang. lectionem hanc memorauit Gronouius: *iam tum quorum memoria*

moria circumferretur M. Ph. — luxurioſe f. a. d. n. is f. Caſſini.

flumine] Varro III. 3. *non Philippus cum ad Immidium hoſpitem Caſini diuertiſſet, et ei e vicino flumine lupum piſcem formoſum appoſuiſſet, atque ille guſtaſſet, et expuiſſet, dixit, peream ni piſcem putaui eſſe.* vbi Victorium ſecutus Geſner male edidit *e tuo flumine.* Scilicet lupus hic eſt marinus piſcis, Graecis λάβραξ, perca labrax Linn. qui fluuios ſubire amat. Hinc probabatur maxime, qui Tiberis aduerſo torrente defatigatus fuiſſet aſcendens ex mari, et praecipue is, qui inter duos Tiberis pontes captus fuiſſet, teſte etiam Horatio Serm. II. 1. 31. *lupus hic Tiberinus an alto captus hiet; pontes ne inter iactatus, an amnis oſtia ſub Tuſci.* Ceterum Bruſch. *experuiſſet* habet.

4. *defatigaſſet*] In libro Sangerm. eſſe *aduerſo flumine defetigaſſet* teſtatur Burmann ad Suetonium I. p. 142. *Flumine* equidem probo, ſed antiquum *defetigaſſet*, quod in Suetonio etiam Codex Memm. offert, reprobo cum Burmanno.

rhinton] Varro III. 3. *Quis contra nunc Rhinton non dicit ſua nihil intereſſe, vtrum iis piſcibus* (ſqualis et mugilibus) *ſtagnum habeat plenum an ranis.* De Rhintone dicam ad Varronem, ex quo reſtitui lectionem *dicant* pro vulgato *ducant*, approbantibus Edd. vetuſtis. Vocabulum *nebulo* forte ab interprete fuit adiectum. Vocem *ſua* deleri voluit Vrſinus; rationem non addidit.

5. *et ipſe — quadringentorum*] In Catone laudatur, quod piſcinas pupilli ſui Luculli non retinuit ipſe, ſed venditauit. Igitur copula *et* delenda mihi eſſe videtur. Deinde pretium ita definiri vult Vrſinus, vt *quadragies ſeſtertium* legatur. In Plinii loco IX. ſect. 80. *Quadragies HS. piſcinae a defuncto Lucullo veniere piſces.* Libri ſcripti ſimiliter variant; alii enim *quadraginta* habent, vt in Varrone III. 3. et Macrobio Saturn. II. 11. Tres numeri illi, quos libri ſcripti exhibent in Plinio, Varrone, Columella et Macrobio decima ſummae totius parte differunt; et difficile eſt optare inter *quadragies Seſtertium* et *quadringenta millia ſeſtertium.* Nam tertius numerus *quadraginta millia ſeſtertium* aperte nimis paruus et falſus eſt. Ceterum in Columella *piſces* non *piſcinas* ex Varrone legi malebat Pintianus ad Plinium.

ad mare deferrentur] Ex Varronis loco: *luxuria piſcinas protulit ad mare* Vrſinus legi malebat etiam hoc in loco *ad mare proferrentur.* Vulgatum *a mari deferrentur* ineptiſſime defendebat Geſner; equidem *deferrentur* tueor. Quae-

Quaecunque enim verſus mare portantur, graece *κάτω φέρεσθαι*, latine *deferri* dicuntur.

6. *iudicarentur*] Debet eſſe *iudicentur*. Deinde *iam* incluſi, ſuadentibus libris optimis.

7. *Planum*] Piſces in longos et planos diſtribuit etiam Plinius IX. ſect. 36. Quos nominat Columella deinceps, pertinent hi omnes ad pleuronectas Linnaei, qui vno in corporis latere colorato oculum vtrumque poſitum habent, altero pallido.

purpurarumque] In Edd. optimis deeſt ſequens *tum*, praeterea nihil varietatis libri offerunt in loco aperte vitioſo. Vocabula enim *purpurarumque concharum* quo referantur, non habent, praeterea purpurae male poſt oſtrea, ordine praepoſtero nominantur, cum deberent poſt conchylia, et murices poni. Omnia enim haec genera turbinata ſunt. Contra conchae biualues, pectunculi forte et balani et ſphondyli vniualues. De ſphondylis enim omnia dubia ſunt.

8. *Punicas*] Vitium in confeſſo eſt. Nonius de Re Cibar. III. 22. non inepte emendabat: *phycidaſque et iulidas vmbraſque.* Vrſini coniectura, legentis *punicaſque et indigenas vmbras*, vana eſt. Nemo enim vmbras punicas nominavit ſcriptorum veterum.

9. *faber*] Plinius IX. c. 18. *Zeus idem faber appellatus, Gadibus principatum obtinet.* qui locus lectionem librorum optimorum confirmat, quam ſubſtitui vulgatae: *qui et in noſtro Gadium municipio generoſiſſimis piſcibus adnumeratur.* Nomen Zeum Gaditanum, ab origine graeca, quam praeſefert ſoni ſimilitudo, plane alienum eſſe puto. De natura eius piſcis vide Hiſtor. litter. piſc. p. 117. Ceterum ſcripturam Codd. *zaeum* non ſpernendam eſſe, docet Heſychii *Ζαιὸς, εἶδος ἰχθύος.*

ſcarus] De Scaro et elope loca veterum ſcriptorum collata vide in Hiſtor. paulo antea nominata. Nihil enim, quod adderem, reperi poſtea, niſi locum Quinctiliani V. 10. ſect. 21. *et piſcium quoque genera alia planis gaudent, alia ſaxoſis, regionibus etiam litoribuſque diſcreta ſunt, nec helopem noſtro mari aut ſcarum ducas.* vbi Codex Gothanus *holopem* et cum Ienſoniana *ſcaurum* habet.

10. *Harteſii*] Vulgatum *Tarſenſis* damnauit iam olim Nonius de Re lib. III. 17. et *Harteſii* legi voluit. Eandem emendationem ex lectione libri Sangerm. *parte ſit pelagi* repetiit Oudendorp ad Suetonii Vitell. c. 13. et Weſſeling. ad Diodori Siculi T. II. p. 472. qui locum Suetonii cum Budaeo

daeo ita legit: *Muraenarum lactes a Carpathio vſque fretoque Hiſpanico petitarum commiſcuit.* Ariſtophanis in Ranis verſu 478. μύραινα Ταρτησία.

Cap. XVII. *conſtruitur*] Supra cap. 15. ſ. 3. ora lacus opere ſignino conſternuntur. Sic ſaepius variant libri in verbis ſternere et ſtruere. Infra IX. 1. 2. *ſignino lacus conſternuntur.* vbi Edd. primae *conſtruuntur* habent.

2. *riget*] Vrſinus malebat *viget.* Contra Geſner *rigoris quam recentiſſimi aquam* ex libro IX. 17. 4. attulit, quam tamen equidem recentiſſimi frigoris potius eſſe debere putauerim. Igitur probo emendationem Vrſini, et *vigere* ita opponitur aquae *pigrae, ſtanti et ſtagnanti.* Sed ex Sang. *influentem gurgitem riget, haberi,* annotauit Gronouius.

rabie] Primum muraena ſquammoſis piſcibus opponitur, quia cum congeneribus anguilla et congro ſquammas minus conſpicuas cutemque laeuem et lubricam gerit. Deinde rabiem Rhodius ad Scribonium Comp. 171. interpretatur hyperbolice dictam de mordacitate, quoniam rabies vera in animal aquaticum non cadat. Aceti guſtu praecipue in rabiem agi muraenam, tradit Plinius, ſed eam rabiem recte interpretatus eſt L. Th. Gronouius in Comment. ad Plinii libr. IX. p. 88. Eadem rabie exagitari licet dicere anguillam et petromyzontes ſale perfricatos. Morſum muraenae, eius ſymptomata et remedia memorant medici graeci, Aetius cap. 38. Nicander Theriac. verſ. 825 ſeqq. Plinius 32. ſect. 20.

4. *cuniculis riui perducantur — veniant*] Hanc edit. vetuſtarum lectionem vnice veram puto eſſe. Vulgatam *cuniculus riui perducatur — veniant* ineptam eſſe quis non videt? Non cuniculus riui perducitur in piſcinam, ſed riuus aquae marinae perducitur cuniculis. Nec iuuat quod Morgagni *veniant* mutari voluit in *veniat,* vt concineret verbo *perducatur,* ſed vulgaris lectionis ineptiae augentur ita. Pontedera malebat: *intra duos a ſumma parte cuniculos riui perducantur.* quaſi *duos* in vulgata non haberet, quo referretur. Intellige pedes.

freti] i. e. aeſtus, feruoris maris. Ita ſcilicet fretum aetatis et adoleſcentiae dicitur. Vide Geſnerum ad Claudianum R. P. III. 444. p. 605.

5. *opaciores*] Bruſch. *operaciores.*

et difficulter] Sangerm. lectionem ita annotauit Gronov. vt in eo libro etiam *et* omittatur; quam rationem et ipſe magis probo.

6. *ſimi-*

6. *ſimiles velut*] Vrſinus malebat *ſimplices*. Recte, puto; nam ſimiles quo referatur non habet, niſi fluxuoſos receſſus, quos tamen vitandos eſſe monet Columella, eiſque adeo ſimiles cellas.

refugientes] In Sang. *refugientis* eſſe monet Gronovius, qui exinde *refulgentis* efficiebat.

herbis algae] Inepte dicuntur *herbae algae*. In libris ſcriptis *verbenis algae* eſt. quam lectionem recipere dubitavi, quod, etſi verbenam de vario herbarum genere dici noui, de algis tamen nullibi hucuſque legi. Forte alia lectio in eo vocabulo latet. Ex Sangerm. Gronouius non *veluenis algae*, ſed ſolum *veluenis* annotauit.

7. *ferat regio*] Supplementum duorum Codicum egregiorum: *oportet ſi quis in ea* quo pertineat, nondum inveſtigaui.

8. *pelagios*] Qui ex libris optimis h. l. praetulit Geſner, infra tamen ſect. 14. *pelagici* non tetigit.

et ſi videmus ſcopuloſum] Vulgatam: *ſi vitemus ſcopulos, an probemus* ineptiſſimam ſilentio praetermiſit Geſner. Recte tamen Vrſinus vitium animaduertit, et legendum eſſe cenſuit: *ſi videmus ſcopuloſam, probemus*. Equidem lectionem Sangerm. repoſui, niſi quod *ſcopuloſum* aptius putaui. Bruſch. *videmus copulos*.

mugilis] Martialis X. 30. *Si quando Nereus ſentit Aeoli regnum, ridet procellas tuta de ſuo menſa: piſcina rhombum paſcit et lupos vernas; natat ad magiſtrum delicata murena, nomenculator mugilem citat notum, et adeſſe iuſſi prodeunt ſenes mulli.*

muſtelas] Ex graeco γαλεοί. Sed quae ſint, ignoramus. Vide tamen Hiſtor. literariam Piſcium, vbi de lupi variis generibus dixi.

flutas] Codicum *plautas* fluxit ex graeco πλῶτας. Vide Hiſtor. liter. Piſc. p. 44.

ſunt alia] ſcilicet genera, quod fortaſſe excidit. Vulgaris lectio *ſint aliae — quarum* nullo modo tolerari poterat. *Alia quorum* recte etiam corrigi voluit Vrſinus. Ceterum genera intelligi patet ex ſequenti *nam vile quidem — Poſſunt iſta eadem genera*.

9. *luteſcunt*] In Sang. eſſe *lita ſunt* annotauit Gronovius. In Furio poeta reprehendebat olim neſcio quis apud Gellium XVIII. 11. verſum *caua terra luteſcit* ob verbum *luteſcere*, haud ſcio an recte. In Columella propter limum coenumque praeferrem lectionem Sangermannenſem.

iacentibus] i. e. planis piſcibus, in fundo ſemper iacentibus et raro et obliquis nantibus, quos noſtri, vt olim graeca antiquitas, piſces dimidiatos vocant.

neque eadem] Ita vulgatam: *atque eadem — cibaria et proſtratis — et erectis — ſimillimis* corrigendam eſſe viderat etiam Geſner. Piſces proſtrati et cubantes opponuntur erectis, ſeu vt Sangerm. habet *rectis*, et ſunt plani, quos deinceps nominat auctor.

profluo] Ex Edd. primarum *profundo* et Sang. *frundi* (ita enim annotauit Gronouius) legendum ſuſpicor *profundi*, videlicet maris.

10. *moles*] Genus aggerum, quod hodieque Itali *molo* vocant mari oppoſitum; Graeci *χῶμα*.

11. *tranſmittant*] Ita plane eſſe in Sang. teſtatur Gronouius. Deinceps idem *nam quae dentibus carent*. Molliores quidem dentes gerunt piſces plani, quam ſaxatiles et recti, qui dentibus adeo duriſſima conchylia confringere valent.

12. *ſardinam*] Vulgatum *ſardiniam* correxi. *σαρδῖνες* et *χαλκίδες* vna nominat Epaenetus apud Athenaeum VII. p. 328. Putris eſt eadem, quae exeſa ſalibus chalcis. Rectum *ſardinam* habet Sang. qui deinceps *ſarorum branchiam — palemis — et laptae venterculos* habet. Ex branchiis et inteſtinis thynnorum cum ſanguine ex aceto conditis garum fiebat, quod *μέλαν αἱμάτιον* dicebatur. Geoponica XX. 46.

carcharique] Videtur eſſe ſqualorum ſpecies, carcharias alibi dicta. Vide Hiſt. liter. Piſc. p. 139. *κάρχαρον ῥήτορα* habet Lucianus de mercede conductis c. 35. idem multis aliis in locis *καρχάρες* homines memorat.

elacatae] Helacatenas inter marinos piſces nominat Plinius 32. ſ. 53. Athenaeus VII. p. 301. *ἠλακατῆνες ἰχθῦς κητώδεις ἐπιτήδειοι εἰς ταριχείαν.* Sed Euſtathius ad Odyſſ. p. 64. ed. Baſil. *ἠλακατῆνες ἰχθύες ἐτοι θαλάσσιοι κωβιώδεις ταριχευόμενοι, ὥς φησι Παυσανίας.* At ſi gobii figuram et magnitudinem habent, cetacei dici non poſſunt commode. Mneſimachus apud Athenaeum IX. p. 403. *ἠλακατῖνον* vocat piſcem; contra Feſtus *elacatena* genus ſalſamenti ait eſſe, quod vulgo appelletur *melandrya*. Eſſet igitur pars aliqua piſcis conciſi et ſaliti cetacei.

exeunt] Vix ſanum puto eſſe verbum.

13. *viridis — vnedo*] Inepte vulgo *viridibus*, quaſi aut omnia poma ſint viridia, aut ſemper viridia tantum praeberi conueniat piſcibus. In ficu matura etiam viridis color conſpici-

ſpicitur. Deinceps vulgatam: *et nuces digitis infractae ſunt dandae* ex Polit. libri lectione correxi. Quid enim nuces inter poma incluſae ſibi volunt? et quis eas ad cibos ſorbilibus proximos retulerit? In libro ſcriptum eſt: *infractus vnedo.* quod de fructu forte arbuti probandum erat. Eodem enim nomine arbor arbutus eiuſque fructus dicitur, illa forte genere foemineo, hic maſculo. Graeci fructum μεμαίκυλον dicunt, vulgo contemtum. Deinde etiam vulgatam lectionem *elixum* expuli et reſtitui *eliſum* ſeu conquaſſatum. Elixum enim ſorbum cibum non ſorbili proximum, ſed ſorbilem praebet. Et ficus modo aperta praebetur; vnedo digitis infracta; quid igitur opus ſorbum elixare? Nunc video emendationem meam confirmari lectione Sangerm. a Gronouio annotata. Obiter addam ex Plinio XX. ſect. 44. piſces ſi aegrotent in piſcinis, apio viridi recreari. Sed Cornarius ad Galenum de Compoſit. Medic. ſec. loca p. 340. docuit ex Galeno, vnedonem a Romanis appellatum fuiſſe fructum epimelidis, de quo vide ad Palladium Decembri 4. et Plinium erraſſe.

e mulctra] in ipſa mulctra lac concreſcere patitur noſter VII. cap. 8. ſect. 3. Vide ad Nicandri Alexiph. verſum 310.

14. *ſaxatiles aut pelagici*] Ex Sangerm. pro *pelagici* Erneſti retulit *peſci.* Sed Gronouius hanc eius annotauit lectionem: *pelaſii* (vel *pelaſci*) *ſatis et his, ſed et recentibus.* vnde corrigo: *pelagii ſatis et his, ſed et recentibus.* Pelagicos enim piſces idem Codex iam ſupra fecit *pelagios.* Deinceps pro *cammarus* optimae editiones *cantariis.* recte puto. Cammarus enim ad teſtacea pertinet genera; cantharus contra ingratus ſucco piſcis et vilis eſt. Cf. Hiſtor. litter. Piſc. p. 91. Hiemis ſaeuitia eſt de tempeſtate. Horatius Serm. II. 2. 17. *defendens piſces hiemat mare.*

15. *temporis poma*] ſc. eius. Expreſſiſſe videtur graecum καὶ εἴ τις ὥριμος καρπός.

eximie] Ita recte pro *eximia* voluit legi Geſner, vt ſect. 1. ſtagnum eximie optimum. Deinceps ex Edd. optimis et Sangerm. libro *regionibus* reſtitui. Vulgo *regionum* quod reiecit etiam Pontedera, qui tamen malebat reliqua diſtinctione adiuuare, legens: *obiiciatur eximia, ſi ſit — largitas.* Geoponica X. 1. cibant piſces incluſos herba tenerrima, piſciculis, branchiis et inteſtinis maiorum piſcium, ficubus mollibus diſſectis, caſeo recenti, caride, gobio, panis furfurei offis et ficubus ſiccis contuſis. His ſcilicet bene nutriri aſſerunt piſces pelagios et ſaxatiles. Vbi caris e

teſtaceorum ſeu cancrorum genere forte defendere cammarum Columellae quibuſdam videbitur.

redibimus] Non inepte Geſnerus emendabat *reddemus* omiſſo *ad;* neque enim de ſilueſtri pecore adhuc tractauerat auctor. Huc ducit lectio librorum optimorum *rediemus.*

COMMENTARIVS
AD
LIBRVM IX. COLVMELLAE.

Praef. *ſubus feris*] Librorum optimorum lectionem *ſubus feris* probaui cum Pontedera et Victorio; Columella enim veterum viuaria parua et paruis pecudibus repleta intelligi voluit, in quibus adeo Varro III. 3. adhuc aprum, capream et leporem tantum memorat. Praeterea etiam glires et cocleas olim ſaginabant in glirariis et cochlearum viuariis, quorum vſus exoleuiſſe videtur aetate Columellae.

2. *pomariis*] Neſcio cur Vrſinus *aluearíis* aut *apiariis* malebat. Idem rectius deinceps *inſcripſimus* emendat. Equidem h. l. malim *vel protecta porticibus ac in pomariis.* Ita infra c. XIV. ſ. 14. *et quamuis protecta porticibus nihilominus — ſupertegemus.* Porticus enim ſunt omnes protectae, certe a ſuperna parte.

tituli quem ſcripſimus huic diſputationi] Recte I. Fr. Gronouius ad h. l. monuit, alium huius libri titulum fuiſſe olim quam qui nunc inſcriptus exſtat. Scilicet is olim fuiſſe videtur, quem in varietate lectionis ad extremum librum VIII. poſui: *L. Iuni Moderati Columellae Liber IX. de villaticis paſtionibus Macellarius et Apiarius.* Idem de reliquorum librorum titulis volo dictum, quos veros ſeruauit liber Polit. et Sangerm.

Cap. I. *capreoli*] Diſtinxit igitur capreolum veluti maiorem a *caprea* Praef. 1. memorata. Et Martialis XIII. 99. pendentem ſumma de rupe capream nominat. Idem dorcadem ibidem epigr. 98. veluti paruam pecudem puero donat delicias. Manſueta igitur fuit. Quae caprea ſit veterum, difficile eſt dictu; videtur tamen eſſe aut Antilops rapicapra, *Le Chamois*, *Gemſe*, aut Capra ibex, *Bouquetin*, *Steinbock.* Capreolus eſt is, quem hodieque ita appellamus; dorcas eſſe videtur ex Moſchorum genere, iam olim Ariſtoteli nota.

orygum]

orygum] Plinius vnicornem et biſulcum orygem vocat XI. ſect. 106. Idem feram Aegyptiacam appellat II. ſ. 40. cum Aeliano VII. 8. et Damaſcio apud Photium Codic. 242. p. 1048. Plinius VIII. ſ. 80. *ſunt et oryges ſoli quibuſdam dicti contrario pili veſtiri et ad caput verſo. Sunt et damae et pygargi et ſtrepſicerotes multaque alia diſſimilia — haec tranſmarini ſitus mittunt.* Vbi damae videntur eſſe diuerſae a vulgo dictis damis, quas Italiae indigenas tum fuiſſe probabile mihi ſit. In Libyae Nomadibus ferae ὄρυες dictae nominantur ab Herodoto IV. 192. magnitudine boum, ex quorum cornibus citharαrum punicarum cubita efformabantur. Ignorat igitur Herodotus orygem vnicornem; alias enim addidiſſet indicium rei ſingularis. Eaſdem enim puto intelligi, quae illi dialecto ionica ὄρυες dicuntur, vulgo autem ὄρυγες. Africae arenoſae et ſitientis feram orygem facit etiam Plinius X. ſect. 94. et ex memoratis corporis veſicis, aqua repletis, quam latrones ſitientes expetunt, intelligitur, eſſe animalium ruminantium ex ordine, quae aquam ingeſtam in ventriculum vnum diu conſeruant. Plures autem habent ventriculos. Ὀρύγων πῶλες, orygum pullos ex Ariſtophane, Grammatico Alexandrino, memorat Aelianus VII. 47. Idem X. 28. Aegyptiacos Serapidis cultores orygem odiſſe refert. Oryges indicos habet Idem XIII. 25. adeoque quadricornes eos XV. cap. 14. Horapollo I. 46. orygem aquam, vnde ſit bibiturus, turbare ait. Gaetulum orygem nominat Iuuenalis Satyra XI. Cornibus eius, duritia et acumine haſtas referentibus, pugnare Aethiopes refert Agatharchides in Geogr. Minoribus Hudſoni I. p. 42. et elephantum orygis cornu vaſto tranſmiſſum memorat Lampridius hiſtoricus. Martialis XIII. 95. ſaeuum orygem in circo ſpectatum et ab eo multos canes occiſos memorat. Inter eſculentas feras orygem recenſet etiam Athenaeus libro V. Plinii locum de orygis pilo contrario repetiit Macrobius Saturnal. libro 3. Orygem ab Oppiano II. 445 ſeqq. deſcriptum a reliquorum ſcriptorum oryge diſtinxit Cl. Pallas Spicileg. Zoolog. XII. p. 63 ſqq. qui orygis hiſtoriam antiquam ſatis accurate tradidit et comparata natura rerum illuſtrauit. Ariſtoteles H. A. II. 1. orygem vnicornem et biſulcum iuxta aſinum indicum vnicornem memorat, ex aliorum ſine dubio traditione. Miror Columellam orygem nullo adiecto vocabulo, patriae indice, inter animalia vernacula, viuario incluſa, memorare, quaſi longa iam vſu oryx fuerit tum cognitus et in coenarum vſum allatus ex Africa magna copia ſobolem progenerauerit in Italia.

 2. *de-*

2. *defuit aqua*] Edd. quaedam *defuerit.* Infra cap. IX. ſect. 2. ſimiliter eſt: *ſin autem defuit cuſtos — peregrinam petit.* vbi expectabas *deeſt.* Vide Gronouium ad Senecam Epiſt. 114. p. 240.

Signino conſternuntur] Edd. I. B. R. *conſtruuntur.* Ita VIII. 15. 3. ora locus opere Signino conſternuntur; at cap. 17. 1. ſtagnum conſtruitur opere Signino. Vtrumque bene dicitur, ſed lacus conſternitur, ſi ſolum ſignino opere, conſtruitur, ſi ſolum cum lateribus munitur.

haud dubie caementis] Sang. *Modus ſiluae vt pro cuius facultatibus occupatur — ſuadet, ita, vt dubiis.* Atque ita fere Polit. liber; vnde legendum ſuſpicor: *Modus ſiluae vt pro cuiuſque facultatibus occupatur, ſi lapidis et operae vilitas ſuadet, ita haud dubie.*

latere ac luto] Sangerm. *lateri.* Malim *lateri aut luto;* atque eſſe puto de formaceis parietibus luto cum lapidibus permixto ſtructis, de quibus vide ad Varronem I. 14. ſ. 4.

3. *robore*] Pontedera cum libris ſcriptis praeferebat lectionem *robore querceo vel ſubereo.* putabatque Columellae *roboris* nomen eſſe genericum, et complecti quercum, ilicem, fagum etc. cum Plinius a quercu diſtinguat. Roboreos aſſes habet Columella VI. 19. 1. et cap. 30. 2. roboream materiem XI. 2. 13. a pino, fraxino, cupreſſo, abiete et populo diſtinguit. Idem IV. 26. 1. praecipua ridicae cuneis fiſſa olea, quercus et ſuber, ac ſi qua ſunt ſimilia, robora, tertium locum obtinet pedamen teres. Qui poſtremus locus inprimis ſententiam Pontederae comprobat; quare vulgatam mutaui, quae habebat: *robore, quercu vel ſubere.* Hodie tamen incolas Ciſalpinae Galliae cum Plinio robur a quercu diſtinguere vocabulo *Rouere*, monet ipſe Pontedera.

et ſiue teres] Vulgatum *ſi veteris.* recte emendauit Vrſinus, qui praeterea deinceps *perforatur* malebat legi. Similiter in loco noſtri IV, 26. 1. pro *pedamen teres* Edd. I. B. R. habent *pedamenta res.*

poſtulauit] Ita recte libri optimi pro vulgatis *poſtulat, erit.* Contra I. Fr. Gronov. malebat *poſtulabit.*

certis — ſpatiis] Ex Sang. *tertiis — ſpatiis* annotauit Gronov. quam lectionem non intelligo.

amites] Ita ſolus liber Sangerm. Vulgo *ramices.* Illo vocabulo vſus eſt Palladius Sept. 12. Iun. II. 3. Deinde appellat ſeras, quia obſerant exitum pecudi. Longurios Varro I. 14. 2. vbi vide. Feſtus in *reſerare: ſera namque dicuntur fuſtes, qui opponuntur clauſis foribus,*

vacer-

vacerras inter pedes] Vrſinus malebat *vacerras tres inter pedes.* Sed ita ſpatia nimis anguſta pro ratione ruſtica intercedere recte monet Geſner. In Sangerm. *vacceras* legi monet Gronouius.

4. *ſicuti Galliorum*] Vrſinus emendabat: *ſicut in Gallia Alpina nec non et in* etc.

5. *arboreis*] Male libri quidam *arboribus.* Foetus h. l. ſunt fructus omnes, et germina terrae adeoque gramina, frutices et arbores comprehendunt. De prouentu vuarum Palladius Nouembr. 9. foetuum pauperies. De ouis Columella VIII. 11. 8. et cap. 14. 6.

frugibus roburneis] Fruges ſaepe dixit pro fructibus arboreis, et arbores frugiferas pro fructiferis. *Roburneis* forma mihi inſolita accidit, cum alibi Columella *roboreus* dixerit. Ceterum roburneae ſeu roboreae fruges etiam h. l. querceam, iligneam et reliquarum arborum ſimilium glandes comprehendunt.

cerreae] Male libri quidam *acernae* et *acerreae.* Ad glandiferas arbores cerrus, non acer pertinet.

cohortalibus ſubus] Sangerm. *ſubus* habet; recte, puto. Nam Columella has arbores enumerauit VII. 9. 6. cum de ſuibus domeſticis traderet. Igitur vulgatum *pecudibus* correxi.

6. *adoreo farre*] Hoc loco frumentum integrum far adoreum intelligi puto, non mola infractum adoreum. Nam far ita etiam dici ſupra vidimus. Deinceps ante *quicquid* deleui vulgo interſertum *et* ex auctoritate librorum vetuſtorum.

7. *ſed cum etiam*] Melius legi puto *ſed etiam cum.* Deinceps Sang. *educant.* Paulo poſt *effoetae ſunt* Sangerm. pro *ſint.*

ſerae intubi] Ita recte ſcribi iuſſerat Vrſinus pro vulgato *fere. Intubae* etiam I. B. R. editiones; ſed Columella vbique intubum dixit genere neutro; hinc malim etiam hoc in loco *ſeri.* Ex Sang. *farragini* annotauit Gronouius.

Cap. II. *curam*] Minor in hoc libro Columellae apparet diligentia, quippe qui diſciplinam hanc apum omnem ex Hygino et Celſo tranſtuliſſe, ipſe vero nunquam exercuiſſe videatur. Igitur multis eam partibus mancam reliquit, nec ea perſpicuitate, vt agrorum culturam explicuit. Geoponicorum liber decimus quintus pleraque ex Ariſtotele et reliquis, quos hodieque terimus, ſcriptoribus repetiit, perpauca ſane, nec vlla cum ſubtilitate tradita. Ceterum ex

Sang. vulgatum *alueorum curam* correxi; ex qua deinceps *Higino* ſcriptum laudauit idem Gronouius.

quam Virgilio] Pontedera malebat: *quam a Virgilio.* Sangerm. *Vergilio* habet.

memorati adhibuit] Puto legendum *memoratis adhibuit.*

2. *mutila*] Pontedera praeferebat Edd. vetuſtarum *mutilata.*

3. *Meliſſa*] Meliſſei, regis Cretenſium, filia, referente Lactantio I. 22. 9. De fabula hac Cretenſi vide Heynii egregii notam ad Apollodorum p. 16.

originibus apum] Sang. librum in pleriſque locis huius libri *apium* praeferre monuit Drakenb. ad Liuium T. I. p. 998. et h. l. *apium* ex eo annotauit Gronouius.

Phryxonides] Has aliunde ignoramus. De Euhemero vide ad Varronem I. 48. 2. Dictaeum ſpecu ſeu antrum in Creta omnes commemorant in hac narratione. De nomine Euhemeri tamen ſubdubito. Eumeli *βȣγονίαν* enim nouimus, vbi argumentum hoc commode potuit tractari.

Virgilius] Georgic. IV. 152.

4. *Ariſtaeo*] Huic veteres ſcriptores tribuunt rei agrariae et ruſticae diſciplinae culturam per Theſſaliam, Arcadiam et inſulas graecas, inprimis Ceam propagatam.

Erechthei] Ita optimi libri pro *Erichthonii;* nec aliam rationem ſecutus ſum in hac lectione probanda, cum iam apud antiquos ſcriptores ipſos nomina haec duo regum Atticorum eorumque facta permutata et confuſa fuiſſe conſtet. Vide Heynii noſtri notas ad Apollodorum p. 837. 840 et 867.

Euthronius] Recte, puto, Pontedera emendabat *Euphronius*, quem inter ſcriptores rei ruſticae commemorant Varro et Columella, et quo vſus eſt Plinius libro nono, cum de apibus doceret.

Nicander] Colophonium, cuius Μελισσȣργικὰ, neſcio an partem Γεωργικῶν, laudauit Athenaeus II. p. 68. Idem opus reſpexit Aelianus H. A. V. 42. *ἡγεμόνες καλȣ͂νταί τινες, καὶ ἄλλαι σειρῆνες, καὶ ἐργοφόροι τινές, καὶ ἕτεραι πλάστιδες. Νίκανδρος δὲ εὐφορεῖν τȣ̀ς κηφῆνάς φησι.* vbi Geſnerus malebat legi *ἐργοφορεῖν.* Mihi Nicandri ſententia obſcura eſt; niſi reſpexit fabulam de Ioue, in Creta a Meliſſa educato; de qua fabula Hyginum vide cap. 139. et Boeum apud Antoninum Liberalem cap. 18. Cretenſes has apes aereo colore fuiſſe tradit Diodorus I. p. 381. et Aelianus H. A. XVII. 35. Ceterum in Alexipharmacis verſ. 446. monti Hymeto Nicander

der mellificii inuentionem vindicauit, vbi vide notam in Addendis.

floribus eligant] i. e. *e floribus legant.* Virgilii locus eſt IV. 202. *ipſae e foliis natos et ſuauibus herbis ore legunt.* Eandem quorundam ſententiam retulit Ariſtoteles H. A. V. 21. Ad Georg. III. Philargyrius haec ab initio: *nam vt ait Cornelius Celſus apes ex floribus ceras faciunt, ex rore matutino mel.*

euomant] Ariſtoteles H. A. V. 22. *φέρει δὲ κηρὸν καὶ ἐριθάκην περὶ τοῖς σκέλεσιν, τὸ μέλι δὲ ἐμεῖ εἰς τὸν κύτταρον — τοὺς δὲ χυμοὺς τῷ ὁμοίῳ τῇ γλώττῃ ἀναλαμβάνουσι κομίζει.* vnde Plinius XI. ſect. 12. *in vterculos congeſtus apum; ore enim eum vomunt.*

Cap. III. *Ariſtoteles*] De generibus apum is tradidit libro V. 22. et IX. 40. Priore in loco haec habet: *εἰσὶ δὲ γένη τῶν μελιττῶν ἡ μὲν ἀρίστη μικρὰ καὶ στρογγύλη καὶ ποικίλη· ἄλλη δὲ μακρὰ, ὁμοία τῇ ἀνθρήνῃ. τρίτος δὲ ὁ φὼρ καλούμενος. οὗτος δ᾽ ἐστὶ μέλας καὶ πλατυγάστωρ. τέταρτος δ᾽ ὁ κηφὴν, μέγιστος μὲν μεγέθει πάντων — ἡγεμόνων δὲ δύο γένη εἰσίν.* et cap. 21. de ducibus ita: *ὁ μὲν βελτίων πυῤῥὸς, ὁ δὲ ἕτερος μέλας καὶ ποικιλώτερος, τὸ δὲ μέγεθος διπλάσιος τῆς χρηστῆς μελίττης. καὶ τὸ κάτω τοῦ διαζώματος ἔχουσιν ἡμιόλιον μάλιστα τῷ μήκει.* Eadem repetit altero in loco, ſed addit: *διαφέρουσι δὲ αἱ γινόμεναι τῶν μελιττῶν, αἵτ᾽ ἀπὸ τῶν τὰ ἥμερα νεμομένων καὶ ἀπὸ τῶν τὰ ὀρεινά. εἰσὶ γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν ὑλονόμων δασύτεραι καὶ ἐλάττους καὶ ἐργατικώτεραι καὶ χαλεπώτεραι — αἱ δὲ μακραὶ τάτε κηρία ποιοῦσιν ἀνώμαλα καὶ τὸ κάλυμμα ἀνῳδηκός.* Vides igitur, Hyginum et Columellam aliunde addidiſſe, quae non ſunt hodie in libris Ariſtotelis, cuius locum fidelius excerpſit Varro III. c. 16. 18. Sed praeterea in fine cap. 40. philoſophus haec habet: *εἰσὶ δ᾽ αἱ μικραὶ ἐργάτιδες μᾶλλον τῶν μεγάλων — ἔχουσι δὲ τὰ πτερὰ περιτετριμμένα καὶ χροιὰν μέλαιναν καὶ ἐπικεκαμμέναι· αἱ δὲ φαναὶ καὶ λαμπραὶ ὥσπερ γυναῖκες ἀργαί.*

apum ſiue] Haec verba omittit S. Mihi verba *ſiue examinum* ſpuria videntur, etſi deinceps Vrſinus malebat legi: *eorumque alia cuius* opinionis etiam participem fuiſſe editorem Heruagianae docet varietas lectionis. Totus mihi locus hic obſcurus fuit, quoniam auctoritatem ignorabam; nec apparet ſatis, num genera apium vniuerſe quot ſint manſuetarum, dicere voluerit Columella, an ſpecies apum tot, quot in vnoquoque alueario vna verſantur, enumerare et de-

 ſcri-

ſcribere voluerit. Hoc tamen ſi voluiſſet, credo nomina vulgaria fucorum et reliqua addidiſſet.

hirſutas apes habent] Iunt. *alas* habent, et ſic corrigi iuſſit Aſcenſius, monente Gronouio. Sed ita ex loco Ariſtotelis eſſe debebat *eaſdemque nigras habere alas hirſutas* vel potius *attritas.*

2. *meliuſculi*] Geſnerus ſuſpicabatur legendum *melleuſculi.* Sunt quae Ariſtoteli φαναὶ καὶ λαμπραὶ dicuntur.

acuti alui] Ita cum Morgagni ſcripſi pro *aluei.* Vulgo tamen genere feminino aluus dici ſolebat. Hae ſunt quas Ariſtoteles oblongas dicit et cum veſpis comparat.

Virgilius] IV. 95 ſeqq. Sed miror Interpretes non admonuiſſe de lectione Virgiliana, vbi haec tantum ſunt; *elucent aliae et fulgore coruſcant ardentes auro et paribus lita corpora guttis.* quem locum Columella et pleniorem et diverſum a vulgari lectione reperit in ſuo Codice. Sed oblongas apes cum Ariſtotele improbat Varro et Plinius. Vide ad Varronem I. 16. ſect. 19. Cf. infra ad cap. X. ſect. 2.

3. *ſaeuior*] Vrſinus emendabat: *ſaeuiat, maxima peſſima eſt.* Geſnerus totum hoc membrum abeſſe malebat, vt ſuperfluum. Ceterum in Edd. primis eſt *atque rotundior* omiſſo *etiam.* Forte olim h. l. fuit *atque etiam oblongior,* et ſupra pro *oblongas* fuit *rotundas.* Nam rotundus caeteri ſcriptores omnes probant, oblongas improbant.

curant aluearia] Codd. optimi omittunt *aluearia;* et poſſunt abeſſe.

decem] Hunc ſummum aetatis terminum poſuit Ariſtotelis H. A. V. 19.

ad internicionem] Ita recte Sang. Vulgatum *ab internicione* tranſpoſitum omiſſo *ab* copulabat Geſnerus cum verbo *conſumitur.* Pontedera malebat legi *intromiſſione.*

Cap. IV. *Fabulationes*] Quin *ſtabulationis* voluerit, non dubito. Sic etiam Palladius; qui *ſtationem* ex h. l. tranſtulit; quanquam vulgata defendi poteſt, quod aluearia obſeri vult pabulo Columella, cuius nunc genera exponit.

Maro] IV. 9 ſeqq. Ceterum h. l. ita excerpſit Palladius I. 37. *Apibus ſtationem non longe a domini aedibus vel in horti parte ſecreta et aprica et a ventis remota, et calidiore locare debemus, quae in quadratam conſtituta menſuram fures et acceſſus hominum pecudumque ſubmoueat.* vbi vocabulum *calidiore* non poſitum eſt ex mente Columellae, quem vide cap. 5. initio. Verba autem in *quadratam conſtituta menſuram* eſſe vitioſa, facile ſuſpiceris ex noſtri c. 5. ſ. 3. —

Cete-

Ceterum plantae, nectariae a Linnaeo dictae, variae ſunt formae et poſitionis, in quibus tempore foecundationis mellis genus naturalis exſudat, quod collectum apes conficiunt intus, confectumque euomunt. Veruntamen ſunt etiam plantae nectariis dotatae, veluti anthoxanthum odoratum, narciſſus, et fumaria officinalis, quibus tamen apes abſtinent. In genere Ariſtoteles H. A. V. 22. mel colligi ait ex plantis, florem calyce continentibus; quem locum quomodo peruerterit Plinius XI. ſ. 15. vide ad Varronem III. 16. 26. Varro enim multo accuratius flores digeſſit et frutices, vnde apes mel, ceram et propolin colligunt.

2. *fruticis exigui*] Palladius l. c. *ſit abundans floribus, quos in herbis vel in fruticibus vel in arboribus procuret induſtria. Herbas nutriat origanum, thymum, ſerpyllum, ſatureiam, meliſphyllum.* Serpyllum ipſe Columella ſect. 6. cum reliquis nominat, adeo, vt h. l. excidiſſe videatur. Meliſſophyllum demum cap. 9. ſect. 8. memorat.

maioris ſurculus] Palladius: *in fruticibus* vero ſint *roſae, lilia, fabae, roſmarinus, hederae.* vbi Codex Barthii, Lugd. Erford. cum Vincentio recte *violae flauae* habent pro *fabis.* Sunt quae luteolae roſae dicuntur Columellae ſect. 4. Lilia male inter frutices ponuntur; cytiſum omiſit Palladius.

cytiſus] Aldina hic et vbique male *cythiſus* habet.

minor ilex] Intelligit ſpinoſam, quam nominat VI. 3. 7. maioris non ſpinoſae frondes pecori praebentur.

bonitatem] ſcilicet mellis.

arbores] Praeter librum Polit. etiam Sang. habere *arborum,* teſtatur et probat Drakenb. ad Liuium T. IV. p. 263.

3. *rutila atque alba*] Ex Syria Auguſti nouiſſimis temporibus tranſlata zizipha, teſtatur Plinius XV. ſect. 14. Idem XXI. ſ. 27. *zizipha, quae et Cappadocia vocantur; his odoratus flos, ſimilis olearum floribus.* Cyprum aegyptiacam ziziphi foliis eſſe ait XII. ſect. 51. De vtroque zizipho dicetur ad Palladium April. IV. 1.

tamarices] Ita vulgatum *amarantus,* qui ad herbas pertinet, cum Herm. Barbaro Coroll. I. 125. et Pontedera correxi. Ita infra cap. 14. 11. pro floribus tamaricis Codex Sangerm. habet amaracis; ſed Palladius XII. 8. tamariſci, vbi libri quidam *tamarici* habent, Vincentius *thamarici.* Palladius, qui h. l. tranſtulit I. 37. *in arboribus ziziphus, amygdalus perſicus, pirus, pomiferaeque arbores, quibus nulla amaritudo reſpondet flore deſucto.* vbi Vincentius *zizipha — flore de ſucco.* alibi vero habet *floridae ſucco.* Contra liber Polit.

et

et Creſc. habet *floris vel ſucci.* Deinde inter herbas amaracum memorat. Vide et infra ad ſect. 6.

robora] i. e. arbores glandiferae. Palladius: *Silueſtria vero, glandifera robora, terebinthus, lentiſcus, cedrus, tilia, ilex minor, et linus. ſed taxi remoueantur inimicae.* vbi Creſcentius ante terebinthum inſerit buxum. Deinde pro *linus* ibi vulgo *cinus* legebatur; Creſcentius habet: *tilia, pinus et taxi.* Liber Polit. habet ſimiliter *et taxi*, ſed idem cum Erford. libro et Edd. I. B. R. et Codice Lugdunenſi ſcriptum habet *tinus*, Vincentius *thimus*. Lectionem *pinus* praefert etiam in Palladio Pontedera. Pertinere enim recte ait pinum cum larice, abiete, ilice, cedro, lentiſco et terebintho. ad eas arbores, ex quarum reſinoſa materia, cortice et foliis exſudante, apes ceram conficiant, quaeque nullo florum ſucco mellificium adiuuent. Contra tinum nullum de cortice gluten ſtillare, et flores inodoros ineunte vere exuere iam, dum latent adhuc torpore conditae hiberno apes. Igitur reiecit Pontedera opinionem Salmaſii, in Columella et Virgilio IV. 112. *tinum* reponentis. Recte! *Pinum piceam* Linnaei pulcritudine ſua et fructu probabilem intelligi cenſebat *Martyn* ad Virgilium.

cedrus ac tilia] Ex libro Sangerm. locum emendaui approbante Palladio. Vulgo *cedrus. At tiliae ſolae ex omnibus ſunt nocentes: taxi repudiantur.* Tiliam praeter poetam Georg. IV. 141. laudat etiam in mellificio Plinius, qui ſimul taxos repudiant, eodem crimine hodieque notos et nomine. Odorata cedrus eſſe videtur ex genere iuniperorum, quam a Latinis et Italicis ſuo tempore cedrum etiam dictam accurate deſcripſit Albertus p. 435. Habere ait poma oblonga crocea odore olibani et paſtinacae. A quibuſdam ait vocari *arangum*, ſed arangi pomum eſſe breue, rotundum, truncum craſſiorem et altiorem frigora magis ferre. Arangus eſt aurantium pomum.

irriguo ſolo] Victorius etiam in altero codice *virgineo*, in altero *virgeneo* ſcriptum reperit, quae lectio ex libris Politiani etiam annotata eſt. Vnde apparet, hos Politiani libros eoſdem eſſe, quos comparauit Victorius. Ceterum locum hunc ita tranſtulit Palladius: *meliſphyllum, violas agreſtes, aſphodelum, citraginem, amaracum, hyacinthum, qui iris vel gladiolus dicitur ſimilitudine foliorum, narciſſum, crocum, ceteraſque herbas ſuauiſſimi odoris et floris.* vbi Codex Polit. cum Creſcentio omiſit verba: *agreſtes, aſphodelum, citraginem.* Deinde Creſcent. *narciſſum creticum.* In Columella non

non eſt *amaracus* nec *citrago*. Pro gladiolus narciſſi Palladius legiſſe videtur *gladiolus et narciſſus*.

4. *amelli*] Infra cap. 13. 8. *amelli radix, cuius eſt frutex luteus, purpureus flos.* Virgilius Georg. IV. 271 ſeqq. *Eſt flos in pratis, cui nomen amello fecere agricolae — vno ingentem tollit de ceſpite ſiluam, aureus ipſe, ſed in foliis, quae plurima circum funduntur, violae ſublucet purpura nigrae — aſper in ore ſapor. tonſis in vallibus illum paſtores et curua legunt prope flumina Mellae. Huius odorato radices incoque baccho, pabulaque in foribus plenis adpone caniſtris.* ex quo loco Columellam ita emendabat Pontedera: *cuius eſt fruticis luteus purpureuſque flos.* Recte. Diſcum enim flauum petala in margine circumpoſita nigro purpurea intelligi voluit Virgilius. Aſterem atticum coeruleum intelligi Tournefortii I. R. H. p. 481. intelligi cenſuit Pontedera Inſtit. R. Herbar. Diſſert. IX. p. 227. eumque ſecutus Martyn ad Virgilium. Is eſt aſter amellus Linnaei. Sed vide infra notam.

caules acanthini] Neſcio an acanthon topiariam herbam Plinii XXII. ſect. 34. intelligi velit, quam Dioſcorides III. 19. gaudere ait locis humidis. Branca vrſina vulgo audit, Linnaeo acanthus mollis.

ſcapus aſphodeli] Graeci anthericum, radicem vero aſphodelon dixerunt admonente etiam Plinio XXI. ſ. 68.

gladiolus narciſſi] Inter flores gladiolum nominat et cum hyacinthis florere tradit Plinius XXI. ſect. 38. Idem ſect. 68. geminum gladiolum paluſtrem memorat, a folii ſimilitudine dictum, quae etiam h. l. in folio narciſſi, gladiolo dicto, reſpicitur. Palladius male h. l. interpretatus eſt, vt recte monuit Pontedera, aut verba Palladii ſunt mendoſa et tranſpoſita. — Lilii flore expreſſum ſuccum olim mel vocabant, auctore Plinio XXI. ſect. 74. Sed vnguento lirino eadem omnia tribuit Dioſcorides III. 116.

puniceae] Ita legi voluit etiam Vrſinus; puniceis opponuntur roſae luteolae, quas flauas dixit Palladius ex h. l. Male ergo Geſnerus *luteolaeque* trahebat ad violas; etſi inter ſatiuas luteis praecipuam auctoritatem tribuit Plinius.

Sarranae violae] Sangerm. liber *Serranae.* Palladius *agreſtes violas* ex h. l. tranſtulit. Sarrano oſtro dixit Columella X. 287. Intelligit igitur purpureas, nigras, ſponte creſcentes.

luminis-hyacinthus] Ita recte liber Sang. pro *numinis.* Lectionem hanc coniectura aſſecutus fuerat cum Morgagni Geſner. Bodaeus cum Salmaſio *nominis* corrigebat, et de altero

altero nomine interpretabatur, quo iris fuerit dictus, recentioribus ſpatula foetida.

odoretque] Sangerm. *inodoret.* Sed idem infra XI. 3. 22. *inodorare* mutat in *odorare.*

5. *Iam vero*] In Sang. eſſe *Tam vero* et deinceps *cultis atque paſcuis,* annotauit Gronouius. Poſteriorem lectionem ſine cunctatione vulgatae: *cultiſque atque paſcuis* ſubſtitui, mutata etiam interpunctione. Vrſinus malebat: *cultis aeque atque paſcuis.* Ex priore Sangerm. lectione efficio *Tum vero.*

exuberant] Vrſinus malebat *cellas exuperant.* Sed de *exuberare* vide ad II. 1. 5. II. 10. 5. Ceras *ſauorum* dixit etiam Palladius VII. 7. ſect. 8.

armoracia] Ita ſcripſi, vt ſupra exſtat VI. 17. 8. Geſner reliquit h. l. *armoratia.* Vide infra ad XII. 9. 3. Eſt quod vernaculo ſermone *Meerrettig*, peregrino *Green* vocamus.

6. *erat numerus*] Ex Sang. *et innumeri ſaporis praecipue* annotauit Gronouius. Forte voluit dare *ſequens, inexputabilis et innumeri ſaporis, praecipua mella reddit thymus.*

proximum thymbra] Palladius: *Primi ſaporis mella thymi ſuccus effundit, ſecundi meriti thymbra, ſerpyllum vel origanum; tertii meriti roſmarinus et ſatureia. Caetera vt arbutus et olera ſaporem ruſtici mellis efficiunt.* Ceterum Sangerm. teſte Gronouio habet *marinum ros,* (quod etiam antea annotatum fuit) deinde *cunela — ſaturaeam.*

tamaricis] Ita etiam h. l. legendum pro *amarantini* monuit Pontedera. Flores autem ziziphi mediocris guſtus mel efficiunt, etſi eius arborem ſupra probatiſſimam dixerat; nunc enim herbae et arbores comparantur inuicem; inter arbores autem probatiſſima ziziphus, vt recte monuit idem Pontedera. Sangerm. teſte Gronouio habet: *amarachinia ziziphi — cibariis.*

7. *ſparto*] Plinius XI. ſect. 8. de cera: *falſo excipitur et ſpartum; quippe cum in Hiſpania multa in ſpartariis mella herbam eam reſipiant.* Sangerm. habet *quod ſparto atque arbuſto.* Idem ante *domiciliis* copulam *et* omittit, teſte Gronouio.

Cap. V. *brumalem meridiem*] Varro: *procerum eſſe oportet aere temperato neque aeſtate feruido, neque hieme non aprico, vt ſpectet potiſſimum ad hibernos ortus.* Plinius XXI. ſect. 47. *aluearia orientem aequinoctialem ſpectare conuenit; aqui-*

aquilonem euitent, nec Fauonium minus. De brumali meridie eadem intellige dicta, quae reperies in nota ad I. 62. Reſpici aedificii ipſius poſitionem, proiectionem humilitatemque aptam ad excipiendos ſolis brumalis radios h. l. monuit Geſner.

odoribus] Palladius: *ſed ab his apium caſtris longe ſint omnia odoris horrendi, balneae ſtabula, coquinae fuſoria.* Praepoſitionem ante *balinei* ex Sang. addidi.

2. *congruent*] *Congruent* h. l. eſt *ſimul cadent in illum locum*, vt apparet ex ſequenti: *ſin cuncta fuerint inimica.* Varro: *quod ad locum pertinet, hoc genus potiſſimum eligendum iuxta villam; non quo non in villae porticu quoque quidam, quo tutius eſſent, aluearia collocarint.*

certe vicina] Ex Sangerm. *certa vicina* annotauit Gronouius.

3. *elatis*] Malim *elatus.*

4. *Palmaque*] Georg. IV. 20. vbi et alter locus exſtat.

5. *extracta*] Vitium vulgatae *extructo — manu detur* apertum eſt, et arguunt ſequentia *ſiue praeterfluens vnda,* (quae inducitur) *vel putealis canalibus immiſſa fuerit.* Puto igitur, fuiſſe olim ſcriptum *extracta puteo immittatur canali.* Edd. I. B. R. *extructa*, vnde effeci *extracta*, vt ſaltem hoc verae lectionis indicium exſtaret. Varro: *aquam liquidam, vnde bibant, eſſe oportet, quae praeterfluat, aut in aliquem locum influat, ita, vt ne altitudine aſcendat vltra duos aut tres digitos: in qua aqua iaceant teſtae et lapilli, ita, vt exſtent paulum, vbi aſſidere et bibere poſſint.* Paulo aliter aquam inducit ex fonte vel riuo Palladius. Ex Sang. Erneſti annotauit *extracto* Gronouius *extructa*, vt eſt in Edd. primis.

6. *caſiae*] Virgilius Georg. II. 213. *nam ieiuna quidem cliuoſi glarea ruris vix humiles apibus caſeas roremque miniſtrat.* vbi Martyn cum aliis cenſet, intelligi Daphnen Gnidium Linnaei. Sed ecce tibi Plinium XII. ſect. 43. de caſia aromatica: *quin et in noſtro orbe ſeritur, extremoque in margine imperii, qua Rhenus alluit, viuit in alueariis apum ſata.* qui locus ſaltem vitioſa interpunctione laborat.

Neptuno] Editio Ienſ. et Br. *Neptunno* habent, quod non contemnendum. Ita enim *Vertumnus* et *Portumnus* dicuntur, iidem Portunus et Vertunus, etſi plerumque Vertumnus ſcriptus legitur. Ita *autumnus* eaedem Edd. principes plerumque ſcriptum habent.

cunilae] Edd. principes fere vbique *cunelae* habent ſcriptum; graece tamen κονίλη vocatur. Ceterum *ros marinum* etiam

etiam h. l. ex Sang. annotauit Gronouius; et ſic libri Plinii etiam ſcriptum praeferunt.

cancri nidor] Palladius: *vitetur odor coeni et cancer aduſtus et locus, qui ad humanam vocem falſa imitatione reſpondeat.* Plinius XI. ſect. 19. *cancrorum etiam odore ſi quis iuxta coquat, exanimantur.*

rupis aut vallis argutiae] Vrſini emendationem confirmauit liber Sangerm. quanquam ex eo Gronouius tantum referat *vallis* ſcriptum et deinceps *vocant ἠχȣς.* Varro III. 16. 12. *ſecundum villam, vbi non reſonent imagines. hic enim ſonus harum fugae cauſa exiſtimatur eſſe.* vbi Creſc. addit, *imagines, id eſt, vocis echi.* Vnde ſaltem addendum *vocis.* Plinius XI. ſect. 21. *inimica eſt et echo reſultanti ſono, qui pauidas alterno pulſet ictu.*

Cap. VI. *aluearia*] Polit. liber *albaria;* et c. VIII. ſ. 4. Sang. *aluaria* habet. In Plinii Hiſtor. naturali ſimiliter Codices optimi *aluos* et *aluaria* habent, teſtante I. Fr. Gronouio p. 778. et Heinſius ad Petronii cap. 66. affirmat, vetuſtiſſimos Codices apum *aluos*, nuſpiam *alueos* nominare. Itaque in Columella formam rectiorem vbique reſtitui, etiam libris ſcriptis non addicentibus. In cap. XV. Codices *aluare*, et *albare* ſimiliter habent ſcriptum; quam formam tamen recipere non ſum auſus.

ſiue illa] Vrſinus malebat: *ſique illa — ſi vero ferulis. — natura corticibus.* Sed rectius idem vulgatam olim lectionem: *ſimiles e quibus commode* emendauit legendo *aeque commode.* Varro: *aluos alii faciunt ex viminibus rotundas, alii e ligno ac corticibus, alii ex arbore caua, alii fictiles, alii etiam ex ferulis quadratas longas circiter pedes ternos, latas pedem, ſed ita vti cum parum ſit, qua compleant, eas coanguſtent, ne in vaſto loco et inani deſpondeant animum. — quas ideo videntur medias facere anguſtiſſimas, vt figuram imitentur earum. — Optimae ſunt corticeae, deterrimae fictiles, quod et frigore hieme et aeſtate calore vehementiſſime commouentur.* Cum Columella plane ſentit Palladius I. 38. Plinius XXI. ſect. 47. *aluos optimas e cortice, ſecundas ferula, tertias vimine.* Virgilius Georg. IV. 33, *ſeu corticibus tibi ſuta cauatis ſeu lento fuerint aluearia vimine texta.* Idem II. 453. *apes examina condunt corticibuſque cauis vitioſaeque ilicis alueo.* quem locum peſſime nuper interpretatus eſt Voſs.

hieme rigent] Polit. *frigent*, atque ita etiam Sangerm. teſte Drakenb. ad Liuium T. III. p. 494. Nihil intereſt, vtrum praeferas. A ῥιγȣν fit *rigere* et *frigere.*

tabu-

tabulas] Palladius: *aut tabulis more cuparum.* Geoponica XV. 2. 7. has aluos ſolas habent: *ἄριστα ἐκ σανίδων ὀξυΐνων ἢ συκίνων, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἐκ πιτυΐνων ἢ φηγίνων. εὖρος δὲ ἔστω πηχυαῖον καὶ μῆκος δίπηχυ.*

2. *fictilium*] Quales in inſulis Archipelagi repertas deſcripſit et pinxit *Della Rocca* in Bibliotheque Phyſico-oeconomique. Année 1791. Tome II.

3. *qui putat*] Puto legendum *putet*, et ad Celſum referendum; deinde *immobiles ſunt*.

hoc maxime vitandum eſt] Haec hiulca eſſe facile ſentio, in libris tamen ſcriptis medelam non reperio. Interim punctum poſt *poterunt* poſitum ſuſtuli. Sententia haec eſt: ſed etiam propter ipſas aues hoc maxime vitandum eſt, cum aut morbo etc. Ex Sang. *poterint* annotauit Gronov. ex eodem paulo antea vulgatum *aut penuria* correxi.

4. *maxime mouet*] Recte puto Sang. *mouit.* Stabula dicuntur aluearia etiam in Geoponicis voce latina corrupta *στάβλα*.

opere lateritio] Nullibi genus hoc commemoratum reperi alueorum. Deinceps excipit tergum cap. ſequenti ſ. 2.

Cap. VII. *ſuggeſtus*] Palladius I. 38. *Sed inter ea loca, quae muniri debere praecepimus, podia ternis alta pedibus fabricentur inducta teſtaceo et albario opere laeuigata, propter lacertorum caeterorumque animalium noxam, quibus eſt moris irrepere: et ſupra haec podia aluearia collocentur, ita, vt non poſſint imbre penetrari, ſpatiolis inter ſe patentibus ſegregata.* Vides, eum verba, a nobis incluſa, omittere cum libro Sangerm. Ceterum lectionem vulgatam huius loci ex libris optimis correxi. Barbarum erat *qualiacunque vaſa placuerint collocari.* Saltim eſſet *placuerit.*

2. *ſiue vt nobis*] Si nihil deeſt, inquit Geſner, e ſuperioribus intelligendum eſt, ſiue ita facta, vt nobis placet, aluearia. Sed nihil deeſt. Superponi iubet ſuggeſtui alvearia, ita, vt aut lateribus exſtructa ſint immobilia, aut, ex ſententia Columellae, vndique niſi a tergo opere lateritio circumſtructa. Male igitur Sangerm. habet *tergo et frontibus;* quod genus tertium eſt deinceps a Columella memorandum.

frontes] i. e. frons et tergum. Neſcio an bene habeat locus.

3. *tractatur*] Vulgatam *tractantur* emendauit Vrſinus.

conterreat] Vulgatum *conterat* correxi, quia inepte motu conteri dicuntur apes.

ruinam] Neſcio quid adhuc deeſſe mihi videtur in lectione, ex libris emendata, forte *domibus*; quae vox in repetito Edd. principum *operibus* latere videtur. Bruſch. *caeteris* pro *cereis* habet, quod ex Sang. annotauit Gronov.

tres eſſe] Idem ſentit Varro III. 16. ſect. 16.

ora cauearum] i. e. frons aluearii verſus veſtibulum ſeu aditum decliuia. Geoponica ipſum veſtibuli foramen obliquum perforari iubent.

4. *aluearia*] Heinſius lectionem Sang. *aluaria porticu* probabat. Ex alno fit *aluarium*, vt ex alueo aluearium. In Virgilio Georg. IV. 34. *aluearia*, vt II. 453. *alueo* forte librariis debentur ſimiliter. Vide notam ad initium cap. VI. Ceterum *propter quos* ex Sang. ſcripſi. Vulgo eſt *quod*.

luto punico] Quid ſit, operoſe docere conatus Geſnerus ad h. l. nihil prope docuit. Infra ex Columella XI. 3. 54. parietes luto ſtructos interpretatur ipſe Palladius X. 13. 2. Deinde pro *illinitis* recte puto eſſe in libris ſcriptis *inlimatis*. Nam etſi bene ſcio, crates parietum luto illini in loco Plinii 35. ſect. 48. hoc tamen genus diuerſum eſt ab hoc noſtro. Frondibus, id eſt, ramis frondoſis obumbrari vult aluearia vice porticus; hoc fieri vix poteſt frondibus ipſis luto illitis; ſed puto, frondoſos ramos ipſis aluneariis ſupremis agglutinari, ita, vt rami luto ipſi inlimentur, et quaſi luto colligentur, dum extrema pars frondoſo propendens alueare obvmbrat. Nunc demum video, etiam Heinſio placuiſſe lectionem eam, quam adeo reſtitui.

adumbrari] Vulgatam defendit locus noſtri V. 5. 15. et XI. 2. 61. Editiones primae voluiſſe videntur *obumbrare*, quod habet noſter IV. 24. ſ. 15.

tegmen] Edd. I. B. R. et Lipſ. *tegimen*. Ita V. 5. ſ. 15. pro *tegminibus* I. B. R. *teguminibus* Lipſ. *tegiminibus* habent. Sine varietate eſt *tegmina* III. 10. ſ. 12. Sed I. 8. ſ. 18. libri optimi *tegumina* habent pro *tegmina*. Sed ipſum *tegumen* VII. 4. 4. Edd. principes mutant in *tegumenta*. Itaque *tegmen* velut poeticum reiiciendum videtur mihi.

caloris aeſtus] Ex Polit. libro legendum puto *calor aeſtatis, vt hiemale frigus.*

poſt apiarium] Palladius: *Sane ventis frigidioribus altus paries reſiſtat, qui locum poſſit defenſis ſedibus apricare.* Geoponica XV. 2. *θριγκίον ἐξ ἀραιῶν λίθων περιοικοδομῆσαι ἵνα αὐταὶ διὰ τῶν ὀπῶν εἰσπετόμεναι τὰς τε ἐπιβȣλεύοντας ὄρνεις καὶ τὴν δρόσον δύνωνται διαφυγεῖν.* vbi vereor, vt *δρόσον* ſanum ſit. Deinceps *aedificio protegantur* ex Sangerm. annotauit Gronouius.

5. *mini-*

5. *minimum frigoris*] Palladius: *anguſtus tamen aditus admittat examina propter frigoris et coloris iniuriam.*

Stellio] Virgilii locus eſt IV. 243. vbi ignotus ſtellio dicitur. Pertinet ad genus lacertorum, quod Linnaeus arabico nomine Gecko appellauit. Blatta videtur eadem eſſe cum Linnaeana. *Piceam blattam* dixit Eugenius Toletanus Carm. XXX. Ineptiſſime enim cum oniſco Linnaeano comparauit nuperus Virgilii interpres germanicus, Voſs. Scarabaeum hodie accuſant inprimis eum, quem Linnaeus attelabum apiarium appellauit. De papilione poſtea videbimus. Inter apium hoſtes Aelianus I. 15. enumerat ſerpentes, lacertas et crocodilos terreſtres, quos interficere docet. Ceterum Sang. molliorem lectionem habet *ſic neque venenatus.*

duos vel tres] Palladius: *Aditus omnes ſoli opponantur hiberno, qui in vno cortice duo vel tres eſſe debebunt ea magnitudine, quae apis formam non poſſit excedere. Sic enim noxiis animalibus ingreſſu reſiſtetur anguſto: vel ſi apes obſidere voluerint exeuntes, alio, vbi non fuerint, vtentur egreſſu.* vbi Creſcentius habet: *quae ingreſſu apis magnitudinem non poſſit excedere.* Vnde lego: *ingreſſae apis magnitudinem.* Vocem *magnitudinem* habet etiam Polit. Codex. Deinde recte Edd. I. B. R. cum Vincentio: *alio, cum non defuerit, vtentur egreſſu.* Ceterum male Palladius quae Columella de ipſis domiciliis dixit, ad ſolos aditus retulit; et hibernum ſolem dixit pro hiberno oriente. Hibernos ortus eadem in re laudauit Varro III. 16. 12. In Ald. eſt *ſcarabaei.*

6. *pro frequentia domicilii*] i. e. prouti examina incluſa ſunt frequentia, copioſa. Verum infrequentia non impedit hoſtium inſidias, nec frequentia auget. Igitur vitii aliquid latere ſuſpicor. Sed forte exeundi ſola commoditas ſpectatur!

operculo] Palladius corticem ex h. l. nominauit, cogitans alueum corticeum. Varro III. 16. *media aluo, qua introeant apes, faciunt foramina parua dextra ac ſiniſtra ad extrema, qua mellarii fauum eximere poſſint, opercula imponunt aluis.* De operculo Columella hucuſque non monuit, qua parte collocandum voluerit, igitur ſenſum paulo obſcuriorem loci reliquit. Ianuam etiam dixit pro operculo.

veſtibulo] Ita recte ſcribi iuſſit Geſnerus pro *veſtibuli.* Deinceps Pontedera malebat *eoque pauciores.* Pro *peſtis* Vrſinus malebat *hoſtis;* recte, puto. Hoſtis obſidet, non peſtis. Aliter tamen videtur Geſnero. Video nunc Gronovium ad Plinium p. 836. maluiſſe legi *cuiuſque* et ad *peſtis* re-

 ferri:

ferri; quod non neceſſe. Idem memorat lectionem Sang. *volantibus* pro *vadentibus*. Forte fuit *euadentibus*.

Cap. VIII. *deſideremus*] i. e. quaeramus. Geſner interpretatur *conſideremus*, et comparat locum cap. XIII. 1. *ſequitur. vt laborantibus remedia deſiderentur.* vbi interpretatur *circumſpiciantur*. Similis eſt locus Ciceronis in Bruto c. 42. *nam ſi iſto modo volumus ſingulas res deſiderare, non modo querendi, ſed ne lugendi quidem finem reperiemus.*

3. *nouitate laceſſiri*] Palladius I. 39. *apes, ſi emendae ſunt, prouideamus, vt plena aluearia comparentur; quam rem vel inſpectio, vel murmuris magnitudo vel frequentia monſtrat commeantis ac remeantis examinis: et ex vicinia potius, quam ex longinqua regione, ne aeris nouitate tententur.*

habuerimus] Cum antecedente *contingit* non bene convenit.

4. *niſi veſperi*] Palladius: *ſi vero longius aduehendae ſunt, nocte collo portentur; nec collocare nec aperire aluearia niſi veſperi inſtante debemus.*

triduo] Palladius: *Speculemur deinde per triduum, ne omne ianuas ſuas egrediatur examen: hoc enim ſigno fugam meditantur aſſumere. Contra haec et cetera ſuo vnumquodque menſe reddemus.* vbi plurimi libri habent *poſt triduum*.

5. *intermiſcendae*] Trimalchio apibus Atticis vernaculas iuſſit miſceri, vt meliores fierent, diligentia portentoſa et vana, apud Petronium cap. 38. quem locum annotavit Schoettgen.

reſpondet] Alibi terra, vineta, vituli reſpondent. Celſus V. 18. *eo plura eſſe tentata, quae in perſonis varie reſponderunt.* Petronius c. 47. *multis iam diebus venter mihi non reſpondit.* vbi vide notam Burmanni.

7. *mellifici*] Male Vrſinus corrigebat: *mellificio nihil antiquius, apes quam.* vt demonſtrat etiam locus Palladii hinc excerptus. Male Aldina *idonei, mellifici nihil antiquius quam, apes quibus dedit, quaſi mellifici ſint curatores apum et mellis conficiendi ſtudioſi.*

vicinos fontes] Palladius V. 8. *Hoc menſe locis apricis apes quaeremus. ſed loca mellifica indicant apes, ſi circa fontes frequentiſſimae paſcantur; nam ſi rariores videbuntur, in his locis mellificari vtiliter non poteſt.* vbi recte libri cum Vincentio habent *aptis*. Addit Palladius: *quod ſi frequentes aquantur, vbi ſint examina earum, hoc genere poſſumus invenire.* Eandem plaue apum ſilueſtrium indagandarum rationem in noua Anglia ſequuntur, docente *Dudley* Philoſoph.

ſoph. Tranſactions no. 367. T. VII. p. 95. of Baddam's Abridgm.

8. *Primum quam longe*] Palladius: *Ac primo quam longe aut prope ſint, exploremus. rubricam liquidam breui vaſculo infuſam geramus, et obſeruemus fontes aut aquas vicinas; tunc dorſa apum bibentium tangamus illo liquore tincta feſtucula atque ibidem moremur.* Vnde h. l. emendabat Morgagni: *praeparandumque in hanc rem vaſculum cum liquida rubrica.* Vrſinus malebat *liquidam rubricam.* Sed veram lectionem ex Edd. primis reſtitui.

vicino] Edd. primae *vicinio.* Vulgo dubius Senecae locus de Breuit. vitae cap. 15. affertur, vbi pro *vicinio* Edd. aliae *vicino* dederunt. Paulo antea *apium terga* ex Sang. pro *apum* dedi.

mora temporis] Palladius: *Si cito reuerſae fuerint, quas tinximus, hoſpitia earum proxima eſſe noſcemus; ſi tarde, ſpatio longiore ſubmota; quod pro mora temporis aeſtimamus.*

9. *non aegre*] Palladius: *Ad proxima facile venies; ad longinqua hoc genere perduceris.* Ceterum ex libro Sang. *redeuntes non aegre perſequeris* annotauit Gronouius, et inde legendum coniiciebat *perſequens,* quod ipſum tamen ex Sangerm. annotauit Erneſti.

Arundinis] Palladius: *Cannae vnum internodium cum ſuis recides articulis et in latere aperies. ibi mel exiguum vel defrutum mittes, et iuxta fontem pones. Cum ad eum conuenerint apes, atque ingreſſae fuerint poſt odorem, foramen pollice claudes appoſito, et vnam tantum patieris exire, cuius fugam perſequere. ea tibi partem demonſtrabit hoſpitii. cum ipſam coeperis non videre, alteram continuo dimittes et ſequeris; ita ſingulae ſubinde dimiſſae te facient vſque ad locum examinis peruenire. Aliqui mellis breuiſſimum circa aquam vaſculum ponunt, de quo cum apis aquando guſtauerit, ad commune pabulum pergens, alias exhibebit: quorum frequentiam ſubinde creſcentem, notata reuolantium parte, vſque ad examina perſequeris.*

10. *eandem petit*] Sang. *eandem cepit,* teſte Gronouio.

ſpecu] Palladius: *quod ſi eſt examen in ſpelunca reconditum, fumo eiicietur, et cum exierit, aeris ſonitu territum in frutice vel in aliqua ſiluae ſe parte ſuſpendet, et ita admoto vaſculo recipietur.* Vides, Palladium in ſuo libro legiſſe *eiicietur* pro *elicietur,* quod habent libri quidam.

fronde conſidet] Ex Sangerm. *conſidit* et deinceps *vaſo* annotauit Gronouius.

11. *Arboris cauae*] Palladius: *ſi vero in cauae arboris ramo fuerit, acutiſſima ſerra idem ramus ſupra infraque deciſus et munda veſte coopertus poterit afferri et inter aluearia collocari.*

ipſius arboris] Pontedera malebat: *et aut ramus, quem obtinent; aut ipſius trunci, ſi in eo ſunt, ſi mediocritas* etc. Mihi etiam ab initio *et* delendum videtur. Hoc vero certiſſimum eſt, verba *et* aut *exſtat ramus* eſſe ineptiſſima adeoque vitioſa, nam omnis ramus exſtat, vt recte monuit vir doctus. Pontederae rationem comprobant libri optimi. Caua arbor intelligenda eſt ea, quae ipſos etiam ramos cauatos et exeſos habet; alioquin apes ex ramis alia ratione recolligere licebit.

12. *matutina*] Palladius: *veſtigantur autem mane, vt tota dies ſufficiat ad ſequendum: nam veſpere peracto opere ad aquam plerumque non redeunt.*

meliſphylla] Hanc Sang. lectionem in Virgilio Georg. IV. 63. probauit etiam Heinſius cum Victorio ad h. l. Heinſius eandem Sangerm. lectionem annotauit etiam in capite proximo ſect. 8.

13. *Sunt qui*] Palladius: *Vaſa autem quibus recipiuntur, perfricanda ſunt citreagine vel herbis ſuauibus, et conſpergenda imbre mellis exigui: quod ſi verno fiat, et circa fontes aluearia ſic tincta ponantur, locis quibus apum frequentia eſt, multitudinem ſibi ſponte conducent, ſi tamen ſeruari a furibus poſſunt.* vbi recte ſolus Vincentius habet *citragine.* Eadem varietas eſt in Palladio I. 37. vbi poſt meliſphyllum nominatur citrago, cum h. l. dicatur citrago pro Columellae meliſphyllo. Plinius 21. ſ. 86. *meliſſophyllo ſiue melittaena ſi perungantur aluearia, non fugient apes. nullo enim magis gaudent flore. Copia iſtius examina facillime continentur.* Vnde Macer II. c. 27. *Contritis foliis apium ſi vaſa perungas non fugient, meliuſque facis ſi lac ſibi iungas: vnguine cultores retinent examina tali.* vbi ex Vincentio dedi *contritae* et deinde *facit.* In Plinio Macer pro *copia* aliud verbum legit. Cod. Chifflet. habet *Scopis eius.* et ſic Codex Pintiani probantis iſtam lectionem. Mihi Macer *ſucco eius* legiſſe videtur, quam lectionem confirmat hic locus Columellae. In Macro pro *lacte* repone *mel.*

cerinthae] Plinius 21. ſ. 41. *eſt autem cerinthe folio candido incuruo, cubitalis, capite concauo, mellis ſuccum habente.* Putatur eſſe herba, quae Linnaeo *cerinthe maior* vocatur.

14. *vaſa nacti*] Politiani liber antiquam formam *nancti* praefert, de qua Gronov. ad Liuii 24. c. 34.

Cap. IX.

Cap. IX. *debet aluearia*] Etiam hic Sangerm. *albaria*, quam formam forte erunt, qui inde, vt *aluos* pro *alueis* recipiendam fuiſſe iudicent.

2. *vno aut altero die*] Palladius Iunio 7. *nunc ſi menſe vltimo noua egrediuntur examina, cuſtos eſſe debebit attentus, quia nouellae apes vagantibus animis iuuentute niſi ſeruentur, effugiunt. exeuntia in aditu ſuo morantur vno aut duobus diebus, quae ſtatim nouis aluearìis excipienda ſunt. Obſeruabit autem cuſtos aſſiduus vſque in octauam vel nonam horam, quia poſt haec tempora non facile fugere aut emigrare conſueuerunt, quamuis aliquae ſtatim et procedere et abire non dubitent.* Ex quo loco in Columella pro *euaſerunt* malim legi *proceſſerunt.*

ſi a procuratore] Geſner emendabat *quae a procuratore.* Sed rectius ex Sang. leges: *ſi procurator iis protinus.* Varro: *Superioribus diebus, maxime veſpertinis, multae ante foramen, vt vuae, aliae ex aliis pendent conglobatae. alterum ſignum, quod cum iam euolaturae ſunt, aut etiam inceperunt, conſonant vehementer, proinde vt milites faciunt, cum caſtra mouent.*

iniuria repulſa] Ex Sangerm. lectionem *repulſam* annotauit, atque inde emendari voluit *irritata iniuria repulſae* Nic. Heinſius ad Petron. c. 14. In noſtra collatione iſta lectionis varietas non annotatur. Verumtamen librum Sang. non nominat Heinſius, ſed Codicem peruetuſtum ſimpliciter. Nec tale quid annotauit Gronouius. Ceterum deinceps vulgatum *alueos* ex Sang. correxi.

5. *diligenter cuſtodiat*] Vrſinus malebat *cuſtodire.* Reliqua ex bonis libris correxi. Male a Pol. et Sang. omitti *egreſſus* recte monuit Pontedera.

4. *aurem*] Palladius: *Signa futurae fugae haec ſunt. ante biduum vel triduum acrius tumultuantur et murmurant. quod vbi appoſita frequenter aure explorator agnouerit, ſollicitior aduerſum haec eſſe debebit.* vnde videtur comprobari lectio, quam ex libro neſcio quo poſuit Geſner.

Virgilius] Georg. IV. 70. alter locus ibidem exſtat verſu 87. Pro *vulgi* in Virgilio libri quidam *longe* habent ſcriptum.

5. *ad pugnam*] Palladius: *Solent haec ſigna et cum pugnaturae ſunt, facere, quarum pugnam compeſcit puluis aut mulſae aquae imber adſperſus. ineſt illi ad originis ſuae reparandam concordiam dulcis auctoritas.*

6. *mulſo*] Recte, puto, libri antiqui *aqua mulſa* cum Palladio; ſed ita vitioſum deinde fit *paſſo.* Deinde rectius

puto in libris antiquis eſſe: *aut aliquo liquore ſimili.* Varro in eadem re *aqua mulſa* et *mulſo* habet. Plinius XI. ſect. 18. *quae dimicatio iniectu pulueris aut fumo diſcutitur; reconciliatur vero lacte aut aqua mulſa.* Ex Sangerm. Gronouius annotauit *aut aqua mulſo* paſſoue *et alio aliquo liquore — reſperſa.*

ſaepe plures] Bruſch. *plures ſaepe — in partis deducitur.* Eadem deinceps *maneat pax.* Paulo poſt *dimicanteis* Ald. quae formam hanc prima induxit; in primis enim Edd. non exſtat.

7. *acie dimicanteis*] Ita iam olim Aſcenſius legi voluit, aut *aciem dimicantium*, vt monuit Abr. Gronouius

ſpeciem vnius vuae] Palladius: *ſed cum ſe agmina ſic pacata in ramo aut loco quocunque ſuſpenderint, ſi vnius vberis eductione pendebunt, noris aut vnum regem eſſe vniuerſis, aut reconciliatis omnibus manere concordiam. ſi vero duo vel plura vbera ſuſpendens ſe populus imitatur, et diſcordes eſſe, et tot reges eſſe, quot velut vbera videris confitentur.* Videtur Palladius pro *vuae* legiſſe *vberis.*

8. *glomerari*] Palladius: *vbi globos apium frequentiores videris, vncta manu ſucco meliſſophylli vel apii reges requiras.*

quem elidere debes] haec verba, vt ſuperflua, cum libris deleri vult Pontedera.

maiores paulo] Palladius: *Sunt autem paulo maiores et oblongi magis quam ceterae apes, rectioribus cruribus, neque grandibus pennis, pulchri coloris et nitidi, laeues ſine pilo, niſi forte pleniores quaſi capillum gerunt in ventre, quo tamen non vtuntur ad vulnus.* cuius loci vitia recte animadvertit etiam Geſnerus.

Cap. X. *infuſci*] Palladius: *ſunt alii fuſci atque hirſuti, quos oportet extingui, et pulchriorem relinqui.* Ariſtotelis locum de duobus regum generibus ſupra poſui ad cap. 3. quem ſequitur Menecrates apud Varronem III. 16. is enim nigrum et varium poſuit, et nigrum interfici iubet. Plinius XI. ſect. 16. *duo genera eorum. melior niger variuſque. Omnibus forma egregia ſemper et duplo quam ceteris maior, pennae breuiores, crura recta, ingreſſus celſior, in fronte macula quodam diademate candicans. Multum etiam nitore a vulgo differunt.* quem locum iterum contaminauit Harduinus cum vulgo rectius legeretur: *melior rufus quam niger variuſque.* etſi video Vincentium facere cum Harduino. Idem Vincentius habet: *crura recta, nigrior in fronte macula quaedam,*

candicans diademate. et paulo antea vbi Plinius habet: *reges plures inchoantur, ne deſint. Poſtea ex his ſoboles cum adulta eſſe coepit, concordi ſuffragio deterrimos necant.* Vincentius habet: *inchoantur, nec poſtmodum ex his ſoboles deſinit, cum adulta eſſe coeperit.* ſed alibi habet: *nec deſunt poſtea ſoboles ex his cum adulta eſſe coepit.*

Namque] Locus eſt IV. 91 et ſeqq. Sed miror Interpretes tacere de inſigni lectionis varietate. Vulgo ſic eſt in loco Virgilii: *Dede neci — in aula; alter erit maculis auro ſqualentibus ardens: nam duo ſunt genera: hic melior, inſignis et ore, et rutilis clarus ſquamis; ille horridus alter deſidia, latamque trahens inglorius aluum. Vt binae regum facies, ita corpora plebis. Namque aliae turpes horrent: ceu puluere ab alto — viator aridus.* Contra Columella verſus iſtos hoc ordine ſcriptos legit: *regnet in aula. Nam duo ſunt regum genera, vt duo corpora plebis* (in aliis libris eſt *namque duae regum facies, duo corp. gentis*). *Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens et rutilis clarus ſquammis, inſignis et ore. Alter tam turpis facie, quam puluere ab alto quum venit et ſicco terram ſpuit ore viator, deſidiam latamque trahens inglorius aluum.* Etiam reliquos verſus diuerſe ſcriptos legiſſe Columellam, annotaui ſupra ad Cap. III. ſ. 2. Verum de reliqua varietate poteſt dubitari; illud vero certum et manifeſtum eſt ex ipſa oratione Columellae, verſus Virgilio dictos de apum primo genere Columellam ad regum genus alterum traxiſſe. Ceterum Virgilius ipſe verba Ariſtotelis de fuco poſita ad regum alterum genus retulit. Vide ad Varronem III. 16. ſect. 18.

2. *vt idem ait*] Bruſch. *vt ait idem.* Eadem exquiſitius in *populo ſuae* habet.

3. *alis*] Palladius: *qui ſi frequenter vagatur cum examinibus, exſectis alis reſeruetur. hoc enim manente nulla diſcedet.* vbi alii libri *exemtis* alii *ereptis.* Plinius XI. ſect. 17. *Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen.*

Cap. XI. *necandus*] Ex lectione Lipſ. *enecandus* efficiebat Geſner; ex Sangerm. equidem malim *nonnunquam idem enecandus.* Additum *auis* ortum habet ex addita gloſſa *apis.*

eliditur] Male Sang. *eligitur.* Veterem enim regem vult ſeruari, et paulo poſt rationem addit.

duas vel tres] Palladius: *Sed ſi nulla naſcuntur examina, duorum vel trium vaſculorum multitudinem in vnum conferre poſſumus; dulci tamen liquore conſperſas apes atque incluſas per triduum tenebimus, appoſito cibo mellis; et exigua*

gua tantum ſpiracula relinquemus in cella. Male igitur Heinſius ad Virgilium I. p. 458. corrigebat: *contrahere licebit.*

2. *parere non cenſet*] Mirae elegantiae locum turpiſſime corruperant librarii, ex Sangerm. et antiquioribus libris nunc reſtitutum. *Parere non cenſent* familiaris eſt noſtro locutio; et elegans inprimis h.l. vbi de ſenatu dicitur apum. Lectionem *ſpernendo — afficitur* ſpreui, quia elegantius pluralis verborum numerus iungitur vocabulo *ſenatus* et *turba.* Verba a nobis omiſſa *ſi elidatur* ad veterem regem referenda, non ſolum manca, ſed etiam ſuperflua erant. In vulgata lectione Vrſinus *afficiuntur* mutandum cenſebat in *afficiantur*. Verum a tota ſcriptoris ſententia vulgata aberrauerat. De loci huius corruptela obiter queſtus erat iam olim Heinſius ad Virgilium I. p. 458. et nunc video mecum ſentire Ponte-deram in Antiq. cuius notam omiſit Erneſti.

3. *quod iuniori*] Quod ex Bruſch. et Sang. addidi *quod* coniectura etiam aſſecutus fuerat Pontedera; cuius notam omiſit Erneſti. Ceterum Gronouius ex Sangerm. ſeparatim hanc lectionem annotauerat: *Illo tamen incommodo quod iuniori — defecit.* vnde recepi *defecit.* Aliter Sang. ſcripturam annotauit Erneſti, quam in Variet. Lect. poſui.

vexata ſunt] Ita Sang. pro *vexantur.* Recte! Palladius: *quod ſi velis aluearium, cui per aliquam peſtem multitudo ſubducta eſt, populi adiectione reparare, conſiderabis in aliis abundantibus ceras fauorum et extremitates, quae pullos habent, et vbi ſignum naſcituri inueneris, cum ſobole ſua recides, et in id aluearium pones.* ex quo loco recte Pontedera emendari iuſſit vulgatam Columellae lectionem; *clades infrequentis.* Accedit auctoritas libri Politiani.

4. *velut papilla*] Palladius: *eſt autem hoc futuri regis ſignum: inter caetera foramina, quae pullos continent, vnum maius ac longius velut vber apparet.* Noſter infra cap. 14. 4. *in extremis partibus fauorum progenerantur amplioris magnitudinis foetus quam ſunt ceterae apes, eoſque nonnulli putant eſſe reges*, verum quidam Graecorum auctores οἴστρους appellant. Plinius XI. ſect. 12. *regias imperatoribus futuris in ima parte aluei exſtruunt amplas, magnificas, ſeparatas, tuberculo eminentes: quod ſi exprimantur, non gignuntur ſoboles.* vbi Vincentius *exprimantur.* Paulo antea Plinius: *Domos primum plebeiis exaedificant, deinde regibus. Si ſperatur largior prouentus, adiiciuntur contubernia et fucis. Hae cellarum minimae, ſed ipſi maiores apibus.* Breuiter Ariſtoteles IX. 40. τὰ μὲν οὖν αὐτῶν ἀεὶ πλάττουσι (τὰ κηρία) τὰ δὲ τῶν βασιλέων, ὅταν ᾖ πολυγονία, τὰ δὲ κηφήνια, ἐὰν μέλιτος

ἀφθονία

ἀφθονία ἐπισημαίνῃ. πλάττουσι δὲ τὰ μὲν τῶν βασιλέων πρὸς τοῖς αὐτῶν, (μικρὰ δ' ἐστὶ ταῦτα) τὰ δὲ κηφήνια πρὸς αὐτά. (i. e. ſeparatim; *ἐλάττω δ' ἐστὶ ταῦτα τῷ μεγέθει τῶν μελιττίων.* Sed rectius ille V. 21. *ἐστὶ δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἡ γένεσις ἐν τοῖς κοίλοις τοῦ κυρίου. οἱ δὲ ἡγεμόνες γίνονται κάτω πρὸς τῷ κηρίῳ ἀποκρεμάμενοι χωρὶς ἓξ ἢ ἑπτὰ ἐναντίως τῷ ἄλλῳ γόνῳ πεφυκότες.* De fauis fucorum idem IX. 40. *εἰσὶ δὲ μείζους οἱ τῶν κηφήνων κύτταροι· ἀναπλάττουσι δὲ ὁτὲ μὲν καὶ αὐτὰ καθ' αὑτὰ τὰ κηρία τὰ τῶν κηφήνων, ὡς ἐπιτοπολὺ δὲ ἐν τοῖς τῶν μελιττῶν.*

5. *vermiculo*] Ita recte ex Lipſ. libro ſcripſit Geſnerus pro vernaculo. Hyginus enim tranſtulit haec ex Ariſtotele H. A. V. 19. *ὁ δὲ τῶν βασιλέων γόνος τὴν χρόαν γίνεται ὑπόπυῤῥος, τὴν δὲ λεπτότητα ἐστὶν οἷον μέλι παχὺ, τὸν ὄγκον δὲ εὐθέως ἔχει παραπλήσιον τῷ γενομένῳ ἐξ αὐτοῦ. σκώληξ δὲ οὐ γίνεται πρότερον ἐκ τούτου, ἀλλ' εὐθέως ἡ μέλιττα ὡς φασίν.* quae Plinius vertit XI. ſect. 16. *rex ſtatim mellei coloris, vt electo flore ex omni copia factus, neque vermiculus, ſed ſtatim pinniger.*

recta foramina] Geſnerus malebat *tecta*, quia foetus reliqui in cellis primum membrana tecti latent. Sed in ſobole regia forte diuerſam naturam voluerunt agnoſci etiam hac in varietate. Potuit etiam Hyginus recta foramina ſeu rectas cellas dicere, vt opponeret tranſuerſis regum fiſtulis ſeu cellis a Celſo dictis.

Cap. XII. *longiorem fugam*] Ita recte emendauit Morgagni vulgatum *fuga;* eamque ipſam Sang. ſcripturam eſſe, nunc demum ex Gronouio cognoui.

2. *crepitaculis aereis*] Ex Sang. *aeris* annotauit Gronouius, et nunc demum patet, cur idem cum Edd. primis ſequens *ſonitu* omittat.

teſtarum] Palladius Iunio 7. *ſi autem ſe ſubitum leuabit examen, ſtrepitu aeris terreatur aut teſtulae: tunc ad aluearium redibit. aut in proxima fronde pendebit, et inde in nouum vas herbis conſuetis et melle conſperſum manu attrahatur aut trulla, et cum in eo loco requieuerit, veſpere inter alia collocetur.* vbi liber Polit. *ſonitu.*

loculamentum] Ex Sangerm. *loclamentum* annotauit Gronouius. Mirum eſt eundem vbique *tegumen* praeferre alteri ſcripturae *tegmen.*

eaque quae cum] Legendum puto *eaque cum vel pauida.* Morgagni malebat: *eaque pauida cum vel.* Vrſinus: *eaque pauida cum repetierit,*

Cap.

Cap. XIII. *nec tamen aliud*] Geſnerus emendabat h. l. legendo: *neque tamen aliud, quid fieri poſſit, reperio, niſi quod in cetero pecore praecepimus, vt longius* etc. Recte!

maximus autem] Malim: *maximus autem annuuſque earum labor.* quo ducere videtur lectio librorum optimorum *maximuſque vel minimus annuus.*

2, *tithymali*] Palladius Martio 15. *Hoc menſe maxime apibus ſolet morbus incumbere: nam poſt hiberna ieiunia tithymali et vlmi amaris floribus, qui prius naſcuntur, auidius appetitis ſolutionem ventris incurrunt, et pereunt, niſi aſſueris velocitate remedii.* Videtur igitur Palladius in Columella legiſſe, quod offerunt libri antiqui: *quo vlmi amara ſemina ſua promunt.* Liber Sang. habet *ſamaras vlmis.* Sameram vlmi ſemen dici, annotauit Columella V. 6. 2. Plinius XVII. ſect. 15. ſamaram dixit eundem fructum ſeu ſemen. Iterum Columella VII. 6. 7. ſameram appellat, nulla librorum varietate. Fructus autem vel ſemina vlmi apes non attingunt, ſed flores; igitur niſi Columella et ſemina et flores eodem nomine intelligi voluit, praeferenda erit Palladii lectio. Sed recte monet Pontedera in Antiqq. apes amarum non attingere, nec poſſunt inde fluxum ventris contrahere. In Palladio igitur corrigit *ſamaris floribus.* Palladium enim flore tithymali deceptum putat ſamaram pro flore vlmi habuiſſe, Sameram autem a Columella nominari monet, quod ſemen vlmi et flos fere eodem tempore prodeunt. Ceterum ipſa obſeruatio non ad flores vlmi referenda eſt, ſed de foliis vlmi aliarumque arborum melle roſcidis verno et ſublucano tempore, vt ait Plinius XI. ſect. 12. vera et hodierna etiam experientia comprobata eſt. Ceterum ſcripturam *hybernam famem* correxi.

alioquin] Vulgo interſertum *nil* recte damnauit Pontedera cum libris optimis; damnant ſequentia. Nam tithymali ſuccus lacteus maiorum quoque animalium adeoque hominis ventrem ſoluit etiam citra ſatietatem ingeſtus. Varro III. 16. *Cum ſunt apes morbidae propter primores vernos paſtus, qui ex floribus nucis graecae* (auellanae) *et corni fiunt, coeliacas fieri, atque vrina pota refici.* Plinius XXI. ſ. 42. *cornum quoque arborem caueri oportet; nam flore eius deguſtato aluo concita moriuntur. Remedium ſorba contuſa e melle praeberi his, vel vrinam hominum vel boum aut grana punici mali amineo vino conſperſa.* Scilicet vt recte idem XI. ſ. 21. *infeſtat et auiditas paſtus, nimia florum ſatietate, verno maxime tempore, aluo cita.*

3. *non*

3. *non audet*] Pontedera etiam hanc praefert vulgatae *non audet*, vt ipſe Hyginus culpa credulitatis abſoluatur et Columella ſimul. *Antiquos auctores* pro vulgato *maiores* ex Sang. recepi. De apibus et muſcis, aqua et imbre afflictis et necatis, remedium hoc velut expertus tradit Varro III. 16. 37. et ante eum Ariſtoteles de Reſpir. 9. qui cineres ſimpliciter nominat.

4. *per hiemem*] Plinius XI. ſect. 22. *Sunt qui mortuas, ſi intra tectum hieme ſeruentur, deinde ſole verno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foueantur, putent reuiviſcere.*

5. *grana mali*] Palladius: *praebebis ergo mali granati cum vino amineo grana contrita, vel vuae paſſae cum rore Syriaco et auſtero vino, vel ſimul omnia laeuigata et incocta vino aſpero. quae deinde in ligneis canalibus refrigerata ponantur.* Geoponica contra diarrhoeam ex tithymali ſucco conceptam corticem punici mali tuſum et cribratum cum melle et vino auſtero apponunt.

rore Syriaco] Rhodius ad Scribonium p. 182. legi malebat *rhoe Syriaco.* Scilicet graece et latine *rhun* Syriacum dicere ſolent ſcriptores, non rorem. Pertinet frutex ad genus Linnaeanum. Rhus eodem nomine dictum. Nunc video, iam olim egregium Cornarium ad Galenum de Compoſ. medicam. p. 449. lectionem *ſutorio* reieciſſe et *rhoe* legi voluiſſe.

6. *rorem marinum*] Palladius: *Item ros marinus aqua mulſa decoctus congelatur, et in imbrice ponitur ſuccus huiuſmodi.* Sed praeclare admonuit Cornarius l. c. rorem marinum h. l. eſſe rhoem marinum ſeu orientalem, ſeu Syriacum; laudat etiam Marcelli Empirici caput 27. vbi rhus marinus nominatur. Adſtringentium medicamentorum vires hic implet, non ros marinus herba.

aqua mulſa] Ex Sang. pro *mulſa* Gronouius annotauit *velca*, quod vocabuli quid ſit nondum excogitaui.

7. *horridas*] Palladius: *Quodſi horridae videntur atque contractae torpere ſilentio, et mortuarum corpora frequenter efferre, canalibus ex canna factis mel cum gallae puluere vel ſiccae roſae coctum debebis infundere.* vbi Creſcentius habet *corpore ſilere.* Fere eadem remedia habet Virgilius IV. 264 ſeqq.

defruto] Virgilius IV. 268. *aut igni pinguia multo defruta, vel pſythia paſſos de vite racemos.* ex quo loco Creſcentius IX. 99. retulit: *aut fruſta carnis aſſata praebeas aut vuas paſſam.* Itaque in Virgilio legiſſe videtur: *aut*

igni

igni pinguia multo fruſta auis et pſythia. Pullum aſſatum enim ille apibus etiam in inedia praebet. Vide infra ad cap. XIV. 15. Paulo antea Br. *dolore* pro *odore.*

8. *frutex luteus*] Ex loco Virgilii ſupra ad cap. 4. ſ. 4. allato legendum: *cuius eſt fruticis luteus purpureuſque flos:* eſſe vidit Pontedera. Vulgo cum Matthiolo interpretantur Aſterem atticum; gloſſa antiqua apud Salmaſium Exercit. p. 102. meliſſophyllum, alii caltham paluſtrem, primulam veris quidam et chelidonium minus. Denique G. W. Wedel in Diſput. Ienae 1686. edita meliloton interpretatus eſt, folia caulis, non floris petala, et colorem purpureum e viridi nigrum, ſubfuſcum et ſplendentem. Cui ſane fauet verſus: *ſaepe deum nexis ornatae torquibus arae.* quem de amello aſtere Linnaeo interpretari non licet. Contra melilotus apud Graecos et Romanos in coronario vſu fuit frequentiſſima, vnde ſertae campanicae nomen ſortita fuit. Reliqua etiam fauent notae, quas aſteri non conuenire recte monuit Wedelius. Is enim colles magis quam humida amat; et folia omnino de caulinis, non floralibus mihi videntur etiam explicanda; quae ſunt in meliloto plurima, petala autem in aſtere pauca, quibus non apta ſunt verba *plurima circumfunduntur.* Sed fateor, illi interpretationi minime fauere locum Columellae, quamcunque lectionem ſequaris. Sed potuit Columella Gaditanus in notis herbae Italicae, ſub nomine amelli ceteris ſcriptoribus ignotae, facile aberrare, cum ipſe melilotum eſſe forte ignoraret.

Ariſtomachus] Solenſis, puto, quem duodeſexaginta annis nihil aliud egiſſe, et cum Philiſco Thaſio de apibus ſcripſiſſe ait Plinius XI. ſect. 9. Bruſch. habet *Ariſtomacus — ſuccurendum.*

9. *conſumantur*] Hoc ex emendatione Morgagni voluerat dare Geſnerus, ſed operae aberrauerant. Nunc accedit auctoritas libri Sangerm. et voluit iam olim Commelinus ita ſcribi in Corrigendis. Deinceps *ſubmouere reges* Bruſch. Ex Sangerm. *debent* annotauit Erneſti, ſed Gronouius integriorem eius lectionem ita prodidit: *plebes regi ſubmoueri debent.* Aldina deinceps ſuo more *veruntamen* ſcriptum habet.

10. *exerentes capita*] Palladius Iunio 7. *Sed tunc tranſferendi ſunt, quando eroſis cooperculis ad naſcendum maturi capita nituntur exerere: nam ſi immaturos tranſtuleris, interibunt.*

φαγέδαιναν] Ariſtoteles H. A. IX. 40. τὰ δὲ νοσήματα ἐμπίπτει μάλιστα εἰς τὰ εὐθηνοῦντα τῶν σμηνῶν, ὅτε καλούμε-

νος

νος κλῆρος. τȣ̃το γίνεται ἐν τῷ ἐδάφει σκωλήκια μικρὰ, ἀφ' ὧν αὐξομένων ὥσπερ ἀράχνια κατέχει τὸ σμῆνος ὅλον καὶ σήπεται τὰ κηρία. ἄλλο δὲ νόσημα οἷον ἀργία τις γίνεται τῶν μελιττῶν καὶ δυσωδία τῶν σμηνῶν. et paulo antea ait: niſi apes incubent aues fauos corrumpi et araneis obduci; ἐὰν μὲν τὸ λοιπὸν δύνωνται κατέχειν ἐπικαθήμεναι τȣ̃θ' ὥσπερ ἔκτρωμα γίνεται. εἰ δὲ μὴ, ἀπόλλυνται ὅλα. γίνεται δὲ σκωλήκια ἐν τοῖς φθειρομένοις, ἃ πτερȣ́μενα ἐκπέτατα. Plinius XI. ſect. 15. *nam niſi incubauere fauos, liuidos faciunt.* et ſect. 16. *fit in fauis quibuſdam qui vocatur clauus amarae duritia cerae cum foetum inde non eduxere morbo aut ignauia aut infoecunditate naturali. Hic eſt abortus apium.* vbi peſſime mutauit Harduinus vulgatam lectionem *clerus.* In Ariſtotele alii libri σκληρὸς habent. Heſychius: κλῆρος· σκωλήκιόν τι ἐν τοῖς σμήνεσι γινόμενον. Idem: κάπρος — καὶ νόσημά τι γενόμενον ταῖς μελίσσαις. qui morbus an idem ſit alio nomine appellatus, ignoro. Ariſtotelis locum ex verſione Scoti poſuit Vincentius 20. cap. 100. *eſt autem paruus vermis in aluearii profundo inuentus, qui, quando creſcit, texturam in araneae modum ſimilem facit et dominatur ſuper totum aluear, ideoque mel putrefacit.* De eodem morbo iterum Plinius XI. ſect. 20. *ſunt et operis morbi, cum fauos explent; cleron vocant. Item blapſigoniam, ſi foetum non peragunt.* Ita ſcilicet ex libris ſcriptis, quibuſcum facit Vincentius, edidit Harduinus, ſed rectius antea legebatur, *non explent.* Scilicet haec Plinius ex Hygino aut Celſo duxit, qui κλῆρον Ariſtotelis retinuit, ſed ἔκτρωμα dixit βλαψιγονίαν. Poſtremus Philoſophi locus eſt VIII. 27. ταῖς δὲ μελίτταις ἐγγίνεται ἐν τοῖς σμήνεσι θηρία ἃ λυμαίνεται τὰ κηρία. τὸ σκωλήκιον τὸ ἀραχνιȣ̃ν καὶ λυμαινόμενον τὰ κηρία καλεῖται κλῆρος, οἱ δὲ πυραύστην καλȣ̃σιν, ὃς ἐντίκτει ἐν τῷ κηρίῳ ὅμοιον ἑαυτῷ οἷον ἀράχνιον καὶ νοσεῖν ποιεῖ τὸ σμῆνος. καὶ ἄλλο θηρίον, οἷον ὁ ἠπίολος ὁ περὶ τὸν λύχνον πετόμενος. ȣ̃τος ἐντίκτει τι χνȣ̃ ἀναπνέων. καὶ ȣ̓ κεντᾶται ὑπὸ τῶν μελιττῶν, ἀλλὰ μόνον φεύγει καπνιζόμενος ἐγγίγνονται δὲ καὶ κάμπαι ἐν τοῖς σμήνεσι, ἃς καλȣ̃σι τερηδόνας. ἃς ȣ̓κ ἀμύνονται αἱ μέλιτται. νοσȣ̃σι δὲ μάλιστα ἡλιȣ́μενα, ὅταν ἐρυσιβώδη τὰ ἄνθη ἡ ὕλη ἐνέγκῃ, καὶ ἐν τοῖς αὐχμηροῖς ἔτεσι. πάντα δὲ τὰ ἔντομα ἀποθνήσκει ἐλαιȣ́μενα, τάχιστα δ' ἄν τις τὴν κεφαλὴν ἀλείψας ἐν τῷ ἡλίῳ θῇ. Vnde Plinius XI. ſect. 21. *aranei quoque vel maxime hoſtiles; cum praeualuere vt intexant, enecant alueos. Papilio etiam ignauus et inhonoratus, luminibus accenſis aduolitans peſtifer, nec vno modo. Nam et ipſe ceras depaſcitur, et relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: fila etiam araneoſa, quacumque inceſſit, alarum*

alarum maxime lanugine obtexit. Naſcuntur et in ipſo ligno teredines, quae ceras praecipue appetunt. vbi Vincentius 20. cap. 110. habet: *filo etiam aranea quocunque inceſſerit, alarum maxime lanugines obtexit.* Nunc locum Ariſtotelis propius inſpiciamus. Verba σκωλήκιον τὸ ἀραχνιοῦν peſſime Gaza vertit: *vermiculus ſpecie aranei — hic ſibi ſimilem forma aranei, parit in fauo.* Graece enim eſt: ἐντίκτει ὅμοιον ἑαυτῷ οἷον ἀράχνιον. quae ſunt vertenda: parit aliquid ſibi ſimile ſub ſpecie telae aranearum. De altero genere, quod eſt graece: ἐντίκτει τι χνοῦ ἀναπνέων. Gaza reddidit: *haec pulverem ſpirando in alueo parit.* Peſſime Camus ex libris quibuſdam χοῦ ἀνάπλεων ſcripſit, interpretatus: *quelque choſe qu'il enveloppe de pouſſiere.* Lanuginem enim ex h. l. tranſtulit Plinius; et in libris ſcriptis optimis eſt ἐντίκτει χνοῦν ἀναπνέων. In verſione Thomae eſt: *intus parit caliginem expirans.* In eadem etiam legitur *Ipiliotis*, ita, vt in Graeco legiſſe videatur ἠπιλιώτης. Denique recte cum libris optimis legit νοσοῦσι δὲ μάλιστα ὅταν ἐρυσιβώδη τὰ ἄνθη ἡ ὕλη ἐνέγκῃ. omiſſo verbo ἡλιούμενα, quod ex verbo ἐλαιούμενα corruptum et alieno loco intruſum fuit. De olei enim noxa deinceps traditur. Omiſit etiam verbum Gaza. Pro ὕλη Alberti magni verſio nominat *flores papaueris.* Quaedam huius loci ex verſione Scoti poſuit Vincentius XX. cap. 110 et 112. *Animal quod circa candelam volat, eiicit fauos in terram cum inſpirat. et apes quidem non pungunt illud, ſed fugit, cum apes ſuffumigauerit. — Aranea quae graec. dicitur felidron* (pro cleron) *generatur in domibus apum, et nocet eis, corrumpens mel, facitque texturam in circuitu domorum illarum.* Vides igitur, iam olim ex mala loci Ariſtotelici, praecipue verborum σκωλήκιον τὸ ἀραχνιοῦν, interpretatione ortam eſſe opinionem de noxa aliqua araneae, quae fauos niſi derelictos non intrat, quam poſuit tamen etiam Virgilius Georg. IV. 246. *inuiſa Mineruae in foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.* Poteſt tamen defendi Virgilius, qui foribus alueariorum interdum obtexi telas aranearum ait, cum ſcilicet negliguntur aluearia, aut morboſa et infrequentia ſunt. Contra male Plinius araneas ipſos fauos aggredi et obtexere ait. Acarum telarium Linnaei quidam habuiſſe videntur pro Aranea. Is enim morboſos fauos aggredi videtur. Ceterum Plinius aperte in Ariſtotele legit: ἐντίκτει τε χνοῦ ἀναπλέων, interpretatus *alarum lanugine obtexit.* et ex excrementis huius phalaenae ait naſci teredines; deinde tamen alias in ligno aluceariorum naſci ait teredines. Verum Ariſtoteles, etſi diſerte ſatis non affirmat, teredines iſtas naſci ex ſemine

tineae,

tineae, hepioli dictae, erucas tamen nominans, manifeſto mihi vermes ex tinea ortos ſignificare videtur; nec praeterea vllas ligni teredines nominat, quas debes ineptae Plinii interpretationi. Ceterum phalaenam cereanam et melonellam Linnaei intelligi ſuſpicor. Forte et plures eiuſmodi peſtes cum acaro telario populantur apum mel et fauos. De olei noxa Plinius XI. ſect. 21. *oleo quidem non apes tantum, ſed omnia inſecta exanimantur, praecipue ſi capite vncto in ſole ponantur. — nocent et ſua mella ipſis, illitaeque ab aduerſa parte moriuntur.* — Morbum apum pedicularem et viſus hebetudinem curant Geoponica XV. 2. 13. Apes ſuecicas a pediculis praecipue infeſtari, et phalaena meloncila et ſociella Linnaei, conqueritur Hagſtrom in Libro de Cultura apum Holmiae 1773. edito, vbi p. 127. pediculus apis depingitur. Scilicet in Suecia per quatuor anni menſes pabulantes toti anno proſpicere et diu intra alueos conquieſcere coguntur per nimium coeli frigus; quod quidem ſi et per pluuium annum iis acciderit, mirum tunc non debet eſſe, ſi apes magis a pediculis, et aluei cum ceris a tineis infeſtentur. Quod Ariſtoteles ἔκτρωμα appellat, noſtri apiarii *Faulbrut* vocant.

11. *vacuae cerarum partes*] Palladius: *illud ante omnia expediet, vt putres fauorum, vel vacuas ceras, quas aliquo caſu examen ad paucitatem redactum non valebit implere, ſemper recidas ferramentis acutiſſimis ſubtiliter, ne mota alia pars fauorum cogat apes domicilia concuſſa deſerere.*

13. *plurimi flores*] Palladius: *nocet apibus plerumque felicitas ſua; nam ſi nimiis floribus annus exuberat, dum ſolam curam gerendi (generandi* Vincent.) *exercent, de prole nil cogitant. Cuius omiſſa reparatione populus idem labore confectus extinguitur, totius gentis exitio.* (*generis* Codex Polit.)

frequentatae] Edd. primae cum Lipſ. *confrequentatae.* Auctoritates, in Geſneri Theſ. L. L. poſitae, non ſunt antiquae.

14. *tertio quoque die*] Palladius: *itaque cum mellis nimietatem videris ex florum grandi et continua meſſe defluere, interiectis ternis diebus, clauſo foramine non eas patiaris exire. ita ad generandam ſobolem conferentur.*

prata et arua] Ex Sangerm. *prata etiam parua* annotauit Gronouius.

auocatae] Ita voluit Morgagni ſcribi, et comprobat emendationem liber Sang. cuius tamen lectionem ita retulit Gronouius: *exiguis foram. relictis, per quae poſſint apes exire,*

exire, aluorum exitus praecludi, vt alueo fere mellifici euocatae apes quoniam non ſperent ſe poſſe. Vnde malim legere *opere mellificii.*

Cap. XIV. *duodequinquaginta*] Hic numerus aeuo Metonis et Athenarum coelo conueniens a romana diſcrepat diebus ſaltem XII. monente Pfaffio p. 49.

Purgamenta] Palladius: *nunc circa Calendas Apriles curandi ſunt aluei, vt omnia purgamenta tollantur, et ſordes, quas tempus contraxit hibernum, et vermiculi, et tineae et araneae, quibus corrumpitur vſus fauorum, et papiliones, qui vermiculos ſtercore ſuo faciunt naſci. Tunc fumus incenſi ſicci bubuli ſtercoris adhibeatur, qui aptus eſt apium ſaluti. Quae purgatio frequenter vſque in autumni tempora celebretur.* Varro III. 16. 17. *verno tempore et aeſtiuo fere ter in menſe mellarius inſpicere debet fumigans leniter et a ſpurcitiis purgare aluum et vermiculos eiicere.* Plinius XI. ſect. 15. *fumo crebriore etiam ignauia earum excitatur ad opera. Nam niſi incubauere, fauos liuidos faciunt.* vbi Vincentius male habet *vbi incubauerunt.* Ariſtoteles IX. 40. ἐπικάθηνται δ' ἐπὶ τοῖς κηρίοις αἱ μέλιτται καὶ συμμέττουσι. ἐὰν δὲ τοῦτο μὴ ποιῶσι, διαφθείρεσθαί φασι τὰ κηρία καὶ ἀραχνιοῦσθαι. Geoponica XV. 4. ἠρινῶν δὲ δέκα ἡμερῶν διελθουσῶν καπνῷ βολβίτου ξηροῦ ἐπὶ τὰς νομὰς αὐτὰς ἐξελάσας καθαρίσεις καὶ κορήσεις τὰ ἀγγεῖα. τῆς τε γὰρ κόπρου τὸ δυσῶδες ὄκνον αὐταῖς προσφέρει καὶ τὰ ἀράχνια ἐμποδίζει. vbi verbum προσφέρει vitioſum eſſe videtur, ſi Plinii locum compares. Ceterum vulgatum *hyberno* iterum correxi, vt forma lectionis aequalis vbique ſeruaretur.

2. *qui tineae*] Palladius tineas a vermiculis diſtinxit, aliam forte lectionem ſecutus. De papilionibus videbimus ad ſect. 9. Phalaena careana Linnaei et ſimiles intelliguntur. Nam papilionis nomen Romani commune fecerunt phalaenis veſpertinis ſeu nocturnis et papilionibus diurnis. Tineas Graeci etiam in fauis dixere σῆτας. Heſychius: σής· σκώληξ ὁ ἐν τοῖς μελισσίοις γινόμενος καὶ ὑφάσμασι. Hae tineae in fauis faciunt araneoſas telas, nec proprie dicta aranea facile intrabit fauos niſi derelictos. Deinde aliud araneoſae telae genus facit in fauis acarus telarius Linnaei. Eum enim intelligi ſuſpicor ab Ariſtotele H. A. V. 32. καὶ ἐν κηρίῳ δὲ γίνεται παλαιουμένῳ ζῶον ὃ δοκεῖ ἐλάχιστον εἶναι τῶν ζώων πάντων καὶ καλεῖται ἄκαρι, λευκὸν καὶ μικρόν. vbi Codex optimus cum verſione Thomae habet ἀκαρη.

3. *qui*

3. *qui apes nutrit*] Haec verba ſpuria eſſe cenſet Pontedera; igitur incluſimus.

pridie caſtus] Dura mihi videtur locutio pro *abſtinens*, etſi ſcio. Ciceronem *caſtam a cruore ciuili*, et Plautum *caſtam a culpa* dixiſſe.

nec niſi lotus] Palladius: *haec omnia caeteraque efficies caſtus et ſobrius et alienus a balineis, vel a cibis acribus et odoris immundi atque omnibus ſalſamentis.* Contra Plinius: *inprimis praecipitur, vt loti purique eximant mella.*

abſtine atque] Vulgo ſequebatur *fere ab*, quae verba cum libris optimis omiſimus, ſuadente etiam Pontedera, vt paulo antea *ſit* poſt *caſtus*. Poſtea *allii* dedi cum Edd. reliquis, quanquam in Catone et Varrone alteram ſcripturam tenendam cenſeo.

4. *οἴστρους*] Palladius Maio 10. *hoc menſe incipiunt augeri examina, et in extremis fauorum partibus maiores creantur apiculae, quas aliqui reges putant, ſed Graeci eos οἴστρους appellant, et necari iubent. quia requiem concutiunt quieſcentis examinis.* vbi Creſcentius habet: *ſed Graecis κηφὴν dicitur hoc genus apis, quia* etc. Codex Erford. habet *coſtros*. Plinius XI. ſect. 16. *naſcuntur aliquando in extremis fauis apes grandiores, quae ceteras fugant. Oeſtrus vocatur hoc malum.* Coſtros nominat Iſidorus apud Vincentium XX. cap. 126. Vide Cangii Gloſſarium in voce Choſdrus.

5. *mox dicetur*] Antiquam lectionem reſtitui, ſuadente etiam Pontedera. In Aſcenſ. eſſe *dicitur* monuit Gronouius, qui Sang. hanc lectionem annotauit: *mox dicetur cum de conſ. m. mox dicetur praecipiemus.* Idem ex Sang. paulo antea *faui demuntur* annotauit.

6. *amitti*] Ita vulgatum *admitti* emendauit Vrſinus, Schoettgen et Morgagni conſentiente Sang. libro. Praeterea *intertrimento* malebat legi Schoettgen.

7. *fumigandae*] Plinius XXI. ſ. 47. *aluos hieme ſtramento operiri, crebro ſuffiri, maxime fimo bubulo; cognatum hoc iis, innaſcentes beſtiolas necat, araneos, papiliones, teredines; apeſque ipſas excitat.* Quae ſimillima ſunt verbis noſtri ſupra ſect. 1.

rigoris] De frigida *rigere* dixit etiam Seneca Q. N. IV. 2. vbi vide Gronouium p. 277. et Plinius 31. ſect. 28. Et Frontinus de Aquaeductibus habet: *vt ipſam Martiam ſplendore et rigore gratiſſimam.* Palladius Nouembri cap. 8. *eodem menſe ſordibus liberandi ſunt aluei* etc. quae ad ſ. 13. ponam. Ceterum opercula alueorum aqua inrorare veſpere iubent Geoponica XV. 9. vt congregatos illuc fucos ſiticu-

loſos necent vniuerſos. Eandem aquam intelligi puto c. 6. vbi vindimiator, ne ab apibus pungatur, ita inſtruitur: *καὶ ῥοφήσας ἐμφύσησον εἰς τὴν μελισσίαν τρὶς ἢ τέτρακις.* nam vnguentum, quod praeceſſit, quoque facies et manus illinuntur, ſorberi non poteſt et inſufflari alueo. Quare lego *ῥοφήσας ὕδωρ ἐμφύσησον.*

9. *maluae florent*] Palladius Aprili 8. *hoc etiam menſe purganda ſunt aluearia ſordibus, et necandi papiliones, qui maxime abundant florentibus maluis, quos hoc genere intercipiemus. Vas aeneum miliario ſimile, id eſt, altum et anguſtum, veſpere inter aluearia collocemus, et in fundo eius ponamus lumen accenſum; illuc papiliones conuenient, et circa lumen volitabunt, et anguſtia vaſculi ab igne proxime interire cogentur.* Plinius XXI. ſect. 47. *et araneorum quidem exitium facilius eſt; papilio peſtis maior. Tollitur vere, cum matureſcit malua, noctu, interlunio, caelo ſereno, accenſis lucernis ante aluos. In eam flammam ſeſe ingerunt.* Similem modum intercipiendi phalaenas docet Aelianus I. 58. vbi vulgo *φάλαγγες* nominantur: *καὶ αἱ λύγγαι.* Intelliguntur *φάλαιναι*, quas Latini etiam papiliones appellauerunt. Graeci dixerunt *φάλη* et *φάλαινα.* Vide Heſychium in *φάλαι* et *φάλλη.* Nicander Theriac. verſu 760. *φάλαιναν* nominat.

earum] Male vulgatum *eadem* contra Vrſinum defendebat Geſner, qui deinceps male vulgatum *inter aluos* mutauit, cum deberet ſect. 8. ponere *intra aluos*, vbi ſenſus et lectio Sang. libri a Drakenb. ad Liuium V. 27. annotata poſtulabat. Ceterum *tinias* ex Sang. annotauit Gronouius.

quod nec facile] Sang. teſte Gronouio *quoniam nec facile ex anguſto ſuſum euolent.* De *ſuſum* ſatis dictum ad Catonem; *euocant* Edd. primae habent.

10. *quinquageſimum*] Exortum hunc matutinum aeuo Iuliano et coelo romano conuenire monet Pfaff p. 51. et ante eum Pontedera Antiqq. p. 359. qui hinc correxit locum noſtri XI. 2. ſect. 52. Scilicet XIII. Cal. Sextiles ſol adit leonem.

emiteſcit] i. e. matureſcit. Vulgatum *eniteſcit* recte reprobauit etiam Pontedera.

octauam partem] Plinius 18. ſect. 59. *horae nunc in omni acceſſione aequinoctiales non cuiuſcunque diei ſignificantur, omneſque eae differentiae ſiunt in octauis partibus ſignorum.*

crabronum] Palladius Aug. 7. *hoc menſe crabrones moleſti ſunt aluearis apum, quos perſequi ac necare debemus.* vbi Polit. Codex habet *infeſti.* Modum interficiendi docet Ariſtote-

ſtoteles H. A. IX. 40. et Aelianus I. 58. Ceterum deinceps *aibaria* habet Sangerm. teſte Gronouio.

11. *diebus XL.*] Pontederae corrigenti XLIV. aſſentitur Pfaff p. 51. Vide ad II. 8. ſ. 1.

tamaricis] Palladius Nouembri 8. *huius menſis initio apes ex tamariſci floribus reliquiſque ſilueſtribus mella conficiunt: quae auferenda non ſunt, quia ſeruantur hiberno.* vbi Vincent. *thamarici* alii libri *tamarici.* Lectionem *tamaricis* probat Pontedera, et monet, tamariſcum noſtrum non pertinere ad tamaricem, quae autumno floret, cum ille prima aeſtate floreat. Plinius XI. ſect. 15. *tertium genus mellis minime probatum ſilueſtre, quod ericaeum vocant. Conuehitur poſt primos autumni imbres, cum erice ſola floret in ſiluis, ob id arenoſo ſimile. Gignitur id maxime Arcturi exortu ex ante pridie Idus Septembris. Quidam aeſtiuam mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad aequinoctium autumni ab eo ſuperſint dies quatuordecim et ab Aequinoctio ad Virgiliarum occaſum diebus 48. plurima ſit erice. Tetralicem Athenienſes appellant, Euboea ſiſaram, quam putant apibus eſſe gratiſſimam, fortaſſis quia tunc nulla alia ſit copia. Haec ergo mellatio fine vindemiae et Virgiliarum occaſu, Idibus Nouembris fere includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio perſuadet et ſemper eas partes fauorum, quae habeant erithacem.* Vbi Editio princeps habet *ſiſirum;* alii libri Syſyrum; deinde ex libris edidit ſcriptis Brotier *putantque apibus.* Harduinus et Brotier pro *tetralicem* malebant legi *tamaricem* ex Columella, quorum ſententiae eo lubentius accedo, quod video Vincentium XX. cap. 101. Plinii locum ita legere: *autumni, cum in Africa ſola myrica floret in ſiluis.* Forte haec ex Magone traducta Africum mel proprie ſpectant. Plinius etiam XIII. ſect. 37. *myricem,* inquit, *et Italia fert, quam alii tamaricem vocant.* Praeterea manifeſtum eſt, Plinium ſua cum Columella duxiſſe ex Hygino; igitur de eadem re eademque planta loqui debebat. Idem Plinius 24. ſect. 39. *ericen Graeci vocant fruticem non multum a myrice differentem colore roris marini et paene folio.* Quae ſunt ducta ex Dioſcoride I. cap. 117. Deinde ſect. 41. *Myricen, quam ericen vocat Lenaeus, ſimilem ſcopis Amerinis dicit. Arbitrantur quidam, hanc eſſe tamaricem: ſed ad lienem praecipua eſt — Vulgus infelicem arborem eam appellat, vt diximus, quoniam nihil ferat, nec ſeratur vnquam.* vbi libri ſcripti, ab Harduino inſpecti, habebant: *Myrice camericam Lenaeus.* Vulgo erat: *Myrice quam et tamaricem.* Vincentius habet: *Myricem quam et amaricem vocant, arbitrantur*

tur quidam eſſe tamaricam. Vides igitur, iam olim *myrices, ericae et tamaricis* cum nomina tum naturas fuiſſe a ſcriptoribus permutata et confuſa inter ſe; quare non dubito, tamaricem Columellae eandem eſſe cum erica, vnde Plinius autumnale mel ſeu ericaeum colligi ait; quod forte rectius myricaeum ſeu tamariceum appellatur. — Ceterum deinceps *frutectis* habet.

12. *eoque vſque ad*] Haec verba vſque ad finem ſectionis omittunt libri optimi probante Pontedera, qui comparabat ſectionis 17. haec verba: *poſt confectam brumam diebus fere quadraginta quicquid eſt repoſiti mellis conſumunt, et ſaepe etiam vacuatis ceris vſque in ortum Arcturi ieiunae fauis accubantes torpent.* Sed vide, quae ad illum locum annotavimus.

Hipparchi] Cardines annuos fieri in octauis partibus ſignorum, brumam capricorni a. d. VIII. Ianuarii Calendas fere, monet Plinius 18. ſ. 59. Ceterum errore Hipparchum a Columella nominari, monet Petauius Vranologiae P. II. p. 76. quem laudauit Geſner. Pontedera in Antiqq. p. 338. docet, falli Columellam, dum antiqui Romanorum anni ordinationem Eudoxo et Metoni aſſignat. Totam iſtam rationem, quae in octauis ſignorum partibus anni conſtituit, Chaldaicam eſſe, Graecis ſecus diſcernentibus. Chaldaici anni et romani auctorem fuiſſe Numam. Ceterum ex Sangerm. *Mentonis* annotat Gronov.

13. *aperire aluos*] Palladius Nov. 8. *eodem menſe ſordibus liberandi ſunt aluei, quia tota hieme eos mouere aut aperire non decet. Sed haec die aprico tepidoque facienda ſunt, et pennis maxime auium maiorum, quae habent rigorem, vel aliquo ſimili omnia interiora mundentur, quo manus non valebit attingere.*

opercula] Plinius XXI. ſect. 47. *operculum a tergo eſſe ambulatorium, vt proferatur intus, ſi magna ſit aluus, aut ſterilis operatio, ne deſperatione curam abiiciant. id paulatim reduci, fallente operis incremento.* vbi Vincentius habet: *a tergo eſſe. etiam opus deambulatorio, vt proſpiciantur intus, ſi magnus ſit vterus alueariis, prouentus autem ſterilis, ne operandi deſperatione curam abiiciant — reduci oportet.* In quibus lectiones ſunt quaedam vulgatis meliores.

14. *rimarum*] Palladius: *tum rimas omnes, quae ſunt extrinſecus, luto et fimo bubulo miſtis linamus: et inſuper geniſtis vel aliis tegumentis ſimilitudinem porticus imitemur, vt poſſint a frigore et tempeſtate defendi.* vbi Creſcentius habet: *ad porticus ſimiliter operiamus.* Sed vel ita diſcrepat a Columella

mella Palladius. Plinius XXI. ſ. 47. *aluos hieme ſtramento operiri, crebro ſuffiri, maxime fimo bubulo.*

frondium] i. e. virgarum frondoſarum. Vide ad V. 6. 17. notam.

15. *occiſas aues*] Plinius XXI. ſect. 48. *gallinarum etiam crudas carnes.* (apponunt hieme, aut fame laborantibus.) vbi rectius cum libris ſcriptis et Vincentio leges *nudas carnes.* Voluit ita intelligi interanea exemta. Reliqui ſcriptores omnes apem affirmant Pythagorico more abſtinere carnibus. Cum Hygino tamen facit vir doctus in Scriptis Societat. Oeconomicae Petropolit. IV. p. 82. Ecce etiam Creſc. IX. 98. *cum nimis depauperantur melle — facto ſupra partem mediam paruo foramine ac per ipſum munda virgula intermiſſa exhibeant aut eis mel vel pullum aſſatum vel alias carnes.* Vide etiam ſupra ad cap. XIII. ſect. 7. notam.

ficum aridam] Varro III. 16. 18. *ficorum pinguium circiter decem pondo decoquunt in aquae congiis ſex, quas coactas in offas prope deponunt. Alii aquam mulſam in vaſculis prope vt ſit curant, in quae addunt lanam perpuram, per quam ſugant, vno tempore ne potu nimium impleantur, aut ne incidant in aquam. — alii vuam paſſam et ficum cum pinſerunt, affundunt ſapam, atque ex eo factas offas apponunt illis cum tempeſtatibus et hieme non poſſunt in pabulum procedere.* Plinius XXI. ſect. 48. *ſi cibus deeſſe cenſeatur apibus, vuas paſſas, ſiccaſue ficos contuſas ad fores earum poſuiſſe conveniat. Item lanas tractas madentes paſſo aut defruto aut aqua mulſa.* Vulgo inepte legitur *vuas paſſas ſiccaſue, ficoſque.* Rectius Vincentius XX. cap. 87. *vuas paſſas ſiccas vel ficos tuſas.* Ex eodem deinceps lege: *lanas tinctas paſſo, vel aqua mulſa madentes.*

17. *Arcturi qui eſt*] Plinius XI. ſect. 15. *a bruma ad Arcturi exortum diebus LX. ſomno aluntur ſine vllo cibo. Ab Arcturi exortu ad aequinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant, ſed etiam tunc alueo ſe continent, ſeruatoſque in id tempus cibos repetunt. In Italia vero hoc idem a Vergiliarum exortu faciunt, in eum dormiunt.* Vnde apparet, Hyginum et Columellam haec ex Graecis auctoribus tranſtuliſſe, quae caelo Italico conuenire negabat Plinius. Graecorum rationem ſequitur Aelianus V. 12. Ceterum diem a Columella poſitum ad pedes Arcturi pertinere, ex Ouidio Faſtor. II. 153. monet Pfaff p. 52.

dum Arcturi ortus] Plinius XI. ſect. 5. *conduntur a Vergiliarum occaſu, ſed latent vltra exortum: adeo non ad veris initium, vt dixere, nec quiſquam in Italia de aluis exiſtimat.*

mat. Ante fabas florentes exeunt ad opera et labores. vbi recte edd. veteres cum Vincentio habent *non exeunt*, et locum corrupit Harduinus, docente ipſo Plinio 18. ſect. 67. de Vergiliarum ortu: *Hoc interuallo et apicula procedens fabam florere indicat, fabaque floreſcens eam euocat.*

18. *hiberna atque alia*] Recte Pontedera emendabat: *verna atque alia.* Nullae enim regiones hieme apibus pabula praebent, niſi feruidae, de quibus Columella non docuit.

19. *poſt veris tempora*] In Sangerm. eſſe *poſt veris ſi tempora.*

inſulis] Plinius XI. ſect. 13. de optimo melle. Atticae regionis hoc et Siculae Hymetto et Hybla, ab locis, mox Calydna inſula. Strabo X. p. 489. omne quidem Cycladum mel Attico comparari poſſe ait, Calymnium tamen reliquo praeſtare. Plinius XXI. ſect. 43. Padi accolas refert nauibus tranſuehere in paſcua, in Hiſpania vero mulis prouehere. Ceterum lectionem *Syrum* praeferebat Heinſius Epiſt. ad I. Fr. Gronouium p. 396.

20. *aluos inſpicere*] Ita Sang. pro *alueos*, et deinceps *praecepit* teſte Gronouio.

ſine concuſſione] Geoponica: νυκτὸς καὶ ἠρέμα καὶ δέρμασι τὰ ἀγρεῖα περιδήσας αἰρέτω πρὸ ἡμέρας.

Cap. XV. *maturitas*] Palladius Iunio VII. *hoc menſe aluearia caſtrabuntur, quae matura eſſe ad mellis reditum,* (alii libri cum Vincentio *redactum*) *ſignis pluribus inſtruemur. Primum quidem, ſi plena ſunt, apum ſubtile murmur audimus. nam vacuae ſedes fauorum, velut concaua aedificia, voces, quas acceperint, in maius extollunt. quare cum murmuris ſonus magnus et raucus eſt, agnoſcimus non eſſe idoneas ad metendum crates fauorum. Item cum fucos a ſedibus ſuis, qui ſunt apes maiores, grandi intentione deturbant, matura mella teſtantur.* Varro III. 16. 37. *eximendorum fauorum ſignum ſumunt ex ipſis, ſi fures aluus habeat, an iam exterminarit; et ſi, opercula alui cum remoueris, fauorum foramina obducta videntur quaſi membranis, quia tunc ſunt melle repleti. Ex apibus coniecturam capiunt, ſi intus faciunt bombum, et cum intro eunt ac foras trepidant.* Ita enim locum vitioſiſſimum omnium partim ex Columella redintegrandum cenſeo.

immune ſine induſtria] Etiam Pontedera probabat lectionem, ex libris optimis nunc receptam, ſed ſuſpecta habebat verba *ſine induſtria.* Ex Sang. lectionem hanc poſuit Gronouius: *etiam ſine rure, ſine induſtria* vnde efficiebat I. Fr.

I. Fr. Gronouius *ſine fruge.* ſed praeſtat Edd. primarum lectio. Seruius ad Georg. IV. 168. *fucus eſt ſecundum Aemylium maior ape, crabrone minor, dictus eo quod ſit apibus nocens, quod cum ipſe nihil gignat, aliena conſumat.* Eſſe hic videtur Aemilius Macer, quem Plinius inter auctores ſuos libro XI. praefatus eſt. Et laudat Aemilium Macrum diſerte Seruius ad Aeneid. I. 439. vbi breuius eadem repetit.

2. *et educandam*] Haec ſpuria eſſe cenſuit etiam Pontedera, et recte omittunt Polit. et Sang. Plinius XI. ſ. 11. *neque in opere tantum, ſed in foetu quoque adiuuant eos, multum ad calorem conferente turba. Certe quo maior eorum fuit multitudo, hoc maior fiet examinum prouentus. Cum mella coeperunt matureſcere, abigunt eos, multaeque ſingulos aggreſſae trucidant; nec genus id niſi vere conſpicitur.*

3. *agiliores*] Ariſtoteles IX. 40. κηφῆνες ὀλίγοι ἐνόντες ὠφελȣ̃σι τὸ σμῆνος. ἐργατικωτέρȣς γὰρ ποιȣ̃σι τὰς μελίττας.

coaleſcere] Recte Geſnerus emendabat: *conualeſcere.*

4. *matutinus*] Palladius: *caſtrabuntur autem aluearia matutinis horis, cum torpent apes, nec caloribus aſperantur.*

culter oblongus] Ex loco altero ſect. 9. vbi eſt: *ſi cerae dependentes in longitudinem decurrunt, eo ferramento quod eſt ſimile cultro, inſecantur faui — ſin autem tranſuerſi tectis cauearum inhaerent, tunc ſcalprato ferramento eſt opus, vt aduerſa fronte impreſſa deſecentur.* Ex quo loco patet, ſcalpratum ferramentum habere frontem planam. Contra in libro IV. cap. 25. falcis vinitoriae pars capulo proxima, quae rectam gerit aciem, culter ob ſimilitudinem nominatur; quae vero a flexu procurrit, ſcalprum; pars adunca roſtrum. Cultro vti iubet cum deſecari aliquid in aduerſum preſſa manu debet; ſcalpro, vbi quid laeuigandum et retrahendum. Apertum igitur eſt vitium huius loci, quod ſic emendo: *alterum ſit vno capite aduncum ſcalprum, alterum culter oblongus, ex vtraque parte acie lata, prima fronte planum et acutiſſimum, quo melius hoc faui ſuccidantur, illo eradantur.* In altero Columellae loco pariter verba turbata eſſe puto, et primo loco *ſcalpro* altero *cultrato* legendum.

5. *parte qua*] Hunc locum ex libris optimis reſtitui approbante Pontedera. Firmat locus Plinii XI. ſect. 10. *Primi fere tres verſus inanes ſtruuntur, ne promtum ſit, quod inuitet furantem. Nouiſſimi maxime implentur melle: ideoque auerſa aluo eximuntur faui.*

vaſe fictili] Palladius: *fumus admouetur ex galbano et arido fimo bubulo, quem in pultario factis carbonibus conuenit*

 exci-

excitare; quod vas ita figuratum ſit, vt velut inuerſi infundibuli anguſto ore fumum poſſit emittere; atque ita cedentibus apibus mella recidantur. vbi Polit. cum Creſc. *pulmentario;* deinde *fictis* Lugd. liber. *ſiccis* Creſcentius. Lege *fictili* ex Columella. Pultarios, quibus vuas condit, habet Columella XII. 43. 7. Lectionem librorum *paulo latiore* praeferebat h. l. Pontedera Geoponica XV. 6. *καὶ ἀνάψας πυρὶ βόλιτον εἰς χυτρίδιον καὶ προσαγαγὼν τῷ θυριδίῳ ἄφες εἰσκρίνεσθαι, τὸν καπνὸν ἐφ' ἡμιώριον* etc.

6. *extra veſtibulum*] Plinius XI. ſect. 48. *aluorum, cum mel eximitur, illini oportet exitus meliſſophyllo aut geniſta tritis, aut medias alba vite praecingere, ne apes diffugiant.*

Poteſtas eſt] Vulgatam *poteſtas facta eſt* damnauit etiam Pontedera.

7. *lateribus adhaerentes*] Plinius XI. ſect. 10. *ſtruunt orſae a concameratione aluei, textumque velut a ſumma tela deducunt, limitibus binis circa ſingulos actus, vt aliis intrent, aliis exeant. Faui ſuperiore parte affixi et paulum etiam lateribus ſimul haerent et pendent vna. Alueum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter popoſcit alueus. Aliquando et duorum generum, cum duo examina concordibus populis diſſimiles habuere ritus.* vbi Vincentius habet *actus incedunt.* Ex Columella deinde legendum eſt: *Solum non contingunt.* Ariſtoteles H. A. IX. 40. *ἄρχονται δὲ τῶν ἱστῶν ἄνωθεν ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τοῦ σμήνους καὶ κάτω συνυφεῖς ποιοῦσιν ἕως τοῦ ἐδάφους τοὺς πολλούς.* ſeu vt alii libri *ἱστοὺς πολλούς.*

8. *quinta pars*] Palladius: *ad examinis pabulum hoc tempore* (Iunio) *pars fauorum debet quinta dimitti.* Idem Octobri 13. *hoc etiam menſe aluearia caſtrabuntur, more quo dictum eſt. quae tamen oportet inſpicere, et ſi abundantia eſt, demere, ſi mediocritas, partem mediam relinquere pro hiemis inopia; ſi vero ſterilitas apparet in cellis, nil prorſus auferre.* Varro: *in eximendo quidam dicunt oportere nouem partes tollere, decimam relinquere. — eximendorum fauorum tempus tertium poſt virgiliarum occaſum, et ita ſi foecunda ſit aluus, vt ne plus tertia pars eximatur mellis, reliquum hiemationi relinquatur.* Differentiam vides magnam partis relinquendae, ſed ea orta eſt inde, quod Varro, quem Plinius ſequitur, tres mellis vindemias, Columella duas modo inſtituebat. Inde fit, vt prima meſſe Columella minorem mellis partem demetat, quam Varro; altera vero maiorem quam ille. Plinius XI. ſect. 14. *ergo diligentiores ex hac vindemia duodecimam partem apibus relinquunt. Dies ſtatus inchoandae, vt quadam lege naturae, ſi ſcire aut obſeruare homines velint,*

velint, triceſimus ab educto examine, fereque Maio menſe includitur haec vindemia. vbi ex Codice Reg. 2. et Chiffler. legendum cenſeo *quintam aut decimam partem.* Idem Plinius ſect. 15. *aeſtiua mellatione decimam partem Caſſio Dionyſio apibus relinqui placet, ſi plenae fuerint alui; ſi minus, pro rata portione: aut ſi inanes, omnino non attingi. Huic vindemiae Attici ſignum dedere initium caprifici.* Haec fuit Magonis opinio, a Dionyſio in latinum conuerſa ſermonem. Poſtrema ſunt ex his Ariſtotelis H. A. V. 22. βλίττεται δὲ τὰ σμήνη ὅταν ἐρινεὸν σῦκον φανῇ. Ita enim recte libri ſcripti pro φάγῃ; deinde legendum ἐρινεῦ. Thomae enim verſio habet: *agreſtis ficulneae apparuerit ficus.* Plinii locum peſſime de caprificatione interpretantur Harduinus et Brotier.

9. *Ac ſi cerae*] Recte ita pro *At ſi* legendum viderat Geſner.

impreſſi] Legendum puto *impreſſa.* Ita cap. 13. ſ. 12. *refert ne hebes ferramentum, quia non facile penetret, vehementius impreſſum fauos ſedibus ſuis commoueat.* De ferramento ipſo dixi ad ſect. 4.

10. *veteres vel vitioſi*] Palladius: *ſane putres ac vitioſi faui de aluearias auferantur.* Geoponica XV. 4. εἰ δὲ πολλὰ πλάσματα ἐνείη, τὰ φαυλότερα λαμβάνειν χρὴ, ἵνα μὴ τῇ στενοχωρίᾳ νοσῶσιν.

ſi qui tandem] Pontedera probabat *tamen;* equidem lectionem *tantum* praefero.

in aditu loci] Pontedera lectionem *abdito loci* probans interpretatur veluti *loci* additum non adeſſet.

11. *fauos in aditu*] An intelligit quos Plinius X. ſect. 11. *primi fere tres verſus inanes ſtruuntur, ne promtum ſit, quod inuitet furantem. Nouiſſimi maxime implentur melle, ideoque auerſa aluo faui eximuntur.* Quae ſunt conuerſa ex his Ariſtotelis H. A. IX. 40. αἱ δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τῶν κηρίων πρὸς τὰ σμήνη συνυφεῖαι ὅσον ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς στίχους κύκλῳ βραχεῖαι καὶ κεναὶ μέλιτος, πληρέστερα δὲ τῶν κηρίων τὰ μάλιστα τῷ κηρῷ καταπεπλασμένα. Vitium in poſtremis verbis latere, demonſtrat verſio Plinii. Ceterum vbique hic aluos iacentes et fere rotundas cogitare debemus. Noſtri apiarii hanc etiam ob cauſam conuertere alternis veſtibula alueorum iubent, quod apes in parte ſoli obuerſa fauos texere malunt, eoque etiam modo examinare obliuiſcuntur apes non ſatis frequentes, et labori magis incumbunt mellificii.

12. *conficere mel*] Palladius Iunio 8. *nunc mella conficimus congeſtis in mundiſſimum ſabanum fauis ac diligenter expreſſis. ſed antequam premamus, partes fauorum corruptas*

vel

vel pullos habentes recidemus. nam malo ſapore mella corrumpunt. Mel recens paucis diebus apertis vaſculis habendum eſt, atque in ſummitate purgandum, donec refrigerato calore muſti more deferueat. Nobilius mel erit, quod ante expreſſionem ſecundam velut ſponte profluxerit.

ſaccus] Vide infra ad XII. 19. 4.

rubras ſordes] Recte Schoettgen interpretatur ἐριθάκην, quam alii ſandaracam, alii cerinthum vocant. *Hic*, inquit Plinius XI. ſect. 7. *erit apium cibus, dum operantur, qui ſaepe inuenitur in fauorum inanitatibus ſepoſitus et ipſe amari ſaporis.* Idem ſect. 15. *et ſemper eas partes fauorum, quae habeant erithacen, relinqui ratio perſuadet.*

13. *mel*] Hoc primae notae mel Plinius XI. ſect. 15. acetum dici ait; ſed locus eſt vitioſus. Vide infra ad XII. 5. 1. ſtillaticium vocat Marcellus Empiricus p. 79. ed. Corn. Fauum is contundit et ſuſpendit in linteo nitido et denſo, et quod decurrerit, eo vtitur.

retractata] Ex Sang. Erneſti annotauerat *retractata remanſerunt.* ſed Gronouius deeſſe *retractata* monuit.

Cap. XVI. *Aeris exigui*] Quaſi cerae Punicae, id eſt, dealbatae vſus tunc minor fuerit, quam hodie. Artem dealbandae cerae docuit Plinius loco mox laudando cum Dioſcoride. Dolia olearia cerare docet Columella Libro XII. Pretium poſtea cerae creuiſſe, monuit iam olim Creſcentius IX. 104.

reliquiae] Palladius Iunio c. 7. *Hoc etiam menſe ceram conficimus, quae in vaſe aeneo, feruenti aqua pleno, minute conciſis fauorum reliquiis mollietur, et deinde in aliis vaſculis ſine aqua reſoluta digeretur in formas.* quae vitioſa eſſe intelligis comparato noſtro loco et Plinio XXI. ſect. 49. *Cera fit expreſſis fauis, ſed ante purificatis aqua et triduo in tenebris ſiccatis, quarto die liquatis igni in nouo fictili, aqua fauos tegente; tunc ſporta colatis. rurſus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipiturque alia frigida, vaſis melle circumlitis.* Quare in Palladio legendum cenſeo *vaſculis ſimiliter aqua.* Haec poſtquam ſcripſeram, incidi in locum Creſcentii IX. 104. vbi poſt primam liquefactionem addit: *et ſi placuerit, vt pulchrior adhuc fiat, ſine aqua iterum liquefiat, et in vaſe aqua madido cuiuſcunque formae placuerit, iterum reponatur.* Variatum igitur fuiſſe videri poteſt in hac re. Creſcentius tamen verba Palladii vix reſpexiſſe videtur.

2. *ſub-*

2. *ſubeſt*] Ita pro *ſupereſt* ſcribi volebat ex Edd. primis Pontedera, qui locum Ciceronis pro Milone addit, vbi *comitiorum dies ſubeſſe*, i. e. inſtare dicitur.

Gallioni] Eſt ne is Iunius Gallio, frater Senecae?

COMMENTARIVS
AD
LIBRVM X. COLVMELLAE.

Praefat. *hac minus parte*] i. e. hac deficiente parte. Formulam multis locis comparatos illuſtrauerat ad h. l. Crenius Parte X. Animaduerſ. p. 9. Pauca indicabo. Cicero Verrin. I. 45. 57. Nepos II. 5. 2.

pauperibus] Recte vocem hanc contra Barthium delentem Aduerſ. 37. 7. defendit Geſner. Deinceps ex Sangerm. *ferinaeque* omiſſa *carne* corrigebat Heinſius Aduerſ. I. p. 107. In Erneſtiana collatione nihil varietatis annotatum eſt. Sententia ipſa mihi paulo obſcurior viſa ita explicari poteſt, vt dicamus, epulis victum quaſi quotidianum opponi. Licebat igitur in antiqua parſimonia etiam pauperibus epulas interdum paruo ſumtu dare et frequentare, cum reliquum victum omnes aqua et frumento tolerarent. Pertinet ergo copia lactis et carnis ad epulas; quare ſemicolon poſt *epularum* ſuſtuli, et tranſtuli poſt *carne*.

3. *quoniam et fructus*] quamuis cum Sang. *et* omiſerim, nihilo tamen magis locum ita ſanatum puto; certe non ſatis equidem intelligo, quem fructum dicat Columella. Si horti fructum voluit intelligi, vt debuit, tum deeſt vocula aliqua.

exordiis] i. e. libris. Ita ſaepe noſter.

poſteris ſe] Vulgatam *poſteris poſt ſe*, ſane vitioſam, ita corrigebat Pontedera, vt *poſteris* deleret. Sed praeſtabat praepoſitionem *poſt* omittere, praeeuntibus libris ſcriptis, additam forte ex loco Virgilii hoc: *praetereo, atque aliis poſt commemoranda relinquo.* vbi libri quidam habent ſcriptum: *poſt me memoranda.*

4. *conſpici*] Hoc ſubſtitui vulgato *ſpecioſe confici.* Pontedera etiam praeferebat lectionem *conſpici*, ſed addito *ſpecioſe* quid fieri vellet non ſignificauit. Equidem interpretationem puto eſſe vulgatam elegantioris et verae, quam poſui lectionis. Vide noſtrum III. 10. 17. *conſpici numeroſiſſimis foetibus.* In Codice Moſq. eſt *ſpetioſi conſpici.*

funis]

funis] Graecum prouerbium ex Suida: ἐξ ἄμμȣ σχοινίον πλέκειν atque aliunde annotauerat Barth Adv. 50. 10.

5. *adeo*] Omiſſam vulgo hanc particulam orationis inſerendam et reſtituendam eſſe viderant Vrſinus, Morgagni et Pontedera, quos ſecutus eſt Geſnerus. Contra ea omiſſa locum ita ſanari poſſe putabat Barth Aduerſ. I. 2. vt *conſulatur* ſcribatur.

Verſu 4. *caeleſtia mella*] Ex aere ſcilicet defluere ſublucanis temporibus olim quidam putabant.

6. *numeroſo*] A numero herbarum dictum Pomponius, pretioſum Barth Aduerſ. I. 2. XXXVII. 7. amplum, laxum in multas areas definitum interpretatur Geſner. Equidem malim numeris ſuis completum, ſeu perfectum, bonum interpretari. Paulo aliter eſt numeroſum pectus equi VI. 29. 2. et numeroſa equi femina VI. 29 3.

7. *terga*] Graecum νῶτα θαλάσσης et ſimiles locutiones comparauit Barth. Adv. I. 2. Sed noſter etiam in proſa oratione adhibuit. Vide II. 2. 23. IV. 14. 1.

9. *ramine laeto*] Vrſinus malebat *gramina laeta*, cui oblocutus Barth Aduerſ. I. 2. malebat *lecto*. inepte!

12. *conuicia*] Fabulam ſpectat apud Ouidium Metamorph. VI. 377. *quamuis ſint ſub aqua, ſub aqua maledicere tentant.* Querelam ranarum nouimus ex Virgilio etiam.

15. *lapidoſis pomis*] i. e. quae duros, lapidoſos, nucleos habent. Ita lapidoſa corna Virgilio Georg. II. 34. Prunus ſilueſtris quae ſit, docui ad II. 2. 20.

16. *conſternitur*] quae mala ſponte nata et ſtrata per terram ſub arbore habet. Pomum mali cum vbere comparatur.

17. *helleboros*] Scilicet album et nigrum helleborum.

carpaſa] Vulgata *galbana* inter ſilueſtres plantas Italiae memorari merito mirari debebant Interpretes, ſi animum aduertiſſent. Plinius enim ſuo tempore e Syria galbanum, plantae ferulaceae ſuccum, in vſum medicinae afferri refert XII. ſect. 56. atque alibi propter ingens eius pretium propoli pro galbano vti vulgo ciues ſuos. Vitioſum igitur eſſe vocabulum, ſatis hoc ipſo et ſolo argumento agnoſcimus. De noxa ſucci galbanei non eſt, quod laboremus, etſi maior eius eſt vtilitas in medicina; noxam tamen aliquam vel grauis odor poteſt inferre incenſi, quamobrem ad fugandas beſtias venenatas adhibetur. Noxam aboriendi ſignificare videtur Heſychii gloſſa: ἀμβλῶνες· χαλβάνη. Διονύσιος. Mel galbanatum, ex paſtu galbani collectum, ad oculorum claritudinem facere refert Alexander Aphrodiſ. Problem.

Problem. II. libro. Praeterea libri ſcripti optimi habent *carbaſa;* quae ſunt lini tenuiſſimi genus, in Hiſpania primum repertum auctore Plinio 19. ſect. 2. Sed haec non pertinent huc. Igitur *carpaſa* ſcribendum. Dioſcorides inter venena plantarum refert Alexipharm. c. 13. τὸν τῆς Καρπάσȣ ὀπὸν, ſuccum Carpaſi plantae: Plinius 32. ſ. 20. Carpathii ſuccum dixit. Eundem opocarpathum dixit libro 28. ſ. 45. et 32. ſect. 31. Ὀποκάρπασον ex Archigene nominat Galenus Libro I. Medic. ſecund. loca cap. 3. atque idem libro primo de Antidotis, vbi Archigenis theriacam interpretatur, myrrham ſaepiſſime ait ſucco carpaſi ex ipſorum adeo medicorum conſilio permiſceri, vel fraude pharmacopolarum, propter magnam opocarpaſi ſimilitudinem, adulterari. In Galeni loco poſteriore editio Baſil. habet ὀποκάλπασον, vt in Orphicorum, ſi diis et Ruhnkenio placet, Argonauticorum verſu 920. liber Voſſianus nominat κάλπασον inter plantas veneficio aptas. Ex Galeno duxit forma mutata Καρπησίαν Paulus Aegineta V. 45. a qua καρπήσιον a Galeno alibi nominatum differre cenſet Gorraeus. Inter ſpecies ad vectigal pertinentes refertur etiam *carpaſum* L. XIV. §. 7. de Publ. et Vectig. De carpeſio plane diuerſo, Pamphyliae virgulto, quod viribus cum cinnamomo, caſſia, aſaro et phu comparauit, Galeni loca diligenter collecta poſuit Cornarius ad Galeni libr. de Compoſ. medic. ſec. loca p. 331. Hodieque myrrham in Abyſſinia adulterari gummi aliquo, *Saſſa* dicto, quod antiquum opocalpaſum eſſe cenſet, annotatum reperio a Iac. Bruce in Philoſoph. Tranſactions Vol. 65. Parte II. Etſi vero ex nullo veterum ſcriptorum cognoſci poteſt, carpaſum Italiae indigenam fruticem fuiſſe, malui tamen lectionem librorum optimorum ſequi, quia galbana nemo inter venena, ſed inter medicinas validiſſimas numerant omnes. His demum ſcriptis vidi Abr. Gronouium ad Iuſtinum p. 959. ed. ſecund. ex lectione *carbaſa* ſimiliter efficere *carpaſa* et vulgatam damnare. Altera eius coniectura *gramina* h. l. legi vult.

18. *taxos*] Hodieque taxos experimur letales homini pecorique.

toxica] Quam voluerit plantam intelligi, non eſt facile dicere. Scriptores alexipharmacorum multa venenorum genera toxicorum nomine nobis tradiderunt, quae nemo hodie extricauerit. Nec poſſum probare coniecturam Abr. Gronouii ad Iuſtinum l. c. qui malebat legi: *quae ſtrenua toxica ſudant.* Toxica enim ex taxo fieri, ſeriores Etymologi quidem tradiderunt, referente Plinio 16. cap. 10. *Sunt*

qui

qui et taxica hinc appellata venena dicant, quae nunc toxica dicimus, ſed veteres ſcriptores nuſquam; etſi etiam Lucanus falſam opinionem ſuit ſecutus, vt docui ad Nicandri Alexipharmaca.

19. *ſemihominis*] Radicem ἀνθρωπόμορφον mandragorae ſomniarunt ſcriptores multi veteres nugaces. Vires plantae ſoporificas omnes memorant.

10. *cicutam*] Poenis Athenienſium capitalibus infamem, ideo moeſtam. et quod veneno ſeuo hominem interficit.

21. *ferulas*] Ludimagiſtrorum ſceptra et baculi pueris infeſti diſcentibus hinc ſiebant. Vnde manum ferulae ſubducere apud Iuuenalem.

22. *terga rubi*] Rubi terga non ſatis intelligo quo ſenſu dixerit Columella, truncum ipſum an ramos. Geſnerus interpretabatur *connexos inter ſe et implicitas frutices.* Contra Barth. malebat *tela* aut *ſerta* legere pro *terga.* Ceterum *aequa* recte vulgato *aeque* ſubſtitui iuſſit Vrſinus; *aequas rubri* malebat cum Buchnero Heinſius ad Ouidii Metamorph. I. 109.

paliuron] Virgilius Eclog. V. 38. *Carduus et ſpinis ſurgit paliurus acutis.*

23. *durus attrahat*] i. e. incola ad labores induratus deriuet in hortos.

25. *illacrimet*] i. e. riget hortos.

26. *hauſturis*] Neſcio quid tantopere diſplicuerit viris doctis in hoc verſu, vt certatim emendare eum conarentur. Dicitur eſſe ſcriptum in Edd. antiquis, neſcio quibus, *tollentibus* pro *tendentibus;* vti refert Barth Aduerſ. I. 2. vnde viri docti occaſionem arripuerunt loci emendandi. Et primum quidem Leonicenus in Comment. ad Ariſtot. Mechanica voluit legi *celonius.* Graece vero κήλων et κηλώνειον dicitur, qui latine *tolleno.* Ptolemaeus deinde Flauius Coniectan. cap. 92. malebat: *tellonibus.* Sauaro ad Sidonium Apollin. p. 321. e vetere Codice affert lectionem: *ne labus hauſturis,* ſimulque affert coniecturam viri docti, qui *latus* malebat. Io. Fr. Gronov. ad Liuium 24. 34. emendabat: *hauſturo tolleno tibi ilia vellat.* Aldinae Editioni V. D. adſcripſerat *labor* pro *grauis.* vnde efficiebat Vonck: *ne labor auſterus tendentibus* etc. Satis probabiliter, ſi locus emendatione egeret. Vonckii coniectura exſtat in Hiſt. et Comment. Acad. Theod. Palatinae Vol. I. p. 156. Is putabat in locum vocabuli *labor* gloſſam *grauis* ſucceſſiſſe. *Auſterus* vero idem ei videtur eſſe, qui *grauis.* Vulgatam defendebat etiam Barth l. c. et Pithoeus Subſeciv. II. 17.

29. *Dae-*

29. *Daedaliae*] Hanc ſcripturam praeferebat Gronovius, auus ne an nepos, dubito, quoniam *Daedalea* apud Horatium Odar. IV. 2. 2. penultimam habeat productam; igitur in Propertio etiam II. 14. verſu 8. *Daedalium iter* Codd. praeferebat. Apud Homerum ſimiliter Δαιδάλιος ſcribi malebat, vt alibi πελάγιος, τενάγιος, Ταινάριος. In Ouidio cum N. Heinſio *Taenarius* ex Codd. et in Claudiano II. Rap. Proſ. *Tantalius* ex ſchedis Thuaneis probat.

32. *Ithyphalli*] Priapum dicit Bacchi filium. Bacchum ſaepius hoc vocabulo indigitatum legimus. Ceterum, qui Maronis aemulationem praefatus erat, carminis dignitatem et caſtitatem male ſeruauit Columella h. l.

36. *quo ſidere*] In tota enim agri cultura ſiderum ortus occaſusque diligenter obſeruabant. Virgilius Georg. I. 1. *quo ſidere terram vertere.*

37. *Paeſti*] Oppidum Lucaniae. *Biferique roſaria Paeſti* Virgilio Georg. IV. 119. Gemmas florum et arborum proſaica etiam oratio frequentat.

38. *Bacchi genus*] i. e. vitis, et arbores inſitae. Ceterum Heinſius ad Virgilium p. 89. malebat *alienae ſtirpe grauata.*

39. *adoptatis*] fructibus ex ſurculo alieno inſito natis.

40. *deducite*] Verbum fila ducentibus ex lana proprium. Simile ex textrina duxit infra: *gracili connectere carmina filo.*

41. *ſitiens*] reſpicit ad caniculares aeſtus, et voluit dicere caniculae occaſum.

42. *librauerit*] i. e. poſt aequinoctium autumnale.

43. *ſatur*] Quanto magis decore Horatius Epod. II. 17. *decorum mitibus caput pomis!*

44. *ſordidus*] Ouidius Faſtor. IV. 897. *venerat autumnus calcatis ſordidus vuis.* Iterum Metamorph. II. 29. monente Schoettgen. Inepte Columella vtitur epithetis rem ruſticam taedio lectorum et nauſeae tradentibus.

46. *defeſſa*] Ita ex libris ſcribi voluerunt Pontedera et Geſner; hic quidem malebat etiam *madeſcit.*

48. *iuſſi*] arte deducti. Vide infra XI. 3. 8.

51. *Iupiter*] Graeci enim dicunt ὁ Ζεὺς ὕει, Iupiter pluit.

52. *hiems*] i. e. pluuiae hiemales, vt ait XI. 3. 10. Hiemis initium refert Columella XI. 2. 84. ad V. Idus Nouembres.

Gnoſius] Hanc lectionem in Codice vetuſto repertam probauit etiam Pius, qui recte comparauit locum Virgilii:

Gnoſiaque ardentis decedat ſtella corona. Intelligitur corona, Ariadnae a Baccho donata, deinde in coelum inter ſtellas relata.

53. *celetur*] Occaſum coronae dicit. Lectionem *celeretur* ſeu potius *curuetur* non ſolum elegantiorem, ſed accuratiorem iudicauit nuperus Georgicorum interpres I. H. Voſs; in occaſu enim heliaco ſtellam prius inclinari ad horizontem, ſeu, vt poetae fingunt, ad oceanum. In quo iudicium hominis deſidero, qui ſibi ipſe acutiſſimus viſus eſt, et rus totum ſapit ingenio et moribus, vbi ruſticam diſciplinam commentariis explicare conatur. Mihi verſus hic Columellae ineptus videtur propter verba *vertice mundi* addita aequori.

54. *Atlantides*] Hyades ſeu vergilias, Atlantis filias, earumque occaſum matutinum dicit. Virgilius Georg. I. 225. *ante tibi Eoae Atlantides abſcondantur Gnoſiaque ardentis decedat ſtella coronae, debita quam ſulcis committas ſemina, quamque inuitae properes anni ſpem credere terrae.* vbi Columella verbum *decedat* de occaſu coronae interpretatus eſt. Vergiliae ſolis exortu incipiunt occidere XIII et XII. Calendas Nouembres, teſte Columella XI. 2. 77. Coronae occaſus veſpertinus in menſem Nouembrem incidit, diem variant ſcriptores.

57. *nepae*] i. e. ſcorpii. Solem dicit ex ſcorpione in ſagittarium tranſeuntem, quod facit XIV. Cal. Decembres, teſte Columella XI. 2. 88.

Croti] Sagittarius, quem alii Centaurum Chironem vocant, ſcorpioni dorſum obuerſum habet. Alii Crotum hunc vocabant, Euphemes filium, de quo Hyginus Aſtronom. II. 27. et Fabul. 224.

58. *neſcia*] Noli ruſtici parcere terrae falſo matri generis humanae creditae. Genus enim iſtud hominum, quod ex luto Prometheus finxerat, diluuio Deucalioneo periit. Mihi quidem ineptum hoc Columellae poeticum ingenium ſimulantis phantaſma videtur!

62. *barathrum*] Pro Tartaro dixit.

64. *ſtreperent*] clamoribus inconditis timorem ſignificarent.

65. *manus*] Pyrrhae proiicientis ſaxa, vnde genus hominum renaſceretur.

67. *ſed ecce*] Durus mihi videtur tranſitus hic poetae!

68. Moſquenſis liber *eternuſque* — *heia age ſegnis* habet.

72. *latis* — *marris*] In Codice Andronici Bononienſis peruetuſto ſcriptum *marris* — *matris* reperit etiam Pius, et

et recte probauit marras, quia nuſpiam clathrorum inter ruſtica fodiendi inſtrumenta ſit mentio. Infra verſu 89. ſimilis eſt varietas in *marra*. Qui *matris* ſcripſerunt, ad viſcera terrae referri voluerunt. Marram nominauit Plinius XVII. 21. XVIII. 16. Iuuenalis III. 311. Heſychius: *μάῤῥον· ἐργαλεῖον σιδηρῦν.*

et ſummo] In Codice priſco Pius reperit ſcriptum *et ſummo feruenti.* quod interpretari conatus eſt. Buchner *foetentia* legens fimum interpretabatur inepte! *et ſummo frondentia* praeferens de frondibus miſcendis explicabat Schoettgen. Heruagianum *frequentia* poſuit Geſner, etſi *feruentia* malebat, de fermentatione terrae interpretatus. Equidem cum Pontedera probaui eam lectionem, quam commodiſſime interpretari licet. Iubet enim poeta, vt iterum verſu 88. glebas cum ceſpite viridi et herboſo in ſummum egeri, et reponi Abr. Gronouius malebat: *ſummoque frequenti ceſpite miſta*, comparans *ſumma ceſpitum* ex Plinio XVI. cap. 31. *et ſummo ceſpite* ibidem 33. cap. 4.

77. *frigore*] Recte vulgatum *frigora* damnauit Pontedera; *torpentia* refertur ad viſcera.

79. *Lyra*] Noſtro XI. 2. 14. Tertio Nonas Febr. tota fidis occidit. eidem ſect. 15. Fauonii ſpirare incipiunt VII. Idus Februarias.

81. *rudere*] i. e. terra congeſticia. Cf. ad Colum. II. 10. 18. II. 16. 5. Arbor. III. 6. Pallad. Sept. 7. Oct. XI. 2.

82. *ſaturet*] Ita cum Pontedera ſcripſi ex Edd. primis; nec deinceps opus eſt Geſneri emendatione *olido* legentis. Moſq. liber *holitor*.

83. *qualos*] corbes ſtercorarios dicit.

84. *feſſo*] Geſner *fiſſo*, i. e. foſſo, marris et bidentibus conciſo praeferebat. Inepte. Stercus enim imponebatur terrae, antequam bidente colebatur. *Feſſo* poetae melius conuenit; imaginem enim iucundam animo lectoris praebet.

89. *fracti*] Interpretari commode non licet vocem hanc; igitur Geſner malebat *tracti* aut *forti*. Suſpicabatur tamen ſimul fructum ligonem dici infractum ſeu inflexum. Equidem malim *fractam*.

90. *vbera*] i. e. vt campus in vbertatem putreſcat.

91. *tritura ſolum*] Ita ex Edd. primis ſcripſi cum Pontedera pro *tunc quoque trita ſolo*. Neque enim adhuc ſarcula primo vere adhibenda trita ſolo ſplendent, ſed terent ſolum adeoque raſtri vicem gerunt, alibi ad ſarriendum ſeu ſarculandum adhibita.

92. *foros*] Porcas inter duos ſulcos elatas Schoettgen, caua contra ſulcorum interpretatur Geſner; hic tamen malebat intelligi foros et tramitem de gradibus, quos alibi dixit Columella, ſeu ſpatio, quantum vno niſu effoditur. Ineptiſſime. Dicit poeta areas in horto diſtinguendas tramite paruo ſeu ſemita. Aduerſum limitem dixit pro via, linea recta. Iubet igitur raſtra duci in aduerſum et obliquum.

94. *pectita*] Infra 148. *ferroque bicorni pectat et angentem ſulcis exterminet herbam.* Pectinari ſegetem in herba crate dentata ſtilis ferreis ait Plinius XVIII. ſect. 50. et occam vocat Phanias in Epigrammate *κτένας ἑλκυστῆρας* pectines tractiles. Sarcula antea interpretatus ſum raſtra pectinata; et *pectita* h. l. ad raſtri dentes refert etiam Salmaſius ad Solinum p. 534. qui ſimul monuit, *diſcrimen* dici in ornatu muliebri, cum acu diſcriminali coma in duas partes per medium caput diuiditur. Ita raſtrum ductum in rectum et obliquum glebas imminuit, ſolumque aequat. Forte diſcrimen h. l. refertur potius ad ſemitas, quibus areae diſtinguuntur.

95. *depoſito*] Elegantem Gronouii, Io. Fr. an Abr. coniecturam *et poſito* approbare non dubito.

97. *calthae*] Infra verſu 307. *flammeola caltha;* et verſu 258. *phrygiae calthae gemmantia lumina promunt.* Plinius 21. ſ. 15. poſt violas luteas: *proxima ei caltha eſt concolori magnitudine. Vincit numero foliorum marinam quinque non excedentem. Eadem odore ſeparatur. eſt enim grauis calthae.* vbi inepte Harduinus ad violarum genus refert caltham. Plinii locum tentauit I. Fr. Gronov. ex lectione libri Voſſiani egregii: *conculcari amplitudine* efficiens *cochleari amplitudine.* Sed in medicina aliqua ferrem eam locutionem, non in floris magnitudine definienda. In antiquo libro exſtat *ſimilitudine*, quae lectio ad veram ducit, ſi *concolori* vel *conculcari* mutes in *oculari ſimilitudine.* Scilicet intelligitur chryſanthemum, quod Dioſcorides IV. 58. *ἄνθη μήλινα ἰσχυρῶς στίλβοντα κατ᾽ ὀφθαλμὸν κυκλοτερῆ* habere dixit, et Neophytus graece *κάλχην* Romanis caltham dici annotauit apud Bodaeum p. 835. Loca poetarum graecorum apud Athenaeum XV. p. 682. in coronis adhibitae calchae colorem luteum teſtantur. Alii calendulam noſtram interpretati ſunt; quos ſequitur Scopoli Flor. Carniol. II. p. 147. In Plinii loco Vincentius Sp. nat. X. 159. habet *cum coloris alias concolori amplitudine.*

98. *leonis*] Infra verſu 260. *oſcitat et leo.* Pomponius ad h. l. herbam leoninam in montibus naſci ait, floribus leoninum

ninum os apertum imitantibus. Videtur igitur genus aliquod antirrhini L. intelligi voluiſſe, cuius generis ſpecies aliquot horti noſtri alunt. Germanicum nomen latinum imitatur; vocamus enim genus hoc *Löwenmaul*, i. e. os leonis. Geſnerus in indice nomen leonis herbae omiſerat. Geoponica orobanchen, legumina enecantem, vocant ὀσπρολέοντα, i. e. leonem leguminum. II. 41. Dioſcorides II. 172. ſimpliciter λέοντα, leonem nominat orobanchen. Ad antirrhinum locum Columellae retulit etiam Dodonaeus p. 182. monente Geſnero. Nic. Heinſius corrigebat h. l. *et hiantes apta leones hora ſeri.* male de leontopetalo flore Dioſcoridis interpretatus. Pontedera etiam antirrhinum interpretatur.

99. *calathis*] Virgilianum locum Eclog. II. 45. *tibi lilia plenis ecce ferunt nymphae calathis* inepte comparabat Schoettgen, *virentia* interpretatus recentia. Geſner malebat *nitentia*. Calathum de cinarae capite floreſcente dixit infra verſu 240. Plinius 21. ſ. 11. de lilio: *candor eius eximius, foris ſtriati et ab anguſtiis in latitudinem paulatim ſe laxantis effigie calathi, reſupinis per ambitum labris tenuique filo et ſemine, ſtantibus in medio crocis.* De Cantabrica idem 25. ſ. 47. *in caule floſculi oblongi veluti calathi.* In lilio nullus eſt viror; igitur Geſneri emendationem probo.

100. *niueos*] Coeleſtis luminis hyacinthum habet IX. 4. 4. ferrugineos infra verſu 305. qui videntur eſſe flores Aeacii verſu 175. Hoc loco genera duo iridum intelligit. Dioſcorides IV. 63. hyacinthum ait foliis et radice bulbis ſimilem eſſe; idemque Nicander apud Athenaeum: ἶρις δ' ἐν ῥίζῃσιν ἀγαλλομένη ὑακίνθῳ αἰαστῇ προσέοικε.

Pallet] Ita Virgilius Eclog. II. 47. pallentes violas dixit, quas Seruius amantium colore tinctas interpretatur. Scilicet apud Horatium eſt *tinctus viola pallor amantium.* Inepte Heinſius ad Petronium cap. 30. legi volebat *pullat humi.* Ibidem codicis Sangerm. lectionem memorat hanc: *purputat albo.* vnde efficiebat *purpurat albo.* In collatione noſtra varietas ea annotatur, quae ad Lipſienſis libri ſcripturam proxime accedit. Purpureum colorem h. l. Schoettgen de flauo ſeu igneo explicabat cum Barthio Aduerſ. 37. 20. Frondentem Geſnerus interpretabatur, dubius tamen, fruteſcentem. De violis audiamus Plinium 21. ſect. 14. *earum plura genera. purpureae, luteae, albae, plantis omnes ſatae. Ex iis vero, quae ſponte apricis et macris locis prouenîunt, purpureae, latiore folio, ſtatim ab radice carnoſo, exeunt, ſolaeque graeco nomine a ceteris diſcernuntur, appellatae ia, et*

ab his ianthina veſtis. E ſatiuis maxima auctoritas luteis. Genera iis, Tuſculana, et quae marina appellatur, folio aliquanto latiore, ſed minus odorato. In totum vero ſine odore minutoque folio calathiana, munus autumni, ceterae veris. Scilicet graece vulgaris noſtra viola dicitur μέλαν ἴον ſeu πορφυροῦν, Virgilio quoque Eclogae X. nigra viola; alba viola λευκόϊον dicitur. Idem Plinius 21. ſ. 38. *florum prima ver nunciantium viola alba; tepidioribus vero locis etiam hieme emicat. Poſtea quae ion appellatur et purpurea. Proxime flammea, quae et phlox vocatur, ſilueſtris duntaxat.* Serotinae ſeu autumnalis colorem conchyliorum ſaturatiſſimum eſſe ait ſect. 22. Nunc de Columellae loco diſpiciamus. Primum illud recte vidiſſe puto Geſnerum, differentiam ſtatui inter violam humilem palleſcentem, et fruteſcentem ex purpureo auream. Pallentem de colore non albo, ſed luteo propriorem interpretor. Ita enim Ouidius ſaxum auro pallere et glandes palleſcere dixit. Deinde eadem violarum genera cum Columella Nicander in Georgicis apud Athenaeum deſcripſit verbis ſimillimis: ὠχρόν τε χρυσῷ τε φυὴν εἰς ὦπα ἰδέσθαι. Pallidam igitur vocat ὠχρὸν ἴον, aureum alterum. Vnde apparet, purpureum colorem h. l. de ſplendido aureo, vt alibi de candido ſplendente, dici. Quae tamen planta nomine violae palleſcentis ſit intelligenda, neſcio. Leucoium fruticoſum (nam eſt etiam bulboſum diverſi generis, quod primum vere floret, Linnaeo Galanthus et Leucoium) putant quidam eſſe cum viola lutea ex eo genere, quod Linnaeus Cheiranthus appellauit, in quo noſtri etiam hortulani violae ſimilitudinem nomini ſeruarunt. Ceterum Vrſinus corrigebat: *quae frondent purpura et auro ponantur violae.* cui aſſentiri videtur Pontedera pallentes violas Martias, reliquas interpretatus violas Trinitatis.

102. *nimium*] Inepte Heinſius corrigebat *minii*, vel *minio pudore.*

103. *panacem*] Infra XI. 3. 29. panax nominatur. Alii panaces; aſclepion intelligi, docebitur infra, ferulacei caulis et vmbellifera planta, ex cuius radice ſuccus, opopanax, colligebatur. An heracleum panaces Linnaei.

104. *Glaucea*] Plinius 27. ſect. 59. ex Dioſcoride IV. cap. 100. deſcripſit, ita, vt appareat, niſi in medicorum vſum, plantam in horto romano cultam non fuiſſe; de qua tamen ipſa cultura nec ipſe Columella, nec alii ſcriptores Romani tradiderunt aliquid. Nomen ex coeruleo colore factum eſt graecum γλαύκειον et γλαύκιον, hinc h. l. malim *glaucia.* Eſt chelidonium glaucium Linnaeo, papaueri cognatum.

105. *ar-*

105. *armantque*] Geſner malebat *animantque*. Egregiam Sang. lectionem annotauit Gronouius, quam recepi. Bulbos languentem venerem ſtimulare, notum eſt; hinc Martiali III. 75. *erucae bulbique ſalaces* iunguntur. Hinc *genitalia ſemina* dixit Columella.

106. *bulbi*] Megaricos bulbos habet etiam Cato c. 8. Ad genus orchidum pertinere ſuſpicantur viri docti; quod mihi non videtur. Bulbus enim vt ſcilla et caepa tunicati capitis ſunt, teſte Theophr. H. P. I. 10. ἀεὶ γάρ ἐστι περιαιρεῖν αὐτῶν.

107. *Sicca*] Et verba et ſententia dubia ſunt. Pomponius de ſile, cypero et loto cogitaſſe quoſdam ait. Schoettgen dubitat ad ſemina bulborum praecedentia referat, an ad erucam. Si ad erucam referas, monet, eſſe debere *quam Sicca*. Geſner antiquam lectionem probare videtur *et quae ſcilla*, et deinde maunlt legi *latet* vel *iacet obruta*. Mihi plane non dubium eſt, Libycos bulbos, a Plinio et Ouidio laudatos, hic intelligi a Columella; igitur ſanam lectionem vulgarem praeſtare auſim.

108. *frugifero*] A ſpicea corona, quae Priapo imponebatur aeſtate, monente Schoettgen iuxta Priapi ſtatuam ſeri ait erucam, quia Venerem ſimiliter ſtimulat.

110. *breue chaerophylum*]. Plinius 19. ſect. 54. caerefolium graece paederota vocat.

111. *Intyba*] Graecae originis eſſe negat Pius, igitur *intiba* ſcribendum nomen cenſet. Lectio antiqua *Cicorea* vel *cichorea* ferri poteſt mutata in *Cichora*, etſi agreſte intubum ſic Latini vocant. Nicander ſimiliter in Alexiph. verſu 429. dixit κίχορα. Virgilii *amaris intyba fibris* reſpexit Columella. Pomponii locum habet Nonius p. 209. *Ruſtici edunt libenter pedibus* (*dapibus* corrigit Mercerius) *triſtes atros intybos*. Ibidem Lucilius p. 137. *pulmentaria vt intybus aut aliqua id genus herba, et ius maenarum, bene habet ſe, mictilis haec eſt merx*. Sic enim recte Editio Parm. 1480. vbi Mercerius dedit *Mictiris*. Praeterea Parm. *pulmentaria vtentibus — meri* vnde efficitur *vt entibus* vel *entybus*. Cod. Pol. h. l. *intiba* habet.

lactucula] A lactuca diuerſa, cuius genera et ſationem perſequitur infra verſu 179 ſeqq. In Palladio I. 30. 1. *lactuculas* eſt pro *lactucas*, quod liber Erford. habet. Et lactucam ſimpliciter in pabulo anſerculorum memorat Columella VIII. 14. ſ. 2. Videtur Columella ſonchum intelligere. Plinius 22. ſ. 44. *eſtur et ſonchos vterque, albus et niger, lactucae ſimiles ambo, niſi ſpinoſi eſſent, caule cubitali, anguloſo,*

 intus

intus cauo, ſed qui fractus copioſo lacte manet. Dioſcorides II. 130. genus agreſte, et vrbanum eſculentum memorat et Galenus F. S. M. VIII. inter agreſtia olera recenſens χλωρὸς ἔτι καὶ ἁπαλὸς ἐσθίεται. Gallice dici *Laitron* a ſimilitudine lactucae, monuit Harduinus; Hetruſci *cicerbita* vocant inter hortenſia. Vocabulum id antiquum latinum ſonchi fuit; nam in Nothis Dioſcoridis eſt, Romanos ſonchum aſperum vocare *cicerbitam aſperam;* et apud Marcellum Empiricum cap. 8. eſt *cicerbitae quam Graeci ſonchon appellant.* Ita enim vulgatum *cucurbitae* correxit Reineſius ad Petronii c. 66. p. 328. *Lactuculae* thyrſum in cibo Auguſti nominat Suetonius c. 77.

fibris] Ouidius Faſtor. I. 351. *nam ſata vere nouo teneris lactentia ſulcis.* vbi ex h. l. *fibris* corrigit Pontedera Antiq. p. 470.

112. *infractis*] Geſner malebat *infarctis,* i. e. confertis capitis ſpicis.

113. *fabrilia*] Varie h. l. tentarunt viri docti. G. Peliſſerius apud Turnebum XVII. 22. emendabat: *quaeque habilis beta eſt fabrilibus eſcis.* Et betas fabrorum prandia vocat Martialis XIII. 13. Vvas fabriles nouimus eſſe, quae in caminis fabrorum fumo durantur ad perpetuitatem. Bulbos fabriles habet Apicius VIII. 7.

114. *Aſſyrioque*] radicem dicit Syriacam, de qua vide ad XI. 3. 59. radicem a Palladio ſimpliciter dictam, Graecis ῥαφανίδα. Male Salmaſius ad Solinum p. 820. gingidium interpretatur.

115. *ſociata*] Geſner lectionem *ſatiata* praeferebat, cuius tamen interpretatione abſtinuit.

116. *zythi*] Eſt οἶνος κρίθινος Aegypti ab Herodoto memoratus et Plinio libro 21. extremo.

117. *Salgama*] Graece ſunt ἅλμαια radices herbaeque ſale conditae in vſum hibernum; vnde ſalgamarius liber Matii, et ſalgamentarius. Peſſime haec explicauit Geſneri Theſ. L. L.

118. *inulae*] Sang. *inulaeque.*

120. *ſparguntur*] diſponuntur interpretatur Geſner, vt infra XI. 3. 25. *diſpergere* eodem ſenſu poſitum.

121. *iutura*] Hanc lectionem vulgatae *victura* merito praeferebat etiam Morgagni, qui comparatis locis Catonis cap. 119. Columellae XII. 47 et 48. et Palladii XII. 22. ſ. 5. docuit, oliuas condiri interſtrata etiam ruta cum aliis herbis. Poſtea tamen II. 8. vir egregius vulgatam praetuliſſe videtur, *victura,* interpretatus demere, minuere. Suſpicabatur etiam,

etiam, a Columella imitatione expreſſum eſſe verſum Virgilii Georg. IV. 101. *mella — et durum Bacchi domitura ſaporem.* Denique addit, ſcripturam libri manuſcripti in Bibl. D. Marci Venetiis proxime accedere ad lectionem libri Sang.

123. *oleris pulli*] Oleris atri cum ſuo caule florem antequam de folliculo exeat, condit XII. 7. 1. et ſect. 4. Radicem libanotidis comparat cum radice oleris atri Plinius 19. ſ. 62. vires eius medicas ex Theophraſti H. P. VII. 6. habet 20. ſ. 46. Graece alii ſmyrneum alii hippoſelinum vocant. Olus atriplicis Graeci χρυσολάχανον dicunt ſimiliter, id eſt, olus fuluum, a colore.

lacrymoſaque] A lacrimoſo odore, quem cepis tribuit etiam Plinius 19. ſ. 35. Ita graeci et latini poetae de cepis ſaepe locuti ſunt.

124. *guſtum quae condiat*] Plinius 19. ſect. 51. *vſusque eius non ſine lacte.* Oxygalam cum lepidio parat noſter XII. 8. 3.

125. *fugarum*] Guil. Peliſſerius apud Turnebum Adverſ. XIII. 22. emendabat *focorum* probante Lipſio et Barthio Aduerſ. V. 10. qui focorum ſigna interpretabatur ſtigmata inuſta. Aliorum *fucorum* atque Vrſini *rugarum* repudiant metri leges. *Deletura quoque eſt fronti data ſigna focorum* laudat ex h. l. Lipſius Elector. II. 15. quam ſcripturam eſſe veteris Codicis ait Scaliger Lect. Auſon. I. 21. Video etiam in Pii annotationibus *focorum* legendum proponi. Io. Rhodius ad Scribon. Compoſ. 174. corrigebat: *deletura quidem furcae fronti data ſigna.* Lectionem *fugarum* probatam iam olim a Dalecampio, Wowerio, Scaligero et Buchnero ex fide libri Medicei recte recepit Geſner, *fugas* interpretatus fugitiuos. Atque ita Xenophon in Hiſtor. Graeca V. 2. 9. Φυγὴν dixit pro Φυγάδας. De ſenſu nunc videamus totius verſus. Lepidium dicitur graece λεπίδιον a ſquammis cutis, quas tollit. Λεπὶς enim eſt ſquamma. Plinius 20. ſect. 70. *Lepidium inter vrentia intelligitur. Sic et in facie cutem emendat exulcerando, vt tamen cera et roſaceo facile ſanetur. Sic et lepras et pſoras tollit ſemper facile, et cicatricum vlcera.* Pomponius et Pius lepidium graece dictum interpretantur ad h. l. quoniam lepras ſanet. Sed etiam λέπρα derivatur a λεπὶς, quia cutis lepra exaſperatur in ſquammas.

129. *Frigoribus caules*] Plinius 19. ſ. 41. 1. *Olus cauleſque, quibus nunc principatus hortorum, apud Graecos in honore fuiſſe non reperio. — Braſſica toto anno ſeritur, quoniam et toto ſecatur. cymas a prima ſectione praeſtat proximo vere. Hic eſt quidam ipſorum caulium delicatior tenerior-*

 que

que cauliculus. Poſt cymam ex eadem braſſica contingunt aeſtiui autumnaleſque cauliculi, mox hiberni, iterumque cymae, nullo aeque genere prolifero, donec ſua fertilitate conſumatur. Praecipuus fit caulis ſapore ac magnitudine, primum omnium ſi in repaſtinato ſeras; dein ſi terram fugientes cauliculos ſeces, a terraque attollentes ſe proceritate luxurioſa exaggerando aliam ac cumules, ita ne plus quam cacumine emineat. Tritianum hoc genus vocatur, bis computabili impendio taedioque. vbi rectius Vetus Editio habet *a prima ſatione;* deinde *fugientes cauliculos ſequaris* habet Codex Pintiani. *Cyma a prima* ſectione ex editione principe et Codd. Pariſ. edidit Brotier, in reliquis tamen locis *cymam* reliquit. Eſt graecum κύημα, κῦμα, partus; vnde Latini cymata et cymas duxerunt. Cymam ſinapis, napi et raporum noſter dixit. Infra XII. 54. *rapa et napas condire iubet, antequam caulem agant cymamue faciant.* Raporum cymas dixit etiam Plinius 18. ſ. 34. Ex notione verbi et loco Columellae agnoſcimus, eſſe cymam caulem plantae nitentis in florem et ſemen, ſeu caulis floriferi rudimentum. In aſparago aliiſque plantis *turionem*, *thyrſum*, *aſparagum* vocant; vt contra Geoponica XII. 1. 2. κραμβασπάραγον et λευκὴν κράμβην iuxta nominant; deinde ſect. 8 et 9. γογγυλοσπάραγον, i. e. raporum cymam. vbi Niclas Tabernae montani braſſicas VII et VIII. proliferas ſeu aſparagoides comparauit. Noſter infra XI. 3. 24. tranſplantari iubet braſſicae plantam ab Idibus Aprilibus, ſaepiuſque ſarrire et ſtercorare, atque ita plenioris incrementi coliculum facere et cymam. Contra a Calendis Martiis plantatam facilius in cymam proſilire, nec poſtea caulem hibernum amplum facere, ſemel defectam. Palladius April. III. vltimo Aprili ſerere braſſicam iubet, quae cauli ſeruiat, quia cymae tempus amiſerit. Idem Febr. XXIV. 5. caules ſerit; braſſicam Iunio IV. Sept. XIII. vt adeo diſtinguere videatur caules a braſſica. Diſcrimen ipſum quale intelligi voluerit, ignoro. Caules prototomos habet noſter verſu 369. Capitatae braſſicae cultum ſcriptores hi noſtri nullum docuerunt; ignotam tamen fuiſſe Romanis, arguere hinc non licet contra Plinii teſtimonium. Italicorum caulium cymae et cauli ſeruientium cultum a Creſcentio memorari non video; ſed breuiter Italicus Herrera IV. cap. 15. ſic: *ſe nel tempo dell' Inverno ſi sfrondano i cauli, ò ſe ſi deſcimano daranno certi bottoni ò brozzoli per la prima vera megliori, che ſe non ſe sfrondaſſero, dei quali brozzoli naſce la ſemenza, et ſe quei germogli ſi taglian dal tronco tante volte quante naſceranno fin che quella forza del ſeme ſi conſumi,*

mi, torneranno à gittar altre faglie di nuovo molto gentili etc. Turiones pedum braſſicarum per hiemem in areis relictorum et vere repullulantium coctos edi ex auctore Gallico tradit Becmann Elem. Agricult. p. 207. Cymas Itali hodie vocant *broccoli* vel *brozzoli*, vnde apud nos nominatum genus braſſicae in vſum coenarum lautiorum colitur. In Theophraſto locum reperi H. P. VII. 2. de braſſica ſectili hac tradentem: *τῶν δὲ καυλῶν κολȣσθέντων πάντων μὲν ὡς εἰπεῖν βλαστάνει, πλὴν τῶν λειοκαύλων, ἐμφανέστατα δὲ ὥσπερ καὶ εἰς χρείαν ὤκιμον θρίδαξ, ῥάφανος — ἀλλ᾽ ἐπὶ τῆς ῥαφάνȣ τȣ̃το ὁμολογȣ́μενον, ὡς εἰ πάλιν βλαστήσειεν ἡδίων ἀφαιρεθέντων τε τῶν φύλλων πρὸ τȣ̃ διακαυλίσαι.* quae ineptiſſime Plinius XIX. c. 7. vertit: *Caule reciſo fere quidem omnia regerminant, exceptis quae non ſcabrum caulem habent: et in vſum vero ocimum raphanus lactuca. Hanc etiam ſuauiorem putant a regerminatione; raphanus vtique iucundior detractis foliis antequam decauleſcat.* Ceterum de eadem braſſica Theophraſtus l. c. *ἀπὸ μὲν παρασπάδος ἡ ῥάφανος. ἀεὶ γάρ τι καὶ ῥιζῶδες προσλαβεῖν.* quae Gaza vertit auulſione braſſica: ſemper enim vel aliquid radicis eius accipitur. Sed in graeco forte pro *ἀεὶ* legi debet *δεῖ*. Idem de C. P. I. 4. *ἀπὸ παρασπάδος μὲν, ῥαφάνȣ καὶ πηγάνȣ.* Auulſione braſſicam naſci, teſtatur genus illud, quod ſub nomine Gelber Blattkohl in hortos noſtros venit. Cf. Walteri Olitorem p. 342. et Luederi Anleitung p. 335.

130. *Cumae*] De hoc genere Plinius 19. ſ. 41. no. 3. *Cumanum ſeſſili folio, capite patulum.* Dodonaeus braſſicam rubram intelligi cenſebat.

131. *Marrucini*] Gentis Marrucinorum Teate vrbem circa Aternum fluuium, hodie Peſcara, habet Plinius 3. ſ. 17. Ficus ampliſſimas Marrucinorum idem 15. ſ. 21.

Signia] Campaniae, hodie *Segni*, monente Harduino. Montem *Lepinum* vel *Lepunum* aliunde non noui.

132. *Caudinis*] Taburni Caudini ſaxa nominat Gratius Cyneg. 509. Furcae ſunt Caudinae aliis.

133. *Stabiae*] Stabianum caſeum laudat Galenus in Therapeutica. Oppidum a L. Sulla in bello ſociali deletum in villas abiiſſe teſtatur Plinius. Hinc agrum Stabianum Cicero aliique memorant in agro Campano.

134. *Sebetide*] Statius Siluar. I. 2. 263. *et pulchra tumeat Sebethus alumna.* Parthenope eſt Neapolis. Librorum *Sebethride* ducere videtur ad lectionem *Sebethide.* Nympham Sebethidem habet Virgilius Aeneid. VII. 734. Vide Oberlin ad Vibium p. 189.

135. *Pom.*

135. *Pompeia*] Plinius: *Pompeianum procerius* (Cumano et Aricino) *caule ab radice tenui, intra folia craſſeſcit. rariora haec anguſtioraque, ſed teneritas in dote, ſi frigora non tolerat.* Braſſicam cauliflorem hoc genus interpretabatur Dodonaeus, contra ſentiente Harduino, qui Syria oriundum et peregrinum Italiae genus hoc cenſebat. Salinas Herculeas alibi nominatas non reperi; prope mare, vbi Herculaneum Pompeii, collocat Pomponius. Recte! Ita ad agrum Volaterranum pertinebant vada et ſalinae Volaterranae ad mare vſque excurrentes. Salinae erant pleraeque fere omnes maritimae. Hinc noſter II. c. 2. ſ. 15. *campos ſalinarum* ſtatim ipſe *maritimas ſalinarum areas* dixit. Vide ad Varronem I. 7. 8.

136. *Siler*] Eundem cum *Silaro* Plinii III. ſ. 9. putabat Pomponius. Is agrum Picentinum a Brutia Lucaniaque ſeparabat. Vide Oberlin ad Vibium p. 194.

137. *Sabelli*] Plinius: *Sabellico vſque in admirationem criſpa ſunt folia, quorum craſſitudo caulem ipſum extenuat. ſed dulciſſimi perhibentur ex omnibus.*

138. *Turris lacus*] Recte Pomponius iam olim comparauit locum Plinii: *Nuper ſubiere Lacuturres ex conualle Aricina, vbi quondam fuit lacus, turriſque, quae remanet, capite praegrandes, folio innumeri, alii in orbem porrecti, alii in latitudinem toroſi. Nec plus vllis capitis poſt Tritianum, cui pedale aliquando conſpicitur, et cyma nullis ſerior.* Pomponii admonitionem ſpreuere Interpretes, aliena commenti ab hoc loco, vnde *Turri lacus*, neſcio qua auctoritate memorauit Harduinus ad Plinium. Braſſicam capitatam interpretatur hoc genus Ruellius II. p. 360. quam Galli *Choux cabus* Creſcentius *Gabuſiam* vocat. I. Fr. Gronouii coniecturam *Bituris* adſcripſerat Abramus.

139. *Brutia*] Plinius: *frigoribus aluntur etiam Brutiani, praegrandes foliis, caule tenues, ſapore acuti.* Ceterum Pontedera probabat lectionem *Brutiaque et tellus.*

Aricia] Martialis XIII. 19. *Mittit praecipuos nemoralis Aricia porros. In niueo virides ſtipite cerne comas.* Vide etiam Plinium de porris Aricinis 19. ſ. 33. Idem de braſſica 19. ſ. 41. no. 3. *Aricinum genus altitudine non excelſius,* (Cumano) *folio numeroſius, quam tenuius. Hoc vtiliſſimum exiſtimatur, quia ſub omnibus paene foliis fruticat cauliculis peculiaribus.* vbi Pintiani Codex habet: *quoniam tenuius. Hoc inutiliſſimum* etc.

145. *ſuos nexus*] i. e. cum germina ſua explicat ſemen terrae incluſum. *Adaperta* debetur Geſnero et Sangerm.

pro

pro vulgato *adoperta.* Infra 208. *ſed patitur nexus flammata cupidine tellus.* Ceterum *Aut cum* legere malim, quam ipſam lectionem ex Codice annotauit Gronouius. Vbi ſcilicet fontes deſunt, ibi aquas apportat et ſpargit olitor.

146. *aruo*] Reſtitui veterem lectionem pro *aluo*, non tam rationibus iſtis adductus, quas poſuit Schoettgen, qui aruum etiam de materna aluo ſeu vtero dici monet, metaphora ſcilicet ex agricultura ducta, quam quod Columella reliquique huius ſeculi ſcriptores aluum genere foemineo dixere.

152. *aggere praepoſito*] Geſner malebat *repoſito*, ceterum recte comparans locum infra XI. 3. 10. *poteſt tamen etiam in ſicciſſimis locis opus cuſtodiri, ſi depreſſius paſtinetur ſolum, eiuſque abunde eſt gradum effodere pedibus tribus, vt in quatuor ſurgat regeſtum.* vbi vide notam.

155. *nubigenae*] Ex Nephele (Latinis enim nephele nubes eſt) nati, quem Aries tranſuexit, ſed Helle in mare decidit et Helleſponto nomen dedit. Hinc vulgata *nec portitor Helles* explicatur a Gronouio Obſerv. III. 20. ſed Nic. Heinſius ad Ouidii Faſt. IV. 715. vulgatam improbauit. Is ſine dubio lectionem Sang. ante oculos habebat. vbi eſt *quo portitor*, vnde facile efficitur *quum portitor Helles.* Antique ſcriptum fuit *quō*, i. e. *quom.* Multo tamen magis placet nunc mihi coniectura I. Fr. Gronouii ab Abrahamo annotata: *nubigenae vector, ſed proditor Helles.*

156. *Signorum*] Inter ſigna enim coeleſtia fuit aries receptus.

158. *denubere*] Vrſinus ait eſſe in vetere codice *denubere* vel *ſenubere.* Vulgatum *ſenubere* damnauit etiam Pontedera et Geſner in Theſ. L. L. *denubere* probauit Heinſ. ad Ouidium T. II. p. 991.

163. *priuignas*] Veluti nouerca terra herbas alienas alit, vt in dicto Aeſopi ad hortulanum: *ἡ γῆ τῶν μὲν αὐτομάτως ἐξ αὐτῆς φυομένων μήτηρ ἐστὶν, ἃ δὲ αὐτὸς ἐμφυτεύεις, τούτων γίνεται μητρυιὰ*, quod ex Auctore Vitae Aeſopi p. 32. refert Schoettgen.

165. *digere*] Ouidius Am. I. 14. 19. *nondum digeſtis mane capillis.* et metaphorice de arbuſculis Virgilius II. 54 et 267. recte monente Geſnero.

166. *criſpetur*] i. e. apio criſpo conſeratur, vel apium criſpum plantetur, vt recte monet Pomponius.

167. *capitis*] i. e. porrum capitatum, cuius folia longa ſunt, plantetur, recte iterum monente Pomponio.

170. *cro-*

170. *croceae*] i. e. crocus Siculus ex Hybla plantetur.

171. *ſampſuca*] Aegyptiacam plantam eſſe, teſtantur etiam alii ſcriptores. Canopum ſeu Canobum (a gubernatore Menelai Canopo dictum) hilarem dixit, ob delicias habitantium, de quibus Heinſius ad Ouidii Amor. II. 13. 7.

172. *imitata*] i. e. ſmyrnium ſeu olus atrum plantetur, cuius lacrima myrrhae ſimilis eſt. Cinyrae filia in myrrham tranſmutata fuiſſe dicitur. De ſmyrnio recte h. l. interpretatus eſt primus Salmaſius ad Solin. p. 367.

173. *ſtactis*] i. e. ſtacte (στακτῇ) ſeu gutta verae myrrhae ſeu peregrinae melior Graeca; intelligit nempe hippoſelinum ſeu ſmyrnium.

175. *Aeacii*] i. e. Aiacis, niſi malis cum N. Heinſio ad Ouidii Metam. X. 215. *Aeacidae* legere. *Ex cruore caeſi Aiacis* (et male in iudicio de armis Achillis facto damnati) *ſtatim dicitur nata herba hyacinthus*, auctore Plinio. In delphinio Aiacis Linnaei inſcriptae leguntur petalis literae graecae AIAI. Gemma antiqua Hyacinthum mutatum in florem habet cui Amor illud AI inſcribit, alter Amor adſtat ſpectator. Vide *Deſcription des Pierres gravées du Cabinet du Duc d'Orleans* Tom. I. tab. 47.

amaranti] Geoponica III. 6. Iulio menſe plantant amarantum. Cyanum in Italia ab amarantho excipi monet Plinius 21. ſ. 39. Quia flos aqua madefactus reuiueſcit et hibernas coronas facit, eodem teſte ſ. 23. immortalis dicitur. Gallis *Paſſe velours*, Italis *Fior di velluto.*

178. *coramble*] De crambe primus recte interpretatus eſt Iacobus Conſtantius Fanenſis Annot. cap. 14. Suidas: *κράμβη οἷον κοράμβλη τις οὖσα, ἡ ἀμβλύνουσα τὸ διορατικόν.* Eadem Scholia Ariſtophanis ad Equites verſu 536.

179. *ſapore*] Veterem lectionem reſtitui, quanquam damnatam a Victorio, Vrſino et Geſnero. Soporiſicam lactucae virtutem bene noui, ſed ea h. l. non conuenit, nec ea poteſt longa ſtomachi faſtidia leuare.

180. *releuat*] Recte, puto, Vrſinus corrigit *releuet.* Plinius 19. ſ. 38. *Eſt quidem natura omnibus refrigeratrix et ideo aeſtate gratae ſtomacho faſtidium auferunt cibique appetentiam faciunt. Diuus certe Auguſtus lactuca conſeruatus in aegritudine fertur prudentia Muſae medici, cum prioris Camelii religio nimia eam negaret.* Ita enim verba poſtrema ex Apuleio cum Salmaſio correxit Harduinus, cum in libris ſcriptis omnibus ſit: *cum priores Cameli religio minime omne caret* vel *nimia.* In Codice Pintiani erat: *medici indicium prioris Cameli rel. minime omnem caret.* In nomine igitur medici

medici *Cameli* conſentiunt libri ſcripti omnes, et laborant viri docti, etiam nuperus interpres Brotier. Mihi nulla ſupereſt dubitatio, *Camelii* nomen leui mutatione ita eſſe corrigendum, vt legamus *Aemilii*. Ecce enim Scholiaſtes Cruquianus ad Horatii Epiſt. I. 15. verſ. 3. de Antonio Muſa, Auguſtum curante: *cum dolore arthritico laboraret, et ad ſummam maciem perductus eſſet, curante Aemilio medico, qui eum adeo calidis curabat, vt tectum cubiculi eius velleribus muniret: hic poſtea in contrarium verſis omnibus non ſolum perfuſionibus frigidis* etc. De morbo ipſo diſſentit Suetonius cap. 81. Is enim deſtillationem ex vitiato iecinore nominat.

181. *crebra viret*] Altera Caeciliana crinem frequenter viridem, altera fuſcum habet. Crinis vero folium criſpum et veluti crinitum ſignificat. Noſter XI. 3. 26. *eorum quae fuſci et veluti purpurei, aut etiam viridis coloris et criſpi folii, vti Caeciliana menſe Ianuario recte diſſeritur.* Itaque non opus emendatione Pontederae: *criſpa viret.*

183. *ſpiſſo ſed puro vertice*] Noſter infra: *At Cappadocia quae pallido et pexo denſoque folio viret, menſe Februario.*

186. *vibrato diſcrimine*] i. e. vertices foliis criſpis et candidis et caule candido. Noſter infra: *quae deinde candida et criſpiſſimi folii, vt in prouincia Baetica et finibus Gaditani municipii menſe Martio recte pangitur.* Diſcrimen recte Geſnerus verticem interpretatur, vbi capillorum diſcrimen ſolet eſſe. Comparat Ouidii Artem Amandi II. 303. *compoſitum diſcrimen erit.* Deinde vibratum ex eadem eſſe monet diſciplina, vt vibratos calido ferro crines apud Virgilium XII. 100. Thyrſum denique recte idem caulem interpretatur, quam poeta paulo poſt crus vocat. Thyrſos vel folia lactucarum condi monet Plinius 19. ſect. 39.

187. *Paphio*] Vrſinus malebat *Paphie* probante Geſnero.

188. *punicea*] Noſter infra: *eſt et Cyprii generis ex albo rubicunda leui et tenerrimo folio, quae vſque in Idus Apriles commode diſponitur.* Hoc vero loco poeta caulem candidum, folia pexa et punicea Cypriae lactucae adſcribit. Infra XI. 3. 26. pexum folium lactucae Cappadociae tribuit.

190. *primo anno*] i. e. ineunte, ſeu Ianuario.

191. *premit*] i. e. deprimit, plantat. Lupercalium et feralium dies feſti in Kalendariis vetuſtis ad Februarium referuntur.

193. *tu-*

193. *tuque tuis*] Vulgatum *ſuis* ſuadente Geſnero correxi, qui praeterea malebat *Paphien, Paphie, depange Kalendis.* Recte, vt puto. Veneri menſis Aprilis ſacer olim fuit.

198. *Veneri*] Tota mundi anima ruit in Venerem. Vrſini emendationem, *Veneris* legentis, recte improbauit Schoettgen.

200. *regnator*] Intelligit Oceanum, cuius vxor Thetys, et Neptunus, cuius erat Amphitrite.

203. *reſerat*] Nauigationi aperit.

205. *Acriſioneos*] Ab Acriſione, Acriſii filia Danae.

206. *defluit*] Vulgatum *depluit* mecum damnauit Pontedera; *defluit* poetam et fabulam magis decet. Maritos imbres et ſimiles alias imagines e poetis adpoſuit Schoettgen, quas omitto breuitatis ſtudioſus.

217. *maiore*] Ita ex Edd. primis ſcribi debere, viderunt Barthius, Daumius, Buchnerus aliique. Calliopem ſuam ruſticam nen audet comparare cum Delphico Apolline.

220. *exſtimulat*] Peſſimam huius loci diſtinctionem vulgarem ſuſtuli, vt pluribus in locis. Poſt *foedera caeli* punctum poſitum vulgo conſpicitur.

221. *Nyſaeaque*] Heinſius corrigebat *Nyſeia* ad Ouidii A. Am. I. 563.

222. *per ſua Parnaſſi*] Satis dure refertur ad Delphicum laurum.

234. *Delie te Paean*] Heinſius malebat *Delie io Paean; teque Euie Euoë Euan.*

231. *colubris*] Lumbricos intelligi, recte monuit Victorius et locum Dioſcoridis II. 149. annotauit, qui contra lumbricos naſturtium commendat.

232. *indomito cibo*] lumbricos fere naſci cruditatibus ſupra VI. 25. dixit.

235. *Hiſpida cinara*] De cultura infra dicemus ad XI. 3. 28. et ad Palladium. Nunc genera perſequamur cinarae, quam Palladius et Plinius carduum ſimpliciter dixere. De cultura cardui Plinius breuiter XIX. ſect. 43. Idem de medicina et generibus carduorum ita libro 20. ſect. 99. *Silveſtrium genera ſunt duo, vnum fruticoſius a terra ſtatim; alterum vnicaule craſſius. Vtrique folia pauca, ſpinoſa muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit, inter medios aculeos, celeriter caneſcentem et abeuntem cum aura, ſcolymon graeci vocant. — Radix cuiuſcunque ex aqua decocta potoribus ſitim facere narratur. — Ita enim Chaereas Athenienſis ſcripſit et Glaucias, qui circa carduos diligentiſſimus*

mus videtur. Cinaram nuſquam nominauit Plinius. Galenus ſua aetate cynaram, eiuſque capita σπονδύλȣς dici tradit de Aliment. Facult. II. 51. Geoponicor. XVIII. 19. ad lac coagulandum adhibentur τῆς κινάρας αἱ ἐν τοῖς σπονδύλοις ἐκφυόμεναι τρίχες αἱ πρὸς βρῶσιν ἀνεπιτήδειαι. vbi ſcilicet Columella VII. 8. 2. agreſtis cardui florem adhibet cum Palladio. Pili illi cinarae ſeu τρίχες ſunt illa ſemina papposa, quae cacti pericarpio edendo auferri docet Theophraſtus H. P. VI. 4. De gemino carduorum genere quae tradit Plinius tranſlata ſunt ex Theophraſto, qui de ſcolymo primum ſic tradit VI. 4. H. P. Scolymus peculiare ſibi habet, quod radicem eſui habet et crudam et decoctam, ſed eandem etiam optimam, dum floret; eadem tandem dureſcens lacteum fundit ſuccum. Singulari etiam ratione floret circa ſolſtitium. Caput eius (ἡ τȣ̃ ὄγκȣ κύησις) carnoſum atque eſui eſt, oblongum, non ſpinoſum, (ἀκανώδης) contra morem reliquarum omnium plantarum, quae folia ſpinoſa habent. Flos ſeneſcens in pappos conuertitur; ſine interuallo per aeſtatem floret aliud in hoc genere, aliud concipit, aliud parturit; folium exſiccatum deponit rigorem nec amplius pungit. Quae quidem verba breuiora fecit et partim mutilauit interpretatus Plinius XXI. ſect. 56. Altero vero loco, quem ſupra poſui, addidit quaedam ex Chaerea Athenienſi, vt ſcolymi florem purpureum inter medios aculeos celeriter caneſcentem et abeuntem cum aura. Idem etiam huius et alterius generis carduorum ſilueſtris, quod memorat, radicem cum aqua decoctam edi et potoribus ſitim facere ait. Verum hic plane confundit genera duo diuerſa. Scolymus enim Theophraſti caput (ὄγκȣ κύησιν) carnoſum, oblongum, et ſine ſpinis (ἀκανώδης) habet; cum de vtroque ſilueſtri genere carduorum, quo ſcolymum comprehendit etiam, Plinius afferat *vtrique folia pauca ſpinoſa muricatis cacuminibus — et florem ſcolymi purpureum inter medios aculeos emergere.* Scilicet Plinius hic dixit ſcolymum eum, quem Dioſcorides III. 16. deſcripſit caule longo, foliis pleno, capite aculeato, radice craſſa nigra dulci; herbam recentem, addit, oleris vicem, vt aſparagum coctum gerere. De hoc iterum Plinius XXII. ſect. 43. *Scolymum quoque in cibos recipit Oriens et alio nomine limoniam appellat. Frutex eſt nunquam cubitali altior, criſtiſque foliorum et radice nigra, ſed dulci, Eratoſtheni quoque laudata in pauperis coena. Vrinam ciere praecipue dicitur.* (ideo potoribus gratam fuiſſe puto.) De hoc ſcolymo intellige locum Heſiodi in Operibus verſu 582. Pratenſem ſeu λειμωνίαν nominat ſemel Theo-

Theophraſtus H, P. VI. 3. inter plantas foliorum ſpinoſorum. Ibi ſcilicet eſt: σκόλυμος ἡ καὶ λειμωνία. vbi forte olim fuit ſcriptum: καὶ ὁ λειμωνίας. vt duplex ſcolymi genus ſit, alterum ſimpliciter ſcolymus, alterum pratenſe appellatum; ad quod poſterius tranſtulit Plinius verba Dioſcoridis III. 16. Hoc vero capite aculeato differt a ſcolymo proprie dicto. Dioſcoridis ſcolymum etiam Bodaeus ad Theophraſtum p. 620. monuit eſſe genus iſtud, quod in Creta ſub nomine aſcolimbros adhiberi tradit Belonius Obſerv. I. 18. in Lemno inſula cap. 25. Tenellam plantam cum radice edi a Salmanticenſibus, teſtatur Cluſius Hiſtor. pl. var. V. 43. In graecis inſulis, quae ἀσκόλυμβρος corrupto nomine vocatur planta, eſſe ſcolymum Chryſanthemum C. Bauhini in Pinace monuit Tournefort Itinerarii T. I. p. 25. Is eſt ſcolymus hiſpanicus Linnaei.

Nunc de cacto videamus; de quo locus claſſicus Theophraſti ibidem exſtat hac fere ſententia. Quae cactus appellatur, in Sicilia tantum naſcitur, in Graecia vero ſua ſponte non prouenit. Peculiaris eſt eius natura. Statim enim a radice ſubmittit caules repentes et humiles, folio lato et ſpinoſo. Caules hos cactos appellant, qui decorticati cibo idonei ſunt, ſubamari. Muria etiam conditos ſeruant. Praeterea caulem rectum emittit, pternicem appellatum, etiam edulem, qui tamen condiri non poſſit. Pericarpium, cui ſemen adhaeret, forma muricatum ſeu ſpinoſum, et ablatis ſeminibus pappoſis eſui eſſe, et ſimile palmarum cerebro, Aſcaliam appellant. Theophraſti locum recitauit etiam Athenaeus II. p. 71. tranſtulitque Plinius 21. ſect. 57. Spinam cactum nominat Dioſcorides Alexipharm. cap. 33. et ex eo Paulus Aegineta 5. cap. penultimo. Cerebrum etiam cinarae a ſimilitudine palmarum dictum habet aenigma vetus, editum in Analectis Brunckii T. III. p. 318. Eſſe vero cactum, quam Graeci cinaram, Romani carduum dixerint, monuit Athenaeus l. c. Atque ſi compares, quae de cinarae et cardui cultu tradunt Geoponica XII. 39. et ex iis Palladius IV. 9. 2. magna opinioni iſti accedit probabilitas. Ita enim Palladius: *ſingulis annis a codice auferendae ſunt plantae, vt nec matres fatigentur et ſoboles per alia ſpatia digeratur. cum aliqua tamen radicis parte vellendae ſunt.* Ita Geoponica: τὰ φυτὰ τὰ παραπεφυκότα τοῖς μείζοσι στελέχεσιν — καὶ συναναφαίρει μέρος τὶ τῆς ῥίζης. Videtur igitur codex eſſe quem Siculi pternicem dicebant; plantae, quos Theophraſtus καυλὲς ἐπιγεὶς vocat. Nec equidem argumentum vllum a Cl. Beckmanno allatum video, quo vinci

poſſit

poſſit id, quod vir doctus ſtatuit, nec cynaram ſcolymum L. nec cardunculum L. ſcriptoribus antiquis fuiſſe memoratum. Vide Diſputationem eius de hiſtoria harum plantarum in libro vernaculo: Beyträge zur Geſchichte der Erfindungen Vol. II. p. 195 ſeqq. Idem tamen in Elementis Oeconomiae ruſticae p. 244. editionis quartae cynaram cardunculum ſcriptoribus noſtris notam fuiſſe cenſebat. Huius vero folia tantum carnoſa et caules in vſum cibi veniunt. Ego vero perſuaſum mihi habeo, cactum Theophraſti eundem eſſe cum cinara, et carduo romano, quem nos *Artiſchocke*, Itali *Carciocco*, Galli *Artichaut* appellamus. Atque in eam plantam omnia conueniunt, quae de cultu Palladius cum Geoponicis et Columella tradidit, fatente adeo ipſo *Beckmanno* Hiſt. Inuent. Vol. II. p. 199. Contra Dioſcoridis ſcolymum a Theophraſteo diuerſum, et a Plinio confuſum cum Theophraſteo cenſeo; eſſe autem ſcolymum Hiſpanicum Linnaei. De Cynarae ſcriptura hoc praeterea moneo, ſimpliciter carduum ſilueſtrem, agrorum ſterilium peſtem, a Sophocle in fragmento, quod retulit etiam *Brunck* Sophocl. Fragment. T. III. p. 727. κύναρον ἀκάνθαν dici; quae ſcriptura mutata in Graecia deinde in κίναρα, poſtea praeualuit in Aſia Galeni aetate, vt ſupra vidimus. Haec vero paulo copioſius explicaui, quoniam harum plantarum hiſtoriam a Salmaſio et Bodaeo mirum in modum perturbatam, nec ſatis accurate demum a Cl. Beckmanno explicatam reperiebam.

Nunc genera cinarae a Columella tradita interpretabor. Primum genus capita in morem corymbi glomerata, ergo plura, et foliorum aut florum colore purpureo habet. Malim tamen de colore foliorum interpretari, quia florem hortulanus et coquus non expectant in capite. Alterum genus folia, myrteo colore virentia, habet; et caput deflexum ſeu nutans, foliis apertis; alibi caput ipſum folia appreſſa habet in pineae nucis effigiem faſtigiatum, et mucronatum; tertia capitis forma eſt patula in morem calathi, hoc eſt ſuprema parte latiſſima, vt recte Geſnerus monet, qui *adapertam* interpretatur ſemihiantem. Vltimi generis caput pallidum acanthum tortum imitatur. Quae ſimilitudo quam partem acanthi ſpectet, equidem nondum excogitaui. In ſcolymi cynarae capitibus hortulani noſtri ſpectant etiam capitum numerum, magnitudinem, figuram, foliorumque colorem et ſpinas. Sed vix licet veterum genera cum noſtris comparare; nondum enim omnes cynarae varietates, vtpote peregrinae plantae, ſatis notas habemus in Germania. Hoc vnum addo. In Apicii libro II. 1. III.

 20.

20. et X. 20. praeparantur ad coenam ſphondyli ſeu ſpondyli; et altero quidem loco poſt carduos inter herbas nominantur. Sed Hummelberg, et qui eius editionem nuper recoxit, ſuppoſuerunt iis inepte *ſpongiolos*, fungos interpretati, quaſi non Apicius de fungis ipſe demum libro VII. 13. tradidiſſet. Videtur igitur Apicius carduos a ſphondylis diſtinguere ita, vt carduos caules teneros, ſphondylos capita diceret. Elixatis ſphongylis eximi iubet neruos, id eſt, partem foliorum lignoſam et duram.

236. *potanti*] Locum Plinii XX. cap. 23. *Radix ex aqua decocta potoribus ſitim facere narratur* annotauit Schoettgen.

grata canenti] i. e. cuilibet canenti ex munere Phoebi, vt recte Pius, qui amaritiem cinarae in cauſa eſſe cenſet, cur ſit ingrata canenti, et vocem ſtrangulet exaſperata arteria. In Fabriano Theſ. exſtare lectionem *nec Phoebo ingrata* admonuit Geſner, eamque ipſam I. Fr. Gronouii coniecturam annotauit Abrahamus. Geſner eam ita probabat, vt hauſtibus luculentis vocem amplificari videri annotaret.

241. *acanthos*] caules acanthinos ſupra dixit IX. 4. 4. Virgilius Georg. IV. 123. flexi vimen acanthi. rutilum acanthum dixit Calpurnius Eclog. IV. 68.

242. *imbuit*] Ita infra XI. 3. 42. malo punico florente betam ſerendam eſſe monet. Sanguineos flores dixit, reſpiciens fortaſſe ad fabulam Phrygiam, quae narrat, ex ſanguine genitalium amputatorum Agdeſtis natam punicam, *et quia de rubro exorta ſunt ſanguine, idcirco illis color eſt purpurei luminis offectione ſubluteus*, auctore Arnobio aduerſus Gentes V. p. 164.

243. *miteſcit*] Vide ad Palladium IV. 10. 7. Ceterum infra XI. 3. 17 et 42. ſeri betam ait optime malo punico florente.

244. *aris*] Vulgatum *haris* Vrſinus in *aris* mutabat; Sylburgius item, aro et ariſaro interpretatus. Contra Pontedera monet, arum extremo autumno prodire, prima aeſtate areſcere, antequam punica floreat; praeterea non ſeri arum, ſed ſponte naſci. Itaque corrigit *api ſatui.* Nam apium circa Idus Maias ſeri, quando punica floreat, teſte noſtro XI. 3. 34. At potuit Columella arum vocare colocaſiam, quam Februario XXIV. 14. ſerit Palladius. Ipſa tamen dictio nimis dura atque inſolens eſt, quam vt vitio carere putem; quanquam Virgilianum *vere fabis ſatio* comparare licet.

245. *grata cumino*] ſimilia interpretatur Geſner; inepte; puto eſſe, quae cumino iungi ſolent in condimentis.

247.

247. *moloche*] Graeci μαλάχην et μολόχην maluam dicunt.

250. *Achradas*] Ita recte vulgatum *achrados* corrigi voluit Vrſinus. Supra verſu 15. *aſpera ſiluis achrados.* Supra VII. 9. 6. *achrades pyri.* Piros ſilueſtres dixit III. 11. 5. et Palladius. ἀχράδα oppoſitam ἀπίῳ pirum ſilueſtrem interpretatur in Theophraſto Plinius. Graeci etiam ἄχερδον vocant, ad ſepes adhibitam; auctore etiam Homero Odyſſ. XIV. 10. Theocrito XXIV. 88. Cf. Becmann ad Ariſtot. Auſcult. p. 321. et Antigon. p. 32.

254. *pede candida*] Hinc Varrone I. 2. 27. pedes betacei. Pedem betae etiam de L. L. V. p. 55. habet Varro *betaceos* ſimpliciter dixit Apicius III. 2. IV. 5. Maluaceum ſimiliter dici, monet Priſcianus I. 3. Cf. Salmaſius ad Solinum p. 553.

258. *Phrygiae loti*] Pontedera recte monuit, lectionem hanc vulgatam eſſe vitioſam. Nullam enim eſſe ait lotum Phrygiam, nec ſtirpem aquaticam hic locum habere. Mihi vero haec validiſſima videtur eſſe ratio, cur vulgatam vitioſam putemus, quod inter flores lotum nemo nominauit. Praeterea tribus in locis noſter eoſdem flores vna nominat, ſupra verſu 97. et infra 307. Scilicet *calthae* legendum cenſeo cum Pontedera. Supra de iis exſtat: *flauentia lumina calthae.* Infra: *flammeolam caltham* appellat. De flore ipſo vide ad verſ. 97.

259. *violaria*] Pontedera interpretatur leucoium.

261. *praebet*] Pontedera antiquum *praeſtat* praefert. Recte!

277. *aptate*] Geſner *artate* praeferebat; recte! Deinceps Aldina *Hinc nullae.*

281. *vigent*] Quod ex Sang. poſui, voluit etiam reponi Vrſinus. Vulgatam *virent* inepte ex graeco θάλλειν, θαλίαι defendit Geſner.

282. *egelidum*] Ita cum Beroaldo recte correxit Geſner vulgatum *eſt gelidum.*

283. *Phoebus tener*] Sol tepidus, non ardens.

284. *arguto gramine*] A flumine ſeu fonte, cum murmure praetereunte, dixit gramen ipſum argutum, vt Virgilius nemus, et ilicem. Sed durior mihi videtur haec ratio, quam Virgiliana.

287. *miteſcit*] Ita primus Beroaldus correxit vulgatum *niteſcit.* Liber Sang. eam lectionem confirmare videtur; nihil enim varietatis inde annotauit Erneſti. *Emiteſcit mel* ex libris reſtitui noſtro IX. 14. 10. vbi vulgo erat *eniteſcit.*

oſtro] i. e. purpura tyria. Ex Georg. II. 506. Sarranum oſtrum habet. Oſtrum proprie eſt, quod Graeci ὄστρεον, Latini oſtreum et oſtream dixere biualue animal teſtacium; ſed oſtrum etiam de muricum genere, purpurae ſaniem fundente dicitur. Hinc oſtrifer Abydus Virgilio aliiſque, oſtreorum ferax. Ab oſtro e muricum genere ſunt *oſtrinae* veſtes dictae.

296. *amaracus*] Aegyptus ſampſuchum vocabat, quem Sicilia et Cyzicus amaracum, teſte Dioſcoride et Plinio. Vmbram, aquam et fimum amare ait Plinius 21. ſ. 35.

297. *narciſſique comas*] narciſſum ſera comantem dixit Virgilius Georg. IV. 122. vbi narciſſum ſerotinum album in Hiſpania creſcentem intelligi puto, pictum a Cluſio Hiſp. 251. fig. 252. Vide etiam Loefling. Itiner. p. 26. Album videtur etiam arguere ὑδατίνη νάρκισσος Epigrammatis Analector. T. III. p. 303. no. 705. Φίλομβρος eſt Meleagro T. I. p. 26. no. 92. Plurimum in ſepulcralibus naſci monumentis, tradunt Scholia ad Sophoclis Oedip. Colon. verſu 683.

balauſti] Silueſtris punicae flos proprie dicitur, nunc vero ipſa punica ſilueſtris. Videant doctiores, num punica nana Linn. intelligatur, quae tota aeſtate floret?

300. *violam*] ſcilicet ſerotinam.

nigro liguſtro] Cum Parrhaſio *albo* malebat Geſner. Vbique enim liguſtrum album dicitur eſſe. Aliam interpretationem vulgatae attulit Bodaeus ad Theophr. p. 63. quam probare non poſſum.

301. *balſama*] De vera balſamo Plinius XII. ſect. 54. ſed eam hic intelligi non puto, quia alibi quam in Iudaea naſci faſtidit, prodente Plinio. Geoponica XI. 27. balſamum cum coſto viuiradicibus plantant Nouembri. vbi ex Salmaſio de Homonym. c. 32. monet Niclas, genus eſſe mentae vel ſimilis mentae plantae, quod hodieque Itali *balſamo* vel *balſimo* vocent.

caſia] Iudaeam caſiam in Italiae hortis lautioribus naſcentem memorat noſter III. 8. et teſtatur Plinius XII. ſ. 43. Sed Columellam nunc dicere libanotin coronariam ſeu rorem marinum cum Bodaeo ad Theophr. H. P. VI. 2. cenſet Schoettgen.

croceoſque corymbos] i. e. hederae racemum, quem Graeci κόρυμβον vocant. Hederae flores croceos dicit, qui quomodo mixti colore albo naſcantur, docet Nicander apud Athenaeum XV. 9. in loco vitioſiſſimo. Aliud artificium habent Geopon. XI. 30.

302. *condit*] Alias oleo odores condi, ex Theophraſto tradit Plinius.

303. *et vos*] Ruſtici et vulgaris horti flores nunc enarrat; praecedentes rariores fuiſſe et in diuitum hortis cultos, apparet hinc.

305. *ferrugineis*] Vide ad verſ. 100. Hoc loco intelligit flores Aeacios verſus 175. πορφυρέην ὑάκινθον vocat Meleager Epigr. T. I. p. 30. no. 105.

308. *Vortumnus*] Recte hunc verſum ita correxit iam olim Pius Annot. Poſter. c. 33. qui ſe in libro Columellae, minutiſſimis literis exarato, non infideli, ait reperiſſe *Vortumnus* ſcriptum. Idem Vortumnum h. l. memorari cenſet, quia Vertumnus hortis praeerat; vnde illud Propertii IV. 2. *hortorum manibus dona probata meis;* igitur pomorum et florum primitiae illi ponebantur; ſed quia *merces* poeta memorat, rectius idem Pius ad Vertumni ſignum in foro poſitum in vico thurario reſpici monet. *Vortumum* h. l. repoſuit etiam Turnebus 23. 6. probante Broukhuſio ad Propertii l. c. Eandem cum Pio emendationem propoſuit Heinſius Adv. I. p. 9. Sacellum in vico turario Vertumni habet Scholiaſtes Horatii ad Epiſt. I. 20. 1. *Vertumnum Ianumque liber ſpectare videris.* Cicero Verr. I. 59. *Quis a ſigno Vertumni in circum maximum venit, quin is in vnoquoque gradu de auaritia tua commoneretur. quam tu viam thenſarum atque pompae eiuſmodi exegiſti, vt tu ipſe illa ire non audeas.* Ceterum poma et mel in via ſacra vendita fuiſſe, monui ad Varronem. *Vortumnum* nominat etiam Inſcriptio Gruter. p. XCVI. 3. Pone veteres tabernas ad Vertumni ſignum aedem P. Africani collocat Liuius libro 44. In octaua igitur regione fuit ſignum Vortumni, monente etiam Victore.

310. *gerulus*] Hortulanum, qui flores ad forum portauit, interpretatur cum Scheffero Schoettgen. Sed hortulani mentio non praeceſſit; igitur vitium latere ſuſpicor.

312. *gemino*] Solſtitium ſignari puto, quod noſter XI. 2. 49. ponit VIII. VII. et VI. Calendas Iulii; ſol vero in cancrum introitum facit XIII. Cal. Iulias, ibidem; eodem temporis articulo meſſem ordei aſſignat ibidem noſter.

313. *Lernaei*] Cancrum ex palude Lernae pedem Herculis mordicus arripuiſſe, cum hydram impugnaret, deinde ab Hercule interfectum a Iunone inter ſidera relatum fuiſſe, ex Hygino bene annotauit Beroaldus.

314. *cereale*] Ita Virgilius Georg. I. 211. vbi Seruius: *vel quod eſt eſui, ſicut frumentum, vel quo Ceres vſa eſt ad obliuionem doloris.* De vſu ruſtico Plinius 19. cap. 8. *hoc*

et panis ruſtici cruſtae inſpergitur adfuſo ouo inhaerens, vbi inferiorem cruſtam apium githque cereali ſapore condiunt. Alcman Lacon μηκωνίδας ἄρτες habet apud Athenaeum III. p. 111. et inter cibos Lacedaemoniorum μήκωνα μεμελιτωμένην καὶ λίνε σπέρμα κεκομμένον habet Thucydides 4. c. 26. Cibum ex melle et lini ſemine confectum, χρυσοκόλλαν habet Athenaeus ibidem et Heſychius. Papaueris ſemen melle conditum in cibis habet etiam Galenus S. M. Facult. libro 7.

315. *virent*] Ad papauer vix pertinet epitheton; etſi viridis papaueris caput foliis ſeu petalis purgatum reponi iubeat Nicander in Georgicis apud Athenaeum XV. c. 9.

deferte] venales in forum. Seneca Epiſt. 42. *videamus hoc, quod concupiſcimus, quanti deferatur.*

316. *Fortis fortunae*] Bonae, Fruterius Veriſim. II. 19. iunctim Fortis Fortunae interpretatur Schoettg. quem ſequor.

317. *exactis*] Adultis interpretabatur Schoettgen, qui praeterea coniiciebat *exauctis* legendum eſſe. Geſner extrudere ex Horatio Epiſt. II. 2. 11. interpretabatur. Neuter bene! Rectius in Theſauro L. L. Geſner comparauit locum Liuii 34. 9. *mercarique et ipſi, quae externa nauibus inueherentur, et agrorum exigere fructus volebant;* et Quinctiliani Decl. I. 2. *mercator opportunum mercis exactum inuenit.*

319. *Ocima*] Ocima ſata ſtatim cylindris ſeu pauicula conculcari iubet, vt XI. 3. 34. vbi vide notas.

320. *pulex*] Vide infra ad XI. 3. 60. Eſt genus chryſomelae, a ſaltu noſtris etiam pulex dictum.

324. *implicitus*] conchae inhaerens et adnatus.

campe] eruca pilis horrens; ſunt enim multae etiam laeues.

331. *grauidis*] ſemine ſcilicet noxiorum inſectorum, quae ſuperſtitio etiam noſtrorum hominum animis inſedit.

333. *volucres*] Volucrae et volucres legi poſſe, et vtrumque vocabulum intelligendum de ſcarabaei genere, de quo Columella Arbor. 15. recte monet Pius. Conuoluulum vocat Cato 95. 1. In loco Plinii 17. ſect. 47. *alii volucre appellant animal praerodens pubeſcentes vuas.* olim *voluocem* legebatur, cui Harduinus ex libris ſcriptis ſubſtituit *volucre.* Sed Pius ad h. l. teſtatur, in Codice Bononienſi eſſe ſcriptum *volucrem.* Quod vero eaedem volucres infeſtae non ſolum viti, ſed etiam glaucis ſalictis dicunt, egebat interpretatione. Scilicet arundinem, quae pedamento vitis adhibetur, ſiccatam vtiliorem quam viridem eſſe affirmat Plinius 17. ſect. 33. Geoponica vero addunt III. cap. 53. arundines, fumo ſiccatas, ideo praeferri, quia non generent ἶπα genus inſecti,

ſecti, viti noxium, quod aiunt ex putreſcentibus arundinibus naſci. Similem narrationem de ſalice et enato inde ἴπι, quem Latini volucrem ſeu conuoluulum interpretati ſunt, ſalice ſcilicet a pluuiis computreſcente, ſecutus eſſe videtur Columella. Alias non apparet ratio, cur ſalicta nominentur, et noxa volucrum in iis caueantur. Recte ἴπα cum conuoluulo comparauit Moenen in Ephemerid. Natur. Curioſ. Dec. II. Ann. V. p. 220. Creſcentius IV. 17. vermes virides et azureos vocat, paruos, qui natos cum vuis palmites deuorent et deſiccent, Bononiae *taiaturi* appellari addens. Denique Geoponica V. 22. iubent palum viti adiungere decorticatum, quia ſoleant in corticem irrepere et latere cantharides et reliqua inſecta, quae vitibus nocere ſolent. Palum qualem intelligi velint, non additur. Naſci dicuntur volucres ex imbribus nociuis, vt hodieque vulgus vinitorum vermes, (phalaenae alicuius laruas) vitium gemmis et germinibus nociuos ex nebulis et pluuiis originem habere putat, quia aqua calori mixta oua excludit citius, monente Sprenger Praxis cultur. vitium p. 49. Aliud coleopheri genus, vitibus nociuum Galli *Gribouris* vocant, ſed hoc inſectum folia non conuoluit, quod faciunt laruae phalaenae et curculiones. Cryptocephalum vitis Fabricius et Geoffroi T. I. p. 233. vocant Gallicum inſectum *Gribouri.* Denique vbi Virgilius Georg. II. 358. vitibus adiungit *raſae haſtilia virgae*, Seruius haec annotauit: *praecipit et cannas et virgas radendas ne ex corticibus rubigo aduerſa vitibus poſſit creari.*

333. *eruca*] A campe diſtincta forte laeue erucarum genus notat, forte etiam aereo colore ſplendens; hinc in libris modo *erugo* modo *aeruca* ſcripta.

334. *ſemina*] i. e. plantas teneras.

343. *catuli*] Plinius 18. ſect. 69. no. 3. rubigalia a. d. VII. Calendas Maii, cum canis in coelo occidit, celebrari refert et catulis lactentibus ſacra fieri. vbi vide notam Harduini; Ouidium Faſtor. IV. 907. et ſupra ad Varronem I. 1. 6. Verrii Flacci Faſti p. 63. Robigalia aſſignant diei 25 Aprilis his verbis: *Feriae robigo via Claudia ad miliarium V. ne robigo frumentis noceat, ſacrificium et ludi curſoribus maioribus minoribuſque fiunt. Feſtus eſt puerorum lenoniorum*, i. e. lenoniorum. Feſtus: *Catularia porta Romae dicta eſt, quia non longe ab ea ad placandum caniculae ſidus frugibus inimicum rufae canes immolabantur, vt fruges flaueſcentes ad maturitatem perducerentur.* Hac igitur porta exibant et per viam Claudiam incedebant ad lucum Robigi. Idem Feſtus: *rutilae canes, id eſt, non procul a rubro*

colore,

colore, immolantur, vt ait Ateius Capito, canario ſacrificio pro frugibus deprecandae ſaeuitiae cauſſa ſideris caniculae. Proprie autem canes hi lactentes robii dicti fuerunt, monente etiam Foggini ad Verrii Faſtos l. c. In commentariis Pontificum ſcriptum refert Plinius: *Augurio canario agendo dies conſtituantur priuſquam frumenta vaginis exeant, et antequam in vaginas perueniant.* Vnde cognoſcimus, robiginem exiſtere in frumentis, dum in vaginis latent; ſimul inde colligere licet diem, quo in vaginas ire frumenta ſolebant in Italia. Vocabulum *agnas* de ſpicis in iiſdem commentariis Pontificum, de canario vt ſuſpicor augurio, lectas poſui ad Varron. I. 48.

344. *aſelli*] Caluariam aſinae habet Palladius I. 35. 16. ſed alio conſilio is ponit intra hortum; igitur non eſt neceſſe cum Scoppa Collect. I. 27. legere h. l. *Arcadicae aſellae.*

345. *Tages*] Vide Ciceronem Diuin. II. 23. De Tarchone vide Cerdam ad Aeneid. VIII. 506. et Drakenborg. ad Silium VIII. 474. vbi eadem eſt ſcripturae varietas *Tarcho* et *Tarcon.*

347. *Saepe — vitibus*] Peſſime inuexerat Geſnerus *ſepe* quaſi per appoſitionem iunctum *vitibus;* recte tamen *praecinxit* poſuit pro *percinxit.* Palladius I. 35. 1. *omne horti ſpatium alba vite praecingitur.* Plinius 23. ſ. 16. de vite nigra ſeu bryonia: *aiunt, ſi quis villam ea praecinxerit, fugere accipitres, tutaſque fieri villaticas alites.* De vite alba ponam locum Alberti Vegetab. p. 458. *inuoluit grana ſua infra lanuginem, quae ſuper grana ſua continuatur et paulatim expandit poſt caſum floris, qui flos ſine ſiliquis egreditur et poſt caſum quarundam ſpicarum floris vitis albae, quae circumſtat pullulationem lanuginis, tunc expanditur lanugo.* Haec ille, vt doceret diuerſitatem albae et nobilis vitis.

348. *Amythaonius*] Scilicet Melampus, Amythaonis filius, quem Chironi iungit etiam Virgilius Georg. III. 550. Rem ipſam ſeu ſuperſtitionem habet Palladius I. 35. 1. *noctua pennis patentibus extenſa ſuffigitur.* Scilicet, vt ait Apuleius Libro 3. Aſini: *vt quod infauſtis volatibus familiae minantur exitium, ſuis luant cruciatibus.*

353. *ſine fruge*] i. e. amurca inſulſa. Vide ad Pallad. I. 35. 2.

354. *laris*] Malim cum Geſnero *lari* legere. Palladius ex *cameris fuliginem* habet; noſter XI. 3. 60. *fuligo quae ſupra focos tectis inhaeret.*

356.

356. *ſedi*] Lectionem hanc recte aſſeruit Pius. Vide ſupra ad II. 9. 10.

358. *Dardanicas*] A Dardano, quem Apuleius in Apologia inter magicae artis auctores recenſet, et Plinius 30. c. 1. recte monente Beroaldo et Brodaeo Miſcell. IV. 10.

359. *iuſtis*] quae primum menſtruorum fluxum patitur. *Feminarum iuſta* vocat ſimiliter Plinius Valerianus IV. 50. monente C. Barthio Aduerſ. I. 2. et IV. 14.

361. *reſoluta ſinus*] Geoponica XII. 8. *λυσίτριχα — μήτε περίζωμα ἔχουσαν.* Vide infra ad XI. 3. 64. notam.

moeſta] veluti moeſta, habitu moeſtae.

364. *decuſſa*] Eſt pro *decuſſus nimbus*, nec opus emendatione Cannegieter, propoſita ad Auiani Fabulas p. 36. *non aliter quam dequaſſa.* Recte tamen idem monet, expreſſum eſſe locum Virgilii Georg. IV. 81. *nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.* Sed video nunc eadem plane ratione h. l. laudare Heinſ. ad Ouid. II. p. 70.

366. *diſtorto corpore*] Geſner putat, alludi ad etymum campae, a *κάμπτεσθαι* ſeu flexuoſo inceſſu dictae; quod mihi non videtur. Potius ad vim magicam menſtrui ſanguinis reſpicit, qui torſionem campis excitare dicitur.

368. *Iolcos*] In Theſſalia, Iaſonis patria, qui vellus aureum ex Colchide raptum retulit.

369. *prototomos*] Ita etiam Martialis XIV. 101. Liſter ad Apicium III. 9.

371. *ſecto cingere*] ſectiuo ſeu ſectili cum Salmaſio ad Solin. p. 703. interpretatur Schoettgen. cingere eſt h. l. in faſciculo colligare, recte monente Geſnero.

373. *lubrica*] Ventrem enim lubricum facit et mollit.

tamni] Ita legi voluit Pontedera, recte damnans rhamnum. In Plinio etiam 21. ſ. 50. ex libris ſcriptis vulgatum *tanum* mutauit in *tamnum;* monuitque ex Dodonaeo III. p. 401. et Matthiolo in Dioſc. T. II. p. 621. eſſe eam herbam, cuius vua taminia dicatur. Verum addere debebat ex eodem Matthiolo, cui ſcriptura *tamus* probabatur, hodieque in Etruria *tamaro* dici, eiuſque aſparagos vere venales proſtare. Etiam Dalecampius in Plinio *tamum* praeferebat, ceterum Matthiolo aſſenſus. Quod ſi taminia vua hinc dicta fuit, ſcriptura *tamus* praeferenda erit. Taminiam vuam Feſtus vuam ſilueſtris generis interpretatur ex Verrio, *quae tam mira ſit, quam minium.* vbi recte Geſner in Theſ. L. L. corrigit: *rubra ſit.* Inepte Dacerius omiſſo vitio vult dici *taminiam* a *tamina* macula. Vitis nigrae germina condiri ſolita fuiſſe, monet Dioſc. IV. 177. eiuſque vuas rubras facit.

Poſt

Poſt albam vitem nominat Columella infra XII. 7. cuius germina ſimiliter condiebantur. Plinius 23. ſ. 13. *cum taminiae rubentes norimus acinos ſciamuſque — hanc non niſi in opacis naſci.* Ibidem a ſtaphide agria Graecorum diſtingui voluit Plinius; contra Celſus III. 21. *vua taminia. quam σταφίδα ἀγρίαν Graeci nominant.* Ita ille iterum VI. 6. 15. Addit Plinius l. c. ſect. 14. de labruſca: *hanc potius crediderim eſſe, quam vulgus vuam taminiam vocat.* Idem tertio loco 26. ſect. 85. taminiae ſuccum contra phthiriaſin laudat, quo eodem in medicamento Galenus Medic. ſec. loca I. 7. ex Armigene *σταφίδα ἀγρίαν* nominat; vbi vide Cornarii notam p. 308. In loco Plinii 19. ſ. 61. pro *thymi* ab Harduino reſtituto ex Theophraſto, male libri quidam, etiam ſcripti *tamum* nominant. Vitis alba eſt, quae Linnaeo Bryonia alba dicitur, Gallis *Couleuvrée.* Hanc ſupra nominauit Colum. verſu 250. bryoniadem; alibi vitem albam. Noſtri vocant *Stichwurz.* Tamnum eſſe bryoniam nigram, eiuſque caulem hodieque in Italia in ruſticas coenas legi ſub nomine *Tanno* monet Pontedera.

374. *ruſco*] Ruſci caules inter olera numerat Columella XII. 7. vbi vide notas. Ceterum recte vidit Pontedera, *hirſuta* vitioſum eſſe; nec enim conuenire ruſco, nec ſepem nunc deſiderari, ſed thyrſum ſeu turionem tenerum ruſci in cibo ſumendum, vt ad XII. 7. dixi. Alteram lectionem *hirſuto* ideo reiiciebat Pontedera, quod ruſco non conveniat. Verum niſi eam probaueris, verſus vacillabit. *Sepes* enim primam ſyllabam longam habet, quod miror a viris doctis non fuiſſe animaduerſum. Contra obſtat illi lectioni, quod ſepes ruſci nunc alieno loco commemoratur, cum cibis idoneum aliquid eſſet commemorandum. Igitur Pontedera praeferebat lectionem *tyrſuto*, putabatque ita intelligi debere thyrſum ruſci ſeu turionem. Verum ita ſepes relinquitur, ab hoc loco aliena, et ſcylla violenter cogitur vtramque ſyllabam breuem habere, niſi cum libris *et ſcyla* legere malis. Deinde formam thyrſuta, ex Graeco θυρσωτὸς, an alibi reperiatur, et analogiae latini ſermonis congruat, ignoro, et dubito. Quod ſi omiſſam ſcyllae mentionem negligas, poſſis locum ita ex veſtigiis lectionis librorum ſanare: *et ſtilo thyrſata* (aut thyrſuta) *ſeges nunc horrida ruſci prodit.* Sed vel ita relinquitur *horrida ſeges ruſci*, quam interpretari nequeo. Videant qui ruſci turiones nouerunt, an cum turione ſepi quid ſimile, aſperum et horridum folium, prodeat; quod ſi ita eſt, vulgatam eam, quam poſui ſecutus veſtigia librorum, ſatis commode explicabis.

375.

375. *Corruda*] Plinius 19. ſect. 19. *Silueſtres fecerat natura corrudas, vt quiſque demeteret paſſim; ecce altiles ſpectantur aſparagi; et Rauenna ternos libris rependit.* Silueſtrem aſparagum Graecis vocari hormenon, myaconthon aliiſque nominibus, idem refert ſect. 42. De Rauennatibus aſparagis idem ſect. 42. *nullum gratius his ſolum quam Ravennatium hortorum.* Rauennae autem ſolum fuit vliginoſum. Martialis XIII. 21. de aſparagis: *mollis in aequorea quae creuit ſpina Rauenna non erit incultis gratior aſparagis*, i. e. corruda. Corrudam filo ſimillimam dicit Columella, vnde intelligitur, ſylueſtrem aſparagum turionem ſeu thyrſum multo graciliorem edere, quod etiam in aſparago videmus illo, qui frequens in locis iis reperitur, vbi cadauera armentorum abiecta computreſcunt. Hoc igitur ſilueſtre genus prima hominum cura fuit ſatum inter arundines; deinde in hortos tranſlatum, multoque diligentius cultum. Diuerſa tamen genera in Aſia, Graecia et demum in Italia fuiſſe culta, non eſt quod dubitemus. Multa enim in aſparagi deſcriptione habet Theophraſtus et Dioſcorides, quae noſtro aſparago, officinali Linnaei, non conueniunt. Vide etiam ad Catonis locum notam.

376. *antes*] De hac voce vide Geſneri Theſaurum L. L. vbi tamen hic locus omiſſus eſt. Feſtus: *antras conualles vel arborum interualla* interpretatur. Sed Placidus in Gloſſis habet *aruorum.* Sidonius Apollin. VIII. epiſt. 8. *quouſque pondus ligonis obtuſi nec perfoſſis antibus ponis.* Hoc vero in loco ſignificat areas horti. Andrachne eſt Latinis portulaca, vt ipſe Plinius monet XIII. ſect. 14. Sed altero in loco 20. ſect. 81. vbi ex Dioſcoride II. 150. ſua tranſtulit, et agreſtem ſpeciem graece peplin ſeu peplion appellari ait, libri ſcripti omnes porcilacam nominant, non vt ante Harduinum editi libri *portulacam.* Ibi igitur ſitim arcere dicitur; quod de folio ſuppoſito linguae afferunt etiam Geoponica XII. 42. Tertio in loco 23. ſect. 74. ſimiliter eſt porcilaca. Portulacam conſtanter nominant libri in Columella XII. 13. 2. et in Palladio XII. 8. Lectionem tamen alteram *porcilacam* magis probauerim, quod Graeci recentiores interpretati ſunt χοιροβότανον, et Apuleius de Plantis cap. 103. portulacam latine etiam porcaſtrum dici ait. Ita ſimul origo nominis apparet. Chariſius I. 17. *hiantes, οἱ στίχοι τῶ ἀμπελῶνος, ἡ διάταξις ἀμπέλων.* Vide Schotti Obſerv. Hum. I. 14. Cato apud Seruium ad Georg. II. 417. *Peditos quatuor agminibus, equites duobus antibus duces*, i. e. ordinibus.

377. *grauis*] Pomponius interpretatur, faſelum, ſi ſit nimis propinqua, atriplicem necare. Meliorem equidem interpretationem non reperi. De faſelo dixi ad II. 10. 4. vbi monui fruſtra ac ſine ratione diſtingui faſelum vel phaſelum a faſeolo et faſiolo; quam diſtinctionem ſecutus etiam Bradley Survey p. 94. faſelum eſſe ait Britannorum *Dwarf kidney-bean*, faſeolum vero alterum genus, quod perticam appoſitam aſcendit. Diſtinctionis falſae auctor eſt Galenus de Alim. fac. I. 28. qui triſyllabum phaſelus diuerſum genus prodi ait, et a quibuſdam idem dici cum lathyro ſeu cicercula, ab aliis vocari ſpeciem lathyri. Sed recte idem Galenus ibidem docuit, phaſeolum eſſe Theophraſti Dioclis atque Hippocratis δόλιχον. A longitudine caulis δόλιχον interpretatus Columella faſelum longam dixit, et aperte Galeni opinionem confirmat. Eundem faſeolum ab aliis vocari ait λοβὸς et σμίλακα κηπαίαν, quo nomine deſcripſit Dioſcorides II. 176. qui plantam circumuolui monet fruticibus adſtantibus et perticis, ſiliquam ferre cum ſeminibus coctam mandendam; ſemina ex parte purpuraſcere, ſiliquas foeno graeco ſimiles eſſe, ſed longiores et magis curuas. De ſiliquis vna cum ſeminibus mandendis idem teſtatur Galenus. De dolicho in altum ſurgente et circumplicato perticis eadem Theophr. H. P. VIII. 3. qui fructum rubigine laborare ait, niſi planta in altum ſurgere poſſit. Ceterum Georg. Alexandrinus grauem interpretatur accuſatam a Pythagora, ſcilicet ex antiqua Plinii lectione 20. ſ. 83. vbi hodie aliter legitur. Ibidem eſt: *Pythagoras — ac ne in hortis quidem iuxta atriplicem naſci quicquam, niſi languidum culpauit. — Miror quare difficulter in Italia id naſci tradiderit Solo Smyrnaeus.* Si liceret atriplicem interpretari de halimo fruticoſo genere atriplicis, in altum ſemper nitente, fortaſſe poſſemus dicere conſurgere faſelum in atriplice iuxta poſito. Sed de halimo in Italiae hortis culto tacent ſcriptores.

378. *trichilis*] Id eſt in trichilas ſeu pergulas eductum genus. Recte Geſnerus genus *camerarium*, *leui vmbra cameras et pergulas operiens* comparauit apud Plinium 19. ſect. 24. Vide mox ad verſum 394.

chelydri] Idem, qui mox verſu 389 et 390. liuidus et hirtus dicitur, recte monente Geſnero.

383. *Ex tenui*] In editione Geſneri legebatur *Et tenui*, errore typothetae; quoniam ex Edd. vetuſtis eandem lectionem commemorauit. Ceterum rem ipſam breuiter expreſſit Plinius 19. ſect. 24. *Semina quae proxima collo fuerint, proceras pariunt; item ab imis, ſed non comparandas ſupra dictis:*

dictis: quae in medio rotundas: quae in lateribus, craſſas breuioreſque. Vide ad noſtri XI. 3. 49. vbi etiam vſum cucurbitarum ſiccatarum explicui. Sententiam de ſeminum electione repetiit, ſed paulum variauit Herrera Italicus IV. cap. 16. *delle zuche a cocozze.* vbi ita ait: *che eſſendo le calebazze da un capo è lunga et ſtretta, et dall' altro piana, coſi ſon le ſemenze di ciaſcuna di queſte parti che tal naſcera la zucca ſecondo del capo che è la ſemenza; che ſe la ſemenza è di collo, naſcera la calabazza lunga, che ſe del ventre, larga; et ſe del ſuolo delle zuoche, ſara larga, e latal ſemenza accio che naſcan larghe, ſi ha da ſeminar di punta; et acciò ſi ſappia da qual parte è la ſemenza, dopo che è ben ſicca la calabazza, apraſi, et ſi trovera la ſemenza ciaſcuna attaccata alla ſua banda; et ſempre ha da eſſer la ſemenza delle prime zucche che naſceranno, et di quelle che ſon piu vicine alle radice.*

386. *Naryciae*] Eandem habet Virgilius Georg. II. 438. Naryx fuit Locrorum oppidum. Vide Heinſium ad Ouidii Remed. Amor. 264.

387. *hamulam*] Ex graeco ἄμη. Vſum hunc tangit Plinius 19. ſect. 24. *Nuper in balinearum vſum venere vrceorum vice, iam pridem vero etiam cadorum — condendis hortenſiorum ſeminibus.* Ad vini vſum intus picari iubet *Herrera* Italus, quem ſolum comparaui.

389. *Liuidus*] Idem forte, qui Plinio *niger.* Ita enim ille 19. ſ. 23. *In Italia virides et quam minimi: in prouinciis quam maximi: et cerini aut nigri. Placent copioſiſſimi Africae, grandiſſimi Moeſiae: cum magnitudine exceſſere, pepones vocantur.* vbi tamen rectius antiquae Edd. *citrini* habent, vt deinceps videbimus. Virgilio, cuius locum expreſſit Columella, IV. 122. *tortus per herbam creſcit in ventrem cucumis.* Scilicet nomen cucumis commune habet cum vaſe ventricoſo *cucuma* vocato. Propertio IV. 2. *caeruleus cucumis tumidoque cucurbita ventre* idem eſſe videtur, qui liuidus Columellae.

grauida aluo] Puto ſimpliciter ventrem tumidum intelligi, in quem cucumis creſcere dicitur a Virgilio. Poſſis etiam de ſeminibus incluſis interpretari, adeo vt σικυὸς σπερματίας intelligatur, de quo deinceps dicetur. Firmare videtur opinionem, quod ſequitur: *pingui quoque ſemine fartus.*

390. *hirtus — nodoſo gramine*] De eodem verſus 378. *modo more chelydri — gelidas per graminis vmbras intortus cucumis.* Sed ſcire velim, quodnam gramen nodoſum Columellae dicatur? deinde quid nodi in gramine faciant ad cucume-

merem? Gramen ipſum commemoratur, quod cucumis herbis iuuatur, nec ſarculo runcationeue indiget. Idem eſt σίκυος δρακοντίας, quem ex Euthydemo memorat Athenaeus III. p. 74.

391. *flexo*] Heinſii coniectura *flexos* — *orbes* corrigentis Aduerſ. II. p. 282. mihi non placet. Ventrem Columellae dicere videtur totum cucumeris corpus.

394. *trichila*] Pergulam ad aquam manantem exſtructam cogitare oportet. Camerarium hoc cucumeris genus intellexit Palladius IV. 9. *longi et teneri fiunt, ſi aquam in patenti vaſculo ſub eis ponas, duobus palmis inferiorem.* et Plinius: *ſi vas cum aqua ſubiiciatur a quatuor digitorum interuallo, deſcendentibus ante poſterum diem.* Pariter cucumeris genus eſt cucurbitae camerarium, alterumque humile vel plebeium, tradente Plinio.

395. *tenuatur*] fit longus et tenuis.

396. *candidus*] Palladius l. c. dulcem et candidum fieri ait, ſemina ſi lacte ouillo et mulſa aqua macerentur.

388. *riguoque madeſcit luteus aruo*] Geſner interpretatur: ſub maturitatem fit lutei coloris. Sane madeſcere dicitur de maturitate aeque ac coctura, vt docuit iam olim Rhodius ad Scribon. c. 41. Verum hoc in loco ambiguo verbo vſus eſſe videtur Columella, quoniam riguum ſimul aruum reſpiciebat. Atque omnino diuerſum genus cucumeris nunc Columella memorare videtur, luteum ſcilicet, quod in aruo riguo creſcit, aut matureſcit, adeoque genus peponis. Plinius citrinum appellare videtur, vbi Harduinus *cerini* poſuit ex Codice Thuaneo. Apicius III. 5. poſtquam cap. 4. de cucurbitis egerat, *citrinos* condire docet; deinde cap. 6. *cucumeres raſos*, cap. 7. *pepones et melones.* vbi libri manuſcripti *Citrium* nominat. Hinc ortum *Citrullorum* nomen eſt. Albertus de Vegetab. p. 467. *Citrulus eſt pepo viridis plani corticis; ſed pepo communiter eſt croceus et inaequalis ſuperficiei, quaſi ſit ordinate compoſitus ex ſemicirculis rotundis.* Ceterum malim h. l. legere *madeſcet*, vt conueniat verbi forma cum *dulcis erit* et *feret.* Peponis genus aliquod intelligi apparet, quod maturum et molle comeditur, cum prius genus immaturum veniat in cibum.

399. *et feret auxilium*] i. e. refrigerabit ſucco ſuo per aeſtiuos calores. Nunc breuiter hiſtoriam cucumerum enarrabo, quae multis difficultatibus laborat, adeo vt ne nomina quidem ſatis explicare potuerint viri docti, ex quorum commentariis materiam rudem coaceruauit Bodaeus ad Theophr. p. 781 ſeqq. ad quem cum Salmaſio lectores ablegare

legare ſolent vulgo, qui veterum ſcripta interpretantur. In rectam inſtitit viam Latinus Latinius in Epiſt. T. I. p. 260 ſeqq. multa tamen nomina omiſit.

Primum igitur animaduertendum eſt, Graecos cucumeres in duo diuiſiſſe genera, *σίκυον* et *πέπονα* dicta; melopeponis autem vocabulum primum a Plinio vt recens cum nouo fructu repertum ponitur. Palladius aliquo poſt tempore *melones* vocaſſe videtur, quos Plinius *melopepones*. In Geoponicis XII. 20. exſtat quidem *μηλοπέπονος* nomen, verum auctoritatis aetate dubia et incerta. Latini rei ruſticae ſcriptores cucumerum nomine comprehenderunt pepones, nullo vocabulo diſtinguentes. Deinde dubitatum olim fuit de pepone, num is genere ſit a cucumere diuerſus, an ſola maturitate? Multi maturitate tantum diſtinxerunt; recte tamen genere diſtinxit Latinius, nec ſe Plinii auctoritate abduci a vero paſſus eſt, qui: *cum magnitudine exceſſere, pepones vocantur.* Scilicet Latinus cum Ioanne Coſtaeo peponem et melopeponem dictum arbitrantur, quod vterque maturus et mollis, cucumis contra acerbus et crudus comedatur. Vterque peponem anguriam, melopeponem melonem interpretantur; ſimulque monent, meloni exactam maturitatem multum de ſuauitate detrahere, in eoque ſolam reſpici mollitiem, cum *πέπων* dicitur addita mali comparatione. Supereſt igitur, vt tria eſſe dicamus argumenta, quibus peponum et melopeponum genus a cucumere diſtinguatur, maturitatem videlicet, mollitiem et magnitudinem. Haec tria argumenta variis modis tracta fuerunt in comparationem a poetis, quorum loca aliquot deinceps ponentur. Nunc exemplis paucis id agam, vt *σίκυον* a *πέπονι σικύῳ*, qui plerumque breuius *πέπων* dicitur omiſſo *σικύῳ*, vel *σικυοπέπονι*, quod vocabulum Galenus poſuit, genere et natura ſucci diuerſum eſſe doceam. Hippocrates igitur, aut Polybus, vt Galeno videtur, *περὶ παθῶν* ſic ait: *σίκυος ὁ πέπων καὶ διουρητικὸν καὶ διαχωρητικὸν καὶ κοῦφον, ὁ δὲ ἕτερος πέπων ψύξιν τινὰ παρέχει.* vbi in altero membro additum *πέπων* recte damnant Vaticani Codices. Idem II. de Diaeta: *σίκυοι ὠμοὶ ψυχροὶ καὶ δύσπεπτοι, οἱ δὲ πέπονες οὐρέονται καὶ διαχωρέονται, φυσώδεις δέ.* vbi vide, peponibus opponi cucumeres, qui crudi ſeu immaturi comeduntur. Deinde Ariſtoteles in Problematibus, poſtquam XX. c. 9 et 14. de *σικύῳ* quaedam docuerat, capite demum 32. quaerit: *διὰ τί οἱ σίκυοι πέπονες ἄριστοι γίνονται ἐν τοῖς ἑλώδεσι πεδίοις, οὖσιν ἐνύγροις, οἷον περὶ Ὀρχομενὸν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ — οἱ δὲ σίκυοι αὐτοὶ ὑγρότεροι. διὸ καὶ οἱ κηπαῖοι φαῦλοί εἰσιν.* Vnde apparet, pepones amare

loca rigua aut paludoſa, contra in hortis male prouenire et degeneres. Galenus denique, qui tria cucumerum genera nouerat, ita de Simpl. facult. I. 23. *μηλοπέπονές τε καὶ σίκυοι ἤν τε καὶ πέπονες ἤν τε καὶ μὴ πέπονες ὦσιν*, i. e. melones, cucumereſque ſiue ii ſint pepones aut non pepones.

Theophraſtus vocabulum et diſtinctionem peponis ignorat; contra is aliam differentiam annotauit VII. c. 4. *τῦ δὲ σικύϰ τρία γένη, Λακωνικὸν, Σκυταλίαν, Βοιώτιον. τϰτων δὲ ὁ μὲν Λακωνικὸς ὑδρευόμενος βελτίων, οἱ δὲ ἕτεροι ἀνύδρευτοι.* vnde Plinius: *Cucumerum graeci tria genera fecere, Laconicum, Scytalicum, Boeoticum. Ex his tantum Laconicum aqua gaudere.* Videtur *σκυταλίας* eſſe genus longum et teres cucumeris, inſtar baculi, *σκυτάλης*. Ita enim *αὐλὸς σκυταλίας* dicitur. Pertinet igitur ad idem genus, quod Columella verſu 395. deſcripſit, quanquam amare aquas illud addat, quod de ſolo Laconico genere annotauit Theophraſtus. Contra Boeoticum peponem meliorem prouenire in paludoſis tradit Ariſtoteles. Verum id de toto genere cucumerum meminiſſe oportet, quod Columella XI. 3. 48. poſuit: *Cucumis et cucurbita, cum copia eſt aquae, minorem curam deſiderant: nam plurimum iuuantur humore.* Deinceps rationem docet, quo modo ſicco loco ſeri debeant, quo rigationem miniſtrare non expediat; eandem ſcilicet, quae traditur in Geoponicis XII. 19. *ἐὰν θέλῃς ἀνύδρϰς σικύϰς ἔχειν.* De cultura quaedam obiter docuit Theophraſtus, quorum partem omiſſam aut neglectam video a ſcriptoribus ſerioribus. Quale eſt id, quod H. P. I. 22. *ἔστι δὲ καὶ ἁπλᾶ ἔνια τῶν ἀνθῶν, καθάπερ ἐπὶ τῶν σικύων, ἃ ἐκ τῶν ἄκρων φύεται τῦ κλήματος. διὸ καὶ ἀφαιρϰσιν αὐτά. κωλύει γὰρ τὴν τῦ σικύϰ βλάστησιν.* vbi flores ſimplices dicit maſculos, ex quibus fructus prodit nullus, quos hodieque olitores decerpunt, nimis abundantes numero cum femineis. Diu enim et per partes floret cucumis, teſte Theophr. VII. 3. *ἀνθεῖ δὲ καὶ ὁ σίκυος καλϰμενος. καὶ γὰρ ἐπιβλαστάνειν τϰτῳ γε συμβαίνει.* vbi animaduerte, additum *καλϰμενος* videri peculiare genus cucumeris ſignificare. Gaza peponem interpretatus eſt. Plinius tamen ſimpliciter: *cucumis particulatim floret, ſibi ipſe ſuperfloreſcens: et ſicciores locos patitur, candida lanugine obductus, magiſque cum creſcit.* Theophraſtus C. P. VI. 14. *καὶ ἐν τοῖς σικύοις ἡ ἐν τῷ χνοῒ πικρότης.* Quae idem C. P. V. 6. de cucumerum cultura tradit, eadem verbotenus leguntur in Ariſtotelis Problem. XX. 9 et 14. vnde excerpta ſuis ſingula locis Columellae apposui.

Alia

Alia ſupereſt cucumerum diſtinctio in σίκυον ἄγριον, ἥμερον et ἐδώδιμον. Agreſtis cucumis eſt, qui et anguinus dicitur, in medicina tantum expetitum ſuccum, elaterium, praebens, momordica elaterium Linnaeo. Contra ſatiuus et edulis vnus idemque eſſe videtur. Quae Galenus de pepone tradit, eadem de σικύῳ ἐδωδίμῳ docere Aetius cum Paulo videtur Latino p. 265. Sed ex Galeni VIII. de Simpl. Medic. facult. apparet, ἐδώδιμον ſeu edulem cucumerem comprehendere acerbum ſeu vulgarem noſtrum cucumerem alterumque maturum ſeu peponem. Melopepones Galenus minus noxios ſtomacho minuſque vomitum excitare pronuntiat quam pepones, addens de Alim. Fac. II. τῶν δὲ πεπόνων ἐκ ἐσθίοντες οἱ ἄνθρωποι τὸ τῆς σαρκὸς ἔνδον ἐν ᾧ τὸ σπέρμα. τὸ τῶν μηλοπεπόνων ἐσθίεσι. καὶ τῦτ' αὐτοῖς συντελεῖ πρὸς διαχώρησιν. οἱ δὲ τὴν σάρκα μόνον ἐσθίοντες αὐτῶν, ἧττον τῶν πεπόνων διαχωρῦσιν αὐτήν.

Peponem Galenus ibidem vomitum excitare ſcribit atque vrinam mouere, multo magis quam melopepo et cucumis. Denique idem negat, pepones et melopepones ſiccos ſeruari poſſe, contra cucumeres veluti cucurbitas ſiccatas ſeruari, in libro de bono humore. Sed cucumeres non ſolum ſicci, ſed et virides ſeruabantur, docentibus Ariſtotele cum Theophraſto in locis ſupra laudatis. Accedunt Geopon. XX. 19. et Plinius XIX. ſect. 24.

Cucumeres ſcriptores Graeci recentiores ἀγγέρια et τετραγγέρια dixerunt. Simeon Sethi p. 4. ἀγγέρια τὰ λεγόμενα σίκυα κατὰ κοινὴν δὲ τετράγγερα ψυχρά ἐστι. Suidas: σίκυα· τὰ τετράγγερα. Moſchopulus: σίκυα· οἱ νῦν ἰδίως πέπονες καὶ τὰ κοινῶς τετράγγερα. Conſtantinus de adminiſtratione Imperii: τετράγγερον δὲ καλεῖται διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ δίκην ἀγγερίε. Igitur a vaſis ventricoſi ſimilitudine anguria dicta ſunt, et pepones ſignificari videntur. Idem Sethi: Σαρακηνικὸς πέπων ψυχρός ἐστι καὶ ὑγρὸς καὶ ὠφέλιμος εἴς τε τὲς καύσες πυρετὲς καὶ τὲς ἀκριβεῖς τριταίες καὶ τὰς θερμὰς γαστέρας. quae fere eadem de melopeponibus Geoponica XX. 20. tradunt. Iſaac de diaetis apud Vincentium Sp. nat. X. 91. Eſt apud Saracenos genus melonis, cuius humiditas minor eſt caeteris. *Citrolos* ex Charta anni 1178. poſuit Cangius, atque aliunde *citrullos*. In Vincentio etiam *cicroli* vocantur. Cucumeres citrullis iungit Creſcentius VI. melones ſeparatim tractans, quorum genus longum, viride et curuum *melangulos* vocari ait. Citroli et citrulli ex vetere vocabulo *citrei* (cucumeres) ſupereſſe videntur; ſeminibus nigris vel rufis facile agnoſcendi.

Scaliger ad Phrynichum p. 109. affirmat, melones noſtros veteribus ignotos, contra pepones et melones eorum eſſe, quos Hiſpani *Albadegas* vocent. Nunnes Hiſpanus ibidem ſuſpicatur, σίκυον σπερματίαν et melopeponem eſſe genus illud melopeponis mollioris, quod Valentini *albudecam*, alii vero Hiſpani *badeam* appellent; contra σίκυον δρακοντίαν Athenaei eſſe Hiſpanorum *Alficos*. Anguria Simeonis interpretatur idem cucumeres vulgares, qui hodieque a Graecis *anguri* dicantur. Matthiolus cum Dodonaeo melopepones Galeni cenſuit eſſe quos nunc melones vocamus, quanquam Matthiolum dubium faciebat locus Galeni ſupra poſitus, vbi homines dicuntur in peponum eſu abſtinere a carnis parte ea, quae ſemina incluſa gerit, cum in melopeponibus eandem comedant. Hodie enim Itali carnem eandem peponis et melonis vel edunt vel repudiant, prouti fructus ii plus minuſue maturitatis ſunt adepti. Cum Coſtaeo Latinus Latinius in Biblioth. II. p. 78. et in Epiſtolis l. c. cenſuit Galeni pepona eſſe Hetruſcorum et Romanorum *Cocomero*, Inſubrium *Anguria*, melopepona eſſe Romanorum *melone*, Etruſcorum *pepone*, σίκυον Etruſcorum et Romanorum *cedriuolo*.

Plinius melones noſtros tam manifeſtis ſignis deſcribit, vt vix dubitationi locus eſſe poſſit XIX. ſect. 23. *Ecce cum maxime noua forma eorum in Campania prouenit mali cotonei effigie. Forte primo natum ita audio vnum: mox ſemine ex illo genus factum, melopepones vocant. Non pendent hi, ſed humi rotundantur. Mirum in his praeter figuram coloremque et odorem, quod maturitatem adepti, quanquam non pendentes, ſtatim a pediculo recedunt.* vbi Dalecampius monuit, Plinium cucumerum nomine comprehendere melones noſtros, cucumeres et angurias, alio nomine bathecas dictas. Citrinos cucumeres eſſe Gallorum *Sucrades blanches*, nigros *Sucrades rouges*.

In cucumerum genere memoratur σίκυος σπερματίας, ſemine fartus, et εὐνουχίας, ſemine carens. Athenaeus II. p. 69. in loco Cratini σίκυον μέγιστον σπερματίαν interpretatur πέπονα; neſcio quam recte. σικύου πέπονος εὐνουχία meminit ibidem Plato Comicus. Magnitudinem tumidam peponis arguit dictum Anaxilae τὰ δὲ σφῦρ' ὤδει μᾶλλον ἢ σίκυος πέπων. Quicquid denique molle et mite eſt, Graeci cum pepone comparant, in bonam ſcilicet et in contrariam partem. Heſychius σίκυον σπερματίαν interpretatur τὸν μέγαν σίκυον: alibi tamen μηλοπέπονα. Pollux VI. 46. cum Herodiano Pierſoni p. 463. σπερματίαν interpretatur πέπονα. Eu-

nuchias

nuchias pepon gracilis et longus intelligendus videtur cum Caſaubono; quoniam Meleagri crura Comicus Plato cum eo comparauit. Ibidem exſtat Phaniae Ereſii locus de eſu peponis et cucumeris, ſed vitioſus: *βρωτὰ μὲν ἁπαλὰ τῷ ἐπικαρπίῳ σίκυος καὶ πέπων ἄνευ τȣ̃ σπέρματος, πεττόμενον δὲ τὸ περικάρπιον μόνον.* quae Dalecampius vertit: *cucumerem immaturum cum carne quae ſemen ambit, in cibo lautum eſſe, peponem vero detracto ſemine: minime vero carnem eius, quae ſemen amplectitur, niſi matura ſit.* Quae duxiſſe ille videtur ex recordatione loci Galenici, quem ſupra poſui. Caſaubonus coniiciebat legendum: *βρωτὰ μὲν ἁπαλὰ τῷ περικαρπίῳ σίκυος καὶ πέπων μετὰ τȣ̃ σπέρματος πεττομένων δὲ τὸ περικάρπιον μόνον.* Quae tamen ſententiam Galeno contrariam fundunt.

Nomen latinum ex graeco deriuatum eſſe ſuſpicor; Varronis certe etymologia inepta eſt. Heſychius *κύκυον* interpretatur *σίκυον*; vnde *cucuma* et *cucumis* Latinorum potuit oriri. Alias *σίκυς* Graeci Attici *σίκυος* dixerunt. Heſychius etiam *ἡδυνέον· ὁ σίκυος.* vbi Interpretes non meminerant loci apud Athenaeum III. p. 74. *Ἡρακλείδης ὁ Ταραντῖνος ἐν τῷ συμποσίῳ ἡδύγαιον καλεῖ τὸν σίκυον.* nec ibi Caſaubonus recordabatur Heſychii. Denique admonendus eſt lector ex Athenaeo II. p. 68. Speuſippum peponem nullibi, ſed pro eo *σικύαν* nominaſſe, contra Dioclem omiſſa *σικύα* peponem appellaſſe. Inde factum puto, vt poſtea *σικύας* nomen ad cognitum Indicae cucurbitae genus longum tranſiret, vt ex Menodoro aliiſque docet Athenaeus II. p. 59. Quid quod ipſe Theophraſtus nullibi peponis meminit, ſed pluribus in locis *σίκυον, κολοκύντην* et *σικύαν* iungit, vbi *σικύα* eſſe videtur pepon, aut cucurbita Indica, quae Alexandrina forte eſt Columellae.

402. *ſanguineo cruore*] i. e. ſucco mororum ſanguineo; ſimul alludit ad fabulam de Thiſbe, ex cuius ſanguine nigrum colorem traxiſſe dicuntur mora; recte monente Pomponio. Fabulam narrauit Ouidius, cuius vnicus exſtat locus ex antiquitate de moris albis. Raram eorum mentionem Mercurialis V. L. I. p. 26. explicabat inde, quod alba morus ex inſitione ſuper albam populum facta enata fuerit, quam ſub imperii romani ditione ſero apparuiſſe vti plures alias inſitiones ait.

403. *biſera*] Horatius Epiſt. I. 7. 5. *dum ficus prima calorque* (canicularis) *deſignatorem decorat lictoribus atris.* Suetonius Aug. 76. *ficos virides biferas* habet.

404. *Armeniis*] Pruna *armeniaca*, quae ſola et odore commendantur habet etiam Plinius 15. ſ. 12.

cereolis] De ficis quae ſeruant flauae cognomina cerae infra verſu 417. mentionem alienam iniicit Schoettgen. *Prunum magis cera luteum* nominat cum ſorbo carmen Priapeium 51. verſu 9. Vt vulgaria nominat Copa verſu 18. *autumnali cerea pruna die.* Autumnalia pruna Propertius II. 2. 13. Pruna ſilueſtria, onychina memorat Columella XII. 10. ſed purpurea, quae ibidem vulgo leguntur ſect. 4. ſpuria ſunt. Vide ibi notam. Plinius l. c. candida, etiam hordearia dicta, quoniam cum hordeo maturantur, et alia candida, ſeriora et maiora a vilitate aſinina dicta habet; deinde nigra, et laudatiora *cerina atque purpurea.* De perſicis prunis, malinis, amygdalinis et nuciprunis et Damaſcenis vide ad Palladii Nouembri VII. 16. *Cerea pruna* nominat Virg. Eclog. II. 53. Ouidius Metam. XIII. 817. poſt nigra, magis generoſa cerea nominat.

405. *Perſis*] Plinius XV. ſect. 13. *in totum quidem Perſica peregrina etiam Graeciae Aſiaeque eſſe ex nomine ipſo apparet, atque ex Perſide aduecta. — nam Perſicae arbores ſero et cum difficultate tranſiere, vt quae in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Aegypto earum fuerat hoſpitium. Falſum eſt, venenata cum cruciatu in Perſis gigni et poenarum cauſa a regibus tranſlata in Aegyptum terra mitigata. Id enim de Perſea diligentiores tradunt, quae in totum alia eſt, myxis rubentibus ſimilis, nec extra Orientem naſci voluit. Eam quoque eruditiores negauerunt ex Perſide propter ſupplicia tranſlatam, ſed a Perſeo Memphi ſatam. — Semper autem folia habet et poma ſubnaſcentibus aliis.* De Perſea, quam perſicam arborem dicit, aegyptiaca accurate tradit Plinius XIII. ſect. 17. ex Theophraſti H. P. IV. 2. Sub nomine arabico Laebach accuratius arborem cum fructu deſcripſit Abdallatif in Memorab. Aegypti p. 41 ſeqq. verſionis germanicae, qui graecas etiam fabulas de ea arbore refert. Columella poetam hic ſimulans fabulam de perſica arbore traditam nunc ſecutus eſt, quam alii de perſea non maiore iure retulerant, vt recte annotauit Plinius. De Perſea enim h. l. loqui Columellam, non eſt veroſimile, quod ea arbor extra Orientem non prouenit, teſte Plinio. An huc pertinet locus Ariſtotelis de Plantis I. 7. *βελένιον δὲ τὸ δηλητηριῶδες τὸ γινόμενον ἐν τῇ Περσίδι μεταφυτευόμενον ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἐν Παλαιστίνῃ γίνεται βρώσιμον.* vbi Alberti verſio *belenum* nominat.

at nunc] Violenta medicina Salmaſius Exercit. Plinian. p. 426. h. l. ſanatum volebat ita: *expoſito patriae diſcrimine, laeta* etc. Vitioſum locum eſſe omnes fatentur, et vitium arguit verbum *expoſiti*, quod ad poma male refertur. In Salmaſii emendatione male *expoſito* dicitur pro depoſito; cuius notionis exemplum nullum attulit, etſi tralaticiam eam affirmat eſſe. Malim igitur legere: *depoſito paruo diſcrimine leti.*

410. *miteſcere praecoqua*] Cum in Sangerm. libro ſit *praecoca*, lubenter recepi lectionem eam, quam iam olim h. l. reſtitui volebat Salmaſius. Ex genere enim Perſicorum nunc ſpecies ſingulas enumerare incipit, et primam praecocem. Perſica praecoqua habet etiam Palladius Nouembri VII. 6. Plinius XV. ſect. 11. *perſicorum palma duracinis. Nationum habent cognomen gallica et Aſiatica. Poſt autumnum matureſcunt; aeſtate praecocia, intra 30 annos reperta et primo denariis ſingula venumdata.* Praecoqua minora fuiſſe, et gallicorum Aſiaticorumque diſcrimen ex ſolo Columella diſcimus. Adde tamen Apicium IV. 5. vbi guſtum de praecoquis praeparat his verbis: *duracina primotica puſilla praecoqua purgas* etc. vbi vox *primotica* a gloſſatore addita fuit. Fuerunt autem perſica praecocia, item armeniaca praecocia, quae non vbique recte diſtinxerunt ſcriptores poſt Columellam. Plerumque enim poſtea praecocium cognomen armeniacis adhaeſit ſiue malis ſiue prunis. De genere enim iam olim fuit diſputatum. Graeci dixerunt praecocia corrupto vocabulo βερίκοκκα; hinc vulgatum nomen *Abricots*, *Apricoſen* deriuant. Calpurnius Eclog. II. 43. *et modo cogit inſita praecoquibus ſubrepere perſica prunis.* Martialis XIII. 46. *vilia maternis fueramus praecoqua ramis nunc in adoptiuis perſica rara ſumus.* Ita is de perſicis nuciperſicis. Sic nuciprunum eſt prunum nuci inſitum apud Plinium 15. cap. 13. Armeniaca vulgo interpretantur *Amarellen, Marillen,* ſed id genus melius conuenire videtur praecocibus Columellae.

411. *madent*] i. e. percoquuntur, molleſcunt. Male vulgo *manent;* vt recte etiam admonuit Pontedera. Ita noſter XI. 3. 23. *madeſcat celerius coctura.* et noſter in hoc ipſo carmine verſu 398. *riguoque madeſcit luteus aruo.* de cucumere. vbi recte de hac notione admonuit Geſner, et lectorem ad Rhodium ablegat in notis ad Scribonium c. 41. Ita Virgilius Georg. I. 196. de leguminibus: *et quamuis igni exiguo, properata maderent.* Apicius VIII. cap. V. *aprum elixas quousque madeſcat.* VI. 3. *perdicem cum pluma ſua*

elixabis et coctura madefactum depilabis. Sic ille ſaepius. Hinc apparet, *madefacere* non eſſe aſpergere humore, ſed penetrare, quod egregie docuit Io. Frid. Gronouius ad Senecae Q. N. III. c. 27. p. 274. Veterem tamen errorem in Theſaurum ſuum tranſtulit Geſner. Eſt a Graeco μαδᾷν.

maxima Gallia] Magna, ſeu Tranſalpina Gallia interpretabatur Schoettgen, rectius vero ad ipſa mala perſica refert Geſnerus.

414. *Caunis aemula Chiis*] Aut cum Vrſino *caunias* aut *Chia* legendum eſt. Chias ager Setinus Italiae ferebat, vinoſi ſimul et ſalſi ſeu pungentis ſaporis, teſte Martiali. Nigram et albam Chiam et Chalcidicam reperiri ait Macrobius. *Cortice renidenti Chias* dixit Calpurnius Eclog. II. 81.

415. *Chelidoniae*] Plinius 15. ſ. 19. *nouiſſima ſub hieme maturatur chelidonia.* Athenaeus XIV. p. 642. ἐρυθρομελαίνας interpretatur. Dioſcorides V. 41. Φοινικᾶς etiam dici ait, colore nigropurpureo. Italis dici *fico aſprino* ex B. Porta annotat Bodaeus. Brotier interpretatur *la petite Bourjaſſotte.*

Mariſcae] Has ſole cum aliis in annuos vſus ſiccari ait Plinius 15. ſect. 19. fatuas mariſcas vocat Martialis VII. 24. In loco cretoſo et aperto ſeri eas vult Cato cap. 8. Ab Italis *fico lardare* et *pallaria* ob pinguedinem dici, Io. Bapt. Porta tradit. Iuncum mariſcon habet ex Magone Plinius 21. ſ. 69. Mariſcas ridere dixit Martialis II. 19.

416. *Calliſtruthis*] Plinius: *calliſtruthiae, parum ſapore praeſtantiores, ficorum omnium frigidiſſimae.* vbi Harduinus locum Capitolini in Albino poſuit hunc: *ficus paſſarias, quas Graeci calliſtruthias vocant.* Brotier interpretatur Gallice *la Figue Cordeliere, la Servantine.* In Plinio cum Dalecampio Brodaeus emendat: *haud parum ſapore.* Calliſtruthias enim, vt praeſtantiſſimas inter romana genera laudat Athenaeus. *Digitelle* Italis dici a longo pediculo, monet B. Porta.

417. *albaque*] Athenaeus III. p. 75. λευκερινεὺς memorat ex Attico nec ruſticae ſcriptore, et ſuſpicatur eſſe eam, quae ferat albas ficos. Sed Columella expreſſit *albiceratam* Plinii, quae Italis *fico Ottana* audit, auctore B. Porta. Leonidas Tarentinus Epigr. XLV. ὡς ἡ λευκοόπωρος ἐγὼ καὶ ἐφώριος ἤδη κείνῳ συκοφορῶ τὰς ἀπύρȣς ἀκόλȣς.

418. *Lydia*] Lydia a Pariis αἱμώνια dicta fuerunt propter colorem rubrum teſte Athenaeo III. p. 76. Plinius: *Lydiae, quae ſunt purpureae.* vbi Brotier interpretatur: *la Figue violette.* B. Porta Neapolitanis *fico pente* audire ait.

Libyſſa]

Libyſſa] Ita ſcripſi grammatica ratione exigente pro *Libyſca*. Noſter V. 10. iuxta Africanam nominat Libycam et Lydiam. Schoettgen cum Harduino ſciſſam interpretatur candicante rima ex Plinio 15. ſect. 19. vbi eſt: *Alexandrina e nigris eſt candicante rima, cognomine delicatae.* Idem antea: *nam de Africanis, quas multi praeferunt cunctis, magna quaeſtio eſt. cum id genus in Africam nuperrime tranſierit, patriae nomen obtinent.* vbi Codex Salmanticenſis habet *obtinens*. Deinde in reliquis verbis Codices et editi libri quidam habent: *nigris eſt, candicans, terena cognomine delicata.* vbi poſtremum *delicatae* graecae vocis τέρεινα interpretationem eſſe cenſebat Pintianus. Africanam nominauit iam olim Cato; igitur diuerſa haec eſſe debet, non ex Africa, ſed in Africam tranſlata. *Sciſſa* dici videtur a rima, quae hiat. Sic Heſychio κεχάνια σῦκα· τὰ αὐτόματα κεχηνότα. Philoſtratus Icon. I. 331. σῦκα μέλανα ὀπῷ λειβόμενα σεσώρευται μὲν ἐπὶ φύλλων ἀμπέλου, γέγραπται δὲ μετὰ τοῦ φλοιοῦ ῥηγμάτων· καὶ τὰ μὲν ὑποκέχηνε παραπτύοντα τοῦ μέλιτος, τὰ δ᾽ ὑπὸ τῆς ὥρας οἷον ἔσχισται — σῦκα τὰ μὲν ὠμὰ καὶ ὀλύνθους ἔτι, τὰ δὲ ῥυσσὰ καὶ ἔξωρα, τὰ δὲ ὑποσέσηρα, παραφαίνοντα τοῦ χυμοῦ τὸ ἄνθος. vbi ex Codice Gudiano μετὰ τῶν τοῦ φλοιοῦ, deinde ὑπεσέσηρε corrige. Is enim ὑποσέσυρε habet, prorſus vt apud Oppianum Cyneg. III. 442. ὑπέσυρεν ὀδόντα pro ὑπέσηρεν. vbi vide notam meam.

419. *Tardipedi*] Poſt Vulcanalia peracta pluuiis autumnalibus inſtantibus napos et rapa ſerenda praecipit. Rapa optima habebantur Nurſina, napi Amiternini. Cf. ad Colum. II. 10. 22. et XI. 3. 16. Graece rapum dicitur γογγύλη, γογγυλὶς, napus autem βουνιάς. Tardipedes eſt Vulcanus, idem claudus dictus.

423. *Sed iam*] Ex h. l. arguere licebat, hunc de cultu hortorum librum ante libros de vinearum cultu ſcriptum fuiſſe.

431. *Falerno*] Pro quouis vino nunc eſt. De Falerno Plinius XIV. ſ. 8. *ſolo vinorum flamma accenditur.* Hinc Martialis carmen de Murrhinis: *Si calidum potas, ardenti myrrha falerno conuenit, et melior fit ſapor inde mero.* interpretatur Cornarius ad Galenum de Compoſ. Medic. p. 431.

432. *pingui*] Manilius III. 662. *tum Liber grauida deſcendit plenus ab vlmo pinguiaque expreſſis deſpumant muſta racemis.*

hortorum] Ita legendum eſſe pro *aruorum* aut *agrorum* monuit Pontedera, qui vulgatam ex Virgilio huc tranſlatam temere fuiſſe putabat.

436. *Aſcraeum*] Ipſa ſunt Virgilii verba Georg. II. 176.

 COM-

COMMENTARIVS
AD
LIBRVM XI. COLVMELLAE.

Librum hunc XI. inſcribendum eſſe Villicum ex libri XII. cap. 18. verbis his: *quamuis priore libro qui inſcribitur villicus* arguit Morgagni; cuius opinionem confirmat Index argumentorum ex Codice Lipſ. et Sangerm. poſitus ab initio librorum Columellae, quam vide.

Cap. I. *Auguſtalis*] Germanicus interpres Curtius interpretatur ſodalem vel ſacerdotem Auguſtalem; in honorem Auguſti inſtituti collegii ſocium. Equidem vix dici puto Auguſtalem omiſſo vocabulo ſodalis vel ſacerdotis.

ſtudioſorum — agricolarum] Ita iam Geſnerus vidit eſſe ſcribendum pro *ſtudiorum — agricolationum;* et diſerte libri duo *agricolarum* praeferunt. Sequens *extudit* pro *excudit* coniectura aſſecutus fuerat Vrſinus et Iunius Epiſt. 201. p. 378.

2. *primo*] Scilicet I. 8 et cap. 9. Vrſinus tamen malebat *priori* legi; et deinceps *ea* quam coniecturam Sang. firmauit. Deinceps *idem* omittunt libri optimi; *item* malebat Geſner.

3. *vt ſenem*] Libro I. 8. *Iamque is tranſcenderit aetatem primae iuuentutis nec dum ſenectutis attigerit; illa ne et auctoritatem detrahat ad imperium, cum maiores dedignentur parere adoleſcentulo, haec ne laborioſiſſimo ſuccumbat operi.* Ceterum concinnitas orationis poſtulabat, vt ex Lipſ. *iuuenes* adderem poſt *ſenem.* Sang. *Vilicum* habet.

4. *non diſcipulum*] Vſitatius erat *quam diſcipulum.*

Cato] Sententia exſtat cap. V. 2.

5. *(vir)* Omittit Sangerm. igitur incluſi; nam melius abeſt. Antea *ſermone* Sangerm.

a ſe inſtituere] Haud ſcio an praeſtet *ipſe inſtituere.* quod video nunc Gronouium etiam maluiſſe. Xenophon Oecon. cap. 12. ἢ αὐτὸς παιδεύεις τὰς ἐπιτρόπους — αὐτὸς πειρῶμαι παιδεύειν.

6. *difficile erudire*] Omnes aut ſimile vocabulum addi volebat Almeloueen, obnitente Geſnero.

7. *edurandus*] Comparauit Geſner ex I. 8. 2. *ruſticis operibus ab infante duratus.* et *inſpectus experimentis.*

9. *Libenter igitur*] Mihi haec ſana non videntur. Malim: *Igitur, libenter enim eadem loquor, tam docendus* etc.

10. *pe-*

10. *pepererit*] Geſnerus malebat *ſed forte — peperit.* Poſteriorem partem emendationis probo.

11. *conſummatae ſapientiae*] Ex Sangerm. *ſcientiae* annotauit Gronouius.

13. *domeſtici — exteri*] Ita recte Sangerm. liber pro *domeſticum — externum.* Supra noſter: *ne conuictum cum domeſtico multoque minus cum extero habeat.*

ſomniculoſum — effugiunt] Ita recte Edd. optimae. Vulgatam *ſomniculoſo* damnauit etiam Pontedera. Libri duo ſcripti habent *ſomniculoſo officiunt.*

dormiens] Xenophon: *τὸ γὰρ μεθύειν ἐμποιεῖ λήθην πάντων τῶν πράττειν δεομένων — ὅτε γὰρ ἂν αὐτὸς δύναιτο καθεύδων τὰ δέοντα ποιεῖν ὅτε ἄλλȣς παρέχεσθαι.*

14. *venereis amoribus*] Xenophon: *καὶ οἱ τῶν ἀφροδισίων δυσέρωτες ἀδύνατοι διδαχθῆναι ἄλλȣ τινὸς μᾶλλον ἐπιμελεῖσθαι ἢ τȣ́τȣ. ὅτε γὰρ ἐλπίδα ὅτ' ἐπιμέλειαν ἡδίονα ῥᾴδιον εὑρεῖν τῆς τῶν παιδικῶν ἐπιμελείας.* Haud ſcio an praeſtet legere *venereis a rebus*, vt XII. 4. ſect. 3.

15. *agilem induſtriam*] Recte interſertum *atque* omittunt optimae Edd. Vrſinus malebat *nauam* interſeri. Geſnerus vulgatam defendebat.

16. *tricandi*] Vrſinus malebat *meridiandi* pro vulgata *meretricandi.* Praetuli lectionem Polit. Pontedera malebat *mane tricandi.* quod maxime rei aptum puto inuentum.

18. *relinquat*] Sang. *reliquerit.*

tum vero] Sang. *tunc vero.*

caeteram] Vocabulum mihi hoc videtur abundare. Sed plura huius loci verba vitioſa ſunt, quae magis etiam interpolauit Iucundus. Edd. primae: *ſiue alterum languidiorem aut valetudinarium.* ſed Bononienſis et Regienſis *alterum languidiorem in valetudinarium.* quae lectio iam experta videtur manum interpolatoris. Ecce enim Sang. teſte Gronouio habet *ſiue aliter languidiorem vt valetud.* Hinc apparet, ex quo fonte ducta ſit correctio I. Fr. Gronouii ad Senecae Q. N. Praef. I. propoſita, vbi h. l. legi volebat *ſiue aliter.* Hinc igitur vulgatam huius loci lectionem *ſiue alter languidior eſt.* correxi. Sic XII. 3. ſ. 7. *vel ſimulantem languorem in valetudinarium deducat.* Videtur Columella graecum *εἴτ' ἄλλως πως μαλακιᾷ* reddere voluiſſe.

19. *circa larem domini*] Meurſius ad Catonem p. 2. corrigebat *larem domi.* Horatius Serm. II. 6. verſu 65. *quibus ipſe meique ante larem proprium veſcor, vernaſque procaces paſco libatis dapibus.* Ante larem ſeu focum ſeruos

coe-

coenaſſe teſtantur loca Martialis III. Epiſt. 58. Horatius Epod. II. 65. Propertius III. 5. 69.

conſpectu eorum] Supra: *ne cibum niſi in conſpectu familiae capiat, neue alium, quam qui ceteris praebetur.*

accubans coenet] Reliquis ſtans coenabit? Noſter ſupra: *nonnunquam tamen eum, quem aſſidue ſedulum et fortem in operibus adminiſtrandis cognouerit, honoris cauſa menſae ſuae die feſto dignetur adhibere.* Antiqui Romani coenabant ſedentes; igitur villicum etiam reliquis diebus ſedentem et in conſpectu familiae reliquae coenare voluit Columella.

20. *plus in operis*] Supra I. 8. 8. *ita exhortandus eſt ad inſtrumenti ferramentorumque curam, vt duplicia quam numerus ſeruorum exigit, refecta et repoſita cuſtodiat, ne quid a vicino petendum ſit: quia plus in operis ſeruorum, quam in pretio rerum eiuſmodi conſumitur.*

21. *id eſt munitam*] Supra I. 8. 9. *munitamque diligenter a vento, frigore pluuiaque, quae cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis vel ſagis cucullis.*

ſagatis cucullis] Ferrarius hic et ſupra I. 8. 9. malebat *ſagis cucullatis*, alii *ſagis aut cucullis.* Liber Sang. habet *ſagaceis cucullis.* ſed ita ſcriptum, vt literae *c* puncta ſint ſuppoſita, monente Gronouio.

hiemalis dies] Sang. *hiemalibus diebus.* Supra I. 8. 9. *id ſi fiat nullus dies tam intolerabilis eſt, quo non ſub diuo moliri aliquid poſſit.*

22. *ergaſtuli*] Vrſinus malebat *ergaſtulis.* Supra: *omnibus circumſpectis vt ergaſtuli mancipia recognoſcant, vt explorent, an diligenter vincta ſint, an ipſae ſedes cuſtodiae ſatis tutae munitaeque ſint. num villicus aut illigauerit quempiam domino neſciente aut reuinxerit.* Vnde apparet, verba *vincta quae ſunt* ab inepto gloſſatore addita fuiſſe; igitur incluſi.

reſoluat] Sang. *ſoluat.*

facere neſciat] Supra I. 8. 6. eſt *ne fecerit — aruſpices ſagaſque, quae vtraque genera vana ſuperſtitione rudes animos ad impenſas ac deinceps ad flagitia compellunt, ne admiſerit.*

23. *amicitia*] i. e. ex amicis. Supra fuit: *hoſpitem niſi amicum familiaremque domini neceſſarium receperit.*

24. *occupet*] Supra: *neue negotietur ſibi, pecuniamue domini aut animalibus aut rebus aliis promercalibus occupet. Haec enim negotiatio — nec vnquam patitur eum — ſed vbi numeratio exigetur, rem pro nummis oſtendit.*

aeris

aeris numeratio] Cum Lipſ. libro *aeris* omitti malebat Schoettgen, et ſupra omittitur. Sed ex varietate libri Sangerm. ſuſpicor legendum: *ſed vbi aes eſt numerandum, res pro nummis oſtenditur.*

25. *Iam illa*] Sangerm. *Illa iam.* contra morem Columellae.

minus probis] Supra: *vt neque remiſſe neque crudeliter imperet, ſemperque aliquos ex melioribus foueat, parcat tamen etiam minus bonis, ita, vt potius timeant eius ſeueritatem. — Id contingere poterit, ſi maluerit cuſtodire ſubiectos, ne peccent, quam negligentia ſua committere, vt puniat delinquentes. — exactio, vt iuſta reddantur, vt villicus ſemper ſe repraeſentet.*

cuſtodire] Malim ex altero loco *contingere*, i. e. conſequi.

26. *iſtaque*] Malim *idque.* In Edd. optimis eſt *itaque.*

27. *et familia*] Supra: *et caeteri poſt defatigationem operis quieti ac ſomno potius quam deliciis.* vbi peius eſt *deliciis* quam noſtrum *maleficiis.*

28. *nam etſi multum*] Supra: *nam cum multum prodeſt perite quid facere, tum plus obeſt perperam feciſſe.*

cuius eſt] Supra: *vnum enim ac ſolum dominatur in ruſticatione, quicquid exigit ratio culturae, ſemel facere.* ex quo loco apparet, veram eſſe eam lectionem, quam poſuimus, quamque Geſnerus etiam probabat, male tamen interpretatus, quoniam alterum locum non comparauerat.

emendata — facti] Ita recte Sangerm. liber, et ipſe noſter ſupra: *quippe cum emendatur vel imprudentia vel negligentia, iam res ipſa decoxit. — vt et ſe amiſſam reſtituat et quaeſtum temporum praeteritorum reſarciat.* vnde verba *praeteritorum temporum* h. l. reſtituenda eſſe recte monuit Pontedera.

29. *Heſiodus*] Ἔργων II. 31.

Serere ne dubites] Cato cap. 3.

30. *totius anni*] Augent Geoponica noxam II. 45. ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν γῆν χείρω καταστήσει.

et coeli] Copulam inſerui ex Sangerm.

31. *Virgilius*] Georg. I. 204 ſeqq.

32. *quantumuis*] Cum verbis *pingui Minerua* copulari malebat Geſner.

Cap. II. In hoc capite deficit Geſneri diligentia et patientia, quam ſuppleuit Pontederae eruditio egregia, ad cuius Epiſtolas ablegare lectorem ſtudioſum nobis etiam con-

conſultius viſum eſt, quam difficultatibus ad rem ruſticam non pertinentibus et rebus nec mihi nec multis aliis ſatis intellectis diutius immorari. Addidi tamen breuiter, quae poſt Pontederam monuit Pfaffius noſtras. Contra omiſi Kalendarium Farneſianum ruſticum ab Vrſino editum, repetitum a Grutero p. 138. omiſſis tamen Vrſini notis, quod Geſnerus Columellae ſubiecerat paucis annotationibus adiectis. Non paucis argumentis nec leuibus *νοθείαν* huius monumenti docere conatus eſt Pontedera in Epiſtolis p. 393. atque ipſe adeo Geſnerus non ſatis emendatum ſibi videri hoc Kalendarium faſſus erat. Nuperrime autem Foggini ad Verrii Flacci Faſtos p. 104. hoc Kalendarium non tam ſpurium, quam minus perite et ſequiore aetate compoſitum fuiſſe cenſuit.

qui ait ille] Haec verba ex margine intruſa eſſe ſuſpicatus eſt Vrſinus, quem ſecutus Geſnerus ea incluſit.

2. *noui veris*] incipientis recte interpretatur Schoettgen.

3. *Idibus Ianuariis*] Plinius 18. ſect. 64. *Idem ad VI. Idus Ianuarii eiuſdem delphini occaſu veſpertino continui dies hiemant Italiae et cum Sol in aquarium tranſire ſentitur, quod fere XVI. Calendas Februarii euenit.* Cum Plinio Ouidius Faſtor. I. 651.

praefeſtinatum] Sententiam hinc repetiit Palladius I. 6. 15.

4. *XV. Cal. Febr.*] In Sang. eſt XII. Cal. Febr. teſte Gronouio.

ſignificat] *ἐπισημαίνει* ortu ſuo teſtatur venturam eſſe tempeſtatem; Geoponici I. 2 et 3. ſaepe vtuntur voce *σημαίνει* et *προσημαίνει*; Hippocrates Aphor. IV. 36 ſeqq. ſimplici *σημαίνει*. Vide Salmaſium ad Solin. p. 516. Diſtinguitur ab eo, quod exſtat ſect. 5. *facit tempeſtatem*, quod ſignificat, eo ipſo momento, quo hic vel ille ventus aut ſtella oritur, tempeſtates affert. Ita ad h. l. Schoettgen. Ariſtoteles Problem. XXVI. 13. *τὸ δὲ ἐπισημαίνειν ἐστὶ μεταβολὴν τȣ̃ ἀέρος ποιεῖν.* Hinc Geoponica VI. 10. *περὶ πάσης ἐπισημασίας καὶ ἀπὸ καύματος καὶ ψύχȣς. ἢ λάβρων ὄμβρων ἢ διὰ βίαιον πνεῦμα ἢ σκληρὰν βροντήν.* Hinc Plinius 18. ſ. 64. *a bruma in Fauonium Caeſari nobilia ſidera ſignificant.* vbi de vſu verbi hoc bene diſputauit Harduinus. Atque ita noſter infra ſect. 94. Polybius vbi cauſas cladis, claſſi romanae inflictae, in mari Siculo affert, I. 37. 4. *ἅμα δὲ (διὰ) καὶ τὴν μὲν ȣ̓δέπω καταλήγειν ἐπισημασίαν τὴν δ' ἐπιφέρεσθαι. μεταξὺ γὰρ ἐποιȣ̃ντο τὸν πλȣ̃ν τῆς ὠρίωνος καὶ κυνὸς ἐπιτολῆς.* Ceterum

rum Pontedera in Antiqq. p. 403. verba *interd. etiam tempeſtas* aut abiicienda cenſet, vti gloſſam aut in *temperies* mutandam tempeſtatem. Deinceps idem ex Ouidio malebat numerum XI. mutari in X.

5. *Priſtini ſideris*] Eſſe a *priſti* ceto deriuatum vocabulum, recte monuit Schoettgen.

Leonis quae es] Plinius: *VIII. Calendas Febr. ſtella regia appellata Tuberoni in pectore leonis occidit matutino.* Cum Plinio facere Ouidius I. 655. videtur Harduino. Regulus tunc cum ſole occidebat IX. Cal. Februar. Vide Pfaff p. 94.

bipertitur] Ita h. l. diſtinxit et correxit ex libris Pontedera. Ita infra ſ. 36. *XI. Calend. Maias ver bipartitur.*

Fidicula] Plinius: *et pridie nonas fidicula veſperi.* Noſter infra ſect. 14. *III. Nonas Febr. fidis tota occidit.* et paulo antea: *Calendis Febr. fidis incipit occidere.* Hic Columella Euctaemonem ſequitur, monente Pfaff p. 87. qui dies Graeciae coelo tum conueniebat.

6. *ſemeſtrium*] Librorum *ſemi menſtruum* probabat Geſner, quoniam h. l. dimidius menſis intelligi debet, ſemeſtris vero eſt ἑξάμηνος. Sed in indice recte comparauit ipſe *ſemodium* pro modio dimidio. Verumtamen vel ſic malim *ſemeſtre* vel *ſemenſtruum.*

7. *regelatae ſiccantur*] Ita ſcripſi cum Pontedera ex libris optimis.

apricis] Palladius: *Ianuario 2. apricis aut aridis locis prata iam purganda ſunt et a pecore vindicanda.*

8. *proſcindere*] Palladius Ianuario 3. ſed idem Martio 2. *locis gelidis* (*calidis* Vincent. bis habet) *colles pingues et agros vliginoſos proſcindere atque exarare conueniet. veruacta etiam, quae Ianuario menſe ſunt facta repetere.* Vides ergo, idem eſſe veruagere et proſcindere. De reliquis agrorum conditionibus idem Aug. I. Sept. I. Sed Pontedera in Curis Sec. obteſtatur, *veruagendi* verbum eſſe ignotum Latio, et *vereue agendi* antiquum recte habere, *agendi* interpretatus *tractandi.*

9. *far*] Pallad. Ianuar. 9. ſimpliciter *far* vocat ex h. l. *fibras* interpretatur folia, et *ſarrire ſegetes* reddit per *ſarculare frumenta.* De farre vide ad II. 6. 3.

10. *creuerit*] Sang. *creuit.* De eruo conſentit Palladius Ianuario 8.

11. *cerasorum*] Varro I. 39. 2. brumalibus diebus ceraſos inſeri iubet. Sed de cultura ceraſi vide ad Palladium Oct. XII. 4. qui accuratiſſime omnium eam tradidit.

tube-

tuberum] Infra ſect. 96. *poſſunt etiam his diebus ceraſi et tuberes et Armeniacae atque amygdalae ceteraeque arbores, quae primae florent, inſeri commode.* vbi Edd. I. B. R. *tubures* habent ſcriptum, vt Codices Plinii libri XV. ſ. 14. *Aeque*, inquit, *peregrina ſunt zizypha et tuberes, quae et ipſa non pridem venere in Italiam, haec ex Africa, illa ex Syria. Sex. Papinius, quem Conſulem vidimus,* (anno vrbis 789. extremis Tiberii temporibus) *primus vtraque attulit, diui Auguſti nouiſſimis temporibus in caſtris ſata, baccis ſimiliora, quam malis, ſed aggeribus praecipue decora. Tuberum duo genera, candidum et a colore Syricum dictum.* Idem XVI. ſect. 42. *Ab ea* (amygdala menſe Ianuario) *proxime florent Armeniaca, dein tuberes et praecoces, illae peregrinae, hae coactae.* Idem XVII. ſect. 14. *tuberes melius inſeruntur in pruno ſilueſtri et malo cotoneo et in calabrice. ea eſt ſpina ſilveſtris.* Tuberes nominat Palladius Februar. 25. ſect. 32. Idem Ianuario 15. ſect. 20. *hoc menſe tuberes inſeruntur cydoneo.* Idem denique Septembri cap. 14. operoſe culturam tuberum docet, et habet eadem quae Plinius de inſitione. vbi Codex Lugd. et Erford. ſimiliter *tuberes* appellant. Praeter Palladium nemo veterum accurate de tuberibus tradidit. Inter poma refert etiam Plinius. Tuberes vernas Libycis opponit Martialis XIII. epigr. 42 et 43. In Suetonii Domit. c. 16. tuberes oblatos imperatori, quos ſeruari ille iuſſerat in craſtinum, aliqui de his tuberibus interpretantur. Quae ſi ſit interpretatio vera, fructus raritatem arguit. Harduinus nuciperſica vulgo dici ſeu *peſches - noix* ait, neſcio quo auctore; contra Brotier ſuſpicatur eſſe perſica odorata, *le Brugnon muſque.* Vtrumque ſalli exinde patet, quod Palladius primum *nucleos* tuberum, deinde *grana pomis decuſſa* memorat. Pomi genus igitur eſt, quod nucleo ſeu loculamentis ligneis grana ſeu ſemina plura incluſa gerit. Matthiolum, zizypha interpretatum tuberes, refellit Latinius Biblioth. T. II. p. 77. In eiuſdem Latinii Epiſtolis T. I. p. 233. reperio H. Mercurialis epiſtolam, qui tuberes eſſe cenſet, Albarcocos Alexandrinas nuncupatas, quae ex Alexandria in Siciliam primum, deinde Neapolin tranſuectae, non admodum procerae ſint, folia armeniacorum fere gerant, perſicis inſerantur et prunis, granis ſeminentur Septembre et Octobre, naſcantur calidis locis et apricis, ſiccam terram, ſed arte irroratam ament, fructus, nuce pontica paulo maiores, rubeos, cute laeui ac dulces ferant. Contra quem monet Latinus ibidem p. 235. ex loco Martialis, vbi cum punicis apyrenis lecti tuberes mittuntur, et loco Suetonii, vbi

vbi Domitiano tuberes menſe Septembri offeruntur, tuberes videri eodem tempore, id eſt, autumno maturos gerere fructus. Ceterum locum Plinii XV. ſ. 14. *tuberum duo genera* etc. vitioſum cenſebat Mercurialis, et in locum *tuberum* vocabulum *zizyphorum* ſuccedere malebat. Recte, puto!

trigeſimam] Vegetius de re milit. V. 5. de materia ad Liburnas caedenda: *Obſeruandum praecipue vt a quinta decima luna vſque ad vigeſimam tertiam arbores praecidantur. — his enim tantum octo diebus caeſa materies immunis ſeruatur a carie; reliquis autem diebus praeciſa etiam eodem anno interna vermium labe exeſa in puluerem conuertitur.* Sed is forte ſolam ſuperſtitionem reſpexit eam, quae regulam iſtam ex celebratione feſti paſchalis repetebat.

12. *vtraque parte*] Geoponica etiam V. 27. ἑκατέρωθεν ὀξύνειν iubent, ſcilicet, vt altero anno conuerti poſſint ridicae. Superiorem partem feruente pice illinunt Geoponica. Ceterum Plinius 18. ſ. 63. *ridicas praeparare interdiu XXX. palos LX. in lucubratione veſpertina ridicas V. palos X. totidem antelucana.* Apparet, numeros ridicarum, interdiu praeparandarum, in Plinio eſſe vitioſum; quod etiam de numero palorum Columellae ſuſpicatur Pontedera. Duplex ſcilicet palorum numerus praeparatur, quam ridicarum ab eadem opera. Igitur in Columella numerum CXX. reſtitui malebat; qui Plinio etiam reddi debet pro XXX.

13. *ad vnguem*] Sang. *in vnguem.* Dolare per quadrata latini architecti vno vocabulo quadrare dixerunt in lignea et lapidea materia. Vehis eſt, quantum vectura vna tranſportari poteſt. Ita lapis, qui apud Aegoſpotamus olim decidit ex caelo, vehis magnitudine fuiſſe dicitur apud Plinium. Alia ligna non quadrantur, ſed rotunda adhibentur in aedificiis.

populus] Ad materiem caedi et quadrari teſtatur Plinii locus 16. ſ. 81. quanquam vitii ſuſpectus. Sed ſculpturas probat Palladius Nouembri 15. cum Vitruuio II. c. 9. Ceterum altitudo diuerſa ſeu menſura, quae ponitur a Columella, diuerſam trunci ſingulorum arborum altitudinem ſignificat. Pino igitur eſt altior vlmus et fraxinus; vtroque cypreſſus; deinde abies et populus.

14. *III. Nonas*] Ex Ouidio IV. Nonas corrigebat Pontedera Antiqq. p. 403.

charactere] Palladius Ianuario 16. *hoc menſe ſicut Columella dicit, maturi agni et animalia omnia minora atque maiora charactere ſignentur.* Virgilius Georg. III. 158. de vitulis: *continuoque notas et nomina gentis inurunt, et quos*

aut pecori malint ſubmittere habendo, aut aris ſeruare ſacros, aut ſcindere terram. vbi nuperus Interpres huc traxit locum Horatii Odar. IV. 2. 59. *qua notam duxit niueus videri, caetera fuluus.* Feſtus: *dignorant ſigna imponunt vt fieri ſolet in pecoribus.* Oues poſt tonſuram in armis ſignari pigmento aliquo ſupra vidimus; equis in femoribus notas inurebant, teſte etiam Anacreonte. Inſtrumentum Graeci τρυσίππιον appellant.

Eurinus] In Sang. libro *Euroo* pro *Eurino* bis terue legi, monet Heinſius ad Virgil. T. II. p. 487. vt ſit Eurous, qui ab oriente voluitur.

III. Nonas Febr.] Pontedera corrigit *IV. Nonas.*

15. *VII. Idus*] Plinius 18. ſ. 65. no. 2. *interim ab eo die, quiſquis ille fuerit, quo flare coeperit, non vtique VI. Idus Februarii, ſed ſiue ante, ſi quando praeuernat, ſiue poſt, quando hiemat, poſt eam diem, inquam, innumera ruſticos cura diſtringat.* vbi Pintianus monuit ex h. l. et Varrone I. 23. legi debere *VII. Idus.* In ſeqq. ex Sang. dedi *ac ſiccis* pro *et ſiccis.*

Calliſto occidit] Geſnero mirum videbatur vrſam occidere dici, quae vſque inde ab Homerica aetate poetis auctoribus. Oceanum nunquam attigerit.

16. *vel frigora*] Duo haec verba incluſit Geſner, quoniam ex interpretatione orta cenſebat.

tumentes gemmae] Haec repetiit Palladius Febr. XX.

includenda] Ex gloſſa Lipſ. *concludenda.* Celſus I. 2. extr. *ſi quidquid adſumſit, potione aquae frigidae includit.* Plinius II. Epiſt. 11. *huius actionem veſpera incluſit, non tamen ſic vt abrumperet.*

operis LXXX.] Ex ratione reliquarum operarum, quas altitudini dupondii et ſemiſſis, deinde bipedalis appoſuit Columella, numerum LX. veriorem eſſe efficiebat Pontedera; idem tamen non diffitetur, rationes has mutari altitudine foſſionis maiore, quae diutius foſſorem moretur, quam prima foſſio. Addit Geſnerus, foſſoribus iis, qui iugerum ad trium pedum altitudinem moliuntur, id eſt, pedes cubicos 864000. aſſignari cuique pedes 1080. ſecundis et tertiis 1440. quoniam primi in maiorem altitudinem maiore cum difficultate nitantur, quam ceteri. In Plinii loco mox ponendo ſimilem difficultatem facit variatio ſcripturae; auget etiam, quod terreni mentio non addita eſt vt a Columella.

17. *bipalium, cui*] Hoc vulgato *bipedalium* praeferebat etiam Geſnerus; *quae* pro *cui* dat Sangerm. Sed vide ad Librum de Arboribus c. V. ſect. 5. Supra III. 5. 3. eſt

qui-

quidem: *bipalio prius ſubigi debet, quae eſt altitudo paſtinationis, cum in duos pedes et ſemiſſem conuertitur humus.* Sed et ibi legendum cenſeo: *cui eſt altitudo.* Plinius 18. ſ. 64. *huius temporis nouiſſimis diebus vbicunque patietur caeli ratio, terram ad roſarum et vineae ſatum vertere bipalio oportet. Iugero operae LX. ſufficiunt.* Sed ibi Brotier ex emendatione Petauii poſuit *operae IX.* In editione principe et Codice Regio eſt: *operae LXX.* Sed omnes hi numeri cum Columellae rationibus non conſentiunt.

18. *malleolus — pangendus*] Ita ex libris optimis ſcripſi probante Pontedera.

19. *populos et ſalices*] Plinius 18. ſ. 65. no. 2. de hoc tempore: *Arundines, ſalices, geniſtae ſerantur caedanturque; ſerantur vero vlmi, populi, platani, vti dictum eſt.* vbi recte Pintianus monuit, ſubſtitui debere platanis *fraxinos* ex eo ipſo loco, quem Plinius reſpexit 17. ſect. 15. et Columella. Ceterum h. l. *Populus — fraxinus* ex Sangerm. annotauit Gronov.

aeſtiuas] Palladius Febr. XX. *amputandi eis rami ſuperflui vel radiculae quas circa in ſuperiore parte miſerunt.* Aeſtiuas iterum vocat infra Arbor. V. 4. et ſupra IV. 8. 1.

arbuſtis et] Ita h. l. ex libro Sang. emendaui, addicentibus et reliquis libris, optimis quidem. Vulgatam ita ordinauerat Geſnerus, vt verba *vineis nondum foſſis* includeret, cum pendeant tamen a verbo *egerere.* Non ſolum enim arbuſta et ſub eis conſitae ſegetes ſunt purganda ramis et rubis, ſed etiam vineae, ſed nondum foſſae. Cato cap. 37. per hiemem iubet *de vinea et arboribus putatis ſarmenta degerere.* Palladius III. 15. *ſtatim poſt putationem ſarmenta deciſa a vineis et rubi et impedimentum foſſoris omne tollatur.*

deputata runcare] Ita vulgatum *deputare* ex Sangerm. correxi, qui deinceps *geneſtam.*

20. *trimeſtrium*] Sang. *trimenſtruum — adminiſtraretur.* Pro *Martii* idem bis notam *SS* poſitam habet.

XVI. Cal. Martii] Saepius in hoc capite ex libro Sangerm. Kal. Martias et Apriles reſtituendas eſſe monuit Drakenb. ad Liuium T. I. p. 1016.

21. *grandine et nimbis*] Cum Pontedera praefero antiquum *niuibus.*

ornithiae] Ab auium aduentu dicti venti. De Graecia Ariſtoteles Meteorol. II. 5. *μετὰ τὰς χειμερινὰς τροπὰς πνέουσιν οἱ ὀρνιθίαι. καὶ γὰρ οὗτοι ἐτησίαι εἰσὶν ἀσθενεῖς, ἐλάττους δὲ*

καὶ

καὶ ὀψιαίτεροι τῶν ἐτησίων πνέουσιν. ἑβδομηκοστῇ γὰρ ἄρχονται πνεῖν, — οὐ συνεχῶς δ᾽ ὁμοίως πνέουσιν — διὸ διαλείποντες οὗτοι πνέουσιν, ἕως ἂν ἐπὶ τροπαῖς πάλιν ταῖς θεριναῖς πνέωσιν οἱ ἐτησίαι. In libro de Mundo eſt c. 4. *οἱ Ἐτησίαι λεγόμενοι μίξιν ἔχοντες τῶν τε ἀπὸ τῆς ἄρκτου Φερομένων καὶ ζεΦύρων. οἱ δὲ ὀρνιθίαι καλούμενοι ἐαρινοί τινες ὄντες ἄνεμοι, βορέαι εἰσὶ τῷ γένει.* Ex priore loco ſua duxit Apuleius: *Ornithiae venti appellantur Aquilonum genus ex aere prolati minori niſu nec iugi perſeuerantia ſpiritus perferentes.* Plinius II. ſect. 47. *Fauonium quidam a. d. VIII. Cal. Martias Chelidoniam vocant ab hirundinis viſu: nonnulli vero ornithiam, vno et LX. die poſt brumam ab aduentu auium, flantem per dies nouem.* vbi numerum librorum omnium LXX. auctoritate ſua et Calendarii Caeſariani confiſus mutauit Harduinus. Praeterea interpungere verba Plinii ita debebat: *poſt brumam, ab aduentu auium* ſcilicet vocatum, ornithiam; ne quis aues cum bruma aduenire putet. Vides igitur, Ornithias Ariſtotelis diutius ſpirare quam Plinii, huius vero, per breuius ſpatium quam Columellae. Variatum ſcilicet fuit in nominibus ventorum.

per dies triginta] Pontera ita in Cur. Sec. *Aduenit hirundo vt a Columella ſect. 22. traditum eſt, VII. Cal. Mart. propterea non XXX. dies, ſed IV. eſſe ſolent.* At hirundo VII. Cal. Mart. non dicitur aduenire, ſed conſpici volans; potuit igitur latere antea per dies complures frigidiores.

Arcturus] Metonis aeuo conuenit dies, a romano ſitu parum diuerſus, monente Pfaff p. 52. Ab Eudoxo ſumtum cenſuit Pontedera, p. 373. qui monuit in libro ſecundo cap. 10. ſ. 21. Columellam poſuiſſe *VI. vel V. Kal.* ex Italica ſcilicet ratione. Malebat tamen ibi ſcribi *VII. vel VI.*

Halcyonei] Plinius 18. ſ. 62. *Circa brumam plerisque bis ſeptem, halcyonum foetura, ventorum quiete, mollius coelum.* vbi alii libri *plerumque — molliunt.* Sed idem Plinius X. ſect. 47. ex Ariſtotele H. A. V. 8. ſeptem diebus ante aequinoctium autumnale et totidem poſt halcyoniorum dierum quietem contingere ait Siculo maxime freto. Hinc nimis longe remotas halcyonias dies a bruma h. l. eſſe cenſuit Geſner, et verba *Halcyonei dies vocantur* quaſi ab aliena manu addita incluſit.

22. *hirundo*] Plinius 18. ſ. 64. *A Fauonio in aequinoctium vernum Caeſari ſignificat, XIV. Calendas Martias triduum varie. et VIII. Calendas hirundinis viſu, et poſtero die Arcturi exortu veſpertino.* vbi Harduinus malebat VII. numerum poni. Pergit Plinius: *Item tertio nonas Martii*

Caeſar

Caeſar Cancri exortu id fieri obſeruauit; maior pars auctorum vindemiatoris emerſu, octauo Idus Aquilonii piſcis exortu, et poſtero die Orionis. Ouidius III. 407. tertio nonas oriri ait vindemiatorem.

24. *vindemiator*] Hunc diem Euctaemon exortui acronycho eius aſſignauit, monente Ponted. Ceterum Sang. *vindemitor*, monente Gronouio.

Equus] Quin *veſperi* oritur, vt eodem die Ouidius: *Iamque vbi caeruleum vallabant ſidera coelum, ſuſpice, Gorgonei colla videbis equi.* Vide Pfaff p. 93. Sed Pontedera p. 373. monet, Edd. primas habere *IV. Nonas Martias Equus mane oritur.* idque probat, nam Caeſar apud Plinium III. Non. Mart. Equi exortum ponit ex emendatione Pontederae.

26. *praecipue vtiliter*] Ita Sangerm. Vulgo *praecipue vtiliterque.*

27. *Prata purgare*] Palladius Martio 2. *nunc locis frigidis prata purganda atque ſeruanda ſunt, locis gelidis colles pingues et agros vliginoſos proſcindere atque exarare conueniet. Veruacta etiam, quae Ianuario menſe ſunt facta, repetere.* Vide infra ſect. 32.

Quinquatribus] Infra cap. III. ſect. 53. eandem notam appoſuit, vbi Plinii locum poſui, vnde apparet, poſt Nonas Martias fuiſſe diem iſtum, quod et Palladii locus, ſupra poſitus, confirmat. Diem quintum poſt Idus proprie a Tuſculanis quinquatrus, vt tertium, ſextum et ſeptimum *triatrus, ſexatrus, ſeptenatrus* ex Varrone de L. L. V. p. 46. docuit Feſtus, cuius locum bene interpretatus eſt Geſneri Theſ. L. L. Intelligit igitur diem aliquem poſt Idus Martias Columella. Minores Quinquatrus Idibus ipſis Iuniis aſſignat Varro L. L. V. p. 74.

28. *XIIII. ab vno ſiunt*] In libro de Arbor. numerus eſt XII. idemque eſt in Edit. Ienſ. h. l. quem probat et rationibus ſubductis confirmare annititur Pontedera, quanquam ſimul confitetur, ad mathematicam diligentiam neutrum numerum eſſe exigendum; neutrum enim ita conuenire, ſed potius numerum 10. Contra Pontederae rationes monet Geſner, male ab illo poni ſcrobes vno modo pede altos, cum quaternarii dicantur vel cubici vel certe duos minimum pedes alti. Vide ſect. 17. Ita rationes ſubduci debent longe aliter, et ſumma conſequitur plane diuerſa. Sed neuter horum virorum calculo huic magis quam numerorum notis vulgaribus confidit.

 29. *oleis*

29. *oleis laborantibus*] Repetiit haec Palladius Mart. 8. Aliter noſter V. 9. 16. vbi vide notas.

vrnae ſatiſfacient] Palladius: *quatuor.* ſcilicet congii. Congius habet 6 ſextarios; amphora 48 ſextarios, vrna 24 ſextarios.

30. *ſemina*] Edd. principes *ſeminum.* Palladius Martio 8. *nunc locis frigidis ſeminaria baccarum et ſeminum fiant et roſaria in menſis initio percolantur.* Vide eundem Febr. 21. Is igitur h. l. roſas ſolas legiſſe videri poſſit.

orthociſſos] Geſner chamaeciſſo opponi putabat, etſi nomen alibi non reperiri faſſus. In Plinio 16. ſ. 62. *eſt et rigens edera quae ſine adminiculo ſtat, ſola omnium generum ob id vocata ciſſos.* aliae Edd. habent *orthociſſos;* quod de Veneta anni 1513. teſtatur Pontedera.

Idibus Martiis] Plinius: *Caeſar et Idus Martiales ferales ſibi adnotauit ſcorpionis occaſu.*

31. *XII. Calend. Apriles*] Plinius: *XV. Calend. Apriles Italiae miluum oſtendi: duodecimo Calendas equum occidere matutino.*

IX. et VIII. Cal. April.] Edd. I. B. R. omittunt *IX. et.* Plinius: *Aequinoctium vernum a. d. VIII. Calendas Apriles peragi videtur. ab eo ad Vergiliarum exortum matutinum Caeſari ſignificant Calendae Aprilis.* Scilicet ex Iulia ratione recte IX. ponitur; alter numerus eſt ex correctione Auguſti, vt ſuſpicatur Pontedera Antiq. p. 357.

32. *vliginoſa et pinguia*] Vide ſupra ad ſect. 27.

vepribus] Vix ſanum eſſe putauerim vocabulum. An fuit *ſegetibus*, vt infra ſect. 54.

33. *ſextarii quini*] Quatuor fere poſuit II. 9. 18. vbi vide. Sed *quinos* etiam ex h. l. poſuit Palladius Martio 3.

34. *Nonis April.*] In Geſneriano *Nonas Apriles* vitium eſſe operarum, monuit Pontedera ex eoque repetiit Erneſti, nec tamen correxit.

Octauo Idus] Plinius: *Caeſari et Chaldaeis Nonis vergiliae veſpere occultantur.* Columella Graecum auctorem ſequitur, monente Pfaff p. 77.

Libra] Plinius: *Caeſari ſexto Idus ſignificatur imber librae occaſu.*

35 *Suculae*] eundem veſpertinum occaſum hyadum poſuit Eudoxus, monente Pfaff p. 77.

his diebus] Haec vſque ad *fici* excerpſit Palladius April. II. 3.

radice lanaria] Plinius 18. ſect. 67. no. 2. *et oues lauandi hoc idem tempus eſt.* Idem XIX. ſect. 18. *quae vocatur radi-*

radicula lauandis lanis ſuccum habet, mirum quantum conferens candori mollitiaeque. Naſcitur ſatiua vbique, ſed ſponte praecipue in Aſia Syriaque ſaxoſis et aſperis locis. Trans Euphratem tamen laudatiſſima, caule ferulaceo, tenui et ipſo cibis indigenarum expetito et vnguentis (Codices vnguenti Editiones tingenti) quicquid ſit cum quo decoquatur, folio oleae. Struthion graeci vocant. Floret aeſtate, grata aſpectu, verum ſine odore, ſpinoſa et caule lanuginoſo. Semen ei nullum, radix magna, quae conditur ad quem dictum eſt vſum. quem locum Vincentius ita laudauit: *candori aeque et molliciae — Aſiae Syriaeque ſaxoſis — ferulacea, ipſiſque et vnguenti. — Hanc ſtruthion vel iſatin graeci — quae conciditur, ad quem.* — De iſati ſilueſtri et ſatiua Plinius XX. ſect. 25. *quarto*, inquit, *infectores lanarum vtuntur; ſimile erat lapatho ſilueſtri foliis, niſi plura haberet et nigriora.* Iſatis ſatiua Dioſcoridis II. 215. et Galeni VI. de Facult. Medic. Simpl. folia plantaginis habet, pinguiora tamen et nigriora. *Glaſtum*, inquit Plinius XXII. ſect. 2. *in Gallia vocatur ſimile plantagini, quo Britannorum coniuges oblitae.* Marcellus Empiricus c. 23. p. 162. *herba quam nos vitrum, graeci iſatida vocant.* Vitrum appellat Caeſar et Mela. Sed tamen haud ſcio, an male locum Plinii excerpſerit Vincentius; dubitari enim poteſt, an nomen iſatis ſtruthio conueniat. Certe vulgari et ſatiuae iſatidi tinctorum non conuenit deſcriptio. Auicenna apud Vincentium IX. 31. *quae nunc artanita cognoſcitur, eſt ſpina ſpiſſa ac breuis, quae radicem habet, qua lana lauatur* etc. Vulgo Arabes cyclaminum vocant *artanita.* Dioſcorides II. 193. de ſtruthio: ᾧ οἱ ἐριοπλύται χρῶνται πρὸς κάθαρσιν τῶν ἐρίων. Saponariam intelligi cenſebat Harduinus, quae eſt Linnaeo eodem nomine appellata. Sed ei non conuenit caulis ferulaceus, vt nec iſatidi noſtrae tinctoriae. Lucianus in Alexandro ſect. 17. refert, praeſtigiatorem iſtum commanducata radice στρουθίου τῆς βαφικῆς βοτάνης os ſpuma ſibi repleuiſſe, vt ſpeciem furentis mentiretur. Graeci ridiculam, ῥιζίον, ῥιζάρι, vocant enythrodanum, ſeu galium tinctorium, vnde eius nomen vulgare *Liſari.* Hodieque galium paſchale Conſtantinopolitanis Graecis dicitur ῥιζάρι teſte Forſkäl Florae Arabicae p. 203. Huic magis conuenit caulis ferulaceus. Sed videant peritiores de lanaria radice. Saponariae officinalis et radicis decocto lauantur lanae ouium ante tonſuram in Apibus Helueticis, teſte Storrii Itiner. Heluetico T. II. De lotura ouium vide ad Varronem II. 11. ſ. 7.

36. *XIV. Cal. Maius*] Plinius: *XIV. Cal. Maii Suculae Aegypto occidunt veſperi, decimo ſexto Atticae, Caeſari decimo quinto, continuoque triduo ſignificat.* Diem Columellae conuenire cum aeuo Iuliano et coelo romano, monet Pfaff p. 77. Ceterum paulo antea vulgatum *Idibus Aprilis* ex Sang. correxi.

ver bipartitur] Paſſivam ſignificationem verbi Pontedera ſtatuit, Geſner ad diem refert, et actiuam defendit. Ceterum in vtraque ſignificatione intelligere debemus non numerum dierum; (nam hoc ipſo die XI. Kal. duae veris partes elapſae ſunt ex ratione ap. Varron. I. 18.) ſed reſpicitur vis ipſius tempeſtatis calorque minor vel maior. Sic in hoc ipſo capite *hiems bipartita* dicitur eo die, cum iam ad finem inclinat. Haec monuit Ponted. Vide Cap. II. ſ. 5.

Vergiliae cum ſole] Hoc die Alexandriae coſmice oriri monet Pfaff p. 49.

dies humidus] In Sang. eſſe *dies velidus* monuit Gronouius. Forte voluit *gelidus.*

Fidicula] Verus accidit Romae XI. Cal. Maias, monente Pfaff p. 88.

37. *Capra*] Plinius: *VIII. Idus Capella pluuialis.* Ouidio V. 111. noctu Calendis ipſis oriri videtur. Euctaemonem ſecutus eſt Columella; dies enim Romano ſitu abhorret, Pfaff p. 85.

Pridie Cal. Maias canis] Plinius: *tertio Calendas Canis abſconditur.* vbi Brotier ex Codd. regiis et editione principe ſcripſit *quarto.* Cum die Columellae occaſum Sirii heliacum romanum conuenire monet Pfaff p. 67.

38. *decuti poſſint*] Sang. *poſſunt.*

ſecundi] Palladius Aprili VII. *ſerotini foetus hoc menſe ſignentur.*

39. *particulam*] Partes ſignorum elliptices ſingulorum, (in quantum ſigna intelligantur δωδεκατημόρια non ζώδια) eſſe 30. id eſt, in vniuerſum 360. dies autem 365. itaque interdum duos dies vni particulae aſſignari monet Geſnerus.

VI. Nonas] Plinius: *VI. Nonas Maii Caeſari ſuculae matutino exoriuntur.* ſed vtrobique occaſum ſubſtitutum conuenire cum obſeruatione Aſtronomorum monet Pfaff p. 78. Nocturnum exortum habet eodem die Ouidius. Ceterum *ſuculae exoriuntur* h. l. legendum eſſe monuit Pontedera Antiqq. p. 375.

40. *totae apparent*] Plinius: *ſic fere in VI. Idus Maii, qui eſt Vergiliarum exortus, decurrunt ſidera,— tertio Idus Maii Fidiculae exortus.*

Fidis]

Fidis] Veſpertinum ortum hic requiri, vel ſic tamen die non congruente Italiae coelo monuit Pfaff p. 88.

foeniſicia] Ita ſcribendum erat ex obſeruatis ad II. 18. 5. De re ipſa Plinius XVIII. ſect. 67. *iuſtum eſt vna opera iugerum in die deſecari, alligarique manipulos mille ducentos, quaterna pondo.*

vnus alligat] Ita Sang. pro *obligat.* teſtante et probante etiam Drakenb. ad Liuium T. II. p. 119. Plinius 18. ſ. 67. no. 5. *Iuſtum eſt vna opera iugerum in die deſecari, alligarique manipulos mille ducentos, quaterna pondo.*

mediocres LXV.] Sangerm. LXX. Palladius Maio 4. *Hoc menſe arbores et vites quae ablaqueatae fuerant occare, id eſt operire iam conuenit.* Aggerare poſtea ſect. 46. dicit Columella. Idem Palladius Iulio 1. *Opera vna XX. maximas arbores obruet.* Vide etiam ad Maium IV. Alterutro in loco vitium eſt.

41. *ſed etiam nouellis*] Sang. *vineis ſed etiam nouellis foſſio danda*, teſte Gronouio.

emuſcantur] Plinius 18. ſ. 67. no. 2. *opera taleas oliuarum ponere, ipſaſque oleas interradere, rigare prata.* Palladius Maio 4. *nunc et ſeminaria fodiuntur aſſidue, et locis praegelidis et pluuioſis oleae putantur, et eis muſcus abraditur.*

43. *Fidis mane*] Ortum veſpertinum ſubſtituendum eſſe monuit Pfaff p. 88.

XII. Cal. Iunias] Plinius: *XII. Calendas Iunias capella veſperi occidens — XI. Calendas Caeſari Orionis gladius occidere incipit — octauo Idus Arcturus matutino occidit, Italiae ſexto.* ſed ibi Brotier ex Codd. regiis poſuit *ſeptimo Idus Arcturus.*

Arcturus] Diei proximo aſſignauit Euctaemon, Romae Iuliano aeuo diebus abhinc tribus contigit, monente Pfaff p. 74.

Capra] A vero plane abire ortum matutinum, contra occaſum veſpertinum coelo Alexandrino conuenire monet Pfaff p. 86.

44. *iugerum pampinabit*] Geoponica II. 46. *βλαστολογεῖσθαι τὴν πρώτην βλαστολογίαν ὑπὸ ἑνὸς ἐργάτου καὶ πολλῷ ἔλαττον τὴν δευτέραν τὸ πλέθρον.* Plinius 18. ſ. 67. no. 2. *pampinat vna opera iugerum.*

aut amiſſi] Pontedera lectionem *et mulſi* probabat, quia ex amiſſo fructus nullus capiatur. Sed haec ratio eſt plane inepta. Amiſſi enim pecoris rationem omnino debet acci-

pere dominus. Etſi lectionem Codicum optimorum locum habere etiam poſſe non diffiteor.

cauſa ſerit] Palladius Maio 4. *ſeminauit* (alii *ſeminabit*) *aratro illum nunc debebit euertere.* Cf. Geopon. III. 5.

45. *Aquila exoritur*] Plinius 18. ſ. 69. 4. *IV. Nonas Iunii iterum Aquila exoritur veſperi.* Diem ſitu Italiae ſimul et Eudoxi aeuo congruere monet Pfaff p. 90.

Arcturus] Occaſum apparentem eundem in Graecia Eudoxus poſuit, monente Pfaff p. 74.

IV. Idus Iun.] Plinius: *et quarto Idus delphinus veſperi exoritur.* Quem diem et Eudoxi graeci et Columellae aeuo congruere monet Pfaff p. 91.

46. *ſi opere*] Recte Geſner incluſit negationem quam cum libris antiquis omiſi.

operis] Vide ad II. 4. 8.

iteratur vna, lirantur] Poſt iterationem excidiſſe tertiationis mentionem, ſuſpicabatur Geſner. Sed in terra facili non opus erat tertiatione.

47. *cum in ſubacta — ſulcantur*] Haec verba Geſnerus ex interpretatione verbi *lirare* orta aut loco mota eſſe putabat; igitur incluſerat. Contra Dickſon I. p. 510. defendit. Vide ad Varron. I. 29. 2.

tritici centum quinquaginta] Rationes ita comparato noſtri loco II. cap. 9 et 10. collegit et ſubduxit Geſner. Iugerum agri mediocris obſeritur tritici modiis 5. poſſunt igitur modiis 150. obſeri iugera 30. Ex leguminibus genus frequentiſſimum lupinum occupat iugerum modiis 10. modii igitur eiuſdem 100. occupabunt iugera 10. Haec porro 40. iugera terrae tritico et lupino conſitae; ſi ſit difficilis, proſcinduntur operis 120. iterantur 80. tertiantur 40. lirantur 20. quae ſunt operae 260. In facili terra proſcinduntur operis 80. iterantur 40. lirantur 10. operis; conficiuntur operae 130. Sed in leguminum ſatione nimis variat operarum ratio, quam vt accurate eam Geſneri calculo comprehenſam dicere poſſim, quamuis cum eo mediam proportionalem ſummam 195. aſſumas.

48 *pabulum oportet*] Haec omnia omittit Sang. liber. Locum cum Pontedera diſtinxi. Vulgo erat; *debet. Ante ſolſt. pabulum* etc. Infra ſect. 100. *Maio pabulum affatim, Iunio ex Calendis frondem affatim.* Solſtitium vero inter Idus Maias et Iunias terminatur, recte monente Pontedera. Vocabulum *cultus* omittunt Edd. principes; poteſt id abeſſe, ſi *modus* cum *iteratus* iungatur.

vt

vt quaeque res — conferatur] Niſi cum Geſnero duplicem τῆς *vt* perſonam defendere mauis, lege mecum *vt, quaecunque.*

49. *XI. Cal. Iulii*] Plinius: *vndecimo Calendas eiuſdem Orionis gladius Caeſari occidere incipit. VIII. Calendas Iulii vero longiſſima dies totius anni et nox breuiſſima ſolſtitium conficiunt.* vbi Codex Pintiani VIIII. habet, vnde Pintianus legebat *VIIII. vero Calendas Iulii.*

octauo et VII.] Hos duo numeros nec cum ratione anni Iulia nec cum Auguſtea conuenire docet Pontedera Antiqq. p. 357. Solſtitium Iulium erat VI. Cal. Iulias.

50. *conterere*] Plinius 18. ſ. 67. no. 4. *in hoc temporis interuallo: vicia in pabulum ſecatur, faba metitur dein concutitur.* vbi recte ex Codice ſuo Pintianus *cuditur* emendabat. Fabam *vellere* pro *ducere* dixit Palladius Iunio 3.

aluos] Libri optimi *alucos,* quod probat Vrſinus.

ad Cal. Maias] Ineptum praeceptum eſſe, vidit etiam Geſner, qui malebat *a Calendis Maiis.* Et ſane Palladius Maio X. examina augeri incipere ait. Vitii notam manifeſtam poſuit Pontedera ex Colum. IX. 14. 6. *Verum hoc tempore* (ab exortu Vergiliarum) *et vſque in autumni aequinoctium decimo quoque die alui aperiendae ſunt et fumigandae.* Igitur corrigebat: *Kal. Nov.* quoniam aequinoctium eſt extremo Octobri. Vtram vis emendationem, elige lector!

51. *Quarto nonas*] Plinius 18. ſ. 68. *tertio nonas Chaldaeis corona occidit matutino.*

cancer medius] Occaſum acronychum intelligi, Romano ſitui tum congruentem, monet Pfaff p. 92. Sed antea Pontedera Antiqq. p. 258, monuit legendum *prodit* vel *oritur,* quoniam IX. Cal. Iun, oritur, XIV. Cal. Iul. deſinit oriri et III. Nonas Ianuarias noſtro occidit.

Sexto Id. Iul.] Sangerm. V. Id. SS. habet ſcriptum. Plinius: *XIII. Calendas Auguſti Aegypto aquila occidit matutino eteſiarumque prodromi flatus incipiunt, quod Caeſar X. Calendas ſentire Italiam exiſtimauit.* Idem II. ſ. 47. *Caniculae exortum* (XV. ante Calendas Aug.) *diebus octo ferme aquilones antecedunt, quos prodromos appellant; poſt biduum autem exortus iidem aquilones conſtantius perflant his diebus, quos Eteſias appellant.* Numerum V. in noſtro loco malebat Pontedera Antiqq. p. 389.

52. *proſciſſum veruactum*] Alterutrum vocabulum eſt ſuperuacaneum. Palladius Iulio I. *agri qui Aprili proſciſſi fuerant, circa Calendas iterantur. — ſilueſtres agri* etc.

Idibus

Idibus Iuliis] Plinius: *XVI. Calendas Auguſti Aſſyriae Procyon exoritur; deinde poſtridie fere vbique — quod canis ortum vocamus, ſole partem primam leonis ingreſſo. Hoc fit poſt ſolſtitium diebus XXIII. die.* Ita etiam II. ſ. 47.

Nono Cal. — ſignificat] Quae incluſi ſpuria videbantur Pontederae, et horum locum putabat obtinuiſſe primum caniculae ortum. Omittit etiam Sang. liber.

occidere (clare)] Sangerm. omittit *clare.* Vitium vidit etiam Geſner.

53. *Canicula*] Exoritur quidem XIII. Cal. Aug. in prima parte leonis, ſed apparet VII. Cal. Ita h. l. interpretatur Pontedera Antiqq. p. 357. Infra ſect. 62. *circa Idus Iulias ante Caniculae exortum.* Cf. ad IX. 14. ſ. 10.

Aquila] Longe a vero aberrare Columellam, monet Pfaff p. 90. ſed monere debebat, Pontederam Antiqq. p. 390. correxiſſe *V. Kal. Aug. Aquila occidit* et deinde: *Pridie Kalend. Aug. Aquila occidit.* Occidere enim aquilam per quatriduum etiam Plinio in cuius loco ex edit. Parmenſi corrigit Pontedera: *item IV. Cal. Aug. cum aquila occidit vſque in calendas eaſdem.*

clara ſtella] Ita recte Sang. pro *clarae ſtellae exoriuntur.* Plinius: *III. Calendas regia in pectore leonis ſtella matutino Caeſari immergitur.* vbi recte Brotier edidit *emergit.* Vide Pfaff p. 94. Vna eſt in pectore leonis ſtella, quam alii βασιλίσκον, alii tuber leonis vocabant; hinc in Plinio inepte *Tuberoni* factum ſect. 64. libri 28. monet Pontedera Antiqq. p. 359.

54. *meſſis conficitur*] Palladius Iulio I. *locis temperatis tritici meſſis expletur.*

quam deſecta eſt] Noſter VI. 3. 1. *intra dies triginta ſublatae meſſis praeciſa in aceruum exſtrui debent.*

in ſegete] Palladius ibidem *in meſſe ſteterant.*

55. *nam de fodiendis*] Lectionem Pol. et Sangerm. ab Erneſtio annotatam in Var. Lect. poſui. Sed ex Sang. hanc retulit Gronov. *nam colendis nouellis vineis ſ. i. dixi nullum menſem eſſe omittendum.* quam vnice probo. Quid enim *fodiendis* opus erat addere, ſi *colendis* adeſt, quo verbo et foſſio et omnis cetera cultura vineae comprenditur.

crepuſculum] Palladius Iulio I. *nouellae vites mane et veſpere iam calore depoſito effodi debent et auerſo gramine puluerari.* Plinius 17. 22. no. 25. *quae fodiantur, ante feruentes horas diei fodiendas conuenit.*

56. *Caprificum*] De caprificatione dicam ad Palladium IV. 10. 28. Caprificus eſt ficus ſylueſtris, quam Meſſenii

ſenii τράγον, i. e. caprum, alii ὄλυνθον vocarunt, teſte Pauſania.

57. *VII. Id. Aug. Aquarius*] Plinius: *VIII. Idus Aug. Arcturus medius occidit. III. Idus fidicula occaſu ſuo autumnum inchoat, vti Caeſar annotat; ſed vt vera ratio id fieri inuenit, ſexto Idus eiuſdem.* vbi Harduinus in Columella legi volebat *Arcturus.* Idem ſect. 69. no. 4. *nunc fidiculam occidere a. d. VI. Idus Auguſti ſeruatur.* Priorem numerum verum et Columellae ex ratione anni Iulii reſtituendum eſſe docuit Pontedera p. 360. alterum VI. monens ortum ex vitioſo *pridie*, literis extremis vetuſtate eliſis. Scilicet idem Ponted. p. 387. monet, antiquum Germanici interpretem ita locum referre: *III. id. Auguſti Fidicula occaſu ſuo autumnum inchoat, aut adnotat: ſed vera ratio id fieri inuenit pridie Idus Auguſt.* Ex hac vitioſa ſcriptura Plinii Columellam ſimul et Varronem ſuiſſe deinde ab interpretibus corruptos cenſet.

occidit mane] Occaſum matutinum apparentem Alexandriae intelligit Pfaff p. 53.

delphini occaſus] Plinius 18. ſ. 74. *pridie Idus Auguſti — Aegypto et Caeſari delphinus occidens.* Plinii ratio Italiae et aeuo Caeſaris conuenit, Columella Eudoxum ſequitur. Pfaff p. 91.

58. *hoc eodem*] Sang. *et hoc eodem.* Occaſum fidiculae matutinum apparentem intelligit Pfaff p. 53.

VI. Cal. — Arcturus incipit occidere] At is omnibus et ipſi noſtro ſect. 63. Nonis Sept. mane exoritur! Igitur *incipit exoriri* h. l. corrigebat Pontedera Antiqq. p. 378. quod ab Euctemone ſumtum cenſet.

III. Cal.] In Gemini parapegmate idem exortus Callippo et Graeciae aſſignatur V̄. Cal. quem h. l. reſtituit Pontedera p. 254. Ceterum Sangerm. *et Eteſiae* habet. et deinceps *veſpere exoritur.*

59. *maritimis*] Repetiit Palladius Aug. 1.

60. *reſoluitur*] Occationem ex h. l. habet Palladius Aug. 2.

terra vel] Addidi *terra.* Ita enim Palladius: *ſi terra exilis in vinea eſt, et vinea ipſa miſerior — in iugero ſpargis atque ita occabis, quod vbi fruticauerit euertitur* etc. Sed Colum. raram vitem dicit, vbi interſtitium commode arari poſſit.

prima tum foſſione] Geoponica III. 5. menſe Maio: σκάπτειν τὰς θέρμας προσήκει τὰς ἕνεκεν τοῦ κοπρίσαι ἢ καθᾶραι

τὴν

τὴν γῆν σπαρέντας, εἶτα πρὸ τῶν εἰδῶν τέμνειν, πρὶν ἀνθεῖν τὴν σταφυλὴν, ἔτι ὑγρὰς ὄντας καὶ ἐὰν θερισθέντας ὀλίγον σαπῆναι, καὶ μετὰ ταῦτα ἀροτριᾶν ἕως ἐπιχωσθῆναι τὰ ἀποκοπέντα τῶν θέρμων καὶ οὕτως αἱ ῥίζαι πᾶσαι διαφθείρονται. Vide ad II. 12. 5.

61. *pampinis ſpoliant*] In vite ſerotina Auguſto pampinos auferri iubent Geoponica III. 11. 4. quo maior vua fiat et citius percoquatur. Sed vide de tota hac ſectione ad V. 5. 14. vbi eadem docentur. Ceterum male ex h. l. Palladius Aug. 3. *nunc Cocis frigidis pampinatur.*

adumbrantur] Rectius Palladius *obumbratur potius vua.* Idem poſtea *ne vi ſolis areſcat.* Loquitur Columella de Baetica et Africa.

62. *carex*] Ex h. l. Palladius Iulio 1. Aug. 3.

63. *VII. Idus*] Plinius: *Quinto Idus Septembres Caeſari capella oritur veſperi; arcturus vero medius pridie Idus, vehementiſſimo ſignificatu terra marique per dies quinque.* Verius Plinius diem edidit, monente Pfaff p. 86.

virgo media] Gemini parapegma V. Id. Septembr. ex Callippo edit; igitur h. l. corrigit Pontedera p. 254.

64. *Id. Sept.*] Sangerm. *Idibus Septembribus.* vbi in margine Commel. annotauit Gronouius MS. habere *ex perſino ſidere.* ſed prima ſyllaba *perſ.* tantum perſcripta. Ex occaſu *priſtini ſideris* ſupra ſect. 5. adfuit, pro *priſtis* ſeu ceti ſideris.

65. *ſpica Virginis*] Plinius: *XVI. Calendas Octobris Aegypto ſpica quam tenet virgo exoritur matutino etcſiaeque deſinunt; hoc idem Caeſari XIV. Calendas.* Pontedera p. 254. a Caeſare Columellam accepiſſe putat.

Vulturnus] Vegetius R. M. V. 8. *Ab orientali cardine ventus oritur ἀπηλιώτης, id eſt, ſubſolanus; huic a dextra iungitur καικίας ſeu erobinus* (Vincentius *calcheas ſiue euroboreas*) *a ſiniſtra εὖρος ſiue vulturnus. Meridianum autem cardinem poſſidet νότος, id eſt, auſter; huic a dextra iungitur λευκόνοτος, id eſt, albus notus, a ſiniſtra λιβόνοτος, id eſt corus.* (Vinc. *auſtroafricus.*) *Occidentalem vero cardinem tenet ζέφυρος, id eſt, ſubucſpertinus; huic a dextra iungitur λὶψ, ſiue africus, a ſiniſtra ἰάπυξ ſiue fauonius.* vbi Vincent. habet: *λὶψ ſiue fauonius, a ſiniſtra argeſtes, id eſt, corus.*

Piſces] Plinius: *XI. Calendas Caeſari commiſſura piſcium occidens ipſumque aequinoctii ſidus VIII. Calendas Octobris.*

66. *Octauo Cal.*] Librarii exemerunt ſedem aequinoctii Auguſtani, quae fuerat V. Cal. Octobres. Nam cum animadver-

verterent, hac ſeruata, in VIII. Cal. Oct. perueniri non poſſe niſi per quatuor aequinoctia, vltimum ſubduxerunt, inſequentibus perturbatis. Ideo V. Cal. Octobr. hoedos emergere inducunt, et IV. Cal. Virginem deſinere oriri. Hoc autem cum a Callippo, cui virgo ceſſat oriri die Librae V. exſcripſerit Columella, tranſeunte Callippo in Libram ſole IX. Cal. Octobres, V. Cal. Octobres annotabatur. Pontedera Antiqq. p. 361. Igitur corrigit p. 254. *IX. Cal. Octobr. Piſces — VIII. Cal. Octobr. Argo — VII. Cal. Octobr. Centaurus* etc.

Hoedi] Plinius: *IV. Calendas Octobr. capellam matutino exoriri et III. Calendas Hoedos.* in eaque ait conſentire aſtronomos. *Quinto Cal. Aſiae et Caeſari Heniochus occidit matutino* Pontedera corrigit p. 255. *V. Cal. Oct. Virgo — III. Cal. Oct. Hoedi exoriuntur.*

67. *vireſcere*] Recte, puto, Geſner malebat *miteſcere.*

intemperiem ſolis] Vrſinus: *intemperantiam ſoli.* vnde amplector lectionem *ſoli.*

69. *infuſcata*] Palladius Septembri 11. *ſi expreſſa vua vinacia, quae in acinis celantur, hoc eſt grana ſint fuſca, et nonnulla propemodum nigra; quam rem naturalis maturitas facit.* Geoponica V. 45. ἐὰν τὸ γίγαρτον μηκέτι χλωρὸν διαφανῇ ἀλλὰ μέλαν; quae tranſtulit Creſcentius IV. 21. nigrum colorem recte ex generis varietate interpretatus.

patitur] Recte Vrſinus cum Heinſio corrigit *patiatur.* Deinceps librorum *praecipi*, i. e. praeoccupare, ante tempus maturari, praeferebat Pontedera cum Heinſio.

70. *quindecim*] Viginti ponunt Geoponica VI. 10.

71. *conſueuerint*] Vrſinus *conſueuerit*, Geſner *conſueverunt* malebat; hanc poſtremam rationem amplector.

napinae] Scilicet ſegetes, quod et in reliquis intellige vocabulis.

farrago] Palladius ex h. l. Septembri 8. *nunc viciae prima ſatio eſt et foeni graeci, cum pabuli cauſa ſeruntur — farrago etiam loco reſtibili ſtercorato ſeritur. ordei cantherini iugero X. modios ſpargimus* etc. Vnde h. l. correxi vulgatum *farraginaria*, monente etiam Pontedera et recte comparante noſtri locum II. 11. 8.

ſiliqua] Ita recte Sang. pro *ſiliquam.* De vitio monuerunt etiam Pontedera et Geſner.

72. *lupini, quem*] Sangerm. *quod* habet.

faſeolus] Palladius Septembr. 12. *nunc quibuſdam locis panicum metetur et milium: tempore hoc faſelus ad eſcam ſeritur.*

73. *Quin-*

73. *Quarto Non. Oct.*] Plinius: *Quinto Calendas Aſias et Caeſari Heniochus occidit matutino tertio Calendas Caeſari corona exoriri incipit, et poſtridie occidunt hoedi veſperi.* vbi priore in loco Pintianus emendat *Quinto Nonas;* altero vero *oriuntur* ex Columella. Contra Pfaff p. 85. monet, in Columella ſubſtitui debere ortum veſpertinum.

Octauo Idus] Plinius: *VIII. Idus Octobris Caeſari fulgens in Corona ſtella oritur. et III. Idus vergiliae veſperi, Idibus corona tota.*

74. *Vergiliae*] Hoc ipſo die Thaletis aetate in Graecia accidit acronychus ortus vergiliarum, Romae vero tempore Caeſaris diebus ſeptem poſtea, monente Pfaff p. 77.

auſter hibernus] non eſſe ad plagam coeli referendum, ſed eſſe, qui afferat hiemem; id eſt tempeſtatem, cum vel ſine pluuia, monuit Geſner.

75. *lupini*] Simpliciter decem modios ponit II. 10. 3. De frumentis accuratius tradit ibidem cap. 9.

faſeoli] Colum. II. 10. 4. *phaſelum* nominat, et modios quatuor ponit, piſi totidem vel modio minus. De faba addit ibidem diſcrimen ſoli menſuram variare.

vnum vel paulo] II. 10. 15. *Iugerum agri paulo plus quam modius occupat.* Vnde apparet, non ſine cauſa eſſe in libris ſcriptis optimis h. l. *modium paulo amplius.* Voluerunt *modio paulo amplius.* Aut in *amplius* latet *quam plus*, hoc ordine *paulo plus quam modium.*

lini] Varietatem menſurae vide II. 10. 17. Cicerculae modios tres, ciceris vtriuſque modios tres abunde eſſe ait iugero, ſeſami ſextarios quatuor ponit, aliis ſextarios ſex ferentibus in iugerum.

pabularis] II. 11. 6. pabularis modios ſeptem, ſeminalis ſex ponit.

farraginis] Supra II. 11. 8. modios decem, atque inde etiam Palladius Sept. 8. poſuit, nullo agri diſcrimine annotato. Erui ibidem ſect. 11. modios quinque poſuit. Siliquae modios ſex in meſſem, ſeptem in pabulum ſerit ibid. 10.

76 *grana ſex*] Supra II. 10. 21. De medica c. 11. 4.

Quarto et decimo] Ita etiam Sang. qui verba *tantummodo iugulae exoriuntur veſpere* ante haec inſerit. Iugulae ſunt ſtellae in Orionis ſidere conſpicuae. Sed num haec verba huic loco et tempori conueniant, ignoro.

77. *ſolis exortu*] Metonis aeuo et coelo Attico convenit dies, a coelo romano alienus, monente Pfaff p. 50.

78. *Quinto Cal.*] Plinius: *VI. Calendas Nouembris ſuculae veſperi exoriuntur; pridie Calendas Caeſari arcturus occidit,*

cidit, et ſuculae exoriuntur cum ſole; quarto nonas Arcturus occidit veſpere. Diem hic poſitum a Columella conuenire Iuliano aeuo et coelo romano monet Pfaff p. 51.

Arcturus] Totidem verbis hic occaſus in Gemini parapegmate annotatur ex Euctaemone, etſi nec Italiae nec Graeciae coelo ſatis aptus, monente Pfaff p. 74.

79. *ficorum*] De ficorum ſeminario nihil alibi Columella, obiter meminit Palladius Martio X. 25. De vitiario idem praecipit noſter IV. 6. Sequens verbum *pampinantur* ad vites ſolas pertinere videtur, et neſcio an cultura haec ficis nouellis conueniat. Quare ſuſpectum mihi eſt ficorum vocabulum. Verumtamen video nunc noſtrum de Arbor. XXV. et V. 10. 21. idem praeceptum de ſeminariis arborum fructiferarum omnium dediſſe, ibique verbum pampinare adhibuiſſe. Ceterum vulgatum *dum tenera ſunt* ex Sangerm. correxi.

81. *in flore*] Vulgo erat *in florem.* Alibi dixit antequam ſiliquet lupinum, euertendum aratro eſſe. De lupini cultu noſter II. 10.

82. *inoccare*] Noſter de eadem re II. 16. 5. *inarare* dixit.

ſarriri et occari] Haec a verbis inde *Sementi facta* etc. non pertinent a lupinum, quod ſarritione non ſolum non indiget, ſed etiam laeditur, auctore Columella II. 12. 5. Operarum numerum accurate computat noſter II. 13.

elices] Plinius 18. ſ. 62. *eodem tempore conuenit et arbores ſtercorare, accumulare item vineas; ſufficit in iugerum opera: et vbi patietur loci ratio, arbuſta ac vineas putare, ſeminariis ſolum bipalio praeparare, incilia aperire, aquam de agro pellere, torcular lauare et recondere.* Incilia vocat etiam Cato c. 155. et noſter V. 9. Vitioſum eſſe noſtrum locum monuit etiam Pontedera. Elices enim et ſulcos aquarios eoſdem eſſe ipſe docet Columella II. 8. Forte igitur h. l. fuit *illices* vel *incilia.*

83. *vt ait Hyginus*] Plinius 18. ſ. 63. *Bubus glandem tum adſpergi conuenit in iuga ſingula modios. Largior valetudinem infeſtat, et quocunque tempore detur, ſi minus XXX. diebus continuus data ſit, narrant verna ſcabie poenitere.* Male igitur h. l. Sangerm. *diebus vt ait Hyginus, praebueris, ſcabioſi boues fiunt.*

barbaricam] Similis fere locus Martialis III. 58. vbi buxetis tonſilibus, myrtetis et platanonibus opponit *rus verum barbarumque.* Vineam conſeminalem habet noſter XII. 45. 6. Siluam *viridicatam* in villa Quinti fratris nominat

Cicero ad Fratr. III. 1. vbi malim *viridaricam* vel *viridariam.* De ipſis viridariis vide ad Varron. III. 5. 10.

deſtringenda] Palladius Oct. X. *colligis, cum varia eſt.* vbi vide notam. De acerbo ſeu aeſtiuo noſter XII. 50. 18.

84. *Fidicula*] Ita etiam Euctaemon in Gemini parapegmate cum eodem prognoſtico; Romae ſitui congruit ortus heliacus vere. Pfaff p. 88.

VII. Idus] Male Sang. V. habet. In VII. enim incidit ortus coſmicus cordis ſcorpii aeuo Iuliano Romae, monente Pfaff p. 96.

Sexto Idus] Plinius: *III. Idus Vergiliae occidunt.* Columellam ad Metonis aeuum et coelum graecum reſpexiſſe monet Pfaff p. 51.

85. *quam plenilunium*] Supra II. 10. *quinta decima luna, ſi tamen ea non tranſcurret eo die ſolis radios, quod Graeci ἀπόκρȣσιν vocant; ſi minus quarta decima vtique adhuc creſcente lumine ſpargatur, etiamſi confeſtim totum ſemen operiri non poterit; nihil enim nocebitur ei nocturnis roribus aliiſque ex cauſis, dum a pecore et auibus vindicetur.*

vno die ſpargas] Lectionem Edd. principum *peragas* ex Sang. etiam poſitam probat Heinſius Aduerſ. III. p. 466. recte, puto!

et nouo loco] Malim *aut nouo loco.* Veteretum dixit II. 10. 5.

86. *vehis — ſtercoris vna*] Ita Sangerm. Vulgo *vehes* omiſſo *vna.* Noſter II. 10. 6. *quatuor et viginti vehes ſtercoris in iugerum diſponemus diſſipabimuſque.* Scilicet ſi in valle ſeu loco decliui ſeritur, vehes quatuor et viginti ſtercoris, in plano duodeuiginti addit Columella frumentis II. 16. 1. et cap. 5. Ex libro Lipſ. et Edd. primis malim etiam *comportare* pro *comparare.* Ceterum Editiones primae numeros prauos poſuerunt, recte monente Geſnero. Nam in iugero pedes quadrati ſunt 2880.

87. *ablaqueare*] Sangerm. *oblaqueare.* quam formam mihi rectam videri, iam alibi dictum. Saepe in libris *adumbrare* et *obumbrare* confuſa a librariis annotaui, et ſimilia verba. Deinceps iterum Sangerm. *oblaqueant.*

87. *ſtercoris caprini*] Vitioſum eſſe locum patebit comparato V. 9. 14. Quomodo ſit ſanandus, non habeo dicere.

columbinum] Vide ad IV. 8. 2. Deinceps *duae operae* vitioſe poni videntur. De Arbor. V. 5. enim *quinque* ſunt, in Geoponicis II. 46. quatuor; ſed menſura interſtitiorum nullibi additur.

Idibus Nov.] Sangerm. *Idus Nouembres.*

88. *Se-

88. *Septimo — cum pluuia*] Hanc periodum incluſi, quia in ſolo Lipſienſi adeſt, et verba eadem deinceps repetuntur. Pontedera etiam alterutro loco vitium haeſiſſe monet, et ex Eudoxo docet, XVII. Cal. Dec. oriri fidiculam mane, ex Ptolemaeo vero Leoniceno, ſpirare poſtridie aquilonem aut auſtrum cum pluuia.

XII. Cal.] Ex Callippo XIII. corrigit Pontedera p. 255. Ceterum *veſpere* Sangerm.

Suculae meae oriuntur] Eodem die Euctaemon occidere ſcribit, monente Pfaff p. 78.

89. *Sucula mane*] Euctaemon eundem diem Graeciae coelo aſſignauerat, ſed falſo, monente Pfaff p. 77. Sed ex ſeqq. legendum eſt *Suculae*. Idem vitium erat ſupra ſ. 39.

canicula occidit] Si de occaſu apparente accipiatur, aeuo Iuliano et Romano coelo conuenire diem monet Pfaff p. 67.

totae Suculae] Magis a vero hic dies occaſus aberrat, monente eodem Pfaff.

90. *de longis*] Geſnero ſuadente addidi quod ſententia poſtulat *de*.

corticis] i. e. ſuberis. Sic et Cato 120. Horatius Odar. III. 8. 9. III. 9. 22. Satyr. I. 4. 119.

91. *horarum nouem*] Horas aequinoctiales intelligit, non temporales.

92. *lenteſcat*] Cf. ad Caton. 31. Columella I. 6. 21. Cato 33. 5.

ferramenta] Plinius 18. ſ. 64. (Februario) *Antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quaſſa ſarcire, ipſorumque laminas ſcabendo purgare aut nouas facere.*

93. *Octauo Idus*] Ex Callippo *Pridie Idus Dec. Sag. medius prodit — VIII. Id. Dec. Aquila.* Pontedera p. 256.

aquila] Ita etiam Euctaemon, minus tamen recte, monente Pfaff p. 90.

irrorat] Sang. *et rorat.* Virgilius III. 304. *dum frigidus olim iam cadit extremoque irrorat Aquarius anno.*

94. *totus mane*] aculeus oritur, vt Eudoxus tradidit. Vide Pfaff p. 97.

XV. Cal. Ianuar.] Non conuenire diem coelo romano, monet Pfaff p. 85.

obſeruant, ſignificat] tempeſtatem addi vult Morgagni Epiſt. I. 59. Vide ſupra ad cap. 2. 5.

Delphinus] Plinius 18. ſ. 64. *Pridie nonas Ianuarias Caeſari Delphinus matutino exoritur.* Sed Ouidio Faſtor. I. 457. oritur matutino VI. Idus. Columellae rationem cum

 coelo

coelo Italiae congruentem contra Pontederam defendit Pfaff p. 91. Deinceps *Aquila veſperi* Sang.

tertio Cal.] Plinius 18. ſ. 64. *tertio Calendas Ianuarii matutino canis occidens; quo die Atticae et finitimis regionibus Aquila veſperi occidere dicitur.* Sed ortum veſpertinum apparentem Romae hic ſubſtitui debere, monuit Pfaff p. 67. Contra Pontedera Antiqq. p. 374. monet omnibus aſtronomis antiquis veſperi celari extremo Aprili, matutino Chaldaeis Cal. Decembr. Eudoxo pridie nonas decedere; igitur *mane* h. l. praefert.

96. *tuberes*] Edd. primae *tubures.* Eadem eſt librorum varietas in Palladio X. 14. 3. Eandem in Palladio II. 15. 20. obtulit mihi Bruſchiana.

97. *cancer occidit*] Occaſum coſmicum intellige. Pfaff p. 92.

Nonis Ianuariis] Plinius 18. ſ. 64. *poſtero die* (poſt diem ante Nonas) *fidicula, quo Aegypto Sagitta veſperi occidit. Item ad VI. Idus Ianuarii eiuſdem delphini veſpertino occaſu continui dies hiemant Italiae, et cum ſol in Aquarium ſentitur tranſire, quod fere XVI. Calendas Februarias euenit.* Ortum nulla ratione huic diei conuenire, ſed potius occaſum monet Pfaff p. 89. ſed eundem errorem etiam Ouidius ſequitur.

98. *auſpicandi cauſa*] Ouidii locum Faſtor. I. 165. poſuit Geſner: *Tempora commiſi naſcentia rebus agendis, totus ab auſpicio ne foret annus iners. Quiſque ſuas artes ob idem delibat agendo, nec plus quam ſolitum teſtificatur opus.* Sic Vulcanalibus auſpicandi cauſa lucubrare incipiebant, teſte Plinio Epiſt. III. 5. 8. vbi vide Interpretes et Turnebum Adverſ. III. 9.

99. *corbem pabulatorium*] Ita vocat etiam VI. 3. 5. Plinius 18. ſect. 74. *et frondis praeparandae tempus hoc eſt: Vnus frondator quatuor frondarias fiſcinas complere in die iuſtum habet; ſi decreſcente luna praeparetur, non putreſcit: aridam colligi non oportet.*

Menſe Ianuario] Idem argumentum tractauit ſupra VI. 3. magna cum varietate ponderis et menſurae, quam ibi accurate annotauimus. Quare haec breuiter tranſcurremus.

ilice vel lauro] Pol. et Sang. *ſiliquis et lauru.* De laurea fronde viridi conſentit Colum. VI. 3. ſed ſiliquae frondem nuſpiam in pabulo boum nominatam reperi. Siliqua ſeu foenum graecum in pabulum ſeritur, ſed ſiliquae frondes ſunt arboris. Praeter Columellam lauream frondem nemo memorauit in pabulo; nec liquet quae ſit laurus intelligenda.

genda. Ceterum forma *lauro*, *eius laurus* exſtat etiam in Plinio aliiſque ſcriptoribus.

100. *paleas ex eruo*] Liber Sang. ita pro vulgato *paleas ex aruo*. Nominat paleas ex leguminibus etiam Columella VII. 3. 22. Contra ex aruo paleas nemo tollebat, ſed ex area; quare lectionem libri optimi recepi, quam coniectando conſecutus erat Vrſinus.

exierit] In libris eſt *exegerit*. In altero loco eſt ſimpliciter de hoc menſe et Nouembri: *lupini macerati modii* ſc. ſinguli. Pontedera lectionem *exegerit* probatam interpretatur ita: *Scilicet cum lupini macerando augeantur, non quantum ad macerandum adſumſimus, ſed quantum maceratum ſemodium impiet, ſingulis bobus praebendum eſt.* Ita vulgatam etiam interpretatus eſt Dickſon II. p. 468. nec aliam interpretationem locus admittit, inprimis cum altero loco modius integer lupini macerati praebeatur. Locutio tamen ipſa inſolentior eſt; altera etiam multo durior, quam Pontedera probauit.

Cap. III. *ſuis quibuſque*] Recte Vrſinus *ſuis quaeque*.

inemptas dapes] Georgic. IV. 133.

2. *maceries*] Ita recte cum Vrſino correxit vulgatam *materies* Geſner, qui bene monet de latere crudo et ſole indurato, non cocto haec eſſe intelligenda. Lateribus eiuſmodi crudis et Graecia et Italia olim vtebatur, vt ad Xenophontis Memorabilia et Hiſtoriam graecam monui.

impenſa] Vrſinus emendabat *lapidis impenſam*, vt eſt in libro Lipſ. Verum ita inſerendum puto *non*, vt ſit, *neque lapidea — non poſcat impenſam.*

3. *immenſis temporibus*] Vrſinus malebat *infenſis.*

4. *et latitudinis*] Recte omittit haec verba Sangerm. et Palladius I. 34. qui tamen ſeſquipedis altitudinem ponit.

5. *Horum — ruborum*] Poſterius vocabulum abundare putabat Vrſinus.

legi] Palladius: *rubi ſemina et ſpinae, quae rubus caninus vocatur, matura colligere et cum farina erui ex aqua macerata miſcere. funes deinc ſparteos veteres hoc genere miſtionis inducere, vt intra funes ſemina recepta ſeruentur vſque ad verni temporis initia.* Diophanes Geoponic. V. 44. nominat rubum, paliurum et oxyacantham, et ſemina prodire ait poſt dies viginti octo.

nauticis] Democritus in Geoponicis: σχοινίον πολὺ ἐν θαλάσσῃ πονῆσαν καὶ λοιπὸν διασεσηπὸς etc. quae minus accurate excerpta ſunt ex Democrito. Plinius 17. ſect. 11. *ſic*

et ſpinas ſepis cauſa ſerunt tomice moris ſpinarum circumlita. Eadem plane ratione caprificorum ſemina reſtibus circumlita in terra deponunt Calabri, teſte *Swinburne* Itiner. T. I. p. 455.

quadraginta diebus] Hirundo aduenit X. Cal. Martias; ſupra II. ſect. 21. Fauonius ſpirare incipit VII. Idus Febr. c. 1. ſ. 14. A bruma autem ad fauonium ſunt dies XLV. igitur ad Idus Februarias dies non XL. ſed ſunt L. monente Pontedera in Antiqq. p. 355.

6. *obruuntur*] Palladius: *et per vtroſque, funes cum ſeminibus obruemus leui terra. Ita trigeſima die procedunt ſentes, quos teneros adminiculis opus eſt adiuuare quibus inter ſe ſentes per ſpatia vacua relicta iungentur.* Poſtrema nimis obſcure excerpſit.

enaſci poſſint] Sang. liber *poſſit — citra.*

7. *virgeam ſepem*] Diophanes in foſſa ſimul defigi iubet palos (πασσάλυς) neſcio cui vſui. Copioſe hanc ſepium viuarum rationem docet Creſc. I. 6. et II. 27. An virgeam ſepem interpretari licet ex loco infra ſ. 53. vbi Bolus Mendeſius in hortis habere iubet conſitas alternis ordinibus ferulas alternis rubos? Sed puto, virgeam ſepem eſſe ex virgultis ſiccis interpoſitis, quae adminiculorum vicem gerant.

8. *iuxta villam*] Palladius: *hortus ſit ſterquilinio maxime ſubiectus, cuius eum ſuccus ſponte foccundet.* Creſc. VI. 2. *Hortus requirit terram pinguiſſimam, ideoque in altiore parte ſui fimum ſemper habeat, cuius ſuccus eum ſponte foccundet, et ex eo ſemel quolibet anno, ſi habetur copia eius, ſingula hortorum ſpatia impinguentur eo tempore, quo ſeri debebunt. Sit autem hortus domui proximus* etc. quae exſtant in Palladio.

riuo] Plinius 19. ſect. 20. *hortos villae iungendos non eſt dubium, riguoſque maxime habendos, ſi contingat praefluo amne, ſi minus, e puteo rota, organiſue pneumaticis, vel tollenonum hauſtu rigandos. Solum proſcindendum a Fauonio; in autumnum praeparandum eſt poſt XIV. dies, iterandamque ante diem. Octo iugerum operis palari iuſtum eſt. fimum tres pedes alte cum terra miſceri.* Vides, proſcindere dicere Plinium, quod Columella paſtinare. Compara etiam Palladium I. 34. qui haec excerpſit.

Septembri] Palladius Auguſto quaerit cap. 8.

9. *oleribus inimica*] et arboribus. Vide Palladium I. 36. 3. et Geoponica II. 26. et XII. 2. Palladius I. 34. *hortus ab area longe ſitus ſit, nam puluerem palearum patitur inimicum.* Itaque h. l. legiſſe *palearum puluerem* videri poſſit.

ſit. Creſcentius ibi addit: *quia herbarum folia perforat et exiccat.*

10. *hiemales pluuiae*] Quin omnes pluuiae. Palladius: *piſcina ſuperius conſtruenda eſt, vt illinc aquas pluuia conferente hortus per aeſtiuos rigetur ardores.*

tribus pedibus] Palladius: *Si hac omni facultate carueris, ſemper altius tribus vel quatuor pedibus ad paſtini ſimilitudinem fodies hortulum, qui ſic cultus negligat ſiccitates.* Vindanio Geoponicor. XII. 5. terrae in altitudinem pedis aut cubiti effoſae ſubiicere iubet tegulas; quo diutius ſcilicet humor conceptus ſeruetur; alii opere ſignino ſolum horti effoſi muniebant, eodem vtique conſilio.

11. *inſtituere*] excolere in horti areas, et ſemine implere.

gleba ſoluatur] Palladius: *ita vtraque paſtinatio decoquetur beneficio algoris aut ſolis.* Columella paulo poſt *excoquit* poſuit.

et cum ſationis] Lectionem Sang. *ſed cum ſationis* memoratam probauit Drakenb. ad Liuium T. IV. p. 742.

12. *aſini*] Geoponica XII. 4. τινὲς δὲ τὴν ὀνείαν κόπρον προκρίνουσι τῆς τῶν περιστερῶν ὡς γλυκύτερα ποιοῦσαν τὰ λάχανα.

13. *deſtinauerimus*] Palladius Maio 5. *quae per autumnum ſeminibus implenda deſtinantur.*

ſic informandae] Plinius 19. ſect. 20. *hortos — areis diſtingui, eaſque reſupinis puluinorum toris, ambiri ſingulas tramitum ſulcis, qua detur acceſſus homini, ſcatebriſque decurſus.* Cato 161. de aſparago: *cum areas deformabis, interuallum facito inter eas ſemipedem latum in omnes partes, vt poſſis dextra ſiniſtraque ſarire, runcare, ne calcetur.* Palladius ſect. 7. duodecim pedes longas, ſex latas areas facit, vbi vide notam.

14. *cinarae*] Carduum vocat Palladius Febr. 24. 2. et pro braſſica caules ſect. 5.

chaerephylli] Palladio ſect. 9. *caerefolium.*

15. *cepae capitula*] Vrſinus malebat *cepa, inula.* Puto fuiſſe *cepulla* aut *cepina.* Palladius Decembri 3. *et iam nunc allium et vlpicum et cepullae et ſinapi et cunela ſeri poterunt.* Sed *capitula* defendi poteſt inde, quod alio tempore et alio vſu modo capita ceparum, modo ſemina ponuntur, vt ad Palladium docebo Febr. 24. 2. vbi allium, vlpicum et cepulas monet vere et autumno ſeri. Et ſtatim Columella ſ. 16. cepae ſemen ſerit.

lepidium] Palladius nullibi nominauit, vt nec panacem.

16. *ſyriacae radicis*] Ita vocat etiam ſect. 59. ſed radicem ſimpliciter mox ſect. 18. Vide notam ad ſect. 59. Inter coenae lautae delicias radices cum rapulis memorat Horatius Serm. II. 8. Radicem cum intybis Ouidius.

17. *capparis*] Infra ſect. 54. iterum genere eſt foemineo, vbi vide notam.

18. *circa Vulcanalia*] Eadem nota infra ſect. 47. Sunt χαλκεῖα Attica Polluci VII. 105. In vetere Kalendario aſſignantur X. Calendas Septembres.

20. *liratim*] Plinius 19. ſect. 34. *Quidam vlpicum et allium in plano ſeri vetant caſtellatimque grumulis imponi diſtantibus inter ſe pedes ternos. Inter grana digiti intereſſe debent. ſimulatque tria folia eruperint, ſarriri. grandeſcunt quo ſaepius ſarriuntur. Matureſcentium caules in terram depreſſi in terram obruuntur; ita cauetur, ne in frondem luxurient. In frigidis vtilius vere ſeri quam autumno. Cetero vt odore careant, omnia haec iubentur ſeri cum luna ſub terra ſit: colligi cum in coitu.* vbi Vincentius habet: *caſtellatum — intereſſe quatuor digiti — ſimulque vt folia eruperint — ceterum vt odore careat.* vnde lege in Plinio *digiti quatuor*, hoc enim eſt palmare ſpatium. Palladius Nouembri 6. *Sulcos in areis facies et ſemina in locis altioribus ponis quatuor digitis ſeparata, neque altius preſſa. Sarculabis frequenter; inde plus creſcent. Si capitatum facere volueris, vbi coeperit caulis prodire, proculca, ita ſuccus reuertetur ad ſpicas. Fertur, ſi luna ſub terris poſita ſeratur, et item ſub terris luna latente vellatur, odoris foeditate cariturum.* Vides, ex communi aliquo auctore cum Plinio hauſiſſe Columellam et Palladium. Eadem Geoponica XII. 30. 9. Addit Miſaldus I. 9. ex ſuo codice, credo, haec: *ſi fractae leniter ſpicae terrae tradantur, vel in pangendo olearum fraces adhibeantur.*

21. *caulem faciant*] Sang. *faciunt*, teſte Gronouio.

22. *vt luna*] Sang. omittit *vt*, deinceps habet *fere condita — odorari.*

23. *braſſica*] Plinius XIX. ſect. 41. no. 3. *ſunt qui plantam in tranſferendo alga ſubdita pediculo nitroue trito, quod tribus digitis capiatur celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt qui ſemen trifolii nitrumque ſimul tritum adſpergant foliis. Nitrum in coquendo viriditatem etiam cuſtodit aut Apiciana coctura, oleo ac ſale, prius quam coquantur, maceratis.* Idem no. 1. *vtiliſſime ſeritur ab aequinoctio autumni. tranſfertur cum quinque foliorum eſt.* Palladius Febr. 24. 6. *gaudet ſtercore et ſarculatione. rarius poſitus conualeſcit. celerius coquitur virore ſeruato, ſi dum eſt trium vel quatuor folio-*

liorum, nitrum tritum cribello deſuper ſpargas, vt ſpeciem pruinae canentis imiteris. Columella dicit plantarum radices alga marina inuoluendas ſeruandae viriditatis cauſa, fimo ſimul adhaerente. Ponendae ſunt plantae maioris incrementi, quia licet ſerius comprehendant, fortiores tamen fiunt. Si hiems eſt, tepido iam die; ſi aeſtus, cum ſol in veſperam declinat, planta pangenda eſt. Vaſtior fiet, ſi terra operiatur aſſidue. De nitri vſu exſtat Martialis epigramma: — *ne tibi pallentes moueant faſtidia caules, nitrata viridis braſſica fiat aqua.* Cf. Liſter ad Apicium III. 1.

24. *cuius depreſſae*] Vrſinus. malebat legi: *depreſſa planta.* Sed ita etiam *teneuerit* legendum eſſe recte monuit Geſner, qui ſingularem caſum ad braſſicam, pluralem ad plantas referebat.

25. *autumno ponitur*] Sang. *ponuntur — diſpangitur.*

26. *lactucae genera*] Plinius 19. ſ. 38. *alii colore et tempore ſatus genera diſcreuere. Eſſe enim nigras, quarum ſemen menſe Ianuario ſeratur; albas, quarum Martio; rubentes, quarum Aprili; et omnium earum plantas poſt binos menſes deferri. Diligentiores plura genera faciunt, purpureas, criſpas, Cappadocas, graecas. Longioris has folii, cauliſque lati, praeterea longi et anguſti, intubi ſimilis. Eſt etiamnum alia diſtinctio atrae, quae meconis vocatur, a copia lactis. — Apud antiquos Italiae hoc ſolum genus carum fuit, et ideo lactucae nomen adeptae. Purpuream maximae radicis Caecilianam vocant.* Lactucas Cappadocas noſter habet X. 184. vbi dicuntur *ſpiſſo ſed puro vertice pallere.* Menſe Februario ſeri monet verſu 191. Viles Cappadocas appellat Martialis V. Epigr. 79.

Caeciliana] Noſter X. 181. *altera crebra viret, fuſco nitet altera crine vtraque Caecilii de nomine dicta Metelli.* vbi Pontedera malebat *criſpa viret*, vt vtraque criſpa dicatur. Sed ea emendatione non eſt opus; viret enim altera frequenter, altera nitet fuſco crine, id eſt, altera crinem frequenter viridem, altera fuſcum ſeu purpureum habet. Crinis vero vocabulum arguit criſpum vtriuſque folium. Nigram ſimpliciter dixit Plinius Ianuario ſerendam; deinde purpuream maximae radicis Caecilianam vocari ait.

candida] Noſter verſu 186. *candida vibrato diſcrimine, candida thyrſo eſt*, i. e. vertice criſpo et candido cum caule, ſeu foliis criſpis candidis cum caule. Hanc albam dixit Plinius.

27. *rubicunda*] Noſter verſu 188. *punicea depexa coma, ſed lactea crure eſt*, i. e. puniceo et pexo folio, caule

 can-

candido. Hanc eandem *rubentem* dixit Plinius. Eandem Columella in carmine menſe Veneris, id eſt, Aprili dixit ſeri; igitur recte Geſner ſcripturam librorum Polit. Lipſ. et Sang. reiecit.

teſtam] Palladius Ianuar. 14. *Certum eſt eam toto anno bene ſeri ſi locus ſit laetus, ſtercoratus, irriguus. — Latior fit, ſi rara ponatur, vel cum producere incipiet caulem, eo leuiter inciſo gleba prematur aut teſta.* Geoponica XII. 13. 11. *ὅταν δὲ μέγεθος παλαιστιαῖον ἔχωσι περιορύξας αὐτὰς ὥστε φαίνεσθαι τὰς ῥίζας περίπασσε κόπρῳ βοείᾳ νεαρᾷ καὶ προσχώσας εὐθὺς ἄρδευε. ὅταν δὲ αὐξηθῶσιν, ἐπίσχισον τὸν βλαστὸν ὀξυτάτῳ σιδήρῳ καὶ ἐπίθες ὄστρακον ἀπίσσωτον, ὅπως εἰς τὸ πλάτος τὴν αὔξησιν καὶ μὴ εἰς τὸ μῆκος λαμβάνωσιν.* Plinius 19. ſect. 39. *ſeri etiam radices illitas fimo intereſt, et repleri ablaqueata humo.* Eadem de maluis Palladius Octobri 11. ſed ad lactucas pertinere monuit Pontedera. In porro et beta idem artificium adhibent Geoponica XII. 15 et 29.

magis ſuſtinet] Plinius 19. ſect. 39. *intubi hiemis patientiores viruſque praeferentes, ſed caule non minus grati. Seruntur verno plantae eorum, vltimo vere tranſferuntur.*

28. *cinarae*] Supra X. 235. genera deſcripſit, vbi vide notas. Culturam multo accuratius docet Palladius Martio 9. et Octobri 11. qui carduum appellauit. Ibi igitur videbis notas. Plinius XIX. ſect. 43. *Certum eſt carduos apud Carthaginem magnam Cordubamque praecipue ſeſtertiûm ſena millia e paruis reddere areis. — Carduos ergo duobus modis ſerunt; autumno planta, et ſemine ante Nonas Martias; plantaeque ex eo diſponuntur ante Idus Nouembris, aut in locis frigidis circa Fauonium. Stercoratur etiam, laetiuſque proueniunt; condiunturque aceto melle diluto, addita laſeris radice et cumini.* Hodie cinaras decoctas muria condiunt, oleo ſuperfuſo.

circa] Ex libro Sang. annotatur *ante*, ſed dubium eſt ad prius an ad ſecundum *circa* pertineat ea varietas.

29. *Sinapi*] Vulgatum *Sinape — erucam* cum Pontedera correxit Geſner. Plinius 19. ſect. 54. *aequinoctio autumni ſeruntur coriandrum, anethum, atriplex, malua lapathum, caerefolium, ac ſinapi, nulla cultura, melius tamen planta tranſlata. Quin e diuerſo vix eſt ſato ſemel eo liberare locum, quoniam ſemen cadens protinus viret. Vſus eius pro pulmentario in patellis decocto — coquuntur et folia.* Palladius Octobr. XI. multo accuratius de ſinapis cultura, vnde haec pertinent ad h. l. *de quo ſemen legere diſponis, ſuo loco eſſe*

eſſe patieris, quod ad eſcam parabis, robuſtius facias tranſferendo.

eruca] Hodieque colunt et cum lactuca comedunt Itali *Ruchetta* appellantes. Plinius 19. ſ. 44. *ocimum Parilibus optime ſeri ferunt — eruca quoque et naſturtium vel aeſtate vel hieme facile naſcuntur.* Erucam in cibo plerumque iungi lactucae, ibidem annotat. De ocimo vide ad Palladii April. III. 5.

melior tamen] Ita Sang. pro *melius.* De Panace Noſter X. 103. *et medica panacem lacrima.* Dioſcorides III. 55. et ex eo Plinius XII. ſ. 57. deſcribunt panacem ita, vt appareat, eſſe plantam caulis ferulacei vmbelliferam, vnde ſuccus colligitur medicatus nomine opopanacis. Aſclepion panaces dici ſolebat hoc genus, cuius cultum in hortis romanis nec Plinius nec Palladius attigit.

30. *Porrum*] Palladius Februario 24. *hoc menſe porrus ſerendus, quem ſi ſectilem velis, poſt duos menſes, quam ſatis eſt, poteris deſecare manentem in areis ſuis. quamuis aſſerat Columella etiam ſectiuum diutius duraturum melioremque ſi transferatur. et quoties ſecabitur, aqua iuuetur et ſtercore.* Plinius 19. ſect. 33. *Seritur ſemine ab aequinoctio autumno; ſi ſectiuum facere libuit, denſius. In eadem area ſecatur, donec deficiat ſtercoraturque ſemper. Si nutritur in capita, antequam ſecetur, cum increuit, in aliam aream tranſfertur, ſummis foliis leuiter reciſis ante medullam, et capitibus retractis tuniciſue extremis.*

ſecari] Sang. *ſecare* et deinde *quatuor digitos.* Ceterum porrum ſectiuum, ſectile, etiam tonſile dicitur. Tarentinum porrum nominat Noſter VIII. 11. 14. quod ſectile eſſe teſtatur Martialis XIII. epigr. 18. *fila Tarentini grauiter redolentia porri.*

31. *fibrarum*] i. e. foliorum. Palladius Febr. 24. *cum digiti craſſitudinem habuerit, a media parte praeciſis foliis et truncatis radicibus tranſſeratur, oblitus fimo liquido, quaternis vel quinis digitis ſeparetur. cum radices agit, modice comprehendendus et alleuandus eſt ſarculo, vt ſuſpenſus a terra, quod ſpatii vacuum ſubter inuenerit, capitis vaſtitate cogatur implere.* Plinius 19. ſect. 33. *Antiqui ſilice vel tegula ſubiecta capita dilatabant; nunc ſarculo leuiter conuelluntur radices, vt delumbatae alant, neque diſtrahant. Inſigne, quod cum fimo laetoque ſolo gaudeat, rigua odit: et tamen proprietate quadam ſoli conſtant.* Columella ſectiuum ſolum quoties demetitur, rigat. Sotion Geoponic. XII. 29. antiquam rationem

nem capitati porri efficiendi narrans addit: ὄστρακον ἢ πλατὺν λίθον ὑποθήσεις καὶ μὴ ποτίσεις.

32. *linteolis*] Palladius Febr. 24. *item plura ſemina in vnum ligata ſi depoſueris grandis porrus naſcetur ex omnibus.* Plinius 19. ſ. 36. et Geoponica XII. 29.

autumni] Palladius l. c. *ſi capitatum facere velis, quod vere ſeueris, Octobri menſe tranſferre debebis.* Idem Octobri cap. 5. *nunc porrum verno ſatum tranſferre debemus, vt creſcat in caput. ſane ſarculis circumfodiatur aſſidue, et compreheнſa porri planta velut tenacibus alleuetur, vt inanitas ſpatii quae radicibus ſuberit, incremento capitis ſuppleatur.*

33. *ſecundum fontem*] Palladius Martio IX. 16. *nunc etiam ſerpyllum ſeritur plantis et ſemine, ſed vetuſtate meliori. laetius frondebit, ſi iuxta piſcinam vel lacum vel putei margines conſeratur.* Sed male is aut librarius ad ſerpyllum tranſtulit, quae ad apium pertinebant, de quo etiam Plinius 19. ſ. 35. ex vetere ſemine celerius prouenire apium, betam, cardamum, cunilam, origanum, coriandrum. Ceterum heleoſelinum praecipue ſpectare haec, arguit fontis mentio; et radicum augmentum quaeri, apparet ex eo, quod Palladius ita ait apios maiores fieri. Nam haec artificia in porro et apio facere ad augmentum radicum monet Theophraſtus H. P. VII. 3. C. P. V. 7. Ceterum Graeci apium cum ruta in ambitu hortorum ſerere ſolebant, vnde prouerbium οὐδ᾽ ἐν σελίνῳ οὐδ᾽ ἐν πηγάνῳ apud Ariſtoph. Veſparum verſu 486. Cf. Heſychius οὐδ᾽ ἐν σελίνοις.

lati folii] Palladius Aprili 3. *Apios maiores facies ſi ſemen quantum tribus digitis comprehendi poteſt, linteolo clauſeris rariore et breui foſſa obrueris. ita omnium ſeminum germen capitis vnius ſoliditate nectetur.* Vides, Palladium ſua aliunde hauſiſſe, ex eodem tamen auctore, quo vſus fuerat etiam Columella et Plinius. Idem Plinius 19. ſ. 36. *Apium etiam paxillo cauerna facta, ac fimo ingeſto acerratim ſeritur.* Apii vt radices grandiores fiant, tradam infra ad XII. 7. 1.

religet] Geſnerus ex lectione librorum *liget* efficiebat *riget.* Sed praeſtat cum Pontedera legere *rediget.*

pilo] Plinius 19. ſ. 46. *Aequinoctio verno ſeritur apium ſemine paululum in pila pulſato. Criſpius ſic putant fieri, aut ſi ſatum calcetur cylindro pedibuſue. Proprium ei, quod colorem mutat.* Palladius l. c. *Criſpi fiunt apii, ſi ſemina ante tundantur, vel ſi ſuper areas naſcentes aliqua pondera voluentur aut pedibus proculcentur enata.* Atque ita iam olim Theophraſtus H. P. II. 5. et de Cauſis V. 6. et Geoponica XII. 23. Criſpum petroſelinum a vulgari ſpecie diuerſum facit

facit Miller, Britannus olitor. Simiter zeam et tiphen ſi piſtae ferantur, ad frumentum (πυρὸν) redire cum Theophr. H. P. II. 5. tradit Plinius 18. ſ. 25.

34. *paniculā*] Plinius 19. ſect. 36. *nil ocimo fecundius. — vt laetius proueniat, ſato pauitur terra.* Vt cito naſcatur ſatum aqua calida perfundi iubet Palladius Aprili III. aceti imbre leuiter aſpergit eodem conſilio Octobri XI. 5. Plinius 19. ſect. 44. *Ocimum Parilibus optime ſeri ferunt, quidam et autumno: iubentque cum hieme ſeratur aceto ſemen perfundi.* Idem ſect. 60. *ocimo tantum et meridiana:* (hora rigandi) *etiam ſatum celerrime erumpere putant, inter initia ferventi aqua aſperſum.*

35. *rariſſime*] Vrſinus malebat *rariſſima.* Plinius 19. ſect. 28. *ex quo apparet, frigidis locis conuenire ſiſer. Ineſt longitudine neruus qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta; quae mulſo in cibis temperata etiam in gratiam vertitur. Neruus idem et paſtinacae maiori duntaxat anniculae. Siſeris ſatus menſibus Februario, Martio, Aprili, Auguſto, Septembri, Octobri.* Infra XII. 56. 3. radicem ſiſeris condire docet Columella. De ſatu iterum Plinius l. c. ſect. 29. *et inula et ſiſer et paſtinaca vtroque tempore, vere et autumno ſeritur, magnis ſeminum interuallis. ſiſer autem tranſferre melius.* De ſatu paſtinacae ex Hygino tradit accuratius 19. ſ. 27. Filum hodie dicimus, quem neruum dixit Plinius. De paſtinaca locum noſtrum tranſtulit Palladius Febr. 24. 9.

ſerpit] Vulgatae *ſerpit* vitium demonſtrauit mihi locus Palladii III. 24. 13. *Hoc menſe inula ſeritur, quo canneta ponuntur. Seritur oculis ſicut calami, quos abſcindere et terra leuiter debemus obruere, terra foſſa et ſubacta, excitatis ad lineam puluinis, quibus eius oculos oportet infodere. trium pedum inter ſe ſpatio ſeparantur.* Plinius 19. ſect. 29. *Superuacuum inulae ſemen, quoniam oculis ex radice exciſis vt arundo ſeritur. Et haec autem et ſiſer et paſtinaca vtroque tempore et vere et autumno, magnis ſeminum interuallis, inula ne minus quam ternorum pedum, quoniam ſpatioſe fruticat. Siſer autem tranſferre melius.* Legendum igitur ſuſpicor *radicibus, vt oculis arundines ſeritur* aut *radicum oculis vt arundines.*

36. *maceriam*] Plinius 19. ſect. 48. *Hipposelinum veteres praeceperant in locis incultis lapidoſis iuxta maceriam ſeri: nunc et repaſtinato ſeritur et a fauonio ad aequinoctium autumni.* Hipposelinum anno altero, poſtquam fructum attule-

tulerit, exareſcere tradit Ariſtoteles Problem. XX. ſect. 7. Vide ad Palladium Aprili III. 2.

37. *Menta*] Plinius 19. ſect. 47. *Ab aequinoctio verno ſeritur mentha planta, vel ſi nondum germinat, ſpongia. Minus haec humido gaudet, aeſtare viret, hieme flaueſcit. Genus eius ſilueſtre mentaſtrum eſt.* (recte Vincent. *dicitur) et hoc propagatur vt vitis, vel ſi inuerſi rami ſerantur. — Congruit pulegio cuius natura* etc. vbi recte Harduinus correxit: *non minus haec humido* etc. Palladius Febr. 24. 9. *mentam quoque ſeres plantis vel radicibus loco humido vel circa aquas. Apricum ſolum nec pingue nec ſtercoratum deſiderat.* Vides, etiam in menta radicem, fibris multis implexam, dici ſpongiam, vt in aſparago.

38. *rutam*] Plinius XX. ſect. 51. de ſucco rutae: *mirumque cicutae ſucco extinguitur — quando cicutae ſuccus prodeſt manibus colligentium rutam.* Idem XIX. ſect. 45. *ruta quoque ſeritur Fauonio et ab aequinoctio autumno. Odit hiemem et humorem et fimum. Apricis gaudet et ſiccis, terra quam maxime lateritia. Cinere vult nutriri. hic et ſemini miſcetur, vt careat erucis,* (Vincentius habet: *huic et foenum miſcetur) — ſed durata runcatur non ſine difficultate, pruritiuis vlceribus, ni munitis manibus id fiat, oleoue defenſis.* Quorum partem et Palladius habet Martio IX. 13. *ſolius cineris inſperſione contenta — maxime in terra ſoluti lateris ponunt, quod prodeſſe certiſſimum eſt — ſub fici arboris vmbra libentius acquieſcit — immundae mulieris formidat attactum.* Geoponica XII. 25. rutae hortenſis et ſilueſtris culturam tradunt ita: *τὸ πήγανον ȣ̓ χαίρει κόπρῳ, χαίρει δὲ θερμοῖς καὶ εὐηλίοις τόποις. διὸ χειμῶνος τέφραν τȣ́τῳ περιπάσσειν χρή. διὰ γὰρ τὸ ἐκ ταύτης φύσει θερμὸν ἀντέχει πρὸς τὸ κρύος. δεῖ δὲ τὸ πήγανον ἐν σκεύεσι κεραμικοῖς φυτεύειν.* poſtrema verba ſana equidem non praeſtiterim. Terram enim lateritiam habent Plinius et Palladius, non vaſa fictilia, in qua plantari iubent rutam. Ceterum antiquam rutae culturam ita tradit Ariſtoteles Problem. XX. ſect. 18. *διὰ τί πήγανον κάλλιστον καὶ πλεῖστον γίνεται; ἐάν τις ἐκφυτεύσῃ εἰς συκῆν. ἐκφυτεύεται δὲ περὶ τὸν φλοιὸν καὶ περιπλάττεται πηλῷ. — ἢ ὅτι θερμότητος δέονται αἱ ῥίζαι τȣ̃ πηγάνȣ καὶ ἀλέας. διὸ καὶ τὴν τέφραν ἐάν τις περιβάλλῃ, ὀνίνανται.* Eandem ob cauſam alii deinde ramulos auulſos pertuſae fabae aut bulbo inſertos plantabant, auctore Palladio. Ceterum de pruritu manuum et hulceribus, ex attactu rutae ortis, nihil Palladius nec Geoponica habent. De pruritu manuum teſtatur etiam Dioſcorides III. 52. et Cluſius Hiſtor. rarior. plant. Libro V. p. 136.

p. 136. ſed hic de ſilueſtri eſt intelligendus, et de Graeciae coelo.

tranſmarina cunila] Alii non nominant tranſmarinam, nec de ea libro nono tradidit Columella. Quare Pontedera malebat legi: *ros marinus, cunila.* Capite enim 4. libri IX. ad apium vſum plantari iubet rorem marinum cum cytiſo; inter herbas vero thymum, thymbram, ſerpyllum, origanum, et noſtratem cunilam ſeu ſatureiam.

39. *aluearia curantibus*] Plinius 21. ſ. 31. *Ergo tranſlatum eſt ex Attica thymum et vix flore ſatum. Sed alia ratio naturae obſtitit, non durante Attico thymo, niſi in afflatu maris — thymis quidem nunc etiam lapideos campos in Provincia Narbonenſi refertos ſcimus, hoc paene ſolo reditu, e longinquis regionibus pecudum millibus conuenientibus, vt thymo veſcantur.* De campis lapideis iſtis cf. Plinius III. ſ. 5. Mela II. 5. Hodie vocatur *la Grau.* Pecudes in Plinio eſſe oues, manifeſtum eſt.

eſculentis] In pauperculorum Graeciae cibis frequenter nominant Comici, veluti Ariſtophanes Plut. 253 et 283. Pacis verſ. 1169. Cum thymo tritos ſales memorat Idem in Acharn. verſ. 772 et 1099. Lignorum adeo thymi primus vſus in Attica fuit ad ſacra cum igne facta, teſte Philochoro apud Scholiaſt. Sophoclis Oedip. Colon. verſu 100.

40. *thymi*] Pauca de hoc Palladius Septembri 13. ſ. 2. nec Plinius culturam hanc attigit. Sed Palladius verba Columellae *apricum — macerrimo ſolo — maritimis* ad ſolum thymum retulit.

41. *Lepidium*] Plinius 19. ſect. 51. *Lepidium ſeritur a fauonio, dein cum fruticauit iuxta terram praeciditur, tunc runcatur ſtercoraturque per biennium hoc. poſtea iiſdem fruticibus vtuntur, ſi non ſaeuitia hiemis ingrauat, quando impatientiſſimum eſt frigorum. Exit et in cubitalem altitudinem, foliis laurinis, ſed mollibus: vſuſque eius non ſine lacte.* Palladius omiſit lepidium. Vide infra ad XII. 8. 3.

42. *beta*] Accuratius haec ex eodem auctore excerpſit Palladius Februar. 24. *betam ſeremus, quamuis poſſit et tota aeſtate ſeminari. Amat agrum putrem, humidum, laetum. tranſferenda eſt quatuor aut quinque foliorum, radicibus fimo recenti oblitis. Amat frequenter effodi et multo ſtercore ſaturari.* Vetere ſemine celerius prouenire betam ait Plinius 19. ſect. 35. addens: *mirum in betae ſemine: non enim totum eodem anno gignit, ſed aliquid ſequente, aliquid tertio. Itaque ex copia ſeminis modice naſcitur.* Cortice obducta ſemina oliti, betae atriplicis ocimi ibidem ait eſſe. ſect. 36.

Idem

Idem ſect. 40. *Sunt qui betas punica malo florente optime ſeri exiſtiment: tranſferri autem, cum quinque foliorum eſſe coeperint.* et paulo antea: *Noſtri betae genera faciunt vernum et autumnale a temporibus ſatus, quanquam et Iunio ſeritur. Tranſferuntur autem in planta hae quoque et oblini fimo radices ſuas locumque ſimiliter madidum amant.* Graece σεύτλιον dicitur. Gallorum *Poirée, Bête* eſſe cenſet cum aliis Harduinus.

chaerophylum] Palladius Febr. 24. 9. *nunc caerefolium locis frigidis poſt Idus ſeratur. deſiderat agrum laetum, humidum, ſtercoratum.*

ſuaque de ſede] Pontedera malebat *ſuaque in ſede patienda.* Stirpes enim has annuas non tranſferri propter radicis exilitatem. Contra Palladius Aprili 3. *tranſferri neceſſarium non eſt, cum bene ſeritur, tamen poteſt melius adoleſcere, ſi ſpatio rariore pangatur et iuuetur ſucco laetaminis et humoris. ferro tamen recidendum ſemper eſt, quia ita pullulare non ceſſat.* Vulgatam ſuſpectam habuit etiam Geſner. Forte olim fuit: *ſuaque de caede ſarcienda.* Eſt enim planta caedua.

43. *et quam corr. r. vocant*] Haec verba h. l. aliena et ſpuria eſſe videri poſſint, niſi quaedam exciderint. Nam corruda aliter alioque loco ſeritur quam aſparagus hortenſis. Quid quod alio etiam menſe ſerit Palladius Febr. XXIV. 8. vbi vide notam, et Catonis cap. 6. Palladius tamen ſimiliter ſpongias aſparagi ſilueſtris ſeri iubet, vt hortenſis. Alii vero corrudae ſemen in arundinetis ſpargebant, vbi nullo cultu turiones emicabant.

ſtercoroſo ſolo] Palladius Martio IX. 11. *pingui et ſtercorato ſolo — his coeuntibus radix connexa naſcetur, quae appellatur ſpongia.* Galli ſpongias has vocant *Griffes.*

Idus] Plinius 19. ſect. 42. *nec quidquam* (poſt Catonem) *tentatum vtilius apparuit, niſi quod circa Idus Februarias defoſſo ſemine aceruatim paruulis ſcrobibus ſerunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter ſe radicibus ſpongias factas poſt aequinoctium autumni diſponunt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante.*

madidum] Pontedera praeferebat lectionem *validum*, quia ſi madidum ſolum aſparagi natura poſceret, Columella terreni diſcrimina deinde non commemoraſſet. At vero Palladius Martio IX. 10. *aſparagos ſeremus pingui loco, humido, ſubacto.* Et Cato cap. 161. aſparagum ſeri iubet in loco ſubacto, qui habeat humorem. Idem Palladius l. c. integrius haec ex communi auctore ſic excerpſit: *nam per biennium*

nium in ſeminario ſuo eſt ſtercore et aſſidua runcatione nutrienda: deinde poſt aequinoctium autumni tranſferetur et vere aſparagum dabit.

44. *diſtantes*] Cato c. 161. *deinde foſſulas facito, qua radices aſparagi demittas. Interuallum ſit nc minus pedes ſingulos inter radices aſparagi.*

porcae dorſo] Palladius: *eas tamen in ſulcis deponemus* (ita addo) *ſi loca ſicca ſunt, inter medios ſulcos, ſi humida, in ſummitate ſulcorum.*

45. *quem emiſerint*] Ex Polit. libro varietatem hanc annotauit Geſner: *memiſint tunc.* Sed in Sangerm. talem varietatem alio loco annotauit Gronouius: *ab imo vellere volueris, meminit tunc vix adhuc teneris inualidiſque radiculis.* in qua ſi quid veri lateat, ignorare id me fateor.

infringi] Palladius: *aſparagum quem primo protulerint, confringere debemus non auellere, ne adhuc inualidam moueamus ſpongiam. caeteris annis auellendus eſt, vt oculos ſuae germinationis aperiat; quia ſi deinceps refringas, loca quae foecunda eſſe conſueuerunt, remanente aſparagi radice claudentur.* Cato cap. 161. *tertio aut quarto anno aſparagum vellito ab radice. nam ſi defringas, ſtirpes fient et intermorientur.*

ſtilus — autumnali] Hunc locum vitioſum eſſe ſentient, quicunque naturam aſparagi hortenſis nouerint. Neque enim eius turiones vſque ad autumnum emicant, ſed vere extremo in ſemen nititur atque emicat; nec olitores auidius eos reſecant emicantes vere, ne radices foecunditate emaciatae celerius intermoriantur. Vitium arguit etiam locus Palladii Martio IX. 12. vbi vulgo legitur: *Miniſtrabunt autem vere: et autumno reſeruabis eum de quo ſumturus es ſemina. poſtea ſcopas eius incendes; tunc circa hiemem ſpongiis adiicies ſtercus et cinerem.* vbi Cod. Polit. cum Palatinis omittit verba *Miniſtrabunt autem vere et.* Igitur Columellae locus ita erit legendus: *qui nouiſſime naſcitur, non omnis tollendus, ſed autumnali tempori reſeruandus et aliqua pars eius in ſemen ſubmittenda eſt.* Poſſis etiam legere *qui nouiſſime verno tempore naſcitur* etc. Ceterum Palladius iterum *ſcopas* vocat III. 24. 8. Plinius 19. ſ. 42. *viret thyrſo primum emicante, qui caulem educens tempore ipſo faſtigatus in toros ſtriatur.*

46. *ſcopiones*[In vuis ſcopos appellat Varro I. 54. pediculos quibus adhaerent acini; eoſdem ſcopiones Columella XII. 39. 3. et cap. 43. 10. Inter ſcopam et ſcopionem fluctuant libri Catonis c. 103. Plinius neutro vſus eſt.

Si idem eſt vocabulum, res tamen diuerſiſſimas in vua et aſparago ſignificat. Aſparagi ſcopae ſcilicet dicuntur virgulta tenuia, in quorum geniculis ſemen naſcitur, at ſcopas tamaricis, abſinthii, marrubii, origani, myricae dixit Plinius; itaque ſcopiones vuis relinquendos putauerim.

capreolis] Bicorne ferramentum a capreoli cornuum ſimplicium ſimilitudine dictum videtur.

relaxata] Ita ſcripſi pro *relaxa*, quod ferri non poteſt, etſi diceretur etiam bene *relaxus;* hic enim locum derivatum a relaxare participium poſtulat. Deinde poſt *fiat* additur vulgo *radix*, quod vocabulum recte damnauit Vrſinus, incluſit Geſnerus, qui mecum etiam *relaxata* malebat.

47. *raphani*] Palladius Aug. 5. radices appellauit, cuius nominis originem edam infra ad ſect. 59. *Hoc*, inquit, *menſe vltimo locis ſiccioribus radices ſeruntur, quae hieme ſui vſum miniſtrent. Amant terram pinguem, ſolutam et diu ſubactam, qualem rapa; tofum et glaream reformidant.* et reliqua, quae aliunde tranſtulit in multis diuerſa. Ceterum ex Sang. *maturum* pro vulgato *maturius* annotauit Gronouius, quam lectionem ſtatim recepi. Maturus eſt hibernus.

fungoſa fiet] Aliam rationem et culturam, deinde puto in re noua inuentam, edit Plinius XIX. ſect. 26. 4. *Seri vult raphanus terra ſoluta humida. Fimum odit palea contentus. Frigore adeo gaudet, vt in Germania infantium puerorum magnitudinem aequet. Seritur poſt Idus Febr. vt vernus ſit, iterumque circa Vulcanalia, quae ſatio melior. Multi et Martio et Aprili ſerunt et Septembri. Incipiente incremento confert alterna folia circumobruere, ipſos vero accumulare. Nam qui extra terram emerſit, durus ſit atque fungoſus.* Palladius l. c. pergit: *gaudent coeli ſtatu nebuloſo; ſerendae ſunt ſpatiis grandibus et alte foſſis. meliores proueniunt in arenis. ſeruntur poſt nouam pluuiam, niſi poſſint forte rigari. Quod ſatum eſt, ſtatim debet operiri leui ſarculo. — Laetamen non eſt ingerendum, ſed potius palea; quia inde fungoſae ſunt.* Reliqua ex Graecis tranſtulit, vnde et Plinius. Quod ſi Columellam cum Plinio et Palladio in concordiam redigere velis, qui ſtercorationem renuere aiunt raphanum, in Columella legendum eſt: *vt terra non ſtercorata.* Verum dubito an ita ſcripſerit auctor; deſiderantur enim vel ita paleae pro laetamine iniiciendae. Manifeſtius eſt in Palladio vitium, vbi legi debet: *quia nudae fungoſae fiunt*, niſi contra Plinii et noſtri auctoritatem fungoſitatis cauſam a laetamine iniecto repetere maluerit; quod non puto. Ceterum Ariſtoteles Problem. XX. ſect. 13. ſi quis raphanidis folia tempore hiberno,

berno, cum maxime vigent, abſciderit, et terram aggeratam proculcarit, vt imbrem nullum admittere poſſit, radiculas per aeſtatem naſci ingentes.

48. *Cucumis*] Palladius Martio IX. 16. *cucurbita ſerenda eſt. amat ſolum pingue humidum, ſtercoratum, ſolutum. — vbi adoleſcere coeperint, adminiculis adiuuentur. quae ſeruantur ad ſemina, vſque ad hiemem in ſua vite dependeant, deinde ſublatae in ſole ponantur, aut fumo. aliter ſemina putrefacta depereunt.*

miniſtrare] Ita Sang. pro *miniſtrari;* deinceps *aggeranda* ſcripſi pro *aggerenda.* Sulci pars aggeratur terra ſtercorata.

ſtramentis] Geoponica XII. 19. ſect. 12. *ἐὰν δὲ θέλῃς ἀνύδρους σικύους ἔχειν, ἡνίκα ὀρύξῃς τὴν τάφρον, ἐν ᾗ μέλλεις φυτεύειν αὐτοὺς, ἀχύρων ἢ φρυγάνων πλῆσον τὸ ἥμισυ τὸ βάθους καὶ τὴν γῆν ἐπιβαλὼν φύτευε μὴ ποτίζων.*

Sic exculta] Editio Geſneri habet *Si exculta.*

49. *inuerſo cacumine*] Palladius: *inuerſis cacuminibus.* Geopon. XII. 19. *μεγάλους σικύους καὶ κολοκύνθας ποιήσεις τὸ σπέρμα αὐτῶν ἐπὶ κεφαλὴν φυτεύων.* Creſcentius VI. *plantantur tribus vel quatuor pedibus diſtantes hoc modo. Bina grana ſimul mittantur circa tres digitos in terra et rami deorſum et acuitas ſurſum maneant eleuata — ponantur in loco vbi miſceantur cum terra et laetamine. Nec plantentur in foveis ne pluuiae aggregentur in eis, et germen extinguant. Cum bene natae fuerint et eleuatae modicum ſupra terram, ſarculantur et circa eas terra ponatur, et cum opus fuerit paulatim (ſuauiter* antiqua mea) *irrigentur. Et ſi plantatae fuerint in terra parum mota, cum augeri incipiunt, vniuerſa terra circa eas poſita fodiatur profunde, vt radices poſſint extendere per ſpatia vniuerſa* etc. Idem ibidem addit: *nota quod groſſities appendentii* (i. e. pediculi) *futuram cucurbitae magnitudinem indicat.* De cucumere Palladius IV. 9. 7. *ſeminantur rare ſulcis factis altitudine ſeſquipedali, latitudine pedum trium, inter ſulcos octo pedum ſpatium crudum relinquis, vbi poſſint vagari.* Plinius 19. ſ. 24. *aeque hiemem odere cucurbitae et cucumeres, amant rigua et fimum, ſeruntur ambo ſemine in terra ſeſquipedali foſſura.*

vaſorum] Plinius 19. ſ. 24. *nuper in balinearum vſum venere vrceorum vice, iam pridem vero etiam cadorum ad vina condenda.* Cucurbita alexandrina videtur eſſe lagenaria quae hodie dicitur. Idem Plinius l. c. *primus caulis in cibo — cortex viridi tener, deraditur nihilominus in cibis, — cibis quo longiores tenuioreſque, eo gratiores, et ob id ſalubriores,*

quae pendendo creuere, minimumque ſeminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. Graecis videtur Indica dici, quae proprio vocabulo σικύα appellatur, rotunda contra κολόκυντα, vt in hiſtoria cucumerum extrema docui.

50. *de collo*] Palladius Martio IX. 16. *Hoc in cucurbitis inſigne eſt, quod longas pariunt et exiles ſemina, quae in earum ceruice naſcuntur: quae in ventre fuerant cucurbitas faciunt craſſiores. quae in fundo latas, ſi inuerſis cacuminibus obruantur.* Plinius 19. ſect. 24. *ſemina quae proxima collo fuerint, proceras pariunt; item ab imis, ſed non comparandas ſupra dictis: quae in medio rotundas: quae in lateribus craſſas breuioreſque. Siccantur in vmbra, et cum libeat ſerere, in aqua macerantur. — poſtea cucurbitae fumo ſiccantur condendis hortenſiorum ſeminibus ruſticae ſupellectili.*

mulier] Eaſdem ineptias propinant nobis Geoponica XII. 20.

51. *lacte maceres*] Plinius: *Quin lacte mulſo ſemine eorum biduo macerato apud antiquos Graeciae auctores ſcriptum eſt ſeri oportere, vt dulciores fiant.* Ita Theophraſtus H. P. VII. 1. De Cauſis Pl. III. 12. Palladius Martio IX. *ſemina melonum mulſo et lacte per triduum maceranda ſunt et tunc iam ſiccata ponenda: hinc ſuaues efficientur.* Deinde de cucumeribus ſubdit: *ſemina ſi ouillo lacte et mulſa maceres, dulces naſcentur et candidi.* Meminiſſe oportet, vbique cum cucumeres nominantur, intelligi melones noſtros, eiſque ſimilia genera; noſtros vero cucumeres aut non nouerunt, aut contemſerunt veteres olitores.

cophinis] Artificium idem habent Geoponica XII. 19. etiam olim eadem tradidit Ariſtoteles Problem. XX. ſect. 14. ſed is calida aqua rigat. Verbis paulum diuerſis retulit Creſcentius VI. vocans *modum plantandi maturius cucurbitas et melones.*

confiat] De lectione Sang. hac teſtatur etiam Heinſius ad Aeneid. IV. 116. p. 487.

52. *rotulae*] Plinius 19. ſect. 23. *Cucumis — mira voluptate Tiberio principi expetitus. nullo quippe non die contigit ei penſiles eorum hortos promouentibus in ſolem notis olitoribus: rurſuſque hibernis diebus intra ſpecularium munimenta reuocantibus.* De ſpecularibus Martialis eſt locus VIII. Epigr. 14. *pallida ne Cilicum timeant pomaria brumam — hibernis obiecta notis ſpecularia puros admittunt ſoles* etc. Seneca Epiſt. 90. ſua memoria inuentum ait *ſpeculariorum vſum perlucente teſta clarum tranſmittentium lumen.* Feneſtras eiuſmodi, lapide tectas, *gypſeas* dixere medio aeuo, docente Cangio

gio Gloſſar. Lat. Scilicet ſpecularis combuſtus in gypſum ſoluitur. Noſtri vocant *Frauenglas*, a quo diuerſum genere vitrum Ruthenicum, ſed ſimile vſu.

Bolum] Plinius l. c. *Columella ſuum tradit commentum, vt toto anno contingant. Fruticem rubi quam vaſtiſſimum in apricum locum tranſferre, et recidere, duum digitorum relicta ſtirpe, circa vernum aequinoctium: ita in medulla rubi ſemine cucumeris inſito, terra minuta ſimoque circumaggeratas reſiſtere frigori radices.* Palladius Martio IX. 9. *Columella dicit loco aprico et ſtercoroſo ſi rubos habeamus aut ferulas, poſt autumni aequinoctium, his iuxta terram reciſis et excauatis ligneo ſtilo, inter medullas laetamen immittamus et cucumeris ſemen addamus, hinc naſci fructus, qui poſſint et inter frigora non necari.* Vides, ſatis male fide Plinium locum Columellae laudaſſe; ſed ex eo et Palladio fit manifeſtum, in Columella legendum eſſe *paululum ſupra terram.* Poſt verbum *inſerere* Plinius in ſuo libro addita habuit haec: *terraque minuta circumaggerare.* Ita enim demum intelligitur, cur paululum ſupra terram rubus ſit recidendus. Sed et alia Plinius ex loco noſtro retulit, quae hodie ibi non leguntur.

53. *Quinquatribus*] Plinius 19. ſ. 24. de cucurbita et cucumere: *Seruntur ambo inter aequinoctium vernum et ſolſtitium, Parilibus tamen aptiſſime. Aliqui malunt ex Calendis Martii cucurbitas et Nonis cucumeres et per Quinquatrus ſerere.*

54. *foſſula*] Palladius X. 13. *Septembri — ſeritur capparis. late ſerpit, ſucco ſuo terris nocet. Serendum* (recte Vincent. *ſerendus) eſt ergo, ne procedat vlterius, circumueniente foſſato, vel luto ſtructis parietibus, ſolo ſicco et gracili. herbas ſponte perſequitur: floret aeſtate: ſub occaſu Vergiliarum capparis areſcit.* (libri alii *marceſcit.*) Ex eodem auctore Plinius 19. ſect. 48. *capparis ſeritur ſiccis maxime, area in defoſſu cauata, ripiſque vndique circumſtructis lapide: alias euagatur per agros et cogit ſolum ſterileſcere. Floret aeſtate, viret vſque ad Virgiliarum occaſum, ſabuloſis familiariſſimum.* Quorum poſtrema ſunt ducta ex Theophraſti H. P. VI. 5. De cultura eius tradit etiam Ariſtoteles Problem. XX. ſect. 12. Hodiernam culturam in Gallia vſitatam docet Gallus in Mémoires d'Agricult. de la Societé Oeconom. de Paris Année 1787. vnde diſces, vix opus eſſe illa cautione circumſtruendi radices, ne euagentur, niſi in horto conſeratur capparis. Nomen peregrinum hodieque Aegyptii ſeruant. In libris genere maſculino et neutro poſitum legimus cap-

 parin,

parin, alicubi *cappar*. Solo laeto denſiorem fruticem pluribus gemmis exuberare, cultuque gaudere, quamuis ſolo ſterili contentam capparin docet alius Gallus, qui morem romanum hodieque in quibuſdam Galliae locis vſitatum reiicit, modum colligendarum apparandarumque gemmarum, omnemque fruticis hiſtoriam bene enarrat, in Bernardi Mémoires pour ſervir à l'hiſtoire naturelle de la Provence T. I. p. 341. Simul monet, in Graecia olim genus capparis inerme cultum fuiſſe, quod in inſulis Archipelagi repertum annotauit Tournefort. Ceterum in Palladio Octobr. XI, 4. Palat. liber *capparis*, vulgati *cappar* habent. In Plinio liber Chifflet. et Voſſianus *cappari* genere neutro praeferunt, annotante I. Fr. Gronov. p. 792.

56. *Cepina*] Plinius 19. ſ. 32. *Caepas ter foſſo ſolo ſeri iubent exſtirpatis radicibus herbarum in iugera denas libras, intermiſceri ſatureiam quia melius proueniat. Runcari praeterea et ſarriri, ſi non ſaepius, quater. Aſcaloniam menſe Februario ſerunt noſtri. Semen ceparum nigreſcere incipiens antequam marceſcat, metunt.* Palladius III. 24. *Hoc etiam menſe cepullas ſeras, ſed conſtat et vere et autumno eſſe ſeminandas. ſi ſemen eius ſeueris, in caput creſcit, et minus reddit in ſemine. ſi capitulum ponas, ipſum maceſcit, et multum ſemen educit.* vbi Vincentius *cepulas* habet. Palladius paulo antea: *nunc ſatureia ſeritur — vel melius — et cepullis miſta ſeminatur.* Poſtea pergit: *Terram cepae deſiderant pinguem, vehementer ſubactam — areas faciemus omnibus herbis et radice purgatas.* Vides, cepulas eſſe eaſdem, quae Columellae cepina et Plinio caepa dicitur. Scilicet cepina dicitur pro cepa, vt Cato *porrinam* cap. 47. dixit de genere omni porrorum. Ceterum cepae ſchiſtae et Amiterninae culturam ſeparatim tradidit Plinius 19. ſect. 32. quem locum comparabimus olim cum Palladio, qui communem aliquem cum Plinio auctorem ſecutus plura inde tranſtulit, quam Columella.

deletis] Ex lectione Polit. *lectus* Pontedera efficiebat *delectis.*

rigorem ſtilorum] Palladius: *iuuentur adminiculis, vbi caulem coeperint excitare.*

thalli] Palladius: *vellendi ſunt thalli adhuc ſemiſicci cum ſemine et ſic in ſole ſiccandi.* Mallones ceparum diuerſi ſunt apud Vegetium I, 63. et II, 60. 1. vbi vide. Feſtus: *taliam folliculam cepae* interpretatur. Lucilius apud Nonium p. 96. *a flebile caepe ſimul lacrymoſaeque ordine tallae.*

59. *Sy-*

59. *Syriacae radicis*] Supra ſect. 16. *menſe Februario — ſi vernum et aeſtiuum fructum voles habere, ſyriacae radicis et rapae napique ſemina obrues.* Palladius Auguſto V. 2. de radicibus: *iugerum duo ſextarii vel vt quidam quatuor cum ſeruntur, implent.* Sed Columella II. 10. naporum ſemini quartam partem adiecit. Ipſe Columella raphanum ſimul appellat pro radice Syriaca; Palladius deinde ſimpliciter radicem dixit. Idem II. 14. 3. radicem ſimul et deinde raphanum vt ſynonyma poſuit, ſed IX. 5. radices plurali numero dixit. Vſus deinde inualuit, vt ſimpliciter medio aeuo radix pro raphano diceretur, vt teſtatur Vincentius Specul. natur. X. 123. vbi Palladii loca excerpſit. Originem et cauſam appellationis e loco Plinii XIX. ſect. 26. ſatis feliciter indagauit Geſner in Indice ſub voce radix. Nempe Plinius romana raphanorum genera enumerans primum Algidenſe ponit, longum et tranſlucidum; alterum rapi figura, Syriacum vocatum, ſuauiſſimum fere ac tenerrimum hiemiſque patiens. Praecipuum tamen eſſe, quod e Syria non pridem aduectum appareat, quoniam apud auctores (romanos ſcilicet antiquiores) non reperiatur; id tota hieme durare. Geminum igitur genus Syriacum nouere Romani, niſi Plinius nos fallit. Vtrumque radicem Syriacam dicere videtur Columella. Cato vero et Varro et raphanum et radicem Syriacam ignorant; hinc agnoſcis, non pridem ante Columellae et Claudii aetatem ex Syria importatum raphani vſum fuiſſe. Raphani radicem pro raphano dixit Columella ſupra ſect. 47. Theophraſto ῥαφανὸς, raphanus ſignificat, quam alii κράμβην ſeu braſſicam dixere. Plinius ex Theophraſto mox braſſicam interdum raphanum eſt interpretatus; quam latini ſcriptores raphanum et radicem Syriacam dixere, ea eſt Theophraſto aliiſque ſcriptoribus Graecis ῥαφανὶς, ſeu raphanis genere foemineo. Raphanum in Germania natum magnitudinis mirae refert Plinius XIX. ſ. 26. no. 4. Denique Columella X. 114. Aſſyriam radicem dicit, eamque lupino ſociatam et diſſectam potum zythi proritare ait. Raphanus igitur et radix eſt quod Linnaeus raphanum vocat, nos *Rettig.*

quatuor ſextarios] Plinius 18. ſect. 35. *napi Amiternini — ſeruntur et ante Calendas Martias in iugero ſextarii quatuor; diligentiores quinto ſulco napum ſeri iubent, rapa quarto, vtrumque ſtercorato. — Satus vtrique generi iuſtus inter dies feſtos Neptuni et Vulcani.*

60. *pulex*] Recte ita Cod. Polit. et Sangerm. Peſſime vulgo *culex;* idem vitium ſupereſt in Plinio XIX. ſect. 57. vbi

vbi napis culices innaſci ait. Sed recte *ψύλλας*, i. e. pulices nominat Anatolius Geoponic. XII. 7. et ipſe Theophraſtus H. P. VII. 5. Ipſe Columella X. 321. paruulus aut pulex irrepens dente laceſſat. Sed Palladius I. 34. 2. contra culices et limaces vel amurcam recentem vel ex cameris fuliginem ſpargi iubet. vbi Vincentius *caminis* habet. quae ſunt ducta ex Columella X. 355. vbi amurcam ſine fruge ſalis adhibet, innatamque laris nigram fauillam. Sedi ſuccum ibidem adhibet verſu 356. — Quod in Codice Polit. eſt *pulix*, antiquarium eſt, vt *culix* in berba apud Plinium XIX. ſ. 23. quae Palladio Martio cap. 9. culex dicitur. Ceterum ſemina ſulfuris floribus permixta a pulicum noxa defendi bene affirmat *Twamley* quem ſupra ad VII. cap. 8. de caſei conficiendi ratione laudaui.

idque vt] Ita pro vulgato *id quoque vt* ex libris legendum eſſe, monuit Pontedera. Ceterum de tempore ſationis ita Plinius 18. ſect. 74. *Vulgus agreſte et rapa poſt ciconiae diſceſſum male ſeri putat. Nos omnino poſt Vulcanalia, et praecocia cum panico.* Creſcentius VI. *poſſunt etiam napi et rapae conuenienter ſeri inter panicum et milium ſerotinum in ſecunda ſarculatione ipſorum. Quae cum panicum et milium ſublata ſunt, ſarculari debebunt. Frequenti ſarculatione et herbarum liberatione gaudent.*

ſupra cameram] Seruius in I. Aeneid. *Varro dicit vela ſolere ſuſpendi ad excipiendum puluerem quia vſus camerae ignorabatur.* Horatii Serm. II. 8. 84. *Interea ſuſpenſa graves aulaea ruinas in patinam fecere, trahentia pulueris atri quantum* etc. vbi Schol. *conſuetudo apud antiquos fuit, vt aulaea ſub cameras tenderent, vt ſi quid pulueris caderet, ab ipſis exciperetur.* Creſcentius VI. *ſeritur ſemen rapae cum puluere mixtum circa finem Iulii et vſque ad medium menſem Auguſti, vel parum poſt, et etiam per totum menſem Auguſti, in principio Septembris in locis calidis et ſiccis et praecipue cum terra fuerit rorida per pluuiam praecedentem.*

62. *Rapae*] Neſcio an alibi in bono auctore reperiatur femineo ſexu poſitum, quod alibi Columella et Plinius neutro frequentat. In Palladio Codices variant ſcripturam. Emendaſſem h. l. ſi Codices boni addixiſſent. Quod mox ſequitur *itaque rapum et.* vitium tam aperte non arguit, vt ſuſpicari poſſis; ibi enim Codex Sangerm. habet *itaque ſicut.* In Edd. optimis verba *rapum et* etiam deſunt; quare probo Sang. lectionem. Ceterum de eadem re breuiter Plinius 18. ſect. 35. *Rapa laetiora fieri ſi cum palea ſeminentur.* Vnde praefero lectionem Sang. et vetuſtiſſimorum editionem, qui in

in h. l. non *vaſtiora*, ſed *laetiora* habent ſcriptum. Ceterum Hyginus a Graecis conſilium duxit. Ita enim Nicander in Georgicis apud Athenaeum IX. p. 369. γογγυλίδας σπείροις δὲ κυλίνδρῳ τῆς ἐφ' ἀλωῆς ὄφρ' ἂν ἴσαι πλατάνοισι χαμηλότεραι θαλέθωσι. Verſus ſecundi ſenſum ex Columella diuinare licet; emendare verba nequeo. Sui et noſtri aeui morem reſpexit Creſcentius VI. de rapis: *Seritur in agris nudis et in ſtipulis etiam egregie ſeritur, ſi optime fuerint exaratae et ſolo erpice* (male Baſil. editio *opertae) ſemen eius operiendum eſt, ne nimium mergatur in terra. Laetantur agro patenti et valde vmbris laeditur.*

ſubacta] Plinius 19. ſect. 36. *raphanus vtique iucundior detractis foliis antequam decaulescat. Hoc et in rapis. Nam et eadem direptis foliis cooperta terra creſcunt durantque in aeſtate.*

ſeruantque] Sangerm. *ſeruarique* habet ſcriptum, quod neſcio quomodo poſſit defendi. Plinius 18. ſect. 35. *Serere nudum volunt (napos) precantem ſibi et vicinis ſerere ſe.*

64. ἀντιπαθῶν] Vrſinus mauult ἀντιπαθειῶν. recte! Fragmentum libri ſub nomine Democriti περὶ συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν edidit Fabricius Bibliothecae Graecae IV. p. 333. vbi tamen ineptiae hae non leguntur, ſed multae aliae ſimiles.

in menſtruis] *In primis menſtruis* malebat Barth ad Statii Thebaid. VI. 217. et in loco Plinii 17. cap. 28. *priuatim autem contra erucas ambiri arbores ſingulas a muliere incitati menſis nudis pedibus recincta* legebat *initiante menſes.*

65. *prima parte huius exordii*] Abr. Gronov. malebat *primo partis huius exordio* et comparabat locum ex cap. 1. *quod primo ſcriptorum meorum exordio iure conqueſtus ſum.* Sed exordium Columella librum totum dicere ſolet.

librorum argumenta] Non illud modo dubium eſt, ſcripſeritne Columella aliquanto aliter, vt puta *reperiri poſſet* etc. *faciendum eſſet;* verum hoc inſuper certum eſt, et illa argumenta periiſſe, et feciſſe hic ipſum ad eundem quadantenus modum, ad quem A. Gellius, qui noctes ſuas hac clauſula abſoluit: *Capita rerum, quae cuique commentario inſunt, expoſuimus hic vniuerſa, vt iam ſtatim declaretur, quid, quoue in libro quaeri, inuenirique poſſit:* et continuo ſingulorum capitum argumenta ex ordine ſubiecit. Non ignoro, poſſe aliquos credere, iſta omnia ab aliis fuiſſe iis Noctibus adiecta, permotos auctoritate Th. Bartholini, qui in Diſſert. VI. de legendis libris, *Capitum,* inquit, *ſeu ſectio-*

num index nec nouus eſt, nec antiquus. In primis editionibus tantum comparet. Neque enim antiquorum libri per capita fuerunt diſtincti, ſed Voluminibus. Ita Plinius, Herodotus, Thucydides, Liuius, Salluſtius, et alii Graeci pariter, et Latini Auctores totum opus ſine diſtinctione capitum pari tenore perſcripſerunt. Sed velim, vt mihi reſpondeant, ſcripſeritne Celſus lib. VI. cap. 12. *Linguae quoque vlcera non aliis medicamentis egent, quam quae prima parte ſuperioris capitis expoſita ſunt;* itemque lib. VIII. cap. 9. *Medicamentis vero iiſdem opus eſt; quae prima parte huius capitis expoſita ſunt;* et haec Celſi verba an vtrobique res ipſa comprobet? Quae cum vrgeo, non propterea tamen contendo, aut pleroſque ſcriptores veteres idem feciſſe, aut aliena eſſe a vero, quae porro ſubiicit Bartholinus: *cum a poſterioribus ſcribis per capita, et ſectiones Libri Auctorum diuiderentur, ſaepe ſine cura, et conſilio, coniuncta fuiſſe ſeparata, et vice verſa, quod non raro lectorem in lectione turbat.* Quinimo fateor, id alicubi vel Celſi ipſius ſcriptis; non modo Columellae; accidiſſe. Et de Celſo quidem alibi (epiſt. in Corn. Celſum) oſtendi. Columella autem ſiue libros ſuos indiuiſos reliquit, ſiue in maiores quaſdam partes, ſi non in capita, ipſe diſtribuit, vt illa in extremo ſexto videntur indicatur: *ſicut prioribus huius voluminis partibus tradidimus, quae curam boum, equorumque continent;* certe nullo modo potuit ſic diuidere, vt nunc habemus. Quidquid enim aut libri quarti initio in primum atque alterum caput diuiſum videmus, aut initio ſecundi primum caput inſcribi, aut initio quinti, octaui, vndecimi primum caput inchoare; vel praefationis loco ipſe reliquiſſet, vel ſi capitibus accenſere voluiſſet, ſexti quoque et noni, et duodecimi libri exordia pariter accenſuiſſet. Neque item in eodem libro duodecimo caput 15. a 14. multoque minus tertii initium a fine ſecundi ſiue eo in libro, ſiue etiam in ſeptimo diuulſiſſet. Neque facile in libri ſexti caput 17. in quo de ſerpentibus, aliorumque noxiorum animalium ictibus agi videmus, quae ad oculorum vitia pertinent, compegiſſet: quam etiam partem quoties relego, excipique protinus animaduerto capite 18. in quo iterum de noxio animalculo (hirundine videlicet, boum faucibus, ſtomacho, vel inteſtinis adhaerente) verba fiunt; toties ſuſpicor, a librariis alicunde auulſam, huc temere fuiſſe coniectam, nec tamen nuper; cum eundem locum tenere videam apud Vegetium, (lib. 3. cap. 4.) vbi plura ex ſexto Columellae volumine deſcripta ſunt. Sed quod aliter haec tamen apud Vegetium, aliter apud Columellam in capita ſunt diuiſa, id quo-

quoque videlicet indicio eſt, non hanc quam habemus, diviſionem a Columella fuiſſe inſtitutam. Quid? quod haec ipſa aliter in aliis editionibus occurrit. Vt enim illa omittam, quae operarum potius negligentiam demonſtrant, vt in Aldina libri ſexti non modo octauum, ſed et nonum caput, iterum octauum; quinti autem libri non modo quintum, ſed et ſextum, iterum quintum; in editione item Gymnici, libri eiuſdem non modo ſextum, ſed et ſeptimum, iterum ſextum inſcribi, ſic vt omnia, quae illa conſequuntur capita non ſuo propterea numero inſcripta ſint; vt, inquam, haec praetermittam; Iuntina certe editio librum ipſum primum in tredecim capita habet diſtributum, quem poſteriores, quibus vtor, reliquae habent in nouem. Huc illud accedit, quod quae non praecepta modo, ſed verba libro quinto in vnum caput decimum collecta ſunt, eadem fere libro de Arboribus in octo capita ſunt tributa, vt praeclare intelliget quicunque duodeuiceſimum, et ſeptem, quae inſequuntur, capita cum illo vno decimo comparauerit. Quod cum fecerit, minus, opinor, mirabitur eorundem librariorum aut inconſtantiam, aut imperitiam, qui cum tot alios paſſim verſus, quemadmodum in more poſitum eſt, ſcripſerint, ſic vt verſus eſſe, vel oculorum iudicio continuo quilibet agnoſcat; hos tamen (lib. 2. c. 2. ſ. 18. Ibid. c. 8. ſ. 3. lib. 5. c. 5. ſ. 7. lib. 7. c. 3. ſ. 10. lib. 9. c. 3. ſ. 2. Ibid. c. 8. ſ. 13.) *et picis in morem ad digitos lenteſcit habendo. dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent. et quid quaeque ferat regio, et quid quaeque recuſet. cum tonſis illotus adhaeſit ſudor: et hirſutis ſecuerunt corpora vepres. ardentes auro, et paribus lita corpora guttis. trita meliphylla, et caerinthe ignobile gramen;* hos, inquam, quaſi vero verſus non eſſent, omnes, vt hic deſcripſimus, caeteris cum verbis Columellae permixtos, confuſoſque exhibuere.

COM-

COMMENTARIVS
AD
LIBRVM XII. COLVMELLAE.

Praef. *Xenophon*] Cuius Oeconomicum librum interpretatus eſt Cicero, teſte Quinctiliano, ſuo more tamen, vt non tam verba appendere quam reddere ſenſum voluiſſe videatur, auctore Hieronymo Epiſt. ad Pammachium. Idemque in Epiſtola ad Algaſiam, Quaeſt. VI. titulum libri fuiſſe refert: *Vniuerſae diſpenſationem domus.* Idem repetit in Prooemio Chronici Euſebiani, et ex Hieronymo Iſidorus Origin. IX. 4. *Interdum*, inquit, *villicus non gubernationem villae, ſed diſpenſationem vniuerſae domus Tullio interpretante ſignificat, quod eſt vniuerſarum poſſeſſionum et villarum diſpenſator.* Haec Andr. Schottus Nodor. Ciceron. III. 7. monuit, qui interpretationis Ciceronianae particulas ſeruatas eſſe a Columella recte cenſuit. Addo locum Aratoris neſcio cuius in Praefatione Libri VI. Speculi Doctrinalis Vincentii Bellouacenſis: *Quanquam pulcherrimum Xenophontis Socratici librum oeconomicum in noſtra lingua eleganti ſermone legatur Hieronymus tranſtuliſſe; ſed quum is liber ad manus noſtras hucuſque peruenire non potuit* etc. De quo loco et verſione Hieronymi videant viri doctiores. Ciceronis Oeconomicorum librum primum praecepta habuiſſe, quemadmodum debeat materfamilias domi agere, ſecundum, quemadmodum foris paterfamilias, tertium agriculturam continuiſſe tradit Seruius ad Georg. I. 43. Itaque haec Columella ex libro primo duxit.

non ſolum iucund.] In Xenophonte eſt tantum: *ὅπως ἔτι ὠφελιμώτατον ᾖ αὐτῷ εἰς τὴν κοινωνίαν.* vbi prius membrum excidiſſe arguit particula *ἔτι.*

quod iam pridem] Vitioſa haec ſunt, ex veſtigiis librorum optimorum ſic ſananda: ***nam primum***, *quod Cicero ait, **ne genus.*** Ita enim Xenophon: *πρῶτον μὲν γὰρ τοῦ μὴ ἐκλυπεῖν ζώων γένη, τοῦτο τὸ ζεῦγος κεῖται μετ᾽ ἀλλήλων τεκνοποιούμενον.* Ex Sangerm. *iam, quod etiam Cicero* annotauit Gronov. Atque hinc apparet, Ciceronis eſſe interpretationem, quam poſuit Columella; recte igitur inter Ciceronianae verſionis fragmenta haec loca retulerunt viri docti.

propugnacula] Xenophon: *τὸ γηροβοσκοὺς κεκτῆσθαι ἑαυτοῖς ἐκ τούτου τοῦ ζεύγους.*

2. *victus et cultus*] Xenophonti δίαιτα. Deinceps Vrſinus malebat *alterum;* contra Geſner poſt *compararet* inſerebat *alterum intus.*

quae tectis reconderentur] Ita recte libri optimi, Xenophonte approbante, qui ita: δεῖ μέντοι τοῖς μέλλουσιν ἀνθρώποις ἕξειν ὅτι εἰσφέρωσιν εἰς τὸ στεγνὸν, ἔχειν τοὺς ἐργαζομένους τὰς ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ἐργασίας.

3. *et ea conficeret*] Ita recte libri ſcripti, et Xenophon: τοῦ ἐργασομένου ἃ τῶν στεγνῶν ἔργα δεόμενά ἐστιν.

nam et fruges] Breuius Xenophon: στεγνῶν δὲ δεῖται καὶ ἡ τῶν νεογνῶν τέκνων παιδοτροφία, στεγνῶν δὲ καὶ αἱ ἐκ τοῦ καρποῦ σιτοποιΐαι δέονται. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τῆς ἐσθῆτος ἐκ τῶν ἐρίων ἐργασία.

clauſo] male Gruterus in Cicerone edidit *clauſtro.*

4. *natura — mulieris*] Vulgatam *a natura — opera mulieris* vitioſam eſſe ſtatim vidi; neque enim opera mulieris aut viri comparatur a natura ad opera, ſed ipſa eius natura comparata eſt, vt opera quiſque corporis ſui viribus apta exſequi poſſit. Igitur cum in libro Sang. ante *natura* omittatur praepoſitio *a*, patet in eodem etiam abeſſe debere ſequens *opera*, etſi annotare hoc omiſerit, qui librum egregium contulit. Accedit Xenophontis auctoritas, qui emendationem meam confirmat. Ita vero ille: καὶ τὴν φύσιν εὐθὺς παρεσκεύασεν ὁ θεὸς τὴν μὲν τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὸ — τὴν δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τὰ ἔξω ἔργα.

6. *ſimplex natura*] Paulo obſcurius Cicero. Graece eſt: διὰ τὸ τὴν φύσιν μὴ πρὸς πάντα ταῦτα ἀμφοτέρων εὖ πεφυκέναι, διὰ τοῦτο καὶ δέονται μᾶλλον ἀλλήλων. Malim *commode* legere, nec video, qui graecum εὖ πεφυκέναι reddere Cicero potuerit per *res commodas*, id eſt integras, quemadmodum interpretatus eſt A. Schottus Nodor. Ciceron. III. 7. Sententiam loci ita expreſſit Ariſtoteles in loco deinceps laudando: διείληπται γὰρ (ἡ φύσις ἑκατέρου) τῷ μὴ ἐπὶ ταὐτὰ πάντα χρήσιμον ἔχειν τὴν δύναμιν. vnde in Xenophonte corrigo: πάντα ταὐτά.

amplecti valebat] Vulgatum *volebat* ſic correxi. Lambinus malebat *poterat.* Deinceps *patribus familiae* Sangerm. Ceterum comparare iuuabit locum Ariſtotelis ex Oeconomico ſeruatum I. cap. 3. quem ex Xenophonte adumbratum eſſe ſuſpicari licet; tam eſt elegans verbis et concinnus: ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι. ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν οὐ δύναται, ἀλλά γε κατὰ τὸ εἶδος. οὕτω προῳκονόμηται ὑπὸ τοῦ θείου ἑκατέρου ἡ φύσις τοῦ τε ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν. διείληπται γὰρ τῷ μὴ ἐπὶ ταὐτὰ πάντα

πάντα χρήσιμον ἔχειν τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἔνια μὲν ἐπὶ τἀναντία, εἰς ταὐτὸ δὲ συντείνοντα. τὸ μὲν γὰρ ἰσχυρότερον, τὸ δὲ ἀσθενέστερον ἐποίησεν, ἵνα τὸ μὲν φυλακτικώτερον ᾖ διὰ τὸν φόβον· τὸ δὲ ἀμυντικώτερον, διὰ τὴν ἀνδρίαν. καὶ τὸ μὲν πορίζηται ἔξωθεν, τὸ δὲ σώζηται ἔνδον. (forte *σώζῃ τὰ ἔνδον.*) *καὶ πρὸς ἐργασίαν τὸ μὲν δυνάμενον ἑδραῖον εἶναι, πρὸς δὲ τὰς ἔξωθεν θυραυλίας ἀσθενές. τὸ δὲ πρὸς μὲν τὰς ἡσυχίας χεῖρον, πρὸς δὲ τὰς κινήσεις ὑγιεινὸν* etc. quae iam olim comparauit Camerarius cum Columella.

8. *matronalis induſtria*] Ita libri pro vulgato *matronalis ſedulitas induſtriae.* Sed rationem facere parem ſimpliciter dicitur etiam: *paria facere cum rationibus domini* noſter I. 8. 13. et II. 1. 24. Plinius II. ſect. 88. *velut paria ſecum faciente natura.* Seneca Epiſt. 19. *poteram tecum hac Maecenatis ſententia parem facere rationem.*

9. *domi confectae*] In vulgata lectione *domi ſedentes confectas — habeant* Vrſinus deleri volebat *ſedentes.* Nos totum locum ex librorum auctoritate optimorum conſtituimus. *Diffluant* pro *defluant* ex Codice etiam Sangerm. laudauit Drakenb. ad Liuium T. V. p. 582. et Ducker ad Florum p. 829.

placeant] Hanc libri Polit. lectionem praeferebat etiam Geſner vulgatae: *pretioſiores alias a viris pelliceant.*

ſordidiſſimum] Pontedera praeferebat Polit. *grauiſſimumque.* quia non ſordidum ſit, in villa manere paucos dies, praeſertim nihil agentem, ſed graue, theatris, circis conuiuiiſque aſſuetam.

Cap. I. 2. *foeminae*] Ita vulgatum *feminam* correxit monente Pontedera et Schoettgenio Geſner; et ſic Sang.

3. *a vino*] Xenophon Oecon. 9. ſect. 11. *ἥτις ἡμῖν ἐδόκει εἶναι ἐγκρατεστάτη καὶ γαστρὸς καὶ οἴνου καὶ ὕπνου καὶ ἀνδρῶν συνουσίας.* Superſtitiones omiſit Xenophon.

quid meminiſſe] Vrſinus malebat *cura iubeat meminiſſe, quid.* Xenophon; *πρὸς τούτοις δὲ ἣ τὸ μνημονικὸν μάλιστα ἐδόκει ἔχειν καὶ τὸ προνοεῖν μή τι κακὸν λάβῃ παρ' ἡμῶν ἀμελοῦσα, καὶ σκοπεῖν ὅπως χαριζομένη τι ἡμῖν ὑφ' ἡμῶν ἀντιτιμήσεται.*

5. *Ea porro*] Repetit orationem Xenophontis ſupra interruptam, in Oecon. VII. ſect. 35 ſeqq.

diurna ceſſando] Ita recte libri optimi pro *diuturna ceſſatione.* Sed praeterea *diurna cibaria* legendum ſaltim intelligendum puto, non *opera.* Ita fruſtrari impenſas dixit noſter I. 1. 2.

6. *mi-*

6. *miniſtretur*] Xenophon: ὃς ἂν κάμνῃ τῶν οἰκετῶν, τέτων σοι ἐπιμελητέον πάντων ὅπως θεραπεύωνται. Neſcio an alibi verbum miniſtrare ita poſitum pro θεραπεύειν legatur. Diuerſus enim locus Ciceronis ad Diuerſ. XVI. 14. *Acaſtum retine, quo commodius tibi miniſtretur.* quam poſuit Geſneri Theſ. L. L.

Cap. II. 2. *excelſiſſimum*] Xenophon cap. 9. ſ. 3. ὁ μὲν γὰρ θαλαμὸς ἐν ὀχυρῷ ὢν τὰ πλείστε ἄξια καὶ στρώματα καὶ σκεύη παρεκάλει.

horreum ſiccum] τὰ δὲ ξηρὰ τῶν στεγνῶν, τὸν σῖτον, τὰ δὲ ψυχεινὰ τὸν οἶνον. τὰ δὲ φανὰ, ὅσα φάες δεόμενα ἔργα τε καὶ σκεύη ἐστι.

3. *certiſſimam eſſe*] Xenophon cap. 8. ἔστι γὰρ πενία αὕτη σαφὴς, τὸ δεόμενόν τινος μὴ ἔχειν χρῆσθαι.

5. *plauſtrum equitem*] Breuius et concinnius Xenophon: ὄνος ὁμᾶ, ὁπλίτης, σκευόφορος, ψιλὸς, ἱππεὺς, ἅμαξα. — ἡ δὲ ἅμαξα τὸν ἱππέα. Recte igitur pro *equites* vulgato Sang. *equitem*, monente Gronouio.

6. *ipſe vacuus locus*] Xenophon cap. 8. ſect. 10. ἡ γὰρ χώρα αὐτὴ τὸ μὴ ὂν ποθήσει. Seruius ad Aeneid. I. 707. *Tullius in Oeconomicis dicit quid vbi ponendum ſit; nec enim debent vniuerſa confundi.*

Cap. III. *deinde virilem*] Xenophon c. 9. ſ. 6. ἐσθῆτα ἀνδρὸς τὴν εἰς ἑορτὰς καὶ πόλεμον, καὶ στρώματα ἐν γυναικωνίτιδι, στρώματα ἐν ἀνδρωνίτιδι, ὑποδήματα etc. vnde apparet, recte Schottum Nod. Ciceron. III. 7. inſerere poſt *ad*, (male omiſſum in Sang.) *bellum;* equidem *bella* inſerui, propter εὐφωνίαν, cuius inprimis ſtudioſus fuit Columella.

2. *vti aſſolent*] Ita ex graeco correxi vulgatam *quae ad cibum — vaſa vt aſſolent.* Lambinus ad fragm. Ciceronis corrigebat: *vaſa vſui ſunt.*

in duas partes diuiſimus] δίχα δὲ καὶ τὰ εἰς ἐνιαυτὸν ἀπολελογισμένα κατέθεμεν. quae ſatis inepte conuertit Cicero, vt et ſequentia: ὅτως γὰρ ἧττον λανθάνει, ὅπως πρὸς τὸ τέλος ἐκβήσεται. Monuit haec etiam Geſner. Zeune Ciceronem ita defendebat vt legeret *in ſuas partes.*

3. *haec ipſis — ſolent*] Vulgata: *haec ipſa ei, qui vti ſolet* corrigi volebat Pontedera ita: *haec ipſa iis, qui vti ſolent* propter ſequens ponerent. Nos ſequimur Sang. librum approbante Xenophonte: ταῦτα μὲν αὐτοῖς τοῖς χρωμένοις δείξαντες ὅπε δεῖ τιθέναι, παρεδώκαμεν, καὶ ἐπετάξαμεν σῶα παρέχειν.

4. *pro-*

4. *promo*] Ita vulgatum *primo* correxit Geſner. *promae* malebat Abr. Gronov; idem monet in Xenophonte Patricium ad Ciceronis Fragm. maluiſſe legi τῷ ταμίᾳ. In ſeqq. *eamque admonuimus* corrigit idem Gronov.

omnium — omnia] Ita legi ex libris voluit etiam Pontedera. Xenophon: τῇ ταμίᾳ παρεδώκαμεν καὶ δείξαντες τὰς χώρας αὐτῶν καὶ ἀπαριθμήσαντες καὶ γραψάμενοι ἕκαστα. εἴπομεν αὐτῇ, διδόναι τούτων ὅτῳ δέοι ἕκαστον καὶ μεμνῆσθαι ὅτι ἄν τῳ διδῷ, καὶ ἀπολαμβάνουσαν κατατιθέναι πάλιν ὅθεν περ ἂν ἕκαστα λαμβάνῃ.

5. *antiqui per*] Ita h. l. iam olim emendauerat Vrſinus.

6. *iuſta lanificio*] Aut *iuſta lanificii* aut *iuxta lanificium* legi malebat Geſner. Iuſta operum legimus ſupra VI. 3. 3. operis exactio vt iuſta reddantur I. 8. 11. et XI. 1. 26. percipere iuſta I. 8. 18. IV. 3. 5. quorum iuſta certa eſſe non poſſunt XI. 2. 16. vbi menſura certa et aequa intelligitur. Igitur etiam h. l. iuſta puto eſſe operam ſeruae diurnam, quam lanificio reddit dominae, haec vero exigit. Iuſta cibariorum ſunt V. 6. 4.

honore ſeruulis] Vulgatum *ſeruilis* Vrſinus in *ſeruili* mutabat. Cum Geſnero ſentit D'Arnaud de Iure Seruorum p. 75. Ceterum actores h. l. diuerſi videntur eſſe a villicis.

contubernalis] maritum ſeruum dicere noluit. Sic etiam I. 8. ſect. 5.

8. *ſed modo ad telam*] Ex Xenophonte cap. 10. ſ. 10.

culinam] Lipſ. liber *colinam* voluit dare; de qua ſcriptura dixi ad Varronem.

9. *metientibus*] Xenophon: παραστῆναι δὲ καὶ ἀπομετρούσῃ τῇ ταμίᾳ. Vulgatam olim h. l. ſcripturam ita Vrſinus emendabat: *vendentibus aut mutantibus*. Sed veram reſtituit Turnebus Aduerſ. XVII. 13. poſt eum Pontedera et Geſner. Ceterum in lectione *Fenis* latere videtur *penariis*.

fructum cogentibus] Lac emulgentibus vaccarum, ouium, caprarum.

vellera] lanam ademtam et conglobatam dici vellera monet Varro II. c. 11. ſ. 9.

exponant] Geſner malebat *expoliant*, niſi malis ſoli exponant interpretari vulgatam.

10. *Poſtremo*] Haec vſque ad finem capitis Xenophon cap. 9. ſ. 14. De νομοφύλαξι Graecorum vide Ciceronem de Legibus III. 20. Pollucem VIII. 94 et 108. cum Harpocratione.

Cap.

Cap. IV. *maturis atque trimeſtribus*] Vulgo interſertum poſt *maturis* vocem *herbis* cum libris optimis omitti vult etiam Pontedera, qui ſationem maturam eſſe ait, quae fit ante brumam confectam, trimeſtrem vero, quae poſt brumam. Nec omnes verno tempore ſationes eſſe conſummatas, cum multa per ver iumentorum pabula, et per aeſtatem adeo hortenſia ſerantur. Verum Columella non omnes ſationes tum vult eſſe conſummatas, ſed vernas modo, et quae ante ver ſeu Februarium ſeruntur. Fabam trimeſtrem Februario ſeri ſolitam a matura, antea ſeri ſolita, diſtinguit noſter II. 10. 9. Ceterum vulgatum *vere* ex libris mutaui in *fere*, monente etiam Pontedera, vt inutilis temporis verni repetitio tolleretur, et Columella non plane omnes ſationes, ſed fere omnes conſummatas eſſe ſignificaret.

2. *defuiſſe*] Hanc lectionem iam olim reſtitui iuſſerat Turnebus Adv. XVII. 13. cui recte obſecutus eſt Geſner.

Paxamus] De patria et aetate non conſtat. Excerpta ex libris eius capita ſeruarunt Geoponica, vbi vide de ſcriptis hominis Prolegomena p. LXVI. Addo locum Simplicii ad Epictet. p. 268. ed. Heinſ. *οὐ πρὸς Θεαρίωνας καὶ Παξάμονας ἡμᾶς ἡ φύσις ᾠκείωσε καὶ τὴν μαγειρικὴν κακοτεχνίαν.*

Ambiuius] A Cicerone aliiſque nominatur Turpio Ambiuius actor comoediarum; qui an de re culinaria ſcripſerit, ignoro. Aeque ignoro Licinium Maenam, vel Maecenatem, vt Lipſ. liber habet; contra Macrum et Mucianum Licinium celebrauit Plinius.

C. Matius] Iterum nominat infra cap. 44. vbi libri alii *Marcius*, quidam *Macius*. Forte eſt M. Catius Inſuber, Epicureus, quem ridet Horatius Serm. II. 4. Is quatuor de rerum natura libros, et de ſummo bono ſcripſerat. De eo Scholiaſtes ad verſum 47. *Irridet*, inquit, *Catium, quod de opere piſtorio in ſuo libro ſcribit de ſe ipſo. Haec primus invenit et cognouit Catius Miltiades.* Spectra Catiana ridet etiam Cicero ad Famil. XV. 16 et 19. Libros eius legit et iudicat Quinctilianus X. 1. 124. Sed Matium aliquem loquuntur poma Matiana, et minutal Matianum, cui poma inſunt iſta, apud Apicium IV. 3. Infra tres libri coci, cetarii et ſalgamarii nominibus inſcripti Matio tribuuntur, vbi Turnebus *cellarii* malebat legi.

3. *caſtum*] venerem nondum expertum, vt recte monet Geſner; ideo poſtea *impubi* eſt. Ita enim Sangerm. pro vulgato *impube*.

totum in eo] Ita Cicero ad Attic. V. 20. et ad Q. Fratrem III. 1.

perenni aqua] ſcilicet fontana. puteali, nec lacuſtri. Ita non opus emendatione *perenni alia* Delrionis apud Cerdam ad Virgilii Aeneid. II. 720.

4. *mucorem*] Plinius 18. ſ. 23. *exporrigi in ſole ſuper lintea, quod niſi feſtinato peragatur, lurido colore muceſcere.*

tamen pura] i. e. non picata. Geſnerus malebat *tantum pura.*

5. *aequali pondere*] Geſnerus intelligit orbiculum perforatum pondere deprimendum, aequalem et vndique congruentem formae dolii, vt per foramina ius egreſſum ſuperveniat.

eſſe aceti] Quaedam excidiſſe monuit Morgagni, et ſententia ſatis demonſtrabat, ſcilicet in vulgata olim lectione. Sed meminiſſe debemus, Columellam haec omnia ad auctoritatem Paxami reliquorumque ſcriptorum, quos nominauit, referre. Itaque ex libro Polit. *poſſe* poſui pro vulgato *poſſet;* deinde ex Sang. *confieri* pro *conficiuntur.* Supereſt vt ſupra *oportet* mutemus in *oportere.* Ita ſanum locum praeſtiterim. Nunc video etiam Heinſium ad Virgilium II. p. 487. probare lectionem *confieri;* idem ex Sang. poſuit: *ad haec neceſſarium.*

Cap. V. *acetum*] Fere eadem remedia ſingula ponuntur in Geoponicis VIII. cap. 33 et ſeqq. vbi aceti confectio docetur. Fermentum quale voluerit intelligi Columella, non declarauit.

mellis aceto] Geſner malebat *mellis aceti*, et huc trahebat locum Plinii 11. ſ. 15. *in omni melle quod per ſe fluxit; vt muſtum oleumque, vocatur acetum.* Sed rectius ibi Petavius *acerum*, i. e. ἄκηρον legi volebat. Vincentius in Plinio legit *tacitum;* nec Heſychio gloſſa ἄκητον, κράτιστον ſanior eſt loco Plinii, vel huc omnino non pertinet. In Columella nihil mutandum eſt, nec vllam mutationis cauſam video. Acetum, vtpote facile aceſcens, adhibetur ad diluenda medicamenta reliqua. Quartarium de menſura, explicaui ad Catonem cap. 104.

ferri maſſas] Plinius 28. ſect. 45. acetum ferro calefactum per ſe contra venena prodeſſe ait, quod repetiit Marcellus Empiricus cap. 16. *acetum*, inquit, *in quo prius ferrum feruens ſit exſtinctum.* Quercinas prunas et teſtas ignitas acre acetum efficere tradunt Geoponica VIII. 38.

2. *ſapineis*] Pontedera totum hoc membrum a gloſſatore additum ſuſpicatur, quia in libro Lipſ. eſt *ſex pineis.* Nuces etiam ſapineas ignorare ſe fatetur; ſapinum autem

vocari

vocari carpinum atram, quae nullas ferat nuces, ſed ſemen, veſicula incluſum. Contra recte iam Geſner comparauit Plinium XV. ſ. 9. vbi de pineis nucibus: *tertium genus ſappiniae, e picea ſatiua, nucleorum cute verius quam putamine, adeo molli, vt ſimul mandatur.* De eadem re, Idem XVI. ſ. 23. *Sappineis* ex Sang. annotauit Gronov.

Cap. VI. *muriam duram*] acerrimam ſeu maturam, graece ἄκρατον, dici docet Rhodius ad Scribonii Comp. 185. et ante eum egregius noſter Cornarius ad Galeni Compoſ. Medic. ſecund. loca p. 411.

ea eſt enim] Sangerm. vterque: *eſt ea enim huic aptiſſima — pluuiatilis.*

2. *pessum ibit*] Ita ſcilicet intelligitur, aquam nondum ſale ſaturatam eſſe leuiorem caſeo. Idem de muria experimentum habet Cato cap. 88. Ludicrum phyſicum ranarum fictilium, aquae ſalſae innatantium, memorat Ariſtoteles de Somniis cap. 3. Ouum iniicit Galenus Libro IV. de Simpl. Medic. Facult. et Geoponica XX. 46.

Cap. VII. *His praeparatis*] Caput hoc docet apparatum herbarum, per hiemem totumque annum in vſum culinae menſarumque aceto muriaue conditarum. Silentio argumenta ſingula tranſmiſerat Geſnerus, de verbis magis ſollicitus, cum res ipſas ignoraret.

capparin] Plinius XV. ſ. 34. de partibus plantarum quae ſunt eſu: *In papyris et ferulis ſpinaque alba caulis ipſe pomum eſt. Sunt et ficulnei caules. In fruticoſo genere cum caule capparis.* Idem XIII. ſ. 44. *feminiſque et cibi vulgati, caule quoque vna plerumque decerpto.* Dioſcorides II. 204. ταριχεύεται ὁ καυλὸς αὐτῆς καὶ ὁ καρπὸς εἰς βρῶσιν. Florem ſilentem capparis hodie plerumque comedimus conditum, ſed et ipſum ſemen cum capſulis conditum condiunt et *Cornichon de capre* appellant Galli. Cf. Mémoires d'Agriculture de la Societé de Paris année 1787. p. 116. Tenera capparis germina in oxalme ſeruari et comedi refert Galenus II. de Alim. facult.

apii coliculos] Plinius XX. ſ. 44. *Apio gratia in vulgo eſt. Namque rami largis portionibus per iura innatant et in condimentis peculiarem gratiam habent.* Coliculos ſolos condi nullibi traditum legi. Radices in cibo habuiſſe Graecos ſuſpicor ex Ariſtotelis Problem. XX. ſect. 8. vbi quaerit, cur, ſi quis apium radice tenus circumfodiat partique imae panicum vndique ingerat, terramque deinde accumulet atque ita

 riget,

riget, radices in miram magnitudinem adoleſcant. Sed ibi pro panico ſeu *καγχρυδίων* reponendum eſſe *ἀχύρων*, patet ex Geoponicis XII. 23. vbi ita fieri dicitur *μέγιστον σέλινον*. In Theophraſto de Cauſ. Plant. V. 6. video ea in re addi *καχρύλιον*, ignotam herbam. De generibus apii vide ad Palladium Aprili III. 2.

rutam] Plinius 19. ſ. 45. *conduntur autem et eius folia ſeruanturque faſciculis.*

oleris atri — caule florem] Ita recte libri ſcripti. Olus atrum pertinet ad plantas vmbelliferas. Dioſcorides III. 79. *σκιάδιον ἐπὶ τῷ καυλῷ ἀνηθοειδές.* vnde Plinius 27. ſect. 109. *capitibus caulium orbiculatis vt anethi.* Florem igitur huius ſilentem, varie conuolutum, in multis etiam aliis vmbelliferis plantis conſpicuum, folliculum appellat Columella. Huius florem cum caule condiri non annotauit Plinius. Oleris pulli radicem noſter habet X. 123. Oleris atri caulem et flores legi, ipſe noſter teſtatur ſect. 4. Vide ad X. 123.

de carduo] Plinius 19. ſect. 43. *condiuntur aceto melle diluto, addita laſeris radice et cumini, ne quis dies ſine carduo ſit.*

ferulae] Plinius 19. ſect. 56. *ferulae duo genera. — Semen eius in Italia cibus eſt. Conditur quippe duratque in vrceis vel anni ſpatio. Duo eius genera; caules et racemi. Corymbiam hanc vocant, corymboſque quos condiunt.* Idem 20. ſect. 98. *caules eduntur decocti commendanturque muſto ac melle, ſtomacho vtiles.* Ita et Dioſcorides III. 91. Vincentius in poſteriori Plinii loco habet: *eduntur cum amurca et melle ac melle ſtomacho vtiles comeduntur.* Priorem etiam locum vix ſanum eſſe puto; hoc tamen inde fit manifeſtum, et caulem ferulae et flores ſeu corymbos, id eſt vmbellas, condiri ſolitos olim fuiſſe. Ceterum in vulgata ante Geſnerum lectione *ferulae cum coliculo ſilentes, quam tenerrimum florem paſtinacae agreſtis vel ſatiuae cum coliculis, ſilentem florem vitis albae et aſparagi.* plura latent vitia, quorum vnum vidit Vrſinus, qui *ferulas* legi malebat. Morgagni aut *flores* addi, aut *ferulas* legi volebat. Geſnerus edidit *ferularum coliculos ſilentes.* Equidem hominis in rebus indubitatis timidiſſimi audaciam in re illi ſine dubio non ſatis nota admiror. Coliculos ſilentes recte dici, non poſſum credere viro docto. Nam reliqua Columellae loca, in Indice poſita, diuerſa plane ſunt et aliena ab eo ſenſu, quem hic locus poſtulat. Virgae enim ſilentes IV. 30. 6. vineae IV. 27. 1. ſarmenta IV. 29. 1. ſurculi II. 2. 26. ſunt de gemmis nondum apertis et in florem aut folia expanſis interpretanda. Atque ita h. l. flos

ſilens

ſilens eſt in gemma florali latens, nondum explicatus. Capparis florem ſilentem hodie omnes edimus. Igitur reſtitui veterem lectionem deleto diſtinctionis ſigno poſt *ſilentem*, quod verbum refertur ad ſequens *florem*. Vocabula, a nobis incluſa. recte omittunt libri Pol. et S. Male enim de flore, recte de caule dici poſſunt. Poſt florem maiorem diſtinctionem poſui. Paſtinacae etiam flos ſilens cum caule conditur; etſi nihil ea de re Plinius habet. Deinceps vitis albae, vt aſparagi, ruſci et tamni non flos, ſed coliculus ſolus conditur, quod poſtea demonſtrabo. Igitur ante *vitis albae* iterum maiorem poſui diſtinctionem. Atque ita locum perſanaſſe me puto.

vitis albae] De vite vulgari Plinius 14. ſect. 23. *vitis ipſa quoque manditur, decoctis caulibus ſummis qui et condiuntur in aceto ac muria.* Sed de alba vite XXIII. ſ. 16. *ex radice caules aſparagi ſimilitudine exeunt. Hi decocti in cibo aluum et vrinam cient.* Dioſcorides IV. 184. *ταύτης οἱ ἀσπάραγοι κατὰ τὴν πρώτην ἐκβλάστησιν ἐσθίονται οὔρησιν καὶ κοιλίαν κινοῦντες.* Etiam nigrae aſparagos veris in cibo vrinae ciendae cauſa praetulit Diocles apud Plinium l. c. et Dioſcorides IV. 185.

ruſci] Plinius 21. ſ. 50. de herbis ſilueſtribus, quibus gentes variae in cibis vtuntur: *In Italia pauciſſimas nouimus, fraga, tamnum, ruſcum, batin marinam, batin hortenſiam, quam aliqui aſparagum Gallicum vocant. Praeter has paſtinacam pratenſem, lupum ſalictarium, eaque verius oblectamenta, quam cibos.* Cauliculos ex aceto tritos memorat XXI. ſect. 100. et ſub nomine myrti ſylueſtris XXIII. ſ. 83. *cauliculi quoque incipientes aſparagorum modo in cibo ſumti et in cinere cocti.* Quae eadem de *μυρσίνῃ ἀγρίᾳ*, quo nomine Graeci ruſcum appellabant, Dioſcorides IV. 146. Noſter X. 374. *hirſuto ſepes nunc horrida ruſco prouenit.* Ruſci aculeati turiones hodieque comeduntur a quibuſdam.

tamni] In loco Plinii 21. ſect. 50. lectionem vulgarem *tanum* ex libris ſcriptis in *tamnum* mutauit Harduinus. Nec alibi Plinius nominauit. Noſter X. 373. *iam tamni ſponte vireſcunt.* inter hortenſes plantas, vbi libri alii *thami, thanni, tanni.* Sed Pontedera reſtitui iuſſit *tamni.* Vide tamen notam ad priorem locum.

digitelli] Aizoum Italis dici digitellum, monet Plinius 25. ſect. 102. et 26. ſect. 92. ſedum idem eſſe ait 18. ſect. 45. vnde miror a Geſnero dici ignotum herbariis. Infra ſect. 5. Sang. *digitillum* vocat, quam ſcripturam etiam Pliniani Codices habent, monente Abr. Gronouio.

pulei] Plinius 19. ſect. 47. de mentha: *grato menta menſas odore percurrit in ruſticis dapibus. — Congruit pulegio. — Haec quoque ſeruantur ſimili genere, mentam dico pulegiumque et nepetam*, ſc. ad condimenta ciborum. Idem 20. ſect. 54. *magna ſocietas cum menta ad recreandos defectos animo pulegio cum ſurculis ſuis in ampullas vitreas aceti vtriſque deiectis.* Ceterum peſſime Geſnerus antiquae lectioni ſubſtituit *pullei.*

lapſanae] Plinius 20. ſ. 37. *inter ſilueſtres braſſicas et lapſana eſt — coquitur in cibo.* Caulem et folia in cibis coqui teſtatur Dioſcorides II. 142. Cymam ſilueſtrem interpretatur 19. ſect. 41.

batis] Plinius 26. ſ. 50. *eadem vis crethmo — eſt autem inter eas quae eduntur ſilueſtrium herbarum. Hanc certe apud Callimachum apponit ruſtica illa Hecale; ſpecieſque eſt batis hortenſiae. — Eſtur crudum coctumue cum olere, odorati ſaporis et iucundi. Seruatur autem in muria.* Noſter infra cap. 13. 2. olus cordum a quibuſdam ſatiuum batin appellari ait, muriamque huic herbae condiendae non conuenire monet. Cordum olus dicitur, vt foenum cordum, quia autumno prouenit. Sed pro *ſatiuum* rectius ibi Sang. liber ſatiuam. In priore Plinii loco 21. ſ. 50. verba *batin marinam* Codex Pintiani omittit, Chifflet. *battin* nominat, vt libri Columellae. Neſcio vnde ductum ſit, quod habet Geſneri Theſ. L. L. ſub hac voce, eſſe herbae aculeatae genus; niſi forte ex ſcriptura *batis* ſuſpicatus aliquis eſt, a graeco *βάτος*, rubus, deſcendere vocabulum. Eſſe crethmon, Gallorum *bacille*, ſeu foeniculum marinum Italorum, qui eo hodieque condito vtantur, monet ex Dodonaeo Geſner: verum Harduinus ad Plinium T. II. p. 385. crethmon agrion Plinii cenſebat eſſe portulacam marinam, halimi vulgaris ſub nomine pictam a Matthiolo, contra (p. 403.) battin eſſe portulacam hortenſem. Quam quidem opinionem refutat locus Columellae infra c. 13. vbi iuxta portulacam nominat battin hortenſiam. Olerio cordi appellationem nemo alius adhibuit praeter Columellam.

miluinus pes] Nemo veterum praeter noſtrum nominauit. Cornu cerui repens intelligi ſuſpicatur Ruellius II. 64 et 143. referente Dodonaeo I. 4. 25. vt annotauerat Geſner.

2. *ruſcus et tamnum*] Ex Sang. *ethruſcum et thamnum* annotauit Gronov; deinceps *lapſana* omittit vterque Sang.

in alueos] Sang. aliter: *in alueum componitur — conſudet, reponitur. — remiſerit — poſſit — lauatur — exprimitur.*

ablui

abhui poſſint] Intellige: bene eſt: illo ipſo iure abluuntur. De hac ellipſi, Graecis ſolenni, bene admonuit Geſner. Ceterum in Sangerm. vtroque deeſſe *ſibi* poſt *ſuo* annotauit Gronov.

3. *et ius vſque*] Verba et *ius* omittunt liber Pol. et Sang. quo facto dicitur foeniculum ad ſummum labrum fideliae peruenire. Sed deinceps ſect. 4. eſt in eadem conditura: *vt ius ſuperueniat*. et cap. 9. ſect. 2. eſt: *vt ius ſupernatet*. Scilicet ita aer et mucor facilius ab herbis conditis arcetur.

4. *omnem coliculorum*] Ita recte emendauit Vrſinus vulgatum *folliculorum*, approbante Geſnero; qui ad verba ſect. 3. *et ius vſque* retulit varietatem ex margine Gr. et St. *coliculorum*, quam pertinere ſuſpicor ad hunc locum, quia altero plane eſt inepta.

Caules, ſi] Sang. vterque *Colles — deduci et partiri*. Voluit *Coles*.

adiici tum] Vulgatum *adiectas, ita* emendaui adiuuante libro Sang. ex quo *adici* annotatum eſt *adici tum*. Verum ita vulgatum *ita* redditur ſuperuacuum; quare hoc omiſi.

Cap. VIII. *Oxygala*] Plinius 28. ſect. 35. de butyro conficiendo: *fit aeſtate, expreſſo tantum crebro iactatu in longis vaſis anguſto foramine ſpiritum accipientibus ſub ipſe ore, alias praeligato. Additur paulum aquae vt aceſcat. Quod eſt maxime coactum, in ſummo fluitat; id exemtum addito ſale, oxygala appellant. Reliquum decoquunt in ollis. Ibi quod ſupernatant, butyrum eſt. — Oxygala fit et alio modo, acido lacte addito in recens, quod velis inareſcere, vtiliſſimum ſtomacho. Effectus dicemus ſuis locis.* Promiſſo non ſtetit Plinius. Geoponica XVIII. 12. oxygala in oleum demiſſum aut in terebinthi foliis conditum, molle permanere docent. Harduinus ad Plinium putat eſſe acidum lac, quo in magnis aeſtibus frequenter ſitim exſtinguere amant Turci, *Iugurtham* appellantes, auctore Buſbequio Epiſtol. I. p. 103. Verum de poculo Turcorum dubito, quod fortaſſe magis cum melca conuenit, quae fit lacte acido. Ex oxygalacte in Pergami vicinia et ſuperiore Aſia caſeos fieri, narrat Galenus de Simpl. Medic. Facult. libro X. Idem de Alim. Facult. 3. admonet, in oxygalacte ſolam relinqui caſeoſam lactis materiam, et quidem ad frigidiorem ſtatum deductam; et c. 17. caſeum oxygalactinum a Pergamenis et in Myſia confici ſolitum omnibus reliquis concocta faciliorem et ori gratiſſimum eſſe ait. De natura oxygalactis dubitationem tollit

emendatio loci Pliniani, á Dithmaro et Io. Beckmanno propoſita in Hiſtor. Inuentor. Vol. 3. p. 286. vbi verba ſic collocat: *quod eſt maxime coactum, in ſummo fluitat. Id exemptum addito ſale butyrum eſt, oleoſum natura. Quod reliquum eſt, decoquunt in ollis. Additur paulum aquae (aceti* malebat Becm.) *vt aceſcat. Id quod ſupernatat, oxygala appellant. Quo magis virus reſipit, hoc praeſtantius iudicatur. Pluribus compoſitionibus miſcetur inueteratum.* vbi Vincentius habet *quod magis virus reſpuit.* Sed illa emendatio efficit quidem, vt butyri coactio noſtro mori ſimilis fiat, ſed oxygalactis natura nihilo magis fit exinde clarior. Galenus enim oxygalacti caſeoſas partes tantum ineſſe tradit; at in Columellae oxygalacte butyrum etiam ſupereſt, cum lacte permixtum. Idem in altero Plinii oxygalacte ſupereſt; atque idem in priore etiam adeſſe ſignificat lectio vulgaris. Sed iudicent petitiores!

2. *cauum, quem*] Exempla huius ſexus alia dedit Drakenb. ad Liuium T. III. p. 895.

lac coeperit manare] Etiam deinceps, poſt triduum intermiſſum, *lac* adhuc appellat; ex quo apparet, non fuiſſe oxygala caſei genus, quod putabat Becmann, ſed lac leuiter coagulatum et acidulum. Recte igitur Gorraeus videtur Gallorum iunceam, *jonchée*, id eſt, caſeum recens coagulatum et mollem comparaſſe; quam opinionem egregie firmat locus Geoponicorum ſupra poſitus. Itaque eadem eſt *meta lactis* apud Martialem III. 58. et *metae lactentes* I. 44. *quas ruſtica fiſcina miſit.* Idem VIII. 64. *maſſam lactis modo alligati vocat.* Melca ex compoſitione Geoponic. 18. cap. 21. nulla alia differt ab oxygalacte, niſi quod ſerum ibi non detractum legitur; quale lac noſtri *Schliekermilch* vocant.

3. *lepidii*] Noſter X. 124. lactis guſtum condire ait. Culturam docet XI. 3. 16 et 41. Eſſe eandem herbam cum iberide, cardamine et naſturtio ſilueſtri, docet Cornarius ad Galenum de Compoſ. Medic. p. 547.

compertam] Geſnerus legi volebat *concerptam.*

Cap. IX. *caules lactucae*] Plinius 19. ſ. 39. *inuentum omnes thyrſos vel folia lactucarum prorogare vrceis conditos ac recentes in patinis coquere.* Ex noſtro apparet, caules cum teneris foliis condiri ſolitos fuiſſe. Ceterum ex Edd. addidi verba: *Conditura lactucae*, monitus a Pontedera, vt ſtatim, qua de re agatur, cognoſcat lector. Idem Plinius l. c. ſect. 38. de Auguſto ſeruato lactucarum eſu: *in tantum recepta commendatione, vt ſeruari etiam in alienos menſes eas oxymelite*

lite repertum ſit. Caulem lactucae Graeci etiam in cibo amabant. Theophraſtus H. P. VII. 2. *καὶ τῆς μὲν θρίδακος ἡδίους φασὶ τοὺς παλιβλάστους εἶναι καύλους. τὸν γὰρ πρῶτον ὀπώδη καὶ πικρὸν εἶναι, ὡς ἄπεπτον. οἱ δὲ τοὐναντίον, ὀπωδεστέρους τούτους, ἀλλ᾽ ἕως ἂν ὦσιν ἁπαλοί, φαίνεσθαι γλυκυτέρους.* Genus aliquod in Germania cultum ſub nomine Lactucae cauleſcentis (Strunkſalat) Francoſurtanae caules muria condiendos ad cibum hiemalem praebet.

rubi] Cauliculos rubi cymae modo in cibo ſumtas, et cynoſboti thyrſos inter medicinas poſuit Plinius 24. ſect. 73 et 74. Sed Lipſ. lectio *ruris intubi* facit, vt de vulgari dubitem.

armoraciorum] Supra VI. 17. 8. et IX. 4. 5. genere feminino dixit *armoraciam.*

Cap. X. *cepam*] Plinius 19. ſect. 32. *Schiſta et Aſcalonia condiuntur. — Apud nos duo prima genera: vnum condimentariae, quam Graeci gethyon, noſtri pallacanam vocant — alterum capitatae, quae ab aequinoctio autumni vel a Favonio ſeritur. — ſicca acrior quam condita.* Dioſcorides *κρόμμυον ταριχηρὸν* dixit. Galenus Alim. Facult. II. rapa, ceras et ampelopraſa aceto aut muria condi refert.

vnionem] Ex veſtigiis lectionis libri Sangerm. ſuſpicor h. l. olim fuiſſe *quam vnionem Marſi ruſtici.* Ceterum ex vnione factum Gallorum *oignon* cenſent cum Salmaſio Harduinus et Cangius in Gloſſario ſub voce *aloigna.*

fruticauit] Praeſtare puto lectionem *fructificauit.*

2. *pruna onychina*] Pira onychina, a colore onychis gemmae dicta, habet Plinius 15. ſect. 16. Pruna ſylueſtria ſola Aſiani appellabant *προῦμνα*, ſatiua *κοκκύμηλα*, ſylueſtria etiam *ἀγριοκοκκύμηλα*, teſte Galeno, qui ex cornis brabylis et prunis ſilueſtribus praeparat ſtomatica medicamenta Compoſ. medic. ſec. loca VI. 1. vbi vide Cornarium p. 448. qui egregie docet, *βράβυλα*, a ſolo Galeno inter fructus ſilueſtres memorata, male a Plinio inter herbas relata eſſe, quas nos *Schleen* appellamus, Pruni ſpinoſae Linnaei fructus. Sed haec prunus ſpinoſa videtur potius eſſe prunus ſilueſtris Columellae; et brabyla videntur ad aliud genus pruni ſilueſtris aut crataegi pertinere. Recte autem monuit Cornarius, male Schol. Theocriti ad Idyll. VII. 146. et XII. 3. brabyla explicare per *κοκκύμηλα* et *δαμάσκηνα*, quae ſunt ipſa pruna ſatiua. Brabyla porro ſuſpicatur eſſe fructus arbuſculae, quam Plinius ex Dioſcoride Poterium et neurada appellat. Haec

vero tota lanugine obtecta virgulta habet mollia; quod in pruno ſpinoſa contra eſt.

3. *corna*] Plinius 15. ſect. 31. corna, vt oliuas, cadis condi refert.

4. *venerea*] Supra V. 10. 18. ſunt *venerea pira;* quod nomen et h. l. repoſui pro *veneria*, vt analogiae propius. Atque ita editum legitur in Plinio.

Lateritiana] Supra V. 10. 18. *lateritana* ſunt ſine varietate. Plinio *Lateriana;* ſed Macrobius Saturn. II. 15. *Lateresiana* etiam habet cum libris Columellae quibuſdam.

Decimiana] Plinius 15. ſ. 16. Decimiana ab auctore nominata, et Pſeudodecimiana habet, quae Macrobius l. c. appellat Decimana. Igitur lectionem librorum optimorum praetuli vulgatae *decumana*, conſentiente Pontedera.

myrapia]. Ab odore dici monet Plinius 15. ſ. 16. igitur *myrapia* ſcripſi, cum vulgo *myrappia* legeretur. Eſt enim myrapion a μῦρον vnguentum, et ἄπιον pirum.

purpurea] Incluſi *pruna*, in Codice Lipſ. omiſſa. Polit. etiam vulgarem lectionem variat. Pira purpurea a colore dici, monet Plinius l. c. et noſter eadem laudat cum aliis V. 10. ſect. 18. pruna purpurea nemo nominauit; et de prunis antea dixerat Columella. Video nunc mecum ſentire Pontederam. Ex Sang. *myra pira* annotauit Gronov.

Cap. XI. 2. *Condituras oliuarum*] In quem vſum adhibet Colum. infra c. 47. ſ. 4. Ceterum hydromel id, quod vini loco aegrotis propinat, eodem plane modo confici, vt Columella docuit, Galenus in Hippocratis locum refert, quem vide in Foeſii Oeconomia. Idem ὀξύγλυκυ et ἀπόμελι idem eſſe affirmat et ea ratione, quam Columella docet, confici ait in Graecia, praecipue in Elide. Sed ὀξύγλυκυ aperte diuerſum eſſe docet aceti admiſtio, ab ipſo Galeno annotata. Vide Foeſium in voce ὀξύγλυκυ.

languentibus] Plinius 31. ſect. 36. *hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vini aegris velut innocentiore potu, damnatum iam multis annis, iiſdem vitiis, quibus vinum, nec iiſdem vtilitatibus.*

inflationem] Ipſum oxymel niſi decoquatur mel et deſpumetur, inflare inteſtina, monet Galenus de morbo comitiali; igitur decoctionis vices ſubit fermentatio mellis, cum aqua ſoli expoſiti.

Cap.

Cap. XII. *non vno modo*] Plinius 22. ſect. 51. *Duo genera eius, ſubitae et recentis, alterum inueteratae. Repentina deſpumato melle praeclaram vtilitatem habet in cibo aegrotantium leui.* Deinde ſect. 52. *inueteratae vſum damnauere poſteri, minus innocentem aqua, minuſque vino firmam. Longa tamen vetuſtate tranſit in vinum.* Frigidam mulſam ibidem dixit Plinius, quam Dioſcorides V. 17. crudam *τὸ μὴ ἀφεψημένον*, non decoctam. Hydromeli graece dicitur; cuius vſus diu viguit ante vinearum vſum cognitum apud varias gentes. Medio aeuo *Medus*, *Medo et Meda* dicebatur, docente Cangio in Gloſſario. De eo Ariſtoteles Mirabil. Auſcult. c. 21. *ἐν Ἰλλυρίοις φασὶ τοὺς Ταυλαντίους καλουμένους ἐκ τοῦ μέλιτος ποιεῖν οἶνον. ὅταν δὲ τὰ κηρία ἐκθλίβωσι ὕδωρ ἐπιχέοντες ἐψοῦσιν ἐν λέβητι ἕως ἂν ἐκλίπῃ τὸ ἥμισυ. ἔπειτα εἰς κεράμια ἐκχέαντες τιθέασιν εἰς σανίδας. ἐν ταύταις δέ φασιν ἔχειν πολυχρόνιον καὶ γίνεσθαι οἰνῶδες καὶ ἄλλως ἡδὺ καὶ εὔτονον. ἤδη δέ τινες καὶ ἐν Ἑλλάδι συμβεβηκέναι λέγουσι τοῦτο, ὥστε μηδὲν διαφέρειν οἴνου παλαιοῦ, καὶ ζητοῦντας ὕστερον τὴν κρᾶσιν μὴ δύνασθαι εὑρεῖν.* Hodieque in eadem regione potionem iſtam ex mello fieri, *Scerbet* dictam ab incolis, tradit Fortis Itiner. Dalmatici T. II. p. 215. verſionis germ. Qui vino propiorem mulſam reddere volunt et feruorem eius accelerare, fermentum, vel faeces vini, hordeum toſtum, ſcobem ligneam, vel aliqua aromata addunt. Hiſpani potionem *Aloxa* parant ex melle et aqua addito citreorum cortice. Vide *Febroni* de arte vinorum conficiendorum Obſerv. 24 et 25.

2. *nonnulli tamen qui*] Ita Sang. pro vulgato *nonnulli tamen cum.* Ex eodem *Cagonam* annotauit Gronov.

3. *mellis permiſcent*] Pro *adiiciunt* deinceps Vrſinus malebat hoc idem *permiſcent* poni. Sed nunc video, eius notam male a Geſnero relatam eſſe huc, quae pertinebat ad lectionem antiquam *promiſcent.* Idem Vrſinus *ſi dulciorem* malebat legi, quia Edd. ante Victor. habent deinceps *ſi vero auſteriorem.* quod omiſit annotare Geſner.

Cap. XIII. *ſeri minimum*] Ideoque plus caſei ex lacte cogitur, cum verno tempore minus caſei butyrique inde colligatur, vtpote lacte magis aquoſo.

non tam expedit] quam caſeum inde cogere. Geſnerus tamen malebat legi: *tum non expedit.*

ſeptimo] Capite 8.

2. *ſatiuam battin*] Ita recte Sangerm. pro *ſatiuum.* De batti vide ad cap. 7. ſect. 1.

portulaca] Cum braſſico ſeri tradit Plinius 19. ſ. 53.

Cap.

Cap. XIV. *oſſeo cultello*] Metallum enim dum acore pomorum vitiatur et aeruginem contrahit, et ipſa poma inficit confeſtim, quod vnuſquiſque quotidie experitur in pomis.

ruſtici vindicant] Geſner interpretatur ſeruant, compendii faciunt; Sang. habet *ruſticis.* ſed nec ſic ſanatum locum eſſe cenſeo. Forte fuit olim *ruſtici ſibi vindicant.* Ex ſcriptura *ſiui vindicant* vitium eſt ortum.

pulmentario — ficus] Plinius 15. ſect. 21. *ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus. ſuccus matureſcentibus lactis, percoctis mellis. Seneſcunt in arbore, anuſque deſtillant gummium lacryma. Siccas honos laudatus ſeruat in capſis. — at vbi copia abundat, implentur orcae in Aſia, cadi autem in Ruſpina Africae vrbe, paniſque ſimul et obſonii vicem implent. vtpote cum Cato cibaria ruris operariis iuſta ceu lege ſanciens, minui iubeat per fici maturitatem. Cum recenti fico ſalitis vice caſei veſci, nuper excogitatum eſt.* vbi veteres Edd. habent primum: *gummi modo lacrymam, ſiccanturque. Honos laudatas ſeruat in capſis.* vbi Pintianus malebat legi: *Mos laudatas ſeruandi in capſis.* Deinde ita Edd. *per fici maturitatem. cum et obſonii vicem habeant recentes ficus. Sale ſiccatis et caſei loco veſci* etc. In Codice Toletano Pintianus reperit ſcriptum: *cum recenti fico ſalis vice caſeo veſci, nuper* etc. Vnde malim locum ita reſtituere: *per fici maturitatem, cum et obſonii vicem habeant recentes ficus. Cum recenti fico ſalis vice caſeo veſci* etc. In vulgari lectione Harduinus ſalitis interpretatur carnibus ſolitis, atque ita ſtatuere oportet caſeum cum recenti fico ſemper fuiſſe vna comeſtum. Saltem illa verba media: *cum et obſonii vicem habeant recentes ficus* genuina Plinii verba eſſe cenſeo et reſtituenda. Antea enim de ſiccis tantum affirmauerat, eas obſonii vicem implere.

Cap. XV. *factae — cannae*] Infra cap. 50. 5. ſunt in ſimili vſu cannae ſpiſſe textae. Et Graeci κάνναν ſtoream vocant ſtoreas ex calamis textas, teſte Polluce VII. ſect. 176. X. 166 et 184.

occaſu] Hanc Sang. lectionem ab Heinſio Aduerſ. III. p. 459. omiſſam miror, qui corrigit: *in occaſum vergit;* quam lectionem vulgatae et alteri a me poſitae ipſe praeferrem, ſi liber aliquis addiceret.

noctibus remittit humus] Ex vulgari opinione rorem ex terra deriuat. Scilicet humor plantarum terraeque calore extractus et in aerem ſubleuatus, refrigerato aere veſpere et

et noctu praecipitatus inde redit frugeſque et terram madefacit. Multa nimis ad h. l. philoſophatur Geſnerus.

acclines] Barth. ad Claudianum p. 35. malebat *acclines*. Liber Sang. *adcliues*. At Heinſius Aduerſ. III. p. 459. ex eo poſuit *acclines*. Quare vulgatum *accliues* correxi.

vieſcentem] Hoc effeci ex lectione librorum. Aperte *vieſcere* pro *areſcere* ſect. 5. habet Sangerm. liber. Scilicet a vieſcere oritur vocabulum vietus, quo de fructibus maturis et caducis vtitur Cicero de Senect. cap. 2. Vulgo h. l. *inareſcentem* legebatur. Ex Sang. *viſcentem* poſuit Heinſius et *vieſcentem* correxit.

2. *meridiano tepore*] Ita cum Heinſio correxi vulgatum *tempore*. Saepiſſime in his noſtris ſcriptoribus tepor cum tempore permutatus fuit. Vide ſect. 5. *bene ſiccatas meridianis teporibus*.

4. *farinam fici*] Ita pro *formam* recte libri optimi, probante etiam Geſnero et Heinſio Adv. III. p. 459. Varias rationes ficorum et viridium ſeruandarum et ſiccandarum ex Martiali docuit Palladius Martio cap. 10. ſ. 34. in quibus multa ſunt ſimilia his, quae Columella docet. Cum Palladio conuenit auctor Geoponicorum X. ſect. 54.

teſtam] i. e. orcam teſtaceam. Deinceps *vieſcere* ex Sang. probauit etiam Heinſius.

5. *in formam panis*] In formam laterum Graeci figurantes caricas maſſam eiuſmodi παλάθην dicebant, vt praeter alios docet Hieronymus in Cap. I. Oſeae et cap. 6. Ezechielis. In furno ſiccari, ſed non bene ibi, ſed in aere refrigerari ficos, monet Ariſtoteles Problem. XXII. ſect. 10. De Hiſpanis et reliquo ſui temporis more ita Creſcent. V. 10. *Secundum Hiſpanorum morem hoc modo. Siccentur mediocriter et optime refrigeratae in vaſe aliquo componantur et ponderatae bene ſeruentur. Ficus ſiccae, quas Ceſenates optimas habent, procurantur hoc modo ab eis. Colliguntur ficus graſſulae mediocriter maturae et ad ſolem per biduum integrae dimittuntur, deinde pinguiores ſcinduntur per medium ex tranſverſo, et iterum parte inferiori ſeu interiori conuerſa ad ſolem duobus vel tribus diebus ſiccentur, vel duabus ſimul iunctis ac iterum duobus vel tribus diebus ad ſolem relictis tandem in teſta ponantur et iterum ad ſolem triduo dimittunt, deinde in ſcrinio per 15 dies tenentur, et poſtea iterum ad ſolem ſi neceſſarium videbitur, reponuntur, quibus poſtea refrigeratis in aliquo vaſe ſtricte fortiter ponderantur et caue, cum ſiccantur, vt imbrem et pluuiam vnquam tangant.*

lixiuiam

lixiuiam cineris ſarmenti] Plinius 15. ſ. 18. *quidam vt paſſas faciant, in cinere lixiuio tingunt, protinus quam detraxere vitibus mox in ſole ſiccant: tum foliis, vt ſupra dictum eſt, inuolutas vinaceis ſtipant.* Geoponica IV. 15. τινὲς τέφραν συκίνην ἢ ἀμπελίνην ὕδατι ζέσαντες καὶ τὰς βότρυας βρέξαντες καὶ ψύξαντες ἀποτίθενται ἐν κριθίνοις ἀχύροις.

in ſole aſſiccant] Ex Sang. lectione *in ſole atque ſiccant et vaſis recundunt* Heinſius corrigebat *in ſole aeque ſiccant.*

Cap. XVI. *tabulis*] Alias crates nominat, quae humorem commodius tranſmittunt. Poſtea pro *ſarmenti* in vtroque Codice Pariſ. eſt *ſarmenti vi*, vnde effecit Abr. Gronov, quod poſui in textu. Cf. VI. 29.

exiguum pati] ſcilicet *ineſſe*, niſi id ipſum excidit. Sed infra c. 47. 10. *patimurque horis tribus dum aliquatenus bacca ſalem combibat.* Ita Scribonium Largum ſaepe loqui, monet Geſneri Theſ. L. L. Ceterum Codex Sang. alter *colorentur* habet.

2. *in crate diſponito*] In libro Pol. et Sang. eſt *canteriis.* Recte puto. Canterios eiuſmodi ad alium vſum adhibet noſter XI. 3. 58 et 63. Ipſas ficos adeo in eiuſmodi iugis ſeu canteriis ſiccari iuſſit capite ſuperiore. Poſtea Sangerm. *modico* habet.

3. *Quidam*] Sang. *Aliter* praeponit.

plataninis] Plinius 15. ſect. 18. *Graeci hoc idem platani foliis aut vitis ipſius aut fici vno die in vmbra ſiccatis, atque in cado vinaceis interpoſitis.*

cremauerint, cinere] Vitium vulgatae vidit Geſner, qui malebat legi: *ex eius, quod — cinere.* Sang. liber habet *cineream.* Noui, dici cinerem lixiuium et cineris lixiuiam, ſed non memini *ciner eam lixiuiam* legere. Abr. Gronov corrigebat *cinerem lixiuam.* In Sang. eſſe *ciner eam lixiuam* idem admonuit, cum Erneſtius ſolum *ciner eam* annotaſſet. Equidem aut *cinerem lixiuum* aut *ciner eam lixiuiam* dicendum eſſe cenſeo; poſteriorem rationem ſuadente Sangerm. praetuli. Vide ad cap. 22. ſect. 1.

4. *Eodem*] Sang. praeponit *De Sorbis.*

quo ſit pinguior] Vuam paſſam fieri feruenti oleo adſtam, tradit etiam Plinius 14. ſ. 11. in loco, infra ad c. 39. laudando, ad quem Dalecampius monet, eadem ratione hodieque Monſpeſſulanos vuam paſſam parare.

intra tectum] Plinius 15. ſect. 18. no. 3. *Sorba quoque et ſcrobibus, gypſato operculo, duum pedum terra ſuperinducta, in loco aprico, inuerſis vaſis: et in doliis, vt vuas*

cum

cum ramis ſuſpendi. vbi recte monuit Pintianus, verba ita eſſe transponenda: *et ſcrobibus duum pedum, gypſato operculo, terra ſuperinducta.* Idem no. 4. *Plerique vero in ſcrobe duum pedum altitudinis arena ſubſtrato et fictili operculo, dein terra operto.* Palladius II. 15. *Sorba ſeruantur hoc genere. Lecta duriora ac poſita, vbi miteſcere coeperint, fictilibus vſque ad plenum clauduntur vrceolis, gypſo deſuper tectis, et bipedanea ſcrobe loco ſicco ſub ſole merguntur ore peruerſo et deſuper ſpiſſius terra calcatur.* Verba igitur huius loci *intra tectum* vitioſa eſſe videntur; aprico enim loco et ſub ſole ſcrobes fieri debent, non in loco tecto. Sed etiam infra cap. 44. ſect. 3. foſſulae tripedaneae ſicciſſimo loco ſub tecto fiunt ad ſimilem vſum.

Cap. XVII. *penuria*] Vinum ex pomis variis, adeoque ex fico fieri teſtatur Plinius 14. 19. ex iiſdem etiam fermentatione continuata vinum tranſit pomorum in acetum, quod vini vitium cum Horatio dixit bene Plinius. Itaque e Cypria fico et acetum praecellens fieri monet Plinius l. c. Quomodo acetum ex malis, pyris, ſorbiſque fiat, docuit Palladius. Geoponica VIII. 41. τινὲς δὲ ἐκ τῶν σύκων τῶν ἐπὶ τοῖς δένδροις βρεχομένων καὶ σηπομένων ἐμβάλλουσιν εἰς ὕδωρ καὶ ἐάσαντες συσσαπῆναι ὄξος ἐποίησαν. Caricarum defrutum a Romanis colorem dictum habet Apicius II. 2.

picata bene olida] Infra c. 38. 4. *amphoras bene picatas et bene olidas.*

2. *parteis ſaccis*] Supra IX. 15. 12. *tenui vimine rarius contextus ſaccus inuerſae metae ſimilis, qualis eſt quo vinum liquamus.* Cf. infra ad cap. 19. 4.

vermiculos] Laruas muſcarum variarum, Κώνωπα ex vino acido naſci, iam olim monuit Ariſtoteles. Anguillas aliaque minuta, oculo vix perſequenda armato animalia in aceto vidit recentior demum aetas.

Cap. XVIII. 2. *perenne*] i. e. per totum annum. Sang. *perennie* habet.

et picandae] Fiſcellas picatas vuis colligendis et deportandis, ne ſuccus emanaret, Geſner comparauit cum Catonis cap. XI. vrnis et amphoris ſparteis.

vindemiator — deſtringat] Sang. lectionem omiſerat Erneſti. *Vindemitor* Edd. I. B. R. quam formam habet etiam Plinius, Ouidius, Horatius et Seneca.

3. *et*

3. *et torcularii*] Vrſinus malebat: *et ita torcularia.* Supra XI. 2. 71. *torcularia et fora diligenter emendata et lota* habet.

aqua marina] Geoponica VI. 1. πλυθήτω ἢ θαλάσσῃ ἢ ἅλμῃ θερμῇ καὶ σπογγισθήτω. vaſa ipſa ſupra XI. 2. 70. lavat noſter marina vel aqua ſalſa. Geoponica V. 10. torcularia viginti diebus ante vindemiam aperiri iubent, quo perflentur, aqua etiam marina conſpergi et ſuffumigari.

cella vinaria] Vinum enim omnem odorem, vt oleum facillime concipere, monet etiam Theophraſtus C. P. VI. 28. Cellam vinariam ſtruunt ordinantque praeter Geoponica Cato III. 2. Varro I. 11. 2. Columella I. 6. 9. Palladius I. 18. 1. Vaſorum vinariorum formam et cellae vinariae ordinationem deſcripſit et pinxit neſcio quis Gallus in Journal oeconomique Decembr. 1766. p. 547. quem locum Promtuarium nouum Hamburgenſe conuerſum dedit in noſtrum ſermonem. Sed is nullis ſcriptorum auctoritatibus vſus eſt.

4. *Vaſis preſſoriis*] Vitium vidit Geſner, qui malebat *e vaſis preſſoriis.* Edd. I. B. R. *preſſori* habent. Forte latet nomen genii alicuius ſeu daemonii. An fuit *Libero Liberaeque vitis repertoribus*, vt apud Varronem I. 2. 19.? Sacrificium credo intelligi, quod *Sacrimam* vocatum refert Feſtus, cum muſto pro vuis primis et vaſis et vino ipſo Libero ſacrificabant. Sed idem *Juſſimenta dicebant quae faciebant ex faba milioque molito mulſo ſparſo; ea diis eo tempore dabantur, quo vuae calcatae prelo premebantur.* Baccho capram et ψαιστὰ ſacrificat auctor Epigr. in Analect. T. II. p. 239. Varro L. L. V. p. 47. *Aliquot locis vindemiae primum a ſacerdotibus publice fiebant, vt Romae etiamnum. Nam flamen Dialis auſpicatur vindemiam et vt ius ſit vinum legere, agna Ioui facit, inter cuius exta caeſa et porrecta flamen prorſus vinum legit.* Ita enim pro vulgato *iuſſit* correxit Ian. Guil. Veroſim. I. 25. Nunc malim corrigere h. l. *Liberaeque pro vino et vaſis preſſoriis.* Feſtus: *Sacrificium, quod pro vuis primis fieret, a veteribus Sacrima eſt appellatum. — Eſt autem Sacrima muſtum in amphoram inditum ſacrifici cauſa pro tinis et vino, quae quaſi ſacra dicta, quod ſacra Libero fit.* In Pauli Excerpto eſt: *Sacrima appellabant muſtum, quod Libero ſacrificabant pro vineis et vaſis et ipſo vino conſeruandis.* vbi vide Scaligeri notam. Liberae mentionem in his vides omiſſam.

partem fructuum] Ita mecum legit Pontedera pro vulgato *praeſentem fructum.* Non omnis enim intercipitur fructus tam facile. Deinceps *nec furi* pro *ne furi* poſui, admonitus

nitus ab Abr. Gronouio. *ne* enim cum antecedentibus nexum ſignificat, qui nullus eſt h. l.

5. *quadrageſimum*] Plinius 14. ſect. 27. *Picari oportere protinus a Canis ortu, poſtea perfundi aqua marina aut ſalſa.* Geoponica VI. 4. vetera dolia ſub exortum caniculae, noua ſtatim e camino extracta picari iubent. Plinius 18. ſ. 74. *iuſtum vindemiae tempus ab aequinoctio ad Vergiliarum occaſum dies 44. ab eodem die oraculum occurrit frigidum picari pro nihilo ducentium.* Vide et ſupra XI. 2. 70.

pix imum] Ita ex libris pro *picem in* legi debere monuit Pontedera et ratio grammatica iubet. Plinius 18. ſect. 64. *dolia quaſſa ſarcire, ipſorumque laminas ſcabendo purgare aut nouas facere.* vbi ex editione principe *tabulas* reſtituit Brotier, vt lignea vaſa ſeu cupae intelligerentur.

demerſa ſunt] Plinius 14. ſ. 27. *Mitiores plagae doliis condunt, infodiuntque terrae tota, aut ad portionem ſitus. Item coelum praebent; alibi vero impoſitis tectis arcent. — Quin et figuras referre. Ventruoſa ac patula minus vtilia. — Imbecilla vina demiſſis in terram doliis ſeruanda, valida expoſitis.* De forma doliorum et collocatione in cella vide Geoponica VI. 2 et 3. Loca Pandectarum et Cuiacii Obſerv. II. 36. laudauit ad h. l. Geſner. Figuram doliorum, rationem picandi collocandique hodieque in inſula Cypro vſitatam, accurate deſcripſit partem etiam pinxit Mariti del vino di Cipro. Firenze 1772. Hodieque in Italia labra figulina ponunt, in quibus multum deferueſcat; quae cum doliis id habent incommodi, quod calorem *friguſque* citius concipiunt et retinent, quam lignea. Quod de aluariis teſtaceis monuit iam olim Columella, et de labris figulinis Febroni c. 5. de Vinorum conficiendorum arte. Hodieque romanae Hierarchiae regiones quaedam doliis figulinis vina recondunt teſte *Fineo. Vettine* vocant ea vaſa atque intus cera flaua illinunt.

lampadibus] craticulae formam habentibus et in dolium demerſum demiſſis cum pice indita aenea in lampadem habet Iuuenalis III. 285.

7. *picis brutiae*] Palladius Sept. 11. *In doliis picandis hic modus erit, vt dolium ducentorum congiorum XII. libris picetur; deinde pro minoris aeſtimatione ſubducas. — Diligentiores optimae cerae in decem* (*viginti* Vincent. cum libris ſcriptis) *picis libras vnam libram miſcent, quae et odori proficit, et ſapori et picem lenitate permulcens frigoribus eam non patitur diſſilire. Picis tamen guſtu exploranda dulcedo eſt, quia ſaepe vina eius amaritudine vitiantur.* Contra Plinius 14.

14. ſ. 25. *Pix in Italia ad vaſa vino condendo maxime probatur Brutia. Fit e piceae reſina — nam ceram accipientibus vaſis compertum eſt vina aceſcere.* Cautelam eandem in addenda cera habent Geoponica VI. 5. 10. et cap 7. 2. Picarias in ſilua Sila Brutiorum a cenſoribus locatas memorat Cicero Brut. c. 22.

Cap. XIX. 2. *ſine condimento*] Plinius 23. ſ. 24. *ſaluberrimum vinum; cui nihil in muſta additum eſt, ſi nec vaſis pix affuit.* Ceterum *perennare* ex Sang. annotauit Gronov, quod probo. Vulgo *perennari.*

3. *eximatur, ſatis*] Praeclare Vrſinus emendabat: *exprimatur, ſtatim.* Pontedera multo minus feliciter: *quam prelo preſſum ſit, eximatur ſtatim de lacu: in vaſa defrutaria deferamus.* Ita enim variatio ſtructurae verborum fit ingrata, ne dicam, barbara. Pedem vinaceorum habes infra cap. 36 et 43. 10. Eſt maſſa vinaceorum expreſſa, cui ſuperfuſa aqua lora fit, quam Hiſpani hodieque *Aqua pie,* i. e. aquam pedis appellant, teſte *Carter* Itinerar. Malacenſis T. II. p. 372. verſ. germanicae.

cremia] Plinius 18. ſ. 74. *hoc tempus et defrutum coquendi ſilente luna noctu; aut ſi interdiu, plena; ceteris diebus aut ante exortum lunae aut poſt occaſum. Nec de nouella vite aut paluſtri, nec niſi e matura vua, nec niſi foliis deſpumandum; quia ſi ligno contingatur vas, aduſtum ac fumoſum fieri putant.* Ceterum de voce *Cremium* bene diſputauit Geſner in Theſauro L. L. Gloſſae Iſidori: *Gremia ſiccamina lignorum* habent. In Florentinis Pandectis *gremiales arbores* et *gremia ligna* defendit Ant. Auguſtinus Emend. III. 7.

4. *cola — ſpartea*] Supra IX. 15. 12. *tenui vimine rarius contextus ſaccus inuerſae metae ſimilis, qualis eſt quo vinum liquamus* et ſupra 17. 2. *ſparteis ſaccis percolant.* Graeci ſimiliter σάκκον dixere atque hinc vina colare et eliquare σακκίζειν. Vide Cornarium ad Galenum de Compoſ. medic. p. 287. Aliter etiam ὑλιστὴρ appellabatur graece colum vinarium. Primus colorum vſus fuit in vinis faeculentis et turbidis eliquandis et purgandis, cui deinde multa luxuriae ingenium addidit. Non ſolum enim in colorum materia ſubtilitatem adhibuit exquirenda, ſed et colo indidit varia medicamenta, quibus vini vires vel frangerentur, vel odor augeretur. De primo vſu teſtatur Martialis XII. 6. *vt liquidum potet Alauda merum turbida ſolicito tranſmittere Caecuba ſacco.* Idem II. 40. *Caecuba ſaccentur.* Varia excogitauit deinde luxuria ad vinorum vires frangendas et temperandas. Hinc

colum

colum niuarium Martialis XIII. 103. *Setinos moneo noſtra niue frange trientes; pauperiore mero tingere lina potes.* Idem deinde Epigr. 104. de Sacco niuario ſic: *attenuare niues norunt et lintea noſtra; frigidior colo non ſalit vnda tuo.* Vnde apparet, cola niuaria non fuiſſe ex linteo facta, ſed ſolos ſaccos. Quae vero diuerſitas fuerit coli niuarii, equidem ignoro. Attenuari vinum niuario colo ſeu ſacco, teſtatur Martialis. Plinius 23. ſ. 24. *vtiliſſimum omnibus vinum ſacco viribus fractis.* Idem 14. ſ. 28. *vt plus capiamus, ſacco frangimus vires.* *Caſtrare ſaccis vina* idem dixit 19. ſ. 19. no. 2. Praeterea colo indebantur varia medicamenta. Ita Plinius 15. ſ. 37. de oleo myrteo: *oleo quoque ineſt quidam vini ſapor ſimulque pinguis liquor, praecipua vi ad corrigenda vina, ſaccis ante perfuſis. Retinet quippe faecem, nec praeter purum liquorem tranſire patitur, datque ſe comitem praecipua commendatione liquato.* Quae tranſtulit ex Theophraſto de Cauſis Plant. VI. 9. vbi de ſaporibus agit: *οἱ δ' οὐχ ὁμοίως ἔνδηλοι ὥσπερ ὁ οἰνώδης ἐν τῷ μύρτῳ, ἔτι δὲ ἧττον ὁ λιπαρός. ἔχει γὰρ καὶ τοιοῦτον ὃς ἐφίσταται τῷ οἴνῳ σακκιζομένῳ. καὶ ἀφαιροῦσιν αὐτὸν καὶ καίουσιν ἐπὶ τῶν λύχνων.* Panem triticeum in ſaccos additum grauitatem odoris in vino emendare tradit Plinius 22. ſ. 28. Polentam in ſaccos vinarios addi, vt vina mitigentur, idem refert 24. ſ. 1. Aniſum quoque ſaccis addi monet 20. ſ. 72. Cum vinum in coena apponendum colo frangebatur, *εὐνουχίζειν καὶ ἀποθηλύνειν* dixit etiam Plutarchus Sympoſ. VI. 7. Sed ſacci et coli vſus erat etiam ad vina defaecanda et eliquenda, cum tranſfundebantur, vbi praecipue remedia varia addebant, quae docent Geoponica VII. c. 37. de vinis percolandis. Eiuſmodi vina, quae in diffuſione percolantur, *οἴνους διηθικοὺς*, i. e. colatoria vocat Theophraſtus C. P. VI. 24. vbi monet, vina dulcia et mollia ſine odore eſſe, contra tenuia odoratiora eſſe reliquis, ſed celerius quam pinguia et craſſa vitiari, (*παρίστασθαι*. Geoponica *παρατρέπεσθαι* et *τρέπεσθαι* dicunt; peſſime Interpres latinus *conſiſtere et perfici.*) Vna cum odore vini fieri quandam ſeparationem humidi terreique elementi, dum faex deſidit et aquoſa pars exhalat. Atque hinc apparere ait vini fragrantiam eſſe ex attenuatione et ſeparatione atque exhalatione. Atque in ipſo dolio, quod vinum ſit infimum faecique propius, minus eſſe odoratum. Quam ob rem celerius etiam deprauari vina, quae percolari ſoleant; ita enim fieri tenuiora. Denique ex vinis tenuioribus, vetuſtioribusque fieri odoratiora; ſaporis autem gratam mollitiam, et robur nuſquam cum odore iunctum reperiri. Vina quaedam colli-

na

na ſimiliter eſſe odorata, ſed dura et minus grata guſtu; vina omnia vetuſtate amareſcere. Vinum verti (τρέπεσθαι, παρίστασθαι) dicitur, cum in vappam tranſit; quod notandum inprimis; nam aliqua vina, priuſquam in vappam mutentur, in acetum tranſeunt, quod eſt ὀξύζειν. Cum vero vinum vertitur et mutatur in vappam, aerem, et humorem acidiuſculum eructat. Hoc dum fit, dolium concaleſcit, et opercula ſudant ſeu humeſcunt; contra ſicca ſunt opercula, vbi in acetum tranſit vinum; tunc enim aer copioſus attrahitur. Vini vertentis experimentum hoc inter alia memorant Geoponica VII. 15. ſi laminas plumbeas vel aereas in dolio ſuſpenſas corroſas repereris. Alia a flore vini ſigna habent eadem Geoponica et Plinius 14. cap. 20 et 21. ſ. 25. Florem vini fugientis et vertentis ſe ſignum habet Columella infra c. 30. et Cato XI. 2. Florem dictum putem non ſolum ideo, quod effloreſcit tenuis cuticula in ſummo vino, ſed quod etiam talia vina, mox vertenda, fiunt odoratiora ex obſeruatione Theophraſti. Faeces ſimul ſubſidunt, parſque terreſtris ab aquoſa exhalante ſeparatur. Subtilior Catius Horatianus Serm. II. 4. 51. *Maſſica ſi coelo ſupponas vina ſereno nocturna, ſi quid craſſi eſt, tenuabitur aura, et decedet odor neruis inimicus; at illa integrum perdunt lino vitiata ſaporem.* Hinc denique intelliges locum Geoponic. VI. 3. vbi in doliis magnis vina iterum efferueſcere facile aiunt et florem cum odore euomere. Eſt enim flos ille repetiti feruoris ſignum, quem ſidere non ſinunt, ne putredinem creet et vinum vappidum efficiat, ſed muſto ferueſcenti admiſcent iterum. Vide Sprengeri librum de Vinis emend. p. 121 et 126.

crudo] Hinc apparet, quid ſit ὠμόλινον, quod in Hippocrate de Fiſtulis Celſus VII. 4. interpretatur linum crudum.

plumbeum perforare] Sangerm. alter addit *vas*. recte, niſi plumbeum, vt ahenum dictum fuit ſine addito altero vocabulo.

5. *quod aliquando contingit*] Recte haec verba libri optimi omittunt, vt vulgo ante *vas* interpoſitum *vel*. Igitur incluſimus, ſuadente etiam Pontedera. Ceterum eadem ratione vas pertunditur, vt paulo antea perforatur, ſi quid fecis ſubſederit, et materia denſior fundo adhaerens facilius ignem fortiorem conceperit, quam ipſum muſtum recipit. Ideo ne vel muſtum vel faecis materia fundum ipſum contingere poſſit, oleo bono imbuere iubet vas. Recte haec monuit etiam Geſner.

Cap.

Cap. XX. *diligenter*] Vix diligenti patrifamilias hoc accidet; quare Sang. lectionem *indiligenter* praeſero. Ceterum antiquum lemma habet: *De defruto, quod quidam Neapolitanum vocant.* quod quam vere dictum ſit, ignoro.

defruto] Vinum aceſcens defruto corrigi affuſo, deinde ſulphurari et in cella profunda recondi docet Rozier cap. IX. de Vini cura.

plumbea potius] Plinius 14. ſ. 27. *de defruto et ſapa coquendis: praeterea plumbeis vaſis, non aereis, nucibuſque iuglandibus additis: eas enim fumum excipere.* Vaſa plumbea, praecipue ſi aqua marina muſto decoquendo addebatur, muſto quidem dulcedinem aliquam conciliabant, ſed cum damno ſanitatis, quae ex plumbo a ſale marino et muſti acido elemento corroſo naſci debebat, recte monente Io. Becmann Hiſt. Inuentor. T. I. p. 184. Nec ignorarunt veteres, plumbum a vini acore corrodi. Plinius enim 14. cap. 20. *vini,* inquit, *in vitium inclinantis experimentum eſt laminae plumbeae mutatus in eo color.* Quod experimentum accuratius enarrant Geoponica VII. 15. quae laminas plumbeas, ſtanneas et aereas nominant.

3. *ſpiſſius fit*] Sang. alter: *fit. meliorque decoctio,* i. e. *ad mediam partem quam ad tertiam.*

cum amphoras] Pro noui capitis titulo eſt in Edd. primis: *de defruto, quod quidam Neapolitanum vocant.* In Sang. eſt: *Alia compoſitio ad vinum condiendum, quam quidam Neapolitanam vocant.* Ignoro Neapolitanum hoc defrutum alibi nominari. Ceterum ante *cum amph.* male Aldina poſuit *nam*, quod omittit etiam Sang. In altero Sang. eſt *amphoris muſti immiſcere.*

quod ſignificat] Verba incluſa ex gloſſa orta eſſe recte ſtatuit Geſner, cui praeiuerat Barth Aduerſ. I. 14. p. 31. Ceterum Sang. *nemoturicae* teſte Gronouio.

medicamina] Omiſſum in his ſcriptoribus annotabo ex Ariſtotelis Problem. XXI. 35. origani heminae duae in muſti amphoram coniectae vinum dulce efficiunt. Cauſam eam putat eſſe philoſophus, quod origanum aqueas partes et faeces exſuget, vnde auſteritas exiſtit vini. Argumento eſſe vina, quae aqua affuſa minus fiant mollia, quemadmodum et illa, quae diutius in faecibus ſuis eſſe paſſi ſumus. Paſſum etiam fieri (γλυκὺ) ex vuis inſolatis diu, vt ſolis vapor aquam diſſipet et reliquos humores concoquat. Idem igitur facere in muſto origanum. Originitem vinum obiter Cato nominat cap. 127. Medicamentorum rationes in muſto et vino adhibendorum optime expoſuit Gallus Rozier et noſtras

 Spren-

Sprenger, quorum libros conſulent, qui accuratius praecepta veterum intelligere et iudicare voluerint. Obiter hic quaedam vini medicamina et experimenta ex Vincentio apponam Specul. nat. VI. 89. *Vinum calidiſſimum in dolio potum, volenſque frangere dolium, accipit exterminationem ſui caloris a minima caſei particula, ſi ponatur intra ipſum. Caſeus namque poroſus, intra poros ſuos ebullientis vini ſpiritum accipit, illumque ex ſua frigiditate alterat, et tunc vinum ab ebullitione quieſcit.* Muſti experimentum, an aquam additam habeat, tale memorat ibidem: *Ouum imponimus, quod ſtatim deſcendit, ſi aqua impoſita fuerit. Quod ideo fit, quia muſtum, dum purum eſt, duplicem calorem habet, vnum ſcilicet a propria complexione, alterum a loco generationis ſuae — et ille duplex calor facit ebullitionem in muſto, quae prohibet ouum deſcendere. Sed aqua modica appoſita calor extinguitur et ebullitio eſſe deſinit, ouumque deſcendit. Similiter in vino, in quo ouum deſcendit, poſtquam exhalauerit calor, quem a loco generationis ſuae accepit.* Vinum exhalatione calida ſub ſole poſitum paulatim in acetum tranſire monet Idem VI. c. 85.

5. *Coſtum*] Victorius ſic correxit librorum ſuorum *cortum.* Praeterea *nardus gallicus* ſcribendum mihi videtur; etſi video librarios etiam in reliquis ſpeciebus caſum turbaſſe.

libram — ſelibram] Morgagni malebat bis *libra* et *ſelibra* legi. Cui oppoſuit Geſner cum Gronouio de P. V. I. 6. p. 28. locum Liuii XXVI. 47. *paterae aureae fuerunt ducentae ſeptuaginta ſex, libras ferme omnes pondo.* Addidit locum noſtri infra cap. 28. 1. *quae ſit inſtar pondo quincuncem.* Sed haec vitia ſunt, atque emendanda, non defendenda eſſe mihi videntur.

cripae] H. Barbari emendationem *ſcrtae campanicae* cum Pontedera vnice probo. Eandem in vino odorato adhibet Cato c. 107 et 113.

6. *raſis*] Harduinus putabat eſſe rabulanam picem, de qua Plinius 14. ſ. 24. *Italiae pars aliqua rabulana pice ac reſina condire muſta vulgare eſt ei, prouinciiſque finitimis.* Geoponica VII. 12. *πίσσα βρυτία, τουτέστιν ἡ ἐν τοῖς πυθμέσι τῶν κεράμων εὑρισκομένη κοπεῖσα καὶ διὰ κοσκίνου τῷ οἴνῳ ἐμβληθεῖσα μονίμους τοὺς οἴνους ποιεῖ.* Comparat Pontedera Italicum *raſa,* quod de gummi ceraſi, amygdali, pruni et ſimilium dicitur. Equidem vocabulum vitioſum ſcriptum eſſe puto. An voluit zopiſſam dicere, quam *ἀποξυομένην*, deraſam nauibus maritimis picem cum cera marino ſale duratam dixit cum Dioſcoride I. 98. Plinius 24. ſect. 26.? Sed nunc

nunc video cap. 23. ſ. 1. haec tradi: *pix corticata appellatur — ea ſic conficitur vt dura ſit, et quanto eſt facta vetuſtior, eo melior in vſu eſt. nam omni lentore miſſo facilius in puluerem reſoluitur atque cribratur.* Vnde patet, de eadem re vtrobique loqui Columellam; etſi nec alterum locum ſanum praeſtiterim.

7. *humida vindemia*] Propter rorem, nebulas et pluvias. Eadem valet obſeruatio, ſi ex locis paluſtribus muſtum erit; cap. 28. ſ. 2. aut ſi quo in agro vinum aceſcere ſolet cap. 26. Solent hodieque Hiſpani vuis calcandis calcis vſtae partem admiſcere, quae nimiam aquam acoremque exſugat. Ceterum eadem remedia ex Geoponicis VII. 4. tranſtulit Creſcentius IV. 26. et Palladius Octobri XIV. 4. Plinius 14. 19. *Africa gypſo mitigat aſperitatem, nec non aliquibus ſui partibus calce.* Noxam ſanitati inde timebant medici quidam, ex quorum ſententia Plinius libro 23. 1. *marmore enim et gypſo aut calce condita vina quis non etiam validius expauerit.* Cineres hodieque Galliarum quaedam prouinciae vino addunt, vt calcem Hiſpania, aliaeque nationes gypſum; quarum tamen rerum omnium vino immiſtarum noxam aut exiguam aut plane nullam eſſe rationibus phyſicis adſtruere conatur Jo. Becmann Hiſt. Inuent. T. I. p. 186 ſeqq. Gypſum agit eadem vi qua calx, in vinum, eiuſque acorem exſugit partibus iis, quas calcarias, necdum acido ſuo ſibi ſaturatas, habet. Nec enim dubitari poteſt, gypſum veteribus eandem materiam terream dici, quam hodie eo nomine appellamus. Vide Becmannum l. c. p. 191.

ita vt quatuor] Verba incluſa damnauit Geſner.

8. *decedet*] Ita vulgatum *decidet* cum Geſnero correxi.

Cap. XXI. *Muſtum*] Pontedera addi volebat ab initio: *De defruto quod adiicitur in vinum ad vetuſtatem.* quod eſt lemma capitis in Edd. primis. Contra Lipſ. habet; *Quemadmodum muſtum infirmi generis ad vetuſtatem poſſit perduci;* conſentit Sang. praepoſito tamen *Aliter.*

defrixit] Vrſinus malebat *refrixit.* Sed ſupra cap. 20. ſ. 4. *defrigeſcit* eſt. Ceterum ex Sang. Gronov annotauit *ſit in vſum.*

etiam poſt] Sang. *et poſt.*

2. *eo adiicitur*] Ita ex optimis Edd. ſcribi voluit etiam Pontedera. Vulgo *coadiicitur.* Deinde verba *vel menſura — plenae* veluti praecedentium gloſſam deleri voluit; in quo me non habet ſibi aſſentientem. Menſuram ſalis varia ratione indicare voluit et potuit.

ſtrepitum edit] Plinius 31. ſ. 41. *In igne nec crepitat nec exſilit Tragaſaeus ſal neque Acanthius — Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exſilit.* Solinus cap. 5. *Salem Agrigentinum ſi igni iunxeris, diſſoluitur vſtione: cui ſi liquor aquae proximauerit, crepitat veluti torreatur.* Ceterum de ſalis vſu in vino ſeu muſto vide infra ad cap. 23. ſ. 3. Locum Plinii explicuit Becmann ad Antigonum p. 224. Ceterum deinceps Sang. *maceratum* habet.

3. *vel ſimile — poculi eius*] Recte haec verba ſuſpecta habuit Geſner, velut ab interprete addita. Cochlear enim eſt quarta pars cyathi. Et grammatica ratio horum verborum vitium arguit. Tolerarem, ſi eſſet, *vel inſtar poculi eius, quae eſt quarta pars cyathi.* vt menſuram variauerit auctor, vt ſupra ligulam cumulatam ſalis vel menſuram ſemvnciae bene plenae dixit. Potuit librarius aliquis verbum *inſtar* interpretatus eſſe *ſimile genus.*

4. *callina vina*] Sang. omittit *vina*, teſte Gronouio.

quantum altiori] Plinius 14. ſ. 20. *quin et marinam aquam eiuſdem rei gratia ex alto peti iubent, ſeruarique ab aequinoctio verno, aut certe nocte, ſolſtitio et Aquilone ſlante hauriri, vel ſi circa vindemiam hauriatur, decoqui.*

5. *reponat, et*] Palladius ex Graecis Octobri XIV. 2. gypſum et aquam marinam addit: *aquam marinam mundam de puro et quieto mari, quam anno ante compleuerint, reſeruari; cuius talem eſſe naturam, vt et ſalſedine vel amaritudine per hoc tempus careat et odore, et dulcis fiat aetate.*

Cap. XXII. *Picis*] Lemma antiquum: *Picis liquidae alterum medicamen, quo muſtum condias.* Pontedera addendum recte cenſuit.

in eodem] Recte Geſner omitti voluit *in*.

Cinis autem] i. e. lixiuia cineris. Scilicet *cinis*, vt graece *κονία*, dicitur non ſolum de cinere, ſed etiam de aqua ſuperfuſa cineri atque inde deſtillante. Saepe tamen Graeci addunt *σταχτὴν*, i. e. deſtillantem, vt Romani lixiuium, ſeu lixiuiam cineris. Quidquid praeterea deſtillat ſua ſponte, Latini lixiuum dixerunt. Ita legimus muſtum et oleum lixiuum, graece *πρότροπον*. Grammatici veteres et Varro ipſe licem aiunt eſſe cinerem et aquam, cineri miſtam atque inde deſtillantem; hinc elixari dici, quod cum aqua coquatur. Bene Caelius Aurel. Tardarum Paſſ. II. 3. deſtillatio aquae, cineribus liquatae, quam lixiuium vocant. Sed haec omnia copioſe et egregie, hoc ipſo Columellae loco addito, explicauit Cornarius ad Galenum de Compoſ. Medic. ſec. loca p. 304.

p. 304. In Sang. *lexiuae*, *lexiuam* h. l. eſſe, teſtatur etiam Gronouius, qui indidem *ſpurcitiem* annotauit. Ceterum eodem fere modo Geoponica VI. 5. picem optimam parari docent: *εἰς κεραμεῖαν ἐμβάλλεται λεκανίδα καὶ τίθεται ἐν ἡλίῳ ἐπ᾽ ὀλίγου πυρὸς, εἶτα ἐπιχεῖται αὐτῇ ὕδωρ θέρμον διηθούμενον διὰ σποδοῦ κληματίνης, καὶ ἀνακινεῖται ἡ πίσσα. ὅταν οὖν καταστῇ, μετὰ ὥρας δύο ἀποχεῖται. εἶτα αὖθις ἐπιχεῖται τοσοῦτον ἄλλο ὕδωρ. ἐπὶ τρισὶν οὖν ἡμέραις τρίτον ἑκάστης ἡμέρας ποιήσαντες τὸ ἐνυφιζῆσον ὑγρὸν σπόγγῳ ἀνασπάσαντες χρησιμωτάτην τὴν περιλειφθεῖσαν πίσσαν ποιοῦσιν.*

2. *dum ea quae*] Ex vetere lectione Morgagni efficiebat *dum quae eo addideris*. Paulo antea ex Sang. *in ſolem* annotauit Gronov.

Cap. XXIII. *Pix*] Lemma antiquum adde cum Pontedera: *de pice, qua vtuntur Allobroges ad condituram vini picati.* quanquam ille *ad condituras* malebat omiſſis reliquis.

corticata] Plinius 14. ſect. 25. *Ratio autem condiendi muſta, in primo feruore, qui nouem diebus cum plurimum peragitur, aſperſu picis, vt odor vino contingat, et ſaporis quaedam acumina. Vehementius id fieri arbitrantur, crudo flore reſinae, excitarique lenitatem. E diuerſo crapula compeſci feritatem nimiam, frangique virus: aut vbi pigra lenitas torpent, virus addi...* Idem 16. ſ. 22. *Haec reſina in vinum additur, farinae modo tuſa, nigrior colore. Eadem reſina, ſi cum aqua leuius decoquatur coleturque, rufo colore lenteſcit, ac ſtillatitia vocatur. Seponuntur autem ad id vitia reſinae cortexque. Alia temperies ad crapulam. Namque flos crudus reſinae cum multa aſſula tenui breuique auulſus conciditur ad cribri minuta: deinde feruenti aqua, donec coquatur, perfunditur.* vbi Harduinus florem crudum reſinae interpretatur reſinam ipſam, nuper deraſam arbori, nec dum paſſam cocturam; eadem deinde percocta, crapula dicitur, qua vina condiunt eo modo, quem Plinii verbis trademus ad cap. 24. Corticem reſinae Harduinus comparauit cum pice corticata Columellae. Et poſſumus *raſem* Columellae cap. 20. quod ipſe crudae picis genus interpretatur, comparare cum Plinii *flore crudo reſinae auulſo* ex arbore, in qua ſuccus deſtillans ſole duratus eſt in reſinam. Ceram corticeam Plinii XI. ſ. 24. comparare non licet; ea enim debetur Harduini coniecturae inani. Sed idem XII. ſ. 32. de thure: *quod in arbore haeſit, ferro depectitur, ideo corticoſum.* vbi Theophr. *φλοιὸν ἐνίοις προσεῖναι*. Igitur et hoc diuerſum eſt. De raſe, eodem cum corticata pice vide ſupra ad cap. 20. ſ. 6. Victorius

rius praeterea appoſuit locum Plutarchi Symp. Quaeſt. V. 3. *καὶ τῶν Ἰταλικῶν οἱ περὶ τὸν Πάδον οἰκοῦντες, ἐκ δὲ τῆς περὶ Βίενναν Γαλατίας ὁ πισσίτης οἶνος κατακομίζεται, διαφερόντως τιμώμενος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.* Plinius 23. ſ. 24. *reſina condita vina frigidis ſtomachis vtilia exiſtimantur — nouitium reſinatum nulli conducit. Capitis dolorem et vertigines facit; ab hoc dicta crapula eſt. — Innocentius pice ſola conditum. Sed et picem meminiſſe debemus non aliud eſſe quam combuſtae reſinae fluxum. — Ad omnia haec vtilius, quod ſponte naturae ſuae picem reſipit, picatumque appellatur. Heluenaco quoque tamen nimio caput tentari conuenit.* Dioſcorides, ex quo plurima tranſtulit Plinius, ita V. 9. *οἱ δὲ πίσσαν ἢ ῥητίνην πιτυΐνην ἔχοντες.* De vino perſe picato Plinius 14. ſect. 3. *iam inuenta perſe in vino picem reſipiens, Viennenſem agrum nobilitans, Aruerno Sequanoque et Heluico generibus iam pridem illuſtrata.* Et ſect. 4. *quod et in Rhaetica Allobrogicaque, quam ſupra picatam appellauimus, euenit, domi nobilibus, nec agnoſcendis alibi.* Martialis XIII. 107. *haec de vitifera veniſſe picata Vienna ne dubites.* Harduinus ait vuam hodie appellari *Raiſin de livre, ou de Dauphiné*, vinum ipſum *vin de violette.* Ex his locis igitur conſicitur primum, vina quaedam ſola reſina cruda, ſed comminuta, alia, pice, ſeu reſina, cum aqua marina aut puteali percocta, condiri ſolita fuiſſe. Deinde vinum Allobrogicum fuiſſe et natura ſua picatum, ſed arte etiam ab Allobrogibus pice condiri ſolitam fuiſſe. Reſina condire vinum docet Cato cap. 23. Ex Hippocrate *οἶνον κωνίαν* Galenus in Gloſſario interpretatur *πισσίτην* et ſimul vini picandi rationem docet.

quartum diem] Plinius primum muſti feruorem nouem diebus cum plurimum peragi refert. Sed certa ratio temporis definiri non poteſt; feruor enim ille ſeu muſti in vinum tranſitus pendet ab aeris cellaeque vinariae calore, operarum diligentia et autumnitatis qualitate. In ipſa Gallia ad nonum diem muſti feruorem protractum obſeruauit Rozier, qui condiendorum vinorum curam egregie pertractauit. *Per brumam vina defaecari vel etiam diffundi Hyginus ſuadet, a confecta ea ſeptimo die, vtique ſi ſeptima luna competat*, teſte Plinio 18. ſ. 63. Diffundere vina eſt e lacu in amphoras et cados defundere et in cella recondere. Plinius 14. ſect. 16. *Apothecas fuiſſe et diffundi ſolita vina.*

2. *quinque et quinquaginta*] Geſner ſuſpicatur fuiſſe olim ſcriptum *duo de quinquaginta*, qui modus ipſe efficit amphoram. Idem eodem modo corrigit ſequens *quinque et quadraginta.*

3. *mu-*

3. *mucorem*] Geoponica VII. 12. ἅλες φρυκτοὶ ἐμβαλλόμενοι τὸν οἶνον τρέπεσθαι ἐπέχουσι, κωλύουσι δὲ καὶ πέρα τοῦ δέοντος ζέσαι καὶ ἀφρὸν πλείονα ἐπιγίνεσθαι. Scilicet cum vinum vertitur et in vappam tranſit tenuis cuticula in ſummo vino conſiſtit, vt in alia materia fere, quae ſitu corrumpitur. Hinc mucorem de vino ſe vertente dixit. Plinius 14. ſ. 24. *Graecia ſale lenitatem excitat.* Cato cap. 23. ſalem etiam indit multo. Idem cap. 148. *vinum quod neque aceat, neque muceat.* Et ſic Plinius 14. ſect. 26. *Proprium autem inter liquores vino* (etiam pomorum) *muceſcere aut in acetum verti, exſtantque medicinae volumina.*

Cap. XXIV. Lemma addendum antiquum cenſet Pontedera: *De pice Nemeturica ad condituras.* Sang. *Aliter vinum condire.* deinceps idem *nemoturica.*

Liguria] Plinius 14. ſ. 25. poſt verba ſupra ad cap. 23. poſita ita pergit: *Liguriae maxime Circumpadaniſque muſtis crapulae vtilitas diſcernitur hoc modo. Pugnacibus muſtis crapulae plus inditur, lenibus, parcius. Sunt qui ex vtroque condiri velint, nec non alia, quae eſt muſti, pice et natura. Vitiumque muſto quibuſdam in locis iterum ſponte feruere; qua calamitate deperit ſapor, vappaeque accipit nomen.*

immiſcebimus] Quod Morgagni volebat, ex Sangerm. dedi pro *immiſcemus.*

2. *cum ſederit*] Hoc dedi pro *ſiderit* ex libris optimis. Vrſinus *cum conſiderit*, Heinſius ad Virgilii Eclog. VII. 1. *cum ſiderit, aqua eliquabimus* malebat. Verum ſupra c. 22. vbi pici lixiuia ſimili ratione admiſcetur, eſt: *cum requieuerit, eliquato lixiuiam.* Vnde videtur *eliquare* eſſe detrahere per foramen infra appoſitum. Similem Apuleii locum poſuit Geſneri Theſ. L. L. Hinc ſcilicet eliquari dicitur oleum; quod tranſferendo et ab amurca ſeparando fit purius et liquidum.

3, *tanquam mulſum*] veluti cum mel cum vino miſcetur. Ita recte vulgatam interpretatur Geſner ſpreta Vrſini coniectura *maſſam*.

Cap. XXV. *vel marina*] Ita pro vel *muria* legi iuſſit ex libris optimis Pontedera. Primum enim de aqua ſalſa condiendo vino tradit, deinde de marina. Ex vtraque fit muria. Ceterum ſalem et ſalſam aquam iam ſupra cap. 21. muſtis vinearum paluſtrium et aliis debilibus addebat, quo melius vetuſtatem ferrent. Nunc rationem Graecorum interpretatur, quorum vina aqua marina miſta θαλάσσια et τεθαλασ-

θαλασσωμένα, vt contra eius expertia, ſeu maris expertia, vt Horatius ait, *ἀθάλαττα* et *ἀπαράχυτα* appellantur. Generoſis vinis aquam marinam admiſceri in Chio et Leſbo inſulis negat Galenus Methodi libro XII. igitur debilibus tantum vinis miſceri ſolitam fuiſſe, hinc colligimus, quo gratiora ſapore fierent et celerem vetuſtatem acciperent quaſi coacta, hinc *βίαια* etiam dicta Plinio 23. cap. 1. quem vide etiam 14. cap. 7 et 8. Vim ducendi aluum habuiſſe vina mari mixta, teſtatur cum Dioſcoride Galenus; etiam Celſus libro 3. in regii morbi cura vinum graecum ſalſam aluum reſoluere monet; atque integrum auſterum huic opponit. Ceterum Pontedera capiti huic praeponi volebat lemma antiquum: *De aqua ſalſa vel muria ad vina condienda.* quod tamen commode abeſſe poſſe videtur, quoniam de qua re agatur, ipſe Columella ſatis indicauit ab initio.

3. *tantum*] Morgagni malebat *tantam*. vulgatam inepte defendit Geſner; eodem modo vir doctus in Aldina mea h. l. correxit. Abr. Gronov. malebat *portione*.

4. *large impleto*] Geoponica VI. 12. *δεῖ δὲ μήτε ἄγαν αὐτὰς ποιεῖσθαι μεστὰς μήτε πάνυ ἐνδεομένας, ἀλλ' εἰκάζειν ὅσον εἰκὸς τὸ γλεῦκος ὑποζέον αὔξησιν ποιεῖν ὥστε μὴ ὑπερχεῖσθαι.* ne ſcilicet feruore ſublatum muſtum merum cum ſpuma eiiciatur.

5. *dulcius eſſe*] Geoponica VII. 19. vinum dulce fieri tradunt, ſi dolium muſto repletum ſine operculo reliqueris per dies tres; dulcius etiamnum fieri, ſi quinto demum die operculum indideris; quae vtraque ratio ſibi inuicem contraria eſſe videtur, etſi condimenti addendi ibi non ſit mentio.

Cap. XXVI. *cortinam*] Ex Sang. lectione *cornam* hoc effeci. Inepte vulgo *corbem*, in quo muſtum non decoquitur. In Sang. altero eſt *vrnam*, et paulo antea Sang. *atque calcaueris*. Ceterum eodem remedio vtuntur Geoponica V. 47. ad acerbarum atque immaturarum vuarum muſtum. Pluvialem aquam ad medietatem decoquunt, huiuſque decimam partem muſto affundunt, et cum ea muſtum decoquunt ad decimam. Addunt alios ipſis vuis addere aquae tantum, vt muſti futuri ſit tertia pars, et deinde muſtum expreſſum decoquere ad tertiam. Eadem tranſtulit Creſcentius IV. 25.

Cap. XXVII. *vinum dulce*] Differt a vino paſſo, vt ex comparato cap. 39. intelligitur, quod paſſis vuis muſtum additur, atque ipſae deinde prelo exprimuntur; contra dulce fit ex vuis modo proculcatis, non expreſſis prelo. Idem docent

docent loca Geoponicorum deinceps ponenda. Graeci quo vocabulo hoc diſcrimen ſignarint, nondum reperi.

tempore calidas] malim *tepore*. Geopon. VII. 19. vbi vinum dulce parant: *εἰ βούλει γλυκὺν ποιῆσαι τὸν πατηθέντα οἶνον.* cap. 18. *τρυγήσαντες ἐπὶ βότρυν διατιθέντες ὑπὸ τὸν ἥλιον ἕως ἂν ἅπασαι ἀποσταφιδωθῶσι, μετὰ δὲ ταῦτα ἀνελόμενοι εἰς αὐτὸ τὸ καῦμα μετακομίζουσιν εἰς τὴν ληνὸν καὶ ἐῶσι τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας καὶ τὴν νύκτα ἐπιοῦσαν ὅλην πατοῦσί τε πρὸς ὄρθρον.* quae eadem clariora leguntur VIII. 23. in vini Thaſii confectione: *συντιθέντες ἐπὶ βότρυας δι' ἡμέρας ε', τῇ δὲ στ'. μέσον ἡμέρας ἀνελόμενοι αὐτὰς ἐνθέρμους — καὶ ἀνελόμενοι ἐπιτιθέαμεν εἰς τὴν ληνὸν, εἶτα παρελθούσης νυκτὸς καὶ ἡμέρας μιᾶς συμπατήσαντες ἐμβάλλομεν εἰς τὰ ἀγγεῖα.* Vnde patet, hoc genus vuas non ſtatim meridie proculcari, ſed meridiano tepore, calidas componi.

muſtum lixiuium] Ita Edd. primae pro *lixiuum*. Geoponica VI. 16. muſtum hoc *πρόχυμα* ſeu potius *πρόρυμα*, Plinius 14. ſ. 11. protropum vocat cum Caelio Aureliano Tard. Paſſion. II. 7. V. 10. Creſcentius IV. 28. *preſmonem* vocat ex Italico *preſmone*. Ceterum vinum ex muſto lixiuio ita factum cum Italorum *Vin ſanto* et Gallorum *Vin de paille* comparat Febroni Obſerv. 41. Verba *hoc eſt — preſſum ſit* ex gloſſa fluxiſſe ſuſpicor. Satis enim verbum *proculcato* indicat, vuas non prelo, ſed pedibus exprimi.

Cap. XXVIII. *pondo quincuncem*] Haec vitioſo ſimili loco memorato ſupra c. 20. 5. defendere conatur Geſner.

2. *octo: gypſi*] Vulgatam diſtinctionem *octo gypſi:* cum Vrſino correxit Geſner. Deinceps ex Sang. addidi *ferias* poſt *muſtum erit, in.*

et fluat] Geſner malebat *et effluat.*

3. *liqueſcere*] Hoc vulgato *quieſcere*, et deinceps etiam *liquidiſſimam* praeferebat Pontedera.

florente roſa] Faecem vini moueri florente roſa et germinante vite monent Geopon. VII. 6. vbi doctrina vini diffundendi accuratius traditur.

fecis] Ab hac enim ſeparata vina imbecilliora et tenuiora fieri teſtantur Geoponica l. c.

alienum odorem] Plinius 14. c. 21. ait ea vina, quae celeriter odorem alienum ad ſe trahunt, non eſſe diuturna; nam ſi odor inimicus vino ſit, ipſum etiam vinum corrumpi. Cauſam cur oleum et vinum odorem alienum tam facile attrahant et concipiant, inquirit Theophraſtus C. P. VI. 28. Vinum mutabile celerius attrahere patet ex obſeruatione,

cum

cum conſtet, vinum, dum in acetum tranſire nititur, copioſum aerem attrahere; contra dum vappa fit, eructare aerem et humorem. Vide ſupra ad cap. 19. 4.

Cap. XXIX. *frigidae*] Scilicet frigus impedit, quo minus deferueat, vt muſti decoctio, veteribus vſitata, feruorem eius celeriorem efficit. Quare hodieque multi ſuadent decoctas vuas reliquis affundere, quo celerius muſtum defervefcat, eoque vinum melius fieri aiunt et perennius. Vide Rozier ſur la meilleure maniere de faire les vins 1772. Capite 4. Certe eadem plane tradit Cato c. 120. vbi eſt: *corticem oppicato — poſt trigeſimum diem eximito. totum annum muſtum erit.* Etiam Geoponica VI. 16. triginta dies finiunt eadem in re. Eadem habet ex Geoponicis Creſcent. IV. 28. Burgundum nominans auctorem. Plinius 14. ſ. 11. *medium inter dulcia vinumque eſt quod Graeci aigleucos vocant, hoc eſt, ſemper muſtum. Id euenit cura, quoniam feruere prohibetur: ſic appellant muſti in vina tranſitum. Ergo mergunt protinus e lacu in aqua cados, donec bruma tranſeat, et conſuetudo fiat algendi.*

Cap. XXX. *ne flos*] Plinius 14. ſ. 27. *Flos vini candidus probatur, rubens triſte ſignum eſt, ſi non is vini color ſit. — Quod celeriter florere coeperit odoremque trahere, non fore diutinum.* Colis florem vini demere iubet Cato XI. 2. Geoponica VI. 3. *ὁ μόνον τὴν ὀσμὴν ἀλλὰ καὶ τὸ ἄνθος ἀποπτύει.* Eadem VII. 15. *ἐὰν ἐπιγένηται πορφυρίζον ἄνθος πλατὺ καὶ μαλακὸν, ἀσφαλέστερός ἐστιν ὁ οἶνος, ἐὰν δὲ γλοιῶδες εἴη τὸ ἄνθος οὐκ ἀγαθόν. τὸ δὲ μελανὸν ἢ ξανθὸν ἄνθος ἐπιπολάζον τῷ οἴνῳ, ἀσθενῆ τὸν οἶνον δηλοῖ, τὸ δὲ λευκὸν, μόνιμον. τὸ δὲ συνημμένον εἰς τύπον ἀραχνίων ἄνθος ὀξίζειν εὐθὺς προσημαίνει.* Ceterum de origine huius floris vide ſupra ad c. 19. 4. Heſychius: *μήνιγξ — καὶ τὸ ἐφιστᾶνον τοῖς οἰνηροῖς πίθοις ἐν τῷ οἴνῳ πρὸ τοῦ ἀνθεῖν.* Simile genus membranae, ſed craſſius Idem *λαπτὴν* et *λάμπην* dicit, quod apud Hippocratem eſt *λάπη*.

2. *faecem vini boni*] Faecem vſtam latini ſcriptores *faeculam* dixere, teſtante Galeno Compoſ. Medicam ſec. loca I. cap. 8. vbi faecem Rhodiam pro faece vini Rhodii dixit. Ita faece Falerna vafer, qui miſcet Surrentina vina, columbino limum bene colligit ouo apud Horatium II. 4. 55. Idem II. 8. 9. faeculam Coam dixit. Faeculam in collyris habet Vegetius IV. 16. 1. Paulus Aegineta *σφέκλην* dixit. Cf. Cornarius ad laudatum Galeni locum p. 315. Faecem vini, florem

rem et colorem omnem cum vetuſtate ſubſidentem continere nouerunt veteres, ex quibus hoc memorat experimentum Plinius 21. ſ. 13. *de liliorum bulbis in fumo ſuſpenſis: deinde nudantibus ſe nodulis in faece vini nigri vel graeci menſe Martio macerantur, vt colorem percipiant atque ita in ſcrobiculis ſeruntur, heminis faecis circumfuſis. Sic fiunt purpurea lilia.* Ita etiam Geoponica XI. 20. *Faecem vini ſiccatam ignem recipere et ſine alimento per ſe flagrare cineremque eius nitri naturam habere*, tradit Plinius 14. ſ. 26. Idem 14. ſect. 24. *Nonnuſquam prioris faece vini acetoue condiunt muſtum.* quo remedio vtuntur etiam Geoponica VII. 12. 24 et 37. Faeces vini dulcis admiſcet Palladius II. 14. 5.

Cap. XXXII. *marrubii*] Plinius 14. ſect. 19. no. 4. et Dioſc. V. 58. memorant hoc vinum, quod graece *πρασίτης οἶνος* dicitur. Sang. in lemmate *marruuio* in textu *marruviae* habet.

Cap. XXXIII. Plinius 20. ſ. 39. *Scillae candidiſſimae — huic aridis tunicis direptis, quod reliquum e viuo eſt, confectum* (Vinc. conſutum) *ſuſpenditur lino, modicis interuallis. Poſtea arida fruſta in cadum aceti quam aſperrimi pendentia immerguntur, ita ne vlla parte vas contingant. Hoc fit ante ſolſtitium diebus XLVIII. Gypſo deinde oblitus cadus ponitur ſub tegulis totius diei ſolem accipientibus. Poſt eum numerum dierum tollitur vas, ſcilla eximitur, acetum tranſfunditur. Hoc* etc. Palladius Iulio VI. ſub ortu Canicularium legit ſcillam, et amphorae vini librae pondus indit, poſt quadraginta dies eximit. Vnde apparet, in Plinio numeros eſſe vitiatos. Ceterum h. l. Sang. *ſcilliten coquendum et ad corpus.* vnde Abr. Gronov. malebat *ſcillite coquendum.* recte! Idem Sang. poſtea *ſecatas* pro *ſectas.*

amphoras bonas] Vulgatum *binas* damnauerat etiam Geſner. Amphora enim continet ſextarios 48. igitur non poteſt vna amphora vini ſcillitis diffundi in duas amphoras; neque medicari vult inde aliud vini genus, ſed ipſo puro ſcillite vtebantur.

Cap. XXXIV. Ex auctoritate libri Lipſ. recte haec ab antecedentibus ſeparauit Geſner; quod fieri voluit etiam Morgagni Epiſt. IV. 1. ita tamen, vt nouum caput demum a verbis *In tres amphoras* ordiretur, et capiti communem hunc inſcriberet titulum *Quomodo condias Vinum et acetum Scyllitem.*

Ad

Ad embammata] Vulgatum *decem bambatae* varie tentarunt viri docti. Beroaldus ad h. l. Turnebus Adv. XVII. 13. Mercurialis V. L. I. 14. Salmaſius Exercit. Plinian. p. 235. B. Rhodius ad Scribon. Comp. 76. quorum ſcripta adibit, qui ſingulorum coniecturas cognoſcere cupit. Vrſinus cum Latino Latinio apud Mercurialem emendabat *De embammate;* in eandem coniecturam delatus Morgagni nouum hinc orditur caput. Sed malui cum Salmaſio ponere *Ad embammata.* quam rationem probauit etiam Geſner; etſi vel ſic quaedam verba excidiſſe putauerim, haec fere: *Ad embammata vero ſic compones.* Ceterum ad embammata ſeu intinctus acetum ſcilliticum paratum fuiſſe cum melle, ex Paulo Aegineta et Nicolao Myrepſo docuit Morgagni; locum Plinii 30. ſ. 17. addidit Geſner. vbi catuli lien datur ex aceto ſcillitico. Simile eſt vitium in Plinii loco 20. ſect. 53. *ideo* (menta) *embammatum mixturae familiaris. Ipſa aceſcere aut coire denſarique lac non patitur.* vbi Vincentius habet: *ideoque in mammillarum mixtura familiares ipſae acceſſere, vt coire — non patiantur.* Ceterum embamma dicitur non omne genus intinctus, ſed illud, quod acetum ingreditur praecipue, veluti baſeos inſtar. Graece enim βάμμα praecipue dicitur acetum. Ita ſemper vtitur vocabulo Nicander poeta, vt monent etiam Scholia graeca ad Alexiph. verſ. 49.

mittis] Ita vulgatum *mitis* correxit cum Vrſino, Salmaſio et Morgagni Geſner.

quae fert] Vrſinus malebat: *amphoras quatuor.* Recte, puto: nam olla ferre debet muſti amphoras tres et aceti congium vnum aut duos. Contra tamen Morgagni putabat, non in olla ſimul omnem quantitatem muſti et aceti decoquendam intelligi; ſed voluiſſe Columellam docere, ſatis eam eſſe decoctam, ſi in olla, exempli cauſa, quae ferat amphoras tres, humor ad palmum decreuerit.

ad tertias] i. e. vt tertia pars abſumatur, vt antea *ad quartas.* Monuit Morgagni, qui *in ollam* dici ſimul annotat pro *in olla.*

deſub maſſa] Ita etiam duo Codices Medicei, teſte Morgagni. Tertius Laurentianus habet *de ſummo.* quod probauit Morgagni, qui tamen ipſe annotauit ex Palladio XI. 21. *de ſub pedibus*, et ex Floro II. 3. *de ſub Alpibus.* Vrſinus malebat: *Sed muſtum de bumaſto, et paſſum ex ea fit.* Alii coniecturas multo magis improbabiles attulerunt. Geſner vulgatum tuetur, ſed non interpretatur, niſi quod ſuſpicatur, muſtum intelligi medium inter lixiuum et tortiuum et com-

comparat Palladii muſtum de ſub pedibus raptum Octobri 21. Pontedera maſſam interpretatur aceruum vuarum incompoſitum, et muſtum de ſub maſſa ita emendat, vt legat: *ſed muſtum defluat maſſa, vt limpidum ſit*, i. e. muſtum ſit lixivum, quod ſponte deſtillat. Vrſini bumaſtum recte improbauit Pontedera; ea enim ad cibum praeferebatur. In eandem cum Vrſino coniecturam incidit Heinſius ad Virgilium I. p. 295. Vide ad cap. 38. ſect. 2. In Palladii loco Pontedera *deſub pedibus muſtum* interpretatur raptum de calcatoris pedibus et in loco Flori verba *Sic de ſub Alpibus, id eſt, de ſub ipſis Italiae faucibus* ſpuria cenſet.

Cap. XXXV. *glechoniten ſic*] Veterem lectionem ex libris ſuis mutauit Victorius, quam tamen praefert Geſner, quoniam puleiatum vinum deinceps memoratur et paratur ſeorſim. Num quis alius ſcriptorem glycyrrhiziten memorauerit, ignoro.

quartas] dum quarta pars conſumta ſit, recte interpretatur Geſner.

rebus] Cum Commeliniana incluſit Geſner. Equidem malim *idem et reliquis quae* etc.

tuſſientibus] Dioſcorides V. 59. vinum puleiatum commendat ad φρῖκας χειμερινάς, ita etiam Geoponica VIII. 7. πρὸς χειμερινὰ ψύχη.

Cap. XXXVI. *Ad tormina et omnem alui proluuiem vinum roratum ſic facies.* Sang. Vulgatum lemma *de muſto tortiuo* ineptum eſt.

circumciſo pede] De pede iam antea dixi; de circumciſione pedis, a regularum defectu pendente, vide Diſputationem de Trapeto.

pro remedio] vini intelligo ex Catone cap. 23. cuius locum integriorem retulit Plinius 14. ſ. 25. hic enim matureſcente iam vino muſtum tortiuum addi iubet. De tortiuo vide etiam ad Varronem I. 54.

Cap. XXXVII. *Vinum ſimile*] Ex lemmate haec eo lubentius inſerui cum Pontedera, quod alias conſilium auctoris non apparet. Et ſimili plane ratione, ſed minus curioſe vinum graecum facere docet Cato cap. 24. vbi vide.

praecoquas] Hanc formam ex Iſidoro XVII. 5. defendebat Gronov ad Senecam Conſol. ad Marciam cap. 22. p. 57.

XLIX.] Geſner ſuſpicabatur fuiſſe XLIIX. qui modus et numerus eſt ipſius amphorae, quam coniecturam confirmat lectio Sangermannenſis.

Cap. XXXVIII. *ad tormina*] Minus operoſe conficit Cato cap. 125. ad eundem vſum. Alia ratione Palladius Ian. 18. Febr. 27 et 31. Cato de nigra myrto tradidit.

2. *vetere arbuſto*] Vitium loci ſagaciter odoratus tollere conatus eſt Heinſius ad Virgil. I. p. 295. *vetere bumaſto* corrigens. Vulgata indicare videtur arbuſtum amminea vite nunquam fuiſſe conſitum; quod falſum eſſe apparet ex iis, quae diſputaui ad III. c. 2. Poteſt tamen vulgata ita explicari, vt vitis amminea ad arbuſtum etiam ſenſu tranſlata intelligatur.

maſſulae] Maſſulas hic et cap. 48. ſect. 5. non ferebat Pontedera.

4. *myrti*] ſilueſtris, ſeu ruſci. Vide ad Varronem I. 22. 1. notam. Heſychius: *κόρος — κάλλυντρον — καὶ πλέγμα μυρσίνης πεποιημένον.*

bene olidas] Vrſinus malebat *ſolidas*. Sed recte oppoſuit Geſner locum cap. 17. ſ. 1.

5. *toties*] Libri optimi *totiens* habent, quam formam probant Grammatici veteres; eamque in libris ſcriptis Virgilii omnibus reperit Pierius.

albi generis] Plinius 15. ſ. 37. Poſtea compertum et ex alba vinum fieri album, duobus ſextariis myrti tuſae in vini tribus heminis maceratae expreſſaeque.

6. *fiſcello lineo*] Ita ex Sang. ſcripſi. Formam *fiſcello* inſolitam mirabatur Barth Aduerſ. XXXVI. 23. Lipſ. libri *fiſcella* praeferebat Schoettgen.

diffuſum] Bruſchianae *diffuſſum* videtur ex ſcriptura antiqua eſſe, quae *cauſſa*, *caſſus*, *diuiſſiones* et ſimiles formas probabat; de quo vide ad Varron. I. 2. ſect. 11.

quo fere tempore] Hinc Nicander Alexiph. verſ. 623. vbi myrti baccas ſiccari ſiccataſque et contuſas in vino ſumi iubet contra fungos venenatos, ait: *καρπὸν πορφυρόεντα συναλδέα χειμερίῃσι ἠελίου θαλφθέντα βολῇς.* vbi Scholia graeca mire turbant ſenſum.

7. *perterunt*] Sang. *poſterunt — dum per lineum — protriuerant.*

myrtitis] Ita recte Sang. pro *myrtiae* vel *myrtei*. Succus myrti baccarum oleoſus adiicitur vino. Plinius l. c. *quin imo oleo quoque ineſt quidam vini ſapor, ſimulque pinguis liquor, praecipua vi ad corrigenda vina, ſaccis ante perſuſis ;*

reti.

retinet quippe faecem, nec praeter purum liquorem tranſire patitur, datque ſe comitem praecipua commendatione liquato. De quo loco vide ſupra ad cap. 19. ſ. 4. vbi de vinoſo oleoſoque myrti ſucco Theophraſti locum leges.

poterit innoxium] Haec ſi de ſucco myrti baccis expreſſo ducuntur, tum ſexus maſculinus vbique reſtitui debebit. Sed refertur ad vinum.

Cap. XXXIX. *Paſſum*] Palladius Octobri 19. *Paſſum nunc fiet ante vindemiam, quod Africa ſueuit vniuerſa conficere pingue ac iucundum et quo ad conditum ſi vtaris mellis vice, ab inflatione te vindices. Leguntur ergo vuae paſſae quam plurimae et in fiſcellis clauſae iunco factis aliquatenus rariore contextu, virgis primo fortiter verberantur. Deinde vbi vuarum corpus vis contuſionis exſoluerit, cochleae ſuppoſita ſporta conprimitur. Hinc paſſum eſt quicquid effluxerit, et conditum vaſculo mellis more ſeruatur.* vbi Vincent. habet *Paſſum vero nunc faciunt — conſueuit — lene atque iucundum — condimentum — vendices — legantur — verberentur — concuſſionis — comprimuntur.* Ceterum Paſſum protropum memorat cum Hiſpanico Galenus Compoſ. medic. ſec. loca. Dioſcorides vinum dulce hoc eſſe monet factum ex vua, in crate aut in ipſa vite aſſiccata. In crate aſſiccatam dicit θειλοπεδευθεῖσαν. Varro apud Nonium Merceri p. 551. *Paſſum nominabant, ſi in vindemia vuam diutius coctam legerent, camque paſſi eſſent in ſole aduri.* vbi male Codex Palat. teſte Gebhardo Antiq. Lect. II. 19. *adimi* habet ſcriptum. Statius Silvar. IV. 9. *vel paſſum Pſythiis vuis recoctum, dulci defruta vel lutoſa coeno.*

acina mucida] Ita ex Sang. *micida* correxit vulgatum *arida* Heinſius Aduerſ. III. p. 395. In ſimili loco infra cap. 43. ſect. 10. eſt *arida vel vitioſa grana.* vbi libri tres optimi *acida* habent; *mucida* ſimiliter correxit Heinſius.

inſuper cannas ponere] i. e. cannas ſuperponere; niſi ſcriptura eſt vitioſa.

ne irrorentur] In ſimili genere Plinius 14. ſect. 11. *vuis in ſole ſiccatis loco clauſo per dies ſeptem, in cratibus totidem pedibus a terra alte, noctibus a rore defenſis.*

combiberint vuae] Plinius 14. ſect. 11. *Paſſum a Cretico Cilicium probatur et Africum, et in Italia finitimiſque prouinciis. Fieri certum eſt ex vua, quam Graeci ſticham vocant, nos apianam: item ſcirpula, diutius in vite ſole aduſtis aut ſeruenti oleo. Quidam e quacunque dulci, dum praecocta alba, faciunt, ſiccantes ſole, donec paulo amplius dimidium*

dium pondus ſuperſit, tuſaſque leniter exprimunt. Deinde quantum expreſſere, adiiciunt vinaceis aquae puteanae, vt et ſecundarium paſſum faciant. Diligentiores eodem modo ſiccatis acinos eximunt, ac ſine ſarmentis madefactos vino excellenti, donec intumeſcant, premunt; et hoc genus ante cetera laudant; ac ſimili modo aqua addita, ſecundarium faciunt. Vbi vides, male legi *praecoctam albam.* Nec albam excipit Columella nec Palladius. Vinum acinaticum Veronenſe Caſſiodori Variar. XII. 4. eſt paſſum purpureum.

prelo premere] Palladius primum fiſcello iunceo incluſas verberat fortiter, deinde cochleae ſeu prelo ſubiicit. Tuſas etiam antea exprimi vult Plinius; vterque ex Magone.

2. *briſam*] Ex loco Plinii vinacea interpretatur Beroaldus, qui male tamen huc trahit Perſianum *briſſei liber Acci* et Bacchum *briſſea* apud Macrobium. Geſnero barbari quicquam latere in hoc verbo videtur, ſimile Gallorum *briſer.* Inepte admodum. Eadem tamen repetiit in Theſauro ſuo, ſi diis placet, linguae latinae, quem innumeris in locis ex hac noſtra editione Script. R. R. emendari debere vides. Ex graeco βρύτια facta fuit *briſa.* Galenus T. VI. p. 342. edit. Charterii: τὸ γάρ τοι τῶν βρυτίων ἀπόβρεγμα τρύγα καλȣσιν, ὅπερ αὖ πάλιν οἱ ἀττικίζοντες ὀνομάζȣσι δευτερίαν. Forte igitur verior ſcriptura fuerit *bryſa.*

deliquare] Malim, quod alias in hac re ſolenne eſt Columellae verbum, *eliquare.*

pelliculare] Galenus Comment. 4. in VI. Epidem. Hippocr. tit. X. p. 497. ed. Baſil. εὑρήσεις γȣν τὰ μὲν ὑπὸ πίττης ἢ γύψȣ στεγνωθέντα μονιμώτερα γινόμενα, τὰ δ᾽ ὑπὸ μόνȣ δέρματος ἧττον, ὥσπερ καὶ τὰ τοῖς τυφλοῖς (an corticibus?) πωμασθέντα. καὶ διὰ τȣ̃το προυποβάλλοντες ἢ τοιȣ́τȣς ἢ δέρματος καταγύψȣσί τε καὶ καταπιττȣ̃σι τὰ κεράμια. Verſio latina τυφλοῖς reddit *cuneis;* quaſi τύφοις legerit, quoniam Heſychio τύφοι σφῆνες. Forte φελλοῖς vel ſimile vocabulum corticis fuit olim ſcriptum. Idem de Antid. I. 5. p. 427. edit. Baſil. doliis vini Falerni adſcriptam aetatem teſtatur his verbis: τῶν οἴνων τῶν Φαλερίνων ἑκάστȣ τὴν ἡλικίαν ἀναγινώσκων ἐπιγεγραμμένην τοῖς κεραμίοις.

3. *ſcopionibus*] Sarmenta dicit Plinius l. c. Ceterum vulgatum *ſcipionibus* emendauit cum Vrſino Geſner.

inſpergito] Vulgo *conſpergito.* Sangerm. *inſpargito* habet.

Cap. XL. *Lora*] Vide Plinium XIV. 10. Dioſcor. V. 13. Geoponica VI. 13. ibique notas Niclaſii. Plinius tria gene-

genera memorat, primum quidem hoc ipſum: *Decima parte aquae addita, quae muſti expreſſa ſit, et ita nocte et die madefactis vinaceis, rurſuſque prelo ſubiectis.* Atque ita etiam parat Dioſcorides l. c. Vide etiam ad Varronem I. 54.

biennio] Alioquin Plinius l. c. *nulli ex his plus quam anno vſus.* Ita et Dioſcorides l. c.

Cap. XLI. *muſtum — facito*] Haec verba initium capitis facere, vel verum certe extruſiſſe putabat Geſner, qui vetus lemma: *muſtum lixiuium quomodo fiat,* plane abſonum eſſe cenſebat. Recte! Paulo diuerſa ratione mulſum faciunt Geoponica VIII. 26. Scilicet hoc dicitur *οἰνόμελι ἀπὸ γλεύκους,* quod flatus ciere et ſtomacho incommodum eſſe, recte monent Geoponica. Mulſum enim fiebat ex vino et melle decocto. Plinius hoc noſtrum mulſi genus ita notat XIV. ſ. 11. *Dulci e genere eſt et melittites. Diſtat a mulſo, quod fit ex muſto; cum quinque congiis auſteri muſti congio mellis et ſalis cyatho ſufferuefactis auſterum.* Idem 22. ſ. 54. *melittites quo fieret modo ex muſto et melle docuimus. Saeculis iam fieri non arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. Solebat tamen inueteratum alui cauſa dari in febre.* Ita etiam Dioſcorides V. 15.

nimium] Pontedera probabat *minimum* Polit. *nimirum* malebat Lindanus Select. Medic. X. 175.

tabulatum] Ita ſcribi voluit etiam Pontedera pro tabulato. Deinceps diſtinxi verba *ſi plus* etc. quae male continuabantur vulgo cum reliquis. Paulo antea Lindanus Select. Medic. X. 175. malebat: *quod ſponte deſtillauerit, antequam nimirum calcetur vua.*

fumum] Ita ex emendatione Vrſini, comprobata a Lipſ. libro, dare voluit Geſner, ſed operae aberrarunt. Ita ſcilicet inueteratur mulſum hoc, ſeu melittites vinum.

Cap. XLII. *Compoſitio*] Vulgo haec cum antecedenti capite continuata legebantur, quae tamen libri Polit. recte diſtingunt, teſte Victorio, qui vulgatum etiam initium huius capitis: *Conditura ex cydoniis fit hoc modo* permutari iuſſit eo, quod ex libris Polit. poſui, quodque rei aptum eſt, non item alterum. Victorius tamen veram lectionem *διὰ ὀπώρας* poſuit ex libris Polit. In Sang. eſt *Compoſitio medicamenti ad tormina quod vocatur Διλόπωρα.* Similes compoſitiones medicamentorum ex fructibus (*δι' ὀπώρας*) dyſentericis et coeliacis appoſuit ex Andromacho Galenus de Comp. Medic. ſecund. loca IX. 5. vbi ſimiliter mala punica, cotonea, ſorba

cum rhoe ſyriaco et muſto amineo ad mellis ſpiſſitudinem decoquuntur, et medicamentum in figlino reponitur.

fictili nouo] Recte Vrſinus vulgatum *figuli* emendabat: *figulino vel in ſtagneo;* etſi vocem *nouo* non immerito ſeruatam volebat Geſner. *Stagneo* eſt pro *ſtanneo*, ſine dubio ex errore librarii ortum, aut aeui medii barbarie. *Fictili* ex Sang. dedi.

2. *quae ſint*] Sang. *quae ſit.*

3. *roris Syriaci*] i. e. ſeminis plantae, quae rhus Syriacus dicitur. Plinius 24. ſ. 54. *rhus qui erythros appellatur, ſemen eſt huius fruticis. Vim habet adſtringendi refrigerandique. Adſpergitur pro ſale obſoniis. Aluos ſoluit, omneſque carnes cum ſilphio ſuauiores facit.* Ita etiam 13. ſ. 13. et Dioſcorides I. 47. *ῥȣ̃ς ὁ ἐπὶ τὰ ὄψα, ὃν ἔνιοι ἐρυθρὸν καλȣ̃σι, καρπός ἐστι τῆς καλȣμένης βυρσοδεψικῆς ῥοός.* Eoque hodie Turcae vtuntur in ciborum condimentis, teſte Seſtini, Sumach, i. e. rubrum appellantes. Eſt rhus coriaria Linn. cuius foliis et olim coria alba conficiebant. Vide praeclare de fructu et arbore diſputantem Cornarium ad Galen. de Compoſ. Medic. p. 449.

pallorem] Infra cap. 50. ſ. 16. vaſa gummata alba cera ſuffumigantur, ne pallorem capiant. Cap. 55. ſemini ſinapis contrito aquam nitratam ſuffundit, vt omnem amaritudinem eius et pallorem exſaniet. Bene comparauit Geſner in Indice locum Varronis I. 61. *ficum quanto citius promas, iucundiore vtaris, quod vetuſtate ficus ſit pallidior, palmula carioſior, nux aridior,* praeterea addidit locum Vitruuii VI. 7. de bibliotheca: *venti intundentes humidos ſpiritus pallore volumina corrumpunt.* Eſt ergo ſitus, *moiſiſſure, Schimmel.* Ideo vas alte ſuſpenditur, ne terrae humiditate contactum ſitum contrahat. Plura de ea notione Geſner ad Quinctil. I. 2. ſect. 18.

Cap. XLIII. *muſto*] Celſus II. 30. de iis, quae aluum adſtringunt: *caſeus, ſi recens eſt, ex melle mulſoue decoctus.*

vaſe] Sang. *vaſo;* deinceps: *vtaris qua volet.*

Cap. XLIV. 2. *luna decreſcente*] Plinius 15. ſect. 18. *E proximis auctoribus quidam altius curam petunt: deputarique ſtatim poma ac vites ad hunc vſum praecipiunt decreſcente luna, poſt horam diei tertiam coelo ſereno ac ſiccis ventis. Similiter deligi et ex locis ſiccis et ante perfectam maturitatem, addito vt luna infra terram ſit.* Geoponica IV. 15. eadem praecipiunt.

pix

pix ferueat] Geoponica l. c. ἑκάστου βότρυος κληματίδος τὴν τομὴν εἰς πίσσαν διαλυθεῖσαν πυρὶ ἐμβάπτειν.

defruti] Geoponica IV. 15. καλὸν δὲ καὶ εἰς πίθον γλεύκους κρεμνᾶν μὴ ἁπτομένους μήτε τοῦ γλεύκους μήτε ἀλλήλων. διαμένουσι γὰρ οἷοι ἀπὸ τῆς ἀμπέλου ἀφῃρέθησαν. Plinius 14. c. 1. *conduntur et muſto vuae, ipſaeque vino ſuo inebriantur.* et 15. ſ. 18. *alii etiam vina habentibus doliis condunt, dum ne contingant ea vuae.*

patinis] Libri optimi *patenis.* In Vegetii Mulomed. I. 56. 3. patena eſt pro φάτνη et ipſe Vegetius alueum interpretatur; ad quem locum Graecorum auctoritatem adhibui. In Querulo Anonymi p. 33. *patenam ſumoſam* recte exhibet Codex Camerarii. A patera Latini *patellam* frequentarunt. In vſu humano Graeci πατάνην, iumentorum φάτνην, contracto vocabulo, adhibuerunt. In fragmento Varronis apud Nonium Merceri p. 546. *dicuntur enim patellae, ſalini acetabula, catini, patenae.* Iohannes Garlandius in Synonymis editis a Loeſchero in Hiſtor. poet. medii aeui p. 315. verſu 74. *a pateo dicas patinas, coniunge patellas. Vas dico patinam, ſed quod tegit eſſe patenam.* quod diſcrimen equidem ignoro; quanquam ibi forte *patellam* legi debet.

4. *vel abiegna*] Infra c. 44. 6. ſcobem populneam vel iligneam adhibet. Plinius 15. ſ. 18. *Sunt, qui malunt ſcobe ramentiſue abietis populi fraxini ſeruare.*

flore gypſi] Plinius l. c. *quidam ſic cum palmite in gypſo condunt, capitibus eius ſcillae infixis vtrinque.*

horreo] Geoponica IV. 15. φυλάττονται δὲ αἱ σταφυλαὶ ἐπὶ πλεῖστον χρόνον καὶ ἐν ταῖς ἀποθήκαις τοῦ σίτου κρεμαννύμεναι, καὶ μάλιστα ἐὰν ὁ σῖτος ἀνακινῆται. ὁ γὰρ ἀνιστάμενος ἀπ' αὐτοῦ κονιορτὸς προσιζάνων αὐταῖς πολύ τι συμβάλλεται πρὸς διαμονήν. Plinius 15. ſect. 18. *ſunt qui ſuſpendi protinus in granariis iubeant, quoniam optimo ſit operimento puluis penſilibus.* Rugoſa ita fieri acina ait Columella, quia humoris multum exſugitur a puluere, ideoque etiam dulciora fiunt.

6. *ciſternina*] Plinius 15. ſ. 18. *Columella auctor eſt in puteos ciſternaſue in fictilibus vaſis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima vuas ſole ſiccas iunci faſciis inuoluit cadiſque conditas gypſo includit.* vbi Pintianus recte emendabat: *mergi vuas Liguria maritimis Alpibus proxima ſole ſiccatas iunci faſciis.* Nam antea Plinius de cotoneis dixerat. In aqua pluuiali decocta et vaſi indita vuas ſeruare docet Plinius l. c. et Apicius I. 17. cum Geoponicis IV. 15. Dioſcorides V. 3. et Plinius 23. c. 1.

7. *et opercula*] Sang. *et operculata.* Plinius 15. ſ. 18. *Alii ſingulis malis piriſque ſingula vaſa fictilia aſſignant et opercula eorum picata dolia iterum includunt.*

qua parte] Ita recte Sang. pro *quae partes.*

8. *in eodem loco*] Plinius 15. ſect. 18. *ſunt qui ſuſpendi procul malis, protinuſque in granariis iubeant, quoniam optime ſit operimento puluis penſilibus.*

9. *Sircitulas*] Pontedera *Sirpiculas* malebat, eandem quam Plinius *ſcirpulam* vocat, a caniſtris ſcirpiculis appellatam ex ſententia Pontederae, vbi olim ſeruabatur. Ex Sangerm. *ſirriculas* annotauit Gronov.

hae ſereno] Vulgatum *haec* correxit Geſner et ex Sangerm. Heinſius.

ſol rorem] Neſcio an praeter Geſnerianam aliae etiam vitioſum *ſoli rorem* habeant; in Comment. eſt *ſol in rorem.* rectum ex Sang. poſuit Heinſius Adv. III. p. 395.

ſtatim — picantur] Haec verba ſolus liber Sangerm. habet, vnde addidi; etſi ſupplementi huius non meminit Heinſius; quod miror. Idem *arida* ſeu *acida* Sang. mutat in *mucida.* Vide ſupra cap. 39. 1.

10. *reſoluta intrita*] Ita ſcribi ex libris optimis iuſſit Pontedera. Vulgo ſenſu nullo erat: *reſolutaque intrita folliculorum, in dolio.* Idem Pontedera *intercalcari* vbique mecum praeferebat vulgato *interculcari.* Ceterum paulo antea *forficibus* ex Sang. annotauit Gronov.

11. *explentque*] Ex ſententia Pontederae etiam praetuli vulgato *expleturque.*

doliis exſtruuntur] Vulgatam barbaram ſolus liber Sangerm. correxit, ex quo tamen *inculcantur* laudat Gronov. Sequens *vinacca* dedi ex primis Edd. praeceſſit enim eadem forma. Nunc breuiter de ipſa re videamus. Modum eundem vuarum ollarium ſeruandarum deſcripſit Galenus de Alim. Facult. Libro II. his verbis: *καὶ χύτρας καινὰς πληροῦντες ἐναποτίθενται τοῖς στεμφύλοις. καλῶ δὲ στέμφυλα τὰ στερεὰ λείψανα τῆς σταφυλῆς ἐπειδὰν ἐν τοῖς ληνοῖς ἐκθλιβῇ πᾶς ὁ χυλὸς αὐτῶν. ἃ καὶ αὐτὰ συντιθέασιν ἐν πίθοις οἱ ἄνθρωποι, σφίγγοντές τε καὶ πιλοῦντες ἰσχυρῶς ὀνομάζοντές τε τρύγα. εἰς ταύτην οὖν τὴν τρύγα τὰς καινὰς χύτρας πλήρεις τῶν σταφυλῶν ἐντιθέασι, πώμασι στεγνοῦντες ἀκριβῶς, ὡς μηδαμόθε παραπνεῖσθαι, καὶ καθὸ συμβάλλει γε τὸ πῶμα τῇ χύτρᾳ, πίτταν ἐπαναλείφουσιν, ἁπάσας τὰς διαπνοὰς ἐμφράττοντες. εἶναι δὲ χρὴ καὶ τὴν χύτραν αὐτὴν ἐξ εὐώδους τε πηλοῦ καὶ τελέως ὠπτημένου.* Breuiter Plinius 14. ſect. 3. *Aliae in ſua tantum continentur anima ollis fictilibus, et inſuper doliis incluſae, ſtipatae*

tae vinaceis circumſudantibus. Has vuas σταφυλὴν τὴν ἀπὸ χύτρας ἢ ἀπὸ στεμφύλων appellat Aetius IX. 12 et 45. et Dioſcorides Libro V. αἱ ἐκ τῶν στεμφύλων καὶ ἐκ τῶν βίκων. Et infuſum Nicoſtrati ſeruatur ἐν στεμφύλοις ξηροῖς ἵνα μὴ διαπνέῃ apud Galenum de Compoſ. Medic. ſec. loca IX. 5. vbi Cornarius p. 533. haec fere omnia praeclare tradidit. Palladius Decembri 4. *epimelides — in ollis inter vuas vinaceis obruta ſeruabuntur.* Compara etiam Catonem cap. VII. 2 et 143.

vitiat] Polit. liber antiquus *vitat*, nouus *inuitat*. Lipſ. *mutet* a prima manu, quam deinde aliquis corrigere voluit. Paulo antea formam *empturus* ex Bruſch. et Aldina reſtitui.

Cap. XLVI. *Matius*] Ciceronis et Caeſaris amicum intelligit Turnebus XVII. 13. qui pro *Cetarii* malebat legi *Cellarii.* De Matio vide Lipſium ad Taciti Annal. XII. 60. et Indicem Ciceronianum. De Salgamis dixi ad X. 117. Itali hodieque *Salamoja* dicunt. Cetarii ſunt, qui piſces maiores vel ipſi capiunt, vnde cum Graecorum θυννοσκόποις comparandi, docente loco Varronis apud Nonium h. v.) vel a piſcatoribus marinis bolum emunt, (hinc *bolonae* dicti) vt ſalibus condiant piſces marinos conciſos in varias figuras, partibus corporum diſtinctis. Hinc cetariae officinae. Contra cellarii ſeruandis in cella cibis et potulentis diligentiam adhibent. Plinius 19. ſ. 62. *Apio eximunt coqui obſoniis acetum; eodem cellarii in ſaccis odorem vino grauem.* Turnebi emendationem Geſner ad h. l. probabat; contra in Theſ. L. L. monebat, Apicii etiam librum decimum inſcriptum haberi *Piſcatorem*, ſeu Ἁλιέα.

2. *in arbore intorquent*] Ita Sangerm. Vulgatum *arborem torquent* recte iam ita correxerat Geſner et multo antea Heinſius ad Ouidium T. I. p. 607. Vitium viderat etiam Vrſinus qui malebat *arbore torquent.* Palladius IV. 10. *ſi crepant poma — et ſi, dum pendent poma tenacibus, ſicut in arbore habentur, intorſeris, in totum annum ſine corruptione ſeruabis.*

3. *tripedaneae*] Plinius et Palladius in hac re bipedanea ſcrobe contenti ſunt; et noſter ſupra cap. 16. 4. ſcrobibus bipedaneis intra tectum factis ſicco loco deponit ſorba. Ex Sangerm. *ſubiecto foſſulae — aliquantulum terrae* laudat Gronov.

quoniam] Verba incluſa Geſnerus ſpuria et delenda cenſebat. Et ſane liber Sang. non ſolum haec ipſa, ſed et reliqua vſque ad illa: *eaque humo* omiſit. Plinius 15. ſ. 18.

alii decerpunt cum ſurculis, eoſque in medullam ſambuci abditos obruunt, vt ſupra ſcriptum eſt. Palladius IV. 10. *Item ſi ſeriola (olla* Creſc.) *ſub dio obruatur, quae habeat arenas vſque ad medium, et mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis ſingulis vel ſambuci virgulis, et ita ſeparata in arenis figantur, vt ipſa quatuor digitis emineant ab arena. Hoc et ſub tecto in ſcrobe bipedanea fieri poteſt, et vtilius eſt ad ſervandum, ſi cum ramo longiore tollantur.*

4. *adiicere*] Hoc effeci ex Sang. *adicitur.* Vulgo *elicere*, quod mutari volebat Geſner in *adiicere.* Reliqui libri habent: *eiicitur.* Sed locus vel ſic perſanatus nondum eſſe videtur. Vnde enim pendet *peragere?* et ipſa varietas ſcripturae vitium arguit latere.

fluuialem arenam] Plinius 15. f. 18. *plerique vero in ſcrobe duum pedum altitudinis arena ſubſtrato et fictili operculo, dein terra operto. — alii hoc quidem in patinis fictilibus; aliqui et in ſcrobe ſubiecta arena, ita ſicca operiunt mox terra.*

5. *Mago*] Plinius 15. f. 18. *Punica aqua marina feruente indurari: mox triduo ſole ſiccata, ita ne nocturno rore contingantur, ſuſpendi, et cum libeat vti, aqua dulci perlui.* Geoponica IV. 15. ἄλλοι εἰς θαλάσσιον ὕδωρ ζέον, μὴ ἔσης δὲ θαλάσσης, εἰς ἅλμην μιγέντος οἴνȣ τὰς βότρυας ἀποβρέξαντες ἀποτίθενται ἐν ἀχύροις κριθίνοις. Palladius IV. 10. 7. *lecta integra in aqua marina vel muria feruente mergantur, vt combibant, poſt triduum ſole ſiccentur, vt ſub dio nocte non maneant: poſt in loco frigido ſuſpendantur. cum volueris vti, aqua dulci pridie macerabis. feruntur haec pomis recentibus aemulari.*

cretam reſoluere] Plinius 15. f. 18. *Creta quidam etiam figlina vuas illinunt, ſiccataſque ſole ſuſpendunt, in vſu diluentes cretam; eandem pomis vino ſubigunt.* vbi olim erat: *in vino*, ſed praepoſitionem omittunt Codices. Sed *vino* vitioſum eſſe videtur; niſi in Columella etiam legere malis: *creta figulari vino ſubacta.* Geoponica IV. 15. de vuis: ὁμοίως δὲ καὶ εἰς πηλὸν κεραμεικὸν τεταραγμένον, ὡς ἔχειν πάχος μέλιτος, ἐμβαπτόμενα καὶ κρεμώμενα φυλάττονται, εἰς δὲ τὴν χρῆσιν ἀποπλύνεται. Eadem de malis tradunt X. 21 et 28. vbi nihil de vino, luto immiſcendo, legitur; itaque locus Plinii emendandus eſt ita, vt dixi.

6. *ſcobis inter ſe calcari*] Geſner malebat *inter ea calcari.* Equidem deleto *ſe* malim *intercalcari* legere, vt ſupra cap. 43. 10 et 11. vinacea intercalcantur. Ceterum *ſcobis* dedi ex Sangerm. pro vulgato *ſcobs.* In Edd. enim I. B. R.

eſt

eſt *ſcobem;* in Lipſ. *ſcobes.* Ita ſupra VII. 10. 4. *ſcobis eburnea:* et IV. 29. 15. Ita variatum fuit in libris ſcriptis Columellae inter *ſcrobs* et *ſcrobis.* Ceterum paulo antea Lipſ. habet *ſcobem populneum.* In Palladio III. 17. 7. pro *educto ſcobe* Lugd. Codex *educta* habet. Marcellus Empiricus p. 194. *ſcobes lima tenuiſſimus factus.*

Cap. XLVII. *cretam figularem*] Geoponica X. 28. τινὲς δὲ φύλλοις συγκαλύψαντες πηλῷ ἀργιλλώδει διὰ τριχῶν μεμιγμένῳ ἐπιμελῶς ἢ γῇ κεραμικῇ ταῦτα περιπλάττουσιν, εἶτα ἐν ἡλίῳ ψύξαντες ἀποτίθενται. Palladius III. 25. 25. fici foliis inuoluta cuſtodiunt. Plinius 15. ſ. 18. *Cotoneis in concluſo ſpiramentum omne adimendum, aut incoqui melle ea immergiue oportere. — Cetera mala foliis ficulneis, praeterquam cadiuis, lingula conuolui, ciſtiſque vitilibus condi, vel creta figlinarum illini.* vbi ante Harduinum legebatur: *intercluſis.* Pintianus ex Codice recte emendabat *cotoneis incluſis.* Palladius III. 25. ſ. 25. *alii quae maiora ſunt fici foliis inuoluta cuſtodiunt.* Ibidem luto ex omni parte clauſa ſeruari ait, aut defruto vel paſſo incoqui. — Sang. h. l. habet *ſubiciunt.*

patinas nouas] Lege *patina noua.* Palladius III. 25. 26. *alii in patina noua ſicco gypſo obruunt ſeparata cydonia.*

2. *melle*] Plinius 15. ſ. 18. *Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergant.* et paulo antea: *cotonea aut incoqui melle immergiue oportere.*

3. *Inter cibum*] Ita ex libris optimis ſcripſi pro *interdum*, monente iam olim Victorio.

melomeli] μηλόμελι a malis, non μελίμηλον pomum melleum. Ita legendum docuit Turnebus Adv. XVII. 13. quem ſecutus eſt Geſner. Oleum, ex cydoniis confectum, etiam melinum vocatur.

cruda] Libri ſcripti *groſſa*, quod non improbabat Pontedera, putans, vt in ficis, ita etiam alia poma immatura dici poſſe *groſſa.* Sed groſſi dicuntur fici immaturae, non *fici groſſae.* Palladius III. 25. 26. *alii in melle ſic integra demittunt, in quo genere condiendi ſatis matura deliguntur.*

4. *ſemina eximant*] Palladius l. c. *alii canna vel ebore in quatuor partes diuiſa ſublatis omnibus quae in medio ſunt, in vaſe fictili melle obruunt.* Meloplacuntem ex Hiberia vſque Romam perlatam memorat Galenus Aliment. facult. II. 23. ex melle et carne cydoniorum contrita factum. Condita in melle cruda aluum mouere et melli multum ſuauitatis adiicere ait Plinius 23. ſ. 54. Vide etiam ad Palladium Octobri 20.

5. *Sc-*

5. *Seſtiana*] Victorius in libris ſuis reperit *Caeſiana*, quam veram eſſe lectionem putabat. Vrſinus ex Plinio malebat *Ceſtiana*. Vide ſupra ad V. 9. *Caeſiana* ex Sang. laudat etiam Gronov. ſed *Caeſtiana* inde retulit Erneſti. Sic ſectione hac extrema *contegatur* ex Sang. Erneſti, *contingantur* attulit Gronov.

ſed quia] Lectionem *ſed quae* probabat Pontedera, ne mala omnia a melle excluderentur. Scilicet dulcia per ſe mala nimiam a melle contrahunt dulcedinem et nauſeoſam; contra auſtera poſſunt in melle commode ſeruari. Dulcia vero eſſe videntur haec omnia eſſe, quae nominauit Columella.

arculae] Geoponica: *εἰς καμπτρία συντίθενται μετὰ γναφάλων καθαρῶν*, i. e. cum tomento puro. Eadem Plinius 15. ſect. 18. *nec non aliqui in floccis capſiſque, quas luto paleato illinunt.* Geoponica IV. 15. de vuis: *οἱ δὲ ἐν γλωσσοκόμοις περισσιομένοις ἀποτίθενται μετὰ πρίσματος ξηρȣ̃ ἀπὸ πεύκης ἢ ἐλάτης ἢ αἰγείρȣ ἢ μετὰ ἀλεύρων ἀπὸ κέγχρȣ.* vbi legendum ex Gottorp. Codice *μετὰ ἀλύρων.*

floſculi] Quoſdam *oculi* legere, monet Dalecamp ad Plinium 15. 28. improbante Bodaeo ad Theophraſti H. P. p. 58. Noſtris *Botzen*, *Butzen* vocant.

pediculi deorſum] Plinius 15. ſect. 18. *ſemper autem in pediculos collocant ea.* Albertus Vegetab. p. 445. de ſubſtantia pomi lignea a pediculi per mediam nucleorum thecam ad flores perducta docens, ait: *colligitur ad baccam quae vocatur ſedes floris.*

6. *Item obſeruandum*] Vulgo *Ita;* nobiſcum Sangerm. Geoponica l. c. *Φυλακτέον δὲ ταῦτα μὴ ἐν τῷ οἴκῳ ἔνθα αἱ ἄλλαι ὀπῶραι ἀπόκεινται. τῇ γὰρ αὐτῶν δριμύτητι καὶ ὀσμῇ λυμαίνεται τὰ παρακείμενα καὶ μάλιστα τὰς σταφυλάς.*

fecinum] Ab vuis *fecineis* ſupra III. 2. 14. Sed Codex Lipſ. *Setinum.* quam lectionem praeferebat Geſnerus. Tria vuarum ſumma genera ſupra fecerat, Amineas, Apianas et Nomentanas ſeu fecineas.

generibus ſupra] Ita Sang. Vulgo: *generibus, vt ſupra.*

ſcobe] Geoponica: *ἐν πρίσμασι κατορυττόμενα. ὑπὸ γὰρ τῶν περισμάτων ἀναξηραινόμενα ὠφελεῖται.*

ſed acerbiſſima] Vrſinus malebat *ſed nec acerbiſſima.*

Cap. XLVIII. *taleolae*] Sangerm. *taliolae.* Vt a graeco *θάλεια*, talia, ita etiam taliola.

ſpiſſamento cunilae] Quid Rhodium mouerit, vt *inulae* legendum cenſeret in Lexico Scribon. p. 444. neſcio.

3. *ſi ſit*] Liber Sang. omittit *ſi.*

Cap.

Cap. XLIX. *oliuarum conditurae*] Addidi ex I. B. R. *albarum.* De his enim totum fere caput tradit. Lemma quorundam Edd. *Samſa quemadmodum fiat* plane ineptum eſt ab h. l. etſi ſamſa proprie maſſa oliuarum contuſarum dicitur, vt videbimus in hoc cap. et ſeq. Poſt albarum condituram ſequenti capite docet nigreſcentium ſeu variarum, tertio nigrarum maturiſſimarum condituram. Prima atque altera conditura eſt olearum albarum contuſarum, quae graece ϑλαστα' et Φλαστα' dicuntur. Vtraque conditura muſtum habet additum. Talem condituram, ſed paulo diuerſam habet etiam Cato c. 118. Geoponica IX. 32. geminam contuſarum albarum oliuarum condituram docent, quarum altera fit ſale additis foeniculi ramulis; altera nucleos eximit, et caminum cum foeniculo et muſto addit. Hae ſunt Graecorum ϑλαστα' ἀπύρηνοι. Eadem cap. 30. muſto condiunt albas non contuſas, ſed aqua marina per dies ſex maceratas cum muſto feruefaciunt, alii ſalem addebant. Plinius 15. ſect. 1. *franguntur eaedem, herbarumque viridium ſapore condiuntur.*

aqua calida] Plinius 15. ſ. 4. *fiunt et praecoces feruenti aqua perfuſae, quamlibet immaturae.* Balnei vapori exponit eodem conſilio Pallad. Nouembri cap. 22. Addit Plinius: *mirumque dulcem ſuccum oliuas bibere et alieno ſapore infici.* Ceterum pauſiam nominat Columella; nam teſte Plinio ſ. 3. *prima ab autumno pauſia colligitur, vitio operae, non naturae, cui plurimum carnis, mox orchades, cui olei, poſt radius. Has enim ocyſſime occupatas, quia ſunt tenerrimae, amurca cogit decidere.*

foeniculi] Hermippus apud Athenaeum II. p. 56. πάντες ἀεὶ ἐμβάλλουσι μάραϑον εἰς τὰς ἁλμάδας.

orchitam] Veram lectionem *orchadem* offerunt libri Pol. et Sangerm. Ex Sang. Heinſius ad Virgil. I. p. 289. poſuit *primam quamque*, cum Erneſtiana collatio *prima* praeferat. Ceterum quod in Edd. primis eſt *albulam*, neſcio an falſum ſit. Etiam Graeci λευκὰς ſimiliter dicunt, veluti Theophraſtus C. P. VI. 11. Quas Plinius 23. ſ. 36. albas, eaſdem Dioſcorides I. 139. ὑποκίῤῥους dixit.

3. *arundine*] Ita Geoponica IX. 28. ἔντεμε αὐτὰς πέριξ καλάμῳ ὀξεῖ. ſed ibi non albae condiuntur.

mellam] Talem compoſitionem ſeu condituram oliuarum, incertum an albarum, docent Geopon. IX. 28. vbi vel ἕψημα, cum citrophyllo vel mel additur, moneturque alios addere inſuper ſemen foeniculi, cuminum aethiopicum, ſemen anethi et apii.

4. *Po-*

4. *Poſias oliuas*] Neſcio cur ſubito *poſiam* maluerit dicere, quae fuit paulo antea *pauſea.* Ceterum recte lemma Polit. et Lipſ. habet: *Oliua alba ex muria;* quod lectorem attentum meminiſſe iuuabit. Infra cap. 49. ſ. 3. recte Edd. primae pro *poſia* habent *poſea.* Celſus II. 24. *oleae albae ex dura muria, eaedem aceto intinctae, vel nigrae, quae in arbore bene permaturuerunt, vel quae in paſſo defrutoue verſatae ſunt.*

5. *viridi irrorant*] Libri ſcripti *oleumque viride irrorantur.* Malim: *oleumque viride irrorant, — contegunt.*

6. *Quidam ſic*] Lemma Polit. et Lipſ. recte monet: *Aliter ex dulci.* Iidem libri ad ſect. 7. repetunt: *De oliuis ex dulci condiendis.*

7. *alba vbi commaturuerit*] Ita recte libri ſcripti, etſi ex Sang. *cum in muria — vbi commaturuerit* laudat Gronov. Vulgatum emendabat Geſner legendo: *cum muria pauſiam macerauerit.* Sed ecce tibi Palladium Nov. 22. 2. *electas oliuas muria maturabis* et reliqua quae ex h. l. tranſlata ſunt.

poſſit] Ita recte Br. et Sang. pro *poſſet.* Idem paulo antea *miſtis* ſupra ſcripto *mixtis.* Br. *immixtis* habet.

8. *colymbadas*] Plinius 15. ſ. 1. *muriae innatant colymbades.* Alii ἁλμάδας et νηκτρίδας, Caelius Aurelianus Chronic. *natantes* dixit. Graeci a κολυμβᾷν dixerunt, quod eſt natare. Lemma Sangerm. habet: *Aliter albae colymbades ſine dulci.*

recipere poſſint] Vulgatum *poſſunt* correxi. Mecum faciunt libri, qui *poſſit* ſcriptum habent. Ceterum *qualemcumque* edidit Geſner; infra tamen ſect. 9. *quantulumcunque* dedit. Mecum facit Br. et Aldina.

cum petiolo] Libri optimi tamen habent: *petiolae.* Sed nomine hoc inſignem oliuam aliunde non nouimus, nec huic loco aliud nomen conuenit. Etiam Geopon. IX. 33. natatiles oliuas iubent colligi μετὰ τῆς ἐκφύσεως μεϑ' ἧς κρέμανται. Ceterum quae ſequuntur ad oliuas varias pertinent. Sequenti capite nigreſcentes, ſed nondum permaturas capite 51. nigram maturiſſimam condit. Quatuor igitur oliuarum conditurae gradus facit. Ceterum de hac conditura Plinius 15. ſ. 4. *aliquae oleo ſuo ſine accerſita commendatione.*

9. *epityrum*] Sang. *epiſtrum.* Voluit *epiturum*, vt eſt in lemmate. Eſt genus oliuarum fractarum; Graeci ϑλαστὰς vocant. Nominat Plautus Milite Glor. I. 1. 24. quem locum enarrans Varro de L. L. *Epityrum*, inquit, *vocabulum eſt cibi, quo frequentius Sicilia quam Italia vtitur.* Cato 119. *Epityrum album, nigrum variumque ſic facito. Ex oleis albis,*

bis, nigris variiſque nucleos eiicito. Sic condito. Concidito ipſas: addito oleum, acetum, coriandrum, cuminum, foeniculum, rutam, mentam, in orculam condito, oleum ſupra ſiet. ita vtitor. Vides, epityrum pro varietate oliuarum, album, nigrum et varium eſſe. Fractas ſeu *θλαστὰς*, ad quarum genus epityrum pertinet, alii etiam nucleis exemtis conſiciebant, vt dicemus ad cap. 51. Oliuas phaulias *ἐπιτυρίδας* etiam dici docet ex Philemone Athenaeus II. vbi nuperus Interpres Gallus, *Le Febure de Villebrune*, male cum Natali Comite legi malebat *θλαστὰς* ſeu *φλαστὰς* pro *φαυλιάς*. Athenaeus l. c. p. 56. *θλαστὰς μελαίνας* memorat, deinde ex Philemone ponit haec: *πιτυρίδες καλοῦνται αἱ φαῦλαι ἐλαῖαι, στεμφυλίδες δὲ αἱ μέλαιναι. Καλλίμαχος δὲ ἐν τῇ Ἑκάλῃ γένη ἐλαιῶν καταλέγει γεργέριμον πιτυρίν τε. ἔλεγον δὲ τὰς δρυπεπεῖς ἐλαίας καὶ ἰσχάδας καὶ γεργερίμους, ὥς φησι Δίδυμος. — Ἀθηναῖοι δὲ τὰς τετριμμένας ἐλαίας στέμφυλα ἐκάλουν.* Locus Callimachi integrior exſtat in Fragm. no. 50. *γεργέριμον πίτυρόν τε καὶ ἣν ἀπεθήκατο λευκὴν εἰν ἁλὶ νήχεσθαι φθινοπωρίδα.* vnde apparet, a colymbade alba ſeu immatura diſtingui gergerimon et pityrin oliuam, veluti maturam et nigram. Heſychius *ἐπίτυρα* interpretatur *τὰ ἐκπίεσματα*, fraces et magmata oliuarum. Certum hoc eſſe videtur, epityrum fieri ex oliuis confractis, nucleo exemto; quae nucleum adhuc gerebant conditae *στεμφυλίδες* dicebantur; contra oliuae *πιτυρίδες* vnde dictae fuerint, et an ad epityrum adhibitae fuerint, dubitari poteſt.

cannis] Hoc ex Sang. pro *vannis* probauit etiam Heinſius Aduerſ. III. p. 396. qui ſimul monuit, etiam vannos ſeu valles eſſe inter opera vitilia.

11. *liquida gummi*] Vulgo erat *liquamine: tum demum et aſſicantur.* Sed primae Edd. cum Sang. liquida: *tum et aſſiccantur.* Inepte Iucundus *liquamen* intulit, quod de muria non licet interpretari, quam ſcilicet olim adhibebant. Vide ad Catonem c. 100. Praeterea garum plerumque audit *liquamen;* ſed id hunc vſum non praeſtabat. Igitur latens in *liquida tum* vocabulum *gummi* vel *cummi* reſtitui. Liquidam enim gummim pro amurca adhibebat aetas Columellae. Vide infra Cap. 52. ſ. 16.

Cap. L. *quoniam*] Libri ſcripti *quia iam.* Sed legere malim: *quam iam inchoauimus, condituram oliuarum perſiciemus.*

nigruerint] Geopon. IX. 29. in conditura per acetum mulſum legunt oliuas longas, nigerrimas et pulcerrimas

cum

cum petiolis, deinde in aqua frigida mundatas ſiccant in cratibus; poſtea in alueum miſſas oleo perfundunt, ſaliſque triti choenicem oliuarum choenicibus nouem manibus admiſcent, denique in vaſe conditis oxymel ſuperfundunt.

2. *triginta — conſudaſcere*] In Sang. eſt *quadraginta.* Et ſic deinceps ſect. 3 et 5. quadraginta dies ponuntur in ſimili re. Deinde *conſudeſcere* libri optimi habent, quod praeferebat Vrſinus. Nunc ex optimis Edd. et Sang. malim *et ſuperpoſito c. ſale — contegat, quadraginta dies* etc. Lectionem Sang. non ſatis accurate annotauerat Erneſti.

perueniat] Ita libri ſcripti, vulgatum tamen *permaneat* malim mutare in *permanet.* Infra ſect. 3. eſt: *ne quid adhaereat ſalis.*

3. *aliqui — vnam aceti*] Haec omittit Sang.

et eo quo condiunt] Vrſinus et Morgagni recte corrigunt *eoque condiunt iure.*

et ſalis vſque] Libri ſcripti *et ſimiliter deinde ſalis. tum iterum oliuarum et ſimiliter ſupra ſalis vſque.* vbi tamen *ſupra* ex Sang. Gronov. non annotauit, ſed Erneſti.

melle] Sang. *mella ſi eſt copioſa.* Et ſupra cap. 47. 3. mellam in ſimili conditura adhibuit; ſed ſupra ſect. 3. iuxta defrutum nominauit etiam mel. Quare dubius haereo.

4. *aniſi*] Geopon. IX. 28. ſemen ἀνήθυ adhibent, nullibi aniſi. Sed ſequenti capite ipſe Columella aniſum aegyptiacum adhibet.

5. *maſſulis ſalis miſtis*] Suſpectae fuere Pontederae *maſſulae ſalis.* Igitur legi volebat: *offulis.* Sed liber Sang. habet *maxime ſalis micis.* vbi vitioſum puto eſſe *maxime.* In Pol. eſt *maximi;* vnde corrigo: *exemtae maximis ſalis micis.* Separari tantum oliuas a ſale non molito, non detergi ſpongia iubet, et ſic exemtas et ſeparatas a maximis ſalis maſſulis in amphora condi. Vulgata inepte iterum ſalis maſculas miſcet oliuis. Nunc video Gronouium Sangerm. lectionem hanc annotaſſe *detergatur oliuae, ſed ita, vt erunt exempta maxime ſalis mias.* vnde corrigo: *ſed ita vt erunt, exempta maxima ſalis mica.*

maturam] Lemma Pol. inſerit: *Oliuam Cilienſem ſic condito.* Idem voluit Lipſ. Optime Sang. *Oliuam Cilicienſem ſic condito.*

ſtratura] Hoc, quia intelligi poteſt, praetuli vulgato *ſtatura* et lectioni librorum ſcriptorum, ex coniectura docti viri, Niclas ad Geoponica p. 632. Geſner tentauerat *ſalſura* et *ſtrictura.* Ita Palladius Nov. 22. *ſtratura intercedente*, de oliuis colymbadibus. Ex Sang. *ſtatiuam* annotauit Gronov.

conchis]

conchis] Ita ex Edd. optimis legi debere pro *Conciſis* vidit Pontedera. Oliuae condiendae non conciduntur, ſed inſecantur, aut tunduntur. Cap. 50. conchis ſimiliter oleum depletur; vt Graeci in hoc vſu ſaepiſſime *μυάκια* adhibent; et *ἀποκογχάζειν* Dioſcorides pro deplere conchis dixit.

Cap. LI. Titulus antiquus habebat: *Sinapa quomodo fiat.* Sed in Pol. et Lipſ. eſt: *ſanſam quemadmodum fiant.* Cap. ſequenti ſect. 10. *ſamſae* ſeu *ſanſae* dicuntur oliuae conquaſſatae, corticulis reſolutis et emollitis; ſunt igitur graece *θλασταί*. Pedem oliuarum eſſe ſamſam, idemque quod in vuis pedem vinaceorum, peſſime, Harduinum ſcilicet ſecutus, affirmat Geſner; quod ſtatim apparebit loca indicata diligenter conſideranti. *Θλαστὰς ἐλαίας* conficere docent Geopon. IX. 32. fractas vocat Caelius Aurel. Chronic. 3. Ex eodem genere ſunt, quas capite praecedente ſect. 9. epityrum vocari dixit. Quarum aliquae exemtis nucleis condiebantur ſalibus tritis cum cumino et foeniculi faſciculis et muſto; quas *ἀπορῆνας* vocabant Graeci, teſte Polluce VI. 45. aliae cum nucleis condiebantur, vt narrant Geoponica l. c. Sed ibi oliuae, nondum nigreſcere incipientes, ſumuntur. Sed vt epityrum album, nigrum et varium conficit Cato c. 119. quod eſt genus oliuarum fractarum nucleis exemtis, ita fuiſſe videntur hae ipſae *θλασταὶ* modo ex albis, alias ex nigris aut variis factae. Nunc demum comperio, hodieque Etruſcos *Sanſa* et *Sanſena* appellare oliuas infractas, quod vocabulum Lexicographi quidam male cum fracibus permutant, et Gallicum *marc d'olives* interpretantur. Ceterum hoc genus oliuarum conditarum genere *θλαστῶν* comprehendi videtur. Forte nomen id peculiare ſibi habuit, *ſinapa*, quod offerunt libri multi. Colymbades certe non ſunt; eae enim integrae condiuntur, vti docent Geoponica IX. 33. quae ad condituram colymbadum poſtulant oliuas magnas et grandes, *τὰς ἁδράς*.

aromata non cribrata] Hunc locum cum aliis conditurις, cap. 27 et 28. traditis, vt et ſequentia verba: *foeni graeci vetere vino macerati et poſtea ſiccati* et reliqua, illuſtrabunt, quae Theophraſtus in libello de Odoribus tradit de ratione oleorum variis odoribus condiendorum. *Cortex de palma* intelligitur vnguentaria, de quo Theophraſt. de Odor. p. 444. *ποιεῖ δὲ τὰ κελύφη (τῶν βαλάνων τῆς Αἰγυπτίας καὶ Συρίας) εὔοσμα, εἰς τὸ ἔλαιον ἐμβαλλόμενα.* Vinum vnguentis affuſis et aromatibus iniectis conditum iam olim fuiſſe docet idem p. 443. Praeterea addit, vinum optime et

facile odores omnes recipere. Vnguenta, quorum compoſitio omnis et confectio velut ad odorum conſeruationem comparata eſt, in oleo maxime condebantur, quoniam is liquor maxime diurnitatem fert, alioquin propter denſitatem et pinguedinem minime odores recipiens alienos. Quare tenuiſſimis et minime pinguibus oleis ad vnguenta vtebantur. Oleum prius ad odores accipiendos praeparabant ſeu inficiebant imbecillioribus aromatibus, deinde fortioribus imbuebant. Illud *ὑποστύφειν* dixit Theophraſtus; vnde *ſtymmata* duxit Plinius 13. ſ. 2. Stymmata autem olei pinguedinem contractam in ſe recipiunt, itaque naturam reliqui olei ita attenuant, vt recipiendis odoribus alienis fiat aptior. In oleo gleucino videtur muſtum ſtymmatis vicem gerere. Quanquam Graeci olea cum inficiebant, igne in vaſe duplice decoquebant: *ὑποστύφονται μὲν οὖν πάντα πυρούμενα.* Contra odoramenta accipiebant olea frigida, alia calefacta. Haec quidem iterum in diplomate ſeu duplici vaſe coquebantur; atque omnino minus decoquebant ſeu coquendo abſumebant, (*ποιεῖ ἐλάττω τὴν ἀπουσίαν*) quam frigida; quoniam *τὰ πυρούμενα προφυρᾶται τὰ μὲν οἴνῳ εὐώδει τὰ δ' ὕδατι.* quae dubitari poteſt ad olea an ad aromata ſint referenda. Verſio habet: quod quae coquuntur, partim mero fragranti, partim aqua ante macerent; minus enim combibunt. (*ἀναπίνει.*) Sed ſequentia docent, de aromatibus intelligenda haec eſſe. Ita enim irinum melius dicitur fieri ex iride tuſa ſicca et non calefacta ſeu cocta, (*ἀπύρωτος*) quam ſi antea macerata et cocta fuerit. Plus enim macerata remittere quam attrahere. Hinc explicanda puto verba Columellae: *foeni graeci vetere vino macerati et poſtea ſiccati atque etiam torrefacti.*

2. *intrita*] i. e. non trita, ſeu contuſa.

Careum] Hoc reſtitui iuſſit etiam Pontedera. Reliquae lectiones aperte vitioſae ſunt; etſi ſoenum graecum *carpum* vocari et *carphos* admonet Geſner ex Plinio 12. ſ. 120. Sed haec Graecorum eſt conſuetudo.

3. *Calabrica*] Eſſe quam hodie *Cellina*, alii *Morella* dicunt, affirmat *Preſta* Memoria ſu i ſaggi diverſi di Olio p. 41. In altero libro p. 94. plura alia nomina eius ponit, velvti *uliva di Lecce*, *uliva di nardo*, *di Scorrano*, *Caſarella*, *Caſcia*, *Saracena*. Hodieque haec oliua omnium maxime nigra conditur in Italia. Nigreſcere incipiens velo argenteo operitur, melior oleo quam Salentina, ſed minus copioſo et durabili.

acerbum — aeſtiuum] Prius ex vua acerba nomen, poſterius a tempore. Acerbum Graeci *ὠμοτριβὲς*, viride, ex varia

varia oliua expreſſum, ὀμφάκινον appellant; ſed eodem hoc nomine acerbum et viride deſignant, vt recte docuit Niclas ad Geoponica IX. 3. p. 572. Ceterum oleum, ex baccis variis ſeu albis expreſſum, cum mordacitate quadam eſſe album, monet Theophr. C. P. VI. 11. Omphacinum minus fluidum, ſed reliquis leuius eſſe monet Preſta Memoria p. XXXVII.

Cap. LII. *exiguum fluit*] Ita deinceps *ſatis fluit.* Theophraſtus C. P. VI. 11. 4. oliuas pluuia madidas et irrigatas ait χεῖρον ῥέουσιν, i. e. *minus fluere.* Hinc *fluxum meliorem olei reddit Oliua* Palladius Octobri X. 1. Fluxuram de vuis Columella III. 2. 17 et 32. dixit. *commode fluunt vites* ibidem III. 2. 20. *minus fluunt* ibidem ſect. 24. vbi exempla latina poſuit Pontedera. Theophraſtus H. P. IV. 17. de vermiculatione olearum: καὶ ὅ γε τῆς ἐλαίας σκώληξ, ἐὰν μὲν ὑπὸ τὸ δέρμα γένηται, διαφθείρει τὸν καρπὸν, ἐὰν δὲ τὸν πυρῆνα διαφάγῃ, ὠφελεῖ. κωλύεται δὲ ὑπὸ τῷ δέρματι εἶναι ὕδατος ἀπ᾽ ἀρκτούρου γενομένου. γίνονται δὲ καὶ ἐν τοῖς δρυπεπέσι σκώληκες, οἵπερ χείρους εἰς τὴν ῥύσιν. ὅλως δὲ καὶ δοκοῦσιν εἶναι σαπροί. διὸ καὶ γίνονται τοῖς νοτίοις, καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς ἐφύδροις. Ex quo Plinius 17. ſect. 37. no. 7. *in oliua ancipiti euentu, quando ſub cute nati, fructum adimunt; augent, ſi in ipſo nucleo fuere erodentes eum. Gigni illos prohibent pluuiae, quae fiunt poſt Arcturum, eaedem ſi auſtrinae fuere, generant; in drupis quoque, quae matureſcentes tum ſunt praecipue caducae. Id riguis magis euenit, etiamſi non cadant, faſtidiendis.* vbi Gaza ῥύσιν vertit iacturam, Plinius de caducis oliuis interpretatur; vterque inepte! Nec vitium vidit Scaliger, multo minus Bodaeus. Ceterum ipſam Theophraſti obſeruationem vanam eſſe, monet Bernard p. 301. Haec tamen illi veri veſtigia ineſſe puto. Scilicet maior noxa infertur oleitati, ſi vermes pulpam olearum, quam ſi nucleum exedunt: etſi olei ſaporem vitiant, quando nucleus cum carnibus frangitur mola et prelo exprimitur. Carnibus tamen nucleum praeferre in cibo monet Bernard p. 302. De ipſa noxa vide notam ad Varronem I. 55. 3. Error opinionis eius, quam Theophraſtus poſuit, fluxit ab altera, quam poſui ad Catonis c. 97. ex Plinio, ſcilicet oleum augeri ad exortum Arcturi, poſtea nucleos increſcere et carnem; quae quidem eſſe figmenta hominum, docui ad Caton. cap. 65. Potuit etiam error ex alio fonte fluere. Scilicet muſcae genus ipſam oliuam, maturitati propinquam, perforat carnemque exedit, cuius hiſtoriam enarrauit Bernard p. 305—311. Haec igitur noxa inuadere ſolet oliuas eo ipſo tempore,

quo veteres carnem et nucleos increſcere putabant, poſtquam aliud genus vermis ipſum nucleum reapſe erodere coeperat.

2. *maturo fructu*] Incluſi *fructui*, quia *maturo* pertinet ad *oleo*. Deinceps malim *etiamſi deſcriptus eſt;* ſequitur enim *tamen*.

3. *vniuscuiuſque*] Geoponica IX. 19. de oleo viridi: ἀφαιρεῖν δὲ χρὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοσοῦτον ὅσον ἐν τῇ ἐπιγιγνομένῃ νυκτὶ ἢ τῇ ἑξῆς κατεργάσασθαι δυνατόν. quae repetiit Palladius Nouembri 17.

ſi labor eſt] Haec verba, tanquam ex repetitione verborum *cit laborem* orta et ſpuria, incluſit Geſner.

5. *canalem lapideum*] Ita ex libris ſcribi voluit Pontedera. Vulgo *cauum lapidem*.

ſincera] De amurca ſatis dictum eſt ad Caton. c. 97. et Varronem I. 61 et 62. decoctam agricolae ad varios vſus adhibebant, quos vide in Catonis et Varronis locis.

6. *ſolea*] Fuit, qui *ſolen* ſcribi mallet, teſte Philandro ad Vitruuium VIII. 4. ſed ſolenem aeque ignoramus.

quoniam pro] Alteram lectionem *tum pro* praeferebat etiam Pontedera. Duplex commodum molae traditur.

7. *tudicula*] Quae oliuas frangeret et tunderet, forte etiam amurcam exprimeret. Simile quid narrat Bernard p. 389. *Il y a en Provence un grand nombre d'endroits où l'on foule les eſpèces d'olives fondantes dans des cuviers immédiatement après qu'on les a cueillies, pour qu'il en ſorte la plus grande partie de l'eau qu'elles contiennent.* Geſner comparat molam manuariam, qua noſtri fabas Coffeae frangere ſolent. Meiſter tribulam eſſe monet ploſtellum poenicum Varronis; et Catonis trapetum ſimile fuiſſe cenſet tribulae planae. Vide eius ſententiam poſitam in Diſſertatione de Trapeto Catonis, libro Catonis ſubiecta; vbi ſimul monui, mihi videri eſſe eam machinam, quam Galli *battoirs* vocant.

optima molarum] Hanc ſcripturam poni iuſſit etiam Pontedera, quoniam vulgata ſenſu omni carebat. In *trapeti* tamen vitium aliquod latere videtur.

8. *cannae, tegetes*] Ita Br. nec dubito, etiam reliquas antiquas ita habere ſcriptum h. l. Male Iucundus *canneae tegetes* dedit; nam ſect. 9. eſt ſine varietate *ſubſtratis tegetibus aut cannis*.

9. *variare*] Oleum omphacinum ſeu viride conficere nunc docet Columella, de quo Geoponica IX. 19. ſic tradunt: ὅταν οὖν τὰς ἐλαίας ἀρχομένας περκάζειν ἴδῃς, κέλευε τοῖς παισὶν ἢ τοῖς ἐργάταις συλλέγειν ἐκ τοῦ δένδρου ταῖς χερσὶ, φυλατ-

φυλαττομένους μήτι τούτων εἰς τὴν γῆν πέσῃ — ληφθείσας δὲ αὐτὰς ἐπὶ ψιάθων λύγῳ ἅπλωσον, ὥστε καὶ ἐξικμασθῆναι τὸ ἐν αὐταῖς ὑδατῶδες καὶ ὡς ἂν μὴ τῇ ἐξ ἀλλήλων θερμότητι βλάβη τις γένηται. τότε ἐν αὐταῖς φύλλα καὶ ἀκρεμόνας ἐκλεκτέον. ταῦτα γὰρ μιγνύμενα ἐναντία γίνεται τῇ διαμονῇ τοῦ ἐλαίου.

10. *preliſque ſubiici*] Geoponica ita pergunt: *ἔπειτα ἀφ' ἑσπέρας λαβὼν τὰς ἐλαίας ἔμπασον ἅλας καὶ τῇ μύλῃ καθαρᾷ ὅσῃ ἔμβαλλε καὶ διὰ χειρὸς ἐλαφρῶς ἄληθε ἵνα μὴ οἱ πυρῆνες τῶν ἐλαιῶν συντρίβωσιν· ὁ γὰρ ἰχὼρ ὁ ἐκ τῶν πυρήνων λυμαίνεται τὸ ἔλαιον. δεῖ οὖν ἐλαφρῶς καὶ κούφως περιφέρεσθαι τὸν τροχὸν, ὡς μόνον τὴν σάρκα. καὶ τὸ δέρμα τῆς ἐλαίας θλίβεσθαι. μετὰ δὲ τὴν ἄλησιν σκάφαις μικραῖς τὸ ἀλησθὲν μετάφερε εἰς τὸν ληνὸν καὶ κύρτους ἐξ ἰτέας πεπλεγμένους ἔμβαλλε. πολὺ γὰρ κάλλος ἡ ἰτέα τῷ ἐλαίῳ παρέχει· εἶτα ἐπίθες βάρος ἐλαφρὸν καὶ μὴ βίαιον.* vbi lege *καὶ εἰς κύρτους*. Ita fieri aiunt oleum *πρόρυμον*, quod VII. 12. 20. dicitur *στακτόν*. Latini lixiuium dixere; graece enim lixiuium dicitur *στακτὴ*, quaſi ſponte deſtillans. Diligentiores ſcilicet baccas oliuarum non integras, ſed mola ſuſpenſa fractas demum in torcular tranſferebant, vt ipſe Columella ſect. 13. fatetur. Itaque mola fracta oliua dicitur ſamſa. Prelo in ſamſam redigit Columella oliuam, eamque deinde exprimit.

exprimatur] Malim *exſanietur*, i. e. amurca exprimatur. Eum enim ſenſum eſſe docet ſ. 13. Cf. ſupra ad cap. 47. ſect. 10. et c. 55. ſect. 2.

corticulis] Ex varietate Lipſ. libri *torculis et molis* eruebat ingenium Pontederae. Vulgata certe ſenſum loci et vitiis verborum et interpunctionis plane obſcurauerat. Pontedera nihil interpretationis adiecit. Videamus igitur de re. Supra cap. 49. eſt de bacca nigra maturiſſima.: *deinde intrita oliua nouo fiſco includitur et prelo ſubiicitur, vt tota nocte exprimatur. Poſtero die iniicitur quam mundiſſimis molis ſuſpenſis, ne nucleus frangatur. et cum eſt in ſampſam redacta, tunc ſal coctus trituſque manu permiſcetur cum ceteris aridis condimentis.* Prelo ſubiici oliuam, vt ſola amurca exprimatur, docet noſter ipſe ſect. 13. Sed eſt alius locus c. 41. ſ. 10. qui plane docet, vanum fuiſſe Pontederae conatum. *Poſtero die cribratur, et nouo fiſco incluſa prelo ſupponitur, vehementerque premitur, vt exſudet quantulumcunque habet amurcae. Patimur autem nonnunquam tota nocte et poſtero die pondere preſſam baccam velut exſaniari, tum reſolutis corticulis eximimus eam, et in ſingulos modios oliuae triti ſalis cocti ſingulos ſextarios infundimus.* Itaque vulgata bene habet, niſi quod ex lectione Lipſ. *et moli* et vulgata *emolliri*

 effeci

effeci *et emollitis*, quod ſenſus poſtulat. Deinde *et* ante *aut regulis* incluſi, vt ſuperuacuum.

regulis] lignis oblongis et quadratis, quibus etiam apud nos vinaceorum pedem coercent, ne cedere poſſit prelo. Ita recte Geſner. Regularum harum iterum fit mentio infra cap. 52. Etiam Graece fiſcinis incluſas oleas exprimebant trapeto. Vide ad Palladium IV. 10. 10. Igitur vbi regulis pes includebatur, fiſcinis non erat opus. Vide Diſſertationem de Prelo Catonis.

fiſcinis] Italis *gabbie* dicuntur. Salis menſuram adiecti nimiam eſſe cenſet Preſta in libro ſecundo p. 179. qui recte monet, ſalem adiici copioſiorem, quod ita oleum magis purum fieri, nec tam facile fraceſcere putabant veteres. Galli *Cabas* fiſcinas, ex iunco aut ſparto textas, vocant, de quibus Bernard p. 439.

plumbeum] Plinius 15. ſ. 6. *Saepius die capulandum: praeterea in conchas et plumbeas cortinas: aere vitiari — et e cortinis in labra fundendum vt fraces et amurca liquentur.* Ceterum Columella non dixit, ex qua materia velit primum labrum poni, formam ſolam annotauit; deinceps tamen fictilia labra adhibet. Labra fictilia et lapidea habet ſupra cap. 15. 3.

defundat] Puto legendum *diffundat*, vt in vino, quod cum deferbuit, in vaſa ſeruandum diffunditur. Ceterum gemellar a gemino cauo nomen habuiſſe, ſuſpicatur Geſner, qui deinde in Theſ. L. L. addidit locum Auguſtini in Pſalm. 136. vbi oleum in gemellario ponitur. Eundem iam antea poſuerat Cangius in Gloſſario et gemelliones inter vaſa dictos a ſcriptoribus medii aeui comparauerat.

12. *niſi ſi vaſta*] *Si* ex Sang. addi iuſſit Heinſ. ad Ouid. T. I. p. 50. cuius locum omiſerat Geſner.

congelabitur] Oleum enim ipſum per ſe craſſeſcere, non congelaſcere frigore, monuit iam Ariſtoteles de Generat. Anim. 2. c. 2.

ne ſalſum fiat] Ariſtoteles iam olim Meteorol. 4. 6. *νίτρον δὲ καὶ ἅλες — ἐλαίῳ ȣ̓ τήκεται*, vt cum M. Cagnato Obſ. Var. I. 10. admonuit Schoettgen. Columellae iudicium confirmat Preſta in altero libro p. 180. Galenus tamen I. cap. 4. de Comp. Medic. ſec. loca *ἔλαιον τὸ καλȣ́μενον ἄναλον* commendat; quem locum ſuſpectum habet Cornarius p. 305. Sed etiam alibi olei inſulſi facit mentionem Galenus. Vide Cornarium p. 280.

eliquat amurcam] Geoponica IX. 19. *εὐθὺς δὲ τȣ́τοις ἀμφοτέροις μεταντληθεῖσι χρὴ προσβάλλειν ἅλας ὀλίγȣς καὶ νίτρον*

νίτρον ξύλῳ τε ἐλαΐνῳ κινεῖν, μετὰ δὲ ταῦτα ἐᾶν ἡσυχῇ ἕως ἂν καταστῇ. καὶ εὑρήσεις τὸ μὲν ὑδατῶδες αὐτῦ ὑφιζάνον, τυτέστι τὴν ἀμόργην, τὸ δὲ λιπαρώτατον ἄνωθεν ἐπιπολάζον. quae integriora olim tranſtulit Palladius Nouembri 17. *ſales deinde ac nitrum iubent nouo oleo miſceri, vt haec res ſpiſſitudinem eius abſoluat; deinde cum amurca ſubſederit, oleum purum 30 diebus exactis, in vitrea vaſa tranſferri.* vbi Vincentius habet: *nitrum rubeum* omiſſo *iubent.* Ex his locis ſatis arguitur natura amurcae aquoſa, quam male cum fracibus, oleo imbutis, confudit Bernard p. 133. vbi docere conatur, amurcam ex fracibus oliuarum putrefactis olei naturam traxiſſe. Sed ſatis de amurca dixi ad Caton. c. 97. Hodie in Gallica Prouincia oliuarum maturarum et maceſcentium ſampſae admiſcent ſcobem ligneam et fraces veteres, teſte Bernard p. 388. *de méler à la pâte quelque ſubſtance qui abſorbe une partie de l'eau. On emploie alors avec ſuccès la ſciure de bois et du marc ancien d'olives.* Vide etiam p. 457. Aliud remedium indicaui antea ad ſect. 7. In Sicilia oleis, in granario accumulatis, vt ibi confraceſcant, admiſcent ſalem, qui amurcam exſugat, teſte Seſtini T. I. Epiſtol. p. 236. verſ. germ.

13. *quidam quamuis*] Peſſime poſt *quidam* et *diligentes* vulgo interpungunt. Laudat enim non taxat diligentiam hanc Columella, quamuis diligentes ſunt diligentiſſimi. Vide Indicem. Scilicet etiam Geoponica IX. 19. mola antea frangunt et conquaſſant oliuas ſuſpenſa, poſtea in torcular tranſlatam fiſciniſque ſaligneis inditam exprimunt.

quoniam — deſideratur] Geſner interpretatur: *noxius eſt.* Sed malim ex lectione Sang. *vt qu iam minime — deſideretur*, corrigere, *vt quam minime vapor ignis deſideretur.* Vide ad noſtri I. 6. 13. notam.

14. *ſemel*] Vulgo antepoſitum *ſed* eiici iuſſit etiam Pontedera. Gummitionem vaſorum oleariorum explicaui ad Catonem cap. 69. vbi vide notas.

eluantur] Ex lectione Codd. malebat Geſner *eleuentur.* Male!

15. *cretam figularem*] Geoponica IX. 19. ſi non adſint dolia vitrea, iubent indere oleum *εἰς καινὰ κεράμια βεβαμμένα ἔνδοθεν γύψῳ.* Quin vinaria dolia Geopon. VII. 6. euacuata iubent abſtergere *σμήχειν ἅλμῃ ἢ κληματίνῃ τέφρᾳ ἢ Κιμωλίᾳ ἢ ἀργιλλώδει γῇ.* et Plinius 14. ſ. 21. dolia iubet perfundi aqua marina aut ſalſa, dein cinere ſarmenti abſtergi vel argilla.

areſcere: poſtea] Vulgo haec ita diſtinguuntur: *areſcere. Poſtea — aqua, nonnulli.*

16. *liquida gummi perluere*] I. Fr. Gronov ad Plinium p. 787. malebat *perlinere*, quia ſequitur: *craſſa gummi leucrant.* (ita enim corrigi voluiſſe videtur vulgatum *liuerunt.*) Sed fallitur vir egregius; aliud enim verbum liquida gummis, aliud craſſa deſiderabat. Ceterum deinceps ex Edd. principibus et Codd. recepi *gummis* pro vulgato *gummi.* quanquam *commis* malebat ex graeco *κόμμι* legi Rhodius ad Scribon. p. 134. Gummi vas olearium diluit Cato cap. 69. vbi vide de ſcriptura vocis. Ibidem exſtat *liueris*, ſed Polit. liber *leueris* praefert. Supra cap. 49. ſ. 11. *liquidam gummin* primus reſtitui.

18. *cibarium*] Praeter panem etiam vinum cibarium ex Varrone poſuit Nonius p. 93. Merc. *In cubiculo dormire mallem ſcilicet potius vinum meum cibarium quam ego dominus cubarem.* vbi Iunius emendabat: *edormire mallem ſcilicet potus — ego domi cubarem.* Editio Parmenſis 1480. *in bucolis* habet, Mercerius *bucolico* dedit, ſed rectius monuit legi debere: *vnum meum cibarium*, i. e. vnum e domeſticis. Ita ibidem Varro cibarium fratrem dixit. Male igitur cibarium vinum ex Nonio retulit Geſneri Theſ. L. L. Horconiam vitem vilitatis cibariae Plinius 14. 2. et cap. 3. conſeminiam vuam cibariam dixit. Cibarium mellae ſaporem habet Columella ſupra XII. 11. 2.

erit, quae ſic] Ex lectione Pol. et Lipſ. *cera quae ſic* egregie Pontedera emendabat: *ceteraque ſic — fuerint.* Vitium vulgatae vidit etiam Geſner, qui corrigebat: *atque ſic adm.*

19. *facti*] De factu ſeu facto dixi ad Catonis c. 67. 1. Idem cap. 64. *nolito credere, oleum in tabulato poſſe creſcere.* Quem locum olim integriorem legit Columella. Hodieque agricolae Neapolitani alio modo peccant, oleam pendentem in arbore diutius olei vindemiam augere, vſi prouerbio: *l'uliva quanto piu pende, tanto piu rende*, narrante auctore libri: *Rifleſſioni ſulla pubblica felicità relativamente al regno di Napoli.* 1787.

requieta] Ex lectione librorum Pontedera malebat: *plus eſſe quietae quam recentis baccae reddere.* quae lectio mihi languere videtur prae mea. Nec *quieta* recte dicitur bacca, quae repoſita diu iacuit, ſed *requieta.* Ex lectione Sang. *ſequietae quam recentis bacae.* Heinſius Aduerſ. III. p. 458. corrigebat: *videntur plus ſemiuietae quam recentes bacae reddere*, quod placet.

20. *quic-*

20. *quicquam*] Pontedera malebat: *nec ſic quidem.* Idem incluſa verba vt ſpuria deleri volebat. Interim ſeparata incluſi.

21. *aquae calidae*] Hodie Genuenſes primum et ſecundum ſactum olei conficiunt, vt veteres; et haec duo genera olei *ſopraſſino* et *mezzo fino* vocant; tertium *ordinario* vocant, quartum nomine caret. Sed haec duo poſteriora genera ita parant cum aqua calida, vti docet *Grimaldi Saggio di economia campeſtre per la Calabria:* Della terza macinatura e preſſura ne ricavano l'olio ordinario, ed a tal ſine laſciano prima per alcuni giorni riſcaldare e fermentare le ſanſe, e poi le preſſurano cernendo a forza di aqua bollente di eſtrarne la maggior quantità di olio poſſibile — che ſi vende per ſapone o per li lumi o per uſo della baſſa gente. Dopo queſte tre operazioni quelle ſanſe — ſe ne ricava un olio graſſo, che ſerve ſolamente per fare il ſapone; le ſanſe lavate ſi riducono a puro legno, e ſono di miglior uſo per bruciarſi. Fraces ad alios vſus Romani adhibuerunt. Sed vide tibi Plinium 15. ſ. 6. *Poſtea inuentum, vt lauarentur vtique feruenti aqua: protinus prelo ſubiicerentur ſolidae; ita enim amurca exprimitur: mox trapetis premerentur iterum.* Qui locus haud ſcio an ex hoc noſtro tranſlatus et vitioſus ſit; niſi poſt Columellae aetatem aquae calidae vſus in exprimendo oleo viridi etiam et communi inualuit; quem omnino improbat, eoque oleum aduri *(fa l' olio ſcottato)* cenſet Preſta Memoria intorno p. LIV. Ceterum hic locus Columellae et Plinii fugiebat Italum *Preſta* l. c. qui dubium eſſe cenſebat, aquae calidae vſus antiquis notus fuerit an ignotus. Fraces ſeu ſamſam expreſſam Galli vocant *le Grignon*, et *marc d' olives*, et ligni inſtar comburunt, teſte Bernard p. 450. Cinere lixiuio inde parato linteamenta purgant; alibi porcos paſcunt fracibus. Ibid. p. 469.

22. *probum et cibarium*] Recte hanc lectionem probauit Vrſinus, male improbauit Pontedera. Cibarium enim, vt vltimum eſt deterrimum, et probo opponitur. Male Edd. aliae *improbum* habent, quaſi de eodem cibario oleo eſſet dictum.

Cap. LIII. *gleucini*] A muſto, quod graece eſt γλεῦκος. Plinius 15. ſ. 7. *gleucino muſtum incoquitur vapore lento: ab aliis ſine igne circumdatis vinaceis diebus XXII. bis ſingulis permixtum, conſumiturque muſtum oleo. Aliqui non ſampſuchum tantum admiſcent, ſed etiam pretioſiora odoramenta.* Ita et Dioſcorides I. 67.

muſti partem] In Lipſ. eſt: *prelo miſci.* Ex Sangerm. *muſti prede* annotauit Gronov. Quid in vitio ſcripturae lateat, indagare nondum potui. Vulgatum *partem* vitioſum certe etiam eſt. nam non in partem olei et muſti demittuntur ſpecies, ſed in maſſam vniuerſam. *Miſturam* ſeu *commixtionem* deſiderat ſententia.

3. *exacuerit — potandum*] Ita recte Lipſ. pro *exhauſeris — potatum*, monente etiam Pontedera. Ita ſupra cap. 17. 1. cum *ficus exacuit. Potandum* etiam Sang.

Cap. LIV. *Oleum ad vnguentum*] Plato Timaeo p. 346. ed. Bipont. *καθάπερ περὶ τὰ ἀλείμματα ὁπόσα εὐώδη τέχνῃ μηχανῶνται, πρῶτον τοῦτ' αὐτὸ ὑπάρχον ποιοῦσι, ὅτι μάλιστα εὐώδη τὰ δεξόμενα ὑγρὰ τὰς ὀσμάς.* Ita Cod. Tubing. locum vulgo mancum ſupplet; vbi tamen alterum *εὐώδη* vitioſum eſt. Ficinus rectius *ἄνοσμα* legit. Ita Lucretius II. 846. *Sicut amaracini blandum ſtactaeque liquorem et nardi florum — cum facere inſtituas, cumprimis quaerere par eſt, quoad licet ac potis eſt, reperire inolentis oliui naturam, nullam quae mittat naribus auram, quam minime vt poſſit miſtos in corpore odores concoctoſque ſuo contactos perdere viro.* Theophraſtus de Odoribus acerbum phauliarum oliuarum praefert ad vnguentum: *δοκεῖ γὰρ ἀλιπέστατον ἔχειν καὶ λεπτότατον.* Idem C. P. VI. 11. phauliam carne multa, nucleo paruo olei pauci eſſe ait. Oleaſtrum deputatum phaulias ferre ex Theophraſto H. P. II. 3. retulit Plinius, de quo loco vide ad Columell. V. 9. 1. Idem 15. ſ. 4. *omnino in vita error eſt publicus tumore oliuae creſcere oleum exiſtimantium; praeſertim cum magnitudine olei copiam non conſtare indicio ſint, quae regiae vocantur, ab aliis maiorinae; ab aliis phauliae, grandiſſimae ſucco minimo.* vbi Vincentius omittit *maioranas* et pro *phauliae* habet *Bambiae.* In Columella pro *regia* Sang. *Sergiam* nominat, annotante Gronouio, quam lectionem nec improbare nec recipere auſim in tanta oliuarum hiſtoriae obſcuritate. Dubitari enim poteſt, quid inprimis ſecuti ſint vnguentarii in oliuis ad vnguenta eligendis, copiam olei an tenuitatem; de qua quidem poſteriore qualitate teſtatur Theophraſtus; ſed de regia non magis quam de Sergia conſtat, quale oleum fuderit.

2. *nouo fiſco*] Recte Gronouius emendauit *nouos fiſcos.* Regulas eaſdem forte intelligit illuſtris Marchio Grimaldi *Memoria ſull' antico Frantojo* p. 30. vbi fiſcinas ſibi impoſitas ſub prelo aequari narrat ligno tranſuerſo: *ed affinchè queſte*

queſte ſtaſſero in un perfetto livello, le uguaglia con un legno a traverſo, che ſi chiama il giudice.

cum ſic fluxerit] Edd. primae *quomodo ſic fl.* In Pol. eſt *deinde curo ſic fl.* Puto latere *quodcunque ſic fluxerit.*

ſeparet] Quod Vrſinus voluit reponi, ex Lipſ. dedit Geſner.

quouſque] Ita h. l. correxi cum Vrſino, ſententia poſtulante.

Cap. LV. *abunde eſt*] Ita recte libri pro *abunde diximus.* Ita V. 3. *abunde ſit dixiſſe.* Aſſentientem habeo Pontederam. Deinceps lemma Lipſ. et Sang. libri addidi. Male tamen Lipſ. *ſuccidia.* A ſue caedenda fit *ſucidia.* quanquam in Varrone ſcripturam vulgarem libri ſeruant.

caro ſiccior] Haec ratione probabili non ſunt deſtituta. Contra laniones noſtri cibo pridie abſtinent pecora mactanda, ſed potum farina admiſta tepidum vtique permittunt ſanguinis cauſa, vt copia ſit tanto maior, vt monet Niclas ad Geoponica p. 1231. Veterem morem pecora, praecipue ſues pingues faciendi tradit Ariſtoteles H. A. VIII. 6. Scilicet ad ſalſuram caro melior quo ſiccior; nec laniones ſalſunam, ſed carnis pondus curant.

vitioſam] Ex lectione librorum *incynoſam* Pontedera efficiebat *tineoſam* aut *ſinuoſam,* quia caro ſalſa circa oſſa vermes gignere ſoleat; ideo in eas partes, quibus oſſa relicta ſunt, largum ſalem infarciri. Abr. Gronov. *vnguinoſam* coniecerat. Ceterum de ſalſura carnium eadem fere Didymus in Geoponicis XIX. cap. 9. *τοῖς ζώοις τοῖς ταριχεύεσθαι μέλλουσιν πρὸ μιᾶς ἡμέρας ποτὸν ȣ̓ δοτέον. δεῖ δὲ ταριχεύοντας τὰ ὀστᾶ ἐξαιρεῖν τῶν κρεῶν. ἅλες δὲ φρυκτοὶ πρὸς ταριχείαν μᾶλλόν εἰσιν ἐπιτήδειοι.* Vaſa olearia aut acetaria praeferunt. Carnes caprarum ouium ceruorumque ſaliri iubent ita, vt poſtquam ſale fuerint conſperſae, exſanientur et detergeantur, rurſuſque ſale conſpergantur et cum vinaceis componantur, affuſo etiam muſto. Alio modo Cato cap. 162. cavet, ne pernam *nec tinea nec vermes tangant.*

2. *tergoribus*] Cato monet *vt cutis deorſum ſpectet;* ſed h. l. tergora ſuis a fruſtis diſtinguuntur, vt alibi.

deſieris eius] Vrſinus probabiliter emendabat *eouſque.*

3. *elui*] Ita Sang. pro *perlui.* etſi alterum verbum ſupra eſt cap. 20. ſ. 3.

luna decreſcente] Quam tamen in perna ſalienda non nominat Cato. Sed Plinius 28. ſ. 81. *nullas carnes teredinem ſentire luna decreſcente induratas ſale.*

4. *quae*

4. *quae talis eſt*] Haec vt ſuperflua cum optimis libris omittenda cenſeo; igitur incluſi. Sed ex Sang. annotauit Gronouius horum in vicem adeſſe vocabulum *velut*.

prohibitae] Ita recte libri. Vulgo *prohibiti*. Sed genus femineum ratio et natura poſtulat. Mares dicuntur verres, caſtrati vero maiales. Libri etiam ſcripti rectiorem ſcripturam habent.

coctus — infractus] Vulgatum *coctum — infractum* hoc vno in loco tolerare non erat fâs. In Vegetio poſſis talia aeui vitia excuſare.

offulae] Hae fuerunt, vt credo, *offulae Puteolanae*, quas vetus lemma Catonis cap. 162. memorat, quae tamen hodie in eo loco, vbi pernarum ſalſura traditur, non apparent.

conſeruatur] Ex Sang. *conſummatur* annotauit etiam Gronov. Si ſequaris Edd. primas, legendum erit: *tanquam ſalſamentum in muria ſua permanet, dum conſumatur.*

Cap. LVI. *Rapa quam*] Lemma antiquum capiti praepoſui auctore Pontedera. Raporum condituras varias docet Nicander in Georgicis apud Athenaeum III. p. 133. cuius verſus vitioſiſſimos partim emendatiores ponam. *Γογγυλίδος διϲϲὴ γὰρ ἰδὲ ῥαφάνοιο γενέθλη, μακρή τε στιφρή τε φαείνεται ἐν πρασιῇσι. Καὶ τὰς μὲν καύκωσον ἀποπλύνας βορέῃσι, προσφιλέας χειμῶνι καὶ οἰκέροισιν ἀεργοῖς. Θερμοῖς δ' ἰκμανθεῖσαι ἀγχζώους, ὑδάτεσσι.* Longa nempe rapa ſeu napos iubet exſiccatos vento borea et purgatos in vſum hiemalem domeſticorum reponere. Vulgo erat *ἀποβλήνας*. Verbum *καύκωσον*, niſi ſit vitioſum, eſt ab eadem origine, qua *καγκαίνω* et *καυκαλέος*. Sequitur; *Τμῆγε δὲ γογγυλίδος ῥίζας καὶ ἀκαρφέα φλοιὸν ἦκα καθηράμενος λεπτουργέας, ἠελίῳ τε* (vulgo *δὲ*) *αὐήνας ἐπὶ τυτθὸν ὁτὲ ζεστῷ ἀποβάπτων* (vulgo *ὅτ' ἐν*) *ὕδατι δριμυτάτῃ* (vulgo *ἱδρυμένῃ*) *πολέας ἐμβάπτισον ἅλμῃ.* Has igitur ablato cortice purgatas inciſaſque et in ſole ſiccatas deinde aqua feruenti madefactas muria condit. *Ἄλλοτε δ' αὖ λευκὸν γλεῦκος συστάμνισον ὄξει ἶσον ἴσῳ. τὰς δ' ἐντὸς ἐπιστύψας ἁλὶ κρύψαις.* Has ſale conſperſas in pari muſti acetique portione demergit. *Πολλάκι δ' ἀσταφίσιν* (vulgo *ἀσταφίδος*) *προχέας τριπτῆρι λεήνας σπέρματα ἐνδάκνοντα σινήπυος. εἰν ἑνὶ δὲ τρὺξ ὄξεος ἰκμάζουσα καὶ ὠμοτέρην ἐπὶ κόρσην. Ὥριον ἁλμαίην ἄρυσαι κεχρηόσι δαιτός.* Poſtremam rationem ita interpretor: vuae paſſae adde ſemina ſinapis contrita cum aceto. Sed verba poſtrema ſana praeſtare non auſim: *ἁλμαίην* vocat, vt Heſychius: *ἁλμάδες — αἱ ἐκ σινάπιος γογγυλίδες.*

λίδες. Simillimam naporum condituram quadrageſimalem docet operoſe Creſcent. VI. Capite de Rapa. Ceterum miror raphanorum ſeu radicum condituram omiſſam a Columella. Radicum ſeu ῥαφάνȣ duplex genus longum et rotundum memorauit Nicander in loco ſupra poſito. Thaſias ἁπλύτȣς radices, quas λειοθασίας Theophraſti eſſe puto, memorat Athenaeus II. 56. condituram obiter memorat Theophraſtus H. P. IX. 13. ὅταν ἑψηθῇ κατατμηθεῖσα ὥσπερ ῥαφανὶς ἐνειρομένη ἐφ᾽ ὁλοσχοίνȣ. vbi male ἐνειλουμένη legitur. Idem IX. 10. τέμνȣσι δὲ τροχίσκȣς ὥσπερ ῥαφανίδος. ἐνείραντες δὲ ἐν γλεύκει ἐκρέμασαν ὑπὲρ καπνȣ̃, de radice mandragorae. vbi inepte Bodaeus ἐνειλήσαντες corrigebat. Plinius 26. c. 11. locum male ſic vertit: *ſecatur haec in aſſes, vt cucumis primumque ſuper muſtum ſuſpenditur, mox in fumo.* Alter locus 25. c. 13. de eadem radice: *conciſa quoque in orbiculos ſeruatur in vino* ductus eſt ex Dioſcoride: ὁ φλοιὸς τῆς ῥίζης περιαιρεθεὶς καὶ διαβληθεὶς λίνῳ κρεμᾶται εἰς ἀπόθεσιν.

pluſculo adſperſa] Sang. *inſperſa.*

2. *neque ſpiſſe*] Sang. *neque non ſpiſſe.*

3. *ſinapi et aceto*] Malim *ſinapi ex aceto.* Sinapi ita temperat ad rapa condienda caput ſequens. Etiam Palladius Decembri 5. *nunc rapa in partes minutas reciſa* (recte Polit. *inciſa*) *et leuiter cocta et tota die diligentius exſiccata, ne quid humoris reſeruent, et ſinapi ex aceto, ſicut moris eſt, temperato, mergere et condire curabimus, et repleta vaſa claudemus ac poſt aliquantos dies guſtibus explorata proferemus vſuri.* (in vſum Vincent.) Ceterum Polit. et Lipſ. *ſenapi* habent. Contra XI. 3. 29. *Sinape* eſt in libris. In Petronio cap. 66. editum legitur *ſenape,* vbi Heinſius memorat, in Codice Columellae Sangerm. eſſe modo *ſinape,* modo *ſenapi* ſcriptum; atque ita etiam in Apicio paſſim libri *ſinape* ſcriptum exhibent.

caulem agant et cymam] Ex Sang. *caulem et cymam faciant* annotauit Gronov.

Cap. LVII. *Semen ſinapis*] Alio modo ſemen cum melle, oleo et aceto condire docet Palladius Iulio 9. Lemma antiquum: *Sinapim quemadmodum facias* cum Pontedera addendum cenſeo.

ſcarificato] Varie perforandam intritam, vt vaporem aquae nitratae concipere et exſudare humorem palloremque poſſit, interpretatur Geſner. Verbum equidem vitioſum puto eſſe.

intritam] Bene Sang. alter *trituram* habet.

exſa-

exſaniet] Malim *exſanies.* Ita enim et paulo poſt et vbique actiua forma ponitur. Deinceps *erigito* mutari volebat Vrſinus in *emergito* aut *euerrito.* Contra Geſner monet, intelligi lapidem planum, qui ſi erigatur, humorem defluere; de quo vide eius Indicem. Ex Sang. altero *exaniat* annotauit Gronov.

rapa condienda] Plinius 19. ſect. 34. de rapis: *durantque ad alia ſinapis acrimonia domita. — neque aliud in cibis tingi dicet.* Rapa ſinapi condire docet etiam Nicander in Georgicis apud Athenaeum XIV. p. 133. Apicius II. 24. *vt rapae diu ſeruentur. Sinapi tempera melle, aceto, ſale, et ſuper compoſitas rapas infundes.*

2. *exſaniaueris*] Vrſinus legebat: *exinaniueris.* Scilicet vulgatum *exaniueris* primus correxit Morgagni, eumque ſecutus Geſnerus.

amygdalam] Ita ſcripſi, vt capitis vltimi ſect. 3. ſcriptum exſtat. Vulgo *amygdalum.* Libri optimi *amylum* habent, quod tamen non probo.

Cap. LVIII. Lemma antiquum: *Olcris atri et Siſeris radicem quemadmodum condias* cum Pontedera addendum cenſeo.

2. *fuerit bene trita*] Malim *fuerint.* In fine capitis male Geſnerus reliquerat *oxymelli.*

3. *ſiſeris*] Plinius 19. ſect. 38. *Siſer et ipſum Tiberius princeps nobilitauit flagitans omnibus annis e Germania — frigidis locis conuenire. Ineſt longitudinc neruus qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen parte magna relicta, quae mulſo in cibis temperata etiam in gratiam vertitur. Siſeris ſatus menſibus Februario, Martio, Aprili, Auguſto, Septembri, Octobri.* Dioſcorides II. 139. σίσαρον dixit. Putant eſſe Linnaei Sium ſiſarum, Gallorum *Chervi.* Chariſius Grammaticus I. c. 17. *Hoc ſiler, τὸ κύπειρον, hoc ſiſer, ἄγριον σέλινον.* Male!

Cap. LIX. Lemma edit. Rheg. habet: *Moretum oxyporum, vel vt alii oxygarum quemadmodum componas.* Sed peius alii libri *Mirtetum quemadmodum facias. Oxyporum quemadmodum componas.* De moreti compoſitione vide Interpretes ad Moretum, Virgilio adſcriptum. Lemma ipſum huic capiti neceſſario praeponendum cenſuit Pontedera.

ſi id non erit] Ex Sang. *id* addidi, ex eodem deinceps *caſeum recens* forma Catoniana et Plautina idem annotauit Gronouius.

2. *in-*

2. *interito*] Ita plane Sang. vt voluit legi Geſner pro *inſerito.* Deinceps lego *ſuperfundito.*

3. *gallicum*] Plinius l. 11. ſ. 97. Galliarum caſei ſapor medicamenti vim obtinet.

aeque ſupra] Recte Geſner emendabat: *eaque ſupra.*

Liguſtici vnciam] Deeſſe verbum *ſume* aut ſimile, monuit Geſner.

4. *Oxyporii*] Ita bis libri optimi ſcriptum habent. Geſner condimentum ex aceto interpretatur, et comparare iubet Apicium I. 32. III. 18. Sed ibi in titulo capitis 32. libri primi nil variant libri, ſed in fine pro *oxyporo* Codex Vaticanus *oxygaro* habet: idem vero altero loco *oxyporio* habet. Plinius 20. ſect. 96. *hippomarathrum — condimentis prope omnibus inſeritur, oxyporis etiam aptiſſime.* Idem ibid. ſ. 26. de lactucis: *Stomachi diſſoluti vtiliſſime adiuuantur; in eo vſu et oxypori obolis aſperitatem addito dulci ad intinctum aceti temperantes.* Ita enim Harduinus edidit; eumque ſecutus Brotier. Sed ex libris antiquis ſcribendum *ſtomachos diſſolutos — adiuuant; in eo vſu et oxyporo oleris aſperitatem addito dulci ad intinctum aceto temperant.* Ad ſtomachum marceſcentem et aceſcentem formulas pluras ſcriptas poſuit Marcellus Empiricus p. 142. 144. 145 et 146. vbi *oxyporium* ſcriptum exſtat; atque inde cognoſcimus quaſdam formulas mel et acetum ingredi, alias vtroque carere, itaque vix videtur oxyporum ab aceto dictum fuiſſe Statius Siluar. IV. 9. 36. *non ſal, oxyporumue caſeuſue.* Igitur vulgatae lectionis forma ſatis defenditur his exemplis.

5. *Syriacum laſer habueris*] Ita plane ſcriptum habet Sang. In vulgata *cum laſer non habueris — mellis adiicies* Morgagni viderat vitium, Geſnerus emendandum putauit omiſſo *cum.* Laſer Syriacum habet Vegetius III. 15. 12. Scilicet ſilphium Latini dixerunt *laſer;* ſilphii Cyrenaici ſuccum ſeu opon Cyrenaicum, contra laſeris Syriaci ſuccum ſeu opon Syriacum ſeu medicum a Cyrenaico ſecundum bonitate, vti docet Cornarius ad Galen. de Compoſ. medic. p. 449 et 353.

6. *canis natura dedit*] Edd. primae *canis naturam cunctarum.* Ex Sang. Gronouius annotauit *nec tamen naturam dedit cunctarum.* Aliter lectionem Sang. retulit Erneſti: hic enim omitti *dedit*, ille *canis* omitti annotauit. Abr. Gronov. coniiciebat: *cunctis* vel *catis natura dedit.* Forte fuit: *Nec hominis capit natura cunctarum rerum prudentiam.*

COM-

COMMENTARIVS AD LIBRVM COLVMELLAE DE ARBORIBVS.

Primus in Editione Aldina Iucundus hunc poſtremum locum libro de Arboribus aſſignauit propter multos graueſque rationes, cum antea tertius ordine legeretur, ceterique deinceps ab eo numerarentur ita, vt, qui nunc tertius eſt, quartus eſſet, duodecimus autem agmen clauderet. Contra ipſe Columella in libris, ad P. Siluinum ſcriptis, vbi praecedentem aliquam tractationem memorat, ita eam ſignificat, vt appareat, eum eodem ordine duodecim libros de re ruſtica publicaſſe, quo nunc editi poſt Iucundum leguntur. Hunc igitur ad Eprium Marcellum, vt paulo poſt videbimus, ſcriptum de Arboribus librum ſupereſſe ex gemino volumine, quo terrae ſtirpiumque cultum explicauerat antea Columella, primus Pontedera animaduertit ex initio huius ipſius libri: *Quoniam de cultu agrorum abunde primo volumine praecepiſſe videmur.* Prior de agrorum cultu periit neglectus ſine dubio ab ipſo etiam ſcriptore, poſtquam idem argumentum oratione et cultiore et cura maiore proſecutus eſſet. Columellae eſſe hunc librum, multis argumentis docere conatus eſt Geſnerus, qui multo breuiore ratione defungi poterat, ſi Plinium ex hoc libro tranſtuliſſe quaedam, quae in reliquis Columellae libris non exſtant, animaduertiſſet. Loca in annotationibus poſita reperiet lector. Hinc ſuſpicari licebit, quaedam Plinium etiam ex priore volumine de agrorum cultu, quo nunc caremus, exſcripſiſſe, quae Columella ipſe deinde paulum immutata verbis variataque interdum ſententia repetierat. Ita certe Plinium *ἀβλεψίας* culpa liberabimus, vbi is tranſtuliſſe quaedam ex Columella vitioſe reperitur. Ceterum in libris ſcriptis Sangermanenſi, Politiani et Lipſienſi eodem ordine legitur perſcriptus hic liber, quo fuit ante Aldum ex libris ſcriptis, ex eodem fonte deriuatis, editus; quanquam inerant in reliquis Columellae libris ſigna non dubia, ex quibus errorem librarius ſuum potuiſſet agnoſcere, niſi libri ſui auctoritatem quam ſuum iudicium ſequi maluiſſet. Eundem librorum Columellae ordinem in Codice ſuo reperit Seruius, qui ad Aenei-

Aeneidos III. 540. ex libro ſeptimo laudauit verba, quae in Praefationis libri ſexti ſect. 3. leguntur ex Aldino librorum ordine. Quaedam de hac re nota ſequens addet.

Cap. I. *Quoniam*] Indicem libri XII. hunc ex Codice Lipſienſi notauerat Geſner: *Hic eſt villicus et hortorum. Continet autem quae intra villam agi debent a muliere* etc. *De conditurís vinorum. De cuſtodia pomorum et pleraque alia, quae in libris praecipiuntur. Praeter hos XII. libros ſingularis eius liber ad Eprium Marcellum. De cultura vinearum et arborum. Hic liber aliter quam indicem habet in ſcripturis.* Quorum verborum miror non meminiſſe Geſnerum. Pertinent enim ad hunc librum, a grammatico neſcio quo, certe antiquo profecta, qui titulum libri integriorem legiſſe videtur. Eprium Marcellum praetorem A. V. 802. habet Tacitus Ann. XII. 4. a Lyciis repetundarum accuſatum atque abſolutum XIII. 33. Acrem eius eloquentiam memorat XVI. 22. cum auctore Dialogi de corrupta Eloquentia c. 5. vbi ab Heluidio accuſatum legimus; quod item narrat Tacitus Ann. IV. 6. vbi Thraſeae delatorem nominat, ipſam accuſationem ad Galbae principatum referens, A. V. 823. Diuitem et Neronis amicum pluribus in locis nominat Tacitus, et poſt Thraſeam ab ipſo accuſatum et damnatum quinquagies ſeſtertium donatum a Nerone refert Ann. XVI. 33. Aetas igitur Eprii cum Columellae aetate praeclare congruit. Ante A. V. 811. quo Lycii res ſuas ab eo repetebant, Lyciam pro praetore rexiſſe videtur. Forte eo illum ſecutus Columella Syriam Ciliciamque adiit, quod colligere licet ex loco Columellae II. 10. 18. Cum imperio ibi fuiſſe, certe cum poteſtate, Columellam temere inde arguebat Geſner in Praefat. ſect. VI. Eundem libri huius titulum in fine libri XI. ſubſcriptum cum reliquis in Codice Sangerm. excerpſit Gronouius ſic: *Praeter hos — aliter quam* (vel *quum*) *indicem habeat inſcriptus.* Arguere hinc licebit mihi titulum hunc a Grammatico aliquo reliquis inſertum fuiſſe ante libri decimi et tertii titulum, vt conſtaret lectori, in aliis Codicibus librum de Arboribus Eprio Marcello inſcriptum loco decimo et tertio collocatum reperiri, id eſt, poſtremo, nec tertio haberi, vt in Sangermannenſi et, qui inde exſcriptus eſt, Lipſienſi. Hunc recentiorem ordinem deinceps Grammatici, veluti Seruius, ſecuti ſunt, cum libri antiquiores non exſtarent. Inſcriptio libri poſtea periit cum initio. Sed iam diu antea liber de agrorum cultu, quem hic alter de Arboribus ſequebatur, et quem memorat

morat ab initio, in perditorum numero habitus eſſe videtur, quoniam illius mentionem non fecit Grammaticus, qui huius alterius ordinem obiter annotauit.

Virgilio] Georg. II. 10.

exterae regionis] Haec verba veluti gloſſam verbi *alienum* merito ſuſpecta habet et deleri vult Pontedera. Noſter III. 4. *nam quae peregrina ex diuerſa regione ſemina tranſferuntur, minus ſunt familiaria noſtro ſolo quam vernacula, eaque velut alienigena reformidant mutatam coeli locique poſitionem.* Vnde malim h. l. verbis tranſpoſitis legere *ex longinquo exterae regionis — velut alienum.*

4. *idque multum refert*] Vrſinus malebat *ad quod multum refert.*

5. *namque exilis*] Vrſinus malebat: *ex exili.* quod probauit etiam Pontedera. Ita certe vulgata erit interpretanda. Deinceps *vtique* ex ſcriptura librorum *vtrimque* effecit Pontedera. Vulgo *vtcunque.*

bipalio] Noſter III. 5. de eadem re: *iſque bipalio prius ſubigi debet, quae eſt altitudo paſtinationis, cum in duos pedes et ſemiſſem conuertitur humus.* XI. 3. 11. *ſatis erit non alto bipalio, id eſt, minus quam duos pedes ferramento nouale conuerti.* XI. 2. 17. de eadem re: *paſtinatur autem terreni iugerum ita, vt ſolum in altitudinem trium pedum defodiatur operis LXXX. vel in altitudinem dipondii ſemiſſis, operis L. vel ad bipalium, cui eſt altitudo duorum pedum, operis XL.* Itaque comparatis his locis apparet, bipalium ſeſtarium eſſe idem, quod dipondium ſemiſſem dixit alicubi, eique ſimiliter operas 50. tribuit. Scripturae vitia deinceps corrigam. Bipalium eſſe menſuram aliquam, vel modum foſſionis, non inſtrumentum aliquod, foſſioni aptum, quod Geſner *διμάκελλαν* ex etymologia aliqua inepta interpretatur, apparet vel inde, quod dicitur ſolum fodi *ad bipalium.* Si eſſet inſtrumentum bipalium, tum dicendum erat *bipalio.*

ſeſquipede] Verba haec vitioſa eſſe vidit etiam Geſnerus; altero enim in loco totidem operas in plano ſolo attribuit paſtinationi dipondii et ſemiſſis. Praeterea noſter XI. 2. 18. ita ait: *haec tamen* (duorum pedum) *in agro ſicco ſurculis conſerendis minima paſtinationis menſura eſt. nam oleribus deponendis poſſit ſeſquipedalis altitudo ſatiſfacere, quae plerunque in ſingula iugera triginta operis conficitur.* Numerus igitur et phyſica ratio demonſtrat vitium loci; cui facile medebor ſecutus veſtigia lectionis Lipſ. libri, vbi eſt: *plures qui minus.* in Polit. libro eſt: *pluſeſquipedem.* Cenſeo igitur, *ſemipedem* fuiſſe a librariis mutatum in *ſeſquipedem,*

dem, et totum locum verbis tranſpoſitis ita conſtituo: *altitudinis habet plus quam duos pedes, ne minus tamen ſemipede.*

6. *ſexaginta*] In plano operas XL. tribuit repaſtioni duorum pedum; quam differentiam numeri poſtulat difficultas oliuoſi ſoli.

Cap. II. *ſemina legito*] Eadem accuratius traduntur III. cap. 6. vbi vide notas.

rubrica] Geoponica III. 12. oleum et picem miſta adhibent in ea re.

2. *integrae et*] Haec verba addidit Sang. Ex eodem dedi *perueniunt.* Vulgo *proueniunt.*

praecipientur] Ita libri optimi pro *praeripiuntur.* Noſter XI. 2. 69. *humorque ipſe non patitur praecipi aut infuſcari niſi ſuapte natura.* vbi editi libri ſimiliter habebant *praeripi.* Heinſius ad Ouidium ex Sang. corrigebat: *nam qualiſcumque — praecipiuntur aeſtu.*

Cap. III. *humeris*] Supra III. 10. 5. ſimiliter in vite humeros dixit, vbi vide notam.

a ſumma vite vita lecta] Ita plane habet Sang. Vulgatam: *ſumma in vite lecta* ex MStorum librorum veſtigiis Pontedera ita emendabat: *tertia ſummae viti vita lecta, quae.* Noſter enim III. 10. multis rationibus damnat haec flagella ſumma.

ſed ea quoque celeriter] Ita plane Sangerm. niſi quod *quoque* dedi pro *quam.* Abbreuiatum *quoque* vel *quam* dederunt Edd. I. B. R. quae et *celeriter* praeferunt.

raris acinis] Longa diſputatione Pontedera docere conatur, ſingula verba eſſe de ſpecie diuerſa intelligenda, nec cum praecocibus vitibus eſſe copulandos acinos raros, nec breues nodos, nec imbecilles. Recte hoc quidem vir doctiſſimus. Praecoces locis pinguibus et humidis ſerere iubet, quia celeritate ſua autumnales pluuias praecurrunt, qui cum ſoli humiditate poterant vuas putredini obnoxias facere. Deinde raris acinis vites ibidem ſeri iubet, quae ſcilicet non ſint praecoces, quia per acinos raros pluuius humor facile defluit, nec conſiſtens putredinem facit. Verum equidem praefero lectionem Lipſ. libri *paruis acinis.* In ſolo enim pingui et humido acini efficientur grandiores. Poſtea vitis breuibus nodis in ſolo eodem longioribus nodis

ſarmentorum luxuriabitur. Nec credo Pontederae affirmanti, vitem breuium nodorum pampinos et folia plurima habere; quare non eſſe in loco pingui ponendam. Itaque malebat Pontedera legere *breuibus foliis*. Quod ſi tamen conceſſero Pontederae, vitem breuium nodorum plures habere gemmas, ideoque plures pampinos et plura folia generare, vel ita tamen eiuſmodi vitem in loco pingui et humido ſeri puto recte, quia facilius ibi quam in exili et ſicco pampinos nutriet et educabit. Denique imbecillis vitis quam recte in ſolo pingui feratur, facile eſt videre. Raros tamen acinos defendunt in macro et ſicco ſolo ponendae vites crebris acinis, vbi etiam feraces vites opponuntur breuibus vitium nodis.

2. *et ſiccis*] Quoniam *aridis* praeceſſit, recte Vrſinus corrigebat: *et cliuis*. Ita loci aridi et cliuoſi iunguntur cap. 4.

3. *ſine vetere*] Praepoſitionem addendam eſſe, vidit ante Pontederam Vrſinus, et recte inſeruit Geſner. Vide rationem III. cap. 17.

quam recentiſſima] Vide ad III. 19. 2.

et a decima] Libri optimi omittunt *et*. Hinc Pontedera emendabat *ex oriente ad decimam*. quia Varro etiam ab exorta luna ad nonam vites pangendas eſſe moneat. Recte!

ad triceſimam] Haec inſerui ex libro Polit. et Sang. Vulgatum *a vigeſima* Vrſinus corrigebat *ad vigeſimam*. Quantum variauerint ſententiae veterum in hoc iudicio dierum, vide Geoponic. V. 10.

4. *gemmam laedas*] Lectionem librorum *radas* praeferebat Pontedera.

fimo bubulo linito] Theophraſtus C. P. III. 13. *Φυτεύοντες ὑποβάλλουσιν εὐθὺς τὴν τῶν λοφούρων κόπρον, ὅτι κουφοτάτη*.

5. *decimo anno*] Vitium numeri egregie vidit Pontedera, qui *tertio* legendum eſſe docuit. In loco ſimili III. 11. 4. tempus quidem vineae reſtibilis praeparandae vitiario non definitur, ſed priore anno ſtercus recentiſſimum ingeri illi iubet, altero vero vetuſtum, quod non gignat herbas, vel de vepribus egeſtam humum, eaque paſtinatum contegere. Quo argumento cognoſcimus, paſtinum tertio certe anno voluiſſe conſeri vitibus.

6. *priore*] Hodie II. 2. 20. Scilicet in repetita editione librorum ſuorum ex volumine primo geminum effecit Columella, quod hodie ſolum exſtat.

cola-

colaueris] Lipſ. libri *conſederit* probabat etiam Geſner, eandemque videntur voluiſſe dare libri, vbi eſt *conderis* vel *conderit*. Sed in eadem re II. 2. 20. eſt: *ac more faeculenti vini diligenter colatae guſtu explorentur.* Geoponica tamen V. 7. ἐπειδὰν εἰς τέλεον καταστῇ, γεῦσαι τοῦ ὕδατος. Vtraque igitur lectio defendi poteſt.

congeſta et mota] Haec vitioſa eſſe vidit etiam Pontedera, qui ex III. 11. 7. legi volebat: *aeque vtilis glarea congeſta et mota terra.* Poſt tophum enim ſupra Columella ita: *ſimili quoque de cauſa probari ſolutam glaream calculoſumque agrum, et mobilem lapidem, ſi tamen haec pingui glebae permiſta ſint.* Humum congeſtitiam noſter habet II. 10. 18. ſed omnino deeſſe quaedam cenſeo cum Pontedera.

7. *refrigerant*] Ideoque probantur. Ita noſter III. 11. de ſilice: *eſt vineis amicus ſilex, cui ſuperpoſitum modicum terrenum, quia frigidus et tenax humoris per ortum caniculae non patitur ſitire radiculas. In ſumma vero terra ſaxa ſolem arcent, vmbram, humoremque augent, cum vitis ſolem caloremque quaerat.* Vide ad Palladium I. 6. 17.

et mediocri] Geſner malebat. *Ita mediocri.*

Cap. IV. *quae eſt a terra ſubrecta*] Ex lectione librorum *tertia eſt Aponi vſurpata, more.* Pontedera efficiebat: *Hiſpanis vſurpata* ex Varrone, qui genus hoc apud Hiſpanos vſurpari dicat.

2. *agro ponitur*] Vulgatum *reponitur* recte improbavit Geſner.

3. *terrenum*] in terreno nec lapidoſo, nec difficili ſolo ductum. Vide cap. I. ſect. 5. niſi forte numerus latitudinis ſulci latet in menda.

altum et] Haec verba, in Edd. primis omiſſa, incluſit Geſner, qui negat, altitudinem duorum pedum poni, contraque vbique ternorum pedum altitudinem intelligi putat. Ponit igitur ſulcum duos pedes latum, tres altum, 70 longum, eiuſque pedes cubicos computat 420. Hanc vero proportionem negat conuenire illi, quam poſuit noſter ſupra c. I. ſect. 5. Ibi ſcilicet iugerum, ad tres pedes paſtinandum, operis LXXX. attribuitur, cuius pedes 1080. computat Geſner. Sed male hoc loco ſumſit Geſner ſulcum duos pedes latum; nam ſulcum plurimi ſex pedes, auari quinque pedes latum ducebant, vt tradit noſter III. 13. 4. Itaque ſi Columella hoc loco ſulco tribuit altitudinem trium pedum, latitudinem vero ſenorum, efficiuntur pedes cubici 1260. vni operae attributi. Igitur lectionem vulgatam tueor et ad altitudinem

 refero.

refero: latitudo enim iſta ſulci nullibi locum habuit. Ita vero efficiuntur pedes cubici 840. ſi latitudinem ponas ſenorum pedum.

laxius vites] *Altius* legi malebat Pontedera.

facit XVIII.] Scrobes ternarii efficiunt pedes cubicos 486. quaternarii autem XII. pedes cubicos 576. bipedanei denique XX. pedes 240. ſi ſolam latitudinem computaueris; quod ſi etiam altitudinem intelligas in voce *quoquouerſus*, tum orientur pedes cubici ſcrobium ternariorum 768. bipedaneorum 160. Altitudinem tamen ſimul intelligi non putat Geſner, qui vel ſic proportionem aequam ſeruari negat. Bipedanei enim eſſe debebant XXIV. Contra Pontedera in ternarios ſcrobes computat pedes quadratos 162. igitur in bipedaneos conuenire ait numerum XL. negat XX. At ab vna opera bipedaneos iſtius modi ſcrobes fieri poſſe non credebat.

4. *mollemque reddito*] Plinius 17. ſ. 35. no. 7. *emolliri terram minus in imo ſcrobe ſulcis fimoque miſceri neceſſarium.* et paulo poſt: *qui ex his longiores fient, (ſulci) vt vites binas accipiant e diuerſo, aluei vocabuntur. Eſſe vitis radicem in medio ſcrobe oportet; ſed ipſam innixam ſolido in orientem aequinoctialem ſpectare: adminicula prima e calamo accipere.*

In imo ſcrobe] Haec vſque ad finem leguntur etiam III. 15. 3. vbi vide notas.

5. *ſic vites conſueſcent*] Vide ad V. 5. ſect. 5.

Cap. V. *quatuor digitorum*] Plinius 18. ſ. 67. no. 2. *vineas pampinare. et huic lex ſua, cum pampini quatuor digitos longitudine expleuerint. Pampinat vna opera iugerum.*

2. *eris facturus*] Hanc Sang. lectionem coniectura aſſecutus erat Pontedera.

vnam materiam] Ex Edd. primis *imam* malebat legi Pontedera, qui et libro V. 16. 4. ſcribi volebat *imus palmes* pro *vnus*. Sed de altero iſto loco dubitari poteſt.

3. *ab Idibus*] Eadem noſter IV. 8. vbi vide notas.

codicem] Liber Polit. *corticem* quod temere probat Pontedera; altero enim in loco *truncum*, atque inde Palladius *ſtipitem* nominat.

propius] Lectionem *protinus* male iterum probat Pontedera, vt ex altero loco et ipſa ſententia intelligitur. Sed *adradas* legendum puto. *Protinus* Pontedera interpretatur continue vſque dum cohaeret, addens Virgilianum: *cum protinus vtraque tellus vna foret.*

4. *par-*

4. *partes — aeſtiuas*] Melius ſupra *aeſtiuas radiculas.*

inoleſcunt] Supra: *ſic ademtae non amplius pullulant et a cetera noxa truncum defendunt.* vnde apparet, *inoleſcunt* eſſe vitioſum. Alio ſenſu poſuit verbum noſter IV. 22. 5. et IV. 29. 14. Igitur malo *inareſcunt.* Eodem ducit lectio *inaleſcunt.* Vide ad III. 2. 4.

ſoboles per brumam] Verba *per brumam* temere et ſine ratione addita ab Aldo cenſet Pontedera; neque enim moris fuiſſe per brumam arborem caedere, neque vitem purgare.

ante brumam tertio] Ex libris antiquis *per brumam* praefert Pontedera; nam ablaqueationem fieri ante brumam. Sed fimus additur etiam antequam brumalis congelatio nocere poſſit.

ſextarios binos] veteris vrinae ſenos ſeſtarios ſuperfundit IV. 8. vbi vide reliquam diuerſitatem.

quod ſi quo] Ita malui cum libris optimis, quam cum Geſnero *quo de ſi quid* aut *de quo ſi quid* ſcribere. Vulgo legebatur *quo ſi quid.*

brumam deinde ablaqueationem] Schoettgen malebat *brumalem ablaqueationem.*

5. *quatuor — putatur*] Geoponica II. 46. κλαδεύεσθαι δὲ τὸ πλέθρον ὑπὸ τεσσάρων δύνασθαι παραπεφύλακται. Plinius 18. ſ. 65. no. 2. *vineae iugerum quaternae operae putant alligantque: in arbuſto ſingulae operae arbores XV.*

Cap. VI. *reſectione*] Antiquas lectiones *reſecatione renata — prima parte* probabat Pontedera, et deinceps cum libris veterrimis *quamobrem* omitti volebat.

natantibus] Noſter IV. 22. 7. *in ſummo labantes* dixit, vbi partes huius capitis repetitae exſtant.

ſi non peraridos] Ita clare Sang. et lectionem hanc ex reliquorum librorum varietate aſſecutus erat coniectura Pontedera.

renouellatur] Verbum alibi vix obuium ipſe deinde Columella improbaſſe videtur. Nouellare ex Suetonio aliiſque annotauit Geſneri Theſ. L. L.

3. *propagabis*] Libri optimi *propaginibus*, vnde Pontedera efficiebat: *propaginabis*, verbum Tertulliano vſitatum; et video etiam Iſidorum XVII. 7. *propaginare* habere de vitium propagatione. Idem deinceps cum libris optimis malebat legi: *ac deinde triennio dum conualeſcat.* Ego vero praefero *dum conualeſcant* ſc. propagines.

onerabis] Ita Sang. pro *enecabis*. Multitudinem germinum ex ea quantam poteris citabis ex matre, etiamſi oneretur mox peritura.

4. *alte poſitas*] Palladius Martio 7. ſect. 3. *prius ablaqueabitur altius, donec eius nodus appareat; deinde infra terram ſupra nodum recidatur, vt operta de frigore et ſole nihil timeat. Hoc faciendum ſi optimi generis vitis ſit et alte poſita; alioquin generoſis melius erit inſerenda ſarmentis.*

deleuato] Lego: *diligenter leuato*, id eſt, laeuigato. Ita noſter infra 26. ſ. 6. et VI. 11. 7. alleuare plagam dixit V. 6. 13. *Deleuare* aut *releuare* in hac re nondum legi poſitum.

5. *et mucidas*] Polit. *iuncidas*. ſolenni varietate, de qua dixi ad Varronem I. 31. 3. et infra ad cap. 17. 3. Certe *mucidas* vitioſe legitur.

Cap. VII. 2. *propago*] Libri optimi *propala* et deinceps ſect. 4. *propaletur*. quae ſcriptura forte antiqua fuit. Sic enim *palam* a pangendo deriuat Varro L. L. IV. p. 31.

matri eſt, adradito] ſtolonem per quaſillum tranſigendum in propagatione ſcarificari iubet Cato cap. 52. Mergum paulo diuerſe format noſter IV. 15. vbi vide notas. Plinius 17. ſ. 35. no. 23. de propagine arbuſtorum: *deflexa vite vel palmite iuxta ſuam arborem, aut circa proximam coelibem. Quod ſupra terram eſt e matre, radi iubetur, ne fruticet; in terra non pauciores gemmae quatuor obruuntur ad radicem capiendam: extra in capite binae relinquuntur.* Eadem tradunt Geoponica IV. 3. quae ex longiore ſarmento bis depreſſo duas viuiradices creari ſimul poſſe monent. Eadem iubent partis matri cohaerentis gemmas vngue auferre, ne germina emittant.

3. *diuerſae*] i. e. oppoſitae. *Debet* ex libris optimis poſui; *debent* vulgatum Geſnero referendum videtur ad *ea quae debent exſtare*. Equidem *diuerſam* malim; ad *diuerſae* intellige partem.

vitis citet] Ex varietate ſcripturae Pontedera ſuſpicabatur legendum eſſe: *ne ſumma radix viti ſcateat.* aut cum Lipſ. *ne in ſummo radix vitis ſit.* Neutram rationem probo, Similis varietas adfuit cap. VI. ſ. 5.

5. *diffluat*] Ex varietate *diffluetur* Pontedera efficiebat: *diffindatur*. Ceterum hanc rationem obiter attigit Plinius 17. ſ. 35. no. 27. *vnum etiamnum genus eſt medium inter hoc et propaginem: totas ſupplantandi in terram vites, cu-*

neiſ-

neiſque findendi et in ſulcos plures ſimul ex vna propagandi, gracilitate ſingularum firmata circumligatis haſtilibus, nec reciſis, qui a lateribus excurrant pampinis. Nouarienſis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impoſitis etiamnum patibulis palmites circumuoluit. Itaque praeter ſoli vitia cultura quoque torua fiunt vina. vbi tacet Harduinus.

6. *quam nos reperimus*] Alibi traditam aut repetitam legere non memini. Inuerſum etiam ſarmentum vitis recte prouenire monuit iam olim Theophraſtus H. P. II. 8. itaque iam tunc hanc aut ſimilem rationem agricolae tentaſſe videntur.

completo] De ablaqueatione coaequanda vide ad Colum. IV. 8. 2. Rationem conſilii vide ſupra cap. IV. 5.

Cap. VIII. *inſerere voles*] Eandem inſitionem accuratius tractauit IV. 29. vbi vide notas, et Palladium III. 17. Breuiores etiam hic erimus in annotatione, niſi ſi quid novum inciderit, aut a Pontedera diſſenſerim.

2. *vimine vel vlmi libro*] Ita haec ex librorum veſtigiis emendauit Pontedera, eumque ſecutus Geſner. Compara IV. 29. et infra cap. 26.

praebet humorem] Emendationem Pontederae *prohibet* reprobat ſequens: *nec inareſcere ſinit.* vbi tamen in Curis ſecundis Pontedera malebat cum libris *marceſcere* legi. At ita debebat eſſe *muceſcere.*

4. *gallicam*] Varietas librorum ſcriptorum *gallicanam* ſcribi vult.

peruſta] Libri variant. Supra IV. 29. 15. *deuſta porro raro reuireſcebat* etc.

aequinoctium] *vernum* ex IV. 29. addendum eſſe monuit Pontedera.

5. *inſtar ad erui*] Ita egregie Sangerm. pro *ſcipiones,* quod fruſtra exercuit ingenium virorum doctorum. Vindanio in Geoponicis V. 34. ὅταν ἡ ῥὰξ τοῦ βότρυος ὀροβιαία γενομένη ξηραίνεσθαι ἄρχηται, τότε πᾶν τὸ ξηραινόμενον τοῦ βότρυος μέρος παραψάμενος καὶ τοῦ ὑγιοῦς, μᾶλλον δὲ ἀπὸ τοῦ ὑγιεινοτέρου πλησιάζοντος τοῖς ξηραινομένοις ἀφαιρεῖν, ἔπειτα κατάχριε τὴν τομὴν τέφρᾳ μεμιγμένῃ ὄξει δριμυτάτῳ. καλλίων δὲ ἡ τέφρα ἡ ἐκ τῶν κλημάτων. οὕτω γὰρ τὰ νοσεῖν μέλλοντα τοῦ βότρυος ἀλειφθέντα στήσει τὴν βλάβην, καὶ τῆς ἀμπέλου δὲ τὸ πρέμνον ὁμοίως περιχριέσθω. τινὲς δὲ καὶ τὰ κάτω τοῦ στελέχους τὰ περὶ τὰς ῥίζας οὔρῳ παλαιῷ καὶ δριμυτάτῳ καταῤῥαίνουσι.

νοσι. ταύτῃ γὰρ τῇ θεραπείᾳ οὐ μόνον ὁ καρπὸς σωθήσεται, ἀλλὰ καὶ ἡ ἄμπελος πολυχρόνιος καὶ εὐθαλὴς γενήσεται. vbi recte Niclas emendauit *παραψησάμενος*. Plinius 17. ſ. 34. *quod ſi fructum non maturent prius inareſcentem praeciſorum ad radices plagam fibraſque aceto acri et vrina vetuſta madefacere, atque eo luto obruere, ſaepe fodere.* Ex quo recte Niclas h. l. *radice tenus* interpretatur *circa radices*, *ad radices.* Ita XI. 2. 95. *capite tenus alligetur vitis.* Idem remedium habet Theophraſt. H. P. III. 8. *ἐάν τις τῶν ῥιζῶν τινα περιτέμνῃ.* Palladius ſimpliciter circumfodi vrinamque ſuffundi iubet IV. 7. 4. In fico eandem medicinam adhibet Theophraſt. C. P. I. 21. Cum vitis vuas immaturas deiicit, Sueui vitem dicunt *röhren*, *reiſſen*, teſte Sprengero p. 416.

Haec materias] Ex veſtigiis varietatis librorum Pontedera malebat: *Materias citat vitis, quae fructum perferunt.*

Cap. IX. *inſitionis*] Plinius 17. ſect. 35. no. 5. *Eſt et luxurioſa ratio vites ſerendi, vt quatuor malleoli vehementi vinculo colligentur, in parte luxurioſa, atque ita vel per oſſa bubuli cruris vel per colla fictilia traiecti obruantur binis eminentibus gemmis. Humeſcunt hoc modo, reciſique palmitem emittunt. Poſtea fiſtula fracta radix libere capit vires, vuaque fert omnium corporum ſuorum acinos.* vbi *humeſcunt* eſt pro coaleſcunt. Video tamen Pontederam Antiquit. p. 612. maluiſſe h. l. *gemmeſcunt.* *Colla* dedit Codex Chifflet. pro vulgato *coacta fictilia.* Iam olim eadem docuit Theophraſtus C. P. V. 5. ſed ratione diuerſa. Ille enim vtriuſque malleoli bigeneris partem ſuperiorem compoſitam contundi iubet, deinde colligatos deponi. Eadem ratione varii generis punica et mala in eadem arbore naſci tradit ibidem; ſcilicet. Virgas enim malleo velut praemolliri, vt parte contuſa facilius inter ſe coaleſcant, mox colligatas plantari. Geoponica IV. 14. et Palladius III. 33. findunt ſarmenta, medullam denudatam medullae gemmamque quaſi gemmae committunt, et colligata plantant.

3. *ſine vinaceis*] Plinius l. c. *In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus, medullaque eraſa in ſe colligantur ipſi caules, ita, vt gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimo mixta ſeritur, et cum ſpargere coepit caules, deciditur foditurque ſaepius. Talis vuae acinos nihil intus ligni habituros promittit Columella; cum viuere ſemina ipſa perquam mirum ſit, medulla ademta.* ex quo loco apparet, hunc librum eſſe Columellae; alibi enim artificium hoc non docuit. Sed ex Graecis Palladius III. 29. vbi vide notas.

Iam olim Theophraſtus haec docuit de Cauſis Plant. III. 19. V. 5 et 7. Vide de ceraſis Pallad. Octobr. XII. 7. Diuerſum artificium prunorum et ceraſorum ſine oſſibus obtinendorum docent Mémoires de l'Acad. de Paris 1704. p. 41. 1735. p. 373. Vide Mylii Phyſikal. Beluſtig. Parte XXVI. p. 1218. Sed dubitatur adhuc inter viros doctos de his artificiis.

atque ita] Recte Pontedera emendat *atque in terra.* Idem *alliges* pro *allidas* cum libris quibuſdam praefert; de laeſione enim ſatis iam antea cautum fuiſſe. Sed antea cavebat laeſionem, cum ſinderetur malleolus; nunc repetit eandem in alligando.

Cap. X. 3. *capiet*] Geſner vitium vidit, et coniecit legendum *fundet.*

digiti] Geſner interpretatur *tranſuerſi*, vt ad medullam perueniatur.

4. *lacuſculi fiant*] Vide ad V. 9. 13. vbi ita eſt: *ſi olea in cliuo ſit, incilia excitentur, quae limoſam aquam ad codicem deducant.* Palladius *mortarium*, Geoponica *φιάλην* vocant lacuſculos hos.

Cap. XI. *expeditior*] Hoc effeci ex Sang. *expeditur*, et ſic eſt IV. 27. 2. vbi haec accuratius repetuntur.

quod viride] Rectius ſupra: *id ex quo viride — conſaneſcit.*

2. *perurantur*] Palladius Aug. 3. *nunc locis frigidis pampinatur, locis vero ardentibus ac ſiccis obumbratur potius vua, ne vi ſolis areſcat, ſi aut vineae breuitas aut facultas operarum permittit.*

Cap. XII. *variari*] Plinius 17. cap. 22. de tertia hac foſſione: *et variante ſe vua. Peritiores affirmant, ſi iuſto ſaepius fodiatur, in tantum tenereſcere acinos, vt rumpantur. Quae fodiantur, ante feruentes horas diei fodiendas conuenit. ſicuti lutum neque arare nec fodere. Foſſione pulverem excitatum contra ſoles nebulaſque prodeſſe.* Vides, haec ex communi aliquo auctore duxiſſe Plinium.

Cap. XIII. *Palearum*] Paleas et purgamenta incendit Palladius I. 35. 1. Plinius 18. ſ. 70. ſarmenta aut palearum aceruos et euulſas herbas fruticeſque per vineas campoſque incendit. Geoponica I. 31. Fimum ſiccum incendunt; vnde tamen paleas vel herbas euulſas, frutices et ſpineta nominat

Miſal-

Miſaldus I. 15. Scilicet contra pruinam haec remedia valere poſſunt. Rationem intelliges ex loco Plinii 17. ſ. 37. no. 4. *Pruinae pernicioſior natura quoniam lapſa perſidet gelatque ac ne aura quidem vlla depellitur, quia non fit niſi immoto aere et ſereno.* Igitur aer commouetur incenſis paleis et pruina arcetur. Carbunculi hoc etiam remedium eſſe ait Plinius l. c. de carbunculo dixi ad III. 2. 4. Remedium ipſum probat et explicat Sprenger Cult. Vinear. p. 434 ſeqq.

intellexeris] Augurando ſcilicet, praeuideris, vt veſpere frigoris effectum impedias. Pontedera malebat: *inceſſerit.*

Cap. XIV. *fracibus*] Plinius 17. ſ. 47. *contra formicas: aut lupino trito cum oleo radices linunt.* Ceterum recte Geſner h. l. *vineam* pro *lineam* ex libris melioribus poſuit.

bitumen] amurcam cum bitumine et ſulphure decoquit et miſcet Cato c. 95. eaque mixtura vites illinit contra conuoluulum; quo effectu, neſcio; contra formicas recte adhibetur.

excedent] Vrſinus malebat: *exedent.* Titulus huius capitis habet: *ne formica vitem aſcendat.* vnde Pontedera emendabat: *non aſcendent*, Geſner *non eſcendent.* Priorem rationem probo.

Cap. XV. *ſecundum aedificia*] Plinius 17. ſ. 36. *Vitium generoſarum pergulas Quinquatribus putandas, et quarum ſeruare vuas libeat, decreſcente luna tradunt. Quae vero interlunio ſint putatae, nullis animalium obnoxias eſſe. Alia ratione plena luna noctu tondendas, cum ſit ea in leone, ſcorpione, ſagittario, tauro; atque in totum ſerendas plena, aut creſcente vtique cenſent.*

volucra] Vide ad X. 333.

ſanguine vrſino] Forte *vnguine vrſino.* Palladius I. 35. 1. ſeuum vrſinum adhibet in eadem re. Sed ecce Plinius 17. ſect. 47. *Alii volucre appellant animal praerodens pubeſcentes vuas; quod ne accidat, falces, cum ſint exacutae, fibrina pelle detergent, atque ita putant; ſanguine vrſino liniri volunt poſt putationem eaſdem.*

Cap. XVI. *Vitem*] Quae moneri poterant ad hoc caput, repetes ex dictis ad Columellae V. cap. 6. vbi eadem multo accuratius traduntur.

non idoneam] Pontedera addendum cenſet *pecori* aut ſimile nomen.

2. *qua-*

2. *quatuor pedum*] Ex varietate librorum ſuſpicor *ternum pedum* legendum, vt in altero loco.

3. *alterniſque annis putabis*] Vitium loci varie tentatum antea perſanauit liber Sang. inſerto *putabis.*

4. *ſternito*] Haec melius conueniunt cum Geoponicorum loco IV. 1. ſ. 7. poſito ad Colum. IV. 6. 18. quam cum altero noſtri loco, vbi quaedam minus accurate de viuiradice arbori adſerenda traduntur.

Subſequi putationem] Pontedera malebat *amputationem*, nempe vinculorum; nulla idonea de cauſa. Vitem ita, vt dixit, maritatam ſubſequi debet annis ſingulis putatio, ſed ita, vt tori vinculorum reſoluantur et renouentur.

Cap. XVII. *collibus*] Plinius 17. ſ. 30. *Mago in colle et ſiccis et argilla, inter autumnum et brumam ſeri iuſſit. In craſſo aut humido aut ſubriguo a meſſe ad brumam. Quod praecepiſſe eum Africae intelligitur. Italia nunc quidem vere maxime ſerit. Sed ſi et autumno libeat, poſt aequinoctium XL. diebus ad Vergiliarum occaſum quatuor ſoli dies ſunt, quibus ſeri noceat.* vbi recte Pintianus ex lectione *ſub riguoſo* Codicis ſui effecit *ſubriguo ſolo.* De quatriduo oleis noxio ita Plinius ſect. 2. *circa Vergilias quidem pluere inimiciſſimum viti et oleae, quoniam tunc coitus eſt earum: hoc eſt illud quatriduum oleis decretorium.* Et libro 18. ſect. 69. *aliud hoc quatriduum eſt — decretorio die florentibus oleis vitibuſque.* Ceterum ex loco Plinii hunc noſtrum rectius interpunxi et iuuantibus libris emendaui. Quae vero ad librum Columellae V. cap. 9. annotauimus, repetere hic non licet. Adeat igitur lector notas illic appoſitas, ſicubi haeſerit. Magonis diſciplinam coelo Africae miti, nec vllis hiemis frigoribus obnoxio conuenire monet Bernard p. 200. qui vernum tempus praefert. Idem tamen exemplum Prouinciae Gallicae poſuit, vbi aeſtate plantae poſitae bene prouenerunt.

Cal. Maias] Pontedera malebat Martias. Martio enim vel Februario extremo poni Palladius III. 18. monet; et noſter V. 9. plantas diſponi iubet, paulo ante quam germinent. Maio vero florent oleae. Alia eſt ratio olearum inſerendarum, quibus Maium et Iunium definiunt Geoponica IX. 16. et Palladius Aprili 2. Martium menſem in Gallica Prouincia probat etiam Bernard p. 200.

2. *glareamque abiicere*] Malim *adiicere.* Noſter V. 9. 9. *deinde ingerendi minuti lapides vel glarea miſta pingui ſolo.* vbi Sang. *et glarea* habet. Ordo operis altero in loco poſitus mihi peior videtur.

quatuor digitorum] Altero in loco menſuram omiſit, ſed terram pinguiorem et aratro ſubactam eſſe vult. Idem V. 6. 21. viti ſummam terram aratro ſubactam ſemipedem alte ſubſternit, et depoſitam terra ſubacta vel fimo miſta operit.

in medio] Ita Sang. Vulgatam *in medium* Geſner mutabat in *id medium ſit.* Geoponica IX. 11. 5. εἶτα τὸ φυτὸν ἐπὶ λίθῳ πλατυτέρῳ στήσαντες ὀρθὸν προσχωννύουσιν.

3. *euanidae*] Exempla a Geſnero poſita in Theſ. L. L. huc non faciunt. Sed legendum eſſe *eiuncidae* dixi ad Varronem I. 31. 3. vbi ſarmentum eiuncidum propter infirmitatem ſterile dicitur. Eiuncidum dicitur a gracilitate iunci. Vide notas ad locum Varronis. In Plinio 17. c. 22. *vitis antequam ſeptimum annum a ſurculo compleat, euocata ad fructum euaneſcit et moritur.* Codices ſimiliter habent *eiunceſcit* vel *ciuueneſcit*, monente Heinſio Aduerſ. III. p. 460. qui malebat *euieſcit.*

Pauſia] Libri ſcripti optimi *Poſita.* Voluerunt *Poſia.* Ita enim noſter in reliquis libris appellat. Poſtea locum ita edidit Geſner: *eſcae orchis. ſunt et regiae et radii, quae neque ſpecie neque oleo ſunt tam gratae.* Vitium demonſtrat comparatio loci V. 8. 4. *bacca ſpecioſiſſima eſt regiae, quae potius eſcae quam oleo eſt idonea — orchis quoque et radius melius ad eſcam quam in liquorem ſtringitur.* Vnde Pontedera h. l. emendabat ita: *orchis ſicut et regia et radii, quae non ſine ſpecie, neque eſcae, neque oleo ſunt tam gratae.* Verum tetigiſſet propius, ſi lectionem Sang. notam habuiſſet vbi eſt: *et radii non ſine ſpecie, neque oleo neque ſui tam gratae.* Etiam Lipſ. cum Edd. I. B. R. habent *radii non ſine ſpecie neque oleo.* Pro *neque oleo* in Polit. et Lipſ. dicitur eſſe *neque ſubitam.* quae eſt ipſa Sang. lectio *neque oleo neque ſui tam.* vnde efficio certiſſimam emendationem, quam in ipſa oratione ponere non dubitaui.

quercus effoſſa] Plinius 17. ſ. 30. ex Magone: *Olea vbi quercus effoſſa ſit, male ponitur, quoniam vermes, qui raucae vocantur, in radice quercus naſcuntur, et tranſeunt.* Noſter V. 8. 7. *quercus exciſa etiam radices noxias olineto relinquit, quarum virus enecat oleam.* Idem cap. 9. 14. *amurca — per hiemem ſi vermes atque alia ſuberunt animalia, hoc medicamento necantur.* Male igitur Pontedera verba *ideo — conſumunt* ſeriore aetate addita fuiſſe cenſet, et temere haec ab aliis tradi negat. Recte vero iam olim Dalecampius *rucae* mutare iuſſit in *crucae.* Geoponica IX. 10. radices exareſcere et oleas aegrotare a vermibus, in radicibus ſubnatis, docent,

cent, eos vero tolli inprimis ſcilla prope plantata. *σκώληκας* appellant. Theophraſtus H. P. IV. 16. *ἡ δὲ ἐλαῖα πρὸς τῷ τὰς σκώληκας ἔχειν, οἳ δὴ καὶ τὴν συκῆν διαφθείρουσιν ἐντίκτοντες, φύει καὶ ἧλον. οἱ δὲ μύκητα καλοῦσιν, ἔνιοι δὲ λοπάδα. τοῦτο δ᾽ ἐστὶν οἷον ἡλίου καῦσις.* Plinius 17. ſ. 37. *Olea praeter vermiculationem, quam aeque ac ficus ſentit, clauum etiam patitur, ſiue fungum placet dici, vel patellam. Haec eſt ſolis exuſtio.* Alium morbum, araneum, ex Theophraſto H. P. IV. 17. C. P. V. 13. habet Plinius 17. cap. 24. Araneum eſſe laruam inſecti ex genere Linn. Chermes, quod circum axillas foliorum et petiolos florum habitat lanugine alba opertum, et ſuccum oleae exhaurit inſerto aculeo, recte cenſet Bernard p. 282. qui monet, in Prouincia Gallica ruſticos morbum hunc vocare *Coton*, propter ſimilitudinem cum tela bombycina. Patella Theophraſti mihi videtur eſſe Coccus, in olea habitans, cuius noxam demonſtrauit Bernard p. 275.

emorietur] Recte ita libri optimi pro *morietur*. De olea idem verbum poſuit V. 8. 7.

4. *conſuetudinem*] Libri plurimi omittunt *tractu* et *oppoſitas* praeferunt. Vitium vulgatae manifeſtum eſt. Nam arbuſculae ipſis quibus ſteterant cardinibus opponendae ſunt, vt tradit etiam Palladius III. 19. ſi igitur diuerſis cardinibus opponantur, frigore aut calore laborabunt partes, alii cardini oppoſitae. Igitur malim: *quas contra* (ita enim Sang.) *conſuetudinem alii tractu oppoſitas habuerint.*

Cap. XVIII. *Pomarium*] Eadem noſter ſupra V. 10. vbi vide notas.

Praefracta] Ita recte libri optimi pro *perfrecta*. Ex antiqua lectione alterius loci *tractata* Vrſinus h. l. malebat: *pertractata.*

Cap. XIX. *patentioreſque*] Ita legendum eſſe vidit etiam Vrſinus pro *potentioreſque.*

2. *raris interuallis*] Ita pro *paribus* vel *pares* ſcribi iuſſit Vrſinus, deinde Pontedera, quibus obſecutus eſt Geſner.

3. *interraſeris*] Quam varietatem ad *verſuris* ſequens retulit Geſner, ea huc pertinet. *Interuuiſeris* etiam Pontedera recte in vtroque loco praefert. Verum ipſe etiam Geſnerus vidit vocem *verſuris*, quae in fine capitis vulgo additur, ab ipſo recte incluſam, nihil eſſe niſi varietatem verbi *interraſeris* alieno loco adſcriptam a librario. Ad eam igitur pertinet varietas libri Pol. *volſeris*. Lipſ. *volſetis*. In Sang. *volſeris* puncta ſuppoſita habet. Equidem plane deleui

ver-

verſuris. In Bruſch. pro *interraſeris* ſcriptum eſt *inter vaſeris.* vnde fere patet origo varietatis.

Cap. XX. *Sed ſi cum*] De lectione vide ad V. 10. Multa enim vtrobique vitioſa correxi loca.

Cap. XXI. *ſed diſpari*] Multum in concinnando hoc loco laborauit Pontedera, nec ipſe ſibi ſatiſfecit. Id tamen recte vidit, ſenſum eſſe: *ſed pro differentia (generis) diſpari loco ſeruntur.* In libro V. eſt: *ſed pro differentia agri ſeruntur.* Itaque lectionem Lipſ. *ſed dis — ro differentia agri pari loco.* quocum ſentit Sang. qui clarius *ſed diſpro diff.* habet, et cum I. B. Br. R. ſimiliter pari loco addit, ita interpretor, quaſi *diſpro* diuellendum ſit ita: *ſed pro differentia diſpari loco ſeruntur;* eamque ipſam lectionem aſſecutus divinando fuit Pontedera.

hibernas] Vulgo additum *ſerotinas* cum Pontedera deleui, ortum ex varietate verbi *ſerito.* Deeſt etiam altero in loco. Hibernae ſatis intelliguntur eſſe ſerotinae.

Cap. XXII. *quae prima gemmaſcit*] Ex loco ſimili V. 10. 12. vulgatam et vitioſam huius loci lectionem iam olim correxerat Vrſinus. Sed ibi recte duo libri optimi habent *quia prima.* quae lectio et h. l. reſtituenda eſt. Nux graeca eſt amygdalus, quae omnium prima vere gemmaſcit et floret.

protinus] Altero in loco eſt *plerumque putreſcit.*

naſcetur] Altero in loco *frondebit.* Quae de radice ſequuntur et parte acutiore ad librum V. explicui.

2. *nuxque a nuce minime palmo abſit*] Haec verba ſtatim poſt *ſtatuito* eſſe inferenda, et ratio docet et locus alter Columellae.

extenſa] Altero in loco erat vulgo: *et ex ſummo duum ramorum ambas radices.* Sed in Goeſ. libro eſt *ex ſe modum ramorum duas.* in Sang. *ex ſe in modum ramorum alias.*

Tarentinam] Recte, puto, libri duo optimi *Tarentinas.* Vulgata tamen etiam in altero loco exſtat. Mecum ſentit Pontedera.

3. *nucem*] Altero in loco *nuces*, atque hoc etiam libri optimi praeferunt h. l.

in modum] Alibi *pro modo.*

repangito] Praefero quod altero in loco liber Sang. habet *pangito.* Ex hoc forte ortum *facito* et *iacito* quod libri ſcripti h. l. habent.

Cap.

Cap. XXV. 2. *cum creuerint*] Pontedera praeferebat lectionem *tenuerint.*

Cap. XXVI. 1. *fructum etiam*] Ex altero loco ſupplet Pontedera: *fructum etiam ſimilem et eodem tempore.*

Vnum cum] Ita recte Sanct. Vrſinus malebat *vnum quo;* deinde idem recte vulgatum *arbore* corrigi ex altero loco iuſſit.

alterum quo] Ita correxi vulgatum *quod* nullo modo ferendum, cum ipſa arbor recipere dicatur ſurculum vel gemmam.

2. *biſulci*] Vrſinus malebat *bifurci.* Geſner vulgatam defendit, quae mihi tamen poetam magis decere videtur.

5. *dilabatur*] De hoc loco vide ad V. 6. notam.

8. *deinde in qua*] Vulgatum *ex qua* cum Morgagni correxit Geſner. Sed praeſtat annotare lectionem Sang. a Gronouio excerptam: *circumciſe diligenter ne g. laedas delibrato. item quam arborem inſ. v. in ea nit. ram. eligitio et eiuſdem ſpatii cort. circumcidito et delibrato ante in eam p. q. nudaueris.*

nudaueras] Morgagni praeferebat lectionem *nudaueris;* at ſequitur *ſumſeras* quod item corrigendum erat.

9. *ſupra ramum*] Hoc cum Pontedera ex libris optimis repoſui pro *ſuperiores ramos*, etſi ſic etiam legitur cap. 12. ſ. 11. libri V. et apud Palladium.

aut cui magis] Vrſinus praeferebat lectionem alterius loci *aut ne cui magis.*

Cap. XXVII. *quod quiſque*] Hunc ordinem vt rectiorem praetuli, exemplis pluribus Columellae admonitus. Reliquam huius capitis varietatem iudicauimus ad Colum. V. cap. 11.

4. *ramulos oliuae a matre*] Edd. primae poſt *oliuae* addunt *ramoſa* Lipſ. *ramos.* Sed in Sang. pro praepoſitione *a* eſſe *ramoſa* annotauit Gronouius. Itaque olim fuit ſcriptum: *velut propagines, oliuae ramos a matre reſecabis.*

Cap. XXVIII. *quem Graeci*] Incluſa recte omittit Sang. nec ſimile aliquid legitur libro V. 12. vbi verbotenus eadem traduntur; atque ad eum locum varietatem lectionis omnem iudicauimus, et de cytiſo ipſo tradidimus. Quare breuiter haec tranſcurrere licebit. Vocabula graeca alibi annotata nondum reperi. Κορυίκην Sylburgius in Indice Commel. dictam putat, quod κάρυσις, i. e. pecudibus ſit gratiſſima.

Vide Heſychium in *κάρυος* — *βέσκημα*, et Καρυοστάσιον. Cum Pontedera Schoettgen ſpuria haec omnia verba cenſebat, quae Sylburgius crucicula ſignauerat.

3. *in modum horti*] Quod eſt in Edd. vetuſtis *in modum erui* Pontedera comparabat cum loco noſtri: *ſemen violae, ſicut olerum, in areis ſeritur.* Sed adeſt iam porri apud Plinium, ocimi apud noſtrum comparatio.

4. *Poteſt etiam*] In altero loco: *poteſt etiam circa* (vulgo ante) *Septembrem ſatis commode ramis cytiſus ſeri, quoniam facile comprehendit, et iniuriam ſuſtinet.*

exiguius] Alibi *parcius.* Vulgatum *exiguum* correxit Victorius ex libris, et exempla duo ſimilia ex libro Florentino Pandectarum attulit.

adſiccato] Alibi *exſiccato.*

Cap. XXIX. *Calendas Martias*] Plinius 17. ſ. 30. no. 6. *Salici, geniſtae* (ſerendis tempus) *circa Martias Calendas. Hanc in ſiccis ſemine, illam in humidis virga ſeri diximus.* vnde, et ex loco noſtri V. 31. vbi per arida loca geniſtam poſtulare ſalices non recipere ait, veram eſſe apparet emendationem Pontederae legentis: *geniſta autem ſicca.*

ſeritur, quos] Recte Pontedera corrigit *ſeritur radicibus, quos.* Geſner intelligebat *his, quos alii bulbos* etc.

Cap. XXX. *facturus eſt*] Morgagno *ſaturus* emendanti oppoſuit Geſner ex Varrone I. 7. 2. facere frumentum, ex II. 6. 1. facere gregem aſinorum, ex Columella XII. 40. 1. facere vinum, ex Catone 52. vitem facere, ex cap. 65. 1. oleam facere. Sed loca iſta aut ſunt dubia aut plane diuerſae naturae. Quare malim *violarium facturus.*

puluinos] Decliues facit Varro I. 35. vbi vide notam. Geoponica XI. 23. poſt Idus Martias plantant, et poſt Calendas Maias; violas albas Ianuario vſque ad VII. Idus Februarias tranſferunt.

2. *fructibus*] Ita non dubitanter ſcripſi ex libris optimis, pro *fruticibus.* Palladius enim roſaria ait conſeri *vel virgultis vel etiam ſemine.* Monuit de vitio etiam Morgagni, qui deinceps *ſulcos pedales* ex Edd. primis reſtitui iuſſit pro *ſurculos*, vel quod aliae habent, *ſulculos* vel *ſurcos;* quod fecerat etiam Geſner. Vide omnino ad Palladium Februar. XXI. et Nouembri XI.

INTER-

INTERPRETATIO
T A B V L A R V M
IN AERE
EXPRESSARVM.

Quoniam in ſecundo volumine et duobus proximis Vitium cultus peculiaribus vocibus, quae ab iis, qui in re ruſtica minus verſati ſunt, non ita facile intelligi poſſunt, praecipitur, operae pretium futurum exiſtimo, nonnullas figuras adiicere, quibus huiuſmodi res ſub oculos poſitae explicantur a Pontedera. Haſce vero in duas aereas tabulas digeſſerat, quibus tertiam ex Antiqq. p. 523. 524. addidi, quas omnes ipſe vir doctiſſimus his verbis explanauit.

TABVLAE PRIMAE EXPLICATIO.

FIGVRA 1. Vitis florem, cum primum euoluitur, exhibet, in qua per literam *a petiolus* indicatur;

per *bbbbb* quinque calicis *d* partes inſtar radiorum ſtellae diſpoſitae, quae circumquaque infimae receptaculi parti *e* vniuntur,

ſtamina *c*, ſrumque inter ſtamina collocatum continentes. Haec porro clarius exponuntur in

FIG. 2. per eaſdem literas indicatis partibus, nempe per *a* petiolo; per *bbbb* calycis partibus ab receptaculo *e*, dum ſtamina *cccc* expanduntur, diuulſis, quarum vna pars adhuc receptaculo in *e* adhaeret.

Hiſce figuris ſatis plane, vt arbitror, ſub oculos ponitur Vitis florem non eſſe petaloden, vt nonnulli crediderunt, ſed apetalum; quod enim dicitur petalum ſiue petala [nam pluribus petalis componi huiuſmodi florem aſſerit Tournefortius] calyx eſt in quinque partes diuiſus, quibus

receptaculo affigitur, ad centrum tamen integer: quod in aliis floribus non contingit. Expanſis ſtaminibus apicibuſque, diuellitur ab iiſdem de receptaculo calyx, et ad terram decidit, quod non fieret, ſi petalum eſſet calyx.

FIG. 3. Vitis flos iam expanſus decuſſo calyce indicatur: *a* petiolus,

bbbbb quinque apices totidem ſtaminibus impoſiti, quae receptaculo *d* adhaerent;

c embryo inter ſtamina apiceſque collocatus.

FIG. 4. 4. Embryo ſine ſtaminibus apicibuſque: *a* petiolus; *b* embryo *c* tuba; *e* receptaculum.

FIG. 5. Embryo adauctus et maturus: *a* petiolus; *b* receptaculum; *c* fructus qui *acinus* dicitur.

FIG. 6. Fructus per centrum diuiſus, in qua *a a* acini corpus; *e e* ſemina.

FIG. 7. Semina quae γίγαρτα appellantur a Graecis, *vinacea* a Latinis, *vinacciuoli* vernacula lingua.

FIG. 8. *Racemus,* i. e. acinorum *a a a a a* congeries.

Haec porro de Vitis flore fructuque, quo plenius Vitis natura cognoſci poſſet, praemittere inter neceſſaria eſſe iudicaui, quae licet a veteribus neglecta, recentiores tamen diligenti admodum cura perſecuti ſunt.

FIG. 9. *Pampinus* eius partes oſtenduntur.

Pampinus autem Vitis ſarmentum tenellum dicitur, (vnde pampinatio, i. e. inutilium pampinorum detractio) quod dum induruit, *materia et palmes* vocatur. Nonnunquam tamen pampinus etiam Vitis folium appellatur. Iſid. l. 17. c. 5. *Pampinus eſt folium cuius ſubſidio vitis a frigore vel ardore defenditur, atque aduerſus omnem iniuriam munitur. Qui ideo alicubi interciſus eſt, vt ſolem ad maturitatem fructus admittat, et* [quid ſi *ne?* G.] *vmbram faciat. Et dictus pampinus quod de palmite pendeat.* M. Tullius libr. de ſeneſt. *a qua vua oriens ſeſe oſtendit, quae et ſucco terrae et calore ſolis augeſcens primo eſt peracerba guſtui, dein maturata dulceſcit, veſtitaque pampinis, nec modico tepore caret, et nimios ſolis defendit ardores.* Colum. l. 3. c. 2. ſ. 12. *crebram quoque materiam* (vitis *lanata*)

(*aminea* dicta) *fundit, atque ideo propter pampini denſitatem ſaepe parum recte defloreſcit.* It. ſect. 13. *ſingularis habetur aminea maiori germanae non diſſimilis, prima ſpecie pampini, et trunci.* Virgil. Georg. I. 449.

Heu male tum mites defendet pampinus vuas.

(De

(De pampini notione plura dixi ad Caton. c. 33. 4. Varr. I. 31. Colum. IV. 6 et 27.).

Aa itaque pampinus truncus in *a*.

Bbbbb folium idemque frons;

Cc Cc nepotes. Nepos pampinus eſt de foliorum alis egrediens, ita dictus, quoniam tertius eſt a flagello; nam flagellum gignit pampinum, pampinus vero nepotem. De hoc Colum. l. 3. c. 6. 2. ita loquitur: *Si etiam* (vitis) *nepotum fructu grauida eſt.* · It. l. 4. c. 6. 4. *et omnes eius intra id ſpatium nepotes enatos ſaepius decerpemus;*

dddd capreolus itemque *clauicula; Is*, vt ait Varro l. 1. cap. 31. *eſt coliculus viteus intortus, vt cincinnus. Is enim vites vt teneat ſerpit ad locum capiundum ex quo a capiendo capreolus dictus.* M. Tullius libr. de Seneɛt. *Vitis quidem quae natura caduca eſt, et niſi fulta ſit, fertur ad terram, eadem vt ſe erigat clauiculis ſuis quaſi manibus quicquid eſt nacta complectitur.* Colum. l. 4. c. 6. 2. *Dum clauiculis ſuis quaſi quibuſdam manibus adminicula comprehendant.* Pallad. l. 3. tit. 13. *Putandi autem ratio talis eſt, vt et vetera ſarmenta, quibus primi anni fructus pependit, omnia recidantur, et noua circumciſis capreolis et ramulis inutilibus* (nempe nepotibus) *dimittantur.* Iſid. l. 3. c. 3. *Caprioli dicti, quod capiant arbores; ſunt enim cincinni ſiue vncinoli: quibus ſe innectere vites et ſuſpendere ſolent arboribus, quo adminiculo freti palmites, ventos ac turbines continere queant, et ſine lapſu pediculorum fructus ſuos ſuſtineant.* (Vide notam ad Varronis locum.)

E folium truncum:

F capreolus pariter amputatus.

FIG. 10. Vitis tenella vt adminiculis pedatur putaturque.

aaaaa pedamenta duo pro quibus in nonnullis regionibus vtuntur arundinibus; *bb* vimina, quibus vitis ad pedamenta firmatur;

cc hornotinae materiae pars duabus vel tribus gemmis inſtructa veteri ſarmento *dd* adhaerens;

e gemma ſ. *oculus.* De gemma haec ap. M. Tullium libro de Seneɛt. leguntur: *Itaque ineunte vere in iis quae relicta ſunt, exiſtit tanquam ad articulos ſarmentorum ea, quae gemma dicitur, a qua oriens vua ſeſe oſtendit.*

Quidquid vero inter *c* ſuperius et *e* gemmam intercedit, ipſa gemma iam in pampinum abeunte, vocatur *vnguis.*

 Vngues,

Vngues, inquit Colum. l. 4. cap. 24. 8. *cuſtodum annotinos reſecato.* Id repetit Pallad. l. 3. tit. 12. *Vngues etiam cuſtodum ſiccos et annotinos recide.*

FIG. 11. Vitis nouella vt germinat et pampinatur:
a a a a pedamenta duo;
b b vimina;
c c vetus ſarmentum ſiue vitis caudex;
d e hornotina materia relicta in putatione, et amputata in *e*;
e vnguis;
f f f f f folia;
g g g pampinus, qui flagellum euadit;
o o o nepotes;
i i i capreoli.

FIG. 12. Vineam iugatam exhibet, eandemque canteriatam, a canterio dictam.
Canterium CC tranſuerſa eſt pertica aut arundo ad pedamenta firmata, quo non tantum in vitibus vtuntur agricolae, verum etiam in aliis ſtirpibus pedandis alligandiſque, vt de *cepis* praecepit Colum. l. 11. c. 3. 58. *Deinde cum fecerint caulem, humilioribus quaſi canteriolis interpoſitis rigorem ſtylorum conſeruato; nam niſi arundines tranſuerſas in modum iugatae vineae crebras diſpoſueris, thalli ceparum ventis proſternentur:*

A A A etc. etc. Vites tres;

B B etc. pedamenta, quae ſi angulata ſint, i. e. ſi fiant ex taleis cuneo ſciſſis, dicuntur *ridicae;* ſi vero teretia, *pali.* De huiuſmodi pedamentis ita Varro l. 1. c. 8. *Pedamentum item fere quatuor generum, vnum robuſtum quod optimum ſolet afferri in vineam e quercu vel iunipero, et vocatur ridica: alterum palus e pertica, melior e dura, quod diuturnior.* Planius Colum. l. 4. c. 26. 1. *Sequitur adminiculandae iugandaeque vineae cura, cui ſtabiliendae melior eſt ridica palo, neque ea quaelibet: nam praecipua cuneis fiſſa olea, quercus et ſuber, ac ſiqua ſunt ſimilia robora.* Et cap. 33. 4. *Etenim taleae propius ſtirpem reciſae quadrifidas plerumque ac deinde ſecundae taleae eiuſdem arboris bifidas ridicas ſubminiſtrant, quod genus fiſſilis adminiculi manet diutius quam teres palus.*

a a a iugum;

b b b flagella ſ. palmae aut palmites eademque *materia.*

c c c etc. *torus*, h. e. ligatura ſ. vimen, quo Vitis ad pedamenta aut arbuſta iungitur, et alligatur, de quo Colum.

l. 5.

l. 5. c. 6. 25. *Vitiſque nouella tribus toris ad arborem religetur, vno, qui eſt in crure arboris a terra quatuor pedibus diſtans: altero, qui ſumma parte vitem capit: tertio, qui mediam vitem complectitur.* Item lib. de Arb. c. 16. 4. *Diutiuſque* (vitis) *perennat, quae firmis toris, et idoneis locis religata eſt; itaque omnibus annis conuenit ſubſequi putationem, ita, vt tori renouentur.*

d d d etc. pali, quibus materiae in compluuium demiſſae alligantur. *Compluuium* autem dicuntur palmae ab altiori iugo ad humiliores palos plures deſcendentes. Colum. l. 4. c. 26. 3. *directaeque palmae per iugorum compluuia decurrant, et veluti merſae cacuminibus in terram deſpiciant.*

FIG. 13. Differt a fig. 12. quoniam non ſimplicis compluuii, ſed gemini hinc et hinc decurrentibus palmitibus vineam exhibet:

b b b etc. palmites ab vna parte demiſſi atque palis *a a a* etc. annexi;

c c c etc. alii palmites ab altera et oppoſita parte ad palos *d d d* etc. in compluuium directi.

FIG. 14. Iugatae et compluuiatae vineae genus exponit, quod frigidis ac nebuloſis locis aptum habetur, quo non in compluuium decurrunt materiae, ſed ſurſum a iugo ad palos feruntur. Hoc genere, aere et ſole facilius admiſſis vuarum maturitati atque integritati conſulitur:

a a canterium de quo ad alterum canterium *b b* ſurgunt palmites *d d d* etc.

c c c pali ſiue perticae quibus altius canterium firmatur.

TABVLAE SECVNDAE EXPLICATIO.

FIG. 1. *Malleolum* ſub oculos ponit. Quid vero ſit *malleolus*, ipſius Columellae verbis referam: *Malleolus*, inquit l. 3. c. 6. 3. *nouellus eſt palmes, innatus prioris anni flagello, cognominatuſque a ſimilitudine rei, quod in ea parte, quae deciditur ex vetere ſarmento, prominens vtrinque malleoli ſpeciem praebet.* Quem locum ita excerpſit Iſidor. l. 17. c. 5. *Malleolus eſt nouellus palmes innatus prioris anni flagello, cognominatuſque ob ſimilitudinem rei, quod in ea parte, qua deciditur ex veteri ſarmento, prominens vtrunque* (lego vtrinque) *mallei ſpeciem praebeat.*

A pars noui ſarmenti; *b b* veteris;

c pars ſarmenti ſumma a malleolo in *d* abſciſſa, quam vocant *ſagittam.* De qua Colum. l. 3. c. 10. 21. haec literis

ris mandauit: *Nam ſi ſagittam, id eſt, ſuperiorem partem malleoli, vituperandam cenſebant, cum eſſet eadem pars ſurculi frugiferi.* It. cap. 17. 2. *Caeterum omnem ſagittam repudiauerunt. Sagittam ruſtici vocant nouiſſimam partem ſurculi, ſiue quia longius receſſit a matre, et quaſi emicuit, atque proſiluit: ſiue quia cacumine attenuata, praedicti teli ſpeciem gerit.* Quem imitatus Iſidor. l. 17. c. 5. haec non abſimilia de ſagitta memoriae mandauit: *Sagittam ruſtici vocant nouiſſimam partem ſurculi: ſiue quia longius receſſit a matre et quaſi proſiluit: ſeu quia acuminis* (an *cacuminis* vt Columella?) *tenuitate teli ſpeciem praefert.*

eeee gemmae, *internodia* autem, quae inter gemmas ſpatia.

FIG. 2. Malleolus oſtenditur ſine vetere ſarmento reciſus, vt ab Iulio Attico, et Cornelio Celſo traditum eſt, quem ita deſcripſit Palladius l. 3. tit. 9. *Ad pangendum nouellus palmes debet eligi, duri in ſe nihil habens, et veteris ſarmenti, quia hoc putreſcente ſaepe corrumpitur.* De eodem loquitur Colum. l. 3. c. 17. 3.

FIG. 3. Vitem exhibet ſine adminiculis quo facilius ipſius partes indicari poſſint.

aa vitis truncus;

bcbe ſarmentum de duro citatum (*pampinarium* vocant, idemque *ſpadonem* ſi circa ſuperiorem Vitis partem naſcatur) quod deorſum curuatur in *c*, terraque ita obruitur, vt in *eb* emicet, id vocatur mergus, quem Colum. l. 4. c. 15. 2. ad hunc modum commemorat: *Mergi genus eſt, vbi ſupra terram iuxta ſuum adminiculum vitis curuatur, atque ex alto ſcrobe ſubmerſa perducitur ad vacantem palum.* Pallad. autem ita l. 3. tit. 16. *Mergum dicimus, quoties velut arcus ſupra terram relinquitur, alia parte vitis infoſſa.*

f cuſtos idemque *reſex praeſidiarius aut ſubſidiarius pollexue.* De quo Colum. l. 4. c. 21. 3. *In pollicem tondeatur* (colis) *quem quidam cuſtodem, alii reſecem, nonnulli praeſidiarium appellant, i. e. ſarmentum gemmarum duarum, vel trium, ex quo cum proceſſere fructiferae materiae, quidquid eſt ſupra vetuſti brachii amputatur, et ita ex nouello palmite vitis pullulaſcit.* It. Pallad. l. 3. tit. 12. *ita vt conſeruemus ſemper in inferiore parte cuſtodem.*

gggg Vitis brachia eademque *duramina* vel *duramenta*, vt extat ap. Colum. lib. 4. cap. 21. 1. *Quaterniſque brachiis,*

chiis, quae durameuta quidam vocant, diuidatur in totidem partes.

h focaneus palmes, qui vt idem Colum. l. 4. c. 24. 10. praecepit, *ſolet in biſurco medius prorepere, et idcirco eum praedicto vocabulo ruſtici appellant, quod inter duo brachia, qua ſe diuidit vitis, enatus velut fauces obſidet, atque vtriuſque duramenti alimenta praeripit.* De eodem Pallad. l. 3. tit. 12. *Focaneus etiam, qui inter duo brachia medius naſcitur, debet abradi:*

iii etc. *flagella.*

Huius modi porro vitis ſi per ſingula duramenta adminiculis firmetur, ac palmites in gyros orbiculoſque flectantur, vineae, quam veteres *characatam* dixerunt, praeſtabit ſpeciem. Hanc ita deſcripſit Colum. l. 5. c. 4. 1. *Mox* (vineae) *quae defixis arundinibus circummunitae per ſtatumina calamorum materiis ligatis in orbiculos gyroſque flectuntur; eas nonnulli characatas vocant.* Et Pallad. l. 3. tit. 11. *aliud genus eſt, in quo cannis pluribus circa diſpoſitis, ipſa vitis per cannas ſarmentis ligatis in orbiculos flectitur ſe ſequentes.*

FIG. 4. Cum quatuor praecipua vinearum genera ſint, *arbuſtiuae, iugatae, humi proiectae*, ac deinde quartae, quae a terra ſubrecta ſine pedamentis more arborum ipſa conſiſtit, haec nunc oſtenditur quam Colum. l. 5. c. 4. 1. hoc modo commemorauit: *Vinearum prouincialium plura genera eſſe comperi. Sed ex iis, quas ipſe cognoui maxime probantur, velut arbuſculae breui crure ſine adminiculo per ſe ſtantes.* Pallad. quoque l. 3. tit. 11. *Vineae in prouinciis multis generibus ſiunt: ſed optimum genus eſt, vbi vitis velut arbuſcula ſtat breui crure fundata.*

aa truncus ſiue caudex;

b furunculus, i. e. *gemma verrucae* ſimilis, quae a vineatore relinquitur ad reuocandam vitem, ſi longius proceſſerit, ex qua materia citatur. Colum. l. 4. c. 24. 5. *Ne aut pampinarius palmes, aut verrucae ſimilis furunculus relinquatur.* It. 17. *Sed ſi reſecis facultas non erit, circumſpiciendus eſt furunculus, qui quamuis anguſtiſſime praeciſus in modum verrucae proximo vere materiam exigat.*

Brachia *ccc*

ex quibus ortae palmae *ddddd* ad tres quatuorue gemmas reciduntur, ne ſi longiores relinquantur ad terram Vitem trahant.

FIG. 5. 5. 5. 5. 5. ſtratae ac per terram proiectae vineae ſpeciem repraeſentat, cuius ea eſt ratio, vt altera vitis

alteri per brachia ac per materias innitatur, quo minus humum contingat, ne vua computreſcat. Hoc vineae genus deſcribitur a Colum. l. 5. c. 4. 2. *Vltima conditio eſt ſtratarum vitium, quae ab enata ſtirpe confeſtim velut proiectae per humum porriguntur.* Et Pallad. id repetit l. 3. tit. 11. *vltimae*, ait, *poſitionis vitis eſt, quae per terram proiecta diſcumbit.*

FIG. 6. tribus vinearum generibus expoſitis nunc quartum quod eſt *arbuſtiuae vineae* indicatur. Diuiditur hoc bifariam in *arbuſtum Italicum et arbuſtum Gallicum. arbuſtum Italicum* paullo altius attollitur quam *Gallicum.* Vtriuſque culturam tradidit Colum. l. 5. Italici quidem c. 6. vt patet ex vltimo membro: *Atque haec de Italico arbuſto ſatis praecepimus. Gallici* vero c. 7. *Eſt*, inquit, *et alterum genus arbuſti Gallici, quod vocatur rumpotinum.* Id deſiderat arborem humilem nec frondoſam. Figura itaque 6. Italici arbuſti cum ſuis vitibus formam oſtendit, at fig. 7. α 7. 70. Gallici.

a a igitur fig. 6. vites arbori iunctae ac maritatae;

b b arboris caudex;

d d d d rami, in quos diducitur arbor, qui *tabulata* dicuntur: *hoc enim nomine* (verba ſunt Colum. l. 5. c. 6. 11.) *vſurpant agricolae ramos truncoſque prominentes.* De eadem re Virgilius quoque Georg. I. 358 ſqq. ſic cecinit:

Tum laeues calamos, et raſae haſtilia virgae,
Fraxineaſque aptare ſudes, furcaſque bicornes,
Vitibus eniti quarum, et contemnere ventos,
Aſſueſcant, ſummaſque ſequi tabulata per Vlmos.

c c c c c Vitis duramenta:

e e tori, qui bini tantum in ſingulis arboribus adhibentur, nam tertius quem veteres apponebant, vt cum primum vites tenellae maritantur, neceſſarius habetur, ita in adultis plerumque ſuperuacaneus, niſi vitis vitioſe detorta, (vt fig. 70. in qua tribus toris α α α vitis alligatur) eum exigat; ideoque eo priſcam aetatem non ſemper vſam ipſe teſtatur Colum. V. 6. 25. *Torum*, inquit, *imum imponi tum oportet, cum vires viti adimit: interdum enim neceſſarius habetur, cum aut arbor ſiue ramis truncata eſt, aut vitis praeualens in luxuriam euagatur.* (ſed vide notam ibi.)

FIG. 7. α 7. 70. arbuſtum Gallicum, quod *rumpotinum* vocant, id eſt, humilioris poſitionis arbuſtiuam vineam demonſtrat;

a a

a a vites;
b b arborum trunci;
c c c c tabulata;
α α α tori;
d d d Vitis brachia;

e fig. 7. *α* oſtendit ſarmentum quod de tabulato praecipitatur, alligaturque in duro per torum *e;* nam ex vetere ſarmento *f f* materiae oriuntur. Huiuſmodi materiae *praecipites palmites* (vt docet Colum. l. 5. c. 6. 33.) *dicuntur, qui de hornotinis virgis enati in duro alligantur;*

g g g g traduces de quibus Colum. l. 5. c. 7. 3. *Vt noui traduces omnibus annis inter ſe ex arboribus proximis connectantur.* Item 4. *ſi tradux traducem non contingit media virga inter eas deligetur.*

INTERPRETATIO TABVLAE TERTIAE.

Figura I. arbuſtum Italicum adumbrat, quod Columella affabre exprimit, quodque in meis fundis excolendum curaui, quale putator exornat, digeſtis per tabulata vitium brachiis, et palmitibus in fructum demiſſis.

Altera figura *latum ſarmentum* refert, quod libro IV. 24. 7. viti demendum tanquam inutile Columella praecepit. Id quid ſit, quoniam vulgo ignoratur, noſcere oportet et qua ratione in latitudinem extenſum ſic vocetur. Latum igitur ſarmentum ex binis plerumque, ſed proximis oculis, cum geminus coles ſit, per medullam coaleſcit, ideo non teres, verum compreſſum et late expanſum gignitur, quovſque ſeparetur. Nonnunquam ex vnica gemma, ſed animalculi vulnere laeſa protruditur. Hoc tamen, etſi optimum locum teneat, in materiam non ſubmittitur, quoniam ſterile et pampinarium habetur, ſed deiicitur putando.

Tertia *draconem* oſtendit, de quo ſit mentio apud Plinium libro XVII. vbi palmes emeritus vocatur, plurimis annis induratus. Porro draco, (cuius nomen iam Italis defecit, quamuis vſus in agris retineatur) productiſſimum eſt ſarmentum de extrema palmata excultum, gemmis, capreolis ac nepotibus circumciſis, cacumine tenus, qua parte, quatuor vel quinque gemmis relictis, in totidem capita praelongatur, ex quibus in annum inſequentem flagella emittit, quae proximi vacuique arbuſti arbuſti ſtatumina exornant.

Saepenumero, vt etiam memorat Plinius, non per arboris tabulata digeritur, draco, ſed ad imum truncum in demortuae vitis locum demittitur, effoſaque terra in mer-

gum

gum obruitur, flagellis binas gemmas extollentibus. Hac via ex demerſis oculis citiſſime elicitur radix. Sin autem vetus materia, id eſt, e draconis corpore, humo tegitur, quoniam de duro non facile citantur radices, corticem deradere et minutiſſimis ictibus cultri cuſpide circumcidere arboratores ſolent. Sic reciſae fibrillae extra materiam elongantur, atque in radicem creſcunt.

Draconem in mergum curuatum, et a vite, remota arbore, productum quarto et quinto loco tibi tabella oſtendet. Cuius tamen cultus non perinde fit et fieri debet, ac per Plinium, vt in vulgatis eſt, docetur. Primo enim anno totius draconis alimento propaginem nutriendam relinquunt, altero prope ſolum draco ad medullam ſecatur; tertio demum totus draco, tam a mergo quam a vite, vnde productus fuerat, deciditur abiiciturque. At Plinium docentem faciunt: *Hunc praeciſum quam maxima amplitudine tribus partibus longitudinis deraſo cortice, quatenus obruatur, (vnde raſilem vocant) deprimere ſulco, reliqua parte ad arborem erecta, ocyſſimum in vite.* Nam ſi palmes annotinus et breuis in ſcrobem depreſſus matri per duos annos alendus committitur, cur draco tam craſſus, oblongus et vetus, plurimis praeterea ſarmentis onuſtus, ſtatim a ſtirpe diſtringitur et ſeparatur? Non ſcriptum eſt hoc loco a Plinio, traducem bimum praecidi, cum oneratis melius ſit donare tempus? Et quid materiae amplitudine grauius laborat, quam draco? Expedit itaque non *praeciſum* poſitum eſſe a Plinio, ſed vel *praecipuum q. m. amplitudine*, vel *praecelſum* vel *praecipitem*, vel quid item quod propoſita ratio poſcit.

Fig. I. Arbuſtum Italicum exprimit.
aaaa Arbuſtum.
bbbbbb Tabulata.
ccccc Vites.
dddd Tori.
eeee Duramenta.
ffff Brachia.
gggg flagella in fructum demiſſa.

Fig. II. latum ſarmentum oſtendit.

Fig. III. Arbuſtum Italicum, quale Fig. I. refert.
aaa Draco.

Fig. IV. Vitem arbuſtiuam, remoto arbuſto, imitatur.

Fig. V. arbuſtum remota vite repraeſentat.
bbb Draco, qui ad viduatum arbuſtum.
cc promittitur et in mergum curuatur.

cccc

cccc Flagella draconis, quae in ſcrobem hinc et hinc ad arbuſtum in propaginem humantur.

ddd ſumma pars flagellorum, quae extra terram attolluntur cum gemmis.

Hucuſque Pontedera; qui tamen in priore Italici arbuſti imagine deſcribenda a diſciplina Columellae aberraſſe videtur, hincque nouam eiuſdem iconem ipſe errore ſuo animaduerſo ſubieciſſe. Meminit enim in interpretatione ſtatuminum, etiam in icone appoſitorum, quae nulla ſunt in Italico Columellae arbuſto. Neque etiam tabulata rite expreſſit imagine, quae vera exhibet Tabula tertia. De ſarmenti lati interpretatione non poſſum viro docto non aſſentiri, etſi icone ad eam rem non erat opus, praeſertim tam minuta et obſcura. Supereſt draco, in cuius interpretatione mihi Pontedera a ſententia Plinii iterum aberraſſe eiuſque locum correctione ſua corrupiſſe potius quam illuſtraſſe videtur. Locum igitur integrum nunc videamus libro XVII. c. 23. ſect. 23. *in arbuſto e praedictis ſola viuiradicum ratio item propaginum, et haec gemina: qualorum in ipſo tabulato maxime probata, quoniam a pecore tutiſſima eſt: altera deflexa vite vel palmite iuxta ſuam arborem aut circa proximam coelibem. Quod ſupra terram eſt e matre, radi iubetur, ne fruticet; in terra non pauciores gemmae quatuor obruuntur ad radicem capiendam; extra in capite binae relinquuntur. Vitis in arbuſto quatuor pedes in longo conſtat omni ſulco, tres lato, alto duos cum ſemipede. Poſt annum propago inciditur ad medullam vt paulatim radicibus ſuis aſſueſcat; caulis a capite ad duas gemmas reciditur: tertio totus mergus abſcinditur, reponiturque altius in terram, ne ex reciſo frondeat. Tolli viuiradix a vindemia protinus debet.* Hanc geminam rationem viuiradicum et propaginum in arbuſto memorauit etiam Columella. Viuiradicibus enim arbuſtum maritare docet V. cap. 6. ſect. 18. quibus ſcrobem maiore longitudine praeparat, quam Plinius ſulco propaginis deſtinat. Contra arbuſtum vetuſtum rarum et viduatum freqnentare propaginibus melius cenſet Columella quam viviradicibus ſect. 37. Vtriuſque generis rationem in arbuſto conſimilem ait eſſe ei, quam in vineis tradiderit IV. 15. vbi mergus quomodo fieret, docuit. Ab hoc vtroque genere, viuiradice et propagine ſeu mergo diuerſum genus tertium commemorat his verbis: *Nuper repertum draconem ſerere iuxta arborem. ita appellamus palmitem emeritum pluribuſque induratum annis. Hunc praeciſum* etc. Diuerſum a vulgari mergo genus indicat praeter nouitatis commendationem additum

ditum a Plinio verbum *ſerere*, quod miror Pontederae non ſtatim occurriſſe hodiernum morem cum vetuſto hic male comparanti et locum intempeſtiua correctione deprauanti. Non meminerat loci Senecae Ep. 86. vbi oliuetum vetus tranſferri poſſe docet, deciſis arbori ramis et radicum capite. totoque trunco tranſlato in ſcrobem altum atque per infernam partem raſo quo facilius radices citet nouas. Addit: *illud etiam nunc vidi vitem ex arbuſto ſuo annoſam tranſferri. Huius capillamenta quoque ſi fieri poteſt colligenda ſunt, deinde liberalius ſternenda vitis, vt etiam ex corpore* (raſo ſcilicet) *radiceſcat. Et vidi non tantum menſe Februario poſitas, ſed etiam Martio exeunte.* Haec igitur ratio poſt Columellae aetatem viuente tamen adhuc Seneca excogitata fuiſſe videtur, aut a Columella contemta. Ceterum draconem dici ſarmentum ex crure vitis per truncum ad tabulata arbuſti perductum docet locus Plinii 14. ſect. 3. *puroque perducto dracone in palmam* (populi) *eius, inde in ſubrectis ramorum digitos flagella diſpergunt.* In arbuſto etiam Gallico draconem nominat Plinius 17. ſ. 35. no. 25. vbi traduces ſignificare videtur: *alias vtile toros* (i. e. craſſitudinem) *futuri draconis paſci.* Nomen a ſerpentino reptatu per arboris tabulata duxiſſe videtur draco hic; vitis dracontia Columellae III. 2. 28. vnde duxerit, ignoro.

CORRI-

CORRIGENDA ET ADDENDA
IN
COMMENTARIIS AD COLVMELLAM.

P. 8. l. 22. lege: *eſſe, Geſnerum monuit I. A. Fabricius.*
P. 15. l. 26. — *del Tratado*
P. 16. l. 21. — *Eſte pan*
— l. 31. — *come la ceuada.*
P. 19. l. 26. — *lectionem vulgatae*
P. 23. l. 12. — *vineas eaſque plurium*
P. 33. l. 38. — Scaeuolae fundus careret,
P. 35. l. 29. — ὁ Καυκῖνος
P. 37. l. 31. — *Appellationem inuſitatam, rationi certe*
P. 38. l. 9. — *eſſe demonſtraret.*
— l. 26. adde: *De ordinatione partium vrbanarum quaedam etiam Palladius I. 9 et 12. Varro I. 12. villam ad exortus aequinoctiales poſitam cenſet aptiſſimam, quod aeſtate habeat vmbram, hieme ſolem. Sed is in parte vrbana lacunoſus accuratius ſitum et partes ruſticam et fructuariam deſcribit I. 13. Niſi forte dicas contemſiſſe Varronem villas vrbanas temporis ſui vt nimis luxurioſas. Obiter enim I. 13. ſect. 6.* taxat eas: hi laborant vt ſpectent ſua aeſtiua triclinaria ad frigus orientis, hiberna ad ſolem occidentem: *In parte ruſtica duas cohortes inſtruit ſect. 3.* vna vt interius compluuium habeat lacum, vbi aqua ſaliat, quae intra ſtylobatas cum venit, fit ſemipiſcina: *Ad quem locum quae fuerunt adnotata, egent aliqua correctione. Primum enim* fit *legendum cenſeo. Deinde* lacum *mutari velim in locum contra ac factum eſt in libris, vbi cohors exterior memoratur. Aqua enim non in lacu cohortis ſaliebat, ſed in lacum redundabat. Aquam ſalientem interpretatus ſum decurrentem, haud ſcio an male. Aquam enim in villa Varro I. 11. 2. vult eſſe eam, aut quae ibi ſit nata, hoc eſt ſalientem, aut quae influat perennis, aut ſi omnino viua deſit aqua, ciſternas fieri iubet ſub tectis ſeu tectas, et lacus ſub dio, ex altero loco (ciſternis) vt homines, ex altero (lacu) vt pecus vti poſſit. Vides igitur lacum eſſe, in quem redundat aqua vel ſaliens vel influens, et quo pecora vtuntur. Falſo igitur aqua in lacu ſalire dicitur, et rectius compluuium, id eſt, area tectis ruſticarum partium*

vndi-

vndique clauſa, dicetur habere locum, in quo ſaliat aqua, vnde redundans vſque ad ſtylobatas (areae ſeu cohortis, porticu, vt ſtylobatarum mentio docet, clauſae) ſemipiſcinam efficiat ad pecoris vſum. Semipiſcina cur dicatur, mirari nondum deſii. Verum cauſa forte latet in lectione Edd. primarum, quae cum Codice Polit. interdius *dant, vbi Aldum ſecuti Editores* interius *poſuerunt. Aldus fortaſſe motus eſt forma inuſitata vocabuli pro* interdiu *poſiti, vt mutare id auderet pro more ſuo. Quod ſi aqua interdiu tantum ſaliebat in compluuii loco aliquo et redundans ſpeciem piſcinae ſeu lacus efficiebat, contra noctu paulatim in alteram cohortem educta deficiebat, (quod ſuadet Varro ſect. 4.) recte ſemipiſcinam dicere potuit Varro. Atque omnino aequum erat, vt aqua in lacus ſpeciem redundans deinde noctu educeretur, poſtquam non ſolum boues, ſed anſeres etiam, porci et ſues ibi biberant et ſe perfuderant, quod ait Varro; impuram enim et ſtagnantem aquam altero die noluit Varro a bubus et reliquo pecore ingeri. Totus igitur Varronis locus ita legi debebat:* vna, vt interdius compluvium habeat locum, vbi aqua ſaliat, quae intra ſtylobatas cum venit, fit ſemipiſcina:

Columella villae ruſticae cubicula in hiberna et aeſtiua diſtinguit, eaque vt coenationes et balnea diuerſo ſolis occaſui vel ortui vel meridiei opponit. Vrbanae etiam parti ambulationes adiungit, tectas ſine dubio in morem graecarum παστάδων ſeu porticuum, quoniam oppoſitas aequinoctiali meridiano aeſtate minimum ſolis recipere ait. Modum et diuiſionem ſingulorum membrorum cum totius villae vrbanae forma, huic diuiſioni apta, egregie in Tuſculano et Laurentino ſuo deſcripſit Plinius iunior, quae poſt Gallum Felibianum egregio commentario cum pictura illuſtrauit gemino libello Lipſiae anno 1760 et 1763. edito Frid. Aug. Krubſacius, architectus Dreſdenſis, vnde melius aedificiorum formam et directionem lectores cognoſcent, quam ex Geſneri et Dickſoni ſuſpicionibus, quas annotaui ad h. l. antequam libellos Krubſacii cognoueram. Pauca nunc addam de Graeca ratione, propter locum Xenophontis Mem. III. 8. poſitum in annotatione ad Columellam p. 38. Idem ille Xenophon in loco Oecon. IX. 4. quem ex parte tranſtulit cum Cicerone Columella XII. 2. 2. ſic de cubiculis tradit: Καὶ διαιτητήρια τοῖς ἀνθρώποις τȣ̃ μὲν θέρȣς ἔχειν ψυχεινὰ τȣ̃ δὲ χειμῶνος ἀλεεινὰ, καὶ σύμπασαν τὴν οἰκίαν, ὅτι πρὸς μεσημβρίαν ἀναπέπταται, ὥστε εὔδηλον εἶναι, ὅτι χειμῶνος μὲν εὐήλιός ἐστι τȣ̃ δὲ θέρȣς εὔσκιος. Ἔδειξα δὲ καὶ τὴν γυναικωνῖτιν αὐτῇ θύραν βαλανείῳ ὡρισμένην ἀπὸ τῆς ἀνδρωνίτιδος, ἵνα μήτε ἐκφέρηται ἔνδοθεν ὅ, τι μὴ δεῖ, μήτε

τεκνο-

τεκνοποιῶνται οἱ οἰκέται ἄνευ τῆς ἡμετέρας γνώμης. οἱ μὲν γὰρ χρηστοὶ παιδοποιησάμενοι εὐνούστεροι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. οἱ δὲ πονηροὶ συζυγέντες, εὐπορώτεροι πρὸς τὸ κακουργεῖν γίγνονται. Poſtremam partem repetiit Ariſtoteles, cuius locum comparaui cum ſimili praecepto Varronis I. 17. p. 300. Deinde annotabis, in Xenophontis loco cubilia ſeruorum ſeruarumque intermedio balineo ſeiungi, quo facilius clandeſtina connubia cauerentur ſeruorum. Denique ſitum domus contra meridiem generatim poni, nec ſatis apparere, qua partium deſcriptione effectum fuerit, vt hieme ſolem reciperet, aeſtate excluderet. Sed Ariſtoteles Oecon. I. accuratius modum docet his verbis: καὶ πρὸς εὐημερίαν δὲ καὶ πρὸς ὑγίειαν δεῖ εἶναι εὔπνουν (τὴν οἰκίαν) μὲν τοῦ θέρους, εὐήλιον δὲ τοῦ χειμῶνος. εἴη δ' ἂν ἡ τοιαύτη κατάβοῤῥος οὖσα καὶ μὴ ἰσοπλατής. vbi peſſime verſio latina cum Budaeo et H. Stephano habet: vt Aquilonem ſpectet et non aequali latitudine. *Nam boreae aduerſus locus graece πρόσβοῤῥος dicitur. Deinde ratio ipſa vincit in Ariſtotele eum ſitum requiri ad vſum geminum, vna cum anguloſa domus inaequalis latitudinis poſitione.*

P. 40. l. 23. lege: *et ouilibus*

P. 41. l. 18. — *frumentis ſolent nocere.*

P. 42. poſt lin. 5. adde:

quaeque legumina] De ſeminibus olerum Theophraſt. C. P. I. 6. *διὰ τοῦτο ἐν ὑπερῴοις τιθέασι καὶ κρεμαννύουσιν ἐν καψακίοις καὶ οὔτε ῥαίνουσιν οὔθ' ὕδωρ ὅλως εἰσφέρουσιν εἰς τὰ οἰκήματα.*

— l. 42. — corrupto corio

P. 43. l. 12. adde: Ventilationem forte intelligit Columella ventilabris factam, de qua Theophraſtus C. P. IV. 17. *ἅμα δὲ τοῦτό γε καὶ ξηρὸν καὶ θερμόν. τῷ δὲ σίτῳ κοπέντι βοήθεια ταχίστη τὸ εἰς τὴν ἅλω φέροντας ἀπολικμῆσαι.* vbi Gaza: areae illatum peruentilari.

— l. 28. adde: Ego vero corrigendum cenſeo: *oleum quoque minus prouenit, ſi congelatur, quam ſi fraceſcit.* Geſner in Indice interpretabatur: *fraceſcet:* reſipiet fraces. Sed h. l. ſermo eſt de facilitate olei faciundi et difficultate pro frigoris et caloris differentia. De qualitate deinceps ſequitur. Fraceſcit igitur oppoſitum frigori calorem ſignificat.

P. 44. l. 15. lege: aeſtuſue conſtans

P. 45. l. 8. — *κεράμια. τῶν οἴκων τ. ὑπ. τοῦ μέρους τὸν ἔνα*

P. 46. l. 13. — *πάσχουσιν, ὅτε*

P. 48. l. 39. — ſoluti aut vincti.

P. 51. l. 17. — *Sangerm. liber habet:*

P. 52. l. 17. lege: *noſtrum docent verba*
P. 53. l. 25. — *ἐπιπολῆς*
P. 55. l. 31. — *ita ex Codd. emendare:* ſed
— l. 39. — *vi trudendus erat,*
P. 56. l. 25. — *An igitur*
— l. 40. — exſtirpatur
P. 59. l. 39. — noualium terga
P. 60. l. 26. — *eiuſque rei experimentum*
— l. 30. — more noualium
P. 61. l. 5. — delibret, *quod*
— l. 34. — *non gemina.*
P. 62. poſt lineam 6. adde:

2. *ſingulis binos ſextarios*] In libris ſcriptis omnibus vt in editis ante Aldum eſt *ſingulis vini ſextarios.* Mihi quidem de alieno nimis liberalis Iucundus *binos* imperaſſe *ſextarios* videtur, quod *ſingulis ſextarium* rectius dici putaret. Verum ſaepius Columella vinum praebendum ſingulis cenſet, et quotieſcunque ab opere aeſtuant; deinde iam aliquoties admonui, *ſingulis* interdum ſolum poni, vbi adiecta menſura cibi potuſue aut medicamenti numerum ſibi ſingularem expoſtulare etiam videbatur. Mihi quidem nimia ſextariorum duorum menſura vini meri praeberi boui aeſtuanti videtur; et locus Columellae ipſe mihi ſuſpicionem vitii mouit tandem comparatus cum VI. cap. 13. ſect. 3. vbi boues ab opere adhuc aeſtuantes anhelanteſque vino aſpergit; et offam adipis faucibus eorum inſerit. Vbi monui, ex Hippiatricis legendum eſſe: *vino aſperſae tres offae adipis faucibus eorum inſerantur.* Equo laſſo ſimiliter adipem miſtam infundit VI. 30. ſect. 3. mulae laſſae et aeſtuanti adipem in fauces demittit merumque in os ſuffundit. Adipis igitur mentio excidiſſe in hoc loco videtur, et vini menſura ſingulis bobus ad ſingulos ſextarios redigenda. Certe Iucundus fidem maiorem non merebatur, quam librorum ſcriptorum et editorum omnium auctoritas in re non ex arbitrio coniicienda, ſed ex re agricolae et commodo armentorum aeſtimanda.

P. 72. l. 22. lege: ſatione legitima
P. 74. l. 25. — *a Columella poſitas*
P. 75. l. 23. adde: Cum Columella ſentit Theophraſtus C. P. III. 26. *τὰ δὲ πυκνόσπορα πρότερον ἀποχεῖται τῶν μανοσπέρμων, ὅτι τὰ μὲν ῥιζοῦται καὶ εἰς τὰ κάτω σχίζεται, διὰ τὸ ἔχειν τόπον, τὰ δ᾽ εὐθὺς εἰς τὸ ἄνω τρέχει.* quae Gaza vertit: quae denſe fuerint ſeminata, ſpicam prius effundunt, quam

quam quae rarenter, quod altera largius radicentur et multiplicius deorſum ſcindantur, quia locus ſuperſit, altera protinus ſurſum excurrunt.

P. 75. l. 40. lege: *Cuius loci lectio vulgatam h. l. ſatis*
P. 76. l. 30. — *locus Columellae. Ad vliginem*
— l. 34. — *deriuandam.*
P. 77. l. 30. — *quod ex menſa*
— l. 44. — *colore, de quo*
P. 78. l. 2. — *νοστιμώτατον,*
— poſt lineam 42. adde:

poſt tertiam ſationem] Scilicet ex regula Ariſtotelica quam Theophraſtus etiam ſequitur C. P. II. 18. *κἀκεῖνο ὅμοιον ἔν τε τοῖς σπέρμασι καὶ ἐν τοῖς ζώοις, ὥστε μὴ εὐθὺς ἀλλὰ τριγονήσαντα μεταβάλλειν. ἅπαντα γὰρ κατὰ μικρὸν ἐξαλλοιοῦται καὶ μεθίσταται.* Ceterum in loco Plinii de ſiligine manifeſtum nunc demum agnoſco vitium: *Sed minus quam cetera frumenta in ſtipula periclitatur, quoniam ſemper rectam habet ſpicam, nec rorem continet, qui rubiginem faciat.* Auctorem ſententiae fruſtra quaeſiui; verum argumenti vim coarguit Theophraſtus C. P. III. 27. vbi de rubigine non obnoxiis frumentis: *τοιαῦτα δὲ τὰ ἐπικλινῆ τῷ στάχυϊ καὶ μὴ ὀρθά. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ ἐπικύπτειν συμφέρει τὸν στάχυν. ὅπως ἀποῤῥέῃ καὶ μὴ ἐμμένῃ τὸ ὕδωρ καὶ ἡ δρόσος. ὑποκλίνουσι δὲ οἱ μακροὶ στάχυες μᾶλλον, οἱ δὲ πλατεῖς καὶ βραχεῖς ὀρθότεροι. διὸ καὶ ἐρυσιβοῦνται — διὸ καὶ ἡ μὲν ἀχιλλαῖς κριθὴ καὶ λευκὴ καὶ μέλαινα ἐρυσιβώδης. ὀρθοὶ γὰρ οἱ στάχυες. ἡ δ' ἐτεόκριθος ἀσφαλής. ἀπονεύει γάρ.* Quae eadem repetit IV. 15. et exemplo tritici illuſtrat, ſubiuncto hordeo. Verum iſtius loci verba graeca mire vitioſa ſunt, adeo vt non mirarer, ſi Plinius inde ſua duxerit Codice olim integriore vſus. Errorem tamen Plinii vel librariorum eius ne ſic quidem licebit excuſare.

P. 81. l. 33. lege: *minus aquarum*
P. 83. l. 27. — *vſum in ſerendo*
P. 84. l. 41. — french-bean
P. 85. l. 11. — *lutoſa terra*
— l. 33. — *εὐστηψίαν*
— l. 38. — as to allow
P. 87. l. 13. — *gerere hilum*
— l. 42. — *Plinius tranſtulit, πρωΐσπορα.*
P. 88. l. 31. — *tectiorem, quam*
P. 89. l. 18. — *cauere diceretur.*
— l. 29. — *repetit Creſcentius*

P. 89. l. 38. lege: *craſſo cortice in terra m. ſ. nato*
P. 91. l. 22. — μετοπωρινῆς
— l. 41. — *ſerere docent.*
congeſticia] In Palladio etiam *congeſtiua* habet liber Erford.
P. 92. l. 9. — *ferantur; Italiae*
— l. 21. — *habet Idem*
— l. 29. — *ſed de cicere*
P. 93. poſt lineam 13. adde:
loco quam laetiſſimo] Theophraſtus C. P. IV. 9. ταχὺ δέ τινα ἐκκαρπίζεται ἐδάφη, καθάπερ ὁ ἐρέβινθος. διὸ καὶ μόνος ȣ̓ ποιεῖ νέον. Cf. ad II. 14. 1. Idem III. 26. C. P. ἡ μὲν γὰρ γλίσχρα καὶ μελάγγειος ἐρέβινθον. Denique quod noſter de cicera ſect. 19. *nec auſtros in flore ſuſtinet*, id de cicere Theophr. C. P. VI. 14. ἀπολȣσθέντες γὰρ ὅταν ἀνθῶσι καὶ ἐφύσῃ ἄρτι συνισταμένοις, ἀπόλλυνται καὶ διαφθείρονται σφακελίσαντες. — ἡ καὶ συνδιατηρεῖ (ἡ ἁλμυρὶς) πρὸς τὸ ἄκοπον εἶναι. Sic idem H. P. VIII. 6.
P. 93. l. 35. lege: *et a Punico diſtinguere*
— l. 39. — *docet, hominibus*
P. 94. l. 38. — ἐαρινῆς
P. 95. l. 13. — γογγυλασπάραγον
P. 96. l. 7. — *Napum*
— l. 29. — caule foliiſque
P. 100. l. 28. Verba: Lectionem *ratio* — Pontedera: reiicienda ſunt ad finem annotationis.
— l. vlt. lege: adhibentur ἄροτρα
P. 101. lin. 3. adde: De Graecia teſtatur idem Theophr. C. P. IV. 2. ὄροβον γὰρ σπείρȣσι καὶ πρώϊον. Sed idem III. 8. fabam et lupinum mature ſeri ait, lupinum quidem ſtatim ab area ſpargi.
P. 102. l. 20. lege: cratitione
— l. 21. — Britannum
— l. 36. — ignorari monet
P. 103. l. 27. — *ſurculoſas.* Capparin
P. 105. l. 36. — ἐλλοβωδῶν
P. 106. l. antepenult. — pura exſtat
P. 107. l. 10. — diuerſus erat;
— l. 23. — aut herba ipſa
P. 108. poſt lin. 24. adde:
aliis ſtercorari et iuuari agros] Hoc Theophr. C. P. IV. 9. dicit μὴ καρπίζεσθαι τὴν γῆν, ἀλλὰ νέον ποιεῖν — ταχὺ δέ τινα ἐκκαρπίζεται ἐδάφη, καθάπερ ὁ ἐρέβινθος, διὸ καὶ μόνος

νος ἢ ποιεῖ νέον, ἐδ᾽ ἐστὶ τῆς τυχέσης χώρας ἀλλ᾽ ἀγαθῆς. cf. ad II. 10. ſect. 20. Graeci igitur legumina haec idem conferre dicunt futurae ſementi, quod ager noualis ſeu recens proſciſſus.

P. 111. l. 33. lege: *κατεργᾶσθαι*
P. 116. l. 9. — et *rapa* plurali
— l. 34. — dentatas ſupertrahi
P. 117. l. 37. — *infuſa fuerint*
P. 122. l. 6. — vbi fabam terere
— l. 33. — *πτύον* et *θρίνακα*
P. 124. l. 16. 17. 18. Has lineas dele.
— l. 20. corrige: Ingenioſe ſane!
P. 126. l. 11. lege: Guilandino
P. 127. l. 36. — quem ipſe contuli.
P. 130. l. 1. — dicitur vua
— l. 6. — *foeminea, quae*
P. 132. l. 23. — Ἀμίνεος
P. 133. l. 30. — tempeſtatem vdam vmbramque
P. 134. l. 36. — *χωρίοις*
P. 136. l. 33. — cum Biturigibus
P. 137. l. antepenult. lege: adiectae arbores
P. 138. l. 23. — graecum *κάπνεον*, cuius vua
P. 139. l. 24. — locutionem, docebo
P. 142. l. 36. — fumo ſeruatas
P. 143. l. 21. — *frugum praeclara, ſed*
P. 144. l. 22. — Atque hoc etiam
P. 152. l. 38. — *ſpecialiter*, vt gloſſam
P. 153. l. 2. — 2. *Anima per medullam*]
P. 155. l. 10. — Ita etiam liber Sang.
— l. 42. Verba: peractum et: delenda ſunt.

P. 156. l. 33. adde: Verum nunc video, *inculcat* eſſe debere, quoniam vulgatum *habeamus* mutaui in *habemus*.

P. 160. l. 6. corrige: *quas fluminum*
P. 161. l. 1. — *ad quam iuſta aeſtimatio*
P. 165. l. 11. — *βαθὺν*
P. 169. l. 39. — radices citabit.
P. 172. l. 31. — Arbor. 17. et V. 9. 9.
— l. 36. — hieme calorem
P. 175. l. penult. — Quinctiliis V. 8. 10.
P. 179. l. 7. — reſpiciat Columella.

P. 180. l. 18. adde: Graeci decerpta antea *κλήματα*, malleolos, in doliis compoſitos, ſeruabant, itaque ſaepe germinauerant, cum ſerebantur. Theophr. C. P. I. 13. *τῦτο φα-*

νεϱὸν ἐν τοῖς ἀφαιϱημένοις φυτοῖς τῶν ἀμπέλων τε καὶ ἑτέϱων καὶ συντιθεμένοις ἐν πίθοις. πϱοβλαστάνουσι γὰϱ οἱ βλαστοὶ τῆς ὥϱας καθηκούσης.

P. 180. l. antepenult. lege: rami oleae
P. 184. l. 16. — vulgata, quam
— l. 23. — *puri ſapores ſine luctamine*
— l. 36. — *vietus*]
P. 185. l. 15. — *ſeptentrioni ſit obuerſa, ne*
P. 186. l. 33. — paſtinationis. Ita
— l. 37. — palam inprimit.

P. 187. l. 27. adde: Nunc video librorum Editorum principum et Codd. lectionem: *ſit, ſi modo, quando ſcandit excelſius, plus alimenti terraeque deſiderat.* vnice probandam eſſe.

— l. 34. corrige: praecipit Atticus
P. 188. l. 37. lege: vitis crura multo
P. 191. l. 36. — quiſquam adhuc
P. 193. l. 41. — in reliquis locis *duritie.*
P. 195. l. 13. — liber *ſi* omittit.
P. 197. l. 36. — ſcripturae latet
P. 205. l. 25. — Pontedera. Columella
— l. 41. — *eo plus materiae*
P. 206. l. 26. adde: indagandum.
P. 208. l. penult. lege: omittit *quidem.*

P. 209. l. 6. verba: (id eſt, deuexam, pronam) delenda ſunt.

P. 211. l. 19. corrige: anguloſus
P. 217. l. 28. lege: putabam, ſed poſtea
P. 223. l. 33. — ibique affigatur
P. 225. l. 38. — copulaui. Ita
P. 226. l. 28. — *Oſier*, quod apud
— l. 31. — *praeter morem*
P. 227. l. 38. — Gratius Cyneg.
P. 230. l. 28. — Arundo characias
P. 233. l. 22. — tamen ipſe *radicibus*

P. 234. l. 29. adde: Qualitatem terrae aliquam ſignificari, confirmat locus X. 150. vbi *poſiti dumoſis collibus horti* terram ſiticuloſam arguere videntur. Nemo enim ſanus in colle dumis obſepto hortum inſtituit. Ibidem verſu 152. vbi oratio de eodem horti ſitu continuatur, pro *area* liber Moſquenſis *glarea* habet ſcriptum, quae lectio ſi vera eſſet, naturam ſoli dumoſi accuratius indicaret.

P. 235. l. 7. verba: *latitudine pedum quatuor*; repetita, dele.
— l. 29. lege: Arapennem is

P. 242.

P. 242. l. 5. lege: quamuis ipſae quaeſtiones
P. 245. l. 13. — Hucuſque Hamberger. Deinde adde quae alieno loco infra p. 308. lin. 40-43. appoſita leguntur
P. 246. l. 14. dele: monent.
— l. 23. lege: *infimi ſcrobis*
P. 247. l. 15. — Bergamenſes
P. 248. l. 21. — adnixa ſingulis
— l. 29. — laudauerat
P. 253. l. 23. — In vite aliter palma dicitur.
P. 255. l. 28. — ἐκκόπτειν
P. 256. l. 14. — nec tam
P. 258. l. 40. — περὶ
P. 261. l. 39. — Hanc optimorum
P. 262. l. 27. — perduci, inde
— l. 33. — *ſobolem*
— l. 40. — frequentari, vinea
P. 263. l. 36. — Columellae opulum
P. 265. l. 22. — ex h. l. poſuit *vitis*
P. 266. l. 4. — *rumpitur. Culminiam*
— l. 21. — ſcriptura rectior eſt,)
P. 267. l. 4. — nucleo paruo et pauci
P. 270. l. 12. — *ſexquipedales* correxi.
— l. 21. — legendum eſſe *vt*, ex
P. 271. l. 36. — vel oliueto, vt ex
P. 275. l. 9. — ἄρδῃ
P. 279. l. 8. — ſed ibi ſtipitem, truncum
— l. 15. — ἔτῃ. ſtercus vetant
P. 280. l. 33. — autumnum: poſt definiit, delendum eſt.
P. 283. l. 6. 7. — *videntur folia et verſus ſurſum videntur radices.*
P. 285. l. 2. — obſitam
— l. 40. — ita ductu librorum
P. 290. l. 33. — antalem ficum
P. 291. l. 23. — appellat, illam
— l. 40. — noſter, quo ficus
P. 292. l. 22. — feritur cacumine
P. 293. l. 20. — lignorum quadratorum
— l. 33. — diſpergantur
— l. 36. — *tarentinas*
P. 295. l. 9. — *brumam vt pleraque*
— l. 27. — pira Terentiana, vbi
P. 297. l. 28. Verba: De inoculatione — adiectam: dele.
P. 298. l. 15. lege: vero in arbore

P. 302. l. 37. lege: Sed monet recte, iam
P. 303. l. penult. — liber *appoſita*
P. 306. l. 23. — *Poteſt autem*
— l. penult. — in loco vulgo eſt:
P. 308. l. 35. — Auianus Fab. XXVI. 5.
— l. 40-43. Haec omnia tranſferenda erant ſupra ad pag. 245. vbi vide in Corrigendis notam.
P. 310. l. antepenult. lege: Fuſci ſunt, qui
P. 311. lin. 6 — mandat fieri Inſcriptio
P. 311. l. 22. — Gallus *Munier*
— l. 32. — Ἰτυκαῖος
P. 312. l. antepenult. — cum Hottomanno
P. 313. l. 15. — canum, Geſnerus
P. 314. l. penult. — binos iunctos
P. 316. l. 37. — hieme, dixerat
P. 320. l. 34. — incertum eſt. Conr.
P. 322. l. 21. — bis *citatum*
— l. 23. — *νύξαντες*
— l. 40. — Valerianus. Ranam
P. 323. l. 3. — reperies in Marcelli
— l. 20. — *dent* correxi. Veſtigia
P. 327. l. 38. — axungiam nominauit.
P. 328. l. 36. — quem nunc ipſe
P. 329. l. 10. — *laetus* miram
— l. 11. — modo moeſtum, modo
P. 332. l. 8. — facit, roſtro
P. 335. l. 16. — Gronouio. ȣ
P. 336. l. 22. — *lata* habet.
P. 340. l. 10. — lactis. Cenanas
P. 341. l. 9. — confirmat
P. 342. l. 26. — *συγγίνωνται*
P. 344. l. 11. — *ſeruata maris*
— l. 35. — habet, Geſnerus
— antepenult. — montana, certe
— penult. — ſiccanea, equorum
P. 345. l. 15. — non ſint paſſim
P. 346. l. 15. — potius nationes
P. 349. l. 11. — Articulos circa
P. 350. l. 29. — ponamus, et ex
P. 353. l. 1. — ſolus ſtabit
P. 355. l. 27. — *ἀρχομένῳ*
— l. 34. adde: Eandem compoſitionem poſuit Africanus in Ceſtis p. 294. *ἵππῳ βήσσοντι θεραπεία φακὸς ἐπτισμένος,*

σμένος, ἣν δίχα τῶν ἐλύτρων ἄκρως ἀλέσας ἢ λειώσας ἅμα ὕδατι ποτίσῃς. μέτρον δὲ τῷ ὀσπρίῳ ζώῳ παντὶ κατ᾽ αὐτὸ ξέστȣ τέταρτον ἂν εἴη σύμμετρον.

P. 359. l. 40. lege: Gronouio. Voluit *adhibetur.*
P. 361. l. 17. — *παλιντριβέος*
— l. 39. — *ſiatim* delebat.
P. 362. l. 40. — *χρόνον ὄντως*
P. 365. l. 41. — ſed equis
P. 366. l. 3. 4. — alinam et equam.
P. 367. l. 12. — *foetam nihilo minus*
P. 371. l. 3. — vocabulo
— l. 9. — Murinum aſinum graece
— l. 14. — habeant vittas
— l. vlt. — parte, (*συνωμία*)
P. 377. l. 20. — fuſcam muſto
P. 384. l. 29. — Ita pro *partum*
P. 385. l. 36. — *qui cum* confirmat.
P. 388. l. 15. adde: Plutarchus in Quaeſt. natur. p. 618. ed. Reiſke quaerit: *διὰ τί τοῖς συνεχῶς διὰ τῶν δεδροσισμένων δένδρων βαδίζȣσι λέπραν ἴσχει τὰ ψαύσαντα τῆς ὕλης μόρια τȣ̃ σώματος.* Sequentia docent, intelligi inprimis crura et pedes, qui ex contactu rorulentorum fruticum lepram contrahant. Additur, mulieres pinguiores, vt corpus extenuent, ſolere collectum veſtimentis et lanis mollibus rorem bibere.
P. 392. l. 33. lege: Puſulam duci ex
P. 393. l. 27. — *in quo etiam*
P. 394. l. 1. — ſeu irin
P. 398. l. 28. — aſſerit, capras
P. 404. l. 29. — *δριμὺν*
P. 406. l. 1. — Malebat *promitti*
— l. 19. — *Twanley*
P. 407. l. 19. — emphyſemate laborans curatur
P. 409. l. 30. — de Herrera
— l. 32. — *Καπριὰν*
P. 416. l. 21. — *τῆς ȣ̓ρᾶς*
— l. 37. — *βράγχον*
P. 417. l. 20. — *λαβρότερον*
P. 421. l. vlt. — caudae
P. 423. l. 11. — *ſurculari.*
— l. 23. — Hae ſunt
P. 424. l. 4. — *ingratum virus.*
P. 427. l. 39. — poſſit a foeminis.
P. 432. l. 1. — vocabuli

P. 437. l. 16. lege: debere *quod* '
P. 440. l. 8. — reddidit Celſus VI. c. 6.
P. 446. l. 6. — licere. Autor
— l. 30. — Tacito. Manilius
P. 454. l. 23. — Sed nunc
P. 455. l. 1. — Χηνοβόσκιον.
— l. 13. — color ferorum
P. 458. l. 20. — deſcripſit Nemeſianus
P. 459. l. 22. — πιτυρῶδες
P. 460. l. 33. — et ſqualos
— l. vlt. — opinioni
P. 461. l. 6. — me morantur
P. 463. l. 1. — κάτω vel καταφέρεσθαι,
P. 465. l. 2. — flexuoſos
P. 466. l. 20. — χαλκίδας
P. 469. l. 42. — quaſi longo iam vſu
P. 470. l. 25. — ſimilia robora
P. 473. l. 11. — ἀναλαμβάνουσα
P. 475. l. 1. — plantarum nectaria — dicta variae
— l. 34. — de vtraque zizipho
P. 477. l. 15. — p. 481. cenſuit
P. 479. l. 2. — nota ad I. 6. 2.
P. 482. l. 24. — frondoſa
P. 491. l. 5. — τοῦ κηρίου
P. 493. l. 22. — Linnaeanum Rhus
P. 495. l. 5. — incubent fauos
— l. 34. — καπνιζόμενος. ἐγγίγνονται
P. 498. l. 20. — συμπέττουσι
— l. 31. — Phalaena cereana
P. 500. l. 2. — vindemiator
— l. 25. — vti ſenſus
P. 502. l. 6. — Caeterum Br. deinceps
P. 504. l. 10. adde: annotauit Gronov.
P. 509. l. 9. corrige: comparati
P. 510. l. 19. — 9. *gramine laeto*]
P. 512. l. 15. — *implicitos frutices.*
P. 514. l. 31. — Noli, ruſtice, parcere
P. 515. l. 16. — reponi. Abr. Gronouius
— l. 36. — fractum ligonem
P. 518. l. 36. — vmbelliferam plantam, ex
P. 527. l. 31. — quem poeta paulo
P. 528. l. 9. — et Neptunum, cuius
— l. 18. — non audet

P. 528.

P. 528. l. 25. lege: Delphicam laurum.
P. 532. l. 8. — Elixatis ſphondylis
P. 533. l. 11. — Hinc Varroni
P. 537. l. 6. — caueatur.
— l. 19. — *coleopteri genus,*
P. 539. l. 32. — mutauit Harduinus in *tamnum;*
P. 540. l. 11. — Archigene
— l. 35. — Deinde forma *thyrſuta*, ex
P. 541. l. 4. — myacanthon
— l. 23. — *antas conualles*
— l. 40. — *hi antes*
— l. 22. — *Pedites quatuor*
P. 544. l. 7. — Columella dicere
— l. 14. — genus eſt vt cucurbitae
— l. 31. — *Citrium* nominant.
P. 545. l. 38. — vbi vides peponibus
P. 552. l. 35. — Attico rei ruſticae
P. 553. l. 29. — Tardipes eſt
P. 557. l. 41. — capite defecit
P. 561. l. 19. — numerum ridicarum,
P. 562. l. 22. — auctoribus Oceanum
P. 567. l. 35. — erythrodanum
— l. 41. — in Alpibus
P. 572. l. 18. — Plinio, in cuius
P. 574. l. 10. — *nunc locis frigidis*
P. 577. l. 23. — pertinent ad lupinum,
P. 579. l. 5. — Leoniceni
P. 581. l. 1. — *lauru*
P. 589. l. 1. — Similiter
P. 591. l. vlt. — ſemina bliti,
P. 595. l. 3. — radiculas ait per aeſtatem
P. 596. l. 27. — Quae de cucumeribus ſcripta leguntur h. l. emendari debent ex iis, quae ſuperius tempore poſteriori ſcripta accuratius traduntur.
— l. vlt. — eiuſmodi lapide
P. 597. l. 14. — mala fide
P. 598. l. 5. — reiicit, et modum
— l. vlt. — a. *flebile*
P. 600. l. vlt. — vetuſtiſſimarum editionum, quae
P. 601. l. 4. — κυλινδρωτῆς
P. 605. in fine adde: Haec Morgagni I. 63. Quibus Geſnerus pauca addidit, monens, Columellam his voluiſſe deſinere, adeoque ipſum lemmata feciſſe. Longe aliam eſſe quae-

quaeſtionem, vtrum ea ſint, quae habemus hodie, quaeque in libris antiquis reperta antepoſita nunc Columellae libris vno in loco conſpiciet lector.

P. 604. l. 30. in loco Xenophontis corrige *ἐκλιπεῖν*

P. 607. l. 5. lege: quem poſuit

— l. 8. — *θάλαμος ἐν*

P. 610. l. 30. — Heſychii gloſſa

— l. 33. — Mel, vtpote facile aceſcens, cum aceto adbibetur ad

— l. 35. in fine adde: Africanus Ceſtor. p. 299. *καὶ ἀναγκαζόμενον εἰς τάχος τὸ ὄξος οἶδα παντοδαποῖς ἐπιτηδεύμασι, τραπέντος ἤδη καὶ μεταβληθέντος ἐπὶ τὸ χεῖρον (τοῦ οἴνου). οἱ μὲν γὰρ κεκαυμένας ἐμβάλλουσι κριθάς. οἱ δὲ κέραμον πεπυρωμένον. καὶ ἄλλοι σίδηρον. ἐμβάλλεται δὲ πολλάκις καὶ μέλι.*

P. 612. l. 5. Quae in annotatione hac traduntur, accuratius in ſuperiore aliquo Commentariorum loco, recentiore tempore perſcripto, docentur.

P. 614. l. 35. lege: Oleris cordi

P. 615. l. 19. — ex quo annotatum eſt *adici. tum,*

— l. penult. — concoctu faciliorem

P. 616. l. 29. — nulla alia re differt

P. 617. l. 3. — *καυλοὺς*

— l. 10. — cynoſbati

P. 619. l. 20. — ex melle fieri,

— l. vlt. — braſſica

P. 625. l. 35. — indita. Aeneam lampadem

P. 627. l. 27. — eliquanda

P. 628. l. 5. — *ὀξίζειν*

P. 629. l. 37. — exſugat, vnde

P. 630. l. 41. — vitioſe ſcriptum eſſe

P. 632. l. 7. — p. 224. Deinceps Sang.

— l. 28. — *condias:* Pontedera

P. 636. l. 10. — graecum ſalſum aluum

P. 638. l. 19. adde: Huc pertinet locus Plutarchi in Quaeſtion. Natur. p. 636. ed. Reiſke: *διὰ τὶ τὸ γλεῦκος, ἂν ὑπὸ ψύχους περιέχηται τὸ ἀγγεῖον γλυκὺ διαμένει πολὺν χρόνον.* vbi ſimul annotatum legitur, muſtum, ex vuis, per pluuiam lectis, expreſſum, minus efferueſcere, *ἧττον ἀναζεῖν.*

— l. antepenult. — in collyrio habet

P. 641. l. 28. — regularum defectu

P. 643. l. 6. — dicuntur, tum ſexus

P. 645. l. 31. — melittites vel melites vinum

P. 646. l. 28. — *infundentes humidos*

P. 647. l. 39.	lege:	*mergi uuas. Liguria*	
P. 651. l. 39.	—	Romam perlatum memorat	
P. 652. l. 11.	—	vero videntur haec omnia eſſe,	
— l. 16.	—	*περισσωμένοις*	
— l. 18.	—	*ἀχύρων.*	
— l. 21.	—	Noſtri	
— l. 37.	—	*τῶν πρισμάτων,*	
P. 653. l. 14.	—	cuminum cum	
P. 655. l. 29.	—	ſeu vallos eſſe inter	
P. 656. l. 33.	—	maſſulas miſcet oliuis.	
P. 657. l. 18.	—	*ἀπυρῆνους*	
P. 663. l. 24.	—	Columella; quamuis	
P. 667. l. 21.	—	ſalſuram, ſed	
P. 668. l. 30.	—	*ἦκα καθηράμενος*	
P. 671. l. 25.	—	fuiſſe. Statius	
P. 672. l. 6.	—	multas graueſque	

Ceteri operarum errores, in reliquis ſi qui forte paginis, quas percenſere mihi nunc non licuit, fuerint reperti, fideliter ad calcem Commentarii ad Palladium indicabuntur.

139/10

51/8